

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB EVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 865) PRO GRÆCIS, FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TONOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM AUTEM UNUSQUISQUE

PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRÆTII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ

A S. BARNABA AD PHOTIUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

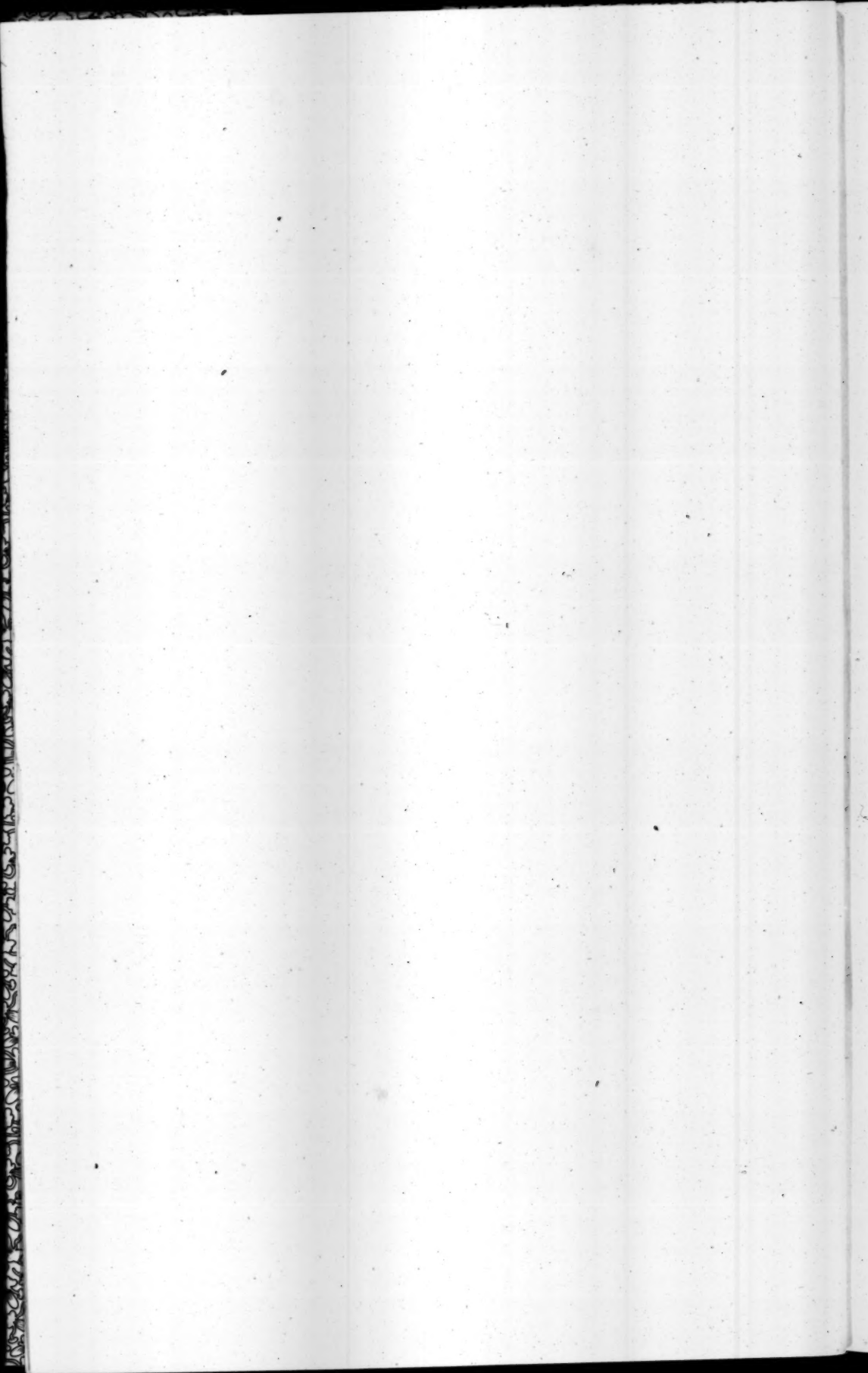
PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, VICINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, AC QUINQUE-
VICINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM
TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI AMPECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDIT NU-
MERUM. POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA
RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE NERE LATINUM QUINQUE
FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRÆTII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM
INTEGRAM, SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITU-
DINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRÆTIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LVIII.

S. JOANNES CHRYSOSTOMUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,

IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER-
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIINA.

SÆCULUM V, ANNUS 407.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S.P.N. JOANNIS CHRYSOSTOMI,

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

VEL QUÆ EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

AD MSS. CODICES GALLICANOS, VATICANOS, ANGELICANOS GERMANICOSQUE; NECNON AD SAVILIANAM ET FRONTONIANAM EDITIONES CASTIGATA, INNUMERIS ACCTA; NOVA INTERPRETATIONE UBI OPUS ERAT, PRÆFATIONIBUS, MONITIS, NOTIS, VARIIS LECTIONIBUS ILLUSTRATA; NOVA SANCTI DOCTORIS VITA, APPENDICIBUS, ONOMASTICO ET COPIOSISSIMIS INDICIBUS LOCUPLETATA;

OPERA ET STUDIO D. BERN. DE MONTFAUCON, MONACHI BENEDICTINI E CONGR. S. MAURI.

EDITIO NOVISSIMA, IIS OMNIBUS ILLUSTRATA QUÆ RECENTIUS TUM ROMÆ, TUM OXONII, TUM ALIBI, A DIVERSIS IN LUCEM PRIMUM EDITA SUNT, VEL JAM EDITA, AD MANUSCRIPTORUM DILIGENTIOREM CRISIM REVOCATA SUNT,

ACCURANTE J. - P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMI SEPTIMI

PARS POSTERIOR.

VENEUNT 18 VOLUMINA 160 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
EN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISINA.

1860

8140

ELENCHUS

OPERUM QUÆ IN HOC TOMO LVIII CONTINENTUR.

Homiliarum in Matthæum continuatio.

col. 21

Fragmentum in quo explicantur illæ quatuordecim generationes quæ ante captivitatem numerantur; necnon quatuordecim aliæ quæ post captivitatem recensentur.

793

MONITUM.

Forsitan miraberis, Lector benevole, quod dum in omnibus tum præcedentibus tum subsequendis S. Joannem Chrysostomum SS. Patribus versio Latina ad textum Græcum columna ad columnam accedit, in hac nostra ejusdem S. Doctoris editione, pagina Latina juxta Græcam paginam tantum ponatur. Hæc causa fuit et quidem unica, quod priusquam nobis in animo fuisset integram SS. Patrum Ecclesiæ Græcæ traditionem contexere, jam quindecim abhinc annis seorsim edideramus Latine tantum S. J. Chrysostomi opera, litterisque mandaveramus immobilibus. Res cum ita se haberent, et nec in manu esset litteras immobiles movere, neque in animo hujusce editionis mere Latine novem delere volumina quæ jam integre typis immobilibus mandata erant et pluris quam sexaginta millibus constiterant francis, hunc feliciter invenimus modum, non tamen sine opera et impensa, hæc aptandi huic editioni novæ, quæ sic lingua tum Græca tum Latina ditata evadit.

Pauca nunc de ipsa homiliarum in Matthæum editione prænotanda.

Chrysostomi nobis aureas in Matthæum homilias typis mandare parantibus, de recenti hujus operis editione, Cantabrigiæ ab eruditissimo viro Friderico Field adornata, indicium factum est. Quam editionem statim arcessitam summa diligentia examinantes explorantesque, non potuimus quin omnibus aliis facile illam anteponeremus, doctissimo recensori locum inter criticos honestissimum adscribentes. Nemo enim unquam exstitit ita sagax indefessusque codicum omnium hæc homilias continentium investigator et iudex; nemo tantam locis obscuris lucem, mutilis integritatem, perturbatis ordinationem, solæcis puritatem, dubiis firmitatem, quo demum cumque modo male habentibus sanitatem contulit. Textum igitur Græcum, qualem ediderat summus ille vir, et nos expressimus, variarum lectionum Adnotationumque paucissimis tantum, quæ minoris videbantur momenti, ob necessitates, ut aiunt, typographicas, obiter exclusis. Præterea, cum Latina Benedictinorum interpretatio a nostro jam textu Græco sæpissime dissonaret, ipsam quidem sexcentis in locis correximus, sub iudice tamen lectore litem aliquando relinquentes; notarum autem quas margini adscriperat Montefalconius, alias, ut quæ novæ huic recensionis congruerent, integras servavimus; alias, ubi opus fuit, ut ad correctiones nostras quadrarent, relinximus, nunc taciti, nunc etiam subscriptionem, Edit., vel, Edit. Patroci., adhibentes.

Cum vero textus Latinus stereotypice apud nos servatus jam cum Græcis propter Aniani interpretationem paginam inferiorem obtinentem quadrare non posset, hanc interpretationem ad calcem operis amandavimus et stanneas paginas frustatim dissectas et iterum agglutinatas e regione textus Græci posuimus. Ut autem paginarum series numeralis non turbaretur, columnam 89, in qua desinebat Anianus, cum sequenti 175 junximus.

SANCTI PATRIS NOSTRI

JOANNIS CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

COMMENTARIORUM IN MATTHÆUM

CONTINUATIO.

SANCTI PATRIS NOSTRI JOANNIS CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

COMMENTARIUS IN S. MATTHÆUM EVANGELISTAM.

HOMILIA XLV. al. XLVI.

CAP. 13. v. 10. *Et accedentes discipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? 11. Ipse autem respondens dixit eis: Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non datum est.*

1. *Discipulorum prudentia et caritas. Liberum arbitrium per gratiam non tollitur.* — Jure admiremur discipulos, quod discendi cupidi, sciant quando interrogandum sit. Non enim omnibus præsentibus id faciunt: quod Matthæus ita significavit: *Et accedentes.* Hoc porro non ex conjectura dico: Marcus enim id clarius indicavit, cum ait ipsos seorsim ad illum accessisse (Marc. 4. 10). Sic et matrem et fratres ejus facere decebat, non vocare foras, et sese ostentare. Perpende autem caritatem ipsorum, quantam scilicet aliorum curam gerant, ac prius quæ ad illos pertinent quærant, deinde sua. Cur, inquit, in parabolis loqueris ad eos? Non dixerunt, Cur in parabolis loqueris nobis? Nam et alibi sæpe videntur bono esse erga omnes affectu; ut cum dicunt, *Dimitte turbas*; et, *Scis quod scandalizati sint* (Luc. 9. 12. Matth. 15. 12). Quid ergo Christus? *Quia vobis datum est nosse mysterium regni cælorum: illis autem datum non est.* Illud autem dixit, non necessitatem inducens, neque sortem quandam temere et simpliciter missam; sed ostendens ipsos sibi causam esse malorum¹, ut declararet, donum illud esse, et gratiam superne datam. Neque tamen quia donum est, ideo liberum arbitrium est sublatum: id quod ex sequentibus manifestum est. Vide igitur quomodo, ut neque illi desperent, neque hi negligenter agant, audientes illud datum esse, penes nos esse initium dicat. 12. *Quicumque enim habet, dabitur ei, et abundabit: quicumque autem non habet, et quod videtur habere auferetur ab eo.* Multa obscuritate plenum est id quod dicitur, ineffabilemque justitiam ostendit. Hoc autem significat: Ei qui

desiderio et studio plenus est, dabuntur a Deo omnia: ei vero qui his vacuus est, nec ea quæ penes se sunt facit, neque ea quæ a Deo sunt dabuntur illi. Nam, *Et quod videtur habere*, inquit, *auferetur ab eo*: non Deo auferente, sed sua non præbente. Hoc et nos facimus: cum videmus quemdam segniter audientem, et monitis multis non attendentem, silemus deinceps. Nam si monere pergamus, augetur segnities. Cupidum autem discendi attrahimus, multaque verba fundimus. Pulchre vero dixit, *Et quod videtur habere.* Neque enim hoc ipsum habet. Deinde hæc clariora efficit, ostendens quid sit illud, *Habenti dabitur*, his verbis: *Ab eo autem qui non habet, et quod videtur habere auferetur ab eo.* 13. *Ideo, inquit, in parabolis loquor ipsis, quia videntes non vident.* Atqui aperiendi, inquit, ipsorum oculi erant, si non videant. Verum si ex natura cæcitas erat, aperire oportebat; quia vero voluntaria cæcitas, ideo non simpliciter dixit. Non vident; sed, *Videntes non vident*; ita ut ex eorum nequitia cæcitas sit. Viderant enim dæmones egressos, et dicebant: *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia* (Matth. 9. 34). Audierant illum ipsos Deo adducentem, et cum Deo magnum consensum exhibentem, et dicunt: *Hic non est ex Deo.* Quia igitur contraria et visis et auditis exhibebant, ideo, inquit, et visum et auditum ipsi aufero. Nihil enim hinc illis plus accedit, nisi major damnatio. Non modo enim non credebant, sed etiam increpabant, accusabant, insidias struebant. Verum non hoc dicit; non vult enim onerosus accusando esse. Initio quippe non sic cum illis disserebat, sed cum magna perspicuitate: quia vero sese pervertebant, in parabolis demum loquitur. Deinde ne quis putaret hæc per calumniam dici, nec dicerent illi: *Inimicus noster est is qui criminatur, prophetam adducit eadem ipsa proferentem.* 14. *Impletur enim in ipsis, inquit, prophetia Isaie dicens: Auditum audietis, et non intelligetis; et visum percipietis, et non videbitis*

¹ Alii habent, sed ostendens ipsos sibi ipsis non attendentes omnium esse causam malorum.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΙΩΑΝΝΟΥ
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
 ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΝ.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ΄.

[475] Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ εἶπον αὐτῷ·
 Διὰ τί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς; Ὁ δὲ ἀπο-
 κριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Ὅτι ὑμῖν δέδοται γινῶναι
 τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐκείνοις
 δὲ οὐ δέδοται.

α'. Ἀξίον θαυμάσαι τὸς μαθητάς, πῶς καὶ ἐπιθυ-
 μούντες μαθεῖν, ἴσασι πότε ἐρωτῆσαι ἐχρήν. Οὐ γὰρ ἐπὶ
 πάντων τοῦτο ποιοῦσι· καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ Ματθαῖος
 εἰπὼν, Καὶ προσελθόντες. Καὶ οὗτοι οὐ στοχασμὸς τὸ εἰ-
 ρημένον, ὁ Μάρκος αὐτὸ σαφέστερον παρέστησεν, εἰπὼν
 ὅτι κατ' ἰδίαν προσῆλθον αὐτῷ. Τοῦτο δὲ καὶ τοὺς ἀδελ-
 φούς καὶ τὴν μητέρα ποιῆσαι ἐχρήν, καὶ οὐχὶ καλέσαι
 ἕξω καὶ ἐπιδείξασθαι. Σκόπει δὲ αὐτῶν καὶ τὴν φιλο-
 στοργίαν, πῶς πολὺν ὑπὲρ τῶν ἄλλων ποιοῦνται λόγον,
 καὶ πρότερον τὰ ἐκείνων ζητοῦσι, καὶ τότε τὰ ἑαυτῶν.
 Διὰ τί γάρ, φησὶν, ἐν παραβολαῖς [476] λαλεῖς αὐτοῖς;
 Οὐκ εἶπον·, Διὰ τί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς ἡμῖν; Καὶ γὰρ
 καὶ ἀλλαχοῦ πολλάχως· φαίνονται φιλοστόργως πρὸς
 ἅπαντας διακείμενοι, ὡς ὅταν λέγωσιν, Ἀπολύσον τοὺς
 δούλους, καὶ οὗτοι οἴδασιν ἐκκαθαλισθῆσαν; Τί οὖν
 ὁ Χριστός; Ὅτι ὑμῖν δέδοται, φησὶ, γινῶναι τὰ μυσ-
 τήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἐκείνοις δὲ οὐ
 δέδοται. Τοῦτο δὲ εἶπεν, οὐκ ἀνάγκην εἰσάγων, οὐδὲ
 ἀποκλήρωσιν τινα ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε γινομένην· ἀλλὰ
 δεικνύς αὐτοὺς· ἀπάντων αἰτίους ὄντας τῶν κακῶν, καὶ
 παραστῆσαι θέλων, ὅτι δωρεὰ τὸ πρῶγμα ἐστὶ, καὶ χά-
 ρις ἀνωθεν δεδομένη. Οὐ μὴν ἐπειδὴ δωρεὰ, διὰ τοῦτο τὸ
 αὐτεξούσιον ἀνήρηται· καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἐξῆς ὅπλον.
 Ὅρα γοῦν πῶς, ἵνα μήτε ἐκείνοι ἀπογυνῶσι, μήτε οὗτοι
 ῥαθυμῶσιν, ἀκούσαντες ὅτι δέδοται, δείκνυσιν παρ'
 ἡμῖν τὴν ἀρχὴν οὖσαν. Ὅστις γὰρ ἔχει, δοθήσεται
 αὐτῷ, καὶ περισσευθήσεται· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ
 ὁ δοκεῖ ἔχει· ἀρθῆσεται ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ πολλῆς μὲν
 ἀσφαλείας γέμει τὸ εἰρημένον, ἄφατον δὲ δικαιοσύνην ἐν-
 δείκνυσιν. Ὁ γὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὅταν τις προ-
 θυμῶν ἔχη· καὶ σπουδῇ, δοθήσεται αὐτῷ καὶ τὰ· παρὰ
 τοῦ Θεοῦ ἅπαντα· ὅταν δὲ τοῦτον κενὸς ᾖ, καὶ τὰ παρ'
 ἑαυτοῦ μὴ εἰσφέρει, οὐδὲ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ δίδωται. Καὶ
 γὰρ ὁ δοκεῖ ἔχειν¹⁰, φησὶν, ἀρθῆσεται ἀπ' αὐτοῦ·

οὐ τοῦ Θεοῦ ἀφρόντος, ἀλλὰ μὴ καταξιοῦντος αὐτὸν τῶν
 αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν· ὅταν ἰδωμέν τινα
 ἀκούοντα ῥαθυμῶς, καὶ πολλὰ παρακαλοῦντες προσίγειν
 μὴ παύσασθαι, σιγῶμεν λοιπόν. Εἰ γὰρ μέλλομεν¹¹ ἐπι-
 μένειν, ἐπιτείνεται αὐτῷ τὰ τῆς ῥαθυμίας. Τὸν δὲ σπου-
 δάζοντα μαθεῖν ἐπισπώμεθα καὶ πολλὰ ἐγγέομεν¹². Καὶ
 καλῶς εἶπε, Καὶ ὁ δοκεῖ ἔχειν. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸ τοῦτο
 ἔχει. Εἶτα καὶ σαφέστερον ὅπερ εἶπεν ἐποίησε, δεικνύς
 τί ἐστὶ τὸ, Τῷ ἐχοντι δοθήσεται, ἀπὸ δὲ¹³ τοῦ μὴ
 ἐχοντος, καὶ ὁ δοκεῖ ἔχειν ἀρθῆσεται ἀπ' αὐτοῦ.
 Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐν παραβολαῖς λαλῶ αὐτοῖς, ὅτι
 βλέποντες οὐ βλέπουσιν¹⁴. Οὐκοῦν ἀνοεῖαι εἶδει, φησὶ,
 τοὺς ὀφθαλμούς, εἰ μὴ βλέπουσιν. Ἄλλ' εἰ μὲν φύσει ἡ
 πῆρσις ἦν, ἀνοεῖαι εἶδει· ἐπειδὴ δὲ ἔκουσθα καὶ αὐθαί-
 ρετος ἡ πῆρσις, διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, Οὐ βλέ-
 πουσιν· ἀλλὰ, Βλέποντες οὐ βλέπουσιν· ὥστε τῆς
 αὐτῶν πονηρίας ἡ πῆρσις. Εἶδον γὰρ καὶ δαίμονας
 ἐξελθόντας, καὶ ἔλεγον· Ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι¹⁵
 τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. Ἦκουσαν τῷ
 Θεῷ προσάγοντας¹⁶ αὐτοὺς, καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὸν ἐπι-
 δεικνυμένου τὴν ὁμόνοιαν, καὶ λέγουσιν, ὅτι Οὐκ ἔστιν
 οὗτος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐπεὶ οὖν τάναντία καὶ ὧν ἔδωκε-
 τον καὶ ὧν ἤκουον ἀπεφαίνοντο, διὰ τοῦτο, φησὶ¹⁷, καὶ
 τὸ ἀκούειν ἀπ' αὐτῶν ἀπαρῶ. Οὐδὲν γὰρ αὐτοὺς ἐντε-
 θεὸν πλέον γίνεται, ἀλλὰ καὶ κρίμα πλέον¹⁸. Οὐ γὰρ μό-
 νον ἠπίστουν, ἀλλὰ καὶ ἐπιτίμων, καὶ κατηγοροῦν, καὶ
 ἐπεβούλευον. Ἄλλ' οὐ λέγει τοῦτο· οὐ γὰρ βούλεται εἰ-
 ναι φορτικὸς κατηγορῶν. Οὐκοῦν ἐξ ἀρχῆς οὐχ οὕτως
 αὐτοῖς διελέχθη, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς σαφηνείας· [477]
 ἐπειδὴ δὲ διέστρεφον ἑαυτοὺς, ἐν παραβολαῖς λοιπὸν
 φθέγγεται. Εἶτα ἵνα μὴ νομίσῃ τις κατηγορίαν εἶναι
 ψιλὴν τὰ εἰρημένα, μηδὲ λέγωσιν, ὅτι Ἐχθρὸς ἡμῶν ὧν
 ταῦτα αἰτιάται καὶ διαβάλλει, καὶ τὸν προφήτην εἰς-
 ἀγει τὰ αὐτὰ αὐτῷ ψηφίζομενον. Πληροῦται¹⁹ γὰρ αὐ-
 τοῖς, φησὶν, ἡ προφητεία· Ἦσαίον ἡ λέγουσα· Ἀκοῇ
 ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνήτε, καὶ βλέποντες βλέ-
 ψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Εἶδες καὶ τὸν προφήτην μετὰ
 ταύτης²⁰ τῆς ἀκριβείας κατηγοροῦντα; Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς

¹ Ἀξίον δὲ θ. C. p. καὶ om. C. αὐτῷ om. C. D. G. Ge. Deinde Τοῦτο δὲ καὶ ἐκείνους τοὺς δδ. ποιῆσαι καὶ τὴν μητέρα [add. ποιῆσαι D.] ἐχρήν C. D. G. ² αὐτοῖς] ἑαυτοῖς C. G. ὄντας] add. ἐκείνους iidem. ³ δοκεῖ ἔχειν] ἔχει C. G. Ep. ⁴ μέλλομεν C. G. ῥαθυμίας] add. λοιπὸν iidem. ⁵ ἐγγέομεν iidem. ⁶ Εἰδέναι αὐτὸν δὲ δόθησεται, εἰπὼν· ἀπὸ δὲ x. τ. ε. illud εἰπὼν cum D. E. et Verss. delevi. ⁷ βλέπουσιν] add. καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν G. Ep. Insuper addit οὐδὲ συνιοῦσιν C. cum Sav. et Interpp. ⁸ τῷ αὐτῷ ἐχοντι delevi cum C. G. Ep. ⁹ προσάγοντα Ep. με προσάγοντος (sic) C. με προσάγοντα et p. p. ἐπιδεικνύμενον G. ¹⁰ φησὶ] add. καὶ τὸ βλέπειν Sav. Ben. Vid. adnot. ¹¹ πλέον μεῖζον C. G. ¹² Ἀναπληροῦται C. G. αὐτοῖς] ἐπ' αὐτοῖς Edd. Huic commati totum sequens adjungunt C. G. et Verss. Vid. Matthaei. ad v. 15. ¹³ ταύτης] πάσης C. G.

εἶπεν, ὅτι Οὐ βλέπετε· ἀλλὰ ¹¹, *Βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε*· οὐδ' ὅτι Οὐκ ἀκούετε· ἀλλ' ὅτι *Ἀκούετε, καὶ οὐ μὴ συνήτε*. Ὥστε αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀφελοντο πρῶτον, τὰ ὥτα βύσαντες, τοὺς ὀφθαλμοὺς μύσαντες ¹², τὴν καρδίαν παχύναντες. Οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἤκουον, ἀλλὰ καὶ *Βαρέως ἤκουον*· ἐποίησαν δὲ τοῦτο, φησί, *Μήποτε ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰδῶμαι* ¹³ αὐτούς· τὴν ἐπιτεταμένην αὐτῶν λέγων πονηρίαν, καὶ τὴν ¹⁴ μετὰ σπουδῆς ἀποστροφὴν.

β. Καὶ τοῦτο λέγει, ἐφεκόμενος αὐτοὺς καὶ ἐρεθίζων, καὶ δεικνύς ὅτι, ἐὰν ἐπιστρέψωσιν, ἰσεται αὐτούς· ὥσπερ ἂν εἰ τις λέγοι· Οὐκ ἐβουλήθη με ἰδεῖν, καὶ χάριν ἔχω ¹⁵· εἰ γὰρ ἡξιώθη, εὐθέως ἐνδιδόνα ἐμελλον. Τοῦτο δὲ λέγει, δεικνύς πῶς ἂν καταλλαγήη. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα φησί· *Μήποτε ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰδῶμαι αὐτούς*· δεικνύς ὅτι καὶ τὸ ἐπιστραφῆναι δυνατόν, καὶ μετανοήσαντας ἐνὶ σωθῆναι· καὶ ὅτι οὐκ εἰς τὴν αὐτοῦ δεξιάν, ἀλλ' εἰς τὴν αὐτῶν σωτηρίαν ἅπαντα ἐποιεῖ. Εἰ γὰρ μὴ ἐβούλετο αὐτοὺς ἀκοῦσαι καὶ σωθῆναι, σιγήσαι ἔδει, οὐχὶ ἐν παραβολαῖς λέγειν· νῦν δὲ αὐτῷ τούτῳ ¹⁶ κινεῖ αὐτούς, τῷ συνεστιασμένῳ λέγειν. Ὁ γὰρ Θεὸς οὐ βούλεται τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὥς τὸ ἐπιστρέψαι ¹⁷ καὶ ζῆν αὐτόν. Ὅτι γὰρ οὐ φύσεως τὸ ἁμαρτήριον, οὐδὲ ἀνάγκης καὶ βίας, ἀκουσὺν τί φησι πρὸς τοὺς ἀποστόλους· Ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπεουσιν, καὶ τὰ ὧτα ὁμῶν ¹⁸, ὅτι ἀκούουσιν· τοῦ ταύτην λέγων τὴν ὁψιν, οὐδὲ τὴν ἀκοήν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ διανοίας. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι Ἰουδαῖοι ἦσαν, καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς τεθραμμένοι· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν παρεβλάθησαν ἀπὸ τῆς προφητείας, ἐπειδὴ τὴν ρίζαν τῶν ἀγαθῶν εἶχον εὐ διακειμένην, τὴν προαίρεσιν λέγω ¹⁹ καὶ τὴν γνώμην. Ὅρξας ὅτι τὸ, Ὑμῖν δέδοται, οὐκ ἀνάγκης ἦν· οὐδὲ γὰρ ἂν ἐμακαρίσθησαν, εἰ μὴ αὐτῶν ἦν τὸ κατόρθωμα. Μὴ γὰρ μοι ²⁰ τοῦτο εἴπης, ὅτι ἀσφαλῶς ἐλέγετο· ἡδύναντο γὰρ καὶ προσελθεῖν καὶ ἐρωτῆσαι, καθάπερ οἱ μαθηταί· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησαν, ῥάθυμοι ὄντες· καὶ ἀναπεπτωκότες. Τί ²¹ λέγω, οὐκ ἠθέλησαν; Καὶ τὰ ἐναντίον μὲν οὐν ἐποίησαν. Οὐ γὰρ μόνον ἤπιστον, οὐδὲ μόνον οὐκ ἤκουον, ἀλλὰ καὶ ἐπολέμουν, καὶ σφόδρα ἀηδῶς εἶχον πρὸς τὰ λεγόμενα· ὅπερ τὸν προφήτην εἰσαγγεῖ κατηγοροῦντα, τῷ λέγειν, *Βαρέως ἤκουσαν*. Ἄλλ' οὐκ ἀκούει· τοιοῦτοι· διὸ καὶ ἐμακάριζεν αὐτούς. Καὶ ἐτέρωθεν ²² δὲ αὐτοὺς βεβαίῳ πάλιν λέγων· Ἀμὴν γὰρ λέγω [478] ὑμῖν· πολλοὶ προφητεῖαι καὶ δικαίαι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν· τὴν παρουσίαν τὴν ἐμὴν, φησί, τὰ θαύματα αὐτά, τὴν φωνὴν, τὴν διδασκαλίαν. Ἐνταῦθα γὰρ ²³ οὐχὶ τῶν διεφθαρμένων τούτων, ἀλλὰ καὶ τῶν κατωρθωκῶτων αὐτοὺς προτίθησι· καὶ γὰρ καὶ ἐκείνων μακαριωτέρους αὐτοὺς εἶναι φησί. Τί δὴ ποτε; Ὅτι οὐ μόνον ἄπερ οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ εἶδον, βλέπουσιν οὗτοι, ἀλλὰ ²⁴ καὶ ἄπερ ἐκείνοι ἐπιθύμησαν ἰδεῖν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τῇ πίστει μόνον ἐθεάσαντο· οὗτοι δὲ καὶ τῇ ὁψει, καὶ πολλῶν σαφέστερον. Εἶδες πῶς πάλιν τὴν Παλαιάν ²⁵ συνάπτει τῇ Καινῇ, δεικνύς οὐ μόνον εἰδότας ἐκείνους τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐπιθυμοῦντας; Οὐκ ἂν δὲ, εἰ ἄλλοτρίῳ τινὲς καὶ ἐναντίου Θεοῦ ἦσαν, ἐπιθύμησαν ἂν ²⁶ Ὑμῖς οὐκ ἀκούετε τὴν παραβου-

λήν τοῦ σπειροντος, φησί· καὶ λέγει τὰ ἐμπροσθεν ἡμῖν εἰρημένα, τὰ περὶ ῥάθυμίας καὶ σπουδῆς, τὰ περὶ δειλίας καὶ ἀνδρείας ²⁷, τὰ περὶ χρημάτων καὶ ἀκτημοσύνης· δεικνύς τὴν ἐκείθεν βλάβην καὶ τὴν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν. Ἐτα καὶ τῆς ἀρετῆς εἰσάγει διαφόρους τρόπους. Φιλάνθρωπος γὰρ ὢν, οὐ μίαν ἔτεμεν ὁδόν, οὐδὲ εἶπεν, Ἐὰν μὴ τις ἐκατὸν ποιήσῃ, ἐξέπεισεν· ἀλλὰ, Καὶ ὁ τὰ ἐξήκοντα ποιῶν σῶζεται, καὶ οὐχ οὗτος μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ τὰ τριάκοντα. Τοῦτο δὲ ²⁸ ἐποίησεν, εὐκολοὺν κατασκευάζων τὴν σωτηρίαν. ²⁹ Καὶ σὺ τοίνυν οὐ δύνασαι παρθενίαν ἀσκήσαι; Γάμῃσον σωφρόνως. Οὐ δύνασαι γενέσθαι ἀκτήμων; Δὲς ἐκ τῶν ὄντων. Οὐ φέρεις ἐκεῖνο τὸ φορτίον; Μέρσιαι μετὰ τοῦ Χριστοῦ τὰ ὑπάρχοντα. Οὐ βούλει αὐτῷ παραχωρήσαι ἅπαντα; Κἂν τὴν ἡμίσειαν, κἂν τὴν τρίτην ἐπίδος μοῖραν. Ἀδελφός σου ἐστὶ καὶ συγκληρονόμος· ποιήσον αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα συγκληρονόμον. Ὅσα ἂν ἐκείνῳ ὦς, σαυτῷ δώσεις. Οὐκ ἀκούεις τί φησιν ὁ προφήτης; *Τοὺς οἰκίους τοῦ σπέρματος σου οὐκ ὑπερῶγει*. Εἰ δὲ συγγενεῖς ³⁰ ὑπερῶρον οὐ χρὴ, πολλῷ μᾶλλον τὸν δεσπότην, μετὰ τῆς δεσποτίας καὶ τῆς συγγενείας δικαίωμα πρὸς σὲ ἔχοντα, καὶ πολλῷ πλεονα ἕτερα. Καὶ γὰρ καὶ μεριστὴν σε ἐποίησε τῶν αὐτοῦ, οὐδὲν παρὰ σοῦ λαβών, ἀλλὰ καὶ κατάρξας ³¹ τῆς ἀφάτου ταύτης εὐεργεσίας. Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ἀνάγκης τὸ μηδὲ τῇ δωρεᾷ ταύτῃ γενέσθαι φιλάνθρωπον, μηδὲ ἀμοιῆθαι ἀντὶ χάριτος δοῦναι, καὶ ἐλάττωνα ἀντὶ μειζόνων; Αὐτὸς μὲν γὰρ σε τῶν οὐρανῶν κληρονόμον ἐποίησε· σὺ δὲ αὐτῷ ³² οὐδὲ τῶν ἐν τῇ γῇ μεταδίδως; Αὐτὸς σε οὐδὲν κατωρθωκότα, ἀλλὰ καὶ ἐχθρὸν ὄντα κατήλλαξε· σὺ δὲ οὐδὲ φίλον ὄντα καὶ εὐεργέτην ἀμείδῃ; καίτοιγε καὶ ³³ πρὸ τῆς βασιλείας, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ δοῦναι χάριν δίκαιον ἔχων αὐτόν; Καὶ γὰρ καὶ οἰκτεῖται, δεσπότης ἐπ' ἄριστον καλοῦντες, οὐ παρέχειν, ἀλλὰ λαμβάνειν νομίζουσιν· ἐνταῦθα δὲ τούναντίον γέγονεν. Οὐ γὰρ ὁ οἰκτεῖς [479] τὸν δεσπότην, ἀλλὰ ὁ δεσπότης τὸν οἰκτεῖν πρῶτος ἐκάλεσεν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τράπεζαν· σὺ δὲ οὐδὲ μετὰ τοῦτο καλεῖς; Πρῶτος σε εἰς τὴν αὐτοῦ στέγην εἰσήγαγε· σὺ δὲ οὐδὲ δευτερός; Γυμνὸν ὄντα σε περιέβαλε· σὺ δὲ οὐδὲ μετὰ ταῦτα ξένον ὄντα συνάγεις ³⁴; Πρῶτος σε ἐπότισε τὸ αὐτοῦ ποτήριον· σὺ δὲ οὐδὲ ψυχροῦ ³⁵ μεταδίδως ὕδατος; Ἐπότισέ σε Πνεῦμα ἅγιον· σὺ δὲ οὐδὲ τὴν σωματικὴν παραμυθίᾳ δίψαν; Ἐπότισέ σε Πνεῦμα, ἔδειον ὄντα κολάσεως· σὺ δὲ καὶ διψῶντα περιορᾷς, καὶ ταῦτα ἐκ τῶν αὐτοῦ μέλλων ἅπαντα ταῦτα ποιεῖς;

γ. Οὐ γὰρ μέγα ἡγῆ τὸ ποτήριον κατασχεῖν, ἐξ οὗ πίνειν ὁ Χριστὸς μέλλει, καὶ προσάγειν τῷ στόματι; Οὐχ ὅρξας, ὅτι τὴν λερεὶ μόνῃ θέμις τὸ τοῦ αἵματος ἐπιδιδόναι ποτήριον; Ἐγὼ δὲ ³⁶ οὐδὲν ὑπὲρ τούτων ἀκριβολογοῦμαι, φησὶν· ἀλλὰ κἂν αὐτὸς ἐπιδῶς, δέχομαι· κἂν λαϊκὸς ᾦς, οὐ παραιτοῦμαι. Καὶ οὐκ ἀπατῶ ὅσον ἐδωκα· οὐ γὰρ αἷμα ζῆτω, ἀλλ' ὕδωρ ψυχρὸν. Ἐν νόσῳ τινι πατιζεῖς, καὶ φρίξον. Ἐνόησον οὐτὶς λερεὺς τοῦ Χριστοῦ γίνῃ σὺ, ἰδίᾳ χειρὶ διδοὺς ³⁷, οὐ σάρκα, ἀλλ' ἄρτον, οὐχ αἷμα, ἀλλὰ ψυχροῦ ὕδατος ποτήριον ³⁸. Ἐνέδυσέ σε ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ ἐνέδυσέ σε δι' ἑαυτοῦ· σὺ ³⁹ κἂν διὰ τοῦ παιδὸς ἐνδύσων. Ἐποίησέ σε ἐνδοξον ἐν

¹¹ ἀλλ' ὅτι C. G. ¹² χαμύσαντες iidem, invito Enth. ¹³ ἰσάμοι hic et paulo infra C. G. ¹⁴ Articulum recepi ex C. G. et Ep. ¹⁵ ἔχειν ei p. p. ἡξιώθη G. ἐβουλήθης ei ἡξιώθη habuisse videtur Ge. Vulgatum tuetur Arm. ¹⁶ αὐτὸ τοῦτο... τὸ C. E. G. ¹⁷ ἐπιστρέψωσιν Sav. Ben. Clausulam ὡς τὸ ἐπ. x. ζ. αὐτὸν non habent D. Mor. ¹⁸ ὁμῶν om. D. ἀκούουσιν ἀκούει EdJ. ¹⁹ λέγω om. C. G. ²⁰ μοι deest in EdJ. ²¹ Καὶ τί EdJ. ²² κάκεινοι οἱ μαθηταί C. E. G. ²³ ἐτέρωθεν G. ²⁴ γὰρ μὲν γὰρ C. E. G. ²⁵ ἀλλὰ ἀλλ' ὅτι C. E. G. ἰδεῖν add. καὶ οὐκ εἶδον iidem cum Arm. ²⁶ παλαιάν add. που C. E. G. εἰδότας Sic D. Arm. οὐκ εἰδότας C. E. G. ἰδόντας EdJ. non vidisse Ge. ²⁷ ἂν om. D. ²⁸ ἀνδρείας Sic Ep. et Vers. ἀναδρίας C. E. χρημάτων] κτημάτων G. ²⁹ ἀλλὰ καὶ ὁ ἐξ. καὶ ὁ τρι. ποιῶν σῶζεται. Τοῦτο δὲ... G. Vulgatum firmant Ep. Arm. ³⁰ HOKON. Ὅτι πάντῃ ἡμῖν εὐθείας ἐντολὰς ἐδώρησάντο ὁ Θεός, καὶ ὅτι ἀντὶ τῶν μεγάλων ἀγαθῶν, ὧν ποιεῖ μεθ' ἡμῶν, χρὴ ἡμᾶς κἂν τὰ εὐτελῆ κατὰ δύναμιν ἐπιδοκίμωσαι εἰς τοὺς δεομένους G. ³¹ συγγενεῖας C. E. G. ³² προκατάρξας G. ³³ αὐτῷ om. G. ³⁴ καὶ om. C. E. G. ³⁵ συνεισάγεις EdJ. ³⁶ ψυχροῦ] μικροῦ E. οὐδὲ μικροῦ μ. ὁ. ἢ ψυχροῦ G. οὐδὲ μικροῦ ἢ ψυχροῦ μ. ὁ. Mor. ³⁷ δὲ om. D. ³⁸ ἐπιδοῦς C. E. G. ³⁹ ψυχρὸν ποτήριον G. ⁴⁰ σὺ] add. δὲ bis C. E. G.

προσθεν
τά περι
ἀκτιμο-
ντεῦθεν
ους τρέ-
δον, οὐδὲ
ἀ, καὶ ὁ
ος, ἀλλὰ
ον κατα-
δύνασαι
δύνασαι
is ἐκίνο
ἀρχοντα.
τὴν ἡμί-
του ἔστι
θα συγ-
εις. Οὐκ
ος τοῦ
γενεῖς
ν, μετὰ
μα πρὸς
καὶ με-
λαδύν.
ργεσίας.
τὰυτη
τος δο-
ο τε τῶν
δὲ τῶν
τα, ἀλλὰ
ντα καὶ
σιλείας,
δύναται
δεσπό-
λαμβά-
Οὐ γὰρ
τὸν οἶ-
· οὐ δὲ
στέρην
τε περι-
γίγεις
· οὐδὲ φυ-
δγιον.
σιεῖς τε
ριորῆς,
τεῖν;
ν, ἐξ οὗ
τόματι;
αἵματος
τούτων
φς, δέ-
ἀπατῶ
ν. Ἐν-
λερεῖς
κα, ἀλλ'
· Ἐν-
ταυτοῦ
δοξον ἐν
recepti
r Arm.
· ὁμῶν
αθηταί
m cum
esse Ge.
· καὶ ὁ
ντολάς
δύναμιν
al omi.
· μ. ὁ.

(*Isai. 6. 9*). Viden' quam accurate propheta accuset illos? Neque enim ipse dixit, Non videtis; sed, *Videbitis, et non videbitis*¹; neque dixit, Non audietis; sed, *Audietis, et non intelligetis*. Quare ipsi seipsos primo excluserunt, aures obturantes, oculos claudentes, cor obdurantes. Non modo enim non audiebant, sed et 15. *Graviter audiebant*; idque faciebant², inquit, *Nequando convertantur, et sanem eos*; intensam illorum nequitiam indicans, et aversionem studio paralam.

2. *Domini misericordia in Judæos. Peccatum non ex natura est, aut ex necessitate.* — Hoc autem dicit, ut illos attrahat incitetque, et ostendat, si convertantur, se ipsos sanaturum esse: ac si quis diceret, Noli me videre, et gratiam habeo: nam si me dignatus fuisset, statim flectendus eram. Hoc porro dicit ostendens quomodo reconciliatus fuisset. Sic et hoc loco ait: *Nequando convertantur, et sanem eos*; ostendens posse illos converti, et per penitentiam salutem consequi: seque non ad gloriam suam, sed ad illorum salutem omnia facere. Si enim noluisse eos audire et servari, silere oportebat, non in parabola loqui: nunc autem hoc ipso incitat illos, quod obscure loquatur. Nam *Deus non vult mortem peccatoris; sed ut convertatur et vivat* (*Ezech. 18. 23*). Quod autem peccatum non ex natura sit aut ex necessitate et violentia, audi quid apostolis dicat: 16. *Vestri autem beati oculi, quia vident, et aures, quia audiunt*; non de visu vel auditu corporis loquens, sed de visu et auditu mentis. Judæi enim etiam hi erant, atque in iisdem educati: ipsis tamen nihil nocuit prophetia, quia bonorum radicem habebant recte insitam, propositum nempe et voluntatem. Viden' illud, *Vobis datum est*, non necessitate inditam significare? Neque enim beati prædicati fuissent, nisi bonum illud opus eorum fuisset. Ne dixeris enim, illum obscure loquutum fuisse: poterant enim illi et accedere et interrogare, quemadmodum e. discipuli; sed torpore ac negligentia correpti noluerunt. Et quid dico, noluerunt? Etenim contra nitebantur. Non solum enim non credebant nec audiebant, sed etiam impugnabant, et ægre admodum dicta audiebant, quod prophetam inducit accusantem, cum dicit, *Graviter audierunt*. At non illi tales fuerunt: quapropter beatos dicebat eos. Alio quoque modo confirmat ipsos his verbis: 17. *Amen quippe dico vobis, multi prophetæ et justi voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt, et audire quæ auditis, et non audierunt*; nempe adventum meum, miracula, vocem, doctrinam. Hic porro eos non modo perditis istis et nequam hominibus, sed etiam præclaris illis anteponebat, cum dicit eos beatiores illis esse? Cur autem? Quia non modo quæ Judæi non viderunt ipsi videbant, sed etiam ea quæ præci illi videre concupierant³. Illi namque fide tantum viderunt; hi autem ipsis oculis, et longe clarius. Viden' quomodo veterem legem iterum cum nova copulet, ostendens illos

non modo futura vidisse, sed etiam valde concupivisse? Neque si alieni dei, et huic contrarii cultores fuissent, id desiderassent. 18. *Vos vero, inquit, quibus id datum est, auditis parabolam æminantis*; et narrat ea quæ supra diximus, de segnitie et diligentia, de metu et fortitudine, de divitiis et paupertate: ostendens et damnum inde et utilitatem hinc partam. Deinde varios inducit virtutis modos. Nam misericors cum sit, non unam aperuit viam, neque dixit, Nisi quis centesimum fructum fecerit, is decedit; sed, Qui sexagesimum, imo qui trigesimum fecerit, salvus erit. Illud autem sic disposuit, ut facilius via ad salutem esset. Et tu ergo non potes virginitatem servare? Caste connubium ineas. Non potes esse sine possessione? De bonis tuis largire. Non potes hoc onus ferre? Cum Christo bona divide. Non vis ipsi dare omnia? Vel dimidiam, vel tertiam partem dato. Frater tuus est et coheres tuus: fac illum hic etiam coheredem. Quæcumque illi dederis, tibi ipsi dabis. Non audis quid dicit propheta? *Propinquos æminia tui ne despicias* (*Isai. 58. 7*). Si vero cognatos despiciere non oportet, multo minus Dominum, qui cum dominio etiam cognationis jus tecum habet, multoque plura alia. Nam participem te fecit bonorum suorum, cum nihil a te accepisset, et hoc ineffabili beneficio te prior provocasset. Quomodo igitur non esset extremæ dementiæ post tantum donum benignem non effici, nec vicem ullam pro tanta gratia reddere, minima pro magnis? Nam ipse te cæli hæredem fecit; tu vero ipsi ne terrenorum quidem quidpiam largiris? Ipse nullius te boni auctorem, sed et inimicum sibi reconciliavit; tu vero nec amico nec benefactori ipsi quidpiam retribuis, quamquam et ante regnum, et ante cætera omnia, ex eo ipso quod das, gratiam ei referre debeas? Etenim liberti (a), qui heros suos ad convivium invitant, non præbere gratiam, sed accipere censent, hic vero contra. Non enim servus domini, sed dominus servum prior vocavit ad mensam; tu vero ne postea quidem illum vocas? Prius te sub tectum suum introduxit; tu vero nec secundus id agis? Te nudum induit; tu vero ipsum nec peregrinum excipis? Primus tibi ex calice suo potum dedit; tu vero ne aquam quidem frigidam das? Potum dedit tibi Spiritum sanctum; tu vero ne corpoream sitim ejus sedas? Potum dedit Spiritum tibi, cruciatibus digno; tu vero sitientem despicias, cum tamen ex ipsis bonis omnia largiturus sis?

3. *Eleemosyna commendatur.* — Nonne magnum ducis te poculum illud tenere, ex quo bibiturus Christus est, et ipsum ori admoturus? Annon vides, soli sacerdoti licere sanguinis calicem tradere (b)? Ego, inquit ille, hæc non tam accurate dispicio; sed si ipse dederis accipio. Etiam si laicus sis, non recuso, neque quod dedi repeto. Non enim sanguinem quero, sed aquam frigidam. Cogita cui potum des, et perhorresce.

¹ Forte legendum, *Neque enim ipse dixit, non risu percipietis; sed a risu percipietis, et non videbitis.*

² Alii, *idque faciebant.*

³ Duo Mss. addunt, *et non viderant.*

(a) In Græco, *οἰκῆται*, quod est ad litteram, *domestici*. Sed hic agi omnino videtur de domesticis illis qui, heri sui liberalitate, libertatem adepti erant.

(b) Soli sacerdoti licebat sanguinis calicem tradere.

Cogita te Christi sacerdotem fieri, cum manu propria das non carnem, sed panem, non sanguinem, sed calicem aquæ frigidæ. Induit te vestimento salutari, et hoc per seipsum; tu saltem per servum indues. Gloriosum te fecit in cælis; tu a frigore illum eripe, nec non ab indecora nuditate. Angelorum te concivem fecit; tu ipsum sub tecto excipe, saltem sicut unum ex famulis tuis domi excipias; hoc diversorium non recuso, licet totum tibi cælum aperuerim. Te a gravissimo carcere eripui; hoc a te non expeto, nec dico, Eripe me; sed si me vinctum videas, id mihi ad consolationem satis est. Mortuum te suscitavi; id a te non exigo, sed dico, me ægrotum solummodo visites. Cum ergo tanta sint dona, tamque levia expetantur, nec tamen illa præbeamus, quanta non simus digni gehenna? Jure in ignem abimus paratum diabolo et angelis ejus, cum non majore quam petra sensu præditi simus. Quantæ enim stupiditatis est, queso te, nos, cum tanta acceperimus, et tanta accepturi simus, servos esse pecuniarum, quas paulo postea vel inviti relinquemus? Et alii quidem animam dederunt ipsam, et sanguinem fuderunt: tu vero ne superflua quidem largiris propter regnum

cælorum, propter tot coronas? Et qua dignus fueris venia, qua excusatione, qui semina in terram libenter projicis, qui nulli rei parcis ad pecunias scœnore locandas; cum autem agitur de Domino per egenos alendo, inhumanus durusque es? Hæc itaque omnia cogitantes, animoque reputantes, quæ acceperimus, quæ accepturi simus, quæ a nobis expetantur, omnem curam nostram in spiritualibus exhibeamus. Simus tandem mansueti et humani, ne intolerabile supplicium nobis attrahamus. Quæ enim nos damnandi causa non suppetit, qui cum tot tantisque fruamur, nec magnum quid expetatur a nobis; imo talia expetantur, quæ vel inviti hic relinquemus, tantum in rebus sæcularibus studium impendamus? Horum singula sunt ad nos dammandos satis; si vero omnia simul concurrant, quæ spes salutis erit? Ut ergo omnem hanc damnationem fugiamus, quamdam saltem erga egenos liberalitatem exhibeamus. Sic enim et præsentibus et futuris fruemur bonis: quæ utinam nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLVI. al. XLVII.

CAP. 13. v. 24. *Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile factum est regnum cælorum homini qui seminat bonum semen in agro suo. 25. Cum autem dormirent homines, venit ejus inimicus, et seminavit zizania per medium tritici, et abiit. 26. (a) Cum autem crevisset herba et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. 27. Accedentes vero servi patrisfamilias, dixerunt ei: Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? unde ergo zizania? 28. Qui dixit eis: Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei: Vis ergo, abeamus et colligamus ea? 29. Ille autem dixit: Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis et triticum. 30. Sinite utraque crescere usque ad messem: et tunc dicam messoribus: Colligite primum zizania.*

1. *Hujus et superioris parabolæ discrimen. Diaboli errorem inducentis versutia. Vigilantiæ necessitas. Hæreticum occidere non oportet. — Quid interest discriminis inter hanc et superiorem parabolam? Illic loquitur de iis qui non attenderunt, sed resiliens semina projecerunt: hic de hæreticorum cœtibus loquitur. Ne enim discipulos turbaret, prædixit, postquam docuerat illos, cur in parabolis loqueretur. Parabola illa dicebat, non susceptum ipsum; hæc autem, corruptores simul susceptos. Hæc quippe diaboli versutia est, ut cum veritate semper commisceat errorem, cui veritatis colorem et similitudinem affingat, ita ut simplices facile circumvenire possit. Ideo non alia semina, quam zizania dixit, quod semen specie quidem frumento simile est. Deinde modum insidiarum dicit. Dum dormirent homines, inquit. Non*

parvum hic præsulibus proponitur præcipitum et periculum, quibus maxime arvi cura demandata est; neque illis tantum, sed etiam subditis. Ostendit autem, errorem post veritatem venisse; id quod etiam rerum eventus testificatur. Nam post prophetas, pseudoprophetæ; post apostolos, pseudoapostoli, et post Christum, Antichristus. Nisi enim diabolus viderit quid imitari possit, aut quibus insidiari, nihil insidiarum ponit, nihil novit. Nunc ergo, quia vidit alium centesimum fecisse, alium sexagesimum, alium trigesimum, alia deinceps incedit via. Quia enim id quod radices posuerat abripere non poterat, neque suffocare, vel comburere, per aham fallaciam insidiatur, sua inserens aliis. Et in quo differunt, inquit, hi dormientes ab iis qui per viam significati fuerant? Quod videlicet ibi statim abripuerit; neque enim radices ponere permisit: hic vero majore opus habuerit artificio. Hæc autem dicit Christus, ut doceat semper esse vigilandum. Etiamsi enim, inquit, hæc nocumenta cœgis, aliud adhuc superest. Sicut enim ibi per viam, per petram et per spinas; sic et hic per somnum perniciēs accedit: quapropter assidua opus est custodia. Ideo dicebat: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. 10. 22). Simile quidpiam in principio accidit. Multi enim antistites improbos viros hæresiarchas occultos in Ecclesias inducentes, hujusmodi insidiis struendis facultatem magnam præbuere. Neque enim labore opus est diabolo, postquam hujusmodi homines in medio inseruit. Et quomodo fieri potest, inquit, ut non dormiant? Naturali quidem somno, fieri nequit; voluntatis somno, secus. Quapropter Paulus dicebat: *Vigilate, state in fide* (1. Cor. 16. 13). Nec noxiam solum,

(a) Quæ sequuntur usque ad initium homiliæ desunt in Morel.: sed habentur in Savil. et in aliquot Manuscriptis.

οὐρανοῖς· σὺ τῆς φρίκης ἀπάλλαξον, καὶ ²¹ τῆς θυμώ-
τητος, καὶ τῆς ἀσχημοσύνης. Ἐποησέ σε ἀγγέλων
πολίτην· σὺ κἄν στέγης μετάδος μόνον, κἄν ὡς τῷ
οικέτῃ τῷ σῷ ὁδὸς οἰκίαν· οὐκ ἀποστρέφωμαι τοῦτ' ἐπὶ
καταγώγιον, καὶ ταῦτά σοι τὸν οὐρανὸν ἀνοίξας ἅπαντα.
'Απ' ἡλλάξά σε φυλακῆς ²² χαλεπωτάτης· ἐγὼ τοῦτο οὐκ
ἀπαιτῶ, οὐδὲ λέγω, 'Απάλλαξόν με· ἀλλ' ἂν ἴθης με
μόνον δεδεμένον, ἀρκεῖ τοῦτο εἰς παραμυθίαν ἔμοι. Νε-
κρὸν ὄντα ἀνέστησα· ἐγὼ τοῦτο παρὰ σοῦ οὐκ ἀπαιτῶ,
ἀλλὰ λέγω, 'Ἐπίσπεφά με μόνον ἀρρώστουντα ²³. Ὅταν
οὖν οὕτως ἤ μεγάλα τὰ δεδομένα, καὶ πολὺ κόψα τα
ἀπαιτούμενα, καὶ μὴδὲ ταῦτα παρέχωμεν, πόσως οὐκ
ἂν εἴημεν ἀξιοὶ γέεννης; Εἰκότως εἰς τὸ πῦρ ἄπιμεν τὸ
ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, πέ-
τρας ὄντες ἀναισθητότεροι ²⁴. Πόσως γὰρ ²⁵ ἀναισθησίας,
εἰπέ μοι, τοσαῦτα λαβόντας, τοσαῦτα ληφόμενους ²⁶,
χρημάτων εἶναι δούλους, ὧν μικρὸν ὑπερὸν ἀποστήσo-
μεθα καὶ ἄκοντες; Καὶ ἔτεροι μὲν καὶ τὴν ψυχὴν ἐπ-
έδωκαν ²⁷, καὶ τὸ αἷμα ἐξέχεαν· σὺ δὲ οὐδὲ τὰ περικτὰ
προΐσσαι ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν, ὑπὲρ τῶν τοσούτων στεφά-
νων; Καὶ ποίας ἂν εἴης ἀξίος ²⁸ συγγνώμης, τίνος ἀπο-

λογίας, ἐν μὲν τῷ σπώρῳ τῆς γῆς πάντα ἡδέως προΐδ-
μενος, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ ἀνθρώποις οὐδενὸς φειδόμενος.
ἐν δὲ τῷ τρέφειν σου τὸν ἀσπότην διὰ τῶν δεομένων ²⁹
ὥμους καὶ ἀπάνθρωπος ὢν; Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐνοήσαν-
τες, καὶ λογισάμενοι ἅπερ εἰλήφαμεν, ἅπερ λαμβάνειν
μέλλομεν, ἅπερ αἰτούμεθα ³⁰, τὴν σπουδὴν ἅπασαν ἐν
τοῖς πνευματικοῖς ἐπιδειξώμεθα. [480] Γενώμεθα ποτε
ἡμεροὶ καὶ φιλόανθρωποι, ἵνα μὴ τὴν ἀφώρτητον δίκεν ἐφ'
ἑαυτοὺς ἐλκυσώμεν. Τί γὰρ ἡμᾶς οὐκ ἱκανὸν κατακρίναι;
τὸ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀπολαύσαι, τὸ μὴδὲν μέγα
αἰτεῖσθαι, τὸ τοιαῦτα αἰτεῖσθαι ἃ καὶ ἄκοντες ἐνταῦθα
ἀπολείψομεν ³¹, τὸ πολλὴν ἐν τοῖς βιωτικοῖς φιλοτιμίαν
ἐπιδεικνύσθαι; Τούτων γὰρ ἕκαστον καὶ καθ' ἑαυτὸ
ἱκανὸν ἡμᾶς καταδικάσαι· ὅταν δὲ ὁμοῦ τὰ πάντα συν-
έλθῃ, τίς ἔσται σωτηρίας ἐλπίς; 'Ἰν' οὖν ἅπασαν ταύ-
την τὴν κατάκρισιν διαφύγωμεν, ἐπιδειξώμεθα τινα
δαψίλειαν περὶ τοὺς δεομένους. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν ἐν-
ταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ ἀπάντων ἀπολαύσομεν ἀγαθῶν· ὧν
γένετον πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος·
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

²¹ καὶ om. bis iidem. ²² ἐκ φυλακῆς iidem. ²³ ἀσθενούντα C. E. G. Paulo ante me om. C. G. ²⁴ ἀναιδέστεροι
C. ἀναίδ. καὶ ἀναισθ. E. ἀναισθ. καὶ ἀναίδ. G. ²⁵ γάρ] add. οὐκ ἂν εἴημεν C. E. G. Mox λαβόντες, ληφόμενοι, et
ὄντες pro εἶναι C. E. ²⁶ ληψέσθαι προσδοκῶντας D. ²⁷ ἔδωκαν C. E. G. ²⁸ ἀν' εἴης ἀξίος] ἀξίος ἐστὶ D. ἂν ἀξίος
ἐστὶ Edd. ²⁹ Verba διὰ τῶν δεομένων non agnoscunt G. Arm. ³⁰ ἀπαιτούμεθα C. E. G. Post h. v. legitur in
Edd. μὴ τὴν σπουδὴν ἐν τοῖς βιωτικοῖς ἐπιδεικνύμεθα. [ἐπιδεικνύμεθα Sav.] Nostram lectionem, quæ est codicum
C. E. G. secuti sunt Interpretes. ³¹ ἀπολείψομεθα C. E. G.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΓ'.

'Αλλήν παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων· Ὑμοί-
ωθή ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ σπειρόντι
καλὸν σπέρμα ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῷ καθύ-
δειν τοὺς ἀνθρώπους, ἦλθεν αὐτοῦ ὁ ἐχθρὸς, καὶ
ἐσπεῖρε ζιζάνια ἀναμέσον τοῦ σίτου, καὶ ἀπηλθεν.
Ὅτε δὲ ἐβλάστησεν ὁ χόρτος, καὶ καρπὸν ἐποίησεν,
τότε ἐφάνη τὸ ¹ ζιζάνιον. Προσελθόντες δὲ οἱ δού-
λοι τοῦ οἰκοδεσπότου, εἶπον αὐτῷ· Κύριε, οὐχὶ
καλὸν σπέρμα ἐσπεῖρας ἐν τῷ ἀγρῷ σου ²; πόθεν
οὖν ἔχει ζιζάνια; Ὁ δὲ ἐφη αὐτοῖς· Ἐχθρὸς ἀν-
θρώπος τοῦτο ἐποίησεν. Οἱ δὲ δούλοι εἶπον αὐτῷ·
θέλεις οὖν ἀπελθόντες συλλέξομεν ³ αὐτά; Ὁ
δὲ ἐφη, Οὐ· μήποτε συλλέγοντες τὰ ζιζάνια, ἐκρι-
ώσῃτε ἅμα αὐτοῖς τὸν ⁴ σίτον. Ἀφετε οὖν συν-
αυξανέσθαι ἰμῶντες ἄχρι· ⁵ τοῦ θερισμοῦ.

α'. Τί τὸ μέσον ταύτης καὶ τῆς πρὸ ταύτης ⁶ παραβο-
λῆς; Ἐκεῖ τῶς μὴδὲ ὅλως προσεσχηκότες αὐτῷ φησιν,
ἀλλ' ἀποπηδήσαντας καὶ τὸν σπόρον προεμένους ⁷. ἐν-
ταῦθα δὲ, τῶν αἰρετικῶν λέγει τὰ συστήματα. 'Ἰνα γὰρ
μὴδὲ τοῦτο τοὺς μαθητὰς θορυβῇ ⁸, καὶ τοῦτο πολέγει,
μετὰ τὸ διδάξαι αὐτοὺς διατρίβει ἐν παραβολαῖς λαλεῖ.
Ἐκείνη μὲν οὖν ⁹ ἡ παραβολὴ φησιν, ὅτι οὐκ ἐδέξαντο·
αὕτη δὲ, ὅτι καὶ ¹⁰ φθορέας ἐδέξαντο. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο
τῆς τοῦ διαβόλου μεθοδείας, τῇ ἀληθείᾳ ἀεὶ παρεισάγειν
τὴν πλάνην, πολλὰ ἐπιχρυννύντα ¹¹ αὕτῃ τὰ ὁμοιώματα,
ὥστε εὐκόλως κλέψαι τοὺς εὐεξαπατήτους. Διὰ τοῦτο
οὐκ ἄλλο τὸ σπέρμα, ἀλλὰ ζιζάνια καλεῖ, ὃ ¹² κατὰ τὴν
ὁμὴν εἰσὶ πῶς τῷ σίτῳ. Εἰτα λέγει [481] καὶ τὸν τρό-
πον τῆς ἐπιβουλῆς. Ἐν γὰρ τῷ καθυεῖν τοὺς ἀνθρώ-
πους, φησὶν. Οὐ μικρὸν τοῖς ἀρχουσιν ἐντεῖθεν ἐπι-
κρηννῶ ¹³ τὸν κίνδυνον, τοῖς μάλιστα τῆς ἀρουράς τὴν
φυλακὴν ἐμπειστειμένους· οὐ τοῖς ἀρχουσιν δὲ μόνον,
ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀρχομένοις. Δείκνυσιν δὲ καὶ τὴν πλάνην
μετὰ τὴν ἀλήθειαν οὖσαν· ὅπερ καὶ ἡ τῶν πραγμάτων

ἔκβασις μαρτυρεῖ. Καὶ γὰρ μετὰ τοὺς προφήτας, οἱ
ψευδοπροφῆται· καὶ μετὰ τοὺς ἀποστόλους, οἱ ψευδ-
ἀπόστολοι· καὶ μετὰ τὸν Χριστὸν, ὁ ἀντίχριστος. Ἄν
γὰρ μὴ ἴθῃ τί μὴμῆσται ὁ διάβολος, ἢ τίσιν ἐπιβου-
λεύσῃ ¹⁴, οὕτε ἐπιχειρεῖ, οὕτε οἶδε. Καὶ νῦν τοῖνον,
ἐπαιδῇ εἶδεν ¹⁵, ὅτι ὁ μὲν ἐπαιδὸν ἔκατον, ὁ δὲ ἐξή-
κοντα, ὁ δὲ τριάκοντα, ἀλλήν ἐργεταὶ λοιπὸν ὁδόν. Ἐπεὶ
γὰρ ἀρπάσαι· οὐκ ἠδυνήθη τὸ ριζωθῆναι, οὐδὲ ἀποκνίξαι,
οὐδὲ κατακαῦσαι, δι' ἐτέρας ἀπάτης ἐπιβουλεύει, παρ-
εμβάλλων τὰ παρ' ¹⁶ ἑαυτοῦ. Καὶ τί διαφέρουσι οἱ
καθεύδοντες, φησὶ, τῶν τὴν ὁδὸν μισομένων; Ὅτι ἐκεῖ
εὐθὺς ἤρπασεν· οὐδὲ γὰρ ριζωθῆναι ἀφῆκεν· ἐνταῦθα
δὲ πλείονος ἐδεήθη τῆς μηχανῆς. Ταῦτα δὲ λέγει ὁ Χρι-
στὸς, παιδεύων ἡμᾶς διαπαντός ἐγγρηγορέειν. Κἄν γὰρ
ἐκεῖνας διαφύγῃς τὰς βλάβας, φησὶν, ἔστι καὶ ἐτέρα
βλάβη. Ὅπερ γὰρ ἐκεῖ διὰ τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς πέτρας
καὶ τῶν ἀκανθῶν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα διὰ τοῦ ὕπνου ἢ
ἀπώλειαι γίνεται· ὥστε διηνεκοῦς φυλακῆς δεῖ. Διὸ καὶ
ἔλεγεν· Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.
Τοιοῦτόν τι γέγονε καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν. Πολλοὶ γοῦν τῶν
προσεστώτων πονηρῶς εἰσάγοντες ἀνδρας ἐν ταῖς ἐκκλη-
σίαις, αἰρεσιάρχας κρυπτομένους, πολλὴν εὐκόλιαν τῇ
τοιαύτῃ παρέσπον ἐπιβουλῇ. Οὐδὲ γὰρ πῶναι δὲ τῷ δια-
βόλῳ λοιπὸν, ὅταν ἐκείνους εἰς μέσον φυτεύσῃ. Καὶ πῶς
δυνατὸν μὴ καθυεῖν; φησὶ. Τὸν μὲν οὖν φυσικὸν
ὕπνον, οὐ δυνατόν· τὸν δὲ τῆς προαιρέσεως, δυνατόν.
Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· Γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πί-
στει. Εἰτα δείκνυσιν καὶ περικτὸν τὸ πρᾶγμα, οὐχὶ βλα-
βερὸν μόνον. Μετὰ γὰρ τὸ γεωργηθῆναι τὴν ἀρουρὰν,
καὶ μὴ χρεῖαν εἶναι μηδενός, τότε ἐπισπείρει οὗτος·
καθ' ἅπερ καὶ οἱ αἰρετικοὶ ποιοῦσιν, οἱ ¹⁷ δι' οὐδὲν ἔτερον
ἢ διὰ κενοδοξίαν ἐμβάλλουσι τὸν ἑαυτῶν λόγον. Οὐκ ἐντεῖ-

¹ τὰ] καὶ τὰ H. ² ἀγρῷ σου] σῷ ἀγρῷ H. σου om. K. Mox ἔχει τὰ ζ. K. ³ συλλέξομεν pr. G. ⁴ τὸν] καὶ τὸν
H. K. p. p. οὖν om. H. ⁵ μέγχι H. K. Locum S. S. ad finem v. 30 continuant B. Arm. et Mosq. unus: non
nisi v. 25, 24 habent Mor. cum alio Mosq. ⁶ πρὸ ταύτης] προτέρας Edd. παραβολῆς; add. Πολλὴ καὶ διάφορος.
G. ⁷ προτεμένους G. ⁸ θορυβῇ H. ⁹ οὖν om. G. ¹⁰ καὶ om. K. Mor. ¹¹ ἐπιχρυννύντος H. K. ¹² δ] add.
καὶ Edd. ¹³ ἐπικρηννῶ H. Mor. ¹⁴ μὴμῆσται et ἐπιβουλεύσει H. ¹⁵ οἶδεν G. Mox λοιπὸν om. G. ¹⁶ παρὰ om. K.
Mox folium deest in hoc codice ab ἐκείνους p. 481, usque ad συλλέξατε p. 482 D. ¹⁷ οἱ om. G.

θεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα μετὰ ἀκριβείας αὐτῶν ὑπογράφει τὴν σκητὴν ἅπασαν. Ὅτε γὰρ ἐβλάστησα, φησὶν, ὁ χόρτος, καὶ καρπὸν ἐποίησε, τότε ἐφάνη καὶ τὰ ζῷα. ὅπερ καὶ οὗτοι ποιοῦσι. Παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν συγκαίδουσιν ἑαυτούς· ἵππειδαν δὲ πολλὴν λάβωσι τὴν παρῥησίαν, καὶ λόγου τις αὐτοῖς μεταδῶ, τότε τὸν ἰδὼν ἐκχέουσι. Τίνος δὲ ἔνεκεν εἰσάγει τοὺς δούλους λέγοντας τὸ γεγεννημένον; Ἰνα εἴπῃ ὅτι αὐ δὲ ἀναιρεῖν αὐτούς. Ἐχθρὸν δὲ ἄνθρωπον αὐτὸν καλεῖ, διὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους βλάβην. Ἡ μὲν γὰρ ἐπήρεια καθ' ἡμῶν· ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς ἐπηρείας οὐκ ἀπὸ τῆς εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς εἰς [482] Θεὸν ἔχθρας ἐγένετο. Ὅθεν ὅλλον, ὅτι μᾶλλον ὁ Θεὸς ἡμᾶς φιλεῖ, ἢ ἡμεῖς ἑαυτούς. Ὅρα δὲ καὶ ἐτέρωθεν τοῦ διαβόλου τὴν κακουργίαν. Οὐ γὰρ πρὸ τούτου ἔσπειρεν, ἐπειδὴ μὴδὲν εἶχεν ἀπολέσαι. Ἄλλ' ὅτε ἦν ἅπαντα πεπληρωμένα, ἵνα τῇ σπουδῇ λυμῆνται τοῦ γεωργοῦ· οὕτω πρὸς ἐκείνους ἐχθρῶδες ἔχων πάντα ἐποίει. Σκόπει δὲ καὶ τῶν οἰκτιρῶν τὴν φιλοστοργίαν. Καὶ γὰρ ἐπελγόνται ἥδη τὰ ζῷα ἀνασπάσαι, εἰ καὶ μὴ θύσκει μεμῆμενος ποιοῦσιν· ὅπερ δείκνυσαι τὴν ὑπὲρ τοῦ σπόρου μέριμναν αὐτῶν, καὶ πρὸς ἓν μόνον βλέποντας, οὐχ ὅπως ἐκείνους δῶ δίκην, ἀλλ' ὥστε τὰ καταβληθέντα μὴ ἀπολέσθαι· οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἐστὶ τὸ καταπεῖγον. Διόπερ ὅπως τὸ νόσημα τέως ἐξέλωσι, σκοποῦσι. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀπλῶς ζητοῦσιν· οὐ γὰρ ἑαυτοῖς ἐπιτρέπουσιν, ἀλλὰ τοῦ δεσπότου τὴν γνώμην ἀναμύνουσι λέγοντες· *Θέλεις*; Τί οὖν ὁ δεσπότης; Κωλύει λέγων· *Μήποτε ἐκκριώσθε ἅμα αὐτοῖς τὸν σῖτον*. Τοῦτο δὲ ἔλεγε, κωλύων πολέμους γίνεσθαι καὶ αἵματα καὶ σφαγὰς. Οὐ γὰρ δὲ ἀναιρεῖν αἰρετικόν· ἐπεὶ πόλεμος ἀσπονδὸς ἐμελλεν εἰς τὴν οἰκουμένην εἰσαγεσθαι.

β'. Δύο τοίνυν τούτοις αὐτοῖς κατέχει τοῖς λογισμοῖς· ἐνὶ μὲν, τῷ μὴ τὸν σῖτον βλαδῆναι· ἐτέρῳ δὲ, τῷ καταλῆψεσθαι τὴν κόλασιν πάντως αὐτοὺς ἀνιάτως νοσοῦντας. Ὅποτε εἰ βούλει καὶ κολασθῆναι αὐτούς, καὶ χωρὶς τῆς τοῦ σίτου βλάβης, ἀνάμεινον τὸν προσήκοντα καιρὸν. Τί δὲ ἐστὶ, *Μή* ἐκκριώσθε ἅμα αὐτοῖς τὸν σῖτον; Ἡ τοῦτο φησιν, ὅτι εἰ μὲλλοιτε κινεῖν ὅπλα καὶ κατασφάττειν τοὺς αἰρετικούς, ἀνάγκη πολλοὺς καὶ τῶν ἁγίων συγκαταβάλλεσθαι· ἡ δὲ ἀπ' αὐτῶν τῶν ζιζανίων πολλοὺς εἰκὸς μεταβαλλέσθαι καὶ γενέσθαι σῖτον. Ἄν τοίνυν προλαβόντες αὐτοὺς ἐκκριώσθῃτε, λυμαίνεσθε τῷ μέλλοντι γίνεσθαι σῖτι, οὐς ἔγχευε μεταβαλλέσθαι καὶ γενέσθαι βελτίους ἀναπαιρύντες. Οὐ τοίνυν κατέχειν αἰρετικούς, καὶ ἐπιστομίζειν, καὶ ἐκκόπειν αὐτῶν τὴν παρῥησίαν, καὶ τὰς συνόδους καὶ τὰς σπονδὰς διαλύειν κωλύει, ἀλλ' ἀναιρεῖν καὶ κατασφάττειν. Σὺ δὲ αὐτοῦ σκόπει τὴν ἡμερότητα, πῶς οὐκ ἀποφαίνεται μόνον, οὐδὲ κωλύει, ἀλλὰ λογισμοῦ τίθει. Τί οὖν, ἂν μέχρι τέλους μένῃ τὰ ζῷα; Τότε ἐρῶ τοῖς θερισταῖς· *Συλλέξατε πρῶτον τὰ ζῷα, καὶ δῆσατε αὐτὰ δεσμὰς πρὸς τὸ κατακαῦσαι αὐτά*. Πάλιν ἀναμνησθεῖ αὐτοῦ τῶν Ἰωάννου ῥημάτων τῶν χρητῶν αὐτῶν· εἰσαγόντων, καὶ φησιν, ὅτι ἔως μὲν ἐστῆκασι ἐγγὺς τοῦ σίτου, φέδεσθαι χρὴ· ἔγχευε γὰρ αὐτοὺς καὶ σῖτον γενέσθαι· ἔταν δὲ μὴδὲν κερδάναντες ἀπέλθωσι, τότε αὐτοὺς ἀναγκάτως ἡ ἀπαραιτήτος διαδέξεται δίχη. Ἐρῶ γὰρ τοῖς θερισταῖς, φησὶ, *Συλλέξατε*

πρῶτον τὰ ζῷα. Διατὶ πρῶτον; Ἰνα μὴ φοβηθῶσιν οὕτω, ὥς συναπαγομένον ἅμα αὐτοῖς τοῦ σίτου. Καὶ δῆσατε αὐτὰ δεσμὰς, ὥστε κατακαῦσαι αὐτά· τὸν δὲ σῖτον συναγάγετε εἰς τὴν ἀποθήκην. [483] Ἄλλην παραβολὴν παρήκειν αὐτοῖς λέγων· Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ σπόρου τρία μέρη ἀπόλλυται, καὶ σώζεται ἓν, καὶ ἐν αὐτῷ πάλιν τῷ σωζομένῳ τοσαύτη γίνεταί βλάβη, ἵνα μὴ λέγῃσι, Καὶ τίνες καὶ πόσοι ἔσονται οἱ πιστοί; καὶ τοῦτον ἐξαίρει τὸν φόβον, διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ σινάπεως ἐνάγων εἰς πίστιν. αὐτοῖς, καὶ δείκνυς ὅτι πάντως ἐκταθήσεται τὸ κήρυγμα. Διὰ τοῦτο τοῦ λαχάνου τὴν εἰκόνα εἰς μέσον ἤγαγε σφόδρα εἰκυσίαν τῇ ὑποθέσει· Ὁ μικρότερον μὲν, φησὶν, ἐστὶ πάντων τῶν σπερμάτων· ὅταν δὲ ἀυξηθῇ, μεῖζον τῶν λαχάνων ἐστί, καὶ γίνεταί δένδρον, ὥστε ἔλθῃν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατασκηρῶν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ. Τοῦ γὰρ μεγέθους τὸ τεκμήριον ἐνδείξασθαι ἐβουλήθη. Οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος ἔσται, φησὶ. Καὶ γὰρ ἀπάντων ἀσθενέστεροι ἦσαν οἱ μαθηταί, καὶ πάντων ἡλιόττους· ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ μεγάλῃ ἦν ἡ ἐν αὐτοῖς δύναμις, ἐξηπλώθη πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. Εἰτα καὶ τὴν ζύμην ταύτην προστίθει τῇ εἰκόνι, λέγων· Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαβούσα ἡ γυνὴ ἔκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ἐξυμῶθη ὅλος. Καθάπερ γὰρ αὐτὴ τὸ πολὺ ἀλευρον μεθίστησιν εἰς τὴν ἑαυτῆς ἰσχύν, οὕτω καὶ ὁμεῖς τὸν πάντα κόσμον μετασφάττετε. Καὶ ὅρα σύνεσιν. Τὰ γὰρ τῆς φύσεως παράγει, δείκνυς ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνα ἀνεγχώρητον μὴ γενέσθαι, οὕτω καὶ ταῦτα. Μὴ γὰρ μοι τοῦτο λέγε· Τί δυνήσμεθα δώδεκα ἄνθρωποι εἰς πληθὺς ἔμπροσθεν τοσοῦτον; Καὶ γὰρ τοῦτο αὐτὸ μάλιστα ὁμῶν ποιεῖ τὴν ἰσχύν ἐκλάμψαι, τὸ ἀναμιγῆναι τῷ πλήθει· καὶ μὴ φυγεῖν. Ὅσπερ οὖν καὶ ἡ ζύμη τότε τὸ φάσμα ζυμοῖ, ὅταν ἐγγὺς γένῃται τοῦ ἀλεύρου, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐγγὺς, ἀλλ' οὕτως ὥστε καὶ μιγῆναι· (οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐθῆκεν, ἀπλῶς, ἀλλ' Ἐκρυψεν·) οὕτω καὶ ὁμεῖς, ὅταν κολληθῇτε καὶ ἐνωθῇτε τοῖς πολεμοῦσιν ὁμῖν, τότε αὐτῶν περιέσεσθε. Καὶ καθάπερ ἐκεῖνη καταχώννυται μὲν, οὐχ ἀφανίζεται δὲ, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἔξιν ἅπαντα μεταποιεῖ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος τοῦτο συμβήσεται. Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ πολλὰς εἶπον εἶναι τὰς ἐπηρείας, φοβηθῇτε· καὶ γὰρ καὶ οὕτως ἐκλάμψετε, καὶ ἀπάντων περιέσεσθε. Τρία δὲ σάτα ἐνταῦθα τὰ πολλὰ εἰρηκεν· οἶδε γὰρ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐπὶ πλήθους λαμβάνειν. Μὴ θαυμάσης δὲ, εἰ περὶ βασιλείας διαλεγόμενος κόκκῳ καὶ ζύμῃ ἐμνήσθη· ἀνθρώποις γὰρ διελέγετο ἀπείροις καὶ ἰδιώταις, καὶ δεομένοις ἀπὸ τούτων ἐνάγεσθαι. Οὕτω γὰρ ἦσαν ἀφελείς, ὥς καὶ μετὰ ταῦτα πάντα δεηθῆναι ἡρμηνείας πολλῆς. Ποῦ τοίνυν Ἑλλήνων παῖδες εἰσι; Μανθανέτωσαν τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, ὁρῶντες τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν· καὶ ἐκατέρωθεν αὐτὸν προσκυνέτωσαν, ὅτι καὶ προεῖπε πρῶτα τοσοῦτον, καὶ ἐπλήρωσε. Καὶ γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ τὴν δύναμιν ἐνθεῖς τῇ ζύμῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνέμιξε τῷ πλήθει τοὺς αὐτῷ πιστεύοντας, ἵνα μεταδῶμεν [484] τοῖς ἄλλοις τῆς ἡμετέρας συνέσεως. Μηδεὶς τοίνυν ὀλιγότητα αἰτιάσθω. Πολλῇ

⁷⁹ ἀπολέσθαι G. Mox τὴν σπουδὴν G. Ep. et p. p. ἐχθρῶς Ep. et pr. G. ⁸⁰ τοῦτο σκοποῦσι G. ⁸¹ Οὐδὲ γὰρ G. Ep. Mox ὁ πόλεμος G. ⁸² Τί δὲ ἄλλο διὰ τοῦ, μὴ... G. et sic Edd. minore distinctione post σῖτον posita. Nostrae lectioni praefer H. Ep. et utrumque Interp. suffragatur etiam Par. Reg. 688. ⁸³ μὴ ἀναπαιρύντες G. ⁸⁴ κατασχεῖν Mor. καταρῶχει· unus· apud Montef. nisi scribere voluit κατάγειν, quae lectio est Reg. 688. Mox pro σπονδᾷ, σπουδᾷ, expressit Interpretes Arn. ⁸⁵ κωλύει Sic H. Ge. Arn. vulgo κωλύει. ⁸⁶ μένιν G. μενίσων ζιζάνια Ep. ⁸⁷ τὸν χρ. αὐτῶν K. et pr. G. τῶν χρ. αὐτῶν corr. G. ⁸⁸ μὲν] add. ἂν codices. Cf. Tom. ix. p. 510 A. Edd. Ben. 2da. ⁸⁹ εἰς τὴν πίστιν Edd. εἰς πύστιν G. K. invitis Interpp. ⁹⁰ ἀνεγχώρητον G. ⁹¹ οὖν om. G. ⁹² αὐτῶν] add. ὅθι Edd. τοῦτο] τοῦτο Ep. Gr. ⁹³ εἶναι deest in Edd. ⁹⁴ Sic Ep. Mor. et eodd. ἀνάγεσθαι Sav. Ben. ⁹⁵ τοῖς ἄλλοις] Sic H. K. Arn. infidelibus Ge. Vulgatum ἄλλοις habet G.

sed et superfluum rem ostendit. Nam postquam ager cultus fuit, cum nulla re opus est, tunc seminat; quod et hæretici faciunt, qui nonnisi propter vanam gloriam venenum suum injiciunt. Neque ex his tantum verbis, sed etiam ex sequentibus, totam illorum scenam accurate describit: *Cum pullulavit, inquit, herba, et fructum tulit, tunc apparuerunt et zizania*: quod et ipsi faciunt. Initio namque sese occultant: postquam vero majorem accepere fiduciam, et copiam dicendi nacti sunt, tunc virus effundunt. Cur autem servos inducit, quæ accidere narrantes? Ut hinc ansam arripiat dicendi non occidendo illos esse. Inimicum hominem vocat illum, ob damna quæ infert hominibus: damnum enim nos impetit; damni vero initium non odio nostri, sed odio Dei factum est. Unde palam est, Deum nos magis diligere, quam nos a nobis ipsis diligamur. Sed aliunde videre est diaboli versutiam. Non enim antehac seminavit, quia nihil quod perderet habuit; sed cum omnia plena essent, ut totum agricole studium labefactaret: sic inimico erga illum animo cuncta faciebat. Vide autem servorum diligentiam. Nam zizania cito evellere cupiunt, etiamsi id non considerate faciant: quod illorum circa semina sollicitudinem declarat, arguitque ipsos ad unum tantum respicere, non quo pacto ille penas det: neque enim illud ita urget; sed ne jacta semina pereant. Ideo id cogitant ut morbum celeriter avellant. Illud vero non statim efficere conantur; neque enim illi sibi arrogant; sed domini sententiam expectant dicentes: *Vis? Quid igitur dominus?* Id vetat dicens: *Ne forte eradicetis simul et triticum*. Hoc porro dicebat, ut bella cædesque prohiberet. Neque enim hæreticum occidere oportet: nam sic irreconciliabile bellum in orbem induceretur.

2. *Erga hæreticos quomodo agendum. Mansuetudo Christi. Granum sinapis quomodo prædicationis apostolorum sit figura. Ærumnæ prædicantibus non timendæ.* — Illis autem duobus ratiociniis movetur ad illos cohibendos: primo, quod frumentum non læderent; secundo, quod illi incurabili morbo laborantes supplicium luituri essent. Quapropter si vis illos puniri sine frumenti noxa, exspecta tempus opportunum. Quid autem aliud sibi vult cum dicit, *Ne eradicetis simul et triticum*, quam hoc quod dicimus: Si arma moveatis, ut hæreticos occidatis, multos etiam sanctorum una occidi necesse est; vel etiam multi ex istis zizaniis, ut yerisimile est, convertentur in frumentum? Si ergo prius illos eradicetis, frumento etiam venturo nocebitis, si illos qui mutari et boni effici possunt, eradicetis. Non igitur prohibet hæreticos reprimere, illorum ora obstruere, libertatem loquendi coercere, cætus eorum solvere, pacta respuere, sed occidere vetat. Tu vero illius mansuetudinem perpende, quomodo scilicet non sententiam solum efferat et jubeat, sed etiam rationem exponat. Quid ergo eveniet, si usque in finem zizania maneant? Tunc dicam messoribus, inquit, *Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum*. Revocat ipsis in mentem verba Joannis, quibus ipse iudex inducebatur, dicitque:

donec prope frumentum stant zizania, parcendum ipsis esse; potest enim fieri ut frumentum efficiatur. Cum autem nullo reportato lucro abcesserint, tunc illos inevitabilis ultio excipiet. *Dicam enim messoribus, inquit, Colligite primum zizania*. Cur Primum? Ne terreantur illi, quasi triticum cum illis auferatur. *Et alligate ea in fasciculos ad comburendum; triticum autem congregate in horreum*. 31. *Aliam parabolam apposuit eis dicens: Simile est regnum cælorum grano sinapis*. Quia enim dixit, ex semine tres partes perire, unamque servari, et in hac quoque servata parte tot tantaque imminere detrimenta, ne dicerent, Et quinam quantoque numero fideles erunt? hunc quoque metum aufert, illos per parabolam sinapis ad fidem inducens, ostendensque prædicationem ubique pervasuram esse. Ideo oleris imaginem in medium adduxit huic argumento admodum opportunam: 32. *Quod minus est, inquit, omnibus seminibus; cum autem creverit, majus est omnibus oleribus, et fit arbor, ita ut volucres cæli veniant, et in ramis ejus habitent*. Magnitudinis enim indicium declarare voluit. Sic, inquit, et in prædicatione erit. Nam omnium infirmissimi erant discipuli, omniumque minimi: attamen quia magna in ipsis virtus erat, per totum orbem effusa est. Deinde sub hac imagine fermentum posuit, dicens: 33. *Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum*. Sicut enim fermentum multæ farinæ vim suam indit, sic et vos totum mundum convertetis. Et vide prudentiam. Naturæ imagines affert, quo ostendat, ut hæc secundum naturalem rerum seriem necessario ita sunt, sic et ista. Ne mihi dixeris: Quid poterimus duodecim homines in tantam multitudinem incidentes? Nam idipsum maxime virtutem vestram splendidam reddit, quod multitudini admixti non fugiatis. Quemadmodum et fermentum tunc massam fermentat, cum farinæ admovetur; nec modo admovetur, sed ita ut misceatur; non enim simpliciter dixit, *Posuit*, sed, *Abscondit*: sic et vos agglutinati et juncti cum impugnantibus vos, ipsos superabitis. Et sicut illud obruitur in massa, sed non perditur, sed paulatim totæ massæ vim suam indit: idipsum in prædicatione continget. Ne itaque quia multas ærumnas prædixi, ideo timeatis: nam sic splendidi eritis et omnia superabitis. Tria porro sata hic multa significant: hunc quippe numerum solet pro multitudine adhibere. Ne mireris autem, si de regno loquens granum et fermentum memoret, hominibus quippe loquebatur imperitis et ignaris, quos opus erat his erigi. Nam ita simplices erant, ut postea multa opus haberent interpretatione. Ubi sunt gentiles? Christi virtutem ediscant, rerum veritatem conspicientes; et hac utraque de causa illum adorent, et quod rem tantam prædixerit, et quod illam impleverit. Nam ipse est qui vim fermento indit. Ideo multitudini admiscuit eos qui in se credebant, ut intelligentiam nostram mutuo tradamus. Nemo de paucitate cavescetur. Multa quippe est prædicationis virtus; et

quod semel fermentatum est, fermentum reliquis efficitur. Ac quemadmodum scintilla cum in ligna incidit, combusta in flammam convertit, et sic alia loquidit : ita et prædicatio. Non dixit tamen ignem, sed fermentum; quare? Quia ibi non totum ab igne oritur, sed simul etiam a lignis incensis; hic vero fermentum per se totum efficit. Quod si homines duodecim totum orbem fermentarunt, cogita quanta sit nequitia nostra, quod, cum tanto numero simus, non possumus tamen eos qui supersunt emendare, quos oportuisset vel mille mundis ad fermentationem sufficere.

5. *Non miracula, sed virtus Apostolis et aliis sanctis veram magnitudinem contulit.* — At, inquires, illi apostoli erant. Et quid hoc est? Annon eadem ipsa qua tu conditione erant? nonne in civitatibus versabantur? annon eorumdem consortes erant? annon artes exercebant? num angeli erant? num ex caelo descenderant? Sed, inquires, signa fecerant. Non signa certe ipsos mirabiles effecerunt. Usquequo miraculis illis ad ignaviam nostram legendam utemur? Vides sanctorum chorum, qui non miraculis illis fulsit. Multi enim qui demones ejecerant, quia iniquitatem operati sunt, mirabiles non fuerunt, sed supplicii sunt affecti. Ecquid, inquires, illos magnos effecit? Contemptus pecuniarum, vanæ gloriæ despectus, sequestratio a bonis secularibus. Qui si hæc non habuissent, sed animi morbis parvisset, etiamsi sexcentos mortuos suscitassent, non modo ad nihilum utiles fuissent, sed etiam deceptores et fallaces habiti fuissent. Sic certe vita ipsa est quæ ubique fulget, quæ etiam Spiritus gratiam attrahit. Quod signum fecit Joannes, qui tot civitates sibi devinxit? Quod enim miraculum nullum ediderit, audi evangelistam dicentem: *Joannes quidem nullum fecit signum* (Joan. 10. 41). Unde admirandus fuit Helias? Annon a fiducia, qua regem monuit? annon a zelo suo erga Deum? annon a paupertate, a melote, a spelunca, a montibus? Nam signa omnia post hæc fecit. Jobi vero quod signum videns diabolus obstupescit? Signum certe nullum, sed vitam præclaram, patientiam adamantem quovis firmiorem. Quod signum David fecit, juvenis cum esset, ut Deus diceret: *Inveni David, filium Jesse, virum secundum cor meum* (Act. 13. 22)? Abraham, Isaac et Jacob quem mortuum suscitavit? quem leprosum mundavit? An ignoras, signa, nisi vigilemus, plerumque nocere? Sic multi Corinthiorum alii ab aliis discissi sunt: sic multi Romanorum superbierunt: sic Simon ejectus est. Sic ille qui Christum sequi optaverat, reprobatus est, audiens, *Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos* (Matth. 8. 20; Luc. 9. 58). Horum singuli, sive quod pecunias, sive quod gloriam ex signis quærerent, exciderunt et perierunt. Vitæ autem accurata sanctitas, et virtutum amor non modo non parit talem cupiditatem, sed si adsit aufert. Ipse vero Christus, cum leges daret discipulis, quid dicebat? an, Signa facite, ut videant homines? Nequaquam: sed quid? *Lucet lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra*

bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est (Matth. 5. 16). Petro quoque non dixit, Si me amas, signa fac; sed, *Pasce oves meas* (Joan. 21. 15). Et cum semper illum cæteris præponat, una cum Jacobo et Joanne, unde, quæso, præponit? num a signis? Atqui omnes discipuli leprosos mundabant, mortuos suscitabant; omnibusque similiter potestatem concessit. Cur ergo tres illi anteponebantur? Ex animi nempe virtute. Viden' ubique bona opus esse vita, et rectis operibus? *Ex fructibus, enim, inquit, eorum cognoscetis eos* (Matth. 7. 16).

4. Quid autem vitam nostram constituit? An signa, an vita recte et accurate acta? Vitam certe esse liquidum est: signa vero inde ducunt occasionem, et in eam finem desinunt. Nam qui vitam exhibet optimam, hanc sibi attrahit gratiam; qui vero gratiam accipit, ideo accipit, ut aliorum vitam emendet. Quandoquidem Christus miracula illa ideo fecit, ut inde fide dignus ad se homines pertrahens, virtutem in mundum induceret. Ideo maximam hujusce rei curam habet. Neque enim solis signis satis habet, sed et gehennam comminatur, et regnum promittit, sicque inexpectatas illas ponit leges, nihilque non agit ut nos angelis pares efficiat. Et quid dico, Christum omnia hujusce rei causa facere? Si quis, dic mihi, optionem tibi daret, aut mortuos in nomine ejus suscitare, aut propter nomen ejus mori, quid optares? Annon palam est te secundum optaturum esse? Atqui illud signum, hoc autem opus est. Si quis vero tibi optionem cum potestate daret fœnum in aurum vertendi, aut posse omnes divitias ut fœnum concutere? Nonne hoc potius eligeres? Et jure quidem. Nam illud omnes homines maxime pertraheret. Si viderent enim fœnum aurum fieri, hanc potestatem omnes cuperent obtinere, sicut Simon, augeturque divitiarum cupiditas: si autem viderent omnes aurum tamquam fœnum despicere, jam olim a morbo liberati essent.

Vita bona quæ. — Viden' bonam vitam posse magis juvare? Vitam autem dico, non jejunium, non saccum et cinerem stratum; sed divitiarum contemptum, ut par est eas contemnere, amorem proximi, elemosynam et panem esurienti datum, sedatam iram, inanis gloriæ depulsionem, invidiæ eliminationem. Sic et ille nos instituit cum dixit: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (Matth. 11. 29). Non dixit, Quia jejunavi, etsi posset quadraginta dies jejunii proferre: at non hoc dicit; sed, *Quia mitis sum et humilis corde*. Rursusque cum misit eos, non dixit, Jejunate; sed, *Manducate quod apponitur vobis* (Luc. 10. 8). De pecunia vero severam legem posuit dicens: *Nolite possidere aurum vel argentum, neque æs in zonis vestris* (Matth. 10. 9). Hæc porro dico, non quod jejunium vituperem; absit; multum quippe laudo: sed angor, cum video vos, aliis neglectis, putare illud esse ad salutem satis, cum tamen in choro virtutum ultimum teneat locum. Hæc quippe maximæ sunt, caritas, æquitas, elemosyna, quæ etiam virginitatem superat. Quare si velis apostolis par esse, nihil obstat. Si illam virtutem amplectaris, sufficit illa tibi ut nihil minus

γάρ τοῦ κηρύγματος ἡ δύναμις· καὶ τὸ ζυμωθὲν ἄπαξ, ζύμη γίνεται τῇ λοιπῇ πάλιν. Καὶ καθάπερ ὁ σπινθὴρ ὅταν ἐπιλάβῃται ξύλων, τὰ ἥδη κατακαυθέντα ποιήσας τῆς φλογὸς προσθήκην, οὕτω τοῖς ἄλλοις ἐπισκινῶ· οὕτω δὴ καὶ τὸ κήρυγμα. Ἀλλ' οὐκ εἶπε πῦρ, ἀλλὰ ζύμην· τί δὴ ποτε; Ὅτι οὐ τοῦ πυρὸς ἔστιν ἐκεῖ τὸ ἔλκον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναπτομένων ξύλων· ἐνταῦθα δὲ τὸ ἔλκον ἡ ζύμη ἐργάζεται· ἐκτὸς. ⁹⁴ Εἰ δὲ ἀνθρώποι δώδεκα τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐζύμωσαν, ἐννόησον ὅση ἡμῶν ἡ κακία, ὅταν τοσούτοι ὄντες τοὺς ὑπολειπομένους μὴ δυνήθωμεν διορθοῦν, οὐδ' μυριοὺς κόσμους ἀρκεῖν ἐχρῆν καὶ γενέσθαι ζύμην.

γ'. Ἀλλ' ἐκείνοι, φησὶν, ἀπόστολοι ἦσαν. Καὶ τί τοῦτο; Οὐχὶ τῶν αὐτῶν σοὶ μετέσπον; οὐκ ἐν πόλεσιν ἐτράφησαν ⁹⁵; οὐ τῶν αὐτῶν ἀπέλαυσαν; οὐχὶ τέχνας μετεχειρίσαντο; μὴ γὰρ ἀγγελοὶ ἦσαν; μὴ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατέβησαν; Ἀλλὰ τὰ σημεῖα, φησὶν, εἶχον. Οὐ τὰ σημεῖα θαυμαστὰ αὐτοὺς ἐποίησαν. Μέχρι ποῦτε προκαλύμμασι κεκρήμεθα τῆς ἡμετέρας βαθυμίας τοῖς θαύμασιν ἐκείνοις; [Ἴδε τὸν χορὸν τῶν ἁγίων οὐ τοῖς θαύμασιν ἐκείνοις λάμπαντα ⁹⁶.] Πολλοὶ γὰρ καὶ δαίμονας ἐκβαλόντες ⁹⁷, ἐπειδὴ τὴν ἀνομίαν εἰργάζοντο, οὐκ ἐγένοντο θαυμαστοί, ἀλλὰ καὶ ἐκολάσθησαν. Καὶ τί ποτ' οὐν ἐστὶ, φησὶν, ὁ μέγας αὐτοὺς ἔδειξε; Τὸ χρημάτων καταφρονεῖν, τὸ βόξης ὑπερρῶν, τὸ πραγμάτων ἀπληλᾶχθαι βιωτικῶν. Ὡς εἶγε μὴ ταῦτα εἶχον, ἀλλὰ δοῦλοι τῶν ⁹⁸ παθῶν ἦσαν, εἰ καὶ μυριοὺς νεκροὺς ἤγειραν, οὐ μόνον οὐδὲν ἂν ὠφέλησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπατεῶνες ἀνομοίτησαν εἶναι. Οὕτως ὁ βίος ἐστὶν ὁ πανταχοῦ λάμπων, ὁ καὶ τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἐπισπώμενος. Ποῖον σημεῖον Ἰωάννης ἐποίησεν, ὅτι πόλεις τοσαύτας ἀνηρέθησεν; Ὅτι γὰρ οὐδὲν ἐθαυματούργησεν, ἀκούσων τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· Ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐποίησε σημεῖον οὐδέν. Πόθεν δὲ θαυμαστὸς Ἠλίας ἐγένετο; Οὐκ ἀπὸ τῆς παρήσας τῆς πρὸς τὸν βασιλεῖα; οὐκ ἀπὸ τοῦ ζήλου τοῦ πρὸς τὸν θεόν; οὐκ ἀπὸ τῆς ἀκτημοσύνης; οὐκ ἀπὸ τῆς μηλωτῆς καὶ τοῦ σπηλαίου καὶ τῶν ὀρνῶν; Τὰ γὰρ σημεῖα μετὰ ταῦτα ἅπαντα ἐποίησε. Τὸν δὲ Ἰωὴ ποῖον σημεῖον ὀρνῶν ποιοῦντα ἐξεπλάγη ὁ διάβολος; Σημεῖον μὲν οὐδέν, βίον δὲ λάμποντα καὶ ὑπομονὴν ἀδάμαντος· στεβρότερον ἐπιδεικνύμενον. Ποῖον σημεῖον ὁ Δαυὶδ ἐποίησεν, εἰ νέος ὢν, ὡς εἶπεν τὸν θεόν· *Εὐρὸν Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰσραὴλ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου*; Ὁ δὲ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ποῖον νεκρὸν ἤγειραν; ποῖον δὲ λεπρὸν ἐκάθηναν; Οὐκ οἶσθα ὅτι τὰ σημεῖα, ἐὰν μὴ νήφωμεν, καὶ βλάπτει πολλὰκις; Οὕτω· πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἀπεαγίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων· οὕτω πολλοὶ τῶν Ῥωμαίων ἀπενοήθησαν· οὕτω Σίμων ἐξεβλήθη· οὕτως ὁ τῷ Χριστῷ τότε ἐπιθυμήσας ἀκολουθῆσαι ἀπεδοκιμάζετο, ἀκούσας ὅτι Αἱ ἀλώπεκες φωνεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ [485] τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσει. Τούτων γὰρ ἕκαστος, ὁ μὲν χρημάτων, ὁ δὲ βόξης ἐφίμενος τῆς ἀπὸ τῶν σημείων, ἐξέπιπτον καὶ ἀπόλλυντο. Βίου δὲ ἐπιμέλεια καὶ ἀρετῆς ἔρω· οὐ μόνον οὐ τίποτε τοιαύτην ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ καὶ οὖσαν ἀναιρεῖ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὅτε ἐνομοθέτης τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, τί εἶλε; Ποίησας σημεῖα, ἵνα ἴδωσιν ὁ ἀνθρώποι; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τί; Λαμπρῶν τὸ φῶς ὡμῶν ἐμπροσθεν

τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὡμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ τῷ Πέτρῳ δὲ οὐκ εἶπεν, Εἰ ⁹⁹ φιλεῖς με, ποιεῖ σημεῖα· ἀλλὰ, *Ποίμειν τὰ πρόβατά μου*. Καὶ πανταχοῦ δὲ αὐτὸν προτιμῶν τῶν ἄλλων μετὰ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, πόθεν, εἰπέ μοι, προτίμα; ἀπὸ τῶν σημείων; Καὶ μὴν πάντες ὁμοίως ἐκάθαιρον τοὺς λεπρούς, καὶ τοὺς νεκροὺς ἤγειρον· καὶ πᾶσιν ὁμοίως τὴν ἰουσίαν ἔδωκε. Πόθεν οὖν εἶχον τὸ πλεονοῦσι; Ἀπὸ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς. Ὅρξ· ὅτι πανταχοῦ βίου χρεῖα καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξεως; Ἀπὸ τῶν καρπῶν γὰρ αὐτῶν, φησὶν, ἐπιγνώσθε αὐτούς.

δ. Τί δὲ τὴν ζωὴν συνίστησι τὴν ἡμετέραν; Ἀρα ¹⁰⁰ σημείων ἐπιδείξεις, ἡ πολιτείας ἀρίστης ἀκρίβεια; Εὐδελον ὅτι τὸ δεύτερον· τὰ δὲ σημεῖα καὶ τὰς ἀφορμὰς ἐντεῦθεν ἔχει, καὶ εἰς τοῦτο καταλήγει· Ὁ τε γὰρ βίον ἀριστον ἐπιδεικνύμενος, ἐπισπάται ταύτην τὴν χάριν· ὁ τε λαμβάνων τὴν χάριν, διὰ τοῦτο λαμβάνει, ἵνα τὸν ¹⁰¹ ἐτέρω διορθώσεται βίον. Ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο τὰ θαύματα ἐκείνα ἐποίησεν, ἵνα ἀξιόπιστος φανεῖς ἐντεῦθεν καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐλκύσας, ἀρετὴν εἰς τὸν βίον εἰσαγάγῃ. Διὸ καὶ τὴν πλείονα ὑπὲρ τοῦτον ποιεῖται σπουδὴν. Οὐδὲ γὰρ τοῖς σημείοις ἀρκεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ γένναν ἀπειλεῖ, καὶ βασιλείαν ἐπαγγέλλεται, καὶ τοὺς παραδόξους ἐκείνους τίθησι νόμους, καὶ πάντα ὑπὲρ τοῦτου πραγματεύεται, ἵνα ἰσαγγέλους ἐργάσθαι. Καὶ τί λέγω, ὅτι ὁ Χριστὸς πάντα τοῦτου ἔνεκεν ποιεῖ; Σοὶ γὰρ εἰ τις ἔδωκεν, εἰπέ μοι, αἵρεσιν, νεκροῦς· ἀναστήσας ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ἢ διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀποθανεῖν, τί ἀνέδειξεν ¹⁰² μάλλον; Οὐκ εὐδελον ὅτι τὸ δεύτερον; Καὶ μὴν τὸ μὲν σημεῖον ἐστὶ, τὸ δὲ ἔργον. Τί δὲ, εἰ τίς σοι προῦθηκε ποιήσαι χόρτον χρύσῳ, ἢ δυνήθηται πάντων τῶν χρημάτων ὡς χόρτον καταφρονῆσαι, οὐκ ἂν ¹⁰³ τοῦτο ἰδέξω μάλλον; Καὶ μάλα εἰκότως. Καὶ γὰρ τοὺς ἀνθρώπους τοῦτο ἂν μάλιστα ἐπισπάσας. Εἰ μὲν γὰρ εἶδον τὸν χόρτον ¹⁰⁴ χρυσὸν γινόμενον, καὶ ἐπιθυμήσαν καὶ αὐτοὶ λαβεῖν τὴν δύναμιν, ὥσπερ ὁ Σίμων, καὶ ἠύξῃθι ἂν αὐτοῖς ὁ τῶν χρημάτων ἔρω· εἰ δὲ εἶδον ὡς χόρτου τοῦ χρυσοῦ πάντας καταφρονούντας καὶ ὑπερρῶντας, πάλαι ἂν τῆς νόσου ταύτης ἀπληλᾶγην.

Ὅρξ· ὅτι ὁ βίος μάλλον ὠφελεῖν δύναται; Βίου δὲ λέγω [486] οὐδὲν, οὐχὶ ἂν νηστεύσης, οὐδὲ ἂν σάκκον καὶ σποδὸν ὑποστρώσης· ἀλλ' ἐὰν χρημάτων ὑπερίδης ὡς ὑπεριδεῖν χρῆ. ἐὰν φιλοστοργήσης ¹⁰⁵, ἐὰν ὄψις πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, ἐὰν θυμοῦ κρατήσης, ἂν κενδοεῖαν ἐκβάλῃς, ἂν βασκανίαν ἀνέλῃς. Οὕτω ¹⁰⁶ καὶ αὐτὸς ἐπαίδευε· *Μάθετε γὰρ, φησὶν, ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρὸς εὐμὴ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ*. Οὐκ ¹⁰⁷ εἶπεν, Ὅτι ἐνῆστευσα· καίτοιγε εἶχεν εἰπεῖν τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο· ἀλλ', Ὅτι πρὸς εὐμὴ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. Καὶ πάλιν πέμπων αὐτούς, οὐκ εἶπεν, ὅτι Νηστεύετε· ἀλλὰ, *Πᾶν τὸ παρὰ τὸ ἐμὸν οὐμὲν ἐσθίετε*. Χρημάτων μόντοι ἔνεκεν πολλὴν ἀκρίβειαν ἀπήτησε λέγων· *Μὴ κτήσησθε χρυσὸν ἢ ἀργύρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζωὰς ὡμῶν*. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐχὶ νηστεῖαν κακίζων· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐπαινῶν· ἄλγῳ δὲ, ὅταν τῶν ἄλλων ἡμελημένων ταύτην νομίζετε ἀρκεῖν εἰς σωτηρίαν ὡμῶν, τὸ ἔσχατον τοῦ χοροῦ τῆς ἀρετῆς ἔχου-

⁹⁴ ΘΗΙΚΟΝ. Περὶ τῶν ἀποστόλων καὶ πάντων τῶν ἁγίων· καὶ ὅτι ἀπὸ βίου καὶ ἀρετῆς μάλλον ἐλαμψάν, καὶ οὐκ ἀπὸ χαρισμάτων· τὸ γὰρ μέγιστον ἀγάπη καὶ ἐλεημοσύνη, ἢ καὶ παρθενία ὑπερῆκοντος. G. ⁹⁵ Sic cod. et Arm. ἐστράφησαν Edd. ⁹⁶ Hanc periodum, quia in meis non exstat, cum Sav. et Mor. inclusi. Vid. adnot. ⁹⁷ ἐκβάλλοντες G. H. ⁹⁸ τῶν om. Ge. ⁹⁹ Οὕτω] add. γούν K. add. γὰρ Edd. ¹⁰⁰ Clausulam καὶ τὰ π. τ. ο. x. non agnoscunt K. Arm. ¹⁰¹ ἀπόλωντο G. Mox ἀρῶν Edd. ¹⁰² εἰ om. G. ¹⁰³ Ἀρα] add. μὴ G. ¹⁰⁴ καταλήγει] add. τὸ τέλος Sav. Ben. consentiente Reg. 688. Lectionem Morellianam ἐντεῦθεν ἔχει τὸ τέλος, καὶ εἰς τοῦτο καταλήγει, exhibent K. et pr. H. Verba ob incertam sedem suspecta cum altero codice delevi. ¹⁰⁵ τὸν] τῶν pr. G. τὸν τῶν K. p. p. διορθώσῃ G. K. ¹⁰⁶ νεκρὸν H. Ge. νεκροὺς ἔγειρειν K. ¹⁰⁷ ἐξέλεξω H. ¹⁰⁸ ἀν] αὐτὸ Mor. Ben. Μοι ἐπισπάτο Edd. ¹⁰⁹ τὸν χόρτον] χόρτον τὸν G. τὸν om. H. ¹¹⁰ φιλοστοργος ἦς H. K. ¹¹¹ Οὕτω] add. γὰρ H. ¹¹² Καὶ οὐκ Edd.

σαν μέρος. Τὸ γὰρ μέγιστον, ἀγάπη καὶ ἐπιείκεια καὶ ἐλεημοσύνη, ἣ καὶ παρθενίαν ὑπερῃκόντισεν. Ὅστε εἰ βούλει ἀποστόλων γενέσθαι ἴσος, οὐδὲν τὸ κωλύον. Ἀρκεῖ γὰρ ταύτην τὴν ἀρετὴν ἐπιβλόντα μόνον μηδὲν ἑλαττον ἐκείνων ἔχειν. Μηδεὶς τοίνυν εἰς σημεῖα ἀναβαλλέσθω. Ἀλγεῖ μὲν γὰρ, ὅταν ἐξελασθῇ σώματος δαίμων· πολλῶν δὲ μᾶλλον, ὅταν ἀμαρτίας ἀπαλλαττομένην ἴδῃ ψυχὴν. Καὶ γὰρ αὕτη ἐστὶν ἡ δύναμις ἐκείνου ἡ μεγάλη. Διὰ ταύτην ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, ἵνα ταύτην καταλύσῃ. Καὶ γὰρ αὕτη τὸν θάνατον εἰσήγαγε· διὰ ταύτην τὰ ἄνω κάτω γέγονεν. Ἄν τοίνυν ταύτην ἀνέλῃς, ἐξέκοψας τοῦ διαβόλου τὰ νεῦρα, συνεντρίψας αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, κατελύσας αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν ἅπασαν, διέσπασας τὸ στρατόπεδον, ἀπάντων σημεῖων ἐπεδείξω σημεῖον μείζον. Οὐκ ἔμὸς οὗτος ὁ λόγος, ἀλλὰ τοῦ μακαρίου Παύλου. Εἰπὼν γὰρ, *Ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα, καὶ ἐτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι*, οὐκ ἐπήγαγε σημεῖον, ἀλλὰ ἀγάπην τὴν πάντων ῥίζαν τῶν

ἀγαθῶν. Ἄν τοίνυν ταύτην ἀσκήσωμεν, καὶ τὴν ἐκ ταύτης φιλοσοφίαν ἅπασαν, οὐδὲν δεηθῶμεθα σημεῖων· ὥσπερ οὖν ἐάν μὴ ἀσκήσωμεν, οὐδὲν κερδανοῦμεν ἀπὸ τῶν σημεῖων. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, ἀφ' ὧν ἐγένοντο οἱ ἀπόστολοι μεγάλοι, ταῦτα ζηλώσωμεν. Πόθεν οὖν ἐγένοντο ἐκείνοι μεγάλοι; Ἀκουσον λέγοντος Πέτρου· *Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφῆκαμεν πάντα, καὶ ἠκολούθησάμεν σοι· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;* Ἀκουσον καὶ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος αὐτοῖς, ὅτι *Ἐπὶ δώδεκα θρόνους καθίσεσθε· καὶ ἐτι Πᾶς ὅστις ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἐκατόνταπλάσιον λαμβάνει ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει.* Ἀπάντων τοίνυν αὐτοὺς ἀποστήσαντες τῶν βιωτικῶν, ἀναθώμεθα ἑαυτοὺς τῷ Χριστῷ, ἵνα καὶ τῶν ἀποστόλων γενώμεθα ἴσοι κατὰ τὴν ἀπόφασιν τὴν αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀπολαύσωμεν· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[487] OMIAIA MZ.

Ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν παραβολαῖς τοῖς ὄχλοις, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐδὲν ἐλάλει αὐτοῖς· ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· *Ἄνοιξεν ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, ἐρῶ ἔξωμαι*.¹⁴ *κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.*

α'. Ὁ δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι *Καθὼς ἠδύνατο ἀκούειν, ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον ἐν παραβολαῖς*. Εἷτα δεικνύς οὐδὲν αὐτὸν¹⁵ καινοτομοῦντα, εἰσάγει τὸν προφήτην καὶ τοῦτον προαναφωνοῦντα τῆς διδασκαλίας τὸν τρόπον. Καὶ διδάσκων ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ τὴν γνῶμην, ὅτι οὐχ ἵνα ἀγνοῶσιν, ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς εἰς ἐρώτησιν ἄγῃ¹⁶, οὕτω διελέγετο, ἐπήγαγε· *Καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐδὲν ἐλάλει αὐτοῖς*· καίτοιγε πολλὰ χωρὶς παραβολῆς εἶπεν· ἀλλὰ τότε οὐδέν. Καὶ ὅμως οὐδεὶς αὐτὸν ἠρώτησε· καίτοιγε τοὺς προφήτας πολλάκις ἠρώτων, ὡς τὸν Ἰεζεκιήλ, ὡς ἑτέρους πολλούς· οὗτοι δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίουν. Καίτοιγε ἱκανὰ τὰ εἰρημένα ἦν εἰς ἀγωνίαν αὐτοὺς ἐμβαλεῖν, καὶ διεγείρειν πρὸς τὴν ἐρώτησιν· καὶ γὰρ κόλασιν μεγίστην ἠπειλοῦν αἱ παραβολαί· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἐκινήθησαν. Διὸ καὶ ἀφείξας αὐτοὺς, ἀπῆλθε. Τότε γὰρ, φησὶν, ἀφείξας τοὺς ὄχλους, ἀπῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς· καὶ οὐδεὶς ἔπειτα τῶν γραμματέων· ὅθεν ὅλως, ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον εἶποντο, ἢ ὥστε ἐπιλαβέσθαι. Ἐπειδὴ δὲ οὐ συνῆκαν τὰ λεγόμενα, εἶπεν αὐτοὺς λοιπόν. *Καὶ προσέρχονται οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐρωτῶντες περὶ τῆς παραβολῆς τῶν ζιζανίων*· καίτοιγε ἐστὶν ὅπου βουλόμενοι μαθεῖν καὶ δεδοικότες¹⁷ ἐρωτῆσαι. Πόθεν οὖν ἐνταῦθα γέγονεν αὐτοῖς ἡ παρόρροια; Ἦκουσαν, ὅτι Ὑμῖν δέδοται γνώσιν τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐθάβησαν. Διὸ καὶ ἰδὲ ἐρωτῶσιν, οὐ τῷ πλήθει βασκαίνοντες, ἀλλὰ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον τηροῦντες νόμον. Τούτοις γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐδόθη. Καὶ τί δήποτε τὴν τῆς ζῴης καὶ τοῦ¹⁸ σινάπewς ἀφέντες παραβολὴν, περὶ ταύτης πυνθάνονται; Ὡς σαφέστερας ἐκείνας ἀφῆκαν· ταύτην δὲ, ὡς ἔχουσιν συγγένειαν πρὸς τὴν προειρημένην, καὶ πλέον τι ἐνδεικνυμένην ἐκείνης, μαθεῖν ἠδουλήθησαν. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἐκ δευτέρου τὴν αὐτὴν εἶπεν ἐπιθυμοῦσι¹⁹ μαθεῖν· καὶ γὰρ ὥρων πολλὴν ἐξ αὐτῆς ἐμφανισμένην

τὴν ἀπειλήν. Διὸ οὐδὲ ἐγκρατεῖ αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἀναπληροῖ²⁰ τὰ εἰρημένα. Καὶ ὅπερ ἔλεγον αὐτοῖς, ὅτι τὰς παραβολὰς οὐ κατὰ τὴν ῥῆσιν ἐπετίθειν δεῖ, ἐπεὶ πολλὰ τὰ ἄτοπα ἐφετται· τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐνταῦθα παιδεύων ἡμᾶς, οὕτως ἐξηγεῖται τὴν παραβολὴν. Οὐδὲ γὰρ λέγει, τίνες εἰσὶν οἱ δοῦλοι οἱ προσελθόντες· ἀλλὰ δεικνύς ὅτι ἀκολουθίας τινὸς ἐνεκεν αὐτοὺς παρεῖληψε, καὶ τοῦ διαπλάσαι τὴν εἰκόνα, ἐκείνο ἀφείξας τὸ [488] μέρος, τὰ κατεπεύγοντα ἐρμηνεύει· καὶ συνέχοντα μάλιστα, καὶ δι' ἃ ἡ παραβολὴ εἴρηται, δεικνύς αὐτὸν²¹ ὅσα κριτὴν καὶ κύριον τοῦ παντός. *Καὶ ἀποκριθεὶς, φησὶν, εἶπεν αὐτοῖς· Ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· ὁ δὲ ἄγρὸς ἐστὶν ὁ κόσμος· τὸ δὲ καλὸν σπέρμα, οὗτοί εἰσιν οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας· τὰ δὲ ζιζάνια, οἱ υἱοὶ τοῦ ποτηροῦ· ὁ δὲ ἐχθρὸς ὁ σπείρων αὐτὰ, ἐστὶν ὁ διδάσκαλος· ὁ δὲ θερισμὸς, ἐστὶν ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος· οἱ δὲ θερισταί, ἀγγέλαι εἰσιν.* Ὅσπερ οὖν συλλέγεται τὰ ζιζάνια, καὶ πυρὶ καίεται· οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἀποστελεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κόμιον τοῦ πυρός· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Τότε οἱ δίκαιοι ἐκληφθήσονται ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν. Ὅταν γὰρ αὐτὸς ἦ ὁ σπείρων, καὶ τὸν ἄγρὸν τὸν αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς βασιλείας τῆς αὐτοῦ συνάγῃ²², εὐθὺς οὖν καὶ ὁ παρὼν κόσμος αὐτοῦ ἐστί. Ἐκπῆσι δὲ αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἔρατον, καὶ τὸ πρὸς εὐεργεσίαν ἐπιβρεπὲς, καὶ τὸ πρὸς κόλασιν ἡλωτριωμένον. Ὅταν μὲν γὰρ σπείρῃ, δι' αὐτοῦ σπείρει, ὅταν δὲ κολάζῃ, δι' ἐτέρων, τούτους, τῶν ἀγγέλων²³. Τότε οἱ δίκαιοι ἐκληφθήσονται ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν. Οὐκ ἐπειδὴ οὕτω μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ τούτου τοῦ ἔσπερου φανερότερον²⁴ οὐκ ἴσμεν ἕτερον, τοῖς γνωρίμοις ἡμῖν χερσὶν παραδείγμασι. Καίτοιγε ἀλλὰ χροῖ φησὶ τὸν θερισμὸν ἦδη παρῆναι, ὡς ἐπὶ λέγει περὶ τῶν Σαμαρειτῶν· *Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερι-*

¹⁴ 17 ἐρῶ ἔξωμαι Edd. et Mosq. unus. ¹⁵ αὐτὸν G. ¹⁶ ἀγάγῃ H. In cod. K. perierunt omnia quae litteris C D E hujus paginae et A B sequentis continentur. ¹⁷ καὶ δεδοικότες δεδοικῶσιν H. [et Reg. 688.] ¹⁸ τοῦ τὴν τοῦ H. ¹⁹ μὴ ἐπιθυμοῦσι (scilicet μὴ super rasuram) H. Vid. adnot. ²⁰ ἀναπληροῖ ἐξαπλοῖ H. ἀναπληρῇ (sic) pr. Ep. explanaui aperius Ge. ²¹ αὐτὸν H. Pro verbis τούτους H. vulgo αὐτὸν. κριτὴν κτιστὴν G. ²² ἀγγέλων add. καὶ φησὶν H. Pro verbis τούτους τῶν ἀγγέλων, unus apud Ben. habet ἀποστέλλει γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, consentientibus Interpp. ²³ φανερότερον Ep. et corr. H. φανερώτερον G. et pr. H. λαμπρότερον Euth.

quam apostoli habeas. Nullum igitur signorum expectatio moretur. Angitur dæmon cum de corpore ejicitur; multo magis autem cum viderit animam a peccato liberatam. Hæc quippe est illius maxima virtus. Propter peccatum mortuus est Christus, ut illud solveret: illud enim mortem induxit: propter illud omnia sus deque versa sunt. Si peccatum sustuleris, diaboli nervos succidisti, ejus caput contrivisti, ejus vim omnem solvisti, exercitum illum dissipasti, signum omnium signorum maximum exhibuisti. Non meus est hic sermo, sed beati Pauli: cum dixisset enim, *Emulamini charismata meliora, et adhuc vobis excellentiorem viam demonstravi* (1. Cor. 12. 31), non subjunxit signum, sed caritatem omnium radicem bonorum. Si ergo hanc exerceamus, et philosophiam omnem inde sequentem; non opus habebimus signis: sicut si non exerceamus,

nihil nobis signa proderunt. Hæc itaque omnia cogitantes, ex quibus apostoli magni evaserunt, hæc æmulemur. Undenam illi magni effecti sunt? Audi Petrum dicentem: *Ecce nos reliquimus omnia, et sequuti sumus te: quid ergo erit nobis* (Matth. 19. 27)? Audi et Christum ipsis dicentem: *Sedebitis super sedes duodecim; et, Quicumque reliquerit domum vel fratres, vel patrem, vel matrem, centuplum recipiet in hoc sæculo, et vitam æternam possidebit* (Ibid. v. 28. 29). Nos itaque a sæcularibus omnibus abducentes, Christo nos consecremus, ut et apostolis pares simus secundum ejus sententiam, et æterna vita fruamur: quam utinam omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLVII. al. XLVIII.

CAP. 13. v. 34. *Hæc omnia loquutus est Jesus in parabolis ad turbas, et sine parabola non loquebatur eis: 35. ut impleretur quod dictum est per prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum, et cruciabo abscondita a constitutione mundi* (Psal. 77. 2).

1. Marcus vero dicit ipsum loquutum fuisse eis in parabolis, *Prout poterant audire* (Marc. 4. 33). Deinde ostendens se nihil novi inducere, affert prophetam hunc doctrinæ modum prænuntiantem; utque significaret nobis Christum, non ut in ignorantia permanerent, sed ut ad interrogandum cogerentur, sic illis loquutum fuisse, subjunxit: *Et sine parabola nihil loquebatur eis* (Ibid. v. 34): etsi multa sine parabola dixerit; sed tunc temporis nihil. Et tamen nemo ipsum interrogavit, quamquam prophetas olim sæpe interrogarent, ut Ezechielem aliosque multos: hi vero secus, licet ea quæ dicta fuerant possent illos in dubium conjicere, et ad interrogandum excitare: etenim supplicium maximum parabolæ minabantur; neque tamen inde commoti sunt. Quapropter dimissis illis, abiit. 36. *Tunc enim, ait, dimissis turbis, Jesus venit in domum suam; nullusque scribarum ipsum sequitur; unde liquidum est eos, non nisi ut carpendi ansam arriperent, sequutos fuisse. Quia vero ea quæ dicta fuerant, non intelligebant, reliquit eos. Et accesserunt discipuli ejus interrogantes de parabola zizaniorum*¹. Atqui interdum discendi cupidi interrogare non audent: undenam illis nunc fiducia? Audierant illud, *Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum* (Matth. 13. 11), et hinc fiduciam assumpserant. Ideoque eorsim interrogant, non quod multitudini invideant, sed ut Domini legem servant. *His enim, inquit, datum non est. Cur autem missa fermenti et sinapis parabola, de hac interrogant? Illas utpote claviores relinquerunt; hanc vero, utpote quæ affinitatem haberet cum præmissa parabola, et quid amplius efferret, ediscere cupiebant. Neque enim scire volunt, utrum eandem repetierit: nam videbant in hæc magnam efferri comminationem.*

Quapropter non incusat eos, sed explanavit ea quæ dicta fuerant. Et, ut semper dixi, parabolæ non sunt ad litteram accipiende: inde enim absurda multa sequerentur; quod ut nos doceat, sic parabolam explicat. Non dicit, qui essent servi illi qui accesserunt: sed ut ostendat se, seriei concinnandæ causa, et ad complementum imaginis, ipsos induxisse, hæc missa parte, quæ ad rem maxime pertinebant, ob quam hæc parabola dicta fuerat, explicat, se universi judicem¹ et Dominum declarans. 37. *Et respondens, inquit, dixit eis: Qui seminat bonum semen, est Filius hominis. 38. Ager autem est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni. Zizania, filii maligni illius. 39. Inimicus vero qui ea seminat, est diabolus. Messis, est consummatio sæculi. Messores autem, angeli sunt. 40. Sicut ergo colliguntur zizania, et igni comburuntur: ita erit in consummatione sæculi hujus. 41. Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala, et facientes iniquitatem, 42. et mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus et stridor dentium. 43. Tunc fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum. Cum enim qui seminat ipse sit, et agrum suum seminet, atque ex regno suo colligat, palam est hunc mundum ipsius esse. Perpende autem ejus inenarrabilem misericordiam, et pronum ad beneficia præstanda animum, et quam a supplicio inferendo sit alienus. Cum enim seminat, per seipsum seminat; supplicia vero per alios infert, id est, per angelos². *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. Non quod sic tantum fulgeant, sed quia hoc astro nullum fulgentius videmus, notis exemplis est usus. Certe alibi quoque dixit jam adesse messem, ut cum de Samaritanis ait: Levate oculos vestros, et aspiciite regiones, quia alba jam sunt ad messem* (Joan. 4. 35); et rursus, *Messis quidem multa, operarii autem pauci* (Luc. 10. 2). Quomodo ergo illic quidem jam messem adesse ait, hic vero futuram messem dicit? Secundum aliud nempe significatum.*

¹ Alii, creatorem, pro, judicem.

² Unus: *Et accesserunt discipuli ejus dicentes, « Dic nobis parabolas zizaniorum agri. »*

² Unus, supplicia vero per alios infert: mittit enim Filius hominis angelos suos.

Quare etiam cum alibi (*Joan.* 4. 37) dixisset, alium esse qui seminat, alium qui metit, hic dicit se eum qui seminat esse? Quia ibi sic loquebatur, ut non sibi, sed ut prophetis apostolos compararet, sive cum Judæos, sive cum Samaritanos alloquebatur. Nam etiam per prophetas ipse seminabat. Est autem ubi messem et semen idipsum dicat, secundum diversam rationem sic appellans.

2. Nam quando obsequentes obtemperantesque auditores dicit, messem vocat, ut rem consummatam declaret: quando autem fructum prædicationis quærit, semen et messem ipsam consummationem appellat. Et quomodo etiam alibi dicit, Primi justi rapiuntur? Rapiuntur quidem primi adveniente Christo; traduntur autem isti supplicio, et tunc illi ad regnum cælorum proficiscuntur. Quia enim justos in cælo esse oportet, in terram autem ipse venturus est, de omnibus hominibus iudicaturus, sententiamque laturus: quasi rex surgens cum amicis suis, eos ad beatam illam sortem ducturus est. Viden' duplex fore supplicium, tum quod comburantur, tum quod a gloria illa excidant? Sed cur demum, illis recedentibus, ipsis etiam apostolis in parabolis loquitur? Sapientiores ex supra dictis effecti, tunc intelligebant. Hinc cum dixisset illis postea: *Intellexistis hæc omnia? dicunt ei, Etiam, Domine* (*Matth.* 13. 51). Sic et hoc cum aliis effecit parabola, ut perspicaciores deinde essent. Quid igitur post hæc dicit? 44. *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro: quem cum invenit homo abscondit, et præ gaudio illius vendit universa quæ habet, et emit agrum illum.* 45. *Iterum simile est regnum cælorum negotiatori quærenti bonas margaritas.* 46. *Inventa autem una pretiosa margarita, abiit, et vendidit universa quæ habuit, et emit eam.* Quemadmodum illic granum frumenti et fermentum parum inter se differunt: sic et hoc loco duæ parabolæ thesauri et margaritæ. Nam per utrumque hoc significatur, oportere prædicationem omnibus antepone. Et illæ quidem fermenti et sinapis parabolæ ad vim prædicationis pertinent, ipsamque totum orbem esse superaturam indicant: hæc autem duæ parabolæ ejus pretium et dignitatem declarant. Extenditur quippe illa ut sinapi, superat ut fermentum, pretiosa est ut margarita, innumera præbet commoda et ornatum, ut thesaurus.

Renunciare omnibus est negotiatio, non jactura. — Neque id solum hic discimus, omnibus se exuere par esse, ac prædicationi hæerere; sed etiam id cum gaudio esse faciendum. Certe is, qui omnibus renuntiat, sciat oportet, rem illam esse negotiationem, non jacturam. Viden' quomodo prædicatione in mundo sit occulta, et in prædicatione quot sint bona? Ac nisi omnia vendideris, non emis illam: nisi sollicito animo quæsieris, non invenis. Duo igitur necessaria sunt, sæcularium rerum abdicatio, et summa vigilantia. Nam ait: *Quærenti bonas margaritas: inventa una pretiosa, vendidit omnia, et emit eam.* Una quippe est veritas, nec in partes divisa. Ac sicut is qui margaritam habet, novit ipse se divitem esse; sæpe autem,

licet illam manu teneat, id aliis est ignotum; neque enim mole corporis insignis est: sic et in prædicatione, qui illam tenent, se divites esse norunt; increduli autem thesaurum hujusmodi ignorantes, nostras item divitias nesciunt. Deinde ne prædicationi tantum fidamus, neve putemus solam fidem ad salutem nobis sufficere, aliam terribilem effert parabola. Quænam illa est? 47. *Sagenæ parabola. Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti:* 48. *quam educentes ad litus maris, sedentes, et colligentes bonos in vas jecerunt, malos autem foras miserunt.* In quo differt hæc a parabola zizaniorum? Nam et illic alii servantur, alii pereunt; sed illic ob pravorum dogmatum hæresim: et qui ante memorantur, quia dictis prædicantium non attendunt; hi vero ob sceleratam vitam, qui omnium miserrimi sunt, utpote qui in notitiam veritatis pervenerint, et in rete piscantium inciderint, ac neque sic salutem consequi potuerint. Quamquam alibi dicat ipsum pastorem segregasse oves, hic dicit angelos id facere, ut et in zizaniorum parabola (*Matth.* 23. 32). Quid ergo dicendum? Aliquando demissius, aliquando sublimius ipsis loquitur. Hanc porro nec rogatus parabolam sponte interpretatur: ex parte solum explicavit illam, et timorem auxit. Ne enim postquam andisti, malos ejectos fuisse foras, sine periculo rem esse putares, interpretatione sua supplicium extulit dicens, *Mittent' eos in caminum ignis;* stridorem dentium memorans ineffabilemque dolorem. Viden' quot ad perniciem viæ? Per petram, per spinas, per viam, per zizaniam, per sagenam. Non ergo immerito dixit: *Lata est via quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui ingrediuntur per eam* (*Matth.* 7. 13). Hæc ergo cum dixisset, ac terribili modo finem dicendi fecisset, hæcque plura adjecisset (diutius enim in illis moratus est), ait: 51. *Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei: Etiam, Domine.* Post hæc, quia intellexerunt, ipsos laudat his verbis. 52. *Ideo omnis scribe doctus in regno cælorum, similis est homini-patri familias, qui profert de thesauro suo nova et vetera.* Ideo alibi quoque ait: *Mittam ad vos sapientes et scribas* (*Matth.* 23. 34).

3. *Scripturarum lectio commendatur. Humilitas caput virtutis.* — Vides quomodo non excludat Vetus Testamentum, sed potius laudet et celebret, thesaurum vocans? Itaque quotquot divinarum Scripturarum imperiti sunt, non patres familias fuerint, qui neque habent ipsi, nec ab aliis accipiunt, sed se fame pereuntes negligunt. Nec modo ipsi, sed etiam hæretici expertes sunt hujus beatitudinis. Non enim proferunt nova et vetera. Nam cum vetera non habeant, nec nova habere possunt: quemadmodum etiam ii qui nova non habent, veteribus quoque earent, sed utrisque privantur: hæc enim mutuo colligantur et connectuntur. Audiamus itaque quotquot Scripturarum lectionem negligimus, quantum patiamur damnum, quantam paupertatem. Quondam vitam cum operibus jungemus, qui ne leges quidem novimus, quas observemus? Sed divites, qui divitiarum cupiditate insaniunt, sæpe vestes suas ne a tineis corrodantur

σμόν ἦδη· καὶ πάλιν, Ὁ μὲν θερισμὸς πολλός, οἱ δὲ ἔργαται ὀλίγοι. Πῶς οὖν ἐκεῖ μὲν ἦδη τὸν θερισμὸν παρ-
εἶναι φησιν, ἐνταῦθα δὲ μέλλειν τὸν θερισμὸν εἶπαι; Κατ'
ἄλλο σημαίνοντες. Καὶ πῶς ἀλλαχού εἰπὼν ²², Ἄλλος
ἐστὶν ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων, ἐνταῦθα αὐτὸν
φησιν εἶναι τὸν σπείροντα ²³; Ὅτι καὶ οὐχ αὐτῷ, ἀλλὰ
προφήταις ἀποστόλοις ἀντιδιαστέλλων ἔλεγε, καὶ ²⁴ ἐπὶ
τῶν Ἰουδαίων καὶ Σαμαρειτῶν. Καὶ γὰρ καὶ διὰ τῶν προ-
φητῶν αὐτοὺς ἐσπείραν. Ἔστι δὲ θποι καὶ θερισμὸν καὶ σπό-
ρον αὐτὸ τοῦτο ²⁵ καλεῖ, πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο αὐτὸ ὀνομάζων.

β'. Ὅταν μὲν γὰρ τὴν πειθὺ καὶ τὴν ὑπακοὴν τῶν ὑπ-
ακουσάντων ²⁶ λέγῃ, θερισμὸν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ὡς τὸ
πᾶν ἀπαρτίσας· ὅταν δὲ τὸν καρπὸν ἐπιζητῇ τῆς ἀκροά-
σεως, σπόρον· καὶ θερισμὸν τὴν συντέλειαν λέγει ²⁷.
Καὶ πῶς ἀλλαχού φησιν, ὅτι πρῶτοι οἱ δίκαιοι ἀρπά-
ζονται; Ἀρπάζονται μὲν γὰρ πρῶτοι, παραγενομένου ²⁸
δὲ τοῦ Χριστοῦ παραδίδονται οὗτοι κολάσει, καὶ τότε εἰς
βασιλείαν οὐρανῶν ἀπέρχονται ἐκείνους. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν
οὐρανῷ δεῖ αὐτοὺς εἶναι, ἐνταῦθα δὲ αὐτοὺς ἤξει καὶ
κρινεῖ πάντας ἀνθρώπους, δοὺς τὴν ἀπόφασιν τοῦτοισι,
καθάπερ τις βασιλεὺς ἀνίσταται μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ,
[489] πρὸς τὴν μαχαρίαν ἐκείνην λῆξιν αὐτοὺς ἄγων ²⁹.
Εἶδες διπλὴν τὴν κλῆσιν οὖσαν, τῇ τε κατακαλεῖσθαι,
τῇ τε τῆς δόξης ἐκτίπτεται ἐκείνη; Ἀλλὰ εἷνος ἐκεῖν
λοπὸν, ἀναχωρήσαντων ἐκείνων, καὶ αὐτοὺς ἐν παρα-
βολαῖς λαλεῖ; Σωφώτεροι ἐκ τῶν ἐιρημίων ἐγένοντο,
ὡς καὶ συνέβαι. Ἀμίλει γοῦν λέγει αὐτοῖς μετὰ ταῦ-
τα ³⁰, *Συνήκατε ταῦτα πάντα; Λέγουσιν αὐτῷ· Ναί, Κύριε.* Οὕτω μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο κατόρθωσεν
ἡ παραβολή, τὸ διορατικωτέρους αὐτοὺς ποιῆσαι. Τί οὖν
φησι πάλιν; Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν
θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ, ἐν εὐρὺν ἀνθρώπου
ἐκρυψε, καὶ ἀπὸ τῆς χαρὰς αὐτοῦ πωλεῖ πάντα ὅσα
ἔχει, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον. Πάλιν ὁμοία
ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐμπορῷ ζητοῦντι κα-
λοῦς μαργαρίτας· ὃς εὐρών ἐνα κολλέτιμον μαργα-
ρίτην, ἀπελθὼν πέπρακεν ὅσα ³¹ εἶχε, καὶ ἠγόρασεν
αὐτόν. Ὅσπερ ἐκεῖ ὁ κόκορος τοῦ σινάπιδος καὶ ἡ ζύμη
μικρὰν τινα ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας διαφορὰν· οὕτω δὲ
καὶ ἐνταῦθα αἱ δύο παραβολαὶ αὗται, ἡ τε τοῦ θησαυροῦ
καὶ ἡ ³² τοῦ μαργαρίτου. Καὶ γὰρ τοῦτο δι' ἀμφοτέρων
αἰνίσσεται, ὅτι δεῖ τὸ κήρυγμα πάντων προτιμῆν. Κά-
κειν μὲν ἡ τῆς ζύμης καὶ τοῦ συνάπιδος πρὸς τὴν
δύναμιν εἴρηται τοῦ κηρύγματος, καὶ ὅτι περίσται τῆς
οἰκουμένης πάντως· αὗται δὲ τὸ τίμιον καὶ πολυτελὲς
ἐμφαίνουσιν. Ἐκτείνεται μὲν γὰρ ὡς σίνη, καὶ περι-
γίνεται ὡς ζύμη, πολυτελὲς δὲ ἐστὶν ὡς μαργαρίτης,
καὶ μυρία παρέχει τὴν εὐπορίαν ³³· ὡς θησαυρός.

Οὐ δὲ τοῦτο μόνον ἐστὶ μαθεῖν, ὅτι πάντα δεῖ τὰ ἅλλα
ἀποδοσάμενος τοῦ κηρύγματος ἔχεισθαι· ἀλλ' ἐπὶ καὶ
μετὰ χαρὰς τοῦτο δεῖ ποιεῖν· καὶ ἀποκτώμενον τὰ ὄντα
δεῖ εἰδέναι, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἐμπορία ἐστὶν, οὐχὶ ζήμια.
Ὅρξ πῶς κέκρυπται καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τὸ κήρυγμα,
καὶ ἐν τῷ κηρύγματι τὰ ἀγαθὰ; Κάν μὴ πωλήσης
πάντα, οὐκ ἀγοράσεις· κἂν μὴ ψυχὴν τοιαύτην ἔχῃς,
μεμεριμνημένην καὶ ζητοῦσαν, οὐχ εὐρίσχεις. Δύο ³⁴

τοῖνον δεῖ προσεῖναι, καὶ τὸ τῶν βιωτικῶν ἀπέχεσθαι,
καὶ τὸ ἐργηγορῶτα ³⁵ εἶναι. Ζητοῦντι γὰρ, φησί, κα-
λοῦς μαργαρίτας· ὃς εὐρών ἐνα κολλέτιμον, πέπρακε
πάντα, καὶ ἠγόρασεν αὐτόν. Μία γὰρ ἐστὶν ἡ ἀλήθεια,
καὶ οὐ πολυσχιδής. Καὶ καθάπερ ὁ τὸν μαργαρίτην
ἔχων, αὐτὸς μὲν οἶδεν ὅτι πλουτεῖ, τοῖς δὲ λοιποῖς οὐκ
ἐστὶ γνώριμος· πολλὰκις τῇ χειρὶ κατέχων· οὐ γὰρ ἐστὶν
δγκος σώματος· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος, οἱ
μὲν αὐτὸ κατέχοντες ἴσασιν, ὅτι πλουτοῦσιν, οἱ δὲ ἄπιστοι
τὸν θησαυρὸν οὐκ εἰδότες τούτων, καὶ τὸν πλοῦτον ἡμῶν
ἀγνοοῦσιν. Ἐλτα ἵνα μὴ θαρβύμεν τῷ κηρύγματι μόνον,
μηδὲ ἀρκεῖν τὴν πίστιν μόνην νομιζόμεν ³⁶ εἰς σωτη-
ρίαν ἡμῶν. λέγει καὶ ἑτέραν φοβεράν παραβολήν. Ποίαν
δὲ ταύτην; Τὴν τῆς σαγήνης. Ὁμοία γάρ ἐστὶν ἡ
βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ ³⁷ εἰς τὴν
θάλασσαν, καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγοῦσῃ· ἦν,
ὅτε ἐκλήρωθῃ, [490] ἀνεκτάκτως ³⁸ εἰς τὸν αἰγια-
λόν, καὶ ³⁹ καθίσκυντες, συνέλεξαν τὰ καλά εἰς
ἀγρία, τὰ δὲ σαπρὰ ἐξω ἔβαλον. Καὶ τί διέστηκεν
αὕτη τῆς τῶν ζιζανίων παραβολῆς; Καὶ γὰρ ἐκεῖ οἱ μὲν
σώζονται, οἱ δὲ ἀπόλλυνται· ἀλλ' ἐκεῖ διὰ πονηρῶν
δογμάτων αἵρεσιν· καὶ οἱ πρὸ τούτου δὲ, διὰ τὸ μὴ
προσέχειν τοῖς λεγομένοις· οὗτοι δὲ, διὰ βίου πονηρίαν·
οἱ πάντων εἰσὶν ἀθλιώτεροι, τῆς μὲν γνώσεως ἐπιτυ-
χόντες καὶ ἀλευθύντες, οὐ δυνήντες δὲ οὐδὲ οὕτω
σωθῆναι. Καίτοιγε ἀλλαχού φησιν, ὅτι αὐτοὺς ἀφορίζει
ὁ ποιμὴν ⁴⁰, ἐνταῦθα δὲ τοὺς ἀγγέλους τοῦτο ποιεῖν φη-
σιν, καὶ ⁴¹ ἐπὶ τῶν ζιζανίων· Τί οὖν ἐστὶ; Ποιὲ μὲν
αὐτοῖς παχύτερον διαλέγεται, ποτε δὲ ὑψηλότερον. Καὶ
ταύτην οὐδὲ ἔρωτηθεις τὴν παραβολὴν ἐρμηνεύει, ἀλλ'
αὐτομάτως ἀπὸ ⁴² τοῦ μέρους αὐτὴν ἐγνώρισεν, καὶ τὸν
φόβον ἠβήτησεν. Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούσας, ὅτι ⁴³ τὰ σαπρὰ
ἔβαλον ἐξω, ἀκίνδυνον εἶναι νομίσης τὴν ἀπώλειαν, διὰ
τῆς ἐρμηνείας ἔδειξε τὴν κλῆσιν, εἰπὼν, ὅτι Εἰς κἀ-
μινον βαλοῦσιν· καὶ τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, καὶ
τὴν ὀδύνην ἀρρήτων οὖσαν ἐνέσκηεν. Εἶδες πόσαι τῆς
ἀπωλείας αἱ ὁδοί; Ἡ διὰ τῆς πέτρας, ἡ διὰ τῶν ἀκαν-
θῶν, ἡ διὰ τῆς ὁδοῦ, ἡ διὰ τῶν ζιζανίων, ἡ διὰ τῆς
σαγήνης. Οὐκ ἄρα ἀπεικόνως ἔλεγεν, ὅτι Εὐρύτιά ἐστὶν
ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάρουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ
εἰσὶν οἱ ἀπερχόμενοι ⁴⁴ δι' αὐτῆς. Ταῦτα τοῖνυν εἰπὼν,
καὶ εἰς τὸ φοβερὸν κατακλείσας τὸν λόγον, καὶ κλείονα
ταῦτα ⁴⁵ δεῖξας (μαλὼν γὰρ αὐτοῖς ἐνδείκνυται), φησί·
Συνήκατε ταῦτα πάντα; Λέγουσιν αὐτῷ· Ναί,
Κύριε. Ἐλτα ἐπισηῇ συνήκαν, πάλιν αὐτοὺς ἐπαινεῖ λέ-
γων· Διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητεύσας ἐν ⁴⁶
τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὁμοίος ἐστὶν ἀνθρώπῳ
οἰκοδοσῶντι, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησανροῦ αὐτοῦ
καιρὰ καὶ παλαιά. Διὰ καὶ ἀλλαχού φησιν· Ἀποστειλὼ
ὅμιν σοφοὺς καὶ γραμματεῖς.

γ'. Εἶδες πῶς οὐκ ἐκλείει ⁴⁷ τὴν Παλαιάν, ἀλλὰ καὶ
ἐγκωμιάζει καὶ δημηγορεῖ ⁴⁸ θησαυρὸν αὐτὴν καλῶν;
Ὅστε ὅσοι τῶν θείων εἰσὶν ἄπειροι Γραφῶν, οὐκ ἂν εἰεν
οἰκοδοσῶνται, ὅσοι μήτε αὐτοὶ ἔχουσιν, μήτε παρ' ἑτέρων
λαμβάνουσιν, ἀλλὰ περιορῶσι ἑαυτοὺς λιμῷ φειρομέ-
νους. Οὐχ οὗτοι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ αἵρετικοὶ ἐκτός

²² εἰπὼν] add. ὅτι Edd. p. p. ἐνταῦθα δὲ Ep. Edd. ²³ σπείροντα] Sic H. K. Ep. Ge. Arm. vulgo ἐπισπείροντα.
²⁴ καλ] δ καλ H. ²⁵ αὐτὸ τοῦτο] τὸ αὐτὸ K. Ec. ²⁶ ἀκουσάντων Ep. Ge. Arm. ²⁷ λέγει pro λέγων obtulerunt G. (sed
hic super rasuram) H. Ep. Ge. Arm. Hoc recepto, et distinctione post σπόρον cum utroque Interprete posita,
locum immerito a Boisio et Sav. suspensum persanavi. ²⁸ Sic K. Ep. post adventum Ge. ceteri παραγενομένου.
Deinde legebatur παραγενομένου τοῦ Χριστοῦ· παραδίδονται δὲ οὗτοι x. τ. ε. Quod dedi, commendat H. Ep. et In-
terpp. ²⁹ εἰσάγων H. ³⁰ Incipit codex L. ³¹ ὅσα] πάντα ὅσα K. L. 1 Mosq. ³² ἡ om. Ep. et codd. praelet. L.
Tacite correxit Montef. ³³ Sic K. L. Ep. commoditates Ge. ἐμπορίαν H. Arm. εὐπρέπειαν G. cum Edd. ³⁴ τοῖνυν
om. L. Δύο δὲ οὖν pr. G. δύο δὲ pr. δὲ K. ³⁵ Sic H. L. Ep. ἐργήγορον G. K. ἐργηγορῶσαν Edd. ³⁶ νομιζώ-
μεν om. G. K. ³⁷ βληθείσῃ] ἦν βληθείσαν G. συναγαγοῦσῃ, ἦν] συναγαγοῦσαν G. ὅτε ἐκλήρωθῃ om. G. K. ³⁸ ἀνα-
εξιδάσαντες L. (καὶ om.) καθίσταντες καὶ συλλέξαντες x. z. εἰς ἀγρίων ἐβαλον, τὰ δὲ... G. K. καλὰ] καὶ ἐβαλον
L. ³⁹ Vulgatum retinui, tuente Reg. 688. αὐτὸς om. G. K. ὅτι αὐτὸς ἀφ. ὡς ἀφ. ὁ ποιμὴν Ep. ὅτι αὐτὸς ἀφ. αὐ-
τοῖς ὡς ἀφ. ὁ π. τὰ πρόβατα H. G. Sic fere L. Arm. sed ἀφορίζει L. πρόβατα] add. ἀπὸ τῶν ἐρίφων L. Arm.
⁴⁰ καλ] ὡς καλ Edd. ζιζανίων add. v. 49. 50. Οὕτως γὰρ ἐστὶ... τῶν ὀδόντων. H. K. L. G. Arm. ⁴¹ ἦν ἀπὸ K.
p. p. αὐτὴν om. G. K. ⁴² ὅτι om. G. K. ⁴³ εἰσερχόμενοι L. Ep. ⁴⁴ ταῦτα] τοῦτων H. L. ⁴⁵ ἐν om. L. εἰς τὴν
β. H. Infra ἀποστειλὼ G. L. ⁴⁶ ἐκβάλλει H. K. L. ejicit Ge. ⁴⁷ δημηγορεῖ] δήλην ποιεῖ H. K. Verba καὶ δημηγορεῖ
non agnoscunt L. Ge. Arm. In alio cod. [Reg. 688.] locus sic legitur: καὶ δημηγορῶν θ. αὐτὴν καλεῖ.

εἰσι τοῦ μακαρισμοῦ τούτου. Οὐ γὰρ ἐκβάλλουσι καὶνὰ καὶ παλαιὰ. Οὐδὲ γὰρ ἔχουσι τὰ παλαιὰ, διὸ οὐδὲ καὶνὰ· ὥσπερ οὖν οἱ καὶνὰ οὐκ ἔχοντες, οὐδὲ παλαιὰ ἔχουσιν, ἀλλ' ἐκατέρων ἐστέρνονται· ταῦτα γὰρ ἀλλήλοισι⁸⁸ συνδίδεται καὶ συμπλέκεται. Ἀκούσωμεν⁸⁹ τοίνυν ὅσοι τῆς τῶν Γραφῶν ἀμελοῦμεν ἀναγνώσεως, ὅσῃν ὑπομένομεν βλάβην, ὅσῃν πένιαν. Πότε γὰρ τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιληψόμεθα πολιτείας, οἱ μὴ αὐτοὺς τοὺς νόμους εἰδότες καὶ⁹⁰ οὐς πολιτεύεσθαι⁹¹ χρή; Ἀλλ' οἱ μὲν πλουτοῦντες, οἱ περὶ χρήματα μεμνηότες, συνεχῶς τινάσσουσιν αὐτῶν⁹² τὰ ἱμάτια, ὥστε μὴ σπητόδρωτα γενέσθαι· [491] οὐ δὲ σπητός χαλεπώτερον ὄρων τὴν λήθην λυμαιομένην σου τὴν ψυχὴν, οὐκ ἐντυγχάνεις βιβλίοις, οὐ διακροῦς τὴν λύμην, οὐ καλλωπίζεις σου τὴν ψυχὴν, οὐκ ἐπισκοπεῖς συνεχῶς τὴν εἰκόνα τῆς ἀρετῆς, καὶ τὰ μέλη αὐτῆς καταμανθάνεις καὶ τὴν κεφαλὴν; Καὶ γὰρ καὶ κεφαλὴν ἔχει, καὶ μέλη πάντες σώματος εὐείδους καὶ καλοῦ εὐπρεπέστερα. Τίς οὖν ἡ κεφαλὴ, φησί, τῆς ἀρετῆς; Ἡ ταπεινοφροσύνη. Διὸ καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀρχεται ὁ Χριστὸς λέγων· *Μακάριοι οἱ πτωχοί*. Αὕτη ἡ κεφαλὴ οὐ κόμας ἔχει καὶ βοστρύχους, ἀλλὰ κάλλος τοιοῦτον, οἷον τὸν Θεὸν ἐπισπάσασθαι. *Ἐπὶ τίνα γὰρ ἐπιστέλλω, φησὶν, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρῶτον⁹³ καὶ ταπεινόν, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους*; Καὶ, *Οἱ ὀφθαλμοὶ μου ἐπὶ τοὺς πραεῖς τῆς γῆς*. Καὶ, *Ἐγγὺς Κύριος τοῖς συντετριμμένοις τὴν καρδίαν*. Αὕτη ἡ κεφαλὴ, ἀντὶ τριχῶν καὶ κόμης, θύματα φέρει τῷ Θεῷ χαρισμένα. Βιωμός ἐστι χρυσοῦς, καὶ θυσιαστήριον πνευματικόν· *Θυσία γὰρ τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένων*. Αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς σοφίας μήτηρ. Ἀν ταύτην ἔχη τις, καὶ τὰ λοιπὰ ἔξει. Εἶδες κεφαλὴν, οἷαν οὐδέποτε εἶδες; Βούλει καὶ τὸ πρόσωπον ἰδεῖν, μᾶλλον δὲ μαθεῖν; Οὐκοῦν μάθε τέως αὐτοῦ τὸ χρῶμα τὸ ἐρυθρὸν καὶ εὐανθὲς καὶ πολλὴν ἔχον τὴν χάριν, καὶ μάθε πόθεν συνίσταται. Πόθεν οὖν συνίσταται; Ἀπὸ τοῦ αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρυθριᾶν. Διὸ καὶ τίς φησι· *Πρὸ αἰσχυντηροῦ προελεύσεται χάρις*. Τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων μελῶν πολλὴ καταχρῆται τὸ κάλλος. Κἂν μυρία μίσης χρώματα, οὐκ ἐργάσθῃ τοιαύτην ὥραν. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἰδεῖν βούλει, ὅρα κοσμιότητι καὶ σωφροσύνῃ μετὰ ἀκριβείας ὑπογεγραμμένους. Διὸ καὶ οὕτω καλοὶ καὶ ὀδυρεῖς γίνονται, ὥς καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ὁρᾶν. *Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὁρῶνται*. Στόμα δὲ αὐτῆς, σοφία καὶ σύνεσις, καὶ τὸ πνευματικὸς ὕμνος εἰδέναι. Καρδία δὲ, Γραφῶν ἐμπειρία, καὶ δογμάτων ἀκριβῶν διατήρησις, καὶ φιλοανθρωπία, καὶ χρηστότης. Καὶ καθάπερ ταύτης ἄνευ οὐκ ἔνι ζῆσαι, οὐδὲ ἐκείνης χωρὶς σωθῆναι ἔνι ποτέ. Καὶ γὰρ ἐκεῖθεν πάντα τίχεται τὰ⁹⁴ καλὰ. Εἰσὶν αὐτῇ καὶ πόδες καὶ χεῖρες, τῶν ἀγαθῶν ἔργων αἱ ἐπιδείξεις· ἐστὶν αὐτῇ καὶ ψυχὴ, ἡ εὐσέβεια· ἐστὶν αὐτῇ καὶ στήθος χρυσοῦν καὶ ἀδάμαντος στερεώτερον, ἡ ἀνδρεία· καὶ πάντα ἀλῶναι εὐκολόν, ἢ τοῦτο διαβράχῃναι τὸ στήθος. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἐν ἡγεφάλῳ καὶ καρδίᾳ, ἡ ἀγάπη ἐστί.

8. Βούλει καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων δείξω σοι τὴν εἰκόνα; Ἐνόησόν μοι τοῦτον αὐτὸν τὸν εὐαγγελιστὴν· καίτοι οὐ πάντα αὐτοῦ τὸν βίον ἀνάγραπτον ἔχομεν, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐξ ὀλίγων ἔνεστιν⁹⁵ αὐτοῦ τὴν εἰκόνα ἰδεῖν διαλάμπουσιν. Ὅτι μὲν⁹⁶ ταπεινὸς καὶ συντετριμμένος ἦν, ἀκουσον μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον τελώνην αὐτοῦν καλοῦντα· ὅτι δὲ καὶ ἐλεήμων, ὅρα πάντα ἀποδυσάμε-

νον καὶ ἀκολουθήσαντα τῷ Ἰησοῦ· ὅτι δὲ καὶ εὐσεβὴς, ὅλῃον ἀπὸ τῶν δογμάτων. Καὶ τὴν σύνεσιν δὲ αὐτοῦ ἀπ' οὗ συνέθηκεν Εὐαγγελίου ῥῥῆδιον ἐστὶν ἰδεῖν, καὶ τὴν ἀγάπην· τῆς γὰρ οἰκουμένης ἐπεμελήσατο· καὶ [492] τὴν τῶν ἔργων τῶν ἀγαθῶν ἐπιδείξιν ἀπὸ τοῦ θρόνου ἐφ' οὗ μέλλει καθεδεῖσθαι⁹⁷· καὶ τὴν ἀνδρείαν δὲ, ἐξ ᾧν χαίρων ὑπέστρεψεν ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου. Ζηλώσωμεν τοίνυν τὴν ἀρετὴν ταύτην, καὶ μάλιστα πάντων τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ ἐλεημοσύνην, ᾧν ἄνευ σωθῆναι οὐκ ἔνι. Καὶ δηλοῦσιν αἱ πάντα παρθένοι, καὶ μετ' ἐκείνων ὁ Φαρισαῖος. Χωρὶς μὲν γὰρ παρθενίας δυνατόν ἰδεῖν· χωρὶς δὲ ἐλεημοσύνης ἀμύχανον· τῶν γὰρ ἀναγκαίων τοῦτο ἐστὶ καὶ συνεχόντων τὸ πᾶν. Οὐκ ἄρα ἀπαικτοὺς καρδίας αὐτὸ κεκλήκαμεν ἀρετῆς. Ἀλλ' ἡ καρδία αὕτη, ἐὰν μὴ πᾶσι χορηγῇ πνεῦμα⁹⁸, ταχέως σβέννυται. Ὅσπερ οὖν καὶ ἡ πηγὴ, ἐὰν συνέχη τὰ νάματα παρ' ἐαυτῇ⁹⁹, σήπεται· οὕτω καὶ οἱ πλουτοῦντες, ὅταν παρ' ἐαυτοῖς τὰ ὄντα κατέχωσι, διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ κοινῇ συνθηῇ λέγομεν, Πολλὴ ἡ σῆψις τοῦ πλοῦτου παρὰ τῇ δεινῇ· καὶ οὐ λέγομεν, Πολλὴ ἡ ἀφθονία, πολὺς ὁ θησαυρός. Καὶ γὰρ σῆψις ἐστὶν οὐχὶ τῶν κεκτημένων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ πλοῦτου. Καὶ γὰρ τὰ ἱμάτια καίμενα φθείρεται, καὶ τὸ χρυσὸν ἰούεται, καὶ ὁ σίτος διαβιδρώσκειται· καὶ ἡ ψυχὴ δὲ τοῦ ταῦτα ἔχοντος τοῦτον ἀπάντων μᾶλλον ταῖς φροντίσι καὶ ἰούεται καὶ σήπεται. Κἂν ἐθέλῃς φιλαργύρου ψυχὴν εἰς τὸ μέσον ἐξενεγκεῖν καθάπερ ἱμάτιον ὑπὸ μυρίαν βρωθὴν σκωλήκων, καὶ οὐκ ἔχον οὐδὲν ὀρίετι, οὕτως ἐυδότης διατετραυρημένην πάντοθεν αὐτὴν ὑπὸ φροντίδων¹⁰⁰, ὑπὸ τῶν ἀμαρτημάτων σσηπύειν, ἠωμένην. Ἀλλ' οὐχὶ τοῦ πένιτος τοιαύτη, τοῦ πένιτος τοῦ ἐκόντος· ἀλλ' ἀποστρίβει μὲν ὡς χρυσὸν, λάμψει δὲ ὥσπερ μαργαρίτης, ἀνθεῖ δὲ ὥσπερ ῥόδον. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐκεῖ σῆς, οὐκ ἐστὶν ἐκεῖ κλέπτεις, οὐκ ἐστὶ φροντίς βιωτικῇ· ἀλλ' ὡς ἀγγέλοι, οὕτω πολιτεύονται¹⁰¹. Βούλει τὴν ψυχὴν ταύτης τὸ κάλλος ἰδεῖν; βούλει τῆς πενίας τὸν πλοῦτον καταμαθεῖν; Οὐκ ἐπιτάττει ἀνδράσιν, ἀλλὰ δαίμοσιν ἐπιτάττει· οὐ παρίσταται βασιλεῖ, ἀλλὰ παρόστηκε Θεῷ· οὐ στρατεύεται μετὰ ἀνθρώπων, ἀλλὰ στρατεύεται μετὰ ἀγγέλων· οὐκ ἔχει κιδῶνια δύο¹⁰² καὶ τρία καὶ εἰκοσιν, ἀλλὰ τοιαύτην εὐπορίαν¹⁰³, ὥς τὸν κόσμον ἅπαντα μὴδὲν εἶναι νομίζειν. Οὐκ ἔχει θησαυρὸν, ἀλλὰ τὸν οὐρανόν· οὐ δείται δοῦλων, μᾶλλον δὲ ἔχει δοῦλους τὰ πάθη, ἔχει δοῦλους τοὺς βασιλεῖς κρατοῦντας λογισμοῦς. Ὁ γὰρ ἐπιτάττει τῇ τὴν ἀλευργίᾳ περιεχίμενῳ, οὗτος¹⁰⁴ αὐτὸν κατέπηγεν ὁ λογισμὸς, καὶ ἀντιδίδει αὐὸν τολμᾷ. Βασιλεῖαν δὲ καὶ χρυσὸν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, καθάπερ παίδων ἀθύρματα γελᾷ. καὶ καθάπερ τροχοὺς καὶ ἀστραγάλους καὶ κεφαλὰς¹⁰⁵ καὶ σφαίρας, οὕτω ταῦτα πάντα ἡγεῖται εἶναι εὐκαταφρόνητα. Ἐχει γὰρ κόσμον, ὃν οὐδὲ ἰδεῖν οἱ ἐν τούτοις καίζοντες δύνανται. Τί τοίνυν τοῦ πένιτος τοῦτου βέλτιον γένοιτο ἄν; Ἐδαφος γούν ἔχει τὸν οὐρανόν. Εἰ δὲ τὸ ἔδαφος τοιοῦτον, ἑνόησον [493] τὸν ὄροφον. Ἀλλ' οὐκ ἔχει ἱπποὺς καὶ ὄχηματα; Τί γὰρ αὐτῷ τούτων χρεῖα, τῷ μέλλοντι ἐπὶ τὴν νεφελὴν ὀχεῖσθαι, καὶ μετὰ τοῦ Χριστοῦ εἶναι; Ταῦτ' οὖν ἠνοήσαντες, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἐκείνον ζητῶμεν τὸν πλοῦτον, καὶ τὴν ἀνάλωτον εὐπορίαν, ἵνα καὶ τῆς βασιλείας τὸν οὐρανὸν ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁸⁸ ἀλλήλων G. ⁸⁹ Ἀκούσατε G. K. HΘΙΚON, Κατηγορία τῶν μὴ ἀναγινωσκόντων καὶ τίνας αἱ ἀρεταὶ τῶν μελῶν ἐν ᾧ καὶ περὶ Ματθαίου καὶ φιλαργύρου καὶ ποῖος ὁ ἐκονεὶ πένις. G. ⁹⁰ αὐτῶν Edd. Mox γίνεσθαι H. L. γένωνται G. ⁹¹ πρῶτον add. καὶ ἡσύχιον L. ⁹² τὰ deest in Edd. Infra καὶ ἐν καρδίᾳ K. L. ⁹³ ἐστὶν G. H. ⁹⁴ μὲν add. οὖν K. L. Mox καλοῦντες idem. ⁹⁵ καθέξασθαι L. καθίσθαι Edd. Infra ἐκ προσώπου K. L. ⁹⁶ τὸ πνεῦμα I. ταχέως συνεγὼς G. H. K. repugnantibus Interp. ⁹⁷ Edehatur ἐὰν μὴ ἔχη συνεγὼς τὰ νάματα παρ' ἐαυτῆς fante, ni fallor, Arm. Nostam lectionem, quae est codicum H. L. vertit Ge. ⁹⁸ ὅσοι τῶν φρ. K. L. p. p. καὶ ἠωμένην H. ⁹⁹ ἀγγελοι et πολιτεύεται H. L. ¹⁰⁰ κιδῶνιον καὶ δύο G. inutilis Interp. καὶ ἡ bis L. ¹⁰¹ ἀμφοτέρω G. H. ¹⁰² οὕτως G. ei pr. H. ¹⁰³ κεφαλὰς ψηφίας K. [ei Reg. 688.]

excutiunt : in vero dum oblivio tinea perniciosior animam tuam labefaciat, non libros legis, non pestem illam depellis, animam non exornas, non aspicias assidue virtutis imaginem, nec membra ejus et caput consideras? Nam et caput habet et membra, specioso corpore formosiora. Quod ergo caput est, inquires, virtutis? Humilitas. Quamobrem ab hac incipit Christus dicens : *Beati pauperes* (Matth. 5. 3). Hoc caput non comas habet, non cincinnos, sed tantam pulchritudinem, ut Deum ipsum attrahat : nam ait : *Super quem respiciam, nisi super mansuetum et humilem, et tremetem verba mea* (Isai. 66. 2)? et, *Oculi mei ad mansuetos terræ* (Psal. 75. 10. et 100. 6). Et, *Prope est Dominus contritis corde* (Psal. 33. 19). Hoc caput pro capillis, et coma, sacrificia offert Deo grata. Ara est aurea, et altare spirituale : nam *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* (Psal. 50. 19). Hæc est sapientiæ mater. Si quis illam habeat, reliqua habebit. Vidistin' caput, quale nusquam videras? Visne faciem videre, imo ediscere? Jam disce colorem ejus rubicundum, floridum, et valde gratiosum : disce quibusnam constet. Quibus ergo constat? Pudore atque rubore. Quapropter ait quispiam : *Ante verecundum præcedit gratia* (Eccli. 32. 9). Hoc et aliis membris magnam infundit pulchritudinem. Etiam si mille inæscas colores, non tantam speciem efficias. Si autem et oculos videre cupias, aspicite illos modestiam et continentiam accurate exhibentes. Ideo ipsi et forma et acumine pollent, ita ut ipsum Dominum videant. Nam, *Beati*, inquit, *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. 5. 8). Os autem ejus, sapientia et intellectus, spiritualiumque hymnorum modulatio. Cor autem, Scripturarum peritia, verorumque dogmatum conservatio, benignitas, clementia. Ac quemadmodum sine illo vivere nequimus, sic neque sine illo salutem consequi possumus. Nam hinc omnia oriuntur bona. Habet item pedes et manus, bonorum operum exempla ; anima ejus est pietas ; pectus ejus aureum, adamante firmitus, est fortitudo ; omnia facilius expugnes, quam pectus istud dirumpas. Spiritus, qui et in cerebro, et in corde existit, est caritas.

4. *Matthæi evangelistæ virtutes. Avari et pauperis voluntarii descriptio.*—Vis hanc imaginem tibi in operibus ostendam? Cogita mihi hunc ipsum evangelistam, etiam si non totam ejus vitam descriptam habeamus ; attamen ex paucis quæ restant, licet imaginem ejus splendidem videre. Quod humilis et contritus esset, audi ipsum in Evangelio sese publicanum vocantem ; quod autem misericors esset, vide illum omnibus exutum Jesum sequentem. Quod pius esset, palam est ex dogmatibus. Intelligentiam et caritatem ejus ex eo quod conscripsit Evangelio videre est : universi enim orbis curam gessit ; bonorum operum argumentum habes ex throno, in quo sessurus est ; fortitudinem, quod gaudens reversus sit a facie concilii. Virtuti igitur admodum studeamus, maximeque

orantium humilitatem et misericordiam sectemur, sine quibus salutem consequi non possumus, ut probatur ex quinque virginibus, et ex Phariseo. Nam sine virginitate regnum adire possumus, non vero sine misericordia et elemosyna : illa enim necessaria prorsus est, et inter præcipua quæ omnia continent censetur. Non sine causa ergo diximus eam cor esse virtutis. Sed cor ipsum, nisi omnibus spiritum subministret, cito exstinguitur ; sicut et fons nisi fluentia penes se perenniter habeat, putrescit : sic et divites, si apud se opes suas delineant. Ideo communi usu dicimus, Multa putredo divitiarum apud talem habetur : neque dicimus, Multa copia, magnus thesaurus. Nam putredo est non possidentium modo, sed ipsarum divitiarum. Vestimenta enim recondita corrumpuntur, aurum æruginè roditur, frumentum a verminibus roditur : anima vero possidentis plus quam cætera omnia curis roditur et putrescit. Si velis avari animam in medium adducere, sicut vestimentum a mille tineis corrosam, nihilque sanum habens, sic invenies illam corrosam undique curis, peccatis putridam, et æruginè labefactatam. At pauperis anima non talis utique est, pauperis inquam voluntarii ; sed fulget ut aurum, splendet ut margarita, floret ut rosa. Non ibi tinea, non fur, non cura sæcularis ; sed ut angeli conversantur. Vis talis animæ pulchritudinem videre ? vis paupertatis divitias ediscere ? Pauper non imperat hominibus, sed imperat dæmonibus ; non adstat regi, sed adstat Deo ; non pugnat cum hominibus, sed cum angelis ; non habet arcam unam, vel duas, vel tres, vel viginti, sed tantam rerum copiam, ut mundum totum nihil esse existimet. Non habet thesaurum, sed cælum ; non eget servis ; imo servos habet, animi morbos ; habet servos, nempe appetitus qui regibus imperant. Illi enim carnales affectus, qui vel purpura circumdato imperant, pauperem reverentur, et contra respicere non audent. Regnum et aurum omniaque similia, ut puerorum ludos ridet, et ut rotulas, talos, capita, sphaeras (a), ita hæc omnia putat esse spernenda. Habet enim ornatum, quem ne respicere quidem possunt ii, qui hujusmodi ludis tempus terunt. Quid igitur hoc paupere præstantius fuerit ? Is pavementum habet celum. Si autem tale pavementum est, cogites velim quod tectum erit. Sed non habet equos et currus ? Quid illis opus habet is qui nubibus vehendus est, et cum Christo vivet ? Hæc cogitantes et viri et mulieres illas quæramus divitias et rerum copiam non absumendam, ut regnum cælorum consequamur, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

(a) Verba Græca his vocibus respondentia sunt, καὶ ὡς ὅτι τροχούς, et ut rotulas ; καὶ ἀσφαιδούς, et talos ; καὶ κεφαλὰς, et capita ; καὶ σφαῖρας, et sphaeras. In uno codice legitur, περικεφαλαιάς, pro, κεφαλὰς : περικεφαλαιάς, Theophrasto teste, pro glande quæna accipitur, et sic huic loco probe antaretur (Cfr. Adnot. Field, ad pag. 492).

HOMILIA XLVIII. al. XLIX.

CAP. 13. v. 53. *Et factum est, cum consummasset Jesus parabolas istas, transiit inde.*

1. Cur dixit, *Istas*? Quia alias dicturus erat. Quare inde recessit? Ut verbum ubique disseminaret. 54. *Et cum venisset in patriam suam, docebat eos in synagoga eorum.* Quam vocat patriam suam? Nazaret, ut mihi quidem videtur. Non enim ibi fecit virtutes multas (Matth. 13. 58), ait; in Capernaum autem multa fecit signa; quapropter dicebat: *Et tu Capernaum, quæ usque ad cælum exaltata es, usque ad infernum descendes: quoniam si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, mansissent utique usque hodie* (Matth. 11. 23). Cum porro venisset istuc, signa quidem multa non fecit, ne in majorem illos invidiam inflammaret, neve ob majorem incredulitatem in graviores damnationem inciderent. Doctrinam autem proponit non minoris quam signa admirationis. At stultissimi homines, quando admirari, et ob dictorum vim obstupescere par fuisset, illi contra ipsum parvifaciunt, quod tali patre natus putaretur: quamquam multa superioribus temporibus exempla suppetent eorum qui ignobili patre nati claruerant. David quippe Jessæ vilis cujusdam agricolæ filius erat: et Amos caprarii filius, ipse quoque caprarius: Moyses vero legislator, longe se inferiore patre natus est. Cum oportuisset ergo ideo maxime venerari illum et obstupescere, quod ex talibus ortus talia loqueretur: manifestum quippe erat id non ex humano studio, sed ex divina gratia proficisci; inde illum despicunt, unde mirari oportebat. Frequenter autem ad synagogas ibat, ne si perpetuo in deserto versaretur, magis incusarent, tanquam frequentiae et civitatis adversarium. Stupentes igitur et ambigentes dicebant: *Unde huic sapientia hæc et virtutes?* Signa virtutes vocabant, sive ipsam sapientiam ejus. 55. *Nonne hic est fabri filius?* Ergo miraculum majus majore stupor. *Nonne mater ejus dicitur Maria?* et fratres ejus Jacobus et Josus, et Simon et Judas? 56. *et sorores ejus nonne omnes apud nos sunt?* Unde ergo huic omnia ista? 57. *Et scandalizabantur in eo.*

Invidia sæpe secum ipsa pugnat. — Viden' in Nazaret ista dicta fuisse? Nonne fratres ejus, inquit, talis et talis sunt? Et quid hoc? Hinc maxime vobis ad fidem induci par erat. Verum mala res invidia, quæ sibi ipsi sæpe repugnat. Nam quæ inaudita, et admiranda erant, quæque illos attrahere poterant, hæc illis offendiculo erant. Quid igitur Christus ad eos? *Non est propheta, inquit, sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua.* 58. *Et non fecit virtutes multas propter incredulitatem eorum.* Lucas autem ait: *Et non fecit ibi signa multa.* Atqui facere debuisset, inquit. Nam si id assequutus est ut admirationi esset, ut vere fuit, cur signa non fecit? Quia non ostentationem, sed eorum utilitatem in scopo habebat. Cum igitur hæc via non succederet, ab eo quod e re sua esse videbatur abstinuit, ne ipsis supplicium augetet. Quamquam post tantum tempus, post tot edita signa

ad illos venerit: at neque sic illum tulerunt, imo ardebant invidia. Cur ergo pauca tamen fecit signa? Ne dicerent, *Medice, cura te ipsum* (Luc. 4. 23); vel, *Inimicus noster est et hostis, affinesque suos despicit*; ne dicerent, Si facta fuissent signa, nos quoque credidissemus. Ideo et signa fecit, et cito facere desiit; tum ut quæ sua erant impleret; tum ne majorem ipsis damnationem attraheret. Dictorum porro vim cogita. Etiam invidia correpti, mirabantur tamen: verum sicut in operibus non res ipsas reprehendunt, sed causas comminiscuntur dicentes, *In Beelzebub ejicit dæmonia* (Luc. 11. 14): sic et hoc loco non doctrinam culpant, sed ad generis ignobilitatem confugiunt. Tu vero mihi perpende Doctoris moderationem, quomodo non illos vituperet, sed cum mansuetudine multa dicat: *Non est propheta sine honore, nisi in patria sua.* Neque hic stetit, sed adjecit, *Et in domo sua*; fratres, ut mihi quidem videtur, suos subindicans.

2. Apud Lucam exempla hujusce rei apponit dicens: Neque Helias ad suos venit, sed ad viduam alienigenam, neque ab Elisæo alius curatus leprosus est, nisi Neeman alienigena (Luc. 4. 26. 27): Israelitæ vero nec quid boni acceperunt, nec quid boni fecerunt, sed extranei tantum. Hæc porro dicit, improbam illorum consuetudinem plane ostendens, et nihil se novi experiri declarans. (Cap. 14.) 1. *In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jesu.* Mortuus enim erat hujus pater Herodes, qui pueros occiderat. Nec sine causa tempus annotat evangelista, sed ut tyranni fastum et negligentiam ediscas. Neque enim initio illa didicit, sed post multum temporis. Sic enim principes fastum multum præ se ferentes, res hujusmodi tardius ediscunt, quia hæc parvi faciunt. Tu vero mihi perpende quanta res sit virtus; nam ille mortuum timebat, hincque de ejus resurrectione philosophabatur. 2. *Dixit enim, inquit, pueris suis: Hic est Joannes, quem ego interfeci; hic resurrexit a mortuis; et ideo virtutes operantur in eo.* Viden' grandem timorem? Neque enim id in publico dicere ausus est, sed domesticis tantum suis sic loquebatur. Attamen hæc absurda opinio militem sapiebat. Multi enim surrexerunt a mortuis, et nemo ex eis quidquam hujusmodi fecit. Videntur porro mihi hæc verba ambitionem simul et timorem sapere. Sic quippe minus sani animi, contrariorum affectuum sæpe mixtionem admittunt. Lucas vero narrat dixisse populum: Hic est Elias, aut Jeremias, aut unus ex veteribus prophetis (Luc. 9. 8); hic vero sapientius quam alii se putabat ita dicere. Verisimile autem est illum initio quidem, cum dicerent esse Joannem (nam multi sic dicebant), id negasse, et, Ego illum occidi, dixisse, de cæde illa insolenter gloriantem. Hoc enim Marcus et Lucas dixisse illum narrant, *Ego Joannem decollavi.* Cum autem fama prævaleret, demum ipse idem ipsum quod alii dixit. Deinde vero historiam illam nobis evange-

ΟΜΙΛΙΑ ΜΗ'.

Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τὰς παραβολὰς ταύτας, μετήρην ἐκεῖθεν.

α'. Τίνας ἔνεκεν εἶπε, ταύτας; Ἐπειδὴ καὶ ἄλλας ἐμελλεν ἔρεσθαι. Τίνας δὲ ἔνεκεν καὶ μεταβαίνει; Πανταχοῦ τὸν λόγον σπείρει βουλόμενος. Καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν. Καὶ ποῖαν πατρίδα αὐτοῦ καλεῖ νῦν; Ἐμοὶ δοκεῖ, τὴν Ναζαρέτ. Οὐ γὰρ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς, φησὶν ὁ ἐν δὲ Καπερναοὺμ ἐποίησε σημεῖα· διὰ καὶ ἔλεγε· Καὶ σὺ, Καπερναοὺμ, ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὕψωθείσα, ἕως ἥδου καταβιβασθήσῃ⁷⁰. ὅτι εἰ ἐν Σοδόμοις ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν σοὶ, ἔμειναν ἂν μέχρι τῆς⁷¹ σήμερον. Ἐλθὼν δὲ ἐκεῖ, τὸν μὲν σημεῖων καθυψίσιν, ὥστε μὴ εἰς πλείονα αὐτοὺς φθόνον ἐκκαῦσαι, μηδὲ κατακρίναι μειζώνας, τῆς ἀπιστίας ἐπιτεωμένης· διδασκαλίαν δὲ προτείνεται αὐτὸν σημεῖων οὐκ ἔλαττον θαῦμα ἔχουσαν. Οἱ γὰρ πάντα ἀντίον, δέον θαυμάσαι καὶ ἐκπλαγῆναι τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, οὗτοι δὲ τούναντίον⁷² ἐξευτελλίζουσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δοκοῦντος εἶναι πατρός· καίτοιγε πολλὰ τούτων παραδείγματα ἔχοντες τοὺς ἔμπροσθεν χρόνους, καὶ πατέρων ἀσήμεων γενναίους ἐυρακτέες παῖδας. Καὶ γὰρ ὁ Δαυὶδ εὐτελοῦς τίνος ἦν γεωργοῦ τοῦ Ἰεσσαί· καὶ ὁ Ἀμὼς αἰπόλου παῖς⁷³ καὶ αὐτὸς αἰπόλος· καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ ὁ νομοθέτης φρόδρα αὐτοῦ ἀποδέοντα ἔσχε πατέρα. Δέον οὖν διὰ τοῦτο μάλιστα προσκυνεῖν καὶ ἐκπλήττεσθαι, ὅτι τοιοῦτων ὧν⁷⁴ τοιαῦτα ἐφθέγγετο· εὐδηλόν γάρ, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνθρωπίνης ἐπιμελείας ἦν, ἀλλὰ θέας χάριτος· οἱ δὲ⁷⁵ ἄφ' ὧν εἶδε θαυμάζειν, ἀπὸ τούτων καταφρονοῦσι. Συνεχῶς δὲ ταῖς⁷⁶ συναγωγαῖς ἐπιχωριάζει, ἵνα μὴ διαπαντός ἐπὶ τῆς ἐρήμου διατριβόντος αὐτοῦ μᾶλλον κατηγορήσων, ὡς ἀποσχίζοντος καὶ τῇ πολιτείᾳ μαχομένου. Ἐκπληττόμενοι τοῖνυν καὶ ἐν ἀπορίᾳ ὄντες ἔλεγον· Πόθεν αὕτη ἡ σοφία τοῦτω, καὶ αἱ δυνάμεις; ἦτοι τὰ σημεῖα δυνάμεις καλοῦντες, ἢ καὶ αὐτὴν τὴν σοφίαν. Οὐχ οὗτος ἐστὶν ὁ τοῦ τέκτορος υἱός; Οὐκοῦν μείζων τὸ θαῦμα, καὶ πλείων ἡ ἐκπληξις. Οὐχί ἡ μὴτηρ αὐτοῦ λέγεται [494] Μαρία; καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωσὴς καὶ Σίμων καὶ Ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι παρ' ἡμῶν⁷⁷ εἰσι; Πόθεν τοῦτω ταῦτα⁷⁸; καὶ ἔσκανδαλλίζοντο ἐν αὐτῷ.

Ὅρξας ὅτι ἐν τῇ Ναζαρέτ διελέγετο; Οὐχὶ ἀδελφοὶ⁷⁹ αὐτοῦ, φησὶν, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνά εἰσι; Καὶ τί τοῦτο; Ἐντεῦθεν γὰρ ὅμας μάλιστα εἰς πίστιν ἐνάγεσθαι ἔδει. Ἀλλὰ γὰρ πονηρὸν ὁ φθόνος, καὶ ἐαυτῷ περιπίπτει πολλάκις. Ἄ γὰρ ἦν παράδοξα καὶ θαυμαστά, καὶ ἱκανὰ αὐτοὺς ἐφελκυσσάσθαι, ταῦτα ἐκείνους ἐσκανδαλίζε. Τί οὖν ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτούς; Οὐκ ἔστι προσήτης, φησὶν, ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἐποίησε, φησὶ⁸¹, δυνάμεις πολλὰς διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Ὁ δὲ Λουκᾶς φησὶ· Καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ σημεῖα πολλὰ. Καίτοι ποιῆσαι εἰκὸς ἦν. Εἰ γὰρ τὸ θαυμάζεσθαι αὐτῷ προεχέροι· (καὶ γὰρ καὶ τότε θαυμάζετο), τίνας ἔνεκεν οὐκ ἐποίησεν; Ὅτι οὐ πρὸς ἐπίδειξιν ἔβλεπε τὴν ἐκτετοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐκείνους συμπερὶν τοῦτου τοῖνυν μὴ προχωροῦντος, παρεῖδε τὸ ἐαυτοῦ, ὥστε μὴ τὴν κολάσιν αὐτοῦ αὐξήσει. Καίτοι ὅρα μετὰ πόσον πρὸς αὐτοὺς ἤλθε χρόνον, καὶ πόσῃ⁸² σημεῖων

ἐπίδειξιν· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἀνήνεγκαν, ἀλλὰ πάλιν ἐξεκαίοντο τῷ φθόνῳ. Τίνας οὖν ἔνεκεν καὶ ὀλίγα ἐποίησε σημεῖα; ἵνα μὴ λέγωσιν· Ἰατὴρ, θεράπειςον σεαυτόν· ἵνα μὴ λέγωσι, Πολέμιος ἡμῖν ἐστὶ καὶ ἐχθρὸς, καὶ τοὺς οἰκείους ὑπερορᾷ· ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι εἰ ἐγεγόνει σημεῖα, καὶ ἡμεῖς ἐπιστεῦσαμεν ἂν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐποίησε, καὶ ἐπέσχε· τὸ μὲν, ἵνα τὸ αὐτοῦ πληρώσῃ· τὸ δὲ, ἵνα μὴ ἐκείνους μειζώνας κατακρίνῃ. Ἐννόησον δὲ τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν⁸³, ὅπου γε καὶ ὑπὸ φθόνου κατεχόμενοι ὁμοίως⁸⁴ ἐθαύμαζον. Ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἔργων οὐ τὸ γινόμενον μέφονται, ἀλλ' αἰτίας πλάττουσιν οὐκ οὕσας, λέγοντες· Ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, οὐ τὴν διδασκαλίαν αἰτιῶνται, ἀλλ' ἐπὶ τὴν εὐτέλειαν καταφεύγουσι τοῦ γένους. Εὐ δέ μοι σκόπει τὴν ἐπικειαν τοῦ διδασκάλου, πῶς αὐτοὺς οὐχ ὑβρίζει, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἡμερότητος φησιν· Οὐκ ἔστι προσήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἐστὶ, ἀλλὰ προσέθηκε, Καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ· ἐμοὶ δοκεῖ καὶ τοὺς ἀδελφούς αἰνιττόμενος τοὺς ἐαυτοῦ τοῦτο προσθεῖναι.

β'. Ἐν δὲ τῷ Λουκᾷ καὶ παραδείγματα τοῦτου τίθησι λέγων, ὅτι οὐδὲ Ἥλιος ἤλθε πρὸς τοὺς οἰκείους, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀλλόφυλον χήραν· οὐδὲ παρ' Ἑλισσαίου ἄλλος τις ἐθεραπεύθη λεπρὸς, ἀλλ' ἡ ὁ ἀλλόφυλος Νεεμάν· Ἰσραηλῖται δὲ οὐτε εὐ ἔπαθον, οὐτε εὐ ἐποίησαν, ἀλλ' οἱ ξένοι. Ταῦτα δὲ λέγει, πανταχοῦ δεικνύς τὴν πονηρὰν αὐτῶν συνήθειαν, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐπ' αὐτοῦ γίνεται καίνων. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἤκουσεν Ἡρώδης ὁ τετραρρχῆς τὴν ἀκοήν Ἰησοῦ. Ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἡρώδης ὁ τοῦτου πατὴρ τετελευτηκὺς ἦν, ὁ τὰ παῖδια ἀνελών. Οὐχ ἀπλῶς [495] δὲ τὸν καιρὸν ἐπιστημαίνεται ὁ εὐαγγελιστὴς, ἀλλ' ἵνα μάρτυς τὸν τῦπον τοῦ τυράννου καὶ τὴν ὀλιγωρίαν. Οὐδὲ γὰρ ἐν προοίμιῳ ἔμαθε τὰ κατ' αὐτὸν, ἀλλὰ μετὰ χρόνον ἀπειρον. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ ἐν δυναστείαις καὶ πολὺν τὸν ὄγκον περιβεβλημένοι· ὅτε ταῦτα μανθάνουσι, διὰ τὸ μὴ πολλὴν αὐτῶν πειεῖσθαι λόγον. Εὐ δέ μοι σκόπει ἡλίχον ἡ ἀρετὴ· ὅτι καὶ τετελευτηκότα αὐτὸν δέδοικε, καὶ ὑπὸ⁸⁵ τοῦ φόβου καὶ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφεῖ. Ἐπεὶ γὰρ, φησὶ, τοῖς πασι⁸⁶ αὐτοῦ· Οὐδὲς ἐστὶν Ἰωάννης, ὃν ἐγὼ ἀπέκτεινα· οὕτως ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν· καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ. Εἶδες τὸν φόβον ἐπιτεταμένον; Οὐδὲ γὰρ τότε ἐξεῖπεν ἐτόλμησεν ἔξω, ἀλλὰ καὶ τότε τοῖς οἰκείαις λέγει τοῖς ἐαυτοῦ. Ἀλλ' ὅμως καὶ αὕτη ἡ δόξα στρατιωτικὴ καὶ παράλογος. Καὶ γὰρ καὶ πολλοὶ ἀνέστησαν ἀπὸ νεκρῶν, καὶ οὐδεὶς οὐδὲν τοιοῦτον εἰργάσατο. Δοκεῖ δέ μοι καὶ φιλοτιμίας εἶναι καὶ φόβου τὰ ῥήματα. Τοιοῦτον γὰρ αἱ ἄλλοι φυχαί· ἐναντίων μῆξιν δέχονται παθῶν πολλάκις. Ὁ δὲ Λουκᾶς φησιν, ὅτι οἱ ὄχλοι ἔλεγον· Οὗτος ἐστὶν Ἡλίας, ἢ Ἰερεμίας, ἢ τῶν προφητῶν εἰς τῶν ἀρχαίων· οὗτος δὲ, ὡς δὴ τι τῶν ἄλλων σοφώτερον λέγων, τοῦτο εἰρχεν. Εἰκὸς δὲ αὐτὸν πρότερον μὲν πρὸς τοὺς λέγοντας αὐτὸν εἶναι τὸν Ἰωάννην (πολλοὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἔλεγον) ἀρνεῖσθαι, καὶ λέγειν, ὅτι Ἐγὼ αὐτὸν ἀπέκτεινα, φιλοτιμούμενον καὶ ἐναδρυνόμενον. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς φησιν, ὅτι ἔλεγον, ὅτι Ἐγὼ Ἰωάννην ἀπέκεφαλίσαν. Τῆς δὲ φήμης ἀρθείσης, λοιπὸν καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ⁸⁷ λέγει τοῖς

⁷⁰ καταβήσῃ K. ⁷¹ τῆς om. G. H. ⁷² οὗτος δὲ τούναντίον om. K. L. Ep. ⁷³ παῖς om. G. αὐτὸς K. αὐτὸς ὁὗτος H. Receptum tueritur Ep. et Interpp. ⁷⁴ τοιοῦτος ὧν H. K. ⁷⁵ οἱ δὲ καὶ G. οἱ δὲ καὶ Rvg. 688. οἱ δὲ om. K. L. ⁷⁶ ταῖς ἐν ταῖς K. L. Ep. ⁷⁷ πλείων Sic H. K. L. vulgo μείζων. ⁷⁸ παρ' ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς K. L. 1 Mosq. ⁷⁹ ταῦτα πάντα K. ταῦτα πάντα L. 2 Mosq. ⁸⁰ οἱ ἀδελφοὶ K. L. ⁸¹ φησὶ auld. ἐκεῖ H. ⁸² πόσον H. L. p. r. ἤνεγκαν L. ⁸³ δύναμιν σοφίαν K. L. faventibus Verss. ⁸⁴ ὁμοῦς H. L. ⁸⁵ ἀπὸ G. p. r. καὶ om. K. Ep. Mox φησὶ om. G. H. K. ⁸⁶ τὰ αὐτοῦ Mor. Ben.

πολλοίς. Εἶτα καὶ τὴν ἱστορίαν ἡμῖν ὁ εὐαγγελιστὴς διηγείται. Καὶ τί δὴποτε οὐ προηγουμένως αὐτὴν εἰσηγάγεν; Ὅτι καὶ ὁ ἡ πᾶσα πραγματεία αὐτοῖς, τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ εἰπείν· καὶ οὐδὲν ἐποιούντο τούτου πάρεργον ἕτερον, πλὴν εἰ μὴ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ συντελεῖν ἐμελλεν. Οὐκοῦν οὐδ' ἂν νῦν ἐμνημόνευσαν τῆς ἱστορίας, εἰ μὴ διὰ τὸν Χριστὸν, καὶ διὰ τὸ λέγειν Ἡρώδην, ὅτι ἀνέστη ἐκείνους. Ὁ δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι σφόδρα ἐτίμα τὸν ἄνδρα ὁ Ἡρώδης, καὶ ταῦτα ἐλεγχόμενος⁸⁸. Τοσοῦτόν ἐστιν ἡ ἀρετὴ. Εἶτα διηγούμενος οὕτω φησὶν· Ὁ γὰρ Ἡρώδης κρατήσας τὸν Ἰωάννην, ἔδωκεν αὐτόν, καὶ ἔδωκε ἐν φυλακῇ, διὰ Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ἐλεγε γὰρ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης· Οὐκ ἐξεστὶ σοὶ ἔχειν αὐτήν. Καὶ θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβήθη⁸⁹ τὸν ὄχλον, ὅτι ὡς προσήτην αὐτὸν εἶχον. Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐδὲν ἐκείνη διαλέγεται, ἀλλὰ τῷ ἀνδρὶ; Ὅτι κυριώτερος οὗτος ἦν. Ὅρα δὲ πῶς ἀνεπαχθὶ ποιεῖται τὴν κατηγορίαν, ὡς ἱστορίαν διηγούμενος μᾶλλον, ἢ κατηγορίαν εἰσάγων. Γενεσιῶν δὲ ἀγομένων⁹⁰ τοῦ Ἡρώδου, φησὶν, ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος ἐν τῷ μύσῳ, καὶ ἤρесе τῷ Ἡρώδῃ. Ἡ συμπασιον διαβολικὸν! ὦ θέατρον σατανικόν! ὦ παράνομος ὀρχήσις, καὶ μισθὸς ὀρχήσεως παρανομώτερος! Φόνος γὰρ ὁ πάντων φόνων ἐναγέστερος ἐτοίματός, καὶ ὁ στεφανούσθαι καὶ ἀνακηρύττεσθαι ἄξιος [496] ἐν τῷ μύσῳ κατεσφάττετο⁹¹. καὶ τὸ τῶν δαιμόνων τρόπιον ἐπὶ τῆς τραπέζης ἵστατο. Καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς νίκης τῶν γενομένων ἄξιος. Ὁρχήσατο γὰρ, φησὶν, ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος ἐν τῷ μύσῳ, καὶ ἤρесе τῷ Ἡρώδῃ. Ὅθεν μεθ' ὅρκου ὡμοσεν αὐτῇ δοῦναι ὃ αὐτὴ αἰτήσεται. Ἡ δὲ προδιδασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς, Ἄός μοι, φησὶν, ὦδε ἐπὶ πλινκίτην κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Διπλοῦν τὸ ἐγκλημα, καὶ ὅτι ὠρχήσατο, καὶ ὅτι ἤρесе, καὶ οὕτως ἤρεσεν⁹² ὡς καὶ φόνον λαβεῖν τὸν μισθόν. Εἶδες πῶς ὁμός; πῶς ἀναίσθητος⁹³; πῶς ἀνόητος; Ἐαυτὸν μὲν γὰρ ὄρκῳ ὑπεύθυνον ποιεῖ· ἐκείνην δὲ κυρίαν τῆς αἰτήσεως καθίστησιν. Ἐπειδὴ δὲ εἶδε τὸ κακὸν ὅτι ἐξέβη, ἐλυπήθη, φησὶ· καίτοιγε ἐξ ἀρχῆς ἔδωκεν⁹⁴ αὐτόν. Τίνος οὖν ἔνεκεν λυπείται; Τοιοῦτον ἡ ἀρετὴ; καὶ παρὰ τοῖς κακοῖς θαύματος καὶ ἐπαινὸν ἀξία. Ἀλλ' ὦ τῆς μαينوμένης! δέον καὶ αὐτὴν⁹⁵.⁹⁶ θαυμάζειν, δέον προσκυνεῖν, ὅτι ἦμυνεν ὑβριζομένην, ὅτι ἡ δὲ καὶ συγκατασκευάζει τὸ δρᾶμα, καὶ παῖδα τίθησι, καὶ αἰτεῖ χάριν σατανικὴν. Ὁ δὲ ἔδωκεν διὰ⁹⁷ τοὺς ὄρκους, φησὶ, καὶ τοὺς συνανακειμένους. Καὶ πῶς τὸ χαλεπώτερον οὐκ ἔδειξας; Εἰ γὰρ τὸ μάρτυρας ἔχειν ἐπιτοκία ἐδεδοίκεις, πολλῶ μᾶλλον φοβηθῆναι ἐχρὴν σφαγῆς οὕτω παρανόμου μάρτυρας ἔχειν τοσούτους.

γ. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὺς ἡγοῦμαι καὶ τοῦ ἐγκλήματος, ὅθεν ὁ φόνος⁹⁸ ἐτέχθη, τὴν ὑπόθεσιν ἀγνοεῖν, ἀναγκαῖον καὶ τοῦτο ἐξεπαίειν, ἵνα μάθῃτε τοῦ νομοθέτου τὴν συνέσιν. Τίς οὖν ἦν ὁ παλαιὸς νόμος, ὃν κατεπάτησε μὲν ὁ Ἡρώδης, ἐξεδίκαζε δὲ ὁ Ἰωάννης; Τοῦ τελευτήσαντος ἀπαίδος τὴν γυναῖκα τῷ ἀδελφῷ δίδωσθαι ἔδει. Ἐπειδὴ

⁸⁸ καὶ om. K. L. αὐτοῖς] add. ἦν H. Ep. Vulgatum αὐτοῦ solus tunc G. ⁸⁹ ἐφοβήθη] ἐβητο ἐν δειματωτρίῳ ἐφοβήθη γὰρ H. Mox ἐστιν om. K. Paulo post οὕτω om. L. Ep. ⁹⁰ ἀγομένων K. L. ⁹¹ κατεσφάττετο K. L. ⁹² καὶ οὕτως ἤρεσεν om. H. L. ⁹³ ἀναίσθητος;] add. πῶς μαλακός K. μαλακός pro ἀναίσθητος habet L. ⁹⁴ ἐδωκεν K. Ge. ⁹⁵ καὶ αὐτὴν] Sic H. αὐτὸν Edd. Clausula δέον... θαυμάζειν excidit in G. δέον προσκυνεῖν, δέον καὶ αὐτόν θαυμάζειν K. δ. π. δ. καὶ θαυμάζειν αὐτόν L. ⁹⁶ Incipit codex M. ⁹⁷ διὰ] add. γὰρ L. συνανακειμένους] add. ἐκέλευσε δοθῆναι x. τ. ἐ. usque ad finem v. 12. L. cum uno Mosq. et Arm. Eadem, praeiuxit habet H. In v. 12 πῶμα pro σῶμα habet L. ⁹⁸ φόνος G. L. M. Arm. ⁹⁹ μήτε M. μὴ G. ¹⁰⁰ ἐφίστατο K. ἤφιστο M. ¹⁰¹ ἐγένετο L. ¹⁰² ἀλλως δὲ L. M. ¹⁰³ στήσαι τοῦ τετ.] ἀναστήσαι τὴν ἐκείνου M. ¹⁰⁴ ἐν δεικνύμενος H. L. ¹⁰⁵ ἀτιμώτερον G. Alterum tunc Interp. Mox ἡ ante παράλογος om. L. M. ¹⁰⁶ αὐτῇ] αὐτῇ L. M. per eam Ge. μητρὸς] add ἡ δὲ καὶ G. Sav. Paulo post ἐκπομπεύουσα G. K. M. ¹⁰⁷ τολμάται G. p. λύει L. et om. H. ¹⁰⁸ ἐγένετο G. H. γέγονε K. ¹⁰⁹ ἐγένετο Edd. ¹¹⁰ αἰσχιστα Edd. p. p. τῷ τε bis M.

γὰρ ἀπαρμύθητον κακὸν ὁ θάνατος; ἦν, καὶ πάντα ὑπὲρ ζωῆς ἐπραγματεύετο, νομοθετεῖ γαμῖν τὸν ζῶντα ἀδελφόν, καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ τετελευτηκότος· τὸ τικτόμενον καλεῖν παιδίον, ὥστε μὴ διαπεσεῖν τὴν οἰκίαν τὴν ἐκείνου. Εἰ γὰρ μηδὲ¹ παῖδας ἐμελλε καταλιμπάνειν ὁ τετελευτηκὼς, ὅπερ μεγίστη τοῦ θανάτου ἐστὶ παραμυθία, ἀνῆκεστον ἐμελλεν εἶναι τὸ πένθος. Διὰ δὲ τοῦτο ἐπενόησε τὴν παραφυγὴν ταύτην ὁ νομοθέτης τοῖς ἐκ φύσεως παῖδων ἀπεστερημένοις, καὶ τὸ τικτόμενον ἐκέλευσε ἐκείνῳ λογίζεσθαι. Ὅντος δὲ παιδὸς, οὐκέτι ἐφείτο² ὁ θὸς ὁ γάμος. Καὶ τίνος ἔνεκεν; φησὶν· εἰ γὰρ ἐτέρῳ ἐξῆν, πολλῶ μᾶλλον τῷ ἀδελφῷ. Οὐδαμῶς. Βούλεται γὰρ ἐκτείνεσθαι τὴν συγγένειαν, καὶ πολλὰς εἶναι τὰς ἀφορμὰς τῆς πρὸς ἀλλήλους οἰκειώσεως. Διὰ τὴν οὖν καὶ ἀπαίδος τελευτήσαντος, οὐκ ἄλλος ἐγάμει; Ὅτι οὐκ ἂν οὕτως ἐνομίσθη τὸ ἀπελθόντος εἶναι τὸ παιδίον· νυνὶ δὲ τὸ ἀδελφῷ σπείροντος, πιθανὸν τὸ σόφισμα ἐγένετο³. Ἄλλως τε οὐδὲ ἀνάγκη εἶχεν ἕτερος τὴν οἰκίαν στήσαι τοῦ τετελευτηκότος⁴. ὁὗτος δὲ τὸ ἀπὸ τῆς συγγενείας [497] ἐκείνῳ δικαίωμα. Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἡρώδης παιδίον ἔχουσαν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ ἔγχετο, διὰ τοῦτο ἐγκαλεῖ ὁ Ἰωάννης, καὶ ἐγκαλεῖ συμπτῶς, μετὰ τῆς παρρησίας καὶ τὴν ἐπιεικίαν ἐπιδεικνύμενος⁵. Σὺ δέ μοι σκόπει, ὅπως τὸ θέατρον ὅλον σατανικόν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀπὸ μῆθους καὶ τρυφῆς συνειστέλει, ὅθεν οὐδὲν ἂν γένοιτο ὑγιές. Δεύτερον, τοὺς θεατὰς διεσφαιμένους εἶχε, καὶ τὸν ἐστιάτορα ἀπάντων παρανομώτερον⁶. Τρίτον, ἡ τέρψις ἡ παράλογος. Τέταρτον, ἡ κόρη, δι' ἣν παράνομος ἦν ὁ γάμος, ἦν καὶ κρύπτεσθαι ἔδει, ὡς ὑβριζομένης αὐτῇ⁷ τῆς μητρὸς, ἐπιεισέχεται ἐμπομπεύουσα, καὶ πόρνας ἀπάσας ἀποκρύπτουσα ἡ παρβένος. Καὶ ὁ καιρὸς δὲ οὐ μικρὸν εἰς κατηγορίαν συντελεῖ τῆς παρανομίας ταύτης. Ὅτε γὰρ αὐτὴν εὐχαριστεῖν ἐχρὴν τῷ Θεῷ, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς φῶς αὐτὸν ἤγαγε, τότε τὰ παράνομα ἐκεῖνα τολμά⁸· ὅτε λύσαι ἐχρὴν δεδεμένον, τότε σφαγὴν τοῖς δεσμοῖς προστίθειν. Ἀκούσατε, τῶν παρβένων, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν γεγαμημένων, ὅσαι ἐν τοῖς ἐτέρων γάμοις τοιαῦτα ἀσχημονεῖν καταδέχεσθε, ἀλλόμεναι καὶ πηδῶσαι, καὶ τὴν κοινὴν καταισχύνοσαι φύσιν. Ἀκούσατε καὶ, ἄνδρες, ὅσοι τὰ πολυτελῆ συμπόσια καὶ μῆθους γέμοντα δῶκετε· καὶ δεῖσατε τοῦ διαβόλου τὸ βράβειον. Καὶ γὰρ οὕτω κατὰ κράτος εἰς τὸν ἄβυσσον ἐκείνον τότε, ὡς ὁμοσαι καὶ τὰ ἡμίση δοῦναι τῆς βασιλείας. Τοῦτο γὰρ ὁ Μάρκος φησὶν, ὅτι Ὁμοσεν αὐτῇ, ὅτι ὁ ἐὰν με αἰτήσῃς, δώσω σοι, ἕως ἡμίσεος τῆς βασιλείας μου. Τοσοῦτον τὴν ἀρχὴν ἐτιμάτο τὴν αὐτοῦ, οὕτω καθάπαξ αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ πάθους ἐγένετο⁹, ὡς δι' ὀρχήσιν αὐτῆς παραχωρήσαι. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τότε ταῦτα ἐγένετο¹⁰, ὅπου γε καὶ νῦν, μετὰ τοσαύτῃ φιλοσοφίᾳ, ὀρχήσεως ἔνεκεν τῶν μαλακισμένων τούτων νέων πολλοὶ καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐπιδιδάσκουσιν, οὐδὲ ἀνάγκη ἔχοντες ὄρκου; Ἵπὸ γὰρ τῆς ἡδονῆς αἰχμάλωτοι γίνονται, καθάπερ βοσκήματα ἀγονται, ἥπερ ἂν ὁ λύκος σύρῃ. Ὁ δὲ καὶ τότε ἐπασσεν ὁ παραπλήξ ἐκείνος, δύο τὰ ἔσχατα¹¹ παραφρονήσας, τί

lista narrat. Et cur non illum præmiserat? Quia in eo totus erat, ut Christi gesta describeret, nihilque extra rem evangelistæ dicebant, nisi id ad institutum suum referretur. Non ergo hanc historiam commemorassent, nisi propter Christum, et nisi Herodes dixisset Joannem resurrexisse. Marcus (Cap. 6. 20) vero ait Joannem magno in honore fuisse apud Herodem, etiamsi hic ab illo redargueretur. Tanta res est virtus. Deinde narrare sic pergit: 3. *Herodes enim cum tenuisset Joannem, ligavit eum, et posuit in carcerem propter Herodiam uxorem Philippi fratris sui.* 4. *Dicebat enim illi Joannes: Non licet tibi habere illum.* 5. *Et volens eum interficere, timuit turbam¹, quia sicut prophetam eum habebant.* Cur non Herodiam, sed illum alloquitur? Quia præcipuus ille erat. Vide quomodo accusationem minus onerosam faciat, ita ut historia potius quam accusatio videatur esse. 6. *Cum autem natalitia Herodis agerentur, saltavit filia Herodiadis in medio, et placuit Herodi.* O convivium diabolicum! o theatrum satanicum! o iniquam saltationem, ac mercedem saltationis iniquiorem. Cædes enim omnium scelestissima peragebatur, et qui coronari et celebrari merebatur, in medio jugulatus est: dæmonum tropæum in mensa erectum fuit. Victoria modis cæteris gestis dignus fuit. Nam *Saltavit, inquit, filia Herodiadis in medio, et placuit Herodi.* 7. *Unde jurejurando affirmavit se illi daturum quodcumque petierit.* 8. *Illi vero a matre præmonita, Da mihi, ait, hic in disco caput Joannis Baptistæ.* Duplex crimen, et quod saltarit, et quod placerit, atque ita placerit, ut cædes illi pro mercede esset. Viden' quam crudelis, quam insensatus, quam vesanus sit? Juramento se obnoxium reddit; illi vero dat potestatem petendi quæ vellet. Cum autem vidit quid mali hinc eveniret, *Contristatus est, inquit; quamquam ab initio ligaverat ipsum.* Cur ergo contristatur? Hujusmodi est virtus: etiam apud improbos admirationi et laudi est. Sed, o furiosam mulierem, quæ cum oporteret illum admirari ac venerari, quod ipsam ab injuria vindicaret, drama totum ordinat, laqueum tendit, gratiamque petit satanicam. 9. *Ipsæ autem timuit propter jusjurandum, inquit, et simul recumbentes.* Et cur quod gravius erat non timuisti? Nam si quod testes perjuri habere formidabas, multo magis cædem formidare oportebat ita iniquam, cum tot testes ejus haberes.

3. Quia vero puto multos accusationis ex qua cædes orta est argumentum ignorare, necessarium est hoc etiam dicere, ut legislatoris prudentiam discatis. Quænam ergo vetus lex illa erat, quam conculcavit Herodes, et vindicavit Joannes? Ejus qui sine liberis moreretur uxorem fratri dari oportebat (Deut. 25. 5). Quia enim non consolabile malum mors erat, et pro vita servanda nihil non agitur, legem statuit, ut qui vivit uxorem fratris defuncti ducat, et filium hinc procreatum mortui nomine vocet, ita ut domus ejus non excidat. Si enim mortuus filios non relinquebat, quæ

¹ Quidam habent: *Et volens eum interficere, posuit eum in carcere, timuit enim turbam.*

tamen maxima est mortis consolatio, intolerabilis luctus futurus erat. Ideo legislator hanc consolationem excogitavit iis, quibus natura filios negaverat, et nasciturum illius nomine vocari præcepit. Si vero mortuus filium relinqueret, tunc non licitum erat connubium. Et cur? inquires: nam si alteri licebat ducere, multo magis fratri. Nequaquam: vult enim affinitatem extendi, et multas haberi occasiones cognationis incundæ. Et cur illo sine liberis defuncto, non alius ducere poterat? Quia sic non putatus fuisset esse mortui filius: nunc vero seminante fratre, probabilis erat inventio illa. Alioquin vero extraneus non putasset constituendam esse defuncti domum: hic autem cognationis jus habebat. Quia ergo Herodes uxorem fratris sui, quæ prolem habebat, duxit (a), ideo accusat illum Joannes, et moderate simul atque libere accusat. Tu vero mihi considera, quomodo theatrum totum satanicum et diabolicum sit. Primo enim ebrietate et deliciis constabat, unde nihil sanum oriri poterat. Secundo, spectatores corruptos habebat, et excipientem omnium maxime. Tertio, delectationis genus ratione vacuum. Quarto; puella, propter quam connubium contra legem erat, quam occultari oportebat, utpote injuria affecta matre, ingreditur sese ostentans, virgo meretrices omnes impudentia superans. Tempus etiam non modicam ad criminationem iniquæ rei ansam præbet. Quando enim oportebat eum gratias referre Deo, quod illo die ipsum in lucem produxisset, tunc iniqua illa aggreditur: quando vinctum solvere oportebat, tunc vinctulis cædem adjicit. Audite quotquot vel virgines, vel etiam maxime nuptæ, alienas nuptias sic detorpare audetis, saltantes, tripudiantes, et communem naturam dehonestantes. Audite etiam, viri, qui sumptuosa convivia, ebrietate plena sectamini: et metuite diaboli barathrum. Nam ita vehementer miserum tunc illum invasit, ut juraret se dimidium regni sui daturum esse. Illud enim Marcus dicit: *Juravit illi, Quodcumque petieris a me dabo tibi, usque ad dimidium regni mei (Marc. 6. 23).* Tanti scilicet diuionem suam faciebat; ita voluptatis captivus erat, ut saltationi hæc concederet. Equid miraris, si tunc hæc facta sunt, quando nunc etiam postquam tantam inivimus philosophiam, ob mollium hujusmodi puerorum saltationem multi animas suas prodiderunt, licet juramenti necessitate adstricti non essent? Nam a voluptate captivi abducti quasi pecudes aguntur, quo lupus illos traxerit. Id quod tunc ille furiosus passus est, duo turpissima perpetrans, et quod illam dominam fecerit sic furiosam, ebriam et nihil mali recusantem; et quod necessitate juramenti ita se obstrinxerit. At licet ille tam iniquus esset, iniquior tamen et tyranno et puella erat mulier. Ipsa enim hæc mala omnia et totum drama fabricata erat, quæ tamen gratiam prophetæ habere debuisset. Filia quippe ipsi morem gerens et turpiter egit, et saltavit, et cædem petiit, Herodesque ab ipsa quasi

(a) Juxta alios, ideo Joannes accusavit Herodem, quod, Philippo fratre adhuc vivente, ipsius uxorem duxisset.

sagena captus est. Viden' quam apposite Christus dixerit : *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus* (Matth. 10. 37) ? Nam si illa hanc sequuta esset legem, non tot leges violasset, non hanc eadem perpetrasset. Nam quid hac immanitate deterius, eadem ut gratiam postulare, eadem iniquam, eadem inter epulas, eadem publice et impudenter petitam ? Neque enim seorsum accessit hæc petitura, sed publice, et posita larva, nudo capite, diaboli usa patrocínio, hæc illo modo loquuta est. Nam id diabolus effecit, ut illa saltans placeret, et Herodem tunc caperet. Ubi enim saltatio, ibi diabolus. Neque enim ideo pedes nobis dedit Deus, ut iis turpiter utamur, sed ut recte gradiamur ; non ut perinde atque cameli saltemus (nam et cameli saltantes ingratum spectaculum edunt, multoque magis mulieres), sed ut cum angelis choreas agamus. Si enim corpus id agens turpe est, multo magis anima. Sic saltant dæmones : sic adulantur dæmonum ministri.

4. Sed petitionem ipsam considera. *Da mihi*, ait, *hic in disco caput Joannis Baptistæ*. Viden' impudentem, quæ totam diabolo se dedit ? Dignitatem Joannis memorat, neque tamen sic erubescit, sed ac si de cibo quopiam loqueretur, sic sacrum et beatum illud caput in disco efferi petit. Nullam affert causam : neque enim poterat ; sed simpliciter quærit aliorum calamitatibus honorari. Non dixit, Introduce illum huc, et immola : neque enim morituri loquendi fiduciam tulisset. Nam timebat vel mactati vocem audire terribilem : neque enim capite mulcendus tacuisset. Ideo ait : *Da mihi hic in disco* : nam linguam illam silentem videre cupio. Neque effugere solum illius reprehensiones volebat, sed insultare jacenti et deridere illum. Deus vero id permisit, nec fulmen superne misit, ut impudentem illam faciem combureret : neque jussit terram hiato totum illud iniquum convivium absorbere, ut simul justum clarius coronaret, et iis qui iniqua passuri postea essent, magnam relinqueret consolationem. Audiamus igitur quotquot ab iniquis hominibus gravia patimur dum recte vivimus. Etenim tunc Deus passus est eum, qui in solitudine vixerat, qui in zona pellicea, qui in cilicio, prophetam, prophetis majorem, quo nullus major umquam fuerat inter natos mulierum (Matth. 11. 11), interfici per puellam impudicam et corruptam meretricem : et hæc dum divinas leges tueretur. Hæc itaque cogitantes, feramus generose omnia quæcumque patimur. Nam et tunc sanguinaria illa et iniqua tantum sese de eo, qui sibi dolorem attulerat, vindicavit, quantum voluit, iram totam satiavit, et Deus id permisit : quamquam nihil illi Joannes dixerat, nec illam accusaverat, sed virum tantum. Sed conscientia acerbus accusator erat. Ideoque in majora erumpebat mala, dolens, stimulis agitata ; simulque dedecoravit omnes, seipsam, filiam, diuissimum virum, viventem mœchum, et priora superaret certabat. Si doles, inquit, quod ille mœchetur, ego illum homicidam faciam, et accusantis interfectorem.

Imprudentium juramentorum et fornicationis damna.

— Audite quotquot ultra quam fas est uxoribus placere studetis. Audite quotquot circa res incertas juramenta præbetis, aliisque perniciæ vestræ potestatem tribuitis, ac vobis barathrum effoditis. Sic Herodes periit. Putabat enim ipsam quidpiam convivio consentaneum petituram esse, puellamque in solemnitate et inter epulas, rem gratiosam et lætam, non autem caput viri postulaturam esse ; et deceptus est. Attamen nihil horum ipsum purgabit. Etiam si enim illa cum feris pugnantium virorum animum habuerit, attamen non decuit illum se ita decipiendum præbere, nec tyrannico obsequi imperio. Primo enim, quis non exhorruit sacrum illud caput videns sanguinem stillare, et inter epulas reponi ? At non iniquus ille Herodes, non execrabilior illo mulier. Tales quippe sunt meretrices : omnium petulantissimæ et crudelissimæ. Nam si nos hæc audientes perhorrescimus, quo animo fuisse putandum est eos qui hæc ipsis oculis cernerent ? quid passi sunt convivæ caput recens amputatum et sanguinem videntes in medio convivio repositum ? At non sanguinaria illa et ipsis furis ferocior illo commota fuit spectaculo, sed exsultabat : atqui, etsi non aliunde, ex solo aspectu saltem fastidium nauseamque ingenerari par erat. Verum nihil hujusmodi passa est illa sanguinem sitiens propheticum. Talis est fornicatio : non lascivos tantum, sed et homicidas efficit. Nam adulterii cupidæ mulieres ad eadem sunt paratæ virorum, qui injuria afficiuntur ; nec unam tantum vel duas, sed et innumeras cædes fieri facile curaverint. Similium porro facinororum multi testes sunt. Id etiam illa tunc fecit, sperans tantum facinus in oblivionem tandem esse venturum. Sed contrarium prorsus evenit : nam longe clariori voce postea Joannes clamavit.

5. *Nequitia ad præsens tempus solum respicit. Peccatum non tegitur per aliud peccatum, sed per penitentiam. Convivia ex rapinis præterita quam odiosa.* — Verum nequitia ad præsens tantum tempus respicit, sicut febricitantes, cum aquam frigidam intempestive postulant. Etenim nisi accusatorem jugulasset, facinus illud non ita evulgatum fuisset. Discipuli namque ejus, quando in carcerem conjectus fuit, nihil hujusmodi dixerunt : cum autem interfectus fuit, tum necis causam publicare coacti sunt. Adulteram obtegere cupiebant, nec alienas calamitates publicare ; cum autem in narrandi necessitatem deducti sunt, tunc facinus omne recensent. Ne quis enim causam cædis malam esse suspicaretur, ut in Theuda et Juda contigit, veram cædis causam referre coguntur. Itaque quanto magis peccatum occultare hoc modo volueris, tanto magis illud evulgas. Peccatum enim non per peccati additamentum tegitur, sed per penitentiam et confessionem. Perpende autem quomodo hæc evangelista moderate narret, et quantum licet crimen minuatur. Nam Herodem id fecisse dicit propter juramentum et convivas, ipsumque contristatum fuisse : de puella vero dicit ipsam a matre præmonitam fuisse, et caput attulisse matri, ac si diceret, Illius jussa exsequebatur.

τε ἐκείνην κυρίαν ποιῆσαι οὕτω μακρομένην καὶ μεθούσαν τῷ πάθει, καὶ οὐδὲν παραιτούμενην τὸ ἐπ' ἀνάγκῃ δοῦναι καταδῆσαι τὸ πρῶτον. Ἀλλ' οὕτως οὐκ ἐκείνη παρανόμου, παρανομώτερον πάντων τὸ γύναιον ἦν, καὶ τῆς κόρης καὶ τοῦ τυράννου. Καὶ γὰρ ἡ τῶν κακῶν πάντων ἀρχιτέκτων καὶ τὸ πᾶν ὑφάνασμα δρᾶμα αὐτῇ ἦν. ἦν μάλιστα χάριν εἰδέναι ἐχρῆν τῷ προφήτῃ. Καὶ γὰρ ἡ θυγάτηρ αὐτῇ πεσιθεῖσα καὶ ἡσυχμόνησε, καὶ ὠρχήσατο, καὶ τὸν φόνον ἤρπασε· καὶ ὁ Ἡρώδης ὡς αὐτῆς ἔσχηκεν. Ὁρᾷς πῶς δικαίως ἔλεγεν ὁ Χριστὸς· Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμε, οὐκ ἔστι μου ἀδελφός; Εἰ γὰρ αὕτη τὸν νόμον τοῦτον ἐτήρησεν, οὐκ ἂν τοσοῦτους παρέβη νόμους, οὐκ ἂν τὴν μακρομένην ταύτην εἰργάσατο. Τί γὰρ τῆς θηρωδίας ταύτης χεῖρον γένοιτο; ἂν; φόνον ἐν χάριτος αἰτεῖν μέρει, φόνον παράνομον, φόνον μεταξὺ δαίμωνος, φόνον δημοσίαν καὶ ἀναισχύντως; [498] Οὐ γὰρ ἰδίᾳ προσελθούσα διελέχθη περὶ τούτων, ἀλλὰ δημοσίᾳ, καὶ τὸ προσωπιεῖον ἔβασα, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, καὶ τὸν διάβολον λαβούσα συνήγορον, οὕτω φησὶν ὁ φησὶ. Καὶ γὰρ ἐκείνη αὕτη καὶ εὐδοκίμησαι ἔποιησεν ὀρχουμένην, καὶ τὸν Ἡρώδη τότε ἔλειν. Ἐνθα γὰρ ὀρχήσας, ἔκει διὰ λόγους. Ὁδὲ γὰρ εἰς τοῦτο ἔδωκεν ἡμῖν πῶδας ὁ Θεός, ἀλλ' ἵνα εὐστακτα βαδίζωμεν οὐχ ἵνα ἀσχημονώμεν, οὐχ ἵνα κατὰ τὰς καμῆλους πηδῶμεν (καὶ γὰρ καὶ ἐκείναι ἀπείδου ὀρχούμεναι, μήτις δὲ γυναῖκες), ἀλλ' ἵνα σὺν ἀγγέλοις χορεύωμεν. Εἰ γὰρ τὸ σῶμα αἰσχρὸν τοιαῦτα ἄσχημονοῦν, πολλὴν μὲλλον ἡ ψυχὴ. Τοιαῦτα ὀρχοῦνται οἱ δαίμονες· τοιαῦτα ἐπιτωθάζουσιν οἱ τῶν δαιμόνων διάκονοι.

δ'. Σκόπευε δὲ καὶ αὕτη τὴν αἴτησιν. Ἀδελφοί μοι ὦδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Εἰδὲς τὴν ἀπυρρυθισμένην, τὴν διην τοῦ διαβόλου γεγεννημένην; Καὶ τοῦ ἀξιώματος μέμνηται, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐγκαλύπτεται, ἀλλ' ὡς περὶ τινος ἐδέσματος διαλεγόμενη, οὕτω τὴν ἱερὰν ἐκείνην καὶ μακαρίαν αἰτεῖ κεφαλὴν ἐπὶ πίνακος εἰσενεχθῆναι. Καὶ οὐδὲ αἰτίαν τίθησιν· οὐδὲ γὰρ εἶχεν εἰπεῖν· ἀλλ' ἄλλως τιμηθῆναι ταῖς ἐτέρων ἀξίᾳ συμφοραῖς. Καὶ οὐκ εἶπεν, Εἰσάγαγε αὐτὸν ἐνταῦθα, καὶ κατὰσφαρον· οὐδὲ γὰρ μέλλοντος τελευτᾶν τὴν παρῆρσιν ἠνεγκεν ἂν. Καὶ γὰρ ἐδεδοίκεν καὶ κατασφαττομένου τῆς φρικτῆς ἀκοῦσαι φωνῆς· οὐδὲ γὰρ ἀποτέμενεσθαι μέλλον ἐσίγησεν ἂν. Διὰ τοῦτο φησὶ· Ἀδελφοί μοι ὦδε ἐπὶ πίνακι· ἰδεῖν γὰρ ἐπιθυμῶ τὴν γλῶτταν ἐκείνην σιγῶσαν. Οὐδὲ γὰρ ἀπαλλαγῆναι τὸν ἐλέγχον ἐσπευδε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιθῆναι καὶ ἐπιτωθάζαι κειμένῃ. Ὁ δὲ Θεὸς ἠνεσχετο, καὶ οὐτε κερπυδιὸν ἀφῆκεν ἄνωθεν, καὶ τὴν ἀνασχυντον κατέφραξεν ὅψιν· οὕτε τῇ γῇ διαστήναι ἐκέλευσε, καὶ τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο συμπόσιον ἐξέσθαι· ὁμοῦ καὶ τὸν δίκαιον μεζίδωνος στεφανῶν, καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα ἀδίκους τὴν πάσχουσι πολλὴν καταλιμπάνων παραμυθίαν. Ἀκούσωμεν τοίνυν ὅσοι δεινὰ πάσχομεν ἐν ἀρετῇ ζῶντες παρὰ πονηρῶν ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ καὶ τότε ὁ Θεὸς ἠνεσχετο τὸν ἐν ἐρήμῳ, τὸν ἐν τῇ ζώνῃ τῇ δερματίνῃ, τὸν ἐν τριχίνῳ ἱματίῳ, τὸν προφήτην, τὸν τῶν ἰσχυρῶν προφητῶν μεζίδων, τὸν μηδὲν μεζίδων ἔχοντα ἐν γεννητοῖς γυναικῶν, καὶ κατὰσφαγῆναι, καὶ ὑπὸ κόρης ἀκολάστου καὶ διεσθαρμένης πόρνῃς, καὶ ταῦτα ἴσμεν ἀμύνοντα βίους. Ταῦτα τοίνυν λογιζόμενοι, φέρωμεν πάντα γενναίως

ὅσα ἂν πάσχωμεν. Καὶ γὰρ καὶ τότε ἡ μαιφόνος καὶ παράνομος αὕτη, ὅσον ἀμύνασθαι ἐπεθύμησε τὸν λελυπηκότα, τοσοῦτον ἰσχυρε, καὶ τὸν θυμὸν ἅπαντα ἐνέπλησε, καὶ ὁ Θεὸς συνεχύρει. Καίτοιγε πρὸς αὐτὴν οὐδὲν εἶπεν, οὐδὲ κατηγορήσεν, ἀλλὰ τῷ ἀνδρὶ μόνῳ ἐνεκάλει. Ἀλλὰ τὸ συνείδος πικρὸς κατηγορὸς ἦν. Διὸ καὶ εἰς μεζίδων ἐξεδακχεύετο κακὰ, ἀλγούσα καὶ δακνομένη, καὶ κατήσχυεν ὁμοῦ πάντας, αὐτὴν, τὴν θυγατέρα, τὸν ἀπελθόντα ἄνδρα, τὸν ζῶντα μοιχρὸν, καὶ τοῖς προτέροις ἐπηγωνίζετο. Εἰ γὰρ ἀλγείς, φησὶν, οἱ μοιχεύει, ἐγὼ αὐτὸν [499] ἐργάζομαι καὶ ἀνδροφόνον, καὶ ποιῶ σφαγέα τοῦ ἐγκαλοῦντος.

Ἀκούσατε, ὅσοι πρὸς γυναϊκάς ἐστε ἐπισημένοι παρὰ τὸ δέον. Ἀκούσατε, ὅσοι ἐπ' ἀδελφούς ὄρκους προτείνετε, καὶ ἐτέρους κυρίους ποιεῖτε τῆς ὑμετέρας ἀπωλείας, καὶ βάραθρον ἑαυτοὺς κατορύττετε. Καὶ γὰρ καὶ οὕτως οὕτως ἀπόλετο. Καὶ γὰρ προσεδόκησεν ἀξίαν τινὰ τῶν δαίμωνων αὐτὴν αἰτεῖν αἰτήσιν, καὶ κόρην οὖσαν, καὶ ἐν ἑστῇ καὶ συμποσίῳ καὶ πανηγύρει χάριν αὐτοῦσαν φαίδραν τινα καὶ ἐπίχαριν, οὐ μὴν κεφαλὴν αἰτεῖν· καὶ ἡπατήθη. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων αὐτὸ προστήσεται. Εἰ γὰρ καὶ ἐκείνη θηριωμάχων ἀνδρῶν ψυχὴν ἐκτέτατο. Ἀλλ' αὐτὸν παραλογισθῆναι· οὐκ ἔδει, οὐδὲ τυραννικοῖς οὕτω διακονήσασθαι ἐπιτάγμασι. Πρῶτον μὲν γὰρ τίς οὐκ ἂν ἐφριξε τὴν ἱερὰν ἐκείνην κεφαλὴν αἵμα στάζουσιν ὀρνὲς ἐπὶ τοῦ δαίμονος προκειμένην; Ἀλλ' οὐχ ὁ παράνομος Ἡρώδης, οὐδὲ ἡ ἐναγεστέρα τοῦτο γυνή. Τοιαῦται γὰρ αἱ πορνεῦμαι γυναῖκες· ἀπάντων εἰσὶν ἱταμώτεραι καὶ ὠμώτεραι. Εἰ γὰρ ἡμεῖς ἀκούοντες ταῦτα φρίττομεν, τί εἰκὸς ἦν ἐκείνην τὴν ὄψιν τότε ἐργάσασθαι; τί παθεῖν τοὺς συνακακισμένους νεοσφαγούς κεφαλῆς αἵμα στάζον ὀρνῶντας ἐν μέσῳ τῷ συμποσίῳ; Ἀλλ' οὐχ ἡ αἰμοδόρος ἐκείνη καὶ ἐρινύων ἀγριωτέρα ἐπαθεῖ τὴν πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἐνηδύνετο· καίτοιγε εἰ καὶ μηδ' ὀφείδεν ἄλλοθεν, ἀπὸ τῆς ὕψους μόνῃς εἰκὸς ἦν ναρκῆσαι λοιπόν. Ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἐπαθεν ἡ μαιφόνος καὶ αἰμάτων διψῶσα προφητικῶν. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πορνεία· οὐκ ἀσελγείας μόνον, ἀλλὰ καὶ μαιφόνους ποιεῖ. Αἱ γοῦν μοιχευθῆναι ἐπιθυμοῦσαι, καὶ πρὸς σφαγὴν εἰς παρασκευασμένα τῶν ἀδικουμένων ἀνδρῶν· καὶ οὐχ ἕνα μόνον, οὐδὲ δύο, ἀλλὰ καὶ μυρίους ἐτοιμαῖαι τολῆσαι φόνους. Καὶ τούτων πολλοὶ μάρτυρες εἰσι τῶν δραμάτων. Ὁ δὲ καὶ ἐκείνη τότε ἐποίησε, προσδοκῶσα λήσεσθαι λοιπόν καὶ ἀποκρύψειν τὸ τόλμημα. Οὐ τοῦναντίον ἅπαν ἐξέβαινε· καὶ γὰρ μεζίδωνος μετὰ ταῦτα ἐδόθησεν ὁ Ἰωάννης.

ε'. Ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν ἡ κακία μόνον ὀρεῖ, καθάπερ οἱ πυρῆτες, ὅταν ψυχρὸν ἀκαίρως αἰτῶσι. Καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐσφαζε τὸν κατηγορὸν, οὐκ ἂν οὕτως ἐξεκαλύφθη τὸ τόλμημα. Οἱ γοῦν μαθηταί, ὅτε αὐτὸν εἰς τὸ δεσμητήριον ἐνέβαλεν, οὐδὲν τοιοῦτον εἶπον· ὅτε δὲ ἀπέκτεινε, τότε ἠναγκάσθησαν καὶ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν. Τὴν γὰρ μοιχαλίδαν κρύπτειν ἐδούλοντο, καὶ οὐκ ἤθελον ἐκπομπεῖν τὰς τῶν πλησίον συμφοράς· ἐπειδὴ δὲ εἰς ἀνάγκην ἐνέπεσον τῆς ἰστορίας, τότε λέγουσι τὸ τόλμημα ἅπαν. Ἰνα γὰρ μὴ πονηρὰν τις ὑποπτεύσῃ τῆς σφαγῆς τὴν αἰτίαν, καθάπερ ἐπὶ Θεοῦ δὲ Ἰούδα, ἀναγκάζονται καὶ τὴν πρόφασιν εἰπεῖν τὸ φόνον. Ὅστε δὲ ἂν βουληθῇς ἀμαρτίαν συσικιάσαι τῷ τρόπῳ τούτῳ, τοσοῦτον

¹⁰ ὑπὸ ταύτης L. ὡς αὐτοῦ G. ¹¹ διὰ λόγους G. H. ¹² Θεός; alid. ἵνα ἀσχημονώμεν Edd. Paulo post vv. οὐχ ἵνα ἀσχημονώμεν desunt in Edd. In codd. nulla est varietas, nisi quod post Θεός, ἵνα ὀργώμεθα in margine habet G. ¹³ τὸ τοιαῦτα H. τὰ τὰ τοιαῦτα G. ¹⁴ καὶ deest in Edd. ¹⁵ ἐπεθύμει K. ¹⁶ ΘΗΙΚΟΝ. Περὶ τῆς τιμῆς κεφαλῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, καὶ τῆς ἱταμότητος τοῦ γυναικῶν καὶ κατὰ μοιχευόμενων γυναικῶν ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς διαβολικῆς ὀρχήσας. G. ¹⁷ τὸν om. L. ¹⁸ καὶ om. his K. ¹⁹ καὶ ταῦτα καταπαυθῆναι H. ²⁰ ἀξίαν... αἰτήσιν] Sic L. et sine τινὰ M. Cateri, ut vulgo, ἀξίον τι αὐτῇ τῶν δ. αἰτήσιν, nisi quod αὐτὴν pro αὐτῇ habet K. Item mox pro αὐτοῦσαν, αἰτήσας dat. ²¹ Verba οὐ μὲν κεφαλὴν desunt in L. et vertendo praetermisit Arm. Deinde verba καὶ ἡπατήθη, quae per interpretes firmo pede stant, in tribus codd. G. H. M. omnino desunt, in alio K. non hic leguntur, sed supra post v. ἀπόλετο. ²² Sic K. L. decipi Ge. Arm. cateri παραλογισσάσθαι. ²³ Πρῶτον μὲν γὰρ τίς; Τίς γὰρ H. L. Arm. Mox αἵματος K. L. et p. p. ἐπὶ δαίμονος G. H. ²⁴ ἐκείνην] ἐκεῖ Edd. N. utrum habet L. ²⁵ τοῦ συμποσίου L. M. ²⁶ ταύτην] ἐκείνην G. H. ²⁷ Οὐ] O L. M. οὐ om. K. ²⁸ ψυχρὸν G. H. M. αἰτώσιν] ἐπιθυμῶσι H.

μᾶλλον αὐτὴν ἐκπομπεύεις. Ἀμαρτία γὰρ οὐχ [500] ἀμαρτίας προσθήκη κρύπτεται, ἀλλὰ μετανοία καὶ ἐξομολογήσει. Θέα δὲ τὸν εὐαγγελιστὴν, πῶς ἀνεπαχθῶς πάντα διγίγεται, καὶ ὡς ὁδὸν τὴν ἐστὶν αὐτῷ καὶ ἀπολογίαν συντίθῃσιν. Ὑπὲρ μὲν γὰρ τοῦ Ἡρώδου φησί· διὰ τοὺς ὄρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους, καὶ ἐπὶ ἐλυπήθη· περὶ δὲ τῆς κόρης, ἐπὶ προβιθασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς, καὶ ἐπὶ ἤνεγκε τῇ μητρὶ τὴν κεφαλὴν¹¹. ὥσαντι εἶπεν, Ἐκείνης τὸ πρόσταγμα ἐπλήρου. Οὐ γὰρ ὑπὲρ τῶν κακῶς πασχόντων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ποιούντων¹² ἀλγοῦσιν οἱ δίκαιοι πάντες, ἐπειδὴ καὶ οὗτοί μάλιστα οἱ πάσχοντές εἰσι κακῶς. Οὐδὲ γὰρ Ἰωάννης ἡδίκητο, ἀλλ' οὗτοι οἱ ταῦτα¹³ κατασκευάσαντες οὕτω.¹⁴ Τούτους καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα, καὶ μὴ ἐπεμβαίνωμεν ταῖς τῶν πλησίων ἀμαρτίαις, ἀλλ' ὅσον ἂν δέη, συσκιάζωμεν. Ἀναλάβωμεν φιλόσοφον ψυχὴν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ὑπὲρ πόρνῃς καὶ μαιφόνου γυναικὸς διαλεγόμενος ἀνεπαχθὴς ἐγένετο, ὡς ὁδὸν τε ἦν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ὑπὸ τῆς μαιφόνου καὶ ἐναγοῦς, ἀλλὰ, *Προβιθασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς*, ἀπὸ τῶν εὐφημοτέρων καλῶν ὀνομάτων. Σὺ δὲ καὶ ὑβρίζεις καὶ κακηγορεῖς¹⁵ τὸν πλησίον, καὶ οὐκ ἂν ἀνάσχοις¹⁶ ποτε λευπηκτός οὕτως ἀδελφοῦ μνησθῆναι, ὡς ἐκεῖνος τῆς πόρνῃς, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς θρηωδίας καὶ τῶν ὀνειδῶν, τὸν πονηρὸν¹⁷, τὸν κακοῦργον, τὸν ὀυλοῦν, τὸν ἀνόητον, καὶ πολλὰ ἕτερα χαλεπώτερα τούτων καλῶν. Καὶ γὰρ ἐκθηριούμεθα μᾶλλον, καὶ ὡς περὶ ἀλλογενούς ἀνθρώπου διαλεγόμεθα, κακίζοντες, λοιδορούμενοι¹⁸, ὑβρίζοντες. Ἀλλ' οὐχ οἱ ἀγιοὶ οὕτως· ἀλλὰ ὀργιῶσι μᾶλλον τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἢ καταρῶνται. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, καὶ δακρύομεν τὴν Ἠρωδιάδα, καὶ τοὺς ἐκείνην ζηλοῦντας. Πολλὰ γὰρ καὶ νῦν τοιαῦτα συμπτώσια γίνεται· καὶ μὴ¹⁹ Ἰωάννης ἀναιρήται, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν τὰ μέλη, καὶ πολλῷ χαλεπώτερον. Οὐ γὰρ κεφαλὴν αἰτοῦσιν ἐπὶ πέναι οἱ νῦν ὀρχοῦμενοι, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνακειμένων²⁰. Ὅταν γὰρ δούλους αὐτοῦς²¹ ποιῶσι, καὶ εἰς παρανόμους ἐρωτας ἄγωσι, καὶ πόρνas ἐπιτελιζῶσιν, οὐκ τὴν κεφαλὴν ἀναιροῦσιν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν σφάττουσι, μοιχοὺς ἐργαζόμενοι καὶ θηλυδέρια· καὶ πόρνους. Οὐ γὰρ δὴ μοὶ ἔρεῖς, ὡς οἰνωμένους καὶ μεθύων, καὶ γυναικα ὀρχομένην καὶ αἰσχρολογουσαν ὀρῶν, οὐ πάσχει· τι πρὸς αὐτὴν, οὐδὲ ἐκφέρῃ πρὸς ἀσωτίαν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς ἡττούμενος. Καὶ πάσχει ἐκείνῳ τῷ φρικτῷ, τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ μέλη πόρνῃς· ποιῶν²². Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἡ θυγάτηρ Ἡρωιδίδος πάρεστιν, ἀλλ' ὁ δὲ ἐκείνης ὀρχησάμενος τότε διάβολος καὶ διὰ τούτων χορεύει νῦν, καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνακειμένων ἰαχυμολώτως λαβὼν ἀπεισιν. Εἰ δὲ ὅμως θύνασθε μέθης μένειν ἐκτός, ἀλλ' ἑτέρας κοινωνεῖτε ἀμαρτίας χαλεπωτάτης²³, καὶ γὰρ πολλῶν ἀρπαγῶν τὰ τοιαῦτα γέμει συμπτώσια. Μὴ γὰρ μοι τὰ παρακείμενα²⁴ κρέα ἴδῃς, μηδὲ τοὺς πλακοῦντας· ἀλλὰ πόθεν συνελεγκται ἐνδοί, [501] καὶ εἴπει δὲ ἐξ ἐμπειρίας καὶ πλεονεξίας καὶ βίας καὶ ἀρπαγῆς. Ἀλλ' οὐκ ἐστὶν ἐκ τούτων ταῦτα, φησί. Μὴ γένοιτο· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ βούλομαι. Πλὴν εἰ καὶ τούτων καθαρεύοι, οὐδὲ οὕτως ἐγκλημάτων τὰ πολυτελῆ δειπνα ἀπῆλλαται. Ἀκουσον γοῦν καὶ χωρὶς τούτων πῶς ἐγκαλεῖ ὁ προφήτης, οὕτω λέγων· *Οὐαὶ οἱ πίνοντες τὸν διωλισμένον οἶνον*, καὶ τὰ πρῶτα μῦρα χυμῶμενοι. Ὅρξας πῶς καὶ

τρυφῆς κατηγορεῖ· Οὐδὲ γὰρ πλεονεξίαν ἐντοῦθα αἰτιᾶται, ἀλλ' ἀσωτίαν μόνον.

Γ'. Καὶ σὺ μὲν εἰς ἀμαρτίαν ἐσθίεις, ὁ δὲ Χριστὸς οὐδὲ εἰς χρεῖαν· σὺ²⁵ μὲν πλακοῦντας διαφόρους, ἐκεῖνος δὲ οὐδὲ ἄρτον ξηρὸν· σὺ θάσιον οἶνον, ἐκεῖνος δὲ οὐδὲ ψυχρὸν ἐπέδωκας ποτήριον διψῶντι· σὺ μὲν ἐπὶ στρωμνῆς ἀπαλῆς καὶ πεποικιλμένης, ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ κρυμοῦ²⁶ διαφθείρεται. Διὸ καὶ πλεονεξίας καθαρά ἡ τὰ δειπνα, καὶ οὕτως ἐστὶν²⁷ ἐναγῇ, ἐπὶ σὺ μὲν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν πάντα ποιεῖς, ἐκεῖνος δὲ οὐδὲ τὴν χρεῖαν δίδως, καὶ ταῦτα ἐντρυφῶν τοῖς αὐτοῦ. Ἀλλ' εἰ παιδὸς μὲν ἐπετρούπυες, καὶ λαβὼν τὰ αὐτοῦ, περιεώρας αὐτὸν ἐν τοῖς ἐσχάτοις ὄντα, μύρους ἂν ἔσχεας κατηγόρους, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν νόμων ἔδωκας ἂν δίκην· τὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ λαβὼν, καὶ οὕτω μάτην ἀναλίσκων, οὐχ ἡγῇ δώσειν εὐθύνas· Καὶ ταῦτα οὐ περὶ τῶν τὰς πόρνas ταῖς τραπέζαις αὐτῶν ἐπισπαγόντων λέγω· (πρὸς γὰρ ἐκεῖνον οὐδεὶς μοι λόγος, ὥσπερ οὐδὲ πρὸς τοὺς αὐτῶν²⁸) οὐδὲ περὶ τῶν πλεονεκτούντων καὶ ἐτέρους γαστριζόντων· (οὐδὲ γὰρ πρὸς αὐτοὺς ἐστὶ τί μοι κοινὸν, ὥσπερ οὐδὲ πρὸς τοὺς χοίρους καὶ²⁹ τοὺς λύκους·) ἀλλὰ περὶ τῶν ἀπολαυόντων μὲν τῆς ἰδίας οὐσίας, οὐ μεταδιδόντων δὲ ἐτέροις, περὶ τῶν τὰ πατρὶα καταναλισκόντων ἀπλῶς. Οὐδὲ γὰρ οὗτοι κατηγορίας ἐκτός. Πῶς γὰρ, εἰπέ μοι, διαφείξῃ κατηγορίαν καὶ ἐγκλήματα³⁰, ὅταν ὁ μὲν παρσένιός σου γαστριζῇται καὶ ὁ κύων παρσένιός³¹, ὁ δὲ Χριστὸς μηδὲ τούτων ἀξίος σοι φαίνεται; ὅταν ὁ μὲν ὑπὲρ γέλωτος τοσαῦτα λαμβάνῃ, ὁ δὲ ὑπὲρ βασιλείας οὐρανῶν οὐδὲ τὸ πολλοστὸν τούτων; καὶ ὁ μὲν ἵνα τι εἴπῃ ἀστείον ἐμπλησθεὶς ἀπῆλθεν, οὕτως δὲ διδάξας ἡμᾶς, ἃ μὴ μαθόντες οὐδὲν ἂν τῶν κυνῶν διεφέρωμεν, οὐδὲ τῶν αὐτῶν ἀξιοῦται· ἐκεῖνος· Φρίττεις ἀκούων³²; Οὐκοῦν φρίξον ἐπὶ τῶν ἔργων. Ἐκβαλε τοὺς παρσένιους, καὶ ποιήσον συγκατακλίνεσθαι σοι τὸν Χριστόν. Ἄν ἄλῳν³³ κοινωνήσῃ καὶ τραπέζης, ἡμεροσ ἐσται σοι δικάζων· οἶδεν αἰδεῖσθαι τραπέζαν. Εἰ γὰρ λησται ἱσται, πολλῷ μᾶλλον ὁ Δεσπότης. Ἐννόησον γοῦν τὴν πόρνην ἐκείνην πῶς ἀπὸ τραπέζης ἐδικαίωσε³⁴, καὶ Σίμωνι ὀνειδίξει λέγων· *Φίλημά μοι οὐκ ἔδωκας*. Εἰ γὰρ μὴ ποιῶντά σε ταῦτα τρέφει, πολλῷ μᾶλλον ποιῶντα ἀμείβεται. [502] Μὴ πρὸς τὸν πέννητα ἴδῃς, ἐπὶ ρυτίων προσέχεται καὶ αὐχμῶν· ἀλλ' ἐννόησον, ἐπὶ ὁ Χριστὸς δι' ἐκεῖνον ἐπιβαίνει τῆς σῆς οἰκίας, καὶ παύσαι τῆς ὀμώτητος καὶ τῶν ἀνηνῶν ῥημάτων, οἷς αἰετὶ πλύνεις τοὺς³⁵ προσιόντας, ἐπιθέτας, ἀργούς, καὶ ἕτερα χαλεπώτερα τούτων καλῶν. Καὶ λογίζου, ὅταν ταῦτα λέγῃς, οἱ παρσένιοι ποῖα ἔργα κατασκευάζουσι; τί τὴν οἰκίαν ὠφελοῦσι τὴν σὴν; Ἠδὲ πάντως σοι ποιοῦσι τὸ³⁶ ἀριστον; Καὶ πῶς ἡδὺ, βαπτίζομενοι καὶ αἰσχροὶ λέγοντες; Καὶ τί τούτου ἀηδέστερον, ὅταν τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενόμενον τύπτῃς, καὶ ἐκ τῆς εἰς ἐκεῖνον ὕβρεως τέρψιν ἑαυτῷ συνάγῃς, θέατρον ποιῶν τὴν οἰκίαν, καὶ μέμνον πληρῶν τὸ συμπόσιον, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς σκηνῆς³⁷ ἐξυρημένους μιμούμενος ὁ εὐγενὴς καὶ ἐλευθερός; Καὶ γὰρ καὶ³⁸ ἐκεῖ γέλωτος καὶ βαπίσματα. Ταῦτα οὖν ἡδονὴν καλεῖς, εἰπέ μοι, ἃ πολλῶν ἀξία δακρύων ἐστίν, ἃ πολλῶν θρήνων καὶ οἰμωγῶν; καὶ δέον εἶναι βίον αὐτοῦς ἐμβαλεῖν σπουδαῖον, δέον παραινέσαι τὰ δέοντα, σὺ δὲ εἰς ἐπιπορκίας καὶ ῥήματα ἄτακτα ἐνάγεις, καὶ τέρψιν τὸ πρᾶγμα καλεῖς, καὶ τὸ

¹¹ τὴν κεφαλὴν om. Mor. Ben. ¹² ποιοῦντων] ἀδικούντων G. H. K. M. ¹³ ταῦτα] τὰ τοιαῦτα G. H. ¹⁴ Incipit τὸ ἡδονόν. Sav. Arm. μιμησώμεθα Edd. ¹⁵ κατηγορεῖς G. M. τὸν πλ.] τῶν πλ. corr. G. τοὺς πλ. Edd. ¹⁶ ἀνάσχοις Edd. ἂν om. L. M. ¹⁷ τὸν πονηρὸν G. H. M. Deinde post κακοῦργον, vulgo τὸν πονηρὸν inculcant, refragantibus codd. ¹⁸ λοιδοροῦντες L. ¹⁹ καὶ γὰρ μὴ Sav. καὶ γὰρ μὴ G. ²⁰ συνανακειμένων H. K. ²¹ ἐαυτοῦς G. H. M. inivitis Interp. ποιήσωσι G. M. ²² πόρνῃς μέλῃ ποιῶν G. H. K. μέλῃ ἀρπαζόμενος πόρνῃς Edd. ²³ ἐτέρας χ. ἀμαρτίας χαλεπωτάτης G. H. M. ²⁴ ἐπικείμενα L. p. p. ἀλλὰ καὶ πόθεν Edd. ²⁵ Sic codices praeter K in quo interenderunt omnia ab h. l. usque ad v. ἡδονῆς p. 502 B. tu pretiosissimas placentas ac liba Ge. tu multiples placentas Arm. Edabaur σὺ μὲν [τοῖς] πλακοῦντας ἀδιαφόρους, nulla memorata varietate. ²⁶ κρυμὸν Edd. Articulum om. H. ²⁷ εἰσι G. H. ²⁸ καὶ] add. πρὸς M. τοῦς om. bis G. H. ²⁹ καὶ ἐγκλήματα om. G. H. ³⁰ παρσένιός H. et pr. G. ὁ παρσένιός M. et corr. G. ³¹ ἀκούων] add. ταῦτα ³² ἄλῳν] ἄλλων Arm. ³³ ἐδικαίωσε] Sic L. Arm. Ceteri cum Ge. ἐποίησεν ἡμερον, idque recepit Sav. ³⁴ τοὺς om. G. H. ³⁵ τῇ] τὸν M. Mox post τύπτῃς hiat hic codex usque ad τὸ δρᾶμα p. 503 C. ³⁶ Vid. adnot. ³⁷ καὶ om. G.

Non enim de iis qui mala patiuntur, sed de iis qui mala inferunt, dolere solent iusti omnes, quia hi maxime sunt qui male patiuntur. Neque enim Joannes læsus fuit, sed ii qui hæc machinati sunt. Illos nos quoque imitemur, neque insultemus peccatis proximi, sed quantum fas est occultemus ea. Animum philosophicum assumamus. Etenim evangelista de meretrice et sanguinaria muliere moderate quantum licuit loquutus est. Non enim dixit, A sanguinaria et scelesti, sed, A matre præmonita, honestioribus usus vocabulis. Tu vero proximum contumelia et convicio afficis, nec ita modeste potes de fratre qui te injuria affecerit loqui, ut ille de meretrice loquebatur, sed admodum ferociter, et cum opprobriis, scelestum vocas, improbum, vafurum, stultum, et similia adhibes nomina. Nam efferamur omnino et quasi de alienigena homine loquimur, maledicentes, conviciis et contumeliis afficientes. At non ita certe sancti: sed potius peccatores lugent, quam ipsis maledicant. Hoc et nos faciamus: lugeamus Herodiadem, et eos qui illam imitantur. Multa namque etiam nunc huiusmodi convivia celebrantur. Atque etiamsi Joannes non interficiatur, sed Christi membra longe gravius impetuntur. Non enim caput in disco petunt ii qui nunc tripudiant, sed animas simul recumbentium. Cum autem illos in servitutem redegerint, et ad iniquos induxerint amores, meretricesque adhibuerint, non caput abscindunt, sed animam jugulant, dum illos mœchos, effeminatos, et exoletos reddunt. Neque enim mihi dixeris, te vino captum et ebrium mulierem saltantem, quæ obscœna loquitur, sine ullo concupiscentiæ motu videre, neque voluptate victum ad lasciviam ferri. Illud certe horribile pateris, ut membra Christi facias membra meretricis. Nam etsi non adsit filia Herodiadis, sed qui per illam tunc saltavit diabolus, per illas nunc choreas agit, abique animas discumbentium agens captivas. Quod si vos potestis ebrietatem vitare, at alterius peccati gravissimi participes estis: plurimis namque rapinis huiusmodi convivia constant. Ne appositas carnes resperxis, nec placentas; sed undenam hæc collecta sint cogita, et videbis illa ex avaritia, et vi, et rapina proficisci. Verum, inquires, hæc non ita parva sunt; absit! id ego minime velim. Verum si hæc in parte convivia sint pura, non tamen illa sumptuosa convivia prorsus sunt crimine vacua. Audi enim quomodo illa vel supradictis vacua propheta reprehendat his verbis: *Vae qui bibitis defæcatum vinum, et unguentis primis ungimini* (Amos 6. 6). Vides qualiter hic delicias reprehendat? Neque enim his verbis avaritiam insectatur, sed effusas delicias tantum.

6. Tu comedis ultra mensuram, cum Christus ne quidem necessaria habeat; tu placentas affatim, ille ne panem quidem aridum; tu Thasium vinum (a), ipsi vero ne calicem quidem aquæ frigide sitiendi dedisti; tu in lecto molli et ornato jaces, ille vero sub frigido aere alget. Idcirco etiamsi avaritia vacua

essent convivia tua, tamen ideo flagitiosa sunt, quod tu supra necessitatem omnia facias, illi vero ne quidem necessaria præbeas, cum ex ipsius bonis in deliciis vivas. Certe si pueri cuiuspiam tutor esses, et ipsius bona administrans, ipsum in extremis positum despiceres, sexcentos haberes accusatores, ac secundum leges pœnas dares: cum autem ea quæ Christi sunt acceperis, et sic frustra insumas, annon putas te rationem redditurum esse? Hæc porro non de illis dico, qui meretrices ad mensam inducunt (illis quippe non magis quam canibus loquendum), nec de raptoribus qui aliorum ventres implent (nihil enim commune cum illis habeo, ut nec cum porcis vel lupis), sed de illis agitur qui bonis fruuntur suis, nec aliis largiuntur; de iis qui paterna bona frustra consumunt. Neque enim hi crimine vacui sunt. Nam quomodo, quæso, accusationes et culpam effugas, quando parasitus ventrem implet, ut et canis, qui adstat; dum Christus ne hoc quidem beneficio dignus apud te habetur? quando is, qui risum movet, tanta accipit; ille autem, qui regnum cælorum in mercedem offert, ne minimam quidem horum partem? ille ut facete aliquid dicat, satiat; hic vero qui ea docet, quæ nisi didicerimus, nihil a canibus differemus, non eodem quo ille beneficio dignatur? Horrescis hæc audiendo? Horresce ergo de factis. Ejice parasitos, et fac tecum accumbere Christum. Si sale et mensa tecum communicaverit, mansuetus tibi iudex erit: solus revereri mensam. Si namque id latrones faciant, quanto magis Dominus? Cogita enim quomodo meretricem illam a mensa ut iustam laudaverit¹, ac Simoni exprobraverit dicens: *Osculum mihi non dedisti* (Luc. 7. 45). Quod si te hæc non facientem nutrit, multo magis facientem mercede donabit. Ne inopem despicias, quod sordidus et squalidus accedat; sed cogita, Christum per ipsum domum tuam adire, ne pergas illum inhumanis verbis incessere, quibus accedentes lacessere soles, importunos vocando, otiosos, gravioribusque aliis nominibus appellando. Cogites velim quando hæc dicis, quæ tibi opera parasi faciant, an in aliquo familiari rei tuæ sint utiles. Prandium, inquires, suavius reddunt. Et quomodo suavius, dum alapis ceduntur ac turpia loquuntur? Et quid hac re insuavius, quando is qui ad imaginem Dei factus est cæditur, et ex hac contumelia voluptate afficeris, ædes tuas in theatrum convertens, ac mimis convivium replens, scenicosque ramos imitans, cum nobilis liberque sis? Nam ibi risus et alapa visuntur. Hæcine, quæso, voluptatem appellas, quæ multis digna sunt lacrymis, fletibus, gemitibus? cum oporteret eos ad vitam probam revocare, ad officium hortari, tu ad perjuriam, verbaque turpia provocas, et hoc voluptatem appellas? quodque ad gehennam ducit, voluptatis argumentum esse putas? Cum enim facete quid dicere parasi non possunt, juramentis ac perjuriis sese hinc expediunt. Hæcine risu digna? annon potius

(a) Thasii vini olim celeberrimi mentio frequens habetur apud scriptores, Plautum, Plinium, Athenæum, et alios.

¹ Juxta Savil. legendum esset, a mensa matrem reddider.

lacrymis et fletibus? Et quis mente valens sic loquatur?

7. Hæc porro dico, non quo prohibeam alimenta ipsis suppeditari, sed ne hac de causa suppeditentur: humanitatis, non immanitatis causa nutrantur; misericordia adsit, non contumelia. Alimenta ipsi præbe, quia pauper est, et quia in illo Christum alis, non autem quia satanica inducit verba, suamque vitam deturpat. Noli conspiciere ridentem, sed conscientiam ejus explora, et tunc videbis ipsum sese millies maledicentem, gementem atque plangentem. Quam rem si occultat, propter te occultat. Convivas adhibeto viros pauperes liberosque, non perjuros vel mimos. Si velis autem ut aliquam tibi vicem rependant, jube, si quid viderint indecorum, increpare, monere, curam domus et familiæ habere. Filios habes? Sint tecum patres ipsorum, et magistri, lucra tibi reportent Deo placita. In negotiationem spiritualem illos immitte. Si egentem patrocínio videris, impera ut auxilium præstent et subministrent. Horum ministerio venare peregrinos, nudos indue, in carcerem mitte, alienas solve necessitates. Hanc tibi ob suppeditatam alimoniam vicem rependant, quæ et tibi et illis prosit, et quæ improbari numquam potest. Hinc strictiore amicitia vinculo jungemini. Nunc enim, etiamsi putent se amari, atamen erubescunt quasi gratis apud te viventes; si autem hæc perfecerint, liberius agent, et tu libentius mensam præbebis, utpote qui sumptus non sine fructu profundas: illi cum fiducia tecum vivant, et cum decenti libertate, domusque tua, quæ theatrum erat, ecclesia evadet, diabolus aufugiet, in eam Christus cum angelorum choro intrabit. Nam ubi Christus, ibi angeli¹: ubi vero Christus et angeli, ibi cælum, ibi lux solari splendidior. Si autem aliam ab iis ipsis consolationem vis tibi parere, per otium jube illos divinam legem in libro legere. Libentius in

¹ Hæc, *Nam ubi Christus, ibi angeli*, desunt in Savil. atque, ut videtur, per homocoteleuton.

his tibi morem gerent, quam in aliis. Hæc enim et te et illos honestiores efficiunt; illa vero, quæ supra diximus, omnes simul dedecorant: te ut contumeliosum et temulentum, illos ut miseros et ventri servientes. Nam si ad contumeliam nutrias, id gravius est, quam si occideres; sin ad utilitatem et lucrum, id fructuosius est, quam si ad mortem abductos liberes. Nunc autem illos magis quam servos dedecoras, et servi majori apud te fiducia ac libertate fruuntur; illo autem modo illos angelis pares facis. Et te igitur et illos libera, parasitorum nomen de medio tolle, convivas appella, et pulso adulatorum nomine, amicorum induc appellationem. Ideo amicitias fecit Deus, non in damnum dilectorum et diligentium, sed ad eorum bonum atque utilitatem. Illæ autem amicitia inimicitia omni sunt graviore: nam ab inimicis, si velimus, aliquid lucri referre possumus; ab his autem necessario lædimur. Ne retineas amicos damni magistris; ne retineas amicos, qui mensam magis curant quam amicitiam. Hi quippe omnes, si mensæ delicias solvas, amicitiam solvunt. Qui autem virtutis causa tecum versantur, manent perpetuo, omnem ferentes fortunæ inæquabilitatem. Parasitorum vero genus te sæpe etiam ulciscitur, et malam de te existimationem spargit. Novi certe multos ingenuos viros, qui malam inde famam sibi pepererunt, et alii de malefiscis artibus, alii de adulterio, alii de puerorum corruptela accusati sunt. Cum enim nihil operis vel officii habeant, sed ut casus fert vitam agant, in suspicionem veniunt, quod idem ac pueri ministerium exhibeant. Talem ergo famam ut propulsemus, in primis ut futuram gehennam vitemus, et Deo placita faciamus, hanc diabolicam consuetudinem solvamus; ut manducantes et bibentes omnia ad gloriam Dei faciamus, et ipsius gloriæ simus consortes (2. Cor. 10. 31): quam nos omnes assequi contingat, gratia et beniginitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLIX. al. L.

CAP. 14. v. 13. *Et cum audisset Jesus, recessit inde in navicula, in desertum locum seorsum: et cum audissent turbæ, sequuntur eum pedibus de civitatibus.*

1. Vide illum sæpe secedentem, et cum traditus est Joannes, et cum occisus est, et cum Judæi audierunt, ipsum plurimos facere discipulos. Multa enim volebat humano more peragere, cum nondum tempus advenisset quo deitatem suam clarius revelaret. Ideo discipulis dicebat, nemini ut dicerent, se esse Christum: nam post resurrectionem suam id notum fieri volebat: quapropter non severus fuit in Judæos qui ante illud tempus non crederent, sed id illis facile condonabat. Secedens porro non in civitatem se confert, sed in desertum, atque in naviculam trajicit, ut nemo sequeretur. Tu vero mihi considera quomodo Joannis discipuli deinceps Jesu magis hæserint. Ipsi namque

nuntiarunt ei, quid circa Joannem gestum esset: omnibusque relictis ad ipsum solum confugiunt. Sic rem non modicam post calamitatem illam, et postquam ex responsione supra allata totum recte disposuerat, operatus est. Sed cur non recessit antequam id illi nuntiarent, qui rem nondum nuntiatam probe sciebat? Ut per omnia œconomia veritatem demonstraret. Non enim ex visu tantum, sed etiam ex operibus id confirmari volebat, quod diaboli versutiam nosset, qui nihil non agebat ut hanc tolleretur opinionem. Ideo igitur ille recessit. Turbæ autem neque sic abscedunt, sed sequuntur hærentes ipsi, neque terruit eos Joannis interitus. Talis est dilectio, talis amor, qui omnia gravia superet et expulset. Ideo statim mercedem acceperunt: 14. *Cum enim exisset, ait, Jesus, vidit turbam multam, et misertus est eis, et curavit languidos eorum.* Etiam si enim magno illi studio hærent,

γεννης πρόξενον ἡδονῆς εἶναι ὑπόθεσιν νομίζεις; Καὶ γὰρ ἔταν ἀπορήσωσιν ἀστείων βημάτων, ἔρκοις καὶ ἐπιτορκίας τὸ πᾶν διαλύονται. Ταῦτα οὖν γέλυτος ἀξία, ἀλλ' οὐκ ὀδυρμῶν καὶ θαυρῶν; Καὶ τίς ἂν ταῦτα εἰποι νοῦν ἔχων;

Ζ'. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κωλύων τρέφεσθαι αὐτοὺς, ἀλλὰ μὴ ἐπὶ τοιαύτῃ αἰτίᾳ. Φιλανθρωπίας⁸⁸ γὰρ ἡ τροφή τὴν ὑπόθεσιν ἔχεται, μὴ ὁμότητος· ἔλεον, μὴ ὕβριν. "Οτι πένθος ἐστὶ, θρήνον, οὐ Χριστὸς τρέφεται, θρήνον· μὴ ἐπειδὴ σατανικὰ εἰσάγει βήματα, καὶ τὴν ἑαυτοῦ καταισχύει ζωὴν. Μὴ ἴδῃς αὐτὸν ἐξωθεν γελῶντα, ἀλλὰ τὸ συνειδὸς ἐξέτασον⁸⁹, καὶ τότε ὕψει μυριάκις αὐτὸν ἑαυτῷ καταρῶμενον, καὶ στένοντα, καὶ ὀδυρόμενον. Εἰ δὲ οὐκ ἐπιδέκνυται, καὶ τοῦτο διὰ σέ. Ἐστῶσαν τοίνυν ἄνθρωποι· πένθησι καὶ ἐλευθεροῖσι σου σύσσιτοί σου, μὴ ἐπιόρκοι, μηδὲ μίμοι. Εἰ δὲ βούλει καὶ τῆς τροφῆς αὐτοὺς ἀμοιβὴν ἀπαιτῆσαι, κέλευσον, ἂν ἴδωσι τι τῶν ἀτόπων γινόμενον, ἐπιπλήξαι, παραινέσαι, συναντιλαβέσθαι⁹⁰· τῆς κατὰ τὴν οἰκίαν ἐπιμελείας, τῆς τὸν οἰκετῶν προστασίας. Παῖδας⁹¹ ἔχεις; Κοινοὶ πατέρες ἔστῶσαν ἐκείνων, μετὰ σοῦ τὴν προστασίαν διανεμέσθωσαν, κέρδη σοι φερέτωσαν τὰ τῷ Θεῷ φίλα. Εἰς ἐμπορίαν αὐτοὺς ἐμβάλεε πνευματικὴν. Κἂν ἴδῃς⁹² δέοντων προστασίας, ἐπίταξον βοηθῆσαι, κέλευσον διακονήσασθαι. Διὰ τούτων θῆρευσ τοὺς ξένους, διὰ τούτων ἐνδύε τοὺς γυμνοὺς, διὰ τούτων εἰς δεσπομῆτιρον πέμπε, τὰς ἀνάγκας λύε τὰς ἀλλοτριὰς. Ταῦτην σοι δίδωσκον τῆς τροφῆς τὴν ἀμοιβήν, τὴν καὶ σὲ καὶ ἐκείνους, ὠφελοῦσαν⁹³, καὶ οὐδεμίαν κατὰ γινωσκὶν ἔχουσαν. Διὰ τούτων καὶ ἡ φίλια σφίγγεται μᾶλλον. Νῦν μὲν γὰρ κἴν δοκῶσι φιλεῖσθαι, ἀλλ' ὁμοῦ ἀσχύονται, ὡς εἰκὴ ζῶντες [503] παρὰ σοί· ἂν δὲ ταῦτα ἀνύωσι, καὶ αὐτοὶ βῆδιον διακρίνεται, καὶ σὺ ἡδὶον θρέψεις, ὅτε οὐ μάτην θαπανῶν, χάκεινοι μετὰ παρρησίας σοι συνέσονται καὶ τῆς προσήκουσας ἐλευθερίας, καὶ ἡ οἰκία σου ἀντὶ θεάτρον ἐκκλησία σοι γενήσεται, καὶ ὁ διάβολος δραπετεύσει, καὶ ὁ Χριστὸς εἰσελεύσεται καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων χορὸς. "Οπου γὰρ ὁ Χριστὸς, ἐκεῖ καὶ⁹⁴ οἱ ἄγγελοι· ὅπου δὲ ὁ Χριστὸς καὶ οἱ ἄγγελοι, ἐκεῖ⁹⁵ ὁ οὐρανὸς, ἐκεῖ φῶς τοῦ ἡλιακοῦ τοῦτου φαιδρότερον. Εἰ δὲ καὶ ἑτέραν βούλει δι' αὐτῶν καρποῦσθαι παρὰ κλησίν, κέλευσον⁹⁶, σχολὴν ἄγων, βί-

βλία λαβόντας τὸν θεῖον νόμον ἀναγινώσκειν. "Ηδὶον σοι ταῦτα ὑπηρετήσονται, ἢ ἐκεῖνα. Ταῦτα μὲν γὰρ καὶ σὲ χάκεινους ποιεῖ σεμνοτέρους· ἐκεῖνα δὲ ἀπαντὰς ὁμοῦ καταισχύει· σὲ μὲν ὡς ὕβριστὴν καὶ πάροινον, ἐκείνους δὲ ὡς ἀόλιους καὶ γαστριμάργους. "Αν μὲν γὰρ ἐφ' ὕβρει τρέφῃς, χαλεπώτερον, ἢ εἰ ἀνέλιξ· ἂν δὲ ἐπ' ὠφελείᾳ καὶ κέρδει, χρησιμώτερον πάλιν, ἢ εἰ ἀπαγομένους τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἐπαφήγαγες. Καὶ νῦν μὲν τῶν οἰκετῶν μᾶλλον αὐτοὺς καταισχύει, καὶ οἱ οἰκέται πλείονα τούτων ἔχουσι παρρησίαν καὶ ἐλευθερον συνειδός· τότε δὲ τῶν ἀγγέλων ἐργάζων Ἰσους. Καὶ τοὺς τοῖνον καὶ σαυτὸν ἀπάλλαξον⁹⁷, καὶ ἐξέλων τὸ τῶν παρασίτων ὄνομα, συσσίτους καλεῖ, καὶ ἐκβαλὼν τὴν⁹⁸ τῶν κολάκων, τὴν τῶν φίλων ἐπιτίθει προσηγορίαν. Διὰ τοῦτο καὶ τὰς φίλας ἐποίησαν ὁ Θεὸς, οὐκ ἐπὶ κακῷ τῶν φιλουμένων καὶ τῶν φιλοῦντων, ἀλλ' ἐπ' ἀγαθῷ καὶ χρησίμῳ. Αὗται δὲ αἱ φίλαι πάσης ἐχθρας εἰσι χαλεπώτερες. Παρὰ μὲν γὰρ τῶν ἐχθρῶν, ἂν ἐθέλωμεν, καὶ κερδαίνομεν· παρὰ δὲ τῶν ἀνάγκη⁹⁹ καὶ βλάβη πτεσθαι πάντως. Μὴ δὴ κάτεχε φίλους, βλάβης διδασκάλους· μὴ κάτεχε φίλους τραπέζης μᾶλλον ἢ φίλας ἐραστάς ὄντας. Οἱ γὰρ τοιοῦτοί πάντες, ἂν τὴν τρυφήν καταλύσῃς, καταλύουσι καὶ τὴν φίλιαν· οἱ δὲ δι' ἀρετὴν σοι συνόντες, μένουσι διηνεκῶς, πᾶσαν φέροντες ἀνωμαλίαν. Τὸ δὲ τῶν παρασίτων γένος, καὶ ἀμύνονται¹⁰⁰ σε πολλάκις, καὶ πονηρὰν περιτιθέσαι δόξαν. Ἐντεῦθεν γοῦν πολλοὺς τῶν ἐλευθέρων οἶδα πονηρὰς ὑπολήψεις λαβόντας· καὶ οἱ μὲν ἐπὶ γοητείας¹⁰¹, οἱ δὲ ἐπὶ μοιχείαις καὶ παιδων διαφθοραῖς διεβλήθησαν. "Οταν γὰρ μηδὲν ἔργον ἔχωσιν, ἀλλ' εἰκὴ τὸν ἑαυτῶν ζῶσι βίον, ὡς ταῦτα διακονοῦμενοι τοῖς πασι¹⁰²· παρὰ πολλοὺς ὑποπτεύονται. Καὶ δόξης τοίνυν ἑαυτοὺς ἀπαλλάττοντες πονηρὰς, καὶ πρὸ πάντων τῆς μελλούσης γενένης, καὶ τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα ποιοῦντες, τὴν διαβολικὴν ταύτην καταλύσωμεν συνήθειαν, ἵνα καὶ ἐσθίοντες καὶ πίνοντες πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιῶμεν, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ δόξης ἀπολαύσωμεν· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπετυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁸⁸ Φιλανθρωπία K. p. p. ὁμότητα G. K. ⁸⁹ ἐξέταζε Edd. ⁹⁰ οἱ om. G. H. ⁹¹ συναντιλαβάνεσθαι G. K. sed hic in mar. alterum habet. ⁹² Παῖδας Edd. Παῖδιον L. ⁹³ ἴδῃς add. τινὰ G. H. K. et sic edidit Sav. Cf. var. lect. ad p. 240 B. βοηθῆσαι add. θεραπεύσαι G. H. K. invitit Interpp. ⁹⁴ ὠφελοῦσαν] ὠφελῆσαι δυναμένην G. H. ⁹⁵ καὶ om. G. H. Deinde hæc ὅπου δὲ ὁ Χριστὸς καὶ οἱ ἄγγελοι non habent G. L. Ge. Sav. sed retineri jubet Arm. ⁹⁶ ἐκεῖ add. al. Edd. ⁹⁷ κέλευσε K. L. p. p. λαμβάνοντας G. H. K. ⁹⁸ ἀπάλλαξον add. τῶν τοιούτων G. K. ante ἐξέλων om. L. ⁹⁹ τὴν] τὸ G. H. K. ¹⁰⁰ ἀνάγκη add. πᾶσα Edd. καὶ om. K. L. πάντως] πᾶσα K. Mox δὲ om. G. K. ¹⁰¹ ἀμύνεται et περιτιθῇ G. H. K. πονηρὰν add. ὅπερ σοῦ G. H. add. σοι K. ¹⁰² γοητείας G. K. L. μοιχείαις et διαφθορὰς G. K. ¹⁰³ πασι] πᾶσι H. K. τοῖς πασι om. L. Vid. adnot. πολλοῖς] πολλῶν Edd.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ'.

[504] Ἀκούσας δὲ ὁ¹ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν ἐκείθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν· καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἠκολούθησαν αὐτῷ περὶ τῶν πασῶν τῶν πόλεων.

α'. "Ορα πανταχοῦ αὐτὸν ἀναχωροῦντα, καὶ ὅτε παρ' ἐδδθῇ Ἰωάννης, καὶ ὅτε ἀνηρέθῃ, καὶ ὅτε ἤκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι πλείους μαθητὰς ποιεῖ. Τὰ γὰρ πλείονα ἀνθρωπινώτερον βούλεται διοικεῖν, οὐδέπω τοῦ καιροῦ καλοῦντος ἀπογυμνῶσαι τὴν θεότητα σαφῶς². Διὸ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔλαγε, μηδενὶ εἰπεῖν, ἵνα αὐτὸς ἔστιν ὁ Χριστὸς· μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν³ ἐβούλετο τοῦτο γενέσθαι γνωριμώτερον. "Οθεν τοῖς τέως διαπιστήσασιν τῶν Ἰουδαίων οὐ σφόδρα ἦν βαρὺς, ἀλλὰ καὶ συγγνω-

μονικός. Ἀναχωρήσας δὲ οὐκ ἄπεισιν εἰς πόλιν, ἀλλ' εἰς ἔρημον, καὶ ἐν πλοίῳ, ὥστε μηδὲνα ἀκολουθεῖν. Σὺ δὲ μοι σκόπει πῶς οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου λοιπὸν μᾶλλον ψικεύθησαν τῷ Ἰησοῦ. Αὐτοὶ⁴ γὰρ εἰσιν οἱ ἀπηγγελκότες αὐτῷ τὸ γεγεννημένον· καὶ γὰρ πάντας⁵ ἀφέντες, ἐπ' αὐτὸν καταφεύγουσι λοιπὸν. Οὕτως οὐ μικρὴν μετὰ τῆς συμφορᾶς καὶ τὰ ἥδη παρ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἀποκρίσεως ἐκείνης⁶ οἰκονομηθέντα κατώρθωσαν. Ἀλλὰ τέτοιος ἔνεγκεν πρὶν ἢ ἀπαγγεῖλαι αὐτοὺς οὐκ ἀνεχώρησε, καίτοιγε ἦδει καὶ πρὶν ἢ ἀπαγγεῖλαι τὸ γεγεννημένον; Δεικνύς διὰ πάντων τῆς οἰκονομίας τὴν ἀλήθειαν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τῇ ὕψει, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐργοῖς τοῦτο πιστοῦσθαι ἐβούλετο, διὰ τὸ εἰδέναι τοῦ δια-

¹ Καὶ ἀκούσας δὲ Edd. Mox πασῶν om. L. 4 Mosq. ² ἀπογυμνῶσαι] σ. K. ἀποκαλύπτει τὴν θ. αὐτοῦ σ. H. τὴν θ. ἀποκαλύπτει λοιπὸν σ. G. Vulgatum firmat Ep. ³ ἀνάστασιν add. αὐτοῦ Edd. γνωριμώτερον] γνωρίμων Edd. ⁴ Αὐτοὶ] Sic L. Ep. cæteri Οὔτοι. ⁵ πάντας Edd.

⁶ Sic L. Ep. cæteri ἐκείνης.

βίου τὴν κακουργίαν, καὶ ὅτι πάντα ἐργάζεται, ὥστε ταύτην ἀνελθεῖν τὴν δόξαν. Αὐτοὺς μὲν οὖν διὰ τοῦτο ἀναχωρεῖ· οἱ δὲ ὄχλοι οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται, ἀλλ' ἔπονται προσηλωμένοι, καὶ οὐδὲ τὸ ὄραμα αὐτοῦ· ἐφώθησε τὸ Ἰωάννου. Τοσοῦτόν ἐστι πόθος, τοσοῦτον ἀγάπη· οὕτω πάντα νικᾷ καὶ διακρούεται τὰ δεινὰ. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ τὴν ἀμοιβὴν εὐθέως ἀπελάμβανον. Ἐξελεύων γάρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς εἶδεν ὄχλον πολλόν, καὶ ἐσαλαγχρίσθη ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐθεράπευσεν τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν. Εἰ γὰρ καὶ πολλὴ ἦν αὐτῶν ἡ προσεδρεία, ἀλλ' ὅμως τὰ παρ' αὐτοῦ γινόμενα πάσης σπουδῆς ὑπερέβαιναν ἀμοιβήν. Διὰ καὶ αἰτίαν τῆς τοιαύτης θεραπείας· τὸν ἔλεον τίθησιν, ἔλεον ἐπιτεταμένον· καὶ θεραπεύει πάντας. Καὶ οὐκ ἀπαιτεῖ πίστιν ἐνταῦθα. Καὶ γὰρ τῷ προσελθεῖν^α, καὶ τῷ τὰς πόλεις ἀφελθαι, καὶ τῷ μετὰ ἀκρίβειας αὐτὸν ζητῆσαι, καὶ τῷ παραμένειν, καὶ τοῦ λιμοῦ καταναγκάζοντος, τὴν πίστιν ἐπιδείκνυνται^β τὴν ἑαυτῶν. Μέλλει δὲ καὶ τρέφειν αὐτούς. Καὶ οὐ ποιεῖ τοῦτο ἀπ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀναμένει παρακληθῆναι, ὅπερ ἔφην, πανταχοῦ τοῦτο διατηρῶν, τὸ μὴ πρότερος [505] ἐπιπηδᾶν τοῖς θαύμασιν, ἀλλὰ καλούμενος. Καὶ διατὶ μηδεὶς τῶν ὄχλων προσελθὼν ὑπὲρ αὐτῶν διελέχθη^γ; ἤδουντο αὐτὸν μεθ' ὑπερβολῆς, καὶ οὐδὲ τῆς πείνης ἐλάμβανον αἰσθῆσιν τῷ πόθῳ τῆς προσεδρείας. Ἄλλ' οὐδὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ προσελθόντες λέγουσι. Θρέψον αὐτούς· ἔτι γὰρ ἀτελέστερον διέκιντο· ἀλλὰ τί; Ὀψίας δὲ γενομένης, φησὶ, προσήλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· Ἐρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα ἤδη παρήλθεν· ἀπολύσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελεύοντες ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὸ θαῦμα ἐπιλάθοντο τοῦ γεγεννημένου, καὶ μετὰ τὰς σπυρίδας ἐνώμιζον αὐτὸν περὶ ἄρτων λέγειν, ἥνικα ζῶμην τὴν διδασκαλίαν τῶν Φαρισαίων ἐκάλεσε· πολλὴ μᾶλλον μηδέπω πείραν λαβόντες τοιοῦτου σημείου, οὐκ ἂν προσεδέχοντο τι τοιοῦτον ἔσεσθαι. Καίτοιγε προλαβὼν καὶ ἀρρώστους πολλοὺς ἐθεράπευσεν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐντεθεὶν τὸ τῶν ἄρτων προσεδόχσαν· οὕτως ἦσαν ἀτελεῖς τίως. Σὺ δὲ μοι σκόπει τοῦ διδασκάλου τὴν σοφίαν, πῶς αὐτοὺς ἐκκαλεῖται σαφῶς πρὸς τὸ πιστεῦσαι. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν εὐθέως, Τρέφω αὐτούς· οὐδὲ γὰρ ἔμελλεν εὐπαράδοκτον εἶναι· ἀλλὰ τί; Ὁ δὲ Ἰησοῦς, φησὶν, εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ χρειᾶν ἔχουσιν ἀπελθεῖν· δότε αὐτοῖς ἕμεις φαγεῖν. Οὐκ εἶπε, Δίδωμι αὐτοῖς· ἀλλ', Ὑμεῖς δότε. Ἐτι γὰρ ὡς ἀνθρώπων προσελθόν. Αὐτοὶ δὲ οὐδὲ οὕτω διαίστησαν, ἀλλ' ἔτι ὡς ἀνθρώπων διαλέγονται, λέγοντες· Οὐκ ἔχομεν^δ, εἰ μὴ πέτρες ἄρτους καὶ δύο ἰχθύας. Διὰ καὶ ὁ Μάρκος· φησὶν, ὅτι Οὐ συνήκον τὸ λέγεσθαι· καὶ γὰρ ἦν ἡ καρδία αὐτῶν πεπωρωμένη. Ἐπεὶ οὖν ἔτι χαμαὶ ἐσῆσαν, τότε τὰ παρ' αὐτοῦ λοιπὸν εἰσάγει, καὶ φησὶ· Φέρετέ μοι αὐτοὺς ὧδε. Εἰ γὰρ καὶ ἔρημος^ε ὁ τόπος, ἀλλ' ὁ τρέφων τὴν οἰκουμένην πάρεστιν· εἰ δὲ καὶ ἡ ὥρα παρήλθεν, ἀλλ' ὁ μὴ ὑποκείμενος ὧρᾳ ὕμιν διαλέγεται. Ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ κριθίνους αὐτοὺς^ς εἶναι λέγει, οὐ παρέργως τοῦτο διηγούμενος, ἀλλὰ τὸν τύπον τῆς πολυτελείας παιδεύων ἡμᾶς καταπατεῖν. Τοιαύτη καὶ ἡ τῶν προφητῶν τράπεζα ἦν. Λαβὼν τοίνυν τοὺς ἰέντες ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, καὶ καλεῦσας τοὺς ὄχλους, φησὶν, ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐδόξησε· καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις

καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν· καὶ ἤσαν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων δώδεκα κοφίνους πληρεῖς. Οἱ δὲ ἐσθιόντες ἦσαν ἄνδρες ὡσεὶ πεντακισχίλιοι, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

β'. Διατὶ ἀνέβλεψεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εὐλόγησεν; Ἔδει πιστεῦσθαι αὐτὸν, ὅτι ἀπὸ^α τοῦ Πατρὸς ἐστὶ, καὶ ὅτι ἴσος ἐστὶ. Τὰ δὲ τούτων κατασκευαστικὰ ἀλλήλοις ἐδόκει μάχεσθαι. Τὴν μὲν γὰρ ἰσότητά τὸ^β μετ' ἐξουσίας πάντα ποιεῖν ἔδεικνυ· τὸ δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι οὐκ ἂν ἐτέρως ἐπίσθησαν, εἰ μὴ μετὰ πολλῆς τῆς ταπεινότητος καὶ εἰς αὐτὸν πάντα ἀναφέρων ἐποίει, καὶ καλῶν αὐτὸν εἰς τὰ γινόμενα. Διὰ δὲ τοῦτο οὕτε ταῦτα μόνον ἐποίει^γ, [506] οὕτε ἐκεῖνα, ἵνα βεβαιωθῇ ἀμφοτέρω· καὶ νῦν μὲν μετ' ἐξουσίας, νῦν δὲ εὐχόμενος θαυματουργεῖ. Εἶτα ἵνα μὴ δόξη πάλιν μάχη εἶναι τὸ γινόμενον, ἐν μὲν τοῖς ἐλάττοις ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐν δὲ τοῖς μεῖζοσι μετ'^δ ἐξουσίας πάντα ποιεῖ· ἵνα μάχη καὶ ἐν τοῖς ἐλάττοις ὅτι οὐκ ἐνδυναμούμενος ἐτέρωθεν, ἀλλὰ τιμῶν τὸν γεγεννηκότα οὕτω ποιεῖ. Ὅτε γοῦν ἀμαρτήματα ἀφῆκε, καὶ τὸν παράδεισον ἠνέψε, καὶ τὸν ληστὴν εἰσήγαγε, καὶ τὸν πελαγὸν μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας ἔλυσε νόμον, καὶ νεκροὺς μυρίους ἀνέστησε, καὶ θάλατταν ἐγαλίνωσε, καὶ τὰ ἀπόρρητα τῶν ἀνθρώπων ἠέλεγε, καὶ ὀφθαλμοὺς ἐδημιούργησεν, ἃ θεοῦ μόνου κατορθώματα ἐστὶ^ε, καὶ ἐτέρου οὐδεὸς, οὐδαμοῦ φαίνεται εὐχόμενος· ὅτε δὲ τοὺς ἄρτους πηγάζει παρεσκευάσεν, ὁ πολὺ τούτων ἀπάντων ἔλαττον ἦν, τότε ἀναβλέπει εἰς τὸν οὐρανόν· ὁμοῦ μὲν ταῦτα κατασκευάζων, ἄπερ εἶπον, ὁμοῦ δὲ παιδεύων ἡμᾶς^ς, μὴ πρότερον ἄπτεσθαι τραπέζης, ἕως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῇ τὴν τροφὴν ἡμῖν ταύτην παρέχοντι. Καὶ διατὶ οὐ ποιεῖ ἔκ μὴ θνῶν; Ἐμψράτων τὸ Μαρκίονος καὶ Μανιχαίου στόμα^ζ, τῶν τὴν κτίσιν ἀλλοτριούντων αὐτοῦ, καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν παιδεύων, ὅτι καὶ τὰ ὀρώμενα ἅπαντα αὐτοῦ ἔργα^η καὶ κτίσματα εἰσι, καὶ δεικνύς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ τοὺς καρποὺς διδοὺς, ὁ εἰπὼν ἐξ ἀρχῆς· Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου· καὶ, Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἔρπετά ψυχῶν ζωσῶν^θ. Οὐδὲ γὰρ ἔλαττον τοῦτο ἐκείνου. Εἰ γὰρ καὶ ἐξ οὐκ θνῶν ἐκεῖνα, ἀλλ' ὅμως ἐξ ὕδατος· οὐκ ἔλαττον δὲ^ι τοῦ ἀπὸ γῆς δεῖξαι καρπὸν καὶ ἀπὸ ὕδατων ἔρπετά ἐμφύχα, τὸ ἀπὸ ἄρτων πέντε ποιῆσαι ἄρτους τοσοῦτους, καὶ ἀπὸ ἰχθύων πάλιν· ὁισμῶν ἦν τοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάττης αὐτὸν κρατεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ἀσθενούσιν ἀεὶ ἐποίει τὰ^κ θαύματα, ποιεῖ καὶ καθολικῇ εὐεργεσίαν, ἵνα μὴ θεωροῖ μόνον οἱ πολλοὶ τῶν ἐτέρους συμβάντων γέννησιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τῆς δωρεᾶς ἀπολαύσουσι. Καὶ ὅπερ ἐδόκει ἐπὶ τῆς ἐρήμου τοῖς Ἰουδαίοις εἶναι θαυμαστὴν, (ἐλεγον γινῶν, Μὴ καὶ ἄρτον δύναιται δοῦναι, ἡ ἐτοιμάσει τράπεζαν ἐν^λ ἐρήμῳ;) τοῦτο διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείκνυνται. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἔρημον αὐτοὺς ἀγει, ἵνα μεθ' ὑπερβολῆς ἀνύποπτον ἦ τὸ θαῦμα, καὶ μηδεὶς νομίῃ πλησίον κίωμην παρακειμένην^μ εἰσενεργεῖν τι εἰς τὴν τράπεζαν. Διὰ τοῦτο καὶ τῆς ὥρας μέμνηται, οὐχὶ τοῦ τόπου μόνον. Καὶ ἔτερον δὲ μαρτυροῦμεν, τὴν φιλοσοφίαν τῶν μαθητῶν τὴν ἐν^ν τοῖς ἀναγκαίοις, καὶ πῶς κατεφρόνουν τροφῆς. Δώδεκα γὰρ θνῶτες πέντε ἄρτους εἶχον μόνους καὶ δύο ἰχθύας· οὕτω πάρεργα^ξ ἦν αὐτοῖς τὰ σωματικὰ, καὶ τῶν πνευματικῶν εἶχοντο μόνον. Καὶ οὐδὲ τῶν ὀλίγων ἀντείχοντο, ἀλλὰ

^α τὸ τοῦ H. M. Mox a v. ὑπερέβαιναν ad v. εἶναι p. 505 E. mutilus est codex K. ^β προσελθεῖν Sic Ep. προσέχεν G. M. τῷ τὸ ὑπερθεῖν L. et pr. G. ^γ ἐνδείκνυνται Ep. ἐπιδείκνυνται M. et pr. G. ἐνδείκνυνται τὴν αὐτὴν L. ^δ διελέχθη Sic Ep. ἐδέχθη G. H. fiventibus Verss. ^ε ἔχομεν add. ὧδε H. L. M. inivitis Mosq. ^ς Διὰ καὶ ὅλ' Ὁ δὲ G. H. ἐπὶ add. καὶ αὐτοῦ Mor. Ben. ^ζ ἔρημος add. ἐστὶ L. ^η αὐτοῖς Sic Ep. ἄρτους L. τοὺς ἄρτους Ehl. ^θ ὧς G. L. M. ἄνδρες om. L. ^ι ἀπὸ παρά G. H. ἴσος add. αὐτῶν H. add. αὐτοῦ L. ^κ τῷ Ehl. ^λ οὐδὲ τ. μόνον ποιεῖ L. ^μ μετ' ἀπ' Ehl. infra γεγεννηκότα add. αὐτὸν Edd. ^ν μυρ. ἀνέστησε ἡγήρε μυρίους Ehl. ^ξ εἰσι Ehl. ^ς Sic L. Ge Arm. In caeteris et in Ehl. turbato ordine legitur, κατασκευάζων, ὁμοῦ δὲ [add. H.] ἄπερ εἶπον π. ἡ. ^θ δα... στόματα Sav. Ben. ^ζ ἔργα καὶ ἔργα K. κτίσματα εἰσι κτίσματα ἐστὶ L. ^η Sic eodid. ψυχὴν ἐρπετῶν ζώντων Ehl. Solus Ep. ἐρπετά (sic) ψυχὴν ἐρπετῶν ζώντων. ^θ δὲ add. τοῦτο G. H. ^ι τὰ om. G. H. K. Mox συμβαινόντων K. L. M. ^κ ἐν add. τῇ G. K. ἐν ἐρήμῳ τῷ λαῷ αὐτοῦ L. ^λ κειμένην G. M. Ep. ^μ ἐν ἐπὶ L. Mox τροφῆς dedi cum G. H. K. M. pro vulgato τροφῆς. Cl. p. 520 E. ^ν πάρεργον Edd.

attamen ea quam a Christo excipiebant merces, studium eorum longe superabat. Idcirco hujus curationis causam ponit, nempe miserationem, miserationem, inquam, vehementem : omnesque curat. Hic fidem non expetit. Nam quod accedant, quod civitates relinquunt, quod diligenter ipsum quærant, quod cum illo maneant, ingruente fame, fidem illorum declarat. Alimenta porro illis suppeditaturus est. Id vero non a seipso facit, sed expectat donec rogetur, illud semper observans, ut jam dixi, ne prior ad miracula patranda se conferat, sed rogatus tantum. At cur nemo ex turba accedens Christum pro ipsis rogavit ? Mirum in modum verebantur ipsum, atque ex ipsius audiendi et sequendi desiderio, ne famem quidem sentiebant. Neque discipuli pro turba precati sunt, ut aleret eos, quia adhuc imperfectiores erant. Quid igitur ? 15. *Vespere autem facto*, inquit, *accesserunt discipuli ejus dicentes : Desertus est locus, et hora jam præterit : dimitte turbas, ut euntes emant sibi escas.* Nam si post factum miraculum ejus obliti sunt, si post sportas illas putabant illum de panibus loqui, cum doctrinam Phariseorum fermentum appellavit (Matth. 16. 6) : multo minus, cum tale signum numquam vidissent, quidquam hujusmodi suspicaturi erant. Etiam si prius multos curasset infirmos, non tamen ideo quod de panibus futurum erat expectabant : ita erant adhuc imperfecti. Tu vero mihi Doctoris sapientiam perpende, quomodo ipsos clare ad fidem vocet. Neque enim statim dixit, Alam eos : neque enim illud facile credituri erant. Sed quid dixit ? 16. *Jesus autem*, inquit, *dixit eis : Non habent necesse ire, date illis vos manducare.* Non dixit, Dabo eis ; sed, Vos date. Nam illum adhuc ut hominem habebant. Illi vero ne tunc quidem ad altiora eriguntur, sed adhuc ut homini respondent : 17. *Non habemus nisi quinque panes, et duos pisces.* Ideo Marcus (Cap. 8. 17) ait, ipsos non intellexisse id quod dicebatur, erat enim cor eorum occæcatum. Quia igitur adhuc flumi repebant, quæ sua erant jam inducit et ait : 18. *Afferte illos mihi huc.* Etiam si enim desertus est locus, sed is qui orbem alit hic adest ; etsi vero hora transiit, sed is, qui horæ subjectus non est, jam vos alloquitur. Joannes (Cap. 6. 9) vero ait panes hordeaceos fuisse ; neque sine causa adjicit, sed ut nos instituat ad lautam mensam conculcandam. Talis nempe erat prophetarum mensa. 19. *Cum igitur accepisset quinque panes, et duos pisces, et jussisset turbas recumbere in sæno, respiciens in cælum benedixit : cumque fregisset, dedit discipulis suis, discipuli autem turbis : 20. et manducaverunt omnes, et saturati sunt : et tulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos plenos.* 21. *Manducantium autem fuit numerus ferme quinque milia virorum, exceptis mulieribus et pueris.*

2. Christus modo suo, modo Patris nomine agens, et naturæ et missionis divinitatem probavit. Ante mensam gratiæ agendæ. Contra Marcionem et Manichæum. — Cur respexit in cælum et benedixit ? Ut crederetur, a Patre ipsum exivisse, ipsique æqualem esse. Quorum rerum probationes pugnare mutuo videbantur.

Æqualitatem demonstrabat, quod omnia cum potestate faceret ; a Patre vero ipsum esse, non alio modo credidissent, quam si cum humilitate multa et omnia ad ipsum referens operaretur, et vocaret ad opera quæ fiebant. Ideo neque hoc, neque illud tantum facit, ut utrumque confirmetur ; sed modo cum potestate, modo Patrem invocans, miracula edit. Deinde ne videretur hac in re pugna quardam esse, in minoribus ad cælum respicit ; in majoribus vero cum potestate omnia facit, ut discas etiam in minoribus illum non aliunde potestatem accipere, sed honorare Patrem suum. Cum enim peccata dimisit, et paradisum aperuit, ut eo latronem introduceret, et cum legem veterem cum imperio abrogavit, cumque sexcentos mortuos suscitavit, mare frenavit, secreta hominum aperuit, oculum creavit, quæ Dei solius opera sunt, et non alterius, nunquam precans inducitur : cum vero panes superabundare curavit, quod iis omnibus longe minus est, tunc in cælum respicit : simul hæc quæ dixi probans, simulque erudiens nos, ne ante mensam attingamus, quam gratias egerimus ei qui nobis escam præbet. Et cur panes non fecit ex non exstantibus ? Ut Marcionis et Manichæi ora obstrueret, qui eum non esse creatorem asseverabant, et per ipsa opera doceret, visibilia omnia ejus esse et opera et creaturas¹, ostenderetque se fructus dare, qui ab initio dixerit : *Germinet terra herbam sæni* ; et, *Educant aquæ reptilia animalium viventium*² (Gen. 1. 11 et 20). Neque enim minus hoc est illo. Nam etsi illa sint ex non exstantibus, attamen ex aqua sunt ; neque minus est ex quinque panibus tot panes producere, et pisces itidem augere, quam ex terra proferre fructum, et ex aquis reptilia viventia ; quod signum erat ipsum et terræ et mari imperare. Quia enim in infirmis semper signa edebat, confert et universale beneficium, ne multi spectatores tantum essent eorum quæ aliis contingebant, sed et ipsi dono fruerentur. Et quod mirabile Judæis videbatur in deserto, cum dicerent : *Numquid et panem poterit dare, aut parare mensam in deserto* (Psal. 77. 20) ? hoc ipse operibus exhibuit. Ideoque in deserto illos adduxit, ut sine ulla prorsus suspitione miraculum fieret, nemoque putaret, quemdam vicinum vicum panem in mensam intulisse. Idcirco non locum modo, sed etiam horam memorat. Aliud etiam discimus, nempe discipulorum philosophiam, quam vel in rebus necessariis exhibebant, et quantum delicias spernerent. Nam duodecim cum essent, quinque panes tantum duosque pisces habebant ; usque adeo corporea despiciebant, spiritualiaque solum curabant ; imo ne pauca illa quæ habebant retinere, sed rogati dederunt. Inde discamus, etsi pauca nobis sint, illa egoisse esse proferenda. Jussi ergo septem illos panes efferre, non dicunt : Quo igitur cibo postea utemur ? unde famem sedare poterimus ? sed statim paruerunt. Præter ea quæ supra diximus, ideo videtur Christus

¹ Quilam cum Morel., et opera et possessionem.

² Quilam, educant aquæ animam reptilium viventium.

ex his panibus signum edere, ut ipsos ad fidem deduceret: adhuc enim infirmiores erant. Quapropter in cælum respicit. Aliorum quippe signorum multa exempla habebant; hujus autem nullum. Acceptos igitur panes fregit, et per discipulos dedit, hoc collato ipsis honore; nec honoris tantum causa fecit, sed ut, cum miraculum cernerent, neque fidem negarent, vel postea ipsius obliviscerentur, cum ipsæ manus eorum testes essent. Quapropter prius permisit ut turbæ famis sensu laborarent, exspectavitque ut illi accederent et interrogarent. Per ipsos item jussit plebem recumbere, per ipsos quoque distribuit, singulos propria confessione et operibus volens præoccupare. Idcirco ab illis panes accipit, ut multa rei testimonia essent, ac miraculi monumenta haberent. Nam si his ita gestis rei obliiti sunt, quid fecissent, si rem non ita adornasset? Jubet etiam illos in fœno discumbere, turbas ad philosophandum (a) instituens. Non enim tantum volebat ali corpora, sed animam quoque institui.

3. Ex loco igitur, ex eo quod nonnisi panes et pisces daret, quodque eadem et in communi dari jusserit, nec alius plus quam alius habuerit, humilitatem, temperantiam, caritatemque docuit, voluitque ut pari essent omnes erga alios affectu, et omnia omnibus communia esse putarent. Et fractis panibus, dedit eos discipulis, discipuli vero plebi. Quinque panes fractos dedit, et illi quinque in manibus discipulorum in fontis morem scaturiebant. Neque hic stetit miraculum: sed id fecit ut etiam superabundarent, non modo panes, sed et fragmenta; ut ostenderet illorum panum has esse reliquias, utque absentes quoque¹ possent id quod gestum erat ediscere. Idcirco turbas esurire permisit, ne quis putaret, id quod gestum erat esse phantasmiam. Ideoque duodecim cophinos redundare permisit, ut et Judas suum portaret. Potuit etiam ipsam sedare famem, sed ejus potentiam apostoli non novissent: nam et sub Elia hoc factum fuerat. De hac ita stupefacti sunt Judæi, ut illum regem constituere vellent; qui tamen in aliis signis id numquam tentaverant. Quis ergo verbis expresserit, quo pacto panes fontis more scaturirent? quo pacto in solitudine fluere? quomodo tot hominibus fuerint satis? Nam quinque mille erant, non numeratis mulieribus et parvulis, quæ maxima populi laus, quod et mulieres et viri Christo hærent. Quomodo reliquæ fuere? Etenim hoc priore non minus est. Et tot fuere fragmenta, ut cophini discipulis pares numero, nec plures, nec pauciores essent. Accepta igitur fragmenta, non turbis, sed discipulis dedit: etenim turbæ imperfectiones erant discipulis.

Christi in miraculo multiplicationis panum sinceritas et modestia. Ostentatio fugienda. Ad sacram mensam quo pacto accedendum. — Signo autem facto, 22. Statim coegit discipulos intrare in navigium, et præcedere eum ad ulteriorem ripam, donec ipse dimitteret

turbas. Nam si præsens videretur id per phantasmiam fecisse, non secundum rei veritatem, absens certe non item. Ideoque accurato examini factum permittebat, eos, qui monumenta et probationem signorum acceperant, jussit ab se separari. Alioquin vero, cum magna operatus fuerat, turbas et discipulos ab se removebat, ut nobis suaderet nusquam humanam gloriam et auram esse persequendam, neque multitudinem attrahendam. Cum autem dicit, *Coegit*, declarat discipulos ejus præsentis multum hæsisse. Et misit eos, turbæ ut videtur vitandæ causa, ipse autem in montem volebat ascendere, ut nos doceret, turbam nec assidue frequentandam, neque semper fugiendam esse, sed utrumque ad utilitatem faciendum, et alternatim, prout decet, agendum. Discamus et nos quoque Jesu Christo hærrere, non pro impetrandis sensibilium rerum donis, ne id nobis probro detur sicut Judæis. *Queritis me*, inquit, *non quia signa vidistis, sed quia ex panibus comedistis et saturati estis* (Joan. 6. 26). Ideo non frequenter hoc signum facit, sed bis tantum, ut discerent non ventri esse serviendum, sed spiritualibus assidue hærendum. His nos quoque hæreamus, et queramus panem cælestem, quo accepto omnem sæcularem curam ejiciamus. Nam si illi et domos et civitates et cognatos et omnia dimiserunt, atque in solitudine versabantur, instantique fame non recedebant: multo magis nos cum ad talem mensam accedimus, majorem exhibere oportet philosophiam et spiritualium amorem, sensibiliaque postea querere. Nam et illi accusabantur, non quod quærent ipsum propter panem; sed quod propterea solum quærent, et propter hoc præcipue. Nam si quis magna dona despiciat, parvis autem hæreat, quæ despici vult is qui dat, ab illis etiam excidit: ut contra, si illa desideremus, hæc etiam adjicit: nam hæc in accessionem dantur; ita nempe villa sunt, si cum illis comparentur, etiamsi magna videantur. Non ergo his studeamus, atque eorum sive possessionem, sive privationem indifferentem arbitremur: quemadmodum et Job, qui nec præsentibus hærebat, nec ablata quærebat. Nam *χρηματα* non sic vocantur, ut ea defodiamus, sed ut iis quantum decet utamur. Ac sicut artifex quisque suam habet artem, sic dives, qui nescit arariam artem, nec navim fabricari, nec texere, nec ædificare, nec aliud simile quidpiam, discat divitiis ut decet uti, et egenis largiri, melioremque illis omnibus artem callebit.

4. *Misericordia in pauperes ars pretiosissima est. Contra voluptatem ciborum et luxum.* — Nam hæc est illis omnibus artibus sublimior. Hujus officina in cælo structa est. Hæc non ex ferro vel ære adornata organa habet, sed ex benignitate et voluntate¹. Hujus artis Christus doctor est, necnon ejus Pater. Nam ait, *Estote misericordes sicut et Pater vester qui est in cælis* (Luc. 6. 36). Quodque mirabile est, cum ita cæteras antecellat, non labore vel tempore opus habet ut exerceatur: sufficit enim velle, et totum perfectum

¹ Alii ferunt, *omnes*, pro, *absentes quoque*; minus recte.

(a) Asperum vivendi genus, quale est in fœno discumbere, cibi sumendi causa, philosophiam hic, ut sæpe alias, vocat Chrysostomus.

¹ Duo MSS., sed ex bona voluntate.

καὶ αὐτοὺς αἰτηθέντες ἔδωκαν. Ὅθεν παιδεύεσθαι χρή, ὅτι καὶ ὀλίγα ἔχομεν, καὶ αὐτὰ προῖσθαι δεῖ τοῖς δεομένοις. Κελεύσθοντες γοῦν ἐνεργεῖν τοὺς πέντε ἄρτους, οὐ λέγουσι. Καὶ πόθεν ἡμῖν ἔσται ἡ διατροφή; πόθεν δὲ ἡμεῖς παραμυθησόμεθα τὴν πείναν τὴν [507] ἡμετέραν; ἀλλ' ὑπακούουσιν εὐθέως. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημονέως, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, διὰ τοῦτο ἐκ τῶν ὑποκειμένων ποιεῖ, ἵνα αὐτοὺς εἰς πίστιν ἀγάγῃ. Ἐτι γὰρ ἀσθενέστερον διέκειντο. Διὸ καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπει. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων σημείων εἶχον πολλὰ ὑποδείγματα. τούτου δὲ οὐδέν. Λαβὼν τοῖνυν διέκλασε, καὶ ἐδίδου. διὰ τῶν μαθητῶν, τούτῳ αὐτοὺς τιμῶν. οὐ τιμῶν δὲ μόνον, ἀλλ' ἵνα ὅταν γένηται τὸ θαῦμα, μὴ ἀπιστήσῃσι, μηδὲ ἐπιλάβωνται παρελθόντος, τῶν χειρῶν αὐτοῦ μαρτυρουσῶν. Διὰ καὶ τοὺς δχλους ἀφίησι πρότερον τῆς πείνης αἰσθῆσιν λαβεῖν, καὶ τούτους ἀναμένει πρότερον προσελθεῖν καὶ ἐρωτήσας, καὶ δι' αὐτῶν αὐτοὺς κατακλίνει, καὶ δι' αὐτῶν διανέμει, ταῖς οἰκείαις ὁμολογίαις καὶ τοῖς ἔργοις προκαταλαβεῖν βουλόμενος ἕκαστον. διὰ τοῦτο καὶ παρ' αὐτῶν λαμβάνει τοὺς ἄρτους, ἵνα πολλὰ τὰ μαρτύρια ἢ τοῦ γινόμενου, καὶ ὑπομνήματα τοῦ θαύματος ἔχωσιν. Εἰ γὰρ καὶ τούτων συμβάντων ἐπελάβοντο, τί οὐκ ἂν ἔπαθον, εἰ μὴ καὶ ταῦτα κατεσκεύασε. Καὶ κελεύει αὐτοὺς ἐπὶ σιθάρους ἀναπασεῖν, φιλοσοφεῖν τοὺς δχλους παθεῖναι. Οὐ γὰρ θράψει καὶ σώματα μόνον ἐδόουλετο, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν παιδεύσαι.

γ'. Καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου τοῖνυν, καὶ ἀπὸ τοῦ μὴδὲν πλέον ἄρτων δοῦναι καὶ ἰχθύων, καὶ ἀπὸ τοῦ πᾶσι καὶ αὐτὰ προθεῖναι καὶ ποιῆσαι κοινὰ, καὶ μὴδὲν θατέρῳ θατέρου πλέον παρασχέιν, καὶ ταπεινοφροσύνην, καὶ ἐγκράτειαν, καὶ ἀγάπην, καὶ τὸ ὁμοίως πρὸς ἀλλήλους διακείσθαι, καὶ τὸ κοινὰ πάντα νομίζεσθαι ἐπαίδευε. Καὶ κλίσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς δχλοις. Τοὺς πέντε ἄρτους κλίσας ἔδωκε, καὶ οἱ πέντε ἐν ταῖς χειρὶ τῶν μαθητῶν ἐπήγαγον. Καὶ οὐδὲ μέχρι τοῦτο τὸ θαῦμα ἰσθῆ, ἀλλὰ καὶ περισσεῦσαι ἐποίησε. καὶ περισσεῦσαι αὐτοὺς οὐχὶ ἄρτους ὁλοκληρούς, ἀλλὰ κλίσματα. ἵνα δείξῃ ὅτι ἐκείνων τῶν ἄρτων ταῦτα λείψανα ἦν, καὶ ὥστε τοὺς ἀπόντας μαθεῖν τὸ γεγεννημένον. διὰ τοῦτο καὶ πεινᾶσαι ἀφῆκε τοὺς δχλους, ἵνα μὴ τις φαντασίαν εἶναι νομίσῃ τὸ γεγεννημένον. διὰ τοῦτο καὶ δώδεκα κορίους τοῖνυν μὲν γὰρ καὶ σέδες τὴν πείναν, ἀλλ' οὐκ ἂν ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ τὴν δύναμιν, ἐπεὶ καὶ ἐπὶ Ἡλίου τοῦτο γέγονεν. Οὕτως γοῦν αὐτὸν ἐξεπλάγησαν ἐντεῦθεν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι καὶ βασιλεὺς ἠθέλησαν ποιῆσαι, καίτοιγε ἐπὶ τῶν ἄλλων σημείων οὐδαμοῦ τοῦτο ποιήσαντες. Τίς τοῖνυν παραστήσει λόγος, πῶς ἐπήγαγον οἱ ἄρτοι; πῶς ἐπέβρεον ἐν τῇ ἐρήμῳ; πῶς τοσοῦτος ἤρκεσαν; (καὶ γὰρ πεντακισχίλιοι ἦσαν, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων. ὃ μέγιστον ἦν τοῦ ὄχμου ἐγκώμιον, ὅτι καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες προσήδρευον) πῶς τὰ λείψανα γέγονε; (καὶ [508] γὰρ καὶ τοῦτο τοῦ προτέρου οὐκ ἔλαττον) καὶ τοσαῦτα γέγονεν, ὥστε ἱσχυρῶς γενέσθαι τοῖς μαθηταῖς κορίους, καὶ μήτε πλεῖω μήτε ἑλάττω; Λαβὼν τοῖνυν τὰ κλίσματα, οὐχὶ τοῖς δχλοις ἔδωκεν, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς. καὶ γὰρ τῶν μαθητῶν οἱ δχλοι ἀτέλεστον διέκειντο.

Ποιήσας δὲ τὸ σημεῖον, Εὐθὺς ἠνάρξατο τοὺς

μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, ἕως οὐ ἀπολύσῃ τοὺς δχλους. Εἰ γὰρ καὶ παρὼν ἰδοὺς φαντάζειν, ἀλλ' οὐκ ἀλήθειαν. Πειποικέναι, οὐ δέητον καὶ ἀπὸν. διὰ δὲ τοῦτο ἀκριβεῖ βασιλῆϊ ἐπιτρέπων τὰ γεγεννημένα, τοὺς τὰ ὑπομνήματα λαβόντας καὶ τὸν ἔλεγον τῶν σημείων ἐκέλευεν αὐτοῦ χωρῖσθαι. Καὶ ἄλλως δὲ, ὅταν μεγάλα ἐργάζηται, ἀποσκευάζεται τοὺς δχλους καὶ τοὺς μαθητὰς, παιδεύων ἡμᾶς μηδαμοῦ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν δόξαν διώκειν, καὶ μὴ ἐπισυρεσθαι πλῆθος. Ὅταν δὲ εἴπῃ, Ἠνάρξατο, τὴν πολλὴν τῶν μαθητῶν προσεδρεῖαν δείκνυσιν. Καὶ ἔπεμπε αὐτοὺς, ἐπὶ προφάσει μὲν τῶν δχλων, αὐτοὺς δὲ εἰς τὸ ὅρος βουλόμενος ἀναβῆναι. ἐποίει δὲ τοῦτο πάλιν παιδεύων ἡμᾶς, μήτε γλοις ἀναμίγνυσθαι διηνεκῶς, μήτε φεύγειν ἀεὶ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἐκάτερα χρῆσθαι, καὶ ἕκαστον ἐναλλάττοντας πρὸς τὸ δέον. Μάθωμεν τοῖνυν καὶ ἡμεῖς προσεδρεῖν τῷ Ἰησοῦ, ἀλλὰ μὴ διὰ τὴν τῶν αἰσθητῶν δόσιν, ἵνα μὴ ὀνειδισθῶμεν κατὰ τοὺς Ἰουδαίους. Καὶ γὰρ, Ζητεῖτέ με, φησὶν, οὐχ ὅτι εἰδότε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχορτάσθητε. διὰ τοῦτο οὐδὲ συνεχῶς ποιεῖ τοῦτ' ἐπὶ τοῖς σημείων, ἀλλὰ δεύτερον μόνον, ὥστε παιδεύεσθαι αὐτοὺς μὴ τῇ γαστρὶ δουλεύειν, ἀλλὰ τῶν πνευματικῶν ἐχέσθαι διηνεκῶς. Τούτων οὖν ἐχόμεθα καὶ ἡμεῖς, καὶ ζητῶμεν τὸν ἄρτον τὸν ἐπουράνιον, καὶ λαβόντες πᾶσαν ἐκδάλωμεν φροντίδα βιωτικῇ. Εἰ γὰρ ἐκείνοι καὶ οἰκίας καὶ πόλεις καὶ συγγενεῖς καὶ πάντα ἀφῆκαν, καὶ ἐν ἐρήμῳ διέτριβον, καὶ τοῦ λιμοῦ καταναγκάζοντος οὐκ ἀνεχώρουν. πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς, τοιαύτῃ προσιόντας τραπέζῃ, πλείονα ἐπιδεικνυσθαι χρή φιλοσοφίαν, καὶ τῶν πνευματικῶν ἐρᾶν, καὶ τὰ αἰσθητὰ μετὰ ταῦτα ζητεῖν. Ἐπεὶ καὶ ἐκείνοι ἐνεκαλοῦντο, οὐχ ὅτι ἐζήτησαν αὐτὸν διὰ τὸν ἄρτον, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦτο μόνον αὐτὸν ἐζήτησαν, καὶ διὰ τοῦτο προηγουμένως. Ἄν γὰρ τις τῶν μεγάλων μὲν δώρων καταφρονῇ, τῶν δὲ μικρῶν ἐχρήται, καὶ ὧν βούλεται καταφρονεῖν αὐτὸν ὁ δίδους, καὶ ἐκείνων ἐκπίπτει. ὥστε οὖν, ἂν ἐκείνων ἐρώμεν, καὶ ταῦτα προστίθῃσι. Καὶ γὰρ προσθήκη ταῦτα ἐκείνων. οὕτως εὐτέλῃ ταῦτα καὶ μικρὰ πρὸς ἐκείνα ἐξεταζόμενα, καὶν μέγала ἦ. Μὴ τοῖνυν περὶ ταῦτα σπουδάζωμεν, ἀλλ' ἀδιάφορον αὐτῶν εἶναι νομίζωμεν καὶ τὴν κτῆσιν καὶ τὴν ἀφαίρεσιν. ὥστε οὖν καὶ ὁ ἰὼς οὐτε παρόντων ἀντίεργο, οὐτε ἀπόντων ἐζήτει. Καὶ γὰρ χρήματα διὰ τοῦτο λέγεται, οὐχ ἵνα κατορύσσωμεν, ἀλλ' ἵνα εἰς δέον αὐτοῖς χρῆσώμεθα. Καὶ καθάπερ τῶν τεγνῶν [509] ἕκαστος ἰδίαν ἐπιστήμην ἔχει, οὕτω καὶ ὁ πλοῦτων οὐκ οἷδε γαλιλαίων, οὐδὲ ναυπηγεῖν, οὐδὲ ὑφαίνειν, οὐδὲ οἰκοδομεῖν, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. μαθητῶν τοῖνυν τῷ πλοῦτι χειρῶνται εἰς δέον, καὶ ἐκείνους τοὺς δεομένους, καὶ πάντων ἐκείνων βελτίονα εἰσεται τέχνην.

δ'. Καὶ γὰρ αὕτη τῶν τεχνῶν ἐκείνων ἀνωτέρα πασῶν. ταύτης τὸ ἐργαστήριον ἐν οὐρανῷ ψυχοδόμηται. αὕτη οὐκ ἀπὸ σιθάρων καὶ γαλκῶν τὰ ὄργανα ἔχει, ἀλλ' ἐξ ἀγαθότητος καὶ ἀπὸ γνώμης. ταύτης τῆς τέχνης ὁ Χριστὸς ἐστὶ διδάσκαλος, καὶ ὁ τοῦτο Πατὴρ. Γίνεσθε γὰρ, φησὶν, οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὁμῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ τὸ δὲ θαυμαστόν, ὅτι οὕτως τῶν ἄλλων οὐσα βελτίον, οὐ πόνου, οὐ χρόνου δεῖται πρὸς τὸ κατορθοῦν. ἀρκεῖ θελήσας, καὶ τὸ πᾶν ἴνυσται. Ἰδόμεν

αὐτὸν καὶ διὰ τῶν μ. διεδίδου L. M. καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ αὐτοὶ τῷ δχλῳ G. H. Ge. αὐτοῦ G. M. αὐτοῖς om. G. M. ὁμολογίαις καὶ) χειρὶ G. M. qui hæc τὰς οἰκείας χειρὶ superioribus jungunt. χειρὶ pro ὁμολογίαις in mar. habet K. κατεσκευάσθη M. καλεῖται add. δὲ Edd. οὐ καλεῖται δὲ G. H. Vid. adnot. καὶ περισσεῦσαι om. G. faventibus Interp. Deinde vulgo legitur οὐχὶ ἄρτους μόνον, ἀλλὰ καὶ κλίσματα, refragantibus codd. et Verss. ἀπόντας Sic L. et corr. K. cum Ep. et Arm. cateri cum Ge. ἀπαντας. ἐπήρκεσαν G. H. καὶ ἄνδρες om. G. εὐθέως om. L. p. εἰς πλοῖον G. H. 2 Mosq. ἀληθεία H. L. αὐτοὺς G. M. ἔργασται Edd. πείθων Ep. Edd. ἔπεμπε) ἔπεμπε μὲν H. K. L. ἔπεμπε μὲν G. Deinde ἐπὶ πρ. μὲν τῇ τῶν G. K. προφάσει τῇ τῶν (om. ἐπὶ) H. HΘΛΚΟΝ. Ὅτι ἔχουσι καὶ τὰ χρήματα τέχνην, πολλῷ χρησιμώτερον τῶν ἄλλων τεχνῶν, ἢς ὁ Χριστὸς διδάσκαλος τὰς γὰρ ἄλλας τέχνας δὲ περιττὰς οὐδὲ τέχνας εἰποιμι καὶ κατηγορεῖται τῶν ἐν ὑπόθεσιν καλλωπιζομένων νέων. Ge. ἐκβάλλωμεν K. Ge. συγγενεῖας G. H. δωρεῶν G. K. ἀπόντων G. M. οὐκ) ἐπεὶ οὐκ K. L. Mox τοῖνυν om. iidem. ἄλλο add. τι K. οὐδὲ) ἢ quater. M. γὰρ) add. καὶ G. H. M. p. ἐν οὐρανῷ Edd. ἀπὸ om. M. ἔχει, ἀλλ' ἐξ ἀγαθῆς γνώμης H. L. ἀρκεῖ γὰρ ὁ G. H. ἀλλ' ἀρκεῖ ὁ μόνον M.

δὲ καὶ τὸ τέλος αὐτῆς οὗλον ἐστίν. Τί οὖν ἐστὶν αὐτῆς τὸ τέλος; Ὁ οὐρανός, τὰ ³¹ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθὰ, ἡ δόξα ἢ ἀπόρρητος ἐκείνη, οἱ πνευματικοὶ παστέες, αἱ φαῖδραι λαμπάδες, ἡ μετὰ τοῦ Νυμφίου διαγωγή, τὰ ἄλλα, ἃ μηδὲ λόγος, μηδὲ νοῦς παραστήσαι δύναται. Ὡστε καὶ ἐντεῦθεν πολλὴ πρὸς τὰς ἄλλας αὐτῇ ³² ἡ διαφορὰ. Τῶν γὰρ τεχνῶν αἱ πλείους πρὸς ³³ τὸν παρόντα βίον εἰσὶ χρήσιμοι ἡμῖν, αὕτη δὲ καὶ πρὸς τὴν μέλλουσιν ζωὴν. Εἰ δὲ τὼν εἰς τὸ παρὸν ³⁴ ἡμῖν ἀναγκαῶν τεχνῶν τοσοῦτον διενήνοχεν, οὐκ ἱερατικῆς λέγω, καὶ οἰκοδομικῆς, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, πολλῶ μάλλον τῶν ἄλλων, ἃς εἰ τις ἀκριβὺς ἐξετάσειεν, οὐδὲ τέχνας ἀν εἶναι φαίη. Ὅθεν ἐγωγε τὰς ἄλλας τὰς περιττάς οὐδὲ τέχνας εἰποὶμι ἀν εἶναι. Ποῦ γὰρ ἡ ὑφαρτυτικὴ καὶ ἡ ³⁵ καρυκευτικὴ χρήσιμοι ἡμῖν; Οὐδαμοῦ· ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀχρηστοὶ καὶ βλαβεραὶ, σώματι καὶ ψυχῇ λυμαινόμεναι, τῷ τὴν μητέρα τῶν νοσημάτων ἀπάντων καὶ τῶν ³⁶ παθμάτων τὴν τρυφὴν μετὰ πολλῆς ἐπιστάγειν τῆς φιλοτιμίας. Οὐ μόνον δὲ ταύτας, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ζωγραφικὴν, οὐδὲ τὴν ποικιλικὴν εἰποὶμι ἀν ἐγωγε τέχνην εἶναι· εἰ, γὰρ δαπάνην μόνην ἐμβάλλουσι περιττὴν. Τὰς δὲ τέχνας τῶν ἀναγκαῶν καὶ συνεχόντων ἡμῶν τὴν ζωὴν παρεκτικὰς εἶναι δεῖ καὶ κατασκευαστικάς. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σοφίαν ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεός, ἵνα εὐρωμεν μεθόδους, δι' ὧν δυνήσμεθα τὸν βίον συγκροτεῖν τὸν ἡμετέρον. Τὸ δὲ ζῶδια γίνεσθαι, ἢ ἐν τοῖς τοῖς, ἢ ἐν ἱματίοις, ποῦ χρήσιμον; εἰπέ μοι. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ τῶν ὑποδηματοβράβων καὶ τῶν ὑφαντῶν πολλὰ περικόπτειν ἔδει τῆς τέχνης. Καὶ γὰρ ἐπὶ τὸ βάνασον τὰ πλείονα αὐτῆς ἐξήγαγον, τὸ ἀναγκαῖον αὐτῆς διαφθείραντες ³⁷, τέχνην κακοτεχνίαν μίξαντες· ὃ καὶ ἡ οἰκοδομικὴ ἐπαθεν. Ἄλλ' ὥστερ' αὐτὴν, ἕως ἀν οἰκίας ³⁸ οἰκοδομῇ καὶ οὐ θέατρα, τὰ τε ἀναγκαῖα καὶ οὐ περιττὰ ἐργάζηται, τέχνην καλὴν· οὕτω καὶ τὴν ὑφαντικὴν, ἕως ἀν ἱμάτια ποιῇ καὶ ἐπιβλήματα, ἀλλὰ μὴ τὰς ἀράχνας μιμῆται, καὶ πολλὴν καταχρῆ τὸν γέλωτα καὶ τὴν βλακείαν ἀφαντοῦ, τέχνην ὀνομάζω. Καὶ τὴν [510] τῶν ὑποδηματοποιῶν ³⁹, ἕως ἀν ὑποδήματα ποιῇ, οὐκ ἀποστερήσω τὸ τῆς τέχνης ὄνομα ⁴⁰. ὅταν δὲ τοὺς ἀνδρας εἰς τὰ τῶν γυναικῶν ἐξάγῃ σχήματα, καὶ μαλακίζεσθαι ποιῇ διὰ τῶν ὑποδημάτων καὶ θρύπτεσθαι, μετὰ τῶν βλαβερῶν καὶ περιττῶν αὐτὴν τάξομεν, καὶ οὐδὲ τέχνην ἐροῦμεν. Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι πολλοὺς μικρολόγους εἶναι δοκῶ ταῦτα περιεργάζεσθαι· οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀποστήσομαι. Τὸ γὰρ ἀπάντων αἴτιον τῶν κακῶν τοῦτο, τὸ καὶ μικρὰ ταῦτα δοκεῖν εἶναι τὰ ἀμαρτήματα, καὶ διὰ τοῦτο ἀμειλίβοι. Καὶ τὶ τοῦτο, φησὶν, εὐτελέστερον ἀμάρτημα γένοιτο· ἀν, κεκαλλωπισμένον ἔχειν ὑπόδημα καὶ ἀποστίβον, καὶ τῷ ποδὶ προσρτημένον ⁴¹, εἴγε καὶ ἀμάρτημα τοῦτο καλεῖν δοκεῖ; Βούλεσθε οὖν ἐπαφῆσω τὴν γλῶτταν αὐτῷ, καὶ δεῖξω τὴν ἀσχημοσύνην ὅση ⁴², καὶ οὐκ ὀργισθεῖς; Μάλλον δὲ, κἂν ὀργίζησθε, οὐ πολὺς μοι λόγος. Καὶ γὰρ ὑμεῖς αἰτιοὶ τῆς ἀνοίας ⁴³ ταύτης, οἱ μηδὲ ἀμάρτημα εἶναι νομίζοντες, καὶ ἐντεῦθεν ἡμεῖς ἀναγκάζοντες εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ἀσωτίας ἐμθῆναι ταύτης.

ε'. Φέρε οὖν αὐτὸ ἐξετάσωμεν, καὶ ἰδωμεν ὁποῖόν ⁴⁴ ἐστὶ κακόν. Ὅταν γὰρ τὰ νήματα τὰ σκληρά, ἃ μηδὲ ἐν ἱματίοις ὑφαίνεσθαι καλόν, ταῦτα ἐν ὑποδήμασι διαβράπτειτε, πόσης ὕβρεως, πόσου γέλωτος ταῦτα δεῖα; Εἰ δὲ τῆς ἡμετέρας ψήφου καταφρονεῖς, ἀκουσον τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς, μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ταῦτα

ἀπαγορευόντος ⁴⁵, καὶ τότε αἰσθήσῃ τοῦ γέλωτος. Τί οὖν ἐκείνους φησι; *Μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖτε*. Τίνος οὖν ἀν εἰς συγνώμης ἄξιος, ὅταν τῇ γεγαυρμένη μὴ ἐπιτρέποντος Παύλου πολυτελεῖ ἱμάτια ἔχειν, σὺ καὶ ἐπὶ τὰ ὑποδήματα τὴν βλακείαν ταύτην ἐξάγῃς, καὶ μυρία κατασκευάζῃς ὑπὲρ τῆς καταγέλαστου ὕβρεως; Καὶ γὰρ καὶ ναῦς πηγνύται, καὶ ἐρέται ⁴⁶ καταλέγονται, καὶ πρωρεὺς καὶ κυβερνήτης, καὶ ἱστῖον ἀναπετάννυται, καὶ πέλαιος πλείται, καὶ γυναῖκα καὶ παῖδια καὶ πατέριδα ὀφείλεις, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὁ ἔμπορος ἐκδίδωσι κύμασι, καὶ εἰς τὴν τῶν ⁴⁷ βαρδάρων ἐρχεται χώραν, καὶ μυρίους ὑπομένει κινδύνους διὰ ταῦτα τὰ νήματα, ἵνα σὺ μετὰ πάντα ἐκεῖνα λαβὼν ἐπὶ τῶν ὑποδημάτων διαβράβῃς, καὶ τὸ δέρμα καλλωπίσῃς; Καὶ τί ταύτης τῆς ἀλογίας χεῖρον γένοιτο· ἀν; Ἄλλ' οὐ τὰ παλαιὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ἀνδράσι πρόποντα. Ὅθεν ἐγωγε προσδοκῶ, χρόνου προϊόντος τοὺς νέους τοὺς παρ' ἡμῖν ⁴⁸ καὶ γυναικῶν ὑποδήματα σχήσειν, καὶ οὐκ αἰσχυνεῖσθαι. Καὶ τὸ χαλεπώτερον, ὅτι οἱ πατέρες ταῦτα ὁρῶντες οὐκ ἀγανακτοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἀδιόφρονες τὸ πρῶγμα εἶναι νομίζουσι. Βούλεσθε εἰπω καὶ τὸ ἐτι χαλεπώτερον, ὅτι καὶ πενήτων ὄντων πολλὴν ταῦτα γίνεται; Βούλεσθε εἰς μέσον ἀγάγῃ τὸν Χριστὸν τὸν ⁴⁹ λιμώττοντα, τὸν γυμνόν, τὸν ἀλώμενον πανταχοῦ, τὸν δεδεμένον; Καὶ πόσων οὐκ ἀν εἴητε σκηπτῶν ἄξιοι, ἐκεῖνον μὲν τροφῆς ἀναγκαίας ἀπορούμενα περιορίζετε, τὰ δέρματα δὲ μετὰ τοσαύτης καλλωπίζοντες τῆς σπουδῆς; Καὶ αὐτοὺς μὲν [511] ἡνίκα τοῖς μαθηταῖς ἐνομοθέτει, οὐδὲ ἁπλῶς ὑποδήματα ἔχειν ἐπέτρεπεν· ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον γυμνοὺς ποσὶν οὐκ ἀνεγόμεθα βαδίζειν, ἀλλ' οὐδὲ ὑποδεδεμένοι ⁵⁰ ὡς ὑποδεέσθαι δεῖ. Τί τοίνυν τῆς ἀσωτίας ταύτης χεῖρον γένοιτο· ἀν; τί τοῦ γέλωτος; Καὶ γὰρ ψυχῆς ἐστὶ μαλακίδους τὸ πρῶγμα, καὶ ἀπηνοῦς καὶ ὠμῆς, καὶ περιέργου καὶ ματαιοπονοῦ. Πότε γὰρ δυνήσεται ἀναγκαῖον τι πρὸς εἶναι ὁ περὶ ταῦτα ⁵¹ τὰ περιττὰ ἡσυχάζοντες; πότε ἀνέξεται ὁ τοιοῦτος νέος ψυχῆς ἐπιμελησάσθαι, ἢ ἐννοῆσαι ὅτι κἂν ψυχὴν ἔγῃ ⁵²; Καὶ γὰρ μικρολόγος ἐστὶ ὁ τὰ τοιαῦτα θαυμάζειν ἀναγκάζόμενος, καὶ ὠμὸς ὁ διὰ ταῦτα τῶν πτωχῶν ἀμειλίβων, καὶ ἀρετῆς ἔρημος ὁ πᾶσαν εἰς ταῦτα καταναλίσκων τὴν σπουδὴν. Ὁ γὰρ νημάτων ἀρετὴν, καὶ χρωμάτων ἄθος, καὶ τοὺς κισσοῦς τοὺς ἀπὸ τῶν τοιούτων ὑφασμάτων περιεργάζόμενος, πότε εἰς τὸν οὐρανὸν δυνήσεται ἰδεῖν; πότε τὸ ἐκεῖ θαυμάσεται ⁵³ κάλλος ὁ πρὸς κάλλος ἐπτοημένος δερμάτων, καὶ χαμαὶ κύπτειν; Καὶ ὁ μὲν Θεὸς ἔτιενεν οὐρανόν, καὶ ἥλιον ἀντήγειν, ἄνω σου τὰς ὕψεις ἔλκων· σὺ δὲ κάτω αὐτὸν καὶ πρὸς τὴν γῆν κατὰ τοὺς χοίρους νεύειν ἀναγκάζεις, καὶ τῷ διαβόλῳ πείθῃ. Καὶ γὰρ ὁ πονηρὸς δαίμων οὗτος ταύτην ἐπενόησε τὴν ἀσχημοσύνην, ἐκείνου ⁵⁴ σε τοῦ κάλλους ἀπάγων. Διὰ τοῦτο σε ἐνταῦθα εἰλκυσε, καὶ παρενοκίμεται Θεὸς οὐρανὸν δεικνύς ὑπὸ διαβόλου δέρματα δεικνύντος· μάλλον δὲ οὐδὲ δέρματα· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἔργα Θεοῦ· ἀλλὰ βλακείαν καὶ κακοτεχνίαν. Καὶ κάτω εἰς τὴν γῆν νεύει ὁ νέος περίεσις, ὁ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς φιλοσοφεῖν κελυθεῖς, μάλλον ἐγκαλλωπίζόμενος; τοῦτοίς, ἢ εἰ τὴν μεγάλων τι κατορθωτικὴν ἦν, καὶ ἀκροβατικὴν ἐπὶ τῆς ἐρηρᾶς, καὶ λύπας καὶ ἀθυμίας ἐντεῦθεν τίκτων ἑαυτῷ περιττά, μὴ μολύνῃ τῷ πληρῷ χειμῶνος ὄντος, μὴ καλύψῃ τῷ κοινορτῷ θέρου ἐπιστάντος. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; τὴν ψυχὴν ἀπασαν εἰς πηλὸν ἐβρόνθας διὰ ταύτης τῆς ἀσωτίας, καὶ χαμαὶ συρ-

³¹ τὰ] καὶ τὰ Μ. ³² αὐτῇ] Sic dedi pro vulgato αὐτῇ. quod tueretur G. L. αὐτῇ K. M. αὐτῇ (sic) H. ταύτης coniecit Sav. ³³ πρὸς] add. μόνον H. χρήσιμοι add. μόνον K. πρὸς τὸν π. μόνον ἡμῖν εἰσι χρ. βίον L. Sequens καὶ om. G. M. ³⁴ πρὸς τὰ παρόντα H. L. ³⁵ ἡ om. G. K. p. p. χρήσιμα G. χρήσιμος L. χρήσιμη K. M. ³⁶ τῶν om. L. καὶ τῶν παθμάτων om. M. ³⁷ διαφθείροντες G. K. ³⁸ οἰκίας Edd. μὴ pro οὐ bis habent K. L. ἀλλὰ τὰ ἀν. καὶ μὴ τὰ π. L. ³⁹ ὑποδηματοβράβων K. L. M. ⁴⁰ τοῦ τ. ε. ὀνόματος H. Mox ἐξαγάγῃ G. K. Infra στήσομεν pro τὰξομεν dant K. L. ⁴¹ Sic L. Mor. ceteri προσρτημένον. ⁴² ὅσην K. ⁴³ ἀνοίας] ἀπεχθείας H. L. ei mar. K. Vid. aliot. ⁴⁴ ὅσον K. L. ⁴⁵ ἀπαγορευόντος L. M. ἢ χρυσῷ] χρυσίου G. χρυσῶν H. ⁴⁶ ἐργάται G. M. ⁴⁷ τῶν om. G. K. M. ἀπέρχεται Edd. ⁴⁸ ὁμῖν G. H. K. ⁴⁹ τὸν om. G. M. ⁵⁰ ὑποδεέσθαι L. M. ⁵¹ ταῦτα om. K. L. M. ⁵² ἔγῃ] Sic L. ceteri ἔγῃ. p. p. ἐστὶν G. L. M. ⁵³ θαυμάσαι K. L. M. ⁵⁴ ὡς ἐκείνου G.

est. Videamus quoque, quis finis illius sit. Quis tandem finis illius est? Caelum, et celestia bona: gloria illa ineffabilis, spirituales thalami, fulgentes lampades, habitatio cum sponso; alia quæ nullus sermo, nulla mens declarare potest; ita ut hac in parte longe ab aliis differat. Nam artium pleraque ad præsens solum tempus utiles sunt nobis, hæc vero etiam ad futuram vitam. Si autem ita differt ab iis artibus quæ nobis in præsentem vitam sunt necessariae, ut a medicina, architectonica et similibus, multo magis ab aliis, quas si quis accurate exploret, neque artes esse dixerit. Quare ego alias superfluas non pro artibus habeo. Ad quid enim coquinaria et salsamentaria nobis utiles? Ad nihil certe: imo valde inutiles et noxiæ sunt, quæ et corpus et animam labefactant, quod morborum ægritudinumque omnium matrem voluptatem cum pompa magna inducant. Imo nec picturam, nec phrygionicam artes proprie dixerim. Nam in superfluis sumptus nos coniungit. Artes vero necessariae, quæ vitam nostram sustentant, nobis necessaria præbeant et appareant oportet. Ideo namque sapientiam indidit nobis Deus, ut inveniamus methodos, quibus possimus vitam conservare nostram: animalcula vero aut in parietibus aut in vestibus repræsentare ad quid, quæso, utile est? Ideo ex calceariorum et ex textorum artibus multa rescanda essent: nam ad luxum multa dederunt, et quod necessarium erat labefactarunt, arti malum artificium admiscentes; quod etiam architectonicæ accidit. Sed ut hanc, donec ædes, non autem theatra ædificaverit, ac necessaria, non autem superflua struxerit, artem vocabo: sic et textorium, donec vestimenta fecerit et assumenda, nec araneas imitata, multum risum excitaverit ac molliem ingentem, artem voco. Necnon calceariam artem, donec calceos fecerit, artis nomine non privabo; cum autem viros in mulierum formam traduxerit, molles et effeminosos ex calceorum forma fecerit, cum noxiis et superfluis illam locabinus. Scio me multis videri in minimis nimium immorari: neque tamen abistam. Omnium quippe malorum causa hæc est, eo quod parvi illa peccata momenti esse videantur, et ideo negligantur. Et quid hoc levius, inquires, peccatum umquam fuerit, cum quis calceos habet ornatos ac fulgentes, pedibus aptatos, si tamen hoc peccatum vocandum est? Vultis igitur illum aggrediar, qui sic loquitur, et quanta rei insit turpitudine ostendam? annon irascimini? Imo etiamsi irascamini, non multum curabo. Nam vos tante insipientiæ causa estis, qui rem ne peccatum quidem esse putatis, nosque ideo cogitis in huiusmodi luxum involvi.

5. *Contra luxum in calceis.* — Age igitur id exploremus, videamusque quantum sit malum. Cum enim serica fila, quæ ne in vestimentis quidem inserere honestum est, in calceis inseratis, quanta contumelia, quanto risu hæc digna sunt? Si vero sententiam meam despicias, audi Paulum cum magna vehementia id prohibentem, et tunc ridiculam rem esse comperies. Quid ergo ait ille? *Non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa* (1. Tim. 2. 9). Qua

igitur venia dignus fueris, quando Paulus uxori tuæ non permittit veste pretiosa uti, si tu luxum huiusmodi in calceos inducas, milleque modis appares rem ita contumellosam et ridiculam? Nam illam ob causam navis construitur, remiges conducuntur, proreus ductor et gubernator instituuntur, velum expanditur, pelagus trajectur, relictis uxore, liberis et patria, mercator vitam fluctibus committit, inque barbarorum regionem proficiscitur, mille periculis expositus ad hæc fila comparanda, ut post hæc omnia tu in calceis illa assuas et corium ornes. Ecquid tanta insania deterius? At veterum calcei non tales erant, sed quales decebat viros. Quamobrem vereor, ne procedente tempore, adolescentes apud vos mulierum calceis utantur, idque sine pudore. Quodque gravius est, hæc videntes patres non indignantur, sed rem ut indifferentem habent. Vultisne ut quid etiam gravius afferam? Hæc ita sunt dum multi egestate premuntur. Vultis in medium adducam Christum esurientem, nudum, undique captum, vinctum? Et quot fulminibus digni non eritis, dum illum negligitis necessario egenum cibo, et pelles cum tanto studio exornatis? Ille quidem cum discipulis legem daret, ne calceamenta quidem habere permisit: nos vero non modo nudis pedibus incedere non sustinemus, sed neque calceatis illo quo oporteret modo. Quid hac absurditate peius? quid magis ridiculum? Illud certe animi effeminati est, inhumani, nimis curiosi, vanissimi. Quandonam poterit necessariæ rei incumbere, qui his supervacaneis deditus est? quando juvenis huiusmodi animæ curam habebit, vel cogitabit etiam se animam habere? Nam vanissimus omnino erit qui hæc mirari compelletur, et immanissimus, qui his intentus pauperes negliget; virtute vacuus, qui totam vitam in hoc studio impendit. Nam qui florum præstantiam, colorum florem, hederaque speciem a tali textura emissam curiose perquirat, quandonam poterit cælum respicere? quando supernam illam pulchritudinem mirabitur is, qui pronus in terram pellium pulchritudinem miratur? Deus quidem extendit cælum, solem accendit, oculosque tuos sursum trahit, tu vero te ipsum cogis versus terram porcorum iustar respicere, diabolique morem geris. Nam ipse malignus daemon hanc turpitudinem excogitavit, ut te ab illa pulchritudine averteret; ideo te istuc attraxit, postponiturque Deus, cælum ostendens, diabolo pelles monstranti; imo non pelles, hæc quippe sunt Dei opus; sed molliem quamdam et pessimum artificium. Sic adolescens pronus versus terram circumit, qui celestia philosophari jussus est, magisque de his gloriatur, quam si quid magnum operatus esset, sicque molliter et delicate per forum incedit, mœrorem sibi doloremque concilians, ne hieme calceos luto commaculet, ne æstate pulvere operiat. Quid dicis, o homo? animamne totam in lutum coniecisti per huiusmodi luxum, num illam humi devolutam negligis, et de calceis tam anxie cogitas? Disce usum eorum, et erubescere quod tanti illa facias. Nam calcei ideo inventi sunt, ut lutum et cœnum calcent, nec non mœnas omnes

quæ in pavimento visuntur. Si autem id ferre non potes, solve illos et a collo suspende, vel capiti circumponere.

6. Vos quidem ridetis hæc audientes; ego vero in lacrymas erumpo videns illorum insaniam, et hujusmodi curam. Nam libentius illi corpus luto commacularent, quam hujusmodi calceos. Hinc illi levissimis dediti fiunt, atque alia ratione pecuniæ avidi. Nam qui in hæc insano studio ferri assueti sunt, in vestibus in aliisque omnibus multa insumant et impendant oportet. Qui si ambitiosum patrem habeat, augetur ejus absurda cupiditas; si avarum, cogitur alia turpiter aggredi, ut aurum ad hunc sumptum corradat. Hinc multi juvenes, et formam suam vendiderunt, et parasiti divitum effecti sunt, aliaque servilia subire ministeria, ut his facultatem explendæ cupiditatis emerent. Quod igitur hic pecuniæ amans futurus sit et levissimus atque ad necessaria omnino socors; hincque futurum sit ut alia admittere peccata cogatur, ex dictis manifestum est: quod item inhumanus sit futurus et vanæ gloriæ cupidus, nemo inficias eat. Inhumanus cum, viso paupere, amore ornatus sui ductus, ne respicere quidem dignabitur, sed dum calceos auro exornat, illum fame pereuntem despiciet. Vanæ gloriæ cupidus, dum in minimis videntium existimationem venari doctus deprehenditur. Neque enim puto ducem de exercitibus et tropæis suis ita gloriari, ut juvenem illum perditum de calceorum ornatu, de vestimentis defluentibus, de coma capitis: quamquam hæc omnia artificum aliorum opera sunt. Quod si de alienis non desinunt vane gloriari, quando de suis desinent? Alia quoque dicerem his graviora: at hæc vobis satis sunt. Illic ergo finem orandi facere oportet: hæc quippe dixi contra contentiosos, qui rem nihil absurdi habere dicebant. Et scio quidem multos ex juvenibus ne dictis quidem attendere, ita sunt ebrii, et huic morbo addicti; neque tamen silendum erat. Nam patres mente sani, ipsos ad modestiam inducere poterunt. Ne dicas igitur, Nihil hinc, nihil inde (a): hoc quippe, hoc omnia pessum-

(a) Dictum ab adolescentibus illis, quos carpit Chrysostomus, qui luxum magnum in calceis ipsis exhibebant.

dedit. Oportebat enim illos instituere, et in iis, quæ minima videbantur esse, honestos reddere, magnanimos, ornamentorum contemptores; sic enim illos in magnis etiam præclaros inveniremus. Quid enim elementorum disciplina vilis? Attamen ex ea rhetores, sophistæ, et philosophi evadunt. Si hæc ignorent, illa numquam scient. Hæc autem diximus non pueris tantum, sed etiam mulieribus et puellis. Illæ quippe sunt iisdem obnoxie peccatis; imo tanto magis, quanto modestiorem decet esse virginem. Quæ igitur illis dicta sunt, vobis etiam dicta putate, ne eadem repetamus. Nam tempus est ut sermonem precibus claudamus. Vos ergo nobiscum simul orate, ut juvenes qui ad Ecclesiam pertinent, modeste vivere maxime possint, et ad senectutem condecentem pervenire. Nam eis qui non temperanter vivunt, non optandum ut senectutem assequantur, illos vero qui in juventute senes imitantur, precor extremam attingere canitatem, et præclaros filios gignere, qui patribus gaudio sint, in primisque Deo omnium conditori, precor item ut morbum animi omnem abigat, non modo cum qui in calceis et vestimentis deprehenditur, sed et alium quemcumque. Nam adolescentia neglecta similis est incultæ terræ, quæ multas undique spinas gignit. Inmittamus ergo sancti Spiritus ignem, et malas hæc cupiditates uramus; inculta arva excolamus, ut semen possint suscipere; et juniores nostros alienis senibus sapientiores exhibeamus. Nam mirabile plane illud est, cum in juventute splendet temperantia, cum contra is, qui in senectute temperans est, non ita magnam referat mercedem, qui ætatis subsidium habeat. Illud autem mirum est, in fluctibus tranquillitate frui, et in fornace non comburi, atque in juventute non lascivire. Hæc itaque animo recolentes, imitemur beatum illum Josephum, qui in his omnibus conspicuus fuit, ut easdem quas ille coronas assequamur: quibus utinam omnes potiamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria et simul Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA L. al. LI.

CAP. 14. v. 23. *Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto, solus erat ibi.*

24. *Navicula autem jam in medio mari jactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus.*

1. *Solitudo tranquillitatis mater.* — Cur in montem ascendit? Ut nos doceat, commodum esse desertum, commodam solitudinem, cum Deo supplicandum est. Ideo sæpe deserta petit, ibique pernoctat orans, ut nos moneat, et tempus et locum ad tranquille precandam opportunum esse querendum. Solitudo enim tranquillitatis mater est, quietisque portus, ab omni nos tumultu liberans. Ille quidem his de causis illuc ascendit: discipuli vero rursus fluctibus agitantur,

et tempestate ut ante jactantur. Sed tunc illum in navicula habentes hæc patiebantur; nunc autem soli sunt et seorsim positi. Etenim illos paulatim et per gradus ad majora inducit, ut omnia fortiter ferant. Idcirco, cum periclitaturi primum erant, aderat quidem, sed dormiebat, ut præsto esset ad auxilium præstandum: nunc vero ut majori illis patientia exercerent, non id facit, sed abest, et in medio mari permittit tempestatem excitari, ut nulla fere spes salutis superesset, et tota nocte sinit eos fluctibus agitari, ut eorum, puto, excæcatum cor incitaret. Talis quippe res est timor, quem et tempestas et nox infehebant. Cum compunctione autem illa sui desiderio

μένην περιορᾷ, καὶ περὶ ὑποδημάτων τοσούτων ἔχεις ἄγωνα; Μάθε τὴν χρῆσιν⁶⁰ αὐτῶν, καὶ αἰδέσθητι τὴν ψῆφον ἣν περὶ αὐτῶν φέρεις. Ὅστες γὰρ πηλὸν πατεῖν καὶ βόρβορον, καὶ πᾶσαν τὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κηλῖδα, γέγονε τὰ ὑποδήματα. Εἰ δὲ οὐκ ἀνέχη, λαθὼν ἐξάρτησον τοῦ τραχήλου, ἢ τῇ κεφαλῇ περιβῆς.

ζ'. Καὶ ὅμως μὲν γελᾶτε ταῦτα ἀκούοντες· ἐμοὶ δὲ θακρύνει⁶¹ ἔπεισι τὴν τούτων μανίαν, καὶ τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν. Καὶ γὰρ ἦδιον⁶² ἂν οὗτοι τὸ σῶμα μολύναιεν πηλῷ, ἢ τὰ ἔδραμα ἐκείνα. Μικρολόγοι μὲν οὖν⁶³ οὕτω γίνονται, φιλαρχήματα δὲ πάλιν ἑτέρως. Ὁ γὰρ περὶ τὰ τοιαῦτα μαίνεσθαι καὶ σπουδάζειν ἐθισθεῖς, καὶ ἐν⁶⁴ ἱματίοις καὶ ἐν ποσὶ ἄλλοις ἅπας πολλῆς δαπάνης καὶ πολλῆς τῆς προσόδου. Κἂν μὲν⁶⁵ φιλότιμον ἔχη πατέρα, μᾶλλον αἰχμάλωτος γίνεται, τὴν ἄτοπον ταύτην ἐπιτείνων[512] ἐπιθυμίαν· ἂν δὲ μικρολόγον, ἀναγκάζεται ἑτέρα ἀσχημονεῖν, ὥστε χρυσὸν συνάγειν⁶⁶ εἰς τὰς τοιαύτας δαπάνας. Ἐνταῦθεν πολλοὶ τῶν νέων καὶ τὴν ὥραν ἀπέδοντο, καὶ παράστοιτο τοῖς εὐπόροις ἐγένοντο, καὶ ἑτέρας δουλοπρεπεῖς ὑπέμειναν διακονίας, ἀντὶ τούτων ὠνούμενοι τὸ τὰς τοιαύτας ἐπιθυμίας πληροῦν⁶⁷. Ὅτι μὲν οὖν καὶ φιλοχρήματος οὗτος ἔσται καὶ μικρολόγος, καὶ περὶ⁶⁸ τὰ ἀναγκαῖα πάντων ἀργότερος, καὶ πολλὰ ἀναγκασθήσεται ἁμαρτάνειν, ὅλην ἐκ τούτων· ὅτι⁶⁹ δὲ ὁμῶς καὶ κενόδοξος, οὐδὲ τοῦτο τις ἀντερεῖ· ὁμῶς μὲν, ὅταν πένθητα ἰδῶν, τῷ πόθῳ τοῦ καλλωπισμοῦ μῆδὲ θεωρακίαν δοκῇ, ἀλλὰ ταῦτα μὲν χρυσῷ καλλωπίζῃ⁷⁰, ἐκείνον δὲ ὑπὸ λιμοῦ διαφθειρόμενον περιορᾷ· κενόδοξος δὲ, ὅταν καὶ ἐν τοῖς μικροῖς παιδεύηται τὴν περὶ τῶν ὀνύκων δόξαν θηρῶν. Οὐ γὰρ οὕτως οἶμαι στρατηγὸν ἐπὶ τοῖς⁷¹ στρατοπέδοις καὶ τροπαίοις μέγα φρονεῖν, ὥς τοὺς⁷² ἀκολάστους νέους ἐπὶ τῷ καλλωπισμῷ τῶν ὑποδημάτων, ἐπὶ τοῖς συρομένοις ἱματίοις, ἐπὶ τῇ κουρᾷ τῆς κεφαλῆς· καίτοιγε ταῦτα πάντα τεχνιτῶν ἔργα εἰσὶν ἑτέρων. Εἰ δὲ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις οὐκ ἀφίστανται κενόδοξοι, ποτε ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἀποστήσονται; Εἴπω καὶ ἑτέρα τούτων χαλεπώτερα, ἢ καὶ ταῦτα ὁμῶν ἀπόχρη; Οὐκοῦν ἀνάγκη καταλύσαι τὸν λόγον ἐνταῦθα· ἐπεὶ καὶ ταῦτά μοι εἰρήναι διὰ τοὺς φιλονεικούς καὶ οὐδὲν ἄτοπον τὸ πρᾶγμα εἶναι λέγοντας. Καὶ οἷσα μὲν θὲν πολλοὶ τῶν νέων οὐδὲ προσέξουσιν τοῖς λεγομένοις, μεθύοντες ἅπασι τῷ πάθει· οὐ μὴν διὰ τοῦτο σιγήσαι εἶδει. Οἱ γὰρ νοῦν ἔχοντες πατέρες καὶ ὑγιαίνοντες τέως, καὶ ἀκοντας αὐτοὺς εἰς τὴν προσήκουσαν

ἐσχημοσύνην ἐμβιδάσαι δυνήσονται. Μὴ τοίνυν λέγε, οὐδὲν παρὰ τοῦτο, καὶ⁷³ οὐδὲν παρ' ἐκεῖνο· τοῦτο γάρ, τοῦτο πάντα ἀπώλεσεν. Ἐδεῖ γὰρ⁷⁴ καὶ ἐνταῦθεν αὐτοὺς παιδεύειν, καὶ ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι μικρῶν σεμνοῦς ποιεῖν, μεγαλοφύρους, κρείττους σχημάτων⁷⁵· οὕτως αὐτοὺς καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις εὐρήσασθαι δοκίμους. Τί γὰρ τῆς τῶν στοιχείων μαθήσεως εὐτελέστερον; Ἄλλ' ὅμως ἀπὸ τούτων καὶ ῥήτορες, καὶ σοφισταί, καὶ φιλόσοφοι γίνονται· κἂν ταῦτα ἀγνοήσωσιν, οὐδὲ ἐκεῖνά ποτε εἰσονται. Ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐ πρὸς νέους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς γυναῖκας καὶ κόρας εἰρήναι. Καὶ γὰρ καὶ αὗται τοῖς τοιούτοις ἐγκλήμασιν ὑπόκεινται, καὶ πολλῷ μᾶλλον, ὅσην παρθένῳ κοσμιότης ἐπιτήδειον. Τὰ τοίνυν πρὸς ἐκείνους εἰρημένα καὶ πρὸς ὁμᾶς εἰρῆσθαι νομίζετε, ἵνα μὴ πάλιν τὰ αὐτὰ ἀναλάβωμεν. Καὶ γὰρ ὥρα λοιπὸν εὐχῇ κατακλίσαι τὸν λόγον. Ἀπαντες τοίνυν ἡμῖν συνεύξασθε, ὥστε τοὺς νέους τοὺς⁷⁶ τῆς Ἐκκλησίας· μάλιστα δυνήθηται κοσμίως ζῆν, καὶ εἰς γῆρας ἔλθειν αὐτοῖς πρέπον. Ὡς τοὺς γε οὐχ οὕτω ζῶντας, οὐδὲ εἰς γῆρας ἔλθειν καλόν· τοὺς δὲ καὶ ἐν νεότητι γεγηρακότες εὐχομαι καὶ εἰς πολιὰν βαθυτάτην εἶθειν, καὶ πατέρας γενέσθαι παιδῶν δοκίμων, καὶ τοὺς γεγενηκότες εὐφράναι, καὶ πρὸ γε πάντων τὸν πεποιηκότα αὐτοὺς Θεόν, καὶ πᾶσαν ἐξελάσαι[513] νόσον, οὐ τὴν ἐν τοῖς ὑποδήμασιν, οὐδὲ τὴν ἐν τοῖς ἱματίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν. Καὶ γὰρ οἷον γῇ χερσουμένη, τοιοῦτόν ἐστι καὶ νεότης ἀμελουμένη, πολλὰς πολλαχόθεν⁷⁷ ἐκφέρουσα τὰς ἀκάνθας. Ἐπαφρομεν τοίνυν τὸ πῦρ τοῦ Πνεύματος, καὶ κατακαύσωμεν τὰς πονηρὰς ταύτας ἐπιθυμίας, καὶ νεώσωμεν τὰς ἀρούρας, καὶ ἐτοιμοὺς πρὸς τὴν τοῦ σπόρου παιτήσωμεν ὑποδοχὴν, καὶ τοὺς νέους τοὺς παρ' ἡμῖν τῶν ἀλλαχού γερόντων ἀποδείξωμεν σωφρονεστέρους. Καὶ γὰρ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἐστίν, ὅταν ἐν νεότητι σωφροσύνη λάμπη, ὥς ὅγε ἐν γῆρᾳ σωφρονὸν οὐδὲ μισθὸν ἂν ἔχει⁷⁸ πολὺν, ἀκριθεὶς τὴν ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἀσφάλειαν ἔχων. Τὸ δὲ παράδοξον, ἐν κύμασι γαλήνης ἀπαλαῦειν, καὶ ἐν καμίνῳ μὴ κατακαίεσθαι, καὶ ἐν νεότητι μὴ ἀσελγαίνειν. Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, ζηλώσωμεν τὸν μακάριον ἐκεῖνον Ἰωσήφ, τὸν διὰ πάντων⁷⁹ λάμπαντα τούτων, ἵνα καὶ τῶν αὐτῶν ἐπιτύχωμεν στεφάνων αὐτῷ· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁶⁰ χρῆσιν K. L. ⁶¹ θακρύνει K. M. ⁶² ἥδιον Edd. ⁶³ οὖν om. G. L. M. ⁶⁴ ἐν] add. τοῖς Edd. ⁶⁵ ἂν μὲν G. K. M. ⁶⁶ συνάγειν L. ⁶⁷ συρομένοις G. M. ⁶⁸ ἐκπληροῦν G. K. ⁶⁹ περὶ] πρὸς K. L. ⁷⁰ καλλωπίζει. ⁷¹ τοῖς om. G. στρατοπέδοις καὶ om. H. K. M. τοῖς στρ. καὶ om. L. Curtian lectionem secuti sunt Interpp. ⁷² τοὺς om. K. ὡς ἀκολάστους νέων G. ὡς ἀκολάστους νέων Edd. ⁷³ καὶ om. G. ⁷⁴ γὰρ] add. εἶδει L. M. p. p. ἐνταῦθα G. ⁷⁵ σχημάτων] χρημάτων H. K. L. M. Arm. ornamentorum Ge. Sequitur οὕτω γὰρ K. καὶ οὕτως L. M. ⁷⁶ τοὺς om. L. M. ⁷⁷ πανταχόθεν L. M. ⁷⁸ ἔχει] Sic codd. praefer G. vulgo ἔχη. Deinde ἀκριθεὶς om. G. K. L. M. ⁷⁹ πασῶν G. M.

OMIAIA N.

Καὶ ἀπολύσας τοὺς δούλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν προσεύξασθαι. Ὅψις δὲ γενομένης, μένος ἦν ἐκεῖ. Τὸ δὲ πλοῖον ἦδη μέσον τῆς θαλάσσης ἦν⁸⁰, βασανίζομενον ὑπὸ τῶν κυμάτων· ἦν γὰρ ἐνταῖος ὁ ἀνεμός.

α'. Τίνος ἔνεκεν εἰς τὸ ὄρος ἀναβαίνει; Παιδεύων ἡμᾶς, ὅτι καλὸν ἡ ἐρημία καὶ ἡ μόνωσις, ὅταν ἐντευχάνει δὴ θεῷ⁸¹. Διὰ τοῦτο συνεχῶς εἰς τὰς ἐρημίας ἅπεις, κακεῖ διανυκτερεύεις πολλὰς ἐυχόμενος, παιδεύων ἡμᾶς καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ τόπου

θηρᾶσθαι ἐν ταῖς εὐχαῖς ἀταραξίαν. Ἐσχίας γὰρ μὴ-τηρ ἡ ἐρημος, καὶ γαλήνη, καὶ λιμὴν, ἀπάντων ἀπαλάττωσα θυρόδυν ἡμᾶς. Αὐτὸς μὲν οὖν⁸² διὰ τοῦτο ἀνέβαινε ἐκεῖσε· οἱ δὲ μαθηταὶ κλυδωνίζονται πάλιν, καὶ χειμῶνα ὑπομένουσιν οἷον καὶ πρότερον. Ἀλλὰ τότε μὲν ἔχοντες αὐτὸν ἐν τῷ πλοίῳ τοῦτο ἔπασχον· νῦν δὲ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες μόνοι. Καὶ γὰρ ἥρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὰ μεζίονα αὐτοὺς ἐνάγει καὶ ἐμβιδάζει, καὶ εἰς τὸ φέρειν πάντα γενναίως. Διὰ δὲ τοῦτο, ὅτε μὲν

⁸⁰ Καὶ τὸ πλοῖον ὡς σταδίους τριάκοντα ἦν μέσον τῆς θ. G. K. Locum S. S. ad v. προσεύξασθαι claudit M. ad v. κυμάτων H. et 5 Mosq. ⁸¹ τῷ θεῷ G. H. p. p. τοι om. iidem. ⁸² οὖν] γὰρ G. οὖν om. M.

πρώτον κινδυνεύειν ἐμελλον, παρὴν μὲν, ἐκάθευθε δέ, ὥστε ἐξ ἑτοίμου δοῦναι τὴν παραμυθίαν αὐτοῖς· νυνὶ δὲ ἐπὶ μείζονα ἄγουν αὐτοὺς ὑπομονήν, οὐδὲ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ὅπως, καὶ ἐν μέσῃ θαλάσῃ συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα διεγερθῆναι, ὡς μὴδὲ προσδοκῆσαι πῶθεν ἐλπίδα σωτηρίας, καὶ ὅλην τὴν νύκτα ἀφίησιν αὐτοὺς κλυδωνίζεσθαι, διεγείρων [514] αὐτῶν, ὡς οἶμαι, πέπωρωμένην τὴν καρδίαν. Καὶ γὰρ τοιοῦτον ὁ φόβος, ὃν μετὰ τοῦ χειμῶνος καὶ ὁ καὶρός ποιεῖ. Μετὰ δὲ τῆς κατανύξεως καὶ εἰς ἐπιθυμίαν μείζονα αὐτοὺς ἐνέβαλε τὴν αὐτοῦ, καὶ εἰς μνήμην διηνεκῇ. Διὰ δὲ τοῦτο οὐκ εὐθέως αὐτοῖς ἐπίστη· *Τετάρτη γὰρ φυλακῇ, φησί, τῆς νυκτὸς ἡλθε πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης*· παιδεύων αὐτοὺς μὴ ταχέως λύσιν ἐπιζητεῖν τῶν συνεχόντων δεινῶν, ἀλλὰ φέρειν τὰ συμπίπτοντα γενναίως. Ὅτε γοῦν προσεδόκησαν ἀπαλλαγῆσθαι, τότε ἐπετάθη πάλιν ὁ φόβος. *Ἰδόντες γὰρ αὐτὸν, φησὶν, οἱ μαθηταὶ περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἐταράχθησαν, λέγοντες φάντασμα εἶναι, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου ἔκραξαν.* Καὶ γὰρ αἱ τοῦτο ποιεῖ· ὅταν μέλλῃ λύειν τὰ δεινὰ, ἔτερα χαλεπώτερα ἐπάγει καὶ φοβερώτερα· ὃ δὲ καὶ τότε συνέβη. Μετὰ γὰρ τοῦ χειμῶνος καὶ ἡ βίσις αὐτοὺς ἐθροῦθησε τοῦ χαίματος οὐχ ἤττον. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ σκότος ἔλυσε, οὐδὲ φανερὸν ἑαυτὸν εὐθέως ἐποίησεν, ἀλείφον αὐτοὺς, ὅπερ εἶπον, ἐν τῇ συνεχείᾳ τῶν φόβων τούτων, καὶ παιδεύων εἶναι καρτερικούς. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ *ἰὼδ ἐποίησαν*· ὅτε γὰρ ἐμελλε λύειν [τὸν φόβον καὶ³³] τὸν πειρασμὸν, τότε τὸ τέλος χαλεπώτερον εἶσαε γενέσθαι· οὐ διὰ τὸν τῶν παίδων θάνατον λέγω, καὶ τὰ ῥήματα τῆς γυναικὸς, ἀλλὰ διὰ τὰ δεινὰ τὰ τῶν οἰκετῶν, καὶ τῶν φίλων. Καὶ ὅτε τὸν *Ἰακώβ* ἐξαρκάζειν ἐμελλε τῆς ἐν τῇ ξένῃ τάλαιπωρίας, ἀφῆκε διεγερθῆναι καὶ μείζονα γενέσθαι τὸν θόρυβον. Καὶ γὰρ ὁ κηδεστὴς καταλαθεῖν θάνατον ἠπείλει, καὶ μετ' ἐκείνων³⁴ ὁ ἀδελφὸς διαδέχεσθαι μέλλον, τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπεκρέμασε κίνδυνον. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐνὶ καὶ ἐν μακρῷ χρόνῳ καὶ σφοδρῶς πειράζεσθαι, ὅταν μέλλωσιν ἐκβαίνειν τοὺς ἀγῶνας οἱ δίκαιοι, βουλόμενος αὐτοὺς πλεονεκεῖν, ἐπιτείνει τὰ γυμνάσια. Ὁ καὶ ἐπὶ τοῦ *Ἀδράμ* ἐποίησε, τὸν³⁵ *ἔσχοντο ἄθλον τὸν τοῦ παιδὸς θεῖς.* Οὕτω γὰρ καὶ φορητὰ ἔσται τὰ ἀφόρητα, ὅταν ἐπὶ θύραις ἐπάγηται ἐγγὺς ἔχοντα τὴν ἀπαλλαγὴν. Τοῦτο δὲ καὶ τότε ἐποίησε, καὶ οὐκ πρότερον ἀπεκάλυψεν ἑαυτὸν ὁ Χριστὸς, ἕως ὅτε ἔκραξαν. Ὅσῳ γὰρ ἐπετεινέτο τὰ τῆς ἀγωνίας, τοσούτῳ μᾶλλον ἠσμένον³⁶ αὐτοῦ τὴν παρουσίαν. Εἴτα, ἐπειδὴ ἐβόησαν, φησὶν, *Εὐθέως· ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέγων· Θαρσεῖτε, ἐγὼ εἰμι· μὴ φοβεῖσθε.* Τοῦτο τὸ ῥήμα τὸν φόβον ἔλυσε, καὶ θαρρῆσαι παρεσκεύασεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς βίσεως αὐτὸν οὐκ ἐγίνωσκον, καὶ διὰ τὸ παράδοξον τῆς βαδίσσεως καὶ διὰ τὸν καιρὸν, ἀπὸ τῆς φωνῆς ὄλλον ἑαυτὸν ποιεῖ. Τί οὖν ὁ Πέτρος, ὁ πανταχοῦ θερμὸς καὶ αἱ τῶν ἄλλων προπῆδων· *Κύριε, εἰ σὺ εἶ, φησί, κέλευσόν με πρὸς σέ ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα.* Οὐκ εἶπεν, *Εὔξαι καὶ παρακάλεσον*, ἀλλὰ, *Κέλευσον*. Εἶδες πόση ἡ θερμότης; πόση ἡ πίστις; Καίτοιγε ἐκ τούτου πολλὰ τοῦ κινδυνεύει, ἐκ τοῦ πέρα τοῦ μέτρου ζητεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα πολὺ μέγα ἐξήγησε, δι' ἀγάπην μόνον, οὐ δι' ἐπίδειξιν. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, *Κέλευσόν με βαδίσαι ἐπὶ τὰ ὕδατα*· ἀλλὰ [515] *τί; Κέλευσόν με ἐλθεῖν πρὸς σέ.* Οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἐφίλει τὸν Ἰησοῦν. Τοῦτο καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐποίη-

σεν· οὐκ ἠνέσχετο μετὰ τῶν ἄλλων ἐλθεῖν, ἀλλὰ προσήθησεν. Οὐ τὴν ἀγάπην δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν ἐπιδείκνυται. Οὐ γὰρ μόνον ἐπίστευσεν, ὅτι αὐτὸς δύναται περιπατεῖν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἀλλ' ὅτι καὶ ἑτέρους ἐνάγειν καὶ ἐπιθυμεῖ ταχέως ἐγγὺς αὐτοῦ γενέσθαι. Ὁ δὲ εἶπεν, *Ἐλθέ. Καὶ καταβάς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ Πέτρος, περιπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, καὶ ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν.* Βλέπων δὲ τὸν ἀνεμὸν *ἰσχυρὸν, ἐφοβήθη, καὶ ἀρξάμενος καταπορεύεσθαι, ἔκραξε λέγων· Κύριε, σῶσόν με.* Εὐθέως δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπελάβετο αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ· *Ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας;* Τοῦτο τοῦ προτέρου παραδοξότερον. Διὰ τοῦτο μετ' ἐκεῖνο τοῦτο γίνεται. Ὅτε γὰρ ἔδειξεν, ὅτι κρατεῖ τῆς θαλάσσης, τότε καὶ ἐπὶ τὸ θαυμαστότερον ἐξάγει τὸ σημεῖον. Τότε μὲν γὰρ τοῖς ἀνέμοις ἐπετίμησε μόνον· νυνὶ δὲ καὶ αὐτὸς βαδίζει, καὶ ἑτέρῳ παραχωρεῖ τοῦτο ποιεῖν· ὅπερ εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν γενέσθαι ἐκέλευσε, οὐκ ἂν ὁμοίως κατεδέξατο ὁ Πέτρος, διὰ τὸ μηδέπω τοσαύτην κακότησιν πιστῶν.

β'. Τίνος οὖν ἔνεκεν³⁷ ὁ Χριστὸς ἐπέτρεψε; Καὶ γὰρ εἰ εἶπεν, *Οὐ δύνασαι, πάλιν θερμὸς ὢν ἀντίειπεν ἄν.* Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτὸν πείθει, ἵνα εἰς τὸ μέλλον σωφρονισθῇ. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἀνέχεται. Καταβάς τοῖνον κλυδωνίζεται· ἐφοβήθη γάρ. Καὶ τοῦτο τὸ κλυδωνίον ἐποίησε· τὸν δὲ φόβον ὁ ἀνεμὸς ἐργάσατο. Ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶν, ὅτι *Ἦθελοι λαβεῖν αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον, καὶ εὐθέως τὸ πλοῖον ἐγένετο εἰς τὴν γῆν, εἰς ἣν ὑπῆγον*· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο δηλῶν. Ὅσα μελλόντων αὐτὸν πρὸς τῇ γῇ γίνεσθαι, ἐπέβη τοῦ πλοίου. Καταβάς τοῖνον ἀπὸ τοῦ πλοίου, πρὸς αὐτὸν ἦει³⁸, οὐχ οὕτω τῷ περιπατεῖν ἐπὶ τῶν ὕδατων, ὡς τῷ πρὸς αὐτὸν ἐρχεσθαι χαίρων. Καὶ τοῦ μείζονος περιγενόμενος, ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος ἐμελλε πάσχειν κακῶς, τῆς τοῦ ἀνέμου λέγω ῥύμης, οὐ τῆς θαλάττης. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις· πολλάκις τὰ μεγάλα κατορθοῦσα, ἐν τοῖς ἐλάττοις ἐλέγχεται.

Οἷον ὁ Ἥλιος ἐπὶ τῆς Ἰερζάβελ ἐπαθεν· οἷον ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ Αἰγυπτίου· οἷον ὁ Δαυὶδ ἐπὶ τῆς Βηρσαβέ. Οὕτω δὲ καὶ οὗτος· ἔτι τοῦ φόβου ἐνακμαζόντος ἐπιβῆναι τῶν ὕδατων ἐθάβρησε, πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἀνέμου ἐμβολὴν οὐκέτι ἡδυνήθη στήναι, καὶ ταῦτα ἐγγὺς ὢν τοῦ Χριστοῦ. Οὕτως οὐδὲν ὠφέλει ἐγγὺς εἶναι τοῦ Χριστοῦ, μὴ πιστεῖν ὄντα ἐγγύς. Τοῦτο δὲ καὶ τὸ μέτρον ἐδείκνυ³⁹ τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ μαθητοῦ, καὶ τοὺς ἄλλους παρεμυθεῖτο. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν δύο ἀδελφῶν ἠγανάκτησαν, πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα· οὐπω γὰρ ἦσαν Πνεύματος ἡξωμένοι. Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ τοιοῦτοι. Πανταχοῦ γοῦν τῶν πρωτείων παραχωροῦσι τῷ Πέτρῳ, καὶ ἐν ταῖς δημηγορίαις αὐτὸν προβάλλονται, [516] καίτοιγε ἀγροικότερον τῶν ἄλλων διακείμενον. Καὶ διατὶ οὐκ ἐπέταξε τοῖς ἀνέμοις παύσασθαι, ἀλλ' αὐτὸς ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπελάβετο αὐτοῦ; Ὅτι τῆς ἐκείνου πίστεως ἔδει. Ὅταν γὰρ τὰ παρ' ἡμῶν ἐλλιμπάνῃ, καὶ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἴσται. Δεικνὺς τοῖνον ὅτι οὐχ ἡ τοῦ ἀνέμου ἐμβολή, ἀλλ' ἡ ἐκείνου ὀλιγοπιστία τὴν περιτροπὴν ἐργάσατο, φησὶν· *Εἰς τί ἐδίστασας, ὀλιγόπιστε;* Ὅστε εἰ μὴ ἡ πίστις ἠθώβησε, καὶ πρὸς τὸν ἀνεμὸν ἂν ἔσθη βλάβος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ, τὸν ἀνεμὸν ἐξέπνευ, δηλῶν⁴⁰ ὅτι οὐδὲν ἐκείνος παραβλάπτει, ὅταν ἡ πίστις ᾗ πεπηγυῖα. Καὶ καθάπερ νεοττὸν πρὸ καιροῦ τῆς καλιᾶς ἐξελεθόντα⁴¹ καὶ μέλλοντα κατα-

³³ Que inclusimus, non exstant in K. L. M. nec in suis legerunt Interpretes. ³⁴ Sic H. L. Ep. vulgo ἠσμένοντο. ³⁵ ἐπέτρεψε add. διὰ τὴν πολλὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην G. ³⁶ εἴη H. M. Correxuit Montef. ³⁷ ἐνδείκνυται G. K. M. p. p. παραμυθεῖται G. ³⁸ δηλῶν δεικνὺς Edd. Illic duo folia desunt in cod. M. qui rursus incipit media p. 518. ³⁹ προελθόντα Edd.

magis illos inflammavit, ut sui perpetuam memoriam retinerent. Ideo non statim illis adfuit : nam ait : 25. *Quarta custodia noctis venit ad eos ambulans supra mare* ; ut doceret illos ne malorum finem cito quærent, sed quæ accidebant fortiter ferrent. Quando igitur expectabant se liberandos esse, tum auctum est periculum et timor major : nam inquit : 26. *Cum viderent eum discipuli ambulantem supra mare, turbati sunt, dicentes phantasma esse, et præ timore clamaverunt.* Semper enim hoc facit : cum ærumnas soluturus est, alias gravioras infert et terribiliores : quod etiam tunc contigit. Nam et tempestas, nec minus visum illud, ipsos turbavit, ideo neque tenebras solvit, neque seipsum statim ostendit, exercens illos, ut dixi, per terrorum assiduitatem, et docens ut patientes essent. Hoc et in Jobo fecit ; cum enim metum et tentationem soluturus erat, tunc finem permisit esse graviolem ; non ex morte filiorum, neque ex uxoris dictis, sed ex opprobriis servorum et amicorum. Et cum Jacobum in peregrina terra a miseria erepturus erat, exagitari illum et majorem perpeti sivit perturbationem. Nam socer ejus apprehensum occidere minabatur, et post illum frater excipiens, in extremum periculum conjecit. Quia enim non possunt justi diuturno tempore vehementer tentari, cum ex certamine evasuri sunt, ut majus lucrum reportent, exercitationes auget. Id etiam in Abrahamo fecit, cujus postremum certamen immolandum filius erat (Gen. 22. 1). Tunc enim intolerabilia tolerari poterunt, cum in januis, ut ita dicam, inferantur, et jam proxima est liberatio. Hoc et tunc fecit, nec prius Christus se ipsis cognoscendum præbuit, donec clamaverunt. Quanto enim major erat trepidatio, tanto gratior ejus præsentia videbatur ipsis. Cum enim clamassent, ait : 27. *Statim loquutus est illis Jesus dicens : Confidite, ego sum, nolite timere.* Hoc dictum timorem excussit, et fiduciam indidit. Quia enim ipsum tunc de facie non noverant, et ob inauditum ambulandi genus, et ob noctis tempus, a voce se noscendum præbet. Quid igitur Petrus, semper fervidus, semper ante alios præsilens? 28. *Domine, si tu es, inquit, jube me venire ad te super aquas.* Non dixit : Ora et precare, sed *Jube.* Viden' quantus fervor? quanta fides? Quamquam hinc sæpe periclitaretur, quod ultra vitium mensuram quæreret. Nam hic rem maximam postulabat, ob caritatem solum, non ad ostentationem. Non enim dixit, *Jube me ambulare super aquas* ; sed quid? *Jube me venire ad te.* Nemo quippe ita Jesum amabat. Illud etiam post resurrectionem fecit. Neque enim sustinuit cum aliis venire, sed præcurrit. Nec modo amoris, sed etiam fidei suæ argumenta præbet. Neque solum credidit posse ipsum ambulare supra mare, sed etiam aliis parem facultatem dare : desideratque cito ad ipsum pervenire. 29. *Ipsæ autem dixit : Veni.* Et cum descendisset de navicula Petrus, ambulabat super aquas, et venit ad Jesum. 30. *Ubi vidit autem ventum validum, timuit : et cum cœpisset mergi, clamavit dicens, Domine, salvum me fac.* 31. *Statim vero Jesus extendens manum*

apprehendit eum, et dicit ei : Modicæ fidei, quare dubitasti? Hoc priore mirabilius est. Ideo post illud accidit. Cum enim ostendisset se mari imperare, tunc signum mirabilius effecit. Tunc enim ventis imperavit tantum ; nunc autem et ipsæ ambulat, et alium permittit ambulare : quod si initio jussisset, non sic eam rem suscepisset Petrus, quia nondum tanta præditus erat fide.

2. Cur ergo Christus id permisit? Quia si dixisset, Non potes, ille, qui fervens erat, contradixisset. Ideoque ex ipsa re illum id persuasum habere voluit, ut in futuro modestior esset. Sed neque sic se potest continere. Cum descendisset igitur, fluctibus exagitabatur : timebat enim. Ut exagitaretur, fluctus effecit ; ut timeret, ventus. Joannes (Cap. 6. 21) autem ait, voluisse eos ipsum in naviculam accipere, et confestim naviculam venisse ad terram, ad quam tendebant ; id ipsum significans, ita ut cum ad terram appulsuri essent, in navigium ascenderet. Cum descendissent ergo de navi, ad ipsum ibat, non ita gaudens quod supra aquas ambularet, quam quod ad ipsum veniret : et cum id quod majus erat assequeretur, ex minori periclitaturus erat, a venti dico impetu, non a mari. Talis quippe est humana natura : sæpe cum magna superavit, a minoribus vincitur.

Petrus non nisi deficiente fide super aquas titubavit. Christus divinitatis suæ fidem adstruebat nedum destrueret. In Eucharistia ipsum Christi corpus comeditur. — Quod etiam Elias sub Jezabele passus est, quod Moyses ab Ægyptio, David a Bersabee. Ita et Petrus : instante adhuc terrore super aquas ambulare ausus est, sed contra venti impetum stare non potuit, et hoc cum prope Christum esset. Ita nihil juvat esse prope Christum, nisi fide prope sis. Hoc porro quantum esset inter Magistrum et discipulum intervallum ostendit, atque consolationi fuit. Nam si de duobus fratribus irati sunt, multo magis hic indignati fuissent : nondum enim Spiritum sanctum acceperant. Sed postea non tales fuerunt. Ubique enim primas Petro concedunt, et ad conciones publicas illum præferunt, quamvis cæteris rudior videretur. Sed cur non imperavit ventis ut quiescerent, sed extensa manu apprehendit eum? Quia fide ipsius opus erat. Cum enim nostra desinunt, quæ Dei sunt etiam sistuntur. Ostendens igitur, non venti impetum, sed modicam ejus fidem ipsum evertisse, ait : *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Itaque nisi fides infirma fuisset, etiam contra ventum facile stetisset. Quapropter illo apprehenso, ventum flare sinebat, ostendens nihil ipsum lædere, si fides firma esset. Et sicut pullum, ante tempus e nido egressum, et jamjam delapsurum, mater alis sustentans in nidum reducit, sic et Christus fecit. 32. *Et cum ascendissent in naviculam, tunc cessavit ventus.* Prius quidem dicebant : *Qualis est hic homo, quia venti et mare obediunt ei (Matth. 8. 27)?* Nunc autem non sic. 33. *Nam Qui in navicula erant, inquit, venientes adoraverunt eum dicentes : Vere Filius Dei es.* Viden' quomodo paulatim ad sublimiora omnes ducat? Nam quia in mari ambulavit, et quia

ñum jussit id facere, ac periclitantem servavit, hinc fides eorum admodum aucta est. Tunc enim mare increpavit, nunc non increpat, alio majorique modo potentiam suam ostendens. Ideo dicebant: *Vere Filius Dei es*. Quid igitur? an increpavit eos qui hoc dicerent? Imo contra omnino: hoc dictum etiam firmavit, cum majori potestate curans eos qui accederent, et non ut antea. 34. *Et cum transfretassent, inquit, venerunt in terram Genesaret.* 35. *Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in omnem circum regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes.* 36. *et rogabant ut tangerent fimbriam vestimenti ejus, et quotquot tetigerunt, salvi facti sunt.* Non enim ut prius ipsum ad domos suas trahebant, nec querebant ut manu tangeret, ac verbis imperaret: sed sublimius sapientiusque, ac cum majori fide curationem impetrabant. Nam ea quæ fluxum sanguinis patiebatur, omnibus philosophiæ hujus magistra fuit. Ut ostendat autem evangelista, jam a multo tempore ipsum in has partes venisse, ait: *Cum cognovissent viri loci illius, miserunt ad omnem circum regionem, et ægrotos offerebant ei.* Attamen tempus non modo non solvit fidem, sed et majorem effecit, et vigentem servavit. Tangamus ergo nos quoque fimbriam vestimenti ejus; imo, si velimus, totum ipsum habemus. Nam corpus nunc nobis propositum est; non vestimentum tantum, sed corpus; non ut tangamus solum, sed etiam ut comedamus, et satiemur. Accedamus itaque cum fide, singuli ægrotantes. Nam si ii qui in fimbriam vestimenti ejus tangebant, tantam sibi attraxere virtutem, quanto magis ii qui totum ipsum tenent? Accedere autem cum fide non est tantum propositum corpus accipere, sed cum puro corde tangere, atque ita affectum esse, ac si ad ipsum Christum accedas. Quid enim, si vocem ejus non audis? At vides illum jacentem, imo vero vocem ejus audis, loquentis per evangelistas.

3. Credite igitur, nunc illam cœnam celebrari, in qua ipse recumbebat. Nihil quippe hæc ab illa differt. Neque enim hanc homo efficit, illam Christus, sed hic ipse utramque. Quando igitur sacerdotem tibi præbentem vides, ne putes sacerdotem hoc facere; sed Christi manum esse quæ extenditur. Sicut enim cum sacerdos baptizat, non ipse baptizat, sed Deus, qui caput tuum invisibili virtute tenet, ac neque angelus, neque archangelus, nec alius quispiam audeat accedere et te tangere: sic et nunc. Nam cum Deus solus regenerat, id Dei solius donum est. Nonne vides eos qui hic in filios adoptantur, quomodo non rem servis committant, sed ipsi ad forum judiciale adsint? Sic Deus non angelis hoc munus commisit: sed ipse adest jubens et dicens: *Nolite vocare patrem super terram (Matth. 23. 9);* non ut parentes contemnant; sed ut illis omnibus factorem tuum anteponas, qui te inter filios suos adscripsit. Nam qui id quod majus erat dedit, hoc est, seipsum, multo magis dignabitur suum tibi tradere corpus. Audiamus igitur, et sacerdotes, et subditi eis, quanto munere dignati sumus; audiamus, et perhorrescamus. Sacras nobis

carnes suas comedendas dedit, seipsum apposuit immolatum. Quæ igitur nobis excusatio erit, cum tali pasti cibo, taliter peccemus? cum agnum comedentes, lupi efficiamur? cum ovem manducantes, instar leonum rapimus? Hoc quippe mysterium non solum a rapina, sed etiam a levi inimicitia puros semper esse jubet. Nam hoc mysterium, pacis est mysterium: nec sinit divitiis esse addictos. Nam si ipse propter nos sibi ipsi non pepercit, quo erimus digni supplicio si divitiis parcamus, animamque negligamus, pro qua ipse sibi ipsi non pepercit? Judæis quidem quotannis in memoriam beneficiorum suorum solemnitates Deus instituit; tibi vero singulis pene diebus per hæc sacra mysteria. Ne igitur crucem erubescas: hæc quippe sunt decora nostra, hæc nostra mysteria, hoc ornatur munere, hoc gloriamur. Si dixerio, Cælum et terram extendit, mare effudit, prophetas et angelos misit, nihil huic rei par dixerio. Hoc quippe caput est honorum omnium, quod Filio suo non pepercerit, ut servos ab alienatis servaret. Nullus ergo Judas hanc adeat mensam; nullus Simon: ambo enim per avaritiam perierunt. Fugiamus itaque hoc barathrum, neque putemus nobis satis esse ad salutem, si postquam viduas et pupillos exspoliavimus, poculum aureum et gemmis ornatum mensæ offeramus. Nam si vis hoc sacrificium honorare, animam offer, ob quam Christus immolatus est: hanc facito auream: si vero ipsa sit plumbo et testa deterior, vas autem aureum sit, quid inde lucri? Ne igitur hoc eurem solum ut aurea vasa offeramus, sed ut ex justis laboribus. Hæc quippe sunt auro pretiosiora, quæ non ex avaritia et rapina parita sunt. Neque enim auri vel argenti officina est ecclesia, sed angelorum celebritas: quare animabus nobis est opus: nam hæc vasa propter animas admittit Deus. Non erat argentea mensa illa, nec aureus calix in quo sanguinem suum discipulis Christus dedit: sed tamen omnia illa pretiosa erant et tremenda, quia omnia Spiritu repleta erant. Vis corpus Christi honorare? Non despicias ipsum nudum: neque hic sericis vestibus honores, fors autem frigore ac nuditate afflictum negligas. Nam is qui dixit, *Hoc est corpus meum (Matth. 26. 26),* et verbo rem firmavit, idem ipse dixit: *Esurientem me vidistis, et non nutritistis;* et, *In quantum non fecistis uni horum minimorum, nec mihi fecistis (Matth. 25. 42. 43).* Hoc certe non opus habet amictu, sed puro animo; illud autem magna opus habet cura. Discamus itaque philosophari, et Christum honorare ut ipse vult: nam ei, qui honoratur, honor ille suavissimus, quem ipse optat, non quem nos putamus. Siquidem Petrus se illum honorare putabat, cum cohiberet ne pedes suos lavaret (*Joan. 13. 8*); sed id quod volebat non erat honor, sed secus omnino. Sic et tu illum ipsi exhibe honorem quem lege præcepit, divitias tuas pauperibus erogans. Neque enim vasis aureis opus habet Deus, sed animabus aureis.

4. *Eleemosyna magis Deo placet quam munera ipsi sine utilitate proximi consecrata.* — Hoc porro dico,

πίπτειν, ἡ μήτηρ ταῖς πέτραις διαβαστάσασα πάλιν ἐπὶ τὴν καλὴν ἀγει, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε. Καὶ ἐκινδύνων αὐτῶν τοῦ πλοίου, τότε ἐκπαύσατο ὁ ἀνεμος. Πρὸ τούτου μὲν ἔλεγον· Ποταπὸς ἔστιν ὁ ἀνθρώπος οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἀνεμοὶ καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ; νυνὶ δὲ οὕχ οὕτως. Οἱ γὰρ ἐν τῷ πλοίῳ, φησὶν, ἐλθόντες προσεκύνησαν αὐτῷ, λέγοντες· Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ. Ὁρᾷς πῶς κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον ἄπαντας ἤγε; Καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ βαλίσσαι ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐτέρῳ καλεῖσθαι τοῦτο ποιῆσαι, καὶ κινδυνεύοντα διασώσαι, πολλὴ λοιπὸν ἡ πίστις ἦν. Τότε μὲν γὰρ ἐπιτίμησε τῇ θαλάσσῃ, νυνὶ δὲ οὐκ ἐπιτιμᾷ, ἐτέρως τὴν δύναμιν αὐτοῦ δεικνύς μειζρώως. Διὸ καὶ ἔλεγον· Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ. Τί οὖν; ἐπιτίμησε τοῦτο εἰρηκόσι; Τούναντιον μὲν οὖν ἄπαν, καὶ ἐδεβαίωσε τὸ λεχθὲν, μετὰ μειζρώνας ἐξουσίας θεραπεύων τοὺς προσκύντας, καὶ οὐχ ὡς ἐμπροσθεν. Καὶ διαπεράσαντες, φησὶν, ἦλθον εἰς τὴν γῆν Γεννησαρέθ. Καὶ ἐκινδύνων αὐτῶν οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ἀπέστειλαν εἰς ἄλλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, καὶ παρεκάλουν ἵνα ἄψωται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· καὶ ὅσοι ἤψαντο ἐσώθησαν. Οὐδὲ γὰρ ὁμοίως ὡς πρότερον προσήσαν, εἰς τὰ; οἰκία; αὐτὸν ἔλκοντες, καὶ χειρὶς ἀφῆν ἐκζητοῦντες, καὶ προστάγματα διὰ ῥημάτων· ἀλλ' ὑψηλότερον πολλῷ καὶ φιλοσοφώτερον, καὶ μετὰ πλεονός τῆς πίστεως τὴν θεραπείαν ἐπισκώπουντο. Ἢ γὰρ αἰμορροῦσα ἄπαντας, ἐδίδαζε φιλοσοφεῖν. Δεικνύς δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι καὶ διὰ πολλοῦ χρόνου τοῖς μέρεσιν ἐπέβη, φησὶν, ὅτι Ἐπιγινώσκοντες οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἀπέστειλαν εἰς τὴν περίχωρον, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ τοὺς κακῶς ἔχοντας. Ἄλλ' ὁμοῦς ὁ χρόνος οὐ μόνον οὐκ ἐξέλυσε τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ μέζονα εἰργάσατο, καὶ ἀκμάζουσιν διετήρησεν. Ἀφώμεθα ὅτι τοῖνυν καὶ ἡμεῖς τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· μᾶλλον ἐξ, ἐὰν θελωμεν, ὅλον αὐτὸν ἔχομεν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ εἶσμα αὐτοῦ πρόκειται νῦν ἡμῖν· οὐ τὸ ἱμάτιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα· οὐχ ὥστε ἀψαθῆαι μόνον, ἀλλ' ὥστε καὶ φαγεῖν καὶ ἐμφορηθῆναι. Προσερχόμεθα τοῖνυν μετὰ πίστεως, ἕκαστος ἀσθένειαν ἔχων. Εἰ γὰρ οἱ τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἀψάμενοι τοσαύτην εἰκυσαν δύναμιν, πόσω μᾶλλον οἱ ὅλον αὐτὸν κατέχοντες; Τὸ δὲ [517] προσελθεῖν μετὰ πίστεως οὐ τὸ λαβεῖν ἐστὶ μόνον τὸ προκειμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ μετὰ καθαρᾶς καρδίας ἀψαθῆαι, τὸ οὕτω διακρίσθαι, ὡς αὐτῷ προσκύνοντες τῷ Χριστῷ. Τί γὰρ, εἰ μὴ φωνῆς ἀκούεις; Ἄλλ' ὁρᾷς αὐτὸν καίμενον· μᾶλλον δὲ καὶ φωνῆς ἀκούεις, φθεγγόμενον αὐτοῦ διὰ τῶν εὐαγγελιστῶν.

γ'. Πιστεύσατε τοῖνυν, ὅτι καὶ νῦν ἐκείνο τὸ δεῖπνόν ἐστιν, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ἀνέκειτο. Οὐδὲν γὰρ ἐκείνο τοῦτο διενήνοχεν. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μὲν ἀνθρώπος ἐργάζεται, ἐκείνο δὲ αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κατέκινε αὐτός. Ὅταν τοῖνυν τὸν ἱερέα ἐπιδιώθῃται σοὶ ἴδῃς, μὴ τὸν ἱερέα νόμιζε τὸν τοῦτο ποιοῦντα, ἀλλὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ χεῖρα εἶναι τὴν ἐκτεινομένην. Ὅσπερ γὰρ ὅταν βαπτίζῃ, οὐκ αὐτὸς σε βαπτίζει, ἀλλ' ὁ Θεός· ἐστὶν ὁ κατέχων σου τὴν κεφαλὴν ἀοράτῳ δυνάμει, καὶ οὕτως ἄγγελος, οὕτως ἀρχάγγελος, οὕτως ἄλλος τις τολμᾷ προσελθεῖν καὶ ἀψαθῆαι· οὕτω καὶ νῦν. Ὅταν γὰρ ὁ Θεός γενῇ²⁹, αὐτοῦ μόνου ἐστὶν ἡ δωρεὰ. Οὐχ ὁρᾷς τοὺς υἱοποιουμένους ἐν ταῦθα, πῶς οὐ δούλους ἐπιτρέπουσι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' αὐτοὶ πάρεστι τῷ δικαστηρίῳ; Οὕτω καὶ ὁ Θεός οὐκ ἀγγέλοις ἐπέτρεψε τὴν δωρεάν, ἀλλ' αὐτὸς πάρεστι καλεῖσθαι καὶ λέγων· Μὴ καλέσῃτε πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς· οὐχ ἵνα ἀτιμάσῃς³⁰ τοὺς γεγεννηκότας, ἀλλ' ἵνα πάντων ἐκείνων

προθῇς τὸν ποιῆσαντα σε καὶ ἐγγράφαντα εἰς τοὺς ἑαυτοῦ πατέρας. Ὁ γὰρ τὸ μέζον δοῦς, τούτέστιν, ἑαυτὸν παραθεῖς, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἀπαξιώσει καὶ διαδοῖ· ναί σοι τὸ σῶμα. Ἀκούσωμεν τοῖνυν, καὶ ἱερεῖς καὶ ἀρχόμενοι, τίνος κατηξιώθημεν· ἀκούσωμεν, καὶ φριξώμεν· τῶν ἁγίων σαρκῶν αὐτοῦ ἐμπλησθῆναι ἔδωκεν ἡμῖν, ἑαυτὸν παρέθηκεν τεθυμένον. Τίς οὖν ἔσται ἀπολογία ἡμῖν, ὅταν τοιαῦτα σιτούμενοι, τοιαῦτα ἀμαρτάνωμεν; ὅταν ἀρνίον ἐσθίοντες, λύκω γινώμεθα¹; ὅταν πρόβατον σιτούμενοι, κατὰ τοὺς λέοντας ἀρπάζωμεν; Τοῦτο γὰρ τὸ μυστήριον οὐ μόνον ἀρπαγῆς, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ἔχθρας καθαρῶς ἐκεῖθεν διαπαντός. Καὶ γὰρ εἰρήνης ἐστὶ μυστήριον τοῦτο τὸ μυστήριον· οὐκ ἀφίησιν ἀντιποιεῖσθαι χρημάτων. Εἰ γὰρ αὐτὸς ἑαυτοῦ οὐκ ἐφείσατο δι' ἡμᾶς, τίνος ἂν εἴημεν ἀξίωι, χρημάτων φειδόμενοι καὶ ψυχῆς ἀφειδόντες, ὑπὲρ ἧς ἐκείνους οὐκ ἐφείσατο ἑαυτοῦ; Τοῖς μὲν οὖν Ἰουδαίοις κατ' ἐναντίον ὑπόμνημα τῶν οἰκείων εὖεργεσιῶν ταῖς ἑορταῖς ἐνέδωκεν ὁ Θεός· σοὶ δὲ καθ' ἐκάστην, ὡς εἰπὼν, τὴν ἡμέραν διὰ τούτων τῶν μυστηρίων. Μὴ τοῖνυν αἰσχύνοιο τὸν σταυρὸν· ταῦτα γὰρ ἡμῶν ἐστὶ τὰ σεμνά, ταῦτα ἡμῶν τὰ μυστήρια· τούτῳ κοσμούμεθα τῷ δώρῳ, τούτῳ καλλυπίζομεθα. Κἂν εἴπω, ὅτι τὸν οὐρανὸν ἔστειν, τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν ἡπλώσε, προσήτας καὶ ἀγγέλους ἐπιμψεν, οὐδὲν ἐρῶ ἴσον. Τὸ γὰρ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν τοῦτο ἐστίν, ὅτι τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἵνα τοὺς ἁλλοτριωθέντας οἰκέτας σῶσῃ. Μηδεὶς τοῖνυν Ἰουδαῖς ταύτην προσίτω τῇ τραπέζῃ, μηδεὶς Σίμων· καὶ γὰρ ἀμφοτέροι διὰ φιλαργυρίαν ἀπέκλινον οὗτοι. Φύγωμεν τοῖνυν τοῦτο τὸ βράβειον μὴδὲ [518] νομίζωμεν ἀρκεῖν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν, εἰ χήρας καὶ ὀρφανούς ἀποδύσαντες, ποτήριον χρυσῶν καὶ λιθοκόλλητον προσενέγκωμεν τῇ τραπέζῃ. Εἰ γὰρ βούλει τιμᾶσαι τὴν θυσίαν, τὴν ψυχὴν προσένεγκε, δι' ἣν καὶ ἐτύθη· ταύτην χρυσῇ ποιήσου· ἂν δὲ αὕτη μένῃ², μολίβδου καὶ ὀστράκου χεῖρην, τὸ δὲ σκεῦος χρυσοῦν, τί τὸ κέρδος; Μὴ τοῖνυν τοῦτο σκοπούμεν, ὅπως χρυσὸν σκεῖν προσφέρωμεν μόνον³, ἀλλ' ὅπως καὶ ἐκ δικαίων πόνων. Ταῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ καὶ χρυσῶν τιμώτερα, τὰ χωρὶς πλεονεξίας. Οὐ γὰρ χρυσοῦν, οὐδὲ ἀργυροκοπείαν ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, ἀλλὰ πανήγυρις ἀγγέλων· διὰ ψυχῶν ἡμῖν δεῖ· καὶ γὰρ δὴ⁴ ταῦτα διὰ τὰς ψυχὰς προσίσταται ὁ Θεός. Οὐκ ἦν ἡ τράπεζα ἐξ ἀργύρου τότε ἐκείνη, οὐδὲ τὸ ποτήριον χρυσοῦν, ἐξ οὗ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς τὸ αἷμα τοῦ ἑαυτοῦ· ἀλλὰ τίμα ἦν πάντα ἐκεῖνα καὶ φρικτὰ, ἐπειδὴ Πνεύματος ἔγεμε. Βούλει τιμᾶσαι τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα; Μὴ περιδῇς αὐτὸν γυμνόν· μὴδὲ ἐλτοῦθα μὲν αὐτὸν σπρικοῖς ἱματίοις τιμήσης⁵, ἐξω δὲ ὑπὸ κρυμοῦ καὶ γυμνότητος διαφθερόμενον περιδῇς. Ὁ γὰρ εἰπὼν, Τοῦτό μοι ἐστὶ τὸ σῶμα, καὶ τῷ λόγῳ τὸ πρᾶγμα βεβαιώσας, οὕτως εἶπε· Πεινώντά με εἰδέτε, καὶ οὐκ ἐθρέψατε· καὶ, Ἐγὼ δυνὼν οὐκ ἐποίησατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποίησατε. Τοῦτο μὲν γὰρ οὐ δείται· ἐπιδημημάτων, ἀλλὰ ψυχῆς καθαρᾶς· ἐκείνο δὲ πολλῆς δείται· ἐπιμελείας. Μάθωμεν τοῖνυν φιλοσοφεῖν, καὶ τὸν Χριστὸν τιμᾶν ὡς αὐτὸς βούλεται· τῷ γὰρ τιμωμένῳ τιμὴ ἥδιότης, ἣν αὐτὸς θέλει, οὐκ ἦν ἡμεῖς νομίζομεν. Ἐπεὶ καὶ Πέτρος· τιμᾶν αὐτὸν ὥστε τῷ κωλύσαι νύφαι τοὺς πόδας, ἀλλ' οὐκ ἦν τιμὴ τὸ γινώμενον, ἀλλὰ τούναντιον. Οὕτω καὶ σὺ ταύτην αὐτὸν τίμα τὴν τιμὴν, ἣν αὐτὸς ἐνομοθέτησεν, εἰς πένητας ἀναλίσκων τὸν πλοῦτον. Οὐδὲ γὰρ σκευὴν χρείαν ἔχει χρυσῶν ὁ Θεός, ἀλλὰ ψυχῶν χρυσῶν.

δ'. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κωλύων ἀναθήματα κατασκευάζεσθαι τοιαῦτα· ἀξίωσι δὲ μετὰ τούτων, καὶ πρὸ τούτων, τὴν ἐλεημοσύνην ποιεῖν. Δέχεται μὲν γὰρ καὶ ταῦτα, πολλῷ

¹ ΘΗΚΟΝ. Ὅτι δεῖ ὡς τῷ Χριστῷ προσερχεσθαι τῷ ἱερεῖ. αὐτὸς γὰρ αὐτὸ καὶ νῦν ἐργάζεται τὸ μυστήριον· καὶ ὅτι μεζὼν ἐλεημοσύνη ὑπὲρ θυσίας· καὶ ὅτι δεῖ πρῶτον ταῦτα ἐργάζεσθαι, καὶ οὕτως τὰ πολυτέμνα σκεῖν. G.
² γενῇ Sic G. K. Arm. ut ante Ben. edebatur; ceteri ἀναγεννῶ. Ante h. v. mōnos delevimus, jubentibus Cod. H. K. L. ³ Sic H. K. L. G. Arm. vulgo ἀτιμάσῃ. γινώμεθα. Edd. ⁴ προσενέγκωμεν dedit L. pro solaco προσενέγκωμεν. ⁵ μένῃ μὲν ἢ L. ⁶ μόνον om. K. L. ⁷ δὴ καὶ Edd. δὴ om. L. ⁸ [i. τιμήσης] τίμα ἱματίοις K. L.

δὲ μᾶλλον ἐκεῖνα. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὁ προσενηκῶν ὡφελήθη μόνον, ἐκεῖ δὲ καὶ ²² ὁ λαβὼν. Ἐνταῦθα δοκεῖ καὶ φιλοτιμίας ἀφορμὴ τὸ πρᾶγμα εἶναι· ἐκεῖ δὲ ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία τὸ πᾶν ἔστι. Τί γὰρ ὄφελος, ὅταν ἡ τράπεζα αὐτῷ γέμῃ χρυσῶν ποτηρίων, αὐτὸς δὲ λιμῷ διαφθείρηται; Πρῶτερον αὐτὸν ἐμπλήσων πεινῶντα, καὶ τότε ἐκ περιουσίας καὶ τὴν τράπεζαν αὐτοῦ κόσμησον. Ποτήριον χρυσοῦν ποιεῖς, καὶ ποτήριον ψυχροῦ ²³ οὐ δίδως; καὶ τί τὸ ὄφελος; Χρυσόπαστα ἐπιβλήματα κατασκευάζεις τῇ τραπέζῃ, αὐτῷ δὲ οὐδὲ τὴν ἀναγκαίαν παρέχεις σκέπην ²⁴; καὶ τί τὸ κέρδος ἐκ τούτου; Εἰπέ γάρ μοι· εἰ τίνα ἰδὼν τῆς ἀναγκαίας ἀπορροῦντα τροφῆς, ἀφελὲς αὐτῷ λύσαι τὸν λιμὸν, τὴν τράπεζαν ἀργύρῳ περιέβαλες μόνον, ἄρα ἂν ἔγνων σοι χάριν, ἀλλ' οὐχὶ μᾶλλον ἡγανάκτησε ²⁵; Τί δέ; εἰ βράκκια περιβεβλημένον ὄρων, καὶ ὑπὸ κρυμοῦ πηγνυόμενον, [519] ἀφελὲς αὐτῷ δοῦναι ἱμάτιον, κίονας κατασκευάζεις χρυσοῦς, λέγων εἰς ἐκείνου τιμὴν ποιεῖν, οὐκ ἂν δὲ καὶ εἰρωνεύεσθαι ἔφη, καὶ ὕδριν ἐνόμισα, καὶ ταύτην τὴν ἐσγάνην ²⁶; Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λογιζοῦ, ὅταν ἀλήτης καὶ ξένος περιέρχεται, δεόμενος ὁροφῆς· σὺ δὲ αὐτὸν ἀφελὲς υποδέξασθαι, ἔδαφος καλλωπίσεις ²⁷; καὶ τοίλους καὶ κίωνων κεφαλὰς· καὶ ἀργυρὰς ἄλλαις; διὰ λαμπάδων ἐξάπτεις, αὐτὸν δὲ ἐν δεσποτηρίῳ δεδεμένον μὴδὲ ἰδεῖν ἐθέλεις. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐχὶ κωλύων ἐν τούτοις φιλοτιμίσθαι, ἀλλὰ ταῦτα μετ' ἐκείνων, μᾶλλον δὲ ταῦτα πρὸ ἐκείνων ²⁸ παραινῶν ποιεῖν. Ὑπὲρ μὲν γὰρ τοῦ ταῦτα μὴ ποιῆσαι οὐδεὶς ἐνέκληθῇ ποτὶ· ὑπὲρ δὲ ἐκείνων καὶ γένηται ἡπιστῆται, καὶ πῦρ ὁσέστων, καὶ ἡ μετὰ δαιμόνων τιμωρία. Μὴ τοίνυν τὸν οἶκον κοσμῶν, τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἐκείνον περιόρα· οὗτος γὰρ ἐκείνου ²⁹ ναὶς κυριώτερος. Καὶ ταῦτα μὲν καὶ βασιλεῖς ἀπιστοὶ, καὶ τυράννοι, καὶ λησταὶ δυνήσονται λαβεῖν τὰ κειμήλια· ὅσα δὲ ἂν εἰς τὸν ἀδελφὸν ποιήσης

²² καὶ om. G. K. ²³ ψυχροῦν G. M. Mor. ²⁴ Edd. Καὶ τί τὸ ὄφελος χ. ε. κατασκευάζειν τ. τ. αὐτῷ δὲ μὴδὲ τὴν ἀ. παρέχειν σκέπη; Verba ininitia habent G. H. sed m. d. pro o. d. in nullo codice exstat. Nostrum lectionem secutus est Ge. ²⁵ ἡγανάκτησε] add. καὶ παροξύνθη (sic) L. M. favenit Arm. ²⁶ τὴν ἐσγ. ὑβρίστιν L. ²⁷ καλλωπίσεις pro καλλωπίσεις sine libris, ἐξάπτεις; et ἐθέλεις cum uno cod. L. dedi. ²⁸ Hanc μᾶλλον δε... ἐκείνων desunt in L. M. inivitis Interpp. ²⁹ ὁ ναὶς G. H. κυριώτερος;] οἰκείωτερος L. τιμώτερος Mor. Ben. ³⁰ καὶ, deest in Edd.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΑ'.

Τότε προσέρχονται τῷ Ἰησοῦ οἱ ^{31, 32} ἀπὸ Ἱεροσολύμων γραμματεῖς. [520] καὶ Φαρισαῖοι, λέγοντες·
«Διατί οἱ μαθηταὶ σου, κ. τ. ε.»

α'. Τότε· πότε; Ὅτε τὰ μυρία σημεῖα ἐργάσατο, ὅτε τοὺς ἀβρῶντας ἐθεράπευσεν ἐκ τῆς ἀφῆς τοῦ κρασπέδου. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπιστημαίνεται τὸν καιρὸν, ἵνα ἐνδείξηται τὴν ἄρατον αὐτῶν πονηρίαν οὐδενὶ εἰκούσαν. Τί δὲ ἔστιν, οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι; Πανταχοῦ τῶν φυλῶν ἦσαν διεσπαρμένοι, καὶ εἰς δώδεκα διηρημένοι μέρη· ἀλλ' οἱ τὴν μητρόπολιν ἔχοντες πονηρότεροι τῶν ἄλλων ἦσαν, ὅτε καὶ πλείονος ἀπολαύσαντες τιμῆς, καὶ πολλὴν κεκτημένοι τὸν τύπον. Θέα δέ μοι πῶς καὶ ἀπὸ τῆς ἐρωτήσεως αὐτῆς ἀλίσκονται. Οὐδὲ γὰρ λέγουσι, Διατί παραβαίνουσιν τὸν νόμον Μωϋσέως; ἀλλὰ, Τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων. Ὅθεν ὅλουν, ὅτι πολλὰ ἐκαινοτόμων οἱ ἱερεῖς, καὶ τοὶ Μωϋσεῖς μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀπειλῆς ἐπισκῆψαντες ὥστε μὴτε προσθεῖναι, μὴτε ἀφελῆναι. Οὐ προσθήσετε γὰρ, φησὶ, πρὸς τὸ βῆμα, ὃ ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν σήμερον, καὶ οὐκ ἀφαιλεῖτε ἀπ' αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον ἐκαινοτόμων· οἷον

πεινῶντα καὶ ξένον ὄντα καὶ γυμνόν, οὐδὲ ὁ διάβολος συλῆται δυνήσεται, ἀλλ' ἐν ἀσύλῳ κείσεται θησαυρῷ. Τί ὅν αὐτοὺς φησὶ, τοὺς πτωχοὺς πάντοτε ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, ἐμὰ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε; Διὰ γὰρ τοῦτο μάλιστα ἔλεειν δεῖ, ὅτι οὐ πάντοτε αὐτὸν ἔχομεν πεινῶντα, ἀλλ' ἐν τῷ παρόντι βίῳ μόνον. Εἰ δὲ βούλει καὶ ³³ τῇ διάνοιαν πᾶσαν τοῦ εἰρημένου μαθεῖν, ἀκούσον, ὅτι τοῦτο οὐ πρὸς τοὺς μαθητάς· εἰρηται, εἰ καὶ οὕτω δοκεῖ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῆς γυναικός. Ἐπειδὴ γὰρ ἀτελέσταρον ἐστὶν διέκειτο, ἐκείνοι δὲ αὐτὴν διηπόρουν, ἀνακτώμενος αὐτὴν ταῦτα ἔλεγεν. Ὅτι γὰρ ἐκείνην παραμυθούμενος ταῦτα ἔφη, ἐπήγαγε· Τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί; Ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸν δὲ μεθ' ἡμῶν ἔχομεν, φησὶν· Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὁμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἵματος. Ἐξ ὧν ἀπάντων ὁ λόγος, ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον ταῦτα ἔλεγετο, ἀλλ' ἵνα τὴν πίστιν τῆς γυναικός τὴν τότε βλαστήσασαν μὴ καταμαρῆναι τῶν μαθητῶν ἡ ἐπιτίμῃσι. Μὴ τοίνυν ταῦτα εἰς μέσον φέρωμεν νῦν, ἀδὲ τινὰ οἰκονομίαν εἰρηται· ἀλλὰ τοὺς νόμους ἅπαντας, τοὺς ἐν τῇ Καινῇ, τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ περὶ ἐλεημοσύνης αὐτῷ κειμένους ἀναγνόντες, πολλὴν ὑπὲρ τοῦ πράγματος τοῦτου ποιῶμεθα τὴν σπουδὴν. Τοῦτο γὰρ ἀμαρτίας καθαίρει· ὅτε γὰρ ἐλεημοσύνην, καὶ πάντα ὁμῖν ἔσται καθαῖρα. Τοῦτο θυσίας μαίζον· Ἐλεον γὰρ θέλω, καὶ οὐ θυσίας. Τοῦτο τοὺς οὐρανούς ἀνοίγουν· Αἱ εὐχαὶ γὰρ σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέθησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο παρθενίας ἀναγκαῖοτερον· οὕτω γὰρ ἐξεβλήθησαν τοῦ νομφῶντος ἐκεῖνοι, οὕτως αἱ ἄλλαι εἰσινέχθησαν. Ἄπερ ἅπαντα συνειδόμενοι σπεύδωμεν φιλοτιμῶν, ἵνα μετὰ πλείονος θεριφωμεν δαφύλας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

δὴ καὶ τοῦτο ἦν, τὸ μὴ δεῖν ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίειν, τὸ ποτήρια ³⁴ βαπτίζειν καὶ γαλκίαι, τὸ καὶ αὐτοὺς βαπτίζεσθαι. Ὅτε γὰρ ἔδει λοιπὸν αὐτοὺς ἀπαλλαγῆναι τῶν παρατηρήσεων, τοῦ χρόνου προσελθόντος, τότε αὐτοὺς μᾶλλον πλείοσιν ἔδωκεν ταῖς παρατηρήσεσι, δεδοκίμας μὴ τις αὐτῶν ἀφέλῃται τὴν ἀρχὴν, καὶ ³⁵ φοβερώτεροι εἶναι βουλόμενοι, ὡς δὴ καὶ αὐτοὶ νομοθέται. Εἰς τοσοῦτον οὖν προήλθε παρανομίας τὸ πρᾶγμα, ὡς εἰς μὴν αὐτῶν φυλάττεσθαι ἐντολὰς, τὰς δὲ τοῦ Θεοῦ παραβαίνεσθαι· καὶ τοσοῦτον ἐκράτουν, ὥστε κατηγόριαν ³⁶ λοιπὸν τὸ πρᾶγμα εἶναι. Ὅπερ διπλοῦν κατ' αὐτὸν ἔγκλημα ἦν, ὅτι τε ἐκαινοτόμων, καὶ ὅτι οὕτως ἐξεδίκουν τὰ ἑαυτῶν, τοῦ Θεοῦ οὐδένα ποιούμενοι λόγον. Καὶ ἀφέντες τὰ ἄλλα εἰπεῖν, τοὺς ζήστας καὶ τὰ γαλκία (καταγέλαστα γὰρ ἦν), δὲ τῶν ἄλλων μᾶλλον ἐδόκει λόγον ἔχειν, τοῦτο εἰς μέσον προσφέρουσιν, οὕτως, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, εἰς ὀργὴν αὐτὸν ἐξάγειν βουλόμενοι. Διὸ καὶ τῶν πρεσβυτέρων ἐμνημόνευσεν, ἵνα ὡς ἐξουδιῶν αὐτοὺς παράσχῃ καθ' ἑαυτοῦ λαβὴν. Ἄξιον δὲ πρῶτον ἐξετάσαι, διατί καὶ οἱ μαθηταὶ χερσὶν ἀνίπτοις ἦσαν. Τίνος οὖν ³⁷ ἐνεκεν οὕτως ἦσαν; Οὐκ ἐπιτηδεύοντες· τοῦτο,

^{31, 32} οἱ om. K. L. ³³ ποτήριον G. H. K. Ep. ³⁴ καὶ ὡς H. M. ³⁵ ὥστε καὶ κατ. H. ὡς καὶ κατ. K. Vulgatum ὥστε μὴ κατ. solus habet G. adeo ut jam jure reprehendendi viderentur, quia observationes ipsorum negligebant Ge. Similia habet Arm. ³⁶ οὖν om. M. Clausulam Τίνος... ἔσθω; non habent L. Arm. neque in Edd. exstat.

non quod prohibeam ne talia munera apparentur, sed postulans, ut cum his et ante hæc eleemosyna erogetur. Nam hæc quidem accipit, sed multo magis illa. In his enim is qui offert solus utilitatem habet, ibi vero etiam is qui accipit. Hic videtur domum esse ostentationis occasio; ibi eleemosyna et benignitas tantum est. Quæ enim utilitas si mensa Christi sit aureis poculis onusta, ipse vero fame pereat? Primo esurientem imple, et tunc ex superabundanti mensam ejus exorna. Aureum calicem facis, et calicem aquæ non das? Et quid opus est auro intexta velamina mensæ apparare, ipsi vero ne quidem necessarium tegumentum præbere? quid inde lucri? Nam dic mihi: si quem videres necessario egentem cibo, et ipso sic relicto, mensam auro circumdares tantum, an tibi gratias haberet, annon potius indignaretur? Quid vero, si illum videres detritis pannis indutum et frigore rigentem, et missis vestibus, aureas ipsi columnas erigeres, dicens id te in ejus honorem facere? Annon se derideri putaret, atque extrema contumelia affici? Hoc etiam circa Christum reputa, cum errabundus et peregrinus circumit, tecto indigens; tu autem illo in hospitium non admisso, pavementum exornas et parietes columnarumque capitella, et argenteas catenas lampadibus alligas, ipsum vero in carcere ligatum ne videre quidem sustines. Hæc porro dico non prohibens ut hæc ornamenta adhibeantur; sed ut hæc etiam cum aliis curentur; imo hortor ut hæc prius quam alia fiant. Nemo enim, quod isthæc non faceret, accusatus umquam fuit; illa vero negligentibus gehenna destinatur et ignis inextinguibilis, et supplicium cum demonibus sustinendum. Ne itaque dum domum exornas, afflictum fratrem despicias: nam hoc templum illo pretiosius. Hæc quippe cimelia poterunt, vel reges infideles, vel tyranni, vel fures au-

ferre; quæcumque vero benigne in fratrem facies esurientem, peregrinum, nudum, ne diabolus quidem poterit auferre, sed in thesauro manebit intacto. Quid igitur ait ille? *Pauperes vobiscum semper habetis, me autem semper non habetis* (Matth. 26. 11). Ideo enim maxime misericordia moveri oportet, quia non semper habemus illum esurientem, sed in præsentem tantum vita. Quod si velis totam dicti ejus sententiam ediscere, audi. Hoc ad discipulos dictum non fuit, etiamsi ita videatur, sed imbecillitati mulieris adaptatum est. Quia enim adhuc imperfectior erat, illi vero ipsi molesti erant, ut illam solaretur hæc dicebat. Id vero patet ex iis quæ dixit: *Quid molesti estis huic mulieri* (Ibid. v. 40)? Quod autem ipsum semper nobiscum habeamus sic ille dixit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. 28. 20). Ex quibus omnibus liquet, ipsum non alia de causa hæc dixisse, nisi ut mulieris fidem, quæ tunc pullulabat, discipulorum inerepatio non læderet. Ne igitur hæc in medium nunc afferamus, quæ per œconomiam dicta sunt, sed leges omnes quæ in nova, quæ in veteri lege sunt legentes, multam ea in re curam impendamus. Hoc enim a peccato purgat: nam ait: *Date eleemosynam, et omnia vobis munda erunt* (Luc. 11. 41). Hæc sacrificio major est, *Misericordiam* quippe volo, *et non sacrificium* (Osæ 6. 6). Hoc cælos aperit: *Orationes*, inquit, *tux et eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei* (Act. 10. 4). Hoc magis necessarium est quam virginitas; nam eleemosyna neglecta illæ expulsa ex thalamo fuerunt; alie vero ingressæ sunt. Quæ omnia cum sciamus, seminemus largiter, ut cum majori copia metamus, et futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula. Amen.

HOMILIA LI. al. LII.

CAP. 15. v. 1. *Tunc accesserunt ad Jesum a Jerosolymis scribæ et Pharisei dicentes, Quare, etc.*

1. *Tunc*: quandonam? Cum mille signa fecit; cum infirmos ex tactu fimbriæ curavit. Ideo enim evangelista tempus indicat, ut ipsorum ingentem nequitiam ostendat nulli cedentem. Quid sibi vult illud, *Ab Jerosolymis scribæ et Pharisei*? Quia in omnibus tribubus dispersi erant, et in duodecim partes divisi: sed Jerosolymitani cæteris nequiores erant, ut qui majori fruerentur honore, et plurimum sibi arrogarent. Perpende autem quomodo ex ipsa sua interrogatione capiantur. Neque enim dicunt, *Cum transgrediuntur legem Moysis*? sed, *Traditionem seniorum*? Unde palam est, multa sacerdotes innovasse, etiamsi Moyses magno terrore, multisque minis adhibitis vetuisset ne quid adderent, vel demerent. *Non adjicetis ad verbum, quod ego præcipio vobis hodie, nec auferetis ab eo* (Deut. 4. 2). Nihilque minus nova inducebant; ut hoc erat, ne illotis manibus comederent, ut pocula et vasa ænea abluerent, ut sese baptizarent.

Quo tempore autem oportebat illos ab hujusmodi observationibus sese expedire, tunc se illi magis iisdem obligarunt, metuentes ne quis sibi principatum abriperet; et formidabiliore haberi volebant, utpote legislatores. In tantam ergo iniquitatem res processit, ut præcepta quidem sua servarentur, Dei vero mandata violarentur: et tantum illi prævaluerant, ut jam crimen esset eorum præcepta violare; quæ in re duplex culpa erat, et quod innovarent, et quod sic sua vindicarent, Dei nullam habentes rationem. Prætermisissis vero aliis, sextariis nempe et vasis æneis, quæ ridicula erant, quod præcipium videbatur in medium proferunt, quo illum, ut mihi quidem videtur, in iram concitarent. Quamobrem seniorum meminerunt, ut quasi illos despiceret, hinc ansam accusandi præberet. Examinandum primo est, cur discipuli illotis manibus manducarent. Non de industria id agebant¹, sed quod illa superflua respu-

¹ Ex Græco legendum esset, *cur discipuli illotis ma-*

rent, dum necessariis attenderent : nec pro lege habebant lotis aut illotis manibus comedere, sed utrumque ut sese occasio dabat agebant. Nam qui necessarium quoque cibum despiciebant, quomodo hæc accurate servassent ? Quia igitur plerumque contingebat ut in promptu, et quasi fortuito id facerent, ut cum in deserto comedebant, et cum spicas vellebant, id quasi crimen proferunt, qui majora semper negligebant, et superflua admodum curabant. Quid igitur Christus ? Non illud attendit, neque criminationem depulit, sed statim recriminatus est, ut audaciam illorum reprimeret, ostenderetque, eum qui in majoribus peccat, minora in aliis non tanta cura explorare debere. Vos accusari oportebat, et accusatis. Tu vero observes velim, quomodo cum aliquid ex legalibus solvere vult, quasi sese excusando id faciat ; quod et tunc fecit. Non enim statim ad transgressionem procedit, neque dicit, Id nihil est ; alioquin vero illos ferociores reddidisset : sed prius illorum audaciam retundit, longe majus erimen in medium proferens, et in ipsorum caput retorquens. Neque dicit, recte illos facere dum transgrediuntur, ne ansam illis præbeat ; neque ideo objurgat, ne videatur legem firmare ; neque rursus seniores accusat ut iniquos, ut scelestos ; alioquin enim ut conviciatorem illum aversarentur : verum missis illis omnibus, alia via procedit ; ac videtur quidem accedentes increpare, sed perstringit eos qui hujusmodi leges posuerant ; seniores nusquam memorans, sed in accusatione contra hos instituta, illos quoque dejiciens, ostendensque, duplex esse peccatum, quod et Deo non obsequerentur, et quod propter homines id facerent ; ac si diceret : Hoc enim ipsum vos, hoc perdidit, quod in omni re senioribus morem geratis ; sed non hoc dicit, illud autem ipsum subindicat, dum sic ipsis respondet. 3. *Quare etiam vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram ? Deus enim præcepit :* 4. *Honora patrem et matrem ; et, Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur* (Exod. 20. 12. et 21. 17). 5. *Vos autem dicitis : Quicumque dixerit patri vel matri, Munus quodcumque est ex me tibi proderit,* 6. *et non honorabit patrem suum vel matrem suam ; et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.*

2. *Traditionem Judaicam redarguit Christus.* — Non dicit, Seniorum traditionem, sed, *Vestram, et, Vos dicitis ;* non dixit, Seniores, ut minus molestus sermo videretur. Quia enim discipulos transgressores esse legis demonstrare volebant, probat ipsos vere transgredi legem, discipulos autem crimine liberos esse. Neque lex est id quod ab hominibus præcipitur : ideoque traditionem vocat, quæ erat iniquissimorum hominum. Verum quia jussio lavandi manus non erat legi contraria : aliam traditionem in medium profert, quæ legi contraria esset. Quod vero dicit, hoc significat. Docuerunt juvenes ut pietatis specie patres

nibus manducarent. *Quare igitur sic manducarunt ? non de industria id agebant.*

¹ Alii, hoc enim vos et illos perdidit.

despicerent. Quomodo et qua ratione ? Si quis parentum filio diceret, Da mihi hanc, quam habes, ovem, aut vitulum, aut aliud quid simile : respondebant, Id quod a me vis accipere, donum est Deo promissum, nec potes illud accipere, ac duplex hinc malum emergebat. Neque enim Deo offerebant, ac parentes oblationis nomine defraudabant, et ipsos propter Deum injuria afficiebant ; Deumque propter parentes. Verum non hoc statim dicit, sed prius legem recitat, qua declarat Deus, admodum velle se ut parentes honorentur : nam ait : *Honora patrem tuum et matrem, ut sis longævus in terra ;* item, *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.* Christus autem misso præmio quo donantur ii qui parentes honorant, quod terribilius est profert, nempe supplicium parentes inhonorantibus inferendum, tum ut ipsos deterreat, tum ut prudentes attrahat, hincque ostendit illos esse morte dignos. Nam si is, qui verbis inhonorat, plebitur, multo magis vos qui opere id facitis : nec modo inhonoratis, sed etiam alios id facere docetis. Vos ergo qui nec in vivis esse deberetis, cur discipulos inculpatis ? Quid mirum autem si in me, quem hactenus ignorastis, tam contumeliosi estis, quando id ipsum erga patrem facitis ? Ubique enim dicit et ostendit hinc ortam arrogantiam illam esse. Nonnulli aliter interpretantur illud, *Donum quodcumque ex me tibi proderit* (a) ; id est, Non debeo tibi honorem, sed si te honorem, id gratis facio. Sed Christus non hanc contumeliam memoravit. Marcus vero clarius id exprimit his verbis : *Corban quodcumque ex me tibi proderit* (Marc. 7. 11) : id quod non est munus aut donum, sed oblatio proprie dicitur. Cum igitur demonstrasset, non jure illos, qui legem Dei conculcent, alios reprehendere, qui seniorum præceptum transgressi essent, idipsum ostendit et ex propheta. Quia enim illos vehementer redarguerat, ulterius procedit : quod etiam ubique facit, Scripturas in medium adducens, ut hinc se ostendat Deo consonum esse. Quid igitur ait propheta ? 8. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Isai. 29. 13). 9. *Frustra autem colunt me, docentes doctrinas, mandata hominum.* Viden' prophetiam accurate dictis consonam, quæ jam olim eorum malignitatem prænuntiat ? Quod Christus nunc accusando profert, hoc jam olim dixit Isaias, quod mandata Dei spernant : *Frustra enim colunt me,* inquit ; de suis vero præceptis magnam curam habeant, *Docentes mandata, doctrinas hominum.* Jure ergo has discipuli non servant. Postquam igitur letalem hanc plagam illis inflixit, atque ex factis, et ex propria ipsorum sententia, exque propheta accusationem auxit, illis quidem nihil ultra loquitur, utpote qui emendari non poterant, sermonem vero convertit ad turbas, ut dogma inducat sublime, magnum, et multa philoso-

(a) Eorum qui sic interpretabantur mens hæc videtur fuisse : donum offero, quod etiam tibi prosit, si quid vero tibi officii præstem, id gratis facio, cum omnia mea possim Deo offerre ; si quid in te conferam, id ex mea pendet libertate.

ἀλλ' ὑπεροῶντες λοιπὸν τῶν περιττῶν, καὶ τοῖς ἀναγκαίοις προσέχοντες· οὐτε τὸ νίπτεσθαι, οὐτε τὸ μὴ νίπτεσθαι νόμον ἔχοντες, ἀλλ' ὡς ἔτυχεν ἑκάτερον ποιοῦντες. Οἱ γὰρ καὶ αὐτῆς τῆς ἀναγκαίας καταφρονοῦντες τροφῆς, πῶς ἐμελλον ταῦτα περισπούδαστα ἔχειν; Ἐπεὶ οὖν συνέβαινε πολλάκις τοῦτο ἀπὸ ταυτομάτου γίνεσθαι, οἷον ὡς ὅτε ἐν τῇ ἐρήμῳ ἦσιον, ὡς ὅτε τοὺς ἀσάχνας ἐπύλλον ἀντ' ἐγκλήματος [521] αὐτὸ προβάλλονται^α, οἱ τὰ μεγάλα δεῖ παρατρέχοντες^β, καὶ τῶν περιττῶν πολὺν ποιοῦμενοι λόγον. Τί οὖν ὁ Χριστὸς; Οὐκ ἔστι πρὸς τοῦτο, οὐδὲ ἀπελογήσατο, ἀλλ' εὐθέως ἀντεγκάλει, κατασπῶν αὐτῶν τὴν παῖρρησιν, καὶ δεικνύς, ὅτι τὸν μέγαν ἀμαρτανόοντα ὑπὲρ μικρῶν πρὸς ἐτέρους ἀκριβολογεῖσθαι οὐ χρή. Δεόν γὰρ ὕμᾱς, ἐγκαλεῖσθαι, φησί, καὶ ἐγκαλεῖται; Σὺ δὲ παρατρεῖ, πῶς ὅταν τι βούληται λῦσαι τῶν νομίμων, ἐν τάξει ἀπολογίας αὐτὸ ποιεῖ· ὅπερ καὶ τότε ἐποίησεν. Οὐδὲ γὰρ εὐθέως ἐπὶ τὴν παράδοσιν ἔρχεται, οὐδὲ λέγει, Οὐδὲν ἐστίν· ἢ γὰρ ἂν θρασυτέρους εἰργάσατο· ἀλλὰ πρῶτον ἐκκόπτει αὐτῶν τὴν θρασυτητα, τὸ πολλῶ μείζον ἐγκλήμα εἰς μέσον ἄγων, καὶ εἰς τὴν ἐκείνων περιέλκων κεφαλὴν. Καὶ οὕτω λέγει, ὅτι καλῶς ποιοῦσι παραβαίνοντες, ἵνα μὴ ὀψλαθῇ αὐτοῖς· οὐτε κακίζει τὸ γινόμενον, ἵνα μὴ βεβαιώσῃ τὸν νόμον· οὐδ' αὖ πάλιν κατηγορεῖ τὸν πρεσβυτέρων, ὡς παρανόμων καὶ μαρῶν· ἢ γὰρ ἂν ὡς λοιδόρον καὶ ὑβριστὴν ἀπεστράφησαν· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἀφείλε, ἑτέραν ὁδὸν ἔρχεται. Καὶ δοκεῖ μὲν αὐτοῖς ἐπιτιμῆν τοῖς παραγενομένοις, καθάπτεται δὲ τῶν ταῦτα νυμοθετησάντων· τῶν μὲν πρεσβυτέρων οὐδαμοῦ μνημονεύει, ἐν δὲ τῇ πρὸς τοὺς κατηγόρια κάκεινους καταβάλλων, καὶ δεικνύς ὅτι διπλοῦν τὸ ἀμάρτημα, ὅτι καὶ τῷ Θεῷ οὐ πείθονται, καὶ δι' ἀνθρώπους τοῦτο ποιοῦσιν· ὥσαντι ἔλεγε· Τοῦτο γὰρ ὕμᾱς, τοῦτο ἀπώλεσε^α, τὸ πάντα πείθεσθαι τοῖς πρεσβυτέροις. Ἄλλ' οὐ λέγει οὕτω, τοῦτο δὲ αὐτὸ αἰνίττεται, οὕτως αὐτοῖς ἀποκριθεὶς· Διὰ τὴν παράδοσιν ὕμῶν; Ὁ γὰρ Θεὸς ἐνετελέματο· Τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα· καὶ, Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. Ὑμεῖς δὲ λέγετε· Ὅς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, Δῶρον, δὲ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῇθῃς, καὶ οὐ μὴ τιμήσῃ^β τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα· καὶ ἡκυρώσατε τὴν ἐντολὴν^γ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὕμῶν.

β. Καὶ οὐκ εἶπε, Τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλ', Ὑμῶν· καὶ, Ὑμεῖς λέγετε, καὶ οὐκ εἶπεν, Οἱ πρεσβύτεροι, ὥστε ἀνεπαχθέστερον ποιῆσαι τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ παρανόμους ἠθέλησαν δεῖξαι τοὺς μαθητάς, δεικνυσιν αὐτοὺς τοῦτο ποιοῦντας, τούτους δὲ ἀπηλλαγμένους ἐγκλήματος. Οὐ γὰρ δὴ νόμος τὸ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπιταχθῆν (διὸ καὶ παράδοσιν αὐτὸν καλεῖ), καὶ ἀνθρώπων μάλιστα παρανόμων. Καὶ ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἦν ὑπεραντίον τῷ νόμῳ, τὸ κελεύειν τὰς χεῖρας νάπειν, ἑτέραν παράδοσιν εἰς μέσον ἄγει, ἐναντιουμένην τῷ νόμῳ. Ὁ δὲ λέγει, ποιοῦτόν ἐστι· Ἐπαίδευσαν τοὺς νέους εὖσεβείας σχήματι καταφρονεῖν τῶν πατέρων^α. Πῶς καὶ τίνι πρόπῳ; Εἰ τις τῶν γονέων εἴπῃ τῷ πατρὶ, Δός μοι τὸ πρόβατον τοῦτο ὃ ἔχεις, ἢ τὸν μόσχον, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, ἔλεγον· Δῶρόν ἐστι τῷ Θεῷ τοῦτο, ὃ θέλεις [522]

^α ταῦτα ἀντ' ἐγκλ. αὐτῶν πρ. Μ. ^β παραβλέποντες G. ^γ αὐτοὺς venit Ge. non item Arm. Deinde τὸ τὰ πάντα K. M. ^δ τὴν ἐντολὴν τὸν νόμον L. ^ε πατέρων γένων M. Ep. Euth. ^ς δὲ γὰρ G. ^ζ δωρεὰ (δωρεὰ corr. G.) καὶ προῖκα G. L. M. In alio [Baroco. 189.] δωρεάν καὶ προῖκα legitur. ^η συμβαίνουσιν Edd. ^θ τὴν om. G. H. ^ι ἐργαζάμενοι Sic H. L. M. Ge. Arm. vulgo γραμμάτων. ^κ τὸ] τι K. ^λ ὕμῶν G. K. p. ἐκβάλλει Edd. ^μ τὸν λεπτρόν καὶ λεπτρὸς H. Articulus om. L. M. ^ν εἰς] τότε L. M. Arm. Verba ὅτε ἐνομοθέτησεν non agnoscit Ge.

ἐξ ἐμοῦ ὠφελῇθῃναι, καὶ οὐ δύνασαι λαβεῖν. Καὶ διπλοῦν ἐντεῦθεν ἐγίνετο τὸ κακόν. Ὅτε γὰρ τῷ Θεῷ προσήγον, καὶ τοὺς γονέας ὀνόματι τῆς προσφορᾶς ἀπεστέρουν, τοὺς τε γεγεννηκότας διὰ τὸν Θεὸν ὑβρίζοντες, καὶ τὸν Θεὸν διὰ τοὺς γεγεννηκότας. Ἄλλ' οὐ λέγει τοῦτο εὐθέως, ἀλλὰ πρότερον τὸν νόμον ἀναγινώσκει, δι' οὗ δεικνυσὶ σφόδρα βουλόμενον αὐτὸν τιμᾶσθαι γονέας. Τίμα γὰρ, φησί, τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα, ἵνα ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάλιν, Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. Ἄλλ' αὐτὸς ἐκεῖνο ἀφείλε, τὸ καίμενον ἐπαθλὸν τοῖς τιμῶσι τοὺς γονέας, τὸ φοβερώτερον τίθησι, τὴν κόλασιν λέγων τὴν τοῖς ἀτιμάζουσιν ἡπειλημένην, καὶ αὐτοὺς καταπλήξαι βουλόμενος, καὶ τοὺς ὅντων ἔχοντας ἐπισπᾶσθαι· καὶ δεικνυσὶν ἐντεῦθεν θανάτου ἀξίους ὄντας. Εἰ γὰρ ὁ ῥήματι ἀτιμάζων κολάζεται, πολλῶ μᾶλλον ὅμως οἱ ἔργῳ· καὶ οὐ μόνον ἀτιμάζοντες, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους τοῦτο διδάσκοντες. Οἱ τοίνυν μηδὲ ζῆν ὀφείλοντες, πῶς ἐγκαλεῖτε τοὺς μαθηταῖς; Τί δὲ θαυμάστον, εἰ εἰς ἐμὲ τὸν τέως ἀγνωσόμενον τοιαῦτα ὑβρίζετε, ὅταν καὶ εἰς τὸν πατέρα φαίνησθε τοιαῦτα ποιοῦντες; Πανταχοῦ γὰρ καὶ λέγει καὶ δεικνυσὶν, ὅτι ἐκεῖθεν τῆς ἀπονομίας ἤρξαντο ταύτης. Τινὲς δὲ^α καὶ ἐτέρως ἐρμηνεύουσι τὸ, Δῶρον, δὲ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῇθῃς· τοῦτέστιν, Οὐκ ὀφείλω σοι τιμῆν, ἀλλὰ χαρίζομαι σοι, ἂν ἄρα σε τιμήσω. Ἄλλ' οὐκ ἂν ὁ Χριστὸς τοιαύτης ἐμνημόνευσεν ὕβρεως. Καὶ ὁ Μάρκος δὲ σαφέστερον τοῦτο ποιεῖ λέγων· Κορδαῖν, δὲ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῇθῃς· ὅπερ οὐκ ἐστὶ δωρεὰ καὶ προῖκα^β, ἀλλὰ προσφορὰ κυρίως λέγεται. Δείξας τοίνυν, ὅτι οὐκ ἂν εἴεν δίκαιοι ἐγκαλεῖν παραβαίνουσιν ἐντολὴν πρεσβυτέρων οἱ τὸν νόμον καταπατοῦντες, δεικνυσὶ τοῦτο αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ προφήτου. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς εἰλε σφοδρῶς, περαιτέρω πρόεισιν· ὃ δὴ πανταχοῦ ποιεῖ, τὰς Γραφὰς εἰς μέσον ἄγων, καὶ ταύτη δεικνύς ἑαυτὸν συμβαίνοντα τῷ Θεῷ. Τί δὲ ὁ προφήτης φησὶν; Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, ἢ δὲ καρδία αὐτῶν πόθρῳ ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτην δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλλας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. Εἰδες ἀφρογτεῖαν συμφωνοῦσαν^γ τοῖς εἰρημονίαις μετὰ ἀκριβείας, καὶ ἄνωθεν αὐτῶν προαναφώνουμένην τὴν κακίαν; Ὅπερ γὰρ ὁ Χριστὸς ἐνεκάλεσε νῦν, τοῦτο καὶ ὁ Ἰσάκας ἄνωθεν εἶπεν, ὅτι τῶν μὲν τοῦ Θεοῦ καταφρονοῦσι· Μάτην γὰρ σέβονται με, φησὶν· τῶν δὲ ἰδίῳ πολὺν ποιοῦνται λόγον· Διδάσκοντες γὰρ ἐντάλματα, διδασκαλλας ἀνθρώπων. Οὐκοῦν εἰκότως αὐτὰς οὐ τηροῦσι. Δοὺς τοίνυν αὐτοῖς καιρίαν τὴν^δ πληγὴν, καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων^ε, καὶ ἀπὸ τῆς οἰκείας ψήφου, καὶ ἀπὸ τοῦ προφήτου τὴν κατηγορίαν αὐξήσας, ἐκείνοις μὲν οὐδὲν διαλέγεται, ἀδιορθώτως λοιπὸν ἔχουσι, τὸν δὲ λόγον τρέπει πρὸς τοὺς ὄχλους, ὥστε τὸ^ς δόγμα εἰσενεγκεῖν ὑψηλὸν καὶ μέγα ὄν, καὶ πολλῆς φιλοσοφίας γέμον· καὶ λαβὼν ἀφορμὴν ἀπ' [523] ἐκείνων, τὸ μείζον ἐνυφαίνει^ς λοιπὸν, καὶ τὴν τῶν βρωμάτων παρατήρησιν ἐκβάλλων. Ἄλλ' ὅρα πότε. Ὅτε τὸν λεπτρόν^ζ ἐκάθηρεν, ὅτε τὸ σάββατον ἔλυσεν, ὅτε γῆς καὶ θαλάττης βασιλεὺς ἑαυτὸν ἀπέφηνεν, ὅτε^η ἐνομοθέτησεν, ὅτε ἀμαρτήματα ἀφῆκεν, ὅτε νεκροὺς ἤγειρεν, ὅτε πολλὰ τῆς θεότητος αὐτοῦ δείγματα παρέσχεν αὐτοῖς, τότε περὶ βρωμάτων διαλέγεται.

^α τοῦτο γὰρ αὐτὸ ὕμᾱς κάκεινους ἀπ. τοῦτο G. Illud κάκεινους venit Ge. non item Arm. Deinde τὸ τὰ πάντα K. M. ^β τὴν ἐντολὴν τὸν νόμον L. ^γ πατέρων γένων M. Ep. Euth. ^δ δὲ γὰρ G. ^ε δωρεὰ (δωρεὰ corr. G.) καὶ προῖκα G. L. M. In alio [Baroco. 189.] δωρεάν καὶ προῖκα legitur. ^ς συμβαίνουσιν Edd. ^ζ τὴν om. G. H. ^η ἐργαζάμενοι Sic H. L. M. Ge. Arm. vulgo γραμμάτων. ^θ τὸ] τι K. ^ι ὕμῶν G. K. p. ἐκβάλλει Edd. ^κ τὸν λεπτρόν καὶ λεπτρὸς H. Articulus om. L. M. ^λ εἰς] τότε L. M. Arm. Verba ὅτε ἐνομοθέτησεν non agnoscit Ge.

γ. Καὶ γὰρ ὁ πᾶς Ἰουδαϊσμός ἐν τούτῳ συνέχεται· πᾶν τοῦτο ἀνέλκει, καὶ τὸ πᾶν ἀνέλκει. Ἐντεῦθεν γὰρ δείκνυσιν, ὅτι καὶ περιτομὴν δεῖ λύειν. Ἄλλ' αὐτὸς μὲν⁶⁶ τοῦτο προηγουμένως οὐκ εἰσηγείται, ἐπειδὴ τῶν ἄλλων ἐντολῶν πρεσβύτερον ἦν, καὶ πλεονα εἶχε τὴν ὑπόληψιν· διὰ δὲ τῶν μαθητῶν αὐτὸ νομοθετεῖ. Οὕτω γὰρ μέγα ἦν, ὅτι καὶ οἱ μαθηταὶ μετὰ τρῶσόντων χρόνων βουλόμενοι αὐτὸ ἀνελθεῖν, πρότερον αὐτὸ μεταχειρίζον-
ται, καὶ οὕτω καταλύουσιν. Ὅρα δὲ πῶς εἰσάγει τὸν νόμον. *Προσκαλεσάμενος γὰρ τοὺς ὄχλους εἶπεν αὐτοῖς· Ἀκούσατε καὶ συνίετε.* Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς αὐ-
τοῖς ἀποφαίνεται, ἀλλὰ τῇ τιμῇ καὶ τῇ θεραπείᾳ πρῶ-
τον εὐπαράδεκτον ποιεῖ τὸν λόγον (τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπὼν, *Προσκαλεσάμενος*)· ἔπειτα καὶ τῷ καιρῷ. Μετὰ γὰρ τὸν ἔκλεινον ἔλεγχον καὶ τὴν νίκην τὴν κατ' αὐτῶν, καὶ τὴν παρὰ τοῦ προφήτου κατηγο-
ρίαν, τότε ἀργεῖται τῆς νομοθεσίας, ὅτε καὶ εὐκολώτε-
ρον κατεδέχοντο⁶⁷ τὰ λεγόμενα. Καὶ οὐκ ἀπλῶς αὐτοῖς προσκαλεῖται, ἀλλὰ καὶ προσεκτικωτέρους ποιεῖ. *Συνίετε γάρ, φησί· τούτῳ, Νοήσατε, διανύσατε·* τοιοῦ-
τος γὰρ ὁ μέλλων γράβεσθαι νόμος. Εἰ γὰρ αὐτοὶ τὸν νόμον ἔλυσαν, καὶ παρὰ καιρὸν, διὰ τὴν ἰδίαν παρά-
δοξιν, καὶ ἠκούσατε· πολλὰ μέλλον ἐμοῦ ἀκούειν χρή τοῦ κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν ἐπὶ μείζονα ὕμᾶς ἄγοντος φιλοσοφίαν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Οὐδὲν ἐστὶν ἡ πα-
ρατήρησις τῶν βρωμάτων, οὐδ' ὅτι Μωσῆς κακῶς προσέταξεν, οὐδ' ὅτι συγκαταβαίνων· ἀλλ' ἐν τάξει παρ-
αινέσεις καὶ συμβουλῆς, καὶ ἀπὸ τῆς τῶν πραγμά-
των φύσεως τὴν μαρτυρίαν λαβὼν, φησὶν· *Οὐ τὰ εισερχόμενα εἰς τὸ στόμα κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα διὰ⁶⁸ τοῦ στόματος*· ἐπὶ τὴν φύσιν αὐτὴν καταφύγων, καὶ νομοθετῶν, καὶ ἀποφαινόμενος. Καὶ ταῦτα ἀκούοντες οὐδὲν ἀντίειπον ἔκλεινοι, οὐδὲ εἶ-
πον· Τί λέγεις; τοῦ Θεοῦ⁶⁹ μυρία παραγγελλαντος περὶ βρωμάτων παρατηρήσεως, σὺ τοιαῦτα νομοθετεῖς; ἀλλ' ἐπειδὴ σφόδρα αὐτοῖς ἐπιστόμισεν, οὐ τῷ ἐλέγξει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τὸν δόλον αὐτῶν εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ τὸ⁷⁰ λάθρα γινόμενον παρ' αὐτῶν ἐκπομπέσαι, καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας⁷¹ ἀνακαλύψαι, ἐπιστομι-
σθέντες ἀπῆλθον. Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς οὐδέπω θαρρῶς σαφῶς κατατολμησάι τῶν βρωμάτων. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εἶπε, Τὰ βρώματα, ἀλλ', *Οὐ τὰ εισερχόμενα κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον*· ὅπερ εἰδὸς ἦν καὶ περὶ τῶν ἀνίπτων χειρῶν ὑποπτέουσιν. Αὐτὸς μὲν γὰρ περὶ βρωμάτων ἔλε-
γεν, ἐνοήθη δ' ἂν καὶ περὶ τούτων⁷². Τσαύτη [524] γὰρ ἦν ἡ παρατήρησις τῶν βρωμάτων, ὡς καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὸν Πέτρον εἶπεν· *Οὐχί, Κύριε, οὐκ οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον.* Εἰ γὰρ καὶ δι' ἐτέρους ταῦτα ἔλεγε, καὶ ὥστε καταλιπεῖν ἑαυτῷ ἀπο-
λογίαν πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας, ἵνα⁷³ δείξῃ ὅτι καὶ ἀντι-
εἶπε, καὶ οὐδὲ οὕτω συνεχωρήθη; ὁμῶς δείκνυσιν πολ-
λὴν οὐσαν τοῦ πράγματος τὴν ὑπόνοιαν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς οὐ φανερώς εἶπε περὶ βρωμάτων, ἀλλὰ, *Τὰ εισερχόμενα εἰς τὸ στόμα*· καὶ πάλιν, ὅτε σαφέστερον ἔδοξεν ὑστερον λέγειν, ἀπὸ τοῦ τέλους αὐτὸ συνεσκόλασεν εἰπὼν· *Τὸ δὲ ἀνίπτους χερσὶ φαγεῖν οὐ*

κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον· ἵνα δείξῃ ἐντεῦθεν τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι, καὶ περὶ αὐτοῦ διαλέγεσθαι τῶς. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε· Τὸ δὲ βρώματα φαγεῖν οὐ κοινοὶ τὸν ἄνθρω-
πον· ἀλλ' ὡς περὶ ἔκλεινον διαλεγόμενος, ἵνα μὴδὲν ἔκλυσιν ἀνταπεῖν ἔκλεινοι⁷⁴. Ταῦτα τοίνυν ἀκούσαντες ἐκκαθαρίσθησαν, φησὶν, οἱ Φαρισαῖοι, οὐχ οἱ ὄχλοι. *Ἡρῶσε. Ἰδόντες γάρ, φησὶν, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἶπον αὐτῷ· Οἷδας ὅτι οἱ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες τὸν λό-
γον⁷⁵ ἐκκαθαρίσθησαν;* Καίτοιγε οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς εἰρητο. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ὁκ ἔλυσεν τὸ σκάνδαλον ἐκεί-
νοις, ἀλλ' ἐπετίμησε, λέγων· *Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται.* Οἷδε γὰρ καὶ καταφρονεῖν σκανδάλων, καὶ μὴ καταφρο-
νεῖν. Ἄλλαχού γούν φησιν· *Ἰνα δὲ⁷⁶ μὴ σκανδαλι-
σωμεν αὐτοὺς, βάλε ἀγκιστρον εἰς τὴν θάλασσαν·* ἐνταῦθα δὲ φησιν· Ἄγρευτε αὐτούς· ὁδηγοὶ εἰσι τυ-
φλοὶ⁷⁷ τυφλῶν. Τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐὰν ὀδηγῇ, ἀμ-
φοτέρω εἰς βόθυνον ἐμπεσοῦνται. Ταῦτα δὲ ἔλεγον οἱ μαθηταί, οὐχ ὡς⁷⁸ ὕπερ ἔκλεινον ἀλγοῦντες; μὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἡρέμα θορυβοῦμενοι. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐτόλμων εἰπεῖν ἐξ οικείου προσώπου τοῦτο, ἐν τῇ περὶ ἐτέρων διηγήσει μανθάνειν ἐβούλοντο. Ὅτι γὰρ τοῦτο ἐστίν, ἀκροῦσιν πῶς μετὰ ταῦτα ὁ θερμὸς καὶ πανταχοῦ προφάτων Πέτρος προσελθὼν φησὶ· *Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην*· τὸν ἐν τῇ ψυχῇ θόρυβον ἐκκαλύ-
πτων, καὶ φανερώς μὲν οὐ τολμῶν εἰπεῖν, ὅτι Σκανδα-
λίζομαι, ἀξιών δὲ διὰ τῆς ἐρμηνείας ἀπαλλαγῆναι τοῦ θορύβου· διὸ καὶ ἐπετίμητο. Τί οὖν ὁ Χριστός φησὶ· *Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐ-
ράνιος, ἐκριζωθήσεται.* Τοῦτο περὶ τοῦ νόμου φασὶν εἰρησθαι οἱ τὰ Μανιχαῖον νοσοῦντες· ἀλλ' ἐπιστομίζει τὰ ἐμπροσθεν εἰρημένα αὐτούς. Εἰ γὰρ περὶ τοῦ νόμου ἔλεγε, πῶς ἀνωτέρω ἀπολογεῖται ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ μά-
χεται λέγων· *Διὰ τὴν πυρᾶν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν;* πῶς δὲ τὸν προφή-
την παράγει⁷⁹ εἰς μέσον; Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν ἔκλεινον καὶ τὸν παραδόσεων αὐτῶν ταῦτα φησιν. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς εἶπε, *Τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα*· πῶς οὐκ ἐστὶ φυτεία Θεοῦ τὸ παρὰ Θεοῦ εἰρημένον;

[525] δ'. Καὶ τὸ ἐξῆς δὲ δείκνυσιν, ὅτι περὶ αὐτῶν εἰρηται καὶ τῶν παραδόσεων αὐτῶν. Ἐπήγαγε γούν· Ὅδηγοὶ εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν. Εἰ δὲ περὶ τοῦ νόμου ἔλεγε τοῦτο, εἶπεν ἂν· Ὅδηγός ἐστι τυφλὸς τυφλῶν. Ἀλλ' οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλ', Ὅδηγοὶ εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν, ἔκλεινον μὲν ἀπαλλάττων τῆς κατηγορίας, εἰς δὲ τούτους τὸ πᾶν περιέλειπον⁸⁰. Εἶτα καὶ τὸ πλῆθος ἀποσχίζων αὐτῶν, ὡς μέλλον εἶς βάραθρον ἐμπίπτειν δι' αὐτούς, φησὶ· Τυφλὸς⁸¹ τυφλὸν ἐὰν ὀδηγῇ, ἀμφοτέρω εἰς βόθυνον ἐμπεσοῦνται. Μέγα μὲν⁸² κακὸν καὶ τυφλὸν εἶναι· τὸ δὲ καὶ τοιοῦτον ὄντα μῆτε ἔχειν τὸν χειραγω-
γὸν, καὶ ὀδηγοῦ τάζειν ἐπείκειν, διπλοῦν καὶ τριπλοῦν ἐγκλημα. Εἰ γὰρ τὸ μὴ ἔχειν ὀδηγὸν τὸν τυφλὸν ἐπι-
σφαλές, πολλὰ μᾶλλον τὸ καὶ ἐτέρῳ⁸³ τοῦτο βούλεσθαι εἶναι. Τί οὖν ὁ Πέτρος; Οὐ λέγει, Τί ποτὲ ἐστὶ τοῦτο δ εἰρηκας⁸⁴; ἀλλ' ὡς ἀσφαλείας γέμον ἐρωτᾷ. Καὶ οὐ λέγει· Διὰ τὴν παράνομον εἶπας; ἐδεδοίκαί γάρ, ἵνα μὴ νομισθῇ⁸⁵·
[μὲν] add. οὐν K. L. ⁶⁶ καταδέχονται K. ⁶⁷ διὰ] ἐκ H. L. M. στόματος] add. ἔκλεινα κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον L. add. ταῦτα x. c. d. M. invitis Mosq. ⁶⁸ ἀκούσαντες L. M. ⁶⁹ τὸ] τὸν M. τῷ corr. G. τῷ τὸ K. L. ⁷⁰ διανοίας] add. αὐτῶν Edd. ⁷¹ τοῦτο L. M. Mox ἦν post βρωμάτων collocant G. H. ⁷² ἵνα] καὶ ἵνα H. ⁷³ ἔκλεινοι] οὕτοι H. M. ⁷⁴ τῶν λόγων Edd. contra meos et Mosq. omnes. ⁷⁵ δὲ om. G. H. K. ⁷⁶ τυφλοὶ om. G. Sav. τυφλῶν om. 3 Mosq. τυφλοὶ εἰσι, καὶ ὁδηγοὶ τυφλῶν Mor. Ben. Mox πεσοῦνται H. K. M. ⁷⁷ ὡς] Sic L. M. non quia Ge. ceteri οὕτως. ⁷⁸ εἰσάγει G. post μέσον quae leguntur in Edd. λέγοντα· ὁ λαὸς οὕτως τοῖς γεῖναι με τιμᾷ, καὶ τὸ ἐξῆς absunt a K. L. M. Arm. et abesse possunt. ⁷⁹ περιτρέπων L. M. ⁸⁰ τυφλὸς] add. δὲ L. add. γὰρ M. Mox πεσοῦνται G. M. ⁸¹ μὲν] add. γὰρ L. M. p. r. καὶ τὸ τυφλὸν iidem. ⁸² ἐτίρους corr. G. ἐτίρους K. M. et pr. G. hoc edidit Mor. ἐτίους Sav. Ben. ⁸³ δ εἰρηκας] τὸ εἰρημένον L. Vulgatum τί ποτε; εἰς τί τοῦτο εἰρηκας; solus uetier G. invitis Interpr. ⁸⁴ νομισθῇ] add. αὐτός K. νομίσθη αὐτὸν H. p. r. ἀλλ' ὡς ἀσφαλείας Edd.

phia plenum; sumptaque ex illo occasione, majus illud contexit, et ciborum observationem eliminat. Sed vide quando. Cum leprosum mundavit, cum sabbatum solvit; quando terræ marisque regem se declaravit, quando leges dedit, quando peccata dimisit, quando mortuos excitavit, quando argumenta multa divinitatis suæ ipsis præbuit, tunc de cibis loquitur.

3. *Abrogandæ circumcisionis difficultas.* — Totus enim Judaismus hac in re continetur: si hoc abstuleris, totum abstulisti. Nam inde commonstrat, etiam circumcisionem abrogari oportere: sed illud non præcipue induxit, quoniam hoc præceptum aliis erat antiquius, et majore observabatur religione; sed per discipulos illud statuit. Ita magna res erat, ut cum discipuli post tantum tempus vellent illam abrogare, primo illam adhiberint, deinde abrogarint. Vide autem quomodo legem inducat. 10. *Cum advocasset enim turbas*, inquit, *dixit eis*, *Audite et intelligite*. Neque enim simpliciter ipsis hoc annuntiat, sed prius honore atque obsequio attentionem sermoni suo conciliat (hoc enim significavit evangelista cum dixit, *Cum advocasset deinde*), necnon ex temporis opportunitate. Postquam enim illos confutaverat et vicerat, postquam ex propheta redarguerat, tunc legem ferre incipit, cum facilius poterant dicta excipere; nec modo advocat, sed attentiores reddit. *Intelligite*, inquit; hoc est, Cogitate, animum erigite, attentione digna est lex mox scribenda. Nam si illi tempore non consentaneo legem solverunt propter traditionem suam, et vos audistis illos: multo magis me audire oportet, qui tempore opportuno ad majorem vos philosophiam induco. Nec dixit, Nihil est ciborum observatio, vel, Moyses id male præcepit, vel sese vobis attemperavit; sed quasi admonendo et consulendo, et a rerum natura testimonium accipiens dicit: 11. *Non quæ intrant in os, coinquinant hominem, sed quæ ex ore procedunt*: secum dum ipsam naturam, et legem profert et sententiam dicit. Hæc illi audientes non contradixerunt, neque dixerunt, Quid tu ais? cum Deus de ciborum observatione innumera præceperit, tu hujusmodi leges tradis? sed quia vehementer illos represserat, non confutando solum, sed dolum ipsorum in medium afferendo, ac quæ clam illi struxerant, arcanaque mentis eorum revelando, cum silentio recesserunt. Tu vero mihi perpende, quomodo nec manifeste nec palam de cibis edisserat. Ideoque non dixit, Cibi, sed, *Ea, quæ ingrediuntur, non coinquinant hominem*; quod etiam poterat de illotis manibus suspicari. Ipse namque de cibis loquebatur; poteratque tamen intelligi de illotis manibus. Tantâ enim erat ciborum observatio, ut etiam post resurrectionem Petrus diceret: *Non, Domine, quia nunquam commune, aut immundum quid comedi* (Act. 10. 14). Etiam si enim aliorum causa hæc diceret, ut sibi adversus accusatores defensionem pararet, ostenderetque se restituisse, neque sic id sibi concessum fuisse, attamen

ostendit magnam hujus rei curam et opinionem. Ideo Christus in principio non ita aperte de cibis loquutus est, sed dixit, *Quæ per os ingrediuntur*: ac rursus, cum manifestius hac de re postea loquutus videretur, a fine illa obumbravit dicens: *Illotis autem manibus manducare non coinquinat hominem*: ut hinc videretur initium ducere, interimque illa de re disseruisse. Idcirco non dixit, Ciborum esus non coinquinat hominem; sed quasi de alia re disputans, ut nihil possent illi objicere. Hæc cum audissent, inquit, scandalizati sunt, Pharisei nempe, non turbæ. 12. *Accedentes enim, inquit, discipuli ejus dixerunt ei*: *Scis quia Pharisei, audito hoc verbo, scandalizati sunt?* Et tamen nihil adversus eos dictum fuerat. Quid igitur Christus? Non solvit scandalum eorum, sed increpavit, dicens: 13. *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur*. Noverat enim quandonam scandala contemnenda, et quando non despicienda erant. Alibi quippe ait: *Ne scandalizemus eos, mitte hamum in mare* (Matth. 17. 26); hic vero dicit: 14. *Sinite illos, cæci sunt, et duces cæcorum. Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadent*. Hæc autem dicebant discipuli, non tam quod de illis dolerent, sed quod et ipsi aliquantum turbarentur. Quia vero non audebant illud ex propria persona dicere, in narratione de aliis instituta id ediscere volebant. Nam quod res ita se habeat, audi quomodo postea Petrus fervens ille, qui semper prior accedit, dicat: *Edisere nobis parabolam hanc* (Matth. 13. 45); animi sui perturbationem declarans, nec audens palam dicere, hoc sibi offendiculo esse, sed rogans, se commotum, interpretatione sedari; quapropter etiam increpatus fuit. Quid igitur ait Christus? *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur*. Hoc de lege dictum afferunt ii qui Manichæorum morbo laborant (a); sed quæ prius dicta sunt, ora illorum obstruunt. Nam si de lege dixisset, quomodo supra legem defendisset, ac pro ea pugnasset dicendo: *Cur transgredimini mandatum Dei per traditionem vestram?* quomodo autem prophetam in medium inducit dicentem: *Populus hic labiis me honorat*, etc. Sed de illis ipsis et de traditionibus eorum hæc loquitur. Nam si Deus dixit, *Honora patrem tuum, et matrem tuam*: quomodo id quod a Deo dictum est, non est plantatio Dei?

4. Id etiam quod sequitur probat, de illis et de traditionibus illorum hæc dicta fuisse: nam subiunxit: *Cæci sunt duces cæcorum*. Si de lege id loquutus fuisset, dicturus erat, Dux est cæcus cæcorum; verum non ita dixit, sed, *Duces sunt cæci cæcorum*, legem ab accusatione vindicans, in illosque totum refundens. Deinde ut turbam ab illis divelleret, ne in barathrum ab ipsis deiceretur, ait: *Si cæcus cæcum ducat, ambo in foveam cadent*. Magnum quidem malum cæcitas est: sed esse cæcum,

(a) Manichæi legem non a Deo patre esse dicebant.

nec habere ducem, et se ducem præbere, id duplex triplexque crimen est. Nam si periculosum cæco est, non habere ducem, multo periculosius erit si se alteri ducem præbeat. Quid igitur Petrus? Non dixit, Cur hæc dixisti? sed quasi rei obscuritate pressus interrogat. Nec dicit: Cur contra legem loquutus es? timebat enim ne scandalizatus fuisse videretur; sed quasi obscura res esset loquitur. Quod vero non obscuritatis causa, sed quod scandalizaretur, hæc dixerit, palam est: nihil enim ibi obscuritatis inerat. Quocirca Christus increpat illos dicens: 16. *Adhuc vos etiam sine intellectu estis?* Nam turbæ forsitan dicta non intellexerunt: ipsi vero scandalizati fuerant. Quare initio, quasi de Pharisæis interrogantes, ediscere volebant; ubi autem audierunt eum graviter comminantem ac dicentem, *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur*, et, *Cæci sunt duces cæcorum*, repressi sunt. Sed Petrus semper ardens, ne sic quidem tacere potuit, sed dicit: 15. *Edissere nobis parabolam hanc.* Quid ergo Christus? Vehementius respondet: *Adhuc etiam vos sine intellectu estis?* 17. *Nondum intelligitis.* Hæc dixit increpans, ut illorum præjudicatam opinionem ejiceret, nec finem dicendi fecit, sed hæc adjecit: *Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, et in secessum emittitur*; 18. *quæ autem procedunt ex ore, de corde exeunt, et illa coinquinant hominem.* 19. *De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, blasphemie, falsa testimonia.* 20. *Et hæc sunt quæ coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.* Viden' quam vehementer illos increpet? Deinde a communi natura sermocinatur, ut illos ad bonam mentem ducat. Cum enim dicit, *In ventrem vadit, et in secessum emittitur*, adhuc secundum Judaicum abjectum sensum loquitur. Dicit enim, illa non manere, sed egredi. Quamquam etiamsi manerent, non immundum redderent. Sed nondum poterant hæc audire. Ideo legislator tanto dimittit tempore, quanto intus maneat: cum autem egressum fuerit, non ultra. Vespere igitur lavari jubet, ac mundum esse, digestionis et expulsionis tempus accurate dimetiens. Quæ autem cordis sunt, inquit, intus manent, et cum egrediuntur, coinquinant, nec modo cum manent, id faciunt. Primo ponit malas cogitationes, quod Judæorum erat: nec adhuc a natura, sed a partu ventris et cordis redarguit, et ex eo quod alia maneat, alia non item. Alia enim, de foris ingressa, foras rursus exeunt: alia vero, intus genita, cum exeunt, coinquinant, et tunc magis, cum egrediuntur. Nondum enim poterant, ut dixi, hæc cum congruenti philosophia audire. Marcus (Cap. 7. 19) autem dicit, ipsum ad purgandos cibos hæc dixisse; non tamen id expressit, quod talia comedere non coinquinat hominem: non enim voluissent illum tam clare loquentem audire. Ideo hæc addidit: *Non lotis manibus manducare, non coinquinat hominem.* Discamus ergo quænam coinquinant hominem:

discamus hæc, et fugiamus. Nam in ecclesia videmus hunc morem apud multos vigere, qui mundis vestibus intrare student, itemque lotis manibus; ut vero animam puram Deo sistant, nihil curant. Hæc porro dico, non quod prohibeam manus vel os lavare, sed quod velim ita lavari ut par est, non aqua solum, sed virtutibus. Nam sordes oris sunt maledicta, blasphemia, convicium, verba iracundie plena, vel obscena, ridicula, scurrilia. Si ergo tibi conscius sis nihil tale dixisse te, neque his sordibus inquinari, cum fiducia accede; sin millies has admisisti maculas, cur frustra linguam abluis, dum perniciosas et noxias sordes in illa circumfers?

5. *Qua ratione orandum sit.*—Nam dic mihi, si flumini et lutum præ manibus haberes, an auderes orare? Nequaquam. Attamen nihil hinc damni; illud autem perniciosum est. Cur ergo in rebus indifferentibus plus, in prohibitis ita negligens es? Quid ergo? iniques; non precari oportet? Oportet quidem, sed non sordibus maculatum, non tanto cæno onustum. Quid si casu lapsus fuero? Purga te ipsum. Quomodo? Luge, geme, eleemosynam eroga, purga te apud eum quem contumelia affectisti, reconcilia te illi, absterge linguam, ne gravius Deum irrites. Nam si quis sordidatis stercore manibus pedes tuos supplicans tangeret, non modo illum non audires, sed pede impeteres: quomodo audes sic Deum adire? Nam lingua precantium est manus, ac per eam Dei genia apprehendimus. Ne itaque illam commacules, ne tibi dicat ille: Si multiplicaveritis deprecationem, non exaudiam (Isai. 1. 15). Nam *In manu lingue vita et mors est* (Prov. 18. 21); et *Ex sermonibus tuis justificaberis, atque ex sermonibus tuis condemnaberis* (Matth. 12. 37). Magis igitur quam pupillam oculi linguam tuam custodias. Regius quidam equus est lingua. Si ergo illi frenum immiseris, et concinne ire docueris, rex in illa sedebit et quiescet; sin infrenem fieri et jactari permiseris, diaboli et dæmonum vehiculum erit. Tu vero quando cum uxore concubuisti, quod sane culpa liberum est, precari non audes; post convicium autem et contumeliam, quæ gehennam merentur, antequam te probe purgaveris, extendis manus? et quomodo, quæso, non perhorrescis? Non audisti Paulum dicentem, *Honorabile conjugium, et torus immaculatus* (Hebr. 13. 4)? Si autem ex immaculato toro surgens non audes ad orationem accedere, cum ex toro diabolico sis, cur horribile illud terribileque nomen invocare audes? Diaboli quippe lectus est in conviciis et opprobriis lavari (a). Ac velut perniciosus quidam adulter iracundia nos cum magna voluptate invadit, perniciose in nobis jaciens semina, et diabolicas gignens inimicitias, ac contra connubium omnia facit. Nam conjugium id facit ut duo sint caro una; ira vero eos qui juncti sunt in partes dividit, ipsamque animam scindit et lacerat. Ut itaque cum fiducia Deum adeas, iram te invadentem ne admittas, sed quasi rabidum canem depelle. Illud enim Paulus jus-

(a) Non video horum consonantiam. — Vidit Field, cuius cf. Adnot. Eorr.

ἐσκανδαλισθαί· ἀλλ' ἀσφαλείας τοῦτο εἶναι φησιν. "Οτι δὲ οὐκ ἦν ἀσφαλείας, ἀλλ' ἐσκανδαλίζετο, δὴλον· οὐδὲν γὰρ ἀσφαλείας εἶχε. Διὸ καὶ ἐπιπλήττει αὐτὸν ^α λέγων· **Ἀκμὴν καὶ ὅμεις ἀσύνετοί ἐστε;** Οἱ μὲν γὰρ ὄχλοι οὐδὲ συνήκαν ἰσως τὸ λεχθέν· αὐτοὶ δὲ ἦσαν οἱ σκανδαλισθέντες. Διὸ παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν, ὡς ὑπὲρ τῶν Φαρισαίων εἶπεν ἐρωτῶντες, ἐβούλοντο μαθεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἤκουσαν αὐτοῦ μεγάλῃν ἀπειλὴν ἀπειλοῦντος καὶ λέγοντος, ὅτι **Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκρίζωθήσεται,** καὶ, **Ὁδοιποροὶ εἰσι τυφλοὶ καὶ τυφλῶν, κατεστάλησαν.** Ὁ δὲ πανταχοῦ θερμὸς οὐδὲ οὕτως ἀνέγειται σιγήσαι, ἀλλὰ φησὶ· **Φρόνον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην.** Τί οὖν ὁ Χριστός; Σφόδρα ἐπιπληκτικῶς ἀποκρίνεται· **Ἀκμὴν καὶ ὅμεις ἀσύνετοί ἐστε;** **Ὅθιω νοεῖτε;** Ταῦτα δὲ εἰλεγε καὶ ἐπιτίμα, ὥστε τὴν πρόληψιν ἐκβαλεῖν· οὐ μὴν ἔσται μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἐπάγει λέγων· **"Οτι πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς τὸν ἀφροδῶνα ἐκβάλλεται· τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται, κακῆται κοινοὶ τὸν ἀνθρώπον.** **Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φθόνος, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, βλασφημίαι, ψευδομαρτυρίαι· καὶ ταῦτα ἐστὶ τὰ κοινούμενα τὸν ἀνθρώπον.** Τὸ δὲ ἀνίστατος χειρὶν ἐσθλεῖν ^α, οὐ κοινοὶ τὸν ἀνθρώπον. Εἶδεν πῶς αὐτοὺς σποδρῶς κέχρηται καὶ ἐπιτιμητικῶς; Εἴτα κατασκευάζει τὸ εἰρημένον ἀπὸ τῆς κοινῆς φύσεως, καὶ πρὸς τὴν θεωρασίαν τὴν ἐκείνων. Ὅταν γὰρ εἴπῃ, **Εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς τὸν ἀφροδῶνα ἐκβάλλεται,** ἐτι κατὰ ἰουδαϊκὴν ταπεινότητά ἀποκρίνεται. Λέγει γὰρ ὅτι οὐ μένει, ἀλλ' ἐξέρχεται. Καίτοι καὶ εἰ ἔμμενεν, οὐκ ἐποίει ἀκάθαρτον. Ἄλλ' οὐδέπω τοῦτο δυνατοὶ ἦσαν ἀκοῦσαι. Διὰ τοῦτο τοῦτο καὶ ὁ νομοθέτης; τοσοῦτον χρόνον ἀφίησιν, ὅσον ἂν ἔδωκεν μένη· ὅταν δὲ ἐξέλθῃ, οὐκέτι. Ἐν ἐσπέρῃ οὖν κελεύει λούεσθαι, καὶ καθαρὸν εἶναι, τὸν καιρὸν τῆς πέψεως ἀναμετρῶν ^α, καὶ τῆς ἐκκρίσεως. [526] Τὰ δὲ τῆς καρδίας, φησὶν, ἔδωκεν μένει, καὶ ἐξελεθόντα κοινῶς, οὐ μένοντα μόνον. Καὶ πρότερον τίλλει τοὺς πονηροὺς διαλογισμοὺς, ὅπερ ἦν ἰουδαϊκόν· καὶ οὐδέπω ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ποιεῖται τὴν ἐλεγχον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τόκου τῆς κοιλίας καὶ τῆς καρδίας, καὶ ἐκ τοῦ τὰ μὲν μένειν, τὰ δὲ μὴ μένειν. Τὰ μὲν γὰρ, ἐξυθεν εἰσίνοντα, ἐξω πάλιν ἀπαισιν· τὰ δὲ ἐνδοθεν τίκεται, καὶ ἐξελεθόντα κοινῶς, καὶ τότε μάλλον, ὅταν ἐξέλθῃ. Ὅπως γὰρ ἦσαν δυνατοὶ, ὅπερ ἔφην, ἀκοῦσαι μετὰ τῆς προσήκουσας φιλοσοφίας ταῦτα. Ὁ δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι καθαρίζων τὰ βρώματα, ταῦτα εἰλεγεν· οὐ μὴν ἐνέφηγεν, οὐδὲ εἶπε, Τὸ δὲ βρώματα τοιάδε φαγεῖν οὐ κοινῶς τὸν ἀνθρώπον· οὐτε ^α γὰρ ἠνεῖχοντο σαφῶς οὕτως αὐτοῦ ἀκοῦσαι. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· **Τὸ δὲ ἀνίστατος χειρὶ φαγεῖν οὐ κοινῶς τὸν ἀνθρώπον.** Μάθωμεν τοίνυν ^α τίνα ἐστὶ τὰ κοινούμενα τὸν ἀνθρώπον· μάθωμεν, καὶ φύγωμεν. Καὶ γὰρ ^α ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοιοῦτον ὀρώμεν ἔθος κρατοῦν παρὰ τοῖς πολλοῖς, καὶ ὅπως μὲν ἐν ^α καθαροῖς εἰσέλθοιεν ἱματίους σπουδαζοντας, καὶ ὅπως τὰς χεῖρας νύψαιεντο· ὅπως δὲ ψυχὴν καθαρὰν παραστήσαιεν τῷ θεῷ, οὐδένα ποιοῦμένους λόγον. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ

κωλύων ὥστε χεῖρας νίπτειν, οὐδὲ ^α στόμα· ἀλλὰ βουλόμενος οὕτω νίπτειν, ὡς προσήκει, οὐχ ὕδατι μόνον, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ὕδατος τὰς ἀρεταῖς. Ῥύπος γὰρ στόματος, κακηγορία ^α, βλασφημία, λοιδορία, ὀργιστὰ ῥήματα, αἰσχρολογία, γέλως, εὐτραπέλια. Εἰ τοίνυν σύνειδας σαυτῷ μηδὲν τούτων φεγγομένῳ, μηδὲ ρυπῶντι τὸν ῥύπον τοῦτον, πρόσελθε θαρρύν· εἰ δὲ μυριάκις ταύτας ἐδέξω τὰς κηλίδας, τί ματαιοπονεῖς, ὕδατι μὲν περικλύζων τὴν γλῶτταν, τὸν δὲ ἄλεθριον καὶ βλαβερὸν περιφέρων ἐν αὐτῇ ῥύπον;

εἰ. Εἰπέ γάρ μοι, εἰ κόπρον ἐν ταῖς χερσὶν εἶχες καὶ βόρβορον, ἄρα ἂν ἐτόλμης εὐφασθαι; Ὑδαμῶς. Καὶ μὴν τοῦτο οὐδεμία βλάβη· ἐκεῖνο δὲ βλεπρὸς. Πῶς οὖν ἐν μὲν τοῖς ἀδιαφόροις εὐλαθῆς, ἐν δὲ τοῖς κακωλυμένοις ῥάθυμος; Τί οὖν; οὐ δεῖ προσεῦχεσθαι; φησὶ. Δεῖ μὲν, ἀλλ' οὐχὶ ρυπῶντα, οὐδὲ τοιοῦτον ἔχοντα βόρβορον. Τί οὖν, ἐὰν προληφθῶ; φησὶ. Κάθαρσον σαυτόν. Πῶς ^α καὶ τίτιν τρόπον; Κλαῦσον, στέναξον, ὅδε ἐλεημοσύνην, ἀπολόγησαι τῷ ὑβρισμένῳ, κατὰλλασον ^α σαυτῷ διὰ τούτων, ἀπόσμηξον τὴν γλῶτταν, ἵνα μὴ μαιζίνῃς; παροξύνῃς τὸν θεόν. Καὶ γὰρ εἰ τις κόπρον τὰς χεῖρας πληρώσας, οὕτω σου κατέσχε· τοὺς πόδας ἱκετεύων, οὐ μόνον οὐκ ἂν ἤκουσας, ἀλλὰ καὶ τῷ ποδὶ ἐλάττωσας· πῶς οὖν σὺ τολμᾷς οὕτω θεῷ προσεῖναι; Καὶ γὰρ χεὶρ ἐστὶν ἡ γλῶττα τῶν εὐχομένων, καὶ δι' αὐτῆς κατέχομεν τὰ γόνυα τοῦ θεοῦ. Μὴ τοίνυν μολύνῃς αὐτήν, ἵνα μὴ καὶ πρὸς σὲ εἴπῃ· **Ἐὰν πληθύνῃς ^α τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι.** Καὶ γὰρ **Ἐν χειρὶ ῥάσσης ζωὴ καὶ θάνατος· καὶ, Ἀπὸ τῶν λόγων σου δικαιοθήσῃ, καὶ ἀπὸ τῶν λόγων σου κατακριθήσῃ.** Μάλλον τοίνυν τῆς κόρης φύλαττε τὴν γλῶτταν. Ἦπρος ἐστὶ βασιλικὸς ἡ γλῶσσα. Ἄν μὲν οὖν ἐπιθῇ; αὕτῃ χαλινόν, καὶ διδάξῃς βαδίζειν εὐρύθιμα, ἐπαναπαύεσθαι [527] αὕτῃ καὶ ἐπι-καθίσταται ὁ βασιλεὺς· ἂν δὲ ἀχαλινῶτον ἀφῇς φέρεσθαι καὶ σκιρτᾷν, τοῦ διαδόλου καὶ τῶν δαιμόνων ὄχημα γίνεσθαι. Σὺ δὲ ἀπὸ μὲν συνουσίας ὧν τῆς σαυτοῦ γυναικὸς, οὐ τολμᾷς εὐφασθαι, καίτοιγε οὐδὲ ^α ἔγκλημα τοῦτο· ἀπὸ δὲ λοιδορίας ὧν καὶ ὕβρεως, ὃ καὶ γένεσθαι προξενεῖ, πρὶν ἢ καθάρα σαυτὸν καλῶς, ἀνατρίνεις τὰς χεῖρας; καὶ πῶς οὐ φρίττει; εἰπέ μοι. Οὐκ ἤκουσας Παύλου λέγοντος, ὅτι **Τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος;** Εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἀμιάντου κοίτης ἀνίστάμενος οὐ τολμᾷς εὐχὴν προσεῖναι, ἀπὸ τῆς κοίτης ὧν τῆς διαβολικῆς πῶς καλεῖς τὸ φρικτὸν ὄνομα ἐκεῖνο καὶ φοβερόν; Καὶ γὰρ κοίτη διαβολικὴ, τὸ ἐν ὕβρει πλύνεσθαι ^α καὶ λοιδορίαις. Καὶ καθάπερ πονηρὸς τις μοιχὸς, ὁ θυμὸς μετὰ πολλῆς ἡμῖν συγγίνεται τῆς ἡδονῆς, τὰ ἄλεθρια προέμενος ἐν ἡμῖν σπέρματα, καὶ τὴν διαβολικὴν ποιῶν ἀποτίκτειν ἐχθρὰν, καὶ ἀπεναντίας τῷ γάμῳ πάντα ἐργαζόμενος. Ὁ μὲν γὰρ γάμος τοὺς δύο ποιεῖ σάρκα γυνέσθαι μίαν· ὁ δὲ θυμὸς τοὺς ἡνωμένους εἰς πολλὰ διαιρεῖ μέρη. καὶ αὐτὴν κατασχίζει καὶ κατατέμνει τὴν ψυχὴν. Ἴν' οὖν μετὰ παρόρησίας τῷ θεῷ προσῆς, μὴ δέξῃ τὸν θυμὸν ἐπαισιόνα ^α σοι, καὶ συγγενέσθαι βουλόμενον· ἀλλ' ὥσπερ κύνα λυττῶντα ἀπέλασον. Οὕτω γὰρ καὶ Παῦλος ἐκέλευεν· **Ἐκταρτοῦ γάρ, φησὶν, δούλους χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν.** Μὴ δὲ κατα-

^α αὐτῷ] αὐτὸν corr. G. αὐτῷ om. L. αὐτοῖς Sav. αὐτοῖς Ben. uterque contra codd. et Ep. ^α ἐναντιον conject. Bois. idque habet ex corr. Ep. *diligentius examiniat* Ge. ^α οὐτε] οὐπω H. L. M. ^α ἠνεῖχοντο] ἠδύναντο L. M. p. p. αὐτοῦ om. L. M. ^α ἩΘΙΚΟΝ. Οτι τὸ καθάραιεν χεῖρας καὶ ἱμάτια οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελεῖ προσκόντας τῷ Χριστῷ, ἐὰν μὴ τὸ στόμα καὶ τὴν γλῶτταν κατέχομεν ἀπὸ παντὸς ρυπαροῦ ῥήματος· ἐν φ καὶ περ τοῦ εὐσχημόνους καὶ μὴ μετὰ κατάρως εὐχεσθαι G. ^α γάρ] add. καὶ H. L. ἐν om. M. ^α ἐν recepi ex L. M. ^α ὥστε... οὐδὲ] οὐτε... οὐτε L. ^α κατηγορία G. H. ^α Πῶς] add. δὲ G. H. K. ^α καταλλάττει Edd. σαυτῷ] σαυτὸν L. αὐτῷ G. M. ^α πληθύνῃς L. M. ^α οὐδὲ] οὐκ L. οὐδὲν M. ^α πληθύνεσθαι L. ^α ἐκόντα L. σοι] Sic K. L. M. ^α Juvenio Arm. caeteri σου τῇ ψυχῇ.

σχύνης τὴν γλῶτταν· ἐπὶ πῶς ὑπὲρ σοῦ δεηθήσεται, ὅταν τὴν οἰκίαν παρῆρσιαν ἀπολέσῃ; ἀλλὰ κόσμησον αὐτὴν ἐπιεικῆ, ταπεινοφροσύνη· ποίησον ἀξίαν τοῦ παρακαλουμένου Θεοῦ· εὐλογίας αὐτὴν ἐμπλήσον, ἐλεημοσύνης πολλῆς. Ἔστι γὰρ καὶ διὰ ῥημάτων ἐλεημοσύνην ποιεῖν. Κρεῖττον γὰρ λόγος, ἢ δόσις· καὶ, Ἀποκρίθητι τῷ πτωχῷ ἐν πραότητι εἰρηνικῇ. Καὶ τὸν ἄλλον δὲ ἅπαντα χρόνον τῇ διηγήσει τῶν θείων καλλώπις νόμων. Πᾶσα γὰρ ἡ διηγήσις σου ἔστω ἐν νόμῳ Ὑψίστου. Οὕτως ἑαυτοὺς κοσμήσαντες προσερχόμεθα τῷ Βασιλεῖ, καὶ πίπτωμεν ἐπὶ γόνατα, μὴ τῷ σώματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ διανοίᾳ. Ἐνοήσωμεν τίνι πρόσκειμεν, καὶ ὑπὲρ τίνων, καὶ τί βουλόμενοι ἀνύσαι. Θεῷ πρόσκειμεν, ὃν τὰ Σεραφίμ ἰδόντα τὰς θύρας ἀπέστρεψεν⁹⁹, οὐ φέροντα τὴν λαμπρότητα· ὃν ἡ γῆ βλέπουσα τρέμει. Θεῷ πρόσκειμεν, τῷ φω; οἰκοῦντι ἀπρόσιτον. Καὶ πρόσκειμεν ὑπὲρ γενένης ἀπαλλαγῆς, ὑπὲρ ἁμαρτημάτων ἀφέσεως, ὑπὲρ τοῦ λυθῆναι τὰς ἀφορήτους ἡμῖν τιμωρίας ἐκείνας, ὑπὲρ τοῦ τῶν οὐρανῶν τυχεῖν καὶ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐκεῖ.

ς. Προσπέσωμεν τοῖνον καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ διανοίᾳ, ἵνα αὐτὸς ἡμᾶς· ἀναστήσῃ κειμένους· μετὰ ἐπιεικείας διαλεχθώμεν καὶ πραότητος ἀπάτης. Καὶ τίς οὕτως ἄλλως, ψῆσι, καὶ ταλαίπωρος, ὡς ἐν εὐχῇ μὴ γενέσθαι ἐπιεικῆς; Ὁ μετὰ ἄρδς εὐχόμενος, καὶ θυμοῦ πληρῶν ἑαυτὸν, καὶ τῶν ἐχθρῶν καταδύνων. Εἰ γὰρ¹⁰⁰ βούλει κατηγορεῖν, σαυτοῦ κατηγορεῖ. [528] Εἰ βούλει τὴν γλῶτταν ἀκονεῖν καὶ θῆγειν, κατὰ τῶν σὺν ἁμαρτημάτων. Καὶ μὴ τί ἐτέρως σε εἰργάσατο κακὸν εἴπης, ἀλλὰ τί σὺ σαυτὸν εἰργάσθαι· τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐστὶ κακόν. Οὐδὲ γὰρ ἐτέρως σέ τις ἀδικῆσαι δυνήσεται, ἢ μὴ σὺ σαυτὸν ἀδικῆς. Ὡστε εἰ κατὰ τῶν ἀδικούντων γενέσθαι βούλει, κατὰ σαυτοῦ πρόσελθε πρῶτον· οὐδεὶς ὁ κωλύων· ὡς ἂν κατὰ ἐτέρου προσέλθῃς, μείζονα ἀδικηθεῖς· ἀπῆλθες. Τίνα δὲ ὅλως καὶ ἀδικίαν ἔχεις εἰπεῖν; Ὅτι ὁ δεῖνα ὑβρίσῃ, καὶ ἤρπασε, καὶ κινδύνους περιέβαλεν; Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἡδικῆσθαι, ἀλλ' ἐν νήφωμεν, καὶ ὡρεῖσθαι τὰ μέγιστα. Ὁ γὰρ ἡδικημένος ὁ τὰ τοιαῦτα¹⁰¹ ποιήσας ἐστίν, οὐχ ὁ παθών. Καὶ τοῦτο μάλιστα ἐστὶ τὸ πάντων αἰτίων τῶν κακῶν, ὅτι οὐδὲ ἴσμεν τίς ποτὲ ἐστὶν ὁ ἀδικούμενος, καὶ τίς ὁ ἀδικῶν. Ὡς εἰ τοῦτο ἥδουμεν καλῶς, οὐκ ἂν ἑαυτοὺς ποτε ἡδικήσαμεν, οὐκ ἂν καθ' ἐτέρου ἠυξάμεθα, μαθόντες ὅτι παρ' ἐτέρου ἀδύνατον παθεῖν κακῶς. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἀρπάζεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἀρπάζειν κακόν. Ὡστε εἰ μὲν ἤρπασας, κατηγορεῖ σαυτοῦ· εἰ δὲ ἤρπαξῃς, καὶ εὐχου ὑπὲρ τοῦ ἡρπακτός, ὅτι σε τὰ μέγιστα ὥνησεν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ τοιαύτη

ἡ γνώμη τοῦ πεποιηκότος, ἀλλὰ σὺ τὰ μέγιστα ὠφελήθης, ἂν γενναίως ἐνέγκῃς. Ἐκείνον μὲν γὰρ καὶ οἱ ἀνθρώποι καὶ οἱ θεοὶ ταλανίζουσι νόμοι· σὲ δὲ τὸν ἡδικημένον καὶ στεφανοῦσι καὶ ἀνακηρύττουσιν. Οὐδὲ γὰρ εἰ πυρέττων τις ἤρπασε παρά τινος ἄγγελον ὕδωρ ἔχον, καὶ ἐνεφορήθη τῆς βλαβεράς ἐπιθυμίας, τὸν ἀρπαγέντα εἰποιμεν ἂν ἡδικῆσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀρπάσαντα· τὸν γὰρ πυρετὸν ἠύξησε, καὶ τὴν νόσον χαλεπωτέραν ἐποίησε. Τοῦτο τοῖνον καὶ ἐπὶ τοῦ φιλοχρημάτου καὶ φιλαργύρου λογίζου¹⁰². Καὶ γὰρ οὗτος πυρέττων πολλῷ χαλεπωτέρον ἐκείνου, διὰ τῆς ἀρπαγῆς ταύτης τὴν φλόγα ἀνῆψε τῇ ἑαυτοῦ. Καὶ εἴφος δὲ εἰ τις μαινόμενος ἀρπάσας παρ' ὅτου οὖν ἑαυτὸν διεχειρίσατο¹⁰³, τίς ἦν ὁ ἡδικημένος παλιν; ὁ ἀρπαγὴς, ἢ ὁ ἀρπάσας; Εὐδελον ὅτι ὁ ἀρπάσας. Οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τῆς τῶν χρημάτων ἀρπαγῆς τὸ αὐτὸ τοῦτο ψηφίζόμεθα. Ὅπερ γὰρ μαινομένης εἴφος, τοῦτο καὶ φιλαργύρου πλοῦτος· μᾶλλον δὲ καὶ χαλεπωτέρον. Ὁ μὲν γὰρ μαινόμενος, τὸ εἴφος λαβὼν καὶ ὠθήσας εἰ ἑαυτοῦ, τῆς τε μανίας ἀπηλλάγη, καὶ οὐκέτι δευτέραν λαμβάνει πληγὴν· ὁ δὲ φιλαργύρος μυρία χαλεπωτέρα ἐκείνου τραύματα καθ' ἐκαστὴν δεχεται τὴν ἡμέραν, οὐκ ἀπαλλάττοντος τῆς μανίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπιτείνων μείζονος· καὶ ὅσπερ ἂν λάθῃ πλείονα τραύματα, τοσοῦτον μᾶλλον ὑπόθεσιν ἐτέραις· παρέχει πληγῶν χαλεπωτέρας. Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, φύγωμεν τοῦτο τὸ εἴφος, φύγωμεν τὴν μανίαν, καὶ ὅτε ποτε σωφρονήσωμεν. Καὶ γὰρ καὶ ταύτην τὴν ἀρετὴν σωφροσύνην δεῖ καλεῖν, οὐχ ἥττον ἐκείνη; τῆς παρὰ πᾶσι νενομισμένης. Ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς μίαν ἐπιθυμίαν τυραννίδα ἡ πάλη γίνεται· ἐνταῦθα δὲ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἐπιθυμιῶν περιγινέσθαι δεῖ. Οὐδὲν [529] γὰρ, οὐδὲν ἀφρονέστερον τοῦ χρημάτων δούλου. Δοκεῖ κρατεῖν, κρατούμενος· δοκεῖ κύριος εἶναι, δοῦλος ὢν· καὶ δεσμὰ περιτιθεῖς ἑαυτῷ, χαίρει· χαλεπωτέρον τὸ θηρίον ἐργαζόμενος, εὐφραίνεται· καὶ αἰχμάλωτος γινόμενος, ἀγάλλεται καὶ πηδᾷ· καὶ ὁρῶν κύνα λυττόντα καὶ ἐβαλλόμενον αὐτοῦ τῇ ψυχῇ, δῆσαι δέον καὶ λιμὴν τῆξει, ὁ δὲ καὶ¹⁰⁴ ἀφθονον αὐτῷ παρέχει τροφήν, ἵνα μείζονος ἐφάλληται καὶ φοβερώτερος· ἢ ἡ. Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, λύσωμεν τὰ δεσμὰ, ἀνέλωμεν τὸ θηρίον, ἀπελάσωμεν τὴν νόσον, ἐκβάλωμεν τὴν μανίαν ταύτην, ἵνα γαλήνης ἀπολαύσωμεν καὶ ὑγιείας καθαράς, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς εἰς τὸν εὐδὸν καταπίεσαντες λιμένα, τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁹⁹ ἀπέστρεψαν G. H. ὑπέστρεψεν M. ¹ καὶ τῶν] Sic L. favente Ge. ceteri καὶ ὑπὲρ τῶν. ² ἡμᾶς om. G. K. ³ γὰρ] μὲν Ed. l. ⁴ τὰ τοιαῦτα] ταῦτα L. M. ⁵ ἐπὶ τῶν φιλοχρημάτων λογίζου K. M. ἐπὶ χρημάτων L. L. ⁶ διαχειρίσατο K. M. ⁷ ἐτέροις π. πληγῆς χαλεπωτέρας G. et sic edebatur ante Ben. In hac lectione ἐτέρας pro ἐτέροις præbet Flor. p. 219 (Tom. xii. p. 534). Mox ἐννοήσαντες; Edd. ⁸ καὶ H. L. M. σωφρονήσωμεν] Sic H. L. ceteri νήψωμεν. ⁹ καὶ om. G. K. M. p. p. τὴν τροφήν G. H. ¹⁰ Sic Flor. p. 178 (Tom. xii. p. 509). Vulgo φοβερός.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΒ'.

Καὶ ἐξελεύσθαι ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος. Καὶ ἰδοὺ γυνὴ Χανααῖα ἀπὸ τῶν ὀρίων ἐκείνων ἐξεῖλεν¹ αὐτῷ λέγονσα· Ἐλέησόν με, Κύριε, υἱὲ Δαυὶδ· ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται.

α'. Ὁ δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν, ἐλθὼν εἰς τὴν οἰκίαν. Τί δὲ ὅλως ἀπῆκε εἰς τὰ μέρη ταῦτα; Ὅτε τῆς τῶν βρωμάτων παρατηρήσεως ἀπέλαξε², τότε καὶ τοῖς εὐνοεῖς θύραν ἀνοίγει λοιπὴν ὁδῷ προβαί-

νον· ὥσπερ οὖν καὶ Πέτρος, πρότερον τοῦτον ἐπιταγὴς λῦσαι τὸν νόμον, πέμπεται πρὸς τὸν Κορνήλιον. Εἰ δὲ λέγοι τις, Πῶς οὖν τοῖς μαθηταῖς λέγων, Εἰς οὐδὲν θινῶν μὴ ἀπέλθῃς, ταύτην προσέειπε³; πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἂν εἰποιμεν, ὅτι οὐχ ὅπερ ἐπέταξε τοῖς μαθηταῖς, τοῦτω καὶ αὐτὸς ὑπεύθυνος ἦν· δευτέρον δὲ, ὅτι οὐδὲ ὡς χρηζόμενος ἀπῆλθεν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Μάρκος αἰνιττόμενος ἔλεγεν, ὅτι καὶ ἐκρυβεν ἑαυτὸν, καὶ οὐκ ἔλαθεν. Ὡςπερ γὰρ τὸ μὴ δραμεῖν ἐπ' αὐτοὺς πρῶτους τῆς ἀκο-

¹ ἐκρύπτεται Edd. ² αὐτοὺς ἀπῆλαξε L. ³ προσέειπε Sav. invitit codd.

sit: *Levantes sanctas manus absque ira et disceptatione* (1. Tim. 2. 8). Ne linguam ergo deturpes: nam quomodo pro te precabitur, cum fiduciam amiseris? sed orna illam modestia, humilitate: fac dignam Deo, qui per illam rogatur; illam reple benedictione et eleemosyna. Nam verbis etiam potest eleemosyna erogari: *Melior est enim sermo, quam donum*; et: *Responde pauperi pacifica in mansuetudine* (Eccli. 18. 16. et 4. 8). Totum vero reliquum tempus divinarum enarratione legum exorna. *Omnis enarratio tua sit in lege Altissimi* (Ibid. 9. 23). Ita nos adorantes ad Regem accedamus, et ad genua ejus procidamus, non corpore tantum, sed etiam mente. Cogitemus quem adeamus, et pro quibus, et quid volentes efficere. Deum adimus, quem Seraphim videntes, vultus avertunt, non ferentes fulgorem; quem videns terra contremiscit. Deum adimus, qui lucem habitat inaccessibilem. Adimus, ut a gehenna liberemur, ut remissionem peccatorum impetremus, ut ab illo intolerabili supplicio liberemur, ut caelum et tibi reposita bona consequamur.

6. *Mansuetudo in oratione adhibenda. Nemo læditur, nisi a seipso. Contra eos qui aliorum bona rapiunt.* — Procidamus igitur et corpore et mente, ut ille jacentes erigat: cum modestia omnique mansuetudine ipsum alloquamur. Et quis est, inquires, ita miser et infelix, ut in oratione non sit moderatus? Ille qui vel precando maledicta profert, furoreque plenus est, et contra inimicos acclamat. Si vis accusare, teipsum accusa. Si vis linguam acuerere, contra peccata tua acue. Nec dicas quid alius tibi mali intulerit, sed quid tu tibi mali feceris: illud enim maxime malum est. Neque enim quis te ledere poterit, nisi te ipse lædas (a). Itaque si vis contra lædentes te insurgere, teipsum primum impetas. Nemo id impedit; nam si alium aggrediaris, magis læsus abibis. Quam vero tibi illatam injuriam proferre potes? Ille mihi injuriam intulit, bona rapuit, me in pericula injecit? Sed hoc non est lædi, sed, si vigiles simus, hæc nobis multum prodesse poterunt. Nam læsus est ille qui hæc mala intulit, non qui passus est. Et hoc maxime malorum omnium causa est, quod nesciamus quis lædens, quis læsus sit. Si illud probe sciremus, numquam nos ulcisceremur, non precaremur contra alium,

(a) In hanc pulcherrimam sententiam orationem edidit Chrysostomus exsul, hoc titulo, *quod nemo læditur nisi a seipso*, quam habes supra Tomo 3, col. 439-460.

gnari non posse nos malo affici ab alio. Neque enim rapinam pati, sed facere, malum. Si rapuisti, teipsum accusato; sin vero tu alius rapuit, precare pro raptore, quia tibi maxime profuit. Etiam si enim non talis sit mens illius, certe tu magnam utilitatem accepisti, si fortiter tuleris. Illum enim et divina et humana: leges miserum prædicant; te vero læsum coronant et celebrant. Neque enim si quis febricitans vas aqua plenum rapuerit ab alio, et noxiam bibendi cupiditatem expleverit, dicemus læsum illum fuisse a quo raptum vas est, sed potius rapientem: febrim enim auxit, morbumque acriorem effecit. Hoc ipsum de pecuniarum et opum amante reputa. Nam hic plus quam ille alius febricitans, per hanc rapinam, suam incendit flammam. Et si quis furens abrepto a quopiam gladio se confoderit, quis læsus est? is a quo abreptus gladius, an qui rapuit? Ille utique. De pecuniarum igitur rapina idipsum cogitemus. Nam quod furenti gladius est, id avaro divitiarum sunt; imo perniciosiores. Nam qui furit, et sese gladio confodit, jam a furore liberatus est, neque secundum accipit vulnus: avarus vero innumera quotidie et graviora accipit vulnera, non sese ab hac insania educens, sed magis augens in dies: et quanto plura acceperit vulnera, tanto magis occasionein præbet plagis majoribus. Hæc ergo cogitantes, fugiamus hunc gladium, hanc insaniam, et sero tandem vigilemus. Nam hanc certe virtutem continentiam recte vocemus, non minus quam illam quæ sic passim vocatur. Ibi enim contra unam concupiscentiam tyrannidem pugnatur, hic vero multas ac diversas cupiditates superare oportet. Nemo enim, nemo stultior eo qui divitiarum servus est. Imperare sibi videtur, dum subditus est; dominari videtur, cum sit servus; dum se vinculis constringit, gaudet; cum acriorem feram reddidit, lætatur; cum captivus ducitur, exsultat; ac dum videt canem rabidum in animam suam insilientem, cum oporteret illum ligare et fame cruciare, ipsi large cibum suppeditat, ut vehementius insiliat et ferocior sit. Hæc itaque omnia cogitantes, vineula solvamus, feram occidamus, morbum pellamus, furorem hunc ejiciamus, ut tranquillitate et pura valetudine fruamur, et cum multa voluptate ad tranquillum appellentes portum, æterna bona adipiscamur: quæ utinam omnes assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LII. al. LIII.

CAP. 15. v. 21. *Et egressus inde Jesus, secessit in partes Tyri et Sidonis.* 22. *Et ecce mulier Chananæ egressa ex finibus suis, clamavit dicens ei: Miserere mei, Domine fili David; filia mea male a daemonio vexatur.*

1. *Cur Christus gentes adiit.* — Marcus autem ait, ipsum latere non potuisse; cum in domum venisset (Marc. 7. 24). Cur autem in partes illas profectus est? Quando liberavit eos ab observatione ciborum, tunc eadem via progressus, gentibus quoque januam

aperit: quemadmodum et Petrus, cum primum jubetur hanc legem solvere, mittitur ad Cornelium (Act. 10). Si quis vero dixerit, Cur ergo qui discipulis dicit, *In viam gentium ne abieritis* (Matth. 10. 5), hanc ipse viam adiit? primo quidem illud respondendum, non adstrictum illum iis servandis fuisse, quæ discipulis præcepit; secundo, illum non ut prædicaturum illo abiisse; quod subindicans Marcus dicebat, quia occultavit seipsum et non latere potuit. Sicut

enim rerum consequentia postulabat, ut ne ad illos primos accederet: sic accedentes repellere indignum erat illius benignitate. Nam si fugientes insequi oportebat, multo magis insequentem fugere non decebat. Vide igitur quomodo omni beneficio digna sit mulier. Neque enim ausa est venire Jerosolymam, timens et se re illa indignam reputans. Nisi enim hoc delenta metu fuisset, ventura illo erat, ut ex præsenti vehementia liquet, et ex eo quod fines suos egressa fuerit. Quidam vero hæc allegorice explicantes dicunt, quando ex Judæa egressus est Christus, tunc ad illum accedere ausam esse Ecclesiam, quæ et ipsa ex finibus suis egressa est; ait enim: *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui* (Psal. 44. 11). Nam Christus ex finibus suis excessit, et mulier quoque ex finibus suis: et sic potuerunt una colloqui. Ecce enim, ait, mulier Chananæa egressa ex finibus suis. Accusat mulierem evangelista, ut ostendat miraculum, ipsamque magis prædicet. Etenim cum audis Chananæam, recordare gentium illarum iniquarum, quæ etiam leges naturæ a fundamentis everterant. Illorum vero recordatus, cogita vim Christi adventus. Qui enim ejecti sunt, ne Judæos perverterent, hi adeo Judæis meliores fuerunt, ut etiam ex finibus suis egressi Christum adirent, dum Judæi illum ad se venientem repellerent. Accedens ergo nihil aliud dixit, nisi, *Miserere mei*, et clamore suo magnum theatrum convocat. Erat enim miserabile spectaculum, mulierem cernere cum affectu tanto clamantem, et mulierem matrem pro filia supplicentem videre, pro filia, inquam, tam male affecta. Neque enim ausa fuit in Magistri conspectum dæmoniacam adducere: sed illa domi relicta, ipsa se supplicem sistit, morbumque tantum commemorat, nihil amplius adjiciens; neque medicum domum attrahit, sicut regulus ille, qui dicebat: *Veni et impone manum tuam, et descende antequam moriatur filius meus* (Joan. 4. 49): sed calamitate sua exposita, et morbi magnitudine, misericordiam Domini magno clamore implorat: nec dicit, *Miserere filix meæ*, sed, *Miserere mei*. Illa quippe morbi sensum nullum habet; ego vero millies discrucior, in sensum agitudinis venio, et viso morbo insanio. 25. *Ille autem non respondit ei verbum*. Quam novum hoc et inauditum! Judæos et ingratos inducit, et blasphemantes rogat, et tentantes non dimittit: hanc vero quæ ad ipsum accurrit, quæ rogat et supplicat, quæ nec in lege nec in prophetis educata, tantam tamen pietatem exhibet, ne responsione quidem dignatur. Quis non offensus fuisset, famæ ipsius rem ita contrariam videns? Audierant enim, ipsum vicos circummeundo morbos curare: hanc vero accedentem depellit. Quem non flexisset morbus talis atque supplicatio, quam emittebat pro filia tam male affecta? Neque enim quasi digna beneficio, et quasi debitum postulans accessit, sed misericordiam petebat, et calamitatem suam tragice narrabat, neque tamen responsione dignatur. Multi fortasse ex audientibus offensi sunt: illa non

item. Ecquid dico, ex audientibus? Nam puto discipulos ipsos de calamitate mulieris affectos turbatosque fuisse. Neque tamen, turbati licet, dicere ausi sunt: Hanc illi concede gratiam: sed *Accedentes discipuli rogabant eum dicentes: Dimitte illam, quia clamat post nos*. Nos enim cum volumus aliquid suadere, contraria sæpe dicimus: Christus vero ait: 24. *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*.

2. Quid igitur mulier? an cum hæc audisset, tacuit? an discessit? an studium et animum compressit? Minime; imo magis instabat. Verum haud ita nos; sed cum postulata non assequimur, desistimus, cum magis instare par esset. Atqui quem non deiecisset dictum hujusmodi? Ipsum silentium poterat illam in desperationem conjicere; multoque magis responsio talis. Nam cum patronos suos secum repulsam pati videret, audiretque, rem fieri non posse, in desperationem assequendæ rei conjici poterat. Attamen non animo defecit mulier; sed ubi vidit, nihil patronos efficere, ceu impudentia laudabili¹ usa est. Antea in conspectum venire non audebat: *Clamat*, inquit, *post nos*; cum autem verisimile videretur, ipsam animi dubiam retro cessuram, tunc illa propius accessit, et adorans dixit: 25. *Domine, adjuva me*. Quid hoc est, o mulier? num majorem habes, quam apostoli, fiduciam? num majorem fortitudinem? Fiduciam et fortitudinem minime, imo pudore suffundor; sed inverecundiam pro supplicatione adhibeo: reverebitur fiduciam meam. Sed quid hoc? non audisti dicentem, *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*? Audi, inquit, sed ipse Dominus est. Ideo non dicebat? Ora et precare; sed, *Adjuva me*. Quid ergo Christus? Ne istis quidem contentus, dubitationem auxit, dicens: 26. *Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus*. Responso magis quam silentio mœstitia illam affectit? Jam non ad alium causam transfert, neque dicit, *Non sum missus*: sed quanto magis illa petendo instat, tanto majorem ille dat repulsam. Neque jam oves vocat Judæos, sed filios, ipsam vero canem. Quid ergo mulier? Ex ipsis verbis defensionem sibi parat. Si canis sum, inquit, non sum aliena. Jure Christus dicebat, *In judicium ego veni* (Joan. 9. 39). Mulier illa philosophatur, perseverantiam et fidem magnam exhibet, etsi contumeliis affecta: Judæi vero cura et honore culti, contrariam vicem rependunt. Novi, inquit illa, cibum filiis esse necessarium; neque tamen ego, etsi canis, repellere debeo. Nam si nefas est quidquam accipere, vel a micis abstinendum; sin tantillam partem habere licet, nec ego prohibeor, licet canis sim; sed ideo maxime in partem vocanda sum. Ea de causa Christus differebat, quod sciret illam hæc dicturam esse, ideo donum negabat, ut ejus philosophiam exhiberet. Nisi enim daturus fuisset, non postea dedisset, neque illam iterum repressisset: sed quod erga centurionem fecit, dicens: *Ego veniam, et curabo eum* (Matth. 8. 7); ut ejus pietatem disceremus, et audiremus illum dicentem: *Non sum dignus*

¹ Mss. plurimi habent, *sapientiores, pro, meliores*.

¹ In uno Codice deest vox, *laudabili*.

λουθίας τῶν πραγμάτων ἦν· οὕτω τὸ προσερχομένους διώκειν ἀνάξιον ¹⁰ αὐτοῦ τῆς φιλανθρωπίας. Εἰ γὰρ τοὺς φεύγοντας διώκειν ἐχρῆν, πολλῶν μᾶλλον τοὺς διώκοντας φεύγειν οὐκ ἔδει. Ὅρα τοῦν πῶς ἐστὶν ἐπεργεσίας ἀπάσης ἀξία ἡ γυνή. Οὐδὲ γὰρ ἐτόλμησεν ἔλθεῖν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, φοβουμένη καὶ ἀναξίαν αὐτὴν τιθεμένη. Ὅτι γὰρ, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἐκεῖ παρέγενέτο ἂν, ὅλον καὶ ἀπὸ τῆς παρουσίας σφοδρότητος, καὶ ἐκ τῶν ὀρίων αὐτῆς ἐξελθούσα. Τινὲς δὲ καὶ ἀλληγοροῦντές φασιν, ὅτι, ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Ἰουδαίας ὁ Χριστὸς, τότε αὐτῷ προσελθεῖν ἐτόλμησεν ἡ Ἐκκλησία, καὶ αὕτη ¹¹ ἐκ τῶν ὀρίων [530] αὐτῆς ἐξελθούσα. Ἐπιλθούσα γὰρ, φησὶ, τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκ τῶν ὀρίων αὐτοῦ ἐξῆλθε, καὶ ἡ γυνὴ ἐκ τῶν ὀρίων αὐτῆς· καὶ οὕτως ἡδυνήθησαν συντυχεῖν ἀλλήλοις. Ἰσοῦ γὰρ γυνή ¹² Χανααῖνα, φησὶν, ἐξεληθούσα ἐκ τῶν ὀρίων αὐτῆς. Κατήγορεί τῆς γυναικὸς ὁ εὐαγγελιστής, ἵνα δείξῃ τὸ θαῦμα, καὶ αὐτὴν ἀνακηρύξῃ μειζύον. Καὶ γὰρ ἀκούσας Χανααῖνα, ἀναμνήσθητι τῶν παρὰ νόμων ἐκείνων ἐθνῶν, οἱ καὶ τοὺς τῆς φύσεως νόμους ἐκ βάθρων ἀνέρεψαν. Μνησθεὶς δὲ αὐτῶν, ἔνδοξοι καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας τὴν δυνάμιν. Οἱ γὰρ ἐκδηλοῦνται, ἵνα μὴ διαστρέψωσιν Ἰουδαίους, αὗτοι τοσοῦτον τῶν Ἰουδαίων ἐφάνησαν ἐπιτηδεϊότεροι ¹³, ὥς καὶ ἐξίνααι ἐκ τῶν ὀρίων, καὶ προσεῖναι τῷ Χριστῷ, ἐκείνων καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐρχόμενον ἐλαυνόντων. Προσελθούσα τοῖνυν οὐδὲν ἕτερον φησιν, ἀλλ', Ἐλέησόν με, καὶ πολλὸν διὰ τῆς κραυγῆς περιίστησι τὸ θέατρον. Καὶ γὰρ ἦν θαῦμα ἔλεεινόν, γυναῖκα ἰδεῖν βοῶσαν μετὰ συμπαθείας τοσαύτης, καὶ γυναῖκα μητέρα, καὶ ὑπὲρ θυγατρὸς δεομένην, καὶ θυγατρὸς οὕτω κακῶς διακειμένης. Οὐδὲ γὰρ ἐτόλμησεν εἰς ὅψιν τοῦ διδασκάλου τὴν δαιμονιώσαν ἀγαγεῖν· ἀλλ' ἀμείψα οἶκοι καθεῖσθαι, αὕτη τιθησὶ τὴν ἱκετηρίαν. Καὶ λέγει τὸ πάθος μόνον, καὶ οὐδὲν πλέον προστίθῃσιν, ὡς εἴκει τὸν ἱατρὸν εἰς τὴν οἰκίαν, καθάπερ ὁ βασιλικὸς ἐκεῖνος, λέγων· *Ἐλθὼν ἐπίθεος τὴν χειρὰ σου*· καὶ, *Κατέφηθι πρὶν ἢ ἀποθαρῃν τὸ παιδίον μου*. Ἀλλὰ καὶ τὴν συμφορὰν διηγήσαμένη, καὶ τῆς νόσου τὴν ἐπίτασιν, τὸν ἔλεον τοῦ Δεσπότης προβάλλεται, καὶ κράζει μεγάλα· καὶ οὐ λέγει, Ἐλέησον τὴν θυγατέρα μου, ἀλλ', Ἐλέησόν με. Ἐκείνη μὲν γὰρ ἀνεπαίσθητος ¹⁴ ἐστὶ τῆς νόσου· ἐγὼ δὲ ἡ τὰ μυρία πάσχουσα εἰμι δεινὰ, ἡ μετὰ αἰσθήσεως νοσοῦσα, ἡ μετὰ τοῦ εἰδέναι μαινομένη. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον. Τί τὸ καινὸν καὶ παράδοξον· τοὺς μὲν Ἰουδαίους καὶ ἀγνωμοσύνας ἐνάγει, καὶ βλασφημοῦντας παρακαλεῖ, καὶ πειράζοντας· οὐκ ἀφίησι· τὴν δὲ ἐπιτηρέουσιν αὐτῇ καὶ παρακαλοῦσαν καὶ δεομένην, καὶ οὕτε νόμῳ οὕτε προσήταις ἐντραφεῖσαν, καὶ τοσαύτην εὐλάβειαν ἐπιδείκνυμένην, ταύτην οὐδὲ ἀποκρίσεως ἀξιοῖ. Τίνα οὐκ ἂν τοῦτο ἐσκανδάλισεν, ὁρῶντα ἐναντία τῇ φήμῃ τὰ γινόμενα ¹⁵; Καὶ γὰρ ἤκουσαν, ὅτι περιῆγε τὰς κόμας θεραπεύων· ταύτην δὲ ¹⁶ ἔλθουσιν διακρούεται. Τίνα δὲ οὐκ ἂν ἐπέκλασε τὸ πάθος καὶ ἡ ἱκετηρία, ἣν ἐποίητο ¹⁷ ὑπὲρ θυγατρὸς οὕτω κακῶς διακειμένης; Οὐδὲ γὰρ ὡς ἀξία οὔσα, οὐδὲ ὡς ὀφειλὴν ἀπαιτούσα, οὕτω προσήλθεν, ἀλλ' ἐλεηθῆναι ἔδειτο, καὶ τὴν συμφορὰν τὴν οἰκίαν ἐξετραγῶδει μόνον, καὶ οὐδὲ ἀποκρίσεως ἀξιοῦται. Τάχα πολλοὶ τῶν ἀκούον-

των ἐσκανδαλίσθησαν· ἐκείνη δὲ οὐκ ἐσκανδαλίσθη. Καὶ τί λέγω, τῶν ἀκούοντων; Καὶ γὰρ οἶμαι καὶ τοὺς μαθητάς αὐτοὺς παθεῖν τι πρὸς τὴν συμφορὰν τῆς γυναικὸς, καὶ διατραυχθῆναι καὶ ἀποθηθῆναι. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ παραχθέντες ἐτόλμησαν εἰπεῖν· Ἄδὲς αὐτῇ τὴν χάριν· ἀλλὰ, *Προσελθόντες οἱ μαθηταὶ* ¹⁸ ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες· Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει διπλοῦς ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἡμεῖς ὅταν βουληθῶμεν τινα πείσαι, τάναντία πολλάκις λέγομεν. [531] Ὁ δὲ Χριστὸς φησιν· *Οὐκ ἀπεστέλλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλῶτα οἴκου Ἰσραὴλ*.

β'. Τί οὖν ἡ γυνή, ἐπειδὴ ταῦτα ἤκουσεν; εἰρήνη καὶ ¹⁹ ἀπέστη; ἡ καθυψήκε τῆς προθυμίας; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπέκειτο. Ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως· ἀλλ' ὅταν μὴ τύχωμεν, ἀπιστάμεθα, δέον διὰ τοῦτο ἐπικεῖσθαι μᾶλλον. Καίτοι τίνα οὐκ ἂν ²⁰ ἐξηπόρησε τοῦτο τὸ ²¹ τότε ῥηθέν; Ἰκανὴ μὲν οὖν καὶ ²² ἡ σιγὴ εἰς ἀπόγνωσιν αὐτὴν ἐμβάλειν· ἡ δὲ ἀπόκρισις καὶ πολλῶν μᾶλλον· ἐποίησε. Τὸ γὰρ μεθ' αὐτῆς καὶ τοὺς συνηγόρους ἐξαπορηθέντας ἰδεῖν, καὶ τὸ ἀκούσαι, ὅτι καὶ ²³ τὸ πρῶγμα γενέσθαι ἀμήχανον, εἰς ἄρατον ἀπορίαν ἐνέβαλεν. Ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔπαυετο ἡ γυνή· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶδεν οὐδὲν ἰσχύοντα τοὺς προστάτας, ἀπηναίσχυντῆς καλὴν ἀνασχύνουσαν. Πρὸ τούτου μὲν γὰρ οὐδὲ εἰς ὅψιν ἔλθειν ἐτόλμα· *Κράζει γὰρ, φησὶν, διπλοῦς ἡμῶν*· ὅτε δὲ εἰκὸς ἦν αὐτὴν καὶ παρ' ὀλίγῳ ἀπελθεῖν ἐξαπορηθεῖσαν, τότε καὶ ἐγγυτέρῳ ἔρχεται, καὶ προσκυνεῖ λέγουσα· *Κύριε, βοήθει μοι*. Τί τοῦτο, ὦ γύναι; μὴ γὰρ μελῶνα παρῆρσάν ἔχεις, τῶν ἀποστόλων; μὴ γὰρ πλεονα ἰσχύ; Παρῆρσάν μὲν καὶ ἰσχύ, φησὶν, οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνης γέμω· ἀλλ' ὅμως αὐτὴν τὴν ἀναισχυνομένην ἀντὶ ἱκετηρίας προβάλλομαι· αἰδεσθήσεται μοι τὴν παρῆρσάν. Καὶ τί τοῦτο; οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι *Οὐκ ἀπεστέλλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλῶτα οἴκου Ἰσραὴλ*; Ἡκουσα, φησὶν, ἀλλ' αὐτὸς Κύριός ἐστι. Διόπερ οὐδὲ ἔλεγε, Παρακάλεσον καὶ δεήθητι· ἀλλὰ, *Βοήθει μοι*. Τί οὖν ὁ Χριστὸς; Οὐδὲ τούτοις ²⁴ ἠρκέσθη, ἀλλ' ἐπιτείνει τὴν ἐξαπόρησιν πάλιν λέγων· *Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν ἐν ἄρατον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυνάρσι*. Καὶ ὅτε ἠξίωσεν αὐτὴν λόγου, τότε μειζύνως ἐπέληψεν ἡ διὰ τῆς σιγῆς. Καὶ οὐκέτι ἐπ' ἕτερον μεταφέρει τὴν αἰτίαν, οὐδὲ λέγει, *Οὐκ ἀπεστέλλην*· ἀλλ' ὅσην ἐπέτεινεν ἐκείνῃ τὴν ἱκετηρίαν, τοσοῦτον καὶ αὐτὴς τὴν παρατήρησιν ἐπιτείνει. Καὶ οὐκέτι πρόβατα αὐτοὺς καλεῖ, ἀλλὰ τέκνα, καὶ αὐτὴν κυνάριον. Τί οὖν ἡ γυνή; Ἀπ' αὐτῶν τῶν αὐτοῦ ῥημάτων πλέκει τὴν συνηγορίαν. Εἰ γὰρ κυνάριον εἰμι, φησὶν, οὐκ εἰμὶ ἄλλοτρία. Δικαιῶς ἔλεγεν ὁ Χριστὸς· *Εἰς κρίμα ἐγὼ ἤλθον* ²⁵. Ἡ γυνὴ φιλοσοφεῖ, καὶ καρτερίαν ἐπιδείκνυται πᾶσαν καὶ πίστιν, καὶ ταῦτα ὀβριζομένη· ἐκεῖνοι δὲ, θεραπεύομενοι καὶ τιμώμενοι, τοῖς ἐναντίοις ἀμείβονται. Ὅτι μὲν γὰρ ἀναγκαῖα ἡ τροφὴ τοῖς τέκνοις, φησὶν, οἶδα καὶ γὰρ· πλὴν οὐδὲ ἐγὼ κεκώλυμαι, κυνάριον οὔσα. Εἰ μὲν γὰρ μὴ θέμις λαβεῖν, οὐδὲ τῶν ψυχῶν μετασχεῖν ²⁶ θέμις· εἰ δὲ κἂν ἐκ μικροῦ δεῖ κοινωεῖν, οὐδὲ ἐγὼ κεκώλυμαι, κἂν κυνάριον ὦ· ἀλλὰ καὶ ταύτῃ μάλιστα μετέχω, εἰ ²⁷ κυνάριον εἰμι. Διὰ ταῦτα ἀνεβάλλετο ὁ Χριστὸς· ἐρούσαν γὰρ ταῦτα ἦδει ^{28, 29}. διὰ ταῦτα ἤρνετο τὴν δόσιν, ἵνα δείξῃ αὐτῆς τὴν [532] φιλοσοφίαν. Εἰ γὰρ μὴ δοῦναι ἐμελλεν, οὐδ' ἂν μετὰ ταῦτα

¹⁰ ἄξιον L. ¹¹ αὐτῇ Sic L. Ep. caeteri αὐτῇ. ¹² γυνή om. G. M. ¹³ φιλοσοφώτεροι H. L. ¹⁴ ἀναίσθητος Mor. Ben. ἀναίσθητος ἐστὶν ἐκ τῆς Ἐρ. ¹⁵ Sic L. caeteri ὁρῶντα (ὁρῶν M.) τὰ ἐν τῇ φ. γινόμενα. ¹⁶ δὲ καὶ H. L. ¹⁷ ἐποίησαν G. ὑπὲρ τῆς θ. G. H. ¹⁸ μαθηταὶ] add. αὐτοῦ K. L. M. 4 Mosq. Mox Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς G. L. M. ¹⁹ καὶ ἡ G. H. ²⁰ ἀνομ. G. H. K. M. ²¹ τὸ om. G. H. K. τότε om. L. ²² καὶ om. M. οὖν καὶ om. G. ²³ μᾶλλον] μεζύν. L. ²⁴ καὶ deest in Edd. ²⁵ ἐν ante τούτοις delevi, jubentibus K. L. M. ²⁶ ἐξῆλθον [G. ἦλθον εἰς τὸν κόσμον L. M. ²⁷ μεταλαβεῖν G. H. K. ²⁸ εἰ] ἡ H. ²⁹ προῆδαι γὰρ αὐτὴν ταῦτα ἐρούσαν L.

ἔδωκεν, οὐδ' ἂν ἐπιστόμισεν αὐτὴν πάλιν· ἀλλ' ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἱκατοντάρχου ποιεῖ, λέγων· Ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν, ἵνα μάθωμεν ἐκείνου τὴν εὐλάβειαν, καὶ ἀκούσωμεν αὐτοῦ λέγοντος· Ὁὐκ εἰμὶ δέσιος ἵνα μοι ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς αἰμορροούσης ποιεῖ, λέγων· Ἐγὼ οἶδα δύναμιν ἐξ ἐμοῦ ἐξελεύσασθαι, ἵνα κατὰ δὴλον αὐτῆς τὴν πίστιν ποιῇσιν· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς Σαμαρείτιδος, ἵνα δείξῃ πῶς³⁷ οὐδὲ ἐλεγχομένη ἀρίσταται· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. Οὐ γὰρ ἐβούλετο κρυβήναι τοσαύτην γυναικὸς ἀρετὴν. Ὅστε οὐχ ὑβρίζοντος ἦν ἅπερ ἔλεγεν, ἀλλὰ ἐκκαλουμένου, καὶ τὸν ἀναποκαίμενον θησαυρὸν ἐκκαλύπτοντος.

Σὺ δέ μοι μετὰ τῆς πίστεως ὄρα καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην³⁸. Αὐτὸς μὲν γὰρ τέκνα ἐκάλεσε τοὺς Ἰουδαίους· αὕτη δὲ οὐκ ἤρκεσθαι τοῦτο³⁹, ἀλλὰ καὶ κυρίου ὠνόμασε· τοσοῦτον ἀπίσχειν ἀληθῆσαι τοῖς ἐτέρων ἔγκωμοις. Καὶ γὰρ τὰ κυνάρια, ψῆσιν, ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Εἶδες γυναικὸς σύνεσιν, πῶς οὐδὲ ἀνταπεῖναι ἐτόλμησεν, οὐδὲ ἰδὴχθαι τοῖς ἐτέρων ἐπαίνοις, οὐδὲ ἠγανάκτησε τῇ ὕβρει; Εἶδες εὐνοίαν; Αὐτὸς ἔλεγεν, Οὐκ ἔστι καλόν· αὕτη δὲ ἔλεγε, Ναί, Κύριε· αὐτὸς τέκνα ἐκάλε, αὕτη δὲ κυρίου· αὐτὸς κυνάριον ὠνόμασεν, αὕτη δὲ καὶ τὸ ἔργον τοῦ κυνάριου προσέθηκεν. Εἶδες ταύτης τὴν ταπεινοφροσύνην; Ἀκούσον Ἰουδαίων μεγαληγορίαν. Σπέρμα Ἀβραάμ ἔσμεν, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πάποτε· καὶ, Ἐκ τοῦ Θεοῦ γεννηθήμεθα. Ἀλλ' οὐχ αὕτη· ἀλλὰ κυνάριον αὐτὴν καλεῖ, καὶ κυρίου ἐκείνου· διὰ δὴ τοῦτο γέγονε τέκνον. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ὁ γυναι, μεγάλη σου ἡ πίστις. Διὰ γὰρ τοῦτο ἀνεβάλλετο, ἵνα τοῦτο ἀναδοῇ τὸ βῆμα, ἵνα στεφανώσῃ τὴν γυναῖκα. Γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἡ μὲν πίστις σου καὶ μερίζονα τοῦτων ἀνύσαι δύναται· πλὴν γεννηθῆτω σοι ὡς θέλεις. Αὕτη συγγενὴς ἐκείνῃ τῇ φωνῇ τῇ λεγούσῃ· Γεννηθήτω ὁ οὐρανός, καὶ ἐγένετο. Καὶ ἰδοὺ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. Εἶδες πῶς οὐ μικρὸν καὶ αὕτη εἰσήνεγκεν εἰς τὴν λατρίαν τοῦ θυγατρίου; Διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ εἶπεν ὁ Χριστός, Ἰαθῆτω σου τὸ θυγάτριον· ἀλλὰ, Μεγάλη σου ἡ πίστις, γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις· ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ κολακίας ἦν τὰ βήματα, ἀλλὰ πολλὴ τῆς πίστεως ἡ δύναμις. Τὴν γοῦν ἀκριθεὶς βάσανον αὐτῆς καὶ ἀπόδειξιν τῇ τῶν πραγμάτων ἐμπέτρεψεν ἐκδόσαι. Ἰαθῆ γοῦν τὸ θυγάτριον αὐτῆς εὐθέως.

γ'. Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς τῶν ἀποστόλων ἡττηθέντων καὶ οὐκ ἀνυσάντων, αὕτη ἦνυσε. Τοσοῦτόν ἐστι προσεδρεῖα εὐχῆς. Καὶ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων παρ' ἡμῶν βούλεται μέλλον τῶν ὑπευθύνων ἀξιοῦσθαι, ἢ παρ' ἐτέρων ὑπὲρ ἡμῶν. Καίτοι μερίζονα παρήρσιαν εἶχον ἐκεῖνοι· ἀλλὰ πολλὴν καρτερίαν ἐπεδείξατο αὕτη. Διὰ δὲ τοῦ τέλους καὶ πρὸς τοὺς [533] μαθητὰς ἀπειλογήσατο τῆς ἀναβολῆς ἕνεκα, καὶ ἔδειξεν, ὅτι δικαίως αὐτῶν ἀξιοῦσάντων οὐκ ἐπένευσεν. Καὶ μεταβάς ἐκείθεν ὁ Ἰησοῦς, ἦλθε παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἀναβὰς εἰς τὸ ὄρος, ἐκάθητο ἐκεῖ. Καὶ προσῆλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἔχοντες μεθ' αὐτῶν χωλούς, τυφλοὺς, κωλοὺς, κωφοὺς· καὶ ἔρριψαν αὐτοὺς παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς, ὥστε τοὺς ὀφθαλμούς⁴⁰· θανύμασαι, βλέποντας κωφοὺς

³⁷ πῶς; ὅτι G. H. ³⁸ μετὰ τῆς ταπεινοφροσύνης ὄρα καὶ τὴν πίστιν G. et sic edebatur ante Montef. qui sinceram lectionem e codd. restituit. ³⁹ τὸν ὄχλον H. K. in sqq. magna est varietas, quam ex adnot. petas. ⁴⁰ Vulgo πηροὺς βλέποντας καὶ οὐ χρεῖαν... Verba βλέποντας καὶ abesse jubent K. L. M. Arm. ⁴¹ Edebatur ὁ τὰ περιττὰ κεικτῆται. «Unus ὁ περὶ τὰ περιττὰ ἐπτοχόμενοι, non male.» Montef. Is codex est mihi L. quocum diserte consensit Interpres Arm. Ergo in textu novare non dubitavi. ⁴² ΘΟΙΚΟΝ. Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ ὅτι μερίζον πατῶν τῶν τεχνῶν ἐστι, καὶ ἀνευ αὐτῆς πάντα σίχεται καὶ ἀπόλοις, τῆς καθαρῆς λέγω πλεονεξίας. G. ⁴³ ἀνεποδίστατε H.

λαλοῦντας, κωλοὺς ὄντις, χωλοὺς περιπατοῦντας, καὶ τυφλοὺς βλέποντας· καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεὸν Ἰσραὴλ. Ποτὲ μὲν αὐτοὺς περιέσσι, ποτὲ δὲ κάθηται περιμένων τοὺς κάμνοντας, καὶ χωλοὺς εἰς τὸ ὄρος ἀνάγει. Καὶ οὐκέτι ἄπτονται οὐδὲ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον ἀναβαίνουνσι, ριπτόμενοι πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ διπλὴν τὴν πίστιν τὴν αὐτῶν ἐπεδείκνυντο, καὶ τῷ χωλεύοντες εἰς τὸ ὄρος ἀναβαίνειν, καὶ τῷ μηδενὸς δέεσθαι· ἐτέρου, ἀλλὰ τοῦ ριπθῆναι πρὸς τοὺς πόδας μόνον. Καὶ ἦν πολὺ τὸ θαῦμα καὶ παράδοξον, τοὺς φερομένους περιπατοῦντας ἰδεῖν, τοὺς πηροὺς οὐ χρεῖαν⁴¹ ἔχοντας χειραγωγούντων. Καὶ γὰρ τὸ πλῆθος τῶν θεραπευομένων καὶ τὸ εὐκολον τῆς λατρείας αὐτοὺς ἐξέπλητ-
ται. Εἶδες πῶς τὴν μὲν γυναῖκα μετὰ τοσαύτης μελλή-
σεως ἐθεράπευσε, τοῦτους δὲ εὐθέως; οὐκ ἐπειδὴ βελτίους ἐκείνης οὗτοι, ἀλλ' ἐπειδὴ πιστοτέρα ἐκείνῃ τούτων. Διὰ τοῦτο ἐπ' ἐκείνης μὲν ἀναβάλλεται καὶ μέλλει, τὸ εὐτονον αὐτῆς ἐνδεικνύμενος· τούτοις δὲ εὐθέως παρέχει τὴν δωρεάν, ἐμφράττων τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων τὰ στόματα, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἐκκόπτων ἀπολογίαν. Ὅσῳ γὰρ ἂν τις μερίζονα εὐεργετῇται, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἐστὶν ὑπεύθυνος κο-
λάσαι ἀγνωμονῶν, καὶ μηδὲ τῇ τιμῇ γενόμενος βελτίων. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ οἱ πλουτοῦντες τῶν πνευμένων μᾶλλον κολά-
ζονται κακοὶ ὄντες, ὅτι μηδὲ ἐν εὐθηνίᾳ γεγονάσιν ἡμεροί.

Μὴ γὰρ μοι λέγε, ὅτι ἔδωκεν ἐλεημοσύνην. Εἰ γὰρ μὴ κατ' ἀξίαν ἔδωκεν τῆς οὐσίας, οὐδ' οὕτω διαφεύζον-
ται. Οὐ γὰρ τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων ἡ ἐλεημοσύνη κρίνεται, ἀλλὰ τῇ διαψύχει τῆς γνώμης. Εἰ δὲ οὗτοι δίκην διδῶσι, πολλῷ μᾶλλον οἱ περὶ τὰ περιττὰ ἐπτοχ-
μένοι⁴², οἱ τριώροφα καὶ τετραώροφα οἰκοδομοῦντες, τῶν δὲ πεινῶντων καταφρονούντες, οἱ φιλαργυρίας μὲν ἐπιμελοῦμενοι, ἐλεημοσύνης δὲ ἀμελοῦντες. Ἀλλ' ἐπει-
δὴ⁴³ περὶ ἐλεημοσύνης λόγος ἐνέπεσε, φέρε δὴ τὸν λόγον ἐκείνον, ὃν πρὸ τριῶν ἡμερῶν περὶ φιλανθρωπίας ποιού-
μενός ἀτέλεστον εἶσα, ἀναλάβωμεν σήμερον. Μήμεν-
σθε, ὅτε πρῶτην περὶ ὑποδημάτων περιεργίας διελεγό-
μην, καὶ τῆς ματαιοπνίας ἐκείνης, καὶ τῆς τῶν νέων βλακείας, τότε ἀπὸ ἐλεημοσύνης ἡμῖν εἰς ἐκείνα ὁ λόγος ἐξέπεσε τὰ ἐγκλήματα. Τίνα οὖν ἦν τὰ τότε κινούμενα;
Ὅτι τέχνη τις ἐστὶν ἡ ἐλεημοσύνη, ἐν οὐρανῷ τὸ ἔργα-
στήριον ἔχουσα, καὶ διδάσκαλον οὐκ ἀνθρώπον, ἀλλὰ Θεόν. Εἶτα ζητοῦντες, τί τέχνη, καὶ τί οὐ τέχνη, εἰς ματαιοπνίας καὶ κακοτεχνίας [534] ἐνεπέσομεν, ἐν αἷς καὶ τῇ; τέχνης ταύτης ἐμνημονεύσαμεν τῆς τῶν ὑποδη-
μάτων. Ἀρα ἀνεπολῆσατε⁴⁴; Φέρε οὖν καὶ τήμερον τὰ τότε εἰρημένα ἀναλάβωμεν, καὶ δείξωμεν πῶς τέχνη καὶ ἀμείνων πασῶν τεχνῶν ἡ ἐλεημοσύνη. Εἰ γὰρ τέχνης ἰδίων τὸ πρὸς τὴν χρῆσιν μὲν τελευτᾷ, ἐλεημοσύνης δὲ οὐδὲν χρησιμώτερον, εὐδὴλον ὅτι καὶ τέχνη καὶ τεχνῶν ἀπαστῶν αὕτη ἀμείνων. Οὐ γὰρ ὑποδήματα ἡμῖν ἐργάζεται, οὐδὲ ἱμάτια ὑφαίνει, οὐδὲ οἰκίας οἰκοδομεῖ τὰς πηλίνας· ἀλλὰ ζῶν αἰώνιον προσεσνεῖ, καὶ τῶν τοῦ θανάτου χειρῶν ἐξαρπάξει, καὶ ἐν ἐκατέρῃ τῇ ζωῇ λαμπροὺς ἀποφάνει, καὶ οἰκοδομεῖ τὰς μονὰς τὰς ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰς σκη-
νάς ἐκείνας τὰς αἰωνίους. Αὕτη τὰς λαμπράς ἡμῶν οὐκ ἀφίησι σβεσθῆναι, οὐδὲ βυπαρὰ ἔχοντας ἱμάτια φανῆναι ἐν τῷ γάμῳ, ἀλλὰ πάλαι, καὶ χίονος καθαρώτερα ἐργά-
ζεται. Ἐδὼν γὰρ ὡς ἂν ἀμαρτίαι ὡμῶν ὡς φοιτικοῖν, ὡς χιόνα λευκανῶ. Οὐκ ἀφίησι ἡμᾶς ἐμπεσεῖν ἐνθα

ut intres sub tectum meum; quodque in fluxum sanguinis patiente fecit, *Ego*, inquit, novi virtutem ex me egressam (Luc. 8. 46), ut illius fidem declararet; et quod in Samaritana, ut ostenderet eam, ne quidem confutatam absistere (Joan. 4): sic et hoc loco facit. Non enim tantam volebat mulieris virtutem latere. At enim non exprobrantis erant ea quæ dicebat, sed advocantis, et oculum thesaurum revelantis.

Chananæ fides et humilitas.—Tu vero mihi una cum fide humilitatem quoque mulieris perpende. Ipse namque filios vocavit Judæos; hæc vero id non satis habens, dominos appellavit: tantum absuit, ut de aliena laude doleret: 27. *Etenim catelli*, inquit, *edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* Viden' prudentiam mulieris? quomodo nec contradicere audeat, nec aliorum laudi invideat, nec contumeliam ægre ferat? viden' perseverantiam? Ille dicit, *Non est bonum*; illa respondet, *Etiā, Domine*: ipse filios vocat; hæc dominos: ipse canem appellat; illa canum morem addidit. Vidisti illius humilitatem? Audi Judæorum jactantiam. *Semen Abraham sumus*, inquirunt, *et nulli unquam servivimus, atque ex Deo nati sumus* (Joan. 8. 35). Sed non ita mulier; catellum se vocat, illosque dominos: ideoque filia effecta est. Quid ergo Christus? 28. *O mulier! magna est fides tua.* Ille namque differebat, ut in hanc vocem erumperet, ut mulierem coronaret. *Fiat tibi sicut vis.* Id est, fides tua his majora potest perficere; cæterum *Fiat tibi sicut vis.* Ilæc vox affinis est illi, *Fiat cælum, et factum est cælum. Et sancta est filia ejus ab illa hora.* Viden' non parum illam intulisse ad curationem filię? Ideo enim non dicit Christus, *Sanetur filia tua*¹; sed, *Magna est fides tua, fiat tibi ut vis*: ut discas, non assentationis verba fuisse, sed eximiam fidei virtutem. Rerumque eventui accuratam rei probationem et demonstrationem Christus reliquit. *Sanata est*, inquit, *statim filia ejus.*

3. *Assiduitas precandi quanta res.*—Tu vero animadvertite, quomodo, apostolis superatis nihilque operatis, illa totum perfecit. Tanta res est assiduitas precationis. Nam cum de rebus nostris agitur, mavult a nobis potius rogari, quam ab aliis pro nobis precantibus: quamquam illi majore erant fiducia instructi; sed hæc multam perseverantiam exhibuit. Per exitum autem rei discipulis quasi sese purgavit, quod distulisset, et jure se illis rogantibus non annuisse ostendit: 29. *Et cum transisset inde Jesus, venit secus mare Galilææ. Et ascendens in montem, sedebat ibi.* 30. *Et accesserunt ad eum turbæ multæ habentes secum claudos, cæcos, debiles, mutos: et projecerunt eos ante pedes ejus: et curavit eos, ita ut turbæ mirarentur, dum viderent mutos loquentes, debiles sanos, et cæcos videntes, et glorificaverunt Deum Israel.* Aliquando ipse circumit, aliquando sedet agros expectans, et claudos ad montem adducit. Neque nunc vestimentum tangunt, sed ad subliora adducti, projiciuntur ad

pedes ejus, duplicemque fidem suam monstrant, et quod claudi in montem ascendant, et quod nullo alio egeant, nisi tantum ut projiciantur ante pedes ejus. Eratque res mira ac stupenda, illos qui gestabantur ambulantes nullo juvante videre, cæcos videntes, nec duce opus habentes. Nam et multitudo eorum qui curati fuerant, et curationis facilitas in stuporem omnes conjecit. Viden' quomodo cum tanta cunctatione mulieris filiam sanaverit, hos vero statim? Non quod illi meliores essent, sed quod illa in fide ferventior. Ideo circa illam cunctatur, ut perseverantiam ejus declaret; his statim donum præbet, ut incredulorum Judæorum ora obstruat, omnemque illis purgationem adimat. Quanto enim majora quis beneficia acceperit, tanto majori supplicio addictus est ut ingratus, si neque ex collato honore melior sit effectus. Ideoque divites magis quam pauperes puniuntur, si improbi sint, quod ne in rerum copia quidem mansuetiores fuerint.

Eleemosyna vera quæ.—Ne mihi dicas, illos eleemosynam dedisse. Nam nisi secundum facultates dederint, neque ita effugient. Non enim ex doni mensura eleemosyna æstimatur, sed ex animi liberalitate. Si autem hi pœnas dent, multo magis qui superfluis inhiant¹, qui trium quatuorve tabulorum ædes construunt, famelicosque despiciunt, qui avaritiæ student et eleemosynam negligunt. Sed quia in sermonem de eleemosyna incidimus: age concionem illam de humanitate, quam ante triduum imperfectam reliquimus, hodie resumamus. Meministis me nuper de nimia calceorum curiositate disseruisse, de hujusmodi nempe vanitate, et de juvenum mollietate; tunc ab eleemosyna orsi, in illud incidimus. De quibusnam ergo tunc sermonem habuimus? Diximus eleemosynam esse artem, quæ officinam habeat in cælo, et doctorem non hominem, sed Deum. Deinde quærentes, quid ars dici posset, quid secus, in vanas malasque artes incidimus, in quibus de calceorum arte verba fecimus. Num in mentem revocatis? Age ergo quæ tunc diximus, hodie resumamus, ostendamusque eleemosynam artem esse et omnium artium optimam. Nam si artis est proprium in aliquid utile desinere, eleemosyna vero nihil est utilius, liquet eam et artem esse et omnium artium præstantissimam. Non enim illa nobis calceos parat, non vestimenta texit, non luteas domos construit; sed vitam sempiternam conciliat, etque ex mortis manibus nos eripit, et in utraque vita splendidos reddit, mansiones nobis cælestes exædificat et illa æterna tabernacula. Hæc non sinit lampades nostras extinguere, nec cum sordidis vestibus nuptiis interesse; sed lavat et nive candidiores reddit. Si enim fuerint peccata vestra quasi puniceum, quasi nivem dealbabo (Isai. 1. 18). Non sinit nos illo incidere, quo dives ille, neque audire tremendas voces; sed deducit in sinum Abraham (Luc. 16). Certe artes sæculares singulæ suum habent finem: agriculturæ est nutrire, textoriæ artis, vestire;

¹ Quidam habent, *tibi*, pro, *tua*.

¹ Alii, qui superflua retinent.

imo ne quidem hoc facere potest : neque enim sola sufficit ad sua nobis suppeditanda.

A. Artes singula aliis artibus opus habent. Eleemosynæ prerogativæ. — Si vis autem, agriculturam prius exploremus. Nisi enim illa ferrariam artem sociam habeat, quæ ligonem, vomerem, falcem et securim aliaque multa suppeditet, itemque fabrillem, quæ aratrum, jugum et plaustrum construat ad spicas terendas; et coriariam, quæ corrigias; architectonicam, quæ arantibus bobus stabulum, agricolis casam fabricet; et lignariam, quæ ligna secet; ac præterea pistariam, quæ panem subministret : stare nequit omnino. Sic etiam ars textoria, si quid faciat, multas advocat artes, quæ opem ferant; quæ si non accedant, stat illa inutilis. Sic singula artes cæteris egent. Si vero misericordiam exercere velimus, una egemus voluntate. Si dixeris pecuniis esse opus, ædibus, vestibus, calceis, lege illa Christi verba, quæ de vidua dixit (*Luc. 21. 3*), et hanc sollicitudinem deponere. Si admodum pauper sis, et mendicis ipsis vilior, si dua minuta injeceris, totum perfecisti; si des mazam quam solum habes, ad artis finem pervenisti. Hanc itaque disciplinam, hanc artem accipiamus et impleamus. Optabilis quippe est illam habere, quam regem esse, et diademate ornari. Neque enim hanc solum prerogativam habet, quod cæteris non egeat, sed quod etiam multa et varia negotia perficiat. Nam ardes construit in cælis semper manentes, docetque cultores suos quomodo æternam mortem effugiant, thesaurosque tibi dat, qui numquam insumuntur, et damni expertes sunt, nec furum, nec verminum, nec tinearum, nec temporis labem timentes. Atqui si circa frumenti custodiam talem tibi quis artem doceret, quid non dares ut posses multis annis frumentum illæsum servare? Ecce hanc tibi non frumenti tantum, sed omnium custodiam suppeditat, docetque quomodo et bona, et anima et corpus illæsa semper maneat. Et cur artis hujusce opera minutatim persequamur? Illa quippe te docet quo pacto Deo similis esse possis, quod caput est omnium bonorum. Viden' quo pacto non unum ejus opus sit, sed plurima? Sine ulla alienius artis ope domos construit, vestes contextit, thesauros apparat tutos, mortis victores reddit, diabolus imperat, Deo similis efficit. Quid ergo utilius hac arte? Aliæ namque artes, præter ea quæ dicta sunt, cum præsentī vitæ prætereunt, cum artifices agrotant, illæ cessant, opera quoque eorum non permanent, labore et tempore multo egent, aliisque innumeris : hæc vero post mundi finem maxime fulget, post mortem maxime splendet, et opera sua ostendit, neque tempore vel labore eget¹, neque alia re quæpiam; sed, te quoque agrotante et senio confecto, operatur, ac tecum in futuram vitam transit, numquam te relinquit; te sophistis et rhetoribus superiore reddit. Nam qui in illis artibus florent, multis invidis objecti sunt : qui autem in hac conspicui sunt, multorum precibus juvantur. Illi quidem hominum tribu-

nalibus adstant, injuriaque affectos defendunt, et sæpe injuriam inferentibus patrocinantur : hæc vero ante tribunal Christi se sistit, nec solum patrocinatur, sed ipsi quoque Judici suadet, ut patrocinetur ei, de quo judicium instituitur, et pro illo sententiam ferat; etiamsi milies peccaverit, coronat et prædicat illum. Nam ait : *Date eleemosynam, et omnia munda erunt* (*Luc. 11. 41*). Ecquid futura dico? Si enim in præsentī vitā homines sciscitaremur quid mallent, an sophistas et rhetores esse multos, an misericordes et benignos : hoc ultimum potius eligerent; et jure quidem. Nam si facundia tollatur, nihil mali in vitam nostram importabitur; antequam enim illa existeret, multo tempore constitit : si vero misericordiam sustuleris, omnia peribunt. Et quemadmodum per mare navigare non possis, si portus et stationes obstruas : sic non potest hæc vitā constare, si misericordiam, veniam et humanitatem sustuleris.

5. Quapropter non humano solum ratiocinio hæc Deus permisit, sed et multas eorum partes naturæ vi iniecit. Sic patres et matres erga liberos misericordia moventur; sic filii erga parentes : neque in hominibus tantum, sed in brutis : eodemque sunt affecti modo fratres, propinqui et affines, et homines alii erga alios. A natura quippe proni ad misericordiam sumus. Ideo circa injuria affectos indignamur, circa interemptos dolemus, si lugentes videamus, lacrymamur. Quia enim vult Deus, ut id observetur, naturam jussit multa hac in re ex se conferre, ostendens id sibi maxime in optatis esse. Hæc itaque animo versantes, et nos et filios et propinquos ad eleemosynam scholam ducamus; hoc ante omnia discat homo; nam illud est hominem esse; *Magna quippe res est homo, et pretiosa res est vir misericors* (*Prov. 20. 6*); si id non habeat, a natura hominis decedit. Hoc sapientes efficit. Ecquid miraris, si hoc est hominem esse? Hoc est Deus esse; nam ait : *Estote misericordes, sicut et Pater vester* (*Luc. 6. 36*). Discamus igitur misericordes esse, tum omnium causa, tum maxime quod et ipsi multa misericordia egeamus. Neque nos vivere putemus quo tempore misericordes non sumus; de eleemosyna loquor, quæ ab avaritia et rapina pura sit. Si enim qui bonis suis contentus, nihil aliis largitur, non est misericors: qui aliena rapit, quomodo misericors sit, etiamsi innumera erogat? Nam si is qui suis tantum fruitur bonis, et nihil largitur, immisericors est : multo magis is qui aliena abripit. Si ii qui nihil damni intulerunt, plectuntur, quia largiti non sunt : multo magis ii qui aliena rapuerunt. Ne igitur dixeris, Alius injuste læsus est, et alius eleemosynam accipit. In hoc enim malum versatur. Par quippe erat eundem ipsum qui læsus est, eleemosynam accipere : nunc vero alios vulneribus afficit, et aliorum vulnera curas, quos non vulnerare affecti, cum oporteret illos ipsos curare : imo potius non vulnerasse. Benignus enim ille est, non qui cecidit et postea curat, sed qui ab aliis vulneratos curat. Tuis ergo malis medearis, non alienis; imo vero nec percutias, nec dejicias (hoc enim ludentis esset), sed dejectos erige. Neque enim potes eadem eleemosynæ

¹ Unus, neque labore eget.

ὁ πλοῦσιος ἐκεῖνος, οὐδὲ ἀκοῦσαι τῶν φοβερῶν ῥημάτων, ἀλλ' εἰς κόλπους χειραγωγεῖ τοῦ Ἀδράμ. Καίτοι τῶν τεχνῶν τῶν βιωτικῶν ἐν ἐκάστῃ ἀπολαβοῦσα ἔχει κατόρθωμα· ὅσον ἡ γεωργία, τὸ τρέφειν· ἡ ὑφαντική, τὸ ἐνδύειν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ μόνη τὰ παρ' ἐαυτῆς ἡμῖν συνεισενεγκεῖν.

δ'. Καὶ εἰ βούλει, τὴν γεωργικὴν ἐξετάσωμεν πρῶτην. Ἄν γὰρ μὴ ἔχη τὴν χαλκευτικὴν, ἵνα⁸⁰ δίκειλλαν καὶ ὕλην καὶ ὀρεπάνην καὶ πέλεκυν, καὶ ἕτερα πλείονα δυνεῖσθαι παρ' αὐτῆς· καὶ τὴν τεκτονικὴν, ὥστε καὶ ἄροτρον πῆξαι, καὶ ζεύγλην κατασκευάσαι, καὶ ἄμξαν, ὥστε τρίβειν ἄσπελιν· καὶ τὴν σκυτομοικὴν, ὥστε καὶ ἱμάτια ἐργάσασθαι· καὶ τὴν οἰκοδομικὴν, ὥστε καὶ τοὺς ἀροτριῶσι ταύρους βοσκάσιν οἰκοδομῆσαι, καὶ τοὺς σπεύριον γεωργοῖς οἰκίας⁸¹· καὶ τὴν δρυμοτομικὴν, ὥστε ξύλα τέμνειν· καὶ τὴν ἀρτοποιητικὴν μετὰ ταῦτα πάντα, οὐδαμῶς φαίνεται⁸². Οὕτω καὶ ἡ ὑφαντική, ὅταν τι ποιῇ, πολλὰς μεθ' ἐαυτῆς καλεῖ τέχνας, ὥστε αὐτὴ συνεφάσθαι τῶν προκειμένων· κἂν μὴ παραγίνωνται καὶ χεῖρα ὀρέξωσιν, ἔστηκε καὶ αὕτη κατ' ἐκείνην ἀπορροῦμεν. Καὶ ἐκάστη δὲ τῶν τεχνῶν τῆς ἐτέρας δεῖται. Ὅταν δὲ ἐλεῖται δὴ, οὐδένος ἡμῖν δεῖ ἐτέρου⁸³, ἀλλὰ γνώμης δεῖται μόνον. Εἰ δὲ λέγοις, ὅτι χρημάτων δεῖται, καὶ οἰκημάτων, καὶ ἱματίων, καὶ ὑποδημάτων, ἀνάγνωθι τὰ ῥήματα τοῦ Χριστοῦ ἐκεῖνα, ὅ παρ' αὐτῆς χήρας εἶπε, καὶ παῦσαι ταύτης τῆς ἀγωνίας. Κἂν γὰρ σφόδρα πένης ᾖ, καὶ τῶν προσαιτούμενων⁸⁴, δύο λεπτά ἂν βάλῃς, τὸ πᾶν ἀπρητίσας· κἂν ὧς μάχαν⁸⁵, ταύτην ἔχων μόνον, πρὸς τὸ τέλος ἤλθες τῆς τέχνης. Ταύτην τοίνυν δεξιόμεθα τὴν ἐπιστήμην, καὶ κατορθώσωμεν. Καὶ γὰρ βέλτιον ταύτην εἰδέναι, ἢ βασιλεῖα εἶναι, καὶ διάδογμα περικεῖσθαι. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἐστὶ τὸ πλεονέκτημα αὐτῆς μόνον, ὅτι οὐ δεῖται ἐτέρων, ἀλλὰ⁸⁶ καὶ ποικίλων πραγμάτων ἐν αὐτῇ ἀντικτῇ, καὶ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν. Καὶ γὰρ οἰκίας οἰκοδομεῖ τὰς αἰ μενούσας ἐν οὐρανῷ, καὶ διδάσκει τοὺς κατορθωκότας αὐτὴν, πῶς ἂν τὸν ἀθάνατον⁸⁷ θάνατον διαφυγοῖεν· καὶ θησαυροὺς σὺ δωρεῖται [556] μηδέποτε δαπανημένους, ἀλλὰ πᾶσαν διαφεύγοντας βλάβην, καὶ τὴν ἀπὸ ληστῶν, καὶ τὴν ἀπὸ σκυλῶν, καὶ τὴν ἀπὸ σιγῶν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ χρόνου. Καίτοιγε εἰ ἐπὶ πυρῶν φυλακῇ τοῦτο μόνον σέ τίς ἐδίδαξε, τί οὐκ ἂν ἔδωκα, ὥστε σε τὸν οὐθῆναι ἐπὶ πολλοῖς ἔτισι ἀνάλοτον διατηρῆσαι τὸν σίτον; Ἄλλ' ἰδοὺ σε αὕτη οὐκ ἐπὶ πυροῦ μόνον, ἀλλ' ἐπὶ πάντων παιδεύει, καὶ πῶς ἂν καὶ τὰ ὑπάρχοντα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀνάλωτα μένοντες δείκνυσιν. Καὶ τί δεῖ κατὰ μέρος ἅπαντα λέγειν τῆς τέχνης ταύτης τὰ κατορθώματα; Αὕτη γὰρ σε διδάσκει, πῶς ἂν γένοιτο Θεῷ ὅμοιος, ὃ πάντων ἐστὶ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν. Ὅρξ πῶς οὐχ ἐν αὐτῇ τὸ ἔργον, ἀλλὰ πολλὰ; Οὐ δεομένη τέχνης ἐτέρας, οἰκίας οἰκοδομεῖ, ἱμάτια ὑφαίνει, θησαυροὺς ἀναλῶτως κατασκευάζει, θανάτου περιγενέσθαι ποιεῖ, διαβόλου κρατεῖν⁸⁸, Θεῷ κατασκευάζει ὅμοιος. Τί τοίνυν τῆς τέχνης ταύτης χρησιμώτερον γένοιτο; Ἄν; Αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι, μετὰ τὴν εἰρημότητα, καὶ τῷ παρόντι συγκαταλύονται βίῳ, καὶ νοσούντων τῶν τεχνιτῶν οὐδαμῶς φαίνονται, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν διακρατεῖν οὐκ ἰσχύουσι, καὶ πόνοι δέονται καὶ χρόνου πολλοῦ, καὶ μυρίων ἐτέρων· αὕτη δὲ, ὅταν ὁ κόσμος παρέλθῃ, τότε μάλιστα φαίνεται· ὅταν ἀποθάνωμεν, τότε μάλιστα διαλάμπει, καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς τὰ γεγεννημένα δείκνυσιν· καὶ οὐτε χρόνου, οὐτε

πόνου, οὐτε ἄλλης τινὸς δεῖται ἐργωδίας τοιαύτης· ἀλλὰ καὶ νοσούντος σου ἐνεργεῖ, καὶ γενηρακτός, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσάν σοι ζωὴν συναποδῇ, καὶ οὐδέποτε σε ἀπολιμπάνει. Αὕτη σε καὶ σοφιστῶν καὶ ῥητόρων δυνατότερον κατασκευάζει. Οἱ μὲν γὰρ ἐν ἐκείναις ἐδοκίμουντες ταῖς τέχναις, πολλοὺς ἔχουσι τοὺς φθορούτας· οἱ δὲ ἐν ταύτῃ λάμποντες⁸⁹, μυρίους τοὺς εὐχομένους. Κάκεινοι μὲν ἀνθρώπων παρεστήκασιν βήματι, συνηγοροῦντες τοῖς ἀδικουμένοις, πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἀδικοῦσιν αὕτη δὲ βήματι παρέστηκε τοῦ Χριστοῦ, οὐ μόνον συνηγοροῦσα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν δικάζοντα πειθούσα συνηγορεῖν τῷ κρινόμενῳ, καὶ τὰς ψυχὰς ὑπὲρ αὐτοῦ φέρει⁹⁰. κἂν μυρία ἡμαρτηκῶς ᾖ, καὶ στεφανοῖ καὶ ἀνακηρύττει. Δότε γὰρ ἐλεημοσύνην, καὶ πάντα ἔσται καθαρὰ. Καὶ τί λέγω τὰ μέλλοντα; Ἐν γὰρ τῷ παρόντι βίῳ εἰ τοὺς ἀνθρώπους ἐροίμεθα, τί βούλονται μᾶλλον, σοφιστὰς εἶναι πολλοὺς καὶ ῥήτορας, ἢ ἐλεημονας καὶ φιανθρώπους, ἀκούσῃ τὸ δευτέρου αἰρουμένους; καὶ μάλα εἰκότως. Εὐγλωττίας μὲν γὰρ ἀναιρεθείσης, οὐδὲν ὁ βίος βλαδῆσται· καὶ γὰρ καὶ πρὸ ταύτης συνειστέθει χρόνον πολὺν· ἐν δὲ τὸ ἐλεῖν περιέλει, πάντα οἰχεται⁹¹ καὶ ἀπόλωε. Καὶ καθάρην τὴν θάλατταν οὐκ ἐνι πλεῖστα, λιμένους καὶ ὄρμην προσκχωσμένων, οὕτως οὐδὲ τὸν βίον συνειστέθειναι τοῦτον, ἂν ἔλεον καὶ συγγνώμην καὶ φιανθρωπίαν ἀνέλῃς.

ε'. Διὰ τοῦτο οὐδὲ λογισμῷ μόνον αὐτὰ ἐπέτρεψεν ὁ Θεός, ἀλλὰ πολλὰ μέρη [556] αὐτοῦ καὶ τῆς τῆς φύσεως ἐνέσπειρε τυραννίδι. Οὕτω καὶ πατέρας παῖδας ἐλεοῦσιν, οὕτω⁹² μητέρας, οὕτω τέχνα γονεῖς· οὐκ ἐπ' ἀνθρώπων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ἀπάντων· οὕτως ἀδελφούς ἀδελφοί, καὶ συγγενεῖς, καὶ⁹³ προσήκοντες· οὕτως ἄνθρωπος ἄνθρωπον. Ἐχομεν γὰρ τι καὶ ἀπὸ φύσεως πρὸς ἔλεον ἐπιρρέπεις. Διὸ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων ἀγαπητοῦμεν, καὶ σφαττομένους ὀρώντες ἐπικαμπτόμεθα, καὶ πενθοῦντας βλέποντες δακρύομεν. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα αὐτὸ κατορθοῦσθαι βούλεται ὁ Θεός, ἐκέλευσε τῇ φύσει πολλὰ εἰς τοῦτο συνεισενεγκεῖν, δείκνυς ὅτι σφόδρα αὐτῷ τοῦτο ἐστὶ περισπούδαστον. Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς⁹⁴ καὶ τὰ παῖδια καὶ τοὺς προσήκοντας εἰς τὸ τῆς ἐλεημοσύνης ἀγάγωμεν διδασκαλεῖον, καὶ τοῦτο πρὸ πάντων ἀνθρώπων μαθησέντω, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἀνθρώπος. *Μέγα γὰρ ἄνθρωπος*· καὶ *τίμιον ἄνθρω* ἐλεῖν⁹⁵· ὥς ἂν μὴ τοῦτο ἔχη, καὶ τοῦ εἶναι ἀνθρώπος ἐξέπεσε. Τοῦτο σοφοὺς ἐργάζεται. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τοῦτο ἄνθρωπος; Τοῦτο Θεός. *Γίνεσθε* γὰρ, φησὶν, *οἰκτίρμονες*, ὡς ὁ Πατὴρ ὁμῶν. Μάθωμεν τοίνυν εἶναι ἐλεήμονες ἀπάντων ἑνεκα· μάλιστα δὲ, εἰ καὶ ἡμεῖς πολλοῦ δεόμεθα ἑλέους⁹⁶. Καὶ μὴδὲ ζῆν ἡγώμεθα τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ὅταν μὴ ἔλωμεν. Ἐλεημοσύνην δὲ λέγω τὴν πλεονεξίας καθάραν. Εἰ γὰρ ὁ τοῦ αὐτοῦ ἀρκοῦμενος καὶ μηδὲν μεταδιδοὺς, οὐκ ἐλεῖται· ὁ τὰ ἐτέρων⁹⁷ λαμβάνων πῶς ἐλεῖται, κἂν μυρία δῶ; Εἰ γὰρ τὸ ἀπολαβεῖν μόνον τῶν ὄντων, ἀπανθρωπίας, πολλῷ μᾶλλον τὸ ἐτέρους ἀφαιρεῖσθαι. Εἰ οἱ μηδὲν ἀδικήσαντες κολάζονται, ὅτι οὐ μετέδωκαν, πολλῷ μᾶλλον οἱ καὶ τὰ ἐτέρων λαμβάνοντες. Μὴ τοίνυν τοῦτο εἴπης, ὅτι ἄλλος ἠδίκηται, καὶ ἄλλος ἐλεεῖται. Τὸ γὰρ δεινὸν τοῦτο ἐστίν. Ἐδεῖ γὰρ τὸν ἀδικούμενον αὐτὸν εἶναι καὶ τὸν ἐλεούμενον· νυνὶ δὲ ἐτέρους τραυματίζων, οὐς οὐκ ἐτραυματίσας θεραπεύεις, δεόν ἐκεῖνους θεραπεύειν· μᾶλλον δὲ μὴδὲ τραυματίζειν. Φιλάνθρωπος γὰρ οὐχ ὁ

⁸⁰ ἵνα] add. καὶ H. L. ὕλην] ὕλην K. σμινύνην H. L. πέλεκυν] σκαπάνην L. ⁸¹ οἰκίας G. H. Mox δρυμοτομικὴν H. K. ⁸² φαίνεται H. ⁸³ δεῖ ἐτ.] ἐτέρου χρεῖα L. p. p. δεῖται] om. H. L. δεῖ pro δεῖται habet K. ⁸⁴ Post προσαιτούμενων vulgo addunt γέροντας, invitis codd. et Verss. ⁸⁵ μάχαν] add. ἄροτρον Edd. nullo accedente codice. ⁸⁶ ἀλλὰ] ἀλλ' ἐτὶ L. ⁸⁷ ἀθάνατον om. K. L. invitis Verss. ⁸⁸ κρατεῖν H. ⁸⁹ διαλάμποντες H. ⁹⁰ ἐκφέρειν H. ⁹¹ οἰχέσεται Edd. ⁹² οὕτω] καὶ L. οὕτω καὶ M. ⁹³ καὶ] οἱ H. καὶ οἱ K. L. καὶ συγγενεῖς προσήκοντας Sav ⁹⁴ αὐτοὺς] Sic L. ceteri ἐαυτούς p. p. ἄγωμεν H. ⁹⁵ τοῦ ἐλέους H. L. Mox ἡγώμεθα G. M. ⁹⁶ τὰ τῶν ἐτ. G. K.

πληττων και θεραπευειν, ἀλλ' ὁ τοῦ παρ' ἐτέρων πλη-
γέντας ἰωμενος. Τὰ σαυτοῦ τοῖνον ἱασαι κακὰ, μὴ ἢ τὰ
ἐτέρου· μάλλον δὲ μὴδὲ πληττε, μὴδὲ κατάβαλλε (τοῦτο
γὰρ παίζοντος ἐστίν), ἀλλ' ἀνάστησον τοὺς καταβλη-
θέντας. Οὐδὲ γὰρ δυνατόν τῷ αὐτῷ μέτρῳ τῆς ἐλεημο-
σύνης θεραπεύσαι τὸ ἀπὸ τῆς πλεονεξίας κακόν. Ἄν
γὰρ πλεονεκτῆσης ὁβολόν, οὐκ ὁβολοῦ σοι δεῖ πάλιν εἰς
ἐλεημοσύνην, ἵνα ἀνέλῃς τὸ ἀπὸ τῆς πλεονεξίας ἔλκος,
ἀλλὰ τάλαντον. Διὰ τοῦτο ὁ κλέπτης ἀλοὺς τετραπλάσιον
ναταβάλλει· τοῦ δὲ κλέπτοντος ὁ ἀρπάξων χεῖρων. Εἰ δὲ
ἔκτεινον τετραπλάσιον δοῦναι δεῖ ὡς ἐκλεψε, τὸν ἀρπά-
ξοντα δεκαπλάσιον καὶ πολλῶν πλέον· καὶ ἀγαπητὸν τὸ
καὶ οὕτω θυνηθῆναι τὴν ἀδικίαν ἐξιλεῶσθαι· ἐλεημο-
σύνης γὰρ οὐδὲ [337] τότε λήφεται καρπὸν. Διὰ τοῦτο ὁ
Ζαχαρίας, Ἀποτίσω, φησὶν, ὡς ἐσυκοφάντησα τετρα-
πλάσιον, καὶ τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου⁸⁰ δώσω
πτωχοῖς. Εἰ δὲ ἐν τῷ νόμῳ τετραπλάσιον δοῦναι δεῖ,
πολλῶν μᾶλλον ἐν τῇ χάριτι· εἰ τὸν κλέπτοντα, πολλῶν
μᾶλλον τὸν ἀρπάξοντα. Μετὰ γὰρ τῆς ζημίας ἐνταῦθα
καὶ ἡ ὕβρις πολλή. Ὅστε καὶ ἐκατονταπλάσιον ὄψ, οὐδέποτε
τὸ πᾶν ἔδωκας⁸¹. Ὁρᾷς ὡς οὐ μάτην ἔλεγον, Κλὴν⁸²
ὁβολὸν ἀρπάξης καὶ τάλαντον ἐπιδός, μάλιστα καὶ

⁸¹ μὴ] καὶ μὴ H. L. ⁸² τὸν om. M. τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς, οὕτως G. H. K.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΓ'.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐ-
τοῦ, εἶπε· Ἐσπαραγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον⁸³, ὅτι
ἤδη ἡμέραι τρεῖς προσμένονσίν μοι⁸⁴, καὶ οὐκ
ἔχουσιν τί φάγωσι· καὶ ἀπολύσαι αὐτοὺς ῥήστεις
οὐ θέλω, μήποτε ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὀδῷ.

α'. Καὶ ἀνυτέρω τὸ σημεῖον τοῦτο μέλλων ποιεῖν, πρῶ-
τον ἐθεράπευσε τοὺς τὸ σῶμα πενηρωμένους· καὶ ἐν-
ταῦθα τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ· ἀπὸ τῆς τῶν τυφλῶν καὶ
χωλῶν ἰάσεως⁸⁵ εἰς τοῦτο ἐμβαίνει πάλιν. Τί δήποτε δὲ
τότε μὲν εἶπον οἱ μαθηταί, Ἀπολύσον τοὺς ὄχλους·
νῦν δὲ οὐκ εἶπον, καὶ ταῦτα παρελθουσὶν τριῶν ἡμερῶν;
Ἦ καὶ αὐτοὶ βελτίους γενόμενοι λοιπὸν, ἢ καὶ ἐκείνους
ὁρῶντες οὐ σφόδρα αἰσθανομένους τοῦ λιμοῦ· καὶ γὰρ
ἐδόξαζον τὸν Θεὸν ἐπὶ τοῖς γινόμενοις. Ἄλλ' ὅρα πῶς
καὶ νῦν οὐχ ἀπλὸς ἐπὶ τὸ θαῦμα [338] ἔρχεται, ἀλλ' ἐκκα-
λεῖται⁸⁶ αὐτοὺς εἰς τοῦτο. Οἱ μὲν γὰρ ἔχουσι ἐπὶ ἱατρείαν
ἐλθόντες οὐκ ἐτόλμων τοὺς ἄρτους αἰτῆσαι· αὐτὸς δὲ
ὁ⁸⁷ φιλόνητος καὶ κηδεμών, καὶ οὐκ αἰτοῦσι διδῶσι,
καὶ φησι πρὸς τοὺς μαθητὰς· Ἐσπαραγχνίζομαι⁸⁸, καὶ
ἀπολύσαι αὐτοὺς ῥήστεις οὐ θέλω. Ἰνα γὰρ μὴ λέ-
γωσιν, ὅτι ἐφόδια ἔχοντες ἦλθον, φησί· Τρεῖς ἡμέρας
ἤδη μοι παραμένονσιν⁸⁹· ὥστε εἰ καὶ ἔχοντες ἦλθον, ἀνά-
λωται ταῦτα. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς οὐκ ἐν τῇ πρώτῃ
καὶ δευτέρᾳ τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλ' ὅτε αὐτοῖς ἅπαντα
ἀνάλωτο, ὥστε πρότερον αὐτοὺς ἐν χρεῖα καταστάντας
μετὰ πλεονομίας τῆς προθυμίας δέξασθαι τὸ γινόμενον⁹⁰.
Διὰ τοῦτο φησὶν, Ἰνα μὴ ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὀδῷ· δεικνύς
ὅτι καὶ πόρρωθεν ἀφροσθήκεσαν, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὑπο-
λείπειν μὲν ἦν. Καὶ εἰ μὴ θέλεις ἀπολύσαι νήστεις,
τίπως ἔνεκεν οὐ ποιεῖς⁹¹ τὸ σημεῖον; Ἰνα ἐν τῇ ἐρωτῇ
ταύτῃ καὶ τῇ ἀποκρίσει προσεκτικωτέρους ποιῇ τὸς
μαθητὰς, καὶ τὴν πίστιν αὐτῶν ἐπιδείξωνται, προσιών-
τες καὶ λέγοντες⁹²· Ποίησον ἄρτους. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτω
συνῆκαν τῆς ἐρωτήσεως τὴν αἰτίαν· ὅθεν ὕστερον λέγει

οὕτω θεραπεύεις; Εἰ δὲ τοῦτο ποῖων, μάλιστα ὅταν ἀνα-
στρέψῃς τὴν τάξιν, καὶ ἀρπάξης μὲν οὐσίας ὀλοκλήρου,
ὀλίγα δὲ παράσχῃς, καὶ μὴδὲ ἐκείνοις τοῖς ἀδικηθεῖσι,
ἀλλ' ἐτέροις ἀντ' ἐκείνων, ποῖαν ἔξεις ἀπολογίαν; τίς
συγγνώμην; ποῖαν σωτηρίας ἐλπῖδα; Βούλει μαθεῖ
ὅτι ἐργάζῃ κακὸν οὕτως ἔλεων; Ἀκουσον τῆς Γραφῆς
λεγούσης· Ὡς ὁ ἀποκτείνων τὸν⁹³ υἱὸν ἔμπροσθεν
τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὕτως ὁ προσάγων θυσίαν ἐκ
χρημάτων πενήτων. Ταύτην τοῖνον τὴν ἀπειλὴν ἐγγρά-
ψαντες τῇ διανοίᾳ, ἀπέλωμεν ταύτην ἐν τοῖς τοίχοις,
ταύτην ἐν ταῖς χερσὶ, ταύτην ἐν τῷ συνειδότη, ταύτην
πανταχοῦ· ἵνα καὶ ὁ φόβος οὗτος ἀκμάζων ἡμῶν ἐν τῇ
διανοίᾳ καυλῇ τὰς χεῖρας τῶν καθήμερινων φόβου.
Φόβου γὰρ ἀρπαγῇ χαλεπώτερον, κατὰ μικρὸν τὸν πένθη
ἀναλίσκουσα. Ἰν' οὖν καθαρῶμεν τοῦ μίσματος⁹⁴
τοῦτου, μελετῶμεν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους
ταῦτα. Οὕτω γὰρ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς προθυμότεροι,
καὶ καθαροὺς τοὺς ἐπὶ ταύτῃ ληφόμεθα μισθοὺς⁹⁵, καὶ
τῶν αἰωνίων ἀπολαύσομεν αγαθῶν, χάριτι καὶ φιλα-
θρωπῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ
τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν
καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁸³ ὄχλον] add. τοῦτον H. 4 Mosq. ⁸⁴ ἡμέρας τρεῖς προσκαρτεροῦσίν μοι G. K. M. ⁸⁵ ἱατρείας L. M. p. p. ἐμ-
βαίνων πάλιν H. M. ἐμβαίνειν καὶ πάλιν G. ἐμβαίνειν L. εἰς] ἐπὶ L. M. ⁸⁶ ἐ] καὶ
Edd. ⁸⁷ σπαραγχνίζομαι] add. ἐπὶ τὸν ὄχλον Edd. ⁸⁸ γινόμενον G. H. K. ⁸⁹ θέλει εἰ ποιεῖ G. ⁹⁰ Edebat
μαθητὰς, τὴν π. αὐτοῦ ἐπιδεικνύοντας, προσιώντας καὶ λέγοντας. Quod dedi, teneant L. M. Ep. ⁹¹ εἰ] Edd.
⁹² συμβαίνουσιν L. M. ⁹³ Vid. adnot. ⁹⁴ Sic ep. ἔλαβεν G. K. ⁹⁵ συνωρῶντες L. M. ⁹⁶ εἰ] Unus ἀνεπινοήτως,
alius ἀπερινοήτως. Montef. ἀπερινοήτως H. L. Verba σφόδρα ἀνοήτως non vertierunt Interpp.

mensura malum ex avaritia illatum curare, Nam si obolum rapueris, non satis est obolum in elemosynam dare, ut rapinae ulcus sanes; sed talento opus est. Ideo fur deprehensus quadruplum restituere cogitur (Exod. 22. 1). Raptor autem est fure pejor. Si vero illum quadruplum dare oportet (a), raptorem decuplum et multo plus restituere par est; atque optabile est vel sic posse Deum ob injustitiam placare: tunc enim non elemosynæ fructum recipiet. Ideo Zacchæus dicit: *Si quid aliquem defraudavi, reddam quadruplum, et dimidium bonorum meorum dabo pauperibus* (Luc. 19. 8). Quod si in lege quadruplum reddere oportebat, multo magis in gratia. Si furem tantum restituere oportet, multo magis raptorem. Nam præter damnum, contumeliosa certe res est. Itaque etiamsi centuplum reddideris, nondum totum dedisti. Viden' me non frustra dixisse, Si obolum rapuisti, redde talentum? sic etiam vix vulnus tuum curabis. Quod si vel hoc faciens, vix cures: si ordinem invertas, integrasque possessiones rapueris,

(a) Fur deprehensus quadruplum restituere cogebatur.

pauca vero erogaveris, neque illis quos læsisti, sed aliis, quam defensionem habebis? quam veniam? quam spem salutis? Vis scire quantum malum facias, dum sic das elemosynam? Audi Scripturam dicentem: *Sicut qui filium coram patre suo interficit, sic qui offert sacrificium ex pecuniis pauperum* (Eccli. 34. 24). Hanc itaque comminationem in mente inscribentes, discendamus: hanc in muris, in manibus, in conscientia, et ubique scribamus: ut hic saltem metus in mente nostra vigeas manus nostras a quotidianis cædibus colibeat. Cæde quippe deterior est rapina quæ paulatim pauperem consumit. Ut igitur ab hoc inquinamento puri simus, hæc meditemur et cum aliis colloquamur. Ita enim ad misericordiam proniores erimus, puramque adipiscemur mercedem, æternaque bona consequemur, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Alii, ab hoc morbo.

HOMILIA LIII. al. LIV.

CAP. 15. v. 32. *Jesus autem, convocatis discipulis suis, dixit: Misereor super turbam, quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducant: et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via.*

1. Superius cum hujusmodi signum facturus esset, primo curavit eos qui corporis aegritudine laborarent: idipsum hic facit: post cæcorum atque claudorum curationem in idipsum rursus incidit. Cur autem tunc dixerunt discipuli, *Dimitte turbas* (Matth. 14. 15): nunc vero non dixerunt, tribus tamen diebus exactis? Sive quia jam illi perfectiores erant, sive quod illos viderent non tanto famis sensu affici: nam in iis, quæ facta erant, Deo gloriam referebant. Sed vide quomodo etiam nunc non simpliciter ad miraculum patrandum venit, sed illos ad id evocat. Nam turbæ quidem, quæ ad morborum curam venerant, panes petere non audebant: ipse vero, cum benignus sit et providus, non petentibus dedit, atque discipulis: *Misereor super turbam, et jejunos dimittere illos nolo*. Ne dicerent enim, ipsos cum viatico venisse, ait: *Jam triduo mecum sunt*; ita etiamsi viatica habuissent, jam consumpta essent. Idcirco enim ille non primo vel secundo die hoc fecit, sed cum jam omnia deficerent, ut in necessitate positi cum majori studio factum exciperent. Ideo ait, *Ne deficiant in via*; ostendens ipsos et procul positos esse, et omnia consumpsisse. Sed si non vis jejunos dimittere, cur signum non facis? Ut hac interrogatione et responsione sequente attentiores redderet discipulos, et illi fidem suam ostenderent, dicerentque, Panes facito. Sed illi ne sic quidem interrogationis causam intellexerunt: unde postea dixit illis, ut Marcus ait: *Adhuc ita sunt occæcata coria vestra: oculos habentes non videtis, et aures habentes non auditis* (Marc. 8. 17. 18). Nam nisi hoc esset, quæ de causa hæc discipulis diceret, ostenderetque

dignas esse turbas beneficio, adderetque ipsam misericordiam motum fuisse? Matthæus vero dicit ipsum postea increpasse eos his verbis: *Modicæ fidei, nondum intelligitis, nec meministis quinque panum et quinque millium, et quot cophinos sumpseritis? neque septem panum et quatuor millium, et quot sportas sumpseritis* (Matth. 16. 8. 9)? Ita evangelistæ concordēs inter se sunt. Quid ergo discipuli? Adhuc humi serpunt: et quamvis milia fecerit, ut prioris miraculi memoriam servarent, et per interrogationem ac responsionem, et quod illos ministros fecerit, et quod cophinos eis distribuerit¹; sed adhuc imperfectiores erant. Ideo dicunt ei: 33. *Unde nobis in solitudine tot panes?* Et antea et nunc solitudinem memorant, et ex animi imbecillitate ita loquentes, signum ab omni suspicione liberabant. Ne quis enim diceret, ut jam antea dixi, ipsum ex vicino quodam vico panes mutuatum esse, locus quis sit declaratur, ut miraculum crederetur. Idcirco et primum et hoc quoque signum in solitudine facit, a viculis longe distante. Sed horum nihil intelligentes discipuli dicebant: *Unde nobis in solitudine tot panes?* Nam putabant illum ideo hæc dixisse, quasi præcepturus esset ut illos cibarent; sed admodum insipienter. Ideoque illis nuper dixerat, *Date vos eis manducare* (Matth. 14. 16), ut illis occasionem daret se hac de causa precandi. Nunc vero non dicit, *Date illis manducare*, sed quid? *Misereor super turbam, et dimittere eos jejunos nolo*: propius movens incitansque illos, ut videant illud ab se petendum esse. Nam ipsa verba declarabant, posse ipsum non dimittere eos jejunos, et potentiam ipsius ostendebant. Illud enim, *Nolo*, id significat. Quia vero et multitudinem et locum et solitudinem memorarunt, (nam dicunt, *Unde nobis in solitudine tot panes, ut satiatur tanta*

¹ Cfr. Adnot. Field. ad pag. 538.

turba?) neque tamen Christi verba intellexerunt, tunc suum ipse opus peragit, et ait illis: 34. *Quot panes habetis? Illi vero dicunt, Septem, et pisciculos paucos. Nec jam dicunt, Sed hæc quid sunt inter tantos (Joan. 6. 9)?* ut antea dicebant. Sic etiamsi non totum comprehenderent, sublimiores tamen paulatim evadebant. Nam et ipse his illorum mentem erigens, eodem quo prius modo interrogabat, ut vel ex modo interrogandi jam gesta in memoriam revocaret. Tu vero ut hic vidisti illorum imperfectionem, sic discere illorum philosophicam mentem, et veracitatem mirare, quomodo nempe scribentes, stupiditatem suam, etsi magnam, non occultent. Neque enim medicis culpa erat, nuper facti miraculi tam cito oblivisci; ideoque increpantur.

2. Ad hæc aliam quoque philosophiæ rationem cogites velim: quomodo ventrem parum curabant, quomodo instituebantur, ne mensæ multum rationem haberent. Nam in solitudine cum essent, post triduum septem panes habebant. Cætera vero Christus ut prius disponit: recumbere jubet in terra, et in manibus discipulorum panes multiplicat. 35. *Jussit enim, ait, ut turbæ discumberent super terram.* 36. *Et accipiens quinque panes et pisces, gratias agens fregit, et dedit discipulis: discipuli vero turbæ.* Finis vero miraculi priori similis non fuit. 37. *Manducaverunt enim omnes, inquit, et saturati sunt, et tulerunt quod supererat de fragmentis septem sportas plenas.* 38. *Qui autem comederant erant quatuor mille viri, præter mulieres et parvulos.* Sed cur tunc cum quinquies mille essent, duodecim cophini superfuerunt, hic vero, quatuor mille cum sint, septem sportæ supersunt (*Matth. 14. 20. 21*)? cur ergo minores erant reliquiæ, cum non tot essent qui comederent? Vel dicendum est, sportas cophinis majores fuisse; vel ne paritas numeri in miraculo oblivione pareret, ex differentia memoriam illorum excitasse, ut ex varietate et hujus et illius recordarentur. Ideoque tunc cophinos fragmentorum discipulis numero pares facit, nunc vero panibus sportas, et in hoc quoque suam ineffabilem potestatem ostendit, et facilitatem imperandi, cum possit et hoc et illo modo miracula edere. Neque enim modicæ potestatis erat numerum posse conservare in utroque, cum tunc quinquies mille, nunc quatuor mille essent, nec plura, nec pauciora fragmenta relinqui, quam tunc cophini, nunc sportæ caperent, etsi numerus convivarum non par esset. Finis hic et in prioribus similis fuit. Nam tunc, dimissis turbis, navigio recessit, et hic item, ut Joannes (*Cap. 6. 17*) dicit. Quia enim nullum signum adeo turbam inducebat ad illum sequendum, ut panum miraculum, et hoc modo sequi illum, sed etiam regem facere volebant, ut omnem tyrannidis suspicionem devitet, post hujusmodi miraculum recedit: nec pedibus, ne illi sequerentur, sed navigio. 39. *Et dimissa turba, inquit, ascendit in naviculam, et venit in fines Magdala. (Cap. XVI) 1. Et accedentes Pharisei et Sadducei rogabant eum, ut signum de cælo ostenderet eis.* 2. *Ille autem dixit eis: Vespere facto dicitis, Serenum erit: rubicundum enim*

cælum est; 3. et mane, Hodie tempestas erit: rutilat enim triste cælum. 4. *Faciem cæli nostis dijudicare, signa vero temporum non potestis? Generatio prava et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Et derelinquens eos abiit.* Marcus autem dicit, Cum accessissent et quærerent, incommuisse spiritu, ac dixisse: *Quid generatio ista signum quærit (Marc. 8. 12)?* Etsi talis interrogatio iram et indignationem possit excitare, attamen benignus ille Dominus non irascitur, sed miseratur illos tamquam incurabili morbo laborantes, qui post tantam potentiae suæ demonstrationem, tentatum veniant. Neque enim accedebant ut crederent, sed ut reprehenderent. Nam si, ut crederent, accessissent, dedisset utique: qui enim mulieri dixit, *Non est bonum (Matth. 15. 26)*, et postea signum dedit, multo magis his præbuisset. Verum quia non quærebant ut crederent, hypocritas illos alibi vocat, quia aliud dicebant, aliud sentiebant. Si enim credidissent, non petiti erant. Aliunde etiam palam est ipsos non credidisse. Increpati quippe et confutati, non manserunt, neque dixerunt: Ignoramus et ediscere quærimus. Quod vero signum de cælo petebant? Ut solem sisteret, vel lunam frenaret, aut fulmina mitteret, aut aerem mutaret, aut quid simile. Quid igitur ait ipse? *Faciem cæli dijudicare scitis, signa vero temporum non potestis?* Vidistis mansuetudinem et moderationem? Non enim ut prius negavit et dixit, *Non dabitur ei (Matth. 12. 39)*, sed causam cur non det assertit, etiamsi illi non ut discerent interrogarent. Quænam igitur causa erat? Ut in cælo, inquit, aliud signum est tempestatis, aliud tranquillitatis, nec quis conspecto tempestatis signo, tranquillitatem expectat, neque in tranquillitate serena tempestatem: sic de me quoque existimandum. Aliud enim est tempus hujus adventus, aliud futuri. Nunc opus est signis illis, quæ in terra dantur; quæ in cælo autem, in illud tempus reservantur. Nunc ut medicus veni, tunc ut iudex adero; nunc ut quæram eos qui erraverunt, tunc ut rationes repetam. Hæc quæ latens veni; tunc publice et palam cælos convolvam, solem abscondam, lunam non sinam dare lucem suam. Tunc virtutes cælorum movebuntur, adventusque meus similis erit fulguri confestim omnibus apparenti. Sed non est jam tempus hujusmodi signorum. Nam veni moriturnus et turpissima passurus. Non audistis prophetam dicentem: *Non contendet, neque clamabit, neque audietur foris vox ejus (Isai. 42. 2)?* et alium rursus: *Descendet sicut pluvia in vellus (Psal. 71. 6)?*

3. Quod si ea signa dicant quæ sub Pharaone facta sunt, sane illo tempore ab hoste eripi oportebat, ac jure illa fiebant signa: illi autem, qui ad amicos advenit, non opus est signis illis. Quomodo autem magna illa dabo, cum parva non credantur? Parva scilicet quantum ad ostentationem, nam illis virtute multo majora sunt. Quid enim par fuerit peccatorum remissioni? quid tam mirabile fuerit quam mortuum suscitare, dæmonas pellere, corpus reformare, et omnia restaurare? Tu vero cor eorum occurrat

διαδέχεται πρὸς τὸ παρ' αὐτοῦ ταῦτα αἰτῆσαι. Καὶ γὰρ δεικνύοντες ἦν τὰ ῥήματα, ὅτι δύναται μὴ ἀπολῦσαι αὐτοὺς νῆσται, καὶ ἐμφαίνοντες τὴν ἐξουσίαν. Τὸ γὰρ, Οὐ θέλω, τοῦτο ἐστὶν ἐνδεικνυμένον. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ πληθους ἐμνημόνευσαν λοιπὸν, καὶ τοῦ τόπου, καὶ τῆς ἐρημίας· (Πόθεν γὰρ, φησὶν, ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτους τοσούτοι, ὥστε χορτάσαι ὄχλον τοσούτον;) καὶ οὐδὲ οὕτω συνῆκαν τὸ λεχθὲν, λοιπὸν αὐτοὺς τὰ παρ' αὐτοῦ εἰσφέρει, καὶ φησιν αὐτοῖς· Πόσους ἄρτους ἔχετε; Οἱ δὲ λέγουσιν, Ἐπτά, καὶ ἄλλα ἰχθυῖδια. Καὶ οὐκέτι λέγουσιν, Ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους; ὥσπερ ἐμπροσθεν εἶπον. Οὕτως εἰ καὶ μὴ τοῦ παντός ἐπελαμβάνοντο, ἀλλ' ὅμως ὑψηλότερον κατὰ μικρὸν ἐγίνοντο. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς διὰ τούτων ἐγείρων τὸν ἦν δάκνον, ὁμοίως ἐρωτᾷ, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἵνα καὶ τῷ τρόπῳ τῆς ἐρωτήσεως ἀναμνήσῃ αὐτοὺς τῶν ἡδὴ γεγενημένων. Σὺ δὲ ὥσπερ εἶδες αὐτῶν τὸ ἀτελὲς ἐκ τούτων, οὕτω κατὰμαθε καὶ τὸ φιλόσοφον τῆς γνώμης, καὶ θαύμασον τὸ φιλάληθες, πῶς αὐτοὶ γράφοντες, τὰ αὐτῶν οὐ κρύπτουσιν ἐλαττώματα, καὶ ταῦτα μεγάλα ὄντα. Οὐδὲ γὰρ τὸ τυχὸν ἦν ἐγκλημα, ἐναγχος τοῦ σημείου τούτου γενομένου οὕτως εὐθέως ἐπιλαθέσθαι· διὰ τοῦτο καὶ ἐπιτιμῶνται.

β'. Μετὰ δὲ τούτων καὶ τὴν ἄλλην φιλοσοφίαν ἐννόησον· πῶς ἦσαν γαστροὶ κρείττους· πῶς ἐπαιδεύοντο μὴ πολλὸν ποιεῖσθαι τραπέζης λόγον. Ἐν ἐρημίᾳ γὰρ ὄντες, καὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκεῖ διατρίβοντες, ἐπὶ ἄρτους εἶχον. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα ὁμοίως τοῖς προτέροις ποιεῖ· καὶ γὰρ κατακλίνει αὐτοὺς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν μαθητῶν ποιεῖ πηγάζειν τοὺς ἄρτους. Ἐκέλευσε γὰρ, φησὶ, τοὺς ὄχλους ἀναπεσεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ λαβὼν τοὺς ἐπὶ ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθυῖδας, εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς· οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ ὄχλῳ. Τὸ δὲ τέλος οὐκέτι ὁμοιον. Ἐφαγον γὰρ πάντες, φησὶ, καὶ ἐχορτάσθησαν· καὶ ἦσαν τὸ περισσεύον τῶν κλασμάτων ἐπὶ σπυρίδας πλῆρεις. Οἱ δὲ ἐσθλότες ἦσαν τετρακισχίλιοι ἄνδρες χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων. Ἀλλὰ διὰ τὸς μὲν πεντακισχίλιον ὄντων, δίδεκα κόφινον ἐπερίσσευσαν, ἑνταῦθα δὲ τετρακισχίλιον, ἐπὶ σπυρίδας; τίνας οὖν ἔνεκεν καὶ διατρίβαντα ἦν τὰ λείψανα, καίτοι οὐ τοσούτων ὄντων τῶν ἐστιμμένων; Ἡ τοῦτον τοῦτο ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι αἱ σπυρίδες τῶν κοφίνων μείζους ἦσαν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἵνα μὴ πάλιν ἡ ἰσότης τοῦ σημείου εἰς λήθην αὐτοὺς ἐμβάλῃ. τῇ διαφορᾷ τὴν μνήμην αὐτῶν διεγείρει, ἵνα ἐκ τοῦ παρηλλαγμένου ἀναμνησθῶσι κάκεινον καὶ τούτου. Διὰ δὲ τοῦτο τότε μὲν τοῖς μαθηταῖς ἰσαριθμοὺς ποιεῖ τοὺς κοφίνους τῶν λειψάνων, νυνὶ δὲ τοῖς ἄρτοις τὰς σπυρίδας, κἀν τούτῳ τὴν ἀφαινον δύναμιν ἐνδεικνύμενος, καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς ἐξουσίας, ὅτι αὐτῷ δυνατόν καὶ οὕτω καὶ ἐτέρως τὰ τοιαῦτα θαυματούργειν. Οὐδὲ γὰρ μικρὰς δυνάμεις ἦν, τὸ τὸν ἀριθμὸν [540] διατηρῆσαι καὶ τότε καὶ νῦν, τότε μὲν πεντακισχίλιον ὄντων, νυνὶ δὲ τετρακισχίλιον· καὶ μήτε τότε τῶν κοφίνων, μήτε νῦν τῶν σπυρίδων μήτε ἐλάττωνα μήτε πλείονα γενέσθαι ἀφείναι τὰ λείψανα, καίτοιγε τοῦ πληθους τῶν ἐστιμμένων διαφόρου ὄντος. Καὶ τὸ τέλος δὲ ὁμοιον τῷ προτέρῳ. Καὶ γὰρ καὶ τότε τοὺς ὄχλους ἀφελὲς ἀνεχώρησεν ἐν πλοῖω καὶ νῦν· καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ τοῦτο φησιν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν οὕτω σημεῖον ἀκολουθεῖν αὐτῷ παρεσκεύαζεν, ὥς τὸ τῶν ἄρτων θαῦμα, καὶ οὐ μόνον ἀκολουθεῖν, ἀλλὰ καὶ βασιλέα ποιεῖν ἐβούλοντο, τυραννίδος φεύγων ὑποψίαν ἀποπρᾶξ μετὰ τὴν θαυματούργειαν ταύτην· καὶ οὐδὲ περὶ ἀπεισιν, ἵνα μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλ' εἰς τὸ πλοῖον ἐμβάς. Καὶ ἀπολῦσας, φησὶ, τοὺς ὄχλους,

ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὄρια Μαργαλά. Καὶ προσελθόντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι ἠρώτων αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δεῖξαι αὐτοῖς. Ὁ δὲ φησιν· Ὁψίας γενομένης λέγετε, Εὐδία· πυρρᾷ γὰρ ὁ οὐρανός· καὶ πρῶτ', Σήμερον χειμῶν· πυρρᾷ γὰρ στυγνῶν ὁ οὐρανός. Τὸ μὲν πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε διακρίναι, τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε; Γενεὰ πορνῆ καὶ μοιχῶν σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωᾶ τοῦ προφήτου. Καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ἀπῆλθεν. Ὁ δὲ Μάρκος φησιν, ὅτι προσελθόντων αὐτῶν καὶ συζητούντων, Ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ, λέγει· Τί ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον ἐπιζητεῖ; Καίτοιγε ὀργῆς ἀξία ἡ ἐρώτησις καὶ ἀγανακτήσεως· ἀλλ' ὅμως ὁ φιλόανθρωπος καὶ κηδεμὼν οὐκ ὀργίζεται, ἀλλ' ἐλεεῖ καὶ ταλανίζει ἅτε ἀνίστα νοσοῦντας, καὶ μετὰ τοσαύτην ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως πειράζοντας αὐτόν. Οὐδὲ γὰρ ὥστε πιστεῦσαι ἐζήτουν, ἀλλ' ὥστε ἐπιδιδόσθαι. Εἰ γὰρ ὡς πιστεύοντες προσῆλθον, ἔδωκεν ἂν. Ὁ γὰρ τῇ γυναικὶ εἰπὼν, Οὐκ ἐστὶ καλόν, καὶ μετὰ ταῦτα δοὺς, πολλῶ μᾶλλον ἂν τοῦτοίς παρέσχεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ πιστεῦσαι ἐζήτουν, διὰ τοῦτο καὶ ὑποκριτὰς κἀλεῖ, ὅτι ἕτερα μὲν ἔλεγον, ἕτερα δὲ ἐφρόνουν. Εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐδ' ἂν ἤτησαν. Καὶ ἐτέρωθεν δὲ δῆλον, ὅτι οὐκ ἐπίστευον· ὅτι ἐπιτιμηθέντες καὶ ἐλεγχθέντες, οὐ παρέμειναν, οὐδὲ εἶπον, ὅτι Ἀγνοοῦμεν καὶ μαθεῖν ζητοῦμεν. Τί δὲ σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦτον; Ἡ τὸν ἥλιον στήσαι, ἢ τὴν σελήην χαλινῶσαι, ἢ κεραυνοὺς κατενεγκεῖν, ἢ τὸν ἀέρα μεταβαλεῖν, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον. Τί οὖν πρὸς ταῦτα αὐτοὺς; Τὸ μὲν πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε διακρίναι, τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε; Ὅρατε τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιεικίαν; Οὐδὲ γὰρ ὡς πρότερον ἠρνήσατο μόνον καὶ εἶπεν, Οὐ δοθήσεται αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν λέγει, δι' ἣν οὐ δίδωσι, καίτοιγε οὐχ ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν ἐρωτούντων αὐτῶν. Τίς οὖν ἡ αἰτία; Ὅσπερ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ, φησὶν, ἄλλο μὲν σημεῖον τοῦ χειμῶνος, ἄλλο δὲ τῆς εὐδίας, καὶ οὐκ ἂν τις τὸ σημεῖον ἰδὼν τοῦ χειμῶνος γαλήνην ζητήσκειν, οὐδὲ ἐν γαλήνῃ εὐδιῇ σημεῖον· οὕτω καὶ ἐπ' ἐμοῦ λογίζεσθαι χρὴ. Ἄλλος γὰρ οὗτος τῆς παρουσίας ὁ καιρός, ἄλλος δὲ ὁ μέλλων. [541] Νῦν χρεῖα τούτων τῶν σημείων τῶν ἐν τῇ γῇ· τὰ δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐκείνῳ τεταμεινута τῷ καιρῷ. Νῦν ὅς λατρός ἦλθον, τότε ὡς δικαστὴς παρέσομαι· νῦν ὥστε ζητῆσαι τὸ πεπλανημένον, τότε ὥστε ἀπαιτῆσαι εὐθύναν. Διὰ τοῦτο λαβὼν ἦλθον· τότε δὲ μετὰ πολλῆς τῆς δημοσιεύσεως, τὸν οὐρανὸν ἐλίττων, τὸν ἥλιον ἀποκρύπτων, τὴν σελήην οὐκ ἀφίεις δοῦναι τὸ φῶς. Τότε καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, καὶ ἀστραπὴν ἀθρώς πᾶσι φαινομένην μιμήσεται τῆς παρουσίας μου ἡ ἐπιφάνεια. Ἀλλ' οὐχὶ νῦν τούτων ὁ καιρός τῶν σημείων· ἦλθον γὰρ ἀποθάνειν, καὶ τὰ ἔσχατα παθεῖν. Οὐκ ἤκούσατε τοῦ προφήτου λέγοντος· Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάζει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἐξ ὧς ἡ φωνὴ αὐτοῦ; καὶ ἐτέρου πάλιν· Καταθήσεται ὡς νετὸς ἐπὶ πόρον;

γ'. Εἰ δὲ τὰ ἐπὶ Φαραῶ λέγοιεν σημεῖα, πολεμίου τότε ἀπαλλαγῆναι ἔδει, καὶ εἰκότως ἐκείνα ἐγίνετο· τῷ δὲ πρὸς φίλους ἐλθόντι τούτων οὐ χρεῖα τῶν σημείων. Πῶς δὲ καὶ τὰ μεγάλα δῶσω, τῶν μικρῶν μὴ πιστευομένων; Μικρῶν ὡς πρὸς ἐπιδείξειν λέγω· ἐπεὶ τῇ δυνάμει πολλὰ ταῦτα ἐκείνων μείζονα ἦν. Τί γὰρ ἂν ἴσον εἴη τοῦ ἁμαρτήματα λύσαι, καὶ νεκρὸν ἀναστήσαι, καὶ δαίμονας ἀπελάσαι, καὶ δημιουργῆσαι σῶμα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα διορθῶσαι; Σὺ δὲ αὐτῶν ὄρα τὴν πεπωρωμένην καρδίαν, πῶς ἀκούσαντες, ὅτι Οὐ δοθήσεται

αὐτοῖς σημείων, εἰ μὴ τὸ σημείον ὡς Ἰωῶν τοῦ προφήτου, οὐκ ἔρωτῶσι. Καίτοι γε ἔχρην καὶ τὸν προφήτην εἰδὼς, καὶ τὰ συμβάντα ἅπαντα, καὶ ἐκ δευτέρου τοῦτο ἀκούσαντας, πῶς οὐκ αὐτοὺς μαθεῖν τί ποτε ἦν τὸ λεγόμενον ἄλλ' ὅπερ ἔφην, οὐκ ἐπιθυμῶ τοῦ μαθεῖν ταῦτα ποιοῦσι. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ αὐτοὺς ἀφ' αὐτοῦ ἀπῆλθε. Καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, φησὶν, εἰς τὸ πέραν, ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς ὅτι Ὁρᾶτε καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ὕμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων. Καὶ διατί μὴ εἶπε, Προσέχετε ἀπὸ τῆς διδασκαλίας, σαφῶς; Βούλεται αὐτοὺς ἀναμνησθαι τῶν γενομένων· καὶ γὰρ ἤδει ἐπιλελησμένους. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀπλῶς ἐγκαλέσαι οὐκ ἰδοὺς λόγον ἔχειν· τὸ δὲ ἀφορμὴν ἀπ' αὐτῶν λαβόντα οὕτως ἐπιτιμῆσαι εὐπαράδεκτον ἐποίησε τὸ ἐγκλημα. Καὶ διατί μὴ τότε ἐπιτιμήσαν αὐτοὺς, ὅτε εἶπον· Πόθεν ἡμῖν ἐπ' ἐρημίας ἄρτοι τοσοῦτοι; καὶ γὰρ εὐκαιρον ἰδοὺς τότε τοῦτο λέγεσθαι. Ἰνα μὴ δόξη ἐπιτρέχειν τῷ σημείῳ. Καὶ ἄλλως δὲ οὐκ ἔδουλότο ἐπὶ τῶν ὅλων αὐτοῖς ἐγκαλέσαι, οὐδὲ ἐπ' ἐκείνων φιλοτιμῆσθαι. Καὶ νῦν δὲ εὐλογώτερά ἡ κατηγορία, ὅτι διπλοῦ τοῦ θαύματος γενομένου τοιοῦτοί ἦσαν. Διὰ καὶ ἄλλο θαῦμα ποιήσας, τότε ἐπιτιμᾷ· ἃ γὰρ διελογίζοντο, ταῦτα εἰς μέσον φέρει. Τί δὲ διελογίζοντο; Ὅτι ἄρτους, φησὶν, οὐκ ἐλάττωμεν. Ἐτι γὰρ περὶ τὰ καθάρσια ἦσαν τὰ Ἰουδαϊκὰ ἐπισημνοί, καὶ τὰς τῶν βρωμάτων παρατηρήσεις. Διὰ ἁπάντων ἔνεκεν καὶ σφοδρότερον [542] αὐτοῖς ἐπιτίθεται, λέγων· Τί διελογίζεσθε ἐν αὐτοῖς, ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάττωτε; Ὁσῶν νοεῖτε, οὐδὲ συνίστε; Πεκρωμένην ὁμῶν ἐστὶν ἡ καρδία; ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε, ὥτα ἔχοντες οὐκ ἀκούετε; Ὁ μνημονεύετε τῶν πεντακισχιλίων τοὺς πάντες ἄρτους, καὶ πόσους κοφίρους ἐλάττωτε; οὐδὲ τοὺς ἐπὶ τὰ ἄρτους τῶν τετρακισχιλίων, καὶ πόσας σκυρίδας ἐλάττωτε; Εἶδες ἀγανάκτησιν ἐπιτεταμένην; Οὐδὲ γὰρ ἀλλαχοῦ φαίνεται οὕτως αὐτοῖς ἐπιτιμῆσας. Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο ποιεῖ; Ὅτι πάλιν τὴν περὶ τῶν βρωμάτων πρόληψιν ἐκβαλεῖν. Διὰ γὰρ τοῦτο τότε μὲν, ὅθι νοεῖτε, μόνον εἶπεν, οὐδὲ συνίστε· ἐνταῦθα δὲ, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιπλήξεως, ὀλιγόπιστοι, φησὶν. Οὐ γὰρ πανταχοῦ ἡ προσήθεια καλόν. Ὅσπερ γὰρ μετεδίδου παρβήριος αὐτοῖς, οὕτω καὶ ἐπιτιμᾷ, τῇ ποικιλίᾳ ταύτῃ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν οἰκονομῶν. Ὅρα δὲ καὶ τὴν ἐπιτιμῆσιν πολλήν, καὶ τὴν ἐπιεικείαν. Μόνον οὐχὶ γὰρ ἀπολογούμενος αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν ἐπιτιμήσαν αὐτοῖς σφοδρῶς, φησὶν· Ὁσῶν νοεῖτε τοὺς πάντες ἄρτους, καὶ πόσους κοφίρους ἐλάττωτε; καὶ τοὺς ἐπὶ τὰ ἄρτους, καὶ πόσας σκυρίδας ἐλάττωτε; Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν τιθεῖ καὶ τῶν τραπέζων καὶ τῶν λεψάνων, ὁμοῦ τε εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦς ἄγων τῶν παρελθόντων, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα προσεκτικωτέρους ποίων. Καὶ ἴνα μάθῃς, ὅσον ἰσχυρεν ἡ ἐπιτιμῆσις, καὶ πῶς διήγειρε καθυδούσαν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, ἀκούσον τί φησὶν ὁ εὐσγγελιστής. Οὐδὲν γὰρ πλέον αἰτόντος τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλ' ἐπιτιμῆσαντος, καὶ τοῦτο προσθέντος μόνον. Πῶς οὐ νοεῖτε, ὅτι οὐ περὶ ἄρτων εἶπον ὑμῖν προσέχειν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ὕμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων; ἐπήγαγε λέγων· Τότε συνήκατε, ὅτι οὐκ εἶπε

προσέχειν ἀπὸ τῆς ὕμης τοῦ ἄρτου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδασκαλίας ὡς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων· καίτοι αὐτοῦ τοῦτο μὴ ἔρμηνεύσαντος. Ὅρα πόσα ἀγαθὰ ἡ ἐπιτιμῆσις εἰργάτατο. Καὶ γὰρ τῶν Ἰουδαίων αὐτοὺς ἀπήγαγε παρατηρήσεων, καὶ βαθύμους ὄντας προσεκτικωτέρους ἐποίησε, καὶ τῆς [φιλοτιμίας; καὶ] ὀλιγοπιστίας ἀπῆλλαξεν, ὥστε μὴ δεδοικέναι, μηδὲ τρέμειν, εἰ ποτε ἄρτους φαίνοντο ὀλίγους ἔχοντας, μηδὲ ὑπὲρ λιμοῦ φροντίζειν, ἀλλ' ὑπερορῶν τούτων πάντων. Μὴ τοῖνυν μηδὲ ἡμεῖς πανταχοῦ κολακεύωμεν τοὺς ὑποκειμένους, μηδὲ κολακεύεσθαι παρὰ τῶν ἀρχόντων ζητῶμεν. Καὶ γὰρ ἀμφοτέρων δεῖται ἡ τῶν ἀνθρώπων ψυχὴ τῶν φαρμάκων τούτων. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπαναν ὁ θεὸς οὕτω διοικεῖ, ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο ποίων, καὶ οὕτως τὰ χρηστὰ μόνιμα, οὕτως τὰ λυπηρὰ καθ' αὐτὰ ἀφίστην εἶναι. Ὅσπερ γὰρ ποτὲ μὲν νύξ, ποτὲ δὲ ἡμέρα, καὶ ποτὲ μὲν θέρος, ποτὲ δὲ χειμὼν· οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν, ποτὲ μὲν λύπη, ποτὲ δὲ ἡδονή· ποτὲ μὲν νόσος, ποτὲ δὲ ὑγεία. Μὴ τοῖνυν θαυμάζωμεν ὅταν νοσῶμεν, ἐπεὶ καὶ ὅταν ὑγιαίνωμεν [543] θαυμάζειν δεῖ. Μηδὲ θορυβώμεθα ὅταν ἀλγῶμεν, ἐπεὶ καὶ ὅταν χαίρωμεν θορυβεῖσθαι εἰκόσ. Κατὰ φύσιν γὰρ πάντα γίνεται καὶ κατὰ ἀκολουθίαν.

8. Καὶ τί θαυμάζεις εἰ ἐπὶ σοὺ ταῦτα; καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων ἐκείνων συμβαίνειν τοῦτα ἴσοις εἰναι. Καὶ ἴνα τοῦτο μάθῃς, ἐν νομίζεις μάλιστα βίον ἡδονῆς γέμειν καὶ ἀπηλλαγθαι πραγμάτων, τούτων εἰς μέσον ἀγάγωμεν. Βούλει τοῦ Ἀβραάμ τὴν ζωὴν ἐξετάσωμεν ἐκ προοιμίων; Τί οὖν οὗτος εὐθέως ἤκουσεν; Ἐξείλετο ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου. Εἶδες πρῶτον λυπηρὸν ἐπιταττόμενον; Ἀλλ' ὅρα καὶ τὸ χρηστὸν διαδεχόμενον. Καὶ δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἄν σοι δείξω, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα. Τί οὖν; ἐπειδὴ ἦλθεν εἰς τὴν γῆν, καὶ τοῦ λιμέως ἐπιλάβετο, ἔστη τὰ λυπηρὰ; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ πάλιν ἔτερα χαλεπώτερα τῶν προτέρων διαδέχεται, λιμὸς καὶ μετὰδασιν καὶ γυναικὶς ἀρπαγῇ· καὶ μετὰ ταῦτα χρηστὰ ἔτερα αὐτὸν ἐξεδέχοντο, ἡ κατὰ τοῦ Φαραὼ πληγὴ, καὶ ἡ ἀφῆσις, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ τὰ πολλὰ δῶρα ἐκεῖνα, καὶ ἡ πρὸς τὴν οἰκίαν ἐπάνοδος. Καὶ τὰ ἐξῆς δὲ ἅπαντα τοιαῦτα ἔχει τὴν σειρὰν, ἀπὸ χρηστῶν καὶ λυπηρῶν πλεκομένην. Καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ τοιαῦτα συνέβαινε. Διὰ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· Ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ τῇ θλίψει, εἰς τὸ δίδασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει. Τί οὖν πρὸς ἐμὲ, φησὶ, τὸν ἀεὶ ἐν λύπαις ὄντα; Μὴ ἀγνώμων, μηδὲ ἀχάριστος; καὶ γὰρ ἀμχαρὸν τινα ἐν λυπηρῶσι εἶναι διηγεῖται· οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ ἡ φύσις· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν χαρᾷ βουλόμεθα εἶναι ἀεὶ, διὰ τοῦτο ἐν λύπαις νομίζομεν εἶναι ἀεὶ. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν μὲν χρηστῶν καὶ ἀγαθῶν εὐθέως ἐπιλανθανόμεθα, τῶν δὲ λυπηρῶν ἀεὶ μνημονεύομεν, διὰ τοῦτο ἐν λύπαις εἶναι φαίμεν. Οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἀνθρώπων ὄντα ἀεὶ ἐν λύπαις εἶναι. Καὶ εἰ βούλεσθε, καὶ τὸν ἐν τρυφῇ βίον ἐξετάσωμεν, τὸν ἀδρὸν καὶ διαβρόντα, καὶ τὸν φορτικὸν, καὶ ἐπαχθὴ καὶ ὀδυνηρὸν. Ἐπιδείξομεν γὰρ ὑμῖν καὶ τοῦτον ἔχοντα λύπας, κακείνων ἀνέσεις. Ἀλλὰ μὴ θορυβήθητε. Προεπίσθω δὲ εἰς μέσον δεσμώσης δ' ἄνθρωπος, καὶ ἄλλος βα-

τὸ σημείον om. M. σημείον om. K. p. p. τοῦ προφήτου om. G. H. K. ποιοῦσι Sie L. M. ἐποιοῦν Ep. ceteri λέγουσι. ἀπ. παρ' L. M. Ep. ἐν ἐρημίᾳ Edd. ἐπ' ἐρημίᾳ duo (?) Montef. εὐκαιρότερον H. L. M. φέρει ἀγαι L. M. φησὶν om. L. M. lidem post ἐλάττωμεν hæc addunt: οἱ δὲ διελογίζοντο ἐν αὐτοῖς, φησὶ, λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάττωμεν. Eadem habet K. sed omittis prius ibi δὲ ἄρτους, φησὶν, οὐκ ἐλάττωμεν. ὑπὸ ληψὶν L. M. Ep. γὰρ δὴ L. M. πάντες ἄρτους add. τῶν πεντακισχιλίων L. M. ἐπὶ τὰ ἄρτους add. τῶν τετρακισχιλίων L. (Alter codex ab ἐλάττω ad ἐλάττω transit.) Breuiorem lectionem habent Mosqq. ἐκ om. L. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ M. ἀλλ' deest in meis, præter L. sed retineri iubent Mosqq. διδάχης L. M. inuitis Mosqq. ἢ, quod olim aberat. receipt e codd. Montef. Factum probant K. L. M. Ep. et Interp. Verba inclusa a textu abesse iubent K. L. M. Ep. Ge. Arm. ἀπιστίας pro ὀλιγοπιστίας habet L. M. HOIΛON. Ὅτι ἀπὸ χρηστῶν καὶ λυπηρῶν ἡ ζωὴ ἡμῶν συμπλέκεται, καὶ οὐκ ἐν ἀνευ λύπης καὶ ἡδονῆς ἀνθρώπων εἶναι· καὶ οὐδὲν ἡμᾶς παραμυθῆσθαι δύναται ἐν τῇ ἐξόδῳ ἡμῶν, εἰ μὴ συνεῖδὸς χρηστῶν. ἴ. ἀρχομένων H. L. M. Alterum sequuntur Interp. ζητούμεθα L. M. θαυμάζωμεν G. K. ἀθυμῶμεν H. L. M. repugnantibus Interp. p. p. ἀθυμῶμεν pro θαυμάζωμεν solus habet H. νοσήσωμεν M. νοσήσωμεν L. ἐν φέρει δὲ H. ἤκουσεν add. ἐκ πρώτης ἡλικίας M. K. M. καὶ om. K. M. μετανάστασις K. L. M. διεδέξατο L. M. οἰκίαν H. K. παπλεγμένον L. M. ἀχάριστος add. γίνω H. τούτο add. ἀεὶ K. add. καὶ ἀεὶ Edd. λυπηρὸν L. M. θορυβεῖσθαι Edd.

considera, qui cum audissent, *Signum non dabitur eis nisi signum Jonæ prophetæ*, non interrogant. Atqui oportebat eos, qui prophetam noverant, omniaque tunc gesta, et hæc jam denuo audiebant, sciscitari et discere, cur hoc diceretur: sed, quod dixi, non ex discendi desiderio hoc proferunt. Ideoque relictis illis abiit. 5. *Et cum venissent*, inquit, *discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere*. 6. *Jesus autem dixit illis: Videte et cavete a fermento Phariseorum et Sadduceorum*. Cur non dixit, Cavete a doctrina? Vult certe ipsis quæ gesta fuerant in memoriam revocare; sciebat enim jam esse oblitos. Sed simpliciter accusare non videbatur tunc opportunum esse: verum, occasione ab illis accepta, increpare illos tolerabilem reddebat accusationem. Et cur non tunc increpavit eos cum dixerunt, *Unde nobis in solitudine tot panes?* Nam tunc videbantur hæc opportune dici posse. Ne videretur ad signum faciendum currere. Alioquin autem nolebat coram turbis illos arguere, vel sese ostentare. Nunc vero opportunior accusatio, quia post duplex miraculum tales erant. Idcirco cum aliud fecisset miraculum, tunc increpat, cogitationesque ipsorum in medium producit. Quid porro cogitabant? 7. *Quia panes non accepimus*, inquit. Adhuc enim purificationibus Judaicis erant addicti, nec non ciborum observationibus; ideoque eorum omnium causa vehementius in illos invehitur, dicens: 8. *Quid cogitatis in vobis ipsis, modicæ fidei, quod panes non ceperitis?* 9. *Nondum intelligitis, neque recordamini?* Occæcatum est cor vestrum, oculos habentes non videtis, aures habentes non auditis. *Non recordamini quinque panum in quinque millia hominum, et quot cophinas sumpstistis?* 10. *neque septem panum, in quatuor millia hominum, et quot sportas sumpstistis?*

Increpatio mansuetudini conjuncta utilis. — Videntur grandem indignationem? Neque usquam alibi videtur illos sic increpasse. Cur ergo ita facit? Ut rursus ciborum observationis opinionem eliminaret. Ideo enim tunc dicebat tantum, *Sine intellectu estis, non intelligitis*; hic vero vehementer increpando dicit, *Modicæ fidei*. Non enim ubique mansuetudinem adhibere oportet. Ut enim fiduciam ipsi indiderat: sic et increpat, hac varietate salutis eorum prospiciens. Vide autem et increpationem, et una mansuetudinem multam. Nam sese fere purgans quod illos aspere arguisset, ait: *Nondum intelligitis quinque panes in quinque millia, et quot cophinos sumpstistis? et septem panes in quatuor millia, et quot sportas sumpstistis?* Ideo numerum affert tam eorum qui comederant, quam reliquiarum; ut illis simul in memoriam revocaret præterita, et ad futura ipsos attentiores redderet. Et ut discas, quantum potuit increpatio, utque somnolentam ipsorum mentem erexerit, audi quid dicat evangelista. Nam cum Jesus nihil amplius dixisset, sed increpasset hæc tantum addendo, 11. *Quomodo non intelligitis, me non a pane cavere dixisse vobis, sed a fermento Phariseorum et Sadduceorum?* subdit evangelista: 12. *Tunc intellexerunt, quia non dixerat cavendum esse a fermento panis, sed a doctrina Phariseorum et Sad-*

duceorum; etiamsi ille hæc non fuisset interpretatus. Vide quanta bona attulerit increpatio. Nam a Judaicis observationibus illos abduxit, et socordes antea, fecit attentiores, atque a fidei imbecillitate revocavit, ita ut non timeant, neque formident, si quando paucos panes habeant, neque de fame cavenda solliciti sint, sed hæc omnia contemnant. Ne itaque nos semper assentari subditis velimus, nec optemus ut ii qui nobis præsumt nobis adulentur¹. Nam utroque opus habet mens humana remedio. Ideo Deus res hujus mundi sic administrat, ac modo hoc, modo illud facit, neque bona manentia, neque mala sinit esse. Quemadmodum enim modo dies, modo nox est, modo æstas, modo hiems: sic et in nobis modo tristitia, modo voluptas; modo morbus, modo sanitas. Ne ergo miremur si egrotemus, quando etiam cum bene valeamus mirandum est². Neque turbemur cum dolore angimur, nam quando gaudemus, maxime turbari par est. Omnia quippe secundum naturam et rerum seriem eveniunt.

4. *Hæc vita bonis et malis permixta.* — Ecquid miraris si hæc tibi contingant, quando etiam sanctis contigisse videmus? Ut autem illud ediscas, age quam vitam putas voluptate plenam et a negotiis vacantem, in medium adducamus. Visne Abraham vitam a principio examinemus? Quid ergo ille primum audivit? *Egredere de terra tua et de cognatione tua* (Gen. 12. 1). Vidistin' mandatum dolore plenum? Sed vide rem prosperam succedere: *Et veni in terram quam monstravero tibi, et faciam te in gentem magnam*. Quid igitur? an ubi in terram venit, et ad portum appulit, tristitia cessarunt? Nequaquam; imo alia prioribus graviora illum exceperunt; fames et transmigratio, uxoris raptus: et postea bona alia successerunt, Pharaonis plaga, dimissio, honor, multa illa dona, reditus domum. Quæ sequuntur autem eadem serie procedunt, bonis et malis permixta. Apostolis quoque similia evenerunt. Ideo Paulus dicebat: *Qui consolatur nos in omni tribulatione, ut possimus et nos consolari eos, qui in omni tribulatione sunt* (2. Cor. 1. 4). Quid hæc ad me, inquires, qui semper in dolore versor? Ne ingratus, ne beneficiorum immemor esto: neque enim fieri potest ut quis semper in dolore versetur: non id natura ferre posset; sed quia semper in gaudio versari vellemus, ideo nos semper in mœrore esse putamus. Neque hac de causa tantum, sed quia bonarum prosperarumque rerum statim obliviscimur, tristem vero semper recordamur, idcirco nos semper in dolore esse dicimus. Neque enim potest homo semper in doloribus esse. Si placet autem, eum qui in deliciis semper vitam agit exploremus, delicatum nempe, affluentem omnibus, necnon arumnosum, afflictum, in mœrore versantem. Nam demonstrabimus vobis, nec illum doloris, nec hunc tranquillitatis prorsus expertum esse. Verum ne turbemini. Supponatur in medio consistere

¹ Editi ut in textu habent. Mss., nec optemus ut subditis nobis adulentur.

² Alii, non ergo dolendum, si egrotemus, quando etiam cum bene valeamus, dolendum est.

servum hominem, et alium regem juvenem ac pupilum, qui hereditatem sit ingentem assequutus: proponatur etiam mercenarius qui toto die labore, aliusque qui perpetuo in deliciis vivat. Vis illius primum mores describamus qui in deliciis vivit? Cogita quantum oporteat illum fluctuare et agitari, cum majorem appetit gloriam, quam assequi possit; cum a domesticis despicitur, a minoribus contumelia afficitur; cum mille habet accusatores, qui ejus sumptus immensos calumniantur; et alia quotquot in tantis divitiis contingere solent, quæ ne dici quidem possunt; ut sunt inimicitiae, offensiones, accusationes, damna, multæ insidiæ invidorum, qui cum non possint divitias illius in se transferre, juvenem undique traducunt, lacerant, innumeras ipsi tempestates excitant. Vis tibi mercenarii illius voluptates recenseam? Ab his omnibus liber est: etiamsi quis illum contumelia afficiat, non dolet, nemine se majorem putat, non ex divitiis timet, cum voluptate cibum capit, cum gaudio dormit. Non ita lætantur ii, qui Thasium vinum potant, ut ille cum abijt ad fontes et ad aquarum fluentia bibiturus. Sed supradicti illius non talis est conditio. Quod si hæc non tibi satis sint, ut majorem victoriam reportem, age, regem illum cum servo comparemus; et sæpe videbis hunc in voluptate ludentem, exsiliientem, illum vero diademate et purpura ornatum, moerentem, mille curis vexatum, præ metu morientem. Neque enim potest, non potest certe vita sine dolore reperiri, nec voluptate prorsus vacua: neque enim natura nostra ferre posset, ut dixi. Quod si ille magis gaudet, ille plus dolet, id ab illo ipso qui in dolore est proficiscitur, quia pusilli est animi, non autem a rerum natura. Si enim velimus frequenter gaudere, multas habemus occasiones. Nam si virtutem suscipiamus, nihil deinceps poterit dolorem inferre nobis. Hæc enim spem bonam suggerit iis qui illam exercent, Deo gratos reddit et hominibus acceptos, ineffabilemque nobis voluptatem parit. Nam si laboriosa in exercitio virtus est, sed conscientiam multa replet lætitia, et tantam intus immitit voluptatem, quantum ne explicare quidem possumus. Quid enim videtur tibi suave in præsentis vitæ rebus? sumptuosa mensa, bona corporis valetudo, gloria, divitiæ? Verum si hæc quæ dulcia habentur cum virtute comparaveris, omnium acerbissima videbuntur. Nihil quippe suavius, quam conscientia, et spes bona.

5. Si id discere vultis, jam moriturum hominem, aut senem adeamus, et ipsi in mentem revocantes lautam mensam qua usus est, gloriam et honorem, et bo-

na opera quæ fecit in vita; interrogemus de quibus magis gaudeat, et videbimus illum de illis erubescere et pudore affici, de his vero exsultare. Sic Ezechias cum in morbum lapsus est, non gloriam, non regnum, non lautam mensam commemoravit, sed justitiam. *Memento, inquit, Domine, quod ambulaverim in conspectu tuo in vita recta* (4. Reg. 20. 3. Isai. 38. 3). Vide etiam Paulum de his exsultantem ac dicentem: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi* (2. Tim. 4. 7). Sed quid aliud amplius, iniquies, poterat hic dicere? His longe plura; honores, satellitium quo fruebatur, famulatum magnum. Annon audis illum dicentem: *Sicut angelum Domini suscepistis me, sicut Christum Jesum*; et, *Si possibile fuisset, avulsos oculos dedissetis mihi* (Gal. 4. 14. 15), et quod pro anima ejus collum supposuerint (Rom. 16. 4)? Sed nihil horum in medium affert, verum labores tantum, pericula, et coronas inde reportatas: ac jure quidem. Hæc enim hic relinquuntur, cætera nobiscum proficiscuntur; illorum vero rationes dabimus, horum mercedem expetemus. An ignoratis quomodo in ultimo die peccata animam commoveant? quomodo cor exagitent? Tunc ergo honorum operum memoria, quasi in tempestate tranquillitas, turbatam animam consolatur. Si vigilemus et sobrii simus, per totam vitam nobis hujusmodi timor aderit: quia vero sine ullo sensu vivimus, cum hinc ejecti fuerimus, procul dubio accedit. Nam vinetus tunc maxime dolet, cum eduennt cum ad iudicium: tunc maxime tremitt, cum prope tribunal est¹, quando rationes dare oportet. Idcirco terribiles visiones narrant multi hoc in statu oblatas, quarum speciem non ferentes ii qui decedunt, lectum ipsum cum magno impetu succutunt jacentes, et eos qui adsunt torvis inspiciunt oculis, anima intus sese exagitante, et a corpore avelli rennente, nec adventantium angelorum conspectum ferente. Nam si cum homines terribiles conspiciamus, formidamus, cum angelos comminantes, et virtutes immanes videbimus, quid non patiemur, anima a corpore abstracta, et incassum multumque lugente? Nam dives ille postquam decesserat, multum luxit, sed id nihil ipsi profuit. Hæc igitur omnia in nobis depingentes et animo versantes, ne eadem et nos patiamur, horum omnium timorem servemus, ut et supplicium illud fugiamus, et æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria cum sancto et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Unus, cum prope est iudicium.

HOMILIA LIV. al. LV.

GAP. 16. v. 15. *Egressus Jesus in partes Cæsareæ Philippi, interrogabat discipulos suos, dicens: Quem me dicunt homines esse Filium hominis?*

1 Cur cum urbe conditorem ejus nominavit? Quia est et alia, quæ Stratonis dicitur. Non in hac vero, sed in illa interrogat ipsos, procul a Judæis abducens, ut ab omni sollicitudine liberi cum fiducia dicant quæ

sentiunt. Cur autem non statim de sua, sed de multorum sententia ipsos interrogavit? Ut opinione aliorum exposita, deindeque interrogati, *Vos autem quem me esse dicitis?* ab ipso interrogandi modo in sublimiorem eveherentur cogitationem, neque in vilem multorum cogitatum deciderent. Ideoque non in principio prædicationis eos interrogat, sed quando signa

αὐτοὺς νέος, ὁρᾶντες, οὐσαν διαδεξάμενος μεγάλην·
προκαίσθω δὲ καὶ τις μισθωτὸς, δι' ὅλης πονομένης τῆς
ἡμέρας, ἕτερος ^α δὲ τρυφῶν διηνεκῶς. Βούλει οὖν
ἐκείνου τὰς ἀθυμίας πρότερον εἰπωμεν τοῦ τρυφῶντος;
Ἐννόησον πῶς αὐτοῦ εἰκὸς χαιμάζεσθαι τὴν διάνοιαν,
ὅταν δόξης ἐφίηται τῆς ὑπερβαίνουσας αὐτὸν, ὅταν κατα-
φρονῇται παρὰ τῶν οἰκτιῶν· ὅταν ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων
ὀδριζῇται· ὅταν μυρίους ἔχη κατηγορούς, [514] καὶ τοὺς
διαβάλλοντας αὐτοῦ τὴν πολυτέλειαν. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ, ὅσα
ἐν πλούτῳ τοιοῦτῳ ^α συμβαίνειν εἰκὸς, οὐδὲ εἰπεῖν
ἐν· τὰς ἐπαχθείας ^α, τὰ προσκρούσματα, τὰς κατ-
ηγορίας, τὰς ζημίας, τὰς παρὰ τῶν φθονούντων ἐπι-
θουλὰς, οἱ ἐπειδὴν τὸν ἐκείνου πλοῦτον εἰς ἑαυτοὺς
μετανεγκεῖν ^α μὴ δυνθῶσιν, ἔλκουσι, σπαράττουσι
πανταχόθεν τὸν νέον, μυρίους ἐγείρουσι χαιμῶνας αὐτῷ.
Βούλει καὶ τοῦτο εἰπὼν τὴν ἡδονὴν τοῦ μισθωτοῦ;
Ἀπάντων ἀπὸ ἡλλακταίων τούτων· καὶ ὀδριζῶν τὴν αὐτὴν,
οὐκ ἀλγεῖ· οὐδενὸς γὰρ ἑαυτὸν ἡγείται μείζονα· οὐχ
ὕπερ χρημάτων δέδοικα, μεθ' ἡδονῆς ἐθλίβει, μετ' εὐ-
φροσύνης καθέσθαι πολλῆς. Οὐχ οὕτως οἱ τὸν θάσιον
οἶνον πίνοντες τρυφῶσιν, ὡς ἐκεῖνος· ἐπὶ πηγὰς ἀπῶν
καὶ τῶν ναμάτων ἀπολαύουσιν ἐκείνων. Ἀλλ' οὐ τὰ ἐκεί-
νου τοιαῦτα ^α. Εἰ δὲ οὐκ ἀρκεῖ σοι τὰ ἐρημμένα, ἵνα
μείζονα ποιῇσω τὴν νίκην, φέρε, τὸν βασιλεῖα καὶ τὸν
δεσμῶτην συγκρίνομεν· καὶ ὅρει πολλάκις τοῦτον μὲν
ἐν ἡδονῇ ὄντα ^α καὶ παίζοντα καὶ πηδῶντα, ἐκείνον δὲ ἐν
διαδήματι καὶ πορφυρίᾳ ἀνυμνῶντα, καὶ μυρίας ἔχοντα
φροντιδας, καὶ ἀποτεθνηκότα τῷ δέει. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ
ἔστι βίον ἄλυτον οὐδενὸς εὐρεῖν, ἀλλ' οὐδὲ ἡδονῆς ἀμείνον·
οὐδὲ γὰρ ἂν ἤρκεσεν ἡμῶν ἡ φύσις, καθάπερ ἐφθην εἰπών.
Εἰ δὲ ὁ μὲν χαίρει πλείονα, ὁ δὲ ἀλγεῖ πλείονα, τοῦτο παρ'
αὐτὸν τὸν ἀλγοῦντα συμβαίνει, ὅταν μικρόβυλος ᾖ, οὐ
πολλὴ τὴν πρᾶγματῶν φύσιν. Εἰ γὰρ βουλομένηθα
συνεχῶς χαίρειν, πολλὰς ἔχομεν ἀφορμὰς. Ἄν γὰρ ἐπι-
λαβώμεθα ἀρετῆς, οὐδὲν ἔσται τὸ λυποῦν ἡμᾶς λοιπόν.
Καὶ γὰρ ἐλπίδας ὑποτείνειν χρηστάς αὐτὴ τοῖς κεκτημέ-
νοις αὐτῇ, καὶ θεῷ εὐαρέστους ποιεῖ, καὶ παρὰ ἀν-
θρώποις εὐδοκίμους, καὶ ἡδονὴν ἐνίστην ἄρατον. Εἰ γὰρ
καὶ ἐν τῷ κατορθοῦν πόνον ἔχει ἡ ἀρετὴ, ἀλλὰ τὸ συνει-
δὸς πολλῆς πληροῖ τῆς εὐφροσύνης, καὶ τοσαύτην ἔνδον
ἐνέλθῃσι τὴν ἡδονήν, ὅσην οὐδεὶς παραστήσαι δυνήσεται
λόγους. Τί γὰρ σοι δοκεῖ τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ εἶναι
ἡδύ; τράπεζα πολυτέλης, καὶ σώματος ὑγεία, καὶ δόξα
καὶ πλοῦτος; Ἀλλὰ ταῦτα τὰ ἡδέα ἂν ἐκείνη παραβά-
λῃς τῇ ἡδονῇ, πάντων ἔσται μικρότερον πρὸς αὐτὴν
συγκρίνομενα. Οὐδὲν γὰρ ἡδὴν συνειδότος ἀγαθοῦ, καὶ
ἐλπίδος χρηστῆς ^α.

^α. Καὶ εἰ βούλεσθε τοῦτο μαθεῖν, τὸν μέλλοντα
ἀπέναι ἐντεῦθεν ἐξετάσωμεν, ἢ τὸν γενηράκον· καὶ
ἀναμνήσαντες αὐτὸν τραπέζης πολυτέλους ἢς ἀπέλαυσε,
καὶ δόξης καὶ τιμῆς, καὶ ἀγαθῶν ἔργων ὡν εἰργάσατό
ποτε καὶ ἐποίησεν, ἐρωμέθα ἐπὶ τίσι γάνυται μέλλον,

καὶ ἐβόμεθα ἐπ' ἐκείνοις μὲν αἰσχυνόμενον καὶ ἐγκαλυ-
πτόμενον, ἐπὶ τοῦτον δὲ πετόμενον καὶ σκιρτῶντα.
Οὕτω καὶ Ἐζεχίας ὅτε ἐμαλακίσθη, οὐ τραπέζης ἐμνη-
μόνευσε πολυτέλους, οὐ δόξης, οὐ βασιλείας, ἀλλὰ δι-
καιοσύνης. Μνήσθητι γὰρ, φησὶν, ὡς ἐπορεύθην ἐν-
ώπιόν σου ἐν ὁδῷ εὐθείᾳ. Ὅρα καὶ Παῦλον ἀπὸ τού-
των σκιρτῶντα καὶ λέγοντα· Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν
ἠγωνίσamai, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετή-
ρηκα. Τί γὰρ καὶ εἶχεν εἰπεῖν οὗτος; φησὶ. Πολλὰ καὶ
πλείονα τούτων ^α. [545] καὶ τιμὰς ἄς ἐτιμήθη, καὶ δορυ-
φορίας ἢς ἀπέλαυσε, καὶ θεραπείας πολλῆς. Ἡ οὐκ
ἀκούεις αὐτοῦ λέγοντος· Ὡς ἀγγελλον θεοῦ ἐδέξασθέ
με, ὡς Χριστὸν ἴησιν· καὶ οἱ, Εἰ δυνατόν, τοὺς
ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύττετε ἄρ' ἐδώκατέ μοι· καὶ
οἱ· Ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὸν τράχηλον ὑπέβη-
καν; Ἀλλ' οὐδὲν ἐκείνων φέρει εἰς μέσον, ἀλλὰ τοὺς
πόνους καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ τοὺς ὑπὲρ τούτων στε-
φάνους· καὶ μάλα εἰκότως. Ταῦτα μὲν γὰρ ἐνταῦθα
ἀγέεται, ἐκεῖνα δὲ ἡμῖν συναποδίδει· κακείνων μὲν
δύσασμεν λόγον, τούτων δὲ μισθὸν ἀπαιτήσομεν. Οὐκ
ἴσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τελευταίᾳ πῶς συστρέφει ψυχὴν
ἀμαρτήματα; πῶς κάτωθεν τὴν καρδίαν ἀνακινεῖ. Τότε
τοῖνον, ὅτε ταῦτα γίνεται, τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἡ μνήμη
παραστήσῃ, καθάπερ εὐδία ἐν χειμῶνι, παραμυθεῖται τὴν
τεθορυβημένην ^α ψυχὴν. Ἄν μὲν γὰρ νήφωμεν, καὶ
ζῶντων ἡμῶν αἰς οὗτος παρέσται ὁ φόβος· ἐπειδὴ δὲ ἀναι-
σθητῶς διακείμεθα, ὅταν ἐκβαλλώμεθα ἐντεῦθεν, ἐπιστή-
σεται πάντως. Ἐπεὶ καὶ ὁ δεσμῶτης τότε μάλιστα ἀλγεῖ,
ὅταν αὐτὸν ἐξαγάγωσιν ^α ἐπὶ τὸ δικαστήριον· τότε μά-
λιστα τρέμει, ὅταν ἐγγὺς ᾖ τοῦ βήματος ^α, ὅταν δὴ τὰς
εὐθύνας δοῦναι. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ δαίματα ^α τῶν πολλῶν
τότε ἔστιν ἀκούειν διηγουμένων, καὶ ὅφεις φοβεράς, ὧν
οὐδὲ τὴν θεωρίαν λοιπὸν φέροντες οἱ ἀπέντες, καὶ τὴν
κλίνην αὐτὴν μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης τινάσσουσι κείμε-
νοι, καὶ φοβερὸν ἐνορῶσι τοῖς παρούσι, τῆς ψυχῆς ἔνδον
ἑαυτὴν εἰσθούσης, καὶ ἀκούσης ἀπορρήγναι τοῦ σώ-
ματος, καὶ τὴν ὄψιν τῶν ἐρχομένων ἀγγέλων οὐ φερού-
σης. Εἰ γὰρ ἀνθρώπους φοβερούς ἐνορῶντες διεδιδόμεθα,
ἀγγέλους ἀπειληφόρους καὶ δυνάμεις ἀποτόμους τῶν
παραγινόμενων ^α βλέποντες, τί οὐ πεισόμεθα, ἐλκομέ-
νης ἡμῶν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς, καὶ συμφορῆς,
καὶ πολλὰ ἀποδυομένης εἰκῇ καὶ μάτην; Ἐπεὶ καὶ ὁ
πλοῦσις ἐκεῖνος μετὰ τὸ ἀπελθεῖν πολλὰ ἐπένθησεν ^α,
ἀλλ' οὐδὲν ἀπάνωτο. Ταῦτα δὲ πάντα ἀναπλάττοντες
παρ' ἑαυτοὺς καὶ ἀναστρέφοντες, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς τὰ
αὐτὰ πάθωμεν, τὸν ἐκ τούτων φόβον ἀχμάζοντα διατη-
ρῶμεν, ὅπως τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων φύγωμεν κόλα-
σιν, καὶ τῶν αἰώνων ἐπιτυχώμεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο
πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα,
ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^α ἕτερος δὲ] ὁ δὲ ἕτερος G. H. ^α τοιοῦτω om. G. H. ^α τὰς ἐπαχθείας] Sic L. (τὰς ἀπεχθείας Edd.) τὰς ἀνίας G. K. τὰς ἀπεχθείας, τὰς ἀνίας H. τὰς ἀνίας, τὰς ἐπαχθείας M. ^α ἐνεγκεῖν G. K. κατενεγκεῖν L. ^α Ἀλλ' ἐκείνου οὐ τοιαῦτα G. H. K. ^α ὄντα] add. καὶ γελῶντα G. H. K. add. καὶ χαίροντα L. M. pro δεσμῶτην hic et supra p. 543 D. Interpres Latinus plebeium habet; i. e. δημότην (non, ut Boisius, δημῶτην). ^α ἀγαθοῦ... χρηστῆς] χρηστοῦ... ἀγαθῆς K. L. M. ^α τούτων] τῶν πλουτουμένων H. K. L. Mox δωροφορίας (sic) ἄς ἀπ. καὶ θεραπείας πολλὰς L. ceteri, ut dedi; aliter ac Edd. Vid. adnot. ^α δορυφορίας G. H. M. Mox καὶ ζῶσιν ἡμῖν H. et p. p. ἐκβαλλόμεθα G. K. ^α ἐξαγάγωμεν G. K. M. ^α τοῦ βήματος] τὸ ψήφισμα L. M. inivitis Interpp. ^α δαίματα] διηγήματα G. φοβήματα M. ^α παραγινόμενων G. K. ^α ἐθρήνησεν L. Intra, ὧν γένοιτο π. ἡ. ὁ. om. L. M.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΔ'.

Ἐξελθὼν δὲ ^α ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη Καισαρείας
τῆς Φιλίππου, [546] ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ,
λέγων· Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, τὸν
Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;

α'. Τίνας ἔνεκεν τὸν οἰκιστὴν τῆς πόλεως εἰρῃχεν;
Ἐπειδὴ ἔστι καὶ ἑτέρα, ἡ Στράτωνος. Καὶ οὐκ ἐν ἐκείνῃ.

^α ὁ om. H. 4 Mosqq.

ἀλλ' ἐνταύτῃ αὐτοὺς ἐρωτᾷ, πόρῳ τῶν Ἰουδαίων ἀπάγων,
ὡς πάσης ἀπαλλαγέντας ἀγωνίας μετὰ παρρησίας εἰπεῖν
τὰ κατὰ διάνοιαν ἅπαντα. Καὶ τίνας ἔνεκεν οὐκ εὐθέως
τὴν γνώμην αὐτῶν ἠρώτησεν, ἀλλὰ τὴν τῶν πολλῶν; Ἴνα
εἰπόντες τὴν ἐκείνων, εἰτα ἐρωτηθέντες, Ὑμεῖς δὲ τίνα
με λέγετε εἶναι; ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς ἐρωτήσεως εἰς

μείζονα ἀνεγχεῶσιν⁸⁷ ἐνομοίαν, καὶ μὴ εἰς τὴν αὐτὴν ταπεινότητα τοῖς πολλοῖς περιπέσωσι. Διὰ δὲ τοῦτο οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν πυθόναται· ἀλλ' ὅτε σημεῖα πολλὰ ἐποίησε, καὶ περὶ πολλῶν αὐτοῖς διελέχθη καὶ ὑψηλὸν δογματικῶς, καὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ὁμολογίας πολλὰς παρέσχε τὰς ἀποδείξεις, τότε τὴν πῦσιν αὐτοῖς προσάγει ταύτην. Καὶ οὐκ εἶπε, Τίνα με λέγουσιν οἱ γράμματαίς καὶ οἱ Φαρισαῖοι εἶναι; καίτοιγε οὗτοι αὐτῷ πολλὰκις προσήσαν καὶ διελέγοντο· ἀλλὰ, *τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;* τὴν τοῦ δήμου γνώμην τὴν ἀδεκάστον ἐξετάζων. Εἰ γὰρ καὶ πολλῶν ταπεινότερα τοῦ δέοντος ἦν, ἀλλὰ πονηρίας ἀπήλλακτο· ἐκεῖνὴ δὲ πολλῆς ἔγχευε τῆς ἁκακίας. Καὶ δεικνύς πῶς σφόδρα βούλεται τὴν οἰκονομίαν ὁμολογεῖσθαι, φησὶ *τὸν γὰρ τὸν Ἰδὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν θεότητα ἐντεῦθεν καλῶν, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ ποιεῖ.* Φησὶ γὰρ, *οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ γιὼς τοῦ ἀνθρώπου, ὃ ἄν ἐν τῷ οὐρανῷ·* καὶ πάλιν, *Ὅταν δὲ ἴδῃς τὸν γιὼν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, ὅπου ἦν τὸ πρότερον.* Εἰτά, ἐπειδὴ εἶπον, *οἱ μὲν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν, οἱ δὲ Ἡλκᾶν, οἱ δὲ Ἰερεμίαν, οἱ δὲ ἄνα τὸν προφητῶν·* καὶ τὴν πελαγημένην αὐτῶν δόξαν εἰς μέσον ἤγαγον· τότε ἐπήγαγεν· *Ἦμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;* ἐκκαλούμενος αὐτοὺς διὰ τῆς δευτέρας ἐρωτήσεως εἰς τὸ μετὰ τι φαντασθῆναι περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐνδεικνύμενος αὐτοῖς, ὅτι ἡ πρώτη φήμος σφόδρα ἐστὶν ἀποδόουσα αὐτοῦ τῆς ἀξίας. Διὸ παρ' αὐτῶν ἑτέραν ἐπιζητεῖ, καὶ δευτέραν ἐπάγει πῦσιν, ὅπου τοῦ μὴ συμπεσεῖν τοῖς πολλοῖς, οἱ ἐπειδὴ μείζονα εἶδον τὰ σημεῖα ἢ κατὰ ἄνθρωπον, ἄνθρωπον μὲν ἐνόμιζον εἶναι, ἐξ ἀναστάσεως δὲ φανέντα, καθάπερ καὶ Ἡρώδης ἔλεγεν. Ἀλλ' αὐτὸς ταύτης αὐτοὺς ἀπάγων τῆς ὑπόνοιας, φησὶν· *Ἦμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;* τούτεστιν, οἱ συνόντες αὐτῷ καὶ θαυματουργοῦντα βλέποντες, καὶ πολλὰς δυνάμεις δι' ἑαυτοῦ πεποιηκότας αὐτοῖς. Τί οὖν τὸ στόμα τῶν ἀποστόλων ὁ Πέτρος, ὁ πανταχοῦ θερμὸς, ὁ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος; Πάντων ἐρωτηθέντων, αὐτὸς [547] ἀποκρίνεται. Καὶ ὅτε μὲν τὴν τοῦ δήμου γνώμην ἤρτα, πάντας εἶπον τὸ ἐρωτηθέν· ὅτε δὲ τὴν αὐτῶν, Πέτρος προσηλῶ καὶ προλαμβάνει, καὶ φησὶ· *Σὺ εἰ ὁ Χριστὸς ὁ γιὼς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.* Τί οὖν ὁ Χριστὸς; Μακάριος εἰ, *Σίμων Βῆρ Ἰωνᾶ, δὲι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι.* Καὶ μὴν εἰ μὴ γνησίως αὐτὸν ὠμολόγησε, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον, οὐκ ἦν ἀποκαλύψας τοῦτο ἔργον· εἰ τῶν πολλῶν αὐτὸν εἶναι ἔνα ἐνόμιζον, οὐ μακαρισμὸν ἔδειον ἦν τὸ λεχθέν. Ἐπεὶ καὶ πρὸ τούτου εἶπον, *Ἀληθῶς Θεοῦ γιὼς εἶσιν,* οἱ ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ τὸν σάλον ὃν εἶδον, καὶ οὐκ ἐμακαρίσθησαν, καίτοιγε ἀληθῶς εἰπόντες. Οὐ γὰρ τοιαύτην ὠμολόγησαν υἱότητα, ὅταν ὁ Πέτρος· ἀλλ' ἔνα τῶν πολλῶν ἀληθῶς υἱὸν ἐνόμιζον εἶναι, ἐξαίρετον μὲν παρὰ τοὺς πολλοὺς, οὐ μὴν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς.

β'. Καὶ ὁ Ναθαναὴλ δὲ ἔλεγε, *Ῥαββί, σὺ εἰ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἰ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ.* καὶ οὐ μόνον οὐ μακαρίζεται, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐνδεότερον πολλῶν τῶν ἀληθείας εἰρηκῶς ἐλέγχεται παρ' αὐτοῦ. Ἐπήγαγε γοῦν· *Ὅτι εἰπὼν σοι, ὅτι Εἰδὼν σε ὀκνοῦμαι τῆς σκῆης, πιστεύεις; μείζονα τούτων ὀφεί.* Τίνος οὖν ἔνεκεν οὗτος μακαρίζεται; Ὅτι γνήσιον αὐτὸν ὠμολόγησεν γιὼν. Διὰ δὲ τοῦτο ἐπ' ἐκείνων μὲν οὐδὲν τοιοῦτον

εἶρηκεν· ἐπὶ δὲ τούτου καὶ τὸν ἀποκαλύψαντα δείκνυσιν. *Ἰνα γὰρ μὴ ὀδῇ τοῖς πολλοῖς, ἐπειδὴ σφοδρὸς ἦν ἐραστής τοῦ Χριστοῦ, φιλίας καὶ κολλητικῆς εἶναι τὰ ῥήματα, καὶ διαθεσέως αὐτῷ χαρίζομένης, ἀγεῖ εἰς μέσον τὸν ἐνηχῆσαντα αὐτοῦ τῇ ψυχῇ.* Ἰνα μάθῃς, ὅτι Πέτρος μὲν ἐφθέγγετο, ὁ Πατὴρ δὲ ὑπεργόρευσε· καὶ μηκέτι δόξαν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ δόγμα εἶναι θεῶν τὰ εἰρημένα πιστεύσης. Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐκ αὐτὸς ἀποφαίνεται, οὐδὲ λέγει· *Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστὸς·* ἀλλὰ διὰ τῆς ἐρωτήσεως τοῦτο κατασκευάζει, αὐτοὺς εἰσάγων ὁμολογοῦντας· *Ὅτι οὕτω καὶ αὐτῷ τότε πρεπωδέστερον ἦν καὶ ἀναγκαῖον, καὶ ἐκείνους μάλλον ἐφελικετο πρὸς τὴν πίστιν τῶν λεγομένων.* Εἶδες πῶς γιὼν ἀποκαλύπτει; Πατὴρ; πῶς Πατέρα γιὼς; Οὐδὲ γὰρ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, φησὶν, *εἰ μὴ ὁ γιὼς, καὶ ὃ ἄν βούληται ὁ γιὼς ἀποκαλύψαι.* Οὐκ ἄρα ἐν παρ' ἐτέρου μαθεῖν τὸν γιὼν, ἢ παρὰ τοῦ Πατρὸς· οὐδὲ παρ' ἐτέρου μαθεῖν τὸν Πατέρα, ἢ παρὰ τοῦ γιὼς. Ὅστε καὶ ἐντεῦθεν τὸ ὁμολογεῖν καὶ τὸ ὁμολοῦσιν ἐπὶ τὸν γιὼν. Τί οὖν ὁ Χριστὸς; Σὺ εἰ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ· σὺ κληθήσῃ Κηρῶς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκῆρυξάς μου τὸν Πατέρα, φησὶ, καὶ ἐγὼ τὸν γεγεννηκότα σε ὀνομάζω· μόνον οὐχὶ λέγων, ὅτι Ὅσπερ σὺ τοῦ Ἰωνᾶ παῖς, οὕτω καὶ ἐγὼ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἑαυτοῦ. Ἐπεὶ καὶ παρέλκων ἦν εἰπεῖν· *Σὺ εἰ ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ·* ἀλλ' ἐπειδὴ ἔλεγον γιὼν Θεοῦ, ἵνα δείξῃ ὅτι οὕτως ἐστὶν γιὼς τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ ἐκείνους υἱὸς Ἰωνᾶ, τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ γεγεννηκότι, διὰ τοῦτο τοῦτο προσέθηκε. Καὶ [548] ἐγὼ σοι λέγω, σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μὲν τὴν Ἐκκλησίαν· τούτεστι, τῇ πίστει τῆς ὁμολογίας. Ἐντεῦθεν δείκνυσιν πολλοὺς μέλλοντας ἔχει πιστεύειν, καὶ ἀνίστησιν αὐτοῦ τὸ φρόνημα, καὶ ποιμένα ποιεῖ. Καὶ πάλιν ἔδωκεν οὐ κατωχύσουσιν αὐτῆς. Εἰ δὲ ἐκείνης οὐ κατωχύσουσι, πολλῶν μὲλλοντι μὲν. Ὅστε μὴ δορυθεῖς, ἐπειδὴ μὲν μέλλεις ἀκούειν, ὅτι Παραδοθήσομαι καὶ σταυρωθήσομαι. Εἰτα καὶ ἑτέραν λέγει τιμὴν· *Καὶ ἐγὼ δέ σοι δώσω τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν.* Τί δὲ ἐστὶ, καὶ ἐγὼ δέ σοι δώσω; Ὅσπερ ὁ Πατὴρ σοι ἔδωκε τὸ ἐμὲ γνῶναι, οὕτω καὶ ἐγὼ σοι δώσω. Καὶ οὐκ εἶπε, Παρακαλέσω τὸν Πατέρα· καίτοι πολλὴ ἦν τῆς ἔξουσίας ἡ ἐνδειξις, καὶ τοῦ ὧρου τὸ μέγεθος ἀπατον· ἀλλ' Ἐγὼ σοι δώσω. Τί δίδως; εἰπέ μοι. *Τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν.* Ἰνα ὅσα ἂν δέσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὅσα ἂν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Πῶς οὖν οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ δοῦναι τὰ καθίστα ἐκ δεξιῶν καὶ ἐκ ἐωννύμων, τοῦ λέγοντος, Ἐγὼ σοι δώσω; Εἶδες πῶς καὶ αὐτὸς ἀνάγει τὸν Πέτρον εἰς ὑψηλὴν τὴν περὶ αὐτοῦ ἐνομίαν, καὶ ἑαυτὸν ἀποκαλύπτει, καὶ δείκνυσιν γιὼν ὄντα τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ὑποσχέσεων τῶν δύο τούτων; Ἀ γὰρ Θεοῦ μόνου ἔστιν ἴδια, τό τε ἀμάρτηματα λύσαι, καὶ τὸ ἀπερίτρεπτον τὴν Ἐκκλησίαν ποιῆσαι ἐν τοσαύτῃ κυμάτων ἐμβολῇ, καὶ ἀνθρώπων ἀλῆα πέτρας πάσης ἀποφῆναι στερέωτερον, τῆς οἰκουμένης πολεμούσης ἀπάσης, ταῦτα αὐτὸς ἔπαγγέλλεται δώσειν καθάπερ ὁ Πατὴρ πρὸς τὸν Ἰερεμίαν διαλεγόμενος ἔλεγεν· *Ὅς στῆλον χαλκῶν καὶ ὡσεὶ τῷ εἰκότος θήσιν αὐτὸν·* ἀλλ' ἐκείνων μὲν ἐν ἔθνει, τοῦτον δὲ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. Ἠδέως ἂν οὖν ἐροίμην πῶς ἐλαττοῦν βουλομένου τοῦ γιὼς τὴν ἐξάν· Ποῖα μείζονα ὥρα; Ἄπερ ἔδωκεν ὁ Πατὴρ τῷ Πέτρῳ, ἢ ἄπαρ ἔδωκεν ὁ γιὼς; Ὅ μὲν γὰρ τῷ Πέτρῳ τὴν ἀποκαλύψιν τοῦ γιὼς ἔχαριστο· ὁ δὲ γιὼς τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν αὐτοῦ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης σπεί-

⁸⁷ Sic Theoph. ἀνεγχεῶσιν G. L. ἀνεγχεῶσιν Mor. ἀναγχεῶσιν Sav. Ben. quibuscum facit Ep. ⁸⁸ κλεῖς add. τῆς βασιλείας Edd. contra meos et Mosq. omnes. ⁸⁹ ἵνα om. L. M. Iva] q. 4 Mosq. Hoc ex Reg. 694 recepit Editor Ben. 2e. ⁹⁰ μόνον K. p. p. τὸ τὰ ἀμ. G. K. ⁹¹ αὐτὸς] Sic L. Iavente Ge. αὐτοῖς G. K. M. αὐτῷ H. ⁹² ὡς L. M. θῆσιν] τῆσιν G. p. p. μὲν ἐν L. M. ⁹³ ποῖα μεζώνων δωρεὰ G. K. M. ⁹⁴ αὐτοῦ] add. γινώσκων L. Ex eodem codice spei rei recepit pro vulgato ἐσπερις. ut posset seminare Ge. In alio cod. H. locus sic legitur: πανταχοῦ τῆς οἰκ. γινώσκων ἐνσπερίαι.

multa fecit, et de multis sublimibusque dogmatibus disseruit, multasque præbuit demonstrationes et divinitatis suæ, et suæ cum Patre concordie, tunc demum hanc illis profert interrogationem. Neque dixit, Quem me dicunt esse scribæ et Pharisei? quamvis illi ipsum sæpe disserendi causa convenerint: sed, *Quem me dicunt homines esse?* populi opinionem, quæ sine acceptione esse solet, requirens. Licet enim illa longe dejectior esset quam par erat, ut a nequitia erat aliena: Phariseorum autem opinio iniquitate plena erat. Et ostendens quam vellet œconomiam sive incarnationem in confesso haberi, ait, *Filium hominis*, sic divinitatem appellans, ut alibi sæpe facit. Ait enim, *Nemo ascendit in cælum, nisi Filius hominis, qui est in cælo* (Joan. 3. 13); et rursum, *Cum autem videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius* (Joan. 6. 63). Deinde quia dicebant, 14. *Alii Joannem Baptistam, alii Eliam, alii Jeremiam, alii unum ex prophetis: falsa illorum opinione in medium adducta subjungit: 15. Vos autem quem me esse dicitis?* ex secunda interrogatione illos evocans, ut majus quid de illo opinarentur, ostendensque ipsis primam opinionem a dignitate sua procul abesse. Ideo aliam ab ipsis exquirat, et secundam profert interrogationem, ne cum multis sentirent, qui quoniam signa viderant majora quam quæ homini competere possent, hominem quidem illum esse putabant, sed ex mortuis resurrexisse, id quod dicebat Herodes. Sed ille ipsos a tali suspitione abducens ait: *Vos autem quem me esse dicitis?* Id est, Qui semper mecum estis et miracula edentem videtis, qui et ipsi per me virtutes multas fecistis. Quid igitur os apostolorum Petrus? Semper servens, chori apostolici coryphæus, omnibus interrogatis, ipse respondet. Et cum de sententia populi sciscitaretur, omnes responderunt: cum autem de sua eos rogaret, Petrus prosilit et prævertit, aitque: 16. *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Quid ergo Christus? 17. *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi.* Atqui nisi Petrus sic ipsum vere confessus fuisset, ut ab ipso Patre genitum, non fuisset hoc revelationis opus, si unum ex multis illum esse putasset, non erat illud beatitudine dignum. Etenim jam antea dicebant illi qui in navigio erant post tempestatem, *Vere Filius Dei est hic* (Matth. 14. 33), nec tamen beati dicti sunt, etsi vere dixerint. Non enim sic Filium, ut Petrus, confessi sunt; sed unum ex multis vere Filium esse putabant, eximium quidem inter multos, nec tamen ex ipsa Patris substantia.

2. *Petrus cur beatus dicatur.* Consubstantialitas demonstratur. Sub fine hujus numeri, Anomæi et Ariani redarguuntur. — Nathanael quoque dicebat, *Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel* (Joan. 1. 49). Neque solum non beatus dicitur: verum etiam quasi multo inferiora quam oportebat dixisset, ab illo redarguitur: subjungit enim, *Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis; majora his videbis* (Joan. 1. 50). Cur igitur Petrus beatus dicitur? Quia illum proprie Filium confessus est. Idcirco illis nunquam Christus simile quidpiam dixit: hic autem etiam eum qui revelaverat

declaravit. Nam ne plurimi crederent eum quia Christum ferventer amabat, amoris et adulationis verba protulisse, atque ex affectu et gratia, in medium affert eum qui id illi inspiraverat: ut dic-as, Petrum verba protulisse, Patrem vero dictasse: ut non ultra crederes humanam opinionem illa esse quæ dicta sunt, sed divinum dogma. Cur autem non id ipse pronuntiat, nec dicit, Ego sum Christus: sed per interrogationem illud apparat, ut illos inducat ad confitendum? Quoniam illud et ipsi congruentius, et magis necessarium erat, illosque magis ad fidem eorum quæ dicta fuerant attrahebat. Viden' quomodo Filium revelat Pater? quomodo Patrem Filius? Neque Patrem, inquit, quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare (Luc. 10. 22). Non ergo possumus aliunde cognoscere Filium, quam per ipsum Patrem, neque Patrem, quam per ipsum Filium. Itaque inde et honoris æqualitas et consubstantialitas demonstratur. Quid igitur Christus? *Tu es Simon filius Jona; tu vocaberis Cephæ.* Quia enim, inquit, Patrem meum prædicasti, ego illum nomino qui te genuit: ac si diceret, Sicut tu filius Jona, sic ego Patris mei Filius. Nam supervacaneum fuisset dicere, *Tu es filius Jona*: sed quia ille dixit Filium Dei, ut ostenderet, ipsum esse Dei Filium, ut ille filius erat Jona, ejusdem cum patre substantiæ, ideo illud addidit. 18. *Et ego dico tibi, tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, id est, super fidem confessionis. Hinc declarat multos esse credituros, ejusque sensum erigit, et pastorem ipsum constituit. *Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Si vero adversus eam non prævalebunt, multo minus adversum me prævalebunt. Itaque ne turberis, cum audies me traditum et crucifixum esse. Deinde alterum dicit honorem: 19. *Ego autem dabo tibi claves regni cælorum.* Quid significat illud, *Ego autem tibi dabo?* Quemadmodum Pater tibi dedit ut me cognosceres, sic et ego tibi dabo. Neque dixit, Rogabo Patrem, etiamsi magna esset potestatis demonstratio, et doni magnitudo ineffabilis; sed, *Ego dabo tibi.* Quid, quæso, das? *Claves regni cælorum: et quæcumque ligaveris super terram, erunt ligatæ et in cælis: et quæcumque solveris super terram, erunt solutæ et in cælis.* Quomodo igitur non ejus erit, ut a dextris et sinistris sedere concedat, qui dixit, *Ego tibi dabo?* Viden' quomodo ad sublimiorem de se opinionem Petrum erigat, et seipsum revelet, ac per hæc duas promissiones se Filium Dei esse ostendat? Nam quæ uni Deo sunt propria, nempe peccata solvere, Ecclesiam in tanto fluctuum concursu immotam reddere, hominemque piscatorem toto impugnante orbe petra firmiorem reddere, hæc se illi daturum pollicetur: ut Pater Jeremiam alloquens dicebat, se posuisse illum sicut columnam æream et sicut murum (Jer. 1. 18); sed illum uni genti, hunc autem in universo terrarum orbe. Libenter quærerem ab iis qui immutatam Filii dignitatem volunt, quæ majores sint dona, an quæ Pater, an quæ Filius Petro dedit. Nam Pater revelationem Filii Petro dedit; Filius vero et Patris et sui ipsius cognitionem per totum orbem illi disseminare commi-

sit, ac mortali homini omnem in cælo potestatem dedit, dum claves illi tradidit, qui Ecclesiam per totum orbem terrarum extendit, et cælis firmiorem monstravit: nam ait, *Cælum et terra transibunt; verba autem mea non transibunt* (Math. 24. 35). Quomodo ergo minor is qui talia dedit, qui talia fecit? Hæc porro dico, non quod Patris et Filii opera dividam: *Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1. 3); sed ut impudentem illorum linguam reprimam, qui talia proferre audent.

3. *Cur Christus ante passionem se esse Christum pervulgari noluerit. Petri firmitas post crucem.* — Ex his omnibus ejus potentiam animadvertite. *Ego tibi dico, tu es Petrus; ego ædificabo Ecclesiam; ego tibi dabo claves cælorum.* Et 20. tunc, cum hæc dixisset, præcepit eis, ut nemini dicerent quod ipse esset Christus. Et cur præcepit? Ut scandalis de medio sublatis, et cruce atque aliis, quæ passus est, consummatis, nulloque demum restante, quod vel impediret, vel turbaret fidem in ipsum a multis susceptam, sincera et immobilis circa ipsum opinio in auditorum animis inprimeretur. Nondum enim ipsius virtus clare fulserat. Ideoque tunc ab illis eam prædicari volebat, cum et clara rerum veritas, et gestorum vis magna apostolorum dictis patrocinarentur. Non enim æquale erat, ipsum videre in Palæstina nunc miracula patrantem, nunc contumeliis affectum et pulsum; cum maxime ex miracula illa exceptura esset; ipsi quoque perspicere dum ubique terrarum adoraretur, fidesque in illum vigeret, nihilque ultra pateretur eorum quæ ante passus fuerat. Ideo præcepit ut nemini dicant. Nam quod semel radices posuit, si postea evellatur, difficile potest iterum plantatum apud multos firmari; quod vero postquam semel defixum est, immotum manet, nemine molestiam inferente facile pullulat, et majus incrementum accipit. Nam si ii qui signa viderant plurima, et tot ineffabilem mysteriorum participes erant, vel solo auditu scandalizati sunt; imo non ipsi soli, sed et Petrus omnium coryphæus: cogites velim quid passuri erant plurimi, si didicissent ipsum esse Filium Dei, et postea vidissent eum crucifigi, et spolis fœdari, cum mysteriorum hujusmodi arcana non nossent, necdum Spiritum sanctum accepissent. Nam si discipulis dicebat: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo* (Joan. 16. 12): multo magis reliqua multitudo decidisset, si ante opportunum tempus, quod in his mysteriis supremum erat, ipsis revelatum fuisset. Idcirco hæc dicere prohibet. Et ut discas quantum intererat plenam postea doctrinam accipere, summis iis quæ offensiculo esse poterant, id ab ipso coryphæo accipe. Ipse namque Petrus, qui post tot miracula adeo imbecillus apparuit, ut negaret, vilemque puellam timeret, postquam crucis peracto mysterio, resurrectionis claras habuit demonstrationes, cum nihil illi ultra offensiculo esset, nihil eum turbaret, sic immotam tenuit Spiritus doctrinam, ut vehementius quam leo in Judæorum

populum irrueret, etsi pericula et mille mortes imminerent. *Multa enim habeo vobis dicere*, inquit, *sed non potestis portare modo.* Quin etiam multa ab illo dicta non intelligebant, quæ ante crucem manifesta non reddidit. Posteaquam igitur resurrexerat, tunc quædam eorum quæ dixerat intellexerunt. Jure ergo multis præcepit, ne illud ante crucis passionem dicerent, quando ne ausus quidem est iis, qui postea prædicaturi erant, omnia ante crucem aperire. 20. *Ex eo tempore cepit Jesus ipsis ostendere, quod oporteret eum pati.* Ex quonam tempore? Cum hoc dogma in illis inseruit; cum gentium initium induxit. At neque sic id quod dicebatur intellexerunt: *Erst enim*, inquit, *absconditus sermo ab eis* (Luc. 18. 34); et quasi in obscuritate quadam versabantur, nescientes eum resurrecturum esse. Quapropter in istis difficilibus immoratur, et sermonem amplificat, ut illis mentem aperiat, et intelligant quid sit illud quod dicitur. Verum *Non intellexerunt, sed erat absconditum ipsis verbum iudæ* (Ibidem); nec audebant illum interrogare, non utrum esset moriturus, sed quomodo et qua ratione. Et quid erat hoc mysterium? Non enim sciebant, quid esset resurgere, multoque melius putabant esse non mori. Ideoque aliis omnibus perturbatis ac dubitantibus, rursus Petrus, utpote fervens, solus ausus est hac de re loqui: neque tamen publice, sed seorsum; id est, ab aliis senotus discipulis; aitque: 22. *Propitius tibi sis, Domine, non erit tibi hoc.* Quid hoc est? qui revelationem habuit, qui beatus prædicatus est, hic subito lapsus cecidit, ita ut passionem etiam timeret? et quid mirum, si is, qui hac de re non acceperat revelationem, id passus sit? Ut enim discas illum ea quæ supra dicta sunt non ex se protulisse, vide quomodo in his quæ sibi revelata non fuerant, turbetur et evertatur, et millies audiendo non noverit quid diceretur. Nam quod Filius Dei esset, id certe noverat; quid autem sit mysterium crucis et resurrectionis, nondum ipsi clare notum erat. Sermo enim, inquit, *erat ipsis occultus.* Vides illum jure mandasse, ne aliis dicerent? Nam si eos quos id ediscere necessarium erat ita turbavit, quid non passi essent cæteri? Ipse vero ut ostenderet se non invitum ad passionem venire, increpavit Petrum, satanamque vocavit.

4. *De cruce Christi non erubescendum. Crux quoties tum publice tum privatim adhibita.* — Audiant qui de cruce Christi erubescunt. Etenim si coryphæus ille, antequam omnia probe sciret, quod tali esset affectu, satanas appellatus est, quam veniam mereantur illi qui, post tantam demonstrationem, æconomiæ negant? Quando enim vir qui beatus appellatus est, qui talem protulit confessionem, hæc tamen audit, in animo reputa quanta passuri sint ii, qui post ista mysterium crucis vilipendunt. Non dixit, Satanas per te loquutus est; sed, 23. *Vade post me, satanas.* Nam cupiebat adversarius ut Christus non pateretur: ideo sic vehementer increpavit, quod maxime sciret et illum et alios hoc ipsum timere, neque facile illud admittere. Quapropter mentis ejus arcana revelat dicens: *Non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ homi-*

* Morel., quomodo ergo minor is qui talia fecit?

* Itæc, ideo præcepit ut nemini dicant, desunt in Morel.

ραι, καὶ ἀνθρώπων θνητῶ τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ πάντων τὴν ἐξουσίαν ἐνεχείρισε, τὰς κλεῖς αὐτῷ δοῦς, ἐς τὴν Ἐκκλησίαν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐξέτεινε, καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἰσχυροτέραν ἀπέφηνεν. Ὁ οὐρανὸς γὰρ καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Πῶς οὖν ἐλάττων ὁ τοιαῦτα δοῦς, ὁ τοιαῦτα κατωρθώσας; Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ διαιρῶν Πατὴρ καὶ Υἱοῦ ὡς τὰ ἔργα· Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· ἀλλ' ἐπιστομίζων τὴν ἀναίσχυτον γλῶσσαν τῶν τοιαῦτα τολμώντων.

γ'. Ὅρα δὲ διὰ πάντων αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν. Ἐγὼ σοι λέγω, σὺ εἰ Πέτρος· ἐγὼ οἰκοδομήσω τὴν Ἐκκλησίαν· ἐγὼ σοι δώσω τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν. Καὶ τότε, ταῦτα εἰπὼν, διεστείλατο αὐτοῖς, ἵνα μηδεὶν εἰπωσιν ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστός. Καὶ τίνος ἐνεκεν διεστείλατο; Ὡστε τὸν σκανδαλίζοντων ὡς ἐκ μέσου γενομένων, καὶ τοῦ σταυροῦ τελεσθέντος, καὶ τῶν ἄλλων ὧν ἐπαθεν ἀπαρτισθέντων, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τοῦ διακρίνοντος καὶ θολοῦντος τὴν [549] εἰς αὐτὸν τῶν πολλῶν πίστιν, καθαρὰν καὶ ἀκίνητον ἐντυπωθῆναι τῶν ἀκούοντων τῇ διανοίᾳ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν. Καὶ γὰρ οὕτω σαφὴς ἦν ἐκλάμψασα αὐτοῦ ἡ δύναμις. Διὰ δὲ τοῦτο τότε ἐβούλετο ἀνακηρύττεσθαι παρ' αὐτῶν, ὅτε καὶ ἡ σαφὴς τῶν πραγμάτων ἀλήθεια, καὶ ἡ τῶν γενομένων ὡς ἰσχύς συνηγορεῖ τοῖς παρὰ τῶν ἀποστόλων λεγομένοις. Οὐδὲ γὰρ ἴσον ἦν ὁρᾶν νῦν μὲν ἐν Παλαιστίνῃ θαυματουργοῦντα, νῦν δὲ ὑβριζόμενον, ἐλαυνόμενον· (καὶ μάλιστα ὅποτε καὶ ὁ σταυρὸς ἐμελλε διαδέχεσθαι τὰ θαύματα τὰ γινόμενα) καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης προσκυνούμενον βλέπειν καὶ τιστενόμενον, καὶ μηδὲν τοιοῦτον πάσχοντα λοιπὸν, οἷον ἐπαθε. Διὰ τοῦτο φησι μηδεὶν εἰπεῖν. Τὸ μὲν γὰρ ῥιζωθὲν ἀπαξ, εἴτα ἀνασταθὲν, δυσκόλως ἀν φυτεύθῃ κατασχεθεῖται πάλιν παρὰ τοῖς πολλοῖς· τὸ δὲ μετὰ τὸ παγῆναι ἀπαξ μένειν ἀκίνητον, καὶ μηδαμῶθεν ἐπηρεασθὲν, ῥάβδῳ ἀνεῖσι, καὶ πρὸς αὐξήσιν ἐπιιδῶσι μερίζονα. Εἰ γὰρ οἱ σημεῖον ἀπολειψάμενοι πολλῶν, καὶ τοσοῦτον μετασχόντες μυστηρίων ἀπορρήτων, ὑπὸ τῆς ἀκοῆς μόνως ἐσκανδαλίσθησαν· μέλλοντες οὐκ αὐτοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅ πάντων κορυφαῖος Πέτρος· ἐννόησον τί τοὺς πολλοὺς ἦν εἰκὸς παθεῖν, μαθόντας μὲν ὅτι Υἱὸς Θεοῦ ἐστίν, ὀρώντας δὲ καὶ σταυρούμενον καὶ ἐμπυδόμενον, καὶ τῶν μυστηρίων τούτων τὸ ἀπορρῆτον οὐκ εἰδότες, οὐδὲ Πνεύματος ἀπολειψάμενος ἁγίου. Εἰ γὰρ τοῖς μοθηταῖς ἔλεγε· Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἥρτι· πολλῶ μᾶλλον ὁ λοιπὸς ὄχλος κατέπεσεν ἂν, εἰ πρὸ καιροῦ τοῦ προσήκοντος τῷ τῶν μυστηρίων τούτων ἀκρότατον αὐτοῖς ἀπεκαλύφθη. Διὰ δὲ τοῦτο κωλύει εἰπεῖν. Καὶ ἵνα μάθης πόσον ἦν τὸ μετὰ ταῦτα μαθεῖν πλήρη τὴν διδασκαλίαν, τῶν σκανδαλίζοντων παρελθόντων, ἀπ' αὐτοῦ τούτου ὅτι τοῦ κορυφαίου μάνθανε. Αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ Πέτρος, ὁ μετὰ τσαυτὰ σημεῖα οὕτω φανεῖς ἀσθενεῖς, ὡς καὶ ἀρνήσασθαι, καὶ κόρην εὐτελεῖ δεῖσαι, ἐπειδὴ ὁ σταυρὸς προεχώρησε, καὶ τῆς ἀναστάσεως σαφείς ἔλαβε τὰς ἀποδείξεις, καὶ οὐδὲν ἦν λοιπὸν τὸ σκανδαλίζον αὐτὸν καὶ θοροῦσιν, οὕτως ἀκίνητον κατέσχε τοῦ Πνεύματος τὴν διδασκαλίαν, ὡς λένοντος σφοδρότερον ἐπιτηδῆν ὡς τῷ ὄχμῳ τῶν Ἰουδαίων, καίτοι κινδύνων καὶ μυρίων θανάτων ἀπειλούμενων. Εἰκότως τοίνυν ὡς τοῖς πολλοῖς ἐκέλευσε μὴ εἰπεῖν πρὸ τοῦ σταυροῦ, ὅπου γε οὐδὲ αὐτοῖς τοῖς μέλλουσιν διδάσκειν πάντα ἐνθελίαναι

ἐθαῖρτες πρὸ τοῦ σταυροῦ. Πολλὰ γὰρ ἔχω λέγειν ὑμῖν, φησὶν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἥρτι. Καὶ τῶν εἰρημῶν δὲ παρ' αὐτοῦ πολλὰ ἀγνοοῦσιν, ἃ οὐκ ἐποίησε σαφῆ πρὸ τοῦ σταυροῦ. Ὅτε γοῦν ἀνέστη, τότε ἔγνωσαν ἐνια τῶν λεγόντων. Ἀπὸ τότε ἤρξατο αὐτοῖς δεικνύναι ὅτι ἐστὶ αὐτὸν παθεῖν. Ἀπὸ τότε· πότε; Ὅτε ἔφηξεν ἐν αὐτοῖς τὸ δόγμα· ὅτε τὴν ἀρχὴν τῶν ἡνῶν εἰσήγαγεν. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτω συνέσαν τὸ λεγόμενον· Ἦν γὰρ, φησὶ, κεκαλυμμένος [550] ὁ λόγος ἀπ' αὐτῶν· καὶ ὥσπερ ἐν ἀσφαείᾳ τινὶ ἦσαν, οὐκ εἰδότες ὅτι ἀναστῆναι αὐτὸν δεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνδιατρίβει τοῖς δυσχερεσί, καὶ ἐμπλατύνει τὸν λόγον, ἵνα διανοιῇ αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ συνῶσι τί ποτὲ ἐστὶ τὸ λεγόμενον. Ἀλλ' Οὐ συνήκαν, ἀλλ' ἦν τὸ ρῆμα κεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν· καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι· οὐχὶ εἰ ἀποθανεῖται, ἀλλὰ πῶς καὶ τίνι τρόπῳ, καὶ τί ποτὲ ἐστὶ τοῦτο τὸ μυστήριον. Οὐδὲ γὰρ ᾔδεισαν, τί ποτὲ ἐστὶ τὸ ἀναστῆναι τοῦτο αὐτό, καὶ πολλῶ βέλτερον ἐνόμιζον εἶναι τὸ μὴ ἀποθανεῖν. Διὰ τοῦτο τῶν ἄλλων θορυβουμένων καὶ διαπορούμενων ὡς, πάλιν ὁ Πέτρος, θερμῶς ὦν, μόνος τολμᾷ περὶ τούτων διαλεχθῆναι· καὶ οὐδὲ οὕτως· παρήρησεν, ἀλλὰ κατ' ἴδιαν λαβὼν· τούτῳ, τῶν λοιπῶν ἀποσχίσα; αὐτὸν ὡς μαθητῶν· καὶ φησιν· Ἰδὼς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. Τί ποτε τοῦτο ἐστίν; ὁ ἀποκαλύψας τυχὼν, ὁ μακαρισθεὶς, οὗτος οὕτω ταχέως διέπεισε καὶ ἐσφάλη, ὡς φοβηθῆναι τὸ πάθος; Καὶ τί θαυμαστὸν, τὸν οὐ δεξάμενον ἐν τούτοις ἀποκαλύψιν τοῦτο παθεῖν; Ἰνα γὰρ μάθῃς, ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνα οἰκοῦν ἐφθέγγατο, ὅρα ὅτι ἐν τούτοις τοῖς οὐκ ἀποκεκαλυμμένοις αὐτῷ πῶς θορυβεῖται καὶ περιτρέπεται, καὶ μυριάκις ἀκούων οὐκ οἶδε τί ποτὲ ἐστὶ τὸ λεγόμενον. Ὅτι μὲν γὰρ Υἱὸς Θεοῦ ἐστίν, ἔμαθεν· ὅ τί ποτε δὲ ἐστὶ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, οὐδέπω αὐτῷ ὄλην ἐγένετο. Καὶ γὰρ Ἦν, φησὶν, ὁ λόγος ἀπ' αὐτῶν κεκαλυμμένος. Ὁρᾷς ὅτι δικαίως ἐκέλευε ὡς τοῖς ἄλλοις μὴ ἐξεῖπειν; Εἰ γὰρ οὐς ἀναγκαῖον ἦν μαθεῖν οὕτως ἐθορύβησε, τί οὐκ ἂν ἐπαθόν οἱ λοιποὶ; Αὐτὸς μέντοι δεκνύς, ὅτι τοσοῦτον ἀπέχει ἄκων ἔλθῃν ἐπὶ τὸ πάθος, καὶ ἐπέτιμησε τῷ Πέτρῳ, καὶ Σατανᾷ ἐκάλειν.

δ'. Ἀκουάτωσαν οἱ τοῦ πάθους ἐπαισχύνοντα τοῦ σταυροῦ ὡς τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ ὁ κορυφαῖος, καὶ πρῶτος ἡ πάντα μαθεῖν σαφῶς, Σατανᾶς ἐκλήθη τοῦτο παθῶν, τίνα ἂν ἔχοιεν συγγνώμην οἱ μετὰ τσαυτὴν ἀπέδειξιν τὴν οἰκονομίαν ἀρνούμενοι; Ὅταν γὰρ ὁ οὕτω μακαρισθεὶς, ὁ τοιαῦτα ὁμολογίσας, τοιαῦτα ἀκούῃ, ἐνδοξασ τὴν πείσανται οἱ μετὰ ταῦτα ἀθετοῦντες τοῦ σταυροῦ τὸ μυστήριον. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ὁ Σατανᾶς ἐφθέγγατο διὰ σοῦ· ἀλλ', Ὑπάγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ. Καὶ γὰρ ἐπιθυμία ἦν τοῦ ἀντικειμένου τὸ μὴ παθεῖν τὸν Χριστόν. Διὰ τοῦτο μετὰ τσαυτῆς σφοδρότητος ἐπέτιμην αὐτῷ, ἐπειδὴ ᾔδει μάλιστα καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους τοῦτο φοβούμενους, καὶ οὐκ εὐκόλως αὐτὸ δεξιόμενους. Διὰ τοῦτο καὶ ἀποκαλύπτει τὰ ἀπὸ τῆς διανοίας αὐτοῦ λέγων· Οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. Τί δὲ ἐστίν, Οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων; Ἐκεῖνος, ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ καὶ γῆνῳ τὸ πρᾶγμα ἐξέταζεν, ἐνόμιζεν ἀσχερὸν εἶναι τοῦτο αὐτῷ καὶ ἀπρεπές. Καθικνούμενος τοίνυν αὐτοῦ φησιν· Οὐ τὸ ἐμὲ παθεῖν ἀπρεπές· ἀλλὰ σὺ σαρκικὴ γνῶμη τούτοις ψεφίζῃ· ὡς εἰ κατὰ [551] Θεὸν ἤκουες τῶν λεγομένων, τῆς σαρκικῆς διανοίας ἀπαλλαγείς, ᾔδεις ἂν,

ἡ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ Edd. Infra τῶν τὰ τοιαῦτα L. ὡς σκηνδάλων L. ὡς γενομένων K. ὡς ὁν. G. p. p. καὶ ante ἐλαυνόμενον habent L. M. ὡς τοῦτο] τοῦτο M. τοῦτο om. L. ὡς ἐμπηδῶν L. καίτοι] καὶ G. H. M. ὡς praecunte cod. L. huc transulimus periodum Eixότως τοίνυν x. τ. ἔ. quae vulgo post v. λεγόντων legitur. Idem fecit Latinus interpres. ὡς αὐτοῖς διδάσκειν 4 Mosq. ὡς ἀπορούμενων L. M. Ep. ὡς οὕτως G. K. L. ὡς αὐτὸν K. M. p. p. Κύριε om. K. L. ὡς] add. πῶς G. H. M. Infra πῶς ante θορυβεῖται om. H. Bis legatur in Ed. ante Ben. 2da m. ὡς ἐκέλευσε Edd. ἐκάλει L. ὡς οὕτοις οὕτως ἐθορύβηθησαν L. ὡς τοῦ σταυροῦ om. L. M. ὡς] τοῦ M. ὡς δεξιόμενους K. L. et pr. G. H. ὡς Hae Tí δὲ ἐστίν.. ἀνθρώπων non habent G. Ge.

ἔτι ἔμοι μάλιστα τοῦτο πρέπειν ἐστίν. Σὺ μὲν γὰρ νομίζεις, ὅτι ἀνάξιον μοι ἐστὶ τὸ παθεῖν· ἔγὼ δὲ σοι λέγω, ὅτι τὸ μὴ παθεῖν με τῆς τοῦ διαβόλου γνώμης ἐστίν· ἀπὸ τῶν ἐναντίων καταστειλλών σου τὴν ἀγωνίαν. Ὅσπερ γὰρ Ἰωάννην, ἀνάξιον αὐτοῦ νομίζοντα εἶναι τὸ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, βαπτίσαι ἔπεισεν εἰπὼν, Οὗτος πρέπειν ἐστὶν ἡμῖν· καὶ αὐτὸν δὲ τοῦτον τὸν Πέτρον κωλύοντα αὐτὸν ὡς νύχαι τοὺς πόδας, εἰπὼν ὅτι, Οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ, ἐὰν μὴ σου ρίψῃς τοὺς πόδας· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτὸν κατέσχε, καὶ τῇ τῆς ἐπιτιμῆσεως σφοδρότητι τὸν ὑπὲρ τοῦ παθεῖν φόβον κατέστειλε. Μηδεὶς τοίνυν ἀισχυνέσθω ὅτι ἀσεμνὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν σύμβολα, καὶ τὰ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, δι' ὃ καὶ ζῶμεν¹, καὶ δι' ὃ ἐσμεν· ἀλλ' ὡς στέφανον, οὕτω περιφέρωμεν τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ πάντα δι' αὐτοῦ τελεῖται τὰ καθ' ἡμᾶς. Κἂν ἀναγεννηθῆναι δεῖ, σταυρὸς παραγίνεται· κἂν τραφῇται τὴν μυστικὴν ἐκείνην τροφὴν², κἂν χειροτονηθῇται, κἂν οἰοῦν ἔτερον ποιῆσαι, πανταχοῦ τὸ τῆς νίκης ἡμῶν παρίσταται σύμβολον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ οἰκίας³, καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων, καὶ ἐπὶ τῶν θυρίδων, καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου, καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας, μετὰ πολλῇ· ἐπιγράφομεν αὐτὸν ὅτι σπουδῆς. Τῆς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν σωτηρίας, καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς κοινῆς, καὶ τῆς ἐπισκευῆς ἡμῶν τοῦ Δεσπότη τοῦτο ἐστὶ τὸ σημεῖον. Ὡς πρόσβατον γὰρ ἐπὶ σφαγῇν ἤχη. Ὅταν τοίνυν σφραγίζῃ, ἐννοεῖ πᾶσαν τοῦ σταυροῦ τὴν ὑπόθεσιν, καὶ δέσσειν θυμὸν καὶ τὰ λοιπὰ πάντα πάθῃ. Ὅταν σφραγίζῃ, πολλὰς ἐμπλήσῃ τοῦ μέτεωπον παρρησίας, ἐλευθέρων τὴν ψυχὴν ποιῇ. Ἰστέ δε πάντως τίνα ἐστὶ τὰ ἐλευθερίαν παρέχοντα. Διὸ καὶ Παῦλος εἰς τοῦτο ἐνάγων ἡμᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν λέγω τὴν προσήκουσαν ἡμῖν, οὕτως ἐνήγε, τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ αἵματος ἀναμνήσας τοῦ Δεσποτικοῦ. Τιμὴς γὰρ, φησὶν, ἠγοράσθητε· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων. Ἐννόησον, φησὶ, τὴν ὑπὲρ σου καταβληθεῖσαν τιμὴν, καὶ οὐδενὸς τῶν ἀνθρώπων ἐση δοῦλος· τιμὴν τὸν σταυρὸν λέγων. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς τὸν δακτύλῳ ἐγγράττειν αὐτὸν δεῖ, ἀλλὰ πρότερον τῇ προαιρέσει μετὰ πολλῆς τῆς πίστεως. Κἂν οὕτως ἐντυπώσῃς αὐτὸν τῇ ὕψει, οὐδεὶς ἐγγὺς σου στήναι δύνησεται τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων⁴, ὁρῶν τὴν μάχαιραν, ἐν ἣ τὴν πληγὴν ἔλαβεν, ὁρῶν τὸ ξίφος, ὃ τὴν καίριαν ἐδέξατο. Εἰ γὰρ ἡμεῖς τόπους ὁρῶντες ἐν οἷς ἀποτέμνονται οἱ κατάδικοι, φρίττομεν, ἐννόησον τί παύεται ὁ διάβολος⁵, τὸ ὅπλον ὁρῶν δι' οὗ πᾶσαν τὴν δυνάμιν αὐτοῦ ἔλυσεν ὁ Χριστὸς, καὶ τὴν τοῦ δράκοντος ἀπέτμε κεφαλὴν. Μὴ τοίνυν ἐπισχυνέσθῃς τοσοῦτον ἀγαθόν, ἵνα μὴ σε ἐπισχυνέσῃ ὁ Χριστὸς, ὅταν ἐρχεται μετὰ τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ τὸ σημεῖον ἐμπροσθεν φαίνεται λάμπον⁶ ὑπὲρ τὴν ἀκτίαν αὐτῆς τοῦ ἡλίου. Καὶ γὰρ ἔρχεται ὁ σταυρὸς τότε, φωνὴν ἀφίεις διὰ τῆς ὕψους, καὶ πρὸς τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἀπολογούμενος [552] ὑπὲρ τοῦ Δεσπότη, καὶ δεικνύς ὅτι οὐδὲν ἐνέλιπε τῶν εἰς αὐτὸν ἠκόντων. Τοῦτο τὸ σημεῖον, καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων ἡμῶν καὶ νῦν, θύρας ἀνέψξε κεκλεισμένας· τοῦτο δηλητήρια ἐσθεσε φάρμακα· τοῦτο κινεῖται δύναμιν ἐξέλυσε· τοῦτο θηρίων δῆγματα ἰοδῶν ἰάσατο. Εἰ γὰρ ἄδου πύλας ἀνέψξε, καὶ οὐρανῶν ἀψίδας ἀνεπέτασε, καὶ παραδείσου εἰσοδὸν ἐνεκαίνισεν⁷, καὶ τοῦ διαβόλου τὰ νεύρα ἐξέκοψε· τί θαυμαστόν ἐστι⁸ φαρμάκων δηλητηρίων, καὶ τῶν θηρίων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων περιεγένετο;

¹ αὐτὸν] αὐτοῦ Edil. ² Sic L. M. favente Ge. ceteri αὐτῷ δὲ τοῦτο τῷ Πέτρῳ κωλύοντι... εἰπεν. ³ ΘΕΙΚΟΝ. Περὶ τοῦ ἐπισχυνέσθαι ὁμολογεῖν τὸν τίμιον σταυρὸν· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν βραβεῶν τοῦ ἱππείου καὶ ἐπουρανίου βασιλείας, ὅποια εἰσι τοῖς ἐλευθεῖσι. G. Quae sequuntur usque ad p. 552 med. exscriptis auctor Florilegii, pp. 542-545. Omnia usque ad finem Homilias habentur in Eclogis, Hom. xxxviii Ed. Ben. ⁴ δι' ὃ καὶ ζ. Sic Fl. καὶ δι' ὃ ζ. G. καὶ δι' ὃ ζ. H. καὶ δι' ὃν ζ. K. καὶ δι' ὃ ἐσμεν] Sic Fl. δι' ὃ καὶ ἐσμεν L. καὶ ἐσμεν H. ⁵ τροφὴν] τράπεζαν G. H. ⁶ τὸ τῆς] Sic L. Fl. τοῦτο τὸ τῆς K. ceteri τοῦτο τῆς. ⁷ καὶ ἐν οἰκίαις L. ἐν οἰκίαις Fl. p. p. θυρίδων L. Fl. ⁸ αὐτὸ K. L. Mox ὑπὲρ om. Sav. ⁹ δαιμόνων] πνευμάτων G. H. ¹⁰ ἐν ᾧ Fl. Mox πληγὴν quod post edēxato legebatur, abesse jubent L. Fl. ¹¹ διάβολος] adl. καὶ οἱ δαίμονες G. H. ¹² ἰδὲν ἰδὲν παύονται, ὁρῶντες αὐτῶν habent. Pro altera lectione stant Ge. et Fl. ¹³ λάμπον] Sic M. Fl. vulgo λαμπρόν, τοῦ ἡλίου om. L. M. ¹⁴ ἀνεκαίνισεν Fl. et codd. praefer K. et sic edidit Sav. ¹⁵ εἰ] add. καὶ G. H. τῶν ἀντι θηρίων om. L. M. ¹⁶ τοῦτο Edil. ¹⁷ ἔσται καὶ om. L. Fl. ¹⁸ Sic L. M. Ge. Fl. ceteri μυστήριον. ¹⁹ καὶ ἐμπαύσῃ G. H. K. σταυροῦσθαι G. H. Nobiscum facit Eclog. ²⁰ Vulgo τὰ κατῆλυν.

ε'. Τοῦτον¹ τοίνυν ἐγκόλασεν τῇ διανοίᾳ τῇ σῇ, καὶ τὴν σωτηρίαν περιπέσει τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Οὕτως γὰρ ὁ σταυρὸς τὴν οἰκουμένην ἔσωσε² καὶ ἐπέστρεψε, τὴν πλάνην ἐξήλασε, τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, τὴν γῆν οὐρανὸν ἐποίησε, τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους εἰργάσατο. Διὰ τοῦτον οἱ δαίμονες οὐκέτι φοβεροί, ἀλλ' εὐκαταφρόνητοι· οὐδὲ ὁ θάνατος θάνατος, ἀλλ' ὕπνος· διὰ τοῦτον πάντα ἐρρίπται χαμαὶ καὶ πεπάτῃται τὰ πολεμοῦντα ἡμῖν. Ἄν τοίνυν εἴπῃ σοι τις, Τὸν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖς; εἰπὲ φαίδρᾳ τῇ φωνῇ, γεγηθότι τῷ προσώπῳ. Καὶ προσκυνῶ, καὶ οὐ παύσομαι ποτε προσκυνῶν. Κἂν γελᾷσθαι, δάκρυον αὐτὸν ὅτι μαίνεται. Εὐχαρίστησον τῷ Δεσπότη, ὅτι τοιαῦτα ἡμᾶς εὐεργέτησεν, ὃ μὴ δὲ μαθεῖν δύναται τις χωρὶς τῆς ἀνωθεν ἀποκαλύψεως. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οὗτος γελᾷ, ὅτι Ψυχικὸς ἀνθρώπος εὐδέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐπεὶ καὶ τὰ παιδία τοῦτοι πάσχει, ὅταν ἰ τῶν μεγάλων, ἔβη καὶ θαυμαστῶν· κἂν εἰς μυστήρια³ εἰσαγάγῃς παιδίον, γελᾷσεται. Τοῦτος δὲ καὶ Ἕλληνας εὐλοκεῖ τοὺς παιδίσκους· μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτον εἰδὼν κατέστησε, διὸ καὶ ἀθλιώτεροι, ὅτι οὐκ ἐν ἀώρῳ ἤλκισα, ἀλλ' ἐν τελείᾳ τὰ τῶν νηπίων πάσχουσιν· ὅθεν οὐδὲ συγνώμης εἰσὶν ἄξιοι. Ἀλλ' ἡμεῖς λαμπρᾷ τῇ φωνῇ, καὶ μέγα καὶ ὑψηλὸν βωῶντες, κρᾶζομεν καὶ λέγομεν, καὶ ὅταν πάντες παρίωσι Ἕλληνας μετὰ πλειόνος τῆς παρρησίας, ὅτι Τὸ καύχημα ἡμῶν ὁ σταυρὸς, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων, καὶ ἡ παρρησία καὶ ὁ στέφανος ὅπας. Ἐθουλόγηται καὶ μετὰ Παύλου δύνασθαι λέγειν, ὅτι δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ· ἀλλ' οὐ δύναμαι, ποικίλοις πάθεσι κατεχόμενος. Διὸ παραινῶ καὶ ὑμῖν, καὶ πρό γε ὑμῶν ἑαυτῷ⁴, σταυρωθῆναι τῷ κόσμῳ, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς τὴν γῆν, ἀλλὰ τῆς ἀνω πατρὸς ἐρᾶν, καὶ τῆς ἐκείθεν δόξης καὶ τῶν ἀγαθῶν. Καὶ γὰρ στρατιωτὰ ἐσμεν Βασιλεὺς οὐρανόθεν, καὶ ὅπλα ἐνδεδυμέθα πνευματικά. Τί τοίνυν κατῆλυν^{5,6} καὶ ἀγυρτίον, μᾶλλον δὲ σκωλήκιον βίον μεταχειρίζομεν; Ὅπου γὰρ ὁ βασιλεὺς, ἐκεῖ καὶ τὸν στρατιώτην εἶναι δεῖ. Καὶ γὰρ στρατιώται γεγόναμεν, οὐ τῶν μακρῶν, ἀλλὰ τῶν ἐγγύς. Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς βασιλεὺς, οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο πάντας εἶναι ἐν τοῖς βασιλείοις, οὐδὲ παρὰ τὰς αὐτοῦ πλευράς· ὁ δὲ τῶν οὐρανῶν ἅπαντας ἐγγὺς εἶναι βούλεται [553] τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ. Καὶ πῶς δυνατόν ἐνταῦθα ὄντας, φησὶ, παρ' ἐκείνων ἐστάναι τὸν θρόνον; Ὅτι καὶ Παῦλος ἐπὶ τῆς γῆς ὢν, ὅπου τὰ Σεραφίμ ἦν, ὅπου τὰ Χερουθίμ, καὶ ἐγγυτέρω τοῦ Χριστοῦ, ἢ οὗτοι οἱ ἀσπιδηφόροι τοῦ βασιλεὺς. Οὗτοι μὲν γὰρ πολλαχοῦ τὰς ὕψεις περιφέρουσιν· ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲν ἀφάνταζεν, οὐδὲν περιετρίκνεν, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν διανοίαν πρὸς τὸν βασιλέα τεταμένην εἶχεν. Ὅστε ἂν βουλευθῶμεν, δυνατόν καὶ ἡμῖν τοῦτο. Εἰ μὲν γὰρ τόπου διεστῆκε, καλῶς ἂν ἡπόρεις· εἰ δὲ πανταχοῦ παύσῃ, τῷ σπουδάζοντι καὶ συντεταμένῳ πλησίον ἐστίν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Προφήτης ἔλεγεν· Οὐ φοβηθήσομαι κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ· καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ Θεός· Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν. Ὅσπερ οὖν αἱ ἀμαρτίαι διεστῶσιν ἡμᾶς ἀπ' αὐτοῦ, οὕτω καὶ αἱ δικαιοσύναι συνάγουσιν ἡμᾶς πρὸς αὐτόν· Ἐτεὶ γὰρ λαλοῖσθαι σου, φησὶν, ἐρῶ, Ἰδοὺ παύσαιμι. Ποῶς πατήρ οὕτως ἐν ὁπακούσει ποτε τοῖς ἐγγόνιοις; ποῖα μήτηρ οὕτως ἐστὶ παρειασμένη καὶ

num. Quid porro illud est, *Non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum?* Ille humano et terreno ratio-
cinio rem examinans, putabat id Christo turpe esse
et indecorum. Ipsum itaque carpens ait: Non inde-
corum est me pati: sed tu carnali consilio ita iudicas:
qui si secundum Deum dicta audisses, a carnali animo
expeditus, scires id me maxime decere; tu enim pu-
tas, indignam rem esse, si id ego patiar: ego vero
dico tibi, diaboli voluntatem esse ut ego non patiar:
ex contrariis sollicitudinem ejus reprimebat. Sicut
enim Joannem qui indignum Christo putabat esse, si
abse baptizaretur, ad id faciendum induxit dicens: *Sic
debet nos (Matth. 3. 15);* et ipsi Petro pedes suos
lavare prohibenti dixit, *Non habes partem mecum, nisi
pedes tuos laverò (Joan. 13. 8);* sic et hoc loco ex
contrariis ipsum repressit, et increpationis vehemen-
tia timorem passionis exstinxit. Neminem igitur pu-
deat honorabilem salutis nostræ symbolorum, quæ
sunt caput bonorum, per quæ vivimus, per quæ su-
mus: sed crucem Christi quasi coronam circumfera-
mus; per eam enim omnia quæ ad nos spectant per-
ficiuntur. Si regenerari oporteat, crux adest; si
mystico illo cibo nutriri, si ordinari, et si quidvis aliud
faciendum, ubique nobis adest hoc victoriæ symbo-
lum. Idcirco et domi, et in parietibus, et in fenestris,
et in fronte et in mente, illam cum multo studio de-
pingimus. Hoc quippe signum est nostræ salutis,
communis libertatis, et mansuetudinis Domini: *Sicut
ovis enim ad occisionem ductus est (Act. 8. 32. Isai.
53. 7).* Cum igitur te signas, totum crucis argumen-
tum cogita, exstingue iram omnesque pravos affectus.
Cum te signas, multa fiducia frontem tuam reple,
liberam facito animam. Scitis plane quænam sint quæ
libertatem nobis pariant. Ideo Paulus ad id nos cohors-
tans, hoc est ad libertatem nobis congruentem, crucis
et sanguinis dominici mentione facta, sic habet:
*Pretio, inquit, empti estis; ne sitis servi hominum (1.
Cor. 7. 23).* Cogita, inquit, pretium pro te numera-
tum, atque nullius hominis eris servus; pretium vero
crucem vocat. Neque enim simpliciter illam digito
efformare oportet, sed prius voluntate et multa fide.
Si hoc modo illam in facie tua depinxeris, nullus
impurorum dæmonum contra te stare poterit, cum
ensem videat quo vulnus accepit, cum gladium vi-
deat quo letali plaga perfoctus est. Si nos enim loca
videntes ubi rei cæduntur, perhorrescimus, cogita
quid passuri sint diabolus et dæmones, telum illud
videntes, quo Christus totam illorum potentiam sol-
vit, draconisque caput absedit. Ne itaque te pudeat
tanti accepti boni, ne Christum tui pudeat quando
veniet cum gloria sua, et hoc signum ante Christum
videbitur ipsis solaribus radiis splendidius. Tunc
enim crux veniet, conspectu suo vocem emittens, et
adversus orbem totum causam Domini defendens,
ostendensque nihil ex ejus parte defuisse. Hoc sig-
num et majorum nostrorum tempore et ævo nostro
clausas aperuit januas; hoc signum venenata pharmaca
exstinxit; hoc cicatræ vim solvit; hoc venenatarum
ferarum morsus curavit. Nam si portas inferorum ape-

ruit, si cælorum ostia reseravit, et paradisi renovavit
ingressum, si diaboli nervos rescidit: quid mirum si le-
tifera pharmaca, feras, aliaque hujusmodi superaverit?

5. Hoc ergo in mente tua insculpe, et animarum
nostrarum salutem amplectere. Hæc quippe crux
orbem servavit et convertit, errorem expulit, veri-
tatem induxit, terram cælum effecit, homines ange-
los reddidit. Vi crucis dæmones non ultra formidandi,
sed despiciendi sunt; neque mors mors est, sed
sommus: per crucem quæ nobis adversabantur, omnia
humili dejecta conculcantur. Si quis ergo dicat tibi,
Crucifixumne adoras? læta voce, hilari vultu respon-
de, *Adoro, nec adorandi finem faciam.* Si rideat, de
ejus insania lacrymas funde. Gratias age Domino de
tantis beneficiis, quæ sine cælesti revelatione ne di-
scere quidem quis possit. Ideo nempe hic ridet, quia
*Animalis homo non percipit ea quæ Spiritus sunt (1.
Cor. 2. 14).* Nam et pueri se solent affici, cum magna
quardam et mirabilia viderint: si infantem ad myste-
rium introduxeris, ridebit. His puerulis similes sunt
gentiles; imo his quoque sunt imperfectiores. Ideoque
miseriores, quod non in imatura, sed in perfecta
ætate, eodem quo pueri modo afficiantur; quapropter
venia sunt indigni. Sed nos clara magnaue voce, et
clamore adhibito dicamus; imo majore cum fiducia
si gentiles omnes adsint: *Gloria nostra crux est,
caput bonorum omnium, fiducia et corona.* Vellem
cum Paulo posse dicere: *Per quem mihi mundus cru-
cifixus est, et ego mundo (Gal. 6. 14);* sed non pos-
sum plurimis detentus affectibus. Quapropter vos
hortor, et ante vos me ipsum, ut mundo crucifigamur,
nihilque commune cum terra habeamus, sed super-
nam amemus patriam, gloriam illam, bona cælestia.
Nam Regis cælestis milites sumus, et armis spiritua-
libus induimur. Cur ergo cauponum, circulatorum,
imo vermium vitam agimus? Ubi enim rex est, ibi
militem esse oportet. Nam milites sumus: non eo-
rum qui longe, sed eorum qui prope sunt. Etenim
rex terrenus non permittit omnes in regia esse, nec
ad ejus latera consistere; at cælestis ille Rex omnes
prope regium solum¹ vult adesse. Et quomodo fieri
potest, inquires, ut hic degentes, prope solum illud
stemus? Quia et Paulus cum in terra esset, ibi tamen
erat, ubi Seraphim et Cherubim, proplius Christo,
quam satellites Imperatori. Hi namque sæpe circum-
quaque respiciunt; ille vero nulla imaginationis vi
motus vel abstractus erat, sed intenta mente Regi
Christo hærebat. Quare si voluerimus, nos quoque
id poterimus. Nam si locorum intervallo semotis es-
set, non sine causa hæc objiceret; sed si ubique præ-
sens est, vigili et attento certe proxime adest. Ideo
propheta dicebat, *Non timebo mala quoniam tu mecum
es (Psal. 22. 4);* et rursus ipse Deus: *Deus appropin-
quans ego sum, non Deus procul (Jer. 23. 23).*
Sicut enim peccata nos ab illo disjungunt, sic justitia
nos adjungit ipsi. Nam ait: *Adhuc te loquente dicam,
Ecce adsum (Isai. 58. 9).* Quis pater sic filios nepo-

¹ nus habet, dominicum solum.

tesque audiat? quæ mater ita parata promptaque sit, ne se filiolli advocent? Nemo certe, non pater, non mater, sed Deus solus assidue expectat, num quis se domesticorum advocet, nec unquam ut decet vocatus a nobis, non audit. Ideo ait: *Adhuc te loquente, non expectabo donec finieris, sed statim exaudiam.* Advocemus itaque illum ut vult advocari: Quomodo vult ergo? *Solve, inquit, omne vinculum injustitiæ, dissolve obligationes violentarum pactionum, omnem scripturam iniquam conscinde. Frange esurienti panem tuum, et pauperes vagosque induc in domum tuam. Si videris nudum, operi eum, et domesticos seminis tui non despereris. Tunc erumpet matutinum lumen tuum, et medellæ tuæ mox orientur et præbit ante te justitia tua, et gloria Dei circumamiciet te. Tunc invocabis me, et exaudiam te. Adhuc te loquente dicam. Ecce adsum (Isai. 58. 6-9).* Sed inquires, Quis hæc omnia facere poterit? Imo vero, dic quæso, quis non potest? quid enim ex dictis ita difficile? quid operosum? quid non facile? Ita non modo possibilia sunt, sed et facilia, ut multi eorum mensuram excesserint, non solum injusta chirographa lacerantes, sed sese bonis suis exspoliantes; non modo sub tecto et ad mensam pauperes recipientes, sed etiam ad illos alendos magnum corporis laborem et sudorem suscipientes; non cognatis modo, sed etiam inimicis beneficia præstantes.

6. Quid in supradictis difficile est? Non enim dixit, Transcende montes, mare trajice, tot et tot jugera terræ effodias, jejunos diu maneas, sacco te induc; sed, Proximo impertire, panem largire, injusta chirographa rescinde. Quid, quæso, his facilius? Quod si difficultia illa putes, præmia respice, et facilia tibi erunt. Quemadmodum enim reges in hippodromis ante decertantes coronas, bravia et vestimenta ponunt, sic et Christus in medio stadio præmia ponit, ac quasi multorum manibus per prophetæ verba expandit. Ac reges quidem, etsi millies reges sint, utpote homines, fluxas habent opes et liberalitatem quæ evacuat, quæ pauca vere sunt, multa videri student; ideo singula singulis ministris dant, et sic in medium adducunt; contra vero Rex noster omnia simul accumulans, quia abundat opibus, nihil ad ostentationem facit, sique in medio proponit ea, quæ exposita immensa erunt, multisque manibus opus erit ad ea exhibenda. Quod ut ediscas, horum singula diligenter aspice. *Tunc erumpet matutinum lumen tuum.* Annon videtur unum esse donum? Sed non unum est: nam multa intus habet bravia, coronas,

cæteraque præmia. Quare, si placet, his revolutis singulatim divitias hasce exhibeamus, quantum fas erit; tantum ne deficiatis. Ac primo discamus quid sit illud, *Erumpet.* Neque enim dixit, Apparebit, sed, *Erumpet*, et celeritatem et copiam nobis ostendit, et quantum salutem nostram desideret et quam gestiat bona illa proferri, nihilque esse quod ineffabilem impetum coerceat: quibus omnibus immensa eorum copia ostenditur. Quid autem illud est, *Matutinum*? Id est, non post tentationum certamina, nec post malorum incursum; sed hæc prævenit. Quemadmodum enim in fructibus matutinum dicimus id quod ante tempus apparet, sic et hoc loco, celeritatem rursus ostendens ita dixit, ut supra dicebat: *Adhuc te loquente dicam.* *Ecce adsum.* Quod lumen dicit, quale tandem lumen est? Non hoc sensile, sed aliud multo præstantius quo cælum, angelos, archangelos, Cherubim, Seraphim, principatus, potestates, thronos, dominationes, universum exercitum, regias aulas et tabernacula videmus. Nam si lumine illo dignatus fueris, et hæc videbis, et eripieris a gehenna, a verme venenato, a stridore dentium, a vinculis insolubilibus, ab angustia et tribulatione, a tenebris obscurissimis, a cruciatibus, ab igneis fluminibus, a maledictione, a pœnarum locis; et illo perges, ubi nullus dolor, mœror nullus, sed ubi multum gaudium, pax, caritas, lætitia, deliciæ: ubi vita æterna, gloria ineffabilis, pulchritudo inenarrabilis: ubi æterna tabernacula, et gloria Regis inæstimabilis, atque bona illa, *Quæ oculus non vidit, auris non audit, neque in cor hominis ascenderunt* (1. Cor. 2. 9): ubi sponsus spiritalis, et thalami cælestes, virginès fulgidas habentes lampadas, et omnes qui vestem habent nuptialem. ubi multæ Domini opes, et promptuaria regia. Viden' quanta præmia, et quanta una voce comprehenderit? Ita si singulas exploremus voces, multam inveniemus rerum copiam et pelagus immensum. Num adhuc cunctabimur, quæso, nec prompti erimus ad misericordiam aliis exhibendam? Minime, obsecro. Sed etiamsi omnia projicere et in ignem mittere oporteat: si in gladios incumbere, si ad mucrones insilire, si quidvis aliud tolerandum occurrat, omnia facile seramus, ut regni cælorum amictum, et ineffabilem illam gloriam assequamur: quam utinam nobis omnibus nancisci contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LV. al. LVI.

CAP. 16. v. 24. *Tunc Jesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollet crucem suam, et sequatur me.*

1. Ad mortem exemplo Christi parati esse debemus. Christus ipsum sequi invitat, non cogit; cui. Abnegare semetipsum quid sit. — Tunc, quandonam? Postquam Petrus dixerat, *Propitius tibi sis, non erit tibi hoc*, et audit, *Vade post me, satana.* Neque enim satis ha-

buit illum increpasse, sed ex abundanti ostendere volens et dictorum Petri absurditatem, et utilitatem ex passione futuram, ait, Tu mihi dicis, *Propitius tibi esto, non erit hoc tibi*: ego vero tibi dico, non modo perniciosum esse tibi, si me impedias, et si passionem meam moleste feras, sed etiam non posse te salutem consequi, nisi et ipse semper ad moriendum sis paratus. Ne enim indignum se esse putarent,

δηνεκῶς ἐστὴν αὐτῇ, μὴ ποτε καλέσεις αὐτὴν τὰ παῖδιά· οὐκ ἐστὶν οὐδείς, οὐ πατήρ, οὐ μήτηρ· ἀλλ' ὁ θεὸς δηνεκῶς ἐστὶν ἀναμένων, εἰ τίς ποτε καλέσειεν αὐτὸν τῶν οικειῶν, καὶ οὐδέποτε, καλεσάντων ἡμῶν ὧς δεῖ, παρήκουσε. διὰ τοῦτο φησὶν· **Ἐτι λαλοῦντός σου**· οὐκ ἀναμένει σε πληρῶσαι, καὶ εὐθέως ὑπακούω. Καλέσωμεν τοῖνον αὐτὸν ὡς κληθῆναι βούλεται. Πῶς δὲ ²¹ βούλεται; Ἀνέ, φησί, **πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διὰ τῶν στραγγαλίδος βιαιῶν συναλλαγμάτων, πᾶσαν συγγαστήν ἀδικον διάσπα. Διὰ τῶν πεινῶν τὸν ἄρτον σου· καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. Ἐάν ἴδῃς γυνῶν, περιβαλε, καὶ ἀπὸ τῶν οικειῶν τοῦ σπέρματός σου οὐκ ὑπερόψῃ. Τότε βρυθήσεται πρῶτον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ ἰμάτιά σου ταχὺ ἀνατελεῖ, καὶ προπορεύεται ἐμπροσθέν σου ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ θεοῦ περιστελεῖ σε. Τότε ἐπικυλίσθη με, καὶ εἰσακούσθημαί σου· ἔτι λαλοῦντός σου ἔρῳ, Ἰδοὺ ἀρείμι.** Καὶ τίς ταῦτα πάντα δύναται ποιῆσαι; φησί. Τίς δὲ οὐ δύναται; εἰπέ μοι. Τί γὰρ δυσχερὲς τῶν ἐρημνέων; τί δὲ ἐργώδες; τί δὲ οὐ βέβαιον; Οὕτω γάρ ²² ἐστὶν οὐχὶ δυνατὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ εύκολα, ὅτι πολλοὶ καὶ τὸ μέτρον τῶν ἐρημνέων ὑπερηκόντισαν, οὐκ ἀδίκῃ γραμματεῖα διασπῶντες· μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ βῆτα ἀποδυσάμενοι πάντα· οὐ στέγη καὶ τροπέη τοῦ πτωχοῦ δεχόμενοι, ἀλλὰ καὶ τῷ τοῦ σώματος ἰέρῳι, καὶ καμνόντες ὥστε αὐτοὺς διαθρέψαι· οὐ συγγενεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑλθροὺς εὐεργετοῦντες.

ς'. Τί δὲ ὧς καὶ δύσκολον τῶν ἐρημνέων; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ὑπέρβηθι τὸ ὄρος, διάβηθι τὸ πέλαγος, διάσκαψον πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, ἅσιτος διάμενε, σάκκον περιβαλοῦ· ἀλλὰ, Μετάδος τοῖς οικείοις ²³, μετάδος τοῦ ἄρτου, τὰ ἀδίκως συγκείμενα γραμματεῖα διάρρηξον. Τί τούτων εύκολότερον, εἰπέ μοι. Εἰ δὲ καὶ δύσκολα εἶναι νομίζεις, σκόπει μοι καὶ τὰ ἐπαθλα, καὶ ἐστὶ σοι βέβαιον. Καθάπερ γὰρ οἱ βασιλεῖς ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις πρὸ τῶν ἀγωνιζομένων στεφάνους καὶ βραβεῖα καὶ ἰμάτια συντιθέασιν, οὕτω δὲ [554] καὶ ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ τίθῃσι τῷ σταδίῳ τὰ ἐπαθλα, καθάπερ διὰ πολλῶν χειρῶν τῶν τοῦ Προφῆτου ρημάτων ἐκτείνων αὐτά. Καὶ οἱ μὲν βασιλεῖς, κἂν μυριάδες ὡς βασιλεῖς, ἄτε ἀνθρωποὶ ὄντες, καὶ εύποριαν δαπανωμένην ἔχοντες, καὶ φιλοτιμίαν ἀναλισκομένην, τὰ ὀλίγα πολλὰ φιλοτιμούνται δεῖξαι· οὐ καὶ ἐν ἑκάστῳ ἐκάστῳ τῶν διακόνων ἔγγιζοντες, οὕτως εἰσάγουσιν εἰς μέσον. Ὁ δὲ Βασιλεὺς ὁ ἡμέτερος τούναντιον ἅπαντα ὁμοῦ συμφορήσας, ἐπειδὴ σφόδρα ἐστὶν εύπορος, καὶ οὐδὲν πρὸς ἐπιβελῆν ποιῇ, οὕτως εἰς μέσον προτίθῃσι, ἅπερ ἐκταθέντα ἄπειρα ἐστὶ, καὶ πολλῶν δέσσεται τῶν κατεχουσῶν χειρῶν. Καὶ ἵνα μάθῃς τοῦτο, ἑκαστον αὐτῶν περισκόπει ²⁴ μετὰ ἀκριβείας. **Τότε βρυθήσεται, φησί, πρῶτον τὸ φῶς σου.** Ἄρα οὐ δοκεῖ σοι ²⁵ ἐν τι εἶναι τὸ δῶρον τοῦτο; Ἄλλ' οὐκ ἐστὶν ἐν· καὶ γὰρ πολλὰ ἔνδον ἔχει, καὶ βραβεῖα

²¹ δὲ] οὐν G. H. ²² γάρ] Sic. L. Ecl. cæteri δέ. ²³ τοῖς οικείοις] ἐκ τῆς οἰκίας Vien. τῆς οἰκίας, quod Savilio adrisit, diserte legitur in Ecl. ²⁴ περισκόπει] σκόπει G. H. περισκόπητον Vien. Ecl. p. p. φησί om. G. ²⁵ σοι deest in Edd. ²⁶ καὶ τὸ δαφνέες K. L. M. ²⁷ καὶ om. L. M. Ecl. ²⁸ ταχὺ L. M. Vien. Ecl. ²⁹ φῶς] καὶ φῶς G. καὶ πῶς L. Hæc καὶ τίς ποτε... φῶς non habent K. M. ³⁰ οὐλὰς] πῶς Ecl. τὰς πόλεις, τὰς βασιλικὰς σκηνάς L. ³¹ τῶν ποταμῶν G. Ecl. τὸν ποταμὸν M. ³² πολλὰ τὰ ὑπ.] τὰ πολλὰ ὑπ. L. τὰ παλᾶτα ὑπάρχει Ecl. ³³ Sic eod. et Ecl. συνεφρόνησεν Sav. Mor. συνεφρόνησεν, quæ Savilii conjectura erat, tacite recepit Montef. ³⁴ ἀναβαλλόμεθα G. K. οὐ βουλόμεθα (sic) L.

καὶ στεφάνους καὶ ἑτέρα ἐπαθλα. Καὶ εἰ βούλεσθε, λύσαντες δεῖξωμεν τὸν κλοῦτον ἅπαντα, καθὼς ἡμῖν οἶόν τέ ἐστι δεῖξαι· μόνον μὴ ἀποκάμῃτε. Καὶ πρῶτον μάθωμεν τί ἐστὶ, **βρυθήσεται.** Οὐδὲ γὰρ εἶπε, φανεῖται, ἀλλὰ, **βρυθήσεται**· τὸ ταχὺ καὶ δαφνέες ²⁸ ἡμῖν ἐμφαίνων, καὶ πῶς σφόδρα ἐπίεται τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, καὶ πῶς οὐδὲν τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ προελθεῖν, καὶ ἐπιγεταῖ, καὶ οὐδὲν ἐστὶ τὸ κυλῶν τὴν ἄρατον ρύμην· δι' ὧν ἁπάντων τὴν δαφνίαν αὐτῶν ἐνδείκνυται, καὶ τὸ ἀπειρον τῆς περιουσίας. Τί δὲ ἐστὶ, **πρῶτον;** Τούτ' ἐστὶν, οὐ μετὰ τὸ ἐν τοῖς πειρασμοῖς γενέσθαι, οὐδὲ μετὰ τὴν τῶν κακῶν ἐφοδόν, ἀλλὰ καὶ ²⁹ προφθάει. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν καρπῶν λέγομεν πρῶτον τὸ πρὸ τοῦ καιροῦ φανέν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τὸ ταχύν ³⁰ πάλιν ἐμφαίνων, οὕτως εἶπεν· ὥπερ ἄνω ἐλεγεν· **Ἐτι λαλοῦντός σου ἔρῳ, Ἰδοὺ ἀρείμι.** Ποῖον δὲ λέγει φῶς ³¹; καὶ τί ποτὲ ἐστὶ τοῦτο τὸ φῶς; Οὐ τοῦτο τὸ αἰσθητὸν, ἀλλ' ἕτερον πολλῶ βέλτιον, ὃ τὸν οὐρανὸν ἡμῖν δείκνυσιν, τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰ Χερουθίμ, τὰ Σεραφίμ, τοὺς θρόνους, τὰς κυριότητας, τὰς ἀρχάς, τὰς ἐξουσίας, τὸν στρατόπεδον ἁπάν, τὰς αὐλὰς ³² τὰς βασιλικὰς, τὰς σκηνάς. Ἄν γὰρ τοῦ φωτὸς ἐκεῖνου καταξιώθῃς, καὶ ταῦτα ὄνῃ, καὶ ἀπαλλαγῇς γενένης, καὶ τοῦ σκότους τοῦ ἰοδύλου, καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, καὶ τῶν θαυμάτων τῶν ἀλύτων, καὶ τῆς στενωγυρίας, καὶ τῆς θλίψεως, καὶ τοῦ σκότους τοῦ ἀφεγγοῦς, καὶ τοῦ διχοτομηθῆναι, καὶ τοῦ ποταμοῦ ³³ τοῦ πυρὸς, καὶ τῆς κατάρας, καὶ τῶν τῆς οὐδύνης χωρίων· καὶ ἀπελευσθῇ ἐνθα **Ἀπέδρα οὐδύνῃ καὶ λύπῃ**· ἐνθα πολλὴ ἡ χαρὰ, καὶ ἡ εἰρήνη, καὶ ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ τρυφή, καὶ ἡ εύφροσύνη· ἐνθα ζωὴ αἰώνιος, καὶ δόξα ἀβύρρητος, καὶ ἄλλοις ἀφραστον· ἐνθα αἰώνιος σκηνή, καὶ ἡ δόξα τοῦ Βασιλεῖος ἡ ἀπόρρητος, καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, Ἄ **ὄφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη**· ἐνθα ὁ νυμφὸν ὁ πνευματικὸς, καὶ αἱ παστάδες τῶν οὐρανῶν, καὶ αἱ παρθένοι αἱ τὰς φαιδράς ἔχουσαι λαμπάδας, καὶ οἱ τὸ ἐνδύμα τοῦ γάμου ἔχοντες· ἐνθα πολλὰ τὰ ὑπάρχοντα ³⁴ τοῦ δεσπότου, καὶ τὰ ταμεία τὰ βασιλικὰ. Εἶδες ἡλίκα τὰ ἐπαθλα, καὶ ὅσα διὰ μιᾶς ῥήσεως [555] ἐπεδείχθη, καὶ πῶς πάντα συνεφώρῃσεν ³⁵; Οὕτω καὶ τῶν ἑξῆς ῥήσεων ἐκᾶστην ἀναπτύξαντες, πολλὴν εύρήσομεν τὴν περιουσίαν, καὶ πέλαγος ἀχανές. **Ἐτι οὐν ἀναβαλλόμεθα ³⁶**, εἰπέ μοι, καὶ ὀκνησάμεν ἔλασιν τοὺς δεομένους; Μὴ, παρακαλῶ, ἀλλὰ κἂν πάντα ρῖψαι θέῃ, κἂν εἰς πῦρ ἐμβληθῇ, κἂν ἑξοφῶς κατατολμῇσαι, κἂν κατὰ μαγαζίων ἄλλεσθαι, κἂν ὅσιον παθεῖν, πάντα φέρωμεν εύκόλως, ἵνα τοῦ ἐνδόματος ἐπιτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ τῆς ἀπορρήτου δόξης ἐκεῖνης· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΕ΄.

Τότε ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· **Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι.**

α'. Τότε· πότε; Ὅτε ὁ Πέτρος εἶπεν, **Ἰλωὺς σοι, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο**· καὶ ἤκουσεν, **Ἰγῶγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ.** Οὐδὲ γὰρ ἠρέκει τῇ ἐπιτιμῇ μοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ περιουσίας βουλόμενος δεῖξαι τὴν τε τῶν παρὰ τοῦ Πέτρου ἐρημνέων ἀποπλαν, καὶ τὸ κέρδος· τὸ ἀπὸ τοῦ πάθους, φησί· **Σὺ μοι λέγεις, Ἰλωὺς σοι, οὐ μὴ**

ἔσται σοι τοῦτο· ἐγὼ δὲ σοι λέγω, ὅτι οὐ μόνον τὸ ἐμὲ κυλῶσαι καὶ τῷ ἐμῷ πάθει δυσχεραίνειν, ἐπιβλαβὲς σοι καὶ ὀλέθριον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ σωθῆναι δύνησθαι, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ἀποθανεῖν ἥς παρεσκευασμένος διαπαντός. Ἰνα γὰρ μὴ ἀνάξιον αὐτοῦ τὸ παθεῖν εἶναι νομίσωσιν, οὐ διὰ τῶν προτέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐπαγομένων αὐτοὺς παιδεύει τοῦ πράγματός τὸ κέρδος. Ἐν μὲν οὖν τῷ Ἰωάννῃ φησὶν· **Ἐάν πεσὼν ὁ κόκκος τοῦ σίτου εἰς τὴν γῆν· μὴ ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει**

ἐὰν δὲ ἀπεθάρη, πολὺν καρπὸν φέρει· ἐνταῦθα δὲ ἐκ περιουσίας αὐτὸ γυμνάζων, οὐκ ἐφ' αὐτοῦ προάγει τὸν λόγον μόνον τὸν περὶ τοῦ δεῖν ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἐκείνων. Τοσοῦτον γὰρ τοῦ πράγματος τούτου τὸ κέρδος, ὅτι καὶ ἐφ' ὧμὸν τὸ μὲν μὴ θέλει ἀποθανεῖν, δεινόν· τὸ δὲ ἔτοιμον εἶναι πρὸς τοῦτο, ἀγαθόν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν διὰ τῶν ἐξῆς θηλοῖ, τῶς δὲ ἐξ ἐνὸς αὐτὸ γυμνάζει μέρους. Καὶ ὅρα πῶς καὶ ἀκατανάγκαστον ποιεῖ τὸν λόγον. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι Κἂν βούλησθε, κἂν μὴ βούλησθε, δεῖ τοῦτο ὅμως παθεῖν· ἀλλὰ πῶς; *Εἰ τις θέλει δέσω μου ἐλθεῖν*. Οὐ βιάζομαι, οὐκ ἀναγκάζω, ἀλλ' ἕκατον κύριον τῆς ἐκταυτοῦ προαιρέσεως ποιῶ· διὸ καὶ λέγω, *Εἰ τις θέλει*. Ἐπὶ γὰρ ἀγαθὰ καλῶ, οὐχὶ ἐπὶ κακὰ καὶ ἐπαχθῆ, οὐκ ἐπὶ κολασιν καὶ τιμωρίαν, ἵνα καὶ ἀναγκάσω. Καὶ γὰρ αὐτὴ τοῦ πράγματος ἡ φύσις ἱκανὴ ἐφελκύσασθαι. Ταῦτα δὲ λέγων ἐπεσπάτο³⁸ μερίζων. Ὁ μὲν γὰρ βιάζόμενος ἀποτρέπει [556] πολλὰς· ὁ δὲ ἀφελὶ κύριον τὸν ἀκροατὴν εἶναι, μᾶλλον ἐφελκεται. Βίαις γὰρ δυνατότερον ὑπερπείσκει. Διὸ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν· *Εἰ τις θέλει*. Μεγάλα γὰρ ἐστὶ, φησὶν, ἃ δίδωμι ὅμιν ἀγαθὰ, καὶ τοιαῦτα, ὥς καὶ ἐπιτρέγειν ἐκόντας. Οὐδὲ γὰρ εἰ τις χροστὴν παρίηκε, καὶ θησαυρὸν προτίθει³⁹, μετὰ βίας ἐκάλεσεν ἄν. Εἰ δὲ εἰς ἐκεῖνα οὐ μετὰ βίας, πολλῶ μάλ·λον ἐπὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθὰ. Εἰ γὰρ μὴ ἡ τοῦ πράγματος φύσις πείθει σε δραπετεῖν, οὐδὲ λαθεῖν δεῖς εἶ, οὐδ' ἂν λάθης, εἴση καλῶς τὸ ληφθέν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναγκάζει ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ προτρέπει, φειδόμενος ἡμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐδόκουν πολλὰ διαθρολλεῖν, ἰδὲ⁴⁰ θορυβοῦμενοι πρὸς τὸ εἰρημῶν, φησὶν· Οὐ χρεῖα θορύβου καὶ ταραχῆς. Εἰ μὴ νομίζετε μυρίων ἀγαθῶν αἴτιον εἶναι τὸ εἰρημῶν, καὶ ἐφ' ὧμὸν συμβαίνειν, οὐ βιάζομαι, οὐδὲ ἀναγκάζω, ἀλλ' εἰ τις θέλει ἀκολουθεῖν, τοῦτον καλῶ. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο νομίζετε εἶναι τὴν ἀκολουθεῖν, ὃ ποιεῖτε νῦν ἐπόμενοι μοι. Πολλῶν ὅμιν δεῖ πόνων, πολλῶν κινδύνων, εἰ μέλλοιτε ὅπισθ μου ἵσταναι. Οὐ γὰρ δὴ, ὦ Πέτρε, ἐπειδὴ Ὑῖόν με ὡμολόγησας Θεοῦ, διὰ τοῦτο μόνον προσδοκᾷ ὀφείλεις στεφάνους, καὶ νομίζειν ἀρκεῖν εἰς σωτηρίαν σοι τοῦτο, καὶ ἀδείας λοιπὸν ἀπυλαεῖν, ὥς τὸ πᾶν ἐργασάμενος. Δύναμαι μὲν γὰρ, ὅτε Ὑῖός ὢν Θεοῦ, μηδὲ ἀρεῖναι σε πείραν τὸν δεινὸν λαθεῖν· οὐ βούλομαι δὲ διὰ σέ, ἵνα καὶ αὐτὸς τί⁴¹ συνειπενέγκῃς, καὶ δοκιμώτερος γένῃ. Οὐδὲ γὰρ εἰ τις ἀγωνοθέτης εἴη, καὶ φίλον ἀθλητὴν ἔχοι, βουλῆσθαι ἂν χάριτι αὐτὸν στεφανώσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν οὐκ ἐκείνων πόνων· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα, ἐπειδὴ αὐτὸν φιλεῖ. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς· οὐς μάλιστα φιλεῖ, τοὺς μάλιστα βούλεται καὶ οἰκοθεῖν εὐδοκίμειν, οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ βοηθείας μόνως. Ὅρα δὲ πῶς καὶ ἀνεπαχθῆ ποιεῖ τὸν λόγον. Οὐδὲ γὰρ εἰς αὐτοὺς περιίστησι μόνους⁴² τὰ δεινὰ, ἀλλὰ καὶ⁴³ κοινὸν τὸ δόγμα τῇ οἰκουμένῃ προτίθησι λέγων· *Εἰ τις θέλει*· κἂν γυνή, κἂν ἄνθρωπος, κἂν ἄρχων, κἂν ἀρχόμενος, ταύτην ἐρχέσθω τὴν ὁδόν. Καὶ δοκεῖ μὲν ἔν τι εἰρηκέναι, τρία δὲ ἐστὶ τὰ λεγόμενα· τὸ, *Ἀπαρηγόσθω*⁴⁴ αὐτόν, καὶ τὸ, *Ἀρπάτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ*, καὶ τὸ, *Ἀκολουθεῖτω μοι*· καὶ τὰ μὲν δύο συνέζευκται, τὸ δὲ ἓν καθ' αὐτὸ τίθεται. Ἀλλ' ἵστωμεν πρότερον τί ποτέ ἐστι τὸ ἀρνήσασθαι αὐτόν. Μάθωμεν πρότερον⁴⁵ τί ἐστὶν ἀρνήσασθαι ἕτερον, καὶ τότε εἰσώμεθα τί ποτέ ἐστιν ἀρνήσασθαι⁴⁶ αὐτόν. Τί οὖν ἐστὶν ἀρνήσασθαι ἕτερον; Ὁ ἀρνούμενος ἕτερον,

οἷον ἡ ἀδελφὸν, ἡ οἰκέτην, ἡ ὄντιναοῦν⁴⁷, κἂν μαστίζομενον ὢη, κἂν δισμοῦμενον, κἂν ἀπαγόμενον⁴⁸, καὶ ὅτι οὖν πάσχοντα, οὐ παρίσταται, οὐ βοηθεῖ, οὐκ ἐπιβήται, οὐκ ἵπταται, οὐκ αὐτὸν, πρὸς αὐτόν, ὅτε ἀπαξ ἀπαλλοτριωθείς [557] οὕτω τοῖνον βούλεται τοῦ σώματος ἀφαιρεῖν τὴν ἡμετέρου, ἵνα κἂν μαστίζωσι, κἂν ἐλαύνωσι, κἂν καίσι, κἂν ὅτι οὖν ποιῶσι, μὴ φεισώμεθα⁴⁹. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ φεισάσθαι. Ἐπεὶ καὶ οἱ πατέρες τότε φείδονται τῶν ἐγγόνων, ὅταν διδασκάλοις αὐτὰ παραδιδόντες, καλεῖσθαι αὐτῶν μὴ φείδασθαι. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς· οὐκ εἰπὶ *Μὴ φεισάσθω*⁵⁰ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπιτεταμένως, *Ἀπαρηγόσθω αὐτόν*· τουτέστι, Μηδὲν ἐχέτω κοινὸν πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἐκδιδόντος τοῖς κινδύνοις, τοῖς ἀγῶσι, καὶ ὡς ἑτέρου ταῦτα πάσχοντος, οὕτω διακρίσθω. Καὶ ὡς εἶπεν, Ἀρνήσασθω, ἀλλ', *Ἀπαρηγόσθω*· καὶ τῇ μῶν ταύτη προσθήκῃ πολλὴν πάλιν ἐμφανίσαν τὴν ὑπερβολήν. Καὶ γὰρ πλέον τοῦτο ἐκείνου ἐστὶ.

β'. *Καὶ ἀρπάτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ*. Τοῦτο ἐξ ἐκείνου γίνεταί. Ἰνα γὰρ μὴ νομίσῃς, ὅτι μέχρι ῥημάτων καὶ ὕδρων καὶ ὀνειδῶν δεῖ ἀπαρνήσασθαι αὐτόν, λέγει καὶ μέχρι πόσου ἀπαρνεῖσθαι αὐτόν δεῖ· τουτέστι, μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου ἐπινουεῖσθαι. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἀπαρνήσασθω αὐτόν, ἀλλ' ἐπινουεῖσθαι θάνατον ὀνειδῶν· καὶ ἐπὶ οὐκ ἀπαξ, οὐδὲ δις, ἀλλὰ διὰ παντός τὸ βίον τοῦτο δεῖ ποιεῖν. Διηνεκὸς γὰρ, φησὶ, περιέμειν τὸν θάνατον τοῦτον⁵¹, καθ' ἡμέραν ἔτοιμος ἔσο πρὸς σφαγὴν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ χρημάτων μὲν καταφύνησαν καὶ τρυφῆς καὶ δόξης, θανάτου δὲ οὐκ ὑπερέδον, ἀλλ' ἔδειταν κινδύνους· ἐγὼ, φησὶ, καὶ μέχρις αἵματος παλαεῖν τὸν ἀγωνιστήν⁵² βούλομαι τὸν ἐμὴν καὶ ἑως σφαγῆς τὸ σκάμματα γίνεσθαι· ὥστε κἂν θάνατον ὑπομείναι δεῖ, κἂν θάνατον τὸν ἐπινουεῖστον, καὶ θάνατον τὸν ἐπάρατον, κἂν ἐπὶ πονηρᾷ ὑπολήψῃ, πάντα γενναίως φέρειν⁵³, καὶ ταύτη μᾶλλον ἀγάλλεσθαι. *Καὶ ἀκολουθεῖτω μοι*. Ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶ καὶ πάσχοντα μὴ ἀκολουθεῖν, ὅταν μὴ δι' αὐτόν τις πάθῃ· (καὶ γὰρ λέγεται πολλὰ χαλεπὰ⁵⁴ πάσχειν, καὶ τυμωρούμεν καὶ γόητες⁵⁵) ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι ἀρκεῖ τὸν δεινὸν ἡ φύσις, προτίθησι τὴν ὑπόθεσιν τῶν δεινῶν. Τίς δὲ ἐστὶν αὕτη; Ἰνα ταῦτα ποιῶν καὶ πάσχων αὐτῷ ἀκολουθεῖ· ἵνα δι' αὐτόν πάντα ὑπομείνῃ· ἵνα καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἔχη. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο θηλοῖ τὸ, *Ἀκολουθεῖτω μοι*· ὥστε μὴ μόνον ἀνδρείαν τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς, ἀλλὰ καὶ σωφροσύνην, καὶ ἐπιεικειαν, καὶ πᾶσαν ἐπιδοκίμωσθαι φιλοσοφίαν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀκολουθεῖν ὡς χρεῖ, τὸ καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τὸ δι' αὐτόν πάντα πάσχειν. Εἰσὶ γὰρ οἱ τῷ διαβόλῳ ἀκολουθοῦντες καὶ ταῦτα πάσχειν, καὶ δι' ἐκείνον τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐκδιδόντες· ἀλλ' ἡμεῖς διὰ τὸν Χριστὸν, μᾶλλον δὲ δι' ἡμᾶς αὐτούς· ἐκείνου μὲν, ἵνα αὐτοὺς βλάψωσι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ· ἡμεῖς δὲ, ἵνα κερδησώμεν ἑκατέραν τὴν ζωὴν. Πῶς οὖν οὐκ ἐσγάτης βλακείας, μηδὲ τὴν αὐτὴν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐπιδοκίμωσθαι ἀνδρείαν, καὶ ταῦτα τοσοῦτους μέλλοντας⁵⁶ καρποῦσθαι στεφάνους; Καίτοιγε ἡμῶν μὲν καὶ ὁ Χριστὸς παρέστι βοηθῶν, [558] ἐκείνος δὲ οὐδεὶς. Εἶπε μὲν οὖν ἥβη καὶ τοῦτο τὸ ἐπίταγμα, ὅτι ἐπεμπεν αὐτοὺς λέγων· *Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλ-*

³⁸ ἐπεσπάτο Edd. ³⁹ Sic in codd. προτίθει Edd. Correxuit e suo cod. Editor Ben. 24. ⁴⁰ καὶ ἰδὲ G. K. M. ⁴¹ τι om. G. K. M. ἵνα τι καὶ αὐτός L. ⁴² μόνον K. L. ⁴³ καὶ om. M. Ep. p. p. προτίθησι G. M. inuitis Ep. et Interp. ⁴⁴ ἀπαρνήσασθαι et p. p. ἀρεῖ G. ⁴⁵ πρότερον om. G. H. K. ⁴⁶ τὸ ἀρνήσασθαι iidem. ⁴⁷ οἷον τινὰ om. G. M. invito Ep. ⁴⁸ Haec κἂν ἀπαγόμενον solus meorum habet L. ex quo codice, nisi fallor, in textum recepit Montef. Huic accedit Ep. qui post δισμοῦμενον sic pergit: κἂν ἐπὶ θανάτου ἀγόμενον, οὐ παρίσταται. Infra κἂν καίσι om. G. H. ⁴⁹ φειδόμεθα U. K. L. ⁵⁰ φεισάσθω G. Mox ἐκδόντω G. ⁵¹ ἀπαρνήσασθω... θανάτου ἀρπάτω τὸν θάνατον αὐτοῦ K. L. Alterum vertit Interp. ⁵² τοῦτον om. M. Etiam in Ben. drest, sed operaturum vitio. ⁵³ ἀναπαυίστην K. M. γίνεσθαι; τίνεσθαι; H. ⁵⁴ Εἰδεχάτω πάντα δεῖ γενναίως φ. δεῖ om. G. K. M. post φέρειν habet L. ⁵⁵ χαλεπὰ Sic Ep. χαλεπώτερα G. καὶ χαλεπώτερα H. ⁵⁶ μέλλοντες G. L.

quod talia pateretur, non prioribus tantum verbis, sed etiam sequentibus rei utilitatem docet. Apud Joannem quidem dicit: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; sin autem mortuum fuerit, multum fructum affert* (Joan. 12. 24. 25); hic vero copiosius rem tractans, non de se solum morte consummando loquitur, sed id etiam ad discipulos extendit. Tantum est enim rei lucrum, ut vobis ipsis, si mori nolitis, id damnosum vobis sit: contra vero, si ad illud bonum parati sitis. Sed hoc in sequentibus ostendit, interimque illud una ex parte examinat. Ac vide quomodo nullam imponat necessitatem. Neque enim dixit, Velitis, nolitis, id vos pati oportet: sed quomodo? *Si quis vult post me venire*. Non vim infero, non necessitatem inpono, sed unius ejusque arbitrio id relinquo: ideo dico, *Si quis vult*. Ad bona voco; non ad mala et onerosa, non ad supplicium et poenas, ut cogam. Nam ipsa rei natura potest ad id pertrahere. Ilac porro dicens magis alliciebat. Nam qui vim inferit, sæpe avertit; qui vero rem auditoris arbitrio relinquit, magis attrahit; potentior quippe est mitis rei expositio, quam violentia. Ideo dicebat ille, *Si quis vult*. Magna quippe sunt, inquit, quæ vobis offero bona, et talia, ut ad ea sponte curratur. Neque enim si quis aurum præberet, et thesaurum exponeret, cum violentia vocaret; si vero ad hæc sine violentia itur, multo magis ad cælestia bona. Nisi enim ipsa rei natura tibi persuadeat ut accurras, jam dignus non es qui accipias; neque, si acceperis, recte scias acceptæ rei pretium. Ideo non cogit Christus, sed hortatur, indulgens nobis. Quia enim multa insurrabant, ex illo dicto turbati, dicit illis: Non est opus turbatione et strepitu. Si non putatis id quod dixi, si vobis quoque contingat, innumerabilium bonorum esse causam, non vim infero, non cogo, sed eum qui sequi velit voco. Ne putetis autem sequi me, illud esse quod vos nunc facitis, cum me sequimini. Multis erit vobis opus laboribus, multis periculis si post me venturi sitis. Non enim, o Petre, quia nunc me Filium Dei confessus es, ideo tantum debes coronas exspectare, et putare id tibi esse ad salutem satis, atque tranquille postea degere, ac si totum perfeceris. Possum enim, utpote Dei Filius, te a malorum experimento eximere; nolo autem tui gratia, ut et ipse aliquid de tuo conferas, ac probator evadas. Neque enim agnoscere quis dilectum habens athletam, velit unquam illum ex mera gratia coronare, sed ex propriis id præstare cupit laboribus, ideoque maxime, quia ipsum diligit: sic et Christus quos maxime diligit, hos vult suo merito esse conspicuos¹, non autem ex sola sua ope. Vide autem quomodo orationem non onerosam proferat. Neque enim in illis tantum mala circumscribit, sed et commune toti orbi dogma exhibet dicens: *Si quis vult*, sive mulier, sive vir, sive princeps, sive subditus, hanc ingrediat viam. Videturque unum tantum dixisse, sed tria proponit: abnegare semetipsum, tollere crucem suam,

¹ Alii, esse beatos.

et ipsum sequi; duo autem conjuncta sunt, tertium solum proponitur. Sed primo videamus quid sit abnegare semetipsum. Prius discipulus quid sit abnegare alterum, et tunc sciemus quid sit abnegare semetipsum. Qui abnegat alterum, sive fratrem, sive servum, sive alium quempiam, etsi flagellatum viderit, etsi vinctum, etsi ad mortem abductum, etsi quidvis aliud patientem, non adest, non auxiliatur, non animo frangitur, non ejus causa patitur, utpote qui ab eo abalienatus sit. Sic itaque vult nos nullo modo corpori parcere, ut sive flagellent, sive pellant, sive urant, sive aliud quidvis faciant, non nobis parcamus. Illud enim est parcere. Nam etiam patres filiis tunc maxime parcunt, cum magistris tradentes, mandant ne parcant eis. Ita et Christus: non dixit ne parcat sibi, sed quod gravius est, *Abneget semetipsum*: id est, Nihil cum seipso commune habeat, sed periculis se dedat et certaminibus, atque ita sit affectus, ut si alius id pateretur. Nec dixit, *Neget*, sed, *Abneget*; hoc parvo additamento vim magnam dictioni affert. Nam abnegare multo plus est quam negare.

2. *Et tollat crucem suam*. Hoc ex illo sequitur. Ne putes enim, ad verba usque tantum et contumelias et opprobria abnegare seipsum oportere: dicit quousque abnegare semetipsum oporteat; id est, usque ad mortem, et mortem turpis-imam. Idcirco non dixit, *Abneget semetipsum usque ad mortem*, sed, *Tollat crucem suam*, turpissimam mortem declarans; et quod non semel, aut bis, sed per totam vitam id faciendum sit. Perpetuo, inquit, hanc mortem circumferas, et quotidie ad necem paratus sis. Quia enim multi opes contempserunt et voluptatem et gloriam, mortem vero non spreverunt, at timerunt pericula: ego, inquit, athletam meum volo ad mortem usque pugnare, et certamina ad sanguinem usque peragi. Itaque si mortem obire oporteat, et mortem turpissimam, mortemque execrandam, etiamsi, pro prava quadam suspitione, omnia oportet fortiter ferro, et ideo maxime exsultare. *Et sequatur me*. Quia enim fieri potest ut qui patitur non sequatur Christum, cum non patitur propter ipsum (nam latrones, sepulcrorum expilatores et præstigiatores multa et graviora patiuntur), ne putes, sufficere ipsam malorum naturam, causam malorum addit. Quænam illa est? Ut hæc agens et patiens ipsum sequaris; ut propter ipsum omnia patiaris, et reliquas virtutes obtineas. Nam id significat illud, *Sequatur me*; ita ut non modo fortitudinem in ærumnis, sed et continentiam, æquitatem, omnemque philosophiam exhibeas. Illud enim est ut oportet sequi: et alias curare virtutes, et propter ipsum omnia pati. Sunt enim qui diabolum sequuntur, et hæc patiuntur, et propter illum animas suas produnt; sed nos propter Christum, imo propter nos ipsos. Illi, ut sibi ipsis et hic et illic noceant; nos, ut utramque vitam lucremur. Quomodo ergo non summi fuerit ignavia non tantam fortitudinem exhibere, quantam ii qui pereunt exhibent, et hæc, cum tot coronis donari debeamus? Atqui nobis adest Christus auxiliator, illis nemo. Hoc porro præceptum man-

davit, cum misit eos dicens : *In viam gentium ne abieritis. Mitto enim vos sicut oves inter lupos. Et ad principes et reges ducemini* (Matth. 10. 5. 16. 17); nunc autem illud gravius et acrius expressit. Tunc enim mortem tantum dicebat; hic vero etiam crucis mentionem fecit, et crucis perpetuæ: nam ait, *Tollat crucem suam*; id est, *Ferat semper, et portet*. Illud porro facere solebat ubique, non ab initio et exordio, sed sensim et paulatim majora præcepta inducens, ut auditores rei gravitate turbarentur. Deinde, quia id quod dictum fuerat, durum esse videbatur, vide quomodo in sequentibus leniat illud, ponatque præmia sudores superantia; neque præmia tantum, sed nequitiae supplicia: in quibus magis versatur, quam in aliis, quoniam non ita bonorum dona, ut poenarum comminationes, multos ad sanam mentem reducere solent. Animadvertite porro quomodo hinc incipiat et in idipsum desinat. 25. *Quicumque enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: quicumque perdidit animam suam propter me, inveniet eam*. 26. *Quid enim prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Id est: Non quod vobis non parcam, imo maxime parcens hæc præcipio. Nam qui parit filio suo, perdit illum; qui non parit, servat eum. Quod etiam sapiens quidam dicebat: *Si percusseris filium tuum virga, non morietur: nimiam autem ejus a morte eripies* (Prov. 23. 14); ac rursum, *Qui refrigerat filium suum, ligabit vulnera ejus* (Eccli. 30. 4): hoc etiam in exercitu fit. Nam si dux parcens militibus, intus jubeat semper manere, tam milites quam alios simul corrumpit. Ne igitur etiam vobis illud contingat, inquit, oportet vos perpetuam ad mortem esse paratos. Nam et grave bellum mox excitabitur: ne ergo intus sedeas, sed exi et pugnato; si in acie cecideris, tunc vitam invenies. Nam si in hisce bellis sensilibus, qui promptus et paratus ad caedem est, hic præclarus inter cæteros et invictus habetur, inimicis formidolosus est, quamquam si moriatur, non possit eum Imperator suscitare, pro quo arma cepit: multo magis in hisce bellis, ubi spes resurrectionis habetur, qui animam suam ad mortem exponit, inveniet eam: primo, quia non cito vincetur; secundo, quia etsi ceciderit, ad meliorem vitam perducat eam.

3. Deinde quia dixit: *Qui vult animam suam salvam facere, perdet eam, et quicumque perdet, salvabit*: hic et illic salutem et perditionem posuit, ne quis utramque vel perditionem vel salutem æqualem esse putet, sed clare discat, tantum esse illam inter et hanc salutem discrimen, quantum inter perditionem et salutem; et ex contrariis hæc ita comprobatur: *Quid enim prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* Viden' quomodo salus contra jus fasque comparata, et perditio est, et omni perditione deterior, utpote quæ sit insanabilis, quod nihil sit ultra, quo ea possit redimi? Nec dicas, inquit, animam suam seivasse qui talia

pericula evaserit; sed cum anima ejus pone etiam totum orbem. Quid hinc plus habebit illa perdita? Dic enim mihi, si famulos tuos videres in deliciis esse, teque in extremis malis, an quia dominus es, hinc quidpiam te lucrari putares? Nequaquam. Hoc ipsum de anima cogita, cum carne in deliciis et divitiis agente, illa futuram perniciem exspectat. *Quam autem dabit homo commutationem pro anima sua?* Rursus eadem in re insistit. Num aliam, inquit, animam habes, quam des pro anima tua? Pecunias enim si perdidideris, alias pro amissis potes supplere; itemque si domum, si servos, si quamvis aliam possessionem: animam vero si perdidideris, aliam non poteris dare animam: sed etiamsi mundum habeas, etiamsi rex orbis sis, nec si omnia quæ in orbe sunt, imo nec si ipsum orbem poneress, posses vel animam unam redimere. Ecquid mirum si in anima ita sit, cum et in corpore idipsum perspicere liceat? Etiamsi mille diadematis insignitus esses, si corpus haberes morbidum et incurabile, non posses, toto regno in mercedem dato, sanitatem corporis restituere, etiamsi mille corpora adjiceres, urbes atque pecunias. Sic etiam de anima cogita; imo multo magis de anima, omnibusque aliis relictis, operam totam in illam conferas.

4. *Ad eos qui salutem animæ negligunt. Gloria et substantia una Patris et Filii.* — Ne itaque de alienis sollicitus, teipsum et tua negligas: id quod nunc omnes faciunt, similes iis qui in metallis laborant, qui nihil utilitatis vel divitiarum ex hoc labore carpunt; sed multum detrimenti, quoniam frustra periclitantur et pro aliis periclitantur, nihil ex sudoribus et ex morte, quam plerumque obeunt, fructus referentes. Hos multi nunc imitantur, qui aliis divitias querunt; imo his miseres sunt, quod post tot labores gehenna nos expectet. Illis enim sudorum finem mors affert: nobis autem initium mille malorum mors est. Quod si dicas, te divitem tuis frui laboribus, ostende animam lætam et hilarem, et tunc id credam. Omnium quippe quæ in nobis sunt princeps est anima: quod si corpus illa tabescente pinguescit, nihil tibi utilitatis affert illa abundantia: sicut enim ancilla lætante, nihil ad heram pereuntem ancillæ prosperitas affert, nec quid confert vestium ornatus ad carnis infirmitatem; sed rursum dicet tibi Christus: *Quam dabit homo commutationem pro anima sua?* præcipitque tibi semper, ut ad illam servandam verseris, illamque cures solam. Postquam igitur his verbis terrorem incussit, bonorum promissione consolatur, his verbis: 27. *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris cum sanctis angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera ejus*. Viden' quomodo gloria sit una Patris et Filii? Quod si gloria una, manifestum est substantiam quoque unam esse. Nam si in substantia una, differentia est gloriæ (Alia quippe est gloria solis, alia gloria lunæ, alia gloria stellarum: stella enim a stella differt in gloria [1 Cor. 15. 41], et tamen una est substantia), quomodo eorum, quorum gloria una est, substantia diversa esse

θητε· (Ἀποστείλω γὰρ ὑμῖς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων, φησί· καὶ, Ἐπὶ ἡμετέρας καὶ βασιλεῖς ἀχούσας)· νυνὶ δὲ ἐπιτεταμένως μᾶλλον καὶ αὐστηρότερον. Τότε μὲν γὰρ θάνατον εἶπε μόνον· ἐνταῦθα δὲ καὶ σταυροῦ ἐμνημόνευσεν, καὶ σταυροῦ διηγεοῦς. Ἀράτω γὰρ, φησί, τὸν σταυρὸν αὐτοῦ· τούτῃ, Βασιζέτω διηγεῖσθαι, καὶ φερέτω. Καὶ τοῦτο ποιεῖν εἴωθε πανταχοῦ, οὐκ ἐξ ἀρχῆς, οὐδὲ ἐκ προοιμίων, ἀλλ' ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν τὰ μεζύονα τῶν παραγγελμάτων εισάγων, ἵνα μὴ ξενίζονται οἱ ἀκούοντες. Εἶτα, ἐπειδὴ σφοδρὸν ἐδόκει εἶναι τὸ εἰρημένον, ὅρα πῶς αὐτὸ διὰ τῶν ἐξῆς παραμυθεῖται, καὶ τίθησιν ἐπαθλὰ ὑπερβάλλοντα τοῖς ἰδρώτας· καὶ οὐκ ἐπαθλὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς κακίας ἐπιχειρα. Καὶ γὰρ τούτοις ἐνδιατρίβει μᾶλλον, ἢ ἐκείνοις· ἐπειδὴ περ οὐχ οὕτως ἢ τὸν ἀγαθὸν δόσεις, ὡς ἡ τῶν αὐστηρῶν ἀπειλὴ τοῖς πολλοῖς σφραγιστὴν εἴωθε. Σκόπει γοῦν πῶς καὶ ἐντεῦθεν ἀρχεται, καὶ εἰς τούτου τελευτᾷ. Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει, φησὶν, αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἔσται ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτήν. Τί γὰρ ὡφελήθηται ἄνθρωπος, ἂν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐκ ἀφαιδύνομὺν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα φειδόμενος, ταῦτα ἐπιτάττει. Καὶ γὰρ ὁ φειδόμενος τοῦ παιδίου αὐτοῦ, ἀπολλύσιν αὐτό· ὁ δὲ μὴ φειδόμενος, διασώζει. Ὁ καὶ τις σφοδρὸς ἔλεγεν, ὅτι Ἐάν παίσῃς τὸν υἱόν σου ῥάβδῳ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ· τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου ῥύσῃ· καὶ πάλιν, Ὁ περιψύχων τὸν υἱόν αὐτοῦ, καταθήσει τρυφήματα αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ στρατοπέδῳ γίνεται. Ἄν γὰρ ὁ στρατηγός, φειδόμενος τῶν στρατιωτῶν, ἐνδον καλεῖται μένειν διαπαντός, καὶ τοὺς ἐνδον αὐτοῖς προσάπολει. Ἰν' οὖν μὴ καὶ ἐφ' ὧμῶν τοῦτο συμβαίη, φησὶ· Δεῖ πρὸς τὸν διηγεῖσθαι θάνατον ὅμας παρατετάχθαι. Καὶ γὰρ καὶ νῦν πόλεμος ἀναβρίπτεισθαι μέλλει χαλεπός. Μὴ τοίνυν καθίσας ἐνδον, ἀλλ' ἐξέρρου καὶ πολέμῳ· κἂν πέσῃς ἐν τῇ παρατάξει, τότε ἐξήσας. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν πολέμῳ ὁ παρατεταγμένος εἰς σφαγὴν, οὗτος τῶν ἄλλων εὐδοκιμώτερος καὶ ἀνάλωτος μᾶλλον, καὶ τοῖς πολέμοις φοβερώτερος, καίτοιγε μετὰ θάνατον οὐκ ἰσχύοντος αὐτὸν ἀναστήσαι τοῦ βασιλέως, ὑπὲρ οὗ τὰ ὅπλα τίθενται· πολλοὶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πολέμων τούτων, ὅτε καὶ ἀναστάσεως ἐλπιδες τοσαῦται, ὁ προσβαλλόμενος εἰς θάνατον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εὐρήσει αὐτήν· ἐνὶ μὲν τρέφῳ, ὅτι οὐ ταχέως ἀλώσεται· δευτέρῳ δὲ, ὅτι κἂν πέσῃ, ἐπὶ μεζύονα αὐτοῦ χειραγωγῆσει ζωὴν.

γ'. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι Ὁ θέλων σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν, ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ, σώσει, χάσει σωτηρίαν καὶ ἀπώλειαν, καὶ ἐνταῦθα σωτηρίαν καὶ ἀπώλειαν τίθειεν· ἵνα μὴ νομίσῃ τις ἴσῃ εἶναι τὴν ἀπώλειαν ταύτην χάσειν, καὶ τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ μάθῃ σαφῶς, ὅτι τοσοῦτον ἐκείνης τῆς σωτηρίας καὶ [559] ταύτης τὸ μέσον, ὅσον ἀπωλείας καὶ σωτηρίας· καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων καθάπαξ ἐπάγει ταῦτα κατασκευάζων. Τί γὰρ ὡφελείται ἄνθρωπος, φησὶν, ἂν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; Εἶδε; πῶς ἡ παρὰ τὸ δέον αὐτῆς σωτηρία, ἀπώλεια, καὶ ἀπώλεια ἀπάσης χειρὸς, ὅτε καὶ ἀνάτως οὕσα, τῷ μηδὲν εἶναι λοιπὸν

τὸ ἐξυνοούμενον αὐτήν; Μὴ γὰρ μοι λέγε τοῦτο, φησὶν, ὅτι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔσωσεν ὁ κινδύνους διαφυγὼν τοὺς τοιούτους, ἀλλὰ μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὅς καὶ τὴν οἰκουμένην ἄπασαν, καὶ εἰ τὸ πλέον ἐντεῦθεν αὐτῷ ἐκείνης ἀπολλυμένης; Εἰπέ γὰρ μοι, εἰ τοὺς οἰκέτας ἴδοις τοὺς σοὺς ἐν τρυφῇ, σαυτὸν δὲ ἐν κακοῖς ἐσχάτοις, ἄρα κερδανεῖς ἐκ τοῦ δεσπότης εἶναι τι; Οὐδαμῶς. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λογίζου, ὅταν τῆς σαρκὸς τρυφώσης καὶ πλουτούσης, αὕτη τὴν μέλλουσαν ἀπώλειαν ἀναμνήνῃ. Τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Πάλιν ἐπιμένει τῷ αὐτῷ. Μὴ γὰρ ἐτέραν ψυχὴν ἔχεις δοῦναι ἀντὶ ψυχῆς; φησὶ. Χρήματα μὲν γὰρ ἂν ἀπολέσῃς, δυνήσῃ δοῦναι χρήματα· κἂν οἰκίαν, κἂν ἀνδράποδα, κἂν οἷον ἔτερον τῶν κτημάτων· ψυχὴν δὲ ἂν ἀπολέσῃς, ἐτέραν οὐ δυνήσῃ ἐπιδοῦναι ψυχὴν· ἀλλὰ κἂν τὸν κόσμον ἔχῃς, κἂν βασιλεὺς τῆς οἰκουμένης ᾖ, οὐχ οὕτως ἐσθ' ἡ τῆς οἰκουμένης πάντα καταβαλλὼν μετὰ τῆς οἰκουμένης αὐτῆς, ψυχὴν ἀγοράται μίαν. Καὶ τί θαυμαστὸν εἰ ἐπὶ ψυχῆς τοῦτο συμβαίνει; Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ σώματος τοῦτο γινόμενον ἴδοι τις ἂν. Κἂν μυρία διαδήματα περικείμενος ᾖ, σῶμα δὲ ἔχῃς ἐπινοσον φύσει καὶ ἀνάτως ἔχον, οὐ δυνήσῃ, κἂν τὴν βασιλείαν ἄπασαν ἐπιδῷς, τὸ σῶμα διηρθῇται τοῦτο, κἂν μυρία σῶματα προσθῇς, καὶ πόλεις, καὶ χρήματα. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λογίζου· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον ἐπὶ τῆς ψυχῆς· καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἀφείλῃ, εἰς ταύτην ἄπασαν ἀνάλυσεν τὴν σπουδὴν.

δ'. Μὴ δὲ τῶν ἄλλοτριῶν φροντίζων, ἀμέλει σαυτοῦ καὶ τῶν σῶν· ὁ νῦν ἅπαντες ποιῶσιν, ἐοικότες τοῖς τὰ μέταλλα ἐργαζομένοις. Οὐδὲ γὰρ ἐκείνοις ὄφελος τῆς ἐργασίας ταύτης, οὐδὲ τοῦ πλούτου· ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ βιάθος, ὅτι τε κινδυνεύουσιν εἰλῆ, καὶ ὅτι ἐτέροις κινδυνεύουσιν, οὐδὲν ἐκ τῶν ἰδρώτων ἐκείνων καὶ τῶν θανάτων καρποῦμενοι. Τοῦτους καὶ νῦν εἰσι πολλοὶ οἱ μιμούμενοι, οἱ ἐτέροις μεταλλεύοντες πλοῦτον· μᾶλλον δὲ καὶ τούτων ἀθλιώτεροι, ὅσοι καὶ γένενα ἡμᾶς ἀναμένει μετὰ τοὺς πόνους τούτους. Ἐκείνους μὲν γὰρ ἴσῃσι τῶν ἰδρώτων ἐκείνων ὁ θάνατος· ἡμῖν δὲ ἀρχὴ μυρίων κακῶν ὁ θάνατος γίνεται. Εἰ δὲ λέγοις, ὅτι ἀπολαύεις τῶν σῶν πόνων πλοῦτον, δεῖξον τὴν ψυχὴν εὐφρανθεῖσαν, καὶ τότε πεῖθουμι. Τῶν γὰρ ἐν ἡμῖν κυριώτερον ἡ ψυχὴ. Εἰ δὲ τὸ σῶμα παίνεται, τῆς ἐκείνης οὐδὲν αὕτη πρὸς σὲ ἡ εὐθηνία· ὡς περ οὖν τῆς δουλῆς εὐφραϊνομένης, οὐδὲν πρὸς τὴν δέσποιναν ἀπολλυμένην ἢ τῆς θεραπευτῆρος ἐυημερία, οὐδὲ ἡ [560] τῆς στολῆς εὐκοσμία πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς ἀσθένειαν· ἀλλ' ἐρεῖ σοι πάλιν ὁ Χριστός· Τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Ἄνω καὶ κάτω περὶ ἐκείνων σε στρέφεσθαι κελεύων, καὶ αὐτῆς μόνῃς ποιεῖσθαι λόγον. Φυδῆσας τοίνυν ἐντεῦθεν, καὶ ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν παραμυθεῖται. Μέλλει γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, φησὶν, ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγίων· ἀγγέλων αὐτοῦ, καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Εἶδες πῶς δόξα μία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ; Εἰ δὲ δόξα μία, εὐδῆλον ὅτι καὶ οὐσία μία. Εἰ γὰρ ἐν οὐσίᾳ μὴ διαφορὰ δόξης (Ἄλλη γὰρ δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ, καίτοι μὴ οὐσίας οὐσίας), πῶς ἂν ὦν ἡ δόξα μία, ἡ οὐσία ἐτέρα νομισθεῖ; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ἐν δόξῃ τοιαύτῃ οἶα

⁵⁷ ἀποστελῶ K. M. p. φησὶ deest in Edd. ⁵⁸ βασιζέτω, φερέτω διηγεῖσθαι K. L. M. ⁵⁹ γοῦν δὲ G. H. Mox φησὶ om. K. post θέλῃ collocant L. M. ⁶⁰ τὴν ψ. αὐτοῦ K. L. M. p. p. ὡφελείται L. M. ⁶¹ τὴν δὲ ψ. αὐτοῦ ζ. K. L. M. Cum his codd. conspirat unus Mosq. ⁶² ὑπὲρ om. M. 2 Mosq. ⁶³ προσάπολει G. H. p. p. ἐφ' ὧμῖν H. ἐφ' ἡμῖν G. ⁶⁴ καθῆσο L. M. ⁶⁵ καὶ ἀν. μᾶλλον καὶ ἀν. ἐστι G. H. p. p. φοβερώτερος iidem. ⁶⁶ χεῖρον K. L. M. p. p. οὕσα om. K. M. ⁶⁷ ἄπασαν add. κερδανεῖ H. ὅς ἐστι καὶ τὴν οἰκ. ἀπ. ὅτι κερδανεῖ M. ⁶⁸ ἀν ἀπολέσῃς ἀπολλύς L. ὁ ἀπολλύς Ep. ⁶⁹ λέγεις Edd. Deinde ἀπολαύσεις K. et τῶν πόνων τῶν σῶν K. L. M. ⁷⁰ εὐθηνία Sic G. K. M. [lacuna hic habet L.] rerum copia Ge. Edebatur εὐθυμία. ⁷¹ ἄγιων om. K. L. M. ⁷² τα ἔργα Sic Mosq. τὴν πρᾶξιν K. L. M. τὰ ἔργα καὶ τὴν πρᾶξιν G. ⁷³ νοηθεῖ L. Optativum νομῶ: θέλῃ de meo dedi pro eo quod in Edd. et codd. legitur, νομίζω.

ὁ Πατήρ, ἵνα πάλιν ὡς παραλλαγὴν τινα ὑποπτεύσῃς· ἀλλὰ τὸ ἀπηκριβωμένον δεικνύς, Ἐν αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ δόξῃ, φησὶν, ἤξει, ὡς μίαν αὐτὴν ὑποπτεύεσθαι καὶ τὴν αὐτὴν. Τί τοίνυν φοβῇ, Πέτρε, φησὶ, θάνατον ἀκούων; Τότε μὲ γὰρ ὅτε ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρός. Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν δόξῃ, καὶ ὑμεῖς. Οὐδὲ γὰρ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ὑμέτερα· ἀλλ' ἐτέρα τις ὁμᾶς διαδέχεται λήξις ἀρπίνων. Ἄλλ' ὅμως εἰπὼν τὰ χρηστά, οὐκ ἔστι μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ τὰ φοβερά ἀνέμιξε, τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο εἰς μέσον ἀγαγὼν, καὶ τὰς εὐθύνας τὰς ἀπαραιτήτους, καὶ τὴν ψῆφον τὴν ἀδέκαστον, καὶ τὴν κρίσιν τὴν ἀνεξάπαστην. Οὐ μὴν ἀφῆκε σκυθρωπὸν μόνον φανῆναι τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ χρηστάς ἀνέμιξεν ἐλπίσιν. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, Τότε κολάσει τοὺς ἡμαρτηκότας, ἀλλ', Ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ ἔλεγεν οὐχὶ τοὺς ἡμαρτηκότας κολάσεως ἀναμνησκῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατωρθωκότας βραβεύων καὶ στεφάνων. Ἄλλ' αὐτὸς μὲν ὡς, ἵνα καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας ἀνακηρύσσῃται, ταῦτα εἰρήκεν· ἐγὼ δὲ φρίττω αἰ ταῦτα ἀκούων· οὐ γὰρ εἰμι τῶν στεφανουμένων. Οἶμαι δὲ καὶ τέτρους ἡμῶν κοινωνεῖν τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας. Τίνα γὰρ οὐχ ἱκανὸν τοῦτο πτοῆσαι τὸ ῥῆμα, εἰς τὸ συνειδὸς εἰσελθόντα τὸ ἑαυτοῦ, καὶ ποιῆσαι φρίττειν, καὶ πείσαι ὅτι σάκκου ἡμῶν χρεῖα, καὶ νηστείας ἐπιτεταμένης μάλλον, ἢ τῷ ὀσμῷ τῶν Νινευιτῶν; Οὐ γὰρ ὑπὲρ καταστροφῆς πόλεως καὶ τῆς κοινῆς τελευτῆς ὁ λόγος ἡμῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς κολάσεως τῆς αἰωνίου, καὶ τοῦ πυρὸς τοῦ μη σβεννυμένου.

ε'. Διὸ καὶ τοὺς τὰς ἐρήμους κατειληφότες μοναχοὺς ἐπαινῶ καὶ θαυμάζω, τῶν τε ἄλλων ἔνεκεν, καὶ διὰ ταύτην τὴν ῥῆσιν. Ἐκεῖνοι γὰρ μετὰ τὸ ἀριστοποιήσασθαι, μάλλον δὲ μετὰ τὸ δειπνῶν (ἄριστον γὰρ οὐκ ἴσασι ποτε· καὶ γὰρ ἴσασιν ὅτι πένθους ὁ παρὼν καιρὸς καὶ νηστείας) μετὰ τὸ δειπνῶν τοίνυν λέγοντές τινας εὐχαριστηρίους ὕμνους· εἰς τὸν Θεόν, καὶ ταύτης μέμνηνται τῆς φωνῆς. Καὶ εἰ βούλεσθε καὶ αὐτῶν ἀκούσαι τῶν ὕμνων ὡς, ἵνα καὶ αὐτοὶ λέγῃτε συνεχῶς, [561] πᾶσαν οὖν ἀπαγγέλω τὴν ὁδὸν ἐκείνῃ τὴν ἱερὰν. Ἐχει τοίνυν τὰ ῥήματα αὐτῆς οὕτως· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ τρέφει με ἐκ νεότητός μου, ὁ διδούς τροφὴν πάσῃ σαρκί· πλήρωσον χαρὰς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μετ' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ κράτος, σὺν ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι, Ἄγιε, δόξα σοι, Βασιλεῦ, ὅτι ἔδωκας ἡμῖν βρώματα εἰς εὐφροσύνην. Πλήσων ἡμᾶς Πνεύματος ἀγίου, ἵνα εὐρεθώμεν ἐνώπιόν σου εὐαρεστήσαντες, μὴ ἀλογυνόμενοι, ὅτε ἀποδίδως ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Πάντα μὲν οὖν ἄξιον αἰετᾶσαι τὸν ὕμνον τοῦτον, μάλιστα δὲ τοῦτ' ἐπὶ τὸ τέλος. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τράπεζα καὶ ἡ τροφὴ διαχέειν εἰσθε καὶ βαρύνειν, καθάπερ τινὰ χαλινὸν τὴν ῥῆσιν ταύτην ἐπιτιθέασι τῇ ψυχῇ, παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀνέσεως τοῦ καιροῦ τῆς καρπείας· αὐτὴν ἀναμνησκόντες. Ἐμαθὼν γὰρ τί ἔπαθεν Ἰσραὴλ ἀπὸ τραπέζης πολυτελοῦς. Ἐφαγε γὰρ, φησὶ, καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπελάττεισεν ὁ ἡραπῆμνος. Διὸ καὶ Μωδῆς ἔλεγε· Φαγὼν καὶ πίνων καὶ ἐμπλησθὲν, μνησθήσεται Κύριον τοῦ Θεοῦ σου. Μετὰ γὰρ ἐκείνῃ τὴν τράπεζαν τὰ παράνομα αὐτοῖς ἐτολμήθη ὡς, ἵνα μὴ πάλιν ἡ. λ. τὴν πράξιν] Sic mei et Mosq. τὰ ἔργα Edd. τῆς om. bis M. ἀλλ' ὑπὲρ καλ. καὶ πυρὸς αἰωνίου (caeteris omissis) L. τὸν ὕμνον (sic) M. τὸν ὕμνον Mor. Ben. εἰ... μου] ἡμᾶς... ἡμῶν L. et corr. K. ὡς εὐαρεστούντες καὶ μὴ H. ὅτε] ὅταν G. K. M. ὡς ἀμνησκόντες L. M. ὡς ἀμνησκόντες (7) Montef. ὡς φησὶ om. H. ἐπαχύνθη] ἐνεπλήσθη L. καὶ] μηδὲ H. καὶ om. K. L. γὰρ] add. καὶ H. καρποῦσθαι L. ποιεῖν H. K. πᾶσαν φροντίδα ἀποδ. καὶ μ. β. Edd. invitis codd. et Interp. τῆς] τῶν τῆς G. K. M. ἀπάτης] ἀπάντων K. ἑαυτοῦς] Sic H. L. Ge. vulgo αὐτοῦς. Edd. ἐνδεδμεμένους. Savilius legendum putat ἐνδεδμεμένους. Verum omnia exemplaria ἐνδεδμεμένους habent. Montef. ἐνδεδμεμένους habent e meis G. H. K. [necnon Reg. 688.] in eo/uti Ge. νοσούντας] Sic K. L. M. Ge. caeteri φρονούντας. δὴ] add. καὶ G. Mox προτιθεῖς L.

τότε ἐκεῖνα τολμήματα. Σκόπει τοίνυν καὶ σὺ, μὴ τὸν τὸν τι πάθος. Κἂν γὰρ μὴ λίθῳ θύσῃς, μηδὲ χρυσῷ καὶ ὡς πρὸβαρα καὶ μότρους, σκόπει μὴ θυμῷ θύσῃ τὴν σαυτοῦ ψυχὴν, μὴ πορνεύῃς θύσῃς τὴν σωτηρίαν τὴν σὴν, μὴ ἐτέρους τοιοῦτος πάθῃ. Διὰ γὰρ τοι τοῦτοι ἐκεῖνοι τοὺς κρημνοὺς ἐσδοκότες τούτους, τραπίζε ἀπολαύσαντες, μάλλον δὲ νηστείας (καὶ γὰρ ἡ τράπεζα αὐτῶν νηστεία), τοῦ φοβεροῦ δικαστηρίου καὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἑαυτοὺς ἀναμνησκουσιν. Εἰ δὲ ἐκεῖ οἱ καὶ νηστείας, καὶ χαμευνίας, καὶ ἀγρυπνίας, καὶ σάκκου, καὶ μυρίους ἑαυτοὺς σφραγίζοντες, ἐπὶ ταύτης δέονται τῆς ὑπομνήσεως· τότε δυνησόμεθα ἡμεῖς ἐπεικὺς εἶναι, οἱ τραπέζας παρατιθέντες μυρία ναυῶν φερούσας, καὶ μηδὲ ὅλως εὐχόμενοι, μήτε ἐν ἀρχῇ μήτε ἐν τέλει; Διόπερ ἵνα τὰ ναυῶνα ταῦτα λύσωμεν τὸν ὕμνον ἐκεῖνον εἰς μέσον ἀγαγόντες ἀναπτύξωμεν πάντα, ἵνα τὸ ἐξ αὐτοῦ κέρδος ἴδωμεν, καὶ αὐτὴ συνεχῶς ἐπάδωμεν αὐτὸν τῇ τραπέζῃ, καὶ τὰ σκισμάτα τῆς γαστροῦ καταστέλλωμεν, καὶ τὰ ἥθη καὶ τὰ νόμους τῶν ἀγγέλων ἐκεῖνων εἰς τὰς εἰκίας εἰσάγωμεν τὰς ἡμετέρας. Ἐδεῖ μὲν γὰρ βαδίζοντας ἐκεῖ, ταῖς καρπίζεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, κἂν διὰ τῶν ἡμετέρων λόγων ἀκούσατε τῆς πνευματικῆς ταύτης μελέτης, καὶ ἑκαστος μετὰ τὴν τράπεζαν ταῦτα λεγόντα τὰ ῥήματα, ἀρχόμενος οὕτως· Εὐλογητὸς ὁ Θεός. Ὡς γὰρ ἀποστολικὸν εὐθέως πληροῦσι νόμον τὸν καλεῖοντες Πᾶν ὅτιον ποιούμεν ἔν ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, ἐν ὁμῳ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ δι' αὐτοῦ. Ἐτα ἡ εὐχαριστία οὐχ ὑπὲρ τῆς μίαις ἡμέρας ἐκείνης μόνος, ἀλλ' ὑπὲρ [562] παντός τοῦ βίου γίνεσθαι. Ὁ τρέφων γὰρ με, φησὶ, ἐκ νεότητός μου. Καὶ διδάσκαλός ἐστι φιλοσοφίας ἐντεῦθεν. Τοῦ γὰρ Θεοῦ τρέφοντος, οὐ χρὴ μεριμνᾶν. Εἰ γὰρ βούλεται σοι ὑποσχεσθὲν παρέχειν ἐκ τῶν αὐτοῦ ταμείων τὴν καθημερινὴν τροφὴν, ἐξάρσας ἀν' αὐτόν· πολλὴ μάλλον ὅταν ὁ Θεὸς παρέχῃ, καὶ πάντα σοι ὥσπερ ἐκ πηγῶν ἐπιβρέῃ, πάσης φροντίδος ἀπὸλλύσθαι δεῖ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ταῦτα λέγουσιν, ἵνα καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ὅτι αὐτῶν μαθητευομένους πείσωσι πᾶσαν ἀποδύσασθαι μερίμναν βιωτικὴν. Ἐτα, ἵνα μὴ νομίσης ὅτι ὑπὲρ ἑαυτῶν μόνων τὴν εὐχαριστίαν ταύτην ἀναφέρουσιν, ἐπάγουσι λέγοντες, Ὁ διδούς τροφὴν πάσῃ σαρκί, ὑπὲρ παντός εὐχαριστοῦντες τοῦ κόσμου· καὶ καθάπερ πατέρες τῆς οἰκουμένης ἀπάτης, οὕτω τὰς ὑπὲρ πάντων εὐφημίας ἀναφέρουσι, καὶ εἰς φιλαδελφίαν ἑαυτοῦς ἀλλήλους γνησίαν. Οὐδὲ γὰρ δύναται μισεῖν ἐκεῖνους, ὑπὲρ ὧν, ὅτι τρέφονται, εὐχαριστοῦσι τῷ Θεῷ. Εἰδὲ καὶ τὴν ἀγάπην διὰ τῆς εὐχαριστίας εἰσαγομένην, καὶ μερίμναν ἐκβαλλομένην βιωτικὴν, καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεν καὶ διὰ τούτων; Εἰ γὰρ πᾶσαν τρέφει σάρκα, πολλὴ μάλλον τοὺς ἀνακειμένους αὐτῷ· εἰ γὰρ τοὺς βιωτικαίς ἐνδεδμεμένους φροντίζει, πολλὴ μάλλον τοὺς τούτων ἀπὸλλυμένους. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς κατασκευάζων ἔλεγε· Πᾶσαν στροφάλιν διαφέρετε ὑμεῖς; Ταῦτα δὲ ἔλεγε, παιδεύων μὴ θαρβύνει πλοῦτι καὶ γῇ καὶ σπέρμασιν. Οὐ γὰρ ταῦτα ἐστὶ τὰ τρέφοντα, ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος. Ἀπὸ τούτων καὶ Μανυχαῖους, καὶ τοὺς Οὐαλεντινῶν, καὶ πάντας τοὺς τὰ ἐκείνων νοσούντας ἐπιστομίζουσιν. Οὐ γὰρ δὴ πονηρὸς οὗτος, ὁ πᾶσι προβάλλει τὰ ἑαυτοῦ, καὶ τοὺς βλαστῶναι αὐτόν. Εἰτα ἡ αἰτίας· Πλήρωσον χαρὰς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρ-

credatur? Non enim dixit, In tali gloria qualis est Patris gloria, ut discrimen esse suspiceris; sed accurate, in eadem ipsa, inquit, gloria veniet, ita ut una eademque esse putetur? Quid igitur times, inquit, Petre, dum mortem audis? Tunc enim me videbis in gloria Patris. Si ego in gloria, et vos in gloria eritis. Non enim res vestrae sunt praesentis vitae limitibus circumscriptae: sed alia sors melior vos excipiet. Attamen postquam bona illa dixit, non hic substitit, sed et terribilia admiscuit, iudicium illud in medium adducens, et rationes inevitabiles, sententiam sine ulla acceptione, iudicium quod decipi nequit. Neque tamen tristem sivit omnino sermonem esse, sed bonam spem admiscuit. Neque enim dixit, Tunc peccatores puniet, sed, *Reddet unicuique secundum opera sua*. Hoc porro dixit non modo ut peccatoribus supplicii memoriam revocaret, sed etiam ut piis braviorum et coronarum. Sed ille quidem, ut bonos viros recrearet, hæc dixit: ego autem perhorresco semper dum hæc audio: non sum enim de numero coronandorum. Puto autem alios esse huius timoris et angustiae nobis consortes. Quem enim non possent hæc verba terrere, si in conscientiam ejus immitantur, quem non in horrorem inducere, ita ut persuasum habeat, nobis sacco et longo jejunio opus esse magis quam populo Ninivitarum? Non enim de urbis eversione et de communi interitu sermo nobis est, sed de supplicio æterno, de igne qui nunquam exstinguitur.

5. *Monachorum laus et vitæ genus*. — Ideo monachos, qui deserta occuparunt, laudo et admiror, tum aliis de causis, tum propter hæc verba. Nam illi post prandium, imo vero post cenam, prandium quippe non norunt; sciunt enim praesens tempus esse luctus ac jejunii: post cenam igitur gratias Deo referentes, hanc memorant vocem. Si vultis autem illorum hymnum audire, ut illum vos frequenter recitetis, totum vobis referam ipsorum sacrum canticum, quod sic habet: *Benedictus Deus, qui pascis me a juventute mea*¹, qui das escam omni carni: imple gaudio et lætitia cor nostrum, ut semper omnem sufficientiam habentes, abundemus in omne opus bonum in Christo Jesu Domino nostro, quicum tibi gloria, honos, imperium cum sancto Spiritu in sæcula. Amen. Gloria tibi, Domine, gloria tibi, sancte, gloria tibi, rex, quia dedisti nobis cibos in lætitiā. Imple nos Spiritu sancto, ut inveniamur in conspectu tuo acceptabiles, nec pudore afficiamur, cum reddes unicuique secundum opera sua. Hic hymnus totus admirationi esse debet, maxime vero finis ejus. Quia enim mensa et cibus effusus reddit et aggravat, hoc dictum quasi frenum quoddam animæ apposuerunt hoc lætitiæ tempore, cum iudicii diem in memoriam revocant. Didicerunt enim quod passus est Israel post lautam mensam: *Comedit enim, inquit, et incrassatus est, et recalcitravit dilectus* (Deut. 32. 15). Idcirco dixit Moyses: *Cum manducaveris et biberis et saturatus fueris, memento Domini Dei tui* (Deut. 6. 11).

¹ Unus, qui pascis nos a juventute nostra.

Post mensam enim iniquissima ausi fuerant. Cave igitur etiam tu ne simile quid patiaris. Etiamsi enim nec lapidi, nec auro oves et vitulos immolaveris, cave ne iræ immoles animam tuam, ne fornicationi immoles salutem tuam, neve aliis similibus animi morbis. Hæc enim etiam de causa monachi hæc precipitia metuentes, postquam mensa, imo potius jejunio usi sunt (nam mensa ipsorum jejunium est), tremendi iudicii ac diei illius memoriam revocant. Si autem illi, qui jejuniis, chameuniis, vigiliis, sacco et innumeris aliis sese macerant, hæc tamen admonitione indigent: quando poterimus nos moderate vivere, qui mensas apparamus mille naufragiis onustas, neque omnino precamur vel in principio vel in fine? Idcirco ut naufragia illa dissolvamus, hymnum illum in medium adducentes, explicemus omnia, ut quid lucri commodet animadvergentes, frequenter illum in mensa canamus, ventrisque insultus reprimamus, atque mores legesque angelorum illorum in domos nostras inducamus. Par certe fuisset, ut illo vos conferentes hunc referretis fructum: sed quia id non vultis, verbis saltem nostris hanc spiritualem melodiam audite, ac singuli post mensam hæc verba referant, sic orsi: *Benedictus Deus*. Apostolicam quippe legem statim implent qua jubetur: *Quodcumque fecerimus in verbo et opere, in nomine Domini nostri Jesu Christi faciamus, gratias agentes Deo et Patri per ipsum* (Coloss. 3. 17). Deinde ut gratiarum actio non pro illo solo die sit, sed pro tota vita, dicitur: *Qui pascis me a juventute mea*. Hæc quoque doctrina philosophica est. Deo quippe alente, non sollicitum esse oportet. Nam si rege tibi promittente, se tibi quotidianum cibum ex sua peni suppeditaturum esse, consideres utique: multo magis, si Deus præbeat, et omnia tibi quasi ex fonte fluant, omni sollicitudine vacuum esse oportet. Ideo enim hæc dicunt, ut et seipsos et discipulos ad omnem curam et sollicitudinem ponendam inducant. Deinde, ne putes, ipso pro se tantum hanc gratiarum actionem referre, subjungunt, *Qui dat escam omni carni*, pro toto orbe ipsi gratias agentes; et quasi orbis universi patres, sic pro omnibus laudes referunt, et ad veram sese fraternitatem incitant. Neque enim possunt illos odisse, pro quibus de suppeditato ipsis cibo Deo gratias agunt. Vident et caritatem per gratiarum actionem inductam, quæ sæcularem sollicitudinem ejicit, tum ex iis quæ præcedunt, tum ex his jam dictis? Si enim dat escam omni carni, multo magis iis qui ipsi addicti sunt; nam si eos, qui sæcularibus curis sunt involuti; multo magis eos, qui iis vacui sunt, nutrit. Hoc et Christus confirmans dicit: *Quot passeribus meliores estis vos* (Luc. 12. 7)? Illis verbis docet non esse fidendum divitiis et terræ et seminibus. Non enim hæc sunt quæ nutriunt, sed verbum Dei. His etiam Manichæos retrudunt, et Valentinianos, eosque qui cum illis sentiunt. Non enim potest hic malus esse Deus, qui omnibus, etiam se blasphemantibus, bona sua confert. Deinde sequitur petitio: *Reple gaudio et lætitia corda nostra. Quo gaudio*

dicit? num sæculari? Absit! neque enim si illud vel-
lent, cacumina montium et deserta occupassent, ne-
que sacco essent induti; sed illud gaudium dicunt,
quod cum præsentī vita nihil commune habet, gau-
dium angelorum et supernum; nec simpliciter id
postulant, sed abundantius expetunt; non dicunt,
Da, sed, *Reple*, nec dicunt, Nos, sed, *Corda nostra*:
hoc enim maxime gaudium cordis: *Fructus enim
Spiritus, caritas, gaudium, pax* (Gal. 5. 22). Quia
enim peccatum tristitiam induxit, precantur ut per
gaudium iustitia in ipsis inseratur: neque enim alio
modo gaudium in illis generaretur. *Ut semper omnem
sufficiētiā habentes abundemus in omne opus bonum*.
Vide evangelicum illud dictum impletum: *Panem
nostrum quotidianum da nobis hodie* (Luc. 11. 3). Cujus
postulationis effectum propter spiritualia quæerunt:
Ut abundemus, inquit, *in omne opus bonum*. Nec di-
cunt, *Ut faciamus solum quod debemus*; sed etiam
plus, quam præcepta continent; id enim significat il-
lud, *ut abundemus*. Et a Deo quidem sufficiētiā qua-
runt in necessariis: ipsi vero nolunt cum sufficiētiā
tantum obedire, sed superabundanter in omnibus.
Hoc est frugi servorum, hoc philosophorum homi-
num, semper et in omnibus abundare. Deinde ut
infirmiorem suam commemorent, fateanturque sine
superno nutu nihil se posse strenuum facere, post-
quam dixerunt, *Ut abundemus in omne opus bonum*,
subiiciunt, *In Christo Jesu Domino nostro quicum
tibi gloria, honor, imperium in sæcula. Amen*. Parem
principio finem per gratiarum actionem texunt.

6. Postea vero videntur quasi a principio incipere,
et eundem sermonem continuant: ut et Paulus in
principio Epistolæ quasi in glorificationem desinens
ait: *Secundum voluntatem Dei et Patris, cui gloria in
sæcula, amen* (Gal. 1. 4. 5): ac rursus quod tractan-
dum suscipit, argumentum resumit. Et alibi rursus:
*Coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori,
qui est benedictus in sæculo. Amen* (Rom. 1. 25):
non absolvit sermonem, sed pergit. Ne igitur hos an-
gelos incusemus, quasi inordinate faciant, quod post-
quam in glorificationem desierunt, rursus hymnum
sacrum incipiant. Apostolicas enim sequuntur leges,
cum a glorificatione incipiunt, et in illam desinunt,
posteaque rursus exordiantur. Quapropter dicunt:
Gloria tibi, Domine, gloria tibi, sancte, gloria tibi, rex,
quia dedisti nobis cibos in lætitiā. Non enim pro ma-
gnis tantum, sed et pro minimis gratias agere oportet.
Gratias autem pro his agunt, ut Manichæorum
hæresim pudefaciant, et omnes quotquot præsentem
vitam esse malam dicunt. Ne putes enim eos, qui ad
summam philosophiam se exercent et ventrem despi-
ciunt, escas abominari, ut ii qui se suffocant, verbis
supplicibus tibi suadent, se non ideo a multis abstinere,
quod multas Dei creaturas detestentur, sed quod phi-
losophiam exerceant. Et animadvertite quomodo post
gratiarum actionem pro collatis cibis majora petant,
nec in sæcularibus perstent, sed supra caros ascen-
dant, dicantque: *Imple nos Spiritu sancto*. Neque enim
potest quis præclare se gerere, nisi sit repletus gratia

illa, ut non potest quis strenuum aut magnum quid
facere, nisi Christi gratia fruatur. Sicut ergo dicentes,
Ut abundemus in omne opus bonum, subiunxerunt,
In Christo Jesu: ita et hic dicunt, *Reple nos Spi-
ritu sancto*.¹ [ut inveniamur in conspectu tuo acceptabi-
les. Viden' quomodo de rebus ad vitam spectantibus
non precentur, sed gratias agant tantum: circa res
autem spirituales et gratias agant et precentur? Nam
ait: *Quærite primum regnum cælorum, et hæc omnia
adjicientur vobis* (Matth. 6. 33). Perpende autem et
aliā illorum philosophiam. *Ut inveniamur*, inquit,
in conspectu tuo acceptabiles, nec pudore officiamur.]
Neque enim curamus, quod apud multos id dedecori
nobis vertatur, sed quacumque dixerint de nobis ho-
mines ridentes, exprobrantes, ne advertimus quidem:
hoc unum contendimus, ne tunc confundamur. Post-
quam autem hæc dixerunt, ignis quoque fluvium me-
morant, præmia et bravia. Nec dicunt, *Ne puniamur*:
sed, *Ne confundamur*. Hoc quippè nobis terribilius est,
quam gehenna, si videamur offendisse Dominum. Sed
quia multos ex crassioribus hoc non terrere solet,
adjiciunt: *Cum reddes unicuique secundum opera sua*.
Viden' quantum nobis prosint externi illi et peregrini
solitudinis cives, imo cælorum cives? Nos enim in cæ-
lis peregrini sumus, terræ autem cives: illi vero e con-
tra. Post hunc hymnum compunctione moti, lacrymis
que multis ac fervidis perfusi, ad somnum pergunt,
tantum dormientes, quantum satis est ad parvam
quamdam quietem capiendam. Rursumque noctes in
dies vertunt, in gratiarum actione et psalmodia vitam
agentes. Nec modo viri, sed et mulieres hanc philoso-
phiam exercent, quæ naturæ infirmitatem animi ma-
gnitudine superant. Pudeat igitur nos viros talem in
ipsis constantiam videntes, et cessemus cupiditate
moveri rerum præsentium, umbrar, somniorum, fumi.
Nam maxima pars vitæ nostræ sensu carere videtur.
Prima ætas multa plena est stultitia; quæ vero ad
senium vergit, sensum in nobis hebetiorem reddit;
intermedium tempus breve est, quo sensu deliciarum
frui-mur; imo ne tempore quidem illo sensu recte
frui-mur, cum mille curæ laboresque adsint qui illum
labefactent. Quapropter, obsecro, immota et æterna
quæramus bona, et vitam quæ nulli senio obnoxia est.
Nam potest etiam is, qui in civitate habitat, monacho-
rum philosophiam imitari: potest etiam i uxorem
habeat et domi versetur, precari, jejuna-re, com-
pungi. Nam et qui ab initio ab apostolis instituebantur,
civitatem incolebant, eorum qui in desertum con-
cesserunt pietatem exhibebant, nec non alii qui offi-
cinis præerant, ut Priscilla et Aquila (Act. 18). Pro-
phetæ quoque omnes, et uxores et domos habebant,
ut Isaias, Ezechiel, magnusque Moyses, neque inde
quidpiam ipsis damni ad virtutem exercendam acce-
sit. Illos et nos quoque imitantes, semper Deo gratias
agamus, semper ipsum hymnis celebremus, continen-

¹ Loco eorum quæ uncinis clauduntur sic legitur in Edi-
tis, *ut inveniamur in conspectu tuo acceptabiles, nec pudore
officiamur*. Interposita et in editis et in MSS. non paucis de-
siderantur, propter Græcorum homœoteleuton.

δίας ἡμῶν. Ποίας ἄρα χαρὰς λέγει; μὴ τῆς βιωτικῆς; Μὴ γένοιτο· οὐ γὰρ ἂν, εἰ ταύτην ἤθελον, ὥρων κορυφὰς κατελάμβανον καὶ ἐρημίας, καὶ σάκκον περιβάλλοντο· ἀλλ' ἐκείνην λέγουσι τὴν χαρὰν, τὴν οὐδὲν κοινὸν ἔχουσαν πρὸς τὸν παρόντα βίον, τὴν τῶν ἀγγέλων, τὴν αἰών. Καὶ οὐχ ἀπλῶς αὐτὴν αἰτοῦσιν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς· οὐ γὰρ λέγουσι, Δὲς, ἀλλὰ, Πλήρωσον· καὶ οὐ λέγουσιν, Ἡμεῖς, ἀλλὰ, Τὸς καρδίας ἡμῶν. Αὕτη γὰρ μάλιστα καρδίας χαρὰ· Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἀμαρτία λύπην εἰσάγειν, ἀξιοῦσι διὰ τῆς χαρὰς τὴν δικαιοσύνην αὐτοῖς ἐμφυτευθῆναι· οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἐγγένοιτο χαρὰ. Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἀμαρτία λύπην εἰσάγειν, ἀξιοῦσι διὰ τῆς χαρὰς τὴν δικαιοσύνην αὐτοῖς ἐμφυτευθῆναι· οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἐγγένοιτο χαρὰ. *Ἰνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν.* Ὅρα τὴν εὐαγγελικὴν ἐκείνην πληροῦντας· ὅςιν, τὴν λέγουσαν· *Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον ὁδὸς ἡμῖν σήμερον· καὶ ταύτην δὲ αὐτὴν ζητοῦντας διὰ τὰ πνευματικά.* *Ἰνα γὰρ περισσεύωμεν, φησὶν, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν.* Οὐκ εἶπον, *Ἰνα τὸ ὀρελλόμενον μόνον ποιῶμεν, ἀλλ' ἵνα καὶ πλεον τῶν ἐπιτεταγμένων· τοῦτο γὰρ ἔστιν, Ἰνα περισσεύωμεν.* Καὶ παρὰ μὲν τοῦ Θεοῦ τὴν αὐτάρκειαν ζητοῦσιν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις· αὐτοὶ δὲ οὐ μετὰ αὐταρκείας βούλονται ὑπακοῦν [563] μόνον, ἀλλὰ μετὰ περιουσίας πολλῆς, καὶ ἐν ἅπασιν. Τοῦτο δοῦλον εὐγνωμόνων, τοῦτο φιλοφρόνων ἀνδρῶν, τὸ αἰεὶ καὶ ἐν πᾶσι¹¹ περισσεύειν. Εἰτα πάλιν ἀναμνήσκοντες ἑαυτοὺς τὴν οἰκίαν ἀσθένειν, καὶ ὡς οὐδὲν ἄνευ τῆς ἀνωθεν βοῆς γενναῖον δύναται γενέσθαι, εἰπόντες, *Ἰνα περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν,* ἐπάγουσιν· *Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.* Ἰσὺν τῇ ἀρχῇ τὸ τέλος ὑφαίνοντες¹² δι' εὐχαριστίας.

ζ'. Εἰτα πάλιν δοκοῦσι μὲν ἐκ προοιμίων ἀρξασθαι, τοῦ αὐτοῦ δὲ ἔχονταί· λόγου. Ὅσπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐν προοίμιῳ Ἐπιστολῆς καταλύσας εἰς δοξολογίαν, καὶ εἰπὼν, *Κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.* ἀρχεται τῆς ὑποθέσεως πάλιν ὑπὲρ ἧς ἔγραψε¹³. Καὶ πάλιν ἀλλοχού εἰπὼν· Ἐσέβασθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ὃς ἔστιν ἐδόλογητος εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν· οὐκ ἀπήρτισεν τὸν λόγον, ἀλλ' ἀρχεται¹⁴· πάλιν. Μὴ τολμῶν μὲδὲ τούτοις ἐγκλωμεν τοῖς ἀγγέλοις ὡς ἀτάκτως ποιοῦσιν, οἱ¹⁵ καταλύσαντες εἰς δοξολογίαν, πάλιν ἀρχονται τῶν ὕμνων τῶν ἱερῶν. Ἀποστολικοὶ γὰρ ἔπονται νόμοις, ἀπὸ δοξολογίας ἀρχόμενοι, καὶ εἰς τοῦτο τελευτῶντες, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν ταύτην προοιμιαζόμενοι πάλιν¹⁶. Διὸ λέγουσι· Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι, Ἄγιε, δόξα σοι, Βασιλεῦ, οἱ ἐδωκας ἡμῖν βρώματα εἰς εὐχριστήριον. Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τῶν μεγάλων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν μικρῶν δεῖ εὐχαριστεῖν. Εὐχαριστοῦσι δὲ καὶ ὑπὲρ τούτων, καταισχύοντες τὴν¹⁷ Μανιχαίων αἵρεσιν, καὶ ὅσοι τὴν παρούσαν ζωὴν πονηρὰν εἶναι λέγουσιν. Ἰνα γὰρ μὴ, διὰ τὴν ἄκραν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ὑπεροφίαν τῆς γαστρὸς, ὑποπτύσῃς περὶ αὐτῶν ὡς τὰ σῖτα ββελυτομένον, ὅσον περὶ ἐκείνων τῶν ἀπαχρονιστῶν ἑαυτοὺς, διὰ τῆς εὐχῆς σε παιδεύουσιν, οἱ οὐ ββελυτομένοι τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ, τῶν πλειό-

νων ἀπέχονταί, ἀλλ' ἡ φιλοσοφίαν ἀσχοῦντες. Καὶ ὅρα πῶς ἀπὸ τῆς εὐχαριστίας τῶν ἡδὴ δοθέντων, καὶ περὶ τῶν μειζόνων δυσιποῦσι, καὶ οὐ μένουσιν ἐπὶ τῶν βιωτικῶν, ἀλλ' ἀναβαλόντες ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς, καὶ φασί· Πλήρωσον¹⁸ ἡμῶς Πνεύματος ἀγίου. Οὐδὲ γὰρ ἔστιν εὐδοκίμειν ὡς χρή, μὴ πληρωθέντα τῆς χάριτος ἐκείνης· καθάπερ οὐκ ἔστι γενναῖον τι ποιεῖν ἢ¹⁹ μέγα, μὴ τῆς τοῦ Χριστοῦ βοῆς ἀπολάυσαντα. Ὅσπερ οὖν εἰπόντες, *Ἰνα περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν,* ἐπήγαγον, *Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*· οὕτω καὶ ἐνταῦθα λέγουσι, Πλήρωσον ἡμῶς Πνεύματος ἀγίου, *Ἰνα εὐρεθώμεν ἐν ὁπῶν σου εὐαρεστήσαντες*²⁰. Εἰδὲς πῶς ὑπὲρ τῶν βιωτικῶν μὲν οὐκ εὐχονται, ἀλλ' εὐχαριστοῦσι μόνον· ὑπὲρ δὲ τῶν πνευματικῶν καὶ εὐχαριστοῦσι καὶ εὐχονται; Ζητεῖτε γὰρ, φησὶ, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Σκόπει δὲ καὶ ἐτέραν αὐτῶν φιλοσοφίαν. *Ἰνα εὐρεθώμεν γὰρ, φησὶ, ἐν ὁπῶν σου εὐαρεστήσαντες*²¹, μὴ αἰσχυρόμενοι. Οὐ γὰρ [564] μέλει ἡμῖν τῆς παρὰ τῶν πολλῶν αἰσχύνης, φησὶν· ἀλλ' ὅσα ἂν εἰπωσιν οἱ ἄνθρωποι περὶ ἡμῶν γελῶντες, ὀνειδίζοντες, οὐδὲ ἐπιστεφόμεθα· ὁ δὲ ἀγὼν ἡμῖν²² ἅπας, ὥστε μὴ τότε αἰσχυρῶμεθα. Ὅταν δὲ ταῦτα εἰπωσιν, καὶ τὸν τοῦ πυρὸς ἐπιστάγουσι ποταμὸν, καὶ τὰ ἐπαθλα καὶ τὰ βραβεῖα. Οὐκ εἶπον, *Ἰνα μὴ κολασθώμεν, ἀλλ' Ἰνα μὴ αἰσχυρῶμεθα.* Τοῦτο γὰρ ἡμῖν πολὺ φοβερότερον γέννης, τὸ δεῖαι προσκεκρουκέναι τῷ Δεσπότη. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοὺς πολλοὺς οὐ φοβεῖ τοῦτο, καὶ παχυτέρους, ἐπάγουσιν· *Ὅτε²³ ἀποδίδωμι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.* Εἰδὲς ἥλικα ἡμᾶς ὥντας οἱ ἐξένοι καὶ παρεπίδημοι οὗτοι, οἱ τῆς ἐρήμου πολῖται· μᾶλλον δὲ οἱ τῶν οὐρανῶν πολῖται; Ἡμεῖς μὲν γὰρ τῶν οὐρανῶν ἔξοι, πολῖται δὲ τῆς γῆς· οὗτοι δὲ τούναντιον. Μετὰ δὲ τὸν ὕμνον τούτον πολλοὶς ἐμπλησθέντες κατανύξεως, καὶ θερμῶν²⁴ καὶ πολλῶν δακρύων, οὕτως ἐπὶ ὕπνῳ βαδίζουσι, τοσούτον αὐτοῦ σιωπῶντες, ὅσον²⁵ μικρὸν ἀναπαύσασθαι. Καὶ πάλιν τὰς νύκτας ἡμέρας ποιοῦσιν, ἐν εὐχαριστίαις καὶ ψαλμοῖς²⁶ διάγοντες. Οὐκ ἄνδρες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ταύτην ἀσχοῦσι τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως τῇ περιουσίᾳ τῆς προθυμίας νικῶσαι. Αἰσχυρόμεν τοίνυν τὴν ἐκείνων εὐτολίαν οἱ ἄνδρες ἡμεῖς, καὶ παυσώμεθα τοῖς παροῦσι προστετήκοντες, τῇ σκίᾳ τοῖς ὀνειράσι, τῷ καπνῷ. Καὶ γὰρ τὸ πλεον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν ἰναισθησίᾳ. Ἦ τε γὰρ πρώτη ἡλικία πολλῆς γέμει τῆς ἀνοίας· ἡ δὲ πρὸς τὸ γῆρας ὀδεύουσα πάλιν, πᾶσαν τὴν ἐν ἡμῖν αἰσθησὶν καταμαρναίνει· καὶ ὀλίγον ἔστί τὸ μέσον, τὸ δυνατόμενον μετὰ αἰσθήσεως τρυφῆς ἀπολαύσαι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖνο καθαρῶς τοῦτο μετέχει, μυρίων φροντισμῶν καὶ πόνων λυμηνιζόμενον αὐτῷ²⁷. Διὸ παρακαλῶ, τὰ ἀκίνητα καὶ ἀθάνατα ζητησάμεν ἀγαθὰ, καὶ τὴν ζωὴν τὴν οὐδέποτε γῆρας ἔχουσαν. Ἐστὶ γὰρ καὶ πόλιν οἰκοῦντα τὴν τῶν μοναχῶν φιλοσοφίαν ζηλοῦν· ἔστι γὰρ καὶ γυναῖκα ἔχοντα, καὶ ἐν οἰκίᾳ στρεφόμενον, καὶ εὐχέσθαι, καὶ νηστεύειν, καὶ κατανενύχθαι. Ἐπεὶ καὶ οἱ παρὰ τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων κατηχηθέντες τὰς μὲν πόλεις ἔφυγον, τῶν δὲ τὰς ἐρημίας κατεῖληφτόν τὴν ἐλλάθειαν ἐπεδείκνυντο²⁸ καὶ ἑτεροὶ δὲ πάλιν ἐργαστηρίων προσητηχότες, ὡς Πρίσκιλλαι καὶ Ἀκύλας. Καὶ οἱ προφῆται δὲ πάντες καὶ γυναῖκες· εἰχον καὶ οἰκίας, ὡς ὁ Ἡσαΐας, ὡς ὁ Ἰεζεκιήλ, ὡς ὁ μέγας Μωυσῆς, καὶ οὐδὲν ἐντεῦθεν εἰς ἄρετὴν παρεβλάδην. Τούτους δὲ καὶ ἡμεῖς ζηλώσαντες, διαπαντός εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ²⁹, διαπαντός ὀνύμενοι αὐτόν,

¹¹ πληροῦντας] Sic L. ceteri cum Edd. πληροῦμένην. Mox cum eodem cod. vulgatum ζητοῦντας retinui, pro quo ceteri ζητοῦντες habent. ¹² παντὶ L. p. p. τῆς οἰκίας ἀσθενείας H. ¹³ ὑφαίνοντες] Sic L. ceteri ὑφαίνουσι. Deinde διὰ τῆς εὐχ. H. ¹⁴ ἔγραψε G. H. ¹⁵ ἔγεται Edd. continuabat Ge. ¹⁶ οἱ] Sic H. et L. οἱ ἐπιδείδοντες. ¹⁷ C. K. M. Denique οἱ Edd. Post καταλύσαντες deleui τὸν λόγον, auctoribus K. L. M. et Interp. ¹⁸ τὴν πονηρὰν εἶναι λέγουσιν. ¹⁹ Ἰνα γὰρ μὴ, διὰ τὴν ἄκραν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ὑπεροφίαν τῆς γαστρὸς, ὑποπτύσῃς περὶ αὐτῶν ὡς τὰ σῖτα ββελυτομένον, ὅσον περὶ ἐκείνων τῶν ἀπαχρονιστῶν ἑαυτοὺς, διὰ τῆς εὐχῆς σε παιδεύουσιν, οἱ οὐ ββελυτομένοι τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ, τῶν πλειό- ²⁰ πληροῦντας] Sic L. ceteri cum Edd. πληροῦμένην. Mox cum eodem cod. vulgatum ζητοῦντας retinui, pro quo ceteri ζητοῦντες habent. ²¹ παντὶ L. p. p. τῆς οἰκίας ἀσθενείας H. ²² ὑφαίνοντες] Sic L. ceteri ὑφαίνουσι. Deinde διὰ τῆς εὐχ. H. ²³ ἔγραψε G. H. ²⁴ ἔγεται Edd. continuabat Ge. ²⁵ οἱ] Sic H. et L. οἱ ἐπιδείδοντες. ²⁶ C. K. M. Denique οἱ Edd. Post καταλύσαντες deleui τὸν λόγον, auctoribus K. L. M. et Interp. ²⁷ τὴν πονηρὰν εἶναι λέγουσιν. ²⁸ Ἰνα γὰρ μὴ, διὰ τὴν ἄκραν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ὑπεροφίαν τῆς γαστρὸς, ὑποπτύσῃς περὶ αὐτῶν ὡς τὰ σῖτα ββελυτομένον, ὅσον περὶ ἐκείνων τῶν ἀπαχρονιστῶν ἑαυτοὺς, διὰ τῆς εὐχῆς σε παιδεύουσιν, οἱ οὐ ββελυτομένοι τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ, τῶν πλειό- ²⁹ πληροῦντας] Sic L. ceteri cum Edd. πληροῦμένην. Mox cum eodem cod. vulgatum ζητοῦντας retinui, pro quo ceteri ζητοῦντες habent. ³⁰ παντὶ L. p. p. τῆς οἰκίας ἀσθενείας H. ³¹ ὑφαίνοντες] Sic L. ceteri ὑφαίνουσι. Deinde διὰ τῆς εὐχ. H. ³² ἔγραψε G. H. ³³ ἔγεται Edd. continuabat Ge. ³⁴ οἱ] Sic H. et L. οἱ ἐπιδείδοντες. ³⁵ C. K. M. Denique οἱ Edd. Post καταλύσαντες deleui τὸν λόγον, auctoribus K. L. M. et Interp. ³⁶ τὴν πονηρὰν εἶναι λέγουσιν. ³⁷ Ἰνα γὰρ μὴ, διὰ τὴν ἄκραν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ὑπεροφίαν τῆς γαστρὸς, ὑποπτύσῃς περὶ αὐτῶν ὡς τὰ σῖτα ββελυτομένον, ὅσον περὶ ἐκείνων τῶν ἀπαχρονιστῶν ἑαυτοὺς, διὰ τῆς εὐχῆς σε παιδεύουσιν, οἱ οὐ ββελυτομένοι τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ, τῶν πλειό-

καὶ σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐπιμελώμεθα, καὶ τὴν ἐν ταῖς ἐρημίαις φιλοσοφίαν εἰς τὰς πόλεις εἰσ-
αγάγωμεν· ἵνα καὶ παρὰ Θεοῦ εὐάρεστοι καὶ τοῖς ἀνθρώ-
ποις δοκίμοι φανώμεν¹⁴, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν

ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλικῶν πρὸς τὸν Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, τιμὴ,
κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ
ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹⁴ Sic H. φανησόμεθα G. Hoc dedit Mor., illud Sav.; ab utroque discedit Montef. scribendo φανώμεθα. In
caeteris eodd. haec καὶ παρὰ... φανώμεν non leguntur.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΓ'.

[565] Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν· εἰσὶ τινες τῶν ὧδε
ἐκστῶν¹⁵, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ὥς
ἀν Ἰδωσιν τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ
βασιλείᾳ αὐτοῦ¹⁶.

α'. Ἐπειδὴ γὰρ¹⁷ πολλὰ περὶ κινδύνων διελέχθη καὶ θα-
νάτου, καὶ τοῦ πάθους τοῦ ἐαυτοῦ, καὶ τῆς τῶν μαθητῶν
σφαγῆς, καὶ τὰ αὐστηρὰ ἐπέταξεν ἐκεῖνα· καὶ τὰ μὲν ἦν ἐν
τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν χειρὶ, τὰ δὲ ἀγαθὰ ἐν ἐλπίσι καὶ
προσδοκίαις· οἷον, τὸ σώζειν τὴν ψυχὴν τοὺς ἀπολλύ-
τας αὐτὴν, τὸ ἐρχεσθαι αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς
αὐτοῦ, τὸ ἀποδοῦναι τὰ ἐπαθλα· βουλούμενος καὶ τὴν
ὕψιν αὐτῶν πληροπορήσαι, καὶ δεῖξαι τίς¹⁸ ποτὲ ἔστιν ἡ
δόξα ἐκεῖνη, μεθ' ἧς μέλλει παραγίνεσθαι, ὥς ἐγχεροῦν
ἦν αὐτοῖς μαθεῖν· καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον δείκνυσιν
αὐτοῖς καὶ ἀποκαλύπτει ταύτην· ἵνα μήτε ἐπὶ τῷ οἰκείῳ
θανάτῳ, μήτε ἐπὶ τῷ τοῦ Δεσπότης λοιπὸν ἀλγῶσι, καὶ
μάλιστα Πέτρος ὀδυνώμενος. Καὶ ὅρα τί ποιεῖ. Περὶ
γέννησης καὶ βασιλείας διαλεχθεῖς· (τῷ τε γὰρ εἰπεῖν·
Ὁ εἰρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτὴν· καὶ
ὃς ἂν ἀπολέσῃ αὐτὴν ἐνεκεν ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτήν·
καὶ τῷ εἰπεῖν, Ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν
αὐτοῦ, ἀμφοτέρω ταῦτα ἰδὴλωσε·) περὶ ἀμφοτέρων
τοῖσιν εἰπὼν, τὴν μὲν βασιλείαν τῇ ὕψει δείκνυσιν, τὴν
δὲ γένεσιν οὐκέτι. Τί δὴ ποτε; Ὅτι εἰ μὲν ἄλλοι τινὲς
ἦσαν παχύτεροι, ἀναγκαῖον καὶ τοῦτο ἦν· ἐπειδὴ δὲ
εὐδόκιμοι καὶ εὐγνώμονες, ἀπὸ τῶν χρηστοτέρων αὐτοὺς
ἐνάγει. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον δείκνυσιν τοῦτο· ἀλλ' ὅτι
καὶ αὐτῷ¹⁹ τοῦτο μάλλον κεραιώτερον ἦν. Οὐ μὴν
οὐδὲ ἐκεῖνο παρατρέχει τὸ μέρος· ἀλλ' ἔστιν ὅπου σχεδὸν
καὶ ὕψ' ἦν αὐτὰ φέρει τὰ πράγματα τῆς γέννησης· ὥς
ἔσαν τοῦ Λαζάρου τὴν εἰκόνα εἰσαγγῇ, καὶ τοῦ τὰ ἑκατὸν
θηρία ἀπαιτῆσαντος μνημονεύῃ, καὶ τοῦ τὰ ῥυπαρὰ
ἐνδεδυμένου ἱμάτια, καὶ ἐτέρων πλείονων. Καὶ μεθ'
ἡμέρας δέ παραλαμβάνει Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ
Ἰωάννην. Ἐτέρως δὲ μετὰ ὅκτωι φησιν, οὐκ ἐναντιού-
μενος τούτῳ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνάδων. Ὁ μὲν γὰρ
καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐφθίγγετο, κάκεινην καθ'
ἣν ἀνήγαγεν, εἶπεν· ὁ δὲ τὰς μεταξὺ τούτων μόνον.
Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς ὁ Ματθαῖος φιλοσοφεῖ, οὐκ ἀπο-
νυρπιτόμενος τοὺς ἐαυτοῦ²⁰ προτιμηθέντας. Τοῦτο δὲ
καὶ Ἰωάννης πολλὰ ποιεῖ, τὰ ἐξαιρετὰ τοῦ Πέτρου
ἐγκώμια μετὰ πολλῆς ἀναγράφει τῆς ἀληθείας. Βασκα-
νίας γὰρ καὶ δόξης κενῆς πανταχοῦ καθαρὸς ἦν ὁ τῶν
ἀγίων τούτων χορὸς.

Λαβὼν τοῖσιν τοὺς κορυφαίους, Ἀναφέρει εἰς ὄρος
ὕψηλόν κατ' Ἰδαν, καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐ-
τῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ
δὲ ἱμάτια αὐτοῦ γέγονε λευκὰ ὡς τὸ φῶς. Καὶ [566]
ὤψθησαν αὐτοῖς Μωδῆς καὶ Ἠλίας συνδιαλέγοντες
μετ' αὐτοῦ. Διὰ τί τοῦτο παραλαμβάνει²¹ μόνους; Ὅτι

¹⁵ ἐκστῶντων G. L. p. p. γέσσονται L. M. ¹⁶ τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ L. 4 Mosq. In 4 Mosq. et meo H.
verba ἐρχόμενον x. t. ē. non habentur. ¹⁷ γὰρ deest in Sav. Ben. et delevit corr. H. ¹⁸ τίς; τί M. ¹⁹ αὐτῷ
αὐτὸ H. et corr. M. ²⁰ αὐτοῦ L. M. Euth. ²¹ λαμβάνει L. M. Ep. Ge. μόνους om. K. L. M. ²² καὶ ὁ L. καὶ
ὁ H. ²³ ὠρεῖν om. M. ὠρεῖν μετ' ἑαυτὸν om. L. ²⁴ ἐδείκνυτο H. M. G. ²⁵ οἱ δὲ ἦ L. M. ἀρχαίον om. iudem.
καὶ ὅτι; καὶ τὴν διαφοράν, ὅτι G. H. cum Mor. et Ben. καὶ τὴν διαφοράν, καὶ ὅτι Reg. 688. et sic edidit Sav.
Quæ delenda censuit Boisius, tanquam glossam olentia, nos accentibus tribus cod. et Interp. delevimus.
²⁶ ἐξήλωσαν ἂν M. ἂν post δόξης habet Sav. Mox ἐαυτὸν ποιῶν om. K. M.

οὗτοι τῶν ἄλλων ἦσαν ὑπερέχοντες. Καὶ ὁ μὲν Πέτρος
ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν αὐτὸν ἰδὼν τὴν ὑπεροχὴν· ὁ δὲ
Ἰωάννης ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖσθαι· καὶ²² Ἰάκωβος δὲ
ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως ἧς ἀπεκρίνατο μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ
λέγων· Διὰ τί μεθ' ἐμοῦ ποιεῖς τὸ ποτήριον· οὐκ ἀπὸ τῆς
ἀποκρίσεως δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐργῶν, τῶν τε
ἄλλων, καὶ ἀπ' ὧν ἐπλήρωσεν ἅπαν εἶπεν. Οὕτω γὰρ
ἦν σφοδρὸς καὶ βαρὺς Ἰουδαίος, ὥς καὶ τὸν Ἡρώδην
ταύτην ὠρεῖν²³· μαγίστην νομίσαι χαρίσασθαι τοῖς Ἰου-
δαίοις, εἰ ἐκεῖνον ἀνέλοι. Διὰ τί δὲ μὴ εὐθέως αὐτοῦς ἀν-
άγει; Ὅστε μὴδὲν παθεῖν ἀνθρώπινον τοὺς λοιποὺς μα-
θητάς. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ ὀνόματα αὐτῶν λέγει τῶν
ἀνιέναι μελλόντων. Καὶ γὰρ σφόδρα ἂν ἐπεθύμησαν εἰ
λοιποὶ ἀκολουθήσαι, ὑπόδειγμα μέλλοντες τῆς δόξης
ἐκείνης ὄρεῖν, καὶ ἡγήσαντο ἂν ὡς παροφθέντες. Εἰ
γὰρ καὶ σωματικώτερον τοῦτο ἰδεῖν²⁴, ἀλλ' ὅμως
πολλὴν ἐπιθυμίαν τὸ πρᾶγμα εἶχε. Τί δὴ ποτε οὖν
καὶ προλέγει; Ἰνα εὐμαθέστεροι περὶ τὴν θεωρίαν
γένωνται, ἀπ' ὧν προεῖπε, καὶ σφοδρότερας ἐν τῷ τῶν
ἡμερῶν ἀριθμῷ τῆς ἐπιθυμίας ἐμπλησθέντες, οὕτω
νηφούση καὶ μεμεριμνημένη τῇ διανοίᾳ παραγένοιται.
Τίνος δὲ ἐνεκεν καὶ Μωδῆν καὶ Ἠλίαν εἰς μέσον ἀγει;
Πολλὰς ἂν ἔχοι τὴν εἰπεῖν αἰτίαν· καὶ πρώτην μὲν ταύ-
την, ὅτι ἐπειδὴ οἱ ὅχλοι ἔλεγον, οἱ μὲν Ἠλίαν, οἱ δὲ
Ἰερεμίαν, οἱ δὲ²⁵ ἕνα τῶν ἀρχαίων προφητῶν, τοὺς κο-
ρυφαίους ἀγει, ἵνα τὸ μέσον καὶ ἐντεῦθεν ἰδῶσι τῶν δού-
λων καὶ τοῦ Δεσπότης, καὶ ὅτι· καλῶς ἐξηγήθη Πέτρος
ὁμολογήσας αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ. Μετ' ἐκείνην δὲ καὶ ἐτέ-
ραν ἔστιν εἰπεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς ἐνεκάλουν αὐτῷ
τὸ παραβαίνειν τὸν νόμον, καὶ βλάσφημον αὐτὸν εἶναι
ἐνόμιζον, ὡς σφετεριζόμενον δόξαν οὐ προσήκουσαν αὐ-
τῷ τὴν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἔλεγον· Οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ
τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ· καὶ πάλιν, Περὶ
καλοῦ ἔργου οὐ λιθάρομεν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφη-
μίας, καὶ οἱ ἄνθρωποι ὡς οἱ αὐτοὶ σεαυτὸν Θεόν·
ἵνα δειχθῇ ὅτι βασκανίας ἀμφοτέρω τὰ ἐγκλήματα, καὶ
ἐκατέρων τούτων ἔστιν ἀνεύθυνος, καὶ οὐτε νόμου πα-
ράβασιν τὸ γινώσκον, οὐτε δόξης σφετερισμὸς τῆς μὴ
προσηκούσης τὸ λέγειν ἐαυτὸν ἴσον τῷ Πατρὶ, τοὺς ἐν
ἐκατέρῳ λάμψαντας τούτων εἰς μέσον ἀγει. Καὶ γὰρ
Μωδῆς τὸν νόμον ἔδωκε, καὶ ῥῥῶναντο λογίσασθαι Ἰου-
δαῖοι, ὅτι οὐκ ἂν περιεῖδε πατούμενον αὐτὸν, ὡς ἐνόμι-
ζον, οὐδ' ἂν τὸν παραβαίνοντα αὐτὸν καὶ τῷ τεθεικότι
πολέμιον ὄντα ἐθεράπευσεν ἂν. Καὶ Ἠλίας δὲ ὑπὲρ τῆς
δόξης τοῦ Θεοῦ ἐξήλωσε²⁶, καὶ οὐκ ἂν, εἰ ἀντίθεος ἦν,
καὶ Θεὸν ἐαυτὸν ἔλεγον, ἴσον ἐαυτὸν ποιῶν τῷ Πατρὶ,
μὴ ὧν ὅπερ ἔλεγε, μὴδὲ προστηκόντως τοῦτο ποιῶν,
παρέστη καὶ αὐτὸς καὶ ὑπήκουσεν.

β'. Ἐστὶ δὲ καὶ ἕτεραν αἰτίαν εἰπεῖν μετὰ τῶν εἰρη-
μένων. Ποίαν δὲ ταύτην; Ἰνα μάθωσιν, ὅτι καὶ θανά-
του καὶ [567] ζωῆς ἐξουσίαν ἔχει, καὶ τῶν ἄνω καὶ τῶν
κάτω κρατεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν τετελευτηχητότα, καὶ τὸν

tianque et alias virtutes colamus, atque eam quæ in montibus viget philosophiam, in civitates inducamus, ut et apud Deum acceptabiles et hominibus probati videamur, et futura consequamur bona, gratia et

benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, honor, imperium, una cum sancto et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LVI. al. LVII.

CAP. 16. v. 28. Amen, amen dico vobis, sunt quidam de hic adstantibus, qui non gustabunt mortem, donec viderint Filium hominis venientem in regno suo.

1. Quoniam multa de periculis, de morte, de passionem sua loquutus est, necnon de cæde discipulorum, illaque aspera ipsis præcepit, quæ in præsentī vita et quasi in manibus erant, bona vero in spe et expectatione: ut erat illud, eos qui animam perdunt servare eam, et venturum ipsum esse in gloriam Patris sui, et præmia redditurum: cum vellet eos visu etiam certiores facere, ostendereque quid esset illa gloria, cum qua venturus esset, quantum scilicet capere poterant: in præsentī quoque vita illam ostendit, et revelat, ut ne de morte sua, neve de Domini nece dolerent, et maxime Petrus qui eam ægre ferebat. Et vide quid faciat, postquam de gehenna et de regno loquutus fuerat. Cum diceret, *Qui invenit animam suam perdet eam, et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam* (Joan. 12. 25); iterumque, *Reddet unicuique secundum opera ejus* (Matth. 16. 27): hæc ambo declaravit. Et cum de utroque dixisset, regnum quidem videndum exhibet, gehennam vero minime. Quare? Quia si alii ibidem crassiores fuissent, id certe necessarium fuisset; quia vero illi erant accepti et probi viri, a bonis illos confirmat. Neque hæc una sola causa fuit hæc demonstrandi; sed quia id sibi convenientius erat. Nec tamen illam aliam partem prætermisit; sed sæpe res illas ad gehennam spectantes fere sub oculis ponit; ut cum Lazari imaginem induxit, et cum memoravit eum, qui centum denarios exegerat, atque meminuit illius, qui sordidis erat indutus vestibus, aliorumque plurimorum (Luc. 16. Matth. 18. et 22.). (Cap. 17.) 4. Et post dies sex assumit Petrum, et Jacobum, et Joannem. Alius vero, Post dies octo (Luc. 9. 28), ait, neque huic contradicit, sed cum illo valde consentit. Nam alius diem illam, in qua loquutus est, enumerat, itemque illam, in qua reduxit eos; alius vero intermedias solum posuit. Tu vero animadvertas velim quomodo Matthæus philosophet (a), dum eos non tacet qui sibi antepositi fuerunt. Illoc et Joannes sæpe facit, eximias Petri laudes accuratissime describens. Nam livore et invidia vacuus semper erat horum sanctorum chorus.

Transfiguratio Christi. — Assumptis itaque corypheis, *Duxit illos in montem excelsum seorsum, 2. et transfiguratus est ante eos: et resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix. 3. Et ecce apparuerunt eis Moyses et Elias loquentes cum ipso.* Cur hos accipit solos? Quia hi aliis

(a) Philosophari apud Chrysostomum de cujuslibet virtutis exercitio dicitur.

præstantiores erant; Petrus quod admodum diligere Christum, ideo præeminebat; Joannes quod valde diligere; Jacobus ex sua cum fratre responsione, quando dixit, *Possumus bibere calicem* (Matth. 20. 23); neque ab hac responsione solum; sed etiam ex operibus, tum aliis, tum quod impleverit id quod dixerat: Judæis quippe ita acer et vehemens esse videbatur, ut Herodes munus maximum se præbiturum Judæis putaret, si illum occideret (Act. 12. 1). Cur autem non statim illos secum adducit? Ne reliqui discipuli aliquid humanum paterentur. Ideo ne nomina quidem eorum protulit qui ascensuri erant. Nam admodum desiderassent cæteri Christum sequi, tantam gloriam visuri, et tamquam neglecti doluissent. Etiam si enim hoc corporaliter maxime ostensum fuerit, attamen multum desiderii id intulisset. Cur autem id prædixit? Ut paratiores et præmoniti circa visionem essent, ex prædicatione, et ex dierum numero cupiditate videndi ardentes, sic vigili et sollicita mente accederent. Cur autem Moysen et Eliam in medium adducit? Multæ possent afferri causæ, quarum prima hæc est: Quia turbæ dicebant, alii Eliam, alii Jeremiam, alii unum veterum prophetarum Christum esse (Matth. 16. 14), ideo illos qui præcipui erant adducit, ut hinc videretur quantum discrimen esset servos inter et Dominum, ac recte Petrum fuisse laudatum, quod ipsum esse Dei Filium confessus esset. Aliud quoque addendum suppetit. Quia frequenter ipsum arguebant, quod legem transgrederetur, et blasphemum ipsum putabant esse, quia gloriam Patris nihil ad se pertinentem sibi vindicaret, dicebantque: *Hic non est a Deo, quia sabbatum non servat* (Joan. 9. 16); ac rursum, *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu, homo cum sis, facis teipsum Deum* (Joan. 10. 33): ut ostendatur, hanc utramque criminationem ex invidia proficisci, et se utraque in re insontem esse; neque se legem prævaricatum esse, nec se sibi non congruentem gloriam attribuisse, cum se diceret æqualem Patri, eos in medium adducit, qui in utraque re fulserant. Nam Moyses legem dederat, poterantque Judæi cogitare, Moysen non libenter passurum fuisse quod lex conculcetur, ut illi putabant, nec colere potuisse hostem ejus qui legem dederat. Elias vero, qui pro Dei gloria zelo plenus erat, si Deo adversarius ille fuisset, si se Deum et patri æqualem falso dixisset, nequaquam adfuturus et illi obsequutus fuisset.

2. Cur Moyses et Elias transfigurationi interfuerunt. Petri miracula orbem totum converterunt. — Cum supra dictis altera est adhuc dicenda causa. Quænam illa? Ut discerent eum et vitæ et mortis potestatem habere, ac cælestibus pariter atque terrenis imperare.

Quapropter et eum, qui mortuus erat, et eum, qui nondum obierat, in medium adducit. Quintam causam (nam certe quinta numero est) assert evangelizata. Quænam illa est? Ut crucis gloriam ostenderet, Petrumque ac reliquos solaretur, qui passionem timebant, ipsorumque animos erigeret. Nam cum illo advenissent, non tacebant, sed loquebantur de gloria quam ¹ completurus erat in Jerusalem (Luc. 9. 31); id est, de passione et cruce; sic enim ipsam semper vocant. Neque hinc tantum illos excitat, sed ex ipsa virorum virtute, quam ipse in illis maxime quærebat. Quia enim dixerat, *Si quis vult post me venire, tollat crucem suam et sequatur me*, eos, qui pro Dei beneplacito, et pro sibi commisso populo mille mortes obierant, in medium adducit. Uterque enim animam perdidit, et invenit eam. Uterque contra tyrannum constanter ac libere stetit; ille contra Ægyptium, hic contra Achabum, idque pro ingratissimis et inobsequentibus hominibus. Et ab iis, quorum saluti advigilabant, in extremum acti sunt periculum, atque uterque ut illos ab idololatria retraheret; et ambo privati homines esse videbantur: ille lingua tardus et exili voce erat; hic agrestis viri more agebat: ambo pauperes admodum erant: nam neque Moyses quidpiam possidebat, neque Helias; (quid enim plus habuit, quam meloten?) et hæc in veteri lege, cum nondum tantam signorum gratiam accepissent. Etiam si enim Moyses mare divideret, at Petrus super aquas ambulavit, et montes transferre poterat, morbos omnis generis curabat, feroces dæmonas fugabat, magnæque illa prodigia per umbram corporis sui edebat, totumque orbem convertit. Si autem Elias mortuus suscitavit; at illi sexcentos suscitavit, etiam si nondum Spiritum sanctum accepissent. Illos itaque hac de causa in medium adduxit: volebat enim discipulos eorum ad populum ducendum studium imitari, illorum constantiam, firmitatem: esseque mites, ut Moyses erat, zelo plenos ut Elias, similiterque sollicitos. Alter enim triennalem famem tulit propter populum Judaicum; alter vero dicebat: *Si quidem dimittis ipsis peccatum, dimitte; sin minus, dele me de libro quem scripsisti* (Exod. 32. 32). Hæc omnia ipsis per hanc visionem in mentem revocabat. Nam in gloriam illam adduxit ipsos; non ut in illis starent, sed ut scammata transilirent. Quando igitur dixerunt, *Dicamus ignem de caelo descendere*, et Eliæ recordati sunt, qui hoc fecerat, ait illis: *Nescitis cuius spiritus sitis* (Luc. 9. 54. 55); ad injuriarum oblivionem illos adhortans ob charismatum differentiam. Ne putes nos Eliam ut imperfectum damnare: non enim hoc dicimus; etenim admodum perfectus erat. Verum temporibus suis, cum puerilior tunc mens hominum esset, hac opus erat institutione: nam Moyses quoque hac ratione perfectus erat; sed plus exigitur ab apostolis quam ab illo. *Nisi enim abundaverit justitia vestra plus quam scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum caelorum* (Matth. 5. 20). Non enim

In Ægyptum ingressi sunt, sed in orbem totum, gravius et pejus affectum quam Ægyptii erant: non Pharaonem alloquuntur, sed cum diabolo pugnaturi Ipso nequitiae tyranno. Nam certamen ipsis erat, ut illum alligarent, et vasa ejus diriperent omnia; illud vero faciebant, non mare dividentes, sed per virgana Jessæ profundum impietatis dissecantes, multo gravius agitata fluctibus. Vide igitur quot quantæque essent, quæ hominibus terrorem incuterent: mors, paupertas, infamia, mille mala, magisque illa tunc timebant, quam Judæi olim pelagus illud. Attamen suavitatis illis ut hæc omnia fidenter aggrederebantur, et cum magna securitate quasi per sicum transirent. Ad hæc igitur omnia ipsos concitans, illos adduxit qui in Veteri refuserant. Quid igitur Petrus ferrens ille? 4. *Bonum est nos hic esse*. Quia enim audierat, ipsum Jerosolymam venturum et passurum esse, ea de causa adhuc timens et tremens, post increpationem illam non audent quidem accedere ac dicere: *Propitius tibi sit* (Matth. 16. 22), sed timore adhuc captus, eadem ipsa, sed per alia verba subindicat. Quia enim montem videbat et vastam solitudinem, cogitabat magnam ibi securitatem a loco esse; nec modo a loco, sed quod cuperet ipsum non ultra Jerosolymam adire: vult enim eum ibi perpetuo manere: ideo tabernacula memorat. Si enim hoc fiat, inquit, non ultra Jerosolymam ascendemus; si non ascendamus, ille non morietur. Ibi namque dicebat scribas se aggressuros esse. Sed non ausus est ita loqui; hæc autem perficere volens, secure dicebat: *Bonum est nos hic esse*, ubi et Moyses et Elias adsunt: Elias, qui de caelo ignem in montem descendere jussit, Moysesque, qui in caliginem ingressus, cum Deo loquutus est: et nemo sciet ubinam sumus.

3. Visdistin' ferventem Christi amatorem? Ne quæras quam prudens et accuratus esset hortandi modus, sed quam fervens, quantumque ardebat amore Christi. Quod enim cum illud diceret, non pro seipso tantum tremere hæc dicendo, audi quid dicat cum Christus mortem suam et insidias sibi parari prænuntiavit: *Animam meam pro te ponam: si oportuerit me mori tecum, non te negabo* (Marc. 14. 31). Vide etiam quomodo in mediis periculis vitæ suæ parum consuleret. Tanto enim circumstante populo, non modo non aufugit, sed stricto gladio amputavit auriculam servi sacerdotis. Sic ille non quod suum erat respiciebat, sed pro magistro suo tremebat. Deinde quia absolute loquutus fuerat, ad mentem redit; timensque ne rursus increparetur, ait: *Si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum*. Quid dicis, Petre? nonne paulo ante a servis eum separasti? cur cum servis modo connumerasti? Viden' quam imperfecti illi essent ante crucem? Nam si Pater Petro revelavit, at non diu revelationem illam retinuit, sed pavore turbatus est, non solum eo quem dixi, sed etiam alio quem ex visione illa susceperat. Alii itaque evangelistæ hoc significantes, mentis confusionem, qua afficiebatur, cum hæc diceret, ex pavore illo susceptam de-

¹ Juxta alios et Bibl. legendum est, *de excessu quem*.

οὐδέπω τοῦτο παθόντα εἰς μέσον ἄγει. Τὴν δὲ πέμπτην³⁸ αἰτίαν (πέμπτη γὰρ αὕτη ἐστὶ πρὸς ταῖς εἰρημέναις) καὶ αὐτὸς ὁ εὐαγγελιστὴς ἀπεκάλυψε. Τίς δὲ ἦν αὕτη; Δείξει τοῦ σταυροῦ τὴν δόξαν, καὶ παραμυθησάσθαι τὸν Πέτρον καὶ ἐκείνους δεδοικότες τὸ πάθος, καὶ ἀναστήσαι αὐτῶν τὰ φρονήματα. Καὶ γὰρ παραγενόμενοι οὐκ εἰσίν, ἀλλ' *Ἐλδίου*, φησί, *τὴν δόξαν*³⁹, ἢν *ἐμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλὴμ*. τοῦτέστι, τὸ πάθος καὶ τὸν σταυρὸν· οὕτω γὰρ αὐτὸ⁴⁰ καλοῦσιν ἀεὶ. Οὐ ταύτη δὲ μόνον αὐτοὺς ἡλείπειν⁴¹, ἀλλὰ καὶ αὕτῃ τῇ ἀρετῇ τῶν ἀνδρῶν, ἣν μάλιστα παρ' αὐτῶν ἐξήτει. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, *Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι*, τοὺς μυριάκις ἀποθανόντας ὑπὲρ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων καὶ δήμου τοῦ πιστευθέντος αὐτοῦ, τοὺτος εἰς μέσον ἄγει. Καὶ γὰρ τοῦτων ἕκαστος τὴν ψυχὴν ἀπολέσας, εὖρεν αὐτήν. Καὶ γὰρ⁴² πρὸς τυράννους ἕκαστος ἐπαρρησιάσατο· ὁ μὲν πρὸς τὸν Αἰγύπτιον, ὁ δὲ πρὸς τὸν Ἀγαθὸν· καὶ ὑπὲρ ἀγνώμωνων ἀνδρῶπων καὶ ἀπειθῶν· καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῦ σωζομένων εἰς τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἥχθησαν κίνδυνον· καὶ ἕκαστος αὐτῶν εἰδωλολατρείας ἀπαλλάξαι βουλόμενος, καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἰδιώτης ὢν· ὁ μὲν γὰρ βραδύγλωσσος καὶ ἰσχνόφρωνος, ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ἀγροικότερον διακείμενος· καὶ ἀκτημοσύνης δὲ πολλῇ⁴³ παρ' ἑκατέρων ἡ ἀκρίβεια· οὕτε γὰρ Μωϋσῆς τὴν ἐκέκτητο, οὕτε Ἥλιος τι εἶχε⁴⁴ πλέον τῆς μηλωτῆς· καὶ ταῦτα ἐν τῇ Παλαιᾷ, καὶ οὐδὲ χάριν τοσαύτην λαβόντες σημειῶν. Εἰ γὰρ καὶ θάλατταν ἔσχισε Μωϋσῆς, ἀλλὰ⁴⁵ Πέτρος ἐπὶ τῆς ὕψους ἐβάδιζε, καὶ ὄρη μεταθεῖναι ἱκανὸς ἦν, καὶ νοσήματα σωματίων διώρθον παντοδαπά, καὶ δαίμονας ἤλαυνεν ἀγρίους, καὶ σκιὰ σώματος τὰ μεγάλα ἐκείνα ἐθαυματοῦργει τεράστια, καὶ τὴν οἰκουμένην μετέστησεν ἅπασαν. Εἰ δὲ καὶ Ἥλιος νεκρὸν ἀνέστησεν, ἀλλ' οὕτω μυρίους, καὶ ταῦτα μηδέπω Πνεύματος καταξιώθεντες. Ἄγει τοίνυν καὶ διὰ τοῦτο εἰς μέσον. Ἦθούλειτο γὰρ αὐτοὺς δὲ δημαγωγικὴν τὸ ἐκείνων ζηλῶσαι, καὶ τὸ εὐτονον, καὶ τὸ ἀκαμπές· καὶ γενέσθαι ἐπισκεῖς κατὰ Μωϋσεῖα, καὶ ζηλωτὰς κατὰ τὸν Ἥλιον, καὶ κηδεμονικοῦς ὁμοίους. Ὁ μὲν γὰρ λιμὸν τριῶν ἔτων ἡγεγεκε διὰ τὸν δόμον τὸν Ἰουδαϊκόν· ὁ δὲ ἔλεγεν· *Εἰ μὴ ἀφῆς*⁴⁶ αὐτοὺς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· ἐπεὶ καμὲ ἐξέλεψον ἐκ τῆς βίβλου ἥς ἐγραψας. Τοῦτων δὲ ἀπάντων ἀνεμίνησκε διὰ τῆς ὕψεως. Καὶ γὰρ ἐν δόξῃ αὐτοὺς ἤγαγεν, οὐχ ἵνα μέχρι τούτων⁴⁷ ὁσίων, ἀλλ' ἵνα καὶ ὑπερβῶσι τὰ σκάμματα. Ὅτε γοῦν εἶπον, *Εἰπωμεν πῦρ καταβῆναι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ*, καὶ ἐμνημόνευσαν Ἥλια ὡς τοῦτο πεποιηκότος, φησὶν· *Οὐκ οἰδατε ποῖον πνεύματος ὅστε*· εἰς ἀνεξικακίαν αὐτοὺς ἀλείφον διὰ τῆς κατὰ τὸ χάρισμα [568] διαφορᾶς. Καὶ μὴ τις ἡμᾶς νομιζέτω καταγινώσκειν Ἥλιον, ὡς ἀτελοῦς· οὐ τοῦτό φαμεν· καὶ γὰρ σφόδρα τέλειος ἦν· ἀλλ' ἐν τοῖς καιροῖς τοῖς ἐαυτοῦ, ὅτε παιδικότατος ἢ τῶν ἀνθρώπων διάνοια ἦν, καὶ ταύτης ἐδέοντο⁴⁸ τῆς παιδαγωγίας. Ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς κατὰ τοῦτο τέλειος ἦν· ἀλλ' ὅμως κακείνου πλέον ἀπαιτοῦνται οὗτοι. Ἐὰν γὰρ μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὧμῶν πλεον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οὐ γὰρ εἰς Αἰγύπτου εἰσῆσαν, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, χαλεπώτερον Αἰγυπτίων διακείμενην· οὐδὲ τῷ Φαραὼ διαλεξόμενοι, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ πικτεῦσυντες⁴⁹.

³⁸ πέμπτην] τετάρτην Sav. in mar. Sic legisse videtur Ge. Ep. invitis codd. ³⁹ δόξαν] ἔξοδον Sav. in mar. sed δόξαν repetit Noster, infra p. 584 D. Videndus omnino *Matthaeus* ad locum Lucae. ⁴⁰ αὐτὸν H. L. αὐτὰ Ep. ⁴¹ ἡλείπειν] Sic H. et plurimi apud Montef. vulgo εἰλῆφεν. ⁴² γὰρ] add. καὶ Edd. γὰρ om. H. p. p. ὁ μὲν γὰρ πρὸς G. K. ⁴³ πολλῇ G. K. L. M. παρ' ἑκατέρους M. ⁴⁴ Ἥλιος· τί γὰρ εἶχε G. H. inuito Interp. ⁴⁵ ἀλλὰ] add. καὶ M. ⁴⁶ ἀφῆς K. M. Cf. p. 404 A. Mok μετὰ τούτων δὲ G. ⁴⁷ τούτου M. p. p. υπερβαίνουσι G. K. ⁴⁸ ἐδέοντο M. ⁴⁹ πικτεῦσαντες I. πικτεῦσυντες M. τυράννοι] δημιουργῶ M. παρήγαγε H. ⁵⁰ ἂν post οὐκ Jelevis, auctoribus L. M. ⁵¹ ἀλλὰ πῶς] ἀλλ' ὅπως G. H. πῶς δὲ L. ⁵² καὶ πάλιν G.

αὐτῷ τῷ τῆς κακίας τυράννῳ. Καὶ γὰρ ἀγὼν ἦν αὐτοῖς, κακείνῳ ὄναι, καὶ τὰ σκεῦη αὐτοῦ διαρπάσαι πάντα· καὶ ταῦτα ἐποιοῦν οὐ θάλατταν βηγνύντες, ἀλλὰ βυθὸν ἀσεβείας διὰ τῆς βάβδου τῆς Ἰεσσαί, πολλῶν χαλεπώτερα κύματα ἔχοντα. Ὅρα γοῦν πόσα ἐφῄδε τοὺς ἀνθρώπους· θάνατος, πένια, ἀδοξία, τὰ μυρία πάθη· καὶ μᾶλλον ταῦτα ἔτρεμον, ἢ τὸ πέλαιος τότε ἐκείνο οἱ Ἰουδαῖοι. Ἀλλ' ὅμως ἀπάντων τούτων ἐπαισεν αὐτοὺς κατατολμησαι, καὶ ὥσπερ διὰ ξηρᾶς διαβῆναι μετὰ ἀσφαλείας ἀπάσης. Πρὸς ταῦτα τοίνυν ἅπαντα αὐτοὺς ἀλείφον, παρήγγε⁵⁰ τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ λάμφαντας. Τί οὖν ὁ Πέτρος ὁ θερμὸς; Καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὥδε εἶναι. Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσεν, ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν καὶ παθεῖν, δεδοικὼς ἔτι καὶ τρέμων ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν, προσελθὲν μὲν καὶ εἰπεῖν τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν οὐ τολμᾷ, ἐπὶ Ἰλεῶς σοι. ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου ἐκείνου τὰ αὐτὰ πάλιν αἰνίττεται δι' ἐτέρων ῥημάτων. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὄρος· καὶ πολλὴν τὴν ἀναχώρησιν καὶ τὴν ἐρημίαν, ἐνενόησεν ὅτι ἔχει πολλὴν ἀσφάλειαν τὴν ἀπὸ τοῦ τόπου· οὐ μόνον δὲ τὴν ἀπὸ τοῦ τόπου, ἀλλὰ καὶ τοῦ μηχανεῖ ἀπελθεῖν αὐτὸν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· βούλεται γὰρ αὐτὸν ἐκεῖ εἶναι διηγεκῶς· διὸ καὶ σκηνῶν μέμνηται. Εἰ γὰρ τοῦτο γένοιτο, φησὶν, οὐκ ἀναθεσόμεθα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· εἰ δὲ μὴ ἀναβαίημεν, οὐκ⁵¹ ἀποθάνεται· ἐκεῖ γὰρ ἔφη τοὺς γραμματεῖς ἐπιθήσεσθαι αὐτῷ. Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ ἐτόλμησεν εἰπεῖν· ταῦτα δὲ βουλόμενος κατασκευάσαι, ἔλεγεν ἐν ἀσφαλείᾳ· Καλὸν ἐστὶν ἐνταῦθα εἶναι, ἐνθα καὶ Μωϋσῆς πάρεστι καὶ Ἥλιος. Ἥλιος ὁ ἐπὶ τοῦ ὄρους πῦρ κατενεγκών, καὶ Μωϋσῆς ὁ εἰς τὸν γρόφον, εἰσελθὼν, καὶ τῷ Θεῷ διαλεχθεὶς· καὶ οὐδεὶς οὐδὲ εἰσεται ἐνθα ἐσμέν.

γ'. Εἶδες τὸν θερμὸν ἐραστὴν τοῦ Χριστοῦ; Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ζητεῖ, ὅτι οὐκ ἦν ἐξητασμένος ὁ τρόπος τῆς παρακλήσεως, ἀλλὰ πῶς⁵² θερμὸς ἦν, πῶς περιεκαίετο τοῦ Χριστοῦ. Ὅτι γὰρ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοσούτον τρέμων ταῦτα ἔλεγεν, ἤνικα αὐτοῦ τὸν ἐσόμενον προεμήνυε θάνατον καὶ τὴν ἐφοδον, ἀκουσεν τί φησι· *Τὴν ψυχὴν μου ὑπὲρ σοῦ θήσω· Κἀν δὲ με σὺν σοι ἀποθάνειν, οὐ μὴ σε ἀπαρνησώμαι*. Ὅρα δὲ πῶς καὶ ἐν μέσοις [569] αὐτοῖς τοῖς κινδύνους παρεβουλεύετο. Τοσούτου γοῦν περιεστώτος δήμου, οὐ μόνον οὐκ ἐφυγεν, ἀλλὰ καὶ τὴν μάχαιραν σπασάμενος, τὸ ὅτιον ἀπέκοψε τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως. Οὐκὼς οὐ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐσκόπευ, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου ἔτρεμεν. Εἶτα ἐπειδὴ ἀποφαντικῶς ἐφθέγγετο, ἐπιλαμβάνεται ἑαυτοῦ, καὶ ἐνοήσας μὴ πάλιν ἐπιτιμηθῇ, φησὶν· *Εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὥδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν, καὶ Μωϋσῇ μίαν, καὶ Ἠλῖ μίαν*. Τί λέγεις, ὦ Πέτρε; Οὐ πρὸ μικροῦ τὸν δούλων αὐτὸν ἀπήλλαξας; Πάλιν⁵³ μετὰ τῶν δούλων αὐτὸν ἀριθμεῖς; Εἶδες πῶς σφόδρα ἀτελεῖς ἦσαν πρὸ τοῦ σταυροῦ; Εἰ γὰρ καὶ ἀπεκάλυψεν αὐτῷ ὁ Πατὴρ, ἀλλ' οὐ διηγεκῶς κατεῖχε τὴν ἀποκάλυψιν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀγωνίας ἐπαράχθη, οὐχὶ ταύτης ἥς εἶπον μόνως, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας, τῆς ἀπὸ τῆς ὕψεως ἐκείνης. Οἱ γοῦν ἕτεροι εὐαγγελισταὶ τοῦτο δηλοῦντες, καὶ τὸ συγκεχυμένον αὐτοῦ τῆς γνώμης, μεθ' ἧς ταῦτα ἐφθέγγετο, ἀπὸ τῆς ἀγωνίας ἐκείνης δεικνύντες γεγενήσθαι, ἔλεγον· ὁ μὲν Μάρ-

κος, ὅτι Οὐ γὰρ ᾗδε τι λαλήσει· ἔκφοβοι γὰρ ἐγένοντο· ὁ δὲ Λουκᾶς μετὰ τὸ εἰπεῖν, *Τρεῖς σκηνὰς ποιήσωμεν*, ἐπήγαγεν, ὅτι *Μη* εἰδὼς δὲ λέγει. Εἶτα δηλῶν ὅτι πολλῶν κατεῖχτο φόβῳ, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λοιποὶ, φησί· *Βεβαρημένοι ἦσαν ὑπῶν· καὶ διαγρηγορήσαντες εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ*· ὑπὸν ἐνταῦθα καλῶν τὸν πολὺν κάρον τὸν ἀπὸ τῆς βίαιας ἐκείνης αὐτοῖς ἐγγινόμενον. Καθάπερ γὰρ ὀφθαλμοὶ ἐξ ὑπερβολούσης λαμπηδόνος σκοτοῦνται, οὕτω καὶ τότε ἔπαθον. Οὐ γὰρ δὴ νῦν ἦν, ἀλλ' ἡμέρα· καὶ τὸ τῆς αὐγῆς ὑπέρρογκον ἐδάρει τὸν ὀφθαλμὸν τὴν ἀσθένειαν. Τί οὖν; Αὐτοὺς μὲν οὐδὲν φθέγγεται, οὐδὲ Μωϋσῆς, οὐδὲ Ἠλίας· ὁ δὲ πάντων μείζων καὶ ἀξιοπιστότερος, ὁ Πατὴρ, φωνὴν ὀψήσιν ἐκ τῆς νεφέλης. Διὰ τί ἐκ τῆς νεφέλης; Οὕτως αἰε φαίνεται ὁ Θεός. *Νεφέλη γὰρ καὶ γνόφος κύκλω αὐτοῦ*· καί· *Κάθηται ἐπὶ νεφέλαις κούφης*· καὶ πάλιν, *Ὁ τιθεὶς νέφη* τὴν ἐπίδασιν αὐτοῦ· καί, *Νεφέλη οὐκέλας αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν*· καί, *Ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν*. Ἰν' οὖν πιστεύσωσιν, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ φωνὴ φέρεται, ἐκείθεν ἔρχεται. Καὶ ἡ νεφέλη φωτεινὴ ἔπεσκειεν αὐτοῦ· Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα· *Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα*· αὐτοῦ ἀκούετε. Ὅταν μὲν γὰρ ἀπειλῇ, σκοτεινὴν δείκνυσιν⁴⁴, ὥσπερ ἐν τῷ Σινᾷ· *Εἰσὶν ἡμεῖς γὰρ, φησὶν, εἰς τὴν νεφέλην καὶ εἰς τὸν γνόφον ὁ Μωϋσῆς, καὶ ὡς ἀντὶς, οὕτως ἐφέρετο ὁ καπνός*· καὶ ὁ Προφήτης ψοῖα περὶ τῆς ἀπειλῆς αὐτοῦ διαλεγόμενος· *Σκοτεινὸν ὥρῳ ἐν νεφέλαις ἀέρων*· ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ οὐ φοβῆσαι ἐβούλετο, ἀλλὰ διδάξαι, νεφέλη φωτεινὴ. Καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἔλεγε, *Ποιήσωμεν τρεῖς σκηνὰς*· αὐτὸς δὲ ἀχειροποιήτων ἔδειξε σκηνήν. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν καπνὸς καὶ ἀτμὶς καμίνου· ἐνταῦθα δὲ φῶς ἄκρατον καὶ φωνή. Εἶτα ἵνα δευχθῇ, ὅτι οὐ περὶ ἐνὸς ἀπλῶς τῶν τριῶν ἐλέγχῃ, ἀλλὰ [570] περὶ τοῦ Χριστοῦ μόνον, ὅτε ἡ φωνὴ ἠνέχθη, ἐκποδὼν γένοντο ἐκείνοι. Οὐδὲ γὰρ ἂν εἰ περὶ τίνος αὐτῶν ἐλέγετο ἀπλῶς, οὕτως ἔμενον ἂν μόνος, ἀποσχισθέντων⁴⁵ τῶν δύο. Τί οὖν οὐχί⁴⁶ καὶ ἡ νεφέλη τὴν Χριστὸν μόνον ἀπέλαθεν, ἀλλὰ ἅπαντας; Εἰ τὸν Χριστὸν μόνον ἀπέλαθεν, ἐνομισθῇ ἂν αὐτὸς ἀρεῖναι τὴν φωνήν. Διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς τοῦτο αὐτὸ ἀσφαλιζόμενος, φησὶν, ὅτι ἐκ τῆς νεφέλης ἦν ἡ φωνή, τοῦτέστιν, ἐκ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τί φησιν ἡ φωνή; *Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός*. Εἰ δὲ ἀγαπητός, μὴ φοβοῦ. Πέτρος· Ἐεῖ μὲν γὰρ σε καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ᾗδε εἰδέναι, καὶ πεπληροφορηθῆσαι περὶ τῆς ἀναστάσεως· ἐπειδὴ δὲ ἀγνοεῖς, κἂν ἀπὸ τῆς φωνῆς τοῦ Πατρὸς θάρρησον. Εἰ γὰρ δυνατός ὁ Θεός, ὥσπερ οὖν καὶ δυνατός, εὐδελον ἐστὶ καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως. Μὴ τοίνυν δέδωκεν τὰ δεινὰ. Εἰ δὲ οὐδέπω τοῦτο καταδέχῃ, κἂν ἐκεῖνο λογίζου, ὅτι καὶ Υἱὸς, καὶ φιλεῖται. Οὗτος γὰρ ἐστὶ, φησὶν, ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. Εἰ δὲ φιλεῖται, μὴ φοβοῦ. Οὐδεὶς γὰρ, ἐν ἀγαπᾷ, προΐεται. Μὴ τοίνυν βορυβοῦ· κἂν μυριάκις αὐτὸν φίλῃς, οὐ φιλεῖς αὐτὸν τοῦ γεγεννηκότος Ἰσὺν. Ἐν ᾧ εὐδόκησα. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἐγέννησε μόνον, φιλεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἴσος αὐτῷ κατὰ πάντα καὶ ὁμογνώμων ἐστίν. Ὅστε διπλοῦν τὸ φιλεῖν, μᾶλλον δὲ καὶ τριπλοῦν· ἐπειδὴ Υἱὸς, ἐπειδὴ ἀγαπητός, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ εὐδόκησε. Τί δὲ ἐστίν, Ἐν ᾧ εὐδόκησα; Ὁσαυτὲ ἔλεγον, Ἐν ᾧ ἀναπαύομαι, ᾧ⁴⁷ ἀρέσκομαι· διὰ τὸ κατὰ πάντα ἐξισῶσθαι πρὸς αὐτὸν μετὰ ἀκριβείας,

καὶ βούλημα ἐν ἐν αὐτῷ εἶναι καὶ τῷ Πατρὶ, καὶ μένοντα Υἱὸν κατὰ πάντα ἐν εἶναι πρὸς τὸν γεγεννηκότα. Αὐτοῦ ἀκούετε. Ὅστε κἂν σταυρωθῇναι βουλήθῃ, μὴ ἀντιπέσης. *Καὶ ἀκούσαντες ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον, καὶ ἐβοήθησαν σφόδρα. Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἤψατο αὐτῶν, καὶ εἶπεν· Ἐγέρθητε, καὶ μὴ φοβεῖσθε*. Ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, οὐδένα εἶδον, εἰ μὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον.

8. Πῶς ταῦτα ἀκούσαντες κατεπλάγησαν; Καίτοι καὶ πρὸ τούτου ἠνέχθη φωνὴ ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου τοιαύτη, καὶ ὄχλος παρῆν, καὶ οὐδεὶς οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθε· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, ὅτε καὶ βροντὴν ἔλεγον γεγενῆσθαι· ἀλλ' οὐδὲ τότε τοιοῦτον οὐδὲν ὑπέμειναν. Πῶς οὖν ἐν τῷ δρεῖε πεσον; Ὅτι καὶ ἐρημία καὶ ὕψος καὶ ἡσυχία ἦν πολλή, καὶ μεταμόρφωσις φρικτῆς γέμουσα, καὶ φῶς ἄκρατον, καὶ νεφέλη ἐκτεταμένη· ἅπερ ἅπαντα εἰς πολλὴν ἀγωνίαν αὐτοὺς ἐνέβαλε. Καὶ πανταχόθεν ἡ ἐκπληξίς συνήγετο, καὶ ἔπεσον φοβηθέντες τε ἑαυτοῦ καὶ προσκυνούντες⁴⁸. Ὅστε δὲ μὴ ἐπιπολὺ τὸ δέος μέιναν ἐκβαλεῖν⁴⁹ αὐτῶν τὴν μνήμην, εὐθέως ἔλυεν αὐτῶν τὴν ἀγωνίαν, καὶ ὁρᾷται αὐτοὺς μόνος, καὶ ἐντέλλεται αὐτοῖς μηδενὶ τοῦτο εἰπεῖν, ἕως ἂν ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ. *Καταβαίνοντων γὰρ αὐτῶν ἐκ τοῦ ὄρους, ἐκτεταλατο αὐτοῖς μηδενὶ εἰπεῖν τὸ δράμα, ἕως ἂν ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ*. Ὅσῳ γὰρ μείζονα ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ, τοσούτῳ δυσπαρεδεδεκτότερα ἦν τοῖς πολλοῖς τότε· καὶ τὸ σκανδαλὸν δὲ τὸ [571] ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐπετείνετο μᾶλλον ἐντείνον. Διὰ τοῦτο κελεύει σιγᾶν, καὶ οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ πάλιν τοῦ πάθους ἀναμνήσκων, καὶ μόνον οὐχὶ καὶ τὴν αἰτίαν λέγων, δι' ἣν καὶ σιγᾶν ἐκέλευεν. Οὐ γὰρ δὴ διαπαντός ἐκέλευσε μηδενὶ εἰπεῖν, ἀλλ' ἕως ἂν ἀναστῇ ἐκ νεκρῶν. Καὶ τὸ δυσχερὲς σιγῆσας, τὸ χρηστὸν ἐμφαίνει μόνον. Τί οὖν; μετὰ ταῦτα οὐκ ἐμελλον σκανδαλίσσεσθαι; Οὐδαμῶς. Τὸ γὰρ ζητούμενον ὁ πρὸ τοῦ σταυροῦ καίρος ἦν. Μετὰ γὰρ ταῦτα καὶ Πνεύματος κατηξιώθησαν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν σημείων εἶχον φωνὴν συνηγοροῦσαν αὐτοῖς, καὶ πάντα ὅσα ἔλεγον λοιπὸν εὐπάρδεκτα ἦν, σάλπιγγος λαμπρότερον τῶν πραγμάτων ἀνακηρυττόντων αὐτοῦ τὴν ἰσχύϊν, καὶ οὐδενὸς σκανδαλὸν τοιοῦτου μεσολαβούντος τὰ γινόμενα.

Οὐδὲν ὅρα τῶν ἀποστόλων μακαριώτερον, καὶ μάλιστα τῶν τριῶν, οἱ καὶ ἐν τῇ νεφέλῃ ὁμωρόφωτοι γενέσθαι κατηξιώθησαν τῷ Δεσπότῃ. Ἄλλ' ἂν θέλωμεν, ὁβόμεθα καὶ ἡμεῖς τὸν Χριστόν· οὐχ οὕτως ὡς ἐκείνοι τότε ἐν τῷ δρεῖ, ἀλλὰ πολλῶν λαμπρότερον. Οὐ γὰρ οὕτως ὕστερον ἤξει. Τότε μὲν γὰρ τῶν μαθητῶν φειδόμενος, τοσούτον παρήνοιξε μόνον τῆς λαμπρότητος, ὅσον ἡδύναντο ἐνεγκεῖν· ὕστερον δὲ ἐν αὐτῇ τοῦ Πατρὸς τῇ δόξῃ ἤξει, οὐ μετὰ Μιούσεως καὶ Ἠλίας μόνον, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀπείρου τῶν ἀγγέλων στρατιᾶς, μετὰ τῶν ἀρχαγγέλων, μετὰ τῶν Χερουβιμ, μετὰ τῶν δὴμων τῶν ἀπείρων ἐκείνων· οὐ νεφέλης γινόμενης ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ στελλομένου τοῦ οὐρανοῦ. Καθάπερ γὰρ τοὺς δικαστὰς⁵⁰, ὅταν δημοσίᾳ κρίνωσι, τὰ παραπετάσματα συνελκύσαντες οἱ παρεστῶτες πᾶσιν αὐτοῖς⁵¹ δεικνύουσιν· οὕτω δὴ καὶ τότε καθήμενον αὐτὸν ἅπαντες ὄψονται, καὶ πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνη παραστήσεται φύσις, καὶ αὐτὸς αὐτοῖς δι' ἑαυτοῦ ἀποκρίνεται· καὶ τοῖς μὲν ἐρεῖ· *Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου· ἐπεὶ νῦν γὰρ, καὶ ἐδῶκατέ μοι φαιεῖν*· τοῖς δὲ ἐρεῖ· *Εὖ, δοῦλες ἀγαθὲ καὶ πιστῇ· ἐπὶ ὅλγα ἡς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω*. Καὶ ἐναντία δὲ

⁴⁴ γὰρ om. H. M. p. p. αλλήγη M. ⁴⁵ καί] add. πάλιν, Κύριος H. add. Κύριος G. ⁴⁶ νέψαι Ep. et codd. praefer M.

⁴⁷ καὶ ἐκείθεν G. et codex quidam apud Sav. In plerisque codd. distinctio post ἔρχεται nulla est. ⁴⁸ Codices ἡ φωτεινὴ. Aut delentur articulus, quod nos fecimus, aut legendum ἦν φωτεινὴ, ut Savillio placuit. Post φωτεινὴ, φησὶν addunt G. K. ⁴⁹ Post δεικνύουσιν, νεφέλην delevi, auctoribus K. L. M. Ep. ⁵⁰ ἀποσκηνώσαντων L.

⁵¹ «Hic totus locus, τὶ οὖν οὐλύ usque ad ἐκ τοῦ Θεοῦ infra, deest in Editis [et Interprete], sed ex duobus optimis Mss. excerptus fuit. Montf. Habent e meis H. M. Ep. quorum ope voculam καὶ post οὐλύ supplēvi, et ἀπέλαθεν bis scripsi pro vulgato ἀπέλαθεν. Hoc tamen habet ex corr. H. ⁵² ᾧ] ἐν ᾧ H. [et Reg. 691] invito Ep.

⁵³ προσκυνήσαντες G. H. ⁵⁴ ἐκβάλει H. L. ἐκβαλεῖ K. ⁵⁵ τοῖς δικασταῖς G. K. ἐπὶ τοῖς δ. Sav. ⁵⁶ αὐτοῖς G. M.

clarant. Marcus quidem dicit, *Non enim sciebat quid loqueretur : perterriti namque fuerunt* (Marc. 9. 6). Lucas vero postquam dixit, *Faciamus tria tabernacula*, statim subjunxit, *Nesciens quid diceret* (Luc. 9. 33). Deinde significans et illum et alios timore correptos fuisse, ait : *Gravati somno erant : cum evigilassent autem, viderunt gloriam ejus* (Ibid. v. 32) ; somnum vero hic vocat soporem illum qui ex tali visione accidit. Nam veluti oculi ex nimio fulgore obtenebrantur, sic et illis evenit. Neque enim nox erat, sed dies : et radiorum splendor oculorum infirmitatem gravabat. Quid igitur ? Ipse quidem nihil loquitur, neque Moyses, neque Elias : sed qui omnibus major et fide dignior est, Pater vocem emittit ex nube. Cur ex nube ? Sic semper apparet Deus : nam *Nubes et caligo in circuitu ejus* (Psal. 96. 2) ; et rursus : *Qui ponit nubes ascensum suum* (Psal. 103. 3) ; iterumque, *Dominus sedet in nube levi* (Isai. 19. 1) ; et, *Nubes suscepit eum ab oculis eorum* (Act. 1. 9) ; et, *Quasi Filius hominis veniens in nubibus* (Dan. 7. 13). Ut igitur credant ab ipso Deo vocem ferri, inde venit, et nubes lucida erat : nam 5. *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui : ipsum audite*. Quando enim minatur, tenebrosam nubem ostendit, quemadmodum in Sina : *Intravit enim, ait, in nubem et in caliginem Moyses, et velut vapor ita ferebatur fumus* (Exod. 24. 18) ; et propheta de ninis ejus disserens, *Tenebrosa*, inquit, *aqua in nubibus aeris* (Psal. 17. 12) ; hic vero, quia non terrere, sed docere volebat, nubes lucida est. Et Petrus quidem dicebat, *Faciamus tria tabernacula* ; ille vero tabernaculum ostendit non manufactum. Ideo ibi quidem fumus est, et vapor fornacis ; hic vero lux ineffabilis, et vox. Deinde ut ostendatur non de uno trium simpliciter dici, sed de Christo tantum, cum vox allata est, illi recesserant. Nam si de uno ex illis dictum fuisset, non ille mansisset solus, duobus aliis remotis. (a) [Cur ergo nubes non Christum solum operuit, sed omnes simul ? Si Christum solum obumbrasset, putatum fuisset ipsum Christum emisisse vocem. Quapropter evangelista, ut hoc ipsum confirmaret, ait vocem ex nube venisse, id est, ex Deo.] Et quid ait vox illa ? *Hic est Filius meus dilectus*. Si dilectus, ne timeas, Petre. Oportebat enim te et virtutem potentiamque ejus jam nosse, et de resurrectione esse certiore ; quia vero illud ignoras, saltem ex voce Patris fidentior esto. Si namque potens est Deus, ut vere potens est, proculdubio et Filius similiter. Ne timeas ergo mala. Si autem hoc nondum admittis, illud saltem cogita, illum et Filium esse, et diligere. *Hic est enim, ait, Filius meus dilectus*. Si vero diligitur, ne timeas. Nemo enim quem diligit, abjicit. Ne turberis ergo : quantumvis enim diligas, non diligis eum ut Pater ipsius diligit. *In quo mihi complacui*. Non enim solum dili-

git eum, quia genuit, sed quia et æqualis est illi omnino, et ejusdem voluntatis. Duplex igitur, imo triplex est dilectionis argumentum : quia Filius, quia dilectus, quia in ipso sibi complacuit. Quid porro significat illud, *In quo mihi bene complacui* ? Ac si diceret, *In quo quiesco, quo oblector, qui omnino æqualis mihi est, et quod unam cum Patre voluntatem habeat, et quod Filius manens, unum omnino sit cum Genitore*. *Ipsam, inquit, audite*. Quare si crucifigi voluerit, ne obsistas. 6. *Et audientes ceciderunt in facies suas, et timuerunt valde*. 7. *Et accedens Jesus, tetigit eos, et dixit : Surgite, et nolite timere*. 8. *Levantes autem oculos suos, neminem viderunt nisi solum Jesum*.

4. Quomodo hæc audientes percussi sunt ? Nam antehac emissæ fuit vox talis in Jordane ; turbæ aderant, nemo quidpiam tale passus est : et postea rursum, quando tonitru factum fuisse dicebant ; sed nec tunc quid simile sunt passi. Quomodo igitur in monte ceciderunt ? Quia et solitudo, et altitudo montis, et quies magna erat, et transfiguratio horrore plena, et lux immensa, et nubes extensa : quæ omnia illos in pavorem magnum conjecerunt. Undique terror oriebatur, et ceciderunt territi simul et adorantes. Ne porro timor ille si diu mansisset, rerum memoriam deleteret, statim illos a terrore liberavit, solus ipse conspicitur, mandatque ipsis ut nemini dicant, donec a mortuis resurgeret. (a) 9. *Descendentibus enim illis de monte, præcepit eis ut nemini dicerent, donec ipse a mortuis resurgeret*. Nam quanto majora de illo narrabantur, tanto creditu difficiliora tunc multis erant : scandalum autem crucis magis inde crescebat. Idcirco tacere jubet, neque simpliciter, sed rursus passionem commemorans, ac fere causam dicens cur tacere juberet. Neque enim jubet nunquam hæc cuipiam dicere, sed donec ipse a mortuis resurgeret. Atque hic quod durum erat tacens, quod jucundum erat tantum dixit. Quid ergo postea ? annon scandalum passuri erant ? Nequaquam. Tempus crucem præcedens tantum quærebatur : nam postea Spiritu sancto dignati sunt, et signorum vocem habebant sibi patrocinantem, atque omnia quæ tunc dicebant acceptabilia erant, cum res ipsæ clarius, quam tuba quælibet, ejus potentiam prædicarent, nec quopiam interveniente offendiculo.

Christi adventus secundus quam gloriosus. — Nihil ergo apostolis beatius, maximeque tribus illis qui in nube obtegi una cum Domino dignati sunt. Sed si velimus, nos quoque Christum videbimus : non ut illi tunc in monte, sed multo splendidiorum : neque enim sic postremo veniet. Nam tunc discipulis se attemperans tantum splendorem effudit, quantum poterant illi ferre ; in extremo autem tempore in propria Patris gloria veniet, non cum Moyse et Elia tantum, sed cum immenso angelorum exercitu, cum archangelis, cum Cherubinis, cum hujusmodi multitudinis infinita ; non cum nube caput operiente, sed ipso cælo contracto. Nam sicut cum iudices publice sententiam

(a) Qui uncinis clauduntur loci deest in Editis, sed ex duobus optimis MSS. excerptus fuit, estque sane alicujus momenti.

(a) sequentia per homæoteleuton decessit in Morel.

prolaturi sunt, qui adstant remotis velis, sic illos omnibus conspiciendos præbent: ita et tunc omnes illum sedentem videbunt, et tota humana natura sistetur, ipseque per se illis respondebit; atque aliis dicet: *Venite, benedicti Patris mei: esurivi enim, et dedistis mihi manducare (Matth. 25. 34): aliis vero dicet: Euge, serve bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam (Ibid. v. 21)*. Contra vero aliis: *Ite in ignem æternum paratum dinbolo et angelis ejus (Ibid. v. 41)*; aliis vero, *Serve nequam et piger (Ibid. v. 26)*. Et alios quidem dissecabit, tradetque tortoribus; alios vero ligatis manibus et pedibus jubebit projici in tenebras exteriores. Et post securim fornax excipiet, ac quæ a sagena projiciuntur, illuc cadent. *Tunc justi fulgebunt sicut sol (Matth. 13. 43)*; imo plus quam sol. Id vero dicitur, non quod lux eorum solari par tantum sit; sed quia astrum nullum hoc splendidius habemus, ab hoc notum facere voluit futurum sanctorum splendorem. Nam in monte quoque, cum dixit, *Resplenduit ut sol*, eadem de causa sic loquutus est. Nam quod major lux esset, quam ea quæ in exemplo fertur, testificati sunt discipuli cadescentes. Si porro non immensa lux fuisset, sed solis luci par, non cecidissent, sed facile tulissent. Justi igitur tunc fulgebunt sicut sol, et plus quam sol: peccatores vero extrema patientur. Tunc non commentariis opus erit, non argumentis, non testibus: nam ipse judex omnia est, testis, argumentum et judex. Omnia quippe clare novit ille: nam *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus (Hebr. 4. 13)*; non dives, non pauper, non potens, non infirmus, non sapiens, non insipiens, non servus, non liber, nemo illic apparebit, sed his personis contritis, operum tantum examen erit. Nam si in judiciis, cum quis de tyrannide aut de cæde causam dicit, quicumque fuerit, sive præfectus, sive consul, sive quidvis aliud, omnia avolant insignia dignitatis, et qui deprehensus est, extremas dat penas: multo magis ibi res ita se habebit.

5. *Virtus facilis, nequitia onerosa. Contra usuram.* — Id ne fiat, ponamus, obsecro, sordidas vestes, et induamur arma lucis, et gloria Dei amictet nos. Quid enim ex præceptis grave? quid non facile? Audi igitur quid dicat propheta, et tunc facilitatem intelliges: *Neque si incurnaveris, quasi circumum, collum tuum, et saccum et cinerem subtraveris, neque sic vocabis jejuniū acceptabile¹: sed solve omne vinculum iniquitatis, dissolve obligationes violentarum pactionum (Isai. 58. 5. 6)*. Vide prophete sapientiam. Onerosa prius posuit et sustulit, et a facilioribus salutem consequi rogat, ostendens, non labores Deum, sed obedientiam exposcere. Deinde ut commonstret virtutem facilem, nequitiam vero onerosam esse, a nudis nominibus id adstruit. Nequitia enim, inquit, est vinculum et obligatio, virtus autem ab his liberatio et solutio. *Omniem syngrapham injustam discerpe, fœnorum et usurarum rescripta sic appellans. Dissolve*

confractos in remissione, miseros videlicet. Talis quippe debitor est: cum viderit creditorem, ejus animus frangitur, ipsumque magis quam feram formidat. Et pauperes tecto carentes induc in domum tuam; si videris nudum, operi eum, et proprios seminis tui non despicias (Isai. 58. 7). In concione quam nuper habuimus, cum de præmiis ageremus, divitias inde partas ostendimus: nunc porro videamus num quid ex præceptis difficile sit, et naturam nostram superet. Sed nihil simile invenimus; imo contraria omnia, ita ut quæ virtutem spectant, magnam habeant facilitatem, contra vero, quæ ad nequitiam pertinent, sudores maximos. Quid enim est difficilius, quam fœnerari, ac de usura et pactionibus sollicitum esse, sponsiones expetere, ac de pignoribus metuere ac tremere, de sorte, de syngraphis, de fœnoribus, de sponsonibus? Tales sunt res seculares. Hæc quæ videtur excogitata securitas suspicionibus plena, et omnium fragilissima est; misericordiam autem exercere facile est², ab omnique sollicitudine liberat. Ne igitur alienas calamitates negotiemur, ne in lucrum vertamus illa quæ ad misericordiam spectant. Scio quidem, multos hæc non libenter audire: sed quid ex silentio lueri accederet? Si taceam, et nemini molestiam verbis inferam, non potero per silentium vos a supplicio eruere; imo hinc omnia contraria eveniunt: supplicia augentur, atque hujusmodi silentii, non vos tantum, sed ego etiam penas darem. Ad quid igitur verborum adullatio, quando illa ad operandum nihil juvat, imo etiam nocet? quod lucrum verbo lætitiā, re dolores afferre? aures demulcere et animam supplicio addicere? Ideo necesse est hic dolere, ne illic penas demus. Nam gravis, gravis certe et omnino curandus morbus Ecclesiam invasit. Qui prohibentur vel ex justis laboribus pecunias accumulare, imo qui jubentur opes suas egenis aperire, ex aliorum paupertate ditescent, speciosam rapinam excogitantes et bene coloratam avaritiam. Ne mihi externas leges objicias: publicanus enim legem illam exteriorem servat, et tamen dat penas. Quod etiam nos patiemur, nisi desinamus pauperes atterere, et penuriam egestatisque occasione sumpta, impudente abuti usura. Ideo enim pecunias habes, ut paupertatem solvas, non ut eam opprimas; tu vero, quasi opem ferens, majorem inferis calamitatem, et liberalitatem pecunia vendis. Vende, non veto, sed pro regno cælorum: ne parvum accipias operis hujusce pretium, usuram centesimam (a), sed vitam immortalem. Cur pauper et egenus es? cur pusilli animi, ut magna parvo pretio vendas, et pro caducis pecuniis des, cum oporteret pro regno vendere semper manente? cur Deo relicto, humana lucraris? cur divite relicto,

¹ Morel., *de fœnorum sponsonibus*.

² Unus, *impendere autem facile est*.

(a) Erat porro centesima usuræ genus, quo qui in fœnus accipiebant, singulis mensibus centesimam sortis partem solverent, ita ut centum mensibus sortem æquarent. De reliquis centesimæ generibus vide supra in præfatione ad quartum Tomum, § V.

¹ Morel., *neque sic vocabis sacrificium acceptabile. Unus, neque sic vocabis diem acceptabilem*.

ψηφίζόμενος, τοῖς μὲν ἀποκρίνεται, ὅτι *Πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ*. τοῖς δὲ, *Πορνῆρ δοῦλε καὶ ἀκαρῆρ*. Καὶ τοὺς μὲν διχοτομῆσει, καὶ παραδώσει τοῖς βασανισταῖς· τοὺς δὲ κελεύσει δεθéntας χεῖρας καὶ πόδας εἰς τὸ σκότος ἐκθλιθῆναι⁸⁷ τὸ ἐξώτερον. Καὶ μετὰ τὴν ἀξίνην ἡ κάμιμος διαδέξεται, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς σαγῆνης ῥιπτούμενα ἐκεῖ ἐμπεσσεύεται. Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος· μᾶλλον δὲ πλεόν ἢ ὁ ἥλιος. Τοσοῦτον δὲ εἰρηται, οὐκ ἐπειδὴ τοσοῦτον αὐτῶν μόνον ἔσται τὸ φῶς· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ ἀστρού τούτου φαειρότερον οὐκ ἴσμεν ἕτερον, ἀπὸ τοῦ γνωρίμου παραστήσαι ἡθουλήθη τὴν μέλλουσαν λαμπρότητα τῶν ἀγίων. Ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ ὄρει εἰπὼν, ὅτι *Ἐλάμψεν ὡς ὁ ἥλιος, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν οὕτως εἰρηται*. Ὅτι γὰρ τοῦ ὑποδείγματος μεῖζον ἦν τὸ φῶς, ἔδειξαν οἱ μαθηταὶ πεσόντες. Εἰ δὲ μὴ ἀκαρτὴν ἦν τὸ φῶς, ἀλλὰ τῷ ἡλίῳ σύμμετρον, οὐκ ἂν ἔπεσον, ἀλλ' εὐκόλως ἦνεγκαν ἂν. Οἱ μὲν οὖν⁸⁸ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν⁸⁹ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ ὑπὲρ [573] τὸν ἥλιον τότε· οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ τὰ ἔσχατα πείσονται. Τότε οὐχ ὑπομημάτων δεῖσαι, οὐκ ἐλέγχων, οὐ μαρτύρων· πάντα γὰρ αὐτοῖς ἔστιν ὁ δικάζων, καὶ μάρτυς, καὶ ἐλεγχος, καὶ κριτής. Πάντα γὰρ οὕτως σαφῶς· *Πάντα γὰρ γυμνά καὶ τετραχελισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ*. Οὐ πλούσιος, οὐ πένης, οὐ δυνάστης, οὐκ ἀσθενὴς, οὐ σοφὸς, οὐκ ἄσποφος, οὐ δοῦλος, οὐκ ἐλευθερὸς οὐδεὶς ἐκεῖ φανέται, ἀλλὰ τῶν προσωπείων τούτων συντριβέντων ἡ τῶν ἔργων ἐξέτασις ἔσται μόνη. Εἰ γὰρ ἐν⁹⁰ τοῖς δικαστηρίοις ὅταν τυραννίδος τις κρίνεται ἡ φόνου, ὅπερ ἂν ἦ, καὶ ὑπαρχος, καὶ ὑπατος, καὶ ἐπίου, πάντα ἀφίπταται τὰ ἀξιώματα, καὶ ὁ ἀλὸς τὴν ἐσχάτην δίδωσι δίκην· πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖ τοῦτο ἔσται.

ε'. Ἴν' οὖν μὴ γένεται τοῦτο, ἀποθώμεθα τὰ ῥυπαρά ἱμάτια, ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός, καὶ ἡ δόξα τοῦ θεοῦ περιστελεῖ ἡμᾶς. Τί γὰρ καὶ φορτικὸν τῶν ἐπιταγμάτων; τί δὲ ὁ ῥάβδον; Ἄκουσον γοῦν τοῦ προφήτου λέγοντος, καὶ τότε εἰση τὴν εὐκολίαν. Οὐδὲ ἔαν κάμψῃς ὡς κλιόν τὸν τράχηλόν σου, καὶ σάκεον καὶ σκοδὴν ὑποστέρῃς⁹¹, οὐδὲ οὕτω καλέσεις νηστεῖαν δεκτήν· ἀλλὰ λὺς πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διὰ λυς στραγγαλίδας βιῶν συναλλαγμάτων. Ὅρα σοφίαν προφήτου. Θείας γὰρ φορικῆς πρότερον καὶ ἀνελών, ἀπὸ τῶν εὐκόλων ἀξιοὶ σώζεσθαι, δεικνύς ὅτι ὁ θεὸς οὐ πόνων δέεται, ἀλλ' ὑπακοῆς. Ἐτα δεικνύς ὅτι εὐκόλον μὲν ἡ ἀρετὴ, βαρὺ δὲ καὶ φορτικὸν⁹² ἡ κακία, ἀπὸ τῶν ὀνομάτων γυμνῶν τοῦτο κατασκευάζει. Ἡ μὲν γὰρ κακία σύνδεσμος καὶ στραγγαλιὰ, ψησίν· ἡ δὲ ἀρετὴ τούτων ἀπάντων ἀπαλλαγὴ καὶ διάλυσις. *Πᾶσαν συγγραφήν ἀδικον διάσπαι*· τὰ τῶν τόκων γραμματεῖα, τὰ τῶν δανεισμάτων οὕτω καλῶν. Ἀπόλυς τεθραυσμένους ἐν ἀφένει· τοὺς τεταλαιπωρημένους. Τοιοῦτον γὰρ ὁ χρεώστης· ὅταν ἴδῃ τὸν δανειστήν, κλᾶται αὐτοῦ ἡ διάνοια, καὶ θηρίου μᾶλλον αὐτὸν δέδοικας. Πτωχοὺς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου· ἔαν ἴδῃς γυμνόν, περιέβαλε, καὶ ἀπὸ τῶν οὐκείων τοῦ σπέρματος σου οὐκ ὑπερβῇ. Ἐν μὲν οὖν τῇ πρώτῃ ἡμῖν γενο-

μένη διαλέξει τὰ ἐπαθλα διηγοῦμενοι⁹³, τὸν πλοῦτον ἐδείκνυμεν τὸν ἐκ τούτων· νυνὶ δὲ ἴδωμεν εἰ τι τῶν ἐπιταγμάτων ἐστὶ⁹⁴ δύσκολον, καὶ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαίνον φύσιν. Ἄλλ' οὐδὲν τοιοῦτον εὐρήσομεν, ἀλλὰ τούναντιον ἅπαν, ταῦτα μὲν πολλὴν ἔχοντα τὴν εὐκολίαν, τὰ δὲ τῆς κακίας πολὺν τὸν ἰσθῶτα. Τί γὰρ δυσκολώτερον τοῦ δανείζειν, καὶ ὑπὲρ τόκων καὶ συναλλαγμάτων φροντίζειν, καὶ ἐγγύας ἀπαιτεῖν, καὶ δεδοικέναι καὶ τρέμειν ὑπὲρ ἐνεχύρων, ὑπὲρ τοῦ κεφαλαίου, ὑπὲρ τῶν γραμματειῶν, ὑπὲρ τῶν τόκων, ὑπὲρ τῶν ἐγγωμένων; Τοιαῦτα γὰρ τὰ βιωτικά. Αὕτη γὰρ ἡ δοκούσα καὶ ἐπινοουμένη ἀφάλας πάντων ἐστὶ σαθροτέρα [573] καὶ ὑποπτος· τὸ δὲ ἐλεῖν ῥάβδον, καὶ πάσης ἀπαλλάττον φροντίδος. Μὴ τοίνυν πραγματευόμεθα τὰς ἀλλοτρίας συμφορὰς, μηδὲ καπηλεύμεν τὴν φιλανθρωπίαν. Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι πολλοὶ τούτων ἀπὸ τῆς ἀκούσεως τῶν λόγων· ἀλλὰ τί τὸ κέρδος τῆς σιγῆς; Κᾶν γὰρ σιγάσω, (καὶ μηδὲν ἐνοχλήσω διὰ ῥημάτων, ἀδύνατον διὰ τῆς σιγῆς ταύτης ἀπαλλάξαι τῆς κολάσεως ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ τούναντιον ἅπαν ἐντεῦθεν γίνεται· ἐπιτείνεται⁹⁵ τὰ τῆς τιμωρίας, καὶ οὐχ ὅμιν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμοὶ προξενεῖ τὴν κολασιν ἡ τοιαύτη σιγή. Τίς οὖν ἡ τῶν ῥημάτων χάρις, ὅταν εἰς τὰ ἔργα μὴ βοηθῇ, ἀλλὰ καὶ καταβλάπτῃ; Τί τὸ κέρδος, εὐφραίνει λόγῳ, καὶ λυπηθεῖν πράγματι; τέρπει τὴν ἀκοήν, καὶ κολάσει τὴν ψυχὴν, διόπερ ἀναγκαῖον ἐνταῦθα λυπεῖν, ἵνα μὴ τιμωρίαν δώμεν ἐκεῖ. Καὶ γὰρ δεινὸν, ἀγαπητὲ, δεινὸν καὶ πολλῆς δεόμενον θεραπείας νόσημα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐμπίπτει. Οἱ γὰρ μηδὲ ἐκ δικαίων πόνων θησαυρίζετον κλεινόμενοι, ἀλλὰ τὰς οἰκίας ἀνοίγειν τοὺς δεομένους, τὴν ἑτέρωθεν καρποσύνην πενίαν, εὐπρόσωπον ἀρπαγὴν, εὐπροφάσιτον πλεονεξίαν ἐπινοοῦντες. Μὴ γὰρ μοι λέγε τοὺς ἐξω νόμους· ἐπεὶ καὶ ὁ τελωνὴς νόμον πληροῖ τὸν ἐξωθεν, ἀλλ' ὅμως κολάζεται. Ὁ καὶ ἡμεῖς πεισόμεθα, ἔαν μὴ ἀποστῶμεν τοὺς πένθητας ἐπιτερίβοντες⁹⁶, καὶ τῇ χρεῖα καὶ τῇ ἀνάγκῃ ἀπορῇ εἰς κατῆλαν ἀναίσχυντον ἀποχρώμενοι. Διὰ γὰρ τοῦτο χρήματα ἔχεις, ἵνα λύσῃς πενίαν, οὐχ ἵνα πραγματεύῃς πενίαν· σὺ δὲ ἐν προσήματι παραμυθίας μεῖζονα ἐργάζῃ τὴν συμφορὰν, καὶ πωλεῖς φιλανθρωπίαν χρημάτων. Πώλησον, οὐ κωλύω, ἀλλὰ βασιλείας οὐρανῶν. Μὴ μικρὰν λάβῃς τιμὴν τοῦ τοσοῦτου κατορθώματος τόκου· ἑκατοστιαῖον, ἀλλὰ τὴν ἀθάνατον ζωὴν ἐκείνην. Τί πτωχὸς εἰ, καὶ πένης καὶ⁹⁷ μικρολόγος, ὀλίγου τὰ μεγάλα πωλῶν, χρημάτων ἀπολυμένων, δέον βασιλείας αἰετὶ μενούσης⁹⁸; Τί τὸν θεὸν ἀφείξ, ἀνθρώπινα κερδαίνεις κέρδη; τί τὸν πλουτοῦντα παραδραμῶν, τὸν οὐκ ἔχοντα ἐνοχλεῖς, καὶ τὸν ἀποθιζόντα καταλιπὼν, τῷ ἀγνωμονοῦντι συμβάλλεις⁹⁹; Ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ ἀποδοῦναι· οὗτος δὲ καὶ δυσχεραίνει ἀποδοῦναι. Οὗτος μόλις ἐκατοστὴν ἀποδίδωσιν· ἐκεῖνος δὲ ἑκατονταπλασίονα, καὶ ζωὴν αἰώνιον. Οὗτος μετὰ ὕδρων καὶ λοιδορίων¹⁰⁰· ἐκεῖνος μετὰ ἐπαίνων καὶ εὐφημίας. Οὗτος σοὶ βασκανίαν ἐγείρει· ἐκεῖνος δὲ καὶ στεφάνους σοὶ πλέκει. Οὗτος μόλις ἐνταῦθα· ἐκεῖνος δὲ καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα. Ἀρ' οὖν οὐκ ἐσχάτη ταῦτα ἀνοίας,

⁸⁷ ἐμβληθῆναι G. H. p. ρ. ριπτόμενα iidem. ⁸⁸ HΘΙΚΟΝ. Περὶ κρίσεως, καὶ ὅτι συντριβέντων ἡμῖν τῶν ἀξιώματων γίνεται· ἐν ᾧ καὶ κατηγορία τῶν τοιζόντων, καὶ παραίνεσις τοῦ μᾶλλον ἐλεῖν. G. ⁸⁹ λάμψουσιν L. M. Sequentia ὡς ὁ ἥλιος non agnoscunt K. L. M. Ge. ⁹⁰ ἐν] ἐπὶ G. K. p. ρ. ὅταν ὀφρὶν τυρ. G. H. K. Infra post ὅτι οὖν, ὑπάρχῃ delevi, auctoribus G. L. M. ⁹¹ ὑποστέρῃς G. H. νηστεῖαν L. ⁹² Hæc καὶ φορτικόν, quæ vulgo alius, commendat K. L. M. ⁹³ Codices διηγοῦμενος; sed διηγοῦμενοι ex corr. habent H. M. ⁹⁴ ἔστι G. K. M. ⁹⁵ ἐπιτείνεται add. γὰρ G. H. ⁹⁶ ἐπιτερίβειν G. K. M. De sequenti in adnot. acturus sum. ⁹⁷ καὶ add. τί G. H. τί pro καὶ habet L. Nobiscum facit Flor. p. 177. (Tom. xii, p. 508.) ⁹⁸ μενούσης] aīd. ἀντιποιεῖσθαι G. ⁹⁹ συμβάλλεις] Sic K. L. M. Flor. loqueris Ge. cæteri cum Edd. συλλαλεῖς καὶ συμβάλλεις. ¹⁰⁰ λοιδορίας L. M.

τὸ μὲν εἶδέναι· κερδαίνειν; Πόσοι καὶ τὸ κεφάλαιον ἀπώλεσαν διὰ τόκους; πόσοι κινδύνους περιέπεσον διὰ τόκους; πόσοι καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἑτέρους πένητα περιέβαλον ἐσχάτῃ διὰ τὴν ἀρατον πλεονεξίαν;

ς'. Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι ἤδεται λαμβάνων, καὶ χάριν ἔχει τοῦ δανείσματος. Τοῦτο γὰρ διὰ τὴν σὴν ὠμότητα γίνεται. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀβραάμ τὴν γυναῖκα ἐκιδούσας τοῖς βαρβάροις, αὐτοὺς κατεσκεύαζεν⁷¹ εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὴν [574] ἐπιβουλὴν· ἀλλ' οὐχ ἔκων, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τοῦ Φαραῶ. Οὕτω καὶ ὁ πένης, ἐπειδὴ οὐδὲ τοῦτο ἀξίον αὐτὸν εἶναι νομίζει, καὶ ὠμότητος ἀναγκάζεται χάριν εἶδέναι. Σὺ δέ μοι δοκεῖς, καὶ κινδύνων ἀπαλλάξῃς, μισθὸν ἀπαιτεῖν τῆς ἀπαλλαγῆς ταύτης αὐτόν. Ἀπαγε, φησί, μὴ γένοιτο. Τί λέγεις; Τοῦ μείζονος ἀπαλλάττων, οὐ βούλει χρήματα ἀπαιτεῖν· ὑπὲρ δὲ τοῦ ἐλάττονος τοσαύτην ἐπιδείκνυσαι τὴν ἀπανθρωπίαν; Οὐχ ὁρᾷς ὅση τῷ πράγματι κεῖται τιμωρία; οὐκ ἀκούεις ὅτι καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ τοῦτο κεκώλυται; Ἀλλὰ τίς τῶν πολλῶν ὁ λόγος; Λαβὼν τὸν τόκον, πένητι δίδωμι, φησὶν. Εὐφρῖν, ἀνθρώπε· οὐ βούλεται τοιαύτας θυσίας ὁ Θεός. Μὴ σοφίζου τὸν νόμον. Βέλτιον μὴ δίδόναι πένητι, ἢ ἐντεῦθεν δίδόναι· ὅτι τὸ ἐκ δικαίων πόνων συλλεγὲν ἀργύριον πολλάκις ποιεῖ εἶναι παράνομον διὰ τὰ πονηρὰ γεννήματα· ὥσπερ ἂν εἴ τις νηδὺν καλὴν ἀναγκάσει τίττειν σκορπίους. Καὶ τί λέγω τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον; Οὐχὶ καὶ ὁ μείζων ῥύπον αὐτὸ καλεῖται; Εἰ δὲ οἱ κερδαίνοντες τοιαῦτα⁷² φηφίζεσθε, ἐννόησον τίνα ὁ Θεὸς περὶ ὑμῶν οἶσει τὴν ψῆφον. Εἰ δὲ βούλει καὶ τοὺς ἔξωθεν νομοθέτας ἐρέσθαι, ἀκούσῃς ὅτι κακείνοις τῆς ἐσχάτης ἀναισχυρίας τὸ πρᾶγμα δεῖγμα⁷³ εἶναι δοκεῖ. Τοὺς γοῦν ἐν ἀξιώμασιν ὄντας, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τελούσας βουλὴν, ἣν σύγκλητον καλοῦσιν, οὐ θέμις τοιοῦτοις κέρδεσι⁷⁴ καταισχυμένους· ἀλλὰ νόμος ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπαγορεύων κέρδη. Πῶς οὖν οὐκ ἀξίον φρίκης, εἰ μὲν τοσαύτην ἀπονέμεις⁷⁵ τῇ τῶν οὐρανῶν πολιτείᾳ τιμὴν, ὅσην τῇ βουλῇ Ῥωμαίων οἱ νομοῦται· ἀλλ' ἑλάττω οἶσει τῆς γῆς ὁ οὐρανός, καὶ οὐδὲ αὐτὴν αἰσχύνῃ τοῦ πράγματος τὴν ἀλογίαν; Τί γὰρ τούτου γένοιτο· ἂν ἀλογώτερον, ἀλλ' ἢ ὅταν τις χωρὶς γῆς καὶ ὕετος καὶ ἀρότρου βιάζεται σπείρειν; Διὰ τοῦτο ζιζάνια

θερίζουσι τὰ τῷ πυρὶ παραδιδόμενα οἱ τὴν πονηρὰν ταύτην ἐπινοήσαντες γεωργίαν.

Μὴ γὰρ οὐκ εἰσὶ δίκαιαι ἐμπορίαι πολλαί; αἱ τῶν ἀγρῶν, αἱ τῶν ποιμνίων, αἱ τῶν βουκολίων, αἱ τῶν θρεμμάτων, αἱ τῶν χειρῶν, αἱ τῆς ἐπιμελείας τῶν ὄντων; Τί μαίνῃ καὶ παραπαλεῖς εἰκὴ γεωργῶν ἀκάνθας; Ἀλλ' ἔχουσιν ἀποτυχίας οἱ τῆς γῆς καρποὶ, καὶ γάλαξαν καὶ ἐρυσίδην καὶ ἐπομβρίας; Ἀλλ' οὐ τοσαύτας, ὅσας οἱ τόκοι. Καὶ γὰρ ὅσα ἂν γένηται τοιαῦτα, περὶ τὴν πρόσοδον ἡ ζημία· τὸ δὲ κεφάλαιον ἔστηκεν, ὁ ἀγρός. Ἐνταῦθα δὲ πολλοὶ πολλάκις ἐν τῷ κεφαλᾷ τὸ ναυάγιον ὑπέμειναν· καὶ πρὸ τῆς ζημίας δὲ ἐν διηνεκεί εἰσιν ἀθυμία. Οὐδέποτε γὰρ ἀπολαύει τῶν ὄντων ὁ δανειστής, οὐδὲ εὐφραίνεται ἐπὶ τοῖς, ἀλλ' ὅταν ὁ τόκος ἐνεγῇ, οὐ χαίρει, ὅτι πρόσοδος γέγονεν, ἀλλὰ λυπείται, ὅτι οὐδέπω τὸ κεφάλαιον ἐφθασεν ὁ τόκος· καὶ πρὶν ἢ τέλειον τεχθῆναι τὸ κακὸν γέννημα τοῦτο, καὶ αὐτὸ τίττειν ἀναγκάζει, τοὺς τόκους κεφάλαιον ποιῶν, καὶ βιαζόμενος τὰ ἄωρα καὶ ἀμυλωθρία προενεργεῖν⁷⁶ γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν. Τοιοῦτον γὰρ οἱ τόκοι· τῶν θηρίων ἐκείνων μᾶλλον κατασθίονσι καὶ σπαράττουσι τὰς τὸν ἀθλίον ψυχὰς. Τοῦτο [575] σύνδεσμος ἀδικίας· τοῦτο στραγγαλιὰ βλαίων συναλλαγμάτων. Δίδωμι γὰρ, φησὶν, οὐχ ἵνα λάθῃς, ἀλλ' ἵνα πλείονα ἀποδῷς. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς οὕτε τὸ δίδόμενον κελεύει λαβεῖν· Δίδοτε γὰρ, φησὶ, παρ' ὧν οὐ προσδοκᾷτε λαβεῖν· σὺ δὲ καὶ τὸ τοῦ διδόμενου⁷⁷ κλέον ἀπαιτεῖς, καὶ ὅπερ οὐκ ἔδωκας, τοῦτο ὡς ὀφειλόμενον ἀναγκάζεις καταθεῖναι τὴν εἰληφτότα⁷⁸. Καὶ σὺ μὲν νομίζεις τὴν οὐσίαν σοι πλεονάζειν ἐντεῦθεν· ἀντὶ δὲ τῆς οὐσίας τὸ πῦρ ἀνάπτει τὸ ἄβεστον. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ἐκκόψωμεν τὴν πονηρὰν νηδὺν τῶν τόκων, πηρώσωμεν τὰς παρανόμους ὁδούς, ἀναζητήσωμεν τὴν θάλασσαν ταύτην γαττέρα, καὶ τὰ ἀληθῆ καὶ μεγάλα κέρδη διώκωμεν μόνα. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστιν; Ἀκούσον⁷⁹ Παύλου λέγοντος, ὅτι *Μέγας πορισμὸς ἡ εὐσέβεια μετὰ ἀνταρκείας*. Τοῦτον τοῖνον πλουτῶμεν τὸν πλοῦτον μόνον, ἵνα καὶ ἐνταῦθα ἀδείας ἀπολαύσωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν αγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ὅτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁷¹ παρεσκεύαζεν L. M. Mox hac ἀλλ' οὐχ ἔκων desunt in H. L. ⁷² ταῦτα S. G. K. ⁷³ δεῖγμα om. K. L. M. ⁷⁴ τοῖς τοῖς x. L. M. ⁷⁵ ἀπονέμεις L. ἀπονέμωμεν M. ⁷⁶ Sic M. cum Sav. *parere* Ge. *caeteri* προσενεργεῖν. ⁷⁷ δεδομένου Edd. Paulo ante δεδομένον Mor. Ben. ⁷⁸ τὸν οὐκ εἰληφτότα L. et sic edidit Montef. ⁷⁹ Ἀκούσωμεν H.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΖ.

Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· Τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι Ἡλίας δεῖ εἰσεῖν πρῶτον;

α'. Οὐκ ἄρα ἀπὸ τῶν Γραφῶν τοῦτο ἤδισαν, ἀλλ' ἔκεινοι ἑαυτοὺς⁸⁰ διεσάφουν, καὶ περιεφέρετο ὁ λόγος οὕτως ἐν τῷ ἀπείρῳ δήμῳ, καθάπερ καὶ ἐπὶ⁸¹ τοῦ Χριστοῦ. Διὸ καὶ ἡ Σαμαρείτις ἔλεγε· *Μεσσίας ἔρχεται· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα*· καὶ αὐτοὶ ἠρώτων τὸν Ἰωάννην· *Ἡλίας εἰ, ἢ ὁ προφήτης;* Ἐκράτει μὲν γὰρ, ὅπερ ἔφην, ὁ λόγος, καὶ ὁ περὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ περὶ τοῦ Ἡλίου, οὐχ ὡς ἐχρῆν δὲ παρ' ἐκείνων ἐρμηνεύμενος. Αἱ μὲν γὰρ Γραφαὶ δύο λέγουσι τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ταύτην τε τὴν γεγεννημένην, καὶ τὴν μέλλουσαν· καὶ ταύτας δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· *Ἐπεσφῆν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος⁸² παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνη-*

σάμεν τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ὤσωμεν. Ἰδοὺ ἡ μία· ἀκούσον πῶς καὶ τὴν ἑτέραν δηλοῖ. Εἰπὼν γὰρ ταῦτα, ἐπήγαγε· *Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάσκειαν⁸³ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Καὶ οἱ προφῆται δὲ ἐκατέρως μέμνηνται· τῆς μέντοι μίας, τῆς δευτέρας, πρόδρομον λέγουσι τὸν Ἡλίου ἔσεσθαι. Τῆς μὲν γὰρ προτέρας ἐγένετο ὁ Ἰωάννης, ὃν καὶ Ἡλίας ὁ Χριστὸς ἐκάλε· οὐκ ἐπειδὴ Ἡλίας ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν διακονίαν ἐπλήρου τὴν ἐκείνου. Ὅσον γὰρ ἐκεῖνος [576] πρόδρομος ἔσται τῆς δευτέρας παρουσίας, οὕτω καὶ οὗτος τῆς προτέρας ἐγένετο. Ἀλλ' οἱ γραμματεῖς ταῦτα συγχέοντες, καὶ διαστρέφοντες τὸν δῆμον, ἐκείνης ἐμνημόνεον μόνης πρὸς τὸν δῆμον, τῆς δευτέρας παρουσίας, καὶ

⁸⁰ Sic Mor. et eodd. ἐκείνοις αὐτοῖς δ. Sav. ἐκείνοι αὐτοῖς δ. Ben. ⁸¹ ἐπὶ] περὶ H. L. ⁸² σωτήριος] add. πᾶσιν ἀνθρώποις H. ⁸³ ἐπιφάσκειαν] add. τῆς δόξης H. L. Sp.

pauperi molestiam inferis, et largientem prætereuntes cum ingrato pacta inis? Ille reddere concupiscit, hic agere reddit. Hic vix centesimum numerat; ille centuplum et regnum cælorum. Hic cum conviciis et contumeliis, ille cum laudibus et encomiis. Hic tibi invidiam parit, ille tibi coronas nectit. Hic vix in hoc sæculo, ille et in hoc et in futuro. Annon ergo extremæ dementiæ est, ne scire quidem lucrari? Quot fœnoris causa sortem etiam amiserunt? quot propter usuras in pericula inciderunt? quot et se et alios in extremam paupertatem dejecerunt ob incredibilem avaritiam?

6. Ne mihi dixeris, illum talem libenter accipere, et de fœnore gratiam habere. Illud enim per inhumanitatem tuam evenit. Nam et Abraham cum uxorem barbaris tradidit, insidias illas sibi gratas reddidit (*Gen. 12. 13*); non libenter, sed ob metum Pharaonis. Sic etiam pauper, quia re gratis oblata dignum illum non censes, de crudelitate gratias agere cogitur. Tu autem mihi videris, si a periculo quempiam vindicare, mercedem te hac de causa ab illo flagitatum esse. Absit, inquires. Quid dicis? Cum a majori malo liberas, non vis pecunias exigere: dum pro re minore tantam exhibes inhumanitatem? Non vides quantum huic rei imminet supplicium? non audis illud in Veteri etiam Testamento prohiberi (*Deut. 15*)? Sed quid multi causificantur? Dum fœnus accipio, do pauperi. Bona verba, mi homo; hujusmodi sacrificia non vult Deus. Ne legem ita callide eludas. Melius est pauperi non dare, quam inde sumptum dare: quia pecuniam justis partam laboribus sæpe reddis iniquam ob iniquos fetus, ac si quis secundum uterum cogat scorpiones parere. Ecquid legem Dei memoro? Annon vos ipsi sordes illud esse dicitis? Si autem vos qui lucrum refertis, ita statuitis; cogita quam Deus de vobis feret sententiam. Quod si velis externos legislatores interrogare, audies illos id extremæ impudentiæ esse putare. Certe iis qui dignitates occupant, quique Senatum magnum constituunt, non licet hujusmodi lucro dehonestari; sed lex apud illos est, quæ id prohibet. Quomodo igitur non horrendum fuerit, si non parem

cælesti civitati honorem tribuas, qualem legislatores Romanorum senatui tribuunt, sed minorem cælo refferas quam terræ, neque te pudeat tantæ turpitudinis? Quid enim insanius fuerit, quam si quis sine terra, sine pluvia, sine aratro seminare voluerit? Hæc de causa zizania, quæ igni tradenda sunt, metunt, qui malam hujusmodi agriculturam excogitarunt.

Fœnorum damna. — Annon multæ sunt justæ negotiationes? agrorum, gregum, armentorum, manualium laborum, solersque rei familiaris cura? Quid insanis ut spinas frustra demetas? At fructus terræ, inquires, multis sunt casibus obnoxii, grandini, rubigini, imbris nimis? Sed non tot casibus, quot fœnus. Nam quidquid ibi acciderit, reditum solummodo lædit, sorte interim, sive agro manente illæso. Hic vero multi sæpe in ipsa sorte naufragium passi sunt: et antequam damnum accidat, in perpetua sollicitudine versantur. Nam fœnerator numquam re sua fruitur, sed etiam quando fœnus affertur, non gaudet, quod proventus accedat, sed dolet, quod nondum sortem exæquet usura, ac priusquam hic fetus totus prodeat, illum totum parere nititur, fœnora in sortem convertens, et vim inferens ut abortivos viperæ partus edat. Talia certe sunt fœnora, quæ animas miserius rodunt et lacerant, quam viperæ. Hoc injustitiæ vinculum est: hæc obligatio violentarum pactionum. Do, inquit, non ut accipias, sed ut plura reddas. At Deus vetat id accipere quod datur: *Date*, inquit, *illis, a quibus nihil accipere speratis* (*Luc. 6. 35*); tu vero plus quam dederis exis: et quod non dedisti, ut debitum tibi cogis numerare eum qui mutuum accepit. Et putas hinc tibi opes augeri, ac pro opibus ignem tibi accendis inextinguibilem. Quod ne fiat, hos fœnorum partus malos et iniquos excindamus, exsiccemus hunc perniciosum uterum, ac vera magnæque lucra tantum persequamur. Quænam hæc sunt? Audiamus Paulum dicentem, *Magnus est quasiuis pietas cum sufficientia* (*1. Tim. 6. 6*). His igitur tantum ditemur divitiis, ut et hic tranquillitate fruamur, et futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LVII. al. LVIII.

CAP. 17. v. 10. *Et interrogaverunt eum discipuli ejus dicentes: Quid igitur dicunt scribæ, quod Eliam oporteat primum venire?*

1. Non ergo a Scripturis id sciebant, sed scribæ id illis narrabant, et hæc opinio in vulgus circumferebatur, sicut et de Christo. Ideo Samaritana dicebat: *Messias venit, et cum venerit, ille annuntiabit nobis omnia* (*Joan. 4. 5*): et illi interrogabant Joannem, *Elias es tu, aut propheta* (*Joan. 1. 21*)? Nam, ut dixi, hæc opinio invaluerat et de Christo et de Elia; neque illi recte hæc interpretabantur. Scripturæ quippe duos narrant Christi adventus; hunc qui jam fuit, et futurum: quos significans Paulus dicebat: *Apparuit gratia Dei salutaris omnibus hominibus, erudiens nos,*

ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et juste et pie vivamus (*Tit. 2. 11. 12*). Ecce unum adventum. Audi quomodo et alterum postea declareat: *Expectantes beatam spem, et adventum magni Dei¹ et Salvatoris nostri Jesu Christi* (*Ibid. v. 13*). Prophetæ quoque utrumque adventum memorant: atque unius, qui secundus est, præcursores dicunt futurum esse Eliam. Prioris vero fuit Joannes, quem Christus Eliam vocabat: non quod Elias esset, sed quod ejus ministerium impleret. Sicut enim ille præcursor erit secundi adventus, ita et hic prioris fuit. Sed scribæ ista confundentes, populumque pervertentes, illius tantum,

¹ Duo Mes., et adventum gloriæ magni Dei.

sive secundi meminerunt, ac dicebant plebi: Si hic esset Christus, oportuit Eliam præcedere. Ideo discipuli sic loquuntur: *Quid est quod scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire?* Ilac de causa Pharisæi ad Joannem miserunt, et interrogabant: *Elias es tu (Joan. 1. 21)?* nullam prioris adventus mentionem facientes. Quam ergo solutionem attulit Christus? Quod scilicet Elias venturus sit ante secundum suum adventum, et nunc jam Elias venit; sic Joannem vocans. Hic venit Elias. Si vero Thesbiten quæras, veniet. Ideo dicebat: *Elias veniet, et restituet omnia.* Quænam omnia? Quæ Malachias propheta dicebat: *Mittam enim vobis Eliam Thesbiten, qui restituet cor patris ad filium, ne veniens percutiam terram radicatus (Mal. 4. 5).* Viden' accusationem propheticæ prædictionis? Quia enim Joannem Eliam vocaverat Christus ob ministerii similitudinem, ne putares hoc ipsum nunc a propheta dici, ejus patriam addidit dicens, *Thesbiten.* Joannes vero Thesbita non erat. Aliud etiam insigne addit, cum dicit, *Ne veniens percutiam terram radicatus, secundum ejus adventum illum terribilem declarans.* In primo enim non venit percutere terram. *Non enim veni, inquit, ut judicem mundum, sed ut salvum faciam (Joan. 12. 47).* Hoc ergo dicit significans, Thesbiten venturum esse ante adventum illum in quo judicium fiet. Causam quoque cur venturus sit docet. Quam illa est? Ut Judæos inducat ad credendum in Christum, ne illo adveniente omnes funditus pereant. Quapropter id illis in memoriam revocans dicit: *Et restituet omnia;* id est, Judæorum qui tunc supererunt, incredulitatem corrigit: ideoque accuratissime loquutus est. Non enim dixit, *Restituet cor filii erga patrem, sed, Patris erga filium.* Quia enim Judæi patres erant apostolorum, hoc sibi vult, *Restituet ad dogmata filiorum suorum, hoc est, apostolorum, cor patrum ipsorum, hoc est animum Judaici generis.*

Joannes Baptista Elias dictus.—12. Dico autem vobis, Elias jam venit, et non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcumque voluerant. Sic et Filius hominis passurus est ab ipsis. 13. Tunc intellexerunt, quod de Joanne hoc dixisset eis. Etiam si nec scribæ, nec Scripturæ hæc dicerent: sed quia et acutiores, et ad ea quæ dicebantur attentiores erant, cito intellexerunt. Undenam id intellexerunt discipuli? Jam dixerat eis, *Ipsæ est Elias qui venturus est;* hic vero dicit, *Jam venit;* et rursum, *Elias veniet et restituet omnia (Matth. 11. 14).* Sed ne turberis, neque errorem in dictis suspiceris, si modo venturum esse, modo venisse dicat. Hæc omnia vera sunt; nam cum dicit Eliam venturum et restitutum esse omnia, de ipso Elia loquitur, de qua futura Judæorum conversione; cum autem dicit, *Ipsæ est qui venturus erat,* propter ministerii similitudinem Joannem Eliam vocat. Nam prophætæ quemque regem virtute clarum Davidem vocabant, et Judæos principes Sodomorum, ac filios Æthiopum, idque ex morum similitudine. Sicut enim ille secundi adventus præcursor futurus est, ita hic primi fuit.

2. Neque ideo tantum Eliam sæpe vocat illum, sed

ut ostendat se cum veteri lege admodum concordare, et hunc adventum secundum prophetiam esse. Ideo subjungit: *Venit, et non cognoverunt eum, et fecerunt ei quæcumque voluerunt.* Quid sibi vult illud, *Quæcumque voluerunt*? In carcerem truserunt, contumeliis affecerunt, occiderunt, caput in disco tulerunt. *Sic et Filius hominis passurus est ab ipsis.* Viden' quomodo rursus opportune illis passionem suam commemorat, ex Joannis passione magnam illis afferens consolationem? Neque hinc tantum, sed quod etiam magna statim miracula edat. Nam cum de passione loquitur, confestim mirabilia patrat, et antequam id loquatur, et postquam loquutus est, id quod sæpe observatur. Tunc igitur, inquit, *capit ostendere, quod oporteret et eum abire Jerosolymam, et occidi, et multa pati (Matth. 16. 21).* Tunc, quandonam? Quando in confesso fuit ipsum esse Christum et Filium Dei. Rursus in monte, quando miram illis visionem exhibuit, cum de gloria ipsius loquerentur prophætæ, passionem ipsis memoravit. Postquam enim Joannis historiam narraverat, subjunxit: *Sic et Filius hominis passurus est ab ipsis.* Nec multum postea, cum dæmonem eiecit, quem discipuli expellere non potuerant: tunc enim, *Cum in Galileam reverterentur, inquit, dixit eis Jesus: Tradendus est Filius hominis in manus hominum peccatorum, et occident eum, et tertia die resurget (Matth. 17. 21. 22).* Hoc autem faciebat, ut magnitudine miraculorum doloris excessum minueret, et omnimodo illos solaretur, quemadmodum hoc loco morte Joannis commemorata magnam ipsis consolationem attulit. Si quis vero dixerit: Cur non etiam nunc Eliam suscitavit et misit, cum tot tantaque bona ejus adventum testificentur? respondebimus, quia nunc etiam, cum crederent ipsum Christum esse Eliam, non tamen crediderunt ei. Nam *alii, inquit, Eliam te dicunt, alii Jeremiam (Matth. 16. 14).* Atqui inter Joannem et Eliam nullum erat discrimen, nisi temporis tantum. Quomodo ergo, inquires, tunc crediti sunt? Certe ille tunc restituet omnia, non modo quod notus sit, sed quod gloria Christi ad illum usque diem admodum extendenda et augenda sit, et apud omnes sole splendidior sit futura. Cum itaque veniet ille, postquam tanta præcesserit existimatio, tanta expectatio, eadem ipsa prædicans, et Jesum annuntians, facilius dicta illius suscipient. Cum autem dicit, *Non cognoverunt eum,* et illos excusare videtur, et non sic modo eos consolatur, sed quod ostendat se injuste passurum esse, et quod tristitia illa duobus miraculis obtegatur, illo in monte edito, et alio tunc edendo. His porro auditis, non interrogant illum, quandonam Elias venturus sit, sive ob merorem futuræ passionis, sive quod ipsi timerent. Sæpe namque cum vident illum clare loqui nolle, tacent demum. Cum igitur in Galilæa versantibus diceret, *Futurum est ut Filius hominis tradatur, et occident eum,* subjunxit, *Et contristati sunt valde:* quod subindicant

¹ Hæc, quid sibi vult illud, « quæcumque voluerunt, » desunt in Morel.

² Unus, filium, pro, Jesum.

Ελεγον, ὅτι Εἰ οὗτος ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἴδει τὸν Ἥλιον προλαβείν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ μαθηταὶ λέγουσι· Πῶς οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, Ἥλιον δεῖ ἔλθειν πρῶτον; Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὸν Ἰωάννην πέμψαντες οἱ Φαρισαῖοι τῶντων· Εἰ σὺ εἶ Ἥλιος; οὐ μνημονεύοντες οὐδαμῶς τῆς προτέρας παρουσίας. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ λύσις, ἣν ὁ Χριστὸς ἐπέγαγεν; Ὅτι Ἥλιος μὲν ἔρχεται τότε πρὸς τῆς δευτέρας μου παρουσίας· καὶ νῦν δὲ ἐλήλυθεν Ἥλιος· τὸν Ἰωάννην οὕτω καλῶν. Οὗτος ἦλθεν Ἥλιος. Εἰ δὲ τὸν Θεοβίτην ζητοῖς, ἔρχεται. Διὰ καὶ ἔλεγεν· Ἥλιος μὲν ἔρχεται, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα. Ποῖα πάντα; Ἀπερ ὁ προφήτης ἔλεγε Μαλαχίας. Ἀποσελῶ γὰρ ὑμῖν, φησὶν, Ἥλιον τὸν Θεοβίτην, ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν, μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην. Εἶδες ἀκριβείαν προφητικῆς ῥήσεως, Ἐπειδὴ γὰρ τὸν Ἰωάννην Ἥλιον ἐκάλεσεν ὁ Χριστὸς, διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας, ἵνα μὴ νομίσης τοῦτο καὶ παρὰ τοῦ προφήτου λέγεσθαι νῦν, προσέθηκεν αὐτοῦ καὶ τὴν πατριδα, εἰπόν, Τὸν Θεοβίτην· Ἰωάννης δὲ Θεοβίτης οὐκ ἦν. Καὶ ἕτερον δὲ μετὰ τούτου παράσημον τίθησι λέγων, Μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην, τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἐμφανῶν τὴν φοβερὰν. Τῇ γὰρ προτέρᾳ οὐκ ἤλθε πατάξαι τὴν γῆν. Οὐ γὰρ ἦλθεν, φησὶν, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον. Ἀπλῶν τοίνυν, ὅτι πρὸ ἐκείνης ἔρχεται ὁ Θεοβίτης τῆς τῇ κρίσειν ἐχούσης, τοῦτο εἶρηκε. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ὁμοῦ διδάσκει τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Τίς δὲ ἡ αἰτία; Ἵνα ἐλθὼν πείσῃ πιστεῦσαι τοὺς Ἰουδαίους τῷ Χριστῷ, καὶ μὴ πάντες ἄρδην ἀπώλυνται παρεγνομένους. Διὸ δὴ καὶ αὐτὸς εἰς ἐκείνην αὐτοὺς παραπέμπων τὴν μνήμην, φησὶ· Καὶ ἀποκαταστήσει πάντα· τούτεστι, διορθώσεται τὴν ἀπιστίαν τῶν Ἰουδαίων τὴν τότε εὐρισκομένην. Διὰ καὶ σφόδρα ἀκριβέστατα εἶρηκεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἀποκαταστήσει καρδίαν υἱοῦ πρὸς πατέρα, ἀλλὰ, Πατὴρ πρὸς υἱόν. Ἐπειδὴ γὰρ πατέρες ἦσαν τὴν ἀποστόλων οἱ Ἰουδαῖοι, τοῦτο λέγει, ὅτι ἀποκαταστήσει τοῖς δόγμασι τῶν υἱῶν αὐτῶν, τούτεστι, τῶν ἀποστόλων, τὰς καρδίας τῶν πατέρων, τούτεστι, τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων τὴν διάνοιαν.

Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι Ἥλιος ἦδη ἦλθε. καὶ οὐκ ἔγνωσαν αὐτόν, ἀλλ' ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν. Οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν. Τότε συνήκω, ὅτι περὶ Ἰωάννου εἶπεν αὐτοῖς. Καίτοι οὗτοι οἱ γραμματεῖς τοῦτο εἶπον, οὐτε αἱ Γραφαί· ἀλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν δεύτεροι ἐγένοντο καὶ προσεκτικώτεροι πρὸς τὰ λεγόμενα, ταχέως συνίσταν. Πόθεν δὲ ἔγνωσαν τοῦτο οἱ μαθηταί; Ἦν ἦδη προειρηκώς αὐτοῖς, Αὐτός ἐστιν Ἥλιος ὁ μέλλων ἔρχεσθαι· ἐνταῦθα δὲ, ὅτι ἦλθε· καὶ πάλιν, ὅτι Ἥλιος ἔρχεται καὶ ἀποκαταστήσει πάντα. Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῆς, μηδὲ πεπλανηθῆαι [577] τὸν λόγον νομίσης, εἰ ποτὲ μὲν αὐτὸν ᾔδειν, ποτὲ δὲ ἐληλυθέναι ἔφη. Πάντα γὰρ ἀληθῆ ταῦτα. Ὅταν μὲν γὰρ εἴπῃ, ὅτι Ἥλιος μὲν ἔρχεται καὶ ἀποκαταστήσει πάντα, αὐτὸν Ἥλιον φησὶ, καὶ τὴν τότε ἐπομένην τῶν Ἰουδαίων ἐπιστροφὴν· ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι Ὁ μέλλων ἔρχεσθαι, κατὰ τὸν τρόπον τῆς διακονίας Ἰωάννην Ἥλιον καλεῖ. Καὶ γὰρ οἱ προφῆται ἕκαστον τῶν εὐδοκίμων βασιλέων Δαυὶδ ἐκάλουν, καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἀρχοντας Σοδόμων καὶ υἱοὺς Αἰθιοπῶν, ἀπὸ τῶν

τρόπων. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνος τῆς δευτέρας ἵσταται παρουσίας, οὕτως οὗτος τῆς προτέρας ἐγένετο πρόδρομος.

β. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον Ἥλιον αὐτὸν ὀνομάζει πανταχοῦ, ἀλλ' ἵνα ἐδείξῃ σφόδρα αὐτὸν τῇ Παλαιᾷ συμβαίνοντα, καὶ κατὰ προφητείαν καὶ τὴν παρουσίαν ταύτην οὖσαν. Διὸ καὶ ἐπάγει πάλιν, ὅτι ἦλθε, καὶ οὐκ ἔγνωσαν αὐτόν, ἀλλ' ἐποίησαν εἰς αὐτόν ὅσα ἠθέλησαν. Τί ἐστὶ, Πάντα ὅσα ἠθέλησαν; Ἐνίβαλον εἰς δεσμοτήριον, ὕβρισαν, ἀπέκτειναν, ἤνεγκαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ πίνακος. Οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν. Ὅρξ· πῶς πάλιν εὐκαίρως αὐτοὺς ἀναμνησθεῖς τοῦ πάθους, ἀπὸ τοῦ πάθους τοῦ Ἰωάννου πολλὴν αὐτοῖς προξενῶν τὴν παραμυθίαν; Οὐ ταύτη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ θαύματι εὐθέως ἐργάσασθαι μεγάλα. Καὶ γὰρ ἡνίκα ἀν περὶ τοῦ πάθους διαλέγεται, εὐθέως θαυματουργεῖ, καὶ μετὰ τοὺς λόγους, καὶ πρὸ τῶν λόγων τούτων· καὶ πολλοῦ τοῦτο παρατηρήσαντα ἔστιν εὐρεῖν. Τότε γοῦν, φησὶν, ἤρξατο δεικνύναι, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ πολλὰ παθεῖν. Τότε, πῶς; Ὅτε ὠμολογήθη Χριστὸς καὶ Υἱὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ. Πάλιν ἐν τῷ δρεῖ, ὅτι τὴν θαυμαστὴν αὐτοῖς ἐδείξεν ὕμιν, καὶ περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ διελέχθησαν οἱ προφῆται, ἀνέμνησεν αὐτοὺς τοῦ πάθους. Εἰπὼν γὰρ τὴν κατὰ Ἰωάννην ἱστορίαν, ἐπέγαγεν· Οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν. Καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν, ὅτι τὸν δαίμονα ἐξέβαλεν, ὃν οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ ἐκβαλεῖν. Καὶ γὰρ καὶ τότε, Ἀνυστρεφόμενοι αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, φησὶν, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι μέλλει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. Τοῦτο δὲ ἐποίει, τῷ μεγέθει τῶν θαυμάτων τὴν ὑπερβολὴν τῆς λύπης ὑποτεμνόμενος, καὶ παντὶ τρόπῳ αὐτοὺς παραμυθούμενος, ὥσπερ καὶ ἐνταῦθα τῇ μνήμῃ τοῦ θανάτου Ἰωάννου πολλὴν αὐτοῖς παρέτελε τὴν παράκλησιν. Εἰ δὲ λέγοι τις· Τίνος ἔνεκεν μὴ καὶ νῦν τὸν Ἥλιον ἀναστήσας ἐπεμφεν, εἰ γε τοσαῦτα αὐτοῦ μαρτυρεῖ τῇ παρουσίᾳ ἀγαθὰ; ἐροῦμεν, ὅτι καὶ νῦν τὸν Χριστὸν νομίζοντες Ἥλιον εἶναι, οὐκ ἐπίστευον αὐτῷ. Οἱ μὲν γὰρ, φησὶν, Ἥλιος σε λέγουσιν, οἱ δὲ Ἱερουσαλίμ. Καὶ Ἰωάννου δὲ καὶ ἡλίου οὐδὲν ἦν τὸ μέσον, ἢ ὁ χρόνος μόνος. Πῶς οὖν τότε πιστεύουσιν; φησὶ. Καὶ γὰρ ἀποκαταστήσει πάντα, οὐ διὰ τὴν γνώμην εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ διαταθῆναι μέχρι τῆς [578] ἡμέρας ἐκείνης ἐπὶ πλῆν τοῦ Χριστοῦ τὴν δόξαν, καὶ παρὰ πᾶσιν εἶναι τοῦ ἡλίου φανερωτέραν. Ὅταν οὖν τοσαύτης προλαβούσης ὑπολήψεως καὶ προσδοκίας, ἔλθῃ ἐκεῖνος τὰ αὐτὰ κηρύττων τούτῳ, καὶ ἀναγγέλλων καὶ αὐτὸς τὸν Ἰησοῦν, εὐκολώτερον δέξονται τὰ λεγόμενα. Ὅταν δὲ εἴπῃ, Οὐκ ἔγνωσαν αὐτόν, καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογεῖται. Καὶ οὐ ταύτη αὐτοὺς μόνον παραμυθεῖται, ἀλλὰ καὶ τῷ δεῖξαι ἀδίκως παρ' αὐτῶν πάσχοντα ἅπασιν, καὶ τῷ τὰ λυπηρὰ δύο συγκαλύψαι σημεῖους, τῷ τε ἐν τῷ δρεῖ, καὶ τῷ μέλλοντι γίνεσθαι. Ταῦτα δὲ ἀκούσαντες, οὐκ ἐρωτῶσιν αὐτόν, πότε ἔρχεται Ἥλιος, ἢ τῇ ἀθυμίᾳ πιεζόμενοι τοῦ πάθους, ἢ δεδοκίτες. Πολλοὶ γὰρ ὅταν ἴδωσι μὴ βουλούμενόν τι σαφῶς εἰπεῖν, σιγῶσι λοιπόν. Ὅτε γοῦν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ διατριβόντων εἶπε, Μέλλει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, ἐπέγαγεν, ὁ Μάρκος μὲν, ὅτι

^α Sic vulgo; K. L. M. οὕτως. ^β τούτεστι om. G K L. M. διορθώσεται] Sic L. διορθώσαι M. διορθώσαι τε G. H. K. διορθώσαι Edd. ^γ ἐν om. L. 1 Mosq. ^δ ἐπὶ] add. αὐτὸς ἐστὶν Edd. invitis cold. et Ep. ^ε om. L. Ep. ^ς καλεῖ] Sic H. Ep. ceteri καλῶν. Hoc edidit Sav. sed intrusis post ἔρχεσθαι: verbis Ἰωάννην λέγει. ^ζ πάντα om. K. L. M. ^η παρατηρήσαντας K. L. Ep. ^θ τοῦ om. G. εἶναι τοῦ om. L. M. ^ι ἀμαρτωλῶν om. G. K. M. ^κ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν K. M. ^λ πιστεύουσιν K. L. ^μ διὰ τὸ] τό L. τῷ H. διαταθῆναι] διαδοθῆναι L. ^ν καθ' ἑαυτὸν G. ^ξ ἐπέγαγε· Καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα· ὁ Μάρκος μὲν, ὅτι G. H. K. Mor. Sic M. nisi quod pro ὁ Μάρκος μὲν, ὁ δὲ Μάρκος habet, et p. p. ὁ δὲ Λουκᾶς; neque aliter Interpret. Verum ista καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα, etiam a Morello unciis inclusa, in duobus codd. L. et Reg. 694 non exstant: ergo delere visum est. Locum multo auctiorem edidit Sav. accedente Reg. 688: ἐπέγαγε· Καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα· ὅπερ ἑκάτεροι τῶν εὐαγγελιστῶν ἀνιπτόμενοι, ὁ Μάρκος μὲν φησὶν, ὅτι. Hunc sequitur Montef. omisso per incuriam φησὶν.

Ἡγούρου τὸ ρῆμα, καὶ ἐφοβούντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι· ὁ δὲ λέγει· ὅτι Ἦν παρακαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ αἰσθῶνται αὐτοῦ, καὶ ἐφοβούντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι περὶ τοῦ ρήματος. Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν πρὸς τὸν ἐχλόν, προσήλθεν αὐτῷ ἄνθρωπος γογγυζῶν αὐτὸν, καὶ λέγων· Κύριε, ἐλέησόν μου τὸν υἱόν, ὅτι σεληνιάζεται, καὶ κακῶς πάσχει^α. Πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ, καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ· καὶ προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἴσχυσα αὐτὸν θεραπεύσαι. Τοῦτον τὸν ἄνθρωπον σφόδρα ἀσθενοῦντα κατὰ πίστιν δείκνυσιν ἡ Γραφή· καὶ ἐκ πολλῶν τοῦτο ὅλυν· ἔκ τε τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, τῷ πιστεύοντι πάντα δυνατὰ· ἔκ τε τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν τὸν προσελθόντα, Βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ· καὶ ἐκ τοῦ τὸν Χριστὸν καλεῖσαι τῷ δαίμονι, μηκέτι εἰσελθεῖν εἰς αὐτόν· καὶ ἐκ τοῦ πάλιν εἰπεῖν τὸν ἄνθρωπον τῷ Χριστῷ, Εἰ δύνασαι. Καὶ εἰ ἡ ἀπιστία αὐτοῦ γέγονεν αἰτία, φησί, τοῦ μὴ ἐξελεῖν^β τὸν δαίμονα, τί τοῖς μαθηταῖς ἐγκάλει; Δεικνύς ὅτι δυνατόν αὐτοῖς, καὶ χωρὶς τῶν προσαγόντων μετὰ πίστεως, πολλαχῶς θεραπεύσαι. Ὅσπερ γὰρ ἔρηκει^γ· πολλάκις ἡ τοῦ προσάγοντος πίστις εἰς τὸ καὶ παρ' ἐλαττόνων λαβεῖν, οὕτως τῶν ποιοῦντων πολλάκις ἔρηκεσαν ἡ δύναμις, καὶ μὴ πιστευόντων τῶν προσελθόντων, θαυματουργῆσαι. Καὶ ταῦτα ἀμφοτέρωθεν δείκνυνται ἐν ταῖς Γραφαῖς. Οἱ τε γὰρ περὶ Κορνήλιον ἀπὸ τῆς αὐτῶν πίστεως ἐπεσπασάντο τοῦ Πνεύματος· τὴν χάριν· καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐλισαίου δὲ, οὐδενὸς πιστεύσαντος, νεκρὸς ἀνέστη. Οἱ τε γὰρ βίβαντες, οὐ διὰ πίστεν, ἀλλὰ διὰ δειλίαν ἔρριψαν ἀπλῶς· καὶ ὡς ἔτυχε, φοβηθέντες τὸ πειρατήριον, καὶ ἐφυγον· αὐτὸς τε ὁ βίφεις ἀποτεθνηκώς ἦν, καὶ ἀπὸ μόνης τῆς τοῦ ἁγίου σώματος δυνάμεως ἀνίστατο ὁ νεκρός. Ὅθεν ὅλυν ἐνταῦθα, ὅτι καὶ οἱ μαθηταὶ ἠσθένησαν, ἀλλ' οὐ πάντες· οἱ στυλοὶ γὰρ οὐ παρήσαν ἐκεί.

γ. Θέα δὲ τοῦτο καὶ ἐτέρωθεν τὴν ἀγνωμοσύνην, πῶς ἐπὶ τοῦ ὅλυν ἐντυγχάνει τῷ Ἰησοῦ κατὰ τῶν μαθητῶν λέγων, ὅτι Προσῆνεγκα αὐτὸν [579] τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἴσχυσα αὐτὸν θεραπεύσαι. Ἄλλ' αὐτοῖς· ἀπαλλάττων αὐτοὺς τῶν ἐγκλημάτων^δ· ἐπὶ τοῦ δήμου, ἐκείνῳ τὸ πλεόν λογίζεται. Ὡ γυνεὰ γὰρ, φησὶν, ἀπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; οὐκ εἰς τὸ τοῦτο· ὁ πρόσωπον μόνον ἀποτεινόμενος, ἵνα μὴ ἀπορήσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας Ἰουδαίους. Καὶ γὰρ εἰκὸς πολλοὺς τῶν παρόντων σκανδαλισθῆναι, καὶ τὰ μὴ προσήκοντα ἐνοήσαι περὶ αὐτῶν. Ὅταν δὲ εἴπῃ, Ἔως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; δείκνυσιν πάλιν ἀπασιτὸν ὄντα τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ ἐπιθυμίαν τὸ πρᾶγμα, καὶ ποθεινὴν τὴν ἀποδημίαν· καὶ ὅτι οὐ τὸ σταυρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ εἶναι μετ' αὐτῶν βαρὺ. Οὐ μὴν ἔστι μέχρι τῶν ἐγκλημάτων· ἀλλὰ τί φησι; Φέρετέ μοι αὐτὸν ὥδε. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐρωτᾷ^ε αὐτὸν, πόσον χρόνον ἔχει, καὶ ὑπὲρ τῶν μαθητῶν ἀπολογούμενος, κακεῖνον ἄγων εἰς ἑλπίδα χρηστῆν, καὶ τοῦ πιστεύσαι, ὅτι ἔσται αὐτῷ ἀπαλλαγὴ τοῦ κακοῦ. Καὶ ἀφίησιν αὐτὸν σπαράττεσθαι, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν (ἐπειδὴ γοῦν ὅλυν συνήγετο, καὶ ἐπιτίμησεν αὐτῷ), ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν πατέρα· ἵν' ὅταν ἰδῇ βορβορῶμενον τὸν δαίμονιον ἀπὸ τοῦ κληθῆναι μόνον, κἀν οὕτως ἐναχθῇ εἰς τὴν πίστιν τοῦ ἐσομένου θαύματος. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος εἶπεν, ὅτι Ἐκ παιδός, καὶ ὅτι, Εἰ δύνασαι, βοήθει μοι, λέγει· Τῷ πιστεύοντι πάντα δυνατὰ, πάλιν εἰς αὐτὸν περιτρέπων

τὸ ἐγκλημα. Καὶ ὅτε μὲν ἔλεγεν ὁ λαπρός· Εἰ θέλεις, δύνασαι με καθυρίσαι, μαρτυρῶν αὐτοῦ τῇ ἐξουσίᾳ, ἐπαίνων αὐτὸν καὶ βεβαιῶν τὸ εἰρημένον, ἔλεγε· Θέλω, καθαρίσθητι. Ὅτε δὲ οὗτος οὐδὲν ἔδωκεν^ς τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐφθόγαστο εἰπὼν· Εἰ δύνασαι, βοήθει μοι, ὅρα πῶς αὐτὸ διορθοῦται, ὡς οὐ δεόντως εἰρημένον. Τί γὰρ φησιν; Εἰ δύνασαι πιστεῦσαι, πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Τοσαύτη παρ' ἐμοὶ δυνάμει περιουσία, ὡς καὶ ἐτέρους δύνασθαι ποιεῖν ταῦτα θαυματουργεῖν. Ὅτε ἂν πιστεύῃς^ς· ὡς δει, καὶ αὐτὸς δύνασαι θεραπεύσαι, φησὶ, καὶ τοῦτον καὶ ἐτέρους πολλούς. Καὶ ταῦτα εἰπὼς, ἀπῆλλαξε τὸν δαίμονιον. Σὺ δὲ μὴ μόνον ἐντεῦθεν αὐτοῦ σκόπει τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν εὐεργεσίαν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐκεῖνου τοῦ καιροῦ, οὗ συνεχώρησεν ἔνδον εἶναι τὸν δαίμονα. Καὶ γὰρ εἰ μὴ πολλῆς προνοίας καὶ τότε ἀπέλαυνεν ὁ ἄνθρωπος, πάλαι ἂν ἀπολώλει. Καὶ γὰρ εἰς τὸ πῦρ αὐτὸν ἐβάλλε^τ, φησὶ, καὶ εἰς τὸ ὕδωρ. Ὁ δὲ ταῦτα τολμῶν καὶ ἀνέβην ἂν πάντως, εἰ μὴ καὶ ἐν τοσαύτῃ μενίφῃ πολλὴν ἐπέθηκεν ὁ θεὸς αὐτῷ τὸν χαλινόν· ὥσπερ οὖν καὶ ἐπ' ἐκείνων πῶν γυμνῶν, τῶν ἐν ταῖς ἐρημίαις^ς τρεχόντων, καὶ λίθοις ἑαυτοὺς κατακοπτόντων. Εἰ δὲ σεληνιάζομενον καλεῖ, μὴδὲν θορυβηθῆς· τοῦ γὰρ πατρὸς τοῦ δαίμονων τὸς ἐστὶν ἡ φωνή.

Πῶς οὖν φησὶ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι σεληνιάζομενος πολλοὺς ἐθεράπευσεν; Ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας αὐτοῦς^ς· καλῶν. Ὁ γὰρ δαίμων ἐπὶ διαβολῇ τοῦ στοιχείου καὶ ἐπιτίθεται τοῖς ἀλοῦσι, καὶ [580] ἀνίστην αὐτούς, κατὰ τοὺς τῆς σελήνης δρόμους· οὐχ ὡς ἐκεῖνης ἐνεργούσης, ἀπαγε· ἀλλ' αὐτὸς τοῦτο κακοῦργον εἰς τὴν τοῦ στοιχείου διαβολήν. Διὸ καὶ πεπλανημένη παρὰ τοῖς ἀνοήτοις ἐκράτης^ς· ὁδὸς, καὶ οὕτω τοὺς τοιοῦτους καλοῦσι δαίμονας ἀπατῶμενοι· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τοῦτο ἀληθές. Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κατ' ἰδίαν, ἠρώτησαν αὐτὸν, τίνας ἐκεκεν οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτοὶ τὸν δαίμονα ἐκβαλεῖν. Ἐμοὶ δοκοῦσιν ἀγωνιᾶν καὶ δεδοικέναι, μήποτε τὴν χάριν, ἣν ἐπιστεύθησαν, ἀπώλεσαν. Ἐλαβον γὰρ ἐξουσίαν κατὰ δαιμόνων ἀκαθάρτων. Διὸ καὶ ἐρωτῶσι, κατ' ἰδίαν αὐτῷ προσελθόντες, οὐκ^ς αἰσχυρόμενοι (εἰ γὰρ τὸ ἔργον ἐξῆλθε, καὶ ἡ λέγειν^ς· περὶ τὸν ἦν αἰσχυρόμενοι· λοιπὸν τὴν διὰ τῶν λόγων ὁμιολογίαν)^ς· ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ ἀπορρήτου καὶ μεγάλου πράγματος ἐμελλον αὐτὸν ἐρωτᾶν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Διὰ τὴν ἀπόλην ὑμῶν, φησὶν. Ἐὰν γὰρ ἐχητε πίστιν ὡς κόκκον σιδήρεως, εἰρεῖτε τῷ θρῶνι τοῦτῳ, Μετάδοθι, καὶ μετασθῆσεται, καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν. Εἰ δὲ λέγοις, Ποῦ βρος; μετέθηκαν; ἐκεῖνο ἂν ἐπιομοί, τοὶ πολλοὶ μεῖζονα ἐποίησαν, μυρίους νεκροὺς ἀναστήσαντες. Οὐδὲ γὰρ ἴσον, βρος; μεταστήσαι, καὶ θάνατον ἀπὸ σώματος κινήσαι. Λέγονται δὲ μετ' ἐκείνων ἅγιοι τινες ἐκείνων ἐλάττους πολλῶν, καὶ ὅρη χρειὰς καλεσάσης μετασθῆναι^ς. Ὅθεν^ς ὅλυν ὡς καὶ οὗτοι μετέθεσαν ἂν, καλούσης χρειὰς. Εἰ δὲ τότε οὐκ ἐγένετο χρειὰ, μὴ ἐγκάλει. Ἄλλως δὲ καὶ αὐτὸς οὐκ εἶπεν, ὅτι Μεταστήσετε^ς πάντως, ἀλλ' ὅτι Δυνήσεσθε καὶ τοῦτο. Εἰ δὲ οὐ μετέστησαν, οὐκ ἐπειδὴ οὐκ ἠδυνήθησαν, (πῶς γὰρ, οἱ τὰ μεῖζονα δυνήθέντες;) ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἐβουλήθησαν, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι χρειάν. Εἰκὸς δὲ καὶ γεγενῆσθαι τοῦτο, καὶ μὴ γεγράφθαι· οὐδὲ γὰρ πάντα ἂν θαυματουργῆσαν ἐγράφη. Τότε μὲν τοι ἀτελέστερον πολλῶν δέικνεντο. Τί οὖν; οὐδὲ ταύτην τὴν πίστιν εἶχον τότε; Οὐκ εἶχον· οὐδὲ γὰρ αἱ οἱ αὐτοὶ

^α πάσχει ἔχει K. L. ^β ἐξελεῖν ἐξελεῖν K. L. ἐξελεῖν ἐπὶ Ep. ^γ ἔρηκει ἔρηκει L. ἐκεῖ K. M. ^δ τοῦ ἐγκληματος L. Ep. τὸν om. M. ^ε τοῦτο τοῦ ἀνθρώπου G. K. M. ^ς δὲ ἐρωτᾷ διερωτᾷ G. K. ^ς οὐδὲν ἔδωκεν Sic Sav. et Reg. 688. οὐδὲν ἀνέδωκεν G. H. K. ἀνέδωκεν τι L. ἀνέδωκεν M. ^ς πιστεύσης G. L. Ep. ^ς ἐβάλε G. ἐνέβαλε H. Ep. ἐβάλλει L. ^ς ἐρήμοις G. H. ^ς αὐτοῦς οὕτως αὐτοῦς M. ^ς ἐπεκράτης H. ^ς καὶ ἰδίᾳ αὐτῷ προσ- ἐργοντα οὐκ G. H. M. In sequentibus nexum sententiarum, temere a Savilio turbatum, secundum codd. et Interp. reformavi. ^ς ἡλέγηθησαν add. ἂν G. ^ς Locum sic representant Commel. Mor. λέγονται δὲ μετ' ἐκείνων, [ὡς] ἅγιοι τινες ἐκείνων ἐλάττους πολλῶν, [εἰ] καὶ ὅρη χρειὰς καλεσάσης μετασθῆναι, μετέθεσαν. Nostram lectionem edidit Anglus: veteres sequitur Montef. ^ς Ὅθεν Oū G. K. M. Ὅθεν ὅλυν] ἄλυν οὖν H. Clausula deest in L. ^ς μετασθῆσεται K. L. M.

564

duo evangelistæ; Marcus quidem dicit : *Ignorabant verbum, nec ausi sunt illum interrogare* (Marc. 9. 32): Lucas vero : *Erat absconditum ab eis, ne sentirent illud, nec ausi sunt eum interrogare circa verbum* (Luc. 9. 45). 14. Cum venissent autem ad turbam, accessit ad eum homo genu flectens ante eum, et dicens : Domine, miserere filio meo, quoniam lunaticus est, et male patitur. Sæpe enim cadit in ignem, et sæpe in aquam : 15. et obtuli eum discipulis tuis, et non potuerunt eum curare. Hunc hominem valde in fide infirmum ostendit Scriptura : id quod ex multis palam est : tum quod Christus dicat, *Omnia possible sunt credenti* (Marc. 9. 22. 23) ; tum quod is qui accessit, dicat, *Adjuva incredulitatem meam* ; imo etiam ex eo quod Christus dæmoni præcipiat, ne ultra intret in eum ; ac rursum, quod homo ille Christo dicat, *Si potes*. Ac inquires, si illius incredulitas in causa fuit, quod dæmon non exierit, cur accusat discipulos ? Ut ostendat eos posse, etiamsi nemo cum fide adducat, ægros curare. Ut enim sæpe accedentes fides satis fuit ad postulata vel a minoribus impetranda, sic et operantis sæpe virtus fuit satis, sine accedentium fide, ad miracula patranda. Hæc ambo in Scripturis demonstrantur : Cornelius enim sola fide gratiam Spiritus attraxit (Act. 10) : ab Elisæo, nemine credente, mortuus suscitatus est (4. Reg. 13. 21). Nam qui proieceraut, non ex fide, sed ob metum temere proieceraut, et periculum metuentes fugerunt : is ipse, qui projectus fuit, mortuus erat, exque sola virtute sacri corporis, mortuus resurrexit. Unde palam est, discipulos imbecillos fuisse ; at non omnes : nam columen ille non aderat.

3. Sed aliunde vide hominis impudentiam, quomodo in conspectu turbæ Jesum precetur, contra discipulos loquens: nam ait: *Attuli eum discipulis tuis, et non potuerunt eum curare.* Sed Christus discipulos suos palam excusans, majorem illi culpam imputavit, dicens: 16. *O generatio incredula et perversa, usquequo vobiscum ero?* non hunc solum alloquitur, ne turbaret eum, sed et omnes Judæos. Multos enim offensos fuisse verisimile est, maleque de discipulis suspicatos esse. Cum autem dicit, *Usquequo vobiscum ero?* ostendit quantum mortem optaret, et desideraret hinc migrare; sibi que non crucifigi, sed cum ipsis versari molestum esse. Nec contentus incusasse, ait: *Afferte huc ipsum ad me;* interrogatque illum, quanto tempore detentus esset, et discipulos excusans, et illum in spem bonam agens, ut crederet, se a malo liberandum. Ipsum vero discerpi sinit, non ad ostentationem (quia enim turba confluebat, increpavit eum), sed propter ipsum patrem, ut cum videret dæmonem turbari eo quod illum vocasset, sic saltem futuri miraculi fidem susciperet. Quoniam vero dixit ille, a puero vexatum esse, et, *Si potes, adjuva me,* dixit ille, *Omnia possibilia sunt credenti (Marc. 9. 20-22),* rursum illum oburgans. Et quando leprosus dixit, *Si vis, potes me mundare (Luc. 5. 12. 13),* ejus potestatem testificatus, illum laudans et dictum illud confirmans dixit, *Volo, mundare.* Quando autem hic nihil

Ipſius poteſtate dignum loquens dixit, *Si poteſ, adjuva me*, vide quomodo illum corrigat, ut qui contra quam par erat loqueretur. Quid enim ait? *Si poteſ credere, omnia poſſibilia ſunt credenti*; id eſt, Tanta mea virtus eſt, ut et alii meo nomine poſſint miracula patrare. Itaque ſi tu credas ut oportet credere, ipſe quoque curare poteſ et hunc et alioſ multoſ. Et cum hæc dixiſſet, dæmoniaco liberavit. Tu vero ne inde tantum ejuſ providentiam et beneficentiam conſideres, ſed etiam ex illo tempore quo conceſſit intuſ manere dæmonem. Niſi enim magna tunc providentia ille ſervatus fuiſſet, jamdiu periſſet. Nam et in ignem illum conjiciebat, inquit, et in aquam. Qui vero id audebat, occidiſſet utique niſi in tanto furore frenum illi Deuſ injeciſſet: quod et illi paſſi fuiſſent, qui nudi per deſerta currebant, et lapidibuſ ſeſe impetebant. Quod ſi lunicum vocet, ne turberis: nam ſic vocat filium dæmoniaci pater.

Lunatici cur sic dicti. Quidam sancti montes transtulerunt. — Cur ergo dicit evangelista, ipsum lunaticos multos curavisse? Ex vulgi opinione sic loquitur. Dæmon quippe ut hoc elementum calumniatur, secundum lunæ cursum invadit homines, et dimittit: non quod illa id operetur, absit; sed id efficit per vafritiem dæmon, ut id elemento imputet. Ideoque hæc falsa opinio apud insipientes invaluit, sicque delusi, hoc nomine dæmonas hujusmodi appellant: id quod minime verum est. 18. Tunc accesserunt discipuli ad eum secreto, et interrogaverunt eum, cur non potuissent ipsi dæmonem ejicere. Timuisse mihi videntur, ne concessam sibi gratiam amiserint. Potestatem enim acceperant contra impuros dæmonas. Ideo interrogant, seorsum accedentes, non quod erubescerent (cum enim, ipso actu, [impotentia] convicti fuissent, non erat jam cur id confitendo erubescerent), sed quod de arcana et magna re illum essent interrogaturi. Quid igitur Christus? 20. Propter incredulitatem vestram, ait. Si enim habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc, et transibit, et nihil impossibile vobis erit. Quod si dixeris, Ubinam montem transtulerunt? dicam illos multo majora fecisse, cum mille mortuos suscitarent. Neque paris potestatis est, montem transferre, ac mortem a corpore peller. Narrant post illos sanctos quosdam illis minores, montes necessitate postulante transtulisse. Unde liqueat illos quoque translatus fuisse, si id necessitas postulasset. Si autem nunquam necesse fuerit, ne arguas illos. Alioquin autem non dixit ipse, Omnino transferetis, sed, Id poteritis. Si porro non transtulerunt, non quod non possent, (quomodo enim qui majora possent?) sed quod noluerint absque necessitate. Potuit etiam id accidisse, etsi scriptum non fuerit; neque enim omnia quæ illi edidere miracula scripta sunt. Tunc porro multo imperfectiores erant. Quid igitur? an nondum tantam fidem habebant? Non utique habebant, neque iidem ipsi semper fuisse: quandoquidem Petrus nunc beatus prædicatur, nunc increpatur; reliqui vero quasi insipientes arguuntur ab ipso, quod parabolam de fermento non intellexissent. Contigit autem ut tunc

discipuli imbecillitate laborarent : sic enim ante erucem et passionem fuerant. Hic porro de signorum fide loquitur, et sinapin adhibet, ut ejus ineffabilem virtutem significet. Licet enim mole minima sinapis videatur esse, vim tamen habet omnium maximam. Docens igitur, sinceram fidem vel minimam magna posse, sinapin commemorat : neque hic gradum sistens, montes addidit, et ultra progressus dixit : *Nihil vobis impossibile erit.*

4. *Spiritus virtus. Jejunio et oratione opus est ad demonas pellendos.* — Tu vero hic illorum philosophiam mirare, et Spiritus virtutem : philosophiam, quod suam impotentiam non occultaverint ; Spiritus virtutem, quod eos, qui nec fidem sicut granum sinapis habebant, sic paulatim extulerit, ut fidei fontes et flumina in illis scaturirent. 21. *Genus autem hoc non ejicitur, nisi in oratione et jejunio*, adjecit ille : genus dæmonum omne dicit, non tantum genus lunaticorum. Viden' quomodo jejunii semina jacit ? Nec mihi raro exemplo dicas, quosdam sine jejunio dæmonas ejecisse. Nam si unus aut alter increpando sic expulisse narretur, fieri nequit ut si is qui id patitur in deliciis vivat, ab hoc unquam furore liberetur. Jejunio enim et oratione maxime opus est ei, qui hoc morbo laborat. Sed si fide opus est, inquires, cur opus est et jejunio ? Quia cum fide jejunium non parvam addit fortitudinem : philosophiam quippe magnam indit, et angelum ex homine efficit, et cum incorporeis virtutibus pugnat ; verum non sufficit illud, sed addi debet oratio, quæ etiam præeat oportet. Vide ergo quanta bona ex utroque gignantur. Quia enim qui precatur ut decet, et jejunat, non multis indiget ; qui autem non multis indiget, non pecuniæ amans fuerit ; qui pecuniæ amans non est, ad eleemosynam pronus erit. Qui jejunat, levior est et quasi alatus, vigilanterque orat, malas concupiscentias exstinguit, Deumque placat, elatam animam humiliat. Ideo apostoli fere semper jejunabant. Qui orans jejunat, binas habet alas, ipsis ventis leviores. Non enim oscitat, non pandiculatur nec torpet orando, ut multi solent : sed est igne ardentior, et terra superior : ideoque maxime dæmonum hostis et inimicus. Nihil enim potentius homine probe orante. Nam si mulier illa (*Luc. 18. 5*), crudelem principem, qui nec Deum timebat, nec hominem reverebatur, flectere potuit : multo magis Deum flectet, qui frequenter instat, qui ventri imperat, ac delicias ejicit.

Non indulgendum deliciis. Gulæ et edacitatis mala. — Quod si infirmum tibi corpus est, ut non possis assidue jejunare, at infirmum non est ad orandum, et ad ventris delicias spernendas. Nam si jejunare non potes, at potes non deliciis incumbere : illud autem non parvum est, nec a jejunio multum distat ; sed sufficit ad diaboli furorem dejiciendum. Nihil enim ita amat ille, ut gulæ delicias et ebrietatem, quæ est omnium mater malorum. Per hanc olim Israelitis in idololatriam dejecit, per hanc Sodomitas in amores iniquos inflammavit. *Hæc enim, ait, iniquitas Sodomorum ; in superbiâ, in saturitate panis, et in prosperi-*

tate luxuriabantur (*Ezech. 16. 49*) : hac multos item alios perdidit gehennæque tradidit. Quid enim mali non operantur deliciae mensæ ? Homines in porcos commutant, et porcis deteriores efficiunt. Nam porcus in cæno volutatur, et stercore nutritur ; hic vero magis abominandam sibi parat mensam, coitus illicitos excogitans, et iniquos amores. Hic nihil a dæmoniaco differt : nam impudens simul et furiosus est. Dæmoniacum certe saltem miseramur : hunc autem aversamur et odio habemus. Quare ? Quia spontaneum sibi furorem attrahit, et os, oculos, nares, omnia denique cloacas efficit. Si vero in interiora respicias, videbis animam cœu hieme et frigore congelatam et torpentem, quæ ob furentem tempestatem, nullam navi possit opem afferre. Pudet certe me dicere quæ mala tum viris tum mulieribus a crapula pariantur : illud eorum conscientia relinquo, quæ omnia accuratissime novit. Quid vero turpius ebria muliere, vel quæ circumquaque fertur ? Quanto enim infirmius vas est, tanto majus naufragium ; sive libera illa, sive ancilla sit. Nam libera in medio servorum theatro turpiter se gerit : ancillaque similiter inter servos : atque ita facit, ut dona Dei blasphementur ab insipientibus. Multos enim audio, cum hæc mala conspiciunt, dicentes, Utinam non esset vinum. O amentiam ! o stoliditatem ! Aliis peccantibus, Dei dona criminari ? et quanta hæc insania ! An vinum, mi homo, hoc malum efficit ? Non vinum, sed intemperantia eorum qui vino abutuntur. Dic ergo, Utinam non esset ebrietas, nec essent illæ ciborum deliciae. Si vero dicas, Utinam non esset vinum, ultra progressus dices, Utinam non esset ferrum, propter homicidas ; nec esset nox, ob fures ; neque lux esset, ob sycophantas ; neque mulier, ob fornicationes. Omnia demum sustuleris.

5. *Non vinum criminandum est, sed ebrietas.* — Id ne facias : illud enim satanici est animi : nec vinum criminari, sed ebrietatem : hunc ebriosum ad sanam mentem reversum adi, describe illi totam turpitudinem : dic illi, Vinum datum est ad lætitiâ, non ad turpitudinem : datum est ut rideamus, non ut derideamur ; ut recte valeamus, non ut ægrotemus ; ut imbecillitatem corporis instauremus, non ut robur animi dejiciamus. Deus te hoc munere honoravit, cur ex immoderato usu teipsum dehonestas ? Audi quid Paulus dicat : *Vino modico utere propter stomachum tuum, et propter frequentes tuas infirmitates* (*1. Tim. 5. 23*). Quod si sanctus ille, morbo detentus, et frequentibus laborans infirmitatibus, vino non utebatur, donec id magister jussit, qua venia digni nos erimus, qui sano corpore ebrii sumus ? Illi dicebat, *Modico vino utere propter stomachum tuum et infirmitates tuas* nostrum vero singulis dicit : *Vino modico utere propter fornicationes, (a) [propter frequentia turpiloquia, propter cæteras cupiditates malas,] quas parere solent ebrietas.* Si non ideo abstinere vultis, saltem ob con-

(a) Quæ uncinis clauduntur, adjecta sunt e Codice 694 et Savil. Exceiderant in Commelin. et Montf., per homoteuton.

ἦσαν· ἐπεὶ καὶ Πέτρος νῦν μὲν μακαρίζεται, νῦν δὲ ἐπιτιμᾶται· καὶ οἱ λοιποὶ δὲ εἰς ἀνοιαν σαυώπονται παρ' αὐτοῦ, ὅτε οὐ συνήκαν τὸν περὶ τῆς ζύμης λόγον. Συνέβη δὲ καὶ τότε τοὺς μαθητὰς ἀσθενῆσαι· ἀτελέστερον γὰρ δίδεικντο πρὸ τοῦ σταυροῦ. Πίστιν δὲ ἐνταῦθα λέγει τὴν τῶν σημείων, καὶ σινάπewς μένηται, τὴν ἀπατον αὐτῆς δηλῶν δύναμιν. Εἰ γὰρ καὶ τῷ ὄγκῳ μικρὸν εἶναι τὸ σίνγητι δοκεῖ, ἀλλὰ τῇ δυνάμει ἀπάντων ἐστὶ σφοδρότερον. Δεικνύς τοίνυν, ὅτι καὶ τὸ ἐλάχιστον τῆς γνησίας πίστεως μεγάλη δύναται, ἐμνήσθη τοῦ σινάπewς· καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄρη προσέθηκε, καὶ περαιτέρω πρόβη. Οὐδὲν γὰρ, φησὶν, ἀδυνατήσῃ ὁμίη.

δ. Σὺ δὲ κάνταῦθα αὐτῶν θαύμασον τὴν φιλοσοφίαν, καὶ τοῦ Πνεύματος τὴν ἰσχύν· τὴν μὲν φιλοσοφίαν, ὅτι οὐκ ἔκρυψαν αὐτὸν τὸ ἐλάχιστον· τοῦ δὲ Πνεύματος τὴν ἰσχύν, ὅτι τοὺς οὐδὲ κόκκον [581] σινάπewς ἔχοντας οὕτω κατὰ μικρὸν ἀνήγαγεν ἵ, ὡς ποταμὸς καὶ πηγὰς ἐν αὐτοῖς πίστεως ἀναδούvαι. Τὸ δὲ γένος ἑ τοῦτο οὐκ ἔκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ· τὸ τῶν δαιμόνων ἅπαν, οὐ τὸ τῶν σελήναζομένων λέγων μόνον. Ὁρᾷς πῶς αὐτοῖς ἦδη τὸν περὶ νηστείας προκαταβάλλεται λόγον; Μὴ γὰρ μοι ἀπὸ τῶν σπανιζόντων λέγε, ὅτι τινὲς καὶ χωρὶς νηστείας ἐξέβαλον. Εἰ γὰρ καὶ περὶ τῶν ἐπιτιμῶντων τοῦτο ἂν εἴποις τις ἑ ἐνός που καὶ δευτέρου, ἀλλὰ πάχοντα ἀμύχανον ποτε τρυφῶντα ἀπαλλαγῆναι τῆς μανίας ταύτης. Δεῖ γὰρ μάλιστα τοῦ πράγματος τούτου τῷ ἑ τὰ τοιαῦτα νοσοῦντι. Καὶ μὴ εἰ πίστεως χρεῖα, φησὶ, εἰ δὲ νηστείας; Ὅτι μετὰ τῆς πίστεως κάκεινο οὐ μικρὸν εἰσάγει τὴν ἰσχύν. Καὶ γὰρ φιλοσοφίαν ἑ πολλὴν ἐντίθησι, καὶ ἄγγελον ἐξ ἀνθρώπου κατασκευάζει, καὶ ταῖς ἀσωμάτοις δυνάμεσι πνικτεύει· ἀλλ' οὐ καθ' ἑαυτὴν, ἀλλὰ δεῖ καὶ εὐχῆς, καὶ πρώτης εὐχῆς. Ὅρα γοῦν ἑ ὅσα ἀγαθὰ ἐξ ἀμφοτέρων γίνεται. Ὁ γὰρ εὐχόμενος ὡς χρῆ, καὶ νηστεύων, οὐ πολλὸν δεῖται· ὁ δὲ πολλὸν μὴ δεδομένος οὐκ ἂν γένοιτο φιλοχρήματος· ὁ δὲ πολλὸν μὴ δεόμενος, καὶ πρὸς ἐλεημοσύνην ἐπιτηδεύων. Ὁ νηστεύων κοῦφός ἐστι καὶ ἐπερωμένος, καὶ μετὰ νήψεως εὐχεταί, καὶ τὰς ἐπιθυμίας σθένυνσι τὰς πονηράς, καὶ ἐξίλειούται Θεόν, καὶ ταπεινὴν τὴν ψυχὴν ἐπαιρομένην. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι αἰετὸν ἐνήστευον. Ὁ εὐχόμενος μετὰ νηστείας διπλὰς ἔχει τὰς πτερυγας, καὶ τῶν ἀνέμων αὐτὸν κουφότερος. Οὐδὲ γὰρ χασμάται καὶ διατείνεται καὶ ναρκᾷ εὐχόμενος, ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολλοί· ἀλλ' ἔστι πυρὸς σφοδρότερος, καὶ τῆς γῆς ἀνώτερος. Διὸ καὶ μάλιστα ὁ τοιοῦτος τοῖς δαίμονι ἐγέρῃ καὶ πολέμιος. Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπου γνησίως εὐχομένου δυνατότερον. Εἰ γὰρ γυνὴ ὡμὸν τινα ἄρχοντα, καὶ οὐτε Θεόν ἑ φοβούμενον, οὐτε ἀνθρώπον ἐν τρεπόμενον, ἰσχυρὸν ἐπικαίψαι, πολλῶ μᾶλλον τὸν Θεὸν ἐπισπάσεται ὁ συνεχῶς αὐτῷ προσεδρεύων, καὶ γαστρὸς κρατῶν, καὶ τρυφῇ ἐκβάλλων.

Εἰ δὲ ἀσθενὲς ἑ σοὶ τὸ σῶμα, ὥστε νηστεύων διηνεκῶς, ἀλλ' οὐκ εἰς προσευχὴν ἀσθενὲς, οὐδὲ πρὸς ὑπερίαν γαστρὸς ἄτονος. Εἰ γὰρ καὶ νηστεύειν οὐ δύνασαι, ἀλλὰ μὴ τρυφᾷ δύνασαι· οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο, οὐδὲ πολλὴ νηστείας ἀπέχον· ἀλλ' ἱκανὸν μὲν καὶ τοῦτο κατασπάσαι ἑ τοῦ διαδόλου τὴν μανίαν. Καὶ γὰρ οὐδὲν οὕτως ἐκείνῳ τῷ δαίμονι φίλον, ὡς τρυφῇ καὶ μέθῃ· ἐπειδὴ καὶ πηγὴ καὶ μητὴρ ἐστὶν ἀπάντων τῶν κακῶν. Διὰ ταύτης γοῦν ποτε τοὺς Ταραηλίτας εἰς εἰδωλοκρατεῖαν

ἐνέβαλε· διὰ ταύτης τοῦ· Σοδομίτας εἰς παρανόμους ἀνήψεν ἑ ἔρωτας. Τοῦτο γὰρ, φησὶ, τὸ ἀνόμημα Σοδόμων· ἐν ἑ ὁπερηγάρια, καὶ ἐν πληρομῇ ἄρτων, καὶ εὐθηνρίας ὁσαπαλάων. Διὰ ταύτης κυρίως ἐτέρους ἀπώλεσε, καὶ τῇ γένῃ παρέδωκε. Τί γὰρ οὐκ ἐργάζεται κακὸν ἡ τρυφή; Χοίρους ἐξ ἀνθρώπων ποιεῖ, καὶ χοίρων χεῖρους. Ὁ μὲν γὰρ χοῖρος βορβόρῳ ἐγκαλινδεῖται, καὶ κόπρῳ τρέφεται· οὗτος δὲ ἐκείνης βδελυκτοτέραν σιτεῖται τράπεζαν ἑ, μίξεις ἐπινοῶν [582] ἀθέτους, καὶ παρανόμους ἔρωτας. Ὁ τοιοῦτος οὐδὲν δαιμονιώντος διενήνοχεν· ὁμοίως γὰρ ἀναίσχυντεῖ καὶ μαίνεται. Καὶ τὸν μὲν δαιμονιόvτα κᾶν ἐλεούμεν ἑ, τοῦτον δὲ ἀποστρεφόμεθα καὶ μισοῦμεν. Τί δὴ ποτε; Ὅτι αὐθαίρετον ἐπισπάται μανίαν, καὶ τὸ στόμα, καὶ τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ῥίνας ἑ, καὶ πάντα ἀπλῶς ὀχετοὺς ἀμάρας ἐργάζεται. Εἰ δὲ καὶ τὰ ἐνδόν ἑ ἴδοις, ὤφει καὶ τὴν ψυχὴν καθάπαιρ ἐν τινι χειμῶνι καὶ κρυμῷ πεπηγυῖαν καὶ ναρκῶσαν, καὶ οὐδὲν τὸ σκάφος ὠφελῆσαι δυναμένην διὰ τὴν τοῦ χειμῶνος ὑπερβολήν. Αἰσχύνομαι εἰπεῖν, ὅσα ἀπὸ τρυφῆς πάσχουσιν ἄνδρες ἑ καὶ γυναῖκες κακά· τῷ δὲ αὐτῶν καταλείπω συνειδέει, τῷ ταῦτα ἀκριδέστερον εἰδέει. Τί γὰρ αἰσχρότερον γυναικὸς μεθυσσῆς, ἢ ἀπλῶς παραπερομένης ἑ; Ὅσα γὰρ ἀσθενέστερον τὸ σκαῖος, τοσοῦτο πλέον τὸ ναυάγιον, ἂν τε ἐλευθέρα ἢ, ἂν τε δούλῃ. Ἡ μὲν γὰρ ἐλευθέρα ἐν μέσῳ τῷ θαλάτρῳ τῶν δούλων ἀσχημονεῖ ἑ· ἡ δὲ δούλῃ πάλιν ὁμοίως μεταξὺ τῶν δούλων ἑ καὶ παρασκευάζουσι τοῦ Θεοῦ τὰ δῶρα βλασφημεῖσθαι παρὰ τῶν ἀνοήτων. Πολλὸν γοῦν ἀκούω λεγόντων, ὅταν ταῦτα ἑ συμβαίῃ τὰ πάθη· Μὴ ἔστω οἶνος. Ὡς τῆς ἀνοίας! Ὡς τῆς παραπληξίας! Ἄλλων ἀμαρτανόντων ταῖς τοῦ Θεοῦ δωρεαῖς ἐγκαλεῖς; καὶ πόσῃς τοῦτο μανίας; Μὴ γὰρ ὁ οἶνος ἐποίησεν, ἀλλ' ἡ ἀκολασία τὴν ἀπολαύοντων κακῶς. Εἰπέ τοίνυν, Μὴ ἔστω μέθη, μὴ ἔστω τρυφή· εἰ δὲ λόγος, Μὴ ἔστω οἶνος, ἔρεις κατὰ μικρὸν προβαλὼν, Μὴ ἔστω σίθηρος, διὰ τοὺς ἀνδροφόνους· Μὴ ἔστω νύξ, διὰ τοὺς κλέπτας· Μὴ ἔστω φῶς, διὰ τοὺς συκοφάντας· Μὴ ἔστω γυνή, διὰ τὰς μοιχίας· καὶ πάντα ἀπλῶς ἀναιρήσεις.

ε'. Ἄλλὰ μὴ οὕτω ποιεῖ· σατανικῆς γὰρ τοῦτο γνώμης· μὴδὲ διάβαλλε τὸν οἶνον, ἀλλὰ τὴν μέθην· καὶ λαβὼν τοῦτον αὐτὸν νήφοντα, ὑπόγραφον πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀσχημοσύνην, καὶ εἰπέ πρὸς αὐτόν· Οἶνος ἐδόθη, ἵνα εὐφραίνωμεθα, οὐχ ἵνα ἀσχημονώμεν· ἵνα γελῶμεν, οὐχ ἵνα γελώμεθα· ἵνα ὑγαίνωμεν, οὐχ ἵνα νοσήμεν· ἵνα ἀσθένειαν σώματος διορθώσωμεθα, οὐχ ἵνα ψυχῆς ἰσχύα καταβάλωμεν. Ἐτίμησέ σε ὁ Θεὸς τῷ δώρῳ· τί αὐτὸν ὑβρίζεις τῇ ἀμετρίᾳ; Ἀκουσον εἰ φησὶν ὁ Παῦλος· Οἶνον ὀλίγον χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πνικτάς σου ἀσθενείας. Εἰ δὲ ὁ ἅγιος ἐκεῖνος, καὶ νόσῳ κατεχόμενος, καὶ ἐπαλλήλους ἀβρωστίας ὑπομένων, οὐ μετέλαθεν οἶνον, ὥς ἑ ἐπέτρυσεν ὁ διδάσκαλος, τίνα ἀνσχοίμεν συγγνώμην ἡμῖς ἐν ὕψει μεθύοντες; Ἐκείνῳ μὲν εἰπεν, Οἶνον ὀλίγον χρῶ διὰ τὸν στομαχόν σου· ὁμῶν ἑ δὲ ἐκάστη τῶν μεθύοντων ἐρεῖ· Οἶνον ὀλίγον χρῶ διὰ τὰς πορνείας, διὰ τὰς πνικτὰς αἰσχρολογίας, διὰ τὰς ἐτέρας ἐπιθυμίας τὰς πονηράς, ἀς ἡ μέθη τίς τειν ἐλῶθεν. Εἰ δὲ μὴ βούλεσθε διὰ ταῦτα ἑ ἀπέχεσθαι, διὰ γοῦν τὰς ἀθυμίας τὰς ἐξ αὐτοῦ καὶ τὰς ἀηδίας ἀπέχεσθε. Οἶνος γὰρ εἰς [583] εὐφροσύνην ἐδόθη· Οἶνος γὰρ,

¹⁰ σινάπewς] add. πίστιν G. οὐδὲ ὡς x. σ. ἔχοντας πίστιν Sav. ¹¹ ἀνήγαγεν G. M. ἐνήγεν K. ¹² γένος] εἶδος K. L. M. 4 Mosq. Post νηστείᾳ vulgo addunt προσέθηκε. in vitis meis. Infra λέγω pro λέγων habent K. et pr. G. ¹³ εἰποις τίς] εἴποις G. K. M. ¹⁴ τὰ om. G. M. ¹⁵ Καὶ γὰρ φιλ.] Φιλ. γὰρ G. H. ¹⁶ HΘIKON. Παρὶ νηστείας καὶ εὐχῆς, καὶ κατὰ σπατάλων καὶ μεθύοντων. G. ὅσα] πῶτα L. ¹⁷ ὁ] add. δὲ Edd. Verba ὁ μὴ φιλοχρήματος desunt in codd. præter L. Sequitur καὶ πρὸς ἐλ. δὲ G. ἀλλὰ πρὸς ἐλ. H. ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐλ. M. ¹⁸ τὸν Θεὸν bis L. ¹⁹ ἀσθενεῖ G. K. p. p. ὥστε μὴ νηστεύειν M. et corr. K. ²⁰ καταπαύσαι M. ²¹ ἀνῆψεν om. K. L. M. invito Ge. ²² ἐν L. p. p. εὐθηνία idem. ²³ βδελυκτοτέραν προσέεται tr. L. Vulgatum habet Flor. p. 189. (Tom. xii. p. 515 D.) ²⁴ Sic H. L. F. cæteri ἐλεώμεν. Edd. κᾶν μὲν ἐλεώμεν. ²⁵ ῥίνας] τὴν ῥίνα. L. M. De sequenti vid. adnot. ²⁶ ἐνός G. H. ²⁷ καὶ ἄνδρες H. ²⁸ περιφερομένης G. H. φερομένου Flor. p. 191. ²⁹ ἀναίσχυντεῖ M. ³⁰ τοιαῦτα G. H. p. p. τὰ deest in Edd. ³¹ Post εὖς vaculam ἂν delevi, auctoribus L. et Reg. 688. ³² ἡμῶν M. Fl. ³³ τοιαῦτα G. τὰ τοιαῦτα H. ἀθυμίας] Sic omnes mei. ἐπιθυμίας Edd. consentiente Reg. 688. Hæc permutatā jam vidimus p. 244 A.

ψηλὸν, εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου· ὑμεῖς δὲ καὶ ταύτην αὐτοῦ λυμάνισθε τὴν ἀρετὴν. Ποία γὰρ εὐφροσύνη μὴ εἶναι ἐν αὐτῷ, καὶ ἀληθδὸν μυστρίαν ἔχειν, καὶ πάντα ὀρᾶν περιφερόμενα, καὶ σκοτοδίνῃ⁴¹ κατέχεσθαι, καὶ κατὰ τοὺς πυρέττοντας δεῖσθαι τῶν ἐλαίῳ καταβρεχόντων τὰς κεφαλὰς; Ταῦτά μοι οὐ πρὸς πάντας εἰρηται, μᾶλλον δὲ πρὸς πάντας· οὐκ ἐπειδὴ πάντες μεθύουσι· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν μεθύοντων οἱ μὴ μεθύοντες οὐ φρονεῖζουσιν. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀποτεινόμενος μᾶλλον, τοὺς ὑγιαίνοντας· ἐπεὶ καὶ ἱατρὸς τοὺς ἀρρώστοντας ἀφείλ, ἐκείνοις διαλέγεται τοὺς παρακαθημένους αὐτοῖς. Πρὸς ὑμᾶς τοίνυν ἀποτείνω τὸν λόγον, παρακαλῶν μῆτε ἀλῶναι ποτε τῷ πάθει τούτῳ, καὶ τοὺς ἀλόντας ἀνιμᾶσθαι, ἵνα μὴ τῶν ἀλόγων φαίνονται χεῖρους. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ πλέον τῆς χρείας οὐδὲν ἐπιζητεῖ· οὗτοι δὲ κἀκείνων ἀλογώτεροι γαγόναι, τοὺς τῆς συμμετρίας ὑπερβαίνοντες· ὅρους. Πόσω γὰρ βελτίων τούτων ὁ νους; πόσω δὲ ἀμείνων ὁ κύων; Καὶ γὰρ ἕκαστον τούτων τῶν ζώων, καὶ τῶν ἄλλων δὲ ἀπάντων, ἂν τε φαγεῖν, ἂν τε πιεῖν δέη, ὅρον τὴν αὐτάρκειαν οἶδε, καὶ πέρα τῆς χρείας οὐ πρόεισι· καὶ⁴² μυρίοι οἱ καταναγκάζοντες ὧσιν, οὐκ ἀνέχεται ἐξελθεῖν εἰς ἀμετρίαν. Οὐκ οὖν ταύτη καὶ τῶν ἀλόγων χεῖρους ὑμεῖς, οὐ παρὰ τοῖς ὑγιαίνουσιν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρ' ὑμῖν αὐτοῖς. Ὅτι γὰρ καὶ κυνῶν καὶ ὄνων ἀτιμωτέροις αὐτοὺς εἶναι κερκίκατε, ὅλιν ἐκείθεν. Τὰ μὲν γὰρ ἄλογα ταῦτα οὐκ ἀναγκάζεις πέρα τοῦ μέτρου τροφῆς ἀπολαύειν· κἂν ἐρηται τις, Διαιτῇ; Ἰνα μὴ καταβλάψῃ, ἐρεῖς; σαυτῷ δὲ οὐδὲ ταύτην παρέχεις τὴν πρῖνοιαν. Οὕτω κἀκεῖνων σαυτὸν εὐτελέστερον εἶναι νομίζεις, καὶ περιορᾷς διηνεκὺς χειμαζόμενον. Οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς μέθης μόνον τὴν ἐκ τῆς μέθης βλάβην ὑπομένεις, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Καὶ καθάπερ πυρετοῦ παρελθόντος, ἡ ἐκ τοῦ πυρετοῦ μένει λύμη· οὕτω καὶ μέθης ἀπάλθουσης, ἡ τῆς μέθης

⁴¹ σκοτοδίνῃ L. σκοτωδίνῃ (sic) K. ceteri cum Mor. et Fl. σκότῳ δεινῷ. Huic proxime accedit σκοτοδίνῃ, quae forma pariter ac σκοτοδίνῃ apud Hippocratem frequentatur. Atticorum σκοτοδίνῃ jactat Reg. 688 et sic ediderunt Sav. Ben. ⁴² κἂν] add. γὰρ Edd. ⁴³ τρέφεται G. ἀναστρέφεται K. ⁴⁴ πλούτου] φορτίου K. φόρου L. ⁴⁵ ψηλὸν] add. ὁ Ἀπόστολος G. H. Ge. ⁴⁶ Θεοῦ] οὐρανῶν Edd. οὐρανῶν οὐ G. p. p. βασιλείαν οὐρανῶν G. H. ⁴⁷ νόσημα] add. τοῦτο G. H.

ΟΜΙΛΙΑ NH'.

Ἀναστρεφόμενον δὲ αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, εἶπεν αὐτοῖς ⁴⁸ ὁ Ἰησοῦς· Μέλλει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων⁴⁹, καὶ ἀποκτενοῦσθαι αὐτόν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. Καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα.

α'. Ἰνα γὰρ μὴ λέγωσι, Τίνος ἐνεκεν ἐνταῦθα διατρίβωμεν διηνεκῶς; πάλιν περὶ τοῦ πάθους αὐτοῖς ψησιν· ὅπερ ἀκούοντες οὐδὲ ἰδεῖν ἐβούλοντο τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὅρα γοῦν πῶς καὶ τοῦ Πέτρου ἐπιτιμηθέντος, καὶ τῶν περὶ Μωϋσέα καὶ Ἠλίου περὶ αὐτοῦ διαλεχθέντων, καὶ δόξαν τὸ πρᾶγμα καλεσάντων, καὶ τοῦ Πατρὸς ἀνωθεν φωνῇ ἀφέντος⁵⁰, καὶ σημειῶν τοσούτων γενομένων, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπὶ θύραις οὐσης· (οὐδὲ γὰρ πολὺν ἔφησε χρόνον ἐν τῷ θανάτῳ μένειν, ἀλλὰ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται)⁵¹ οὐδὲ οὕτως ἀνηνεγκαν, ἀλλ' Ἐλυπήθησαν· καὶ οὐδὲ ἀπώλῃ, ἀλλὰ σφόδρα. Ἐγένετο⁵² δὲ τοῦτο διὰ τὸ ἀγνοεῖν ἐτι τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν. Ὅπερ ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς αἰνιττόμενοι ἔλεγον· ὁ μὲν, ἐτι ἠγρόνουν τὸ ρῆμα, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι· ὁ δὲ, ἐτι Ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ αἰσθῶνται, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι

ζάλη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἐν τῷ σωματι στρέφεται⁵³. καὶ τὸ μὲν θῆλιον σῶμα κείται παραλυθὲν, καθάπερ ὑπὸ ναυαγίου σκάφος· ἡ δὲ τούτου τάλαιπωροτέρα ψυχὴ, καὶ τούτου διαλυθέντος τὸν χειμῶνα διεγείρει, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀνάπτει, καὶ ὅταν δοκῇ σωφρονεῖν, τότε μάλιστα μαίνεται, οἶνον καὶ πῖθους καὶ φιάλας καὶ κρατήρας φανταζομένη. Καὶ καθάπερ ἐν χειμῶνι παυθίσης τῆς ζάλης, ἡ διὰ τὸν χειμῶνα μένει ζῆμια· οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα. Καὶ γὰρ ὥσπερ ἐκεῖ τῶν ἀγωγιμῶν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐκβολὴ γίνεται σχεδὸν ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν. Κἂν σωφροσύνην ἐβῇ, κἂν αἰδῶ, κἂν σύνεσιν, κἂν ἐπιείκειαν, κἂν ταπεινοφροσύνην, πάντα ῥίπται εἰς τὸ τῆς παρανομίας πύλαος ἡ μέθη. Ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα οὐκ ἐτι ὁμοία. Ἐκεῖ μὲν γὰρ μετὰ τὴν ἐκβολὴν τὸ σκάφος κουφίζεται· ἐνταῦθα δὲ βυρύνεται μᾶλλον. Ἀντὶ γὰρ ἐκείνου τὸ πλούτου⁵⁴ [584] δέχεται φάμμον καὶ ὕδωρ ἀλμυρὸν, καὶ πάντα τὸν τῆς μέθης φορὸν, ἀπερ ἅμα τοῖς ἐπιβάταις καὶ τῷ κυβερνήτῃ καταβαπτίζει τὸ σκάφος εὐθὺς. Ἰν' οὖν μὴ ταῦτα πάσχωμεν, ἀπαλλάξωμεν αὐτοὺς τοῦ χειμῶνος. Οὐκ ἐστὶ μετὰ μέθης βασιλεῖαν οὐρανῶν ἰδεῖν. Μὴ κλανᾷσθε γὰρ, φησὶν⁵⁵· οὐ μέθυσοι, οὐ λοιδοροὶ βασιλείαν Θεοῦ⁵⁶ κληρονομήσουσι. Καὶ τί λέγω βασιλείαν; Μιὰ γὰρ μέθης οὐδὲ τὰ παρόντα ἐστὶν ἰδεῖν. Καὶ γὰρ τὰς ἡμέρας νύκτας ἐργάζεται ἡμῖν ἡ μέθη, καὶ τὸ φῶς σκότος· καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἀνεφγμένων οὐδὲ τὰ ἐν ποσὶ βλεπούσιν οἱ μεθύοντες. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τούτων καὶ ἑτέραν χαλεπωτάτην ὑπομένουσι δίκην, ἀθυμίαν ἀλόγους, μανίαν, ἀρρώστιαν, γέλωτα, θνείδος διηνεκὺς ὑπομένοντες. Ποία τοίνυν συγγνώμῃ τοῖς αὐτοῖς τοσούτους περιπαίρουσι κακοὺς; Οὐκ ἐστὶν οὐδεμία. Φύγωμεν τοίνυν τὸ νόσημα⁵⁷, ἵνα καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

περὶ τοῦ ρήματος. Καὶ μὴν εἰ ἠγρόουν, πῶς ἐλυπήθησαν; Ὅτι οὐ πάντα ἠγρόουν· ἀλλ' ὅτι μὲν ἀποθανεῖται ἤδεσαν, συνεχῶς ἀκούοντες· ὁ τί ποτε δὲ ἦν οὗτος ὁ θάνατος, καὶ ὅτι ταχέως λυθῆσεται, καὶ μυρία⁵⁸ ἐργάσεται ἀγαθὰ, τοῦτο οὐδέπω ἤδεσαν σαφῶς· οὐδὲ ὁ τί [585] ποτε ἐστὶν αὕτη ἡ ἀνάστασις· ἀλλ' ἠγρόουν· διὸ⁵⁹ ἤλγουν· καὶ γὰρ σφόδρα ἀντίειχοντο τοῦ διδασκάλου.

Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς Καπερναοὺμ, προσήλθον οἱ τὰ διδραχμα λαμβάνοντες τῷ Πέτρῳ, καὶ εἶπον· Ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ διδραχμα; Καὶ τίνα ἐστὶ ταῦτα τὰ διδραχμα; Ὅτε τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων ἀπέκτειναν ὁ Θεός, τότε τὴν Λευὶ φυλὴν ἀντ' αὐτῶν ἔλαβεν. Ἐῖτα ἐπειδὴ ἦσαν παρὰ Ἰουδαίους πρωτότοκων ἐλάττων ὁ τῆς φυλῆς ἀριθμὸς ἦν, ἀντὶ τῶν λοιπόντων εἰς τὸν ἀριθμὸν σίχλον ἐκείλευσεν εἰσνευχθῆναι· καὶ ἄλλως⁶⁰ δὲ εἰς ἐκείνου ἔθος ἐκράτηζε, τὰ πρωτότοκα τὸν φόρον τοῦτον εισφέρειν. Ἐπεὶ οὖν πρωτότοκος ἦν ὁ Χριστὸς, ἐδόκει δὲ τῶν μαθητῶν πρῶτος εἶναι ὁ Πέτρος, αὐτῷ προσέρχονται. Καὶ γὰρ, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, κατὰ πόλιν ἐκάστην ἀπήτουν· διὸ καὶ ἐν τῇ πατρίδι προσήλθον αὐτῷ, ἐπειδὴ πατὴρ⁶¹ αὐτοῦ ἐνομιζέτο ἡ Καπερ-

⁴⁸ αὐτοῖς om. G. K. M. ⁴⁹ ἀνθρώπων] add. ἀμαρτωλῶν H. f Mosq. ⁵⁰ Sic K. M. Ge. ceteri ἀφέντος. p. p. γινόμενον K. ⁵¹ Sic H. L. Ep. ceteri ἐγένετο. ⁵² καὶ τὰ μυρία Edd. τοῦτο] add. δὲ L. ⁵³ διὸ] add. καὶ G. in seqq. scriptura διδραχμα fere omnes libros infestat. ⁵⁴ Sic Ep. Mor. et eodd. praeter L. qui καλῶς pro ἄλλως l. abet, καὶ εἰς ἐκείνου Sav. καὶ εἰς ἐκείνου δὲ Ben. ⁵⁵ πατὴρ om. L. Ep.

cupiscentias et nauseas abstinete. Vinum enim ad lætitiā datum est; *Vinum enim lætificat cor hominis* (Psal. 103. 15), quā ejus virtutem vos labelactatis. Quæ enim lætitiā ejus, qui non est in seipso, et sexcentis cruciatur doloribus, omnia circum ferri videt, caligineque occupatur, qui egeat, perinde atque febricitantes, ut caput ipsius oleo perfundatur? Hæc non omnibus dicta esse velim, imo omnibus: non quod omnes inebrientur: absit; sed quia ebriorum ii, qui ebrii non sunt, curam non habent. Idcirco vos potius alloquor, qui sobrii estis: nam et medicus, ægrotis omissis, illos qui ægrotis assident alloquitur. Vos itaque precor et oro, ne umquam hoc morbo capiamini, eosque qui illo correpti sunt, sollicitè eruere curetis, ne brutis pejores videantur. Illa enim nihil plus quam opus est querunt; hi vero illis irrationabiliores sunt, qui moderationis terminos excedunt. Quanto enim melior asinus ebrioso est? quanto melior canis? Nam hæc animalia, cæteraque omnia, seu comedant, seu bibant, terminum norunt, neque ultra quam satis est procedunt: etiamsi enim sexcenti homines cogerent, non excedent umquam. Hæc ergo in re brutis deteriores estis; non apud mentis compotes solum; sed etiam apud vos ipsos. Quod enim vos canibus et asinis deteriores judicetis hinc palam est, quod animalia istæc numquam cogas ultra modum cibum sumere; et si quis tibi dixerit, Cur hoc? Ne ledam illa, inquit: tibi vero non pari ratione provides. Sic te illis viliorē esse putas, teque hisce fluctibus agitatum negligis. Nam non modo quā die ebrius es, damno afficeris, sed insequenti quoque; ac sicut cessante febre, manet tamen quedam ex febris ægritudo: sic excussa ebrietate, fluctuatio tamen quedam restat et in animo et in corpore; miserum

corpus jacet resolutum, ut post naufragium navis: corpore miserior anima, etiam, resoluta illo, tempestatem excitat, et cupiditatem incendit; ac cum videtur sapere, tunc maxime insanit, vinum, dolia, phialas, crateras in imaginatione versans: et sicut post tempestatem manet ipsum tempestatis damnum: ita et post ebrietatem: ac quemadmodum illic merces jactantur, sic in ebrietate jactura sit omnium pene bonorum. Si continentiam invenerit, si pudorem, prudentiam, æquitatem, humilitatem, omnia in pelagus iniquitatis projicit ebrietas. Verum ea, quæ sequuntur, non sunt similia. Ibi enim postejecta onera navis levior et expedita redditur; hic vero magis aggravatur. Nam loco divitiarum arenam recipit et aquam salisam, totamque ebrietatis colluviem, quæ navim cum vectoribus et gubernatore cito demergunt. Ne igitur his malis involvamus, hæc nos tempestate liberemur. Ebriosus numquam potest regnum celorum videre. *Nolite errare*, inquit Apostolus; *nec ebriosi, nec convivatores regnum celorum hereditabunt* (1. Cor. 6. 9. 10). Et quid dico, regnum celorum? Post ebrietatem enim ne præsentis quidem videre possumus: ebrietas quippe nobis dies in noctes vertit, et lucem in tenebras; apertis oculis ebrii, ne illa quæ ad pedes sunt cernere possunt. Neque id solum mali parit ebrietas; sed postea illi graviores sunt poenæ, meriores ratione vacuos, furorem, ægritudinem, ridiculique evadunt opprobriis semper expositi. Quæ venia igitur iis, qui tantis sese malis obrunt? Nulla place. Hunc ergo morbum fugiamus, ut et præsentia et futura bona consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LVIII. al. LIX.

CAP. 17. v. 21. *Versantibus illis in Galilæa, dixit eis Jesus: Tradendus est Filius hominis in manus hominum, 22. et occident eum, et tertia die resurget. Et contristati sunt valde.*

1. Ne dicerent, Cur tanto tempore hic versamur? rursus de passione ipsi loquitur: quibus auditis ne videre quidem Jerosolyma volebant. Vide ergo quomodo, postquam Petrus increpatus fuerat, postquam Moyses et Elias, de illa re colloquuti, gloriam illam appellaverant, postquam Pater superne vocem emiserat, totque signa facta fuerant, cum jam resurrectio e vicino esset (non enim mortuus longo tempore mansurus, sed post triduum resurrecturus erat), neque sic illud ferre potuerunt, sed *Contristati sunt*; non quidem mediocriter, imo *Valde contristati*: idque quia dictorum vim ignorabant. Id vero Marcus et Lucas subindicant; ille cum ait, ipsos hoc verbum ignorasse, neque ausos fuisse illum interrogare (Marc. 9. 31); hic vero dicens, id absconditum ab eis fuisse, ne sentirent (Luc. 9. 45); nec ausos esse illum interrogare circa hoc verbum. Atqui si ignorabant, cur contristabantur? Quia non omnia ignorabant, sciebant

enim ipsum moriturum esse, ut sæpe audierant. Quæ autem foret mors hujusmodi; quod cito solvenda esset, et quod hinc infinita bona orirentur; hæc nondum clare sciebant: neque noverant quæ futura esset illa resurrectio. Ideo dolebant: etenim magistrum admodum diligebant.

Didrachma quid esset. — 23. *Cum autem venissent in Capernaum, accesserunt ad Petrum qui didrachma accipiebant, et dixerunt: Magister vester non solvit didrachma? Quæ sunt hæc Didrachma? Quando primogenita Ægyptiorum interfecit Deus, tunc tribum Levi pro ipsis accepit* (Num. 3. 39. 47). Deinde quia in hac tribu minor capitum numerus erat, quam primogenitorum apud Judæos esset, pro deficientibus ad supplendum numerum siclum jussit deferri: ex illo autem tempore mos invaluit, ut primogenita hoc vetigal solverent. Quia igitur Christus primogenitus erat, et inter discipulos primus videbatur esse Petrus, ad ipsum accedunt. Puto autem, id illos in singulis urbibus exegisse: quapropter in patria adierunt eum, quæ patria Capernaum putabatur esse. Ipsum porro adire non ausi, Petrum conveniunt, nec cum veha-

mentia, sed moderatius : neque enim ut criminantes, sed ut interrogantes dixerunt : *Magister vester non contrit didrachma*? Non enim adhuc de illo ut par erat sentiebant, sed hominem esse putabant, licet illum in honore haberent ob patrata signa. Quid igitur Petrus? 24. *Utique*, ait : illis quidem dixit, ipsum soluturum esse, ipsi vero non dixit, quod fortassis erubesceret de talibus ipsi alloqui. Ideo mansuetus ille, qui omniaclare noverat, praeveniens illum ait : *Quid tibi videretur, Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributum, et censum? a filiis suis, an ab alienis?* 25. *Dixit ille, Ab alienis. Dicit illi Jesus: Ergo liberi sunt filii.* Ne putaret enim Petrus, Christum id ab illis audivisse, praevenit eum, ut hoc ipsum significaret, et una fiduciam inderet non audenti antea de illis loqui. Hoc autem vult significare : Immunis a censu sum. Nam si reges terræ a filiis suis nihil accipiunt, sed ab alienis : multo magis me immunem esse oportuit, qui non terreni, sed cælestis Regis Filius sum, et Rex. Viden' quomodo filios distinguat a non filiis? Si vero Filius non esset, frustra exemplum regum afferret. Etiam, inquit, filius est, sed non genuinus. Ergo non filius : si autem nec filius nec genuinus, non ipsius ergo est, sed alienus. Si alienus, exemplum illud vim suam non habet. Ille namque non de filiis tantum, sed de genuinis loquitur, de propriis, qui cum patribus regni sunt consortes. Ideoque ad distinctionem alienos apposuit, sic vocans illos qui a regibus nati non sunt, filios vero dicit eos, quos ex se genuerunt. Tu autem mihi perpende quomodo revelatam Petro recognitionem hinc confirmet. Neque hic ste. it, sed per consensus modum hoc ipsum significat, id quod magne sapientie erat. Nam cum hæc dixisset, ait : 26. *Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum : et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, et in illo invenies staterem*¹: illum assumens, da eis pro me et te. Viden' quomodo neque recuset, neque omnino jubeat tributum pendere? Sed ubi prius ostendit, se non esse huic obnoxium, tunc dat illud; tum ne illi scandalizentur, tum ne hi idem patiantur. Neque enim ita dat quasi debeat, sed ut illorum infirmitati consulat.

2. Alibi vero scandalum contemnit : ut cum de cibus dissereret; ut nos doceat temporis opportunitatem explorare oportere, quibus par est scandala despicere, vel non despicere. Ex modo item dandi, seiosum, qui nempe sit, ostendit. Cur enim non ex repositis jubet dari? Ut, quod jam dixi, in hoc se eum universorum esse et mari imperare ostenderet. Id jam demonstraverat quando mare inerepavit, et cum Petrum jussit supra fluctus ambulare. Id nunc quoque ostendit, etsi alio modo, sed qui multum pariat stuporem. Neque enim parum illud erat prædixisse, piscem illum, qui primus capiendus esset, vectigal soluturum esse, et rete in abyssum injectum piscem illum; qui staterem gestabat, ex ejus præcepto adducturum esse, sed esse illud divinæ et ineffabilis potestatis, quod mare dona sic afferret; et obsequen-

tiam suam ostenderet, tum quando furens sedatum est, tum quando æstuans conservum suscepit; tum etiam nunc, cum pro ipso exactoribus solvit. *Et da illis pro me et pro te*, inquit. Vidisti honoris excellentiam? Vide et Petri philosophiam. Nam Marcus, qui hujus discipulus erat, hoc gestum non scripsit, quia hinc illi honor ingens accedebat : sed negationem ejus scripsit, quæ vero conspicuum illum reddebant tacuit, et fortasse vetante magistro ne magna de illo diceret. *Pro me et te*, inquit : quia et ipse primogenitus erat. Ut autem Christi potentiam cum stupore miratus es, mirare et discipuli fidem, qui in re tam inexpectata paruit. Res enim erat natura insolita atque stupenda. Ideo in mercedem fidei, in solvendo tributo illum sibi Christus conjunxit. (Cap. XVIII) 1. *In illa hora accesserunt ad Jesum discipuli dicentes : Quis major est in regno cælorum?* Humanum quidpiam passi discipuli sunt : quod et evangelista significat dicens, *In illa hora* : quando plus quam ceteros omnes illum honoravit. Nam cum ex Jacobo et Joanne alter primogenitus esset², nihil simile pro illis fecit. Hinc pudore affecti animi sui commotionem confessi sunt, neque aperte dicunt, Cur Petrum nobis prætulisti? num ille major nobis est? non audebant enim, sed indefinite interrogant : *Quis major est?* Nam cum tres viderunt præferri cæteris, nihil simile passi sunt; cum autem unus tantum honorem tulit, tunc dolore sunt affecti. Neque hoc solum, sed et alia multa congerentes, accensi sunt. Nam dixit illi : *Tibi dabo claves*; et, *Beatus es, Simon Bar-Jona* (Matth. 16. 19. 17); et hic, *Da ipsis pro me et te*; itemque fiduciam ejus et loquendi libertatem videntes pungebantur. Quod si Marcus non dicat, illos interrogasse, sed secum id cogitasse (Marc. 9. 34), id non esse oppositum huic narrationi : nam verisimile est illos utrumque fecisse : et primum quidem alio tempore semel et bis sic cogitasse, tunc vero et dixisse, et secum cogitavisse. Tu vero non id vitii solum respicias, sed et illud cogita : primo, illos nihil hic hujus sæculi querere; deinde, illis hunc postea morbum deposuisse, et primas sibi mutuo detulisse. Nos autem neque ad defectus eorum possumus pertingere, nec querimus quis major sit in regno cælorum, sed quis major in regno terræ, quis opulentiore, quis potentior. Quid ergo Christus? Illorum conscientiam detegit, et affectui eorum, non verbis tantum, respondet. 2. *Et advocans Jesus parvulum, 3. dixit, Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum cælorum.* Vos perquiritis quis sit major, et de primatu contenditis : ego vero eum, qui non humilissimus factus fuerit, non esse dignum dico qui intra in regnum cælorum. Recte exemplum affert; nec affert modo, sed et ipsum parvulum in medio statuit, ipso aspectu hortans et suadens ut sint humiles ac simplices. Nam puerulus liber est ab invidia, a vana gloria, ab amore primatus, maximamque hanc virtutem possidet, nempe simplicitatem et humilitatem.

¹ Unus, tolle, et aperiens os ejus, invenies staterem.

² Unus, cum Jacobi et Joannis Petrus primogenitus esset.

ναοῦ. Καὶ αὐτῷ μὲν οὐκ ἐτόλμησαν προσελθεῖν, τῷ Πέτρῳ δὲ· καὶ οὐδὲ τούτῳ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, ἀλλ' ἐπεικίστερον. Οὐδὲ γὰρ ἐγκαλοῦντες, ἀλλ' ἱρωτύντες ἔλεγον· Ὁ Διδάσκαλος ὡμῶν οὐ τελεῖ τὰ διδάγματα· Τὴν μὲν γὰρ προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν οὐδέποτε εἶχον, ἀλλ' ὥς περὶ ἀνθρώπου οὕτω δέκνουντο· κλην ἀπένεμόν· τινα αἰδῶ καὶ τιμῇ, διὰ τὰ προλαβόντα σημεῖα. Τί οὖν ὁ Πέτρος; Ναλ, φησί· καὶ τούτοις μὲν εἶπεν, ὅτι τελεῖ· αὐτῷ δὲ οὐκ εἶπεν, ἰσως ἐρυθρίων ὑπὲρ τούτων αὐτῷ διαλεχθῆναι. Διό· ὁ ἡμέτερος καὶ πάντα σαφῶς εἰδὼς, προλαβὼν αὐτὸν φησί· Τί σοι δοκεῖ. Σίμων· οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τῶν ἄρχοντων ἐπὶ τέλην ἢ κῆρυον· ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων· Εἰπόντος δὲ· Ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων, ἔφη· Ἀραγε ἐλευθεροὶ εἰσιν οἱ υἱοί. Ἰνα γὰρ μὴ νομίσι ὁ Πέτρος, ὅτι παρ' ἐκείνων ἀκηκόους λέγει, προλαμβάνει αὐτὸν, τοῦτο τε αὐτὸ δηλῶν, καὶ παρρησίαν αὐτῷ παρέχων ὁκνοῦντι προτερεῖν· περὶ τούτων εἶπεν. Ὁ δὲ λέγει, τοιούτων ἔστιν· Ἐλευθεροὶ μὲν εἰμι τοῦ δούνα· κῆρυον. Εἰ γὰρ οἱ τῆς γῆς βασιλεῖς παρὰ τῶν υἱῶν αὐτῶν οὐ λαμβάνουσιν, ἀλλὰ παρὰ τῶν ἀρχομένων· πολλῶν μᾶλλον ἐμὲ ἀπηλλάχθαι δεῖ τῆς· ἀπαιτήσεως ταύτης, οὐκ ἐπιγνοῦν βασιλεῖς, ἀλλὰ τοῦ· τῶν οὐρανῶν ὄντα με Ἰδὼν, καὶ βασιλεῖα. Ὅπως πῶς διδασκαλίας τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ οὐ τοῦ υἱοῦ; Εἰ δὲ οὐκ ἦν Ἰδὼς, εἰκὴ καὶ τὸ ὑπόδειγμα παρήγαγε τῶν βασιλέων. Ναλ, φησὶν, Ἰδὼς, ἀλλ' οὐ γνήσιος. Οὐκοῦν οὐχ Ἰδὼς· εἰ δὲ οὐχ Ἰδὼς, οὐδὲ γνήσιος, οὐδὲ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀλλότριος. Εἰ δὲ ἀλλότριος, οὐδὲ τὸ παράδειγμα ἔχει τὴν οἰκίαν ἰσχύιν. Αὐτὸς γὰρ οὐ περὶ τῶν υἱῶν ἀπλῶς, ἀλλὰ περὶ τῶν γνησίων διαλέγεται, καὶ Ἰδὼν, καὶ τῶν κοινωνούντων τοῖς γεγεννηκόσι τῆς βασιλείας. Διὸ καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἔθηκε τοὺς ἀλλοτρίους, ἀλλοτρίους· καλῶν τοὺς οὐκ ἐξ αὐτῶν γεννηθέντας· τοὺς δὲ αὐτῶν, οὓς ἐξ αὐτῶν· γεγεννηκασί. Σὺ δὲ μοι σκόπει κάκεινον, πῶς τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν τῷ Πέτρῳ γνῶσιν καὶ ἐντεῦθεν βεβαίω. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστι, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς συγκαταβάσεως τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ, ὅπερ πολλῆς ἦν σοφίας. Καὶ γὰρ ταῦτα [586] εἰπὼν, φησὶν· Ἰνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτοὺς, πορευθεὶς βάλε ἄκριτον οὐκ ἐπὶ τὴν ὁδὸν· καὶ τὸν ἀναβάτῃα πρῶτον ἰσχύιν ἄρον, καὶ εἰρήσεις ἐν αὐτῷ στατήρα· ἐκείνον λαβὼν, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. Ὅρα πῶς οὕτως παραιτεῖται τὸν φόρον, οὕτως ἀπλῶς καλεῖται δοῦναι, ἀλλὰ πρότερον δίδας οὐκ ὄντα ὑπεύθυνον, τότε δίδωσι· τὸ μὲν, ἵνα μὴ ἐκείνοι σκανδαλισθῶσι· τὸ δὲ, ἵνα μὴ οὗτοι. Οὐδὲ γὰρ οὓς ὀφείλουσιν δοῦναι, ἀλλ' ὅς τιν ἐκείνων ἀσθένειαν διερθεύμενος.

β. Ἀλλαχθῶ μέντοι καταφρονεῖ· τοῦ σκανδαλίου, ὅτε περὶ βρωμάτων διελέγτο· διδάσκων ἡμᾶς εἰδέναι καιροῦς καὶ οὓς δεῖ φροντίζειν· τῶν σκανδαλιζομένων, καὶ καθ' οὓς δεῖ καταφρονεῖν. Καὶ αὐτῷ δὲ τῷ τῆς δόσεως τρόπῳ δέκνουνσιν· ἐαυτὴν πάλιν. Τίνος γὰρ ἔνεκεν οὐκ ἐξ ἀποκειμένων καλεῖται δοῦναι; Ἰν', ὅπερ ἔφη, καὶ ἐν τούτῳ δείξῃ θεὸν ἐαυτὸν ὄντα τὸν ὅλκον, καὶ ὅτι καὶ τῆς θαλάττης κρατεῖ. Ἐδεῖξεν μὲν γὰρ καὶ ἡδὴ ἐπιτιμήσας, καὶ τὸν Πέτρον τοῦτον αὐτὸν κελεύσας ἐπιβῆναι τῶν κυμάτων· δέκνουνσιν δὲ καὶ νῦν τὸ αὐτὸ τοῦτο, ἔτέρῳ μὲν τρόπῳ, πολλῇ δὲ καὶ ἐν οὕτῳ παρέχων τὴν ἐκκλησίαν. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν ἦν ἀπὸ τῶν βυθίων ἐκείνων προσιπεῖν, ὅτι καὶ πρῶτος ἐμπροσθεῖται ὁ τὸν φόρον· τελῶν ἰχθῶς, καὶ ὥστερ ἀμφίβιστρον εἰς τὴν ἄβυσσον ἐκείνην ἀφέντα αὐτοῦ τὸ πρόσταγμα, ἀγαγεῖν τὸν κομίζοντα τὸν στατήρα· ἀλλὰ θείας δυνάμεως καὶ ἀπορρήτου

τὸ καὶ τὴν θάλατταν οὕτω ποιῆσαι δωροφορεῖν, καὶ πάντοτε τὴν ὁποιαγὴν αὐτῆς ἐπιδείκνυσθαι, καὶ ἡνίκα μαρτυρομένη εἶσινα, καὶ ὅτε τὸν σύνδουλόν ἰδέγεται ἀγριανύουσα, καὶ νῦν πάλιν, ὅτε πρὸς τοὺς ἀπαιτοῦντας ὑπὲρ αὐτοῦ διαλύεται. Καὶ δὸς αὐτοῖς, φησὶν, ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. Εἶδες τὸ ὑπερβάλλον τῆς τιμῆς; Ἰδὲ καὶ τὸ φιλόσοφον τῆς Πέτρου γνώμης. Τοῦτο γὰρ οὐ φαίνεται· Μάρκος, ὁ τούτου φοιτητῆς, γεγραφεὶς· τὸ κεφάλαιον, ἐπειδὴ πολλὴν ἐδείκνυ τὴν εἰς αὐτὸν τιμὴν· ἀλλὰ τὴν μὲν ἀρνησιν καὶ αὐτὸς ἔγραψε, τὰ δὲ ποιοῦντα αὐτὸν λαμπρὸν ἀπεσιγήσιν, ἰσως τοῦ διδασκάλου παρατιτυμμένου τὸ μεγάλην περὶ αὐτοῦ λέγειν. Ἀντὶ ἐμοῦ δὲ καὶ σοῦ, εἶπεν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς πρωτότοκος ἦν. Ὡστερ δὲ ἐξελπίσθαι τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, οὕτω θαύμασον καὶ τοῦ μαθητοῦ τὴν πίστιν, ὅτι πράγματι· ἀπὸ τῶν οὕτως ὑπήκουσε. Καὶ γὰρ σφόδρα ἄπορον ἦν κατὰ τὴν φύσιν. Διὸ καὶ τῆς πίστεως αὐτὸν ἀμειδόμενος, συνῆψεν ἐαυτῷ κατὰ τὴν τοῦ φόρου δόσιν. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, προσήλθοι τῷ Ἰησοῦ οἱ μαθηταὶ λέγοντες· Τίς ἔστι μεῖζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν; Ἐπαθὼν τι ἀνθρώπινον οἱ μαθηταί· διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς ἐπισημαίνειται λέγων, ὅτι Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ· ὅτε πάντων αὐτὸν προτίμησε. Καὶ γὰρ καὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου θάτερος πρωτότοκος ἦν, ἀλλ' οὐδὲν τοιούτων ὑπὲρ τούτων ἐποίησεν. Εἰτα ἀιχύνονται τὸ πάθος ὁμολογῆσαι, ὅπερ ἐπαθόν, φανερώς μὲν οὐ λέγουσι, Τίνος ἔνεκεν τὸν Πέτρον ἡμῶν προτίμησας; καὶ, Εἰ μεῖζων ἡμῶν οὗτος ἐστὶν; ἡγούοντο [587] γὰρ· ἀδιορίστως δὲ ἐρωτῶσι· Τίς ἔστι μεῖζων ἐστὶν; Ὅτι μὲν γὰρ τοὺς τρεῖς· εἶδον προτιμωμένους, οὐδὲν τοιούτων ἐπαθόν· ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν ἕνα περιέστη τὸ τῆς τιμῆς, τότε ἡλγησαν. Οὗ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλὰ συναγαγόντες, τὸ πάθος ἀνῆψαν. Καὶ γὰρ εἶπεν αὐτῷ· Σοὶ δώσω τὰς κλεῖς· καὶ, Μακάριος εἰ, Σίμων Βῆρ Ἰωνᾶ· καὶ ἐνταῦθα, Δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ· καὶ τὴν ἄλλην δὲ παρρησίαν αὐτοῦ τὴν πολλὴν ὀρώμενος, παρεκκινῶντο. Εἰ δὲ ὁ Μάρκος φησὶν, ὅτι οὐκ ἠρώτησαν, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς διαλογίζοντο, οὐδὲν τοῦτο ἰναντίον ἐστὶν ἐκείνῳ. Εἰκόξ γὰρ αὐτοὺς κάκεινον καὶ τοῦτο ποιῆσαι, καὶ πρότερον μὲν ἐν ἑτέρῳ καιρῷ τοῦτο παθεῖν, καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον, τότε δὲ καὶ ἐξεπέμψεν, καὶ ἐν αὐτοῖς διαλογίσασθαι. Σὺ δὲ μοι μὴ τὸ ἐγκλημα μόνον ἴδῃ; ἀλλὰ κάκεινον λογίζου· πρῶτον μὲν, ὅτι οὐδὲν τῶν ἐνταῦθα ζητοῦσιν· ἔπειτα, ὅτι καὶ τοῦτο ὑστερον τὸ πάθος ἀπέθαντο, καὶ τῶν πρωτείων ἀλλήλοις παραχωροῦσιν. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ εἰς τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν φθάσαι δυνάμεθα, οὐδὲ· Ζητοῦμεν τίς μεῖζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ τίς μεῖζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῆς γῆς, τίς εὐπορώτερος, τίς δυνατώτερος. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀνακαλύπτει αὐτὸν τὸ συνεῖδός, καὶ πρὸς τὸ πάθος ἀποκρίνεται, οὐκ ἀπλῶς πρὸς τὰ ῥήματα. Προκαλεσάμενος γὰρ παιδίον, φησὶν, εἶπεν· Ἐὰν μὴ στραφῇτε, καὶ γένησθε ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὐ μὴ εἰσελθῇτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὑμεῖς μὲν γὰρ, φησὶν, ἐξετάζετε τίς μεῖζων, καὶ περὶ πρωτείων φιλονεικεῖτε· ἐγὼ δὲ τὸν μὴ πάντων ταπεινότερον γεγόμενον οὐδὲ τῆς εἰσόδου τῆς· ἐκεῖ ἀξίον εἶναι φημι. Καὶ καλῶς καὶ· τὸ ὑπόδειγμα παραγεί· καὶ οὐ παρᾶται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ παιδίον εἰς μέσον ἵστησι, καὶ ἀπὸ τῆς βέβαιας αὐτοῦ ἐντρέπων, καὶ πειθὼν εἶναι ταπεινοῦς οὕτω καὶ ἀπλάστους. Καὶ γὰρ φθόνος καθαρόν τὸ παιδίον, καὶ κενοδοξίας, καὶ τοῦ τῶν πρωτείων ἔργον· καὶ τὴν μεγίστην κέχτηται ἀρετὴν, τὴν ἀφέλειαν καὶ τὸ ἀπλάστον

88 Sic G. K. M. et Flor. p. 119. (Tom. xii. p. 484 B.) ἀπένεμον] add. αὐτῷ H. Ep. πλὴν τινα αὐτῷ ἀπένεμον τιμὴν L. Διὸ add. καὶ Edd. p. p. καὶ ὁ πάντα G. Εἰπόντος δὲ] Ἐφη M. Ἐφη· ἀρα M. 89 πρότερον L. προτέρως Edd. 90 ἀρχομένων] Sic Ep. Fl. Ge. et codd. ἀλλοτρίων Mor. Ben. 91 τῆς] ἀπὸ τῆς L. 92 τοῦ om. H. K. 93 ἀλλοτρίους om. G. K. M. Pro eo οὕτω venditant Edd. 94 S' H. L. vulgo αὐτῶν. 95 καταφρονεῖ L. 96 φροντίζει] add. μὴ καταφρονεῖν H. L. adversantibus Ep. Euth. et Interp. Hoc pro illo habet Reg. 688. Et sic ed. Sav. 97 δεικνύς G. K. M. Mox ὑποκειμένων G. H. 98 φόρον] add. ἐκείνων H. Non habent Ep. Fl. 99 γεγραφεὶς] εἰρηκώς L. 100 ἰδοὺς G. M. 101 οὐδὲ] οὐ γὰρ M. 102 καὶ om. G. H. Καλῶς δὲ καὶ L.

καὶ ταπεινὸν. Οὐκ ἔρα ἀνδρείας δεῖ μόνον, οὐδὲ φρονήσεως, ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς, τῆς ταπεινοφροσύνης· λέγων καὶ τῆς ἀφελείας. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις· ὡς λέγει τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, τούτων ἡμῖν οὐ παρούσων. Τὸ παιδίον κἀν ὑβρίζεται, κἀν τύπτεται, κἀν τιμᾶται, κἀν δοξάζεται, οὕτε ἐκείθεν δυσχεραίνει καὶ βασκαίνει, οὕτε ἐντεῦθεν ἐπαίρεται.

γ'. Εἶδες πῶς πάλιν ἡμᾶς πρὸς τὰ φυσικὰ κατορθώματα ἐκκαλεῖται, δεικνύς ὅτι ἐκ προαιρέσεως ταῦτα κατορθοῦν δύνατον, καὶ τὴν πονηρὰν Μανιχαίων ἐπιστομίζει· λύτταν· Εἰ γὰρ πονηρὸν ἡ φύσις, τίνας ἐνεκεν ἐκείθεν τῆς φιλοσοφίας τὰ παραδείγματα ἔλκει· Παιδίον δὲ μοι δοκεῖ σφόδρα παιδίον ἐν τῷ μέσῳ στήσαι· τῶν παθῶν ἀπάντων τούτων ἀπληλαγμένον. Τὸ γὰρ τοιοῦτον παιδίον καὶ ἀπονοίας, καὶ δοξομανίας, καὶ βασκανίας, καὶ φιλονεικίας, καὶ πάντων τῶν τοιοῦτῶν ἀπῆλλακται· παθῶν, καὶ πολλὰς ἔχον τὰς [588] ἀρετάς, ἀφελείαν, ταπεινοφροσύνην, ἀπραγμοσύνην, ἐπ' οὐδενὶ τούτων ἐπαίρεται· ὅπερ διπλῆς ἐστὶ φιλοσοφίας, τὸ κακῆσθαι τὰ ταῦτα, καὶ μὴ φουδᾶσθαι ἐπ' αὐτοῖς. Διόπερ αὐτὸ παρήγαγε, καὶ ἐστῆκεν ἐν τῷ μέσῳ· καὶ οὐ μέγχι τούτου μόνον τὸν λόγον κατέκλεισεν, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω προάγει τὴν παραίτησιν ταύτην, λέγων· Καὶ ὅς ἐὰν δέξηται *παιδίον τοιοῦτον* τὸ ἐν τῷ ὀνόματι μου, ἐμὲ δέχεται. Οὐ γὰρ δὴ μόνον, φησὶν, ἐὰν αὐτοὶ τοιοῦτοι γένησθε, μισθὸν λήψετε μέγαν· ἀλλὰ κἀν ἑτέρους τοιοῦτους τιμήσετε δι' ἐμὲ, καὶ τῆς εἰς ἐκείνους τιμῆς βασιλείαν ὑμῖν ὀρίξω τὴν ἀμοιβήν. Μᾶλλον δὲ τὸ πολλῷ μείζον τιθήσιν, *Ἐμὲ δέχεται*, λέγων. Οὕτω μοι σφόδρα ποθεῖν τὸ ταπεινὸν καὶ ἀπλᾶστον. Παιδίον γὰρ ἐνταῦθα τοὺς ἀνθρώπους τοὺς οὕτως ἀφελεῖς φησὶ καὶ ταπεινοὺς, καὶ ἀπερίμειμένους παρὰ τοῖς· πολλοῖς, καὶ εὐκαταφρονητοῦς. Εἴτα εὐπαράδεκτον μείζονως ποίων τὸν λόγον, οὐκ ἀπὸ τῆς τιμῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς κολάσεως αὐτὸν συνίστησιν, ἐπάγων καὶ λέγων· Καὶ ὅς ἐὰν *σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων*, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνίκος εἰς τὴν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. Ὅπερ γὰρ οἱ τούτους τιμῶντες, φησὶ, δι' ἐμὲ, τὸν οὐρανὸν ἔχουσι, μᾶλλον δὲ τῆς βασιλείας αὐτῆς μείζω τιμὴν· οὕτω δὲ καὶ οἱ ἀτιμῶντες (τούτω γὰρ ἐστὶ τὸ σκανδαλίσαι) τὴν ἐσχάτην δώσουσι δίκην. Εἰ δὲ σκάνδαλον τὴν ὑβρίν καλεῖ, μὴ θαυμάσης· πολλοὶ γὰρ τῶν μικροφύχων οὐχ ὥς ἔπυθεν ἐκ τοῦ παροφθῆναι καὶ καθυβρισθῆναι ἐκσκανδαλίσθησαν. Ἐπαίρων τοίνυν καὶ αὐτὸν τὸ ἔγκλημα, τὴν εἰς αὐτοῦ τίθεισι βλάβην. Καὶ οὐκέτι ἀπὸ τῶν αὐτῶν τὴν τιμωρίαν ἐμφαίνει, ἀλλ' ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν γνωρίμων τὸ ἀφόρητον αὐτῆς ἐνδείκνυται. Ὅταν γὰρ μέλιστα καθάψασθαι βούληται τὸν παχυτέρων, αἰσθητὰ ἄγει παραδείγματα. Διὸ καὶ ἐνταῦθα βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι πολλὴν ὑποστήζονται τὴν τιμωρίαν, καὶ καθιεσθαι τῆς τῶν διαπνύοντων αὐτοὺς ἀπονοίας, αἰσθητὴν τινα κολάσιν εἰς μέσον ἤγαγε, τὴν τοῦ μύλου καὶ τοῦ καταποντισμοῦ. Καίτοιγε ἀκούουσι τὴν προτέριον ἢν εἶπεν· Οὐ μὲν δεχόμενος ἓνα τῶν μικρῶν τούτων, ἐμὲ οὐ δέχεται· ὁ πάσης κολάσεως πικρότερον ἦν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν σφόδρα ἀναισθητὸν καὶ παχυτάτων, καίτοι φοβερὸν ἐν τούτῳ οὐχ οὕτω καθυκνεῖτο, τίθησι μύλον καὶ καταποντισμόν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι μύλος κρεμασθῆσεται εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ· ἀλλὰ, *Συμφέρει αὐτῷ* τούτῳ ὑπομείναι, δεικνύς ὅτι ἕτερον τούτου χαλεπώτερον αὐτὸν ἀναμένει κακόν· εἰ δὲ τούτῳ ἀφόρητον, πολλῷ μᾶλλον ἐκείνο. Εἶδες πῶς ἐκα-

τέρωθεν φοβερὰν ἐποίησε τὴν ἀπαιλὴν, τῇ μὲν τοῦ γνωρίμου παραδείγματος συγκρίσει σαφεστέρην αὐτὴν ποίων τὴν δὲ ἐντεῦθεν ὑπεροχὴν πολλῷ μείζονα τῆς ὁρωμένης φαντάζεσθαι παρασκευάσας· Εἶδες πῶς πρόβριζον ἀνέσπασε τῆς ἀπονοίας τὸ φρόνημα· πῶς ἰσάτο τῆς κενοδοξίας τὸ ἔλκος· πῶς ἐπαίδευσε μηδαμοῦ [589] τῶν πρωτείων ἔρῃν· πῶς ἐπεισε τοὺς ἐπεθυμοῦντας τῶν πρωτείων τὴν ἐσχάτην πανταχοῦ διώκειν τάξιν· Οὐδὲν γὰρ ἀπονοίας χεῖρον. Αὕτη καὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐξίστησι φρενῶν, καὶ μωρῶν ἐπιτίθησι· ὁ δὲ μᾶλλον δὲ καὶ σφόδρα ἀνοήτους εἶναι ποιεῖ. Ὅσπερ γὰρ εἰ τις, τρίπηχος ὢν, βιάζοιτο εἶναι τῶν ὀρῶν ὑψηλότερος, ἢ καὶ νομίζοι τοῦτο, καὶ ἀνατίνοι ἐαυτὸν ὡς ὑπερβαλλόμενος αὐτὸν τὰς κορυφάς, οὐδὲν ἕτερον ζητήσομεν δείγμα ἀνοίας· οὕτω καὶ ὅταν ἀνθρώπων ἀπονενοημένον ἴδῃ, καὶ ἀπάντων βελτίονα ἐαυτὸν ἡγοῦμενον εἶναι, καὶ ὑβρίν νομίζοντα τὸ μετὰ τῶν πολλῶν ζῆν, μὴ ζητεῖ λοιπὸν ἕτερον ἐλεγχον ἰδεῖν τῆς ἐκείνου παρανοίας. Τῶν γὰρ φύσει μωρῶν πολλὸν καταγελαστότερος οὗτος, ὅσον καὶ ἐκὼν ταύτην δημιουργεῖ τὴν νόσον. Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον δόλιος, ἀλλ' ἐπὶ καὶ ἀναλήγτως εἰ· αὐτὸ τῆς κακίας ἐμπέπτει τὸ βάραθρον. Πότε γὰρ ὁ τοιοῦτος ἐπιγνώσεται ἁμαρτίαν· ὡς χρῆ· πότε αἰσθῆται πλημμελίον· Καὶ γὰρ ὡς ἀνδράποδον κακὴν καὶ αἰχμάλωτον λαβὼν αὐτὸν ὁ διάβολος· ἀπεισι, καὶ ἄγει καὶ φέρε, βαπτίζον πάντοθεν καὶ μυρία περιβάλλον ὑβρεσιν. Εἰς τοσαύτην γὰρ αὐτοὺς ἄγει μωρίαν λοιπὴν, ὡς πεῖθει καὶ κατὰ παίδων καὶ γυναικῶν· μέγα φρονεῖν, καὶ κατὰ τῶν προγόνων τῶν οἰκείων. Ἐτέρους δὲ τοῦναντίον ἀπὸ τῆς τῶν προγόνων περιφραγίας φυλάσσει παρασκευάσας· οὐ τί γένοιτο· ἀν' ἀνοητότερον, ὅταν ἀπὸ τῶν ἐναντίων ὁμοίως φλεγμαίνουσιν, οἱ μὲν ἐπειδὴ εὐτελεῖς ἔχον πατέρας καὶ πάππους καὶ ἐπιπάππους, οἱ δὲ ἐπειδὴ λαμπροὺς καὶ περιφανεῖς· Πῶς οὖν ἂν τῆς ἐκείνων ταπεινώσεως τὴν φλεγμὸν; Πρὸς μὲν ἐκείνους λέγων· Ἀνάθετι περαιτέρω τῶν πάντων καὶ τῶν προπάππων, καὶ πολλοὺς ἴσως εὐρήσεις μαγείρους, καὶ ὀνηλάτας, καὶ κατήλους· πρὸς δὲ τούτους, τοὺς ἀπὸ τῆς εὐτελείας τῶν προγόνων φουσιωμένους, τὸ ἐναντίον πάλιν, εἰ· Καὶ σὺ πάλιν ἀνωτέρω προελθὼν τῶν προγόνων, ὅψεαι πολλῶν σου λαμπροτέρους πολλοὺς.

δ'. Ὅτι γὰρ τούτον ἔχει τὸν ὄρον ἢ φύσις, φέρε καὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν ὑμῖν ἀποδείξω· Ὁ Σολομὼν υἱὸς βασιλέως ἦν, καὶ βασιλεὺς λαμπροῦ· ἀλλ' ὁ τούτου πατήρ τῶν εὐτελῶν καὶ ἀτήμων, καὶ ὁ πρὸς μητέρας δὲ πάππος ὁμοίως· οὐδὲ γὰρ ἂν ψιλῷ στρατιώτῃ τὴν θυγάτηρα ἐξέδωκεν. Εἰ δὲ ἀναβαίης ἀνωτέρω πάλιν ἀπὸ τῶν εὐτελῶν τούτων, λαμπρότερον ὅψεαι τὸ γένος καὶ βασιλικώτερον. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Σαούλ, οὕτω καὶ ἐπὶ πολλῶν ἐτέρων εὐροί τις ἂν τούτῳ συμβαίῃ. Μὴ δὴ μέγα φρονώμεν ἐντεῦθεν. Τί γὰρ ἐστὶ γένος· εἰπέ μοι. Οὐδὲν, ἀλλ' ἡ ὄνομα μόνον πράγματος ἔρημον· καὶ τούτῳ εἰσεσθε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἐπεὶ δὲ οὕτω πάρεστιν ἐκείνη, φέρε καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων ὑμᾶς· πείσωμεν, ὅτι οὐδεμία ἐντεῦθεν ὑπεροχὴ. Καὶ γὰρ κἀν πόλεμος καταλάβῃ, κἀν λιμὸς, κἀν ἕτερον ὁτιοῦν, πάντα ἐλέγχεται· ταῦτα δὲ τῆς εὐγενείας φουστῆματα· κἀν νόσος ἐπέλθῃ, κἀν λοιμὸς, οὐκ οἶδε διαγνῶναι τὸν πλούσιον καὶ τὸν πέννητα, τὸν ἐνδοξον καὶ τὸν ἄδοξον, τὸν εὐγενὴ καὶ τὸν οὐλοῦτον [590]· οὕτε ὁ θάνατος, οὕτε αἱ λοιπαὶ τῶν πραγμάτων μεταβολαί, ἀλλ' ὁμοίως πᾶσι πάντα ἐπανίσταται· καὶ εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὴν εἶπεν, τοῖς πλουτοῦσι μᾶλλον. Ὅσῳ γὰρ ἀμελέτητος

τὸ κακ. Mor. Ben. τὸ π. τοιοῦτον] τὸ π. τοῦτο H. 1. Mosq. τοιοῦτο ἐν] τοιοῦτο ἐν ἐπὶ L. τούτων] adu. τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ L. invitis Mosq. τὸ παρ' om. K. M. αὐτῆς] ταύτης L. ἀναισχύντων L. καίτοι φοβ. θη] Sic L. *etiam istud meliendum sit* Ge. καὶ τὸ φοβερόν H. K. καὶ φθονερῶν G. H. nec prorsus om. M. ποίησας K. L. **HEIKON.** Περὶ ἀπονοίας, ἡγῶν ὑπερηφανίας, καὶ τοῦ μὴ καυχᾶσθαι ἐπὶ προγόνους· μόνος γὰρ εὐγενὴς ὁ τὴν φυγὴν καθαρὰν ἔχων· ἐν ᾧ καὶ περὶ τοῦ μὴ χαίρειν τοῖς εὐμεγεροῦσι. G. περὶ τῆς L. ἢ om. L. p. p. ὑπερβαλοῦμενος H. ἁμαρτίαν] Sic cod. prae G. vulgo ἁμαρτάνων. καὶ κατὰ γ. G. M. παρακελεύων G. H. K. M. ἐπιφανεῖς L. ἀποδείξω] τούτῳ δείξω M. ἀναβαίνει G. ἀνωτέρω] ἄνω L.

Non ergo opus tantum est fortitudine atque prudentia; sed etiam humilitate et simplicitate. Etenim vel in præcipiis rebus, si hæc virtutes non adsint, claudicant ea quæ ad salutem nostram pertinent. Puerulus sive contumelia afficiatur, sive laudetur, sive verberetur, sive honoretur, nec indigne fert vel invidet, neque altum sapit.

3. Viden' quomodo nos rursum ad naturalia opera erocet, ostendens hæc ex proposito voluntatis perfici posse, perniciosamque Manichæorum rabiem deprimit? Nam si mala natura est (a), cur inde philosophiæ exempla trahit? Parvulum autem puto infantem in medio statuisse, omnibus hisce animi morbis vacuum. Nam in hujusmodi infantibus, nec arrogantia, nec vana gloria, nec invidia, nec contentio, nec alia hujuscemodi locum habent; insunt autem virtutes multe, simplicitas, humilitas; abest ab eo negotiorum turba, deque nulla re superbit; ubi duplex est philosophia, et quod hæc possideat, et quod non ideo infletur. Ideo infantem produxit, et in medio statuit; neque ibi finem dicendi fecit, sed ulterius admonitionem producit, dicens: 5. *Et quicumque suscepit unum parvulum talem in nomine meo, me suscepit.* Non solum enim, inquit, si tales fueritis, mercedem magnam recipietis, sed etiam si alios similes propter me honoraveritis, regnum vobis in mercedem tribuo. Quodque longe majus est adjicit, cum dicit, *Me suscepit.* Ita vehementer afficitur ex humilitate et simplicitate. Parvulos hic vocat homines, ita simplices, humiles, qui apud multos abjecti et despiciendi habentur. Deinde probatiorem reddens sermonem, non a præmiis tantum, sed etiam a pœnis illum confirmat, sic loquens: 6. *Qui autem scandalizaverit unum ex his pusillia qui in me credunt¹, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris.* Nam sicut qui hos parvulos propter me honorant, celum possidebunt, imo majus regno præmium: ita qui inhonorant (id enim est scandalizare), extremas dabunt pœnas. Si vero scandalum contumeliam vocet, ne mireris; cum multi ob pusillanimitatem non parum scandalizati fuerint eo quod despicerentur, et contumelia afficerentur. Crimen ergo exaggerans, detrimentum inde ortum exponit. Neque ultra ex iisdem supplicium ostendit, sed quam intolerabile sit ex rebus nobis notissimis declarat. Nam cum rudiores vult perstringere, subsensum cadentia exempla offert. Quapropter cum hic ostendere velit, ipsos ingenti supplicio affectum iri, et eorum qui ipsos despiciunt arrogantiam exagitare, sensibile supplicium in medium offert, molæ ac demersionis; quamvis secundum seriem dixisse par fuerit: Qui non suscipit unum ex his parvulis, me non suscipit; quod omni supplicio acerbius erat: sed quia rudiores et crassiores hæc terribili pœna non afficiebantur, molam ponit et demersionem. Neque dixit, Mola suspendetur a collo ejus; sed,

Expedit ei, ut hac pœna mulctetur, ostendens ipsum majore etiam supplicio afficiendum: quod si hoc intolerandum videtur, multo magis illud. Viden' quomodo comminationem utrinque tremendam exhibeat, tum notiore exemplo clariorem reddens, tum longe majus illo supplicium cogitare suadens? Viden' quomodo arrogantia tumorem radicitus evulsit? quomodo vanæ gloriæ ulcus curavit? quomodo docuit nuspam primas expetere? quomodo docuerit eos qui primas expeterent, ut postremum ubique ordinem persequantur? Nihil enim arrogantia pejus. Hæc ab humana mente dejicit, et insipientium famam conciliat; imo admodum insipientes reddit. Nam quemadmodum si quis, tricubitalem staturam habens (a), montium altitudinem superare studeret, idque ita esse putaret, seseque erigeret quasi eorum cacumina excederet, non aliud quereremus stultitiæ ejus argumentum: sic cum arrogantem hominem videris, qui se omnium præstantissimum putet, et contumeliæ loco habeat, quod cum cæteris vivat, ne quæras aliud ejus insanitiæ argumentum. Nam eo magis ridiculus est iis qui natura sua stulti sunt, quo hunc ipse sibi sponte conciliavit morbum. Neque ideo tantum miser est, sed etiam quod sine ullo sensu in nequitia profundum decidat. Quandonam ille peccata sua ut oportet cognosceret? quando sentiet se deliquisse? Etenim diabolus illum ceu servum et captivum abducens abijt, illumque circumfert, verberat, et mille contumeliis afficit. In tantam quippe illos agit stultitiam, ut suadeat ipsis vel adversus liberos et uxorem, imo contra majores suos sese efferre. Contra vero alios a majorum splendore tumidos reddit: quo quid stultius umquam fuerit, cum e rebus contrariis similiter intumescant, alii, quod viles patres, avos, proavos habeant, alii, quod conspicuos et illustres? Quomodo quis possit amborum tumorem deprimeret? Illis quidem dicas: Ascende ultra avos et proavos, et fortasse multos invenies coquos, asinarios¹, et caupones; ad eos contra, qui de majorum suorum villitiæ intumescunt, Si supra avos tuos progrediaris, multos invenies te longe clariores.

4. *Non gloriandum ex generis nobilitate. Divitiæ libertatem tollunt.* — Quod enim talis sit humanæ naturæ cursus, ex Scripturis vobis ostendam. Salomon filius regis erat, regisque clarissimi, sed hujus pater inter vulgi homines et ignobiles numerabatur, maternus quoque avus similiter; alioquin enim non cum gregario milite filiam locasset. Si altius autem repetas, ab his villioribus ad illustriores nobilioresque accendes. Idipsum in Saule et in plurimis aliis observare licet. Ne igitur hinc altum sapiamus. Quid enim quæso, genus est? Nihil nisi nomen; re vacuum: et hoc in extremo illo die scietis. Quoniam vero dies ille nondum adest, age ex præsentibus vobis suadeamus nullam inde prærogativam assumi posse. Nam si bellum ingruat, si fames, si quidvis aliud, hi nobilitatis

¹ Hæc, qui in me credunt, desunt in quibusdam Mss. et in Editis; sed in quibusdam exemplaribus habentur, et a Georgio Trapezantio lecta fuerunt.

(a) Manichæi dicebant malam esse naturam.

¹ Cms. *errones*, pro. *asinarios*.

(a) Mensuram tricubitali solet Chrysostomus hominibus assignare.

tumores evanescent : si morbus invadat, si pestis, non distinguit divitem a paupere, non gloriosum ab inglorio, non nobilem ab ignobili : sic et in morte et in aliis rerum mutationibus, sed simul omnia omnes invadunt : et si quid mirum dicere liceat, hæc divitibus magis accidunt : quanto enim hæc minus curant, tante facilius pereunt. Metus autem apud divites major est. Nam hi maxime principes formidant, nec minus his principibus subditos, imo multo magis; plurimas enim hujusmodi domos et populi furor et principum minæ subverterunt. Pauper vero inter utrosque fluctus tutus agit. Quamobrem hoc misso nobilitatis genere, si vis mihi probare, te liberum esse, ostende animæ libertatem, qualem habuit beatus ille, pauper cum esset, qui dicebat Herodi : *Non fecit tibi habere uxorem Philippi fratris tui* (Marc. 6. 18); qualem habuit qui ante illum talis erat, et post illum talis futurus est, qui dicebat Achabo : *Non ego perverto Israel, sed tu et domus patris tui* (3. Reg. 18. 18); qualem habuere propheta, qualem apostoli omnes. Sed non tales sunt divitum animæ; imo instar eorum sunt qui millenis subjacent pædagogis et carnicibus, sic neque oculos extollere audent, nec pro virtute libere agere. Nam pecuniarum cupiditas, nec non gloriæ aliarumque rerum, terrorem ipsis inferunt, ac servos adulatorumque reddunt. Nihil enim ita libertatem tollit, ut sæcularibus implicari negotiis, et his quæ præclara esse videntur circumdari. Neque enim uni domino hi subditi sunt, vel duobus, vel tribus, sed millenis. Quos si placeat enumerare, adducamus in medium quempiam eorum qui in regia præclari insignesque sunt; sint illi pecuniæ multæ, potentia magna, patriæ splendor, avi illustres, oculosque omnium ad se pertrahat. Videamus ergo annon ille omnium servorum abjectissimus sit : opponamus ipsi non modo servum, sed servi servum; multi namque domesticorum servos habent. Ille certe servus servi, unum habet herum. Quid enim refert, si non liber sit herus? Unum tamen habet, et quid illi placeat observat tantum. Licet enim domicus heri sui videatur sibi imperare, ille tamen uni tantum obsequitur : et si res ejus bene habeant, tranquille totam aget vitam. At dives hic non unum tantum vel duos, sed plurimos et acriores habet dominos : ac primo ipsum regem sollicite curat. Non par est autem vilem habere dominum, aut regem ipsum, qui multis insurrantibus aures præbet, et nunc his, nunc illis favet. Ille etiam si nullius mali sibi conscius sit, omnes suspectos habet, tam socios in militia et æquales, quam subditos, amicos et inimicos. At, inquires, hic quoque herum suum timet. Sed num par res est, unum aut multos habere quos timeas? Imo vero si quis rem accurate examinet, hic, quo de agitur, ne unum quidem habet dominum. Quomodo, vel qua ratione? Hunc nemo cupit ex servitute ejicere, ac se ipsum in ejus locum intrudere, quare neminem in his sibi insidiantem habet : illis vero nulla alia cura est, quam ut cum qui maxime conspicuus sit, et magis ab imperante diligatur, deturbent; quapropter omnibus

adulari necesse est, majoribus, paribus, amicis. Ubi enim invidia et gloriæ amor est, non sincera reperitur amicitia. Nam sicut ejusdem artis opifices numquam se mutuo sincere diligunt, sic nec ii qui pari sunt honore, nec ii qui in sæcularibus rebus eadem amant. Quamobrem bellum intus multum est. Vidistin' dominorum, eorumque gravissimorum ingens agmen? Vis aliud gravius afferamus? Quotquot post illum sunt, ante illum esse student : ii qui ante illum, conantur impedire quominus vel iuxta se vel ultra etiam procedat.

5. Sed, o rem miram! ego promiseram me dominos ostensurum esse, sed ultra procedens contendensque sermo plus quam promiseram effecit, inimicos pro dominis ostendens, imo eosdem et inimicos et dominos : nam ut domini coluntur; terribiles autem sunt, ut inimici; et insidias strunt, ut hostes. Cum vero quos illos habet et dominos et inimicos, quid hac calamitate pejus fuerit? Servus etsi quid ei præcipiatur, attamen imperantium et patrocini et benevolentia gaudet : hi autem et jubentur et impugnantur, stantque alii contra alios; et eo acrius quam ii qui aperto Marte pugnant : quo clam confodiunt, et sub amicorum larva, quasi hostes aggrediuntur, ac de aliorum sæpe calamitatibus sibi gratulantur. Verum nostra non ita se habent : nam si quis male agat, multi sunt qui condolent; si rem bene gesserit, multi congaudent, secundum Apostolum : *Sive unum membrum patitur, compatiuntur alia membra ; sive unum membrum glorificatur, congaudent omnia membra* (1. Cor. 12. 26). Et nunc quidem dicebat, qui hæc admonet : *Quæ mihi spes vel lætitia est? annon vos* (1. Thess. 2. 49)? nunc vero, *Quia nunc vivimus, si vos statis in Domino* (1. Thess. 3. 8); modo autem, *Ex multa tribulatione et contentione cordis vobis scripsi* (2. Cor. 2. 4); et, *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror* (2. Cor. 11. 18)? Cur ergo adhuc tempestatem sustinemus et exteriores fluctus, et non currimus ad tranquillum hunc portum, ac bonorum nominibus omissis, non ad res hæc properamus? Gloria enim et potentia, divitiæ et nobilitas, et his similia, nomina sunt apud ipsos, res autem apud nos; quemadmodum et tristitia, mors et ignominia, et paupertas, et similia, nomina sunt apud nos, res apud illos. Ac si placeat, gloriam primo in medium adducamus, quæ apud illos optabilis habetur. Eam non dico non diuturnam esse, nec cito exstingui; sed cum maxime floret, ostende mihi illam : ne auferas illi fucum meretricis;que pieturas; sed ornata age in medium et monstra nobis, ut deformem illam esse probem. Habitum certa dices, et lictorum multitudinem, præconis vocem, audientis populi turbam, silentium apud multos, propius accedentium percussiones, spectaculum omnibus esse. Annon hæc splendida habentur? Age examinemus, num hæc supervacanea sint, num in vana solum opinione posita. Nam in quo ille ab his præstantior redditur aut corpore aut anima? Ex his enim homo constat. Num hinc major statura fit? num fortior? num velocior? num ideo sensus habet acutior?

τούτων εἶσι, τοσοῦτῃ μᾶλλον ἀλλόντες ὡς ἀπόλλυνται. Καὶ ὁ φόβος δὲ παρὰ τοῖς πλουτοῦσι μεῖζων. Καὶ γὰρ ἀργοντίας οὗτοι μάλιστα τρέμουν, καὶ τοὺς δήμευς τῶν ἀργόντων οὐκ ἔλαττον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον· πολλὰς γοῦν οἰκίας τοιαύτας ὁμοίως καὶ δήμεν θυμῶς καὶ ἀρχόντων ἀνέτρεψεν ἀπειλή. Ὁ δὲ πένης ἐκατέρων τούτων τῶν κυμάτων ἀπὸλλυται. Ὡστε ταύτην ἀφείλε τὴν εὐγένειαν, εἰ βούλει μοι δεῖξαι, ὅτι εὐγένης εἰ, δεῖξον τῆς ψυχῆς τὴν ἐλευθερίαν, ὡς εἶχεν ὁ μακάριος ἐκεῖνος, καὶ ταῦτα πένης ὧν, ὁ λέγων τῷ Ἡρώδῃ· Οὐκ ἐξεστὶ σοὶ ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου· ὡς ἐκείνη το ἑκείνου τοιοῦτος καὶ μετ' ἐκείνου τοιοῦτος ὡς, ὁ λέγων τῷ Ἀγαθῷ· Οὐ διαστρέψω ἐγὼ τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἢ σὺ καὶ ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς σου· ὡς εἶχον οἱ προφῆται, ὡς οἱ ἀπόστολοι πάντες. Ἄλλ' οὐχ αἱ τῶν πλουτῶν δουλεύοντων ψυχαὶ τοιαῦται, ἀλλ' ὥσπερ οἱ ὑπὸ μυρίους ὄντες παιδαγωγοὺς καὶ δήμευς, οὕτως οὐδὲ ἐπὶ αἱ τὸ δῆμα τολμῶσι, καὶ ὑπὲρ ἀρετῆς παρόρησάσθαι. Ὁ γὰρ τῶν χρημάτων ἔρωσ, καὶ ὁ τῆς δόξης, καὶ ὁ τῶν ἄλλων πραγμάτων, φοβερὸν εἰς αὐτοὺς βλέποντες, δουλοπρεπεῖς ποιοῦσι καὶ κλέα· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐλευθερίαν ἀναίρει, ὥς τὸ βιωτικὸς ἔμπειλχθαι πράγμασι, καὶ τὰ δοκούντα εἶναι λαμπρὰ περιβεβληθέντα. Οὐδὲ γὰρ ἓνα δεσπότην καὶ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ μυρίους ὁ τοιοῦτος ἔχει. Καὶ εἰ βούλεσθε καὶ ἀριθμηθῆσαι τούτους, παραγῶμεν ἓνα τινὰ τὸν εὐδοκίμουσαν ἐν βασιλείῳι, καὶ ἔστω αὐτῷ καὶ χρήματα πᾶνπολλα, καὶ δυναστεία μεγάλη, καὶ πατρὶς ὑπερέχουσα, καὶ προγόνων περιφάνεια, καὶ ἀποβλεπέτω παρὰ πάντων. Ἰδομεν τοίνυν εἰ μὴ οὕτως ἐστὶν ὁ πάντων δουλικώτερος· καὶ ἀντιστήσωμεν αὐτῷ, μὴ δοῦλον ἀπλῶς, ἀλλὰ δοῦλον δούλου· πολλοὶ γὰρ καὶ οἱ κῆται δούλους ἔχουσιν. Οὗτος μὲν οὖν ὁ δούλος τοῦ δούλου ἓνα ἔχει δεσπότην. Τί γὰρ, εἰ καὶ μὴ ἐλευθερὸν; ἀλλ' ἓνα, καὶ πρὸς τὸ ἐκείνῳ δοκοῦν μόνον ὄρεσθαι. Κἂν γὰρ ὁ τοιοῦτος δεσπότης αὐτοῦ ὡς δοκῇ κρατεῖν, ἀλλὰ τῶς ἐν μόνῳ πεῖθεται· κἂν τὰ πρὸς ἐκείνον αὐτῷ καλῶς ἔχῃ, ἐν ἀδελφῇ τὴν ἀπαντα καθοδεύεται βίον. Οὗτος δὲ οὐχ ἓνα καὶ δύο μόνον, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ χαλεπωτέρους ἔχει δεσπότης. Καὶ πρῶτον αὐτὸν τὸν βασιλεύοντα μεριμνᾷ. Οὐκ ἐστὶ δὲ ἴσον εὐτελὲς δεσπότην ἔχειν, καὶ βασιλεῖα ὑπὸ πολλῶν δὲ ὡς διαβρυλλομένου, καὶ νῦν μὲν τούτων, νῦν δὲ ἐκείνων γινόμενον. Οὗτος κἂν μὴδὲν ἑαυτῷ συνεῖδῃς ἢ, πάντας ὑποπτεύει, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ στρατευομένους, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῷ ταττομένους, καὶ τοὺς φίλους, καὶ τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλὰ καὶ οὗτος, φησὶ, τὸν δεσπότην. Καὶ ποῦ ἴσον ἓνα καὶ πολλοὺς ἔχειν τοὺς δεδιττομένους αὐτόν; Μᾶλλον δὲ εἰ τι ἀκριβῶς ἐξετάσειεν, οὐδὲ ἓνα εὐρήσει. Πῶς καὶ τίνι τράπη; Ἐκεῖνος μὲν οὐδένα ἔχει τὸν ἐπιθυμοῦντα [591] αὐτὸν ἐκβαλεῖν τῆς δουλείας ταύτης, καὶ εἰσαγαγεῖν ἑαυτὸν, θῆκεν οὐδὲ τὸν ἐπιθυμοῦντα ἐν οὗτοις ἔχει· οὗτοι δὲ οὐδὲ ἑτέραν σπουδὴν ἔχουσιν, ἀλλ' ἢ τὸ διασπείσθαι τὸν εὐδοκίμωτερον καὶ μᾶλλον ἀγαπώμενον παρὰ τὴν κρατοῦντι. Διὸ καὶ πάντας ἀνάγκη κολακεύειν, τοὺς μεζύους, τοὺς ὁμοίους, τοὺς φίλους. Ἐνθα γὰρ βασκανία ὡς καὶ δόξης ἔρωσ, οὐδὲ φιλίας εἰλικρινοῦς ἐστὶν ἰσχύς. Ὡς περὶ γὰρ οἱ ὁμοῦτοι φιλεῖν ἀλλήλους οὐκ ἂν δύναιτο ἀκριβῶς καὶ γνησίως, οὕτω καὶ οἱ ὁμοίους καὶ τῶν αὐτῶν ἔρωντες ἐν τοῖς βιωτικῶς. Ὅθεν καὶ ὁ πόλεμος ἐνδὸν πόλεις. Εἰδὲς δεσποτὸν ἐσμέν,

καὶ δεσποτῶν χαλεπῶν; Βούλει καὶ ἑτέρον ἐπιδείξω ὡς τοῦτο χαλεπώτερον; Οἱ μετ' αὐτὸν ἀπαντες πρὸ αὐτοῦ γενέσθαι σπεύδουσιν, οἱ πρὸ αὐτοῦ κωλύσαι ὡς γενέσθαι πλησίον καὶ παραδραμεῖν.

ε'. Ἄλλ' ὦ τοῦ θαύματος! ἐγὼ μὲν ὑποσχόμεν δεσπότης δεῖξαι, ὁ δὲ λόγος ἡμῖν ὡς προτὶν καὶ ἀγωνιζόμενος πλέον τῆς ὑποσχέσεως ἐποίησε, πολεμίους ἀντὶ δεσποτῶν δεῖξας, μᾶλλον δὲ καὶ πολεμίους καὶ δεσπότης τοὺς αὐτοὺς. Θεραπεύονται μὲν γὰρ ὡς δεσπότης, φοβεροὶ δὲ εἰσιν ὡς πολεμίους, καὶ ἐπιδολεῶσιν ὡς ἐχθροί. Ὅταν οὖν τις τοὺς αὐτοὺς καὶ κυρίους ἔχῃ καὶ ἐχθρούς, τί ταύτης τῆς συμφορᾶς χειρὸν γένοιτο; ἂν; Ὁ μὲν δοῦλος, κἂν ἐπιτάττῃται, ἀλλ' ὅμως ἐπιμελείας ἀπολαύει παρὰ τῶν κελεύοντων καὶ εὐνοίας· οὗτοι δὲ καὶ ἐπιτάττονται, καὶ πολεμουμένοι, καὶ κατ' ἐλπίαν ἐσθ'· κασι· καὶ τοσοῦτῃ τῶν ἐν ταῖς μάχαις χαλεπώτερον, ὅσῳ καὶ λάθρα κεντούσι, καὶ ἐν προσωπεῖον φέλουν τὰ τῶν ἐχθρῶν διατιθέασιν, καὶ ἐκ τῆς ἐτέρων πολλάκις εὐδοκίμοις συμφορᾶς. Ἄλλ' οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα· ἀλλὰ κἂν πράξῃ κακῶς ἑτέρος, πολλοὶ οἱ συναγούντες· κἂν εὐδοκίμῃ, πολλοὶ οἱ συνδόμενοι. Ἄλλ' οὐχ ὁ Ἀπόστολος ὡς· Εἰτε γὰρ πόρχει, φησὶ, ἐν μέλος, συμπαράχει πάντα τὰ μέλη· οἷς δεσφάται ἐν μέλος, συγκαίρει πάντα τὰ μέλη. Καὶ νῦν μὲν ἔλεγεν ὅτι ταῦτα παραινῶν· Τίς μου ἐστὶν ὡς ἡ ἀλλοτρία ἡ χαρὰ, ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς; νῦν δὲ, Ὅτι νῦν ὡς ἡμεῖς, ἐὰν ὑμεῖς στήκητε ἐν Κυρίῳ· νῦν δὲ, Ἐκ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν· καὶ, Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐστὶ τῆς ζήλτος ἀνεχόμεθα, καὶ τῶν κυμάτων τῶν ἔξωθεν, καὶ οὐ τρέχοντες ἐπὶ τὸν εὐδὸν λιμένα τοῦτον, καὶ τὰ ὀνόματα ἀρέντες; τῶν ἀγαθῶν, ἐπὶ τὰ πράγματα βαδίζομεν αὐτά; Δόξα γὰρ καὶ δυναστεία καὶ πλοῦτος καὶ εὐδοκίμησις καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὀνόματα παρ' ἐκείνους, παρὰ δὲ ἡμῖν πράγματα· ὥσπερ οὖν τὰ λυπηρὰ, θάνατος καὶ ἀτιμία καὶ πένια καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὀνόματα μὲν παρ' ἡμῖν, πράγματα δὲ παρ' ἐκείνους. Καὶ εἰ βούλει, τὴν δόξαν [592] πρῶτον εἰς μέσον ἀγάγωμεν, τὴν παρ' ἐκείνους· πᾶσιν ὁ ἐπὶ ἑαυτὸν καὶ ποθεῖν. Καὶ οὐ λέγω, ὅτι ὀλιγοχρόνιος, οὐδ' ὅτι ταχέως σθένυνται· ἀλλ' ὅτι ἀνθεῖ, τότε μοι δεῖξον αὐτήν. Μὴ περιέχῃς τῆς πόρνης τὰ ἐπιτερίμματα καὶ τὰς ὑπογραφάς, ἀλλὰ καλλωπισμένῃ· εἰς μέσον ἀγέ καὶ ἐπίδειξον ἡμῖν, ἵνα τότε αὐτῆς ἐλέγχω τὸ δυσσεῖς. Οὐκοῦν τὸ σχῆμα πάντως ἔρεῖς καὶ τὸ πλῆθος τῶν βαδδούχων, καὶ τοῦ κήρυκος τὴν φωνήν, καὶ τῶν δήμεν τὴν ὑπακοήν, καὶ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν στήν, καὶ τὸ τυπτεσθαι τοὺς ἀπαντῶντας ἀπαντας, καὶ τὸ ὑπὸ πάντων περιβλέπεσθαι. Οὐχὶ ταῦτά ἐστι τὰ λαμπρά; Θέρε οὖν, ἐξετάσωμεν εἰ μὴ περιττά ταῦτα, καὶ ὑπόληψις μόνον ἀνόητος. Τί γὰρ ἐκείνος ἀπὸ τούτων βελτίων γίνεσθαι. ὡς τὸ σῶμα, ἢ τὴν ψυχὴν; Τοῦτο γὰρ ἀνθρώπος. Ἀρα ὑψηλότερος ἐστὶ ἐντεῦθεν, ἢ ἰσχυρότερος, ἢ ὑγιεινότερος, ἢ ταχύτερος, ἢ τὰς αἰσθήσεις ὀυτέρας κτίζεσθαι καὶ τρανότερας; Ἄλλ' οὐδεὶς ἂν ἔχοι τοῦτο εἰπεῖν. Ἰομεν τοίνυν ἐπὶ τὴν ψυχὴν, μήποτε ἐκεῖ τι κείροος προσγινόμενον ἐντεῦθεν εὐρήσομεν. Τί οὖν; σωφρονιστέρος, ἐπισκίστερος, συνετώτερος ἀπὸ ταύτης ἐστὶ τῆς θεραπείας ὁ τοιοῦτος; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ τούναντίον ἄπαν. Οὐ γὰρ ὅπερ ἐπὶ τοῦ σώματος, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα συμβαίνει. Ἐκεῖ μὲν γὰρ οὐδὲν πρὸς τὴν οἰκίαν προσλα-

ὡς ἀλλόντες] ἀμείωντες G. ὡς καὶ μετ' ἐκείνων τοιοῦτος non habent L. G. ὡς ὑπὸ μυρίων x. τ. ε. M. ὡς καὶ αὐτοῦ H. K. ὡς δὲ] οὐδὲν G. M. οὐδὲ μὲν H. K. ὡς βασκανία] φθόνος L. Cf. mar. Ben. δαίξαι L. ἐπιδολεῶμεν G. K. ἐπιδολεῶμεν M. κωλύουσι G. ἡμῖν quod aberat, recipi ex K. L. M. Sic G. Ἄλλ' οὐχ ὁ ἀπ. οὕτως L. ὡς φησὶν ὁ ἀπ. H. K. Ge. κατὰ τὸν ἀπόστολον Reg. 688. Hoc elidderunt Sax. Ben. no-um habet Mor. Verba controversa prorsus om. M. Max φησὶν ad finem loci Paulini ablegat G. H. ὡς] ἢ L. ἢ om. H. p. p. ἢ ἢ χαρὰ M. νῦν om. G. K. στήκητε H. L. M. πᾶσιν] πᾶσαν G. H. παρ' ἐκείνους; om. M. ἀλλὰ καὶ κακ. G. K. ἀλλὰ καὶ καλλωπισμένῃν (sic) M. ὡς] τὴν bis G. K. M.

δάνει· ἀρετὴν τὸ σῶμα· ἐνταῦθα δὲ οὐ μόνον τοῦτο ὅτι τὸ δεινόν, ὅτι οὐδὲν καρποῦται χρυσόν, ἀλλ' ὅτι αἱ κακίαι δέχεται πολλὴν ἐντεῦθεν ἡ ψυχὴ. Καὶ γὰρ ἰς ἀπόνοιαν, καὶ κενοδοσίαν, καὶ ἀνοιαν, καὶ εἰς θυμὸν, καὶ εἰς μυρία ἐλαττώματα τοιαῦτα ἐντεῦθεν ἐκφέρεται. Ἀλλὰ χαίρει, φησὶ, καὶ γάννυται· τοῦτοις, καὶ φαίδρυνεται. Τὸν κολοφῶνά μοι τῶν κακῶν εἶπες, καὶ τοῦ νοσήματος τὸ ἀνίατον. Ὁ γὰρ χαίρων ἐπὶ τοῦτοις, οὐδὲ ἀπαλλαγῆναι ῥᾶδιως ἂν θελήσειε τῆς ὑποθέσεως τῶν κακῶν, ἀλλ' ἀπέστειλεν ἐαυτῷ τῆς θεραπείας τὴν ὁδὸν διὰ τῆς ἡδονῆς. Ὅστε τοῦτο μάλιστα ἐστὶ τὸ δεινόν, ὅτι οὐδὲ ἀλγεῖ, ἀλλὰ καὶ χαίρει, τῶν νοσημάτων αὐξανόμενων αὐτῷ. Οὐδὲ γὰρ πανταχοῦ τὸ χαίρειν καλόν· ἐπεὶ καὶ κλέπτει, φησὶ, καὶ κλέπτοντες, καὶ μοιχὸς διαφθείρων τὸν τοῦ πλησίον γάμον, καὶ ὁ πλεονέκτης ἀρπάζειν, καὶ ὁ ἀνδροφόνος φονεῖν. Μὴ τοίνυν εἰ χαίρει ἔσμεν, ἀλλ' εἰ ἐπὶ χρησίμῳ· καὶ διασκέψομεθα, μήποτε τοιαύτην εὐρήσομεν τὴν χαρὰν, ὅταν τὴν τοῦ μοιχοῦ καὶ τοῦ κλέπτου. Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἰπέ μοι, χαίρει; διὰ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν δόξαν, καὶ τὸ δύνασθαι φασθῆναι καὶ περιδιδέσθαι; Καὶ τῆς ἐπιθυμίας· ταύτης πονηρότερον γένοιτο· ἂν καὶ τοῦ ἀτόπου τούτου ἔρωτος; Εἰ δὲ μὴ πονηρόν, παύσαθε τοὺς κενόδοξους ἐκώπτοντες, καὶ μυρίοις πλύνοντες σκώμμασι· παύσαθε τοὺς ἀπονενοημένους καὶ ὑπερόπτας ἐπαρώμενοι.

προσελάμβανεν G. K. M. κακῶν] add. δυνήσεται G. non volet nec poterit Ge. p. p. ἐπετείχισεν G. L. M. τού] τὴν τοῦ H. M. κλέπτου] πλεονέκτου M. εὐθυμίας L. Mor. elatione Ge. πλύνοντες σκώμμασι] ὀνειδίζει βάλλοντες M. Sic codd. præter L. vulgo δουλεύοντες. Mox quæ inclusimus, non exstant in K. L. M. neque huius loci esse videntur. Singula a καὶ δουλεύουσι ad τρέμοντες strictim colligit Interpres. h. m. *ita durissima est eorum servitus, cum passionibus dediti neminem vereantur.* δειξωμεν G. M.

ΟΜΙΑΙΑ ΝΘ.

Θῶναι τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκάνδαλων! Ἀνάγκη γὰρ ἔστιν ἔλθειν τὰ σκάνδαλα, πληρὴ οὖν αὐτῷ ἀνθρώπου· κείνῳ, εἰ οὐ τὰ σκάνδαλα ἔρχεται!

α. Καὶ εἰ ἀνάγκη ἐστὶν ἔλθειν τὰ σκάνδαλα, εἰποῖς τις ἂν ἴσως τῶν ἐναντιῶν, τί ταλανίζει τὸν κόσμον, δέον ἀμύναι καὶ χεῖρα ὀρέξαι; Τοῦτο γὰρ ἱατροῦ καὶ προστάτου· ἐκείνο δὲ καὶ τοῦ τυχεύοντος. Τί οὖν ἂν εἰποῖμεν πρὸς τὴν οὕτως ἀναλογητὴν γλῶσσαν; Καὶ τί τῆς θεραπείας ταύτης ἴσων ἐπιζητήεις; Καὶ γὰρ θεὸς ὢν, ἀνθρώπου ἐγένετο διὰ σὲ, καὶ δούλου μορφὴν ἔλαβε, καὶ τὰ ἔσχατα πάντα ὑπέστη, καὶ οὐδὲν ἐνέλιπε τῶν εἰς αὐτὸν ἡκόντων. Ἀλλ' ἐπειδὴ πλέον οὐδὲν γέγονε τοῖς ἀγνώμοσι, διὰ τοῦτο αὐτοὺς ταλανίζει, ὅτι μετὰ τὴν τοσαύτην θεραπείαν ἔμειναν ἐπὶ τῆς ἀβρωστίας. Ὅσπερ ἂν εἰ τις καὶ τὸν κάμνοντα πολλῆς ἀπολαύσαντα ἐπιμελείας, καὶ οὐκ ἔβλησάντα νόμοις πεισθῆναι ἱατροῖς, θρηγῶν λέγοι· Οὐαὶ τῷ δεῖναι ἀνθρώπῳ ἀπὸ τῆς ἀβρωστίας, ἣν διὰ τῆς οικείας ὑβήσης ῥαθυμία! Ἀλλ' ἔκει μὲν οὐδὲν ἔφελε; ἀπὸ τοῦ θρήνου· ἐνταῦθα δὲ καὶ τοῦτο εἶδος θεραπείας ἐστὶ, τὸ προσιπεῖν τὸ ἐσόμενον, καὶ ταλανίζει. Πολλοὶ γὰρ πολλὰς συμβουλευθέντες μὲν οὐδὲν ὠφελήθησαν, θρηγνθίντες δὲ ἀνήνεγκαν. Διὰ καὶ μάλιστα τὸ οὐαὶ τέθεικε, διαγερῶν αὐτοὺς, καὶ ἐναγωνίους ποίων, καὶ ἐγρηγορεῖν παρασκευάζων. Μετὰ δὲ τούτων καὶ τὴν εὐνοίαν ἐπέδεικνυται τὴν περὶ αὐτοὺς ἐκείνου, καὶ τὴν ἡμερότητα τὴν [594] αὐτοῦ, ὅτι καὶ ἀντεπὼντας θρηγεῖ, οὐ δυσχεραίνων μόνον, ἀλλὰ καὶ διορθούμενος καὶ τῷ θρήνῳ καὶ τῇ προβόῃ, ὥστε αὐτοὺς ἀνακτήσασθαι. Καὶ πῶς ἐνι τοῦτο; φησὶν. Εἰ γὰρ ἀνάγκη ἔλθειν τὰ σκάνδαλα, πῶς

Ἀλλ' οὐκ ἂν ἀνασχοσθε. Οὐκοῦν μυρίας ἀξιοὶ καὶ αὐτοὶ κατηγόριαι, καὶ μυρίας ἔχουσι βαθεύχους. Καὶ ταῦτα μοι περὶ τῶν ἀνεκτοτέρων ἀρχόντων εἰρηται, ὡς τοὺς γε πλεονᾶς καὶ ληστῶν, καὶ ἀνδροφόνων, καὶ μοιχῶν, καὶ τυμωρυγῶν μείζονα ἁμαρτάνοντας [595] εὐρήσομεν, ἀπὸ τοῦ μὴ καλῶς κεχρηθῆναι τῇ ἀρχῇ. Καὶ γὰρ καὶ κλέπτουσιν ἐκεῖνων ἀναισχυνότερον, καὶ σφάττουσιν ἱταμώτερον, καὶ ἀσελγαίνουσι πολλῷ παρανομώτερον, καὶ διορτύττουσιν, οὐ τοῖσιν ἕνα, ἀλλὰ οὐσίας καὶ οἰκίας ἀπείρους, ἀπὸ τῆς ἐξουσίας πολλῇν τὴν ἐυκολίαν ἔχοντες. Καὶ δουλεύουσι· δουλείαν χαλεπωτάτην, καὶ τοῖς πάθεσιν ὑποκύπτοντες ἀγεννῶς, [καὶ τοὺς συνδούλους τύπτοντες ἀπειδῶς,] καὶ τοὺς συνεδούς αὐτοὺς ἀπαντας τρέμοντες. Μόνος γὰρ ἐστὶν ἐλευθερός, καὶ μόνος ἀρχων, καὶ τῶν βασιλείων βασιλικώτερος, ὁ τῶν παθῶν ἀπληλαγμένος. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, διώξωμεν τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν, καὶ τῆς πονηρᾶς δουλείας ἀπαλλάξωμεν ἑαυτούς· καὶ μήτε ἀρχῆς ὄγκον, μήτε πλοῦτου τυραννίδα, μήτε ἄλλο τι τοιοῦτον μακαριστὴν νομίζωμεν, ἀλλὰ ἀρετὴν μόνην. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἐνταῦθα ἀπολαύσεως ἀδείας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῇ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ταλανίζει L. προστάτου] ἐσπότη G. αἰσχιστά Edd. ἀπολαύσαντα et οὐ θέλοντα L. λέγει H. K. et pr. G. λέγῃ corr. G. καὶ] ἤνεγκαν L. καὶ] ἂν G. M. ἀν εἰ τις H. εἰποι] εἶπη L. οὐδὲν] ἐχρησάσθε πάλιν (om. cæteris) G. et tale quid in suo invenisse videtur Interp. καὶ κινδύνους] κινδύνους G. H. K. Μιχρήσις] Φιλιππησίος L. M. καὶ om. G. H. αὐτὸς] οὗτος G. ὁ Χριστὸς Edd. τούτῳ τῷ K. M. τὰ om. G. H. τὰ καλ.] Κώλυμα M. ἤθλον] Sic G. K. M. et Flor. p. 448. (Tom. xii, p. 630 E.) Vulgo ἤλθε. τὸ μέλλον] τὰ μέλλοντα L.

δυνατὸν ταῦτα διαφυγεῖν; Ὅτι ἔλθειν μὲν τὰ σκάνδαλα ἀνάγκη· ἀπολέσθαι δὲ οὐ πάντως ἀνάγκη. Ὅσπερ καὶ ἱατρός εἶποι (οὐδὲν γὰρ καλύει τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι χρῆσασθαι πάλιν), ἀνάγκη τὴν νόσον τῆςδε ἐπιστῆναι, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη διαφθερῆναι πάντως ὑπὸ τῆς νόσου τὴν προσέχοντα. Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ὅπερ ἔφη, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς μαθητὰς ἀφυπνίζων. Ἵνα γὰρ μὴ νυστάζουσιν, ὡς ἐπὶ εἰρήνῃ καὶ ἀτάραχον βίον πεμψόμενοι, πολλοὺς ἐρεστώτας αὐτοὺς δεικνυσὶ πόλεμους· ἔξωθεν, ἐσωθεν. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· Ἐξωθεν μάχαι, ἐσωθεν φόβοι καὶ κινδύνους· ἐν γενεθελείοις καὶ Μιλησίοις δὲ διαλεγόμενος ἔφη· Καὶ ἀναστήσονται τινες ἐξ ὑμῶν Ἰαλοῦντες διεστραγγιμένους. Καὶ αὐτὸς δὲ ἔλεγεν· Ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οικειακοὶ αὐτοῦ.

Ὅταν δὲ ἀνάγκη εἶπη, οὐ τὸ αὐθαίρετον τῆς ἐξουσίας ἀναιρῶν, οὐδὲ τὴν ἐλευθερίαν τῆς προαιρέσεως, οὐδὲ ἀνάγκη τινὲν πραγμάτων ὑποβάλλων τὸν βίον, φησὶ ταῦτα· ἀλλὰ τὸ πάντως ἐσόμενον προλέγει· ὅπερ ὁ Λουκᾶς ἐτέρᾳ λέξει παρέστησεν, εἰπὼν οὕτως· Ἀνέθεκτόν ἐστι τοῦ μὴ ἔλθειν τὰ σκάνδαλα. Τί δὲ ἐστὶ, τὰ σκάνδαλα; Τὰ καλύματα τῆς ὁρθῆς ὁδοῦ. Οὕτω καὶ οἱ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοὺς περὶ ταῦτα δεινοὺς καλοῦσι, τοὺς τὰ σώματα διαστρέφοντας. Οὐ τοίνυν ἡ πρόβόρσις αὐτοῦ τὰ σκάνδαλα ἀγεῖ· ἀπαγε· οὐδὲ ἐπειδὴ προεῖπε, διὰ τοῦτο γίνεται· ἀλλ' ἐπειδὴ πάντως ἔμελλεν ἔσθαι, διὰ τοῦτο προεῖπεν· ὡς εἴγε μὴ ἐβούλοντο οἱ φέροντες αὐτὰ πονηρεύεσθαι, οὐδ' ἂν ἤλθον· εἰ δὲ μὴ ἔμελλον ἐρχεσθαι, οὐδ' ἂν προεβόρθη. Ἐπειδὴ δὲ ἐκακούρησαν ἐκεῖνοι, καὶ ἀνίατα ἐνόησαν, ἤλθον· καὶ

res? Sed nemo hæc dixerit. Adeamus animam, num fortasse quid ibi lucri deprehendamus. Quid igitur? an continentior, an modestior, an prudentior a tali cultu evadet ille? Nequaquam, imo contrarium prorsus accidet. Non enim quod in corpore, id ipsum hic evenit. Ibi enim nulla corpori perfectionis accessio sit; hic vero non id solum mali observatur, quod nihil boni lucretur, sed quod nequitiam inde multam acquirat anima; nam in arrogantiam, in vanam gloriam, in insaniam, in iram, et in mille vitia defertur. At, inquires, gaudet, letatur, in hisque gloriatur. Malorum colophonem mihi dicis, malumque incurabile esse. Nam qui in his letatur, a malorum causa vix recedere velit, sed per voluptatem viam sibi ad curationem obstruxit. Itaque illud maxime malum est, quod de incremento malorum non doleat, imo gaudet. Gaudere enim non semper bonum est; nam gaudent fures cum furantur, et mœchus cum alienum torum deturpat, avarus cum rapit, homicida cum occidit. Ne respiciamus igitur an gaudeat, sed an de re utili gaudeat; et caveamus, ne huiusmodi gaudium inveniamus, quale mœchus et fur habeat. Cur, quæso, gaudet ille? quod gloriam apud multos nanciscatur, quo inflari et conspici valeat? Ecquid hac concupiscentia et absurdo amore deterius? Quod si id malum non est, ne ergo inanis gloriæ cupidos vituperetis, nec

innumeris opprobriis laceretis: desinite arrogantes et superbos exsecrari. Sed non poteritis abstinere. Plurimis ergo illi criminibus impeti possunt, etiamsi mille stipentur lictoribus. Et hæc mihi de deterioribus optimatibus dicta sunt: nam plerique illorum latronibus, homicidis, mœchis, sepulcrorum effossoribus peccatis onustiores deprehenduntur, quod imperio male utantur. Nam impudentius quam illi furantur, crudelius occidunt, et longe iniquius lasciviant et effodiunt¹, non murum, sed opes et domos innumeras, dum præ potestate id facile possunt: qui servitute durissima premuntur, dum animi morbis ignave cedunt, et conservos sine remissione verberant, consciosque omnes tremunt. Nam ille solus liber est, solus princeps, regibusque potentior, qui a vitiliis expeditus est. Hæc cum sciamus, veram sequamur libertatem, et ab iniqua servitute nos expediamus: neque imperii fastum, neque divitiarum tyrannidem, neque aliud quidpiam huiusmodi beatitudinem parere posse putemus, sed solam virtutem. Sic enim et in præsentī vita tranquillitate fruemur, et futura consequemur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, cum Patre et Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Morel. hunc locum sic habet: *Nam impudentius quam illi furantur et effodiunt, omissis interpositis.*

HOMILIA LIX. al. LX.

CAP. 18. v. 7. *Væ mundo a scandalis. Necessè est enim ut veniant scandala, veruntamen vœ homini illi, per quem scandala veniunt.*

1. Si necesse sit ut veniant scandala, dixerit fortasse quispiam ex adversariis, cur miserum prædicat mundum, cum illi opitulari et manum porrigere oporteret? Hoc quippe est medici et patroni; illud vero cujuslibet e vulgo hominis. Quid igitur adeo impudenti linguæ respondeamus? Ecquid huic curationi par rep̄rire possis? Nam Deus cum sit, homo factus est propter te, et servi formam accepit, atque turpissima omnia passus est, nihil prætermisit quod ad se pertineret; sed quia ingrati homines nihil hinc boni consequuti sunt, ideo illos miseros prædicat, quod post curationem tantam in infirmitate manserint: ac si quis ægrum egregie curatum, qui noluerit medicorum legibus obsequi, lugens dixerit: Væ illi homini ab infirmitate, quam per ignaviam suam auxit. Sed illic quidem nihil ex luctu utilitatis accedit; hic vero species est curationis, cum id quod eventurum est prædicatur, et miserum prædicatur. Plerique enim sæpe ex consilio nihil utilitatis acceperunt, ex fletu vero multum adjuti sunt. Ideo maxime Væ illud apposuit, illos excitans ac diligentiores efficiens vigilantesque. Ad hæc benevolentiam quoque suam erga illos atque mansuetudinem suam exhibet, dum repugnantem luet, non modo non ægre ferens, sed etiam emendans tam ex fletu quam ex prædicatione, ut illos ad sanam mentem revocet. Et quomodo, inquires, id fieri potest? nam si necesse est ut veniant scandala, quomodo hæc effugere poterimus? Quia necesse qui-

dem est ut veniant scandala, perire autem omnino necesse non est. Quemadmodum si quis medicus dixerit (nihil enim vetat quominus eodem exemplo iterum utamur): Necesse est hunc venire morbum, sed non item necesse est ut hoc morbo pereas, si animum adhibeas, hæc cum aliis dicebat, ut jam monui, quo discipulos a somno excitaret. Ne dormirent enim, quasi ad pacem et imperturbatam vitam missi, multa et foris et intus ingruentia bella declarat. Quod et Paulus significabat his verbis: *Foris pugna, intus timores: pericula in falsis fratribus* (2. Cor. 7. 5. et 11. 26); et Milesios alloquens dicebat: *Exsurgunt quidam ex vobis loquentes perversa* (Act. 20. 30). Christus vero dicebat: *Inimici hominis domestici ejus* (Matth. 10. 36).

Liberum arbitrium et libertas voluntatis cum veritate prophetiæ conciliari possunt. — Cum autem necessitatem dicit, non liberum arbitrium tollit, neque voluntatis libertatem, neque rerum necessitati cupiam vitam subiciens hæc ait: sed quod omnino futurum erat prædicit: quod Lucas aliis verbis declaravit, sic dicens, *Impossibile est ut non veniant scandala* (Luc. 17. 1). Quid illud est, *Scandala*? Impedimenta rectæ viæ¹. Sic in scena vocant agiliōres quosdam qui corpora pervertunt. Non igitur prædictio ejus scandala adducit: absit: neque quia prænuntiavit, ideo eveniunt; sed ideo prædixit, quia eventura erant: ita ut si noluissem illi qui illa inferunt, numquam venissent,

¹ Morel. post hæc verba, quod Lucas..... sic dicens, *impossibile est ut non veniant scandala*, addit, nulla interpositis, impedimenta rectæ viæ.

et nisi eventura essent, non prædicta fuissent. Quoniam vero quidam maligne agebant, et incurabili morbo laborabant, venerunt scandala, quodque futurum erat ille prædicit. At si illi emendati fuissent, inquires, et nullus scandala attulisset, annon dictum illud falsum deprehensum fuisset? Nequaquam: non dicturus enim erat, si emendandi fuissent omnes, neque dixisset: *Necesse est ut veniant*; sed quia videbat non corrigendos fore, ideo dixit, ea omnino ventura esse. Et cur, inquires, ipse non abstulit? Et cur tollenda erant? an propter eos qui iis læduntur? At non inde pereunt ii qui læduntur, sed ex ignavia sua: idque declarant ii qui virtutem colunt, qui non modo hinc nihil læduntur, sed etiam multum fructum referunt: qualis erat Job, qualis Joseph, quales omnes justi et apostoli. Quod si multi perierunt, id ex somno et negligentia sua evenit. Si res non ita esset, et si ex scandalis perniciēs esset, omnes perire oporteret. Quod si quidam effugiunt, qui non effugit, id sibi ipsi reputet. Scandala enim, ut dixi, et excitant, et perspicaciorem acutioremque faciunt, non eum modo qui sibi cavet, sed etiam eum qui cecidit citoque erigitur, hinc enim cautior captique difficilior evadet. Itaque si vigilemus, non parvum inde lucrum referimus, quod scilicet assidue vigilemus. Si vero instantibus inimicis, et tot tentationibus ingruentibus dormiamus, quid de nobis fiet si sic tranquille vivamus? Si vis autem, primum hominem considera: si enim pauco tempore, et fortassis non uno die in paradiso versans inque deliciis, in tantum nequitia proruperit, ut se æqualem Deo fore speraverit, et deceptorem beneficii auctorem putaverit, neque unicum illud præceptum servaverit: si vitæ reliquam partem sine labore duxisset, quid non facurus erat?

2. *Homo sua opera et a seipso malus efficitur.* — Illis ita dictis, aliam objectionem offerunt: Cur ergo Deus talem ipsum effecit? Non Deus talis effecit, absit: non enim illum punivisset. Nam si nos quando alicujus rei causa sumus, servos non incusamus, multo minus universorum Deus id faceret. Sed, inquires, unde talis effectus est? Ex semetipso et ex ignavia sua. Quid est, ex semetipso? Te ipsum interroga: nam si ii qui mali sunt, non ex seipsis mali sunt, ne servum tuum castiges, nec uxorem si peccaverit inerepes, nec filium percutias, nec amicum incuses, nec inimicum te lædentem odio habeas: hi quippe omnes digni sunt misericordia, non punitione, si non ex seipsis delinquant. Sed non possum philosophari, inquires. Atqui si videris non illorum culpam esse, sed ex alia necessitate id factum esse, tunc poteris philosophari. Nam cum servus aegritudine detentus jussa non fecerit, non modo non criminaris, sed et statim ignoscis. Sic tu testis es, quidpiam ab ipso, quidpiam non ab ipso esse. Igitur etiam hic, si scires ipsum ideo malum esse quia sic natus sit, non modo non accusares, sed et veniam dares. Nam cui propter morbum ignoscis, propter Dei opificium illi veniam non negares, siquidem talis ab initio factus fuisset. Unde etiam illos facile confutare possumus: nam

veritas argumentis abundat. Cur numquam servum in crimen vocasti, quod non sit vultu formosus, quod non sit proceriore statura, quod non sit volueris? Quia hæc a natura proficiunt. Ergo liber est a culpa quantum ad naturæ vitia, nemoque ibit inficiās. Cum ergo accusas, ostendis certe, vitium non ex natura, sed ex voluntate proficisci. Nam si cum non accusamus, testificamur totum esse naturæ adscribendum, palam est quod cum increpamus, ex voluntate culpam esse declaramus. Ne itaque perversa ratiocinia in medium afferas, ne sophismata et nodos araneæ telis viliores: sed ad hoc rursus mihi responde: Nonne homines omnes fecit Deus? Id apud omnes in confesso est. Cur ergo non omnes secundum virtutis et vitii rationem æquales sunt? unde fit ut hi sint boni, probi et modesti? unde fit ut hi sint mali et improbi? Nam si in his non voluntate opus est, et si hæc natura sunt, cur hi virtutem, alii vitium sequuntur? Nam si omnes natura mali essent, nemo posset esse bonus; et si omnes natura boni, nemo posset esse malus. Si communis est natura hominum omnium, secundum hoc oportebat omnes homines unum et idem esse, seu bonos scilicet, seu malos. Si vero dicamus, ex natura esse quod hi boni, illi mali sint, quod esset rationi absonum, ut ostendimus, oportet hæc immobilia esse; naturalia quippe sunt immobilia. Hoc vero consideres velim. Mortales omnes sunt etiam passibiles, nemoque potest impassibilis esse, etiam si milles contendat. Nunc vero multos videmus ex bonis improbos, et ex improbis bonos fieri, illos negligentia, hos vero diligentia: quod maxime probat id non esse naturæ. Naturalia quippe nec mutantur, neque diligentia opus habent, ut acquirantur. Ut enim ad videndum et audiendum non opus est labore, sic nec in colenda virtute sudore opus esset, si illa ex natura nobis insita esset. Cur autem malos fecisset, cum posset omnes bonos facere? Unde ergo mala? inquires¹. Te ipsum interroga: meum quippe est ostendere, illa nec ex natura, nec a Deo esse. Ergo casu? inquires. Minime. Num ingenua? Bona verba, quæso, o homo, a tanta insania gradum revoca, ut honore uno Deum et mala colas atque honore superno. Nam si ingenua, fortia et immota utique erunt, neque poterunt avelli, neque ad nihilum redigi: nam quod ingenuum est, perire non posse, cuique manifestum est.

3. Unde fit ut tot sint boni, si malum tantam vim habeat? quomodo geniti illi ingenuo sunt fortiores? Sed Deus, inquires, illa auferet. Quando? Quomodo autem illa auferet, si par sit honoris, fortitudinis, vetustatis? ut quis dixerit. O diaboli nequitiam! quantum invenit malum! quo blasphemix genere Deum

¹ Totum locum longe pluribus expressum sic habet Codex unus: *Cur illos malos fecisset, cum posset omnes bonos facere? Certe malos non fecit; duplici enim culpa obnoxius esset: primo, si malos produxisset; secundo, si alios bonos, alios malos, illudque temere et sine causa: quemnam enim in ea re æqui bonique ratio? Unde ergo mala? inquires.* Verum, cum unus tantum Codex sic habeat, ceteros sequimur. Cfr. Adnot. Field ad pag. 596.

προάγει το μέλλον ἔσσεσθαι. Καὶ εἰ διωρθώθησαν ἐκεῖνοι, φησί, καὶ μηδεὶς ἦν ὁ τὰ σκάνδαλα κομίζων, οὐκ ἔμελλεν ὁ λόγος οὗτος ψεύδους. Ἄλλισκεσθαι; Οὐδαμῶς· οὐδὲ γὰρ ἂν ἐλέγχθη. Εἰ γὰρ ἔμελλον διορθοῦσθαι πάντες, οὐκ ἂν εἶπεν, ὅτι Ἀνάγκη ἐλθεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ προῆδαι ἀδιωρθοῦτους ἑπομένους οἰκοθεν, διὰ τοῦτο εἶπεν, ὅτι πάντως ἤξουσιν. Καὶ τίνος ἔνεκεν αὐτοὺς; οὐκ ἀνέλε; φησί. Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἀνααιρεθῆναι ἔδει; ἢ τῶν βλαπτομένων; Ἄλλ' οὐκ ἐκείθεν οἱ βλαπτόμενοι ἀπόλλυνται, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐαυτῶν ῥαθυμίας. Καὶ ἐρηλοῦσιν οἱ ἐνάρετοι, οὐ μόνον οὐδὲν ἀδικοῦμενοι ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα κερδαίνοντες· οἷος ἦν ὁ Ἰωδ, οἷος ὁ Ἰωσὴφ, οἷοι πάντες οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἀπόστολοι. Ἐὰν δὲ ἀπόλλυνται πολλοί, παρὰ τὸν ἐαυτῶν ὕπνον. Εἰ δὲ μὴ οὕτως· εἶχεν, ἀλλὰ παρὰ τὰ σκάνδαλα ἢ ἀπώλειαν, πάντας ἀπολέσθαι ἔδει. Εἰ δὲ εἰσὶν οἱ διαφεύγοντες, ὁ μὴ διαφεύγων ἐαυτῷ λογιζέσθω. [595] Τὰ γὰρ σκάνδαλα, ὅπερ ἔφη, καὶ διεγείρει, καὶ ὀξυτέρους ποιεῖ, καὶ ἀκονᾷ, οὐ μόνον τὸν φυλαττόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν περιπεσόντα ταχέως ἀναστάντα· ἀσφαλέστερον γὰρ αὐτὸν ἐργάζεται, καὶ δυσάλωτον μᾶλλον ποιεῖ. Ὡστε ἂν νήφωμεν, οὐ μικρὸν ἐντεῖθεν καρποῦμεθα κέρδος, τὸ διηγενησὶς ἐργηγορέει. Εἰ γὰρ μὴ πολέμιον ὄντων καὶ τοσοῦτων πειρασμῶν ἐπιχειμένων καθυψοῦμεν, τίνες ἂν εἴημεν ἂν ἀδείκνυοντες; Καὶ εἰ βούλει, τὸν πρῶτον ἀνθρώπου σκόπει. Εἰ γὰρ ὀλίγον χρόνον, τάχα δὲ οὐδὲ ἡμέραν ὅλην ἐν τῷ παραδείσῳ ζήσας, καὶ τρυφῆς ἀπολαύσας, εἰς τοσοῦτον ἤλασε κακίας, ὥς καὶ ἰσοθεῖαν φαντασθῆναι, καὶ τὴν ἀπατεῖναι εὐεργέτην νομίσαι, καὶ μὴ μὴ κατασχεῖν ἐντολῆς· εἰ καὶ τὸν ἐξεζῆς βίον ἀταλαίπωρον. Ἐξή, τί οὐκ ἂν εἰργάσατο;

β'. Ἄλλ' ὅταν ταῦτα εἰπώμεν, πάλιν ἕτερα ἀντιλέγουσιν, ἐρωτῶντες· Καὶ διατί αὐτὸν τοιοῦτον ἐποίησεν ὁ Θεός; Οὐχὶ ὁ Θεὸς τοιοῦτον αὐτὸν ἐποίησεν· ἀπαγε· ἐπεὶ οὐδ' ἂν ἐκόλασεν. Εἰ γὰρ ἡμεῖς, ἐν οἷς ἂν ὤμεν αἰτίοι, οὐκ ἐγκαλοῦμεν τοῖς οἰκέταις, πολλῷ μᾶλλον ὁ τῶν ὁίων Θεός. Ἀλλὰ πόθεν τοῦτο ἐγένετο; φησί. Παρ' ἐαυτοῦ καὶ τῆς ἐαυτοῦ ῥαθυμίας. Τί ἐστὶ, παρ' ἐαυτοῦ; Ἐρώτησον σεαυτὸν. Εἰ γὰρ μὴ παρ' ἐαυτῶν εἰσι κακοὶ οἱ κακοὶ, μὴ κολάζει τὸν οἰκέτην, μὴ δὲ ἐπιτίμα τῇ γυναικὶ ἐν οἷς ἂν ἁμαρτάνῃ, μὴ δὲ τύπτει τὸν υἱόν, μὴ δὲ ἐγκάλεται τῷ φίλῳ, μὴ δὲ μίσηται τὸν ἐπηρεάζοντά σε ἐχθρόν; πάντες γὰρ οὗτοι ἐλεῖσθαι, οὐ κολλάσθαι ἀξιοί, εἰ μὴ οἰκοθεν πλημμελοῦσιν. Ἄλλ' οὐ δύναμαι φιλοσοφεῖν, φησί. Καίτοιγε ὅταν συνίδῃς οὐκ ἐκείνων τὴν αἰτίαν οὖσαν, ἀλλ' ἀνάγκη ἑτέρας, δύνασαι φιλοσοφεῖν. Ὅταν γοῦν ὑπὸ νόσου κατεχόμενος οἰκέτης μὴ ποιῇ τὰ ἐπιτιγθέντα, οὐ μόνον οὐκ ἐγκαλεῖς, ἀλλὰ καὶ συγγινώσκεις. Οὕτω σὺ μάρτυς, ὅτι τὸ μὲν αὐτοῦ, τὸ δὲ οὐκ αὐτοῦ. Ὡστε κἀνταῦθα, εἰ ἥδεις ὅτι παρὰ τὸ γενέσθαι τοιοῦτος πονηρὸς ἦν, οὐ μόνον οὐκ ἂν ἐνεκάλεσας, ἀλλὰ καὶ συγγινώμην ἐδωκας ἂν. Οὐ γὰρ δὴ ποὺ διὰ μὲν τὴν νόσον συγγινώσκεις, διὰ Θεοῦ δὲ δημουργίαν οὐκ ἂν συνέγνων, εἴγε τοιοῦτος ἐξ ἀρχῆς γέγονε. Καὶ ἐτέρωθεν δὲ τοὺς τοιοῦτους ἐπιστομίσαι ἰσχύον· πολλὴ γὰρ τῆς ἀληθείας ἡ περιουσία. Διατί γὰρ μηδέποτε ἐνεκάλεσας οἰκέτη, ὅτι οὐκ ἐστὶ καλὸς τὴν ὕψιν, ὅτι οὐκ ἐστὶν εὐμήκης τὸ σῶμα, ὅτι οὐκ ἐστὶ

πηγνός; Ὅτι τῆς φύσεως ταῦτα. Οὐκοῦν τῶν τῆς φύσεως ἐγκλημάτων ἀπήλλακται, καὶ οὐδαὶ ἀνταρεῖ. Ὅταν οὖν ἐγκαλῇς, δεικνύεις ὅτι οὐ τῆς φύσεως τὸ ἁμαρτήμα, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως. Εἰ γὰρ ἐν οἷς οὐκ ἐγκαλοῦμεν, μαρτυροῦμεν τῆς φύσεως εἶναι τὸ πᾶν, [596] ὅλον ὅτι ἐν οἷς ἐπιτιμώμεν, δηλοῦμεν ὅτι προαιρέσεώς ἐστὶ τὸ πλημμέλημα. Μὴ τοίνυν μοι λογισμοὺς εἰς μέσον ἀγε διαστραμμένους, μὴδὲ σοφίσματα καὶ πλοκάς ἀραχνῶν εὐτελεστέρας, ἀλλ' ἐκεῖνο πάλιν ἀποκρίναί μοι· Πάντας ἀνθρώπους ὁ Θεὸς εἰργάσατο; Παντί που ὅλον. Πῶς οὖν οὐ πάντες ἴσοι κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον καὶ τὴν τῆς κακίας; πόθεν οἱ ἀγαθοὶ καὶ χρηστοὶ καὶ ἐπιεικεῖς; πόθεν οἱ φαῦλοι καὶ πονηροί; Εἰ γὰρ μὴ γνώμης ταῦτα δεῖται, ἀλλὰ φύσεώς ἐστι, πῶς οἱ μὲν τοῦτο εἶναι, οἱ δὲ ἐκεῖνο; Εἰ μὲν γὰρ φύσει πάντες κακοὶ, οὐδένα οἶόν τε ἦν ἀγαθὸν εἶναι· εἰ δὲ ἀγαθοὶ φύσει, οὐδένα κακόν. Εἰ γὰρ μία φύσις ἀνθρώπων ἀπάντων, ἔδει κατὰ τὸ τοῦτο πάντας ἂν εἶναι, εἴτε τοῦτο, εἴτε ἐκεῖνο ἔμελλον εἶναι. Εἰ δὲ λέγομεν, ὅτι φύσει οἱ μὲν ἀγαθοὶ, οἱ δὲ κακοὶ, ὅπερ οὐκ ἂν ἔχοι λόγον, ὥσπερ ἀπαδείκνυμεν, ἐχρὴν ἀκίνητα ταῦτα εἶναι· τὰ γὰρ τῆς φύσεως, ἀκίνητα. Σκόπει δὲ ὅλην τὴν φύσιν καὶ παθητοὶ, καὶ οὐδαὶ ἀπαθῆς, καὶ μωρία φιλονεικῇ. Νῦν δὲ ὁρῶμεν ἀπὸ χρηστῶν φαῦλους πολλοὺς, καὶ ἀπὸ φαῦλων χρηστούς γινόμενους, τοὺς μὲν ῥαθυμίας, τοὺς δὲ σπουδῇ· ὅπερ μάλιστα δεῖκνυσιν οὐκ ὄντα φύσεως ταῦτα, οὐτὲ γὰρ μεταβάλλεται, οὕτε ἵνα πρὸς γέννηται σπουδῆς δεῖται τὰ φυσικά. Ὡς γὰρ εἰς τὸ βλέπειν καὶ ἀκοῦσιν οὐ δεόμεθα πόνου, οὕτως οὐδὲ ἐν τῇ ἀρετῇ ἰδρωτῶν ἡμῖν ἔδει, εἰ τῇ φύσει αὐτῇ ἦν συγκεκληρωμένη. Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ φαῦλους ποιεῖ, δυνάμενος ἀγαθοὺς ποιῆσαι πάντας; Πόθεν οὖν τὰ κακά; φησὶν. Ἐρώτησον σεαυτὸν· ἐμὸν γὰρ δεῖξαι, ὅτι οὐχὶ φύσεως, οὐδὲ ἀπὸ Θεοῦ. Οὐκοῦν αὐτόματα; φησὶν. Οὐδαμῶς. Ἀλλὰ ἀγέννητα; Εὐφῆμαι, ἀνθρώπων, καὶ ἀποπῆ-δυσον τῆς μανίας ταύτης, μὴ τιμῇ τὸν Θεὸν τιμῶν καὶ τὰ κακά, καὶ τιμῇ τῇ ἀνωτάτω. Εἰ γὰρ ἀγέννητα, καὶ ἰσχυρὰ ἔσται, καὶ οὐδὲ ἀνασπασθῆναι δυνήσεται, οὐδὲ εἰς τὸ μὴ εἶναι χωρήσει. Ὅτι γὰρ τὸ ἀγέννητον ἀνώλεθρον, παντί που ὅλον.

γ'. Πόθεν δὲ καὶ ἀγαθοὶ τοσοῦτοι, τοσαῦτον τοῦ κακοῦ τὴν δύναμιν ἔχοντος; πῶς οἱ γεννητοὶ τοῦ ἀγεννήτου ἰσχυρότεροι; Ἄλλ' ὁ Θεὸς αὐτὰ ἀναιρεῖ; φησὶν. Πότες; Πῶς δὲ καὶ ἀναιρήσει τὰ ὁμότιμα καὶ ὁμοσθενῆ καὶ ὁμήλικα, ὥς ἂν τις εἴποι; Ὡς τῆς τοῦ διαδόλου κακίας! πόσον ἐξεῦρε κακόν! ὅλῃ τὴν Θεὸν περιβαλεῖν ἔπαισε βλασφημία! οἷον προσήκοντα εὐσεβεῖς ἔτερον δόσφωμον ἐπανόησε λόγον! Βουλόμενοι γὰρ δεῖξαι, ὅτι [597] οὐκ ἐξ αὐτοῦ τὸ κακόν, πονηρὸν ἄλλο δόγμα εἰσέγαγον, ἀγέννητα αὐτὰ φήσαντες εἶναι. Πόθεν οὖν τὰ κακά; φησὶν. Ἐκ τοῦ θέλαιν καὶ μὴ θέλαιν. Αὐτὸ δὲ τὸ θέλαιν καὶ μὴ θέλαιν πόθεν; Παρ' ἡμῶν αὐτῶν. Σὺ δὲ ταῦτον ποιεῖς ἐρωτῶν, ὥς ἂν εἰ ἐρομένου σου, Πόθεν τὸ βλέπειν καὶ μὴ βλέπειν; εἴτα εἰπόντος μου, Ἐκ τοῦ μύειν καὶ μὴ μύειν· πάλιν ἔροιο. Αὐτὸ δὲ τὸ μύειν καὶ μὴ μύειν πόθεν; εἴτα ἄκουσας ὅτι ἐξ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τοῦ θέλαιν, αἰτίαν πάλιν ἑτέραν ζητοῖς. Τὸ γὰρ κακὸν οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ τὸ παρακοῦσαι Θεοῦ. Πόθεν οὖν τοῦτο,

⁵⁹⁵ ψεύδους; Sic M. cum Edd. ἀπὸ ψεύδους L. ceteri cum Flor. ψευδής. ⁵⁹⁶ αὐτοῦ; Sic Fl. αὐτός G. ⁵⁹⁷ καὶ οἱ ἀπόστολοι om. G. cum Interp. et delevit Sav. ⁵⁹⁸ οὐ καὶ οὐ L. ἀναστάντα; ἀνιστᾷ Edd. Vid. adnot. ⁵⁹⁹ γὰρ δὲ L. γὰρ καὶ Fl. ⁶⁰⁰ ἀταλαίπωρον om. G. Fl. ⁶⁰¹ τοῦτο; Sic Gr. τοιοῦτος H. L. ⁶⁰² αὐτοῦ G. K. L. ⁶⁰³ μὴ; οὐ L. ⁶⁰⁴ ἂν ἁμαρτάνῃ; ἁμαρτάνει G. H. K. M. ⁶⁰⁵ τῶν; τὰ M. Post. πηγνός habet L. ⁶⁰⁶ ὅτι τῆς K. M. et p. p. πλημμελήσωσιν G. M. ⁶⁰⁷ τῇ ὀφεί G. K. M. ⁶⁰⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁰⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶¹⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶¹¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶¹² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶¹³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶¹⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶¹⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶¹⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶¹⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶¹⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶¹⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶²⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶²¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶²² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶²³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶²⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶²⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶²⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶²⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶²⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶²⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶³⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶³¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶³² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶³³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶³⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶³⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶³⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶³⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶³⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶³⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁴⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁴¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁴² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁴³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁴⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁴⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁴⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁴⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁴⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁴⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁵⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁵¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁵² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁵³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁵⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁵⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁵⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁵⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁵⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁵⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁶⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁶¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁶² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁶³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁶⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁶⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁶⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁶⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁶⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁶⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁷⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁷¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁷² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁷³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁷⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁷⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁷⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁷⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁷⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁷⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁸⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁸¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁸² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁸³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁸⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁸⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁸⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁸⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁸⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁸⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁹⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁹¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁹² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁹³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁹⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁹⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁹⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁹⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁹⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁶⁹⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁰⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁰¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁰² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁰³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁰⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁰⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁰⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁰⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁰⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁰⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷¹⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷¹¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷¹² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷¹³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷¹⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷¹⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷¹⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷¹⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷¹⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷¹⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷²⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷²¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷²² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷²³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷²⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷²⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷²⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷²⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷²⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷²⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷³⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷³¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷³² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷³³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷³⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷³⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷³⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷³⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷³⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷³⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁴⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁴¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁴² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁴³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁴⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁴⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁴⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁴⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁴⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁴⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁵⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁵¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁵² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁵³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁵⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁵⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁵⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁵⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁵⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁵⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁶⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁶¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁶² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁶³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁶⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁶⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁶⁶ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁶⁷ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁶⁸ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁶⁹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁷⁰ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁷¹ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁷² καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁷³ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁷⁴ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁷⁵ καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοίως L. οἰοῦνται G. H. ⁷⁷⁶ καὶ οὐ

φρῖν, εἶπεν ὁ ἄνθρωπος; Ἔργον γὰρ ἦν τοῦτο εὐρεῖν; εἰπέ μοι. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ τοῦτο φημι, ὅτι δύσκολον τοῦτο· ἀλλὰ πόθεν ἠθέλησας παρακοῦσαι; Ἀπὸ ῥαθυμίας. Κύριος γὰρ ὡς ἐκατέρων, πρὸς τοῦτο μάλλον ἀπέκλινεν. Εἰ δὲ ἄπορείς ἔτι καὶ διιγίγεις ταῦτα ἀκούων, ἐγὼ σε ἐρήσομαι οὐδὲν δυσχερὲς, οὐδὲ ποικίλον, ἀλλὰ ἀπλοῦν τινα καὶ σαφὴ λόγον. Ἐγὼνάς ποτε κακὸς, γέγονας δὲ ποτε καὶ ἀγαθός; Ὁ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐκράτησάς ποτε πάθους, καὶ ἑάλως πάλιν ὑπὸ πάθους; περιέπεις μέθῃ, καὶ ἐκράτησας μέθης; ὠργίσθης ποτὲ, καὶ οὐκ ὠργίσθης; παρείδες πέννῃτα, καὶ οὐ παρείδας; ἐπὶ νευσσάς ποτε, καὶ ἐσωφρόνησας πάλιν; Πόθεν οὖν ταῦτα πάντα; εἰπέ μοι· πόθεν; Κἄν γὰρ αὐτὸς μὴ λέγῃς. ἐγὼ ἔρω. Ὅτι τὸ μὲν ἐποπούδασας συντείνας· αὐτόν· μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελύθης καὶ ἐρῶς ἔβησας. Τοῖς μὲν γὰρ ἀπεγνωσμένοις καὶ διόλου οὖσιν ἐν κακίᾳ, καὶ ἀνασιθῆτως ἔχουσιν καὶ μακρομένους, καὶ οὐκ ἐθέλουσιν οὐδὲ ἀκούειν τὰ διορθοῦντα αὐτούς, οὐδὲ διαλέξομαι περὶ φιλοσοφίας· τοῖς δὲ ποτὲ μὲν ἐν τούτῳ, ποτὲ δὲ ἐν ἐκείνῳ γενομένοις ἡδέως ἔρω· Ἦρπασάς ποτε μὲν τὰ μὴ προσήχοντα· μετὰ δὲ ταῦτα κατακλασθεὶς ὑπὸ ἐλέου, καὶ τὸν σαυτοῦ μετέδωκας τῷ δεομένῳ; Πόθεν οὖν αὕτη ἡ μεταβολή; οὐκ εὐδῆλον ὅτι ἀπὸ γνῶμης¹ καὶ προαιρέσεως; Εὐδῆλον· καὶ οὐκ ἐστιν² ὅστις οὐκ ἂν εἴποι τοῦτο.

Διὸ παρακαλῶ σπουδάζειν καὶ ἀρετῆς ἔχεισθαι, καὶ οὐδὲν δεήσεσθε τῶν ζητημάτων τούτων. Τὰ γὰρ κακὰ, δογματὰ ἐστὶ μόνον, ἐνὶ θελωμεν. Μὴ τοίνυν ζήτει, πόθεν τὰ κακὰ, μηδὲ διαπορεῖ· ἀλλ' εὐρών ὅτι ἀπὸ ῥαθυμίας μόνον, φεῦγες τὰ κακὰ. Κἂν εἴπῃ τις, ὅτι οὐ παρ' ἡμῶν ταῦτα· ὅταν ἴδῃς ὀργιζόμενον οἰκέτην, καὶ παροξυνόμενον γυναικί, καὶ ἐγκαλοῦντα παιδί, καὶ καταγινώσκοντα τὸν ἀδικούντων, εἰπὲ πρὸς αὐτόν· Πῶς οὖν εἶπες, ὅτι οὐ παρ' ἡμῶν τὰ κακὰ; Εἰ γὰρ οὐ παρ' ἡμῶν, τίνας ἐνεκεν ἐγκαλεῖς; Εἰπέ πάλιν· Ἀπὸ σαυτοῦ λοιδορεῖς καὶ ὑβρίζεις; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἀπὸ σαυτοῦ, μηδεὶς σοι ὀργιζέσθω· εἰ δὲ ἀπὸ σαυτοῦ, ἀπὸ σοῦ καὶ ἀπὸ³ τῆς σῆς ῥαθυμίας τὰ κακὰ. Τί [598] δέ; νομίζεις εἶναι τίνας ἀγαθοῦς; Εἰ μὲν γὰρ μηδεὶς ἀγαθός, πόθεν σοι τὸ θνομα τοῦτο; πόθεν⁴ οἰεῖται; Εἰ δὲ εἰσὶν ἀγαθοί, εὐδῆλον ὅτι καὶ τοῖς πονηροῖς ἐπιτιμῶσιν. Ἄλλ' εἰ μὴ τίς ἐστὶν ἐκὼν πονηρὸς, μηδὲ παρ' ἑαυτοῦ, ὁδίκως εὐρεθήσονται ἐπιτιμῶντες οἱ ἀγαθοὶ τοῖς κακοῖς, καὶ ἔσονται καὶ αὐτοὶ ταύτῃ κακοὶ πάλιν. Τί γὰρ ἂν κακίον⁵ γένοιτο· ἂν τοῦ τὸν ἀνευθύνον ὑποβάλλειν ἐγκλήμασιν; Εἰ δὲ μένουσιν⁶ ἡμῖν ἀγαθοὶ καὶ ἐπιτιμῶντες καὶ τοῦτο μάλιστα τῆς αγαθότητος αὐτῶν δεῖγμα, καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις κἀνευθύνον ὄντων, οἱ οὐδεὶς οὐδέποτε ἀνάγκη κακός. Εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ζητοῖς, πόθεν τὰ κακὰ; ἀπὸ ῥαθυμίας εἰποιμ' ἂν, ἀπὸ ἀργίας, ἀπὸ τοῦ πονηροῦς συγγίνεσθαι, ἀπὸ τοῦ καταφρονεῖν ἀρετῆς· ἐντεῦθεν καὶ τὰ κακὰ, καὶ τὸ ζητεῖν τίνας, πόθεν τὰ κακὰ. Ὡς τῶν γε καπορθούντων οὐδεὶς ταῦτα ἐκζητεῖ⁷, τῶν ἐπεικῶς καὶ σωφρόνως ζῆν προαιρουμένων· ἀλλ' οἱ πονηρὰ τολμῶντες, καὶ παραμυθίαν⁸ τινὰ ἀνόητον διὰ τούτων βουλόμενοι τῶν λόγων ἐπινοεῖν, ἀραγνῶν ὕψματα πλέκουσιν. Ἄλλ' ἡμεῖς ταῦτα μὴ διὰ λόγων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων διαβρῆξωμεν. Οὐδὲ γὰρ

ἀνάγκης ἐστὶ ταῦτα. Εἰ γὰρ ἀνάγκης ἦν, οὐκ ἂν εἶπαν· Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον⁹ ἔρχεται! Ἐκείνους γὰρ μόνους ταλανίζει τοὺς ἐκ προαιρέσεως πονηροῦς. Εἰ δὲ, δι' οὗ λέγει, μὴ θαυμάσης. Οὐ γὰρ ὡς ἐτέρου δι' αὐτοῦ εἰσάγοντος τοῦτο φησιν, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ τὸ πᾶν κατασκευάζοντος. Οὐδὲ γὰρ τὸ δι' οὗ, τὸ ὑφ' οὗ λέγειν ἡ Γραφή· ὡς ὅταν λέγῃ· Ἐκτεθάρην ἀνθρώπων διὰ τοῦ Θεοῦ· οὐ τὸ δεύτερον αἰτίον, ἀλλὰ τὸ πρῶτον τιθεῖσα. Καὶ πάλιν· Οὐχὶ διὰ τοῦ Θεοῦ ἡ διασάφησις αὐτῶν ἐστὶ; καὶ, Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητες εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ.

δ. Καὶ ἵνα¹⁰ μάθῃς, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀνάγκης, ἀκούσθαι καὶ τῶν ἐξῆς. Μετὰ γὰρ τὸ ταλανίσαι, φησὶν· Εἰ ἡ χεὶρ σου ἡ ὁ πῦς σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτά¹¹, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. Καλὸν γὰρ σοὶ ἐστὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χαλῶν ἢ κυλλῶν, ἢ δύο χεῖρας καὶ πόδας¹² ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ. Καὶ εἰ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτόν¹³. Καλὸν σοὶ ἐστὶ μορφοβαλμὸν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν, ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν κόμιον¹⁴ τοῦ πυρός· οὐ περὶ μελῶν ταῦτα λέγων ἄπαγε· ἀλλὰ περὶ φίλων, περὶ τῶν προσηκόντων, οὗς ἐν τάξει μελῶν ἔχομεν ἀναγκαῖον. Τοῦτο καὶ ἀνιστέρω εἶρηκα, καὶ νῦν λέγει. Οὐδὲν γὰρ οὕτω βλαβερὸν, ὥς συνοῦσαι πονηρά¹⁵. Ὅσα γὰρ ἀνάγκη μὴ δύναται, ἐννοῦται φίλα πολλὰ καὶ εἰς βλάβην καὶ εἰς ὠφέλειαν. Διὸ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τοὺς βλάπτοντας ἡμᾶς ἐκκόπτειν κελεύει, τούτους αἰνιττόμενος τοὺς ἐκ σκάνδαλα φέροντας· Εἶδες πῶς τὴν [599] ἐσομένην ἐκ τῶν σκανδάλων ἀνεκρούστατο βλάβην; Τῷ προειπεῖν, ἐπὶ πάντως ἐσται, ὥστε μηδένα ἐν ῥαθυμίᾳ εὐρεῖν, ἀλλὰ προσδοκῶντας αὐτὰ ὑφ' ἑν· τῷ δεῖξαι μεγάλα ὄντα κακὰ (οὐ γὰρ ἂν ἀπλῶς εἶπεν, Ὁὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων! ἀλλὰ δεῖκνυς μεγάλην τὴν ἐξ αὐτῶν λύμην)· τῷ¹⁶ ταλανίσαι πάλιν τὸν εἰσάγοντα αὐτὰ μεζίδνας. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, Πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, πολλὴν δεῖκνυς τὴν τιμιωρίαν· οὐ τοῦτο¹⁷ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ παραδείγματος προσθήκῃ ἠβύρῃς τὸν φόβον. Εἶτα οὐκ ὀρεῖται τοῖς, ἀλλὰ καὶ δεῖκνυσι τὴν ὁδόν, δι' ἣν ἀν τις διαφύγῃ τὰ σκάνδαλα. Τίς δὲ ἐστὶν αὕτη; Τὸς πονηροῦς, φησὶ, κἂν σφόδρα σοὶ φίλοι ὦσιν, ἀπόμενε τῆς φιλίας. Καὶ λέγει λογισμῶν ἀναντρίβητον. Ἄν μὲν γὰρ μένωσι φίλοι, οὕτε αὐτοὺς κερανεῖς, καὶ σαυτὸν προσπολεῖς· ἂν δὲ ἀποτίμηγῃ, τὴν γοῖν σαυτοῦ σωτηρίαν καρπούση. Ὅτε εἰ τίνας σοὶ φίλα βλάπτει, ἔκκοπτε ἀπὸ σοῦ. Εἰ γὰρ τῶν ἡμετέρων μελῶν πολλὰ¹⁸ πολλὰκις ἀποτέμνομεν, ὅταν αὐτὰ ἐν ἀνιότης ἔχη, καὶ τοῖς λοιποῖς μαρτυρῶνται, πολλοὶ μᾶλλον ἐπὶ φίλων τοῦτο ποιεῖν χρή. Εἰ δὲ φύσει ἦν τὰ κακὰ, περιττὴ πᾶσα αὕτη ἡ παραίνεσις καὶ ἡ συμβουλὴ, περιττὴ ἡ¹⁹ διὰ τὸν ἐιρημένον φυλακὴ. Εἰ δὲ οὐ περιττὴ ὥστερ οὖν οὐδὲ περιττὴ, εὐδῆλον ὅτι γνῶμης ἡ πονηρία. Ὅρατε μὴ καταφρονήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἀγγελοὶ αὐτῶν διαπαντὸς βλάπτουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Μικροὺς οὐ τοὺς ἀληθῶς μικροὺς καλεῖ²⁰, ἀλλὰ τοὺς νομιζομένους παρὰ τοῖς πολλοῖς, τοὺς πτωχοὺς, τοὺς εὐκαταφρονήτους, τοὺς ἀγνώστους· (πῶς γὰρ ἂν εἴη

¹ ὁ om. G. H. K. Mox Ἔργον ἄρα τὴν G. K. τὴν om. L. ² δὲ ἄρα L. ³ ποτὲ om. G. M. ⁴ πάντα om. G. H. M. p. p. πόθεν om. K. L. ⁵ Κἂν ὅτι καὶ G. M. ὅ G. H. ⁶ συντείνας] καὶ συντείνεις L. ⁷ ἀπὸ τῆς γν. L. ⁸ οὐκ ἐστὶν] οὐδεὶς K. M. οὐδεὶς ἐστὶν L. ⁹ ἀπὸ om. L. M. ἀπὸ τῆς p. τῆς σῆς G. Mox T. δα; G. H. L. ¹⁰ πόθεν] add. σοι L. ¹¹ κακότερον (omisso γένει) ἂν) M. ¹² διαμένουσιν L. ἡμῖν om. L. M. ¹³ ζητεῖ L. ¹⁴ παραμυθίαν] Sic H. L. M. et margo G. pro vulgato ῥαθυμῖαν qui desidiam suam defendere conantur Ge. p. p. ἀνόητον M. ἀνόητον om. L. ¹⁵ τὰ σκάνδαλα G. ¹⁶ Καὶ τὰ] ἴνα δὲ L. ¹⁷ αὐτὰ om. H. K. M. ¹⁸ πόδας καὶ χεῖρας H. K. ¹⁹ πόδας L. ²⁰ πῦρ] add. τὸ αἰώνιον L. ²¹ αὐτόν] add. καὶ βόλε ἀπὸ σοῦ L. p. p. Καλὸν γὰρ σοὶ H. M. ²² κόμιον] γένειον L. ²³ Mox. ²⁴ πονηρὰ] add. καὶ βλαβερὰ Mor. Ben. invitis cond. et Ep. ²⁵ τῷ] add. ὁ Sav. Ben. μεζίδνας] μεζίδνα δεικνυσὶν ἀνευθύνον τὴν βλάβην H. et sic edidit Sav. Ben. Caterum tota haec periodus, ut vulgo legitur, prava distinctione laborat. ²⁶ τοῦτο H. L. ²⁷ πολλὰ, quod vulgo abest, ex uno cod. L. recepi. Post ἡμετέρων, τινὰ inculcant H. K. ²⁸ ἢ] καὶ ἡ M. etcorr. G. τὴν ἡ H. ἡ δὲ τῶν προειρημένων προγγυλακὴ L. ²⁹ καλεῖ] φησὶν L.

Involvere homini suavitati? quali pietatis specie aliam blasphemiam rationem excogitavi! Cum vellent enim ostendere, malum non ab ipso procedere, primum aliud dogma invexerunt, dicendo ingenta illa esse. Unde igitur mala? inquit. Ex eo quod est velle et nolle. Sed ipsum velle et nolle undenam? A nobis ipsis. Id ipsum facis ac si quæreret, Undenam prodit videre et non videre? me vero respondente, Ex eo quod est claudere et non claudere oculos: rursum interroga- res, Ipsum claudere et non claudere unde? meque respondente, A nobis ipsis et a voluntate nostra, aliam rursus causam quæreret. Malum quippe nihil aliud est, quam non obedire Deo. Undenam, inquit, hoc invenit homo? Num, quæso, difficile erat hoc invenire? Non dico ego hoc difficile esse: sed unde inductus est ut Deo non obtemperaret? Ex ignavia. Nam cum pe- nes illum esset ad utrumlibet declinare, ad hoc de- clinavit. Si autem anceps adhuc suis auditis in caligine versaris, ego tibi questionem proponam non diffi- cilem nec implicatam, sed simplicem et claram. Fuisse aliquando malos? fuistine aliquando bonus? Id est, num aliquo vitio superior fuisti, et postea ab illo cap- tus es? incidisti in ebrietatem, et postea hoc vitium depulisti? iratus es, et postea irasci desiisti? despexi- sti pauperem, et postea secus? fornicatus es, et postea continens fuisti? Unde, quæso, hæc omnia? unde? Si tu tacueris, ego dicam. Quia cum studio et dili- gentia id conatus es; postea vero solutus in desidiam decidisti. Nam desperatis illis, qui se toti nequitie dederunt, qui sine sensu ac furiosi sunt, qui ne audire quidem volunt ea quæ ad emendationem spe- tant, iis certe minime de philosophia loquar; iis ve- ro, qui modo hoc, modo illud sectantur, libenter verba faciam. Aliquando rapuisti quæ ad te non per- tinebant; deinde vero misericordia motus de bonis tuis egeno largitus es. Unde hæc mutatio? annon li- quidum est ex voluntate ac libero arbitrio esse? Illud certum est, ac nemo negaverit.

Mala ex ignavia prodeunt, et vere a nobis sunt. — Ideo obsecro ut virtuti studeatis, et nihil postea opus erit huiusmodi questionibus. Mala enim, nomina tantum erunt, si velimus. Ne igitur quæras unde ma- la, neque in dubio verseris: sed postquam apprehen- disti ea ex ignavia solum prodire, fuge mala. Si quis dixerit ea non a nobis esse, cum videris illum servo iratum, in uxorem exasperatum, filium criminantem, injuriam inferentes damnantem, dic illi: Cur ergo dicebas, mala non a nobis esse? Nam si non a nobis sunt, cur incusas alios? Dic illi iterum: Num a teipso convicia et contumelias inferis? Si non a teipso, nemo tibi irascatur; si a teipso, ergo a te et ab ignavia tua mala oriuntur. Quid porro? putasne aliquos esse bo- nos? Nam si nemo bonus, unde tibi hoc nomen? unde laudes? Sin autem vere sunt boni, procul dubio malos increpabunt. Sed si nullus sponte sua sit ma- lus, neque a seipso talis sit, injuste certe boni malos increpabunt, et hæc de causa ipsi mali erunt. Quid enim injustius illo qui innocenti crimina intentat? Quod si etiam increpantes boni sunt, et hoc maxime

illorum probitatis argumentum est etiam apud insi- plentes, hinc manifestum est, neminem umquam ex necessitate fuisse malum. Si post hæc omnia quæras, Undenam mala? ex ignavia dicam, ex desidiam, quod cum malis versemur, quod virtutem despiciamus; hinc mala, imo etiam quod quærant quidam unde mala sint. Nemo enim recte viventium, eorumque qui modeste et continenter vitam agere instituerunt, hu- jusmodi quæstiones movet; sed qui iniqua audent, et excusationem¹ quamdam supervacaneam sic excogi- tare volunt, araneorum telas texunt. Sed nos illas non verbis modo, sed operibus dirumpamus. Non enim ex necessitate sunt istæ. Nam si ex necessitate essent, non dixisset Christus: *Vae homini illi per quem accu- datum venit.* Illos quippe solum miseros prædicat, qui ex malo proposito agunt. Si vero dicat, *Per quem, ne mireris.* Non enim tamquam alio per ipsum agente hoc dicit, sed tamquam ipse totum efficiat. Solet quippe Scriptura *Per quem* dicere, ut A quo significet; ut quando dicit: *Possedi hominem per Deum* (Gen. 4. 1); non secundam, sed primam causam ponens. Et rur- sus, *Nonne per Deum manifestatio eorum est* (Gen. 40. 8)? Et, *Fidelis Deus, per quem vocati estis in commu- nicationem Filii sui* (1. Cor. 1. 9).

4. Mala non ex necessitate sunt. — Ut autem dis- cas non ex necessitate mala esse, audi ea quæ se- quuntur. Nam postquam illos miseros dixerat, ita pergit: 8. *Si manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde ea, et projice abs te. Bonum enim tibi est in vitam ingredi debilem vel claudum, quam duos pedes vel duas manus habentem mitti in ignem æternum.* 9. *Et si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Bonum tibi est cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in caminum ignis.* Non de membris hæc dicit: absit; sed de amicis, de propinquis, quos quasi vice membrorum habemus. Hoc etiam supra dixit, et nunc dicit. Nihil quippe ita noxium, ut consuetudo pravorum. Nam quæ neces- sitas non potest, sæpe amicitia potest, tum ad damnum, tum ad utilitatem. Ideoque eos qui nobis noxii sunt, cum multa vehementia abscindere jubet, hos subindi- cans qui scandala afferent. Viden' quomodo futurum ex scandalis damnum depellat, dum prædicat, even- tura illa esse, ut neminem in desidiam degentem repe- riant, sed expectantes illa vigilent, quod prædixerit maxima fore mala? Non enim simpliciter dixit, *Vae mundo a scandalis*, sed postquam ostenderat magnam illorum perniciem. Cum autem miserum prædicat cur qui scandala invehit, majus hinc fore detrimentum ostendit. Nam cum dicit, *Veruntamen vae homini illi*, magnum indicat supplicium; neque id solummodo fa- cit, sed exempli additamento timorem augeat. Deinde his non contentus, viam monstrat, qua scandala pos- simus effugere. Quænam illa est? Improbos, inquit, quamvis admodum tibi sint amici, ab amicitia tua abscinde; ineluctabileque tibi affert ratiocinium. Nam

¹ In Editis vulgo legitur *ignaviam*.

² Hæc, et *projice abs te*, quæ codex unus tuetur, in Græco omisimus.

si amici tui maneant, neque illos lucraberis, et te ipsum perdes. Si abscindas, salutem tu saltem consequeris. Quamobrem, si cujuscumque te amicitia lædat, excinde illam abs te. Nam si membra nostra aliquando abscindimus, cum insanabilia sunt cæterisque membris nocent, multo magis amicos remove oportet. Si autem ex natura essent mala, inutile monitum et consilium esset, superflua prædictorum cautio: si non superflua, ut vere non superflua est, palam est nequitiam ex voluntate esse. 10. *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cælis est.* Pusillos hic non vere parvos vocat, sed eos qui apud multos tales existimantur, pauperes dico; viles, ignotos, (quomodo enim pusillus sit qui toto mundo dignior est? quomodo pusillus sit, qui est Dei amicus?) sed sic appellat eos qui in vulgi opinione tales sunt. Neque enim de multis loquitur, sed et de uno tantum; indeque rursus excludit scandalorum plurium nocementum. Ut enim malos fugere, sic bonos honorare, lucrum affert maximum: ac duplex inde utilitas attendenti provenit; altera ex eo quod scandalizantium amicitias quis removeat; altera ex eo quod sanctos habeat in honore ac reverentia. Deinde alia etiam ratione illos venerabiles reddit, dicens: *Quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui est in cælis.* Hinc manifestum est, sanctos omnes ibi angelos habere. Apostolus enim ait de muliere, oportere eam potestatem, id est velamen, super caput habere propter angelos (1. Cor. 11. 10); et Moyses: *Statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei* (Deut. 32. 8). Hic vero non de angelis tantum loquitur, sed de angelis supereminentibus. Cum autem dicit, *Faciem Patris mei*, nihil aliud quam majorem fiduciam et libertatem dicit, et multum honorem. 11. *Venit enim Filius hominis saluum facere quod perierat.* Aliud rursus affert rationem priore firmiter, et parabolam adjicit, qua Patrem inducit hæc volentem. 12. *Quid enim vobis videtur, inquit, si fuerint alicui homini centum oves, et erraverit una ex ipsis, nonne relinquens nonaginta novem, ad montes profectus quærit errantem?* 13. *Et si contigerit ut inveniat eam, gaudet super ea magis, quam super nonaginta novem, quæ non erraverunt.* 14. *Ita non est voluntas coram Patre vestro¹, ut pereat unus de parvulis istis.* Viden' quot modis nos inducat ad curam vel minimorum fratrum? Ne itaque dixeris, *Ærarius est ille, aut calecorum sutor, agricola, insipiens, ut ideo despicias illum.* Ne enim in illud mali incidas, perpende quot modis te inducat, ut modeste agas et eorum curam geras. Puerum in medio statuit, et ait: *Efficiamini ut parvuli; et, Quicumque susceperit parvulum talem, me suscipit; et, Qui scandalizaverit, extrema patietur.* Neque contentus fuit exemplo molæ, sed illud *Væ* addidit, atque illos abscindere jussit, etsi mansueta et oculorum loco nobis essent. Ru sumque ab angelis, quibus commissi sunt hi fratres tenues, ut illos in pretio habeamus impellit, necnon ex sua voluntate atque passione (nam cum dicit, *Venit Filius*

¹ Alii, *Patre meo.*

hominis saluum facere quod perierat, crucem significat, quemadmodum et Paulus ait, de fratre scribens: *Propter quem Christus mortuus est* [Rom. 14. 15]), et de Patre¹, quod non ipsi placeat, si pereat; et ex communi consuetudine, quod pastor, relictis iis quæ salvæ erant, eam quærat quæ erraverat, et cum invenit, multum lætetur de salute ejus.

5. Si ergo Deus ita gaudet de parvulo qui repertus est, cur tu despicias eos quos Deus tam sollicitè curat, cum oporteret animam ipsam tradere pro uno ex parvulis istis? Sed infirmus est et imbecillus? Ideo maxime nihil non agendum est, ut illum serves. Nam et ipse nonaginta novem relictis ovibus, ad illam venit, nec potuit tot hominum salus unius perniciem obscurare. Lucas vero ipsum eam humeris sustulisse ait, et majus gaudium haberi super uno peccatore poenitentiam agente, quam super nonaginta novem justis (Luc. 15. 5. 7). Cum vero propterea illos, qui sani et salvi erant, reliquit, et de hoc reducto magis delectatus est, multam ostendit hæc in re curam. Ne itaque tales animas negligamus. Hæc quippe omnia hanc ob causam dicta sunt. Nam cum minatur eum, qui non parvulus efficitur, non intraturum in cælos esse, et cum molam memorat, arrogantium fastum deprimit (nihil enim ita caritati repugnat, ut arrogantia); cum vero dicit, *Necesse est ut veniant scandala, vigilantes reddi;* ac cum adjicit, *Væ illi per quem scandalum venit*, id curat ut singuli studeant ne per se scandalum veniat; cum jubet autem excindi eos qui scandalizant, salutem faciliorem efficit; cum præcipit ne minimos contemnamus, nec modo præcipit, sed cum vehementia (nam ait, *Videte ne contemnatis unum ex his minimis*), et cum dicit, *Angeli eorum vident faciem Patris mei;* et, *Ideo veni ego;* et, *Pater meus hoc vult:* illos qui eorum curam habituri sunt diligentiores reddit.

Deus quantum salutem hominum curet. Salutem proximi nos curare oportet. — Viden' quanto muro illos circummunivit, et quantam vel villorum et pereuntium sollicitudinem gerat, mala comminans intolerabilia iis qui supplantant ipsos, et magna promittens bona iis qui ministrant illis, ipsosque curant, idque suo atque Patris exemplo confirmat? Hunc et nos imitemur, nihil recusantes eorum quæ humilia et laboriosa videntur pro fratribus suscipere: sed etsi ministrare oporteat, sive parvus, sive vilis fuerit is cujus causa hoc opus suscipitur; quantumvis laboriosa res fuerit; etsi oporteat montes et præcipitia pertransire, omnia tolerentur pro salute fratris. Tanta quippe est Deo cura de anima, ut ne Filio quidem suo pepercerit (Rom. 8. 32). Quare obsecro, primo diluculo cum a domo exierimus, hunc unum scopum habeamus, et hanc præcipue sollicitudinem, ut periclitantem eripiamus. Non loquor hic de sensibili periculo: hoc enim ne periculum quidem est; sed de periculo anime, quod hominibus parat diabolus. Nam mercator, ut opes augeat, pelagus transmeat; ari-

¹ Alii, *et de Spiritu.*

μικρὸς ὁ τοῦ κόσμου παντὸς ἀντάξιος; πῶς ἂν εἴη μικρὸς ὁ τῷ Θεῷ φίλος;) ἀλλὰ τοὺς παρὰ τῇ τῶν πολλῶν ὁποιοῦν τοιοῦτους νομίζομενους. Καὶ οὐ λέγει περὶ πολλῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ⁸¹ περὶ ἑνὸς, κάντευθεν πάλιν ἀποτειζόμεν τὴν τῶν πολλῶν σκανδάλων βλάβην. Ὡς περ γὰρ τὸ φεύγειν τοὺς πονηροὺς, οὕτω τὸ τιμᾶν τοὺς χρηστοὺς κέρδος ἔχει μέγιστον, καὶ διπλῇ γένεται· ἂν ἀφάλας τῷ προσέχοντι· μία μὲν ἐκ τοῦ τῶν σκανδαλιζόντων τῆς φιλίας ἐκτεμεῖν· ἑτέρα δὲ ἐκ τοῦ τοὺς ἁγίους τούτους ἔχειν ἐν θεραπείᾳ καὶ τιμῇ. Εἶτα καὶ ἐτέρωθεν αὐτοὺς αἰδούμενους ποιεῖ, λέγων, **οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διαπαντὸς βλέπουνσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.** Ἐντεῦθεν δὴλον, ὅτι ἄγγελους ἔχουσιν οἱ ἅγιοι, ἢ καὶ ⁸² πάντες. Καὶ γὰρ ⁸³ ὁ Ἀποστόλος φησὶ περὶ τῆς γυναικὸς, ὅτι *Ὁσεύς ἐξουσίαν ἔχει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοῦς ἄγγελους* καὶ ὁ Μωϋσῆς· *Ἐστησεν ὁρῖα ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἄγγέλων Θεοῦ.* Ἐνταῦθα δὲ οὐ περὶ ἄγγέλων διαλέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ἀγγέλων ὑπερεχόντων. Ὅταν δὲ εἴπῃ, **Τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν πλείονα παρρησίαν λέγει, καὶ τὴν πολλὴν τιμὴν.** *Ἦλθες γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός.* Πάλιν ἕτερον λεγόμενον τίθησι τὸ πρότερον μέζονα, [600] καὶ παραβολὴν συνάπτει, δι' ἧς καὶ τὸν Πατέρα εἰσάγει ταῦτα βουλεύμενον. **Τί γὰρ ὑμῖν δοκεῖ;** φησὶν· *ἐὰν γένηται τινι ἀνθρώπῳ πρόβατα ἑκατὸν, καὶ πλανηθῇ ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ἀφελὸς τὰ ἐνεργηκονταεννά, πορευθεὶς ἐπὶ τὰ ὄρη, ζητεῖ τὸ πλανώμενον; Καὶ ἐὰν γένηται εὐρεῖν αὐτὸ, χαίρει ἐκ' αὐτῷ μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τοῖς ἐνεργηκονταεννέα τοῖς μὴ πεπλανημένοις.* Οὕτως οὐκ ἐστὶ θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς ὁμῶν ⁸⁴, ἵνα ἀπώληται εἰς τὸν μικρὸν τούτων. Ὅρξ· δι' ὅτων ἡμεῖς ἐνάγει εἰς τὴν τῶν εὐτελῶν ἀδελφῶν ἐπιμέλειαν; Νῆ τοῖνυν εἴπῃ, **Καλοτύπος ἐστὶν ὁ δεινὰ, ὑποδηματοβράχος, γεωργὸς ἐστὶν, ἀνθρώπος ἐστὶ, καὶ καταφρονήσῃς.** ἵνα γὰρ μὴ τοῦτο πάθῃς, ὅρα διὰ πόσων σε πείθῃ μετριάξῃς, καὶ εἰς τὴν τούτων ἐπιμέλειαν ἐμβάλλῃς. *Ἐστὶς παιδίον, καὶ φησὶ· Γίνεσθς ὡς τὰ παῖδια· καὶ, Ὅς ἂν δέξηται παιδίον τοιούτου, ἐμὲ δέχεται· καὶ, Ὅς ἐὰν σκανδαλίσῃ, τὰ ἔσχατα πείσεται.* Καὶ οὐδὲ ἠρκέσθη τῷ παραδείγματι τοῦ μύλου, ἀλλὰ καὶ τὸ οὐαὶ προσέθηκε, καὶ τοὺς τοιοῦτους ἐκτεμεῖν ἐκέλευσε, κἂν ἐν τάξει χειρῶν ὡς καὶ ὀφθαλμῶν ἡμῖν. Καὶ ἀπὸ τῶν ἀγγέλων πλείων τῶν ἐγκλεισμένων αὐτοὺς τούτους τοὺς εὐτελεῖς ἀδελφούς, αἰδούμενους ποιεῖ· καὶ ἀπὸ τοῦ οἰκείου θελήματος καὶ πάθους (ὅταν γὰρ εἴπῃ, *Ἦλθες ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός,* καὶ τὸν σταυρὸν δηλοῖ, καθάπερ καὶ Παῦλος φησὶ, περὶ ἀδελφοῦ ⁸⁵ λέγων· *Δὶ ὃν Χριστὸς ἀπέθανε*)· καὶ ἀπὸ ⁸⁶ τοῦ Πατρὸς, ὅτι οὐδὲ αὐτῷ δοκεῖ ἀπολέσθαι· καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας, ὅτι καταλείπων τὰ σεσωσμένα ὁ ποιμὴν ζητεῖ τὸ ἀπολλόμενον· καὶ ὅταν εὕρῃ τὸ πεπλανημένον, σφόδρα ⁸⁷ ἡδεται τῇ εὐρέσει καὶ τῇ σωτηρίᾳ τούτου. ε'. Εἰ τοῖνυν ὁ Θεὸς οὕτω χαίρει ἐπὶ τῷ μικρῷ τῷ εὐρεθέντι, πῶς οὐ καταφρονεῖ τῶν τῷ Θεῷ περισπουδάζοντων, δέον καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν προσδοκᾶν ὑπὲρ ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων; Ἄλλ' ἀσθενὴς ἐστὶ καὶ εὐτελής;

⁸¹ καὶ] κἂν Edd. καὶ om. G. M. ⁸² Sic H. L. Mor. ad stipulante Theoph. ad loc. in ceteris ἢ καὶ deest. ἐκεῖ pro ἢ καὶ dederunt Sav. Ben. ⁸³ γὰρ] add. καὶ G. K. M. ⁸⁴ ὁμῶν] ἡμῶν G. 5 Mosq. μου H. ⁸⁵ περὶ τοῦ αὐτοῦ E. Id. ⁸⁶ ἀπὸ] Sic L. Ep. Ge. ceteri perf. Πατρὸς; Πνεύματος; H. ⁸⁷ Ζητεῖ τὸ πεπλανημένον καὶ ὅταν εὕρῃ αὐτὸ, σφόδρα Ep. et ita fereliter. Vulgatum tuetur L. in ceteris huc Ζητεῖ τὸ ἀπολλόμενον καὶ non leguntur. ⁸⁸ ἔγνετο] γίνεται L. p. p. μετανοοῦντι om. G. K. M. ⁸⁹ δὴ] add. οὖν Edd. ⁹⁰ ταῦτα] τοῦτο Edd. ⁹¹ τοῦ] τῷ H. M. ⁹² πεποίηκε L. ⁹³ καὶ] add. ὅτι Edd. Mox ποῖων pro ἐποίησε habet M. ⁹⁴ τῶν om. H. L. ⁹⁵ ἐπιμελούμενοι] add. αὐτῶν H. I. ⁹⁶ ἡμῶν] ἡμῶν H. I. ⁹⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ⁹⁸ γὰρ] γὰρ G. K. M. ⁹⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁰⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁰¹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁰² καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁰³ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁰⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁰⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁰⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁰⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁰⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁰⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹¹⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ¹¹¹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹¹² καὶ] καὶ G. K. M. ¹¹³ καὶ] καὶ G. K. M. ¹¹⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ¹¹⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ¹¹⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ¹¹⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ¹¹⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ¹¹⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹²⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ¹²¹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹²² καὶ] καὶ G. K. M. ¹²³ καὶ] καὶ G. K. M. ¹²⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ¹²⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ¹²⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ¹²⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ¹²⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ¹²⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹³⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ¹³¹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹³² καὶ] καὶ G. K. M. ¹³³ καὶ] καὶ G. K. M. ¹³⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ¹³⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ¹³⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ¹³⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ¹³⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ¹³⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁴⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁴¹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁴² καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁴³ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁴⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁴⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁴⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁴⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁴⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁴⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁵⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁵¹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁵² καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁵³ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁵⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁵⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁵⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁵⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁵⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁵⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁶⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁶¹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁶² καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁶³ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁶⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁶⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁶⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁶⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁶⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁶⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁷⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁷¹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁷² καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁷³ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁷⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁷⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁷⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁷⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁷⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁷⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁸⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁸¹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁸² καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁸³ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁸⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁸⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁸⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁸⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁸⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁸⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁹⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁹¹ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁹² καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁹³ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁹⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁹⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁹⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁹⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁹⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ¹⁹⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁰⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁰¹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁰² καὶ] καὶ G. K. M. ²⁰³ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁰⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁰⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁰⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁰⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁰⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁰⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ²¹⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ²¹¹ καὶ] καὶ G. K. M. ²¹² καὶ] καὶ G. K. M. ²¹³ καὶ] καὶ G. K. M. ²¹⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ²¹⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ²¹⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ²¹⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ²¹⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ²¹⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ²²⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ²²¹ καὶ] καὶ G. K. M. ²²² καὶ] καὶ G. K. M. ²²³ καὶ] καὶ G. K. M. ²²⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ²²⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ²²⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ²²⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ²²⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ²²⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ²³⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ²³¹ καὶ] καὶ G. K. M. ²³² καὶ] καὶ G. K. M. ²³³ καὶ] καὶ G. K. M. ²³⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ²³⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ²³⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ²³⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ²³⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ²³⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁴⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁴¹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁴² καὶ] καὶ G. K. M. ²⁴³ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁴⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁴⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁴⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁴⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁴⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁴⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁵⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁵¹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁵² καὶ] καὶ G. K. M. ²⁵³ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁵⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁵⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁵⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁵⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁵⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁵⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁶⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁶¹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁶² καὶ] καὶ G. K. M. ²⁶³ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁶⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁶⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁶⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁶⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁶⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁶⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁷⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁷¹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁷² καὶ] καὶ G. K. M. ²⁷³ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁷⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁷⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁷⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁷⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁷⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁷⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁸⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁸¹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁸² καὶ] καὶ G. K. M. ²⁸³ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁸⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁸⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁸⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁸⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁸⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁸⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁹⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁹¹ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁹² καὶ] καὶ G. K. M. ²⁹³ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁹⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁹⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁹⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁹⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁹⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ²⁹⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁰⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁰¹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁰² καὶ] καὶ G. K. M. ³⁰³ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁰⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁰⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁰⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁰⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁰⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁰⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ³¹⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ³¹¹ καὶ] καὶ G. K. M. ³¹² καὶ] καὶ G. K. M. ³¹³ καὶ] καὶ G. K. M. ³¹⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ³¹⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ³¹⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ³¹⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ³¹⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ³¹⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ³²⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ³²¹ καὶ] καὶ G. K. M. ³²² καὶ] καὶ G. K. M. ³²³ καὶ] καὶ G. K. M. ³²⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ³²⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ³²⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ³²⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ³²⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ³²⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ³³⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ³³¹ καὶ] καὶ G. K. M. ³³² καὶ] καὶ G. K. M. ³³³ καὶ] καὶ G. K. M. ³³⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ³³⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ³³⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ³³⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ³³⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ³³⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁴⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁴¹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁴² καὶ] καὶ G. K. M. ³⁴³ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁴⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁴⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁴⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁴⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁴⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁴⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁵⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁵¹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁵² καὶ] καὶ G. K. M. ³⁵³ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁵⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁵⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁵⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁵⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁵⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁵⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁶⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁶¹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁶² καὶ] καὶ G. K. M. ³⁶³ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁶⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁶⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁶⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁶⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁶⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁶⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁷⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁷¹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁷² καὶ] καὶ G. K. M. ³⁷³ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁷⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁷⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁷⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁷⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁷⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁷⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁸⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁸¹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁸² καὶ] καὶ G. K. M. ³⁸³ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁸⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁸⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁸⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁸⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁸⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁸⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁹⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁹¹ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁹² καὶ] καὶ G. K. M. ³⁹³ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁹⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁹⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁹⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁹⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁹⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ³⁹⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁰⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁰¹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁰² καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁰³ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁰⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁰⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁰⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁰⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁰⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁰⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴¹⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴¹¹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴¹² καὶ] καὶ G. K. M. ⁴¹³ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴¹⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴¹⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴¹⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴¹⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴¹⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴¹⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴²⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴²¹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴²² καὶ] καὶ G. K. M. ⁴²³ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴²⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴²⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴²⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴²⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴²⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴²⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴³⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴³¹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴³² καὶ] καὶ G. K. M. ⁴³³ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴³⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴³⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴³⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴³⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴³⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴³⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁴⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁴¹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁴² καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁴³ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁴⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁴⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁴⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁴⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁴⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁴⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁵⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁵¹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁵² καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁵³ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁵⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁵⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁵⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁵⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁵⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁵⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁶⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁶¹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁶² καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁶³ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁶⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁶⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁶⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁶⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁶⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁶⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁷⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁷¹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁷² καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁷³ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁷⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁷⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁷⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁷⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁷⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁷⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁸⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁸¹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁸² καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁸³ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁸⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁸⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁸⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁸⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁸⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁸⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁹⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁹¹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁹² καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁹³ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁹⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁹⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁹⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁹⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁹⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ⁴⁹⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵⁰⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵⁰¹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵⁰² καὶ] καὶ G. K. M. ⁵⁰³ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵⁰⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵⁰⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵⁰⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵⁰⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵⁰⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵⁰⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵¹⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵¹¹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵¹² καὶ] καὶ G. K. M. ⁵¹³ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵¹⁴ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵¹⁵ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵¹⁶ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵¹⁷ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵¹⁸ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵¹⁹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵²⁰ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵²¹ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵²² καὶ] καὶ G. K. M. ⁵²³ καὶ] καὶ G. K. M. ⁵²⁴

βασίλευς ἡμῶν ἐκέλευσεν, οὕτω ταττώμεθα * ἐπὶ τῆς παρατάξεως, πρὸς σφαγὰς καὶ αἵματα καὶ φόνους παρεσκευασμένοι, πρὸς τὴν ὑπὲρ πάντων σωτηρίαν βλέποντες, καὶ τοὺς ἐσθιχότας ἀλείφοντες, καὶ τοὺς καίμενους ἐγείροντες. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων ἐν * ταύτῃ καίεται τῇ παρατάξει, τραύματα ἔχοντες, αἷματα περιβρέθυμένοι, καὶ ὁ θεραπεύων οὐδεις *, οὐ τοῦ λαοῦ τις, οὐχ ἱερεὺς, οὐκ ἄλλος οὐδεὶς, οὐ παραστάτης, οὐ φίλος, οὐκ ἀδελφός· ἀλλὰ τὰ ἐαυτῶν σκοποῦμεν ἕκαστος. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἐαυτῶν κολοβοῦμεν. Ἡ γὰρ μεγίστη παρρησία καὶ εὐδοκίμησις *, τὸ μὴ τὰ ἐαυτῶν σκοπεῖν [602]. Διὰ τοι τοῦτο ἀσθενεῖς καὶ εὐκαταγώνιστοι καὶ ἀνθρώποι καὶ διαβόλοι, ὅτι τὸ ἐναντίον τοῦτο ζητοῦμεν, καὶ οὐ συνασπίζομεν ἀλλήλοις, οὐδὲ πεφράγμεθα τῇ κατὰ Θεὸν ἀγάπῃ, ἀλλ' ἐτέρας ἑαυτοὶς ἐπιτερίζομεν φίλας προφάσεις, οἱ μὲν ἀπὸ συγγενείας, οἱ δὲ ἀπὸ συνηθείας, οἱ δὲ ἀπὸ κοινωνίας, οἱ δὲ ἀπὸ γεινιαιάσεως * καὶ * πάντοθεν μᾶλλον ἐσμεν φίλοι, ἢ ἀπὸ εὐσεβείας, θεὸν ἐκ ταύτης μόνης συνάπτειν τὰς φίλας. Νῦν δὲ τοὺν παντὶν γίνεται * Ἰουδαίους καὶ * Ἕλλησιν ἔστιν ὅπου γινόμεθα φίλοι, ἢ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας τέκνους.

ζ'. Ναί, φησὶν * ὁ μὲν γὰρ ἐστὶ μοχθηρὸς *, ὁ δὲ χρηστός· καὶ ἐπιεικής. Τί λέγεις; μοχθηρὸν τὸν ἀδελφὸν καλεῖς, ὁ μὴ δὲ βλάβη καλεῖν κλεινόμενος; καὶ οὐκ αἰσχύνῃ, οὐδὲ ἐρυθρίδας ἐκπομπέων τὸν ἀδελφόν, τὸ μέλος τὸ σὸν, τὸν τῶν αὐτῶν σοὶ κοινωνήσαντα ὠδίνων, τὸν τῆς αὐτῆς μετασχόντα τραπέζης; * Ἄλλ' εἰ μὲν τινα κατὰ σάρκα ἀδελφὸν ἔχεις *, κἀν μυρία ἐργάζεται κακά, σπουδάζεις αὐτὸν περιστέλλειν, καὶ νομίζεις καὶ αὐτὸς τῆς αἰσχύνῃ κοινωνεῖν, ἐκείνου κατασχυνόμενος· τὸν δὲ πνευματικὸν ἀδελφόν, θεὸν ἐλευθερώσαι διαβολῆς, σὺ δὲ καὶ μυρία περιβάλλεις κατηγορίαις *. Μοχθηρὸς γὰρ ἐστὶ καὶ δυσανάσχετος, φησὶν. Οὐκοῦν διὰ τοῦτο γενοῦ φίλος, ἵνα παύσης ὄντα τοιοῦτον, ἵνα μεταβάλῃς, ἵνα ἐπαναγάγῃς ἐπὶ τὴν ἀρετὴν. Ἄλλ' οὐ παύεται, φησὶν, οὐδὲ ἀνέχεται συμβουλή. Πῶθεν οἶσθα; παρήνεσας γὰρ, καὶ διορθώσαι ἐπεχείρησας *. Παρήνεσας πολλάκις, φησὶ. Ποσάκις; Πολλάκις * καὶ ἀπᾶς καὶ δευτέρον. Βαβαί! τοῦτο πολλάκις *. Εἰ γὰρ διὰ παντὸς τοῦτο ἐποιοῖς τοῦ χρόνου, καμῖν ἐχρῆν * καὶ ἀπαγορεύσαι; Οὐχ ὁρᾷς πῶς διαπαντὸς ὁ Θεὸς ἡμῖν παραινεί, διὰ τῶν προφητῶν, εἰ τὸν ἀποστῆλιν, διὰ τῶν εὐαγγελιστῶν; Τί οὖν; πάντα καταρτίζομεν, καὶ πάντα ἐπισθῆμεν; Ὑπόδαμῶς. Ἀρ' οὖν ἐπαύσατο παραινῶν; Ἄρα εἰσῆλθεν; Οὐ καθ' ἐκάστην λέγει τὴν ἡμέραν, Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεῖν καὶ μαμωνᾷ, καὶ αὐξάνεται πολλοῖς * τῶν χρημάτων ἢ περιουσία καὶ ἡ τυραννίς; Οὐ καθ' ἐκάστην βοᾷ, Ἀφετε καὶ ἀφθεθήσεται ὑμῖν, καὶ ἡμεῖς ἐκθηριούμεθα μᾶλλον; Οὐ διαπαντὸς * παραινῶν κρατεῖν ἐπιθυμίας, καὶ εἶναι χρειστοὺς ἡδονῆς πονηρᾶς, πολλοὶ δὲ χοίρων μᾶλλον ἐγκλινοῦνται τῇ ἁμαρτίᾳ ταύτῃ; Ἄλλ' ὅμως οὐ παύεται λέγων. Τίνος οὖν ἕνεκα μὴ ταῦτα πρὸς ἐαυτοὺς λογιζόμεθα, καὶ λέγομεν, ὅτι Καὶ ἡμῖν ὁ Θεὸς διαλέγεται, καὶ οὐκ ἀφίσταται τοῦτο ποιεῖν, καίτοι πολλὰ παρακοῦνται ἡμῶν; Διὰ ταῦτα ἔλεγεν, ὅτι Ὁ Λόγος οἱ σωζόμενοι. Εἰ γὰρ οὐκ ἀρκεῖ εἰς σωτηρίαν ἡμῶν ἡ καθ' ἡμέρας αὐτοῦ ἀρετὴ, ἀλλὰ δεῖ καὶ ἐτέρους ἔχοντας ἀπελθεῖν· ὅταν μῆτε ἑαυτοὺς, μῆτε ἐτέρους, διασωσώμεν, τί πισυόμεθα; πῶθεν ἐλπίδα λοιπὸν σωτηρίας ἔχομεν; Ἄλλὰ τί ταῦτα ἐγκαλῶ, ὅταν [603] μὴ δὲ τῶν συνοικούν-

των λόγον τινὰ ποιούμεθα, γυναικὸς καὶ παιδῶν καὶ οἰκετῶν, ἀλλ' ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων μεριμνῶμεν, καθάπερ οἱ μεθύοντες, ὅπως οἱ μὲν οἰκίταις πλείους γένοντο, καὶ μετὰ πολλῆς * τῆς σπουδῆς ἡμῖν διακονήσαιεν, οἱ δὲ παῖδες πολλὴν παρ' ἡμῶν δέξαιτο κλήρον, ἢ δὲ γυνὴ χρυσία σχολή καὶ ἱμάτια πολυτελῆ καὶ κτήματα * καὶ μηδαμῶς ἑαυτῶν φροντίζομεν *, ἀλλὰ τῶν ἐαυτῶν· ὅτε γὰρ τῆς γυναικὸς φροντίζομεν ἢ προνοοῦμεν, ἀλλὰ τῶν τῆς γυναικὸς· ὅτε τοῦ παιδίου, ἀλλὰ τῶν τοῦ παιδίου. Καὶ ταῦτον ποιούμεν, οἷον ἂν εἴ * τις οἰκίαν ὁρῶν κακῶς διακειμένην, καὶ τοὺς τοίχους κλινομένους, ἀρεῖς ἀναστῆσαι τούτους, περιβάλλου αὐτῇ μεγάλους ξύθην κατασκευάζει· ἢ σώματα ἡσθενηκότος, τοῦτο μὲν μὴ ἐπιμελοῖτο, ἱμάτια δὲ αὐτῷ χρυσὰ ὑφαίνει· ἢ τῆς δεσποίνης κακῶς διακειμένης, θεραπευαίνου, καὶ ἰσθῶν, καὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν σκευῶν *, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμελοῖτο, ἐκεῖνην ἀρεῖς ἐρῆσθαι καὶ οἰκῶσαι. Τοῦτο γὰρ καὶ νῦν γίνεται * καὶ τῆς ψυχῆς ἡμῖν κακῶς διακειμένης καὶ ἀθλίως, καὶ θυμουμένης, καὶ λοιδορουμένης, καὶ ἐπιθυμοῦσας ἀτόπως, καὶ κενοδοξούσης, καὶ στασιαζούσης, καὶ πρὸς τὴν γῆν συρομένης, καὶ ὑπὸ θηρίων τοσούτων σπαρτατούμενης, ἀφέντες αὐτῆς ἀπαλάσαι τι πάθῃ, οἰκίας καὶ οἰκετῶν φροντίζομεν. Καὶ εἰ μὴ ἄρκτος * λαθούσα ἀποφύγει, τὰς οἰκίας ἀποκλείομεν, καὶ κατὰ τοὺς στενωποὺς τρέχομεν, ὥστε μὴ περιπεσῇ τῷ θηρίῳ· νυλ δὲ οὐχ ἐνὸς θηρίου, ἀλλὰ πολλῶν ἡμῖν λογισμῶν τοιοῦτων τὴν ψυχὴν σπαρτατόντων, οἷον αἰσθῆσαι λαμβάνομεν. Καὶ ἐν μὲν τῇ πόλει τοσαύτην ποιούμεθα σπουδὴν, ὥς ἐν ἐρήμῳ τόπῳ καὶ ἐν γαλέγρας καθέργειν τὰ θηρία· καὶ οὕτε πρὸς τῷ βουλευτηρίῳ τῆς πόλεως, οὕτε πρὸς τοῖς δικαστηρίοις, οὐ πρὸς τοῖς βασιλείοις, ἀλλὰ πόρῳ που καὶ μακρὰν δεδεμένα κατέχομεν· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς, ἐνθα τὸ βουλευτήριον, ἐνθα τὰ βασίλεια, ἐνθα τὸ δικαστήριον *, ἀνείταί καὶ πόλις, περὶ τὸν νοῦν αὐτὸν καὶ τὸν ὁρῶν τὸν βασιλικὸν κράζοντα καὶ βορβορῶντα διὰ τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω γίνεται, καὶ πάντα μεστὰ * ταραχῆς, τὰ ἐνδοῦ, τὰ ἔξω, καὶ οὐδὲν διεστήχαμεν ἕκαστος ἡμῶν πόλεως ὑπὸ καταδρομῆς βαρβάρων βορβομένης· καὶ ταῦτον γίνεται, οἷον ἂν εἰ δράκοντες νεοττία * στρουθῶν ἐπιτιθεμένων, πανταχοῦ τρίζοντι οἱ στρουθοὶ πέτιτον φοβοῦμενοι καὶ ταραχῆς γέμοντες, οὐκ ἔχοντες δὲ ὅποι * καταλύσῃ τὴν ἀγωνίαν.

ζ'. Διὸ παρακαλῶ, τὸν δράκοντα ἀνέλωμεν, συγκλείσωμεν τὰ θηρία, ἀποπνίξωμεν, κατασφάξωμεν· καὶ τοὺς πονηροὺς τούτους λογισμοὺς τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος παραδώμεν, ἵνα μὴ καὶ ἡμῖν ἀπειλῇ τοιαῖς ὁ προφήτης, οἷα καὶ τῇ Ἰουδαίᾳ, ὅτι * Ὁρονέεταί· οἱ ἐκεῖ ὀρχήσονται, καὶ ἐχθροὶ, καὶ δράκοντες. Εἰ δὲ γὰρ, εἰ καὶ ἡ ἀνθρωπὸς ὀνονεταύρων χεῖρους, καθάπερ ἐν ἐρημίᾳ ζῶντες, καὶ λακτίζοντες· καὶ τὸ πλεόν τῆς νεότητος παρ' ἡμῖν τοιοῦτον. Καὶ γὰρ ἀγρίας [604] ἔχοντες ἐπιθυμίας, οὕτω πηδῶσιν, οὕτω λακτίζουσιν, ἀχαλίνωτοι περὶ νόμους, καὶ τῇ σπουδῇ * πρὸς οὐδὲν τῶν δένων τῶν χρώμενοι. Αἱ τοὶ δὲ οἱ πατέρες, οἱ τοὺς μὲν πωλοδάμνας ἀναγκάζουσι τοὺς ἵππους τοὺς ἐαυτῶν μετὰ πολλῆς βυθμίζεω τῆς ἐπιμελείας, καὶ οὐκ ἀφιᾶσιν ἐπὶ πολὺ τοῦ πώλου τὴν ἡλικίαν ἀδάμαστον προσελθεῖν, ἀλλὰ καὶ χαλινὸν καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐπιτιθέουσιν ἐκ προοιμίων τοὺς δὲ αὐτῶν νέους ἐπὶ πολὺ περιορῶσιν ἀχαλινώτους.

* παραταττώμεθα L. M. * ἐν om. G. M. p. r. καὶ αἵματα L. * οὐδεὶς add. οὐ Λευτίης H. * καὶ ἡ εὐδ. G. H. K. σκοπεῖν ζητεῖν H. L. * γειτονίας· ὥστε καὶ L. * μοχθηρὸς ὁ γλῆρος K. L. * ἔχους G. K. M. * κακηγορίας H. L. Quae post h. v. habent Mor. Ben. καὶ μοχθηρὸν ἀποκαλεῖ frustra in codd. et Interp. quere res. * παρήνεσας γὰρ, x. δ. ἐπεχείρησας G. K. M. invito Interp. παρήνεσας habuit pro H. Deinde παρήνεσας πολλάκις, φησὶ, K. M. * τοῦ πολ. τοῦτου L. τοῦτο ἐστὶ τὸ π. Edil. * ἐχρῆν οὐ χρῆ G. οὐκ ἐχρῆν Mor. Ben. * παρὰ πολλοῖς H. L. Mox ἡ περιουσία καὶ om. K. L. In M. locus sic legitur * καὶ μᾶλλον αὐξάνεται τὸν χρ. ἢ τυραννίς. * διαπαντὸς add. K. M. * πολλῶς add. καὶ μεγάλως L. * φροντίζομεν H. M. Mox hanc φροντίζομεν ἢ desunt in K. L. M. et uncis segregavit Mor. * εἰ om. G. K. M. * σκευῶν om. G. θερ. καὶ σιτίων, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιλοιοῦν ἐπιμ. L. θερ. καὶ σιτίων καὶ τῶν κατὰ τ. ο. ἰσθῶν καὶ τ. ἀ. ἐπιμ. K. * ἄρκτος G. K. M. ἀπ. φῶγος L. M. φῶγος K. * τὰ δικαστήρια L. ἀνείτα; Sic H. L. ceterum cum Interp. ἀνείτα. * μεστὰ μετ. I. M. * νεοττίας G. M. p. r. ἐπιθεμένου H. ἐπιτεθέντος L. item τρέζοντες G. H. K. M. * ὥπως K. L. καταλύσῃ E. K. καταλύσει E. Edil. * δράκοντες; δαιμόνια K. L. M. * σπουδῇ; σχολῇ K. L.

sexque, ut rem familiarem amplifcet, nihil non agit. Nos itaque ne salutem nostram operari satis habeamus, hoc modo enim illam labefactaremus. Etenim in bello et acie miles qui id unum curat, ut fuga salutis suæ consulat, alios secum perdit; cum contra strenuus quisque pro aliis arma sumpsit, cum aliis seipsum quoque servat. Cum itaque res nostræ bellum sint, et bellum omnium acerrimum, acies quoque et pugna, ut Rex noster jussit, ita ad pugnam instructi stemus in acie, ad cædes et sanguinem parati, ad omnium salutem respicientes, commilitones incitantes, lapsos erigentes. Nam multi ex fratribus nostris in hac pugna jacent vulnerati, sanguine perfusi, nemoque curat illos, non e vulgo aliquis, non sacerdos, non alius quivis, non patronus, non amicus, non frater : sed singuli sua tantum spectant. Ideo nostra minuiamus. Nostra quippe maxima fiducia, nostra laus est, si non nostra tantum curemus. Idcirco imbecilli et expugnati faciles sumus et hominibus et diabolo, quia quod huic rei contrarium est querimus, non nos mutuo obtegimus et circummunimus per illam quæ secundum Deum est caritatem ; sed alios nobis querimus amicitia obtentus, alii a cognatione, alii a consuetudine, alii a consortio, alii a vicinia : et quacumque alia de causa potius amici sumus, quam ex pietate, cum ex illa sola oporteat amicitias jungi ; nunc contrarium evenit, Judæis et gentibus aliquando sumus amici potius quam Ecclesie filii.

6. *Caritas et tolerantia erga proximum commendantur. Fratres nostri sæpe monendi sunt.* — Etiam, inquit ; nam ille improbus est, hic vero bonus et modestus. Quid dicis ? improbum fratrem vocas tu, cui velutim est vel raca vocare ? nec te pudet, nec erubescis fratrem traducens, membrum tuum, eum qui eodem natus est partu, qui est ejusdem mensæ particeps ? Sed si fratrem secundum carnem habeas, etiamsi mille scelera admittat, illum foves, et si ille mala fama laboret, putas te dedecoris esse consortem : spirituales vero fratrem, quem calumniis impetum defendere oporteret, innumeris oneras maledictis et criminationibus, improbum vocas. Improbus enim, inquis, difficile toleratur. Atqui ideo debes illi amicitia jungi, ut eum a vitio removeas, ut convertas et ad virtutem reducas. At non obtemperat, inquis, neque consilium admittit. Unde hoc nosti ? an hortatus es, et emendare studuisti ? Hortatus sæpe sum, inquis. Quoties ? Sæpius, semel et iterum. Papæ ! idne sæpius vocas ? Etiamsi per totam vitam id fecisses, nec deficere, nec desperare oportebat. Non vides quomodo nos Deus semper hortetur per prophetas, per apostolos, per evangelistas ? Quid igitur ? num ideo recte operamur, num in omnibus obtemperamus ? Minime. Num ideo ille finem fecit admonendi ? num tacuit ? Annon singulis diebus dicit, *Non potestis Deo servire et mamona* (Luc. 16. 13), et crescit tamen in multis pecunie cupiditas atque tyrannus ? Non quotidie clamat, *Dimittite et dimittetur vobis* (Matth. 6. 14), et nos magis efferamus ? Annon quotidie monet ut con-

PATROL. GR. LVIII.

cupiscentia et illicitæ voluptati imperemus, et multi plus quam porci in hoc peccato voluntantur ? Attamen ille hortari non cessat. Cur ergo non hæc mente resolvimus nec dicimus, Deum nobis semper loqui nec desistere, etiamsi ut plurimum non obtemperemus ? Ideo dicebat, *Pauci sunt qui salvi fiant* (Luc. 13. 23). Si enim non sufficit ad salutem nobis illa virtus quam seorsum exercemus, sed oportet alios virtutis socios adducere : cum nec nostram, nec aliorum salutem curaverimus, quid patiemur ? unde salutis spem deinceps habebimus ? Sed quid hac de re criminor, quando ne contubernium quidem nostrorum rationem ullam habemus, uxoris, filiorum, servorum, sed non de his, sed de aliis futilibus solliciti sumus, ebriorum instar, ut crescat servorum numerus, qui diligentius nobis serviant, filiique magnam a nobis hereditatem accipiant, uxor item auro fulgeat vestibisque pretiosis, neque de nobis curam ullam habemus, sed de facultatibus tantum nostris ? De uxore certe nulla sollicitudo, sed de rebus uxorem ambientibus vel ornantibus ; idipsumque de liberis dicendum. Perinde atque si quis caducam domum habens, cuius muri ruinæ proximi sunt, illos instaurare negligens, magna in circuitu ejus septa erigat ; aut si ægrotante corpore, ipsum quidem negligat, dum aurea vestimenta ipsi parat ; aut si domina morbo laborante, ancillarum, telarumque, vasorum suppellectilisque curam gerat, ipsa relicta gemente. Hoc nunc videre est in anima nostra, quæ male misereque habet, ira, maledicentia, absurdis cupiditatibus, vana gloria, jurgiis, humi dejecta et tracta, ab hujusmodi feris laniatur, dum nos, illa in hisce morbis relicta, domum domesticosque curamus. Et si ursæ clam auferit, domos claudimus, per vicos currimus, ne in eam incidamus : nunc autem non una fera, sed multis hujusmodi scilicet cogitationibus, animam nostram laniantibus, nullum horum sensum habemus. In urbe quidem tantam ferarum curam habemus, ut eas vel in deserto loco vel in caveis includamus, cavemusque ne in curia civitatis, nec in foro, nec in regia versentur, sed procul ligatas detineamus : in animam vero, quæ curiam suam, regiam et judiciale tribunal habet, emittuntur feræ, circa mentem ipsam soliumque regium clamantes, turbas dantes. Ideo omnia ausdeque vertuntur ; omnia tumultu plena intus et foris, nullumque discrimen nos inter et urbem incursu barbarorum devastatam ; idipsumque sit ac si, dracone in nido avicularum insidente, aviculæ ipsæ volent trepidæ et perturbatæ, nec quo se in tanto tumultu recipiant habentes.

7. *Moralis exhortatio. Juvenum impetus a principio coercendus.* — Quare obsecro, draconem occidamus, feras includamus, suffocemus, jugulemus, et hasce malas cogitationes gladio spiritus confodiamus : ne nobis talia comminetur propheta, qualia Judææ :

¹ Savil. longe variat : Et nihil de nobis sollicitamur aut providemus, sed de cultu uxoris, nihil de filio, sed de ipsius temporalibus commodis. Perinde atque si quis caducam, etc. hic quadam desunt ; locum ex MSS. restituimus. Juxta Morel. legendum esset, *pulchram*, pro, *caducam*.

Onocentauri illic tripulabunt, et ericii et dracones (Isai. 13. 22). Sunt enim, sunt homines onocentauris peiores, quasi in deserto viventes, calcitrantes, quales fere sunt apud nos juvenes. Nam feris correpti cupiditatibus, ita prosiliunt, ita calcitrant, sine freno circumeuntes, nullamque decori rationem habentes. In causa sunt patres, qui equorum domitores cogunt ut studiosissime equos suos doment et dirigant, nec sinunt equinos pullos indomitos in juventute manere, sed frenum injiciunt, ceteraque hujusmodi omnia a principio adhibent; filios autem suos juvenes sinunt infrenos circuire, intemperanter scortis et aleis deditos, atque iniqua theatra frequentare ac deturpari: cum par fuisset illi, ne scorta adiret, uxorem dare, uxorem castam et prudentem, quæ virum suum a mala absurdaque consuetudine abigeret, et equo frenum esset. Non enim aliunde fornicationes et adulteria ortum habent, quam ex juvenum licentia. Nam si ille uxorem habeat prudentem, et domesticæ rei et famæ existimationisque suæ curam habebit. Sed juvenis est, inquit. Scio et ego. Nam si Isaac quadraginta annos natus sponsam duxit (*Gen. 25. 20*), et in virginitate totam illam ætatem egit, multo magis in statu gratiæ juvenes philosophiam illam exercere par esset. Sed quid faciam? Nihil curatis illos in continentia retinere, sed nihil pensi habetis, dum videtis illos deturpari, fœdari, scelestosque fieri: neque scitis hoc matrimonii lucrum esse, ut corpus purum servetur: nisi hoc esset, nulla esset connubii utilitas. Vos contra, postquam innumeris maculis fœdati sunt, tunc illis uxorem datis, idque frustra et sine causa. Sed exspectandum est, inquit, donec conspicuus evadat, et in civilibus negotiis clarus sit. Animæ autem illius rationem nullam habetis, illamque dejectam sine ullo sensu conspiciatis. Ideo omnia perturbatione tumultuque plena sunt, quia illa negligitur, quia quæ necessaria sunt non curantur, dum ea quæ nullius sunt pretii magna sollicitudine foveantur. An nescis te nihil filio tam optabile dare posse, quam si illum serves purum a meretricia consuetudine? Ni-

¹ Unus, si illum serves meretriciæ iniquitatis immunem, et purum ab amatoria turpitudine.

hil quippe tam pretiosum est, quam anima: Quid enim prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur (*Matth. 16. 26*)? Verum omnia pervertit et deiecit pecuniarum amor, Deique timorem decussit, sicut tyrannus arcem, sic animas occupans. Idcirco et filiorum et nostram negligimus salutem, id unum curantes, quomodo opulentes effecti, divitias aliis relinquamus, et illi aliis, hique rursum posteris, sicque pecuniarum et possessionum transmissores, ut ita dicam, efficiamur, non possessores. Hinc magna insipientia; hinc liberi servis viliores fiunt. Nam servos etsi non ipsorum causa, nostri gratia tamen castigamus: liberi autem non pari fruuntur providentia, sed a nobis minori quam servi in pretio habentur. Ecquid de servis loquor? Liberos minus quam pecudes curamus, de asinis et equis magis solliciti sumus, quam de filiis. Mulum si quis habeat, multum curat ut agasonem illi optimum provideat, non improbum, non furacem, non temulentum, non artis suæ imperitum: si autem filio pædagogum dare opus sit, casu et sine delectu obvium quemque excipimus; etsi hac arte nulla sit major. Quid par illi arti quæ dirigendæ animæ, et efformandæ juvenis menti et indoli incumbit? Qui tali instructus est facultate, plus diligentia exhibeat oportet, quam quivis pictor aut statuarius. At nos id nihil curamus, sed id unum spectamus, ut linguam ediscat. Illudque satagimus tantum opum acquirendarum causa. Non enim ut loqui valeat, sed ut pecunias colligat, linguam ediscit; ita ut si absque loquendi facultate possent ditescere, nihil hanc disciplinam curaremus. Viden' quanta sit pecuniarum tyrannis? quomodo omnia invadat, hominesque tamquam mancipia quædam vincula trahat quo velit? At quod lucrum nobis ex tot criminationibus? Nos verbis illam tyrannidem impetimus: illa rebus nos superat. Cæterum neque sic cessabimus illam verbis exagitare: et si quid oratione consequamur, et nos et vos lucrabimur; sin in proposito perseveretis, quod nostri officii erat perfecimus. Deus autem et vos a morbo illo liberet, et nobis id conferat, ut in vobis gloriemur: quoniam ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LX. al. LXI.

CAP. 18. v. 15. Si peccaverit in te frater tuus, vade, corripe illum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum; sin non audierit, etc.

1. Quia acri oratione adversus eos qui aliis offendiculo essent usus, undique illos terruerat, ne deinceps supini manerent ii qui scandalizati fuerant, neque rati totum in alios conjectum fuisse, in aliud vitium prorumperent luxuriantes, et se cultu dignos rati, in arrogantiam devenirent, vide quomodo illos reprimat, jubeatque redargutionem inter duos tantum fieri: ne plurium testimonio graviolem redderet accusationem, et petulantior ille factus, curatu difficilior foret. Ideo ait: Inter te et ipsum solum. Si au-

dierit, lucratus eris fratrem tuum. Quid est illud, Si audierit? Si se damnaverit, si persuasum habeat se peccasse. *Lucratus es fratrem tuum.* Non dicit, penas expetiisti quantum satis erat, sed, *Lucratus es fratrem tuum*: ut ostendat ex inimicitia commune detrimentum oriri. Non enim dixit, *Lucratus est ille seipsum*, sed, *Tu ipsum lucratus es*; quibus declarat et hunc et illum detrimentum antea passos esse, alium fratris, alium salutis suæ. Ad hoc hortabatur cum sederet in monte: modo læsum ad lædentem mittens et dicens: Si ad altare stans recordatus fueris quin frater tuus habet aliquid adversum te, vade, reconciliare fratri tuo (*Matth. 5. 23. 24*); modo læsum jubens

περιόντας καὶ σωφροσύνης ἐρήμους, πορνείαις καὶ κύβοις καὶ ταῖς ἐν τοῖς παρανόμοις θεάτροις διατριβαῖς κατασχυνόμενοι, δέον πρὸ τῆς πορνείας γυναικὶ παραδούναι, γυναικὶ σώφρονι καὶ σοφωτάτῃ· αὕτη γὰρ καὶ τῆς ἀποπωτάτης ἀπάξει·²² διατριβὴς τὸν ἄνδρα, καὶ ἀντὶ χαλινού τῷ πῶλῳ γενήσεται. Οὐδὲ γὰρ ἐτέρωθεν αἱ πορνείαι καὶ αἱ μοιχεῖαι, ἀλλ'·²³ ἐκ τοῦ ἀφέντους εἶναι τοὺς νέους. Ἄν γὰρ γυναῖκα ἔχη συνετήν, καὶ οἰκίας ἐπιμελήσεται, καὶ δόξης, καὶ ὑπολήψεως. Ἀλλὰ νέος²⁴ ἐστὶ, φησὶν. Οἶδα καὶ γὰρ. Εἰ γὰρ ὁ Ἰσάκ τεσσαράκοντα ἐτῶν ὦν τὴν νύμφην ἤγάγετο²⁵, ἐν παρθενίᾳ τὴν ἡλικίαν πῖσαν ἔκεινεν διάγων, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἐν τῇ χάριτι νέους τὴν φιλοσοφίαν ταύτην ἀσκεῖν ἔδει. Ἀλλὰ τί πάθω; Οὐκ ἀνέχεσθε τῆς σωφροσύνης αὐτὸν ἐπιμελεῖσθαι, ἀλλὰ περιορᾶτε κατασχυνόμενους, μολυνόμενους, ἐναγεῖς²⁶ γινόμενους, οὐκ εἰδότες ὅτι γάμου κέρδος τὸ καθαρὸν διατηρῆσαι τὸ σῶμα· κἂν τοῦτο μὴ ᾖ, οὐδὲν βεβηλὸς γάμου. Ὑμεῖς δὲ τούναντιον ποιεῖτε· ὅταν μυρίων ἐμπλησθῶσι κηλίδων, τότε αὐτοὺς ἐπὶ γάμου ἄγετε, εἰκὴ καὶ μάτην. Δεῖ γὰρ ἀναμεῖναι, φησὶν, ἵνα εὐδόκιμος γένηται, ἵνα ἐν τοῖς πολιτικοῖς λάμψῃ πράγμασι· τῆς δὲ ψυχῆς ὑμῖν²⁷ οὐδεὶς λόγος, ἀλλὰ περιορᾶτε αὐτὴν ἐβρίμνην. Διὰ τοῦτο πάντα συγχύτους γέμει, καὶ ἀταξίας καὶ ταραχῆς, ὅτι πάρεργον αὕτη, ὅτι τὰ μὲν ἀναγκαῖα ἡμελῆται, τὰ δὲ εὐτελῆ πολλὰς τυγχάνει προνοίας. Οὐκ οἶσθα, ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον χαριῆς τῷ παιδί, ὥς τὸ φυλάξει πορνικῆς²⁸ ἀκαθαρσίας καθαρὸν; Ψυχῆς γὰρ ἴσον οὐδέν. Ὅτι τί ὥφειλεται ἄνθρωπος, φησὶν, εἰν τὸν κόσμον ὅλον κερδίσειν, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῆ; Ἀλλὰ γὰρ πάντα ὁ τῶν χρημάτων ἔρως ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλε, καὶ τοῦ Θεοῦ τὸν ἀκριβὲ φόβον παρώθησεν, ὥσπερ τις τύραννος ἀκρόπολιν, οὕτω τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς καταλαδύν²⁹. Διὸ καὶ τῆς τῶν παιδῶν καὶ τῆς ἡμετέρας ἀμελούμεν σωτηρίας, ἐν μόνον σκοποῦντες, ὅπως εὐπορώτεροι γενόμενοι, πλοῦτον ἐτέροις ἀφῶμεν, κἀκεῖνοι πάλιν

ἄλλοις, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους τοῖς μετ' αὐτοὺς, παρὰ-πομποὶ τινες τῶν ἡμετέρων³⁰ γινόμενοι κτημάτων τε καὶ χρημάτων, ἀλλ' οὐ δεσπόται. Ἐντεῦθεν πολλὴ ἡ ἀνοικα· ἐντεῦθεν τῶν δούλων οἱ ἐλεύθεροι ἀτιμότεροι. [605] Τοῖς μὲν γὰρ δούλοις, εἰ καὶ μὴ δι' αὐτοὺς, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπιτιμώμεν· οἱ δὲ ἐλεύθεροι οὐδὲ ταύτης ἀπολαύουσι τῆς προνομίας, ἀλλὰ καὶ τούτων ἡμῖν εἰσιν εὐτελέστεροι. Καὶ τί λέγω τῶν δούλων; Καὶ γὰρ βοσκημάτων οἱ παῖδες ἀτιμότεροι, καὶ θῶν καὶ ἱππῶν μᾶλλον ἐπιμελούμεθα, ἢ παιδῶν. Κἂν μὲν ἡμιόνον τις ἔχη, πολλὴ ἡ³¹ φροντίς ὥστε ὀνηλάτην εὐρεῖν ἀριστον, καὶ μήτε ἀγνώμονα, μὴ κλέπτῃν, μὴ μέθυσον, μὴ τῆς τέχνης ἀπειρον· ἂν δὲ ψυχῇ παιδὸς ἐπιστήσῃ δέη παιδαγωγῶν, ἀπλῶς καὶ ὥς ἔτυχε τὸν ἐπιθόντα αἰρούμεθα. Καίτοιγε τῆς τέχνης ταύτης οὐκ ἔστιν ἄλλη μελίζων. Τί γὰρ ἴσον τοῦ ρυθμίσαι ψυχὴν, καὶ διαπλάσαι νέου διάνοιαν; Καὶ γὰρ³² παντὸς ζωγράφου καὶ παντὸς ἀνδριαντοποιοῦ τὸν ταύτην ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην ἀκριβέστερον διακρίσσαι χρῆ. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐδένα τούτου ποιούμεθα λόγον, ἀλλ' ἐν ὀρώμεν μόνον, ὅπως παιδευθῇ τὴν γλῶτταν. Καὶ τοῦτο δὲ διὰ χρήματα πάλιν ἐσπουδάκαμεν. Οὐ γὰρ ἵνα δύνῃται λέγειν, ἀλλ' ἵνα χρηματίζηται, μανθάνει τὸ λέγειν· ὥς εἰ ἔβην καὶ χωρὶς τούτου πλουτεῖν, οὐδεὶς ἡμῖν ἦν οὐδὲ τούτου λόγος. Εἶδες πόση τῶν χρημάτων ἡ τυραννίς; πῶς πάντα κατέσχε, καὶ καθάπερ ἀνδράποδα τινα καὶ θρέμματα δῆσασα ἔλκει ὅπουπερ ἂν θέλῃ; Ἀλλὰ τί τὸ κέρδος ἀπὸ τῶν τοσούτων ἐγκλημάτων ἡμῖν; Ἡμεῖς μὲν γὰρ τοῖς λόγοις αὐτὴν βάλλομεν· ἐκείνη δὲ τοῖς ἔργοις ἡμῶν κρατεῖ. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ οὕτω παυσόμεθα τοῖς ἀπὸ τῆς γλῶττις αὐτὴν βάλλοντες ῥήματι. Ἄν μὲν γὰρ γένηται τί πλεόν, ἐκερδάναμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς· ἂν δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένῃτε, τὸ γε ἡμέτερον ἅπαν ἀπῆρτισται³³. Ὁ δὲ Θεὸς καὶ ὑμᾶς ταύτης ἀπαλλάξει τῆς νόσου, καὶ ἡμᾶς ἐφ' ὑμῖν καυχῆσθαι παρασκευάσειεν· ὅτι αὐτῇ τῇ δόξᾳ καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

²² ἀπαλλάξει H. M. ²³ ἀλλ' ἀλλ' ἢ K. M. ²⁴ νέος] ταχέως G. L. ²⁵ ἤγαγεν G. K. p. p. ἔκεινεν om. G. et ἄγων pro διάγων habent G. H. ²⁶ καὶ μολ. καὶ ἐναγεῖς L. ²⁷ ὑμῖν om. L. ²⁸ πορνικῆς] add. κακίας ἀμοιρον καὶ ἐταιρικῆς L. Ὅτι τί] Τί γάρ M. ²⁹ Sic K. L. vulgo καταβαλόν. ³⁰ ἡμετέρων] add. δεῖ L. τε καὶ χρημάτων om. idem. ³¹ om. G. K. M. Mox μήτε κλέπτῃ, μήτε μ. ³² γάρ] add. καὶ G. C. ³³ ἀπῆρτήσαμεν K. ἀπῆρτήσαμεν G. M.

ΟΜΙΛΙΑ Ε'.

Ἐάν ἀμαρτῇ εἰς σὺ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ τοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἐάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου.

α'. Ἐπειδὴ γὰρ σφοδρὸν κατέτεινε λόγον κατὰ τῶν σκανδαλιζόντων, καὶ πανταχόθεν αὐτοὺς ἐφόβησεν, ἵνα μὴ ταύτη γένωνται πάλιν ὑπτιοὶ οἱ σκανδαλιζόμενοι, μὴδὲ τὸ πᾶν νομιζόντες ἐφ' ἐτέρους ἐβρίθῃ, εἰς ἐτέραν κακίαν ἐξέλθωσι, θροπύμενοι καὶ πάντα θεραπεύεσθαι θέλοντες, καὶ εἰς ἀπόνειαν ἐξοκειλωσιν, ὅρα πῶς καὶ αὐτοὺς συστήλλει πάλιν, καὶ κελεύει τὸν ἑλεγχον μεταξὺ τῶν δύο γίνεσθαι μόνον· ἵνα μὴ τῇ τῶν πλειόνων μαρτυρίᾳ βαρυτέραν ἐργάσῃται [606] τὴν κατηγορίαν, καὶ ἱταμύτερος ἐκείνος γενόμενος δυσδιόρθωτος μείνῃ. Διὸ φησι· Μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου³⁴. Κἂν ἀκούσῃ, ἐκέρδανας τὸν ἀδελφόν σου. Τί ἐστίν, Ἐάν ἀκούσῃ; Ἐάν καταγῶν αὐτοῦ, ἐάν πεισθῇ ὅτι ἥμαρτεν Ἐκέρδανας τὸν ἀδελφόν σου. Οὐκ εἶπεν, Ἐχεις ἱκανὴν τιμωρίαν, ἀλλ', Ἐκέρδανας τὸν ἀδελφόν σου, δεῖκνύς ὅτι κοινὴ ζημία³⁵ ἀπὸ τῆς ἔχθρας. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐκέρδανεν ἐκεῖνος αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ Σὺ αὐτὸν ἐκέρδανας· δι' ὧν ἔδειξεν ὅτι καὶ αὐτὸς κἀκεῖνος ἐζημιούντο πρὸ τούτου, ὁ μὲν τὸν ἀδελφόν, ὁ

δὲ τὴν οἰκίαν σωτηρίαν. Τοῦτο καὶ ἦν ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ ὅρου ἐκάθητο, παρήγει· ποτὲ μὲν τὸν λυπηθέντα πρὸς τὸν λυπηθέντα ἄγων καὶ λέγων· Ἐάν τῷ θυσιαστηρίῳ παρεστῶς, ἐκεῖ μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ὕπαγε, διαλλήλῃ τῷ ἀδελφῷ σου· ποτὲ δὲ τὸν ἡδικοκλήμενον κελεύειν ἀφεῖναι τῷ πλησίον. Ἄφε· γὰρ ἡμῖν τὰ ὀφειλόμενα ἡμῶν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, λέγειν εἰδόμενον. Ἐνταῦθα δὲ καὶ ἕτερον ἐπινεῖ τρόπον. Οὐ γὰρ τὸν λελυπημένον, ἀλλὰ τὸν λυπηθέντα ἄγει πρὸς τοῦτον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος ὁ ἡδικοκλήμενος οὐκ εὐλόγως ἂν ἔλθοι πρὸς ἀπολογίαν αἰσχυνόμενος καὶ ἐρυθριῶν, τοῦτον πρὸς ἐκεῖνον ἔλκει· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὥστε καὶ διορθῶσαι τὸ γεγεννημένον. Καὶ οὐ λέγει, Κατηγόρησον, οὐδὲ, Ἐπιτίμησον, οὐδὲ, Δίκας ἀπαίτησον καὶ εὐθύναι, ἀλλὰ, Ἐλεγξον, φησὶν. Αὐτὸς μὲν γὰρ καθάπερ τινα κάρῳ τῷ θυμῷ καὶ τῇ αἰσχύνῃ κατέχεται μεθύων· δεῖ δὲ σὲ τὸν ὑγιαίνοντα πρὸς ἐκεῖνον τὸν νοσοῦντα ἀπελθεῖν, καὶ ἀπομυστέον ποιῆσαι τὸ δικαστήριον, καὶ εὐπαράδεκτον τὴν ἱατρειάν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, Ἐλεγξον, οὐχ ἕτερον τί ἐστίν ἢ, Ἀνάμνησον τοῦ ἀμαρτήματος, εἰπὲ πρὸς αὐτὸν ἅπερ ἔπαθες παρ' αὐτοῦ· ὅπερ καὶ αὐτὸ, ἐάν τις

³⁴ μόνου om. K. M. p. p. ἐκέρδησας H. L. ³⁵ ἢ ζημία L. ἢ ζ. Π.

χρή γίνεται⁴⁰; μέρος ἐστὶν ἀπολογουμένου, καὶ σφόδρα ἐπαινεμένου πρὸς καταλλαγὴν. Τί οὖν, ἐὰν ἀπειθῇ καὶ σκληρῶς⁴¹ διακέχται; Παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἐτι εἶνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων σταθῇ-σεται⁴² πᾶν ῥήμα. Ὅσῳ γὰρ ἂν ἀναιδέστερος ᾖ⁴³ καὶ ἱταμώτερος, τοσούτῳ μάλλον ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἱατρειάν σπεύδειν χρὴ, οὐκ ἐπὶ τὴν ὀργὴν καὶ τὴν ἀγανάκτησιν. Καὶ γὰρ ἱατρός, ἐπὶ τὸ πάθος δυσένδοτον, οὐκ ἀφίσταται, οὐδὲ δυσχεραίνει, ἀλλὰ τότε μάλλον παρα-σκευάζεται· ὁ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖν κελεύει. Ἐπειδὴ γὰρ ἀσθενέστερος μόνος ὢν ἐφάνης, γενοῦ δυνατότερος τῇ προσθήκῃ. Καὶ γὰρ ἱκανοὶ οἱ δύο τὸν ἡμαρτηκότα ἐλέγξαι. Ὅρξ⁴⁴ ὡς οὐ τὸ τοῦ λελυπημένου ζητεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ λελυπηκότος; Ὁ γὰρ ἡδικημένος οὗτος ἐστίν, ὁ ἀλόως ὑπὸ τοῦ πάθους· αὐτὸς ὁ νοσῶν καὶ ἀσθενῶν καὶ κάμων. Διὰ τοῦτο πολλάκις ἐκείνῳ πρὸς τοῦτον ἀγει, νῦν μὲν μόνον, νῦν δὲ μετ' ἐτέρων· εἰ δὲ ἐπιμένῳ, καὶ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας. Εἰπέ γὰρ, φησί, τῇ Ἐκκλησίᾳ. Εἰ δὲ τὸ τοῦτο μόνον ἐζητεῖ, οὐκ ἂν ἐκέ-λευσεν ἐβδομηκοντάκις ἐπὶ μετανοοῦντι συγχωρεῖν· οὐκ ἂν τοσαυτάκις καὶ τοσούτους ἐπέστησεν αὐτῷ διορ-θωτὰς τοῦ πάθους· ἀλλ' ἐκ πρώτης αὐτὸν ἀδιόρθωτον μέιναντα συντυχίας εἶσαν ἂν⁴⁵· νῦν δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ τρίς αὐτὸν θεραπεῦσαι κελεύει, καὶ νῦν μὲν μόνον, νῦν [607] δὲ μετὰ δύο, νῦν δὲ μετὰ πλείονων. Διὰ δὲ τοῦτο ἐπὶ μὲν τὸν ἐξωθεν οὐδὲν τοιοῦτον λέγει, ἀλλ', Ἐὰν τις σε βραχίστη, φησὶν, εἰς τὴν δεξιὰν σια-γόντα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως. Ὅπερ γὰρ⁴⁶ ὁ Παῦλος φησὶ λέγων· Τί μοι καὶ τοὺς ἐξωθεν κρίνειν; τοὺς δὲ ἀδελφούς καὶ ἐλέγχειν καὶ ἀποτρέφεσθαι κελεύει, καὶ ἀποτέμνειν μὴ πειθο-μένους, ἵνα ἐντραπῶσι· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα αὐτὸς ποιεῖ, περὶ τῶν ἀδελφῶν ταῦτα νομοθετῶν· καὶ τρεῖς ἐφίστη-σιν αὐτῷ διδασκάλους καὶ δικαστάς⁴⁷, διδάσκοντας· τὰ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς μέθης γινόμενα. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ φεγγάμενος καὶ ποιήσας⁴⁸ πάντα ἐκεῖνα τὰ ἄτοπα, ἀλλ' ὅμως ἐτέρων δεῖται⁴⁹· τῶν διδασκόντων, κα-θάπερ οὖν καὶ ὁ μεθύων. Καὶ γὰρ πάσης μέθης θυμὸς καὶ ἀμαρτία ἐκστατικώτερον, καὶ ἐν μέθῃ τὴν ψυχὴν καθίσταται παραφροσύνη. Τίς γοῦν τοῦ Δαυὶδ συνετώτε-ρος⁵⁰ ἦν; Ἀλλ' ὅμοι· ἀμαρτιῶν οὐκ ἥσθετο, τῆς ἐπιθυμίας τοὺς λογισμοὺς ἅπαντας κατεχούσης, καὶ ὥσπερ τινὸς καπνοῦ πληρούσης αὐτοῦ τὴν ψυχὴν. Διὰ τοῦτο ἰδεῖσθαι λύ-χνου παρὰ τοῦ προφήτου, καὶ ῥημάτων ἀναμνησκόμενον αὐτὸν ὡς ἐπύραξε. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἀγει· τοῦτους πρὸς τὴν ἡμαρτηκίαν, διαλεχόμενους αὐτῷ περὶ ὧν ἐπύραξε.

β'. Διατί δὲ τοῦτο κελεύει ἐλέγξαι, καὶ οὐχ ἐτέρῳ, ὅτι τοῦτον ἐπεικίστερον ἂν ἤνεγκε, τὸν ἡδικημένον, τὸν λελυπημένον, τὸν ἐπηρεασμένον. Οὐ γὰρ ὁμοίως τις περ' ἐτέρου περὶ τοῦ ὕβρισθέντος ἐλεγχόμενος φέρει, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ ὕβρισμένου, μάλιστα⁵¹ ὅταν μόνος ᾖ διελέγχων αὐτόν. Ὅταν γὰρ ὁ δίκην αὐτὸν ἀπαιτεῖν ὀφείλων, οὗτος καὶ τῆς σωτηρίας φαίνεται ἐπιμελούμενος τῆς αὐτοῦ, μάλιστα πάντων αὐτὸν δυσ-ωπῆσαι δυνήσεται. Ὅρξ⁵² πῶς οὐ δίκης ἐνεκεν τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ διορθώσεως. Διὰ δὲ τοῦτο οὐκ εὐθέως τοὺς

δύο κελεύει λαβεῖν, ἀλλ' ὅταν αὐτοὺς ἀτονήσῃ· καὶ οὐδὲ τότε ἐπαφίησιν αὐτῷ πληθὺς, ἀλλὰ μέχρι δύο ποιεῖται τὴν προσθήκην, ἥ καὶ ἐνός· ὅταν δὲ καὶ τούτων κατα-φρονήσῃ, τότε αὐτὸν ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐξάγει. Οὕτω πολλὴν ποιεῖται σπουδὴν μὴ ἐκπομπέσθαι τὰ τῶν πλησίων ἀμαρτήματα. Καίτοιγε ἡθύναντο ἐξ ἀρχῆς τοῦτο κελεύσαι⁵³· ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτο γίνηται, οὐκ ἐκέλευσεν, ἀλλὰ μετὰ μίαν καὶ δευτέραν παραίνεσιν τοῦτο νομοθε-τεῖ. Τί δὲ ἐστίν, Ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύ-ρων σταθῇσεται πᾶν ῥήμα; Ἐχεις μαρτυρίαν ἱκανήν, φησὶν, ἐπὶ τὸ σαυτοῦ ἅπαν ἐποίησας, ἐπὶ οὐδὲν ἐνέλιπες τῶν εἰς σὲ ἡκόντων. Ἐὰν δὲ καὶ τούτων παρακούσῃ, εἰπέ τῇ Ἐκκλησίᾳ· τούτῳ, τοῖς προεδρεύουσιν⁵⁴. Ἐὰν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἴστω σοι ὡς ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης. Λοιπὸν γὰρ ἀνίατα ὁ τοιοῦτος νοσεῖ. Σὺ δὲ μοι σκόπει, πῶς πανταχοῦ τὸν τελώνην εἰς ὑπόδειγμα τῆς μεγίστης τίθησι κακίας. Καὶ γὰρ ἀνωτέρω φησὶν· Οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν; καὶ προῖον πάλιν· Καὶ τελῶναι καὶ πόρ-ναι προέξουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· τούτῳ, οἱ σφόδρα κατεγνωσμένοι καὶ [608] καταδει-κασμένοι. Ἀκούετεσαν οἱ κέρδεσιν ἐπιπηδῶντες ἀδίκους, οἱ τοὺς τόκους ἐπὶ τοῖς ἀδικοῦσιν ἔχοντες. Διατί δὲ αὐτὸν μετ' ἐκείνων ἔταξε; Παραμυθεύμενος τὸν ἡδικημένον, καὶ φοβῶν αὐτόν. Τοῦτο οὖν ἡ κλίσσις μόνον; Οὐχί· ἀλλ' ἄκουε καὶ τῶν ἐξῆς. Ὁ ἐὰν δῶσῃτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδομένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ οὐκ εἶπε τῷ προέδρῳ τῆς Ἐκκλησίας, Δῆσον τὸν τοιοῦτον, ἀλλὰ, Ἐὰν δῶσῃς, αὐτῷ τῷ λελυπημένῳ⁵⁵ τὸ πᾶν ἐπιτρέπον· καὶ ἅλута μένει τὰ δεσμά. Οὐκοῦν τὰ ἔσχατα πείσεται δεῖνα⁵⁶· ἀλλ' οὐχὶ ὁ ἀγαθὸν αἰτίας, ἀλλ' ὁ μὴ θελήσας πισθῆναι. Εἶδες πῶς αὐτὸν διπλαῖς κατέδραθεν⁵⁷ ἀνάγκαις, καὶ τῇ ἐντεῦθεν τιμωρίᾳ, καὶ τῇ ἐκεῖ καλᾷσει; Ταῦτα δὲ ἡπεί-λησεν, ἵνα μὴ ταῦτα συμβαίη· ἀλλὰ φοβούμενος⁵⁸ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐκβολήν, καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ κίνδυνον, καὶ τὸ ἐν οὐρανοῖς δεδέσθαι, ἡμερώτερος γέννηται. Καὶ ταῦτα εἰδὼς, εἰ καὶ μὴ ἐκ προοιμίων, ἐν γοῦν τῷ πληθεῖ τῶν δικαστηρίων ἐκλύσει⁵⁹ τὴν ὀργήν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ πρώτον αὐτὸν καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ἐπέστησε κριτήριον, καὶ οὐκ εὐθέως ἐξέκοψεν, ἵνα καὶ τοῦ πρώ-του παρακούσῃ, τῷ δευτέρῳ εἴξῃ· καὶ ἐκεῖνο διαπίπτῃ, τὸ τρίτον φοβηθῇ· καὶ τοῦτο μηδένα ποιῆται λόγον, τὴν μέλλουσιν καταπλαγῇ τιμωρίαν, καὶ τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ψήφον τε καὶ δίκην.

Πάλιν⁶⁰ δὲ λέγω ὑμῖν, ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ πάντος πράγματος οὐδὲν αἰγίσσεται, γερήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ Πα-τρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὐ γὰρ ἐὰν ᾧσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ὅρξ⁶¹ πῶς καὶ ἐτέρωθεν παραλύει τὰς ἐχθρας, καὶ τὰς μικροφυκίας ἀναίρει, καὶ πρὸς ἀλλή-λους συνάγει, καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς κολάσεως μόνης τῆς εἰρημένης. ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐκ τῆς ἀγά-πης; Καὶ γὰρ ἀπειλήσας ἐκεῖνα τῇ φιλονεικίᾳ, τὰ με-γάλα ἐνταῦθα τῆς συμφωνίας τίθησιν ἐπαθλα, εἴγε καὶ τὸν Πατέρα πείθουσιν οἱ συμφωνοῦντες, ὑπερὶ ὧν αἰτοῦσι,

⁴⁰ γέννηται G. H. M. Post καταλλαγὴν, φησὶν addunt H. K. M. Τί οὖν, φησὶν L. ⁴¹ σκληρῶς K. M. διακέχται | Sic Edd. διακαίχται G. H. ceteri [et Mosq.] διακέχται. ⁴² σταθῇ L. 1 Mosq. ⁴³ ἀν... ἦ | S c L. ἦ (sine ἂν) H. εἴη (sine ἂν) ceteri cum Sav. ἀν... εἴη Mor. Ben. ⁴⁴ εἶσαν ἂν | χωρὶς εἶσας K. In G. M. hæc συντυχίας... ἀπαξ desiderantur. Clausulam ἀλλ' ἐκ πρώτης... εἶσαν ἂν prætermisit Interpretes. ⁴⁵ γὰρ | καὶ L. Ge. γὰρ καὶ K. φησὶ λέγων | λέγει L. λέγων om. K. ⁴⁶ διακαστάς | add. καὶ L. ⁴⁷ καὶ ὁ ποιήσας G. K. M. ⁴⁸ δεῖται | βία G. M. Mor. p. p. διδασκόντων K. διδασκόντων L. δεξιάντων G. δεξιάντων M. Mor. ⁴⁹ τί... συνετώτερον G. K. M. p. p. ἀμαρτάνων K. L. ceteri ἀμαρτῶν (sic). ⁵⁰ καὶ μάλιστα Edd. p. p. γὰρ om. G. H. M. ⁵¹ Ὁρα L. Mor. ὁρώντα Sav. Ben. conjuncte δυνήσεται ὁρώντα legendo. ⁵² Καίτοιγε... κελεύσαι | τῷ (τό M.) ἐξ ἀρχῆς τοῦτο κελεύεσθαι G. M. Mox γέννηται K. ⁵³ Sic H. L. ceteri προσεδρεύουσιν. Correxuit Montef. Mox τῇ ἐκκλησίᾳ G. K. M. ⁵⁴ τῷ λελυ-πημένῳ om. L. καὶ ἀλ. μένει | ἅλута μένειν K. L. ⁵⁵ Vulgo κατέδραθεν. V d. adnot. ⁵⁶ φοβούμενος | add. καὶ τὴν ἀπειλήν Edd. repugnant bus Ep. Euih. Interp. et codd. Lacunam habet K. qua perierunt sequentia usque ad ἔμπροσθεν p. 609. ⁵⁷ ἀπὸ τῆς L. ἐκβολῇ Sav. Ben. ⁵⁸ ἐπὶ ἀπὸ L. inuitis Mosq. ⁵⁹ Ὁρα G. M.

proximo dimittere : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*, (Matth. 6. 12), id dicere docuit. Hic vero alium quemdam modum affert. Non enim lædentem, sed læsum inducit ad ipsum. Nam quia ille, qui læserat, non facile venisset ad excusandum se, pudefactus et erubescens, læsum ad illum trahit; neque frustra, sed ut factum resarciat. Neque dicit, Accusa, nec, Increpa, vel, Pœnas repete; sed, *Argue*. Ille namque ira et pudore ceu quodam sopore ebrius retinetur: te vero decet sanum illum ægrotantem adire, privatum iudicium constituere, remediumque acceptabile. Illud enim, *Argue*, nihil aliud est quam Peccatum in memoriam revoca, dic ei quæ ab illo passus sis: id quod si decenti modo fiat, pars quædam defensionis est, quæ ad reconciliationem impellit. Quid igitur, si non morem gerat, et si durus ac pertinax fuerit? 16. *Assume tecum unum aut duos, ut in ore duorum testium stet omne verbum*. Nam quanto impudentior et petulantior fuerit, tanto magis ad medelam festinare oportet, non ad iram et indignationem. Nam et medicus, cum graviorem viderit morbum, non desistit, nec ægre fert, sed tunc magis sese apparat, quod etiam hic facere præcipit. Quia enim solus infirmior visus es, ex additamento fortior esto. Nam duo satis sunt ad peccantem redarguendum. Viden' quomodo non læsi solum, sed etiam lædentis utilitatem quærat? Nam læsus ille est, qui a morbo captus fuit, qui ægrotat, infirmatur et deficit. Ideo sæpe ad hunc illum ducit, aliquando solum, aliquando cum aliis: et si perseveraverit, cum Ecclesia. 17. *Dic, inquit, Ecclesiæ*. Nam si patientis solum utilitatem quæreret, non iuberet septuagies septies pœnitenti veniam concedere (Matth. 18. 22); non toties; neque tot illi constituisset morbi emendatores: sed ex primo colloquio illum obstinatum manentem foras reliquisset: nunc vero et semel et bis et ter illum curare jubet, nunc solum, nunc cum duobus, nunc cum pluribus. Ideo cum de externis agitur, nihil tale dicit, sed, *Si quis te percutiat, inquit, in maxillam dexteram, verte ei et aliam*; hic vero non sic. Quod etiam Paulus dicit: *Quid mihi et de externis iudicare* (1. Cor. 5. 12)? Fratres vero et arguere et avertere jubet, ac nisi obtemperent, abscindere, ut pudore suffundantur. Hoc et ipse facit hic, cum de fratribus legem statuit: tresque ipsi statuit doctores et iudices, qui doceant quæ in temulentia perpetrata sunt. Nam etsi ipse est qui omnia absurda illa fecit et loquutus est, aliis tamen opus habet qui doceant, utpote ebrius; nam ira et peccatum plusquam ebrietas mentem turbant, et in majorem insaniam conjiciunt. Nam quis Davide prudentior erat (2. Reg. 12)? Attamen cum peccaret, nihil sensit, quod concupiscentia omnia ejus ratiocinia occupasset, et ceu fumus quidam ejus animum repleret. Quapropter lucerna opus habuit per prophetam adducta, ac verbis quæ facinus ipsi in memoriam reducerent. Ideo hos nunc ad peccantem adducit, qui de gestis suis ipsum alloquantur.

2. Cur autem hunc jubet arguere, non alium? Quia hunc utpote a se læsum et injuria affectum, moderatius erat toleraturus. Non enim pari animo ab alio de injuria alteri oblata se redargui patitur, cum maxime solus est is qui redarguit. Cum autem is qui rationes ab ipso expetendi jus habet, ipsius curare salutem videtur, is maxime omnium potest illum ad resipiscentiam vocare, cum videat hoc non pœnam expetendi, sed emendandi gratia fieri. Ideo non statim duos accedere jubet, sed cum primus nihil proficere potest: neque tunc multitudinem mittit, sed usque ad duos addit, vel etiam unum; cum autem hos despexerit, tunc ad Ecclesiam illum mittit. Sic admodum curat ne proximi peccata evulgentur; etsi potuerit a principio illud jubere, ne id in vulgus manaret, non fecit, sed post unam alteramque monitionem id præcipit. Quid autem sibi vult illud. *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum?* Idoneum habes testimonium, inquit, te totum id quod penes te erat fecisse, nihilque omisisse. Si autem nec hos audierit, dic Ecclesiæ, id est, præsidibus. Quod si Ecclesiam non audierit, sit tibi quasi ethnicus et publicanus. Talis enim homo incurabili morbo laborat. Tu vero mihi perpende, quomodo publicanum ubique in exemplum nequitie maximæ ponat. Nam supra dixit: *Nonne et publicani hoc faciunt* (Matth. 5. 46)? et progressus rursus: *Publicani et meretrices præcedent vos in regno celorum* (Matth. 21. 31); id est, qui maxime improbantur et condemnantur. Audiant illi qui ad quæstus iniquos currunt, qui scœnora scœnoribus adjiciunt. Cur porro cum publicanis istum locat? Ut læsum consoletur, et hunc terreat. Num hæc sola punitio est? Minime: sed audi sequentia: 18. *Quodcumque alligaveritis super terram, erit ligatum et in cælis*. Non dixit Ecclesiæ præsul, Alliga illum, sed, Si alligaveris, ei qui læsus fuit totum permittens: tuncque vincula non dissoluta manent. Extrema itaque patietur mala. Sed non is qui detulit in causa est, verum is qui noluit obtemperare. Vides quomodo hunc duplici necessitate vinxerit, et præsentis pœna, et futuro supplicio? Hæc porro comminatus est, ne istæc accedant, sed metuens et minas et ejectionem ab Ecclesia, et periculum ex vinculo partum, nec non illud in cælis vinculum, moderatior sit, cum hæc sciat, etsi non a principio, in multitudine tamen judiciorum iram deponat. Idcirco et primum et secundum et tertium constituit iudicium, neque statim illum præscindit, ut si primo non obediatur, secundo cedat; sin illud respnerit, tertium timeat; si hujus nullam rationem habeat, ex futuro iudicio terreatur, sive ex Dei sententia et ultione.

Preces magnam vim a concordia mutuant. Quare non semper exaudiamur. Amoris erga proximum quæ causa esse debeat. Amicitie humanæ vanitas. Amoris Christiani ratio. — 19. *Iterum autem dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quam-*

* sic Savil. et Mss.; at Morel., et non alio modo, pro, non alium.

cumque petierint, fiet eis a Patre meo qui in cælis est. 20. Ubi enim fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Viden' quomodo aliunde etiam solvat inimicitias, simultates tollat, et mutuo jungat, non tantum ex timore jam dicti supplicii, sed etiam ex bonis per caritatem partis. Nam postquam contentiosis illa comminatus est, hic magna concordie præmia statuit, siquidem ii, qui mutuo inter se consentiunt, a Patre impetrant quod petunt, et Christum in medio habent. An nusquam duo mutuo consentientes sunt? Multis in locis utique, imo forte ubique. Quomodo igitur non omnia impetrant? Quia multæ sunt causæ non impetrandi. Nam sæpe illa petunt quæ concedere non expedit. Ecquid miraris, si alii non impetrent, quando Paulus etiam id passus est, cum audivit: *Sufficit tibi gratia mea, virtus enim mea in infirmitate perficitur* (2. Cor. 12. 9)? Aut illi qui petunt non digni sunt iis æquiparari qui hæc audierunt, nec ex se afferunt ea quæ competere; ipse vero apostolorum similes requirit: ideo ait, *Ex vobis, virtute præditis, qui angelicam vitam exhibetis*. Aut contra lædentes se precantur, ultionem et supplicium ipsorum postulantes, id quod est prohibitum: nam ait, *Precamini pro inimicis vestris* (Mat. 5. 44). Aut sine ulla pœnitentia peccantes, misericordiam petunt, quæ tamen non impetrari potest, non modo illis precantibus, sed etiam alio ex iis qui apud Deum fiduciam habent pro ipsis postulante: quemadmodum Jeremias cum pro Judæis precaretur, audivit: *Noti orare pro populo hoc, quia non te exaudiam* (Jer. 11. 14). Si vero cuncta adsint, et utilia petas, quodque penes te est afferas, vitam ducas apostolicam, concordiam et caritatem erga proximum serves, postulata consequeris: benignus quippe est Dominus.

3. Deinde quia dixit, *A Patre meo*, ut ostendat se quoque, nec modo Patrem, postulata daturum esse, subiunxit: *Ubi enim duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, illic sum in medio eorum*. Quid igitur? nonne sunt duo vel tres congregati in nomine ejus? Sunt quidem, sed raro. Non enim de conventu simpliciter dicit, neque hoc tantum postulat; sed etiam, ut supra dixi, alias quoque virtutes. Deinde ut hoc ipsum cum magna accuratione petat. Nam quod dicit, hujusmodi est: Si quis me priorem causam habeat amoris erga proximum, cum illo ero, si alias quoque virtutes possideat. Nunc autem plurimos videmus, qui alias amicitie causas habent. Alius enim quia amatur amat; alius quia honoratus fuit; alius quia in aliquo sæculari negotio quispiam ei utilis fuit; alius ob aliam similem causam; at difficile est reperire quempiam qui proximum propter Christum ut oportet amet. Plurimi enim sæcularibus negotiis mutuo vincti sunt. Verum non Paulus sic amabat, sed

propter Christum; ideo quamvis non tantum amaretur quantum amabat, non dissolvit caritatem, quia validam amoris radicem jecerat. At nunc res non ita se habet: sed si omnia exploremus, apud multos invenimus amicitie causas longe diversas. Quod si quis mihi concederet in tanta multitudine rem examinare, ostenderem multos sæcularibus de causis mutuo devinctos esse. Id quod etiam manifestum est ex iis quæ inimiciarum causæ sunt. Quia ex fluxis hujusmodi rebus mutuo devincti sunt, hinc fit ut nec ferventer, nec perpetuo vinciantur: sed vel contumelia, vel pecuniarum detrimentum, vel invidia, vel vanæ gloriæ amor, vel quid simile, si accidat, amicitiam solvit. Non enim spirituales invenit radicem. Quæ si talis esset, nulla sæcularium rerum spiritualia solveret. Caritas enim ea, quæ propter Christum est, firma, stabilis invictaque est, nihilque illam poterit avellere, non calumnie, non pericula, non mortes, non aliud quid simile. Etiam si enim qui sic amat ærumnas mille pateretur, non desisteret, causam amoris sui semper ob oculos habens. Nam qui amat ut ametur, si quid ingratum viderit, solvit amorem: qui vero inde vinctus est, nunquam discedet. Ideo Paulus dicebat: *Caritas numquam excidit* (1. Cor. 13. 8). Quid enim dicere possis? an quod honoratus te contumelia affecerit? vel quod beneficio affectus, te occidere voluerit? Sed si propter Christum diligis, id te ad majorem inducit caritatem. Nam quæ in aliis dilectionem evertunt, hic illam conciliant. Quomodo? Primo, quia talis homo mercedis tibi causa est; secundo, quia ille majori eget ope et ministerio. Idcirco qui sic amat, non genus explorat, non patriam, non divitias, non quantum redametur, non aliud simile quidpiam: sed etiamsi odio habeatur, etiamsi contumelia afficiatur, etiamsi occidatur, in amore perseverat, idoneam habens amandi causam, amorem Christi: quapropter ad illum respiciens stat fixus, firmus, immobilis. Nam Christus sic dilexit inimicos, ingratos, contumeliosos, blasphemos, se odientes, eos qui ne respicere quidem illum sustinebant, qui ligna et lapides ipsi anteponebant; hos dilexit suprema caritate, cui par inveniri nequit. Nam ait: *Majorem hac caritatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (Joan. 15. 13). Illos vero qui ipsum crucifixerunt, quique tanto furore contra ipsum insanierunt, vide quantum curet. Nam Patrem alloquens, sic de illis ait: *Dimitte illis; nesciunt enim quid faciunt* (Luc. 23. 34). Discipulos quoque postea ad ipsos misit. Hanc igitur nos quoque caritatem imitemur, et hanc respiciamus, ut imitatores Christi effecti, et hæc et futura bona consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXI. al. LXII.

CAP. 18. v. 21. Tunc accedens ad illum Petrus dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies? 22. Dicit ei Jesus, Non

dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. 1. Magnum quid se dicere putabat Petrus, ideo quasi rem ingentem statuens intulit: *Usque septies? Id*

καὶ τὸν Χριστὸν ἔχουσιν εἰς τὸ μέσον. Ἀρ' οὖν οὐδαμῶς εἰσι δύο συμφερούσες; Καὶ πολλοὶ μὲν οὖν, τάχα δὲ καὶ πανταίῃ. Πῶς οὖν οὐ πάντα ἐπιτυγχάνουσιν; Ὅτι πολλὰ αἱ αἰτίαι τοῦ ἀποτυγχάνειν. Ἡ γὰρ ἀσύμφορα πολλὰκις αἰτοῦσι. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἕτεροι τινες, ὅπου γε καὶ Παῦλος τοῦτο ἔπαθεν, ἤνικα ἤκουσεν, Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται; Ἡ ἀνάξιοι τῶν ταῦτα ἀκηκοῦσιν εἰσὶ, καὶ τὰ παρ' αὐτῶν οὐκ εἰσφέρουσιν· αὐτοὺς δὲ τοὺς κατ' ἐκείνους· ἐπιζητεῖ· διὰ τοῦτο φησιν, Ἐξ ὧν, τῶν ἐναρέτων, τῶν ἀγγελικῶν· ἐπιδικνυμένων πολιτείαν. Ἡ κατὰ τῶν λευπηκῶτων εὐχόνται, ἐκδικίαν καὶ τιμωρίαν ἐπιζητοῦντες, ὅπερ ἐστὶ κεκωλυμένον· Εὐχεσθε γὰρ, φησὶν, ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὧμων. Ἡ ἀμετανόητα ἀμαρτάνοντες αἰτοῦσιν ἔλεον, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον λαβεῖν, οὐ [609] μόνον ἂν αὐτοὶ αἰτῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι· πολλὴν πρὸς τὸν Θεὸν παρόρησιαν ἔχοντες ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλῶσι· καθάπερ καὶ Ἱερεμίας εὐχόμενος ὑπὲρ Ἰουδαίων ἤκουσε· Μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαι σου. Ἄν δὲ πάντα παρῇ, καὶ τὰ συμφέροντα αἰτῆς, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα εἰσφέρῃς, καὶ βίον παρέχῃς ἀποστολικὸν, καὶ ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον ἔχῃς, ἐπιτεύξῃ παρακαλῶν· φιλάνθρωπος γὰρ ὁ Θεοπότης.

Υ. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπε, Παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἵνα δεῖξῃ αὐτὸν ὄντα τὸν παρέχοντα, καὶ οὐ τὸν γεγεννηκῶτα μόνον, ἐπήγαγεν· Οὐ γὰρ δὴν ὡς δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἕμῃ δομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Τί οὖν; οὐκ εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ νομα αὐτοῦ; Εἰσὶ μὲν, σπανίως δέ. Οὐ γὰρ ἀπλῶς τὴν σύνθετον λέγει, οὐδὲ τοῦτο ἐπιζητεῖ μόνον, ἀλλὰ μάλιστα μὲν, ὅπερ καὶ ἐμπροσθεν εἶπον, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν μετὰ τούτου· Ἐπειτα δὲ καὶ τοῦτο αὐτὸ μετὰ πολλῆς ἀπαιτεῖ· τῆς ἀκριθείας. Ὁ γὰρ λέγει, τοιοῦτός ἐστιν· Εἰ τις ἔμὲ τῆς πρὸς τὸν πλησίον φιλας ὑπόθεσιν προηγουμένην ἔχει, μετ' αὐτοῦ ἔσομαι, ἂν καὶ τὰ ἄλλα ἐν ἀρετῇ ᾖ. Νυνὶ δὲ τοὺς πλείονας ὀρώμεν, ἐτέρας ἔχοντας φιλας ἀφορμάς. Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ φιλεῖται, φιλεῖ· ὁ δὲ, ἐπὶ ἐτιμῆθῃ· ὁ δὲ, ἐπὶ ἐν ἐτέρῳ τινὶ βιωτικῷ πράγματι γέγονεν αὐτῷ χρῆσιμος· ὁ δὲ, ὁ δὲ, ἐπὶ ἐτιμῆθῃ· διὰ δὲ τὸν Χριστὸν δύσκολόν ἐστιν εὐρεῖν τινα γνησίως καὶ ὡς ἐχρῆν· φιλεῖν τὸν πλησίον φιλοῦντα. Οἱ γὰρ πλείους ἀπὸ τῶν βιωτικῶν εἰσι συνδεόμενοι πραγμάτων ἀλλήλων. Ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως ἐφίλει, ἀλλὰ διὰ τὸν Χριστόν· διὸ καὶ μὴ φιλούμενος οὕτως ὡσπερ ἐφίλει, οὐ κατέλυσε τὴν ἀγάπην, ἐπειδὴ βίξαν ἰσχυρὰν κατεβάλετο τοῦ φιλεῖν. Ἀλλ' οὐχὶ τὰ νῦν· ἀλλὰ πάντα ἐξετάζοντες εὐρήσομεν παρὰ τοῖς πολλοῖς φιλας ποιητικὰ μᾶλλον ἢ τοῦτο. Καὶ εἰ τίς μοι πα-

ρέσεν ἐξουσίαν ἐν τοσοῦτῳ πλήθει τὴν ἐξέτασιν ποιῆσαι τῶν τῶν, ἔδειξεν ἂν τοὺς πλείονας ἀπὸ τῶν βιωτικῶν προφάσεων· ἀλλήλοις συνδεμένους. Καὶ ὅλον τοῦτο ἀπὸ τῶν αἰτιῶν τῶν τὴν ἐχθρὰν ἐργαζομένων. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν ἐπικτήτων τούτων εἰσὶν ἀλλήλοις συνηγμένοι, διὰ τοῦτο οὕτως· ὁ θερμὸς πρὸς ἀλλήλους εἰσὶν, οὕτως διηγερεῖς· ἀλλὰ καὶ ὕβρις, καὶ χρημάτων ζημία, καὶ φθόνος, καὶ κενοδοξίας ἔρως, καὶ πᾶν τοιοῦτον ἐπελθὼν διακόπτει· τὸ φιλεῖν. Οὐ γὰρ εὐρίσκει τὴν βίξαν πνευματικὴν. Ὡς εἶγε τοιαύτῃ ᾗ, οὐδὲν ἂν τῶν βιωτικῶν τὰ πνευματικὰ διέλυσεν. Ἡ γὰρ ἐν τῷ Χριστῷ ἀγάπῃ βεβαία καὶ ἀρραγὴς καὶ ἀνάλωτος, καὶ οὐδὲν αὐτὴν διασπάσαι δύνηται· οὐ διαβολαί, οὐ κίνδυνοι, οὐ θάνατος, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. Κἂν γὰρ μυρία πάθῃ ὁ οὗτος φιλεῖς, πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀγάπης ὁρῶν [610] οὐκ ἀποστήσεται. Ὁ μὲν γὰρ διὰ τὸ φιλεῖσθαι φιλῶν, καὶ ἀνδρὸς τι πάθῃ, διαλύει τὴν ἀγάπην· ὁ δὲ ἐκεῖθεν συνδεόμενος οὐδέποτε ἀποστήσεται. Αὐτὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. Τί γὰρ ἔχεις εἰπεῖν; ἐπὶ τιμώμενος ὀβριζεῖ· ἐπὶ εὐεργετούμενος σφάζει ἡθουλήθῃ; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο σε μᾶλλον φιλεῖν παρασκευάζει, ἂν διὰ τὸν Χριστὸν φιλήῃς. Ἀ γὰρ ἐστὶν ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνατρεπτικὰ ἀγάπης, ταῦτα ἐνταῦθα κατασκευαστικὰ γίνεται. Πῶς; Πρῶτον μὲν, ἐπὶ σοι μισθῶν αἰτίος ὁ τοιοῦτός ἐστι· δευτέρον, ἐπὶ πλείονος δεῖται βοηθείας ὁ διακείμενος οὕτω, καὶ θεραπεύει πολλῆς. Διὰ τοῦτο ὁ οὗτος φιλῶν οὐ γένος ἐξετάζει, οὐ πατριδα, οὐ πλοῦτον, οὐ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν· ἀλλὰ καὶ μισοῖται, καὶ ὀβριζέται, καὶ ἀναιρῆται, μένει φιλῶν ἱκανῇ ἔχων ὑπόθεσιν τοῦ φιλεῖν, τὸν Χριστόν· ὅθεν καὶ ἴσεται πεπηγὸς, βέβαιος, ἀπερίτρεπτος, πρὸς ἐκεῖνον ὁρῶν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὕτως ἐφίλησε τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἀγνώμονας, τοὺς ὀβριστάς, τοὺς βλασφημούς, τοὺς μισοῦντας, τοὺς οὐδὲ ἰδεῖν θέλοντας, τοὺς ξύλα καὶ λίθους προτιμῶντας αὐτοῦ ἀγαπήσας, καὶ ἀγάπην τὴν ἀνωτάτω, καὶ μεθ' ἣν ἐτέραν οὐκ ἐστὶν εὑρεῖν. Μεῖζονα γὰρ ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, φησὶν, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. Καὶ τοὺς σταυρώσαντας δὲ αὐτὸν, καὶ τσαῦτα εἰς αὐτὸν ἐμπαροινήσαντας, ὅρα πῶς μένει θεραπεύων. Καὶ γὰρ τῷ Πατρὶ περὶ αὐτῶν διαλέγεται λέγων· Ἀφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασιν τί ποιοῦσι. Καὶ τὸν μαθητὰς δὲ μετὰ ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἀπέστειλε. Ταύτην τοίνυν καὶ ἡμεῖς τὴν ἀγάπην ζηλώσωμεν, πρὸς ταύτην ἀπὸκωμῶμεν, ἵνα μιμηταὶ γενόμενοι τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτιυόμεναι γαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἔκείνους] αὐτῶν. ὄντας II. L. ἑὺαγγελικὴν Ge. Mor. Ben. invitis codd. et Ep. ἕτερον G. M. ἕτερος Edd. et pr. II. πολλὴν om. H. Mor. Ben. πρὸς τὸν Θεόν om. L. ἔχοντες] ἔχοντα G. M. ἔχων Edd. In παρακαλῶσιν consentiunt codices: edebatur παρακαλεῖται. παρῇ καὶ] παρείς L. Mox cum eodem et Mor. παρέχης scriptis: vulgo παράσχης. ἀπαιτεῖ] ἐπάγει L. K. M. Mox ἀγάπης pro·φιλας habet G. ἩΘΙΚΟΝ. Περὶ ἀγάπης, καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἀπὸ βιωτικῶν συνδεόμεθα, ἥπερ δι' ἀγάπην Χριστοῦ, ὅθεν καὶ ταχέως διαλύεται· ἡ δὲ κατὰ Χριστὸν μένει ἀκράδαντος. G. ἡ γὰρ K. L. ἔκ προσ. βιωτικῶν L. οὐδὲ K. οὐδὲ bis habent G. II. M. Paulo post καὶν pro καὶ quinquies L. διαλύει L. θάνατοι L. ὕβρις L. διακ. οὕτω] τοιοῦτος L. βλασφημοῦντας L. ἀγαπήσας] τῆς ἀγάπης K. M. καὶ ἀγ. τὴν ἀν.] τῇ ἀνωτάτῃ ἀγάπῃ L. Hunc secuti sunt Mor. Ben. πρὸς] καὶ πρὸς Edd. ταύτην] αὐτὴν G. H. K.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΑ'.

Τότε προσελθὼν αὐτῷ ὁ Πέτρος εἶπε· Κύριε, ποσάκις ἁμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσῃς αὐτόν; ἕως ἐπτάκις; λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Οὐ λέγω σοι ἕως ἐπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά.

Ἐνὸς μισοῦ μέγα τι λέγειν ὁ Πέτρος· διὸ καὶ ὡς φιλοτιμώμενος ἐπήγαγεν, Ἐως ἐπτάκις; Τοῦτο γὰρ, φησὶν,

ὁ ἐκέλευσας ποιεῖν, ποσάκις ποιήσω; Ἄν γὰρ αἱ μὲν ἁμαρτάνῃ, αἱ δὲ ἐλεγχόμενος μετανοῇ, ποσάκις τούτου ἀνέχεσθαι κελεύεις ἡμᾶς; Ἐκείνῳ μὲν γὰρ τῷ μὴ μετανοοῦντι, μηδὲ καταγινώσκοντι αὐτοῦ, πέρας ἐπιθήκας εἰπὼν, Ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης· τούτῳ δὲ οὐκ ἐτι, ἀλλ' ἐκέλευσας αὐτὸν προσεῖσθαι. Πῶς

τὸ τοῦτο] τοῦτον G. M. τοῦτο H. ἀναγχεῖσθα: II. L.

μηδὲ κατ. αὐτοῦ] δι' αὐτοῦ G. M

σάκεις οὖν αὐτὸν ὀφείλω φέρειν ἐλεγχόμενον [611] καὶ μετανοοῦντα; ἀρχεῖ ἐπτάκις ⁷⁸; Τί οὖν ὁ Χριστός, ὁ φιλόανθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεός ⁷⁹; Οὐ λέγω σοι ἕως ἐπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἐπτά· οὐκ ἀριθμὸν τιθεῖς ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸ ἀπειρὸν καὶ διηνεχὲς καὶ ἀεί. Ὡς περ γὰρ τὸ μυριάκις τὸ πολλάκις δηλοῖ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Καὶ γὰρ τὸ, *Στεῖρα ἔτεκεν ἐπτά*, τὰ πολλὰ φησιν ἡ Γραφή. Ὅστε οὐκ ἀριθμῶ συνέκλεισε τὴν ἀφ᾽ εἰς, ἀλλὰ τὸ διηνεχὲς ἐδήλωσε καὶ ἀεί. Τοῦτο γοῦν καὶ διὰ τῆς παραβολῆς τῆς ἐφέξης κειμένης ἔδειξεν ⁸⁰. Ἰνα γὰρ μὴ δόξῃ τίσι μεγάλα καὶ φορτικὰ ἐπιτάττειν ⁸¹ εἰπὼν, Ἐβδομηκοντάκις ἐπτά, προσέθηκε τὴν παραβολὴν ταύτην, ὅμω τε ἐνάγων εἰς ὅπερ εἶρηκε, καὶ τὸν μέγα φρονούντα ἐπὶ τούτῳ καταστέλλον, καὶ δεικνὺς οὐ βαρὺ τὸ πρᾶγμα εἶναι, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὐκόλον. Διὰ τοῦτο τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν εἰς μέσον ἤγαγεν, ἵνα τῇ παραβολῇ, φησὶ, μάθῃς, ὅτι καὶ ἑβδομηκοντάκις ἐπτά ἀφ᾽ ἧς, καὶ πάντα ἀπλῶς τὰ ἀμαρτήματα διηνεχῶς συγχωρῆς τῷ πλησίον, ὅσον σταγῶν ὕδατος πρὸς πέλαγος ἀπειρον, τοσοῦτον ⁸², μάλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον ἀποδίδει σου ἡ φιλανθρωπία πρὸς τὴν ἀπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ἥς ἐν χρειᾷ καθίστησθαι δικάζεσθαι μέλλον καὶ εὐθὺς παρέχειν. Διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων· Ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἠθέλησε συνάγει λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. Ἀρξάμενον δὲ αὐτοῦ συνάγειν, προσήνεχθαι αὐτῷ εἰς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων. Μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι, ἐκέλευσε πρᾶτθαι αὐτὸν, καὶ τὴν γυναικα αὐτοῦ ⁸³, καὶ τὰ τέκνα, καὶ πάντα ὅσα εἶχεν. Εἶτα ἐπειδὴ φιλανθρωπίας ἀπλήθυνον οὗτος, ἐξελθὼν, ὀφειλόντα αὐτῷ σύνδουλόν ἑκατὸν δηνάρια ἐπνιγε· καὶ τούτοις ⁸⁴ κινήσας τὸν δεσπότην, παρεσκευάσαν εἰς δεσμοτήριον πάλιν αὐτὸν ἐμβάλειν, ἀν ἀποτίσῃ ⁸⁵ τὸ πῦν. Εἶδες ὅσον τὸ μέσον τῶν εἰς ἀνθρώπων καὶ εἰς ⁸⁶ Θεὸν ἀμαρτημάτων; Ὅσον τὸ μέσον μυρίων ταλάντων καὶ ἑκατὸν δηνარიῶν· μάλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. Γίνεται δὲ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν προσώπων, καὶ ἀπὸ τῆς συνεχείας τῶν ἀμαρτημάτων. Ἀνθρώπου μὲν γὰρ ὁρῶντος, καὶ ἀφιστάμεθα, καὶ ὀκνοῦμεν ἀμαρτάνειν· Θεοῦ δὲ καθ' ἑκάστην βλέποντος τὴν ἡμέραν, οὐκ ἀπεχόμεθα ⁸⁷, ἀλλὰ καὶ πράττομεν ἀδελὸς ἅπαντα, καὶ φεγγόμεθα. Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας, καὶ ἀπὸ τῆς τιμῆς ἥς ἀπηλάσαμεν, χαλεπώτερα γίνεται τὰ ἀμαρτήματα. Καὶ εἰ βούλεσθε μαθεῖν, πῶς ἐστὶ μυρία τάλαντα, μάλλον δὲ καὶ πολλῷ πλεονα τὰ εἰς αὐτὸν ἀμαρτήματα, δεῖξαι πειράσθω διὰ βραχείων. Ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴ τοῖς πρὸς κακίαν ῥέπουσι καὶ διηνεχῶς ἀμαρτάνειν φιλοῦσι πλεονα παράσχω τὴν ἄδειαν, ἥ τοὺς ἐπεικιστέροισι εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλω, καὶ τὸν μαθητὴν εἰπωσι· *Τίς δύνανται σωθῆναι*; [612] Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐρῶ, ἵνα τοὺς προσέχοντας ἀσφαλεστέρους ἐργάσωμαι καὶ ἐπεικιστέρους. Οἱ γὰρ ἀνίστα νοσοῦντες καὶ ἀνάληγτοι, καὶ τούτων χωρὶς τῶν λόγων, οὐκ ἀφίστανται τῆς οικείας βιβιωμένης τε καὶ ποιηρίας· εἰ δὲ καὶ ἐντεῦθεν πλεονα λαμβάνοιεν ἀφορμὴν ὀλιγωρίας, οὐ τῶν λεγομένων ἡ αἰτία, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀναίσθησίας· ὥς τὰ γε λεγόμενα καὶ συστελλὰ δυνήσεται καὶ κατανύξαι τοὺς προσέχοντας μάλλον· οἱ γὰρ ἐπεικιστέροι, ὅταν ἴδωσι μὲν τὸν ὄγκον τῶν ἀμαρτη-

μάτων, μάθωσι δὲ καὶ τὴν δύναμιν τῆς μετανοίας, μάλλον αὐτῆς ἀνθέξονται ⁸⁸. διόπερ ἀναγκαῖον εἶπαι. Ἐρῶ τοίνυν, καὶ θῆσω τὰ ἀμαρτήματα, ὅσα τε εἰς Θεὸν πλημμελοῦμεν, καὶ ὅσα εἰς ἀνθρώπους· καὶ θῆσω οὐ τὰ ἴδια, ἀλλὰ τὰ κοινά· τὰ δὲ ἴδια ἕκαστος συναπτέτω λοιπὸν ἀπὸ τοῦ συνειδότης. Ποιήσω δὲ τοῦτο, πρότερον τὰς εὐεργεσίας θεῖς τοῦ Θεοῦ. Τίνες οὖν αἱ εὐεργεσίαι ⁸⁹; Ἐποίησεν ἡμᾶς οὐκ ὄντας, καὶ πάντα δι' ἡμᾶς εἰργάσατο τὰ ὀρώμενα, οὐρανὸν, θάλατταν, γῆν, ἀέρα, τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα, ζῶα, φυτὰ, σπέρματα· δεῖ γὰρ ἐπιτεμεῖν διὰ τὸ πέλαγος τῶν ἔργων τὸ ἀπειρον. Ψυχὴν ζωσαν ἡμῖν ἐνέπνευσε μόνους τοιαύτην τῶν ἐπὶ γῆς, παράδιδον ἐφύετε, βοηθὸν ἔδωκε, πᾶσι τοῖς ἀλόγοις ἐπέστησε, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσε. Μετὰ ταῦτα γενόμενον ἀγνώμονα περὶ τὸν εὐεργέτην μείζονος ἡξίωσε δωρεῆς.

β'. Μὴ γὰρ τοῦτο ἴδης μόνον, ὅτι ἐξέβαλε παραδείσου, ἀλλὰ καὶ τὸ κέρδος σκόπει τὸ ἐκ τούτου γενόμενον. Μετὰ γὰρ τὸ ἐκβαλεῖν παραδείσου, καὶ τὰ μυρία ἐκείνα ἐργάσασθαι ἀγαθὰ, καὶ τὰς ποικίλας οἰκονομίας ἐπιτελέσαι, καὶ τὸν υἱὸν ἐπεμφε τὸν ἑαυτοῦ ὑπὲρ τῶν εὐεργετηθέντων καὶ μετῴντων, καὶ τὸν οὐρανὸν ἡμῖν ἀνέωξε καὶ τὸν παράδεισον αὐτὸν ⁹⁰ ἀνεπάτασε, καὶ υἱὸς ἡμᾶς ἐποίησε, τοὺς ἔχθρους, τοὺς ἀγνώμονας. Διὸ καὶ εὐκαίρον νῦν εἰπεῖν· Ὁ βάθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! Ἐδωκε δὲ ἡμῖν καὶ βάπτισμα ἀρτίστων ἀμαρτημάτων, καὶ τιμωρίας ἀπαλλαγῆναι, καὶ βασιλείας κληρονομίαν, καὶ μυρία ἐπηγγελματο κατορθοῦσιν ἀγαθὰ, καὶ χεῖρα ὥρεξε, καὶ πνεῦμα ἐξέγενε εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν. Τί οὖν; μετὰ τοσαῦτα καὶ ⁹¹ τηλικαῦτα ἀγαθὰ, πῶς ἡμᾶς διακρίσθαι ἔχρη; ἀρα εἰ καὶ ⁹² καθ' ἑκάστην ἀπενηνίσκομεν τὴν ἡμέραν ὑπὲρ τοῦ οὕτως ἡμᾶς φιλοῦντος, ἐξεστίνωμεν ἂν τὴν ἀξίαν, μάλλον δὲ τὸ πολλοῦτον τῆς ὀφειλῆς κατετίθεμεν; Οὐδαμῶς· καὶ γὰρ καὶ τούτο πάλιν εἰς τὸ κέρδος τὸ ἡμέτερον περίστατο. Πῶς οὖν διακρίμεθα οἱ ⁹³ οὕτω διακρίσθαι ὀφειλόντες; Καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς τοὺς νόμους ἐνυδρίζομεν τοὺς αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴ ἀγανακτήσῃτε, ἂν ἐπαφῶ τὴν γλῶτταν τοῖς ἀμαρτάνουσιν· οὐ γὰρ ὁμῶν κατηγορήσω μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῦ. Πόθεν οὖν βούλεσθε ἀρξομαι; ἀπὸ τῶν δούλων; ἀπὸ τῶν ἐλευθέρων; ἀπὸ τῶν στρατευομένων; ἀπὸ τῶν ἰδιωτῶν; ἀπὸ τῶν ἀρχόντων; ἀπὸ τῶν ἀρχομένων; ἀπὸ τῶν γυναικῶν; ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν; ἀπὸ τῶν γερόντων; ἀπὸ τῶν νέων; ἀπὸ ποίας ἡλικίας; ἀπὸ ποίου γένους; ἀπὸ ποίου [613] ἀξιώματος; ἀπὸ ποίου ἐπιτιθεύματος; Βούλεσθε ἀπὸ τῶν στρατευομένων ποιήσωμαι τὴν ἀρχήν; Τί τοίνυν οὐχ ἀμαρτάνουσιν οὗτοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑδρίζοντες, λαιδορούμενοι, μαινόμενοι ⁹⁴, τὰς ἀλλοτρίας πραγματευόμενοι συμφορὰς, λύκοις ἐοικότες, πλημμελημάτων οὐδέποτε καθαρεύοντες, πλὴν εἰ μὴ καὶ τὴν θάλατταν εἰποι τις κυμάτων εἶναι ἐκτός; Ποῖον γὰρ αὐτοῖς πάθος οὐκ ἐνοχλεῖ; ποῖον δὲ νόσημα οὐ πολιορκεῖ αὐτῶν τὴν ψυχὴν; Πρὸς μὲν γὰρ τοὺς ὁμοτίμους ζηλοτύπως διώκονται, καὶ φθονοῦσι καὶ κενοδοῦσι· πρὸς δὲ τοὺς ὑποτεταγμένους, πλεονεκτικῶς· πρὸς δὲ τοὺς εἰκας ἔχοντας, καὶ ὡς εἰς λιμένα ⁹⁵ κατατρέχοντας, πολεμῶς καὶ ἐπιπόρως. Πόσαι παρ' αὐτοῖς ἀρπαγαὶ! πόσαι πλεονεξίαι! πόσαι ⁹⁶ συκοφανταὶ καὶ κατηλέαι! πόσαι κολακείαι δουλοπρεπεῖς! Φέρε οὖν, καθ' ἑκάστον ἀρμόσωμεν

⁷⁸ ἀρχεῖ ἕως ἐπ. Edd. contra Ep. et codd. ⁷⁹ Θεός Δεσπότης G. dominus Ge. Alterum habent Ep. et Mor. ⁸⁰ ἐδήλωσεν L. ⁸¹ μέγα τι καὶ φορτικὸν ἐπ. L. invito Ge. ⁸² τοσοῦτον add. [ἔστιν ἡ φιλανθρωπία] Mor. Ben. sed hic, ut solet, sine unciis. Insuper additamentum et in nullo codice reperitur, ignorant Ep. et Interp. ⁸³ αὐτοῦ om. G. L. εἶχεν] ἔχει H. M. In cod. K. folium deest, ab ὅσα εἶχε usque ad ἔδωκε p. 612 εἶχεν] add. καὶ ἀποδοθῆναι L. 1 Mosq. ⁸⁴ καὶ τούτοις] κάκεινοι; H. L. ⁸⁵ ἀν ἀποτίσῃ] ἀποτίσῃ G. H. M. ⁸⁶ τῶν εἰς L. invito Ep. ⁸⁷ αἰσχυνόμεθα L. ⁸⁸ ἀνέξονται G. M. ⁸⁹ εὐεργεσίαι] add. τοῦ Θεοῦ L. Non legit Ge. ⁹⁰ αὐτὸν] ἡμῖν M. p. p. ἡμᾶς om. L. ⁹¹ Μετὰ τοσαῦτα τοίνυν καὶ H. [et Reg. 688] favente Ge. τοίνυν recepti Sav. sed male servato t. οὖν. ⁹² καὶ om. H. M. Ep. p. p. ἐξεστίνωμεν G. ἐξετίνομεν (sic) M. ⁹³ διακρίμεθα οἱ] παρέρμεθα G. M. ⁹⁴ μαινόμενοι] Sic L. et Edd. πνέονμενοι G. M. πονοῦμενοι Reg. 688. concitiorum Ge. Vox deest in H. K. ⁹⁵ λιμένας; G. K. M. lidem cum Interp. vv. καὶ ἐπιπόρως abesse jubent. ⁹⁶ πῶσαι et p. p. καὶ om. L.

quod facere jussisti, inquit, quoties faciam? Nam si semper peccaverit, saepeque monitus pœnitentiam egerit, quoties hæc nos tolerare jubes? Illi enim qui nec pœnitentiam agit, nec seipsum damnat, terminum posuisti, dicens : *Sit tibi quasi ethnicus et publicanus* (Matth. 18. 17); huic vero non item, sed jussisti illum admitti. Quoties igitur ipsum feram convictum et pœnitentem? sufficite usque septies? Quid igitur Christus benignus ille et bonus Deus? *Non dico tibi usque septies : sed usque septuagies septies.* Non numerum statuit hic, sed infinite, perpetuo et semper denotat; sicut enim millies sæpe saepius significat, ita et dictum superius. Illud enim : *Sterilis peperit septem* (1. Reg. 2. 5), de multis in Scriptura intelligitur. Itaque remissionem non numero conclusit, sed perpetuo et semper concedendam significat : hoc enim per sequentem parabolam indicat. Ne videretur enim magnum quid et onerosum præcipere dicendo, *Septuagies septies*, addidit hanc parabolam, simul id quod dixerat insinuans, et eum qui hac de causa altum saperet reprimens, ostendensque rem non esse arduam, imo valde facilem. Ideo benignitatem suam in medium adduxit, ut ex comparatione discas, te quamvis septuagies septies dimittas, imo omnia peccata proximo semper condones, quasi stillam aquæ pelago comparatam, imo longe minorem esse misericordiam illam, si cum immensa Dei bonitate comparetur, qua opus habes, cum debeas in iudicium abduci et rationes reddere. Ideo subjunxit : 23. *Simile est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis.* 24. *Et cum cepisset ponere rationem, oblatus est ei unus qui debebat decem millia talenta.* 25. *Non habente autem eo unde redderet, jussit vendi eum, et uxorem¹ et filios et omnia quæ habet.* Deinde cum misericordiam impetrasset ille, 28. *Egressus conservum debentem sibi centum denarios suffocabat;* quare commotus dominus, ipsum in carcerem conjici jussit, donec totum solveret. Viden² quantum sit discrimen inter peccata in hominem, et in Deum? Quantum scilicet discrimen inter decem millia talenta, et centum denarios; imo multo majus. Id autem evenit tum ex differentia personarum, tum ex peccatorum frequentia. Homine namque vidente, cessamus, nec peccare audemus; Deo autem quotidie vidente, non veremur, imo etiam omnia intrepide facimus et dicimus. Neque hinc modo, sed etiam a beneficiis et ab honore quo fruimur graviora peccata redduntur. Et si discere vultis, quomodo sint millia talenta, imo multo plura in Deum peccata, id paucis exprimere satagam. Sed timeo ne iis, qui ad nequitiam proni sunt, quique frequenter peccant, majorem præbeam licentiam, neve modestiores in desperationem conjiciam, et ne ipsium quod discipuli dicant : *Quis potest salvari* (Marc. 10. 26)? Nihilominus tamen dicam, ut eos qui attendunt securiores et mansuetiores reddam. Nam qui incurabili morbo laborant et sine sen-

su sunt, hisce nihil pernoti rationibus, a nequitia et ignavia sua non recedunt; si autem inde majorem sumant negligentie occasionem, id non dictis hujusmodi, sed eorum stoliditati tribuendum est : quæ vero dicentur, attentos reprimere et ad compunctionem deducere poterunt; mansuetiores vero, cum peccatorum molem viderint, et vim pœnitentie didicerint, ipsi magis dabunt operam : ideoque illud dicere operæ pretium fuerit. Proferam vero peccata, et quæcumque in Deum, et quæcumque in homines perperamus : non propria ponam, sed communi; propria autem deinceps ex conscientia sua singuli addent. Id vero faciam, postquam Dei beneficia proposuero. Quæ sunt ergo Dei beneficia? Ipse fecit nos ex nihilo, visibilia omnia propter nos condidit, cælum, mare, terram, aerem, et quæ in iis continentur omnia, animalia, plantas, semina; nam brevitati studendum ob immensam operum copiam. Animam viventem talem nobis tantum inspiravit, paradisu plantavit, adjutricem dedit et in bruta animalia imperium, gloria et honore coronavit. Deinde hominem, qui erga benefactorem suum ingratus evaserat, majori dono dignatus est.

2. *Curia Adam quætorum causa bonorum. Militum mores. Artificum fraudes.* — Ne hoc tantum consideres, quod ejecerit ex paradiso, sed lucrum inde partum perpende. Postquam enim ejecit ex paradiso, et infinita illa bona largitus est œconomiasque varias, Filium suum misit pro iis qui beneficiis affecti ipsum oderant, cælum nobis aperuit, et paradisu ipsum expandit, nos inimicos, ingratos filios effecit. Ideo nunc opportune dicatur : *O altitudo divitiarum et sapientiæ et scientiæ Dei* (Rom. 11. 55)! Deditque nobis baptisma in remissionem peccatorum, eripuit a suppliciis, heredes regni constituit, millia promisit bona recte agentibus, manum porrexit, Spiritumque infudit in corda nostra. Quid igitur post tot tantaque bona? quomodo nos affectos esse oportet? num si quotidie moriamur pro illo, qui nos tantum diligit, condignas gratias, imo vel tantillum debiti referemus? Nequaquam : nam illud etiam in lucrum nobis cedit. Quomodo igitur affecti sumus, qui ita affici deberemus? Quotidie leges ejus violamus. Verum ne indigne feratis, si peccantium linguam perstrinxero : non enim vos incuso tantum, sed et me ipsum. Undenam vultis incipiam? an a servis? an a liberis? a militibus? a privatis hominibus? a principibus? a subditis? a mulieribus? a viris? a senibus? a juvenibus? a qua ætate? a quo genere? a qua dignitate? a quo studio? Vultisne a millibus incipiam? In quot peccata hi quotidie non prorumpunt? Contumelias et convicia inferunt, insaniant, alienis calamitatibus delectantur, lupis similes, scelere numquam vacui, nisi quis dixerit mare fluctibus vacare. Quæ animi ægritudo non illos exagitat? quis morbus non animam ipsorum obsidet? Æqualibus enim invident, vanæ gloriæ student; subditos sibi avaræ defraudant, iis qui litigant et ad se quasi ad portum confugiunt,

¹ Alii, *Bonus Dominus.*

² Morel. male, *jussit vendi uxorem.*

¹ Morel., *2 pueris.*

hostili et perjuro animo sunt. Quot apud illos rapinae? quot fraudes? quot sycophantiae, et fraudulentæ negotiationes? quot adulationes serviles? Agedum, Christi legem singulis aptemus: *Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis. Qui respexerit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. Nisi quis humiliaverit se sicut parvulus, non intrabit in regnum cælorum* (Matth. 5. 22. 28. et 18. 4). Illi vero arrogantia utuntur adversus subditos sibi traditos, trementes, et formidantes, quibus sunt ipsis feris acerbiores: nihil pro Christo facientes, omnia pro ventre, pro pecuniis, pro vana gloria. An scelera eorum verbis numerari possint? Quid irrationes memorem, risum effusum, intempestiva colloquia, obscœna dicta? Nam de avaritia nihil dicendum: quemadmodum enim ille qui in montibus sunt monachi, ne sciunt quidem quid sit avaritia: ita et isti, sed contrario modo. Illi enim quod procul ab hoc morbo sint, id ignorant; hi vero quasi hoc morbo ebrii, ne sentiunt quidem quantum sit malum: nequitia enim ita omnem virtutem ab eis expulit, tantamque tyrannidem exereet, ut furentibus illis nullum crimen grave videatur esse. Sed his relictis, vultisne ad alios modestiores accedamus? Age igitur, opificum artificumque genus adeamus. Hi enim maxime videntur ex justis laboribus sudoribusque vitam sibi parare. Verum hi quoque nisi sibi attendant, multa inde sibi mala congerunt: nam justis operibus iniquum vendendi et emendi modum adjiciunt, et sæpe avaritiæ juramenta, perjuria, mendacia superaddunt: hujus vitæ rebus addicti terræque affixi, nihil non agunt ut pecunias colligant, nec curant eas pauperibus erogare, semperque facultates augere student. Quis enarrat convicia his de causis prolata, contumelias, scœnoræ, usuras, pacta multam fraudem habentia, impudentes negotiationes?

3. *Prædiorum possessores iniqui.* — Verum si placeat, his omissis, ad alios veniamus, qui videntur justiores esse. Quinam illi sunt? Qui agros possident, et ex terræ fructibus ditantur. Quid illis iniquius reperitur? Si quis enim perquirat quo pacto cum miseris agricolis se gerant, illos barbaris immaniores deprehendet. Nam iis qui fame tabescentes per totam vitam laborant, vectigalia imponunt intolerabilia et perpetua, laboriosaque ministeria, quasi asinis et mulis, imo quasi lapidibus ipsorum corporibus utentes, neque vel tantillum respirare sinentes, sed sive agri feraces, sive steriles sint, pari modo torquent, nec vel minimum veniæ ipsis concedunt; quo quid miserabilius fuerit, quando tota hieme in laboribus transacta, frigore, imbribus ac vigiliis attriti, vacuis manibus, adhuc debitores recedunt, procuratorum tormenta, raptationes, exactiones, abductiones, et inevitabilia ministeria magis timentes, quam tantam famem, tantumque naufragium? Quis enarraverit negotiationes et commercia quæ per illos exercent? Ex ipsorum laboribus torcularia et subtorcularia replent,

dum non sinunt ipsos vel parvam mensuram domum referre, sed totum fructum inique in dolis suis includunt, modicamque pecuniam pro hac re ipsis projiciunt. Nota quoque excogitant usuræ genera, quæ ne gentilium quidem legibus permittuntur, usurariaque acta rescribunt execranda, quibus non centesimam sortis, sed dimidium exigunt: et hæc, cum is, a quo exigunt, et uxorem et liberos alat, pauperque sit, qui suis laboribus et aream et torcularia implet. Sed nihil horum cogitant. Quare opportune prophetam in medium adducamus dicentem, *Obstupesce, cælum, et horresce, terra*: in quantam feritatem genus humanum prorupit? Hæc porro dico, non quod artes, agriculturam et militiam criminer, sed nos ipsos. Nam Cornelius centurio erat, et Paulus coriarius, et post prædicationem arte sua utebatur; et David rex erat; Job vero multorum prædiorum dominus, innumeris fruebatur redditibus, quibus nihil horum impedimento fuit ad virtutem colendam. Hæc itaque omnia cogitantes, decemque millia talenta in mentem revocantes, hinc incitemur ut pauca illa et villa proximo remittamus. Nam rationes nobis reddendæ erunt de præceptis nobis traditis, nec poterimus, quidquid tandem faciamus, omnia persolvere. Ideoque nobis Deus viam facilem aperuit, qua omnia solvere possimus, oblivionem dico injuriarum. Ut igitur illud probe discamus, audiamus ultra progressi parabolam totam. *Oblatus est, enim, inquit, unus qui debebat illi decem millia talenta. Non habente autem illo unde redderet, jussit eum vendi, et uxorem ejus, et filios.* Cur uxorem quæso? Non ex crudelitate vel inhumanitate: nam in aliud detrimentum incidisset, cum uxor ejus et ipsa serva esset; sed ex ineffabili providentia. Vult enim illum tali comminatione perterrefacere, ut ad supplicandum induceret, ne venderetur. Si enim propter debitum id fecisset, non annuisset ejus petitioni, neque gratiam dedisset. Cur ergo antequam rationes datæ essent debitum non dimisit? Ut doceret quanto ipsum debito absolveret; ut hac ratione ille indulgentior circa conservum esset. Si enim postquam debiti magnitudinem didicit, et ingentem remissionem, conservum suum tam aspere egit: nisi illum talibus remediis prius lenivisset, quo non crudelitatis processurus erat? Quid igitur ille? 26. *Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi.* 27. *Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei.* Vidistin? rursum benignitatis magnitudinem? Dilationem tantum petebat servus; ille vero plus quam petebat concessit, remissionem totius debiti atque veniam. Ab initio nempe dare volebat, sed nolebat donum ex se totum esse, sed ejus supplicationem intervenire, ne incoronatus ille discederet. Quod tamen totum ex Deo esse, etiamsi ille procumbens supplicaverit, causa concessionis declaravit: *Misertus enim, inquit, dimisit illi.* Attamen sic quoque volebat ut ille aliquid conferre videretur, ne nimio afficeretur pudore; utque propria calamitate institutus, indulgens conservo foret.

¹ Alii, dissoluta colloquia.

τὸν τοῦ Χριστοῦ νόμον. Ὁ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Μωρὲ, ἔνοχος ἐσται τῇ γένει τῷ πυρὸς. Ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν. Ἐὰν μὴ τις ταπεινώσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οὗτοι δὲ καὶ ἐπιτιθεύουσι τύφον, κατὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ παραδεδομένην καὶ τρεμνάντων αὐτοὺς καὶ δεδοικόντων θηρίου γινόμενοι χαλεπώτεροι· διὰ μὲν τὸν Χριστὸν οὐδὲν ποιοῦντες, πάντα δὲ διὰ τὴν γαστέρα, διὰ τὰ χρήματα, διὰ τὴν κενοδοξίαν. Ἄρα ἐνὶ ἀριθμῇσαι διὰ ῥημάτων τὴν τῶν πραγμάτων πλημμέλειαν; Τί ἂν τις εἰποι τὰς χλευασίας αὐτῶν, τὸν γέλῳτα, τὰς ἀκαίρους διαλέξεις, τὰς αἰσχρολογίας; Περὶ δὲ πλεονεξίας οὐδὲ εἰπεῖν ἐνι. Καθάπερ γὰρ οἱ ἐν τοῖς ὄρεσι μοναχοὶ οὐδὲ τί ποτὲ ἐστὶν ἡ πλεονεξία Ἰσάκιν, οὕτως οὐδὲ οὗτοι· ἀλλ' ἀπεναντίας ἐκείνοις. Ἐκείνοι μὲν γὰρ διὰ τὸ πόρρω τοῦ νοσημάτων εἶναι ἀγνοοῦσι τὸ πάθος· οὗτοι δὲ διὰ τὸ σφόδρα ἐν αὐτῷ⁹⁷ μεθεῖν οὐδὲ αἰσθάνονται ὅσον ἐστὶ τὸ κακόν. Οὕτω γὰρ παρώσατο τὴν ἀρετὴν ἡ κακία αὐτὴ καὶ τυραννεῖ, ὡς μὴδὲ ἔγκλημα βαρὺ εἶναι νομίζεσθαι αὐτὴν παρὰ τοῖς μακροχρόνοις ἐκείνοις. Ἀλλὰ βούλεσθε τοὺς ἀφέντες, ἐφ' ἑτέρους ἔλθωμεν ἐμπεικεστέρους; Φέρε οὖν, τῶν δημιουργῶν γένος καὶ χειροτεχνῶν ἐξετάσωμεν. Οὗτοι γὰρ μάλιστα δοκοῦσιν ἐκ δικαίων διαστῆναι μὴ προσέχοντες αὐτοὺς, πολλὰ ἐντεῦθεν συνάγουσιν ἐκ τούτοις κακά. Τὴν γὰρ ἀπὸ τῆς πράσεως καὶ ἀγορασίας ἀδικίαν ἐπισείνουσι⁹⁸ τῇ τῶν δικαίων πόνων ἐργασίᾳ, καὶ ὄρκους καὶ ἐπιπορεύσεις καὶ ψευδολογίας προστιθέασιν τῇ πλεονεξίᾳ πολλάκις, καὶ τῶν βιωτικῶν μόνων⁹⁹ εἰσὶ πραγμάτων, καὶ τῇ γῇ προσηλωμένοι διατελοῦσι· καὶ ὅπως μὲν χρηματίζονται, πάντα πράττουσιν· ὅπως δὲ μεταδοῖεν τοῖς δεομένοις, οὐ πολλὴν τίθενται τὴν σπουδὴν, αἰεὶ τὰ ὄντα αὖξιν βουλόμενοι. Τί ἂν τις εἰποι τὰς λοιδορίας τὰς ὑπὲρ τῶν τοιούτων, τὰς ὀφείας, τὰς δανείσματος, τὰς τόκους, τὰ συναλλάγματα τὰ πολλὰς γέροντα ἀπηλείας, τὰς ἐμπορίας¹⁰⁰ τὰς ἀνασχύντους;

[614] γ'. Ἀλλὰ βούλεσθε καὶ τοὺς ἀφέντες, ἐφ' ἑτέρους ἔλθωμεν, τοὺς δὲ δοκοῦντας εἶναι δικαιοτέρους; Τίνας οὖν εἰσιν οὗτοι; Οἱ τοὺς ἀγροὺς κεκτημένοι, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς γῆς δρεπόμενοι πλοῦτον. Καὶ τί τούτων γένοιτο¹⁰¹ ἂν ἀδικώτερον; Εἰ γὰρ τίς ἐξετάσει πῶς τοῖς ἀθλοῖς καὶ ταλαιπώροις κέχρηται γεωργοῖς, βαρβάρων αὐτοὺς ὁμοτέρους βέβαια. Τοῖς γὰρ ἐν λιμῷ τηχομένοις, καὶ δι' ὅλης πονομίας τῆς ζωῆς, καὶ τελέσματα διηγεῖται καὶ ἀφόρητα ἐπιτιθεάσαι, καὶ διακονίας ἐπιπόνους ἐπιτάττουσι, καὶ ὡς θνοὶς καὶ ἡμιόνους, μάλλον δὲ ὡς λίθους τοῖς ἐκείνων κέχρηται σώμασιν, οὐδὲ μικρὸν ἀναπνεύσαι συγχωροῦντες, καὶ παρεχούσης τῆς γῆς, καὶ μὴ παρεχούσης, ὁμοίως αὐτοὺς κατατείνουσι, καὶ οὐδεμιὰς αὐτοῖς συγγνώμης μεταδίδασιν· οὐ τί γένοιτο¹⁰² ἂν ἐλεεινότερον, ὅταν δι' ὀλοκλήρου τοῦ χειμῶνος πονέσαντες, καὶ κρυμῷ καὶ θμβρῷ καὶ ἀγρυπνίας δαπανηθέντες, κενὰς ἀναχωρήσωσι ταῖς χερσίν, εἰ καὶ προσφειδόντες, καὶ τοῦ λιμοῦ τούτου καὶ τοῦ ναυαγίου τὰς τῶν ἐπιτρόπων βασάνους καὶ τοὺς ἔλκυσμους καὶ τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς ἀπαγωγὰς καὶ τὰς ἀπαιτήτους λειτουργίας¹⁰³ μάλλον δεδοικότες καὶ φριττόντες; Τί ἂν τις εἰποι τὰς ἐμπορίας, ἃς αὐτοὺς ἐμπορεύονται, τὰς καπηλείας, ἃς αὐτοὺς καπηλεύου-

σιν, ἀπὸ μὲν τῶν πόνων αὐτῶν καὶ τῶν ἰδρώτων λεγούσας καὶ ὑπολήνια πληροῦντες, αὐτοῖς δὲ ὁκαθε οὐδὲ ὀλίγον εἰσαγαγεῖν¹⁰⁴ ἐπιτρέποντες μέτρον, ἀλλ' ὀλοκλήρον τὸν καρπὸν εἰς τοὺς τὰς παρανομίας αὐτῶν ἀντλοῦντας πύθους, καὶ ὀλίγον αὐτοῖς ὑπὲρ τούτου προσριπτοῦντες¹⁰⁵ ἀργύριον; Καὶνὰ δὲ καὶ γένῃ τόκων ἐπινοοῦσι, καὶ οὐδὲ τοῖς Ἑλλήνων νόμοις νενομισμένα, καὶ δανείσματος γραμματεία πολλὰς γέμοντα τῆς ἀράς συντιθέασιν. Οὐδὲ γὰρ ἑκατοστήν τοῦ παντός, ἀλλὰ τὸ ἡμισυ τοῦ παντός ἀπαιτεῖν βιάζονται καὶ ταῦτα τοῦ ἀπαιτούμενου καὶ γυναικα ἔχοντες, καὶ παιδία τρέφοντες, καὶ ἀνθρώπου θυτός¹⁰⁶, καὶ τοῖς οἰκείοις πόνοις καὶ τὴν ἄλῳ καὶ τὴν ληρὸν πληροῦντες. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἐννοοῦσι. Διὸ δὴ τὸν προφήτην εὐκαίρον παραστησόμενον¹⁰⁷ εἰπεῖν· Ἐκστηθι, σὺρανὲ, καὶ σφίρον, γῆ¹⁰⁸ εἰς ὅσην θνητῶν τῶ τῶν ἀνθρώπων γένος; ἐξεδραχέυθη. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐ τέχνας, οὐδὲ γεωργίαν, οὐδὲ στρατείαν, οὐδὲ ἀγροὺς διαβάλλων, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς. Ἐπεὶ καὶ ὁ Κορνήλιος ἑκατοντάρχης ἦν, καὶ ὁ Παῦλος σκυτοτόμος, καὶ μετὰ τὸ κήρυγμα τῇ τέχνῃ ἐκέχρητο¹⁰⁹ καὶ ὁ Δαυὶδ βασιλεὺς ἦν καὶ ὁ Ἰωὴβ χωρίων ἀπήλαυε¹¹⁰ καὶ πολλὴν προσόδον¹¹¹ καὶ οὐδὲν ἦν ἐντεῦθεν¹¹² κώλυμα οὐδὲνι τούτων πρὸς ἀρετὴν. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, καὶ τὰ μυρία τάλαντα ἀναλογιζόμενοι¹¹³, κἂν ἐντεῦθεν ἐπιχειρῶμεν πρὸς τὸ ἀφίναί τοις πλησίον τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα καὶ εὐτελεῖ. Καὶ γὰρ λόγος ἡμῖν γίνεται¹¹⁴ τῶν ἐμπιστευθεισῶν ἡμῖν ἐντολῶν, καὶ οὐκ ἔχομεν πάντα καταβαλεῖν, οὐδ' ἂν ὅτιον ποιήσωμεν. Διὰ [615] τοῦτο ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πρὸς ἔκτισιν εὐκολόν τε καὶ ῥάδιον ὅδον, καὶ πάντα δυναμένην διαλύσασθαι ἐκεῖνα, τὸ μὴ μνησικακεῖν λέγω. Ἴν' οὖν τοῦτο μάθωμεν καλῶς, ἀκούσωμεν ὁδῷ προϊόντες τῆς παραβολῆς ἀπάσης. Προσηνέχθη γὰρ αὐτῷ, φησὶν, εἰς ὅσα ἔκτης μυρία τάλαντων. Οὐκ¹¹⁵ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποτίσαι, ἐκέλευσε αὐτὸν πρᾶθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ τὰ παιδία. Τίνος¹¹⁶ ἔνεκεν; εἰπέ μοι. Οὐκ ἐξ ὁμότητος; οὐδὲ ἀπανθρωπίας; καὶ γὰρ εἰ αὐτὸν ἡ ζημία περίστατο πάλιν δούλη γὰρ ἦν κακείνη¹¹⁷ ἀλλ' ἐξ ἀφάτου κηδεμονίας. Βούλεται γὰρ αὐτὸν πωλῆσαι¹¹⁸ διὰ τῆς ἀπειλῆς ταύτης, ἵνα εἰς ἱκετηρίαν ἀγάγῃ¹¹⁹, οὐχ ἵνα πρᾶθῃ. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἐποιεῖ, οὐκ ἀνέπνευσεν αὐτοῦ τῇ αἰτήσει, οὐδ' ἂν τὴν χάριν ἔδωκε. Διὰ τὸ οὖν πρὸ τοῦ λογιθεῖσθαι τοῦτο οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ ἀφῆκε τὸ φθίλημα; Διδάξει βουλόμενος πόσον αὐτὸν ὀφλημάτων ἔλευθεροί, ἵνα κἂν ταύτῃ ἡμερώτερος περὶ τὸν σύνδουλόν γένηται. Εἰ γὰρ καὶ μαθὼν τοῦ ὀφληματος τὸν ὄγκον, καὶ τῆς συγχωρήσεως τὸ μέγεθος, ἐπέμενεν ἄγων τὸν σύνδουλόν¹²⁰ εἰ μὴ τοσοῦτος αὐτὸν προεπαίευσεν φαρμάκους, ποῦ οὐκ ἂν ἐξῆλθεν ὁμότητος; Τί οὖν ἐκείνος; Μακροθύμως¹²¹ ἐπ' ἐμοί, καὶ πάντα σοὶ ἀποδώσω, φησὶν Ὁ δὲ κύριος οὐκ ὁπλίσθησθαι, ἀπέλευσε αὐτὸν, καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκε αὐτόν. Εἰδὲς πάλιν φιλανθρωπίας ὑπερβολήν; Ἀναβολὴν ἐζήτησε μόνον καιροῦ καὶ ὑπέρθεσιν οὐκ ἐκείνης¹²²· ὁ δὲ μεῖζον ἢ ἦτησεν ἔδωκεν, ἄφασιν ὀλοκλήρου τοῦ δανείσματος καὶ συγχώρησιν. Ἐβούλετο μὲν γὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς δοῦναι, ἀλλ' οὐκ ἐβούλετο αὐτοῦ εἶναι τὸ δῶρον μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τούτου ἱκετηρίας, ἵνα μὴ ἀσπεφάντως ἀπέλθῃ. Ὅτι γὰρ αὐτοῦ τὸ πᾶν ἦν, εἰ καὶ προσέπειεν οὗτος καὶ ἐδεήθη, ἡ αἰτία τῆς συγχωρήσεως ἐδήλωσε. Σπλαγχνισθεῖς¹²³ γὰρ ἀ-

⁹⁷ αὐτὴν] add. ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ L. ⁹⁸ ἐν αὐτῷ] τῷ πάθει Eidd. ⁹⁹ Sic K. L. vulgo ἐπισυνάγουσι ἁ μόνον L. ¹⁰⁰ ἐμπορίας L. ἀπορίας G. M. ¹⁰¹ λειτουργίας] add. ἀπιδαι L. Mor. Ben. ¹⁰² αὐτοὺς ἐμπορεύονται... αὐτοὺς καπηλεύουσιν] Sic L. Mor. Ben. ceteri αὐτοὶ ἐμπ... αὐτοὶ καπηλεύονται. ¹⁰³ εἰσάγειν L. ¹⁰⁴ προσριπτοῦσιν H. M. προσρίπτουσιν K. Mox καὶ ante γῆν om. L. ¹⁰⁵ ὄντος] add. πέντος Edd. invitis codd. et Interp. ¹⁰⁶ παραστάνας G. παραστησάμενος Edd. Infra εἰς πόσην G. K. M. ¹⁰⁷ ἀπήλαυσε G. M. προσδῶν] add. ἐντεῦθεν G. K. M. Locum sic exhibit Reg. 380. καὶ ὁ Ἰωὴβ πολλῶν κτημάτων κύριος ἦν, καὶ μυρία τῶν προσδῶν ἐντεῦθεν ἀπέλαυσε. Hanc scripturam representavit Sav. et omisso ἐντεῦθεν Ben. Nos codd. et Mor. sequimur. ¹⁰⁸ ἐνταῦθα G. K. M. ¹⁰⁹ Sic L. Ep. ceteri ἀναλογιζόμενοι. κἂν] καὶ G. M. ἐπιγνώμεν] Sic Ep. Mor. et codd. præter G. M. qui ἐπιγνώμεν (sic) habent. urgeamur Ge. ἐναγῶμεν Ben. credo, errore typographico. ¹¹⁰ γένεσται G. Ep. ¹¹¹ Οὐκ] Mh K. L. invitis Mosq. ¹¹² Τίνος] add. οὖν L. μοι] add. τὴν γυναῖκα Edd. add. καὶ τὴν γ. καὶ τὰ παιδία H. Neutrum verit Interp. ¹¹³ πωλῆσαι] ἤμερον ποιῆσαι Sav. [et Reg. 688.] καταπαύσαι Euth. ¹¹⁴ αὐτὸν ante ἀγάγῃ delevi, auctoribus K. L. M. Ep. Mox Et γὰρ μὴ διὰ Euth. Mor. ¹¹⁵ γὰρ] add. φησὶν Edd.

ἦσαν αὐτῷ. Ἄλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἐβούλετο κακίων ἢ δοκεῖν συνεισφέρειν, ἵνα μὴ σφόδρα ἢ κατησχυμένους· καὶ ἵνα παιδεύειν ἐν ταῖς οἰκίαις συμφοραῖς συγγνωμονικῶς γένηται τῷ συνδούλῳ.

δ'. Μέχρι μὲν οὖν τούτου καλὸς οὗτος καὶ εὐάρεστος· καὶ γὰρ ὡμολόγησε, καὶ ἐπηγγέλσατο ἀποδώσειν τὸ ὄφλημα, καὶ προσέπεσε, καὶ παρεκάλει, καὶ κατέγνω τῶν οἰκίων ἀμαρτημάτων, καὶ ἔγνω τὸ μέγεθος τοῦ ὀφλήματος. Ἄλλα τὰ μετὰ ταῦτα ἀνάξια τῶν προτέρων. Ἐξεληθὼν γὰρ εὐθείως, οὐδὲ μετὰ χρόνον πολὺν, ἀλλ' εὐθείως, ἔναυλον ἔχων τὴν εὐεργεσίαν, εἰς κακίαν ἀπεχρήσατο τῇ δωρεᾷ, καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τῇ παρὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ παρασχέσει. Εὐθὺς γὰρ ἔνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, *ὀφείλοντα* αὐτῷ *ἐκατὸν δηνάρια, ἐπληρῆσαι αὐτὸν λέγων*. Ἀπόδος μοι εἰ τι ὀφείλεις. Εἶδες δεσπότην φιλανθρωπίαν; εἶδες δούλου ὠμότητα; Ἀκούσατε, οἱ ὑπὲρ χρημάτων ταῦτα ποιοῦντες. Εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀμαρτημάτων οὐ χρὴ, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ χρημάτων. Τί οὖν ἐκείνο; *Μακροθυμήσον ἐπ' ἐμοί, καὶ [616] πάντα σοὶ ἀποδώσω*. Ὁ δὲ οὐδὲ τὰ ῥήματα ἠδέσθη, δι' ὧν ἐσώθη (καὶ γὰρ αὐτὸς ταῦτα εἰπὼν, ἀπηλλάγη τῶν μυρίων τάλαντων). καὶ οὐδὲ τὸν λιμένα ἐπέγνω, δι' οὗ τὸ ναυάγιον διέφυγεν· οὐ τὸ σχῆμα τῆς ἱκετηρίας ἀνέμνησεν αὐτὸν τῆς τοῦ δεσπότου φιλανθρωπίας· ἀλλὰ πάντα ἐκείνη ὑπὸ τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς ὠμότητος καὶ τῆς μνησικακίας ἐκβαλὼν, θηρίου παντὸς χαλεπώτερος ἦν. ἄγγων τὸν σύνδουλον. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; σεαυτὸν ἀπαίτῳ ¹⁰⁻¹¹ οὐκ αἰσθάνη κατὰ σεαυτοῦ τὸ ξίφος ὠδῶν, καὶ τὴν ἀπόρασιν καὶ τὴν ζωρεάν ἀνακαλούμενος; Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἐνενόησεν, οὐδὲ ἐμνήσθη τῶν αὐτοῦ, οὐδὲ ἐνέδωκε· καίτοιγε οὐκ ὑπὲρ τῶν ἰσων ἦ ἱκετηρία. Ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ μυρίων τάλαντων, ὁ δὲ ὑπὲρ ἐκατὸν δηνάρων παρεκάλει· καὶ ὁ μὲν τὸν σύνδουλον, ὁ δὲ τὸν δεσπότην· καὶ ὁ μὲν τελείαν συγχώρησιν ἔλαβεν, ὁ δὲ ἀναβολὴν ἤτει. Καὶ οὐδὲ ¹² ταύτην αὐτὸς εἶδεν· *Ἔβλεπε γὰρ αὐτὸν εἰς φυλακὴν*. Ἰδοῦντες δὲ οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ ¹³, *κατηγόρησαν αὐτοῦ πρὸς τὸν δεσπότην*. Οὐδὲ ἀνθρώποις τούτου ἀρεστὸν ἦν, μήτιγε Θεῷ. Συνήλθυσαν ¹⁴ οὖν οἱ μὴ ὀφείλοντες. Τί οὖν ὁ δεσπότης; *Πορηρὸν δοῦλε, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀρῆμά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεισάς με· οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὥς καὶ ἐγὼ σε ἠλέησα*. Ὅρα πόλιν τὴν ἡμερότητα τοῦ δεσπότου. Κρίνεται πρὸς αὐτὸν καὶ ἀπολογεῖται, μέλλων ἀνατρέπειν αὐτοῦ τὴν δωρεάν· μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτὸς ἀνέτρεψεν, ἀλλ' ὁ λαβὼν. Διὸ φησι· *Πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀρῆμά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεισάς με· οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου*; Εἰ γὰρ καὶ βαρὺ σοι τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ ¹⁵, ἀλλ' ἔδει καὶ πρὸς τὸ κέρδος ἰδεῖν, τὸ γεγεννημένον, τὸ ἐσόμενον. Εἰ καὶ ¹⁶ ἐπαχθεῖς τὸ ἐπίταγμα, τὸ ἐπαθλὸν ἐννοῆσαι ἔδει· μηδὲ ὅτι λελύπηται ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅτι σὺ Θεὸν παρώξυνας, ὃν ἀπὸ ψιλῆς ἱκετηρίας κατήλλαξας. Εἰ δὲ καὶ οὕτως σοι φορτικὸν τὸ φίλον γενέσθαι τῷ λελυπηκότῳ, πολλῷ βαρύτερον τὸ εἰς γέννηαν ἐμπέσειν· καὶ εἰ τοῦτο ἀντέθῃς ἐκείνῳ, τότε ἂν ἔγνω, ὅτι πολλῷ τούτο κυριώτερον. Καὶ ὅτε μὲν μυρία τάλαντα ὤρειλεν, οὐκ ἐκέλευσε πονηρὸν, οὐδὲ ὕβρισαν, ἀλλ' ἠλέησεν· ὅτε δὲ περὶ τὸν σύνδουλον ἀγνώμων ἐγένετο, τότε λέγει, *Πορηρὸν δοῦλε*. Ἀκούσωμεν ¹⁷, οἱ πλεονέκται· καὶ γὰρ πρὸς ἡμᾶς ὁ λόγος.

Ἀκούσωμεν, καὶ ¹⁸ οἱ ἀνθρώποις καὶ ὁμοί· ὅτι οὐκ ἐτέρους ἐσμὲν ὁμοί, ἀλλ' ἑαυτοὺς. Ὅταν οὖν βούλῃ μνησικακεῖν, ἐννόησον ὅτι σεαυτῷ μνησικακεῖς, οὐκ ἐτέρῳ, ὅτι τὰ σαυτοῦ ¹⁹ καταδεσμεῖς ἀμαρτήματα, οὐ τὰ τοῦ πλησίον. Σὺ μὲν γὰρ, ὅπερ ἂν ἐργάσθαι τούτῳ ²⁰, ὡς ἄνθρωπος· ἐργάζῃ καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ· ὁ δὲ Θεὸς οὐκ οὕτως, ἀλλὰ μερίζων· σε τιμωρήσεται, καὶ τιμωρίαν τὴν ἐκεῖ ²¹. *Παρέδωκε* [617] γὰρ αὐτὸν, ὥς οὐ ἀποδῶ τὸ ὀφείλοντον· τοῦτέστι, διηνεχῶς· ὅτε γὰρ ἀποδώσει ποτέ. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐγένετο τῇ εὐεργεσίᾳ βελτίων, λείπεται τῇ τιμωρίᾳ σε διορθοῦσθαι. Καίτοιγε ἀμεταμέλητα τὰ χαρίσματα καὶ αἱ δωρεαί· ἀλλὰ τοσοῦτον ἴσχυεν ἡ κακία, ὥς καὶ τούτον λύσαι τὸν νόμον. Τί τοῖνον τοῦ μνησικακεῖν χαλεπώτερον, ὅταν δωρεὰν βίαν τοσαύτην καὶ τηλικαύτην ἀνατρέπον φαίνεται; Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς αὐτὸν παρέδωκεν, ἀλλὰ ἔργισθεις. Ὅτε μὲν γὰρ ἐκέλευσε πραθῆναι, οὐκ ἦν ὀργῆς τὰ ῥήματα· οὐκ οὐδὲ ἐποίησεν· ἀλλ' ἀφορμὴ φιλανθρωπίας μεγίστη· νυνὶ δὲ ἀγανακτήσεως πολλῆς ἢ φήσος, καὶ τιμωρίας, καὶ κολάσεως. Τί οὖν ἡ παρβολὴ βούλεται; Ὁὕτω ποιήσει καὶ ὁμῶς, φησὶν ὁ *Πατὴρ μου, ἔὰν μὴ ἀρῇτε ἐκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς καρδίας ὁμῶν τὰ παραπτώματα αὐτῶν*. Οὐ λέγει, Ὁ Πατὴρ ὁμῶν· ἀλλ', Ὁ Πατὴρ μου. Οὐ γὰρ ἔδειον τοῦ τοιοῦτου καλεῖσθαι Πατέρα τὸν Θεόν, τούτῳ οὕτω πονηροῦ καὶ μισανθρώπου.

ε'. Δύο τοίνυν ἐνταῦθα ζητεῖ, καὶ καταγινώσκειν ἡμᾶς τῶν ἀμαρτημάτων ²²⁻²³, καὶ ἐτέροις ἀφίεναι· καὶ ἐκεῖνο διὰ τοῦτο ²⁴, ἵνα εὐκολώτερον τοῦτο γένηται (ὁ γὰρ τὰ ἑαυτοῦ ἐννοῶν, συγγνωμονικώτερος ἔσται τῷ συνδούλῳ). καὶ οὐκ ἀπλῶς ἀφίεναι ἀπὸ στόματος, ἀλλ' ἀπὸ καρδίας. ²⁵ Μὴ δὴ καὶ ἑαυτὸν τὸ ξίφος ὠδῶμεν μνησικακοῦντες. Τί γὰρ σε καὶ τοιοῦτον ἐλύπησεν ὁ λελυπηκὼς, οἷον σὲ σεαυτὸν ἐργάσθαι τῆς ὀργῆς μεμνημένος, καὶ ἐπιστάμενος κατὰ σαυτοῦ τὴν καταδικάζουσάν σε παρὰ Θεοῦ ψῆφον; Ἄν μὲν γὰρ νήφης καὶ φιλοσοφῇ, εἰς τὴν ἐκείνου κεφαλὴν περιστῆσεται τὸ δεινόν, κακείνος ἔσται ὁ πάγων κακῶς· ἂν δὲ μένης ἀγανακτῶν καὶ δυσχεραίνων, τότε αὐτὸς ὑποστήσῃ τὴν πληγὴν, οὐ παρ' ἐκείνου, ἀλλὰ παρὰ σαυτοῦ. Μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι ὕβρισε καὶ διέβαλε καὶ μυρία εἰργάσατο κακὰ· ὅσα ²⁶ γὰρ ἂν εἴπης, τοσοῦτον μᾶλλον δεικνύεις αὐτὸν ἐπεργήτην. Ἔδεικε γὰρ ἀφορμὴν ἀπολούσασθαι ²⁷ τὰ ἀμαρτήματα· ὥστε ὅσῳ ἂν μεζονα ἡδίκηκός ἦ, τοσοῦτον μεζίνους ἀμαρτημάτων ἀφίενος αἰτίος σε καθίσταται. Ἄν γὰρ ἐθέλωμεν, οὐδεὶς ἡμᾶς ἀδικῆσαι δύνηται· ἀλλὰ καὶ οἱ ἐχθροὶ τὰ μέγιστα ὀφείλουσιν ²⁸ ἡμᾶς. Καὶ τί λέγω τοὺς ἀνθρώπους; Τοῦ γὰρ διαβόλου τί γένοιτο· ἂν πονηρότερον; ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκεῖθεν πολλὴν ἀφορμὴν εὐδοκίμησεως ἔχομεν, καὶ δεικνυσὶν ὁ ἰώδ. Εἰ δὲ ὁ διάβολος ἀφορμὴ γέγονε στεφάνου, τί δέδοικας ἀνθρώπων ἐχθρόν; Ὅρα οὖν ²⁹ ὅσα κερδαίνεις, πρᾶως τὰς τῶν ἐχθρῶν φέρων ἐπηρείας. Πρῶτον μὲν καὶ μέγιστον, ἀμαρτημάτων ἀπαλλαγὴν· δεύτερον, καρτερίαν καὶ ὑπομονήν· τρίτον, ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν. Ὁ γὰρ τοῖς λυποῦσιν οὐκ εἰδὼς ὀργίζεσθαι, πολλῷ μᾶλλον τοῖς φιλοῦσιν αὐτὸν ἐπιτήδειος ἔσται. Τέταρτον, τὸ καθαρεύειν [618] ὀργῆς διηνεχῶς· ψ ³⁰ οὐδὲν γένοιτο· ἂν ἴσων. Ὁ γὰρ ὀργῆς καθαρεύων, εὐδελὸν ὅτι καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀθμίας ἀπὸπλάκται, καὶ οὐκ ἀνα-

¹⁰⁻¹¹ «ἀπατῶν. Sic M-s. quidam recte [imo pessime]. Editi vero ἀπαίτων. » Montef. ἀπατῶν in nullo cod. invenire potui. κατὰ καὶ κατὰ L. ¹² ταύτην] τοῦτο G. M. αὐτὸς] οὗτος G. M. αὐτὸς οὗτος H. αὐτοῦ om. K. L. Proximum αὐτοῦ om. M. δεσπότην] add. διεσάφηναν τῷ δεσπότην Mor. Ben. Hanc clausulam vice alterius κατηγόρησαν x. τ. ἐ. exhibet L. Nobiscum faciunt Mosq. ¹³ Συνηγανάκτεσαν L. invito Ep. infra ἀνέτρεπεν H. ¹⁴ Haec ἐπεὶ παρεκάλεισάς με om. H. tum hic, tum supra om. K. M. ¹⁵ ἔδδεικε H. K. p. τὸ τότε γὰρ. G. M. καὶ τὸ ἐσόμενον Edil. ¹⁶ Εἰ δὲ καὶ G. H. ἔδει] ἐχρῆν L. ¹⁷ Ἀκούσατε his... ὁμᾶς... ἐστὲ Edd. In ἀκούσωμεν ἐπ' ἐμὲν consentiunt codd. et Ge. ἡμᾶς autem invitus codd. ex solo Interprete recepi. ¹⁸ καὶ om. L. ἀνελείξεις H. M. ἀνελείξοντες L. ¹⁹ τὰ σαυτοῦ] σαυτῷ G. K. M. καταδεσμεύεις idem. ²⁰ τούτῳ] Sic Mor. Ben. et corr. H. τοῦτον L. ceteri et pr. H. τούτου. ²¹ τὴν αἰὶ καὶ ἐκεῖ Reg. 688. idque dederunt Sav. Ben. ²²⁻²³ τούτου H. K. p. τὰ αὐτοῦ codices. ²⁴ HΘI-KON. Περὶ τοῦ μὴ μνησικακεῖν τοὺς ὑβρίζοντας καὶ διαβάλλοντας καὶ ποιοῦντας κακούς, ἀλλὰ φέρειν γενναίως, καὶ μᾶλλον ὑπερεργεῖσθαι αὐτόν. G. ²⁵ ὅτω H. ²⁶ ἀποδύσασθαι L. sed detergere Ge. ὅτω ἂν] Sic L. in ceteris ἂν sine ὅτῳ habent Mor. Ben. Mox μερίζων H. L. ²⁷ ὠφείλουσιν K. ²⁸ οὖν] γούν L. ²⁹ ὃ] οὐ K. L.

4. *Parabola misericordiam consecuti et postea neganti commentatur.* — Hucusque ergo ille bonus et acceptus fuit : nam confessus est et promisit se debitum redditurum esse, procidit, et rogavit, sua peccata damnavit, debitiue magnitudinem agnovit : sed quæ sequuntur indigna prioribus sunt. Egressus statim, nec multo elapso tempore, sed statim, cum præsens adhuc beneficium esset, dono, necnon libertate a domino sibi concessa ad nequitiam usus est. 28. *Cum invenisset enim unum ex conservis, qui debebat illi centum denarios, suffocabat eum dicens : Redde quod debes.* Vidistin' domini misericordiam? vidistin' servi crudelitatem? Audite qui pro pecuniis hæc facitis. Cum enim pro peccatis id non liceat facere, quanto minus pro pecuniis? Quid igitur ille? 29. *Patientiam habere in me, et omnia reddam tibi.* Ille vero ne verba quidem reveritus est, per quæ ipse servatus fuerat. Nam ipse his dictis a decem millium talentorum debito absolutus est : nec portum cognovit, per quem naufragium effugisset : nec supplicationis modus domini benignitatem in mentem ipsi revocavit ; sed illa omnia ex avaritia, crudelitate et duritie abiciens ex animo, fera quavis sævius conservum suffocabat. Quid facis, o homo? non sentis, ut teipsum decipias, gladium contra te adigas, ac sententiam donumque revoces? Sed nihil horum cogitavit, nec rerum suarum recordatus est, neque cessit omnino : quamquam non de paribus supplicatio erat. Hic namque pro decem millibus talentis, ille pro centum denariis precabatur ; ille conservum, hic dominum ; hic perfectam remissionem accepit, ille dilationem petebat : *et ne illam quidem hic concessit illi* : 30. *In carcerem enim illum conjecit.* 31. *Videntes autem conservi, accusaverunt illum apud dominum, dominoque retulerunt.*¹ Ne hominibus quidem hoc placebat, nedum Deo. Una ergo contristati sunt vel illi qui nihil debebant. Quid ergo dominus? 32. *Serve nequam, omne debitum illud dimisi tibi, quia rogasti me.* 33. *Nonne oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum?* Vide rursum mansuetudinem domini. Cum illo iudicio contendit, et sese purgat, donum revocaturus ; imo vero non ipse revocavit, sed is qui acceperat. Ideo dicit : *Omne debitum illud dimisi tibi, quia rogasti me.* Nonne oportuit et te misereri conservi tui? Etsi enim onerosum tibi videatur, at oportuit ad lucrum respicere jam factum, et ad futurum. Et si onerosum sit præceptum, præmium cogitare oportuit ; atque in mente versare, non quod ille tibi damnum inferat, sed quod Deum tu offendas, quem simplici precatone placasti. Et si etiam sic tibi onerosum videtur, si te lædenti amicus fias, longe gravius erit in gehennam incidere : et si illud ipsi retulisses, tunc cognovisses, id multo levius esse. Et cum millia talenta deberet, Deus non vocavit malur, nec injuria affecit, sed misertus est : quando autem circa conservum immanis effectus est, tunc dicit, *Serve nequam.* Audite, avari ; nam vos hæc re-

spiciunt. Audite, immisericordes et crudeles, vos non aliis esse crudeles, sed vobis ipsis. Cum ergo volueris injurias in mentem revocare, cogitate contra te ipsum illas revocare, non contra alium ; te tua peccata colligere, non proximi. Tu quidem, quidquid contra illum agis, ut homo agis, et in præsentī vita ; Deus vero non sic, sed majori te et æterno illic supplicio afficiet : nam ait : 34. *Tradidit eum tortoribus, donec omne debitum persolveret ;* id est, perpetuo ; numquam enim solvet. Quia ex beneficio non melior evasisti, unum relinquitur, ut supplicio emenderis. Licet gratiæ, et dona Dei sine pœnitentia sint : at tantum valuit nequitia, ut hanc legem solveret. Quid ergo injuriarum recordatione deterius, quæ donum divinum tale ac tantum evertere possit? Neque illum simpliciter, sed iratus tradidit. Quando enim jussit illum vendi, non irati verba erant ; ideo non id fecit ; sed hoc occasio grandis misericordiæ fuit : nunc vero indignationis magnæ sententia est, supplicii atque ultionis. Quid ergo sibi vult parabola? 35. *Sic vobis faciet Pater meus, inquit, nisi remiseritis unusquisque fratri suo de corde vestro peccata ipsorum.* Non dixit, Pater vester ; sed, *Pater meus.* Non enim dignus est sic improbus et inhumanus, qui Deum vocet Patrem.

5. Duo igitur hic querit, ut peccata nostra damnemus, et aliis remittamus ; et hoc propter illud, ut facilius illud sit (nam qui cogitat peccata sua, indulgentior erit conservo) ; neque solum ore, sed corde dimittendum est, ne contra nos gladium adigamus ob injuriarum memoriam. Quid enim tibi tantum mali intulit qui offendit¹, quantum tibi inferis, cum iram animo versas, et sententiam Dei te damnantem tibi attrahis? Nam si tu vigiles et philosopheris, in caput illius malum torquetur, et is ipse erit qui male patitur : sin tu perseveres moleste et graviter ferens, solus damnum referes, non ab illo, sed a teipso. Ne dixeris ergo, Me contumelia affecit, calumniatus est, innumera intulit mala : quanto enim plura dixeris, tanto magis beneficium illum ostendis. Occasionem quippe tibi dedit peccata deponendi ; ita ut quanto magis te læserit, tanto majorem peccatorum tibi remissionem conciliabit. Nam si velimus, nemo nos lædere poterit (a) : sed et ipsi inimici nobis maxime prosunt. Ecquid de hominibus loquor? Ipso diabolo quid sceleratius est? Attamen ab illo magnam bene agendi occasionem mutuamus, ut Job comprobat. Si porro diabolus occasio est coronarum, cur inimicum times? Vide quanta lucreris, dum inimicorum molestias fers patienter. Primo quidem, id quod maximum est, peccatorum remissionem ; secundo perseverantiam et patientiam, tertio, mansuetudinem et benignitatem. Qui enim nescit irasci adversus eos qui se offendunt, multo magis erga amicos mitis erit. Quarto, quod semper ira vacui velimus, cui bono nihil

¹ Savil., *Quid enim offensio tibi tantum mali inferre poterit.*

(a) Solemne dictum Chrysostomi, *Nemo læditur nisi a seipso.* Qua de re librum edidit. V. supra Tomo 3, col. 130-400.

¹ Hæc, dominoque retulerunt, quæ in Savil. et optimis codicibus absunt, in Græco omisimus.

² Alii, *Serve nequam et ignave.*

par esse possit. Nam qui numquam irascitur, nullo mœrore premitur, ut liquidum est, neque vitam aget in vanis laboribus doloribusque: qui enim odisse nescit, nec dolore afficitur, sed deliciis milleque bonis fruitur. Itaque nos ipsos supplicio afficimus, dum alios odio habemus; sicut et nobis beneficia conferimus, dum diligimus. Ad hæc, venerabilis ipsis inimicis eris, etiamsi dæmones essent; imo potius, si ita sis affectus, nemo tibi inimicus erit: quod autem omnium maximum primumque est, Dei misericordiam tibi attrahis: atque etiamsi peccaveris, veniam impetrabis; si bene egeris majorem assumes fiduciam. Illud ergo assequamur, neminem odio habere, ut nos Deus amet: ut etiamsi decem millium talentorum debitores simus, nostri misereatur. Sed læsus fuisti ab illo? Miserare illum, nec odio habes; luge illum, nec averseris. Non enim tu offendisti Deum, sed ille; tu vero probe rem gessisti, si patienter tuleris. In mentem revoca, Christum, cum esset crucifigendus, pro seipso gavisum, et pro crucifigentibus lacrymatum fuisse. Sic nos oportet esse affectos: et quanto magis lædimur, tanto magis debemus nos lædentes deffere. Nobis enim multa inde bona accedunt; illis vero contra. Sed coram omnibus contumeliis affecit et verberavit? Ergo coram omnibus sese deturpavit et deonestavit, et mille accusatorum ora aperuit, pluresque tibi texuit coronas, multos patientiæ tuæ præcones collegit. Sed apud alios me calumniatus est. Et quid hoc, cum Deus sit de his rationes expetiturus, non autem illi qui audierunt? Sibi namque ipsi supplicii causam curavit, ut non modo de suis delictis,

sed de iis etiam, quæ contra se loquutus est, rationem sit redditurus. Te ille apud homines calumniatus est, ipse vero apud Deum est accusatus. Si vero hæc tibi non sint satis, cogita Dominum quoque tuum calumniis impetum fuisse, et a satana et ab hominibus, atque apud eos quos maxime diligebat; illius quoque Unigenitus similiter. Ideo dicebat: *Si patrem familias Beelzebub vocaverunt, multo magis domesticos ejus* (Matth. 10. 25). Neque solum calumniatus illum est malignus dæmon, sed fides illi adhibita est: calumniatusque est, non de rebus nihili, sed de magnis criminibus. Nam et dæmoniæcum illum vocavit, et deceptorem et Deo adversarium. At postquam beneficia contulisti, male passus es? Ideoque maxime pro injuriæ inferente luge, pro teipso gaude, quia similis Deo factus es, *Qui solem suum oriri facit super malos et bonos* (Matth. 5. 45). Quod si Deum imitari supra vires tuas esse videatur: quamquam studioso id non difficile sit: attamen si id tibi sublimius esse videatur, age, te ad conservos ducamus: ad Josephum, qui innumera passus, fratres suos beneficiis affecit; ad Moysen, qui post mille insidias, pro Judæis precatus est; ad beatum Paulum, qui quæ passus ab illis esset enumerare non poterat, et tamen optabat anathema esse pro illis (Rom. 9. 3); ad Stephanum qui lapidatus est, et rogavit ut hoc peccatum remitteretur eis. Et hæc omnia cogitans, iram omnem ejice, ut Deus nobis omnia peccata remittat, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXII. al. LXIII.

CAP. 19. v. 1. *Et factum est, cum consummasset Jesus hos sermones, migravit a Galilæa, et venit in fines Judææ trans Jordanem.*

1. Cum ob illorum invidiam frequenter Judæam reliquisset, nunc tandem in ea immoratur, quia prope erat passionis tempus: nec tamen Jerosolymam ascendit, sed in finibus Judææ versatur. Et venientem 2. *Sequitur eum turba multa, et curavit eos.* Neque doctrinæ tradendæ, neque signis edendis semper incumbit; sed modo hoc, modo illud agit, ut saluti sequentium et hærentium sibi varie provideret, quo ex signis fide dignus magister in iis quæ dicebat comprobaretur, ex doctrina vero signorum lucrum auferret. Hoc autem erat illis ad Dei cognitionem adducere. Tu vero mihi etiam illud perpende, quomodo plebes integras uno verbo prætercurrant discipuli, non nominatim singulos qui sanati fuerant referentes. Non dicebant enim, Hic et hic, sed, Multi, docentes ut a fastu caveamus. Sanabat autem Christus ut illis beneficeret, ac per illos aliis multis. Nam dum ille a morbis curarentur, aliis hæc occasio erat, ut Deum cognoscerent; sed non Pharisæis; imo illi propterea magis efferantur, et accedunt ad eum tentandi causa. Quia enim quæ facta fuerant capere non poterant, problemata ipsi proponunt. Nam accedentes ad eum

et tentantes dicebant: 3. *Si licet homini quacumque ex causa uxorem dimittere.* O stultitiam! Putabant se posse questionibus suis ipsi os claudere, etiamsi jam experimento didicissent quantum in his rebus valeret. Cum scilicet de sabbato multa disseruerunt (Matth. 12); cum dixerunt, *Blasphemat* (Matth. 9. 3), vel quando dicebant, *Dæmonium habet* (Joan. 10. 20); cum discipulis increpabant quod per sata incederent, cum de illotis manibus loquuti sunt (Matth. 12. 2), ubique illos reprimens, impudentemque linguam obstruens, sic remisit eos (Marc. 7. 5). Attamen neque ita abscedunt. Talis quippe est nequitia, talis invidia, impudens nempe atque petulans: etiamsi millies reprimatur, millies rursus instat.

Pharisæorum astutia. — Tu vero mihi consideres velim interrogationis malignitatem. Non enim dixerunt ei: Jussisti uxorem non dimittere; jam enim de hac lege disseruerat: attamen verborum illorum non meminerunt, sed inde profecti sunt; verum putantes se majores insidias paraturos esse, cum vellent cum illo redigere ut contra legem loqueretur, non dicunt, Cur hoc et hoc statuisti? sed quasi nihil dictum esset, interrogant, Si liceat, sperantes illum se hoc dixisse non recordaturum esse; cumque parati essent, si diceret, licere dimittere, illi opponere quæ ipse

λώσει τὸν βίον εἰς ματαιοπονίας καὶ ὀδύνας. Ὁ γὰρ οὐκ εἰδὼς ἀπεχθάνεσθαι, οὐδὲ λυπεῖσθαι οἶδεν, ἀλλὰ τρυφῇ ἀπολαύσεται καὶ μυρίων ἀγαθῶν. Ὅστε ἐαυτοὺς τιμωροῦμεθα μισούντες ἐτέρους· ὥσπερ οὖν καὶ ἐαυτοὺς εὐεργετοῦμεν ἀγαπώντες. Πρὸς τοῦτοις ἅπανσι ἀδέσμιμος ἔση καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐχθροῖς, καὶ δαίμονες ὥσι· μέλλον δὲ οὐδὲ ἐξεῖς λοιπὸν ἐχθρὸν διακείμενος οὕτω. Τὸ δὲ πάντων μείζον καὶ πρῶτον, τὴν τοῦ Θεοῦ κερδαίνεις⁴⁴ φιανθρωπιαν· καὶ ἡμαρτηκὼς ἦς, τεύξῃ συγγνώμης· καὶ κατωρθώκως ἦς⁴⁵, πλείονα προσλήψῃ παύρησιαν. Ἀνύσωμεν τοίνυν τὸ μηδὲνα μισεῖν, ἵνα καὶ ὁ Θεὸς ἡμᾶς φιλήσῃ· ἵνα καὶ μυρίων ταλάντων ὡμεν ὑπεύθυνοι, σπλαγχνισθῇ καὶ ἐλεήσῃ. Ἄλλ' ἡδίκησαι παρ' αὐτοῦ· Οὐκοῦν ἐλέησον αὐτὸν, μὴ μισήσῃς· δάκρυσον καὶ ῥήνησον, μὴ ἀποστραφῇς. Οὐ γὰρ σὺ εἰ ὁ προσκεκρουκὼς τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἐκείνος· σὺ δὲ καὶ εὐδοκίμας⁴⁶, εἰς ἐνέγκης. Ἐννόησον, ὅτι σταυροῦσθαι μέλλον ὁ Χριστὸς, ὑπὲρ ἐαυτοῦ μὲν ἔχειεν, ὑπὲρ δὲ τῶν σταυρουμένων ἐδάκρυεν. Οὕτω καὶ ἡμᾶς διακείμεθα χρῇ· καὶ ὅσῃ ἂν ἀδικώμεθα, τοσοῦτ' ἄλλων⁴⁷ ῥηνην τοὺς ἀδικούντας. Ἡμῖν μὲν γὰρ πολλὰ ἐντεῦθεν τὰ ἀγαθὰ· ἐκεῖνοις δὲ τὰ ἐναντία. Ἄλλ' ἐπὶ πάντων ὕβρισε καὶ ἐτύπησεν· Οὐκοῦν ἐπὶ πάντων ἐαυτὸν ῥήγνεν καὶ ἡττίμας⁴⁸, καὶ μυρίων κατηγόρων ῥηνοῖς στόματα, καὶ σοὶ πλείονας τοὺς στεφάνους ὕψην, καὶ πολλοὺς σοὶ τῆς μακροθυμίας συνήγαγε κήρυκας. Ἄλλα πρὸς ἐτέρους διέβαλε· Καὶ τί τοῦτο, τοῦ Θεοῦ δντος τοῦ μέλλοντος ἀπατεῖν τὰς εὐθύνας, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων τῶν ἀκουσάντων· Ἐαυτῷ γὰρ προσέθηκε κολάσεως ὑπόθεσιν, ἵνα μὴ μόνον ὑπὲρ τῶν οἰκίων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ περὶ σοὶ διελέχθῃ, παράσχῃ

⁴⁴ κερδαίνεις L. ⁴⁵ ἦς om. L. ⁴⁶ εὐδοκίμας K. M. ⁴⁷ Sic G. ceteri ἡττίμας. ⁴⁸ καὶ om. G. H. K. M. p. p. τῶν om. G. K. M. Infra διὰ καὶ ἔλεγεν L. ⁴⁹ τὰ om. G. K. M. p. K. M. καὶ γὰρ καὶ δ. L. ⁵⁰ καὶ om. K. L. ⁵¹ τοῦτο om. G. σοὶ om. K. τοῦτο H. M. ⁵² δούλους G. K. M. ⁵³ μακρόθυμον om. K. L. M. ⁵⁴ καὶ οὐκ ἀξιοῦντι τὸ ἀν. M. καὶ οὐκ ἀπαξιοῦντα τὸ ἀν. K. ⁵⁵ τὸν om. G. K. M. λυθῆναι Sic K. L. Mor. ceteri συγχωρήσαι. ⁵⁶ πάντα ἡμῶν τὰ π. M. πάντα τὰ π. ἡμῶν K. πάντα ἡμῶν τὰ ἀμαρτήματα L.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΒ΄.

Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, μετήρπεν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦλθεν εἰς⁵⁷ τὰ ὄρια τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

α'. Συνεχῶς τὴν Ἰουδαίαν ἀφίεις διὰ τὴν βασκανίαν τὴν ἐκείνων, νῦν ἐπιχωρίζεις λοιπὸν, ἐπειδὴ τὸ πάθος ἐγγὺς ἔμελλεν εἶναι· οὐ μὴν εἰς τὰ ἱεροσόλυμα τέως ἀνέισιν, ἀλλ' εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἰουδαίας. Καὶ ἐλθόντι ἡκολούθησαν αὐτῷ⁵⁸ ὄχλοι πολλοὶ, καὶ ἐθεράπευσαν αὐτοὺς. Οὕτε τῇ τῶν λόγων διδασκαλίᾳ διηνεκῶς⁵⁹ ἐνδιατρίβει, οὕτε τῇ τῶν σημείων θαυματουργίᾳ· ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο ποιεῖ, ποικίλλων τὴν σωτηρίαν τῶν προσεδρευόντων καὶ ἐπομένων⁶⁰, ὥστε ἀπὸ μὲν τῶν σημείων ἀξιοπίστους, ἐν οἷς ἔλεγε, φανῆναι διδάσκαλος, ἀπὸ δὲ τῆς τῶν λόγων διδασκαλίας ἐπιτείνειν τὸ ἀπὸ τῶν σημείων κέρδος. Τοῦτο δὲ ἦν τὸ⁶¹ πρὸς θεογνωσίαν αὐτοὺς χειραγωγῆσαι. Σὺ δὲ μοι κἀκεῖνο σκόπει, πῶς ὁλοκληρὺς δῆμος παρατρέχουσι ἐν⁶² ῥήματι οἱ μαθηταί. οὐ κατὰ δνομα ἕκαστον ἀπαγγέλλοντες τῶν θεραπευομένων. Οὐ γὰρ εἶπον, ὅτι Ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα· ἀλλ' οἱ πολλοί, τὸ ἀκόμματος πασιδόντες. Ἐθεράπευε⁶³ δὲ ὁ Χριστὸς, ἐκείνους τε εὐεργετῶν, καὶ δι' ἐκείνων πολλοὺς ἐτέρους. Ἡ γὰρ τῆς τούτων ἀσθενείας διόρθωσις ἐτέροις ὑπόθεσις θεογνωσίας ἐγίνετο. Ἄλλ' οὐχὶ τοῖς Φαρισαίοις, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸν⁶⁴ τοῦτο μέλλον ἐκθηριοῦνται· καὶ προσέρχονται αὐτῷ πεπράδοντες. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν γινόμενων ἐπιλαβέσθαι οὐκ

λόγον. Καὶ σὲ μὲν πρὸς ἀνθρώπους διέβαλεν, αὐτὸς δὲ πρὸς Θεὸν διεβλήθη. Εἰ δὲ οὐκ ἀρκεῖ σοι ταῦτα, ἐνόησον ὅτι καὶ ὁ Δεσπότης σου διεβλήθη, καὶ⁶⁵ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ πρὸς τοὺς μάλιστα φιλουμένους· καὶ ὁ οὕτω Μονογενὴς πάλιν τὰ αὐτά. Διὲ ἔλεγεν· Εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐκάλεισαν, πολλὴν μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ. Καὶ οὐ διέβαλεν αὐτὸν μόνον ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκείνος, ἀλλὰ καὶ ἐπιστεύθη· καὶ διέβαλεν, οὐ τὰ τυχόντα, ἀλλὰ τὰ⁶⁶ μέγιστα ὄνειδ' καὶ ἐγκλήματα. Καὶ γὰρ δαιμονιζόντα αὐτὸν ἔφησε, καὶ πλάνον εἶναι καὶ ἀντίθεον. Ἄλλα καὶ εὐεργετήσας ἔπαθε κακῶς· Καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ὑπὲρ μὲν τοῦ ποιήσαντος ὀρήνει καὶ ἄλγει, ὑπὲρ δὲ σεαυτοῦ καὶ⁶⁷ χαίρει, ὅτι Θεῷ γέγονας ὅμοιος, τῷ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντι ἐπὶ πονηροῦ καὶ ἀγαθοῦ. Εἰ δὲ καὶ ὑπερβαίνει σε τὸ τὸν Θεὸν μιμεῖσθαι· καίτοιγε τῷ νῆφοντι οὐδὲ τοῦτο δύσκολον· ἀλλ' ὅμως εἰ σου μείζον εἶναι τοῦτο⁶⁸ σοὶ δοκεῖ, φέρε σε πρὸς τοὺς [619] συνδούλους⁶⁹ ἀγαπῶμεν· πρὸς τὸν Ἰωσήφ, τὸν μυρία παθόντα καὶ εὐεργετήσαντα τοὺς ἀδελφούς· πρὸς τὸν Μωϋσεῖα, τὸν μετὰ μυρίας ἐπιβουλὰς ὑπὲρ αὐτῶν δεηθέντα· πρὸς τὸν μακάριον⁷⁰ Παῦλον, τὸν οὐδὲ ἀριθμῆσαι ἔχοντα ἅπερ ἔπαθε παρ' αὐτῶν, καὶ ἀξιοῦντα ἀνάθεμα⁷¹ εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν· πρὸς τὸν Στέφανον, τὸν⁷² λιθαζόμενον καὶ παρακαλῶντα λυθῆναι αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην. Καὶ ταῦτα πάντα ἐνόησας, ἐκβαλε πᾶσαν ὀργήν, ἵνα καὶ ἡμῖν ὁ Θεὸς ἀφῇ πάντα τὰ παραπτώματα ὅρῃ, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁵⁷ μέλλον] add. δεῖ Ben. ἀδικούντας] add. ἡμᾶς χρῇ L. ⁵⁸ τὰ om. G. K. M. p. K. M. καὶ γὰρ καὶ δ. L. ⁵⁹ καὶ om. K. L. ⁶⁰ τοῦτο om. G. σοὶ om. K. τοῦτο H. M. ⁶¹ δούλους G. K. M. ⁶² μακρόθυμον om. K. L. M. ⁶³ καὶ οὐκ ἀξιοῦντι τὸ ἀν. M. καὶ οὐκ ἀπαξιοῦντα τὸ ἀν. K. ⁶⁴ τὸν om. G. K. M. λυθῆναι Sic K. L. Mor. ceteri συγχωρήσαι. ⁶⁵ πάντα ἡμῶν τὰ π. M. πάντα τὰ π. ἡμῶν K. πάντα ἡμῶν τὰ ἀμαρτήματα L.

εἶχον, προβλήματα⁷³ αὐτῷ προβάλλουσι. Προσελθόντες γὰρ αὐτῷ καὶ πεπράδοντες ἔλεγον· Εἰ δεῖσιν ἀνθρώπων ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πάντα αἰτῶν· Ὡς τῆς ἀνοίας⁷⁴ ὦνον ἐπιστομιζέται αὐτὸν διὰ τῶν ζητημάτων, καίτοιγε ἤδη λαβόντες αὐτοῦ⁷⁵ τεκμήριον τῆς δυνάμεως ταύτης. Ὅτε γοῦν περὶ τοῦ σαββάτου πολλὰ διελέχθησαν, ὅτε εἰπον, ὅτι Βλασφημῇ, ὅτε εἶπον, ὅτι Δαιμόνιον ἔχει, ὅτε τοῖς μαθηταῖς ἐπετίμησαν διὰ τῶν σπορίμων βαδίζουσιν, ὅτε περὶ [620] ἀνίπτων διελέχθησαν χειρῶν, πανταχοῦ ἀποβάλλας αὐτῶν τὰ στόματα, καὶ τὴν ἀναίσχυντον ἐμφράξας γλῶτταν, οὕτω παρέπεμψεν. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται. Τοιοῦτον γὰρ ἡ⁷⁶ πονηρία, τοιοῦτον ἡ βασκανία, ἀναίσχυντον καὶ ἱταμόν· καὶ μυριάκις ἐπιστομισθῇ, μυριάκις ἐφίσταται πάλιν.

Σὺ δὲ μοι σκόπει καὶ τὴν ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐρωτήσεως⁷⁷ κακουργίαν. Οὐδὲ γὰρ εἶπον αὐτῷ· Ἐκέλευσας μὴ ἀφίεσαι γυναῖκα· καὶ γὰρ ἤδη ἦν περὶ τοῦ νόμου τούτου διαλεχθεῖς· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐμνημόνευσαν ἐκείνων τῶν ῥημάτων, ἀλλ' ὠρμήθησαν μὲν ἐκείθεν, οὐόμενοι δὲ μέλizon ποιεῖν τὴν ἐνέδραν, καὶ βουλόμενοι εἰς ἀντινομίας ἀνάγκην αὐτὸν ἐμβαλεῖν, οὐ λέγουσι· Διὰ τί ἐνομοθέτησας τὸ καὶ τὸ⁷⁸ ἀλλ' ὡς οὐδενὸς ἐιρημίνου, ἐρωτῶσιν, Εἰ δεῖσιν, προσδοκῶντες ὅτι ἐπιλέλησται εἰρηκῶς· καὶ ὄντες ἐτοιμοί, εἰ μὲν εἴποι, ὅτι δεῖσιν ἀφίεσαι⁷⁹, ἀντιθεῖναι αὐτῷ τὰ παρ' αὐτοῦ εἰρημένα, καὶ εἰπεῖν· Πῶς οὖν εἰρηκας τὰ ἐναντία· εἰ δὲ τὰ αὐτὰ πάλιν⁸⁰ ἅπερ

⁷³ ἐπὶ Sic Mosq. εἰς H. L. Mox ἀφίεις H. ⁷⁴ αὐτῷ om. K. M. ⁷⁵ διηνεκῶς Sic L. Ep. ceteri συνεκῶς. ⁷⁶ ἐπομένων Sic Ep. Ge. et codd. ἐπιμένων Edd. p. p. καὶ ἐν οἷς L. ⁷⁷ τὸ om. G. H. K. M. ⁷⁸ ἐν] ἐν Edd. ⁷⁹ ἐθεράπευσε Edd. ⁸⁰ αὐτὸ om. G. H. K. M. ⁸¹ πρόβλημα H. L. Ge. ⁸² ἀπονοίας G. Ge. Alterum habet Theod. ⁸³ αὐτοῦ om. G. K. L. M. ⁸⁴ ἡ deest in Edd. ⁸⁵ ἐπερωτήσεως G. H. ⁸⁶ ἀφίεσαι K. M. ⁸⁷ πάλιν] add. εἴποι L. Ep. add. εἴπη Edd. [εμπροσθεν] add. εἴπη H.

καὶ ἔμπροσθεν, ἀντιθεῖναι τὸ ἡ Μωϋσέως. Τί οὖν αὐτός; Οὐκ εἶπε, *Τί με πειράζετε, ὑποκριταί*; καίτοιγε μετὰ ταῦτα λέγει· ἀλλ' ἐνταῦθα οὐ φησι τοῦτο. Τί δὲ ποτε; Ἰνα μετὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ τὴν ἡμερότητα ἐπιδείξηται. Οὐτε γὰρ αἰετὶ σιγῇ, ἵνα μὴ νομίσωσι λανθάνειν· οὐτε αἰετὶ ἐλέγγει, ἵνα παιδεύσῃ ἡμᾶς ἡμέρως πάντα φέρειν. Πῶς οὖν αὐτός; ἀποκρίνεται; Οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς; καὶ εἶπεν· Ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα ἡ καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ὅστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία. Ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέλεξεν ἡ, ἄνθρωπος μὴ χωρίζεται. Ὅρα σοφίαν διδασκάλου. Ἐρωτηθεὶς γάρ, Εἰ ἐξέστιν, οὐκ εὐθέως εἶπεν, Οὐκ ἐξεστίν, ἵνα μὴ θεωρηθῶσι καὶ ταραχθῶσιν· ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀποφάσεως διὰ τῆς κατασκευῆς κατέστησε δῆλον τοῦτο, δεικνύς ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἐστὶ τὸ πρόσταγμα, καὶ ὅτι οὐκ ἐναντιούμενος Μωϋσεὶ ταῦτα ἐπέταξεν, ἀλλὰ καὶ σφδρα συμβαίνειν ἡ. Σκόπει δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπὸ τῆς δημιουργίας ἰσχυριζόμενον ἡ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ προτάγματος αὐτοῦ. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐποίησεν ἕνα ἄνδρα καὶ μίαν γυναῖκα μόνον· ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦτο ἐκέλευσεν, ὥστε τὸν ἕνα τῇ μιᾷ συνάπτειν. Εἰ δὲ ἐβούλετο ταύτην ἡ μὴ ἀφίεναι, ἔτεραν δὲ ἐπιστάγειν, ἕνα ἄνδρα ποιήσας, πολλὰς ἂν ἐπλάσε γυναῖκας. Νῦν δὲ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς δημιουργίας καὶ τῷ τρόπῳ τῆς νομοθεσίας ἔδειξεν, ὅτι ἕνα δεῖ μιᾷ συνοικεῖν διαπαντός, καὶ μηδέποτε διαρρήγνυσθαι. Καὶ δὴ πῶς φησιν· Ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησε ἡ. τούτεστιν, Ἐκ ἡ μίαν ῥίζην ἐγένοντο· καὶ εἰς ἕν σῶμα συνῆλθον· Ἐσονται γάρ ἡ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Εἰτα φοβερὸν ποιεῖ τὸ ταύτης κατηγορεῖν τῆς νομοθεσίας, καὶ πηγνύς τὸν νόμον, οὐκ εἶπε, Μὴ διασπάτε ποῖνον, μηδὲ χωρίζετε· ἀλλ' ὅτι ἡ Ὁ ὁ Θεὸς συνέλεξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζεται. Εἰ δὲ Μωϋσεὶ προβάλῃ, [621] ἐγὼ σοὶ λέγω τὸν Μωϋσέως δεσπότην, καὶ ἡ μετὰ τούτου καὶ τῷ χρόνῳ ἰσχυρίζομαι. Ὁ γὰρ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· καὶ πρεσβύτερος οὗτος ὁ νόμος, εἰ καὶ δοκεῖ παρ' ἐμοῦ νῦν εισάγεσθαι, καὶ μετὰ πολλῆς κείμενος τῆς σπουδῆς. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς προσήγαγε ἡ τὴν γυναῖκα τῷ ἄνδρι, ἀλλὰ καὶ μητέρα ἀφείναι ἐκέλευσε καὶ πατέρα. Καὶ οὐδὲ ἔλθειν πρὸς τὴν γυναῖκα ἀπλῶς ἐνομοθέτησεν, ἀλλὰ καὶ κολληθῆναι, τῷ τρόπῳ τῆς λέξεως τὸ ἀδιάσπαστον ἐμφαίνει. Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ ἔτεραν μέλζονα συνάφειαν ἐπέστησεν· Ἐσονται γάρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.

β'. Εἰτα ἐπειδὴ τὸν παλαιὸν ἀνέγνω νόμον, τὸν καὶ διὰ πραγμάτων καὶ διὰ ῥημάτων ἡ εἰσνεχθέντα, καὶ ἀξιόπιστον ἀπὸ τοῦ δεδωκότος ἀπέφηνε, μετ' ἐξουσίας λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἐρμηνεύει καὶ νομοθετεῖ λέγων· Ὅστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία. Ὅπερ οὖν σάρκα τεμεῖν ἡ ἐναγεῖς, οὕτω καὶ γυναῖκα διαστήσαι παράνομον. Καὶ οὐκ ἐστὶν μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἐπήγαγε λέγων· Ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέλεξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζεται· δεικνύς ὅτι καὶ παρὰ φύσιν καὶ παρὰ νόμον τὸ γινόμενον· παρὰ φύσιν μὲν, ὅτι μία διατέμενται σὰρξ· παρὰ νόμον δὲ, ὅτι τοῦ Θεοῦ συνάψαντος καὶ κελεύσαντος μὴ διαχωρίζεσθαι ἡ, αὐτοὶ συνεπιτίθεσθε τοῦτο ὁρῶν. Τί οὖν μετὰ ταῦτα ἐχρῆν; οὐχ ἡσυχάσαι,

καὶ ἐπαινεῖσαι τὸ εἰρημένον; οὐχὶ θαυμάσαι τὴν σοφίαν; οὐκ ἐκπλαγῆναι τὴν συμφωνίαν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα; Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ποιοῦσιν, ἀλλ' ὡς δὴθεν ἐπαγωνιζόμενοι φασί· Πῶς οὖν Μωϋσὴς ἐντελέλιτο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίον, καὶ ἀπολύσαι αὐτήν; Καίτοιγε τοῦτο λοιπὸν οὐκ αὐτοὺς ἔδει προβαλεῖν ἡ, ἀλλ' αὐτὸν αὐτοὺς· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐπεμβαίνει, οὐδὲ λέγει τοῦτο αὐτοῖς, ὅτι τοῦδε ἡ οὐκ εἰμὶ λοιπὸν ὑπεύθυνος ἐγώ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο διαλύεται. Καὶ μὴν εἰ ἀλλότριος ἦν τῆς παλαιᾶς, οὐκ ἂν ἡγωνίσαστο ὑπὲρ Μωϋσέως· οὐκ ἂν ἀπὸ τῶν ἀπαξ ἐν ἀρχῇ γενομένων ἰσχυρίσαστο· οὐκ ἂν ἐσπούδασε τὰ αὐτοῦ δεῖξαι συμβαίνοντα τοῖς παλαιοῖς. Καίτοιγε πολλὰ καὶ ἄλλα Μωϋσὴς ἐκέλευσε, καὶ τὰ περὶ βρωμάτων, καὶ τὰ περὶ σαββάτου ἡ· τίνος οὖν ἔνεκεν οὐδαμῶς αὐτὸν προβάλλονται, ὡς ἐνταῦθα; Βουλόμενοι τὸ πλῆθος τῶν ἀνδρῶν ἐπιστρατεύσαι αὐτῷ. Καὶ γὰρ ἀδιάφορον Ἰουδαίους τοῦτο ἦν, καὶ πάντες τοῦτο γε ἔπραττον. Διὰ δὲ τοῦτο τοσούτων ἐν τῷ ὄρει λεγθέντων, ταύτης ἐμέμνηντο μόνης τῆς ἐντολῆς νῦν. Ἄλλ' ὅμως ἡ ἀπόρρητος σοφία καὶ ὑπὲρ τούτων ἀπολογεῖται, καὶ φησὶ ἡ· Μωϋσὴς ἀπὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὅμως οὕτως ἐνομοθέτησε. Καὶ οὐδὲ ἐκέλευεν ἀφίεναι ὑπὸ κατηγορίαν ἡ· μένειν, ἐπειδὴ καὶ τὸν νόμον αὐτὸς ἦν αὐτῷ δεδωκώς· ἀλλ' ἐξαιρεῖται αὐτὸν τοῦ ἐγκλήματος, καὶ τὸ πᾶν ἐπὶ τῇ ἐκείνων περιτρίπτει κεφαλῇ· ὁ πανταχοῦ ποιεῖ. Καὶ γὰρ ὅτε τοῖς μαθηταῖς τίλλοντας τοὺς στάχτας [622] ἤτιοντο, θεκνυσιν αὐτοὺς ὄντας ὑπευθύνους· καὶ ὅτε παράβασιν ἐνεκάλουν περὶ τοῦ μὴ νίπτεισθαι τὰς χεῖρας, θεκνυσιν αὐτοὺς ὄντας τοὺς παρὰβάτας· καὶ ἐπὶ τοῦ σαββάτου δὲ, καὶ πανταχοῦ, καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως. Εἰτα ἐπειδὴ φορτικὸν ἦν τὸ εἰρημένον, καὶ πολλὴν ἔφερεν αὐτοῖς τὴν διαβολήν, ταχέως πάλιν ἐπὶ τὸν ἀρχαῖον ἀνάγει νόμον τὸν λόγον, λέγων περὶ καὶ ἔμπροσθεν εἶπεν· Ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐκ ἐγένετο οὕτω· τούτεστιν, ὅτι διὰ τὸν πραγμάτων ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἐνομοθέτησε τὰ ἐναντία. Ἰνα γὰρ μὴ λέγωσι, Πῶθεν δὴλον ὅτι διὰ τὴν ἡμῶν σκληρότητα τοῦτο εἶπε Μωϋσὴς; ἐκεῖθεν πάλιν αὐτοὺς ἐπιστομίζει. Εἰ γὰρ οὕτως προσηγορευόμενος ἦν ὁ νόμος καὶ συμφέρων, οὐκ ἂν ἐκείνος ἐξ ἀρχῆς ἐδόθη· οὐκ ἂν οὕτω πλάττειν ἐπλάσεν ὁ Θεός· οὐκ ἂν τοιαῦτα εἶπε· Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτός λόγου πορνείας, καὶ γαμῇσιν ἄλλην, μοιχταί. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐπιστομίζετο, μετὰ αὐθεντίας νομοθετεῖ λοιπὸν, ὥστε ἐπὶ τῶν βρωμάτων, ὥστε ἐπὶ τοῦ σαββάτου. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν βρωμάτων τραφάμενος αὐτοὺς, τότε διελέχθη τοῖς δόλοισι, ὅτι Οὐ τὸ εἰσερχόμενον κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· καὶ ἐπὶ τοῦ σαββάτου ἐπιστομίζετο αὐτοὺς φησὶν· Ὅστε ἐξεστὶν ἐν σαββάτῳ καλῶς ποιεῖν· καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ τοῦτο. Ἄλλ' ὅπερ ἐκεῖ συνέβη, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα. Ὅπερ γὰρ ἐκεῖ τῶν Ἰουδαίων ἐπιστομίσθεντων οἱ μαθηταὶ ἐθορυβήθησαν, καὶ προσελθόντες αὐτῷ μετὰ Πέτρου εἶπον· Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην· οὕτω καὶ νῦν θεωρηθέντες εἶπον· Εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου, συμφέρει μὴ γαμῆσαι. Καὶ γὰρ νῦν ἐνόησαν μᾶλλον ἢ πρότερον τὸ λεγθῆναι. Διὰ τοῦτο τότε μὲν ἐσίγησαν, νῦν δὲ, ἐπειδὴ ἀντίρρησις καὶ ἀποχρίσις γέγονεν, καὶ ἐρώτησις καὶ πύσις, καὶ σαφέστερος ὁ νόμος ἐφάνη, ἐρωτῶσιν αὐτόν. Καὶ φανερώς μὲν ἀντεπιτεῖν οὐ τολμῶσι· τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ βαρὺ δοκοῦν εἶναι καὶ φορτικὸν εἰς μέσον προάγουσι,

τὸ] τὰ Ep. κατὰ G. ἡ μητέρα] add. αὐτοῦ M. ἡ ἐξεστὶν K. M. ἡ Nec ἀλλὰ καὶ σφ. συμβαίνων desunt in Edd. præter Savilianam, casu ut videtur; nam per codices et Interp. immota manent. ἡ διαχωριζόμενον Edd. Post v. δημιουργίας desunt quatuor folia codicis M. usque ad τούτων ἀπάντων p. 625 D. ἡ ταύτην] τὴν L. Mor ἡ ἐπιτίθεισιν] add. αὐτοῖς Edd. ἡ ante ex delevi, auctoribus K. Ep. et Interp. καὶ ante eis om. G. invitis cæteris. ἡ γὰρ] add. φησὶν L. μίαν] add. φησὶν H. ἡ ἀλλ' ὅτι] ἀλλὰ τί; L. invito Ge. δ] οὐς K. δ οὐν L. δ om. G. ἡ ἐγὼ οὐ λέγω σοὶ τὸν Μωϋσέως, ἀλλὰ τὸν δεσπότην, καὶ G. H. K. ego tibi non Mosem, sed Deum produco Ge. Mox Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς Edd. ἡ συνήγαγε G. H. p. p. ἀφίεναι G. K. ἡ δὲ ῥήμ. καὶ διὰ γραμμάτων G. H. invito Interp. ἡ τέμνεν L. ἡ διαρρίπτει L. χωρίζεται H. Quæ sequuntur, αὐτοὶ συνεπιτίθεσθε τοῦτο ὁρῶν non habent K. L. sed legisse videtur Interp. ἡ προβάλειν H. K. L. ἡ τοῦδε τούτου G. K. p. p. λοιπὸν om. G. H. K. ἡ οὐκ] οὐδ' Edd. ἀπὸ] ὑπὲρ codices neque ea... confirmasset Ge. Edd. ἀπὸ, quod mihi quidem verius videtur. ἡ Sic K. L. Ge. cæteri σαββάτων. ἡ φησὶν] add. ὅτι L. invitis Mosyq. ἡ ὁπὸ τὴν x. K. ὁπὸ τῇ κατηγορίᾳ L. αὐτῷ] οὕτω G.

dixerat, his verbis : Cur contraria dixisti ? si eadem rursus quæ prius diceret, Moysem objicere. Quid ergo ille ? Non dicit : *Cur me tentatis, hypocritæ* (Math. 22. 18) ? id quod postea dixit : sed hic non item. Quare ? Ut cum potentia sua mansuetudinem quoque ostenderet. Neque enim semper tacet, ne putent id se latere ; neque semper redarguit, ut nos doceat omnia mansuete esse ferenda. Quomodo ergo illis respondet ? 4. *Non legis, quia qui fecit hominem, masculum et feminam fecit eos ? Et dixit : 5. Propterea relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt due in carne una* (Gen. 2. 24). 6. *Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* Vide sapientiam magistri. Interrogatus enim, Si licet, non statim dicit, Non licet, ne perturbarentur ; sed antequam sententiam diceret, per apparatus illum id liquido statuit, ostendens Patris sui esse præceptum, nec Moysi adversatum se hoc præcepisse. Animadvertite autem illum non a creatione solum illud affirmare, sed et a præcepto ejus. Non enim dixit, ipsum fecisse unum tantum hominem unamque mulierem ; sed etiam præcepisse, ut unus uni copularetur. Si voluisset autem hæc dimitti, aliam duci, cum unum hominem fecit, multas fecisset mulieres. Nunc autem et ex modo creationis et ex forma legis ostendit, unum debere semper cum una habitare, neque nunquam separari. Et vide quomodo dicat : *Qui fecit a principio, masculum et feminam fecit eos* ; hoc est, ex una radice facti sunt, et in unum corpus convenerunt. Erunt enim, inquit, *duo in carne una*. Deinde ostendens tremendum esse hanc legem accusare, ipsamque legem statuens, non dixit, Ne disjungatis igitur, ne separetis : sed quid ? *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Si Moysem opponas, ego tibi Moysis Dominum asseram¹, itemque a tempore firmabo. Nam Deus a principio masculum et feminam fecit eos (Gen. 1. 27) : ac vetustissima lex est, licet videatur nunc a me primum induci, et accuratissime statuta fuit. Neque enim simpliciter mulierem ad virum adduxit, sed jussit et matrem et patrem relinquere. Neque ad mulierem accedere tantum jussit, sed et illi adhærere, ex modo dicendi disjungi non posse declarans. Neque id satis habuit, sed et aliam majorem conjunctionem exquirit : *Erunt duo in carne una*, inquit.

2. Deinde prisca recitata lege, quæ et rebus² et verbis inducta fuit, postquam illam fide dignam ex Legislatore demonstravit, cum potestate illam interpretatur, et legem sancit dicens : *Quapropter jam non sunt duo, sed una caro.* Sicut ergo carnem secare sceleratum est, ita et uxorem dirimere iniquum. Neque hic stetit, sed Deum quoque attulit dicens : *Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet* ; ostendens illud et contra naturam et contra legem esse : contra naturam, quia una caro dissecatur ; contra legem, quia cum Deus conjunxerit, et jusserit non separare, vos

id facere tentatis. Quid igitur post hæc faciendum erat ? nonne quiescendum, nonne laudanda ea quæ dicta erant ? nonne admirari oportebat illam sapientiam ? nonne obstupescere de tanta cum Patre consonantia ? Sed nihil horum faciunt, et quasi contempiose aiunt : 7. *Quomodo ergo Moyses jussit dare libellum repudiî, et dimittere illam* (Deut. 24. 1) ? Hoc porro non illi debebant objicere, sed Christus illis : attamen non carpit illos, neque dicit eis, Nihil hoc ad me ; sed hanc objectionem solvit. Atqui si oppositus Veteri Testamento fuisset, non pro Moyse disputasset ; neque ex iis quæ semel ab initio facta sunt, dicta sua confirmasset, neque ostendere studuisset sua cum priscis illis consentire. Etsi vero multa alia Moyses jusserit, tum de cibis, tum de sabbatis ; cur nusquam illum ipsi opponunt, ut hoc loco ? Quia id studebant, ut virorum multitudinem contra illum concitarent. Nam illud Judæi indifferenter observabant, omnesque id vulgo faciebant. Ideo enim multa in monte disseruisset, hujus tantum mandati nunc mentionem fecerunt. Attamen ineffabilis illa Sapientia pro his defensionem parat et dicit : 8. *Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri ita lege præcepit.* Neque illum sinit accusatione impelli : nam ipse erat qui legem illi dederat ; sed illum a culpa liberat, et totum in caput illorum convertit ; quod etiam ubique facit. Nam cum discipulos spicas velleutes criminarentur, ipsos accusatores in culpa esse ostendit : et cum incusabant quod illotus manibus manducarent, ipsos esse transgressores comprobabat, et cum de sabbato, atque ubique, ut hoc loco. Deinde quia id quod dixerat onerosum erat, admodumque illos carpebat, ad veterem rursus legem sermonem cito transfert, rejiciens id quod supra dixit : *A principio autem non fuit sic* ; id est, ex rebus ipsis contraria Deus a principio statuit. Ne dicerent enim : Unde palam vobis erit ob duritiam nostram hoc dixisse Moysem ? hinc illos rursus comprimit. Nam si hæc lex præcipua utilisque fuisset, non illa alia a principio data fuisset : nec sic efformasset Deus, neque talia diceret : 9. *Ego autem dico vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, et aliam duxerit, mæchatur.* Postquam illos ad silentium compulsi, cum auctoritate legem statuit, ut cum de cibis, et cum de sabbato ageret. Nam de cibis, postquam illos confutaverat, cum turbis disseruit, dicens, non id quod ingreditur coquinare hominem (Math. 15. 11) ; et de sabbato, cum illos confutavisset, dicit : *Itaque licet in sabbato benefacere* (Math. 12. 13) : hic quoque eodem modo. Sed quod ibi accidit, hic quoque evenit. Sicut enim ibi Judæis refutatis, discipuli turbati sunt, et accedentes ad eum cum Petro dixerunt : *Expone nobis parabolas hanc* (Math. 13. 36) : sic nunc quoque turbati dicebant : 10. *Si ita est causa hominis, expedit non nubere.* Etenim nunc melius quam antea dictum intellexerunt. Ideoque tunc siluerunt ; nunc vero, quia objectio responsioque prodit, et interrogatio cum explicatione, lexque clarior facta est, interrogant illum et palam contradicere non audent : quod autem ea in re grave

¹ Ah! Si Moysem opponas, ego non assero tibi Moyssem, sed Dominum.

² Unus habet, literis, pro, rebus.

et onerosum videtur, in medium adducant, dicentes : *Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere.* Nam valde onerosum videbatur uxorem omni nequitia plenam habere, et tolerare, indomitamque feram intus servare.

3. *Virginitatem Christus occulte quomodo suadeat. Suum mutilare corpus nefas. Doctrina de fato et necessitate pernicioiosa.* — Et ut discas, hoc illos admodum turbasse, Marcus referendus est dicens illos seorsim ipsi loquutos esse. Quid est, *Si ita est causa hominis cum uxore* (Marc. 10. 10)? Id est, *Si ita conjuncti sunt, ut unum sint*; vel, *Si hac de causa sic vir adstrictus est ut semper prævaricaretur, cum ejicit: levius certe faciliusque est contra naturæ concupiscentiam et contra seipsum certare, quam contra improbam mulierem.* Quid igitur Christus? Non dixit, *Etiā facilius est*; et hoc facito, ne legem illud esse putarent: sed intulit: *Non omnes capiunt, sed quibus datum est.* Rem extollit, et magnam esse indicat, atque hoc modo attrahit et hortatur. Sed hic contradictionem videas. Ipse enim magnum illud esse dicit; illi vero levissimum: utrumque certe commode factum; ut et ipse magnum fateretur esse, ut illos ardentiores efficeret, et ex dictis superius illi levissimum ostenderent, ut hoc modo illi virginitatem et continentiam præferrent. Quis enim de virginitate loqui onerosum videbatur esse, ex dura legis necessitate, illos in ejus cupiditatem attraxit. Deinde ut commonstret posse illam servari, ait: 12. *Sunt eunuchi, qui ex ventre matris ita nati sunt: et sunt eunuchi, qui castrati sunt ab hominibus: et sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum cælorum*; his occulte illos ad hoc genus vitæ deligendum inducens, et hanc virtutem servari posse suadens, ac si diceret: Cogita quid faceres, si ex natura talis esses, aut si idipsum per vim et injuriam passus esses? quid faceres cum ejusmodi voluntate privatus, nullam hinc mercedem expectares? Gratias igitur nunc age Deo, quod pro mercede et coronis illud patiaris, quod sine coronis patiuntur illi; imo vero illud non ita durum, sed longe levius est: nam et spe præmii, et tantæ virtutis conscientia mitigatur, neque tantis cupiditatis fluctibus jactatur. Non enim ipsa membri amputatio ita fluctus illos sedare et tranquillitatem parere solet, ut rationis frenum; imo longe magis hoc freno sedatur. Ideo igitur illos recensuit, ut hos incitaret: nam si non huc tenderet, quid sibi vellet illa eunuchorum recensio? Cum autem dicit, *Seipso castraverunt*, non membrorum amputationem dicit; absit: sed pravaram cogitationum expulsionem. Nam qui membrum excidit, maledictioni obnoxius est, ut Paulus ait: *Utinam abscindantur qui vos conturbant* (Gal. 5. 12). Ac jure merito; nam qui talis est, eadem aggreditur quæ homicidæ, et iis qui Dei creationem calumniantur dat occasionem, Manichæorumque ora aperit, ac perinde peccat atque ii apud gentiles, qui mutilantur. Membra enim amputare diabolice est operationis, et satanicarum insidiarum opus fuit ab initio; ut Dei opificium calumniatur; utque a Deo factum animal

labefactent; ut non proposito voluntatis, sed membrorum naturæ totum tribuentes, sic multi sine timore peccarent, quasi rationem non essent reddituri: ac dupliciter hoc animal læderent, tum quod membra amputarent, tum quod voluntatis studium a bonis exhibendis impedirent. Hanc porro diabolus legem constituit; præter dicta autem aliud pessimum dogma inducens, nempe de fato et necessitate, hac vero parata via, libertatem nobis a Deo datam labefactat, suadens vitia esse naturalia; multaque alia inde dogmata prava disseminans, etiam si id non aperte faciat. Talia quippe sunt diaboli perniciose toxica. Quapropter rogo, hanc fugiamus iniquitatem. Præter ea enim quæ diximus, non mitigatur inde cupiditas, imo sit ardentior: sperma namque aliunde fontes habet, et aliunde fluctibus agitur. Alii enim ex cerebro, alii ex lumbis oëstrum oriri dicunt. At ego non aliunde dixerim quam ab animo lascivo, et cogitationum neglectu: si animus temperans sit, nullum ex naturalibus motibus damnum oritur. De illis igitur eunuchis locutus, qui frustra eunuchi sunt, nisi ipsi mente et animo temperantes sint, et de iis qui propter regnum cælorum virginitatem servant, jam perorat his verbis: *Qui poterit capere, capiat*: hincque validius inflammat, quod rem insignem et grandem esse demonstret, nec rem intra legis necessitatem includit, ob ineffabilem mansuetudinem suam. Et hoc dixit, maxime rem esse possibilem ostendens, ut major inde cupiditas voluntati acrescat.

4. *Magna gratiæ ope eget virginitas.* — Sed si res ex voluntate est, inquires, quomodo in principio dixit: *Non omnes capiunt, sed quibus datum est?* Ut discas magnum esse certamen, non ut sortem quamdam necessariam imagineris. His enim datum est qui voluerint. Sic porro dixit, ut ostenderet magno supernæ gratiæ auxilio opus habere eum qui hoc init certamen, quo plane fruetur quisquis voluerit. Solet quippe hac uti voce quando de magna quapiam re agitur, ut quando dicit: *Vobis datum est nosse mysteria* (Luc. 8. 10). Quod autem hoc sit verum, ex præsentī loco patet. Nam si supernum solummodo esset donum, nihilque de suo afferrent ii qui virginitatem colunt, superfluo ipsis regnum cælorum promitteret, nec merito illos a cæteris eunuchis distingueret. Tu vero mihi perpende, quomodo unde alii maligne agunt, alii lucentur. Nam Judæi, cum nihil didicissent, abierunt: non enim ut discerent interrogabant; discipuli vero inde lucrum retulerunt. 13. *Tunc oblatis ei pueruli, ut manus imponeret eis, et oraret. Discipuli autem increpaverunt eos.* 14. *Ille vero dixit eis: Sinite parvulos venire ad me; talium est enim regnum cælorum.* 15. *Et cum imposuisset eis manus, abiit inde.* Cor discipuli pueros abigebant? Dignitatis causa. Quid ergo ille? Ut doceat illos modeste sapere, fastumque mundanum conculcare, et suscipit et ulnis complectitur, talibusque regnum cælorum pollicetur; id quod etiam dixit superius. Et nos itaque, si volumus heredes esse cælorum, hanc virtutem cum diligentia magna sectemur. Hoc est enim philosophiæ culmen,

λέγοντες· *Εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναίκος, οὐ συμφέρει γαμήσθαι.* Καὶ γὰρ σφόδρα ἐπαχθὲς ἔδοκει εἶναι τὸ γυναικα πάσης κακίας γέμουσαν ἔχειν, καὶ ἀνέχουσαν ἀνημέρου θηρίου διαπαντὸς ἔνδον συγκαλεισμένου.

γ. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι σφόδρα τοῦτο αὐτοὺς ἐθοροῦει, ὁ Μάρκος αὐτὸ δηλῶν ἔλεγεν, ὅτι κατ' ἰδίαν εἶπον αὐτῶν. *Τί δὲ ἐστὶν, Εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναίκος;* Τουτέστιν, εἰ διὰ τοῦτο συνήθησεν ἵνα ἐν ὧσιν ἡ ἐκείνη, Εἰ αἰτίαν λήψεται ἐπὶ τούτου ὁ ἀνὴρ, καὶ πανταχοῦ παρανομῇ ἐκβάλλων, κούφοτερον πρὸς ἐπιθυμίαν μάχεσθαι φύσεως καὶ πρὸς ἑαυτὸν, ἢ πρὸς γυναῖκα πονηράν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ εἶπεν, ὅτι. *Ναί, κούφοτερον, καὶ ποιεῖς τοῦτο·* ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι νόμος τὸ πρῶμά ἐστιν· ἀλλ' ἐπήγαγεν· *Οὐ πάντες χωροῦσιν, ἀλλ' οἳ δέδοται·* ἐπαίρων τὸ πρῶγμα, καὶ δεικνύς μέγα ὄν, καὶ ταύτην ἐπελκόμενος καὶ προτρέπων. *Ἄλλ' ὅρα ἐνταῦθα ἐναντιολογίαν.* Αὐτὸς μὲν γὰρ μέγα φησὶ [023] τοῦτο· ἐκείνους δὲ κούφοτερον. Καὶ γὰρ ἀμφοτέρω εἶδε γενέσθαι, καὶ παρ' αὐτοῦ μέγα ὁμολογηθῆναι, ἵνα προθυμότερους ἐργάσῃται, καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων παρ' αὐτοῖς κούφοτερον δειχθῆναι, ἵνα καὶ ταύτην μᾶλλον τὴν παρθενίαν ἔλυνται καὶ τὴν ἐγκράτειαν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ περὶ παρθενίας εἰπεῖν ἐπαχθὲς εἶναι ἔδοκει, ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ νόμου τούτου εἰς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοὺς ἐκείνην ἀνάβαλεν. Εἶτα τὸ δυνατόν δεικνύς φησιν· *Εἰσὶν ἐντροῦχοι, οἵτινες ἐκ κοιλάς μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως· καὶ εἰσιν ἐντροῦχοι, οἵτινες ἐντρουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰσιν ἐντροῦχοι, οἵτινες ἐντρούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν·* διὰ τούτων λανθανόντως ἐνάγων αὐτοὺς εἰς τὴν τὸ πρῶματός αἵρεσιν, καὶ τὸ δυνατόν τῆς ἀρετῆς ταύτης κατασκευάζων, καὶ μόνον οὐχὶ λέγων, ὅτι. *Ἐννόησον, εἰ ἐκ φύσεως τοιοῦτος ἦς, ἢ παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπηρεάζοντων τὸ αὐτὸ τοῦτο ὑπέμεινας, τί ἂν εἰποίησας, τῆς ἀπολαύσεως μὲν ἐστερημένος, μίσθον δὲ οὐκ ἔχων;* Οὐκοῦν εὐχαρίσται τῷ θεῷ νῦν, ὅτι μετὰ μισθοῦ καὶ στεφάνου τοῦτο ὑπομένεις, ὁ χωρὶς στεφάνου ἐκείλοι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πολλὸν κούφοτερον, τῇ τε ἑλπίδι διορθούμενος, καὶ τῇ συνειδήσει τοῦ κατορθώματος, καὶ μηδὲ τὴν ἐπιθυμίαν οὕτω κυμαίνουσαν ἔχων. Οὐ γὰρ οὕτως ἐκτομή μελους, ὡς λογισμοῦ χαλινός, τὰ τοιαῦτα οἶδε καταστῆλιν κύματα, καὶ γαλήνην ποιεῖν· μᾶλλον δὲ λογισμὸς μόνος. Διὰ τοῦτο τοῖνυν ἐκείνους παρήγαγεν, ἵνα τούτους ἀλέγῃ· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο κατεσκεύαζε, τί βούλεται ὁ περὶ τῶν ἄλλων εὐνοῶν λόγος αὐτῷ; Ὅταν δὲ λέγῃ, ὅτι· *Ἐντρούχισαν ἑαυτοὺς, οὐ τῶν μελῶν λέγει τὴν ἐκτομήν·* ἄπαγε· ἀλλὰ τῶν πονηρῶν λογισμῶν τὴν ἀναίρεσιν. Ὡς ὁ γε τὸ μέλος ἐκτεμνῶν, καὶ ἀρᾷ ἐστὶν ὑπεύθυνος, καθὼς ὁ Παῦλος φησιν· *Ὁσεὶον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατούντες ὁμᾶς.* Καὶ μάλα εἰκότως. Καὶ γὰρ τὰ τῶν ἀνδροφόνων ὁ τοιοῦτος τολμᾷ, καὶ τοῖς τοῦ θεοῦ διαβάλλουσι τὴν δημιουργίαν δίδωσιν ἀφορμὴν, καὶ τῶν Μανιχαίων ἀνοίγει τὰ στόματα, καὶ τοῖς παρ' Ἑλλήσιν ἀκρωτηριαζομένοις τὰ αὐτὰ παρανομῇ. Τὸ γὰρ ἀποκόπτειν τὰ μέλη, δαιμονικῆς ἐνεργείας καὶ σατανικῆς ἐπιβουλῆς ἐξ ἀρχῆς γέγονεν ἔργον· ἵνα τοῦ

θεοῦ τὸ ἔργον διαβάλλουσιν· ἵνα τὸ ζῶον τοῦτο ¹⁰ λυμηνῶνται· ἵνα μὴ τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ τῇ τῶν μελῶν φύσει τὸ πᾶν λογισάμενοι, οὕτως ἀδύς θμαρτάνωσιν αὐτῶν οἱ πολλοί, ὅτε ἀνεύθυνον ὄντας· καὶ διπλῇ παραδόξῳ τὸ ζῶον τοῦτο, καὶ τῷ τὰ μελῆ πηροῦν, καὶ τῷ τῆς προαιρέσεως τὴν ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν προθυμίαν κωλύειν. Ταῦτα δὲ ὁ διάβολος ἐνομοθέτησε, πρὸς ¹¹ τοῖς εἰρημένοις καὶ ἑτερον πονηρὸν δόγμα εἰσάγων, καὶ τῷ περὶ εἰμαρμένης καὶ ἀνάγκης καὶ ἐντεῦθεν προδοποιῶν λόγῳ ¹², καὶ πανταχοῦ τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ δοθεῖσαν ἡμῖν ἐλευθερίαν λυμαινόμενος, καὶ πειθὼν φυσικὰ εἶναι τὰ κακὰ, καὶ πολλὰ ἑτερα ἐντεῦθεν ὑποσπεῖρων δόγματα πονηρὰ, εἰ καὶ μὴ προφανῶς. Τοιαῦτα γὰρ τοῦ διαβόλου [024] τὰ δηλητήρια. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ φεύγειν τὴν τοιαύτην παρανομίαν. Μετὰ γὰρ τῶν εἰρημένων οὐδὲ τὰ τῆς ἐπιθυμίας ἡμερῶν ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ χαλεπώτερα γίνεται. Ἐτέρωθεν γὰρ ἔχει τὰς πηγὰς τὸ σπέρμα τὸ ἐν ἡμῖν, καὶ ἐτέρωθεν κυμαίνει. Καὶ οἱ μὲν ἀπὸ ἐγκυαίου, οἱ δὲ ἀπὸ ὁσφύος τὸν οἶστον ἐκείνον φύεσθαι λέγουσιν· ἐγὼ δὲ οὐδαμῶς ἄλλοθεν εἰποιμι ἂν, ἀλλ' ἡ ἀπὸ γνώμης ἀκολάστου καὶ διανοίας ἡμελημένης, κἂν αὐτὴ σωφρονῇ, τῶν φυσικῶν κινήσεων βλάβος οὐδέν. Εἰπὼν τοῖνυν τοὺς εὐνοήχους, τοὺς εἰκὴ καὶ μάτην εὐνοήχους, εἰ μὴ τῷ λογισμῷ καὶ αὐτῷ ¹³ σωφρονεῖν, καὶ τοὺς ὑπὲρ ¹⁴ τῶν οὐρανῶν παρθενεύοντας, πάλιν ἐπάγει λέγων· *Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω·* προθυμότερους τε ποιῶν τῷ δεῖξαι ὑπέρογκον ὃν τὸ κατορθῶμα, καὶ οὐκ ἀφίεξις εἰς ἀνάγκην νόμου τὸ πρῶγμα κατακλεισθῆναι ¹⁵, διὰ τὴν ἀφ᾽ αὐτοῦ ἡμερότητα. Καὶ τοῦτο εἶπεν, ὅτι ¹⁶ σφόδρα εἶδεξε δυνατόν ὃν, ἵνα πλείων τῆς προαιρέσεως ἡ φιλοτιμία γένηται.

δ. Καὶ εἰ προαιρέσεως ἐστὶ, φησὶ, πὺς ἀρχόμενος ἔλεγεν, *Οὐ πάντες χωροῦσιν, ἀλλ' οἳ δέδοται·* ἵνα μάθῃς· ὅτι μέγας ὁ ἄθος, οὐκ ἵνα ἀποκληρώσιν τινα ἡναγκασμένην ὑποπετεύσει. Δέδοται γὰρ ἐκείνοις, τοῖς βουλομένοις. Εἶπε δὲ οὕτω, δεικνύς ὅτι πολλῆς δει τῆς ἀνωθεν βοήθης τῇ εἰς τοῦτο εἰσελθόντι ¹⁷ τὸ σκάμμα, ἧς ἀπολαύσεται πάντως ὁ βουλόμενος. Ἔθος γὰρ αὐτῷ ταύτην κεχρησθῆαι τῇ λέξει, ὅταν μέγα τὸ κατορθούμενον ἦ, ὡς ὅταν λέγῃ· *Ἦμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια.* Καὶ ὅτι τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, ὅλον καὶ ἐκ τοῦ παρόντος. Εἰ γὰρ τῆς ἀνωθεν δόσεως μόνος ἐστὶ, καὶ οὐδὲν αὐτοὶ συνεισφέρουσιν οἱ παρθενεύοντες, περιττῶς αὐτοὺς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐπηγγέλλαιο, καὶ τῶν ἄλλων αὐτοὺς διεῖλεν εὐνοήχων. Σὺ δὲ μοι σκόπει, πὺς ἐξ ὧν ἑτεροὶ πονηρεύονται, κερδαίνουσιν ἑτεροὶ. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι μὴδὲν μαθόντες ἀπῆλθον· οὐδὲ γὰρ ἵνα μάθωσιν ἤρωτων· οἱ δὲ μαθηταὶ καὶ ἐντεῦθεν ἐκέρδαινον. Τότε προσηνέχθη αὐτῷ παιδία, ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς, καὶ προσέτιξται· καὶ ἐπετίμησαν οἱ μαθηταὶ ¹⁸ αὐτοῖς. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· *Ἄφρατε τὰ παιδία ἐρχεσθαι πρὸς με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.* Καὶ ἐπιθεῖς αὐτοῖς ¹⁹ τὰς χεῖρας, ἐκορεύθη ἐκείθεν. Καὶ εἶνος ἔνεκεν οἱ μαθηταὶ ἀπεσβένουν τὰ παιδία· Ἀξιώματος ἔνεκεν. Τί οὖν αὐτός; Διδάσκων αὐτοὺς μετριάξων, καὶ τύφον καταπατεῖν κοσμικὸν ²⁰, καὶ λαμβάνειν καὶ ἐναγκαλίζεται, καὶ τοῖς τοιοῦτοις τὴν βασιλείαν ἐπαγγέλλεται ²¹· ὅπερ καὶ ἐμ-προσθεν εἶρηκεν. Καὶ ἡμεῖς τοῖνυν, εἰ βουλομεθα κλη-

¹⁰ αὐτῷ om. G. K. ¹¹ συνήθησεν Sic codd. et Ep. ¹² [Ἰσ. συνήθησεν.] Sav. Ita Theoph. De seqq. vid. adnot. ¹³ ὅτι om. G. H. Mox ποιεῖ scriptum cum uno cod. K. pro vulgato ποιεῖ. ¹⁴ εὐνοήχοι bis om. G. Mosq. ¹⁵ ὅτι om. K. L. et [ἵ] ὅτι et G. K. ¹⁶ στερούμενος G. H. ¹⁷ καὶ et p. p. te om. G. H. K. invito Ep. ¹⁸ μόνον H. K. Ep. ¹⁹ ὅτι om. G. H. ²⁰ καθὼς G. H. K. ²¹ διαβάλλωσι H. K. ²² τοῦτο Sic K. L. pro vulgato τοῦ θεοῦ. Neutrū habet Ep. rationale animal Ge. ²³ πρὸς add. δὲ G. H. ²⁴ τῶν... λόγῳ τὸν... λόγον G. καὶ ἀνάγκης om. G. H. K. et delevit Sav. ²⁵ οὕτοι K. L. ²⁶ ὑπὲρ add. τῆς βασιλείας Edd. ²⁷ κλεισθῆναι Edd. ²⁸ εἶπεν, ὅτι Sic K. L. M. Ep. vulgo εἶπον, εἴ. ²⁹ ἐλθόντι G. Lacunam habet L. usque ad φιλοκέρ- ³⁰ δείας p. 627 A. ³¹ καὶ ἐπ. οἱ μ. [οἱ δὲ μ. ἐπ. K. L. Mosq. ³² αὐτοῖς] αὐτὰ G. ἐπ. αὐτὰ Edd. αὐτοῖς om. H. 1 Mosq. ³³ τύφον x. κοσμικὸν sic K. Ep. Ge. τὸν τύφον x. τὸν ἀνθρώπινον G. H. p. p. ἀγκαλίζεται G. ³⁴ ἐπαγγέλλεται] χαρίζεται K.

νόμῳ καὶ γενέσθαι τῶν οὐρανῶν, τὴν ἀρετὴν ταύτην μετὰ
 πολλῆς κτησώμεθα τῆς ἐπιμελείας. Οὐτὸς γὰρ φιλοσο-
 φίας ὅρος, μετὰ σπουδαίους ἀπαστασὶν εἶναι· τούτο βίος
 ἀγγελικός. Καὶ γὰρ πάντων τῶν παθῶν καθάρσιος ἡ
 ψυχὴ τοῦ παιδίου ²². [625]· Τοῖς λελυπηκόσιν οὐ μνησι-
 κακεῖ, ἀλλ' ὡς φίλοις προστέρχεται, ὡς οὐδέναν γανομέ-
 νου. Καὶ ὅσα ἀνὰ τῆς μητρὸς μαστιγῇ, ταύτην
 ἐπιζητεῖ, καὶ πάντων αὐτὴν προτιμᾷ. Κἀν βασιλεῖα ²³
 δείξης μετὰ διαδύματος, οὐ προτίθῃσι τῆς μητρὸς ῥάκια
 περιδεδιημένης, ἀλλ' ἔλοιτο ἀν' ἄλλων ἐκείνην ἰδεῖν
 μετὰ τούτων, ἣ τὴν βασιλῆα μετὰ κόσμου. Τὸ γὰρ
 οἰκτεῖν καὶ ἀλλότριον οὐ πένια καὶ πλοῦτος ²⁴, ἀλλὰ φίλις
 διαγιγνώσκειν οἶδε. Καὶ τῶν ἀναγκάλων οὐδὲν πλεόν ἐπι-
 ζητεῖ, ἀλλ' ὅσον ἐμπληρῶσθαι τοῦ μαστοῦ, καὶ ἀφίστα-
 ται τῆς θηλῆς. Τὸ παιδίον οὐ λυπεῖται ἐφ' οἷς ἡμεῖς·
 οἷον ἐπὶ ζημίᾳ χρημάτων, καὶ τοῖς τοιούτοις· καὶ οὐ χαί-
 ρει πάλιν ἐφ' οἷς ἡμεῖς, τοῖς ἐπικτήτοις τοιούτοις· οὐκ
 ἐπιτόχηται πρὸς κάλλη σωματίων. Διὰ τοῦτο εἶπε· Τὼν
 γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν· ἵνα
 τῇ προαιρέσει ταῦτα ἐργαζώμεθα, ἀ· τῇ φύσει τὰ παιδία
 ἔχει. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ Φαρισαῖοι οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν, ὡς ²⁵
 ἀπὸ κακουργίας· καὶ ἀπορίτως ἐπάρτουν ἃ ἐπάρτουν, διὰ
 τοῦτο ἀνω καὶ κάτω τοὺς μαθητὰς ἀφελεῖς εἶναι κελεύει,
 ἐκείνους τὴν αἰνιγμένον, καὶ τούτους παιδεύων. Καὶ γὰρ
 οὐδὲν οὕτως εἰς ἀλάνθειαν ἐπαίρει, ὡς ἀρχὴ καὶ προ-
 εδρία. Ἐπεὶ οὖν ἐμελλον οἱ μαθηταὶ ἀπολαύειν τιμῆς
 πολλῆς· κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, προκαταλαμβάνει
 αὐτὸν τὴν διδόναι, οὐκ ἀφίεις ἀνδριόπινον τὴν παθεῖν,
 οὐδὲ τιμὰς ἀπατεῖν παρὰ τοῦ πλήθους, οὐδὲ τὸ ²⁶ σοβεῖν
 πρὸς αὐτὸν. Εἰ γὰρ καὶ μικρὰ ταῦτα εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ
 μεγάλων κακῶν ἐστὶν αἷτια. Οὕτως γοῦν οἱ Φαρισαῖοι
 παιδοτροφούμενοι εἰς τὴν κορωνίδα τῶν κακῶν ἐξέπεσον,
 τοὺς ἀσπασμούς, τὰς προεδρίας, τοὺς μεσασμούς ἐπι-
 ζητοῦντες· ἀπὸ γὰρ τούτων εἰς δοξομανίαν, εἴτα ἐκεῖ-
 θεν εἰς ἀσδείαν ἐξώμεσαν. Διὰ δὲ τοῦτο ἐκείνους μὲν
 ἀρὰν ἐπισπασάμενοι διὰ τοῦ πειράζειν, ἀπῆλθον· τὰ
 παιδία δὲ εὐλογίαν, ἅτε τούτων ἀπάντων ἡλευθερωμένα.
²⁷ Γενώμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὰ παιδία, καὶ τῇ κακίᾳ
 νηπιζώμεν. Οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἐστὶν ἐτέρως ἰδεῖν τὸν
 οὐρανόν· ἀλλ' ἀνάγκη πάντως εἶ γενέαναι ἐμπροσθεν τῶν
 ὑποουλῶν καὶ πονηρῶν. Καὶ πρὸ τῆς γέννησός δὲ ἐνταῦθα
 τὰ ἔργατα πεισόμεθα. Ἐὰν γὰρ κακὸς γένῃ, φησί,
 μόνος ἀρετῆσεις τὰ κακὰ· ἐὰν δὲ ἀγαθός, σάντ' ὃ
 καὶ τῷ πᾶσι· οὐκ. Ἐκτόπει γοῦν, ὡς τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν
 προτέρων συνέβη. Οὕτε γὰρ πονηρότερόν τι τοῦ Σαουλ
 γέγονεν, οὕτε ἀπλοῦστερόν τι ἀφελέστερον τοῦ Δαυὶδ.
 Τίς οὖν δ' ²⁸ ἰσχυρότερος ἦν; Οὐ δεύτερον αὐτὸν εἰς χει-
 ρας ἔλαβεν ὁ Δαυὶδ, καὶ κύριος τοῦ ἀνελεῖν γενόμενος,
 ἀπέστη; οὐχ ὡς ἐν σαγήνῃ καὶ δεσμοειρητῶν συνελημ-
 μένον εἶχε, καὶ ἐφέλατο; Καὶ ταῦτα καὶ ²⁹ ἐτέρων πα-
 ρουθενόντων, καὶ αὐτὸς μυρία ἐγκλαλεῖν ἔχων ἐγκλήματα·
 ἀλλ' ὁμως ἀφῆκε σὺν ἀπελθεῖν. Καίτοι ὁ μὲν μετὰ
 πάσης αὐτὸν τῆς στρατιᾶς εἰδωκεν, ὁ δὲ μετὰ ὀλίγων
 φυγάδων ἀπεγνωσμένος ἦν ³⁰, ἀλώμενος καὶ τόπους ἐκ
 τόπων [626] ἀμείνων· ἀλλ' ὁμως ὁ φυγάς τοῦ βασιλέως
 περιγενέτο· ἐπειδὴ ὁ μὲν μετὰ ἀπλότητος, ὁ δὲ μετὰ
 πονηρίας παρετάττετο. Τί γὰρ ἂν γένοιτο πονηρότερον
 ἐκείνου, ὅς τὸν αὐτῷ στρατηγούντα, καὶ τοὺς πολέμους
 ἅπαντας κατορθούντα, καὶ τῆς νίκης καὶ τῶν τροπαίων
³¹ ἡ ψ. τοῖς παιδίοις G. τοῖς π. ἡ ψ. K. Vulgatum tuetur
 αὐτὴν Edhl. ³² Sic K. Ge. οὐ πένια καὶ πλοῦτος G. οὐ π. H.
 φιλοσοφία G. ³³ ὡς] Sic Reg. 694. ἣ ὡς G. H. ἡ Reg.
 ἀπὲρ K. ³⁴ τό om. Sav. Ben. ³⁵ ἩΘΙΚΩ. Περὶ τῆς ἀνι-
 νειας τοῦ δεῖ (sic) ἡμᾶς τῆς μὲν ἀντιφάσεως, τῆς δὲ ἀπεχ-
 ἀνελεῖν om. K. M. ³⁶ καὶ om. G. H. M. ³⁷ ἦν] alid. p.
³⁸ ἐαυτὸν] Sic H. K. vulgo αὐτὸν p. p. ἐκείνου om. G. ³⁹ π.
 καὶ πρὸ τῶν ἔγκ. (om. καὶ τρέμεν) G. τρέμεν] κινδυνεύειν
⁴⁰ ἐκείνου sic. ⁴¹ Sic Sav. et Interp. codices cum ceteris
 dices τὸ μὴ δ. ε. ⁴² οὐχ' bis om. G. K. M. p. p. τῆς om.
 ἀπερ... ἀνδρῶν· π. [Ὅθεν καὶ οἱ εἰς τὸ κερδαίνειν δια-
 πνέουσι Sav. Ben. [et sic Reg. 688.]

τοὺς μὲν πόνους ὑπομένοντα, τοὺς δὲ στεφάνους ἐκείνων
χομίζοντα ἀναλεῖν ἐπεχείρει;

ε'. Τοιοῦτον γὰρ ἡ βασιανία· ἀεὶ τοῖς οἰκείοις ἐπι-
βουλεύει καλοῖς, καὶ τὸν ἔχοντα αὐτὴν τήκει, καὶ μυρίαὶς
περιβάλλει συμφοραῖς. Καὶ ὁ δαυὶδ γοῶν ἔκλεινος, ὥς
ὅτε ὁ Δαυὶδ ἀπέστη, οὐκ ἔρρηξεν τὴν φωνὴν ἐκείνην τὴν
ἐκείνην, ὁλοφύρομενος καὶ λέγων· *Θάλλομαι σφόδρα,*
καὶ οἱ ἀλλόλοισι πολέμουσιν ἐν' ἐμοί, καὶ Κύριος
ἀπέστη ἀπ' ἐμοῦ. Ὡς δὲ ἐγυρίσθη τοῦ Δαυὶδ, οὐκ
ἔπασεν ἐν πολέμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ ἐν δόξῃ ἦν·
καὶ γὰρ εἰς τὸν βασιλεῖα τοῦ στρατηγικοῦ διέδραiven ἡ δόξα.
Οὕτῃ γὰρ τυραννικὸς ἦν ὁ ἀνὴρ, οὐδὲ θρόνον ἐκβαλεῖ
ἐπεγείρει, ἀλλ' αὐτὸν πάντα κατώρθου, καὶ σφόδρα περ
αὐτὸν διέχευτο· καὶ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ὅρων.
Ὅτε μὲν γὰρ ὑπ' αὐτὴν ταττόμενος ἦν, ἴσως τὸν νόμον
τῆς ὑποταγῆς ταῦτα ἂν τις λογιέσται τῶν οὐκ ἀκριβῶς
ἐξεταζόντων· ἐπειδὴ δὲ ἐξηγγαγεν αὐτὸν ³¹ τῆς βασιλείας
ἐκείνου, τὶ λοιπὸν ἦν τὸ κατέχον αὐτὸν, καὶ πῶτον τοῦ
πρὸς ἐκείνον ἀπέχεσθαι· πολέμου· μάλλον δὲ, τί οὐκ ἦν
παρεῖσθαι ἐπὶ τὴν σφαγὴν; Οὐ πονηρὸς καὶ ³² ἀπᾶς καὶ
δὲς καὶ πολλάκις περὶ αὐτὸν γέγονεν; οὐχὶ παθὼν αὐ;
οὐχὶ μὴδὲν ἔχων ἐγκαλεῖν; οὐκ ἐπιεικύνοντος αὐτῷ καὶ
ἐπιπαλῆς ἡ βασιλεῖα αὐτοῦ καὶ ἡ σωτηρία ἦν; οὐ πλε-
νᾶσθαι ἔδει διηνεκῶς καὶ φεύγειν ³³, καὶ περὶ τῶν ἐσγά-
των τρέμειν, ζῶντος· ἐκείνου καὶ κρατούντος; Ἄλλ'
ὅμως· οὐδὲν ταῦτον αὐτὸν ἠνάγκασεν αἰμᾶσαι τὸ ξίφος·
ἀλλὰ καὶ καθεύδοντα ὄρων, καὶ δεδεμένον, καὶ μόνον,
καὶ ἐν μέσοις αὐτοῖς ³⁴, καὶ τῆς κεφαλῆς ἀφάμενος, καὶ
πολλῶν δυνάτων τῶν διεγερνόντων, καὶ Θεοῦ ψήφον εἶναι
λεγοντὸν τὴν τοιαύτην εὐκαιρίαν, ἐκείνος καὶ ἐπετίμησε
τοῦ; παρορῶσι, καὶ ἀπέσχετο τοῦ φόνου, καὶ αὖτις
ἐξέπμφε καὶ ὕγι· καὶ ὡς περ σωματοφυλάξ ὢν αὐτοῦ
μᾶλλον, καὶ ὁ πασπιστής, οὐ ³⁵ πολέμιος, οὕτως ἐνεκάλει
τοῦ στρατοπέδῳ τὴν εἰς τὸν βασιλεῖα προδοσίαν. Τί ταῦτε
ἴσων γένοιντ' ἂν τῆς ψυχῆς; τί τῆς, ἡμερότης ἐκείνης;
Τοῦτο γὰρ δυνατόν μὲν καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων συνιδεῖν
πολλῶν δὲ πλέον, καὶ ἐκ τῶν νυνὶ γενομένων. Ὅταν
γὰρ τὴν ἡμετέραν καταράθωμεν φραυδίστα, τότε ἀκρι-
βέστερον εισόμεθα τῶν ἁγίων ἐκείνων τὴν ἀρετὴν. Διὸ
παρακαλῶ πρὸς τὸν ζῆλον ἐκείνων· τρέχουν. Καὶ γὰρ
ἐὶ δόξης ἔρζε, καὶ θὰ τοῦτο ἐπιβουλεύεις τῷ πλησίον,
τότε αὐτῆς ἀπολαύσῃ μειζόνως, ὅταν αὐτὴν διαπύσας
ἀπόσχη τῆς ἐπιβουλῆς. Ὡς περ γὰρ τὸ χρηματίζεσθαι·
φιλοργυρίας ἐναντίον· οὕτω πρὸς τὸ δόξης ἐπιτελεῖν,
τὸ δόξης ἔρξιν ³⁶. Καὶ εἰ βούλῃς, καὶ ἔκαστον ἐξετά-
σωμεν. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς γέννησς ἡμῖν φόβος οὐδεὶς,
οὐδὲ τῆς βασιλείας λόγος πολὺς, φέρε ἂν ἀπὸ τῶν
παρόντων ὡμὰς ἐναγάγωμεν. Τίνες γὰρ εἰσιν οἱ καταγέ-
λαστοι; εἰπέ μοι· οὐχὶ ³⁷ οἱ διὰ δόξαν τὴν ποιούντες τὴν τῶν
πολλῶν; Τίνες δὲ [627] ἐπαινέτοι; οὐχὶ οἱ τὸν παρὰ τῶν
πολλῶν διαπύοντες ἔπαινον; Οὐκ οὐκ τὸ κενὴς δόξης
ἔρξιν ἐκποιεῖσθαι, ὃ δὲ κενόδοξος οὐ δύναται· λαβεῖν ἔρυν
αὐτῆς, ἐκποιεῖσθαι ἔσται πάντως, καὶ γέγονεν αὐτῷ τὸ
δόξης ³⁸ ἔρξιν ἀτιμίας αἰτίον. Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον κα-
ταίσχυνεται, ἀλλὰ καὶ τὸ πολλὰ ἀναγκάζεσθαι ποιεῖν
αἰσρά, καὶ δουλοπρεπείας τῆς ἐσχάτης γένοντα. Καὶ
ὡς περ ³⁹ εἰς τὸ κερδαίνειν βλάπτεσθαι μάλιστα ἀπὸ
τοῦ νοσήματος τῆς φιλοκερδείας εἰώσθαι οἱ ἀνθρώποι·
(πολλὰς γοῦν ἀπάτας ὑφίστανται, καὶ τὰ μικρὰ κέρδι
μεγάλως ποιεῖ ζημίαν· διὰ καὶ εἰς παρομίαν ὁ λόγος

¹¹ ἡ ψ. τοὺς παιδοὺς G. τοὺς π. ἡ ψ. K. Vulgatum inietui Ep. ¹² τὴν βασιλῖδα H. προτίθησι add. ταύτην K. add. αὐτὴν Edd. ¹³ Sic K. Ge. οὐ πένια καὶ πλοῦτος G. οὐ πένια, οὐ πλοῦτος H. οὐ πένια, οὐ πλοῦτον Edd. φίλις H. φιλοστοργία G. ¹⁴ ὡς Sic Reg. 694. ἡ ὡς G. H. ἡ Reg. 688. ἀλλ' ἡ K. Hoc edidit Sav. ἀλλ' ἡ ὡς Mor. Ben. ἀ ἄπερ K. ¹⁵ τὸ om. Sav. Ben. ¹⁶ ΗΘΙΚΟΝ. Περὶ τῆς ἀντιεῖκαίας τοῦ αὐτοῦ, καὶ τῆς πονηρίας Σαούλ· καὶ παρα-
σκευῆς τοῦ δαΐ (sic) ἡμᾶς τὴν μὲν ἀντιεῖκαίαν, τῆς δὲ ἀπέχουσαι. G. ¹⁷ τὸν deest in Edd. ¹⁸ ὅ om. G. Mox τὸν ἀντι-
εῖκαίαν om. K. M. ¹⁹ καὶ om. G. H. M. ²⁰ ἦν add. πλανώμενος K. ἀπεγνωσμένων om. idem. ²¹ ἐν ἐπ' M. ²² ἐαυτὸν] Sic H. K. vulgo αὐτόν p. p. ἐκείνου om. G. ²³ καὶ deest in Edd. ²⁴ φεύγειν περὶ τῶν ἐσχ. καὶ τρ. M. φ.
περὶ τῶν ἐσχ. (om. καὶ τρέμειν) G. τρέμειν] κινδυνεύειν K. ²⁵ αὐτὸν G. M. ²⁶ οὐ] ἡ K. ²⁷ γινώσκων H. K. ²⁸ ἐκείνου G. ²⁹ Sic Sav. et Interp. codices cum ceteris Edd. τὸ μὴ χρηματίζεσθαι. ³⁰ Sic Edd. et Interp. et
codices τὸ μὴ δ. εἶ. ³¹ οὐχὶ bis om. G. K. M. p. p. τὴν om. G. H. M. ³² τὸ τῆς δ. Edd. ³³ ὡς περ] ὡς G. M. Καὶ
ὡς περ... ἀνθρώπων. ³⁴ Οὕτω καὶ οἱ εἰς τὸ κερδαίνειν διαπαντὸς μεμνηνότες βλάπτεσθαι μ. δ. τ. ν. τ. φ. ἐδόξαν
ἀπαντῶν Sav. Ben. [et sic Reg. 688.]

simplicem esse cum prudentia : hæc vita est angelica. Anima enim puerulo omnibus animi morbis vacua est ; non memoriam retinet injuriarum, sed eas inferentes adit ut amicos, ac si nihil factum esset. Et quantumvis a matre verberibus cadatur, eam semper querit, et omnibus anteposit. Si reginam ipsi ostendas diademate ornatam, non præferet eam matri pannis detritis vestitæ, maleque illam incultam videre, quam reginam magnificæ amictam. Nam quod suum, quod alienum est, non ex paupertate vel divitiis, sed ex amore æstimare solet : et nihil plus requirit, quam necessaria, atque ut lacte repletus est, statim abscedit a mamma. Non iisdem, quibus nos, ærumnis premitur parvulus, non pecuniarum jactura, rebusque similibus ; nec de iisdem, quibus nos, fluxis rebus lætatur, neque corporum pulchritudinem miratur. Ideo dicebat : *Talium est enim regnum cælorum* : ut ex proposito voluntatis illa operemur, quæ natura sua pueri faciunt. Quia enim Pharisei non aliunde, quam a nequitia et arrogantia ad agendum ferebantur, ideo ubique discipulos suos simplices esse jubet, illosque subindicat, dum hos instituit. Nihil enim ita superbiam parit, ut principatus et primi consessus. Quoniam igitur discipuli per totum terrarum orbem multum honoris consequuturi erant, ipsorum animos prævenit, nec sinit eos humanum quid pati, nec honorem a vulgo expetere, vel ante illos sese efferre. Nam etiamsi hæc parva videantur esse, at malis ingentibus causam præbent. Sic enim instituti Pharisei in malorum culmen ascenderunt, salutationes, primos consessus et incessus medios requirentes : hinc in ardentem gloriæ cupiditatem, inde vero in impietatem lapsi sunt. Idcirco illi postquam tentando maledictum sibi attraxerant, recesserunt : pueri vero benedictionem habuere, utpote illis omnibus immunes. Simus ergo nos ut pueri, et malitia infantes. Neque enim possumus, non possumus certe alio modo cælum videre : sed necesse prorsus in gehennam incidere eum qui sit fraudulentus et improbus. Iuno ante gehennam hic quoque extrema patiemur. Nam *Si malus fueris, inquit, solus hauries mala ; si autem bonus, et tibi et proximo bonus eris* (Prov. 9. 12). Animadvertas enim, ita quoque priscæ actum esse. Nihil enim scelestus Saul fuit, neque simplicius Davide. Quis ergo fortior fuit ? Annon bis illum præ manibus habuit David, et cum posset occidere, abstinuit ? annon illum quasi sagena et carcere conclusum habuit, et pepercit ei ? Etiamsi alii concitarent ipsum, etiamsi ille innumeras querimoniarum causas haberet, attamen salvum dimisit. Quamquam Saul ipsum cum toto exercitu insequeretur, Davidque cum paucis fugitivis omni spe destitutis errabat interceptus, a loco in locum transiens : attamen fugitivus regem superavit : quia ille cum simplicitate, Saul cum malitia castrametabatur. Quid enim scelestius illo fuerit, qui ducem exercitus sui, qui omnia bella recte gerebat, cum victoriis et tropæis, qui labores ferebat, et coronas regi parabat, tentabat occidere ?

5. *Invidia bonis quoque suis insidiatur.* — Talis quippe est invidia : bonis ipsa propriis semper insidiatur, invidumque labefacit, et mille calamitatibus involvit. Miser ergo ille, donec David ab illo recessit, miserabilem illam vocem lugens non emisit : *Nimiam coactor, alienigenæ bellum mihi inferunt, et Dominus recessit a me* (1. Reg. 28. 15). Antequam David cederet, non iniecit in bellum, sed in securitate et in gloria debebat : gloria quippe duces in regem transibat. Neque enim tyrannus erat David, neque ipsum a solio dejicere tentabat ; sed pro illo præclare rem gerebat, bene erga illum affectus : id quod etiam ex sequentibus manifestum fuit. Nam quamdiu sub illo militabat, legi fortasse subjectionis illud attribuit, qui non accurate rem explorant : sed postquam illum e regno suo expulit, quid illum impediabat, quid illi suadebat ut a bello ipsi inferendo abstinere ? imo vero, quid non incitabat ut necem illi inferret ? Annon semel, bis et pluries ipsi insidiatus erat improbus ille ? annon beneficiis affectus ? annon erga insontem id egerat ? annon cum periculo suo Saul regnabat, et salvus erat ? annon illo vivente et imperante errandem semper ipsi erat et fugiendum, ac de extremis periclitandum ? Nihil tamen eorum ipsum inducere potuit ut gladium cruerent : imò dormientem videns, captum et solum in medio suorum, cum caput ejus contingeret, multique essent qui illum concitabant, dicebantque Dei nutu talem sibi opportunitatem offerri, ille et incitantes se increpavit, et a cede abstinuit, salvumque et sanum ipsum reliquit : ac quasi corporis ejus custos, ac protector, non hostis fuerit, sic exercitum accusavit quod regem prodidisset. Quid huic animo par fuerit ? quæ mansuetudo huic æqualis ? Id enim ex dictis, multoque magis ex iis quæ modo facta sunt, conspicerelicet. Si enim pravitatem nostram consideremus, tunc melius sanctorum virtutem cognoscemus. Quapropter obsecro ut ad illorum imitationem curramus. Nam si gloriam amas, et ideo proximo tuo insidiaris, tunc maxime illa frueris cum gloriam respuens, ab insidiis abstinueris. Sicut enim pecuniarum contemptus avaritiæ contrarius est : sic gloriam consequi et gloriam amare sunt contraria. Et si placet, singula scrutemur. Quia enim nullus nobis inest gehennæ timor, neque regni cælorum cura ulla, age, ex præsentibus ad illa vos inducamus. Quinam, quæso, ridiculi sunt ? nonne ii qui propter multitudinis auram agunt ? Quinam vero laudandi ? nonne ii qui vulgarem laudem contemnunt ? Ergo si vanæ gloriæ amor vituperandus est, et si vanæ gloriæ cupidus non potest ea in re latere, plane vituperandus erit, amorque gloriæ erit illi causa dedecoris. Neque hæc solum de causa dehonestatur, sed etiam quod multa turpia et servilia facere cogatur. Sic etiam omnes, qui lucro ceu furentes student, ab amore lucri sæpe lædi solent : multas quippe fraudes adhibent, et quam minima lucra magna parient detrimenta. Quapropter hoc ipsum in proverbium transiit. Sic etiam lascivo, impedimento ad voluptatem est ipse nimius

affectus : nam viles illos effeminatos quasi mancipia mulieres traducunt ; neque dignantur illis ut viris uti, colaphis et sputis dehonestantes, circumagentes, ridentes illos, atque omnia ipsis imperantes. Sic nihil vilius, nihil abjectius arrogante ac vanæ gloriæ cupido, qui sibi sublimis et altus videtur. Nam contentiosum est humanum genus, et nulli ita adversatur ut arrogant, superbo, et gloriæ servo. Ipse vero, ut sibi illum arrogantem modum servet, quasi mancipii officia apud multos exhibet, adulatur, assentatur, et plus

quam il qui ære empti sunt, se gravissimæ servituti subiecit. Hæc ergo omnia cum sciamus, hosce depouamus affectus, ne et hic poenas demus, et illic in æternum cruciemur. Virtutis ergo amatores simus. Sic enim etiam ante regnum, maximum hic fructum decerpemus, et illic migrantes æternis potiemur bonis : quæ utinam omnes consequamur, gratia et misericordia Domini Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXIII. al. LXIV.

CAP. 19. v. 16. *Et ecce unus accedens dixit illi : Magister bone, quid faciendo vitam æternam hereditabo ?*

1. *Pecuniarum amor malorum omnium radix.* — Quidam hunc juvenem ut fraudulentum et improbum criminantur, ut qui tentandi causa Jesum adierit : ego vero illum avarum et pecuniarum amantem dicere non dubitem, quando Christus talem illum esse demonstravit ; fraudulentum vero nequaquam, quandoquidem non tutum est de occultis audacter judicare, cum maxime de quopiam accusando agitur : atque etiam quod Marcus illam suspicionem removerit : nam ait : *Accurrens et genuflectens rogabat eum ; et, Respiciens Jesus dilexit eum* (Marc. 10. 17. 21). Sed multa est pecuniarum tyrannis, quod vel hinc palam est : licet enim virtutes alias colamus, hæc omnia bona iabefaciat. Jure ergo Paulus illam omnium malorum radicem esse dixit : *Radix enim omnium malorum est avaritia* (1. Tim. 6. 10). Quare ergo Christus ita respondit illi dicens : *Nemo bonus ?* Quia illum ut simplicem hominem habebat et vulgo, et ut doctorem Judaicum : ideoque ut homo ipsum alloquitur. Nam sæpe secundum rogantium opinionem respondet¹, ut cum dicit : *Nos adoramus quod scimus* (Joan. 4. 22) : et, *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum* (Joan. 5. 31). Cum igitur ait, *Nemo bonus*, non hoc dicit ut se bonum non esse significet, absit : non enim dixit, *Quid me dicis bonum ?* non sum bonus : sed, *Nemo bonus* (Marc. 10. 18) ; id est, nullus hominum. Ipse vero cum hoc dicit, non homines a bonitate excludit ; sed comparisonem facta cum Dei bonitate. Quapropter adjicit, *Nisi solus Deus*. Neque dixit, *Nisi Pater meus*, ut discas, ipsum non se juveni illi manifestavisse. Sic etiam supra malos dicebat homines his verbis : *Si autem vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris* (Matth. 7. 11). Nam illic malos vocabat, non quod toti naturæ malitiam adscriberet ; nam illud, *Vos*, non omnes homines significat, sed hominum bonitatem cum Dei bonitate comparans, sic loquutus est ; ideoque subjunxit, *Quanto magis Pater vester dabit bona petentibus se ?* Ecquid illum urgebat, iniquis, aut quid commodi ex hujusmodi responso ? Paulatim illum ad altiora adducebat, atque instituit ut omni sit adulatione vacuus, a

terrenisque abducens Deo conjungit, suadetque futura querere, discereque, quis sit vere bonus, quis radix et fons omnium, ipsique honorem referre. Nam quando dicit, *Nolite magistrum vocare super terram* (Matth. 23. 9), tum in comparisonem sui ita dicit, tum etiam ut discant quod sit primum rerum omnium initium. Neque enim modicum juvenis ille hactenus studium ostenderat et amorem, ita ut, cum alii tentarent Christum, alii pro morbis aut suis aut aliorum accederent, ipse pro vita æterna veniret atque interrogaret. Pinguis certe terra et fertilis ager erat, sed spinarum multitudo semen suffocavit. Animadvertite enim quam sit paratus ad obediendum mandatis : *Quid faciendo*, inquit, *vitam æternam possideo ?* Sic promptus esse ad parendum videbatur. Quod si tentans accessisset, illud certe nobis declarasset evangelista, quemadmodum et in aliis faciebat, ut in legis doctore. Si vero ipse siluisset, non sivilisset Christus ipsum latere, sed vel aperte ipsum redarguisset, vel occulte tetigisset, ne videretur decepisse et latere, sicque læsus fuisse. Si enim tentans accessisset, non mœrens ob illa quæ audierat recessisset. Ille enim numquam ex Phariseis aliquis est passus, sed confutati magis indignabantur. Ille vero non sic, sed tristis abijt ; quod signum non parvum est, ipsum non cum mala voluntate accessisse, sed cum imbecilliore, et vere vitam concupivisse ; sed gravissimo fuisse morbo detentum. Cum dixisset ergo Jesus : 17. *Si vis ad vitam intrare, serva mandata* : dicit ille, *Quænam ?* non tentans, absit ; sed quod existimaret alia quædam esse mandata præter legalia, quæ vitam sibi possent afferre ; quod desiderio flagrantis erat. Deinde, cum dixisset Jesus legis mandata, respondit ille : 20. *Hæc omnia servavi ab adolescentia mea*. Neque hic finem fecit, sed rursus quæsisit, *Quid adhuc mihi deest ?* quod et ipsum signum erat illum desiderio flagrasse : nec parvum illud erat, quod sibi putaret aliquid deesse, neque putaret satis esse ea, quæ dicta fuerant, ut optatum assequeretur. Quid ergo Christus ? Quia magnum quidpiam præcepturus erat, præmia prius proponit, et dicit : 21. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus ; et habebis thesaurum in cælis : et veni, sequere me.*

2. Viden² quot bravia, quot coronas huic stadio tribuit ? Si vero tentasset, non hæc illi dixisset. Nunc

¹ Editi, secundum opinionem multorum respondet.

οὗτος ἐξενίκησεν⁴⁶· οὕτω καὶ τῷ λόγῳ κώλυμα πρὸς τὴν ἡδονὴν ἀπολαύειν τὸ πάθος γίνεται. Τοὺς γοῦν σφόδρα καταφερεῖς⁴⁷ καὶ γυναικροῦλους, τοὺτους μάλιστα ὡς ἀνδράποδα περιφέρουσιν αἱ γυναῖκες, καὶ οὐκ ἂν ποτε καταξιώσαιν⁴⁸ ἐκείναι ὡς ἀνδράσιν αὐτοὺς κεχρηθῆναι, βαπτίζουσαι, διακτιύουσαι, ἀγροῦσαι καὶ περιάγουσαι μόνον⁴⁹. Οὕτω καὶ τοῦ ἀπονενοημένου καὶ δοξομανοῦτος· καὶ δοκοῦντος εἶναι ὑψηλοῦ, οὐδὲν ταπεινότερον καὶ⁵⁰ ἀτιμότερον. Καὶ γὰρ φιλονεικεῖν τὸ τῶν ἀνθρώπων καλόν, καὶ πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἀντικαθίσταται, ὡς πρὸς ἀλαζόνα καὶ ὑπερόπτην καὶ δόξης δούλον. Καὶ αὐτὸς δὲ

⁴⁶ ἐξενίκηται Mor. Ben. ⁴⁷ καταφερεῖς Edd. Vid. Lobeck. ad Phryn. p. 439. ⁴⁸ καταξιώσαιν G. M. καταξιώσειαν H. ⁴⁹ μόνον om. L. ⁵⁰ καὶ τε καὶ Edd.

ἐκείνος, ὥστε διατηρῆσαι τὸ σχῆμα τῆς ἀπονοίας, τὰ τῶν ἀνδράποδων πρὸς τοὺς πλείονας ἐπιδεικνύται, κολλαέων, θεραπεύων, παντὸς ἀργυρωνήτου δουλείαν δουλεύων χαλεπωτέραν. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα εἰδότες, καταθώμεθα⁵¹ ταῦτα τὰ πάθη, ἵνα μὴ καὶ ἐνταῦθα δίκην δώμεν, καὶ ἐκεῖ κολασθώμεν ἀπέραντα. Γενώμεθα τῆς ἀρετῆς ἑρασταί. Οὕτω γὰρ καὶ πρὸς τῆς βασιλείας τὰ μέγιστα ἐνταῦθα καρπωσόμεθα καλὰ, καὶ ἀπελθόντες ἐκεῖ τῶν αἰώνων μετέξομεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς· ἐπιτυχεῖν⁵², χάριτι καὶ φιλανθρωπῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁵¹ ἀποθώμεθα II. καταθώμεν L. ⁵² μετασχεῖν G. M.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΓ'.

καὶ ἰδοὺ εἰς προσελθὼν εἶπεν αὐτῷ· Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;

α'. Τινὲς μὲν⁵³ διαβάλλουσι τὸν νεανίσκον τοῦτον, ὡς ὑποβῶλον τινὰ καὶ πονηρὸν, καὶ μετὰ πείρας τῷ Ἰησοῦ προσελθόντα· ἐγὼ δὲ φιλάργυρον μὲν αὐτὸν καὶ χρημάτων ἐλάττωτα οὐκ ἂν παρατησάμην εἰπεῖν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς τοιοῦτον αὐτὸν ἠλεγξεν ὄντα· ὑποβῶλον δὲ οὐδαμῶς, διὰ τὸ μῆτε ἀσφαλὲς εἶναι τῶν ἀθέλων κατατολμῆν, καὶ μάλιστα ἐν ἐγκλήμασι, καὶ τὸ⁵⁴ τὸν Μάρκον ταύτην ἀνερρηκέναι τὴν ὑπόψιν· καὶ γὰρ φησιν, ὅτι Προσδραμὼν κατ' ἰσχυροῦ^[628] παρεκάλει αὐτόν· καὶ, ὅτι Ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ἠγάπησεν αὐτόν· Ἀλλὰ πολλὴ τῶν χρημάτων ἡ τυραννὶς, καὶ δῆλον ἐνταῦθα· χάν γὰρ τὰ ἄλλα ὡς ἐνέροισι, πάντα αὐτῷ⁵⁵ λυμάνεται τὰ ἄλλα. Εἰκότως οὖν καὶ ὁ Παῦλος ῥίζαν αὐτῇ ἀπάντων τῶν κακῶν εἶναι ἔφη· Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἔστιν ἡ φιλαργυρία, φησί. Διατί οὖν οὕτω πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο ὁ Χριστὸς, λέγων· Οὐδεὶς ἀγαθός; Ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπῳ προσήλθε⁵⁶ φιλῶ, καὶ ἐν τῶν πολλῶν, καὶ διδασκάλῳ· Ἰουδαϊκῷ· διὰ δὲ τοῦτο ὡς ἀνθρώπος αὐτῷ διαλέγεται. Καὶ γὰρ πολλαχόθεν πρὸς τὰς ὑπονοίας τῶν προσκόντων⁵⁷ ἀποκρίνεται, ὡς ὅταν λέγῃ· Ἡμεῖς προσκυνούμεν ὃ οἶδαμεν· καὶ, Ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής· Ὅταν οὖν εἴπῃ, Οὐδεὶς ἀγαθός, οὐχ ἑαυτὸν ἐκείλλων τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι τοῦτο λέγει· ἀπαγε· οὐ γὰρ εἶπε, Τί με λέγεις ἀγαθός; Οὐκ εἰμὶ ἀγαθός· ἀλλ', Οὐδεὶς ἀγαθός· τούτεστιν, οὐδεὶς ἀνθρώπων. Καὶ αὐτὸ⁵⁸ δὲ τοῦτο ὅταν λέγῃ, οὐδὲ τὸν ἀνθρώπου ἀποστερῶν ἀγαθότητος λέγει, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Εἰ μὴ εἰς, ὁ Θεός. Καὶ οὐκ εἶπεν, Εἰ μὴ ὁ Πατήρ μου, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἐξεκάλυψεν ἑαυτὸν τῷ νεανίσκῳ. Οὕτω καὶ ἀνωτέρω πονηροῦς ἐκάλει τοὺς ἀνθρώπους, λέγων· Εἰ δὲ ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ δίδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ πονηροῦς ἐκάλει, οὐ τῆς φύσεως ἀπάσης πονηρίαν καταγινώσκων· (τὸ γὰρ, ὑμεῖς, οὐχ ὑμεῖς⁵⁹ οἱ ἀνθρωποὶ φησιν·) ἀλλὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθότητα εἶ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητι παραβάλλων, οὕτως ὠνόμασε· διὰ τοῦτο καὶ ἐπήγαγε, Πόσω μᾶλλον ὁ Πατήρ ὑμῶν δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; Καὶ τί τὸ κατεπείγον ἦν, φησὶν, ἡ εἰ τὸ χρεῖσμον, ὥστε οὕτως αὐτὸν ἀποκρίνασθαι; Ἀνάγει αὐτὸν κατὰ μικρὸν, καὶ παιδεύει, κολλαί·ς ἀππλάχθαι πάσης, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς ἀπάγων, καὶ

τῷ Θεῷ προσήλων, καὶ πείθων τὰ μέλλοντα ζητεῖν, καὶ εἰδέναι τὸ⁶⁰ ὄντως ἀγαθόν, καὶ τὴν ῥίζαν καὶ τὴν πηγὴν ἀπάντων, καὶ αὐτῷ τὰς τιμὰς ἀναφέρειν. Ἐπεὶ καὶ ὅταν λέγῃ, Μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς, πρὸς ἀντιδιαστολὴν αὐτοῦ τοῦτο φησιν, καὶ ἵνα μάθῃσι τίς ἡ πρώτη τῶν ὄντων ἀπάντων ἀρχή. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν ὁ νεανίσκος ἐπεδείξατο προθυμίαν τέως⁶¹, εἰς ἔρωτα τοιοῦτον ἐμπεσῶν, καὶ τῶν ἄλλων, τῶν μὲν πειραζόντων, τῶν δὲ ὑπὲρ νοσημάτων προσκόντων, ἡ τῶν οικείων, ἡ τῶν ἀλλοτρίων, αὐτὸς ὑπὲρ ζωῆς αἰωνίου καὶ προσκῶν καὶ διαλεγόμενος. Καὶ γὰρ λιπαρὰ ἦν ἡ γῆ καὶ πῖον, ἀλλὰ τῶν ἀκανθῶν τὸ πλῆθος τὸν σπόρον συνέκρινε. Σκόπει γοῦν πῶς ἐστὶ παρεσκευασμένος τέως πρὸς τὴν τῶν ἐπιταγμάτων⁶² ὑπακοήν. Τί γὰρ ποιήσας, φησὶ, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; Οὕτως ἐτοιμος ἦν πρὸς ἔργασίαν τῶν λεγομένων. Εἰ δὲ πειράζων προσήλθεν, ἐδήλωσεν ἂν ἡμῖν καὶ τοῦτο ὃ^[629] εὐαγγελιστῆς, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ποιεῖ⁶³, ὡς ἐπὶ τοῦ νομικοῦ. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἐσήγησεν, ὁ Χριστὸς αὐτὸν οὐκ ἂν εἶπαι λαθεῖν, ἀλλ' ἠλεγξεν ἂν σαφῶς, ἡ καὶ ἠνέξατο, ὥστε μὴ δόξει ἡπατηκέναι καὶ λανθάνειν, καὶ ταύτην βλαθῆναι. Εἰ⁶⁴ πειράζων προσήλθεν, οὐκ ἂν ἀπῆλθε λυπούμενος ἐφ' οἷς ἤκουσε. Τοῦτο γοῦν οὐδεὶς ποτε ἔπαθε τῶν Φαρισαίων, ἀλλ' ἡγριανόντο ἐπιστομίζοντες. Ἀλλ' οὐχ ὡς οὗτος⁶⁵· ἀλλ' ἀπαιεῖ κατηγής⁶⁶ ὅπερ οὐ μικρὸν σημεῖον ἦν τοῦ μὴ μετὰ πονηρὰς γνώμης αὐτὸν προσελθεῖν, ἀλλ' ἀσθενεστέρας, καὶ ἐπιθυμῶν μὲν τῆς ζωῆς, κατέχευσθαι δὲ ἐτέρῳ πάθει χαλεπωτάτῳ. Εἰπόντος τοίνυν τοῦ Χριστοῦ· Εἰ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς⁶⁷ τὴν ζωὴν, στήρησον τὰς ἐντολάς· λέγει, Ποίως; οὐχὶ πειράζω, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ νομίζων ἐτέρας τινας παρὰ τὰς νομικὰς εἶναι τὰς τῆς ζωῆς προξένους· αὐτῷ γεννησόμενας· ὁ σφόδρα ἐπιθυμοῦντος ἦν. Εἶπα, ἐπειδὴ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τα, ἀπὸ τοῦ νόμου, φησὶ· Ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ πάλιν ἔρωτᾷ, Τί ἐστὶ ὑστερῶν; ὃ καὶ αὐτὸ σημεῖον ἦν⁶⁸ τῆς σφοδρῆς ἐπιθυμίας αὐτοῦ. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ τὸ νομίζειν αὐτὸν ὕστερον, μὴδὲ ἡγεῖσθαι ἀρκεῖν τὰ εἰρημένα εἰς⁶⁹ τὸ τυχεῖν ὧν ἐπεθύμει. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἐπειδὴ ἔμελλε μέγα τι ἐπιτάττειν, προτίθησι τὰ ἐπαθλὰ, καὶ φησιν, Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὅραγε, ἀλλήλων σου τὰ ὑπόρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς· καὶ δεῖξαι θησαυρόν ἐν οὐρανῶν· καὶ δεῖρο ἀπολοῦθαι μοι.

β'. Εἶδες πόσα βραβεῖα, πόσους στεφάνους τίθησι⁷⁰ τῷ σταδίῳ τούτῳ; Εἰ δὲ πειράζεν, οὐκ ἂν αὐτῷ ταῦτα

⁵³ μὲν add. οὖν G. invito Ep. Mox καὶ ante μετὰ om. G. ⁵⁴ τὸ om. K. M. Infra γονυπετήρας K. L. ⁵⁵ αὐτῇ Sic L. M. Ep. vulgo αὐτῇ, λυμάνεται λυμάνεται G. M. Ed. τὰ ἄλλα Sic eodd. τὰ καλὰ Edd. τὰ ἄλλα ἀγαθὰ Ep. ⁵⁶ προσήλθε προσέχε Mor. Ben. προσέχεν αὐτῷ L. Alterum armant Ep. Theoph. et Interp. προσκόντων Sic eodd. rogantium Ge. πολλῶν Edd. ⁵⁷ αὐτῷ Sic Ep. et eodd. αὐτὸς Edd. ⁵⁸ οὐχ ὑμεῖς Edd. ⁵⁹ ὑμεῖς om. G. M. ⁶⁰ τί Sic Ep. et eodd. τὸν Edd. ⁶¹ τέως ὡς G. M. ⁶² ἐπιταγμένων Edd. ⁶³ ἔπειτα L. ὡς ὥσπερ L. ὥσπερ καὶ Edd. ⁶⁴ Eἰ add. γὰρ G. M. Infra ἡγριανόντων G. H. M. invito Ep. ⁶⁵ οὗτος ὡς οὗτος H. οὗτος K. L. ⁶⁶ εἰ πρὸς Edd. ⁶⁷ ἦν om. G. H. M. ⁶⁸ εἰς Sic Ep. et eodd. πρὸς Edd. ⁶⁹ ἐπεθύμει Sic H. K. Ep. caeteri ἐπιθυμῶν. ⁷⁰ ἐντίθητι K. δίδωσι Mor. Ben. τούτῳ om. G. H. M.

εἶπε. Νυνὶ δὲ καὶ λέγει, καὶ ὥστε αὐτὸν ἐφελευσάσθαι, καὶ τὸν μισθὸν αὐτῷ δεῖξαι πολὺν ὄντα, καὶ τῇ γνῶμῃ αὐτοῦ τὸ πᾶν ἐπιτρέπει, διὰ πάντων συσχιάζων τὸ δοκοῦν εἶναι βαρὺ τῆς παραινέσεως. Διὰ καὶ πρὶν εἰπεῖν τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν πόνον, τὸ βραβεῖον αὐτῷ δείκνυσαι, λέγων· *Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι*· καὶ τότε φησὶ, *Πώλησόν σου τὰ ἀπάρχορτα, καὶ δὸς πτωχοῖς*· καὶ εὐθέως πάλιν τὰ ἐπαθλα, *Ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι*. Καὶ γὰρ τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, μεγάλη ἀντιβολίς. Καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ χρημάτων ἦν ὁ λόγος, καὶ πάντων αὐτὸν γυμνωθῆναι παρήγει, δεικνύς ὅτι οὐκ ἀφαιρεῖται τὰ ὄντα, ἀλλὰ προστίθεται τοῖς οὐρανοῖς, καὶ πλεονάζων ἐκέλευσε παρασχεῖν ἔδωκεν· οὐ πλείονα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον μείζονα⁷⁰, ὅσον γῆς οὐρανόθεν, καὶ ἐτι πλεον. Θησαυρὸν δὲ εἶπε, τὸ βαφίλλες τῆς ἀντιδόσεως, τὸ μόνιμον δηλῶν, τὸ ἀσυλόν, ὡς ἐνεχέωρει διὰ τῶν ἀνθρωπίνων αἰνίζασθαι τῷ ἀκούοντι. Οὐκ ἄρα ὀρεῖ τὸ⁷¹ χρημάτων καταφρονεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ διαθρῆψαι πένητας, καὶ προηγουμένως ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ· τοῦτέστι, πάντα τὰ παρ' αὐτοῦ κεινόμενα ποιεῖν, πρὸς σφαγὰς εἶναι ἑτοιμον, καὶ θάνατον [650] καθημερινόν. *Εἰ τις γὰρ θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ὀρέσθω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι*. Ὅστε τοῦ βῆσαι τὰ χρήματα⁷² πολλὴ μείζων τοῦτο τὸ ἐπίταγμα, καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα ἔχειν· οὐ μικρὸν δὲ εἰς τοῦτο τὸ χρημάτων ἀπηλλάχθαι συμβάλλεται. Ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος⁷³, ἀπήλθε λυποῦμενος. Εἶτα, ὡς περ δεικνύς ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι οὐκ ἀπεικός τι πέπονθε, φησὶν· *Ἦν γὰρ ἔχων χρήματα*⁷⁴ πολλὰ.

Ὁ γὰρ ὁμοίως κατέχοντα οἱ τὰ ὅλα ἔχοντες, καὶ οἱ πολλὰ βαπτισθέντες περιουσίᾳ· τυραννικώτερος γὰρ τότε ὁ ἔρως γίνεται. Ὅπερ αἰεὶ λέγων οὐ παύομαι⁷⁵, ὅτι ἡ προσθήκη τῶν ἐπεισιδόντων μείζονα ἀνάπτει τὴν φλόγα, καὶ πνευστέρους ἐργάζεται τοὺς κτωμένους. εἴ γε ἐν πλείονι καθίστην αὐτοὺς ἐπιθυμίᾳ⁷⁶, καὶ μᾶλλον αἰσθάνεσθαι τῆς ἐνδεας ποιεῖ. Σκόπει γοῦν καὶ ἐν ταῦθα ὅταν ἐπεδεῖξται τὴν ἰσχὺν τὸ πάθος. Τὸν γὰρ μετὰ χρεῶς προσελθόντα καὶ προθυμίας, ἐπειδὴ ἐκέλευσεν ὁ Χριστὸς βῆσαι τὰ χρήματα, οὕτω κατέχωσε καὶ ἐδάρησεν, ὡς μὴ δὲ ἀποκρίνασθαι⁷⁷ περὶ τούτων ἀφελῆναι, ἀλλὰ σιγήσαντα καὶ κατηφῇ καὶ συγνὴν γενόμενον ἀπελθεῖν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Πῶς δυσκόλως οἱ πλούσιοι εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν⁷⁸; οὐ τὰ χρήματα διαβάλλων, ἀλλὰ τοὺς κατεχομένους ὅτι αὐτοῖν. Εἰ δὲ πλούσιος; δυσκόλως, πολλὴ μᾶλλον δὲ πλεονέκτης. Εἰ γὰρ τὸ μὴ δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ, πρὸς βασιλείαν ἐμπόδιον, τὸ καὶ τὰ ἑτέρων λαβεῖν⁷⁹ ἐννόησον πόσον σμυρῶει τὸ πῦρ. Τί δὲ ποτε δὲ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν, ὅτι δυσκόλως πλούσιοι εἰσελεύσονται⁸⁰, πένησιν οὐρα καὶ οὐδὲν κεκτημένοις; Παιδεύων αὐτοὺς μὴ αἰσχύνεσθαι τὴν πνίαν, καὶ ῥῥασαῖ ἀπολογούμενος αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἐπιτρέψαι ἔχειν. Εἰπὼν δὲ δύσκολον, προῖον δείκνυσιν ὅτι καὶ ἀδύνατον, καὶ οὐχ ἀπλῶς⁸¹ ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐπιτάσεως ἀδύνατον· καὶ τοῦτο ἐκ⁸² τοῦ παραδείγματος ἐδόξασεν, τοῦ κατὰ τὴν κάμηλον καὶ τὴν βελὸν. *Εὐκοπώτερον*⁸³, φησὶ, *κάμηλον εἰσελθεῖν διὰ τρυπήματος ραβίδος, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν*. Ὅθεν δείκνυσται ὅτι οὐχ ὁ τυ-

χὼν μισθὸς τοῖς πλουτοῦσι⁸⁴ καὶ δυναμένοις φιλοσοφεῖν. Διὰ καὶ Θεοῦ ἔργον ἐφησεν εἶναι αὐτὸ, ἵνα δείξῃ, ὅτι πολλὰς δεῖ τῆς χάριτος τῇ μέλλοντι τοῦτο κατορθοῦν. Τῶν γοῦν μαθητῶν παραχθέντων ἔλεγε· *Παρά ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατον*⁸⁵, *παρὰ δὲ Θεῷ πάντα δυνατόν*. Καὶ τίνος ἐνεκεν οἱ μαθηταὶ ταράττονται, πένητες ὄντες, καὶ σφόδρα πένητες; τίνος οὖν ἐνεκεν θορυβοῦνται⁸⁶; Ὅτι περὶ τῶν ἄλλων⁸⁷ σωτηρίας ἀλγούντες, καὶ πολλὴν πρὸς ἀπαντας φιλοστοργίαν ἔχοντες, καὶ τὰ τῶν διδασκάλων ἡδὴ σπλάγγνα ἀναλαβόντες. Οὕτω γοῦν ἔτρεμον καὶ ἐδεδοίκεσαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἀπὸ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ὥστε πολλὰς δεηθῆναι τῆς παραλήψεως. Διὰ τοῦτο πρότερον ἐμδέλφας αὐτοὺς εἶπε· *Τὰ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα, δυνατόν παρὰ τῷ Θεῷ*. Ἡμεῖς γὰρ διμῃ καὶ πρᾶψ φρίττουσαν αὐτῶν τὴν διάνοιαν παραμυθησάμενος, καὶ τὴν ἀγωνίαν καταλύσας (τοῦτο γὰρ ἐδῆλωσεν ὁ εὐαγγελιστής εἰπὼν, *ἐμδέλφας*) [651], τότε καὶ διὰ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ ἀνέησι⁸⁸, τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν εἰς μέσον ἀγαγόν, καὶ οὕτω ποιήσας θαρρῆναι. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὸν τρόπον μαθεῖν, καὶ πῶς ἂν τὸ ἀδύνατον γένοιτο δυνατόν, ἀκουε. Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο εἶπε, *Τὰ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα, δυνατόν παρὰ τῷ Θεῷ*, ἵνα ἀναψῇ, καὶ ὡς ἀδυνάτων ἀπόσχη⁸⁹· ἀλλ' ἵνα τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος ἐννοήσας, ἐπιτηδῆσιν βεβίως, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλέσας συνεφάσθαι σοι τῶν καλῶν τούτων ὁδόν, τῆς ζωῆς ἐπιτυχῆς.

γ'. Πῶς οὖν ἂν γένοιτο τοῦτο δυνατόν; Ἄν βέλῃς τὰ ὄντα, ἂν κενώσης τὰ χρήματα, ἂν τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας ἀποστής. Ὅτι γὰρ οὐ τῷ Θεῷ μόνον αὐτὸ⁹⁰ λογίζεται, ἀλλὰ διὰ τοῦτο εἶπεν, ἵνα δείξῃ τὸν ὄγκον τοῦ κατορθώματος, ἀκούοντων μετὰ ταῦτα. Πέτρον γὰρ εἰπόντος, *Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀρῆκαμεν πάντα, καὶ ἠκολούθησάμεν σοι*, καὶ ἐρωτήσαντος, *Τί ἄρα ἔσται ἡμῖν*; τὸν μισθὸν ὁρῶντας ἐκείνους, ἐπήγαγε· *Καὶ πᾶς ὅστις ἀφῇκεν οἰκίαν, ἢ ἀγροὺς, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφὰς, ἢ πατέρα ἢ μητέρα*⁹¹, *ἐκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει*. Οὕτω τὸ ἀδύνατον γίνεται δυνατόν. Ἀλλὰ πῶς αὐτὸ τοῦτο γένοιτο⁹²; ἂν⁹³, φησὶ, τὸ ἀφελῆναι; πῶς δυνατόν τὸν βαπτισθέντα ἀπαξ ἐπιθυμίᾳ τοιαύτῃ χρημάτων ἀνενεγκεῖν; Ἀνδρῆται ἐν τῶν ὄντων κενούον, καὶ διὰ περιττὰ περικόπτειν. Οὕτω γὰρ καὶ περὶ τέρῳ προδίδεται, καὶ ευκολώτερον λοιπὸν δραμεῖται.

Μὴ⁹⁴ τοίνυν ὅψ' ἐν τῷ πᾶν ζητήσης, ἀλλ' ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἀνάβαινε τὴν κλίμακα ταύτην, τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν σε ἀναγούσαν, εἰ δυσχερές σοι τὸ ἀδρόν φαίνεται. Καθάπερ γὰρ οἱ πυρῆτοντες, δριμεῖαν χολὴν ἔχοντες πλεονάζουσιν, ὅταν ἐπεμβάλωσι σίτα καὶ ποτὰ, οὐ μόνον οὐ κατασθενύνουσι τὸ δίψος, ἀλλὰ καὶ ἀνάπτουσι τὴν φλόγα· οὕτω καὶ οἱ φιλοχρήματα, ὅταν τῇ πονηρᾷ ταύτῃ ἐπιθυμίᾳ καὶ τῆς χολῆς ἐκείνης δριμυτέρᾳ τὰ χρήματα ἐπεμβάλωσι, μᾶλλον αὐτὴν ἐκκαίουσιν. Οὐδὲν γὰρ αὐτὴν οὕτως ἴσθησιν, ὡς τὸ ἀποστήναι τέως τῆς τοῦ καρβαίνειν ἐπιθυμίας, ὥστε οὖν τὴν δριμεῖαν χολὴν ὀλιγοστίαι καὶ κενώσας. Τοῦτο δὲ αὐτὸ πῶθεν ἔσται; φησὶν. Ἄν ἐννοήσης, ὅτι πλουτῶν μὲν οὐδέποτε παύση ὁδῶν, καὶ τυχόμενος τῇ τοῦ πλείονος ἐπιθυμίᾳ· ἀπαλλαγὴς δὲ τῶν ὄντων, καὶ τὸ νόημα δυνήση στήσαι τοῦτο. Μὴ τοίνυν περιβάλλου πλείονα,

⁷⁰ μείζονα πλείονα G. M. τοσοῦτον μείζων, ὅσον L. τοσοῦτον μείζονα, ὅσον Ep. ⁷¹ τὸ τῶν K. p. p. ἀλλὰ καὶ δεῖ τὸ διατρέψαι Edd. contra eod. et Ep. ⁷² χρήματα G. M. p. p. ἐχέειν G. H. M. ⁷³ νεανίσκος] add. τὸν λόγον L. 1 Mosq. Mox et om. G. M. ἀπεικός τὰ ταῦτα πέπ. K. ⁷⁴ χρήματα L. invitis Mosq. ⁷⁵ παύομαι G. H. M. ⁷⁶ πλείονι . . . ἀποθυμίας Edd. ⁷⁷ Sic Ep. et eod. ἀποκρίναι Mor. Ben. ⁷⁸ Sic Ep. λαμβάνειν L. ⁷⁹ Sic L. Ep. ceteri πλούσιοι εἰσελεύσονται. ⁸⁰ ὅτι . . . ἀπλῶς om. G. H. ⁸¹ ἐπιτάσεως om. M. ἀλλὰ καὶ μετ' ἐπ. ἀδύνατον] ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος G. H. et sic edidit Sav. ⁸² ἐκ] ἀπὸ K. ⁸³ Εὐκοπώτερον] add. γὰρ H. add. γὰρ ἐστὶ K. L. 2 Mosq. ⁸⁴ πλουτοῖς G. K. M. ⁸⁵ ταῦτα ἀδύνατα G. M. 1 Mosq. ⁸⁶ ἐθορυβοῦντο K. L. ⁸⁷ ἄλλων] Sic Ge. et eod. πολλῶν Mor. Ben. ⁸⁸ τῷ ante Θεῷ hic et infra deest in Edd. ⁸⁹ ἀνέησι] Sic eod. praeter G. vulgo ἀνέστηται. exauscitat Ge. ἀγαγόν] Sic L. Ep. ceteri ἀγών. ⁹⁰ ἂν deest in Edd. ⁹¹ αὐτὰ H. K. ⁹² Illec ἢ ἀδελφούς, ἢ π. ἢ μ. desunt in K. ἢ π. ἢ μ. om. L. M. λήψεται] add. ἐν τῷ νῦν αἰῶνι Edd. ⁹³ ἂν] add. δυνατόν K. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ⁹⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ⁹⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ⁹⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ⁹⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ⁹⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ⁹⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁰⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁰¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁰² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁰³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁰⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁰⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁰⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁰⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁰⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁰⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹¹⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹¹¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹¹² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹¹³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹¹⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹¹⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹¹⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹¹⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹¹⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹¹⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹²⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹²¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹²² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹²³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹²⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹²⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹²⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹²⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹²⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹²⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹³⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹³¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹³² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹³³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹³⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹³⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹³⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹³⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹³⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹³⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁴⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁴¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁴² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁴³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁴⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁴⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁴⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁴⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁴⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁴⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁵⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁵¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁵² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁵³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁵⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁵⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁵⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁵⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁵⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁵⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁶⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁶¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁶² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁶³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁶⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁶⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁶⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁶⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁶⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁶⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁷⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁷¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁷² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁷³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁷⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁷⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁷⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁷⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁷⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁷⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁸⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁸¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁸² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁸³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁸⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁸⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁸⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁸⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁸⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁸⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁹⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁹¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁹² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁹³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁹⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁹⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁹⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁹⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁹⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ¹⁹⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁰⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁰¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁰² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁰³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁰⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁰⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁰⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁰⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁰⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁰⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²¹⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²¹¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²¹² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²¹³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²¹⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²¹⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²¹⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²¹⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²¹⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²¹⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²²⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²²¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²²² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²²³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²²⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²²⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²²⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²²⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²²⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²²⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²³⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²³¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²³² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²³³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²³⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²³⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²³⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²³⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²³⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²³⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁴⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁴¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁴² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁴³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁴⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁴⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁴⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁴⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁴⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁴⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁵⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁵¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁵² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁵³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁵⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁵⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁵⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁵⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁵⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁵⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁶⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁶¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁶² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁶³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁶⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁶⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁶⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁶⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁶⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁶⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁷⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁷¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁷² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁷³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁷⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁷⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁷⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁷⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁷⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁷⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁸⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁸¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁸² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁸³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁸⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁸⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁸⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁸⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁸⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁸⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁹⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁹¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁹² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁹³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁹⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁹⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁹⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁹⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁹⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ²⁹⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁰⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁰¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁰² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁰³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁰⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁰⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁰⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁰⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁰⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁰⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³¹⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³¹¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³¹² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³¹³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³¹⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³¹⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³¹⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³¹⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³¹⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³¹⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³²⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³²¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³²² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³²³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³²⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³²⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³²⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³²⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³²⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³²⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³³⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³³¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³³² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³³³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³³⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³³⁵ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³³⁶ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³³⁷ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³³⁸ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³³⁹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁴⁰ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁴¹ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁴² Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁴³ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M. Ep. ³⁴⁴ Hic om. L. Mox τοιαύτη om. M

autem et dicit, et ut illum attrahat, magnam ipsi mercedem ostendit, totumque ejus voluntati relinquit, sub umbra quadam relinquens ea quæ in hac admonitione gravia esse videbantur: ideoque, antequam certamen et laborem diceret, bravium ostendit, dicens: Si vis perfectus esse, et tunc adjicit, *Vende omnia quæ habes, et da pauperibus*; statimque præmia dicit, *Habebisque thesaurum in cælo, et veni, sequere me*. Nam vel sequi illum, magna merces est. Et *habebis thesaurum in cælis*. Quia enim de pecuniis sermo erat, illumque hortabatur, ut se omnibus exspoliaret, ostendens non sua sibi auferri, sed augeri, etiam plura illi dat, quam ipse præbere juberetur; neque plura modo, sed tanto majora, quanto majus cælum quam terra est, imo quid ulterius. Thesaurum autem appellat, præmii præstantiam, stabilitatem, securitatemque ejus declarans, quantum per humana subindicare poterat audienti. Non ergo satis est pecuniam continere; sed oportet pauperes alere; et ante omnia Christum sequi, id est, omnia jussa ejus complere, esse quotidie paratum ad credes, et ad mortem quotidianam. Ait enim: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. (Luc. 9. 23); quod profecto mandatum proprium fundendi sanguinem majus est, quam pecuniæ contemptus: qui tamen non parum confert ad illud assequendum. 22. Cum audisset autem adolescens, abiit tristis. Quod non sine causa accidisse illi significavit evangelista dicens: *Habebat enim possessiones multas.*

Divites cupidiores sunt quam qui modica gaudent fortuna. Avaritiæ vis quanta. — Non sic enim detinentur ii, quibus paucae facultates, ut ii qui multa rerum copia fruuntur: tunc enim violentior cupiditas: id quod dicendi finem non faciam, nempe accessione opum majorem accendi flammam, et possessores pauperiores effici, quia pluribus corripuntur cupiditatibus, et indigentiam magis sentiunt. Hic animadvertas velim, quantam morbus vim exhibuerit. Illum enim qui cum gaudio et alacritate accesserat, ubi Christus jussit pecunias abjicere, ita obruit et afflxit, ut ne responsionem quidem daret, sed silens, tristis, et mœstus abiret. Quid igitur Christus? 23. *Quam difficile divites intrabunt in regnum cælorum!* non pecunias vituperans, sed eos qui detinentur ab ipsis. Si difficile divites, longe difficilius avari. Nam si sua non largiri, impedimentum est ad regnum assequendum, aliena rapere, cogita quantum ignem accumulet. Cur autem discipulis dicit, difficile divitem in regnum intrare, qui pauperes erant, nihilque possidebant? Docet illos ne de paupertate erubescant, et rationem reddat, cur nihil eos habere permiserit. Postquam autem dixit, rem esse difficilem, rem non posse fieri, postea ostendit, nec modo fieri non posse, sed ex comparatione ficta cameli atque acus, aliquid ultra addere videtur: nam ait, 24. *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum.* Unde ostenditur non parum mercedis parari divitibus, qui philosophari possint. Ideo Dei opus illud esse asseruit, ut declararet, magna opus esse gratia ei,

qui id suscepturus esset. Perturbatis ergo discipulis dixit: 26. *Hoc apud homines impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.* Cur autem discipuli turbantur, qui pauperes, imo admodum pauperes sunt? cur ergo turbantur? De multorum amissa salute dolentes, qui magna erga omnes caritate tenebantur, et jam magistrorum viscera gerebant. Timebant igitur tremebantque pro toto orbe, tali sententia commoti, ita ut multa egerent consolatione. Qua de causa postquam prius inspexerat eos, dixit: *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum* (Luc. 18. 27). Jucundo enim ac mansueto aspectu illos horrore animi captos prius consolatus, et angustia illa soluta (hoc enim significavit evangelista dicentis, *Respicens*), tunc verbis illos erigit, Dei potentiam in medium adducens, et sic fiduciam indidit. Si velis autem modum quoque ediscere, et quo pacto id, quod impossibile est, possibile fiat, audi. Non enim ideo dixit, quæ impossibilia sunt hominibus, possibilia esse Deo, ut animo concidas, et ab iis quasi impossibilibus abistas, sed ut intellecta facinoris magnitudine, facilius rem aggrediaris, et invocato Deo ut opem tibi in his pulchris certaminibus præstet, vitam consequaris.

3. Quomodo igitur id fieri possit? Si opes abjicias, si pecunias evacues, si a mala concupiscentia abscedas. Quod enim id non soli Deo tribuitur, sed hoc ideo dixerit, ut rei difficultatem exprimeret, audi ea quæ sequuntur. Petro namque dicente, 27. *Eccæ nos reliquimus omnia, et sequi sumus te, et interrogante, Quid ergo erit nobis?* mercedem illis statuens, subiunxit: 29. *Et quicumque reliquerit domum vel agros, vel fratres, vel sorores, vel patrem, vel matrem, centuplum accipiet in præsentem sæculo, et vitam æternam possidebit.* Sic quod impossibile est, fit possibile. Sed quomodo, inquires, hæc relinquere possibile est? quomodo potest is, qui tanta pecuniarum cupiditate obrutus est, statim emergere? Si incipiat opes evacuare, et superflua præcidere. Ita enim et ulterius procedet, et facilius postea curret.

Avarus sitibundo et febricitanti similis, simili modo curandus est. — Ne itaque simul totum aggrediaris, sed sensim et paulatim per hanc scalam ascende, quæ ad cælum te adducit, si difficile tibi videtur totum simul assequi. Quemadmodum enim febricitantes, et qui acrem bilem intus habent exuberantem, cum cibum et potum sorbent, non modo non sitim extinguunt, sed etiam flammam succendunt: sic et avari, cum huic pravæ cupiditati, bile acriori, præmiis afferrunt, illam magis inflammant. Nihil enim sic illam sedat, ut si interea a lucri cupiditate discedatur, sicut etiam acrem bilem sedat cibus modicus et evacuatio. Sed illud, inquires, quomodo fiet? Si cogites te, quamdiu divitiis afflues, nunquam sitim extinguere posse, sed plus habendi cupidine in talem lapsurum esse: si autem opes deposueris, hanc ægritudinem posse deponere. Noli ergo plura circum aggerere, ne ea persequaris quæ non possunt apprehendi, et incurabili morbo labores, talique rabie correptus omnium

miserrimus sis. Responde mihi : quem dicamus torqueri et cruciari, eumne qui tantum cibum et potum cupiat, nec possit optatis frui : an eum qui hujusmodi concupiscentiam non habet? Procul dubio concupiscentem, qui non possit ea quæ concupiscit assequi. Nam ita miserum est, concupiscentem optato frui non posse, nec sitientem bibere, ut gehennam describere volens Christus, hoc illam modo depingat, et divitem inducat ardore cruciatum, qui cum guttam aquæ posceret, nec illa frui posset, ita puniebatur (Luc. 16). Itaque is, qui pecunias despiciit, cupiditatem sedavit; qui autem ditescere cupit, et plura congerere, illam magis auxit, et nunquam finem assequi valet¹: etiamsi enim innumera talenta acceperit, alia pari numero concupiscit; si hæc consequatur, rursus duplo plura desiderat, ultraque progressus, montes, terram, mare et omnia sibi aurum effici optat, novo et terribili furoris genere insaniens, qui nunquam possit exstingui. Atque ut discas, non accessione, sed abstractione hoc malum sisti posse : si te aliquando absurda volandi cupido incessest, quomodo illam restingueres? an cum alis aliisque instrumentis ad hoc concinnatis? an tibi persuadendo, rem non posse fieri, nec ultra id tentandum esse? Hæc sine dubio suasionem. Verum, inquires, illud impossibile est. At longe impossibilis est huic cupiditati terminum invenire. Facilius quippe est, homines volare, quam accessione cupiditatem explere. Quando enimabilia desideramus, spe fruendi nos consolari possumus; quando autem impossibilia sunt, unum curandum est, ut a cupiditate illa nos abducamus, cum alia ratione non possimus animi tranquillitatem consequi. Ne itaque in cassum doleamus, perpetuo furentem pecuniarum amorem, qui nunquam reprimi potest, rejicientes, ad alium appellamus, qui nos possit beatos efficere, quique multam habeat facilitatem; super nosque thesauros concupiscamus. Neque enim hic labor tantus, et lucrum ineffabile est, nec potest qui vigilat et presentia despiciit, umquam a scopo aberrare: ut contra qui illis servit et deditus est, omnino ab illis excidet.

4. Hæc itaque omnia animo reputans, malam pecuniarum concupiscentiam ab animo tuo abjice. Neque enim dicere possis, illam bona presentia dare, atque a futuris spoliare: nam etiamsi hoc esset, extrema tamen hæc est poena atque supplicium. At non ita res se habet. Nam præter gehennam, etiam antequam illa adveniat, hic te in graviolem ultionem conjicit. Etenim concupiscentia illa multas domos evertit, bella gravia excitavit, et violenta morte multos vitam finire coegit; imo ante hæc pericula animæ nobilitatem labefaciit, eumque, qui illo morbo captus esset, timidum et ignavum², audacem et mendacem et sycophantam, et raptorem et avarum, et quidvis extremum dixeris, sæpe efficit. Sed frequenter te fortasse demulcet ac decipit argenti splendor, multitudo servorum, ædium magnificentia, et clientela illa quam

in foro habes? Quod remedium vulnere tanto? Si cogitaveris quomodo his afficiatur anima: quam tenebrosam, desertam, turpem ac deformem illam reddant: si tecum reputes quanta mala hanc concupiscentiam comitentur, cum quantis laboribus et periculis pecuniæ serventur; imo nunquam usque ad finem servantur; sed cum omnino conatus effugeris, mors adveniens in manus inimicorum tuorum hæc traduxit, te vero ab his desertum abripit, nihil horum auferentem, nisi vulnera ulceraque tantum, quæ secum referens anima hinc migrat. Cum ergo videris quempiam magnificis vestibus exterius fulgentem multoque stipatum satellitio, ejus conscientiam evolve, multasque intus videbis araneas, cineremque plurimum. Cogita Paulum et Petrum: cogita Joannem et Eliam; imo potius ipsum Dei Filium, qui non habuit ubi caput suum reclinaret. Ejus imitator esto, necnon ejus servorum, et inestimabiles illas divitias cogita. Quod si postquam illas respexeris, a secularibus istis divitiis obtineberis, quasi in quodam naufragio furente tempestate, audi sententiam Christi dicentem, impossibile esse divitem intrare in regnum celorum. Ad hanc sententiam confer tu montes, terram, mare; et omnia, si vis cogitatione aurum facito, nihilque par invenies detrimento tibi hinc importato. Et tu quidem tot memoras terræ jugera, domos decem, vel viginti, balnea totidem, servos mille, aut bis mille, currus argenteis laminis vel auro opertos: ego autem dico, quod si quisque dives inter vos, hac relicta paupertate (hæc enim paupertas fuit, comparata cum iis quæ dicturus sum) totum possideret orbem, si quisque tot haberet homines, quot sunt per totam terram et mare, si singuli terram et mare haberent, et ubique ædificia et urbes, et gentes, atque undique pro aqua et fontibus aurum ipsis fluere, illos qui ita divites essent, singulos non pretii trium obolorum esse ducerem, si regno celorum exciderent. Nam si nunc ita fluxarum divitiarum cupidi eruantur si non acquirant, si ineffabilem bonorum aliquem sensum habeant, quid illis ad consolationem satis erit? Nihil certe. Ne mihi ergo pecuniarum copiam recenseas; sed cogita quantum damnum hinc hauriant illarum amatores, qui pro iis celos amittunt, idipsamque patiuntur, ac si quis honore illo, qui in regia habetur, amisso, stercoreis acervum possidens gloriatur, et altum de illo sapiat. Nihil enim melior, imo pejor est divitiarum cumulus, quam ille acervus. Nam stercus est ad agriculturam utile, necnon ad balnea calefacienda³; et ad quedam similia; aurum vero suffossum ad nihil horum adhiberi potest: atque utinam inutile tantum esset; nunc autem multas habenti succendit fornaces, nisi eo ut oportet utatur: mille quippe mala hinc oriuntur. Quapropter exteri scriptores arcem malorum avaritiam vocant; beatus vero Paulus, longe melius et cum majore emphasi, radicem malorum omnium ipsam appellavit (1. Tim. 6. 10). Hæc itaque omnia cogitantes, emulemur ea quæ digna sunt emulatione:

¹ Morel si: habet, et nunquam a morbo liberatur.

² Quidam, servum et ignavum.

³ Juxta Savil. legendum esset, præparanda, pro, calo fucienda.

ἵνα μὴ ἀκίχητος διώκης, καὶ ἀνίατα νοσῇ, καὶ ἐλεεινότερος ᾗς τοιαῦτα λυτῶν. Ἀποκρίναι γάρ μοι, τίνα ἂν φαίη· μὲν βασανίζεσθαι καὶ ὀδυνάζεσθαι, τὸν ἐπιθυμοῦντα σιτίων καὶ πότιον πολυτελῶν⁸⁸, καὶ οὐκ ἔχοντα ἀπολαύσαι ὡς βούλεται· ἢ τὸν οὐκ ἔχοντα ἐπιθυμίαν τοιαύτην; Εὐδελον οὖν τὸν ἐπιθυμοῦντα μὲν, οὐ δυνάμενον δὲ μετασχεῖν ὧν ἐπιθυμεῖ. Οὗτω γὰρ ἐστὶ τοῦτο ὀδυνήρην, τὸ ἐπιθυμοῦντα μὴ ἀπολαύειν, καὶ διψῶντα μὴ πίνειν, ὡς καὶ τὴν γένναν βουλομένην ἤμιν [632] ὑπογράφαι τὸν Χριστὸν, τοῦτον αὐτὴν ὑπογράφαι τὸν τρόπον, καὶ τὸν πλοῦσιον οὕτως εἰσαγαγεῖν ἀποτηγανίζμενον· ἐπιθυμῶν γὰρ σταγόνος ὕδατος, καὶ μὴ ἀπολαύον, οὕτως ἐκολάζετο. Οὐκοῦν ὁ μὲν χρημάτων καταφρονῶν ἔστησε τὴν ἐπιθυμίαν· ὁ δὲ πλουτεῖν βουλόμενος, καὶ περιβάλλεσθαι πλείω, ἀνῆψε⁸⁹ μᾶλλον, καὶ οὐδέπω ἵσταται· ἀλλὰ καὶ μυρία λάβη τάλαντα, ἐτέρων τοσούτων ἐπιθυμεῖ· καὶ τούτων ἐπιτύχη, πάλιν δις τοσούτων ἄλλων ἐρίεται· καὶ προῖων, καὶ τὰ ὄρη, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλατταν, καὶ πάντα εὐχεται αὐτῷ γενέσθαι χρυσόν⁹⁰, καὶνὴν τινα μανίαν μισθόμενος καὶ φροδερὰν, καὶ οὐδέποτε οὕτως ἐσθεθῆναι δυνάμενην. Καὶ ἵνα μάθῃς, οὗ οὐ τῇ προσθήκῃ, ἀλλὰ τῇ ἀφαιρέσει τοῦτο ἵσταται τὸ κακόν· εἰ⁹¹ σοι γέγονεν ἐπιθυμία ποτὲ ἄπορος· πῆγναι καὶ δι⁹² ἀέρος· ἐνεχθῆναι, πῶς⁹³ ἂν τὴν ἀποπὸν ταύτην ἐσθεσας ἐπιθυμίαν; τῷ περὰ διαπλάττειν, καὶ ἑτέρα ὄργανα κατασκευάζειν; ἢ τῷ πείσαι τὸν λογισμόν, οὗ ἀδυνάτων ἐπιθυμεῖ, καὶ οὐδενὶ τούτων ἐπιχειρεῖν δεῖ; Εὐδελον οὖν τῷ πείσαι τὸν λογισμόν, Ἄλλ' ἐκεῖνο, φησὶν, ἀδύνατον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀδυνατώτερον, τὸ τῆς ἐπιθυμίας ταύτης ὄρον εὑρεῖν. Καὶ γὰρ ἐυκολώτερον ἀνθρώπους δυτάς πῆγναι, ἢ τῇ προσθήκῃ οὐ πλείονος παῦσαι τὸν ἔρωτα. Ὅταν μὲν γὰρ ἢ δυνατὰ τὰ ἐπιθυμητὰ⁹⁴, τῇ ἀπολαύσει παραμυθεῖσθαι δυνατόν· ὅταν δὲ ἀδύνατα, ἐν δεῖ σπουδάζειν μόνον, τὸ τῆς ἐπιθυμίας ἡμᾶς αὐτοῦ; ἀπαγαγεῖν, ὡς ἐτέρως γε οὐκ ἐνὸν ἀνακτήσασθαι τὴν ψυχὴν. Ἰν' οὖν μὴ περικτὰ ὀδυνώμεθα, τὸν διηγετικῶς λυποῦντα⁹⁵ ἔρωτα τῶν χρημάτων καὶ οὐδέποτε σιγῆσαι ἀνεχόμενον ἀφέντες, ἐφ' ἑτέρον μεθορμισώμεθα, τὸν καὶ μακαρίους ἡμᾶς ποιοῦντα, καὶ πολλὴν ἔχοντα τὴν εὐκολίαν, καὶ τῶν ὧν θησαυρὸν ἐπιθυμῶμεν. Οὕτως γὰρ πόνος ἐνταῦθα τοσούτος; καὶ τὸ κέρδος ἄφατον, καὶ ἀποτυχεῖν οὐκ ἐν τὸν καὶ⁹⁶ ὅπως οὖν ἀγρυπνοῦντα καὶ νήφοντα καὶ τῶν παρόντων ὑπερρωτῶντα· ὥσπερ οὖν τὸν δουλεύοντα αὐτοῖς καὶ ἐκδεδομένον εἰσάπαξ ἀνάγκη πᾶσα ἐκπαιεῖν ἐκείνων.

8. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογιζόμενος, τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν ἐκβάλει τῶν χρημάτων. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔχεις· ἀν εἰπεῖν, οὗ τὰ μὲν παρόντα δίδωσι, τῶν δὲ μελλόντων ἀποστρεφεί· καίτοι καὶ εἰ τοῦτο ἦν, ἐσχάτη τοῦτο κόλασις καὶ τιμωρία. Νῦν δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐνι. Μετὰ γὰρ τῆς γέννησιν καὶ πρὸ τῆς γέννησιν ἐκείνης, καὶ ἐνταῦθα εἰς χαλεπωτέραν σε ἐμβάλλει κόλασιν. Καὶ γὰρ οἰκίας πολλὰς ἢ ἐπιθυμία αὕτη⁹⁷ ἀνέτρεψε, καὶ χαλεποὺς πολέμους ἀνερρίπισε, καὶ βριαὶ θανάτῳ καταλύσαι τὸν βίον κατηνάγκασε· καὶ πρὸ τῶν κινδύνων δὲ τούτων τῆς ψυχῆς λυμαίνεται τὴν εὐγένειαν· καὶ δειλὸν⁹⁸, καὶ ἀνανδρὸν, καὶ θρασὺν, καὶ φεῦστον, καὶ συκοφάντην, καὶ ἄρπαγα, καὶ πλεονεκτητήν, καὶ τὰ ἔσχατα πάντα τὸν ἔχοντα πολλάκις εἰργάσατο. Ἄλλ' ἴσως τὴν λαμπρότητα τοῦ ἀργυρίου, καὶ [633] τῶν οἰκετῶν τὸ πλῆ-

θος, καὶ τῶν οἰκοδομημάτων τὸ κάλλος, καὶ τὴν θεραπείαν τὴν ἐπ' ἀγορᾶς ὄρων καταγοητεύῃ; Τίς οὖν ἂν γένοιτο θεραπεία τῷ πονηρῷ τραύματι;⁹⁹ τοῦτω; Ἄν ἐννοήσῃς, πῶς σοι ταῦτα τὴν ψυχὴν διατίθῃ; πῶς σκοτεινὴν καὶ ἔρημον καὶ αἰσγρὰν αὐτὴν κατασκευάζει καὶ δυσ-εἶδη¹⁰⁰· ἂν λογίσῃ μεθ' ὧν ταῦτα ἐκτίθη κακῶν, μεθ' ὧν φυλάττεται πόνων, μεθ' ὧν κινδύνων¹⁰¹ μᾶλλον δὲ οὐδὲ φυλάττεται μέχρι τέλους, ἀλλ' ὅταν ἅπαντων διαφυγῇ¹⁰² τὰς λαβὰς, ὁ θάνατος ἐπελθὼν ταῦτα μὲν εἰς τὰς τῶν σῶν ἐχθρῶν πολλάκις ἐξήγαγε χεῖρας, οὐ δὲ ἔρημον λαβὼν ἀπεισιν, οὐδὲν τοῦτων ἐπισυρόμενον, ἀλλ' ἢ τὰ τραύματα καὶ τὰ ἐλκὴ μόνον, ἅπαρ ἐκ τούτων λαβούσα ἀπεισιν ἡ ψυχὴ. Ὅταν οὖν ἴδῃς τινὰ λάμποντα ἔξωθεν ἀπὸ τῶν ἱματίων καὶ τῆς πολλῆς δορυφορίας, ἀνάπτειν αὐτοῦ τὸ συνεῖδος, καὶ πολλὴν εὐρήσεις τὴν ἀράγνην ἔνδον, καὶ πολλὴν τὴν κόνιν ὄψει. Ἐννόησον τὸν Παῦλον, τὸν Πέτρον· ἐνόησον τὸν Ἰωάννην, τὸν Ἠλίαν· μᾶλλον δὲ αὐτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν οὐκ ἔχοντα ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει. Ἐκεῖνον ζῆλωτής γενοῦ, καὶ τῶν ἐκείνου δούλων, καὶ τὸν ἀρατον τούτων¹⁰³ φαντάζου πλοῦτον. Εἰ δὲ μικρὸν διαδλίφας ἐκ τούτων σκοτωθεῖς πάλιν, καθάπερ ἐν τινι ναυσίῳ καταγίγῃς ἐπελθοῦσης, ἀκούσον τῆς ἀποφάσεως τοῦ Χριστοῦ τῆς¹⁰⁴ λεγούσης, οὗ ἀδύνατον πλοῦσιον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Καὶ πρὸς τὴν ἀπόρασιν ταύτην ὅς τὰ ὄρη, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν· καὶ πάντα, εἰ βούλει, τῷ λόγῳ ποίησον εἶναι χρυσόν· οὐδὲν γὰρ¹⁰⁵ ἴσον ὄψει τῆς ζημίας τῆς ἐκεῖθεν σοι γινομένης. Καὶ σὺ μὲν πλείρων γῆς τόσων καὶ τόσων μέμνησαι, καὶ οἰκιῶν δέκα καὶ εἰκοσιν, ἢ¹⁰⁶ καὶ πλείονων, καὶ βαλανεῖων τοσούτων, καὶ ἀνδραπόδων χιλίων, ἢ δις τοσούτων, καὶ ὀχημάτων ἀργυρενδέτων καὶ χρυσοπάστων¹⁰⁷· ἐγὼ δὲ ἐκεῖνο φημι· Εἰ τῶν πλουτοῦντων ὁμῶν ἕκαστος, τὴν πενίαν ταύτην ἀφεί (πενία γὰρ ταῦτα πρὸς ὁ μᾶλλον λέγειν), ὁλόκληρον ἐκέκτητο κόσμον, καὶ ἕκαστος αὐτῶν τοσούτους εἶχεν ἀνθρώπους, ὅσοι νῦν εἰσι πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ οἰκουμένην ἕκαστος, καὶ γῆν¹⁰⁸ καὶ θάλατταν, καὶ πανταχοῦ οἰκοδομήματα, καὶ πόλεις καὶ ἔθνη, καὶ πανταχόθεν ἀντὶ ὕδατος, ἀντὶ πηγῶν αὐτῷ χρυσὸν ἐπέβρει, τριῶν ὁβολῶν οὐκ ἂν ἔφην ἀξίους εἶναι τοὺς οὕτω πλουτούμενους, τῆς βασιλείας¹⁰⁹· ἐκπεσόντας. Εἰ γὰρ νῦν χρημάτων τῶν ἀπολλυμένων ἐφείμενοι, ὅταν μὴ ἐπιτύχουσι, βασανίζονται· εἰ λάβοιεν αἰσθησιν τῶν ἀπορρήτων αγαθῶν ἐκείνων, τί λοιπὸν ἀρκέσει εἰς παραμυθίαν αὐτοῖς; Οὐκ ἐστὶν οὐδὲν. Μὴ τοῖνυν μοι λέγε τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν, ἀλλ' ἐν-δὲ τὴν ζημίαν ὁσὴν ἐκ ταύτης οἱ ταύτης ὑπομένουσιν ἔρασταί, ἀντὶ τούτων τοὺς οὐρανῶν ἀπολλύντες, καὶ ταῦτον πάσχοντες, ὅσον ἂν εἰ τις ἐν βασιλείαις μεγίστης τιμῆς ἐκπεσὼν, κόπρου θημιωλίαν ἔχων, μέγα ἐπὶ ταύτῃ φρονοῇ. Οὐδὲν γὰρ ἐκείνης ἢ τῶν χρημάτων διαφέρει σωρεία· μᾶλλον δὲ καὶ βελτίων ἐκείνη. Ἢ μὲν γὰρ καὶ πρὸς γεωργίαν ἐπιτήδειος, καὶ πρὸς βαλανεῖον ἔκταυσιν, καὶ πρὸς ἄλλα τοιαῦτα· [634] ὁ δὲ κατορωρυγμένος χρυσὸς πρὸς οὐδὲν τούτων. Καὶ εἴθε μόνον ἀχρηστος ἦν νυνὶ δὲ καὶ πολλὰς ἀνάπτει τῶν ἔχοντι τὰς καμίνους, εἰ μὴ εἰς ὅσον αὐτῷ χρῆσταιτο· τὰ γοῦν μυρία κακὰ ἐντεῦθεν φύεται. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἔξωθεν ἀκρόπολιν κακῶν τὴν φιλαργυρίαν ἐκάλουν· ὁ δὲ μακάριος Παῦλος πολλῷ βέλτιον καὶ ἐμφαντικώτερον, ῥίζαν αὐτὴν τῶν κακῶν ἀπάντων εἰπόν. Ταῦτ' οὖν

⁸⁸ πολυτελῶν om. G. Ge. ⁸⁹ πλείων ἀνῆψε H. K. et Flor. p. 226. (Tom. xi. p. 557 C.) οὐδέποτε K. L. Fl. ⁹⁰ χρυσὸν L. Fl. καὶ φροδερὰν om. G. Ge. p. p. οὕτω om. K. Fl. ⁹¹ εἰ] ὅρα εἰ K. L. ⁹² καὶ πῆγναι καὶ δ. ἀ. ἐνεχθῆναι ἐπεθυμήσας, πῶς G. H. M. ⁹³ ἐπιθυμητὰ L. ἀδύνατα] ἢ δὲ K. δὲ. ἢ H. ἢ προ ἐν habent G. M. ⁹⁴ αὐτοῦς] αὐτοῦ G. H. M. Neutrum habet L. ἀπαγαγεῖν] Sic eodd. priet H. vulgo δοῦλον. ⁹⁵ λυποῦντα L. Alterum venit Ge. ⁹⁶ καὶ om. G. H. ⁹⁷ αὐτὴ om. G. ⁹⁸ δειλὸν] Sic H. K. M. Ge. vulgo δοῦλον. ⁹⁹ πράγματι G. M. Ge. ¹⁰⁰ διαφύγι] K. διαφύγι L. p. p. ἐπιστελθὼν G. K. M. ¹⁰¹ τούτων G. H. M. ἐκείνων K. Vulgatum firmat Flor. p. 171. (Tom. xi. p. 506 B.) infra σκοτισθείς K. L. ¹⁰² τῆς om. K. F. ¹⁰³ οὐδὲν γὰρ] καὶ οὐδὲν G. Fl. p. p. γινομένης Edd. ¹⁰⁴ ἢ om. G. M. ¹⁰⁵ χρυσοπάστων G. φημ] add. ὅτι Edd. ¹⁰⁶ Sic L. καὶ οἰκουμένης ἕκαστος, καὶ γῆν H. K. M. καὶ οἰκουμένης, καὶ γῆν (om. ἕκαστος) G. et sic edidit Sav. καὶ οἰκουμένης, καὶ ἕκαστος γῆν Mor. Beza, consentientibus Reg. Edd. et Fl. Mox. et Fl. καὶ τὰ πανταχοῦ Fl. ¹⁰⁷ Vulgo addunt τῶν οὐρανῶν, invitiis G. K. L. M. et Fl.

ἀπαντα ἐννοούντες, μάθωμεν ζηλῶν τὰ ἄξια ζήλου· μή τὰς λαμπράς οἰκοδομὰς, μηδὲ τοὺς πολυτελεῖς ἀγρούς· ἀλλὰ τοὺς πολλὴν παρῥησίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἔχοντας ἀνδρας, τοὺς ἐν οὐρανῷ πλουτοῦντας, τοὺς τῶν θησαυρῶν ἐκείνων κυρίους, τοὺς ὄντως πλουσίους, τοὺς διὰ

19.20 ἀπολαύσωμεν K. L. M.

Χριστὸν πένητας· ἵνα τῶν αἰωνίων ἐπιτιμῶμεν 19.21 ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλοανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἀμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΔ'.

Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ· Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀρῆκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι· τί ἔδρα δοταὶ ἡμῖν;

α'. Ποῖα πάντα, ὦ μακάριε Πέτρε· τὸν κάλαμον; τὸ δικτυόν; τὸ πλοῖον; τὴν τέχνην; Ταῦτά μοι πάντα λέγεις; Ναί, φησίν. Ἀλλ' οὐ διὰ φιλοτιμίαν ταῦτα λέγω, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης τὸν τῶν πενήτων εἰσαγάγω 20 δῆμον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος· Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς· ἵνα μὴ λέγῃ τις τῶν πενήτων· Τί οὖν; ἔαν μὴ ἔχω ὑπάρχοντα, οὐ δύναμαι τέλειος εἶναι; ἔρωτᾷ Πέτρος, ἵνα αὐτὸν μάθῃς, ὁ πένης 21, ὅτι οὐδὲν ἐνεῦθεν ἠλάττωσαι· ἔρωτᾷ Πέτρος, ἵνα μὴ παρὰ Πέτρον μαθὼν ἀμφιδόλῃς (καὶ γὰρ ἀτελής ἦν ἔτι, καὶ Πνεύματος ἔρημος), ἀλλὰ παρὰ τοῦ τοῦ 22 Πέτρου διδασκαλοῦ δεξιόμενος τὴν ἀπόφασιν θαρρῆς. Καθάπερ γὰρ 23 ἡμεῖς ποιοῦμεν οἰκειοῦμεθα πράγματα πολλὰκις ὑπὲρ ἄλλοτριων διαλεγόμενοι· οὕτω καὶ ὁ ἀπόστολος ἐποίησεν, ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης τὴν πῦσιν αὐτοῦ ταύτην προσαγαγών. Ἐπεὶ οὐ γὰρ ἐκεῖνος 24 ᾔδει σαφῶς, ὅθλον ἀπὸ τῶν ἐμπροσθεν εἰρημένων· ὁ γὰρ τὰς κλειῖς τῶν οὐρανῶν ἐνεῦθεν ᾔδει δεξιόμενος, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ἐκεῖ θαρρῆν εἶχε. Ἠκόπει δὲ καὶ πῶς ἀκριβῶς ἀποκρίνεται, ὡς ὁ Χριστὸς ἐπεζητήσας. Καὶ γὰρ αὐτὸς; παρὰ τοῦ πλουτοῦ δύο ταῦτα ἤτησε· δοῦναι πτωχοῖς· τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἀκολουθεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς τὰ δύο ταῦτα τίθησι, τὸ ἀφίνειν καὶ ἀκολουθεῖν 25. Ἰδοὺ γὰρ ἡμεῖς ἀρῆκαμεν πάντα, φησὶ, καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι. Τό τε γὰρ ἀφίνειν διὰ τὸ ἀκολουθεῖν γέγονεν [635] ἥ τε ἀκολουθεῖς ἐκ τοῦ ἀφίνειν εὐκολωτέρα κατέστη, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀφίνειν· θαρρῆν καὶ χαίρειν αὐτοὺς παρεσκεύαζε 26. Τί οὖν αὐτός; Ἀρῆν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτοῦ, καθίσετε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. Τί οὖν; καὶ Ἰούδας, φησὶ, καθεδεῖται; Οὐδαμῶς. Πῶς οὖν φησιν, Ὑμεῖς 27 ἐπὶ δώδεκα θρόνους καθεδεῖσθε; πῶς τὰ τῆς ὑποσχέσεως πληρωθήσεται; Ἀκούσον πῶς καὶ τίνα λόγῳ 28. Νόμος ἐστὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ κείμενος, διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου τοῖς Ἰουδαίοις ἀναγνωσθεῖς, καὶ ταῦτα λέγων· Μέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλείαν, τοῦ ἐξαλεῖραι καὶ ἀπολλύειν καὶ ἐὰν ἐπιστρέψῃ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτῶν, μετανοήσω κατὰ τὸν κακόν, ὃν ἐλογισάμην ποιῆσαι αὐτοῖς. Καὶ κέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλείαν, τοῦ ἀνοικοδομεῖν καὶ καταρτυδεῖν καὶ ἐὰν ποιήσωσι τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν μου, τοῦ μὴ ἀκούειν τῆς φωνῆς μου, μετανοήσω κατὰ τὸν ἀγαθόν, ὃν ἐλάλησα ποιῆσαι 29 αὐτοῖς. Τὸ αὐτὸ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν χρηστῶν διαρῦναι τὸν ἔθνος, φησὶ. Κἂν γὰρ εἴπω τοῦ 30 ἀνοικοδομεῖν, ἀναξίους δὲ ἑαυτοὺς παράσχωσι τῆς ὑποσχέσεως, οὐδέτι ποιήσω. Ὅπερ γέγονεν ἐπὶ τοῦ

ἀνθρώπου πλασθέντος. Ὁ τρόμος γὰρ ὧμων, φησὶ, καὶ ὁ φόβος ἐστὶ ἐπὶ τὰ θηρία καὶ οὐκ ἐγένετο ἀνάξιον γὰρ ἑαυτὸν τῆς 31 ἀρχῆς ἀπέφηνεν· ὥστερ οὖν καὶ Ἰούδας, ἵνα γὰρ μήτε ταῖς ἀποφάσεσι τῆς κολάσεως ἀπογόντες τινὲς 32 σκληρότεροι γένωνται, μήτε ταῖς τῶν χρηστῶν ὑποσχέσεσιν ἀπλῶς ῥαθυμότεροι καταστῶσιν, ἀμφοτέρα ταῦτα ἰσθαι διὰ τοῦ προεξηρημένου, ταῦτ' 33 λέγων· Κἂν ἀπειλήσω, μὴ ἀπογνῶς· δύνασαι γὰρ μετανοῆσαι, καὶ λύσαι μου τὴν ἀπόφασιν, ὡς Νινευῖται· κἂν ὑπόσχωμαι τι χρηστὸν, μὴ ἀναπέσης διὰ τὴν ὑπόσχεσιν. Ἄν γὰρ ἀνάξιος φανῇς, οὐδὲν σε ὠφελήσει τὸ ὑποσχεσθαι με, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τιμωρήσεται· ἐγὼ γὰρ ἄξιον ὄντι ὑποσχοῦμαι. Διὰ τοῦτο καὶ τότε διαλεγόμενος τοῖς μαθηταῖς, οὐχ ἀπλῶς ἐπηγγέλατο· οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ὑμεῖς, μόνον, ἀλλὰ 34 προσέθηκεν, οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἵνα καὶ τὸν Ἰούδαν ἐκβάλῃ, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα ἐφελεῖσθαι. Οὐτε γὰρ πρὸς ἐκείνους εἰρηται μόνους, οὐτε πρὸς Ἰούδαν λοιπὸν ἀνάξιον γεγεννημένον. Τοῖς μὲν οὖν μαθηταῖς τὰ μέλλοντα ἐπηγγέλατο, λέγων· Καθίσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους· ἦσαν γὰρ ὑψηλότεροι λοιπῶν, καὶ οὐδὲν τῶν παρόντων ἐζήτουν· τοῖς δὲ ἄλλοις καὶ τὰ ἐνταῦθα ὑποσχεῖται. Καὶ 35 πᾶς γὰρ, φησὶ, ὅστις ἀρῆκεν ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρας, ἢ μητέρας, ἢ γυναικὰ, ἢ τέκνα, ἢ ἀγρούς, ἢ οἰκίας, ἔνεκεν τοῦ ἐνώματός μου, ἐκατοστὰς λαοῖνα λήψεται ἐν τῷ αἵματι τοῦφω, καὶ ζῶην αἰώνιον κληρονομήσει. ἵνα γὰρ μὴ τινες ἀκούσαντες τὸ, ὑμεῖς, ἐξαίρετον 36 τῶν μαθητῶν τοῦτο εἶναι νομίσωσι (λέγω δὲ πᾶσι τῶν μεγίστων καὶ πρωτείων ἐν τοῖς μέλλουσιν ἀπολαύειν), ἐξέτεινε τὸν λόγον, καὶ ἥλωσε τὴν ὑπόσχεσιν ἐπὶ τὴν γῆν ἅπασαν, καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων καὶ τὰ μέλλοντα πιστοῦται. Καὶ τοῖς μαθηταῖς δὲ ἐν προμύτοις [636], ὅτε ἀτελέστερον διέκειντο, ἀπὸ τῶν παρόντων διελέγετο 37. Ὅτε γὰρ εἰλκυσεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ τῆς τέχνης ἀπέστησε, καὶ ἀφείναι τὸ πλοῖον ἐκέλευσεν, οὐκ οὐρανῶν, οὐ θρόνων ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ τῶν ἐνταῦθα πραγμάτων, εἰπὼν· Ποιήσω ὑμῶς ἄλλας ἀνθρώπων· ἐπειδὴ δὲ ὑψηλότερους εἰργάσασθαι, τότε λοιπὸν καὶ περὶ τῶν ἐκεῖ διαλέγεται.

β'. Τί δὲ ἐστὶ, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ; Τοῦτέστι, κατακρίνοντες. Οὐ γὰρ δὴ δικαστὴ μέλλουσι καθεδεῖσθαι· ἀλλ' ὥστερ τὴν βασιλείαν τοῦ νότου κατακρίνειν 38 τὴν γενεὴν ἐκείνην ἔφησε, καὶ οἱ Νινευῖται δὲ κατακρίνουσιν αὐτούς· οὕτω δὲ καὶ οὗτοι. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, Τὰ ἔθνη καὶ τὴν οἰκουμένην, ἀλλὰ, Τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἦσαν τεθραυμένοι καὶ νόμοις καὶ ἔθεσι καὶ πολιτείᾳ οἱ τε Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἀπόστολοι, ὅταν λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυνήθημεν πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ, ὅτι ὁ νόμος ἐκώλυε 39 τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ ἐκτελεῖν, τοὺς εἰς μέσον παραγαγόν, τοὺς τὸν αὐτὸν δεξαμένους νόμον καὶ πιστεύσαντας, κατακρίνει πάντας ἐκείνους· ὅπερ καὶ ᾔδει ἔλεγε 40, Διὰ τοῦτο κριταὶ ὧμων αὐτοὶ ἔσονται. Καὶ τί μέγα αὐτοῖς ἐπηγγέλατο, φησὶ.

20 εἰσάγω Edd. 21 ὁ πένης om. L. invito Ep. 22 τοῦ om. K. L. 23 γὰρ καὶ K. γὰρ καὶ L. οἰκειοῦμεθα add. γὰρ K. Ceterum hæc oix. pr. πολλάκις non agnoscunt G. M. et interp. 24 τὰ ἑαυτοῦ ταῦτα αὐτός K. L. 25 καὶ τὸ ἀφ. H. 26 παρὰ τοῦ K. L. 27 φησὶν, ὑμεῖς καὶ ὑμεῖς, φησὶν L. 28 λόγῳ τρόπος Mor. Ben. 29 τοῦ ποιῆσαι L. 30 τοῦ om. G. H. M. ἐπιτοῦς Sie H. K. M. νυλκο αὐτούς. 31 τῆς add. τοιαύτης Edd. 32 τινὲς om. G. 33 ταῦτ' om. G. H. M. 34 ἀλλά add. καὶ Edd. 35 καὶ om. G. M. 36 ὡς ἐξαίρετον Edd. 37 διαλέγεται L. 38 κατακρίνειν G. K. L. M. 39 ἐκώλυε Ep. ἐκέλυσε G. M. et Ge. in textu. 40 ἔλεγε add. ὡς K. L.

non magnifica ædificia, non uberrima prædia; sed viros qui magnam apud Deum fiduciam habent, qui in celo divites sunt, qui thesauros illos possident, ac vere opulenti sunt, qui propter Christum sunt paupe-

res; ut æterna bona consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unicum Spiritu sancto gloria, honor, imperium, adoratio, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXIV. al. LXV.

CAP. 19. v. 27. Tunc respondens Petrus dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, et sequi sumus te; quid ergo erit nobis?

1. Quænam Omnia, beate Petre? calamus? rete? naviculam? artem? Ilæcine omnia dicis mihi? Etiam, inquit. Sed non per ambitionem quamdam hæc dico, sed ut per hanc interrogationem pauperum plebem introducam. Quia enim dixit Dominus: Si ris perfectus esse, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo (Matth. 19. 21): ne quis pauperum dicat: Quid ergo? si non habeam possessionem, non possum esse perfectus? interrogat Petrus, ut tu pauper discas, nihil te juvabit minus habere; interrogat Petrus, ut ne, si a Petro id ediscas, dubiles (etenim imperfectus adhuc erat, et Spiritu vacuus), sed ut a magistro Petri accepta sententia, confidas. Quemadmodum enim nos facimus, cum pro aliis disputantes res nobis attribuiamus: sic et apostolus fecit, cum pro orbe toto talem ipsi interrogationem obtulit. Nam quod ea quæ ad se spectabant jam clare sciret, palam est ab iis quæ supra dicta sunt: etenim qui claves regni celorum inde jam acceperat, multo magis de cæteris quæ in celo sunt, confidere debuit. Animadvertite autem quomodo accurate respondeat ad ea quæ Christus quærebatur: nam ille a divite duo hæc expetebat, ut sua daret pauperibus, et sequeretur se. Ideoque Petrus hæc duo ponit, et quod reliquerint, et quod sequantur; nam ait: Ecce nos reliquimus omnia, et sequi sumus te. Nam relinquunt ut sequantur, faciliusque erat sequi postquam reliquerant, et quia reliquerant, fiduciam ipsis et gaudium conciliavit. Quid ergo ille? 28. Amen dico vobis, quod vos qui sequenti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in throno majestatis suæ, sedebitis et vos super thronos duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Quid igitur? an Judas, inquit, sedebit? Minime. Quomodo igitur dicit, Et vos super duodecim thronos sedebitis? quomodo promissio illa implebitur? Audi quomodo. Lex est a Deo posita, per Jeremiam prophetam Judæis lecta, quæ sic habet: Ad summam loquar super gentem et super regnum, ut auferam et perdam; et si conversa fuerit gens illa a malis suis, me quoque penitebit malorum, quæ cogitavi facere illis. Et ad summam loquar super gentem et regnum, ut reedificem et plantem: et si fecerint malum in conspectu meo, ut non audiant vocem meam, me quoque penitebit bonorum, quæ locutus sum ut facerem eis (Jer. 18. 7-10). Idipsum, inquit, servabo etiam in bonis. Etiam si enim dixero me reedificaturum esse, si se promissione indignos reddiderint, id non faciam. Id quod etiam primo homini accidit: Tremor enim, inquit,

vester et timor erit super vos (Gen. 9. 2); neque tamen id factum est: nam ille se tali imperio indignum reddidit; quemadmodum et Judas. Ne enim ex supplicii sententia desperantes quidam duriores fierent, neve ex bonorum promissione alii segniores evaderent, utrisque remedium adhibuit dicens: Si minatus fuero, ne desperes: potes enim penitentiam agere, sententiamque meam solvere, ut Ninivitas: et ei bonum quidpiam promittam, ne segnis sis ob promissionem: nam si indignus reddaris, nihil te juvabit promissio, sed majus supplicium erit: ego enim promitto ei qui dignus est. Idcirco tunc quoque discipulos alloquens, non simpliciter promittit; non enim solummodo ait, Vos, sed addit, Qui sequenti estis me, ut et Judam ejiceret, et eos qui postea futuri erant attraheret. Neque enim ad illos dictum est solos, neque ad Judam, qui se indignum reddidit. Discipulis ergo futura promittit dicendo: Sedebitis super duodecim thronos: sublimiores enim effecti nihil presentium quærebant; cæteris autem presentia quoque pollicetur dicens: 29. Quicumque dimiserit fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet in hoc sæculo, et vitam æternam possidebit. Non quidam enim illud, Vos, audientes, illud quasi ad discipulos solum pertinens acciperent (de maximis loquitur et de primis sedibus), in eos qui mercedem accepturi erant sermonem extendit, et promissionem latius diffudit in totum orbem, atque ex presentibus futura confirmat. Discipulis autem in exordio, cum adhuc imperfectiores essent, ex presentibus loquebatur. Cum enim abduxit eos ex mari et ex arte sua, jussitque naviculam deserere, non celos, non thronos memoravit; sed res presentes, dicens: Faciam vos piscatores hominum (Matth. 4. 19); postquam autem illos sublimiores effecerat, tunc denum etiam de celestibus loquitur.

2. Quid sibi vult illud, Judicantes duodecim tribus Israel? Id est, condemnantes. Neque enim ut judices sedebunt: sed sicut reginam Austri condemnatorum gentem illam dicebat, et Ninivitas quoque condemnaturus esse (Matth. 12. 42. 41): sic et apostoli condemnabunt. Ideoque non dixit, Gentes et orbem, sed, Tribus Israel. Quia enim in iisdem nutriti erant et legibus et moribus et institutis tam Judei quam apostoli, cum Judæi dicerent, se ideo Christo credere non potuisse, quia lex mandata ipsius recipere prohibebat, his in medium productis, qui eandem legem acceperant et crediderant, omnes illos condemnat: id quod etiam jam dixit: Ideo judices vestri erunt (Ibid. v. 27). Et quid magnum ipsis promisit, inquit, si id, quod habent regina

Austri et Ninivite, habituri sunt? Certe multa alia illis antea promisit, et postea etiam promittit: neque illud solum est præmium. Alioquin autem huc quoque aliquid majus subindicavit. Nam de illis simpliciter dixit: Viri Ninivite surgent, et condemnabunt generationem hanc; et, Regina Austri condemnabit: de his vero non simpliciter: sed quomodo? Cum sederit Filius hominis in sede majestatis sue, tunc scdebitis et vos super duodecim thronos; ostendens ipsos et conregnaturos, et gloriæ consortes futuros. Nam Si sustinemus, inquit, et conregnabimus (2. Tim. 2. 12). Neque enim throni sedem significant: solus quippe ipse sessurus et judicaturus est; sed per thronos illos honorem et gloriam ineffabilem significavit. His itaque hæc dixit: reliquis vero omnibus vitam æternam, et hic centuplum. Si vero reliquis, multo magis apostolis, etiam in hoc sæculo. Id quod etiam evenit. Calamo enim et reibus dimissis, omnium bona in sua potestate habebant, domorum prætia et agrorum, ipsaque corpora credentium. Nam etiam mori pro ipsis sæpe voluissent, ut etiam Paulus multis testificatur, cum dixit: Si possetis, etiam oculos vestros avulsos mihi dedissetis (Gal. 4. 15). Cum autem dicit, Quicumque reliquerit uxorem, non vult dirimenda esse matrimonia; sed sicut de anima dicebat, Qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam (Matth. 10. 39): non hoc dixit ut nos occidamus; neque ut ideo separemus illam a corpore, sed ut omnibus pietatem præponamus: hoc et de uxore et de fratribus dicit. Videtur autem etiam persecutiones hic subindicare. Nam quia multi patres erant qui filios, et uxores quæ viros ad impietatem trahebant: Cum hæc præceperint, inquit, nec uxores habeantur, neque patres, quod et Paulus dicebat: Infidelis vero si discedit, discedat (1. Cor. 7. 15). Eorum itaque animos erigens, et suadens illis ut et de se et de toto orbe confiderent, addidit: 30. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. Hoc autem indefinite et de multis aliis dictum est; dictum tamen fuit et de his, et de Pharisæis, qui non crediderunt, quod et in superioribus dicebat: Multi venient ab Oriente et Occidente, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob: filii autem regni ejicientur foras (Matth. 8. 11). Deinde parabolam adjecit, quæ eorum qui tarde venerunt studia fiduciaque incendit. Ait enim: (Cap. XX) 1. Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiti primo mane conducere operarios in vineam suam. 2. Conventionem autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. 3. Et tertia hora vidit alios stantes otiosos, 4. et dixit illis: Ite et vos in vineam meam, et quod justum fuerit dabo vobis. 5. Et circa sextam et nonam horam fecit similiter. 6. Circa undecimam autem horam, vidit alios stantes otiosos, et dicit illis: Quid hic statis tota die otiosi? 7. Illi autem dicunt ei: Nemo nos conduxit. Dicit eis: Ite et vos in vineam meam, et quod justum fuerit accipietis. 8. Vespere autem facto, dicit dominus vineæ procuratori suo: Voca operarios et da eis mercedem, incipiens ab ulti-

mis usque ad primos. 9. Cum venissent ii qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. 10. Et venientes primi existimaverunt quod plus essent accepturi, et acceperunt ipsi quoque singulos denarios. 11. et accipientes murmurabant adversus patrefamilias, 12. dicentes: Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei, et æstum? 13. Ipse autem respondens uni eorum dixit: Amice, non facio tibi injuriam: nonne ex denario convenisti mecum? 14. Tolle quod tuum est, et vade. Volo autem dare et ultimo huic sicut et tibi. 15. Annon licet mihi quod volo facere in iis quæ mea sunt? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? 16. Ita erunt novissimi primi, et primi novissimi. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

3. Quid sibi vult hæc parabola? Neque enim principio consentit illud quod in fine dicitur, sed contrarium omnino enuntiat. In hac enim exhibet omnes eadem præmia accipientes, neque alios ejectos, alios vero admissos; ipse autem et ante et post parabolam contrarium dixit: Erunt primi novissimi, et novissimi primi; id est, ipsis primis priores, illis non primis manentibus, sed post illos positus. Quod enim hoc significet declarat dicens: Multi enim sunt vocati, pauci vero electi: ita ut duplici modo et illos mordeat, et hos consoletur et hortetur. Parabola autem non id dicit; sed illos probatis viris, qui multum laboraverint, pares futuros: nam aiunt, Pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei, et æstum. Quid ergo sibi vult parabola? Necessarium enim est hoc primo declarare, et tunc illud solvemus. Vineam igitur mandata Dei, operandi tempus præsentem vitam appellat: operarios, eos qui diverso modo ad Dei præcepta vocati sunt; mane, tertia, sexta, nona, undecima hora, qui diversis ætatibus accesserunt, et rem bene gesserunt. Sed quaeritur, num primi qui probati fuerint, et Deo placuerint, quique per totum diurnum laborem splendidi fuere, extremo nequitie morbo laboraverint, invidia nempe et livore. Videntes enim illos eadem mercede donatos, dicunt: Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei, et æstum? Et cum nihil damni acciperent, nec ipsorum merces minueretur, aliena bona agere et indigne ferebant; quod ex invidia et livore fiebat. Ad hæc vero ipse paterfamilias pro ipsis respondens, et adversus eum qui hæc dixerat sese defendens, nequitie eum summaque invidie damnat, his verbis: Nonne ex denario convenisti mecum? Tolle quod tuum est, et vade. Volo autem huic ultimo dare sicut et tibi. An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Quid igitur ex his verbis adstruitur? Nam et in aliis parabolis hoc ipsum videre est. Filius enim ille probus in hunc quoque animi morbum incidisse perhibetur, quando vidit illum prodigum fratrem, qui multo fruebatur honore, et majore quam ipse habuisset (Luc. 15. 28. seqq.). Ut enim hi majorem inde mercedem accipiebant, quod

¹ morel. et quidam alii habent, operati sunt, pro, fecerunt.

εἰ ὅπου ἔχουσιν οἱ Νινευῖται καὶ ἡ βασιλίσσα τοῦ νότου, τοῦτο καὶ οὗτοι ἔξουσιν; Μάλιστα μὲν καὶ ἄλλα ἐμπροσθεν αὐτοῖς πολλὰ ἐπηγγέλατο, καὶ μετὰ ταῦτα ὑποισχυέται· καὶ οὗ τοῦτο μόνον ἐστὶν ὃ ἐπαθλόν. Ἄλλως δὲ καὶ ἐν τούτῳ παρηγορεῖται τὴν πλὴν ἐκείνων. Περὶ μὲν γὰρ ἐκείνων ἀπλῶς εἶπεν· Ἄνδρες Νινευῖται δραστήσοιται, καὶ κατακρινούσι τὴν γενεάν ταύτην· καὶ, βασιλίσσα νότου κατακρινεῖ· περὶ δὲ τούτων, οὐχ ἀπλῶς οὕτως· ἀλλὰ πῶς ὅτι· Ὅταν καθίσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, τότε καὶ ὑμεῖς καθίσθετε ἐπὶ δώδεκα θρόνων, φησί· ὧν, ὅτι καὶ συμβασιλεύσουσι καὶ κοινωνήσουσι τῆς δόξης ἐκείνης. Εἰ γὰρ ὑπομέτρομεν, φησί, καὶ συμβασιλεύσομεν. Οὐδὲ γὰρ καθέδραν οἱ θρόνοι δηλοῦσι· μόνος γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ καθεδόμενος καὶ κρίνων· ἀλλὰ τιμὴν καὶ δόξαν ἄφατον παρεδῆλωσε διὰ τῶν θρόνων. Τούτοις μὲν οὖν ταῦτα εἶπε· τοῖς δὲ λοιποῖς πᾶσι ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἑκατονταπλασίονα ἐνέσθεν ὅτι· Εἰ δὲ τοῖς λοιποῖς ὅτι, πολλὰ μᾶλλον καὶ τούτοις, καὶ ταῦτα ὅτι καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ. Καὶ τοῦτο γοῦν ἐξέβη. Κάλαιμον γὰρ καὶ δίκτυον ὁ ἀφέντες, τὰς πάντων οὐσίας μετ' ἐξουσίας ἔχον, τὰς τιμὰς τῶν οὐκίων καὶ τῶν χωρίων, καὶ αὐτὰ τὰ σώματα τῶν πιστευόντων. Καὶ σφαγῆναι γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν πολλὰκις εἶλοντο, ὡς καὶ Παῦλος πολλοὺς μαρτυρεῖ, ὅταν λέγῃ· Ἐδυνάτοί, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁμῶν ἐξορύξαντες ἀν' ἐδώκατέ μοι ὅτι· Ὅταν δὲ λέγῃ, ὅτι πᾶς ὅστις ἀφῆκε γυναῖκα, οὗ τοῦτο φησιν, ὥστε ἀπλῶς διασπασθαι ὅτι τοὺς γάμους· ἀλλ' ὁ περὶ τῆς ψυχῆς ἔλεγεν, ὅτι Ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐνεκεν ἐμοῦ, εὐρήσκει αὐτήν· οὐχ ἵνα ἀναίρωμεν αὐτούς· οὐδ' ἵνα ἐνέσθεν ἡδὴ χωρίζωμεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλ' ἵνα πάντων προτιμώμεν τὴν [657] εὐσέβειαν· τοῦτο καὶ ἐπὶ γυναῖκας καὶ ἀδελφούς φησιν. Δοκεῖ δὲ μοι καὶ τοὺς διωγμοὺς ἐνταῦθα αἰνέτεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἦσαν καὶ ὡς πατέρες εἰς ἀσέβειαν ἔλκοντες παῖδας, καὶ γυναῖκες ἀνδράς· Ὅταν ταῦτα κελεύουσι, φησὶ, μήτε γυναῖκες ἔστωσαν, μήτε πατέρες· ὅπου οὖν καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· Εἰ δὲ ὁ ἀπίστος χωρίζεται, χωριζέσθω. Ἀναστήσας τοῖνυν πάντων ὅτι τὰ φρονήματα, καὶ πείσας καὶ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης θάρρην, προσέθηκεν, ὅτι Ὅπολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ ἔσχατοι πρῶτοι. Τοῦτο δὲ εἰ καὶ ἀδιορίτως καὶ περὶ πολλῶν καὶ ἐτέρων εἰρηται, εἰρηται ὅτι καὶ περὶ τούτων, καὶ περὶ Φαρισαίων τῶν ἀπειθοῦντων· ὅπου καὶ ἐμπροσθεν εἶπεν, ὅτι Πολλοὶ ἤξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ ἀνακλιθῆσονται μετὰ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσάκ, καὶ Ἰακώβ· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἔξω βληθήσονται ὅτι. Εἶτα ἐπάγει καὶ παραβολὴν, εἰς πολλὴν προθυμίαν ἀλείφον τοὺς ὑστερηκότες. Ὁμοίᾳ γὰρ ἐστὶ, φησὶν, ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπων οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἄμα ὅτι πρῶτ' ἐμθώσονται ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. Καὶ συμφωνήσας μετ' αὐτῶν ἐκ θηναρίων τὴν ἡμέραν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἀμπελῶνα ὅτι. Καὶ τῇ τρίτῃ ὥρᾳ εἶδεν ἄλλους ἐστῶτας ἀργούς, καλέσους εἶπεν· Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα ὅτι, καὶ ὁ δὲ ἄνθρωπος ἡ δίκαιος, δώσω ὑμῖν. Καὶ περὶ ἔκτῃ καὶ ἐνάτῃ ὥρᾳ ἐποίησεν ὡσαύτως. Περὶ δὲ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν εἶδεν ἄλλους ἐστῶτας ἀργούς, καὶ λέγει αὐτοῖς· Τί ὥδε ἐστῆκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί; Οἱ δὲ λέγουσιν

αὐτῷ· Οὐδὲς ἡμᾶς ἐμσθώσατο, λέγει αὐτοῖς· Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα μου ὅτι, καὶ ὁ δὲ ἄνθρωπος ἡ δίκαιος, ἀφήσθε. Ὅφτις δὲ γενομένης, λέγει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος τῷ ἐκτεράτῳ αὐτοῦ· Κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ δὲ αὐτοὶ τὸν μισθὸν ἀρπάξουσιν ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων. Καὶ ἐλθόντες οἱ περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν, ἔλαβον ἀνὰ θηγάριον. Καὶ ὅτι οἱ πρῶτοι ἐνέμισαν ὅτι κλεισθὲν λήγονται, καὶ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἀνὰ θηγάριον. Καὶ λαβόντες ἐγγύθιον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου, λέγοντες· Οὗτοι οἱ ἔσχατοι μᾶλλον ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἰσους ἡμῖν αὐτοὺς ἐποίησαν, τοῖς βαστάσας τὸ βάρος τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν καύσωνα; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἐνὶ αὐτῶν εἶπεν· Ἐταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε· οὐχὶ θηναρίον συνεφώνησάς μοι; Ἀπορ τὸ σὸν, καὶ παρὰ θελῶ δὲ καὶ ὅτι τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί. Ἡ οὐκ ἔξεστί μοι ὁ θελῶ ποιῆσαι ἐν τοῖς ἐμοῖς; Εἰ ὁ ὀφθαλμὸς σου πονηρὸς ἐστίν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθὸς εἰμι· ὁὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι. Πολλοὶ γὰρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

γ. Τὴν βούλησιν ἡμῖν ἡ παραβολὴ αὕτη· Οὐ γὰρ συνάδει τῷ πρὸς τῷ ἐλεῖν λεγόντι τὸ ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ τὸναντίον ἅπαν ἐμφαίνει. Ἐν ταύτῃ μὲν γὰρ δείκνυσιν ἅπαντας τῶν αὐτῶν ἀπολαύοντας, καὶ οὐ τοὺς μὲν ἐκβαλλομένους, τοὺς δὲ ἐξαγομένους· αὐτοὺς δὲ καὶ πρὸ τῆς παραβολῆς καὶ μετὰ τὴν παραβολὴν τοῦναντίον εἶπεν, ὅτι Ἐσονται οἱ πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι· τοῦτέστιν, ὅτι καὶ [658] αὐτῶν τῶν πρώτων πρῶτοι, οὐχὶ πρώτων μενόντων, ἀλλ' ἐσχάτων ἐκείνων γενομένων. Ὅτι γὰρ τοῦτο δηλοῖ, ἐπήγαγε· Πολλοὶ γὰρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί· ὥστε διπλῇ καλέουσιν δακεῖν ὅτι, καὶ τοὺς παραμυθῆσθαι καὶ προτρέψαι· Ἡ δὲ παραβολὴ οὗ τοῦτο φησιν· Ἄλλ' ὅτι τῶν εὐδοκίμων καὶ πολλὰ πεπονηκότων ἔσονται ἴσοι. Ἰσους γὰρ αὐτοὺς ἡμῖν ἐποίησαν, φησὶ, τοῖς βαστάσας τὸ βάρος τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν καύσωνα. Τὸ οὖν ἐστὶν ὁ φησὶν ἡ παραβολή· Ἀναγκαῖον γὰρ τοῦτο πρῶτον ποιῆσαι σαφές, καὶ τότε ἐκεῖνο διαλύσμεν. Ἀμπελῶνα μὲν, τὰ ἐπιτάγματα τοῦ Θεοῦ φησὶν εἶναι, καὶ τὰς ἐντολάς· χρόνον δὲ τῆς ἐργασίας, τὸν παρόντα βίον· ἐργάτας δὲ, τοὺς διαφόρους· καὶ καλουμένους ἐπὶ τὰ προστάγματα· πρῶτ' δὲ καὶ περὶ τρίτῃ καὶ ἔκτῃ καὶ ἐνάτῃ καὶ ἐνδεκάτῃ ὥραν, τοὺς ἐν διαφόροις ἡλικίαις προσελθόντας εἰς εὐδοκίμηντας. Ἄλλα τὸ ζητούμενον ἐκεῖν ἐστίν, εἰ λαμπρῶς εὐδοκίμησας οἱ πρῶτοι, καὶ ἀρέσαντες τῷ Θεῷ, καὶ δι' ὅλης ἡμέρας λάμπαντες ἀπὸ τῶν πόνων, τῷ ἐσχάτῳ τῆς χαλκῆς κατέγονται πάθει, βασκανία καὶ φθόνῳ· Ἰδόντες γὰρ αὐτοὺς τῶν αὐτῶν ἀπολαύοντας, φασὶν· Οὗτοι οἱ ἔσχατοι μᾶλλον ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἰσους αὐτοὺς ἡμῖν ἐποίησαν, τοῖς βαστάσας τὸ βάρος τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν καύσωνα; Καὶ ταῦτα μηδὲν μέλλοντας ζημιώσθαι, μηδὲ εἰς τὸν αὐτῶν ἐλαττωθῆναι μισθόν, ἐδυσχεραίνον καὶ ἡγανάκτον ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς· ὁ φθόνος καὶ βασκανίας ἦν. Καὶ τὸ ἐτι πλέον, ὅτι καὶ ὁ οἰκοδεσπότης ὑπὲρ αὐτῶν δικαιολογούμενος, καὶ πρὸς τὸν εἰρηκότα ταῦτα ἀπολογούμενος, πονηρίας αὐτὸν κρίνει καὶ βασκανίας ἐσχάτης, λέγων· Οὐχὶ θηναρίον συνεφώνησάς μοι; Ἀπορ τὸ σὸν, καὶ παρὰ θελῶ δὲ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί. Εἰ ὁ ὀφθαλμὸς σου

⁶⁵⁷ ἐστὶ om. G. K. M. Mox τι om. G. M. ⁶⁵⁸ πῶς om. G. M. Ge. ⁶⁵⁹ ἐνταῦθα K. L. Ante h. v. μισθόν delevi, auctoribus G. K. M. Ep. et Interp. ⁶⁶⁰ λοιποῖς add. οὕτω K. L. ⁶⁶¹ ταῦτα] ἐνταῦθα Edd. p. p. τὰ om. G. L. et Edd. ⁶⁶² δίκτυα G. ⁶⁶³ Verba ὅταν λέγῃ ... ἐδώκατέ μοι excederunt in duobus coll. K. L. In M. hæc εἰ δυνατόν ... λέγῃ desunt. ⁶⁶⁴ διεσπάρθη G. H. [ὡς K. ὅπου Ep. ⁶⁶⁵ καὶ recepi ex K. M. Ep. ⁶⁶⁶ πάντων] αὐτῶν Edd. et Interp. πείσας καὶ] ποιήσας G. K. M. πείσας L. ⁶⁶⁷ ὅτι om. L. δέ om. L. ⁶⁶⁸ εἰ deest in Edd. καὶ om. G. καὶ ante ἐτέρων om. G. H. ⁶⁶⁹ εἰρηται] add. δέ Mor. add. δέ ὅπως Sav. Ben. ἀλλ' ὅπως εἰρηται H. ⁶⁷⁰ ἐκδηλοῦνται] ἐξω G. H. ἐκδηλ. εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον K. L. ⁶⁷¹ ἄμα] ὁ ἀπ. G. M. ἄμα om. K. 1 Mosq. ⁶⁷² ἀμπη.] add. αὐτοῦ K. L. ⁶⁷³ ἀμπη.] add. μου H. L. Hæc καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπ. desunt in G. K. M. et 1 Mosq. ⁶⁷⁴ εἶδεν] εὗρεν K. L. ⁶⁷⁵ μου om. G. L. M. 2 Mosq. ⁶⁷⁶ Καὶ] add. ἀλόντες Edd. ⁶⁷⁷ Ὁ δὲ ἀπ.] ⁶⁷⁸ ἀποκριθεὶς δέ G. H. 4 Mosq. ⁶⁷⁹ καὶ om. G. L. τούτῳ om. M. καὶ τούτῳ om. K. ⁶⁸⁰ δάκνειν G. M. ⁶⁸¹ πεπονηκότων] add. ἐστὶν ὅτι K. ⁶⁸² τοὺς διαφόρους] διαφόρους G. H. M. Ep. p. p. τὰ ὅσα προστάγματα Edd.

πονηρός ἔστιν, οὗτις ἐγὼ ἀγαθός εἰμι· Τί οὖν ἐστὶ τὸ κατασκευαζόμενον ἐκ τούτων; Καὶ γὰρ καὶ ἐφ' ἑτέρων παραβολῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐστὶν ἰδεῖν. Καὶ γὰρ ὁ υἱὸς ὁ εὐδίκιμος αὐτὸ τοῦτο εἰσάγειται· πεπονηθὼς, ὅτε εἶδε τὸν ἀσπὸν ἀδελφὸν πολλῆς ἀπολαύσαντα τιμῆς, καὶ πλείονος ἢ αὐτός. Ὅπερ γὰρ οὗτοι πλείονος ἀπέλαυσαν ὡς πρῶτοι λαβεῖν, οὕτω καὶ ἐκείνος μειζόνως τῇ περιουσίᾳ τῶν δεδομένων ἐτιμᾶτο· καὶ ταῦτα αὐτὸς μαρτυρεῖ ὁ εὐδίκιμος. Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; Οὐκ ἐστὶν οὐδὲς τοιαῦτα δικαιολογούμενος ἢ ἐγκαλῶν ἢ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἀπαγε· φθόνου γὰρ καὶ βασκανίας τὸ χωρίον ἐκείνο καθάρν. Εἰ γὰρ ἐνταῦθα οὐκ οἱ ἄγιοι καὶ τὰς ψυχὰς ἐαυτῶν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτωλῶν διδδοσι, πολλῶ μᾶλλον ὁρῶντες ἐκεῖ τούτων ἀπολαύοντας χαίρουσι, καὶ οἰκτα νομίζουσιν εἶναι ἀγαθὰ. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως ἐσχημάτιζε τὸν λόγον; Παραβολὴ τὸ λεγόμενον ἦν· διόπερ οὐδὲ χρὴ πάντα τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς κατὰ λέξιν περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μαθόντας, δι' ὃν συντεθῇ, τοῦτον δρᾶσθαι, καὶ μηδὲν πολυπραγμαίνειν παρὰ τούτου. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτω συντεθῇ αὕτη ἡ παραβολή, καὶ τί κατασκευάσαι βούλεται; Προθυμοτέρους ποιῆσαι τοὺς ἐν ἐσχατῇ γῆρᾳ [639] μεταβαλλομένους καὶ γινομένους βελτίονας, μὴδ' ἀφείναι νομίζειν ἑατῶν ὅτι ἔχειν. Διὰ δὲ τοῦτο εἰσάγει καὶ δυσχεραίνοντας ἑτέρους ἐπὶ τοῖς τούτων ἀγαθοῖς, οὐχ ἵνα δείξῃ τηκομένους καὶ διακνομένους ἐκείνους· ἀπαγε· ἀλλ' ἵνα διδάξῃ τοὺς τοσαύτης ἀπολαύσαντας τιμῆς, ἢ καὶ φθόνον ἑτέροις τεκεῖν ἡδύνατο. Ὁ καὶ ἡμεῖς πολλὰκις ποιούμεν λέγοντας, ὅτι Ὁ θεὸς μοι ἐνεκάλεσεν, ὅτι σε τοσαύτης ἡξίωσα τιμῆς· οὕτε ἐγκληθέντες, οὕτε ἐκείνων διαβαλεῖν ὀφείλουται, ἀλλὰ τοῦτο δεῖξαι τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς ἣς ἀπέλαυσεν. Ἀλλὰ τί δήποτε οὐ πάντας εὐθέως ἐμισθώσεται; Τὸ εἰς αὐτὸν ἦκον, ἀπαντα· εἰ δὲ οὐχ ὅμοι πάντες ἀνέστησαν, τὴν διαφορὰν ἢ τῶν κληθέντων γνῶμην πεποίηκε. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν πρῶτ', οἱ δὲ τρίτ', οἱ δὲ ἑκτ', οἱ δὲ ἐντῇ ὥρᾳ καλοῦνται, οἱ δὲ ἐνδεκάτῃ, οὗτοι ἐμείλιν ὑπακούσεσθαι. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὁρῶν ἔλεγεν· Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ ἀποστόλος με ἐκ κοιλάδας μητρὸς μου. Πότε δὲ εὐδόκησεν; Ὅτε ἐμείλιν ὑπακούσεσθαι. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἐβούλετο, καὶ εἰ προοιμίῳ ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς οὐκ ἂν εἶδε, τότε εὐδόκησεν, ὅτε καὶ αὐτὸς ἐμείλλε πείθεσθαι. Οὕτω καὶ τὸν ληστὴν ἐκάλεσε, καίτοι δυνάμενος καὶ ἐμπροσθεν αὐτὸν καλεῖσθαι· ἀλλ' ἐκείνος οὐκ ἂν ὑπήκουσεν. Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἂν ὑπήκουσε, πολλῶ μᾶλλον ὁ ληστὴς. Εἰ δὲ οὗτοι λέγουσιν, Οὐδὲς ἡμῶς ἐμισθώσεται· μάλιστα μὲν, ὅπερ ἔφη, οὐ χρὴ πάντα περιεργάζεσθαι τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲ ὁ οἰκοδομητὴς φαίνεται τοῦτο λέγων, ἀλλ' ἐκείνους· αὐτὸς δὲ αὐτοὺς οὐκ ἐλέγχει, ἵνα μὴ διαπορήσῃ, ἀλλ' ἐπισπάσῃται. Ὅτι γὰρ πάντας, τό γε εἰς αὐτὸν ἦκον, ἐκ πρώτης ἐκάλε, ἐδήλωσε καὶ ἡ παραβολὴ λέγουσα, ὅτι ἀπὸ πρῶτ' ἐξῆλθε μισθώσασθαι.

δ. Πάντοθεν οὖν ὁρῶν ἡμῖν, ὅτι πρὸς τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας, καὶ τοὺς ἐν γῆρᾳ καὶ βράδιον ἀρετῆς ἐπειλημμένους εἰρηται ἡ παραβολή· πρὸς ἐκείνους μὲν, ἵνα μὴ ἀπονοῦνται, μὴδ' οὐκ ἐπιβιβάζωσι τοὺς περὶ τὴν ἐνδεκάτην· πρὸς τοὺς δὲ, ἵνα μάθωσιν, ὅτι ἐστὶ καὶ ἐν βραχείᾳ χρόνῳ τὸ πᾶν ἀνακτήσασθαι. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ σφοδρότητος διελέγετο, καὶ τοῦ χρήματα βῆσαι, καὶ κατα-

φρονῆσαι τῶν ὄντων ἀπάντων, πολλοῦ δὲ τοῦτο ἔδειτο τοῦ τόνου καὶ νεανικῆς προθυμίας, ἀνάπτειν ἐν αὐτοῖς φλόγα ἀγάπης, καὶ εὐτονον ποιῶν τὴν γνῶμην, δεικνύειν ὅτι δυνατόν καὶ ὑστερον ἐλθόντος τῆς πάσης λαβεῖν ἡμέρας τὸν μέσθον. Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει, ἵνα μὴ πάλιν αὐτοὺς ἀπονοήσῃ· δεικνύει δὲ ὅτι τῆς αὐτοῦ φιλοανθρωπίας ἐστὶ τὸ πᾶν, καὶ διὰ ταύτην οὐκ ἐκπεσύνεται, ἀλλ' ἀπολαύσονται καὶ αὐτοὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν. Καὶ τοῦτο μάλιστα ἐστὶν ὃ βούλεται διὰ τῆς παραβολῆς κατασκευάσαι ταύτης. Εἰ γὰρ ἐπάγει, ὅτι ὁ ὁὕτως ἐσονται οἱ ἐσχατοὶ πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἐσχατοὶ· πολλοὶ γὰρ κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί, μὴ θαυμάσης. Οὐ γὰρ ὡς ἐκ τῆς παραβολῆς [640] τοῦτο συναγαγόν φησιν, ἀλλὰ τοῦτο λέγει, ὅτι ὡς περ τοῦτο συνέθε, οὕτω κακεῖνο συμβήσεται. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ οὐκ ἐγένοντο οἱ πρῶτοι ἐσχατοὶ, ἀλλὰ τῶν αὐτῶν πάντες ἀπέλαυσαν παρ' ἐλπίδα καὶ παρὰ προσδοκίαν. Ὅπερ δὲ τοῦτο παρ' ἐλπίδα καὶ παρὰ προσδοκίαν ἐξέθε, καὶ τῶν ἐμπροσθεν ἐγένοντο ἱσοὶ οἱ μετὰ ταῦτα· οὕτω καὶ τὸ τοῦτο πλεόν συμβήσεται καὶ παραδοξότερον, τὸ καὶ ἐμπροσθεν γενέσθαι τῶν πρώτων τοὺς ἐσχατοὺς, καὶ μετὰ τούτους· τοὺς πρώτους. Ὅστε ἕτερον ἐκείνους, καὶ ἕτερον τοῦτο. Δοκεῖ δὲ μοι ταῦτα λέγειν Ἰουδαίους αἰνιττόμενος, καὶ τῶν πιστῶν τοὺς ἐξ ἀρχῆς λάμβαντας, ὑστερον δὲ ἀμελήσαντας ἀρετῆς, καὶ εἰς τοῦτο πᾶσι κατενεχθέντας· κακεῖνους πάλιν τοὺς ἀπὸ κακίας ἀνεγεγκόντας, καὶ πολλοὺς ὑπερακοντίσαντας. Ὅρῳμεν γὰρ τὰς τοιαύτας μεταβολὰς, καὶ ἐπὶ πίστεως καὶ ἐπὶ βίου γινομένας.

Διὸ παρακαλῶ, πολλὴν ποιησώμεθα σπουδὴν, καὶ ἐπὶ τῆς πίστεως ἐσάναι τῆς ὁρθῆς, καὶ βίον ἐπιδείκνυσθαι ἀριστον. Ἄν γὰρ μὴ καὶ βίον προσθῶμεν τῇ πίστει; ἀξιον, τὴν ἐσχατὴν δώσωμεν δίκην. Καὶ τοῦτο εἰδὼς μὲν καὶ ἀπὸ τῶν ἀνῶν χρόνων ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτε ἔλεγεν, ὅτι πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἐσθαρ, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἐπιον· καὶ προσθεῖς, ὅτι οὐκ ἐσώθησαν· Καταστρώθησαν γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἐδειξε δὲ καὶ ἐπὶ τῶν εὐαγγελιστῶν ὁ Χριστὸς, ὅτε εἰσηγαγέ τις δαίμονας ἐκβαλόντας καὶ προφητεύσαντας, καὶ εἰς κώλας ἀπαγομένους. Καὶ πᾶσι δὲ αὐτοῦ ἀπαραβολαί, ὅλον ἢ τῶν παρθένων, ἢ τῆς σαγήνης, ἢ τῶν ἀκανθῶν, ἢ τοῦ δένδρου τοῦ μὴ ποιοῦντος καρπὸν, τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ἀρετῆν ἐπιστρέψουσι. Περὶ μὲν γὰρ δογματικῶν ὁμιλίαις διαλέγεται· οὐδὲ γὰρ δεῖται πένοντο τὸ πρῶγμα· περὶ δὲ βίου πολλάκις, μᾶλλον δὲ πανταχοῦ διηνεκῆς γὰρ ὁ πρὸς τοῦτο πόλεμος, οὐ καὶ ὁ πόνος. Καὶ τί λέγω πολιτείας ὁλόκληρον; Καὶ γὰρ μέρος αὐτῆς παροφθὲν μεγάλη ἐπάγει κακὰ· ὅλον ἐλεημοσύνην παροφθεῖσα εἰς γέννηαν ἐμβάλλει τοὺς ὑστερηκότας· καίτοι οὐκ ὁλόκληρος τοῦτο ἀρετῆς, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς. Ἀλλ' ὅμως καὶ αἱ παρβόνοι διὰ τὴν μὴ ταύτην ἔχειν ἐκολάσθησαν· καὶ ὁ πλοῦσιος διὰ τοῦτο ἀπετηγανίστο· καὶ οἱ πτωχοὶ μὴ θράψαντες ἐντεῦθεν μετὰ τοῦ διαβόλου καταδικάζονται. Πάλιν τὸ μὴ λουδορεῖν μέρος αὐτῆς ἐστὶν ἐλάχιστον· ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἐκβάλλει τοὺς μὴ καταρωθῶντας. Ὁ γὰρ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Μωρὸς, ἐνοχος εἶσαι εἰς τὴν γέννηαν τοῦ πυρός. Πάλιν ἡ σωφροσύνη καὶ αὐτὴ μέρος ἐστὶν· ἀλλ' ὅμως χωρὶς ταύτης οὐδεὶς βήσεται τὸν Κύριον. Εἰρήνην γὰρ, φησὶ,

ἡ ἀπῆλθον Edd. ταῦτα δικαιολογούμενος ἐγκαλῶν vitiose Mor. Ben. ὡς τούτων καὶ τῶν αὐτῶν L. τῶν ἀγαθῶν Ep. τῶν ἀποκερμένον ἀγαθῶν αὐτοῦ Reg. 688 quem secuti sunt Sav. Ben. ἡ ἀγαθὰ Sie L. Ep. ceteri τὰ ἀγαθὰ τὰ ἐκείνων ἀγαθὰ Sav. ἡν deest in Edd. ὡς συντίθεται G. K. συντίθενται H. M. συντεθέσαν Ep. ἡ ἐλάττω L. ἐλάττω ἔχειν ἐλάττω Mor. Ben. ἡ ἢ G. K. Mor. ἡ M. ἡ . . . ἡδύνατο ὡς . . . δύνασθαι Ep. et Reg. 688. Hoc ediderunt Sav. Ben. διαβάλλειν K. L. ὁ δὲ θεὸς ὁ G. H. in viho Enth. αὐτὸς om. L. Ep. Mor. ἐπιμελουμένους K. L. M. sed ἐπιλαβομένους habet Ep. amplexantur Ge. ὡς om. G. Ep. παρὰ om. K. et corr. G. παρ' ἐλπίδα καὶ om. L. τοῦτο om. G. H. K. M. sed tucior Ep. μετὰ τούτους μετ' αὐτῶν L. ΠΟΙΚΙΛΟΝ. Ὅτι καὶ μὴ ἀρετῇ ἐάν λείπῃ ἡμῖν, πολλὰ ἡμῖν βήσεται κακὰ, καὶ τῶν οὐρανῶν ἀπολείπει· καὶ περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ τοῦ μὴ κατακρίναι, μὴδὲ ζηλοῦν τοὺς παρνομοῦντας, ἀλλὰ μιμεῖσθαι τοὺς κατ' ὁρθοῦντας. G. Sic G. K. L. M. Edebatur εὐαγγελίων.

primi acciperent, sic ille copia donorum magis honorabatur : et hæc ille probus filius testificatur. Quid igitur dicere possumus ? Nemo de tali jure disputat in regno celorum : absit ; locus enim ille a livore et invidia purus est. Nam si sancti in hac vita animas suas pro peccatoribus dederunt, multo magis gaudent, cum illos ibi vident bonis frui celestibus, quæ bona sibi communia putant. Qua ergo de causa hæc figura sermonis usus est ? Parabola narratur, nec oportet in parabolis omnia ad litteram explorare, sed cum scopum parabolæ didicimus, hunc decerpere, nec cætera curiosius examinare. Cur ergo hæc parabola sic concinnata fuit, et quid vult statuere ? Vult eos, qui in extrema senectute conversi sunt, studiosiores reddere, neque putare sinit esse illos cæteris inferiores. Ideo inducit alios ægre ferentes illorum bona, non ut invidiæ tabe laborantes ostendat : absit ; sed ut doceat illos tanto frui honore, ut possint etiam alios ad invidiam movere ; ut etiam nos plerumque dicimus : Ille me accusavit, quod tantum tibi honorem tribuerim ; non quod accusemur, vel quod illi crimen intentare velimus, sed ut doni magnitudinem declaremus¹. Sed cur non omnes statim mercede conduxit ? Quantum in se erat, omnes conduxit : quod si non simul omnes obsequuti sunt, differentiam exhibuit eorum qui vocati fuere voluntas. Ideo alii mane, alii tertia, alii sexta vel nona hora vocantur, alii undecima, quia tunc obtemperaturi erant. Hoc item Paulus declaravit : *Quando autem risum est Deo, qui me segregavit ex utero matris meæ* (Gal. 1. 15). Quandonam id ei visum est ? Quando ille obtemperaturus erat. Nam ipse a principio volebat : quia autem ille tunc non cessurus erat, tunc ipsi visum fuit, cum ille obsequutus erat. Sic etiam latronem vocavit, etsi potuisset antea vocare ; sed ille tunc non obtemperasset. Nam si Paulus ab initio non parvisset, multo minus latro. Quod si hi dicant, *Nemo nos conduxit* : hic non oportet, ut dixi, omnia in parabolis posita curiosius explorare. Hic vero non paterfamilias hoc dicit, sed illi dicunt. Ipse autem non refutat illos, ut non perplexos redderet, sed ut attraheret. Nam quod omnes, quantum ad se pertinebat, prima statim hora vocaverit, significavit ipsa parabola, quæ dicit, mane ipsum ad conducendum exivisse.

4. Undique ergo manifestum est nobis, ad illos, qui ex prima ætate, et ad illos, qui tardius atque in senectute virtutem amplectuntur, dictam fuisse parabolam : ad illos, ne superbirent, neve exprobrarent iis, qui circa undecimam horam venerunt ; ad hos autem, ut discerent, brevi tempore totum acquiri posse. Nam quia de vehementi studio loquebatur, de abjiciendis pecuniis, de contemptu rerum omnium, magnoque ad eam rem animo juvenili fervore, omnis erat, accendens in illis flammam caritatis, constantemque in ipsis parans animum, ostendit posse eos qui postremi venerunt, totius diei mercede

¹ Morel, s. d. ut doni quod accepisti magnitudinem declaremus.

dem accipere. Sed hoc non dicit, ne illos in superbiam conficeret : ostendit autem totum ex ejus benignitate esse, ejusque ope ipsos non lapsuros esse, sed ineffabilia bona consequuturos. Et hoc maxime est quod per hanc parabolam vult efficere. Quod si subjungat, *Et erunt novissimi primi, et primi novissimi*, et, *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi*, ne mireris. Non enim hoc quasi ex parabola colligens dicit, sed hoc significat : Sicut hoc contigit, sic et illud continget. Ille enim non facti sunt primi novissimi, sed eadem assequuti sunt omnes præter spem et expectationem. Sicut autem illud præter spem et expectationem evenit, et qui postea venerunt, prioribus pares fuerunt : ita et hoc quod majus est mirabilius continget, quod scilicet novissimi ante priores sint, et priores post novissimos. Aliud igitur illud, aliud hoc est. Videtur autem hoc mihi dicere, Judæos subindicans, et fideles illos qui e principio floruerunt, deindeque neglecta virtute retro cesserunt ; illosque rursus, qui a nequitia emergentes, multos antecesserunt. Nam mutationes illas et in fide et in vita videmus.

Vita bona et recta fides ad salutem necessaria. Pars virtutis contempla damnationem affert. Eleemosyne modus quis. — Quamobrem, obsecro, totis viribus studeamus, ut in recta fide stemus, et vitam optimam exhibeamus. Nisi enim vitam fide nostra dignam dueamus, extremas dabimus pœnas. Et hoc ex prioribus illis temporibus declaravit beatus Paulus, cum dixit : *Omnes eandem escam spirituales manducaverunt, et omnes eundem potum spirituales biberunt* (1. Cor. 10. 3-5), additque non salutem nactos esse, et in deserto prostratos fuisse. Idipsum et de evangelistis (Matth. 7. 22. 23) Christus declaravit, inducens quosdam qui dæmonas ejecerant et prophetaverant, et ad supplicium abducti fuerant. Ad hæc omnes ejus parabolæ ; quales illæ virginum, sagenæ, spinarum, arboris fructum non facientis, vi talem cum operibus exigunt. De dogmatibus raro disserit, illa quippe labore non egent ; de vita autem sæpe, imo ubique ; perpetuum enim bellum ea in re agitur, ideoque labor ibi assiduus. Ecquid loquor de universo vitæ instituto ? Pars enim illius contempla magna infert mala ; exempli causa : eleemosyna neglecta, socordes in gehennam conficit ; licet non universa virtus sit, sed pars tantum ejus. Attamen virgines quod hac virtute ornatae non essent, pœnas dederunt : dives quoque hac de causa torquebatur, et qui famelicum non cibaverunt, ea de causa cum diabolo condemnantur. Rursus non maledicere pars est ejus minima : et tamen hoc etiam excludit eos qui non abstinunt : ait enim, *Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis* (Matth. 5. 22). Rursus continentia quoque pars virtutis est. Attamen sine illa nemo videbit Dominum : *Pacem enim, ait, persequimini, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Dominum* (Hebr. 12. 14). Humilitas similiter portio virtutis est : attamen si quis cætera bona agat, et hanc non sectetur, impurus est apud Deum ; id quod

palam est ex Pharisæo, qui sexcentis ornatus bonis, tunc omnia perdidit. Ego vero quid amplius dicendum habeo. Neque enim una solum res neglecta claudit nobis cælum, sed si fiat quidem, sed non ea quam decet diligentia ac fervore, idipsum facit : ait enim : *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum* (Matth. 5. 20). Itaque si eleemosynam dederis, nec copia majore, quam illi, eo non intrabis. Et quantum illi præbebant eleemosynæ? Hoc ego volo nunc dicere, ut qui non dant, ad dandum excitentur, qui vero dant, ne altum sapiant, sed plura largiantur. Quid igitur illi dabant? Decimam rerum suarum omnium, ac rursus aliam decimam¹, et postea decimam aliam; ita ut fere tertiam partem substantiæ suæ darent : nam tres decimæ illam pene constituunt. Post hæc autem primitias, primogenita, et alia plurima, ut pro peccatis, pro purificationibus, quæ in festis, quæ in jubileo, quæ in debitorum absensione, et servorum dimissionibus, et in mutuis absque fœnore. Si autem tertiam erogans partem, imo et dimidium (nam collecta hæc omnia dimidium efficiunt), si qui dimidium dat, nihil magni facit : qui ne decimam quidem partem erogat, quid merebitur? Jure ergo dixit, *Pauci salvi sunt*.

5. Ne itaque despiciamus accuratam vivendi rationem. Si enim pars virtutis neglecta tantam affert perniciem, cum undique judicio et condemnationi obnoxii erimus, quomodo supplicium effugiemus? quas vero pœnas non dabimus? et, quænam, inquires, nobis erit spes salutis, si singula quæ enumeravimus gehennam nobis comminantur? Hæc vobis dico : verumtamen si attendamus, salutem consequi possumus, si eleemosynæ remedium adhibeamus, et vulnera curemus. Non enim oleum ita corpus roborat, ut misericordia animam et firmam et invictam omnibus reddit, inexpugnabilemque diabolo : ubicumque enim ceperit, statim dilabitur, cum oleum non sinat eum humeros apprehendere manibus et tenere. Hoc itaque oleo nos frequenter ungamus. Nam illud est sanitatis argumentum, lucemque subministrat et splendorem. At ille, inquires, tot et tot habet talenta auri, et nihil erogat. Et quid hoc ad te? Sic tu mirabilior eris, si ex paupertate liberalior illo sis. Sic Macedonas Paulus miratus est (2. Cor. 9. 2) ; non quod largirentur, sed quod ex paupertate sua largirentur.

De aliis non judicandum. — Ne igitur ad illos respicias, sed ad communem omnium doctorem², qui non habebat ubi caput suum reclinaret. Et cur, inquires, hic et ille hoc non faciunt? Ne condemnes alium, sed testem accusationi subtrahere : nam majus supplicium erit, si cæteros accusaveris, cum ipse non facias ; cum de aliis judicans eidem crimini

ipse obnoxius eris. Si enim ne probos quidem permittit de aliis judicare, multo minus peccantes. Ne itaque de aliis judicemus, ne ad segnes respiciamus, sed ad Dominum Jesum Christum, et inde exemplum sumamus. Num ego te beneficiis ornavi? num ego te redemi, ut ad me respicias? Alius est qui hæc tibi omnia largitus est. Cur relicto Domino, ad conservum vertis oculos? Non audisti eum dicentem : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (Matth. 11. 29)? ac rursus, *Qui vult in vobis primus esse, sit omnium minister?* et rursus, *Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare* (Matth. 20. 26. 28)? Ac postea rursus, ne offendens conservos pigros, in negligentia vivas, ab iis te abstrahens ait : *Exemplum dedi vobis in ipsum, ut sicut ego feci, et vos faciatis* (Joan. 13. 15). Sed non est tibi magister ullus inter viventes, qui te possit ad eam rem deducere? Major ergo tibi laus erit et gloria, quod sine doctore mirabilis evaseris : potest enim illud fieri, et quidem facile, si velimus, ut probatur ex iis qui primi id perfecerunt, ut Noe³, Abraham, Melchisedec, Job, alique iis similes, quos operæ pretium est quotidie respicere ; sed non eos quos semper æmulamini, et in cœlibus vestris circumfertis. Nihil enim aliud ubique audio, quam hæc verba : Ille tot et tot jugera terræ possidet, ille dives est, ille ædificia construit. Cur ad externa inbias, o homo? cur alios respicis? Si vis alios respicere, probos et illustres viros considera, qui totam legem accurate servant : non autem eos qui illam violant et cum dedecore vivunt : nam si ad hos respicias, multa hinc hauries mala, in ignaviam et arrogantiam incidēs, cæterosque damnabis. Si vero probos recenseas, ad humilitatem, diligentiam, compunctionem et sexcenta bona te apparabis. Audi quid passus sit Pharisæus, quod missis probis viris, ad peccantem respexerit ; audi et time. Vide quam mirabilis fuerit David, quod majores suos qui virtute fulserant respiceret. *Advena ego sum*, inquit, *et peregrinus, sicut omnes patres mei* (Psal. 38. 13). Nam et ille et quotquot ipsi similes erant, missis peccatoribus, virtute conspicuis viros cogitabant. Ita et tu facito. Non enim tu iudex sedes alienorum facinorum, nec deputatus es ad examinanda aliorum peccata : de rebus tuis judicare, non de alienis, jussus es. Nam si nos ipsos judicaremus, ait ille, non utique judicaremur : *judicati autem a Domino, erudimur* (1. Cor. 11. 31. 32). Tu vero ordinem pervertisti, dum de peccatis tuis majoribus minoribusve nullam a te rationem exis, aliorum vero peccata accurate exploras. Verum id ne ultra faciamus, sed missa hac ordinis perturbatione, tribunal in nobis ipsis statuamus, ipsi delictorum nostrorum apud nos ipsos, accusatores, iudices, et ultiores. Si vis autem aliorum gesta examinare, bona opera, non peccata explora, ut et ex memoria scelerum nostrorum, et ex æmulatione proborum, et ex incorrupti tribunalis

¹ Hæc, ac rursus aliam decimam, in Morel. omittuntur per homoteleuton. quod autem hic dicit, nempe scribas et Pharisæos dimidiam singulis annis reddituum suorum partem in eleemosynam dedisse, nescio an probari possit. Verum in concionante non tanta accuratio postulatur.

² Alii, sed ad communem omnium Dominum et doctorem.

³ Verbum, Noe, deest in Morel.

διώκετε, καὶ τὸν ἀγιασμὸν, οὐ χωρὶς οὐδεὶς δύναται τὸν Κύριον. Καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη δὲ ὁμοίως μόνον ἐστὶν ἀρετῆς· ἀλλ' ὅμως κἀν ἑτέρᾳ τις ἐπιτελεῖται καλὰ, ταύτην δὲ μὴ κατορθώσῃ, ἀκάθαρτος.¹⁶ παρὲ τῷ Θεῷ. Καὶ ὅλῃον ἐκ τοῦ Φαρισαίου, ὃς μυρίους κομῶν ἀγαθοῖς, ἐντεῦθεν πάντα ἀπόλειπεν. Ἐγὼ δὲ τι¹⁷ καὶ τούτων πλέον εἰπεῖν ἔγω πάlin. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἐν τι αὐτῶν παρορθεὶν ἀποκλείει τὸν οὐρανὸν ἡμῖν, ἀλλὰ κἀν γένηται μὲν, μὴ μετὰ τῆς¹⁸ προσήκουσας δὲ ἀκριβείας καὶ ὑπερβολῆς, τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ποιεῖ. [641] Ἐάν γὰρ μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν, φησὶν, πλέον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐκ εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὅστε κἀν ἐλεημοσύνην δῶς, μὴ πλείονα δὲ ἐκείνων, οὐκ εἰσελεύσῃ. Καὶ πόσον ἐκείνους παρεῖχον ἐλεημοσύνην; φησὶ. Τοῦτο γὰρ αὐτὸ¹⁹ εἰπεῖν βούλομαι νῦν, ἵνα οἱ μὲν μὴ διδόντες διανακτῶσι πρὸς τὸ δοῦναι, οἱ δὲ διδόντες μὴ μέγα φρονῶσιν, ἀλλὰ προσθήκην²⁰ ἐργάζονται. Τί οὖν ἐδίδονσαν ἐκεῖνοι; Τῶν ὄντων ἀπάντων δεκάτην, καὶ πάλιν ἐτέραν δεκάτην, καὶ μετὰ ταύτην²¹, τρίτην ὥστε παρ' οὐδὲν τὴ τρίτον τῆς οὐσίας παρεῖχον· τρεῖς γὰρ δεκάται συντιθέμεναι τοῦτο ποιοῦσι. Καὶ μετὰ τούτων καὶ ἀπαρχάς, καὶ πρωτότοκα²², καὶ ἕτερα πλείονα· ὅσον τὰ ὑπὲρ ἀμαρτημάτων, τὰ ὑπὲρ καθαραισμῶν²³, τὰ ἐν ἑορταῖς, τὰ ἐν τῷ ἰουδαίῳ, τὰ ἐν ταῖς τῶν χρεῶν ἀποκοπαῖς, καὶ ταῖς τῶν οἰκετῶν ἀφάσεις²⁴, καὶ τοῖς δανείσμασι τοῖς τοῦκων ἀπληλαγμένοις. Εἰ δὲ ὁ τὸ τρίτον δούς τῶν ὄντων, μᾶλλον δὲ τὸ ἡμισυ (μετὰ γὰρ τούτων ἐκεῖνα συντιθέμενα τὸ ἡμισυ ἐστίν), εἰ τοῖνον ὁ τὸ ἡμισυ διδούς, οὐδὲν μέγα ἐργάζεται· καὶ μᾶλλον τὸ δέκατον παρέχων τίνος ἀξίος ἐσται; Εἰκότως²⁵ ἔλεγεν, Ὁ Ἄνθρωποι οἱ σωζόμενοι.

ε'. Μὴ δὴ²⁶ καταφρονῶμεν τῆς κατὰ τὸν βίον ἐπιμελείας. Εἰ γὰρ μέρος αὐτοῦ καταφρονούμενον ἐν τῷ αὐτῷ φέρει τὴν ἀπόλειπιν, ὅταν πανταχόθεν ὤμεν ὑπεύθυνον τῇ καταδικαζούσῃ ψήφῳ, πῶς διαφρονεῖσθαι τὴν κόλασιν; ποῖαν δὲ οὐ τίσομεν δίκην; Καὶ ποῖα ἡμῖν σωτηρίας ἔλπις, φησὶν, εἰ τῶν ἀπειρημένων ἕκαστον τὴν γένεσιν ἡμῖν ἀπειλεῖ, καὶ ἐγὼ τοῦτο λέγω. Πλὴν ἐάν προσέχωμεν, δυνατόν σωθῆναι, τὰ τῆς ἐλεημοσύνης κατασκευάζοντες φάρμακα²⁷, καὶ τὰ τραύματα θεραπεύοντας. Οὐ γὰρ οὕτως ἔλαιον σῶμα ῥώννυσιν, ὥς φιλανθρωπία ψυχὴν καὶ ῥώννυσιν, καὶ ἀχείρωτον πᾶσιν ἐργάζεται, καὶ ἀνάλωτον τῷ διαδόλῳ ποιεῖ. Ὅπου γὰρ ἂν κατάσχη, διολισθαίνει λοιπόν, οὐκ ἔωντος τοῦ ἐλαίου τοῦτο τοῖς νῦν τοῖς ἡμετέροις ἐνίστανται τὰς ἐκείνου λαβὰς. Τοῦτε τοῖνον αὐτοὺς συνεχὺς ἀλείφωμεν τῷ ἐλαίῳ. Καὶ γὰρ ὕψις ἐστὶν ὑπόθεσις, καὶ φωτὸς χορηγία, καὶ φαιδρότης ἀφορμή. Ἀλλ' ὁ δεῖνα, φησὶ, τόσα καὶ τόσα ἔχει τάλαντα χρυσοῦ, καὶ οὐδὲν προλείπει. Καὶ τί τοῦτο πρὸς σέ; Οὕτω γὰρ θαυμαστότερος σὺ φανήσῃ, ὅταν ἀπὸ πενίας φιλοτιμότερος ἐκείνου γένη. Οὕτω καὶ Μακεδόνας ὁ Παῦλος ἐθαύμασεν· οὐχ οὐκ παρέσχον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν πτωχείᾳ ὄντες παρέσχον.

Μὴ δὴ²⁸ πρὸς τούτους ἴδῃς, ἀλλὰ πρὸς τὸν κοινὸν ἀπάντων διδάσκαλον²⁹, ὃς οὐκ ἔχει πού τὴν κεφαλὴν κλίνα. Καὶ διατί, φησὶν, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα τοῦτο οὐ ποιεῖ; Μὴ κρίνει ἕτερον, ἀλλὰ σεαυτὸν ἀπάλλαξεν τῆς κατηγορίας. Ἐπεὶ μεζῶν ἡ κόλασις, ὅταν καὶ ἐτέροις ἐγκαλῇ³⁰; καὶ αὐτὸς [642] μὴ ποιῇς· ὅταν ἄλλους κρίνων, τῷ αὐτῷ κρίματι πάλιν ὑπεύθυνος ᾗ καὶ αὐτός. Εἰ γὰρ

οὐδὲ κατορθοῦντας κρίνειν ἐπίεται³¹ ἐτέρους, πολλὴν μᾶλλον πταίνοντας. Μὴ τοῖνον κρίνωμεν ἐτέρους, μᾶλλον πρὸς ἐτέρους³² ῥαθυμοῦντας βλέπωμεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκεῖθεν τὰ ὑποδείγματα φέρωμεν. Μὴ γὰρ ἐγὼ σε εὐηργέτησα; μὴ γὰρ ἐγὼ σε ἐλυτρώσαμην, ἵνα πρὸς ἐμὲ βλέπῃς; Ἐτέρος³³ ἐστὶν ὁ ταῦτά σοι παρασχών. Τὶ τὸν Δεσπότην ἀφείλ, πρὸς τὸν σύνβουλον ὀρέξ; Οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ λέγοντος· Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ; καὶ πάλιν. Ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων διάκονος; καὶ πάλιν, Καθὼς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακορυθῆναι, ἀλλὰ διακορυθῆναι; Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, ἵνα μὴ προσπαταῖν τοῖς ῥαθύμοις τῶν συνδουλῶν μένης ἐν ὀλιγωρίᾳ, ἀφέλκων σε τούτων φησὶν· Ὑπόδειγμα ἔδωκα³⁴ ὑμῖν ἐμάντον, ἵνα καθὼς ἐποίησα, καὶ ὑμεῖς ποιῇτε. Ἀλλ' οὐκ ἐστὶ σοι διδάσκαλος ἀρετῆς τῶν συνόντων ἀνθρώπων οὐδεὶς, οὐδὲ οἷος εἰς ταῦτα ἐνάγειν; Οὐκοῦν πλείων ὁ ἑπαινος, μεζῶν τὸ ἐγκώμιον, ὅτι μᾶλλον διδάσκαλῶν ἐπορῶν γέγονας σὺ θαυμαστός. Καὶ γὰρ δυνατόν τοῦτο³⁵, καὶ σφόδρα ῥᾷδιον, ἐάν θέλωμεν· καὶ δηλοῦσιν οἱ πρῶτοι ταῦτα κατορθώσαντες³⁶. οἷον Νῶς, Ἀβραάμ, ὁ Μελχισεδέκ, ὁ Ἰωβ, καὶ οἱ κατ' ἐκείνους ἅπαντες ἄνθρωποι· πρὸς οὓς ἀναγκαῖον καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὄρᾶν, ἀλλὰ μὴ πρὸς τούτους, οὓς οὐδέποτε παύεσθε ζηλοῦντες, καὶ ἐν τοῖς συλλόγοις τοῖς ὑμετέροις³⁷ περιφέροντες. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἄλλο πανταχοῦ λεγόντων ἀκούω, ἀλλ' ἡ ταυτὶ τὰ ῥήματα· Ὁ δεῖνα ἐκτῆσατο πλείονα γῆς τόσα καὶ τόσα, ὁ δεῖνα πλουτεῖ, οἰκοδομεῖ. Τί κέχηνας, ἄνθρωπε, ἔγω; τί πρὸς ἐτέρους βλέπεις; Εἰ βούλει πρὸς ἐτέρους ἰδεῖν, τοὺς κατορθοῦντας βλέπε, τοὺς εὐδοκίμοινας, τοὺς τὸν νόμον μετὰ ἀκριβείας ἀποπληροῦντας, μὴ τοὺς προσκεκρουκώτας καὶ ἡτιμωμένους. Ἀν γὰρ πρὸς τούτους βλέπῃς, πολλὰ ἐντεῦθεν συλλέξεις κακὰ, εἰς ῥήθυμιαν ἐμπίπτειν, εἰς ἀπώνοιαν, εἰς τὸ καταδικάζειν ἐτέρους· ἐάν δὲ τοὺς κατορθοῦντας ἀριμῇς, εἰς ταπεινοφροσύνην, εἰς σπουδήν, εἰς κατάνυξιν, εἰς τὰ μυρία σεαυτὸν εἰσάξεις ἀγαθὰ. Ἀκούσον τί ἐπαθεν ὁ Φαρισαῖος, ἐπειδὴ τοὺς κατορθοῦντας ἀφείλ, τὸν πταίσαντα εἶδεν· ἀκούσον, καὶ φοβήθητι. Βλέπε πῶς θαυμαστός ἐγένετο ὁ Δαυὶδ, ἐπειδὴ πρὸς τοὺς προγόνους αὐτοῦ τοὺς κατ' ἀρετὴν ἔβλεπε. Πάροικος γὰρ, φησὶν, ἐγὼ εἰμι, καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου. Καὶ γὰρ οὕτος, καὶ πάντες οἱ κατ' αὐτὸν, τοὺς ἡμαρτηκώτας ἀφέντες, τοὺς εὐδοκίμηκώτας ἐνενόουν. Τοῦτο καὶ σὺ ποιεῖ. Οὐδὲ γὰρ δικαστὴς αὐτὸς κἀθέσθαι τῶν ἐτέροις πλημμελημένων, οὐδὲ ἐξεταστὴς τῶν ἄλλοις ἀμαρτανομένων· σαυτῷ γὰρ κρίνειν, οὐχ ἐτέροις ἐπιτάττει. Εἰ γὰρ ἐαυτοῦς ἐκρίνεμεν, φησὶν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρίνόμενοι δὲ, ὑπὸ Κυρίου παιδεύομεθα. Σὺ δὲ τὴν τάξιν ἀντρέψας, σαυτὸν μὲν οὐ μεγάλων, οὐ μικρῶν πταισμάτων ἀπαιτῶν εὐθύνας, τὰ δὲ ἐτέρων μετὰ ἀκριβείας περιεργαζόμενος. Ἀλλὰ [643] μηκέτι τοῦτο ποιῶμεν, ἀλλὰ ταύτην ἀφέντες τὴν ἀτάξιαν, δικαστήριον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς καθίσταμεν τῶν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἀμαρτανομένων, αὐτοὶ κατήγοροι καὶ δικασταὶ καὶ δῆμοι τῶν πλημμελημάτων γινόμενοι. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὰ ἐτέρων πολυπραγμονεῖν, τὰ κατορθώματα, μὴ τὰ ἀμαρτήματα περιεργάζου· ἵνα καὶ ἐκ τῆς μνήμης τῶν οἰκείων πλημμελημάτων, καὶ ἐκ τοῦ ζήλου τῶν ἐτέροις κατορθομένων [καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἀπαραιτήτου δικαστηρίου παραστάσεως, καθ' ἑκάστην ὥσπερ πλήκτῳ τινὶ τῇ συνε-

¹⁶ ἀκάθαρτος] add. ἐστὶ G. H. ¹⁷ τι om. L. ¹⁸ τῆς om. G. H. K. M. ¹⁹ φησὶ om. K. L. M. ²⁰ αὐτὸ] καὶ αὐτός G. H. M. νῦν om. iidem. ²¹ ἀλλὰ καὶ πρ. L. ²² μετ' αὐτὴν G. H. μετὰ ταῦτα K. μετ' αὐτῆς L. παρ' οὐδὲν] οὖν G. K. M. ²³ πρωτότοκα Ge. ²⁴ καὶ τὰ πρ. H. L. ²⁵ καθαρῶν L. ἑορταῖς] ταῖς ἑορταῖς Edil. p. p. ἰουδαίῳ K. M. ²⁶ Sic H. L. et Mor. ²⁷ dimissionibus Ge. ²⁸ ceteri ἀπαρτίεσσι. ²⁹ Εἰκότως] add. οὖν H. add. οὖν τις G. Ge. ³⁰ δὴ] add. οὖν Edl. ³¹ τὰ ... φάρμακα] τὰ ... φάρμακον L. κατασκευάζοντες ei θεραπεύοντας G. K. M. ³² δὴ] add. οὖν Edil. p. p. ἴσως H. ³³ διδάσκαλον] Κύριον καὶ διδ. G. H. Ge. Δεσπότην Edl. p. p. κλίνη Edl. ³⁴ ἐπείτα L. ἀφίεται H. ³⁵ μᾶλλον πρὸς ἐτέρους] καὶ τοὺς L. μᾶλλον τοῖς Mor. B. n. Mox πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν G. H. ³⁶ Ἐτέρος] Ἄλλος E. H. τῶν αὐτῶν L. ³⁷ ἔδωκα] γὰρ δίδωκε G. H. ³⁸ τοῦτο om. G. K. M. Mox post v. δηλοῦσι lacunam habet L. usque ad ἐγένετο p. 643 desin. ³⁹ κατορθώσαντες Edl. ⁴⁰ ἡμετέροις Edl.

ἔθσει νυττόμενοι²⁸⁻²⁹], εἰς ταπεινοφροσύνην καὶ μείζονα σπουδὴν ἑαυτοὺς εἰσάγοντες, τῶν μελλόντων ἐπιτευξώμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν

²⁸⁻²⁹ Hæc καὶ ἐκ τῆς ... νυττόμενοι quæ tam sensui, quam structuræ orationis plurimum officiant, abesse jubent K. M.

ΟΜΙΛΙΑ ΞΕ'.

Καὶ ἀναβαίνω εἰς Ἱεροσόλυμα δ' Ἰησοῦς, παρέλαβε τοὺς δώδεκα μαθητὰς κατ' ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι, καὶ κατακρινούσιν αὐτὸν θανάτῳ³⁰· καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται³¹.

Οὗκ ἀδρόν ἀναβαίνει εἰς Ἱεροσόλυμα ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἰδὼν· ἀλλὰ πρότερον θαυματουργήσας καὶ ἐπιστομίσας Φαρισαίους, καὶ διαλεχθεὶς τοῖς μαθηταῖς· περὶ ἀκτιμοσύνης· Εἰ γὰρ θέλεις τέλειος εἶναι, φησί, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα· καὶ περὶ παρθένιας· Ὁ δυνάμενος³² χωρεῖν, χωρεῖτω· καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης· Ἐάν μὴ στραφῇτε γὰρ, καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσελθῆτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ περὶ ἀντιδόσεως³³ τῶν ἐνταῦθα· Ὅστις γὰρ ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφόν, ἢ ἀδελφάν, ἑκατόντα πλάσια λαλήσεται ἐν τῇ αἰῶνι τούτῳ· καὶ περὶ τῶν ἀμοιβῶν τῶν ἐκεῖ· Καὶ ὧν γὰρ, φησὶν, αἰώνιον κληρονομήσει· τότε προσβάλλει τῇ πόλει λοιπὸν, καὶ μέλλον ἀνέιναι, πάλιν περὶ τοῦ πάθους διαλέγεται. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοῖς, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τοῦτο συμβῆναι, ἐπιλανθάνεσθαι, συνεχῶς αὐτοὺς ἀναμνήσκαι, ἐγγυμνάζων αὐτῶν τὴν διάνοιαν τῇ πυκνότητι τῆς ἀναμνήσεως, καὶ τὴν λύπην ὑποτεμνόμενος. Κατ' ἰδίαν δὲ αὐτοῖς διαλέγεται ἀναγκαίως· οὐ γὰρ ἔδει εἰς πολλοὺς ἐξηγεῖσθαι τὸν περὶ τούτων λόγον, οὐδὲ σαφῶς λεχθῆναι· οὐδὲν γὰρ ἐκ τούτου πλεον ἐγίνετο. Εἰ γὰρ εἰ μαθηταὶ ἐθροβούντο ταῦτα ἀκούοντες, πολλῶν μᾶλλον ὁ τῶν πολλῶν δῆμος. Τί οὖν; οὐκ ἐλέγθη τοῖς πολλοῖς; φησὶν. Ἐλέγθη μὲν καὶ πρὸς τοὺς πολλοὺς, οὐχ οὕτως δὲ σαφῶς. Ἀύσατε γὰρ, φησὶ, τὸν ναὸν τούτον, καὶ ἐν τρισὶν [644] ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· καὶ, Σημεῖον ἐπιζητεῖ ἡ γενεὰ αὕτη, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ³⁴, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωῆ· καὶ πάλιν, Ἐτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ ζητήσετέ με, καὶ οὐχ εὕρήσετε. Τοῖς δὲ μαθηταῖς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὥσπερ τὰ ἄλλα σαφέστερον ἐλέγεν, οὕτω καὶ τοῦτο εἶπε. Καὶ τίνος ἔνεκεν, εἰ μὴ συνέσαν οἱ πολλοὶ τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν³⁵, καὶ ἐλέγετο; Ἵνα μάθωσι μετὰ ταῦτα, ὅτι προεὶδὸς ἐπὶ τὸ πάθος ἦει καὶ ἐκὼν, οὐκ ἀγνοῶν, οὐδὲ ἀναγκαζόμενος. Τοῖς μαθηταῖς δὲ οὐ διὰ τοῦτο μόνον προέλεγεν, ἀλλ', ὅπερ ἔφην, Ἵνα ἐγγυμνασθέντες τῇ προσδοκίᾳ, ῥᾶδιον ἐνέγκωσι τὸ πάθος, καὶ μὴ ἀμελέτητον ἐπελθὼν ταραξῇ σφόδρα αὐτοὺς. Διὰ τοι τοῦτο ἐξ ἀρχῆς μὲν τὸν θάνατον ἔλεγε μόνον· ὅτε δὲ ἐμελέτησαν καὶ ἐνεγυμνάσαντο, καὶ τὰ ἄλλα³⁶ προστίθησιν· οἶον, ὅτι παραδώσουσι τοῖς ἔθνεσιν· ὅτι ἐμπαῖξουσιν καὶ μαστιγώσουσι· τούτου τε³⁷ ἔνεκεν, καὶ ἵνα θανὰ τὰ σκυθρωπὰ ἐξελεθόντα ὦσιν, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐντεῦθεν προσδοκήσωσιν. Ὁ γὰρ τὰ λυπούντα οὐκ ἀποκρυφάμενος, καὶ τὰ δοκούντα εἶναι ἐπονεῖδιστα, εἰκότως ἔμελλε καὶ περὶ τῶν χρηστῶν πιστεύεσθαι. Σκόπει δέ μοι, πῶς καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ σωφῶς³⁸ τὸ πρᾶγμα οἰκονομεῖ.

³⁰ εἰς θάνατον G. K. M. 1 Mosq. ³¹ ἀναστήσεται Edd. contra meos et Mosq. ³² ὁ γὰρ δ. M. γὰρ post στραφῇτε recepi ex H. K. M. ³³ ἀνταποδόσεως G. H. περὶ τῆς ἐνταῦθα ἀντιδόσεως Ep. Mox οἰκίαν K. M. ³⁴ αὐτοῖς K. M. Ἰωῆ] Sic, omisso τοῦ προφῆτου, G. L. M. τὴν δύναμιν om. G. L. M. τῶν λ. τὴν δ. τῶν λ. Edh. ³⁵ ἄλλα] add. πάντα Edd. invitis Ep. et Ge. ³⁶ τε] add. οὖν K. τούτου ἔνεκεν, ἵνα L. ἐξελεθόντα] Sic G. H. K. M. vulgo ἐπελθόντα. ³⁷ σαφῶς L. M. ³⁸ παρῆγε M. ³⁹ καὶ μὴ μὴ καὶ G. H. M. ⁴⁰ κατορθοῦσαι H. K. L. M. ⁴¹ ἐκπλήττει Edd. ἡ γρ. ἐξέπληττεν. ⁴² Sav. [sic Reg. 688.] ⁴³ Ἀλλ' ἐξέπληξεν (?) Montef. ⁴⁴ Clausulam ei ὁ παῖς ποιῶν ταῦτα πιστάται non agnoscunt G. K. M. Legebat quidem Interpres, sed, ut videtur, post ἐνέμπικτον. ⁴⁵ καὶ προσελθεῖν H. L. ⁴⁶ Πόθεν... ἔλθον om. G. K. M. et Interp. ⁴⁷ ἐπιτεύξεσθαι G. H. L.

Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ. ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Οὐτε γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς εἶπεν, ἵνα μὴ διαταράξῃ· οὐτε πρὸς αὐτῷ τῷ καιρῷ, ἵνα μὴ κἀντεῦθεν θορυβήσῃ· ἀλλ' ὅτε πείραν αὐτοῦ τῆς δυνάμεως ἔλαβον ἀρκούσαν, ὅτε μεγάλας ἔδωκε τὰς ἐπαγγελίας περὶ τῆς ζωῆς τῆς αἰωνίου, τότε καὶ τὸν περὶ τούτων ἐμβάλλει λόγον, καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις, ἐνυφαίνων αὐτὸν τοῖς θαύμασι καὶ ταῖς διδασκαλίαις. Ἐτερος δὲ εὐαγγελιστὴς φησιν, ὅτι καὶ τοὺς προφήτας παρήγε³⁹ μάρτυρας· ἄλλος δὲ φησιν, ὅτι καὶ αὐτοὶ οὐ συνέσαν τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἦν κεκρυμμένον τὸ ῥῆμα ἀπ' αὐτῶν, καὶ ὅτι ἐθαμβοῦντο ἀκολουθοῦντες αὐτῷ. Οὐκοῦν ἀνήρηται, φησὶ, τῆς προφῆσεως τὸ κέρδος. Εἰ γὰρ μὴ ἤδεναν ἅπερ ἤκουσαν, οὐδὲ προσδοκᾶν εἶχον· μὴ προσδοκῶντες δὲ, οὐδὲ γυμνάζεσθαι ταῖς ἐλπίσιν. Ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερον τοῦτου ἀπορώτερον φημι, ὅτι εἰ μὴ ἤδεναν, πῶς ἔλυοντο; Καὶ γὰρ ἑτέρος φησιν, ὅτι ἔλυοντο. Εἰ τοίνυν μὴ ἤδεναν, πῶς ἔλυοντο; πῶς Πέτρος ἐλεγεν· Ἰλεώς σοι, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο; Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι μὲν ἀποθανεῖν, ἤδεναν, εἰ καὶ μὴ⁴⁰· σαφῶς τῆς οἰκονομίας ἠπίσταντο τὸ μυστήριον· οὐτε δὲ τὴν ἀνάστασιν σαφῶς ἠπίσταντο, οὐτε ἅπερ ἔμελλε κατορθοῦν⁴¹· καὶ τοῦτο ἦν κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἤλγουν. Ἐτέρους μὲν γὰρ ὅφ' ἐτέρων ἀναστάντας εἶδον· αὐτὸν δὲ τίνα ἀναστήσαντα ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἀναστήσαντα ὡς μηκέτι λοιπὸν ἀποθανεῖν, οὐδέποτε εἶδον. Τοῦτο οὖν οὐ συνέσαν πολλὰκις λεγόμενον· ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὺς οὕτως ὁ θάνατος τί ποτὲ ἔστι, καὶ πῶς ἐπελεούσεται, σαφῶς ἠπίσταντο. Διὸ καὶ ἐθαμβοῦντο ἀκολουθοῦντες αὐτῷ⁴²· οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ἔμοιγε δοκεῖ καὶ ἐκπλήττειν⁴³ αὐτοὺς περὶ τοῦ πάθους διαλεγόμενος.

β'. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων ἐποίει θαρρῆεν αὐτοὺς, καὶ ταῦτα [645] συνεχῶς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀκούοντες. Καὶ γὰρ μετὰ τοῦ θανάτου καὶ τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἐθροβύει, τὸ ἀκούειν ὅτι ἐμπαῖξουσιν καὶ μαστιγώσουσι, καὶ ὅσα αὐτοῖς. Ὅτε γὰρ ἐνενόησαν τὰ θαύματα, τοὺς δαιμονώοντας οὓς ἡλευθέρωσε, τοὺς νεκροὺς οὓς ἤγειρε, τὰ ἄλλα πάντα ἅπερ ἐθαυματοῦργει, εἰτα ἤκουσαν τούτων, ἐξεπλήττοντο, εἰ ὁ ταῦτα ποιῶν ταῦτα πείσεται⁴⁴. Διὰ τοῦτο καὶ εἰ ἀπόρην ἐνέπιπτον, καὶ νῦν μὲν ἐπίστευον, νῦν δὲ ἠπίσταντο, καὶ νοήσαι οὐκ εἶχον τὰ λεγόμενα. Οὕτω γοῦν οὐ συνήκαν σαφῶς τὸ λεγόμενον, ὡς τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου παραυτὰ προσελθεῖν⁴⁵, καὶ περὶ προεδρίας αὐτῷ διαλεχθῆναι. Θέλωμεν γὰρ, φησὶν, ἵνα εἰς ἐκ δεξιῶν σου καθίσῃ, καὶ εἰς ἐξ ἐκωνόμων. Πῶς οὖν οὕτως ὁ εὐαγγελιστὴς φησιν, ὅτι ἡ μήτηρ προσῆλθεν; Ἀμφοτέρα γενέσθαι εἰκὸς. Τὴν γὰρ μητέρα παρέλαβον, ὡς μείζονα τὴν ἱκετηρίαν ἐργασόμενοι, καὶ ταύτη τὸν Χριστὸν δυσωπήσοντας. Ὅτι γὰρ τοῦτο ἀληθές ὅπερ ἔφην, καὶ αὐτῶν μᾶλλον ἡ αἰτήσις ἦν, καὶ αἰσχυρόμενοι προβάλλονταί τὴν τεκούσαν, σκόπει πῶς πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνει τὴν λόγον ὁ Χριστός.

Μᾶλλον δὲ μάθωμεν τί πρότερον αἰτοῦσι, καὶ ἀπὸ ποίας γνώμης, καὶ πόθεν ἐπὶ τοῦτο ἦλθον. Πόθεν οὖν ἐπὶ τοῦτο ἦλθον⁴⁶; Ἐώρων ἑαυτοὺς τιμωμένους παρὰ τοὺς ἄλλους, καὶ προσεδόχων ἐντεῦθεν ἐπιτεύξεσθαι⁴⁷ καὶ

presentia, quotidie quasi stimulo conscientie pun-
cti, et ad maiorem nos humilitatem diligentiamque
excitantes, futura consequamur bona, gratia et beni-

gnitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri una
cum Spiritu sancto gloria, imperium, honor, nunc et
semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXV. al. LXVI.

CAP. 20. v. 17. *Et ascendens Jesus Jerosolymam, as-
sumpsit duodecim discipulos secreto in via, et dixit
eis: 18. Ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius
hominis tradetur summis pontificibus et scribis, et
condemnabunt eum morte: 19. et tradent eum gen-
tibus ad illudendum et flagellandum et crucifigendum:
et tertia die resurget.*

1. Non statim ex Galilæa Jerosolymam ascendit, sed
cum prius miracula patrasset, et Pharisæos repres-
sisset, discipulosque de paupertate alloquutus esset.
Ait enim, *Si vis perfectus esse, vende ea quæ habes: et
de virginitate, Qui potest capere, capiat* (Matth. 19.
21. 12), et de humilitate, *Nisi conversi fueritis, et ef-
ficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum calorum*
(Matth. 18. 3), de retributione in hac vita: *Quisquis
dimiserit domos, aut fratres, aut sorores, Venturum re-
cipiet in hoc sæculo; et de futura mercede: Et vitam
æternam possidebit* (Matth. 19. 29). Tunc demum ac-
cedit ad urbem, cumque ascensus esset, de pas-
sione rursum loquitur. Quia enim verisimile erat
eos, qui nolent ista accidere, horum oblitos esse,
frequenter hæc in memoriam revocat, frequenti
commemoratione animum illorum exercens ac do-
lorem minuens. Seorsimque illos necessario allo-
quitur: neque enim par erat hæc in vulgus effer-
ri, vel clare narrari; nihil quippe hinc boni emer-
sisset. Si enim discipuli hæc audientes turbati sunt,
multo magis vulgus turbatum esset. Quid igitur? in-
quies, annon populo id nuntiatum est? Nuntiatum
quidem illi est, sed non ita clare. Nam ait: *Solveite
templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud* (Joan.
2. 19); et, *Generatio hæc signum quærit, et signum non
dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ* (Matth. 12. 39);
et rursum, *Adhuc parvo tempore vobiscum sum, et quæ-
retis me, et non invenientis* (Joan. 7. 33. 34); discipulis
vero non sic, sed sicut alia clarius dixerat, sic et ista
narravit. Sed cur dicebat, si multitudo vim dictorum
non intelligebat? Ut postea discerent, eum et præ-
scientem et libentem ad passionem venisse, non igno-
rantem vel coactum. Discipulis vero non ideo solum
prædixit, sed, quod jam dixi, ut expectatione illa
exercitati, facilius passionem ferrent, ne si inex-
spectata accidisset, illos admodum perturbaret. Qua-
propter initio mortem tantum prædixit; postquam
autem hoc meditati et in his exercitati fuerant, cæte-
ra omnia adjecit; exempli causa: Tradent eum gen-
tibus, illudent, flagellabunt: tum hæc de causa, tum
etiam, ut cum hæc tristitia viderent, resurrectionem
expectarent. Nam qui tristitia, et quæ probrosa vide-
bantur, non occultaverat, jure circa prospera cre-
dendus erat. Perpende autem, quomodo temporis op-
portunitatem observet. Non enim ab initio id illis
dixit ne turbaret; neque in ipso tempore, ne in

mœrorem coniceret; sed postquam idoneam potesta-
tis ipsius experientiam acceperant, cum magnas vitæ
æternæ promissiones daret, tunc hac de re sermonem
inserit, semel et bis et pluries, hoc inter miracula et
doctrinam intexens. Alios autem evangelista (Luc.
18. 31. 34) dicit, ipsum prophetas testes produxisse.
Alius (Marc. 10. 32) vero ait, discipulos dicta non in-
tellexisse, sed oculum fuisse verbum ipsis, et stu-
pefactos ipsum esse sequutos. Ergo sublatus erat,
inquies, prædictionis fructus. Si enim nesciebant, in-
quit, id quod audierant, nec expectare poterant; non
expectantes vero, nec in spe poterant exercitari.
Ergo vero aliud difficilius affero: si nesciebant, cur
mœrebant? Alius tamen dicit, ipsos mœstos fuisse. Si
ergo nesciebant, cur tristabantur? Quomodo Petrus
dixit: *Propitius tibi sis, non erit tibi hoc* (Matth. 16.
22). Quid ergo dicendum? Scivisse quidem, ipsum
esse moriturum, etsi œconomie mysterium non clare
scirent, neque etiam resurrectionem clare scivisse,
nec quanta illam essent secutura. Et hoc erat abs-
conditum eis. Hac de causa dolebant. Alios quippe
viderant mortuos ab aliis suscitari; eum vero qui
seipsum suscitaret, atque ita suscitaret, ut nunquam
postea moreretur, nondum viderant. Hoc igitur, etsi
sæpe dictum, non intelligebant: neque aperte sciebant
quod genus mortis, nec quomodo venturum esset.
Ideoque stupefacti erant, ipsum sequentes; neque
ideo tantum, sed, ut mihi videtur, quia de passione
loquens, perterrefaciebat eos.

2. Nihil tamen horum fiduciam ipsis indebat, etiam-
si sæpe de resurrectione audirent. Nam præter mor-
tem hoc illos maxime turbabat, quod audirent ipsum
illudendum et flagellandum esse, et alia hujusmodi.
Cum enim cogitabant miracula, dæmoniacos curatos,
mortuos suscitatos, et alia mirabiliter facta, deinde-
que hæc audiebant, obstupecebant, quod qui talia
patraret, talia passurus esset; ideoque in magnam
incidebant dubitationem, ac modo credebant, modo
non credebant, nec dicta illa intelligere poterant. Us-
que adeo enim clare non intelligebant, ut filii Zebe-
dæi statim accederent, et de primo consensu loque-
rentur: *Volumus enim, aiunt, ut unus a dextris tuis,
unus a sinistris sedeat* (Marc. 10. 35). Quomodo igitur,
inquies, hic evangelista dicit, accessisse matrem? Utrumque
factum esse verisimile est. Matrem enim
secum assumpserunt ad maiorem supplicationem facien-
dā, ut Christum hoc modo flecterent. Quod autem
vere supplicatio eorum sit, et quod præ pudore ma-
trem adhibuerint, perpende quomodo ad illos sermo-
nem Christus dirigat.

Quid vere peterent filii Zebedæi. — Imo vero prius
discamus quid petant; quo animi proposito, et unde
ad hoc impulsī sint. Unde ergo ad hoc impulsī sunt.

Videbant se prae aliis in honore esse, et hinc se petitionem consequuturos esse sperabant. Sed quid petunt? Audi alium evangelistam hoc clare explicantem. Quod enim, inquit, prope Ierosolymam essent, putantque regnum Dei jamjam revelandum esse, hanc postulabant. Existimabant enim, regnum illud prope esse et sub sensum cadere, ac se quod petebant semel consequutos, nihil triste passuros esse: neque enim illud propter hoc ipsum tantum petebant, sed ut ærumnas vitarent. Ideo Christus primo illos ab hac cogitatione abducit, jubens cades, pericula et extrema quæque exspectare. 22. *Potestis*, inquit, *bibere calicem, quem ego bibiturus sum*? At nemo turbetur, apostolos sic imperfectos videns. Nondum enim crux advenerat, nondum Spiritus gratia data erat. Si velis autem ipsorum virtutem ediscere, post hæc illos considera, videbisque ipsos omni morbo animi superiores. Ideoque enim illorum imperfectiones revelat, ut postea scias quales ex gratia facti sint. Quod igitur nihil spirituale quærerent, neque ullam superni regni notitiam haberent, hinc palam est. Sed videamus quomodo accedant, et quid dicant. *Voluntis*, inquit, *ut quodcumque petierimus facias nobis* (Marc. 10. 35. 36). Respondet Christus, *Quid vultis*? Non quod ignoraret, sed ut cogeret illos respondere, et ulcus patefaceret, ut remedium illi adhiberet. Illi vero erubescerent, quod ex humano affectu eo animum apulissent, seorsim ab aliis discipulis abductum interrogarunt. Precesserunt enim, inquit, ne deprehenderentur ab aliis, et sic quæ volebant dixerunt. Volebant autem, ut ego arbitror, quia audierunt, *Sedebitis super thronos duodecim* (Matth. 19. 28), primum consessum impetrare. Sciebant porro se alios antecedere; timebant vero Petrum, ac dicunt: *Dic ut sedeas unus a dextris tuis, et unus a sinistris*: ipsumque urgent hoc verbo, *Dic*. Quid igitur ille? Ut ostendat illos nec spirituale quidpiam petere, neque si scirent quid hoc esset, unquam petere ausuros fuisse, ait: 22. *Nescitis quid petatis*; quam magnum nempe sit, quam mirabile, quam superet ipsas supernas potestates. Deinde subiungit: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum, et baptismo, quo ego baptizor, baptizari* (Marc. 10. 38)? Vident quomodo statim ab hac opinione illos abducatur, a contrariis ipsos alloquens? Vos quidem de honore deque coronis mecum loquimini, inquit; ego vero de certaminibus et de sudoribus loquor. Non est enim hoc præmiorum tempus, neque nunc gloria illa mea apparebit; sed præsens vita est cædium, belli ac periculorum. Et vide quo pacto ex modo interrogandi et horteturi et trahat. Neque enim dixit, *Potestis cædem ferre*? potestis sanguinem vestrum fundere? sed quomodo? *Potestis bibere calicem*? Deinde alliciens eos ait: *Quem ego bibiturus sum*: ut ex consortio suo promptiores fierent. Baptisma autem vocat illud, ostendens magnam inde purgationem toti orbi fore. Postea dicunt illi, *Possumus*. Ex animi

¹ Hæc, *Potestis cædem ferre*, desunt in Morel.

fervore statim promittunt, nescientes quid dicerent, sed expectantes, se quod petebant impetraturos esse. Quid igitur ille? 25. *Calicem quidem meum bibetis, et baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini* (Marc. 10. 39). Magna illis prophetavit bona; hoc est, Martyrio dignabimini, et hæc patiemini quæ ego patiar, violenta morte vitam terminabitis, in hisque mihi consortes eritis. *Sedere autem ad dexteram meam et ad sinistram non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre meo*.

3. Postquam illorum animos erexit, sublimioresque fecit, illosque mærore superiores reddidit, tunc illorum petitionem corrigit. Sed quid est quod nunc dicitur? Nam duo quærentur a multis; primo, num paratum cuiquam sit sedere a dextris ejus; secundo, num omnium Dominus non possit illis præbere, quibus paratum est. Quid ergo est illud? Si primam questionem solverimus, secunda clara erit quærentibus. Quid ergo illud est? Nemo ad dexteram ejus sedebit, neque ad sinistram. Inaccessus enim est omnibus thronus ille: non hominibus tantum dico, et sanctis et apostolis, sed etiam angelis, archangelis, et omnibus supernis potestatibus. Quod quasi prærogativam Unigeniti ponit Paulus dicens: *Ad quem autem angelorum dixit unquam: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* Et ad angelos quidem ait: *Qui facit angelos suos spiritus; ad Filium autem, Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi* (Hebr. 1. 13. 7. 8; Psal. 109. 1; 103. 4; 44. 7). Quomodo igitur dicit, *Sedere autem a dextris et sinistris non est meum dare*? an quod quidam sint qui sessuri sunt? Minime, absit: sed respondit secundum opinionem interrogantium, eorum infirmitati se attemperans. Neque enim aliquid sciebant de sublimi illo throno, neque de sede illa ad dexteram Patris, quando etiam his longe inferiora, quæ quotidie illis inculcabantur, ignorabant: sed unum tantum quærebant, ut primos consessus tenerent, et ante alios sederent, atque apud illum a nemine præcederentur; quia, ut jam dixi, *Duodecim thronos audierant*, ignorantes quid hoc esset, primum consessum quæsierunt. Hoc itaque dicit Christus: Propter me quidem moriemini, et pro prædicatione immolabimini, consortesque mihi passionis eritis. Neque tamen hoc satis est, ut primum consessum vobis conciliet, utque primum ordinem teneatis. Si quis vero alius venerit martyrium passus, virtutesque alias omnes obtineat perfectius quam vos: licet vos ego diligam, et aliis præponam, non ideo repulso illo, qui ex operibus prædicatur, vobis primas dabo. Verum hæc ita non dixit, ne dolorem inferret; sed ænigmatische id subindicat dicens: *Calicem quidem meum bibetis, et baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini: sedere autem ad dextram et sinistram meam non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre meo*. Quibusnam paratum est? his qui ab operibus possunt conspicui evadere¹. Ideo non dixit, Non

¹ Alii, possunt insigniores evadere.

τῆς αἰτήσεως ταύτης. Ἀλλὰ τί ποτέ ἐστὶν ὁ αἰτοῦσιν; Ἀκούσαν ἑτέρου εὐαγγελιστοῦ τοῦτο σαφὺς ἐκκαλύπτωντος. Διὰ γὰρ τὸ ἐγγὺς εἶναι, φησί, τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ δοκεῖν ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἤδη *δραφανεῖται*, ταῦτα ἵκουν. Ἐνόμουν γὰρ, ὅτι ἐπὶ οὖραις αὕτη, καὶ αἰσθητῇ, καὶ ἀπολαύσαντες ὧν ἵκουν, οὐδὲν ὀποσθήσονται τῶν λυπηρῶν. Οὐδὲ γὰρ δι' αὐτὴν μόνον ⁸² αὕτην ἐξήκουν, ἀλλ' ὡς καὶ διαφευζόμενοι τὰ δυσχερῆ. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς τούτων πρῶτον αὐτοὺς ἀπαίγει τῶν λογισμῶν, καλεῶν σφαγὰς καὶ κινδύνους καὶ τὰ ἔσχατα ἀναμείνει δεινά. *Δύνασθε γὰρ, φησί, πειεῖν τὸ ποτήριον ὁ ἐγὼ πίνω*. Ἀλλὰ μηδὲς θορυβεῖσθαι, τῶν ἀποστῶλων οὕτως ἀτελῶς διακειμένων. Οὕτω γὰρ ὁ ⁸³ σταυρὸς ἦν τελεσθεῖς, οὕτω Πνεύματος χάρις δοθείσα. Εἰ δὲ βούλει μαθεῖν αὐτῶν τὴν ἀρετὴν, μετὰ ταῦτα αὐτοὺς κατὰμαθε, καὶ ὅψεαι παντὸς πάθους ἀνωτέρους. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐκκαλύπτει αὐτῶν τὰ ἐλαττώματα, ἵνα μετὰ ταῦτα γνῶς ⁸⁴, τίνες ἀπὸ τῆς χάριτος ἐγένοντο. Ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν πνευματικῶν ἵκουν, οὐδὲ ἐννοίαν τῆς ἄνω βασιλείας εἶχον, δὴλον ἐντεῦθεν. Πλὴν ἰσμεν καὶ πῶς προσέρχονται, καὶ τί λέγουσι. *Θέλομεν, φησὶν, ἵνα ὁ ἐὰν αἰτήσωμεν σε ποιήσης ἡμῖν*. Καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ Χριστὸς· *Τί θέλετε; οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ' ἵνα ἀναγκάσῃ αὐτοὺς ἀποκρίνασθαι, καὶ ἀνακαλύψῃ τὸ ἔλκος, καὶ οὕτως ἐπιθῇ τὸ φάρμακον*. Οἱ δὲ ἐρυθρόντες καὶ αἰσχυνόμενοι, ἐπειδὴ ὑπὸ πάθους ἀνθρωπίνου πρὸς τοῦτο ἦσαν ⁸⁵, κατ' ἰδίαν ἐκτὸς τῶν μαθητῶν λαβόντες αὐτὸν ἥρωτάσαν· Προσπορεύθησαν γὰρ, φησὶν, ὥστε μὴ [646] γενέσθαι αὐτοὺς κατὰδῃλον ⁸⁶, καὶ οὕτως εἶπον ἅπερ ἐβούλοντο. Ἐβούλοντο δὲ, ὡς ἔγνω οἶμαι, ἐπειδὴ ἤκουον, ὅτι· *Ἐπὶ δώδεκα θρόνους καθεδρεύσας, τὴν προεδρίαν τῆς καθέδρας ταύτης λαβεῖν*. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων πλέον εἶχον, ἦδσαν· ἐδεδοίκεσαν δὲ Πέτρον, καὶ λέγουσιν· *Εἰπέ, ἵνα εἰς ἐκ δεξιῶν σου ⁸⁷ καθίσῃ, καὶ εἰς ἐξ ἐνωτέρων*· καὶ κατεπεύγουσιν λέγοντες, *Εἰπέ*. Τί οὖν αὐτοὺς; Ἀγλῶν, ὅτι οὐδὲν πνευματικῶν ἵκουν, οὐτε εἰ ἦδσαν πάλιν ὅπερ ἵκουν, ἐτόλμησαν ἀν' τοσαύτου αἰτήσαι, φησὶν· *Οὐκ οἰσάτε τι αἰτεῖσθε*· πῶς μέγα, πῶς θαυμαστὸν, πῶς ὑπερβαῖνον καὶ τὰς ἄνω δυνάμεις. Εἰτα *ἐπέλεξε· Δύνασθε πειεῖν τὸ ποτήριον*, καὶ τὰς ἄνω μέλλω *πίνειν, καὶ τὸ βάπτισμα, ὁ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι*; Εἰδες πῶς εὐθέως ἀπήγαγε τῆς ὑπονοίας, ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς διαλεχθεῖς; Ὑμεῖς μὲν γὰρ περὶ τιμῆς καὶ στεφανῶν μοι διαλέγεσθε, φησὶν· ἐγὼ δὲ περὶ ἀγώνων ὑμῖν καὶ ἰδρώτων ⁸⁸. Οὐ γὰρ ἐστὶν οὗτος ὁ τῶν ἐπάθλων καιρὸς, οὐδὲ νῦν ἡ ὥρα μου φαίνεται ἐκείνη· ἀλλὰ σφαγῆς καὶ πολέμων καὶ κινδύνων τὰ παρόντα. Καὶ ὅρα πῶς τῷ τρόπῳ τῆς ἐρωτήσεως καὶ προτρέπαι καὶ ἐφέλκεται. Οὐ ⁸⁹ γὰρ εἶπε, *Δύνασθε σφαγῆναι; δύνασθε τὸ αἷμα ὑμῶν ἐκχεῖν; ἀλλὰ πῶς; Δύνασθε πειεῖν τὸ ποτήριον*; Εἰτα ἐφέλκόμενος φησὶν· *Ὁ ἐγὼ μέλλω πίνειν*· ἵνα τῇ πρὸς αὐτὸν κοινωνίᾳ προθυμότεροι γένωνται. Καὶ βάπτισμα αὐτὸ πάλιν καλεῖ, δεικνύς μέγα ἀπὸ τῶν γινομένων τὸν θαυμάριον ἐσόμενον τῇ οἰκουμένῃ. *Λέγουσιν αὐτῷ ⁹⁰· Δυναμέθα*. Ἀπὸ τῆς προθυμίας εὐθέως ἐπηγγέλλαντο, οὐδὲ τοῦτο εἰδότες ὅπερ εἶπον, ἀλλὰ προσδοκῶντες ἀχρῖσθαι ὅπερ

ἵκουν. Τί οὖν αὐτοὺς; Τὸ μὲν ποτήριόν μου *πίσθε*, καὶ τὸ βάπτισμα, ὁ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε. Μεγάλα αὐτοῖς προσηέτευσεν ἀγαθὰ· τοῦτέστι, Μαρτυρίου καταξιωθήσεσθε, καὶ ταῦτα πείσεσθε ἅπερ ἐγὼ· βίαιῳ ⁹¹ θανάτῳ τὴν ζωὴν καταλύσετε, καὶ τούτων μοι κοινωνήσετε. Τὸ δὲ *καθίσαι ἐκ δεξιῶν ⁹²* καὶ ἐξ ἐνωτέρων *οὐκ ἐστὶν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται παρὰ τοῦ Πατρὸς μου*.

γ'. Ἐπάρας αὐτῶν τὰς ψυχὰς, καὶ ὑψηλότερας ποιήσας, καὶ πρὸς λύπην ἀχειρώτους ἐργασάμενος, τότε διορθοῦται αὐτῶν τὴν αἴτησιν. Ἀλλὰ τί ποτέ ἐστι τὸ νῦν εἰρημένον; Καὶ γὰρ δύο ἐστὶ ἀλλὰ καὶ ζητούμενα παρὰ πολλῶν· ἐν μὲν, εἰ ἡτοίμασται τισὶ τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· ἕτερον δὲ, εἰ ὁ πάντων Κύριος ἐκείνους, οἷς ἡτοίμασται, κύριος οὐκ ἐστὶ παρασχέιν. Τί οὖν ἐστὶ τὸ εἰρημένον; Ἄν τὸ πρότερον λύσωμεν, τότε καὶ τὸ δευτέρον τοῖς ζητοῦσιν ἔσται σαφές. Τί οὖν ἐστὶ τοῦτο; Οὐδεὶς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καθεδρεύει, οὐδὲ ἐξ ἐνωτέρων. Ἄβατος γὰρ πᾶσιν ὁ θρόνος ἐκείνος· οὐκ ἀνθρώποις λέγω καὶ ἁγίοις καὶ ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀρχαγγέλοις, καὶ πάσαις ταῖς ἄνω δυνάμεσιν. Ὡς γοῦν ἐξαίρετον τοῦ Μονογενοῦς τίθησιν αὐτὸ ὁ Παῦλος λέγων· [647] *Πρὸς τίνα δὲ τὸν ἀγγέλου εἰρηκέ ⁹³ ποτε· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; Καὶ πρὸς μὲν ⁹⁴ τοὺς ἀγγέλους φησὶν· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα· πρὸς δὲ τὸν ὕψος, Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός ⁹⁵*. Πῶς οὖν φησὶ, *Τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἐνωτέρων*, οὐκ ἐστὶν ἐμὸν δοῦναι, ὡς ὄντων τινῶν τῶν καθ' ἐδουμένων; Οὐχ ὡς ὄντων, ἀπαγε· ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν ἀπεκρίνατο τῶν ἐρωτῶντων, συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ διανοίᾳ ⁹⁶. Οὐδὲ γὰρ ἦδσαν τὸν ὑψηλὸν θρόνον ἐκείνον, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν καὶ τὴν ἀπὸ ἐνωτέρων, ὅπου γε καὶ τὰ πολλὰ τούτων καταδεέστερα καὶ καθ' ἡμέραν αὐτοῖς ἐνηχούμενα ἤγνων· ἀλλ' ἐν ἐξήκουν μόνον, τῶν πρωτείων ἀπολαύσαι, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων στήναι, καὶ μηδένα εἶναι πρὸ αὐτῶν παρ' αὐτῶν· ὅπερ καὶ ἦδη ἔρθη εἰπὼν, ὅτι ἐπειδὴ δώδεκα θρόνους ἤκουσαν, ἀγνοήσαντες ὅ τι ποτέ ἐστι τὸ εἰρημένον, τὴν προεδρίαν ἐπεζητήσαν. Ὁ ⁹⁷ τοῖνυν φησὶν ὁ Χριστὸς, τοῦτέ ἐστιν· Ἀποθανεῖσθε μὲν δι' ἐμὲ, καὶ σφαγήσεσθε τοῦ κηρύγματος ἕνεκεν, καὶ κοινωνήσετέ μοι κατὰ τὸ πάθος· οὐ μὴν ἀρκεῖ τοῦτο ποιῆσαι τῆς προεδρίας ὑμᾶς ἀπολαύσαι, καὶ τὴν πρώτην τάξιν κατασχέιν. Ἄν γὰρ τις ἕτερος ἔλθῃ μετὰ τοῦ μαρτυρίου καὶ τὴν ἄλλην ἀπάσαν ἀρετὴν κίκτημένος πολλῷ πλεονα ὑμῶν, οὐκ ἐπειδὴ φιλῶ νῦν ὑμᾶς, καὶ τῶν ἄλλων προκρίνω, διὰ τοῦτο παρωσάμενος ἐκείνον τὸν ἀπὸ τῶν ἔργων κηρυττέμενον, ὑμῖν δώσω τὰ πρωτεία. Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπεν, ὥστε μὴ λυπησάινιγματῶδες δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο αἰνίσσεται λέγων· *Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίσεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, ὁ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε· τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ ἐνωτέρων, οὐκ ἐστὶν ἐμὸν τοῦτο ⁹⁸ δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται*. Τίσι δὲ ἡτοίμασται; Τοῖς ἀπὸ τῶν ἔργων δυναμένοις γενέσθαι λαμπροῖς ⁹⁹. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Οὐκ ἐστὶν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς μου ¹⁰⁰, ἵνα μὴ ἀσθενείν, μηδὲ ἀσθενεῖν αὐτὸν φαίη τις πρὸς τὴν ἀντίδοσιν· ἀλλὰ πῶς; *Οὐκ ἐστὶν*

⁸² μόνον K. L. Sequens αὐτὴν om. G. M. ⁸³ ὁ om. G. M. ⁸⁴ γνῶσις H. Mor. ⁸⁵ ἴσαν M. Correxil Montef. ἐκτός] ἕκαστος G. M. Neutrū habent Mor. Ben. μαθητῶν] add. τῶν ἄλλων Edd. in viis cod. et Ep. ⁸⁶ Sic K. L. M. Ep. ceteri κατάδῃλοι. ⁸⁷ σου om. K. M. ⁸⁸ ἰδρώτων] add. διαλέγομαι Edd. ⁸⁹ Οὐδὲ Edd. Verba δύνασθε σφαγῆναι, quæ apud Mor. et Interp. non leguntur, retineri jubent H. L. Ep. ⁹⁰ Εἰτα λέγουσιν αὐτῷ G. H. ⁹¹ καὶ βίαιῳ θ. H. K. L. βίαιῳ γὰρ θ. G. ⁹² δεξιῶν] add. μου H. L. in viis Mosq. παρὰ] ὑπὸ L. 1 Mosq. ⁹³ εἰρηκέ] εἶπε K. M. μου] add. ἕως ἀν θῶ τοὺς ἄχθρους σου G. H. add ἕως ἀν θ. τ. ε. σ. L. ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου Edd. invito Interp. ⁹⁴ μὲν om. G. ἀγγέλους] add. αὐτοῦ L. M. ⁹⁵ Θεός] add. εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος G. H. Ge. ⁹⁶ διανοίᾳ] Sic Ep. Ge. et codd. ἀσθενεία quod habet Reg. 688 ediderunt Sav. Ben. ⁹⁷ Ὁ om. G. τοῦτέ ἐστιν om. G. M. ⁹⁸ τοῦτο om. L. τοῦτο] τό 1 Mosq. ἡτοίμασται] add. παρὰ τοῦ Πατρὸς μοι G. H. Ge. ⁹⁹ λαμπρότεροις L. ¹⁰⁰ μου om. K. L. φαίη] φήσῃ L.

est meum dare, sed Patris mei, ne quis infirmum diceret, quasi non posset ille mercedem dare. Sed quomodo? *Non est meum, sed iis quibus paratum est.* Ut autem id quod dico clarus sit, exemplo illud explicemus, et ponamus esse quendam agonothetam, deinde multos athletas optimos in hoc certamen descendere, et accedentes duos athletas agonothetæ maxime familiares dicere, Fac ut coronemur et promulgemur, ejus amicitia et benevolentia fidentes; illum vero respondere, Non est meum hoc dare vobis, sed quibus ob labores et sudores paratum est: num ergo illum nullius esse potentia judicabimus? Nequaquam: sed ob justitiam æquitatemque laudabimus. Ut igitur illum non diceremus, coronam ideo non dare, quod non posset, sed quod nollet legem certaminum violare, neque juris ordinem turbare: sic et Christum hæc dixisse crediderim, undique illos concitantem, ut post Dei gratiam in bona opera sua spem salutis et gloriæ referant. Ideo dicit, *Quibus paratum est.* Quid enim, ait, si alii vobis meliores appareant? quid si meliora operentur? Num quia discipuli mei fuistis, ideo primos consessus occupabit, nisi electione digni judicemini? Quod enim ipse sit Dominus universi, hinc palam est, quod ipse totum habeat judicium. Etenim Petro iste dicit: *Ego tibi dabo claves regni cælorum (Matth. 16. 19).* Et Paulus hoc significans dicebat: *In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus justus judex in illa die: non solum autem mihi, sed et iis omnibus qui diligenter adventum ejus (2. Tim. 4. 8).* Adventus vero Christi, ille qui jam fuit hic dicitur. Quod autem Paulum nemo præcessurus sit, omnibus palam est. Si autem hæc Christus obscurius dixerit, ne mireris: illos enim dimittit, res ita disponens, ut ne se de primo consessu temere vel frustra turbarent: nam illud ex humano affectu perpersi sunt, nec illos tristitia afficere volens, obscuritate hæc ambo consequitur. 24. *Tunc indignati sunt decem de duobus fratribus. Tunc, quandonam? Quando scilicet illos increpavit.* Donec enim ea Christi sententia erat, non indignabantur; sed videntes illos præferri, ex honore et reverentia magistri tacebant, etiamsi animo dolerent, sed in medium hæc efferre non audebant. Similiterque erga Petrum humanum quid passi, quando didrachma dedit, non indigne tulerunt, sed tantum interrogaverunt, *Quis major est (Matth. 18. 4)?* Ille autem ubi viderunt discipulos id petere, indignantur. Neque statim indignati sunt, cum peterent, sed cum increpavit eos Christus, dixitque primos consessus non occupaturos illos esse, nisi se illis dignos exhiberent.

4. *Sibi ipsis comparantur apostoli, ante et post adventum Spiritus sancti. Humilitas magnitudinem parit gloriamque auget.* — Vident quantum imperfecti omnes essent, tum hi qui decem illos præcedere tentabant, tum decem illi qui duobus invadebant? Sed, ut dixi, post hæc ostende illos mihi, et videbis omnibus hisce affectibus vacuos. Audi quomodo hic ipse Joan-

nes, qui nunc hac de causa accessit, primas semper Petro cedat, et concionanti et miracula edenti in Actibus apostolorum. Neque ejus præclara gesta celat, sed et confessionem narrat, quam ille omnibus tacentibus emisit, et ingressum in sepulcrum, illumque¹ sibi præponit (Act. 5). Quia enim ambo crucifigendo Christo aderant, laudem suam succidens Joannes ait: *Notus erat discipulus ille sacerdoti (Joan. 18. 16).* Jacobus vero non multo postea tempore vixit: ab initio enim magno ferebatur ardore, et missis humanis omnibus, ad tam ineffabile culmen ascendit, ut statim occideretur. Sic postea summi virtute omnes effecti sunt. Sed tunc indignati sunt. Quid ergo Christus? 25. *Cum advocasset eos, dixit: Principes gentium dominantur eorum.* Quia enim turbati erant, advocando illos antequam loqueretur, tum advocacy illa, tum quod propius se attraheret, illos mitigavit. Nam duo illi, ex cætu decem cæterorum disjuncti, prope stabant privatim loquentes. Ideo illos quoque prope advocat, et hoc modo, tum etiam ut quod alii dixerant efferret, et cæteris renuntiaret, commotos horum illorumque animos solatus est. Neque nunc ut antea sedat: prius enim parvulus adduxit in medium, illorumque simplicitatem humilitatemque imitari jussit; hic autem acius illos a contrario carpit dicens: *Principes gentium dominantur, et qui magni sunt, potestatem exercent in eos; 26. apud vos autem non ita erit: sed qui vult magnus inter vos esse, hic sit omnium minister: 27. et qui vult esse primus, sit omnium ultimus:* ostendens illud ad gentium morem accedere, cum primi gradus appetuntur. Nam tyrannica hæc passio est, qua frequenter magni viri exagitantur; ideoque vehementiore castigatione indiget. Quapropter ipse acriore plaga utitur, dum ex gentium comparatione tumentem animum pofacit, et horum invidiam, illorum arrogantiam succidit; ac si diceret: Ne indignemini quasi contumelia affecti. Seipsos maxime lædunt, et dedecore afficiunt ii, qui primatum ambiunt; nam ultimum locum occupant. Non enim res apud nos se habet ut apud externos. Nam *Principes gentium dominantur eorum:* apud mo autem ultimus primus est. Ne vero putes hæc me sine causa dicere, factis meis exemplum sume. Ego enim plus quidpiam feci. Rex quippe supernarum virtutum cum essem, homo fieri volui, et sperni atque contumeliis affici. Neque his contentus, mortem adivi. Ideo ait: 28. *Filius hominis non venit ut ministretur, sed ut ministret, et det animam suam in redemptionem pro multis.* Neque enim hic substiti², inquit; sed et animam meam dedi in redemptionem: et pro quibus? Pro inimicis. Tu vero si humiliatus fueris, pro teipso agis: ego autem pro te. Ne itaque timeas, quasi honorem tuum amittens. Quantumcumque enim te humiliaveris, non potes tantum descendere, quantum

¹ Juxta Græcum legendum est, *apostolumque*. Porro Joannes hic intelligit Petrum, quem sibi præponit, non eo quo ille sit apostolus, sed eo quod sit princeps apostolorum. Principatum Petri vox *apostolum* designare potest per antonomasiam.

² Alii, quasi diceret, *Neque enim hic substiti.*

Dominus tuus. Attamen hic descensus omnium ascensus factus est, et gloriam ejus manifestavit. Antequam enim fieret homo, ab angelis tantum cognoscebatur: postquam autem homo factus et crucifixus est, non modo illam non minuit gloriam, sed et aliam accepit a cognitione orbis. Ne ergo timeas, ac si honor tibi auferatur, si te ipsum humiles: hoc enim modo magis augetur tibi gloria hoc modo major efficitur. Hæc regni janua est. Ne contrariam ineamus viam, ne nobis ipsis bellum inferamus. Nam si velimus magni videri, non magni erimus, imo omnium abjectissimi. Vidisti quomodo ubique illos a contrariis hortetur, dans tamen ipsis id quod desiderant? Etenim pluribus id supra ostendimus; et sic quoque fecit, cum de avaris et de vanæ gloriæ cupidis ageretur. Cur enim, inquit, coram hominibus das eleemosynam? ut gloria fruaris? Ne ita facias, et gloriam consequeris. Cur pecuniam accumulas? ut ditescas? Ne pecuniam congeras, et ditiescas. Sic etiam nunc: Quare primas ambis? ut alios precedas? Ultimum ergo locum delige, et primas tenebis: illud enim ambire minimi est. Itaque si vis magnus esse, ne quæras esse magnus, et tunc magnus eris. Illud enim est minimum esse.

5. *Nihil humilitate sublimius, nihil superbia abjectius. Comparatio superbi cum humili.* — Viden' quo pacto illos ab hoc morbo abducit, ut ostendat, illos hoc modo excidere, illo autem rem consequi; ut hoc fugiant, illud sequantur. Gentes autem ideo commemoravit, ut rem dedecore plenam ut abominabilem esse demonstraret. Nam arrogantem necesse est humilem effici, et vicissim humilem sublimem evadere. Hæc enim vera est germanaque sublimitas, quæ nec in nomine, nec in appellatione consistit. Et externa quidem celsitudo necessitatis atque timoris est: hæc vero Dei celsitudini similis est. Qui hoc modo sublimis est, etiam si apud neminem admirationi sit, excelsus manet: ut contra superbus, etiam si ab omnibus colatur, omnium est humillimus. Et ille quidem honor vi et necessitate stat, ideoque facile defluit; hic vero ex proposito voluntatis, unde fit ut firmus maneat. Nam et sanctos ideo miramur, quod cum omnium maximi essent, se omnium maxime humiles exhibuerunt. Ideoque ad hanc usque diem sublimes manent, nihilque mors ex illa celsitudine dempsit. Si placet autem ratiocinando hoc ipsum exploremus. Altus quidam hinc dicitur, cum proceritate corporis talis est, vel cum in alto loco stat, humilis vero e contrario. Videamus igitur quis altus sit, superbus, an modestus: ut discas, nihil esse humilitate sublimius, nihil superbia abjectius. Nam arrogans et superbus omnium vult esse maximus, neminemque se dignum esse dicit, et quantumcumque honoris consequatur, majorem semper requirit et ambit, ac nihil se consequutum arbitratur; sed spernit homines, illorumque honorem requirit: quo quid irrationabilis esse possit? Etenim illud ænigmati simile est. Quos enim despiciat, ab illis gloriam quærit. Viden' quo pacto is, qui

se altius extollit, decidit, atque humi jacet? Nam quod ceteros homines sibi comparatos nihil esse putet, ex ipso arrogantiae nomine arguitur. Cur ergo curris ad eum qui nil est? cur ab illo quæris honorem? cur tot turbas circumagis? Viden' humilem super humili stantem? Age, eum qui sublimis est examinemus. Hic novit quantum sit homo: novit magnum esse hominem, seque omnium postremum putat; ideo quantumcumque fruatur honore, id magnum esse putat. Itaque hic sibi constat, estque sublimis, ac sententiam non mutat: quos enim magnos putat, horum honores magnos esse existimat, etiam si exigui esse videantur, quia scilicet magnos illos arbitratur. Arrogans contra, eos qui se honorant, nihil esse putat, sed honores ab illis exhibitos magnos arbitratur. Rursum humilis a nullo capitur animi morbo: non ira ipsum exagitare poterit, non gloriæ amor, non invidia, non livor; anima vero his morbis immuni quid excelsius? Arrogans autem his omnibus occupatur morbis, quasi vermis in cæno se volutans: nam livor, invidia, ira semper ejus animum exagitant. Quis ergo sublimis est? an qui morbis animi superiorem est, an qui eorum servus? an qui illa tremit et formidat, an qui invictus est, et nunquam ab illis capitur? Quam avem dixerimus altius volare, an quæ manibus et arundinibus venatoris altior est, an eam cui capiendæ venator arundine non eget, quod humilior vult, nec possit alta petere? Talis est arrogans; nam quisvis laqueus ipsum facile capit, utpote humi repentem.

6. Si vis autem, ex maligno quoque demone hoc ipsum explora. Quid diabolo demissius est, quia se e extulit? quid homine excelsius, si humilis esse velit? Ille enim humi reptit sub calcaneo nostro positus: ait enim, *Calcate super serpentes et scorpiones* (Luc. 10. 19); hic vero cum angelis superne stat. Si id ipsum ex superbis hominibus discere velis, cogita barbarum illum, qui tantum agebat exercitum, qui ne ea quidem sciret quæ omnibus cognita essent; exempli causa quod lapis esset lapis, quod idola essent idola: ideoque his inferior erat. Pii vero et fideles ultra solem conscendunt; iis quid sublimius esse possit? Qui ipsas etiam cæli fornices transcendunt, et angelos prætergressi, ipsi solio regio adstant. Ut autem aliunde arrogantem vilitatem agnoscas, quis humiliabitur ac dejicietur, isne qui a Deo juvatur, an qui a Deo impugnatur? Is procul dubio qui impugnatur. Audi igitur quid de his ambobus dicat Scriptura: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jac. 4. 6). Aliam iterum afferam interrogationem. Quis sublimior, qui sacra Deo facit, et sacrificium offert, aut qui procul a Deo nullam in eum fiduciam habet? Et quod sacrificium, inquires, humilis ille offerret? Audi Davidem dicentem: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum Deus non despiciet* (Psal. 50. 19). Vidisti ejus puritatem? Illius impuritatem respice: nam ait: *Impurus est apud Deum omnis qui est alto corde* (Prov. 16. 5). Ad hæc in altero Deus requiescit: *Super quem enim re-*

ρουμένης. Ὅσον γὰρ ἂν ταπεινωθῇς, οὐ δύνασαι τοσοῦτον κατελθεῖν, ὅσον ὁ Δεσπότης σου. Ἀλλ' ὁμως ἡ κατάστασις αὐτῇ πάντων ἀνάστασις γέγονε, καὶ τὴν δόξαν ἐκλήμψαι πεποιήκει τὴν ἑαυτοῦ. Πρὸ μὲν γὰρ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος, παρ' ἀγγέλοις ἐγνωρίζετο μόνοις· ἐπειδὴ δὲ ἄνθρωπος ἐγένετο καὶ ἐσταυρώθη, οὐ μόνον ἐκείνην οὐκ ἠλάττωσε τὴν δόξαν, ἀλλὰ καὶ ἐτέραν προσέλαβε, τὴν ἀπὸ τῆς γνώσεως τῆς οἰκουμένης. Μὴ δὲ φοβηθῇς, ὡς τῆς τιμῆς σου καθαιρουμένης. Ἐὰν ταπεινώσῃς σαυτόν· ταύτη γὰρ μάλλον ἐπαίρεται σου ἡ δόξα· [650] ταύτη γίνεται μείζων. Αὐτῇ τῆς ἡμέρας πολεμῶμεν. Ἐὰν γὰρ βουλῇσθαι μεγάλοι φαίνεσθαι, οὐκ ἐσόμεθα μεγάλοι, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀτιμότεροι. Εἶδες πῶς πανταχοῦ ἀπὸ τῶν ἐναντιῶν αὐτοὺς προτρέπει, διδοὺς αὐτοῖς ὅτι ἐπιθυμοῦσι; Καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διὰ πολλῶν τοῦτο ἐδείξαμεν· καὶ ἐπὶ τῶν φιλοχρημάτων καὶ τῶν κενδοθευόντων οὕτως ἐποίησε. Τίνος γὰρ ἐνεκεν, φησὶν, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ἔλαβες; ἢ αὐτῆς ἀπολαύσης; Οὐκοῦν μὴ ποιεῖς οὕτω. καὶ ἀπολαύση πάντως. Τίνος δὲ ἐνεκεν θσαυρίζεις; ἢ αὐτῆς πλουτίης; Οὐκοῦν μὴ θησαυρίζεις, καὶ πλουτίζεις. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα· τίνος ἐνεκεν τῶν πρωτίων ἐρᾷς; ἢ αὐτῶν ἄλλων ἥς; Οὐκοῦν τὴν ἐσχάτην ἐπίλεξαι τάξιν καὶ τότε τῶν πρωτίων ἀπολαύση. Ὅστε εἰ θέλεις γενέσθαι μέγας, μὴ ζῆται γενέσθαι μέγας, καὶ τότε ἐξη μέγας. Ἐκεῖνο γὰρ μικρόν ἐστιν εἶναι.

ε'. Ὅρξας πῶς αὐτοὺς ἀπήγαγε τοῦ νοσήματος, τῷ δέξει· ἢ καὶ ἐκεῖθεν ἐκπίνοντας, καὶ ἐντεθεὶς ἐπιτυχάνοντα· ἢ αὐτὸ μὲν φύγωσι, τὸ δὲ διώκωσι. Καὶ τῶν ἰθὺν δὲ διὰ τοῦτο ἀνέμνησεν, ἵνα καὶ ταύτῃ τὸ πρᾶγμα ἱκανοῖσιν καὶ βδελυκτὸν ἀποδείξῃ. Τὸν γὰρ ἀπονενοημένον ἀνάγκη ταπεινὸν εἶναι, καὶ τοῦναντίον τὸν ταπεινὸν φρόνα, ὑψηλόν. Τοῦτο γὰρ τὸ ὕψος τὸ ἀληθές καὶ γνήσιον, καὶ οὐκ ἐν δόματι μόνον, οὐδὲ ἐν προσήγορίᾳ ἔν. Καὶ τὸ μὲν ἔξωθεν ἀνάγκης ἐστὶ καὶ φόβου· τοῦτο δὲ τῷ τοῦ Θεοῦ προσέκειν. Ὁ τοιοῦτος, κὰν παρὰ μηδὲν θαυμάζεται, ὑψηλὸς μένει· ὡς παρὰ οὐκ ἐκεῖνος, κὰν παρὰ πάντων θεραπεύηται, πάντως ἐστὶ ταπεινότερος. Καὶ ἡ μὲν κατὰ ἀνάγκην ἐστὶ τιμῇ, ὅθεν καὶ διαβρεῖ βλάβος· ἡ δὲ ἐκ προαιρέσεως, ὅθεν καὶ μένει βεβαία. Ἐπεὶ καὶ τοὺς ἁγίους διὰ τοῦτο θαυμάζομεν, ὅτι πάντων ὄντες μείζους, πάντων μάλλον ἑαυτοὺς ἐταπείνου. Αὐτὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον μένουσιν ὄντες ὕψηλοι, καὶ οὐδὲ ἡ τελευταῖα τὸ ὕψος ἐκεῖνον κατήνεγκεν. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ἀπὸ λογισμῶν ἐξετάσωμεν τοῦτο αὐτό. Ὑψηλὸς εἶναι λέγεται τις, ἡ ὅταν ὡς τῷ μῆκει τοῦ σώματος τοῦτο ᾖ, ἡ ὅταν ἐφ' ὑψηλοῦ τόπου ἐστηκὼς τύχῃ· καὶ ταπεινὸς ὡσαύτως ἀπὸ τῶν ἐναντιῶν. Ἰδωμεν οὖν τίς τοιοῦτος ἔστιν, ὁ ἀλαζών, ἡ ὁ μετριάζων· ἢ αὐτῶν, ὅτι οὐδὲν ταπεινοφροσύνης ὑψηλότερον, καὶ οὐδὲν ἀλαζονείας ὑθαμνωτέρων. Ὁ μὲν οὖν ἀλαζών πάντως βούλεται εἶναι μείζων, καὶ οὐδένα ἑαυτοῦ ἄξιον εἶναι φησι, καὶ δόξης ἂν τύχῃ τιμῆς, πλείονος ἐρᾷ καὶ ἀντέχεται, καὶ οὐδεμιᾶς τετυχηκέναι νομίζει, καὶ διαπίπτει τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τῆς παρ' αὐτὸν ἐρίεται τιμῆς· οὐ τίς γένεται ἂν ἀλογώτερον; Καὶ γὰρ αἰνίγματι τοῦτο εἰσιν. Οὗς γὰρ οὐδὲν ἡγείται, παρὰ τούτων δοξάζεσθαι βούλεται. Εἶδες πῶς ὁ ἐπαρθῆναι βουλόμενος καταπίπτει, καὶ χαμαὶ ἐστηκεν; Ὅτι γὰρ οὐδὲν εἶναι

νομίζει [651] πάντας ἀνθρώπους πρὸς ἑαυτόν, αὐτὸς ἀποφαίνεται· τοῦτο γὰρ ἀλαζονεία. Τί τοῖνον πρὸς τὸν οὐδὲν ὄντα πίπτεις; τί παρ' ἐκείνου ζητεῖς τιμὴν; τί τοσοῦτους δόλους περιάγεις; Ὅρξας ταπεινὸν καὶ ἐπὶ ταπεινοῦ ἐστηκὸς; Φέρε οὖν ἑξετάσωμεν τὸν ὑψηλόν. Οἶδεν οὗτος ὅσον ἄνθρωπος, καὶ ὅτι μέγα ἄνθρωπος, καὶ ὅτι πάντων ἐστὶν ἑσχατος, καὶ διὰ τοῦτο ἥς ἂν ἀπολαύσῃ τιμῆς, μέγα τοῦτο τίθεται. Ὅστε οὗτος μὲν ἑαυτῷ ἀκολουθεῖ, καὶ ἐστὶν ὑψηλός, καὶ τὴν ψῆφον οὐ μετατίθισιν· οὗς γὰρ ἡγείται μεγάλους, καὶ τὰς παρὰ τούτων τιμὰς μεγάλας εἶναι νομίζει, κὰν μικρὰ τύχουσιν οὔσαι, ἐπειδὴ μεγάλους ἐκείνους ἡγείται. Ὁ δὲ ἀλαζών τοὺς μὲν τιμώντας οὐδὲν εἶναι νομίζει, τὰς δὲ παρ' αὐτῶν τιμὰς μεγάλας εἶναι ψηφίζεται. Πάλιν ὁ ταπεινὸς ὅτι οὐδὲν ἀλίσκεται πάθους· οὐκ ὀργὴ τούτῳ διενόχλησαι δυνήσεται, οὐ δόξης ἔρω, οὐ βασκανία, οὐ ζηλοτυπία· τῆς δὲ τούτων ἀπηλλαγμένης ψυχῆς τί γένεται ἂν ὑψηλότερον; Ὁ δὲ ἀλαζών ἅπασιν τοῖς κατέχεται, καθάπερ τις σκύλης ἐγκαλινδούμενος βορβόρῳ. καὶ γὰρ καὶ ζηλοτυπία καὶ βασκανία καὶ θυμὸς αἰετὶ τὴν ἐκείνου διενόχλει ψυχὴν. Τίς οὖν ὑψηλός; ὁ τῶν παθῶν ἀνώτερος, ἡ ὁ δούλος αὐτῶν; ὁ τρέμων αὐτὰ καὶ δεδοικώς, ἡ ὁ ἀχείρωτος καὶ οὐδαμῶς ὅτι αὐτῶν ἀλίσκόμενος; Ποῖον θρονίον ὑψηλότερον ἢ πέτρεσθαι φαίμεν ἂν; τὸν τῶν χειρῶν καὶ τῶν καλῶν τοῦ θρατοῦ ὑψηλότερον ὄντα, ἢ τὸν μηδὲ καλῶν ἀφίενα δεσθῆναι τὸν θρατὴν, ἐκ τοῦ χαμαὶ πέτρεσθαι, καὶ μὴ δύνασθαι μετεωρίζεσθαι ποτε; Οὐκοῦν τοιοῦτος ὁ ἀπονενοημένος ἐστὶ· καὶ γὰρ ἐκάστη παγὶς εὐκόλως αὐτὸν αἰρεῖ, ὅτε χαμαὶ ἔρποντα.

ς'. Εἰ δὲ βούλει, καὶ ἀπὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐκείνου τοῦτο ἐξέτασον. Τί γὰρ διαβόλου ταπεινότερον γένεται ἂν, ἐπειδὴ ἐπήρθη; τί δὲ ἀνθρώπου ὑψηλότερον; τοῦ ταπεινοῦ ἑαυτὸν βουλομένου; Ὁ μὲν γὰρ χαμαὶ σύρεται ὑπὸ τὴν πτέρναν καίμενος τὴν ἡμέτεράν· (Πατεῖτε γὰρ, φησὶν, ἐπάνω ὄρων καὶ σκοραίων) ὁ δὲ μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐστηκεν ἄνω. Εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀνθρώπων τοῦτο βούλει μαθεῖν ὑπερηφάνων, ἐνόησον τὸν βάρβαρον ἐκεῖνον, τὸν τοσαύτην ἀγῶνα στρατῶν, ὅς οὐδὲ τὰ πᾶσι δῆλα ἡπίστατο· οἶον, ὅτι ὁ λίθος ἦν λίθος, καὶ τὰ εἰδωλα, εἰδωλα· διὸ καὶ τούτων κατώτερος ἦν. Οἱ δὲ εὐσεβεῖς καὶ πιστοὶ καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἵενται· ὧν τί γένεται ἂν ὑψηλότερον; οἱ καὶ αὐτὰς ὑπερβαίνουσιν τοῦ οὐρανοῦ τὰς ἀψίδας, καὶ ἀγγέλους παρερχόμενοι, παρεστήκασιν αὐτῷ τῷ θρόνῳ τῆς βασιλείας. Ἴνα δὲ καὶ ἐτέρωθεν μάθῃς αὐτῶν τὴν ἐντέλειαν, τίς ἂν ταπεινωθεῖ; ὁ βοηθούμενος παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁ πολεμούμενος; Εὐθελον δὲ ὁ πολεμούμενος. Οὐκοῦν ἀκουσον περὶ ἐκατέρων τούτων τίς φησιν ἡ Γραφή. Ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται, ταπεινοὺς δὲ δίδωσι χάρις. Πάλιν αὖ καὶ ἕτερον ἐρήσομαι. Τίς ὑψηλότερος, ὁ ἱερούμενος τῷ Θεῷ, καὶ θυσίαν προσάγων, ἡ ὁ πόρῳ που τῆς παρρησίας ὧν τῆς πρὸς αὐτόν; καὶ ποῖαν θυσίαν προσφέρει ὁ ταπεινός; φησὶν. Ἀκουσον τοῦ Δαυὶδ [652] λέγοντος· Θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον καρδίαν συντετριμμένην καὶ ταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. Εἶδες τοῦτο τὸ καθαρόν; Βλέπε καὶ ἐκεῖνον τὸ ἀκάθαρτον. Ἀκάθαρτος γὰρ παρὰ Θεῷ πᾶς ὑψηλοκάρδιος. Πρὸς τοῦτοις ὁ μὲν ἔχει ἀναπαυόμενον ἐπ' αὐτῷ τὸν Θεόν. Ἐπὶ τίνα γὰρ ἐπιβλέψω,

ἡ om. G. K. M. ὡς δὲ Edd. ἑαυτοῖς ἑαυτοῦς K. ὡς om. G. K. M. ὡς πλουτίζῃ Mor. πλουτίζῃ Sav. Ben. καὶ add. πάντως Edd. πλουτίζῃς πλουτίζῃς L. ὡς G. M. αὐτοῦς om. G. K. τῷ δέξει δέξει θέλων Mor. Ben. καὶ ἐκείθεν... ἐπιτυχάνοντας] ὅτι καὶ ἐκπίνοντας, x. ἐπιτυχάνουσιν Edd. In G. M. excederunt hæc τῷ δέξει x. ἐκπίνοντας. Θεοῦ] add. ὕψει H. K. L. Mox παρ' οὐδενός Edd. Vid. alioi. τοιοῦτος] οὗτος G. K. M. ἴσῃς μάθῃς L. καὶ οὐδὲν] οὐδὲ L. p. p. οὖν om. G. K. M. ἑαυτοῦ] Sic H. L. vulgo αὐτοῦ. πίπτεις] Sic G. K. L. M. vulgo τρέχεις. οὖν] τοῖνον L. λοιπὸν K. Mox μέγας ἄνθρ. M. ὅτι παρ' Edd. ἐν βορβόρῳ G. K. M. τῷ β. L. καὶ γὰρ καὶ] καὶ L. καὶ γὰρ K. ὑψηλότερα H. L. πέτρεσθαι bis G. πέτρεσθαι bis M. Vid. Lobek. ad Phryn. p. 581. αἰρεῖ] sic K. ὅτι om. G. M. ἦν] εἰ ἦν G. τῷ Θεῷ om. G. K. M. ὁ ἱερ. καὶ θ. π. τῷ Θεῷ Sav. τῆς πρὸς αὐτόν παρρησίας ὑπάρχων; Edd. Θεῷ] Κυρίῳ L. ὡς om. L. p. p. φησὶν om. G. Sequentia usque ad μαρτυρεῖ p. 653 D. non habet L.

ψησιν, δ.λ.λ' ἡ ἐπὶ τὸν πρῶτον καὶ ἡσυχίον καὶ τρέ-
μοντά μιν τοὺς λόγους; ὁ δὲ μετὰ τοῦ διαβόλου σύ-
ρταται· ὁ γὰρ τετυφωμένος τὰ ἐκείνου πείσεται. Διὸ καὶ
Παῦλος εἶπεν· Μήπως τυφώθεις εἰς κρίμα ἐμπεύσῃ
τοῦ διαβόλου. Καὶ τούναντίον δὲ οὗ¹⁰ βούλεται αὐτῷ
συμβαίνει. Βούλεται μὲν γὰρ ἀπονοεῖσθαι, ὥστε τιμᾶ-
σθαι· ὁ δὲ μάλιστα πάντων καταφρονούμενος οὕτως
ἐστίν. Οἱ γὰρ καταγέλαστοι, οἱ πᾶσιν ἔχθροὶ καὶ πολέ-
μιοι, οἱ¹¹ εὐχέλονται τοῖς ἔχθροῖς, οἱ πρὸς ὀργὴν εὐέμ-
πτωτοι, οἱ ἀκάθαρτοι παρὰ Θεῷ¹². οὗτοι μάλιστα πάν-
των εἰσὶ. Τί τοίνυν τούτου χεῖρον γένοιτο; ἂν; Τὸ γὰρ
πέρας τοῦτο ἐστὶ τῶν κακῶν. Τί δὲ τῶν ταπεινῶν ἦδion;
τί δὲ μακαριώτερον, ὅταν ποθεῖντο καὶ ἐπέραστοι ὡς
τῷ Θεῷ; Καὶ τῆς παρ' ἀνθρώπων δὲ οὗτοι μάλιστα ἀπο-
λαύουσι δόξης, καὶ πάντες αὐτοὺς ὡς πατέρας τιμῶσιν,
ὡς ἀδελφοὺς ἀσπάζονται, ὡς οἰκεῖα μέλη προσέονται.
Γινώμεθα τοίνυν ταπεινοί, ἵνα γινώμεθα ὑψηλοί. Καὶ
γὰρ μεθ' ὑπερβολῆς πολλῆς ταπεινοὶ ἡ ἀπόνοια. Τοῦτο
ἐταπεινώσει τὸν Φαραῶ. Οὐκ εἶδα γὰρ, ψοῖ, τὸν Κύ-
ριον, καὶ μυῖον¹³ καὶ βατράχων καὶ κάμπης ἐγένετο
χείρων, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτοὺς ὄπλοις καὶ ἵπποις κατε-
ποντιζέτο. Ἀπεναντίας τούτῳ¹⁴ Ἀβραάμ, Ἐγὼ δέ,
ψησιν, εἰμὶ γῆ καὶ σπιδοῦς, καὶ¹⁵ μυρίων βαρβάρων

ἐκράτησε, καὶ εἰς μέσον ἱμπεσίων Αἰγυπτίων, ἐπαυή-
λαμπρότερον τοῦ προτέρου τρόπαιον φέρων, καὶ ταύτης
ἀνταχθόμενος τῆς ἀρετῆς αἰεὶ ὑψηλότερος ἐγίνετο. Διὰ
τοῦτο δόξεται πανταχοῦ, διὰ τοῦτο στεφανοῦνται καὶ ἀνα-
κηρύττεται· ὁ δὲ Φαραῶ καὶ γῆ καὶ σποδὸς, καὶ εἰ τι
τούτων εὐτελέστερον ἔτερον. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀποστρέ-
φεται ὁ Θεὸς ὡς ὑπερηφανίαν. Διὰ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς πάντα
ἐποίησεν, ἵνα τοῦτο ἐξέλη τὸ πάθος. Διὰ τοῦτο θητοὶ
γενόμενα, καὶ ἐν λύπαις καὶ ἐν ὀδυρμοῖς διηνεκεῖ καὶ τε-
ταλαιπωρημένη. Καὶ γὰρ ἐξ ἀπονοίας ἤμαρτεν ὁ πρῶτος
ἀνθρώπος, προσδοκῆσας ἰσοθεῖαν. Διὰ τοῦτο οὕτε ἀπερ-
εῖχεν ἔμεινεν ἔχων, ἀλλὰ καὶ τούτων ἐξέπεσε. Τοιοῦτον
γὰρ ἡ ἀπόνοια· οὐ μόνον οὐδὲν ἡμῖν προστίθῃσι κατόρ-
θωμα βίου, ἀλλὰ καὶ ἃ ἔχομεν¹⁶ ὑποτέμνεται· ὥστε
οὐκ ἡ ταπεινοφροσύνη οὐ μόνον τῶν ὄντων οὐδὲν ὑποτέ-
μνεται, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ ὄντα προστίθῃσι. Ταύτην τοίνυν
ζηλώσωμεν, ταύτην διώξωμεν, ἵνα καὶ τῆς παρούσης
ἀπολαύσωμεν τιμῆς¹⁷, καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτύχωμεν
δόξης, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ
Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

¹⁰ οὗ] ἄ G. δ Mor. δ οὐ H. M. Sav. Ben. οὐ (sic) K. unde οὐ feci. *contrarium quam optat* Ge. ¹¹ οἱ] καὶ G. K. M. ¹² Θεῷ] Si H. ceteri αὐτῷ. ¹³ μυῖον G. K. M. *soricibus* Gr. ¹⁴ Ἀπ. δὲ τούτῳ G. Ἀλλ' ἀπ. τούτῳ Sav. ¹⁵ καὶ] διὰ τοῦτο καὶ G. p. p. ἐπ' αὐτοῖς Edd. ¹⁶ ἔχομεν] add. λυμάνεται καὶ H. ¹⁷ τιμῆς] Sic G. K. M. Ge. *vulgo* ζώης. τιμῆς pro δόξης habet H.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΤ'.

Καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ Ἱερῶν, ἠκολούθη-
σαν αὐτῷ [653] ὄχλοι πολλοί¹⁸. Καὶ ἰδοὺ δύο τυ-
φλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀκούσαντες δι-
ἡσοῦς παράγει, ἐκραῖον¹⁹ λέγοντες· Ἐλέησον
ἡμᾶς, Κύριε, υἱὸς Δαυὶδ.

α'. Ὅρα πόθεν παρήλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ποῦ
πρὸ τούτου διέτριβεν· ὁ καὶ μάλιστα ζητήσεως ἄξιον
εἶναι μοι δοκεῖ, διὰ τὴν μὴ καὶ πρῶτον ἐκεῖθεν ἀπήλθεν εἰς
τὴν Γαλιλαίαν, ἀλλὰ διὰ τῆς Σαμαρείας. Ἀλλὰ τοῦτο
μὲν τοῖς φιλομαθέσιν ἀφήσομεν. Εἰ γὰρ τις ἀκριβῶς
ἐξετάζειν ἐθέλοι, εὐρήσει τὸν Ἰωάννην αἰνιζόμενον αὐτὸ
καλῶς, καὶ τὴν αἰτίαν τελεσιόχου. Ἡμεῖς δὲ τῶν προ-
κειμένων ἐγνώμεθα, καὶ τῶν τυφλῶν τούτων ἀκούσαμεν,
εἰ πολλῶν βλεπόντων ἦσαν ἀμείνους. Οὕτε γὰρ τὸν ὁδη-
γούντα ἔχοντες, οὕτε ἰδεῖν αὐτὸν δυνάμενοι ἐπιστάντα,
ὡμως ἐφιλονεύουσιν εἰσεῖν πρὸς αὐτὸν, καὶ μεγάλη ἡρ-
ξαντο φωνῇ κράζειν, καὶ ἐπιστομιζόμενοι μάλλον ἐβόων.
Τοιοῦτον γὰρ ψυχὴ καρτερικὴ· δι' αὐτῶν τῶν κωλύον-
των αἰρεται. Ὁ δὲ Χριστὸς εἶα αὐτοὺς ἐπιστομιζέσθαι,
ἵνα μεζόνως αὐτῶν ἡ προθυμία φαίνεται, καὶ μάθῃς
ἀξίως αὐτοὺς ἀπολαύοντας τῆς θεραπείας. Διὰ τοῦτο
οὐδὲ ἐρωτᾷ, Πιστεύετε²⁰; ὅπερ ἐπὶ πολλῶν ποιεῖ· ἡ
γὰρ κραυγὴ καὶ ἡ πρόσδος²¹ ἤρκει πᾶσι κατάδηλον
ποιῆσαι τὴν πίστιν αὐτῶν. Ἐντεῦθεν μάνθανε, ἀγαπητέ,
ὅτι καὶ σφόδρα εὐτελεῖ; ὡμεν καὶ ἀπερβρίμμενοι, μετὰ
σπουδῆς δὲ προσκείμεν τῷ Θεῷ, καὶ δι' ἡμῶν αὐτῶν δυ-
νησόμεθα ἀνύειν ὅπερ²² ἂν αἰτῶμεν. Ὅρα γοῦν καὶ
οὗτοι πῶς οὐδένα τῶν ἀποστόλων συνήγορον ἔχοντες,
ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τοὺς ἐπιστομιζοντας, ἰσχυρὰν ὑπερβῆ-
ναι τὰ κωλύματα, καὶ πρὸς αὐτὸν εἰσεῖν τὸν Ἰησοῦν.
Καίτοι παρήρσιαν βίου οὐδεμίαν αὐτοῖς μαρτυρεῖ ὁ
εὐαγγελιστής, ἀλλ' ἤρκεσεν ἀντὶ πάντων αὐτοῖς ἡ προ-

θυμία. Τούτου· δὴ καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν. Κἂν ἀναβῇ
ληται²³ τὴν δόξαν ὁ Θεός, κἂν πολλοὶ οἱ ἀπάγοντες, μὴ
ἀποστῶμεν αἰτούντες. Ταύτη γὰρ μάλιστα τὸν Θεὸν
ἐπισπασόμεθα. Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα πῶς τὴν σφοδρὴν
αὐτῶν προθυμίαν οὐχ ἡ πενία, οὐχ ἡ πῆρωσις, οὐ τι
μὴ ἀκούσθησαν, οὐ τὸ παρὰ τῶν ὄχλων ἐπιτηρηθῆναι,
οὐκ ἄλλο οὐδὲν διεκώλυσε. Τοιοῦτόν ἐστι ψυχὴ ζέουσα καὶ
πονουμένη²⁴. Τί οὖν ὁ Χριστὸς; Ἐβώησεν αὐτοῖς
καὶ εἶπε· Τί θέλετε ποιῆσω ὑμῖν; Ἀκούουσιν αὐτὸν
Κύριε, ἵνα ἀνοίξωσιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί. Τίνος ἔνεκεν
αὐτοὺς ἐρωτᾷ; ἵνα μὴ τις νομίῃ, ὅτι ἄλλα²⁵ βουλο-
μένοι λαβεῖν ἄλλα δίδωσι. Καὶ γὰρ ἔθος²⁶ αὐτῷ παν-
ταχοῦ πρότερον τὴν ἀρετὴν τῶν θεραπευομένων κατὰ ἔ-
λον ποιεῖν καὶ ἐκκαλύπτειν ἅπασι, καὶ τότε ἐπάγειν τὴν
ιατρειάν· δι' ἐν μὲν, ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους εἰς ζῆλον
ἀγάγῃ· δι' ἕτερον δὲ, ἵνα δείξῃ τῆς δωρεᾶς· ἀξίως ἀπο-
λαύοντας. Τοῦτο γοῦν [654] καὶ ἐπὶ τῆς Χαναναίας
ἐποίησε γυναικὸς, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ ἑκατοντάρχη.
τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς αἰμορροούσης· μάλλον δὲ ἡ θαυμασία
γυνὴ ἐκεῖνη καὶ προέλαβε τοῦ δεσπότου τὴν πύσιν·
ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως αὐτὴν παρέδραμεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ
τὴν ἱατρειάν κατὰ ἔλον αὐτὴν ποιεῖ. Οὕτως αὐτῷ παν-
ταχοῦ περισπούδαστον ἦν ἀνακηρύττειν τῶν προσκείμε-
νῶν αὐτῷ τὰ κατορθώματα, καὶ πολλῶν²⁷ μεζόνων ἀποφαίνε-
σθαι τῶν ὄντων· ὁ δὲ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπον
ὅπερ ἐβόλουντο, σπλαγχνησθεὶς ἤψατο αὐτῶν. Αὕτη γὰρ
μόνον ἡ αἰτία τῆς ἱατρείας, δι' ἣν καὶ εἰς τὸν κόσμον
ἦλθεν. Ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ ἔλεος ἦν καὶ χάρις, τοὺς ἀξίως
ἐπίζητεῖ. Ὅτι δὲ ἄξιοι, ὅλων καὶ ἐξ ὧν ἐδόξαν, καὶ
ἐξ ὧν λαβόντες οὐκ ἀπεπῆδησαν, ὁ πολλοὶ ποιοῦσι, μετὰ
τῆς εὐεργεσίας ἀγνωμονοῦντες. Ἀλλ' οὐκ ἐκείνοι τοῦ-
τοι· ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς δόσεως καρτερικοὶ, καὶ μετὰ τὴν
δόσιν εὐγνώμονες· καὶ γὰρ ἠκολούθησαν αὐτῷ. Καὶ διὰ

¹⁸ ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολλός Edd. ¹⁹ ἐκραῖον Edd. υἱὸς] uie G. et corr. M. cum 4 Mosqq. ²⁰ πιστεύετε] Sic K. ceteri tres πιστεύετε. λέγων, πιστεύετε Ep. εἰ πιστεύετε Mor. εἰ πιστεύετε Sav. Ben. ποιεῖ] ἐποίησε Edd. ²¹ Sic G. H. M. παράκλησις Ep. *adreniendi conatus* Ge. *vulgo* πρόσδος. ²² ὅπερ K. Ep. ἂν αἰτῶμεν K. M. Ep. ²³ ἀναβῇ] G. M. ²⁴ πεποννημένη H. L. *infra* ἀνοιχθῆσιν L. ²⁵ ἄλλο bis H. K. ²⁶ ἔπειτα καὶ ἔθος G. H. ²⁷ ἔπειτα καὶ γὰρ ἔθος K. *vulgatum* habent Ep. ²⁸ Vid. adnot.

apiciam, nisi super mansuetum et quietum, et tementem verba mea (Isai. 66. 2)? Alter vero cum diabolo trahitur: inflatus enim diaboli supplicia feret. Ideo Paulus dicebat: *Ne forte in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli* (1. Tim. 3. 6). Ac contra semper ipsi evenit, quam velit. Vult enim ipse superbire, ut honoretur; ipseque omnium maxime despicitur. Hi namque sunt maxime omnium ridiculi, omnibus inimici, inimicis capti faciles, ad iram proni, apud Deum impuri. Quid ergo hoc deterius esse possit? Hoc quippe culmen est malorum omnium. Quid vero dulcius humilibus? quid beatius? Hi amabiles desiderabilesque Deo sunt, et apud homines quoque maxima gloria fruuntur: omnes honorant ipsos tamquam patres, ut fratres amplectuntur, ut propria membra admittunt. Simus ergo humiles, ut sublimes efficiamur. Nam arrogantia admodum deprimat. Hæc Pharaonem prostravit. *Non noti*, inquit, *Dominum* (Exod. 5. 2), ac muscis, ranis et locustis deterior factus est: posteaque cum armis et equis submersus fuit. Contra vero Abraham dicit, *Ego sum pulvis et cinis* (Gen. 18. 27), et multa barbarorum millia vi-

cit, ac cum in mediam Ægyptum incidisset, reversus est, splendidius quam ante tropæum referens, atque huic virtuti inhærens, semper sublimior evasit. Ideo ubique celebratur, ideo ubique coronatur et prædicatur; Pharaos autem terra et cinis, vel si quid vilius. Nihil enim ita aversatur Deus ut superbiam. Ideo ab initio nihil non fecit, ut hunc morbum avelleret. Idcirco mortales facti sumus, et in dolore ac gemitu vivimus: ideo in labore, sudore, et operibus perpetuis miseriis. Ex arrogantia enim primus homo peccavit, quod se speraret æqualem fore Deo. Quapropter ne id quidem quod habebat retinuit, sed ab omnibus excidit. Huiusmodi res est arrogantia: non modo nihil nobis boni confert ad vitam, sed etiam quæ habemus succidit: contra vero humilitas nihil aufert bonorum, sed quæ non aderant adjicit. Hanc igitur æmulemur, hanc sequamur, ut et vita præsentem fruamur, et futuram gloriam consequamur, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, quicumque Patri et Spiritui sancto gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXVI. al. LXVII.

CAP. 20. v. 29. *Et egredientibus illis a Jericho, sequuta est eum turba multa. 30. Et ecce duo cæci sedentes secus viam, cum audissent quod Jesus transiret, clamaverunt dicentes: Miserere nostri, Domine, fili David.*

1. *Questione de itinere Christi in medium adducta, duorum cæcorum historia commentatur, commendaturque perseverantia.* — Vide unde Jerosolymam se conferrat, et quo loco antea versaretur: quod certe mihi maxime inquirendam videtur. Cur autem non antea in Galileam ivit, sed per Samariam? Verum hæc studiosis relinquemus. Nam si quis accuratius hæc scrutari voluerit, Joannem inveniet hoc probe subindicare, causamque ponere (Joan. 4. 1–3). Nos autem proposito nostro hæreamus, et hos cæcos audiamus, qui multis videntium meliores erant. Nam neque ducem habentes, neque illum adventantem videntes, cum contentione ad illum accedere tentabant, magnæque voce clamare cœperunt; et jussi tacere, magis clamabant. Talis quippe est perseverans anima: per eos qui impedire satagunt provehitur. Christus vero permittit ut silentium ipsis imperetur, quo fervor eorum appareat, et discas, illos certe dignos fuisse qui curarentur. Ideo neque interrogat an credant, ut solebat: nam et clamor et accedendi conatus illorum fidem satis testificabantur. Hinc discas, dilecte, licet admodum viles et abjecti simus, si cum studio ad Deum accedamus, per nos ipsos posse quæ postulamus impetrare. Vide enim quomodo isti nullum apostolorum habentes patronum, sed multos qui se coercerent, potuerunt omnes obices transilire, et ad Jesum ipsum accedere: etsi non testificetur evangeli-

sta ipsos aliquam ex vitæ genere fiduciam habuisse: sed animi fervor vice omnium ipsis fuit. Hos et nos etiam æmulemur. Etiam si Deus donum differat, etiam si multi abducant, ne petendi finem faciamus. Sic enim maxime Deum attrahemus. Hic igitur vide quomodo illorum fervorem nec paupertas, nec cæcitas, nec quod non audiantur, nec quod a turbis increpentur, impedire possint. Talis est anima fervens et in labore versans. Quid ergo Christus? 52. *Vocavit illos et dixit: Quid vultis ut vobis faciam?* 53. *Dicunt ei: Domine, ut aperiantur oculi nostri.* Cor illos interrogat? Ne quis putaret, ipsum alia potentibus alia dare. Etenim solet semper primo virtutem eorum qui curantur omnibus patefacere, et tunc remedium afferre: tum ut alios ad eundem zelum ducat; tum ut ostendat illos jure merito donis frui. Hoc et in Chananea fecit, hoc in centurione, hoc in muliere sanguinis fluxum patiente; imo vero mirabilis illa mulier prævenit interrogationem Domini: attamen non illam prætermisit; sed et post redditam sanitatem, illam celebrem reddit. Sic ergo curabat accedentium ad se bona opera prædicare et multo majora prædicare quam erant¹, quod hic etiam facit. Deinde, postquam quæ volebant dixerunt, misericordia motus, illos tetigit. Hæc quippe sola causa est curationis, ob quam venit in mundum. Attamen, etsi misericordia et gratia esset, dignos quærebat. Quod vero hi digni essent, patet tum ex clamore, tum ex eo quod cum accepissent non recesserunt, quod multi faciunt, qui

¹ Hæc verba, et multo majora prædicare quam erant, se expunxisse monuerat Montefalconius, ut pole et Christo et Chrysostomo indigna. Videsis Adnot. Field ad p. 634

post beneficia sunt ingrati. At illi non tales erant; sed et ante donum perseverabant, et post donum grati animi fuerunt: nam sequuti sunt eum. (Cap. XXI) 1. Et cum appropinquaret Jerusalem, et venerunt ad Bethphage ad montem Olivarum, tunc Jesus misit duos ex discipulis suis, 2. dicens: *Ite in castellum quod contra vos est, et invenientis asinam alligatam, et pullum cum ea: solventes adducite mihi.* 3. Et si quis vobis dixerit aliquid, dicetis, quia Dominus his opus habet, et confestim dimittet eos. 4. Hoc autem totum factum est ut adimpleretur quod dictum est per Zachariam prophetam dicentem: 5. *Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam et pullum filium subjugalis* (Zach. 9. 9). Atqui sæpe venerat Jerosolymam; sed numquam cum tanto apparatu. Quæ igitur causa fuit? Illa priora erant exordia œconomiz; neque ipse admodum notus erat, neque passionis tempus erat proximum: quapropter indiscriminatum cum illis tunc miscelatur, imo sese occultabat: neque enim admirationi fuisset, si ita sese exhibuisset, et illi in maiorem iram exarsissent. Postquam autem potentiz suæ idonea dederat experimenta, cum crux in januis esset, clarius seipsum revelat, et cum majori celebritate facit omnia, quæ possent illos postea urere. Poterant enim hæc in principio fieri, sed non utilia fuissent. Tu vero mihi considera quot miracula fiant et quot prophetiz impleantur. Dixit, *Invenientis asinam*; prædicit neminem esse impediturum, sed qui audirent tacituros esse. Hoc autem non parva Judæorum condemnatio est, si hominibus non sibi notis, quosque non viderat, suadeat, ut sua tradant, nec contradicant. Judæi vero, quando ipse per discipulos suos miracula edebat, præsentibus non obtemperarunt.

2. *Abductio asinæ et aselli, nemine recusante, quid probet. Christi vita nobis exemplum.* — Ne putes id quod factum est parvum quid esse. Quis enim illis persuasit, dum sua auferrentur, pauperes cum essent, et fortassis agricolæ, non repugnare? et quid dico non repugnare? ne respondere quidem, vel post responsionem tacere ac recedere? Nam utrumque perinde mirabile erat, quod nihil dixerint, dum subjugales abducerentur, et quod audientes, Dominum ipsis opus habere, recesserint, nec contraxerint, maxime cum non ipsum Dominum, sed discipulos ejus viderent. Hinc docet eos, se potuisse Judæos vel invitos omnino cohibere, quando se invasuri essent, ipsosque mutos reddere, sed noluisse. Hinc etiam docet discipulos, quidquid ipse peteret dandum oportere, etiamsi juberet ipsam animam tradere, nec contradicendum esse. Nam si ignoti praverunt, multo magis ipsos omnia relinquere oportebat. Ad hæc aliam duplicemque prophetiam implebat; aliam per opera, aliam per verba, nempe Zachariæ prophete, qui dixit, regem sessurum esse super asinam (Zach. 9. 9); nam sedens ipse prophetiam implevit. Aliud iterum prophetiz initium dabat, gestis suis futura præsignificans. Quo pacto? Impurarum gentium vocationem prænuntiabat: fore nempe ut in ipsis requiescat, ut

veniant ad eum, ipsumque sequantur; sic prophetia prophetiam: exceptit. Mihi vero non ea solum de causa videtur super asinam sedisse, sed ut nobis philosophiz modum traderet. Non modo enim prophetias implebat, neque tantum dogmata veritatis inserebat, sed per hæc nobis rectum vite institutum tradebat, ubique nobis regulas assignans ad necessarium usum, et ad vitam probe semper agendam. Ideoque cum nasciturus esset, non splendidam domum quæsivit, non matrem divitem et illustrem, sed pauperem et sponsum fabrum habentem, atque in tugurio nascitur et in præsepio reclinatur. Cum discipulos elegit, non rhetoras et sophos quæsivit, neque opulentos et nobiles, sed pauperes, pauperum filios, et ignobiles. Et cum mensam apponeret, modo panes hordeaceos inducit, modo discipulos in foro jubet emere; et cum lectos ad mensam parat, fœno ad id utitur. Vestimentis induitur vilibus et ad vulgi usum pertinentibus: domum ne habuit quidem. Si vero ex loco in locum abire opus esset, id pedibus facit, atque ita ut defatigaretur. Sedens non solio opus habet, neque pulvinari, sed in solo ipso sedet, aliquando in monte, aliquando ad fontem; nec ad fontem tantum, sed solus cum Samaritana loquitur (Joan. 4). Item qui dolori modum statuit, cum lugere oportet, paululum lacrymatur, ubique, ut dixi, regulas terminosque ponens, quousque procedi debeat, et ubi sistere gradum par sit. Ideo nunc etiam, quia contigit quosdam infirmiores opus habere subjugilibus, hic quoque modum posuit, ostendens non equis, non mulorum jugis opus esse; sed asino utendum, nec ultra procedendum esse, idque ad usum satis esse. Videamus quoque prophetiam verbis et factis¹ expressam. Quæ est ergo illa prophetia? *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, conscendens subjugalem et pullum juvenem*: non currus agens, ut ceteri reges; non vectigalia exigens, non terrorem incutiens, et satellites circumagens: sed modestiam hinc quoque magnam exhibens. Interroga itaque Judæum: Quis rex asino vectus ingressus est Jerosolymam? Sed non alium quam hunc dicere possint. Illa porro faciebat, ut dixi, futura prænuntians. Illic enim per pullum Ecclesia significatur, necnon populus novus, olim impurus, postquam autem Jesus inisset, purus effectus. Et vide imaginem ubique servatam. Nam discipuli solvunt subjugalia. Per apostolos enim et ipsi et nos vocati sumus, per apostolos adducti: quia vero gloria vocationis nostræ æmulationem eorum accendit, ideo videtur asina pullum sequi. Postquam enim Christus in sederit super gentes, tunc venient et illi malo studio incensi; id quod declarat Paulus his verbis: *Quia cæcitas ex parte Israeli accidit, donec plenitudo gentium intraret: et sic² omnis Israel salvabitur* (Rom. 11. 25. 26). Quod enim id prophetia esset, planum est ex jam dictis; nisi enim ita esset, non curasset propheta tam diligenter asinæ ætatem dicere. Non hæc tantum per supra dicta si-

¹ Morel. omittit, et factis.

² Morel. et quidam alii legunt, et tunc.

ἤγγισεν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ ἦλθεν ²² εἰς Βηθφαγὴν πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἀπέστειλε δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ²³, λέγων· Πορεύεσθε εἰς τὴν κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν, καὶ εὐρίσκετε ὄνον δεδεμένον, καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς· ἀδυνατῶντες ἀγάγετέ μοι. Καὶ ἐὰν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, εἰπείτε, ὅτι ²⁴· Ὁ Κύριος αὐτῶν χρειᾶν ἔχει· καὶ εὐθὺς ἀποστείλει αὐτούς. Τοῦτο δὲ ²⁵ γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν διὰ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου· Εἶπατε τῇ θυγατρὶ Σιών· Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι πρῶτος, καὶ ἐπιθεσθὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίων. Καίτοι πολλάκις ἐπέβη τῶν Ἱερουσαλὴμων πρότερον, ἀλλ' οὐδέποτε μετὰ τοσαύτης περιφανείας. Τί οὖν τὸ αἶτιον; Προόμια ἦν τότε τῆς οἰκονομίας· καὶ οὕτως αὐτὸς σφόδρα κατὰδηλος ἦν, οὕτε ὁ καιρὸς τοῦ παθεῖν ἔγγυς· διόπερ ²⁶ ἀδιαφορώτερον αὐτοῖς ἀνεμίνυτο, καὶ μᾶλλον κρύπτων ἑαυτὸν. Οὕτε γὰρ ἂν ἐθαυμάσθη φαινόμενος οὕτω, καὶ εἰς μεζύονα ἂν αὐτοὺς ἐξήγαγεν ὁργήν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως πείραν ἔδωκεν ἱκανήν, καὶ ὁ σταυρὸς ἐπὶ θύραις ἦν, μεζύωνος ἐκλάμπει λοιπὸν, καὶ μετὰ πλείονος ἀπαντα πράττει περιφανείας τὰ μέλλοντα αὐτοῦ ἐκκαίει. Δυνατὴν μὲν γὰρ ἦν καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν τοῦτο γενέσθαι· ἀλλ' οὐ χρήσιμον, οὐδὲ λυσitelὲς οὕτω. Σὺ δὲ μοι θεὰ ὅσα θαύματα γίνεται ²⁷, καὶ ὅσαι πληροῦνται προφητείας. Εἶπεν, ὅτι· Εὐρίσκετε ὄνον· προεῖπεν ὅτι οὐδεὶς κωλύσει, ἀλλ' ὅτι ἀκούσαντες· αἰγίζουσι. Τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν κρίμα Ἰουδαίων, εἰ τοὺς οὐδέποτε γνωρίμους αὐτῷ, οὐδὲ φανέντας, πείθει τὰ αὐτῶν προεῖσθαι καὶ μηδὲν ἀντειπεῖν, καὶ διὰ τῶν μαθητῶν· οὗτοι δὲ αὐτῷ θαυματουργοῦντι ²⁸· παρόντες οὐκ ἐπίσθηνον.

β'. Μηδὲ ²⁹ μικρὸν εἶναι νομίσης τὸ γεγεννημένον. Τίς γὰρ αὐτοὺς ἔπεισε, τὸν ἰδὼν ἀφαιρουμένον, καὶ [655] ταῦτα πένητας ὄντας ἰσὺ καὶ γεωργούς, μὴ ἀντειπεῖν; τί λέγω μὴ ἀντειπεῖν; μὴ ἐρέσθαι, ἢ καὶ ἐρομένους σιγῆσαι καὶ παραχωρήσαι; Καὶ γὰρ ἀμφοτέρω ὁμοίως θαυμαστά ἦν. καὶ εἰ μηδὲν εἶπον, ἐλκομένον τῶν ὑποζυγίων, καὶ εἰ εἰπόντες καὶ ἀκούσαντες, ὅτι ὁ Κύριος αὐτῶν χρειᾶν ἔχει, παρεχώρησαν καὶ οὐκ ἀντέστησαν, καὶ ταῦτα οὐκ αὐτὸν ὀρώντες, ἀλλὰ τοὺς μαθητάς. Ἀπὸ τούτων αὐτοὺς παιδεύει, ὅτι καὶ Ἰουδαίους ἐδύνατο καὶ ἀκούοντας κωλύσαι διόλου μέλλοντας αὐτῷ ἐπιέναι, καὶ ἀφώνους καταστήσαι, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε. Καὶ ἔτερον δὲ μετὰ τούτων διδάσκει τοὺς μαθητάς, ὅπερ ἂν αἰτήσῃ διδόναι· κἂν αὐτὴν κλεῦσθαι τὴν ψυχὴν προέσθαι, καὶ ταύτην παρέχειν, καὶ μὴ ἀντιλέγειν. Εἰ γὰρ οἱ ἀγνωστοὶ αὐτῷ παρεχώρησαν, πολλῷ μᾶλλον αὐτοὺς ἀπάντων ἐξίστασθαι δεῖ. Πρὸς δὲ τοὺς εἰρημνίους καὶ ἑτέραν πάλιν προφητεῖαν ἐπλήρου διπλήν· τὴν μὲν δι' ἔργων, τὴν δὲ διὰ ῥημάτων. Καὶ ἡ μὲν διὰ τῶν ἔργων ἦν, ἡ δὲ τῆς καθέδρας τοῦ ³⁰ θνοῦ· ἡ δὲ διὰ τῶν ῥημάτων, ἡ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου· καὶ γὰρ εἶπεν, ὅτι καλεῖσθαι ὁ βασιλεὺς ἐπὶ θνοῦ. Καὶ καθίσας αὐτὸς καὶ πληρώσας αὐτὴν, ἑτέραν πάλιν ἐδίδου προφητείας ἀρχήν, δι' ἣν ἵπποι τὰ μέλλοντα προδιατυπῶν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Τῶν ἀκαθάρτων ἐθνῶν τὴν κλησὶν προναφώνει, καὶ ὅτι αὐτοῖς ἐπαναπαύσεται ³¹, καὶ εἰξουσιν ³² αὐτῷ καὶ εὐφονται· καὶ προφητεία διεδέχετο προφητείας. Ἐμοὶ δὲ οὐ διὰ τοῦτο δοκεῖ μόνον ἐπὶ ³³ τὸν θνον καθίσαι, καὶ καὶ μέ-

τρον ἡμῖν φιλοσοφία παρέχων. Οὐ γὰρ δὴ μόνον προφητείας ἐπλήρου, οὐδὲ δόγματα ἐφύτευε τὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ τὸν βίον ἡμῖν ³⁴ διώρθου δι' αὐτῶν· τούτων, πανταχοῦ κανόνας ἡμῖν τιθεὶς τῆς ἀναγκασίας χρειᾶς, καὶ διὰ πάντων τὴν ζωὴν καταρθῶν τὴν ἡμετέραν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἦν ἡ τίκτεσθαι ἐμελλεν, οὐκ ἐπεζητήσε λαμπρὰν οἰκίαν, οὐδὲ μητέρα πλουσίαν καὶ περιφανή, ἀλλὰ πτωχὴν, καὶ μνηστῆρα τέκτονα ἔχουσαν, καὶ ἐν καλύβῃ γεννᾶται, καὶ ἐν φάτνῃ τίθεται· καὶ μαθητὰς ἐκλέγων, οὐ ῥήτορας καὶ σοφοὺς, οὐδὲ εὐπόρους καὶ εὐγενεῖς, ἀλλὰ πένητας καὶ ἐκ πενήτων καὶ πάντοθεν ἀσέμους ἐξέλεξε· καὶ τράπεζαν παρατιθέμενος, ποτὲ μὲν κριθίνους ἄρτους παρατίθεται, ποτὲ δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐξ ἀγορᾶς τοὺς μαθητὰς ὀνεισθαι κελεύων ³⁵· καὶ σιβάδα ποτῶν, ἀπὸ χόρτου ποιεῖ· καὶ ἱμάτια ἀμφιεννύμενος, εὐτελὴ καὶ τῶν πολλῶν οὐδὲν διαφέροντα περιβάλλεται· οἰκίαν δὲ οὐδὲ ἔσχεν. Εἰ δὲ καὶ μεταθῆναι ἐκ τόπου ³⁶ εἰς τόπον ἔδει, ὁδοιπορῶν τοῦτο ποιεῖ, καὶ οὕτως ὁδοιπορῶν, ὡς καὶ κοπιᾷ. Καὶ καθήμενος οὐ ὀρόνου ³⁷ δεῖται, οὐδὲ προσκεφαλίου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ποτὲ μὲν ἐν τῷ δρεῖ, ποτὲ δὲ παρὰ τὴν πηγὴν· καὶ οὐ παρὰ τὴν πηγὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ μόνος, καὶ Σαμαρείτιδι διαλέγεται. Πάλιν λύπης μέτρα τιθεὶς, ἡνίκα θρηνησαι ἔδει, δακρυεῖ ἡρέμα, πανταχοῦ κανόνας, ὅπερ ἔργον, καὶ ἄρους πηγνύς, μέτροι ποῦ προβαίνειν δεῖ, καὶ περαιτέρω μηκέτι. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ νῦν, ἐπειδὴ συν-ἐβαινέ τις ἀσθενεστέρους [656] ὄντας ὑποζυγίων δεῖσθαι, κἀναυθα μέτρον ἔθηκε, δεικνύς ὅτι οὐκ ἔσπου. οὐδὲ ἡμῖνους ζεύσαντας φέρεσθαι δεῖ, ἀλλὰ ὄψω κερχῆσθαι, καὶ περαιτέρω κἀντεῦθεν ἐπιδεικνύμενος. Ἐρώτησον τοῖνον τὸν Ἰουδαῖον· ποῖος βασιλεὺς ἐπὶ θνοῦ ³⁸ ὀχούμενος ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ; Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι ³⁹ εἰπεῖν, ἀλλ' ἡ τοῦτον μόνον. Ἐποῖε δὲ ταῦτα, ὅπερ ἔργον, τὰ μέλλοντα προδηλῶν. Ἐνταῦθα γὰρ ἡ Ἐκκλησία δηλοῦται διὰ τοῦ πώλου, καὶ ὁ λαὸς ὁ νέος, ὁ ποτὲ μὲν ἀκάθαρτος, μετὰ δὲ τὸ καθίσαι τὸν Ἰησοῦν καθαρὸς γενόμενος. Καὶ δὲ διόλου τὴν εἰκόνα σωζομένην. Οἱ γὰρ μαθηταὶ λύουσι τὰ ὑποζύγια. Διὰ γὰρ τῶν ἀποστόλων κἀκείνοι καὶ ἡμεῖς ἐκλήθημεν· διὰ τῶν ἀποστόλων προσήχθημεν ⁴⁰. Ἐπειδὴ δὲ ⁴¹ καὶ ἡμῖν εὐδοκίμῃς ἐκείνους παρεσήλωσε, διὰ τοῦτο φαίνεται ἡ ὁδὸς ἀκολουθοῦσα τῷ πώλῳ. Μετὰ γὰρ τὸ καθίσαι τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὰ ἔθνη, τότε ἤξουσιν κἀκείνοι παραζηλοῦντες ⁴². Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· Ὅτι πάροςτις ἀπὸ μέ-
ρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν, ἀχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσελθῇ· καὶ οὕτω ⁴³ πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. Ὅτι γὰρ προφητεία ἦν, ὅτι ἐκ τῶν εἰρημένων. Οὐ γὰρ ἂν ἐμέλησε τῷ προφῆτῃ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας τοῦ ⁴⁴ θνοῦ τὴν ἡλικίαν εἰπεῖν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον δηλοῦνται διὰ τῶν εἰρημένων, ἀλλ' ὅτι καὶ μετ' εὐκολίας αὐτοὺς ἀξουσιν οἱ ἀπόστολοι. Ὅπερ γὰρ ἐν-

²² ἦλθεν L. invitis Mosq. ἐλαίων] add. τότε ὁ Ἰησοῦς Edd. ²³ τῶν μ. αὐτοῦ] μαθητάς K. L. M. 1 Mosq. p. ἀπέναντι L. ²⁴ ὅτι om. K. M. καὶ εὐθὺς δὲ Edd. ²⁵ δὲ] add. ὅλον L. 1 Mosq. ²⁶ διόπερ] add. καὶ G. H. invito Ep. ²⁷ γίνονται L. ²⁸ Sic locum restituiimus ex K. L. Post ἀντειπεῖν edebatur οὕτοι δὲ καὶ διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ θαυματουργοῦντι x. c. ε. astipulante Interprete. Post φανέντας sic pergit Ep. πείθει τὰ ἰδια αὐτῶν παρασχέιν εὐγνωμόνους. καὶ ταῦτα διὰ τῶν μαθητῶν. Μηδὲ γὰρ μικρὸν x. c. ε. Ergo nobiscum facit. ²⁹ Μηδὲ] Sic L. Ep. vulgo Mh dh. ³⁰ τοῦ] τῆς G. ³¹ Sic Ep. Euth. προσαναπαύσεται G. K. M. ³² Sic G. H. L. et Reg. 694. Vulgatum ἔξουσιν iustur Ge. ἐξόνται] ἔξονται G. K. M. lideu p. p. διαδέχεται habent. ³³ ἐπὶ om. G. K. L. M. τὴν θνον G. ³⁴ ἡμῖν om. G. K. M. ³⁵ κλεῖσαι H. p. p. σιβάδας K. M. ³⁶ τόπων H. M. om. G. (sic), ω supraser. G. ³⁷ ὀρόνου G. H. p. p. παρὰ τῇ πηγῇ bis G. ³⁸ θνον K. ἦλθεν] Sic L. Euth. ceteri εἰσπλήθην. ³⁹ Sic Euth. ἔξουσιν H. ἔξουσιν L. ⁴⁰ προσήχθημεν L. (τὴν δι' αὐτῶν ἀποστέλλει τῶν ἐθνῶν Ep.) ⁴¹ δὲ recepi ex H. L. et Reg. 688. Hæc aliter distinguuntur in Edd. ⁴² οἱ παραζ. G. K. M. invito Ep. ⁴³ οὕτω] τότε L. Mor. Cf. Matthæi. ad Euthym. Tom. I, p. 798. ⁴⁴ τοῦ] τῆς G. τοῦ om. M. p. p. δηλοῦται L.

ταῦθα οὐδείς ἀντίτεινεν εἰς τὸ κατασεῖν, οὕτως οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἔθνων οὐδείς ᾔδωνθη διακυβύσαι τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἐμπροσθεν. Οὐ κἀνήται δὲ ἐπὶ γυμνῶν τὸν πῶλον, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἱμάτια τῶν ἀποστόλων. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν πῶλον ἔλαβον, ἅπαντα λοιπὸν προτείνται, καθὼς καὶ Παῦλος ἔλεγεν· Ἐγὼ δὲ ἥδιστα θαπαρήσω καὶ ἐκδπαρηθήσομαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. Σκόπει δὲ τὸ εὐήνιον τοῦ πῶλου, πῶς ἀδάμαστος ὢν καὶ χαλινὸς ἀπειρος, οὐκ ἐσκήρτησεν, ἀλλ' εὐτάκτως ἐφέρετο. Ὁ καὶ αὐτὸ προφητεία τοῦ μέλλοντος ἦν, δηλοῦσα τὸ καταπειθεῖς τῶν ἔθνων, καὶ τὴν ἀθρόαν εἰς εὐταξίαν μεταβολήν. Καὶ γὰρ πάντα τὸ ῥῆμα εἰργάσατο τὸ λέγον· Ἀύσαντες ἀγάγετέ μοι· ὥστε τὰ δεκτά εὐτακτα, καὶ τὰ ἀκαθάρτα γενέσθαι λοιπὸν⁶⁶ καθάρτα.

γ. Ἄλλ' ἔρα τὸ ταπεινὸν τῶν Ἰουδαίων. Τοσαῦτα θαύματα εἰργάσατο, καὶ οὐδέποτε αὐτὸν οὕτως ἐξεπλάγησαν· ἔπειδὴ δὲ εἶδον ὅλον συντρέχοντα, τότε θαυμάζουσιν. Ἐξεῖσθη γὰρ πᾶσα ἡ πόλις λέγουσα· Τίς ἐστὶν οὗτος; Αὐτὸ δὲ ὅλοι ἐλεγον· Οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ προφήτης, ὁ ἀπὸ Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας. Καὶ ὅτε ἔδοξαν μέγα τι⁶⁷ λέγειν, τότε χαμαιῆζος ἦν αὐτῶν ἡ γνώμη, καὶ ταπεινὴ καὶ σεσυρμένη. Ταῦτα δὲ [657] αὐτοὺς ἐποίησεν πομπὴν τινα ἐπιδεικνύμενος, ἀλλ' ὁμοῦ μὲν, ὅπερ εἶπον, καὶ προφητεῖαν πληρῶν, καὶ φιλοσοφίαν παιδεύων, ὁμοῦ δὲ καὶ τοὺς μαθητὰς παραμυθούμενος λυπουμένους διὰ τὸν θάνατον, καὶ δεικνύς ὅτι ταῦτα πάντα πάσχει ἑκόν. Σὺ δὲ μοι θαύμασον τοῦ προφήτου⁶⁸ τὴν ἀκριβείαν, πῶς πάντα προεῖπε· καὶ τὰ μὲν ὁ Δαυὶδ, τὰ δὲ ὁ Ζαχαρίας προανεφώνησεν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιούμεν⁶⁹, καὶ ὑμνῶμεν, καὶ τὰ ἱμάτια προώμεθα τοῖς αὐτὸν φέρουσιν. Τίνος γὰρ ἂν εἴημεν ἄξιοι, ὅταν οἱ μὲν τὴν ἔκον περιβάλλωσιν εἰς ἡν ἐκάθητο, οἱ δὲ τοῖς ποσὶν αὐτῆς ὑποστρωπνύωσι τὰ ἱμάτια, ἡμεῖς δὲ αὐτὸν γυμνὸν ὀράντες, καὶ οὐδὲ ἀποδοῦναι⁷⁰ κελευσόμενοι, ἀλλ' ἀπὸ τῶν καίμενων θαπαίνῃν, μὴδὲ οὕτως ὡμεν φιλότιμοι; κἀκεῖνοι μὲν παρακολουθῶσιν ἐμπροσθεν καὶ ὑποσθεν, ἡμεῖς δὲ καὶ προσιόντα παραπειμώμεθα⁷¹ καὶ διακρουόμεθα καὶ ὑβρίζομεν; Πόσης ταῦτα κολάσσω; Δέσας; πόσης τιμωρίας; Προσέρχεται σοι δεόμενος ὁ Δεσπότης, καὶ οὐδὲ ἀκούσαι βούλει τῆς ἱκετηρίας, ἀλλ' ἐγκαλεῖς καὶ ἐπιτιμᾷς, καὶ ταῦτα ἀκούσας τοιούτων ῥημάτων. Εἰ δὲ ἕνα ἄρτον διδοῦς καὶ ἀργύριον ὀλίγον, οὕτω βλάνταος εἰ καὶ ὀλίγους καὶ ὀκνηρὸς, εἰ πάντα κενώσαι ἔδει, τίς ἂν ἐγένου; Οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἐν τῷ θεάτρῳ φιλοτίμους, ὅσα ταῖς πόρναις προτείνται; σὺ δὲ οὐδὲ τὸ ἡμῖν τούτων δίδως, οὐδὲ τὸ πολλοστὸν πολλάκις. Ἄλλ' ὁ μὲν διάβολος κελεύει δοῦναι τοῖς τυχοῦσι, γένωναν προξενῶν⁷², καὶ δίδως· ὁ δὲ Χριστὸς τοῖς δεομένοις, βασιλείαν ἐπαγγελλόμενος, καὶ οὐ μόνον οὐ δίδως, ἀλλὰ καὶ ὑβρίζει· καὶ αἰρῇ μᾶλλον ὑπακούσαι τῷ διαβόλῳ, ἢ να κολασθῆς, ἢ πεισθῆναι τῷ Χριστῷ καὶ σωθῆναι. Καὶ τί ταύτης χειρὸν γένοιτ' ἂν τῆς παραπληξίας; Ὁ μὲν γένωναν προξενεῖ, ὁ δὲ βασιλείαν· καὶ τούτων ἀφέντας, ἐκείνῳ προστρέχει. Καὶ τὸν μὲν προσιόντα παραπίμπασθε, τὸν δὲ μικρὸν ἵνα προσκαλεῖσθε⁷³. Καὶ ταῦτ' ἐννοεῖται, ὅσον ἂν εἰ βασιλεὺς μὲν ἀλουργίδα ἔχων, καὶ διάδημα προτεινόμενος μὴ παῖθαι, ληστής δὲ μάχαιραν ἐπισείων, καὶ θάνατον ἀπειλῶν παῖθαι. Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, ἀγαπητοί, διαβλέψωμεν ὅλ' ἑοῦν ποτε, καὶ ἀνανήψωμεν. Καὶ γὰρ ἐγὼ λοιπὸν αἰσχύνομαι περὶ ἐλεημοσύνης δια-

⁶⁶ λοιπὸν om. G. K. M. sed tuietur Ep. ⁶⁷ μέγα τι] Sic Ep. τι μέγα G. H. μέγα L. μεγάλη Mor. ⁶⁸ τὸν προφήτην et p. p. προεῖπον K. Ep. ⁶⁹ HOKON. Παρ' ἐλεημοσύνης, καὶ ὅτι δεῖ πρὸ τῶν τελευτῶν ταῖς τῆς παρ' ἐλπίου, τοῦ Θεοῦ πολλὰ ἔμην δωρησάμενον καὶ μέλλοντος δωρεῖσθαι G. ⁷⁰ ἀποδοῦναι K. ἀποδοῦναι H. ἀποδοῦναι L. ἡμεῖς παρακολουθῶσιν G. K. L. M. Ep. ⁷¹ παραπειμώμεθα G. K. L. M. Ep. διακρουόμεθα εἰ ὑβρίζομεν G. L. Ep. ⁷² ὁ γένωναν πρ. K. ὁ γένωναν ἀπειλῶν G. M. ⁷³ καλεῖται G. K. M. ⁷⁴ τίνας] add. εἰσὶ Edd. ⁷⁵ ἀλλ' οἱ] ἀλλὰ H. ἄλλοι G. M. set in his precedentia καὶ τίνας οὕτως π. οὕτως πλ. exciderunt. ⁷⁶ πᾶν om. G. M. ⁷⁷ οἱ om. G. K. M. ⁷⁸ ἡ om. G. K. M. ⁷⁹ Hae τοῖς ὑγιαίνουσιν, τοῖς ἀποδημοῦσιν non habet L. τοῖς ὑγιαίνουσιν non expressit Ge. ⁸⁰ μέλλουσιν G. H. K. M. ⁸¹ ἡμισείας] add. εἰ δὲ μὴ ἐξ ἡμισείας H. τετάρτης] add. καὶ ἀπὸ πέμπτης Mor. Ben. invito Interprete. In L. etiam hae καὶ ἀπὸ δεκάτης desiderantur. ⁸² μικρὸν] Sic H. L. vulgo κατὰ μικρὸν. ⁸³ ποῖας K. L.

λεγόμενος, διὰ τὸ πολλάκις περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως εἰπὼν, μὴδὲν ἄξιον ἀνύσαι τῆς παραινήσεως. Γέγονεν μὲν γὰρ τι πλεόν, οὐ τοσοῦτον δὲ ὅσον ἐβουλόμην. Ὅρῳ μὲν γὰρ σπείροντας ὑμᾶς, οὐ θαφίλει δὲ τῇ δεξιᾷ. Διὸ καὶ φοβοῦμαι μήπως καὶ φειδομένως θερίσητε. Ὅτι γὰρ φειδομένους σπείρομεν, ἐξετάσωμεν, εἰ δοκεῖ, τίνας⁷⁴ πλείους ἐν τῇ πόλει. Πένητες ἢ πλούσιοι; καὶ τίνας οὐτε πένητες, οὐτε πλούσιοι, ἀλλ' οἱ⁷⁵ μέσθιν χώραν ἔχοντες. Οἷον, ἐστὶ τὸ δέκατον μέρος πλουσίων, καὶ τὸ δέκατον πενήτων τῶν οὐδὲν ὅλως ἔχοντων· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν μέσθιν εἰσὶ. Διέλθωμεν τοίνυν εἰς τοὺς δεομένους τὸ πᾶν⁷⁶ πλῆθος τῆς πόλεως, καὶ ὄψεσθε [658] τὴν αἰσχύνην ὅση. Οἱ μὲν γὰρ σφόδρα πλουτοῦντες, ὀλίγοι· οἱ δὲ μετ' ἐκείνους πολλοί· πάλιν οἱ⁷⁷ πένητες πολλοὶ τούτων ἐλάττους. Ἄλλ' ὁμοῖα τοσοῦτων ὄντων τῶν δυναμένων τοὺς πεινῶντας τρέφειν, πολλοὶ πεινῶντες καθυβδουσιν· οὐ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι μετ' εὐκολίας αὐτοῖς ἐπαρκεῖν τοὺς ἔχοντας, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν αὐτῶν ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπείαν. Εἰ γὰρ διέλειντο οἱ τε πλουτοῦντες, οἱ τε μετ' ἐκείνους, τοὺς δεομένους ἄρτων καὶ ἐνδομμάτων, μόλις ἂν πενήτην ἀνδράσιν ἢ⁷⁸ καὶ ἑκατὸν λαχοὶ πένης εἰς. Ἄλλ' ὁμοῖα καὶ ἐν τοσαύτῃ ἀφρονίᾳ τῶν προστησκόμενων ὄντες, ὀδύρονται καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Καὶ ἵνα μάθης αὐτῶν τὴν ἀπανθρωπείαν, ἐνδὲς τῶν ἐσχάτων εὐπόρων καὶ τῶν μὴ σφόδρα πλουτοῦντων πρόσθον ἢ Ἐκκλησίαν ἔχουσα, ἐννόησον ὅσαις ἐπαρκεῖ καθ' ἑκάστην ἡμέραν χήραις, ὅσαις παρθένοις; καὶ γὰρ εἰς τὸν τῶν τρισηλίων ἀριθμὸν ὁ κατάλογος αὐτῶν ἔφθασε. Μετὰ τούτων τοῖς τὸ δεσμοτῆριον οἰκοῦσι, τοῖς ἐν τῷ ξενοδοχείῳ κάμνουσι, τοῖς ὑγιαίνουσιν, τοῖς ἀποδημοῦσι⁷⁹, τοῖς τὰ σώματα λελωδημένοις, τοῖς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύουσιν, καὶ τροφῇ καὶ ἐνδομμάτων ἐνεκεν, τοῖς ἀπλῶς προσιοῦσι καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ οὐδὲν αὐτῇ τὰ τῆς οὐσίας ἡλάττωται. Ὅσατε εἰ δέκα ἄνδρες μόνον οὕτως ἠθέλησαν ἀναλίσκειν, οὐδείς ἂν ἦν πένης.

δ. Καὶ τὴν ἐμελλον⁸⁰, φησὶν, οἱ παῖδες ἡμῶν διαδέχεσθαι; Τὸ κεφάλαιον ἔμελλεν, καὶ ἡ πρόθεσις πάλιν πλείον ἐγένετο, ἐν οὐρανῷ ὑπασταυριζόμενον αὐτοῖς τῶν κτημάτων. Ἄλλ' οὐ βούλεσθε οὕτω; Κἂν ἐξ ἡμισείας⁸¹, καὶ ἀπὸ τρίτης μοίρας, καὶ ἀπὸ τετάρτης, καὶ ἀπὸ δεκάτης. Διὰ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν δέκα πόλεων πένητας δυνατόν ἦν θρέψαι τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν. Καὶ εἰ βούλεσθε, ποιήσωμεν τινα τούτων συλλογισμὸν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ συλλογισμὸς χρεῖται· καὶ γὰρ αὐτόθεν κατὰ ἡλικίαν ἔστιν ἡ εὐκολία τοῦ πράγματος. Ὅρατε γοῦν εἰς τὰς λειτουργίας τὰς πολιτικάς, ὅσα οἰκία μία ἀναλίσκουσα πολλάκις οὐκ ὤκνησεν, ἀλλ' οὐδὲ μικρὴν⁸² ἤσθετο τῆς δαπάνης· ἦν ἐῖ τῶν πλουσίων ἕκαστος εἰς τοὺς πένητας λειτουργεῖν λειτουργίαν ἐβούλετο, ἐν βραχείᾳ καιροῦ βοηθῆναι ἦν τὸν οὐρανόν. Τίς οὖν ἂν εἴη συγγνώμη, τοῖα⁸³ ἀπολογίας σκιᾶ, ὅταν μὴδὲ ὦν ἀφίστασθαι μέλλομεν πάντως ἀπαρτῶμεν ἐντεῦθεν, μὴδὲ τούτων μεταδιδόμεν τοῖς δεομένοις μετὰ θαφίλειας τοσαύτης, μεθ' ὅσης τοῖς ἐπὶ τῆς σκληρῆς ἐστεροί, καὶ ταῦτα τοσαῦτα μέλλοντες καρποῦσθαι ἐκ τούτων; Ἐδεῖ μὲν γὰρ, εἰ καὶ διαπαντὸς ἐνταῦθα ἦμεν, μὴδὲ οὕτω φειδόμεναι τῆς καλῆς ταύτης δαπάνης· ὅταν δὲ μικρὴν ὑστερον ἐντεῦθεν ἀπαρτῶμεθα, καὶ πάντων ἀφελώμεθα γυμνοί, ποῖαν ἔξομεν ἀπολογίαν, μὴδὲ ἀπὸ τῶν πρόσθων παρέχοντες τοῖς λιμῶ-

gulficantur, sed etiam quod apostoli facile illos adducturi sint. Sicut enim hic nullos contradixit, ut retineret asinam, sic in conversione gentium nulluseorum qui illos ante occupaverant, ipsos impedire valuit. Non sedet autem supra nudum pullum, sed supra vestimenta apostolorum. Quia enim pullum acceperant, omnia jam præbent, ut dicebat Paulus: *Ego autem libentissime impendam et impendar pro animabus vestris* (2. Cor. 12. 15). Tu vero pulli mansuetudinem considera, quomodo indomitus cum esset, et freni expers, non resiliit, sed quiete agebatur. Quod et ipsum prophetia rei futuræ erat, morigeras gentes significans, et promptam ordinis mutationem. Nam omnia efficit verbum illud: *Solventes adducite mihi*; ita ut inordinata in ordinem redigerentur, et immunda demum munda fierent.

3. *Judeorum abjectus animus.* Christus quam ob causam sic triumphare voluerit. Eleemosyna commendatur. Antiochenorum eleemosynæ ipsorum facultatibus conferuntur. — Sed vide mihi Judeorum abjectum animum. Tot miracula patravit, et numquam sic ipsum admirati sunt: quia autem viderunt turbam concurrentem, tunc mirati sunt. 10. *Connota quippe est universa civitas dicens: Quis est hic? Turbæ autem dicebant: Hic est Jesus propheta a Nazareth Galilææ.* Et cum sibi videbantur aliquid magnum dicere, tunc humi repens et humilis et abjecta illorum sententia erat. Hæc autem ille faciebat, non ad ostentationem, sed simul, quod dixi, prophetiam implens, et philosophiam docens, simulque discipulos consolans ob mortem suam dolentes, ostendensque se isthæc omnia libenter passurum esse. Tu vero mihi admirare prophetæ accurrationem, quomodo omnia prædixit. Et alia quidem David, alia Zacharias prænuntiavit. Ita et nos faciamus, et hymnis celebremus, et vestimenta tradamus: iis qui ipsum afferunt. Qua enim venia digni erimus, si cum alii asinam cui insidebat vestimenta operiunt, alii ejus pedibus vestimenta substerunt, nos nudum illum videntes, nec jussi nos exuere, sed aliquid impendere, ne hanc quidem liberalitatem exhibeamus? illi sequuntur ante et post, nos vero et accedentem repellimus, et contumeliis afflicimus? Quanto hæc supplicio, quanta ultione digna sunt? Ad te accedit Dominus egenus; nec supplicationem vis audire; sed incusas, increpas, et hæc talibus auditis verbis. Si vero vel panem unicum largiens et tantillum pecunie, ita tenax es, avarus et segnis, quis futurus esses, si omnia essent evacuanda? Non vides illos in theatro liberales homines quanta meretricibus profundunt? Tu vero ne dimidiam quidem illorum partem, imo sæpe ne quam minimam partem erogas. At diabolus quibuscumque dare jubet; dum gehennam nobis conciliat, et tamen das: Christus vero egenis dare jubet, et regnum promittit, et tu non modo non das, sed etiam contumeliosus es; navisque obedire diabolo, ut crucieris, quam Christo, ut salutem consequaris. Quid hæc stultitia deterius? Ille gehennam tibi offert, hic regnum: et tamen hoc relicto ad illum accurritis. Et hunc accedentem repellitis.

illum procul positum advocatis. Neque aliter res se habet, quam si rex purpura vestitus et diademate ornatus non persuadeat: latro autem ensen vibrans, mortemque comminatus facile persuadeat. Hæc itaque cogitantes, dilecti, tandem aliquando oculos aperimus, et vigilemus. Nam certe pudet me de eleemosyna loqui, cum tam sæpe hoc argumentum tractaverim sine magno admonitionum fructu. Plus certe quidpiam præstatis, sed non quantum vellem. Vos seminantes video, sed non larga manu. Quamobrem timeo ne parce metatis. Quod enim parce seminemus, si placeat, exploremus, utrum plures sint in civitate pauperes quam divites, et quinam nec pauperes nec divites sint, sed medium locum tenentes. Decima pars civium divites, decima pars pauperes qui nihil habent: reliqui vero sunt in medio loco positi. Dividamus itaque per egenorum numerum totam urbis multitudinem, et quantum sit dedecus videbitis. Nam admodum divites pauci sunt; qui hos sequuntur plurimi; rursum pauperes longe his pauciores sunt. Attamen cum tot sint qui esurientes alere possint, multi sunt qui esurientes lectum petant, non quod non valeant opulenti illis facile necessaria subministrare, sed qui admodum duri inhumanique sunt. Nam si divites et ii qui facultatibus mediocriter pollent inter se dividant eos qui pane et vestibus egent, vix quinquaginta, vel forte centum viris pauper unus alendus reperietur. Attamen in tanta copia eorum qui necessaria subministrare possunt, quotidie pauperes egestatem suam deplorant. Et ut discas illorum immanitatem, Ecclesia unius admodum divitis et unius mediocris fortunæ reditum habet, et cogites velim quot viduas, quot virgines alat quotidie: earum certe catalogus ad ter mille pertingit. Ad hæc etiam in carcere vinclos, in xenodochio agros, alios bene valentes, peregrinos, membris mutilos, altari assidentes, alimenti vestisque causa, aliosque casu accedentes fovet quotidie: neque tamen ejus facultates imminute sunt. Itaque si decem viri tantum paria subministrare vellent, nullus foret pauper.

4. Ecquid, inquires, liberis nostris supererit? Sors semper manet, et reditus augetur, si in talis facultates eorum reponantur. Quod si ita non vultis, saltem dimidiam, vel tertiam, vel quartam, quintam, aut decimam numerate. Per Dei gratiam enim posset hæc civitas nostra decem civitatum pauperes alere. Et si placet, hæc computemus; imo nulla computandi necessitas: manifestum quippe est quam facilis res illa sit. Videte igitur quot quantaque una domus ad urbana onera sæpe subministrare non gravetur, vixque tamen hunc sumptum sentiat: si hoc quisque divitum ministerium in pauperes exercere vellet, uno temporis momento cælum abriperet. Quæ venia igitur, quæ excusationis umbra, quando ne ea quidem, quæ hic migrantes relicturi sumus, tam largiter egenis suppeditamus, quam alii scenicis erogant, cum tantum inde fructum carpere debeamus? Etiam si enim hic semper mansuri essemus, hic pulchris sumptibus parcere non oporteret; cum autem post tantillum temporis hinc

migraturi, nudique rapiendi simus, quam defensionem habebimus, qui ex proventibus famelicis et oppressis non largimur? Non te cogo ut possessiones minuas, non quod nolim, sed quod te admodum segnem videam. Non hoc ergo dico: sed ex fructibus expende, neque hic pecunias collige. Satis est tibi, si pecuniarum proventum quasi ex fonte fluentem habeas: fac earum consortes pauperes, et esto bonus œconomus eorum quæ tibi a Deo data sunt. Sed, inquires, vectigalia pendo. Ideone hic contemnis, quia nemo exigit? Et illi quidem qui, sive terra proventum tulerit, sive secus, te cogit et vexat, repugnare non audes: illi vero, qui ita mansuetus est, et tunc solum exigit, cum terra protulerit, ne verbum quidem respondes? Ecquis te liberabit ab intolerabilibus illis suppliciis? Nullus plane. Si enim hic ideo studiose solvis, quia non danti gravissimæ poenæ paratæ sunt, cogites velim hic graviores parari, non quod vinculis constringaris, non quod in carcerem conjiciaris, sed quod in ignem abeas æternum. Quamobrem hæc prima vectigalia solvamus. Magna quippe facilitas, major merces, copiosior negotiatio, gravior nobis ultio, si improbe agamus. Nam supplicium nos excipiet nullum finem habiturum. Quod si mihi milites alleges, qui pro te contra barbaros pugnant, est quoque hic pauperum exercitus, qui pro te bellum gerunt et pugnant. Cum enim accipiunt, precibus Deum tibi placant: placentes autem, non barbaros, sed dæmonum insidias repellunt: non permittunt ut te malignus ille fortiter invadat, nec ut frequenter insurgat, sed ejus vires resolvunt.

5. Cum ergo hos milites videas quotidie contra diabolum propter te pugnautes precibus orationibusque, a teipso hoc pulcherrimum tributum repete, alimenta nempe ipsorum. Cum enim mansuetus hic Rex sit, non imposuit tibi exactores, sed vult te sponte deponere: etiamsi parvum deponas, accipit tamen; si non ita locuples post multum temporis reposueris, non cogit non habentem. Ne igitur patientia ejus abutamur, sed thesaurizemus nobis non iram, sed salutem; non mortem, sed vitam; non supplicium et ultionem, sed honores et coronas. Non est hic quid pendendum ad vecturam oblatorum; non laborandum ad argentum corradendum. Si deponas illa, ipse Dominus in cælum transfert: ipse tibi negotiationem parat

multum lucri afferentem. Non est hic querendus homo qui deposita transferat: tantum depone, statim depositum ascendit; non ut alii milites alantur, sed ut tibi maneant cum magno sœnore. Illic enim cum das, data repetere non licet: illic vero magno cum honore illa rursum recipies, majoraque ac spiritualia lucra referes. Hic quæ dantur sunt exactio, illic usura, sœnus, debitum. Nam chirographa tibi Deus fecit: ait enim: *Qui miseretur pauperis, Deo sœneretur* (Prov. 19. 17). Dedit tibi arrham et vades, etsi Deus sit. Quæ arrha, qui vades? Quæ sunt in præsentī vita, sensibilia, spiritualia, exordia futurorum. Quid igitur tardas et dubitas, cum tot tantaque jam receperis, tot exspectes? Nam quæ recepisti hæc sunt: corpus tibi efformavit, animam tibi indidit; te solum in terra ratione ornavit; eorum quæ sub aspectum cadunt omnium usum dedit; cognitionem sui tibi largitus est; Filium suum pro te tradidit; baptisma tot refertum donis concessit, necnon sacram mensam; promisit regnum et ineffabilia bona. Tot ergo acceptis et tot accepturus (id enim rursum dicam), circa perituras pecunias parcus es? æquam habebis veniam? Sed liberos respicis, et illorum causa dare refugis? Et hos quoque institue ad hujusmodi facienda lucra. Nam si argentum haberes sub sœnore collocatum, et debitor probus esset, malles certe syngrapham quam aurum filio relinquere, ut inde proventus ipsi esset magnus, nec cogeretur alios querere ubi posset collocare. Nunc chirographum hujusmodi filiis dato, et Deum ipsis relinque debitorem. Agros non vendis, sed filiis relinquis, ut proventus maneant, ut accessio illis pecuniarum fiat: hoc porro chirographum, quovis agro, quibusvis proventibus fructuosius, et tot ferens fructus, relinquere times? æqua stultitia, quæ insaniam hæc est? Et hoc cum scias te, etiamsi illud filiis relinquant, illud tamen abeuntem tecum esse portaturum. Talia quippe sunt spiritualia, magnaue largitate fruuntur. Ne itaque ita pauperes animo simus, neque erga nos ipsos inhumani evadamus, sed hanc quæstuosam mercaturam suscipiamus, ut et ipsi hinc migrantes illam auferamus, et tamen filiis relinquamus, futuraque consequamur bona, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritu sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXVII. al. LXVIII.

CAP. 21. v. 12. *Et ingressus Jesus in templum, ejecit omnes vendentes et ementes, et mensas numulariorum evertit, et cathedras vendentium columbas, 13. et dicit eis: Scriptum est¹, Domus mea domus orationis vocabitur (Isai. 56. 7): vos autem fecistis illam speculam latronum.*

1. Hoc et Joannes (Cap. 2. 14-16) dicit; sed ille quidem in principio Evangelii, hic autem in fine. Unde verisimile est hoc bis factum fuisse, et diversis

¹ in Morel. non legitur, scriptum est.

temporibus: quod palam esse videtur tum a tempore, tum etiam a responsione. Illic enim ipso Paschatis tempore adveniit: hic vero diu ante Pascha. Ibi dicunt Judæi, *Quod signum ostendis nobis* (Ibid. v. 18)? hic vero tacent, etiamsi increpentur: eo quod scilicet apud omnes in admiratione esset. Hæc autem accusatio gravior contra Judæos erat, quod, etsi semel et bis id fecisset, in hujusmodi commercio perseverarent: ipsumque Deo adversarium dicebant, cum oportuisset ediscere ipsum honorem Patri debitum curare, et magnam potentiam habere. Etenim jam signa fe-

τοὺς καὶ ἀγχομένους; Οὐδὲ γὰρ ἀναγκάζω σε τὰ θύτα μειῶσαι· οὐκ ἐπειδὴ μὴ βούλομαι, ἀλλ' ἐπειδὴ σφόδρα¹⁸ ὀκνοῦντα ὄρω. Οὐ τοῖνυν τοῦτο φημι· ἀλλ' ἀπὸ τῶν καρπῶν ἀνάλωσον, καὶ μηδὲν θησαυρίσης ἐντεῦθεν. Ἀρκεῖ σοι ὥσπερ ἐκ πηγῆς¹⁹ ἔχειν ἐπιρρέοντα τὰ χρήματα τῶν προσδόνων [659] ποιήσον κοινωνοὺς τοὺς πένητας, καὶ γενοῦ καλὸς οἰκονόμος τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ σοι δοθέντων. Ἀλλὰ τελέσματα δίδωμι, φησί. Διὰ τοῦτο οὖν καταφρονεῖς, ὅτι ἐνταῦθα οὐδεὶς ἀπαιτεῖ; κἀκεῖνον μὲν τῷ²⁰, καὶ ἐνέγκῃ, καὶ μὴ ἐνέγκῃ ἢ γῇ, λαμβάνοντι μετὰ ἀνάγκης καὶ στρεβλοῦντι οὐ τολμᾷς ἀντεπεῖν· τῷ δὲ οὕτως ἡμέρῳ, καὶ τότε ἀπαιτοῦντι, ὅταν ἐνέγκῃ ἢ γῇ, οὐδὲ μέχρι λόγου ἀποκρίνη; Καὶ τίς σε ἐξαίρησεται τῶν ἀκαρτερήτων ἐκείνων κολάσεων; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς. Εἰ γὰρ ἐπειδὴ ἐκεῖ πάντως ἐψεται τιμωρία χαλεπωτάτη μὴ δόντι, διὰ τοῦτο γίνῃ σπουδαῖος περὶ τὴν ἔκτισιν, ἐννόησον ὅτι καὶ ἐνταῦθα χαλεπωτέρα· οὐ τὸ²¹ δεθῆναι, οὐδὲ τὸ εἰς δεσμοκτήριον ἔμπεισιν, ἀλλὰ τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Πάντων οὖν ἔνεκεν ταῦτα πρῶτον²² καταθώμεν²³ τὰ τελέσματα. Καὶ γὰρ πολλὴ ἡ εὐκολία, καὶ μειζὼν ὁ μισθός, καὶ πλείων ἡ ἐμπορία, καὶ χεῖρον ἡ κολασία ἀγνοοῦσιν ἡμῖν. Κόλασις γὰρ διαδέχεται²⁴ τέλος οὐκ ἔχοντα. Εἰ δὲ τοὺς στρατιώτας μοι λέγεις τοὺς ὑπὲρ σοῦ πολεμοῦντας²⁵ βαρβάρους, ἔστι καὶ ἐνταῦθα στρατοπέδον, τὸ τῶν πτωχῶν, καὶ πόλεμος, ὃν ὑπὲρ σοῦ πολεμοῦσιν οἱ πένητες. Ὅταν γὰρ λάδωσιν²⁶, εὐχόμενοι τὸν Θεὸν ἢ πλεῖον ποιοῦσιν ἢ πλεῖον ποιοῦντες, ἀποκρούονται ἀντιβαρβάρων τὰς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλάς· οὐκ ἀφίεισι σφοδρὸν εἶναι τὸν πονηρὸν, οὐδὲ ἐπιτίθεσθαι συνεχτός, ἀλλ' ἐκλύουσιν αὐτοῦ τὴν ἰσχύον.

ε'. Ὅρων τοῖνυν τοὺς στρατιώτας τούτους καθ' ἑκάστην ἡμέραν πυκνιζόμενος ὑπὲρ σοῦ τῷ διαδόχῳ διὰ τῶν δεξίσεων καὶ τῶν εὐχῶν, ἀπαίτησον αὐτὸν τὴν καλὴν ταύτην εἰσφορὰν, τὰς²⁷ ἐκείνων τροφάς. Καὶ γὰρ ἡμεῖς ὃν ὁ Βασιλεὺς οὗτος, οὐκ ἔδωκε σοι τοὺς ἀπαιτοῦντας, ἀλλ' ἐκόντα βούλεται καταθεῖναι· καὶ κατὰ μικρὸν καταβάλλῃ, δέχεται· καὶ ἀπορὸν διὰ πολλοῦ χρόνου καταθῇ, οὐ κατεπεῖγαι τὸν οὐκ ἔχοντα. Μὴ δὲ τῆς μακροβουλίας αὐτοῦ καταφρονῶμεν, ἀλλὰ θησαυρίζωμεν ἑαυτοῖς μὴ ὀργὴν, ἀλλὰ σωτηρίαν, καὶ θάνατον, ἀλλὰ ζωὴν μὴ κόλασιν καὶ τιμωρίαν, ἀλλὰ τιμὰς καὶ στεφάνους. Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα δοῦναι μισθὸν τῆς μετακομιδῆς τὸν εἰσφερομένον, οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα καμεῖν ἐξαργυρίζοντας. Ἄν καταβάλλῃς αὐτὰ, αὐτὸς αὐτὰ μετατίθῃς εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ Δεσπότης· αὐτὸς σοι τὴν πραγματείαν κατασκευάζει²⁸ κερδαλεωτέραν. Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα παράπομον εὐρεῖν²⁹ τὴν καταβληθέντων.

¹⁸ σφόδρα] σε σφόδρα H. σφόδρα se Mor. Ben. ¹⁹ ἐκ πηγῆς] ἐκ πηγῶν L. ἐπὶ γῆς G. ²⁰ τῷ om. M. μὲν τῷ] μέντοι L. ²¹ τὸ] τῷ ter Edd. et sic ex corr. G. ἀπελθεῖν] ἐμπεισῖν L. ²² πρῶτα L. ²³ καταθώμεν K. κατορθώμεν M. ²⁴ διαδέχεται L. ²⁵ πολεμοῦντας] add. πολλά L. Mor. ²⁶ λαμβάνουσιν L. p. p. δαιμονίων Edd. ²⁷ τὰς] καὶ τὰς K. L. ²⁸ κατασκευάζει K. L. ²⁹ εὐρεῖν] ἐπιζητεῖν G. H. L. M. καταβληθέντων] κατατίθεντων G. H. M. ³⁰ ἐκεῖ] add. δὲ Edd. ὄφλημα] ὄφλημα H. K. M. ³¹ γὰρ] add. καὶ L. ³² ἀρβάδων] add. καὶ ἐγ-
γυητάς Edd. τὰ ἐν] τὸν ἐν L. ³³ συνέθηκεν G. H. M. ³⁴ αὐτοῦ G. H. K. M. ³⁵ μακρολογεῖς G. K. L. M. ³⁶ δι'
αὐτοῦ L. διὰ τοῦτο E. L. ³⁷ δανειζόμενον G. L. ³⁸ καὶ om. L. κατέλειπε G. K. L. M. Ep. ³⁹ μέν] Sic L.
ceteri μένοι. Sed p. p. solus L. γένοιτο habet. μένοι et γένοιτο Edd. ⁴⁰ αὐτὸ om. L.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΖ'.

Καὶ εἰσελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν¹, ἐξέβαλε πά-
τας [661] τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ
ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέ-
στρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλοῦντων τὰς
περισστεράς, καὶ λέγει αὐτοῖς· Γέγραπται· Ὁ
πλοῦτος μοι οὐκός προσευχῆς κληθήσεται· ὡς δὲ
αὐτὸν ἐποικῆτε στήλαιον ἡστών.

α'. Τοῦτο καὶ ἰωάννης φησὶν· ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἐν ἀρχῇ
τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτος δὲ πρὸς τὸ τέλος. Ὅθεν εἰκός
δεύτερον γεγενησθαι τοῦτο, καὶ κατὰ διαφορὰς καιροῦς.
Καὶ ὅλην καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων, καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκρί-
σεως. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ Πάσχα παρεγένετο·
ἐνταῦθα δὲ πρὸ πολλοῦ. Κἀκεῖ μὲν λέγουσιν Ἰουδαῖοι·

¹ ἐν τῷ ἱερῷ H. L. Mor. p. p. ἐν τῷ ἱερῷ om. iidem.

μόνον κατάβαλε, καὶ εὐθέως ἀνείκιν· οὐχ ἵνα στρατιῶται
ἕτεροι τραφῶσιν, ἀλλ' ἵνα σοὶ μέν μετ' ἐμπορίας πολ-
λῆς. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἄπερ ἂν ὄρε, ἀναλαβεῖν οὐκ ἐν-
ἱκεῖ δὲ μετὰ πολλῆς ἀπολήψεως πάλιν αὐτὰ τῆς τιμῆς, καὶ
κερδανεῖς μείζω καὶ πνευματικώτερα κέρδη. Ἐνταῦθα
τὰ διδόμενα ἀπαιτήσεις ἔστιν· ἐκεῖ² χρήσις καὶ δάνειον
καὶ ὄφλημα. Καὶ γὰρ³ χειρόγραφά σοι ἐποίησεν ὁ Θεός·
Ὁ γὰρ ἔλεων, φησί, πτωχόν, δανείζει Θεῷ. Ἐδωκέ
σοι καὶ ἀρβάδων καὶ ἐγγυητάς, καὶ ταῦτα Θεὸς ὢν.
Ποῖον ἀρβάδων⁴; [660] τὰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ, τὰ
αἰσθητὰ, τὰ πνευματικὰ, τὰ προσίμια τῶν μελλόντων.
Τί τοῖνυν ἀναβάλλῃ καὶ ὀκνεῖς, τοσαῦτα ἤδη λαδών.
τοσαῦτα προσδοκῶν; Ἀ μὲν γὰρ ἔλαβες, ἔστι ταῦτα·
σῶμα αὐτός σοι διέπλασε· ψυχὴν αὐτός σοι ἐνέθηκεν⁵.
ἐτίμησέ σε λόγῳ μόνον τῶν ἐπὶ γῆς· τῶν ὀρωμένων σοι
ἀπάντων τὴν χρῆσιν ἔδωκεν· ἐχαρίσατό σοι τὴν ἑαυτοῦ⁶
γνώσιν· τὸν Ἰῶν ἐπέδωκεν ὑπὲρ σοῦ· βάπτισμα τοσοῦ-
των γέμον ἀγαθῶν ἔδωκ' ἑαυτοῦ· ἔδωκε σοι τράπεζαν ἱε-
ράν· ἐπηγγείλατο βασιλείαν καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ.
Τοσαῦτα τοῖνυν λαδών, τοσαῦτα μέλλων λαμβάνειν (πά-
λιν γὰρ τὸ αὐτὸ ἐρῶ), περὶ χρήματα ἀπολλύμενα μικρο-
λογῇ⁷; καὶ πολὺν ἔξεις συγγνώμην; Ἀλλὰ τοὺς παῖδας
πάντως ὄρε, καὶ διὰ τοῦτους⁸ ἀναδύ; Καὶ μὴ κἀκεῖ-
νους παιδεύσον τοιαῦτα κερδαίνειν κέρδη. Καὶ γὰρ εἰ
ἀργύριον ἦν σοι δεδανεισμένον καὶ τόκους φέρον, εἴτα
ὀφειλέτης ἐγγνώμων ἦν, μυριάκις ἐν εἰλῳ ἀντὶ τοῦ χρυ-
σίου τὸ γραμματεῖον καταλιπεῖν τῷ παιδί, ὥστε αὐτῷ
τὰς προσόδους γενέσθαι πάλιν, καὶ μὴ ἀναγκάζεσθαι
περιεῖναι καὶ ζητεῖν ἑτέρους τοὺς δανεισμένους⁹. Καὶ
νῦν τοῦτο δὸς τὸ χειρόγραφον τοῖς παιδίοις, καὶ¹⁰ κατὰ-
λιπε τὸν Θεὸν αὐτοῖς ὀφειλέτην. Σὺ δὲ τοὺς μὲν ἀγροὺς
οὐ πωλεῖς καὶ δίδως τοῖς παιδίοις, ἀλλ' ἔδε, ὅπως ἡ
πρόσδοός μὲν¹¹, καὶ ὁ τῶν χρημάτων πλεονασμὸς αὐτοῖς
γένηται πλείων ἐντεῦθεν· τὸ δὲ χειρόγραφον τοῦτο, παν-
τὸς ἀγροῦ καὶ προσόδων εὐπωρότερον, καὶ τοσοῦτους
φέρων καρποὺς, τοῦτο δέδοικας καταλιπεῖν; καὶ πόσῃς
ἀν εἴη τοῦτο εὐθελές τε καὶ παραπληξίας; Καὶ ταῦτα
εἰδὼς ὅτι καὶ αὐτοῖς αὐτὸ¹² καταλίπῃς, καὶ αὐτὸς αὐτὸ
λαδὼν ἀπελεύσῃ πάλιν. Τοιαῦτα γὰρ τὰ πνευματικὰ· πολ-
λὴν ἔχει τὴν φιλοτιμίαν. Μὴ δὲ πτωχεύωμεν, μηδὲ ἀπάν-
θρωποι καὶ ὥμοι περὶ ἡμᾶς αὐτοὺς γινώμεθα, ἀλλ' ἐμπο-
ρευσώμεθα τὴν καλὴν ταύτην πραγματείαν· ἵνα καὶ αὐτοὶ
λαβόντες αὐτὴν ἀπέλωμεν, καὶ τοῖς υἱοῖς τοῖς ἑαυτῶν
καταλείψωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν,
χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος,
τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹ ἐκ πηγῆς] ἐκ πηγῶν L. ἐπὶ γῆς G. ² τῷ om. M. μὲν
τῷ] μέντοι L. ³ τὸ] τῷ ter Edd. et sic ex corr. G. ἀπελθεῖν] ἐμπεισῖν L. ⁴ πρῶτα L. ⁵ καταθώμεν K.
κατορθώμεν M. ⁶ διαδέχεται L. ⁷ πολεμοῦντας] add. πολλά L. Mor. ⁸ λαμβάνουσιν L. p. p. δαιμονίων Edd. ⁹ τὰς]
καὶ τὰς K. L. ¹⁰ κατασκευάζει K. L. ¹¹ εὐρεῖν] ἐπιζητεῖν G. H. L. M. καταβληθέντων] κατατίθεντων
G. H. M. ¹² ἐκεῖ] add. δὲ Edd. ὄφλημα] ὄφλημα H. K. M. ¹³ γὰρ] add. καὶ L. ¹⁴ ἀρβάδων] add. καὶ ἐγ-
γυητάς Edd. τὰ ἐν] τὸν ἐν L. ¹⁵ συνέθηκεν G. H. M. ¹⁶ αὐτοῦ G. H. K. M. ¹⁷ μακρολογεῖς G. K. L. M. ¹⁸ δι'
αὐτοῦ L. διὰ τοῦτο E. L. ¹⁹ δανειζόμενον G. L. ²⁰ καὶ om. L. κατέλειπε G. K. L. M. Ep. ²¹ μέν] Sic L.
ceteri μένοι. Sed p. p. solus L. γένοιτο habet. μένοι et γένοιτο Edd. ²² αὐτὸ om. L.

Τί σημείον δεικνύεις ἡμῖν; ἐνταῦθα δὲ σιγῶσι, καίτοι
ἐπιτιμηθέντες, διὰ τὸ ἤδη θαυμάζεσθαι αὐτὸν παρὰ
πᾶσι. Τοῦτο δὲ κατηγορία μείζων Ἰουδαίων, ὅτι καὶ
ἅπαξ καὶ δις τοῦτο αὐτοῦ ποιήσαντος, ἐνέμουν ἐπὶ τῇ
καπηλειᾷ, καὶ ἀντίθεον αὐτὸν εἶναι ἔλεγον, δέον κἀν-
τεῦθεν μαθεῖν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τιμὴν, καὶ
τὴν οἰκίαν ἰσχύον. Καὶ γὰρ καὶ ἑθαυματούργησας, καὶ
ἑώρων τοὺς λόγους τοῖς πράγμασι συμφωνοῦντας. Ἀλλ'
οὐδὲ οὕτως ἐπιβόητο, ἀλλ' ἠγανάκτου· καὶ ταῦτα τοῦ
προφήτου βοῶντος ἀκούοντες, καὶ τῶν παιδίων παρὰ
καιρὸν ἡλικίας ἀνακηρυττόντων αὐτὸν. Διόπερ καὶ αὐτὸς
τὸν Ἰσάϊαν αὐτοῖς ἐπιτεχίζει κατηγοροῦν, λέγων· Ὁ

¹ Ἰουδαῖοι om. L. ol Ἰουδαῖοι G. K. ² κατηγοροῦν,

λέγων] Sic L. Ep. vulgo κατηγορῶν καὶ λέγων.

οἰκός μου οἰκός προσευχῆς κληθήσεται. Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ καὶ τῷ θεραπεύσαι ποικίλα νοσήματα · *Προσηλῶν* γὰρ αὐτῷ χαλῶλοι καὶ τυφλοὶ, καὶ *θεοράπευσεν* αὐτούς · καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐνδείκνυται. Οἱ δὲ οὐδὲ οὕτως ἐπιείκοντο, ἀλλὰ μετὰ τῶν λοιπῶν θαυμάτων καὶ τῶν παιδῶν ἰσχυρόντας ἀνακηρυττόντων αὐτὸν, ἀπεπνίγοντο³, καὶ φασιν· *Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσι; Καὶ μὴν τοῦτο τοῦ Χριστοῦ ἦν εἰπεῖν πρὸς αὐτούς· Οὐκ ἀκούετε τί οὗτοι λέγουσιν; ὥς ὁ γὰρ Θεὸς ἦδον ἐκείνοι. Τί οὖν αὐτός; Ἐπειδὴ τοῖς φανεροῖς ἀντέλεγον, ἐπιπληκτικώτερον κέρηται τῇ διορθώσει, λέγων· Οὐδέποτε ἀνέγγρωτε· Ἐκ στόματος ῥηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσθη αἰὼν; Καὶ καλῶς εἶπεν, Ἐκ στόματος. Οὐ γὰρ τῆς διανοίας αὐτῶν ἦν τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τρανώσεως τὸ τῆς γλώττης ἐκείνων ἄωρον. Τοῦτο δὲ καὶ τύπος τῶν ἐθνῶν ἦν, τῶν φελλιζόντων καὶ ἀθρόον ἠχησάντων μεγάλη μετὰ διανοίας καὶ πίστεως. Καὶ τοῖς ἀποστόλοις δὲ ἔντεῦθεν οὐ μικρὰ παράκλησις. Ἰνα γὰρ μὴ διαπορῶσι, πῶς ἰδιώται ὄντες δυνήσονται τὸ κήρυγμα καταγγεῖλαι, προλαβόντες οἱ παῖδες πᾶσαν αὐτὴν ἐξέβαλον [662] τὴν ἀγωνίαν⁴, ὅτι δώσει καὶ αὐτοῖς λόγον ὁ τούτους⁵ ποιήσας ὑμνεῖν. Οὐ ταύτῃ⁶ δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τῆς φύσεώς ἐστι δημιουργός, ἐδήλου τὸ θαῦμα. Οἱ μὲν οὖν παῖδες, καίτοι ἄωρον ἔχοντας τὴν ἡλικίαν, εὐσημα ἐφθέγγοντο καὶ τοῖς ἄνω⁷ συνῶδ⁸· οἱ δὲ ἄνδρες παραφροσύνης γέμοντα καὶ μανίας. Τοιοῦτον γὰρ ἡ κακία. Ἐπεὶ οὖν πολλὰ ἦν αὐτοῦ τὰ παροξύνοντα, τὰ παρὰ τὸν δῶλον, τὰ παρὰ τῆς ἐκβολῆς τῶν πωλούντων, τὰ τῶν θαυμάτων, τὰ τῶν παιδῶν⁹, πάλιν αὐτοὺς καταλιμπάνει, χαλῶν αὐτὸν τὸν ὄγκον τοῦ πάθους, καὶ μὴ βουλόμενος ἀρχεσθαι τῆς διδασκαλίας, ἵνα μὴ ζέοντες τῷ φθόνῳ δυσχεραίνωσι ἐπιπλέον πρὸς τὰ λεγόμενα.*

Πρωτὰς δὲ ἐπανάγιν' εἰς τὴν πόλιν, ἐπειράσε. Πῶς πρωτὰς πεινᾷ; Ὅτε συνεχώρησε τῇ σαρκεὶ, τότε ἐπιδείκνυται αὐτῇ τὸ πάθος. Καὶ ἰδὼν συκὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἦλθεν ἐπ' αὐτήν, καὶ οὐδὲν εὖρεν εἰ μὴ σὺλλια μόνον. Ἄλλος φησὶν εὐαγγελιστὴς¹⁰ ὡς ἦν· εἰ δὲ καιρὸς οὐκ ἦν, πῶς ἕτερος εὐαγγελιστὴς¹¹ φησιν, *ἦλθεν, εἰ ἄρα εὖρεν καρπὸν ἐν αὐτῇ*; Ὅθεν δὴλον, ὅτι τῆς ὑπονοίας τῶν μαθητῶν ἦν τοῦτο, ἀτελέστερον εἶ διὰ καὶ διαικισμένων. Καὶ γὰρ τὰς ὑπονοίας τῶν μαθητῶν πολλαχοῦ γράφουσιν οἱ εὐαγγελισταί. Ὅσπερ οὖν τοῦτο τῆς ὑπονοίας αὐτῶν ἦν, οὕτω καὶ τὸ νομίζειν διὰ τοῦτο αὐτὴν κατηρτάσθαι¹², διὰ τὸ μὴ ἔχειν καρπὸν. Τίνος οὖν ἐνεκεν κατηρτάσθαι; Τῶν μαθητῶν ἐνεκεν, ἵνα θαρρῶσιν. Ἐπειδὴ γὰρ πανταχοῦ μὲν εὐηγγέλει, οὐδένα δὲ ἐκλόασεν· ἔδει δὲ καὶ τῆς τιμωρητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἀπόδειξιν παρασχεῖν, ἵνα μάθωσι καὶ οἱ μαθηταὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι δυνάμενος ξηρᾶναι τοὺς σταυρούοντας αὐτὸν, ἐκὼν συγχωρεῖ¹³, καὶ οὐ ξηραίνει· οὐκ ἐβούλετο δὲ τοῦτο εἰς ἀνθρώπους ἐνδείξασθαι· εἰς¹⁴ τὸ φυτὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τῆς τιμωρητικῆς τὴν ἀπόδειξιν παρέσχετο. Ὅταν δὲ εἰς τόπους, ἢ εἰς φυτὰ, ἢ εἰς ἄλογα γίνηται¹⁵ τι τοιοῦτον, μὴ ἀκριβολογοῦ, μηδὲ λέγε· Πῶς οὖν δικαίως ἐξηράνθη ἡ συκὴ, εἰ καιρὸς οὐκ ἦν; τοῦτο γὰρ ἐσχάτης ληρωδίας λέγειν· ἀλλὰ τὸ¹⁶ θαῦμα ὅρα, καὶ θαύμαζε καὶ δόξαζε τὸν θαυματουργόν. Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ

τῶν χοίρων πολλοὶ τοῦτο εἰρήκασι τῶν καταποντισθέντων, τὸν τοῦ δικαίου γυμνάζοντες λόγον· ἀλλ' οὐδὲ ἐν ταῦτα προσεκτεῖν αὐτοῖς· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἄλογα, ὥσπερ ἐκείνῳ φυτὸν ἄφωτον. Τίνος οὖν ἐνεκεν περικείται τοιοῦτον σχῆμα τῷ πράγματι, καὶ τῆς κατάρας αὐτῇ ἡ πρόφασις; Ὅπερ ἔφην, τῆς τῶν μαθητῶν ὑπονοίας τοῦτο ἦν. Εἰ δὲ μηδέπω καιρὸς ἦν, εἰκὴ τινες τὸν νόμον δηλοῦσθαι ἐνταῦθα λέγουσι. Καὶ γὰρ τοῦτο καρπὸς ἦν ἡ πίστις, καὶ τότε ἦν ὁ καιρὸς τοῦ καρποῦ τούτου, καὶ ἤνεγκε γοῦν αὐτόν. *Ἦδη γὰρ αἱ χώραι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμόν, φησὶ* καὶ, *Ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίσκειν ἃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε.*

Β'. Οὐκ ἄρα τούτων τι αἰνίσταται ἐνταῦθα, ἀλλ' ὅπερ ἔφην ἐστὶ¹⁷, τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυται τὴν τιμωρητικὴν· καὶ τοῦτο [665] ἐκ τοῦ λέγειν, *Ὅσπ' ἦν καιρὸς, δείκνυσιν*¹⁸· δηλὼν ὅτι προηγουμένως εἰς τοῦτο ἦλθεν, οὐ διὰ τὴν πείνην¹⁹, ἀλλὰ διὰ τοὺς μαθητάς, οἱ καὶ σφόδρα ἐθαύμαζαν, καίτοι πολλῶν ἦσαν σημείων γενομένων μειζόνων· ἀλλ' ὅπερ ἔφην, ξένον τοῦτο ἦν· νῦν γὰρ πρῶτον τὴν τιμωρητικὴν²⁰ ἐπέδειξεν δύναμιν. Διὸ οὐδὲ ἐν ἄλλῳ φυτῷ, ἀλλ' ἐν τῷ πάντων ὑγροτάτῳ τὸ θαῦμα²¹ ἐποίησεν, ὥστε κἀντεῦθεν μείζον φανῆναι τὸ θαῦμα. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι δι' αὐτοὺς τοῦτο γέγονεν, ἵνα εἰς τὸ θαρρῆν αὐτοὺς ἀλείψῃ, ἄκουε τῶν ἐξῆς ὧν λέγει. Τί δὲ φησιν; Καὶ ὑμεῖς μείζονα ἐργάσασθε, ἐὰν θέλητε πιστεῦναι, καὶ εὐχῇ θαρρῆν. Ὅρξ· ὅτι τὸ πᾶν δι' αὐτοὺς γέγονεν, ὥστε μὴ δεδοικέναι καὶ τρέμειν ἐπιβουλὰς; Διὸ καὶ δεύτερον τοῦτο λέγει, εὐχῇ προσήλυν καὶ πίστει. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἐργάσασθε μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ὁρη μεταστήσετε, καὶ ἕτερα πλείονα ποιήσετε, πίστει καὶ εὐχῇ θαρρῶντες. Ἄλλ' οἱ ἀλαζόνες Ἰουδαῖοι καὶ τετυφωμένοι, διακόφει βουλόμενοι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, προσελθόντες ἡρώτων· *Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;* Ἐπεὶ δὴ γὰρ τοῖς σημείοις ἐπισκῆψαι οὐκ εἶχον, τὴν τῶν κατηλευνόντων ἐν τῷ ἱερῷ προτρέπουσιν αὐτῷ διώρωσιν. Τοῦτο δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ φαίνονται ἐρωτῶντες, εἰ καὶ μὴ τούτοις τοῖς²² ῥήμασιν, ἀλλὰ τῇ αὐτῇ γνώμῃ. Καὶ γὰρ ἐκεῖ λέγουσιν· *Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς;* Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ἀποκρίνεται αὐτοῖς λέγων· *Λύσατε τὸν ναὸν τούτον, καὶ ἐγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν*· ἐνταῦθα δὲ εἰς ἀπρίαν αὐτοὺς ἐμβάλλει. Ὅθεν δὴλον, ὅτι τότε μὲν ἀρχῇ²³ καὶ προοίμιον ἦν τῶν θαυμάτων, ἐνταῦθα δὲ τέλος. Ὅ δὲ λέγουσι, τοῦτο ἐστὶ· τὸν διδασκαλικὸν ἐδέξω θρόνον; ἱερεὺς ἔχειροτονήθης, ὅτι τοσαύτην ἐξουσίαν ἐπέδειξεν; φησὶ. Καὶ μὴν οὐδὲν ἐποίησεν αὐτῷ θάλασσαν ἔχον, ἀλλὰ τῆς εὐστατίας προένησε τοῦ ἱεροῦ· ἀλλ' ὁμῶς οὐδὲν ἔχοντας εἶπεν, τοῦτω²⁴ ἐπισκῆπτουσι. Καὶ ὅτε μὲν ἐξέβαλεν, οὐκ ἐτόλμησαν εἰπεῖν οὐδὲν²⁵, διὰ τὰ θαύματα· ἐπειδὴ δὲ ὥρθη, τότε ἐπιτιμῶσι. Τί οὖν αὐτός; Οὐκ ἐξ εὐθείας αὐτοῖς ἀποκρίνεται, δεικνύς ὅτι εἰ ἤθελον ἰδεῖν αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ἠδύνατο· ἀλλ' ἀντερωτᾷ αὐτοὺς λέγων· *Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἐστίν; ἐξ οὐρανοῦ, ἢ ἐξ ἀνθρώπων;* Καὶ ποῖα αὐτῇ ἀκολουθεῖ²⁶; Μεγίστη μὲν οὖν. Εἰ γὰρ εἶπον, *Ἐξ οὐρανοῦ*, εἶπεν ἂν αὐτοῖς· *Διὰ τί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;* Εἰ γὰρ ἐπίστευσαν, οὐκ ἂν ἠρώτησαν ταῦτα. Περὶ γὰρ αὐτοῦ ἐκεῖνος εἶπεν, ὅτι *Οὐκ ἔμεινεν ἱκανὸς λύσαι τὸν ἱμᾶντα τοῦ ἐποδηματοῦ αὐτοῦ*²⁷ καὶ, *Ἰδοὺ ὁ ἀμὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἰρῶν τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου*

³ παιδῶν L. ⁴ Sic eod. et Ep. κατεπνίγοντο Edd. ⁵ ὥσπερ L. Ep. αὐτοῖς] ὁ Ἰησοῦς G. H. K. M. ⁶ δὲ recepi ex Ep. et Reg. 688. Ita edidit Sav. ⁷ ἀγωνίαν] add. καὶ θαρρῆν παρεσκεύασεν Reg. 688. add. καὶ θ. παρεσκευάσεν Sav. Ben. cum dubitare nequissent Ge. hae. que tacite invexit S. vilius, non leguntur in meis, nec in Ep. ⁸ τοιοῦτος G. π. ὑμνεῖν] ἔχειν ποιήσας G. M. invito Ep. ⁹ ταῦτα L. ¹⁰ τοῖς ἄνω om. G. H. K. ¹¹ παλῶν Edd. χαλῶν] χαλινῶν M. ¹² Alius πῶς ὁ αὐτὸς εὐαγγ. ¹³ Montef. Sic Reg. 688. ¹⁴ κατηρτάσθαι H. ¹⁵ συνεχώρει G. K. M. ¹⁶ εἰς] ἀλλ' εἰς H. M. Propterea paulo prolixior fefellit librarior. ¹⁷ Sic Mor. Ben. γέννηται G. H. ceteri cum Sav. γίνεσθαι. ¹⁸ τῷ καὶ Edd. καὶ δόξαζε om. L. Ep. ¹⁹ ἐστὶ om. G. et delevit Sav. ²⁰ τὴν πείνην G. H. τὸ πεινῆν L. M. ad experiendum fructum Ge. h. e. τὴν πείραν. In cod. G. litera v super rasuram est. ²¹ τιμωρητικῇ] add. αὐτοῦ K. M. ²² θαῦμα] σημεῖον Reg. 688. idque receperunt Sav. Ben. ²³ τοιοῦτος] αὐτοῖς τοῖς Mor. τοῖς αὐτοῖς Ep. Mox καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ G. H. ²⁴ Sic G. H. K. M. et Regii 688 et 694. ἐκεῖ μὲν ἀρχῇ L. τὸ μὲν ἀρχῇ Sav. τὸ μὲν ἐν ἀρχῇ Mor. Ben. ²⁵ τοῦτο G. K. L. M. ²⁶ οὐδὲν om. Mor. Ben. ὥρθη] add. διδάσκων M. Ep. Ge. ²⁷ ἢ ἀκολ. Edd. ἦν ἀκολ. M. ²⁸ ὅτι οὐ οὐκ M. p. p. αὐτοῦ om. K. M.

cerat, et videbant opera cum verbis consonare: sed neque sic obtemperarunt, imo indignabantur, etiamsi hæc clamare prophetam audirent, ac pueros plus quam ætas ferret prædicantes eum. Quapropter incusantem illos Isaiam inducit dicens: *Domus mea domus orationis vocabitur*. Neque hoc tantummodo suam potentiam ostendit, sed quod curet varias infirmitates: nam 14. *Accesserunt ad eum claudi et cæci, et curavit eos*; et sic virtutem potestatemque suam monstrat. Illi vero neque sic obtemperarunt, sed cum miracula viderent, puerosque audirent ipsum prædicantes, suffocabantur et dicebant: 16. *Non audis quid isti dicunt?* Atqui id Christus ipsis dicere potuisset: *Non auditis quid isti dicunt?* Nam illi quasi Deo caneant. Quid igitur ille? Quia rebus manifestis contradicebant, acrius illos carpit dicens: *Numquam legis? Ex ore infantium et lactentium perfecti laudem* (Psal. 8. 3)? Et recte dixit, *Ex ore*. Non enim secundum mentem ipsorum illa verba erant, sed virtute ipsius immatura ipsorum lingua dirigebatur. Hoc vero figura erat gentium balbutientium, quæ confestim magna insonuerunt et animo et fide, et apostolis hinc non parva consolatio. Ne enim ambigerent, quomodo rudes homines prædicationem annuntiare poterunt, præoccupantes pueri illam animi angustiam eiecerunt, et spem fecerunt, facultatem dicendi daturum sibi esse eum qui pueros linguam cautare docuit; neque hoc tantum, sed etiam esse illum naturæ conditorem, hoc miraculo ostensum est. Pueri igitur etsi immaturæ ætatis, fausta et supernis consona loquebantur: viri autem insaniam et furore plena. Talis res est nequitia. Quia igitur multa erant quæ illos commoverent, turbæ videlicet, ejectio vendentium, miracula, pueri canentes, rursus eos relinquit, ut illorum sedet tumorem et iram, noluitque docere, ne invidia ferventes dicta sua ægre ferrent.

*Historia ficus a Christo maledictæ commentatur. Cur Christus ficum maledixit. — 18. Mane autem revertens in urbem, esurit. Quomodo mane esuriit? Quando id carni concessit, tunc illius sensus ostenditur. 19. Et videns ficum in via, venit ad eam, et nihil invenit nisi folia. Alius evangelista (Marc. 11. 13) dicit, nondum tempus fuisse; sed si nondum tempus erat, quomodo alter evangelista¹ ait, *Venit, ut si forte fructum inveniret in ea?* Unde manifestum est, illud ex opinione discipulorum fuisse, qui adhuc imperfectiores erant. Nam opiniones discipulorum sæpe describunt evangelistæ. Sicut igitur illud secundum illorum opinionem erat, sic quoque cum putabat, ipsum maledixisse ficui, quod fructum non haberet. Cur ergo maledicta fuit? Propter discipulos, ut nempe illi confiderent. Quia enim ubique beneficia præstabat, nullumque puniebat: et tamen oportebat ultricis suæ potestatis exemplum præbere, ut discerent et discipuli et Judæi, ipsum cum posset eos qui se crucifixerunt extinguere, libenter tamen id concessisse, neque exstinxisse. Noluit porro id in hominibus factum exhibere, sed in*

arbore ultricis suæ potestatis exemplum dedit. Cum autem in loca, vel in arbores, vel in bruta animantia tale quidpiam immittitur, ne curiose inquiras, nec dicas: Quomodo juste exsiccata ficus est, si tempus fructuum non erat? illa enim questio nugacissima est: sed miraculum respice, mirare, et miraculorum patra- tori gloriam refer. Nam et de submersis porcis id ipsum multi dixerunt, justitiæ rationem inquirentes; sed illis non attendere oportet: nam hæc irrationabilia erant, ut arbor anima carebat. Cur ergo hæc ratione res acta est, et cur hæc est maledictionis causa? Ut jam dixi, hoc ad discipulorum opinionem pertinet. Quod si nondum tempus erat, temere quidam hic legem significari dicunt. Nam hujus fructus fides erat, fideique tempus tunc advenerat, quem fructum ille attulit. Jam enim regiones albæ sunt ad messem, inquit, et, *Misi vos metere quæ non laborastis* (Joan. 4. 35. 38).

2. Nihil ergo hujusmodi hic subindicatur, sed, ut dixi, potestatem ultricem indicat, et hoc ostendit dicens, *Nondum enim erat tempus*, significans se ideo præcipue venisse, non quod esuriret, sed propter discipulos, qui admodum mirati sunt, etsi multa majora signa jam facta fuerant; sed, ut dixi, hoc insolitum erat, nunc enim primo potestatem ultricem ostendit. Idcirco non in alia arbore, sed in omnium humidissima signum fecit, ita ut inde majus videretur esse miraculum. Et ut discas, hoc propter illos factum esse, ut illis fiduciam inderet, audi ea quæ postea dicit. Quid igitur dicit? Et vos majora facietis, si credere volueritis, et in oratione confidere. Vident totum propter illos factum esse, ne insidias formidarent? Ideo illud iterum repetit, ut precibus et fidei firmiter hærrere suadeat. Non enim hoc tantum facietis, inquit, sed etiam montes transferetis, et plurima alia operabimini, si fidei et orationi cum fiducia hæreatis. Verum Judæi arrogantes et inflati, ut doctrinam ejus interpellarent, accedentes sciscitabantur: 23. *In qua potestate hæc facis?* Quia enim miraculis detrahere non poterant venditores ex templo pulsos et emendatos illi objiciunt. Eadem ratione apud Joannem interrogant, licet non iisdem verbis, verum eadem sententia; nam dicunt: *Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis* (Joan. 2. 18. 19)? Sed ibi respondet illis: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud*; hic autem in dubitationem illos conjicit. Unde manifestum est, illud quidem in principio factum esse, quando miracula edere incipiebat, hoc autem in fine (a). Quod autem dicat, hujusmodi est: An doctrinæ sedem occupas? num sacerdos ordinatus es, quia tantam potestatem exhibuisti? Atqui nihil arroganter egit, sed templi honori ac decori prospexit: attamen cum nihil aliud dicere possent, hanc accusandi ansam arripiunt. Ac cum vendentes eieceret, nihil ausi sunt dicere, quia ille miracula ediderat: postea ubi viderunt eum, inerepare cœperunt. Quid ergo ille? Non ad quæsitum directe respondet, nec ostendit, posse illos, si vellent suam potestatem vi-

¹ Alius, quomodo idem Evangelista; recte: verba enim sunt marci, cap. 11. v. 15.

(a) Ihs innuit Christum his vendentes eiecisse e templis.

dere; sed aliam opponit interrogationem: 25. *Baptisma Joannis unde erat? ex celo, an ex hominibus?* Et quid hæc, inquit, ad rem presentem? Hæc maxime quadrant: nam si dixissent, *Ex celo*, respondisset eis: Quare ergo non credidistis ei? Si enim credidissent, non ita interrogassent. Nam de ipsq Joannes dixerat: *Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus* (Luc. 3. 16); et, *Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi; et, Ipse est Filius Dei; et, Qui de sursum venit, supra omnes est* (Joan. 1. 29. 34. et 3. 31); et, *Ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam* (Math. 3. 12). Quare si Joanni credidissent, nihil impedire poterat quominus viderent in qua potestate hæc faceret. Deinde quia maligne illi responderunt, 27. *Nescimus, non dixit ille, Neque ego scio: sed quid? Neque ego dico vobis.* Nam si ignorabant, doceri illos oportebat. Quia vero maligne agebant, jure nihil ipsis responderet. Cur autem non dixerunt, *Ex hominibus est baptisma?* Timebant turbas, inquit. Videntur cor perversum? Ubique Deum despiciunt, et cuncta propter homines faciunt; nam et Joannem propter illos timebant; non virum ipsum reveriti, nisi hominum causa tantum; Christo etiam credere hominum causa nolebant: et hæc causa illis malorum omnium. Deinde dicit: 28. *Quid vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, et dixit primo: Vade, hodie operare in vinea.* 29. *Ille autem respondens dixit: Nolo. Postea autem poenitentia motus abiit.* 30. *Et accedens ad secundum, dixit similiter. Ille autem respondit, Aveo¹, et non abiit.* 31. *Quis ergo ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei, Primus.* Rursus per parabolas ipsos arguit; tum illorum improbitatem, tum reprobatarum gentium obsequentiam subindicans. Nam hic duo filii significant id quod apud gentes et quod apud Judæos factum est. Gentes enim cum non promississent obedientiam, nec audissent legem, operibus obsequentiam exhibuerunt: hi contra postquam dixerant, *Omnia quæcumque dixerit Deus faciemus et audiemus* (Exod. 19. 8), operibus non obsequuti sunt. Ideo ne putarent legem ipsos juvare, ostendit hoc ipsum illos dammare; id quod etiam dicit Paulus: *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur* (Rom. 2. 13). Idcirco² ut suo ipsi judicio damnarentur, rem sic dirigit, ut ipsi sententiam ferant: quod etiam in sequenti parabola vineæ facit.

3. Utque res ita succederet, aliam personam inducit quæ accusationem ferret. Quia enim nolebant directe fateri, per parabolam eos quo volebat adducit. Quando autem dictorum scopum non intelligentes sententiam tulerunt, tunc ipse aperit id quod occulte agebatur, et dicit: *Publicani et meretrices præcedent vos in regno Dei.* 32. *Venit enim Joannes ad vos in via justitiæ, et non credidistis ei: publicani vero crediderunt ei. Vos autem videntes, non poenitentiam egistis postea, ut crederetis ei.* Nam si simpliciter dixisset, Meretrices præcedunt vos, sermo illis one-

rosus visus fuisset: nunc autem post sententiam ab ipsis latam mitior videtur. Ideo causam adjicit. Quænam illa est? *Venit Joannes*, inquit, *ad vos*, non ad illos. Neque hoc solum, sed et *In via justitiæ*. Neque potestis eum criminari, quod negligens inutilisque fuerit: sed et vita ejus omni culpa libera, et providentia singularis, et tamen non attendistis ei. Post hoc etiam aliud crimen est, quod publicani attendierint; hinc aliud quod vos ne quidem post illos credideritis. Oportuit enim vos ante illos credere, quod vero neque post illos, omni venia indignum est: laus illorum eximia, crimen vestrum auget. Ad vos venit, nec admisistis illura; non venit ad illos, et suscepit eum; neque illos doctores admittitis. Vide quot argumentis laus illorum, et horum crimen ostenditur. Ad vos venit, non ad illos. Vos non credidistis; hoc illis offendiculo non fuit. Illi crediderunt, id vobis non profuit. Illud enim, *Præcedent*, non dicitur, quasi hi sequantur; sed quod spem habeant, si velint. Nihil enim magis quam æmulatio rudiores concitat. Propterea semper dicit: *Novissimi primi, et primi novissimi.* Ideoque meretrices et publicanos induxit, ut illos zelo inflammaret. Hæc enim duo peccata extrema sunt, ex ferventi amore parva, alio corporum, alio pecuniarum. Ostendit autem, illud vere esse audire legem Dei, si Joanni credatur. Nec vero gratiæ solum est quod meretrices introeant, verum etiam justitiæ. Non enim manentes meretrices introierunt, sed obediētes et credentes, et mundatæ et mutatæ sic introierunt. Videntur quomodo minus onerosam et breviorē orationem fecit tum per parabolam, tum per meretricum commemorationem? Neque enim statim dixit, Cur non credidistis Joanni? sed quod longe acrius erat, publicanis meretricibusque propositis, tunc illud induxit, ex rerum serie illos venia indignos arguens, ostendensque, ipsos ob metum hominum et vanam gloriam omnia facere. Nam Christum non confitebantur præ timore, ne a synagoga pellerentur; et Joannem non audebant carpere, non ob pietatem, sed propter metum. Quæ omnia ille probavit ex supradictis, et gravius postea vulnus inflixit dicens: *Vos autem videntes non poenitentiam egistis, ut crederetis ei.* Improbū enim est ab initio bonum non eligere; majus vero crimen, non mutari. Nam hoc maxime multos celebrabatur efficit, id quod jam in multis video, ob extremam stoliditatem. Sed nemo talis sit, oro: verum etiamsi in extremum nequitiae lapsus sit, ne desperet de resipiscētia; facile quippe est ex profundo improbitatis emergere.

Historia meretricis cujusdam quæ mutata postea sanctam vitam duxit.—Annon audistis quomodo meretrix illa, quæ lascivia omnes superabat, omnes postea pietate vicit? Non de illa loquor quæ in evangelis fertur; sed de illa quæ nostro ævo ex Phœnicie civitate omnium nequissima fuit. Hæc quippe meretrix apud nos erat, primasque in scena tenebat, cujus nomen ubique celebrabatur, nec in nostra urbe tantum, sed usque ad Cilicæ et Cappadocæ. Multorumque opes exhausit, pupillos multos

¹ Alii habent, *Ego, Domine.*

² Unus, post verba S. Pauli, sic habet: *Melius est enim dicere, Nolo, et postea obsequi.* Idcirco.

σμου· καὶ, Οὗτος³⁰ ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ, Ὁ
ἀνθρώπος ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστί· καὶ, ὅτι τὸ
πῦρ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαρίσει τὴν αἰώνου
αὐτοῦ. Ὅστε εἰ ἐπίστευσαν ἐκεῖνοι, οὐδὲν ἦν τὸ κωλύον
αὐτοὺς εἰδέναι ἐν ποῖα ἐξουσία ταῦτα ποιεῖ. Εἴτα ἐπειδὴ
κακούργους ἔλεγον, Οὐκ [664] ἴσμεν, οὐκ εἶπεν. Οὐδὲ
ἐγὼ οὐκ οἶδα· ἀλλὰ τί; Οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὁμῶν. Εἰ μὲν
γὰρ ἠγνόουν, διδάσκεισθαι αὐτοὺς ἔδει· ἐπειδὴ δὲ ἐκα-
κούργουν, εἰκότως οὐδὲν αὐτοῖς ἀποκρίνεται. Καὶ πῶς
οὐκ εἶπον, ὅτι Ἐξ ἀνθρώπων τὸ βάπτισμα; Ἐφοβοῦντο
τοὺς δόλους, φησὶν. Εἰδες διεστραμμένην καρδίαν;
Πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ καταφρονοῦσι, καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώ-
πους ἅπαντα πράττουσι. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτον δι' αὐτοὺς
εφοβοῦντο, οὐκ αἰδοῦντο τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ διὰ τοὺς
ἀνθρώπους· καὶ τῷ Χριστῷ πιστεύουσιν διὰ τοὺς ἀνθρώ-
πους οὐκ ἠθέλον· καὶ πάντα ἐντεύθεν αὐτοῖς ἐτίκτετο
τὰ κακά. Εἴτα φησὶ. Τί ὑμῖν δοκεῖ; Ἀνθρώπος εἶχε
υἱόν³¹ δὴ, καὶ λέγει τῷ πατρὶ. Ὑπαγε, σήμερον
ἐργάζου εἰς τὸν ἀμπελῶνα. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν,
Ὁὐ θέλω· ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς ἀπήλθε. Καὶ
προσελθὼν τῷ δευτέρῳ, εἶπεν ὡσαύτως. Ὁ δὲ ἀπο-
κριθεὶς εἶπεν, Ἐγὼ, κύριε³²· καὶ οὐκ ἀπήλθε. Τίς
οὖν ἐκ τῶν δύο ἐποίησε τὸν πατέρα τὸ θέλημα;
Λέγουσιν³³, Ὁ πρῶτος. Πάλιν διὰ παραβολῶν αὐτοὺς
ἐλέγχει³⁴, τὴν τε αὐτῶν ἀγνωμοσύνην, καὶ τὸ πῶν
σφόδρα κατεγνωσμένους καταπειθεὶς ἀνιττόμενος. Τὰ
γὰρ τέκνα ταῦτα τὰ δύο τοῦτο δηλοῖ³⁵, ὃ καὶ ἐπὶ τῶν
ἐθνῶν καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων γέγονε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι³⁶ οὐχ
ὑποχόμενοι ἀκούσασθαι, οὐδὲ γινόμενοι ἀκροαταὶ τοῦ
νόμου, διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξαντο τὴν ὑπακοήν· καὶ
οὕτοι εἰπόντες, Πάντα ὅσα ἂν εἰπῇ ὁ Θεός, ποιήσομεν
καὶ ἀκουσόμεθα, διὰ τῶν ἔργων παρήκουσαν. Διὰ τοι
τοῦτο ἵνα μὴ νομίσωσι τὸν νόμον αὐτοὺς ὠφελεῖν, δει-
κνυσιν ὅτι αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο αὐτοὺς καταδικάζει· ὅπερ
οὐ καὶ ὁ Παῦλος φησιν, ὅτι Οὐχ ὁ ἀκροατὴ τοῦ νόμου
δικαίος παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιῶνται τοῦ νόμου δι-
καιωθήσονται³⁷. Διὰ τοῦτο ἵνα καὶ αὐτοκαταχρήτους
ποίησιν, παρ' αὐτῶν ἐξενεχθῇσαν παρασκευάζει τὴν ψῆφον·
ὅπερ καὶ ἐν τῇ ἐπιούσῃ παραβολῇ ποιεῖ³⁸ τοῦ ἀμπελῶνος.

γ'. Καὶ ἵνα τοῦτο γένηται, ἐπ' ἄλλου προσώπου γυμνά-
ζει τὸ ἐγκλημα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐξ εὐθείας οὐκ ἠθέλησαν
ὁμολογήσῃ, διὰ παραβολῆς αὐτοὺς ἐμβάλλει λοιπὸν εἰς
ὅπερ ἐβούλετο. Ὅτε δὲ οὐ συνιέντες τὰ λεγόμενα τὴν
ψῆφον ἐξήνεγκαν, τότε ἀποκαλύπτει τὸ συνεσκιασμένον
λοιπὸν, καὶ λέγει· Ὅτι τελῶναι καὶ πόρνοι προδρου-
σιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν³⁹. Ἦλθε
γὰρ ὁ Ἰωάννης πρὸς ὑμᾶς ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ
οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· οἱ δὲ τελῶναι ἐπίστευσαν
αὐτῷ· ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον,
τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ. Εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, Πόρνοι
προδρυσιν ὑμᾶς, ἔδοξε ἐν φορτικῷ εἶναι αὐτοῖς ὁ
λόγος· νυνὶ δὲ, μετὰ τὴν αὐτῶν ψῆφον ἀποφαινόμενος,
ἀνεπαχθῆς εἶναι δοκεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν αἰτίαν προσ-
τίθησι. Τίς δὲ ἦν αὕτη; Ἦλθεν Ἰωάννης, φησὶ, πρὸς
ὑμᾶς, οὐ πρὸς ἐκείνους· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ
Ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔχετε ἐγκαλεῖν,

ὅτι ἡμελημένοι τις ἦν, καὶ οὐδὲν ὠφελῶν· ἀλλὰ καὶ ὁ
βίος ἀνεπίληπτος⁴⁰, καὶ ἡ πρόνοια πολλή, καὶ οὐ προσ-
έσχετε αὐτῷ. Καὶ μετὰ τούτου καὶ ἕτερον ἐγκλημα, ὅτι
τελῶναι προσέσχον· καὶ μετὰ τούτου⁴¹ πάλιν ἄλλο, ὅτι
οὐδὲ [665] μετ' ἐκείνους ὑμεῖς. Ἐδεῖ μὲν γὰρ καὶ πρὸ
αὐτῶν· τὸ δὲ μετ' αὐτοὺς⁴², πάσης ἀνάγκης
ἐστερημένον ἦν· καὶ ἀφ' αὐτοῦ κακείνων ἔπαινος, καὶ τού-
των κατηγορία. Πρὸς ὑμᾶς ἦλθε, καὶ οὐ προσήκασθε·
οὐκ ἦλθε πρὸς ἐκείνους, καὶ ἐδέξαντο· καὶ οὐδὲ ἐκείνους
ἔσχετε⁴³ διδασκάλους. Ὅρα διὰ πόσων ἐκείνων δεικνύται
τὸ ἐγκώμιον, καὶ τούτων ἡ κατηγορία. Πρὸς ὑμᾶς ἦλθεν, οὐ
πρὸς ἐκείνους. Ὑμεῖς οὐκ ἐπιστεύσατε· τοῦτο ἐκείνους
οὐκ ἐκινδάλισεν. Αὐτοὶ ἐπίστευσαν· τοῦτο ὑμᾶς οὐκ
ὠφέλησε. Τὸ δὲ, Προδρυσιν, οὐχ ὡς τούτων ἐπομένους,
ἀλλ' ὡς ἐλπίδα ἐχόντων, ἐὰν ἐθέλωσιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως
ὡς ζηλοτυπία διεγείρει τοὺς παχυντέους. Διὰ τοῦτο αἰεὶ
λέγει⁴⁴. Οἱ πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι.
Διὰ τοῦτο καὶ πόρνας παρήγαγε καὶ τελῶνας, ἵνα παρα-
ζηλώσωσι. Καὶ γὰρ τὰ δύο ταῦτα ἀκρα ἁμαρτήματα, ἐξ
ἔρωτος χαλεποῦ τικτόμενα⁴⁵, τὸ μὲν ἀπὸ σωματίων, τὸ
δὲ ἀπὸ χρημάτων ἐπιθυμίας. Δεικνύσι δὲ, ὅτι τοῦτο μά-
λιστά ἐστιν ἀκούσαι νόμου Θεοῦ, τὸ ἐπ' Ἰωάννῃ πιστεῦ-
σαι. Οὐκ ἄρα χάριτος μόνος τὸ εἰσελθεῖν πόρνας, ἀλλὰ
καὶ δικαιοσύνης. Οὐ γὰρ πόρνοι μένουσαι εἰσῆλθον, ἀλλ'
ὑπακούσασαι καὶ πιστεῦσασαι καὶ καθαρσθεῖσαι καὶ
μεταβαλόμεναι, οὕτως εἰσῆλθον. Εἰδες πῶς ἀνεπαχθῇ
τὸν λόγον ἐποίησε καὶ τομυτέρον⁴⁶, ἀπὸ τῆς παραβολῆς,
ἀπὸ τῆς τῶν πορνῶν ἐπαγωγῆς; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν εὐθέως,
Διατί οὐκ ἐπιστεύσατε Ἰωάννῃ; ἀλλ', ὃ πολλῶν πληκτι-
κώτερον ἦν, τοὺς τελῶνας καὶ τὰς πόρνας προθεῖς, τότε
τοῦτο ἐπήγαγεν, ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας·
διελέγχων αὐτῶν τὸ ἀσύγνωστον, καὶ δεικνύς, ὅτι διὰ
φόβον ἀνθρώπων⁴⁷ πάντα ποιοῦσι καὶ δόξαν κενήν. Καὶ
γὰρ τὸν Χριστὸν οὐχ ὠμολογουν διὰ φόβον, ἵνα μὴ ἀπο-
συνάγωγοι γένωνται· καὶ τὸν Ἰωάννην πάλιν οὐκ ἐτόλ-
μων κακίζειν· οὐδὲ τοῦτο δι' εὐλάβειαν, ἀλλὰ διὰ φόβον.
Ἄπερ ἅπαντα ἤλεγξε διὰ τῶν ἐιρημένων, καὶ χαλεπω-
τέραν ὕστερον ἐπήγαγε τὴν πληγὴν, εἰπὼν· Ὑμεῖς δὲ
εἰδότες⁴⁸ οὐ μετεμελήθητε ὕστερον, τοῦ γινώσκοναι
αὐτῷ. Κακὸν μὲν γὰρ καὶ τὸ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὴ ἐλέ-
σθαι τὸ καλόν· μείζον δὲ κατηγορία, τὸ μὴδὲ μεταθέ-
σθαι. Μάλιστα γὰρ τοῦτο ἐργάζεται πολλοὺς πονηροὺς,
ὃ καὶ νῦν πάσχοντες ἐγίνωσκον ὅτι ἀναίσθηταί ἐσχά-
της⁴⁹. Ἀλλὰ μηδεὶς ἐστω τοιοῦτος⁵⁰· ἀλλὰ κἂν εἰς
ἔσχατον κατενεχθῇ κακίας, μὴ ἀπογινώσκειν τὴν ἐπὶ
τὸ βέλτιον μεταβολήν. Ρᾶδιον γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν βαρ-
θρων τῆς πονηρίας ἀνεγείναι.

Ἡ οὐκ ἠκούσατε πῶς ἐκείνη ἡ πόρνη, ἡ ἐπὶ ἀσελείᾳ
πάντας παρελάσασα, πάντας ἀπέκρυψεν ἐν⁵¹ εὐλαβείᾳ;
Οὐ τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγειν, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τῆς
γενεᾶς τῆς ἡμετέρας, τὴν ἐκ Φοινίκης τῆς παρανομω-
τάτης πόλεως. Καὶ γὰρ αὕτη πόρνη⁵² ποτὲ παρ' ἡμῖν
ἦν, τὰ πρωτεῖα ἐπὶ τῆς σκληρῆς ἔχουσα, καὶ πολὺ τὸ
ὄνομα αὐτῆς πανταχοῦ, οὐκ ἐν τῇ πόλει τῇ ἡμετέρᾳ
μόνον, ἀλλὰ καὶ μέχρι Κιλικίαν καὶ Καππαδοκίαν. Καὶ
πολλὰς μὲν⁵³ ἐκένωσεν οὐσίας, πολλοὺς δὲ εἶπεν⁵⁴ ὀρφα-

³⁰ οὗτος] αὐτός Edd. ³¹ δύο υἱούς K. δύο τέκνα M. τέκνα δύο L. 1 Mosq. ³² ἐγὼ, κύριε] Sic Mosq. ἀπέρχομαι L. p. p. οὐν om. K. L. ³³ Λέγουσιν] add. αὐτῷ Edd. ³⁴ αὐτοὺς λέγει καὶ ἐλέγχει G. αὐτοῖς; λ. x. ε. H. κατεγνω-
σμένων] add. ἐθνῶν L. ³⁵ Τὰ γὰρ δύο τέκνα ταῦτα δηλοῖ τοῦτο L. ³⁶ ἐκείνοι om. L. et Edd. prater Sav.
δικαιωθήσονται] add. Καὶ γὰρ ἐστὶ μεῖζον τὸ ἐπηγγελμένον μὴ ἀνελεῖν, εἴτα ἀνελεῖν L. ³⁷ ὅπερ οὐν καὶ ...
ποιεῖται G. H. K. M. Receptum firmat Ep. ³⁸ τῶν οὐρανῶν] Sic G. H. K. et 5 Mosq. vulgo τοῦ Θεοῦ. ³⁹ ἀληπτος
G. K. M. Ep. ⁴⁰ τοῦτο G. K. et bis M. ⁴¹ Sic K. L. M. Ep. Edehatur μετὰ τούτους. p. p. ἀπεστερημένον G. Ep.
ἀφ' αὐτοῦ] add. ἦν K. ⁴² ἔχετε G. L. ⁴³ λέγει] add. ὅτι L. Deinde οἱ ἐσχ. πρ. καὶ οἱ π. ε. Edd. Mox παρήγε G.
προσήγαγε K. ⁴⁴ τίκτεται G. ἐστὶ post ἔρωτος invexit Sav. ⁴⁵ τὸ] τῷ K. L. M. et pr. G. ⁴⁶ κατωμώτερον
G. K. M. ⁴⁷ διὰ φ. ἀν.] δι' ἀνθρώπων G. K. κενὴν] τὴν ἐκείνων G. ⁴⁸ ἰδόντες K. L. M. invititis Mosq.
ΘΗΙΚΟΝ. Περὶ μετανοίας, καὶ τοῦ μὴ ἀπογινώσκειν τοὺς ἁμαρτάνοντας, μήτε δὲ ἀπονοστήσειν τοὺς ἐστίτας.
G. ⁴⁹ τοιοῦτος] add. παρακλῶν M. ⁵⁰ ἐν om. K. M. ⁵¹ ἡ ante πόρνη delevis, jubentibus G. H. K. L. et Reg.
694. p. r. τὰ πρώτα L. ⁵² μέν om. K. L. M. πολλοὺς δὲ] καὶ πολλοὺς iidem. ⁵³ εἶπεν] εἶπεν G. M. tenebat Ge.
εἰσέπικεν Reg. 688. ὀρφανούς] ἐρσάστας G.

νοὺς· πολλοὶ δὲ αὐτὴν [666] καὶ εἰς γοητείαν διέβαλλον, ὡς οὐ τῇ τοῦ σώματος ὥρᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς φαρμάκοις· ἐκείναι τὰ δίκτυα πλέκουσαν. Ἐπὶ ποτε καὶ βασιλεὺς ἀδελφὸν αὐτῇ ἢ πόρνη· καὶ γὰρ πολλὴ ἦν αὐτῆς ἡ τυραννίς. Ἄλλ' ἀθρόον οὐκ οἶδ' ὅπως, μᾶλλον δὲ οἶδα σαφῶς· βουλευθεῖσα γὰρ καὶ μεταβληθεῖσα, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν ἐπισπασαμένη· κατεφρόνησεν ἀπάντων ἐκείνων, καὶ ῥέψασα τοῦ διαβόλου τὰς μαγανείας, πρὸς τὴν οὐρανὸν ἀνέδραμε. Καίτοιγε οὐδὲν αἰσχρότερον αὐτῆς ἦν, ὅτε ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἦν· ἀλλ' ὅμως ὕστερον πολλὰς παρήλασε τῇ τῆς ἔγκρατειας ὑπερβολῇ, καὶ σάκεον περιθεμένη, πάντα τὸν χρόνον οὕτως ἥσκειτο. Ταύτης ἔνεκεν καὶ ὑπαρχος ἠνωχλήθη, καὶ στρατιῶται ὠπλίσθησαν, καὶ μεταστῆσαι πρὸς τὴν σκηνὴν αὐτὴν οὐκ ἴσχυσαν, οὐδὲ ἐξαγαγεῖν τὸν ὑποδεξαμένον αὐτὴν παρθένον. Αὕτη μυστηρίων καταξυθεῖσα τῶν ἀπορρήτων, καὶ τῆς χάριτος ἀξίαν ἐπιδειξαμένη σπουδῇ, οὕτω τὸν βίον κατέλυσεν, ἅπαντα ἀπονησάμενη διὰ τῆς χάριτος, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα πολλὴν ἐπιδειξαμένη τὴν φιλοσοφίαν. Οὐδὲ γὰρ φιλῆς ὄψεως μετέδωκε τοῖς ποτε ἑρασταῖς ἐπὶ τοῦτο ἔλθουσιν, ἀποκλιθεῖσα ἐκείνην, καλῆτι πολλὰ καθάπερ ἐν δεσμοτηρίῳ διατελέσασα. Οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι· οὕτω πανταχοῦ πεπωρωμένους ἡμῖν ψυχῆς δεῖ, καὶ τὸ κωλύον οὐδὲν γενέσθαι μέγαν⁸⁵ καὶ θαυμαστόν.

δ'. Μηδεὶς τοίνυν τῶν ἐν κακίᾳ ἀπογνωσκέτω· μηδεὶς ἐν ἀρετῇ ὧν νυσταζέτω. Μῆτε οὗτος⁸⁶ θαρβέτω· πολλάκις γὰρ αὐτὸν ἡ πόρνη παρελεύσεται· μῆτε ἐκείνος ἀπογνωσκέτω· δυνατόν γὰρ αὐτῷ⁸⁷ καὶ τοὺς πρῶτους παροβλεῖν. Ἀκούουν τί φησιν ὁ Θεὸς πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ· *Εἶπον μετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν ταῦτα πάντα, πρὸς μὲ ἀνδρεψέσθαι, καὶ οὐκ ἀνδρεψέσθην.* Ὅταν⁸⁸ ἐπανεέλθωμεν εἰς τὴν σφοδρὰν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, οὐ μέμνηται τῶν προτέρων. Οὐκ ἔστιν ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός· οὐ⁸⁹ γὰρ οὐκ ἐκείνους τὰ παρελθόντα, οὐδὲ λέγει, *Διατί τοσούτον ἀπελείφθης χρόνον, ἂν μετανοήσωμεν· ἀλλ' ἀγαπᾷ, ὅταν προσέλθωμεν· μόνον ὡς χρὴ προσέλθωμεν.* Κολλήθωμεν⁹⁰ αὐτῷ σφοδρῶς, καὶ προσήλωσωμεν τῷ φόβῳ αὐτοῦ τὰς καρδίας ἡμῶν. Τοιαῦτα γέγονεν οὐκ ἐν τῇ Καινῇ μόνον πράγματα, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ. Τί γὰρ τοῦ Μανασσῆ χειρὸν; Ἄλλ' ἠδυνήθη τὸν Θεὸν ἐξελύσσασθαι. Τί τοῦ Σολομῶντος μασχαριώτερον; ἀλλ' ἀπονυστάξας ἔπεσε. Μᾶλλον δὲ καὶ ἀμφοτέρω ἐν ἐν ἔγω δεῖξαι γενόμενα, ἐν τῷ πατρὶ τῷ τούτου· καὶ γὰρ καὶ καλὸς καὶ κακὸς ποτε γέγονεν ὁ αὐτός. Τί τοῦ Ἰούδα μακχαριώτερον; ἀλλ' ἐγένετο εὐαγγελιστής. Τί τοῦ Ματθαίου⁹¹ ἀθλιώτερον; ἀλλ' ἐγένετο ἀπόστολος. Τί τοῦ Σίμωνος ζηλωτότερον; ἀλλ' ἐγένετο καὶ αὐτὸς ἀπάντων ἀθλιώτερος. Πόσας τοιαύτας ἐτέρας βούλει ἰδεῖν μεταβολὰς, καὶ πάλαι γεγενημένας, καὶ νῦν γινομένας καθ' ἑκάστην ἡμέραν; Διὰ δὲ τοῦτο λέγω, μῆτε ὁ ἐπὶ τῆς [667] σκηνῆς ἀπογνωσκέτω, μῆτε ὁ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θαρβέτω. Πρὸς μὲν γὰρ τοῦτον φησιν, *Ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ*· πρὸς δὲ ἐκείνον, *Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται*; καὶ, *Τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλειμμένα γόνατα ἀνορθώσατε*. Πάλιν πρὸς τοῦ-

τους φησὶ, *Γρηγορεῖτε· πρὸς δὲ ἐκείνους, Ἔγειρε⁹², ὁ καθεύδων, καὶ ἀνίστα ἐκ τῶν νεκρῶν*. Οὗτοι μὲν γὰρ φυλάξαι δέοντα ὅπερ ἔχουσιν, ἐκείνοι δὲ γενέσθαι ὅπερ οὐκ εἰσὶν· οὗτοι διατηρήσαι τὴν ὕγιαν, ἐκείνοι τῆς ἀβρωστίας ἀπαλλαγῆναι· κάμνουσι γὰρ· ἀλλὰ πολλοὶ καὶ⁹³ τῶν καμνόντων ὕγιαίνουσι, καὶ τῶν ὕγιαίνοντων βραθυμῆσαντες ἀβρωστοῦσι. Πρὸς μὲν οὖν ἐκείνους φησὶν· *Ἴδε, ὕγιης γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται*· πρὸς δὲ τούτους· *Θέλεις ὕγιης γενέσθαι; ἔγερθεὶς ἄρον τὴν κλίτην⁹⁴ σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου*. Δεινὴ γὰρ, δεινὴ⁹⁵ παράλυσις ἀμαρτία· μᾶλλον δὲ οὐ⁹⁶ παράλυσις μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι χαλεπώτερον. Οὐ γὰρ ἐν ἀργίᾳ μόνον ἀγαθὸν ἐστίν ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐνεργείᾳ κακῶν⁹⁷. Ἄλλ' ὅμως κἂν οὕτω διακείμενος ᾖ, καὶ⁹⁸ θελήσης μικρὸν διαναστῆναι, πάντα λυεῖται τὰ δεινὰ. Κἂν τριακοντακτὴ ἐστὶ ἔχνη⁹⁹, σπουδαῖος δὲ γενέσθαι ὕγιης, οὐδεὶς ὁ κωλύων. Πάρεστι¹⁰⁰ καὶ νῦν ὁ Χριστὸς, καὶ λέγει, *Ἄρον τὴν κλίτην σου*· μόνον θέλησον διαναστῆναι· μὴ ἀπογνῶς. Οὐκ ἔχεις ἀνδρωπῶν; ἀλλ' ἔχεις Θεόν. Οὐκ ἔχεις τὸν βάλλοντα σε εἰς τὴν κολυμβήθραν; ἀλλ' ἔχεις τὸν οὐκ ἀφίεντα σε δεηθῆναι κολυμβήθρας. Οὐκ ἔχεις τὸν ἐκεῖ σε ῥίποντα; ἀλλ' ἔχεις τὸν κειλεύοντά σοι ἄραι τὴν κλίτην. Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, *Ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγώ, ἄλλος ἀπὸ ἐμοῦ καταβαίνει*. Ἐν γὰρ θελήσει κατελθεῖν εἰς τὴν πηγήν, οὐδεὶς ὁ κωλύων. Οὐκ ἀναλύσκειται, οὐ δαπανᾷται ἡ χάρις· πηγὴ τίς ἐστιν ἀναβλύζουσα διηνεκῶς· ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες θεραπεύμεθα καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα. Προσερχώμεθα τοίνυν καὶ νῦν. Καὶ γὰρ *Ῥαβὴ πόρνη ἦν, ἀλλ' ἔσθθη*· καὶ ὁ ληστής ἀνδροφόνος ἦν, ἀλλὰ παραδείσου πολίτης ἐγένετο· καὶ ὁ μὲν Ἰούδας μετὰ τοῦ διδασκάλου ὦν, ἀπώλετο· ὁ δὲ ληστής ἐν σταυρῶν, μαθητῆς ἐγένετο. Ταῦτα τοῦ Θεοῦ τὰ παράδοξα. Οὕτως οἱ μάγοι εὐδοκίμησαν· οὕτως ὁ τελώνης εὐαγγελιστῆς ἐγένετο· οὕτως ὁ βλάσφημος, ἀπόστολος.

ε'. Ταῦτα δὲ, καὶ μηδέποτε ἀπογνῶς, ἀλλ' αἰετὶ θάρρει καὶ διαναστῆσον σαυτὸν. Ἀψαι μόνον τῆς ἐκεῖ φεροῦσας ὁδοῦ, καὶ προβήσῃ¹⁰¹ ταχέως. Μὴ τὰς θύρας ἀποκλείσῃ, μὴ τὴν εἰσοδὸν φράξῃ. Βραχύς ὁ παρὼν καιρὸς, ὀλίγος ὁ πόνος. Εἰ δὲ καὶ πολὺς ἦν, οὐδὲ οὕτως ἀπαγορεύειν ἔδει. Κἂν γὰρ μὴ κάμῃς τὸν καλλίστον τοῦτον κάματον τὸν ἐν τῇ μετανοίᾳ καὶ τῇ¹⁰² ἀρετῇ, ἐν τῷ κόσμῳ πάντως καμῇ καὶ ταιλαπωρήσεις ἐτέρως. Εἰ δὲ καὶ ἐνταῦθα κάκει κάματος, διατί μὴ τοῦτον αἰρούμεθα τὸν πολὺν ἔχοντα τὸν καρπὸν καὶ μεγάλῃν τὴν ἀμοιβήν; Καίτοιγε οὐδὲ ὁ αὐτὸς κάματος ὅσος κάκεινος. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς βιωτικαῖς καὶ κίνδυνον συνεχεῖς, [668] καὶ ζημίαι ἐπάλληλοι, καὶ ἡ¹⁰³ ἐλπίς ἀδύνητος, καὶ δουλοπρέπεια πολλή, καὶ χρημάτων καὶ σωμάτων καὶ ψυχῆς δαπάνη· καὶ τότε ἡ τῶν καρπῶν ἀντιδοσὶς πολὺ τῆς ἐλπίδος καταδειστέρα, ἂν ἄρα βλαστήσῃ. Οὐδὲ γὰρ πανταχοῦ φέρει καρπὸν ὁ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ἰδρώς· πλην ἀλλὰ καὶ ὅταν μὴ διαπέσῃ, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἐνέγκῃ τὴν φορὰν, ἐν βραχείᾳ παραμένει τῷ χρόνῳ. Ὅταν γὰρ γηράτης, καὶ μηκέτι λοιπὸν ἀκριβὴ τῆς ἀπολαύσεως τὴν αἰσθησὶν ἔχῃ, τότε σοι φέρει τὰς ἀμοιβὰς ὁ πόνος¹⁰⁴. Καὶ ὁ μὲν πόνος ἐν ἀκμάζοντι σώματι, ὁ δὲ καρπὸς καὶ ἡ τρυφή

⁸⁵ μέγα L. M. ⁸⁶ μῆτε οὗτος Sic H. L. et Flor. p. 61. (Tom. xii, p. 456 E.) μηδὲ οὕτω G. M. μηδεὶς οὕτω A. ⁸⁷ αὐτὸν Eidd. ⁸⁸ Ὅταν Sic L. Ὅτε ἂν H. K. M. Ὅτε γὰρ καὶ G. Ὅταν γὰρ ἂν Fl. Ὅτε οὖν Mor. Ὅτε γού Sav. Ben. Ὅταν γούν tacite correxit Editor Ben. 24. ἐπανεέλθωμεν Sic Fl. ἐπανελθόμεν G. ἐπέλθωμεν K. M. ἀπέλθωμεν Mor. Ben. ⁸⁹ οὐδέ G. H. ⁹⁰ Κολλήθωμεν add. τοίνυν Eidd. καρδία; σάρκα G. H. M. Gr. Cf. Psal. cxviii, 120. ⁹¹ Sic L. in caeteris et in Eidd. ante Ben. hæc τοῦ Ματθαίου et τοῦ Παύλου mutatis sedibus leguntur. Errorem facile correxit Montef. legendo εὐαγγελιστῆς pro ἀπόστολος et vice versa. ⁹² Ἐγειραι H. et corr. G. ⁹³ πολλοὶ καὶ καὶ πολλοὶ G. καὶ π. καὶ Sav. ⁹⁴ τὸν κράδβατον L. Fl. σου om. G. ⁹⁵ δεινὴ⁹⁵ δυνως δεινὴ M. p. p. ἡ ἀμαρτία H. ⁹⁶ οὐδέ Eidd. ⁹⁷ ἐν ἀργίᾳ x. H. et pr. G. ἐνεργείᾳ x. corr. G. ἐν ἐργασίᾳ x. M. In L. hæc ἀλλὰ καὶ . . . κακῶν desunt. ⁹⁸ καὶ. x. Eidd. ⁹⁹ ἔχνη⁹⁹ add. κατακείμενος H. ¹⁰⁰ Πάρεστι¹⁰⁰ add. γὰρ M. καὶ λέγει λέγει καὶ νῦν L. Mor. διαναστῆναι Sic Fl. et codd. Edebat¹⁰¹ διαναστῆναι. ¹⁰² Sic L. M. Fl. vulgo πρόβησι. ¹⁰³ τῇ om. G. p. p. καμῆς K. L. Fl. καμῆ; H. M. ¹⁰⁴ ἡ om. M. ¹⁰⁵ πόνος Sic L. M. Mor.

cepit¹ : plurimi vero eam maleficis uti artibus dicebant, nec corporis forma tantum, sed ex beneficiis retia expandisse. Hæc imperatricis quoque fratrem irretivit. Nam multa vi tyrannidis pollebat. Sed repente nescio quomodo, imo probe scio quomodo sponte mutata, gratiam Dei sibi concilians, omnia illa sprexit, ac projectis diabolicis illecebris, ad cælum accurrit. Quamquam nihil illa turpius erat, cum in scena compareret : attamen multas postea castitate superavit, cilicioque induta omne transigebat tempus. Hujus revocandæ causa præfectus a quibusdam concitatus est, milites armati ad scenam illam transferre non potuerunt, neque ex cœtu virginum, quæ illam receperant, educere. Hæc sacris dignata mysteriis, cum accepta gratia dignum virtutis studium adhibuisset, vitam clausit, cum peccata omnia per gratiam eluisset, et post baptismum magnam exhibuisset philosophiam. Nec umquam amatores olim suos accedentes aspicere voluit, seque ipsam inclusit, multosque annos quasi in carcere transegit. Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi (Matth. 20. 16) : sic nobis ubique ferventi animo opus est. Nihil impedit quominus magni et mirabiles evadamus.

4. *Desperatio et præsumptio vitandæ.* — Nemo igitur in nequitia degens desperet : nemo virtutem exercens dormitet, neque ille confidat². Sæpe namque eveniet ut meretrix illum antevertat. Ille vero ne desperet ; poterit enim etiam primos præcedere. Audi quid dicat Deus Jerosolymæ. Dixi postquam fornicata est in his omnibus, Convertere, et conversa non est (Jer. 3. 7). Cum igitur ferventem Dei amorem adimus, non recordatur ille priorum. Non est sicut homo Deus ; neque enim præterita probro dat, neque dicit : Quare tanto tempore abfuiisti ? si tamen poenitentiam egerimus ; sed diligit nos, cum ipsum adimus, dum ut oportet accedamus. Ipsi ergo admodum hæreamus, et configamus timore ejus corda nostra³ (Psal. 118. 120). Res hujusmodi non in nova solum lege, sed et in veteri observantur. Quid enim Manasse deterius ? Sed potuit Deum placare (4. Reg. 21) ? Quid Salomone beatius ? Sed dormitans cecidit (3. Reg. 11. 4). Imo hæc ambo possum in uno ostendere, in ejus scilicet patre : nam ille et probus et improbus fuit. Quid Juda beatius ? Sed fuit proditor. Quid Paulo miserius ? Sed fuit apostolus. Quid Matthæo pejus ? Sed fuit evangelista. Quid Simone laudabilis ? Sed fuit omnium miserrimus. Quot similes mutationes, et olim et nunc quotidie factas, videre potes ? Quamobrem dico, nec histrio desperet, nec is qui in ecclesia est confidat. Huic namque dicit. Qui videtur stare, videat ne cadat (1. Cor. 10. 12) ; illi autem, Numquid

qui cedit non resurget (Jer. 8. 4) ? et, Manus remissas et genua debilia roborate (Isai. 35. 3). Ac rursus his, Vigilate ; illis vero, Surge, qui dormis, et resurge a mortuis (Ephes. 5. 14). Nam hi id quod habent servare debent, illi vero id fieri quod non sunt ; hi sanitatem custodire, illi ab infirmitate liberari. Multum laborant aegritudine, sed multi ægri valetudinem recuperant, et bene valentes, si negligant, in morbum incidunt. Illis itaque dicit : Ecce sanus factus es : noli amplius peccare, ne tibi quid deterius contingat (Joan. 5. 14) ; his vero, Vis sanus fieri ? Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam (Ibid. v. 6. 8). Gravis enim, gravis certe paralysis est peccatum ; imo non paralysis tantum, sed aliquid gravius. Neque enim hic bonis tantum privatur, sed in malorum exercitio est. Attamen licet ita affectus sis, si volueris paululum exurgere, omnia mala solvantur. Etiam si triginta octo annos habeas, si sanitatem recuperare studeas, nihil obest. Adest etiam nunc Christus et dicit, Tolle lectum tuum : modo velis ; surge, ne desperes : hominem non habes, sed habes Deum. Non habes virum qui te in piscinam injiciat ; sed habes eum qui non sinat te opus habere piscinæ. Non habes qui te illo conjiciat, sed habes qui jubeat tollere lectum tuum. Non licet diceret, Dum ego venio, alius ante me descendit (Ibid. v. 7). Si enim velis in fontem descendere, nemo impedit. Gratia non consumitur, non impenditur : solum quidam est semper scaturiens, ex plenitudine ejus omnes sanamur, et secundum animam et secundum corpus. Accedamus igitur etiam nunc. Nam Raab meretrix erat, sed servata est ; latro homicida erat, sed paradisi civis effectus est ; et Judas, qui cum magistro erat, periit ; latro autem, in cruce cum esset, discipulus factus est. Hæc Dei mirabilia sunt. Sic magi acceptabiles fuerunt ; sic publicanus evangelista factus est ; sic blasphemus fuit apostolus.

5. *Moralis exhortatio ad labores vitæ patienter tolerandos.* — Hæc conspice, et numquam desperes, sed semper confide, et excita teipsum. Viam solum inito, quæ illo ducit, et celeriter incede. Ne claudas januas, ne ingressum obsepas. Breve est præsens tempus, parvus labor. Etiam si magnus esset, ne sic quidem desperare oporteret. Etiam si enim nunc pulcherrimum laborem, quem poenitentia et virtus afferunt, non suscipias, in mundo certe laborabis et alio modo sudabis. Quod si et hic et illic labor est, cur non hunc laborem suscipimus, qui tantum affert fructum et magnam mercedem ? Quamquam non idem hic labor qui illic. In sæcularibus enim frequentia pericula, damna sibi mutuo succedentia, spes incerta, servitus multa, pecuniarum, corporum, et animæ dispendia, et fructuum proventus spe longe minores, si tamen veniant : neque enim sæcularium rerum sudores fructum semper afferunt. Verumtamen etsi non excidant, etiam si multum proventum afferant, modico tempore manent. Cum enim senueris, nec possis iis pro voto frui, tunc mercedem

¹ Alius, multos reddidit orphanos.

² Morel., nemo virtutem exercens confidat, omissis interpositis.

³ Sic Editi et Manuscriptorum pars maxima : alii pro, corda nostra, legunt, carnes nostras, ut habetur in Psalmo, ex quo fortasse librarii Chrysostomi locum emendare se putarunt.

laborum recipies ¹. Sic labor vigente corpore suscipitur: fructus autem et voluptas, corpore jam sene et soluto, cum sensum tempus exstinxit, etsi non prorsus exstinxerit, mortis spes non sinit deliciis frui. Illic vero res non ita se habet, sed labor est in corruptione et in mortali corpore; corona vero in integro, immortalis ², finem non habente. Labor præcedit et brevis est; merces autem sequitur et est immensa, ut cum libertate demum quiescas, nihil expectans injucundum. Nulla enim ibi mutatio timenda, nullus casus, ut in hoc mundo. Qualia autem sunt hæc bona, non tuta, sed brevia, lutea, quæ

¹ Græcus textus accuratius redderetur hoc modo: *Quo enim tempore, tibi senescenti voluptatis sensus hebetatus est, tunc mercedem laborum recipis; et juxta Morel: Tempus enim quo tibi senescenti voluptatis sensus hebetatus est, hoc tempus tibi mercedem affert.*

² Morel. et quidam alii, corona vero in incorruptibili et impassibili.

vix apparent et evanescent, ac cum multis laboribus possidentur? Quæ bona sunt illis æqualia, quæ sunt immobilia, quæ numquam senescunt, quæ nullius sunt laboris, quæ certaminum tempore coronas tibi afferunt? Nam qui pecunias despicit, jam hinc mercedem recipit, sollicitudine vacuus, livore, sycophantia, insidiis, invidia. Qui castus est et ornatè vivit, etiam antequam decedat, coronatur et in deliciis degit, dedecore, irrisuibus, periculis, accusationibus aliisque omnibus malis liberatus. Aliæ quoque virtutis partes similiter jam hic nobis mercedem afferunt. Ut igitur et præsentia et futura consequamur bona, fugiamus nequitiam et virtutem amplectamur. Sic enim et hic in deliciis erimus, et futura consequemur bona: quæ utinam omnes adipiscamur gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen:

HOMILIA LXVIII. al. LXIX.

Cap. 21. v. 53. *Aliam parabolam audite. Homo quidam erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et sepe circumposuit ei: et fodit in ea torcular, et ædificavit turrin: et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. 34. Quando autem appropinquavit tempus fructuum, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus. 35. Et agricolæ, apprehensis servis ejus, alium ceciderunt, alium interfecerunt, alium autem lapidaverunt. 36. Rursum misit alios servos numero plures, et fecerunt illis similiter. 37. Novissime autem misit ad eos filium suum dicens: Reverebuntur forte filium meum. 38. Agricola autem videntes filium, dixerunt in seipsis: Hic est heres, venite, interficiamus eum, et possideamus hereditatem ejus. 39. Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam et interfecerunt. 40. Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? 41. Dicunt ei: Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddent ei fructus temporibus suis. 42. Dicit illis Jesus: Numquam legis in Scripturis, Lapidem quem reproboverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli (Psal. 117. 22)?*

1. Multa per hanc parabolam subindicat: Dei providentiam, qua semper illis adfuit, sanguinarium eorum a principio animum, nihilque prætermisum fuisse quod ad curam eorum gerendam pertineret, quod prophetis occisis non aversus ab illis fuerit Deus, sed et Filium suum miserit; quod Novi et Veteris Testamenti unus et idem sit Deus; quod mors ejus magna operata sit; quod extremas poenas dent ob crucem et facinus suum: gentium conversionem, et Judæorum lapsum. Ideo igitur hanc parabolam post præcedentem posuit, ut et majus crimen ostenderet, quod nullam veniam mereretur. Quo modo et quæ ratione? Quia tantam nacti Dei providentiam, a metricibus et publicanis victi, longe retro relictii sunt. Perpende autem et ejus magnam providentiam, et illorum incredibilem supinitatem. Nam quæ agrico-

larum erant, ipse fecit: maceriam circumposuit, vineam plantavit, reliqua omnia præstitit; et parvum quid ipsis reliquit, ut res illas curarent, et quæ data fuerant conservarent. Nihil enim omisum fuerat; sed omnia perfecta erant: nihil tamen illis inde lucri, licet ipsis tanta contulisset bona. Nam post egressum ex Ægypto legem dedit, urbem condidit, templum construxit, aram erexit. *Et peregre profectus est*; id est, longa usus est patientia, cum non semper peccantibus statim supplicia inferat: peregrinationem quippe longam tolerantiam vocat. *Et misit servos suos*, hoc est, prophetas; ut fructum acciperent, id est, obedientiam per opera demonstratam. Illi vero hic etiam nequitiam suam exhibuerunt, non modo quod post tantam curam fructum non darent, quod negligentiam præ se ferebant, sed etiam quod illos venientes indigne ferrent. Nam qui debebant, nec reddere poterant, non indignari neque ægre ferre oportebat, sed rogare. Illi vero non indignabantur modo, sed manus sanguine replebant, et qui poenas dare debebant, poenas expetebant. Ideoque et secundos et tertios misit, ut ostenderetur et illorum nequitia et mittentis benignitas. Et cur non filium statim misit? Ut ex malis quæ in illos intulerunt, sese damnantes iramque remittentes, illum venientem vererentur. Possemus alias explicationes addere, sed ad sequentia pergamus. Quid sibi vult illud, *Forte reverebuntur*? Non ignorantis est, absit, sed volentis ostendere quantum peccatum esset, et omni excusatione vacuum. Cum sciret enim occidendum fore, misit tamen. Illud autem, *Reverebuntur filium meum*, quod facere debebant enuntiat: quia oportebat certe illos revereri. Siquidem et alibi dicit: *Si forte audierint* (Ezech. 2. 5): neque illic ignorabat, sed ne dicerent quidam improbi, prædictionem fuisse non obediendi necessariam causam, ideo sic dicta temperat, *Si forte dicens, et Fortasse*. Nam si circa servos improbi fuerunt, filii dignitatem revereri oportuit. Quid

ἐν γεγρακότη καὶ παρειμένῳ, ὅταν καὶ τὴν αἰσθησὶν ὁ χρόνος καταμαρῶνῃ· καίτοι ὅτι μὴ κατεμάρανεν, ἢ τῆς τελευταίας ἐλπίς οὐκ ἦν εἰς τρυφῆν. Ἐκεῖ δὲ οὐκ οὕτως, ἀλλ' ὁ μὲν πόνος, ἐν φόρῳ καὶ τελευταίῳ σώματι· ὁ δὲ στέφανος, ἐν ἀκηράτῳ⁷⁸ καὶ ἀθανάτῳ καὶ τέλος οὐκ ἔχοντι. Καὶ ὁ μὲν πόνος καὶ πρῶτος καὶ βραχὺς· ἡ δὲ ἀντίδοσις καὶ ὑστέρα καὶ ἀπειρος, ἵνα μετὰ ἀδείας ἀναπαύῃ λοιπὸν, μηδὲν προσδοκῶν ἀγέδ. Οὐ γὰρ ἐστὶ μεταβολὴν δεῖσαι⁷⁹ λοιπὸν, οὐδὲ ἐκπτώσιν, καθάπερ ἐν ταῦθα. Ποῖα οὖν ταῦτα ἀγαθὰ, τὰ μὴτε ἀσφαλῆ, καὶ βραχέα καὶ πῆλινα, καὶ πρὶν ἢ φαῖναι ἀφανιζόμενα, καὶ μετὰ πολλῶν κτώμενα πόνων; Ποῖα δὲ ἐκείνων ἀγαθὰ ἴσα, τῶν ἀκινήτων, τῶν ἀγερμάτων⁸⁰, τῶν μηδὲν μόνον ἔχοντων, τῶν⁸¹ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀγώνων τοὺς στεφάνους σοὶ κομιζόντων; Ὁ γὰρ χρημάτων

⁷⁸ καίτοι] Sic M. vulgo καί. ⁷⁹ ἀγερμάτων M. ἀγέρων G. ἀθανάτῳ] ἀκαμάτῳ L. ⁸⁰ δεῖσαι] add. ποτε G. H. ⁸¹ ἀκηράτων G. L. ⁸² τῶν om. K. καὶ om. L. ⁸³ ἀπὸ ἀλλοτρίων G. ⁸⁴ ἐν τρυφῇ G. H. ⁸⁵ Τὰ δὲ ἄλλα Sav. Ben. p. p. τὰς ἀμοιβὰς L. ⁸⁶ στεφάνων] ἀγαθῶν G. H.

καταφρονῶν, καὶ ἐντεῦθεν ἤδη λαμβάνει τὸν μισθόν, φρονίβος ἀπαλλακτόμενος⁷⁸, βασκανίας, συκοφαντίας, ἐπιβουλῆς, φθόνου. Ὁ σώφρων, καὶ κοσμίως ζῶν, καὶ πρὸ τῆς ἐντεῦθεν ἀποθημίας στεφανοῦται καὶ τρυφᾷ⁸⁰, ἀσχημοσύνης, γέλωτος, κινδύνων κατηγορίας, τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀπαλλακτόμενος δεινῶν. Τὰ ἄλλα⁸¹ πάντα ὁμοίως τῆς ἀρετῆς μέρη ἐντεῦθεν ἤδη ἡμῖν διδωσι τὴν ἀμοιβήν. Ἰν' οὖν καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, φύγωμεν κακίαν καὶ ἐλώμεθα ἀρετῇ. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν ταῦθα τρυφήσομεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα στεφάνων⁸². ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῳίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΗ'.

[669] Ἀλλὴν παραβολὴν ἀκούσατε. Ἀνθρώπος τις ἦν οικοδομῶν, ὅστις ἐρύττεισεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὥρυε λίθον, καὶ κοδοῖμην περὶ αὐτὸν· καὶ ἐξέδδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπέδιδίμην. Ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ⁸³, λαβεῖν τοὺς καρπούς. Καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους⁸⁴, οὓς μὲν ἔδειραν, οὓς δὲ ἀπέκτειναν, οὓς δὲ ἐλιθοβόλησαν. Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρῶτων, καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς⁸⁵ ὡσαύτως. Ὑστερον⁸⁶ ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων· Ἰσως ἐντραπήσονται τὸν υἱὸν μου. Οἱ δὲ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱόν, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ κατάσχομεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Καὶ ἐκβαλόντες ἐξω τοῦ ἀμπελῶρος, ἀπέκτειναν⁸⁷. Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶρος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; Λέγουσιν αὐτῷ⁸⁸. Κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται⁸⁹ γεωργοῖς ἑτέροις, οἵτινες ἀποδώσουσι τοὺς καρπούς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐδέποτε ἀνέγνωτε ἐν ταῖς Γραφαῖς⁹⁰. Αἰθὼν δὲ ἀπεδοκίμασαν οἱ οικοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γυναικός;

α'. Πολλὰ ἀπὸ τῆς παραβολῆς ταύτης αἰνίττεται· τοῦ θεοῦ τὴν πρόνοιαν, τὴν εἰς αὐτοὺς ἀνωθεν γεγεννημένην· τὸ ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν φονικὴν· τὸ μηδὲν παραλείπειν τῶν ἰσχυρῶν εἰς ἐπιμέλειαν· τὸ καὶ προφητῶν παργέντων μὴ ἀποστραφῆναι αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰῶν πείθει· τὸ καὶ τῆς Καινῆς τῆς Παλαιᾶς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι Θεόν· τὸ μέγαλα αὐτοῦ τὸν θάνατον κατορθώσιν⁹¹· τὸ τὴν ἰσχυρὴν δίκην τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ τομήματος αὐτοὺς ὑπομένειν· τῶν ἐθνῶν τὴν κλήσιν, τῶν Ἰουδαίων τὴν ἐκπτώσιν. Διὰ τοῦτο· Θέα δὲ καὶ αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν τὴν πολλήν, καὶ τὴν τούτων ἀργίαν τὴν⁹² ἀφ᾽ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἃ τῶν γεωργῶν ἦν, αὐτοὺς ἐποίησε· τὸ [670] φραγμὸν περιβεβαίει, τὸ φυ-

τεῦσαι τὸν ἀμπελῶνα, τὰ ἄλλα πάντα· καὶ μικρὸν αὐτοῖς κατέλιπε⁹³, τὸ ἐπιμελεῖσθαι⁹⁴ τῶν ὄντων, καὶ διαφυλάξαι τὰ δοθέντα. Οὐδὲν γὰρ ἦν ἐλλειφθὲν, ἀλλὰ πάντα ἀπρητισμένα· καὶ οὐδὲ οὕτως ἐκέρσαναν, καὶ ταῦτα τοσούτων ἀπολαύσαντας παρ' αὐτοῦ. Ὅτε γὰρ ἐξ Αἰγύπτου ἐξῆλθον, καὶ νόμον ἔδωκε, καὶ πόλιν ἀνέστησε, καὶ ναὸν ψυχοδόμησε, καὶ θυσιαστήριον κατεσκεύασε⁹⁵. Καὶ ἀπέδιδίμην⁹⁶· τούτεστιν, ἐμακροθύμησεν, οὐκ ἀεὶ τοῖς ἀμαρτήμασι⁹⁷ παραποδοῖς ἐπάγων τὰς τιμωρίας· τὴν γὰρ ἀποθυμίαν τὴν πολλὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν φησί. Καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ, τούτεστι, τοὺς προφῆτας, τὸν καρπὸν λαβεῖν, τούτεστι, τὴν ὑπακοήν, τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξειν. Οἱ δὲ κἀνταῦθα τὴν κακίαν ἐπεδείξαν, οὐ τὴν μὴ δοῦναι τὸν καρπὸν τοσαύτης ἀπολαύσαντας⁹⁸ ἐπιμελείας, ὅπερ ἀργίας ἦν, ἀλλὰ καὶ τῷ δυσχερᾶναι πρὸς τοὺς ἐλθόντας. Τοὺς γὰρ οὐκ ἔχοντας δοῦναι καὶ ὀφειλοντας, οὐκ ἀναγκαστὴν ἔχρην, οὐδὲ δυσχεραίνειν, ἀλλὰ παρακαλεῖν. Οἱ δὲ οὐ μόνον ἠγανάκτησαν, ἀλλὰ καὶ αἱμάτων τὰς χεῖρας ἐνέπλησαν· καὶ δίκην ὀφειλοντας, αὐτοὶ δίκην ἀπῆλθον. Διὰ τοῦτο καὶ δευτέρους ἐπέμψεν καὶ τρίτους, ἵνα δειχθῇ καὶ ἡ τούτων κακία, καὶ ἡ τοῦ πέμψαντος φιλανθρωπία. Καὶ διατὶ μὴ τὸν υἱὸν εὐθέως ἀπέστειλεν⁹⁹; Ἵνα ἐκ τῶν εἰς ἐκείνους γενομένων καταγόντων ἑαυτῶν, καὶ τὸν θυμὸν ἀφέντες, ἐκείνων ἐντραπήσιν ἐλθόντα. Εἰσι δὲ καὶ ἑτεροὶ λόγοι· ἀλλὰ τίς ἐπὶ τὰ ἐξῆς ἴωμεν. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, Ἰσως ἐντραπήσονται; Οὐχὶ ἀγνοοῦντος, ἀπαγε· ἀλλὰ θέλοντος δεῖξαι τὸ ἀμάρτημα μέγα, καὶ ἀπολογίας πάσης ἑσπερημένον. Ἐπεὶ αὐτὸς¹⁰⁰ εἰδώς, ὅτι ἀναιρήσουσιν, ἐπέμψεν. Λέγει δὲ, Ἐντραπήσονται¹⁰¹, τὸ γενέσθαι ὀφείλον ἀπαγγέλλων· ὅτι εἶδε αὐτοὺς ἐντραπήναι. Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, Ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν· οὐδὲ ἐκεῖ ἀγνοῦν· ἀλλ' ἵνα μὴ λέγωσι τινες τῶν ἀγνωνύμων, ὅτι ἡ πρόβρῃσις αὐτοῦ γέγονεν ἀναγκαστικῇ τῆς παρακοῆς, διὰ τοῦτο οὕτω σχηματίζει τὰς λέξεις, Ἐὰν ἄρα, λέγων, καὶ, Ἰσως. Εἰ γὰρ καὶ περὶ τοὺς δούλους ἀγνώμονες ἐγένοντο, τὸ τοῦ υἱοῦ¹⁰² ἀξίωμα αἰδεσθῆναι ἔχρην. Τί οὖν οὗτοι; Δέον προσδραμεῖν, δέον

⁹³ αὐτοῦ] add. πρὸς τοὺς γεωργοὺς L. καρπούς] add. αὐτοῦ L. ⁹⁴ αὐτοὺς G. αὐτοὺς om. K. M. 4 Mosq. ⁹⁵ Ὑστερον] add. δὲ G. M. 2 Mosq. p. p. αὐτοῦ om. G. M. Ἰσως om. H. L. 3 Mosq. ⁹⁶ Καὶ λαβόντες αὐτὸν ἐξέβαλον ἐξω τ. ἀ. καὶ ἀπέκτειναν L. 1 Mosq. ἐκβαλόντες] add. αὐτόν 4 Mosq. ⁹⁷ αὐτῷ om. G. K. M. 1 Mosq. ⁹⁸ ἐκδώσεται] αὐτῷ L. 2 Mosq. ⁹⁹ ἐν ταῖς Γραφαῖς om. G. H. 4 Mosq. ¹⁰⁰ κατὰ τὸν L. αὐτοῦ om. G. H. p. p. μετὰ τῶν ἐμπροσθεν G. K. M. ¹⁰¹ τὴν om. H. K. M. ¹⁰² ἐπὶ τὴν ἀφ᾽ αὐτοῦ τούτων ἀργίαν G. αὐτοῦ om. G. H. p. p. μετὰ τῶν ἐμπροσθεν G. K. M. ¹⁰³ Sic G. L. ἐγκατέλειπε Ep. κατέλειπε K. καταλείπειν H. καταλείπειν M. ¹⁰⁴ ἐπιμελήσασθαι L. Ep. Mor. p. p. φυλάξαι G. K. M. Ep. ¹⁰⁵ Hec καὶ θ. κατεσκεύασε post v. ἔδωκε collocant H. L. In G. K. omnino desunt. ¹⁰⁶ Sic Ep. ἀμαρτήσας K. ἀμαρτάνουσι Edd. ¹⁰⁷ ἀπολαύσαντες H. K. M. ¹⁰⁸ ἐπέμψεν Edd. ¹⁰⁹ ἐκείνων] ἐκεῖ τούτων K. L. ἐκείνων τούτων H. ¹¹⁰ Ἐπεὶ αὐτὸς] ἐπ' αὐτοῖς G. M. εἰδώς] add. γὰρ G. ¹¹¹ ἐντραπήσονται] add. τὸν υἱὸν τ. αὐτοῦ Edd. p. p. τὰ γ. ὀφείλοντα G. M. ¹¹² υἱοῦ] Sic Ep. Theoph. Χριστοῦ G. K. M.

αἰτῆσαι συγγνώμην ἐπὶ τοῖς πεπλημμελημένοις, καὶ ἡ παγυνίζονται τοῖς προτέροις, ἐπαποδύονται τοῖς μίσμασιν, ἀεὶ τὰ πρότερα τοῖς δευτέροις ἀποκρύπτοντες· ἡ καὶ αὐτὸς δηλῶν εἶπε· Πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. Ἀνοθεν γὰρ αὐτοῖς ταῦτα ἐνεκάλουν οἱ προφῆται λέγοντες· Αἱ χεῖρες ὑμῶν αἱματος πληρεῖς· καὶ, Αἱματα ἐφ' αἱμασι μίσγουνσι· καὶ, Οἰκοδομοῦντες Σιών ἐν αἱμασιν. Ἄλλ' οὐκ ἐσωφρονίζοντο· καίτοι ταύτην λαβόντες πρώτην τὴν ἐντολήν, τὸ, Οὐ φονεύσεις, καὶ μυρίων ἐτέρων κλειυσθέντες ἀπέχεσθαι διὰ τοῦτο⁸, καὶ διὰ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν εἰς τὴν φυλάκην τῆς ἐντολῆς ταύτης ἀναγόμενοι. Ἄλλ' ὅμως τὴν πονηρὰν ἐκείνην οὐκ ἀπέθεντο συνήθειαν· ἀλλὰ εἰ λέγουσιν ἰδόντες αὐτόν· Δεῦτε, [671] ἀποκτείνωμεν αὐτόν. Τίνος ἔνεκεν, καὶ διατί· τί ποτε ἔχοντες ἐγκαλεῖν, ἡ μικρὸν, ἡ μέγα; Ὅτι ἐτίμωσεν ὁμᾶς, καὶ θεὸς ὢν, ἄνθρωπος ἐγένετο δι' ὁμᾶς, καὶ τὰ μυρία ἐκείνα ἐργάσατο θαύματα; ἀλλ' ὅτι τὰ ἀμαρτήματα συνεχώρει; ἀλλ' ὅτι ἐπὶ βασιλείαν ἐκάλε; Ὅρα δὲ μετὰ τῆς ἀσεβείας καὶ τὴν ἀνομίαν πολλὴν ὕσαν, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς σφαγῆς πολλῆς γέμουσαν παραπληξίας. Ἀποκτείνωμεν γὰρ αὐτόν, φησὶ, καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία. Καὶ ποῦ ἀποκτείνεται βουλευόμενοι; Ἐξω τοῦ ἀμπελῶνος. β'. Εἶλες πῶς προφητεύει καὶ τὸν τόπον, ἐνθα ἐμελλε ψάττεσθαι; Καὶ ἐκθαλόντες ἀπέκτειναν. Καὶ ὁ μὲν Λουκᾶς φησιν, ὅτι αὐτὸς ἀπεφάνετο ὁ παθεῖν ἔδει τοῦτους, κακίνοι εἶπον, Μὴ γένοιτο· καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐπήγαγε. Ἐμβλέψας γὰρ αὐτοῖς εἶπε· Τὸν οὖν ἐστὶ γὰρ γεγραμμένον, Αἶθρον δὲ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν ἡγῶν· καὶ πᾶς ὁ πῶν ἐπ' αὐτόν συνθλασθήσεται; Ὁ δὲ Ματθαῖος, ὅτι αὐτοὶ τὴν ψῆφον ἐξήνεγκαν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἐναντιολογία. Καὶ γὰρ ἀμφοτέρω γέγονε· καὶ τὴν ψῆφον αὐτοὶ ἐξήνεγκαν κατ' ἐαυτῶν, καὶ πάλιν αἰσθόμενοι τῶν ἐιρημένων εἶπον, Μὴ γένοιτο· καὶ τὸν προφήτην αὐτοῖς ἐπέτειχισε, πείθων αὐτούς, ὅτι πάντως ἔσται τοῦτο. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτω τὰ ἔθνη σαφῶς ἀπεκάλυψεν, ὥστε μηδεμίαν αὐτοῖς παρασχεῖν λαβὴν, ἀλλ' ἠνέχετο εἰπὼν, Δώστω τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις. Διὰ τοῦτο δὴ καὶ διὰ παραβολῆς εἰρηκεν⁹, ἵνα αὐτοὶ τὴν ψῆφον ἐξενέγκων· ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ γέγονεν, ὅτε ἐκρινε τὴν παραβολὴν τοῦ Νάθαν. Σὺ δὲ μοι σκόπει κἀνεῖθεν πῶς δικαία ἡ ψῆφος, ὅταν αὐτοὶ οἱ μέλλοντες κολάζεσθαι ἑαυτοὺς καταδικάζουσιν. Εἶτα ἵνα μάθωσιν, ὅτι οὐ μόνον ἡ τοῦ δικαίου φύσις¹⁰ ταῦτα ἀπῆτει, ἀλλὰ καὶ ἀνοθεν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις προύλεγε ταῦτα, καὶ ὁ θεὸς οὕτως ἐψήφισετο, καὶ προφητεῖαν ἐπήγαγε, καὶ ἐντετατικῶς αὐτοῖς ἐπιτιμᾷ¹¹ λέγων· Οὐδέποτε ἀνέγνωτε, ὅτι Αἶθρον δὲ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν ἡγῶν; παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἐστὶ θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν· διὰ πάντων δεικνύς, ὅτι οἱ μὲν ἐκβάλλεσθαι ἐμελλόν ἀπιστοῦντες, τὰ δὲ ἔθνη εἰσάγεσθαι. Τοῦτο καὶ διὰ τῆς Χαναάδας, τοῦτο καὶ διὰ τοῦ ὄνου¹², καὶ διὰ τοῦ ἑκατοντάρχου, καὶ δι' ἄλλων πολλῶν παραβολῶν ἠνέχετο· τοῦτο καὶ νῦν. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἐστὶ θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν· προδιδῶν, ὅτι τὰ ἔθνη πιστεύοντα, καὶ Ἰουδαίων ὅσοι ἂν καὶ αὐτοὶ πιστεύσωσιν, ἔσονται ἐν, καίτοι τοσούτου τοῦ μέσου ὄντος ἔμπροσθεν. Εἶτα, ἵνα

μάθωσιν ὅτι οὐδὲν τῷ Θεῷ ἐναντίον τῶν γινομένων ἦν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὐαπόδεκτον¹³ τὸ συμβαῖνον, καὶ παράδοξον, καὶ τῶν ὁρώντων ἕκαστον ἐκπλήττον· (καὶ γὰρ ἦν θαῦμα σφόδρα ἄρατον) ἐπήγαγε λέγων· Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη. Αἶθρον δὲ ἐαυτὸν καλεῖ, καὶ οἰκοδόμους τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων· ὁ καὶ Ἰεζεκιὴλ φησιν· Οἱ οἰκοδομοῦντες τὸν τοίχον, καὶ ἀλειφοντες ἀναρτύτως¹⁴. Πῶς [672] δὲ ἀπεδοκίμασαν; Λέγοντες, Οὗτος οὐκ ἐστὶν ἀπὸ¹⁵ τοῦ Θεοῦ· Οὗτος πλανᾷ τὸν δόχλον· καὶ πάλιν, Σαμαρείτης εἰ σὺ, καὶ δαυμόνιον ἔχεις. Εἶτα, ἵνα γνῶσιν ὅτι οὐ μέχρι τοῦ ἐκκληθῆναι αὐτοὺς ἡ ζήλια, ἐπήγαγε¹⁶ καὶ τὰς κοίσεις, λέγων· Πᾶς ὁ πίπτων ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον, συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λιμῆσει αὐτόν. Δύο φησὶν ἀπωλείας ἐνταῦθα· μίαν μὲν, τὴν ἀπὸ τοῦ προσκόβει καὶ σκανδαλισθῆναι τοῦτο γὰρ ἐστὶν, Ὁ πίπτων ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον· ἑτέραν δὲ, τὴν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῶν, καὶ τῆς συμφορᾶς καὶ πανωλεθρίας, ἣν καὶ σαφῶς προεδήλωσαν εἰπὼν, Λιμῆσει αὐτόν. Διὰ τούτων καὶ τὴν ἀνάστασιν ἠνέχετο τὴν ἑαυτοῦ. Ὁ μὲν οὖν προφήτης ἤσασα τὸν ἀμπελῶνα αἰτιάζεσθαι φησιν αὐτόν· ἐνταῦθα δὲ καὶ τοὺς ἀρχοντας τοῦ λαοῦ διαβάλλει. Καὶ ἐκεῖ μὲν φησὶ· Τί ἔδει με ποιῆσαι τῷ ἀμπελῶνι μου, καὶ οὐκ ἐποίησα; καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν Τί¹⁷ ἔειπον ὁ πατέρας ὁμοῦ ἐν ἐμοὶ πλημμέλημα; καὶ πάλιν, Λαός μου, τί ἐποίησά σοι; ἡ τί ἐλύπησά σε; δεικνύς αὐτῶν τὴν ἀχάριστον γνώμην, καὶ ὅτι πάντων ἀπολαύοντες, τοὺς ἐναντίους ἡμείβοντο· ἐνταῦθα δὲ μετὰ πλείονος τίθησιν αὐτὸ ὑπερβολῆς. Οὐ γὰρ αὐτὸς ἀποφαίνεται λέγων· Τί ἔδει με ποιῆσαι, καὶ οὐκ ἐποίησα; ἀλλ' αὐτοὺς ἐκείνους εἰσάγει ψηφισομένους, ὅτι οὐδὲν ἐνέλιπε¹⁸, καὶ καταδικάζοντας ἑαυτούς. Ὅταν γὰρ εἰπωσιν, ὅτι Κακὸς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἑτέροις¹⁹ γεωργοῖς, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο λέγουσι, μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας τὴν ψῆφον ἐκφέροντες. Τοῦτο καὶ Στέφανος αὐτοῖς ὀνειδίζει, ὅτι καὶ μάλιστα αὐτοὺς ἔδωκεν, ὅτι πολλὰς ἀπολαύσαντες ἀεὶ προνοίας, τοὺς ἐναντίους ἡμείβοντο τὸν εὐεργέτην· ὅπερ καὶ αὐτὸ μέγιστον ἦν σημεῖον τοῦ μὴ τὸν κολάζοντα, ἀλλὰ τοὺς κολαζομένους αἰτίους εἶναι τῆς τιμωρίας τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς. Τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα δείκνυται διὰ τῆς παραβολῆς, διὰ τῆς προφητείας. Οὐδὲ γὰρ ἠρξάσθην τῇ παραβολῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ προφητεῖαν διπλὴν ἐπήγαγε, τὴν μὲν τοῦ Δαυὶδ, ὅτι δὲ παρ' ἐαυτοῦ. Τί οὖν ἐχρῆν ταῦτα ἀκούσαντας ποιεῖν; οὐχὶ προσκυνῆσαι; οὐχὶ θαυμάσαι τὴν κηδεμονίαν, τὴν ἐμπροσθεν, τὴν μετὰ ταῦτα; Εἰ δὲ μηδὲν τούτων ἐγένοντο βελτίους, τῷ γοῦν φόβῳ τῆς κολάσεως οὐκ ἔδει γενέσθαι σωφρονεστέρους; Ἄλλ' οὐκ ἐγένοντο· ἀλλὰ τί μετὰ ταῦτα; Ἀκούσαντες, φησὶν, ἐγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει. Καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι, ἐφοβήθησαν διὰ²⁰ τοὺς δόχλους, ὅτι ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον. Ἡσθάνοντο γὰρ λοιπὸν, ὅτι αὐτοὺς ἠνέχετο. Ποτὲ μὲν οὖν καταχόμενος, διὰ μέσου αὐτῶν ἀναχωρεῖ, καὶ οὐχ ὁρᾶται· ποτὲ δὲ φαινόμενος ὠδίνουσαν αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν ἐπέχει. Ὁ καὶ θαυμάζοντες εἶπον· Οὐχ οὗτος ἐστὶν Ἰησοῦς; Ἰδε παρήρησις λαλεῖ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσιν· Ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ τῷ φόβῳ τοῦ πληθους κατεῖχοντο, ἀρκεῖται τούτῳ, καὶ οὐ παραδοξοποιεῖ, ὥπερ [673] ἔμπροσθεν, διὰ μέσου²¹

⁸ καὶ] οἱ δὲ καὶ G. καὶ om. L. Deinde hæc τοῖς προτέροις ἐπαποδύονται om. G. K. M. ⁹ διὰ τοῦτο] διὰ τούτου H. K. καὶ διὰ τούτου G. ¹⁰ φύσις] ταῦτα γέγ. H. γέγ. ταῦτα D. ¹¹ ἐπιτιμᾷ L. M. ¹² τῆς ὄνου G. p. p. καὶ διὰ πολλῶν ἑτέρων π. l. καὶ δι' ἄλλων πολλῶν ἑτέρων π. K. M. ¹³ ἀπόδεκτον L. Ep. παράδοξον] add. ὅν G. M. ¹⁴ ἀναρτύτως] αὐτὸν ἀπρὸς τὴν H. K. L. Mox Πῶς δὲ καὶ απ. Edd. ¹⁵ ἀπὸ] ἐκ L. Ep. Euth. ¹⁶ ἐπάγει L. ¹⁷ ἀλλαχοῦ πάλιν] τί] δι' ἄλλου πάλιν· τί ἐποίησά σοι, καὶ τί Edd. cum uno cod. L. εὑρον] εὑροσαν L. ¹⁸ ἐνέλιπε G. ἐλίπε G. ἐλίπε M. p. p. ἐαυτῶν G. M. ¹⁹ ἑτέροις] ἄλλοις K. L. ²⁰ διὰ om. L. invitis Mosqq. ²¹ αὐτοῖς] ἐαυτῶν G. M. Mox καὶ ποτὲ μὲν οὖν G. M. Καὶ ποτὲ μὲν (om. οὖν) H. ²² μέσου] μέσων K. μέσων αὐτῶν H. L.

ergo isti? Cum accurrere oportuisset, veniamque de peccatis petere, priora superare concertant, et scelera sceleribus vincere, priora semper posterioribus obruentes; quod et ipse declarans ait: *Implete mensuram patrum vestrorum* (Matth. 23. 32). Jam olim enim prophetæ de his illos accusabant dicentes: *Manus restræ plenæ sunt sanguine* (Isai. 1. 15); et *Sanguinem sanguini miscent* (Osee 4. 2); et, *Edificante Sion in sanguinibus* (Mich. 3. 10). Sed non respicebant, etsi hoc mandatum accepissent, *Non occides*, et a sexcentis aliis juberentur abstinere, ac per hoc, perque alia multa ad observationem hujus præcepti inducerentur. Attamen hanc pravam consuetudinem non deposuerunt. Sed quid dicunt videntes eum? *Venite occidamus eum*. Qua de causa? quid aut parvum aut magnam criminari potestis? an quod vos honoraverit, ac Deus cum esset, homo propter vos factus sit, innumeraque illa ediderit miracula? an quod peccata dimiserit, vel ad regnum vocarit? Vide cum impietate conjunctam dementiam multam, et necis causam insaniam plenam. *Occidamus eum*, inquit, *et nostra erit hereditas* (Luc. 20. 14). Et ubi occidere deliberant? Extra vineam.

2. Vidistin' quomodo etiam locum prophetet ubi mactandus erat. *Et ejicientes occiderunt* (Ibid. v. 16-18). Lucas quidem ait ipsum determinasse quid illos pati oporteret, ipsosque dixisse, *Absit*; et testimonium induxisse. Illos enim intuitus dicit: *Quid ergo est quod scriptum est, Lapidem quem reprobaverunt edificantes, hic factus est in caput anguli* (Psal. 117. 22)? Et, *Quicumque ceciderit super eum, confringetur*. Matthæus vero dicit illos protulisse sententiam. Verum non repugnat cum alio. Hæc enim ambo facta sunt, ipsique sententiam tulerunt contra seipsos, ac rursus cum dictorum vim sensissent, dixerunt, *Absit*. Prophetam autem ipsis opposuit, ut suaderet, rem prorsus esse futuram. Attamen vocationem gentium ne carpendi causam haberent, non aperte dixit, sed subindicavit tantum dicens, *Dubit aliis vineam* (Luc. 20. 16). Ideo certe hæc parabola usus est, ut ipsi sententiam ferrent. Quod in Davide quoque factum est, quando de parabola Nathani sententiam tulit. Tu vero mihi hinc considera quam justa sit sententia, quando ii. qui puniendi sunt, ipsi sese condemnant. Deinde ut discerent non solum id justitiam requirere, sed etiam jam olim id Spiritum pronuntiasse, et Deum ipsum sententiam tulisse, prophetiam induxit, illosque increpavit dicens, *Numquam legistis, Lapidem quem reprobaverunt edificantes, hic factus est in caput anguli*? A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris: his omnibus ostendens, Judæos ut incredulos abjiciendos, gentes autem inducendas esse. Id etiam per Chananeam, id per asinum¹, per centurionem, perque multas alias parabolas subindicavit. Hoc etiam nunc. Ideo subjunxit: *A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris: præsignificans credituras gentes, et Judæos qui credide-*

rint, unum esse futuros, quamvis tanto prius intervallo distarent. Deinde ut ediscerent nihil gestorum esse Deo adversum, sed valde acceptum atque mirabile, quod videntibus stuporem afferret (erat quippe miraculum ineffabile,) subjunxit dicens, *A Domino factum est istud*. Lapidem vero seipsum vocat, et edificantes Judæorum doctores; quod etiam Ezechiel ait: *Edificantes murum, et linientes in compositis* (Ezech. 43. 10). Quomodo autem reprobaverunt? Cum dicerent, *Hic non est ex Deo: hic seducit turbam*; et rursus, *Samaritanus es tu, et demonium habes* (Joan. 7. 12. et 8. 48). Deinde ut cognoscerent, non id tantum sibi inferri quod ejicerentur, supplicia quoque affert, dicens: 44. *Omnis qui ceciderit super lapidem hunc, confringetur: super quem autem ceciderit, ventilabit eum*. Duas hic perniciem annotat; primo quod hoc ipsis offendiculo fuerit: hoc est enim, *Qui ceciderit super lapidem hunc*; secundo subindicat excidium eorum, ærumnas, perniciem, quam clare indicavit dicens, *Ventilabit ipsum*. Illis resurrectionem suam subindicavit. Propheta certe Isaias vineam ab ipso accusatam dicit, principesque populi criminatur: et ibi quidem ait, *Quid debui facere vineæ meæ, et non feci* (Isai. 5. 4)? alibi vero: *Quid feci tibi, et quod invenerunt patres tui in me delictum* (Jer. 2. 5)? ac rursus, *Popule meus, quid feci tibi? aut in quo contristavi te* (Mich. 6. 3)? ingratum illorum animum ostendens, et beneficiis affectos, contraria rependisse declarans. Illic autem illud vehementius exprimitur: neque enim ipse dicit, *Quid oportebat me facere, et non feci*? sed illos inducit sententiam dicentes, ipsum quidem nihil reliquisse pronuntiantes, atque seipsos condemnantes. Nam cum dicunt, *Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis*, nihil aliud sibi volunt, et cum magna emphasi sententiam ferunt. Id Stephanus quoque ipsis exprobravit, et illos maximo mordebat (Act. 6. et 7), quod magna Dei providentia semper dignati, benefactori contraria rependerent; quod magnum signum erat, non punientem, sed eos qui puniebantur, causam supplicii esse. Hoc ipsum hic monstratur per parabolam et per prophetiam. Neque enim satis habuit parabolam dixisse, sed prophetiam duplicem adduxit, Davidis nempe et suam. Quid ergo oportebat hæc audientes facere? annon adorare? annon admirari providentiam priorem et posteriorem? Si autem ex nullo eorum meliores facti sunt, annon metu supplicii sapientiores fieri oportebat? Sed non meliores facti sunt. Quid porro sequitur? 45. *Cum audissent*, inquit, *cognoverunt quia de ipsis dicebat*. 46. *Et querentes eum tenere, timerunt turbas, quoniam sicut prophetam eum habebant*. Senserunt enim tandem, quod ipsos occulte notaret. Et aliquando interceptus, per medium illorum transit, et illi non vident; aliquando comparens, illorum desiderium reprimat. Quod admirantes illi dicebant: *Nonne hic est Jesus? Ecce palam loquitur, et nihil ipsi dicunt* (Joan. 7. 25. 26). Illic vero, quia multitudinis timore detinebantur, hoc satis habuit, nec miracula ut ante voluit edere, verbi gratia per medium eorum

¹ Quia, per asinum.

transeundo, nec se invisibilem præstando. Non enim omnia supra hominem facere volebat, ut crederetur œconomia. Illi autem non timore multitudinis emendabantur, non ab ipsius dictis: non prophetarum testimonium reverebantur, non suam ipsorum sententiam, non multorum existimationem: ita semel illos dominandi cupiditas et vanæ gloriæ amor occæcavit, quod temporanea quærerent.

3. *Futura præsentibus anteponenda sunt. Contra theatri spectacula. Monachorum vita. Exercitia monastica.*

—Nihil enim ita impellit et præcipitem dat; nihil tam a futurorum amore dejicit, ut fluxus affligi rebus; nihil ita et præsentibus et futuris jucunde uti tribuit, ut futura omnibus antepone. Ait quippe Christus: *Quærite primum regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis* (Matth. 6. 33). Atqui etiamsi hæc adjectio posita non esset, non tamen hæc admodum desideranda essent; nunc autem cum illa accipis, hæc etiam apprehendis. Nonnulli tamen his non obtemperant; sed lapidibus sensu carentibus similes, voluptatis umbras sequuntur. Quid enim dulce in præsentī vita est? quid jucundum? Nam cum majore fiducia vos alloqui hodie volo: sed me ferte, ut discatis, vitam quæ dura et onerosa videtur, monachorum scilicet et eorum qui seipsos crucifixerunt, longe dulciorem desiderabilioremque esse hac vita, quæ videtur suavior delicatiorque. Hujusque rei testes vos estis, qui sæpe in calamitatibus et ærumnis mortem optastis, illosque beatos prædicastis, qui in montibus, in speluncis degunt, cælibemque et negotiis vacuum ducunt vitam; vos nempe, qui vel artifices, vel milites estis, sive qui vitam ducitis otiosi, sive qui in scena et orchestris diem transigitis. Inde enim, quamvis mille voluptates scaturire videantur, sexcenta tela mittuntur amarissima¹. Si quis enim saltantis puellæ amore inflammetur, omni militia, omni peregrinatione duriores feret cruciatus, pejorque in statu, quam urbs obsessa, erit. Sed ne illis diutius incumbamus, ipsis eorum qui se capti sunt conscientie relictis, age, de multorum vita nunc agamus: et tantum inter utramque vitam inveniemus intervallum, quantum inter portum et fluctibus agitatam pelagus. Ex habitaculis statim ab exordio horum felicitatem considera; fora enim et urbes tumultusque in medio positos fugientes, vitam in montibus delegerunt, quæ nihil cum præsentī vita commune habet, quæ nihil humanum patitur; non dolorem pro rebus sæcularibus, non mœrorem vel sollicitudinem, non pericula, non insidias, non invidiam, non livorem, non turpes amores, non aliud quidpiam simile. Jam hic illi quæ ad regnum cælorum pertinent meditantur, in salubris versantes, montibus fontibusque, cum quiete multa: præcipue autem Deo hærent, tuguriumque illorum omni tumultu vacuum est, anima omni morbo et pravo affe-

ctu libera, levis, expedita, et tenuissimo aere purior. Opus autem illorum idipsum est, quod Adam initio habuit, antequam peccaret, quando gloria indutus cum Deo libere loquebatur, et locum illum multa beatitudine refertum incolebat. In quo enim hi pejus quam ille degunt, cum ante inobedientiam positus est in paradiso ut operaretur? Nulla ipsi sæcularis sollicitudo inerat, nulla etiam monachis illis: pura conscientia Deum alloquebatur, et hi similiter: imo multo majorem quam ille fiduciam habent, utpote majori fruente gratia Spiritus. Par esset certe vos hæc oculis percipere: sed quia non vultis, atque in tumultu et foro degitis, vos saltem verbo doceamus: unam vero partem vitæ illorum excipiemus, nam totam persequi non possumus. Illi qui luminaria sunt orbis, cum sol ortus est, imo diu antequam luceat, e lecto surgentes sani, sunt vigiles, expediti (nullus enim ibi dolor, vel sollicitudo, vel sopor, non labor, non negotiorum turba, non quid simile, sed quasi angeli in cælo degunt): surgentes igitur statim læti et hilares, chorum facientes unum, læto vultu et conscientia simul omnes, quasi uno ore, hymnis universorum Deum celebrant, laudantes eum et gratias ipsi agentes pro omnibus, sive propriis, sive communibus beneficiis. Quare misso Adamo, interrogemus, in quo differat ab angelis ille chorus canentium in terra et dicentium: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas* (Luc. 2. 24). Vestis autem illis viris digna est: neque enim perinde vestiuntur atque ii qui tunicas trahunt per vicos, enervati et effeminati (a): sed ut beati illi angeli, Elias, Elisæus, Joannes, apostoli, vestiuntur, alii ex pilis caprinis, alii ex pilis camelorū: quidam pellibus tantum amicumtur vetustate tritis. Deinde post illa cantica genua flectentes, Deum precantur pro rebus quæ multis ne in mentem quidem venire possint. Præsentium enim nihil petunt (illa quippe nihil curant); sed ut cum fiducia stare possint ante tribunal illud horrendum, quando veniet unigenitus Dei Filius judicare vivos et mortuos; et ut nemo audiat terribilem illam vocem, *Nescio vos* (Matth. 25. 12); atque ut cum pura conscientia et bonis operibus laboriosam hanc vitam emetiantur, et procellosum hæc mare tranquille transmeant. Dux est autem illis orationis, pater et præfectus. Deinde surgentes post sanctas illas et frequentes orationes, oriente sole singuli ad suum opus se conferunt; hinc magnum egenis proventum parantes.

4. Ubi sunt nunc illi qui diabolicis choris se dedunt meretricisque cantibus, et in theatris sedent? Non sine pudore illos memorare possum; sed ob infirmitatem vestram id facere operæ pretium fuerit. Nam ait Paulus: *Sicut igitur exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, ita nunc exhibete illa servire justitiæ in sanctificationem* (Rom. 6. 13). Nos itaque chorum

¹ Sic tres codd. Editi vero: *Ibi enim unde mille rotæ scaturire videantur, sexcenta tela mittuntur amarissima.*

² In Morel. hæc, omni militia, desunt

(a) De effeminatis hujusmodi Catilinæ asseclis Cicero Catil. 2. *stercibusque tunicis, velis mulis, non togis.*

ἀναχωρῶν καὶ μὴ φαινόμενος. Οὐ γὰρ ἔδουλοτο πάντα ὑπὲρ ἀνθρώπων¹¹ ποιεῖν, ὥστε πιστευθῆναι τὴν οἰκονομίαν. Οἱ δὲ οὐδὲ ἀπὸ τῶν πλήθους ἐσιωποῦντες, οὐδὲ ἀπὸ τῶν εἰρημένων· οὐ τὴν τῶν προφητῶν μαρτυρίαν, οὐ τὴν ἐκ τῶν ἡδυνότων φήσιν, οὐ τὴν τῶν πολλῶν γνώμην· οὕτω καθάπαξ αὐτοὺς ἡ φιλαρχία¹² καὶ ὁ τῆς κενοδοξίας ἐπὶ ἥρωςεν ἔρως, καὶ τὸ τὰ πρόσκαιρα¹³ ζῆτεῖν.

γ'. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπὶ κεφαλῇ ὠθεῖ, καὶ κατὰ κρημνὸν φέρει· οὐδὲν οὕτω ποιεῖ τῶν μελλόντων ἐκπίπτειν, ὥς τὸ προσηλωθῆναι τοῖς ἐπικήροις τούτοις¹⁴. οὐδὲν οὕτω ποιεῖ καὶ τούτων κἀκείνων ἀπολαύειν, ὥς τὴ πάντων ἐκεῖνα προτιμᾶν. Ζητεῖτε γὰρ, φησὶν ὁ Χριστός¹⁵, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Καίτοι εἰ μὴδὲ τοῦτο προσέκειτο, οὐδὲ οὕτως αὐτῶν ἐφίεσθαι ἔδει. Νῦν δὲ ἐν τῇ λαθεῖν ἐκεῖνα, καὶ ταῦτα ἐστὶ προσλαθεῖν· καὶ οὐδὲ οὕτως ἐνιοὶ πείθονται· ἀλλὰ λίθοις ἀναισθητοῖς ἐοικασί, καὶ σκιάς διώκουσιν ἡδονῆς. Τί γὰρ ἡδὺ τῶν ἐν τῇ παρόντι βίῳ¹⁶; τί δὲ τερπνόν; Μετὰ γὰρ παρῆρσις ὑμῖν πλειονὸς διαλεχθῆναι βουλομαι σήμερον· ἀλλὰ ἀνάσχεσθε, ἵνα μάθῃτε ὅτι ὁ δοκῶν οὕτος φορτικὸς εἶναι βίος; καὶ ἐπαχθῆς, ὁ τῶν μοναχῶν λέγω καὶ τῶν ἐσταυρωμένων, πολὺ τοῦτο τοῦ δοκούσαντος εἶναι προσηνοῦς καὶ ἀπαυτοῦρου γλυκυτέρους ἐστὶ καὶ ποθεινοτέρους. Καὶ τοῦτου μάρτυρες ὑμεῖς, οἱ θάνατον πολλὰκις αἰτήσαντες ἐν ταῖς καταλαβούσαις ὑμᾶς περιστάσεσι καὶ ἀθυμίαις, καὶ ἐκείνους μακαρίσαντες τοὺς ἐν ὄρεσι, τοὺς ἐν σπηλαίοις, τοὺς μὴ γεγαμηκότας, τὸν ἀπράγμονα βίον ζῶντας, οἱ τε ἐν ταῖς¹⁷ τέχναις, οἱ τε ἐν ταῖς στρατείαις, οἱ τε ἀπλῶς ζῶντες καὶ εἰκῇ, καὶ ἐν τῇ σκηπῇ διημερεύοντες καὶ ταῖς ὀρχήστραις. Καὶ γὰρ ἐκείθεν, εἰ καὶ¹⁸ μυρία ἦδοναί βρῦειν δοκοῦσι καὶ εὐφροσύνης πηγαί, ἀλλὰ μυρία τίκεταις πικρότερα βέλη. Ἄν γὰρ ἀλφὶ εἰς ἔρωτι κόρης τινὸς τῶν ὀρχουμένων ἐκεῖ, ὑπὲρ μυρίας στρατείαις, ὑπὲρ μυρίας ἀποδημίας χαλεπωτέρων ὑποστήσεται βάσανον, πάσης πόλεως πολιορκουμένης ἀθλιώτερον διακείμενος. Πλὴν ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκεῖνα ἐξετάσωμεν¹⁹ τῶς, τῇ συνεῖδον ταῦτα ἀφέντες τῶν ἐαλωκότων, φέρε περὶ τοῦ τῶν πολλῶν διαλεχθῶμεν βίου· καὶ τοσοῦτον εὐρήσομεν τὸ μέσον ἐκτεράς τῆς ζωῆς ταύτης, ὅσον λιμενὸς καὶ πελάγους συνεχὺς ἀνέμοις διακοπτομένου τὸ διάφορον. Σκόπει δὲ ἀπὸ τῶν καταγωγῶν εὐθέως τὰ προσιμὰ τῆς εὐημερίας. Ἀγορὰς γὰρ καὶ πόλεις καὶ τοὺς ἐν μέσῳ φυγόντας²⁰ θορύβους, τὸν ἐν ὄρεσι βίον εἰλοντο, τὸν οὐδὲν ἔχοντα κοῖνον πρὸς τὰ²¹ παρόντα, τὸν οὐδὲν ἀνθρώπινον ὑπομένοντα, οὐ λυπὴν βιωτικὴν, οὐκ ὀδύνην, οὐ φροντίδα τοσαύτην, οὐ κινδύνους, οὐκ ἐπιβουλὰς, οὐ βασκανία, οὐ ζηλοτυπίαν, οὐκ ἔρωτας ἀτόπους, οὐκ ἄλλο²² τῶν τοιούτων οὐδέν. Ἐντεῦθεν ἦδη τὰ τῆς βασιλείας μελετῶσι, νάπαις ὀμιλοῦντες καὶ ὄρεσι καὶ πηγαῖς, καὶ ἡσυχίᾳ καὶ ἡρεμίᾳ²³ [674] πολλῇ, καὶ πρὸ τούτων ἀπάντων τῷ Θεῷ. Καὶ παντὸς μὲν θορύβου τὸ δωμάτιον αὐτοῖς καθαρὸν, παντὸς δὲ πάθους ἡ ψυχὴ καὶ νοσήματος ἐλευθέρα, λεπτή καὶ κούφη, καὶ τοῦ λεπτοτάτου ἀέρος σφῆρα καθαρωτέρα. Ἔργον δὲ αὐτοῖς, ὅπερ ἦν καὶ τῷ Ἀδὰμ παρὰ τὴν ἀρχὴν καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας, ὅτε τὴν δόξαν ἡμφιεσμένος ἦν, καὶ τῷ Θεῷ μετὰ παρῆρσις ὠμίλει, καὶ τὸ χωρὶον ἐκείνου τὸ πολλὰς γέμον μακαριότητος ὦκει. Τί γὰρ οὗτοι χεῖρον

ἐκείνου διάκεινται, ὅτε πρὸ τῆς παρακοῆς ἐτέθη ἐργάζεσθαι τὸν παράδεισον; Οὐδέμια φρονεῖς ἦν αὐτῷ βιωτική; ἀλλ' οὐδὲ τούτοις. Θεῷ διελέγετο μετὰ καθαρῶ συνειδότης; τοῦτο καὶ οὗτοι· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ μείζονα ἔχουσι παρῆρσιαν ἐκείνου, ὅσον καὶ μείζονος ἀπολαύουσι χάριτος διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χορηγίας. Ἐχρῆν μὲν οὖν ὁμᾶς²⁴ εἶναι ταῦτα παραλαμβάνειν· ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, ἀλλ' ἐν θορύβοις καὶ²⁵ αγοραῖς διατρίβετε, καὶ λόγῳ γοῦν διδάσκωμεν ὁμᾶς, ἐν μέρος ἀπολαβόντες αὐτῶν τῆς διαγωγῆς· πάντα γὰρ οὐ δυνατόν ἐπελθεῖν τὸν ἐκείνων βίον. Οὗτοι οἱ φωστῆρες τῆς οἰκουμένης, ἐπειδὴν ἡλιος ἀνίστη²⁶, μᾶλλον δὲ πολλῷ πρὸ τῆς ἀκτίνας, ἀπὸ τῆς εὐνῆς ἀναστάντες, ὕμεις καὶ ἐργηγορότεροι καὶ νήφοντες; (οὔτε γὰρ λύπη τις καὶ φροντίς, οὔτε καρθηρία καὶ πόνος καὶ πραγμάτων ὄχλος²⁷, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδὲν αὐτοῖς ἐνοχλεῖ, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι διάγουσιν ἐν οὐρανῷ) ἀναστάντες τοῖνον εὐθέως ἀπὸ τῆς εὐνῆς φαιδροὶ καὶ γεγηθότες, καὶ χορὸν ἕνα στησάμενοι²⁸, ἐν φαιδρῷ τῇ συνεῖδον συμφώνως ἅπαντες ὥσπερ ἐξ ἑνὸς στόματος, ὕμνους εἰς τὴν τῶν ὁλῶν ἄδουσι Θεῷ, γεραίροντές τε αὐτὸν, καὶ χάριν εἰδότες ὑπὲρ ἀπάντων αὐτῷ, τῶν τε ἰδίων, τῶν τε κοινῶν εὐεργετημάτων. Ὅστε, εἰ δοκῇ, τὸν Ἀδὰμ ἀφέντες, ἔρωτήσωμεν τί τῶν ἀγγέλων οὗτος δίσταται ὁ χορὸς τῶν ἐπὶ γῆς ἁδόντων καὶ λεγόντων· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ. ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίᾳ. Καὶ ἡ στολὴ δὲ αὐτοῖς τῆς ἀνδρίας ἀξία. Οὐ γὰρ δὴ κατὰ τοὺς ἐλαχίστους καὶ ἐκνευρισμένους καὶ διακλωμένους εἰσὶν ἐστολισμένοι· ἀλλὰ κατὰ τοὺς μακαρίους ἐκείνους ἀγγέλους, τὸν Ἥλιον, τὸν Ἑλισσαῖον, τὸν Ἰωάννην, κατὰ τοὺς ἀποστόλους· τῶν ἱερῶν κατασκευασμένων αὐτοῖς, τοῖς μὲν ἀπὸ τριχῶν αἰγῶν, τοῖς δὲ ἀπὸ τριχῶν καμῖλων· εἰσὶ δὲ οἱ καὶ δέρματα ἤρκασεν μόνον, καὶ ταῦτα πάλαι πεπονηκότα. Εἴτα ἐπειδὴν τὰς ψυχὰς ἐκείνας ἐπικωσι, τὰ γόνατα κάμψαντες, τὸν ὀμνηθέντα Θεὸν πρὸς αὐτοὺς ὑπὲρ πραγμάτων, ὧν ἐνιοὶ οὐδὲ εἰς ἔκνοιαν ταχέως ἐρχονται. Αἰτοῦσι γὰρ τῶν μὲν παρόντων οὐδέν· οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς τούτων λόγος· τὸ δὲ μετὰ παρῆρσις στήναι ἐμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ φοβεροῦ, ὅταν ἔλθῃ κρίνειν²⁹· ζῶντας καὶ νεκροὺς ὁ μόνον ἐκείνης γωνίης φωνῆς τῆς λεγομένης, ὅτι οὐδὲ ὁμᾶς³⁰ καὶ ὥστε μετὰ καθαρῶ συνειδότης καὶ πολλῶν τῶν κατεργασμάτων τὸν ἐπιμοχθον τοῦτον διανύσαι βίον, καὶ τὸ χαλεπὸν πλεῖσαι πηλάγος ἐξ οὐρίας. Ἠγεῖται δὲ αὐτοῖς τῆς εὐχῆς, ὁ πατήρ καὶ ὁ³¹ προσεχτικός. Εἴτα ἀναστάντες καὶ τελέσαντες τὰς ἁγίας ἐκείνας καὶ συνεχεῖς εὐχὰς, ἀνισχοῦσας τῆς ἀκτίνας, εἰς ἔργον ἀπεισιν [675] ἕκαστος, πολλὴν πρόσοδον ἐντεῦθεν τοῖς δεομένοις συνάγοντες.

δ'. Πού νῦν εἰσιν οἱ τοῖς διαβολικοῖς ἐαυτοὺς ἐκδιδόντες χοροὶ καὶ τοῖς ἄσμοις τοῖς πορνικοῖς, καὶ ἐν θεάτροις καθήμενοι; Αἰσχύνονται μὲν γὰρ μεμνημένοι ἐκείνων· πλὴν διὰ τὴν ἀσθένειαν ὁμῶν³² ἀνάγκη καὶ τοῦτο ποιῆσαι. Καὶ γὰρ ὁ Παῦλος φησιν· Ὅσπερ γὰρ παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ, οὕτω νῦν³³ παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν. Καὶ ἡμεῖς τοῖνον, φέρε παρεξέτασμεν τὸν χορὸν τὸν ἐκ τῶν πορνευομένων γυναικῶν καὶ τῶν ἡταιρηκότων νέων συνεστῶτα ἐν τῇ

¹¹ ὑπὲρ ἀνθρώπων L. Mor. Ben. Hic tamen supra hominem vertit. ¹² φιλαρχία G. ἡ φιλαρχία... ἔρως] ἐτυμολογῶν οἱ τῆς φιλαρχίας [φιλαρχίας Ep.] ἔρως L. Ep. ¹³ πρόσκαιρα] παρόντα K. L. Ep. Mor. ¹⁴ τούτοις] πράγμασι Mor. Ben. οὐδὲν G. ὥσπερ οὐδὲν Sav. cum. Reg. 688 p. p. κἀκείνων om. K. L. ¹⁵ ὁ Χριστός om. K. L. Ge. Infr. Καίτοι γε Edd. ¹⁶ HΘIKON. Περὶ μοναχῶν· καὶ ὅτι ὁ δοκῶν φορτικὸς εἶναι βίος; αὐτῶν, πολὺ γλυκυτέρος ἐστὶ τοῦ δοκούσαντος εἶναι ἐνθρόνον καὶ ρέοντος. G. ¹⁷ ταῖς deest in Edd. ¹⁸ εἰ καὶ] Sic G. K. M. et Interp. pro vulgato ὅθεν. ἀλλὰ] εἴλα Edd. ἀλλὰ om. H. K. ἀλλὰ μυρία om. L. ¹⁹ Sic Edd. codices ἐξετάζωμεν. ²⁰ διαφυγόντες L. ²¹ τὰ] τὸν G. H. invito Interp. ²² ἄλλο] add. τι L. ²³ ἡρεμία G. H. L. M. ²⁴ ἡμᾶς G. M. p. p. παραλαβεῖν L. ²⁵ καὶ] ἐν Sav. καὶ ἐν Mor. Ben. διατρίβετε] διάγετε L. ²⁶ ἀνίστη] L. ²⁷ καὶ πόνος] πραγμάτων οὐκ ὄχλος G. H. M. p. p. τι om. K. L. ²⁸ χορὸν ἐνοστήσαντες L. p. p. φαιδρῷ τῇ [προσώπων τε καὶ] συνεῖδον Edd. Verba inclusa omnes uno ore codices damnant. ²⁹ κρίνειν Edd. ³⁰ καὶ ὁ] ὁ καὶ Sav. καὶ om. Reg. 688 ὁμῶν] τὴν ὁμῆτέραν L. ³¹ νῦν om. L. τὰ μέλη ὑμῶν] αὐτὰ Edd.

σκηψῇ, καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν ἑνὶ μακαρίων τούτων, εἰς ἡθονῆς λόγον δι' ἣν μάλιστα πολλοὶ τῶν βιβλίων ἄνθρωποι ἀλλοιοῦνται ταῖς ἐκείνων παγίσι. Τοσοῦτον γὰρ τὸ μέσον εὐρήσασθαι, ὅσον εἰ ἀγγέλιον τις ἤκουσεν ἄδοντων ἄνω τὴν παναρμόνιον μελωδίαν ἐκείνην, καὶ κυνῶν καὶ χοίρων ἅ ἐπὶ τῆς κοπρίας κατωρυσμένον ἅ καὶ γρυζόντων. Διὰ τούτων μὲν γὰρ τῶν στομάτων ὁ Χριστὸς, δι' ἐκείνων δὲ τῆς γλώττης ὁ διάβολος φθέγγεται. Ἀλλὰ σύριγγες συνηχοῦσιν ἐκεῖνοις ἀσχημὴ φωνῇ καὶ ἀτερπεῖ τῇ ὀφεί, τῶν γνάθων αὐτοῖς φυσωμένων, καὶ τῶν νεύρων διασπωμένων; Ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνηχεῖ χάρις, ἀντὶ αὐλοῦ καὶ κιθάρας καὶ σύριγγος τοῖς τῶν ἁγίων στόματι κεχρημένη. Μᾶλλον δὲ ὅσα ἂν εἴπωμεν, οὐ δυνατόν παραστήσαι τὴν ἡθονὴν διὰ τοὺς τῶν πληρῶ καὶ τῶν πλινθεία προσηλωμένους. Διὰ τοῦτο καὶ ἐθουλόγηται τὴν τῶν περὶ ταῦτα μαινομένων λαβεῖν, καὶ ἀπαγαγεῖν ἐκεῖ, καὶ δεῖξαι τῶν ἁγίων τὸν χορὸν τούτων, καὶ οὐκ ἂν ἐδέξασθαι μοι λόγου λοιπόν. Πλὴν κἄν πρὸς πηλίνους διαλεγόμεθα, πειρασόμεθα καὶ τῷ λόγῳ κἄν μετὰ μικρὸν αὐτοὺς ἀναστήσας τῆς ἰλῦς καὶ τῶν τελμάτων. Ἐκείθεν μὲν γὰρ εὐθέως πῦρ δέχεται ἔρωτος ἀτόπου ὁ ἀκρατὴς· ὡς γὰρ οὐκ ἀκούσης τῆς ὁφείας τῆς πόρνης φλέξαι τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς φωνῆς προστιθέσθαι λύμην· ἐνταῦθα δὲ, κἄν ἔχη τὴν τοιοῦτον ἡ ψυχὴ, ἀποτίθεται εὐθέως. Οὐχ ἡ φωνὴ δὲ μόνον, οὐδὲ ἡ ὁφεί, ἀλλὰ καὶ τὰ ἱμάτια μᾶλλον τούτων θορυβεῖ τοὺς ὁρώντας. Κἄν πένθος ἦ τῶν παχυτέρων καὶ ἡμελημένων, ἀπὸ τῆς θεωρίας μυρία ἀποδυσπετήσῃ πολλὰκις, καὶ πρὸς αὐτὸν εἴρῃ, ὅτι ἡ μὲν πόρνη καὶ ὁ ἡταιρηκὸς, μαγεύοντα τέχνα καὶ σκυτοτόμους, πολλὰκις δὲ καὶ οἰκεῖται, ἐν τοσαύτῃ ζωῇ τρυφῇ· ἐγὼ δὲ ἐλευθέρως καὶ ἐξ ἐλευθέρων, δικαίους πόνους αἰρούμενος, οὐδὲ ὄναρ ταῦτα φαντασθῆναι δύναμαι· καὶ οὕτως ἐμπρησθεῖς, ὅπῃ τῆς ἀθυμίας ἀπεισι. Ἐπὶ δὲ τῶν μοναχῶν οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ τούναντίον ἄπαν. Ὅταν γὰρ ἰδῇ πλουσίον παῖδας καὶ προγόνους περιφανῶν ἐκγόνους τοιαῦτα ἡμφιεσμένους ἱμάτια, οἷα οὐδὲ οἱ ἔσχατοι τῶν πενήτων, καὶ ἐπὶ τούτῳ χαιρόντας, ἐννοήσας ὅσην τῆς πενίας παραμυθίαν δεξάμενος ἀπεισι. Κἄν πλούσιος ἦ, σωφρονισθεὶς ἀναχωρεῖ, βελτίων γενόμενος. Πάλιν ἐν μὲν τῷ θεάτρῳ οὐκ ἴσως χρυσία περιειμένην τὴν πόρνην, ὁ μὲν πένθος ὀμνύεται καὶ θρηνησεῖ, τὴν αὐτοῦ γυναῖκα οὐδὲν τοιοῦτον ἔχουσαν βλέπων. [576] οἱ δὲ πλουτοῦντες ὑπερφρονεῖται καὶ διατυφλοῦσιν ἀπὸ τῆς θέας ταύτης τὰς συνοικοῦσας αὐτοὺς. Ὅταν γὰρ καὶ σῆμα, καὶ βλέμμα, καὶ φωνὴν, καὶ βάδισιν, πάντα διακεικλασμένα ἐκείνῃ παρέχῃ τοῖς ὁρώσιν, ἐμπρησθέντας ἀναχωροῦσι, καὶ αἰχμάλωτοι λοιπὸν εἰς τὰς οἰκίας εἰσέρχονται τὰς αὐτῶν. Ἐντεῦθεν αἱ ὕβρεις καὶ αἱ ἀτιμίαι, ἐντεῦθεν αἱ ἀπέχθειαι, οἱ πόλεμοι, οἱ θάνατοι οἱ καθημερινοί· ἐντεῦθεν ἀβύσσος τοῖς ἀλοῦσιν ὁ βίος, καὶ ἡ συνοικοῦσα λοιπὸν ἀρῆς, καὶ τὰ παῖδα οὐχ ὁμοίως ποθεινὰ, καὶ πάντα ἄνω καὶ κάτω τὰ τῆς οἰκίας, καὶ ὅπ' αὐτῆς λοιπὸν τῆς ἀκτίως ἐνοχλεῖσθαι δοκεῖ. Ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν χορῶν τούτων ἀγῆλα τις τοιαύτη· ἀλλ' ἡμερον καὶ πρὸς δέξεται ἅ τ' ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα, πάσης ἡθονῆς ἀτόπου ἀπηλλαγμένος, καὶ εὐκολώτερον αὐτῷ χρῆσται, ἢ πρὸς τοῦτο. Τοιαῦτα ὁ μὲν χορὸς ἐκεῖνος τίεται κακὰ,

οὗτος δὲ ἀγαθὰ· ὁ μὲν ἀπὸ προβάτων λύκους ποιῶν, οὗτος δὲ ἀπὸ λύκων ἀρνέσιους ἐργαζόμενος. Ἀλλ' οὐπω περὶ τῆς ἡθονῆς οὐδὲν οὐδέπω τάχα εἰρήκαμεν. Καὶ τί γένειτ' ἂν ἡθίου τοῦ μὴ θορυβεῖσθαι μηδὲ ὀδυνοῦσθαι τὴν διάνοιαν, μηδὲ ἀθυμεῖν καὶ στένειν; Πλὴν ἀλλὰ καὶ περαιοτέρῳ τὸν λόγον προαγγίζωμεν, καὶ ἐκατέρας τῆς ψῆδος καὶ τῆς θέας τὴν ἀπολαυσιν ἐξετάσωμεν· καὶ ὁφίμεθα τὴν μὲν μέχρις ἐσπέρας μένουσαν, ἕως ἂν ἐν τῷ θεάτρῳ καθέσθαι ὁ θεατὴς, μετὰ δὲ ταῦτα κέντρου παντὸς χαλεπώτερον ἀνίσταν αὐτόν· ἐνταῦθα δὲ διηνεκῶς ἐναχμάζουσιν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἑωρακῶν. Καὶ γὰρ καὶ τῶν ἀνδρῶν τὸν τύπον, καὶ τοῦ τόπου τὸν τερπνόν, καὶ τῆς διαγωγῆς τὸ γλυκὺ, καὶ τῆς πολιτείας τὸ καθαρόν, καὶ τῆς καλλίστης ψῆδος καὶ πνευματικῆς τὴν χάριν, ἔχουσιν ἑαυτοὺς διαπαντὸς ἐνίσχυνοντα. Οἱ γοῦν τούτων ἀπολαύοντες διηνεκῶς τῶν λιμένων, ὥσπερ τινὰ χειμῶνα λοιπὸν φεύγουσι τῶν πολλῶν τοὺς θορύβους. Οὐκ ἄδοντες δὲ μόνον καὶ εὐχόμενοι, ἀλλὰ καὶ ταῖς βίβλοις προσηλωμένοι, τερπνόν τι θέαμα τοῖς ὁρώσιν εἰσιν. Ἐπειδὴν γὰρ τὸν χορὸν διαλύσωσιν, ὁ μὲν τὸν Ἰσάϊαν λαβὼν ἐκείνῳ διαλέγεται, ὁ δὲ τοῖς ἀποστόλοις ὁμιλεῖ, ἕτερος τὰ παρ' ἑτέρων πονηθέντα ἐπισπεί, καὶ φιλοσοφεῖ περὶ Θεοῦ, περὶ τοῦδε τοῦ παντός, περὶ τῶν ὁρωμένων, περὶ τῶν ὁρατῶν, περὶ αἰσθητῶν, περὶ νοητῶν, περὶ τῆς εὐτελείας τούτου τοῦ βίου, περὶ τῆς τοῦ μέλλοντος μεγαλειότητος.

ε'. Καὶ τρέφονται τροφῇ ἀρίστην, οὐ σάρκα ἀλόγων ἐφθιμένας παρατιθέμενοι, ἀλλὰ λόγια Θεοῦ ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον, μέλι θαυμάσιον, καὶ πολλῶν κρείττον ἢ κατὰ τὴν ἔρμηνον ὁ Ἰωάννης τὸ παλαιὸν εἰσέπει. Τὸ γὰρ μέλι τοῦτο οὐ μέλιται τινες ἄγριαί ποτ' ἀνθεσιν ἐφρίζονται συλλέγουσιν, οὐδὲ δρόσον πεταίνουσαι τοῖς σίμβλοις ἐνιδῶν· ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος κατασκευάζουσα χάρις, ἀντὶ κηρίων καὶ σίμβλων καὶ συρίγγων ταῖς τῶν ἁγίων ἐναποτίθεται ψυχαῖς, ὥστε εἶναι τῷ βουλομένῳ μετὰ ἀδείας ἐσθίειν διηνεκῶς. Ταύτας δὲ οὐκ ἴσως μελίττας καὶ αὐτοὶ μιμούμενοι, περιπτανοὶ τοῖς κηρίοις τῶν ἁγίων βιβλίων, πολλὴν ἐντεῦθεν δρεπόμενοι τὴν ἡθονὴν. Καὶ εἰ βούλει μαθεῖν τὴν τράπεζαν τὴν ἐκείνων, ἐγγὺς γενοῦ, καὶ ὅφει τοιαῦτα ἐρευρομένους [677] αὐτοὺς, προστηνὴ πάντα καὶ ἡδέα, καὶ εὐωδίας γέμοντα πνευματικῆς. Οὐδὲν αἰσχρὸν ἐκείνα τὰ στόματα ἐξενεγκεῖν δύναται· ῥῆμα, οὐδὲν εὐεπράπελον, οὐδὲν τραχὺ, ἀλλὰ πάντα τῶν οὐρανῶν ἔξω. Οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι, τὰ μὲν στόματα τῶν πολλῶν τῶν ἐν ἀγοραῖς συρομένων καὶ πρὸς τὰ βιωτικὰ λυσσάντων, βορβόρου τινὸς ὀχετοῖς παραβάλλον, τὰ δὲ τούτων, πηγαῖς μέλι ρεοῦσαι καὶ νάματα προχοῦσαι καθαρὰ. Εἰ δὲ τις ἐδυσχεράνῃ, ὅτι τὰ τῶν πολλῶν βορβόρου τινὸς προσεῖπον ὀχετοῦς, ἴστω ὅτι σφόδρα φειδόμενος εἶπον. Ἡ γὰρ Γραφὴ οὐδὲ τοῦτ' ἐκέρχεται τῷ μέτρῳ, ἀλλ' ἑτέρῳ πολλῷ σφοδρότέρῳ παραδείγματι. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χειρὶ αὐτῶν, καὶ τάρφος ἀνεφθιγμένον ὁ λάρυγξ αὐτῶν. Ἀλλ' οὐ τὰ ἐκείνων τοιαῦτα, ἀλλ' εὐωδίας γέμει πολλῆς. Καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα τοιαῦτα· τὰ δὲ ἐκεῖ ποῖος ἡμῖν παραστήσει λόγος; ποῖα ἐννοήσει διάνοια; τὴν λῆξιν τὴν ἀγγελικὴν, τὴν μακαριότητα τὴν ἀφραστον, τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ; Τάχα πολλοὶ διεδερμάθητε νῦν, καὶ εἰς

τὸν om. K. τοῦτον αὐτὸν τὸν τοῦτον αὐτὸν τὸν Mor. τοῦτον αὐτὸν G. M. Sav. Ben. sed p. p. τοῦτον om. Sav. Ben. ῥαθυμούντων L. ἡ καὶ χοίρων deest in Mor. [et Sav.] Montef. Deest etiam in codicibus, quot mibi praesto fuerunt; sed agnoscit, alterum καὶ κυνῶν praetermittendo, Interp. κατωρυσμένον G. M. defossos Ge. Hae τοῖς τ. ἀ. σ. κεχρημένη non habent G. M. τοῦτον G. M. Mox πειρασόμεθα K. L. ἐμπλησθεῖς G. Sic G. L. vulgo ἐγγόνους ἐννοήσαν K. L. πόσῃ τῇ πόσῃ G. M. ὅφονται G. M. καὶ om. G. M. Mox καὶ ante πάντα elevari cum G. H. K. M. καὶ ἐμπρ. ἀναχωρήσας G. M. καὶ ante αἰχμάλωτοι om. G. δέξεται G. K. M. αὐτοῖς G. H. K. M. οὐδέπω om. K. L. θέας] add. ταύτης G. M. cf. p. 675 D. αὐτοῖς ἐν αὐτοῖς L. ceteri αὐτοῖς ἐν αὐτοῖς E. L. p. r. ἐνίσχυνον K. L. λειμῶνων H. L. καὶ] οὐδέ K. L. περὶ] δὲ περὶ G. M. περὶ τῶν ὁρωμένων . . . νοητῶν] Sic Edd. codices περὶ τῶν ὁρωμένων, περὶ τῶν νοητῶν. De visibilibus, de invisibilibus G. M. τοῦτο τοῦ β. Sic L. τοῦτο H. ceteri τοῦ βίου, τοῦ πρὸς τὸν βίον E. L. μακαριότητος G. H. K. M. Ge. πολλῶν] add. στόματα Edd. ὀχετοῦς] Sic K. L. M. vulgo ὀχετοῖς. Correxii e codd. suo Editor Ben. 2^a. τὴν μ. τὰ ἀφραστα καὶ ἀπ. Sav. Ben. τὴν μακαριότητα, τὰ ἀφραστα καὶ ἀπ. G. M.

illum meretricum mulierum¹ exploremus, nec non corruptorum juvenum, qui stant in scena, et comparemus eos cum his beatis viris, quod ad voluptatem pertinet: qua voluptate capiuntur multi juvenes ex negligentioribus, illorum artibus irretiti. Tantum enim inter utrosque discrimen reperiemus, quantum inter angelos in caelo canentes, et suavam illam melodiam emittentes, et canes porcosque in fimo ululantes et grunientes. Per horum enim ora Christus, per illorum linguam diabolus loquitur. Tibiae illis incondita voce sonant, injucundumque aspectum inflatae genae et distracti nervi efficiunt: verum hic gratia Spiritus insonat, pro tibia, cithara et syringe, sanctorum vocibus usa. Imo quantalibet dicamus, non possumus illam voluptatem describere hominibus luto et lateritio operi additis. Quare vellem quempiam ex insanientium illorum numero illuc adducere, ut eorum illum sanctorum videret, neque mihi tunc verbis esset opus. Ceterum etsi luteos homines alloquamur, et ex luto illos et ex caeno paulatim abducere tentabimus. Illinc enim igne impuri amoris statim inflammatur auditor: nam quasi non satis esset ad animum inflammandum meretricis aspectus, ex voce quoque perniciem adiciunt. Hic autem si quid simile hauserit anima, statim deponit. Neque vox tantum illorum, sed etiam aspectus, imo etiam vestimenta spectatores conturbant. Si pauper quidam sit ex rudioribus abjectioribusque, hoc spectaculum saepe moleste feret, et intra se dicet: Meretrix illa et scortator, lanionum vel sutorum, nonnumquam servorum filii, in tanta vivunt voluptate: ego vero liber et ex liberis ortus, justo labore victum parans, ne somnians quidem ita deliciarum possum: et sic mœrore confectus abi. Apud monachos autem nihil simile, sed contrarium omnino. Cum enim ille viderit divitum filios et majorum insignium nepotes iis vestitos indumentis, quæ ne pauperum quidem ultimi ferre dignarentur, et in hac re gaudere, cogitate quanta paupertatis accepta consolatione recedat. Si dives fuerit, moderatio et melior recedit. In theatro si videant meretricem aureis circumdatam ornamentis, pauper ejulabit, et deplorabit, uxorem suam videns nihil istiusmodi habentem: et divites ex hoc spectaculo reversi, uxores suas despicient: nam postquam meretrix et vestitum, et aspectum, et vocem, et incessum, et omnia molli-tiae plena exhibuerit presentibus, inflammati illi discedunt, et captivi in aedes suas intrant. Hinc contumeliae, iurgia, rixae, bella, mortes quotidianæ: hinc vita captis ingrata: conjux deinceps injucunda, filii minus amabiles, omnia domi pessum eunt, ita ut vel solis radios moleste ferat qui talis est. Verum ex his choris nihil injucundum refertur: hinc venientem uxor virum mansuetam et mitem excipiet, ab omni absurda voluptate liberum, et faciliorem quam ante reperiet. Hæc mala chorus ille, hæc bona hic parit: ille ex ovibus lupos, hic ex lupis agnos facit. Sed forsane voluptate nihil adhuc dixisse videmur. Quid dul-

cius quam animum nec perturbatione nec dolore agitatam habere, numquam in dolore esse, vel ingemiscere? Veruntamen sermonem ulterius producamus, atque utriusque tum cantus, tum spectaculi gaudium examinemus: videbimusque aliud usque ad vesperam manere, donec scilicet in theatro spectator sedet, deinde autem stimulo acrius ipsum pungere; hic autem gaudium perpetuo vigere in spectantium animis: nam et virorum formam, et loci jucunditatem, et conversationis dulcedinem, et vitæ puritatem, et pulcherrimi spiritualisque cantici gratiam habent in se semper insidentem. Qui hoc igitur portu semper fruuntur, tumultum postea quasi tempestatem fugiunt. Neque solum canentes vel precantes, sed etiam libris intenti, jucundum videntibus præbent spectaculum. Soluti quippe choro alius Isaiam aumens cum ipso loquitur; alius cum apostolis versatur; alius ab aliis conscriptos libros legit, ac de Deo philosophatur, de universo, de visibilibus, de invisibilibus, de sensibilibus, de spiritualibus, de vilitate hujus vitæ, de futura magnitudine¹.

5. Aluntur autem cibo optimo, non decoctis animalium carnibus, sed eloquiis Dei dulcioribus quam mel et favum: mel mirabile, multoque melius quam illud quo Joannes in deserto olim alebatur. Mel quippe istud non apes agrestes floribus insidentes colligunt, neque rorem concoctum alvearibus suis immittunt; sed Spiritus gratia apparans pro favis, alvearibus et fistulis in sanctorum animas immittit, ut quisque possit pro lubito perpetuo edere. Has apes imitantes, sacrorum favis librorum circumvolant, multam inde decerpentes voluptatem. Si ergo volueris quæ illorum mensa sit ediscere, propius ad eos accedas, et videbis eructare eos dulcia et spirituali odore plena. Illorum ora nihil possunt turpe proferre, nihil scurrile vel asperum, sed omnia caelo digna. Non abs re feceris, si ora multorum qui in foro vagantur, et ad sæcularia quasi rabie feruntur, cloacis comparaveris, monachorum autem ora, fontibus mel effluentibus, fluentaque pura. Si quis autem agre ferat, quod multorum ora cloacis comparaverim, is sciat me parce loquutum. Scriptura namque non hac utitur mensura, sed vehementiore similitudine, dicens, *Venum aspidum sub labiis eorum, et sepulchrum patens est guttur eorum* (Psalm. 43. 3). Sed non talia sunt illorum ora, at bono odore plena. Et presentia quidem hujusmodi sunt: futura vero quæ oratio assequatur? quæ mens apprehendat? sortem illam angelicam, beatitudinem, ineffabilia bona? Multi fortasse fervore incensi, concupiscentia hujus optimi instituti capti estis: sed quid hinc emolumentum, si hic tantum hoc igne ardeatis, hinc autem egressi, flammam exstinguatis, et hic amor tabescat? Quomodo igitur huic malo medeberis? Ut amoris fervore teneris, adi angelos illos; te amplius accende. Non enim hæc oratio perinde te accendere valet,

¹ Morel. habet, *puellarum*, pro, *mulierum*.

¹ quidam habent, *felicitate*, pro, *magnitudine*.

ut ipsum rerum spectaculum. Ne dixeris, Colloquar cum uxore, et res absolvam primum. Negligentia initium est hæc procrastinatio. Audi quempiam voluisse primum iis qui domi erant valedicere, et prophetam¹ non permisisse (3. Reg. 19. 20). Ecquid dico valedicere? Patrem sepelire voluit discipulus, neque id concessit Christus (Luc. 9. 60). Atqui quid videtur tibi ita necessarium esse ut sepultura patris? At non id permisit. Quare? Quia vehementer instat diabolus, ut sese insinuet: et si tantillum socordiae et tarditatis deprehendat, in magnam desidiā conjicit. Ideo monet quempiam, *Ne tardes de die in diem* (Eccle. 5. 8); sic enim plurima poteris emendare, sic quæ domi

¹ In Morel. legitur, dominum. Sed vox prophetam optime quadrat; hic enim agitur de Elia Eliseum in discipulum vocante; Elias vero, ut ait hic Chrysostomus, non permisit Eliseo, ut patrem matremque salutatum iret, antequam magistro se totum addiceret. At secus in Scriptura legitur, ubi dicit Elias, *vade et revertere*, ut in Bibliis Hebraicis, Græcis et Latinis habetur.

sunt probe disponentur. Ait enim: *Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* (Matth. 6. 33). Si nos enim, cum quidam sua negligentes, nostris magis advigilant, omni sollicitudine vacuos esse curamus: multo magis Deus, qui non hac habita ratione nostra curat, iisque providet. Ne itaque de tuis sollicitus sis, sed illa committe Deo. Nam si tu sollicitus es, ut homo curas; Deus vero ut Deus providet. Ne ergo de iis sollicitus sis, præstantiora relinquens, alioquin Deus illa minus curabit; ut illa ergo diligenter curet, ipsi soli omnia committe. Si enim relictis spiritualibus, illa tractes, non magnam eorum Deus geret providentiam. Ut igitur et tibi hæc recte composita sint, et sollicitudine omni libereris, hære spiritualibus, sæcularia despice: sic enim et terram cum cælo obtinebis, et futura bona consequeris, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXIX. al. LXX.

CAP. 22. v. 1. *Et respondens Jesus dixit iterum in parabolis: 2. Simile est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. 3. Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias: et noluerunt venire. 4. Rursus misit alios servos, dicens: Dicit invitatis, Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia mea occisa sunt, et omnia parata; venite ad nuptias. 5. Illi autem cum negligerent, abierunt, alius in agrum suum, alius ad negotiationem suam. 6. Reliqui autem tenuerunt servos ejus, et contumelia affectos interfecerunt, etc.*

1. Hujus et præcedentis homiliæ comparatio. Ejectio Judæorum. Gentium vocatio. Excidii Ierosolymæ predictio. — Vidistin' et in præcedenti et in hac parabola quantum interest filium inter et servos? vidistin' magnam inter utramque parabolam affinitatem, magnamque differentiam? Nam hæc ipsa ostendit Dei tolerantiam providentiamque magnam, ingrathamque Judaicam improbitatem. Verum hæc quid amplius quam illa habet. Prænuntiat enim et Judæorum ejectionem, et gentium vocationem: post hæc vero ostendit et vivendi disciplinam, et quanta negligentibus poena sit parata. Jureque hæc post illam posita est. Quia enim dixit, *Dabitur genti facienti fructum ipsius* (Matth. 21. 43), hic declarat, cui genti; neque hoc tantum, sed et se rursus ineffabili erga Judæos providentia uti. Ibi enim ante crucem vocat, hic etiam post necem instat, et pergit illos vocare. Et cum gravissima illos poena plectere par fuisset, tunc ad nuptias ipsos trahit, supremoque afficit honore. Et animadvertit quomodo et illic non prius gentes vocet sed Judæos, et hic similiter: sed quemadmodum ibi, cum illum suscipere noluerunt, imo et venientem occiderunt, tunc vineam dedit: ita et hic, cum noluerunt ad nuptias venire, alios vocavit. Quid ergo illis ingratus fuerit, quando ad nuptias vocati. resiliunt? quis enim ad nuptias venire non

optaret, et ad nuptias regis, qui filio nuptiale convivium parat? Et cur, inquires, nuptiæ vocantur? Ut Dei providentiam agnoscas, ejusque erga nos amorem, rerum splendorem, ut nihil ibi triste sit, nihil luctuosum, sed omnia gaudio spirituali plena. Ideoque sponsum illum vocat Joannes (Cap. 3. 29); ideo Paulus dicit, *Despondi vos uni viro* (2. Cor. 11. 2); et rursus, *Mysterium hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia* (Ephes. 5. 32). Cur ergo non Patri sponsa desponderi dicitur, sed Filio? Quia quæ Filio despondetur, Patri despondetur. Nam in Scriptura hoc vel illud indifferenter dicitur, ob substantiæ identitatem. Ab hinc vero resurrectionem prædicat. Quia enim in præcedentibus mortem dixit, monstrat hic post mortem nuptias sponsumque fore. Verum hi ne ita quidem meliores sunt effecti, nec mitiores; quo quid deterius sit? Etenim hæc tertia est accusatio. Prima, quod prophetas occiderint; deinde, quod etiam Filium; demum, quod cum occidissent, et ad nuptias ab occiso invitarentur, non veniant, sed causas comminiscantur, juga bovin, uxores, agros: quamquam hæc videantur rationem habere. Sed inde discimus, etsi necessaria videantur esse illa quæ nos retinent, spiritualia semper esse anteponenda. Vocat autem, non nuper, sed ante multum temporis. Nam ait, *Dicite invitatis*; et iterum, *Vocate invitatos*, quod certe crimen augeat. Et quando nam vocati sunt? Per prophetas omnes, per Joannem rursus, qui omnes ad Christum mittebat dicens, *Illum oportet crescere, me autem minui* (Joan. 3. 30). Per ipsum denique Filium, qui ait, *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (Matth. 11. 28); et rursus, *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat* (Joan. 7. 37). Neque verbis tantum, sed et operibus ipsis vocabat, et post assumptionem ejus per Petrum et socios; nam *Qui operatus est Petro*, inquit, *in apostolatam circumcisionis, operatus est et mihi in-*

ἐπιθυμίαν ἐνεπέσετε τῆς καλῆς ταύτης πολιτείας· ἀλλὰ τί τὸ κέρδος, ὅταν ἐνταῦθα ὄντες μόνον τοῦτο ἔχητε τὸ πῦρ, ἐξελθόντες δὲ σέσητε τὴν φλόγα, καὶ καταμαρνανθῇ οὗτος ὁ πόθος; Πῶς οὖν, ἵνα μὴ τοῦτο γένηται; Ὡς ἔστι σοι θερμὸς οὗτος ὁ ἔρως, ἀπέθε προὐ τοὺς ἐκείνους τοὺς ἀγγέλους, ἀνάκαυσον αὐτὸν πῦρον. Οὐ γὰρ οὕτως ὁ παρ' ἡμῶν λόγος δυνήσεται σε ἀνάγειν, ὥς ἡ τῶν πραγμάτων θέα. Μὴ εἴπῃς, Διαλεχθῶ τῇ γυναικί, καὶ διαλύσω τὰ πράγματα πρῶτον. Ἀρχὴ βραθυμίας αὕτη ἡ ἀναβολή. Ἀκούσον ὅτι συντάσσεται τοῖς· ἐν τῇ οἰκίᾳ ἠθέλησέ τις, καὶ οὐκ εἴλατο ὁ προφήτης ⁶⁶. Καὶ τί λέγω συντάσσεται; Θάψαι πατέρα ἠθέλησεν ὁ μαθητής, καὶ οὐδὲ τοῦτο συνεχώρησεν ὁ Χριστός. Καίτοι τί σοι πρῆγμα ἀναγκαῖον οὕτως εἶναι δοκεῖ, ὥς κηδεῖα πατρός; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἐπέτρεψε. Τί δῆποτε; Ὅτι σφοδρὸς ⁶⁷ ἐφάρτηκεν ὁ διάβολος, παρεῖδυσεν τινα βουλόμενος λαθεῖν· κἂν ὀλίγης ἀσυχίας ἐπιλάθεται καὶ ἀναβολῆς, μεγάλην ἐργάζεται βραθυμίαν. Διὰ τοῦτο παραίνε τις, Μὴ ἀναβάλλου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας. Οὕτω γὰρ δυνήσῃ τὰ πλεονα κατορθοῦν, οὕτω καὶ τὰ κατὰ

⁶⁶ δεσπότης Mor. In L. hæc vitata sunt. ⁶⁷ σφοδρῶς L. ἔσθηκεν G. M. ⁷⁰ φησί add. πρῶτον Edd. Θεοῦ add. καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ H. L. ⁷¹ γάρ] μὲν γάρ L. Mox hæc ὡς Θεὸς προνοεῖ om. G. M. ⁷² Μή] add. οὐν Mor. add. δὲ Sav. Ben. αὐτῶν add. σύ Sav. Ben. p. p. μετὰ αὐτῶν Edd. ⁷³ καὶ om. K. L. p. p. μεταχειρίσῃς idem. ⁷⁴ αὐτὸς] ὁ Θεὸς H. αὐτῶν αὐτὸς] ὁ Θεὸς αὐτῶν L. ⁷⁵ Sic L. vulgo διακρίσεται.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΘ'.

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε πάλιν ἐν παραβολαῖς· Ὁμοιωθὴ ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλεῖσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, καὶ οὐκ ἤθελον εἰσελθεῖν. Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, λέγων· Εἰπατε τοῖς κεκλημένοις, Τὸ ¹ ἄριστόν μου ἡτοιμάσα, οἱ ταῦροι μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἔτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. Οἱ δὲ ἀμελήσαντες ἀπηλθον, ὁ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὁ δὲ εἰς ² τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ. Οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν, καὶ τὰ ἔζη·

α'. Εἶδες καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ παραβολῇ τοῦ υἱοῦ καὶ τὸν δούλον τὸ μέσον; εἶδες πολλὴν μὲν ³ ἑκατέρω τῶν παραβολῶν τὴν συγγένειαν, πολλὴν δὲ καὶ τὴν διαφορὰν; καὶ γὰρ αὕτη δείκνυσιν καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν μακροθυμίαν καὶ τὴν πρόνοιαν τὴν πολλήν, καὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀγνωμοσύνην. Ἀλλ' ἔχει τι καὶ πλεον ἐκείνης αὕτη. Προαναφανεῖ μὲν γὰρ καὶ τὴν ἐκπτώσιν τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὴν κλήσιν τῶν ἐθνῶν· δείκνυσιν δὲ μετὰ τούτου καὶ τοῦ βίου τὴν ἀκρίθειαν, καὶ ὅση τοῖς ἀμελοῦσιν ἡ δίκη καίεται. Καὶ καλῶς αὕτη μετ' ἐκείνην ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε· Δοθήσεσθαι ἔθνη ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς, δηλοῖ λοιπὸν ἐνταῦθα καὶ πόλιν ἔθνη· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ ⁴ καὶ ἀφ' αὐτῶν εἰς τοὺς Ἰουδαίους· πάλιν τὴν πρόνοιαν ἐπιδείκνυσιν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸ τοῦ σταυροῦ φαίνεται καλῶν· ἐνταῦθα δὲ καὶ μετὰ τὸ σφαγῆναι ἐπικρίνεται ἐπισπώμενος αὐτούς. Καὶ ὅτε τὴν χαλεπωτάτην αὐτοὺς ἔδει δοῦναι δίκην, τότε καὶ εἰς γάμους αὐτοὺς ἔλκει ⁵, καὶ τῇ τιμῇ τῆ ἀνωτάτω τιμᾶ. Καὶ ὅρα πῶς καὶ ἐκεῖ οὐ πρότερα τὰ ἔθνη ⁶, ἀλλ' Ἰουδαίους, καὶ ἐνταῦθα πάλιν. Ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖ, ὅτε οὐκ ἠθέλησαν αὐτὸν δεξασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐλθόντα ἐσφαξαν, τότε ἔδωκε τὸν ἀμπελῶνα· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ὅτε μὴ ἠθέλησαν παραγενέσθαι ἐν τῷ γάμῳ, τότε ἑτέρους ἐκάλεσε. Τί τοίνυν γένοιτο· ἂν αὐτῶν ἀγνωμονέστερον, ὅταν ἐπὶ γάμους [679] καλούμενοι ἀποπηδῶσι; Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἔλοιτο ἐπὶ γάμους εἰσελθεῖν, καὶ γάμους βασιλέως, καὶ

τὴν οἰκίαν σοι καλῶς διακρίσεται· Ζητεῖται γὰρ, φησί ⁷⁰, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Εἰ γὰρ ἡμεῖς τοὺς τὰ ἑαυτῶν ὑπερρωπώμενους, καὶ τῶν ἡμετέρων τὴν ἐπιμέλειαν προτιθέντας, ἐν πολλῇ καθιστώμεν ἀμεριμνίᾳ· πολλὴν μᾶλλον ὁ Θεός, ὁ καὶ χωρὶς τούτων κηδόμενος καὶ προνοῶν. Μὴ τοίνυν φροντίσῃς τῶν σῶν, ἀλλὰ ἄφες αὐτὰ τῷ Θεῷ. Ἄν γὰρ ⁷¹ σὺ φροντίσῃς, ὡς ἄνθρωπος φροντίζεις· ἂν δὲ ὁ Θεὸς προνοήσῃ, ὡς Θεὸς προνοεῖ. Μὴ ⁷² φροντίσῃς αὐτῶν ἀφελὲς τὰ μείζω, ἐπεὶ αὐτὸς οὐ σφόδρα αὐτῶν προνοήσει. [678] Ἰν' οὖν σφόδρα αὐτῶν προνοῇ, αὐτῷ μόνῳ πάντα ἐπὶτρέψον. Ἄν γὰρ καὶ ⁷³ αὐτὸς αὐτὰ μεταχειρίσῃ, ἀφελὲς τὰ πνευματικὰ οὐ πολλὴν αὐτῶν αὐτὸς ⁷⁴ ποιήσειται πρόνοιαν. Ἰν' οὖν καὶ σοὶ ταῦτα εὖ διακρίνεται ⁷⁵, καὶ φροντίδος ἀπαλλαγῇ ἀπάσης, ἔχου τῶν πνευματικῶν, ὑπερβόρα τῶν βιωματικῶν· οὕτω γὰρ καὶ τὴν γῆν ἔξεις μετὰ τῶν οὐρανῶν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτεύξῃ, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁷⁶ τὸ] ἐπὶ τὸ K. 3 Mosq. σιτιστὰ add. μου G. M. ⁷⁷ ἐπὶ] εἰς H. ⁷⁸ μὲν ei p. p. δὲ καὶ om. L. ⁷⁹ ἀλλὰ] ἀλλ' ὅτι H. L. p. p. ἐπεδείκνυστο G. M. ⁸⁰ ἔλκει] καλεῖ καὶ ἔλκει G. H. L. M. Vid. adnot. ⁸¹ ἔθνη] add. καλεῖ H. add. καλεῖται K. add. προσκαλεῖται L. p. p. Ἰουδαίους (sic) K. Ἰουδαίους G. M. οὐ πρ. τὰ ἔθνη, ἀλλ' Ἰουδαίους καλεῖ Ep. non prius gentes, sed Judæi vocantur Ge. ⁸² ποιοῦντι G. K. M. ⁸³ ἐκεῖ om. G. H. K. M. Ege: legis videtur Ep. οὐδὲ] ἡ Ep. Sav. οὐδὲν Mor. Ben. ⁸⁴ γάρ om. L. ἀνδρὶ add. παρθένῳ M. add. παρθένον ἀγνὴν H. L. add. π. ἀ. παραστήσῃ τῷ Χριστῷ G. ⁸⁵ εἰς om. H. L. ⁸⁶ αὐτῷ add. Πατρὶ Sav. Ben. ἡ ante νόμφη om. G. M. ⁸⁷ λέγεται H. L. ⁸⁸ τόν om. G. H. M. p. p. οὕτοι om. G. K. M. ⁸⁹ ἵνα καλούμενοι... ἀναίρεθέντος om. M. Pro iis καλούμετος habent Edd. ⁹⁰ Sic Ep. πρότερα G. K. M. ⁹¹ γάρ] add. φησί Edd. πρὸς με om. G. K. M. ⁹² καλεῖ G. K. M.

κατ' αὐτόν. Ὁ γὰρ ἐνεργήσας, φησὶ, Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν οὖν ἰδόντες ὠρίστησαν καὶ ἀνέβλιν, διὰ τὸν δούλον καλεῖ πάλιν¹⁵. Καὶ ἐπὶ τί καλεῖ; Ἐπὶ μόθους καὶ πόνους καὶ ἰδρώτας; Οὐχί, ἀλλ' ἐπὶ τρυφὴν. Οἱ ταῦροι γὰρ μου, φησὶ, καὶ τὰ σεῖσά τεθυμένα¹⁶. Ὅρα πόση ἡ πανδασία· πόση ἡ φιλοτιμία. Καὶ οὐδὲ τοῦτο αὐτοὺς ἐνέτρεψεν, ἀλλ' ὅσω μείζονως ἱμακροθύμησε, τοσούτῳ μείζονως ἐσκληρύνοντο. Οὐδὲ γὰρ ἀσχοιοῦμενοι, ἀλλ' ἀμελήσαντες οὐκ ἦλθον. Πῶς οὖν οἱ μὲν γάμους¹⁷, οἱ δὲ ζεύγη βοῶν προβάλλονται; ταῦτα γοῦν¹⁸ ἀσχορίας. Οὐδαμῶς· τὸν γὰρ πνευματικῶν καλοῦντων, οὐκ ἔστιν ἀσχορία οὐδεμία ἀναγκαία¹⁹. Ἐμοὶ δὲ δοκοῦσι καὶ ταύταις ταῖς προφάσεσι κεχρησθῆαι, τῆς ἀμελείας παρακαλύματα ταῦτα [680] προβαλλόμενοι. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον τὸ δεινόν, ὅτι οὐκ ἦλθον, ἀλλὰ καὶ τὸ²⁰ πολλῶν χαλεπώτερον καὶ μανικώτερον, τὸ καὶ συγκόμει τοὺς ἐλθόντας, καὶ ὑβρίσαι, καὶ ἀνελεῖν τοῦτο τοῦ προτέρου χεῖρον. Ἐκείνοι μὲν γὰρ ἦλθον ἀπαιτοῦντες πρόσδον καὶ καρπούς, καὶ ἐσφάγησαν· οὗτοι δὲ εἰς γάμους καλοῦντες τοῦ παρ' αὐτὸν σφαγέντος, καὶ οὗτοι²¹ πάλιν φονεύοντες. Τί ταύτης τῆς μανίας ἴσον; Τοῦτο καὶ Παῦλος ἐγκάλων αὐτοὺς ἔλεγεν· Τὼν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων καὶ τοὺς ἰδίου προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων. Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι Ἀντιθέος ἔστι, καὶ διὰ τοῦτο οὐ παραγινόμεθα, ἀκούσων τί λέγουσιν οἱ καλοῦντες· ὅτι Ὁ Πατὴρ ἔστιν ὁ ποιῶν τοὺς γάμους, καὶ αὐτὸς ὁ καλῶν. Τί οὖν μετὰ ταῦτα; Ἐπειδὴ οὐκ ἠθέλησαν ἰλθεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀνέβλιν τοὺς ἐπ' αὐτοὺς ἐλθόντας, κατακαίει τὰς πόλεις²², καὶ τὰ στρατόπεδα πέμψας, ἀνέβλιν αὐτούς. Ταῦτα δὲ λέγει, προδηλὼν τὰ ἐπὶ Ὁρσепανίου καὶ Τίτου γένόμενα, καὶ ὅτι καὶ τὸν Πατέρα παροΐζων, αὐτῷ μὴ πιστεύσαντες· αὐτὸς γοῦν ἔστιν ὁ ἐπαξελθὼν²³. Διὰ τοῦτο οὐκ εὐθέως ἀναιρεθέντος τοῦ Χριστοῦ γέγονεν ἡ ἄλωσις, ἀλλὰ μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη, ἵνα δείξῃ αὐτοῦ τὴν μακροθυμίαν· ὅτε ἀπείκτειναν τὸν Στέφανον, ὅτε ἀνέβλιν Ἰάκωβον, ὅτε ὑβρίσαν τοὺς ἀποστόλους. Εἶδες πραγμάτων ἀλήθειαν καὶ τάχος; Ἐπὶ γὰρ Ἰωάννου²⁴ ζώντος, καὶ ἐτέρων πολλῶν τῶν τῷ Χριστῷ συγγενομένων, ταῦτα ἐξέβαινε· καὶ μάρτυρες ἦσαν τῶν γινομένων οἱ ταῦτα ἀκούσαντες. Ὅρα τοίνυν κηδεμονίαν ἔφατον. Ἐφύτευον ἀμπελῶνα, πάντα ἐποίησε καὶ ἀπήρτισε· τῶν οἰκετῶν ἀμπελῶντων, ἐτέρους ἀπέστειλε δούλους· ἐκείνων σφαγέντων, τὸν Ἰῶν ἐπέμψε· καὶ τοῦτο ἀναιρεθέντος, καλεῖ αὐτούς εἰς τοὺς γάμους· οὐκ ἠθέλησαν ἰλθεῖν²⁵. Εἶτα πέμπτει ἐτέρους δούλους· οἱ δὲ καὶ τούτους ἀνέβλιν. Τότε λοιπὸν αὐτοὺς ἀναιρεῖ, ὅτε ἄνιάτα νοσοῦντας. Ὅτι γὰρ ἀνιάτα ἐνόσουν, οὐ τὰ γεγεννημένα ἔδειξε μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ πορνῶν καὶ τελωνῶν πιστευσάντων, αὐτοὶ ταῦτα ἐποίησαν. Ὅστε οὐκ ἄφ' ὧν ἐτόλμησαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ἔταροι κατώρθωσαν κατακρίνονται οὗτοι. Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι οὐ τότε ἐκλήθησαν οἱ ἐξ ἰθύνων, ὅτε ἐμαστῆχθησαν καὶ μυρία ἔπαθον οἱ ἀποστολοὶ, ἀλλ' εὐθέως μετὰ τὴν ἀνάστασιν· (τότε γὰρ φησιν ἀποστόλος, Πορευθέντες κηρύττετε πάντα τὴν ἔθνην)· εἴπομεν ἂν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν αὐτοὶ διελέγοντο²⁶ πρῶτοι. Καὶ γὰρ πρὸ τοῦ σταυροῦ φησιν αὐτοῖς· Πορευέσθε ἐπὶ τὰ πρόβατα

τὰ ἀπολωλὸτα οἴκου Ἰσραὴλ· καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ ἐκέλευσεν αὐτοῖς διαλέγεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ²⁷ εἶπε, Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη· ἀλλὰ μέλλων εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβαίνειν, ἔδηλωσεν ὅτι ἐκείνοις διαλέγονται πρῶτοι. Λήψετε γὰρ δύταμιν, φησὶν, ἐπελθόντος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τε Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν πόσῃ²⁸ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς· καὶ ὁ Παῦλος πάλιν· Ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν [681] τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους πρῶτον ἐχώρησαν, καὶ πολὺν ἐν Ἱερουσαλὴμ διατρίψαντες χρόνον, εἶτα ὑπ' αὐτῶν ἐλαθέντες, οὕτω διεσπάργαν εἰς τὰ ἔθνη.

β'. Σὺ δὲ ὅρα κάντεσθαι²⁹ τὴν φιλοτιμίαν. Ὅσους ἐὰν εὗρητε, φησὶ, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους. Πρὸ τοῦτο μὲν γὰρ, ὅπερ ἔφη, καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἑλλήσι διελέγοντο, ἐπὶ πλεον ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ διατρίβοντες· ἐπειδὴ δὲ ἐπέμενον ἐπιβουλεύοντες αὐτοῖς, ἀκούσων Παύλου τὴν παραβολὴν ἐρμηνεύοντος ταύτην, καὶ λέγοντος οὕτως³⁰· Ὑμῖν ἡ ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους ἑαυτοὺς ἐκρίνατε, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. Διὰ τοῦτο φησὶ καὶ αὐτοῖς· Ὁ μὲν γάμος ἐτοιμός ἐστιν, ὁ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι. Ἦσει³¹ μὲν οὖν καὶ πρὸ τοῦτο τοῦτο· ἄλλ' ἵνα μηδεμίαν αὐτοῖς καταλίπῃ ἀνασχίντου τινὸς ἀντιλογίας³²· πρόσφαι, καίπερ ἰδὼς, πρὸς αὐτοὺς πρῶτους³³ καὶ ἦλθε καὶ ἐπέμψεν, ἐκείνους τε ἐπιστομίζων, καὶ ἡμᾶς παιδεύων τὰ παρ' ἐαυτῶν ἅπαντα πληροῦν, καὶν μηδεὶς μηδὲν κερδαίνειν μέλλῃ. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἦσαν ἄξιοι, Πορευέσθε, φησὶν, εἰς τὰς τριόδους, καὶ ὅσους ἐὰν εὗρητε, καλέσατε· καὶ τοὺς τυγόντας καὶ τοὺς ἀπερρίμμενους. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ἔλεγεν, ὅτι Πόρται καὶ τελῶναι κληρονομήσουσι τὸν οὐρανόν· καὶ, Οἱ πρῶτοι ἐσονται ἐσονται³⁴, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι· δείκνυσιν ὅτι δικαίως ταῦτα γίνεται· ὁ μάλιστα πάντων ἔδωκεν Ἰουδαίους, καὶ τῆς κατακαρχῆς χαλεπώτερον μάλλον ἐκνίξε, τὸ εἰς τὰ ἐκείνων, καὶ πολλῶν μείζων τῶν ἐκείνων, τοὺς ἐξ ἐθνῶν ὅρῃν εἰσαγομένους. Εἶτα ἵνα μὴ οὗτοι τῇ πίστει θαρρήσῃσι μόνῃ, καὶ περὶ τῆς κρίσεως αὐτοῖς διαλέγεται τῆς ἐπὶ ταῖς πονηραῖς πράξεσι, τοῖς μὲν οὐδέποτε πιστευσάντων περὶ τοῦ προσελθεῖν τῇ πίστει, τοῖς δὲ πεπιστευκόσι περὶ τῆς κατὰ τὸν βλὸν ἐπιμελείας. Ἐνδύμα γὰρ βλὸς ἐστὶ καὶ πρᾶξις. Καὶ μὴν χάριτος ἦν ἡ κλήσις· τίνοις οὖν ἔνεκεν ἀκριβολογεῖται; Ὅτι τὸ μὲν κληθῆναι καὶ καθαρῶναι, χάριτος ἦν· τὸ δὲ κληθέντα καὶ καθαρὰ ἐνδυσάμενον μείναι τοιαῦτα διατηροῦντα, τῆς τῶν κληθέντων σπουδῆς. Τὸ κληθῆναι³⁵ οὐκ ἀπὸ τῆς ἀξίας γέγονεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χάριτος. Ἐδεῖ τοίνυν ἀμείψασθαι τὴν χάριν καὶ μὴ³⁶ τοσαύτην ἐπιειξάσθαι πονηρίαν μετὰ τὴν τιμὴν. Ἀλλ' οὐκ ἀπῆλυσεν, φησὶν, ὅσον Ἰουδαῖοι. Καὶ μὴν πολλῶν μείζονων ἀπῆλυσας ἀγαθῶν. Ἀ γὰρ διὰ παντός τοῦ χρόνου παρεσκευάζετο ἐκείνοις, ταῦτα ἀθρόον ἑλαβες σὺ, οὐκ ὧν ἄξιος. Διὸ καὶ Παῦλος λέγει· Τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἑλέους δοξάσαι τὸν Θεόν. Ἀ γὰρ ἐκείνοις ὠφελετο, ταῦτα ἑλαβες. Διὸ καὶ πολλὴ κριταὶ ἡ δίκη τοῖς ἐρραβυμῆκοσι. Καθάπερ γὰρ ἐκείνοι τῷ μὴ ἰλθεῖν ὑβρίσαν, οὕτω καὶ σὺ τῷ οὕτω κατακλιθῆναι.

¹⁵ καλεῖ π. καὶ π. καλεῖ G. H. M. ¹⁶ τεθυμένα om. G. M. ¹⁷ γάμους ἀγροῦς L. ¹⁸ οὖν H. L. ἀσχορία L. ¹⁹ ἀσχορίας οὐδεμία ἀνάγκη L. Mox προκαλύματα Edd. ²⁰ τό om. K. τό πολλῶν L. δὲ τοῦτο L. δὲ τοῦτο Mor. Ben. ²¹ αὐτοὶ L. ²² πόλεις add. αὐτῶν Sav. Ben. ²³ καὶ om. H. K. ὅτι καὶ om. G. M. ²⁴ ἐξελθὼν G. H. M. (αὐτὸς ἐξῆλθεν αὐτοῖς Ep.) qui puniit Ge. ²⁵ Ἰωάννου add. τοῦ εὐαγγελιστοῦ G. H. M. ²⁶ Sic Euth. καὶ οὐκ ἦ. ἐ. H. L. οὐκ ἦ. οὖν ἐ. G. ²⁷ ἀπὸ τὰ G. K. M. ὡς Euth. ²⁸ ὧν add. ἐποίησαν καὶ Mor. Ben. ²⁹ διελέγοντο H. L. διελέγονται G. K. M. misit Ge. ³⁰ Εἰ γὰρ καὶ Ὁ γὰρ L. Alterum verit Ge. et recepit Sav. Mox πάντα om. K. L. ³¹ πόση om. L. Mor. ἐν τε Ἰουδαίᾳ καὶ ἐν Ἰερ. K. ³² κάνταυθα L. καὶ ἐνταυθα K. φιλοτιμίαν add. τοῦ δεσπότης Edd. invitis codd. et Interp. ³³ ἀν. τί φησὶ Παῦλος, τὴν π. ἐρμηνεύων καὶ λέγων οὕτως L. Mor. ³⁴ Ἐδεῖ H. L. ³⁵ ἀπολογία G. H. M. invito Ep. respondendi Ge. ³⁶ Sic L. Ep. ceteri πρῶτον. καὶ ante ἦλθε om. G. K. M. ³⁷ ἐσονται om. K. καὶ ἐσονται οἱ πρ. ἐσγ. L. ταῦτα καὶ ταῦτα L. De sequentibus vid. adnot. ³⁸ Τὸ γὰρ κλ. L. Τὸ κλ. δὲ Edd. ³⁹ καὶ μὴ τῷ ὑπακούει, οὐ τῷ Sav. Ben. repugnantibus Ep. Interp. et codd.

ut gentes (Gal. 2. 8). Quia enim Filium videntes indignati sunt, ipsumque occiderunt, per servos rursum vocat. Et ad quid vocat? Ad labores, arumnas, sudores? Nequaquam, sed ad delicias: ait enim: *Tauri mei et altilia mactata sunt*. Quanta dapes! quanta magnificentia! Neque hoc illos convertit; sed quanto majorem patientiam exhibebat, tanto magis illi indurabantur¹. Neque enim impediti negotiis, sed negligentes non venerunt. Cur autem alii nuptias², alii jnga boum obtendunt? haecine occupationes sunt? Minime. Cum enim spiritualia nos vocant, nulla est occupationum necessitas. Videntur autem mihi his obtentibus usi, ut haec quasi negligentiae velamina opponerent. Neque id solum grave est, quod non venerint; sed etiam, quod gravissimum atrocissimumque est, quod misso ad se male affecerint, contumeliis onerarint, occiderint; id quod superioribus gravius est. Illi namque venerunt repetentes proventum et fructus, atque occisi sunt; hi vero cum ad nuptias occisi interfectores ejus vocant, similiter interficiuntur. Cui furori quid par fuerit? Sic Paulus criminatur illos: *Qui et Dominum et prophetas suos occiderunt, et nos persequuti sunt* (1. Thess. 2. 15). Deinde ne dicerent, Deo adversarius est, ideoque non accedimus, audi quid dicunt ii qui invitant. Pater est is qui nuptias facit et invitat. Quid ergo postea? Quia noluerunt venire, sed et nuntios occiderunt, urbes eorum incendit, et missis exercitibus occidit eos. His porro praenuntiat ea quae sub Vespasiano et Tito facta sunt. Et quia Patrem exacerbarunt, quod ipsi non crediderint, ipse illos ulciscitur. Ideo non statim post mortem Christi excidium evenit, sed post annos quadraginta, ut patientiam suam exhiberet; cum Stephanum occiderunt, Jacobum interfecerunt, apostolos affecere contumeliis. Viden³ rerum veritatem et celeritatem? Adhuc enim Joanne evangelista vivente, aliisque compluribus qui cum Christo vixerant, haec contigerunt: etenim gestorum testes erant, qui haec audierunt. Vile ergo providentiam ineffabilem. Plantavit vineam, omnia fecit et complevit; servis occisis alios servos misit: his interemptis, Filium misit, quo interfecto, vocat eos ad nuptias, et venire noluerunt. Postea mittit alios servos: illi vero hos etiam occiderunt. Tuncque denum illos interficit: utpote qui incurabili morbo laborarent. Quod enim incurabiles essent, non priora solum gesta probabant; sed quod etiam meretricibus publicanisque credentibus, illi talia perpetrarint. Itaque non ob sua gesta et scelera tantum, sed etiam ob aliorum bona opera damnantur. Si quispiam dixerit, non tunc vocatos ex gentibus fuisse, cum apostoli flagellati et innumera perpassi sunt, sed statim post resurrectionem (tunc enim discipulis dixit, *Euntes docete omnes gentes* [Matth. 28. 19], respondebimus, discipulos et ante crucem et post crucem Judaeis pri-

mum loquutos fuisse. Nam ante crucem ait illis Jesus: *Ite ad oves quae perierunt domus Israel*: et post crucem non veluit, imo etiam praecipit ut illos docerent. Quamvis enim dixisset, *Docete omnes gentes*: tamen ascensurus in caelum⁴, declaravit primo praedicandum Judaeis esse: ait enim, *Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem et in omni Judea, et usque ad ultimum terrae* (Act. 1. 8); et Paulus rursum: *Qui operatus est Petro in appostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes* (Gal. 2. 8). (a) Propterea et apostoli Judaeis primo praedicaverunt, et postquam multo tempore Jerosolymae mansissent, deinde ab illis pulsi, sic dispersi sunt apud gentes.

2. Tu vero hic considera munificentiam Domini. Quotquot invenietis, inquit, vocate ad nuptias. Nam antea, ut dixi, et Judaeis et gentibus praedicabant, ut plurimum in Judaea versantes: quia vero Judaei ipsis insidiantes perseverabant, audi Paulum, qui hanc parabolam explicat et dicit: *Vobis erat necesse primum loqui verbum Dei; sed quia vos indignos judicatis, ecce convertimur ad gentes* (Act. 13. 46). Propterea enim ipse ait: 8. *Nuptiae quidem paratae sunt, vocati vero digni non erant*. Id vero ille antea sciebat, sed ut nullam ipsis relinqueret impudentis excusationis ansam, licet id sciret, ad illos primos et venit et misit, illis ora obstruens, nosque instituens, ut quae penes nos sunt omnia impleamus, etsi nemo quidpiam inde lucri accepturus esset. Quia ergo *Digni non erant*, inquit: 9. *Ite ad trivium, et quoscunque invenieritis, vocate*: etiam viles et abjectos. Quia enim saepe dicebat, Meretrices et publicani caelum hereditabunt (Matth. 21. 31); et, *Erunt novissimi primi, et primi novissimi* (Matth. 19. 30): ostendit haec sic juste dispensari: quod potissimum Judaeos mordebat, et multo magis quam urbis excidium affligebat, quod viderint gentiles in sua, imo in suis multo excellentiora introduci. Deinde ne hi in sola file spem haberent, de judicio et poena pravorum operum edisserit, hortaturque nondum credentes ad amplectendam fidem, credentes vero ad vitam recte instituendam. Indumentum enim sunt vita et opera. Atqui vocatio gratiae erat; cur ergo tam accurate loquitur et hortatur? Quia vocatio quidem et purgatio ex gratia sunt; vocatum autem et puris indutum vestibus manere, et haec servare, id ex vocatorum cura et studio proficiscitur. Vocamur autem non ex merito, sed ex gratia. Oportebat igitur gratiae vicem rependere per obedientiam, non per tantam post honorem acceptum nequitiam. Sed non tot accepi bona, inquires, quot Judaei. Imo multo majora acceperis bona. Nam quae tanto tempore ipsis apparabantur, tu conferunt accepisti, licet dignus non esses. Ideo Paulus ait: *Gentes autem pro misericordia glorificare Deum* (Rom. 15. 9). Nam quae illis debebantur, tu accepisti. Quapropter

¹ In Morel. haec sic inversa sunt, sed quanto magis illi in durabantur, tanto majorem ille patientiam exhibebat.

² In Morel. legitur, agros, pro, nuptias.

³ Aliqui et Morel. addunt, et Deo non placuerunt.

⁴ Alij: Neque tunc dixit, « Docete omnes gentes, » sed ascensurus in caelum, etc.; minus recte, ut videtur.

(a) Quae sequuntur numerum I claudentia, deeraut in Morel., per homoteleuton, et ex manuscriptis adjecta sunt.

magna negligentibus imminet pœna. Quemadmodum enim illi, quod non venerint, contumelia affecerunt: sic et tu, quia ad corruptam vitam sic declinasti. Nam sordidis vestibus intrare, id est, cum impura vita inde discedere; ideoque obmutuisse dicitur. Viden' quomodo licet res sic manifesta sit, non prius supplicia inferat, quam ipse peccator sententiam tulerit? Quia enim nihil respondere poterat, semetipsum damnavat, et ad ingentes rapitur pœnas. Ne putes autem, cum tenebras audis, hoc illum supplicio puniri, quod in obscurum locum tradatur solummodo; sed ubi 13. *Fletus, et stridor dentium*, quod intolerabiles significat dolores. Audite quotquot mysteriorum consortes estis, et ad nuptias adventatis, sordidisque operibus animam induitis. Audite unde vocati sitis. Ex trivio. Quinam eratis? Claudii et cœci animo, quod longe gravius est corporis cœcitate. Revereantini vocantis benignitatem, nemoque sit sordidis indutus vestibus, sed quisque nostrum animæ amictum componat. Audite, mulieres, audite, viri. Non his vestibus opus habetis auro intextis, quæ exteriora nostra, sed illis quæ interiora ornant. Donec illas retinemus, has induere difficile est. Non possumus animam simul et corpus ornare. Non possumus certe, non possumus mamonz servire et Christo obedire ut par esset. Deponamus ergo hanc gravem tyrannidem. Neque enim si quis domum tapetibus aureis ornaret, teque nudum cum pannis laceris sedere juberet, id æquo animo ferres. At nunc ipse tibi hanc injuriam facis, cum domum animæ tuæ, corpus scilicet, innumeris ornas anileis, illam vero pannosam sedere sinis. An ignoras, regem magis quam civitatem ornari oportere? Ideoque civitati vela ex lino parantur, regi autem purpura et diadema dantur. Sic et tu corpus longe vitioze indue amictu (a), animæ vero purpura indutæ coronam impone, et in sublimi solio constitue. Tu vero contrarium facis, dum urbem varie ornas, regem vero, sive mentem, sinis victum trahi a pravis affectibus. Non cogitas, te ad nuptias et Dei nuptias vocatum esse? non cogitas quo pacto in hos thalamos vocatam animam intrare oporteat, vestitu deaurato circumdatam, varietate ornatam?

3. Vis ostendam tibi qui sint vere ita amieti? qui veste nuptiali induantur? Recordare sanctorum illorum, de quibus nuper dixi, qui cilicio induuntur, et deserta incolunt. Illi maxime vestem nuptialem habent: et hinc liquidum est, quod si illis purpuram offeras, accipere nolint: sed quemadmodum rex indumenta pauperis oblata, sic illi regiam purpuram respuerent. Nec alia de causa illo sunt affectu, quam quod pulchritudinem vestis suæ noverint. Ideo purpuream illam vestem ut aranæ telam respuunt. Hæc enim illos elicium docuit: nam sunt ipso rege sublimiores et splendidiore. Ac si posses januas mentis eorum¹ aperire, ipsorumque animam videre, interiorumque ornatum omnem, in terram decideres,

¹ Morel., *templi eorum*, male.

(a) Itē, sicut in multis aliis hujus homiliez locis, male legitur Morel.

cum non ferres tantæ pulchritudinis splendorem, et vestium fulgorem, necnon fulgur conscientie ipsorum. Possemus exempla proferre veterum magnorum atque mirabilium hominum; sed quia rudiores exempla quæ sub oculis cadunt magis concitant, ideo vos ad tabernacula sanctorum istorum mitto. Nihil enim triste habent; sed utpote qui in cælis tuguria sua fundaverint, sic procul ex hujus vite miseriis habitant, militantes contra diabolum, et quasi choreas agentes, sic bellum gerunt adversus eum. Ideo constructis tuguriis, urbes, forum, domos fugiunt. Nam qui bellum gerit, non debet domi sedere: sed prompte paratum domicilium habere oportet, ut qui cito proficisci debeat. Tales sunt illi omnes, contra quam nos sumus. Nos quippe non ut in exercitu, sed quasi in pace fruente urbe vivimus. Quis enim umquam in exercitu fundamenta jacit, et domum construit, quam paulo post relicturus est? Nemo sane: sed et si quis id tentaverit, ut proditor occiditur. Quis in exercitu terræ jugera emit, et negotiationes apparat? Nemo certe, et jure quidem. Nam ad bellandum venisti, non ad negotiandum. Quid igitur laboras circa locum, quem paulo post relicturus es? Cum in patriam venerimus id facito; cum in supernam civitatem advenierimus, his fruere. Hæc tibi nunc dico; cum supernam possessionem nacti fuerimus, tunc id facito; imo nihil tibi illic labore opus erit: Rex enim omnia illic operator. Ille nobis satis est fossam parare, vallum figere: ædificii nulla necessitas est.

Hamaxobiorum et Nomadum vita. Vita monachorum quam sancta. — Audi quenam sit Hamaxobiorum (a) Scytharum vita, quod Nomadum institutum vitæ. Sic oporteret Christianos vivere, per orbem circumire, contra diabolum pugnantes, captivos ab illo detentos liberantes, relictis omnibus secularibus rebus. Cur domum apparatus, o homo? an ut teipsum magis vincias? Cur thesaurum defodis, et inimicum contra te incitas? cur muros ædificas, et tibi carcerem paras? Quod si hæc tibi difficilia esse videantur, ad illorum tabernacula pergamus, ut ex opere, rei facilitatem ediscamus. Nam cum tuguria illi excitaverint, si opus sit illinc discedere, sic abscedunt ut milites qui tempore pacis exercitum relinquunt. Nam hi similiter tentoria figunt, sed longe suavius. Nam longe suavius est solitudinem videre frequentes monachos habentem, quam milites in exercitu vela tendentes, et hastas figentes, et a cuspidē hastarum crocea pallia dependentes; hominum multitudinem æneis capitibus, umbones clypeorum fulgorem multum emittentes, lorice indutos ferreis, regiam prompte paratam, illosque omnes prandentes et tibia ludentes. Non ita jucundum hoc theatrum est, quam hoc de quo nunc loquor. Nam si in solitudinem abeamus, videamusque militum Christi tabernacula, non vela extensa videbimus, non hastarum cuspides, non peplos aureos tholū regium efficientes, sed ac si quis in terra

(a) De Hamaxobis Scythis, qui in planstris vitam degrebant, multi scripsere. Horatius:

Quorum plastra vagas rite trahunt domos.
De Nomadibus sive pecuariis passim Herodotus.

μετὰ βίου διεφθαρμένοι. Τὸ γὰρ ῥυπαροῖς ἱματίοις [682] εἰσελθεῖν οὐτό ἐστι ¹⁰· βίαν ἀκαθάρτον ἔχοντα ἀπελθεῖν ἐντεῦθεν διὰ καὶ ἐφ' αὐτοῦ. Ὅρξες πῶς, καίτοι οὕτω τοῦ πράγματος ὄντος καταδήλου, οὐ πρότερον κολάζει, ἕως ἂν αὐτὸς ὁ ἡμαρτηκὼς τὴν ψῆφον ἐξενέγκῃ; Τῷ γὰρ μηδὲν ἔχειν ἀντεπεῖν κατέχρινεν αὐτὸν, καὶ οὕτω πρὸς τὰς ἀπορρήτους αἵρεται κολάσεις. Μὴ γὰρ δὴ σκότος ἀκούσας, τοῦτ' νομίσει αὐτὸν τιμωρεῖσθαι, τῷ εἰς ἀφεγγές πέμπεσθαι χωρίον μόνον, ἀλλ' ὅπου καὶ ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Τοῦτο δὲ λέγει, τὰς ἀκαρτερήτους ἐνδεικνύμενος ὀδύνας. Ἀκούσατε ¹¹ ὅσοι μυστηρίων ἀπολαύσαντες, καὶ τοῖς γάμοις παραγενόμενοι, ῥυπαρεῖς τὴν ψυχὴν περιβάλλετε πράξειςιν. Ἀκούσατε πόθεν ἐκλήθητε. Ἀπὸ τῆς τριόδου. Τί ὄντες; Χωλοὶ καὶ ἀνάπυροι κατὰ ψυχὴν, ὃ πολλὴν χελεπώτερον τῆς τοῦ σώματος λώθης. Αἰδέσθητε τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ καλέσαντος, καὶ μηδεὶς μενέτω ¹² ῥυπαρὰ ἔχων ἱμάτια, ἀλλ' ἕκαστος ἡμῶν περιεργαζέσθω τὴν στολὴν τῆς ψυχῆς. Ἀκούσατε, γυναῖκες· ἀκούσατε, ἄνδρες. Οὐ τοῦτων ἡμῖν δεῖ τῶν ἱματίων τῶν χρυσοπασμάτων ¹³ [τῶν τὰ ἔξωθεν ἡμῶν καλλωπίζοντων.] ἀλλ' ἐκείνων τῶν [τὰ] ἔνδον. Ἔως ¹⁴ ἂν ταῦτα ἔχωμεν, ἐκεῖνα περιθέσθαι δύσκολον. Οὐκ ἔστιν ὁμοῦ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα καλλωπίζειν ¹⁵. Οὐκ ἔστιν ὁμοῦ καὶ μαμωνᾶ δουλεύειν, καὶ Χριστῷ ὑπακοῦειν ὡς χρεῖ. Ἀποθώμεθα τῶντων ταύτην τὴν τυραννίδα τὴν χελεπτήν. Οὐδὲ γὰρ εἰ τις τὸν μὲν οἶκον ἔκδοται, παραπετάσματα χρυσᾶ κρεμάσας, σὲ δὲ ἐν βακίῳ θυμὸν ἐπολεῖ καθῆσθαι, πρᾶξας ἂν ἤνεγκας. Ἀλλ' ἰδοὺ νῦν τοῦτο σὺ σαυτὸν ¹⁶ ἐργάζῃ, τὴν μὲν οἰκίαν τῆς ψυχῆς σου, τὸ σῶμα λέγω, μυρίοις παραπετάσμασι καλλωπίζων, ἐκείνην δὲ ἐν βακίῳ ἀφείας καθῆσθαι. Οὐκ οἶσθα, ὅτι τὸν βασιλέα τῆς πόλεως μᾶλλον κοσμεῖσθαι δεῖ; Διὰ τοι τοῦτο τῇ μὲν πόλει παραπετάσματα ἐκ λίνου κατεσκευάσται, τῷ δὲ βασιλεὶ ἀλουργίς καὶ διάδημα. Οὕτω καὶ σὺ, τὸ μὲν σῶμα πολλῶν φαυλοτέρᾳ περιβάλε στολῇ, τὴν δὲ νοῦν ἀλουργίδα ἐνδύσων, καὶ στέφανον ἐπίβλε αὐτῷ, καὶ κάθισον ἐπὶ ὀχλήματος ὕψιλου καὶ περιφανοῦς. Νῦν γὰρ τοῦναντίον ποιεῖς, τὴν μὲν πόλιν καλλωπίζων ποικίλως, τὸν δὲ βασιλέα νοῦν ἀφείας σύρεσθαι δεδεμένον ὅπως τῶν ἀλόγων παθῶν. Οὐκ ἔννοεῖς, τί εἰς γάμον ἐκλήθης, καὶ Θεοῦ γάμον; οὐ λογίζῃ πῶς εἰς ταῦτας τὰς πατάδας τὴν κληθεῖσαν ψυχὴν εἰσεῖναι χρεῖ, χρυσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένην, πεποικιλμένην ¹⁷;

γ. Βούλει σοι δεῖξω τοὺς οὕτως ἐστολισμένους; τοὺς ἐνδύματα ἔχοντας γάμον; Ἀναμνήσθητι τῶν ἁγίων ἐκείνων, ὑπὲρ ὧν πρῶην ὑμῖν διελέχθην, τῶν τὰ τρίγωνα ¹⁸ ἔχοντων ἱμάτια, τῶν τὰς ἐρήμων οἰκοῦντων. Οὗτοι μάλιστα εἰσιν οἱ τὰ ἐνδύματα τῶν γάμων ἐκείνων ἔχοντες· καὶ ὅληον ἐντεῦθεν ¹⁹ Ὅσας ἂν αὐτοῖς δῆς πορφυρίδας, οὐκ ἂν ἔλιντο λαβεῖν· ἀλλ' ὥσπερ βασιλεὺς, εἰ τοῦ πτωχοῦ τὰ βράκια τις λαθὼν, κελεύει ταῦτα αὐτὸν ἐνδύσθαι ²⁰· ββαλεῖται ἂν τὴν στολὴν· οὕτω καὶ ἐκεῖνοι τὴν ἀλουργίδα τὴν ²¹ ἐκείνου. Οὐδαμῶθεν δὲ ἐτέρωθεν [683] τοῦτο πάσρουν, ἀλλ' ἡ διὰ τὸ εἰδέναι τὴν κάλλος τῆς ἐαυτῶν ²² στολῆς. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀλουργὶν ἐκείνην χλανίδα διαπτύουσιν ὡς ἀράχην. Ταῦτα γὰρ αὐτοὺς ὁ σάκεος ἐδίδαξε· καὶ γὰρ εἰσιν αὐτοῦ τοῦ

βασιλεύοντος ὑψηλότεροι πολλῶν καὶ λαμπρότεροι. Κἂν δυνήθης τὰς πόλεις ἀναπτύξαι τοῦ νοῦ ²³, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῶν κατεῖναι, καὶ τὸν ἐνδὸν ἅπαντα κόσμον, κἂν εἰς τὴν γῆν καταπέσῃς, οὐ φέρων τῆς εὐμορφίας τὴν λαμπρότητα, καὶ τὴν ἀγλήν τῶν ἱματίων ἐκείνων, καὶ τὴν ἀστραπὴν τοῦ συνεδῶτος αὐτῶν. Ἐχομεν γὰρ εἶπαι καὶ παλαιούς ἄνδρας μεγάλους καὶ θαυμαστούς· ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς παχυτέρους τὰ ὀρώμενα ὑποδείγματα μᾶλλον ἐνάγει, διὰ τοῦτο ὁμᾶς; καὶ ἐπὶ τὰς σκηνάς πέμπω τῶν ἁγίων ἐκείνων. Οὐδὲν γὰρ ἔχουσι λυτρήν, ἀλλ' ἅτε ἐν οὐρανοῖς πηξάμενοι τὰς καλύδας, οὕτω πόρρω τῶν ἐν τῇ παρόντι βίῳ μοχθηρῶν ἐσκήνωνται, στρατοπεδεύμενοι κατὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ὥσπερ χορεύοντες, οὕτω πολεμοῦσιν αὐτῷ. Διὰ τοι τοῦτο καλύδας ²⁴ πηξάμενοι, πόλεις καὶ ἀγοράς καὶ οἰκίας ἔφυγον. Τὸν γὰρ πολεμοῦντα οὐκ ἐνὶ ἐν οἰκίᾳ καθῆσθαι, ἀλλὰ ²⁵ σθεδιάσαντα τὴν οἰκίαν, ὡς μέλλοντα εὐθὺς ἀπανίστασθαι, οὕτω κατοικεῖν. Τοιοῦτοι ἐκεῖνοι πάντες, ἀπεναντίας ²⁶ ἡμῖν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ οὐκ ὡς ἐν στρατοπέδῳ, ἀλλ' ὡς ἐν πόλει εἰρηνικῇ ζῶμεν. Τίς γὰρ ἐπὶ στρατοπέδῳ ποτὲ θεμελίους καταβάλλεται, καὶ οἰκίας οἰκοδομεῖται ²⁷; ἢ μικρὸν ὑστερον ἀπολιμπάνειν μέλλει; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς· ἀλλὰ κἂν ἐπιχειρήσῃ τις, ὡς προδότης ἀναίρεται. Τίς ἐπὶ στρατοπέδῳ πλέθρα γῆς θνέται, καὶ πραγματεύεται συντίθῃσιν; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς· καὶ μάλα εἰκότως. Πολεμῆσαι γὰρ, φρεῖ, παραγόντας, οὐ κατηλέυσαι. Τί τοῖνυν φιλοπονεῖς περὶ τὸν τόπον, ὃν μικρὸν ὑστερον ἀφῆσεις; Ὅταν ἀπέλθωμεν εἰς τὴν πατρίδα, ταῦτα ποιεῖ. Ταῦτα καὶ σοὶ λέγω νῦν ἐγώ. Ὅταν ἀναχωρήσωμεν εἰς τὴν πόλιν τὴν ἄνω ²⁸, ταῦτα ποιεῖ· μᾶλλον δὲ οὐδὲν σοὶ δεῖ πόνων ἐκεῖ· λοιπὸν ὁ βασιλεὺς σοὶ πάντα ²⁹ ἐργάσεται. Ἐνταῦθα δὲ ἀρχαὶ τάφρων περιελάσαι μόνον, καὶ χάρακα πῆξασθαι· οἰκοδομῇ δὲ οὐδεμία χρεῖα.

Ἀκουστον οἶος τῶν ἀμαρτωλῶν Σκυθῶν ὁ βίος, οἷαν τοὺς νομάδας φασὶν ἔχειν διαγωγῇ. Οὕτω τοὺς Χριστιανούς ζῆν ἔδει· περιέειναι τὴν οἰκουμένην, πολεμοῦντας τῷ διαβόλῳ, αἰχμαλώτους βουμένους τοὺς ὑπ' ἐκείνου κατεχομένους, καὶ πάντων ἀπηλλάχθαι τῶν βιωτικῶν. Τί κατεσκευάζεις οἰκίαν, ἄνθρωπε, ἵνα μᾶλλον σαυτὸν δῆσῃς; Τί κατορύττεις θησαυρὸν, καὶ καλεῖς κατὰ σαυτὸν τὸν πολέμιον; τί περιβάλλεις τείχη, καὶ σαυτὸν κατεσκευάζεις φυλακὴν; Εἰ δὲ δύσκολα ταῦτα εἶναι σοὶ δοκεῖ, ἀπέλθωμεν πρὸς τὰς ἐκείνων σκηνάς, ἵνα διὰ τῶν ἔργων μάθωμεν τὴν εὐκολίαν. Καλύδας γὰρ ἐκεῖνοι πηξάμενοι, κἂν ἀποστῇναι δέη τοῦτων, οὕτως ἀφῆλινται, ὥσπερ ὁ στρατιώτης ἐν εἰρήνῃ τὸ στρατόπεδον ἀφέντες. Καὶ γὰρ οὕτως ἐσκήνωνται, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν ἤδον. Καὶ γὰρ ἦδον ἰδεῖν ἐρημίαν σκηνάς ἔχουσαν μοναχῶν συνεχείς, ἢ στρατιώτων ἐν στρατοπέδῳ παραπετάσματα τείνοντας, καὶ δόρατα πηγνυμένους, καὶ τῆς τῶν δοράτων αἰχμῆς φάρη κροκωτὰ ἐξαρτῶντας, καὶ πλῆθος ἀνθρώπων χαλκὰς ἔχοντων κεφαλὰς, καὶ πολὺ τῶν ἀσπίδων ἀστράπτοντας τοὺς ὀμφαλοὺς, καὶ σιδήρῳ θεωρακισμένους ὄλους διόλου, καὶ βασιλεῖα ἐσχεδιασμένα, καὶ πεδῖον ἡπλωμένων πολὺ, καὶ ἀριστοποιούμενους καὶ αὐλοῦντας. Οὐδὲ γὰρ οὕτω τερπνὸν τὴν θέατρον τοῦτο, οἷον ὁ ³⁰ ἐγὼ λέγω νῦν. Ἄν γὰρ ἀπέλθωμεν εἰς τὴν ἐρημον, καὶ ἴδωμεν τῶν τοῦ Χριστοῦ

¹⁰ τοῦτο ἐστὶν Sic K. L. Ep. Mor. ceteri τοῦτο αἰνέται· τούτῃστι. lisdem auctoribus, φησὶν post ἐφ' αὐτοῦ. Jelevi. ¹¹ HBIKON. Περὶ κρίσεως, καὶ τοῦ ἐπιμελεῖσθαι νοῦ καὶ ψυχῆς, καὶ καταρρνεῖν τῶν σαρκικῶν· ἀδυνατοῦν γὰρ καὶ σῶμα καλλωπίζειν καὶ ἐκεῖνα. G. ¹² μενέτω] μὲν ἔστω Sav. Ben. contra Ep. Interp. et codd. p. p. ἀλλ' quod deest in co. Id. tuetur Ep. ¹³ χρυσοπασμάτων G. M. χρυσοπάστων, ἀλλ' ἐκείνων τῶν ἐνδον Mor. omisiss ceteris; et sic omnes mei cum Interp. Pleniorum lectionem ediderunt Sav. Ben. astipulante Ger. 683. ¹⁴ Ἔως] ὡς L. Mor. ἕως γὰρ G. H. M. ¹⁵ καλλωπίζειν] add. οὐκ ἔστιν L. ¹⁶ σαυτὸν] Sic Mor. et codd. ταῦτον tacite Sav. Ben. ¹⁷ πεποικιλμένην om. G. M. ¹⁸ τρίγωνα G. M. et sic edebatur Mor. Ben. cilio G. Mox τοῦ γάμου ἐκείνου M. ¹⁹ ἐνδοῦναι L. εἰ τοῦ πτωχοῦ... τὴν στολὴν οὕτω] Sic Sav. et mei omnes, a quibus discedunt Mor. Ben. sic legendo: El. τὰ πτωχοῦ βράκια κελεύει τις αὐτὸν ἐνδοῦναι. ἐδδελύζωτο ἂν· οὕτω. ²⁰ τὴν] add. βασιλικὴν G. H. ²¹ αὐτῶν G. H. K. ²² νοῦ] Sic Ge. vaou L. M. et pr. K. ilque edidit Mor. αὐτῶν] αὐτὴν G. ²³ καλύδας G. H. ²⁴ ἀλλά] add. δεῖ K. H. K. add. δεῖ σε G. ²⁵ ἀπεναντίας] add. οἰκοῦντες G. H. p. p. μὲν om. L. ²⁶ οἰκοδομεῖ L. p. p. ἐπιχειρῇ G. C. ²⁷ γραμματεῖα H. L. M. ²⁸ ἀνωτάτω G. H. p. p. δεῖ om. G. K. ²⁹ πάντα] add. ποιεῖ καὶ G. H. Ταῦτα καὶ σοὶ... ἐργάσεται] ὅταν ἀναχωρήσωμεν εἰς τὴν πόλιν τὴν ἄνω, ταῦτα ἀπόλαυ. Ταῦτα καὶ σοὶ νῦν λέγω ἐγώ· ὅταν τὴν ἄνω κατὰ τρεῖς ἐῦρωμεν, τότε ταῦτα ποιεῖ· μᾶλλον δὲ οὐδὲν σοὶ δεῖ πόνων ἐκεῖ· ὁ γὰρ βασιλεὺς λοιπὸν ἅπαντα τὰ ἐκεῖσε ἐργάσεται. Mor. Ben. In altera lectione paucis exceptis consentiunt Ge. Sav. et codices. ³⁰ ὁ om. G. K. M.

στρατιωτικῶν τὰς σκηνάς, οὐ παραπατάσματα τεινόμενα ὀφείμεθα, οὐδὲ αἰχμάς δοράτων, οὐδὲ πέπλους χρυσοῦς θόλον βασιλικὴν ποιοῦντας, ἀλλ' οἷον ἂν εἰ τις ἐν γῇ πολλῶν ταύτης μακροτέρῃ⁴³ καὶ ἀπειρῶ πολλοὺς ἔτεινεν οὐρανούς, καινὸν καὶ φορικῶδες ἀνέδειξε τὸ θεάτρον, οὕτω καὶ ἐκεῖ θεάσασθαι ἐνι. Οὐδὲν γὰρ αὐτῶν τὰ καταγύγισα χεῖρον τῶν οὐρανῶν διάκεινται· καὶ γὰρ ἄγγελοι κατὰγονται πρὸς αὐτούς, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης. Εἰ γὰρ πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἦλθον, ἀνδρὰ γυναῖκα ἔχοντα καὶ παῖδιά τρέφοντα, ἐπειδὴ φιλόξενον εἶδον· ὅταν πολλῶν πλείονα εὐρωσιν ἀρετῇ, καὶ ἀνθρωπῶν σώματος ἀπαλλαγέντα, καὶ ἐν σαρκὶ σαρκὸς ὑπερσφοντά, πολλῶν μύλων ἐνταῦθα διακρίδουσι, καὶ χορεύουσι τὴν αὐτοῖς πρέπουσαν χορείαν. Καὶ γὰρ τράπεζα παρ' ἐκείνοις πάσης πλεονεξίας καθαρά⁴⁴, καὶ φιλοσοφίας μεστή. Οὐχ αἰμάτων χεῖμαρροι παρ' αὐτοῖς, οὐδὲ κρεῶν κατακοπὰ, οὐδὲ καρφηβάραι⁴⁵, οὐδὲ καρυκαίαι, οὐδὲ κνίσται παρ' αὐτοῖς ἀηδεῖς⁴⁶, οὐδὲ καπνὸς ἀτερπής, οὐδὲ δρόμοι καὶ θόρυβοι καὶ παραχαὶ καὶ κραυγαὶ ἐπαχθεῖς· ἀλλ' ἄριστοι καὶ ὕδωρ· τὸ μὲν ἐκ πηγῆς καθαρᾶς, τὸ δὲ ἀπὸ πόντων δικαίων. Εἰ δὲ που καὶ⁴⁷ φιλοτιμότερον ἐστιάσασθαι βουλόμενον, ἀκροδέρμα ἢ φιλοτιμία γίνεται· καὶ μεῖζων ἐνταῦθα ἡ ἡδονή, ἢ ἐν ταῖς βασιλικαῖς τραπέζαις. Οὐδεὶς ἐνταῦθα φρόδος καὶ τρόμος, οὐκ ἄρχων ἐνέκαλεσεν, οὐ γυνὴ παρώξυνεν, οὐ παῖδιον εἰς ἀθυμίαν ἐνέβαλεν, οὐ γέλιος ἀτακτος ἐξέλυσεν, οὐ κολάκων πληθὸς ἐφύσπεν· ἀλλ' ἄγγελοι ἐστὶν ἡ τράπεζα, πάσης τοιαύτης παραχῆς ἀπηλλαγμένη. Καὶ σιτὴς αὐτοῖς χόρτος ἁπλῶς ὑπόκειται, καθάπερ ἐν ἐρήμῳ ἀριστοποῶν ὁ Χριστὸς ἐποίησε. Πολλοὶ δὲ οὐδὲ ὑπάρχομεν⁴⁸ τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλ' ἀντὶ στήγης τὸν οὐρανὸν ἔχουσι, καὶ τὴν σελήνην ἀντὶ φωτὸς· λύχνου, οὐ δεομένου⁴⁹· ἐλαίου, οὐδὲ τοῦ διακονησόμενου· ἐκείνοις μόνος ἀξίως ἀνωθεν αὐτὴ φαίνει.

δ. Ταύτην καὶ ἄγγελοι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὴν τράπεζαν θεωροῦντες, τέρπονται καὶ ἡδονάται. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῶ μετανοοῦντι χαίρουσιν, ἐπὶ δικαίοις τοσοῦτοις μιμουμένοις αὐτοὺς τί οὐκ ἐργάζονται; Οὐκ ἐστὶν ἐκεῖ δεσπότης καὶ δοῦλος· πάντες δοῦλοι, πάντες ἐλευθεροί. Καὶ μὴ νομίσας ἀνίγμια εἶναι τὸ εἰρημένον· καὶ γὰρ δοῦλοι ἀλλήλων, καὶ δεσπόται ἀλλήλων εἰσὶν⁵⁰. Οὐκ ἐστὶν ἐσπέρας [685] καταλαβούσης ἐν καταφύγει γενέσθαι, ὅπερ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων πάσχουσι, τὰς ἐκ τῶν μεθ' ἡμερῶν⁵¹ κακῶν ἀναλογιζόμενοι φροντίδας. Οὐκ ἐστὶ μετὰ τὸ δεῖπνον μεριμνῆσαι ληστὰς, καὶ ἀποκτεῖσθαι θύρας⁵², καὶ ἐπιθεῖναι μοχλοὺς, οὐδὲ τάλλα δεῖσαι, ἀ πολλοὶ δεδοικότες⁵³, τοὺς λύχνους μετὰ ἀκριβείας κοιμίζοντες, μὴ που σπινθήρ ἐμπρήσῃ τὴν οἰκίαν. Καὶ ἡ διὰλεξις δὲ αὐτοῖς τῆς αὐτῆς γέμει γαλήνης. Οὐ γὰρ ταῦτα, ἅπερ ἡμεῖς διαλεγόμεθα, φθέγγονται, τὰ μὴδὲν πρὸς ἡμᾶς· ὁ δὲῖνα γέγονεν ἄρχων, ὁ δὲῖνα ἐπαύσατο τῆς ἀρχῆς⁵⁴, ὁ δὲῖνα ἐτελεύτησε, καὶ τὸν κληρὸν⁵⁵ διεδέξατο ἑτερος, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἀλλ' αἶε περὶ τῶν μελλόντων φθέγγονται καὶ φιλοσοφοῦσι· καὶ ὥσπερ ἑτέραν οἰκοντες οἰκουμένην, ὥσπερ εἰς αὐτὸν μεταστάντες τὸν οὐρανὸν, ὥσπερ ἐκεί ζῶντες, οὕτω τὰ ἐκεῖ πάντα διαλέγονται, περὶ τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ, περὶ τῶν στεφάνων τῶν ἁγίων, περὶ τῆς μετὰ Χριστοῦ χορείας· καὶ τῶν παρόντων αὐτοῖς⁵⁶ οὐδὲ μνήμη τις, οὐδὲ λόγος· ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς οὐκ ἂν ἀξιῶσαιμὲν τι εἰπεῖν περὶ ὧν οἱ μύριμκας κατὰ τὰς ὁπὰς⁵⁷· τοὺς χρημαίους πράττουσιν, οὕτως οὐδὲ ἐκείνοι, τί ποιοῦμεν

ἡμεῖς, ἀλλὰ περὶ τοῦ βασιλεῦς τοῦ ἄνω, περὶ τοῦ πολέμου τοῦ ἐν χειρὶ, περὶ τῶν τοῦ διαβόλου μηχανημάτων, περὶ τῶν κατορθωμάτων ὧν οἱ ἅγιοι κατώρθωσαν. Τί τοῖνυν πρὸς ἐκείνους ἡμεῖς παραβαλλόμενοι μυρμηκῶν διενηνόχαρες; Καθάπερ⁵⁸ γὰρ ἐκείνοι τῶν σωματικῶν ἐπιμελοῦνται, οὕτω καὶ ἡμεῖς· καὶ εἴθε τούτων μόνων ἡμεῖς· νῦν δὲ καὶ πολλῶν χειρόνων. Οὐ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἐπιμελούμεθα μόνον, καθάπερ ἐκείνοι, ἀλλὰ καὶ τῶν περιττῶν. Οἱ μὲν γὰρ πόρον παντὸς ἐγκλήματος ἀπηλλαγμένον μετέρχονται· ἡμεῖς δὲ πᾶσαν πλεονεξίαν· καὶ οὐδὲ τὰ μυρμηκῶν μιμούμεθα, ἀλλὰ τὰ τῶν λύκων, τὰ τῶν παρδάλων· μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνων χειρούς. Ἐκείνοις μὲν γὰρ ἡ φύσις οὕτως ἔδωκε τρέφεσθαι· ἡμᾶς δὲ λόγῳ καὶ ἰσονομίᾳ τετίμηκεν ὁ Θεός, καὶ τῶν θηρίων γεγόναμεν χειρούς. Καὶ ἡμεῖς μὲν τῶν ἀλόγων χειρούς⁵⁹, ἐκείνοι δὲ τῶν ἀγγέλων ἱσσοί, ξένοι καὶ παρεπιθῆμοι τῶν ἐνταῦθα ὄντες· καὶ πάντα αὐτοῖς ἐνῆλλαται πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἐνδύματα, καὶ τροφή, καὶ οἰκία, καὶ ὑποδήματα, καὶ λαλιὰ. Καὶ εἰ τις ἐκείνων ἤκουσε διαλεγόμενον καὶ ἡμῶν, τότε ἂν ἔγνω καλῶς πῶς οἱ μὲν οὐρανοπολῖται⁶⁰, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τῆς γῆς ἄξιοι. Διὰ δὲ τοῦτο, ἐπειδὴν τις ἀξιῶμα περιβεβλημένος ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτούς, τότε μάλιστα ἐλέγχεται ὁ τύφος ἁπας. Ὁ γὰρ γηπόνος ἐκείνος, καὶ ὁ πάντων ἀπειρος τῶν βιωτικῶν, τοῦ στρατηγοῦ καὶ μέγα ἐπὶ τῇ ἀρχῇ φρονούντος πλησίον κἀθήται ἐπὶ σιτῆδος, ἐπὶ προτοκισαλίου ρυπνῶτος. Οὐ γὰρ εἰσὶν οἱ αἰρόντες αὐτὸν, καὶ φυλάττες· ἀλλὰ ταῦτόν γίνεται, οἷον ἂν⁶¹ εἰ τις παρὰ χρυσοχόον ἔλθοι καὶ ρόδωνιν· καὶ γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀπὸ τῶν ρόδων δέχεται τινα λαμπρότητα· οὕτω καὶ ἐκείνοι, ἀπὸ τῆς αὐτῆς τῆς τοῦτον κερδαίνοντες μικρὸν, τῆς ἀπονοίας τῆς ἐμπροσθεν ἀπαλλάττονται. Καὶ ὥσπερ εἰ τις εἰς ὕψηλόν ἔλθοι τόπον, καὶ σφόδρα βραχύς ἢ ὕψιλος φαίνεται· [686] οὕτω καὶ οὗτοι, πρὸς τὰς ὕψιλλας αὐτῶν ἐρχόμενοι διανοίας, τοιοῦτοι φαίνονται, ἕως ἂν ἐκεῖ μὲνωσι, κατελθόντες δὲ ταπεινούνται πάλιν, ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκείνων καταβαίνοντες. Οὐδὲν παρ' ἐκείνους βασιλεὺς, οὐδὲν ὑπαρχόν· ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς τῶν παιδίων ταῦτα παίζοντες γελῶμεν· οὕτω καὶ ἐκείνοι τὴν φλεγμονὴν τῶν ἐξω σοδοῦντων διαπτύουσι. Καὶ ὅλγον ἐνταῦθεν· εἰ γὰρ τις αὐτοῖς δοῇ μετὰ ἀσφαλείας βασιλείαν, οὐκ ἂν ποτε ἔλινοντο· ἔλινοντο δ' ἂν, εἰ μὴ μεῖζον αὐτῆς ἐφρόνουν, εἰ μὴ πρόσκαιρον τὸ πρᾶγμα εἶναι ἐνόμιζον. Τί οὖν; οὐκ αὐτομολήσομεν πρὸς τοσαύτην μακροτότητα; οὐχ ἤξομεν πρὸς τοὺς ἀγγέλους τοσοῦτος; οὐ ληψόμεθα καθαρά ἱμάτια, καὶ ἐμπομπήσομεν τοῖς γάμοις τούτοις, ἀλλὰ μενοῦμεν προσαιτούντες, τῶν ἐν ταῖς τριάδibus πτωχῶν οὐδὲν ἄμεινον διακέμενοι, μᾶλλον δὲ πολλῶν χειρὶν καὶ ἀθλιωτέρων; Καὶ γὰρ ἐκείνων πολλῶν χειρὶς οἱ κακῶς πλουτοῦντες, καὶ βέλτιον ἐπαυτεῖν ἢ ἀρπάξαι· τὸ μὲν γὰρ ἔχει συγγνώμην, τὸ δὲ κόλασιν φέρει· καὶ ὁ μὲν οὐδὲν προσκρούει Θεῷ, οὕτως δὲ καὶ ἀνθρώποις καὶ Θεῷ· καὶ τοὺς μὲν πόνους ὑφίσταται τῆς ἀρπαγῆς, τὴν δὲ ἀπόλαυσιν ἑτεροὶ πολλὰς ἐκαρπώσαντο ἅπασαν. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ ἀποθέμενοι τὴν πλεονεξίαν πᾶσαν, πλεονεκτῆσαιμὲν τὰ ἄνω, μετὰ πολλῆς σπουδῆς τὴν βασιλείαν ἀρπάξοντες. Οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἐστὶ· βαθυμουντὰ τινα εἰς αὐτὴν εἰσελθεῖν. Γένοιτο δὲ πάντα· σπουδαίως καὶ ἐργηγορῶτας γεγονότας ταύτης ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας· τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁴³ μακροτέρῃ G. H. M. Ge. ⁴⁴ καθαρά Sic K. L. M. immunitas Ge. Vulgo ἀπηλλαγμένη καὶ καθαρά. ⁴⁵ οὐδὲ καρφηβάραι om. K. L. M. invito Interp. ⁴⁶ κνίσται... ἀηδεῖς G. H. K. Verba παρ' αὐτοῖς, quae vulgo desunt, teneant H. L. M. ⁴⁷ που καὶ! καὶ G. καὶ τὴν H. πού τὴν καὶ K. ⁴⁸ ὑπάρχομεν G. ὑποφύοι M. ⁴⁹ δεομένου H. L. M. Ge. p. p. ὅτε G. H. K. L. M. et διακονησόμενοι L. M. ⁵⁰ εἰσὶν om. K. καὶ γὰρ καὶ δ. καὶ δ. ἀλλήλων (om. εἰσὶν) L. M. ⁵¹ Sic G. H. K. L. M. vulgo καθ' ἡμερῶν. ⁵² θύραν et p. p. μοχλόν G. K. ⁵³ δεδοικότες L. M. p. p. κατακοιμίζουσι L. M. κατακοιμίζοντες K. ⁵⁴ τῆς ἀρχῆς Sic H. K. L. M. favente Ge. vulgo ἄρχων. ⁵⁵ τὸν κληρὸν Sic H. K. L. Lacunam habet M. τὸν κληρονόμον G. Mor. τὴν κληρονομίαν Sav. Ben. ⁵⁶ αὐτοῖς om. G. H. ⁵⁷ ἡμεῖς τὰς ὁπὰς καὶ non agnoscunt L. M. nec, ut videtur, Interp. ⁵⁸ Οὐδὲν καθάπερ L. M. invito Ge. ⁵⁹ Hae καὶ ἡμεῖς. ⁶⁰ χειρούς om. M. Ge. ⁶¹ οὐρανοῦ πολῖται K. L. M. ⁶² ἂν om. G. H. K. et om. L. χρυσοχόον] χρυστὸν H. L. χρυστὸν M. ἔλθοι Sic L. vulgo ἔλθῃ. ἔλθοι καὶ! ἔλκει G.

multo hac latiore et immensa multos extenderet caelos, novum atque mirabile theatrum ostenderet, ita et ibi videre est: habitacula quippe illorum caelo non inferiora æstimanda sunt: nam angeli ad eos divertunt, imo ipse angelorum Dominus. Nam si ad Abrahamum venerunt, qui uxorem habebat et filios nutrebat, quia hospitalem illum viderunt: cum virtutem longe majorem inveniunt, et hominem a corpore liberatum, atque in carne carnem despicientem, multo libentius ibi versantur, et choream agunt ipsis consentaneam. Mensa quippe apud illos omni luxu immunis est, munda et philosophia plena. Non sanguinis rivi apud illos, neque dissectæ carnes, non capitulis grave-dines, non condimenta, non nidor insuavis, non fumus ingratus, non cursus, tumultus, turbæ, clamores onerosi; sed panis et aqua; hæc ex puris fontibus, ille ex justis laboribus. Quod si lautius voluerint epulari, bacce lautitiam implent: et major hic est voluptas, quam in regis mensis. Nullus hic timor aut tremor: non magistratus accusat, non uxor irritat, non filius in mœrorem conjicit, non risus nimis resolvit, non adulatorum numerus inflat; sed angelorum est mensa, omni simili tumultu vacua. Strato fœno ad recumbendum utuntur, quod et Christus fecit, cum prandium in deserto dedit. Multi vero neque sub tecto id faciunt, sed pro tecto cælum habent, et lunam pro lucernæ lumine, quæ nec oleo eget, nec ministro: illis certe solis condigne luna ministrat lucem.

4. Hanc angeli mensam ex caelo spectantes gaudent et letantur. Nam si de uno peccatore pœnitentiam agente gaudent (*Luc. 15. 7*), de tot justis ipsos imitantibus quid non facient? Non est ibi dominus et servus: omnes servi, omnes liberi. Nec putes ænigma esse id quod dicitur: nam servi mutuo alter alterius, et domini mutuo sunt. Appetente vespere nemo mœstus est: quod multi hominum patiuntur, dum diurnorum malorum sollicitudines animo revolvunt. Post cœnam non sunt fures timendi, non claudenda janua, non imponendus vectis, neque alii metus adsunt, qui plurimos exagitant, qui accurate lucernas extinguunt¹, ne scintilla ædes incendat. Illorum colloquia eadem sunt tranquillitate plena: neque eadem, quæ nos, loquuntur, quæ nihil ad nos pertineant: Ille præfectus factus est, ille præfectura excidit; ille mortuus est, et alius hereditatem excepit, atque hujusmodi alia; sed illi semper de futuris loquuntur et philosophantur; ac si in alio habitarent orbe, ac si in cælum translati essent, ac si ibi vitam agerent, sic de cælestibus semper loquuntur, de sinu Abrahamæ, de coronis sanctorum, de Christi chorea; de præsentibus nulla mentio; sed sicut de iis, quæ fornice in foraminibus suis agunt, loqui non dignamur: sic neque illi de rebus nostris loquuntur, sed de Rege superno, de bello præsentis, de diaboli machinamentis, de sanctorum gestis. Si cum illis comparemur, quid a formicis differimus? Nihil certe. Nam ut formicæ

corporalia curant, ita et nos; atque illa solum utinam curaremus; at certe nunc multo pejora. Neque enim de necessariis solum cura est nobis, sicut formicis, sed etiam de superfluis. Illæ namque cursum tenent omni crimine liberum: nos autem omnem rapinæ modum. Neque formicas imitatur, sed lupos et leopardos: imo et illis pejores sumus. Illis namque cum vescendi modum natura tribuit: nos vero ratione et æquitate ornavit Deus²; at nos feris ratione destitutis deteriores evasimus: illi vero angelis æquales, sicut peregrini et advenæ hic sunt; in omnibusque sunt nobis dissimiles, in vestibus, cibo, domo, calcceis, sermone. Si quis et illos et nos loquentes audiret, tunc plane nosset quomodo illi cælestes cives, nos ne terra quidem digni simus. Ideo cum quis dignitate insignis illos adit, tunc maxime fastus omnis de-jicitur. Nam agricola ille, sæcularium omnium imperitus, prope ducem de dignitate sua altum sapientem sedet super stratum fœni, cum sordido pulvinari. Non enim adsunt ibi qui ipsum extollant et inflent; sed idipsum accedit, ac si quis ad aurificem et rosetum veniat; nam et ab auro et a rosis aliquid splendoris accipit: ita et illi, ex monachorum radiis aliquid lueri referentes, paululum quid ex arrogantia deponunt. Ac quemadmodum qui in altum ascendit locum, quantumvis statura parvus sit, procerus videtur esse: sic et isti, cum sublimes illorum animos adeunt, similes illis apparent quamdiu ibi manent: cum autem descenderint, rursus humiliores videntur, ab illa altitudine dejecti. Nihil apud illos est rex, nihil præfectus: sed quemadmodum nos de pæris illos representantibus ridemus: sic et illi tumorem eorum, qui foris metum sui incutere curant, respiciunt. Id inde palam est, quod si quis ipsis regnum tuto servandum offerret, nunquam illi acciperent; acciperent forte, nisi altius saperent, nisi temporaneam rem esse putarent. Cur ergo non properabimus ad illam beatitudinem, non hos angelos adibimus, non puras vestes accipiemus, et cum pompa has nuptias celebrabimus, sed mendici manebimus, pauperibus nibilo melius affecti, imo pejore ac miserabiliore quam illi conditione? Nam illis certe miserescentes sunt qui male partas divitias possident: melius quippe est mendicare, quam aliena rapere: nam illud venia, hoc supplicio dignum; et ille quidem Deum non offendit, hic et Deum offendit et homines: ille rapinæ fert labores, fructum autem omnem alii sæpe tulerunt. Hæc cum sciamus, avaritia omni deposita, cælestia atque cæleste regnum cum studio omni rapiamus. Non potest enim, non potest certe qui negligens est eo intrare. Utinam vero omnes, vigiles facit et diligentes, illud consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen³

¹ Hic variant exemplaria. Editi habent, nos vero rationes et æquitatem ornati Christus. Pauci, pro, æquitatem, legunt, invitate nominis. Lectionem, quæ sincerior nobis visa est, in textu posuimus.

² Apud Morel, homilia desinit hoc modo. .... cæleste regnum cum omni studio rapiamus ut futura bona consequamur, gratia et, etc.

³ Alii, qui caute lucernas portant.

HOMILIA LXX. al. LXXI.

CAP. 22. v. 15. *Tunc abeuntes Pharisei consilium inierunt, ut eum in sermone caperent.*

1. *Tunc*, quandonam? Quando maxime illos compungi oportuit, quando benignitatem ejus admirari, quando futura formidare par erat, quando ex præteritis de futuris credendum erat. Nam cum factis dicta clamabant; publicani et meretrices crediderant, prophete et justi interfecti fuerant: ab his vero instituti non debebant futuram suam perniciem negare, sed et credere et resipiscere. Attamen neque sic desinit illorum nequitia, sed crescit et ulterius progreditur. Verum quia turbas timentes, illum apprehendere non audebant, aliam inire viam, ut in periculum conjicerent, et publicarum iniquitatum reum constituerent. 16. *Mittunt enim ei discipulos suos cum Herodianis dicentes: Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, nec de aliquo tibi cura est: non enim respicis ad personam hominum.* 17. *Dic ergo nobis, quid tibi videtur? licet census dare Cæsari, an non?* Tributum enim jam solvebant, cum res ipsorum in Romanorum imperium transissent. Quia igitur videbant Theudam et Judam hac de causa paulo ante periisse, ut qui rebellionem meditarentur, cupiebant ipsum quoque circa res easdem suspicioni obnoxium reddere. Ideoque discipulos suos cum Herodis militibus miserunt, duplex præcipitum parantes, ut putabant, et undique loquum tendentes ut, quidquid diceret, caperetur ab eis, ac si pro Herodianis responderet, ipsi accusarent, sin pro ipsis, alii criminarentur. Atqui didrachma jam solverat: sed hoc illi ignorabant, et utrumvis diceret, se capturos eum sperabant. Malissent tamen eum contra Herodianos aliquid dicere. Ideoque discipulos mittunt, qui illum præsentia sua ad id inducerent, ut illum præsidii traderent ut tyrannum. Hoc enim et Lucas subindicat dicens, eos turibus præsentibus interrogasse, ut majus esset testimonium. Contrarium autem omnino evenit; in majori quippe theatro stultitiæ suæ argumentum dederunt. Ac vide adulationem eorum, occultumque dolum: *Novimus, inquit, quia verax es.* Cur ergo dicebatis, Seductor est, et, *Seducit turbam, et, Daemonium habet* (Joan. 7. 12 et 10. 20), et, Non est ex Deo? cur paulo ante consultabatis quomodo illum occideretis? Sed omnia illi sunt, prout insidiæ suggerunt. Quia enim paulo ante cum arrogantia dixerant, *In qua potestate hæc facis* (Matth. 21. 23)? nec responsionem extorquere potuerunt, sperant illum adulatione emolliendum esse, et inducendum ut quidpiam dicat contra leges, quæ tunc vigeant, et dominanti potentie contrarium. Quapropter ipsum veracem dicunt, id quod erat constantes; verum non recta sententia, neque volentes id dicunt, et hoc adjiciunt: *Non est tibi cura de aliquo.* Vide quam liquidum sit, velle eos in hujusmodi sermonem conjicere eum, quo Herodes offendatur, et in tyrannidis suspicionem veniat, ut qui contra legem insurrexerit, quo illum ut seditiosum

et tyrannum supplicio traderent. Illud enim, *Non est tibi cura de aliquo, et, Non respicis ad personas hominum*, de Herode et Cæsare sub umbra quadam dicebatur, *Dic igitur nobis, quid tibi videtur?* Nunc honoratis, et doctorem putatis, qui illum, cum de salute vestra disserteret, contempsistis, sepe et contumelia affecistis? Unde etiam hic concordia sententia fuerunt¹. Ac vide illorum vafritiem. Non dicunt, *Dic nobis quid bonum, quid utile, quid legale?* sed, *Quid tibi videtur?* Ita hoc unum spectabant, ut traderent eum, et ut imperantis hostem declararent. Id significans Marcus, arrogantiamque ipsorum sanguinariumque animum ostendens, dixisse illos ait: *Demusne Cæsari census, an non demus* (Marc. 12. 14)? Ita furorem quidem spirabant, et insidias parturiebant, dum cultum simularent. Quid igitur ille? 18. *Quid me tentatis, hypocritæ?* Vidistis quomodo majore cum acrimonia respondet? Quia enim nequitia et perfecta et manifesta erat, acrius punit illos, primo confundens, illorumque ora obstruens, ut secreta illorum in medium adduceret, et palam omnibus redderet, quo ad illum animo accessissent. Id porro faciebat, ut eorum nequitiam reprimeret, ne talia iterum auderent ad nocendum. Quamvis verba honorifica admodum essent; nam et magistrum vocabant, et veracem, et personam non accipientem: sed Deus cum esset, his decipi non poterat. Unde poterant illi suspicari, ipsum non conjectando increpasse, sed id esse signum, illum secreta eorum nosse.

2. Nec satis illi fuit increpasse: etiamsi sufficeret, illum cum animum eorum redarguisset, de tanta nequitia pudorem illis ingerere. Sed non hic stetit, verum alio etiam modo illorum ora consuit, cum ait: 19. *Ostendite mihi numisma census.* Ut autem ostenderunt, pro more suo eorum lingua sententiam effert, ipsosque discernere cogit, id licere: quæ erat splendida claraque victoria. Itaque cum interrogaret, non ignorans interrogabat, sed ut ex illorum responsione reos illos esse evinceret. Nam cum interrogati, 20. *Cujus est imago?* respondissent, *Cæsaris*, ait ille: 21. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo.* Hoc enim non est dare, sed reddere: id quod ex imagine et ex inscriptione ostendebatur. Deinde ne dicerent, Hominibusne nos subjicis? subjunxit, *Et quæ sunt Dei, Deo.* Licet enim et hominibus sua reddere, et Deo dare, quæ ab hominibus ipsi debentur. Ideo dicit Paulus: *Reddite omnibus debita: cui vectigal, vectigal: cui tributum, tributum: cui honorem, honorem* (Rom. 13. 7). Tu vero cum audis, Redde quæ sunt Cæsaris, Cæsari, de iis id solum intellige, quæ nihil pietatem lædunt; ita ut si lædant, jam non Cæsaris, sed diaboli tributum et vectigal sint. Hæc audientes obtinuerunt inviti, et sapientiam ejus admirati

¹ Hæc, unde etiam hic concordia sententiæ fuerunt, omisit Savil., nec legit Georgius Trapezantius.

ΟΜΙΛΙΑ Ο'.

Τότε πορευθέντες οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον, ὅπως ^{66.71} αὐτὸν παριδεύσωσιν ἐν λόγῳ.

α'. Τότε, τότε; ὅτε μάλιστα κατανοήγῃαι ἔδει, ὅτε ἐκπλαγῇαι τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτε φοβηθῇαι τὰ μέλλοντα, ὅτε ἀπὸ τῶν παρελθόντων καὶ περὶ τῶν μελλόντων πιστεῦσαι ἔχρην. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὰ εἰρημένα ἔδωκε. Καὶ γὰρ τελῶναι καὶ πόρνοι ἐπίστευσαν, καὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἀντηρέθησαν, καὶ ἀπὸ τούτων ἔχρην καὶ περὶ τῆς ἀπολείας ἐαυτῶν ⁷² μὴ ἀντιλέγειν, ἀλλὰ καὶ πιστεύειν καὶ σωφρονίζεσθαι. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτω λήγει τὰ τῆς κακίας αὐτῶν, ἀλλ' ὠδίνει καὶ πρόβεισι περαιτέρω. Καὶ ⁷³ ἐπειδὴ κατασχέιν αὐτὸν οὐκ εἶχον (ἐφοβούντο γὰρ τοὺς δαίμονας), ἔτεραν ἤλθον ὁδόν, ὡς δὴ εἰς κίνδυνον ἐμβαλόντες, καὶ δημοσίων ποιήσαντες ⁷⁴ ἀδικημάτων ὑπεύθυνον. Ἀποστέλλουσιν [687] γὰρ αὐτῶν τοὺς μαθητάς αὐτῶν μετὰ ⁷⁵ τῶν Ἡρώδιαν, λέγοντες· Διδάσκαλε, οἰδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων ⁷⁶. Εἰπέ οὖν ἡμῖν, τί σοι δοκεῖ; ἔξεστι δοῦναι κίρσον Καίσαρι, ἢ οὐ; Καὶ γὰρ φόρου λοιπὸν ἤσαν ὑποταλῆς, τὸν πραγματῶν αὐτοῖς; εἰς τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν μεταπέσόντων ⁷⁷. Ἐπειδὴ οὖν εἶδον, ὅτι οἱ πρὸ τούτου διὰ τοῦτο ἀπέθανον, οἱ περὶ Θεοῦ καὶ τοῦδαν, ὡς ⁷⁸ ἀποστασίαν μελετήσαντες, ἐβούλοντο καὶ αὐτὸν διὰ τῶν λόγων τούτων εἰς τοιαύτην ὑπόψιν ἐμβαλεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς αὐτῶν μαθητάς καὶ τοὺς Ἡρώδου στρατιώτας ἐπέμπον, διπλοῦν, ὡς φόντο, τὸν κρημνὸν ἐκατέρωθεν ὀρύττοντες, καὶ πάντοθεν τιθέντες τὴν παγίδα, ἵν', ὅπερ ἂν εἴπῃ, ἐπιλάβωμαι· κἄν μὲν ὑπὲρ τῶν Ἡρωδιανῶν ἀποκρίνηται, αὐτοὶ ἐγκαλέσωσιν· ἂν δὲ ὑπὲρ αὐτῶν, ἐκείνοι κατηγορήσωσι. Καίτοιγε ἦν δεδωκὼς τὰ διδραχμα· ἀλλ' οὐκ ἤθεσαν τοῦτο. Καὶ ἐκατέρωθεν μὲν αὐτὸν ⁷⁹ προσεδόκων αἰρήσειν, ἐπεθύμουν δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν Ἡρωδιανῶν αὐτὸν εἰπεῖν τι. Διὸ καὶ τοὺς μαθητάς πέμπουσιν, εἰς τοῦτο ὠθοῦντας ⁸⁰ αὐτὸν τῇ παρουσίᾳ, ἵνα παραδῶσι τῷ ἡγεμόνι ὡς τύραννον. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Λουκᾶς αἰνιττόμενος ἐδήλου λέγων, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν δαλιν ἤρτων, ὡς μελλόντα γενέσθαι τὴν μαρτυρίαν. Ἐγένετο δὲ τοῦναντιον ἅπαν· ἐν πλεονί γὰρ θεάτρῳ τῆς αὐτῶν ἀνοίας παρεῖχον τὴν ἀπόδειξιν. Καὶ ὅρα τὴν κολακίαν, καὶ τὸν ἐγκεχυρμένον ὄδον ⁸¹. Οἰδαμεν, φησὶν, ὅτι ἀληθὴς εἶ. Πῶς οὖν ἐλέγετε, ὅτι Πλάνος ἐστὶ, καὶ Πλανῆ τὸν δαλιν, καὶ Δαιμόνιον ἔχει, καὶ, οὐκ ἔστιν ἀπὸ Θεοῦ; πῶς πρὸ μικροῦ ἐδουλεύεσθε ⁸² αὐτὸν ἀνελεῖν; Ἀλλὰ πάντα γίνονται, ἅπερ ἂν ἡ ἐπιβουλὴ ὑπαγορεύσῃ. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸ μικροῦ εἰσόντες μετὰ αὐθαδείας, Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; πρὸς τὴν ἐρώτησιν οὐκ ἔτυχον ἀποκρίσεως, προσδοκῶσιν αὐτὸν τῇ κολακίᾳ χαυνῶν, καὶ πείθειν εἰπεῖν τι κατὰ τῶν καθεστῶτων νόμων, καὶ τῇ κρατούσῃ πολιτείᾳ ⁸³ τὸ ὑπεναντίον. Ὅθεν καὶ τὴν ἀλήθειαν μαρτυροῦσιν αὐτῷ, ὁμολογοῦντες ⁸⁴ τὸ ὅτι· πλην οὐκ ὀρθῇ γνώμῃ, οὐδὲ ἐκόντες· καὶ προστιθέσι λέγοντες· Οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός. Ὅρα πῶς εἰσι δῆλοι βουλόμενοι εἰς τούτους μᾶλλον ἐμβαλεῖν αὐτὸν τοὺς λόγους, τοὺς ποιοῦντας αὐτὸν ⁸⁵ καὶ Ἡρώδῃ προσκρούσαι, καὶ τυράννου ὑπόψιν λαβεῖν, ὡς κατεξαινεστάμενον τῶν νόμων ⁸⁶, ἵν' αὐτὸς στασιастὴν καὶ τύραννον κολάσωσιν. Τὸ γὰρ, Οὐ μέλει σοι περὶ οὐ-

δενός, καὶ, Οὐ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπου, περὶ Ἡρώδου καὶ Καίσαρος ἡντίκτοντο λέγοντες· Εἰπέ οὖν ἡμῖν, τί σοι δοκεῖ; Νῦν τιμᾶτε, καὶ διδάσκαλον νομίζετε, ἐν οἷς τὰ περὶ τῆς σωτηρίας ὁμῶν διελέγετο καταφρονήσαντες καὶ ὑβρίζαντες πολλὰκις. Ὅθεν καὶ σύμφηροι ⁸⁷ γεγόνασιν. Καὶ ὅρα τὸ κακοῦργον ⁸⁸. Οὐ λέγουσιν, Εἰπέ ἡμῖν τί τὸ καλόν, τί [688] τὸ συμφέρον, τί τὸ νόμιμον; ἀλλὰ, Τί σοι δοκεῖ; Οὕτω πρὸς ἐν τοῦτο ἐβλεπον, τὸ προδοῦναι αὐτὸν, καὶ ἐκπολεμῶσαι τῷ κρατῶντι. Καὶ ὁ Μάρκος δὲ τοῦτο δηλῶν, καὶ τὸ αὐθάδες αὐτῶν σαφέστερον ἐκκαλύπτει, καὶ τὴν φονικὴν αὐτῶν γνώμην, φησὶν αὐτοὺς εἰρηκέναι· Δώμεν Καίσαρι κίρσον, ἢ μὴ δώμεν; Οὕτω θυμοῦ μὲν ἔπνεον, καὶ ὠδινον ἐπιβουλὴν, ὑπεκρίνοντο δὲ θεραπεῖαν. Τί οὖν αὐτοῖς; Τί με πειράζετε, ὑποκρίναι; Ἐλες πῶς πληκτικώτερον αὐτοῖς διαλέγεται; Ἐπειδὴ γὰρ ἀπηγορευμένη καὶ πρόδηλος ἦν ἡ κακία, βαυχέτερον δίδωσι τὴν τομὴν, πρῶτον αὐτοὺς συγχέων, καὶ ἐπιστομίζων, τῷ τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ δῆλον ἅπασιν ποιεῖν μεθ' οἷας αὐτῷ προσέρχονται διανοίας. Ταῦτα δὲ ἐποίει, ἀναστῆλ- λων αὐτῶν τὴν κακίαν, ὥστε μὴ πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειροῦντας καταβλάπτεισθαι ⁸⁹. Καίτοιγε τὰ ῥήματα πολλῆς ἐγμεν θεραπείας· καὶ γὰρ καὶ διδάσκαλον ἐκά- λουν, καὶ ἀλθῆβαιν ⁹⁰ ἑμαρτύρουν, καὶ τὸ ἀπροσπολέη- πτον· ἀλλὰ Θεὸς ὢν, οὐδενὶ τούτων παρελογίζετο. Ὅθεν κἀκεῖνους ἔχρην στοχάζεσθαι, ὅτι οὐ στοχασμοῦ ἢ ἐπι- πληξίς ἦν, ἀλλὰ σημεῖον τοῦ τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν ⁹¹ εἰδέναι.

β'. Οὐ μὴν μέχρι τῆς ἐπιπλήξεως ἔστι· καίτοιγε ἤρ- κει μόνον ἐλέγξαντα τὴν γνώμην αὐτῶν, καταισγύναι αὐτῶν τὴν πονηρίαν· ἀλλ' οὐκ ἵσταται μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐτέρως ἀπορράπτει αὐτῶν τὰ στόματα. Ἐπι- δειξάτω γὰρ μοι, φησὶ, τὸ νόμισμα τοῦ κίρσου. Καὶ ὡς ἐπέδειξαν, ὅπερ αὖ ποιεῖ, διὰ τῆς ἐκείνων γλώττης ἐκφέρει τὴν ἀπόφασιν, καὶ αὐτοὺς ψηφισάσθαι παρα- σκευάζει, ὅτι ἔξεστιν· ὅπερ λαμπρὰ καὶ σαφὴς ἦν νίκη. Ὅστε ὅταν ἐρωτῇ, οὐκ ἀγνοῶν ἐρωτῇ, ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις αὐτῶν ἀποκρίσεσιν ὑπευθύνους αὐτοὺς ποιῆσαι βουλόμε- νος. Ἐπειδὴ γὰρ ἐρωτηθέντες, Τίνας εἰ εἰκός; εἶπον, ὅτι Καίσαρος, φησὶν· Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καί- σαρι ⁹². Οὐ γὰρ ἐστὶ τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' ἀποδοῦναι· καὶ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς εἰκῆος· καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς δει- κνύται. Εἶτα ἵνα μὴ εἴπωσιν, ὅτι Ἀνθρώποις ἡμᾶς ὑπο- τάττετε; ἐπὶ γὰρ, Καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Ἐξεστὶ γὰρ καὶ ἀνθρώποις τὰ αὐτῶν πληροῦν, καὶ Θεῷ διδόναι τὰ τῷ Θεῷ παρ' ἡμῶν ὀφειλόμενα. Διὸ καὶ Παῦλός φη- σιν· Ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφείλας· τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον· τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον ⁹³. Σὺ δὲ ὅταν ἀκούσῃς, Ἀπόδος τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι, ἐκεῖνα γίνωσκε λέγειν αὐτὸν μόνον, τὰ μηδὲν τὴν εὐσέβειαν παραβλάπτοντα· ὡς ἂν τι τοιοῦτον ἦ ⁹⁴, οὐκ ἐστὶ Καίσαρος, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου φόρος ἐστὶ καὶ τέλος τὸ τοιοῦτον. Ταῦτα ἀκούσαντες ἐπιστομισθήσαν, καὶ ἐθαύμασαν τὴν σοφίαν. Οὐκ οὖν πιστεῦσαι ἔχρην, οὐκ οὖν ἐκπλαγῇαι. Καὶ γὰρ θεότητος αὐτοῖς παρέσχεν ἀπόδει- ξιν, τὰ ἀπόρρητα ἐκκαλύψας, καὶ μετ' ἐπισκείας αὐ- τοὺς ἐπιστόμισε. Τί οὖν; ἐπίστευσαν; Οὐδαμῶς· ἀλλ' Ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον, καὶ μετ' αὐτοὺς προσήλθον οἱ Σαδδουκαῖοι. Ὡς τῆς ἀνοίας! Ἐκείνων ἐπιστομισθέν-

^{66.71} ὅπως] τὸ πῶς M. p. p. ἐν om. G. H. K. 2 Mosgh. ⁷² αὐτῶν τοὺς μ. μετὰ L. M. ⁷³ ἀνθρώπου H. M. ⁷⁴ μεταθέντων M. μεταθέντων Ep. Ἐπειδὴ οὖν] Ἐπ. γὰρ Ep. Sav. Kal. ἐπ. G. ⁷⁵ ὡς om. K. M. Ep. ⁷⁶ αὐτὸν] οὖν M. οὖν αὐτὸν L. ⁷⁷ Sic G. H. Ep. ὠθοῦν (sic) M. vulgo ὠθοῦντες. p. p. παραδῶσιν M. Ep. ⁷⁸ ὄδον] αὐτῶν ὄδον L. p. p. φησὶν om. K. M. ⁷⁹ ἐδουλεύεσθε H. L. M. ἀπερ] ὅσαπερ L. ⁸⁰ τῆς κρατούσης πολιτείας Sav. Ben. ⁸¹ ὁμο- λογῶντες] καὶ ὁμολόγουν G. H. K. ⁸² αὐτῷ G. K. ⁸³ τῷ νόμῳ M. Post κολάσωσιν lacunam habet L. usque ad Φαρισαῖος εἰμι p. 689 A. ⁸⁴ σύμφηροι H. et Reg. 694. Hæc Ὅθεν καὶ σ. γ. non agnoscunt G. K. Ge. et delevit Sav. ⁸⁵ κακοῦργον] add. αὐτῶν Edd. ⁸⁶ μὴ πολλοῖς τοιοῦτοις ἐπιχειρεῖν καὶ κατ. M. ⁸⁷ ἀληθῇ M. ⁸⁸ αὐτῶν om. M. ⁸⁹ Καίσαρι] add. καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ Edd. ⁹⁰ τὸν φόβον, τὸν φ.] τὴν τιμὴν, τὴν τ. Mor. Ben. Utinamque dedit Sav. ⁹¹ ἢ] μὴ ἢ M. invito Ep.

⁹² αὐτῶν G. L. M. ⁹³ Kal] Sic Ge. Ἀλλ' G. H. K. ⁹⁴ ἀνθρώπου H. M. ⁹⁵ μεταθέντων M. μεταθέντων Ep. Ἐπειδὴ οὖν] Ἐπ. γὰρ Ep. Sav. Kal. ἐπ. G. ⁹⁶ ὡς om. K. M. Ep. ⁹⁷ αὐτὸν] οὖν M. οὖν αὐτὸν L. ⁹⁸ Sic G. H. Ep. ὠθοῦν (sic) M. vulgo ὠθοῦντες. p. p. παραδῶσιν M. Ep. ⁹⁹ ὄδον] αὐτῶν ὄδον L. p. p. φησὶν om. K. M. ¹⁰⁰ ἐδουλεύεσθε H. L. M. ἀπερ] ὅσαπερ L. ¹⁰¹ τῆς κρατούσης πολιτείας Sav. Ben. ¹⁰² ὁμο- λογῶντες] καὶ ὁμολόγουν G. H. K. ¹⁰³ αὐτῷ G. K. ¹⁰⁴ τῷ νόμῳ M. Post κολάσωσιν lacunam habet L. usque ad Φαρισαῖος εἰμι p. 689 A. ¹⁰⁵ σύμφηροι H. et Reg. 694. Hæc Ὅθεν καὶ σ. γ. non agnoscunt G. K. Ge. et delevit Sav. ¹⁰⁶ κακοῦργον] add. αὐτῶν Edd. ¹⁰⁷ μὴ πολλοῖς τοιοῦτοις ἐπιχειρεῖν καὶ κατ. M. ¹⁰⁸ ἀληθῇ M. ¹⁰⁹ αὐτῶν om. M. ¹¹⁰ Καίσαρι] add. καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ Edd. ¹¹¹ τὸν φόβον, τὸν φ.] τὴν τιμὴν, τὴν τ. Mor. Ben. Utinamque dedit Sav. ¹¹² ἢ] μὴ ἢ M. invito Ep.

των οὗτοι προσβάλλουσι ⁹⁹, δέον δυνωτοτέρους γενέσθαι. [689] Ἀλλὰ τοιούτων ἡ θρασυτης, ἀναίσχυντον καὶ ἰταμόν καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦν ⁹⁰. διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐκπληκτικῶς αὐτὸν τὴν ἀνοίαν ⁹¹, αὐτὸ τοῦτο ἐπισημαίνεται λέγων, ὅτι Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσήλθον. Ἐν ἐκείνῃ, ποῖα; Ἐν ἣ τὴν ἐκείνων κακουργίαν ἤλεγξεν ⁹², καὶ κατήσχυνεν αὐτούς. Τίνας δὲ εἰσιν οὗτοι; Αἰρέσεις Ἰουδαίων ἐτέρα παρὰ τοὺς Φαρισαίους, κακείνων πολὺ καταδεστέρα, λέγουσα μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μήτε ἄγγελον, μήτε πνεῦμα. Παχύτεροι γάρ τινες ⁹³ οὗτοι, καὶ περὶ τὰ σωματικὰ ἱπποκρίμενοι. Πολλοὶ γὰρ καὶ ἐπὶ Ἰουδαίῳ αἰρέσει ἦσαν. διὰ καὶ Παῦλος λέγει· *Φαρισαῖός εἰμι, τῆς ἀκριβοστάτης αἰρέσεως παρ' ἡμῖν*. Καὶ ἐξ εὐθείας μὲν οὐδὲν οὗτοι περὶ ἀναστάσεως λέγουσι· λόγον δὲ τινα πλάττουσι, καὶ πρᾶγμα συντιθέασιν ⁹⁴, ὡς ἔγωγε οἶμαι, οὐδὲ γεγεννημένον. οἰόμενοι εἰς ἀπορίαν αὐτὸν ἐμβαλεῖν, καὶ θέλοντες ἀνατρέφαι ἀμφοτέρω, καὶ τὸ ἀνάστασιν εἶναι, καὶ τὸ τοιαύτην ἀνάστασιν. Πάλιν δὲ ⁹⁵ καὶ οὗτοι μετ' ἐπιεικείας δῆθεν προσβάλλουσι, λέγοντες· διδάσκαλε, Μωϋσῆς εἶπεν· Ἐὰν ἀποθῇ τις, μὴ ἔχωρ τέκνα, ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς τὴν γυναῖκα ⁹⁶, καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ ἀδελφῷ. Ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἐπὶ τὰ ἀδελφοὶ· καὶ ὁ πρῶτος γαμήσιος ἐτελεύτησε ⁹⁷, καὶ μὴ ἔχων σπέρμα ἀρῆκε τὴν γυναῖκα τῷ ἀδελφῷ. Ὁμοίως καὶ ὁ δευτέρος, καὶ ὁ τρίτος, ὥς τὼν ἐπτά. Ὑστερον δὲ ἀπέθανε καὶ ἡ γυνὴ. Ἐν τῇ οὖν ἀνάστασις τίνος τὼν ἐπτά ⁹⁸ ἔσται γυνή; Ὅρα τοῦτος διδασκαλικῶς ἀποκρινόμενος. Εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ κακουργίας προσήλθον, ἀλλ' ὅμως καὶ ἀγνοίας ἡ ἐρώτησις ἦν μάλλον. διὰ οὐδὲ λέγει αὐτοῖς, Ὑποκριταί. Εἶτα ἵνα μὴ ἐγκαλέσῃ, διατί ἐπτά ⁹⁹ μίαν ἔσχον, προστιθέασι τὸν Μωϋσέα· καίτοιγε, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, πλάσμα ἦν, ὡς ἔγωγε οἶμαι. Οὐ γὰρ ἂν ὁ τρίτος ἔλαβε, τοὺς δύο νυμφίους νεκρούς γενομένους ἰδὼν ¹⁰⁰· εἰ δὲ ὁ τρίτος, ἀλλ' οὐχ ὁ τέταρτος, οὐδὲ ὁ πέμπτος· εἰ δὲ καὶ οὗτοι, πολλῶν μάλλον ὁ ἕκτος ἢ ¹⁰¹ ὁ ἕβδομος οὐκ ἂν προσήλθον, ἀλλ' οἰωνίσαντο ἂν τὴν γυναῖκα. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι. Εἰ γὰρ νῦν πολλοὶ τοῦτο πάσχουσιν, πολλῶν μάλλον τότε ἐκείνοι· ὅπου γε καὶ χωρὶς τοῦτο πολλάκις τὸ οὕτω συνοικεῖν ἔφθον, καὶ ταῦτα τοῦ νόμου καταναγκάζοντο. Ὑπὲρ γοῦν ἡ Ῥοὺβ ἡ Μωαβίτις ἐκείνη γυνὴ ¹⁰²· πρὸς τὸν μακροτέρω τῆς συγγενείας ἐξεκυλίσθη· καὶ ἡ Ἑμαρ δὲ ἐντεῦθεν παρὰ τοῦ κηδεστοῦ κλέβει σπέρμα κατηναγκάζετο. Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐκ ἔπλεον δύο ἢ τρεῖς, ἀλλ' ἐπτά; Ποτε εἰς περιουσίαν καμμενῇσαι, ὡς φοντο, τὴν ἀνάστασιν. διὰ καὶ ¹⁰³ λέγουσι, Πάντες ἔσχον αὐτήν, ὡς εἰς ἀπορίαν τὴν αὐτὴν ἐμβαλλόντες. Τί οὖν ὁ Χριστός; Πρὸς ἀμφοτέρω ἀποκρίνεται, οὐ πρὸς τὰ ῥήματα, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην ἱσταμένος, καὶ πανταχοῦ τὰ ἀπὸρρήτα αὐτῶν ἐκκαλύπτων, καὶ ποτε μὲν αὐτὰ ἐκπομπεύων, ποτε δὲ τῷ συνεῖδότη τῶν ἐρωτῶντων ἀφίεις τὸν ἔλεγχον. Ὅρα γοῦν ἐνταῦθα πῶς ἀμφοτέρω δείκνυσιν, καὶ [690] ἔτι ἀνάστασις ἔσται, καὶ ὅτι οὐ τοιαύτη ἀνάστασις, ὅταν ὑποπτεύουσι. Τί γὰρ φησι; Πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς εἰδότες, Μωϋσέα προσβάλλονται καὶ τὸν νόμον, δείκνυσιν ὅτι τοῦτο μάλιστα ἀγνοοῦντων ἐστὶ τὰς Γραφὰς τὸ

ἐρώτημα. Ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τὸ πειράζειν αὐτοῖς; ἦν, ἐκ τοῦ τὰς Γραφὰς ἀγνοεῖν, καὶ τοῦ ¹⁰⁴ Θεοῦ τὴν δύναμιν μὴ εἰδέναι ὡς χρῆ. Τί οὖν θαυμαστὸν, φησὶν, εἰ ἐμὲ πειράζετε τὸν ἐνὶ ἀγνοοῦμένῳ ὑμῖν, ὅπου γε οὐδὲ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν ἴστε, ἧς τὸσαῦτα πείραν εἰλήφατε, καὶ οὐτε ἐκ κοινῶν ἐννοίων, οὐτε ἀπὸ Γραφῶν αὐτὴν ἔγνωτε; εἰ ¹⁰⁵ ἄρα καὶ κοινὸι λογισμοὶ τοῦτο παρέχουσιν εἰδέναι, ὅτι τῷ Θεῷ πάντα δυνατόν.

γ'. Καὶ πρῶτον μὲν πρὸς τὸ ἐρωτηθὲν ἀποκρίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο αἴτιον ἦν αὐτοῖς· τοῦ μὴ νομίζειν ἀνάστασιν, τὸ νομίζειν τοιαύτην εἶναι τὴν ¹⁰⁶ τῶν πραγμάτων κατάστασιν, τὸ αἴτιον θεραπεύειν, εἶτα καὶ τὸ σύμπωμα ¹⁰⁷ (ἀπὸ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ νόσημα γέγονε)· καὶ δείκνυσιν τῆς ἀναστάσεως τὸν τρόπον. Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, φησὶν, οὐτε γαμοῦσιν, οὐτε γαμήσκονται, ἀλλ' εἰσιν ὡς ἄγγελοι Θεοῦ ἐν οὐρανῷ. Ὁ δὲ Λουκᾶς φησιν, Ὅς υἱοὶ Θεοῦ. Εἰ τοίνυν οὐ γαμοῦσι, περιττὴ ἡ ἐρώτησις. Οὐ μὴν ἐπειδὴ οὐ γαμοῦσι, διὰ τοῦτο ἄγγελοι· ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς ἄγγελοι, διὰ τοῦτο οὐ γαμοῦσιν. Ἀπὸ τοῦτου καὶ ἔτερα πολλὰ ἀνείλεν, ἅπερ ἅπαντα δι' ἐνὸς ῥήματος ὁ Παῦλος ἠνίκατο εἰπὼν· *Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου*. Καὶ διὰ μὲν τούτων ἐδήλωσεν ἡλικὸν ἡ ἀνάστασις· ὅτι δὲ καὶ ἀνάστασις; ἐστὶ, δείκνυσιν. Καίτοι συναποδείδειται τῷ εἰρημένῳ καὶ τοῦτο, ἀλλ' ὅμως ἐκ περιουσίας τῷ λόγῳ πάλιν προστίθεται λέγων. Οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸ ἐρώτημα ἔστη μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἐννοίαν αὐτῶν. Οὕτως ὅταν μὴ σφόδρα κακουργώσιν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες ἐρωτῶσι, καὶ ἐκ περιουσίας διδάσκει· ὅταν δὲ ἀπὸ κακίας μόνῃς, οὐδὲ πρὸς τὰ ἐρωτώμενα ἀποκρίνεται. Καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ Μωϋσεως ἐπιστοιμίζει αὐτούς, ἐπειδὴ κακείνῳ Μωϋσέα προσέβαλοντο ¹⁰⁸, καὶ φησι· *Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε*, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; Οὐκ ἔστι Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων. Οὐχὶ τῶν οὐκ ὄντων, φησὶ, καὶ καθάπαξ ἀφανισθέντων, καὶ οὐκέτι ἀναστησομένων. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἥμην, ἀλλ', *Εἰμι*· τῶν ὄντων καὶ τῶν ζώντων. Ὅπερ γὰρ ὁ Ἀδὰμ, εἰ καὶ ἐξ ἧς τῇ ἡμέρᾳ ἦ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ὕλου, ἀπέθανε τῇ ἀποφάσει· οὕτω καὶ οὗτοι, εἰ καὶ ἐτεθνήκεσαν, ἔξω τῇ ὑπόσχεσει τῆς ἀναστάσεως. Πῶς οὖν φησιν ἀλλαχοῦ, Ἰνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ; Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐναντίον ¹⁰⁹ τοῦτο ἐκεῖνον. Νεκρῶν γὰρ ἐνταῦθα φησι, τῶν καὶ αὐτῶν ζήσεσθαι μελλόντων. Ἄλλως δὲ καὶ ἔτερον τὸ, Ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ τὸ, Ἰνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Οὐδὲ καὶ ἄλλην νεκρότητα, περὶ ἧς φησιν· *Ἀφerte τοὺς νεκρούς θάψαι τοὺς* [691] *ἐαυτῶν νεκρούς* ¹¹⁰. Καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλάγησαν ¹¹¹ ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. Οὐδὲ ἐνταῦθα οἱ Σαδδουκαῖοι· ἀλλ' οὗτοι μὲν ἡττηθέντες ἀναχωροῦσι· τὸ δὲ ἀδέκαστον πλῆθος καρποῦται τὴν ὠφέλειαν. Ἐπεὶ οὖν τοιαύτη ἡ ἀνάστασις ¹¹², φέρε πάντα ποιῶμεν, ἵνα τῶν πρωτείων ἐκεῖ τύχωμεν. Εἰ δὲ δοκεῖ, καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως δεῖξωμεν ¹¹³ ὅμιν τινὰς ταῦτα ἐντεῦθεν ἐπιτηδεύοντας καὶ καρπουμένους, πάλιν ἐπὶ τὰς ἐρήμους ἀπελθόντες. Πάλιν γὰρ τῶν αὐτῶν ἄφομα· λόγων, ἐπειδὴ μετὰ πλείονος ἡδονῆς ἀκούοντας ὑμᾶς βλέπω. Ἰδωμεν

⁹⁹ προσβάλλουσι. G. M. ⁹⁰ Sic Euth. et codd. ὡς καὶ ἀδ. ἐπιχειρεῖν Mor. Ben. ⁹¹ Sic Ep. et codd. ἀνοίαν ἐν Edd. ⁹² δι' ἡγέξε Edd. ⁹³ τίνες om. M. παρὶ πρός M. ⁹⁴ συντιθέμενον M. Vulgatum tueretur Ep. Theophi. ⁹⁵ δέ om. L. M. p. p. προσβάλλουσι Edd. ⁹⁶ γυναῖκα add. αὐτοῦ L. M. ἀδελφῷ add. αὐτοῦ L. M. ⁹⁷ ἐτελεύτησεν ἀτεκνός, καὶ μὴ H. I. Mosq. ἐτελεύτησεν ἀτεκνός. Ὁμοίως (ceteris omisiss) M. Ὁμοίως add. δέ Edd. ⁹⁸ τῶν ἐπτά αὐτῶν M. Mox γυνή; Ὅρα κακουργίαν ἵνα γὰρ μὴ ἐγκαλέσῃ. . . (ceteris omisiss) G. K. Vulgatum tueretur Interp. ⁹⁹ οἱ ἐπτά G. H. p. p. καὶ τὸν Μωϋσέα M. ¹⁰⁰ ἰδὼν ὁδῶν M. ¹⁰¹ ἢ καὶ L. M. ¹⁰² γυνή om. M. συγγενείας add. ἐκείνης M. Ge. add. συγγενῇ L. ¹⁰³ καὶ om. G. H. p. p. ἐμβαλοῦντες H. cum Sav. ἐμβαλόντες Mor. Ben. ¹⁰⁴ καὶ ἐκ τοῦ L. M. μὴ εἰδέναι ὡς χρῆ pro ἀγνοεῖν, et p. p. hoc pro illo habet M. ¹⁰⁵ εἰ; κοίτηρ G. et om. L. M. Aticulum ante κοίτη delevi, iuventibus G. H. K. L. ¹⁰⁶ Sic L. τὴν vulgo deest. πραγμάτων add. τότε Edd. ¹⁰⁷ τὰ συμπώματα H. εἶτα καὶ. . . γέγονε; Desunt haec omnia in nostris Mss. et apud Interp. o Sav. His adde neorum G. K. ¹⁰⁸ προσέβαλοντο H. K. περιέβαλλοντο L. ¹⁰⁹ τὸν deest in Edd. ¹¹⁰ ὁ Θεὸς his om. L. M. in vitis Mosq. Mox ἔπαξ G. H. K. ¹¹¹ ἐναντίον ἰσον G. ¹¹² Haec Ἄλλως δέ. . . τοὺς ἐαυτῶν νεκρούς desunt in G. K. et uno Mosq. ¹¹³ *Præterea ab aliis usque add. κυριεύσῃ, etiam ab Interpretate prætermissa, delevi Sav.* ¹¹⁴ ἐξεπλήσσαντο L. M. ¹¹⁵ ΠΟΙΚΟΝ. Περὶ ροναγῶν, καὶ ὅτι δοκίμοι εἰσι στρατιῶται παρὰ τοὺς ὠπλισμένους δόρατα· ἐν ᾧ καὶ περὶ τρυφῶντων καὶ μὴ τρυφῶντων, καὶ ὁδονἀμφοτέρων συλλέγονται αἱ τράπεζαι. G. ¹¹⁶ δεῖξωμεν H. et corr. G.

sunt. Ergo credere, ergo stupere oportebat¹. Nam divinitatis suæ demonstrationem exhibebat, cum secreta revelasset, et leniter ipsorum ora obstruxit. Quid igitur? num crediderunt? Minime; sed, ait, 22. *Dimittentes eum abierunt*, 23. *et post eos accesserunt Sadducei*. O amentiam! Illis ad obmutescendum compulsis, hi aggrediuntur, cum oportuisset illos timidius accedere. Sed huiusmodi est audacia, impudens petulansque, ita ut illa tentet quæ effici non possunt. Quapropter evangelista de illorum arrogantia stupefactus, idipsum significat dicens: *In illa die accesserunt*. In illa, in qua? In ea quæ illorum nequitiam redarguit, ipsosque pudore suffudit. Quinam sunt Sadducei? Hæresis est Judæorum, quæ differt a Pharisæis, illisque longe inferior, cuius opinio erat, non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum. Rudiores enim erant, et corporalia tantum agnoscebant. Nam multæ apud Judæos sectæ erant. Ideo ait Paulus: *Pharisæus sum* (Act. 23. 6), quæ accuratissima apud nos secta est. Ili autem Sadducei directe quidem nihil de resurrectione dicunt: sed narrationem quamdam conflungunt, et rem numquam, ut puto, gestam comminiscuntur, sperantes se illum in angustias conjecturos esse, volebantque hæc ambo confutare, et resurrectionem esse, et resurrectionem talem, qualis dicebatur. Hi rursus modeste accedunt, dicentes: 24. *Magister, Moyses dixit: Si quis moriatur, non habens filios, ducet frater ejus uxorem illius, et suscitabit semen fratri suo* (Deut. 25. 5). 25. *Erant apud nos septem fratres: et primus duxit uxorem, et defunctus est non habens filios*. 26. *Similiter secundus, et tertius, usque ad septimum*. 27. *Novissime autem omnium mortua est et mulier*. 28. *In resurrectione igitur cuius ex septem erit uxor?* Vide respondentem doctoris more. Licet enim et ipsi maligne accesserant, attamen interrogatio ex ignorantia magis procedebat. Ideo non vocat illos hypocritas. Deinde ne objiceret, cur septem unam habuissent uxorem, Moysen asserunt: etiamsi, ut jam dixi, id secundum meam opinionem, merum commentum esset. Neque enim tertius accepisset, duos jam sponso defuncto videns: si tamen tertius, certe non quartus, nec quintus, multoque minus sextus et septimus; sed uxorem suspectam habuissent. Tales quippe sunt Judæi. Nam si multi nunc ita sunt affecti, multo magis tunc temporis: quandoquidem, hoc etiam amoto obice, hæc connubia tunc fugiebant, etiamsi id lex præciperet. Sic Ruth Moabitibus in remotiore cognitionis suæ devoluta est; et Thamar a socero semen furari coacta est. Cur autem non duos aut tres, sed septem fuisse fratres commentum sunt? Ut magis (ita putabant) resurrectionem traducerent. Ideo dicunt, *Omnes habuerunt illam, ut ipsum in angustias conjicerent*. Quid ergo Christus? Ad utrumque respondet, non ad verba, sed ad mentem eorum respiciens, et ubique secretam illorum opinionem patefaciens; aliquando illam manifeste refellens, aliquando interrogantium conscientie confutatio-

nem relinquens. Hic nunc vide quomodo et resurrectionem esse probet, et non talem qualem ipsi suspicabantur. Quid enim ait? 29. *Erratis nescientes Scripturas, neque potentiam Dei*. Quia enim, ut qui Moysen nosse, legem allegant, ostendit ignorantium Scripturas esse talem interrogationem. Hinc enim ad tentandum accesserunt, quod Scripturas non ut par erat intelligerent, et Dei potentiam ignorarent. Quid ergo mirum, inquit, si me tentatis, quem adhuc non cognoscitis, quando ne Dei quidem potentiam nostis, cujus tantam experientiam habetis, ac neque ex communibus cogitationibus, neque ex Scripturis illam nostis, si tamen communes cogitationes eam notitiam præbeant, Deo omnia esse possibilia?

3. Et primo quidem ad quæsitum respondet. Quia enim in causa illis erat cur resurrectionem esse non putarent, quod crederent talem tunc esse rerum conditionem, causam removel, et quod ex illa causa accidebat (inde enim morbus ortus erat), ac resurrectionis modum ostendit: ait enim: 30. *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt ut angeli Dei in celo*. Lucas vero ait, *Sicut filii Dei* (Luc. 20. 36). Si ergo non nubunt, superflua est interrogatio. Neque ideo angeli sunt, quod non nubant; sed quia ut angeli sunt, ideo non nubunt. Hinc multa quoque alia sustulit, quæ omnia una voce Paulus subindicavit dicens: *Præterit enim figura hujus mundi* (1. Cor. 7. 31) Hisque ostendit qualis sit resurrectio, et quod vere resurrectio sit futura: etsi vero illud una probatum fuerit, attamen ex abundantia illud rursus adjicit. Neque enim interrogationi modo satisfacit, sed etiam illorum cogitationi. Sic quando non ex tanta malitia, sed ex ignorantia interrogant, amplius docet: quando autem ex nequitia tantum interrogatio profisciscitur, neque interrogationi respondet. Rursus autem ex Moysæ illos confutat, quia ipsi Moysen obtendebant, et ait: 31. *De resurrectione vero mortuorum non legistis*, 32. *Quoniam ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob* (Exod. 6. 3)? *Non est Deus mortuorum, sed vivorum*. Non est inquit, non existentium, et eorum qui prorsus ex medio sublatis sunt, nec umquam resurrecturi. Non enim dixit, *Eram*, sed, *Sum*, existentium nempe et viventium. Sicut enim Adam, licet viveret qua die manducavit de ligno, sententia prolata mortuus est: sic et isti, licet mortui essent, ex promissione resurrectionis vivebant. Quomodo igitur ait alibi, *Ut et mortuis et vivis dominetur* (Rom. 14. 9)? Verum non est hoc illi contrarium. Nam hic de mortuis loquitur, qui postea victuri sunt. Alioquin autem aliud est, *Ego Deus Abraham*, et aliud, *Ut mortuorum et vivorum dominetur*. Novit et aliam mortem, de qua dicit: *Simile mortuos sepelire mortuos suos* (Luc. 9. 60). 33. *Et audientes turbæ mirabantur de doctrina ejus*. Neque hic Sadducei; sed victi recesserunt: multitudo autem non addicta partibus hinc utilitatem carpit. Quia igitur talis est resurrectio, age, nihil non agamus, ut primas illie referamus. Et si placet, ostendamus vobis quosdam qui etiam ante resurrectionem, resus-

¹ Hæc, Ergo credere, ergo stupere oportebat, desunt in Morel.

citatorum vitam et beatitudinem anticipant: solitudinem rursus petamus; nam idem rursus argumentum tractabo, quia vos cum voluptate hæc audire conspicio. Videamus ergo hodie exercitus illos spirituales: videamus voluptatem timore omni vacuam. Non enim cum hastis tabernacula occupant, ut milites (nam hic nuper dicendi finem feci), neque cum clipeis et loriceis: sed his omnibus nudos videbis, taliaque operantes, quæ non possunt illi cum armis facere. Si possis videre, veni, et manum mihi porrige, eamvis ambo ad hoc bellum, videamusque aciem. Nam et hi quotidie pugnant, inimicos occidunt, et concupiscentias omnes nobis insidiantes vincunt: illas videbis humi jacentes, nullo prædatis motu: et apostolicum dictum illud opere completum conspicias, *Qui Christi sunt, carnem crucifixerunt cum vititiis et concupiscentiis* (Gal. 5. 24). Vidisti multitudinem mortuorum jacetium, gladio spiritus occisorum? Ideo non est illic ebrietas, non voracitas. Id ostendit mensa, et tropæum ibi erectum. Ebrietas enim et voracitas jacent mortuæ, ab aquæ potu fugatæ, illa scilicet multiformis et multiceps fera. Quemadmodum enim apud mythologos Scylla et Hydra, sic et ebrietas multa capita habet: hinc fornicatio, inde ira, aliunde mollities, aliunde turpes amores. Verum hic ista omnia sublata sunt; etiamsi illi exercitus in sexcentis bellis superent, ab his hostibus vincuntur: nec tela, nec hastæ, nec quid simile potest contra has phalanges stare: sed istos gigantes, strenuos, qui innumera fortiter agunt, invenias sine vinculis ligatos somno et ebrietate, sine cæce, sine vulneribus, ac sicut vulnerati jacentes, imo multo gravius. Illi namque saltem motum aliquem habent; hi vero secus, sed statim cadunt. Vides tunc exercitum et majorem et mirabiliorem esse? Nam victores illos milites sola voluntate confodit. Illam enim matrem omnium malorum ita infirmam reddunt, ut molesta postea esse non possit. Duce autem lapsa, et sublato capite, reliquum corpus quiescit: hancque victoriam a singulis ibi manentibus reportatam cernas. Non enim ut in hisce bellis, qui semel ab uno vulneratis est, et semel cecidit alii vix potest plagam inferre: sed necesse est ut omnes hanc feram confodiant: et qui non ferit illam, nec deficit, exagitur plane.

4. *Sobrietatis victoria. Sæcularium mensarum deliciæ.* — Vidistin' splendidam victoriam? Tropæum enim, quod omnes simul exercitus qui per orbem sunt erigere non possunt, unusquisque horum erigit; omnia jacent simul vulnerata: absurda stoliditatis verba, vesanæ cogitationes, vapor injucundus, et omnia quæ ex ebrietate armari solent: atque imitantur Dominum suum, de quo Scriptura mirabunda dicit: *De torrente in via bibet; propterea exaltabit caput* (Psal. 109. 7). Vultisne e regione mortuorum multitudinem aspicere? Delicias videamus ex concupiscentia ortas, quæ ex pulmentariis, coquis, mensarum structoribus, placenarum artificibus suppeditantur. Pudet omnia illa dicere: attamen phasianas aves proferam, jura fusim mixta, humida, sicca edulia, leges his rebus positas.

Nam quasi reipublicam gubernantes, et aciem instruantes, sic et isti hoc et hoc primum, hoc et hoc secundum constituunt. Et alii quidem primum aves supra carbonem assas, piscibusque farias offerunt; alii alia initia immoderatarum cenarum statuunt: multa que circa hæc est concertatio et de qualitate, et de ordine, et de copia: atque de illis concertant, de quibus suffodi deberent; alii quod dimidium diem, alii quod totum in illis insumant, alii quod noctem quoque adjiciant. Dicendumque illis, Vide, miser, mensuram ventris, et de immoderato studio erubescere. Verum nihil hujusmodi apud angelos illos; sed et hæc et omnes concupiscentiæ mortuæ ibi sunt. Non enim ad saturitatem et voluptatem, sed ad necessitatem cibum sumunt: nulli ibi aucupes, nec piscatores; sed panis et aqua. Sollicitudo autem hæc, tumultus, perturbationes, omnia demum inde pulsa sunt, tum a turgurio, tum a corpore, magnus ibi portus: apud illos autem plurima tempestas. Rescinde igitur cogitatione ventrem eorum qui talibus cibis ingurgitantur, videbis congeriem magnam, impuros canales, *sepulcrum dealbatum* (Matth. 23. 27): quæ sequuntur vero pudet dicere, ructus insuaves, vomitus, egestionem sursum deorsum. At in solitudine hæc concupiscentias mortuas vide, necnon vehementiores inde ortos amores, venereos dico: hos quippe omnes projectos videbis cum equis, cum jumentis. Jumentum enim, telum, equus ad obscænum opus exprimendum adhibentur. Sed videbis simul equum et ascensorem talem, et tela jacentia: illic vero contraria omnia, animas mortuas¹ dejecias. Neque in mensa tantum victoria sanetis illis conspicua, sed et in aliis, in pecuniis, in gloria, in livore, in agridudinibus omnibus. Annon ergo videtur tibi hic exercitus fortior illo, et hæc mensa melior? Quis contradicat? Nemo, ne quidem ex illis, etiamsi admodum furens sit. Hæc quippe in cælum mittit, illa ad gehennam trahit: hanc diabolus parat, illam Christus: hanc voluptas et luxus disponit, illam philosophia et temperantia: hic Christus adest, illic diabolus. Ubi enim ebrietas, ibi diabolus est: ubi obscæna verba, ubi saturitas, ibi dæmones choreas agunt. Talem habuit mensam dives ille; ideoque nec stillam aquæ habebat (Luc. 16. 24).

5. At monachi non talem habent, sed angelorum vitam vivunt, nec uxores ducunt, neque diu dormiunt, nec deliciis student; sed præterquam in paucis quibusdam, incorporei videntur. Quis igitur est qui tam facile hostes fundere possit, ut prandium sumendo, tropæum erigat? Ideoque ait propheta: *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me* (Psal. 22. 5). Non enim errabit si quis hoc eloquium mensam spectare dixerit. Nihil enim sic animam turbat, ut concupiscentia absurda, deliciæ ciborum, ebrietas, et mala quæ inde oriuntur: et hoc norunt qui harum rerum periculum fecerunt. Si autem didiceris, unde hæc mensa colligatur, unde illa, tunc probe scies quæ sit inter utramque differentia.

¹ In quibusdam legitur, *illic vero contraria omnia, corpore vulnerata, animas mortuas*.

τοῖνον καὶ τήμερον τὰ στρατόπεδα τὰ πνευματικά· ἴδωμεν τὴν φόδου καθαρὰν ἡσρόν. Οὐ γὰρ μετὰ δορά-
των εἰσὶν ἐσκηνομένοι, καθάπερ οἱ στρατιῶται (ἐνταῦθα
γὰρ πρῶτον κατέλυσαν τὸν λόγον), οὐδὲ μετὰ ἀσπίδων
καὶ θυραίων· ἀλλὰ γυμνοὺς ὅξει τοῦτων ἀπάντων, καὶ
τοιαῦτα ἐργαζομένους, οἷα οὐδὲ μετὰ ὅπλων ἐκείνοι.
Καὶ εἰ δύναται συνιδεῖν, ἔλθε, καὶ χεῖρά μοι ὄρεσον, καὶ
ἴωμεν εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἀμφοτέροι, καὶ ἴδωμεν
τὴν παράταξιν. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι καθ' ἑκάστην πολε-
μοῦσι τὴν ἡμέραν, καὶ σφάττουσι τοὺς ὑπεναντίους²³,
καὶ νικῶσι τὰς ἐπιθυμίας ἀπάσας τὰς ἐπιβουλεύουσας
ἡμῖν. Καὶ ὅξει ταύτας ἐρρίμμενας χαμαί, καὶ μηδὲ
σπαίρειν δυναμένας· ἀλλὰ²⁴ τὸ ἀποστολικὸν ἐκείνο διὰ
τῶν ἔργων δεικνύμενον, ὅτι *Οἱ τοῦ Χριστοῦ, τὴν σάρκα
ἐσταυρώσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις*.
Εἶδες πλῆθος νεκρῶν κειμένων²⁵, ἐσφαγμένων τῇ μα-
χαίρᾳ τοῦ πνεύματος; Διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκεῖ μέθη,
οὐδὲ ἀδωροφία. Καὶ δεικνύσιν ἡ τράπεζα, καὶ τὸ τρό-
παιον τὸ ἐπ'²⁶ αὐτῇ ἐσθητός. Ἡ γὰρ μέθη καὶ ἡ ἀδω-
ροφία κείται νεκρά διὰ τῆς ὁδοποσίας τροπωθεῖσα²⁷,
τὸ παλινεὶδὲς τοῦτο καὶ πολυκέφαλον θηρίον. Καθάπερ
γὰρ ἐπὶ τῆς μυθοποιουμένης Σκύλλης καὶ Ὑδρας, οὕτως
καὶ ἐπὶ τῆς μέθης πολλὰς ἔστι κεφαλὰς ἰδεῖν· ἐντεῦθεν
πορευομένην, ἐκείθεν ὄργην, ἀλλοθεν βλακείαν, ἐτέρωθεν
ἔρωτας ἀτόπους φουμένους· ἀλλὰ²⁸ πάντα ταῦτα ἀν-
ήρπται. Καίτοιγε ἐκείνα πάντα²⁹ τὰ στρατόπεδα, καὶ
μυρίων περιγίνονται πολέμων, ὑπὸ τοῦτων ἀλίσκονται·
καὶ οὕτε ὅπλα, οὕτε δόρατα, οὐχ ὅπως ἂν ἕτερον ᾖ,
δύναται πρὸς ταύτας στήναι τὰς φάλαγγας· ἀλλ' αὐ-
τοὺς³⁰ τοὺς γίγαντας, τοὺς ἀριστάς, τοὺς τὰ μυρία
ἀνδραγαθοῦντας, εὖροις ἂν χωρὶς δεσμῶν δεδεμένους
ὑπὸ καὶ μέθῃ, χωρὶς σφαγῆς καὶ τραυμάτων, καθάπερ
τοὺς τετραυματιομένους, κειμένους, μάλλον δὲ καὶ³¹
χαλεπώτερον. Ἐκείνοι μὲν γὰρ καὶ σπαίρουσιν· οὗτοι
δὲ οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' εὐθέως καταπίπτουσιν. Ὅρξαι ὅτι
μεῖζον τοῦτο τὸ στρατόπεδον καὶ θαυμαστότερον; τοὺς
γὰρ ἐκείνων περιγυνομένους³² πολεμίου ἀναιρεῖ τῷ
θελησάι μόνον. Οὕτως γὰρ αὐτὴν ἀσθενή τὴν μητέρα
ἀπάντων τῶν κακῶν³³ ποιοῦσιν, ὥς μηδὲ ἐνοχλεῖν λοι-
πὸν· τοῦ δὲ στρατηγικοῦ κειμένου, καὶ τῆς κεφαλῆς
ἀνηρημένης, καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα ἡσυχάζει. Καὶ τὴν
νίκην ταύτην ἔκαστον τῶν ἐκεῖ μενόντων ἐργαζόμενον
ἴδοι τις ἂν. Οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τοῦτων τῶν πολέμων³⁴
ἐὰν ὅψ' ἐνός [692] τις λάβῃ πληγὴν, ἐτέρῳ λοιπὸν οὐκ
ἔστι βαρὺς καταπεσὼν ἀπαξ· ἀλλ' ἀνάγκη πάντας τὸ
θηρίον τοῦτο παῖναι· καὶ οἱ πλῆξας αὐτὴν³⁵, καὶ
καταβάλλον, ἐνοχλεῖται πάντως.

δ. Εἶδες νίκην λαμπράν; Οἷον γὰρ τὰ στρατόπεδα τὰ
πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὁμοῦ συνελθόντα στήσαι τρό-
παιον οὐκ ἰσχύει³⁶, τοῦτο ἕκαστος ἐκείνων ἴσθησι· καὶ
πάντα ἀναμέμικται τετρωμένα³⁷, παράφορα παραπληξίας
ῥήματα, νοήματα μανικά, ἀηδὴς τύφος, πάντα ὅσα ἀπὸ
μέθης ὀπλίζεται. Καὶ μιμνῶνται τὸν ἐαυτῶν Δεσπότην, ὃν
ἡ Γραφὴ θαυμάζουσα ἔλεγεν· *Ἐκ χειμάρρου ἐν ὁδοῖ
πίεται*³⁸ διὰ τοῦτο ὀψώσκει κεφαλὴν. Βούλεσθε καὶ
ἕτερον³⁹ πλῆθος νεκρῶν ἰδεῖν; ἴδωμεν τὰς ἐκ τῆς
τροφῆς ἐπιθυμίας, τὰς ἐκ τῶν ὀφιοποιῶν, τῶν μαγεύων,
τῶν τραπέζοποιων, τῶν πλακωντοποιῶν. Αἰσχύνομαι
μὲν γὰρ πάντα διηγούμενος· πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐρῶ τὰς
ὄρνεις τὰς ἀπὸ φάσιδος, τοὺς ζωμούς τοὺς χύθην μινυ-
μένους, τὰ ὄγρᾶ, τὰ ξηρὰ ἐδέσματα, τοὺς περὶ τοῦτων

κειμένους νόμους. Καθάπερ γὰρ τινὰ πόλιν οἰκοῦντας⁴⁰,
καὶ στρατόπεδα διατάττοντας, οὕτως καὶ οὗτοι, τὸ καὶ
τὸ πρῶτον, καὶ τὸ καὶ τὸ⁴¹ δεῦτερον νομοθετοῦσι καὶ,
κατατάττουσι. Καὶ οἱ μὲν πρῶτον⁴² ὄρνεις ἐπ' ἀνδρά-
κων ὀπτημένας, ἐνδοθεν μεμεστωμένας ἰχθύων εἰσ-
άγουσιν· ἕτεροι δὲ ἀλλοθεν τὰ προοίμια ποιοῦνται τῶν
παρανόμων τοῦτων δειπνῶν· καὶ ἀμίλλα πολλὴ περὶ
τούτων, καὶ ὑπὲρ ποιότητος, καὶ ὑπὲρ τάξεως, καὶ
ὑπὲρ πλῆθους· καὶ φιλοτιμούνται ἐφ' οἷς κατορύττεσθαι
ἔδει, οἱ μὲν ὅτι τὸ ἡμῖς τῆς ἡμέρας ἀνάλωσαν, οἱ δὲ
πᾶσαν αὐτὴν, οἱ δὲ ὅτι καὶ τὴν νύκτα προσέθηκάν
λέγοντες· Ἰδε τὸ μέτρον, ταλαίπωρα, τῆς γαστρός,
καὶ αἰσχύνητι τὴν ἀμετρον σπουδὴν. Ἄλλ' οὐδὲν
τοιούτων παρὰ τοῖς ἀγγέλοις ἐκείνοις· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ
πᾶσαι αἱ ἐπιθυμίαι νεκραί. Οὐ γὰρ εἰς πλησμονὴν
καὶ τρυφὴν, ἀλλ' εἰς χρεῖαν αὐτοῖς αἱ τροφαί. Οὐκ ὀρνί-
θων ἐκεῖ θηραταί, οὐδὲ ἰχθύων, ἀλλ' ἄρτος καὶ ὕδωρ.
Ἡ δὲ σύγχυσις αὕτη, καὶ ὁ θόρυβος, καὶ αἱ ταραχαί,
πάντα ἐκποδῶν ἐκείθεν, καὶ ἀπὸ τοῦ θωμάτιου, καὶ ἀπὸ
τοῦ σώματος, καὶ πολλὸς ὁ λιμὴν· παρὰ δὲ τοῖς
πολλῇ ἡ ζάλη. Ἀνάρρηξεν σὺν τῷ λόγῳ τὴν γαστέρα
τῶν τὰ τοιαῦτα σιτουμένων, καὶ ὅξει τὸν πολὺν φορυτὴν,
καὶ τὸν ἀκάθαρτον ὀχετὸν, καὶ τὸν κεινοκλιμένον τάφον.
Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ αἰσχύνομαι εἰπεῖν, τὰς ἐρυγὰς
τὰς ἀηδεῖς, τοὺς ἐμέτους, τὰς κάθωθεν, τὰς ἀνωθεν
ἐκκρίσεις. Ἀλλὰ καὶ ταύτας ἴθι καὶ βλέπε νεκράς·
τὰς ἐπιθυμίας ἐκεῖ, καὶ τοὺς ἀπὸ τούτων σφοδρότερους
ἔρωτας· τοὺς τῶν ἀφροδισίων λέγω. Καὶ γὰρ καὶ τού-
τους ὅξει πάντας ἐρρίμμενους μετὰ τῶν ἱπποῦν, μετὰ
τῶν σκευοφόρων. Σκευοφόρος γὰρ καὶ ὅπλων καὶ ἱπποῦ
αἰσχυρὰς πράξεως ῥήμά ἐστιν αἰσχύρῳ. Ἄλλ' ὅξει ἱπποῦν
ὁμοῦ καὶ ἀναβάτην τοιούτων, καὶ ὅπλα κείμενα· ἐκεῖ δὲ
τοῦναντίον ἅπαν, καὶ ψυχὰς νεκράς ἐρρίμμενας [693].
Οὐκ ἐπὶ τῆς τραπέζης δὲ μόνον ἡ νίκη λαμπρὰ τοῖς
ἀγίοις ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἐπὶ τῶν χρη-
μάτων, ἐπὶ τῆς δόξης, ἐπὶ τῆς βασκανίας, ἐπὶ τῶν
νοσημάτων ἀπάντων. Ἀρὰ σοὶ οὐ δοκεῖ τοῦτο ἐκείνου
τοῦ στρατοπέδου ἰσχυρότερον εἶναι, καὶ ἡ τράπεζα
βελτίων; Καὶ τίς ἀνταρεῖ; Οὐδεὶς, οὐδὲ αὐτῶν ἐκείνων,
κἂν σφόδρα μαινόμενος ᾖ. Αὕτη μὲν γὰρ εἰς οὐρανὸν
παραπέμπει, ἐκείνη δὲ εἰς γένναν ἔχει· ταύτην ὁ
διάβολος διατάττει, ἐκείνην δὲ ὁ Χριστὸς· ταύτην
τρυφὴ νομοθετεῖ καὶ ἀκολασία, ἐκείνη δὲ φιλοσοφία
καὶ σωφροσύνη· ἐνταῦθα ὁ Χριστὸς παραγίνεται, ἐκεῖ
δὲ ὁ διάβολος. Ἐνθα γὰρ μέθη, διάβολος· Ἐνθα αἰσχυρὰ
ῥήματα, Ἐνθα πλησμονὴ, ἐκεῖ δαιμόνες χορεύουσι.
Τοιαύτη εἶχε τράπεζαν ὁ πλοῦσις ἐκεῖνος· διὰ τοῦτο
οὐδὲ σταγόνος ὕδατος κύριος ἦν.

Ἄλλ' οὐχ οὗτοι τοιαύτην, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀγγέλων ἦδη
μελετῶσιν. Οὐ γὰρ οὐκ οὐκ, οὐδὲ γαμίσκονται, οὐδὲ καθεύ-
δουσιν ἄρδην, οὐδὲ τρυφῶσιν· ἀλλὰ πλὴν ὀλίγων τινῶν
καὶ ἀσώματοι γεγόνασι. Τίς οὖν ἐστὶν οὕτως εὐκόλως
νικῶν τοὺς ἐχθρούς, ὡς ἀριστοποιούμενος τρόπαιον
ἴσθῃ; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης φησὶν· *Ἡτοίμασας
ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξ ἐναντίας τῶν θλιδόντων
μου*. Οὐ γὰρ ἂν τις ἀμάρτοι καὶ περὶ ταύτης τοῦτο εἰπῶν
τὸ λόγιον τῆς τραπέζης. Οὐδὲν γὰρ οὕτως θλίβει ψυχὴν,
ὥς ἐπιθυμία ἀτοπος, καὶ τρυφὴ, καὶ μέθη, καὶ τὰ ἐκ τού-
των κακὰ· καὶ τοῦτο ἴσασιν οἱ πείραν εἰληφότες καλῶς.
Εἰ δὲ μάθοις καὶ πόθεν αὕτη συλλέγεται ἡ τράπεζα, καὶ
πόθεν ἐκείνη, τότε δεῖαι καλῶς ἐκείνην τὸ διάφορον. Πό

²³ ἐναντίους G. H. K. ²⁴ ἀλλὰ καὶ G. H. K. δεικνύμενον] add. λόγιον τὸ λέγον Sav. Ben. ²⁵ κειμένων K. M. ²⁶ ἐπ' ἐν G. H. Mox 'H μὲν γὰρ G. H. K. ²⁷ τρωθεῖσα M. σταυρωθεῖσα Mor. ²⁸ ἀλλὰ] add. ἐνταῦθα Sav. Ben. ²⁹ πάντα deest in iisdem. πολέμων] πολεμίων Sav. βαρβάρων L. ³⁰ ἀλλ' αὐτοὺς] Sic G. H. K. L. Ge. Edebatut ἀλλὰ τούτους. ³¹ καὶ] add. πολλῶ G. H. ³² περιγενομένους L. M. ³³ ἀπ. τῶν x.] τῶν κακῶν τούτων K. L. M. ³⁴ invito Interp. ³⁵ πολεμίων G. K. pugnis Gr. ³⁶ αὐτὴν] αὐτὸ G. H. K. αὐτὴν τὴν μέθην M. Mor. ³⁷ οὐκ ἰσχύει M. καὶ οὐ δύναται M. ³⁸ τετρωμένα] καὶ τετρωμένα G. παραπληξίας] παραπληξία L. ἀηδὴς] καὶ ἀηδὴς H. K. καὶ ἀηδὴ L. καὶ πάντα ἀναμέμικται τετρωμένα καὶ παράφορα παραπληξίας ῥήματα. νοήματα μανικά καὶ ἀηδὴ, τύφος Mor. καὶ πάντα ἀνατέτραπται, παρακεκομμένα καὶ παράφορα (caetera ut Mor.) Sav. Ben. quae lectio est Regii 688. ³⁹ ἐτέρωθεν G. L. ⁴⁰ διοικούντες L. M. ⁴¹ καὶ τὸ καὶ τὸ] καὶ τὸ L. M. καὶ H. διατάττοντας, οὕτως τὸ πρῶτον, τὸ δεῦτερον νομοθετοῦσι G. ⁴² τὸ πρῶτον Edd. p. p. ὀπτημένας K. οἰδημένας M.

θενούν αυτή συλλέγεται; Ἀπό μυρίων δακρύων, ἀπὸ χερῶν πλεονεκτούμενων, ἀπὸ ὀφθαλμῶν ἀρπαζομένων· ἡ δὲ ἀπὸ πόνων δικαίων. Καὶ φοικειν αὐτὴ μὲν ἡ τράπεζα γυναικὶ καλῇ καὶ εὐεῖδῃ, οὐδενὸς τῶν ἐξωθεν δεομένη, ἀλλὰ φυσικῶν ἐχούσῃ τὸ κάλλος· ἐκείνη δὲ, πόρην τινὶ αἰσχροῦ καὶ δυσεῖδῃ, πολλὰ μὲν ἐπιτρίμματα ἐχούσῃ, οὐκ ἰσχυρούσῃ δι' οὐσιαστικὴν ἀμορφίαν, ἀλλ' ὅσῃ ἂν ἐγγὺς γίνηται, μάλλον ἐλεγχόμενη. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ὅταν ἐγγυτέρω γένηται τοῦ συγγινόμενου, τότε δείκνυσιν τὸ αἶσχος μάλλον. Μὴ γὰρ μοι ἀνιόντας ἴδῃ· τοὺς δαιτυμόνας, ἀλλὰ καὶ κατιόντας, καὶ τότε αὐτῆς ὄφει τὴν αἰσχρότητα. Ἐκείνη μὲν γὰρ τοὺς συγγινόμενους, ὅτε ἐλευθέρα οὖσα, οὐδὲν ἀφίησιν αἰσχρὸν εἰπεῖν· αὐτὴ δὲ οὐδὲν σεμνὸν, ὅτε πόρην νόσα¹¹ καὶ ἡττωμένην. Αὐτὴ τὸ χρήσιμον ζητεῖ τοῦ συνόντος ἀποχρῆ¹²· ἐκείνη δὲ τὸ ἐπιδιαβές. Καὶ ἡ μὲν οὐκ ἀφίησι προσκρούσαι θεῷ· ἡ δὲ οὐκ ἀφίησι μὴ προσκρούσαι. Ἀπίωμεν τοίνυν πρὸς ἐκείνους. Ἐκείθεν εἰσόμεθα πόσοις δεσμοῖς ἔσμεν περιβεβλημένοι· ἐκεῖθεν εἰσόμεθα τράπεζαν παρατίθεσθαι μυρίων γέμουσαν ἀγαθῶν, ἡδίστην, ἀδάπανον, φροντιστὸς ἀπληλαγμένην,

¹¹ οὖσα om. L. M. Mox αὐτῇ om. iidem. ¹² ψυχῆς om. G. K. θόρυβος ἐκεῖ ψυχῆς H. λύπη] νόσος G. H. K. ¹³ συγκέχυται G. K. ¹⁴ ταῦτα G. K.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΑ'.

ΟΙ δὲ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες, ὅτι ἐφίλωσε τοὺς Σαδδουκαίους, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό· καὶ ἐπαιρώτησαν εἰς ἐξ αὐτῶν νομικὸς, πειράζων αὐτόν, καὶ λέγων· Διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;

Α'. Πάλιν τὴν αἰτίαν τίθησιν ὁ εὐαγγελιστὴς, δι' ἣν ἔδει συγῆσαι, καὶ τὴν θρασύτητα τὴν ἐκείνων κἀντεῦθεν ἐνδείκνυσται¹⁵. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι ἐπιστομισθέντων ἐκείνων οὗτοι πάλιν ἐπιτίθενται. Διὸν γὰρ κἀντεῦθεν ἡ συχάζειν, οἱ δὲ ἐπαγωνίζονται τοῖς προτέροις, καὶ προβάλλονται τὸν νομικόν, οὐ μαθεῖν βουλόμενοι, ἀλλὰ ἀποπειραν ποιοῦμενοι· καὶ ἐρωτῶσι, Ποία ἐντολὴ πρώτη; Ἐπεὶ γὰρ ἡ πρώτη αὕτη ἦν, τὸ ¹⁶· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου· προσδοκῶντές τινα λαβὴν παρέξιν αὐτοῖς, ὥς ἐπιδιорθασόμενον αὐτὴν, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν δεικνύει αὐτὸν Θεόν, προβάλλονται τὴν ἐρώτησιν. Τί οὖν ὁ Χριστὸς; Δεικνύς ὅθεν ἦλθεν ἐπὶ ταῦτα, ἀπὸ τοῦ μηδεμίαν ἔχειν ἀγάπην, ἀπὸ τοῦ φθόνῳ τήκεσθαι, ἀπὸ τοῦ ζητοῦντι ἀλλοσκεσθαι, φησὶν· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου· αὕτη πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολὴ. Δευτέρα δὲ ὁμοία ταύτης¹⁷· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. Διατί δὲ, Ὅμοια ταύτης; Ὅτι αὕτη ἐκείνην προσδοκῶσι, καὶ κατ' αὐτῆς συγκροτεῖται πάλιν. Πᾶς γὰρ ὁ σαῦλα πρᾶσσω, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς· καὶ πάλιν· Εἰπερ ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. Καὶ τί ἀπὸ¹⁸ τούτου; Διεφθάρησαν καὶ ἐδεδολύθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι. Καὶ πάλιν· Ρίζα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ἐρετόμενοι ἀπεπλάγηθησαν τῆς¹⁹ αἰστέως²⁰ καλ', Ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει. Αἱ δὲ ἐντολαὶ αὐτοῦ²¹, καὶ τὸ κεφάλαιον αὐτῶν· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. Εἰ τοίνυν τὸ ἀγαπῆν τὸν [995] Θεὸν ἀγαπῆν τὸν πλησίον ἐστίν· Εἰ γὰρ φιλεῖς με, φησὶν, ὦ Πέτρε, ποίμειναι τὰ πρόβατά μου· τὸ δὲ ἀγαπῆν τὸν πλησίον τῶν ἐντολῶν ἐργάζεται φιλακτῆν, εἰκότως φησὶν· Ἐν ταῖταις²² ἔλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμνται. Διὰ δὲ

φθόνου καὶ βασκανίας καὶ νόσου πάσης ἐλευθέραν, καὶ χρηστῆς γέμουσαν ἐλπίδος, καὶ πολλὰ τὰ τρόπαια ἔχουσαν. Οὐκ ἔστι θόρυβος ψυχῆς²³· ἐκεῖ, οὐκ ἔστι λύπη, οὐκ ἔστιν ὀργή· πάντα γαλήνη, πάντα εἰρήνη. Μὴ γάρ [694] μοι τὴν σιγὴν τὴν διακονούντων εἰπῆς ἐν ταῖς τῶν πλουσίων οἰκίαις, ἀλλὰ τὴν κραυγὴν τῶν ἀριστοποιουμένων· οὐ τὴν πρὸς ἀλλήλους λέγω (καὶ αὕτη μὲν γὰρ καταγέλαστος), ἀλλὰ τὴν ἔδον, τὴν ἐν τῇ ψυχῇ, τὴν πολλὴν ἐπάγουσαν αἰχμαλωσίαν, τοὺς θόρυβους τῶν λογισμῶν, τὴν ζάλην, τὸν ζόφον, τὸν χειμῶνα· δι' ὧν ἅπαντα μίγνυται καὶ συγκεῖται, ²⁴ καὶ νυκτομαχίᾳ τινὶ προσδοικεν. Ἄλλ' οὐκ ἐν ταῖς σκηναῖς τῶν μοναχῶν τοιαῦτα²⁵. ἀλλὰ πολλὴ ἡ γαλήνη, πολλὴ ἡ ἡσυχία. Κάκεινῃ μὲν ὕπνος θανάτῳ προσκοικῶς διαδύχεται τὴν τράπεζαν, ταύτην δὲ νύκτις καὶ ἀγρυπνία· ἐκείνην κλάσις, ταύτην οὐρανῶν βασιλεία καὶ τὰ ἀθάνατα βραβεῖα. Ταύτην τοίνυν διώκωμεν, ἵνα καὶ τῶν καρπῶν αὐτῆς ἀπολαύσωμεν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχίην, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹⁵ ἐπιδείκνυσται G. H. K. ¹⁶ τὸ] Sic L. M. Ep. in ceteris deest. ¹⁷ αὐτῆς bis G. H. Sic unus Mosq. ceteri, ut videtur, αὐτῇ. ¹⁸ ἀπὸ] τὸ ἀπὸ H. Clausula deest in M. ¹⁹ ἡ] ἐστὶν ἡ G. L. ²⁰ τῆς] ἀπὸ τῆς M. ²¹ αὐτοῦ] add. παῖσα Ep. Mox haec Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ om. G. K. ²² ταύτην G. K. 4 Mosq. καὶ οἱ πρ. κρέμνται] κρέμνται καὶ οἱ M. M. Ep. ²³ ἐκεῖ] καὶ ἐκεῖ G. H. p. p. περὶ τοῦ πρ. τῆς ἀν. K. M. ²⁴ ἀνάστασιν] Sic L. M. pro vulgato τί ἀνάστασις ἐδόξαζε, ἐδόξαζε M. ²⁵ αὐτοῖς] οὕτως L. ²⁶ αὐτοῖς K. L. M. ὅθεν] ἐπὶ (om. altero δὲ) C. K. ²⁷ Haec Ἀπὸ τούτου... πετρώμενον ignorant G. Ge. et eleveit Sav. ²⁸ ἀπεκρίθη] add. αὐτῷ Ep. Mox favente codice M. ubi ἀπεκρίθη αὐτῷ οὐ legitur. ²⁹ βασιλείας] add. τοῦ Θεοῦ G. H. K. invito Ep. Mox τὰ σάββατα hiden. ³⁰ ἔθρην M. συντίθειεν Ep. Mox Τῷ γὰρ H. ³¹ οὐκ ἐξ G. H. τὸν εἰρ.] αὐτὸν εἰρ. Edd. ³² ἑαυτοῦ G. H. ³³ τὰ] τὸν τὰ G. ³⁴ Θεός] ὁ Θεός Edd. πλην] τὸ πλην G. οὐκ ἔστι] add. ἄλλος Θεός; G. H. K. In L. haec ἄλλως ἐξ... υἱοῦ δεσπ. ³⁵ οὐκ ἔστι] add. ἄλλος Θεός; G. H. K. In L. haec ἄλλως ἐξ... υἱοῦ δεσπ.

Undenam ergo hæc colligitur? Ex lacrymis innume-
ris, ex viduarum spoliis, ex raptis pupillorum facul-
tatibus: illa vero ex justis laboribus paratur: simi-
lisque est formosæ speciosæque mulieri, quæ nullo
exteriore eget ornatu; sed naturalem habet pulchri-
tudinem; illa vero meretrici deformi et turpi, quæ
fucis multo utitur, neque potest deformitatem obte-
gere, sed quo propius accedere tentat, eo magis re-
mouetur; nam quanto magis accedit ad consortem,
tanto magis ejus deformitas deprehenditur. Ne ascen-
dentes convivas aspexeris, sed recedentes, et tunc
ejus turpitudinem videbis. Illa vero alia, libera cum
sit, nihil sinit consortes obscenorum dicere; hæc au-
tem nihil honestum, utpote quæ meretrix et infamis
sit. Hæc consortis sui utilitatem quærit; illa per-
niciem ejus. Hæc non permittit offendere Deum;
hæc non sinit non offendere. Adeamus igitur illos;
inde sciemus quot simus vinculis constricti; inde scie-
mus mensam apponere mille bonis plenam, jucundis-
simam, nullius impensæ, sollicitudine, invidia, livore

vacuam, ab omni morbo liberam, bona spe refertam,
multis ornatam tropæis. Nulla est ibi animi pertur-
batio, non tristitia¹, non ira: omnia tranquillitas,
omnia pax. Ne mihi silentium ministrorum in mensis
divitum memores, sed clamorem convivarum: non
illum quo mutuo utuntur, licet et hic ridiculus sit, sed
interiorem, qui in animo, qui magnam affert capti-
vitatem, cogitationum tumultum, procellam, caligi-
nem, tempestatem, quibus omnia minuantur et per-
mischentur, et nocturnæ pugnæ similis est. Sed non
talia in tabernaculis monachorum; sed multa tran-
quillitas, quies multa. Et illam quidem mensam ex-
cipit somnus mortis similis, hanc vero vigilantia; illam
supplicium, hanc regnum cælorum et immortalia præ-
mia. Illam igitur insequamur, ut fructibus ejus fruamur:
quos utinam omnes consequamur, gratia et be-
nignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et
imperium in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Tres mss. habent *morbus*, pro, *tristitia*.

HOMILIA LXXI. al. LXXII.

CAP. 22. v. 54. *Pharisæi autem audientes, quod si-
lentium imposuisset Sadduceis, congregati sunt in
unum, 55. et interrogavit unus ex ipsis jurisperitus,
tentans eum, et dicens: Magister, quod est manda-
tum magnum in lege?*

1. Rursus causam ponit evangelista, cur silere
oporteret, illorum quoque audaciam indidem signifi-
cat. Quo pacto? Quia cum illis silentium impositum
fuisset, hi rursus aggrediuntur. Cum oportuisset enim
inde quiescere, illi rursus concertant, et legisperitum
opponunt: non quod discere, sed quod tentare cu-
perent; et interrogant: Quod est mandatum primum?
Quia enim primum illud erat: *Diliges Dominum
Deum tuum*, sperantes illum ansam præbiturum,
corrigendo scilicet ipsum, ut se quoque Deum esse
ostenderet, sic interrogant. Quid ergo Christus? Ut
ostendat, qua de causa venerint, quod nullam habe-
rent caritatem, quod invidia tabescerent, quod livore
caperentur, ait: 37. *Diliges Dominum Deum tuum*:
38. *hoc primum et magnum est mandatum.* 39. *Secundum
autem simile huic: Diliges proximum tuum sicut
teipsum.* Cur, *Simile huic*? Quia hoc ad illud viam pa-
rat, et ab illo rursus munitur. Nam *Quicumque male
agit, odit lucem, et non venit ad lucem* (Joan. 3. 20);
et rursus: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus*
(Psal. 52. 1). Et quid inde? *Corrupti sunt et abomi-
nabiles facti sunt in studiis suis* (Psal. 13. 2). Et ite-
rum: *Radix omnium malorum est avaritia, quam quæ-
dam appetentes erraverunt a fide* (1. Tim. 6. 10); et,
Qui diligit me, mandata mea servabit (Joan. 14. 15).
Quorum omnium caput est: *Diliges Dominum Deum
tuum, et proximum tuum sicut teipsum.* Si ergo dili-
gere Deum, diligere proximum est (nam ait: *Si dili-
gis me, Petre, pasce oves meas* [Joan. 21. 16]), diligere
autem proximum facit ut mandata custodias, jure ait:
40. *In his tota lex pendet et prophetæ.* Ideo quod antea
fecit, id et nunc facit. Etenim illi interrogatus de

modo resurrectionis, ipsam resurrectionem asseruit,
plura docens quam fuerat interrogatus: et hic etiam
de primo interrogatus, secundum recitat, primo non
multum inferius (secundum enim est, et primo si-
mile), subindicans ipsis, unde interrogatio facta sit,
nempe ex inimicitia. *Caritas enim non emulatur*
(1. Cor. 13. 4). Hinc se ostendit et legi et prophetia
obsequi. Sed cur Matthæus ait, ipsum tentandi cau-
sa interrogasse, Marcus vero contra? *Videns, inquit, Jesus
quia sapienter respondisset, dixit illi, Non longe es a
regno Dei* (Marc. 12. 34). Neque tamen dissentiant, sed
admodum consona dicunt. Interrogavit enim tentans
a principio; a responsione autem aliquid nactus uti-
litatis, laudatus est. Neque enim initio ipsum Christus
laudavit: sed quando dixit amare proximum majus
esse quam holocausta offerre, tunc dixit: *Non longe
es a regno Dei*: humilia enim et abjecta despiciens,
principium virtutis attingit. Etenim illa omnia pro-
pter hoc erant, sabbata nempe et reliqua. Verum ne-
que sic illi perfectam laudem tribuit, sed cui aliquid
desit. Nam cum dicitur, *Non longe es*, declaratur ali-
quid adhuc interstitii esse, ut quod deficit quærat.
Quod si illum laudet quod dixerit, *Unus est Deus, et
præter eum non est alius* (Ibid. v. 32), ne mireris;
sed etiam inde discere, quomodo secundum opinionem
accidentium respondeat. Etsi enim millia de Christo
dicant gloria illius indigna, id tamen dicere non au-
debunt, ipsum omnino non esse Deum. Cur ergo
ipsum laudat quod dicat præter Patrem non esse
alium Deum? Non quod seipsum non esse Deum fa-
teatur: absit; sed quia nondum tempus erat reve-
landi divinitatem suam, sinit eum in suo dogmate
persistere, et laudat eum quod vetera probe cogno-
scat, ut illum reddat idoneum ad novæ legis doctri-
nam suscipiendam, suo tempore inducendam. Alio-
quin vero illud, *Unus est Deus, et præter eum non
est alius*, et in Veteri, et ubique, non ad negandum

Filium dicitur, sed ad exclusionem idolorum. Itaque enim illum ita loquentem laudat, hoc certe sensu laudat. Deinde postquam respondit, ipse quoque interrogat: 42. *Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei, David.* Vide post quot miracula et signa, post quot interrogationes, post quot argumenta concordiae suae cum Patre, tum verbis, tum factis exhibita, et postquam laudavit istum qui dixerat unum esse Deum, tunc interroget, ne dicere possent, ipsum miracula quidem fecisse, sed legi contrarium et Deo inimicum fuisse. Ideo post hæc tanta interrogat, occulte illos inducens ut se confiterentur esse Deum. Et discipulos primum quid alii de se, deinde quid ipsi dicerent, interrogavit; hos autem non sic; alioquin dixissent illum seductorem esse et improbum, quia audacter omnia dicebant. Ideoque ipsorum sententiam inquirat.

2. *Christus divinitatem suam probat.* — Quia enim ad passionem jam iturus erat, illam affert prophetiam, quæ ipsum aperite Dominum prædicat; non sine causa, neque præcipue ad id se conferens, sed ex causa rationi consentanea. Cum enim illos prior interrogasset, quia vera de se non responderant (nam purum hominem ipsum esse dixerant), falsam illorum opinionem evertens, sic Davidem inducit divinitatem suam prædicantem. Illi namque putabant ipsum esse purum hominem, ideoque dixerunt, *David*: ipse vero hoc emendans adducit prophetam, et Dominum ipsum, et germanum filium, et pariter cum Patre honoris esse testificantem. Neque hic substituit; sed ut illos terreret, quod sequitur adjecit, dicens: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; ut sic illos ad veram cognitionem induceret. Ne vero dicerent, ipsum adulando hæc dixisse, et hanc sententiam humanam esse, vide quid dicat. 43. *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: 44. Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Psal. 109. 1)?* 45. *Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?* Vide quam moderate sententiam et opinionem de se habendam inducat. Primo dixit, *Quid vobis videtur? cujus filius est?* ut per interrogationem ad responsionem illos adducat. Deinde quia dixerant, *David*, hæc loquitur, sed rursus interrogando: *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum?* ne scilicet his verbis offendantur. Ideo non dixit, quid vobis videtur de me; sed, *De Christo*. Idcirco apostoli remitte de patriarcha Davide loquebantur dicentes: *Liceat libere dicere de patriarcha David, quia mortuus est et sepultus est (Act. 2. 29).* Similiter et ipse, quasi interrogantis et ratiocinantis more, dogma inducit dicens: *Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* et rursum, *Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?* non quod neget esse filium Davidis; absit; non enim Petrum hac de causa increpasset; sed illorum emendans opinionem. Itaque quando dicit, *Quomodo filius*

ejus est? hoc sibi vult: Non ut vos dicitis. Illi quippe dicebant, ipsum esse tantum Davidis filium, non Dominum. Post allatum testimonium remisse adjicit: *Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?* Attamen his auditis, nihil responderunt: nolebant enim quidpiam consentaneum ediscere. Quapropter ipse subjungit dicens, Dominum ejus esse. Imo neque hoc absolute dixit, sed prophetam secum assumens, eo quod ipsi fidem nullam haberent et male apud illos audiret. Quod præsertim spectantes, etiamsi quid humile vel demissum de se dicat, non offendi oportet: hæc enim causa et alia multe erant, cur illorum captivi sermones suos attemperaret. Ideo nunc per interrogationem et responsionem dogmata tradit; sic vero subindicat dignitatem suam. Non enim par erat audire Judæorum Dominum, et Davidis. Tu vero mihi opportunitatem etiam perpende. Cum enim dicit, *Unus est Dominus*, tunc et de seipso loquitur, quia Dominus est, idque ex prophetia, neque tantum ex operibus. Ostenditque Patrem se de illis vindicaturum esse, dicens: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; multam inde monstrans cum Patre concordiam paremque honorem: hisque verbis finem disserendi fecit, quod et sublime et magnum erat, poteratque illis silentium imponere. Nam et exinde tacuerunt, non sponte, sed quod nihil dicendum suppetet: et tam gravem excepere plagam, ut ne ultra eadem aggredi auderent; ait enim: 46. *Nullus ausus est ab illa die ipsum interrogare.* Illud vero turbis non parum utile erat. Ideoque ad multitudinem deinceps sermonem convertit, amotis lupis, ipsorumque insidiis rejectis.

Vana gloria et ex malis et ex bonis quaritur; ultra vitam extenditur. — Illi enim nihil hinc lucri percipiebant, vana gloria capti, in huncque gravem morbum lapsi. Gravis enim et multiceps morbus est: illo enim ducti alii principatum, alii pecunias, alii potentiam amant. Progressus autem morbus ille, ad eleemosynam usque venit, jejunium, preces et doctrinam; multaque sunt hujus feræ capita. Sed quod de aliis vanam gloriam aucupentur, nihil mirum; quod autem de jejunio et de oratione, hoc sane stupendum et lacrymis dignum est. Sed ne criminemur tantum, age, modum ejus fugiendi morbi dicamus. Quos ergo primo aggrediemur? an eos qui de divitiis, vel de vestimentis gloriantur? an eos qui de principatu? vel eos qui de doctrina, vel qui de corpore, vel de artibus, vel de forma, vel de ornamentis? vel qui de crudelitate, vel qui de benignitate, vel de eleemosyna? vel qui de nequitia, vel qui de morte? vel qui etiam post mortem vanæ gloriæ dant operam? Multas enim, ut dixi, hic morbus complicationes habet, etiamque ultra vitam nostram progreditur. Nam vulgo dicitur, Ille quidam mortuus est: et ut admirationi esset, hæc et illa fieri jussit: ideoque ille pauper, ille dives est. Nam quod acerbum est, ex contrariis hæc fera constat.

3. *Contra eos qui eleemosynam dant ad ostentationem*

Παλαιά καὶ πανταχοῦ, οὐ πρὸς ἀθέτησιν τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν εἰρηται τῶν εἰδῶλων. Ὅστε καὶ τοῦτον ἐπαίνων οὕτως εἰρηκότα, ταύτη ἐπαινεῖ τῇ γνώμῃ. Εἶτα ἐπειδὴ ἀπεκρίθη, καὶ ἀντερωτᾷ· Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνας υἱὸς ἐστι; Λέγουσιν αὐτῷ, Τοῦ Δαυὶδ. Ὅρα μετὰ πόσα θαύματα, μετὰ πόσα σημεῖα, μετὰ πόσας ἐρωτήσεις, μετὰ πόσῃ ἐπίδειξιν ὁμοιοῦς τῆς πρὸς τὸν Πατέρα, τὴν ὁδὸν λόγων, τὴν δι' ἔργων, μετὰ τὸ ἐπαινεῖσαι τοῦτον τὸν εἰρηκότα, ὅτι Εἰς ἐστὶν ὁ Θεός, ἐρωτᾷ· Ἰνα [696] μὴ ἔχωσι λέγειν, ὅτι θαύματα μὲν ἐποίησε, τῷ νόμῳ δὲ ἐναντίος καὶ τῷ Θεῷ πολέμιος ἦν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὰ αὐτὰ ἐρωτᾷ, λαμβανόντως ἐνάγων αὐτοὺς εἰς τὸ καὶ αὐτὸν ὁμολογῆσαι Θεόν. Καὶ τοὺς μὲν μαθητὰς πρῶτον ἠρώτησε, τί οἱ ἄλλοι λέγουσι, καὶ τότε αὐτοὺς· τοὺς οὗτοι δὲ οὐχ οὕτως· ἡ γὰρ ἂν καὶ πάλιν εἶπον καὶ πονηρὸν, ὅτε ἀδελφὲς ἄπαντα φεγγόμενοι. Διὰ δὲ τοῦτο τὴν αὐτῶν ἐκείνων ψῆφον ἐξετάζει.

β'. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τὸ πάθος ἐμελλεν ἵναί τοις, τίθησι τὴν σαφῶς Κύριον αὐτὸν ἀνακηρύττουσαν προφητείαν, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ προγγουμένως ἐπὶ τοῦτο ἐλθὼν, ἀλλ' ἀπὸ αἰτίας εὐλόγου. Ἐρωτήσας γὰρ αὐτοὺς πρῶτον, ἐπειδὴ οὐκ ἀπεκρίναντο τάληθ' ὅτι περὶ αὐτοῦ (ἄνθρωπον γὰρ αὐτὸν ἔφησαν εἶναι ψιλόν), ἀνατρέπων τὴν πεπλανημένην αὐτῶν δόξαν, οὕτως εἰσάγει τὸν Δαυὶδ, ἀνακηρύττοντα αὐτοῦ τὴν θεότητα. Ἐκείνοι μὲν γὰρ ἐνόμιζον, ὅτι ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν, διὰ καὶ ἔλεγον, Τοῦ Δαυὶδ· αὐτὸς δὲ τοῦτο διορθούμενος παράγει τὸν προφήτην, καὶ τὴν κυριότητα αὐτοῦ, καὶ τὸ γνήσιον τῆς υἰότητος, καὶ τὸ ὁμῆσιμον τὸ πρὸς τὸν Πατέρα μαρτυροῦντα. Καὶ οὐδὲ μέχρι τοῦτου ἴσταται· ἀλλ' ὥστε καὶ φοβῆσαι καὶ τὸ ἐξῆς ἐπάγει λέγων· Ἐως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· ἵνα καὶ οὕτως αὐτοὺς ἐπαγάγηται. Καὶ ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι κολακεύων αὐτὸν οὕτως· ἐκάλεσε, καὶ ἀνθρωπίνῃ ἡ ψῆφος αὕτη, ὅρα τί φησι· Πῶς οὖν Δαυὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ; Ὅρα πῶς ὑφειμένως εἰσάγει τὴν περὶ αὐτοῦ ψῆφον καὶ ὅδε· ὁ Δαυὶδ. Πρῶτον εἶπε, Τί ὑμῖν δοκεῖ; τίνας υἱὸς ἐστίν; ὥστε δι' ἐρωτήσεως εἰς ἀποκρίσιν αὐτοὺς ἀγαγεῖν. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπον, Τοῦ Δαυὶδ, οὐκ εἶπε· Καὶ μὴν ὁ Δαυὶδ ὅτι τάδε φησὶν, ἀλλὰ πάλιν ἐν τάξει ἐρωτήσας· Πῶς οὖν Δαυὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ; ὥστε μὴ προσεσθῆναι αὐτοῖς τὰ λεγόμενα. Διὰ οὗτο εἶπε, Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ ἐμοῦ, ἀλλὰ, Περὶ τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι ὑφειμένως διελέγοντο, λέγοντες· Ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας περὶ τοῦ πατριάρχου Δαυὶδ, ὅτι καὶ ἐτελεύτησε καὶ ἐτάφη. Καὶ αὐτὸς ὁμοίως διὰ τοῦτο ὡς ἂν ἐρωτήσας τάξει καὶ συλλογισμῷ τὸ δόγμα εἰσάγει, λέγων· Πῶς οὖν Δαυὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ, λέγων· Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου; καὶ πάλιν· Εἰ οὖν Δαυὶδ καλεῖ αὐτὸν Κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν; οὐκ ἀναιρῶν τὸ εἶναι αὐτοῦ υἱὸς, ἀπαγε· οὐ γὰρ ἂν Πέτρος ἐπέτιμης διὰ τοῦτο· ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν διορθούμενος. Ὅστε ὅταν λέγῃ, Πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστι; [697] τοῦτο

λέγει· Οὐχ οὕτως ὡς ὑμεῖς φαστε. Ἐκείνοι γὰρ ἔλεγον, ὅτι μόνον υἱὸς αὐτοῦ ἐστι, καὶ οὐχὶ καὶ Κύριος. Καὶ τοῦτο μετὰ τὴν μαρτυρίαν, καὶ τότε ὑφειμένως· Εἰ οὖν Δαυὶδ Κύριον αὐτὸν καλεῖ, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν; Ἄλλ' ὅμως καὶ ταῦτα ἀκούσαντες, οὐδὲν ἀπεκρίναντο· οὐδὲ γὰρ ἐβούλοντό τι τῶν δεδωτων μαθεῖν. Διὰ αὐτὸς ἐπάγει λέγων, ὅτι Κύριος αὐτοῦ ἐστι. Μάλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο αὐτὸ ἀπολελυμένως, ἀλλὰ τὸν προφήτην μεθ' ἑαυτοῦ παραλαβὼν, διὰ τὸ σφόδρα ἀπιστεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, καὶ διαβεβλησθαι παρ' αὐτοῖς. Ὁ δὲ μάλιστα χρὴ σκοποῦντας, καὶ ταπεινὸν καὶ ὑφειμένον τι λέγῃται παρ' αὐτοῦ, μὴ σκανδαλλίζεσθαι· ἡ γὰρ αἰτία αὕτη, μετὰ καὶ ἑτέρων πλείονων, τὸ συγκαταβαίνοντα ἐκείνους διαλέγεσθαι. Διὰ καὶ νῦν ἐν τάξει μὲν πύσσεως καὶ ἀποκρίσεως δογματίζει· ἀνιέτταται δὲ καὶ οὕτω τὴν ἀξίαν αὐτοῦ. Ὡς γὰρ ἦν ἴσον ἀκούσαι Ἰουδαίου Κυρίου, καὶ τοῦ Δαυὶδ. Σὺ δὲ μοι σκόπει καὶ τὸ εὐκαιρον. Ὅτε γὰρ εἶπεν, Εἰς ἐστὶ Κύριος, τότε καὶ περὶ αὐτοῦ εἶπεν, ὅτι Κύριός ἐστι, καὶ ἀπὸ προφητείας, οὐκ ἐκ ἐργῶν μόνον. Καὶ δείκνυσιν αὐτὸν ὡς παρ' αὐτοῦ ἀμυνόμενον αὐτοὺς τὸν Πατέρα· Ἐως ἂν θῶ γὰρ, φησὶ, τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· καὶ πολλὴν κἀντεῦθεν ὁμοίαν τοῦ γεγεννηκότος πρὸς αὐτὴν καὶ τιμὴν. Καὶ τοῦτο ὅτι τὸ τέλος ἐπιτίθησι τῶν πρὸς αὐτοὺς διαλέξεων, ὁρῶν καὶ μάλα καὶ ἱκανὴν αὐτῶν ἀπορρέειν τὰ στόματα. Καὶ γὰρ εἰσέγησαν ἐξ ἐκείνου, οὐχ ἐκόντες, ἀλλὰ τῷ μὴδὲν ἔχειν εἰπεῖν· αὐτοὺς καιρίαν ἐδέξαντο πληγὴν, ὡς μηκέτι τολμήσαι τοὺς αὐτοὺς ἐπιχειρῆσαι λοιπόν. Οὐδεὶς γὰρ, φησὶν, ἐτόλμησεν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπερωτῆσαι αὐτόν. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο τοὺς ὄχλους ὠφέλει. Διὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς λοιπὸν τρέπει τὸν λόγον, ἀποστήσας τοὺς λύκους, καὶ ἀποκρουσάμενος αὐτῶν τὰς ἐπιβούλας.

Ἐκείνοι γὰρ οὐδὲν ἐκέρδανον, ὅπῃ κενοδοξίας ἀλλόντες, καὶ εἰς τὸ δεῖν τοῦτο πάθος ἐμπεσόντες, δεινὸν γὰρ τὸ πάθος καὶ πολυκέφαλον· οἱ μὲν γὰρ ἀρχῆς διὰ ταύτην, οἱ δὲ χρημάτων, οἱ δὲ ἰσχύος ἔρωςιν. Ὅδῳ δὲ βαδίζουσα καὶ ἐπὶ ἐλεημοσύνην ἔρχεται, καὶ νηστείας, καὶ εὐχάς, καὶ διδασκαλίαν καὶ πολλὰ αἰ τοῦ θηρίου τοῦτου κεφαλὰ. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἐκείνοις· κενοδοξίᾳ, θαυμαστὸν οὐδέν· τὸ δὲ ἐπὶ νηστείας καὶ εὐχῇ, τοῦτο ἐστὶ τὸ ξένον καὶ θαυμάσιον μεστόν. Ἄλλ' ἵνα μὴ πάλιν ἐγκαλῶμεν μόνον, φέρε καὶ τὸν τρόπον, δι' οὗ ταύτην φευδόμεθα, εἴπωμεν. Πρὸς τίνας οὖν ἀποδυσόμεθα πρῶτους; πρὸς τοὺς ἐπὶ χρημασίᾳ ἢ τοὺς ἐπὶ ἱματίῳ, ἢ τοὺς ἐπὶ ἀρχαῖς, ἢ τοὺς ἐπὶ διδασκαλίαις, ἢ τοὺς ἐπὶ τέχναις, ἢ τοὺς ἐπὶ σώματι, ἢ τοὺς ἐπὶ κάλλει, ἢ τοὺς ἐπὶ καλλωπισμοῖς, ἢ τοὺς ἐπὶ ὁμότητι, ἢ τοὺς ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἐλεημοσύνῃ, ἢ τοὺς ἐπὶ πονηρίᾳ, ἢ τοὺς ἐπὶ τελευταίᾳ, ἢ τοὺς μετὰ τελευτῇ κενοδοξοῦντας; Καὶ γὰρ, ὅπως ἔφη, πολλὰς ἔχει τὰς πλεατῆνας τοῦτο τὸ πάθος, καὶ παραιτέρω τῆς ζωῆς ἡμῶν πρόβεισι. Καὶ γὰρ δὲ δεινὰ, φησὶν, ἀπέθανε· καὶ ἵνα θαυμάσῃ, τὰ καὶ τὰ ἐπέσκηψε [698] γενέσθαι· καὶ διὰ τοῦτο ὁ δεινὰ πέννη, καὶ ὁ δεινὰ πλούσιος. Τὸ γὰρ χαλεπὸν τοῦτο, ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων συνέστηκε.

γ'. Πρὸς τίνας οὖν στησόμεθα καὶ παραταξόμεθα

⁷⁰ τὴν] τῆς bis G. H. K. ⁷¹ τὸ] τοῦ G. K. p. p. τὸν om. iidem. ⁷² ταῦτα] τοῦτο G. H. Neutrum habent K. Mor. ⁷³ Sic Ep. ἀληθῆς G. H. M. p. p. ἔφασαν M. ⁷⁴ υἰότητος] add. αὐτοῦ G. H. ⁷⁵ καλεῖ] add. λέγων εἶπεν, κ. τ. ε. (ad. finem. v. 45) Edd. ⁷⁶ ψῆφον καὶ om. K. L. M. invito Interp. ⁷⁷ Hec, quae exciderant, οὐκ εἶπε· καὶ μὴν ὁ Δαυὶδ, nunc primum secundum omnes codd. et interp. locum suum obtinent. Posteriora καὶ μὴν ὁ Δαυὶδ jam revocaverat Sav. ⁷⁸ Κύριον αὐτὸν καλεῖ om. G. K. ⁷⁹ Sic H. et pr. M. vulgo προσεσθῆναι. Vid. var. lecti. ad p. 349 B. ⁸⁰ διελέγοντο] add. περὶ τοῦ πατριάρχου Δαυὶδ Sav. Ben. ⁸¹ ὡς om. G. H. L. ἐπερωτήσας G. K. ⁸² καὶ πάλιν om. K. Gr. Plura desunt in M. ⁸³ Hec καὶ τοῦτο... ἐστὶν om. M. uncis inclusit Mor. ⁸⁴ ὑπ'] παρ' L. M. Mor. ὑπὲρ Ben. per incuriam, ut videtur. ⁸⁵ εἶπεν] add. ὅτι M. αὐτοῦ] αὐτοῦ Edd. Infra μόνων H. L. ⁸⁶ αὐτῶν] αὐτοῖς K. αὐτῶν M. αὐτοῦ] αὐτοῦ K. M. ⁸⁷ τοῦτο] Sic codd. et Ge. ut conjecerat Bois. τοῦτο Edd. Mox ὠφελὸν τε καὶ μ. G. H. ⁸⁸ ἐκέρδανον L. M. ⁸⁹ ἰσχύος] add. διὰ ταύτην L. M. Infra νηστείας G. L. ⁹⁰ HΘΙΚΟΝ. Κατὰ κενοδοξοῦντων, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ποιοῦντων ἐλεημοσύνας πρὸς τὸ θεοθῆναι. G. ⁹¹ ἐκείνους H. τοῖς ἄλλοις om. L. ἐπὶ τοῖς ἄλλοις om. M. μεστών] γέμον G. H. K. ⁹² ἡ] add. πρὸς L. M. Iidem mox σώμασιν.

πρώτους; ου γὰρ ἀρκεῖ πρὸς πάντας εἰς καὶ ὁ αὐτὸς λόγος. Βούλεσθε οὖν^{93,94} πρὸς τοὺς ἐπὶ ἐλεημοσύνη κενοδοξοῦντας; "Εμοίγε δοκεῖ· καὶ γὰρ σφόδρα τὸ πρᾶγμα τοῦτο φιλῶ, καὶ ἀλγῶ λυμαινόμενον ὄρων, καὶ καθάπερ τινὶ βασιλικῇ κέρη τροφὸν προαγῶν⁹⁵ ἐπιβουλεύουσιν τὴν κενοδοξίαν. Τρέφει μὲν γὰρ αὐτὴν, ἐπ' αἰσχύνῃ δὲ καὶ ζημίᾳ, μαστροπεύουσα, καὶ τοῦ μὲν πατρὸς κελεύουσα καταφρονεῖν, καλλωπίζεσθαι δὲ πρὸς μιᾶρῶν καὶ καταπτύστων πολλὰς ἀνδρῶν ἀρέσκειαν· καὶ τοιοῦτον αὐτῇ περιτθῆσι κόσμον, οἷον οἱ ἔξω βούλονται, αἰσχρὸν καὶ αἰτιμον, οὐχ οἷον ὁ πατήρ. Φέρε δὴ οὖν πρὸς τοῦτους⁹⁶ ἀποτεινόμεθα, καὶ ἔστω τις ἐλεημοσύνη γινόμενη μετὰ θαφίλειαν· πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἐπιδείξειν. Οὐκοῦν πρῶτον⁹⁷ αὐτὴν ἐξάγει τοῦ θαλάμου τοῦ πατρικοῦ. Καὶ ὁ μὲν πατήρ οὐδὲ τῇ ἀριστερᾷ φαίνεσθαι κελεύει⁹⁸· αὐτὴ δὲ αὐτὴν τοῖς δούλοις ἐπιδείκνυσι καὶ τοῖς τυχοῦσι καὶ οὐδὲ εἰδῶσιν αὐτὴν. Εἶδες πόρνην καὶ μαστροπὸν εἰς ἔρωτα αὐτὴν ἐμβάλλουσαν ἀτόπον ἀνθρώπων, ἵνα ὡς ἂν ἐκείνῳ κελεύουσιν, οὕτως αὐτὴ ρυθμίζεται; Βούλει ἰδεῖν πῶς οὐ πόρνην μόνον, ἀλλὰ καὶ μανικὴν ποιεῖ τὴν τοιαύτην φύσιν; Οὐκοῦν καταμάθανε ἀπὸ τῆς τὴν γνώμην. Ὅταν γὰρ τὸν οὐρανὸν ἀρείσῃ τρέχῃ ὁπίσω δραπεύων καὶ οἰκοτρίβων, κατὰ τὰ ἄμφοδὰ καὶ τοὺς στενωποὺς διώκουσα τοὺς μισοῦντας αὐτὴν, τοὺς αἰσχροῦς καὶ δυσειδεῖς, τοὺς⁹⁹ οὐδὲ ἰδεῖν αὐτὴν βουλομένους, τοὺς, ἐπειδὴ περικαίεται αὐτῶν, μισοῦντας αὐτὴν, τί γένοιτ' ἂν τοῦτο μανικώτερον; Οὐδένα γὰρ οὕτω μισοῦσιν οἱ πολλοί, ὥς τοὺς δεομένους τῆς παρ' αὐτῶν δόξης. Μυρίας γοῦν κατηγορίας κατ' αὐτῶν πλέουσιν, καὶ ταυτὸν γίνεταί, οἷον ἂν εἰ τις περὶ αὐτῶν παρ' αὐτοῦ δόξαν ζητῇς, τοσοῦτον μᾶλλον καὶ ἐφίλειται σε καὶ ἐπαινεῖ, καὶ πολλὴν ἀποδίδωσι σοὶ τὴν ἀμοιβήν. Εἰ δὲ βούλει καὶ ἐτέρῳθεν αὐτῆς τὴν ζημίαν καταμαθεῖν, ὅταν ὄψῃ πρὸς ἐπίδειξιν καὶ φιλοτιμίαν, ἀναλόγισαι πόση σε λοιπὸν ἐπαισέρχεται ἡ λύπη, καὶ πῶς διηνεχῆς ἡ ἀθυμία, ἐνηγοῦντές σοι τοῦ Χριστοῦ, καὶ λέγοντος, ὅτι Πάντα ἀπώλειάς σου τὸν μισθόν. Πανταχόθι μὲν γὰρ κενοδοξία κακὸν, μάλιστα δὲ ἀπὸ φιλανθρωπίας¹⁰⁰, ὅτι ἐσχάτη ἐστὶν ὠμότης, τὰς ἀλλοτρίας ἐκπομπεύουσα συμφορὰς, καὶ μόνον οὐχὶ ὀνειδίζουσα τοὺς ἐν πτωχείᾳ. Εἰ γὰρ τὸ τὰς ἰδίας λέγειν ἐνεργείας ὀνειδίζειν ἐστὶ, τὸ καὶ εἰς ἐτέρους πολλοὺς ταύτας ἐξάγειν, τί οἶε εἶναι; Πῶς οὖν διακρυζόμεθα τὸ δεινόν; "Αν μάθωμεν ἕλεειν, [699] ἂν ἔρωμεν εἴνων τὴν δόξαν¹⁰¹ ἐπιζητούμεν. Εἰπέ γάρ μοι, τίς ὁ τῆς ἐλεημοσύνης τεχνίτης ἐστίν; "Ο τὸ πρᾶγμα καταδείξας Θεὸς δηλονότι, ὁ μάλιστα πάντων αὐτὸ εἰδώς, καὶ πρὸς ἅπτερον αὐτὸ μεταχειρίζω. Τί οὖν; ἂν παλαιστῆς μανθάνῃς, πρὸς τίνας¹⁰² ὄρξῃς, ἢ τίσιν ἐπιδείκνυσαι ἐν¹⁰³ τῇ παλαιστρᾷ, τῷ λάχανα πωλοῦντι καὶ τοὺς ἰχθύας, ἢ τῷ παιδοτρίβῃ; Καὶ μὴν οἱ μὲν εἰσι πολλοί, ὁ δὲ εἰς. Τί οὖν, ἂν ἐκείνῳ θαυμάζοντος ἄλλοι καταγέλωσιν, οὐχὶ καὶ σὺ καταγέλωσ μετ' ἐκείνου¹⁰⁴ αὐτοὺς; Τί δὲ, ἂν πυκτεύειν μανθάνῃς; οὐχ ὁμοίως πρὸς ἐκείνον ὄψει τὸν τοῦτο παιδεύειν εἰδότα; "Αν δὲ λόγους μετῆς, οὐχὶ τοῦ

βήτορος τοὺς ἐπαινούς καταδέξῃ, καὶ τῶν ἄλλων καταφρονήσεις; Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις τέχναις πρὸς τὸν διδάσκαλον ὄρεσθαι μόνον, ἐνταῦθα δὲ τούναντιον ποιεῖν; καίτοιγε οὐκ ἴση ἡ ζημία. Ἐκεῖ μὲν γὰρ, ἂν πρὸς τὸ δοκοῦν τοῖς πολλοῖς παλαίῃς, καὶ μὴ πρὸς τὸ τῷ διδασκάλῳ, ἐν τῇ πόλῃ ἡ ζημία· ἐνταῦθα δὲ ἐν αἰωνίῳ ζωῇ. Ἐξγονας ὁμοίος Θεῷ κατὰ τὸ ἕλεειν; γενοῦ οὖν αὐτῷ ὁμοίος, καὶ κατὰ τὸ μὴ ἐπιδείκνυσθαι. Καὶ γὰρ ἔλεγε θεραπεύων, ἵνα μηδενὶ ἐφωσίν. Ἄλλὰ βούλει ἐλεῆμων κληθῆναι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις; καὶ τί τὸ κέρδος; Τὸ κέρδος μὲν οὐδὲν, ἡ δὲ ζημία ἄπειρος. Αὐτοὶ γὰρ οὗτοι, οὐς εἰς μαρτυρίαν καλεῖς, ληστοὶ γίνονται τῶν θησαυρῶν τῶν ἐν οὐρανοῖς· μᾶλλον δὲ οὐχ οὗτοι, ἀλλ' ἡμεῖς, οἱ τὰ ἡμέτερα συλόντες, καὶ σκορπίζοντες¹⁰⁵ τὰ ἄνω κείμενα. "Π τῆς καίνης συμφορᾶς καὶ τοῦ ἀλλοκότου τοῦτου πάθους! "Οπου σῆς οὐκ ἀρμίζει, οὐδὲ κλέπτῃς διορτυττεῖς¹⁰⁶, κενοδοξία σκορπίζει. Οὗτος ὁ σῆς τὸν ἐκεῖ θησαυρὸν οὗτος ὁ κλέπτῃς τῆς εὐπορίας τῆς ἐν οὐρανοῖς· οὗτος τὸν ἀσυλον ὑποσύρει πλοῦτον· τοῦτο πάντα λυμαίνεται καὶ διαφθείρει. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὁ διάβολος, ὅτι καὶ ληστοὶς καὶ σκώληκι καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπιβουλαῖς ἀνάλοτον τὸ χωρίον ἐκείνο, διὰ κενοδοξίας ὑποσύρει τὸν πλοῦτον.

8. Ἄλλὰ δόξης ἐπιθυμεῖς; Ἔγω οὐκ ἀρκεῖ σοι ἡ παρ' αὐτοῦ τοῦ λαμβάνοντος, ἡ παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς παρὰ ἀνθρώπων ἐρξῆς; "Ορα μὴ τούναντιον ὑπομείνης· μὴ τίς σου καταγῶν ὡς οὐκ ἔλεούτο, ἀλλ' ἐκπομπεύοντος καὶ φιλοτιμουμένου, ὡς ἐκτραγυφούντος τὰς ἀλλοτρίας συμφορὰς. Καὶ γὰρ μυστήριον ἐστὶν ἡ ἐλεημοσύνη. Κλεισθον τοίνυν τὰς θύρας, ἵνα μὴ τις ἴδῃ ἄπερ ἐπιδείξειαι οὐ θέμις. Καὶ γὰρ τὰ μυστήρια τὰ ἡμέτερα τοῦτο μάλιστα ἐστίν, ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία Θεοῦ. Κατὰ γὰρ τὸ πολλὸ ἔλεος αὐτοῦ ὄντας ἡμᾶς ἀπειθείς ἤλεσε. Καὶ ἡ πρώτη δὲ δέσποις ἐλέους γέμει, ὅταν ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων παρακαλῶμεν· καὶ ἡ δευτέρα πάλιν, ὑπὲρ ἐτέρων τῶν ἐν μετανοίᾳ, πολλὴ τὸ ἔλεος ἐπιζητῶσα¹⁰⁷, καὶ ἡ τρίτη δὲ πάλιν, ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ αὐτὴ τὰ παιδία τὰ ἄμωμα¹⁰⁸ τοῦ δήμου προβάλλεται, τὸν Θεὸν ἐπὶ ἔλεον παρακαλῶντα. [700] Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ κατεγνώκαμεν ἑαυτὸν ἀμαρτήματα, ὑπὲρ μὲν τῶν πολλὰ ἡμαρτημάτων καὶ ἐγκληθῆναι¹⁰⁹ ὀφειλόντων ἑβόλῃ βοῶμεν· ὑπὲρ δὲ ἡμῶν αὐτῶν οἱ πατέρες, ὧν τῆς ἀπλότητος τοὺς ζηλωτὰς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μένει. "Ο γὰρ τύπος οὗτος τοῦτο ἐνδείκνυται, ὅτι οἱ κατ' ἐκείνους τοὺς παύδας ταπεινοὶ καὶ ἀπλοστοί, οὗτοι μάλιστα δύνανται ἐξαίτεσθαι τοὺς ὑπευθύνους. Αὐτὸ δὲ τὸ μυστήριον πόσου ἐλέου, πόσης φιλανθρωπίας, ἴσασιν οἱ μεμνημένοι. Καὶ σὺ τοίνυν κατὰ δύναμιν τὴν σὴν ἑλεῶν ἀνθρώπων¹¹⁰, ἀπόκλεισον τὰς θύρας· αὐτὸς ὁ ἐλεούμενος ἰδέτω μόνος· εἰ δὲ ὅςιν τε, μηδὲ οὗτος. "Αν δὲ ἀναπετάσῃς, ἐκπομπεύεις σου τὸ μυστήριον. Ἐνόησον ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκείνους, οὐ τὴν δόξαν ἐπιζητεῖς, καὶ αὐτὸς σου καταγνώσεται· κἂν μὲν φίλος ᾖ, παρ' ἑαυτῷ σου κατηγορήσει· ἂν δὲ ἐχθρὸς, καὶ παρ' ἐτέρους σε κωμωδήσει. Καὶ τάναντία ὑπομείνεις ὧν ἐπιθυμεῖς. Σὺ μὲν γὰρ ἐπιθυμεῖς, ἵνα εἴπῃ, ὅτι "Ο ἐλεῆμων¹¹¹ αὐτὸς δὲ οὐκ ἐρεῖ τοῦτο, ἀλλ' ὁ κενόδοξος, ὁ ἀνθρωπ-

^{93,94} οὖν om. G. H. K. πρᾶγμα] τάγμα H. M. ⁹⁵ τροφὸν καὶ πρ. M. invito Ge. ⁹⁶ τοὺς τοιοούτους L. p. p. ἐλεημοσύνην μετὰ δ. ποιῶν πρὸς M. Mor. γιν. μετὰ δ.] μετὰ δ. γιν. L. ⁹⁷ πρῶτον G. ⁹⁸ κελεύει adu. αὐτὴν G. H. K. p. p. αὐτὴν dedi ex K. L. M. pro vulgato ἑαυτὴν. ⁹⁹ τοὺς] καὶ τοὺς G. K. καὶ Edd. ¹⁰⁰ τὴν π. x. θ. τοῦ βασιλείως L. M. κελεύει G. M. ¹⁰¹ κελεύει H. K. μονομάχοις] Sic L. M. ceteri cum interp. μοιχοῖς ἀνδράσι] ἀνθρώποις M. ¹⁰² αὐτὴν ἑαυτὴν] αὐτὴν G. H. αὐτῆς ἑαυτὴν L. M. ¹⁰³ οὖν] γὰρ M. ¹⁰⁴ φιλανθρωπία L. Deinde ὅτι ἐσχάτης ἐ. ὠμότητος G. H. ὁ τῆς ἐσχάτης ἐ. ὠ. Edd. p. p. ἐκπομπεύειν M. ¹⁰⁵ τίνων τὴν δ.] τὴν δ. ἦν H. M. ¹⁰⁶ τίνα L. M. ᾗ] καὶ L. ἡ om. M. ¹⁰⁷ ἐν] τὰ ἐν Edd. p. p. τῷ τὰ λάχανα H. ¹⁰⁸ ἐκείνῳ G. H. M. ¹⁰⁹ ὅτι τὰ ἡ. συλόμεν, καὶ σκορπίζομεν G. ¹¹⁰ κλέπτῃς διορτυττεῖς L. M. ¹¹¹ τὰ ἄμωμα om. G. H. K. M. τοῦ δήμου om. L. Neutrum expressi Ge. ¹¹² ἐκκλησιαστικῶν K. L. M. ¹¹³ ἀνθρώπων om. M. p. p. τὴν οὐραν id. ¹¹⁴ ὅτι ὁ ἐλ.] ὅτι ἐλ. G. ὅτι ἐλ. εἰ H. L. M. ὁ ἐλ. K. Medium lectionem, praebebat Barocc. 189, praetuli.

nem. — Adversus quos ergo primo stabimus et acciem instruimus? Non satis quippe est oratio una adversus omnes. Vultisne eos aggrediamur qui de eleemosyna gloriantur? Mihi certe id consentaneum videtur: nam rem ipsam valde diligo, et labefactam deploro, et quasi regię puellę nutricem insidiantem vanam gloriam habeo; alit quippe illam, ad turpitudinem et damnum per voluptatem alliciens, et patris justa despicere docens, ut scelestis perditusque sæpe viris placeat: ornatus adhibere suadet, turpes infamesque, quales exteris, non patri placere possint. Age ergo hos aggrediamur, et sit eleemosyna large effusa ad ostentationem. Sic igitur illam a thalamo paterno educit. Pater autem jubet ne ad dexteram quidem respicere: illa vero seipsam servis exhibet ac quibusvis hominibus, qui ne norint quidem illam. Vidisti meretricem et lenam ad improborum amorem sese dedentem, ut pro ipsorum cupidine sese exornet? Vis videre quomodo non meretricem modo, sed furiosam illam animam reddat? Ejus mentem edisce. Cum enim cælo relicto currat post fugitivos et vernas per vicos et angustiorum, ad insequebundos illos, qui ipsam oderunt, turpes ac deformes homines, qui ne videre quidem ipsam volunt, qui quoniam sui amore captam vident, oderunt illam: quid unquam furiosius fuerit? Nullum enim ita oderunt bene multi, ut eos qui suam opem quærent ad gloriam parandam. Mille namque criminationes adversus eos confingunt: idipsunque fit, ac si quis virginem regis filiam, ex regio solio dejectam, juberet gladiatoribus ipsam aversantibus sese prostituere. Hi enim, quanto magis ipsos insequeris, tanto magis te aversantur: Deus autem, quanto majorem ab ipso gloriam quæris, tanto magis te trahit et laudat, magnamque tibi mercedem tribuit. Si placet autem et aliunde quantum sit damnum illud ediscere, quando das ad ostentationem et laudem, tecum reputa quantus tibi dolor accedat; et quam assiduus mœror, Christo tibi inspirante ac dicente, Perdidisti omnem mercedem tuam (Matth. 6. 2). Ubique vana gloria mala, maxime vero quando misericordia exhibetur, id quod extrema crudelitas est, quando de aliorum calamitate sese extollit, et quasi pauperibus exprobrat. Nam si sua referre beneficia, id conviciari est: ad alios multos illa traducere, quid esse dixeris? Quomodo ergo hoc malum fugiemus? Si discamus quomodo misereri oporteat; si consideremus quorumnam gloriam quærimus. Dic mihi, quis eleemosynę artifex est? Qui rem illam docuit, nempe Deus, quid illud maxime novit, et in infinitum exercet. Quid ergo? si palestram disceres, ad quos respiceres, an ad eum qui olera vendit, et pisces, an ad prædistribam? Certe illi multi sunt, hic unus est. Quid ergo, si illo te admirante alii irriderent, annon tu cum illo ipsos irrideres? Quid si pugilatum edisceres? annon similiter ad eum respiceres, qui ea in arte doctor est? Si orandi studium susciperes, annon rhetoris laudes exciperes, aliorum vero contemne-

res? Quomodo ergo absurdum non fuerit, in aliis artibus ad doctorem tantum respicere, hic vero contrarium facere, etiamsi non par utrinque sit damnum? Ibi enim, si ad vulgi placitum, non ad doctoris, pugnes, in pugna totum detrimentum est; hic vero in vita æterna. Secundum misericordiam similis es Deo: esto igitur illi similis, ostentationem vitando. Dicebat enim ille cum curaret, nemini ut dicerent. Sed vis misericors apud homines vocari? Quid inde lueri? Nihil utique, sed damnum infinitum. Ipsi enim, quos ad testimonium vocas, fures sunt thesaurorum in cælis repositorum; imo non illi, sed nos ipsi qui nostra nobis furamur, et quę in cælo posita sunt dissipamus. O novam calamitatem! o stupendum morbum! Ubi tineas non demolitur, ubi fures non effodiunt, vana gloria dissipat. Hęc est tinea cælestis thesauri, hic fur opulentię cælestis, qui divitias illas tuto collocatas abripit. Hoc omnia pessumdat et perdit. Quia enim vidit diabolus, et furibus et vermi aliisque insidiis inaccessum esse locum illum, per vanam gloriam divitias illas subripit.

4. *Quemadmodum Deus sub mysterii velo suam misericordiam largitur et significat, sic nos eleemosynam nostram occultare debemus.* — Sed glorię cupidus es? Annon tibi satis est illa quam ab accipiente habes, a benignissimo Deo, sed etiam gloriam apud homines quæris? Vide ne contrarium patiaris; ne quis te damnet quasi non miserantem, sed fastui et ambitioni deditum, atque alienas calamitates traducentem. Nam mysterium est eleemosyna. Claude ergo januas, ne quis illa videat quę ostentare nefas est. Hoc quippe sunt maxime mysteria nostra, misericordia, et benignitas Dei: nam secundum misericordiam suam magnam nos inobsequentes miseratus est. Et prima precatio, quam pro energumenis adhibemus, misericordię commemoratione plena est; secunda quoque, pro iis qui in poenitentia sunt, multam misericordiam postulat: tertia demum, pro nobis ipsis, populi infantes innocentes inducit, Deum ad misericordiam provocantes. Quia enim nos peccata nostra damnamus, pro iis qui multum peccarunt, et accusari debent, nos precamur: pro nobis vero puori, quorum simplicitatis imitatores regnum cælorum expectat. Ipsa enim precandi forma id ostendit: nam qui instar puerorum humiles sunt et sinceri, hi maxime possunt pro reis precari. Ipsum mysterium quantę misericordię, quantę benignitatis sit plenum, sciunt initiati. Et tu igitur, cum homini facis eleemosynam, claude januam tuam: ipso qui accipit, solus videat; imo si fieri possit, ne ipse quidem. Si januam aperias, mysterium tuum ostentas. Cogita eum ipsum, a quo gloriam expetis, te damnaturum esse. Si amicus sit, te apud se criminabitur; si inimicus, apud alios te traducet, et contraria tibi evenient, quam desiderabas. Tu enim cupiebas, ut ipse diceret te misericordem; ille vero non hoc dicet, sed te vanę glorię cupidum, auram hominum captantem appellabit, aliaque graviora adjiciet. Sin occultaveris, his

omnino contraria dicit, benignum misericordemque appellabit. Neque enim Deus hæc occultari permittit. Si tu occultaveris, ille manifestum reddit: hinc major admiratio et copiosius lucrum accedit. Itaque ad gloriam parandam officit ostentatio; ad id quod diligenter querimus, obest illa ipsa inquisitio. Non modo enim misericordiae laudem non acquirimus, sed con-

trarium assequimur: ad hæc vero multum hinc damni nobis oritur. Horum itaque omnium causa inanem gloriam respiciamus, solamque Dei gloriam diligamus. Sic enim et gloriam hic consequemur, et æternis fruemur bonis, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXII. al. LXXIII.

CAP. 23 v. 1. *Tunc Jesus loquutus est turbis et discipulis suis, 2. dicens: Super cathedram Moysi sederunt scribæ et Pharisei. 3. Omnia ergo, quæcumque dixerint vobis, facite: secundum opera vero eorum non facite*¹.

1. *Tunc*, quandonam? Quando hæc dixit; quando ipsis silentium imposuit; quando sic repressit, ut non auderent ultra ipsum tentare; quando ostendit ipsos incurabili morbo laborare. Verum quoniam Domini et Domini mentionem fecit, rursus ad legem recurrit. Atqui lex, inquit, nihil hujusmodi dixit; sed, *Dominus Deus tuus, Dominus unus est* (Deut. 6. 4). Verum lex in Scriptura totum Vetus Testamentum dicitur. Hæc porro dicit, ostendens per omnia magnam suam cum Patre concordiam. Nam si contrarius esset, contrarium circa legem diceret; nunc autem tantam jubet erga ipsam exhiberi reverentiam, ut etsi corrupti doctores erant, illam tamen jubeat servari. Illic vero etiam de vite instituto agit, quia illud maxime causa incredulitatis ipsis erat, vita nempe corrupta, et gloriæ amor. Auditores igitur ut emendat, illud maxime jubet quod primum ad salutem conducebat, nempe doctores non contemnere, nec contra sacerdotes insurgere. Neque modo jubet, sed etiam ipse servat. Nam corruptos illos e gradu non dejicit; qua ratione illis gravior judicium attrahebat, discipulis vero nullam relinquebat inobedientiæ occasionem. Ne quis porro diceret, Quia improbus doctor est, ideo sequior evasi: hunc quoque obtentum auferit. Sic ergo illorum principatum constituit, etiamsi improbi essent, ita ut post tantam ipsis oblatam criminationem diceret: *Omnia, quæcumque dixerint vobis, facite*: neque enim sua dicunt, sed quæ Dei sunt, quæ per Moysen ille præcepit. Animadvertite quantum Moysi deferat honorem, rursus suam cum veteri lege concordiam ostendens, quandoquidem hinc illos venerabiles reddit. *Super cathedram Moysi sederunt*, inquit. Quia non poterat illos ex vita commendare, a quibus licebat id facit, a sede nempe et a successione². *Omnia* autem cum audis, ne totam legem esse putes; de cibis nempe, de sacrificiis et similibus. Quomodo enim hæc dicturus erat, qui ante sustulerat? Sed *Omnia* dicit, quæ mores emendarent, et corrigerent, quæque cum novæ legis præceptis congruerent, neque ultra sinerent sub iugo legis esse. Cur ergo non a lege gratiæ id constituit, sed a

lege Moysis? Quia ante crucem tempus non erat hæc clare loquendi. Ad hæc vero mihi quidem videtur aliud quidpiam hic prius providere. Quia enim accusaturus illos erat, ne ab insanis quibusdam putaretur eorum principatum ambire, aut ex inimicitia id facere, hanc primo tollit suspicionem, et ab hac liber accusare incipit. Cur autem arguit illos, longoque ea de re sermones textit? Ut caveat multitudo ne in talia incidat. Non enim simile est interdicere, et peccantes ostendere: sicut non simile est bona opera laudare, et hæc operantes in medium adducere. Ideoque hæc dicere præoccupat: *Secundum autem opera eorum nolite facere*. Ne putarent, quem audire eos oportebat, etiam imitari oportere, hæc utitur emendatione, et quod illis videbatur honori esse, in accusationem vertit. Quid enim doctore illo miserabilius, qui discipulos ita solum servare possit, si non attendant ipsius operibus? Ita ut qui videtur illis honor haberi, maxime sit accusatio, quando talem vitam ducunt, qua imitatores sui corruptantur. Ideoque ad incusandos illos se convertit. Neque ea solum de causa, sed ut ostendat, incredulitatem priorem eorum, et crucifigendi facinus quod postea susceperunt, non crucifixi, cui non crediderunt, culpam esse, sed improborum ingratorumque illorum. Perpende autem unde incipit, et unde crimina augeat. *Dicunt*, inquit, *et non faciunt*. Singuli, inquit, pernite culpandi sunt, qui legem transgrediuntur; maxime autem is qui docendi auctoritatem habet: duplici quippe et triplici damnationi obnoxius est. Primo quidem, quod transgrediatur; secundo, quod cum alios emendare deberet, deinde quod claudicans id faciat, ob ipsam dignitatem majori pœna dignus est; tertio, quod majoris corruptelæ causa sit, quia in doctoris ordine hæc perpetret. Ad hæc aliud quoque ipsis crimen objicit, quod erga alios sint acerbi: 4. *Alligant enim onera gravia et importabilia, ei imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea movere*. Duplicem hic nequitiam memorat, quod a subditis sine ulla venia sedulam requirant vitæ puritatem, multamque sibi licentiam permittant; quod contrarium est boni principis officio, quod est in rebus se spectantibus judicem esse severum ac sine ulla venia; in subditorum vero peccatis mitem et ad veniam dandam pronum: hi vero contrarium faciebant.

2. Tales sunt ii omnes qui verbis philosophantur, veri nempe et immisericordes, utpote operis difficultatem non experti. Nec modica est illa improbitas, neque parum auget criminationem. Tu vero mihi con-

¹ Titulus apud Morel. desinit hoc modo: secundum opera vero eorum non facite: dicunt enim, et non faciunt.

² Quidam et Morel. habent, doctrina, pro, successione.

ἀρεσκός, καὶ ἕτερα πολλὰ τούτων χαλεπώτερα. Ἄν δὲ κρύψῃς, πάντα ἐρεῖ τὰναντία τούτοις. Ὁ φιλόφρων, ὁ ἐλεήμων. Οὐ γὰρ ἀφίησιν ὁ Θεὸς κρυβῆναι· ἀλλ' ἐάν σὺ κρύψῃς, ἐκεῖνος κατὰδ' ἡλὸν ποιήσει, καὶ μετὶ τὸ θαῦμα, καὶ πλεον τὸ κέρδος. Ὅτι καὶ πρὸς τοῦτο αὐτὸ τὸ δοξάζεσθαι ἐναντίον ἡμῶν τὸ ἐπιδείκνυσθαι· πρὸς γὰρ ὃ ἀπεύδομεν καὶ ἐπιγόμεθα, πρὸς τοῦτο μάλιστα ἡμῶν αὐτὸ τοῦτο ἀνίσταται. Οὐ γὰρ μόνον ἐλεήμονος

¹⁰ ταύτην G. M. ¹¹ δόξης om. K. M.

δόξαν οὐ λαμβάνομεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐναντίαν καὶ πρὸς ταύτην ¹² πολλὴν καὶ τὴν ζημίαν ὑπομένομεν. Πάντων οὖν ἕνεκεν ἀπεχώμεθα ταύτης, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἐρῶμεν μόνῃς. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἐνταῦθα ἐπιτευξόμεθα δόξης ¹³, καὶ τῶν αἰωνίων ἀπολαύσομεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλοφροσύνῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΒ'.

Τότε ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησε τοῖς δούλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, λέγων· Ἐπὶ τῆς Μωυσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. Πάντα οὖν ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε.

α'. Τότε, πότε; Ὅτε ταῦτα εἶπεν· ὅτε αὐτοὺς ἐπεσκόμισεν ὅτε ἔστησεν ¹ εἰς τὸ μηκέτι τολμᾶν πειράζειν αὐτόν· ὅτε ἔδειξεν ἀνιάτως ἔχοντας. Καὶ ἐπειδὴ κυρίου καὶ κυρίου ἐμνημόνευσε, πάλιν ἐπὶ τὸν νόμον ἀνατρέχει ². Καίτοι γε ὁ νόμος τοιοῦτον οὐδὲν εἶπε, φησὶν· ἀλλὰ Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἰς ἔσθιν. Ἀλλὰ νόμος ἡ Γραφή τὴν Παλαιάν [701] ἅπαντα καλεῖ. Ταῦτα δὲ λέγει, δεικνύς διὰ πάντων τὴν πολλὴν πρὸς τὸν γεγεννηχότα ὁμοίαν. Εἰ γὰρ ἐναντίος ἦν, τούναντίον ἂν εἶπε περὶ τοῦ νόμου· νῦν δὲ τοσαύτην περὶ αὐτὸν ³ ἐπιδείκνυσθαι κελεύει τὴν αἰδῶ, ὡς καὶ διεφθαρμένον ὄντων τῶν διδασκόντων αὐτόν, ἐκεῖνον κελεύειν ἀντέχεσθαι. Ἐνταῦθα δὲ καὶ περὶ βίου καὶ περὶ πολιτείας διαλέγεται, ἐπειδὴ τοῦτο μάλιστα αἴτιον τῆς ἀπιστίας αὐτοῖς ἦν, ὁ διεφθαρμένος βίος, καὶ ὁ τῆς δόξης ἔρως. Διορθούμενος τοίνυν τοὺς ἀκροατὰς ⁴, ὁ πρῶτον μάλιστα ἔστιν εἰς σωτηρίαν συντελοῦν, τὸ τῶν διδασκάλων μὴ καταφρονεῖν, μηδὲ κατεξανίστασθαι τῶν ἱερῶν, τοῦτο ἐκ περιουσίας κελεύει. Οὐ κελεύει δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ποιεῖ. Καὶ γὰρ διεφθαρμένους ὄντας οὐ κατάγει ἀπὸ τῆς τιμῆς· ἐκεῖνοις μὲν πλεον τὸ κρίμα ἐργαζόμενος, τοῖς δὲ μαθητευόμενοις οὐδεμίαν παραλιμπάνων παρακοῆς πρόφασιν. Ἦνα γὰρ μὴ τις λέγῃ, ὅτι Ἐπειδὴ φαῦλος ὁ διδασκαλός, διὰ τοῦτο βραθυμώτερος γέγονα· καὶ ταύτην ἀναίρει τὴν πρόφασιν. Οὕτω γοῦν αὐτὸν ἔστησε τὴν ἀρχήν, καίτοι πονηρῶν ὄντων, ὡς καὶ μετὰ τοσαύτην κατηγορίαν εἶπεν· Πάντα ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε. Οὐ γὰρ τὰ ἑαυτῶν λέγουσιν, ἀλλὰ τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀ διὰ Μωυσέως ἐνομοθέτησε. Καὶ σκόπει πόση περὶ τὸν Μωυσέα χέχρηται τιμῇ, πάλιν τὴν πρὸς τὴν Παλαιάν συμφωνίαν ἐνδείκνυμενος ⁵, ὅπου γε καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὺς αἰδεσμούς ποιεῖ. Ἐπὶ γὰρ τῆς Μωυσέως καθέδρας ἐκάθισαν, φησὶν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἶχεν αὐτοὺς ἀπὸ βίου ἀξιοπιστοὺς ποιῆσαι, ἀπὸ τῶν ἐγγωρούντων τοῦτο ποιεῖ, τῆς καθέδρας καὶ τῆς ἐκεῖνου διαδοχῆς ⁶. Πάντα δὲ ὅταν ἀκούσῃς, μὴ πᾶσαν ἀκουε τὴν νομοθεσίαν· οἷον, τὰ περὶ βρωμάτων, τὰ περὶ θυσιῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· πῶς γὰρ ἐμελλε ταῦτα λέγειν, ἀ προλαβὼν ἀνελκεν; ἀλλὰ Πάντα φησὶ τὰ διορθοῦντα ἥθος, καὶ βελτίω ποιοῦντα τρόπον, καὶ τοὺς τῆς Κανὴς συμβαίνοντα νόμους, καὶ οὐκ ἀφίεντα λοιπὸν ὑπὸ τὸν τοῦ νόμου ζυγὸν εἶναι. Διὰ τὸ οὐκ ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς χάριτος ταῦτα θεσπίζει, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Μωυσέως; Ὅτι οὐδέπω καιρὸς ἦν πρὸ τοῦ σταυροῦ ταῦτα σαφῶς διαλέγεσθαι. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ πρὸς τοὺς εἰρημένους καὶ ἑτερόν τι προ-

οικονομεῖν, ταῦτα λέγων. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει κατηγορεῖν αὐτῶν, ἵνα μὴ δόξῃ παρὰ τοῖς ἀνοήτοις τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ταύτης ἐρᾶν, ἢ δι' ἀπέχθειαν ταῦτα ποιεῖν, πρῶτον τοῦτο ἀναίρει, καὶ ἀνυπόπτον ἑαυτὸν ποιήσας, τότε ἀρχεται τῆς κατηγορίας. Καὶ τίνος ἕνεκεν αὐτοὺς ἐλέγχει, καὶ μακροὺς λοιπὸν ἀποτείνει λόγους κατ' αὐτῶν; Προφυλαττόμενος τοὺς δούλους, ὥστε μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν. Οὐδὲ γὰρ ὁμοίον ἀπαγορεύειν, καὶ τοὺς πταίσαντας δεικνύναι· ὥσπερ οὐχ ὁμοίον παραινεῖν τὰ δέοντα, καὶ τοὺς κατορθοῦντας εἰς μέσον ἀγειν. Διὰ τοῦτο καὶ προλαβὼν φησὶ· Κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. Ἦνα γὰρ μὴ νομίσωσι διὰ τὸ ἀκούειν αὐτῶν, δεῖν αὐτοὺς καὶ ζηλοῦν, ταύτη χέχρηται τῇ ἐπιδιορθώσει, καὶ τὴν δοκούσαν [702] αὐτῶν τιμὴν εἶναι κατηγορίαν ποιεῖται. Τί γὰρ διδασκάλου γένοντι· ἂν ἀθλιώτερον, ὅταν τοὺς μαθητὰς τὸ μὴ προσέχειν αὐτοῦ τῷ βίῳ διασώζῃ; Ὡστε ἡ δοκούσα αὐτῶν εἶναι τιμὴ, μεγίστη κατηγορία ἔστιν, ὅταν τοιοῦτον φαίνονται βίον ἔχοντας, ὃν οἱ ζηλοῦντες διαφθείρονται. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰς κατ' αὐτῶν ἐμπίπτει κατηγορίας. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ ἡ προτέρα ἀπιστία ἦν ἡπιστήσαν, καὶ ὁ σταυρὸς ὁ μετὰ ταῦτα ὃν ἐτόλμησαν, οὐ τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀπιστηθέντος ἐγκλημα, ἀλλὰ τῆς ἐκεῖνων ἀγνωμοσύνης κατηγορία. Θέα δὲ πόθεν ἀρχεται, καὶ πόθεν αὔξει τὰ ἐγκλήματα; Ὅτι λέγουσι, φησὶ, καὶ οὐ ποιοῦσιν. Ἐκαστος μὲν γὰρ ἐγκλημάτων ἄξιος, παραβαίνων τὸν νόμον, μάλιστα δὲ ὁ διδασκαλός· αὐθεντίαν ἔχων· διπλὴ γὰρ καὶ τριπλὴ δίκαιος κατακρίνεσθαι. Δι' ἐν μὲν, ὅτι παραβαίνει· δι' ἕτερον δὲ, ὅτι τοὺς ἄλλους ὀφείλων διορθοῦν, εἴτα χυλεύων, μεζίζονος τιμωρίας ἄξιος· διὰ τὴν τιμὴν· τρίτον δὲ, ὅτι καὶ διαφθείρει μεζίζονας, ἅτε ἐν διδασκάλῳ τάξει τοιαῦτα παρανομίῳ. Μετὰ δὲ τούτων καὶ ἕτερον αὐτῶν πάλιν λέγει κατηγορήματα, ὅτι μικροὶ εἰσι τοῖς ὑπευθύνους. Δεσμεύουσι γὰρ φορτία βαρὴ καὶ δυσδαστατα, καὶ τιθέσιν ἐπὶ τοὺς ὅμους τῶν ἀνθρώπων· τῷ δὲ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά. Διπλὴν ἐνταῦθα λέγει κακίαν, τὸ πολλὴν μὲν καὶ ἄκραν ἀπαιτεῖν ἀσυγγνώστης παρὰ τῶν ἀρχομένων βίου ἀκρίβειαν, πολλὴν δὲ ἑαυτοῖς ἐπιτρέπειν τὴν ἀδειαν· ὧν ⁷ τούναντίον τὸν ἀριστον ἀρχοντα ἔχειν χρὴ· ἐν μὲν τοῖς καθ' ἑαυτὸν, ἀσύγγνωστον εἶναι καὶ μικρὸν δικαστήν· ἐν δὲ τοῖς τῶν ἀρχομένων, συγγνωμονικὸν καὶ ἡμερόν· ὧν οὗτοι τὸ ἐναντίον ἐπείουον.

β'. Τοιοῦτοι γὰρ πάντες οἱ λόγοις φιλοσοφούντες, ἀσύγγνωστοι καὶ βαρεῖς, ἅτε ἀπειροὶ τῆς δι' ἔργων δυσκολίας ⁸. Οὐ μικρὰ δὲ καὶ αὕτη κακία, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἐπιτείνει τὴν ἔμπροσθεν κατηγορίαν. Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς καὶ τοῦτο αὔξει τὸ ἐγκλημα. Οὐ γὰρ εἰ-

¹ ἔστησεν L. εἰς] ἐπὶ G. sed in marg. alterum habet. εἰς τὸ] ὥστε Euth. ² καταφεύγει G. H. K. ³ περὶ αὐτὸ L. M. Mor. Mox ὄντων τῶν διδασκάλων, τοῦ νόμου κελεύειν L. ἀνέχεσθαι L. ἀνέχεσθαι habet M. ⁴ τοὺς ἀπ. αὐτοῦς G. K. διδασκάλων] Sic Ep. Euth. δογμάτων G. Ge. διδασκάλων K. ⁵ ἐπιδείκνυμενος L. M. p. p. καὶ om. iidem. ⁶ διδασκῆς M. Ep. Ge. Mor. ⁷ ὧν] Sic H. Ge. et duo apud Montef. οὐ K. ὁ ceteri cum Ep. et Edd. ante Ben. Eamdem confusionem notavimus pp. 499 D. 652 A. ⁸ δυσκολίας] Sic L. M. ceteri cum

πεν, Οὐ δύνανται, ἀλλ' Οὐ θέλουνσι· καὶ οὐκ εἶπε, Βαστάσαι, ἀλλὰ Δακτύλῳ κινήσαι, τούτῳστιν, Οὐδὲ ἔργῳ γενέσθαι, οὐδὲ βίβασθαι. Ἀλλὰ πού σπουδαῖοι καὶ εὐτονοί· Ἐν τοῖς κικωλυμένοις. Πάντα γὰρ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι, φησί, πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. Εἰς κενοδοξίαν αὐτοὺς διαβάλλων ταῦτα λέγει, ὅπερ²² αὐτοὺς ἀπόλεσε. Τὰ μὲν γὰρ ἐμπροσθεν ὠμότητος καὶ ῥαθυμίας· ταῦτα δὲ, δοξομανίας. Τοῦτο ἀπέστησεν αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ· τοῦτο ἐν ἑτέρῳ θεάτρῳ ἀγωνίζεσθαι παρεσκεύασε, καὶ διέφθειρεν. Οἷους γὰρ ἂν τις εἴη τοὺς θεατὰς²³, ἐπεὶ τούτοις ἐσπούδακεν ἀρέσκειν, τοιοῦτους ἐπιδείκνυται καὶ τοὺς ἀγῶνας· καὶ ὁ μὲν ἐν γυναικείοις παλαίῳν, τοιαῦτα καὶ τὰ ἀγωνίσματα μίττεισιν· ὁ δὲ ἐν ψυχροῖς καὶ ἀναπεπτωκόσι, καὶ αὐτὸς ῥαθυμότερος γίνεται. Οἷον, ἔχει τις θεατὴν γέλῳι χαίροντα [703]; γίνεται γελωτοποιὸς καὶ αὐτὸς, ἵνα τέρπῃ τὸν θεατὴν· ἑτέρος σπουδαῖον καὶ φιλοσοφούντα; σπουδάζει καὶ αὐτὸς τοιοῦτος εἶναι, ἐπειδὴ τοιαύτη τοῦ ἐπαινοῦντος· ἡ γῆρυμῃ. Ὅρα δὲ πάλιν καὶ ἐνταῦθα μετ' ἐπιτάσεως τὸ ἔγκλημα. Οὐδὲ γὰρ τὰ μὲν οὕτω, τὰ δὲ ἑτέρως ποιοῦσιν· ἀλλὰ πάντα ἀπλῶς οὕτως. Εἶτα ἐγκαλέσας αὐτοὺς κενοδοξίαν, δείκνυσιν οὐδὲ ἐπὶ τοῖς μεγάλοις καὶ ἀναγκαίοις κενοδοξούντας· (οὐδὲ γὰρ εἶχον, ἀλλ' ἔρημοι²⁴ ἦσαν κατορθωμάτων) ἀλλ' ἐπὶ ψυχροῖς καὶ εὐταλέσι, καὶ ἃ τῆς κακίας αὐτῶν τεκμήρια ἦν, τὰ φυλακτήρια, τὰ κράσπεδα²⁵. Πλάτύνουσι γὰρ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, φησί, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν.

Καὶ τίνα ταῦτα ἐστὶ τὰ φυλακτήρια καὶ τὰ κράσπεδα; Ἐπειδὴ συνεχὲς ἐπλανθάνοντο τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ἐκέλευσεν ἐγγραφῆναι βιβλίοις μικροῖς τὰ θαύματα αὐτοῦ, καὶ ἐξηρησάσθαι αὐτὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν· (διὸ καὶ ἐλεγεν· Ἔσται δασάλευτα ἐν ὀφθαλμοῖς σου·) ἃ φυλακτήρια ἐκάλουν· ὡς πολλὰ νῦν τῶν γυναικῶν εὐαγγέλια τῶν τραχηλῶν ἐξαρτῶσαι ἔχουσι. Καὶ ἵνα καὶ ἑτέρωθεν πάλιν ὑπομιμνήσκωνται, ὁ πολλοὶ πολλάκις ποιοῦν, ὡς ἐπιλανθάνομενοι λίνῃ ἢ κρίκῃ τὸν δακτύλον ἀποδεσμοῦντες, τοῦτο ὁ Θεὸς ὥσπερ παιδίοις ἐκέλευσε ποιεῖν, κλῶσμα ὀακίνθιον ἐπὶ τῶν ἱματίων περὶ τῆς ὥαν τῇν περὶ τοὺς πόδας ἀπορράπτεσθαι, ἵνα προσέροντες²⁶ ἀναμνησκωνται τῶν ἐντολῶν· καὶ²⁷ ἐκαλεῖτο κράσπεδα. Ἐν τούτοις τοίνυν ἦσαν σπουδαῖοι, τοὺς τελαμῶνας τῶν βιβλίων πλατύνοντες, καὶ τὰ κράσπεδα μεγαλοποιούντες· ὅπερ ἐσχάτης κενοδοξίας ἦν. Τίνος γὰρ ἐνεκεν φιλοτιμῆ, καὶ πλατύνει; ταῦτα; μὴ γὰρ κατόρθωμά σου τοῦτο ἐστὶ; μὴ γὰρ τί σε δύνῃτιν, ἂν μὴ τὰ ἀπ' αὐτῶν κερδάσῃς; Οὐ γὰρ τὸ μεγαλύνειν ταῦτα καὶ²⁸ πλατύνειν ὁ Θεὸς ζητεῖ, ἀλλὰ τὸ μεμνησθαι τῶν αὐτῶν κατορθωμάτων. Εἰ δὲ ἐπὶ ἐλεημοσύνῃ καὶ νηστείᾳ, καίτοι ἐπιπόνους καὶ²⁹ κατορθώμασιν οὖσιν ἡμετέροις, φιλοτιμῆσθαι οὐ δεῖ· πῶς σὺ τούτοις ἐν-αδρῶν, ὡς Ἰουδαῖς, ἃ μάλιστα σου κατηγορεῖ ῥαθυμίαν; Οἱ δὲ οὐκ ἐν τούτοις μόνοις, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις μικροῖς ταῦτα ἐνόησαν. Φίλουσι γὰρ, φησί, τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δειπνοῖς, καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὅπῃ τῶν ἀνθρώπων, Ῥαββί. Ταῦτα γὰρ εἰ καὶ μικρὰ τις ἡγεῖται, ἀλλὰ μεγάλων ἐστὶν αἰτία κακῶν. Ταῦτα καὶ πόλεις καὶ Ἐκκλησίας ἀνέτρεψε. Καί μοι καὶ δακρύσαι ἔπεισι νῦν, ὅταν τὰς πρωτοκαθεδρίας ἀκούσω καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς, καὶ λογισθῶμαι πόσα ἐν-

τεῦθεν ἐτέχθη κακὰ ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ· ἅπερ οὐκ ἀναγκαῖον εἰς ὑμᾶς ἐξεῖπέν νῦν· μάλλον δὲ ὅσοι πρεσβύτεροι οὐδὲ δέονται ταῦτα παρ' ἡμῶν μαθεῖν. Σὺ δὲ μοι σκόπει, πού τὰ τῆς κενοδοξίας ἐκράτει· ἐνθα ἐκελεύοντο³⁰ μὴ κενοδοξεῖν, ἐν ταῖς συναγωγαῖς· ἐνθα εἰσησαν ῥυθμιζόντες ἑτέρους. Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν [704] δείκνυν τοῦτο παθεῖν ὅπωςδὴ ποτε, οὐχ οὕτω δοκεῖ δεινὸν εἶναι· καίτοιγε καὶ ἐκεῖ τὸν διδάσκαλον θαυμάζεσθαι ἔδει, οὐκ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας μόνον, ἀλλὰ πανταχοῦ. Καὶ καθάπερ³¹ ὁ ἄνθρωπος, ὅπουπερ ἂν φανῇ, ὁπλὸς ἐστὶ τῶν ἀλόγων διεστηκώς· οὕτω καὶ τὸν διδάσκαλον, καὶ φθεγγόμενον, καὶ σιγῶντα, καὶ ἀριστοποιούμενον, καὶ πᾶν ὅτιοῦν ποιοῦντα, ὅθλον εἶναι δεῖ, καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος, καὶ ἀπὸ τοῦ βλέμματος, καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος, καὶ ἀπὸ πάντων ἀπλῶς. Ἐκείνοι δὲ πανταχόθεν ἦσαν καταγέλαστοι, καὶ πανταχοῦ κατηγορούμενοι, μελετώντες ἃ φεύγειν ἔδει. Φίλουσι γὰρ, φησὶν· εἰ δὲ τὸ φιλεῖν ἔγκλημα, τὸ ποιεῖν ἥλικον; καὶ τὸ θηρὴν αὐτὰ καὶ σπουδάζειν ὥστε τυχεῖν, πόσον κακόν;

γ'. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα μέχρι τῆς ἐκείνων κατηγορίας ἔστησεν³², ὡς μικρὰ καὶ εὐταλῆ, καὶ μὴ δεομένων τῶν μαθητῶν καὶ ὑπὲρ τούτων διορθωθῆναι· ὁ δὲ πάντων αἴτιον ἦν τῶν κακῶν, ἡ φιλαργία, καὶ τὸ τὸν θρόνον ἀρπάζειν τὸν διδασκαλικόν, τοῦτο εἰς μέσον ἀγαθὸν διορθοῦται σπουδαίως, ὅπερ τούτου τρόπον καὶ αὐτοὺς εὐτόνως ἐπισκήπτων. Τί γὰρ φησιν; Ὑμῖς δὲ μὴ κληθῆτε Ῥαββί. Εἶτα καὶ ἡ αἰτία· Εἰς γὰρ ὑμῶν ἐστὶν ὁ διδάσκαλος· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοὶ ἐστε· καὶ οὐδὲν ἑτεροῦ· ἐτέρου πλέον ἔχει, κατὰ τὸ μὴδὲν εἶδέναι παρ' ἑαυτοῦ³³. Διδὼ καὶ Παῦλος λέγει· Τίς γὰρ ἐστὶ Παῦλος, τίς δὲ Ἀπολλῶς, τίς δὲ Κηρᾶς, ἀλλ' ἡ³⁴ διάκονοι· Οὐκ εἶπε, διδάσκαλοι. Καὶ πάλιν· Μὴ καλέσητε πατέρα· οὐχ ἵνα μὴ καλέσωσιν, ἀλλ' ἵνα εἰδῶσιν ὅτι κυρίως· πατέρα καλεῖν χρῆ. Καθάπερ γὰρ ὁ διδάσκαλος οὐκ ἐστὶ διδάσκαλος προηγούμενος· οὕτως οὐδὲ ὁ πατήρ. Ἐκεῖνος γὰρ πάντων αἴτιος, καὶ τῶν διδασκάλων, καὶ τῶν πατέρων. Καὶ πάλιν ἐπάγει· Μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί· εἰς γὰρ ὑμῶν ἐστὶ καθηγητής, ὁ Χριστὸς· καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐγὼ. Ὄσπερ³⁵ ἀνωτέρω εἶπε, Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; καὶ οὐκ εἶπε, Περὶ ἐμοῦ· οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Ἀλλ' ἡδῶς ἂν ἐροίμην ἐνταῦθα, εἰ ἂν εἶποιεν οἱ τὸ Εἰς καὶ Εἰς πολλὰς ἀρμύζοντας τῷ Πατρὶ μόνῃ³⁶, ἐπὶ ἀθετήσις τοῦ Μονογενοῦς. Καθηγητὴς ὁ Πατήρ; Ἀπαντες ἂν εἶποιεν³⁷, καὶ οὐδὲς ἀντερεῖ. Καὶ μὴν εἰς, φησὶν, ἐστὶν ὁ καθηγητὴς ὑμῶν, ὁ Χριστὸς. Ὄσπερ οὖν εἰς καθηγητὴς λεγόμενος ὁ Χριστὸς οὐκ ἐκβάλλει τὸν Πατέρα τοῦ εἶναι καθηγητὴν· οὕτω καὶ εἰς διδάσκαλος λεγόμενος ὁ Πατήρ οὐκ ἐκβάλλει τὸν Υἱὸν τοῦ εἶναι διδάσκαλον. Τὸ γὰρ Εἰς καὶ Εἰς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἀνθρώπων εἰρηται, καὶ τῆς λοιπῆς κτίσεως. Ἀπαγορεύσας τοίνυν αὐτοῖς τὸ χαλεπὸν τοῦτο νόημα καὶ διορθωσάμενος³⁸, παιδεύει καὶ πῶς ἂν αὐτὸ διαφύγοιεν· διὰ ταπεινωφροσύνης. Διὸ καὶ ἐπάγει· Ὁ δὲ μεῖζων ὑμῶν ἐστὶ³⁹ ὁ μεῖζων δ. διάκονος. Ὅστις γὰρ ὑψώσῃ ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· καὶ ὅστις ταπεινώσῃ ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται. Οὐδὲν γὰρ τοῦ μετριάξαι ἑσόν· διὸ καὶ συνεχῶς αὐτοὺς ὑπομιμνήσκει ταύτης τῆς ἀρετῆς, καὶ ὅτε τὰ παιδία εἰς μέσον ἤγαγε⁴⁰, καὶ νῦν· καὶ ἀρχόμενος ἐπὶ τοῦ δρους τῶν μακαρισμῶν, ἐντεῦθεν ἤρξατο· [705] καὶ ἐνταῦθα πρὸς ἡμᾶς

²² ὅπερ G. H. K. Correxat Montef. καὶ ante ἀπόλεσε habent Sav. Ben. invitis eod. ²³ τοὺς θεατὰς om. G. ἐπὶ τούτοις Sic Sav. cum his placere studeat Ge. ἐπὶ om. G. H. Mor. Ben. καὶ pro ἐπὶ dant K. L. et corr. H. Clausulam ignorat M. et uncis seclisat Mor. ²⁴ ἀλλ' ἔρημοι | ἔρημοι γὰρ G. K. p. p. ἐπὶ μικροῖς καὶ εὐτ. E. Euth. ἐπὶ μικροῖς καὶ ψυχροῖς καὶ εὐτ. G. H. ²⁵ ἡμετὰ τὰ φ. τὰ κρ. desunt in H. K. quos secuti sunt Sav. Ben. A primo τὰ φυλακτήρια ad secundum transiit G. ad tertium M. ²⁶ καὶ | δ καὶ G. ²⁷ καὶ | add. φροντίζειν L. add. φροντίζειν καὶ M. ²⁸ καὶ τοῖς ἐπ. M. καὶ τοῖς ἐπ. καίτοι H. ²⁹ ἐκέλευον L. M. Mor. Verba ἐν ταῖς συναγωγαῖς post ἐκέλευον collocant M. Mor. ³⁰ Καὶ καθ. | Καθάπερ γὰρ G. H. p. p. ὅπου ἂν M. Ep. ³¹ ἔσθησεν L. K. ³² εἰδέναι παρ' ἑαυτοῦ Sic K. L. ut Interpretis vestigia premens legendum vidit Sav. εἶναι παρ' ἑαυτοῦ M. ceteri cum Edd. εἶναι παρ' ἑαυτοῦ. ³³ ἀλλ' ἡ | οὐχί M. p. p. καὶ οὐκ εἶπε G. H. ³⁴ Ὄσπερ | add. γὰρ H. K. ³⁵ μόνον H. K. M. ³⁶ εἰποιεν G. H. ³⁷ καὶ διορθωσάμενος om. L. M. Ge. Mox φύγοιεν G. M. Euth. ³⁸ ἐστω K. M. f. Mosq. ³⁹ ἡγε L.

sideres velim, quomodo crimen augeat. Neque enim dixit, Non possunt, sed, *Nolunt*: neque dixit, Portare, sed, *Digito movere*, id est, nec prope accedere, neque tangere. Sed ubinam studiosi et diligentes sunt? In prohibitis; nam ait: 5. *Omnia enim opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus*. Inanis gloriæ cupiditatem eorum his tradit, qua perierunt. Priora enim crudelitatis et desidiæ erant, hæc autem inanis gloriæ cupiditatis. Hoc illos a Deo removit: hoc effecit ut in alio theatro concertarent, et perirent. Nam suis spectatoribus quisque placere studet per certaminum qualitatem: qui aut viros strenuos pugnat talia studet certamina referre; qui vero ante timidos et ignavos, ipse quoque ignavus efficitur. Verbi gratia, si quis spectatorem habeat risum amantem, risum ipse movet, ut spectatorem delectet; alius qui philosophum et studiosum habet spectatorem, talis et ipse effici curat, quia talis est laudantis animus. Hic rursum vide quomodo crimen amplificet. Neque enim alia sic, alia vero non sic faciunt; sed omnia similiter. Deinde postquam vanæ gloriæ criminationem ipsis obtulerat, monstrat eos non de magnis et necessariis gloriari (nihil enim tale habebant; erant quippe bonis operibus prorsus vacui), sed de frigidis et de minimis rebus¹, quæ erant nequitiae illorum indicia. *Dilatant enim phylacteria sua*, inquit; *et magnificant fimbrias vestimentorum suorum*.

Phylacteria quid essent. — Ecqua sunt illa phylacteria, quæ fimbriæ? Quia sæpe obliviscerentur beneficiorum Dei, jussit in minimæ molis libris describi miracula ipsius, et appendi manibus eorum. Quare dixit: *Nec removebuntur ab oculis tuis (Deut. 6. 8)*. Quæ phylacteria, quasi dicas conservatoria, vocabantur, ut multæ nunc mulieres evangelia ex collopendentia habent; et ut aliunde in memoriam reducantur, id quod multi sæpe faciunt, oblivionis vitandæ causa fino aut filo digitum ligantes, hoc illis ut pueris Deus facere præcepit, hyacinthinam vittam in ora vestis circa pedes assuere (*Num. 15. 38*), ut his animum adhibentes præceptorum recordarentur; vocabanturque fimbriæ. In his ergo studiosi erant, ligacula librorum extendentes, et fimbrias latas facientes; quod inanis gloriæ extremum erat. Cur ergo illa ambiciose extendis? an id boni operis loco habes? num quid tibi prosunt, nisi hinc quid lueris? Non enim querit Deus ut illa extendas et amplifies, sed ut eximia opera ejus memoria teneas. Quod si de elemosyna et jejunio, quæ laboriosa sunt et bona opera, non licet gloriari: cur tu illa ostentas, o Judæe, quæ desidiâ tuam maxime arguunt? Illi vero non ad hæc solum, sed et ad alia minora morbum suum extendebant. 6. *Amant enim*, inquit, *primos accubitus in cœnis, et primos consessus in synagogis*, 7. *et salutationes in foro, et vocari ab hominibus; Rabbi*. Hæc etsi parva videantur esse, grandium tamen sunt causa malorum. Hæc et civitates et Ecclesias everterunt. Neque a lacrynis abstinere possum, cum primos

consessus audio et salutationes, et cogito quantâ hinc mala Dei Ecclesiis pariantur; quæ jam vobis recenseri opus non est: seniores quippe id a nobis ediscere non debent. Tu vero perpende, quantum esset inanis gloriæ studium, ubi juebantur illam fugere; in synagogis nempe, ubi alios edoctum veniebant. In cœnis enim illud admitti magis ferendum videtur: quamquam et illic doctorem cæteris præstare par erat, non in ecclesiis tantum, sed et ubique. Quemadmodum enim homo, quocumque in loco appareat, cæteris animantibus præstare dignoscitur: sic doctorem et loquentem et tacentem, et prudentem et quidvis facientem, cæteris præstare par est, in incessu, in aspectu, in habitu, et in omnibus. Illi vero undique ridiculi erant, et undique turpes, quia illa persequi studebant, quæ fugere oportebat. *Aphant*, inquit; si amare crimen est, facere quantum erit? illa venari, et assequi studere, quantum erit malum?

3. In cæteris quidem accusare satis habuit, utpote quæ parva essent et vilia, nec deberent discipuli circa illa corrigi: quod autem omnium malorum causa erat, principatus amorem, et doctrinæ sedis invasionem, illud, inquam, in medium adducens, diligenter corrigere studet, in his vehementer insistens. Quid enim ait? 8. *Vos vero nolite vocari Rabbi*. Hinc causa subjungitur: *Unus est enim Magister vester; omnes autem vos fratres estis*; nec alter altero præstantior est, cum nihil ex seipso habeat. Ideo ait Paulus: *Quis Paulus: quis Apollo? quis Cephas? nonne ministri (1. Cor. 3. 4. 5)? Non dicit, Doctores*. Et iterum: 9. *Ne vocetis Patrem*: non ut non vocent, sed ut sciant quem proprie Patrem appellare par sit. Quemadmodum enim doctor non est præcipuus doctor: sic neque pater. Ille enim et doctorem et patrum omnium causa est. Iterum subjungit: 10. *Nec vocemini magistri: unus est enim Magister vester, Christus*. Nec dicit, Ego. Sicut enim in superioribus sic loquitur, *Quid vobis videtur de Christo (Matth. 22. 42)? neque dicit, De me: sic et hoc loco*. Sed libenter hic interrogare, quid dixerint, qui sæpe illud, *Unus et Unus*, Patri adscribunt soli, ad contemptum Unigeniti. Annon Pater est magister? Omnes fatentur, nemoque negaverit. Atqui unus, inquit, est præceptor vester, Christus. At sicut Christus unus præceptor dictus non excludit Patrem: sic magister dictus Pater non excludit a magistratu Filium. Illud enim, *Unus et Unus*, ad differentiam hominum dicitur, reliquarumque creaturarum. Cum ergo gravem illum morbum depulisset et curasset, docet quomodo ille effugiat per humilitatem. Quamobrem adjicit: 11. *Qui est major vestrum, sit minister vester*. 12. *Qui enim se exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur*. Nihil enim modestia præstantius; ideoque hanc virtutem frequenter illis commendat. Et quando parvulos in medium adduxit, et nunc etiam, ac cum in monte beatitudines efferret, hinc incepit: hic vero superbiam radicibus evellit, cum dicit: *Qui humiliat seipsum, exaltabitur (Luc. 14. 11)*. Vidistis

¹ Alii. de rebus minimis et nullius pretii.

quomodo ad contrarium ex diametro auditorem impellat? Neque enim solum impedit primatus amare, sed et extrema sequi jubet. Sic enim optata consequeris, inquit. Ideo oportet eum, qui primarum sedium cupiditatem pellit, extremum ordinem appetere. Nam *Qui se humiliaverit, exaltabitur*. Et ubi hanc humilitatem reperimus? Vultisne rursum in virtutis civitatem eamus, sanctorum tabernacula, montes dico, atque saltus? Ibi namque sublimem illam humilitatem reperiemus. Homines quippe, qui vel a dignitate, vel a divitiis conspicui erant, undique sese deprimunt, a veste, a domo, a ministerio, atque ex his omnibus quasi literis humilitatem descriperunt. Quæ vero ad superbiam incendunt, vestium magnificentia, ædificia splendida, famulorum multitudo, quæ vel invitos sæpe in superbiam conjiciunt; hæc, inquam, omnia illine sublata sunt. Illi ipsi ignem accendunt, ligna secant, coquunt, hospitibus ministrant. Neminem illic contumeliosum audire contingit, neque contumeliis affectum videre, neminem cui præcipiatur, neminem præcipientem: sed omnes ministri sunt, singuli hospitem pedes abluunt, et magna hac in re est concertatio¹. Id porro faciunt, non inquirentes quis sit, an servus, an liber; sed erga omnes hoc ministerium implent. Nullus ibi magnus, aut parvus. Quid igitur? an confusio? Absit; sed optimus ordo. Etiam si enim quis parvus sit, qui magnus est ad id non respicit, sed se illo inferiorem putat, et ideo major efficitur. Una mensa omnibus, servientibus, sedentibus, eadem alimenta, indumenta, eadem domi, et genus vivendi idem. Magnus ibi est qui viliora opera abripit. Non est ibi Meum et Tuum; sed hoc verbum inde exsulat, quod mille bellorum causa est.

4. Ecquid miraris, si genus vivendi, mensa, vestis una sit omnibus, quandoquidem et anima una est omnibus (a), non secundum substantiam modo (hæc enim una in omnibus est), sed secundum caritatem? Quomodo igitur ipsa contra seipsam superbiat unquam? Non est ibi paupertas, non divitiæ, non gloria, non infamia. Quomodo illuc receptum habeant superbia et arrogantia? Sunt enim et minimi et magni secundum rationem virtutis; sed, ut dixi, nemo hoc videt. Qui parvus est non angitur quasi despectus: nemo quippe est qui despiciat; etiam si vero esset qui despiceret, in hoc maxime erudiuntur, ut contemni, despici, vilipendi assuescant, verbis, rebus, cum mendicis et mutilis versentur, et in mensa ipsorum multos hujusmodi convivas videas; ideoque cælo sunt digni. Alius vulnera curat ægri, alius cæcum ducti, alius mutilum gestat. Non ibi adulatorum coetum, non parasitorum videas: imo nec sciunt quid sit adulatio. Undenam ergo superbiere possent? Nam multa apud illos æqualitas est: ideo multa ad virtu-

tem facilitas. Etenim iis rudiores magis instituuntur, quam si cogereutur ipsi primas concedere. Quemadmodum enim audacem, qui percussus cedit, erudire solet: sic et ambitiosum is qui gloriam non querit, sed despicit. Id quod illi diligentissime faciunt: et quantum nos pugnamus, ut primas consequamur, tantum illi decertant, ut non consequantur, sed deiciantur; studentque ut honoris multum deferant, non ut recipiant¹.

Monachus ipse vivendi modus ad humilitatem inclinat. Exempla humilitatis a sanctis tradita, quibus non humilitatem perniciem offerent.—Alioquin autem ipsa opera modestiam exhibere docent, nec sinunt tumere. Quis enim, quæso, terram fodiens, irrigans et plantans, sportulas nectens, saccumque consuens, vel alia quædam tractans, altum umquam sapiat? quis in paupertate vivens, et cum fame pugnans, hoc morbo laborabit? Nemo certe. Ideo facilis illis est humilitas. Ac quemadmodum hic modestia difficilis est ob multitudinem plaudentium et mirantium: sic ibi admodum facilis est. Monachus enim solitudini tantum attendit, aves videt volantes, arboresque vento agitata, spirantem zephyrum, torrentes per valles deferri. Unde ergo extollatur qui in hujusmodi solitudine vivat? Non tamen ideo excusationem nos habebimus, quia in media multitudine versantes, alium sapiamus. Etenim Abraham inter Chananæos versans dicebat: *Ego sum terra, et cinis* (Gen. 18. 26); et David in medio exercitu: *Ego autem sum vermis, et non homo* (Psalm. 21. 6); et Apostolus in medio orbe: *Non sum dignus vocari apostolus* (1. Cor. 15. 9). Quæ igitur nobis erit consolatio, quæ defensio, cum tot propositis exemplis non modeste agamus? Sicut enim illi mille sunt coronis digni, qui primi virtutis viam inierunt: sic nos mille suppliciis rei sumus, qui tot exempla proposita et descripta habentes, post illa non modeste sapimus, neque illos defunctos, neque hos nunc viventes, et ex gestis admirationi habitos, imitari contendimus. Quid enim dicere possis, si non respiscas? Literas non nosti, nec Scripturas legisti, ut veterum virtutes edisceres? Atqui hæc maxima culpa tua est, quod ecclesia tibi semper pateat, ut in puris illis fluentis haurias. Cæterum si illos olim sanctos per Scripturæ lectionem non noveris, hos sane viventes vidisse oportuit. Sed nullus est qui te ducat? Ad me accede, ego tibi monstrabo sanctorum diversoria. Veni, et ab aliis quæ utilitati tibi sint audi. Illi lucernæ sunt per totum orbem fulgentes: pro muris sunt urbibus. Ideo solitudinem occuparunt, ut te doceant tumultus civitatis despiciere. Illi enim utpote fortiores, possunt in media tempestate tranquillitate frui: tibi vero, qui undique exagitari, quiete opus est, ut paululum a frequentibus procellis respirare possis. Illos itaque frequenter adeas, ut eorum precibus et monitis maculas eluas, et hanc vitam optime emetiri possis, ut futura bona conse-

¹ Iis adjecit Morel, tanta est illorum humilitas.

(a) Hæc, quandoquidem et anima una est omnibus, a Codice 694, et a Savilio mutata sunt; apud Morel. et Commelin. omnia fuerant propter homocoteleuton.

¹ Quidam, studentque primas tenere, humillationis, non honoris.

αὐτὸ ἀνασπᾷ ἐντεῦθεν ^α λέγων· Ὁ ταπεινῶν αὐτὸν, ὠφελήσεται. Εἶδες πῶς ἐκ διαμέτρου πρὸς τούναντιον ἀπάγει τὸν ἀκροατὴν; Οὐ ^β γὰρ δὴ μόνον τῶν πρωτείων ἐρᾷ κωλύει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐσχάτα διώκειν. Οὕτω γὰρ τεύξη τῆς ἐπιθυμίας, ζησί. Διὰ χρὴ τῶν πρωτείων τὴν ἐπιθυμίαν διώκοντα ^γ, τὴν ἐσχάτην διώκειν τάξιν. Ὅς γὰρ ἂν ταπεινώσῃ αὐτὸν, ὠφελήσεται. Καὶ ποῦ τὴν ταπεινοφροσύνην ^δ ταύτην εὐρήσομεν; Βούλεσθε πάλιν ἐπὶ τὴν πόλιν τῆς ἀρετῆς ἵσμεν, τὰς τῶν ἁγίων σκηνάς, τὰ ὅρη λέγω, καὶ τὰς νάπας; Καὶ γὰρ ἐκεῖ τὸ ὕψος τῆς ταπεινοφροσύνης ὀφόμεθα τοῦτο. Ἀνθρώποι γὰρ οἱ μὲν ἀπὸ τῶν ἐξωθεν ἀξιωματῶν, οἱ δὲ καὶ ἀπὸ χρημάτων ὄντες λαμπροί, πάντοθεν αὐτοὺς καταστέλλουσιν, ἀπὸ τῆς ἐσθῆτος, ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἀπὸ τῶν διακονουμένων· καὶ καθάπερ ἐν γράμμασι διὰ πάντων τὴν ταπεινοφροσύνην γράφουσι. Καὶ ἅπερ ἐστὶν ὑπεκκαύματα ἀλαζονείας, τὸ καλῶς ἀμφιένυσθαι, καὶ τὸ λαμπρῶς οἰκοδομεῖν, καὶ τὸ πολλοὺς ἔχειν διακόνοους, ἃ καὶ ἄκοντας πολλάκις εἰς ἀλαζονεῖαν ἐμβάλλει ^ε, ταῦτα ἐκεῖ ἅπαντα ἀνήρτηται. Καὶ αὐτοὶ καλοῦσι πῦρ, αὐτοὶ διακλῶσι ξύλα, αὐτοὶ ἐψουσιν, αὐτοὶ τοὺς ἐρχομένους διακονοῦσιν. Οὐκ ἐστὶν ὀφρὶζόντος ἀκούσαι τινας ἐκεῖ, οὐδὲ ὀφρὶζόμενον ἰδεῖν, οὐδὲ ἐπιταττόμενον, οὐδὲ ἐπιτάττοντα· ἀλλὰ πάντες τῶν διακονουμένων εἰσι, καὶ ἕκαστος τοὺς πόδας νίπτει τῶν ξένων, καὶ πολλὴ περὶ τούτου μάχη. Καὶ ποιεῖ τοῦτο, οὐκ ἐξετάζων ὅστις ἐστίν, οὔτε εἰ δοῦλος, οὔτε εἰ ἐλευθέρος· ἀλλ' ἐπὶ παντὸς τὴν διακονίαν ταύτην πληροῖ. Οὐδεὶς ἐκεῖ οὐ μέγας, οὐδὲ μικρός. Τί οὖν; σύγχυστις; Μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἡ πρώτη εὐταξία. Κἂν γὰρ ἡ τις μικρὸς, ὁ μέγας οὐχ ὀφρὶ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων πάλιν καταβεσσότερον αὐτὸν εἶναι νεώμικε, καὶ ταύτη γίνεταί μεζών. Μία τράπεζα πᾶσι, καὶ τοῖς διακονουμένοις, καὶ τοῖς διακονοῦσι, τὰ αὐτὰ ἰδίσματα, τὰ αὐτὰ ἐνδύματα, τὰ αὐτὰ οἰκήματα, ἡ αὕτη διαίτα. Μέγας ἐκεῖ ὁ τὸ εὐτέλες ἔργον ἀρπάζων. Οὐκ ἐστὶ ^ς τὸ Ἑμὸν καὶ τὸ Σὺν· ἀλλ' ἐξώριστα τοῦτο τὸ ῥῆμα, τὸ μυρίων αἰτίων πολέμων.

δ. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ διαίτα καὶ τράπεζα καὶ σολὴ μία πᾶσιν, ὅπου γε καὶ ψυχὴ μία πᾶσιν, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν μόνον (τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ πάντων), ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀγάπην; πῶς οὖν ἂν αὕτη καθ' ἑαυτῆς ἐπαρθεῖ ποτέ; Οὐκ ἐστὶν ἐκεῖ πένια καὶ πλούτος, δόξα καὶ ἀτιμία· πῶς οὖν ἂν εὖροι παρῆσθαι ἀπόντοι καὶ ἀλαζονεῖα; Εἰσὶ μὲν γὰρ καὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον· ἀλλ' ὅπερ ἔφην, οὐδεὶς τοῦτο ὀφρὶ. Ὁ μικρὸς οὐκ ἀλγεῖ ὡς ^α καταφρονούμενος· οὔτε γὰρ ὁ καταφρονῶν τις ἐστὶ· κἂν διαπίπτῃ δὲ τις, τοῦτο ^β μάλιστα παιδεύονται, καταφρονεῖσθαι, διαπτύεσθαι, ἐξετελλέεσθαι, διὰ ῥημάτων, διὰ πραγμάτων· καὶ πτωχοῖς καὶ ἀναπήροις [706] συναναστρέφονται, καὶ αἱ τράπεζαι αὐτοῖς τούτων γέμουσι τῶν δαιτυμόνων· διὰ δὲ τοῦτο καὶ τῶν οὐρανῶν εἰσιν ἄξιοι. Καὶ ὁ μὲν θεραπεύει τραύματα τῶν λῶδων ἔχοντων ^γ, ὁ δὲ χειραγωγεῖ τὸν τυφλόν, ὁ δὲ βαστάζει τὸν ^δ τὸ σκέλος πεπηρωμένον. Οὐκ ἐνὶ κολάκων ἐκεῖ πληθός, οὐδὲ παρασίτων· μᾶλλον

δὲ οὐδὲ ὁ τί ποτέ ἐστι κολακσία ἴσασι· πόθεν οὖν ἂν ἐπαρθεῖεν ποτε; Καὶ γὰρ πολλὰ παρ' αὐτοῖς ἰσότης· διὰ καὶ εὐκολία πολλὴ τῆς ἀρετῆς. Καὶ γὰρ τούτους μᾶλλον οἱ καταβεστέτεροι παιδεύονται, ἢ εἰ ἀναγκάζονται αὐτοῖς παραχωρεῖν τῶν πρωτείων. Ὡς γὰρ τὸν θρασύν ὁ πληττόμενος καὶ παραχωρῶν παιδεύει· οὕτω τὸν φιλότιμον ὁ μὴ ἀντιποιοῦμενος δόξης, ἀλλὰ καταφρονῶν. Τοῦτο δὲ μετὰ δαφιλίας ἐκεῖ ποιοῦσι· καὶ ὅση μάχη παρ' ἡμῖν ὑπὲρ τοῦ τυχεῖν τῶν πρωτείων, τοσοῦτος ἀγὼν παρ' ἐκείνοις ὑπὲρ τοῦ μὴ τυχεῖν, ἀλλὰ διακρούεσθαι, καὶ πολλὴ σπουδὴ, τίς πλεονεκτῆσει τιμῶν, ἀλλ' οὐ τιμώμενος.

Ἄλλως δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ἔργα μετρίάζειν πείθει, καὶ οὐκ ἀφήσει φλεγμαίνειν. Τίς γὰρ, εἰπέ μοι, γῆν σκάπτων καὶ ἀρδων καὶ φυτεύων, ἢ πλέκων σπυρίδας, καὶ σάκκον ὑφαίνων, ἢ ἄλλα τινὰ μεταχειρίζων, μέγα φρονήσει ποτέ; τίς δὲ πενία συζῶν, καὶ λιμὴν παλαίων, τοῦτο νοσήσει τὸ νόσημα; Οὐκ ἐστὶν οὐδεὶς. Διὰ τοῦτο εὐκολός αὐτοῖς ἡ ταπεινοφροσύνη. Καὶ ὥς περ ἐνταῦθα χαλεπὸν τὸ μετρίάζειν διὰ τὸ πληθὺς τῶν κροτούντων καὶ θαυμαζόντων· οὕτως ἐκεῖ σφόδρα εὐκολόν. Καὶ γὰρ τῇ ἐρημίᾳ προσέγει μόνον ἐκείνους, καὶ θρονίους ἵσταμένας ^α ὀφρὶ, καὶ δένδρα σειόμενα, καὶ ζέφυρον πνέοντα, καὶ βύακας διὰ φαράγγων φερόμενους. Πόθεν οὖν ἂν ἐπαρθεῖ ὁ ἐρημίᾳ τοσαύτη συζῶν; Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀπολογία ἐντεῦθεν ἡμεῖς ἐξόμεν, ἐπειδὴ ἐν μέσοις στρεφόμενοι μέγα φρονοῦμεν. Καὶ γὰρ ὁ Ἀβραάμ μεταξὺ Χαναναίων ὧν ἔλεγεν· Ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός· καὶ ὁ Δαυὶδ ἐν μέσοις στρατοπέδοις, Ἐγὼ δὲ εἰμι σκώληξ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος· καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐν μέσῃ τῇ οἰκουμένῃ· Οὐκ εἰμι ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος. Ποῖα τοίνυν ἡμῖν ἔσται παραμυθία, ποῖα δὲ ἀπολογία, ὅταν μὴδὲ τοσαῦτα ἔχοντες παραδείγματα μετρίάζομεν; Ὡς γὰρ ἐκείνοι μυρίων στεφάνων ἄξιοι, πρῶτοι τῆς ἀρετῆς τὴν ὁδὸν ἐλθόντες· οὕτως ἡμεῖς μυρίων τιμωρίων ὑπεύθυνοι, μὴδὲ μετ' ἐκείνους τοὺς ἀπελθόντας καὶ ἐν τοῖς γράμμασι καίμενους, μὴδὲ ^β μετὰ τούτους τοὺς ζῶντας καὶ διὰ τῶν πραγμάτων θαυμαζομένους, ἐπὶ τὸν ἴσον ἐλκόμενοι ζῆλον. Τί γὰρ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, μὴ διορθούμενος; Οὐκ οἶσθα γράμματα, οὐδὲ Γραφεῖς ἐνέκυψας, ἵνα μάθῃς τῶν παλαιῶν τὰς ἀρετάς; Μάλιστα μὲν καὶ τοῦτο ἐγκλημα, τῆς ἐκκλησίας διηνεκῶς ἀνεφωγμένης, μὴ εἰσεῖναι ^γ καὶ μετέγειν τῶν καθαρῶν ἐκείνων ναμάτων. Πλὴν ἀλλ' εἰ καὶ τοὺς ἀπελθόντας οὐκ ἔγνως διὰ τῶν Γραφῶν, τοὺς ζῶντας τούτους ἰδεῖν ἔχρην. Ἄλλ' οὐδεὶς ὁ χειραγωγῶν; Ἐλθὲ πρὸς με, καὶ ἐγὼ σοι δείξω τὰ καταγῶγια [707] τῶν ἁγίων τούτων· ἐλθὲ, καὶ μάθε ^δ τί παρ' αὐτῶν χρήσιμον. Λύχνιοι πανταχοῦ τῆς γῆς εἰσιν οὗτοι λάμποντες· τείχη ταῖς πόλεσι περικάθηνται ^ε. Διὰ ταῦτα τὰς ἐρημίας κατέλαβον, ἵνα καὶ οἱ παιδεύωσι τῶν ἐν τῇ μέσῃ θορύβῳ καταφρονεῖν. Οἱ μὲν γὰρ, ὅτε ἰσχυροὶ ὄντες, καὶ ἐν μέσῃ τῇ κλύδωνι δύνανται γαλήνης ἀπολαῖν· σοὶ δὲ τῷ περιαντλουμένῳ πανταχόθεν ἡσυχίας δεῖ, καὶ τοῦ μικροῦ ἀναπνεῦσαι ^ς ἐκ τῶν ἐπαλλήλων κομμάτων. Βάδιζε τοίνυν ἐκεῖ συνεχῶς, ἵνα τὴν διηνεκὴ κηλὶδα καθάρας ^α ταῖς ἐκεῖ-

^α ἐντεῦθεν] τοῦτο M. Ep. ^β Οὐ [Οὐδὲ G. H. διώκειν] add. παρακαλεῖται Ep. ^γ τῷ πρωτείῳ ἐρῶντι L. Hae τῶν πρωτείων... ἐσχάτην desunt in G. ^δ ΘΗΙΚΟΝ. Περὶ μοναχῶν, καὶ οἱ οὗτοι μάλιστα εἰσιν οἱ ταπεινοφροσύνην μεταχειρίζόμενοι· καὶ δεῖ ἡμᾶς πρὸς τὰ καταγῶγια τῶν ἁγίων τούτων συνεχῶς ἀπείναι, ἵνα τὰς διηνεκῆς κηλίδας καθάρωμεν G. ^ε ὑπερηφανίαν G. H. K. sed ἀλαζονεῖαν habet in marg. H. ἐμβάλλει;] ἐκβάλλει; G. H. ad insolentiam detruduntur Ge. ^ς ἐστὶν] add. ἐκεῖ Sav. Ben. add. εἰπεῖν Mor. ^α ὡς om. M. Mor. ^β τούτω Edd. ^γ τῶν λ. ἐχόντων] λόφῳν ἔχοντα G. ^δ τὸν addidimus ex H. K. L. M. ^ε ἵπταμένους H. L. ^ς μῆ... μῆτε M. μῆτε... μῆτε H. μῆτε bis Edd. ^α συνείναι M. Mor. καθαρῶν] καλῶν G. H. K. ^β διακάθηνται G. Quod post h. v. legebatur καὶ καθίστανται, nos codices L. M. K. et Interpretum secuti induximus. ^γ ἀνανήψαι; M. Mor. p. p. ἀλεπελλήλων M. et χαμάτων L. ^δ ἀποκαθάρα; M. καθάρης G. H. K.

ων εὐχαις καὶ παραμένεσι, καὶ τὸν ἐνταῦθα ἀριστα διαγάγῃς βίον, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχῃς ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-

στοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, κράτος, τιμὴ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΓ'.

Οὐδὲ ὅμῃν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ὑποκριταί, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προβάσει μακρὰ¹⁰⁰ προσευχόμενοι· διὰ τοῦτο λήψετε περὶ σφέτερον κρίμα.

α'. Ἐντεῦθεν λοιπὸν εἰς γαστριμαργίαν αὐτοὺς κωμωθεῖ καὶ τὸ δεινὸν, ὅτι οὐκ ἀπὸ τῶν πλουτούντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν χηρῶν ἐγαστρίζοντο, καὶ τὴν ἐκείνων πενίαν ἐπέτρεπον, ἣν διορθοῦσθαι ἔδει. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ἥσθιον, ἀλλὰ κατήσθιον. Ἐἴτα καὶ ὁ τρόπος τῆς καπηλείας χαλεπώτερος· Προβάσει μακρὰ προσευχόμενοι. Πᾶς μὲν γὰρ ἀξίος τιμωρίας ὁ κακὸν τι ποίων· ὁ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἀπὸ εὐλαβείας λαμβάνων, καὶ προσχέματι τούτῳ χρώμενος τῆς πονηρίας, πολλῇ χαλεπωτέρας ὑπεύθυνος κολάσεως. Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐκ ἀπεχειροτόνησεν αὐτούς; Ὅτι ὁ καιρὸς οὐκ ἐπέτρεπεν οὐδέπω. Διὰ δὲ τοῦτο ἀφήσι μὲν αὐτοὺς τῶς· διὰ δὲ ὧν λέγει, κατασκευάζει τὸ ἀνεξέπακτον τῷ δῆμῳ, ἵνα μὴ διὰ τὴν ἀξίαν αὐτῶν εἰς τὸν αὐτὸν¹⁰¹ ἔλκυνται ζηλον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, Ὅσα ἂν λέγωσιν ὅμῃν ποιεῖν, ποιεῖτε· δείκνυσιν ὅσα παραποιοῦσιν¹⁰², ἵνα μὴ ἐξ ἐκείνου νομισθῇ παρὰ τοῖς ἀνοήτοις πάντα ἐπιτρέπειν αὐτοῖς. Οὐαὶ ὅμῃν¹⁰³, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. Ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε, οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν. Εἰ δὲ τὸ μὴδὲνα ὠφελεῖν κατηγορία, τὸ καὶ βλάπτειν καὶ κωλύειν ποῖαν ἔχει¹⁰⁴ συγγνώμην; Τί δὲ ἐστὶ, τοὺς εἰσερχομένους; τοὺς ἐπιτιθείλους. Ὅτε μὲν γὰρ ἐπιτάξει ἑτέροις ἔδει, ἀφόρητα ἐποιοῦν τὰ φορτία· ὅτε δὲ αὐτοὺς¹⁰⁵ ποιῆσαι τι τῶν δεόντων, τὸ¹⁰⁶ ἐναντίον, οὐ μόνον οὐδὲν ἐποιοῦν αὐτοί, ἀλλ' ὁ πολλῇ πλὴν ὅστιν εἰς κακίαν, [708] καὶ ἐπιτιθεῖτον. Οὗτοί εἰσιν οἱ λεγόμενοι λοιμοί, οἱ ἔργον τιθέμενοι τὴν ἑτέρων ἀπόλειαν, ἐκ διαμέτρου πρὸς τοὺς διδασκάλους ἐστῶτες. Εἰ γὰρ διδασκάλου τὸ σῶζειν τὸν ἀπολλύμενον, τὸ ἀπολλύναι τὸν σῶσθαι μέλλοντα, λυμῶνος. Ἐἴτα πάλιν ἕτερον ἐγκλημα· Ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν, ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον· καὶ ὅταν γένηται¹⁰⁷, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διὰ πολλέτερον ὅμῳν¹⁰⁸· τοῦτέστιν, οὐδὲ τὸ¹⁰⁹ μόλις αὐτὸν σαγηνεύσαι, καὶ μετὰ μυρίων πόνων, φειδόμεναι αὐτοῦ παρασκευάζει ὑμᾶς· καίτοιγε τῶν μόλις κτηθέντων φειδόμεθα μειζρώως· ὑμᾶς δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐπιεικιστέρους ἐργάζεται. Ἐνταῦθα δύο αὐτοῖς¹¹⁰ ἐγκαλεῖ· ἓν μὲν, ὅτι ἀχρηστοὶ πρὸς σωτηρίαν τῶν πολλῶν, καὶ πολλοῦ δέονται τοῦ ἰδρωτός, ὥστε καὶ ἓνα φελέκυσσασθαι· ἕτερον δὲ, ὅτι βῆθουμοι πρὸς τὴν φυλακὴν τοῦ κτηθέντος· μάλλον δὲ οὐ βῆθουμοι μόνον, ἀλλὰ καὶ προδότες διὰ τῆς κατὰ τὸν βίον πονηρίας διαφθείροντες αὐτὸν καὶ χεῖρω ποιοῦντες. Ὅταν γὰρ τοὺς διδασκάλους ἴδῃ τοιοῦτους ὁ μαθητὴς, χεῖρων γίνεταί. Οὐ γὰρ ἴσταιται μέχρι τῆς τοῦ διδασκάλου κακίας· ἀλλ' ὅταν μὲν ἐνάρτοις ἢ, μιμῆται· ὅταν δὲ φαῦλος, καὶ ὑπερβαίνει διὰ τὴν εὐκολίαν τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον. Υἱὸν δὲ γεέννης φησὶ, τοῦτέστιν, αὐτογέννητον. Εἶπε δὲ, Διὰ πολλέτερον ὅμῳν. ἵνα καὶ κείνους φοβήσῃ, καὶ τού-

των καθάψεται μειζρώως, ὅτι διδασκαλοὶ πονηρίας εἰσι. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ πλεονα τοῖς μαθηταῖς ἐντείνεσθαι σπουδάζουσι τὴν κακίαν, ἐπιτρέβοντες αὐτοὺς ἐπὶ πολλῇ μείζονα φαυλότητα ἢς ἔχουσιν· ὅπερ μάλιστα ψυχῆς διεφθαρμένης ἐστίν. Ἐἴτα καὶ εἰς ἀνοίαν αὐτοὺς σκώπτει, ὅτι τῶν μειζόνων ἐντολῶν ἐκέλευον καταφρονεῖν. Καὶ μὴν τούναντιον ἐμπροσθεν ἔλεγεν, ὅτι Δεσμεύουσιν φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐποιοῦν πάλιν, καὶ πάντα ἐπραττον εἰς τὴν τῶν ὑπάρχον διαφθοράν, ἐν τοῖς μικροῖς ζητοῦντες τὴν ἀκρίβειαν, καὶ τῶν μεγάλων καταφρονούντες. Ἀποδεκατοῦτε γὰρ, φησὶ, τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἀγνηθον, καὶ ἀφῆκατε τὰ θυρῶν¹¹¹ τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν. Ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κακείνα μὴ ἀφιέναι. Ἐνταῦθα μὲν οὖν εἰκότως φησὶν¹¹², ἔνθα δεκάτη ἐστὶ καὶ ἐλεημοσύνη· τί γὰρ βιάσκει τὸ ἐλεημοσύνην δίδοναι; Ἀλλ' οὐχ ὡς νόμον τηροῦντας· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς οὕτως φησὶ. Διὰ δὲ τοῦτο ἐνταῦθα μὲν λέγει· Ταῦτα ἔδει ποιῆσαι¹¹³· ἔνθα δὲ περὶ καθαρῶν¹¹⁴ καὶ ἀκαθάρτων διαλέγεται, οὐκ ἐστὶ τοῦτο προστιθήσιν, ἀλλὰ διαιρεῖ, καὶ δείκνυσιν ἐξ ἀνάγκης τῇ ἔκδοι καθαρότητι καὶ τὴν ἔξωθεν ἐπομένην· τούναντιον δὲ οὐκ ἐστὶ. Ὅπου μὲν γὰρ φιλανθρωπίας λόγος ἦν, ἀδιαφόρως¹¹⁵ αὐτὸ παρατρέχει, διὰ τε τοῦτο αὐτὸ, καὶ ἐπειδὴ οὐδέπω καιρὸς ἦν διαβρῆδην καὶ σαφῶς τὰ νομικὰ ἀνελεῖν· ἔνθα δὲ παρατήρησις [709] σωματικῶν καθαρμῶν, σαφέστερον ἀνατρέπει. Διὰ δὲ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῆς ἐλεημοσύνης φησὶ· Ταῦτα δὲ ἔδει ποιῆσαι, κακείνα μὴ ἀφιέναι· ἐπὶ δὲ τῶν καθαρῶν οὐχ οὕτως· ἀλλὰ τί; Καθαρίζετε, φησὶ, τὸ ἐξω τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροφίδος· ἔσωθεν δὲ γέμει ἀρπαγῆς καὶ ἀδικίας¹¹⁶. Καθαρίσας τὸ¹¹⁷ ἐντὶς τοῦ ποτηρίου, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς καθαρόν. Καὶ Ἐλαθεν αὐτὸ ἀπὸ πράγματος ὡμολογημένου καὶ δηλοῦ, ἀπὸ ποτηρίου καὶ παροφίδος.

β'. Ἐἴτα δεικνύς, ὅτι οὐδεμία βλάβη ἐκ τοῦ καταφρονεῖν τῶν σωματικῶν καθαρμῶν, μεγίστη δὲ τιμωρία ἐκ τοῦ μὴ φροντίζειν τῶν τῆς ψυχῆς καθαρῶν, ἅπερ ἐστὶν ἀρετῇ, κώνωπα ἐκάλει ταῦτα, μικρὰ γὰρ ἦν καὶ οὐδὲν κάμῃλον δὲ ἐκεῖνα, ἀφόρητα γὰρ ἦν. Διὰ καὶ φησὶ· Τὴν κώνωπα διυλίζοντες, καὶ τὴν κάμῃλον καταπίνοντες. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνα διὰ ταῦτα νευρομοθέτηται, διὰ τὸν ἔλεον καὶ τὴν κρίσιν· ὥστε οὐδὲ τότε ὠφέλει μόνον γινόμενα. Ὅτε γὰρ τὰ μικρὰ διὰ τὰ μεγάλα ἦν εἰρημένα, εἴτα ἐκεῖνα μὲν ἡμελείτο, ταῦτα δὲ ἐσπουδάζετο μόνον, οὐδὲν ἦν πλεον οὐδὲ τότε ἐντεῦθεν. Τούτοις μὲν γὰρ ἐκεῖνα οὐχ εἴπετο· ἐκεῖνα δὲ τοῦτοις πάντως. Ταῦτα δὲ λέγει, δεικνύς ὅτι καὶ πρὶν ἢ τὴν χάριν παραγενέσθαι, οὐ τῶν προηγουμένων, οὐδὲ τῶν περισπουδᾶστων ταῦτα ἦν, ἀλλ' ἕτερα ἦν τὰ ζητούμενα. Εἰ δὲ πρὸ τῆς χάριτος τοιαῦτα ἦν, πολλῇ μάλλον ὑψηλῶν ἐλθόντων παραγγελμάτων ταῦτα ἀνόνητα, καὶ καθόλου μετείναι αὐτὰ οὐκ ἔχρη. Πανταχοῦ μὲν οὖν κακία χαλεπὸν· μάλιστα δὲ ὅταν μὴδὲ¹¹⁸ νομίζῃ δεῖσθαι διορθώσεως· καὶ

¹⁰⁰ μακρὰ G. H. 4 Mosq. ¹⁰¹ αὐτῶν G. H. ut conjecerat Sav. ¹⁰² Sic H. K. M. δ. ὅσα μὴ παραποιῶσιν G. δείκνυσιν ποῖα· ὅσα μὴ παραποιῶσιν Eidd. ¹⁰³ ὅμῃν add. γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι add. βασιλεῖαν add. τῶν οὐρανῶν H. L. 4 Mosq. ¹⁰⁴ ἔχει Sic K. L. M. Ep. ἂν ἔχοι H. ἂν ἔχῃ Edd. ¹⁰⁵ αὐτοὶ G. ἐαυτοῦς M. ¹⁰⁶ τὸ τότε τὸ M. μόλις add. γὰρ G. K. ¹⁰⁷ εὐρηται M. εὐρηται Edd. ¹⁰⁸ τὸ μετὰ τὸ Edd. Propositionem, quae Boissio olim displicuit, abesse jubent H. L. M. favente Ge. διὰ τὸ Ep. sed hic post πόνων, supplementum τοῦτο αὐτὸ inculcat. ¹⁰⁹ αὐτοὺς G. M. ¹¹⁰ βαρέα K. 4 Mosq. ¹¹¹ φησὶν add. ἔδει H. ad J. ταῦτα Sav. Vulgatum inelutur Ep. ¹¹² ποιῆσαι add. κακείνα μὴ ἀφιέναι M. ¹¹³ καθαρῶν L. Ep. καθαρῶν (sic) M. Mor. Sed καὶ ἀκαθάρτων om. M. Mor. ¹¹⁴ διαφόρως G. H. K. Ep. sed indifferent Ge. ¹¹⁵ ἀδικίας Sic Ep. Euth. et Mosq. πλεονέχεις N. ¹¹⁶ τὸ πρῶτον τὸ L. οὖν τὸ Edd. ποτηρίου add. καὶ τῆς παροφίδος L. ¹¹⁷ μὴ L. Ep. μὴδὲν Mor. Ben.

quaris, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, impe-

rium, honor, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXIII. al. LXXIV.

CAP. 23. v. 14. *Vae vobis, scribæ et Pharisei hypocritæ, quia devoratis domos viduarum, oratione longa orantes (a) : propterea iudicium amplius accipietis.*

1. Hinc jam propter ingluviem in illos invehitur : quodque gravius est, quia non ex divitum, sed ex viduarum substantia ventres implebant, illarumque paupertatem atterebant, cui subvenire oportuisset. Non enim simpliciter edebant, sed et devorabant. Deinde vero fraudis modus gravior exprimitur : *Oratione longa orantes.* Quisquis male operatur, supplicio dignus est : quisquis autem pietatis obtentu id facit, et fallaci specie utitur ad nequitiam, longe graviore est supplicio obnoxius. Et cur non gradu dejecit illos ? Quia id nondum tempus permittebat. Ideo interim illos relinquit : sed verbis suis curat ut ne populus decipiatur, ne illos, utpote in dignitate constitutos, imitari stnderent. Quia enim dixerat, *Quæcumque vobis dixerint facite*, ostendit quamnam illa sint : ea scilicet quæ ipsi non præter jus fasque fecerint, ne minus sana mente præditi putarent omnia quæ illi facerent permitti. 13. *Vae vobis, scribæ et Pharisei, quia clauditis regnum ante homines. Vos enim non intratis, nec intrantes permittitis intrare.* Si enim nemini prodesset crimen est, nocere et impedire quam veniam mereatur ? Quid est illud, *Intrantes* ? Id est, idoneos. Nam quando aliis præcepta dare oportebat, onera intolerabilia imponebant ; cum autem ipsos quid præstare par erat, tunc e contrario, non modo nihil faciebant, sed quod longe deterius est, alios etiam corrumpebant. Hi sunt qui pestes appellantur, qui in opus sibi statuunt aliorum perniciem, veris doctoribus ex diametro oppositi. Nam si doctoris est pereuntem servare, perdere eum, qui servandus erat, pestiferi hominis est. Aliud deinde crimen sequitur : 15. *Circumitis mare et aridam, ut proselytum unum faciat ; et cum inveneritis, facitis illum filium gehennæ duplo magis quam vos*, id est, Cum vix eum et post multos labores ceperitis, non parcitis tamen illi ; cum tamen ea quæ vix comparare potuimus, majori studio servemus : vos autem ne id quidem moderatores redditis. Hic porro duo illis crimina offert ; primo, quod ad salutem multorum inutiles sint, cum multo sudore opus habeant, ut unum attrahant ; secundo, quod negligentes sint ad custodiam ejus quem adepti sunt ; imo non modo negligentes, sed etiam proditores, cum eos ex male vivendi exemplo deteriores faciant. Cum enim tales doctores discipulus viderit, pejor redditur : non enim gradum sistit in doctoris sui nequitia ; sed si probus fuerit, ipsum imitatur ; sin improbus, etiam superat ob facilitatem ad pejora procedendi. *Filium autem*

gehennæ vocat, id est, ipsam gehennam. Dixit autem, *Duplo magis quam vos*, ut et illos terreret, et hos vehementius perstringeret, quia doctores nequitie sunt. Neque hoc tantum, sed etiam quod majorem discipulis malitiam indere curent, inducentes ipsos ad majorem, quam ipsi habeant, nequitiam : id quod maxime ad animam corruptam pertinet. Drinde amenitiam ipsis exprobrat, quod majora præcepta despicerent juberent : atqui contrarium supra dicebat, *Alligant onera graviora et importabilia* (Matth. 23. 4). Sed hæc etiam rursus faciebant, nihilque non agebant ut sibi subditos corrumperent, in minimis accuratorem quærentes, et magna despicientes. 25. *Decimatis enim, inquit, mentham et anethum, et reliquistis quæ graviora sunt legis, iudicium et misericordiam et fidem. Hæc oportebat facere, et illa non omittere.* Hoc loco ergo e re loquitur : ubi decima est, ibi etiam elemosyna. Quid enim elemosynam dare nocet ? Sed hoc non dicit quasi ipsi legem observarent ; neque enim sic ipse loquitur. Ideo hic quidem dicit : *Hæc oportuit facere, et illa non omittere.* Ubi autem de mundis et immundis disputat, non ultra hoc adjicit, sed distinguit, et ostendit ex interiore munditia exteriorem necessario sequi : non autem vice versa. Ubi enim de misericordia agebatur, indiscriminatim illud prætermittit, tam propter idipsum, et quia nondum tempus erat legalia aperte tollendi ; ubi autem observatio est corporalium purificationum, clarius hæc evertit. Ideo de elemosyna dicit : *Hæc oportuit facere, et illa non omittere* ; de purgationibus vero non sic : sed quid ? 25. *Mundatis, inquit, quod de foris est calicis et parapsidis ; intra autem pleni estis rapina et avaritia.* 26. *Munda ergo calicem et parapsidis interiora, ut exteriora munda fiant.* A re communi et manifesta exemplum accepit, a calice et parapside.

2. Deinde ostendens, nullum oriri damnum ex neglectu corporalium mundationum, magnum autem imminere supplicium iis qui animæ mundationem non curant, quæ mundatio est virtus, hæc calicem vocavit, parva enim nihilque erant ; camelum vero illa, intolerabilia quippe erant. Ideo ait : 24. *Culicem excolantes, et camelum deglutientes.* Nam et illa propter hæc posita sunt, propter misericordiam et iudicium. Itaque nec tunc javabant, sola cum essent : cum enim parva propter magna dicta fuissent, deindeque magnis neglectis, parva solum curabantur, nihil inde plus emergebat : magna enim post parva non sequebantur ; contra vero post magna parva plane sequuntur. Hæc vero dicit, ostendens, etiam antequam gratia adveniret, non præcipue illa quæ sita fuisset, sed alia potiora. Si autem ante gratiam tali modo res se habebat, multo magis, postquam sublimia illa præcepta venerunt, hæc inutilia sunt, nec observanda. Ubique ergo nequitia malum est ; maxime vero cum nihil putat emendatione agere ; et quod

(a) In Græco, καὶ προσέτι μακρὰ προσευχόμενοι, quæ ad litteram significant, in speciem diuturne precantes.

gravius est, cum putat satis esse si alios corrigat; quæ significans Christus duces illos vocat cæcos cæcorum (*Vers. 16*). Nam si cum cæcus non se putat duce opus habere, id extrema calamitas et miseria est: cum ipse alios vult ducere, cogita in quantum barathrum c'ejiciat. Hæc autem dicebat, subindicans illorum stadium ad vanam gloriam aucupandam, et hujusce morbi grandem in illis rabiem. Hoc enim ipsis omnium malorum causa fuit, quod ad ostentationem omnia facerent. Hoc a fide illos abduxit, veramque virtutem negligere suavit, et solis corporalibus mundationibus incumbere, animæ neglecta mundatione. Ideo ad veram virtutem illos deducens, et ad mundationem animæ, judicium, justitiam et fidem memorat. Hæc quippe sunt quæ vitam nostram fovēt, quæ animam purgant: justitia, benignitas, veritas; quarum alia, nempe misericordia, ad veniam nos deducit, nec permittit ut severiores peccatoribus simus, neque ad veniam concedendam difficiles (sic enim duplex lucrum reportamus, dum misericordias efficiamur, et misericordiam multam nobis a Deo universorum attrahimus), illa quoque suadet nobis ut oppressis condoleamus illosque vindicemus; justitia vero fraudulentos et vafros esse non sinit. Quando autem dixit, *Hæc oportuit facere, et illa non omittere*, non id ut legalem observationem inducit; absit: hoc enim jam supra demonstravimus; cumque de paropside et de calice dixit, *Munda interiora calicis et paropsidis, ut fiat id quod exterius est mundum*, non ad veteres nos minutias reducit; contra vero hæc superflua esse ostendit. Non enim dixit, Id etiam, quod exterius est, purgate, sed, Quod intus est; et omnino hoc ab illo sequitur. Alioquin autem non de calice et paropside loquitur, sed de anima et corpore: quod exterius est, corpus vocans, quod autem interius, animam. Si vero in paropside opus est interiora non negligere, multo magis in te. Vos vero contra facitis, inquit; nam parva et exteriora observantes, magna et interiora negligitis: unde maximum inferitur damnum, quod putantes vos totum præstitisse, reliqua negligatis; cum autem ea despiciatis, illa emendare nihil curatis. Deinde eos de vanæ gloriæ amore perstringit, sepulcra dealbata vocans illos, hypocritasque appellans; quod est omnium causa malorum, et perniciæ argumentum. Neque solum illos sepulcra dealbata vocavit, sed etiam immunditia et hypocrisis plenos esse dixit. His porro causam ostendit, propter quam non crediderunt, quoniam pleni erant hypocrisis et iniquitate. Hæc autem non Christus modo, sed etiam prophetæ frequenter criminantur, quod rapaces sint, quod principes eorum non secundum jus et rationem judicent: et ubique reperias sacrificia rejecta, hæc autem requisita. Itaque nihil insolitum, nihil novum, neque in lege, neque in accusatione, neque etiam in imagine et exemplo sepulcri. Hoc quippe memorat Propheta, non sepulcrum modo vocans, sed: *Sepulcrum patens est guttur eorum* (*Psal. 5. 11*). Tales sunt hodieque multi, qui sese exterius ornant, intusque pleni

omni iniquitate sunt. Nunc enim multus labor, multa sollicitudo externæ munditiæ impenditur; munditiæ vero animæ nulla cura. Sed si conscientiam singulorum quis aperiret, multos vermes, multam saniem inveniret, foetoremque incredibilem: absurdas dico et malas concupiscentias, quæ sunt vernibus impuriore.

3. Sed quod illi tales sint, non ita grave est, tamen grave est: quod vero nos, qui templa Dei fieri dignati sumus, sepulcra statim tantum foetorem emittentia efficiamur, hoc extremæ miseriæ est. Ubi Christus habitat, Spiritus sanctus operatus est, totque mysteria peracta, hoc sepulcrum esse, quanta illa miseria est? quot fletibus et gemitibus dignum est, cum membra Christi sepulcrum immundum sunt? Cogita quomodo natus sis, quibus dignatus fueris, quem acceperis amicum, quomodo templum firmum constitutus sis, quam pulchrum; non auro ornatum, neque margaritis, sed his longe pretiosiore Spiritu sancto. Cogita neminem in urbe sepulcrum construere (a); ergo neque tu in superna civitate comparere poteris. Nam si hic illud prohibetur, multo magis illic. Imo vero etiam hic risu dignus omnibus appares, dum mortuam circumfers animam; nec risu dignus tantum, sed etiam fugiendus. Dic enim mihi, si quis mortuum cadaver circumferret, annon omnes resiliunt, annon omnes fugerent? Hoc etiam punit tecum reputa. Nam longe deterius spectaculum circumfers, animam peccatorum mole mortuam, animam dissolutam. Quis talis hominis miserebitur? Cum enim tu animæ tuæ non miserearis, quomodo alius te miserabitur ita crudelem et inimicum tibi ipsi? Si quis enim quo loco tu dormis et comedis, cadaver sub terra poneret, quid non faceres? tu vero animam mortuam deponis, non quo loco prandes vel dormis, sed in membris Christi, neque times ne mille fulmina in caput tuum janciantur? Quomodo audes ecclesias Dei frequentare, et sacra templa, cum intus tam execrandum foetorem habeas? Nam si quis in regionem cadaver ferret et tibi defoderet, extremas daret pœnas, tu vero qui sacra septa adis, et tanto foetore domum reple, cogna quantum lues supplicium. Imitare metricem illam, quæ unguento unxit pedes Christi, et bono odore totam domum implevit (*Luc. 7. 38*); tu vero contrarium in domo Dei facis. Quid enim, si tu ipse tetrum odorem non sentias? Id sane morbus est gravissimus; ideo incurabili morbo laboras, et graviore quam ille qui corpore mutili ac vitiatu male olent. Ille namque morbus ab agris sensu percipitur, nihilque culpandus est, imo etiam est commiseratione dignus; hic vero morbus ira et vindicta. Quoniam ergo hæc graviora sunt, cum maxime ager ipse malum non sentit, ut oporteret, age, intento audi animo, ut te morbi perniciem doceam. Primo autem audi quid psallendo dicas: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo* (*Psal. 140. 2*). Cum ergo non incensum, sed a te et a gestis tuis male olens fumus ascendit, quam non mereris ultionem? Quid est ille

(a) Sepulcra in urbibus construebantur.

τὸ ἐτι χαλεπώτερον, ὅταν καὶ ἐτέρους ἀρκεῖν οἴηται διφροῦν· ἀπερ δὴ τὸν ὁ Χριστὸς, ὁδηγούς αὐτοὺς καλεῖ τὸ τυφλούς. Εἰ γὰρ τὸ μὴ νομίζειν δεῖσθαι ὁδηγοῦ τυφλόν, ἐσχάτη συμφορὰ καὶ ἀθλιότης· τὸ καὶ αὐτὸν ἐθέλειν ὁδηγεῖν ἐτέρους, ὅρα ἐπὶ πόσον ἀγεῖ τὸ βάρβαρον. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἀνιττόμενος διὰ πάντων τὴν δοξομανίαν αὐτῶν, καὶ τὴν σφοδρὰν περὶ τὸ νόσημα τοῦτο λύσαν. Τοῦτο γὰρ αἴτιον πάντων τῶν κακῶν αὐτοῖς γέγονε, τὸ πρὸς ἐπίδειξιν πάντα ποιεῖν. Τοῦτο καὶ τῆς πίστεως αὐτοὺς ἀπήγαγε, καὶ τῆς ὄντως ἀρετῆς ἀμελεῖν παρεσκεύασε, καὶ περὶ καθάρσια ἀπογολεῖσθαι σωματικὰ μόνον ἐπιθεῖ, τῶν τῆς ψυχῆς καθαρμῶν ἀμελοῦντας. Διὰ δὲ τοῦτο ἀγων αὐτοὺς εἰς τὴν ὄντως ἀρετὴν, καὶ τὰ καθάρσια τῆς ψυχῆς, ἐλέου καὶ κρίσεως καὶ πίστεως μέμνηται. Ταῦτα γὰρ τὰ συνέγοντα ἡμῶν τὴν ζωὴν, ταῦτα τὰ καθαίροντα τὴν ψυχὴν, δικαιοσύνη, φιλανθρωπία, ἀλήθεια· ἡ μὲν εἰς συγγνώμην ἡμᾶς ἀγούσα, καὶ μὴ ἀφίεσα χαλεπούς μεθ' ὑπερβολῆς εἶναι τοῖς ἀμαρτάνουσι, καὶ ἀσυγγνώστους· (οὕτω γὰρ διπλῇ κεραυνούμενοι, φιλανθρωποὶ τὴν γινόμενοι, καὶ φιλανθρωπίας ἐντεῦθεν πολλῆς καὶ αὐτοὶ παρὰ τοῦ τῶν ὁλῶν ἀπολαύοντες Θεοῦ·) καὶ παρασκευάζουσα [710] συναλγεῖν τε τοῖς ἐπηρεαζομένοις· καὶ ἀμύνειν αὐτοῖς· ἡ δὲ οὐκ ἔωσα ἀπαύτως εἶναι καὶ ὑπόουλους. Ἄλλ' οὕτε ὅταν λέγῃ, Ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, ἀκρίβεια μὴ ἀμύνειν, ὡς νομικὴν παρατήρησιν εἰσάγων ὅτι λέγει· ἀπαγε· τοῦτο γὰρ ἀπεδείξαμεν ἐμπροσθεν· οὕτε ἐπὶ τῆς παροφίδος καὶ τοῦ ποτηρίου εἰπὼν, Καθάρισον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροφίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς καθαρόν, ἐπὶ τὴν παλαιὰν ἡμᾶς ἀγεῖ μικρολογίαν· ἀλλὰ τούναντι μὲν οὖν, ἀπαντα ποιεῖ δεικνύς αὐτὴν περιττὴν οὖσαν. Οὐ γὰρ εἶπα, Καὶ τὸ ἐξῴθεν καθάρισατε, ἀλλὰ, Τὸ ἐνδόν· καὶ πάντως ἔπεται τοῦτ' ἐκεῖνο. Ἄλλως δὲ, οὐδὲ περὶ ποτηρίου καὶ παροφίδος λέγει, ἀλλὰ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος διαλέγεται· τὸ μὲν ἐξω τὸ σῶμα καλῶν, τὸ δὲ ἐνδόν τὴν ψυχὴν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς παροφίδος τὸ ἐνδόν χρεῖα ὅτι, πολλῶν μᾶλλον ἐπὶ σοῦ. Ὑμεῖς δὲ τούναντι ποιεῖτε, φησί· τὰ μικρὰ καὶ ἐξω φυλάττοντες, τῶν μεγάλων καὶ ἐνδόν ἀμελεῖτε· ὅθεν μεγίστη γίνεται βλάβη, ὅτι νομίζοντες τὸ πᾶν κατωρθωκέαι, τῶν λοιπῶν καταφρονεῖτε· καταφρονούντες δὲ, οὐδὲ σπουδάζετε ἢ ἐπιχειρεῖτε αὐτὰ κατορθοῦν. Εἴτα πάλιν εἰς κενοδοξίαν αὐτοὺς σκώπτει, τάφους κεκονιαμένους καλῶν, καὶ πᾶσιν ἐπιλέγων, Ὑποκριταί· ὁ πάντων αἰτίον ἐστὶ τῶν κακῶν, καὶ ἀπολείπει αὐτοῖς ὑπόθεσις. Οὐχ ἀπλῶς δὲ τάφους κεκονιαμένους ἐκάλει, ἀλλὰ καὶ ἀκαθαρσίας ὅτι γέμειν καὶ ὑποκρίσεως· ἔφησεν. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνύς τὴν αἰτίαν, ὅτι ἦν οὐκ ἐπιστευσαν, ὅτι μεστοὶ ἦσαν ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας. Ταῦτα δὲ οὐχ ὁ Χριστὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται συνεχῶς ἐγκαλοῦσιν, ὅτι ἀρπάζουσιν, ὅτι οὐ κρίνουσιν οἱ ἄρχοντες αὐτῶν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον· καὶ πανταχοῦ εὐροῖς ἂν τὰς μὲν θυσίας ἑκαβαλλόμενας, ταῦτα δὲ ἐπισητούμενα. Ὅστε οὐδὲν ξένον, οὐδὲ καινόν, οὐτε τῆς νομοθεσίας ὅτι, οὐτε τῆς κατηγορίας· ἀλλ' οὐδὲ τὸ τῆς ἐκδόματος τοῦ τάφου. Μέμνηται γὰρ αὐτῆς ὁ προφήτης, οὐδὲ αὐτὸς ἀπλῶς τάφον καλέσας, ἀλλὰ Τάφον ἀνεωφγμένον τὸν λάρυγγα αὐτῶν. Τοιοῦτο ὅτι καὶ νῦν εἰσι πολλοὶ ἄνθρωποι, καλλωπιζόμενοι μὲν ἐξῴθεν, πάσας δὲ ἀνομίας ἐνδόν πεπληρωμένοι. Καὶ γὰρ καὶ νῦν τῶν μὲν

ἐξῴθεν καθαρμῶν πολλὸς ὁ τρόπος ὅτι, πολλὴ ἡ φροντίς· τῶν δὲ κατὰ ψυχὴν οὐδὲ εἰς. Ἄλλ' εἶγε τὸ ἐκάστου συνεῖδης ἀναρρήξειε τις, πολλοὺς τοὺς σκώληκας καὶ τὸν ἰχθῦρα εὐρήσει, καὶ δυσωδίαν ἀφαιεῖ· ἐπιθυμίας ἀτόπου λέγω καὶ πονηρίας, αἱ σκωλήκων εἰσὶν ἀκαθαρτότεραι.

γ'. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκείνους τοιοῦτους εἶναι, οὐχ οὕτω δεινόν, καίπερ ὃν δεινόν· τὸ δὲ ὁμᾶς ὅτι, τοὺς καταξωθέντας ναοὺς γενέσθαι Θεοῦ, τάφους· ἐξαίφνης· γενέσθαι, τοσαύτην ἔχοντας δυσωδίαν, τοῦτο ἀθλιότητος ἐσχάτης. Ἐνθα ὁ Χριστὸς κατοικεῖ, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἐνέηργησε, καὶ μυστήρια τοσαῦτα, τάφον εἶναι τοῦτον ὅτι, πόσις τοῦτο ἀθλιότητος· πόσιον ὄρηων καὶ ὀδωρῶν, ὅταν [711] τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ τάφος ἀκαθαρσίας ὅτι γένηται· Ἐννόησον πῶς ἐγενήθη· ὅτι, εἴων κατηξιώθη, ὅταν ἔλαβες στολὴν, πῶς ναὶ κατεσκευάσθη ἀβραγῆς, πῶς καλὸς· οὐ χρυσὸν καλλωπισθεὶς, οὐδὲ μαργαρίταις, ἀλλὰ τῷ τούτων τιμωτέρῳ πνεύματι. Ἐνόησον ὅτι οὐδεὶς τάφος ἐν πόλει κατασκευάζεται· οὐκοῦν οὐδὲ σὺ εἰς τὴν ἀνω φανήναι δυνήσῃ πόλιν. Εἰ γὰρ ἐνταῦθα τοῦτο ἀπείρηται, πολλῶν μᾶλλον ἐκεῖ. Μᾶλλον δὲ καὶ ἐνταῦθα πᾶσιν εἰ καταγέλαστος, νεκρὸν περιφέρων ψυχὴν· οὐ καταγέλαστος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ φευκτός. Εἰπέ γάρ μοι, εἰ τις περιττὴν νεκρὸν εἰδωλὸν περιφέρει, οὐκ ἂν πάντες ἀπεπῆδησαν; οὐκ ἂν πάντες ἐφυγον; Τοῦτο καὶ νῦν λογίζου. Καὶ γὰρ τοῦτο ὅτι πολλὸν χαλεπώτερον περιέρχῃ θέαμα περιφέρειν, ψυχὴν ὑπὸ ἀμαρτιῶν νεκρωμένην, ψυχὴν παρεμμένην. Τίς οὖν εἰρήσει τὸν τοιοῦτον; Ὅταν γὰρ σὺ τὴν σαυτοῦ ψυχὴν μὴ ἐλεῇς, πῶς ὅτερος ἐλεήσει τὸν οὕτως ὥμην καὶ πολέμιον ὄντα ἑαυτῷ καὶ ἐχθρόν; Εἰ τις ἐνθα ἐκάθευδες καὶ ἐδύπνεις, κατέρυξε σῶμα νεκρὸν, τί οὐκ ἂν ἐποίησας; σὺ δὲ ψυχὴν νεκρὰν κατορύττεις, οὐκ ἐνθα ἀριστοποιῇ, οὐδὲ ἐνθα καθύβεις, ἀλλ' ἐν τοῖς μέλεσι τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐ δέδοικας μὴ μυριοὶ κατενεχθῶσιν ἄνωθεν ἐπὶ τὴν σὴν κεφαλὴν σκηπτὸς καὶ κεραυνοί; Πῶς δὲ καὶ τοιμῆς ἐκκλησίαις ὅτι ἐπιβαίνειν Θεοῦ, καὶ ναοὶς ἁγίοις, ἐνδο, τοσαύτης βδελυγμίας ὄρων; Εἰ γὰρ εἰς τὰ βασίλεια φέρων τις νεκρὸν καὶ κατορύξας, τὴν ἐσχάτην ἂν ἔδωκε δίκην· σὺ τῶν ἱερῶν ἐπιβαίνων περιδίδων, καὶ τοσαύτης δυσωδίας πληρὸν τὸν οἶκον, ἐννόησον ὅσην ὑποστήσῃ τιμωρίαν. Μίμησαι τὴν πόρνην ἐκείνην, ἡ μύρην ἔχρισε τοῦ Χριστοῦ τοὺς πόδας, καὶ τὴν οἰκίαν ἀπασαν ἐπλήρωσεν ὡς οὐδίας· οὐ σὺ τούναντι οὐ ποιεῖς εἰς τὸν οἶκον. Τί γὰρ, εἰ καὶ μὴ αἰσθάνῃ σὺ τῆς δυσωδίας; Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐστὶ τὸ χαλεπὸν τοῦ νοσήματος· διὸ καὶ ἀνίστα νοσεῖς, καὶ χαλεπώτερα τῶν τὰ σώματα λελωθῆμένων τε καὶ ὠδωδῶν. Ἐκείνη μὲν γὰρ ἡ νόσος καὶ αἰσθάνει τοὺς κάμνουσι παρέχει, καὶ οὐδὲν ἐγκλημα ἔχει, ἀλλὰ καὶ ἐλέους ἐστὶν ἄξια· αὕτη δὲ μίσους καὶ κολάσεως. Ἐπεὶ οὖν καὶ ταύτῃ χαλεπώτερα ὅτι, καὶ τῷ μηδὲ αἰσθάνεσθαι αὐτῆς ὡς χρὴ τὸν νοσούντα, φέρε, ἐπίδος σαυτὸν τῷ λόγῳ, ἵνα σε διδάξω σαφῶς αὐτῆς τὴν λύμην. Πρῶτον δὲ ἀκούσον τί φάλλω λέγεις· Κατενευθῆτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου. Ὅταν οὖν μὴ ὅτι θυμίαμα, ἀλλὰ καπνὸς ἀπὸ σοῦ καὶ τῶν σῶν πράξεων ἀναβαίνῃ δυσωδίας, πόσον δίκην οὐκ ἄξιος εἰ ὑποστῆναι; Τίς οὖν ὁ καπνὸς ὁ δυσωδίας; Πολλοὶ εἰσίσαι· καλλὴ γυναικῶν περιδιδόντες· ἄλλοι παίδων ὥρας περιεργαζόμενοι. Εἴτα οὐ θαυμάζεις, πῶς οὐ σκηπτὸς

¹⁸ ἐκάλει H. Ep. τυφλούς] Sic Ep. et corr. H. caeteri cum Interp. τυφλῶν. τυφλούς τυφλῶν Edd. ¹⁹ ἐπάγων G. K. De sequentibus vid. adnot. ²⁰ τοῦ ἐνδόν χρεῖα] τοῦ ἀμελεῖν τοῦ ἐνδόν γὰρ M. fere ut Mor. ²¹ Sic H. K. L. M. pro vulgato ἐπισπουδάζετε. « Quid si ἐτι σπουδάζετε? » Sav. ²² ἀκρασίας G. H. M. luxuria Ge. ²³ οὐσίας G. M. Mor. ²⁴ οὕτε τῆς bis K. L. ²⁵ ΘΗΚΩΝ. Περὶ καλλωπιζομένων, καὶ ὅτι τάφους οἱ τοιοῦτοι προσοίκασι· καὶ κατηγορία τῶν περιεργαζομένων τὰ κάλλη τῶν γυναικῶν, καὶ μάλιστα ἐν ἐκκλησίᾳ· ἐν ᾧ καὶ περὶ τοῦ πῶς ὀφείλομεν ἐκγαμίζειν. G. ²⁶ τρόπος] Sic Ge. Mor. et codd. πόνος Sav. Ben. ²⁷ ἡμᾶς Edd. ²⁸ τοῦτο G. ²⁹ ἀκαθαρτός L. ³⁰ ἀνεγεννήθη H. L. invito Ge. p. p. ἐξιώθη G. K. ³¹ τοῦτο G. καὶ νῦν τοῦτο G. καὶ τοῦτο νῦν H. πολὺ om. G. K. περιφέρειν] φέρων G. H. ³² πῶς] add. σε M. ἐλεήσει] add. σε L. ³³ σαυτῷ G. H. K. Post h. v. καὶ adliidi ex H. K. L. M. Mod. E. et γὰρ ἐνθα M. ³⁴ ἐκκλησίας G. H. K. L. ναοίς] add. ἐπιμύγνυσθαι L. M. ³⁵ ἐκλήσεν M. τὸν οἶκον] add. τοῦ Θεοῦ H. K. in hac domo Ge. ³⁶ ταῦτα χαλεπώτερα G. καὶ τὸ μηδὲ G. L. M. Utinque Edd. ³⁷ μὴ] add. ἡ L. M. Infra ei om. G. M. ³⁸ εἰσίσαι] Sic L. M. et Baroco. 189. in ecclesiam veniunt Ge. Edebatur ἵσται, pro quo ἐνταῦθα εἰσι tentavit Bois.

φέρονται²⁰, καὶ πάντα ἐκ βάθρων ἀναστῆται [712]; Καὶ γὰρ ἄξια μὲν σκηπτῶν καὶ γεέννης τὰ γινόμενα· ἀλλ' ὁ Θεὸς, μακρόθυμος ὢν καὶ πολυέλεος, ἀνέχει τέως τὴν ὀργὴν, εἰς μετάνοιαν σε καλῶν καὶ διόρθωσιν. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; κάλλη γυναικῶν περιεργάζῃ, καὶ οὐ φρίττεις οὕτως ἐνυβρίζων εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ; Πορνεύον εἶναι σοὶ δοκεῖ ἡ ἐκκλησία, καὶ τῆς ἀγορᾶς ἀτιμωτέρα; Ἐν ἀγορᾷ²¹ μὲν γὰρ διδοίκας καὶ αἰσχύνῃ φαίνῃαι γυναῖκα περιεργαζόμενος· ἐν δὲ τῇ ναῷ τοῦ Θεοῦ, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διαλεγόμενος σοὶ καὶ ἀπειλοῦντος ὑπὲρ τούτων, πορνεύεις καὶ μοιχεύεις κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἀκούεις μὴ ταῦτα ποιεῖν· καὶ οὐ φρίττεις, οὐδὲ ἐξέστηκας; Ταῦτα ὑμᾶς τὰ θέατρα τῆς ἀσελγείας διδάσκει, ὁ λοιμὸς ὁ δυσκατάλυτος, τὰ δηλητήρια φάρμακα, αἱ χαλεπαὶ τῶν ἀναπειτωκῶτων πάγαι²², ἡ μεβ' ἡδονὴς τῶν ἀκολάστων ἀπόλεια. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἐγκαλῶν ἔλεγεν· Ὅχι εἰσὶν οἱ ὀφθαλμοὶ σου, οὐδὲ ἡ καρδία σου καλῇ. Βέλτιον τοὺς τοιοῦτους πηροὺς²³ εἶναι· βέλτιον νοσεῖν, ἢ εἰς ταῦτα κατακεχρησθαι τοῖς ὀφθαλμοῖς. Ἐχρῆν μὲν οὖν ἔνδον ἔχειν τὸ ταχὺ τὸ διεῖργον ὑμᾶς τῶν γυναικῶν· ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, ἀναγκαῖον ἐνόμισαν εἶναι οἱ Πατέρες, καὶ ταῖς σάνισιν ὑμᾶς ταύταις διατειχίσαι· ὥς ἔγωγε ἀκούω τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι τὸ παλαιὸν οὐδὲ ταῦτα ἦν τὰ τειχία. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἄρσεν, οὐδὲ θήλυ. Καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ ὁμοῦ καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἦσαν. Καὶ γὰρ οἱ ἄνδρες, ἄνδρες ἦσαν, καὶ αἱ γυναῖκες, γυναῖκες· νῦν δὲ πᾶν τούναντίον, αἱ μὲν γυναῖκες εἰς τὰ τῶν ἑταιρίδων ἑαυτὰς ἐξώθησαν ἡγῆ· οἱ δὲ ἄνδρες Ἰησῶν μαινομένων οὐδὲν ἄμεινον δικάζονται. Οὐκ ἤκούσατε, ὅτι ἦσαν συνηγμένοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐν τῷ ὑπερφῶ, καὶ τῶν οὐρανῶν ἔκεινος ὁ σύλλογος ἄγιος ἦν; Καὶ μάλα εἰκότως. Πολλὴν γὰρ καὶ γυναῖκες τότε φιλοσοφίαν ἤσκησαν, καὶ ἄνδρες σεμνότητά καὶ σωφροσύνην. Ἀκούσατε γοῦν τῆς πορφυροπολίτιδος λεγοῦσης· Εἰ περικρίκατέ με ἀξίαν τῇ Κυρίῳ, εἰσαλθόντες²⁴ μελινὰ πῦρ²⁵ ἐμοί. Ἀκούσατε τῶν γυναικῶν, αἱ περιήγον μετὰ τῶν ἀποστόλων, ἀνδρείον ἀναλαβοῦσαι φρόνημα, τῆς Πρισκίλλης, τῆς Περσίδος, τῶν ἄλλων· ὧν αἱ παρούσαι γυναῖκες τοσοῦτον ἀπέχουσιν, ὅσον οἱ ἄνδρες τῶν ἀνδρῶν²⁶.

δ. Τότε μὲν γὰρ καὶ ἀποδημοῦσαι οὐκ ἐλάμβανον ὄψαν πονηράν· νῦν δὲ καὶ ἐν θαλάμῳ τριφόμεναι μόλις ταύτην διαφεύγουσι τὴν ὑπόβριαν. Ταῦτα δὲ ἀπὸ τῶν καλλωπισμῶν γίνεται καὶ τῆς τρυφῆς. Τότε ἐκείναις ἔργον ἦν, αὐξῆσαι τὸ κήρυγμα· νῦν δὲ εὐερίεις καὶ καλὰς φανήναι, καὶ εὐπροσώπους. Τοῦτο ἡ δόξα αὐταῖς, τοῦτο ἡ σωτηρία· τὰ δὲ ὀψήλα καὶ μεγάλα κατορθώματα οὐδὲ ἄναρ φροντίζει. Τίς γυνὴ σπουδὴν ἐποιήσατο ἄνδρα βελτίω ποιῆσαι; τίς ἀνὴρ ταύτην ἔθετο τὴν φροντίδα, ὥστε γυναῖκα διορθώσασθαι; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς· ἀλλὰ τῇ [713] μὲν γυναικὶ πᾶσα σπουδὴ περὶ χρυσεῶν ἐπιμέλειαν, καὶ ἱματίων, καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ σώματος καλλωπισμῶν, καὶ ὥστε τὴν οὐσίαν αὐξῆσαι· τῷ δὲ ἀνδρὶ καὶ αὕτη καὶ ἑτέρα πλείους, πᾶσαι μέντοι βιωτικά. Τίς

²⁰ περιφέρονται G. sed in marg. ἐπιφέρονται. ²¹ Ἐν' ἀγορᾷ G. p. γὰρ om. M. infra ὑπὲρ τούτων om. M. sed viil. Flor. p. 135. ²² πηγαὶ G. Mor. ²³ πηροὺς] πονηροὺς G. p. κεχρησθαι M. Flor. ²⁴ ἀξίαν... εἰσαλθόντες] πιστὴν τῇ κ. εἶναι, εἰσαλθόντες εἰς τὸν οἶκόν μου L. M. invito Interp. παρ' ἐμοί om. M. ²⁵ ἀνδρῶν] auld. ἐκείνων Edd. l. ²⁶ Sic K. L. M. G. caeteri ἀνατροπὴν. Οὐδεὶς] Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς M. Mor. ²⁷ τῇ δεινῇ] τῇ δεινῇ K. L. M. ἢ ἡ δεινῇ G. ²⁸ δέοντα] add συντιθέσθιν Sav. [et Reg. 688.] ἀγορασίας] add. ποιοῦνται L. ²⁹ ἐκείνοι] o-n. G. M. Mox ἀγαθός, quod post ἐξήτουν legebatur, abesse jubent G. H. K. Ge. ³⁰ ἀλλὰ τρόπον.... κόρη] S. M. Ge. [et Reg. 688.] His accedunt G. K. nisi quod εὐλαβείαν pro εὐλαβῇ habent. Ἀλλὰ τρόπον [τρόπον H.] ζήτησον ἐπείκειαν καὶ εὐλάβειαν καὶ φ. x. H. L. ἀλλὰ τρόπον καὶ ἐπείκειαν ζήτησον, καὶ εὐλάβειαν, καὶ φ. x. Sav. Ben. et, absente ζήτησον, Mor. ³¹ ἤξει] Sic codd. addentur tibi Ge. ἔξει Edd. ³² ὅσας H. L. τὰς μάχας] τὰ καυχάσματα G. [et Reg. 688.] Neutrum vertit Interp. ³³ γὰρ om. L. ³⁴ οὐκοῦν, quod deerat, commendat L. M. et Interp. ³⁵ παρνομίας G. H. M. ³⁶ οἱ om. G. K. M. ³⁷ στάζει Edd. in K. L. haec μὴ πρόσχε...

μέλλων γαμεῖν, τρόπον ἐξήτασε καὶ ἀνατροπὴν²⁷ κόρης; Οὐδεὶς· ἀλλὰ χρήματα εὐθείας καὶ κτήματα, καὶ μέτρα οὐσίας ποικίλης καὶ διαφόρου, καθάπερ τι πρίασθαι μέλλων, ἢ συνάλλαγμα τι κοινὸν ἐπιτελεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ οὕτω καλοῦσι τὸν γάμον. Πολλὴν γὰρ ἤκουσα λεγόντων· Συνήλλαξεν ὁ δεινὰ τῇ δεινῇ²⁸, τούτέστιν, Ἐγήμε. Καὶ εἰς τὰς τοῦ Θεοῦ δωρεὰς ἐνυβρίζουσι, καὶ ὥστερ ὠνούμενοι καὶ πωλοῦντες, οὕτω γαμοῦσι καὶ γαμοῦνται. Καὶ γραμματεῖα πλείους ἀσφαλείας δέοντα²⁹, ἢ τὰ περὶ πράξεως καὶ ἀγορασίας. Μάθετε πῶς οἱ παλαιοὶ ἐγάμουν, καὶ ζηλώσατε. Πῶς οὖν ἐγάμουν ἐκείνοι³⁰; Τρόπου; ἐξήτουν καὶ ἡθῇ, καὶ ψυχῆς ἀρετῇ. Διὰ τοῦτο γραμμάτων αὐτοῖς οὐκ ἔδει, οὐδὲ τῆς ἀπὸ χάρτου καὶ μέλανος ἀσφαλείας· ἤρεικε γὰρ ἀντὶ πάντων αὐτοῖς ὁ τῆς νόμης τρόπος. Παρακαλῶ τοῖνυν καὶ ὑμᾶς, μὴ χρήματα ἐπιζητεῖν καὶ περιουσίαν, ἀλλὰ τρόπον καὶ ἐπιείκειαν. Ζήτησον εὐλαβῇ καὶ φιλοσοφον κόρη³¹· καὶ μύριον ταῦτά σοι βελτίω θησαυρῶν ἔσται. Ἄν τὰ τοῦ Θεοῦ ζητῇς, καὶ ταῦτα ἤξει³²· ἂν δὲ ἐκεῖνα παραβραμῶν ἐπὶ ταῦτα τρέχῃς, οὐδὲ ταῦτα ἔσεται. Ἄλλ' ὁ δεινὰ, φησὶν, ἀπὸ γυναικὸς εὐπορος γέγονεν. Οὐκ αἰσχύνῃ τοιαῦτα παραδείγματα φέρων; Μυριάκι; γενομένη πένης, πολλῶν ἤκουσα λεγόντων, ἢ παρὰ γυναικὸς λάβοιμι πλοῦτον. Τί γὰρ ἀφειδέτερον ἐκείνου τοῦ πλούτου; τί δὲ ταύτης μικρότερον ἐστὶν εὐπορίας; τί δὲ αἰσχρότερον τοῦ ἐπίσημον εἶναι ἐντεῦθεν, καὶ λέγεσθαι παρὰ πάντων, Ὁ δεινὰ ἀπὸ γυναικὸς εὐπορος γέγονε; Τὰς γὰρ ἔνδον ἀφιδας ἀφίημι, ὅσα³³ ἐκ τούτου συμβαίνειν ἀνάγκη· τὸ φρόνημα τῆς γυναικὸς, τὴν δουλοπρέπειαν, τὰς μάχας, τὰ τῶν οἰκετῶν ὀνειδῆ³⁴. Ὁ πένης, ὁ βακοθύτης, ὁ ἀτιμος καὶ ἐξ ἀτίμων· τί γὰρ ἔχων ἦλθεν; οὐ γὰρ³⁵ πάντα τῆς κυρίας; Ἄλλ' οὐδὲν σοὶ μέλει τῶν βημάτων τούτων· οὐδὲ γὰρ ἐλευθερος εἶ. Ἐπεὶ καὶ οἱ παρᾶστοι τοῦτων καταδείστερα ἀκούουσι, καὶ οὐκ ἀλγοῦσιν· οὐκοῦν³⁶ οὐδὲ οὗτοι, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλωπίζονται τῇ αἰσχύνῃ· καὶ ὅταν ταῦτα λέγωμεν αὐτοῖς, Ἔστω, φησὶν, ἡδὺ τι καὶ γλυχὺ, καὶ ἀποπνιγέτω με. Ὁ τοῦ διαβόλου³⁷ οἷος παρνομίας³⁸ εἰσῆγαγε τῷ βίῳ, δόλοκληρον τὴν ζωὴν τῶν τοιοῦτων ἀνατρέψαι δυναμένης! Ὅρα γοῦν αὐτὴν ταύτην τὴν διαβολικὴν καὶ δλεῖριον ῥῆσιν, ὅσας γέμει τῆς ἀπωλείας. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο φησὶν, ἀλλ' ἢ ταυτὶ τὰ βήματα· Μηδαὶς σοὶ τοῦ σεμνοῦ, μηδαὶς σοὶ τοῦ δικαίου λόγος· ἔστω· πάντα ἐρρίφθω ἐκεῖνα· ἐν μόνον ζήτησον, τὴν ἡδονὴν. Κἂν ἀγῇ σε τὸ πρᾶγμα, αἰρετὸν ἔστω· καὶ πάντες ἐμπύουσιν οἱ³⁹ ἀπαντώντες, καὶ τῇ ὀφει προστριβόνται βόρβορον, καὶ [714] ὡς κύνα ἐλαύνωσι, πάντα φέρε. Καὶ τί ἂν ἄλλο χοῖροι φωνὴν λαβόντες εἰπον; τί δὲ κύνες οἱ ἀκάθαρτοι; Τάχα δὲ οὐδ' ἂν ἐκείνοι τοιαῦτα ἐφθέγγαντο, ὅλα ἀνθρώπους ἔπεισον ὁ διάβολος λυτῆν. Διὸ παρακαλῶ, τὴν ἀναισθησίαν συνειδότας τῶν τοιοῦτων βημάτων, φεύγειν τὰς τοιαύτας παρνομίας, καὶ τὰς ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἐκλέγειν ἀπανταντίας αὐταῖς οὐσας. Τίνες δὲ εἰσιν αὗται; Μὴ πορεύου, φησὶν, ὀπίσω τῆς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέξεων σου κω-

(a) bantur

male olens fumus? Multi ingreduntur, qui formas mulierum circumspiciunt; alique, qui puerorum speciem curiosius spectant. Annon miraris, quomodo fulmina non jaciuntur, nec omnia a fundamentis evertantur? Nam digna sunt illa fulminibus et gehenna: sed Deus, patiens et multae misericordiae, iram suam retinet, ut ad poenitentiam et emendationem te adducat. Quid facis, homo? formam mulierum curiose respicis, et non horrescis tanta templum Dei afficiens contumelia? an prostibulum esse putas ecclesiam, et foro ipso ignobiliorem? In foro erubescis, ne videaris mulierem curiose spectare: in templo autem Dei, dum Deus ipse tecum loquitur, tibi que circa rem hanc comminatur, fornicaris et mœcharis eodem tempore, quo audis ab his esse abstinendum: neque horrescis, neque stupes? Hæc vos docent theatra lasciviae, pestis illa curatu difficilis, venenata pharmaca, graves illi irretitis laquei, voluptuosa lasciviorum perniciēs. Idcirco incensans propheta dicebat: *Neque oculi tui, nec cor tuum bonum est* (Jer. 22. 17). Melius esset hujusmodi homines esse cæcos; melius et ægros esse, quam ad hanc rem oculis abuti. Oporteret utique intus esse murum, qui vos a mulieribus sequestraret: quia vero id non vultis, necessarium esse putarunt patres nostri, ut saltem ligneis tabulis vos separaremus (a): nam a senioribus ego audivi, initio hos parietes non fuisse. *In Christo enim Jesu non est mas neque femina* (Gal. 3. 28). Apostolorum quoque tempore una viri et mulieres erant. Nam tunc viri vere viri erant, et mulieres, mulieres: nunc vero contra, mulieres meretricum sibi mores assumpserunt, viri autem ab equis furentibus nihil differunt. Non audistis, congregatos in cenaculo fuisse viros ac mulieres, illumque cœtum calis dignum fuisse (Act. 4. 13. 14)? Et jure quidem: multa enim philosophia tunc mulieres instructæ erant, et viri modestia atque castitate. Audite enim purpuræ venditricem dicentem: *Si fidelem me Domino judicastis, intrate in domum meam, et manete apud me* (Act. 46. 15. et 18. 18). Audite mulieres, quæ virili animo instructæ circuibant cum apostolis, Priscillam, Persidem et alias (Rom. 16. 12): a quibus tantum distant hodiernæ mulieres, quantum viri a viris illis.

4. *Mulierum suæ ætatis vanitatem, connubia pro pecuniis adipiscentis pacta, et Parasitorum mores redarguit Chrysostomus.* — Tunc enim quamvis peregrinarentur, id sine famæ detrimento erat; nunc autem in ipso thalamo enutritæ vix talem effugiunt suspicionem. Hæc porro ab ornatibus et a deliciis proficiuntur. Tunc illarum opus erat, prædicationem propagare; nunc autem id curant ut formosæ et pulchræ videantur. Hoc illis gloria, hoc illis salus est; nam de magnis præclarisque gestis ne per somnium quidem curant. Quæ mulier eo studia contulit ut virum faceret meliorem? qui vir eam habuit sollicitudinem ut uxorem emendaret? Nemo certe: sed uxori una

cura de aureis ornatibus, de vestibus¹, deque cæteris ad corporis ornatum spectantibus, atque ut opes augerantur; viro autem et hæc postrema et aliæ plurimæ curæ sunt, omnesque sæculares. Quis uxorem ducturus, mores et educationem puellæ exploravit? Nemo; sed de pecuniis tantum quaeritur, de prædiis, deque bonorum varietate, ac si quid empturus esset, aut de permutatione quapiam ageretur. Ideoque hoc nomine connubium vocant. Multos enim audivi dicentes, Permutavit hic cum illa, id est, duxit illam. Ita dona Dei vituperant, atque ac si venderent emerentque, sic ducunt et ducuntur. Rescripta vero majori cautione opus habent², quam si de venditis et emptis ageretur. Discite quo pacto veteres uxores ducerent, illosque imitamini. Quomodo ergo uxores ducebant illi? Bonos mores et indolem quaerebant, animique virtutem. Ideoque scriptis opus non habebant, non charta, non atramento: sponsæ mores satis erant, omniumque locum tenebant. Vos ergo obsecro, ne pecunias, ne opes quaratis, sed mores, modestiam, pietatem, philosophiam puellam; et hæc magis quam mille thesauri vobis proderunt. Si quæ Dei sunt quæras, hæc quoque tibi addentur; si vero illis relictis ad hæc tantum curras, neque hæc sequentur. Sed ille, inquit, ab uxore ditatus est. Non te pudet hæc exempla referre? Multos audivi dicentes, Mallem extrema paupertate laborare, quam ab uxore ditari. Quid enim insuavius illis divitiis? quid amarior hac opulentia? quid turpius quam insignem hoc modo esse, ita ut ab omnibus dicatur, Ille ab uxore locuples factus est? Internas enim et domesticas molestias taceo, quæ inde oriri necesse est; mulieris arrogantiam, viri servitutem, pugnas, servorum convicia, dicentium: Pauper, pannosus, ignobilis ex ignobilibus; quid habuit quando venit? annon omnia sunt domine? Sed hæc verba nihil curas: neque enim liber es. Nam et parasiti his deteriora audiunt, neque ideo dolent, sed etiam gloriantur de hujusmodi dedecore. Ac cum id ipsis dicimus, Sit mihi, inquit, quid dulce et jucundum, et suffocet me. O diabolus! quæ proverbialia ille in vitam hominum intulit, quibus tota talium hominum vita possit everti! Perpende ergo illud diabolicum ac exitiosum dictum, quanta sit perniciē plenum. Nihil enim aliud dicit, quam hæc verba: Nulla tibi decori, nulla tibi justitiæ sit ratio: hæc omnia abijciuntur: unam tantum quære voluptatem. Etiam si te res hæc suffocarit, tibi optabilis sit; etiam si omnes obvii te conspuant, etiam si lutum in os ingerant, etsi ut canem pellant, omnia feras. Ecquid aliud dixerint porci, si loqui possent? quid impuri canes? Neque fortasse talia loquerentur, qualia diabolus rabidis nominibus dicere suavit. Propterea obsecro, ut talium verborum impudentiam considerantes, hæc proverbialia fugiatis, et his contraria ex Scripturis deligatis. Quæ sunt illa? *Ne ambules post concupiscentias animæ tuæ, et appeti-*

¹ Illi habent, de aureis ornatibus, de gemmis, de vestibus.

² Juxta textum Savil. legendum esset cum Georgio Trapezuntio interprete, stipulationes quoque mæptiarum majore astutia componunt.

(a) Mulieres a viris in ecclesia tabulis ligneis sequestrabantur.

tus tuos coerce (Eccl. 18. 30). Et de meretrice rursum, contra quam in proverbio fertur : *Ne attendas improbam mulieri* ; *mel enim stillat labiis mulieris meretricis, quæ ad tempus guttur tuum impingat* : postea vero *amarius felle invenies et acutius gladio ancipiti* (Prov. 5. 2-4). Hæc itaque audiamus, non illa. Nam inde illiberales, inde serviles cogitationes oriuntur ; inde homines in bruta animalia commutantur, quia ubique voluptatem sequi secundum hoc proverbium volunt, quod per se ita ridiculum est, ut ad id probandum verbis

non sit opus. Nam postquam suffocati sunt, quæ ex voluptate utilitas ? Finem ergo facite tanti risus parandi, ac gehennamignemque inextinguibilem accendendi ; ac vel sero tandem ad futura ut oportet respiciamus, detera scilicet oculorum lippitudine¹ : ut et hanc vitam ornate, cum multa modestia et pietate transeamus, et futura consequamur bona, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Hæc, *detera illa oculorum lippitudine*, desunt in Morel.

HOMILIA LXXIV. al. LXXV.

CAP. 23. v. 29. *Væ vobis, scribæ et Pharisei hypocrite, qui ædificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta eorum, 30. et dicitis : Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non fuissetis socii eorum in sanguine prophetarum.*

1. *Non improbos habere patres nocet, sed ipsis perveria voluntate consentire.* — *Væ dicit, non quia ædificant, nec quia patres suos accusant, sed quia sic facientes, quando dictis suis se patres suos accusare simulant, pejora perpetrant.* Quod enim simulate tantum patres improbarent, Lucas docet, Quia consentitis, quia ædificatis. *Væ vobis, inquit, quia ædificatis monumenta prophetarum ; patres autem vestri occiderunt eos. Ergo testamini et consentitis operibus patrum vestrorum, quia illi occiderunt eos ; vos autem ædificatis sepulcra eorum* (Luc. 11. 47. 48). Hic autem mentem eorum damnat, quia ædificabant ; quia non in occisorum honorem, sed quasi cædes cum pompa efferebant, et timentes, ne temporum injuria dirutis sepulcris, tanti ausus memoria et monumentum interiret : sic sepulcra construebant, splendida ædificia quasi tropæum erigentes, ac de illorum facinoribus gloriantes. Nam quæ nunc audetis, inquit, ostendunt vos hæc illo animo facere. Licet enim contraria dicatis, quasi damnantes illos, Quia non fuissetis in his socii illorum, si in illis diebus vixissetis : sed qua mente id dicatis certum est. Quapropter illam declarans, ænigmatische sic loquutus est. Cum dixisset enim : *Dicitis, si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non fuissetis socii eorum in sanguine prophetarum ; subjunxit : 31. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quod filii sitis eorum qui prophetas occiderunt.* Ecquod crimen est filium esse homicidæ, si non consors sit paternæ voluntatis ? Nullum. Unde manifestum est, ideo id ipsis protulisse, ut eorum cum patribus suis in nequitia concordiam significaret. Et hoc indicat id quod sequitur ; subjunxit enim : 32. *Serpentes, genimina viperarum.* Sicut enim viperæ parentibus secundum veneni perniciem similes sunt, sic et vos patribus secundum sanguinarium animum. Deinde quia mentem eorum multis occultam scrutatus est, a futuris ipsorum facinoribus, quæ universis patebunt, dicta comprobabat. Quia enim jam dixit, *Itaque testificamini vobismetipsis, quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt*, hoc significans se de cognatione secundum nequitiam loqui, simulateque dixisse eos, *Non fuissetis illorum*

socii ; subjunxit : 32. Et vos implete mensuram patrum vestrorum : non imperans, sed quod futurum erat prænuntians, eadem videlicet suam. Ideoque hoc prolato argumento, cum ostendisset signum illa esse, quæ ad sui defensionem dicebant, *Non fuissetis illorum socii*, (nam qui Domino non pepercerunt, quomodo servis pepercerissent ?) acriter postea utitur oratione, serpentes vocans et genimina viperarum, et dicens : *Quomodo fugietis a judicio gehennæ, cum talia andeatis, et post negetis, mentemque vestram occultetis ?* Postea aliunde eos magna vi coarguens, ait : 34. *Mittam ad vos prophetas, et sapientes, et scribas, et ex ipsis interficietis, et crucifigietis, et flagellabitis in synagogis vestris.* Ne dicerent enim, Etiam si Dominum crucifixerimus, at a servis abstinuissetis, si tunc fuissetis : Ecce, inquit, servos mitto vobis, ipsosque prophetas, neque ipsis parcetis. Hæc porro dixit, ostendens nihil esse mirum, si occidatur a filiis illorum, qui et sanguinarii erant et fraudulentis, dolosique, qui patres scelere vincebant. Ad hæc autem ostendit eos admodum vanæ gloriæ cupidos esse. Cum enim dicunt, *Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non fuissetis participes eorum*, id dicunt ut vanam gloriam capient ; verbisque philosophantur, opere autem contraria faciunt. *Serpentes, genimina viperarum* ; hoc est, Mali malorum filii, et parentibus iniquiores. Ostendit quippe ipsos majora scelera perpetrasse, tum quod post illos id ausi sunt, et longe graviora quam illi, etsi jactitarent se numquam talia perpetraturos fuisse. Ipsi namque finem imponunt, malorumque coronidem. Alii enim eos qui ad vineam venerant occiderunt ; hi vero ipsum filium, et eos qui ad nuptias invitabant. Hæc porro dicit, ut eos a cognatione Abraham removeret, ostenderetque, nihil ipsis inde lucri proventurum esse, nisi opera ejus imitarentur. Quapropter subjungit, *Quomodo fugietis a judicio gehennæ, cum illos imitemini qui paria perpetrarunt ?* Hic vero illis Joannis criminationem in memoriam revocavit : nam et illos sic appellavit, et judicium futurum commemoravit. Deinde quia non illos terrebant judicium atque gehenna, tum quod non crederent, tum quod in futurum res mitteretur, a presentibus illos reprimat et dicit : *Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas, et sapientes, et scribas, et ex illis occidetis, et crucifigietis, et flagellabitis ; 35. ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est su-*

ἰδού. Καὶ περὶ πόρνης πάλιν φησὶν ἀπεναντίας τῇ παροιμίᾳ ταύτῃ· *Μὴ πρόσχεε γαυλὴ γυναικί· μέλι γὰρ ἀποστάξει* ¹⁰ *ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης, ἡ πρὸς καιρὸν λιπαίνει σὸν γάρυγγα· ὕστερον μέντοι πι- κρότερον χολῆς εὐρήσεις, καὶ ἡχοημένον μᾶλλον μαχαίρας διστόμουν.* Τούτων τοίνυν ἀκούωμεν, μὴ ἐκείνων. Καὶ γὰρ ἐντεῦθεν οἱ ἀνελεύθεροι, ἐντεῦθεν οἱ δουλοπρεπεῖς λογισμοὶ φύονται, ἐντεῦθεν ἄλογα οἱ ἀνθρωποι γίνονται, ὅτι πανταχοῦ τὴν ἡδονὴν διώκειν ἐθέλουσι κατὰ τὴν παροιμίαν ταύτην, ἣ καὶ χωρὶς τῶν ἡμετέρων

λόγων αὐτὸθεν ἐστὶ καταγέλαστος. Μετὰ γὰρ τὸ ἀποπνιγῆναι, τί τὸ κέρδος τῆς γλυκύτητος; Παύσασθε τοίνυν τοσοῦτον κατασκευάζοντες γέλωτα, καὶ γένναν ἀν- ἀπτοντες καὶ πῦρ ἄθεστον· καὶ διαβλέψωμεν καὶν ὅψι ποτε ¹¹ ὡς χρή πρὸς τὰ μέλλοντα, τὴν τῶν ὀφθαλμῶν λήμην ἀποβαλόντες, ὅπως καὶ τὸν ἐνταῦθα βίον κοσμίως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σεμνότητος καὶ εὐλαβείας παρέλθωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι· καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΔ'.

Οὐαὶ ὑμῖν ¹², ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προ- φητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ μνήματα ¹³ αὐτῶν, καὶ λέγετε· *Εἰ ἤμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἤμεν αὐτῶν* ¹⁴ *κοινωνοὶ ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν.*

α'. Οὐχ ὅτι οἰκοδομοῦσιν, οὐδ' ὅτι ἐγκαλοῦσιν ἐκείνους. Οὐαὶ, φησὶν· ἀλλ' ὅτι καὶ ταύτη καὶ δι' ὧν λέγουσι, κα- ταγινώσκουσιν προσποιούμενοι τῶν πατέρων, χείρωνα πράττουσιν. Ὅτι γὰρ προσποιήσας ἦν ἡ κατὰ γνώμης, ὁ Λουκάς φησιν, Ὅτι καὶ συνευδοχεῖτε, ὅτι ¹⁵ οἰκοδομεῖτε. Οὐαὶ γὰρ ὑμῖν, φησὶν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνήματα τῶν προφητῶν, οἱ δὲ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐ- τοὺς. Ἀρα μαρτυρεῖτε καὶ συνευδοχεῖτε τοῖς ἐργοῖς τῶν πατέρων ὑμῶν· ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπέκτειναν αὐτοὺς, ὑμεῖς δὲ οἰκοδομεῖτε τὰ μνήματα αὐτῶν. Ἐνταῦθα γὰρ τὴν γνώμην αὐτῶν διαβάλλει, μεθ' ἧς ψυχοδόμου· ὅτι οὐ διὰ [715] τιμὴν τῶν σφαγέντων, ἀλλ' ὡς ἐμπομ- πεύοντες ταῖς σφαγαῖς, καὶ δεδοκίχτες, μήποτε τῷ χρόνῳ τῶν τάφων ἀφανισθέντων μαραινθῇ τῆς τοσαύτης τολμῆς ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ μνήμη, οὕτως ψυχοδόμου· τοὺς τάφους, ὥστερ τι τρόπαιον ἱστῶντες λαμπράς τὰς οἰκοδομὰς, καὶ καλλωπίζοντες τοὺς ἐκείνων τολμήμασι καὶ ἐπιδει- κνύμενοι. Τὰ γὰρ νῦν τολμώμενα παρ' ὧν δεικνυσιν, ὅτι καὶ ταῦτα τούτῳ ποιεῖτε τῷ τρόπῳ. Κἂν γὰρ τὰ ἐναντία λέγητε, φησὶν, ὡς καταγινώσκοντες αὐτῶν, οἷον ὅτι Οὐκ ἂν, εἰ ἤμεν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἤμεν αὐ- τῶν κοινωνοὶ· ἀλλ' ἡ γνώμη δὴλη ἡ ταῦτα λέγουσα. Διὸ καὶ ἐκκαλύπτων αὐτὴν, αἰνιγματωδῶς μὲν, εἰρηκε δ' οὖν ὅμως. Εἰπὼν γὰρ· λέγετε, ὅτι *Εἰ ἤμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἤμεν κοινωνοὶ αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν*· ἐπήγαγεν· Ὅστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς, ὅτι *νιοὶ ἐστε τῶν φονευσάντων τοὺς προφῆτας.* Καὶ ποῖον ἐγκλημα υἱὸν εἶναι ἀνδροφό- νου, ἂν μὴ κοινωνῇ τῇ γνώμῃ τοῦ πατρὸς; Οὐδέν. Ὅθεν ὁπλον, ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο αὐτοῖς προφέρει, τὴν κατὰ κα- κίαν συγγένειαν αἰνιτίζεμενος. Καὶ τοῦτο καὶ τὸ ἐξῆς δηλοῖ· ἐπήγαγε γοῦν ¹⁶· Ὅφεις, γεννηήματα ἐχιδνῶν. Ὅστερ γὰρ ἐκεῖνα εἴκοι τοὺς γονεῦσι κατὰ τὴν τοῦ ἰοῦ λύμην, οὕτω καὶ ὑμεῖς τοῖς πατράσι κατὰ τὸ φονικόν. Εἰτα ἐπειδὴ γνώμην ἤταζεν ¹⁷ ἄδελον τοῖς πολλοῖς οὖ- σαν, καὶ ἀφ' ὧν μέλλουσι τολμᾶν, τῶν πᾶσιν ἐσομένων δῆλων, κατασκευάζει τὰ εἰρημένα. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, Ὅστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς, ὅτι *νιοὶ ἐστε τῶν φονευ- σάντων τοὺς προφῆτας*, δηλῶν ὅτι τὴν κατὰ πονηρίαν ¹⁸ συγγένειαν λέγει, καὶ οὐ πλάσμα ἦν τὸ λέγειν, ὅτι Οὐκ ἂν ἤμεν αὐτῶν κοινωνοὶ, ἐπήγαγε· Καὶ ὑμεῖς πληρώ- σατε τὸ μέτρον ¹⁹ τῶν πατέρων ὑμῶν· οὐκ ἐπιτάτ- των, ἀλλὰ προαναφωνῶν τὸ ἐσόμενον· τούτεστι, τὴν

ἑαυτοῦ σφαγὴν. Διὰ δὲ τοῦτο ἐπαγαγὼν τὸν ἔλεγχον, καὶ δεῖξας ὅτι πλάσματα ἦν ἅπερ ἔλεγον ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀπολογούμενοι, οἷον ὅτι Οὐκ ἂν ἤμεν κοινωνοὶ αὐτῶν· (οἱ γὰρ τοῦ Δεσπότης μὴ ἀπεχόμενοι, πῶς ἂν τῶν δου- λῶν ἀπέσχοντο;) καταφορικωτέρῳ τῷ μετὰ ταῦτα κέχρη- ται λόγῳ, ὅφεις καλῶν καὶ γεννηήματα ἐχιδνῶν, καὶ λέ- γων· Πῶς φεύξεσθε ²⁰ ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γενήτης, καὶ τοιαῦτα τολμῶντες, καὶ ἀρνούμενοι, καὶ τὴν γνώμην κρύπτοντες; Εἰτα καὶ ἐτέρωθεν αὐτοὺς ἐλέγχων ἐκ περι- ουσίας, φησὶν, ὅτι Ἀποσταλῶ πρὸς ὅμᾶς προφῆτας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτε- νεῖτε καὶ σταυρώσετε, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν μαστιγώσετε. Ἰνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι *Εἰ καὶ τὸν Δε- σπότην ἐσταυρώσαμεν, ἀλλὰ τῶν δούλων ἀπεσχόμεθα ἂν, εἰ ἤμεν τότε*· Ἰδοὺ, φησὶ, καὶ δούλους ὑμῖν ἀποσταλῶν ²¹, προφῆτας καὶ αὐτοὺς, καὶ οὐδὲ αὐτῶν φείσεσθε. Ταῦτα δὲ λέγει, δεικνύς ὅτι οὐδὲν ξένον σφαγῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν υἱῶν ἐκείνων, φονικῶν τε θνῶν καὶ ὑπούλων, καὶ πολὺ τὸ δολερὸν ἐχόντων, καὶ νικιῶντων τοὺς πατέρας τοὺς τολμήμασι. Πρὸς δὲ τοὺς εἰρημένους δεικνυσὶν [716] αὐτοὺς καὶ σφόδρα κενοδοξοῦντας. Καὶ γὰρ ὅταν λέγω- σιν, *Εἰ ἤμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἤμεν κοινωνοὶ αὐτῶν*, κενοδοξοῦντες λέγουσι, καὶ ἐν λόγοις φιλοσοφούντες μόνον. ἐν δὲ τοῖς ἐργοῖς τὰ ἐναντία πράττουσιν. Ὅφεις, γεννηήματα ἐχιδνῶν· τούτεστι, Πονηροὶ πονηρῶν παῖδες, καὶ τῶν γεννησάμενων πονη- ρότεροι. Δεικνύσι γὰρ αὐτοὺς μέζονα τολμῶντας, τῷ τε μετ' ἐκείνους τολμήσαι, καὶ τῷ πολλῷ χαλεπώτερα ἐκεί- νων, καὶ ταῦτα ἀκριβολογοῦμένους, ὡς οὐκ ἂν ποτε τοῖς αὐτοῖς περιέπεσον. Αὐτοὶ γὰρ καὶ τὸ τέλος ἐπάγουσι. καὶ τὴν κορωνίδα τῶν κακῶν. Οἱ μὲν γὰρ τοὺς ἐπὶ τὴν ἀμπελῶνα ἐλθόντας ἀπέκτειναν· οὗτοι δὲ καὶ τὸν ²² υἱὸν, καὶ τοὺς ἐπὶ γάμον καλοῦντας. Ταῦτα δὲ λέγει, τῆς συγ- γενείας αὐτοὺς ἀφιστάς τῆς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ δεικνύς. ὅτι οὐδὲν ²³ ἐντεῦθεν αὐτοῖς τὸ κέρδος, ἂν μὴ τὰ ἔργα μιμήσωνται. Διὸ καὶ ἐπάγει· Πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γενήτης, ἐκείνους μιμούμενοι τοὺς τὰ τοιαῦτα τετολμηκότας; Ἐνταῦθα δὲ αὐτοὺς καὶ τῆς Ἰωάννου κατηγορίας ἀνέμνησε· καὶ γὰρ ἐκεῖνος οὕτως αὐτοὺς ἐκάλεσε· καὶ τῆς μελλούσης ὑπέμνησε κρίσεως. Εἰτα ἐπειδὴ οὐδὲν αὐτοὺς ἐφόβει κρίσις καὶ γέννα, τῷ μὴ πιστεύειν, καὶ τῷ μέλλειν τὸ πρᾶγμα, ἀπὸ τῶν παρ- όντων αὐτοὺς καταστέλλει, καὶ φησὶ· Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἀποσταλῶ πρὸς ὅμᾶς προφῆτας ²⁴, καὶ γραμ- ματεῖς, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε, καὶ σταυρώσετε, καὶ μαστιγώσετε· ὅπως *ἔλθῃ ἐφ' ὅμᾶς πᾶν αἷμα δι- καιον ἐκχυρόμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπὸ τοῦ αἵματος Ζαχαρίου* ²⁵ *τοῦ δικαίου, ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου υἱοῦ*

¹⁰ ὁμῖν] add. γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ὑποκριταὶ EdJ. ¹¹ μνημεῖα L. 4 Mosq. λέγετε] add. ὅτι EdJ. ¹² αὐτῶν om. L. Haez ἐν τῷ αἵ. τ. π. desunt in G. K. M. ¹³ ὅτι] ἐπειδὴ Sav. Ben. Lacunam habet Mor. ¹⁴ γοῦν] Sic H. L. 8' οὖν Edd. ἐπῆγ. γοῦν om. G. K. M. ¹⁵ ἤταζεν] ἐτίθεν G. K. M. ¹⁶ ἤταζεν] ἐτίθεν G. K. M. ¹⁷ ἤταζεν] ἐτίθεν G. K. M. ¹⁸ κατὰ] add. τὴν K. ὅτι κατὰ τὴν πονηρίαν σ. L. G. M. ὅτι τὴν κατὰ συγγένειαν πονηρίαν L. L. ¹⁹ τὸ μέτρον] τὸ ἔργον G. M. τὴν γνώμην 1 Mosq. ²⁰ φεύξεσθε M. φύγητε H. L. καὶ ante τοιαῦτα om. G. ²¹ ἀποσταλῶ H. K. ²² τὸν] αὐτὸν τὸν Edd. ²³ οὐδὲ G. H. M. τὸ κέρδος] τι x. G. H. M. τὸ om. K. ²⁴ προφῆτας] add. καὶ σοφοὺς L. M. 1 Mosq.

Βασιλίου, ὃν ἐφορεύσατε μεταξὺ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ
Θεοπαισθέντος. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἤξει ταῦτα
πάντα ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην.

β'. Ὅρα ἐκ πόσων αὐτοὺς ἠσφαλίσατο; Εἶπεν, ὅτι
Καταγινώσκετε τῶν πατέρων ὑμῶν, δι' ὧν λέγετε, ὅτι
Οὐκ ἂν ἐκοινωνήσαμεν αὐτοῖς· οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο εἰς
τὸ ἐντρέφαι. Εἶπεν, ὅτι ³³ Καταγινώσκοντες χεῖρονα
πράττετε καὶ ὑμεῖς· καὶ τοῦτο δὲ ἱκανὸν αὐτοὺς κατα-
σχῆναι. Εἶπεν, ὅτι Οὐκ ἀτιμωρητὶ ταῦτα ἔσται, καὶ φό-
βον ἐντεῦθεν αὐτοῖς; ἐντίθησιν ³⁴ ἄρατον· ἀνέμνησε γοῦν
αὐτοὺς τῆς γενένης. Εἶτα ἐπειδὴ ἐμελλέν ἐκείνη, ἐπέστη-
σεν αὐτοῖς καὶ παρόντα τὰ δεινὰ· ³⁵ Ἦξει γὰρ ταῦτα πάν-
τα, φησὶν, ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην. Προσέθηκε καὶ
σφοδρότητα ἄρατον τῇ τιμωρίᾳ, εἰπὼν ὅτι πάντων χαλε-
πώτερα πείσονται· καὶ οὐδὲν τούτων ἐγένοντο βελτίους.
Εἰ δὲ λέγοι τις· Καὶ τί δὴποτε χαλεπώτερα πάσχουσι
πάντων; Εἰποιμεν ἂν, ὅτι καὶ πάντων ³⁶ χαλεπώτερα
τετολμήκασιν, καὶ οὐδὲν τῶν γεγεννημένων ἐσωφρονισθη-
σάν. ³⁷ Ἡ ³⁸ οὐκ ἤκουσας τοῦ Ἀδάμεχ λέγοντος· Ἐκ ³⁹ Ἀδά-
μεχ ἐκδεδίκηται ἐβδόμηκορτάκις ἐπτά; τουτέστι·
Πλείωνον ἐγὼ ἄξιος τιμωρίων ἢ ὁ Κάιν. Τί δὴποτε;
Καίτοι οὐκ ἀδελφὸν ἀνέλεον· ἀλλ'· οὐτὶ οὐδὲ τῷ παραδεί-
γματι ἐσωφρονισθῇ. [717] Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ φησὶν ὁ
Θεὸς ἀλλοχού· Ἀποδιδοὺς ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέ-
κνα ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς μισοῦσι με·
οὐχ ὥς τῶν ἄλλοις τολμηθέντων ἐτέρων διδόντων δίκας,
ἀλλ' ὥς τῶν μετὰ πλείονας ἀμαρτύντας ⁴⁰ καὶ κολασθέν-
τας μὴ γενομένων βελτιόνων, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πεπλημμε-
ληκότων, καὶ ἐκείνων τὰς τιμωρίας ὑποσχέειν ὄντων δι-
καίων. Σκόπει δὲ πῶς εὐκαίρως καὶ τοῦ Ἀβελ ἀνέμνη-
σε, δεικνύς ὅτι φθόνου καὶ οὕτος ὁ φόνος ἐστὶ. Τί οὖν ἂν
ἔγοιτε εἰπεῖν; Μὴ γὰρ οὐκ ἐγνώτες τί ἐπαθεν ὁ Κάιν; μὴ
γὰρ ἐφησυχάσε τοῖς γεγεννημένοις ὁ Θεός; μὴ γὰρ οὐκ
ἀπέστησε ⁴¹ τὴν χαλεπωτάτην δίκην; Μὴ γὰρ οὐκ ἠκού-
σατε ὅσα ἐπαθον οἱ πατέρες ὑμῶν, τοὺς προφήτας ἀν-
ελόντας; οὐ κολάσεται καὶ τιμωρίας μυριάδας ἐξεδούλωσαν;
Πῶς οὖν οὐκ ἐγένεσθε βελτίους; Καὶ τί λέγω τὰς κολά-
σεις τῶν πατέρων ὑμῶν, καὶ ἅπερ ἐπαθον; αὐτὸς σὺ
ὁ καταψηφισάμενος τῶν πατέρων, πῶς χεῖρω ποιεῖς;
Καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ ἀπεφώνασθε, ὅτι κακοὶ· κακῶς
ἀπολέσεται. Τίνα οὖν λοιπὸν ἔχετε συγγνώμην, μετὰ τοιαύ-
την ψῆφον τοιαῦτα τολμῶντες; Ἀλλὰ τίς ἐστὶν ὁ Ζαχα-
ρίας οὗτος; Οἱ μὲν τὸν Ἰωάννου πατέρα φασὶν· οἱ δὲ τὸν
προφήτην· οἱ δὲ ἑτέρον τὴν διώνυμον λερέα, ὃν καὶ
Ἰωδὰς φησὶν ἡ Γραφή. Σὺ δὲ ἐκείνῳ ἀκόπτε, ὅτι τὸ τόλ-
μημα διπλοῦν ἦν. Οὐ γὰρ ἀγίους ἀνῆρουν μόνον, ἀλλὰ
καὶ ἐν ἁγίῳ τόπῳ. Ταῦτα δὲ λέγων, οὐκ ἐκείνους ἐφό-
βει μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς παρεμυθεῖτο, δεικνύς
ὅτι καὶ οἱ δίκαιοι οἱ ⁴² πρὸ αὐτῶν ταῦτα ἐπαθον. Τού-
τους δὲ ἐφόβει, προλέγων ὅτι ὡς περ ἐκείνοι δίκην ἔδο-
σαν, οὕτω καὶ οὗτοι τὰ ἔσχατα παύσονται. Διὰ τοῦτο
αὐτοὺς καὶ προφήτας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς καλεῖ,
καὶ ἐντεῦθεν πάλιν πᾶσαν ἀπολογίαν αὐτῶν ἀναιρῶν.
Οὐ γὰρ ἔχετε εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι Ἀπὸ ἐθνῶν ἀπέστειλας,
καὶ διὰ τοῦτο ἐσκανδαλίσθημεν· ἀλλὰ τὸ φοινικεὺς εἶναι
καὶ διψῆν αὐτῶν ἐκείνους εἰς τοῦτο ἤγε. ⁴³ Διὸ καὶ προείπεν,
ὅτι διὰ τοῦτο προφήτας καὶ γραμματεῖς ἀποστέλλω.
Τοῦτο καὶ οἱ προφῆται πάντες ἐνεκάλουν αὐτοῖς, *Αἵμα-
τα ἐφ' αἵματι μίγνουσι*, λέγοντες· καὶ εἰ ἀνδρες αἵ-
μάτων εἰσὶ. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ αἷμα αὐτῷ ⁴⁴ ἐκέλευσε

προσφέρεισθαι, δεικνύς ὅτι εἰ ἐπὶ ἀλόγου οὕτω τίμω-
ν, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ ἀνθρώπου. Ὁ καὶ τῷ Νῶε λέγει·
Ἐκδικήσω πᾶν αἷμα ἐκχυνόμενον. Καὶ μυρία ἑτέρα
τοιαῦτα ἔστιν εὐρεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ φονεῦσιν αὐτοὺς δια-
ταττόμενον· διὸ οὐδὲ πικρὸν ἐσθλὴν ἐκέλευσεν ⁴⁵. Ὁ
τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ὅτι καὶ προεβίβησεν οὐδὲν κερ-
δανούντας, τὰ αὐτοῦ ὅμως ἐποιεῖ! Πέμπω γάρ, φησὶ,
καὶ ταῦτα εἰδὼς σφαγήσομένους. Ὅστε κἀντεῦθεν ⁴⁶
ἠλέγχοντο εἰκὴ λέγοντες· Οὐκ ἂν ἦμεν κοινωνοὶ τῶν
πατέρων. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι προφῆτας καὶ ἐν τοῖς συν-
αγωγαῖς ἀνέλεον· καὶ οὕτε τὸν τόπον αὐτὸν ἠδέσθησαν ⁴⁷,
οὕτε τὸ δέξιμα τῶν προσώπων. [718] Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς
τοὺς τυχόντας ἀνέλεον, ἀλλὰ προφῆτας καὶ σοφοὺς, ὥστε
μὴδὲν αὐτοῖς ἐγκαλεῖν ⁴⁸. Τούτους ⁴⁹ δὲ, τοὺς ἀποστό-
λους φησὶ καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους· καὶ γὰρ πολλοὶ πρω-
εφῆτεον. Εἶτα βουλόμενος αὐξῆσαι τὸν φόβον, φησὶν·
*Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἤξει ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν
γενεὰν ταύτην*· τουτέστιν, εἰς κεφαλὰς ὑμῶν πάντα ⁵⁰
τρέψω, καὶ σφοδρὰν ποιήσομαι τὴν ἄμυναν. Ὁ γὰρ
πολλοὺς ἡμαρτηκότας εἰδὼς ⁵¹, καὶ μὴ σωφρονισθεὶς,
ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ πάλιν καὶ αὐτὸς ἀμαρτύνων, καὶ οὐ τὰ
αὐτὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ χαλεπώτερα, χαλεπωτέραν
ἐκείνων πολλῷ δίκαιος ἂν εἴη δοῦναι δίκην. Ὅσπερ γάρ,
εἰ ἐβουλήθη, μεγάλᾳ ἀνέκρινε τοῖς, ἐτέρων παραδεί-
γμασι γενομένος βελτίων· οὕτως, ἐπειδὴ ἀδιόρθωτος
ἔμενε, μείζονός ἐστι τιμωρίας ὑπεύθυνος, ἅτε πλείονος
νοθεσίας τῆς διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἡμαρτηκότων καὶ κολ-
ασθέντων ἀπολεαυκός, καὶ οὐδὲν καρπωτάμενος.

γ'. Εἶτα πρὸς τὴν πόλιν ἀποστρέφει ⁵² τὸν λόγον, καὶ
ταύτῃ παιδεύσαι βουλόμενος τοὺς ἀκούοντας, καὶ φησὶν·
Ἰερουσαλὴμ, Ἰερουσαλὴμ. Τί βούλεται ὁ διπλάσια-
σμός; Ἐλεοντος αὐτὴν καὶ ταλανίζοντος τοῦτο τὸ
σχῆμα, καὶ σφοδρὰ φιλονικῶν. Ὅπερ γὰρ πρὸς ἐρωμέ-
νην, φιληθεῖσαν μὲν διαπαντός, καταφρονήσασαν δὲ τοῦ
ἐραστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο κολάζεσθαι μέλλουσαν, ἀπολο-
γεῖται λοιπὸν μέλλον ἐπάγειν τὴν κολάσιν· Ὁ καὶ ἐν
τοῖς προφήταις ποιεῖ λέγων· *Εἶπον, Ἀνδρες ψοφον
πρὸς με, καὶ οὐκ ἀνέστρεψεν*. Εἶτα καλέσας αὐτὴν,
λέγει καὶ τὰς μαιφονίας αὐτῆς· *Ἡ ἀποκτείνουσα* ⁵³
*τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμέ-
νους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα συναγαγεῖν τὰ
τέκνα σου, καὶ οὐκ ἠθέλησας*, καὶ ταύτῃ ὑπὲρ τῶν
καθ' ἑαυτὴν ἀπολογούμενος, ὅτι Οὐδὲ τούτοις με ἀπ-
έστρεψας, οὐδὲ ἀπέστρεψας τῆς περὶ σὲ πολλῆς εὐνοίας,
ἀλλ' ἠθέλησα καὶ οὕτως. καὶ οὐχ ἅπας καὶ τις, ἀλλὰ
πολλάκις σε ἐπισπάσασθαι. *Ποσάκις γάρ, φησὶν, ἠθέ-
λησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν* ⁵⁴, ὥς περ ἐργίς
τὰ ροσσία ἐαυτῆς, καὶ οὐκ ἠθέλησας; Τοῦτο δὲ
λέγει, δηλῶν ὅτι ἀεὶ ταυτοὺς ἐσκόρπιζον διὰ τῶν ἀμαρ-
τημάτων. Καὶ τὸ φιλόστοργον ἀπὸ τῆς εἰκόνος ἐνδεί-
κνυται ⁵⁵. καὶ γὰρ θερμὸν τὸ ζῶον περὶ τὰ ἔκγονα. Καὶ
πανταχοῦ δὲ τῶν προφητῶν ἡ εἰκὼν αὐτῆς τῶν πετε-
ρύων, καὶ ἐν τῇ ψῆφί Μωϋσέως, καὶ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς,
τὴν πολλὴν σκέπην καὶ πρόνοιαν ἐνδεικνυμένην. *Ἀ.Λ.*
οὐκ ἠθέλησας, φησὶν. *Ἰδοὺ ἀφίσταται ὁ οἶκος ὑμῶν
ἐρημος*· γυνὴς τῆς παρ' ἐμοῦ θυγατέρας. Ἀρα αὐτὸς
ἦν ὁ καὶ ἐμπροσθεν αὐτῶν προϊστάμενος, καὶ συνέχων
καὶ διακρατῶν· ἀρα αὐτὸς αὐτοὺς ἐστὶν ὁ κολάων ἀεὶ.
Καὶ τίθησι τιμωρίαν, ἣν αὐτὸς ἐδεδοίκεσαν μετ' ὑπερβό-
λης· αὐτὴ γὰρ πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἀναστροφήν τῆς πολι-

³³ ὅτι] add. ὧν L. M. καταγινώσκετε L. ³⁴ ἐντίθει L. Mor. ³⁵ εἰποιμι G. πάντων] add. φοβερώτερα καὶ K. L. ³⁶ H] Kal Mor. Ben. Hom. B. ³⁷ ἐκ] ἐκ δὲ K. δὲ ἐκ δὲ L. λέγοντος, ὅτι Ἐκ μὲν Κάιν ἐκδεδίκηται ἐπτάκις, ἐκ δὲ A. ἐβδ. ἐπτά Edd. ³⁸ ἀμαρτύντας K. Ep. Mor. et sic pr. H. ἀμαρτάνοντας G. M. ³⁹ Sic omnes codd. porroscit Ge. ἀπέτισσε Edd. ⁴⁰ ἐν τόποις ἀγίοις Edd. invitis Ep. et Interp. ⁴¹ οἱ addidimus ex H. Ep. ⁴² ἐν ἡγῆ K. Mox ἀποστέλλω H. K. ⁴³ αὐτῶν] Sic K. et corr. H. sibi Ge. αὐτοῦ L. ceteri αὐτῶν. Ὁ] διὰ τοῦτο L. ⁴⁴ ἐκέλευσεν] add. οὐδὲν Ben. nescio unde. ⁴⁵ χάνταῦθα G. M. ⁴⁶ καὶ οὕτε ... ἠδέσθησαν] οὕτε τὸν τ. αἰδοῦμενοι G. καὶ οὕτε τὸν τ. αὐτοὺς αἰδεσθῆσθαι [αἰδεσθῆσθε M. K. M. ⁴⁷ αὐτοῖς ἐγχ.] αὐτοὺς ἐγχ. G. M. αὐτοὺς ἐγχ. αὐτοὺς ἐγενε L. ⁴⁸ Τούτους] Τίνας δὲ τούτους L. ⁴⁹ πάντα] ταῦτα Mor. ταῦτα πάντα Sav. Ben. ⁵⁰ ἰδὼν K. ⁵¹ ἀναστρέφει G. M. ⁵² ἀποκτείνουσα corr. H. ἀποτεκνοῦσα (sic) L. ἀποκτείνουσα G. M. Mox ἐπισυναγαγεῖν H. K. L. 2 Mosiq. ⁵³ ὑμῶν] σου L. ⁵⁴ ἐπιδείκνυται Edd. θερμὸν] Sic K. L. Ep. ceteri φιλό-
στοργον. p. p. ἔγγονα L. Ep.

per terram, a sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiae, quem occidistis inter templum et altare. 36. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem hanc.

2. Vide ex quot argumentis rem illis certam statuebat? Dixit, Patres vestros damnatis cum dicitis, Non communicassemus cum illis; nec parum illud erat ut illos pudore afficeret. Dixit, Dum illos damnatis, pejora facitis; id quod ruborem ipsis injicere debebat. Dixit, Non impune hæc erunt, et his timorem illis ingentem inculcit: gehennam enim ipsis commemoravit. Deinde quia gehenna futura non præsens erat, mala ipsis præsentia significavit, cum ait: *Venient hæc omnia super generationem istam.* Addidit autem supplicii vehementiam ingentem, dicens illos omnium gravissima esse passuros; ex nullo tamen horum resipuerunt. Si quis vero dixerit, Cur omnium gravissima passi sunt? responderim ego, quia omnium gravissima scelera perpetrarunt, ex nullo tamen horum meliores effecti sunt. Annon audistis Lamech dicentem, *Ex Cain vindictum est septies, ex Lamech vero septuagies septies* (Gen. 4. 24)? Id est, plura supplicia mereor ego quam Cain. Quare? Nam fratrem non occidit: sed quia non exemplo castigatus est. Id ipsum alibi dicit Deus: *Reddens peccata parentum in filios in tertiam et quartam generationem iis qui me odio habent* (Exod. 20. 5); non quod alieni peccati quis supplicium luat, sed quod ii qui, post alios multos in peccata lapsos et castigatos, non meliores effecti, eadem quæ illi perpetrant, eadem ipsa supplicia jure luant. Vide autem quomodo Abelem opportune in medium produxit, ostendens hanc quoque necem ex invidia prodire. Quid ergo dicere possitis? annon scitis quid passus sit Cain? an post commissum scelus quievit Deus? annon extremas expetiit pœnas? Annon audistis quid passi sint patres vestri, qui prophetas occiderunt? annon mille suppliciis traditi sunt? Cur ergo non meliores effecti estis? Cur autem patrum vestrorum supplicia, et quid passi sint evarem? tu ipse qui patres tuos condemnas, cur pejora facis? Etenim vos ipsi hanc sententiam tulistis: *Malos male perdet* (Matth. 21. 41): Quam ergo deinceps veniam habebitis, qui post talem sententiam talia audetis? Sed quis est hic Zacharias? Alii patrem Joannis esse dicunt; alii prophetam; alii alium quemdam binominem sacerdotem, quem Jodæ vocat Scriptura (a). Tu vero illud animadverte, scelus duplex fuisse. Non enim sanctos occidebant tantum, sed etiam in locis sanctis. Hæc autem dicens non solum illos terrebat, sed etiam discipulos consolabatur, ostendens justos olim eadem esse passos. Hos autem terrebat prænuntiando, ut illi pœnas dederant, ita et ipsos extrema esse passuros. Ideo illos et prophetas et sapientes et scribas vocat, sicque omnem illis excusationem aufert. Non potestis, inquit, dicere, me

ex gentibus misisse, ideoque vos offensus fuisse: sed eo adducti estis quod homicida sitis et sanguinem sitiatis. Ideo prædixit, se missurum esse prophetas et scribas. Hac de re accusabant illos propheta omnes, dicentes, *Sanguinem sanguini miscent* (Osæ 4. 2), et ipsos viros sanguinum esse testificantes. Ideo sanguinem sibi jussit offerri Deus, ostendens si in brutis ita pretiosus sanguis est, multo magis in homine esse. Ideo et Noë dixit: *Vindicabo omnem sanguinem effusum* (Gen. 9. 6). Innumeraque alia inveniri possunt, ubi Deus vetat ne occidant: quocirca ne suffocatum aliquid comederent vetuit. O Dei misericordiam, qui quamvis sciret id illis nihil profuturum esse, sua præstare non desiit! Mitto, inquit, licet sciam occisum iri illos. Itaque hinc temere loqui deprehendebantur cum dicerent: Non socii fuissimus patrum. Nam et hi prophetas in synagogis occidebant, nec locum reveriti sunt, nec personarum dignitatem: neque enim viros e vulgo occidebant, sed prophetas et sapientes, ne se reprehenderent. Hos intelligit esse apostolos eorumque successores: nam multi prophetabant. Deinde ut terrorem augeret, ait: *Amen amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem hanc*; id est, In capita vestra hæc omnia vertam, et magnam exercebo vindictam. Nam qui multos peccantes vidit, nec conversus est, sed eadem ipsa peccata admittit, nec eadem ipsa modo, sed etiam longe graviora, graviores quam illi pœnas subire meretur. Quemadmodum enim, si voluisset, magna ex aliorum exemplo lucratus fuisset melior effectus: sic, quia respicere noluit, majori est supplicio obnoxius, utpote qui majora monita per eos qui jam peccaverant et plexi fuerant receperat, sed sine fructu.

3. Deinde ad civitatem sermonem convertit, sic auditores instituere volens, atque: 37. *Jerusalem, Jerusalem.* Quid sibi vult hæc duplicatio? Miserantis est loquendi modus, et admodum amantis. Sicut enim apud dilectam, semper amatam, quæ amantem contempserat, ideoque supplicio plectendam, ita sese defendit demum, cum mox supplicium est illaturus. Quod etiam in prophetis facit his verbis: *Dixi, Convertere ad me¹, et non est conversa* (Jerem. 3. 7). Deinde vocans illam, homicidia ejus subjicit: *Quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, et nolulistis?* ita circa ea quæ contra se fecerunt sese defendit: Quia neque propter hæc a te aversus sum, neque me ab illa magna erga te benevolentia repulisti, sed te ita affectam volui, non semel et bis, sed pluries attrahere. *Quoties enim, inquit, volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et nolulistis?* Hoc dicit, ostendens illos sæpe peccando sese dispersisse; et ex imagine illa amorem declarat suum: servet enim amor animalis illius circa prolem. Sæpe autem hæc alarum imago in prophetis habetur, necnon in cantico Moysis, et in Psalmis, quæ prote-

(a) Non Jodæ sive Joiadam vocatum fuisse Zachariam illum dicit Scriptura, 2 Paral. 24. 20: sed ait Zachariam filium Joiadæ fuisse, contra quam narrat Chrysostomus, memorie lapsu.

¹ Morel. habet, convertere ad me post illas omnes provisiones.

etionem, et providentiali magnam indicat. Sed nihilistis, inquit. 38. *Ecce relinquetur domus vestra deserta*, patrocínio scilicet meo vacua. Ipse igitur erat qui prius illi patrocinebatur, ipsanique tenebat ac servabat : ipse itaque est, qui illos semper castigat. Et supplicium ipsis infert, quod illi admodum formidabant : hoc enim omnium rerum suarum eversionem designabat. 39. *Dico enim vobis, non me videbitis amodo donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini.* Hoc item dictum ferventis est amatoris, qui illos et futuris eventibus pertrahere vehementer optat : neque a præteritis¹ solum hortatur : nam diem futurum secundi ejus adventus memorat. Quid igitur ? an ex illo tempore non ultra viderunt eum ? Sed illud, *Amodo*, non illam horam significat, sed totum tempus illud quod usque ad crucem intercedit. Quia enim illum semper hac de re accusabant, quod Deo adversarius esset et inimicus, hinc ipsos ad amorem sui hortatur, quod se Patri concordem semper demonstraret, et seipsum declarat in prophetis fuisse : propterea iisdem ipsis utitur verbis, quibus propheta. Per hæc etiam resurrectionem subindicavit, necnon secundum adventum suum, etiamque iis qui admodum increduli essent, quod ipsum tunc essent adoraturi. Et quomodo illud significavit ? Cum multa prius futura dixisset : quod missurus esset prophetas, quod illos interfecuri essent, etiamque in synagogis ; quod illi extrema essent passuri, quod domus deserta foret ; quod malis gravissimis essent subijciendi, qualia numquam fuerant. Hæc quippe omnia vel mente captis et contentiosis adventum ejus demonstrare poterant. Interrogemus namque eos : Misitne prophetas et sapientes ? annon occiderunt eos in synagogis ? relictae est domus deserta ? veneruntne supplicia super generationem illam ? Id manifestum certe est, nemoque contradicet. Sicut ergo hæc omnia evenerunt, sic et illa evenient, et tunc cedent seque submittent ; sed nihil ad sui excusationem poterunt proferre ; ut neque illi qui eversæ civitatis causa tunc poenitentiam egerunt. Quapropter, donec tempus est, bonis operibus nos dedamus. Quemadmodum enim illi tunc nihil ex cognitione fructus percipient, sic nulla tunc nobis ex poenitentia de peccatis utilitas accedet : ut neque gubernatori, cum navis per ejus desidia submersa est, nec medico, post æroti mortem : sed omnes ante finem nihil non machinari et operari oportet, ut ne in periculum vel turpitudinem decidatur : postea enim illa omnia sunt inutilia. Nos certe quando ærotamus, medicos accersamus, pecunias impendamus, assiduamque operam demus, ut ex nequitia surgentes, inde sani recedamus ; et quantam circa servos nostros curam impendimus, cum in morbum inciderint, tantam circa nos ipsos exhibeamus, cum anima ærotat. Atqui nobis ipsis propinquiore sumus, quam servis, et corporibus animæ præstantiores sunt ; attamen vix parem curam impendimus. Nisi enim id nunc faciamus, postquam

¹ Morel. habet, neque a præsentibus.

decesserimus, nulla nobis relinquitur defensionis ratio.

4. *Animam curare negligentes redarguntur, modumque curationis docentur.* — Equis ita miser, inquires, ut non parem sollicitudinem habeat ? Hoc certe mirabile est, quod nos ipsos plusquam servos negligamus despiciamusque. Nam servis febricitantibus medicos advocamus, habitaculum ipsis deputamus, ipsos artis legibus obsequi cogimus ; si negligant ipsi, nos graviter ferimus, custodes ipsorum constituimus, qui prohibeant ne appetitus illi suos sequantur : qui si dixerint magni pretii medicina esse opus, libenter annuimus ; et quidquid statuerint, nos obtemperamus, atque hujusmodi statutorum mercedem ipsis solvimus. Cum autem nos morbo laboramus ; imo nunquam non laboramus ; non medicum accersimus, non pecunias impendimus, sed animam quasi inimicum et hostem negligimus. Hæc porro dico, non quod curam illam circa servos adhibitam improbem, sed quod cupiam ut parem saltem circa animam nostram sollicitudinem adhibeamus. Et quo pacto, inquires, id faciemus ? Ægram illam Paulo ostende ; accerse Matthæum ; Joannem assidere cures. Ab illis audi quid tali morbo laboranti sit faciendum. Dicent utique, nec celabunt : non enim mortui sunt, sed vivunt et loquuntur. Sed non attendit anima se febrile detineri ? Ad id illam tu coge, et rationabilem ejus partem excita. Induc prophetas ; his medicis non numeranda pecunia est : neque enim mercedem, neque impensam exigunt vel pro opera vel pro remediis suis. In necessitatem tamen impensæ te conjiciunt, sed eleemosynæ erogandæ ; in cæteris autem de suo largiuntur : cum enim te temperanter agere jubent, te ab intempestivis et absurdis impensis liberant ; cum jubent abstinere ab ebrietate, opulentiorum te faciunt. Viden' medicorum artem, qui cum sanitate pecuniam afferunt ? Asside igitur illis, ab eisque discite morbi naturam. Exempli causa, amas pecunias et avaritiam, ut febricitantes aquam frigidam ? Audi quid illi consilii afferant. Sicut enim medicus edicit tibi : Si cupiditatem sequaris, peribis, et illud atque illud mali tibi eveniet : sic et Paulus : *Qui diari volunt, inquit, incidunt in tentationem et laqueos diaboli, et in concupiscentias stultas et noxias, quæ in profundum interitus et perditionis homines præcipitant* (1. Tim. 6. 9). Sed impatiens es ? Audi illum dicentem : *Adhuc paululum, et qui venturus est veniet, et non tardabit* (Hebr. 10. 37). *Dominus prope est : nihil solliciti sitis* (Philipp. 4. 5. 6). Et rursum : *Præterit figura hujus mundi* (1. Cor. 7. 31). Non enim præcipit tantum, sed etiam consolatur ut medicus. Ac sicut medici pro frigidis alia quædam excogitant, sic et iste concupiscentiam transfert. Vis, inquit, ditescere ? In bonis operibus dives esto. Vis thesauros recondere ? Non repugno ; sed in cælo reconde. Ac sicut medicus dicit, Aqua frigida nocet dentibus, nervis, ossibus : sic et ille ; brevius quidem, nam brevitati studet, sed clarius et validius : *Radix, inquit, omnium malorum est avaritia* (1. Tim. 6. 10). Quo igitur utendum ?

ταίς ἐδῆλον. Λέγω γάρ ὑμῖν, οὐ μὴ με ἴδῃτε ἀπάρτι, ἕως ἂν εἴπητε, *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου*. Καὶ τοῦτο ἐραστοῦ τὸ ῥῆμα σφοδρῶς, [719] σφόδρα αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τῶν μελλόντων ἐπισπωμένου, οὐκ ἀπὸ παρελθόντων μόνον ἐντρέποντος· τὴν γὰρ μέλλουσαν ἡμέραν τῆς δευτέρας· αὐτοῦ παρουσίας ἐνταῦθα λέγει. Τί οὖν; οὐκ εἶδον αὐτὸν ἔκτοτε; Ἄλλ' οὐ γὰρ τὴν ὥραν ἐκείνην δηλοῖ λέγων, Ἄπάρτι, ἀλλὰ τὸν καιρὸν τὸν μέχρι τοῦ σταυροῦ. Ἐπειδὴ γὰρ αἶε αὐτοὶ τοῦτο ἐνεκάλουν, ὅτι ἀντιθέος τις ἐστὶ καὶ ἐχθρὸς τῷ Θεῷ, ἀπὸ τούτου αὐτοὺς προτρέπει ἀγαπᾶν αὐτὸν, τῷ⁸⁵ συμφωνοῦντα ἑαυτὸν δεικνύναι τῷ Πατρὶ· καὶ δεικνυσιν αὐτὸν ὄντα τὸν⁸⁶ ἐν τοῖς προφήταις. Διὰ καὶ τοῖς αὐτοῖς κέχρηται ῥήμασιν, ὡς περ καὶ ὁ προφήτης. Διὰ δὲ τούτων καὶ τὴν ἀνάστασιν ἠνίκατο, καὶ τὴν δευτέραν παρουσίαν· καὶ⁸⁷ ἐδήλωσε καὶ τοῖς σφόδρα ἀπιστοῦσιν, ὅτι τότε πάντως αὐτὸν προσκυνήσουσι. Καὶ πῶς τοῦτο ἐδήλωσε; Πολλὰ εἶπὼν πρότερον ἐσόμενα· ὅτι ἀποστείλει προφήτας· ὅτι ἀναιρήσουσιν αὐτούς· ὅτι ἐν ταῖς συναγωγαῖς· ὅτι πείθονται τὰ ἔσχατα αὐτοῖ· ὅτι ἐρημωθήσεται ὁ οἶκος· ὅτι ὑποστήσονται πάντων χαλεπώτερα, καὶ οἷα μηδέποτε πρότερον. Ταῦτα γὰρ πάντα καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις καὶ φιλονεικοῖς ἱκανὰ ἦν παρέξειν⁸⁸ καὶ ἐκείνῳ τοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ἐσόμενου ἀποδείξιν. Ἐρῶσιν· ὅτι αὐτοὺς· Ἀπέστειλε προφήτας καὶ σοφοὺς; ἀνέβλιν αὐτοὺς ἐν ταῖς συναγωγαῖς; ἀφῆθη ὁ οἶκος αὐτῶν ἐρημος; ἦλθε πάντα ἐπὶ τὴν γενεάν ἐκείνην τὰ τῆς τιμωρίας; Εὐδὼλον, ὅτι καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ. Ὅσπερ οὖν ταῦτα πάντα ἐξέβη, οὕτω καὶ οἷα ἐκδήσεται, καὶ πάντως ὑποκύψουσι τότε. Ἄλλ' οὐδὲν ὀφελος ἐντεῦθεν εἰς ἀπολογίαν αὐτοῖς, ὡς περ οὖν οὐδὲ τοῖς⁸⁹ πολιτείαις· ἔνεκεν μετανοοῦσι τότε. Διόπερ ἕως ἐστὶ καιρὸς, πράττεμεν τὰ ἀγαθὰ. Ὅσπερ γὰρ ἐκείνους τῆς γνώσεως λοιπὸν ὀφελος οὐδὲν, οὕτως οὐδὲ ἡμῖν αὐτοῖς· τῆς⁹⁰ ἐπὶ τῇ πονηρίᾳ μετανοίας. Οὐτε γὰρ κυβερνήτῃ, τῆς θαλάσσης ὑπερενεχθείσης τοῦ σκάφους παρὰ τὴν αὐτοῦ βάθυμیان, οὐκ ἱατρῷ, τοῦ κάμνοντος ἀπειλόντος, ἔσται τι πλεον· ἀλλ' ἔκαστον τούτων πρὸ τοῦ τέλους πάντα χρὴ μηχανάσθαι καὶ πραγματεῦσθαι, ὥστε μὴ δυνὶ κινδύνῳ περιπεσεῖν, μηδὲ αἰσχύνῃ· μετὰ δὲ ταῦτα πάντα ἀνόνητα. Καὶ ἡμεῖς τοῖνυν⁹¹ ἕως ἂν ὤμεν ἐν τῇ νόστῳ, καὶ ἱατροὺς παρακαλῶμεν, καὶ χρήματα ἀναλίσκωμεν, καὶ σπουδὴν διηνεχτὴ εἰσφέρωμεν, ἵνα ἀναστάντες ἀπὸ τῆς κακίας, ὑγίεις ἐντεῦθεν ἀπέλθωμεν. Καὶ ὁσιν περὶ τοὺς δούλους τοὺς ἡμετέρους ποιοῦμεθα πρόνοιαν, ὅταν αὐτῶν τὰ σώματα κάμνῃ, τοσαύτην περὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπιδειξόμεθα, τῆς ψυχῆς ἡμῶν νοσοῦσης⁹². Καίτοι τῶν οἰκετῶν ἡμεῖς ἐγγύτεροι ἑαυτοῖς⁹³, καὶ τῶν σωμάτων τῶν ἐκείνων αἱ ψυχὰ ἀναγκασιότεραι· ἀλλ' ὁμοῦ ἀγαπήνῃ, κἂν τὴν ἰσὴν γοῶν σπουδὴν εἰσενέγκωμεν. Ἄν γὰρ μὴ νῦν τοῦτο πράξωμεν, ἀπελθόντας λοιπὸν οὐδὲν⁹⁴ ἐν κασιπώσασθαι εἰς ἀπολογίας λόγον.

δ'. Καὶ τίς οὕτως ἄθλιος, φησὶν, ὥς μηδὲ τοσαύτην ἐπιδεικνυσθαι πρόνοιαν; Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι οὕτως ἐσμέν [720] αἵτι μοι παρ' ἡμῖν αὐτοῖς, ὧς καὶ τῶν οἰκετῶν μέλλον ἑαυτὸν καταφρονεῖν. Τῶν μὲν γὰρ οἰκετῶν πυρεττόντων, καὶ ἱατροὺς καλούμεν, καὶ οἰκίαν

ἀφορίζομεν, καὶ τοῖς νόμοις πείθεσθαι τῆς τέχνης ἐκείνης καταναγκάζομεν· καὶ ἀμελουμένων τούτων, χαλεποὶ τε αὐτοῖς γινόμεθα, καὶ φύλακας παρακαλοῦμεν, τοὺς οὐδὲ βουλομένους αὐτοῖς τὴν οἰκίαν πληροῦν ἐπιθυμίαν ἐπιτρέποντας· κἂν εἴπωσιν οἱ ἐπιμελούμενοι⁹⁵ τούτων, φάρμακα δεῖν πολλῆς κατασκευασθῆναι τιμῆς, εἰχομεν· κἂν ὅτι οὖν ἐπιτάξωσι⁹⁶, πειθόμεθα, καὶ μισθοὺς αὐτοῖς τῶν προσταγμάτων τούτων τελοῦμεν. Ὅταν δὲ ἡμεῖς κάμνωμεν· μάλλον δὲ οὐκ ἐστὶν ὅτι⁹⁷ οὐ κάμνομεν· οὐδὲ ἱατρὸν εἰσάγομεν, οὐ χρήματα ἀναλίσκωμεν· ἀλλ' ὡς περ δημίῳ τινὸς καὶ ἐχθροῦ καὶ πολεμίου κειμένου, οὕτω τῆς ψυχῆς ἀμελοῦμεν. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐκ ἐγκαλῶν τῇ θεραπείᾳ τῇ περὶ τοὺς οἰκέτας, ἀλλ' ἄξιόν κἂν τοσαύτην τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας ποιῆσθαι ἐπιμέλειαν. Καὶ πῶς ἂν ποιησάμεθα⁹⁸; φησὶν. Ἐπίδειξον αὐτὴν Παῦλον νοσοῦσαν· εἰσάγαγε Ματθαῖον· παρακάθισον⁹⁹ Ἰωάννην. Ἀκουσον παρ' αὐτῶν τί δεῖ ποιεῖν τὸν οὕτω κάμνοντα· πάντως ἔρρουσι, καὶ οὐκ ἀποκρύφονται. Οὐ γὰρ δὴ τεθνήκασιν, ἀλλὰ ζῶσι καὶ φεγγέονται. Ἄλλ' οὐ προσέχει, τῷ πυρετῷ κατεχόμενῃ; Κατανάγκασον αὐτὴν σὺ, καὶ τὸ λογικὸν αὐτῆς διέγειρον. Εἰσάγαγε τοὺς προφήτας. Οὐκ ἐστὶ χρήματα τοῖς ἱατροῖς καταθεῖναι τούτοις· οὐτε γὰρ αὐτοὶ μισθὸν ὅπερ αὐτῶν ἀπαιτοῦσιν, οὐτε ὅπερ φαρμάκων, ὧν κατασκευάζουσιν, εἰς¹⁰⁰ ἀνάγκην σε δαπάνης ἐμβαλλοῦσι, πλὴν τῆς ἐλεημοσύνης· ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ προσδίδασιν· οἷον, ὅταν κελεύσῃ συναφρῶνται, ἀπαλλάττουσι σε ἀκαίρων καὶ ἀτόπων ἀνάλωμάτων· ὅταν ἀπέχεσθαι μέθης, εὐπορώτερόν σε ποιοῦσιν. Εἶδες ἱατρῶν τέχνην, μετὰ ὑγείας καὶ χρήματα παρεχόντων; Παρακάθισον τοῖνυν αὐτοῖς, καὶ μάθε παρ' αὐτῶν τοῦ νοσήματός σου τὴν φύσιν. Οἷον, ἐρᾷς χρημάτων πολλὰκις; καὶ πλεονεξίας¹⁰¹; ὡς περ οἱ πυρετῶντες ψυχροῦ; Ἀκουσον γοῶν τί παραίνουσιν. Ὅσπερ γὰρ ὁ ἱατρός σοι φησὶν· Ἐὰν χαρίσῃ¹⁰² τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἀπολῇ, καὶ τὸ καὶ τὸ ὑποστήσῃ· οὕτω καὶ Παῦλος· Οἱ δὲ βουλομένοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου¹⁰³, καὶ ἐπιθυμίας ἀνοήτους καὶ βλαβερὰς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὀλεθρὸν καὶ ἀπώλειαν. Ἄλλ' ἀκαρτέρητος εἰ; Ἀκουσον αὐτοῦ λέγοντος· Ἐτι μικρόν, ὁ ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ χρονεῖ. Ὁ Κύριος ἐγγύς· μηδὲν μεριμνᾷτε· καὶ πάλιν· Παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. Οὐδὲ γὰρ ἐπιτάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ παραμυθεῖται, καὶ ἱατρός. Καὶ ὡς περ ἐκείνοι ἀντὶ ψυχρῶν ἑτέρὰ τινὰ ἐπινοοῦσιν, οὕτω καὶ οὗτος μετοχετεύει τὴν ἐπιθυμίαν. Βούλει πλουτεῖν; φησὶν. Ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς. Ἐπιθυμεῖς θησαυρίζειν; Οὐδὲν¹⁰⁴ κωλύω· μόνον ἐν οὐρανοῖς. Καὶ ὡς περ ὁ ἱατρός λέγει, ὅτι τὸ ψυχρὸν [721] βλαθερὸν ὀδοῦσι, νεύροις, ὁστέοις· οὕτω καὶ αὐτὸς, συντομώτερον μὲν, ἅτε βραχυλογίας ἐπιμελούμενος, σαφέστερον δὲ πολλῷ καὶ δυνατώτερον· Ρίξα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία, φησὶ¹⁰⁵. Τί νῦν δεῖ χρῆσασθαι; Λέγει καὶ τοῦτο· Τῇ αὐταρχίᾳ ἀντὶ πλεονεξίας. Ἔστι γὰρ πορισμὸς μέγας, φησὶν, ἡ αὐταρχία μετ' εὐσεβείας¹⁰⁶. Εἰ δὲ δυσανασχετεῖς, καὶ πλειόνους ἐπιθυμεῖς, καὶ οὕτω χωρεῖς ῥῖψαι τὰ περιστὰ πάντα, λέγει καὶ τῷ οὕτως ἀβρώστῳ, καὶ τούτοις πῶς χρῆσθαι δεῖ. *Ἰρα οἱ χαί-*

⁸⁵ αὐτὸν om. K. L. ⁸⁶ τῷ τοῦ Edd. ⁸⁷ τὸν om. K. ⁸⁸ καὶ addidimus ex uno cod. L. καὶ τοῖς] καίτοι H. ⁸⁹ ἱκανὴν παρέξει καὶ G. M. ⁹⁰ Ἐρωτήσωμεν H. ⁹¹ τοῖς] τῆς L. ⁹² τῆς om. G. K. M. τῆς ἐπὶ τ. π. μετανοίας] ἐπὶ τ. π. μετανοοῦσιν L. Ep. ⁹³ HΘΙΚON. Ὅτι νοσοῦντων ἡμῶν τὰς ψυχὰς, χρὴ πρὸς τοὺς ἱατροὺς τοὺς πνευματικούς βαδίζειν, καὶ ὅπ' αὐτῶν ὀδηγεῖσθαι· ἐν ᾧ καὶ περὶ τελωνῶν. G. ⁹⁴ ἀσθενούσης G. καμνοῦσης M. ⁹⁵ ἑαυτῶν Edd. ⁹⁶ οὐδὲ G. οὐδένα L. p. p. ἀπολογία L. et Edd. praeter novissimam. ⁹⁷ ἐπιμελούμενοι H. K. et pr. G. ⁹⁸ προστάξωσι K. L. Mor. προσταγμάτων] πραγμάτων idein. ⁹⁹ ὅταν G. H. K. M. κάμνωμεν G. K. L. M. et pr. H. ¹⁰⁰ ποιησάμεθα G. K. ποιησόμεθα L. M. ¹⁰¹ παρακάλεσον L. Mor. ¹⁰² εἰς] οὐκ εἰς L. Mor. ¹⁰³ πλεονεξίας] ζητεῖς πλεονεξίαν L. Mor. ¹⁰⁴ χρῆσῃ G. L. M. ¹⁰⁵ Haec καὶ παγίδα τοῦ δ. om. G. H. K. M. Ge. Mox καὶ εἰς ἐπιθ. K. ¹⁰⁶ Οὐδὲν] Οὐ G. H. ¹⁰⁷ ἡ φ. φησὶ] ἐστὶν ἡ φ. G. H. M. ¹⁰⁸ ἡ εὐσέβεια μετὰ αὐταρχίας L. Mor.

ροντες ἐπὶ κτήμασιν, ὡς μὴ χαίροντες ὧσιν· καὶ οἱ
ἐχοντες, ὡς μὴ κατέχοντες· καὶ οἱ χρώμενοι τῷ
κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι. Εἶδες οὖν ἐπι-
τάττει; Βούλει καὶ ἕτερον ἐπισαγάγῃ τούτῳ λατῶν;
Ἐμοιγε δοκεῖ. Οὐδὲ γὰρ εἰσιν οὗτοι οἱ λατοὶ καθάπερ
οἱ τῶν σωμάτων, οἱ πολλάκις ἀντιφιλοτιμούμενοι ἀλλή-
λοις κατέδυσαν τὸν ἀβρώστου. Ἀλλ' οὐχ οὗτοι⁷⁸.
πρὸς γὰρ τὴν τῶν καμνόντων ὑγίαιαν, οὐ πρὸς τὴν
οικεῖαν ὀρώσι φιλοτιμίαν. Μὴ τοίνυν αὐτῶν δέισις τὸ
πλήθος· εἰς ἐν ἅπασι φθέγγεται διδάσκαλος ὁ Χριστός.

ε'. Ὅρα γοῦν εἰσαλθόντα πάλιν ἕτερον, καὶ χαλεπὰ
λέγοντα περὶ τοῦ νοσήματος τούτου· μάλλον δὲ⁷⁹
τὸν διδάσκαλον δι' αὐτοῦ. Οὐ δύνασθαι γὰρ Θεῷ δου-
λεύειν καὶ μαμωνῇ. Ναί, φησί· καὶ πῶς ταῦτα
ἴσται; πῶς τῆς ἐπιθυμίας παυσόμεθα; Ἐντεῦ-
θεν καὶ τοῦτο ἐστὶ μαθεῖν. Καὶ πῶς εἰσάγετα; Ἀκουσον
αὐτοῦ καὶ τοῦτο λέγοντος· Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν
θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σῆς καὶ βρώσις
ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπτει διαρύττουσι καὶ κλέ-
πτουσιν. Εἶδες πῶς ἀπὸ τοῦ τόπου, ἀπὸ τῶν λυμαι-
νομένων⁸⁰, ἀπάγει τῆς ἐπιθυμίας ταύτης τῆς ἐν-
ταῦθα, καὶ προσῆλθὲν τῷ οὐρανῷ, ὅπου πάντα ἀν-
άλωται. Ἄν γὰρ⁸¹ μεταβῇ τὸν πλοῦτον ἐκεῖ, ὅπου
οὐτε σῆς, οὐτε βρώσις ἀφανίζει, οὐτε κλέπται
διαρύττουσι καὶ κλέπτουσιν, καὶ ταύτην ἀποκρούσεσθε
τὴν νόσον, καὶ τὴν ψυχὴν ἐν μεγίστῃ καταστήσετε εὐ-
πορίᾳ. Μετὰ δὲ τὴν εἰρημάνου καὶ παραδειγμα εἰς μέ-
σον ἀγει, οὐ σωφρονίζων. Καὶ καθάπερ ὁ λατρός, φοβῶν
τὸν ἀβρώστον, φησὶν, ὅτι Ὁ δαίνα ψυχρῷ χρησάμενος
ἀπόλωτο· οὕτω καὶ αὐτὸς εἰσάγει τὸν πλοῦτον, κάμνοντα
μὲν, καὶ ἐπιθυμοῦντα ζωῆς καὶ υγιείας, οὐ δυνάμενον
δὲ ἐπιτοχεῖν, διὰ τὸ πλεονεξίας ἐφ'εσθαι, ἀλλ' ἀπίοντα
κάνον. Καὶ μετὰ τούτων ἕτερόν σοι δείκνυσι πάλιν ἕτερος
εὐαγγελιστὴς, τὸν ἀποτηγανίζοντα, καὶ οὐδὲ σταγόνας
ὄντα κύριον. Εἶτα δεικνύς ἐτι εὐκολὰ τὰ ἐπιτάγματα,
φησὶν, Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ.
Συγκαταβατικὸς δὲ ὢν, οὐδὲ τοὺς πλουτοῦντας ἀπογινώ-
σκειν ἀφίησι. Τὰ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα, δυ-
νατὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ, φησί. Κἀν γὰρ πλοῦσις ἤς, δύναται

σε θεραπεύσαι ὁ Ἰατρός. Οὐδὲ γὰρ τὸ πλουτεῖν ἀνελεῖν,
ἀλλὰ τὸ δοῦλον εἶναι χρημάτων, καὶ πλεονεξίας ἐραστὴν.
Πῶς οὖν δυνατόν τὸν πλουτοῦντα σωθῆναι; Κοινὰ τὰ
ὄντα τοῖς δεομένοις κατεχόμενον, ὅλος ἦν ὁ Ἰωβ, καὶ τὴν
τοῦ πλείονος ἐπιθυμίαν ἐξορίζοντα ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ
οὐδαμῶς τὴν χρείαν ὑπερβαίνοντα [722] τὴν ἀναγκαίαν.
Δείκνυσί σοι μετὰ τούτων⁸² καὶ τούτων αὐτῶν τὸν τε-
λώνην, τὸν σφόδρα κατεχόμενον τῷ πυρετῷ τῆς πλεον-
εξίας, ταχέως ἀπαλλαγέντα. Τί γὰρ τελώνου καπηλικώ-
τερον; ἀλλ' ὅμως γέγονεν ἀκτῆμων ὁ ἀνθρώπος, ἐκ τοῦ
πειθεσθαι τοῖς τοῦ Ἰατροῦ νόμοις. Καὶ γὰρ τοὺς μαθη-
τάς τοιούτους ἔχει, ταῦτα νοσήσαντας τὰ νοσήματα
ἄπερ ἡμεῖς, καὶ οὐγιάνοντας ταχέως. Καὶ ἕκαστον αὐτῶν
ἡμῖν δείκνυσιν, ὥστε μὴ ἀπογινῶναι. Ὅρα γοῦν τὸν
τελώνην τούτων. Σκόπει πάλιν ἕτερον ἀρχιτελώνην· ὃς
τετραπλασίονα μὲν ὑπέσχετο δώσειν, ὑπὲρ ὃν ἤρπασε,
τὰ δὲ ἡμίση πάντων ὧν⁸³ ἐκέκτητο, ὥστε ὑποδέξασθαι
τὸν Ἰησοῦν. Ἀλλ' ἐκκαίη σὺ καὶ σφόδρα ἐπιθυμῆς χρη-
μάτων; Ἐχε τὰ πάντων ἀντὶ τῶν σῶν. Καὶ γὰρ πλείονα⁸⁴
ὧν ζητεῖς δίδωμί σοι, φησί, τὰς τῶν πλουτοῦντων οἰκίας
ἀνοίγων σοι κατὰ τὴν οἰκουμένην. Ὅς γὰρ⁸⁵ ἀφῆκε
πατέρα, ἡ μητέρα, ἡ ἀγροὺς, ἡ οἰκίαν, ἑκατονταπλα-
σίονα λήψεται. Οὕτως οὐχὶ πλείονων ἀπολαύσεις⁸⁶
μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ χαλεπὸν τοῦτο διῆψ ἀναιρήσεις;
παντάσας, καὶ οὐσίας πάντα βρώδις, οὐ μόνον τῶν
πλείονων οὐκ ἐφιέμενος, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων πολ-
λάκις. Οὕτως ὁ Παῦλος πεινᾷ, καὶ σιμνύεται⁸⁷· μάλλον,
ἢ ὅτε ἤσθιεν. Ἐπεὶ καὶ ἀθλητὴς ἀγωνιζόμενος καὶ στε-
φανούμενος, οὐκ ἂν ἔλοιτο καταλύσαι καὶ εἶναι ἐν βρ-
στόνῃ· καὶ ἔμπροσθεν τῶν ἐν θαλάττῃ πόρνον ἀφάμενος,
οὐκ ἂν ἐπιθυμήσειεν ἐν ἀργίᾳ εἶναι λοιπόν. Καὶ ἡμεῖς
τοίνυν, ἂν γευσώμεθα ὡς χρὴ τῶν καρπῶν τῶν πνευ-
ματικῶν, λοιπὸν οὐδὲ ἡγησώμεθα τί τὰ⁸⁸ παρόντα εἶναι,
καθάπερ τινὲς μέθρη καλλίστῃ τῇ τῶν μελλόντων ἐπιθυ-
μίᾳ ἀλόντες. Γευσώμεθα τοίνυν, ἵνα καὶ τοῦ θορύβου
τῶν παρόντων ἀπαλλαγώμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπι-
τύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ
ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁷⁸ οὗτοι] add. τοιούτοι L. add. [οὗτοις] Mor. ⁷⁹ δὲ] add. καὶ Edd. μάλλον δὲ τὸν δ. αὐτοῦ· οὐ G. μάλλον
τὸν δ. δὲ αὐτοῦ· οὐ M. ⁸⁰ μακρονόμων G. M. sed vid. p. 262 C. ⁸¹ γὰρ] μὲν γὰρ G. K. M. μεταβῇ] add.
φησὶ H. ⁸² τούτων] Sic K. L. Sav. ceteri τούτων. τούτων αὐτῶν] αὐτῶν τούτων K. Hae om. L. ⁸³ ὧν] add.
δικαιῶς L. ⁸⁴ πλείον G. K. M. πλείον L. ⁸⁵ γὰρ] add. ἂν L. ⁸⁶ ἀπολαύσει K. ἀπόλαυσιν G. H. M. ⁸⁷ ἐπείνασε
καὶ ἐσιμνύετο Edd. ⁸⁸ τί τὰ] τινὰ G. M. [τινα] τὰ Mor.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΕ'.

Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, ἐπορεύετο.
Καὶ προσῆλθον⁸⁹ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐπιδείξαι
αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς
εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ⁹⁰ βλέπετε ταῦτα πάντα; Ἀμὴν
λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀφελθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς
οὐ καταλυθήσεται.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἀγρίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἐρη-
μος, καὶ μυρία ἔμπροσθεν προανεφώνησεν αὐτοῖς χα-
λεπὰ· εἶτα οἱ μαθηταὶ ταῦτα ἀκούσαντες, ὥσπερ θαυ-
μάζοντες προσῆλθον ἐπιδεικνύντες τοῦ ναοῦ τὸ κάλλος,
καὶ διαπορούντες εἰ τοσαῦτα ἀφανισθήσεται· κάλλη,
καὶ ὕλης πολυτελεία, καὶ τέχνης ποικιλία ἀφαντος· οὐ-
κάτι λοιπὸν περὶ ἐρημίας ἀπλῶς αὐτοῖς διαλέγεται, ἀλλὰ
παντελῇ προαναφώνει τὸν ἀφανισμόν. Οὐ [725] βλέπετε
γὰρ ταῦτα πάντα, φησὶ, καὶ θαυμάζετε καὶ ἐκπλήτ-
τεσθε; Οὐ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθον. Πῶς οὖν ἔμεινε;
φησὶ. Καὶ τί τοῦτο; Οὐδὲ γὰρ οὕτω διέπεσεν ἡ ἀπόφα-
σις. Ἡ γὰρ τὴν ἐρημίαν ἐνδεικνύμενος τὴν παντελῇ,

ταῦτα ἔλεγεν· ἡ κατ' ἐκείνους τὸν τόπον, ἔνθα ἦν. Ἔστι
γὰρ αὐτοῦ μέρος μέχρι τῶν θεμελίων ἠφανισμένα. Μετὰ δὲ
τούτων⁹¹ κακείνῳ ἂν εἴποιμεν, ὅτι ἐκ τῶν γεγεννημένων
καὶ περὶ τῶν λειψάνων καὶ τοὺς σφόδρα φιλονεικοῦντας
δεῖ πείθεσθαι, ὡς τέλει ἀπολουμένων⁹². Καθημένου δὲ
αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ δρους τῶν Ἑλλείνων προσῆλθον οἱ μα-
θηταὶ κατ' ἰδίαν, λέγοντες· Εἰπέ ἡμῖν, πότε ταῦτα
ἔσται; καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ
τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος; Διὰ τοῦτο κατ' ἰδίαν
προσῆλθον, ἅτε ὑπὲρ τοιούτων πευσόμενοι. Καὶ γὰρ
ᾧδινον μαθεῖν τὴν ἡμέραν τῆς παρουσίας αὐτοῦ, διὰ τὸ
σφόδρα ἐπιθυμεῖν τὴν δόξαν ἐκείνην ἰδεῖν τὴν μυρίων
οὖσαν ἀγαθῶν αἰτίαν. Καὶ δύο ταῦτα ἐρωτοῦσιν αὐτόν·
Πότε ταῦτα ἔσται; τούστιν, ἡ τοῦ ναοῦ κατασκαφῇ·
καὶ, Τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας; Ὁ δὲ Λουκᾶς
ἐν φησὶν εἶναι τὸ ἐρώτημα, τὸ περὶ τῶν Ἱεροσολύμων,
ἅτε νομιζόντων αὐτῶν τότε καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ
εἶναι. Ὁ δὲ Μάρκος οὐδὲ⁹³ πάντας αὐτοὺς φησὶν ἐρω-

⁸⁹ προσῆλθον] add. αὐτῷ 3 Mosq. ⁹⁰ οὐ om. M. ⁹¹ τοῦτο K. Mor. ἂν εἴποιμεν] εἴπ. ἂν H. ἂν om. G. K. M.
εἴποιμεν] add. ὅμην G. M. invito Interp. ⁹² ἀπολλομένων K. L. ⁹³ οὐδὲ] οὐ G. K. M.

Illoc quoque dicit : Sufficientia, avaritia loco; *Magnus enim quæstus est sufficientia cum pietate* (1. Tim. 6. 6). Quod si ægre feras, et plura desideres, necdum possis superflua quæque abjicere; sic ægotantem monet, quomodo iis sit utendum : *Ut qui lætantur in possessionibus, sicut non lætantes sint : et qui habent, tamquam non retinentes; et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur* (1. Cor. 7. 30. 31). Vidistin' quæ præcipiat? Vis alium inducam medicum? Mihi certe placet. Neque enim sunt hi medici, perinde atque corporum medici, qui sæpe præ invidia concertantes, ægotum pessumdant. At non sic isti, qui ægrotum salutem spectant, nec ambitione ducuntur. Ne itaque illorum multitudinem formides : unus in omnibus loquitur magister Christus.

5. Vide rursus intrantem alium, et graviter de hoc morbo loquentem, imo ipsum illius ore Magistrum. *Non potestis enim Deo servire et mamona* (Matth. 6. 24). Etiam, inquires, sed quomodo hæc erunt? Quomodo concupiscentiam deponemus? Hinc ediscere licet. Et quomodo discemus? Audi ipsum hoc quoque dicentem : *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi ærugo et tinea demolitur, et ubi fures effodiunt et furantur* (Matth. 6. 19). Viden' quomodo et a loco et a corruptoribus ab hac terrena concupiscentia avertat, et illam cælo affigat, ubi tuta omnia? Si enim, inquit, illo divitias transferatis, ubi neque ærugo, neque tinea consumit, ubi fures nec effodiunt nec furantur, et hunc depelletis morbum, et animam in opulentia magna constituetis. Ad hæc exemplum affert quo te sapere doceat. Et sicut medicus ut ægrum terreat dicit, Ille quod aqua frigida uteretur, interiit : sic et ille divitem inducit ægrum, qui et vitam et valetudinem cuperet, nec potuerit consequi, quod avaritiæ studeret, sed qui vacuus abierit. Post hunc item alium tibi affert alius evangelista (Luc. 16. 24), flammis adustum, qui ne stillam quidem aquæ haberet. Deinde ostendens facilia esse præcepta dicit, *Respice volatilia cæli* (Matth. 6. 26). Cum autem hominum infirmitati se attemperet, ne divites quidem desperare sinit. *Quæ enim, inquit, apud ho-*

minæ impossibilia sunt, possibilia sunt apud Deum (Luc. 18. 27). Etsi namque dives sis, potest te medicus curare. Neque enim divitias sustulit, sed vetat esse te pecuniarum servum, et avaritiæ addictum. Quomodo potest ergo dives salvus esse? Si illa quæ possidet sint egenis communia, qualis Job erat, et si concupiscentiam plurium semper habendarum opum eliminet, et numquam necessarium usum excedat. Post hunc tibi publicanum monstrat, qui ab avaritia febre cito liberatus est (Luc. 5. 27. sqq.). Quis enim publicano lucri cupidior? Attamen opes deposuit, quia medici legibus paruit. Nam tales habet discipulos, qui iisdem, quibus nos, morbis laboraverint. Singulosque nobis ostendit, ne desperemus. Vide ergo hunc publicanum. Vide rursus alium principem publicanorum, qui quadruplo plura quam rapuerat se daturum pollicebatur, et dimidium bonorum suorum, ut exciperet Jesum (Luc. 19. 8). Sed tu admodum ferves pecuniarum amore? Quæ omnia sunt quasi tua habeto. Nam plura, quam quæris, do tibi, inquit, dum divitum omnium, qui per orbem sunt, tibi domos aperio. Nam *Qui reliquerit patrem, aut matrem, aut agros, aut domum, centuplum accipiet* (Matth. 19. 29). Ita non pluribus tantum frueris, sed et gravem hanc sitim omnino resingues, et omnia facile feres cum non modo plura non desideres, sed ne quidem necessaria sæpe. Sic Paulus esuriit, et magis gloriabatur, quam cum comederet (Philipp. 4. 11) : siquidem et athleta qui concertat et coronatur, non quaerit otium et quietem; vel mercator, qui marinum mercimonium est aggressus, non quaerit otium deinceps. Et nos igitur, si spirituales fructus ut oportet gustemus, tunc præsentia omnia pro nihilo habebimus, futurorum cupiditate ceu quadam optima ebrietate capti. Gustemus igitur, ut a tumultu præsentium liberemur; et futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXV. al. LXXVI.

CAP. 21. v. 1. Et egressus Jesus de templo, ambulavit. Et accesserunt ad eum discipuli ejus, ut ostenderent ei ædificationes templi. 2. Ille autem respondens dixit eis : Nonne videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruat.

1. Quoniam superius dixit : *Relinquetur domus vestra deserta*, et innumera ipsis mala prænuntiavit; hinc discipuli his auditis, ceu admirantes templi pulchritudinem monstrabant ei, et ambigentes num tam egregia ædificia destruenda forent, tam ingens materia, tam ineffabile artificium : non ultra de vastitate loquitur, sed excidium et destructionem prædicit. *Nonne videtis hæc omnia*, inquit, et miramini atque obstupescitis? *Non manebit lapis super lapidem*. Quomodo

igitur mansit, inquires, et quid hoc sibi vult? Neque enim ita cecidit illa sententia. Vel omnimodam desolationem declarat; vel de illo tantum loco dicit, in quo ipse stabat. Sunt enim quædam templi partes ad hanc usque diem penitus deletæ usque ad fundamenta. Ad hæc vero ex gestis hactenus vel contentiosos credere oportet, ipsas reliquias esse perituras. 3. *Sedente autem ipso in Monte olivarum, accesserunt ad eum discipuli secreto dicentes : Dic nobis, quando hæc erunt? et quod signum adventus tui et consummationis sæculi?* Ideo seorsum accesserunt, quod de hujusmodi rebus interrogaturi essent. Admodum enim diem illam adventus ejus ediscere cupiebant, quod summe desiderarent gloriam illam videre, quæ tot bonorum causa futura esset. Hæc autem duo interrogant, quan-

donam hæc futura essent, templi nempe desolatio, et quod signum adventus ejus foret. Lucas (Cap. 21. 7) vero unam fuisse interrogationem ait de Jerosolymis, quod putarent ipsi tunc ejus adventum fore. Marcus (Cap. 13. 4) autem non dicit omnes interrogasse de Jerosolymorum eversione, sed Petrum et Joannem, qui majorem haberent fiduciam. Quid igitur ipse? 4. *Videte ne quis vos seducat.* 5. *Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, et multos seducunt.* 6. *Audituri enim estis prælia et opiniones prætorum. Videte ne turbenini: oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis.* Quia enim ita affecti erant, ut supplicium Jerosolymæ inferendum alienum a se esse putarent, et quasi ipsi extra tumultus futuri essent, de prosperis solum cogitabant, quæ omnia cito eventura esse expectabant. Ideo ipsis rursum gravia prænuntiatur, sollicitos reddens, et duplici de causa vigilare jubens, ut neque a fallacia seductorum circumvenirentur, neque ex vi ingruentium malorum obruerentur. Duplex, inquit, bellum erit, seductorum et inimicorum; sed prius multo gravius erit, utpote quod eveniat in confusione et perturbatione rerum, hominibus perterritis atque turbatis. Nam tunc multa tempestas futura erat, Romanis imperantibus, captis urbibus, commotis exercitiis et armis, multisque facile credentibus¹. Bella vero Jerosolymitana dicit, non autem extranea alia ubique terrarum orta: quid enim eis curæ de illis erat? Alioquin nihil novi dicturus erat, si mala orbis dixisset, quæ semper evenire solent. Nam et antea bella erant tumultus et prælia: verum Judaica bella non diu post ventura prænuntiatur: jam enim de bello cum Romanis solliciti erant. Quoniam igitur hæc illos turbare poterant, hæc omnia prædicit. Deinde significans se quoque Judæos aggressurum, et contra illos pugnaturum esse, non pugnas solum memorat, sed et divinitus immissas plagas, famem, pestilentias, terræ motus, ostendens se et inimicos invadere sivilis, neque hæc temere fieri, secundum consuetum apud homines morem, sed ex divina ira. Ideo hæc non casu fieri dicit, neque repente, sed post edita signa. Ne dicerent enim Judæi, eos, qui tunc credebant, malorum esse causam, ideo causam illati mali aperit: *Amen quippe dico vobis, antea dixerat, quia venient hæc omnia super generationem istam* (Matth. 23. 36), eandem ab ipsis perpetrata memorans. Deinde ne audito tot malorum incursu putarent prædicationem labefactandam esse, subjungit: *Videte ne turbenini: oportet enim hæc fieri*: id est, quæ ego prædixi, ac tentationum incursus res a me prædictas non interturbabit: sed erit quidem tumultus et perturbatio, quæ oracula mea non qualiant. Deinde quia Judæis dixerat: *Non ne videbitis amodo donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini* (Matth. 23. 39); putabantque discipuli cum excidio etiam consummationem fore, hanc eorum opinionem corrigens, dicebat: *Sed nondum est finis.* Quod autem id quod ego

dixi suspicarentur, ex eorum interrogatione discere. Quid enim interrogabant? *Quando hæc erunt?* hoc est, *Quandonam Jerosolyma peribit?* Et quod signum adventus tui et consummationis sæculi? Ipse vero nihil statim ad hanc interrogationem respondit; sed prius illa dicit quæ plus intererat discere. Neque enim de Jerosolymis statim, neque de secundo suo adventu loquutus est, sed de malis quæ jam proxima erant, ideoque illos sollicitos reddidit dicens: *Cavete ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus.* Deinde excitans illos ad harum rerum auditum, *Cavete, inquit, ne quis vos seducat*: et cum sollicitos atque ad vigilandum paratos reddidisset, postquam seductores et pseudo-christos memoravit, tunc Jerosolymorum mala narrat, ex iis quæ jam venerant futura asserens apud insanos et contentiosos.

2. *Bella autem et opiniones bellorum, ut jam dixi, tumultus qui ipsos invasuri sunt vocat.* Deinde quia putabant, ut dixi, post bellum illud venturum esse finem, vide quomodo illos præmuniatur, dicens: *Sed nondum est finis.* 7. *Exsurgat enim, inquit, gens in gentem et regnum in regnum.* Initia Judaicorum malorum dicit. 8. *Hæc autem omnia initia sunt dolorum*; id est, eorum qui ipsis eventuri sunt. 9. *Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos.* Opportune ipsorum mala inseruit, quæ a communibus malis aliquid consolationis accipiunt; nec inde tantum, sed quia addidit, *Propter nomen meum*: Eritis enim, inquit, odio omnibus propter nomen meum. 10. *Tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, 11. et multi pseudo-christi, et pseudo-prophetæ erunt, et seducunt multos.* 12. *Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum.* 13. *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Hoc majus malum est, intestinum nempe bellum: multi enim falsi fratres fuerunt. Viden' triplex bellum, a seductoribus, ab inimicis, a falsis fratribus? Vide Paulum hoc deplorantem: *Foris pugnat, intus timores, et pericula in falsis fratribus* (2. Cor. 7. 5. et 11. 26); ac rursum: *Tales enim falsi apostoli sunt, operarii dolosi, transformantes se in apostolos Christi* (Ibid. 11. 13). Hinc rursum id quod omnium gravissimum est, quod caritatis consolationem non habituri sint. Deinde ostendens generosum et patientem hinc lædi non posse, Ne timeatis, inquit, neque turbemini. Si enim congruentem patientiam exhibueritis, hæc mala non superabunt vos. Hujusque rei clara demonstratio est, quod prædicatio ubique per orbem pervadat: ita sublimiores eritis, quam ut hæc mala possint vos attingere. Ne dicerent enim, quomodo ergo vivemus? plus addidit, *Et vivetis et ubique docebitis.* Quamobrem intulit: 14. *Prædicabitur hoc Evangelium in universo mundo in testimonium omnibus gentibus: et tunc veniet finis, nempe consummationis Hierosolymorum.* Quod enim de illo fine dixerit, et quod ante excidium Evangelium prædicatum fuerit, audi quid dicat Pau-

¹ Alii, multisque aliis instantibus perturbationum causis.

¹ Montf. post Savil. .... finis, non consummationis, sed Hierosolymorum. Edr.

τήσαι περὶ τῆς συντελείας τῶν Ἱερουσολύμων, ἀλλὰ Πέτρον καὶ Ἰωάννην, ἅτε πλείονα παρῆσαν ἔχοντες. Τί οὖν αὐτός; *Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, λέγοντες· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Μελλήσετε δὲ ἀκοῦναι πολέμους καὶ ἀκοῆς πολέμων.* Ὅρατε, μὴ θροεῖσθε· δεῖ γὰρ πάντα¹⁰ γενέσθαι, ἀλλ' οὐκ τὸ τέλος. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς περὶ ἀλλοτρίας τιμωρίας ἀκούοντες τῆς ἐπαγομένης τῇ Ἱερουσαλὴμ διέκειντο, καὶ ὡς¹¹ ἔξω θορύβων ἐσόμενοι, καὶ¹² τὰ ἀγαθὰ μόνα ὠνειροπόλουν, καὶ αὐτίκα μάλ' αὐτὰ¹³ ἀπαντήσεσθαι προσεδόκουν· διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοὺς χαλεπὰ προαναφώνει, ἐναγωνίους ποιῶν, καὶ κελεύων διπλῇ νῆφειν, ὡς μᾶτε ὑπὸ τῆς ἀπάτης τῶν παραλογιζομένων φρενακισθῆναι, μήτε ὑπὸ τῆς τυραννίδος τῶν καταληφόμενων κακῶν βιασθῆναι. Διπλοῦς γὰρ ὁ πόλεμος, φησὶν, ἔσται, ὅτε τῶν πλάνων, ὅτε τῶν πολεμίων· ἀλλ' ἐκεῖνος πολλῷ¹⁴ χαλεπώτερος, ἅτε ἐν συγχύσει καὶ ταραχῇ πραγμάτων, καὶ φοβουμένων καὶ ταρattoμένων ἀνθρώπων ἐπιτιθέμενος. Καὶ γὰρ πολλῇ τότε ἡ ζάλη ἦν, τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀρχομένων ἀνθεῖν, καὶ πόλεων ἀλίσκομένων, καὶ στρατοπέδων καὶ ὀπλῶν κινουμένων, καὶ πολλῶν εὐκόλως πιστευομένων. Παύλους δὲ τοὺς ἐν Ἱερουσολύμοις λέγει· οὐ γὰρ δὴ τοὺς ἔξωθεν καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· τί γὰρ ἔμελλεν¹⁵ αὐτοῖς τούτων; Ἄλλως δὲ οὐδὲ καινόν τι ἔμελλεν εἶρεν, εἰ τὰ τῆς οἰκουμένης ἔλεγε πάθη, τὰ δὲ συμβαίνοντα. Καὶ γὰρ πρὸ τούτου ἦσαν καὶ πόλεμοι καὶ τραχαὶ καὶ μάχαι· ἀλλὰ τοὺς Ἰουδαίους· [724] οὐ μακρὸν λέγει ἐπὶόντας πολέμους· λοιπὸν γὰρ αὐτοῖς ἐν φροντίδι τὰ τῶν Ῥωμαίων ἦν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ταῦτα ἱκανὰ ἦν αὐτοὺς θορυβεῖν, προλέγει ταῦτα πάντα. Εἴτα δεικνύς ὅτι καὶ αὐτὸς συνεπιθήσεται Ἰουδαίοις καὶ πολεμήσει, οὐχὶ μάχας φησὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ θεληάτους πληγὰς, λιμοὺς καὶ λοιμοὺς καὶ σεισμούς, δεικνύς ὅτι καὶ τοὺς πολέμους αὐτὸς εἶσεν¹⁶ ἐπελεθεῖν, καὶ οὐχ ἀπλῶς ταῦτα γίνεσθαι¹⁷, κατὰ τὴν ἔμπροσθεν ἐν τοῖς ἀνθρώποις οὖσαν συνθήκην, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνωθεν ὁρτῇ. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀπλῶς αὐτὰ¹⁸ ἔχειν φησὶν, οὐδὲ ἀθρόως, ἀλλὰ μετὰ σημείων. Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οἱ τότε πιστεύσαντες αἰτίου τούτων τῶν κακῶν, διὰ τοῦτο καὶ τὴν αἰτίαν αὐτοῖς εἰρήκε τῆς ἐπαγγελίης. Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἔμπροσθεν ἔλεγεν, ὅτι ἤξει πάντα ταῦτα ἐπὶ τὴν γενεάν ταύτην, τῆς μισθωνίας αὐτῶν μνησθεῖς. Εἴτα ἱνα μὴ τὰς νιφάδας τῶν κακῶν ἀκούοντες, νομίσαι διασπάσθαι¹⁹ τὸ κήρυγμα, ἐπήγαγεν· Ὅρατε, μὴ θορυβεῖσθε²⁰, δεῖ γὰρ πάντα γενέσθαι, τούτεστιν, Ἄ προσέειπον ἐγὼ, καὶ τῶν πειρασμῶν ἡ ἐροδος οὐδὲν διακρίνει τῶν παρ' ἐμοῦ²¹ εἰρημένων· ἀλλ' ἔσται μὲν θόρυβος καὶ ταραχὴ, τοὺς δὲ ἐμοὺς οὐδὲν διασαλεύσει χρησμούς. Εἴτα ἐπειδὴ εἶπε τοῖς Ἰουδαίοις· Οὐ μὴ²² με ἴδωτε, ἕως ἂν εἰπῇτε, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· ὥροντο δὲ οἱ μαθηταὶ ὅμα τῇ κατασκαφῇ καὶ τὴν συντέλειαν ἔσεσθαι, καὶ ταύτην διορθούμενος αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν, ἔλεγεν· Ἀλλ' οὐκ τὸ τέλος. Ὅτι γὰρ οὕτως ὡς ἔρην ὑπώπτευσον, ἐκ τῆς ἐρωτήσεως αὐτῶν μάνθανε. Τί γὰρ ἠρώτησαν; Πότε ταῦτα ἔσται; τούτεστι, Πότε τὰ Ἱερουσόλυμα ἀπολείται; Καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ

τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος; Αὐτὸς δὲ οὐδὲν εὐθέως πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀπεκρίνατο ταύτην, ἀλλὰ πρότερον ἐκεῖνα τὰ κατεπαίγοντα λέγει, καὶ ἃ πρῶτα μαθεῖν ἔχρην. Οὐτε γὰρ περὶ Ἱερουσολύμων εὐθέως, οὐτε περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῆς δευτέρας εἰρήκεν· ἀλλὰ περὶ τῶν ἐπὶ θύραις ἀπαντησομένων κακῶν. Διὰ καὶ ἐναγωνίους αὐτοὺς ποιεῖ λέγων· *Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, λέγοντες· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός.* Εἴτα διεγείρας αὐτοὺς εἰς τὴν περὶ τούτων ἀκρόασιν· (*Βλέπετε γὰρ, φησὶ, μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ*) καὶ ἐναγωνίους ποιήσας, καὶ νῆφειν παρασκευάσας, καὶ εἰπὼν τοὺς ψευδοχρίστους πρότερον, τότε τὰ τῶν Ἱερουσολύμων λέγει κακὰ, ἀπὸ τῶν ἡδὴ γενομένων καὶ τὰ μέλλοντα δεῖ καὶ παρὰ τοῖς ἀνοήτοις καὶ φιλονεικοῖς πιστούμενος.

β'. Πολέμους δὲ καὶ ἀκοῆς πολέμων, ὅπερ²³ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον, τὰς αὐτοῖς ἐπιούσας φησὶ ταραχάς. Εἴτα ἐπειδὴ, καθὼς καὶ προεῖπον, ἐνόμιζον μετ' ἐκεῖνον τὸν πόλεμον ἤξειν τὸ τέλος, ὅρα πῶς αὐτοὺς ἀσφαλίζεται λέγων· Ἀλλ' οὐκ τὸ τέλος. Ἐπερῶσεται γὰρ, φησὶν, ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν. Τὰ προφύματα λέγει τῶν Ἰουδαϊκῶν κακῶν. Πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὧδινον²⁴· τούτεστι, [725] τὸν συμβαινόντων αὐτοῖς. Τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλίψιν, καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς. Εὐκαίριος παρενέβαλε τὰ αὐτῶν κακὰ, ἔχοντα παραμυθίαν ἀπὸ τῶν κοινῶν· οὐ ταύτη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ προσθεῖναι, ὅτι διὰ τὸ ὄνομα μου. Ἔσεσθε γὰρ, φησὶ, μισοῦμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομα μου. Τότε σκανδαλισθήσονται πολλοὶ, καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι· καὶ πολλοὶ ψευδοχρίστοι καὶ²⁵ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται, καὶ πλανήσουσι πολλοὺς. Καὶ διὰ τὸ πλῆθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυχήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὕτως σωθήσεται. Τοῦτο μείζων κακὸν, ὅταν²⁶ καὶ ἐμφύλιος ὁ πόλεμος ᾗ· πολλοὶ γὰρ ψευδάδελφοι γεγόνασιν. Εἰδες τριπλοῦν τὸν πόλεμον ὄντα, τὸν ἀπὸ τῶν πλάνων, τὸν ἀπὸ τῶν πολεμίων, τὸν ἀπὸ τῶν ψευδαδελφῶν; Ὅρα καὶ Παῦλον τὰ αὐτὰ²⁷ ἀποδυρόμενον καὶ λέγοντα· Ἐξώθεν μάχαι, ἔσωθεν σόφοι καὶ, Κίνδυνος ἐν ψευδαδέλφοις· καὶ πάλιν· Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαποστόλοι, ἐγέρται δόλοιο, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ. Εἴτα πάλιν τὸ πάντων χαλεπώτερον, ὅτι οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἀγάπης παραμυθίαν ἐξουσιν. Εἴτα δεικνύς ὅτι τὸν γενναῖον καὶ καρτερικὸν οὐδὲν ταῦτα λυμάνεται, Μὴ φοβεῖσθε, φησὶ, μηδὲ ταραττεσθε. Ἄν γὰρ τὴν προσήκουσαν ὑπομονὴν ἐπιδείξῃσθε, οὐ περίεστα ὧμῶν τὰ θείνα. Καὶ τούτου²⁸ σαφὲς ἀπόδειξις, τὸ πάντως κηρυχθῆναι τὸ κήρυγμα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· οὕτως ὕψιλότεροι ἔσεσθε τῶν δεινῶν. Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσι, Πῶς οὖν ζησόμεθα; τὸ πλεον εἶπεν, ὅτι· Καὶ ζήσεσθε καὶ διδάξετε πανταχοῦ. Διὰ καὶ ἐπήγαγε· Καὶ κηρυχθήσεται τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· καὶ τότε ἤξει τὸ τέλος²⁹ τῆς συντελείας τῶν Ἱερουσολύμων³⁰. Ὅτι γὰρ ἐκεῖνο³¹ ἔλεγε, καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τὸ Εὐαγγέλιον ἐκηρύχθη, ἀκούσον τί φησὶν ὁ Παῦλος· Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ εὐαγγέλιος αὐτῶν³² καὶ πάλιν, Τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ κηρυχθέντος

¹⁰ πάντα] ταῦτα Fadd. ταῦτα πάντα 4 Mosqq. Hæc δὲ γὰρ π. γ. desunt in G. K. M. ¹¹ ὡς] add. ἂν Sav. Ben. ¹² καὶ om. Sav. Ben. ¹³ πάντα Sav. Ben. αὐτὰ πάντα H. ¹⁴ πολλῷ Edd. ¹⁵ ἔμελλεν Ep. Mor. et codices vitiis satis frequent. ¹⁶ Ἰουδαίους M. Ἰουδαίον K. οὐ ante μακρὸν om. G. H. K. M. Ge. ¹⁷ ἔσται G. H. K. M. ¹⁸ inuito Ep. Præcedentia δεικνύς... αὐτὸς om. G. K. M. ¹⁹ γεγόνασιν Edd. ²⁰ ταῦτα Edd. ²¹ διασπᾶσθαι Edd. ²² θροεῖσθε L. ²³ παρ' ἐμοῖ G. K. M. ²⁴ οὐ] ἀπάρτι οὐ Edd. ²⁵ ὅπερ] ὡς M. ὅπερ om. K. p. p. ταραχάς om. M. ²⁶ Post πολέμων, sequitur καὶ τὰς ἔμπροσθεν ἐπιούσας φησὶν (om. ταραχάς) G. primos impetus appellat Ge. ²⁷ ψευδοχρίστοι καὶ om. K. L. 2 Mosqq. ²⁸ ὅταν] ἂν G. K. γεγόνασιν] τότε ἦσαν Sav. ²⁹ τὰ αὐτὰ] ταῦτα K. L. καὶ κίνδυνος] κινδύνους L. Cf. p. 594 B. ³⁰ τοῦτο M. Mor. et sic pr. G. ³¹ τῆς σ. τῶν Ἱερ.] Sic Ge. Mor. et codd. ³² περὶ τῆς σ. λέγει τῶν Ἱερ. Ep. Correctorem sapit lectio Regii 688, quam intulit Sav., οὐ τῆς συντελείας, ἀλλὰ τῶν Ἱερ. Nec aliter Theoph. οὐχὶ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ. ³³ ἐκεῖνο] περὶ ἐκεῖνον Reg. 688. Sic Sav. Ben.

ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν. Καὶ ὁρᾷς ¹¹ αὐτὸν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Σπανίαν τρέχοντα. Εἰ δὲ εἰς τοσοῦτον μέρος ¹² κατέλαθεν, ἐνόησον καὶ οἱ λοιποὶ πόσα εἰργάσαντο. Καὶ γὰρ καὶ ἑτέροις γράφων πάλιν ὁ Παῦλος εἶπε περὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι *Ἔστι καρποφορούμενον καὶ αἰσθανόμενον ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν*. Τί δὲ ἐστίν, *Εἰς μαρτύριον αἰσιν τοῖς ἔθνεσιν* ¹³; Ἐπειδὴ ἐκηρύχθη μὲν πανταχοῦ, οὐκ ἐπιστεύθη δὲ πανταχοῦ ¹⁴. *Εἰς μαρτύριον*, φησὶ ¹⁵, τοῖς ἀπιστήσασιν· τοῦτέστιν, εἰς ἐλεγχον, εἰς κατηγορίαν, εἰς μαρτυρίαν ¹⁶. οἱ γὰρ πιστεύσαντες καταμαρτυροῦσιν τῶν μὴ πιστευσάντων, καὶ κατακρινούσιν αὐτούς. Διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὴν κηρυχθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀπόλλυται τὰ Ἱεροσόλυμα, ἵνα μὴ δὲ σκιὰν ἀπολογίας ἔχωσιν ἀγνωμονοῦντες ¹⁷. Οἱ γὰρ ἰδόντες τὴν αὐτοῦ δύναμιν πανταχοῦ διαλάμψασαν, καὶ ἐν ἀκαριαίῳ τὴν οἰκουμένην ἔλυσαν ¹⁸, [726] τίνα ἂν ἔχοιεν λοιπὸν συγγνώμην, ἐπὶ τῇ αὐτῇ ἀγνωμοσύνῃ μέιναντες; Ὅτι γὰρ πανταχοῦ ἐκηρύχθη τότε, ἀκούσων τί φησὶν ὁ Παῦλος· *Τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν*. Ὁ καὶ μέγιστον σημεῖον τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως, ὅτι ἐν εἰκοσι ἢ καὶ τριάκοντα ἡμέραις ἔπειτα τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης κατέλαθεν ὁ λόγος. Μετὰ τοῦτο οὖν, φησὶν, ἔξῃς τὸ τέλος τῶν Ἱεροσολύμων. Ὅτι γὰρ τοῦτο ἀνιέται, τὸ ἐξῆς ἐδήλωσεν. Ἐπήγαγε γὰρ καὶ προφητεῖαν, πιστούμενος αὐτῶν τὸν ἀφανισμόν, καὶ λέγων· *Ὅταν δὲ ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ὅστις ἐν τόπῳ ἀγίῳ· ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω*. Παρέπεμψεν αὐτοὺς ἐπὶ τὸν Δανιὴλ ¹⁹. Βδέλυγμα δὲ τὸν ἀνδριάντα τοῦ τότε τὴν πόλιν ἐλόντος φησὶν, ὁ ²⁰ δὲ ἐρημώσας τὴν πόλιν καὶ τὸν ναὸν ἔστησεν ἔνδον· διὸ καὶ ἐρημώσας τὴν αὐτὴν ²¹ καλεῖ. Εἶτα, ἵνα μάθωσιν, ὅτι καὶ ζώντων ἐνὶ αὐτῶν ταῦτα ἔσται, διὰ τοῦτο εἶπεν· *Ὅταν ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως*.

γ'. Ἐξ ὧν μάλιστα ἂν τις θαυμάσῃς τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐκείνων ἀνδρείαν, ὅτι ἐν τοιοῦτοις καιροῖς ἐκήρυττον, ἐν οἷς μάλιστα τὰ Ἰουδαϊκὰ ἐπολεμεῖτο, ἐν οἷς μάλιστα ὡς στασιασταὶ προσεῖχον αὐτοῖς, ὅτε ὁ Καίσαρ ἐκέλευσεν ἅπαντας ἀπελθεῖν. Καὶ ταῦτόν συνέβαιναν, ὥσπερ ἂν εἴ τις. τῆς θαλάττης ἐγερθεῖσης πάντοθεν, καὶ ὄρουσιν τὸν ἀέρα πάντα κατέχοντος, καὶ ναυαγίων ἐπαλλήλων γινόμενων, καὶ πάντων ἀνυθῶν τῶν συμπλεόντων στασιαζόντων, καὶ θηρῶν ²² κάτωθεν ἀνιόντων, καὶ μετὰ τῶν κυμάτων ἀναλακόντων τοὺς πλεόντας, καὶ σκηπτῶν φερομένων, καὶ πειρατῶν ὄντων, καὶ τῶν ἔνδον ἀλλήλοισι ἐπιβουλευόντων, ἀνθρώπους ἀπείρους τοῦ πλεῖν καὶ οὐδὲ θάλατταν ἰδόντας ²³ καλεῖται ἐπὶ τῶν οὐρανῶν καθίσθαι, καὶ κυβερνᾶν καὶ ναυμαχεῖν, καὶ στόλον ἀπειρον ἐπιδόντα μετὰ πολλῆς περὶ τὰς εἰπον ταρταρομένης ²⁴ καταδύειν καὶ χειροῦσθαι. Καὶ γὰρ ὑπὸ ἐθνῶν ἔμισουντο, ὡς Ἰουδαῖοι καὶ ὑπὸ Ἰουδαίων ἐλιθάζοντο, ὡς τοῖς αὐτῶν πολεμοῦντες νόμοις· καὶ οὐδαμῶς στήναι ἦν. Οὕτω πάντα κρημνοὶ καὶ σκόπελοι καὶ πρόβολοι ἦσαν, τὰ ἐν ταῖς πόλεσι, τὰ ἐν ταῖς χώραις, τὰ ἐν οἰκίαις· καὶ εἰς ἕκαστος αὐτοῖς ἐπολέμει, καὶ στρατηγὸς, καὶ ἀρχὼν, καὶ ἰδιώτης, καὶ ἔθνη παν-

τα, καὶ ἄνθρωποι πάντες· καὶ ταραχὴ τις ἦν λόγῳ παρὰ στήναι μὴ δυναμένη. Καὶ γὰρ σφόδρα τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ μισθόν τὸ Ἰουδαίων γένος ἦν, ὅτε μυρία πράγματα αὐτοῖς παρεσχότο· καὶ οὐδὲ ἐντεῦθεν ἐβλάθη τὸ κήρυγμα· ἀλλ' ἡ μὲν πόλις ἀνάρπαστος ἦν καὶ ἐμπεύριστο, καὶ μυρία τοὺς οἰκούντας διέθχε κακὰ ²⁵. οἱ δὲ ἐντεῦθεν ὄντες ἀπόστολοι, νόμους εἰσάγοντες καινοὺς, καὶ τῶν ²⁶ Ῥωμαίων ἐκράτουν. Ὡς καινῶν καὶ παραδόξων πραγμάτων! Μυριάδας ἀπείρους Ἰουδαίων τότε χειρῶσαντο Ῥωμαῖοι, καὶ δώδεκα ἀνδρῶν οὐ περιέγονον, γυμνῶν, ἀόπλων μαχομένων αὐτοῖς. Τίς παραστήσῃ δυνάσται λόγος τὸ ²⁷ θαῦμα τοῦτο; Καὶ [727] γὰρ δύο ταῦτα τοῖς διδάσκουσιν ὑπάρχειν χρῆ, τὸ τε αξιοπίστους εἶναι, καὶ τὸ φιλεῖσθαι παρὰ τῶν μωθητευσμένων· καὶ μετὰ τούτων καὶ πρὸς τοιοῦτοις, καὶ τὸ τὰ λεγόμενα, εὐπαράδεκτα εἶναι, καὶ τὴν καιρὸν ταραχῆς ἀππλάχθαι καὶ θορύβων. Τότε δὲ ἅπαντα τὰ ἐναντία ἦν. Οὕτε γὰρ αξιοπίστοι εἶναι ἐδόκουν, καὶ τῶν δοκούντων αξιοπίστων εἶναι τοὺς ἡπατημένους ἀφίστων· οὐκ ἐφιλοῦντο, ἀλλὰ καὶ ἐμισούντο, καὶ τῶν φιλουμένων ἀπήγον ²⁸, καὶ ἐθῶν, καὶ πατριῶν, καὶ νόμων. Πάλιν τὰ ἐπιτάγματα πολλὴν τὴν δυσκολίαν εἶχεν· ὧν δὲ ἀφελικόν, πολλὴν τὴν ἥδονήν. Πολλοὺς καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ πειθόμενοι τοὺς κινδύνους, πολλοὺς τοὺς θανάτους ὑπέμενον· καὶ μετὰ τούτων ἁπάντων ὁ καιρὸς πολλὴν παρεῖχε τὴν δυσκολίαν, πολέμων γέμων, θορύβων, ταραχῆς· ὡς ²⁹ εἰ καὶ μὴδὲν τῶν εἰρημένων ἦν, ἱκανῶς πάντα διαταράζει. Εὐχαίρων ³⁰ εἰπεῖν· *Τίς λαλήσει τὰς διηγεῖταις τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰρέσεις αὐτοῦ*; Εἰ γὰρ οἱ οἰκεῖοι μὲν σημεῖων Μωυσέως οὐκ ἤκουσαν, διὰ τὸν πλὴν μόνον καὶ τὴν πλινθείαν τοὺς καὶ ἐκαστὴν ἡμέραν κομπομένους καὶ σφαττομένους καὶ τὰ ἀνήκεστα πάσχοντας, τίς ἔπαισεν ἀποστήναι μὲν ἀπράγμονος βίου, τὸν δὲ ἐπικινδύνον τοῦτον καὶ αἰμάτων καὶ θανάτων γέμοντα προτιμῆσαι ἐκείνου, καὶ ταῦτα ἄλλοφύλων τῶν κηρυττόντων ³¹ αὐτοῖς ὄντων, καὶ σφόδρα πολεμίων πάντοθεν; Μὴ γὰρ τις εἰς ἔθνη καὶ πόλεις καὶ ὁμίους, ἀλλ' εἰς οἰκίαν μικράν εἰσαγαγέτω τὸν μισούμενον παρὰ πάντων τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ δι' αὐτοῦ σπουδάζετω τῶν φιλουμένων ἀπάγειν, πατὴρ καὶ γυναικὸς καὶ παῖδων ³². Ἄρα οὐκ ὀφθῆσται ³³ διασπαρθεὶς πρὶν ἢ διαβῆαι τὸ στόμα; Ἄν δὲ καὶ ταραχὴ καὶ μάχη γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς προσῇ κατὰ τὴν οἰκίαν, ἄρα οὐχί, πρὶν ἢ ἐπιβῆναι τῶν οὐδὲν, καταλεόντες αὐτὸν ἀναίρησιν; Ἄν δὲ καὶ εὐκαταφρόντης ᾖ, καὶ φορτικὰ ἐπιτάτῃ, καὶ φιλοσοφεῖν τοὺς τρυφώντας καλεῖται. καὶ μετὰ τούτων πρὸς πολλῶν πλείονας καὶ ὑπερβάλλοντας αὐτὸν ³⁴ ὁ ἄγων ᾖ, οὐκ εὐδῶλον ὅτι παντάπασιν ἀπολείπει; Ἄλλ' ὁμοῦς τοῦτο, ὅπερ ἀδύνατον ἐν οἰκίᾳ γενέσθαι μῆ, τοῦτο ἐν τῇ οἰκουμένη κατῴρθωσεν ὁ Χριστὸς ἀπάσῃ, διὰ κρημνῶν καὶ χαμίνων καὶ φαραγγῶν καὶ σκοπέλων καὶ γῆς καὶ θαλάττης πολεμουμένης, τοὺς ἱατροὺς τῆς οἰκουμένης εἰσάγων. Καὶ εἰ βούλει σαφέστερον ταῦτα μαθεῖν, τοὺς λιμοὺς λέγω, τοὺς λοιμοὺς ³⁵, τοὺς σεισμοὺς, τὰς ἄλλας τραγωδίας, τὴν ἱστορίαν τὴν περὶ τούτων ἱωσήφω συγκειμένην ἐπαθε, καὶ πάντα εἶπεν μετὰ ἀκριβείας. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς εἶπε, *Μὴ θροεῖσθε* ³⁶. *δεῖ γὰρ πάντα γενέσθαι*· καὶ, *Ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθή-*

¹¹ ὅρα L. p. p. Ἰσπανίαν G. H. ¹² μέρος] add. τῆς οἰκουμένης Edd. ¹³ τοῖς ἔθνεσιν om. G. K. M. ¹⁴ ἔκτοτε πανταχοῦ L. οὐκ ἐπ. δὲ π.] Sic H. K. Ep. οὐκ ἐπιστήσαν δὲ ἔκτοτε πανταχοῦ G. M. οὐκ ἐπίστευσαν δὲ τινες, οὐδὲ ἐδέχθη πανταχοῦ Sav. Ben. ¹⁵ φησὶν] add. ἔσται Edd. ¹⁶ μαρτυρίαν] Sic H. L. Cf. p. 310 B. μαρτύριον G. M. κατάκρινεν Sav. εἰς μαρτυρίαν om. K. ¹⁷ οἱ Ἰουδαῖοι ἀγν. Ep. ¹⁸ Vid. adnot. ¹⁹ Δανιὴλ] add. μάλλον G. H. M. ²⁰ δ] ὃν Edd. ²¹ δ] καὶ K. L. ἔνδον] μέσον K. L. ²² αὐτὸν M. et pr. G. καλεῖ] add. βδέλυγμα L. M. ²³ θηρίων L. ²⁴ εἰδότες H. L. καλεῖται] Sic L. Ben. καλεῖται τις G. M. Mor. καλεῖται τις H. K. καλεῖται τοιοῦτος Sav. ²⁵ Sic codd. et Interp. τῶν . . . ταρταρομένων Edd. ²⁶ καταδύειν G. K. Mor. ²⁷ τοῖς οἰκοῦσι διέθχετο κακὰ K. L. ²⁸ καὶ τῶν] κατὰ Mor. et codices. *Lectioem Regii 688, praeunibus Sav. et Ben., recepi.* ²⁹ τὸ] τί τὸ G. H. M. ³⁰ ἀπείρηγοντο G. p. p. ἔθνων vitiose G. M. sed πατριῶν ex iisdem recepti pro vulgato πατριῶν. ³¹ ὡς] ὥστε L. ³² δὲ H. Mox ἱκανῶς G. H. K. L. ³³ Malim εὐκαρὸν εἶναι. *Matthaei.* Sic L. ³⁴ Sic H. K. L. Ge. vulgo κηρυττόμενων. Mox καὶ σφοδρὸν πολέμων πάντοθεν L. ³⁵ παθόντων Edd. ³⁶ οὐ φθαρείσθαι L. ³⁷ αὐτὸν L. αὐτῶν Mor. Ben. ³⁸ τοὺς λοιμοὺς om. G. K. M. Ge. τοὺς σεισμούς om. L. ³⁹ θροεῖσθε K.

lus : *In omnem terram exiit sonus eorum* (Rom. 10. 18) ; et rursum, *Evangelii quod prædicatum est in universa creatura quæ sub cælo est* (Col. 1. 23). Et vides eum Jerosolymis in Hispaniam currentem. Si enim unus tantam orbis partem occupavit, hinc cogita quæ alii fecerint. Etenim aliis scribens Paulus de Evangelio dicebat, quod fructum ferat et crescat in omni creatura quæ sub cælo est (Ibid. v. 6). Quid autem illud est, *In testimonium omnibus gentibus* ? Ubique prædicatum est, sed non omnes crediderunt, neque receptum est ubique. *In testimonium*, inquit, erit non credentibus ; id est, in redargutionem, in accusationem. *In testimonium* : nam qui crediderunt testimonium ferent contra eos qui credere noluerunt, et condemnabunt eos. Ideoque postquam Evangelium prædicatum fuit per totum orbem, Jerosolyma perierunt, ut ne umbram quidem excusationis ingrati illi haberent. Nam qui viderunt ejus potentiam ubique fulgentem, et quasi in momento orbe potitam, quam veniam habeant in duritie manentes ? Quod enim ubique tunc prædicatum fuerit, audi Paulum : *Evangelii quod prædicatum est in universa creatura, quæ sub cælo est* (Ibid. v. 23). Quod Christi potentie maximum est argumentum, quod doctrina annis viginti vel triginta, orbis terminos pervaserit. Post hæc igitur, inquit, veniet finis Jerosolymorum. Quod enim hoc subindicet, arguunt sequentia. Attulit enim prophetiam, ut ejus excidium assereret, aitque : 15. *Cum autem videritis abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem prophetam, stantem in loco sancto : qui legit intelligat* (Dan. 9. 27). Ad Danielem illos remisit. Abominationem autem vocat statum ejus qui tunc orbem ceperat, quam desolata urbe et templo intus posuit, quare abominationem desolationis vocat. Deinde ut discerent, hæc futura esse, nonnullis eorum adhuc viventibus, dixit : *Cum videritis abominationem desolationis*.

3. *Quam difficultia tempora prædicationis evangelicæ.* — Unde quis summopere miretur Christi virtutem illorumque fortitudinem, quod talibus prædicaverint temporibus, quibus maxime Judaica impugnabatur, quando Judæi ut seditiosi observabantur, jussuque Cæsar omnes exterminari. Idipsumque accidit, ac si quis, mari undique excitato, et caligine totum aerem occupante, naufragiis frequentibus, cum vectores omnes dissideant, et monstra marina supra surgant, quæ simul cum fluctibus navigantes pessumdant, fulminibus emissis, piratis invadentibus, et vectoribus sibi mutuo insidiantibus, homines navigationis imperitos, qui nec mare noverint, jubeat ad gubernacula sedere, navim gubernare et pugnare, classemque ingentem ex adverso venientem, validoque exercitu instructam, navicula una usos, in qua tanta, ut dixi, confusio erat, capere et submergere. Nam a gentibus odio habebantur ut Judæi, et a Judæis lapidabantur, ut qui suas leges impugnarent : nusquam vero stare poterant. Sic omnia præcipitia, scopuli et saxa latentia erant, in urbibus, in vicis, in domibus, singulique illos bello impete

bant, dux, princeps, privatus, gentes integræ, populi omnes, et perturbatio erat quanta nec possit oratione explicari. Nam perosum plane erat Judaicum genus in Romano imperio, quod mille negotia facesseret. Neque tamen inde prædicationi nocebatur : sed capta urbe atque cremata, ac gente vi malorum oppressa, inde profecti apostoli, qui novas inducebant leges¹, Romanis imperarunt. O res novas et stupendas ! Judæorum innumera millia Romani ceperunt, et duodecim viros vincere non potuerunt, qui nudi sine armis cum ipsis pugnabant ! Quis sermo possit tantum miraculum describere ? Duo enim hæc docentibus inesse oportet, ut fide digni sint, et ut sint auditoribus grati : ad hæc vero, ut doctrina talis sit, quæ facile admittatur, insuperque ut tempus sit tumultu et perturbatione vacuum. Tunc autem omnia contraria erant. Neque enim fide digni esse videbantur, illosque qui decepti fuerant ab iis qui fide digna dicere putabantur, a se avertebant : non diligebantur ; imo odio habebantur ; ab iis quæ maxime placita erant abducebant, a consuetudine, a patria, a legibus. Præcepta dura difficultaque erant, quæ vero prohibebant voluptate plena. Multa tum ipsi, tum ipsorum discipuli subibant pericula, multas mortes ; ac cum his omnibus tempus magnam afferebat difficultatem, bellicis scilicet tumultoque plenum ; ita ut etsi nihil supradictorum adfuisset, hinc omnia turbari possent. Opportune dicatur : *Quis loquatur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus* (Psal. 103. 2) ? Nam si contribules Moysem post tot edita signa non audiebant, ob lutum et lateres queis premebantur ; eos qui quotidie cæsi et occisi intoleranda patiebantur, quis induxit ut otiosam vitam repudiarent, et ipsi aliam anteponerent, periculis, sanguine, mortibusque plenam : cum maxime ii qui prædicabant alienigenæ omnibusque prorsus inimici essent ? Si quis in gentes, in urbes, in populos, imo in unam domunculam induceret virum omnibus habitantibus eam perosum, et per eum conaretur singulos a dilectis abducere, a patre, a matre, ab uxore, a filiis : annon ille antequam os aperiret discerneretur ? Si autem vir et uxor simul litigarent, annon vel prius quam limen transiret, lapidibus obrueretur ? Si autem ille per se contemptus onerosa præciperet, deliciis fruenter philosophari juberet, ad hæc vero contra multo plures et fortiores certamen committeret, annon palam est illum omnino peritum esse ? Attamen illud ipsum quod in una domo fieri nequit, Christus in toto orbe fecit, per præcipitia, per fornices, per prærupta, per scopulos, per terram et mare, inter bella plurima, orbis medicos inducens. Quæ omnia si certius ediscero velis ; nempe famem, pestilentiam, terræ motus, cæterasque tragædias, adi Josephi historiam, ut accurate omnia ediscas. Ideo dicebat ille : *Ne terreamini : oportet enim omnia fieri* ; et, *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* ; et, *Prædicabitur hoc Evangelium in universo mundo*. Illos enim ex dictorum ter-

¹ In Morel. legitur, qui novas inducebant leges contra Romanos.

rore fractos solutosque ad spem meliorem convertit dicens, etiamsi millia forent incommoda, oportere tamen evangelium prædicari per totum orbem terrarum, et tunc venturum finem esse.

4. *Quot bella apostolis illata tempore prædicationis. Contra genethliologiam et temporum revolutionem.* — Vidistin' qua conditione tum res essent, et quam varia belli facies, et hæc in principio, cum ad singula bona opera, magna opus est tranquillitate? Quo res in statu erant? Nihil enim obest, quin eadem resumamus. Primum bellum erat seductorum: *Venient*, inquit, *pseudo-christi*, et *pseudo prophetæ*; secundum Romanorum: *Auditori enim estis prælia*; tertium, quod famem inducet; quartum, quod pestilentias et terræ motus: quintum, tribulationum: *Tradent enim vos in mortem*; sextum, *Eritis odio omnibus propter nomen meum*; septimum, *Tradent se invicem*, et odio *habebunt invicem*; hic bellum civile declarat. Deinde pseudo-christi et falsi fratres: postea, *Refrigescent caritas multorum*, quod est omnium causa malorum. Viden' mille bellorum genera, nova omnia et stupenda? Attamen, inter hæc et alia multa (nam civili bello etiam cognatorum bellum erat adjunctum) prædicatio totum orbem occupavit: nam ait, *Prædicabitur hoc Evangelium in universo mundo*. Ubi sunt qui genesis tyrannidem temporumque revolutionem in Ecclesiæ dogmata inferunt (a)? Quis umquam memoravit, visum fuisse Christum alium, similemque rem et eventum fuisse? etsi alia multa falso narrent, nempe centum annorum millia præterisse, verum nihil hic simile confingere audent. Quam ergo revolutionem dixeritis? Neque enim Sodomæ neque Gomorrhæ casus, neque diluvium, secundo venerunt. Usquequo ergo ludetis, revolutionem ac genesim inducentes? Quomodo ergo, iniques, multa prædicantur, et eveniunt? Quia tu teipsum Dei auxilio privasti, et te prodidisti, atque extra providentiam posuisti, ideo dæmon pro lubito suo res convertit et transfert. Verum id non agit in sanctis, imo neque in nobis peccatoribus, qui illa admodum despiciamus. Nam etsi vita nostra non sit toleranda, attamen quia per Dei gratiam veritatis dogmata accuratissime retinemus, dæmonum insidiis superiores sumus. Sed quid tandem est illa genesis? Nihil aliud quam iniquitas et confusio, et quod omnia casu et temere ferantur; imo non temere tantum, sed etiam contra rationem. Atqui si non est genesis, iniques, cur ille dives est, ille pauper? Nescio. Ita enim tecum disputabo, ut te doceam non omnia sic curiose exploranda esse, neque credendum esse sic res temere ferri. Non enim quia hæc ignoras, debes ea quæ vere non sunt confingere. Præstat enim probe ignorare, quam improbe discere. Nam qui causam ignorat, facile ratione ducitur; qui autem, quia veram non novit, falsam comminiscitur, non facile poterit veram accipere, sed

multo majore opus habebit labore sudoreque, ut priorem deleat opinionem. In pugillaribus quippe delictis facile quisquis quæ voluerit scribet (a); in exaratis vero non item: oportet enim primum ea delere, quæ male scripta fuerant. Et inter medicos, qui nihil affert, præstat ei qui perniciose attulit: et qui ædificat non solida structura pejor illo est qui nihil construit; ut et terra quæ nihil profert, melior illa quæ spinas gignit. Ne itaque ad omnia ediscenda festinemus, sed ne ægre feramus si aliquid ignoremus; ne si doctorem inveniamus, duplicem illi inferamus laborem; imo vero multi sæpe incurabili morbo laborantes, cum in prava dogmata semel incidissent, in iis persisterunt. Neque enim æqualis labor est prius evellere ea quæ male radices posuerant, et in agro puro seminare atque plantare. Illic enim emundare prius oportet, et post alia inserere; hic autem paratæ sunt aures. Unde ergo fit ut ille sit dives? Jam dicam: alii Deo dante, alii permittente, alii ob aliam arcanam dispensationem, divitias possident. Hæc ratio brevis est atque simplex. Cur ergo, inquires, fornicatorem divitem effecit, necnon mœchum, lascivum, eumque qui male rebus suis utitur? Non facit divitem, sed permittit esse divitem: magnum autem est intervallum inter facere et permittere. Cur ergo omnino permittit? Quia nondum advenit iudicii tempus, ut pro merito quisque recipiat. Quid enim illo divite deterius, qui ne micæ quidem Lazaro dabat, et tamen omnium miserabilissimus fuit (*Luc. 16. 22*)? Nam neque stillam aquæ habere potuit, ideo tantum, quia dives cum esset, inhumanus erat. Nam si duo imparis fortunæ improbi fuerint, quorum alius dives sit, alius pauper, non pares illic dabunt pœnas, sed opulentior gravius plectetur.

5. *Peccata gravitatis et pœnæ auctionem aut immutationem a circumstantiarum et personarum differentiis mutantur.* — Vides ergo hunc graviore affici supplicio, quia in hac vita bona acceperat? Et tu igitur, cum videris inique divitem feliciter agere, ingemisce, lacrymare: nam divitiæ illi supplicii accessio erunt. Ut enim illi qui multum peccarunt, etque pœnitentiam agere volunt, iræ thesaurum sibi parant (*Rom. 2. 5*): sic illi qui hic pœnas non dederunt, sed rebus uti sunt prosperis, majori supplicio afficiuntur. Id quod, si placet, non ex futura tantum vita, sed etiam ex præsentis tibi exemplo probabo. Beatus enim David, quando peccavit cum Bersabee, cum argueretur a propheta, ideo maxime vehementius incusabatur, quod multis affectus beneficiis, talis jam esset. Audi enim Deum id illi exprobrantem: *Annon unxi te in regem, et erui te de manu Saulis: dedique tibi omnia quæ domini tui fuerant, et universam domum Israel et Judæ? Et si hæc pauca tibi essent, adderem tibi sicut ista. Et quid fecisti malum coram me (2. Reg. 12. 7-9)?* Non sunt quippe eadem pro omnibus peccatis, sed multa variaque supplicia, secundum ætatem, secundum personas, secundum dignitatem, prudentiam aliaque plurima. Utque clarius loquar, unum in medio ponatur

(a) Genesis, sive genethliologiam, et illam temporum revolutionem exagitat Chrysostomus, ut libro contra Judæos et gentiles. T. 1, Col. 828, ubi contra illos agit, qui genesim vel stellarum conversionibus omnia adscribebant.

(a) Pugillares hujusmodi palimpsestum vocat Tullius.

σεται· καὶ, *Κηρυχθήσεται τὸ Εὐαγγέλιον πάντως* ^α *ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ*. Καυνοῦντάς ^β γὰρ [728] καὶ ἐκλυθέντας τῷ φόβῳ τῶν εἰρημένων, συστρέφει ^γ λέγων, ὅτι κἂν μυρία γένηται, δεῖ κηρυχθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, καὶ τότε ἔξει τὸ τέλος.

δ. Εἶδες πῶς διέκετο τότε τὰ πράγματα, καὶ πῶς ποικίλος ὁ πόλεμος ἦν; καὶ ταῦτα ἐν ἀρχῇ, ὅτε μάλιστα πολλῆς ἑκαστον ἡσυχίας δέχεται τῶν κατορθουμένων; Πῶς οὖν διέκετο; οὐδὲν γὰρ καλῶς τὰ αὐτὰ πάλιν ἀναλαβεῖν. Πρῶτος πόλεμος ἦν, ὁ τῶν ἀπατεῶνων· Ἐλεύσονται γὰρ, φησί, *ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται*· δεύτερος, ὁ τῶν Ῥωμαίων· *Μελλήσετε γὰρ, φησιν, ἀκούειν πολέμων·* ^δ *τρίτος, ὁ τοῦς* ^ε *λημοὺς ἐπάγων·* ^ς *τέταρτος, ὁ τοῦς λοιμοὺς καὶ σεισμούς·* ^ζ *πέμπτος, Παραδόσονται ὑμᾶς εἰς θλίψεις* ^η. ἔκτος, *Ἔσσεσθε μισοῦμενοι ὑπὸ πάντων* ^θ. ἑβδομος, *Παραδώσονται ἅλλήλους καὶ μισήσουσιν* ^ι. ἑμψύλιον ἐνταῦθα δηλοῖ πόλεμον· εἰτα *ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοἰσχυροὶ*· εἰτα, *Ψυγῆσεται ἡ ἀγάπη* ^κ, τὸ πάντων αἰτίον τῶν κακῶν. Εἶδες μυρία γένη πόλεμον καὶ καὶ παράδοξα; Ἄλλ' ὅμως μετὰ τούτων καὶ ^λ *πολλῷ πλείονων* (καὶ γὰρ τῷ ἐμψύλῳ ^μ καὶ συγγενικοῦ ἀνεμίγνυτο πόλεμος), ἐκράτησε τῆς οἰκουμένης ἀπάσης τὸ κήρυγμα. *Κηρυχθήσεται γὰρ, φησί, τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ*. Ποῦ τοίνυν ^ν εἰσὶν οἱ τῆς γενέσεως τὴν τυραννίδα ἐπιτειχίζοντες, καὶ τῶν καιρῶν τὴν περιφορὰν, τοῖς τῆς Ἐκκλησίας δόγμασι; Τίς γὰρ ἐμνημόνευσε πώποτε, ὅτι ὠφθῇ Χριστός; ἑτερος, ὅτι συνέβη πρᾶγμα τοιούτου; Καίτοιγε ἑτέρα ψευδομένη λέγουσιν, ὅτι δέχα μυριάδες ἐτῶν παρήλθον· ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲ πλάσασθαι δύναται ^ξ. Ποίαν τοίνυν περιφορὰν εἰποι^ν ἂν; Οὔτε γὰρ Σόδομα, οὔτε Γόμορρα, οὔτε κατακλυσμὸς ἑτερος ἐγένετό ποτε. Μέχρι τίνος παῖδετε, περιφορὰν καὶ γένεσιν λέγοντες; Πῶς οὖν ἐκθαίνει πολλά, φησί, τῶν λεγομένων; Ἐπειδὴ οὐ σαυτὴν ἡρήμωσας τῆς τοῦ Θεοῦ βολέας, καὶ προῦδικας, καὶ ἔξω τῆς προνοίας ἐστῆσας, διὰ τοῦτο ὡς βούλεται στρέφει σου τὰ πράγματα ὁ δαίμων, καὶ μετατίθησιν. Ἄλλ' οὖν ἐπὶ τῶν ἁγίων, πολλοὶ δὲ οὐδὲ ἐφ' ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν, τῶν σφόδρα καταφρονούντων αὐτῆς ^π. Εἰ γὰρ καὶ ὁ βίος ἡμῶν οὐκ ἀνεκτός, ἀλλ' ἐπειδὴ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων μετὰ πολλῆς ἐχθρότητας τῆς ἀκριβείας, ἀνυπόκριτος τῆς τῶν δαιμόνων ἐμὲν ἐπιδοῦλης. Ὅπως ^ρ δὲ τί ποτέ ἐστι γένεσις; Οὐδὲν ἑτερον ἀλλ' ἡ ἀδικία καὶ σύγχυσις, καὶ τὸ εἰκὴ καλῶς φερεσθῆναι· πολλοὶ δὲ οὐκ εἰκὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ὀλογίας. Καὶ εἰ μὴ ἐστι, φησί, γένεσις, πόθεν ὁ δεῖνα πλουτεῖ; πόθεν ὁ δεῖνα πένης; ^σ Οὐκ οἶδα. Οὕτω γὰρ σοι τέως διαλέξομαι, παιδεύων σε μὴ πάντα περιεργάζεσθαι, μηδὲ ἀπλῶς ἐντεῦθεν καὶ εἰχῇ ^τ φέρεσθαι. [729] Οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ τοῦτο ἀγνοεῖς, ὀφείλεις τὰ οὐκ ὄντα ἀναπλάττειν. Βέλτιον ἀγνοεῖν καλῶς, ἢ μανθάνειν κακῶς. Ὁ μὲν γὰρ οὐκ εἰδὼς τὴν αἰτίαν, ταχέως ἐπὶ τὴν εὐλογον ἔξει· ὁ δὲ, ἐπειδὴ τὴν οὖσαν οὐκ οἶδε, τὴν οὐκ οὖσαν πλάττειν, οὐ δυνήσεται ῥαδίως τὴν οὖσαν εἰσαῖναι, ἀλλὰ δεῖ πλείονος αὐτῷ καὶ πόνου καὶ ἰδρώτος, ὥστε τὸ πρότερον ἀνελεῖν. Καὶ γὰρ ἐν δέλτῳ, ἐξηλεμ-

μένη μὲν εὐκόλως τις ἐγγράφειεν ἄπαρ ἂν ἐθελῇ· ἐγκα-
ραγαμένη δὲ ^θ, οὐκέτι ^ι. ὁμοίως· δεῖ γὰρ πρότερον ἐξ-
αλεῖν τὰ κακῶς ἐγγεγραμμένα. Καὶ ἐπὶ τῶν ἱερῶν
δὲ, ὁ μηδὲν προσφέρων τοῦ τὰ βλάπτοντα προσάγοντος
πολλῷ βελτίων ἐστί· καὶ ὁ σαφῶς οἰκοδομῶν τοῦ μηδ'
ὅλως οἰκοδομοῦντος χείρων· ὥσπερ οὖν καὶ ἡ γῆ πολὺ
βελτίων ἢ μηδὲν ἔχουσα τῆς ἀκάνθας ἔχουσας. Μὴ τοί-
νυν ἐπὶ τὸ μαθεῖν πάντα τρέχωμεν, ἀλλ' ἀνεχώμεθα τινα
καὶ ἀγνοεῖν· ἢν' ὅταν εὐρωμεν διδάσκαλον, μὴ διπλοῦν
παρέχωμεν αὐτῷ τὸν πόνον· μάλλον δὲ πολλοὶ πολλὰς
καὶ ἀδιόρθωτα νοσοῦντες ἔμειναν, τῷ περιπεσεῖν ἀπλῶς
πονηροῖς δόγμασιν. Οὐδὲ γὰρ ὁμοῖος ὁ ἰδρῶς, ἀνασπάζας
πρότερον τὰ κακῶς ριζωθέντα, καὶ τότε σπείρειν, καὶ ^κ
καθαρὰν θρουραν καταφυτεύειν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀνα-
τρέψαι δεῖ πρότερον, καὶ τότε ἑτέρα ^λ ἐνθαίνει· ἐνταῦ-
θα δὲ παρεσκευασμένη ἡ ἀκοή. Πόθεν οὖν ὁ δεῖνα πλου-
τεῖ; Ἐρῶ λοιπόν. Οἱ μὲν τοῦ Θεοῦ διδόντος, πολλοὶ δὲ
συγχωρούντος ^μ, πλοῦτον ἐκτήσαντο. Οὗτος γὰρ σύντο-
μος καὶ ἀπλὺς ὁ λόγος. Τί οὖν; φησί· τὸν πόρον αὐτὸς
ποιεῖ πλουτεῖν, καὶ τὸν μοχλόν, καὶ τὸν ἡταιρηκότα, καὶ
τὸν κακῶς τοῖς οὖσι χειρημένον; Οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ συγ-
χωρεῖ πλουτεῖν· πολὺ δὲ τὸ μέσον καὶ σφόδρα ἀπειρον
τοῦ ποιεῖν καὶ συγχωρεῖν. Τίνος δὲ ἐνεκεν ὅλως ἀφίησιν;
Ὅτι οὐδέποτε τῆς κρίσεως ὁ καιρὸς, ἢνα τὸ κατ' ἀξίαν
ἑκαστος ἀπολάβῃ. Τί γὰρ φαυλότερον ἐκείνου τοῦ πλου-
σίου, τοῦ μηδὲ τῶν ψυχῶν μεταδιδόντος τῷ Λαζάρῳ;
Ἄλλ' ὅμως ἀπάντων ἀδύνατος ἦν· οὐδὲ γὰρ σταγόνος
ἐγένετο κύριος, καὶ δι' αὐτὸ μάλιστα τοῦτο, ὅτι πλουτῶν
ὡμὸς ἦν. Καὶ γὰρ ἐὰν ὡς πονηροὶ δύο, οὐ τῶν αὐτῶν
ἐνταῦθα ἀπολαύσαντες, ἀλλ' ὁ μὲν ἐν πλούτῳ, ὁ δὲ ἐν
πενίᾳ, οὐκ ὁμοίως ἐκεῖ τιμωρηθήσονται, ἀλλ' ὁ εὐπορώ-
τερος χαλεπώτερον.

ε'. Ὅρξῃ γοῦν καὶ τοῦτον δεινότερα πάσχοντα, ἐπειδὴ
ἀπέλαβε ^ν τὰ ἀγαθὰ; Καὶ σὺ τοίνυν, ὅταν ἴδῃς ἀδίκως
πλουτοῦντα εὐμεροῦντα, στέναζον, δάκρυσον· καὶ γὰρ
προσθήκη κολάσεως ὁ πλοῦτος οὗτος αὐτῷ. Ὡςπερ γὰρ
οἱ πολλὰ ἁμαρτάνοντες καὶ μὴ βουλόμενοι μετανοεῖν, θη-
σαυρίζουσιν ἑαυτοῖς θησαυροὺς ὀργῆς· οὕτως οἱ μετὰ
τοῦ ^ξ μὴ κολάζεσθαι καὶ εὐπραγίας ἀπολαύοντες, μεί-
ζονα ὑποστήσονται τὴν τιμωρίαν. Καὶ τοῦτο, εἰ βούλει,
οὐκ ἀπὸ τῶν μελλόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος
βίου δείξω σοι τὸ ὑπόδειγμα. Ὁ γὰρ μακάριος Δαυὶδ,
ὅτε τὴν ἁμαρτίαν ἡμαρτεν ἐκείνην τὴν τῆς Ἠερσαβὲθ,
καὶ ἠλέγητο παρὰ τοῦ προφήτου, διὰ τοῦτο μάλιστα
ἐνεκαλεῖτο σφοδρότερον, ὅτι καὶ [730] πολλῆς ἀπολαύσεως
ἀδείας τοιούτου γιν. Ἀκούσον γοῦν τοῦ Θεοῦ τοῦτο μάλι-
στα ὀνειδίζοντος αὐτῷ ^π. *Οὐκ ἐχρισά σε εἰς βασιλεῖα,*
καὶ ἐξεῖλόμεν σε ἐκ χειρὸς Σαουλ, καὶ ἔδωκά σοι
πάντα τὰ τοῦ κυρίου σου, καὶ πάντα τὸν οἶκον Ἰσ-
ραὴλ καὶ Ἰούδα· Καὶ εἰ ὅλγα σοι ἦν, προσέθηκα ἂν
σοι ὡς ταῦτα. Καὶ τί ἐποίησας τὸ κοινὸν ἐναντίον
μου ^ρ; Οὐ γὰρ πάντων τῶν ἀμνηστῶν αἱ αὐταὶ κο-
λάσεις, ἀλλὰ πολλὰ καὶ διάφοροι, καὶ ἀπὸ χρόνων, καὶ
ἀπὸ προσώπων, καὶ ἀπὸ ἀξιώματων, καὶ ἀπὸ συνέσεως,
καὶ ἀπὸ ^σ ἐτέρων πλείονων. Καὶ ἢνα σαφέστερον ὁ λέγω
γένηται, κελσῶ εἰς μέσον ἁμάρτημα ἐν, ἡ πορνεία, καὶ
σχάπει πόσας εὐρίσκω τιμωρίας διαφόρους, οὐ παρ' ἐμαυ-

^α πάντως] τοῦτο, φησὶν Sav. Ben. invito Interp. ^β Vid. adnot. ^γ συστρέφει L. ^δ ὁ τοῦς] οὗτος ὁ G. M. ^ε θλίβειν G. K. M. πέμπτος, ὁ τῶν θλίψεων· παραδόσονται γὰρ ὑμᾶς εἰς θάνατον· ἔκτος Edd. Nostira ve. iii Interp. ^ς πάντων] add. διὰ τὸ ὀνομά μου Edd. ^ζ μισήσουσιν] add. ἁλλήλους G. K. Hæc καὶ μισήσουσιν om. M. ^η ἀγάπη] add. τῶν πολλῶν L. ^θ καὶ] add. ἄλλων Sav. Ben. ^ι τῷ ἐμψ.] μετὰ τῶν ἐμψύλων G. H. K. M. edente Sav. ^κ HΘIKON. Περὶ τοῦ μὴ ἐρευνᾶν πόθεν γίνεται ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πενία· καὶ περὶ τῶν λεγόντων ὅτι γένεσις ἐστὶν, καὶ ὅτι εἰκὴ πάντα φέρονται. G. ^λ ἀλλ' ἐκ τούτου οὐδὲν π. δ. L. ἀλλ' οὐδὲν ἐνταῦθα τοιούτου π. δ. Sav. Ben. ^μ αὐτὸν M. αὐτὸν G. ^ν Ἄλλως Edd. ^ξ πένεται Edd. ^π καὶ εἰχῇ] τι νομίζειν ἢ εἰχῇ L. νομί-
ζειν post ἀπλῶς inculcat Reg. 688. ^ρ ἐγκεχ. δὲ] ἐνκεχ. (sic) δὲ H. ἐν δὲ κεκαραγαμένη L. ^σ οὐκέτι] οὐκ ἐστιν Edd. ^τ καὶ] add. τὸ K. L. καὶ τότε σπείρειν εἰς καθαράν θρουραν καὶ καταφυτεύειν Edd. ^θ ἐτέραν θεῖναι G. H. M. ^ι συγχωρούντος] add. [ἄλλοι δι' ἄλλης ἀπορρήτου τινὸς οικονομίας] Edd. inivitis codd. et Interp. ^κ ἀπ-
ελαθεν] add. ὡς Edd. ^λ μετὰ τὸ μὴ M. μὴ μετὰ τὸ μὴ G. μετὰ τοῦ μηδὲ Flor. p. 414. ^μ αὐτὸν K. L. ^ν μου] Κυρίου K. L. ^ξ ἀπὸ] ἐξ K. L. Ep.

τοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν θεῶν Γραφῶν. Ἐπορνεύει τις πρὸ τοῦ νόμου; ἄλλως κολάζεται· καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δείκνυσιν· Ὅσοι γὰρ ἀνθρώπως ἡμαρτον, ἀνθρώπως καὶ ἀπολοῦνται. Ἐπορνεύει τις μετὰ τὸν νόμον; χαλεπότερα πείσεται· Ὅσοι γὰρ ἐν νόμῳ ἡμαρτον, φησί, διὰ νόμου κριθήσονται. Ἐπορνεύει τις ἱερεὺς ὢν; προσθήκην ἀπὸ τῆς ἀξίας εἰς τὴν τιμωρίαν λαμβάνει μεγίστην. Διὰ δὲ τοῦτο αἱ μὲν ἄλλαι ἀνηροῦντο πορνεύομεναι· αἱ δὲ τῶν ἱερῶν θυγατέρες κατακαίνοντο, τοῦ νομοθέτου ἐκ περιουσίας δηλοῦντος, ὅση τὸν ἱερέα μένει κώλασις τοῦτο ἀμαρτάνοντα. Εἰ γὰρ τὴν θυγατέρα μείζονα ἀπήτησε δίκην διὰ τὸ ἱερέως εἶναι θυγατέρα, πολλῶν μὲλλον αὐτὸν τὸν ἱερωμένον. Ἐπορνεύει τις βιαίως; αὕτη καὶ ἀπὸ λακταί κολάζεται· ἐπορνεύει τις πλουτοῦσα, ἑτέρα δὲ πενομένη; πάλιν καὶ ἐνταῦθα διαφορά. Καὶ τοῦτο ὅλλον, ἀφ' ὧν ἐμπροσθεν εἰρήκαμεν περὶ τοῦ δαυὶδ. Ἐπορνεύει τις μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ; ἀν ἀμύητος ὁ ἀπὸ τῆς πάντων ἐκείνων χαλεπωτέραν δώσει δίκην. Ἐπορνεύει τις μετὰ τὸ λουτρόν; ἐνταῦθα οὐδὲ παραμυθία λοιπὸν τῷ ἀμαρτήματι λείπεται. Καὶ τοῦτο αὐτὸ δηλῶν ὁ Παῦλος ὁ λέγει· Ἀποστήσας τις νόμον Μωσέως, χωρὶς οὐκ ἐπιτηδῶν ἐπὶ θυοῖ καὶ τρισὶ μάρτυρων ἀποστήσκει· πόσῳ δοκεῖτε χεῖρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγήσάμενος⁷¹, καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἀνυπόκριτος; Ἐπορνεύει τις ἱερωμένος νῦν; αὕτη μάλιστα πάντων ἡ κορυφὴ τῶν κακῶν. Εἶδες ἐνὸς ἀμαρτήματος πόσαι διαφοραὶ; Ἐτέρα ἢ πρὸ τοῦ νόμου, ἄλλη ἢ μετὰ τὸν νόμον, ἢ τοῦ ἱερωμένου ἄλλη, ἢ τῆς πλουτοῦσης καὶ τῆς πενομένης, τῆς⁷² κατηγουμένης καὶ τῆς πιστῆς, τῆς τοῦ ἱερέως. Καὶ ἀπὸ συνήσεως δὲ πολλῇ ἡ διαφορά· Ὁ γὰρ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, θαρσύνεται πολλὰς. Καὶ τὸ μετὰ τὰ παραδείγματα⁷³ ἀμαρτάνειν πλείονα φέρει τὴν τιμωρίαν. Διὰ τοῦτο φησὶ· Ὑμεῖς δὲ οὐδὲ ἰδόντες ὕστερον μετενοήσατε, καίτοι πολλῆς

⁷⁰ ἀμετανόητος. M. ⁷¹ λουτρόν] add. τοῦ θεοῦ βαπτίσματος Edd. λείπεται] Sic H. L. Ep. ceteri enim Mor. ἔπεται. ⁷² ἡγήσάμενος] add. ἐν ᾧ ἡγάσθη L. 1 Mosq. Vñl. Matthaei. ad loc. ⁷³ τῆς] ἢ τῆς Edd. παραδείγματα] add. τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα Edd. contra codd. et Interp. ⁷⁴ τῇ] ἱερ. ταῦτα Edd. ⁷⁵ οὐ γὰρ θ. φησὶν, ἐάν Edd. κλέπτων] add. κλέπτει γὰρ ἵνα ἐμπλήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πεινώσαν Edd. ⁷⁶ πάσας s. π. σου] πάσαν πορνεύειν G. M. ⁷⁷ ἐκείνη] ταύτη K.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΓ'.

Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη· καὶ ἐκ τοῦ δώματος, μὴ καταβῶν ἀραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ, ⁷⁸ μὴ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ὀπίσω ἀπὸ τῶν ἱματίων αὐτοῦ.

α'. Εἰπὼν περὶ τῶν κακῶν τῶν τὴν πόλιν καταληφένων, καὶ τῶν πειρασμῶν τῶν ἀποστολικῶν, καὶ ὅτι ἀγείρωται μενοῦσι, καὶ πᾶσαν διαδραμονῶνται τὴν οἰκουμένην, λέγει πάλιν τὰς Ἰουδαϊκὰς συμφορὰς, δείκνυς ὅτι ἐάν ὥσιν οὗτοι λαμπροί, τὴν οἰκουμένην διδάξαντες ἅπαναν, τότε ἐκείνοι ἐν συμφοραῖς. Καὶ ὅρα πῶς διηγείται τὸν πόλεμον, διὰ τῶν δοκούντων εἶναι μικρῶν παριστῶν αὐτοῦ τὸ ἀφόρητον. Τότε γὰρ, φησὶν, οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη. [732] Τότε, τότε; Ὅταν ταῦτα γένηται, ἐπὶ τὸ βδελύγμα τῆς ἐρημώσεως στή ἐν τοῦτο ἀνίστη. Ὅθεν μοι δοκεῖ τὰ στρατόπεδα λέγειν. Φεύγετε τοῖνυν τότε, φησὶν· οὐδεμία γὰρ λοιπὴν ἐλπίς σωτηρίας ὑμῖν. Ἐπειδὴ γὰρ συνέβη πολλὰς αὐτοῦς ἀνεγενεῖν ἐν πολέμοις χαλεποῖς, οἷον ἐπὶ τοῦ Σεναχηρείμ, ἐπὶ Ἀντιόχου πάλιν· (καὶ γὰρ καὶ τότε στρατοπέδων ἐπισσελθόντων καὶ τοῦ ναοῦ προκαταληφθέντος, συστραφέντες οἱ Μακκαβαῖοι μετέστησαν εἰς τὸ ἐναντίον ταῦ αὐτῶν) ἵνα οὖν μὴ καὶ νῦν τοῦτο ὑποπτεύσω-

ἀπολαύσαντες θεραπείας. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἱερουσαλήμ τοῦτο ⁷⁹ ἐνεῖδίζει λέγων· Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠθέλησατε; Καὶ τὸ ἐν τρυφῇ ὄντας· τοῦτο δὲ [731] τὸ τοῦ Λαζάρου. Καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου δὲ χαλεπότερον τὸ ἀμάρτημα γίνεται· ὅπερ καὶ αὐτὸς δηλῶν ὁ λέγει· Μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Καὶ ἀπὸ τῆς ποιότητος δὲ αὐτῶν τῶν πλημμελημάτων· Ὁὐ θαυμαστόν, ἐάν ⁸⁰ ἀλλ' τις κλέπτων· καὶ πάλιν, Ἐσφραξας τοὺς υἱοὺς σου καὶ τὰς θυγατέρας σου· τοῦτο ὑπὲρ πάσας τὰς πορνείας σου⁸¹ καὶ τὰ βδελύγματά σου. Καὶ ἀπὸ τῶν προσώπων πάλιν· Ἐάν ἀμαρτῶν ἀμάρτη τις εἰς ἀνθρώπων, προσεύξεται περὶ αὐτοῦ· ἐάν δὲ εἰς Θεὸν ἀμάρτη, τις προσεύξεται περὶ αὐτοῦ; Καὶ ἐπὶ τοὺς πολλῶν χεῖρονος τις ὑπερβαίνει τῇ βραθυμίᾳ· ὅπερ καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ ἐγκληθεῖ· Οὐδὲ κατὰ τὰ δικαιώματα τῶν ἐθνῶν ἐποίησας. Καὶ ἐπὶ μὴδὲ τοῖς ἐτέρων παραδείγμασι σωφρονισθῇ τις· Εἶδες τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, φησὶ, καὶ ἐδικαίωσεν αὐτήν. Καὶ ἐπὶ τοὺς ἀπολαύσει ἐπιμελείας· Εἰ γὰρ ἐν Τύρῳ, φησὶ, καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αὗται, πάλαι ἂν μετενόησαν· πλὴν ἀνεκτίστορον ἔσται Τύρῳ καὶ Σιδῶνι, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ⁸². Εἶδες ἀκριβείαν ἀπριτριμμένην, καὶ πάντας τῶν αὐτῶν ἀμαρτημάτων· οὐ τὴν αὐτὴν διδόντας δίκην; Καὶ γὰρ ἐπὶ μακροθυμίας ἀπολαύσαντες, μὴδὲν κερδάνωμεν, χεῖρονά πεποισμένα. Καὶ τοῦτο δηλοῖ Παῦλος λέγων· Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργήν. Ταῦτα οὖν εἰδότες, μὴ σκανδαλιζώμεθα, μὴδὲ θορυβώμεθα μηδὲν τῶν γινομένων, μὴδὲ τῶν λογισμῶν ἐπιστάμενοι ζάλην· ἀλλὰ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας παραχωροῦντες, ἀρετῆς ἐπιμελώμεθα, καὶ φεύγωμεν κακίαν· ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὐκῶ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁷⁸ αὐτοῦ om. L. 2 Mosq. ⁷⁹ καταβῶν] L. ⁸⁰ ἀραι] Sic Ep. et codd. λαβεῖν Edd. ⁸¹ θαλασσῶν] add. ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις H. L. ⁸² φεύγειν] Sic H. K. Ep. Euth. Theoph. vulgo καταφεύγειν. Mo. βαρυνόμεναι; Ep. add.

peccatum, fornicatio: et considera quot genera suppliciorum occurrant, non a nobis allata, sed ex Scripturis desumpta. Si quis ante legem fornicatus est, alio modo supplicium luit; id Paulus ostendit: *Quicumque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt* (Rom. 2. 12). Fornicatus est quis post legem, graviora patitur: *Quotquot enim in lege peccaverunt, per legem judicabuntur*. Fornicatus est quis sacerdos, ex dignitate additamentum pœnæ accipit maximum. Ideo alia puellæ fornicantes occidebantur; sacerdotum vero filiæ comburebantur, monstrante legislatore quanta pœna sacerdoti ita peccanti immineret: nam si puella, quod filia sacerdotis esset, majus luit supplicium, multo majus ipse sacerdos luet. Vi compressa femina fuit, a supplicio illa eximitur: hæc opulenta, illaque inops fornicata est: hic quoque pœnarum discrimen est. Idque palam est ex iis quæ modo dicebamus de Davide. Fornicatus est quispiam post adventum Christi, non initiatus: graviores quam illi omnes dabit pœnas. Fornicatus est quis post lavaerum divini baptismatis: jam huic nulla relinquitur consolatio vel levamen. Et hoc ipsum ostendens Paulus dicebat: *Si quis contempserit legem Moysis, sine misericordia duobus vel tribus testibus moritur* (Hebr. 10. 28). Quanto majore putatis supplicio afficietur is qui Filium Dei conculcaverit, qui sanguinem Testamenti commune putaverit in quo sanctificatus est, qui gratiam Spiritus contumelia affecerit? Fornicatus nunc est sacerdos quispiam: hoc maxime malorum culmen est. Vidistin' unius peccati quot sint differentiæ? Alia ante legem, alia post legem, sacerdotis alia, divitis et pauperis feminae alia, alia vero catechumenæ, fidelis et sacerdotis. A prudentia quoque multa est differentia: nam *Qui scit voluntatem Domini sui, et non facit, vapulabit multis* (Luc. 12. 47). Ac post tot tantaque exempla peccare majus adfert supplicium. Unde ait: Vos autem neque videntes, pœnitentiam postea egistis, licet magno

cultu sitis honorati. Ideo et Jerosolymæ hoc improperat dicens: *Quoties volui congregare filios vestros, et nolistis* (Luc. 13. 34)? De peccantibus ex delictorum copia in Lazaro exemplum habes. A loco item gravius efficitur peccatum; quod sic ipse declarat: *Inter templum et altare*. A modo item delictorum: *Non mirum, inquit, est si quis furans apprehendatur: furatur enim ut animam suam impleat esurientem* (Prov. 6. 30): et rursum, *Occidisti filios tuos et filias tuas; hoc super omnem fornicationem tuam et abominationes tuas* (Ezech. 16. 20). A personis vero: *Si peccaverit aliquis in hominem, orabunt pro eo; si quis vero in Deum peccaverit, quis precabitur pro illo* (1. Reg. 2. 25)? Et cum quis eos, qui cæteris longe peiores sunt, desidia superaverit; quod apud Ezechielem Deus exprobrat, dicens: *Neque secundum justificationes gentium fecisti* (Ezech. 5. 7). Et cum ne aliorum quidem exemplis emendamur: *Vidit sororem ipsius, ait, et justificavit eam*. Et quando majore quis patrocinio usus est: *Si enim in Tyro, inquit, et Sidone hæc virtutes factæ fuissent, olim pœnitentiam egissent. Cæterum tolerabilius erit Tyro et Sidoni, quam civitati huic* (Math. 11. 21. 22). Vidistin' perfectam accurationem, nec omnes eorundem peccatorum pares pœnas dare? Nam cum post longam Dei patientiam nihil lucramur, graviora patiemur; et hoc Paulus significat, dicens: *Secundum duritiam tuam, et impenitentem cor, thesaurizas tibi iram* (Rom. 2. 5). Hæc cum sciamus, ne offendamur vel turbemur de rerum eventu, neque cogitationum fluctibus agitemur; sed incomprehensibilitati divinæ providentiæ cedentes, virtutis curam habeamus, nequitiamque fugiamus: ut futuris bonis potiamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXVI. al. LXXVII.

CAP. 24. v. 16. *Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes; 17. et qui supra tectum, non descendant tollere aliquid de domo sua; 18. et qui in agro, non revertatur tollere vestimenta sua, etc.*

1. *Judæis post necem Christi spes omnis præcisa. Quanta fuerit illorum calamitas; mors Christi illius causa fuit.*—Postquam de malis civitatem invasuris, deque apostolorum certaminibus dixerat, illos nempe invictos fore, totumque orbem pervasuros esse, Judaicas rursum calamitates describit, ostendens, quando discipuli splendidi erunt totumque docebunt orbem, tunc illos in calamitatibus versaturos esse. Perpende autem quomodo bellum enarret, per ea quæ minima videbantur atrocitatem ejus declarans. *Tunc, inquit, qui in Judæa sunt, fugiant ad montes. Tunc, quandonam?* Cum hæc evenient, cum abominatio desolationis stabit in loco sancto. Unde mihi videtur exercitus dicere. *Tunc fugite, inquit: nulla enim deinceps vobis spes salutis erit. Nam quia in gravibus olim bellis, e malis*

demum emergerant, ut sub Senacherib et sub Antiocho; etenim tunc temporis, cum exercitus invasissent, templumque captum esset, Macchabæi in hostes conversi, rerum faciem mutaverunt; ne nunc etiam talem fore mutationem suspicarentur, omnem spem præcidit. *Vix poterunt, inquit, nudo corpore servari. Ideo illos qui supra tectum sunt non permittit in domum intrare, ut vestimenta sua tollant, inevitabilia depingens mala et interminabilem calamitatem, in quam qui inciderit, necessario peribit. Ideo adjicit, Qui in agro, ne revertatur tollere vestimenta sua. Nam si qui intus sunt, fugiant, multo minus qui foris sunt, intro fugiant. 19. Væ autem prægnantibus et lactantibus; illis quidem quod tardiores sint, nec possint facile fugere, onere ventris retentæ; illis, quod amoris vinculo erga lactentes detineantur, nec possint eos servare. Pecunias enim et contemnere et servare facile est, idemque de vestibus dico; quæ autem natura dat quis effugiat? quomodo prægnans levior efficiatur? quomodo quæ*

lactat poterit lactentem despicere? Deinde rursum calamitatis magnitudinem ostendens, ait: 20. *Orate, ne fiat fuga vestra in hieme, nec in sabbato.* 21. *Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque nunc, neque fiet.* Viden' ad Judæos sermonem haberi, et mala ipsos invasura narrari? Neque enim apostoli sabbatum observaturi erant, neque illic tunc versaturi, quo tempore Vespasianus hæc mala illaturus erat. Nam maxima pars discipulorum ante obierant; si qui vero residui erant, in aliis orbis partibus tunc versabantur. Cur non in hieme, nec in sabbato? In hieme, ob temporis illius difficultates: in sabbato, ob legis auctoritatem. Quia enim fuga opus est, et fuga velocissima; neque in sabbato Judæi tunc fugere audebant, ne legem transgrederentur; neque etiam in hieme facile erat, ideo ait, *Orate. Erit enim tunc tribulatio qualis numquam fuit, neque postea erit.* Ne quis vero putet id hyperbolice dictum esse; sed legat Josephi libros, et discat rei veritatem. Neque enim dixerit quispiam, illum utpote qui fidelis sive Christianus esset, ut dictis fidem faceret, ista mala amplificasse; nam et Judeus, atque inter Judæorum ferventissimos cultores post Christi adventum erat. Quid igitur narrat ille? Calamitates illas tragediam omnem superasse; bellumque tale numquam cnivis genti tantam attulisse cladem. Tanta enim famines erat, ut matres de comedendis pueris inter se decortarent, et hæc de re mutuo pugnarent; multosque mortuos a ventre discissos fuisse. Libenter igitur Judæos interrogarem, undenam hæc tanta tamque intoleranda calamitas a divina ira ipsis immissa fuerit, quæ præteritas omnes, non modo in Judæam, sed et per totum orbem invecitas calamitates superaret? Annon ob crucifixi Christi facinus id accidisse dixerint omnes, ac præ omnibus ipsa rerum veritas? Tu vero mihi malorum cumulum considera, quandoquidem nec præcedenti, imo nec subsequenti tempore quidpiam ita calamitosum reperire licet. His quippe realis nec prius nec posterius paria visa fuere. Et jure quidem. Neque enim quisvis hominum vel antea vel postea, tam iniquum, tam horrendum scelus admittere ausus est. Ideo ait: *Erit tribulatio qualis non fuit, nec erit.* 22. *Et nisi abbreviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro: propter electos autem abbreviabuntur dies illi.* Hinc ostendit illos graviore etiam supplicio dignos fuisse, per illosque dies intelligit belli obsidionisque tempus. Hoc porro vult significare. Sidiutius Romanorum contra urbem illam bellum extractum fuisset, omnes Judæi periissent: nam omnem carnem hic pro Judæica posuit; Judæosque complectitur non eos modo qui intra, sed eos etiam qui extra Judæam erant. Non solum enim si qui in Judæa erant impugnabantur; verum etiam eos, qui ubique terrarum degebant, proscribent fugabantque, odio permoti.

2. Quosnam autem hic electos vocat? Fideles, qui in medio illorum conclusi erant. Ne dicerent enim Judæi, hæc mala immissa fuisse ob prædicationem, et quod Christus adoraretur, ostendit fideles illos non modo ipsis causam malorum non fuisse, sed etiam si

illi non adfuissent, omnes radicitus perituros fuisse. Nam si permisisset Deus bellum durare, nullæ Judæorum fuissent reliquæ: sed ne cum infidelibus Judæis fideles ex illis orti perirent, bellum citius solvit et terminavit. Ideo ait, *Propter electos autem abbreviabuntur dies illi.* Hæc autem dicebat, ut consolationem relinqueret iis qui in medio Judæorum conclusi erant, ut respirandi locum daret, neque timerent quasi ipsi simul perituri. Quod si tanta fidelium geritur providentia, ut propter illos alii serventur, utque Judæorum reliquæ propter Christianos manserint, quantus illis tribuetur honor coronarum tempore? Hinc etiam illos consolatur, ne in propriis sibi periculis angantur, quando vident alios iisdem oppressos malis, nulloque suo fructu, sed sui capitis detrimento. Neque solum illos consolabatur, sed etiam occulte atque sensim a Judaicis moribus abducebat. Nam si nulla deinceps sit futura mutatio, si templum non stet amplius, legem esse cessaturam palam est. Verum hoc non aperte dicit, sed ab illorum excidio id subindicavit. Manifeste vero non dixit, ne ante tempus terreret eos. Ideo neque a principio in hunc præcipue sermonem incidit; sed postquam vix civitati illi dixerat, ipsosque induxerat, ut lapides illos sibi monstrarent, seque interrogarent; ut quasi ad interrogationem respondens, omnia futura prænuntiaret. Tu vero mihi Spiritus dispensationem consideres velim; nihil horum scripsit Joannes, ne videretur ex eventu ipso hæc scripsisse: nam ad multum ab excidio Jerosolymitano tempus vitam produxit. Sed ii qui ante illud excidium mortui, nihil illorum viderant, hæc describunt, ut prædictionis vis undique fulgeat.

Christus secundum suum adventum prædicit. — 23. Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus aut hic, nolite credere. 24. *Surgent enim pseudo-christi et pseudo-prophæte, et dabunt signa atque prodigia, ita ut, si fieri possit, etiam electos seducant.* 25. *Ecce prædixi vobis.* 26. *Si ergo dixerint vobis, Ecce in deserto est, nolite exire; Ecce in penetralibus, nolite credere.* 27. *Sicut enim fulgur exiit ab oriente, et apparet usque ad occidentem; sic erit et adventus Filii hominis.* 28. *Ubi-cumque enim fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilæ.* Impleta de Jerosolymis narratione, ad suum adventum postea pergit, signaque ipsis narrat, non solum ipsis, sed etiam nobis et post nos futuris utilia. *Tunc*, quandonam? Ille, ut sæpe dixi, illud, *Tunc*, non præcedenti tempori, quæ sequuntur una serie hæere significat. Ubi enim eandem temporis seriem indicare voluit, intulit, *Statim post tribulationem dierum illorum* (Math. 24. 29). Hic vero non ita, sed illud, *Tunc*, non hæc statim sequi indicat, sed quo tempore illa quæ dicturus erat futura essent. Sic etiam cum dicit, *In diebus illis venit Joannes Baptista* (Math. 3. 1), non tempus statim sequens indicat, sed ea quæ post multos annos eventura erant, et tempus quo hæc, quæ dicturus est, facta sunt. Nam postquam de ortu Christi dixit, de magorum adventu, et de morte Herodis, statim addit: *In diebus illis venit Joannes Baptista*; atque spatium annorum triginta interfuit. Sed mos est Scripturæ illo

οὐκ ἐγένετο ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδὲ μὴ γένηται. Ὅρξες οὖν πρὸς Ἰουδαίους ὁ λόγος αὐτῶν, καὶ περὶ τῶν ἐκείνους καταληφθέντων κακῶν διαλέγεσθαι; Οὐ γὰρ δι' οὗ ἀπόστολοι ἐμελλον Σάββατον τηρεῖν, ἢ ἐκεῖ ἕσσεσθαι, ἢ νίκα Ὀυεσπασιανὸς ταῦτα ἐπράξε. Καὶ γὰρ ἐφθασαν προαπελθόντες οἱ πλείους· εἰ δὲ τις ἀπ' ελεῖφθῃ, ἐν ἄλλοις τῆς οἰκουμένης διέτριβε μέρεσι τότε. Διατί δὲ μὴδ' ἡμεῖς, καὶ μὴδ' Σαββάτου; Χειμῶνος μὲν, διὰ τὴν δυσκολίαν τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ Σαββάτου δὲ, διὰ τὴν αὐθεντίαν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου. Ἐπειδὴ γὰρ φυγῆς χρεῖα, καὶ φυγῆς ταχίστης, οὗτε δὲ ἔν Σαββάτῳ τότε Ἰουδαῖοι φεύγειν ἐτόλμων διὰ τὸν νόμον, οὗτε δὲ ἐν χειμῶνι τὸ τοιοῦτον εὐκόλον, διὰ τοῦτο, Προσευχέσθε, φησὶν. Ἔσται γὰρ τότε θλίψις, οἷα οὐκ ἐγένετο, οὐδὲ μὴ γένηται. Καὶ μὴ τις νομίῃ τοῦτο ὑπερβολικῶς εἰρησθαι· ἀλλ' ἐντυγνὼν τοῖς Ἰουδαίοις γράμματα, μανθανέτω τῶν εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, ὅτι πιστὸς ὢν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ συστήσαι τὰ εἰρημένα ἐξώκωπε τὴν τραγωδίαν. Καὶ γὰρ καὶ Ἰουδαῖος ἦν, καὶ σφόδρα Ἰουδαῖος, καὶ ζηλωτής, καὶ τῶν μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν. Τί οὖν οὗτος φησιν; Ὅτι πᾶσαν ἐνίκησε τραγωδίαν [733] ἐκεῖνα τὰ δεινὰ, καὶ πόλεμος οὐδὲς οὐδέποτε τοιούτος τὸ ἔθνος κατέλαβε. Τοιοῦτος γὰρ ἦν ὁ λιμὸς, ὡς αὐταῖς ταῖς μητρᾷ περιμάχοντο εἶναι τὴν παιδοπαγίαν, καὶ ὑπὲρ τοῦτου πολέμου γίνεσθαι· πολλοὺς δὲ καὶ νεκροὺς γενομένους κατὰ μέσας ἀναβήρηνυσθαι διὰ γαστέρας ἐφθ. Ἠθέως ἂν οὖν ἐροίμην Ἰουδαίους, πῶθεν οὕτω θελήματος ὀργῇ καὶ ἀφόρητος ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς, καὶ πασῶν ἐμπροσθεν γενομένων, οὐκ ἐν Ἰουδαίᾳ μόνον, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης χαλεπωτέρᾳ; Οὐκ εὐδηλον, ὅτι διὰ τὸ τοῦ σταυροῦ τόλμημα καὶ τὴν ἀπόφασιν ταύτην; Ἀπαντες εἰποιν· ἂν, καὶ μετὰ πάντων καὶ πρὸ πάντων αὐτῇ τῇ τῶν πραγμάτων ἀλήθειᾳ. Θέα δέ μοι τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν, ὅταν μὴ πρὸς τὸν ἐμπροσθεν χρόνον παραβαλλόμενα χαλεπωτέρα φαίνηται, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἐπὶνόντα ἅπαντα. Οὕτε γὰρ ἐν τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ, οὕτε ἐν τῷ χρόνῳ παντὶ, τῷ γενομένῳ τῷ τε ἐσομένῳ, δυνήσεται τις εἰπεῖν τοιαῦτα κακὰ γεγεννημένα. Καὶ μάλα εἰκότως. Οὐδὲ γὰρ ἐτόλμησεν τις ἀνθρώπων, οὐ πῶν πώποτε, οὐ τῶν μετὰ ταῦτα, τόλμημα οὕτω παράνομον καὶ φρικώδες. Διὰ τοῦτο φησιν· Ἔσται θλίψις οἷα οὐκ ἐγένετο, οὐδὲ μὴ γένηται. Καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. Ἀπὸ τούτων δεικνύουσιν αὐτοὺς χαλεπωτέρας τιμωρίας ἀξίους ὄντας τῆς εἰρημνίας, ἡμέρας νῦν λέγων τὰς τοῦ πολέμου καὶ τῆς πολιορκίας ἐκείνης. Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Εἰ ἐπὶ πλέον ἐκράτησε, φησὶν, ὁ πόλεμος Ῥωμαίων κατὰ τῆς πόλεως, ἅπαντες ἂν ἀπώλοντο Ἰουδαῖοι· (πᾶσαν γὰρ σάρκα ἐνταῦθα τὴν Ἰουδαίαν λέγει) καὶ οἱ ἔξω, καὶ οἱ ἐνδον. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τοῖς ἐν Ἰουδαίᾳ ἐπολέμουν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πανταχοῦ διεσπαρμένους ἀπεκρήρτυνεν τε καὶ ἤλαυνον, διὰ τὸ πρὸς ἐκείνους μῖσος.

β'. Τίνας δὲ ἐνταῦθα φησὶ τοὺς ἐκλεκτούς; Τοὺς πιστοὺς τοὺς ἐν μέσοις ἀπειλημμένους αὐτοῖς. Ἰνα γὰρ μὴ λέγωσιν Ἰουδαῖοι, ὅτι διὰ τὸ κήρυγμα καὶ τὸ προσκυβεσθαι τὸν Χριστὸν ταῦτα γέγονεν τὰ κακὰ, δεικνύουσιν ὅτι οὐ μόνον οἱ πιστοὶ τούτων αὐτοῖς οὐκ ἐγένοντο αἴτιοι, ἀλλ' εἰ μὴ ἐκεῖνοι ἦσαν, πρόβριζοι ἂν ἀπώλοντο ἅπαντες. Εἰ γὰρ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς ἐκταθῆναι τὴν πόλιν, οὐδ' ἂν λείψανον ἔμεινεν Ἰουδαίων· ἀλλ' ἵνα μὴ συναπλόωνται τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις οἱ ἐξ αὐ-

τῶν γενομένοι πιστοί, ταχέως κατέλυσε τὴν μάχην, καὶ πέρας ἔδωκε τῷ πολέμῳ. Διὰ τοῦτο φησὶ· Διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθήσονται. Ταῦτα δὲ λέγει, καταλιμπάνων παραμυθίαν τοῖς ἐν μέσῳ ἀπειλημμένοις αὐτῶν, καὶ διδοὺς ἀναπνεύσαι, ἵνα μὴ φοβῶνται ὡς συναπολούμενοι. Εἰ δὲ ἐνταῦθα τοσαύτη αὐτῶν πρόνοια, ὡς δι' αὐτοὺς καὶ ἐτέρους σώζεσθαι, καὶ τῶν ἀπίστων λείψανα γίνεσθαι Ἰουδαίων διὰ Χριστιανούς, πόση ἐν τῷ καιρῷ τῶν στεφάνων ἡ τιμὴ; Ἐντεῦθεν αὐτοὺς καὶ παρεμυθεῖτο μὴ ἀλγεῖν ἐπὶ τοῖς οἰκείοις κινδύνοις, ὅπου γε καὶ ἐκεῖνοι τοιαῦτα πάσχουσι, καὶ ἐπ' οὐδενὶ κέρδει, ἀλλ' ἐπὶ κακῷ τῆς ἐαυτῶν κεφαλῆς. [734] Οὐ παρεμυθεῖτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὲρ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἔθων λοιπὸν λανθανόντως καὶ ἀνυπόπτως. Εἰ γὰρ οὐκ ἔσται μεταβολὴ λοιπὸν, οὐδὲ ὁ ναὸς στήσεται, εὐδηλον ὅτι καὶ ὁ νόμος παυθήσεται. Ἀλλὰ φανερώς μὲν τοῦτο οὐκ εἶπε, διὰ δὲ τῆς παντελοῦς αὐτῶν ἀπωλείας τοῦτο ἠνέκατο. Φανερώς δὲ οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ πρὸ καιροῦ πλήξῃ. Διὸ οὐδὲ ἀρχόμενος προηγουμένους εἰς τὸν περὶ τούτων ἐνέβαλε λόγον· ἀλλὰ ταλαινίστας πρῶτον τὴν πόλιν, εἰς ἀνάγκην αὐτοὺς κατέστησε τῆς τε ἐπιδείξεως τῶν λίθων καὶ τῆς ἐρωτήσεως, ἵνα ὡς αὐτοῖς ἀποκρινόμενος πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἅπαντα προαναφωνήσῃ τὰ μέλλοντα. Σὺ δέ μοι σκόπει Πνεύματος οἰκονομίαν, ὅτι τούτων οὐδὲν ἔγραψεν Ἰωάννης, ἵνα μὴ δόξῃ ἐξ αὐτῆς τῶν γεγεννημένων τῆς ἱστορίας γράφειν· (καὶ γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἀλυσιν ἐξῆλ χρόνον πολύν) ἀλλ' οἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως ἀποθανόντες, καὶ μὴδὲν τούτων ἑωρακότες, αὐτοὶ γράφουσιν, ὥστε πανταχόθεν διαλάμπειν τῆς προβήσεως τὴν λαχόν.

Τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, Ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ ὧδε μὴ πιστάσθε. Ἐπερὶ τούτων γὰρ ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Ἰδοὺ προεῖρηκα ὑμῖν. Ἐὰν οὖν εἰπωσιν ὑμῖν· Ἰδοὺ ἐν τῇ ἐρήμῳ, μὴ ἐξέλθετε. Ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμείοις, μὴ πιστεύετε. Ὅσα γὰρ ἡ ἀποστολὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ Ἰησοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπου γὰρ ἂν ᾖ τὸ πτώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται καὶ οἱ δεσποῖ. Πληρώσας τὰ περὶ τῶν Ἱεροσολύμων, εἰς τὴν αὐτοῦ λοιπὴν διαβαίνει παρουσίαν, καὶ λέγει αὐτῆς τὰ σημεῖα, οὐκ ἐκείνους χρήσιμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν καὶ τοῖς μετ' ἡμᾶς ἐσομένοις· πᾶσι. Τότε, πότε; Ἐνταῦθα, ὁ πολλάκις εἶπον, οὐχὶ τῆς ἀκολουθίας ἐστὶ τοῦ καιροῦ τῶν ἐμπροσθεν εἰρημένων τῶν. Τότε, ὅπου γὰρ ἀκολουθαῖν ἐδούλετο εἰπεῖν, ἐπήγαγεν, Εὐθέως μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ, τότε· οὐ τὰ μετὰ ταῦτα εὐθέως· δηλῶν, ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ καιρῷ, ὃ μέλλει ταῦτα γίνεσθαι, ἅπερ ἔμελλε λέγειν. Οὕτω καὶ ὅταν λέγῃ, Ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, οὐ τὸν ἐξῆς εὐθέως λέγει καιρὸν, ἀλλὰ τὸν μετὰ πολλὰ ἔτη, καὶ τὸν καθ' ὃν ταῦτα ἐγίνετο, ἅπερ ἔρεῖν ἔμελλε. Καὶ γὰρ περὶ τῆς γεννήσεως διαλεχθεὶς τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τῆς τῶν μάγων παρουσίας, καὶ τῆς τελευταῖς Ἡρώδου, εὐθέως φησὶν· Ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής· καίτοι τριάκοντα μετὰ τὸ γέγονεν ἔτη. Ἀλλ' ἔθος τοῦτο τῇ Γραφῇ τούτῳ κεκρησθαι τῆς ἱστορίας τῷ τρόπῳ. Οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα, τὸν μέσον ἅπαντα χρόνον παρελθόν, τὸν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων ἕως τῶν προομιῶν τῆς συντελείας, λέγει τὸν ὀλίγον πρὸ τῆς συντελείας. Τότε οὖν

μὴδὲ] μὴ Edd. Ἰουδαῖον bis G. Euth. Σαββάτων bis M. ὥστε δὲ] οὐδὲ M. καὶ οὐδὲ G. ὡς ἐγένετο] οὐ γέγονε πάντες Edd. ἡ συγγράμμασι H. Ep. ὡς δὲ] ἔθνος H. L. invito Ep. gens Judaeorum Ge. τὸ οἰονοῖν ἔθνος Edd. εἰπομεν G. K. M. μὴ] μὴδὲ Edd. φαίνεται] add. μόνον L. κακὰ om. G. K. M. πώποτε] τότε K. προσκυβεῖν G. K. M. invito Ep. πρόβριζοι] Sic H. K. L. Ep. vulgo πρόβριζον. ἂν om. H. Ep. κολοβωθήσονται] add. αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι L. invito Interp. ὡς] add. ἐσομένοις καὶ G. H. M. Non venit Ge. Hae τοῖς ἐν μ. ἀ. αὐτῶν unciis inclusit Mor. αὐτῶν] τὸν πιστῶν ἢ Edd. καὶ ante ἐτέρους; om. K. L. ὡς] add. τοῦτο K. L. τὴν τοῦ Πν. H. Ep. αὐτῆς] Sic G. H. K. L. Ge. vulgo αὐτοῖς. ἐσόμενα K. L. ἀλλὰ τὸ, τότε, οὐ τὰ μ. τ. εὐθέως δηλῶν, ἀλλὰ Edd. In nostra lectione consentiunt Ep. Ge. et codices, nisi quod δηλοῖ habent K. M. ἅπερ] ταῦτα ἅπερ G. H. M. Sic L. sed pro altero ταῦτα, τότε dat. Vulgatum firmat Ep.

ἐάν τις ὁμῶν εἴπῃ, φησὶν, Ὡς ὁ Χριστός, ἡ ὥδε, μὴ πιστεύετε. Τίως ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτοῦ ἀσφαλίζεται, λέγων τὰ ἰδιώματα τῆς αὐτοῦ. [733] παρουσίας τῆς δευτέρας, καὶ τὰ τῶν πλάνων δειράματα. Οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐν Βηθλεὲμ ἐφάνη, καὶ ἐν γωνίᾳ μικρᾷ τῆς οἰκουμένης, καὶ οὐδενὸς εἰδότης ἐξ ἀρχῆς, οὕτω καὶ τότε φησὶν· ἀλλὰ φανερώς καὶ μετὰ περιφανείας ἀπάσης, καὶ ὥς μὴ δεῖσθαι τοῦ ταῦτα ἀπαγγέλλοντος. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο σημεῖον τοῦ μὴ λανθανόντος παραγίνεσθαι. Σκοπεῖ δὲ πῶς ἐνταῦθα οὐδὲν περὶ πολέμου διαλέγεται· τὸν γὰρ περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ διευκρινεῖ λόγον· ἀλλὰ περὶ τῶν ἀπατῶν ἐπιχειρούντων. Οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων τοῦ· ὅ πολλοὺς ἠπάτων· Ἐλεῖσονται γὰρ, φησὶ, καὶ ἀπατήσουσι πολλοὺς· οἱ δὲ πρὸ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, οἱ καὶ ἐκείνων ἦσαν ὁ πικρότεροι. Δώσουσι γὰρ, φησὶ, σημεῖα καὶ τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς. Ἐνταῦθα τὸν ἀντίχριστον φησὶ, καὶ δεικνύει τινὰς καὶ διακονησόμενους αὐτῷ· περὶ οὗ καὶ Παῦλος οὕτω φησὶ. Καλέσας γὰρ αὐτὸν ἄνθρωπον ἀμαρτίας καὶ υἱὸν ἀπωλείας, ἐπήγαγεν· Ὁ δὲ ἔστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις. Καὶ ὅρα πῶς ἀσφαλίζεται. Μὴ ἐξέλθῃτε, φησὶ, εἰς τὴν ἐρημον, μὴ εἰσεέλθῃτε εἰς τὰ ταμίαι. Οὐκ εἶπεν, Ἀπέλθετε καὶ μὴ πιστεύετε· ἀλλὰ, Μὴ ἐξέλθῃτε, μὴδὲ ἀπέλθῃτε¹¹. Καὶ γὰρ πολλὰ τότε ἡ ἀπάτη, διὰ τὸ καὶ σημεῖα γίνεσθαι ἀπάτης.

γ'. Εἰπὼν τοίνυν πῶς ἐκεῖνος παραγίνεται, ὅσον ἐστὶ ἐν τῷ πρῶτῳ, λέγει πῶς καὶ αὐτός. Πῶς οὖν αὐτός; Ὡς περὶ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπου γὰρ ἂν ᾖ τὸ πτώμα, ἐκεῖ καὶ οἱ ἀστοί. Πῶς οὖν ἡ ἀστραπὴ φαίνεται; Οὐ δείτται ἀπαγγέλλοντος, οὐ δείτται κήρυκος, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν οἰκίαις καθήμενοις, καὶ ταῖς· ἐν θαλάμοις, ἐν ἀκαριαῖς ῥοπῇ κατὰ τὴν οἰκουμένην δεικνύεται πᾶσαν. Οὕτως ἔσται ἡ παρουσία ἐκείνη, ὅπου πανταχοῦ φαινομένη διὰ τὴν ἐκλαμψὶν τῆς δόξης. Λέγει δὲ καὶ ἕτερον σημεῖον· Ὅπου τὸ πτώμα, ἐκεῖ καὶ οἱ ἀστοί· τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων, τῶν μαρτύρων, τῶν ἁγίων ἀπάντων δηλῶν. Εἰτα λέγει θαύματα φοβερά. Τίνα δὲ ἐστὶ τὰ θαύματα; Εὐθέως μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, φησὶν, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται. Θλίψιν¹² ποῖων λέγει ἡμερῶν; Τὸ ἀντιχρίστου καὶ τῶν ψευδοπροφητῶν. Θλίψιν γὰρ τότε ἔσται μεγάλη, τοσοῦτων ὄντων τῶν ἀπατῶντων. Ἀλλ' οὐκ ἐκτείνεται εἰς χρόνου μήκος. Εἰ γὰρ ὁ Ἰουδαϊκὸς πόλεμος διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐκολοβώθη, πολλῶν μὲλλον οὗτος ὁ πειρασμὸς συσταλήσεται διὰ τοὺς αὐτοὺς τούτους. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, μετὰ τὴν θλίψιν, ἀλλ', Εὐθέως μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται· ὁμοῦ γὰρ σχεδὸν ἅπαντα γίνεται. Οἱ τε γὰρ ψευδοπροφῆται καὶ οἱ ψευδοχρίστοι θορυβήσουσι παραγενόμενοι, καὶ εὐθέως αὐτὸς παύσεται. Καὶ γὰρ οὐ μικρὰ τότε μέλλει κατέγειν ταραχὴ [736] τὴν οἰκουμένην. Πῶς δὲ παραγίνεται; Μετασχηματιζόμενός λοιπὸν αὐτῆς τῆς κτίσεως¹³, καὶ γὰρ ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, οὐκ ἀφανιζόμενος, ἀλλὰ νικώμενος τῷ φωτὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· Καὶ τὰ ἄσπερα πεσεῖται· τίς γὰρ αὐτῶν ἔσται χρεῖα λοιπὸν, νυκτὸς οὐκ οὖσης;

Καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται· καὶ μάλα εἰκότως, ὥρῳσαι τοσαύτην μεταβολὴν γινομένην. Εἰ γὰρ ὅτε ἐγένετο τὰ ἄσπερα, οὕτως ἐφρίξαν καὶ ἰθαύμασαν· (Ὅτε γὰρ ἐγενήθη¹⁴ ἄσπερα, ἥρεσαν με, φησὶ, φωνῇ μεγάλῃ πάντες ἄγγελοι·) πολλῶν μᾶλλον ὁρῶντες πάντα μεταβυθιζόμενα, καὶ τοὺς συνδούλους αὐτῶν διδόντας εὐθύναι, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν φοβερῶν παρισταμένην δικαστηρίῳ, καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Ἀδάμ μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας γενομένους λόγον ἀπαιτούμενους ἀπάντων ὧν ἐπραξαν, πῶς οὐ φρίξουσιν καὶ σαλευθήσονται;

Τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· τοῦτέστιν, ὁ σταυρὸς, τοῦ ἡλίου φαιδρότερος ὢν· εἰς ἐκεῖνος μὲν σκοτίζεται καὶ χρύπτεται, οὗτος δὲ φαίνεται· οὐκ ἂν φανεῖς, εἰ μὴ πολλῶν τῶν ἡλικίων ἀκτίνων φαιδρότερος ᾖ. Τίνος δὲ ἕνεκεν τὸ σημεῖον φαίνεται; Ὅστε ἐκ περιουσίας πολλῆς ἐπιστοιμισθῆναι τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀναισχυνητίαν. Καὶ γὰρ δικαίωμα μέγιστον ἔχων τὸν σταυρὸν, οὕτω παραγίνεται εἰς ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον ὁ Χριστός, οὐχὶ τὰ τραύματα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν θάνατον τὸν ἐπονείδιστον¹⁵ δεικνύς. Τότε κόψονται αἱ φυλαί. Οὐ γὰρ χρεῖα κατηγορίας, ὅταν ἴδωσι τὸν σταυρὸν· καὶ κόψονται¹⁶, ὅτι ἀποθανόντος οὐδὲν ὠφελήθησαν, ὅτι ἑσταύρωσαν ὃν προσκυνήσας ἔδει. Εἶδες πῶς ὑπέγραψε τὴν παρουσίαν αὐτοῦ φοβερώς; πῶς ἀνέστησε τὰ φρονήματα τῶν μαθητῶν; Διὰ τοῦτο πρότερον τὰ λυπηρὰ τίθησι, καὶ τότε τὰ χρηστὰ, ἵνα καὶ¹⁷ ταύτην αὐτοῦ παραμυθήσεται καὶ ἀναπαύσῃ. Καὶ περὶ τοῦ πάθους δὲ αὐτοῦς ὑπομιμνήσκει· πάλιν καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ μετὰ λαμπροῦ¹⁸ τοῦ σχήματος μέμνηται τοῦ σταυροῦ, ὥστε μὴ αἰσγύνεσθαι αὐτοὺς, μὴδὲ ὀδυῖσθαι, ὅπου γε ἀντὶ σημείου τότε ἔρχεται προβαλλόμενος αὐτόν. Ἄλλος δὲ φησιν, ὅτι Ὁφθονταὶ εἰς ἐν ἐξεκέντησαν. Διὰ δὲ τοῦτο κόψονται¹⁹, ἰδοῦσιν ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ σταυρὸς ἀνέστησε, προσέθηκεν ὅτι Ὁφθονταὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον, οὐκ ἐπὶ τῷ σταυρῷ, ἀλλ' ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, μετὰ δυνάμεις καὶ δόξης πολλῆς. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ τὸν σταυρὸν ἤκουσας, φησὶ, νομίσης πάλιν σκυθρωπὴν εἶναι· μετὰ γὰρ δυνάμεις ἤξει καὶ δόξης πολλῆς. Φέρε δὲ αὐτόν, ἵνα αὐτοκατάκριτος αὐτῶν γέννηται ἡ ἀμαρτία· ὥσπερ ἂν εἰ τις λίθῳ πληγῇ, αὐτὸν ἐπιδείξει τὸν λίθον, ἢ τὰ ἱμάτια ἡμαγμένα. Καὶ ἐν νεφελῇ ἔρχεται, ὡς ἀνελήφθη· καὶ ταῦτα ὁρῶσαι ὀρθνοῖσιν αἱ φυλαί. Οὐ μὴν²⁰ μέχρι ὀρθῶν στήσεται αὐτοῖς τὰ δεινὰ· ἀλλ' ὁ μὲν ὀρθῶν ἔσται, ἵνα οἰκοδὸν τὴν ψῆφον ἐξελέγκωσι, καὶ ἑαυτοὺς καταδικάσωσι· τότε δὲ πάλιν Ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος μεγάλης, καὶ συνάξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἀκρῶν τῶν οὐρανῶν ἕως ἀκρῶν αὐτῶν. Ὅταν δὲ τοῦτο²¹ ἀκούσης, ἐννοεῖ τῶν μενόντων τὴν κώλασιν. Οὐδὲ γὰρ ἐκείνην δώσουσι τὴν δίκην [737] μόνον, ἀλλὰ καὶ ταύτην. Καὶ ὥσπερ ἀνωτέρω λέγειν, ὅτι ἐροῦσιν, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· οὕτως ἐνταῦθα, ὅτι Κόψονται. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ πολέμων αὐτοὺς διελέχθη χαλεπῶν, ἵνα μάθωσιν, ὅτι μετὰ τῶν ἐνταῦθα δεινῶν καὶ τὰ ἐκεῖ αὐτοὺς ἀναμένει βασιανσιθρία, καὶ κοπομένους εἰσάγει, καὶ χωρίζόμενους τὴν ἐκλεκτῶν, καὶ γέννην παραδιδόμενους· κἀντεῦθεν πάλιν τοὺς μαθητάς

¹¹ Ὡς] ἰδοὺ ὥδε L. ¹² τοὺς om. G. K. M. invito Ep. εἰσελθῃτε, μὴδὲ ἐξ. L. μὴ εἰς. μὴ ἐξ. μὴδὲ ἀπ. H. ¹³ δὲ L. ποῖων] ποῖων Edd. et codd. « ἱσ. ποῖων. » Sav. « Alii ποῖων. » (?) Montef. ποῖων ἡμερῶν θλίψιν λέγει Ep. suorum dierum Ge. ¹⁴ Sic Ep. Mor. τῆς κτ. αὐτῆς L. caeteri ταύτης τῆς κτ. ¹⁵ ἐγενήθησαν M. p. p. φησὶ om. M. Vitosam scripturam ὅτε γὰρ ἐγενήθησαν τὰ μέτρα ρυθμιζόμενα, omissis interpositis, habet G. Verba μεγάλην π. ἄγγελοι om. H. M. Haec ὅτε γὰρ... μέλλον desunt in K. L. quorum hic ὁρῶται pro ὁρῶντας dat. ¹⁶ οὐχὶ τὸν σταυρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν θ. ἔπον. L. Vulgatum tuetur Ep. ¹⁷ καὶ κόψ. κόψ. δὲ L. καὶ ὀφθονταὶ K. M. ¹⁸ λαμπρότερος K. ¹⁹ κόψονται] add. αἱ φυλαὶ Edd. ²⁰ οὐκ ἐπὶ] οὐκ K. Ep. ²¹ μὴν] μέντοι Edd. ²² τοῦτο] τούτους G. ταῦτα Edd. μενόντων] μελλόντων L. favente Interp. ἀπομένωντων Ep.

¹¹ ἦσαν] εἰσι L. ἔπονται K. ¹² Sic G. K. L. M. Ep. vulgo τοῖς. ¹³ Θλίψιν] add.

ταῖς] Sic G. K. L. M. Ep. vulgo τοῖς. ¹⁴ Θλίψιν] add.

ταῖς] Sic G. K. L. M. Ep. vulgo τοῖς. ¹⁵ Θλίψιν] add.

ταῖς] Sic G. K. L. M. Ep. vulgo τοῖς. ¹⁶ Θλίψιν] add.

ταῖς] Sic G. K. L. M. Ep. vulgo τοῖς. ¹⁷ Θλίψιν] add.

ταῖς] Sic G. K. L. M. Ep. vulgo τοῖς. ¹⁸ Θλίψιν] add.

ταῖς] Sic G. K. L. M. Ep. vulgo τοῖς. ¹⁹ Θλίψιν] add.

ταῖς] Sic G. K. L. M. Ep. vulgo τοῖς. ²⁰ Θλίψιν] add.

ταῖς] Sic G. K. L. M. Ep. vulgo τοῖς. ²¹ Θλίψιν] add.

uti enarrandæ historiæ modo. Sic etiam hoc loco, misso intermedio omni tempore, quod futurum erat excidium inter et principia consummationis, quid paulo ante consummationem futurum esset narrat. *Tunc, inquit, si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut hic, nolite credere.* Interim illos a loco cautiores facit, secundi sui adventus notas proprias recensens, necnon seductorum ostenta. Non enim ut in primo suo adventu in Bethlehem apparuerat, et in parvo orbis angulo, nec ullo hominum id a principio sciente, ita et tunc inquit: sed aperte et cum splendore, ita ut res nuntio non egeat. Neque parvum illud signum est ipsum non latenter venturum esse. Animadvertite porro hic nihil narrari de bello (narrationem enim de adventu suo probe ab illa distinguit), sed agit hic de iis qui seducere tentabunt. Nam qui tempore apostolorum fuere deceptores, multos seduxerunt (*Venient enim, inquit, et seducant multos*), qui vero ante secundum illius adventum, illis deteriores erunt: *Dabunt enim, inquit, signa et prodigia, ita ut, si fieri possit, etiam electos seducant.* Hic porro de Antichristo loquitur, deque quibusdam ejus ministris. De quo sic Paulus loquitur: cum enim vocasset illum hominem peccati et filium perditionis, intulit: *Cujus adventus est secundum operationem satanæ, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacii, in omni deceptione injustitiæ, in iis qui pereunt* (1. Thess. 2. 9). Et vide quomodo illos cautos reddat. Ne exeat, inquit, in desertum, ne intretis in penetralia. Non dixit, Abite et ne credite; sed, Ne ingrediamini, neque egrediamini. Magna enim fraus erit, eo quod et signa ad fraudem dentur.

5. Cum dixisset ergo quomodo ille venturus esset, in loco nempe aliquo, tunc de se quomodo venturus sit dicit. Quomodo autem venturus est? *Sicut fulgur exit ab oriente, et apparet usque ad occidentem, ita erit et adventus Filii hominis. Ubi enim fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilæ.* Quomodo fulgur apparet? Non opus habet nuntio, non præcone, sed et iis qui domi sedent et iis quæ in thalamis sunt, in momento per orbem totum apparebit. Sic ille adventus erit, ob gloriæ fulgorem, simul ubique apparens. Aliud porro signum dicit: *Ubi corpus, ibi et aquilæ*; angelorum, martyrum et sanctorum omnium cœtus significat. Deinde terribilia miracula dicit. Quænam illa? 29. *Statim post tribulationem dierum illorum sol obtenebrabitur.* Tribulationem quarum dierum dicit? Dierum Antichristi et pseudoprophetarum. Tribulatio namque tunc magna erit, cum tot sint deceptores futuri. Sed non ad multum temporis extenditur. Si enim Judaicum bellum propter electos abbreviatum est, multo magis propter eosdem hæc tentatio reprimetur. Ideo simpliciter non dixit, post tribulationem, sed, *Statim post tribulationem dierum illorum sol obtenebrabitur*: nam fere simul omnia fiunt. Pseudo-prophætæ et pseudo-christi advenientes turbas dabunt, et ipse statim aderit. Neque enim parva perturbatio tunc

totum orbem occupabit. Quomodo autem adveniet? Hæc transformata creatura: nam *Sol. obscurabitur*, non deletus, sed superatus a lumine illius adventus: *Et stellæ cadent.* Quis enim postea illarum usus futurus est, nulla existente nocte? *Et virtutes cælorum commovebuntur*; et jure quidem, mutationem tantam videntes. Nam si quando stellæ factæ sunt, ita exhorruerunt et miratæ sunt (nam *Quando facta sunt astra*, inquit, *laudaverunt me magna voce omnes angeli* [Job 38. 7]): multo magis cum viderint omnia mutata, et conservos suos pœnas dantes, totum orbem ante tremendum tribunal adstantem; omnes ab Adam usque ad adventum suum, omnium operum rationem reddentes, quomodo non horrescent, et commovebuntur?

Christus suum secundum adventum describit. Quare crux apparebit.—30. *Tunc apparebit signum Filii hominis in cælo*: id est, crux sole splendidior: siquidem sol obtenebratur et absconditur, crux autem apparet: neque appareret, nisi solaribus longe radiis splendidior esset. Cur autem hoc signum apparet? Ut Judæorum impudentia plane reprimatur. Justificationem quippe magnam habens Christus, nempe crucem, in hoc tribunal advenit: neque tantum vulnera, sed ignominiosam mortem ostendit. *Tunc plangent tribus.* Nulla accusandi necessitas erit, cum viderint crucem; plangent, quia illo mortuo, nihil inde fructum perceperunt: quoniam crucifixum eum quem adorare oportebat. Viden' quam terribiliter suum adventum describat? quomodo discipulorum animos erigat? Idcirco tristitia primo ponit, et post hæc bona et jucunda, ut sic illos consoletur. Passionem quoque rursum commemorat, necnon resurrectionem, atque splendidiore modo crucem memorat, ne pudor ipsos vel dolor invadat, cum jam veniat illam pro signo positurus. Alius vero dicit, *Videbunt in quem transfixerunt* (Zach. 12. 10). Ideo plangent tribus, videntes eundem ipsum esse. Postquam autem crucem commemoravit, adjicit, *Videbunt Filium hominis venientem*, non in cruce, sed, *In nubibus cæli cum potestate et majestate magna* (Joan. 19. 37). Ne quia crucem audisti, inquit, putes adesse quid triste; nam cum potestate et majestate magna veniet. Crucem autem gestat, ut peccatum ipsorum hoc ipso et per se condemnetur: ut si quis lapide percussus, ipsum lapidem ostenderet, vel vestimenta eruentata. Et in nube veniet, sicut assumptus est; hæcque videntes tribus flebunt. Neque intra fletum sistuntur mala: sed ideo fletus erit, ut sententiam ferant et seipsos damnent. Tunc autem rursus, 31. *Mittet angelos suos cum tuba magna, et congregabunt electos ex quatuor ventis, a summis cælorum usque ad terminos eorum.* Cum hæc audieris, cogita eorum qui manebunt supplicium. Non enim tantum illas pœnas dabunt, sed et hanc quoque. Et sicut dicebat supra, dicturos esse, *Benedictus qui venit in nomine Domini* (Matth. 23. 39): sic hoc loco dicit, *Plangent.* Quia enim de gravibus bellis ipsos alloquutus est, ut discant, post hujus vitæ mala, futura illos tormenta manere, et plangentes

¹ Montf., Tribulationem dierum, quamnam dicit? Edit

inducit, et ab electis segregatos, et gehennæ traditos : hincque rursum discipulos suscitans, ostendit, a quantis liberabuntur malis, et quantis fruentur bonis.

4. Et cur per angelos vocat illos, si sic palam venturus sit? Ut illis hunc quoque honorem tribuat. Paulus vero ait ipsos rapiendos esse in nubibus. Et hoc etiam dicit, cum de resurrectione loquitur: Ipse enim, inquit, Dominus descendet de cælo in jussu, in voce archangeli (1. Thess. 4. 15). Itaque cum resurrexerint, angeli ipsos congregabunt, congregatos autem nubes rapient : et hæc omnia in momento fiunt. Neque enim sursum manens vocat illos, sed ipse venit in tuba. Et quid sibi volunt tubæ et soni? Ad suscitationem, ad lætitiā, ad declarandum stuporem, doloremque eorum qui relinquentur. Væ nobis a die illo terribili : cum oporteret nos gaudere quando talia audimus, dolemus, et animo dejecto sumus, ac mœrore conficimur. Num ego solus hæc patior, vosque gaudetis hæc audientes, dum me et horror invadit, cum hæc dicuntur, et graviter lugeo, exque intimo corde ingemisco? Nihil hæc ad me, sed quæ mox sequuntur, quæ virgines spectant, et quæ illum qui acceptum talentum defodit, et quæ servum nequam. Ideo lacrymor, cogitans ex quanta gloria delapsuri simus, ex quantorum spe bonorum, idque perpetuo et semper, ne parum studii impendamus. Nam si multus esset labor, si gravis lex, sic quoque oporteret nihil non agere. Attamen plerique desideres excusationem quamdam habere viderentur; frigidam certe, sed tamen viderentur habere; præceptorum nempe difficultatem, quod magnus sit labor, quod diuturnum tempus, et intolerabile onus : nunc autem nihil tale obtendere possumus, quod tamen magis quam gehenna nos corrodere in tempore illo, cum ob brevissimum temporis spatium, et sudorem parvum, regnum amiserimus et ineffabilia bona. Nam et tempus breve est, et labor modicus; et tamen resolvimur et decidimus. In terra decertas, et in cælis corona est; ab hominibus cruciaris, et a Deo honorem accipis; duobus curris diebus, et ad sæcula infinita bravia accipis; in corrupto corpore lucta, et in incorrupto honor. Ac præter hæc illud etiam cogitare oportet, etiamsi non propter Christum aliquid pati doloris velimus, at pati nos omnino necesse fore. Neque enim si propter Christum non moriaris, ideo immortalis eris : neque si propter Christum divitias non effundas, illas tecum auferes. A te illa exigit, quæ etiam ipso non exigente daturus es, quia mortalis es; hæc te libenter vult facere, quæ necessario facturus es. Hoc solum ut adsit optat, ut propter ipsum hoc fiat; quod autem hæc omnia contingant et transeant, ex naturæ necessitate fit. Viden' quam facile certamen? Quæ omnino passurus es, inquit, propter me patere : hoc solum addatur, et id pro idonea obsequentia habeo. Quod alii mutuaturus aurum es, mihi mutare eum majori favore ac securitate : quod corpus alteri militiæ vis adscribere, meæ adscribere : nam labores tuos longe excedam mercedis magnitudine. Tu vero in aliis eum

semper præfers, qui plura retribuit, in mutuo, in emptione, in militia : Christum solum non admittis, qui plus et infinitis plus præbet quam ceteri. Et quod hoc bellum? quæ hæc inimicitia? Undenam demum veniam et excusationem habebis, cum in iis in quibus homines hominibus anteponis, ne Deum quidem vis hominibus anteponere? Cur terræ thesaurum tradis? In manibus meis repone, inquit. Annon videtur tibi Dominus terræ tutior esse quam terra? Illa depositum reddit, neque reddit semper : ille vero etiam mercedem pro custodia ab se habita reddit. Valde quippe nos amat. Ideo si mutuo dare volueris, paratus est : si seminare, ipse semen excipit; si ædificia excitare, te ad se pertrahit dicens, In meo fundo ædes construe. Quid curris ad pauperes, ad homines mendicantes? Curre ad Deum, qui pro modicis magna tibi daturus est¹. Attamen hæc ne auditu quidem ferimus; sed eo festinanter pergitur, ubi pugnae sunt, bella, lites omnis generis, rixæ, sycophantiæ.

5. In Christo omnia nobis suppeditantur.—Annon igitur nos juste aversatur et ulciscitur, cum in omnibus seipsum nobis offerat, nosque illum rejiciamus? Id certe nemo non fateatur. Si enim, inquit, decorari velis, accipe decorem meum; si armari, arma mea; si vestiri, vestimentum meum; si vesci, mensam meam; si iter facere, viam meam; si hæreditare, hæreditatem meam; si in patriam ingredi, civitatem, cujus ego sum artifex et conditor²; si domum velis ædificare, ædifica in tabernaculis meis : ego certe pro iis quæ dederò nullam a te mercedem requiram; imo vel ex eo ipso mercedem tibi debeo, si meis omnibus uti volueris. Quil huic liberalitati par est? Ego pater, ego frater, ego sponsus, ego domus, ego alimentum, ego vestis, ego radix, ego fundamentum, ego quidquid volueris; nulla ergo re egeas. Ego etiam tibi serviam; veni enim ministrare, non ministrari (Matth. 20. 28). Ego amicus, membrum, caput, frater, soror, mater, omnia ego sum : solum mihi amicus esto. Ego pauper propter te, mendicus propter te, in crucein actus propter te, in sepulcro positus propter te, in calicis propter te Patri supplico, in terra propter te orator adveni apud Patrem. Omnia mihi tu es, frater, coheres, amicus, membrum. Quid amplius desideras? cur eum qui tantum te amat aversaris? quid mundo huic laboras? cur dolio in pertuso hauris? Hoc enim est pro præsentī vita laborare. Cur ignem verberas³? cur aerem percutis? cur frustra curris? Annon ars quæque finem suum habet? Id sane omnibus conspicuum. Ostende mihi et tu sæcularis studii finem. Sed non potes : nam Vanitas vanitatum, et omnia vanitas (Eccl. 1. 1). Proficiscamur ad sepulcra, ostende mihi patrem, ostende uxorem. Ubi est qui aureis vestibus induebatur? qui in curru sedebat? qui exercitus habebat, qui balteum, qui præcones? qui alios occidebat, alios in carcerem

¹ Savilius in margine hanc variam lectionem affert : Cur non curris ad illum, sed ad homines inopes qui pro parvis magna tibi negotia facessunt? V. Field, ad p. 738.

² Morel., cujus ego sum artifex et conditor Deus.

³ V. Adnot. Field, ad p. 739.

διαγίρουν, καὶ δεικνύς, ὅσων μὲν ἀπαλλαγῆσονται κακῶν ²⁴, ὅσων δὲ ἀπολαύσονται αγαθῶν.

δ'. Καὶ τί δὴ ποτε δι' ἀγγέλιον αὐτοὺς καλεῖ, εἰ οὕτω φανερώς ἔρχεται ²⁵; Τιμὴν αὐτοὺς καὶ ταύτην. Ὁ δὲ Παῦλος, ὅτι ἀρπαγῆσονται ἐν νεφέλαις ²⁶. Εἶπε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτε περὶ ἀναστάσεως διελέγετο ²⁷. Αὐτὸς γάρ, φησὶν, ὁ Κύριος καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ ἐν κελεύσματι, ἐν φωτὶ ἀρχαγγέλου. Ὅστε ἀναστάντας μὲν συλλέξουσιν ἄγγελοι, συλλεγέντας δὲ ἀρπάσουσιν αἱ νεφέλαι· καὶ ταῦτα πάντα ἐν ἀκαριαίῳ γίνεται, ἐν ἀτόμῳ. Οὐ γὰρ δὴ ἄνω μένων αὐτοὺς καλεῖ, ἀλλ' αὐτοὺς ἔρχεται ἐν σάλπιγγι. Καὶ τί βούλονται αἱ σάλπιγγες καὶ ἡ ἡχή; Πρὸς διανάστασιν, πρὸς εὐφροσύνην, πρὸς παράστασιν τῆς τῶν γινομένων ἐκπλήξεως, πρὸς δόξυν τῶν ἀπολιπανομένων. Οἱμοι ²⁸ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς φοβερᾶς. Δέον ²⁹ ἡμᾶς χαίρειν ὅταν ταῦτα ἀκούωμεν, ἀλγοῦμεν, καὶ κατηφείς ἔσμεν, καὶ σκυθρωπάσομεν. Ἡ μόνος ἐγὼ ταῦτα πάσχω, ὑμεῖς δὲ χαίρετε ἐν τῇ τούτῳ ἀκροάσει; Ὡς ἔμοιγε ³⁰ καὶ φρίκη τις ὑπαιστέρεται λεγομένων τούτων, καὶ μικρὸν ὀδύρομαι, καὶ ἐκ βαθυτάτης στεναζῶ καρδίας. Οὐδὲν γὰρ τούτων πρὸς ἐμὲ, ἀλλ' ἐκείνων τῶν μετὰ ταῦτα λεγθέντων, τῶν πρὸς τὰς παρθένους, τῶν πρὸς τὸν καταχύσαντα τὸ τάλαντον ὅπερ ἔλαβε, τῶν πρὸς τὸν πονηρὸν δοῦλον. Διὰ ταῦτα διακρύβω, ὅσης δόξης ἐκπίπτειν μέλλομεν, ὅσης ἐλπίδος αγαθῶν, καὶ τοῦτο διηλεκτικῶς καὶ εἰς ἀεὶ, ἵνα μὴ μικρὸν σπουδάσωμεν. Εἰ μὲν γὰρ πόνος πολὺς ἦν καὶ νόμος βαρὺς, ἔδει μὲν καὶ οὕτω πάντα ποιεῖν· πλὴν ἀλλὰ καὶ πρόφασιν τινα ἐδόκουν ἔχειν πολλοὶ τῶν βιβλίων, ψυχρὰν μὲν, ἐδόκουν δ' οὖν ³¹ ἔχειν, τὸ ὑπερογκοῦν τῶν ἐπιταγμάτων, καὶ ὅτι μέγας ὁ πόνος, καὶ ἀπείρος ὁ χρόνος, καὶ ἀφόρητον τὸ φορτίον· νῦν δὲ οὐδὲν τοιούτων ἐστὶ προβάλλεσθαι· ὅπερ μάλιστα τῆς γεέννης οὐχ ἤττον ἡμᾶς διατρῶγειν μέλλει κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον, ὅταν διὰ μικρὰν ῥοπήν καὶ ὀλίγον ἰδρώτα, τὸν οὐρανὸν ὡμεν ἀπολωλεκότες καὶ τὰ ἀπόρρητα αγαθά. Καὶ γὰρ καὶ ὁ χρόνος βραχύς, καὶ ὁ πόνος ὀλίγος· καὶ ὁμῶς ἐκτελέμεθα καὶ ἀναπεπνύομεν. Ἐν γῇ ἀγωνίῃ, καὶ ἐν οὐρανοῖς ὁ στέφανος· ὑπὸ ἀνθρώπων κολάζη, καὶ ὑπὸ Θεοῦ τιμᾶται· ἐν δύο ἡμέραις τρέχεις, καὶ εἰς ἀπείρους αἰῶνας τὰ βράβειά· ἐν φθαρτῷ σώματι ἡ πάλιν, καὶ ἐν ἀφάρτῳ αἱ τιμαί. Καὶ χωρὶς δὲ τούτων κακείνῳ λογίζεσθαι χρή ³², ὅτι καὶ μὴ διὰ τὸν Χριστὸν ἐλώμεθα τί παθεῖν τὸν ὀδυρόμεν, ἀνάγκη αὐτὰ καὶ ἄλλως ὑπομένει πάντως. Οὐδὲ γὰρ ἂν διὰ τὸν Χριστὸν μὴ ἀποθάνῃ, ἀθάνατος ἔσῃ· οὐδὲ ἂν [738] διὰ τὸν Χριστὸν μὴ βίβῃς τὰ χρήματα, ἔχων αὐτὰ ἀπελῶση. Ταῦτα ἀπαιτεῖ παρὰ σοῦ, ἃ καὶ μὴ ἀπαιτοῦντος δώσεις, διὰ τὸ θνητὸς ³³ εἶναι· ταῦτα σε βούλεται ποιεῖν σὴ ³⁴ γνώμη, ἃ καὶ ἀνάγκη σε δεῖ ποιῆσαι. Τοσοῦτον δὲ ἀπαιτεῖ προσεῖναι μόνον, τὸ δι' αὐτὸν γίνεσθαι· ὥς τὸ γε συμβῆναι ταῦτα καὶ παρελθεῖν, καὶ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν φύσιν ἀνάγκης γίνεται. Εἶδες πῶς εὐκολὸς ὁ ἀγὼν; Ἄ πάντως ἀνάγκη σε παθεῖν, ἐλοῦ παθεῖν δι' ἐμέ· τοῦτο προσκείσθω μόνον, καὶ ἀκούσαν ἔγω τὴν ὑπακοήν. Ὁ ἐτέρῳ μέλλεις δαναεῖεν χρυσίον, τοῦτο δάνεισον ἐμοί, καὶ ἐπὶ πλείοσι, καὶ ἐπὶ σφαλερίῃ μείζον· ὁ ἐτέρῳ μέλλεις στρατεύειν σῶμα, τοῦτο στράτευσον ἐμοί· καὶ γὰρ ὑπερβαίνω σου τοὺς πόνους ταῖς ἀντιδύσεσιν ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας. Σὺ δὲ ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις τὸν τὸ πλεόν· παρέχοντα προτιμᾷς,

καὶ ἐν δαναίσμασι, καὶ ἐν ἀγορασίᾳ, καὶ ἐν στρατείᾳ· τὸν δὲ Χριστὸν μόνον πλεόν ἀπάντων παρέχοντα, καὶ ἀπείρω· πλεόν, τοῦτον οὐ καταδέχη. Καὶ τίς ὁ τοσοῦτος πόλεμος; τίς ἡ τοσαύτη ἀπέχθεια; Πόθεν λοιπὸν ἔξεις συγγνώμην καὶ ἀπολογίαν, οὐδὲ ἀφ' ὧν ἀνθρώπους προτιμᾷς ἀνθρώπων, ἀπὸ τούτων ἀνεχόμενος τὸν Θεὸν προτιμᾷς τῶν ἀνθρώπων ³⁵; Τί τῇ γῇ παραδίδως τὸν θησαυρὸν; Ἀδὲς τῇ ἐμῇ χειρὶ, φησὶν. Οὐ δοκεῖ σοι τῆς γῆς ἀξιοπιστότερος εἶναι ὁ τῆς γῆς Δεσπότης; Ἐκείνη τὸ καταβλήθην ἀποδίδωσι, πολλάκις δὲ οὐδὲ τοῦτο· αὐτὸς δὲ καὶ μισθοὺς σοι ἀποδίδωσι ³⁶ τῆς φυλακῆς. Καὶ γὰρ σφόδρα ἡμῶν ἐρᾷ. Διὰ τοῦτο καὶ δαναεῖσαι θέλεις, ἔστηκεν ἔτοιμος· καὶ σπείρει, αὐτὸς ὑποδέχεται· καὶ οἰκοδομᾷσαι θέλεις, ἔλκει σε πρὸς ἑαυτὸν. Ἐν τοῖς ἔμοις, λέγω, οἰκοδομεῖ. Τί τρέχεις πρὸς τοὺς πένθητας, πρὸς ἀνθρώπους τοὺς πτωχεύοντας; Δράμε πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ὑπὲρ μικρῶν μεγάλα σοι παρέχοντα πράγματα ³⁷. Ἄλλ' ὁμως οὐδὲ ταῦτα ἀκούοντας ἀνεχόμεθα, ἀλλ' ἐνθα ³⁸ μάχαι, καὶ πόλεμοι, καὶ παγκράτια, καὶ δίκαι καὶ συκοφανταί, ἐκεῖ σπεύδομεν.

ε'. Ἀρ' οὖν οὐ δικαίως ἡμᾶς ἀποστρέφεται καὶ κολάζει, ὅταν εἰς πάντα ἡμῖν ἑαυτὸν παρέχη; ἡμεῖς δὲ ἀντιπίπτωμεν; Παντί που ὄηλον. Εἶπε γὰρ καλλωπίσασθαι θέλεις, φησὶ, τὸν ἐμὸν καλλωπισμὸν· εἴτε ὀπλισθῆναι, τὰ ἐμὰ ὅπλα· εἴτε ἐνδύσασθαι, τὸ ἱμάτιον τὸ ἐμὸν ³⁹· εἴτε τραφῆναι, τὴν τράπεζαν τὴν ἐμὴν· εἴτε ὀδεύσαι, τὴν ὁδὸν τὴν ἐμὴν· εἴτε κληρονομῆσαι, τὴν κληρονομίαν τὴν ἐμὴν· εἴτε εἰς πατριδα εἰσελθεῖν, εἰς τὴν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ἐγώ· εἴτε οἰκοδομῆσαι οἰκίαν, ἐν ταῖς σκηναῖς ταῖς ἐμαῖς. Ἐγὼ γὰρ ὦν δίδωμι οὐκ ἀπαιτῶ σε μισθόν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦτου μισθὸν σοι προσοφείλω, ἂν τοῖς ἐμοῖς χρῆσασθαι βουληθῇς ἅπασι. Τί ταύτης γένοιτ' ἂν ἴσον τῆς φιλοτιμίας; Ἐγὼ πατὴρ, ἐγὼ ἀδελφός, ἐγὼ νυμφίος, ἐγὼ οἰκία, ἐγὼ τροφή ⁴⁰, ἐγὼ ἱμάτιον, ἐγὼ βίβλα, ἐγὼ θεμέλιος, πᾶν ὅπερ ἂν θέλῃς ἐγώ· μηδενὸς ἐν χρεῖα καταστής. Ἐγὼ καὶ δουλεύσω ⁴¹. ἤθλον γὰρ διακονῆσαι, οὐ διακονηθῆναι. Ἐγὼ καὶ [739] φίλος, καὶ μέλος, καὶ κεφαλὴ, καὶ ἀδελφός, καὶ ἀδελφή, καὶ μήτηρ, πάντα ἐγώ· μόνον οἰκείως ἔχε πρὸς ἐμέ. Ἐγὼ πένης διὰ σέ· καὶ ἀλήτης διὰ σέ· ἐπὶ σταυροῦ διὰ σέ, ἐπὶ τάφου διὰ σέ· ἄνω ὑπὲρ σοῦ ἐντυγχάνω τῷ Πατρὶ, κάτω ὑπὲρ σοῦ πρεσβεύεις παραγέγονα παρὰ τοῦ Πατρός. Πάντα μοι σὺ, καὶ ἀδελφός, καὶ συγκαληρονόμος, καὶ φίλος, καὶ μέλος. Τί πλεόν θέλεις; τί τὸν ⁴² φιλοῦντα ἀποστρέφῃ; τί τὸν κόσμῳ κάμνεις; τί εἰς πῖθον ἀντλεῖς τετρημένον; Τοῦτο γὰρ ἐστὶν εἰς τὸν παρόντα βίον πνευθεῖσαι ⁴³. Τί εἰς πῦρ βλαίνεις; τί τῷ ἀέρι πукτεύεις; τί εἰκῇ τρέχεις; Οὐχὶ ἐκάστη τέχνη τέλος ἔχει; Παντί που ὄηλον. Δειδὼν μοι καὶ σὺ τῆς σπουδῆς τῆς βωτικῆς τὸ τέλος. Ἄλλ' οὐκ ἔχεις. Ματαιώτης γὰρ ματαιωτήτων, τὰ πάντα ματαιώτης. Ἰωμεν εἰς τοὺς τάφους, δεῖδὼν μοι τὸν πατέρα, δεῖδὼν μοι τὴν γυναῖκα. Ποῦ ὁ χρυσᾶ ἐνδεδυμένος ἱμάτια; ὁ ἐπὶ τοῦ ὀχήματος καθήμενος ὁ στρατόπεδα ἔχων, ὁ τὴν ζώνην, ὁ τοὺς κήρυκας; ὁ τοὺς μὲν ἀναίρων, τοὺς δὲ ἐμβάλλων εἰς δεσμοθήριον; ὁ ἀποκτείνων ⁴⁴ οὓς ἐβούλετο, καὶ ἀπαλλάττων οὓς ἠθέλην; Οὐδὲν ὁρῶ πλὴν ὁσέτω, καὶ σήτος, καὶ ἀράχνης· πάντα

²⁴ κακῶν] δεινῶν Edd. ²⁵ εἰ . . . ἔρχεται] οὕτω φ. ἐρχόμενος G. H. Ep. ²⁶ νεφέλαις] add. λέγει Edd. ²⁷ διελέγετο] add. αὐτοῖς G. H. K. ²⁸ Οἱμοι. Περὶ τῆς φοβερᾶς ἡμέρας ἐκείνης· καὶ ὅτι πολλοὶ διὰ μικρὸν πόνον καὶ ὀλίγον ἰδρώτα στερηθήσονται τῆς δόξης καὶ τῶν αγαθῶν τοῦ Θεοῦ. G. ²⁹ Δέον] add. γὰρ L. ἀλγοῦμεν] ἀλλὰ ἀλγοῦμεν G. Haeec καὶ σκυθρωπάσομεν om. G. invito Ep. ³⁰ ἐμέ γε H. καὶ om. G. K. p. εἰσέρχεται K. L. ἐπέρχεται Ep. ³¹ δ' οὖν] Sic Edd. de codices et Ep. ³² λογίξ. χρή] λογίζου G. H. K. ³³ θνητὸν G. et Flor; p. 571. (Tom. xii. p. 598 D.) ³⁴ σὴ] τῇ Mor. Ben. σὴ om. L. ³⁵ τὸ πλεόν H. K. πλείον G. de πλείον Edd. sed p. p. πλείον pro πλεόν bis habet L. ³⁶ τῶν ἀνθρώπων om. L. Ge. Mor. ³⁷ οὐτος δὲ καὶ μισθὸν σοι δίδωσι K. L. ³⁸ Vid. adnot. ³⁹ ἐνθα] ὅπου G. H. K. Mox haeec καὶ πόλεμοι καὶ παγκράτια om. G. H. Ge. ⁴⁰ τὰ ἐμὰ ἱμάτια G. τραφῆναι] τρωφῆσαι G. Ge. ⁴¹ Sic L. Mor. ceteri τρωφῆς, τρωφῆς Sav. Ben. ⁴² ἐδουλεύσω H. L. ⁴³ τὸν] αὐτῷ L. τὸν οὗτω Mor. Ben. ⁴⁴ ταλαπιορῆστα Edd. ⁴⁵ ἀποκτείνων G. H. L. ἐβούλετο] ἠθέλην K. L.

ἐκείνα γὰρ, πάντα ἐκείνα μῦθος, πάντα ὄναρ καὶ ⁴⁶ σκιά, καὶ διήγημα ψιλόν, καὶ γραφή· μᾶλλον δὲ οὐδὲ γραφή. Τὴν μὲν γὰρ γραφὴν καὶ ἐν εἰκόني ὁρῶμεν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲ εἰκόνα. Καὶ εἴθε μέχρι τούτων τὰ δεινὰ! Νυνὶ δὲ τὰ μὲν τῆς τιμῆς, καὶ τῆς τρυφῆς, καὶ τῆς περιφανείας, μέχρι σκιδῶς, μέχρι ῥημάτων· τὰ δὲ ἀπ' αὐτῶν οὐκέτι ⁴⁷ μέχρι σκιδῶς καὶ ῥημάτων, ἀλλὰ μένει καὶ διαθήσεται μεθ' ἡμῶν ἐκεῖ, καὶ πᾶσιν ἔσται δῆλα· αἱ ἀρπαγαί, αἱ κλεονεξίαι, αἱ πορνεαί, αἱ μοιχευαί, τὰ μυρία δεινὰ· ταῦτα οὐκ ἐν εἰκόني, οὐδὲ ἐν τέφρᾳ, ἀλλὰ γεγραμμένα ἄνω καὶ ῥήματα καὶ πράγματα. Ποίους οὖν ὀφόμεθα τὸν Χριστὸν ὁφθαλμοῖς; Εἰ γὰρ πατέρα τις οὐκ ἂν ἤνεγκεν ἰδεῖν, συνειδῶς· ἐαυτὴν ἡμαρτηκότες εἰς αὐτὸν, τὸν πατέρα μᾶλλον ⁴⁸ ἀπειρώς· πρῶτον οὖν ταῦτα πῶς ἀντιβλέψομεν τότε; πῶς οἴσομεν; Καὶ γὰρ παραστησόμεθα τῷ ῥήματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάντων ἀκριβῆς ἔσται ἐξέτασις. Εἰ δὲ τίς ἀπιστεῖ τῇ μελλούσῃ κρίσει, ὁράτω τὰ ἐνταῦθα, τοὺς ἐν τοῖς ⁴⁹ δεσμοῖς, τοὺς ἐν τοῖς μεταλλοῖς, τοὺς ἐν ταῖς κοπρίαις, τοὺς δαιμονιώντας, τοὺς

⁴⁶ καὶ πάντα G. H. K. M. ⁴⁷ οὐκέτι] οὐκ ἐν G. M. οὐκ ἔστι K. ⁴⁸ μᾶλλον ἐ. p. ὅντα desunt in K. L. ⁴⁹ τοῖς om. G. H. K. M. ⁵⁰ τοὺς ἐν πενίᾳ K. L. M. ⁵¹ βεβαρημένους Edd. ⁵² Οὐδὲ Edd. ἂν om. G. M. ⁵³ καὶ ἡμεῖς om. G. K. M. ⁵⁴ γενεσώσαν Edd. ⁵⁵ τῶν μελλόντων] τὰς μελλούσας τιμωρίας ἐκφευξώμεθα, καὶ τῶν αἰωνίων H. τῶν μελλόντων τιμωρίων διαφευξώμεθα, καὶ τῶν αἰωνίων G. M. Sic, sed inclusis iis quae nos delinimus, Mor.

ΟΜΙΑΙΑ ΟΖ'

Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολήν. Ὅταν ᾔδῃ ὁ κλάδος αὐτῆς γίνεσθαι ἀπαλός, καὶ τὰ φύλλα ἐκφύῃ, γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἰδῆτε ταῦτα πάντα, γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς ἔστιν ¹ ἐπὶ θύραις.

α'. Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, αὐτοὶ δὲ τοῦτο ἐξήτουν μεθ' ὅσον χρόνον, καὶ αὐτὴν κυρίως τὴν ἡμέραν ἐπεθύμουν εἰδέναι ², διὰ τοῦτο καὶ τὸ παράδειγμα τίθησι τῆς συκῆς, δεικνύς ὅτι οὐ πολὺ τὸ μέσον, ἀλλ' ἐφεξῆς καὶ ἡ παρουσία ἀπαντήσεται· ὅπερ οὖν ³ οὐ διὰ τῆς παραβολῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν μετὰ ταῦτα λέξεων ἐδήλωσεν εἰπών· Γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς ἔστιν ἐπὶ θύραις. Ἐντεῦθεν καὶ ἑτερόν τι προφητεύει, θέρος πνευματικόν, καὶ γαλήνην κατ' ἐκείνην ἐσομένην τὴν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ χειμῶνος τοῦ παρόντος τοῖς δικαίοις· τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς τούναντιον, χειμῶνα ἀπὸ θέρους· ὅπερ ἐν τοῖς ἐξῆς ἐδήλωσεν εἰπών, τρυφώντων αὐτῶν ἐπιστάσεσθαι τὴν ἡμέραν. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον τὸ τῆς συκῆς τοῦτο ⁴ τέθεικεν, ἵνα τὸ διάστημα δηλώσῃ· ἐξῆς γὰρ καὶ ἐτέρως αὐτὸ παραστήσῃ· ἀλλ' ἵνα κἀντεῦθεν πιστωσῇται τὸν λόγον οὕτως ἐκδησόμενον πάντως. Ἄσπερ γὰρ τοῦτο ἀνάγκη εἶναι, οὕτω καὶ ἐκεῖνο. Καὶ γὰρ ὅπουπερ ἂν ἐθέλῃ ⁵ τὸ πάντως ἀποδησόμενον λέγειν, φυσικὰς ἀνάγκας· εἰς μέσον παράγει, καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ μακάριος Παῦλος αὐτὸν μιμούμενος. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ ἀναστάσεως διαλεγόμενός φησιν· Ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἔαρ μὴ ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἔαρ δὲ ἀποθάνῃ, πολλὴν καρπὸν φέρει. Ὅθεν καὶ ὁ μακάριος Παῦλος παιδεύεις, τῷ αὐτῷ κέχρηται ὑποδείγματι, Κορινθίους περὶ ἀναστάσεως διαλεγόμενος. Ἄφρων ⁶ γὰρ, φησὶ, σὺ δὲ σπέρεις οὐ ζωοποιεῖται, ἔαρ μὴ ἀποθάνῃ. Εἴτα ἵνα μὴ ταχέως· πάλιν ἐπ' αὐτὸ ⁷ ἔλθωσι, καὶ ἐρωτήσῃσι, Πότε; εἰς μνήμην αὐτοῦ τῶν παρελθόντων ἐνάγει, λέγων· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ὥς ἂν ταῦτα πάντα γένηται. Ταῦτα πάντα ⁸, ποῖα; εἰπέ μοι. Τὰ τῶν Ἱερουσολύμων, τὰ τῶν πόλεων, τὰ τῶν λιμῶν, τὰ τῶν λοιμῶν, τὰ τῶν σεισμῶν, τὰ τῶν ψευδοχρίστων, τὰ τῶν ψευδοπροφητῶν, τὸ πανταχοῦ σπαράσσει τὸ Εὐαγγέλιον, [741] τὰς στάσεις, τὰς παρα-

παραποιήσας, τοὺς νόστους ἀνιόντας καλαίοντας, τοὺς πενία ⁹ διηνεκεῖ πικτεῖοντας, τοὺς λιμῶ συζώντας, τοὺς πένθεσιν ἀνηκέστοις βεβλημένους ¹⁰, τοὺς ἐν αἰχμαλωσίαις. Οὐ γὰρ ἂν οὗτοι ταῦτα ἔπαθον νῦν, εἰ μὴ καὶ τοὺς ἄλλους ἀπαντας τοὺς τὰ τοιαῦτα ἡμαρτηκότες ἐμελλεν ἀναμένειν τιμωρία καὶ κόλασις. Εἰ δὲ μὴδὲν ἐνταῦθα ὑπέμειναν οἱ λοιποὶ, τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ σημεῖόν σε ποιεῖσθαι δεῖ τοῦ πάντως· εἶναι τι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν. Οὐ ¹¹ γὰρ ἂν ἀπάντων ὁ αὐτὸς ὢν Θεὸς τοὺς μὲν ἐτιμωρήσατο, [740] τοὺς δὲ ἀφῆκεν ἀτιμωρήτους, τὰ αὐτὰ ἢ καὶ χαλεπώτερα πεπλημμεληκότες, εἰ μὴ τινα ἐμελλεν ἐκεῖ αὐτοῖς τιμωρίαν ἐπάγειν. Ἀπὸ τούτων τοίνυν τῶν λογισμῶν καὶ τῶν παραδειγμάτων καὶ ἡμεῖς ¹² ταπεινώσωμεν ἑαυτοὺς, καὶ οἱ τῇ κρίσει διαπιστοῦντες πιστευέμεσαν λοιπὸν, καὶ βελτίους γινεσώμεσαν ¹³. ἵνα ἀξίως ἐνταῦθα τῆς βασιλείας βιώσαντες, τῶν μελλόντων ¹⁴ ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ πάντα G. H. K. M. ⁴⁷ οὐκέτι] οὐκ ἐν G. M. οὐκ ἔστι K. ⁴⁸ μᾶλλον ἐ. p. ὅντα desunt in K. L. ⁴⁹ τοῖς om. G. H. K. M. ⁵⁰ τοὺς ἐν πενίᾳ K. L. M. ⁵¹ βεβαρημένους Edd. ⁵² Οὐδὲ Edd. ἂν om. G. M. ⁵³ καὶ ἡμεῖς om. G. K. M. ⁵⁴ γενεσώσαν Edd. ⁵⁵ τῶν μελλόντων] τὰς μελλούσας τιμωρίας ἐκφευξώμεθα, καὶ τῶν αἰωνίων H. τῶν μελλόντων τιμωρίων διαφευξώμεθα, καὶ τῶν αἰωνίων G. M. Sic, sed inclusis iis quae nos delinimus, Mor.

χὰς, τὰ ἄλλα πάντα, ἅπερ εἰρήκαμεν μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας συμβησόμενα. Πῶς οὖν, φησὶν, εἶπεν, ἡ γενεὰ αὕτη; Οὐ περὶ τῆς τότε λέγων, ἀλλὰ περὶ τῆς τῶν πιστῶν. Οἷδε γὰρ γενεὰν οὐκ ἀπὸ χρόνων χαρακτηρίζει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τρόπου ¹⁵ ὁρησείας καὶ πολιτείας· ὡς ἐταν λέγῃ· Ἀδὴ ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν Κύριον. Ὅπερ γὰρ ¹⁶ ἄνω ἔλεγε· Δεῖ γὰρ πάντα γενεσθαι· καὶ πάλιν, Κηρυχθήσεται τὸ Εὐαγγέλιον· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα δηλοῖ λέγων, ὅτι πάντως ἐκδησεται ταῦτα πάντα, καὶ μενεῖ ἡ γενεὰ τῶν πιστῶν, οὐδὲν τῶν εἰρημένων διακοπτομένη. Ἀλλὰ καὶ τὰ Ἱερουσόλυμα ἀπολείπει, καὶ τὸ πλεόν τῶν Ἰουδαίων ἀφανισθήσεται, ταύτης δὲ οὐδὲν περιέσται, οὐ λιμὸς, οὐ λοιμὸς, οὐ σεισμός, οὐχ αἱ τῶν πόλεων ταραχαί, οὐ ψευδοχρίστοι, οὐ ψευδοπροφῆται, οὐκ ἀπατεῶνες, οὐχ οἱ παραδιδόντες, οὐχ οἱ σκανδαλίζοντες, οὐχ οἱ ψευδάδελφοι, οὐκ ἄλλοι· οὐδεὶς τοιούτους πειρασμός. Εἴτα καὶ μᾶλλον αὐτοὺς εἰς πίστιν ἐνάγων, φησὶν· Ὁ σῦρανός καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγιοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι· τοῦτέστι, τὰ πεπηγότα ταῦτα καὶ ἀκίνητα εὐκολώτερον ἀφανισθῆναι, ἢ τῶν λόγων τῶν ἐμῶν οἱ διαπεσῇν. Καὶ ὁ ἀντιλέγων ὅπερ τούτων, βασανίζετω τὰ εἰρημένα, καὶ εὐρῶν ¹⁷ ἀληθῆ (εὐρήσει γὰρ πάντως), ἀπὸ τῶν παρελθόντων καὶ τοῖς μελλούσι πιστευέτω, καὶ πάντα ἐξεταζέτω μετὰ ἀκριβείας, καὶ ὀφείτω τῶν πραγμάτων τὸ τέλος μαρτυροῦν τῇ τῆς προφητείας ἀληθείᾳ. Τὰ δὲ στοιχεῖα εἰς μέσον τέθεικεν, ὁμοῦ μὲν δηλῶν, ὅτι προτιμότερα καὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς ἡ Ἐκκλησία· ὁμοῦ δὲ δημιουργὸν αὐτὸν καὶ ἐντεῦθεν δεικνύς ¹⁸ τοῦ παντός. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ συντελείας διελέχθη, πράγματος παρὰ πολλοῖς ἀπιστομένου, τὸν ¹⁹ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν εἰς μέσον ἤγαγε, τὴν δύναμιν αὐτοῦ τὴν ἀφαντοῦ ἐνδεικνύμενος, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας δηλῶν, ὅτι δεσπότης ἐστὶ τοῦ παντός, καὶ ἐκ τούτων ²⁰ καὶ τοῖς σφόδρα ἀμφιβάλλουσιν ἀξιώσιστα τὰ εἰρημένα κατασκευάζων. Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς ²¹, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. Τῷ μὲν εἰπεῖν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, ἐπεστοίμεν αὐτοὺς, ὥστε μὴ ζητῆσαι μαθεῖν ὅπερ ἐκείνους οὐκ ἴσασι· τῷ δὲ εἰπεῖν, οὐδὲ ὁ Υἱός, καλεῖται οὐ μόνον ²² οὖν derst in Edd. ²³ τοῦτο deest in Edd. ²⁴ ἐθέλῃ] τὴν G. M. invito Ep. ²⁵ Ἄφρων H. L. ²⁶ ἐπ' αὐτῷ G. ἐπ' αὐτὸν M. ²⁷ πάντα om. L. ²⁸ τόπου G. τρώπων Ep. Mor. In M. desunt omnia ab ἀλλὰ καὶ usque ad καίτοι πολλῶν p. 742 B. ²⁹ γὰρ] οὖν Edd. ³⁰ εὐρῶν] εὐρήσας H. L. ἀπὸ] καὶ ἀπὸ H. ³¹ δεικνύς] δεικνύσι Edd. ³² τὸν] διὰ τοῦτο τὸν Edd. ³³ τοῦτο L. Mor. τὰ εἰρ.] καὶ τὰ εἰρ. G. H. K. ³⁴ Υἱός] add. τοῦ ἀνθρώπου G. K. Sic ex corr. I Mosq. ὁ Πατήρ] μόνος ὁ π. G. K. ὁ π. μόνος I Mosq.

coniciebat? qui interficiebat quos vellet, liberabatque ad iutum? Nihil aliud video quam ossa, vermes, araneas: omnia illa terra sunt, omnia fabula, omnia somnium, umbra, mera narratio et pictura; imo nec pictura. Picturam enim saltem in imagine videmus; hic vero ne quidem imaginem. Atque utinam hic mala terminarentur! Nunc vero honor, deliciæ, gloria, umbra tantum et verba sunt: quæ vero illa sequuntur, non umbra, non verba sunt; sed manent, et nobiscum illo transibunt, omnibusque nota erunt; rapinæ, avaritia, fornicationes, adulteria, et mille mala huiusmodi, non in imagine et in pulvere erunt, sed scripta in cælis sunt, seu dicta, seu opera. Quibus ergo oculis Christum videbimus? Nam si patrem non potest quis aspicere sibi conscius peccati in illum, eum qui patre longe mansuetior est, quomodo tunc respicere, quomodo ferre poterimus? Nam tribunali Christi adstabimus, omniumque accuratum erit examen. Si quis vero futurum iudicium non credit, respiciat illa quæ

hic geruntur, videat eos qui in carcere, qui in metallis, qui in stercore, respiciat dæmoniacos, insanos, incurabilibus morbis laborantes, cum perpetua paupertate pugnantes, inedia vexatos, ingenti luctu sauciato, captivos. Neque enim illi hæc paterentur, nisi alios qui eadem peccavere, ultio et supplicium expectaret. Si vero cæteri nihil hic passi sunt, hoc tibi signum esse debet, aliquid aliud superesse post profectiorem ex hac vita. Neque enim ille, cum sit universorum Deus, alios ultus esset; alios vero, qui eadem vel etiam graviora peccata admiserant, impune esse reliquisset, nisi quoddam ipsis supplicium ibi irrogaturus esset. Ex his igitur rationibus et exemplis nos ipsos humiliemus: et qui iudicium non credebant, credant jam, et meliores efficiantur, ut cum dignam regno cælorum vitam duxerimus, futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXVII. al. LXXVIII.

CAP. 24. v. 32. *Ab arbore autem fici discite parabolam; cum jam ramus ejus tener fuerit, et folia nata, scitis quia prope est æstas; 33. ita et vos, cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in januis.*

1. Quia dixit, *Statim post tribulationem dierum illorum*, ipsi vero quærebant post quantum temporis id futurum esset, diemque scire cupiebant, ideo ille exemplum ficis affert, ostendens non magnum interesse temporis spatium, nec diu postea ipsum venturum esse: id quod non modo per parabolam, sed et per alia dicta postea significat, ut cum ait: *Scitote quia prope est in januis*. Hinc etiam aliam prædicit spirituales ætatem, et tranquillitatem post hujus vitæ fluctus illa die justis futuram; peccatoribus contra post ætatem hiemem indicavit postea, cum dixit, illis delictantibus, diem esse venturam. Neque ideo tantum ficus exemplum posuit, ut spatium temporis significaret; potuisset enim alio modo illud declarare; sed ut inde rem omnino futuram confirmaret. Sicut enim necesse est hoc evenire, ita et illud. Nam ubi rem omnino futuram vult demonstrare, naturales necessitates in medium affert, tam ipse, quam ipsius inceptor beatus Paulus. Idcirco de resurrectione loquens ait: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert (Joan. 12 24. 25)*. Hinc edoctus beatus Paulus eodem nititur exemplo, quando Corinthiis de resurrectione loquitur: nam ait: *Stulte, quod seminas non vivificatur, nisi mortuum fuerit (1. Cor. 15. 36)*. Deinde ne cito postea interrogarent quando id futurum esset, in memoriam ipsis prædicta revocat, dicens: 34. *Amen dico vobis, non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant. Hæc omnia, quænam, quæso? Quæ Jerosolymam spectabant, bella, fames, pestis, terræ motus, pseudo-christi, pseudo-prophete, Evangelium ubique disseminatum, seditiones, perturbationes, cæteraque omnia, quæ diximus usque ad*

ejus adventum futura. Quomodo igitur ait, *Generatio hæc? Non de tunc viventibus loquitur, sed de generatione fidelium; solet enim generationem non a tempore solum, sed etiam a religionis et vitæ ratione annotare; ut quando dicit: Hæc est generatio quærentium Dominum (Psal. 23. 6): quod ergo supra dicebat, Oportet enim omnia fieri; ac rursum, Prædicabitur Evangelium: hic quoque significat dicens, Hæc omnino evenient omnia, et generatio fidelium, a nullo prædictorum discissa, permanebit; imo etiam Jerosolyma peribit, et Judæorum magna pars delebitur. Hanc vero nihil superabit, non fames, non pestis, non terræ motus, non bellorum perturbationes, non pseudo-christi, non pseudo-prophete, non deceptores, non ii qui tradent, non ii qui offendiculo erunt, non falsi fratres; non aliæ similes tentationes. Deinde ipsos magis ad fidem adducens ait: 35. *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt, hoc est, Facilius est ut hæc ita firma et immota deleantur, quam ut ex verbis meis quidpiam excidat. Qui vero contradicit, omnia accurate examinet; et cum vera esse invenerit (inveniet enim haud dubie), ex præteritorum eventu futuris credat: omniaque accurate examinet, videbitque rerum exitum veritatis prophetiæ fidem facientem. Elementa autem in medio posuit, tum ut significaret cælo et terra præstantiorem Ecclesiam esse; tum ut se universi Creatorem ostenderet. Quia enim de consummatione disseruit, quæ res a multis non creditur, ideo cælum et terram in medium adduxit, ineffabilem suam ostendens potentiam, et magna cum potestate se Dominum universi declarans: hincque vel admodum dubitantibus dicta sua fide digna reddens. 36. *De die autem illa et hora nullus novit, neque angeli cælorum, neque Filius¹, nisi solus Pater. Quod ergo dixit, Neque an-***

¹ Quidam habent, *neque Filius hominis*.

geli, reprimit eos, ne discere quarrant id quod angeli nesciunt; cum autem dicit, *Neque Filius*, prohibet non modo ne discant, sed etiam ne quærant. Quod enim illo animo id dixerit, vide, quia post resurrectionem illos curiosiores esse vidit, quomodo represserit. Nunc enim multa innumeraque signa dixit; tunc vero simpliciter, *Non est vestrum nosse tempora vel momenta* (Act. 1. 7). Deinde ne dicerent, Quia dubitamus, negligimur, neque hac re digni sumus? ait, *Quæ Pater posuit in sua potestate*. Magnæ quippe ipsi curæ fuit illos honorare, nihilque occultare ipsis. Ideoque Patri illud tribuit, hinc rem tremendam ostendens, prohibensque ne illa de re interrogarent. Nisi enim illud ita sit, et si vere Filius id ignorat, quandonam id sciet? an nobiscum? Ecquis hoc dixerit? Patrem clare novit, et tam clare, quam Pater novit Filium, et diem illam ignorabit? Præterea Spiritus investigat etiam profunda Dei (1. Cor. 2. 10); ille vero ne tempus quidem iudicii noverit? Sed scit et quomodo judicare oporteat¹ et arcana singulorum; quod autem longe inferius est, id ignoraturus erat? Quomodo, si *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1. 3), diem illam ignoravit? Nam qui sæcula fecit, sane fecit et tempora; si tempora, etiam diem: quomodo ergo quam fecit ignorat?

2. Et vos quidem ejus quoque substantiam nosse dicitis (a), et Filium neque diem scire vultis, Filium, qui semper est in sinu Patris, quamquam major est illa substantia quam dies, imo infinities major. Quomodo igitur dum id quod majus est vobis tribuitis, ne id quidem quod minus est Filio conceditis, *In quo sunt absconditi omnes thesauri sapientiæ et cognitionis* (Col. 2. 3)? Sed neque vos scitis quæ sit Dei substantia, etiamsi milles id insane affirmetis, neque Filius diem ignorat, sed probe novit illam. Ideo cum omnia dixisset, et tempora, et momenta, et ad ipsas januas duxisset (nam ait, *Prope est in januis*), diem tacuit. Nam si diem et horam quæras, non audies a me, inquit; sin tempora et initia, nihil celabo, sed omnia tibi accurate dicam. Quod enim non ignorem jam multis ostendi, spatia temporum et quæ ventura sunt omnia dixi, etiamque quantum sit interstitium ab hoc tempore usque ad diem illam. Hoc enim parabola fletus declaravit, et usque ad ipsa limina te adduxi; quod si januas non tibi aperui, hoc quoque ad utilitatem tuam facio. Ut vero aliunde discas, non ex ignorantia illius esse quod silat, vide quomodo cum supradictis aliud quoque signum adjiciat. 38. *Sicut autem erant in diebus Noe comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes, usque ad diem, qua ingressus est Noe in arcam*, 39. *et non cognoverunt, donec venit diluvium, et abstulit omnes: sic erit et adventus Filii hominis*. His porro declaravit se repente et non expectatum venturum esse, dum multi in deliciis erunt. Quod et Pau-

lus sic descripsit: *Cum pacem dicunt et securitatem, tunc repentinus instat interitus* (1. Thess. 5. 31); quam inexpectatum declarans dicebat: *Sicut dolor in utero habenti*. Quomodo ergo dicit, *Post tribulationem dierum illorum* (Matth. 24. 29)? Nam si deliciae, et pax, et securitas, ut dicit Paulus, quomodo dicit, *Post tribulationem dierum illorum*? Si deliciae, quomodo tribulatio? Deliciae et pax sunt iis qui nullo sensu sunt affecti. Propterea non dixit, *Quando pax erit*, sed, *Quando pacem et securitatem dicent*, stoliditatem illorum ostendens; sicut illi in tempore Noe, qui in tantis malis, deliciis operam dabant: at non item justī, qui in ærumnis et mœrore versabantur. Hinc significatur, adveniente Antichristo, iniquos et eos qui de salute sua desperabant, turpibus voluptatibus se amplius dedituros esse. Tunc ingluviæ, comessationes, ebrietates. Quapropter exemplo utitur congruenti. Nam quemadmodum cum arca fieret, non credebant, inquit, sed licet arca in medio posita futura mala prænuntiaret, illi videntes eam, ita deliciabantur, quasi nihil mali futurum esset: sic et nunc Antichristus apparebit, post quem consummatio, et pœna in consummatione futurae, supplicia intoleranda. Illi vero, qui nequitiae ebrietate capti erunt, ne metum quidem futurorum sentient. Ideo ait Paulus: *Veluti dolor in utero habenti* (1. Thess. 5. 3), sic illis terribilia et intoleranda aderunt. Cur autem Sodomorum mala non dixit? Universale volebat exemplum proponere, quod postquam prædictum fuerat non credebatur. Idcirco quia plerique futura non credunt, ex præteritis ipsa confirmat, animumque ipsorum commovet. Ad hæc illud etiam ostenditur: ipsum nempe priora quoque fecisse¹. Post hæc aliud signum ostendit, quibus omnibus signis probatur ipsum non ignorasse diem illam. Quod autem est signum? 40. *Tunc duo erunt in agro, unus assumetur, et alter relinquetur: 41. duæ molentes in mola, una assumetur, et una relinquetur. 42. Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit*. Hæc omnia argumento sunt ipsum non ignorare, discipulosque ab interrogando detertere. Ideo dixit et dies Noe, et, *Duo in agro*², ostendens, ipsum sic inexpectatum, illis nihil curantibus, venturum esse; et, *Duæ molentes*, id quod etiam nullam sollicitudinem exhibet. Ad hæc, quod et servi, et domini, et assumantur et relinquantur; qui in otio, qui in labore, ex hac et ex alia dignitate: sicut in Veteri quoque Scriptura dicitur, *A sedente in solio usque ad captivam quæ in mola est* (Exod. 11. 5). Quia enim dixit, divites difficile salvos fieri, ostendit, neque hos omnes perituros esse, neque pauperes omnes salutem consequuturos, sed ex utrisque quosdam servari, quosdam perire. Videtur autem mihi significare adventum in nocte futurum esse. Illud enim etiam Lucas (Cap. 17. 34) dicit. Viden³ quomodo omnia accurate novit? Deinde, ne interrogarent, subjunxit: *Vigilate*

¹ Unus, et quomodo dijudicare oporteat.

(a) Hic disputat, ut et alibi passim, contra Anomæos, qui dicebant se perinde nosse substantiam Dei, atque Deus ipse illam noverat.

² Morel. addit, et quæ futura sunt.

³ Savil. in textu, *Duo in lecto*, et sic Mss. plurimi Morel et Savil. in margine, *duo in agro*.

μαθεῖν⁷¹, ἀλλὰ καὶ ζητῇσαι. Ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο τοῦτο εἰρηνεῖ⁷², ὅρα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐπειδὴ ἐπικρινομένων εἰδὲς γενομένων, πῶς ἐπιστόμισαι μειζώνως. Νῦν μὲν γὰρ καὶ τεκμήρια εἰρηκε πολλὰ καὶ ἀπειρα· τότε δὲ ἀπλῶς, Οὐχ ὑμῶν ἐστὶ γυνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς. Εἰτα ἵνα μὴ εἰπωσιν, ὅτι⁷³ Ἡπορήμεθα, διεπύσθημεν, οὐδὲ τοῦτο ἐσμέν δέιοι· φησὶν, *Ὁδὸς ὁ Πατὴρ ἐθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ*. Καὶ γὰρ σφόδρα ἐμελεν αὐτῷ τοῦ τιμᾶν αὐτοὺς καὶ μηδὲν ἀποκρύπτεσθαι. Διὰ τοῦτο αὐτὸν⁷⁴ τῷ Πατρὶ αὐτοῦ ἀνατίθῃσι, καὶ φοβερὸν τὸ πράγμα ποιῶν, καὶ ἐκείνων ἀποτειχίζων⁷⁵ τῇ πεύσει τὸ εἰρημένον· [742] ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἐστίν, ἀλλ' ἀγνοεῖ, πότε εἴσεται; Ἄρα μεθ' ἡμῶν; καὶ τίς ἐν τοῦτο εἴποι; Καὶ τὸν μὲν Πατέρα οἶδε σαφῶς, καὶ οὕτω σαφῶς, ὥς ἐκείνους τὸν Υἱόν· τὴν δὲ ἡμέραν ἀγνοεῖ; Εἰτα, τὸ μὲν Πνεῦμα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· αὐτὸς δὲ οὐδὲ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως οἶδεν; Ἀλλὰ τὸ μὲν πῶς δεῖ κρίνειν⁷⁶ οἶδε, καὶ τὰ ἐκάστου⁷⁷ ἀπόρρητα ἐπίσταται· ὃ δὲ πολλῶν τοῦτο εὐτελέστερον, τοῦτο ἐμελεν ἀγνοεῖν; Πῶς δὲ, εἰ *πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν*, τὴν⁷⁸ ἡμέραν ἠγνόησεν; Ὁ γὰρ τοὺς αἰῶνας ποιήσας, εὐδῆλον ὅτι καὶ τοὺς χρόνους· εἰ δὲ τοὺς χρόνους, καὶ τὴν ἡμέραν· πῶς οὐκ ἦν ἐποίησεν ἀγνοεῖν; β'. Καὶ ὑμεῖς μὲν αὐτοῦ καὶ τὴν οὐσίαν εἰδέναι φατέ, τὸν δὲ Υἱόν οὐδὲ τὴν ἡμέραν, τὸν Υἱόν, τὸν διαπαντός ἐν τῷ κόλπῳ ὄντα τοῦ Πατρὸς; καίτοι πολλῶν μεζῶν ἡ οὐσία τὸν ἡμέραν, καὶ ἀπείρα μεζῶν. Πῶς οὐκ τὸ μεζῶν ἑαυτοῖς δίδόντες, οὐδὲ τὸ ἐλαττον συγχωρεῖτε τῷ Υἱῷ, ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θιγαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι; Ἀλλ' οὐτε ὑμεῖς ἴστε τί τὴν οὐσίαν ὁ Θεὸς, κἂν μυριάκις ταῦτα μαίνῃσθε· οὐτε ὁ Υἱὸς ἀγνοεῖ τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐπίσταται. Διὰ τοι τοῦτο πάντα εἰπὼν, καὶ τοὺς χρόνους, καὶ τοὺς καιροὺς, καὶ ἐπ' αὐτάς τὰς θύρας ἀγαγὼν, (Ἐγὼ γὰρ ἐστὶν ἐπὶ θύραις, φησὶν·) ἀπεσίγησε τὴν ἡμέραν. Εἰ μὲν γὰρ ἡμέραν ζητοῖς καὶ ὥραν, οὐκ ἀκούσῃ παρ' ἐμοῦ, φησὶν· εἰ δὲ καιροὺς καὶ προοίμια, οὐδὲν ἀποκρυψάμενος⁷⁹ ἐρῶ πάντα σοι μετὰ ἀκριθείας. Ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἀγνοῶ, διὰ πολλῶν ἔδειξα, διαστήματα εἰπὼν, καὶ τὰ συμβεβημένα ἅπαντα, καὶ ὅσον ἀπὸ τοῦδε τοῦ χρόνου μέχρι τῆς ἡμέρας αὐτῆς· (τοῦτο γὰρ τῆς συκῆς ἐδήλωσεν ἢ παραβολῇ·) καὶ ἐπὶ τὰ πρόθυρά σε ἤγαγον αὐτὰ· εἰ δὲ μὴ ἀνοίγω⁸⁰ σοι τὰς θύρας, καὶ τοῦτο συμφερόντως ποιῶ. Ἴνα δὲ καὶ ἐτέρωθεν μάθῃς, ὅτι οὐ τῆς ἀγνοίας αὐτοῦ τὸ σιγῆσαι, ὅρα μετὰ τῶν εἰρημένων πῶς καὶ ἄλλο προστίθῃσι σημεῖον· Ὡς περ δὲ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε τρώγοντες καὶ πίνοντες, γαμοῦντες καὶ γαμιζόντες⁸¹, ἀκριτῆς ἡμέρας ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἦσαν ἅπαντες· οὕτως ἐσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ταῦτα δὲ εἶπε, δηλῶν ὥς⁸² ἀθρόον ἤξει, καὶ ἀπροσδοκῆτως, καὶ τῶν πλειόνων τρυφόντων. Κοὶ γὰρ ὁ Παῦλος τοῦτο φησιν, οὕτω γράφων⁸³· Ὅταν λέγωσιν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν⁸⁴, τότε αἰνιδίως αὐτοῖς ἐφίσταται δειθερός· καὶ τὸ ἀπροσδόκητον δηλῶν, ἔλεγεν· Ὡς περ ἡ ὥδιν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ. Πῶς οὐν φησι, μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων; Εἰ γὰρ τρυφῇ τότε, καὶ εἰρήνῃ, καὶ

ἀσφάλεια, καθὼς ὁ Παῦλος φησι, πῶς λέγει, *μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων*; Εἰ τρυφῇ, πῶς θλίψις; Τρυφῇ τοῖς ἀναίσθητῶς διακειμένοις, καὶ εἰρήνῃ. Διὰ τοῦτο οὐκ [743] εἶπεν, Ὅταν δὲ ἡ εἰρήνη, ἀλλ', Ὅταν λέγωσιν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν, τὸ ἀναίσθητον αὐτῶν ἐνδεικνύμενος, ὥς τῶν ἐπὶ Νῶε, ὅτι δὴ ἐν τοιοῦτοις κακοῖς ἐτρέφον. Ἀλλ' οὐχ οἱ δίκαιοι, ἀλλ' ἐν θλίψει καὶ ἀθυμίᾳ διηγόν. Ἐντεῦθεν δείκνυσιν, ὅτι τοῦ ἀντιχρίστου ἐλθόντος, τὰ τῶν ἀτόπων ἡδονῶν ἐπιταθῆσεται⁸⁵ ἐν τοῖς παρανόμοις καὶ τῆς οικίας ἀπεργακῶσι σωτηρίας. Τότε γαστριμαργίαι, κῶμοι τότε⁸⁶ καὶ μέθαι. Διὰ καὶ μάλιστα ὑπόδειγμα τίθῃσιν ἀρμόζον τῷ πράγματι. Καθάπερ γὰρ τῆς κιβωτοῦ γινομένης οὐκ ἐπίστευσον, φησὶν, ἀλλὰ προέκειτο μὲν ἐν μέσῳ τὰ μέλλοντα προανακηρύττουσα κακὰ, ἐκείνοι δὲ ὀρῶντες αὐτὴν, ὥς οὐδενὸς ἐσομένου δεινῶ, οὕτως ἐτρέφον· οὕτω καὶ νῦν, φανέται μὲν ὁ ἀντιχρίστος, μεθ' ὃν ἡ συντέλεια, καὶ αἱ κολάσεις αἱ ἐπὶ τῇ συντελείᾳ, καὶ τιμωρίαι ἀφόρητοι· οἱ δὲ τῇ μέθῃ τῆς κακίας κατεχόμενοι οὐδὲ ἀσθῆσονται ἐν τῷ ὀρόσειν ἐσομένῳ. Διὰ καὶ Παῦλος φησιν· Ὡς περ ἡ ὥδιν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ, οὕτως αὐτοῖς παραστήσεται τὰ φοβερά ἐκείνα καὶ ἀνέκστα. Καὶ διατί μὴ εἴπει τὰ ἐπὶ Σοδόμων κακὰ; Καθολικῶν ἡθελῶσιν ἐνδείκναι ὑπόδειγμα, καὶ μετὰ τὸ προλεχθῆναι ἀπιστηθέν. Διὰ δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ παρὰ τοῖς πολλοῖς τὰ μέλλοντα ἀπιστεῖται, ἀπὸ τῶν παρελθόντων αὐτὰ πιστοῦται, κατασεῖν αὐτῶν τὴν διάνοιαν. Μετὰ δὲ τῶν εἰρημένων κἀκεῖνο ἐνδείκνυται, ὅτι καὶ τὰ ἐμπροσθεν αὐτοῖς πεποίθηκεν. Εἰτα πάλιν ἄλλο σημεῖον τίθῃσι, δι' ὧν ἅπαντων ὅτι οὐκ ἀγνοεῖ τὴν ἡμέραν, κατὰδῃλον ποιεῖ. Τί δὲ τὸ σημεῖον; Τότε δύο ἐσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· εἰς παραλαμβάνεται, καὶ εἰς⁸⁷ ἀφίεται. Δύο ἀλήθουσιν ἐν τῷ μύλῳ· μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται. Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε ποῖα ὥρα ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται. Ταῦτα δὲ πάντα, καὶ τοῦ εἰδέναι αὐτὸν ἐγγίσταται, καὶ ὁπάγοντα αὐτοὺς τῆς ἐρωτήσεως. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε καὶ τὰς ἡμέρας τοῦ Νῶε· διὰ τοῦτο εἶπε καὶ, *δυὸ ἐπὶ τῆς κλίτης*⁸⁸, τοῦτο δηλῶν, ὅτι οὕτως ἀπροσδοκῆτως, οὕτως ἀμερίμνων αὐτῶν ὄντων, ἐπελεύσεται· καὶ⁸⁹ *δυὸ ἀλήθουσιν*, ὅπερ καὶ αὐτὸ οὐκ ἐστὶ μεριμνώντων. Καὶ μετὰ τοῦτο⁹⁰, ὅτι καὶ δοῦλοι καὶ δεσπόται καὶ παραλαμβάνονται καὶ ἀφίεται, καὶ οἱ ἐν ἀδείᾳ καὶ οἱ ἐν πόνῳ, καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς ἀδείας καὶ ἀπ' ἐκείνης· ὥς περ ἐν τῇ Παλαιᾷ φησιν· Ἀπὸ τοῦ καθημέρου ἐπὶ τοῦ ὁρόνου, ἕως τῆς αἰχμαλωτίδος⁹¹ τῆς ἐν τῷ μύλῳ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι δυσκόλως οἱ πλούσιοι σώζονται, δείκνυσιν ὅτι οὐ πάντως οὐτε οὗτοι ἀπόλλυνται, οὐτε πένητες σώζονται ἅπαντες, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐκείνων καὶ ἐκ τούτων καὶ σώζονται καὶ ἀπόλλυνται. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ δηλοῦν, ὅτι καὶ ἐν νυκτὶ ἐστὶ ἡ παρουσία. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Λουκᾶς φησιν· Ὁρᾷς πῶς πάντα μετὰ ἀκριθείας οἶδεν; Εἰτα πάλιν, ἵνα μὴ ἐρωτήσωσιν, ἐπήγαγε· Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε ποῖα ὥρα ὁ [744] Κύριος ὑμῶν ἔρχεται. Οὐκ εἶπεν, Οὐκ οἶδα, ἀλλ', Οὐκ οἴδατε. Ὅταν γὰρ αὐτοὺς σχεδὸν εἰς αὐτὴν ἀγάγῃ τὴν ὥραν, καὶ στήσῃ, πάλιν αὐτοὺς ἀπάγει τῆς ἐρωτήσεως, βουλόμενος⁹² ἐναγωνίους εἶναι διηνεκῶς. Διὰ τοῦτο λέγει, Γρηγορεῖτε, δεικνύς ὅτι

⁷¹ μαθεῖν] μὴ μαθεῖν H. μηδὲ μ. G. καὶ ζητῇσαι] μηδὲ ζ. H. μηδὲ καὶ ζ. G. ⁷² εἰρηταί K. L. p. p. γινομένων H. invito Ep. ⁷³ ὅτι om. G. H. K. ἡπορήθημεν L. τοῦτο] τούτων G. Ge. ⁷⁴ αὐτὸ] αὐτῷ L. et Edd. αὐτοῦ] Sic L. ⁷⁵ διεπύσθημεν H. τοῦτο Edd. Vox deest in K. ⁷⁶ ἐπιτελεῖσθαι G. K. ⁷⁷ δεῖ κρίνειν] δεικνύειν Ep. διακρίνειν L. ⁷⁸ εἰ δὲ ἐκείνους unius. (?) Montef. ⁷⁹ ἐκαστῶ G. K. τοῦτο] τούτων Edd. ⁸⁰ τηλ' ταύτην τὴν H. ⁸¹ Sic Ep. ἀποκρυψάμενος G. M. et corr. K. ⁸² μὴ ἀνοίγω] Sic Ep. οὐκ ἀνοίγω G. μὴ ἀνέψα L. ⁸³ Sic M. et 5 Mosq. ceteri ἐγκαμίζοντες. ἀκριτῆς ἡμ.] μέχρι τῆς ἡμ. L. ἀκριτῆς ἡμ. ἡς K. ἡμέρας] add. εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν ἕως H. L. 1 Mosq. ⁸⁴ ὥς] πῶς G. K. M. ⁸⁵ τοῦτο γράφω, οὕτως φησὶν G. M. ⁸⁶ Sic Ep. et codd. praeter K. in quo haec est . . . . ἀσφάλειαν desunt. Fidelitatur εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν. ⁸⁷ ἐπιτελεῖσθαι M. et pr. G. ἐπιτελεῖσθαι (om. ἐν) L. ⁸⁸ τότε om. K. καὶ μέθαι] μέθῃ L. ⁸⁹ εἰς] G. K. M. 1 Mosq. ⁹⁰ εἰς bis habet 1 Mosq. ⁹¹ ἐπὶ τῆς κλίτης] Sic G. M. Ge. edente Sav. ceteri ἐν τῷ ἀγρῷ. ⁹² καὶ] add. τὸ L. ⁹³ τοῦτο G. K. M. ⁹⁴ τῆς αἰχμαλωτίδος om. K. L. Ep. ⁹⁵ βουλόμενος] add. αὐτοῦ L. Ep.

ἐπὶ τοῦτο οὐκ εἶπεν. Ἐκεῖνο δὲ γινώσκειτε, ὅτι ἐὶ ἡδεῖ
ὁ οἰκοδομητὴς ποία φυλακὴ ὁ κλέπτῃς ἐργάζεται,
ἐρηγορήσεν ἄν, καὶ οὐκ ἄν εἶπεν διορυγῆται τὴν
οἰκίαν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς γίνεσθε ἔτοιμοι,
ὅτι ἡ ὥρα οὐ δοκεῖτε, ὁ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου ἐργάζεται.
Διὰ τοῦτο οὐ λέγει αὐτοῖς, ἵνα γρηγορῶσιν, ἵνα δὲ
ἔτοιμοι ᾖσι· διὰ τοῦτο φησιν, ὅτε οὐ προσδοκᾶτε, τότε
ἔξει, ἐναγώνιους εἶναι βουλόμενος, καὶ διαπαντὸς ἐν
ἀρετῇ. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰ ἥδεσαν οἱ πολλοὶ
πότε ἀποθανοῦνται, πάντως ἂν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν
ἐσπουδάσαν.

γ. Ἰν' οὖν μὴ ἐκείνην μόνον σπουδάζωσι, διὰ τοῦτο
οὐ λέγει οὐτε τὴν κοινήν, οὐτε τὴν ἐκάστου, ἀλλ' αὐτοὺς
βουλόμενος τοῦτο προσδοκᾶν, ἵνα δὲ σπουδάζωσι. Διὰ
καὶ τῆς ἐκάστου ζωῆς τὸ τέλος ἀδηλοῖ ἐποίησεν. Εἰτα
ἐκκεκαλυμμένως ἑαυτὸν Κύριον ἀνομάζει, οὐδαμοῦ οὕτω
σαφῶς εἰπόν. Ἐνταῦθα δὲ μοι καὶ ἐντρέπειν δοκεῖ τοὺς
βασίλους, ὅτι οὐδὲ ὅσην περὶ χρήματα σπουδὴν πεποι-
νῆται οἱ προσδοκῶντες κλέπτῃ, οὐδὲ τοσαύτην οὗτοι
τῆς ἑαυτὸν ψυχῆς. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὅταν προσδοκῇ-
σιν, γρηγοροῦσι, καὶ οὐδὲν ἀφίστι τῶν ἔνδον ἀποσυλη-
θῆναι· ὑμεῖς δὲ, καίτοι εἰδότες ὅτι ἔξει, καὶ πάντως ἔ-
ξει, οὐ μένετε ἐρηγοροῦτες, φησὶ, καὶ παρεκτενάζετε,
ὥστε μὴ ἀπαρκαυμάτους ἐνεσθῆναι ἀπενεχθῆναι.
Διὰ τοῦτο ἐπ' ὀλέθρου ἐργάζεται ἡ ἡμέρα τῶν καθευδόντων.
Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνος, εἰ ἥδεῖ, διέφυγεν ἄν· οὕτω καὶ
ὑμεῖς, ἐάν τις ἔτοιμος, διαφεύξεσθε. Εἰτα ἐπειδὴ εἰς τὴν
τῆς κρίσεως ἐνέβαλε μνήμην, καὶ πρὸς τοὺς διδασκά-
λους τρέπει τὸν λόγον λοιπὸν, περὶ κολάσεως καὶ τι-
μῶν διαλεγόμενος· καὶ προτέρους θεῖς τοὺς κατορθούν-
τας, εἰς τοὺς διαμαρτάνοντας τελευτᾷ, πρὸς τὸ φοβερὸν
κατακλιῶν τὸν λόγον.

Διὸ πρῶτον τοῦτο φησὶ. Τίς ἄρα ὁ πιστὸς δοῦλος
καὶ φρόνιμος, ὃν καταστήσει· ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ
τῆς οἰκίας αὐτοῦ, δοῦναι αὐτοῖς τὴν τροφήν ἐν και-
ρῷ αὐτῶν; Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ
κύριος ἐὺ ῥήσει ποιοῦντα οὕτως. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν,
ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει
αὐτόν. Μὴ καὶ τοῦτο ἀγνοοῦντες ἐστί; εἰπέ μοι. Εἰ
γὰρ, ἐπειδὴ εἶπεν, Οὐδὲ ὁ γὰρ οὐδὲν ἀγνοεῖν αὐτὸν
φησὶ· ἐπειδὴ εἶπε, Τίς ἄρα, τί ἀνέποιος; ἢ καὶ τοῦτο
ἀγνοεῖν αὐτὸν φησὶ; Ἀπαγε. Οὐδὲ γὰρ τῶν ἐξεστηκότων
τοῦτο ἂν τις εἴποι· καίτοιγε ἐκεῖ καὶ αἰτίαν ἐστὶν εἰ-
πεῖν, ἐνταῦθα δὲ οὐδὲ τοῦτο. Τί δὲ ὅταν λέγῃ, Πέτρε,
φιλεῖς με; ἐρωτῶν, οὐδὲ τοῦτο ἥδεῖ; ἢ ὅταν λέγῃ,
Ποῦ ταθείκατε αὐτόν; Καὶ ὁ Πατὴρ δὲ εὐρεθήσεται
τοιαῦτα φεγγόμενος. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς φησιν· Ἀδὰμ,
ποῦ εἰ; καὶ, Κρανὴν Σοδόμων καὶ Γομόρρας· πε-
πλήθυνται πρὸς με. Καταβάς οὖν ὄψομαι, εἰ κατὰ
τὴν κρανὴν αὐτῶν, τὴν ἐρχομένην πρὸς με, συν-
τελοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ἵνα γινώ. Καὶ ἀλλαχού φησιν·
Ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν, ἐὰν [745] ἄρα συνῶσι. Καὶ ἐν τῷ
Εὐαγγελίῳ δὲ, Ἰσως ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου·
ἅπερ ἅπαντα ἀγνοίας ῥήματα ἦν. Ἀλλ' οὐκ ἀγνοῶν
ταῦτα εἶπεν, ἀλλ' οἰκονομῶν τὰ αὐτῷ πρόποντα· ἐπὶ
μὲν τοῦ Ἀδὰμ, ἵνα αὐτὸν ἐμβάλῃ εἰς ἀπολογίαν· τῆς ἁ-
μαρτίας· ἐπὶ δὲ τῶν Σοδομιτῶν, ἵνα ἡμᾶς παιδεύσῃ
μυθεύοντες ἀποφαινεσθαι, πρὶν ἂν αὐτοῖς παραγενώμεθα
τοῖς πράγμασιν· ἐπὶ δὲ τοῦ προφήτου, ἵνα μὴ δοκῇ ἡ
πρόβησις παρὰ τοῖς ἀνόητοις ἀναγκαστικὴ τις εἶναι

τῆς παρακοῆς· ἐπὶ δὲ τῆς παραβολῆς τοῦ Εὐαγγελίου,
ἵνα δείξῃ ὅτι ὠφείλον τοῦτο ποιῆσαι καὶ ἐντραπήναι τὸν
υἱόν· ἐνταῦθα δὲ, καὶ ἵνα μὴ περιεργάζωνται, μηδὲ
πολυπραγμονοῦνται πάλιν, καὶ ἵνα δείξῃ τὸ σπάνιον καὶ
πολύτιμον. Καὶ ὅρα πόσῃς ἀγνοίας ἐνδείκνυται τὸ ῥῆμα,
εἶγε καὶ τὸν καθιστάμενον ἀγνοεῖ. Μακαρίζει μὲν γὰρ
αὐτόν· Μακάριος γὰρ, φησὶν, ὁ δοῦλος ἐκεῖνος· οὐ
λέγει δὲ, τίς ἐστὶν οὗτος. Τίς γὰρ ἐστὶ, φησὶν, ἄρα, ὃν
καταστήσει ὁ κύριος αὐτοῦ; καὶ, Μακάριος ὃν εὖ-
ρήσει ποιοῦντα οὕτως. Ταῦτα δὲ οὐ περὶ χρημάτων
εἴρηται μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ λόγου, καὶ περὶ δυνάμεως,
καὶ περὶ χαρισμάτων, καὶ περὶ πάσης οἰκονομίας, ἢ
ἐκαστος ἐνεχειρίσθη. Αὕτη καὶ πρὸς τοὺς ἀρχοντας
τοὺς πολιτικούς ἀρμόσειεν ἢ ἡ παραβολή. Ἐκαστος
γὰρ οἷς ἔχει πρὸς τὸ κοινὴν συμφέρον ἀποκεχρησθῆαι δεῖ.
Κἂν σοφίαν ἔχῃ, κἂν ἀρχήν, κἂν πλοῦτον, κἂν ὅτιον,
μὴ ἐπὶ βλάβῃ τῶν συνδούλων, μηδὲ ἐπ' ἀπωλείᾳ ἑαυ-
τοῦ. Διὰ δὲ τοῦτο ἀμφοτέρω ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ, φρόνι-
σιν καὶ πίστιν. Καὶ γὰρ ἡ ἀμαρτία ἀπὸ ἀνοίας γίνεται.
Πιστὸν μὲν οὖν αὐτὸν φησιν, ἐπὶ οὐδὲν ἐνοσφίσατο, οὐδὲ
παρὰ νόμῳ τῶν δεσποτικῶν εἰσῆ καὶ μάτην· φρόνι-
μον δὲ, ὅτι ἔγνω πρὸς τὸ θεῖον οἰκονομῆσαι τὰ δοθέντα.
Καὶ γὰρ ἀμφοτέρων ἡμῖν χρεια, καὶ τοῦ μὴ νοσφισασθαι
τὰ δεσποτικά· τὸν δὲ εἰς δέον οἰκονομεῖν. Ἀν δὲ θάτε-
ρον ἀπῆλθε, τὸ ἔτερον χωλεῖ. Ἀν τε γὰρ πιστὸς ἢ καὶ μὴ
κλέπτῃ, ἀπολλύῃ· δὲ καὶ εἰς μὴδὲν προσήκον παπᾶν,
μέγα τὸ ἐγκλημα· ἂν τε εἰδὴ καλῶς οἰκονομεῖν, νοσφί-
ζηται δὲ, πάλιν οὐχ ἡ τυχοῦσα κατηγορία. Ἀκούσωμεν
καὶ οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες ταῦτα. Οὐ γὰρ διδασκάλους
διαλέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλουτοῦσιν. Ἐκάτεροι
γὰρ ἐνεπιστεύθησαν πλοῦτον· τὸν μὲν ἀναγκαιότερον, οἱ
διδάσκοντες· τὸν δὲ ἐλάττω, ὑμεῖς. Ὅταν οὖν τῶν διδα-
σκόντων σκορπίζοντων τὰ μεζύονα, ὑμεῖς μὴ ἐν τοῖς
ἐλάττωσι βούλησθε τὴν μεγαλοφυλίαν ἐπιδεικνυσθαι,
μᾶλλον δὲ οὐδὲ μεγαλοφυλίαν, ἀλλ' εὐγνωμοσύνην· (τὴ
γὰρ ἀλλότρια δίδοτε)· ποία ἔσται ἀπολογία; Ἀλλὰ τέ-
ως, πρὸς τῆς κολάσεως τῶν τὰ ἐναντία ποιοῦντων, τὴν
τιμὴν τοῦ εὐδοκίμου αὐτοῦ ἀκούσωμεν. Ἀμὴν γὰρ λέγω
ὑμῖν, ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει
αὐτόν. Τί ταῦτης ἰσὺς γένοιτο ἂν τῆς τιμῆς; ποῖος πα-
ραστήσαι δυνήσεται λόγος τὴν ἀξίαν, τὴν μακαριότητα,
ὅταν ὁ τῶν οὐρανῶν Βασιλεὺς, [746] καὶ τὰ πάντα ἔχων,
ἄνθρωπον ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καθιστῇ
μῆλιν; Διὸ καὶ φρόνιμον αὐτὸν καλεῖ, ἐπὶ ἔγνω μὴ τῶν
μικρῶν τὰ μεγάλα προέσθαι, ἀλλὰ σωφρονίσας ἐν-
ταῦθα, τῶν οὐρανῶν ἐτυχεν.

δ. Εἰτα, ὅπερ ἀλλ' ποιεῖ, οὐκ ἀπὸ τῆς τοῖς ἀγαθοῖς
κειμένης τιμῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τοῖς πονηροῖς ἡπειλη-
μένης κολάσεως διορθοῦται τὸν ἀκροατήν. Διὸ καὶ ἐπ-
ήγαγεν· Ἐὰν δὲ εἰπῇ ὁ κακὸς δοῦλος ἐν τῇ κυρείᾳ
αὐτοῦ, Χρονίζει ὁ κύριός μου ἐλθεῖν, καὶ ἄρξῃται
τύπτειν τοὺς συνδούλους αὐτοῦ, ἐσθλὴ δὲ καὶ αἰνὴ
μετὰ τῶν μεθούτων· ἔξει ὁ κύριος τοῦ δούλου
ἐκεῖνον ἐν ἡμέρᾳ ἢ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ἢ οὐ
γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐ-
τοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει. Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Εἰ δὲ λέγοι-
τις· Εἰδες οἷος ἐπιστήλη λογισμὸς, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὴν
ἡμέραν γινώριμον; Χρονίζει γὰρ ὁ κύριός μου, φησὶ·
εἴποιμεν ἂν, οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι γινώριμον τὴν ἡμέραν,

ἢ οἱ Sic L. ceteri cum Edd. et Interp. οὖν. ἢ πολλοί Sic H. L. Ep. ceteri ἄνθρωποι. ὥραν Sic G. H. M. Ep. Ge. ceteri ἡμέραν. ἢ οἱ add. περὶ Edd. ἢ κολάσεων L. ἢ συμφέρον G. K. M. commodissime Ge. κατέστησεν L. ἢ κύριος add. αὐτοῦ L. καὶ Γομόρρας om. G. M. ἢ εἰς τὴν ἀπόλ. M. p. p. τῶν Σοδόμων L. Ep. ἢ χαρισμάτων Sic Edd. χρημάτων G. H. K. M. [et Reg. 688.] Hae καὶ περὶ χ. om. L. Ep. Ge. ἢ ἢ γν G. K. M. Ep. τῶν τι τῶν L. ἢ ἀπολλύει G. K. Ep. p. p. νοσφίζεται K. Ep. Correnit Montef. ἢ μόνους G. K. M. ἢ ὑμεῖς add. δὲ M. p. p. βούλησθε dant L. M. pro vulgato βούλεσθε. ἢ Sic H. K. M. Ge. δίδοται G. δίδοντες L. δίδονται Edd. ἢ ἐπὶ ἔγνω . . . σωφρονίσας Sic Sav. ad stipulantibus codd. et Interp. ὅτι ἡ πιστὴ γνώμη περὶ τὰ μικρὰ τὰ μεγάλα προσκινεῖται ποιεῖ, ἀλλὰ σωφρονίσας Mor. quem temere secutus est Montef. ἢ δοῦλος add. ἐκεῖνος L. ἢ τὴν ἡμέραν om. G. K. M. γν. τὴν ἡμέραν γν. L. sed hic codex paulo ante alterum ordinem habet.

ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. Non dixit, Nescio, sed, Nescitis. Cum enim ipsos ad illam pene horam deduxisset et constitueret, rursus ab interrogando avocat, quod velit ipsos semper esse sollicitos. Propterea dicit, *Vigilate*, ostendens se hac de causa dicere noluisse. 43. *Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam.* 44. *Ideo et vos estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet.* Propterea dicit, Qua hora non expectatis veniet, ut sollicitos reddat et virtutis colende studiosos. Illud autem sibi vult, Si scirent plerique homines quandonam sint morituri, diligentiam suam circa illam horam¹ exhiberent.

5. *Cur Christus vitæ cujusque finem incertum reliquit.* — Ne igitur de illa sola solliciti essent, neque communem illam diem, neque cujusque horam declaravit, ut semper illam expectarent, semperque eodem studio tenerentur; ideo cujusque vitæ finem incertum reliquit. Deinde aperte se Dominum vocat, neque utrumquam ita clare dixerat. Illic autem videtur mihi desiderium carpere, qui non tantam adhibent animæ tuendæ curam, quantum circa pecunias monstrant ii qui fures metuunt. Nam hi si illos expectent, vigilant, nihilque ex reconditis sinunt auferri: vos autem, etsi certo sciatis venturum illum esse, non vigilatis, inquit, nec parati estis, ne sine præparatione hinc disceratis. Quapropter cum perniciæ dormientium dies ille veniet. Quemadmodum enim ille si sciret furti tempus, illud vitaret: sic et vos, si parati essetis, effugeretis. Deinde quia iudicii mentionem fecit, ad doctores demum sermonem convertit, ac de suppliciis et præmiis verba facit, et cum primo bonos memorasset, in peccatores desinit, ac timorem incutiens² finem dicendi facit.

Verbis Christi Deique in medium adductis, quæ ignorantiam arguere videntur; explicatur quare sic Deus identidem sit locutus. — Idcirco primo dicit: 45. *Quis ergo sit fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus ejus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore?* 46. *Beatus servus ille, quem cum venerit Dominus, invenerit sic facientem.* 47. *Amen dico vobis, super omnia bona sua constituet eum.* Quæro te, num hoc ignorantis est? Si enim quia dixit, *Neque Filius novit*, ipsum ignorare dicis: quia dixit, *Quis est ergo, quid dixeris?* an illum ignorare dicis? Absit. Ne quidem ex mente captis quispiam hoc dixerit: etiamsi ibi causam proferre possimus, hic vero minime. Quid autem cum dicit, *Petre, amas me* (Joan. 21. 15)? num illud quoque ignorabat? aut cum dicit, *Ubi possis me* (Ibid. 11. 34)? Imo et Pater sic loqui deprehenditur. Nam et ipse ait: *Adam, ubi es* (Gen. 3. 9)? et, *Clamor Sodomorum multiplicatus est apud me. Descendens igitur videbo, si secundum clamorem eorum, qui venit ad me, faciunt; si autem non, ut cognoscam* (Ibid. 18. 20. 21). Et alibi ait: *Si forte audiant, si forte intelligant* (Ezech. 2. 5). Et in Evangelio, *Fortè reverebuntur Filium meum* (Luc. 20. 13).

Quæ omnia ignorantie verba erant. Verum non ignorans hæc dicebat, sed ut iis quæ opus erant prospiceret: in Adamo, ut post peccatum illum ad excusationem induceret; in Sodomitis, ut nos doceret non prius sententiam esse ferendam, quam ipsas res perspiceremus; in propheta autem ita loquitur, ne putent imperiti a prædicatione necessitatem quandam inferri non obediendi; in parabola autem Evangelii, ut ostendat oportuisse illos Filium suum revereri; hic vero, ne curiosius inquirant, et ut ostendat illam cognitionem admodum esse raram et pretiosam. Et vide quantum ignorantiam hoc verbum indicaret, si illum ignoraret quem constituit. Nam illum beatum prædicat: *Beatus enim, inquit, servus ille; neque dicit, quis ille sit: nam ait, Quis enim est, quem constituet dominus suus?* et, *Beatus quem invenerit sic facientem.* Hæc autem non de pecuniis tantum dicta sunt, sed etiam de verbo et de virtute, de donis³ et dispensatione cuique commissa. Hæc parabola magistratibus quoque optime competat. Quisque enim omnia, quæ sua sunt, ad communem utilitatem conferre debet. Sive sapientiam habeas, sive principatum, sive divitias, sive quidvis aliud, ne ad detrimentum conservorum, neve ad perniciem sit tuam. Ideo ambo ab illo requirit, et prudentiam et fidem. Nam peccatum ab amentia originem ducit. Fidelem illum vocat, quia ex rebus domini nihil vel in rem suam convertit, vel perperam expendit; prudentem vero, quia sibi commissum ut par erat administravit. Utraque enim re nobis opus est, ne scilicet quæ domini sunt nobis rapiamus, et ut opportune illa dispensemus. Nam si alterum absit, alterum claudicat. Si fidelis sit, nec furetur, sed superflue ad nihil utile expendat bona, magnum est peccatum; si sciat recte dispensare, sed furetur, rursus non leve crimen est. Hæc audiamus qui pecuniosi sumus. Non enim doctores tantum alloquitur, sed etiam divites. Utrisque enim divitiæ concreditæ sunt; doctoribus illæ quæ magis necessariae sunt; vobis ex quæ minoris sunt pretii. Si, dum doctores majora dispergunt, vos ne in minimis quidem velitis liberalitatem exhibere; imo non liberalitatem, sed gratum animum (nam aliena datis), quæ vobis erit defensio? Sed interim, ante supplicium eorum qui male operantur, ejus qui probe se gessit mercedem audiamus: *Amen dico vobis, super omnia bona sua constituet eum.* Quid huic honori par esse possit? quæ oratio hanc dignitatem, hanc beatitudinem assequi possit, quando cælorum Rex, cujus sunt omnia, hominem super omnia bona sua constituet? Ideoque prudentem ipsum vocat, quia novit magna pro parvis non dimittere; sed cum hic temperanter egisset, cælos consequutus est.

4. Deinde, id quod semper facit, non ex reposito bonis præmio, sed ex comminatione pænæ improbis paratæ auditorem corrigit: ideoque subjungit: 48. *Si autem dixerit nequam servus ille in corde suo, Tardat dominus meus venire, 49. et inceperit verberare conservos suos, comederit autem et biberit cum ebriis: 50. ve-*

¹ Alii habent diem, pro, horam.

² Alii, et utilitati consulens.

³ Hæc, de donis, in uno codice desunt. V. Field ad p. 743.

niet dominus servi illius in die qua non exspectat, et id hora qua non novit, 51. et dividet eum, et partem ejus cum hypocritis ponet. Ibi erit fletus et stridor dentium. Si quis vero dixerit: Viden quæ cogitatio subierit, quod dies illa non nota esset? Tardat enim dominus meus, inquit: respondebimus: Non quod dies non nota esset, sed quod improbus sit servus, id accidisse. Nam cur prudentem et fidelem par cogitatio non subiit? Cur, miser, quia tardat dominus, sperasti illum numquam venturum? cur non sollicitus es? Hinc igitur discimus, non tardare Dominum. Hæc quippe sententia non domini, sed improbi servi est; ideoque in crimen vocatur. Non tardare enim audi Paulum dicentem: Dominus prope est, nihil solliciti sitis (Philipp. 4. 5. 6); et, Qui venturus est veniet, et non tardabit (Hebr. 10. 37). Tu vero quæ sequuntur audi, et discas quam frequenter ignoracionem dei in mentem revocet, servis ostendens id utile esse, et sufficere ut illos a somno exciet et erigat. Quid enim si nihil quidam inde lucrati sunt? Neque enim ab aliis juvenibus quid assequuti sunt, attamen hic non cessat quæ sua sunt facere. Quid ergo, inquires, in sequentibus? Veniet qua die non exspectat, et hora qua ignorat, et extrema ipsi inferet. Vides quomodo hoc ubique repetat, ignorantiaque utilitatem inonstret, sic sollicitos semper reddens? Hoc enim est quod magis curat, ut semper vigilemus: et quia semper in deliciis cadimus, in calamitatibus vero resipiscimus, ideo ubique hoc dicit, quando remissi inertesque sumus tunc mala accidere. Ac quemadmodum supra per Noe hoc declaravit: sic et hic ait, Cum servus ille inebriatur, cum verberat, tunc supplicium est intolerabile. Verum ne supplicium ipsi destinatum solummodo, sed illud etiam consideremus, ne forte et ipsi eadem agentes id non advertamus.

Elemosynam commendat. — Etenim huic similes sunt illi qui pecunias habentes, egenis non largiuntur: si quidem et tu pecuniarum tuarum dispensator es, non minus quam is qui Ecclesiæ bona administrat. Ut enim hic ea quæ a vobis pro pauperibus erogata sunt, non potest pro lubito et temere spargere, quia in pauperum datæ sunt alimentum: sic nec tu tua. Etiam si enim paternam acceperis hereditatem, atque sic omnia tua possideas: attamen Dei sunt hæc omnia. Sane quæ tu dedisti vis accurate dispensari: annon putas Deum sua a nobis majore cum vehementia repetiturum, sed illis temere pereuntibus id laturum? Non ita res se habet, non ita certe. Nam hæc ideo apud te reliquit, ut des escam illis in tempore opportuno. Quid est, in tempore opportuno? Egenis, esurientibus. Sicut igitur tu conservo ad dispensandum dedisti, sic Dominus te vult ut par est expendere. Ideo, cum possit auferre, relinquit tamen, ut virtutis exercendæ occasionem habeas; utque curando ut alter altero egeret, mutuam caritatem ferventiorum redderet. Tu vero postquam accepisti, non solum non das, sed etiam verberas. Quod si non dare culpa est, quæ venia erit verberanti?

5. Hoc autem mihi dicere videtur in contumeliosos

et rapaces, vehementem intentans accusationem, quod eos verberent quos alere jussi sunt. Videtur autem mihi hic illos subindicare qui in deliciis vitam agunt; nam delicias magna exspectat pena: *Comedat, inquit, et bibat cum ebriis, ventris ingluviem subindicans.* Non enim ideo accepisti, ut delicieris, sed ut elemosynam eroges. Num tua te putas habere? Pauperum tibi bona concredita sunt, etiam si hereditas paterna sunt; etiam si ex justis laboribus parte sint opes. Annon a te Deus has auferre potuit? Sed ideo non auferit, ut tu possis erga egenos liberalitatem exercere. Tu vero mihi perpende, quomodo in omnibus parabolis illos plectat, qui opibus suis ad egenos alendos non sunt usu. Neque enim virgines illæ aliena rapuerunt, sed sua non largitæ sunt; neque is qui talentum defodit, aliena invasit, sed illud non duplicavit; neque qui esurientes negligunt, ideo puniuntur, quod aliena rapuerint, sed quod sua non disperserint; quemadmodum et hic servus. Audiamus igitur quotquot ventri indulgemus, quotquot in lautas cœnas pecunias insumimus, quæ non nostræ, sed egenorum sunt. Ne putes enim quia per multam misericordiam hæc ut tu dare jussus es, ideo hæc esse tua. Tibi commodavit, ut probe agere posses. Ne tua igitur dare te putes, dum ipsi sua largiris. Neque enim si tu cuipiam tantum dares, ut profectus inde lucrari posset, pecunias illas ad ipsum pertinere diceres. Sic tibi Deus pecuniam tradidit, ut cælum emas. Ne ergo benignitatis magnitudine utaris ut ingratum exhibeas animum. Cogita quam optabile erat post baptismum ad eluenda peccata novam reperire viam. Ni dixisset, *Da elemosynam*, quot homines dicturi erant, Utinam possemus pecuniis a futuris nos malis redimere! Sed quia potest fieri, rursus supini jacent. Sed do, inquires. Et quid illud? Nondum tantum dedisti, quantum illa mulier quæ duos erogavit obolos; non dimidiam, imo ne minimum quidem partem ¹ in comparatione illius; sed multa in sumptus inutiles profundis, in convivia, ebrietatem, extremamque ingluviem: nunc invitans, nunc invitatus; nunc consumis, nunc alios consumere cogis; ita ut duplicem tibi pares cruciatum, ab iis quæ tu facis, et ab iis quæ te auctore alii faciunt. Vide ergo hunc famulum eadem de re accusatum, *Comedit, inquit, et bibit cum ebriis.* Neque enim ebrios tantum, sed et illorum socios supplicio afficiet; et jure quidem: nam et seipsos corrumpunt, et proximorum salutem negligunt. Nihil autem ita Deum irritat, ut si proximi res negligantur. Quapropter ut iram suam exprimat, discindi servum jussit. Idcirco caritatem discipulorum suorum tesseram dixit esse: quia necesse omnino est diligentem res dilecti curare. Hanc igitur viam teneamus: nam hæc maxime est quæ ad cælum ducit, quæ Christi imitatores efficit, quæ Deo similes reddit. Vide ergo quam necessariæ sint hæc virtutes, quæ juxta viam hanc tabernacula posuerunt. Si placet autem, illas diligentius exploremus, et secundum Dei placitum sententiam feramus.

¹ Hæc, non dimidiam, omm. Mor., Montf., et unus codex.

ἀλλὰ διὰ τὸ πονηρὸν εἶναι τὸν οἰκέτην. Ἐπει τῷ φρονίμῳ καὶ πιστῷ τίνος ἔνεκεν¹¹ οὐκ ἐπεισηθένεν αὐτὴ ἡ ἔννοια; Τί γάρ, εἰ καὶ χρονίζει ὁ δεσπότης, ἀθλίς, ὅπως προσδοκᾷ αὐτὸν ἤξειν¹²; Τί οὐν οὐ μεριμνᾷς; Ἐντεῦθεν οὖν μανθάνομεν, ὅτι οὐδὲ χρονίζει. Αὕτη γὰρ οὐ τοῦ δεσπότη, ἀλλὰ τῆς τοῦ πονηροῦ οἰκείου γνώμης ἡ ψήφος· διὰ καὶ διὰ τοῦτο ἐγκαλεῖται. Ὅτι γὰρ οὐ χρονίζει, ἀκουσὼν Παύλου λέγοντος· Ὁ Κύριος ἔγγις, μηδὲν μεριμνᾷτε καὶ, Ὁ ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ χρονιεῖ. Σὺ δὲ καὶ τῶν ἐξῆς ἀκουε, καὶ μάνθανε πῶς συνεχῶς υπομιμνήσκει¹³ τῆς ἀγνοίας τῆς ἡμέρας, δηλῶν τοὺς οἰκέταις τοῦτο χρήσιμον ὂν, καὶ ἱκανὸν ἀφυπνίσαι αὐτοὺς καὶ διανοησθῆσαι. Τί γὰρ εἰ καὶ μηδὲν τινες ἐντεῦθεν ἐκέρδαναν; Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῶν ἄλλων τῶν ὠφελούντων ὠφελήθησάν τινες, ἀλλ' ὅμως οὗτος οὐ παύεται τὰ αὐτοῦ¹⁴ ποῖων. Τί οὖν φησι τὰ ἐξῆς; Ἐλευσεται γὰρ¹⁵ ἐν ἡμέρᾳ ἢ οὐ προσδοκῶν, καὶ ἐν ὥρᾳ ἢ οὐ γνωσκει, καὶ τὰ ἔσχατα αὐτὸν διαθήσει. Ὅρξ πῶς καὶ πανταχοῦ τοῦτο τῆται, τὸ τῆς ἀγνοίας, δεικνὺς χρησίμῳ ὂν¹⁶, καὶ ταύτῃ ποῖων ἀναγωνίους αἰεὶ; Τοῦτο γὰρ ἔστιν αὐτῷ τὸ σπουδαζόμενον, τὸ αἰεὶ ἡμᾶς ἐγρηγορῆναι· καὶ ἐπειδὴ αἰεὶ ἐν ταῖς τρυφαῖς ἀναπύομεν, ἐν δὲ ταῖς συμφοραῖς μᾶλλον συσταλλόμεθα, διὰ τοῦτο πανταχοῦ τοῦτο λέγει, ὅτι ὅταν ἀνεῖς ἢ, τότε ἔρχεται τὰ δεινὰ. Καὶ ὡς περ ἀνωτέρω αἰ τοῦ Νῶε τοῦτο ἐδήλωσεν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα φησιν, Ὅταν ὁ δοῦλος ἐκείνος μεθύῃ, ὅταν τύπτῃ, καὶ ἡ κόλασις ἀφόρητος¹⁷. Ἀλλὰ μὴ τὴν κόλασιν ἰδωμένον μόνον τὴν ἐκείνῳ κειμένην, ἀλλὰ καθεῖνο σκοπήσωμεν, μήποτε καὶ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ πράττοντες λαμβάνωμεν.

Καὶ γὰρ τοῦτω εὐόκασιν οἱ χρήματα ἔχοντες, καὶ μὴ δίδόντες τοὺς δεομένους. Καὶ γὰρ καὶ σὺ οἰκονόμος εἶ τῶν σουτοῦ χρημάτων, οὐχ ἦτον ἡ ὁ τὰ τῆς Ἐκκλησίας οἰκονομῶν. Ὅσπερ οὖν ἐκεῖνος οὐκ ἔχει ἐξουσίαν τὰ διδόμενα παρ' ὧμιν εἰς πένητας ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε σκορπίσαι, [747] ἐπειδὴ εἰς πενήτων διέδοθ' διατροφὴν· οὕτως οὐδὲ σὺ, ἀέ. Εἰ γὰρ καὶ πατρῶον διεδέξω κληρὸν, καὶ οὕτως ἔχεις πάντα ἃ ἔχεις· καὶ οὕτω τοῦ Θεοῦ πάντα ἔστιν. Εἴτα, σὺ μὲν ὅπερ ἔδωκας, οὕτω βούλει μετὰ ἀκριβείας οἰκονομεῖσθαι· τὸν δὲ Θεὸν οὐκ οἶε τὰ αὐτοῦ μετὰ πλείονος ἀπαιτῆσιν ἡμᾶς τῆς σφοδρότητος, ἀλλὰ ἀνέχεσθαι ἀπλῶς αὐτῶν ἀπολλυμένων; Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο καὶ παρὰ σοὶ ταῦτα εἶπας, ὥστε δοῦναι τὴν τρυφὴν αὐτοῖς ἐν καιρῷ¹⁸. Τί ἐστίν, ἐν καιρῷ; Τοῖς δεομένοις, τοῖς πεινῶσιν. Ὅσπερ γὰρ σὺ τῷ συνδουλῷ ἔδωκας οἰκονομῆσαι, οὕτω καὶ σὺ ὁ δεσπότης βούλει εἰ δέον ταῦτα δαπανῇν. Διὰ τοῦτο καὶ δυνάμενος αὐτὰ ἀφελῆσαι, ἀφήκεν, ἵνα ἔχῃς ἀφορμὴν ἀρετῇ ἐπιδείξασθαι· ἵνα ἀλλήλων εἰς χρεῖαν καταστήσῃ; τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην θερμότεραν ἐργάσῃται. Σὺ δὲ λαβὼν, οὐ μόνον οὐ δίδως, ἀλλὰ καὶ τύπτεις. Καίτοιγε εἰ τὸ μὴ δοῦναι ἐγκλημα, τὸ τυπῆσαι ποῖαν φέρει συγγνώμην;

ε'. Τοῦτο δὲ μοι δοκεῖ λέγειν, τοὺς ὑβριστὰς καὶ τοὺς πλεονέκτας αἰνιττόμενος, καὶ πολλὴν ἐνδείκνυμενος τὴν κατηγορίαν, ὅταν οὓς τρέφειν ἐκελεύσθησαν, τοῦτους τυπώσῃ. Δοκεῖ δὲ μοι καὶ τοὺς τρυφῶντας ἐνταῦθα αἰνιττέσθαι· καὶ γὰρ καὶ τρυφῆς μεγάλῃ καίεται κόλασις.

¹¹ ἔνεκεν] add. ἐντεῦθεν G. H. K. ¹² ἤξει] μὴ ἤξειν Mor. Ben. ¹³ ἀναμνήσκει L. τῆς ἀγ. τῆς ἡμ. [sic] L. ut conjecit Sav. τὴν ἀγνοίαν τῆς ἡμέρας H. ceteri cum Edd. τῆς ἀγνοίας τὴν ἡμέραν. ¹⁴ αὐτοῦ L. γὰρ om. L. ἐν αὐτῇ ὥρᾳ om. M. Mox διαθήσεται G. M. ¹⁵ ὅν addidi, distinctione paululum mutata, auctoribus G. H. K. M. et Interp. ¹⁶ ἩΘΙΚΟΝ. Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ οἱ οἰκονόμοι Θεοῦ ἡμᾶς εἰς αὐτὸν δεῖ, καὶ οὐκ ὀφείλομεν ἀναλίσκειν αὐτῶν τὸν πλοῦτον εἰς ἀκαίρους δαπάνας, καὶ πατρῶος, καὶ ἀπὸ πόνων ἰδίῳ ἔστιν ἐν ᾧ καὶ περὶ τοῦ μὴ τυπῆσαι τοὺς πένητας G. ¹⁷ καιρῷ] Sic H. K. L. M. vulgo bis εὐκαιρῷ. ¹⁸ φησὶ om. G. K. M. δηλῶν] ἐντεῦθεν δηλῶν H. ¹⁹ εἰς τὴν τρυφὴν G. K. M. ²⁰ ἀπὸ] ἐκ G. H. K. M. Alterum tunc Flor. p. 342. (Tom. xii. p. 586 B.) τύχῃς] Sic G. H. K. M. Fl. pro vulgato τυγχάνῃς. Clausula ἀν ἐκ πόνων δικαίων post τυγχάνῃς vulgo legitur, adversantibus G. H. K. M. Fl. et Interp. ²¹ εἰς τοὺς δ.] εἰς δέον G. Ge. ²² ἀλλ'] add. ἐπειδὴ G. H. K. M. et Interp. ²³ διαδοῦναι G. H. K. M. invito Fl. ²⁴ νόμιζε L. νομίζῃς Edd. ²⁵ ἔφῃς] ἄν] ἔφῃς G. H. M. ²⁶ ποιῇ G. M. ποιοῦ Fl. Mox τὸ ante δυνήθησαν om. G. H. K. M. ²⁷ οὐδὲ] οὐ Sav. Hae οὐδὲ τὸ ἡμῖς om. L. Mor. Ben. invito Interprete. ²⁸ ἀνοήτους G. M. Post h. v. vulgo addunt καὶ ἀνοητεῖς, invitis collid. et Ge. ²⁹ αὐτὸν τοῦτο] Sic L. τοῦτο om. ceteri. αὐτὸ τοῦτο Edd. ³⁰ οἱ δὲ G. M. ³¹ Codices γνῶριμον; sed vulgatum γνῶρισμα tuetur Reg. 688 et marg. G. ³² σκηνοῦνται G. H. K. M. ³³ μέλλουσιν G. M.

Ἐσθίει γὰρ καὶ πίει, φησὶ²¹, μετὰ τῶν μεθυσάντων, τὴν γαστριμαργίαν δηλῶν. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔλαβες, ἵνα εἰς τρυφὴν²² δαπανῇς, ἀλλ' ἵνα εἰς ἐλεημοσύνην ἀναλώσῃς. Μὴ γὰρ τὰ σουτοῦ ἔχεις; Τὰ τῶν πενήτων ἐνέπυστ' εὐθὺς, καὶ ἐκ πόνων δικαίων, καὶ ἀπὸ²³ κλήρου πατρῶου κεκτημένος τύχῃς. Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο ταῦτα ὁ Θεὸς ἀφελῆσθαι σου; Ἀλλ' οὐ ποιεῖ τοῦτο, σὲ κύριον ποῖων τῆς εἰς τοὺς δεομένους φιλοτιμίας. Σὺ δὲ μοι σκόπε, πῶς διὰ πασῶν τῶν παραβολῶν κολάζει τοὺς εἰς τοὺς δεομένους²⁴ τοὺς χρήμασι χρωμένους τοὺς ἰδίους. Οὕτε γὰρ αἱ παρθένοι ἤρπασαν τὰ ἀλλότρια, ἀλλ' οὐκ ἔδωκαν τὰ ἴδια· οὕτε ὁ τὸ ἐν τάλαντον κατορύξας ἐπλεονέκτησεν, ἀλλ' οὐκ ἐδιπλασίασεν· οὕτε οἱ πεινῶντας παρίδοντες, ἐπειδὴ τὰ ἀλλότρια ἤρπασαν, κολάζονται, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ αὐτῶν οὐκ ἐσκορπίσαν, καθάπερ καὶ ὁ δοῦλος οὗτος. Ἀκούσασιν τοῖνυν ὅσοι γαστριζόμεθα, ὅσοι εἰς δειπνα πολυτελῆ τὸν πλοῦτον ἀναλίσκωμεν τὸν οὐδὲν ἡμῖν προσήκοντα, ἀλλὰ τῶν δεομένων ὄντα. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ ἀπὸ φιλανθρωπίας πολλῆς ὥς ἐκ τῶν σὺν ἐκελεύσῃς δίδοναι²⁵, διὰ τοῦτο καὶ σουτοῦ νομίσης²⁶ εἶναι ταῦτα. Ἐγρησέ σοι, ἵνα δυνήθῃς εὐδοκίμησαι. Μὴ τοῖνυν σὰ εἰς ἐλπίδας, τὰ αὐτοῦ αὐτῷ δίδως. Οὐδὲ γὰρ εἰ σὺ ἐδάνεισάς τι, ἵνα ἀπελθὼν δυνήθῃ τινὰς ἀφορμὰς λαβεῖν πόρων, ἐκείνου τὰ χρήματα ἔφῃς ἂν²⁷ εἶναι. Καὶ σοὶ τοῖνυν ἔδωκεν ὁ Θεός, ἵνα ἐμπορεύσῃ τὸν οὐρανόν. Μὴ τοῖνυν τὴν ὑπερβολὴν τῆς φιλανθρωπίας ὑπόθεσιν ἀγκυμοσύνης ποιῇς²⁸. Ἐννόησον ὅτις εὐχῆς ἀξίον ἦν, τὸ δυνήθηται μετὰ τὸ βάπτισμα εὐρεῖν ὁδὸν [748] λύουσας ἀμαρτήματα. Εἰ μὴ τοῦτο εἶπε, Δός ἐλεημοσύνην, πόσῳ ἂν εἶπον, Εἰς ἡνδυνάτων χρήματα δοῦναι, καὶ ἀπαλλαγῆναι τῶν κακῶν τῶν μελλόντων; Ἐπειδὴ δὲ δυνατόν τοῦτο γέγονε, πάλιν γεγόνασιν ὑπτιοι. Ἀλλὰ δίδωμι, φησὶ. Καὶ τί τοῦτο; Οὐδέπω γὰρ ἔδωκας ὅσον ἡ τοὺς δύο ὀβολοὺς καταβαλοῦσα· μᾶλλον δὲ οὐδὲ²⁹ τὸ ἡμῖς, οὐδὲ τὸ πολλοστὸν ἐκείνης, ἀλλὰ τὰ πλείονα εἰς ἀνοήτους³⁰· ἐκβάλλεις δαπάνας, εἰς συμπόσια καὶ μεθὴν καὶ ἀσωτίαν ἐσγάτην· νῦν μὲν καλῶν, νῦν δὲ καλούμενος· νῦν μὲν ἀναλίσκων, νῦν δὲ ἐτέρους ἀναλίσκειν ἀναγκάζων· ὥστε καὶ διεπλῆν σοὶ γενέσθαι τὴν κόλασιν, καὶ ἀπ' ὧν αὐτὸς ποιεῖ, καὶ ἀπ' ὧν ἐτέρους προτρέπεις. Ὅρα γοῦν καὶ τοῦτον αὐτὸν τοῦτο³¹ ἐγκαλούμενον τὸν οἰκέτην. Ἐσθίει γὰρ, φησὶ, καὶ πίει μετὰ τῶν μεθυσάντων. Οὐδὲ γὰρ τοὺς μεθύοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν ὄντας κολάζει· καὶ μάλ' αἰκνύει, ὅτι³² μετὰ τῆς οἰκείας διαφορᾶς καὶ τῆς τῶν πλησίον ὑπερρωπῆς σωτηρίας. Τὸν δὲ Θεὸν οὐδὲν οὕτω παροξύνει, ὥς τὸ ὑπεροπτικῶς ἔχειν τὸν τῷ πλησίον προσήκοντων. Διὰ καὶ τὸν θυμὸν ἐνδείκνυμενος, διχοτομηθῆναι αὐτὸν ἐκέλευσε. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀγάπην γνῶρισμα³³ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἔφῃσεν εἶναι· ἐπειδὴ πᾶσα ἀνάγκη, τὸν ἀγαπῶντα τὰ τοῦ ἀγαπώμενου μεριμνῇ. Ταύτης τοῖνυν ἐχώμεθα τῆς ὁδοῦ· καὶ γὰρ αὕτη μάλιστα ἔστιν ἡ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνάγρουσα, ἡ τοῦ Χριστοῦ μιμητὰς ἐργαζομένη, ἡ τοῦ Θεοῦ κατὰ δύναμιν ὁμοίους ποιοῦσα. Ὅρα γοῦν καὶ τὰς ἀρετὰς ταύτας ὁσας ἀναγκαιότερας, αἱ παρὰ ταύτην ἐσκήνυνται³⁴ τὴν ὁδόν. Καὶ εἰ βούλεσθαι, ποιήσωμεν αὐτῶν ἐξέτασιν, καὶ τὰς ψήφους αὐτὰς τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνέγκωμεν³⁵ γνώμης.

Ἔστωσαν τοίνυν δύο ζωῆς ἀρίστης ὁδοί· καὶ ἡ μὲν μία αὐτῶν αὐτὴν ³⁷· κατὰ σκευαζέτω καλὴν τὴν μετιόντα· ἡ δὲ ἑτέρα, καὶ τὴν πλησίον. Ἰδωμεν ποία μᾶλλον εὐδοκίμει, καὶ πρὸς τὴν κορυφὴν ἡμᾶς ἀγει τῆς ἀρετῆς. Οὐκοῦν ἑκαῖνος μὲν ὁ τὰ ἑαυτοῦ μόνον ζητῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ Παύλου μυρίας δέχεται αἰτίας· ὅταν δὲ ἀπὸ τοῦ Παύλου εἴπω, τοῦ Χριστοῦ λέγω· οὗτος δὲ ἐγκώμια καὶ στεφάνου· Πόθεν τοῦτο ὅλον; Ἄκουσον τί μὲν τοῦτω διαλέγεται, τί δὲ ἐκείνῳ. Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ πλησίον ἑκαστος. Ὅρξ· πῶς τὸ μὲν ἐξέβαλε, τὸ δὲ εἰσέγαγε; Πάλιν, Ἐκαστος ὁμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομίην. Εἴτα καὶ ὁ ἑπαινος ἀρατος μετὰ παραινέσεως· Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρρεσεν. Ἰκαναὶ μὲν οὖν καὶ αὗται αἱ ψῆφοι δείξαι τὴν νίκην· ἵνα δὲ καὶ ἐκ περιουσίας τοῦτο γένηται, Ἰδωμεν τί μὲν τῶν κατορθωμάτων μέχρις ἡμῶν ἴσταται, τί δὲ ἀπ' ἡμῶν καὶ εἰς ἑτέρου; διαβαίνει. Οὐκοῦν τὸ μὲν νηστεύσαι, καὶ χαμευνῆσαι, καὶ παρθενίαν ἀσκήσαι, καὶ σωφρονῆσαι, ταῦτα αὐτοῖς τοῖς ³⁸ ἐργαζομέν· ἐφέρει τὸ κέρδος· τὰ δὲ ἀπ' ἡμῶν εἰς τὴν πλησίον διαβαίνοντα, ἐλεημοσύνη, διδασκαλία, ἀγάπη. Οὐκοῦν κἀναυθα ἀκούουν Παῦλον λέγοντος, ὅτι *Kān* [749] *ψωμίσω μου τὰ ὑπάρχοντα, κἀν παραδῶ τὸ σῶμα μου ἵνα κευθίσωμαι*, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι.

ζ'. Ὅρξ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ³⁹ λαμπρῶς ἀνακηρυτομένην καὶ στεφανομένην· Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ἐκ τρίτου συμβάλλωμεν. Καὶ ὁ μὲν νηστεύτω, καὶ σωφρονεύτω, καὶ μαρτυρεῖτω, καὶ κατακαίεσθω· ἑτερος δὲ τις ἀναβαλλέσθω τὸ μαρτύριον διὰ τὴν τοῦ πλησίον οἰκοδομίην, καὶ μὴ μόνον ἀναβάλλεσθω, ἀλλὰ καὶ ἀπερχέσθω μαρτύριον χωρὶς· τίς μᾶλλον εὐδοκίμηται μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν; Οὐ δαὶ πολλῶν ἐνταῦθα λόγων ἡμῖν, οὐδὲ μακρᾶς τῆς περιόδου. Ἐφάντηκε γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος τὴν ψῆφον φέρων καὶ λέγων· *Τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, κρεῖσσον*· τὸ δὲ *ἐπιμένειν τῇ σαρκί, ἀναγκαιότερον δι' ὁμᾶς*· καὶ ⁴⁰ τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν ἀποδημίας προετίμησε τοῦ πλησίον τὴν οἰκοδομίην. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐστὶ συνεῖναι Χριστῷ, τὸ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν· θέλημα δὲ αὐτοῦ οὐδὲν οὕτως ἐστὶ, ὡς τὸ συμφέρον τῷ ⁴¹ πλησίον. Βούλει καὶ τετάρτην εἴπω τοῦτο ἀποδείξω; *Πέτρος, φιλεῖς* ⁴² *με*; *φησὶ· ποίμεινε τὰ πρόβατά μου*· καὶ τρίτον αὐτὸν ἐρωτήσας, τοῦτο ἔφησε φιλίας εἶναι τεκμήριον. Οὐ πρὸς ἱερέας δὲ τοῦτο εἰρηται μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑκαστον ἡμῶν, τῶν καὶ μικρὸν ἐμπειστητευμένων ποίμειν. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ μικρὸν ἐστὶ· καταφρονήσῃς;· *Ὁ γὰρ Πατὴρ μου, φησὶν, εὐδόκησεν ἐν αὐτοῖς*. Ἐχει ἑκαστος ἡμῶν πρόβατον· τοῦτο ἐπὶ τὰς προσηκούσας ἀγέτω νομάς. Καὶ ὁ ἀνὴρ ἀναστὰς ἀπὸ τῆς εὐνῆς μηδὲν ἄλλο ζητεῖτω, ἀλλ' ἡ ὁπως ἐργάσεται τί καὶ εἴπη, δι' ὧν ἥκασαν εὐλαβεστέραν ποιήσει ⁴³ τὴν οἰκίαν. Ἡ γυνὴ πάλιν ἔστω μὲν οἰκουρὴς, πρὸ δὲ ταύτης τῆς ἐπιμελείας ἑτέραν ἀναγκαιότεραν ἔχτω φροντίδα, τὰ ⁴⁴ τῶν

οὐρανῶν ὅπως ⁴⁵ ἅπαντα ἐργάζηται ἡ οἰκία. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς βιωτικοῖς, πρὸ τῆς κατὰ τὴν οἰκίαν ἐπιμελείας, τὰ δημόσια σπουδάζομεν καταθεῖναι ὀφλήματα, ὥστε μὴ διὰ τὴν ἐν τούτοις ἀγνωμοσύνην ἔρεσθαι ⁴⁶ καὶ ἔλκεσθαι ἐπ' ἀγορᾶς, καὶ μυρία ἀσχημονεῖν· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν τοῦτο δεῖ ποιεῖν, τὰ τοῦ βασιλέως τῶν ὁλων Θεοῦ καταθεῖναι πρότερον, ἵνα μὴ ἔλθωμεν ὅπου ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Καὶ ταύτας ζητῶμεν τὰς ἀρετὰς, αἱ μετὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας καὶ τοῦ πλησίον τὰ μέγιστα ὠφελεῖσαι δύναιντ' ἂν. Τοιοῦτον ἡ ἐλεημοσύνη, τοιοῦτον ἡ εὐχὴ· μᾶλλον δὲ καὶ αὕτη ⁴⁷ παρ' ἐκείνης δυνατὴ καὶ ὑπόπτερος γίνεται. Αἱ εὐχαῖ σου γὰρ, φησὶ, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέστησαν εἰς *μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ*. Οὐχ εὐχὴ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ νηστεία ἐντεῦθεν τὰ νεῦρα ἔχει. Κἂν νηστεύῃς χωρὶς ἐλεημοσύνης, οὐδὲ νηστεία τὸ πρᾶγμα λογίζεται· ἀλλὰ γαστριζομένου καὶ μεθύοντος χεῖρων ὁ τοιοῦτος, καὶ τοσοῦτ' ἡμῶν, ὅσω ⁴⁸ τρυφῆς ὠμότης χαλεπώτερον. Καὶ τί λέγω νηστείαν; Κἂν γὰρ σωφρονῇς, κἂν παρθεύῃς, ἐκτός ἐστιν ἡσυχίας τὸ νυμφῶνος, ἐλεημοσύνην οὐκ ἔχων. Καίτοι τί παρθενίας [750] ἴσον, ὃ μὴ δὲ ἐν τῇ Καινῇ ὑπὸ νόμου ἤθλεν ἀνάγκην ⁴⁹ διὰ τὸ ὑπερέχον; ἀλλ' ὁμως ἐκβάλλεται, ὅταν τὴν ἐλεημοσύνην μὴ ἔχη. Εἰ δὲ παρθένοι ἐκβάλλονται, ἐπειδὴ ταύτην οὐκ εἶχον μετὰ θαψιλείας τῆς προσηκούσης, τίς δυνήσεται ταύτης ἀνευ συγγνώμης τυχεῖν; Οὐκ ἐστὶν οὐδεὶς, ἀλλ' ἀπολέσθαι πάντως ἀνάγκη τὸν ταύτην οὐκ ἔχοντα. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς βιωτικοῖς οὐδεὶς ἑαυτῷ ζῇ, ἀλλὰ καὶ χειροτέχνῃς, καὶ στρατιώτης, καὶ γεωργός, καὶ ἔμπορος, πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον καὶ τὸ τῷ πλησίον ὠφέλιμον συντελοῦσιν ἅπαντες· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν τοῦτο δεῖ ποιεῖν. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐστὶ ζῆν ⁵⁰· ὡς ὅγε ἑαυτῷ ζῶν μόνον, καὶ πάντων ὑπεροπῶν, περιτός ἐστὶ, καὶ οὐδὲ ἀνθρώπος, οὐδὲ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου. Τί οὖν, φησὶν, ἂν ⁵¹ τὰ καθ' ἑαυτὸν παρίδω, τὰ τῶν ἄλλων ἐπιζητῶν; Οὐκ ἐστὶ ⁵²· καὶ τῶν ἄλλων ἐπιζητούμενα τὰ ἑαυτοῦ παρίδω. Ὁ γὰρ τὰ τῶν ἄλλων ἐπιζητῶν, οὐδένα λυπεῖ, ἀλλ' ἔλασεν πάντας, ὠφελεῖ εἰς δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ· οὐδένα ἀρπάσσει, οὐδένα ⁵³ πλεονεκτῆσαι, οὐ κλέψει, οὐ ψευδομαρτυρήσει· πάσης ἀφείλεται κακίας, πάσης ἐπιλήφεται ἀρετῆς, καὶ ὑπερεῖται τῶν ἐχθρῶν, καὶ εὐεργετῆσαι τοὺς ἐπιβουλευόντας· καὶ οὕτε λοιδορησάται τινι, οὕτε κακῶς ἐρεῖ, κἂν μυρία ἀκούσῃ ⁵⁴ κακῶς, ἀλλ' ἐρεῖ τὰ ἀποστολικὰ· *Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι*;· *Ἐν δὲ τῷ τὰ* ⁵⁵ *ἡμέτερα σκοπεῖν οὐ πάντως καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἔχεται*. Ἐκ τούτων ἀπάντων πεισθέντες, ὡς οὐκ ἐνὶ σωθῆναι μὴ τὸ κοινῇ συμφέρον σκοποῦντα ⁵⁶, καὶ τὸν διχοτομηθέντα τοῦτον ἰδόντες, καὶ τὸν τὸ τάλαντον κατορύξαντα, ταύτην ἐλώμεθα τὴν ὁδὸν, ἵνα καὶ τῆς αἰωνίου τύχωμεν ζωῆς ⁵⁷· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

³⁷· αὐτὸν om. G. H. K. M. ³⁸ τοὺς deest in Edd. ³⁹ κευθίσωμαι G. ⁴⁰ Ὅρξ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν [καὶ θέα αὐτὴν G. H. K. M. [et Reg. 688.] καὶ θέα ταύτην L. Editi, ut dedi, nulla memorata varietate. ⁴¹ καὶ] Ἀκούεις ὅτι καὶ Edd. invitis codd. et Interp. ⁴² τῷ τοῦ G. ⁴³ φιλεῖς] εἰ φιλεῖς H. ⁴⁴ ποιήσῃ Edd. ⁴⁵ τὰ] τὴν L. M. τὴν τῶν οὐρανῶν [βασίλειαν,] ὅπως Mor. et sine uncis Ben. p. p. ἐργάσεται Edd. ⁴⁶ δαίρεσθαι G. δεδείσθαι H. K. L. Mor. p. p. εἰς ἀγορὰς G. H. M. εἰς ἀγορὰς (sic) K. ⁴⁷ αὐτὴ G. H. K. M. ⁴⁸ τοσοῦτον γ. ὅσον G. H. K. M. ὠμότης] add. χεῖρων καὶ Edd. contra cold. et Flor. p. 549. ⁴⁹ ἤθλεν ὑπὸ νόμου ἀνάγκην H. ἤθλεν ὑπὸ νόμον ἀνάγκης G. M. Ge. ὑπὸ νόμον ἡ. ἐξ ἀνάγκης Fl. ὑπὸ νόμον ἡ. τῆς ἀνάγκης Sav. Ben. Sic Mor. sed [τῆς ἀνάγκης] post ὑπερέχον rejecto. ⁵⁰ ζῆν] τὸ ζῆν Edd. p. p. μόνον K. Fl. ⁵¹ ἂν om. K. Idem παρ-ιδὼν et ἐπιζητῶ dat. faventie Ge. ⁵² ἐστὶν] add. οὐκ ἐστὶ Edd. ⁵³ οὐδένα] οὐδὲ K. οὐδένα ἀρπάσσει, οὐδ. πλ.] οὐδένοσ τι ἀρπάσει, οὐ πλ. Edd. ⁵⁴ ἀκούσῃ G. M. ⁵⁵ Ἐκ δὲ τοῦ τὰ Edd. ⁵⁶ σκοποῦντας Edd. ⁵⁷ τυχ. ζωῆς] βασιλείας ἐπιτυχομεν G. H. K. M. Ge.

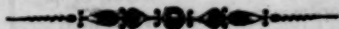

Sint ergo¹ duæ ad vitam optimam viæ, quarum altera viatorem dumtaxat probum reddat; aliter etiam proximum. Videamusque quænam sit perfectior, et ad virtutis culmen nos ducat. Ille certe qui sua tantum curat, a Paulo sæpissime culpatur; cum a Paulo dico, a Christo intellige; illum vero qui proximi res curat, laudibus et coronis exornat. Ubinam? Audi quomodo huic, quomodo illi loquatur. *Nemo quod suum est querat, sed quod est proximi unusquisque* (1. Cor. 10. 24). Viden' quomodo alterum eiecit, alterum induxit? Et rursum, *Unusquisque vestrum proximo placeat in bonum ad ædificationem* (Rom. 15. 2). Deinde sequitur laus ineffabilis cum admonitione conjuncta. *Nam et Christus non sibi ipsi placuit* (Ibid. v. 3). Jam satis essent hæc sententiæ ad victoriam asserendam: ut tamen id majori cumulo fiat, videamus quæ ex bonis operibus in nobis terminentur, quæ vero a nobis in alios transeant. Jejunare igitur, humi cubare, virginitatem servare atque continentiam, ipsis observantibus sunt utilia; quæ vero a nobis in proximos transeunt sunt eleemosyna, doctrina, caritas. Hic etiam audi Paulum dicentem: *Si omnia quæ habeo in cibos pauperum distribuam, si corpus meum tradam ut uratur, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (1. Cor. 13. 3).

6. Proximi ædificationi omnia postponenda. Virgines satius ideo ex thalamo excludæ, quia eleemosynam non dederant. — Viden' caritatem per se splendide prædicatam et coronatam? Sed si placet tertio congregiamur. Hinc alius statuatur, qui jejundet, qui castitatem servet, qui martyrium subeat, et comburatur, alius vero ad ædificationem proximi martyrium differat, nec modo martyrium differat, sed sine martyrio decedat: quis post decessum ex hac vita præstantior erit? Non longo hic opus est sermone, nec longa verborum circuitione; adest enim beatus Paulus qui sententiam ferat, et dicat: *Dissolvi et cum Christo esse melius est: in carne autem permanere, propter vos magis necessarium est* (Philipp. 1. 23. 24). Audis illum ædificationem proximi pluris facere, quam ad Christum proficisci? Illud enim maxime est cum Christo esse, ejus facere voluntatem; voluntas autem ejus præcipue est, ut proximi utilitatem cures. Vis et quartam demonstrationem asseram? *Petre, si amas me*, inquit, *pasce oves meas* (Joan. 21. 15): et cum tertio ipsum interrogasset, hoc esse dixit amoris arguementum. Neque ad sacerdotes tantum id dictum fuit, sed ad nostrum singulos, quibus vel minimus grex commissus sit. Ne enim quod parvus sit, ipsum despicias: nam *Pater meus*, inquit, *complacuit in illis* (Luc. 12. 32). Singuli nostrum ovem habent; hanc ad convenientia pascua ducant. Et vir e lecto surgens ne aliud quærat, quam ut quid faciat vel dicat, quo ad majorem pietatem domum et familiam agat. Uxor

quoque domum custodiat; sed præ hac aliam magis necessariam sollicitudinem habeat, quomodo ea quæ ad regnum celorum spectant tota familia operetur. Si enim in rebus sæcularibus, antequam domestica disponamus, quæ publice persolvi debent curamus, ne his neglectis vinciamur, in forum trahamur, et dedecore magno afficiamur: multo magis in spiritualibus id curare oportet, ut prius quæ regi universorum Deo debentur persolvantur; ut ne eo ducamur ubi stridor dentium. Has quæramus virtutes, quæ nobis salutare et proximo peritiles sunt. Talis est eleemosyna, talis oratio; imo vero hæc ab illa vires et alas accipit. *Orationes*, inquit, *tue, et eleemosynæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei* (Act. 10. 4). Non modo oratio, sed etiam jejunium inde nervos accipit. Si absque eleemosyna jejunio, id pro jejunio non habetur; sed hujusmodi homo vorace quopiam et temulento deterior est, tantoque deterior, quanto crudelitas deliciis pejor est. Et cur de jejunio loquor? Etiam si castus sis, etsi virginitatem serves, si eleemosynam non colas, extra thalamum sponsi es. Quamquam quid virginitati par, quæ neque in Novo Testamento ob eminentiam suam lege statuta fuit? Attamen illa ejicitur, nisi conjunctam habeat eleemosynam. Si porro virgines, quod illam non sat largiter coluissent, ejiciantur, quis poterit illa destitutus veniam consequi? Nemo sane, sed eum qui illam non colit perire prorsus necesse est. Nam si in sæcularibus nemo sibi ipsi vivit, sed artifex, miles, agricola, mercator, ad id, quod publicæ utilitati et commodo confert, se dedunt: multo magis in spiritualibus id observandum. Illud est maxime vivere: cum contra is qui sibi ipsi tantum vivit, omnesque despicit, inutilis et supervacaneus sit, non homo, neque generis nostri. Quid igitur erit, inquires, si mea despiciam, aliena curem? Non potest certe, non potest qui aliorum res curat, suas negligere. Qui enim aliorum res curat, neminem offendit, omnes miseratur, et pro virili juvat; nihil ille rapiet, non furabitur, non falsum testimonium dicet: ab omni absteinebit nequitia, omnem virtutem amplectetur, pro inimicis precabitur, insidiantibus sibi beneficium præstabit; nemini conviciabitur, nemini maledicet, etiamsi innumera audiat maledicta, sed hæc apostolica verba proferet: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror* (2. Cor. 11. 29)? Si vero nostra quæramus, non omnino de alienis curabimus. His omnibus morem gerentes et persuasi, non posse nos salutem consequi, nisi communem utilitatem spectemus, hunc discissum videntes, illumque pariter qui talentum suffoderat, illam potius eligamus viam, ut et vitam æternam consequamur: quam utinam omnes nanciscamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Morel. addit, tibi.

HOMILIA LXXVIII. al. LXXIX.

CAP. 25. v. 1. Tunc simile erit regnum cælorum de-
cem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exie-
runt obviam sponso. 2. Quinque autem erant pruden-
tes et quinque fatuæ, 3. quæ non acceperunt oleum.
4. Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis
cum lampadibus suis. 5. Moram autem faciente
sponso, etc. (a).

1. Parabola de virginibus cum aliis secundum quid
similibus comparatur, deinde explanatur. Nihil sine elee-
mosyna prodest. Mors somnus. Futura resurrectio. Nul-
lus in die iudicii patronus. — Hæ parabolæ priori de
fidei servo et de improbo, qui bona domini devora-
vit, similes sunt. Quatuor enim sunt ad rem eandem
licet diverso modo hortantes; dico autem illas de
elemosyna eroganda, ac de proximo pro facultate
nostra juvando, quasi non possimus alio modo salu-
tem consequi. Sed in illis quidem generaliter de utili-
tate quavis, quam possumus proximo præstare; in
parabola vero de virginibus de elemosyna sive de
pecunia largitione agitur, et quidem vehementius
quam in superiore parabola. Illic enim percutientem,
ebriosum, dominique bona dissipantem et perdentem,
supplicio afficit; hic vero etiam eum qui proximum
non juvat, neque largiter egenis sua distribuit. Virgi-
nes oleum quidem habebant, sed non copiosum, ideo-
que puniuntur. Cur ergo sub persona virginum hanc
profert parabolam, nec qualemcumque personam
adhibuit? Magna de virginitate dixerat: *Sunt eunu-
chi, qui seipso castraverunt propter regnum cælorum*
(Matth. 19. 11), et, *Qui potest capere, capiat*. Alio-
quin vero sciebat plerosque magnam de illa opinio-
nem habere. Nam res est natura sua ardua, ut inde
palam est, quod in veteri lege ne sancti quidem ma-
gnique viri illam exercuerint, et in nova nulla legis
necessitate jubeatur. Neque enim hoc præcepit; sed
audientium arbitrio illud reliquit. Ideo ait Paulus:
De virginibus autem præceptum Domini non habeo
(1. Cor. 7. 25). Laudo quidem illud servantem, sed
nolentem non cogo, neque præceptum id facio. Quia
igitur magna res erat, et in magna apud multos erat
existimatione; ne quis illam servans, quasi omnia
servasset, circa cætera negligens esset, hanc ponit
parabolam, quæ suadere possit, virginitatem aliaque
bona omnia, elemosynæ fructibus vacua, cum forni-
catoribus ejici: et inhumanum immisericordemque
cum illis collocari: idque jure merito¹: ille enim cor-
porum amore victus est, fatuæ autem virgines
amore pecuniarum. Non est autem corporum
et pecuniarum par cupiditas; sed acrior multo
ac violentior corporum. Quanto autem imbecil-
lior est inimicus, tanto minus illæ quæ victæ sunt,
veniam merentur; ideoque fatuas illas vocat, quia
majori superato labore, per minorem totum perdidit.

¹ In Morel. legitur..... cum fornicatoribus ejici et immi-
sericordibus, idque jure merito, omissis interpositis.

(a) In aliquot Codicibus hæc Evangelii lectio ante prin-
cipium homiliæ posita longe amplior effertur. Cfr. Aduot.
Field.

runt. Lampades autem hic dicit ipsum virginitatis
donum, sanctitatis puritatem: oleum vero benignita-
tem, eleemosynam, auxilium egenis præstitum.
5. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes
et dormierunt. Hic ostendit non parvum temporis
spatium interjectum, discipulos abducens ne expe-
ctent regnum ejus statim venturum esse. Nam hoc spe-
rabant, ideoque frequenter illos ab hac spe removet.
Ad hæc illud quoque subindicat, mortem esse somnum.
Dormierunt, inquit. 6. Media autem nocte clamor factus
est. Vel in parabola insistit; vel docet nocte futuram
resurrectionem esse. Clamorem etiam Paulus memo-
rat, dicens: *In jussu, in voce archangeli, in ultima
tuba descendet de cælo* (1. Thess. 4. 16). Quid sibi
volunt tubæ, quid clamor? Sponsus venit. 7. Cum or-
nassent ergo lampades, 8. fatuæ sapientibus dixerunt:
Date nobis de oleo vestro. Rursum illas fatuas vocat,
ostendens nihil stultius esse iis qui hic pecunias col-
ligunt, et nudi illuc abeunt, ubi nobis benignitate
magis opus est, multoque oleo¹. Non ideo tan-
tum stultæ, sed quod expectarint se ille oleum ac-
ceptûras esse et quod intempestive quæsierint: quan-
quam nihil humanius illis virginibus, quæ hac in
parte maxime conspicuæ fuerunt. Neque totum pete-
bant: *Date nobis de oleo vestro*; necessitatemque
ostendebant, dicentes: *Lampades nostræ extinguuntur*.
Sed si etiam repulsam tulerunt: ac neque humanitas
earum a quibus petebant, neque petitionis facilitas,
neque necessitas, quidpiam impetrarunt. Verum quid
inde discimus? Neminem illic nobis, quos opera pro-
diderunt, auxilio futurum; non quid nolint, sed quod
non possint. Nam et illæ ad impossibile confugiunt.
Hoc et beatus Abraham ostendit dicens: *Magnus chaos
inter vos et nos est, ut ne volentes quidem pertransire
possint* (Luc. 16. 26). 9. *Ite autem ad vendentes, et
emite*. Qui vendentes? Pauperes. Ubinam illi? Illic
erant: hic querere oportebat, neque in tempore illo.

2. Viden' quomodo fiat nobis ex pauperibus nego-
tiatio? Si hos sustuleris, magnam salutis spem nobis
sustuleris. Ideo hic oportet oleum colligere, ut illic
nobis utile sit, cum tempus nos vocaverit. Non enim
tempus colligendi illud est: sed hoc tempus. Ne ergo
opes tuas frustra impendas in delicias, in vanam glo-
riam. Multo quippe oleo tibi illic opus est. Hæc au-
dientes illæ abierunt, sed nihil utilitatis acceperunt.
Hoc porro ait aut in parabola insistens, illamque
texens; aut ut ostendat, etiamsi humani simus post
decessum nostrum, nos nihil inde subsidii accepturos
ad supplicium effugiendum. Itaque nihil illis prolefit
studium; quia non hic iverunt ad vendentes, sed illic;
neque diviti profuit, quando ita humanus evasit, ut
etiam de affluibus suis sollicitus esset. Nam is qui ad
ostium jacentem præteribat, eos, quos numquam vi-
derat, ex periculis et ex gehenna eripere festinat, et
rogat mitti quosdam, qui id illis annuntient (Luc. 16.

¹ Unus habet multaque misericordia.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΗ.

Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου. Πέριε δὲ ἦσαν ὀφρῖμοι, καὶ πέντε μωραὶ, αἵτινες οὐκ ἔλαβον, στήναι, ἔλαιον. Αἱ δὲ ὀφρῖμοι ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν μετὰ τῶν λαμπάδων αὐτῶν. Χρονίζοντες δὲ τοῦ νυμφίου, καὶ τὰ ἐξῆς.

α'. Αὐταὶ αἱ παραβολαὶ τῇ προτέρᾳ εἰκόνασι τῇ τοῦ πιστοῦ δοῦλου, καὶ τοῦ ἀγνώμονος καὶ τὰ δεσποτικά κατεδεδωκότος⁸⁰. Τέσσαρες γάρ εἰσι αἱ πᾶσαι περὶ τῶν αὐτῶν διαφορῶς ἡμῖν παραινῶσαι· λέγων δὲ τῆς περὶ τὴν ἐλεημοσύνην σπουδῆς, [751] καὶ τοῦ διὰ πάντων, ὧν ἀνδυνώμεθα⁸¹, τὸν πλησίον ὠφελεῖν, ὡς οὐκ ἐνὶ σωθῆναι ἐτέρως. Ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν περὶ πάσης ὠφελείας λέγει καλοικώτερον, ἢν εἰς τὸν πλησίον ἐπιδεικνύσθαι χρή· ἐπὶ δὲ τῶν παρῶν περὶ ἐλεημοσύνης ἰδικῶς τῆς ἐν χρήμασι λέγει, καὶ σφοδρότερον ἢ ἐπὶ τῆς προτέρας παραβολῆς. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸν τύπτοντα, καὶ μεθύοντα, καὶ τὰ δεσποτικά σκορπίζοντα καὶ ἀπολλύντα κολάζει· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸν οὐκ ὠφελοῦντα, οὐδὲ θαψιδῶς τοῖς δεομένοις τὰ ὄντα κενοῦντα. Εἶχον μὲν γὰρ ἔλαιον, οὐ θαψιδῶς δὲ· διὸ καὶ κολάζονται. Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ προσώπου τῶν παρῶν ταύτην προάγει· τὴν παραβολήν, καὶ οὐκ ἀπλῶς διδόντες⁸²· ὑποτίθεται πρόσωπον· Μεγάλα περὶ παρθενίας διελέχθη εἰπὼν· Εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοῦχισαν αὐτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ, Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. Οἷδε⁸³ καὶ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων μεγάλην περὶ αὐτῆς ὀδὴν ἔχοντας. Καὶ γὰρ ἐστὶ φύσει τὸ πρᾶγμα μέγα, καὶ δείκνυται· ἐξ ὧν οὐτε ἐν τῇ Παλαιᾷ ὑπὸ τῶν παλαιῶν καὶ ἁγίων ἀνδρῶν ἐκείνων καταρβώθη, καὶ ἐν τῇ Καινῇ δὲ οὐκ ἤλθεν εἰς ἀνάγκην νόμου. Οὐ γὰρ ἐπέταξε τοῦτο, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει τῶν ἀκούοντων⁸⁴ ἐπέτρεψε. Διὸ καὶ Παῦλός φησι· Περὶ δὲ τῶν παρῶν εἰσαγγὴν Κυρίῳ οὐκ ἔχω. Ἐπαιῶ μὲν γὰρ τὸν κατορβούντα, οὐκ ἀναγκάζω δὲ τὸν μὴ βουλόμενον, οὐδὲ ἐπίταγμα τὸ πρᾶγμα ποιῶ. Ἐπεὶ οὖν καὶ μέγα τὸ πρᾶγμα ἦν, καὶ μεγάλην παρὰ τοῖς πολλοῖς ὀδὴν εἶχεν, ἵνα μή τις τοῦτο κατορβῶν, ὡς τὸ ἰδὼν καταρβωκῶς διακρίνεται⁸⁵, καὶ τὸν λοιπὸν ἀμελήῃ, τίθεισι ταύτην τὴν παραβολήν, ἱκανῶν πείσαι, διὰ παρῶν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἔχῃ⁸⁶, τῶν ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης καλῶν ἔργων οὐσα, μετὰ τῶν πόρων ἐκβάλλεται· καὶ τὸν ἀπάνθρωπον⁸⁷ καὶ τὸν ἀνελεήμονα ἴσταισι μετ' αὐτῶν. Καὶ μάλᾳ εἰκότως· ὁ μὲν γὰρ σωματὶον ἔρωτος ἡτήθη, αἱ⁸⁸ δὲ χρημάτων. Οὐκ ἐστὶ δὲ ἴσον σωματῶν ἔρος καὶ χρημάτων· ἀλλ' ὁ τῶν σωματῶν δριμύτερός τε πολλῶ καὶ τυραννικώτερος. Ὅσῳ οὖν ἀσθενέστερος ὁ ἀνταγωνιστής, τοσούτῳ ἀσύγγωστοι μάλλον αἱ νικηθεῖται. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ μωρὰς αὐτὰς καλεῖ, ὅτι τὸν μείζονα ὑποστᾶσαι πόνον, διὰ τὸν ἐλάττονα τὸ πᾶν προῦδωκαν. Λαμπάδας δὲ ἐνταῦθα φησὶν αὐτὸ τὸ τῆς παρθενίας χάρισμα, τὸ καθαρὸν τῆς ἀγιοσύνης· ἔλαιον δὲ, τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἐλεημοσύνην, τὴν περὶ τοὺς δεομένους βοήθειαν. Χρονίζοντες δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύσταξαν πᾶσαι, καὶ ἐκάθευδον. Δείκνυσιν⁸⁹ οὐκ ὁλ-

γον τὸν χρόνον ἐσόμενον πάλιν τὸν μεταξὺ, τοὺς μαθητὰς ἀπάγων τοῦ προσδοκᾶν αὐτίκα μάλᾳ φανεῖσθαι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ τοῦτο ἤλπιζον· διὰ τοῦτο καὶ συνεχῶς αὐτοὺς ἀναγαιτίζει τῆς ἐλπίδος ταύτης. Μετὰ δὲ τοῦτο⁹⁰ καλεῖντο ἐμφανῆσαι, ὅτι ὕπνος ὁ θάνατός ἐστιν. Ἐκάθευδον γὰρ, φησί. Περὶ δὲ μέσας νύκτας κραυγὴ γέγονεν⁹¹. Ἦτοι τῇ παραβολῇ ἐπέμεινεν, ἢ πάλιν δείκνυσιν, ὅτι ἐν νυκτὶ ἡ ἀνάστασις [752] γίνεται. Τὴν δὲ κραυγὴν καὶ ὁ Παῦλος ἐνδείκνυται, λέγων· Ἐν κελύσματι, ἐν φωτὶ ἀρχαγγέλου, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ. Καὶ τί βούλονται αἱ σάλπιγγες; τί δὲ ἡ κραυγὴ λέγει; Ὁ νυμφίος ἔρχεται. Ἐπεὶ οὖν ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας, λέγουσιν αἱ μωραὶ ταῖς ὀφρῖμοις· Δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἔλαιου ἡμῶν. Πάλιν αὐτὰς μωρὰς καλεῖ, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν μωρότερον τῶν ἐνταῦθα χρηματιζομένων, καὶ γυμνῶν ἀπόντων ἐκεῖσε, ἐνθα μάλιστα φιλανθρωπίας ἡμῖν χρεῖα, ἐνθα πολλοῦ τοῦ ἔλαιου⁹². Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον μωραὶ, ἀλλ' ὅτι καὶ προσεδόκησαν ἐκείθεν λήψεσθαι, καὶ ἀκαιρῶς ἐξήτησαν· καίτοιγε οὐδὲν ἐκείνων φιλανθρωπότερον ἦν τῶν παρῶν, αἱ διὰ τοῦτο μάλιστα εὐδοκίμησαν. Καὶ οὐδὲ τὸ πᾶν ζητοῦσι· Δότε γὰρ ἡμῖν, φησὶν, ἐκ τοῦ ἔλαιου ἡμῶν· καὶ τὸ ἀναγκαῖον τῆς χρείας ἐπιδείκνυται· σθένουνται γὰρ, φησὶν, αἱ λαμπάδες ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀπέτυχον· καὶ οὕτε ἡ φιλανθρωπία τῶν αἰτουμένων, οὕτε τὸ εὐκολόν τῆς αἰτήσεως, οὕτε τὸ ἀναγκαῖον καὶ χρειῶδες ἐποίησαν αὐτὰς ἐπιτυχεῖν. Ἀλλὰ τί δὲ ἐνταῦθα μανθάνομεν; Ὅτι οὐδεὶς ἡμῶν ἐκεῖ, τῶν ἐκ τῶν ἔργων προδοθέντων, προστήναι δυνήσεται· οὐκ ἐπειδὴ οὐ βούλεται, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ δύναται. Καὶ γὰρ καὶ αὐταὶ ἐπὶ τὸ ἀδύνατον καταφεύγουσι. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἀδραμὴ δὲδῶκεν εἰπὼν, ὅτι Χάσμα μέγα⁹³ ἐστὶ μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἡμῶν, ὥστε μὴδὲ βουλομένοις ἐξεῖναι διαβῆναι. Πορεύεσθε δὲ πρὸς τοὺς πωλούντας, καὶ ἀγοράσατε. Καὶ τίνας οἱ πωλούντας; Οἱ πένητες. Καὶ ποῦ οὗτοι; Ἐνταῦθα· καὶ τότε ζητήσαι ἔρχην, οὐκ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ.

β'. Ὁρᾷς ὁπόση⁹⁴ γίνεται ἀπὸ τῶν πενήτων ἡμῖν ἡ πραγματεία; καὶν τοῦτους ἀνέλθῃ, τὴν πολλὴν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀνείλες ἐλπίδα. Διόπερ ἐνταῦθα τὸ ἔλαιον συναίγει χρῆ, ἵνα ἐκεῖ χρησίμων γένηται, ὅταν ὁ καιρὸς ἔλθῃ καλῇ. Οὐ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ καιρὸς τῆς συλλογῆς. ἀλλ' οὗτος. Μὴ τοίνυν ἀνάλισκε μάτην τὰ ὄντα εἰς τρυφὰς καὶ κενοδοξίας. Πολλοὺ γὰρ σοι⁹⁵ ἐκεῖ χρεῖα τοῦ ἔλαιου. Ταῦτα ἀκούσασαι ἐκείναι ἀπῆλθον, ἀλλ' οὐδὲν ὠνήσαν⁹⁶. Τοῦτο δὲ φησὶν, ἢ⁹⁷ τῇ παραβολῇ παραμένον, καὶ ὑπαίτων αὐτῇ· ἢ καὶ διὰ τούτων δεικνύς, ὅτι καὶ φιλάνθρωποι γενώμεθα μετὰ τὸ ἀπελθεῖν, οὐδὲν ἐνταῦθεν κερδήσομεν εἰς τὸ διαφυγεῖν⁹⁸. Οὐκοῦν οὐδὲ ταῦταις ἤρκεσαν ἡ προθυμία· ἐπειδὴ μὴ ἐνταῦθα ἀπῆλθον πρὸς τοὺς πωλούντας, ἀλλ' ἐκεῖ· οὕτε τῷ πλουσίῳ, ὅτε οὕτω φιλάνθρωπος γέγονεν, ὡς καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτῶ προσηκόντων μεριμνᾷ. Ὁ γὰρ τὸν ἐν τῷ πτωχῷ κείμενον παρτρέχων, τοὺς οὐδὲ ὀρωμένους ἐξαρπάσαι τῶν κινδύνων καὶ⁹⁹ τῆς γέννης ἐπαίγεται, καὶ παρακαλεῖ παμφοβῆναι τῶν τοῦς ταῦτα ἀπαγγελοῦντας αὐτοῖς. Ἀλλ' ὁμως οὐδὲν¹⁰⁰

⁸⁰ κατεδεδωκότος add. χρήματα Edd. ⁸¹ δυνάμεθα Edd. Tacite correxit Editor Ben. 2^a. ⁸² παρᾶγει II. ⁸³ οἷδε|οἷδε ἐν Ep. [Ἄλλως δὲ] οἷδε Mor. et sine uncis Sav. Ben. ⁸⁴ δείκνυσιν| Sic Ep. et codl. ὅλων Edd. p. p. ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐκείνων καὶ μεγάλων ἀνδρῶν κατ-
⁸⁵ ὠρῶθη Edd. contra Ep. Interp. et codices. ⁸⁶ ἀκούοντων| add. τοῦτο κατορβόουσαι Edd. ⁸⁷ διάχρηται: M. διακαίεται L. ceteri cum Edd. διάχρηται. Ante h. v. ἀμείλως inferciunt Edd. invitis subditis. ⁸⁸ καὶ . . .
[ἐκ] καὶ τὰ ἄλλα πάντα καλὰ Edd. repugnantibus Ep. Ge. et codl. Voculam πάντα contra ceteros tuentur L. Ep. Ge. ⁸⁹ καὶ τῶν ἀπάνθρωπων G. K. M. ⁹⁰ αἱ| Sic Ep. et codl. oi Edd. ⁹¹ Ἐνταῦθα δείκνυσιν Edd.
[τοῦτο] Sic L. vulgo τοῦτο. ⁹² γίνεται: K. L. ⁹³ ἔλεος L. Ge. ⁹⁴ χάσμα μέγα| χάος L. Ita laudat Chrys.
infra p. 779 E. Tom. x. p. 504 B. et alibi μέγα om. K. Vulgatum tuentur Mosq. ⁹⁵ πόση K. L. quam magnam
Ge. ὅπως Edd. ⁹⁶ σου G. K. M. ⁹⁷ Sic II. L. vulgo ὠνήσαντο. Vid. adnot. ⁹⁸ ἢ om. G. Alterum ἢ om. G. M.
αὐτῇ· ἢ καὶ διὰ τ. δ. | αὐτῇ διὰ τούτων· ἢ δ. K. L. ⁹⁹ διαφυγεῖν| add. τὴν κόλασιν Ep. et Edd. invito Interp.
¹⁰⁰ τῶν x. καὶ| τοῦ κινδύνου G. II. K. M. ¹⁰¹ οὐδὲ II. K. M. et pr. G.

ἐκείνος ἐντεῦθεν ἀπάνωτο, ὥσπερ οὐδὲ αὐταί. Ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα ἀκούσας ἀπὸ πλῆθους, ἦλθεν ὁ νυμφίος· καὶ αἱ μὲν ἐτοιμοί, συνεστῆσαν· αἱ δὲ ἀπεκλείσθησαν. Μετὰ τοὺς πολλοὺς πόνους, μετὰ τοὺς μυρίους ἴδρωτας καὶ τὴν ἀφόρητον μάχην ἐκείνην, καὶ τὰ τρόπαια ἃ κατὰ τῆς φύσεως λυττώσεως ἀνέστησαν, καταισχυνοῦνται καὶ τῶν λαμπρῶν ἐσθεςμένων, ἀνεχώρουν κάτω κύπτουσαι. Οὐδὲν γὰρ ἀμαυρότερον [753] παρθενίας, ἢ ἡ μὴ ἐχούσης· οὕτω καὶ οἱ πολλοὶ τοὺς ἀνελετήμονας εἰσθασί καλεῖν σκοτεινοὺς. Ποῦ τοίνυν τῆς παρθενίας ὄφελος ἴσῃ, ὅτε τὸν νυμφίον οὐκ εἶδον, καὶ οὐδὲ κρούσασαι ἤνυσαν, ἀλλὰ τὸ φοβερὸν ἐκείνου ἤκουσαν ῥῆμα. Ὑπάγετε, οὐκ οἶδα ὑμᾶς· Ὅταν δὲ αὐτὸς εἰπῇ τοῦτο, οὐδὲν ἕτερον ἢ γένεον καταλιμπάνεται καὶ ἡ ἀφόρητος κόλασις· μάλιστα δὲ καὶ τῆς γέννησις τοῦτο ἴσῃ τὸ ῥῆμα χαλεπώτερον. Τοῦτο τὸ ῥῆμα ἴσῃ τοὺς τὴν ἀνομίαν ἐργαζομένους εἶπε. Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν, οὐδὲ τὴν ὥραν. Ὅρξῃ πῶς συνεχῶς τοῦτο ἐπιλέγει, χρησίμην δεικνύς τὴν ἀγνοίαν τῆς ἐξόδου τῆς ἐντεῦθεν· Ποῦ νῦν ἴσῃ οἱ διὰ παντὸς μὲν τοῦ βίου βέβητοι, ὅταν δὲ ἐγκαλῶνται παρ' ἑωῖν, λέγοντες, ὅτι Ἐν καιρῷ τελευταίῃς καταλιμπάνω τοὺς δεομένους· Ἀκούετε τῶν ῥημάτων τούτων, καὶ διορθοῦσθωσαν. Καὶ γὰρ καὶ ἴσῃ ἐκείνῳ τῷ καιρῷ πολλοὶ ἐξέτισον τοῦτο, ἀδρόν ἀναπασθέντες, καὶ οὐδὲ ἐπισκεψαί συγχωρηθέντες τοῖς οικείοις ὅταν ὦν ἐβούλοντο. Αὕτη μὲν οὖν ἡ παραβολὴ τῆς διὰ χρημάτων ἐλεημοσύνης ἐνεκεν εἰρηται· ἡ δὲ μετὰ ταύτην, πρὸς τοὺς οὐ χρήμασι, οὐ λόγῳ, οὐ προστασίᾳ, οὐκ ἑτέρῳ ὅπου ὦν ὠφελεῖν βουλομένους τοὺς πλῆσιον, ἀλλὰ πάντα ἀποκρύπτοντας. Καὶ τί δὴ ποτε αὕτη μὲν ἡ παραβολὴ βασιλέα εἰσάγει, ἐκείνη δὲ νυμφίον; Ἰνα μάθῃς πῶς οἰκείως ἔχει πρὸς αὐτὸν παρθενοῦς ὁ Χριστὸς, τὰς ἀποδυμένας τὰ ὄντα· τοῦτο γὰρ καὶ παρθενία. Διδὼ καὶ Παῦλος τοῦτον τίθησιν ὅρον τοῦ πράγματος. Ἡ ἀγαμία μερμυγὴ τὰ τοῦ Κυρίου, φησὶ καὶ, Πρὸς τὸ εὐσεβήσαν καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάτως. Ταῦτα παραινόμεν, φησὶν. Εἰ δὲ ἐν τῷ Λουκᾷ ἑτέρως κεῖται ἡ τῶν τάλαντων παραβολή, ἐκείνῳ λεκτέον, ὅτι ἄλλη αὕτη, καὶ ἑτέρα ἐκείνη. Ἐν ἐκείνῃ μὲν γὰρ ἀπὸ ἐνὸς κεφαλαίου διάφοροι γεγόνασιν αἱ πρόσδοι· ἀπὸ γὰρ μιᾶς μνῆς ὁ μὲν πέντε, ὁ δὲ δέκα προσήνεγκαν, διδὼ οὐδὲ τῶν αὐτῶν ἔτυχον· Ἐνταῦθα δὲ τὸναντίον, διδὼ καὶ ὁ στέφανος ἴσος. Ὁ γὰρ δύο ἴσος λαβὼν, δύο ἔδωκε, καὶ ὁ τὰ πέντε πάλιν ὁμοίως· ἐκεῖ δὲ, ἐπειδὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ὁ μὲν πλείονα, ὁ δὲ ἐλάττωνα πρόσδοι ἐποίησαντο, εἰκότως καὶ ἐν τοῖς ἐπ' αὐτοῖς οὐχ ὁμοίως ἀπολαύουσιν. Ὅρα δὲ αὐτὸν πανταχοῦ οὐκ εὐθέως ἀπαιτοῦντα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἀμπελῶνος· ἐξέδοτο γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησε· καὶ ἔνταῦθα ἐνεπίστευσεν, καὶ ἀπεδήμησεν, ἴνα μάθῃς αὐτοῦ τὴν μακροθυμίαν ἴσῃ. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ τὴν ἀνάστασιν αἰνιστῆναι ταῦτα λέγειν. Ἄλλ' ἔνταῦθα οὐκέτι γεωργοὶ καὶ ἀμπελῶν, ἀλλὰ πάντες ἐργάται. Οὐ γὰρ πρὸς ἀργοντας μόνον, οὐδὲ πρὸς Ἰουδαίους, ἀλλὰ πρὸς ἀπαντας διαλέγεται. Καὶ οἱ μὲν προσφέροντες ὁμολογοῦσιν εὐγνωμόνας καὶ τὰ αὐτῶν καὶ τὰ τοῦ δεσπότου. Καὶ ὁ μὲν λέγει, Κύριε, πέντε τάλαντά μοι ἔδωκας· ὁ δὲ λέγει, ὁ δὲ δεικνύντες ὅτι παρ' αὐτοῦ τὴν ἀφορμὴν ἔλαβον τῆς ἐργασίας, καὶ πολλὴν χάριν ἴσασιν, καὶ τὸ πᾶν αὐτῷ

λογίζονται. Τί οὖν ὁ δεσπότης; [754] Ἐδ, δοῦλε ἀγαθὸς, φησὶ (τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀγαθὸν, τὸ εἰς τὸν πλῆσιον ὀρεῖν), καὶ πιστὸς ἐπὶ ὀλίγα ἴσῃ πιστός, ἐπὶ πολλῶν ἴσῃ πιστός· ἐισέλθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου· τὴν πᾶσαν μακαριότητα διὰ τοῦ ῥήματος τοῦτου δεικνύς. Ἄλλ' οὐκ ἐκείνος οὕτως, ἀλλὰ πῶς; Ἡδεῖν ὅτι σκληρὸς εἰ ἀνθρώπος, θερίων δὲ οὐκ ἴσπευρας, καὶ συνάγων ὄθεν οὐ διενεργήσας· καὶ φοβηθεὶς ἐκρυψα τὸ τάλαντόν σου· ἴδε, ἔχεις τὸ σόν. Τί οὖν ὁ δεσπότης; Ἐδεῖ ὅτι βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπέζιταις, τοῦτέστιν, εἰπαὶν ἐχρῆν, παραινέσαι, συμβουλεύσαι. Ἄλλ' οὐ πείθονται; Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο πῶς εἰ. Τί τοῦτο γένοιτ' ἂν ἡμερῶτερον;

γ'. Ἀνθρώποι μὲν γὰρ οὐκ οὐκ ποιοῦσιν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν δανείσαντα, αὐτὸν καὶ ὑπεύθυνον τῆς ἀπαιτήσεως καθιστῶσιν. Αὐτὸς δὲ οὐκ οὕτως· ἀλλὰ, εἰ ἔδει καταβαλεῖν, φησὶ, καὶ τὴν ἀπαιτήσιν ἐμοὶ ἐπιτρέψαι. Κατὰ μετὰ τὸν τοῦτον ἂν ἀπῆρξα· τὸν λέγων ἀποκρίσεως τὴν τῶν ἐργῶν ἐπιδείξιν. Εἰ ἔδει τὸ εὐκολώτερον ποιῆσαι, ἐμοὶ δὲ τὸ δυσκολώτερον ἀρεῖναι. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο οὐκ ἐποίησε, ἀδέρσ, φησὶν, ἀπ' αὐτοῦ τὸ τάλαντον, καὶ δόξας τῷ τὰ δέκα τάλαντα ἔχοντι. Τῷ γὰρ ἔχοντι ἴσῃ δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὁ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Τί δὲ τοῦτο ἔστιν; Ὁ χάριν λέγου καὶ διδασκαλίαν εἰς τὸ ὠφελεῖν ἔχον, καὶ μὴ χρώμενος αὐτῇ, καὶ τὴν χάριν ἀπολεῖ· ὁ δὲ σπουδὴν παρεχόμενος, πλείονα ἐπισπάσεται τὴν δωρεάν· ὥσπερ οὖν ἐκείνος καὶ ὁ ἐλαβὼν ἀπολλύσιν. Ἄλλ' οὐ μέγιστος τοῦτο ἡ ζημία τῷ ἀργούντι, ἀλλὰ καὶ ἀφόρητος ἡ κόλασις, καὶ μετὰ τῆς κόλασις ἡ ἀπόφασις πολλῆς γέμουσα τῆς κατηγορίας. Τὸν γὰρ ἀχρεῖον δοῦλον ἐκέλευσε, φησὶν, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλυθμός καὶ ὁ βρυγμός τῶν οὐδόντων. Εἶδες πῶς οὐ μόνον ὁ ἀρπάζων καὶ πλεονεκτῶν, οὐδὲ ὁ κακὰ ἐργαζόμενος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀγαθὸς μὴ πῶν κολάζεται καὶ κολῶσιν τὴν ἐσχάτην; Ἀκούσωμεν τοίνυν τῶν ῥημάτων τούτων. Ὅς ἐστι καιρὸς, ἀντιλαβόμεθα τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, λάβωμεν· ἔλαβον εἰς τὰς λαμπράς, ἐργασώμεθα εἰς τὰ τάλαντα. Ἄν γὰρ ὀκνήσωμεν καὶ ἐν ἀργίᾳ διατρίβωμεν ἔνταῦθα, οὐδεὶς ἡμᾶς ἐλπίσει· λοιπὸν ἐκεῖ, καὶ μυρία θρηνῶμεν. Κατέγωγε αὐτοῦ καὶ τὰ ῥημὰ ἱμάτια ἔχον, καὶ οὐδὲν ὠφέλησεν. Ἀπίδωκε καὶ ἐπιστεῦθη παρακαταθήκην ὁ τὸ ἐν τάλαντον ἴσῃ, καὶ οὕτω κατεκρίθη. Παρεκάλεισαν καὶ αἱ παρθενοί, καὶ προσῆλθον, καὶ ἐκρούσαν, καὶ πάντα εἰκὴ καὶ μάτην. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ χρήματα, καὶ σπουδὴν, καὶ προστασίαν, καὶ πάντα εἰσενέγκωμεν εἰς τὴν τῶν πλῆσιον ὠφελίαν. Τάλαντα γὰρ ἔνταῦθα ἐστὶν ἡ ἐκάστου δύναμις, εἴτε ἐν προστασίᾳ, εἴτε ἐν χρήμασι, εἴτε ἐν διδασκαλίᾳ, εἴτε ἐν ὅλῳ δὴ ποτε πράγματι τοιοῦτο. Μηδεὶς λέγεται, ὅτι Ἐν τάλαντον [755] ἔχω, καὶ οὐδὲν δύναμαι ποιῆσαι. Δύνασαι γὰρ καὶ δι' ἐνὸς εὐδοκίμῃσαι. Οὐ γὰρ εἰ τῆς χήρας ἐκείνης πνεύματος, οὐκ εἰ Πέτρου καὶ Ἰωάννου ἀγροικότερος, οἱ καὶ ἰδιῶται καὶ ἀγράμματοι ἦσαν, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ προθυμίαν ἐπέδειξαντο, καὶ πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον πάντα ποιοῦν, τῶν ὁρανῶν ἐπελάδοντο. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ τῷ Θεῷ φίλον, ὥς τὸ κοινωφελῶς ἴσῃ. Διὰ τοῦτο λόγον ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεός, καὶ χεῖρας,

ἴσῃ πολλοὺς H. K. πολλὰς G. M. invito Ep. ἴσῃ ἔλαβον H. Ep. Ge. ἐλεημοσύνην Edd. ἴσῃ ὄφελος] τὸ καύχημα Edd. invito Interp. ἴσῃ Alii τὸ [?] ὄφελος. ἴσῃ Montef. καὶ ante οὐδὲ om. G. H. K. M. ἴσῃ τοῦτο Edd. τὸ ῥῆμα om. M. ἴσῃ Τοῦτο τὸ ῥῆμα] ὁ K. τοῦτο τὸ ῥῆμα ὁ H. ἴσῃ νῦν] τοῖνον G. H. K. M. ἴσῃ καὶ om. G. H. K. p. ἀρπασθέντες M. Ep. ἴσῃ Κυρίῳ] a. id. δουλεύειν H. ἴσῃ ἔτυχον] add. δωρεῶν L. ἴσῃ Εἰ γὰρ ὁ δύο Edd. que p. p. ἐπειδὴ omittunt, invitis eodd. et Interp. ἴσῃ πάλιν om. G. K. M. Mox πρόσδοι ἐπέδειξαντο L. Mor. ἴσῃ καὶ] οὕτω καὶ G. M. ἴσῃ τὴν πολλὴν μ. Add. contra eod. Ep. et Euth. ἴσῃ ὀλίγων G. K. ἴσῃ] εἰς M. et pr. G. H. K. ἴσῃ] ὅπου K. ἴσῃ Ἐδεῖ] δοῦλε πονεῖ, ἴσῃ Edd. ὁ καταβαλεῖν τ. ἀ. μ. ἐπὶ τοὺς τραπέζιτας (sic) K. L. ἴσῃ Ἄλλ' οὐκ ἔστι] T. K. καὶ τ. L. ἴσῃ τόκον G. K. L. M. τόκον] τόκον G. M. ἴσῃ ἔχοντι] add. παντὶ Edd. ἴσῃ ἀπὸ τοῦ G. M. ἀπὸ τοῦ H. L. Ep. Mox ἀπολλύσιν Edd. [et Reg. 688.] ἀπὸ τοῦ G. M. ἀπὸ τοῦ H. K. ἴσῃ καὶ ὁ πλ. H. K. ἴσῃ ΘΗΙΚΟΝ. Περὶ τῆς τοῦ πλῆσιον ἀγάπης· ἐν ᾧ καὶ περὶ ἐπισκεψίας καὶ πραότητος, καὶ τοῦ μὴ ὀρέσκειν καὶ βασκαίνειν· κατὰ τοῦτο γὰρ τοῦ διαβόλου στόμα γινώμεθα, καὶ ἐκείνου δὲ τοῦ Χριστοῦ στόμα G. ἴσῃ τάλαντον] add. λαβὼν L. ἴσῃ καὶ] ἄλλὰ Edd. ἴσῃ ἐν] add. ἄλλῃ Edd. Μηδεὶς] add. οὖν Edd. ἴσῃ ἐποίησαν G. H. K. M. ἴσῃ κοινωφελῶς L. κοινωφελῶς G. ὥς τὸ τὸ κοινωφελῶς ζητεῖν K.

28). Attamen nihil ille hinc lucri retulit; ut neque virgines. Postquam enim his auditis abierunt, 10. *Venit sponsus; et quæ paratæ erant, intraverant cum eo; hæc vero exclusæ sunt.* Post multos labores, post infinitos sudores, post certamen illud intolerabile, et tropæa quæ contra furentem naturam erexerant, pudore suffusæ cum extinctis lampadibus demisso capite recedebant. Nihil enim obscurius est quam virginitas, eleemosyna carens¹: sic multi solent immisericordes vocare tenebrosos. Ubi ergo virginitatis utilitas², quando nec sponsum quidem viderunt, nec pulsantes aliquid impetrarunt, sed illam terribilem audire vocem, 12. *Abiit, nescio vos?* Cum autem ille hoc dixerit, nihil aliud quam gehenna relinquitur et intolerabile supplicium; imo etiam hoc dictum gehenna ipsa gravius est. Hoc etiam dixit operantibus iniquitatem: 13. *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.* Viden³ quam frequenter his verbis finiat, ostendens ignorantiam exitus ex hac vita utilem esse? Ubinam sunt illi per totam vitam desides, qui cum incensantur a nobis dicunt: Mortis tempore egenis relinquam? Audiant hæc verba, et emendentur. Nam in illo tempore multi id non potuerunt, subito abrepti, nec quidquam suis de suprema voluntate indicare potuere. Hæc itaque parabola circa eleemosynam illam pecuniariam dicta est: quæ autem hanc sequitur, contra eos qui non pecuniis, non verbo, non patrocínio, non alio quopiam proximos juvare volunt, sed omnia abscondunt. Cur autem hæc parabola regem, præcedens vero sponsum inducit? Ut discas quantum Christus hæreat virginibus, quæ sese bonis suis spoliaverunt. Hæc est enim virginitas. Quapropter Paulus hanc ponit rei definitionem: *Innupta sollicita est de iis quæ domini sunt, ut sit modesta, quantum decet illam, quæ Domino assidet perpetuo* (1. Cor. 7. 34. 35). Hæc admonemus, inquit. Quod si apud Lucam (Cap. 19. 12. seqq.) talentorum parabola alio modo narratur, illud dicendum, alias et diversas esse parabolas. In illa enim ex una summa diversi fuere proventus: nam ex una mna alius quinque, alius decem mnas obtulerunt, ideoque non eadem sortiti sunt dona: hic vero contra, ideoque pares coronæ sunt. Nam ut is qui duo accepit, alia duo reddidit, similiter etiam qui quinque accepit: ibi vero ex eadem sorte alius majorem, alius minorem proventum habuit: in præmiis quoque jure non par erit merces. Vide autem illum ubique non statim exigere. Nam vineam dedit agricolis, et peregre profectus est; sic et hoc loco hæc commisit, et peregrinatus est, ut discas magnam ejus patientiam. Mihi autem videtur hæc dicere, ut resurrectionem subindiceret. Verum hic non agricolæ et vinea, sed omnes operarii sunt. Non enim principes tantum, nec Judæos, sed omnes alloquitur. Offerentes autem ingenue fatentur et quæ sua et quæ Domini sunt. Aliusque dicit, 20. *Domine, quinque talenta tradidisti mihi;* alius, Duo: monstrantes se ab illo operationis occasionem accepisse, multamque

¹ Ah!, oleo carens.

² Alii habent, gloria, pro, utilitas.

ipsi gratiam habere, et totum ipsi reputare. Quid igitur dominus? 21. *Euge, serve bone,* inquit (illud enim boni viri est, ea quæ proximi sunt respicere), *et fidelis: super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui.* Omnem beatitudinem per hoc dictum ostendit. At non ille sic, sed quomodo? 24. *Sciebam quia homo austerus es, metens ubi non seminasti, et congregans ubi non sparsisti:* 25. *et timens abscondi talentum tuum. Ecce habes quod tuum est.* Quid ergo dominus? 26. *Serve nequam, oportebat te deponere argentum meum nummulariis:* id est, Oportuit te monuisse, consuluisse. Sed non obtinuerant? Nihil hoc ad te. Quid illo mansuetus?

3. Homines certe hoc non faciunt, sed ab ipso qui sænori dedit, exigendi officium expetunt. Ipse vero non sic; sed, *Te oportebat deponere,* inquit, et exactionem mihi relinquere. Et ego cum usura exegissem; usuram concionis sive auditus vocans opera ipsa exhibita. Te oportuit id quod facilius erat agere, mihi quod erat difficilius relinquere. Quia igitur hoc non fecit, ait, 28. *Accipite ab eo talentum, et date ei qui decem talenta habet.* 29. *Nam omni habenti dabitur, et abundabit; ab eo autem qui non habet, et quod habet auferetur ab eo.* Quid autem hoc significat? Qui gratiam verbi et doctrinæ ad utilitatem aliorum accepit, nec illa usus est, gratiam ipsam perdet: qui autem studium suum adhibuit, majus sibi attrahet donum; cum contra ille quod acceperat perdiderit. Verum otioso non id solum damni fuit, sed intolerabile supplicium, et cum supplicio sententia criminationis plena. 30. *Inutilem servum,* inquit, *projicias in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium.* Viden³ quomodo non solum raptor et qui mala perpetrat, sed etiam is qui bona non operatur, extremum supplicium luat? Audiamus igitur hæc verba; dum tempus est, nostram asseramus salutem, accipiamus oleum in lampadibus, talentum ad fœnas demus: si enim hic otiosi et pigri fuerimus, nemo nostri illic miserebitur, etiamsi millies lacrymas fundamus. Scipsum damnavit etiam is qui sordida erat veste, et nihil accepit utilitatis. Reddidit hic commissum sibi talentum, et sic damnatus est. Rogaverunt item virgines, accesserunt, pulsarunt; sed frustra et incassum omnia. Hæc ergo cum sciamus, pecunias, studium, patrocínium et omnia offeramus ad proximi utilitatem. Talenta enim hic vocantur, quæ in cuiusque potestate sunt, sive patrocínium, sive pecuniæ, sive doctrinæ, sive aliud quidquam hujusmodi. Nemo itaque dicat, Unum habeo talentum, nihilque possum facere. Potes enim cum uno rem probe gerere. Neque enim es vidua illa pauperior, non Petro et Joanne rudior, qui idiotæ et illiterati erant. Attamen quia studium suum exhibuerunt, omniaque ad communem fecerunt utilitatem, cælo dignati sunt. Nihil enim ita Deo gratum est, ut si vitam ad communem utilitatem ducas⁴. Ideo loquendi facultatem nobis

³ In Morel. et paucis Mss. legitur, et quod habere videtur.

⁴ Alii, ut si communis quaeratur utilitas.

dedit Deus, manus, pedes, robor corporis, mentem, intelligentiam, ut his omnibus et ad salutem nostram et ad aliorum utilitatem utamur. Loquela enim nobis non ad hymnos celebrandos et gratias reddendas solum data est, sed etiam ad doctrinam utilis est et ad admonitionem. Et si ad hoc illa utamur, Dominum imitatur; si vero ad contraria, diabolum. Quandoquidem et Petrus cum Christum confessus est, beatus prædicatus fuit, ut qui à Patre doctus loqueretur: cum vero crucem horrebat et repellebat, increpatus est vehementer, ut qui ea quæ diaboli erant saperet. Si ergo ubi ex ignorantia loquebatur, tam graviter reprehensus est: quando libenter multa peccamus; quam habebimus veniam? Tali igitur loquamur ut hinc Christi esse verba palam sit. Non enim si dixero, *Surge et ambula* (Matth. 9. 5), neque si dixero, *Thabitha, surge* (Act. 9. 40), tunc solum Christi verba loquor; sed multo magis si conviciis impetitus benedicam, vel si læsus, precer pro lædente. Nuper certe dicebam, linguam nostram esse manum, quæ pedes Dei attingat: nunc vero plus dico, linguam nostram Christi linguam imitari, si diligenter studeat ea, quæ ipse nos vult, loqui. Quæ vero sunt illa? Verba modestiæ mansuetudinisque plena, ut ipse loquebatur, dicens iis qui contumelia ipsum affliciebant, *Ego demonium non habeo* (Joan. 8. 49); et rursus, *Si male loquutus sum, testimonium perhibe de malo* (Ibid. 18. 23); discipuloque se tradenti, *Anice, ad quid venisti* (Matth. 26. 50)? Si tu sic loquaris, si ad emendationem proximi, linguam habes illi similem. Hæc ipse Deus dicit: *Qui educit pretiosum a vili, sicut os meum erit* (Jer. 15. 19). Cum ergo lingua tua linguæ Christi similis fuerit, et os tuum sicut os Patris, et Spiritus sancti templum fueris, quis honor huic par esse possit? Non si ex auro factum os haberes, non si ex lapidibus pretiosis, ita fulgeret, ut cum modestiæ ornatu conspicuum est. Quid enim optabilius ore quod nescit contumelias proferre, sed benedicere solum studet? Quod si non potes benedicere maledicenti, tace: hocque interim facito, ulteriusque progressus, si ut decet coneris, ad illud pervenies, et os habebis quale diximus.

4. *Dominica caro in Eucharistia. Christi imitatio, moderatioque et modestia commendantur.*—Ne putes audax esse dictum: benignus quippe Dominus est, et bonitatis ejus est donum hujusmodi. Audaciæ esset, os habere diaboli ori simile, linguæ dæmonis maligni linguam habere similem, eum maxime qui talium mysteriorum consors sit, et ipsius dominicæ carnis particeps. Ilac tecum reputans, ipsum pro viribus imitare. Si talis efficiaris, ne te respicere quidem ultra poterit diabolus. Novit quippe regiam notam; novit Christi arma, quibus victus est. Quænam illa sunt? Modestia et mansuetudo. Nam cum illum in monte se aggredientem superavit atque prostravit, Christus esse non cognoscebatur? Sed verbis ipsum quasi sagena cepit, modestia cepit, mansuetudine fugavit. Hoc et tu facito; si videris hominem diabolum effectum, teque

adcentem, sic et tu vincito. Dedit tibi Christus potestatem ut pro viribus ipsi similis efficiaris. Ne timeas hoc audiens. Timendum potius, ne non similis ipsi fias. Loquere ergo ut ille, et in hoc eris similis illi, ut esse potest homo. Ideo major est qui sic loquitur, quam qui prophetat. Illud enim ex gratia totum est: hic vero etiam labor sudorque tuus. Doce animam tuam, ut os tuum sic efformet, ut sit Christi ori simile. Potest enim hoc efficere, si velit. Novit hanc artem, nisi torpeat. Et quomodo efformatur os illud? inquires; quibus coloribus? ex qua materia? Coloribus quidem et materia nulla, sed virtute tantum, modestia, humilitate. Videamus etiam quomodo os diaboli efformetur, ne illud etiam nobis assumamus. Quomodo ergo efformatur? Maledictis, contumeliis, perjurio, invidia. Cum enim illius dicta quis pronuntiat, ipsius linguam assumit. Quam ergo veniam impetrabimus? imo quod non supplicium luemus, quando linguam, qua dignamur dominicam carnem gustare, diaboli verba loqui sinimus? Ne sinamus, queso, sed omne studium adhibeamus; ut doceamus illam quo pacto Dominum suum imitetur. Si enim illam ad hoc instituamus, cum magna fiducia nos sistet ad tribunal Christi. Nisi quis ita loqui sciat, iudex non illum audiet. Sicut enim quanto Romanus est iudex, causam dicentem non intelliget, nisi is Latine loquatur; ita et Christus, si non ad illius modum loquaris, non intelliget te, neque attendet tibi. Discamus ergo ita loqui, ut solet audire Rex noster; studeamus ejus linguam imitari. Si in luctum incideris, cave ne mœroris vis tuam subvertat linguam: sed loquere ut Christus loquutus est. Luxit enim et ille Lazarum et Judam. Si in metum incidas, ita loqui stude ut ille¹ loquitur. In metum enim et ipse incidit propter te secundum dispensationis rationem. Die et tu: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu* (Matth. 26. 39). Si flevieris, moderate lacrymare ut ipse. Insidiis circumventus es, vel in dolorem incidisti? Hæc ut Christus accipe. Nam et ipse insidiis impetitus fuit, doloreque affectus, aitque: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Ibid. v. 38). Omniaque ille tibi exempla præbuit, ut eundem serves modum, et datas tibi regulas non violes. Sic poteris os habere illius ori simile: sic in terra gradiens, sursum sedentis linguæ nobis similem linguam ostendes, modum servans in mœrore, in ira, in luctu, in angustia. Quot vestrum² ejus formam videre desiderant? Ecce non videre modo, sed et similes ipsi effici licet, si studeamus. Ne differamus ergo. Non ita libenter prophetarum ora osculatur, ut modestorum mansuetorumque hominum. *Muli enim dicent mihi*, inquit, *Nonne in nomine tuo prophetavimus? Et respondebo eis, Nescio vos* (Ibid. 7. 22. 23). Os vero Moysis, quia ille admodum modestus erat et mansuetus (*Moyse enim*, inquit, *erat mitissimus omnium hominum qui sunt super terram* [Num. 12. 3]), ita diligebat et osculabatur, ut præ-

¹ Editi, quam habebimus excusationem?

¹ Savil. legit, Christus, pro, ille.

² Montf. et Savil. nostrum.

καὶ πόδας, καὶ σώματος ἰσχυρὸν, καὶ νοῦν, καὶ σύνεσιν, ἵνα πᾶσι τοῦτοις καὶ εἰς τὴν ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίαν καὶ εἰς τὴν τὸν πλησίον ὠφέλειαν χρησώμεθα. Οὐδὲ γὰρ εἰς ὕμνον ἡμῖν ὁ λόγος καὶ εὐχαριστίας χρήσιμος μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς διδασκαλίαν λυσitelῆς καὶ παραίνεσιν. Κἂν μὲν εἰς τοῦτο χρησώμεθα, τὸν Δεσπότην ἐζηλώσαμεν· ἂν δὲ εἰς τὰναντία, τὸν διάβολον. Ἐπεὶ καὶ Πέτρος, ὅτε μὲν ὠμολόγησε τὸν Χριστὸν, ἐμακαρίζετο ὡς τὰ τοῦ Πατρὸς εἰρηκώς· ὅτε δὲ παρηγεῖτο τὸν σταυρὸν καὶ ἀπηγόρευεν, ἐπειμαῖτο σφοδρῶς, ὡς τὰ τοῦ διαβόλου φρονῶν. Εἰ δὲ ἐνθα ἀγνοίας ἦν, τὸ εἰρημένον, τοσαύτη ἡ κατηγορία· ὅταν ἐκόντες πολλὰ ἁμαρτάνωμεν, ποίαν ἔξομεν συγγνώμην; Τοιαῦτα τοίνυν φθεγγώμεθα, ἵνα αὐτὸθεν ἡ δῆλα τὰ ῥήματα τοῦ Χριστοῦ ὦντα. Οὐδὲ γὰρ ἂν εἴπω μόνον, Ἐγείραι καὶ περιπατεῖ, οὐδὲ ἂν εἴπω, Ταβιδά³, ἀνάστηθι, τότε τὰ τοῦ Χριστοῦ λαλῶ· ἀλλὰ πολλὴ μάλλον ἂν λειδορηθεὶς εὐλογῇσω, ἂν ἐπηρεασθεὶς εὐξωμαι ὑπὲρ τοῦ ἐπηρεάζοντος. Πρῶτη μὲν οὖν ἔλεγον, ὅτι χεὶρ ἐστὶν ἡ γλῶττα ἡμῶν, τὴν τοῦ Θεοῦ ἀπομένην ποδῶν· νῦν δὲ πολλῶς πλέον λέγω, ὅτι γλῶττα ἐστὶν ἡ γλῶττα ἡμῶν, τὴν τοῦ Χριστοῦ μιμουμένην, ἐὰν τὴν προσήκουσαν ἀκρίβειαν ἐπιδειξῆται, ἂν ἔκεινα φθεγγώμεθα, ἅπερ ἐκεῖνος βούλεται. Τί δὲ ἐστὶν ἃ ἐκεῖνος ἡμᾶς βούλεται φθεγγεσθαι; Τὰ ἐπιεικείας γέμοντα ῥήματα καὶ ᾧ πρῶτης· ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς ἐφθέγγετο, λέγων τοῖς ὑβρίζουσιν αὐτὸν, Ἐγὼ δαυμόνιον οὐκ ἔχω καὶ πάλιν· Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ⁴. Ἐὰν οὕτω καὶ σὺ λέγῃς, ἐὰν εἰς διόρθωσιν τῶν πλησίον λαλῇς, κέκτησαι ἡ γλῶτταν ἐοικυῖαν ἐκείνῃ. Καὶ ταῦτα αὐτὸς φησὶν ὁ Θεός· Ὁ γὰρ ἐξάρων τίμιον ἐξ ἀναξίου⁵ καὶ στόμα μου ἔσται, φησὶν. Ὅταν οὖν ἡ γλῶττα σου ὡς ἡ γλῶττα ἡ⁶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ στόμα σου γένηται στόμα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ναὸς ἡς, ποία ταύτης λοιπὸν ἰσὺ γένοιτ' ἂν τιμῇ; Οὐδὲ γὰρ εἰ ἀπὸ χρυσοῦ συνεκτίσθαι σου τὸ στόμα, οὐδὲ εἰ ἀπὸ λίθων τιμῶν, οὕτως ἐμελλε λάμπειν ὡς νῦν, τῷ κόσμῳ τῆς ἐπιεικειᾶς καταυγαζόμενον. Τί γὰρ στόματος ποθεινότερον οὐκ εἰδότες ὑβρίζουσιν, ἀλλ' εὐλογεῖν [καὶ χρηστολογεῖν] ᾧ μεμελετηκότες; Εἰ δὲ οὐκ ἀνέχῃ εὐλογεῖν τὸν καταρτίζοντα, σίγησον, καὶ τοῦτο τέως κατόρθωσον· καὶ ὁδὸν προβαίνων καὶ σπουδάζων ὡς χρῆ, καὶ ἐπ' ἐκεῖνο ἵξεις, καὶ κτήσῃ στόμα τοιοῦτον ὅσον εἰρήκαμεν.

5. Καὶ μὴ νομίσεις τολμηρὸν εἶναι τὸ λεχθέν. Φιλάνθρωπος [756] γὰρ ἐστὶν ὁ Δεσπότης, καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ τὸ δῶρον γίνεται. Τολμηρὸν ἐστὶ, διαβόλῳ στόμα ἔχειν ἐοικὸς, δαίμονος πονηροῦ κεκτῆσθαι γλῶτταν ὁμοίαν, μάλιστα τὸν μυστηρίων τοιοῦτων μετέχοντα, καὶ αὐτῇ κοινωνοῦντα τῇ σαρκὶ τοῦ Δεσπότης. Ταῦτ' οὖν ἀναλογιζόμενος, γενοῦ κατ' ἐκείνον εἰς δύναμιν τὴν σὴν. Οὐκέτι⁷ σοι λοιπὸν ὁ διάβολος οὐδὲ ἀντιδιδέσθαι τοιοῦτω γενομένῳ δυνήσεται. Καὶ γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν χαρακτηρὰ τὸν βασιλικὸν οἷδε τοῦ Χριστοῦ τὰ ὅπλα, δι' ὧν ἠτήθη. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστιν; Ἐπιεικεία καὶ πραότης. Καὶ γὰρ ὅτε ἐν τῷ δρεὶ προσβάλλοντα αὐτὸν κατέρραξε καὶ ἐξέτεινε, οὐχὶ γνωρίζοντες ὅτι Χριστὸς ἦν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ῥημάτων αὐτὸν ἐσαγγένησε τούτων, ἀπὸ ἐπιεικειᾶς εἶλεν, ἀπὸ πραότητος ἐτροπώσατο. Τοῦτο καὶ σὺ ποιήσον· ἂν ὅσῃ ἀνθρώπων διάβολον γενόμενον, καὶ προσιόντα σοι, αὐτῷ καὶ σὺ νίκησιν· Ἐδωκέ σοι ὁ Χρι-

στὸς ἐξουσίαν γενέσθαι κατ' αὐτὸν εἰς δύναμιν τὴν σὴν. Μὴ φοβηθῇς τοῦτο ἀκούων. Φόβος ἐστὶ, τὸ μὴ γενέσθαι κατ' αὐτόν. Φθέγγου τοίνυν κατ' ἐκείνον, καὶ γέγονας κατὰ τοῦτο τοιοῦτος ὅλος ἐκείνος, ὡς ἀνθρώπων ὄντα ἐνὶ γενέσθαι. Διὰ τοῦτο μείζων ὁ οὕτω λαλῶν, ἢ ὁ προφητατέρων. Τὸ μὲν γὰρ χάρις⁸ ὄλον· ἐνταῦθα δὲ καὶ πόνος σὸς καὶ ἰδρώς. Διὰ τὸν τὴν ψυχὴν διαπλάττειν σοι⁹ στόμα στόματι Χριστοῦ ἰοικός. Δύναται γὰρ τοιαῦτα δημιουργεῖν, ἂν ἐθέλῃ· οἶδε τὴν τέχνην, ἂν μὴ ἡ ῥάθυμος. Καὶ πῶς πλάττεται τοιοῦτον στόμα; φησὶ· διὰ πόλων χρωμάτων; διὰ ποίας ὕλης; Διὰ χρωμάτων μὲν καὶ ὕλης οὐδεμιᾶς· διὰ δὲ ἀρετῆς μόνῃς, καὶ ἐπιεικειᾶς, καὶ¹⁰ ταπεινοφροσύνης. Ἰδωμεν πῶς καὶ στόμα διαβόλου πλάττεται, ἵνα μηδέποτε ἐκεῖνο κατασκευάσωμεν. Πῶς οὖν πλάττεται; Διὰ ἄρῶν, διὰ ὕδρων, διὰ βασκανίας, δι' ἐπιπορίας. Ὅταν γὰρ τὰ ἐκείνου φθεγγῆται τις, τὴν ἐκείνου γλῶτταν λαμβάνει. Ποίαν οὖν ἔξομεν συγγνώμην, μᾶλλον δὲ ποίαν οὐχ ὑποσησώμεθα τιμωρίαν, ὅταν τὴν γλῶτταν, ἢ κατηξιώθημεν σαρκὸς γεύσασθαι Δεσποτικῆς, ταύτην περιβώμεν τὰ τοῦ διαβόλου φθεγγομένην; Μὴ δὲ περιβώμεν, ἀλλὰ πάσῃ χρησώμεθα σπουδῇ, ὥστε αὐτὴν παιδεύσαι τὸν Δεσπότην μίμεισθαι τὸν ἑαυτῆς. Ἄν γὰρ αὐτὴν παιδεύσωμεν τοῦτο, μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας ἐπὶ τοῦ βήματος ἡμᾶς στήσῃ τοῦ Χριστοῦ. Ἄν μὴ τις οὕτως εἰδῇ λαλεῖν, οὐδὲ ἀκούσεται αὐτοῦ ὁ δικαστής. Καθάπερ γὰρ, ὅταν Ῥωμαῖος ὢν ὁ κριτὴς τύχῃ, οὐκ ἀκούσεται ἀπολογουμένου τοῦ οὐκ εἰδότες οὕτω φθέγγεσθαι· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, ἂν μὴ κατὰ τὸν αὐτοῦ τρόπον λαλῇς, οὐκ ἀκούσεται σου, οὐδὲ προσέξει¹¹. Μάθωμεν τοίνυν οὕτω λαλεῖν, ὡς εἰσὼθεν ἀκούειν ὁ βασιλεὺς ὁ ἡμέτερος· σπουδάζωμεν ἐκείνῃ¹² μιμεισθαι τὴν γλῶτταν. Κἂν εἰς πένθος ἐμπέσῃς, σκόπει ὅπως μὴ διαστρέψῃ σου τὸ στόμα τῆς ἀθυρίας ἡ τυραννίς, ἀλλὰ λαλήσῃς¹³ ὥσπερ ὁ Χριστός. Ἐπένθησε γὰρ καὶ αὐτὸς τὸν Δάδαρον καὶ τὸν Ἰουδαν. Ἄν εἰς φόβον ἐμπέσῃς, ζήτησον οὕτω λαλήσῃς πάλιν ὡς αὐτός¹⁴. Ἐνέπασε γὰρ καὶ αὐτὸς εἰς φόβον διὰ τὸ κατὰ τὸν [757] τῆς οἰκονομίας λόγον. Εἰπὲ καὶ σὺ· Πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ. Κἂν κλαίῃς, δάκρυσον ἡρέμα ὡς αὐτός. Κἂν εἰς ἐπιβουλὰς ἐμπέσῃς καὶ λύπῃν, καὶ ταῦτα¹⁵ ὡς ὁ Χριστὸς διατίθει. Καὶ γὰρ καὶ ἐπεδουλεύθη καὶ ἑλυπηθῇ, καὶ λέγει· Περιλυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ὡς θανάτου. Καὶ πάντα σοι τὰ ὑποδείγματα παρέσχεν, ἵνα αὐτὰ διαφυλάττῃς· τὰ¹⁶ μέτρα, καὶ τοὺς δούλους σου καὶ μὴ διαφείρῃς· κλονάς. Οὕτω δυνήσῃ στόμα ἔχειν ἰοικός ἐκείνου τῷ στόματι· οὕτως ἐπὶ γῆς βαδίζων, τοῦ ἄνω καθημένου γλῶτταν ἡμῖν ἐπιδείξεις ὁμοίαν, τὰ μέτρα τὰ ἐν ἀθυμίᾳ, τὰ ἐν ὀργῇ, τὰ ἐν πένθει, τὰ ἐν ἀγωνίᾳ διατηρῶν. Πόσοι ὅμῳ¹⁷ εἰσιν οἱ ἐπιθυμοῦντες αὐτοῦ τὴν μορφήν ἰδεῖν; Ἰδοὺ οὐκ ἰδεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ γενέσθαι κατ' αὐτὸν δυνατὸν, ἂν σπουδάζωμεν. Μὴ ἀναβαλλώμεθα τοίνυν. Οὐχ οὕτως ἀσπάξεται προφητὸν στόμα¹⁸, ὡς ἐπιεικῶν καὶ πρῶν ἀνθρώπων. Πολλοὶ γὰρ ἐροῦσί μοι, φησὶν, Ὁ τῷ σὺ ὁνόματι¹⁹ προσεγγεῖντα; Καὶ ἐρῶ αὐτοῖς· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Τὸ δὲ τοῦ Μωυσέως, ἐπειδὴ σφόδρα ἐπιεικὴς ἦν καὶ πρὸς, (Ὁ γὰρ Μωυσοῦς, φησὶν²⁰, ἀνθρώπος πρατάτος παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς) οὕτως ἡσπάξεται καὶ ἐφίλει, ὡς εἰπεῖν, Ἐνώπιος ἐνώπιον, στόμα²¹ κατὰ στόμα ἐλά-

¹ ὕμνους H. p. p. λυσitelῆς L. λυσitelῆς K. ² ἀπλογίαν Edd. ³ Ταβιδά om. L. ⁴ ἂν] add. γὰρ G. ἂν om. L. ⁵ καὶ] τὰ L. γέμοντα καὶ πρ. β. G. H. M. p. p. καὶ ante αὐτὸς om. G. H. K. M. ⁶ κακοῦ] add. τῷ δὲ προδόντι μαθητῇ, ἐταίρῃ, ἐπ' ᾧ πάρεῖ; Edd. Non vertit Ge. ⁷ κτήσῃ L. ἐκλήσθαι Edd. ⁸ ἢ] γέννηται L. γέννηται] ὡς τὸ L. ⁹ Verba inclusa desunt in cold. et Interp. ¹⁰ Καὶ οὐκέτι Sav. Ben. ¹¹ χάρις] χάρισμα G. H. K. M. ὄλον] τοῦ δόντος L. ¹² σοι] σοὶ τὸ G. K. ¹³ καὶ] διὰ Edd. Mox ἴδωμεν δὲ πῶς Edd. ¹⁴ αὐτὸς] add. σοὶ Edd. ¹⁵ ἐκείνου L. invito Ge. ¹⁶ λαλήσῃς Edd. ¹⁷ αὐτὸς] ὁ Χριστὸς G. H. K. M. ¹⁸ καὶ ταῦτα] κἀνταῦθα G. H. K. M. p. p. διατίθω H. M. διατίθω G. ¹⁹ αὐτὰ δ. τὰ] τὰ αὐτὰ δ. Edd. ²⁰ ἡμῶν Sav. Ben. Mox σπουδάζωμεν G. H. K. M. ²¹ στόματα Edd. ²² σὺ ὄν.] ὄν. σου Edd. ²³ Μωυσοῦς, φησὶν om. G. K. φησὶν] add. ἦν Edd. ²⁴ στόμα] καὶ στόμα Edd.

λαί, ὡσαύτως φίλος πρὸς τὸν αὐτοῦ φίλον. Οὐκ ἐπιτάξεις δαίμονι νῦν, ἀλλ' ἐπιτάξεις τότε τῷ τῆς γενένης κυρί, ἐὰν ἔχῃς τῷ στόματι τοῦ Χριστοῦ τὸ στόμα σου οἰκός. Ἐπιτάξεις τῇ ἀδούσῃ τοῦ πυρός, καὶ ἔρεις, Σίωπα, περίμωσο· καὶ μετὰ πολλῆς τῆς παρόρησις τῶν

²⁰ ἐπιτάξεις L. et corr. H.

οὐρανῶν ἐπιθήσῃ, καὶ ἀπολαύσεις τῆς βασιλείας· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἄμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΘ'.

Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι ²⁰ ἀγγελοὶ μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει, φησὶν, ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ διαιρήσει ²¹ τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων καὶ τοὺς μὲν ἀποδέξεται, οἱ πεινῶντα αὐτὸν ἔθρεψαν, καὶ διφώντα ἐπότισαν, καὶ ξένον ὄντα συνήγαγον, καὶ γυμνὸν ὄντα περιέβαλον, καὶ ἀσθενοῦντα ἐπισκέψαντο, καὶ ἐν φυλακῇ ὄντα εἶδον· καὶ δώσει τὴν βασιλείαν αὐτοῖς. Τοὺς δὲ ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις διαβάλλον, πέμψει εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

α'. Τῆς περιτοκῆς ταύτης τῆς ἡδίστης, ἣν συνεχῶς στρέφοντες οὐ διαλυμπάνομεν, ἀκούομεν νῦν μετὰ σπουδῆς καὶ κατανύξεως πάσης, εἰς ἣν καὶ ἐσχάτην ὁ λόγος ἐτελεύτησεν· εἰκότως. Καὶ γὰρ πολὺς αὐτῷ φιλανθρωπίας καὶ ἐλεημοσύνης [758] ὁ λόγος. Δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ὑπὲρ ταύτης διελέχθη διαφορῶς, καὶ ἐνταῦθα λοιπὸν σαφέστερόν πως καὶ εὐτονώτερον, οὐ δύο πρόσωπα καὶ τρία, οὐδὲ πάντε' ²² τίθει, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην ἔπασαν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ αἱ πρότεροι, αἱ διὰ τῶν δύο προσώπων, οὐ δύο πρόσωπα ἐδήλουν, ἀλλὰ μέρη δύο, τὸ μὲν παρακούοντων, τὸ δὲ ὑπακούοντων. Ἀλλ' ἐνταῦθα καὶ φρικωδέστερον μεταχειρίζει τὸν λόγον, καὶ τηλαυγέστερον. Διόπερ οὐδὲ λέγει, Ὁμοιωθὲ ἡ βασιλεία, λοιπὸν, ἀλλ' ἐκκαταλυμένους αὐτοὺν δείκνυσιν, λέγων· Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. Νῦν γὰρ ἐν αἰμίᾳ παραγγέλλει, νῦν ἐν ²³ ὕβρει καὶ ὀνειδίσει· τότε δὲ καθιέσεται ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ. Καὶ συνεχῶς μνημονεύει δόξης. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ σταυρὸς ἐγγὺς ἦν, πρῶτα δοκοῦν ἐπονεῖσθαι εἶναι, διὰ τοῦτο ἐπαίρει· τὸν ἀπορατὴν, καὶ ὅτ' ὤβρι αὐτῷ τὸ δικαστήριον ἄγει, καὶ τὴν οἰκουμένην περιστήσιν ²⁴ ἔπασαν. Καὶ οὐ ταύτῃ μόνον φοβερόν ποιεῖ τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ τῷ δεικνύει τοὺς οὐρανοὺς κενουμένους. Πάντες γὰρ οἱ ἀγγελοὶ παρέσονται μετ' αὐτοῦ, φησὶ, καὶ αὐτοὶ μαρτυροῦντες ὅσα διεκονήσαντο πεμπόμενοι παρὰ τοῦ Δεσπότης πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν. Καὶ πανταχόθεν φρικώδης ἡ ἡμέρα τότε ²⁵ ἐκείνη. Ἐτα *Συναχθήσεται*, φησὶ, πάντα τὰ ἐθνη, τούτοις, πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις. Καὶ ἀφωριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα. Νῦν μὲν γὰρ οὐκ εἰσὶν ἀφωρισμένοι, ἀλλὰ ἀναμειγῆ ἄπαντες· ἡ δὲ διαίρεσις τότε ἔσται μετὰ ἀκριβεῖς ἀπάσης. Καὶ τῶς ἀπὸ τῆς στάσεως αὐτοὺς διαίρει καὶ ποιεῖ ὄχλους· εἷτα καὶ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τὸν ἐκάστου τρόπον ἐνδείκνυσται, τοὺς μὲν ἐρίφια καλῶν, τοὺς δὲ πρόβατα, ἵνα τῶν μὲν τὸ ἄκαρπον βελῆ· οὐδεὶς γὰρ ἀπὸ ἐρίφω καρπὸς γένοιτ'· ἂν τῶν δὲ τὴν πολλὴν πρόσδοσιν· καὶ γὰρ πολλὴ τῶν προβάτων ἡ πρόσδοσις, ἀπὸ τε ἐρίου, ἀπὸ τε γάλακτος, ἀπὸ τε τῶν τικτομένων, ὧν ἀπάντων ἐρημον ²⁶ ἔριφος. Ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλογα ἀπὸ φύσεως ἔχει τὸ ἄκαρπον καὶ τὸ ἔγκαρπον· ἐκείνοι δὲ ἀπὸ προαιρέσεως· διὸ καὶ κολάζονται ἐκεῖνοι, καὶ στεφάνονται οὗτοι.

²⁰ ἄγιοι om. K. L. p. p. φησὶν om. G. H. K. M. ²¹ διαίρησει] Sic 5 Mosq. et nostri prater L. qui dicitur dat. Edd. διελεῖ. ²² πέμψει] add. καὶ πέμψει L. Mor. ²³ νῦν ἐν] καὶ Edd. ἐν om. M. ²⁴ Sic G. H. K. M. Ep. vulgo παρίστησιν. ²⁵ τότε om. G. K. Habet, sed post φρικώδης L. post ἐκείνη Edd. Nobiscum facit Ep. ²⁶ ἐρημον Edd. ἔριφος] ἡ ἔρ. G. M. ὁ ἔρ. Edd. ²⁷ οὕτω] Sic K. L. Ep. ceteri cum interp. αὐτῶν. ²⁸ ἐπαίξει Edd. ²⁹ οὐ om. K. L. οὐδὲ ante ἀφωριστον om. iidem, invito Ep. ³⁰ καὶ ἀφωριστος G. H. K. M. ³¹ με om. iidem. ³² Ὁὐ K. L. ³³ ἐν ἱκέτω σγ.] Sic omnes mei. ἱκετὶς τῷ σγ. Edd. ἐν οἰκίῳ σγ. codex apud Sav. in humilis habitus servi Ge. ³⁴ πάντα αὐτοὺς πάντοθεν αὐτοὺς πάντα Edd. ³⁵ θέλων om. K. L. ³⁶ ἵνα εἰ ἴδῃς om. G. K. ἵνα ἴδῃς καὶ ἐτ. M. ³⁷ πρὸ] ἀπὸ Edd. ³⁸ φαγεῖν] add. ἐδέξασα καὶ ἐποίησά με G. H. M. invitā Mosq.

Καὶ οὐ πρότερον αὐτοὺς κολάζει, ἕως ἂν δικάσῃται πρὸς αὐτοὺς· διὸ καὶ στήσας αὐτοὺς, λέγει τὰ ἐγκλήματα. Οἱ δὲ μετὰ ἐπεικείας φθέγγονται, ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῖς βρῆλος λοιπὸν· καὶ μάλᾳ εἰκότως, ὅτι πρῶτα οὕτω περισοῦδαστον παρέδραμον. Καὶ γὰρ καὶ οἱ προφῆται ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἔλεγον, ὅτι *Ἐλεον θέλω*, καὶ οὐ *θυσιάν*· καὶ ὁ νομοθέτης διὰ πάντων εἰς τοῦτο ἐνήγε, καὶ διὰ ῥημάτων, καὶ διὰ πραγμάτων· καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τοῦτο ἐπαίβευσεν ²⁹. Σκόπει δὲ αὐτοὺς οὐχ ἕως καὶ δύο μόνον, ἀλλὰ πάντων ἐρήμους ὄντας. Οὐ γὰρ δὴ μόνον πεινῶντα οὐκ ἔθρεψαν, οὐδὲ γυμνὸν οὐ ³⁰ περιέβαλον· ἀλλ' οὐδὲ ὁ κουφότερον ἦν, οὐδὲ ἀφρόστον ἐπισκέψαντο. Καὶ σκόπει πῶς κοῦφα ἐπιτάττει. Οὐκ εἶπεν, Ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἀπαλλάξάτε με· ἀφρόστος ³¹ ἤμην, καὶ ἀνεστήσατέ με· ἀλλ', *Ἐπεσκέψασθέ με* ³², καὶ, *Ἥλθετε πρὸς με*. Καὶ οὐδὲ ἐν τῇ πενήνῃ ἐπαχθὲς τὸ καλεούμενον. Οὐδὲ ³³ γὰρ πολυτελὴ [759] ἐξήτει τράπεζαν, ἀλλὰ τὴν χρεῖαν μόνον, καὶ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, καὶ ἐξήτει ἐν ἱκέτω σχήματι ³⁴. Ὅστε πάντα αὐτοὺς ³⁵ ἱκανὰ κολάσαι· τὸ εὐκόλον τῆς αἰτήσεως, ἄρτος γὰρ ἦν τὸ ἐλεεῖν τοῦ αἰτούντος, πτωχὸς γὰρ ἦν· τὸ συμπαθὲς τῆς φύσεως, ἀνθρώπος γὰρ ἦν· τὸ ποθεῖν τῆς ἐπαγγελίας, βασιλείαν γὰρ ἐπηγγεῖλαντο· τὸ φοβερόν τῆς κολάσεως, γένηναν γὰρ ἠπειλήσας· τὸ ἀξίωμα τοῦ λαμβάνοντος, θεὸς γὰρ ἦν ὁ διὰ τῶν πτωχῶν λαμβάνων· τὸ ὑπερβάλλον τῆς τιμῆς, ὅτι τοσούτον καταβῆναι κατηξίωσε· τὸ δίκαιον τῆς παροχῆς, ἀπὸ γὰρ τῶν αὐτοῦ ἐλάμβανεν. Ἀλλὰ πρὸς ἅπαντα ταῦτα ἡ φιλαργυρία καθάπαξ ἐπήρωσε τοὺς ἀλόντας, καὶ ταῦτα τοσαύτης ἀπειλῆς κειμένης. Καὶ γὰρ καὶ ἀνωτέρω φησὶ, τοὺς οὐ δεχομένους τοὺς τοιοῦτους τῶν ὁδῶν χαλεπώτερα πείσεσθαι· καὶ ἐνταῦθα φησὶν· Ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποίησάτε ἐν τῶν ἐλαχίστων τούτων τῶν ἀδελφῶν μου, οὐδὲ ἔμοι ἐποίησάτε. Τί λέγει; ἀδελφοὶ σοῦ εἰσὶ· καὶ πῶς ἐλαχίστους καλεῖ; Διὰ γὰρ τοῦτο ἀδελφοί, ἐπειδὴ ταπεινοί, ἐπειδὴ πτωχοί, ἐπειδὴ ἀπερβιμμένοι. Τοὺς γὰρ τοιοῦτους μάλιστα εἰς ἀδελφότητα καλεῖ, τοὺς ἀγνώτας, τοὺς εὐκαταφροήτους· οὐχὶ τοὺς μοναχοὺς λέγων τοὺς μόνον, καὶ τοὺς τὰ ὄρη καταλιγμένους, ἀλλ' ἐκαστον πιστόν· κἂν βιωτικὸς ᾖ, πεινῶν δὲ ἢ καὶ λιμώτων, καὶ γυμνός, καὶ ξένος, πάσης αὐτὸν τῆς ἐπιμελείας ταύτης ἀπολαύειν βούλεται. Ἀδελφὸν γὰρ τὸ βάπτισμα ἐργάζεσθαι, καὶ ἡ τῶν θεῶν ³⁶ μυστηρίων κοινωνία.

β'. Ἐτα ἵνα καὶ ἐτέρωθεν ἴδῃς ³⁷ τὸ δίκαιον τῆς ἀποφάσεως, πρότερον ἐκείνους ἐπαινεῖ τοὺς κατωρθώκτας, καὶ φησὶ· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν πρὸς ³⁸ καταβολὴν κόσμου. Ἐπειτα γὰρ, καὶ ἐδὼκατέ μοι φαγεῖν ³⁹· καὶ τὰ ἐξῆς ἅπαντα. Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι Οὐκ εἴχομεν, ἀπὸ τῶν συνδούλων αὐτοὺς καταδικάζει· ὥσπερ τὰς παρθένας ἀπὸ τῶν παρθένων,

sentem os ad os alloqueretur, quasi amicus cum amico. Nunc dæmonibus non imperas, sed imperabis tunc gehennæ igni, si os habeas ori Christi simile. Imperabis abyssu ignis, et dices, *Tace, obtumesce* (*Marc. 4. 39*); et cum multa fiducia in cælos ascen-

des, regnoque frueris: quod utinam omnes assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui cum Patri una cum sancto Spiritu gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXIX. al. LXXX.

CAP. 25. v. 31. Cum autem venerit Filius hominis in gloria Patris sui¹, et omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super solium gloriæ suæ; et separabit oves ab hædis: et hos quidem acceptabit, quia esurientem ipsum cibaverunt, et sitiienti potum dederunt, et hospitem collegerunt, et nudum vestierunt, et infirmantem visitaverunt, et in carcere positum inviserunt; et dabit regnum ipsis. Alios vero pro contrariis delictis mittet in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.

4. Suavissima hæc verba, quæ in ore versamus, nunc cum studio et compunctione omni audiamus, atque postrema verba in quæ sermo jure desiit. Magna enim illi humanitatis et misericordiæ cura est. Idcirco multa superius de hac diverse loquutus est, hicque demum clarius ac vehementius, non duas personas vel tres vel quinque inducens, sed universum orbem. Etsi in superioribus quando duas personas inducebat, non duas personas significaret, sed duas partes; alteram non obedientium, alteram obedientium: verum hic horribilius hæc tractat, et clarius. Quapropter non dicit ultra, *Simile est regnum cælorum*, sed seipsum ostendit ac revelat, dicens: *Cum autem venerit Filius hominis in gloria sua*. Nunc enim venit in ignominia, in contumeliis, in opprobriis: tunc autem sedebit super thronum gloriæ suæ. Ac frequenter gloriam memorat. Quia enim crux prope erat, quæ res maxime vituperabilis videbatur; ideo erigit auditorem, et ante oculos ipsi judicium ponit, orbemque totum sistit. Neque hoc tantummodo terribilem reddit sermonem, sed quod vacuos cælos ostendat. Omnes quippe angeli cum ipso erunt, et ipsi testificantes, quantum administraverint missi a Domino ad hominum salutem. Et undique horroris plenus ille dies futurus est. Deinde 32. *Congregabuntur, inquit, omnes gentes*; hoc est, universa hominum natura. *Et segregabit eos ad invicem, sicut pastor separat oves*. Nunc enim non segregati, sed mixti sunt omnes: separatio autem tunc accuratissime fiet; interimque ex ipsa statione ipsos distinguit et conspicuos reddit: deinde ex nominibus singulorum mores exhibet, illos hædos, hos oves appellans, ut illorum sterilitatem indicet: nullus enim ex hædis fructus profisciscitur; horum vero proventus multus qui ex ovibus paritur, ut lana, lac et fetus, quibus omnibus vacuus est hædus. Verum bruta animalia ex natura sua vel fructum afferunt, vel secus; illi vero ex voluntate; ideoque illi plectuntur, hi coronantur.

¹ Vide *Adnotationes* Friderici Field, ad pag. 757.

Misericordiæ opera necessaria, facilia, et ex multis capitibus obligatoria. — Neque prius illos supplicio afficit, quam cum illis in iudicio disceptaverit: ideo postquam illos in loco suo constituit, crimina profert. Illi vero modeste respondent; sed nulla hinc ipsis utilitas: et jure quidem, quia rem, quam ille admodum curabat, neglexerunt. Nam et prophetae hoc semper et ubique dicebant, *Misericordiam volo, non sacrificium* (*Osee 6. 6*); et legislator tam verbis quam rebus ad hoc ubique hortatur, ipsaque natura id docet. Animadvertite autem illos non unum vel duo, sed omnia prætermisisse. Non modo enim esurientem non cibaverunt, nudum non texerunt; sed nec, quod tamen levius et facilius erat, infirmum visitaverunt. Et perpende quam levia præcipiat. Non dicit, *In carcere eram, et liberastis me, infirmus, et erexitis me*; sed *Visitastis me, et, Venistis ad me*. Sed neque circa esurientem molestum quidpiam jubetur. Neque enim tantam requirit mensam, sed necessarium solummodo cibum, idque modo ad misericordiam movente. Itaque omnia illorum supplicium expetunt: rei postulatae facilitas, nam panis tantum erat; miserabilis petentis conditio, mendicans enim erat; commiseratio naturæ, nam homo est qui petit; promissionis magnitudo, nam regnum pollicetur; supplicii terror, gehennam enim comminatur; dignitas accipientis, Deus enim erat qui per mendicos accipiebat; honoris cumulus, quod tantum descendere dignatus sit; iustitia erogationis, nam ex bonis suis accipit. Verum ad hæc omnia amor pecuniæ illos excæcavit, et hæc post tantam comminationem. Nam supra dicit, illos, qui pauperes non excipiunt, graviora passuros esse, quam Sodomitas; et hic ait: *In quantum non fecistis uni horum minimorum fratrum meorum, nec mihi fecistis* (*Matth. 25. 45*). Quid ais? fratres tui sunt; quomodo minimos appellas? Ideo certe fratres, quia humiles, pauperes, abjecti. Hos enim maxime ad fraternitatem vocat: ignotos, contemptos; nec monachos dicit tantum, illosque qui in montibus habitant, sed fideles singulos, etiamsi sæculares sint, si sint esurientes, famelici, nudi, hospites, nulla non ipsos cura vult excipi. Fratrem enim et baptismus efficit, et divinatorum mysteriorum consortium.

2. Postea ut aliunde etiam sententiæ iustitiæ videas, primo illos qui bene rem gessere laudat, et ait: 34. *Venite, benedicti Patris mei, hereditate accipitis paratum vobis regnum a constitutione mundi*. 35. *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare, et quæ sequuntur omnia*. Ne dicerent enim, se non habuisse, ex conservorum factis damnat eos; ut virgines ex virginibus, servum ebrium ac ventri deditum, a fidei-

servo, et eum qui talentum suffoderat, ab eo qui duo talenta attulerat, et peccatores singulos a proborum exemplo. Et hæc comparatio nonnumquam ex æquali ducitur, ut et hic et in parabola de virginibus; nonnumquam a majore, ut cum dicit: *Viri Ninivæ surgent, et condemnabunt generationem hanc, quia crediderunt in prædicatione Jonæ; et ecce plus quam Jonas hic. Et regina Austri condemnabit generationem hanc, quia venit audire sapientiam Salomonis; et ecce plus quam Salomon hic* (Matth. 12. 41. 42). Et ab æquali rursus; *Quia ipsi judices vestri erunt* (Ibid. v. 27); et a majore iterum, *Nescitis quia angelos judicabimus? quanto magis secularia* (1. Cor. 6. 3)? Et hic quoque ab æquali divites divitibus, pauperes pauperibus confert. Neque hoc tantummodo probat juste ferri sententiam, quod conservi ipsorum in pari rerum statu probe se gesserint, sed quod neque in illis obtemperarint, ubi paupertas nullo erat impedimento: ut potum dare sitiienti, vincium visitare, infirmum invisere. Postquam autem probos laudavit, ostendit quanti jam olim ipsos caritate complecteretur: nam ait: *Venite, benedicti Patris mei, hereditate possidete paratum vobis regnum ante constitutionem mundi*. Hoc nomen quot quantisque bonis equiparari potest, quod benedicti sint, et a Patre benedicti? Et undenam tanto honore dignati sunt? quænam causa fuit? *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et potum dedistis mihi*, etc. Quanti honoris, quantæ beatitudinis verba? Non dicit, *Accipite*, sed, *Hereditate possidete*, quasi proprium, quasi paternum et vestrum, jam olim vobis debitum. Antequam enim essetis, inquit, hæc vobis parata erant, quia sciebam vos tales esse futuros. Et pro quibus hæc accipiunt? Pro tecto, pro vestibus, pro pane, pro aqua frigida, pro visitatione, pro ingressu in carcerem. Ubique enim ut necessariis provideatur requirit, imo quandoque non necessariis. Neque enim, ut jam dixi, ægrotus et vincitus visitari solum volunt, sed alius exsolvi, et alius a morbo sanari exoptat. Verum ille, mansuetus cum sit, illa tantum requirit quæ facultatis nostræ sunt; imo minus quam facultas nostra ferre possit, nobis relinquens ut ad majora pergamus. Illis vero dicit, *Discedite a me, maledicti*: non a Patre; non enim ille ipsis maledixit, sed opera ipsorum propria; *In ignem æternum, paratum*, non vobis, sed *Diabolo, et angelis ejus*. Nam cum de regno diceret, *Venite benedicti, hereditate possidete regnum*, adjunxit, *Paratum vobis ante constitutionem mundi*: de igne vero non item, sed, *Paratum diabolo, et angelis ejus*. Ego namque regnum vobis paravi, ignem vero, non vobis, sed diabolo et angelis ejus: quia vero vos in ipsum conjecistis, id vobisipsis reputate. Non his tantum, sed etiam insequentibus, quasi sese purgans apud illos, causam ipsis adscribit: 42. *Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare*. Etiam si enim inimicus esset is qui accedebat, annon satis erant ærumnæ illæ, ut vel immisericordem flecterent et frangerent, famem, frigus, vincula, nuditas, infirmitas, vagari sine tecto? Hæc inimicitiam solvere poterant. At vos hæc

non præstabatis amico, non benefactori, non Domino vestro. Si canem videamus esurientem, sæpe frangimur; imo si feras videamus esurientes, flectimur. et cum Dominum tuum vides, non flecteris? qua ratione hæc poterunt excusari? Nam si id solum esset, nonne sufficeret ad mercedem? non dico, ut talem vocem orbe præsentem ab eo qui sedet in solio paterno audias, et regnum consequaris, sed hoc ipsum quod feceris nonne satis esset ad mercedem? Nunc autem orbe præsentem, et ineffabili illa apparente gloria, prædicat et coronat te, promulgatque nutricium et hospitem: neque erubescit hæc dicens, ut tibi splendidiorem coronam reddat. Ex gratiæ liberalitate corona datur. Ideo illi juste puniuntur, hi coronantur per gratiam. Etsi enim millia bona opera fecissent, gratiæ liberalitas est, quod ita pro minimis operibus tantum cælum, tantum regnum detur in præmium. (Cap. XXVI) 1. *Et factum est cum consummasset Jesus hos sermones, dixit discipulis suis*: 2. *Scitis quia post biduum pascha fiet, et Filius hominis tradetur ut crucifigatur*. Rursus opportune de passione loquitur, quando de regno, de retributione futura, et de æternis cruciatibus verba fecerat; ac si diceret: Cur timetis de temporaneis malis, cum talia vos maneant bona?

3. Tu vero mihi consideres velim quomodo id quod illos maxime angebat, cum arte nova quadam in superioribus adumbraverit. Non enim dixit, *Scitis quia post duos dies tradar*; sed quid? *Scitis quia post biduum pascha fiet, et Filius hominis tradetur*; et tunc adjicit, *Ut crucifigatur*; ostendens mysterium esse id quod fiebat, festum et celebritatem ad salutem orbis factam, et se passurum esse, cum omnia præscivisset. Ideo quasi hoc satis esset ad consolationem illorum, nihil illis nunc dicit de resurrectione: superfluum enim fuisset, postquam tot tantaque disserverat, de illa iterum dicere. Alioquin vero, ut jam dixi, ostendit ipsam passionem a mille malis homines liberare, dum per pascha vetera beneficia in Ægypto præstita commemorat. 3. *Tunc congregati sunt principes sacerdotum, scribæ, et seniores populi in atrio summi sacerdotis, qui vocabatur Caïphas*, 4. *et consilium inierunt ut Jesum dolo tenerent, et occiderent*. 5. *Dicebant autem, Non in die festo, ne tumultus fieret in populo*. Vidisti maximam Judaicarum rerum corruptionem? Res iniquas aggredientes, ad summum sacerdotem veniunt, dum inde volunt potestatem accipere unde impediri oportebat. Et quot erant summi sacerdotes? Lex enim unum esse vult: sed tunc multi erant. Unde palam est, Judaica jam dissolvi cœpisse. Moyses enim, ut dixi, unum esse jussit: quo mortuæ alium deligi, in hujusque vita exilium terminavit eorum qui involuntarie necem alicui intulissent. Quomodo igitur tunc multi sacerdotes (a)? Anni deinceps facti sunt. Hoc significavit evangelista, cum de Zacharia loqueretur, dicens illum fuisse *De vice*

(a) In Græco legitur ἀρχιερεῖς, id est, summi sacerdotes. Chrysostomus ut patet e subsequentibus, putabat Zachariam Joannis Baptistæ patrem fuisse summum sacerdotem. Alii secus existimant. V. Adnot. Field, ad p. 761.

ἐνταυθα φησιν ἀρχιερεῖς, τοὺς ἀπὸ ἀρχιερέων. Τί δὲ [762] συνεβούλευσαντο; ἵνα κρατήσωσιν αὐτὸν λάθρα, ἢ ἵνα ἀνέλυσιν; Ἀμφότερα ἔδεδοικεσαν γὰρ τὸν λαόν. Διὸ καὶ τὴν ἐορτὴν ἀνέμενον παρελθεῖν· ἔλεγον γάρ, Μὴ ἐν τῇ ἐορτῇ. Ὁ μὲν γὰρ διάβολος, ἵνα μὴ φανερίν καταστήσῃ τὸ πάθος, οὐκ ἐβούλετο ἐν τῇ Πάσχᾳ· ἐκείνοι δὲ, ἵνα μὴ θόρυβος γένηται. Σκόπει τοίνυν αὐτοὺς φοβούμενους, οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ μὴ μίσμα αὐτοῖς μεῖζον ἀπὸ τοῦ καιροῦ γίνεσθαι· ἀλλὰ πανταχοῦ τὰ ἀνθρώπων. Ἄλλ' ὅμως τῷ θυμῷ ζήοντες, πάλιν μετέβησαν. Εἰπόντες γάρ, Μὴ ἐν τῇ ἐορτῇ, ἐπειδὴ τὸν προδότην εἶδον, οὐκ ἠνέσχοντο τοῦ καιροῦ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ κατέσφαζαν. Διὰ τὸ αὐτὸν τότε κατέσχον; Καὶ τῷ θυμῷ ζήοντες, ὅπερ εἶπον, καὶ τότε αὐτὸν εὐρήσειν προσεδόκησαν, καὶ πάντα ὥσπερ πεπρωμένοι ἔπραττον. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα αὐτοὺς τῇ ἐκείνων πονηρίᾳ εἰς τὴν οὐκαίαν ἐκχύρτο οὐκονομίαν, οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀνεύθυνον, ἀλλὰ μυρίων ἔξοι καλᾶσθαι ἀπὸ τῆς γνώμης. Ὅτε γοῦν ἅπαντας ἀπολύσθαι ἔδει καὶ τοὺς ὑπευθύνους, τότε οὗτοι τὸν ἄθῳν ἀνέβλιν, τὸν μυρία εὐεργετηκότα, καὶ τῶν ἰθύνων τέως ὑπερέδοντα δι' αὐτούς. Ἀλλὰ, ὡς τῆς φιλανθρωπίας! τοὺς οὕτω μοχθηροὺς, τοὺς [οὕτω σκαιούς καί] μυρίων γέμοντας κακῶν, πάλιν σώζει, καὶ πέμπει σφαγτησομένους ὑπὲρ αὐτῶν τοὺς ἀποστόλους, καὶ δι' αὐτὸν ἱερατρίαν τίθῃσιν. Ὑπερ Χριστοῦ γὰρ προσεδύομεν. Τοιαῦτα τοίνυν παραδείγματα ἔχοντες, οὐ λέγω, Ἀποθάνωμεν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν· ἔδει μὲν γὰρ καὶ τοῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενέστεροι ἡμεῖς, ἐκείνο λέγω τέως. Κἂν μὴ βασκαίνωμεν τοῖς φίλοις, μὴ φθονῶμεν τοῖς εὐεργετοῦσιν. Οὐ λέγω τέως, τοὺς κακῶς ποιούντας εὐεργετήσωμεν· ἐπιθυμῶ μὲν γὰρ καὶ τοῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ παχύτεροι ὡμεῖς, κἂν μὴ ἀμύνῃσθε. Μὴ γὰρ σκηνή τις ἐστὶ τὰ ἡμέτερα, καὶ ὑπόκρισις; Τί δὴποτε ἐκ διαμέτρου πρὸς τὰ πράγματα; Ἰστασθε; Οὐχ ἁπλῶς γέγραπται τὰ τέλλα, καὶ ὅσα παρ' αὐτὸν τὸν σταυρὸν εἰργάσατο, δυνάμενα αὐτοὺς ἀνακαλέσασθαι· ἀλλ' ἵνα μιμήσῃ τὴν ἀγαθότητα, ἵνα ζηλώσῃ τὴν φιλανθρωπίαν. Καὶ γὰρ καὶ ὑπὸ τοῦ ἐβρίμης, καὶ τὸ ὅτιον ἀπεκατέστησε τοῦ οὐκέτου, καὶ μετ' ἐπικεικίας διελέχθη· καὶ μεγάλα ἄνω ὧν ἐπεδείχτο θαύματα, τὰς ἀκτίνας ἀποστρέφον, τὰς πέτρας ῥηγνύς, τοὺς τετελευτηκότας γέγειρον, τὴν γυναῖκα τοῦ δικαίου φωνῶν δι' ὀνειράτων, ἐν αὐτῇ τῇ κρίσει· πᾶσαν πρᾶσθαι ἐπιδειξάμενος, θαυμάτων οὐχ ἦσαν δυναμένην αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι, μυρία προλέγων ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ βοῶν, Πέτερ, ἄφες αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν. Ταφεῖς δὲ, πόσα ἐπεδείχτο πρὸς τὴν ἐκείνων σωτηρίαν; ἀναστάς δὲ, οὐκ εὐθέως Ἰουδαίους ἐκάλεσεν; οὐκ ἄρουν ἔδωκεν ἀμαρτημάτων; οὐ τὰ μυρία ἀγαθὰ προῦθηκε; Τί τοῦτο παραδοξότερον; Οὐ σταυρώσαντες καὶ φόνου πνέοντες, μετὰ τὸ σταυρῶσαι γέγοναν υἱοὶ Θεοῦ. Τί [763] ταύτης ἴσον τῆς κηδεμονίας; Ταῦτα ἀκούσαντες ἐγκαλυφόμεθα, ὅτι τοσοῦτον ἀρεστήκαμεν τούτου, ὃν μιμεῖσθαι κελεύομεθα. Ἰδωμεν κἂν τὸ διδαστήριον ὅσον, ἵνα κἂν καταγνῶμεν ἑαυτῶν, τοὺς πολέμους, ὑπὲρ ὧν ὁ Χριστὸς τὴν ψυχὴν ἔδωκε· καὶ οὐ βουλόμενοι καταλλάγηται, οὐδὲ ἵνα καταλλάξῃ, οὕτε σφαγῇαι παρατήσασθαι· εἰ μὴ καὶ τοῦτο δαπάνη τις ἐστὶ, καὶ

χρημάτων ἀνάλωμα, ὅπερ ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ προβάλλεσθε.

δ'. Ἐννόησον ὅσον ὑπευθύνος εἶ, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀναδύσῃ πρὸς τὴν ἀρεσιν τῶν σε ἡδικοκῶτων, ἀλλὰ καὶ δραμῇ πρὸς τοὺς σε λελυπηκότας, ὥστε γενέσθαι σοι συγχωρησεως ἀφορμὴν, ὥστε εὐρεῖν παραμυθίαν τῶν οὐκ εἰς κακῶν. Ἐλλήνων παῖδες, οὐδὲν μέγα προσδοκῶντες, πολλάκις ἐν τούτοις ἐφιλοσόφησαν· καὶ σὺ μέλλων ἐπὶ τοιαύταις ἐλπίσιν ἀποδύμειν, ἀναδύσῃ καὶ ὀκνεῖς; καὶ ὅπερ ἡ χρόνος ποιεῖ, τοῦτο οὐκ ἀνέχῃ πρὸς τοῦ χρόνου ποιῆσαι διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, ἀλλ' ἀμίσθῃ μᾶλλον, ἢ ἐπὶ μισθῷ βούλει σοι σθεσθῆναι τὸ πάθος; Οὐδὲ γὰρ ἀνὰ τὸ τοῦ χρόνου γέννηται τοῦτο, ἔσται σοι τι πλεόν, ἀλλὰ καὶ πολλὴ ἡ κόλασις, ὅτι ὅπερ ὁ χρόνος εἰργάσατο, τοῦτο ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος οὐκ ἐπιστὶ σε ποιῆσαι. Εἰ δὲ λέγεις, ὅτι φλεγμαίνεις τῆς ὕβρεως μεμνημένος, ἀναμνήσθῃ εἰ τι γέγονέ σοι καλὸν παρὰ τοῦ λελυπηκότος, καὶ ὅσα σὺ ἐτέρους διέθηκας κακὰ. Κακῶς σε εἶπα, καὶ κατήσχυνε; Λόγισαι ὅτι καὶ σὺ ἐτέρους εἰργκας. Πῶς οὖν ἐπετεύχῃ συγγνώμης, ἥς ἐτέροις οὐ μεταδίδως; Ἄλλ' οὐδένα εἰργκας; Ἄλλ' ἡκούσας λεγόντων, καὶ ἀπεδέξω. Οὐδὲ τοῦτο ἀνεύθυνον. Θέλεις μαθεῖν ὅσον ἀγαθόν ἐστι τὸ μὴ μνησικαχεῖν, καὶ πῶς μάλιστα τοῦτο τὸν Θεὸν εὐφραίνει; Τοὺς ἐφηδομένους τοὺς δικαίως παρ' αὐτοῦ κολαζομένους τιμωρεῖται· καίτοι δικαίως καλᾶζονται, ἀλλὰ σὲ ἐπιχαίρειν οὐκ ἐχρῆν. Καὶ ὁ προφήτης πολλὰ ἐγκαλέσας, καὶ τοῦτο ἐπηγάγεν εἰπών· Οὐκ ἐπασχον οὐδὲν ἐπὶ τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ· καὶ πάλιν· Οὐκ ἐξῆλθε κατοικοῦσα Ἐνάν· κἀφασθαι οἶκον ἐχόμενον αὐτῆς. Καίτοι καὶ ὁ Ἰωσήφ, τοῦτέστιν, αἱ φυλαὶ αἰ εἰς αὐτόν, καὶ οἱ τοῦτον γείτονες, κατὰ Θεοῦ γνῶμην ἐτιμωροῦντο· ἀλλ' ὅμως βούλεται καὶ τοῦτοις ἡμᾶς συναλγεῖν. Εἰ γὰρ ἡμεῖς πονηροὶ ὄντες, ὅταν τιμωρῶμεθα οὐκ εἴη, ἂν τινα τῶν συνδούλων γέλασαντα ἰδωμεν, καὶ παροξυνόμεθα μᾶλλον, καὶ ἐπ' ἐκείνον μετὰ τὸν ὄργην· πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεὸς τιμωρήσεται τοὺς ἐφηδομένους τοὺς κολαζομένους. Εἰ δὲ τοῖς παρὰ Θεοῦ κολαζομένους οὐκ ἐπεμβαίνειν, ἀλλὰ συναλγεῖν χρή, πολλῷ μᾶλλον τοὺς εἰς ἡμᾶς ἡμαρτηκόσι. Τοῦτο γὰρ ἀγάπης σημεῖον, ταύτην πάντων προτιθεῖν ὁ Θεός. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς ἀλουργίδος τῆς βασιλικῆς, ἐκεῖνα ἐστὶ τὰ τίμια τῶν ἀνθῶν καὶ τῶν χρωμάτων, ὅπερ τὴν χλιανίδα· κατασκευάζει ταύτην· οὕτω καὶ ἐνταυθα αὐταὶ εἰσιν αἱ ἀρεταὶ αἱ τίμιαι, αἵπερ ἂν τὴν ἀγάπην [764] συνέχωσιν. Οὐδὲν δὲ οὕτως ἀγάπην διατηρεῖ, ὥς τὸ μὴ μεμνησθαι τὸν εἰς ἡμᾶς ἡμαρτηκότων. Μὴ γὰρ οὐκ ἐφροντίσει καὶ βατέροις μέρους ὁ Θεός; μὴ γὰρ οὐκ ὥς τὸν ἡδικοκῶτα πρὸς τὸν ἡδικοκῶτα; οὐκ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου πέμπει πρὸς ἐκείνων αὐτὸν, καὶ μετὰ τὰς καταλλάγας· ἐπὶ τὴν τράπεζαν αὐτὸν καλεῖ; Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο περιμεινῃ; ἐκείνων ἐλθεῖν, ἐπεὶ τὸ πᾶν ἀπώλεσας. Διὰ γὰρ τοῦτο μάλιστα σοι μισθὸν ἄφατον ὀρίζει, ἵνα εὐχάσῃς ἐκείνων· ὥς ἐὰν παρακληθεῖς καταλλαγῇς, οὐκέτι τῆς τοῦ Θεοῦ προσταγῆς γέγονεν ἡ φυλα, ἀλλὰ τῆς ἐκείνου σπουδῆς· διὰ καὶ ἀσπεφάντως ἀναχωρεῖς, ἐκείνων τὰ βραβεῖα λαμβάνοντας. Τί λέγεις; Ἐχθρὸν ἔχεις, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ; Οὐ γὰρ ἀρκεῖ ἡμῖν ὁ διάβολος, ὅτι καὶ ὁμογενεῖς ἐπι-

77 ἢ καὶ L. ἀμφοτέρω] ἢ καὶ ἀμφ. H. 78 μὲν om. G. H. M. γὰρ om. L. Mor. Mox ἐκείνοι δὲ om. G. H. M. et Interp. 79 τοίνυν] δὲ Edd. p. p. οὐδὲ ἵνα μὴ Edd. 80 τοῦ καιροῦ] τὸν καιρὸν παρελθεῖν H. K. L. 81 ταύτη Edd. 82 εὐρεῖν G. H. M. p. p. ὡς πεπωρωμένοι L. Mox Eἰ δὲ καὶ Sav. invilis eodd. 83 τοὺς] add. ὄντας Edd. 84 Verba inclusa non leguntur in meis, et tanquam suspecta notaverunt Sav. Mor. 85 ἡμῖνον] add. φησὶν Edd. 86 ΘΗΙΚΟΝ. Περὶ ἀμνηστικῆς, καὶ ὅτι πάντα ὑποφύειν ἡμᾶς δεῖ τὰ ἐπαρχόμενα, εἰ τι ἂν ἦ, καὶ περὶ τοῦ συναλγεῖν τοὺς ὑπὸ Θεοῦ ἢ καὶ ἄλλως κολαζομένους. G. 87 τοὺς φίλους K. 88 ἡμῖς M. et Edd. p. p. ἀμύνεσθε L. ἀμύνόμεθα Edd. invito Interp. 89 προστάγματα Edd. veritatem Ge. Vid. adnot. ad p. 309 G. 90 ἐπέδειξε K. L. τὰς ἀντιδράσεις om. G. H. K. 91 ἀμαρτίαν] add. ταύτην Edd. 92 ὅσα codices, minus bene; sed p. p. ex iisdem πρὸς pro eis recepi. 93 προσήγαγε G. M. 94 φόνου πνέοντες] φονεύσαντες G. H. K. M. Ge. 95 κἂν] καὶ L. Neutrum agnoscit H. 96 τούτους G. H. M. ἔδωκε] ἔθηκε Edd. 97 εἰ μὴ] ἢ μὴ L. μὴ K. ἢ Edd. 98 ὅσον Edd. quam Ge. 99 ἀμύσον G. H. M. Vulgatum firmat Flor. p. 261. (Tom. xii, p. 552 C.) 100 λέγοις Edd. 101 Καὶ] add. γὰρ Edd. 102 Ἐνάν] ἵνα Edd. Zenob. Bibl. Ἐνάν κῶψ.] ἀνακλῶσθαι K. κατοικοῦσα om. K. L. 103 γλαυμάς Edd. 104 βατέροις] καὶ ἐτέρους Edd. praefer Sav. 105 ὥς] ὡς G. [ἴγαγε Reg. 688.] ἐπεμψε Sav. ἐπεμψε καὶ Mor. Ben. ἡδικοκῶτων] add. ἐλθεῖν Edd. 106 πορίζει L. M. Flor. 107 ὅτι] Sic eodd. et Fl. ἀλλὰ Edd.

Abia (Luc. 1. 5). Principes igitur sacerdotum fuisse dicit eos, qui de principibus sacerdotum fuerant. Quod autem consilium inierunt? ut eum clam caperent? aut ut occiderent? Utrumque: timebant enim plebem. Ideo præterire festum volebant; dicebant enim, *Non in die festo*. Nam diabolus, ne manifesta passio esset, nolebat occidi in paschate; illi vero, ne tumultus esset. Animadvertite autem illos timere, non Deum, neque ne majus scelus esset a tempore; sed ubique humana metuere. Attamen animo ferventes, p-stea sententiam mutarunt. Cum dixissent enim, *Non in die festo*, cum proditorem invenissent, de tempore non curarunt, sed in ipso festo occiderunt. Cur autem illum tunc ceperunt? Et furore ardentibus, ut dixi, et quod tunc se illum inventuros esse sperarent, atque omnia quasi cæci facerent. Etsi maxime ille ipsorum nequitia ad propriam ulteretur dispensationem; non ideo sine culpa erant, sed mille digni cruciatibus ob tale propositum. Quando igitur omnes etiamque noxios solvi oportebat, tunc illi innocentem occiderunt, qui ipsis mille beneficia contulerat, quique propter illos interim gentes negligere videbatur. Sed, o benignitatem! scelestos illos ita pravos, mille malis onustos, rursus salvos facit, mittitque apostolos pro ipsis occidendos, et pro ipsis supplicationem emittit. *Pro Christo enim legatione fungimur* (2. Cor. 5. 20), inquit. Talia igitur exempla habentes, non dico, moriamur pro inimicis, licet hoc quoque oporteret: sed quia infirmiores sumus, illud interim dico, saltem ne livore ducamur erga amicos, ne invidiamus benefactoribus. Nondum dico, mala nobis inferentes beneficio afficiamus: illud certe cuperem; sed quia crassiores estis, saltem illos ne ulciscamini. Num scena sunt nostra, num histronica? Cur veritati ex diametro oppositi estis? Non sine causa scripta sunt tunc alia omnia, tunc ea quæ crucis tempore fecit, quæ potuissent eos revocare; sed ut imitibus ejus bonitatem, ut æmuleris benignitatem. Nam et supinos illos coniecit, et auriculam famulo restituit, et cum modestia respondit: et magna in cruce erectus miracula edidit, radios solares avertens, petras scindens, mortuos suscitans, judicis uxorem per somnia territans, in ipso judicio omnem mansuetudinem exhibens, quæ non minus quam miracula posset ipsos attrahere, multa prædicans in judicio, in ipsa cruce clamans, *Pater, dimitte illis hoc peccatum* (Luc. 23. 34). Sepultus vero, quot ad illorum salutem exhibuit? cum resurrexisset autem, annon statim Judæos vocavit? annon veniam peccatorum dedit? annon sexcenta bona contulit? Quid hoc mirabilius? Qui crucifixi erant, qui necem spirabant, postquam crucifixi erant eum, filii Dei facti sunt. Quid huic providentiæ par est? Hæc audientes præ pudore nos abscondamus, quod tantum distemus ab illo, quem imitari jubemur. Videamus quanta sit intercapedo, ut saltem nos damnemus, eo quod illos impugnemus, pro quibus Christus animam posuit; nec illis velimus reconciliari.

¹ Apud alios sic effertur hic locus: *Ut eum clam caperent? aut ut occiderent? sive ut utrumque facerent? timebunt enim.*

ciliari, quos ut reconciliaret, nec occidi recusavit. An expensa est et pecuniarum profusio, quod in elemosyna obtenditis?

4. *Injuriarum remissio et oblitio desiderantur.* — Cogita quam noxius sis, et non modo non recusabis lædentibus te veniam dare, sed etiam ad illos accurre, ut tibi id sit remissionis occasio, ut priorum tibi malorum consolationem reperias. Gentiles sæpe nihil magni expectantes, in hisce rebus philosophati sunt: et tu, qui ad tantam spem profecturus es, refugis et torpescis? et quod tempus facit, hoc non sustines propter Dei legem ante tempus facere, et vis potius sine mercede, quam cum mercede passionem tuam extinguere? Neque enim si id a tempore fiat, majus quidpiam tibi supererit, imo grave supplicium, quod id quod tempus facere potuit, hoc lex Dei tibi facere non persuaserit. Quod si dixeris, te inflammari cum contumeliis recordaris, in memoriam revoca, si quid tibi boni a lædente accesserit, et cogita quanta tu aliis mala intuleris. Tibi maledixit, te probro affecit? Tecum reputa te quoque aliis maledixisse. Quomodo ergo veniam consequeris, quam aliis non dedisti? Sed nihil tale dixisti? Sed alium hæc dicentem audisti, idque amplexus es. Neque illud culpa vacat, Vis discere quantum sit bonum injuriarum oblitio, et quam Deus hac de re lætetur? Eos qui lætantur, cum vident quosdam ab eo juste castigari, ulciscitur: etiamsi enim illi juste puniantur, te de his gaudere non oportet. Etenim propheta multa criminatus, hoc subjunxit: *Nihil passi sunt in contritione Joseph* (Amos. 6. 6); et rursum, *Non exivit vicina ad plangendum unam domum conjunctam ei* (Mich. 1. 14). Quamvis Joseph, id est, tribus ex illo ortæ ac vicini, Dei nutu punirentur; sed vult nos illis condolare. Nam si nos qui improbi sumus, cum servum castigamus, si quem conservorum ridentem videamus, magis indignamur, et in illum iram convertimus: multo magis Deus pœnas repetet ab iis, qui de suppliciis aliorum lætantur. Quod si in eos qui a Deo puniuntur non insurgere, sed illis condolare oportet, multo magis iis qui contra nos peccarunt. Hoc enim caritatis argumentum est, hanc vero omnibus anteposit Deus. Quenadmodum enim in purpura regia illi flores, illi colores pretiosi sunt, qui chlamydem sic exornant: sic et illæ pretiosæ virtutes sunt, quæ caritatem contineant. Nihil autem ita caritatem servat, ut oblitio peccatorum, quæ in nos admissa sunt. Annon de altera parte curavit Deus? annon misit lædentem ad læsum? annon ab altari ad eundem ipsum misit, et post reconciliationem ad mensam vocat illum (Matth. 5. 23)? At tu ne ideo exspectes illum: alioquin totum perdidisti. Propterea enim ineffabilem tibi mercedem constituit, ut prævenias ipsum; ita ut si rogatus reconcilieris, non jam ex Dei præcepto amicitia jungatur, sed ex illius studio: quamobrem incoronatus recedis, illo bravia accipiente. Quid dicis? Inimicum habes, nec te pudet? Annon sufficit nobis diabolus, ut etiam congenere nobis inimicos atrahamus? Utinam ne ille quidem nobiscum vellet pugnare, utinam neque

ille diabolus esset. Nescis quanta sit post reconciliationem voluptas? Quid enim, si in ipsis inimicitias illa non apparet? Nam quod suavius sit lædentem se amare, quam odio habere, postquam inimicitie solutæ fuerint, tunc poteris probe discere.

5. *Ipsa vetus lex injuriarum recordationi adversatur. Vir bonus nihil mali pati potest.* — Cur ergo furiosos imitatur, qui se mutuo lacerant, qui in propriam carnem insaniunt? Audi quanta hujusce rei cura etiam in veteri lege fuerit. *Vix*, inquit, *recordantium mala in mortem* (Prov. 12. 28). *Homo homini conservat iram, et a Deo quarit medelam* (Eccli. 28. 3). Atqui oculum pro oculo, et dentem pro dente concessit (Exod. 21. 24): quomodo igitur accusat? Quia illa concessit, non ut alter alteri faciamus, sed ut formidine pœnæ a tali ausu abstineamus. Alioquin autem illa temporaneæ ejusdam iræ sunt, injuriarum autem recordatione animæ nequitiam meditantis. Sed male vexatus es? Sed non tantum tibi mali intulit, quantum tu ipse tibi, si injuriæ recordatus fueris. Alioquin vero vir bonus nihil mali pati potest. Sit enim quis, uxorem et liberos habens, qui philosophetur, habeatque multas damni accipiendo occasiones, pecurias multas, principatum, amicos multos, honoresque obtineat; attamen philosophetur; hoc enim supponendum est: ærumnas illi accedere singamus. Accedat quispiam scelestus homo qui damnum in opibus inferat: quid hoc ad virum qui pecunias nihil esse putat? Filios occidat: quid hoc ad virum, qui circa resurrectionem philosophatur? Uxorem jugulet: quid hoc ad eum

qui doctus est non lugendus esse dormientes? Deducus illi conferat: quid hoc lædat eum, qui presentia omnia florem esse fœni putat? Si vis etiam corpus percutiat, et in carcerem coniciat: quid hoc lædet eum, qui didicerit, etiamsi exterior noster homo corrumpatur, interiorem tamen renovari (2. Cor. 4. 16), et tribulatione probationem effici (Rom. 5. 3)? Ego sane polliceor talem hominem in nullo læsum iri: oratio autem ultra procedens ostendit ipsum hinc multum juvari, renovari et probatiorem effici. Ne itaque apud alios dolorem nostrum exprimamus: hinc enim nos ipsos lædimus, animumque nostrum infirmius reddimus. Dolor enim ille non tam ex proximi nequitia, quam ex ignavia nostra procedit. Ideo, si quis nos contumelia afficiat, lacrymatur et deprimimur; si quis nostra rapiat, id ipsum patimur, perinde atque pueruli illi, quos liberiores pueri incitant pro re nullius momenti dolorem inferentes; si vero illos rixantes viderint, mordere non cessant; si ridentes videant, tunc desistunt. At nos his insipientiores, de his ob quæ ridere oporteret, multum dolemus. Quamobrem rogo, hoc puerili abjecto animo, cælos apprehendamus. Nam Christus nos esse viros optat, et viros perfectos. Sic enim jubet et Paulus: *Fratres, nescitis pueri mente, sed malitia parvuli estote* (1. Cor. 14. 20). Infantes ergo malitia simus, et nequitiam fugientes virtutem amplectamur, ut æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXX. al. LXXXI.

CAP. 26. v. 6. *Cum autem esset Jesus in Bethania in domo Simonis leprosi, 7. accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput ejus recumbentis.*

1. *Mulier quæ pedes Christi abluit, quæ sit. Quare lepra Simonis et nomen urbis memorentur. Peccatrix erga Jesum, et Jesu erga peccatricem agendi ratio commentatur.* — Hæc mulier una eademque videtur esse apud omnes evangelistas; sed vere non est: verum apud tres evangelistas una meo judicio eademque est; apud Joannem (Cap. 12) vero non item; sed alia quædam mirabilis mulier, soror Lazari (a). Nec sine causa lepram Simonis memorat evangelista; sed ut ostendat cur fidenter mulier accesserit. Quoniam lepra res esse immunda et abominanda videbatur, viditque Jesum curasse hominem, lepramque eliminasse (neque enim voluisset apud leprosum manere, ibique diversari), confidit mulier ipsum animæ suæ immunditiam facile abstersurum esse. Neque sine causa nomen urbis, Bethaniæ scilicet, addidit; sed ut discas ipsum libenter ad passionem accedere. Nam qui ante effugerat illos, quando maxime invidia ar-

(a) Grandis quaestio utrum peccatrix illa, quæ Christi pedes abluit, eadem ipsa sit, quæ soror Lazari; quam tractare, præsentis non est instituti. Mariam autem Magdalenam ab his diversam esse pauci jam negant. — Vide *Monuments inédits sur l'apostolat de sainte Marie-Madeleine en Provence*, auct. D. Faillon societatis S. Sulpicii sacerdote. Edit.

debant, tunc prope accessit quasi ad stadia quindecim; sicque prior recessus ad œconomiam pertinebat. Videns ergo illum mulier, hincque assumpta fiducia, accessit. Nam si illa quæ sanguinis fluxum patiebatur, etsi nullius hujusmodi sibi conscia esset, ob illam, quæ naturalis videbatur esse, immunditiam, tremens metuensque accessit: multo magis hanc, quæ sibi mali conscia erat, timuisse verisimile est. Idcirco post multas mulieres, Samaritanam, Chananæam, eam quæ sanguinis fluxum patiebatur, aliasque plurimas accedit, quod sibi magnæ immunditiae et lasciviae conscia esset; nec publice, sed in domo. Et cum alii omnes pro sanitate corporis accederent, honoris tantum causa accedebat, et ut animæ sanitatem consequeretur. Nulla enim corporis aegritudine tenebatur: quapropter admiranda maxime videatur. Neque illum ut hominem tantum adit; neque enim capillis abstersisset; sed ut homine majorem. Idcirco omnium membrorum nobilissimum caput suum pedibus Christi admovit. 8. *Videntes autem discipuli ejus, inquit, indignati sunt, dicentes: Ad quid perditio hæc?* 9. *Potuit enim unguentum hoc venundari multo, et dari pauperibus.* 10. *Sciens autem Jesus dixit: Cur molesti estis huic mulieri? Opus enim bonum operata est in me.* 11. *Pauperes enim semper habebis vobiscum, me autem non semper habebis.* 12. *Immittens enim hoc*

σπόμεθα; Εἴθε μὲν ἐκεῖνος ἠθέλησεν ἡμῖν πολεμήσαι, εἴθε μὲν ἐκεῖνος διάβολος ἦν ἢ οὐκ οἶσθα πόση ἡ ἡβονὴ μετὰ τὰς καταλλαγάς; Τί γάρ, εἰ καὶ ἐν τῇ ἐχθρᾷ οὐ σφόδρα φαίνεται; Ὅτι γὰρ ἥδιον φιλεῖν τὸν ἀδικούντα, ἢ μισεῖν, μετὰ τὸ λυθῆναι τὴν ἐχθρὰν, τότε δυνήσῃ μαθεῖν καλῶς.

ε'. Τί τοίνυν τοὺς μαίνομένους μιμούμεθα, ἀλλήλους κατεσθίοντες, τῇ οἰκίᾳ σαρκὶ πολεμοῦντες; Ἀκούσον καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ πόσος ἦν ὁ πᾶρ τούτου λόγος. Ὁδοὶ *μνησικακῶν εἰς θάνατον*. Ἀνθρώπος ἀνθρώπῳ συντηρεῖ ὀργήν, καὶ παρὰ Θεοῦ ¹⁰ ζητεῖ ἰασίν. Καίτοι συνεχώρησεν ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος· πῶς οὖν ἐγκαλεῖ; Ὅτι κακεῖνα συνεχώρησεν, οὐχ ἵνα ἀλλήλους αὐτὰ ποιῶμεν, ἀλλ' ἵνα δέει τοῦ παθεῖν ἀπεγώμεθα τοῦ τολμᾶν. Καὶ ἄλλως δέ, ἐκεῖνα μὲν προσκαίρου τινὸς ὀργῆς ἐστὶ, τὸ δὲ μνησικακεῖν, ψυχῆς πονηρίαν μελετώσης. Ἀλλὰ κακῶς ἔπαθες; Ἀλλ' οὐδὲν τοσοῦτον, ὅσον σαυτὸν ἐργάσῃ μνησικακῶν. Ἀλλως δὲ οὐδὲ δυνατόν ἄνθρωπος ἀγαθὸν κακὸν τὴν παθεῖν. Ἔστω γάρ τις καὶ παιδίᾳ ἔχων καὶ γυναῖκα, καὶ φιλοσοφεῖτω, ἐχέτω δὲ καὶ πολλὰς ἀφορμὰς βλάβης, καὶ χρημάτων περιουσίαν, καὶ ἀρχῆς δυναστείαν, καὶ φίλους πολλοὺς, καὶ τιμῆς ἀπολαύτω, πλὴν φιλοσοφεῖτω· τοῦτο γὰρ δεῖ προσκεῖσθαι ¹¹ καὶ προσάγωμεν αὐτῷ τὰς πληγὰς τῷ λόγῳ. Καὶ προστίουν τις μογηθὲρ ἀνὴρ περιβαλλέτω ζημία ¹²· εἰ οὖν πρὸς τὸν οὐδὲν ἡγούμενον εἶναι ¹³ χρήματα; Τὰ τέκνα ἀναιρεῖτω· εἰ οὖν πρὸς τὸν περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφοῦνται; Τὴν γυναῖκα σφαττέτω· καὶ εἰ τοῦτο πρὸς τὸν πεταπιδεύον μὴ πυνθεῖν τοὺς κεκοι-

μημένους ¹⁴; Εἰς ἀτιμίαν ἐμβαλλέτω· εἰ πρὸς τὸν ἀνὴρος χόρτου τὰ παρόντα ἡγούμενον; Εἰ βούλει, καὶ τὸ σῶμα κολάζετω, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβαλλέτω· εἰ οὖν πρὸς τὸν μαθόντα, Εἰ ¹⁵ καὶ ὁ ἐξω ἡμῶν ἀνθρώπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἐσω ἀνακαίνουται, καὶ ὅτι Ἡ θλίψις δοκιμὴν ¹⁶ καταργεῖται; Ἐγὼ μὲν οὖν μηδὲν βλαβήσεσθαι αὐτὸν ¹⁷ ὑπεσχόμεν· ὁ δὲ λόγος προῖον εἰδείξεν ὅτι καὶ ὠφελεῖται, ἀνακαίνουμένος καὶ δοκιμὸς γινόμενος. Μὴ τοίνυν πρὸς ἐτέρους ἀλγόμεν, [765] ἑαυτοὺς ἀδικούντες, καὶ ἀσθενῇ κατασκευάζοντες τὴν ψυχὴν. Οὐ γὰρ τῆς τῶν πλησίων πονηρίας ἐστὶ τοσοῦτον, ὅσον τῆς ἡμετέρας ταλαιπωρίας ἡ ἀλγέδων. Διὰ τοῦτο, κὰν ὀβρίση τις, διακρύβωμεν καὶ συστελλώμεθα· κὰν ἀρπάσῃ τις, τὸ αὐτὸ πάσχομεν, κατὰ τὰ παιδία ἐκεῖνα τὰ μικρά, ἅπερ οἱ τῶν ὁμηλικῶν ἀστειότεροι παροξύνουσι ὑπὲρ οὐδενὸς [ἀναγκαῖον, ἀλλ'] ¹⁸ ἀπὸ μικρῶν προφάσεων λυποῦντες· ἀλλ' ὅμως κακείνα, ἂν μὲν ἴδωσι κνιζόμενα, ἐπιμένουσι δάκνοντες· ἂν δὲ γελῶντα, καὶ ¹⁹ ἀφίστανται. Ἀλλ' ἡμεῖς καὶ τούτων ἀνοητέτεροι, ὑπὲρ ²⁰ ὧν ἔδει γελᾶν, ὑπὲρ τούτων ὀδυρόμενοι. Διὸ παρακαλῶ, τὴν παιδικὴν ταύτην διάνοιαν ἀφέντες, τῶν ὀρανῶν ἐπιλαβόμεθα. Καὶ γὰρ ἀνδρας ἡμᾶς ὁ Χριστὸς εἶναι βούλεται, ἀνδρας τελείους. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσεν, Ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσὶ, λέγων, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιόμινε. Νηπιόσωμεν τοίνυν τῇ κακίᾳ, καὶ τὴν πονηρίαν φυγόντες, τῆς ἀρετῆς ἐπιλαβόμεθα, ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁸ πόση ἡ πόση Fl. δση H. K. M. δσον G. ⁹ ἦν om. K. L. ¹⁰ Θεοῦ Sic H. L. M. vulgo Θεῷ. Mox Καίτοι γὰρ Edd. ¹¹ προκεῖσθαι G. L. M. ¹² ζημίαν G. K. L. M. ¹³ εἶναι om. L. τὰ χρήματα Edd. Clausulam εἰ οὖν... φιλοσοφούντα om. L. ¹⁴ κοιμωμένους K. L. p. p. καὶ εἰ πρὸς Edd. ¹⁵ εἰ ὅτι εἰ Edd. [εἰ] Edd. G. H. K. M. ¹⁶ δοκιμὸς K. L. ¹⁷ αὐτὸν τὸν ἄνδρα Edd. ¹⁸ Verba inclusa non exstant in codd. p. p. ἀπὸ δὲ μικρῶν Reg. 688. ¹⁹ καὶ om. H. K. ²⁰ ὑπὲρ] εἰ ὑπὲρ et mox ὀδυρόμεθα Edd.

ΟΜΙΛΙΑ Π.

Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γενομένου ἐν Βηθανίᾳ, ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπρού, προσήλθεν αὐτῷ γυνή, ἀλάστωρον μύρου ἔχουσα βαρυτίμου, καὶ ἐξέχεεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἀνακειμένη.

α'. Ἡ γυνὴ αὕτη δοκεῖ μὲν εἶναι μία καὶ ἡ αὕτη παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς ἅπανσι, οὐκ ἐστὶ δὲ· ἀλλὰ παρὰ μὲν τοῖς τριεὶ μία τις εἶναι μοι δοκεῖ καὶ ἡ αὕτη· παρὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ οὐκ ἐστὶ· ἀλλ' ἑτέρα τις θαυμαστή, ἡ τοῦ Λαζάρου ἀδελφῆ. Οὐχ ἀπλῶς δὲ τῆς λέπρας μέμνηται τοῦ Σίμωνος ὁ εὐαγγελιστής, ἀλλ' ἵνα δείξῃ πόθεν θαυροῦσα προσήλθεν ἡ γυνή. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ λέπρα σφόδρα ἰδοῦσα ἀκάθαρτον εἶναι πάθος καὶ βδελυκτὸν, εἶδε δὲ τὸν Ἰησοῦν καὶ ¹ θεραπεύσαντα τὸν ἀνθρώπον (οὐ γὰρ ἂν εἴλετο ² μέναι παρὰ τῷ λεπρῷ), καὶ καταχθέντα παρ' αὐτῷ ³, ἰδάρησεν ὅτι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἀκαθαρσίαν ἀποσμήξῃ ῥάβδῳ. Οὐχ ἀπλῶς δὲ καὶ τὴν πόλιν φησὶ, τὴν Βηθανίαν, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι ἐκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται. Ὁ γὰρ πρὸ τούτου διαδιδράσκων αὐτοῦς, ὅτε μάλιστα ἐξήρθη αὐτῶν ἡ βασκανία, τότε πλησίον ἔρχεται ὡς ἀπὸ σταδίων δεκαπέντε· οὕτως οἰκονομίας ἦν καὶ τὸ πρότερον ἀναχωρεῖν. Ἰδούσα τοίνυν αὐτὸν ἡ γυνή, καὶ τὸ θαρβεῖν λαβοῦσα ἐντεύθεν, προσφει. Εἰ γὰρ ἡ ⁴ αἰμορροῦσα, καίτοι οὐδὲν ἐαυτῇ συνειδυῖα τοιούτον, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως δοκοῦσαν εἶναι ἀκαθαρσίαν, τρέμουσα καὶ δειδοκυκία προσήλθε· πολλῷ μάλ-

λον ταύτην ὀκνεῖν καὶ ἀναδύεσθαι εἰκὸς ἦν, διὰ τὸ πονηρὸν συνειδός. Διὸ καὶ μετὰ πολλὰς [766] γυναῖκας, τὴν Σαμαρεῖτιν, τὴν Χαναναίαν, τὴν αἰμορροοῦσαν, καὶ ἑτέρας πλείους προσέρχεται, διὰ τὸ πολλὴν ἑαυτῇ συνειδέναι ἀσέλγειαν ⁵ καὶ οὐδὲ δημοσίᾳ, ἀλλ' ἐν οἰκίᾳ. Καὶ πάντων τῶν ἄλλων ὑπὲρ θεραπείας προσερχομένων σωματικῆς μόνον ⁶, αὐτὴ τιμῆς ἐνεκεν προσφει μόνῃς, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν διορθώσεως. Οὐδὲ γὰρ τι τοῦ σώματος ἀνάπηρος ἦν· ὥστε καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἂν τις αὐτὴν θαυμάσειε. Καὶ οὐδὲ ὡς ἀνθρώπῳ προσφει ⁷ φιλῶ· οὐ γὰρ ἂν ταῖς θριβὶ κατέμαζεν· ἀλλ' ὡς μεῖζον ἢ κατὰ ἀνθρώπον. Διὰ τοῦτο ὁ παντὶς τοῦ σώματος ⁸ τιμωτέρον ἦν μέλος, τοῦτο πρὸς τοὺς πόδας ἡνεγκε τοῦ Χριστοῦ, τὴν κεφαλὴν τὴν ἑαυτῆς. Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἤγνων ἔχοντες, φησὶ, λέγοντες· Εἰς τί ἡ ἀπάθεια ⁹ αὕτη; Ἠδύνατο γὰρ τοῦτο τὸ μύρον παρῆναι πολλοῦ, καὶ δοθῆναι τοῖς πτωχοῖς. Γινούς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπε· Τί κόπους παρέχετε τῇ γυναίκα; ἔργον γὰρ καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμὲ. Τοὺς πτωχοὺς γὰρ πάντοτε ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε. Βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου, πρὸς τὸ ἐνταρίσαι με ἐκίοισιν. Ἀμήν λέγων ὁμῶν, ὅπου ἂν κληροθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, λαληθήσεται καὶ ὁ ἐκίοισιν αὕτη εἰς μνημόσυνον αὐτῆς. Καὶ πόθεν

¹ καὶ] εἰσελθόντα καὶ L. καὶ deest in Edd. ² εἴλετο] ἐγένετο L. M. ³ ἀνθρώπον, καὶ τῆς λέπρας ἐκκαθάραντα (οὐδὲ γὰρ... λεπρῷ) καὶ καταχθέντα δὲ παρ' αὐτῷ Edd. Textum ad fidem codicum, Ep. et Interpretis reformati. ⁴ ἡ] καὶ ἡ Edd. ⁵ ἀσέλγειαν] Sic Ep. τὴν ἀσέλγειαν K. τὴν ἀσθένειαν G. τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ ἀσέλγειαν Edd. ⁶ μόνῃ H. M. πρόνον cum seqq. jungunt G. Ep. ⁷ προσφει Edd. ⁸ σώματος] add. καὶ τῶν μελῶν Edd. repugnantibus Ep. Ge. et codd. ⁹ ἀπάθεια] add. ἐγένετο G. K. M.

αὐτοῖς αὕτη ἡ ³⁰ διάνοια; Ἦκουον τοῦ διδασκάλου λέγοντος, *Ἐλεον θέλω, καὶ οὐ θυσιαν*, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐγκαλοῦντος, ὅτι τὰ βαρύτερα ἠθέρισαν, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν, καὶ πολλὰ ἐν τῷ ὄρει περὶ ἐλεημοσύνης διαλέξαντος· καὶ ἀπὸ τούτων συνελογίζοντο ³¹ πρὸς αὐτούς καὶ ἐναντιοῦν, ὅτι εἰ ὀλοκαυτώματα οὐ προσίσταται, οὐδὲ τὴν παλαιὰν λατρίαν, πολλῷ μᾶλλον τοῦ ἐλαίου τὴν κρίσιν ³². Ἄλλ' οὕτοι μὲν ³³ οὕτως ἐνόμιζον· ὁ δὲ τὴν διάνοιαν αὐτῆς ὀρῶν, ἀφίησι. Καὶ γὰρ πολλὴ ἡ εὐλάβεια ἦν, καὶ ἀπατος ἡ σπουδὴ· διὸ καὶ σφόδρα συγκатаβαίνων, συνεχώρησε καὶ κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ χυθῆναι ³⁴ τὸ ἔλαιον. Εἰ γὰρ ἀνθρωπος γενέσθαι, καὶ κυοφορηθῆναι, καὶ γαλακτοτροφῆθαι οὐ παρητήσατο, τί θαυμάσιος εἰ τοῦτο οὐ διακρούεται; Ὡς περὶ γὰρ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ κνίσας ἠνέσχετο καὶ καπνοῦ, οὕτω καὶ αὐτὸς τῆς πόρνῃς, ὅπερ ἐφθην εἰπὼν, τὴν αὐτῆς διάνοιαν ἀποδεχόμενος. Καὶ γὰρ ὁ ³⁵ Ἰακώβ στήλην ἤλειψε τῷ θεῷ, καὶ ἐν ταῖς θυσίαις ἔλαιον προσήγετο, καὶ οἱ ἱερεῖς μύρω ἐχρίοντο. Ἄλλ' οἱ μαθηταὶ τὴν γνώμην αὐτῆς οὐκ εἰδότες, ἀκαίρως ἐμέμνοντο, καὶ δι' ὧν ἐνεκαλοῦν, δεικνύοντες τῇ γυναικὶ τὴν φιλοτιμίαν. Εἰπόντες γὰρ, ὅτι ἠδύνατο ³⁶ τριακοσίων ὀνηρῶν πρᾶθῆναι, ἔδειξαν ὅσον ἀνάλωσεν εἰς τὸ μύρον αὐτή, καὶ ὅσην ἐπέδειξετο τὴν μεγαλοφυλίαν. Διὸ καὶ ἐπετίμα αὐτοῖς, λέγων· *Τὶ κόπους παρέχετε τῇ γυναίκα;* Καὶ λαλοῦσιν προστιθῆσι, βουλόμενος αὐτοὺς πάλιν ἀναμνήσασθαι τοῦ πάθους· *Εἰς τὸν ἐνταρμισμόν μου γὰρ, φησὶν, ἐποίησα. Καὶ ἔταρον λογισμόν· Ὅτις πτωχοὺς γὰρ πάντοτε ἔχετε μεθ' αὐτῶν, ἀλλ' οὐδ' οὐ πάντοτε ἔχετε* καὶ, *Ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ [767] τὸ εὐαγγέλιον* ³⁷, *λαληθήσεται καὶ ὁ ἐποίησεν αὕτη*. Εἶδες πῶς πάλιν τὴν εἰς τὰ ἔθνη ἔξοδον προαναφανεί, καὶ ταύτην παραμυθούμενος αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ θανάτου, εἶχε τοσαύτη μετὰ τὸν σταυρὸν ἡ δύναμις ἐκλάμψει, ὡς πανταχοῦ τῆς γῆς ἐκχυθῆναι τὸ κήρυγμα; Τίς οὖν οὕτως ἄθλιος, ὡς πρὸς τοσαύτην ἀντιδίδῃ ³⁸ ἀλήθειαν; Ἰδοὺ γὰρ ὅπερ εἶπε, γέγονε· καὶ ὅπου περ ἂν ἀπέλθῃς τῆς οἰκουμένης, ὅφει καὶ ταύτην ἀνακηρυττομένην. Καίτοι οὐδὲ τὸ πρόσωπον ἐπίσημον ἦν, οὔτε μάρτυρας ἔχον πολλοὺς, οὔτε ἐν θεάτρῳ τὸ ³⁹ γαγεννημένον, ἀλλ' ἐν οἰκίᾳ, καὶ ἐν ⁴⁰ οἰκίᾳ λεπτοῦ τινος, τῶν μαθητῶν μόνων παρόντων.

β'. Τίς οὖν αὐτὸ ἐξήχησε καὶ διαδοθῆναι ἐποίησεν; Ἡ τοῦ ταῦτα ἐκλήρου δύναμις. Καὶ βασιλείων μὲν μυρίων καὶ στρατηγῶν ἀνδραγαθήματα, ὧν καὶ τὸ ὑπομνήματα μένει, σσιγῇται· καὶ πόλεις ἀναστήσαντες, καὶ τείχη περιβαλόντες, καὶ πολέμους νικήσαντες, καὶ τρόπαια στήσαντες, καὶ ἔθνη πολλὰ δουλομαρμένοι, οὐδὲ ἐξ ἀκοῆς, οὐδὲ ἐξ ὀνόματός εἰσι γνώριμοι, καίτοι καὶ ἀνδρείαντας ἀναστήσαντες καὶ νόμους θέντες· ὅτι διὸ πόρνη γυνὴ ἔλαιον ἐξέχευ ἐν οἰκίᾳ λεπτοῦ τινος, δεῖκα ⁴¹ ἀνδρῶν παρόντων, τοῦτο πάντες φέουσι κατὰ τὴν οἰκουμένην, καὶ χρόνος τοσούτος διήλθε ⁴², καὶ ἡ μνήμη τοῦ γενομένου οὐκ ἐμαράνθη· ἀλλὰ καὶ Πέρσαι, καὶ Ἰνδοί, καὶ Σκύθαι, καὶ Ὀρβῆες, καὶ Σαυρομάται, καὶ τὸ Μαύρων ⁴³ γένος, καὶ οἱ τὰς Βρετανικὰς ⁴⁴ νήσους οἰκούντες τὸ ἐν Ἰουδαίᾳ γενομένου λάθρα ἐν οἰκίᾳ παρὰ γυναικὸς πεπορευμένης περιφέρουσι. Μεγάλη ἡ φιλανθρωπία τοῦ Δεσπότου. Πόρνης ἀνέχεται, πόρνης πόδας φιλούσης, καὶ βρεχούσης ἑλαίῳ, καὶ καταμασσούσης τὰς θριξί, καὶ προσίσταται, καὶ ἐπιτιμᾷ τοὺς ἐγκαλοῦσιν. Οὐδὲ

⁴⁵ αὕτη ἡ τοιαύτη Edd. ⁴⁶ ἐλογίζοντο G. K. M. invito Ep. ⁴⁷ μὲν] add. οὖν G. K. ⁴⁸ χυθῆναι H. L. Ep. ⁴⁹ ὁ] καὶ ὁ Edd. ⁵⁰ ἡδύνατο] add. τοῦτο Edd. ⁵¹ λογισμόν] add. προσάγει Edd. ⁵² εὐαγγ.] add. τοῦτο Edd. ⁵³ ἀντιβλ. τὴν ἀλ. M. Τίς οὖν ἄξιός πρὸς τοσαύτην [ταύτην K.] ἀντιβλ. τὴν ἀλ. G. K. ⁵⁴ τὸ reitui, invitis codd. ⁵⁵ ἐν om. K. M. p. p. μόνον M. ⁵⁶ δεῖκα] δώδεκα Edd. Vid. adnot. ⁵⁷ παρ' ἡλθε G. H. M. ⁵⁸ τὸ Μαύρων M. et pr. K. ⁵⁹ τὸ τῶν Μαύρων Edd. ⁶⁰ Βρετανικὰς K. M. Orchadas Ge. ⁶¹ γένηται L. Ep. p. p. παρ' ὅπου K. παρὰ τοῦ ὅπου Edd. ⁶² διαπορηθεῖ Edd. ἀν. L. Infra ἀπέλθῃ idem cum Sav. ceteri ἀπέλθοι. ⁶³ τινος... κατασκευάσαντας... προσάγοντας G. K. M. ⁶⁴ παρ] περὶ τε Mor. Ben. ἡ περὶ Sav. Sed post hos φιλοπονοῦντα, quod deest in codicibus, retinendum duxi. ⁶⁵ Sic Euth. γαγεννημένον Edd. ⁶⁶ κατασκευάσαι G. H. M. κατασκευάζει K. ἔρηται] εἰρηται Mor. ἐπεί ταῦτα Sav. Ben. ⁶⁷ γνώμην] Sic L. Mor. ceteri προθυμίαν. ἐπιθυμίαν Ben. ⁶⁸ τοῦ om. l. ⁶⁹ προσάγαγοντα Edd. p. p. αὕτη om. G. H. K. M. invito Ep. ⁷⁰ κακῶς] Sic L. Ep. ceteri κακόν. ⁷¹ ἐν doest in Edd. ⁷² ἐνταρ.] add. μου Edd. ἀκούσα;] ἐπειδὴ ἤκουσαν H. M.

γὰρ ἔδει ὑπὲρ τοσαύτης σπουδῆς ἐξαπορηθῆναι τὴν γυναῖκα. Σὺ δέ μοι κάκεινο σκόπει, πῶς ἦσαν λοιπὸν ὑψηλοὶ καὶ πρόθυμοι πρὸς ἐλεημοσύνην. Καὶ διατί μὴ ἀπλῶς εἶπεν, ὅτι Ἐργον καλὸν ἐποίησεν· ἀλλὰ πρότερον, *Τὶ κόπους παρέχετε τῇ γυναίκα;* Ἰνα μάθωσι μὴ ἐκ προοιμίων τὰ ὑψηλότερα τοὺς ἀσθενεστέρους ἀπαίτειν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἀπλῶς τὸ πρᾶγμα ἐξ-ετάζει, ἀλλὰ μετὰ τοῦ προσώπου τῆς γυναίκας. Καίτοι εἰ ἐνομοθέτει, οὐκ ἂν προσέθηκε τὴν γυναῖκα· ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι δι' αὐτὴν ταῦτα εἰρηται, ἵνα μὴ τὴν βλαστήσαν αὐτῆς πίστιν πηρώσωσιν, ἀλλ' ἐκθρέψωσι μᾶλλον, διὰ τοῦτό φησι, παιδεύων ἡμᾶς ὅπερ ἂν γίνηται ⁷³ καλὸν παρ' ὅπου οὖν, κἂν μὴ σφόδρα ἡκριωμένον ἦ, δέχεσθαι αὐτὸ καὶ θαλπνῶν, καὶ ἐπὶ τὸ μείζον ἀγειν, καὶ μὴ παρὰ τὴν ἀρχὴν πᾶσαν ἐπιζητεῖν ἀκρίβειαν. Ἐπεὶ ὅτι γε καὶ αὐτὸς τοῦτο μᾶλλον ἠδούλετο, δῆλον ἐξ ὧν καὶ γλωσσόκομον βαστάζεσθαι ἐκέλευσεν, ὁ μὴ ἔχων ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν. Ἀλλὰ τότε οὐκ ἀπῆτει τοῦτο ὁ καιρὸς, ὥστε διορθῶσαι τὸ γεγεννημένον, ἀλλ' ὥστε ἀποδέ-ξασθαι μόνον. Ὡς περὶ γὰρ εἰ τις αὐτὸν ἤρετο χωρὶς τοῦ ποιῆσαι τοῦτο τὴν γυναῖκα, οὐκ ἂν τοῦτο ἀπεφῆναιτο· οὕτως ἐπειδὴ [768] ἐποίησεν, εἰς ἐν ὁρᾷ λοιπὸν, ὅπως ἂν μὴ διαπορηθῇ ⁷⁴ ἐκ τῆς τῶν μαθητῶν ἐπιτιμῆσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτοῦ θεραπείας εὐθυμοτέρα γενομένη καὶ ἀμείνων ἀπέλθῃ. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ χυθῆναι τὸ ἔλαιον, οὐδὲ καιρὸν εἶχεν αὐτὸν ἡ ἐπιτιμῆσις. Καὶ σὺ τοῖνον ἂν μὲν τινα ἴδης σκευὴ κατασκευάσαντα ἱερὰ καὶ προσάγοντα ⁷⁵, ἢ ἄλλον τινὰ Ἐκκλησίας κόμον περὶ ⁷⁶ τοίχους καὶ ἔδαφος φιλοπονοῦντα, μὴ κέλευε πρᾶθῆναι, ἢ ἀνατραπῆναι τὸ γινόμενον ⁷⁷, ἵνα μὴ πηρώσει αὐτοῦ τὴν προθυμίαν. Ἄν δὲ πρὶν ἢ κατασκευάσαι ⁷⁸ τις ἔρηται, κέλευε δοθῆναι πτωχοῖς· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς, ὥστε μὴ πηρώσει τὴν γνώμην ⁷⁹ τῆς γυναίκας, τοῦτο ἐποίησε, καὶ ὅσα φησὶν, εἰς παραμυθίαν αὐτῆς λέγει. Εἰτα ἐπειδὴ εἶπεν, *Εἰς τὸν ἐνταρμισμόν μου ἐποίησεν* ἵνα μὴ δόξῃ ἀπορεῖν τὴν γυναῖκα, τοῦ ⁸⁰ τοιούτου πράγματος ἀναμνήσας, τά-φου καὶ θανάτου λέγω, ὅρα διὰ τῶν ἐξῆς πῶς αὐτὴν ἀνα-κτάται πάλιν λέγων· *Ἐν ὁλῷ τῷ κόσμῳ λαληθήσεται ὁ ἐποίησεν αὕτη*. Τοῦτο δὲ καὶ τῶν μαθητῶν παραμυ-θία, κάκειναις παράδοξαις καὶ ἔπαινοις ἦν. Πάντες γὰρ αὐτὴν, φησὶν, φρονταὶ μετὰ ταῦτα· καὶ νῦν δὲ προ-αν-εκήρυξε τὸ πάθος, τὰ πρὸς κηδεῖαν προσάγουσα· ⁸¹ μὴ τοῖνον τις αὕτῃ ἐπιτιμᾷ. Ἐγὼ γὰρ τοσούτον ἀπέγω τοῦ καταδικάσαι αὐτὴν ὡς κακῶς ⁸² πεποιτυῖαν, ἢ μέμ-ψασθαι ὡς οὐκ ὀρθῶς ἐργασαμένην, ὅτι οὐδὲ ἀφήσω λα-θεῖν τὸ γεγεννημένον, ἀλλ' ὁ κόσμος εἴσεται τὸ ἐν οἰκίᾳ εἰργασμένην καὶ ἐν ⁸³ κρυπτῷ. Καὶ γὰρ ἀπὸ διανοίας εὐλαβοῦς ἦν τὸ γεγεννημένον, καὶ πίστεως θερμῆς, καὶ συντετριμμένης ψυχῆς. Καὶ διατί μὴδὲν πνευματικόν ὑπέσχετο τῇ γυναίκα, ἀλλὰ τὴν εἰς αἰὲ μνήμην; Ἀπὸ τούτων καὶ περὶ ἐκείνων θαρρεῖν παρασκευάζων. Εἰ γὰρ ἔργον καλὸν ἐποίησεν, εὐδηλον ὅτι καὶ μισθὸν ἄξιον λήφε-ται. Τότε πορευθεὶς εἰς τὸν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Ἰούδας Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, εἶπε· *Τὶ θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ ἐγὼ παραδώσω ὑμῖν αὐτήν;* Τότε, πότε; Ὅτε ταῦτα ἐλέγετο, ὅτε εἶπεν, *Εἰς τὸν ἐνταρμισμόν* ⁸⁴· καὶ οὐδὲ ἐντεῦθεν κατανύγη, ὅτε ἀκούσας, ὅτι κηρυχθήσεται τὸ εὐαγγέλιον πανταχοῦ, ἔβρισε· (καὶ γὰρ δυνάμειος ἀπάτος τὸ εἰρημένον ἦν) ἀλλ' ὅτε γυναῖκας τοσαύτην ἐπέδειξαν τιμὴν, καὶ

⁸⁵ χοῆσιν K. L. M. et sic pr. G. H. Vulga- tum tueretur Ep. ⁸⁶ μὲν] add. οὖν G. K. ⁸⁷ χυθῆναι H. L. Ep. ⁸⁸ ὁ] καὶ ὁ Edd. ⁸⁹ ἡδύνατο] add. τοῦτο Edd. ⁹⁰ ἀντιβλ. Edd. [et Reg. 688.] Τίς οὕτως ἀθ. ὡς ἀντιβλ. τὴν ἀλ. M. Τίς οὖν ἄξιός πρὸς τοσαύτην [ταύτην K.] ἀντιβλ. τὴν ἀλ. G. K. ⁹¹ τὸ reitui, invitis codd. ⁹² ἐν om. K. M. p. p. μόνον M. ⁹³ δεῖκα] δώδεκα Edd. Vid. adnot. ⁹⁴ παρ' ἡλθε G. H. M. ⁹⁵ τὸ Μαύρων M. et pr. K. ⁹⁶ τὸ τῶν Μαύρων Edd. ⁹⁷ Βρετανικὰς K. M. Orchadas Ge. ⁹⁸ γένηται L. Ep. p. p. παρ' ὅπου K. παρὰ τοῦ ὅπου Edd. ⁹⁹ διαπορηθεῖ Edd. ἀν. L. Infra ἀπέλθῃ idem cum Sav. ceteri ἀπέλθοι. ¹⁰⁰ τινος... κατασκευάσαντας... προσάγοντας G. K. M. ¹⁰¹ παρ] περὶ τε Mor. Ben. ἡ περὶ Sav. Sed post hos φιλοπονοῦντα, quod deest in codicibus, retinendum duxi. ¹⁰² Sic Euth. γαγεννημένον Edd. ¹⁰³ κατασκευάσαι G. H. M. κατασκευάζει K. ἔρηται] εἰρηται Mor. ἐπεί ταῦτα Sav. Ben. ¹⁰⁴ γνώμην] Sic L. Mor. ceteri προθυμίαν. ἐπιθυμίαν Ben. ¹⁰⁵ τοῦ om. l. ¹⁰⁶ προσάγαγοντα Edd. p. p. αὕτη om. G. H. K. M. invito Ep. ¹⁰⁷ κακῶς] Sic L. Ep. ceteri κακόν. ¹⁰⁸ ἐν doest in Edd. ¹⁰⁹ ἐνταρ.] add. μου Edd. ἀκούσα;] ἐπειδὴ ἤκουσαν H. M.

unguentum in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. 13. Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc evangelium in universo mundo, et quod hæc fecit dicitur in memoriam ejus. Et unde hæc illis cogitatio suborta est? Audierant dicentem Magistrum, *Misericordiam volo, et non sacrificium* (Osee 6. 6), Judæosque increpantem, quia majora negligebant, judicium, misericordiam et fidem, et multa in monte de eleemosyna loquentem: hincque apud se colligebant cogitabantque, si holocausta et veterem cultum non admittat, multo minus unguenti unctionem. Sed hi quidem sic cogitabant, ipse vero mentem ejus respiciens, dimisit. Nam multa pietas erat et ineffabile studium: ideoque ejus affectui se attemperans, concessit ut in caput ipsius oleum effunderetur. Nam si homo fieri, ideo gestari, lacte nutrir non recusavit, quid miraris si hoc non depellat? Quemadmodum enim Pater ejus nidorem et fumum, sic et ipse meretricem suscepit, ejus mentem et animum, ut dixi, approbans. Etenim Jacob cippum Deo inunxit, et in sacrificiis oleum offerebatur, sacerdotesque unguento ungebantur (Gen. 28. 13; Levit. 2. 4 et 8. 10): verum discipuli qui mulieris animum non cognoscebant, importune illam criminabantur, et accusando mulieris liberalitatem ostendunt. Cum dicunt enim, Poterat trecentis denariis venundari, ostendunt quantum insumperit in unguentum illud, et quantam exhibuerit munificentiam. Quamobrem ipsos increpat, dicens: *Cur molesti estis huic mulieri?* Et rationem adjicit, ut illis passionis memoriam revocaret: *Ad sepulchrum enim meam hoc fecit.* Itemque aliud ratiocinium addidit: *Pauperes enim semper vobiscum, me autem non semper habetis.* Et, *Ubicumque prædicatum fuerit hoc evangelium, et quod hæc fecit dicitur.* Vidistin' quomodo exitum ad gentes prænuntiet, hic etiam discipulis de morte sua consolationem afferens? Siquidem tanta post crucem virtus ejus futura est, ut prædicatio¹ per totum orbem effundatur. Quis ita miser est, ut tantæ veritati repugnet? Ecce enim id, quod dixit, factum est; et quocumque terrarum ibis, hanc mulierem prædicari audies: quamquam illa non insignis persona esset, nec multi testes adessent; nec in theatro quodam res gesta esset, sed in domo, et in domo leprosi, discipulis tantum præsentibus.

2. Quis hoc ita vulgavit et prædicavit? Loquentis virtus. Certe regum multorum et ducum, quorum etiam monumenta manent, res gestæ tacentur; ac licet urbes excitaverint, muros circumstruxerint, in bellis victores fuerint, tropæa erexerint, gentesque multas in servitutem redegerint, nec fama, nec nomine suo noti sunt, etiamsi et statuas erexerint, et leges dederint: quod autem meretrix oleum effuderit in domo leprosi, decem viris præsentibus, id per orbem cantant omnes, ac post tantum temporis rei gestæ memoria non minuitur: sed Persæ, Indi, Scythæ, Thraces, Sauromatæ, Mauri, qui Britannicas insulas incolunt, quod in Judæa in domo quadam, nec

palam, a meretrice factum est, prædicant. Magna Domini benignitas meretricem fert, meretricem pedes osculantem, oleoque rigantem, et abstergentem capillis; illam admittit, et arguentes increpat: neque enim oportuit pro tanto studio mulierem reprehendi. Tu vero mihi consideres illud, quam sublimi animo et ad misericordiam prono postea essent. Et cur non simpliciter dixit, Bonum opus fecit: sed prius, *Quid molesti estis mulieri?* Ut discerent non a principio sublimiora ab imbecillibus esse petenda. Ideo non ipsam rem simpliciter examinat, sed addita mulieris persona. Nam si legem ferret, de muliere non loqueretur: sed ut discas id propter ipsam dictum esse, ne germinantem ejus fidem obruerent, sed magis foverent: ideo sic loquitur, ut nos doceat, quodcumque bonum a quovis fiat, etiamsi non admodum perfectum sit, suscipiendum ac fovendum esse, et ad majora deducendum: neque initio omnem perfectionis accuratorem esse querendam. Nam Christum ita voluisse hinc patet, quod cum non haberet, ubi caput suum reclinaret, loculos tamen circumferri jussit. Sed tunc illud tempus non requirebat, ut res emendaretur, sed ut susceperetur tantum. Quemadmodum enim si quis ab eo quesivisset, muliere non hoc ipsum faciente, non ita faciendum esse dixisset: sic quia illa jam fecerat, in id unum tantum respicit, ne increpatione discipulorum in angustias conjiciatur, sed ut ipso curante alacrior facta, in melius procedat. Nam postquam oleum effusus fuit, jam non tempestiva erat illorum increpatio. Et tu quoque si quempiam videas vasa sacra adornantem et offerentem, aut alium ecclesiæ ornatum circa muros et pavimentum concinnantem, ne jubeas illa venundari, aut id quod factum est everti, ne illius alacritatem minuas. Si vero priusquam hæc adornet, consilium a te petierit, jube pauperibus dari: nam et ipse, ne mulieris fervorem exstingeret, ita fecit; et quidquid dicit, ad ejus consolationem vergit. Deinde quia dixerat, *Ad sepulchrum meam fecit*: ne videretur mulierem in debium conjicere, dum sepulchrum et mortem commemoraret, vide quomodo in sequentibus illam solatur his verbis: *Quod hæc fecit narrabitur in toto mundo.* Hoc et discipulis consolationi erat, et mulieri laudi et levamini. Omnes, inquit, illam postea celebrabunt; nunc passionem prænuntiavit, dum ea quæ ad sepulchrum pertinent obtulit: ne itaque quis illam increpet. Tantum enim abest ut illam damnem, ut quæ malefecerit, ut reprehendam ut quæ deliquerit, ut non sinam factum latere, sed mundus sciet id quod in domo et in abscondito factum est. Nam a pia mente hæc profecta sunt, et a fide ardenti et animo contrito. Cur vero nihil spirituale promisit mulieri, sed perpetuam memoriam? Per hæc id effecit, ut de illis etiam speraret. Nam si opus bonum fecit, haud dubie dignam mercedem recipiet. 14. Tunc profectus unus ex duodecim Judas, qui dicebatur Iscariotes, ad principes sacerdotum, 15. dixit: *Quid vultis mihi dare, et ego vobis tradam eum?* Tunc; quandonam? Cum hæc dicerentur, cum dixit, *Ad sepulchrum meam*: neque inde

¹ Pro, prædicatio, alii et Morel. legunt, evangelium.

compunctus est : neque timuit, cum audivit, prædicandum ubique esse Evangelium. Nam quod dicebatur virtutis erat ineffabilis : sed cum mulieres, ipsæque meretrices tantum illi impendebant honoris, tunc ille diabolicum facinus edebat. Cur autem ejus cognomen dicunt? Quia alius Judas erat. Neque tamen dicere dubitant, ipsum e numero duodecim fuisse. Ita nihil occultant eorum quæ probrosa esse videbantur : quamquam poterant simpliciter dicere, ipsum ex numero discipulorum fuisse. Erant quippe alii præter duodecim illos. Nunc addunt, *Ex duodecim*, ac si dicerent, in primo choro eorum, quos quasi optimos elegit, qui cum Petro et Joanne erant. Unam quippe curabant veritatem, nec res gestas obscurabant. Ideo signa multa prætercurrunt, ex iis autem quæ probrosa esse videbantur nihil celant, sed sive verbum, sive gestum, sive quidvis aliud cum libertate et fiducia narrant.

3. Neque hi tantum, sed etiam qui sublimiora loquebatur Joannes. Ille enim præcipue narrat et contumelias et opprobria quæ pertulit. Et vide mihi quantum sit Judæ scelus, quam sponte accesserit, quando pactione pecuniæ et pecuniæ tantulæ hoc fecit. Lucas vero dicit, ipsum cum ducibus pepigisse (*Luc. 22. 4*). Propter seditiones enim Judæorum, præfecerunt Romani aliquos, qui bono rerum ordini advigilarent. Nam principatus eorum jam defecerat secundum prophetiam. Hos igitur adiens dixit : *Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? Illi vero constituerunt ei triginta argenteos. 16. Et ex eo tempore quærebat opportunitatem, ut traderet eum.* Nam timebat multitudinem; nihilque aliud quærebat, quam ut illum caperet. O stultitiam? quomodo illum excæcavit pecuniæ amor? Nam qui illum sæpe viderat per medios transeuntem, nec captum, suæque divinitatis et potentie argumenta multa dantem, speravit se illum capere posse; præsertim cum tot illi verba protulisset terribilia simul et mansueta, ut hanc malam ille cogitationem abjiceret. Neque enim in cœna ab eo curando destitit, sed usque ad ultimum diem his de rebus ipsum alloquebatur. Sed nihil id illi profuit. Nec tamen ideo Dominus cessavit quæ sua erant facere. Hæc itaque cum nos sciamus, nihil non agamus ad revocandos peccatores et desides, monentes, docentes, obsecrantes, hortantes, consilium dantes, cisi nihil proficiamus. Nam Christus præsciebat Judam nunquam emendandum fore : et tamen non desistebat sua facere, monendo, comminando, miserum dicendo, et nunquam clare, sed subobscurè. In ipsoque prodicionis tempore, osculantem se tulit : sed nihil illa profuere. Tantum est avaritia malum : hæc quippe illum et sacrilegum et proditorem effecit. Audite omnes avari, qui Jude morbo laboratis : audite et cavete vobis ab illo morbo. Nam si is qui cum Christo vivebat, qui signa ediderat, qui tanta fruebatur doctrina, quia ab hoc morbo non se expedivit, in tantum barathrum delapsus est; multo magis vos, qui nec Scripturas audistis, qui semper presentibus addicti fuistis, ab hoc morbo facile capiimini, nisi assidue ipsi advigiletis. Quotidie ille cum Christo erat, qui non habebat

ubi caput suum reclinaret, et quotidie ab illo instuebatur operibus et verbis, non oportere aurum, vel argentum, vel duas tunicas habere, neque tamen respuit : et quomodo tu sperare potes, te ab hoc morbo liberandum esse, nisi multam curam et diligentiam adhibeas? Acris est, acris certe est hæc fera : attamen si velis, facile vinces. Hæc enim cupiditas non necessario a natura prodit, ut palam est ex iis qui illa expertes sunt : nam quæ a natura profiscuntur, sunt omnibus communia ; hæc vero cupiditas ex desidia solum nascitur : inde nascitur, inde augetur, eosque qui ad ipsam inhiant cum semel ceperit, cogit præter naturam vivere. Nam cum ignorent contribules, amicos, fratres, cognatos, omnes simpliciter, et cum his etiam seipsum, annon hoc est præter naturam vivere? Unde palam est, nequitiam esse præter naturam, necnon avaritiæ morbum, in quem delapsus Judas, proditor factus est. Et quomodo talis factus est, inquires, vocatus a Christo? Quia Dei vocatio nullum cogit, neque violentiam infert voluntati eorum qui nolunt virtutem eligere, sed hortatur datque consilium, atque omnia facit et operatur, ut suadeat esse bonos : si vero quidam repugnent, non necessitatem infert. Si vis discere, unde ipse talis factus sit, invenies ipsum pecuniarum cupiditate periisse. Sed quomodo, inquires, hac passione captus est? Quia deses negligensque fuit. Hinc enim tales sunt mutationes, ut contrarium ex diligentia evenit. Quot enim qui violenti erant, nunc sunt ovibus mansuetiores? quot lascivi, postea casti fuerunt? quot avari et rapaces, nunc sua profundunt? Contrarium vero ex desidia oritur. Nam Giezi cum viro sancto vivebat, et ipse improbus evasit, hoc ipso morbo laborans, qui certe omnium deterrimus est (*4. Reg. 5*). Hinc prodeunt sepulcrorum effossores, hinc homicidæ, hinc bella et pugnae, hinc quodvis malum. Hujusmodi homo ubique inutilis est, tum ad exercitum ducendum, tum ad magistratus urbanos gerendos : imo non in publicis modo rebus, sed in domesticis. Si uxor ducenda sit, non probam ducet, sed omnium pessimam : si domus emenda, non libero dignam emet, sed quæ majorem proventum afferre possit ; si servi emendi, vel quid aliud, quod vilis erit emet. Quid vero loquor de duce exercitus, de magistratu, de rebus domesticis? Si rex fuerit, omnium miserrimus erit, orbis perniciēs, omniumque pauperrimus. Nam sicut unus e vulgo affectus erit, non putans omnium bona sua esse, sed se unum ex multis, et dum omnium bona rapiet, pauciora se putabit cæteris omnibus habere. Nam illa quæ possidet comparans eum iis quæ cupit et nondum est adeptus, nihil illa his comparanda putabit esse.

4. *Avari imago. Infirma nequitia est, fortis virtus. Damna quæ tantum ad corpus pertinent, minimi facienda. Anima tunc pauper cum divitiis possidet, tunc dives cum inops est.*—Ideo ait quidam, *Avaro nihil iniquius* (*Ecclesi. 10. 9*). Nam qui talis est, seipsum quoque vendit¹, et com-

¹ In vulgatis Editionibus Græcis Bibliorum omnino aliud legitur, nempe : *Quoniam in vita sua projecit intima sua.* Quædam autem exemplaria sic habent : *Avaro nihil est scelestius ; hic enim et animam suam venalem f. cit.*

γυναῖκες πεπορευμέναι, τότε αὐτὸς τὰ ὁ διαβόλου εἰργάζετο. Τί δήποτε λέγουσιν αὐτοῦ τὸ παράσημον; Ὅτι ἦν καὶ ἄλλος Ἰούδας. Καὶ οὐδὲ παραιτοῦνται εἰπεῖν, ὅτι ἀπὸ τῶν δώδεκα ἦν· οὕτως οὐδὲν κρύπτουσι τῶν δοκούντων εἶναι ἐπινειδίστων. Καίτοι ἐνῆν εἰπεῖν οὕτως ἀπλῶς, ὅτι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τις ἦν· ἦσαν γὰρ καὶ ἄλλοι. Νῦν δὲ προστιθέσσι, ὡς ἀνελίξαι τὰ γινόμενα. Διὰ τοῦτο τῶν μὲν σημείων πολλὰ παρατρέχουσι, [769] τῶν δὲ δοκούντων ἐπινειδίστων εἶναι οὐδὲν ἀποκρύπτονται, ἀλλὰ καὶ ῥῆμα, καὶ πρᾶγμα, καὶ ὅτι οὐκ ἦν τοιοῦτον, μετὰ πᾶρρησίας ἀνακηρύττουσι.

γ'. Καὶ οὐχ οὔτοι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τὰ ὑψηλότερα φθεγγόμενος Ἰωάννης. Αὐτὸς γὰρ μάλιστα λέγει καὶ τὰς ὕβρεις καὶ τὰ ὀνειδῖα τὰ εἰς αὐτὸν γενόμενα. Καὶ ὅρα πόση ἡ κακία τοῦ Ἰούδα, ὅταν αὐτομάτως προσῇ, ὅταν ἀργυρίου τοῦτο ποιῇ, καὶ ἀργυρίου τοσούτου. Ὁ δὲ Λουκᾶς φησιν, ὅτι τοῖς στρατηγοῖς συνέθετο. Ἐπειδὴ γὰρ ἐστασίαζον οἱ Ἰουδαῖοι, τοὺς τῆς εὐταξίας αὐτῶν ἐπιμελουμένους ἐπέστησαν αὐτοῖς οἱ Ῥωμαῖοι. Καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ αὐτῶν μεταπεσοῦσα λοιπὸν ἦν κατὰ τὴν προφητείαν. Τοῖς οὖν προσελθὼν φησιν· *Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν*; *Οἱ δὲ εὐστησαν αὐτῷ ἐπιδόκοντα ἀργύρια*. Καὶ ἀπὸ τότε ἐξίτηται *εὐκαιρία, ἵνα αὐτὸν παραδῶ*. Καὶ γὰρ ἐδοδεῖκε τὸν ἕλκον, καὶ μόνον ἀπολαβεῖν ἡθέλει. Ὡς τῆς ἀνοίας ἡ πῶς αὐτὸν καθάρπασε ἐπὶ ῥωσιν ἡ φιλαργυρία! Ὁ γὰρ πολλάκις ἰδὼν αὐτὸν διὰ μέσου ὁ διελθόντα, καὶ μὴ κατασχέοντα, καὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ δυνάμεως πολλὰς παρασχόντα τὰς ἀποδείξεις, προσεδόκησεν αὐτὸν καθέξειν· καὶ ταῦτα, τοσαῦτα αὐτῷ κατεπάρθεν καὶ φοβερά καὶ προστηνῇ ῥήματα, ὥστε καταλῦσαι τὴν πορνῆάν ταύτην ἔνοιαν. Οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ δειπνῷ ταύτης ἀπέστη τῆς ἐπιμελείας, ἀλλ' ἔως ἐσχάτης ἡμέρας ὅπερ τοῦτων αὐτῷ διελέγετο. Ἄλλ' οὐδὲν ἐκεῖνος ἐκέρθανεν. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ὁ ἀσπότης ἐπαύσατο τὰ αὐτοῦ ποιῶν. Ταῦτ' οὖν καὶ ἡμεῖς εἰδότες, μὴ διαλιπαρώμεν πάντα ποιούντες εἰς τοὺς ἀμαρτανόοντας καὶ ῥαθύμους, νοουθετοῦντες, διδάσκοντες, παρακαλοῦντες, παραινούντες, συμβουλεύοντες, καὶ μηδὲν ὀφελόμεν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς προῆλθε τὸ διδόντων τὸν προδότην· ὁ δὲ ὁμοῦς οὐκ ἐπαύσατο τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσφέρειν, καὶ νοουθετῶν, καὶ ἀπειλῶν, καὶ ταναίνων, καὶ οὐδαμῶς σαφῶς, οὐδὲ ὁλῶς, ἀλλ' ἐπιεκχυμένως. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ καιρῷ τῆς προδοσίας καὶ φιλησθαι αὐτὸν κατεδέχτο· ἀλλ' οὐδὲν ἐκεῖνος ὥνησε τοῦτο. Τοσούτων ἡ φιλαργυρία κακόν· αὕτη γὰρ αὐτὸν καὶ προδότην καὶ ἐρῶσυλον ἐποίησεν. Ἀκούσατε, πάντες οἱ φιλαργυροὶ, οἱ τοῦ Ἰούδα νόσημα ἔχοντες· ἀκούσατε καὶ φιλάσασθε τὸ πάθος. Εἰ γὰρ ὁ συνὼν τῷ Χριστῷ, καὶ σημεῖα ἐργασάμενος, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσας διδασκαλίας, ἐπειδὴ μὴ ἀπηλλάγη τοῦ νοσήματος, εἰς τοσούτον κατηνέχθη βάρβαρον· πολλῶ μᾶλλον ὑμεῖς, οἱ μὴδὲ Γραφῶν ἀκούοντες, οἱ διαπαντὸς τοῖς παροῦσι προσηλωμένοι, εὐάλωτοι τῷ πάθει τούτῳ γενήσεσθε, εἰ μὴ συνεχῶς ἀπολαύετε ἐπιμελείας. Καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνῇ ἐκεῖνος τῷ μὴ ἔχοντι ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει, καὶ καθ' ἑκάστην ἐπαιδεύετο τὴν ἡμέραν, δι' ἔργων, διὰ ῥημάτων, μὴ χρυσοῦν, μὴ ἀργυρίου, μὴ δύο χιτῶνας ἔχειν, καὶ

ὁμοῦς οὐκ ἐσωφρονίσθη· καὶ πῶς οὐ προσδοκᾷ διαφεύξασθαι τὸ νόσημα, μὴ φοβῆς ἀπολαύων θαλασπίας, καὶ πολλῇ τῇ σπουδῇ κεχρημένος; [770] Δεινὸν γὰρ, δεινὸν τοῦτ' ἐπὶ τοῦ θηρίου· ἀλλ' ὁμοῦς ἂν ἐθέλῃς, ῥαδίως περίσῃ. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία φυσικὴ· καὶ ὅλον τοῦτο ἐκ τῶν ἀπηλλαγμένων αὐτῆς. Τὰ γὰρ τῆς φύσεως κοινὰ πάντων ἐστὶν· αὕτη δὲ ἐκ ῥαθυμίας ἢ ἐπιθυμίας γίνεται μόνῃς· ἐντεῦθεν φύεται, ἐντεῦθεν αὖξεται· καὶ τοὺς πρὸς αὐτὴν κεχρηότας ὅταν ἔλῃ, παρὰ φύσιν ποιεῖ ἤν. Ὅταν γὰρ ἀγνωοῖσι τοὺς ὁμοφύλους, τοὺς φίλους, τοὺς ἀδελφούς, τοὺς συγγενεῖς, ἀπαντας ἀπλῶς, καὶ μετὰ τούτων καὶ ἑαυτούς, παρὰ φύσιν τοῦτο ἐστὶ ἤν. Ὅθεν δῆλον, ὅτι παρὰ φύσιν ἡ κακία, καὶ τὸ τῆς φιλαργυρίας νόσημα. Ὡς καὶ Ἰούδας περιπεσοῦν, προδότης ἐγένετο. Καὶ πῶς τοιοῦτος γέγονε, φησὶ, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ; Ὅτι οὐκ ἀναγκαστικὴ τοῦ Θεοῦ ἡ κλήσις, οὐδὲ βιάζεται τὴν γνώμην τῶν μὴ βουλομένων ἀρετὴν εἰλεῖσθαι, ἀλλὰ παραινεῖ μὲν καὶ συμβουλεύει, καὶ πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε πείσαι γενέσθαι χρηστούς· εἰ δὲ μὴ ἀνάγκησιν, οὐκ ἀναγκάζει. Εἰ δὲ βούλει μαθεῖν, πῶθεν αὐτὸς γέγονε τοιοῦτος, εὐρήσεις ἀπὸ τῆς φιλαργυρίας αὐτὸν ἀπολωλότα. Καὶ πῶς ὑπὸ τοῦ πάθους ἐλάλῃ τοῦτο; φησὶν. Ἐπειδὴ ἐρραβύθησεν. Ἐντεῦθεν γὰρ αἱ τοιαῦται μεταβολαί, ὥστε οὖν ἀπὸ σπουδῆς αἱ πρὸς τὸ ἐναντίον. Πόσοι γὰρ βίαιοι γενόμενοι, προβάτων εἰσὶν ἡμερώτεροι νῦν; πόσοι ἀσπληγεῖς, σώφρονες μετὰ ταῦτα κατέστησαν; πόσοι πλεονέκται πρὸς τοῦτο, νῦν δὲ καὶ τὰ ἑαυτῶν ἐρρίψαν; Καὶ τοῦναντίον πάλιν ἀπὸ ῥαθυμίας συνέβη. Καὶ γὰρ ὁ Γιεζὴ ἀνδρὶ ἀγίῳ συνέζη, καὶ γέγονε μοχθηρὸς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ νοσήματος. Τὸ γὰρ πάντων χαλεπώτατον τοῦτο τὸ πάθος. Ἐντεῦθεν τυμωρῶντα, ἐντεῦθεν ἀνδροφόνος, ἐντεῦθεν πόλεμος καὶ μάχη, καὶ ὅπερ ἂν εἴπῃς κακόν, ἐντεῦθεν. Καὶ πανταχοῦ ἀχρηστος ὁ τοιοῦτος, ἂν τε στρατηγῇσι, ἂν τε δημαγωγῇσι δὴ· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐν τοῖς κοινοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἰσίοις. Κἂν γυναῖκα ἀγεσθαι μέλλῃ, οὐ λήφεται τὴν ἐνάρετον, ἀλλὰ τὴν πτωχὴν φαυλοτάτην· καὶ οὐκ οἰκίαν πρίασθαι, οὐ τὴν ἐλευθέρῳ πρέπουσαν, ἀλλὰ τὴν πολλὴν δυναμένην τὸν μισθὸν ἐνεργεῖν· καὶ οὐκέτας, καὶ ὅστιον ἑταρον ὤνεσθαι μέλλῃ, τὸ φαυλοτάτον λήφεται. Καὶ εἰ λέγω στρατηγίαν, καὶ δημαγωγίαν, καὶ οἰκονομίαν; Κἂν γὰρ βασιλεὺς ᾖ, πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος, καὶ λύμῃ τῆς οἰκουμένης, καὶ πάντων πνεύστερος. Ὡς γὰρ εἰς τῶν πολλῶν διακρίσεται, οὐχὶ τὰ πάντων αὐτοῦ νομίζων εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν ἕνα τῶν πάντων· καὶ τὰ πάντων ἀρπάξων, πάντων ἐλάττωτα ἔχειν νομίζει. Τῇ γὰρ τῶν οὐδέποτε κτηθέντων ἐπιθυμίᾳ τὰ παρόντα μετρῶν, οὐδὲν ταῦτα πρὸς ἐκείνα εἶναι ἡγήσεται.

δ'. Διὰ καὶ τίς φησὶ· *Φιλαργυροὶ μὲν οὐδὲν ἀνομώτερον*. Ὁ γὰρ τοιοῦτος [771] καὶ ἑαυτὸν ἀποδίδωται, καὶ κοινὸς περιέρχεται τῆς οἰκουμένης ἐχθρὸς, ἀλγύνῃ οὐ μὴ χρυσίον φέρει ἀντὶ τῶν ἀσταχυῶν ἢ γῆ, καὶ ἀντὶ τῶν ναμάτων αἱ κρῆναι, καὶ ἀντὶ τῶν λίθων τὰ ὄρη· δυσχεραίνων πρὸς τὴν εὐετηρίαν, ἐν τοῖς κοινοῖς ἀγαθοῖς συνεσταλμένος· πᾶσαν ἀπостρεφόμενος πρόφασιν, ὅθεν οὐκ ἐστὶν ἀργύριον λαβεῖν· πάντα ὑπομένων, ὅθεν καὶ δύο συλλέξαι μόνον ὁβολοὺς ἐκ· ἀπαντας μισῶν, τοὺς πένητας, τοὺς πλουτοῦντας· τοὺς μὲν πένητας, μήποτε προσελθόντες αἰτήσωσι· τοὺς δὲ πλουτοῦντας, ὅτι μὴ τὰ ἐκείνων ἔχει. Ἀπαντας τὰ αὐτοῦ νομίζει κεκτῆ-

τὰ τοῦ G. Ep. ἦν καὶ οὗτος ἦν Edd. ἔλεγε G. K. M. τοιοῦτον] Sic G. L. Mor. ceteri τοῦ τοιοῦτον. τοῦτο Sav. Ben. ἡ addidi ex K. Ep. ὅταν] πῶς καὶ Mor. Ben. p. p. προσῆλθε Edd. et pr. G. μέσον L. μέσον Ep. ἐλθόντα G. K. Ἀσπότης] add. Χριστὸς G. H. M. p. τὰ ἑαυτοῦ Edd. Sic K. L. Ep. ceteri ῥαθυμίας. γὰρ] add. καὶ G. H. M. προδότης] Ἰούδα iidem. τούτων G. ἀλλ' οὐδὲν ἐκεῖνον ὡς τοῦτον L. Mor. ὁμοῦς. Κατὰ φιλαργυρίαν· καὶ ἐπὶ ἀπὸ ῥαθυμίας τίκεται τὸ δεινὸν τοῦτο νόσημα· καὶ ἐπὶ πᾶσα κακία ἐντεῦθεν τίκεται· ἐν ᾧ καὶ παραίνεσις πρὸς τοὺς ἐν πενίᾳ. G. ἀκούσαντες L. παροῦσι] Sic Ep. ὑπάρχουσι G. Sic L. Ep. Mor. ceteri χρυσὸν εἰ ἀργυρίον. Μοι διαφεύξασθαι G. M. Ep. παρὰ] οὐ παρὰ Edd. ἤν] τὸ ζῆν G. H. M. αὐτῶν G. H. K. M. Τὸ] καὶ Edd. ὅπερ ἂν] ὁ δὲ G. H. K. M. in vivo Ep. οἰκονομίας Edd. νομίζειν L. νομίζων G. K. M. μέν] add. γὰρ G. K. μέν om. L. p. ἀτιμώτερον Mor. ὁμώτερον Flor. p. 218 (Tom. xii, p. 334 A.) πλουτοῦς G. H. K. M. Vulgatum habet Fl.

σθαι, καὶ ὡς παρὰ πάντων ἡδικοῦμενος, οὕτω πρὸς πάντας δυσχεραίνεται. Πλησμονὴν οὐκ οἶδε, κόρον οὐκ ἐπιστάται, πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος· ὥσπερ οὖν ὁ τοῦτων ἀπὸ πλάγματος καὶ φιλοσοφῶν. ζηλωτότερος πάντων⁸⁰. Ὁ μὲν γὰρ ἐνάρετος, καὶ οἰκείτης ἦ, καὶ δεσπότης⁸¹, πάντων ἐστὶ μακαριώτερος. Οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ποιήσει κακῶς, οὐδ' ἂν οἱ⁸² ἐκ τῆς οἰκουμένης συνέλθωσιν ἅπαντες, ὅπλα καὶ στρατόπεδα κινούντες, καὶ πολεμοῦντες αὐτῷ. Ὁ δὲ μοχθηρὸς καὶ φαῦλος, καὶ τοιοῦτος οἷον διεγρᾶψαμεν, καὶ βασιλεὺς ἦ, καὶ μυρία περιέχεται⁸³ διαδήματα, καὶ παρὰ τοῦ τυχόντος τὰ ἐσχάτα παύεται. Οὕτως ἡ κακία ἀσθενής⁸⁴. οὕτως ἰσχυρὸν ἡ ἀρετή. Τί τοῖνυν πανθεὶς ἐν πενίᾳ ὢν; τί θρηνηῖς, ὥστε τῷ ἄγωνι; καὶ γὰρ ἐορτῆς ὁ καιρὸς. Τί κλαίεις; καὶ γὰρ πανήγυρις ἡ πτωχεία, ἂν σωφρονῇς. Τί δούρη, παιδίον⁸⁵; παιδίον γὰρ δεῖ τὸν τοιοῦτον καλεῖν. Ἐτύπησέ σε ὁ δαίμων; Καὶ τί τοῦτο; καρτερικώτερον ἐποίησεν⁸⁶. Ἄλλ' ἀφελετο χρήματα; Τὸ πλέον ὑπέμετο⁸⁷ τοῦ φορτίου. Ἀλλὰ τὴν δόξαν περιέκοψε; Πάλιν ἄλλης ἐλευθερίας εἰδός μοι λέγεις. Ἀκουσον καὶ τῶν ἐξωθεν ταῦτα φιλοσοφούντων, καὶ λεγόντων· Οὐδὲν κακὸν πέπονθας, ἂν μὴ προσποιῇ. Ἀλλὰ τὴν οἰκίαν ἀφελετο, τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ περιβόλους ἔχουσαν; Ἄλλ' ἰδοὺ πάσα ἡ γῆ ἐνώπιόν σου, τὰ δημόσια οἰκοδομήματα, εἴτε εἰς τέρψιν, εἴτε εἰς χρῆσιν ἔστιν ἐθέλωσι. Καὶ τί τερπνότερον ἢ ὠραιότερον τοῦ σεπρώματος τοῦ οὐρανοῦ⁸⁸; Μᾶλλον τίνος πτωχὸς καὶ πένητες; Οὐκ ἐστὶ πλούσιον εἶναι τὸν μὴ ψυχῇ πλουτοῦντα· ὥσπερ οὐκ ἐνι πτωχὸν εἶναι τὸν μὴ ἐν διανοίᾳ ἔχοντα τὴν πένιν. Εἰ γὰρ κυριώτερον τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, οὐκ ἰσχύει τὰ ἀκυρότερα⁸⁹ αὐτῇ διαδραμεῖν πρὸς ταῦτά· ἄλλ' ἡ κυρία τὰ μὴ οὕτω κύρια πρὸς ἐαυτὴν ἐφέλκεται καὶ μεταβάλλει. Καὶ γὰρ ἡ καρδιά, ὅταν τινὰ δέξεται βλάβην, ἅπαν τὸ σῶμα οὕτω διατίθεται· καὶ δὲσχερατος γένεται, τῷ παντὶ λυμαίνεται· καὶ εὐκρατος, τὸ πᾶν ὀνίνησιν. Ἄν δέ τι τῶν λοιπῶν διαφθαρή, ταύτης μενούσης⁹⁰ ὀγιοῦς, εὐκόλως κακείνων τὴν λύμην ἀποτινάσσειται. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον ὁ λόγος ποιῶ, εἰ κλάδων ὄφελος, εἰπέ μοι, γλωρῶν, ὅταν ἡ ῥίζα μαραινῇται; εἰ δὲ βλάβος τῶν ἄνωθεν ξηρανθέντων φύλλων, ταύτης οὐσης⁹¹ ὀγιοῦς; Οὕτω

καὶ ἐνταῦθα οὐδὲν ὄφελος χρημάτων, ψυχῆς οὐσης πενιχρᾶς· οὐδὲ βλάβος πενίας, ψυχῆς οὐσης πλουσίας. Καὶ πῶς ἂν γένοιτο [772] πλουσία, φησὶ, ψυχῇ, ἐν πενίᾳ χρημάτων οὐσα; Μάλιστα ἂν τότε γένοιτο· τότε γὰρ καὶ πλουτεῖν εἴσθαι. Εἰ γὰρ, καθὼς πολλὰκις ἐδείξαμεν, τοῦτο πλουτοῦντος τεκμήριον, τὸ καταφρονεῖν χρημάτων καὶ μηδεὶς δεῖσθαι, καὶ⁹² πενίας πάλιν τὸ δεῖσθαι· εὐκολώτερον δ' ἂν τις ἐν πενίᾳ ἢ ἐν πλούτῳ καταφρονήσῃ χρημάτων· εὐθελον ἐστὶ μάλιστα τὸ ἐν πενίᾳ εἶναι μᾶλλον ποιεῖ πλουτεῖν. Καὶ γὰρ ἐστὶ μᾶλλον ἐφίσταται χρημάτων ὁ πλούσιος; ἢ ὁ πένης, παντὶ που ὄλον· ὥσπερ ὁ μεθῶν μᾶλλον διψᾷ τοῦ⁹³ μετασχόντος αὐτάρκως τοῦ πόματος. Οὐδὲ γὰρ τοιαυτὴ ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία, ὥστε τῷ πλείονι σθένυνθαι, ἀλλὰ τούναντίον ἀνάπτεσθαι πέφυκε τοῦτῃ. Καὶ γὰρ τὸ πῦρ ὅταν πλείονα λάβῃ τροφήν, τότε μάλιστα ἀγριοῦται· καὶ⁹⁴ ἡ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία, ὅταν πλέον⁹⁵ ἐμβόλης χρυσίου, τότε μάλιστα ἀίρεται. Εἰ τοῖνυν τὸ πλείονων ἐφίσταται, πενίας, ὁ δὲ ἐν πλούτῳ τοιοῦτος, οὗτος μάλιστα ἐν πενίᾳ. Ὅρξῃ ἐστὶ τότε μάλιστα πένεται ἡ ψυχὴ, ὅταν πλουτῇ, καὶ τότε πλουτεῖ, ὅταν ἐν πενίᾳ ἦ; Εἰ δὲ βούλει, καὶ ἐπὶ προσώπων τὸν λόγον γυμνάσωμεν, καὶ ἔστωσαν δύο τινές, ὁ μὲν ἔχων μυρία τάλαντα, ὁ δὲ δέκα· καὶ ἀμφοτέρους ταῦτα ἀφαιρούμεθα⁹⁶. τίς οὖν μᾶλλον⁹⁷ ἀλήσει; Ὁ τὰ μυρία ἀπολέσας. Ὅκ᾽ ἂν δὲ μᾶλλον ἡγήσων, εἰ μὴ μᾶλλον ἐφίλει· εἰ δὲ μᾶλλον φιλεῖ, μᾶλλον ἐπιθυμεῖ· εἰ δὲ⁹⁸ ἐπιθυμεῖ μᾶλλον, μᾶλλον ἐστὶν ἐν πενίᾳ. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐπιθυμοῦμεν, οὐ μάλιστα ἐν ἐνδείᾳ ἐσμέν· ἀπὸ γὰρ ἐνδείας ἡ ἐπιθυμία. Ἐνθα γὰρ ἂν ἡ κόρος, ἐπιθυμίαν οὐκ ἐστὶν εἶναι. Καὶ γὰρ τότε μάλιστα διψῶμεν, ὅταν ἐνδείᾳ ἔχωμεν ποτοῦ. Ταῦτα δὲ μοι ἅπαντα⁹⁹ εἰρηται, ὥστε δεῖξαι, ὅτι ἀνὴφωμεν, οὐδεὶς ἡμᾶς λυμαίνεται· καὶ ὅτι οὐ παρὰ πένιν, ἀλλὰ παρ' ἡμᾶς αὐτοῦς ἡ βλάβη γίνεται. Διὸ παρακαλῶ πάσῃ σπουδῇ τὴν νόσον τῆς φιλαργυρίας ἐκβαλεῖν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα πλουτῶμεν, καὶ τῶν αἰωνίων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁸⁰ πάντων] add. ἔσται Mor. Ben. add. ἐστὶν Sav. Paulo ante philosophum scripsit Montef. vertens philosophus omnibus erit beator! ⁸¹ δεσπότης] Sic H. K. L. M. et Interp. vulgo δεσπότης. ⁸² οἱ δεῖσι in meis. ⁸³ περιέχεται] L. ceteri cum Edd. περιέχεται. ⁸⁴ Unus παρακαλεῖται (?) Montef. ⁸⁵ ἀσθενής] K. L. ⁸⁶ παιδίον] ὡς π. G. H. ⁸⁷ ἐποίησεν] σε ἐπ. L. ⁸⁸ ὑπέμετο Edd. ⁸⁹ ἂν] Sic L. vulgo ἰδὺν. ⁹⁰ Clausulam Καὶ τῶν οὐρανοῦ ignorant K. L. ⁹¹ ἰσχυρότερα G. M. ⁹² μενούσης] add. ἐνδον Edd. ⁹³ οὐσης] μενούσης Edd. ⁹⁴ καὶ] εὐθελον ἐστὶ καὶ H. πενίας] μηδεὶς Mor. ἢ καὶ πενίας π. τ. δεῖσθαι om. L. Plura in annot. dicturus sum. ⁹⁵ τοῦ] add. μὴ H. M. ⁹⁶ καὶ] οὕτω καὶ Edd. ⁹⁷ πλείονα K. Mor. ἐμβόλης] Sic K. ἐμβάλης L. ceteri ἐμβάλης. ⁹⁸ ἀφαιρούμεθα G. H. M. ⁹⁹ μάλιστα K. L. ὁ τὰ] οὐκ ὁ τὰ Edd. ἀπολέσας] add. ὅλον ἐστὶ H. ¹⁰⁰ δὲ] add. καὶ Edd. ¹⁰¹ Τοῦτῃ Mor. Τοῦτο Sav. Ben. ¹⁰² ἅπαντα om. G. H. K. M.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΑ'.

Τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων προσήλθοι οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ [773] λέγοντες. Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; Ὁ δὲ εἶπεν· Ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν πρὸς τὸν δαίμονα, καὶ εἰπατε αὐτῷ· Ὁ διδάσκαλος λέγει, Ὁ καιρὸς μου ἔγγυς ἐστὶ πρὸς σὲ ποιῶ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου. α'. Πρώτην τῶν ἀζύμων, τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων φησὶν· ἐλθῶσι γὰρ ἀπὸ τῆς ἐσπέρας δεῖ ἀριθμεῖν τὴν ἡμέραν· καὶ ταύτης¹ μνημονεύει, καθ' ἣν ἐν τῇ ἐσπέρᾳ τὸ πάσχα ἐμελλε θύεσθαι· τῇ γὰρ πέμπτῃ τοῦ σαββάτου προσήλθοι. Καὶ ταύτην ὁ μὲν τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων καλεῖ, τὸν κτηρὸν λέγων, καθ' ὃν προσήλθοι· ὁ δὲ οὕτω λέγει· Ἡλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ἣ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα· τὸ, Ἡλθε, τοῦτο λέγων, Ἐγγυς ἦν, ἐπὶ θύραις ἦν, τῆς ἐσπέρας δηλονότι μεμνημένος ἐκείνης. Ἀπὸ γὰρ

τῆς ἐσπέρας ἤρχοντο· διὸ καὶ ἕκαστος προστίθῃσιν, Ὅτε ἐθύετο τὸ πάσχα. Καὶ λέγουσι· Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; Ὅσα κἀντεῦθεν ὄλον, ἐστὶ οὐκ ἦν αὐτῷ οἰκία, οὐκ ἦν καταγῶγιον· ἐγὼ δὲ οἶμαι μὴδὲ αὐτοῦς ἔχειν. Ἡ γὰρ ἂν αὐτὸν ἐκεῖ παρεκάλεσαν ἔλθειν. Ἀλλ' οὐκ ἦν οὐδὲ τοῦτοις, πᾶσιν ἀποσταξάμενοις λοιπὸν. Τίως δὲ ἔνεκιν τὸ πάσχα ἐπετέλει; Διὰ πάντων δεικνύς μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ἐστὶν ἐναντίος τῷ νόμῳ. Καὶ τί δήποτε πρὸς ἀγνώτα πέμπει ἀνθρώπων; Δεικνύς κἀντεῦθεν, ἐστὶ ἡδύνατο μὴ παθεῖν. Ὁ γὰρ τὴν διάνοιαν τούτου πείσας, ὥστε αὐτοῦς ὑποδέξασθαι, καὶ ταῦτα ἀπὸ βημάτων, τί οὐκ ἂν εἰργάσαστο ἐν τοῖς σταυροῖσιν αὐτὸν, εἴγε ἐβρόλετο μὴ παθεῖν; Καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς θνοῦ ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα.

¹ ἐτοιμάσωμεν L. hic et infra G. H. K. ² Πρώτη Edd. ³ ταύτην Edd.

munis omnium hostis circumquaque ambulat, dolens quod terra non aurum pro specie proferat, nec fontes pro aquis, nec montes pro petris: sterilitatem ægre fert, in publicis bonis contractus, omnemque fastidit causam, unde argentum non provenit; omnia ferens, dum duos possit obolos lucrari. Omnes odio habet, pauperes, divites: pauperes, ne petitem accedant; divites, quod bona illorum non possideat. Omnes putat sua possidere: atque ut ab omnibus læsus, adversum omnes indignatur: plenitudinem nescit, satiætem non novit, omnium est miserimus: quemadmodum qui his omnibus est expers, philosophis omnibus erit beator. Probus enim vir, etsi servus sit, etsi vinculus, omnium est beatissimus. Nemo enim ipsum malo afficiet, etiamsi totus orbis conveniat cum armis et exercitiis, ipsumque impugnet. Improbus autem, et talis quem descripsimus, etiamsi rex sit, etiamsi mille diadematis ornatur, a quovis homine extrema patietur: usque adeo infirma nequitia est; ita fortis est virtus. Quid igitur luges, cum in paupertate versaris? quid ploras festum agens? Nam diei festi tempus est. Quid fles? Nam paupertas est celebritas, si sapiens fueris. Quid plangis, o puer? Puerum enim talem virum vocare oportet. Verberavit² te quispiam? Et quid hoc? Te patientiorem reddidit. Sed pecunias abstulit? Multum oneris abstulit. Famam tuam læsit? Rursum aliud mihi libertatis genus indicas. Audi externos sic philosophantes: Nihil mali passus es, modo dissimulaveris. Sed domum illam magnam tibi abstulit septis munitam? At ecce universa terra in conspectu tuo est, publica ædificia, sive ad voluptatem, sive ad usum habere velis. Quid jucundius et speciosius firmamento cæli? Usquequo mendici et pauperes eritis? Non potest dives esse, qui non animo sit dives: sicut non potest pauper esse, qui paupertatem non animo gestet. Nam si excellentior anima corpore, non possunt quæ viliora sunt illam ad se attrahere. Sed ea quæ domina est, quæ non ita sibi propria sunt, in se attrahit et commutat. Cor enim cum quidpiam damni acceperit, totum corpus sic afficit, et intemperie sua totum corruptum; sin contra bene temperatum sit,

toti homini prodest. Si quid vero ex cæteris corruptum, hoc intus sano manente, facile illorum corruptelam excutit. Ut autem clarius loquar, quid, quæso, prosunt rami virides, si radix sit arida? quid damni, si superna folia exsiccantur, radice sana manente? Sic et hoc loco nulla pecuniarum utilitas, si inops sit anima; neque paupertatis damnum, si anima sit dives. Et quomodo, inquires, anima dives erit, si pecunia egeat? Tunc maxime dives; tunc enim ditescere solet. Si enim, ut sæpe demonstravimus, ex eo dives agnoscitur quod pecunias contemnat et nullo egeat, pauper vero ex eo quod indigeat; faciliusque sit in paupertate quam in divitiis pecunias contemnere, palam est paupertatem majores parere divitias. Nam quod dives plus quam pauper divitias concupiscat, nemini non notum est: quemadmodum et ebrius magis sitit, quam qui moderato usus est potu. Non enim talis est concupiscentia quæ ex majori copia extinguatur, imo potius inde magis incenditur. Nam ignis quanto majorem escam accipit, tanto magis inflammatur; sic et pecuniarum cupiditas, cum plus acceperit auri, tunc magis effertur. Si ergo majora cupere id paupertas est, qui in divitiis est talis, hic maxime pauper est. Viden' animum tum magis pauperem esse, cum dives est: tuncque ditescere, cum est inops? si vis autem ut in duabus personis id exploremus, stent duo quipiam, quorum alius decem millia talenta habeat, alius vero decem tantum; ab utroque autem hæc auferamus: uter magis dolebit? annon ille qui decem millia amisit? Non autem magis doleat, nisi magis amet; si magis amat, magis concupiscit; si magis concupiscit, magis pauper est. Illud enim magis concupiscimus, quo maxime indigemus: ex indigentia enim cupiditas. Nam ubi satiætas est, cupiditas esse non potest. Tunc enim maxime siti vexamur, cum potu egemus. Hæc a me dicta sunt ut probem, si vigilemus, neminem nobis nocere posse: ac non ex paupertate, sed ex nobis ipsis damnum inferri. Quare rogo, omni diligentia avaritiæ morbum ejiciamus, ut et hic divites simus, et æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Quatuor codd. habent: *Probus autem vir, sive servus sit, sive herus.*

² Alii habent, *offendit*, pro, *verberavit*.

³ Cfr. *Adnot. Friderici Field ad pag. 772.*

HOMILIA LXXXI. al. LXXXII.

CAP. 26. v. 17. *Prima autem azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Ubi vis paremus tibi ut manduces pascha?* 18. *Ipse autem dixit: Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei: Magister dicit, Tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis.*

1. Primam azymorum eam diem vocat quæ ante azyma erat: solent enim a vespera semper diem numerare: et hanc memorat in cujus vespera pascha immolandum erat: quinta enim sabbati accesserunt. Ilanc vero alius diem ante azyma vocat, tempus denotans quo accesserunt: alius vero sic dicit: *Venit*

dies azymorum, in qua oportebat immolari pascha (Luc. 22. 1). Illud, *Venit*, hoc significat, prope erat, in januis erat, vesperam videlicet illam commemorans. A vespera enim incipiebant: ideo singuli addunt, *Cum immolaretur pascha*. Et dicunt: *Ubi vis paremus tibi comedere pascha?* Itaque hinc patet, neque discipulis, puto. Alioquin illo divertere rogassent. Sed illis nulla domus erat, qui omnibus renuntiaverant. Cur autem pascha celebravit? Ut in omnibus ostenderet se ad ultimum usque vitæ suæ diem non legis adversarium fuisse. Et cur ad ignotum hominem mittit? Illic ostendens

se non passurum fuisse si voluisset. Nam qui animum illius verbis tantum induxit,* ut illos reciperet, cur non eos qui se crucifigebant mutasset, si pati noluisset? Quodque circa asinam lecerat, hic quoque fecit. Ibi namque dixit: *Si quis vobis quidpiam dixerit, dicite, Opus est Domino (Matth. 21. 3);* sic et hoc loco: *Magister dicit, Apud te facio pascha.* Ego vero non id solum miror, quod ignotum suscepit, sed quod cum tantam adversum se iram concitari expectaret, et irreconciliabile bellum, multorum odium contempserit. Deinde ignorantibus signum dedit, quale Saül propheta: *Inveniens hominem ascendentem, et utrem habentem (1. Reg. 10. 3);* hic vero, *Amphoram portantem (Luc. 22. 10).* Hic etiam vide potentiae argumentum. Non enim solum dixit, *Pascha facio*: sed adjiecit, *Tempus meum prope est.* Hoc autem faciebat, ut simul discipulis frequenter passionem commemoraret, ut ex prædictionis frequentia exercebantur in meditatione rei futuræ; utque ostenderet illis, et se exipienti, omnibusque Judeis, ut sæpe dixi, se non invitum ad passionem venire. Addidit autem, *Cum discipulis meis*, ut sufficiens apparatus esset, neve existimaret ille, ipsum latebras querere. 20. *Vespere autem facto, discumbebat cum discipulis.* O Jude impudentiam! Nam et ille istic aderat, venitque particeps saturus et mysteriorum et mensæ: et in ipsa mensa arguebatur, ubi etiamsi fera esset, mansuetior futurus erat. Ideoque ipse evangelista significat, manducantibus illis, Christum de proditiōe loquutum fuisse, ut et a tempore et a mensa proditoris nequitiam ostenderet. Postquam enim fecerant discipuli sicut illis Jesus præceperat, vespere facto, discumbebat cum duodecim discipulis. 21. *Manducantibus autem illis dixit: Amen dico vobis, unus ex vobis me traditurus est;* ante cœnam vero pedes ejus lavit. Vide autem quomodo proditori parcat. Non enim dixit, *Ille me tradet*; sed, *Unus ex vobis*, ut rursus ipsi latentem poenitentiam daret: maluitque omnes terrere, ut hunc salvum faceret. Unus ex vobis duodecim, inquit, qui ubique mecum sunt, quorum pedes lavi, quibus tot tantaque promisi. Tunc luctus ingens særum illum chorum invasit. Joannes quidem ait, ipsos turbatos fuisse, et se mutuo respexisse, singulosque ipsum interrogasse timentes sibi, licet nullius rei hujusmodi sibi conscius (Joan. 18. 22); hic vero ait: 22. *Contristati valde cœperunt singuli dicere, Numquid ego sum, Domine?* 23. *Ipse vero respondens ait: Cui ego intinctum cibum porrexero, ipse est (Ibid. v. 26).* Vide quando ipsum revelavit, cum vellet nempe externos a tali animi anxietate liberare: non pavore quasi mortui erant; ideoque urgebant interrogantes. Neque tantum ut illos a tanto metu liberaret, sed etiam ut proditorem emendaret, hoc fecit. Quia enim cum sæpe indistincte id audisset, non movebatur, ut magis illum perstringeret, larvam ejus deiecit. Cum ergo illi mœrentes interrogarent, *Numquid ego sum, Domine, respondens dixit: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me traditurus est.* 24. *Sed Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum*

est de illo; vae autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Quidam narrant ipsum ita petulantem fuisse, ut magistrum non revereretur, sed cum ipso intingeret; mihi autem videtur hoc fecisse Christus, ut illum majori afficeret pudore, et ad meliorem affectum ipsum pertraheret; qua in re aliquid majus deprehenditur.

2. *Iræ motus sedandi.* — Hæc porro non simpliciter prætercurrenda sunt, sed in animis infligenda nostris, ut nullum umquam iræ locum demus. Qui enim cœnam illam mente revolvens, proditoremque cum omnium Salvatore recumbentem, eumque qui prodendus erat tam miti sermone utentem, non virum totum iræ atque furoris ejiciat? Vide igitur quam mansuete sermonem ad ipsum convertat. *Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo.* Hæc porro dixit ut discipulos confirmaret, ut ne illud imbecillitati tribuerent, utque etiam proditorem emendaret. *Vae autem homini illi per quem Filius hominis tradetur: bonum erat illi, si natus non fuisset homo ille.* Vide rursus in arguendo ineffabilem lenitatem. Non enim hic acriter, sed miserabili potius modo verba facit, atque rursus subobscure: quamquam non modo superior vecordia, sed et posterior impudentia, ingenti digna esset indignatione. Nam postquam ita convictus fuerat, dixit: 25. *Numquid ego sum, Domine?* O vecordiam! Horum sibi conscius sciscitatur: nam evangelista ejus admirans petulantiam hæc ait, *Quid ergo lenissimus mitissimusque Jesus? Tu dixisti.* Quamquam dicere potuisset: Scelste et exsecrande, atque impurissime, tanto tempore hoc malum parituriens, post pactionem diabolicam numeratamque pecuniam, a me convictus, audes adhuc interrogare? At horum nihil dixit: sed quid? *Tu dixisti*, sic nobis leges statuens ferendæ injuriæ. Verum dicet quispiam: Si scriptum est Christum ita passurum esse, cur accusatur Judas? nam quæ scripta erant perfecit. At non hoc ille animo fecit, sed ex scelere. Nisi autem animum exploraveris, ipsum diabolum a crimine liberabis. Sed non ita, non ita certe res est. Sexcentis enim et hic et ille sunt digni suppliciis, etiamsi orbis hinc servatus sit. Neque enim Jude proditio salutem nobis operata est, sed Christi sapientia, qui mira solertia aliorum sceleribus ad salutem nostram est usus. Quid ergo, inquires, si Judas non prodidisset, annon alius proditurus erat? Et quid hoc ad rem quesitam? Si crucifigi oportebat Christum, inquires, per quemdam oportebat. Si per quemdam, per hominem hujusmodi præcudubio. Si porro boni fuissent omnes, hinc cohiberetur salus nostræ negotium. Absit. Ipse enim, sapientissimus cum esset, sciebat quomodo nostra esset dispensaturus, etiamsi res¹ ita cecidisset: ejus quippe sapientia et potens et incomprehensibilis est. Ideo autem ne quis putaret, Judam hujus æconomiz fuisse ministrum, miserum illum prædicat.

¹ Sic Savil. Morel. autem et unus eod. habent non ita.

Καὶ γὰρ ἐκεῖ φησιν· Ἐάν τις ὑμῖν εἰπῇ τι, εἰπείτε
 ὅτι Ὁ Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει· οὕτω καὶ ἐνταῦθα·
 Ὁ Διδάσκαλος εἶπε, Πρὸς σέ ποιῶ τὸ πάσχα. Ἐγὼ
 δὲ οὐ^α τοῦτο θαυμάζω μόνον, ὅτι αὐτὸν ὑπεδέξατο
 ἄγνωστος ὢν, ἀλλ' ὅτι^β προσδοκῶν ἔχθραν ἐπισπάσασθαι
 τοσαύτην καὶ πόλεμον ἀσπονδον, κατεφρόνησε τῆς τῶν
 πολλῶν ἀπεχθείας. Εἶτα ἐπειδὴ ἠγνόουν, καὶ σημείων
 αὐτοῖς δίδωσιν, ὅλον ἐπὶ τοῦ Σαουλ ὁ προφήτης λέγων·
 Εὐρήσεις τινὰ ἀναβαίνοντα καὶ ἀσκὸν ἔχοντα· καὶ
 ἐνταῦθα, *Κεράμιον βαστάζοντα*. Καὶ ὅρα πάλιν τὴν
 ἐπίδειξιν τῆς δυνάμεως. Οὐ γὰρ εἶπε μόνον, Τὸ Πάσχα
 ποιῶ· ἀλλὰ καὶ ἑτερον προστίθιναι, Ὁ καιρὸς μου
 ἔγγυς ἐστί. Τοῦτο δὲ ἐποίει, ἅμα μὲν τοὺς μαθητὰς
 συνεχῶς υπομιμνήσκων τοῦ πάθους, ὥστε τῇ πυκνότητι
 τῆς προρρήσεως ἐγγυμασθέντας μελετῆσαι τὸ συμ-
 βολόμενον· ἅμα δὲ δεικνὺς αὐτοῖς τὰς ἐκείνους, καὶ τῷ
 ὑποδεχομένῳ, καὶ πᾶσιν Ἰουδαίοις, ὁ πολλάκις [774]
 εἶπον, ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται. Προστίθῃσι
 δὲ, *Μετὰ τῶν μαθητῶν μου*, ὥστε καὶ ἀρκούσαν γενέ-
 σθαι τὴν παρασκευὴν, κάκεινον τὴν νομίαν κρύπτεσθαι
 αὐτόν. Ὅψις δὲ γενομένης, ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώ-
 δεκα μαθητῶν^γ. Βαβαὶ τῆς ἀναισχυντίας, Ἰουδα! Καὶ
 γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκεῖ παρῆν, καὶ ἥλθε κοινωνήσων καὶ
 μυστηρίων καὶ ἄλλων^δ, καὶ παρ' αὐτὴν ἐλέγχεται τὴν
 τράπεζαν, ὅτε καὶ θηρίον εἴ ην, πρᾶστερον^ε ἔγεγονε
 ἂν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπισημαίνεται,
 ὅτι ἐσθιόντων αὐτῶν διαλέγεται περὶ τῆς προδοσίας ὁ
 Χριστὸς, ἵνα καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ τῆς τραπέζης
 δεῖξῃ τὴν πονηρίαν τοῦ^ς προδότου. Ὡς γὰρ ἐποίησαν
 οἱ μαθηταί, καθὼς συνέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ὅψις
 γενομένης, ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα. Ἐσθιόντων
 δὲ αὐτῶν εἶπε, φησὶν, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι^ς εἰς ἐξ
 ὧν παραδώσει με. Πρὸ δὲ τοῦ δειπνῶν καὶ τοὺς πό-
 δας αὐτοῦ ἐνίψε. Καὶ ὅρα πῶς φεῖδεται τοῦ προδότου.
 Οὐ γὰρ εἶπεν, Ὁ δεῖνά με παραδώσει· ἀλλ', Εἰς ἐξ
 ὧν, ὥστε πάλιν δοῦναι αὐτῷ μετανοίας· ἐξουσίαν τῷ^ς
 λαβῆν· καὶ αἰρεῖται φοβήσθαι ἅπαντας, ὑπὲρ τοῦ διασω-
 σαι τοῦτον. Ἐξ^ς ὧν τῶν δώδεκα, φησὶ, τῶν παντα-
 χου μοι συμπάροντων^ς, ὧν τοὺς πόδας ἐνίψα, οἱς το-
 σαῦτα ἐπηγγειλάμην. Πάνθος ἄρα ἀφόρητον τὸν χορὸν
 τότε τὸν ὅγον ἐκείνον κατάλαβε. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης
 φησὶν, *Ἦμπορῶντο, καὶ εἰς ἀλλήλους ἐδίδεπον*, καὶ
 ἕκαστος αὐτῶν ἑρώτα^ς δειδωκὼς ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καίτοι
 μὴδὲν ἑαυτοῖς συνειδέσθαι τοιούτον· ὅπως δὲ φησιν, ὅτι
 Ἀντιπάρωντο σφόδρα ἤρξαντο λέγειν αὐτῷ ἕκαστος,
 Μήτις ἐγὼ^ς, Κύριε; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Ὁ ἐγὼ
 βᾶψας τὸ ψῶμιον ἐκιδώσω^ς. Ὅρα πότε αὐτὸν ἐξ-
 ἐκάλυψεν, ὅτε τοὺς λοιποὺς ἀπαλλάξει τῆς ταραχῆς ταύ-
 τῆς ἡθέλησεν· καὶ γὰρ καὶ ἀποτεθνήκεισαν τῷ δεῖν· διὰ
 καὶ ἐπέκειντο ἐρωτῶντες. Οὐκ ἐκείνους δὲ ἀνεῖναι βου-
 λόμενος μόνον τῆς ἀγωνίας, τοῦτο ἐποίει, ἀλλὰ καὶ τὸν
 προδότην διορθῶσαι θέλων. Ἐπειδὴ γὰρ πολλάκις ἀκού-
 σας ἀδιόριστος, ἀδιόρθωτος^ς ἔμενεν, ἀνάληγτος ὢν,
 βουλόμενος αὐτοῦ καθικέσθαι μᾶλλον, περιαιρεῖ τὸ προσ-
 ωπεῖον αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ λυπούμενοι ἤρξαντο λέ-
 γειν, Μήτις ἐγὼ^ς, Κύριε; ἀποκριθεὶς εἶπεν· Ὁ ἐμβα-
 ψας μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ^ς, οὐτός με παραδώσει.

Ὁ μὲν^ς γὰρ τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει, καθὼς γέγρα-
 πται περὶ αὐτοῦ· οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ^ς δι' οὗ ὁ
 γὰρ τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καλὸν ἦν αὐτῷ,
 εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἀνθρώπος ἐκείνους. Τινὲς μὲν οὖν
 φασιν, ὅτι οὕτως ἱταμὸς ἦν, ὡς μὴ τιμᾶν τὸν Διδάσκα-
 λον, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ βάπτειν· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ τοῦτο
 ποιῆσαι ὁ Χριστὸς, μᾶλλον αὐτὸν ἐντρέπων, καὶ εἰς διά-
 θεσιν ἐπισπώμενος· ἔχει γάρ τι καὶ τοῦτο πλεόν.

β'. Ταῦτα δὲ οὐκ ἀπλῶς παρατρέχειν δεῖ, ἀλλ' ἐμπε-
 πηγῆναι ἡμῶν^ς ταῖς διανοίαις, καὶ οὐκ ἂν ποτε χωρᾶν
 σχολή θυμὸς. Τίς γὰρ ἐννοῶν τὸ δειπνῶν ἐκεῖνο, καὶ τὸν
 προδότην κατακείμενον^ς μετὰ τοῦ πάντων Σωτήρος,
 καὶ τὸν προδίδοσθαι μέλλοντα [775] οὕτως ἐπικεικῶς
 διαλεγόμενον, οὐκ ἂν πάντα τὸν ἐκβάλαι θυμὸς καὶ ὀργή;
 Ὅρα γοῦν πῶς πρᾶως αὐτῷ προσφέρεται. Ὁ μὲν γὰρ
 τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς ἐστὶ γεγραμμένον^ς
 περὶ αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ πάλιν καὶ τοὺς μαθητὰς ἀνακτώ-
 μενος ἔλεγεν, ἵνα μὴ νομίσωσιν ἀσθενείας εἶναι τὸ πρᾶ-
 γμα, καὶ τὸν προδότην διορθῶμενος. Οὐαὶ δὲ τῷ ἀν-
 θρώπῳ ἐκεῖνῳ^ς δι' οὗ ὁ γὰρ τοῦ πάντων Σωτήρος,
 διδοται· καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἀνθρώ-
 πος ἐκεῖνος. Ὅρα πάλιν ἐν τοῖς ἐλέγχῳ ἀπατον τὴν
 πρᾶσιν. Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα καταφορικῶς, ἀλλ' ἐλευνέ-
 τερον μᾶλλον τὸν λόγον προσάγει^ς, καὶ συνεκταμένως
 πάλιν· καίτοιγε οὐκ ἡ ἐμπροσθεν μόνον ἀναισθησία,
 ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ ταῦτα ἀναισχυντία ἀξία τῆς ἐσχάτης
 ἀγανακτήσεως ἦν. Μετὰ γὰρ τὸν ἔλεγον τοῦτον φησὶ·
 Μήτις ἐγὼ εἰμι, Κύριε; Ὁ γὰρ ἀναισθησίας! Ἐξτάζει
 συνειδῶς ἑαυτῷ τοιαῦτα. Καὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς θαυ-
 μά·ων αὐτοῦ τὴν ἱταμότητα, τοῦτο φησὶ. Τί οὖν ὁ πρᾶ-
 τος καὶ ἡμερώτατος Ἰησοῦς; Σὺ εἶπας. Καίτοιγε
 ἐνὶν εἰπὲν· Ὁ μισρὲ καὶ παμμίαις, ἐναγὲς^ς καὶ βέ-
 βηλε· τοσοῦτον χρόνον ὠδίνων τὸ κακὸν, καὶ ἀπειθῶν,
 καὶ συμβόλαια^ς σατανικὰ ποιήσας, καὶ ἀργύριον συν-
 θέμενος λαμβάνειν, καὶ παρ' ἐμοῦ δὲ διελεγχθείς, ἐτι
 τολμᾷς ἐρωτᾶν; Ἄλλ' οὐδὲν οὕτως ἐρχεν· ἀλλὰ πῶς;
 Σὺ εἶπας· ὅρους ἡμῶν καὶ κανόνας ἀνεῖκακίας πηγνύς.
 Ἄλλ' ἐρεῖ τις· Καὶ μὴν εἰ γέγραπται παθεῖν αὐτὸν
 ταῦτα, διατί ἐγκαλεῖται Ἰούδας; τὰ γὰρ γεγραμμένα
 ἐποίησεν. Ἄλλ' οὐ ταύτη τῇ γνώμῃ, ἀλλὰ διὰ πονηρίαν.
 Εἰ δὲ μὴ τὸν σκοπὸν ἐξετάξοις, καὶ τὸν διόβολον ἀπαλ-
 λάξεις τῶν ἐγκλημάτων. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ ταῦτα, οὐκ ἐστὶ.
 Μυρίων γὰρ ἀξιοὶ κολάσεων καὶ οὕτως κάκεινος, εἰ καὶ ἡ
 οἰκουμένη ἐσώθη. Οὐδὲ γὰρ ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα τὴν
 σωτηρίαν ἡμῶν ἐργάσατο, ἀλλ' ἡ τοῦ Χριστοῦ σοφία.
 καὶ τῆς αὐτοῦ εὐμχανίας τὸ εὐπορον, ταῖς ἐτέρων
 πονηρίαις εἰς τὸ ἡμῖν συμφέρον ἀποχρωμένον. Τί οὖν;
 φησὶν· εἰ καὶ Ἰούδας μὴ προδίδωκεν, ἔτερος οὐκ ἂν
 προδίδωκε; Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸ ζητούμενον; Ὅτι εἰ
 σταυρωθῆναι ἔδει τὸν Χριστὸν, φησὶ, διὰ τίνος ἔδει· εἰ
 δὲ διὰ τίνος ἔδει, δι' ἀνθρώπου πάντως τοιούτου^ς. Εἰ
 δὲ πάντες ἦσαν ἀγαθοί, ἐνεποδίσθη ἂν ἡ οἰκονομία ἡ
 ὑπὲρ ἡμῶν. Μὴ γένοιτο! Αὐτὸς γὰρ ὁ πάνσοφος ᾗδε πῶς
 οἰκονομήσει τὰ ἡμέτερα, καὶ τοῦτο συμβάντος^ς· εὐ-
 πορος γὰρ αὐτοῦ ἡ σοφία καὶ ἀκατάληπτος. Διὰ γὰρ
 τοῦτο ἵνα μὴ τις νομίση, ὅτι οἰκονομίας ὑπέρτης ἐγί-
 νετο, ταλανίζει τὸν ἀνθρώπον.

^α εἶπε] λέγει Edil. ^β οὐ Sic L. Ep. ceteri οὐδέ. ^γ ὅτι] add. καὶ K. Sav. ^δ μαθητῶν om. L. ^ε ἄλλων] ἄλλων Sav. (Cl. var. lect. ad p. 501 D.) ἄλλως Ep. ^ς Sic G. H. M. Ep. ceteri πρᾶστερος. ^ς τοῦ] τὴν τοῦ G. K. M. ^ς ὅτι om. K. ^ς τῷ] Sic Ep. et codd. quatuor. τὸ L. ^ς ἔξ] Εἰς ἐξ Edd. φησὶ om. K. L. ^ς παρόντων L. Ep. μοι om. H. M. ^ς ἡρώτης G. H. M. ^ς ἐγὼ] add. εἰμι L. ^ς ἐκιδώσω] add. ἐκείνους ἐστὶν Edd. ^ς ἀδιόρθωτος deest in meis et interp. [ἀδιορθώτως] (sic) Mor. ἀδιόρθωτος habet et ἀδιορίτως om. Ep. infra πρόσω-
 K. L. ^ς ἐγὼ] add. εἰμι Edd. Κύριε om. K. L. ^ς τρυβλίῳ] add. τὴν χεῖρα L. ^ς μὲν] add. οὖν G. 4 Mosq. ^ς ἀνθρώπῳ] add. ἐκείνῳ G. H. L. invitis Mosq. ^ς ὧν] G. K. M. ^ς ἀνακείμενον Edd. ^ς ἐστὶ γε] γε. ἐστὶ L. γέγραπται Edd. ^ς ἐκείνῳ] add. φησὶ H. M. ^ς πρᾶγες K. L. ^ς ἐναγὲς] Sic Sav. Ben. [et Reg. 688.] ἐναγέστατος M. ceteri cum Ep. et Mor. ἐναγῇ. ^ς συμβόλαια G. H. M. Ep. Ge. edente Sav. ^ς οἰούτου om. G. H. K. M. nec legisse videtur Interp. ^ς μὴ συμβάντος G. Mor. B. n.

Ἄλλ' ἐρεῖ τις πάλιν· Καὶ εἰ καλὸν ἦν τὸ μὴ γεννηθῆ-
ναι αὐτὸν, τίνας ἐνεκεν εἰσεν εἰς μέσον ἰλθεῖν, καὶ τοῦ-
τον καὶ τοὺς πονηροὺς ἀπαντας· Δέον οὖν τοὺς πονηροὺς
ἐγκαλεῖν, ὅτι κύριοι ὄντες μὴ γενέσθαι τοιοῦτοι, γεγό-
νασι πονηροί, οὐ δὲ τοῦτο ἀφ' αὐτοῦ, πολυπραγμονεῖς τὰ
τοῦ Θεοῦ, καὶ περιεργάζη· καίτοι εἰδὼς, ὡς οὐκ ἀνάγκη
εἶς ἐστὶ πονηρός. [776] Ἀλλὰ τοὺς ἀγαθοὺς ἴδει γενέ-
σθαι μόνους, φρεῖ, καὶ γενένης οὐκ ἦν χρεῖα, οὐδὲ κω-
λάσεως καὶ τιμωρίας, οὐδὲ κακίας ἔχον· τοὺς δὲ πονη-
ροὺς ἢ μὴ γενέσθαι, ἢ γενομένους εὐθέως ἀπαλεῖν.
Πρῶτον μὲν οὖν ἄξιον πρὸς σὲ εἰπεῖν τὸ ἀποστολικόν·
Μερούργε, ὡ ἀνθρώπε, σὺ εἰς εἰ δὲ ἀνταποκρινόμενος
τῷ Θεῷ· Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, Τί με
ἐποίησας οὕτως· Εἰ δὲ καὶ λογισμοὺς ἀπαιτεῖς, ἐκείνῳ
ἀν εἰπομένῳ, ὅτι μειζώνως θαυμάζονται οἱ ἀγαθοὶ μεταξὺ
πονηρῶν ὄντες· καὶ γὰρ ³³ ἡ ἀνεξικακία καὶ ἡ πολλὴ
φιλοστορία αὐτῶν τότε μέλιστα δείκνυνται. Σὺ δὲ ὑπόθεσις
ἀναιρεῖς παλαισμάτων καὶ ἀγώνων, ταῦτα λέγων. Τί
οὖν· ἵνα οὗτοι καλοὶ φανῶσι, κολάζονται ἕτεροι· φρεῖ.
Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ διὰ τὴν ἐαυτῶν πονηρίαν. Οὐδὲ γὰρ
ἐπειδὴ παρήχθησαν, γεγόνασι πονηροί, ἀλλὰ διὰ τὴν
ἐαυτῶν βλάβειν· διὸ καὶ κολάζονται. Πῶς γὰρ οὐκ ἂν
εἴεν κολάσεως ἄξιοι, τοσούτους ³⁴ διδασκαλίας ἔχοντες
ἀρετῆς, καὶ μηδὲν ἐντεῦθεν κερδαίνοντες· Ὅσπερ γὰρ
οἱ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ διπλῆς ἀξιοῖ τιμῆς, ὅτι καὶ χρηστοὶ
γεγόνασι, καὶ οὐδὲν παρὰ τῶν πονηρῶν ἐδιδάχθησαν· οὕτω
καὶ οἱ φαῦλοι διπλῆς ἀξιοῖ κολάσεως, ὅτι τε πονηροὶ
γεγόνασι, θυνάμενοι γενέσθαι καλοὶ (καὶ ³⁵ δηλοῦσιν οἱ
γενόμενοι)· καὶ ὅτι οὐδὲν ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἐκέρδαναν.
Ἄλλ' ἰδωμεν τί φησιν ὁ δειλαῖος οὗτος διελεγόμενος
παρὰ τοῦ διδισκάλου. Τί οὖν φησι· *Μήτι ἐγὼ εἰμι,*
Ῥαββί ³⁶; Καὶ διατί μὴ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο ἠρώτησεν;
Ἐνόμισαι λανθάνειν τῷ εἰρησθῆαι, *Εἰς ἐξ ὑμῶν*· ὅτε δὲ
αὐτὸν ὅγλον ἐποίησεν, ἐτόλμησε πάλιν ἐρέσθαι, τῇ ἐπει-
καίῃ τοῦ διδισκάλου θαρρῶν, ὡς οὐκ ἐλέγχοντο; ³⁷ αὐ-
τόν. Διὰ τοῦτο γοῖν καὶ Ῥαββί ἐκάλεσεν.

Υ'. Ὡς τῆς πηρώσεως! ποῦ αὐτὸν ἐξήγαγε; Τοιοῦτον
γὰρ ἡ φιλαργυρία· μωροὺς καὶ ἀνοήτους ἐργάζεται,
ἱταμοὺς; ³⁸ καὶ κύνας ἀντὶ ἀνθρώπων· μᾶλλον δὲ καὶ
κυνῶν χαλεπωτέρους, καὶ δαίμονας ἀπὸ κυνῶν. Οὗτος
γοῖν τὸν μὲν διάβολον προσέειπε καὶ ἐπιβουλευόντα, τὸν
δὲ ἱησοῦν καὶ εὐεργετοῦντα προδιδῶκα, διάβολος ἦδη
γενόμενος τῇ προαιρέσει ³⁹. Τοιοῦτους γὰρ ποιεῖ ἡ ἀκό-
ρετος; τῶν χρημάτων ἐπιθυμία, ἔκφρονας, παραπλή-
γας, ὅλους τοῦ λήμματος, καθάπερ καὶ ἰουδας ἐγένετο.
Πῶς δὲ ὁ μὲν Μανθαῖος; φησι καὶ οἱ ἄλλοι, ὅτι ὅτε συνετά-
ξατο περὶ τῆς προδοσίας, τότε αὐτὸν ὁ διάβολος εἶλεν·
ὁ δὲ ἰωάννης, ὅτι *Μετὰ τὸ ψαῦλον εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν*
ὁ Σατανᾶς, καὶ αὐτὸς τοῦτο ὀλέει. Ἀνωτέρω γὰρ φησι
Δείκνουν γενομένου, καὶ τοῦ διαβόλου ἦδη βεβληκό-
τος ⁴⁰ εἰς τὴν καρδίαν Ἰουδα, ἵνα αὐτὸν παραδῷ.
Πῶς οὖν φησι, *Μετὰ τὸ ψαῦλον εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν ὁ*
Σατανᾶς; Ὅτι οὐκ ἀθρόον εἰσέρχεται, οὐδὲ ὅψ' ἐν, ἀλλὰ
πολλὴν ποιεῖται τὴν ἀπόπειραν πρῶτον· ὃ δὲ καὶ ἐνταῦ-
θα γέγονε. Διακωδωνίσας γὰρ αὐτὸν ἐν ἀρχῇ, καὶ προσ-
βαλὼν ἡρέμα, ἐπειδὴ εἶδεν ἐπιτήθειον πρὸς ὑποδοχὴν,
ὅλος λοιπὸν ἐνταῦθα ἐπνευσε, καὶ ὁλοσχερῶς αὐτοῦ πε-
ριεγένονε. Πῶς [777] δὲ, εἰ τὸ πάσχα ἡσθιον, παρανόμως
ἡσθιον; οὐ γὰρ ἀνακειμένους ἴδει φαγεῖν. Τί οὖν ἐστίν

³³ γὰρ] add. καὶ Edd. ³⁴ τοσούτους G. K. M. ³⁵ καὶ] δ G. δ καὶ K. Mox ἐκέρδαναν scripsi ex Reg. 688.
pro vulgato ἐκέρδανον. ³⁶ ραββί] Sic H. L. M. Ge. et 5 Mosq. vulgo Κύριε. ³⁷ Sic Euth. ἐλέγξαντο; M. Ep.
καὶ ἱταμοὺς K. L. ³⁸ προδίδωκε Edd. ³⁹ ἦδη βεβ.] βελόντος K. L. Ep. ⁴⁰ Vid. adnot. ⁴¹ τοῦ om.
L. ⁴² Παραδῶσκαι, quod aberat, recepi ex G. H. K. M. ⁴³ οὐκ] add. ἐτυπτε καὶ G. M., et sic edidit
Sav. ἐργάσασθαι] Sic codd. conficere Ge. κατατολμᾶν Edd. ⁴⁴ ΗΘΙΚΟΝ. Κατὰ φιλαργυρίων καὶ πλεονε-
γιῶν, καὶ ὅτι γαστρίων δαιμονίωντων εἰσὶν ἐξεταζόμενοι κατὰ πᾶν ἐπιτήθειον· ἐν ὃ καὶ παρὶ τοῦ βίου, ὅτι πα-
λάγει ἐκίως G. ⁴⁵ ἱματίων L. Mor. ⁴⁶ ἐπ' αὐτὴν τρέχων] ἐπιτρέχων Edd. ⁴⁷ δειξάμεν G. K. τοῦτων] add. χαλεπω-
τέρους καὶ Edd. adversante Ge. ⁴⁸ Sic L. ἀποσχέσεσθε H. K. M. ἀποσχέσεσθε G. ἡσθεσθε Mor. Beh. *fugietis*
Ge. ἀποστ. τῆς v.] ἀπόσχου ταῦτα παραστήσαι τὴν νόσον G. ⁴⁹ Sic K. et ex corr. rec. H. ceteri διακρίναι. To-
tum locum sic exhibet G. Φέρε οὖν, ἰδωμεν τίς ἀνεκτότερον αὐτῶν διακρίναι, οὗτος ἢ ἐκεῖνος; Οὐδὲν μέντοι ἕτερος
διεφύκειν τοῦ ἑτέρου· καὶ γὰρ μυρίων ἀμφοτέρω γυνῶν εἰσιν αἰσχροτέρω. Sic Edd. nisi quod Mor. et τις pro
tis dedit, verba οὗτος ἢ ἐκεῖνος uncis includens. Nostram lectionem veritit Interpres. ⁵⁰ ἱματίων] Sic L. Mor.
ceteri ἀπὸ ἱματίων. Mox περιτέλναι· καὶ κατὰ G. ⁵¹ ἄν. τοὺς ἄν.] καὶ τοὺς ἄν. ἄν. Edd. ⁵² καταδέξαιτο H. L.

εἰπεῖν· Ὅτι μετὰ τὸ φαγεῖν, ἀνέκειντο λοιπὸν ἐστρώμα-
νοι. Ἐτερος δὲ εὐαγγελιστὴς φησιν, ὅτι κατὰ τὴν ἐσπέ-
ραν ἐκείνην οὐκ ἡσθιόντων τὸ πάσχα, ἀλλὰ καὶ ἔλα-
γεν· *Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τὸ πάσχα τοῦτο φαγεῖν*
μεθ' ὑμῶν· τοῦτέστι, κατὰ τὸν ἡναυτὸν τοῦτον. Τί δὲ-
ποτε; Ὅτι τότε ἐμελλε τῆς οἰκουμένης ἡ σωτηρία γίνα-
σθαι, καὶ τὰ μυστήρια παραβίβασθαι, καὶ τὰ λυπηρὰ
λύεσθαι διὰ τοῦ θανάτου· οὕτω κατὰ γνώμην αὐτῷ ὁ
σταυρὸς ἦν. Ἄλλ' οὐδὲν τὸν ἀνήμερον θῆρα ἐμάλαξεν,
οὐδὲ ἐκαμψεν, οὐδὲ ἐνέτρεψεν. Ἐταλάνισεν ⁴¹ αὐτὸν
εἰπὼν· *Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ*. Ἐφρόνησεν αὐτὸν
πάλιν εἰπὼν· *Καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη*. Ἐν-
έτρεψεν αὐτὸν εἰπὼν· *Ὁ ἐγὼ βέβηκα τὸ ψαῦλον ἐπι-
δῶσκω*. Καὶ οὐδὲν τούτων αὐτὸν κατέσχεν, ἀλλ' ὥσπερ
ὑπὸ μανίας τινὸς ἔαλω τῆς φιλαργυρίας, μᾶλλον δὲ ὑπὸ
χαλεπωτέρου νοσήματος. Καὶ γὰρ αὐτὴ χαλεπωτέρα ἡ
μανία. Τί γὰρ ἂν τοιοῦτον εἰργάσατο ὁ μαίνόμενος; Οὐ
προέτετο ἀφ' ἑκ τοῦ ⁴² στόματος οὗτος, ἀλλὰ προέτετο
φόνον δασποικόν· οὐκ ἐστεργάλοιο τὰς χεῖρας, ἀλλὰ
προέτεινεν εἰς ὧν ἡ αἵματος τιμίον. Διὸ μείζων ἡ μανία,
ὅτι ὑγίαινον ἔμαίνετο. Ἄλλ' οὐ φθέγγεται ἄσχημα; Καὶ
τί τῆς φωνῆς ταύτης ἀσημῶτερον, *Τί θέλετέ μοι δοῦ-*
ναι, καὶ ἐγὼ ὑμῖν παραδῶσκω αὐτόν; *Παραδῶσκω* ⁴³.
ὁ διάβολος ἤχησε διὰ τὸ στόματος ἐκείνου. Ἄλλ' οὐκ
ἐπάταξε τὴν γῆν τοῖς ποσὶ σπείρων; Καὶ πόσω βέλτιον
ἐκείνῳ; σπείρειν, ἢ οὕτως ἐστάναι ὀρόβῳ; Ἀλλὰ λίθοις
ἐαυτὸν οὐκ ⁴⁴ ἔκοπτε; Καὶ πόσω ἄμεινον ἦν, ἢ τοιαῦτα
ἐργάσασθαι;

Βούλεσθε ⁴⁵ εἰς μέσον ἀγάγωμεν τοὺς δαιμονῶντας
καὶ τοὺς φιλαργύρους, καὶ ποιήσωμεν σύγκρισιν ἐκατέ-
ρων; Ἀλλὰ μηδεὶς οἰκταῖν ἡγεῖσθαι τὸ πρᾶγμα ὕβριν.
Οὐ γὰρ τὴν φύσιν ὑβρίζομεν, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα κακίζο-
μεν. Οὐδέποτε ἐνεδιδύσκατο ἱμάτια ⁴⁶, λίθοις ἐαυτὸν
κατακόπτων, ὁ δαιμονῶν, καὶ τὰς ἀδάτους ὁδοὺς καὶ τὰς
τραχείας ἐπ' αὐτὸν τρέχων· καὶ κατὰ κράτος ἐλαυνόμενος
ὑπὸ τοῦ δαίμονος. Οὐ δοκεῖ ταῦτα φρικτὰ εἶναι; Τί οὖν
ἂν εἰδῶ ⁴⁷ τοὺς φιλαργύρους τούτων χαλεπωτέρας ἐργα-
ζόμενους τὴν ψυχὴν τὴν ἐαυτῶν, καὶ οὕτω χαλεπωτέ-
ρας, ὡς ταῦτα παιδία πρὸς ἐκεῖνα νομίζεσθαι; Ἀρα ἀπο-
στήσεσθε ⁴⁸ τῆς νόσου; Φέρε οὖν, ἰδωμεν εἰ τι ἀνεκτό-
τερον αὐτῶν διακρίνεται ⁴⁹. Οὐδὲν· ἀλλὰ καὶ χαλεπωτέ-
ρον· καὶ γὰρ μυρίων γυνῶν εἰσιν αἰσχροτέρω. Πολλῷ
γὰρ βέλτιον γυμνὸν εἶναι ἱματίων, ⁵⁰ ἢ τὰ ἀπὸ πλεονεξίας
ἐνδεδυμένον περιεῖναι κατὰ τοὺς βακχευομένους τῷ Δι-
ονύσῳ. Καθάπερ γὰρ ἐκείναι προσωπίαι καὶ ἱμάτια μα-
νομένων ἔχουσιν, οὕτω καὶ οὗτοι. Καὶ καθάπερ τὴν γύ-
μνωσιν τῶν δαιμονῶντων ποιεῖ μανία, οὕτω καὶ τὴν πε-
ριβολὴν ταύτην μανία ἐργάζεται· καὶ τῆς γυμνώσεως ἡ
περιβολὴ ἐλευσιώτερη. Καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν δεῖξαι περ-
ισομαι. Τίνα γὰρ ἂν εἰπομεν μᾶλλον μαίνεσθαι ἐναυτοῖς
τοῖς μαίνομένοις; εἰ τις ἐαυτὸν [778] κατακόπτει, ἢ εἰ
τις μεθ' αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀπαντώντας ἀπαντας; Εὐδὴλον
ὅτι οὗτος. Οὐκ οὖν ἐκείνῳ μὲν ἐαυτοὺς ἐγύμνουσιν, οὗτοι
δὲ ἀπαντας τοὺς ἀπαντώντας ⁵¹. Ἀλλὰ διασχίζουσιν
ἐκείνῳ τὰ ἱμάτια. Καὶ πόσω ἂν καταδέξαιτο ⁵² τῶν ἡ-
κημένων ἑκαστος ἱματίον διαβραγχῆναι, ἢ πᾶσαν ἀποδυ-
θῆναι τὴν οὐσίαν; Ἀλλὰ πληγὰς οὐκ ἐντείνουσιν εἰς τὸ
πρόσωπον. Μάλιστα μὲν καὶ τοῦτο ποιοῦσιν οἱ πλεονε-
κταί· εἰ δὲ μὴ πάντες, ἀλλ' εἰς τὴν γαστέρα διὰ τοῦ
⁵³ γὰρ] add. καὶ Edd. ⁵⁴ τοσούτους G. K. M. ⁵⁵ καὶ] δ G. δ καὶ K. Mox ἐκέρδαναν scripsi ex Reg. 688.
pro vulgato ἐκέρδανον. ⁵⁶ ραββί] Sic H. L. M. Ge. et 5 Mosq. vulgo Κύριε. ⁵⁷ Sic Euth. ἐλέγξαντο; M. Ep.
καὶ ἱταμοὺς K. L. ⁵⁸ προδίδωκε Edd. ⁵⁹ ἦδη βεβ.] βελόντος K. L. Ep. ⁶⁰ Vid. adnot. ⁶¹ τοῦ om.
L. ⁶² Παραδῶσκαι, quod aberat, recepi ex G. H. K. M. ⁶³ οὐκ] add. ἐτυπτε καὶ G. M., et sic edidit
Sav. ἐργάσασθαι] Sic codd. conficere Ge. κατατολμᾶν Edd. ⁶⁴ ΗΘΙΚΟΝ. Κατὰ φιλαργυρίων καὶ πλεονε-
γιῶν, καὶ ὅτι γαστρίων δαιμονίωντων εἰσὶν ἐξεταζόμενοι κατὰ πᾶν ἐπιτήθειον· ἐν ὃ καὶ παρὶ τοῦ βίου, ὅτι πα-
λάγει ἐκίως G. ⁶⁵ ἱματίων L. Mor. ⁶⁶ ἐπ' αὐτὴν τρέχων] ἐπιτρέχων Edd. ⁶⁷ δειξάμεν G. K. τοῦτων] add. χαλεπω-
τέρους καὶ Edd. adversante Ge. ⁶⁸ Sic L. ἀποσχέσεσθε H. K. M. ἀποσχέσεσθε G. ἡσθεσθε Mor. Beh. *fugietis*
Ge. ἀποστ. τῆς v.] ἀπόσχου ταῦτα παραστήσαι τὴν νόσον G. ⁶⁹ Sic K. et ex corr. rec. H. ceteri διακρίναι. To-
tum locum sic exhibet G. Φέρε οὖν, ἰδωμεν τίς ἀνεκτότερον αὐτῶν διακρίναι, οὗτος ἢ ἐκεῖνος; Οὐδὲν μέντοι ἕτερος
διεφύκειν τοῦ ἑτέρου· καὶ γὰρ μυρίων ἀμφοτέρω γυνῶν εἰσιν αἰσχροτέρω. Sic Edd. nisi quod Mor. et τις pro
tis dedit, verba οὗτος ἢ ἐκεῖνος uncis includens. Nostram lectionem veritit Interpres. ⁷⁰ ἱματίων] Sic L. Mor.
ceteri ἀπὸ ἱματίων. Mox περιτέλναι· καὶ κατὰ G. ⁷¹ ἄν. τοὺς ἄν.] καὶ τοὺς ἄν. ἄν. Edd. ⁷² καταδέξαιτο H. L.

Quare Deus improbos nasci permittat. — At dicet iterum quispiam: Si bonum erat eum non natum fuisse, cur permisit illum produci, non hunc, sed etiam improbos omnes? Cum oporteret te improbos omnes incusare, quod cum secus facere possent, improbi evaserint, tu, illis prætermittis, quæ ad Deum spectant curiosius inquiris, gnarus tamen nullum ex necessitate malum esse. Sed, inquires, bonos tantum nasci oportuisset, neque tunc esset gehennæ necessitas, nec pœnæ supplicive, neque ullum nequitiae vestigium; malos autem numquam esse par fuisset, vel si nati essent, statim recedere. Primo tibi dicendum est apostolicum illud: *Atqui, o homo, tu qui es qui respondeas Deo? Num dicet figmentum ei qui se finxit, Cur me ita formasti* (Rom. 9. 20)? Si autem rationia quæris, hoc dixerimus, majori admirationi bonos esse, cum malis permixtos: nam tunc illorum et patientia et philosophia magis conspicuæ sunt. Tu vero, qui hæc d'cis, omnem tollis certaminum occasionem. Cur ergo, inquires, ut alii meliores videantur, hi puniuntur? Absit; sed ob suam nequitiam puniuntur. Neque enim quia nati sunt, improbi fuerunt; sed ob ignaviam suam¹, ideoque plectuntur. Quomodo enim non supplicio digni sint, qui tot virtutis doctores habeant, nihilque inde lucri referant? Sicut enim prohi duplici de causa sunt præmio digni, tum quia boni sunt, tum quia nihil ab improbis sunt læsi: ita et improbi duplici sunt digni supplicio, tum quia mali sunt, cum esse boni potuissent, ut ex bonis ipsis probatur, tum quia nihil ex bonorum exemplo lucrati sunt. At videamus quid dicat miser ille a Magistro correptus. Quid ergo dicit? *Numquid ego sum, Domine?* Et cur non sic ab initio interrogavit? Id putabat latere, quod dixisset, *Unus vestrum*; cum autem illum declarasset, ausus est interrogare, doctoris mansuetudini fidens, se sperans non redarguendum fore. Ideoque illum Rabbi vocavit.

3. *Pecuniæ amor quam prave animum afficiat.* — O cæcitatem! quousque ab illa impulsus est? Talis est pecuniæ amor: stultos efficit, petulantes et canes ex hominibus; imo canibus deteriores, et ex canibus dæmonas. Hic quippe diabolus sibi insidiantem adibat, Jesum autem sibi beneficium prodidit, cum ex proposito jam diabolus effectus esset. Tales quippe efficit insatiabilis pecuniarum cupiditas, stultos, furiosos, totos pecuniæ addictos, ut Judas fuit. Quomodo autem Matthæus et alii dicunt, tunc illum a diabolo captum fuisse, cum de proditione pacta iniret, Joannes vero, *Post buccellam ingressum in illo esse satanam*, cum illud ipse sciret? Supra enim ait: *Cena facta, cum jam diabolus inmisisset in cor Judæ, ut traderet eum* (Joan. 13. 2). Quomodo ergo dicit, *Post buccellam intravit in eum satanas* (Ibid. v. 27)? Quia non confertim intrat, sed periculum facit ante diligenter: quod hic quoque contigit. Sensim enim accedens initio, et placide congressus, ut videt illum ad se recipiendum paratum, totum se demum

spirando immisit, et plane superavit illum. Quomodo autem si pascha comedebant, contra legem id faciebant? Non enim recumbentes oportebat comedere. Quid ergo dicendum? Ipsos postquam pascha comedisent, deinde recubuisse ad cœnandum. Alius autem evangelista ait, quod vespera illa non modo comederit pascha, sed etiam dixerit: *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum* (Luc. 22. 15); id est, hoc anno. Quare? Quia tunc orbis salus futura erat, mysteria tradenda, tristitia per mortem solvenda; sic illi crux ex voto accebat. Verum illam immanem feram nihil mitigavit, nihil flexit. Væ autem illi dixit his verbis: *Væ homini illi*. Terruit quoque illum dicens: *Bonum ei erat, si natus non fuisset*. Pudore eum afficit, dicens: *Cui ego tinctam buccellam porrexero*. At nihil horum ipsum coercuit, sed quasi insania captus est avaritiæ, imo graviore morbo correptus. Nam gravior certe furor est. Quid enim umquam simile furens homo fecit? Non emittebat hic spumam ex ore, sed emittebat Domini cædem: non torquebat manns, sed illas tendebat, ut pretiosum sanguinem venderet. Ideo major furor erat, quia sanus furebat. Sed non loquitur insulsa, dices? Ecquid insulsius illa voce, *Quid vultis mihi dare, et ego vobis tradam eum?* Diabolus insonuit per os ejus. Sed non percussit terram pedibus calcitrans? Et quanto melius calcitrare, quam sic rectum stare? Sed lapidibus seipsum non percussit? Verum quanto melius id fuisset, quam tale facinus aggredi?

Anari deteriores dæmoniacis. — Vultis in medium adducamus dæmoniacos et avaros, et utrosque comparemus? Sed nemo id in sui contumeliam vertat. Non enim naturam culpamus, sed rem hujusmodi. Numquam dæmoniacus vestibus induitur, lapidibus seipsum cædens, ac per invia et aspera loca currens, vehementer a dæmone actus. Annon hæc horrenda videntur? Quid ergo si ostendamus avaros his deteriores, pejora in animam suam patrare, atque ita pejora, ut hæc ludus esse videantur? Nonne fugietis talem morbum? Age, videamus, quis eorum sit tolerabilior. Nihil certe ambo differunt: ambo enim sexcentis nudis hominibus sunt turpiore. Longe enim melius est nudum vestibus esse, quam ex rapina indutum incedere, sicut bacchantes incedunt. Quemadmodum enim illi larvas et vestes furentium habent, sic et isti. Ac quemadmodum dæmoniacorum nuditatem furor efficit, ita quoque et hunc amictum furori tribuendum censeo: qui amictus nuditate ipsa deterior est. Id quod hinc demonstrare conabor. Quem enim maxime furere dicamus, an qui seipsum cædit, an qui secum cæteros omnes obvios? Planum est, hunc esse postremum. Igitur illi sese denudant, hi vero obvios omnes. At illi vestimenta discindunt? Sed quantum mallent læsi singuli vestimenta sua discindi, quam omnes sibi facultates abripi? Sed plagas in vulnum non inferunt? Atqui hoc maxime faciunt avari illi rapaces, non tamen omnes, sed in ventres

¹ In Morel. legitur, sed ob militum et ignaviam suam.

¹ Montf., Num sentitis vim morbi?

aliorum famis et paupertatis graviore immittunt dolores. Sed non mordent dentibus? Utinam morderent dentibus, et non rapacitatis telis, quæ graviora dentibus sunt. Nam *Dentes eorum arma et sagittæ* (Psal. 56. 5). Uter magis dolet, qui semel mordetur, et statim curatur, an qui semper paupertatis dentibus corroditur? Paupertas quippe involuntaria fornace et feris gravior est. Sed non per deserta vagantur ut demoniaci? Utinam per deserta, non per urbes currerent, et tunc omnes qui in urbibus sunt in quiete degerent, nunc vero illis omnibus intolerabiliores sunt, quia in urbibus hæc faciunt, quod illi in desertis, ipsas urbes in deserta mutantes, ac velut in deserto ubi nemo cohibere potest, sic omnium bona deprædantes. Sed obvios non lapidibus cadunt? Et quid hoc? A lapidibus enim sibi cavere facile est¹; quæ vero cum charta et atramento miseris pauperibus vulnera inferunt, schedas mille plagis onustas concinnantes, quis possit obvios cavere et avertere?

4. Videamus autem quot sibi ipsis mala inferunt. Nudi ambulant per urbem: vestem quippe virtutis non habent. Quod si id illis turpe non videatur esse, hoc ex grandi insania procedit, quod ignominiam non sentiant; sed corpore nudi erubescunt, animam vero nudam circumferentes gloriantur. Si vultis autem, cur nullum sensum habeant² dicam. Quæ igitur causa est? Inter multos nudos nudantur, ideoque non erubescunt, ut neque nos in balneis. Quod si multi essent virtute induti, major ipsis pudor esset. Nunc autem illud maxime lacrymis dignum est, quod cum multi sint mali, nullus est pudor ex malo. Cum aliis enim hoc etiam fecit diabolus, ut neque sensum malorum ullum habeant; utque ex improborum multitudine pudor obtegatur: nam si in multitudine philosophorum versaretur, suam ille nuditatem magis nosset. Planum ergo est illos demoniacis esse nuditores; quod autem deserta loca frequentent, nemo certe negaverit. Lata quippe et spatiosa via omni deserto desertior est. Etsi namque viatores multos habeat, sed hominem nullum: verum serpentes, scorpiones, lupos, viperas, aspidem. Tales quippe sunt illi qui nequitiam sectantur. Hæc non deserta solum est, sed etiam asperior. Id quod hinc palam est: non enim lapides, prærupta, cacumina ascendentes ita lacerant, ut rapina et avaritia animas quæ illam admittunt. Quod autem circa sepulcra vitam agant ut demoniaci, imo potius quod ipsi sepulcra sint, hinc manifestum est. Quid enim est sepulcrum? Lapis qui mortuorum corpora continet. In quo ergo differunt illorum corpora ab huiusmodi lapidibus? Imo hæc illis miserabiliora sunt. Non enim lapis est cadaver continens, sed corpus lapidibus insensibilis, mortuam circumferens animam. Quamobrem non aberrat si quis illos sepulcra vocaverit. Nam Dominus noster sic Judæos vocavit; ideoque subiunxit: *Intrinsecus rapina et avaritia pleni sunt* (Matth. 23. 25). Vultis demum ostendam quomodo lapidibus capita sua se-

riant? Undenam? Sed primo dic mihi unde hoc velis discere, a præsentibusne, an a futuris? At futurorum illi non magnam rationem habent: de præsentibus ergo loquendum. Quibus lapidibus graviore non sunt curæ illæ, quæ non capita feriunt, sed animam corrodunt? Timent enim, ne jure ex domo exeant illa quæ injuste parata sunt; extrema formidant, irascuntur, contra suos, contra extraneos irritantur: mæror, tremor, furor sibi mutuo succedunt, et quasi a præcipitio in præcipitium transeunt, quæ nondum possident quotidie expectant. Quapropter neque placent illis ea quæ possident, quod tuto servari non confidunt, quodque toto animo ad ea, quæ nondum possident, anhelant. Ac quemadmodum is qui diuturna siti vexatus est, etiamsi multos exhausserit fontes, voluptatem non sentit, quod satiari nequeat: ita et hi non modo non delectantur, sed eo magis cruciantur quo plura tenent, quod nullus sit cupiditatis finis. Et hæc quantum ad præsentia: nunc de futuro illo die dicamus. Licet enim illi non attendant; at operæ pretium erit de illo dicere. In futuro itaque die undique illi cruciabuntur. Nam cum dixit, *Esuriri, et non dedistis mihi manducare, sitiri, et non potum mihi dedistis* (Matth. 25. 42), his verbis castigat; et cum dicit, *Ite in ignem æternum paratum diabolo* (Ibid. v. 41), eos qui male partis divitiis affluunt illo mittit. Et servus ille nequam, qui conservis bona domini non largitur, in eadem est classe; necnon is quis qui talentum suffodit, et quinque virgines. Et quocumque abieris, avaros plecti videbis. Ac nunc quidem audient, *Chaos est inter nos et vos* (Luc. 16. 26); nunc *Recedite a me in ignem* [vobis] paratum; et tunc in duas partes discissi illo ibunt ubi stridor dentium, atque undique pulsi videbuntur, nusquam locum habentes nisi in gehenna.

5. *Sana fides non prodest sine operibus.*— Quid ergo nobis sana fides proderit ad salutem, cum hæc audiemus? Illuc, stridor dentium, tenebræ exteriores, et ignis paratus diabolo, discissio, expulsio; hic vero, inimicitia, calumnia, pericula, sollicitudines, insidia, odium omnium, abominatio apud omnes, etiam eos qui adulari videntur. Sicut enim bonos non boni solum, sed etiam improbi mirantur: sic improbos non boni tantum, sed etiam improbi odio habent. Quæ res adeo vera est, ut avaros ipsos libenter interrogem, annon alter alteri invisus sit, et si non perinde sint inter se inimici, ac si se mutuo admodum læsissent, annon se mutuo crimentur, annon contumeliam rem ipsam, quam agunt, esse existiment, cum quis illis hoc opprobrium objicit. Opprobrium quippe hoc est extremum, et summæ malignitatis argumentum. Nam si pecunias contemnere non potes, quomodo vinces concupiscentiam, vanam gloriam, furorem, iram? Et quomodo quis his in rebus obtemperet? Nam concupiscentiam corporum, iram, furorem, carnis complexionem tribuunt, medicique huic vehementiam motuum adscribunt; calidiorumque et humidiorum lascivum esse putant, cum vero, qui sicciore sit intemperie, ardentem, iracundum, et furiosum. De avaritia autem nihil horum dicitur a

¹ In Morel., lapides enim facile est effugere.

² Alii, cur tantam impudentiam habeant.

λιμού και τῆς πενίας χαλεπωτέρας ἅπαντες ἐνίαισι τὰς ὁδοὺς. Ἄλλ' οὐ δάκνουσιν ὁδοῦσιν. Εἴθε ὁδοῦσι, καὶ μὴ βέλσι πλεονεξίας χαλεπωτέροις ὁδόντων. Οἱ γὰρ ὁδόντες αὐτῶν ὁπλὰ καὶ βέλῃ. Τίς γὰρ μᾶλλον ἀλγίζει, ὁ δηχθεὶς ἀπαξ καὶ εὐθέως θεραπευθεὶς, ἢ ὁ διαπαντός τοῖς ὁδοῦσι τῆς πενίας κατεσθίουμένος; Πενία γὰρ ἀκούσιος, καὶ καμίνου καὶ θηρίου χαλεπωτέρων. Ἄλλ' οὐ διώκουσι τὰς ἐρημίας, καθάπερ οἱ δαιμονῶντες. Εἴθε τὰς ἐρημίας, καὶ μὴ τὰς πόλεις κατέτρεγον, καὶ πάντες ἂν οἱ ἐν πόλεσιν ἀδείας ἀπῆλθον. Νυνὶ δὲ καὶ ταύτῃ πάντων ἐκείνων εἰσὶν ἀφορητέτεροι, ὅτι ἐν ταῖς πόλεσι ταῦτα ποιοῦσιν, ἅπερ ἐν ἐρημίαις ἐκείνοι, τὰς πόλεις ἐρημίας ἐργαζόμενοι, καὶ καθάπερ ἐν ἐρημίᾳ οὐδεὶς ὄντος τοῦ κωλύοντος, οὕτω καὶ πάντων τυλώντες. Ἄλλ' οὐ βάλλουσι λίθοις τὰς ἀπαντώντας. Καὶ τί τοῦτο; Λίθους μὲν γὰρ βρόδιον καὶ φυλάττειν· ἃ δὲ διὰ χάρτου καὶ μέλανος ἐργάζονται τοὺς ταιλαιπύρους πένησι τραύματα, γραμματεῖα μυρίων πληγῶν γέμοντα συντιθέντες, τίς ἂν ποτε βρόδῳ φυλάττειτο τῶν ἐμπεσόντων; δ'. Ἰδόμεν δὲ καὶ ἑαυτοὺς ὅσα ἐργάζονται. Γυμνοὶ περιπατοῦσι κατὰ τὴν πόλιν· ἱμάτιον γὰρ αὐτοὺς οὐκ ἔστιν ἄρεσις. Εἰ δὲ οὐ δοκεῖ τοῦτο αὐτοὺς αἰσχρὸν εἶναι, καὶ τοῦτο τῆς ὑπερβαλλούσης αὐτῶν μανίας, ὅτι οὐδὲ αἰσθάνονται τῆς ἀσχημοσύνης. Ἄλλ' αὖτις μὲν γυμνωθέντες αἰσχύνονται, τὴν δὲ ψυχὴν γυμνὴν περιφέροντες ἐγκαλλυπίζονται. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ τὸ αἶτιον τῆς ἀναισθησίας ἔρω. Τί οὖν τὸ αἶτιον; Ἐν πολλοῖς οὕτω γυμνουμένοις γυμνοῦνται, διόπερ οὐδὲ αἰσχύνονται, καθάπερ οὐδὲ ἐν τοῖς βαλανεῖσι ἡμεῖς. Ὡς εἶπε πολλοὶ ἦσαν οἱ τὴν ἀρετὴν περιβεβλημένοι, τότε ἂν μειζῶνως τὸ αἶσχος αὐτῶν ἐφάνη. Νυνὶ δὲ τοῦτο μάλιστα ἐστὶ τὸ πολλὴν δακρύων ἄξιον, ὅτι διὰ τὸ πολλοὺς εἶναι κακοὺς οὐδὲ ἐν αἰσχύνῃ τὰ κακά. Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο ἐργάσατο ὁ διάβολος, τὸ μὴδὲ αἰσθῆσιν ἀφίεναι λαθεῖν τῶν κακῶν, ἀλλὰ τῇ πλήθει τῶν μετιόντων τὴν πονηρίαν συσπείρειν αὐτῆς τὴν αἰσχύνην· ἔπειτα εἰ συνῶν ἐν πλήθει πολλῶν εἶναι φιλοσοφούντων, μᾶλλον ἂν εἶδεν αὐτοῦ τὴν γύμνωσιν ὅς οὗτος. Ὅτι μὲν οὖν τῶν δαιμονίωντων εἰσὶ γυμνότεροι, ὅλῳν ἐκ τούτων· ὅτι δὲ καὶ ἐρήμους ἐπέρχονται, οὐδὲ τοῦτο ἂν τις ἀντείποι. Ἡ γὰρ πλεῖστα καὶ εὐρύχωρος ἐρήμου πάσης ἐρημοτέρη. Εἰ γὰρ καὶ πολλοὺς ἔχει τοὺς ὁδεύοντας, ἀλλ' ὅμως ἀνθρώπων οὐδένα, ἀλλ' ὄφεις, σκορπιούς, λύκους, ἔχιδες, ἀσπίδας. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ τὴν πονηρίαν μετιόντες. Οὐκ ἐρήμῃ δὲ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ τραχυτέρα [779] ἐκείνης. Καὶ τοῦτο ὅλῳν ἐντεῦθεν. Οὐ γὰρ οὕτω πλήττουσι λίθοι καὶ φάραγγες καὶ ἀκρόρειαι τοὺς ἀναβαίνοντας αὐτάς, ὥς ἀρπαγὴ καὶ πλεονεξία τὰς μετιούσας αὐτὴν ψυχάς. Ὅτι δὲ καὶ παρὰ τὰ μνημεῖα ζῶσι, καθάπερ οἱ δαιμονῶντες, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοὶ μνημεῖα εἰσι, ὅλῳν ἐντεῦθεν. Τί γάρ ἐστι μνημεῖον; Λίθος, σῶμα νεκρῶν ἔχων ἐγκείμενον. Τί οὖν ἐκείνων διαφέρει τῶν λίθων τὰ τούτων σώματα; μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνων ἑλεεινότερα ταῦτα. Οὐ γὰρ λίθος ἐστὶ σῶμα νεκρῶν ἔχων, ἀλλὰ σῶμα λίθων ἀναισθητότερον, ψυχὴν περιφέρον νεκράν. Διὸ οὐκ ἂν τις ἄμάρτοι τάφους αὐτοὺς προσεπιπῶν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν οὕτως ἐκάλεσε τοὺς Ἰουδαίους, διὰ τοῦτο μάλιστα· ἐπὶ γὰρ γούν. Ἐσώθητε δὲ γέμουσιν ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας. Βούλεσθε λοιπὸν δεῖξω, πῶς καὶ λίθοις τὰς ἑαυτῶν κατατέμνουσι κεφαλὰς; Πόθεν οὖν πρώτων, εἰπέ μοι, τοῦτο βούλει μαθεῖν; ἀπὸ τῶν

ἐντεῦθεν, ἢ ἀπὸ τῶν μελλόντων; Ἄλλὰ τῶν μελλόντων αὐτοῖς οὐ πολλὸς ὁ λόγος· οὐκ οὖν καὶ ἐνταῦθα βῆται. Πόσον γὰρ λίθων οὐ χαλεπωτέρας αἱ φροντίδες, οὐ καφαλὰς τιτρώσκουσαι, ἀλλὰ ψυχὴν δαπανῶσαι; Δεδόκαται γὰρ, μήποτε δικαίως ἐκ τῆς αὐτῶν οἰκίας ἐξέλθῃ τὰ ἀδικίως ἐπισσελθόντα· τρέμουσιν ὑπὲρ τῶν ἐσχατῶν, ὀργίζονται, παροξύνονται, πρὸς οἰκίους, πρὸς ἀλλοτρίους· καὶ νῦν μὲν ἀθυμία, νῦν δὲ φόβος, νῦν δὲ θυμὸς αὐτοὺς διαδέχεται, καὶ καθάπερ κρημνοὺς ἀπὸ κρημνῶν διαβαίνοντες, καὶ τὰ μηδέπω κτηθέντα καθ' ἐκαστὴν παραδοκοῦσι τὴν ἡμέραν. Διόπερ οὐδὲ ἡδοναὶ ὑπὲρ ὧν ἔχουσι, τῷ τε μὴ θαρρῆναι ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν, τῷ τε ὅλῃ τῇ διανοίᾳ πρὸς τὰ μηδέπω ληφθέντα κατηγνῆναι. Καὶ καθάπερ ὁ διηνεκῶς δειψών, κἂν μυρίας ἐκπῆ πηγὰς, οὐκ αἰσθάνεται τῆς ἡδονῆς, διὰ τὸ μὴ λαμβάνειν κόρον· οὕτω καὶ οὗτοι, οὐ μόνον οὐκ ἡδοναί, ἀλλὰ καὶ βασανίζονται, ὅσῳ ἂν περιβάλλονται, τῷ μὴδὲν εἰδέναι πέρας τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας. Καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα τοιαῦτα· εἰπωμεν δὲ καὶ περὶ τῆς μελλούσης ἡμέρας. Εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ μὴ προσέχουσιν, ἀλλ' ἡμῖν ἀναγκαῖον εἶπαι. Κατὰ τὴν μελλούσαν οὖν ἡμέραν πανταχοῦ κολαζομένους ἴδοι τις ἐν τοῖς τοιοῦτος. Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ, Ἐπειῶν, καὶ οὐκ ἐδόκατέ μοι φαντεῖν· ἐδίψων, καὶ οὐκ ἐποτίσάτε με, τούτους κολάζει· καὶ ὅταν λέγῃ, Πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον· τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαδόλῳ, τοὺς κακῶς πλουτούντας ἐκεῖ παραπέμπει. Καὶ ὁ δοῦλος ὁ πονηρὸς, ὁ μὴ διδοὺς τοῖς συνδούλοις τὰ ὑπάρχοντα τὰ δεσποτικά, τῆς τούτων μερίδος ἐστὶ· καὶ ὁ τὸ τάλαντον κατορύξας, καὶ αἱ πέντε παρθένοι. Καὶ ὅπου δ' ἂν ἀπέλθῃς, τοὺς φιλαργύρους κολαζομένους ὄφει. Καὶ νῦν μὲν ἀκούσονται, Χάος ἐστὶ ἡμεῖς· μετὰ τὴν ἡμῶν καὶ ὁμών· νῦν δὲ, Πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον· καὶ νῦν μὲν διχοτομηθέντες ἀπαλειφούνται ἐνθα ὁ βρυγμὸς τῶν ὁδόντων· καὶ πάντοθεν αὐτοὺς ἐλαυνόμενοι ἴδοι τις ἂν, καὶ οὐδαμοῦ χώραν ἔχοντας, ἀλλ' εἰς τὴν γένεαν μόνην συναγομένους.

ε'. Τί τοῖνων τῆς ὀρθῆς ἡμῖν πίστεως ὕψος εἰς σωτηρίαν, ὅταν [780] ταῦτα ἀκούσωμεν; Ἐκεῖ ὁ βρυγμὸς τῶν ὁδόντων, καὶ σκότος ἐξώσεων, καὶ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαδόλῳ, καὶ τὸ διχοτομῆσθαι, καὶ τὸ ἐλαυνεσθαι· ἐνταῦθα ἀπέχθαι, κακῆγορίαι, διαβολαί, κίνδυνοι, φροντίδες, ἐπιβουλαί, τὸ παρὰ πάντων μισεῖσθαι, τὸ παρὰ πάντων βεβλύττεσθαι, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν δοκούντων κολακεύειν. Ὅσπερ γὰρ τοὺς ἀγαθοὺς οὐχ οἱ ἀγαθοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ πονηροὶ θαυμάζουσιν, οὕτω τοὺς κακοὺς ὁ οὐχ οἱ χρηστοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ φαῦλοι μισοῦσι. Καὶ ἐπὶ τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, τοὺς φιλαργύρους ἡδέως ἂν ἐροίμην, εἰ μὴ πρὸς ἀλλήλους ἀγῶς ἔχουσι, καὶ τῶν τὰ μέγιστα ἡδικοκῶντων πολεμωτέρους εἶναι νομίζουσιν, εἰ μὴ καὶ ἑαυτὸν κατηγοροῦσιν, εἰ μὴ ὕβριν τὸ πρᾶγμα φασιν, ὅταν τις αὐτοῖς τοῦτο προσενέγκῃ τὸ δνειδος. Καὶ γὰρ δνειδος ἐσχατὸν τοῦτο, καὶ πολλῆς κακίας ἀπόδειξις. Εἰ γὰρ χρημάτων ὑπερθεῖν οὐκ ἀνέχῃ, τίνας περιέσχῃ ποτὲ; ἐπιθυμίας, καὶ δοξομανίας, καὶ θυμοῦ, καὶ ὀργῆς; Καὶ πῶς ἂν τις πεισθεῖ; Ἐπιθυμίας μὲν γὰρ ἐνεκεν τῆς τῶν σωμάτων, καὶ ὀργῆς καὶ θυμοῦ, πολλοί· καὶ τῇ τῆς σαρκὸς κατασκευῇ λογίζονται, καὶ τὰς ὑπερβολὰς ἀνατιθέασιν ἱερῶν παίδες· καὶ τὸν μὲν θερμότερον καὶ ὑγρότερον λαγνότερον εἶναι φασιν, τὸν δὲ πρὸς ξηροτέραν ἐκπεσόντα δυσκρασίαν, ὀρμητίαν καὶ ἀκρόχολον καὶ θυμώδη. Φιλ-

⁸⁸ φυλάττειται G. K. φυλάττειται H. M. ⁸⁹ ἑαυτοὺς H. L. αὐτοὺς K. M. ⁹⁰ αἰσχύνει G. H. M. ⁹¹ αἰσχρὸν G. H. M. ⁹² γυμνωμένη G. H. M. ⁹³ Sic K. L. Mor. caeteri σῶματα νεκρῶν ἔχων ἐγκείμενον. ⁹⁴ γούν om. Sav. Nos distinctionem correximus. ⁹⁵ Hae τοῦτο β. μ. post μελλόντων reijciunt G. K. ⁹⁶ δσω] δσα K. L. ⁹⁷ Καὶ τὰ μὲν... ἡμέρας] Κατὰ δὲ τὴν μελλούσαν ἡμέραν K. L. Alterum verit Interpres. ⁹⁸ μὴ προσέχουσιν G. M. Mor. οὐ προσέχουσιν Sav. Ben. ⁹⁹ τὸς τοιούτους om. K. L. Mox ἐπένεσα εἰ ἐδίψω Edd. ¹⁰⁰ τὸ αἰώνιον om. K. L. Mor. ¹⁰¹ ἡτοιμασμένον] Sic Ge. αἰώνιον H. ἡ. τὴν διαδόλῳ H. αἰώνιον τὸ ἡ. τὴν δ. K. ¹⁰² πῦρ τὸ] πῦρ L. τὸ πῦρ τὸ G. ¹⁰³ τὸ ante ἐλαυνεσθαι om. G. H. K. M. ¹⁰⁴ Hae τὸ π. π. βεβλύττεσθαι non exsist in meis. ¹⁰⁵ κακουργοὺς G. H. K. M. ¹⁰⁶ ἔχουσι εἰ νομίζουσιν G. Mox κατηγοροῦσιν G. K. M. κατηγοροῦσιν L. ¹⁰⁷ τοῦτο deest in Edd. ¹⁰⁸ ποτὲ] λοιπὸν ποτὲ Edd. ¹⁰⁹ τὴν τ. σ. κατασκευὴν G. p. p. ἀντιτιθέσιν idem.

αργυρίας δὲ ἔνεκεν οὐδὲς οὐδέποτε αὐτῶν ἤκουσεν οὐδὲν εἰρηκώτων τοιούτων. Οὕτω βαθυμίας μόνης ἐστὶ καὶ ψυχῆς ἀναλγῆτος τὸ νόημα. Διὸ παρακαλῶ, σπουδάζωμεν πάντα τὰ τοιαῦτα διορθοῦν, καὶ τὰ καθ' ἑκάστην ἡμῖν ἡλικίαν ἐπιγιγνώμενα πάθῃ πρὸς τὸ ἐναντίον μετατιθέ- ναι. Ἄν δὲ καθ' ἕκαστον μέρος τῆς ζωῆς ἡμῶν παρα- πλέωμεν τοὺς τῆς ἀρετῆς πόνους, πανταχοῦ ναυάγια ὑπομένοντες, ἐπὶ τὸν λιμένα ἐλθόντες ἔρημοι φορτίων πνευματικῶν, τὰ ἔσχατα ὑπομενούμεν. Πέλαγος γάρ ἐστι τεταμένον ὁ παρὼν βίος. Καὶ ὥσπερ ἐν τῇ θαλάττῃ ταύτῃ διάφοροι ⁷⁷ κόλποι, διάφοροις ἔχοντες χειμῶνας· καὶ ὁ μὲν Αἰγαῖος διὰ τὰ πνευμάτα ἐστὶ χαλεπός· ὁ δὲ πορ- θύος ὁ Τυβέρηνικος, διὰ τὴν στενωχώραν· ἡ δὲ Χάρυδρις ἡ πρὸς ⁷⁸ τῇ Αἰδύ, διὰ τὰ τέλματα· ἡ Προποντὶς ἡ ἔξω τοῦ Εὐνεῖος πόντου, διὰ τὸ βαγδαῖον καὶ ῥόδιον· τὰ ἔξω Γαδεῖρων, διὰ τὴν ἐρημίαν καὶ τὸ ἀτρίδις καὶ τὸ ἀνιστό- ρητον τῶν τόπων· καὶ ἄλλο μέρος δι' ἑτερον· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας. Καὶ πρῶτον πέλαγος ἔστιν ἰδεῖν τὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, πολλὴν ἔχον τὸν σάλον διὰ τὸ ἀνόητον, διὰ τὴν εὐκολίαν, διὰ τὸ μὴ πεπηγέναι. Διὰ τοῦτο καὶ παιδαγωγούς καὶ διδασκάλους ἐπιστώμεν, τὸ λείπον τῇ φύσει διὰ τῆς ἐπιμελείας εἰσφέροντες, ὥσπερ ἐκεῖ διὰ τῆς τέχνης τῆς κυβερνητικῆς. Μετὰ ταύτην τὴν ἡλικίαν ἡ τοῦ μερικίου διαδέχεται θάλαττα, ἐνθα σφο- δρὰ τὰ πνεύματα, καθάπερ ἐν τῷ Αἰγαίῳ, τῆς ἐπιθυ- μίας ἡμῶν αὐξανόμενη. Καὶ αὕτη μάλιστα [781] ἡ ἡλι- κία διορθώσεως ἔρημος· οὐ διὰ τὸ ἐνοχλεῖσθαι μόνον

⁷⁷ διάφοροι add. εἰσὶν Edd. ἔχοντες | ἔχουσι G. ⁷⁸ πρὸς | ἐν L. ⁷⁹ σφοδρότερα πνέη L. ⁸⁰ καὶ αἱ πολλὰ Fdd. τῶν om. G. Τότε | add. δὲ Edd. ⁸¹ περιερχόμεθα Sav. Ben. ⁸² πληγαῖς | Sic K. L. M. ut coniecit Bois. Lige- batur πάγαις. ⁸³ σφίγγαντες K. L. M. Μοχ ἐκβάλλωμεν M.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΒ.

¹ Ἐσθιδόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασεν, καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· Ἀδέσται, φάγετε· τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου. Καὶ λαβὼν ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· Πίστετε ἀπὸ τοῦ πάντες· τοῦτο ἐστὶ ² τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυρόμενον εἰς ἄρσιν ἁμαρτιῶν.

α' Βαβαί, πόση ἡ ³ κήρυξις τοῦ προδότου! Καὶ τῶν μυστηρίων μετέχων, ἔμενεν ὁ αὐτός· καὶ τῆς φρικωδε- στάτης ἀπολαύων τραπέζης, οὐ μετεβάλλετο. Καὶ τοῦτο ὁ Λουκᾶς ὁλοῖ λέγων, ὅτι μετὰ τοῦτο εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ Σατανᾶς, οὐ τοῦ σώματος καταφρονῶν τοῦ Δεσποτι- κοῦ ⁴, ἀλλὰ τῆς ἀνασχυντίας καταγελῶν τοῦ προδότου λοιπόν. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ ἁμάρτημα ἐγένετο ἑκατέρω-θεν· καὶ ὅτι μετὰ τοιαύτης γνώμης τοῖς μυστηρίοις προσήει, καὶ ὅτι προσελθὼν οὐκ ἐγένετο βελτίων, οὔτε ἀπὸ τοῦ φόβου, οὔτε ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας, οὔτε ἀπὸ τῆς τιμῆς. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐκώλυεν αὐτὸν, ναίτοι πάντα εἰδώς· ἵνα μάθῃς ὅτι οὐδὲν παραλιμπάνει [782] τῶν εἰς διόρθωσιν ἡκόντων. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τοῦτο καὶ μετὰ τοῦτο συνεχῶς ὑπεμιμνήσκει καὶ καταΐχει ⁵, καὶ δι' ἔρ- γων, καὶ διὰ λόγων, καὶ διὰ φόβου, καὶ διὰ θεραπείας, καὶ δι' ἀπειλῆς, καὶ διὰ τιμῆς. Ἄλλ' οὐδὲν αὐτὸν ἀφ- ἴστη ⁶ τοῦ νοστήματος ἐκείνου τοῦ χαλεποῦ. Διὸ λοιπὸν ἐκείνους ἀφελὲς, τοὺς μαθητὰς διὰ τῶν μυστηρίων ἀναμι- μνήσκει πάλιν τῆς σφαγῆς, καὶ μεταξὺ τῆς τραπέζης περὶ τοῦ σταυροῦ διαλέγεται, τῇ συνεχείᾳ τῆς προβό- ρεως εὐπαρόδεκτον αὐτοῦ ποιῶν τὸ πάθος. Εἰ γὰρ τοσού- των γενομένων καὶ προλεχθέντων, ἐθροισθῆσαν, εἰ μὴδὲν τούτων ἤχηκέναι, τί οὐκ ἂν ἔπαθον; Καὶ ἐσθιδόν- των αὐτῶν, λαβὼν ἄρτον ἔκλασεν. Τί δὲποτε τότε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάχα τὸ μυστήριον ἐπετελεῖ τοῦτο;

σφοδρότερον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ τὰ ἁμαρτήματα μὴ ἐλέγ- χεσθαι· καὶ γὰρ καὶ διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς λοιπὸν ὑπεξίστανται. Ὅταν οὖν τὰ μὲν πνεύματα σφοδρότερον διαπνέῃ ⁷, ὁ δὲ κυβερνήτης ἀσθενέστερος ᾖ, καὶ ὁ ἀμύ- νων μηδεὶς ᾖ, ἐννόησον τοῦ χειμῶνος τὸ μέγεθος. Μετὰ τοῦτο πάλιν ἕτερον μέρος τῆς ἡλικίας, τὸ τῶν ἀνδρῶν ἔπεισιν, ἐν ᾧ τὰ τῆς οἰκονομίας ἐπικείται· ὅτε γυνή, καὶ γάμος, καὶ παιδοποιία, καὶ οἰκίας προστασία, καὶ πολλὰ ⁸ τῶν φροντίδων νιφάδες. Τότε μάλιστα καὶ φιλαργυρία ἀνθεῖ καὶ βασκανία. Ὅταν οὖν ἕκαστον μέρος ἡλικίας παρερχόμεθα ⁹ μετὰ ναυαγίων, πῶς ἀρκέσομεν τῇ παρούσῃ ζωῇ; πῶς τὴν μέλλουσαν διαφουξόμεθα κό- λασιν; Ὅταν γὰρ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ μὴδὲν μαν- θάνωμεν ὕγιες, ἐν δὲ τῇ νεότητι μὴ σωφρονήσωμεν, καὶ ἄνδρες γενόμενοι φιλαργυρίας μὴ περιγινώμεθα, ὥσπερ εἰς τινα ἀντίαν τὸ γῆρας ἐλθόντες, καὶ πάσαις ταῖς πληγαῖς ¹⁰ ταύταις τὸ σκάφος τῆς ψυχῆς ἀσθενέστερον κατασκευάσαντες, τῶν σάνιδων διαλελυμένων, ἀπαντη- σόμεθα εἰς ἐκείνων τὸν λιμένα, πολλὴν ἐπιφερόμενοι φορ- τυὴν ἀντὶ πνευματικῆς ἐμπορίας, καὶ τῷ μὲν διαβόλῳ παρέξομεν γέλωτα, θρήνον δὲ ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ τὰς ἀφο- ρήτους ἐπισπασόμεθα τιμωρίας. Ἴν' οὖν μὴ ταῦτα γέ- νηται, πάντοθεν ἐαυτοὺς συσφίγγαντες ¹¹, καὶ πρὸς πάντα τὰ πάθῃ στάντες, ἐκβάλλωμεν τὸ πλοῦτόν τὴν ἐπιθυ- μίαν· ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χά- ριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· τὸν αἰῶνα. Ἀμήν.

¹² ἐν L. ¹³ σφοδρότερα πνέη L. ¹⁴ καὶ αἱ πολλὰ Fdd. τῶν om. G. Τότε | add. δὲ Edd. ¹⁵ περιερχόμεθα Sav. Ben. ¹⁶ πληγαῖς | Sic K. L. M. ut coniecit Bois. Lige- batur πάγαις. ¹⁷ σφίγγαντες K. L. M. Μοχ ἐκβάλλωμεν M.

ἵνα μάθῃς πάντοθεν καὶ τῆς Παλαιᾶς αὐτὴν ὅσα νομο- θέτην, καὶ τὰ ἐν ἐκείνῃ διὰ ταῦτα προσκυρογραφηθέντα ¹⁸. Διὰ τοῦτο ἐνθα ὁ τύπος, τὴν ἀλήθειαν ἐπιτίθησιν. Ἡ δὲ ἐστέρα τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν τεκμήριον ἦν, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸ λοιπὸν ἔχειν τὸ τέλος τὰ πράγμα- τα. Καὶ εὐχαρίσται, διδάσκων ἡμᾶς ὅπως δεῖ τὸ μυστή- ριον τοῦτο ἐπιτελεῖν, καὶ δεῖκνυς ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται, καὶ παιδεύων ἡμᾶς, ὥστε ἂν πάσχωμεν, εὐχαρίστας φέρειν, καὶ χρηστὰς· κἀνταῦθεν ὑποτίθων τὰς ἐλπίδας. Εἰ γὰρ ὁ τύπος τοσαύτης δουλείας γέγονεν ἀπαλλαγῇ, πολλῶν μᾶλλον ἡ ἀλήθεια τὴν οἰκουμένην ἐλευθερώσει, καὶ ἐπὶ εὐεργεσίᾳ τῆς ἡμετέρας παραδο- θήσεται φύσεως. Διὰ τοι τοῦτο οὐδὲ πρὸς τοῦτο παρεδόκε τὸ μυστήριον, ἀλλ' ὅτι λοιπὸν παύσασθαι ἔδει τὰ νομικά. Καὶ τὸ κεφάλαιον δὲ ¹⁹ τῶν ἑσπερίων αὐτῶν καταλείπει, ἐρ' ἔτερον αὐτοῖς μετατιθεῖς τράπεζαν φρικωδεστάτην, καὶ φησι· Ἀδέσται, φάγετε· τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ πολλῶν ²⁰ κλόμενον. Καὶ πῶς οὐκ ἐθροισθῆσαν τοῦτο ἀκούσαντες; Ὅτι πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ τοῦτο καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῖς ἦν προδιαλεχθείς. Διόπερ ἐκεῖνο μὲν οὐκέτι κατσκευάζει· καὶ γὰρ αὐτάρκως ἦσαν ἀκού- σαντες· τὴν δὲ αἰτίαν λέγει τοῦ πάθους, τῶν ἁμαρτη- μάτων τὴν ἀναίρεσιν. Καὶ αἶμα Καινῆς Διαθήκης κα- λεῖ ²¹, τούτεστι, τῆς ὑποστίσεως, τῆς ἐπαγγελίας, τοῦ νόμου τοῦ καινοῦ. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁπέσχετο πάλαι ²², καὶ τὴν Διαθήκην τοῦτο συνέχει τὴν ἐν τῇ Καινῇ. Καὶ ὥσπερ ἡ Παλαιὰ πρόβατα καὶ μόσχους εἶχεν, οὕτως αὕτη ²³ τὸ αἶμα τὸ Δεσποτικόν. Κἀνταῦθεν δεῖκνυσιν ²⁴, ὅτι καὶ μέλλει τελευτᾶν· διὸ καὶ Διαθήκης μὲνηται· καὶ ἀναμιμνήσκει δὲ τῆς προτέρας· καὶ γὰρ καὶ ἐκείνῃ δι' αἵματος ἐγχεαίνιστο. Καὶ πάλιν λέγει τοῦ θανάτου τὴν αἰτίαν· Τὸ ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυρόμενον εἰς ἄρσιν

¹⁸ ἐστὶ | γὰρ ἐστὶ L. p. p. τὸ περὶ πολλῶν idem. ¹⁹ ὁ om. G. H. M. ²⁰ τοῦ Δεσποτικοῦ om. n. L. sed hic τοῦ Χριστοῦ post σώματος habet. ²¹ κατέχει Sav. ²² ἀρίστη G. K. ²³ προσκυρογραφούντα L. Scripturam per o tueritur H. K. L. M. Ep. Vid. Lobeck. ad Phryn. p. 616. ²⁴ δε om. K. L. ²⁵ πολλῶν ὡμὸν 5 Mosq. ²⁶ ἐκάλει G. ²⁷ πάλιν G. Ge. ²⁸ οὕτω καὶ αὕτη Ep. ²⁹ Κάν, δε δεῖκνυσιν H. K. Κάν, δεῖκνυς G. Sav. δεῖκνυσιν δε καὶ Ep. Mor. Ben.

medicis. Sic ex ignavia tantum et animi stupore hæc ægritudo nascitur. Quamobrem precor, hæc omnia emendemus, cæterosque animi morbos qui secundum ætatem accidunt, in contrarium transferamus. Si vero per singulas vitæ partes navigando virtutis labores devitemus, et ubique naufragia facientes, ad portum appellamus sarcinis¹ spiritualibus vacui, extrema patiemur. Præsens quippe vita pelagus est amplum. Et sicut in hoc mari varii sunt sinus, qui diversas habent tempestates: Ægeumque mare a ventis infestatur; Tyrrhenum fretum, angustum est; Charybdis vero, quæ est circa Lybiam ob brevia pericula offert; Propontis extra Euxinum-Pontum, ob impetum et vehementiam aque; quæ extra Gades, quod pelagus illud sit infrequentatum et ignotum, aliæque maris partes ob alias causas: sic et in vita nostra accidit. Primumque pelagus est puerilis ætas, quæ multis est tempestatibus obnoxia, ob imprudentiam, facilitatem nimiam, parumque fixam indolem. Ideoque pædagogos et doctores pueris statuimus, qui id quod in natura deficit suppleant, ut in mari per artem gubernatoriam. Post hanc ætatem adolescentiæ mare succedit, ubi venti vehementes, ut in Ægæo mari, aucta nempe concupiscentia. In hac maxime ætate raræ

sunt emendationes; non modo quod illa vehementius exagitetur; sed quod peccata non redarguantur; tunc enim doctor et pædagogus abscesserunt. Cum itaque venti vehementius resant, si gubernator sit imbecillior, nemoque sit qui subsidium afferat, cogita quanta sit tempestatis magnitudo. Huic succedit altera ætas, quæ est virorum, in qua rei familiaris administratio, tum uxor ducitur, liberi procreantur, domus cura geritur, milleque sollicitudines superveniunt. Tunc maxime vigent avaritia et invidia. Si igitur singulas vitæ partes cum naufragiis emetiamur, quomodo præsentem vitam transibimus? quomodo futurum supplicium vitabimus? Si enim in prima ætate nihil sani didicerimus, in juventute continenter non vixerimus, virilem adepti ætatem avaritiam non vicerimus; in senectutem quasi in sentinam devecti, cum per hos omnes quasi laqueos animæ naviculam imbecilliorum reddiderimus, tabulisque dissolutis, ad illum portum devenierimus, pro spiritualibus mercibus multum comportantes lutum: diabolo risum, nobis luctum parabimus, intolerabiliaque supplicia afferemus. Ne itaque hæc fiant nos undique munientes, adversusque omnes animi morbos stantes, divitiarum cupiditatem ejiciamus, ut futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¹ In Morel. non legitur vox, sarcinis.

HOMILIA LXXXII. al. LXXXIII.

CAP. 26. v. 26. Cœnantibus autem illis, accepit Jesus panem, et gratias agens, fregit deditque discipulis, et ait: Accipite, comedite; hoc est corpus meum. 27. Et accipiens calicem, gratias egit, et dedit eis, dicens: Bibite ex hoc omnes. 28. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

1. Papæ, quanta cæcitas proditoris! Mysteriorum consors, idem permansit; et dum tremenda frueretur mensa, non mutatus est. Et hoc Lucas significat, dicens, post hæc in eum ingressum fuisse satanam (Luc. 22. 3): non quod dominicum corpus despiceret, sed quod impudentiam proditoris irriteret. Majus enim peccatum utrinque fiebat: et quod cum tali anime ad mysteria accederet, et quod cum accessisset, nec timore, nec beneficio, nec honore melior evaderet. Christus vero etiamsi omnia nosset, non prohibuit; ut discas ipsum nihil eorum prætermittere, quæ ad emendationem conferunt. Ideo et ante et postea frequenter ipsum monuit ac retinuit, verbis, operibus, timore, minis, honore et cultu. Sed nihil eum a tam gravi morbo reduxit. Idcirco illo demum relicto, discipulis per mysteria necem suam commemorat, et inter cœnandum de cruce loquitur, prædictionis frequentia passionem suam toleratu faciliorem reddens. Nam si post tot res gestas et prædictiones turbati sunt, si nihil horum audissent¹, quid non passuri erant? Et manducantibus illis accipiens

panem fregit. Cur tunc tempore paschalis hoc mysterium celebravit? Ut undique discas, illum Veteris Testamenti fuisse legislatorem, et ea quæ in illo sunt propter hæc adumbrata fuisse. Ideoque ubi typus erat, ibi veritatem constituit. Vespera autem plenitudinis temporum signum erat, indicabatque res demum ad finem accedere. Gratiasque agit, docens nos quomodo oporteat hoc mysterium celebrare, ostendens se non invitum ad passionem venire, instituensque nos, ut quicquid patiamur, cum gratiarum actione feramus, bonamque inde spem afferens. Nam si typus et figura a tanta potuit servitute liberare, multo magis veritas orbem liberabit, inque beneficium generis nostri tradetur. Idcirco non antehæc mysterium dedit, sed cum legalia post hæc cessatura essent. Et caput solemnitatum eorum solvit, ad aliam ipsos transferens mensam terribilissimam, aitque: Accipite, comedite; hoc est corpus meum, quod pro vobis² frangitur (1. Cor. 11. 24). Et quomodo non turbati sunt hoc audientes? Quia multa magnaue ea de re jam ipsis dixerat. Ideo non illud ultra statuit; quia jam satis audierant. Causam vero passionis dicit, peccatorum nempe remissionem. Et sanguinem novi testamenti vocat, id est, pollicitationis, novæ legis. Hoc enim jam olim pollicitus erat, et novum testamentum confirmat. Ac quemadmodum Vetus oves et vitulos habuit, sic et hoc dominicum sanguinem. Hinc etiam ostendit se moriturum esse: ideo et testamentum memorat, et veteris etiam mentionem facit: nam et

¹ Alii, si ne hæc quidem audissent; non male.

² Alii, pro multis.

illud quoque per sanguinem dedicatum fuerat. Iterum quoque mortis causam dicit, *Qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*: atque, *Hoc facite in meam commemorationem*. Viden' quomodo a Judaicis abducatur et avocetur moribus? Nam sicut illud, inquit, celebrabatis in commemorationem miraculorum in Ægypto editorum, ita et hoc in meam commemorationem facite. Illud effusum est ad salutem primogenitorum: hoc ad remissionem peccatorum totius orbis. *Hic est enim sanguis meus*, inquit, *qui effundetur in remissionem peccatorum*. Hoc porro dixit, ut simul ostenderet passionem et crucem esse mysterium, atque hac ratione iterum discipulos consolaretur. Et sicut Moyses ait, *Hoc vobis memoriale sempiternum* (Exod. 3. 15): sic et ipse, *In meam commemorationem* (Luc. 22. 19), donec veniam. Idcirco ait, *Desiderio desideravi hoc pascha manducare*; id est, vobis res novas tradere, et pascha dare, quo vos spirituales reddam. Et ipse quoque ex illo bibit. Ne enim hæc audientes dicerent: Quid ergo? sanguinemne bibimus, et carnem manducamus? et turbarentur; nam cum hac de re verba faceret, de ipsis verbis multi offensi sunt: ne itaque tunc turbarentur, primus ipse hoc facit, ut illos ad mysteriorum participationem tranquillo animo subeundam induceret. Ideo ergo suum ipse sanguinem bibit. Quid igitur, inquires, an hoc et vetus illud simul faciendum est? Nequaquam. Ideo namque dixit, *Hoc facite*, ut ab illo abduceret. Nam si hoc remissionem peccatorum facit, ut etiam facit, superfluum erit illud. Sicut ergo olim apud Judæos, sic et nunc quoque beneficii memoriam mysterio colligavit, hinc hæreticorum ora obstruens. Cum enim dicunt, Unde palam est immolatum fuisse Christum? cum aliis, etiam a mysteriis, ipsorum obstruimus ora. Nam si Jesus non mortuus esset, cuius symbola essent illa quæ offeruntur?

2. Viden' cum quanta cura provisum sit, ut recorderemur semper ipsum pro nobis mortuum esse? Quia enim Marceo, Valentinus et Manes hanc œconomiam negaturi erant, passionis memoriam assidue revocat etiam per mysteria, ut nemo seduci possit, perque sacram illam mensam simul servat et instituit. Etenim illud caput bonorum est. Ideo Paulus frequenter hoc repetit. Deinde postquam tradidit, dicit: 29. *Non bibam de hoc genimine vitis usque in diem illam, cum illud bibam novum vobiscum in regno Patris mei*. Nam quia ipsis de passione et cruce loquutus est, resurrectionis rursus mentionem facit, illamque hic regnum vocat. Et quare post resurrectionem bibit? Ne radiiores putarent resurrectionem esse phantasma; hoc enim multi¹ signum esse resurrectionis statuebant. Ideo apostoli ut resurrectioni fidem facerent, hoc dicebant: *Qui simul comedimus, et bibimus cum eo* (Act. 10. 41). Ut igitur ostendat, quod ipsum clare post resurrectionem visuri sint, quod cum illis denno futurus sit, et quod ipsi et ex visu, et ex rebus de iis quæ gesta sunt testimonium sint reddituri, ait: *Donec illud bibam novum vobiscum, vobis testi-*

¹ Alii habent, *releves*, pro, *multa*.

cantibus. Vos enim me videbitis postquam resurrexero. Quid est autem illud, *Novum*? Id est, novo et inaudito modo, non in corpore passibili, sed immortalitatis et incorruptibilitatis, nec cibo egenti. Post resurrectionem igitur non ex necessitate comedit et bibit; neque enim iis tunc egebat corpus; sed ad certius resurrectionis argumentum. Sed cur post resurrectionem, non aquam, sed vinum bibit? Ut aliam malam hæresim radicitus evelleret. Quia enim quidam in mysteriis aqua utuntur, ut ostendat se et cum mysteria tradidit vino usum fuisse, et post resurrectionem sine mysteriis in vulgari mensa vinum adhibuisse, *Ex genimine vitis*, inquit. Vineam autem vinum, non aquam gignit. 30. *Et hymno dicto exierunt in Montem olivarum*. Audiant quotquot, porcorum instar, contra mensam sensibilem comedentes calcitrant, et temulenti surgunt, cum oporteret gratias agere et in hymnos desinere. Audite quotquot postremam orationem mysteriorum non expectatis: quæ illius symbolum est. Gratias egit antequam discipulis daret, ut etiam nos gratias agamus. Gratias egit et hymnum dixit postquam dedisset, ut et nos hoc ipsum faciamus. Sed cur exit ut ascendat in montem? Sese manifeste ostendens ut capiatur, ne videatur sese occultare: festinabat quippe ad locum Judæ notum. 31. *Tunc dixit eis: Vos omnes scandalizabimini in me*. Deinde addit prophetiam: *Scriptum est enim, percutiam pastorem, et dispergentur oves* (Zach. 13. 7); cum ut illis suadeat, semper esse Scripturis attendendum, tum ut significet, se ex Dei voluntate crucifigi, atque undique ostendens se non esse a lege veteri alienum, neque a Deo qui in illa prædicabatur, itemque quod tunc fiebat ex œconomia fieri, ac prophetas omnia, quæ tunc gerebantur, jam olim prædixisse, ut hinc illi de melioribus futuris admodum confiderent. Docetque quo pacto cognoscantur quales ante, quales post crucem discipuli fuerint. Nam qui cum crucifigeretur ne stare quidem poluerunt, hi post crucem strenui et adamante firmiores fuerunt. Illic autem metus et fuga discipulorum mortis ejus argumentum est. Si enim postquam tot tantæque dicta sunt, quidam impudenter dicunt ipsum non fuisse crucifixum: si nihil eorum contigisset, quo non impietatis prorupissent? Ideo non ex sua tantum passione, sed etiam ex iis quæ ad discipulos spectant, necnon ex mysteriis, mortem suam confirmat, Marcionistas undique profligans. Ideo coryphæum negare se permittit. Si enim nec vinctus nec crucifixus fuisset, unde tantus et illi et reliquis metus futurus erat? Neque tamen illos in mœrore reliquit, sed quid ait? 32. *Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam*. Neque enim ex calceatium apparet, neque in quamdam regionem longinquam abit, sed in ipsa gente apud quam crucifixus est, in ipsis fere locis, ut etiam inde confirmaret ipsis, eundem et crucifixum fuisse, et resurrexisse, ut hinc mœrentes magis consolaretur. Idcirco, *In Galilæa*, dixit, ut a metu Judæorum liberati, dictis crederent. Ille enim de causa ibi apparuit. 33. *Re-*

ἀμαρτιῶν· καὶ φησι, *Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν*. Εἶδες πῶς ἐξάγει τῶν Ἰουδαίων ἰδῶν, καὶ ἀφίστησι; Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνο ἐποιεῖτε, φησὶν, εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θαυμάτων, οὕτω καὶ τοῦτο εἰς ἑμὴν. Ἐκεῖνο ἐσχέθη εἰς σωτηρίαν τῶν πρωτοτόκων· τοῦτο εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν τῆς οἰκουμένης ἀπάσης. *Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου*, φησὶ, *τὸ ἐκχυρόμενον εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν*. Τοῦτο [783] δὲ ἔλεγε, κἀνευθεν δεικνύς ὅτι μυστήριόν ἐστι τὸ πάθος καὶ ὁ σταυρὸς, καὶ διὰ τούτου πάλιν παρακαλῶν τοὺς μαθητάς. Καὶ καθάπερ Μωϋσῆς φησὶ, *Τοῦτο μνημόσυνον ὑμῖν ἀλίων*· οὕτω καὶ αὐτὸς, *Εἰς ἑμὴν ἀνάμνησιν*, ἔως ἀν παραγένομαι. Διὰ τοῦτο καὶ, *Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα*, φησὶ, *τὸ πάσχα τοῦτο φάγεῖν*· τούτεστι, παραδοῦναι ὑμῖν τὰ καινὰ πράγματα, καὶ πάντα δοῦναι, καθ' ὃ μέλλω πνευματικὸς ποιεῖν. Καὶ αὐτὸς ἔπειν ἐξ αὐτοῦ. Ἰνα γὰρ μὴ ταῦτα ἀκούοντες εἴπωσι, τί οὖν; αἷμα πίνομεν, καὶ σάρκα ἐσθίομεν; καὶ θεωρηθῶσι τότε· (καὶ γὰρ ὅτε τοὺς περὶ τούτων ἐκίνει λόγους, καὶ πρὸς τὰ ῥήματα αὐτὰ πολλοὶ ἐσκανδαλίζοντο)· ἐν οὖν μὴ καὶ τότε ταραχῶσι, πρῶτος αὐτὸ τοῦτο ἐποίησεν, ἐνάγων αὐτοὺς ἀταράχως εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν μυστηρίων. Διὰ τοῦτο ὅτι ἐαυτοῦ αἷμα αὐτὸς ἔπειν. Τί οὖν· κἀκεῖνο χρὴ ποιεῖν τὸ παλαιόν; φησὶν. Οὐδαμῶς. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, *Τοῦτο ποιεῖτε*. Ἰνα ἐκείνους ἀπαγάγῃ. Εἰ γὰρ τοῦτο ἄφεσιν ἀμαρτιῶν ἐργάζεται, ὥσπερ οὖν καὶ ἐργάζεται, περιττὸν ἐκεῖνο λοιπόν. Ὡς περ οὖν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, οὕτω καὶ ἐνταῦθα· τῆς εὐεργεσίας ἐγκατέθηκε τὸ μνημόσυνον τῶν μυστηρίων, κἀνευθεν ἐμφορτίων τῶν αἰρετικῶν τὰ στόματα. Ὅταν γὰρ λέγωσι, Πόθεν ὁρῶν ὅτι ἐτύθη ὁ Χριστός; μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἀπὸ τῶν μυστηρίων αὐτοὺς ἐπιστομίζομεν. Εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανεν ὁ Ἰησοῦς, τίνος σύμβολα τὰ τελούμενα;

β. Ὁρᾷ ὅση γέγονε σπουδή, ὥστε δεῖ ἀναμνησθῆσθαι, ὅτι ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν; Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλον οἱ περὶ Μάρκον καὶ Οὐαλεντίνον καὶ Μανιχαῖον· φύεσθαι, ταύτην ἀρνούμενοι τὴν οἰκονομίαν, διηγεκὺς ἀναμνησθῆσαι τοῦ πάθους καὶ διὰ τῶν μυστηρίων, ὥστε μηδὲνα παραλογισθῆναι· ὁμοῦ μὲν σώζων, ὁμοῦ δὲ παιδεύων διὰ τῆς ἱερᾶς τραπεζῆς ἐκείνης. Καὶ γὰρ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν τοῦτο. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος τοῦτο ἔνω καὶ κάτω στρέφει. Εἶτα ἐπειδὴ παρέδωκε, φησὶν· *Οὐ μὴ πῶς ἐκ τοῦ γεννηθήσεως τῆς ἀμπέλου ταυτῆς ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, διατ' αὐτὸ πῶς καιρὸν μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς μου*. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ πάθους αὐτοῦ καὶ σταυροῦ διελέχθη, καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως πάλιν· εἰσάγει λόγον, βασιλείας εἰς μέσον ἀναμνήσας, καὶ τὴν ἀνάστασιν οὕτω τὴν ἐαυτοῦ καλέσας. Καὶ τίνος ἔνεκεν ἀναστὰς ἔπειν; Ἰνα μὴ νομίσωσιν οἱ παχύτεροι φαντασίαν εἶναι τὴν ἀνάστασιν. Τοῦ γὰρ ἀναστῆναι τοῦτο τεκμήριον εἴτενον οἱ πολλοί. Διὸ καὶ οἱ ἀπόστολοι πείθοντες αὐτοὺς περὶ ἀναστάσεως, τοῦτο ἔλεγον· *Οἵτινες συνεφάρμομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ*. Ἀγλῶν τοίνυν ὅτι αὐτὸν ἐβόνται ἀναστάντα λαμπρῶς, καὶ μετ' αὐτὸν ἔσται πάλιν, καὶ αὐτοὶ μαρτυρήσουσι· τοῖς γινόμενοις, καὶ δι' ὅπως καὶ διὰ πραγμάτων, φησὶν· *Ἔως ἂν αὐτὸ πῶς καιρὸν μεθ' ὑμῶν, ὧν μαρτυροῦντων*. Ὑμεῖς γὰρ με' ὅπως ἀναστάντα. Τί δὲ ἐστι, *Καιρὸν*; Καινῶς, τούτεστι ξένως, οὐ σῶμα

παθόντων ἔχων, ἀλλ' ἀθάνατον [784] ἰοῦν καὶ ἀφθαρτον, καὶ οὐ δεόμενον τροφῆς. Οὐ τοίνυν διὰ χρεῖαν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐφαγέ τε καὶ ἔπειν· οὐδὲ γὰρ ἔδειτο λοιπόν τὸ σῶμα τούτων· ἀλλὰ δι' ὅ ἀναστάσεως πληροφορίαν. Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐχ ὕδωρ ἔπειν ἀναστὰς, ἀλλ' οἶνον; Ἄλλην αἴρεσιν πονηρὰν πρόρριζον ἀναστῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰσὶν τινες ἐν τοῖς μυστηρίοις ὕδατι κατηρμένον, δεικνύς ὅτι καὶ ἡνίκα τὰ μυστήρια παρέδωκεν, οἶνον παρέδωκε, καὶ ἡνίκα ἀναστὰς χωρὶς μυστηρίων ψιλὴν τράπεζαν παρετίθετο, οἶνῳ ἐκέχρητο¹⁰, Ἐκ τοῦ γεννητήματος, φησὶ, τῆς ἀμπέλου. Ἀμπέλος δὲ οἶνον, οὐχ ὕδωρ γεννᾷ. Καὶ ὑμνήσαντες, ἐξῆλθον εἰς τὸ δρος τῶν Ἑλαιῶν. Ἀκούετωσαν ὅσοι καθάπερ χοῖροι ἐσθλόντες ἀπλῶς λακτίζουν τὴν τράπεζαν τὴν αἰσθητήν, καὶ ἀνίστανται μετὰ μέθης, δὸν εὐχαριστεῖν καὶ εἰς ὕμνον τελευτᾷ. Ἀκούσατε ὅσοι τὴν τελευταίαν πάλιν εὐχὴν οὐκ ἀναμνήσας τῶν μυστηρίων· αὐτὴ γὰρ ἐκείνης σύμβολον. Εὐχαρίστησε πρὸς τοῦ δοῦναι τοῖς μαθηταῖς, ἵνα καὶ ἡμεῖς εὐχαριστῶμεν. Εὐχαρίστησε καὶ ὕμνησε μετὰ τὸ δοῦναι, ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐτὸ τοῦτο ποιῶμεν. Τί δὴ ποιεῖ δὲ εἰς τὸ δρος ἐξέρχεται; Ἄλλον ἑαυτὸν ποιεῖν πρὸς τὸ ληφθῆναι, ἵνα μὴ δόξῃ κρύπτεσθαι. Ἐσπευδε γὰρ ἐπὶ τὸν τόπον ἔλθειν, τὸν καὶ τοῦδε γκώριμον. *Τότε λέγει αὐτοῖς· Πάντες ὅμοις σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἡμοῖς*. Εἶτα λέγει καὶ περὶ τὴν προφητείαν· *Γέγραπται γάρ· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα*· ὁμοῦ μὲν πείθων αὐτοὺς δεῖ προσέχειν τοῖς γεγραμμένοις, ὁμοῦ δὲ δηλῶν ὅτι κατὰ Θεοῦ γνώμην ἔσταυρόθη, καὶ ἀδάμνητος ἰσχυρότερος οὐκ ἄλλοτρίον ὄντα ἑαυτὸν τῆς Παλαιᾶς, οὐδὲ τοῦ ἐν αὐτῇ καταγγελλομένου Θεοῦ, καὶ ὅτι οἰκονομία τὸ γινόμενον ἦν, καὶ πάντα προανεκήρυξαν οἱ προφῆται ἀνωθεν τὰ ἐν τῷ πράγματι, ὥστε αὐτοὺς καὶ περὶ τῶν χρηστοτέρων σφόδρα θαρρεῖν. Καὶ διδάσκει εἰδέναι, τίνες μὲν πρὸ τοῦ σταυροῦ οἱ μαθηταί, τίνες δὲ μετὰ τὸν σταυρόν. Καὶ γὰρ οἱ¹¹ σταυρουμένου μηδὲ στήναι δυνάμενοι, οὗτοι μετὰ θάνατον σφοδρὸν καὶ ἀδάμνητος ἰσχυρότεροι. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ ἀπόδειξις τοῦ θανάτου, ἡ φυγὴ τῶν μαθητῶν καὶ ἡ δειλία. Εἰ γὰρ τοσαῦτα γέγονέ τε καὶ ἐλέγχθη, καὶ ἀναισχυνοῦσίν τινες, καὶ φασιν αὐτὸν μὴ ἔσταυρωσθαι· εἰ μὴδὲν τοῦτων συνέβη, ποῦ οὐκ ἂν ἐξέπεισον παρανομίας; Διὰ τοῦτο οὐχὶ διὰ τῶν οἰκείων παθῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐν τοῖς μαθηταῖς βεβαιῶν τὸν περὶ τοῦ θανάτου λόγον, καὶ διὰ τῶν μυστηρίων, πάντοθεν κατασπύρων τοὺς τὰ Μάρκον νοσοῦτας. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν κορυφαῖον ἀφίησιν ἀρνήσασθαι. Εἰ δὲ μὴ εἰδῆθ, μηδὲ ἔσταυρώθη, πόθεν καὶ ἐκεῖνῳ καὶ τοῖς λοιποῖς τοσούτος ἐγένετο¹² φόβος; Οὐ μὴ ἀφῆκεν αὐτοὺς πάλιν μέγχι τῶν σκυθρωπῶν μέναι, ἀλλὰ τί φησι; *Μετὰ δὲ τὸ ἐπερῶναι με, [785] προέβη ὁμοῖς εἰς τὴν Γαλιλαίαν*. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ οὐρανοῦ φαίνεται εὐθέως, οὐδὲ εἰς μακρὰν τινα χώραν ἀπεισιν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνει, ἐν ᾧ καὶ¹³ ἔσταυρώθη, ἐν αὐτοῖς σχεδὸν τοῖς χωρίοις, ὥστε καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὺς πιστώσασθαι, ὅτι ὁ σταυρωθεὶς αὐτὸς ἦν καὶ ὁ ἀναστὰς, καὶ ταύτῃ σκυθρωπάζοντα μεζόνως παραμυθήσασθαι. Διὰ τοῦτο καὶ, *Ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ*, εἶπεν. Ἰνα τοῦ φόβου τῶν Ἰουδαίων ἀπαλλαγέντες, πιστεῦσιν τῷ λεγομένῳ. Διὸ καὶ ἐκεῖ ἐφάνη. *Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπεν· Εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἀλλ' ἐγὼ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι*.

¹⁰ αὐτὸς] add. οὖν G. H. M. ¹¹ πῶς et ἐσθλῶ K. L. invito Ep. ¹² τοῦτο] add. οὖν Ep. αὐτὸς] καὶ αὐτὸς idem. ¹³ τὸ] καὶ τὸ Edd. ¹⁴ τῆς εὐεργεσίας εἶπεν καὶ [καὶ om. G.] κατέδρα τὸ μν. τῶν μυστηρίων G. H. M. et Interp. ¹⁵ ἐπιστομίζομεν H. M. ἐπιστόμιζε K. ¹⁶ ὁ Χριστὸς H. ὁ Ἰησοῦς om. M. ¹⁷ Μάνην Edd. ¹⁸ πάλιν om. G. K. ¹⁹ ἀναστὰς] μετὰ τὴν ἀνάστασιν G. Ep. ²⁰ προσμαρτυρήσουσι K. L. ²¹ me om K. L. ²² διὰ] add. τὴν τῆς Edd. ²³ ὁρῶντο L. Ep. ²⁴ πρὸ] καὶ πρὸ Edd. ²⁵ οἱ om. G. σταυρουμένου] add. αὐτοῦ Edd. ²⁶ ἐγένετο K. L. ²⁷ καὶ om. G. K.

γ. Τι φῆς, ὦ Πέτρε; ὁ προφήτης εἶπεν, ὅτι ¹⁸ Σκορπισθήσεται τὰ πρόβατα· ὁ Χριστὸς ἐδεδαίωσε τὸ εἰρημένον· καὶ οὐ λέγεις, οὐχί; Οὐκ ἀρκεῖ τὰ πρότερα, ὅτε εἶπες, *Ἰλωὺς σοι, καὶ ἐπιστομίσεως*; διὰ τοῦτο τοίνυν ¹⁹ ἀφίησιν αὐτὸν πατεῖν, παιδεύων αὐτὸν ἐντεῦθεν πάντα πείθεσθαι τῷ Χριστῷ, καὶ τῆς οἰκείας συνειδήσεως πιστοτέραν ἡγεῖσθαι τὴν ἀπόφασιν τὴν αὐτοῦ. Καὶ οἱ λοιποὶ δὲ οὐ μικρὸν ἐκαρπώσαντο ἀπὸ τῆς ἀρνήσεως τῆς αὐτοῦ, τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν κατανοήσαντες, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀλγίστην. Ὅταν γὰρ αὐτὸς τι προείπη, οὐκ εἴτι σοφίσσεται· χρεῖ, οὐδὲ τῶν πολλῶν καταξανάσθαι. Τὸ γὰρ καύχημα, φησὶν, εἰς *ἐαυτὸν ἔξεις, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον*. Δέον γὰρ δευθῆναι καὶ εἰπεῖν, Βοήθητον ἡμῖν, ὥστε μὴ ἀποτριβῆναι ²⁰, ὁ δὲ ἐαυτῷ θαρρεί, καὶ φησι· *Καὶ εἰ πάντες σκανδαλισθῶσιν ἐν σοί, ὁ δὲ ἔργῳ οὐδέποτε*· κἂν πάντες τοῦτο πάθωσι, φησὶν, ἐγὼ οὐ πείσομαι· ὅπερ εἰς αὐθάδειαν αὐτὸν ἤγε κατὰ μικρὸν. Τοῦτο τοίνυν καταστῆλαι βυβλούμενος ὁ Χριστὸς, συνεχώρησε τὴν ἀρνήσιν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲ αὐτοῦ ἠνέχετο, ὡς τὸ τοῦ προφήτου ²¹· (καίτοι διὰ τοῦτο καὶ τὸν προφήτην ἐπηγάτο ²², ἵνα μὴ ἀντίπασιν)· ἀλλ' ὁμῶς ἐπειδὴ οὐκ ἠνέχετο τῶν ῥημάτων, παιδεύεται διὰ τῶν ἔργων. Ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο συνεχώρησεν, ἵνα τοῦτο ἐν αὐτῷ κατορθώσῃ, ἀκούσων τί φησιν· Ἐγὼ δὲ *ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ σου ἡ πίστις*. Τοῦτο γὰρ σφέδρα αὐτοῦ καθαρπόμενος εἶπε, καὶ δηλῶν ὅτι τὸ πῶμα αὐτοῦ τῶν ἄλλων χαλεπώτερον, καὶ πλείονος δεόμενον βοηθεῖται. Καὶ γὰρ οὗτο ἐγκλήματα ἦν, καὶ ἦτι ἀντίπα, καὶ οὗτο ἄλλων ἐαυτὸν προθύχει· μάλλον δὲ καὶ τρίτον, ὅτι τὸ πᾶν ἐαυτῷ ἀνέθηκε. Ταῦτα οὖν ἰόμενος, εἶπας γενέσθαι τὸ πῶμα· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἄλλους ἀφείλε· πρὸς αὐτὸν ἀποτίσεται. Σίμων γάρ, φησὶ. Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἠτήσατο ὑμᾶς συνιδῶν ὡς τὸν σίτον· τούτῳ, θορυβῆται, ταραξάται, πειράσσει ²³. Ἐγὼ δὲ *ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ σου ἡ πίστις*. Καὶ διατί, εἰ πάντας ἠτήσατο, οὐ περὶ πάντων εἶπεν, *Ἐδεήθην*; Οὐκ εὐθελὲς, ὅτι τοῦτο ἐστίν, ὅπερ ἐμπροσθεν εἶπον, ὅτι καθαρπόμενος αὐτοῦ, καὶ δεικνύς ὅτι χαλεπώτερον τῶν ἄλλων αὐτοῦ τὸ πῶμα, πρὸς αὐτὸν τρέπει τὸν λόγον; Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐκ εἶπεν, Ἐγὼ δὲ οὐκ εἶπας, ἀλλ', *Ἐδεήθην*; Ταπεινὰ λοιπὸν φθέγγεται, πρὸς τὸ πάθος [786] ἰὼν, ἵνα τὸ ἀνθρώπινον δεῖξῃ. Ὁ γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ οἰκοδομήσας, καὶ οὕτω τεύξας αὐτήν, ὡς μυρίους κινδύνους καὶ θανάτους αὐτῆς μὴ περιγενέσθαι, ὁ τῶν οὐρανῶν αὐτῷ τὰς κλεῖς δαδῶκας, καὶ τοσαύτης ἐξουσίας ποιήσας κύριον, καὶ μηδαμοῦ εὐχῆς εἰς ταῦτα δεηθείς· (οὐδὲ γὰρ εἶπεν, *Ἐδεήθην*· ἀλλὰ μετὰ αὐθεντίας, *Οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν*)· πῶς εὐχῆς ἰδεῖτο, ἵνα ἐνὸς ἀνθρώπου σαλευομένην περιτρέψῃ ψυχὴν; Τίνος οὖν ἔνεκεν οὕτως εἶπε; διὰ τὴν αἰτίαν ἦν εἰρηκα, καὶ διὰ τὴν ἐκείνων δὲ ἀσθένειαν· οὐδέπω γὰρ ἦσαν τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ ὁρᾶν ἔχοντες. Πῶς οὖν ἠρησάτο; Οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ ἀρνήσῃ, ἀλλ', ὅπως μὴ ἐκλιπῇ τὴν πίστιν, ὥστε μὴ τέλειον ἀπολέσθαι. Τῆς γὰρ αὐτοῦ κηδεμονίας τοῦτο γέγονε. Καὶ γὰρ ὁ φόβος πάντα

ἐξέβαλεν· ἀμετρος γὰρ ἦν· ἀμετρος δὲ ἐγένετο ²⁴, ἐπειδὴ σφέδρα αὐτὸν ἐγύμνωσεν ὁ Θεὸς τῆς ἐαυτοῦ ῥοπῆς· ἐγύμνωσε δὲ σφέδρα, ἐπειδὴ καὶ σφεδρὸν ἐν αὐτῷ τὸ πάθος ἦν τῆς αὐθάδειας καὶ τῆς ἀντιρρήσεως. Ἰν' οὖν πρόρρηξεν ἀνέλῃ ²⁵, διὰ τοῦτο εἶπεν οὕτω κατασχεῖν αὐτὸν τὴν ἀγωνίαν. Ὅτι γὰρ χαλεπὸν ἦν ἐν αὐτῷ τὸ πάθος τοῦτο, οὐκ ἠρκέσθη τοῖς προτέροις, καὶ προφήτη καὶ Χριστῷ ²⁶ ἀντιπαῖον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα εἰπόντος αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ, Ἀμὴν λέγω σοι ²⁷, ὅτι ²⁸ ταύτη τῇ νυκτὶ, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρνήσῃ με, λέγει· *Κἂν δέ με σὺν σοὶ ἀποθάνειν, οὐ μὴ σε ἀπαρνήσομαι*. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἐπισημαίνεται, ὅτι ὅσον ἀπηγόρευεν ²⁹ ὁ Χριστὸς, τοσούτῳ ἦναντιοῦτο ὁ Πέτρος ἐκ περισσοῦ. Τί ταῦτα, ὦ Πέτρε; Ὅτε μὲν εἶπεν, *Εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με*, ἐφοδοῦ μὴ σὺ ἦς ὁ προδότης, καὶ ἠνάγκαζες αὐτὸν μαθεῖν· καίτοι οὐδὲν σαυτῷ συνειδώς τοιοῦτον· νυνὶ δὲ διαβρήθην αὐτοῦ βοῶντος καὶ λέγοντος ³⁰, ὅτι *Πάντες σκανδαλισθήσεσθε*, ἀντιλέγεις; καὶ οὐκ ἄπασι μόνον, ἀλλὰ καὶ δις καὶ πολλάκις; Τοῦτο γὰρ ὁ Λουκᾶς φησι. Πόθεν οὖν αὐτῷ τοῦτο συνέβη; Ἀπὸ πολλῆς ἀγάπης, ἀπὸ πολλῆς ἡδονῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπηλλάτῃ τῆς ἀγωνίας ἐκείνης τῆς κατὰ τὴν προδοσίαν, καὶ τὸν προδότην εἶδε, θαρρῶν εἶπε, *καὶ τὸν ἄλλον καταξανάστω λέγων· Κἂν πάντες σκανδαλισθῶσιν ἐν σοί, ὁ δὲ ἔργῳ οὐ σκανδαλισθήσομαι*. Ἠρέμα δὲ καὶ φιλοτιμίας τὸ πρᾶγμα ἦν· καὶ γὰρ ἐν τῷ δειπνῇ, τίς αὐτῶν μεζῶν ἐστίν, ἐλογίζοντο· οὕτως αὐτοῖς παρηγόρησι τὸ πάθος. διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐκώλυεν ³¹, οὐκ ὥθων αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἀρνήσιν· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἔρημον τῆς αὐτοῦ βοηθείας ἀφείλε, καὶ τὴν φύσιν ἐλέγχων τὴν ἀνθρωπίνην. Ὅρα γοῦν μετὰ ταῦτα πῶς κατασταλμένος ἐστὶ. Καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐπειδὴ εἶπεν, *Οὗτος δὲ τί*; καὶ ἐπιστομίσθη, οὐδὲν ³² ἀντιπαῖον λοιπὸν ὡς ἐνταῦθα ἐτόλμησεν, ἀλλ' εἰρήνη. Πάλιν πρὸς τῇ ἀναλήξει ἀκούσας, *Οὐχ ὑμῶν ἐστε γινώσκοντες ἡ καίρου*, πάλιν σιγᾷ καὶ οὐκ ἀντιλέγει. Μετὰ ³³ ταῦτα ἐπὶ τοῦ δώματος καὶ τῆς συνδόνος, ἀκούσας φωνῆς λεγομένης αὐτῷ, Ἀ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοῖνον, καὶ οὐδὲ σαφῶς εἰδὼς τί ποτέ ἐστι τὸ λεγόμενον, ἡσυχάζει [787] καὶ οὐ φιλονεικεῖ.

δ. Ταῦτα δὲ πάντα τὸ πῶμα ἐκείνου εἰργάσατο. Καὶ πρὸ μὲν τοῦτο τοῦ πᾶν ἐαυτῷ ἀνατίθεται λέγων· *Κἂν πάντες σκανδαλισθῶσιν ἐν σοί, ὁ δὲ ἔργῳ οὐ σκανδαλισθήσομαι· κἂν δέ με ἀποθάνειν, οὐ μὴ σε ἀπαρνήσομαι* ³⁴. δέον εἶπε, Ἄν ἀπολαύσω τῆς παρὰ σοῦ ῥοπῆς. Μετὰ δὲ ταῦτα τοῦναντίον ἔειπεν· *Τί ἡμῖν προσέχετε, ὡς ἰδίᾳ θυράνῃ ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν*; Ἐντεῦθεν μαθητόμενον δόγμα μέγα, ὡς οὐκ ἀρκεῖ προθυμία ἀνθρώπου, ἀν μὴ τῆς ἀνωθεν τῆς ἀπολαύσεως ῥοπῆς· καὶ οὐ πάλιν οὐδὲν κερδανόμενον ἀπὸ τῆς ἀνωθεν ῥοπῆς, προθυμίας οὐκ οὐσης. Καὶ ταῦτα ἀμφοτέρωθεν δείκνυσιν Ἰούδας καὶ Πέτρος· ὁ μὲν γὰρ πολλῆς ἀπολαύσεως βοηθείας, οὐδὲν ὠφελήθη, ἐπειδὴ μὴ ³⁵ ἠθέλησε, μηδὲ τὰ παρ' ἐαυτοῦ συνεισένεγκεν· οὗτος δὲ καὶ προθυμῆς, ἐπειδὴ μηδεμιᾶς ἀπῆλυσσε βοηθείας, κατέπεσε. Καὶ γὰρ ἀπὸ θυοῦ ³⁶ τοῦτων ἡ ἀρετὴ ὑφαίνεται. Διὸ παρακαλῶ, μήτε τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν Θεὸν βέλαν

¹⁸ ὅτι om. K. L. ¹⁹ τοίνυν om. K. L. ²⁰ ἀποτριβῆναι] add. σου H. K. L. invito Ep. ὁ δὲ] Sic Sav. Ben. ἀλλὰ K. Mor. ὁ δὲ om. ceteri. Locum S. S. καὶ εἰ πάντες... οὐδέποτε non habent K. L. ²¹ προφήτου] add. ἤκουσε G. add. ἤκουσε Sav. Sed ni paulo ante ἠνέχετο omittunt. Nec ἠνέχετο nec ἤκουε agnoscit Ben. ²² ἐπήγατο G. H. M. p. p. ἀντίπα Edid. ²³ καὶ περὶ σοῦ] add. καὶ περὶ σοῦ G. H. K. M. ²⁴ ἐγένετο G. K. L. ²⁵ ἀνέλῃ] add. τοῦτο Edid. ²⁶ καὶ τῷ Χρ. L. ²⁷ εἰπόντος· ἀμὴν λ. σ. K. εἰπόντος ἐπὶ πρὶν ἄ. φ. L. omissis interpositis. ²⁸ ὅτι] add. ἐν Edid. ²⁹ ἀπηγόρευεν L. M. ³⁰ τοσούτῳ G. M. τοσούτο pr. K. Mox τι om. G. ³¹ συμμαθεῖν Edid. ³² κινῶν H. M. ³³ καὶ λέγοντος om. G. K. ³⁴ σκανδαλισθῶσιν L. M. σκανδαλισθῶσιν L. ³⁵ ἐκώλυεν H. M. ³⁶ οὐδὲ G. ἀντίπα H. K. et G. in textu. ³⁷ Καὶ μετὰ Edid. ³⁸ ἀπαρνήσομαι G. L. M. ³⁹ μὴ] οὐκ Mor. Ben. μηδὲ] οὐδὲ Mor. Ben. καὶ K. Ep. Sav. Mox συνεισένεγκεν G. K. Ep. Sav. ⁴⁰ δὲ G. K. M.

apponens autem Petrus dixit: Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego tamen nunquam scandalizabor.

5. Quid ais, Petre? propheta dixit, *Dispergentur ores*; Christus dictum confirmavit: et tu dicis, Nequaquam? non satis tibi sunt priora illa, cum dicebas, *Propitius esto tibi* (Matth. 16. 22), et increpatus fuisti? Ideo illum cadere sinit, ut doceat illum semper Christo credere, et ejus sententiam propria sententia firmiorem putare. Reliqui vero non parum fructus a negatione ejus acceperunt, humana conspecta infirmitate, Deique veracitate. Cum enim ille quidpiam prädixerit, non ultra disputare oportet, neque adversus multos insurgere: *Gloriam enim, inquit, in te, et non in alio habebis* (Gal. 6. 4). Cum enim precandum esset, ac dicendum, Adjuva nos, ne abs te scindamur, ille in se confidit, et ait: *Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego tamen nunquam*; etiamsi omnes id patiantur, inquit, ego non patiar: quod illum ad nimiam confidentiam paulatim exivit. Hoc reprimere Christus volens, negationem permisi quia enim utque Christo neque propheta obtemperavit (ideo enim etiam prophetam induxerat, ut ne ille repugnaret), attamen quia verbis non potuerat, ex rebus ipsis eruditur. Quod autem ideo permiserit, ut illum postea emendaret, audi quid dicat: *Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua* (Luc. 22. 32). Hoc enim dixit, ut vehementius illum tangeret, ostenderetque illius lapsum cæterorum lapsu esse pejorem, majorique auxilio opus habere. Duplex enim crimen erat, et quod contradixisset, et quod se aliis anteposuerit; tertium gravius adest, quod totum sibi adscripserit. His ut medeatur, lapsum¹ evenire sinit; ideoque missis aliis, ipsum alloquitur: *Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum* (Ib. v. 34); id est, ut turbaret, tentaret: *Ego autem pro te rogavi, ut non deficeret fides tua*. Et cur, si omnes expetivit, non dixit: Pro omnibus rogavi? Annon palam est, idipsum esse, quod supra dixi? Ut scilicet perstringat eum, et ostendat gravius quam cæteros lapsum esse, ad illum sermonem dirigit. Et cur non dixit, Ego non permisi, sed, *Rogavi*? Ad passionem iturus, humilia loquitur, ut humanitatem suam demonstret. Nam qui Ecclesiam supra confessionem ejus ædificavit, ipsamque ita munivit, ut nec mille pericula, nec mille mortes illam possint superare, qui cælorum ipsi claves dedit et tantam potestatem, neque precibus ad hæc opus habuit (neque enim tunc dixit, *Rogavi*; sed cum auctoritate, *Ædificabo Ecclesiam meam, et dabo tibi claves cælorum*), quomodo oratione opus habebat, ut vacillantem unius hominis animam constringeret? Cur ergo ita loquutus est? Propter eam quam jam dixi causam, et propter illorum infirmitatem: nondum enim eam, quam decebat, de illò opinionem habebant. Quomodo ergo negavit? Non dixit, Ut non neges, sed, Ut non deficiat fides, ut non omnino pereat. Illius enim enra id factum est: nam metus

omnia ejecit: ingens enim erat; ingens vero fuit, quia auxilio suo Deus illum admodum nudavit: admodum vero nolvit, quia vehemens in illo morbus erat arrogantia: et contradictionis. Ut ergo radicitus hunc morbum tolleret, ideo permisit ut illum terror invaderet. Quia enim vehemens in illo hic morbus erat, non modo et propheta: et Christo contradixit, sed etiam postea cum Christus dixisset, 34. *Amen dico tibi, quoniam hac nocte, antequam gallus canet, ter me negabis*, respondit: 35. *Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo*. Lucas (Cap. 22. 34) vero addit, quanto magis Christus negabat, tanto magis Petrum contra contendisse. Quid hoc est, Petre? cum dicebat, *Unus vestrum me traditurus est*, timebas ne tu ipse proditor esses, et condiscipulum seiscitari cogerbas, licet nihil horum tibi conscius esses; nunc autem ipso clare clamante ac dicente, *Omnes scandalizabimini*, contradicis, nec semel tantum, sed bis et pluries? Hoc quippe dicit Lucas. Unde ergo hoc ipsi contigit? Ex multa caritate, ex multa voluptate. Postquam enim illo terrore liberatus fuit, ne proditor ipse esset, et proditorem novit, cum confidentia postea loquebatur, et contra alios insurgebat dicens: *Etsi omnes scandalizati fuerint, ego non scandalizabor*. Imo aliquid ambitionis hic erat; nam et in cœna quis eorum major esset disceptabant; ita illos hic morbus exagitabat. Idcirco illum cohibuit, non ad negationem impellens; absit; sed auxilio suo vacuum relinquens, humanæque naturæ infirmitatem demonstrans. Vide autem quomodo post hæc demissus fuerit. Nam post resurrectionem, quando dixit, *Hic autem quid* (Joan. 21. 21)? et repressus est, ne contradicere quidem ausus est, ut hic, sed tacuit. Rursusque post resurrectionem cum audit, *Non est vestrum nosse tempora vel momenta* (Act. 1. 7), rursus tacuit, nec contradicit. Deindeque in cœnaculo et sindone cum audisset vocem dicentem sibi, *Quæ Deus purificavit, tu communia ne dixeris* (Ib. 10. 45), cum non clare sciret quid sibi vellet illud, quievit, neque contendit.

4. *Voluntas sine gratia non agit, ut nec gratia sine voluntate. Christum edimus in Eucharistia.* — Hæc porro omnia lapsus ille operatus fuit. Antea vero totum sibi adscribit, dicens: *Etsi omnes scandalizati fuerint, ego non scandalizabor. Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo*; cum dicere oportuisset, Si gratia tua fruar; contra vero postea sic loquitur: *Quid nobis attenditis, quasi propria virtute vel pietate¹ fecerimus hunc ambulare* (Act. 3. 12)? Magnum hic dogma accipimus, non sufficere hominis fervorem, nisi superna adsit gratia; itemque nihil nos a superna gratia juvari, nisi voluntatis studium adsit. Et hæc ambo ostendunt Judas et Petrus: ille namque multo sultus auxilio, nihil hinc fructus percepit, quia noluit, nec sua contulit; hic vero cum proposito voluntatis, quia nullo sultus erat auxilio, lapsus est. Nam ex his duobus virtus contextitur. Quapropter rogo, ne omnia

¹ Alias legitur, negationem, pro, lapsum.

¹ Alii, vel potestate.

ad Deum remittentes, dormiamus, neve agere studentes, putemus nos propriis laboribus totum facturos esse. Neque enim nos supinos esse vult Deus. Ideo non totum ipse perficit, neque vult nos arrogantes esse. Quapropter non totum nobis dedit, sed utrinque noxam auferens, quod erat utile reliquit. Idecirco corymbum cadere permisit, ut illum moderatiorem redderet, et ad maiorem caritatem induceret: Cui enim, inquit, *plus remissum fuerit, is magis diligit* (Luc. 7. 47). Deo igitur ubique obsequamur; nec contradicamus ei, etiamsi id quod dicit, rationi et intelligentiæ nostræ contrarium videatur: sed prævaleat ejus sermo rationi et intelligentiæ nostræ. Sic etiam in mysteriis faciamus, non ea solum quæ sub sensum cadunt respicientes, sed verba ejus retinentes. Verbum quippe ejus fallere nequit; sensus vero noster facile decipitur. Verbum ejus numquam excidit; sensus vero sæpe fallitur. Quoniam vero ille dixit, *Hoc est corpus meum*, obtemperemus, credamus, et spiritualibus oculis ipsum respiciamus. Nihil enim sensibile nobis Christus dedit; sed rebus etiam sensibilibus omnia sunt spiritualia. Sic enim et in baptismo per rem sensibilem donum aquæ conceditur, quod efficitur spirituale est, generatio et regeneratio, sive renovatio. Nam si incorporeus es, nuda tibi illa et incorporea dona tribuisset; sed quia corpori conjuncta est anima, in sensibilibus spiritualia tibi largitur. Quot sunt qui modo dicunt, Vellem ejus formam, typum, vestimenta, calceamenta videre? Ecce illum vides, ipsum tangis, ipsum comedis. Et tu quidem vestimenta videre cupis: ipse vero seipsum tibi dat, non videndum modo, sed tangendum, comedendum, intus accipiendum. Nemo itaque nauseans accedat, nemo remissus, omnes ardentes, omnes ferventes et excitati. Nam si Judæi stantes, calceati, baculos manibus tenentes, cum festinatione comedebant, multo magis te vigilare oportet. Illi enim in Palestinam ituri erant, ideoque viatorum cultum habebant; tu vero in cælum migraturus es.

5. *Indigna communio quantum malum. Caritas et magnificentia Christi in Eucharistia.* — Quamobrem oportet semper vigilare: non parvum enim imminet supplicium illis qui indigne communicant. Cogita quantum contra proditorem indignaris, et contra eos qui Christum crucifixerunt. Cave ergo, ne tu ipse reus sis corporis et sanguinis Christi. Illi sacrum corpus trucidarunt, tu post tot beneficia cum sordida suscipis anima. Neque enim satis habuit hominem fieri, alapis cædi, immolari, sed seipsum commiscet nobiscum, non fide tantum, sed reipsa nos corpus suum constituit. Quanta ergo puritate oporteret eum esse qui hoc fruitur sacrificio? quanto radiis solaribus puriorem esse oporteret manum illam, quæ hanc carnem secut, os quod spirituali repletur igne, linguam tremendo sanguine tinctam? Cogita quantum adeptus sis honorem, quia fruaris mensa? Quod angeli tremunt videntes, nec sine metu respicere audent ob fulgorem inde manantem, eo nos alimur, huic commiscemur, factique sumus Christi unum corpus et una caro.

Quis loquatur potentias Domini? auditas faciet omnes laudes ejus (Psalm. 105. 2)? Quis pastor propriis sibi membris oves nutrit? Ecquid pastorem dico? Matres sæpe sunt, quæ post partum¹ infantes aliis nutricibus dant: ipse vero id non passus est, sed nos proprio sanguine nutrit, et per omnia sibi copulat. Considera autem: ex nostra substantia natus est. Sed, inquires, nihil hoc ad omnes pertinet: quamquam ad omnes certe. Si enim ad naturam nostram venit, utique ad omnes venit: si autem ad omnes etiam ad singulos. Et quomodo, inquires, non omnes hunc fructum acceperunt? Id certe non illi adscribendum qui pro omnibus illud delegit, sed illis qui noluerunt. Cuique enim fideli per hoc mysterium se conjungit, et quos genuit, per se nutrit, neque alii tradit; hocque tibi modo probat, se carnem accepisse tuam. Ne itaque segnes simus tanta dignati caritate et tanto honore. Non videtis quanto impetu infantes labia sua mamillæ admoveant? Cum eodem studio nos ad hanc accedamus mensam, et ad mamillam spiritualis poculi; imo vero majore cum studio, ut lactentes pueri, gratiam Spiritus attrahamus: unusquis nobis sit dolor, si hoc spirituali alimento privemur. Non sunt humane virtutis hæc opera. Is qui tunc in illa cœna hæc confecit, et nunc etiam operatur. Nos ministrorum habemus ordinem: qui vero illa sanctificat et transmutat, ipse est. Nullus ergo Judas adsit, nullus avarus: si quis discipulus non est, recedat: non recipit hæc mensa eos qui tales non sunt. Cum discipulis, inquit, meis facio pascha. Hæc ipsa mensa est, quæ nihil minus quam illa habet. Neque enim illam Christus, hæc homo facit: sed et hanc et illam ipse. Hoc illud est cœnaculum, ubi tunc erant; hinc ad Montem olivarum exierunt: nos exeamus ad manus pauperum: hic enim locus est Mons olivarum. Olivæ namque plantatæ in domo Dei sunt pauperum multitudo, quæ stillant oleum, quod illic nobis utile erit: quod quinque illæ virgines habuerunt, cæteræ vero quæ non hinc acceperant, perierunt. Hoc accipientes intremus, ut fulgentibus lampadibus ad sponsum accedamus. Hoc accipientes hinc egrediamur. Nemo inhumanus accedat, nemo crudelis et immisericors, nemo omnino impurus.

6. Hæc vobis qui communicatis dico, necnon vobis qui ministratis. Nam necesse est vos aliquid, ut cum multa diligentia hæc dona distribuatis. Non parvum vobis supplicium deputatum est, si quem improbum vobis notum ad hujus mensæ participationem admittatis. Sanguis ejus exquiretur de manibus vestris. Quamvis dux quispiam sit, quamvis præfectus, sive is ipse qui diademate redimitur, si indigne accedat, cohibe; majorem tu quam ille potestatem habes. Si tibi fons purus gregi custodiendus commissus esset, ac videres os ovis cujuspiam luto fœdatum, non sine res demisso capite fluentum turbare. Nunc non aquæ, sed sanguinis, et spiritus fonti custodiendo deputatus, si peccatis terra et luto fœdioribus inquinatos accede-

¹ Hæc, post partum, desunt in Morel.

τας, αὐτοὺς³⁷ καθεύδουσιν, μήτε σπουδάζοντες, νομίζειν οἰκείους πόνοις τὸ πᾶν κατορθοῦν. Οὕτε γὰρ ὑπτίους ἡμᾶς αὐτοὺς εἶναι βούλεται ὁ Θεός· διὰ τοῦτο οὐ τὸ πᾶν αὐτοὺς ἐργάζεται· οὐτε ἀλαζόνας³⁸· διὰ τοῦτο οὐ τὸ πᾶν ἡμῖν ἔδωκεν· ἀλλ' ἐκατέρου τὸ βλαβερὸν ἀνελών, τὸ χρήσιμον ἡμῖν³⁹ ἔλασε. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν κορυφαῖον ἀφήκε πασεῖν, συνεσταλμένον τε αὐτὸν κατασκευάζων, καὶ εἰς πλείονα λοιπὸν ἀγάπην ἀλείφων. Ὡ γὰρ πλέον, φησὶν, ἀπειθῇ⁴⁰, μειζρώως ἀγαπήσει. Πειθώμεθα⁴¹ τοίνυν πανταχοῦ τῷ Θεῷ, καὶ μηδὲν ἀντιλέγωμεν, κἂν ἐναντίον εἶναι δοκῇ τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς καὶ ταῖς ὁφείσι τὸ λεγόμενον· ἀλλ' ἔστω καὶ λογισμῶν καὶ ὁφείας κυριώτερος αὐτοῦ ὁ λόγος. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μυστηρίων ποιούμεν, οὐ τοὺς καίμενους μόνον ἐμβλέποντες, ἀλλὰ τὰ ῥήματα αὐτοῦ κατέχοντες⁴². Ὁ μὲν γὰρ λόγος αὐτοῦ ἀπαράλογος⁴³· ἡ δὲ αἰσθησις ἡμῶν εὐεξαπάτητος. Οὕτως οὐδέποτε διέπασεν· αὐτὴ δὲ τὰ πλείονα σφάλλειται. Ἐπεὶ οὖν ὁ λόγος φησὶ, Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ πειθώμεθα καὶ πιστεύωμεν, καὶ νοητοὺς αὐτὸ βλέπωμεν ὀφθαλμοῖς. Οὐδὲν γὰρ αἰσθητὴν παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Χριστός· ἀλλ' ἐν⁴⁴ αἰσθητοῖς μὲν πράγμασι, πάντα δὲ νοητά. Οὕτω καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι, δι' αἰσθητοῦ μὲν πράγματος γίνεται τὸ ὕδατος τὸ δόρον, νοητὸν δὲ τὸ ἀποτελούμενον, ἡ γέννησις καὶ ἡ ἀνακαινισις. Εἰ μὲν γὰρ ἀσώματος ἦς⁴⁵, γυνὰ ἂν αὐτὰ σοὶ τὰ ἀσώματα παρέδωκε διόρα· ἐπειδὴ δὲ σώματι συμπλέκεται ἡ ψυχὴ, ἐν αἰσθητοῖς τὰ νοητά σοὶ παραδίδωσι. Πόσοι νῦν λέγουσιν, Ἐβούλομην αὐτοῦ τὴν μορφὴν ἰδεῖν, τὸν τύπον, τὰ ἱμάτια, τὰ ὑποδήματα! Ἰδοὺ αὐτὸν ὄρας, αὐτοῦ ἅπτη, αὐτὸν ἐσθίεις. Καὶ οὐ μὲν ἱμάτια ἐπιβύμεις ἰδεῖν· αὐτὸς δὲ ἐαυτὸν⁴⁶ σοὶ δίδωσιν, οὐκ ἰδεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀψάσθαι, καὶ φαγεῖν, καὶ λαβεῖν ἔσθον. Μηδεὶς τοίνυν ναυτιῶν προσέτω⁴⁷, [788] μηδεὶς ἐκλελυμένος· ἅπαντες πεπυρωμένοι, ἅπαντες ζέοντες καὶ δισηγερμένοι. Εἰ γὰρ Ἰουδαῖοι ἐστίντες, καὶ τὰ ὑποδήματα καὶ τὰς βακτηρίας ἔχοντες ἐν ταῖς χερσίν, ἥσθιον μετὰ σπουδῆς, πολλῶν μᾶλλον οὐκ νήφειν δεῖ. Ἐκείνοι μὲν γὰρ εἰς Παλαιστίνην ἐμελλόν ἐξίεναι, διὰ καὶ ὁδοπύρων σχῆμα εἶχον· σὺ δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν μέλλεις ἀποδομεῖν.

ε'. Διὸ χρὴ πάντοθεν ἐγρηγορεῖν· καὶ γὰρ οὐ μικρὰ κείται κόλασις ἐπὶ ἀναξίας μετέχουσιν. Ἐννόησον πῶς ἀγανακτεῖς κατὰ τοῦ προδότου, κατὰ τῶν σταυρωσάντων. Σκόπεο τοίνυν, μὴ καὶ αὐτοὺς ἐνοχοὺς γένῃ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Ἐκείνοι κατέσφαζαν τὸ πανάγιον⁴⁸ σῶμα, σὺ δὲ ρυπαρὰ ὑποδέχῃ ψυχῇ μετὰ τσαύτας εὐεργεσίας. Οὐδὲ γὰρ ἤρκεσαν αὐτῷ τὸ γενέσθαι ἄνθρωπον, τὸ⁴⁹ βαπτισθῆναι καὶ σφαγεῖναι, ἀλλὰ καὶ ἀναρῶρε ἐαυτὸν ἡμῖν· καὶ οὐ τῇ πίστει μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ πράγματι σῶμα ἡμᾶς αὐτοῦ κατασκευάζει. Τίνος οὖν οὐκ ἰδεῖ καθαρώτερον εἶναι τὸν ταύτην ἀπολαύοντα τῆς θυσίας; ποίας ἡλιαχθὲς ἀκτίνας τὴν χεῖρα τὴν ταύτην διατέμνουσαν τὴν σάρκα, τὸ σῶμα τὸ πληρούμενον πυρὸς πνευματικοῦ, τὴν γλῶσσαν τὴν φοινισσομένην αἵματι φρικωδεστάτῃ; Ἐννόησον πόλιν ἐτιμήθης τιμὴν· πόλιν ἀπολαύεις τραπέζης. Ὅπερ ἄγγελοι βλέποντες φρίττουσι, καὶ οὐδὲ ἀντιλέγεται τολμῶσιν ἀδείως διὰ τὴν ἐκείθεν φερομένην⁵⁰ ἀστρατὴν, τοῦτω

³⁷ αὐτοὺς om. K. Euth. ³⁸ ἀλαζόνας] add. [εἶναι] Mor. add. βούλεται εἶναι G. H. M. Sav. Ben. Nobiseum facit Ep. ³⁹ ἡμῖν om. L. ⁴⁰ Sic L. ἀφῆθη K. ceteri cum Euth. ἀφῆθη. ἂν post γὰρ addit Sav. ⁴¹ ΘΗΚΟΝ. Περὶ κοινωνίας, καὶ περὶ ἱερῶν, καὶ ὅτι καὶ νῦν δι' αὐτῶν ὁ Χριστὸς ἐργάζεται τὴν τράπεζαν· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν συγγινώσκόντων τινὲ ἀμάρτημα, καὶ μὴ κωλύοντων μεθέειν· ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν ἐκζητηθήσεται. G. ⁴² κατέχωμεν G. K. M. ⁴³ ἐν, quod vulgo abest. ex uno cod. recepi. ἀλλ' αἰσθητὰ μὲν πράγματα Reg. 688. ⁴⁴ ἢ] add. [ἀναγεννήσις ἔσται] Mor. et sine uncis Ben. repugnantiibus subsidii. Mox ἀνακαινισις G. M. ἀνακαινισις K. ⁴⁵ ἦς] ἦς Sav. εἰ Mor. Ben. ⁴⁶ αὐτὸν G. K. M. ⁴⁷ προσέτω G. H. K. M. ⁴⁸ πανάγιον om. K. L. ⁴⁹ τὸ] οὐδὲ τὸ Edd. ⁵⁰ ἐκφερομένην L. p. p. τοῦτο ἡμεῖς G. M. ⁵¹ καὶ] αἰ Edd. ⁵² σώματι G. Ge. ⁵³ Ἐν] Ἐν] L. Ἐν γὰρ G. p. p. διὰ τοῦ μυστηρίου G. M. Ge. ⁵⁴ τὴν om. K. L. ⁵⁵ δος] add. τῆς L. ⁵⁶ δι] add. καὶ Edd. πλείονος] add. πόθου Sav. ἐκχύσωμεν] add. προθυμίας Mor. Ben. ⁵⁷ αὐτὰ G. H. K. M. ⁵⁸ ἐργάζεται. ἡμεῖς] ἐργάζεται ὑμῖν. G. Sic Sav: sed hic post ἐπὶ τοῦτο, ἡμεῖς inculcat. ⁵⁹ μὴ om. G. H. M. παραχωρεῖτω] παρίτω iidem. Mox τοὺς μὴ τοιοῦτους iidem cum K. Ge. Sav. Ben. qui ceteroquin nobiseum faciunt. ⁶⁰ ταύτην] add. χάριν Mor. Ben. ⁶¹ ἀποστάζουσι G. ⁶² ἀνηλεῆς L. ⁶³ ἐστὶν om. G. τινι σ. τινὰ] σ. τινὲ L. et Flor. p. 146. (Tom. xii, p. 495 D.) Mox συγχωρήσῃτε Edd.

ἡμεῖς τρεφόμεθα, τοῦτω ἀναφύρομεθα, καὶ γαθόμεθα ἡμεῖς Χριστοῦ σῶμα ἐν καὶ σὰρξ μία. Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου; ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ; Τίς ποιῇ τοὺς οἰκείους μέλεσι τρέφει τὰ πρόβατα; Καὶ τί λέγω, ποιῇ; Μητέρες πολλάκις εἰσι, καὶ⁵¹ μετὰ τὰς ὠδύνας ἑτέρας ἐκδίδουσι τροφοὺς τὰ παιδία· αὐτὸς δὲ τοῦτο οὐκ ἠέσχετο, ἀλλ' αὐτὸς ἡμᾶς τρέφει οἰκείῳ αἵματι⁵², καὶ διὰ πάντων ἡμᾶς ἐαυτῷ συμπλέκει. Σκόπεο δέ· ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἡμετέρας οὐσίας. Ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς πάντας, φησὶ· καίτοιγε πρὸς πάντας. Εἰ γὰρ πρὸς τὴν φύσιν ἤθεε τὴν ἡμετέραν, εὐδὴλον ὅτι πρὸς πάντας. Εἰ δὲ πρὸς πάντας, καὶ πρὸς ἓνα ἕκαστον. Καὶ πῶς ἅπαντες οὐκ ἐκαρπώσαντο τὸ ἐντεῦθεν κέρδος; φησὶ. Τοῦτο οὐ παρ' ἐκείνων τὸν ὑπὲρ ἁπάντων τοῦτο ἐλόμενον, ἀλλὰ παρὰ τοὺς μὴ βουληθέντας. Ἐν⁵³ ἕκαστῳ τῶν πιστῶν ἀναμίγνυσιν ἐαυτὸν διὰ τῶν μυστηρίων· καὶ οὐκ ἐγέννησεν, ἐκτρέφει δι' ἐαυτοῦ, καὶ οὐκ ἄλλῳ ἐκδίδουσι, καὶ τοῦτω σε πείθων πάλιν, ὅτι σάρκα ἔλαβε τὴν⁵⁴ σὴν. Μὴ τοίνυν βρθυμάμεν, τοσαύτας ἡξυωμένοι ἀγάπης τε καὶ τιμῆς. Οὐχ ὁράτε τὰ παιδία μεθ' ὅσης προθυμίας δράσασται τοῦ μαστοῦ; μεθ' ὅσης⁵⁵ ὁρμῆς ἐμπήγνυσιν τῇ θηλῇ τὰ χεῖλη; Μετὰ τοσαύτης προσώμεν καὶ ἡμεῖς τῇ τραπέζῃ ταύτῃ, καὶ τῇ θηλῇ τοῦ ποτηρίου τοῦ πνευματικοῦ· μᾶλλον δὲ⁵⁶ μετὰ πολλῶν πλείονος ἐκχύσωμεν, ὥς παιδία ὑπομάζια, τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν· καὶ μία ἡμῖν ἔστω ὁδὸς, τὸ μὴ μετασχεῖν ταύτης τῆς τροφῆς. Οὐκ ἐστὶν ἀνθρωπίνης δυνάμεως ἔργα τὰ προκείμενα. [789] Ὁ τότε ταῦτα⁵⁷ ποιήσας ἐν ἐκείνῳ τῷ δελφῳ, οὗτος καὶ νῦν αὐτὰ ἐργάζεται⁵⁸. ἡμεῖς ὑπηρετῶν τάξιν ἐπέχομεν· ὁ δὲ ἀγιάζων αὐτὰ καὶ μετασκευάζων, αὐτός. Μηδεὶς τοίνυν Ἰούδας παρίστω, μηδεὶς φιλάργυρος. Εἰ τις μὴ⁵⁹ μαθητὴς, παραχωρεῖτω· οὐ δέχεται τοὺς τοιοῦτους ἡ τράπεζα. Μετὰ γὰρ τῶν μαθητῶν μου, φησὶ, ποιῶ τὸ πένθος. Αὕτη ἐκείνῃ ἐστὶν ἡ τράπεζα, καὶ οὐδὲν ἑλαττόν ἔχει. Οὐ γὰρ ἐκείνην μὲν ὁ Χριστὸς, ταύτην δὲ ἄνθρωπος δημιουργεῖ· ἀλλὰ καὶ ταύτην⁶⁰ αὐτός. Τοῦτο ἐκείνῳ τὸ ἀνώγειν, ἐνθα τότε ἦσαν· ἐντεῦθεν εἰς τὸ ὅρος τῶν Ἑλαιῶν ἐξῆλθεν. Ἐξῆλθωμεν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὰς χεῖρας τῶν πενήτων· τοῦτο γὰρ ὅρος τῶν Ἑλαιῶν τὸ χωρίον. Ἐλαίαι γὰρ εἰσι καταπεφυτευμένοι ἐν τῷ ὀλκῳ τοῦ Θεοῦ τῶν πενήτων τὸ πλήθος, ἀποστάζουσαι⁶¹ τὸ ἔλαιον τὸ ἐκεῖ χρησιμεύον ἡμῖν, ὃ αἱ πέντε παρθένοι εἶχον· αἱ δὲ ἑτέρας μὴ λαβεῖναι ἐντεῦθεν ἀπώλοντο. Τοῦτο λαδόντες εἰσώμεν, ἵνα φριδραῖς ἀπαντήσωμεν ταῖς λαμπάσι τῷ Νομῳ⁶²· τοῦτο λαδόντες ἐξῆλθωμεν ἐντεῦθεν. Μηδεὶς ἀπάνθρωπος προσέτω, μηδεὶς ὥμης καὶ ἀνελῆς⁶³, μηδεὶς ὁλως ἀκάθαρτος.

ς'. Ταῦτα πρὸς ὅμᾳς τοὺς μεταλαμβάνοντας λέγω, καὶ πρὸς ὅμᾳς τοὺς διακονομένους. Καὶ γὰρ ἀναγκαῖον καὶ πρὸς ὅμᾳς διαλεχθῆναι, ὥστε μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς διανέμειν ταυτὶ τὰ δόρα. Οὐ μικρὰ κόλασις ὑμῖν ἐστὶν⁶⁴, εἰ τινι συνεῖδότες τινὰ πονηρίαν, συγχωρήσατε μετασχεῖν ταύτης τῆς τραπέζης. Τὸ αἶμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν ἐκζητηθήσεται τῶν ὑμετέρων. Κἂν στρατηγὸς τις ἦ, κἂν ὑπαρχος, κἂν αὐτὸς ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ἀναξίως δὲ προσῇ, κωλύσω· μέλιστα ἐκείνου

τὴν ἐξουσίαν ἔχεις. Σὺ δὲ εἰ μὲν πηγὴν ὕδατος ἐνεχει-
ρίσθης φυλάττειν ποιμνίῳ καθάρῳ, εἰτα εἶδες πρόβατον
πολὺν ἐπὶ τοῦ στόματος φέρον τὸν βόρβορον, οὐκ ἂν
εἰσας ἐπικύβηαι κάτω, καὶ θολῶσαι τὸ ῥέθρον· νυνὶ δὲ
οὐκ ὕδατος, ἀλλ' αἵματος καὶ πνεύματος πηγὴν ἐγκεχει-
ρισμένος, καὶ ὁρῶν γῆς καὶ ὁ βορβόρου χαλεπωτέραν
ἀμαρτίαν ἔχοντάς τινας καὶ προσιόντας, οὐκ ἀνανακτεῖς,
οὐδὲ ἀπείργεις; καὶ τίνα ἂν σχολῆς συγγνώμη; Διὰ
τοῦτο ὁ μὲν ἐτίμησε ταύτην τὴν τιμὴν, ἵνα τὰ
τοιαῦτα διακρίνῃται. Τοῦτο ὁ μὲν ἡ ἀξία, τοῦτο ἡ ἀσφάλ-
εια, τοῦτο ὁ στέφανος ἅπας, οὐκ ἵνα λευκὸν χιτῶνίσκον
καὶ ἀποστρίβοντα περιβαλλόμενοι περιήτῃ. Καὶ πόθεν
οἶδα, φησὶ, τὸν δαίνα καὶ τὸν δαίνα; Οὐ περὶ τῶν ἀγνοου-
μένων, ἀλλὰ περὶ τῶν γνωρίμων λέγω. Εἴπω τι φρι-
κωδέστερον; Οὐχ οὕτω χαλεπὸν τοὺς ἐνεργουμένους
ἐνδὸν εἶναι, ὥς τοὺτους, οὐ; φησὶν ὁ Παῦλος τὸν Χριστὸν
καταπατῆσαι, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγή-
σασθαι, καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐνυβρίσαι. Δαιμο-
νιόντος γὰρ χεῖρων ὁ ἡμαρτηκὸς καὶ προσιών. Οἱ μὲν
γὰρ ἐπειδὴ δαιμονῶσιν, οὐ κολάζονται· οὗτοι δὲ ὅταν
ἀναξίως προσώσιν, ἀνάσταν παραδίδονται τιμωρίᾳ.
[790] Μὴ τοίνυν τοὺτους ἐλαύνωμεν μόνον, ἀλλὰ πάντας
ἀπλῶς, ὅς ἂν ἔωμεν ἀναξίως προσιόντας. Μηδεὶς
κοινωνεῖται τῶν μὴ μαθητῶν. Μηδεὶς λαμβανέτω ἰού-
δας 87, ἵνα μὴ τὸ ἰούδα πάθῃ. Σῶμα ἐστὶ Χριστοῦ καὶ
88 γῆς καὶ τῆς ἡ. μ. τοῦς. G. Μοχ τινὰς om. G. 89 ἰούδας G. Ge. 90 ἀνοίας Sav. Ben. ἀσθενείας Flor.

τοῦτ' ἐπὶ πληθὺς. Ὅρα τοίνυν, ὁ διακονούμενος τοῖς
μυστηρίοις, μὴ παροξύνῃς τὸν Δεσπότην, οὐκ ἐκκαθαί-
ρων τὸ σῶμα τοῦτο· μὴ ξίφος ὄντι ἀντὶ τροφῆς. Ἀλλὰ
κἂν ὑπὸ ἀγνοίας 88 ἐκείνος ἐρχεται μεθέξων, κώλυσον,
μὴ φοβηθῇ. Φοβήθητι τὸν Θεόν, μὴ ἀνέμωπον. Ἄν φο-
βηθῇς ἀνθρώπον, καὶ ὑπ' αὐτοῦ καταγελασθήσῃ· ἂν δὲ
τὸν Θεόν, καὶ ἀνθρώποις αἰδέσιμος ἔσῃ. Εἰ δὲ αὐτὸς οὐ
τολμᾷς, ἔμοι πρόσαιγε· οὐ συγχωρήσω ταῦτα τολμᾶ-
σθαι. Τῆς ψυχῆς ἀποστήσομαι πρότερον, ἢ τοῦ αἵματος
μεταδώσω τοῦ Δεσποτικοῦ παρ' ἀξίαν· καὶ τὸ αἷμα τὸ
ἐμαυτοῦ προήσομαι πρότερον, ἢ 89 μεταδώσω αἷματος
οὕτω φρικώδους παρὰ τὸ προσήκον. Εἰ δὲ ἡγνόςαι τις
τὸν φαῦλον πολλὰ περιεργασάμενος, οὐδὲν ἐγκλημα.
Ταῦτα γὰρ μοι περὶ τῶν ὀρίων εἰρηται. Ἄν γὰρ τοῦ-
τους διορθώσωμεν, καὶ τοὺς ἀγνώστους ταχέως ἡμῖν ὁ Θεὸς
γνωρίει· ἂν δὲ τοὺτους ἐάσωμεν, τίνος ἐνεκεν ἡμῖν ἐκεί-
νους ποιήσει φανεροὺς λοιπὸν; Ταῦτα δὲ λέγω, οὐκ ἵνα
ἀπείργωμεν, οὐδ' ἵνα ἐκτέμνωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα διορ-
θώσαντες ἐπαναγώγῃμεν, ἵνα ἐπιμελώμεθα. Οὕτω γὰρ
καὶ τὸν Θεὸν ὡς ἐξομεν, καὶ πολλοὺς τοὺς κατ' ἀξίαν
μεταλαμβάνοντες εὐρίσχομεν, καὶ τῆς οἰκείας σπουδῆς
καὶ τῆς περὶ τοὺς ἀλλοιούς ἐπιμελείας πολλὴν ἀποληψό-
μεθα τὸν μισθόν· οὐ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν,
χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καίτοι G. 88 Μηδεὶς add. οὐν Edld. 89 ἰούδας] ὡς ὁ
Hiat L. usque ad ἐφθέγγατο p. 791 D.

ΟΜΙΑΙΑ ΠΓ'.

Τότε ἐρχεται μετ' αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς εἰς χωρίον
λεγόμενον Γεθσημανῆ, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς·
Καθίσατε αὐτοῦ, ἕως ἂν ἀπελθὼν προσεύξωμαι
90 ἐκεῖ. Καὶ παραλαβὼν τὸν Πέτρον καὶ τοὺς δύο
υἱοὺς Ζεδεδάινου, ᾤξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημο-
νεῖν, καὶ λέγει αὐτοῖς· Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου
ἕως θανάτου· μείνατε ὧδε, καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ.

α'. Ἐπειδὴ ἀδιασπάστως αὐτοῦ εἰχοντο 91, διὰ τοῦτο
φησὶ· Μείνατε αὐτοῦ, ἕως ἀπελθὼν προσεύξωμαι.
Ἔδος γὰρ αὐτῷ χωρὶς αὐτῶν προσεύξασθαι. Τοῦτο δὲ
ἵπκει, παιδεύων ἡμᾶς ἐν ταῖς εὐχαῖς θουχίαν κατασκευά-
ζειν ἑαυτοῖς καὶ ἡρεμίαν πολλήν. Καὶ παραλαμβάνει
τοὺς τρεῖς, καὶ λέγει αὐτοῖς· Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ
μου ἕως θανάτου. Τίνος ἐνεκεν μὴ πάντας παραλαμ-
βάνει; Ἴνα μὴ καταπέσωσιν· ἀλλὰ τοὺτους, τοὺς τῆς
δόξης αὐτοῦ θεοῦ γενομένους. Ἄλλ' ὅμως καὶ τοὺτους
ἀφῆκε, καὶ μικρόν ἀποελθὼν, εὐχεται λέγων 92· [791]
Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον
τοῦτο· πλὴν οὐκ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ. Καὶ
ἐρχεται πρὸς αὐτοὺς, καὶ εὐρίσκει αὐτοὺς καθεύ-
δοντας, καὶ λέγει τῷ Πέτρῳ· Οὕτως οὐκ ἰσχύσατε
μὲν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ; Γρηγορεῖτε καὶ
προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσελθῇτε εἰς πειρασμόν. Τὸ
μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. Οὐχ
ἀπλῶς πρὸς Πέτρον μάλιστα ἀποτείνεται, καίτοι καὶ τῶν
ἄλλων καθευδουσάντων 93· ἀλλὰ καθικνούμενος αὐτοῦ
κάντεσθαι διὰ τὴν αἰτίαν γὰρ ἔμπροσθεν εἶπον. Εἰτα
ἐπειδὴ καὶ οἱ ἄλλοι τὸ αὐτὸ εἶπον, (εἰπόντος γὰρ, φησὶ,
Πέτρον, ὅτι Κἂν δέξῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μὴ σε
ἀπαρτήσομαι· ὁμοίως δὲ, φησὶ, καὶ πάντες οἱ μα-
θηταὶ εἶπον·) πρὸς ἅπαντας διαλέγεται, ἐλέγχων αὐ-
τῶν τὴν ἀσθενείαν. Οἱ γὰρ συναποθανεῖν αἰρούμενοι,
οὐδὲ λυπομένῳ τότε συλλυπηθῆναι ἰσχυρὰν ἐγρηγόρε-
τες, ἀλλ' ἐκράτησεν αὐτῶν ὁ ὕπνος. Ὁ δὲ ἐκτενέως
εὐχεται 94, ἵνα μὴ δόξη ὑπόκρισις εἶναι τὸ πρᾶγμα.

90 προσεύξωμαι (om. ἂν) G. H. K. 91 εἶπον G. Correxii Montef. Mox ἕως ἂν ἀ. προσεύξωμαι M. invitis Mosqg.
92 προσελθὼν M. 5 Mosqg. et pr. H. K. 93 καθευδόντων G. Euth. Mox καὶ ταῦτα Edld. 94 καὶ ante ἵνα deleui.
auctoribus K. Ep. 95 καὶ om. Ep. p. p. τοῦτο om. M. Ep. Hec aliter distinguuntur in Edld. [792] Εἰτα ἵνα λέγει γὰρ
G. 96 Διὰ] add. γὰρ τοι Edld. 97 εἰδοῦς G. H. M. invito Ep. 98 ἐκτενέως Edld. 99 καίτοι] εἶπεν G. H. K. M. sed πρόσκειται habet Ep. add. ante ὡσαύτε delevi cum H. L. M. Ep. 100 ψυχῇ] add. σου Edld. 101 Sic G.
H. L. M. vulgo ἐξέτησεν. ὡς] add. ὡς τὸν σίτον Edld. 102 εὐχεται M.

Καὶ ἰδρῶτες ἐπιβρέουσι διὰ τὴν αἰτίαν πάλιν τὴν αὐτήν,
καὶ 95 ἵνα μὴ τοῦτο εἰπωσιν αἰρετικοί, ὅτι ὑποκρίνεται
τὴν ἀγωνίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἰδρῶτες ὡς θρόμβοι αἵμα-
τος, καὶ ἄγγελοι ἐνισχύουν αὐτὸν ἐφάνη, καὶ μυρία
φόβου τεκμήρια, ἵνα 96 μὴ τις εἴπῃ τὰ ῥήματα πεπλα-
σμένα εἶναι. Διὰ 97 τοῦτο καὶ ἡ εὐχή. Τῷ μὲν οὐν εἰ-
παῖν, Εἰ δυνατόν, παρελθέτω, εἶδειξε τὸ ἀνθρώπινον·
τῷ δὲ εἰπεῖν, Πλὴν οὐκ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ,
εἶδειξε 98 τὸ ἐνάρετον καὶ ἐμφιλόσοπον, παιδεύων καὶ τῆς
φύσεως ἀνθελκούσης ἐπισταῖν τῷ Θεῷ. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ
ἤρκει τοῖς ἀνοήτοις τὸ πρόσωπον δεῖξαι μόνον, καὶ ῥή-
ματα προστίθισιν. Πάλιν ῥήματα οὐκ ἤρκει μόνον, ἀλλὰ
καὶ πραγμάτων ἴδει; καὶ ταῦτα συνάπτει τοῖς ῥήμασιν,
ἵνα πιστεύσῃ καὶ οἱ σφόδρα φιλονεικούντες, ὅτι καὶ
ἀνθρώπος γέγονε καὶ ἀπέθανεν. Εἰ γὰρ καὶ τούτων
δυνάμει, ἀπιστεῖται παρὰ τινος ἐν τούτῳ, πολλῶν μάλλον
εἰ μὴ ταῦτα ἔῃ. Ὅρξ δὲ ὅσων δείκνυσιν τῆς οἰκονομίας
τὴν ἀλήθειαν; Δι' ὧν φθέγγεται, δι' ὧν πάσχει. Εἰτα
ἐλθὼν, λέγει, φησὶ, τῷ Πέτρῳ· Οὕτως οὐκ ἰσχύσας
μὲν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ; Ἀπαντες ἐκάθευ-
δον 99, καὶ τῷ Πέτρῳ ἐπιτιμᾷ, αἰνιττόμενος αὐτὸν, ὑπὲρ
ὧν ἐφθέγγατο. Καὶ τὸ, Μετ' ἐμοῦ δὲ οὐκ ἀπλῶς κεῖται
100, ὡσαύτε εἶπε· Γρηγορῆσαι οὐκ ἰσχύσας μετ' ἐμοῦ,
καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ τὴν ψυχὴν 101 θήσεις; Καὶ τὸ ἐξῆς δὲ τὸ
αὐτὸ τοῦτο αἰνιττεῖται. Γρηγορεῖτε γὰρ, φησὶ, καὶ
προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. Ὅρξ πῶς
πάλιν αὐτοὺς παιδεύει μὴ ἀπαυθαδιάζεσθαι, ἀλλὰ συνε-
τρίφθαι τὴν διάνοιαν, καὶ ταπεινοφρονεῖν, καὶ τῷ Θεῷ
τὸ πᾶν ἀνατίθεναι; Καὶ νῦν μὲν πρὸς Πέτρον ἀποτείνε-
ται, νῦν δὲ πρὸς πάντας κοινῇ. Κάκειν μὲν φησὶ·
Σίμων, Σίμων, ἐξήγησε 102 ὁ Σατανᾶς σιγιδάσαι ὑμᾶς·
καὶ ὡς ἐδεήθη περὶ σοῦ· κοινῇ δὲ πᾶσιν, Εἰσελθεῖτε 103
μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν, πανταχοῦ τὸ αὐθάδες αὐ-
τῶν ἐκκόπτων καὶ ἐναγωνίους ποῶν. [792] Εἰτα ἵνα μὴ
δόξη διόλου καταφορικὸν ποιεῖν τὸν λόγον, λέγει· Τὸ μὲν

re videas, nec indigneris; nec cohibeas, quam veniam merearis? Idcirco vos Deus hoc honore decoravit ut hæc discernatis. Hæc vestra dignitas est, hæc securitas, hæc corona, non ut alba splendenteque tunica induti circumeatis. Et undenam, inquires, hunc et illum nosse possim? Non de ignotis, sed de notis loquor. Aliquid horribilius dicam: Non tam grave est energumenos intus esse, ut hos quos dicit Paulus (Hebr. 10. 29) Christum conculcare, et sanguinem testamenti commune ducere, atque Spiritus gratiam contumelia afficere. Dæmoniaco enim pejor est qui peccavit et accessit. Illi enim cum a dæmone vexantur, non ideo puniuntur: hi vero si indigne accedant, æterno supplicio traduntur. Ne itaque hos tantum pellamus, sed etiam omnes, quos viderimus indigne accedere. Nemo eorum qui discipuli non sunt communicet. Nullus Judas sumat¹, ne Judæ mala patiat. Corpus Christi est nec etiam multitudo. Vide ergo tu, qui mysteriorum minister es, ne Dominum ad iram concites, si hoc corpus non purges: ne gladium des pro cibo. Sed etiamsi præignorantia² ille ad communionem accedat,

¹ Savil., nullus sumat ut Judas.

² Sav. Ben. stultitia. Suspiciatur Savil. legendum, præarrogantia.

cohibe illum, ne timeas. Time Deum³, non hominem. Si timeas hominem, ab illo irrideberis; si Deum, etiam hominibus venerabilis eris. Si non audes, mihi adduc; nec permittam hujusmodi ausus. Animam potius amittam, quam indigno sanguinem dominicum præbeam; et sanguinem potius profundam, quam tremendum sanguinem dem cui non par est. Si post multam perquisitionem indignum non noveris, nihil criminis erit. Hæc de iis qui manifesti sunt dicta sint. Nam si hos corrigamus, cito nobis Deus ignotos notos faciet; si autem notos sinamus, cujus rei gratia Deus nobis alios notos faciat? Hæc porro dico, non ut coerceamus vel sequestremus tantum, sed ut emendatos reducamus, ut eorum curam habeamus. Sic enim et Deum propitium habebimus, et multos digne communicantes reperiemus, studique et sollicitudinis erga alios nostræ multam recipiemus mercedem: quam nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

³ Alii et Morel., time Dominum Deum.

HOMILIA LXXXIII. al. LXXXIV.

CAP. 26. v. 36. Tunc venit cum eis Jesus in villam que dicitur Gethsemani, et dicit discipulis: Sedete hic donec vadam illuc, et orem. 37. Et assumpto Petro et duobus filiis Zebedæi, cepit contristari et mæstus esse, 38. et dixit eis: Tristis est anima mea usque ad mortem. Manete hic, et vigilate mecum.

1. Quia ipsi semper hærebant; ideo dicit: *Manete hic, donec vadam et orem.* Solebat enim seorsum ab illis orare. Hoc autem faciebat, ut nos doceret, ad precandum nobis quietem et tranquillitatem multam esse parandam. Et accipit tres discipulos, dicitque illis: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Cur non omnes secum adduxit? Ne conciderent. Sed hos tantum admisit, qui gloriæ suæ spectatores fuerant. Attamen hos etiam relinquit. Et paululum procedens, orat dicens: 39. *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste. Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* 40. *Et venit ad eos, et invenit eos dormientes, et dicit Petro: Ita non potuisti una hora vigilare mecum?* 41. *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Non frustra Petrum maxime alloquitur, licet alii quoque dormirent; sed ut perstringat illum ob causam superius dictam. Deinde quia alii quoque idipsum dixerant (cum enim Petrus dixisset, *Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo: similiter*, inquit, *et omnes discipuli dixerunt*), illorum infirmitatem redarguens, ipsos omnes alloquitur. Nam qui mori cum illo volebant, dolenti condolere non poterant vigilantes, sed a somno victi sunt. Ipse vero intentius orat ne videretur res illa esse simulatio; eadem de causa sudor decidit, et ne dicerent hæretici, ipsum tri-

stitiam simulasse; ideoque sudores erant sicut guttæ sanguinis, et angelus ipsum confortans apparuit, sexcentaque fuere timoris signa, ne quis diceret, ficta esse verba. Hæc etiam de causa orat. Cum ergo ait: *Si possibile est, transeat, humanitatem ostendit; cum autem dicit, Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu, virtutem philosophiamque exhibet¹, monetque, renitente quoque natura, Deum esse sequendum.* Quia vero non sat erat stultis solam morientis faciem ostendere, verba addit. Rursus verba non sufficiebant, sed res ipsæ desiderabantur, hæc etiam verbis addidit, ut vel ii crederent qui admodum contentiosi essent, ipsum et hominem factum et mortuum esse. Nam si cum hæc omnia signa fuerint, non desunt tamen qui hoc non credant, multo magis si hæc non fuissent. Viden² per quanta œconomiae veritatem ostendat? Per verba, per ea quæ patitur. Deinde veniens dicit Petro: *Sic non potuisti una hora vigilare mecum?* Omnes dormiebant, et Petrum increpat, subobscure coarguens eum de iis quæ dixerat. Illud vero, *Mecum*, non sine causa ponitur, sed ac si diceret: *Vigilare non potuisti mecum, et pro me animam tuam pones?* Quod vero sequitur, idipsum subindicat: nam ait, *Vigilate, et orate, ut ne intretis in tentationem.* Vides quomodo rursum eos instituat, ne in arrogantiam declinent, sed animum conterant, humilesque sint, totumque Deo adscribant? Et nunc quidem Petrum alloquitur, nunc simul omnes. Atque illi quidem ait: *Simon, Simon, expetivit vos satanas, ut cribraret sicut triticum: et ego propter te oravi (Luc. 22. 31); simul vero omnibus: Orate, inquit, ne intretis in tenta-*

¹ Aliqui legunt, docet.

tionem¹: ubique arrogantiam illorum frangit, ac sollicitos reddit. Deinde ne videretur acrior esse, addit: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*. Nam si vis, inquit, mortem contemnere, non poteris, donec Deus manum porrexerit: caro enim animum deprimit. Rursusque hoc ipsum subindicavit, dicens: 42. *Pater, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua*: hic ostendens se cum voluntate Dei admodum consonare, et ubique illum sequi oportere, illudque requirere. 43. *Et veniens, invenit eos dormientes*. Nam præterquam quod intempesta nox erat, oculi eorum præ mœrore gravati erant. Tertio quoque abiens hoc ipsum loquutus est, confirmans se hominem factum esse. Nam illud secundo et tertio in Scripturis veritatis est certum iudicium: sicut et Joseph Pharaoni dixit: *Tibi apparuit somnium secundo* (Gen. 41. 32), pro veritate, et hoc factum est ut credas id omnino futurum esse. Ideo ipse et semel et bis et tertio ipsum loquutus est, ut œconomiae fidem faceret. Et cur secundo venit? Ut illos redargueret, quia ita mœrore obruti erant, ut ne præsentiam quidem ejus sentirent. Nec tamen redarguit, sed paululum recessit, incredibilem eorum infirmitatem significans, qui ne increpati quidem potuissent vigilare. Non expergeficit autem nec increpat amplius, ne attonitos magis percelleret, sed cum abiisset, orasset et rediisset, ait: 45. *Dormite jam et requiescite*. Atqui tunc vigilare opus erat; sed ostendit ipsos ne conspectum quidem malorum facile laturos, sed fugandos esse præ terrore, neque se illorum egere auxilio, et tradi se omnino oportere, atque: *Dormite jam et requiescite*. Ecce appropinquavit hora, et Filii hominis tradetur in manus peccatorum. Ostendit rursum œconomiae fuisse illud.

2. *Christus neque peccato obnoxius, neque necessitate coactus, sed sponte sua passionem subit. Proditoris sceleratus animus. Avaritia redarguitur*. — Neque hinc solum, sed etiam quod dicat, *In manus peccatorum*, illorum erigit animos, ostendens illorum nequitiae hoc opus esse, non vero quod ipse peccato esset obnoxius. 46. *Surgite, eamus hinc; ecce appropinquavit qui me tradet*. Illis omnibus illos erudit, non necessitatis, neque infirmitatis, sed œconomiae ejusdam ineffabilis rem esse: præsciebat enim venturum esse², nec solum non fugit, sed obviam ivit. 47. *Adhuc enim eo loquente, ecce Judas unus ex duodecim venit, et cum ipso turba multa, cum gladiis et fustibus, missi a principibus sacerdotum et senioribus populi*. Pulchra certe sacerdotum instrumenta, cum gladiis et lignis irruunt. Et Judas, inquit, cum eis, unus ex duodecim. Rursus illum unum ex duodecim dicit, neque erubescit. 48. *Qui autem tradebat eum, dedit eis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum*. Papæ, quantum scelus proditoris animus suscepit? quibus oculis tunc Magistrum aspexit? quo ore osculatus est? O sceleratam mentem! quid deliberavit?

¹ Juxta unum codicem legendum esset, *simul vero omnibus orandum esse dicit ne intrent in tentationem*.

² Sic duo codd. Ceteri, *præsciebat enim venturos esse*; quæ etiam lectio quadrat ad seriem, nam hic de Juda et sociis agitur.

quid ausus est? quod symbolum proditiōis dedit? *Quemcumque osculatus fuero*, inquit. Confidebat in lenitate magistri: quod maxime illum confundere debuit, et venia omni privare, quod tam mansuetum magistrum prodiderit. Sed cur, inquires, hoc signum dedit? Quia sæpius ab illis comprehensus, pertransiivit, ipsis nescientibus. Attamen tunc quoque factum fuisset, si non ipse capi voluisset. Ut hoc ipsum Judam doceret, oculos eorum excæcavit; ipseque interrogabat, *Quem queritis* (Joan. 18. 4)? Ipsi vero non noverant, quamvis cum lateris et lampadibus essent Judamque secum haberent. Deinde quia dixerunt, *Jesum*, ait ille: *Ego sum is quem queritis* (Ibid. v. 5); et rursus, 50. *Amice, ad quid venisti?* Postquam enim ostendit potentiam suam, tum demum id permisit. Joannes vero ait¹, Jesum ad illam usque horam Judam emendare voluisse dicendo: *Juda, osculo Filium hominis tradis* (Luc. 22. 48)? Nec te pudet tali proditiōis modo uti? Attamen quia ne hoc quidem ipsum cohibuit, osculum ejus admisit, et seipsum libens tradidit. *Et immiserunt in illum manus, et tenuerunt eum*, eadem ipsa nocte, qua pascha comedebant; tanto erant furore correpti. Attamen nihil potuissent, nisi ipse id permisisset. Illud tamen Judam ab intolerabili supplicio non liberabit, sed majori obnoxium reddit damnationi: quod cum tantam et potentiam et mansuetudinis lenitatisque ejus demonstrationem habuerit, fera sævior fuerit. Hæc cum sciamus, avaritiam fugiamus: hæc enim tunc illum, hæc, inquam, in furorem conjecit: hæc ad extremam immanitatem crudelitatemque illum exercitavit. Neque illum modo, sed etiam omnes qui tali morbo capti sunt. Cum enim ad desperandum de salute inducat, multo magis aliorum salutem despicere suadet. Atque ita tyrannicus est morbus, ut etiam vehementissimum corporum amorem aliquando superet. Quamobrem admodum erubesco, quod multi pecuniis parentes libidinem refrenarent, qui propter Dei timorem noluerunt caste modesteque vivere. Ideo fugiamus illam, obsecro: neque enim hoc dicendi finem faciam. Cur aurum, o homo, accumulas? cur servitatem tuam acerbiorē reddis? cur custodiam graviorē, cur sollicitudinē acutiorē? Puta tuas esse omnes auri venas, quæ in metallis sunt, omniaque illa quæ in ærario regio. Nam si hanc tantam molem auri haberes, custodires tantum, non uteris. Etenim si nunc iis quæ possides non uteris, sed ab iis abstines ut alienis: multo magis si plura haberes, idipsum ageres. Nam pecunie amantes solent, quo plus auri possident, eo magis illi parcere. Sed scio, inquires, hæc mea esse. Ergo in opinione tantum, non in usu possessio tua est. Sed hinc hominibus, inquires, formidabilis futurus sum. Imo capti facilius, divitibus, pauperibus, furibus, sy-cophantibus, servis omnibusque demum insidiari volentibus. Nam si vis esse formidabilis, præcide ansas quibus possunt te capere et vexare omnes qui hoc ipsum facere velint. Annon audisti hoc proverbium, Pauperem et nudum non possunt centum viri spi-

¹ Legendum esset, *Lucas vero ait*; siquidem Lucæ verba sunt.

πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. Εἰ γὰρ καὶ βούλει, φησὶν, ὑπεριδεῖν θανάτου, ἀλλ' οὐ δύνησθαι, ἕως ἂν ὁ Θεὸς ὀρέξῃ χεῖρα· καθέλκει γὰρ τὸ φρόνημα τὸ σαρκικόν. Καὶ πάλιν ὁ ἠδξάτο τὸ αὐτὸ, λέγων· Πάτερ, εἰ οὐ δύναται τοῦτο παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ, ἐὰν μὴ αὐτὸ πλῶς, γερηθῇ τὸ θέλημα σου· δεικνύς ἐνταῦθα, ὅτι σφόδρα συνάδει τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι πανταχοῦ τούτῳ ἐπισθαι δεῖ, καὶ τοῦτο ἐπιζητεῖν. Καὶ ἐλθὼν, εὗρεν αὐτοὺς καθυδούοντας. Μετὰ γὰρ τοῦ καὶ ὧρπ τῶν νυκτῶν εἶναι, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ὑπὸ ὁ τῆς ἀθυμίας ἦσαν βεβαρημένοι. Καὶ ἐκ τρίτου πάλιν τὸ αὐτὸ ἀπελθὼν ἐφθέγγετο, βεβαιῶν ὅτι ἀνθρώπος γέγονεν. Τὸ γὰρ δεύτερον καὶ τρίτον ἀληθείας μάλιστα ἐστὶν ἐν τῇ Γραφαῖς ἐνδεικτικόν· ὥστε καὶ ὁ Ἰωσήφ ἔλεγε τῷ Ὁραῷ· Ἐκ δευτέρου ἐράνη σοι τὸ ἐν- ἄνθρωπον· ὑπὲρ ἀληθείας, καὶ τοῦ πιστωθῆναι ὅς ἐστι τοῦτο ἔσται πάντως, τοῦτο γέγονε. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ τρίτον τὸ αὐτὸ ἐφθέγγετο, ὑπὲρ τοῦ πιστώσασθαι τὴν οικονομίαν. Καὶ τίνος ἔνεκεν ἦλθεν ἐκ δευτέρου; Ὅστε αὐτοὺς ἐλέγχει, ὅτι οὕτως ἐθα- πείσθησαν ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, ὥς μὴδὲ τῆς παρουσίας αὐτοῦ αἰσθάνεσθαι. Οὐ μὴν ἠλεγξεν, ἀλλὰ διέστη μικρὸν, δηλῶν τὴν ἀρατον αὐτῶν ἀσθένειαν, ὅτι οὐδὲ ἐπιτιμη- θέντες ἠδύναντο καρτερεῖσθαι. Οὐ διυπνίζει δὲ καὶ ἐπι- τιμῇ πάλιν, ὥστε μὴ πληθύνει πεπληγότες, ἀλλ' ἀπελθὼν καὶ προσευχόμενος καὶ ἐκπαλιῶν φησὶ· Καθεύδετε τὸ λοιπὸν, καὶ ἀναπαύεσθε. Καὶ μὴν τότε γρηγορήσαι ὅς ἐστι· ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι οὐδὲ τὴν ὄψιν οἴσους τῶν δει- νῶν, ἀλλὰ φυγαδευθήσονται καὶ ἀποστήσονται ὑπὸ τῆς ἀγωνίας, καὶ ὅτι οὐδὲν ὁ τῆς αὐτῶν δεῖται βοήθειας, καὶ ὅτι δεῖ πάντως αὐτὸν παραδοθῆναι, Καθεύδετε λοιπὸν, φησὶ, καὶ ἀναπαύεσθε. Ἰδοὺ ἡγρικὴ ἡ ὥρα, καὶ ὁ Ἰὼς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδεται εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν. Δεικνύσι πάλιν ὅτι οικονομίας ἦν τὸ γινόμενον.

β'. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ εἰπεῖν, Εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν, ἀνίστησιν αὐτῶν τὰ φρονήματα, δηλῶν ὅτι τῆς ἐκείνων πονηρίας τὸ ἔργον ἦν, οὐ τοῦ αὐτὸν ὑπεύθυνον εἶναι πλημμελήματι. Ἐγείρεσθε, ἀγώμεν ἐντεῦθεν· Ἰδοὺ ἡγρικὴ ὁ παραδίδους με. Διὰ πάν- των γὰρ αὐτοὺς ἐπαίδευσεν ὅτι, ὅτι οὐκ ἀνάγκης τὸ πρῆγμα ἦν, οὐδὲ ἀσθενείας, ἀλλ' οικονομίας τινὸς ἀπορρήτου. Καὶ γὰρ προφῆς ἦξοντα, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐφυγεν, ἀλλὰ καὶ ὁμῶς ἐχώρει· Ἐγὼ γοῦν αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ Ἰούδας εἰς τῶν δώδεκα ἦλθε, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ. Καλὰ γέ ὅτι τῶν ἱερῶν τὰ σκεύη· μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων ἐπέρχονται. Καὶ Ἰούδας, φησὶ, μετ' αὐτῶν, εἰς τῶν δώδεκα. Πάλιν αὐτὸν τῶν δώδεκα καλεῖ, καὶ οὐκ αἰσγνέται· Ὁ δὲ παραδίδους ὅς ἔδωκεν αὐτοῖς σημεῖον, λέγων· Ὁρ ἂν φιλήσω, αὐτὸς ἐστὶ, κρα- τήσατε αὐτόν. Βαβαί! πόσῃν ἰδέξατο πονηρίαν ἡ τοῦ προδότου ψυχὴ! Ποίους γὰρ ὀφθαλμοὺς ἔώρα τότε εἰς τὸν Διδάσκαλον; [793] πόλῃ στόματι ἐφίλει; Ὡς τῆς μιᾶς γνώμης! τί ἐβουλεύσατο; τί ἐτόλμησε; πόσον σύμβολον ἔδωκε τῆς προδοσίας; Ὁρ ἂν φιλήσω, φησὶν. Ἐθάρ- ρει τῇ ἐπεικειν τοῦ Διδασκάλου· ὁ μάλιστα πάντων

ἱκανὸν ἦν αὐτὸν ἐντρέψαι, καὶ πάσης αὐτὸν ἀποστερη- σαι συγγνώμης, ὅτι τὸν οὕτως ἡμερον προεβίδου ὅς. Τίνος δὲ ἔνεκεν τοῦτο φησὶν; Ἐπειδὴ πολλάκις κατα- σχεθεὶς ὑπ' αὐτῶν διεξήλθεν, οὐκ εἰδὼτων αὐτῶν. Ἀλλ' ὁμῶς καὶ τότε ἂν τοῦτο ἐγένετο, εἰ μὴ αὐτὸς ἐβουλήθη. Τοῦτο γοῦν αὐτὸ παιδεύσει αὐτὸν ὅς βουλόμενος, καὶ τότε ἐπήρωσεν αὐτῶν τὰς ὄψεις, καὶ αὐτὸς ἡρώτα, Τίνα ζητεῖτε; Καὶ οὐκ ᾔδεσαν, καίτοι μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων ὄντες, καὶ τὸν Ἰούδαν μετ' αὐτῶν ἔχοντες. Εἰτα ἐπειδὴ εἶπον, Ἰησοῦν, λέγει· Ἐγὼ εἰμι ὃν ζητεῖτε· καὶ ἐνταῦθα πάλιν, Ἐτάρις, ἐφ' ᾧ πᾶ- ρει; Μετὰ γὰρ τὸ δεῖξαι τὴν ἰσχὴν τὴν αὐτοῦ, τότε λοιπὸν συνεχώρησεν. Ὁ δὲ Ἰωάννης ὅς φησὶν, ὅτι καὶ ἔως αὐτῆς αὐτὸν διώρουν τῆς ὥρας λέγων· Ἰούδα, φιλήματι τὸν Ἰὼν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως; Οὐδὲ τὸ σχῆμα τῆς προδοσίας αἰσγνύη; φησὶν. Ἀλλ' ὁμῶς ἐπειδὴ μὴδὲ τοῦτο αὐτὸν διεκώλυσε, καὶ φιλήθη καὶ κατεδέ- ξετο, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐκὼν, καὶ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, καὶ ἐκράτησαν κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα, καθ' ἣν τὸ πᾶσά ἐφαγον· οὕτως ἔξεν καὶ ἐμαίνοντο. Ἀλλ' ὁμῶς οὐδὲν ἂν ἴσχυσαν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησεν. Οὐ μὴν τοῦτο ἀπαλλάττει τὸν Ἰούδαν τῆς ἀφορήτου κολά- σεις, ἀλλὰ καὶ μειζρόνως αὐτὸν καταδικάζει, ὅτι καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοσαύτην λαβὼν ἀπέδειξεν, καὶ τῆς ἐπεικειας, [καὶ τῆς πραότητος·] καὶ τῆς ἡμερότητος, θηρίου παντὸς χαλεπότερος γέγονεν. Ταῦτ' οὐν εἰδότες, φεύγωμεν ὅς πλεονεξίαν. Ἐκείνη γὰρ αὐτὸν, ἐκείνη τότε ἐξεβάκχευσεν· ἐκείνη πρὸς ἐσχάτην ὠμότητα καὶ ἀπαν- θρωπίαν γυμνάσει· τοὺς ἄλόντας. Ὅταν γὰρ τῆς οικείας ἀπογνῶναι ποιῇ σωτηρίας, πολλῶν μᾶλλον τῶν τῶν ἀλ- λων ὑπερορῶν παρὰσυνάξει. Καὶ οὕτως τυραννικὸν ἐστὶ τὸ πάθος, ὡς καὶ τοῦ δριμυτάτου ἔρωτος τῶν σωμάτων περιγενέσθαι ποτὲ. Διὸ καὶ σφόδρα ἐγκαλύπτουμαι, ὅτι χρημάτων μὲν φοβέμενος, πολλὰς ἐχαλίνωσαν ἀκολα- σίας πολλοί· διὰ δὲ τὸν τοῦ Χριστοῦ ὀφθόν οὐκ ἠθέλη- σαν σωφρόνως ζῆν καὶ μετὰ σεμνότητος. Διὸ δὲ φεύγω- μεν αὐτὴν· οὐ γὰρ παύσομαι ἀεὶ τοῦτο λέγων. Τί γὰρ συνάγει, ἄνθρωπε, χρυσίον; τί τὴν δουλείαν πικροτέ- ραν ἐργάζῃ; τί τὴν φυλακὴν χαλεπωτέρην; τί τὴν φρο- ντίδα δριμυτέραν ποιεῖς; Νόμισον εἶναι σὰ τὰ ἐν τοῖς μετάλλοις κατορυγμένα ὀφθγμάτων, τὰ ἐν τοῖς βασιλείοις. Καὶ γὰρ εἴπερ εἶχες τὸν ὄγκον ἐκείνων, ἐφύλαξας ἂν ὁ μόνον, καὶ οὐκ ἂν ἐχρήσω. Εἰ γὰρ νῦν τοῖς οὖσιν οὐ κέρησαι, ἀλλ' ὡς ἄλλοτριον ἀπέχῃ, πολλῶ μᾶλλον εἰ τὰ πλεῖστα εἶχες, τοῦτο ἂν ἐπαθες. Καὶ γὰρ εἰδῶσιν οἱ φιλάργυροι, ὅσην ἂν πλεῖον περιβάλλωνται, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτῶν φειδεσθαι. Ἀλλ' οἶδα, φησὶν, ὅτι [794] ἐμὰ ταῦτα. Οὐκοῦν ἐν ὑπολήψει μόνον, οὐκ ἐν ἀπολαύσει ἡ κτήσις. Ἀλλ' ἐμελλον ἀνθρώποις εἶναι, φησὶ, φοβερός. Εὐχερίωτος μὲν οὖν μᾶλλον καὶ πλουσίους καὶ πένησι, καὶ λησταῖς, καὶ συκοφάνταις, καὶ οἰκέταις, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς ἐπιβουλεύειν βουλομένοις, τούτοις ἂν ἐγένου. Εἰ γὰρ βούλει εἶναι φοβερός, ἔκκοπτε τὰς λαβὰς, δι' ὧν δύναται σε εἰλεῖν καὶ λυπήσας πάντες οἱ τοῦτο ἐσπου- δακότες. Ἡ οὐκ ἀκούεις τῆς παροιμίας λεγομένης, ὅτι Τὸν πένητα καὶ γυμνὸν οὐδὲ ἑκατὸν ὁμοῦ συνελθόντας δύναται ἀποδοῦσαι ποτε; Μεγίστην γὰρ ἔχει προσην

ἂν πάλιν] add. ἀπελθὼν G. L. ἠδξάτο] Sic mei et Mosq. omnes. ἠγίζατο Edd. ὅς τοῦτο] add. τὸ ποτήριον H. L. ἡδξάτο ἂν μὴ α. π. om. G. K. ἂν π. om. K. L. ἐκ δευτέρου... ἐνύπνιον] ὅτι σοι ἐφάνη τὸ ἐν. ἐκ δ. L. ὁ πιστευθῆναι Edd. ὁ γρηγορήσαι Edd. οἴσους] add. βλάβος Edd. ὁ δὲ] Sic L. Ep. vulgo οὐδὲ. ὁ παίδευσεν K. L. Sic H. L. Ep. ceteri ἦξοντας. ὁ γοῦν] δὲ K. γὰρ Edd. ὄχλος] add. πολλὸς L. Καλὰ γέ] add. οὐ γὰρ G. K. Vid. adnot. ad p. 381 A. μαχ. καὶ ξύλων] φανῶν καὶ λαμπάδων G. K. M. Ge. ὁ παραδίδους] add. αὐτὸν Edd. ὁ παρὰδίδου Edd. αὐτὸν om. H. K. ἐφ' ᾧ H. Ep. Ἰωάννης] Αουκᾶς L. Ge. ὁ μὴδὲ] οὐδὲ Edd. Mox ἐξέδωκεν H. L. invito Ep. Includa desunt in G. K. L. ὁ θῆκον. Κατὰ φιλαργύρων καὶ πλεονεξίων καὶ ὅσων συνάγουσι, πλεονεξιώνται. M. φεύγωμεν K. L. τὴν πλεονε- ξίαν L. γυμνάσει] αὐτὸν ἐγύμνασεν. Οὐκ ἐκείνων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντας Edd. refragantibus codd. et Interp. Χριστοῦ] Sic codd. et Ge. Θεοῦ Edd. χρυσὸν Edd. κατορυγμένα H. K. p. p. καὶ τὰ ἐν τ. β. πάντα Edd. ἂν] τοῦτον ἂν G. τοῦτο ἂν Sav. περιβάλλονται K. L. περιβάλλονται G. ἔκκοπτε Edd. συνελ- θόντες om. G. K. M.

τὴν πενίαν, ἣν οὐδὲ ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ χειρώσασθαι δύναται· ἀν καὶ ἐλεῖν.

γ'. Τὸν μέντοι φιλάργυρον ἅπαντες ὁμοῦ λυποῦσι. Καὶ τί λέγω τοὺς ἀνθρώπους, ὅπου ¹³ καὶ σῆτες καὶ σκώληκες ἐπιστρατεύουσιν τῷ τοιοῦτῳ; Καὶ τί λέγω σῆτας; Ὁ χρόνος ὁ πολλὸς ἀρκεῖ μόνος, καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος, τὰ μέγιστα ἀδικῆσαι τὸν τοιοῦτον. Τίς οὖν ἡ τοῦ πλούτου ἡδονή; Ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτοῦ τὰς ἀηδίας βλέπω· σὺ δέ μοι τὴν ἡδονὴν εἰπέ. Καὶ τίνες αἱ ἀηδίαί; φησί. Φροντίδες, ἐπιβουλαί, ἀπέχθειαι, μίσος, φόβος, τὸ δειδύμην καὶ ἐν ὀδύνῃ εἶναι. Καὶ γὰρ εἰ τις συμπλέκοιτο κόρη ¹⁴ ἐρωμένην, τὴν δὲ ἐπιθυμίαν ἐμπληῖσαι μὴ δύναιτο, τὴν ἐσχάτην ὑπομένει βάσανον. Οὕτω καὶ ¹⁵ ὁ πλούσιος. Ἐχει μὲν γὰρ τὴν εὐπορίαν, καὶ συγγίνεται αὐτῇ· ἐμπληῖσαι δὲ οὐ δύναται· τὴν ἐπιθυμίαν ἅπασαν, ἀλλὰ ¹⁶ συμβαίνει ταῦτον, οἷόν τις φησι σοφρῶς ἀνὴρ· Ἐπιθυμία ἐντροῦχου ἀποπαρθενῶσαι γενῶν· καὶ, Ὡς περ ἐντροῦχος περιλαμβανὼν παρθένον, καὶ στενάζων· οὕτως ὁ πλουτοῦντες ἅπαντες. Τί ¹⁷ ἂν τις τὰλλα λέγοι; πῶς πᾶσιν ἐστὶν ἡδὴς ὁ τοιοῦτος, τοῖς οἰκέταις, τοῖς γεωργοῖς, τοῖς γείτοσι, τοῖς τὰ πολιτικὰ πράττουσι, τοῖς ἀδικουμένοις, τοῖς οὐκ ἀδικουμένοις ¹⁸, τῇ γυναικὶ μάστιγα ἀπέναντον, τοῖς παισὶν πλέον ἀπάντων; Οὐδὲ γὰρ ὡς ἐλευθέρους, ἀλλ' ἀνδραπόδων καὶ ἀργυρωνήτων ἀθλιώτερον αὐτοὺς ἐκτρέφει ¹⁹. Καὶ μυρίας ὀργῆς καὶ λύπης καὶ παροινίας καὶ γέλωτος ἀφορμὰς καθ' ἑαυτοῦ παρέξει, κοινῇ ²⁰ πᾶσι καμωθία προκειμένος. Καὶ αἱ μὲν ἀηδίαί αὐταί, καὶ τούτων πλείους ἴσως· οὐ γὰρ ἂν τις αὐτάς πάσας ²¹ ἐπέλθοι τῷ λόγῳ ποτὲ, ἀλλ' ἡ πείρα παραστήσει δυνήσεται. Σὺ δέ μοι τὴν ἡδονὴν λέγε τὴν ἐντεῦθεν. Δοκῶ πλουτεῖν, φησί, καὶ νομίζομαι πλουτεῖν. Καὶ ποία ἡδονὴ τὸ νομίζεσθαι; Φθόνου μὲν οὖν ²² ὄνομα μέγιστον. Καὶ γὰρ ὄνομα μόνον ἐστὶν ὁ πλούσιος, πράγματος ἔρημον. Ἀλλὰ καὶ ἐντροπῶν εὐφραίνεται τῇ ὑπολήψει ταύτῃ, φησὶν, ὁ πλούσιος. Εὐφραίνεται ὑπὲρ ὧν ἀλεγεῖν ἔδει. Ἀλεγεῖν; διατί; φησὶ. Ὅτι τοῦτο αὐτὸν πρὸς πάντα ἀχρηστον ἐργάζεται, καὶ δεῖλιν καὶ ἀνανδρον, καὶ πρὸς ἀποθνήσκον ²³ καὶ πρὸς θάνατον· καὶ γὰρ διπλοῦν ἡγείται τούτου, μάλλον ²⁴ τῶν χρημάτων, ἢ τοῦ φωτὸς ἐπιθυμῶν. Τὸν τοιοῦτον οὐδὲ ὁ οὐρανὸς τέρπει, ὅτι μὴ χρυσὸν φέρει· οὐδὲ ὁ ἥλιος, ἐπειδὴ μὴ χρυσᾶς ἀκτῖνας ἀφίησιν. Ἀλλ' εἰσὶ τινες, οἳ καὶ ἀπολαύουσι τῶν ὄντων, φησὶ, τρυφῶντες, γαστριζόμενοι, μεθύοντες, πολυτελεῶς διαπαντός. Τούς χειρόνας [795] μοι τούτων λέγετε. Ἐκεῖνοι γὰρ μάλιστα εἰσιν, οἳ οὐκ ἀπολαύουσιν. Οὕτως μὲν γὰρ καὶ ἐτέρων ἀπείχεται ²⁵ κακῶν, ἐνὶ προσδεδεμένους ἔρωτι· ἐκεῖνοι δὲ τούτων χειρούς, πρὸς τοῖς εἰρημαίοις ἐτέρων δεσποῦντιν χαλεπὸν συμφερόν ἐπισπείροντες, καὶ καθάπερ τυράννοις τισὶ χαλεποῖς, τῇ γαστρὶ, τῇ τῶν σωμάτων ἡδονῇ, τῇ μέθῃ, καὶ ταῖς ἄλλαις ἀκολασίαις καθ' ἑκάστην λειτουργοῦντες τὴν ἡμέραν, πόρνας τρέφοντες, δεῖπνα πολυτελῆ κατασκευάζοντες, παρασίτους, κόλακας ὀνούμενοι, ἐπὶ τοὺς παρὰ φύσιν ἐκπίπτοντες ἔρωτας, μυρίους νοσήμασιν ἐκ τούτων καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν περιβάλλοντες. Οὐδὲ γὰρ εἰς χρεῖαν ἀναλίσκουσι τὰ ὄντα, ἀλλ' εἰς τὸ φθεῖραι τὸ σῶμα, καὶ συνδιαφθεῖραι τούτῳ τὴν ²⁶ ψυχὴν· καὶ ταῦτόν ποιοῦσιν, οἷον ἂν εἰ τις τὸ σῶμα κοσμῶν, δοκοῖ ²⁷ εἰς τὴν ἑαυτοῦ χρεῖαν ἀναλίσκειν. Ὅστε ἐκεῖνος μόνος ἡδονῆς ἀπολαύει, καὶ κύριός ἐστι τῶν ὄντων, ὁ χρώμενος

εἰς δέον τῷ πλούτῳ· οὗτος δὲ δοῦλοι καὶ αἰγμάλωτοι· καὶ γὰρ τὰ πάθη τοῦ σώματος ἐπιτρέβουσι, καὶ τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς ²⁸. Ποία οὖν αὕτη ἀπόλαυσις, ὅπου πολιορκία καὶ πόλεμος, καὶ χειμῶν θαλαττίας πάσης ζάλης χαλεπώτερος; Κἂν γὰρ ἀνοήτως ὁ πλούσιος λάθῃ, ἀνοητοτέρους ἐργάζεται· καὶ ἀσελγείς, ἀσελγεστέρους. Καὶ τί τῷ πέννῃ, φησὶ, τῆς συνέσεως ὄφελος; Εἰκότως ἀγνοεῖς. Οὐδὲ γὰρ ὁ τυφλὸς ²⁹ οἶδε, τί τοῦ φωτὸς τὸ κέρδος. Ἀκουσον τοῦ Σολομῶντος λέγοντος, ὅτι Ὅσον τὸ μέσον σκότους καὶ φωτὸς, τοσαύτη ἡ περιουσία τοῦ σοφοῦ ὑπὲρ τὸν ἄφροντα. Ἀλλὰ τὸν ἐν σκότῳ πῶς διδάσκωμεν; Ἐκόςτος γὰρ ἐστὶν ὁ τῶν χρημάτων ἔρωσις, οὐδὲν ἀφίεις τῶν ὄντων φαίνεσθαι ὡς ἔστιν, ἀλλ' ἐτέρως. Καθάπερ γὰρ ὁ ἐν σκότῳ, καὶ χρυσοῦν ἰσθ' ³⁰ σκεῦος, καὶ λίθον τίμιον, καὶ ἀλουργὰ ἱμάτια, οὐδὲν εἶναι νομίζει· οὐ γὰρ ὁρᾷ αὐτῶν τὸ κάλλος· οὕτω καὶ ὁ ἐν φιλαργυρίᾳ ³¹ οὐκ οἶδε τῶν περιπουδᾶστων, ὡς χρῆ, τὸ κάλλος. Διασκεδάσον μοι τὴν ἀγλὴν τὴν ἀπὸ τοῦ πάθους τούτου, καὶ τότε ὕψει τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν. Οὐδαμοῦ δὲ ταῦτα οὕτω φαίνονται, ὡς ἐν πενήτῃ· οὐδαμοῦ οὕτως ἐλέγχεται τὰ δοκούντα μὲν εἶναι, οὐκ ὄντα δὲ, ὡς ἐν φιλοσοφίᾳ.

δ'. Ἀλλ' ὡς τὸν ἀνοήτων ἀνθρώπων, οἳ καὶ καταρύνται τοῖς πέννῃσι, καὶ φασὶ καταισχύνεσθαι καὶ οἰκίας καὶ βίον ὑπὸ πενίας· πάντα φύροντες ³²! Τί γὰρ ἐστὶν αἰσχύνει οἰκίας; εἰπέ μοι. Οὐκ ἔχει κλίνην ἐξ ἐλέφαντος, οὐδὲ ἀργυρᾶ σκευή, ἀλλ' ἐξ ὀστράκου ³³ πάντα καὶ ξύλων. Τοῦτο μὲν οὖν μέγιστη δόξα οἰκίας· καὶ περιφάνεια. Τὸ γὰρ τῶν βιωτικῶν ἀμελεῖν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ψυχῆς πολλάκις ποιεῖ τὴν σχολὴν ἀναλίσκεσθαι πᾶσαν. Ὅταν οὖν πολλὴν ἐν τοῖς ἐξω τὴν ἐπιμέλειαν ἴσῃ, τότε αἰσχύνεται ἐπὶ τῇ πολλῇ ἀσχημοσύνῃ. Σχῆμα γὰρ μάλιστα αἱ τῶν πλουτοῦντων οὐκ ἔχουσιν οἰκίας. Ὅταν γὰρ ἴσῃ ξύλα περιβεβλημένα τάπησι, καὶ κλῖνας ἀργύρῳ ἐνδοδεμέναις ³⁴, ὥς περ ἐν τῷ θεάτρῳ, ὥς περ [796] ἐν τῇ πομπῇ τῆς σκηνῆς, τί ταῦτες τῆς ἀσχημοσύνης ἴσον γένοιτο· ἀν; Ποία γὰρ μάλλον οἰκία εἰκοι ἐπὶ ὀρχήστρῃ καὶ τοῖς; ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας ³⁵; ἢ τοῦ πλουσίου, ἢ τοῦ πένντος; Οὐκ εὐδῆλον, ὅτι ἡ τοῦ πλουσίου; Οὐκοῦν αὕτη ἀσχημοσύνη ³⁶ γέμει. Ποία οἰκία εἰκοι ἐπὶ τοῦ Παύλου, τῇ τοῦ Ἀδραῆμ; Εὐδῆλον ὅτι ἡ τοῦ πένντος. Οὐκοῦν αὕτη μάλιστα κακαλώπισται καὶ εὐδοκίμα. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτο μάλιστα κόσμος οἰκίας, εἰσελθε εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ζαχαρίου, καὶ μάθε, ὅτε ἐμελλεν εἰς αὐτὴν εἰσεῖναι ὁ Χριστὸς, πῶς αὐτὴν ἐκόσμησεν ἐκείνος. Οὐ γὰρ ἔδραμε πρὸς τοὺς γείτονας, ἀμφίβουρα αἰτῶν καὶ καθέδρας καὶ βῆθρα ἐξ ἐλέφαντος πεποιημένα, οὐδὲ ἐξέβαλεν ἐκ τῶν ταμείων τὰ ἐπιβλήματα τὰ Λακωνικά· ἀλλ' ἐκόσμησε κόσμῳ τῷ Χριστῷ πρέποντι. Τίς δὲ οὗτος ἦν; Τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου δώσω ³⁷, φησὶ. Πτωχοῖς, καὶ οὐ ἂν ³⁸ ἥρασα, τετραπλάσιον ἀποδώσω. Οὕτω καὶ ἡμεῖς κοσμῶμεν τὰς οἰκίας, ἵνα καὶ πρὸς ἡμᾶς εἰσελθῇ ὁ Χριστός. Ταῦτα καλὰ τὰ ἀμφίβουρα, ταῦτα ἐν οὐρανοῖς κατασκευάζονται, ἐκεῖ ὑφαίνονται. Ἐνθα ἂν ³⁹ ταῦτα ἦ, ἐκεῖ καὶ ὁ τῶν οὐρανῶν Βασιλεὺς. Ἀν δὲ ἐτέρως κοσμήῃ, τὸν διάβολον καλεῖς, καὶ τὸν ἐκείνου γερνόν. Ἥλθε καὶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τελωνῆου Ματθαίου. Τί οὖν καὶ οὗτος ⁴⁰ ἐποίησε; Τῇ προθυμίᾳ πρότερον ἑαυτὸν ἐκόσμησε, καὶ τῷ πάντα ἀφείναι καὶ ἀκολουθῆσαι αὐτοῦ.

¹³ ὅπου add. γε G. ¹⁴ κόρη om. G. H. K. M. ἐρωμένη om. L. ¹⁵ καὶ] δὴ καὶ Edd. p. p. γὰρ om. G. ¹⁶ ἀλλὰ] add. καὶ G. H. M. ¹⁷ Τί] Καὶ τί Edd. p. p. τὰλλα om. L. ¹⁸ Hæc τοῖς οὐκ ἀδ. desunt in codd. præter H. neque expressit Interp. ¹⁹ ἐκτρέφει H. Hæc vitiose leguntur in L. ²⁰ κοινῇ] Sic K. L. et corr. H. vulgo κοινῇ. ²¹ αὐτάς πάσας] αὐτὰ G. K. ²² Φθόνου μὲν οὖν] φθονοῦμενον G. φθόνου μὲν ὃν K. ²³ ἀποθνήσκον L. ²⁴ ἡγ. τοῦτον μάλλον] τοῦτο μάλλον ἡγ. G. H. M. ²⁵ ἀπείχεται G. et Edd. ante novissimam. ²⁶ τὴν] καὶ τὴν Edd. ²⁷ δοκῇ H. δοκεῖ G. K. M. p. p. τὴν om. G. H. M. ²⁸ ψυχῆς] add. αὐτοῦσι Edd. ²⁹ ὁ τυφλὸς] τυφλὸς τις G. H. M. ³⁰ ἰσθ' H. K. M. ³¹ ἐν φιλ. φιλαργυρος Edd. ³² καὶ om. K. L. M. ³³ Sic H. Ge. φέροντες L. φέροντες (sic) K. φέρεσθαι G. φέρεσθαι ὄντας B. βίον, καὶ ὑπὸ πενίας πάντα φέρεσθαι Edd. Illud καὶ ignorant codd. ³⁴ ὀστράκων L. ³⁵ ἐνδοδεμέναις codices præter L. exornatos Ge. p. p. προπομπῇ L. ³⁶ ἐπὶ τῆς ὀρχ.] Sic H. K. L. M. vulgo ἐπὶ ταῖς ὀρχήστραις. ³⁷ αἰσχύνεις K. ³⁸ δίδωμι L. φησὶ] add. Κύριε L. ³⁹ ἂν om. M. ἥρασα] add. τι Edd. p. p. τετραπλάσιον H. K. ⁴⁰ ἂν et p. p. καὶ om. G. H. K. M. Μον κοσμήσης idem. ⁴¹ αὐτὸς L.

liare? Magnam quippe habet patronam pauperatatem, quam ne rex quidem ipse possit vincere vel capere.

5. *Avarorum misera conditio.* — Avarum autem omnes simul vexare possunt; neque homines tantum dico, sed et tinea et vermes. Ecquid tineas dico? Multum tempus solum, nulloque addito incommodo, avarum potest maxime ledere. Quæ igitur est divitiarum voluptas? Ego molestias video; tu mihi voluptatem illam explica. Et quæ molestiæ, inquires? Sollicitudines, insidiæ, inimicitiae, odium, timor, æterna sitis et dolor. Nam si quis puellam complectatur, nec concupiscentiam explere possit, extremo dolore cruciatur. Sic etiam dives, rerum quidem copiam habet, illamque complectitur: cupiditatem vero suam omnem explere nequit; sed idem contingit, quod ait vir sapiens: *Cupiditas eunuchi virginitatis florem puellæ eripere*. (Eccli. 20. 2). Sicut eunuchus virginem amplexus ingemiscit, sic divites omnes. Ecquis dicere possit de cæteris omnibus? quomodo avarus omnibus fastidio sit servis, agricolis, vicinis, civitatem gerentibus, injuria læsis, non læsis, uxori maxime omnium, liberis plus quam omnibus aliis? Non enim illos ut liberos, sed pejus quam servos et pretio emptos educat, mille iræ, doloris, furoris, risus occasionem adversum se præbet, omnibus simul spectaculum factus. Hæ sunt ejus molestiæ, ac fortasse plures; neque enim possunt omnes recenseri, sed experientia docebit. Tu vero mihi voluptatem quæ inde carpitur describe. Dives esse videor et existimor. Ecqua voluptas talem videri? Invidiæ certe nomen maximum. Nomen quippe tantum sunt divitiæ, re vacuum. Sed de illa existimatione, inquires, gaudet dives. Lætatur de quibus dolendum esset. Dolendum, inquires, quare? Quia illud ipsum ad omnia inutile reddit, tinidum, ignavum, ad peregrinationem suscipiendam, ad mortem obeundam: nam duplicem ille mortem reputat, pecuniarum magis quam lucis cupidus¹. Hanc nec calum delectat, quia non fert aurum, neque sol, quia aureos radios non emitit. Sed quidam sunt, inquires, qui rerum copia fruuntur, deliciis et ventri indulgentes, vino se ingurgitantes, lautos sumptus effundentes. Pejores cæteris mihi narras. Illi enim maxime sunt, qui non fruuntur. Ille namque saltem ab aliis abstinere malis, uni pecuniæ amori addictus: illi vero, his pejores, præter supradicta, duram et multiplicem sibi servitutem attrahunt, et ceu tyrannis quibusdam immanibus sese dedunt ventri, corporum amori, ebrietati, cæterisque vitiiis quotidie ministrantes, scorta alentes, lautas cœnas apparantes, parastos, adulatores ementes, in amores præter naturam incidentes, hinc mille morbis et corpus et animam afficientes. Non enim pro necessariis bona insumunt,

sed pro iis, quæ corpus et simul animam corrumpunt: idipsumque agunt ac si quis corpus exornans, pulet usui suo pecuniam impendere. Itaque ille solus voluptate fruitur, suarumque rerum dominus est, qui illis ut par est nititur; hi vero servi sunt et captivi: nam corporis infirmitates et animæ morbos augent. Quodnam ergo fruendi genus, ubi obsidio, bellum, atque tempestas marinis procellis vehementior? Nam divitiæ si stultum hominem invenerint, stultiorem reddunt; si lascivum, lasciviozem. Ecqua, inquires, pauperi ex prudentia utilitas? Jure illud ignoras. Neque enim cæcus scit, quid lucris lux afferat. Audi Salomonem dicentem: *Quantum est inter tenebras et lucem medium, tantum sapiens stultum superat* (Eccl. 2. 13). Sed eum qui in tenebris est quomodo docebimus? Nam pecuniarum amor veræ tenebræ sunt, quæ rerum nullam sinunt respicere qualis est, sed alio longe modo. Quemadmodum enim qui in tenebris est, etiamsi vas aureum videat, etiamsi lapidem pretiosum, etiamsi vestimenta purpurea, ea nihil esse existimat; non enim eorum pulchritudinem videt: sic et pecuniæ amans expectandarum rerum pulchritudinem ut oporteret non videt. Dissipa mihi caliginem ex hoc morbo ortam, et tunc videbis rerum naturam, quæ nusquam ita videtur ut in paupertate: nusquam ita evincuntur nihil esse ea quæ esse videntur, ut in philosophia.

4. *Domorum quale verum decus, quale verum dedecus.* — Sed o stulti homines, qui maledicunt pauperibus, et dicunt iis et domos et vitam deturpari, et omnia confundunt. Quid est enim domus dedecus? Non habet eboreum lectum, non vasa argentea; sed figlina omnia et lignea. Hoc certe maxima domus gloria et nobilitas est. Sæcularium enim rerum contemptus id sæpe efficit, ut omnis cura studiumque totum circa animam impendatur. Cum ergo multam in exterioribus sollicitudinem impendi videris, tunc erubescere de tanto dedecore. Divitum enim domus non debitam formam habent. Cum videris ergo ligna tapetibus velata, lectos argento ornatos quasi in theatro, quasi in pompa scenica, quid huic turpitudini par fuerit? Quæ magis domus orchestra, et iis quæ in orchestra sunt, similis est? divitiisne, aut pauperis? Annon palam est esse divitis? Hæc igitur plena turpitudine est. Quæ domus Pauli et Abrahami domibus similis est? Pauperis procul dubio. Hæc ergo maxime ornata est et conspicua. Et ut discas illud maxime domus ornatum esse, ingredi in domum Zacchæi, et discas quomodo ornaverit eam Christum excepimus: non cucurrit ad vicinos, nec petiit ornatas januas bifores, non cathedras et subsellia ex ebore concinnata, nec eduxit ex penariis Laconica velamina; sed totum ornavit ut Christum decebat. Quis ille ornatus? Dimidium, inquit, bonorum meorum, Domine, do pauperibus; et si quid aliquem defraudavi, reddam quadruplum (Luc. 19. 8). Sic et nos domus ornemus, ut Christum suscipiamus. Hæ pulcherrimæ bifores sunt: hæc in cælis apparantur, ibique texuntur. Ubi hæc sunt,

¹ Ediderat Montef., καὶ γὰρ χρεῖστον ἦγεταί τοῦτο, Latineque verterat, nam divitiis rem omnium optimam esse putat. (fr. Annot. Field. ad p. 794. Lucem pro vita habet Cicero Tuscul. 2, 4, 10: Obiciebatur interdum animo meus quidam et dolor, cogitanti, fore aliquando finem hujus lucis.

ibi etiam Rex eorum est. Si alio modo ornaveris, diabolus vocas, illiusque chorum. Venit etiam ille in domum Matthæi publicani (*Matth. 9. 10*). Quid ergo fecit ille? Ferventi proposito primum seipsum ornavit, tum dimissis omnibus sequutus est illum. Sic Cornelius domum ornavit precibus et eleemosynis (*Act. 10. 4*): ideoque hactenus fulget plus quam regie ædes. Vilitas quippe domus non a vasis sine ordine projectis, non a neglecto lecto, non a muris fumo obscuratis, sed a nequitia habitantium. Id quod sane Christus ostendit, qui in talem domum, dum is qui in illa habitat sit probus, intrare non erubescit; in illam vero aliam, etiamsi aureo laqueari instructa sit, numquam intrabit. Itaque hæc regie ædibus splendidior est, quæ omnium Dominum recipit; illa vero cum laqueari et columnis aureis, rivis et cloacis impuris similis est, quæ vasa diaboli habeat. Hæc porro dicta nobis non divites spectant decorum servantes, sed avaros et pecuniæ amantes.

Apud hos enim nulla de necessariis rebus cura est, sed de ventre, de temulentia, deque aliis turpitudine plenis; in illa autem de philosophia studium est. Idcirco numquam in domum splendidam Christus introivit, sed in publicani, principis publicanorum, piscatoris domos, missis regis ædibus, missis iis qui mollibus induuntur vestimentis. Si tu igitur illum in domum tuam vocare velis, orna illam eleemosynis, precibus, pervigiis, supplicationibus. Hæc quippe regis Christi sunt dona, illa vero mammonæ, Christi inimici. Neminem ergo pudeat domum habere vilem, si hæc nactus sit ornamenta; nemo dives altum sapiat de magnifica domo, sed potius erubescat, et illa relicta, hanc deligat, ut et hic Christum excipiat, et illic æternis fruatur tabernaculis, gratia et benignitate Domini nostri-Jesu Christi, cui gloria et imperium¹ in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Aliquot Mss. habent, *cui gloria et imperium, cum æterno Patre, et cum sancto et vivifico Spiritu.*

HOMILIA LXXXIV. al. LXXXV.

CAP. 26. v. 51. *Et ecce unus eorum qui cum Jesu erant, extendens manum, evaginavit gladium, et percussit servum pontificis, amputavit auriculam ejus.* 52. *Tunc dixit ei Jesus: Converte gladium in locum suum. Omnes enim qui gladium accipient, gladio peribunt.* 53. *An putas quia non possum rogare Patrem, et sistet mihi nunc plus quam duodecim legiones angelorum?* 54. *Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri?*

1. *Cur Christus discipulis permisit ut gladios haberent.* — Quis est unus iste qui auriculam amputavit? Joannes dixit fuisse Petrum (*Joan. 18. 10*). Estque ferventis illius animi opus. Sed illud querendum est, cur gladium gestabant, quod non hinc solum patet, sed quia interrogati dixerunt, duos hic esse gladios. Cor permisit illis Christus ut gladios haberent? Et enim hoc ait Lucas ipsum dixisse: *Quando misi vos sine sacculo et pera et calceamentis, num quidpiam defuit vobis?* Cumque respondissent illi, *Nihil*, dixit eis: *Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter et peram; et qui non habet, vendat vestimentum suum; et erit gladium* (*Luc. 22. 35 - 38*). Et cum dixissent illi, esse hic gladios duos, dixit illis, *Sufficit*. Cur ergo id permisit illis? Ut scilicet illis faceret se tradendum fore. Ideo dixit illis, *Erant gladii*; non ut armarentur, absit; sed ut per hoc proditorem indicaret. Et quare, inquires, peram habere jussit? Monabat eos ut deinceps attentis essent et vigilarent, magnaque diligentia uterentur. Initio enim, ut imperitos, multa sua virtute fovebat; deinde vero quasi pullos ex nido eductos, jubet propriis uti alis. Deinde ne putarent, se præ imbecillitate omissos fuisse, jubens illos sua afferre, priora in mentem revocat, dicens: *Cum misi vos sine sacculo, num quidpiam defuit vobis?* ut utrinque illius potentiam edicerent, et quia protexit, et quia nunc sensim illos relinquit. Sed undenam ibi gladii erant? Ex cœna et mensa egressi

fuérant. Verisimile autem est ibi gladios fuisse ad secundum agnum; hinc cum audissent, ipsum a quibusdam invadendum esse, gladium sumpsisse, ut pro magistro pugnarent, quod ex illorum tantum proposito et voluntate factum est. Quapropter Petrum increpat quod gladio usus sit, idque addita vehementi comminatione. Nam servum venientem ultus est, ardentem quidem, verum non se defendens, sed pro magistro pugnans. Neque permisit Christus ut aliquid hinc damnum emergeret. Nam sanavit servum, et magnum miraculum edidit, quod posset et benignitatem et potentiam suam patefacere, necnon discipuli amorem simul et mansuetudinem: nam illud ex amore, hoc ex obedientia fecerat. Cum audisset enim, *Mitte gladium invaginam tuam* (*Joan. 18. 11*), statim obsequutus est, nec postea id ipsum fecit. Alius dicit, interrogasse illos, *Si percutimus* (*Luc. 22. 49*): ipsum vero prohibuisse, et servum sanavisse. Discipulum autem increpavit, addita comminatione, ut ille morem gereret: *Omnes enim, inquit, qui gladium accipient, gladio peribunt*. Et rationem adjecit, dicens: *An putatis quia non possum rogare Patrem meum, et sistet mihi plusquam duodecim legiones angelorum?* Sed quomodo implebuntur Scripturæ? His fervorem eorum restinxit, ostenditque id in Scripturis haberi. Idem prius precabatur, ut quod contingebat miti animo ferrent, postquam audierant id secundum voluntatem Dei fieri. Et his duobus illos consolatus est, ex supplicio insidiantium: nam ait, *Omnes qui gladium accipient, gladio peribunt*; et ex eo quod non illibenter hæc pateretur: Possum enim, inquit, rogare Patrem. Et cur non dixit, *An putatis quod non possim ego illos perdere?* Quia fide dignior videbatur esse sic loquens: nondum enim ut par erat de illo sentiebant: et paulo antea dixerat: *Tristis est anima mea usque ad mortem*; et, *Pater, transent a me calix iste*; ad hæc in angore et sudore visus est, atque ab angelis confortatus. Quia

Οὕτω καὶ ὁ Κορνήλιος ἐκόσμησε τὴν οἰκίαν εὐχαῖς καὶ ἐλεημοσύναις· διὸ καὶ μέχρι σήμερον ὑπὲρ αὐτὰ λάμπει τὰ βασίλεια. Καὶ γὰρ οἰκίας εὐτέλεια, οὐ σκευὴ κείμενα ἀπλῶς, οὐδὲ κλίνη ἡμελημένη, οὐδὲ τοῖχοι καπνοῦ γέμεις, ἀλλ' ἡ τῶν ἐνοικοῦντων κακία. Καὶ δείκνυσιν ὁ Χριστὸς· εἰς μὲν γὰρ τὴν τοιαύτην, ἂν ἢ ἐνάρετος ὁ κατοικῶν, οὐκ ἐπαισχύνεται εἰσελθεῖν· εἰς δὲ ἐκείνην, κἄν χρυσὸν ὄρωσιν ἔχῃ, οὐδέποτε εἰσελεύσεται. Ὅστε αὕτη μὲν τῶν βασιλείων λαμπροτέρα, τὸν πάντων Δεσπότην δεχομένη· ἐκείνη δὲ, μετὰ τοῦ ὀρόφου τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν κίωνων, ἀμάραι· καὶ ὀχτοῖς ἔοικεν ἀκαθάρτοις, σκευὴ τοῦ διαβόλου ἔχουσα. Ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐ περὶ τῶν πλουτούντων εἰς δόον, ἀλλὰ περὶ τῶν πλεονεκτούντων καὶ φιλαργύρων εἰρηται. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ σπουδῇ, οὐδὲ φροντίδι ὑπὲρ τῶν ἀναγκαίων, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ γαστριζέσθαι καὶ μεθεῖν, καὶ ἕτερα τοιαῦτα ἀσχημο-

⁴¹ Edehatur ὑπὲρ τοῦ ὥστε φ. ὥστε abesse jubent K. L. ⁴² Διὰ τοῦτο H. Διὰ ταῦτα δὲ M. ⁴³ τοῦ om. K. p. p. καὶ τοῦ ἀρχ. H. καὶ τοῦ ἀλιεύς H. L. ⁴⁴ ἐλεημοσύνη

ΟΜΙΛΙΑ ΠΔ.

Καὶ ἰδοὺ εἰς τῶν μετὰ Ἰησοῦ, ἐκείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ, ἀπέσπασε τὴν μάχαιραν αὐτοῦ, καὶ πατάξας τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, ἀφείλεν αὐτοῦ τὸ ὄπιον. Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀποστρέφου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν, ἐν μάχαιρᾳ ἀπολοῦνται. Ἡ δοκεῖς δὲ οὐ δύναμαι· παρακαλέσαι τὸν Πατέρα, καὶ παραστήσει μοι ἄρτι πλείονος ἢ δώδεκα λεγεώνας ἀγγέλων· Πῶς οὐκ πληρωθῶσιν αἱ Γραφαί, ὅτι οὕτω δεῖ γενέσθαι,

Τίς ἦν ὁ εἰς οὗτος ὁ τὸ ὄπιον κόψας; Ἰωάννης φησιν, ὅτι ὁ Πέτρος. Τῆς γὰρ αὐτοῦ θερμότητος ἦν τὸ πρᾶγμα. Ἄλλ' ἐκείνο ἄξιον ζητῆσαι, τίνας ἔνεκεν μάχαιρας ἐβάσταζον; Ὅτι γὰρ ἐβάσταζον, οὐκ ἐντεθεὶν ὅλῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν ἐρωτηθέντες εἶπον, ὅτι Εἰς τὸν ὄδο δόο. Τίνας δὲ ἔνεκεν καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς ἔχειν; Καὶ γὰρ ⁴⁵ τοῦτό φησιν ὁ Λουκᾶς, ὅτι εἶπεν αὐτοῖς· Ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλάντιου καὶ πήρας καὶ ὑποδημάτων, μή τις οὐτερήσεται; Καὶ ἐπειδὴ εἶπον, Οὐδενός, εἶπεν αὐτοῖς· Ἀλλὰ νῦν ὁ ἔχωρ βαλάντιον, ὀρώτω, καὶ ⁴⁶ πήραν· καὶ ὁ μὴ ἔχωρ, πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγοράστω μάχαιραν. Καὶ ἐπειδὴ εἶπον, ὅτι Εἰσι μάχαιραι ὡδὲ δύο, εἶπεν αὐτοῖς, Ἰκανόν ἐστι. Τίνας οὖν ἔνεκεν εἶασεν ἔχειν; Πιστούμενος αὐτοῖς ⁴⁷, ὅτι παραδοθήσεται. Διὰ τοῦτο λέγει αὐτοῖς, Ἀγοράστω μάχαιραν· οὐχ ἵνα ὀπίσσωται ⁴⁸· ἀπαγε· ἀλλὰ διὰ τοῦτο τὴν παράδοσιν ⁴⁹ δειλῶν. Καὶ τίνας ἔνεκεν καὶ πήραν φησὶν ⁵⁰; Ἐπαίδευεν αὐτοὺς λοιπὸν νήφειν καὶ ἐργηγορέναι, καὶ πολλῇ καὶ ⁵¹ οἰκείᾳ κεχρησθαι σπουδῇ. Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ ὡς ἀπείρους ὄντας πολλῇ ἔβαλε τῇ δυνάμει· λοιπὸν δὲ ὥσπερ νεοττοὺς καλῶς ἐξαγαγόν ⁵² κελεύει καὶ τοῖς οἰκείοις κεχρησθαι πτεροῖς. Εἰτα ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι δι' ἀσθένειαν αὐτοὺς ἐξ, κελεύει καὶ αὐτοὺς τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐνεργεῖν ⁵³, ὑπομνησθῆναι τῶν προτέρων, λέγων· Ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς χωρὶς ⁵⁴ βαλάντιου, μή τις οὐτερήσεται; ἵνα δι' ἀμφοτέρων μάθωσιν αὐτοὺς τὴν ἰσχύν, καὶ δι' ὧν πρόσθεν, καὶ δι' ὧν ⁵⁵ ἔγκαταλιμπάνει νῦν ἡρέμα. Ἀλλὰ πόθεν ἦσαν ἐκεῖ μάχαιραι; Ἀπὸ δειπνοῦ ἦσαν καὶ τραπέζης ἐξεληλυθότες. Εἰκὸς ⁵⁶ οὖν καὶ μα-

ναῖν· ἐνταῦθα δὲ ὑπὲρ τοῦ φιλοσοφεῖν ⁵⁷. Διὰ ταῦτα ⁵⁸ οὐδαμῷ εἰσηλθὲν εἰς οἰκίαν λαμπράν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ ⁵⁹ τελώνου καὶ ἀρχιτελώνου καὶ ἀλιεύς, τὰ βασίλεια ἀφείλ, καὶ τοὺς τὰ μαλακὰ ἐνδεδυμένους ἱμάτια. Εἰ τοίνυν αὐτὸν βούλει καλέσαι καὶ σὺ, κόσμησον τὴν οἰκίαν ἐλεημοσύναις ⁶⁰, εὐχαῖς, ἱκετηρίαις, παννυχίσαι. Ταῦτα τοῦ βασιλέως Χριστοῦ τὰ ἀναθήματα, ἐκείνα δὲ τοῦ μαμωνᾶ, τοῦ ἐχθροῦ τοῦ Χριστοῦ. Μηδεὶς τοίνυν ἐγκαλυπτέσθω οἰκίαν ἔχων εὐτελῆ, ἂν ταῦτα ἔχῃ τὰ ἐπιβλήματα· μηδεὶς πλούσιος φρονεῖτω μέγα, οἰκίαν ἔχων πολυτελῆ, ἀλλ' ἐγκαλυπτέσθω μᾶλλον, [797] καὶ ταύτην ἱηλοῦτω, ἐκείνην ἀφείλ· ἵνα καὶ ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν ὑποδέξηται, καὶ ἐκεῖ τῶν αἰώνων ἀπολαύσῃ σκηναῶν. χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁶¹ Διὰ τοῦτο H. Διὰ ταῦτα δὲ M. ⁶² τοῦ om. K. p. p. G. H. M. Mox Ταῦτα γὰρ τοῦ Edd.

χαίρας εἶναι ἐκεῖ διὰ τὸ ἀρνίον· τούτους δὲ ἀκούσαντας, ὅτι ἤξουσιν τινες ἐπ' αὐτὸν, λαβεῖν ⁶³ εἰς βοήθειαν, [798] ὡς πολέμησοντας ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου· ὁ τῆς ἐκείνων γνώμης ἦν μόνον. Διὰ καὶ ἐπιτιμᾶται Πέτρος αὐτῇ χρησάμενος, καὶ μετὰ σφοδρᾶς τῆς ἀπειλῆς. Καὶ γὰρ ἡμύνατο τὸν οἰκέτην ἔλθοντα, θερμῶς μὲν, πλην οὐχ ἑαυτῷ ἀμύνων, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου τοῦτο ποιῶν. Οὐ μὴν ἀφῆκε τινα γενέσθαι βλάβην ὁ Χριστὸς. Καὶ γὰρ ἴασατο αὐτὸν, καὶ θαῦμα μέγα ἐπεδείξατο, ἱκανὸν καὶ τὴν ἐπισείκειαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἐμφανῆσαι, καὶ τὴν τοῦ μαθητοῦ φιλοστοργίαν τε καὶ πραότητα· καὶ γὰρ ἐκείνο φιλοστόργως, καὶ τοῦτο πεποιημένος. Ἀκούσας γὰρ, Βάλε τὴν μάχαιραν σου ⁶⁴ εἰς τὴν θήκην αὐτῆς, εὐθέως ἐπέσθη, καὶ μετὰ ταῦτα οὐδαμῷ τοῦτο ποιεῖ. Ἐτερος δὲ φησιν, ὅτι καὶ ἠρώτησαν, Εἰ πατάξομεν· αὐτὸς δὲ ἐκώλυσε, καὶ ἴασατο ἐκείνων, καὶ τῷ μαθητῇ ἐπετίμησε, καὶ ἡπειλήσθη, ἵνα πείσῃ. Πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν, φησὶν, ἐν μάχαιρᾳ ἀποθανύσκει. Καὶ λογισμὸν προστίθεται, λέγων· Ἡ δοκεῖτε, ὅτι οὐ δύναμαι παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι πλείονος ἢ δώδεκα λεγεώνας ἀγγέλων; Ἀλλ' ἵνα πληρωθῶσιν αἱ Γραφαί. Διὰ τούτων τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐξέσσε, δεικνύς ὅτι καὶ ταῖς Γραφαῖς τοῦτο δοκεῖ. Διὰ τοῦτο καχεῖ ἠδὲατο, ἵνα πρᾶως ἐνέγκωσι τὸ συμβῆναι, μαθόντες ὅτι καὶ Θεοὶ πάλιν γίνεται γνώμην. Καὶ δύο τούτοις αὐτοὺς παρεμυθήσατο, τῇ τε τιμωρίᾳ τῶν ἐπιβουλευόντων· Πάντες γὰρ οἱ λαβόντες, φησὶ, μάχαιραν, ἐν μάχαιρᾳ ἀπολοῦνται· καὶ τῷ μὴ ἄκων ταῦτα ὑπομένειν· Δύναμαι γὰρ, φησὶ, παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου. Καὶ διατί οὐκ εἶπεν· Ἡ δοκεῖτε, ὅτι οὐ δύναμαι ἐγὼ πάντας αὐτοὺς ἀπολέσαι; Ὅτι πιθανώτερος μᾶλλον ἦν τοῦτο λέγων· οὐδέπω γὰρ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον. Καὶ πρὸ μικροῦ δὲ ἦν εἰρηκώς, ὅτι Περιλυτός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου· καὶ, Πάτερ, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον· καὶ ἀγωνίων ἐφάνη καὶ ἰδρῶν, καὶ ὑπὸ ἀγγέλου ⁶⁵ ἐνισχυόμενος. Ἐπεὶ οὖν πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα ἐπεδείξατο, οὐκ ἐδόκει πιθανὰ λέγειν, εἶγε εἰρήκει, ὅτι δοκεῖτε, ὅτι οὐ δύναμαι αὐτοὺς ἀπολέσαι; Διὰ τοῦτο

⁴⁵ δύναμαι] add. ἄρτι G. H. (omisso altero ἄρτι.) Locum non ultra v. ἀπολοῦνται laudat M. ⁴⁶ γὰρ] add. καὶ Edd. ⁴⁷ καὶ] ὁμοίως καὶ Edd. p. p. αὐτοῦ om. K. L. ⁴⁸ αὐτοῖς G. L. ⁴⁹ ὀπίσσωται H. ὀπίσσωται L. πλῆσσωται et in marg. πλῆσσωται G. periclitantur G. H. K. M. K. M. ὀπλῆσσωται L. πλῆσσωται et in marg. πλῆσσωται G. H. L. M. ⁵⁰ καὶ] τῇ Edd. p. p. ⁵¹ φησὶν] ἔχειν, φησὶν, ἐπέταξεν Edd. invito Interp. p. p. ἐπαίδευσεν G. H. L. M. ⁵² καὶ] τῇ Edd. p. p. ⁵³ φησὶν] ἔχειν, φησὶν, ἐπέταξεν Edd. invito Interp. p. p. ἐπαίδευσεν G. H. L. M. ⁵⁴ χωρὶς] ἄτερ Edd. ⁵⁵ ὡν] add. αὐτοῖς Edd. ⁵⁶ Εἰκὸς] G. K. ⁵⁷ λαμβάνειν] G. H. M. ⁵⁸ σου om. L. ⁵⁹ πλείονος] ἢ om. K. L. ⁶⁰ ἄλλ' ἵνα] Sic Mosiq. Ἀλλὰ πῶς K. L. ⁶¹ ἀγγέλου] Sic Et Ge. et codd. ἀγγέλων Edd.

φῆσι· **Τί** ^α *δοκεῖτε, ὅτι οὐ δύναμαι παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου;* Καὶ αὐτὸ πάλιν ^β *ταπεινῶς ἀπαγγέλλει εἰπὼν· Παραστήσει μοι δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων.* Εἰ γὰρ εἰς ἀγγελὸς ἑκατὸν ὀφειλόντα πάντες χιλιάδας ἀνέλαιον ὀπίσθεν, ^γ *τί δώδεκα λεγεῶνων ἔδει ἐπὶ χιλίους ἀνθρώπους;* ^δ *Ἄλλὰ* ^ε *πρὸς τὸν φόβον αὐτῶν καὶ τὴν ἀσθένειαν σχηματίζει τὸν λόγον· καὶ γὰρ ἀποτεθνηκότες ἦσαν τῷ δέει.* Διὰ τοῦτο καὶ τὰς Γραφὰς ἐπιτείζει λέγων· *Πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ Γραφαί;* φοβῶν αὐτοὺς κἀνεῦθεν. Εἰ γὰρ ἐκείναις τοῦτο δοκεῖ, ὁμῆς ἐναντιοῦσθε πολεμοῦντες;

^β. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς μαθητάς ταῦτα, πρὸς δὲ ἐκείνους φησὶν· *Ὡς ἐπὶ λίθηρ ἐξήλθετε μετὰ μαχαίρων καὶ ξύλων συλλαβεῖν με* ^γ; *Καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ ἐκαθεζόμεν διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με.* Ὅρα πόσα ποιεῖ τὰ δυνάμενα [799] αὐτοὺς διαναστῆσαι. Ὑπτίους ἔβριψεν, τὸ ὅτι οὐκ οὐκίετο ἰάσατο, ἡμελιησεν αὐτοὺς σφαγῇ ^δ. *Ἐν μαχαίρᾳ γὰρ ἀπολούνται,* φησὶν, *οἱ λαθόντες μαχαίρᾳ* ^ε. ἀπὸ τῆς τοῦ ὀπίου θεραπειᾶς καὶ ταῦτα ἐπιστώσατο· πάντοθεν ἀπὸ τῶν παρόντων, ἀπὸ τῶν μελλόντων ἐμφανῶν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, καὶ δεικνύς ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν ἰσχύος ἔργον γέγονε τὸ κρατῆσαι αὐτὸν ^ς. *Διὸ καὶ ἐπάγει· Καθ' ἡμέραν μεθ' ὧμων ἤμην, καὶ ἐκαθεζόμεν διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με·* κἀνεῦθεν δηλῶν ^ζ, ὅτι τῆς αὐτοῦ συγχωρήσεως ἦν τὸ εἶναι. Τὰ θαύματα ^η παραδραμῶν, τὴν διδασκαλίαν λέγει, ἵνα μὴ δόξῃ κομπάζειν. Ὅτε ἐδίδασκον ^θ, οὐκ ἐκρατήσατέ με ^ι ὅτε ἐσίγησα, ἐπλήθετε; *Ἐν τῷ ἱερῷ ἤμην,* καὶ οὐδὲ; κατέσχε· νοὺν δὲ ἄωρὶ καὶ μέσων νυκτῶν ἐπέστητε μετὰ μαχαίρων καὶ ξύλων; *Τί τοῦτων ἐδέχθη τῶν ὀπλῶν ἐπὶ τὸν μεθ' ὧμων ὄντα* ^κ *αἰ;* ἀπὸ τούτων διδάσκων, ὅτι εἰ μὴ ἐκὼν ἐνέδωκεν, οὐδ' ἂν τότε ἴσχυσαν. Οὐδὲ γὰρ ἂν οἱ τὸν ἐν χερσὶν ὄντα μὴ δυνηθέντες κατασχεῖν, καὶ μέσων αὐτὸν λαθόντες καὶ ^λ *μὴ περιγινόμενοι,* οὕτε τότε ἂν ἴσχυσαν, εἰ μὴ ἠθέλησεν. Εἰτα καὶ τὴν ἀπορίαν λυεῖ, διὰ τί τότε ^μ *ἤβουλήθη.* Τοῦτο γὰρ γέγονε, φησὶν, *ἵνα πληρωθῶσιν αἱ Γραφαὶ τῶν προφητῶν.* Εἶδες πῶς μέχρι τῆς ἐσχάτης ὥρας, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παραδοθῆναι, πάντα ἐποιεῖ πρὸς διόρθωσιν τὴν ἐκείνων ^ν, θεραπεύων, προφητεύων, ἀπειλῶν· *Ἐν μαχαίρᾳ γὰρ, φησὶν, ἀπολούνται·* δεικνύς ὅτι ἐκὼν πάσχει· *Καθ' ἡμέραν γὰρ μεθ' ὧμων, φησὶν, ἤμην διδάσκων·* τὴν πρὸς τὸν Πατέρα συμφωνίαν δηλῶν· *ἵνα πληρωθῶσιν αἱ Γραφαὶ τῶν προφητῶν.* Διὰ τί μὴ ἐν τῷ ἱερῷ αὐτὸν ἐκράτησαν; Ὅτι οὐκ ἂν ἐτόλμησαν ἐν τῷ ἱερῷ διὰ τὸν δόλον. Διὸ καὶ ἔξω ἐξῆλθε, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ διδοὺς αὐτοῖς ἀδείαν, καὶ μέχρις ἐσχάτης ὥρας ἀναιρῶν αὐτῶν τὴν ἀπολογίαν. Ὁ γὰρ ἵνα πεισθῇ τοῖς προφῆταις, καὶ ἑαυτὸν παραδούς, πῶς ἐναντία ἐδίδασκε; *Τότε πάντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ,* φησὶν, *ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον.* Ὅτε μὲν γὰρ κατεσχέθη, ἔμενον· ὅτε δὲ ἐφθέγγετο ταῦτα πρὸς τοὺς δόλους, ἔφυγον. Εἶδον γὰρ λοιπὸν, ὅτι οὐκέτι διαφυγεῖν ἐνι, ἐκόντος ^ξ ἑαυτὸν παραδιδόντος αὐτοῖς, καὶ λέγοντος κατὰ τὰς Γραφὰς τοῦτο ^ς *γίνεσθαι.*

^α *τί* Sic mei et Mosq. ἡ Edd. δύναμαι] add. ἄρτι Edd. ^β *πάλιν* add. τοῦτο Sav. Ben. ^γ *τί δ. λεγεῶνας* ἐργάσαντο ἐπὶ G. Ge. cæteri cum Ep. ut dedi. τί om. Mor. Ben. λεγεῶνων] λεγεῶνας Edd. ^δ *ἀνθρώπους;*] add. Οὐδὲν Edd. contra Ep. Ge. et codd. ^ε *Ἄλλὰ* om. K. L. M. Ἄλλὰ πρὸς] πρὸς γὰρ G. ^ς *συλλαβεῖν* me om. K. L. ^ζ *σφαγῇ* Edd. ^η αὐτὸν om. G. K. M. ^θ *δεικνύς* G. H. K. M. *ἔλεῖν*] ἔλεῖν L. θέλειν G. ^ι *Καὶ τὰ θ. H. τὰ γὰρ θ.*] Mor. Ben. Καὶ ὅρα· τὰ 0. Sav. ^κ *Ὅτε ἐδ.*] Διδάσκοντα (ei p. p. me om.) G. H. K. M. Infra καὶ μέσων νυκτῶν K. ^λ *ἐπὶ τὸν... ὄντα*] Sic K. L. Ep. adversus me Ge. Edebat ut τοῦ... ὄντος. ^μ καὶ om. K. L. invito Ep. οὕτε τότε] αὐτοῦ, τότε K. αὐτοῖς τότε L. ^ν *τότε*] τοῦτο G. K. M. ^ξ *πρὸς τὴν δ. τὴν ἐκείνων* L. Mor. πρὸς δ. ἐκείνων Sav. Ben. ^ς *ἐκόντος* G. et sic ed. Sav. ^ζ *ταῦτα* G. H. K. M. invito Ep. ^η *τί* om. M. ^θ *φυγόντας* ei p. εἰσῆλθεν K. L. ^ι *μετὰ γνώμης*] Sic Ep. et codd. καὶ κατὰ γνώμην Edd. ^κ αὐτὸν deest in Edd. ^λ *τοῦτο* K. Ep. ^μ *μεινῶσαι*] add. φησὶν H. M. ^ν γὰρ, quod vulgo deest, recepi ex H. Ep. τότε] add. δὲ Edd. contra Ep. et codd. ^ς *τοῦ δικαστ.* G. K. Folium deest in M. a βουλόμενοι usque ad ἐκπληττόμενοι p. 801 C. ^ζ Sic ediderunt Sav. Ben. ^η *πλάνα* Ge. Mor. et codices πεπλανημένον. ^θ *πάντα*] add. ἔγεμε L. cum Edd. add. ἡν γὰρ Reg. 688. πάντα ἡν καὶ ταρταχῆς μετὰ L. ^ι *Λύσω*] Sic H. et i Mosq. solvam Ge. cæteri, tum mei, tum Mosq. λύσατε. λύω Sav. Ben.

Φυγόντων δὲ αὐτῶν, ἄρουν αὐτὸν πρὸς Καῖάφαν· ὁ δὲ Πέτρος ἠκολούθησε καὶ εἰσῆλθεν, ἰδεῖν τί ^α *τὸ τέλος.* Πολλὴ ἡ θερμότης τοῦ μαθητοῦ· οὐδὲ φεύγοντας ^β ἰδὼν ἔφυγεν, ἀλλ' ἔστη καὶ συνεισῆλθεν. Εἰ δὲ καὶ Ἰωάννης, ἀλλὰ γνώριμος ἦν τῷ ἀρχιερεῖ. Καὶ διὰ τί ἐκεῖ ἀπήγαγον αὐτὸν, ἐνθα ἦσαν πάντες συνηγμένοι; ἵνα μετὰ γνώμης ^γ πάντα ποιήσωσι τῶν ἀρχιερέων. Ἐκείνους γὰρ ἦν τότε ἀρχιερεῖς, καὶ πάντες ἦσαν αὐτὸν ^δ αὐτῷ ἀναμένοντες· οὕτω διενυχτέρουν καὶ ἡγρύπουν ἐπὶ τοῦτω ^ε. Οὐδὲ γὰρ ἔφαγον τότε τὸ πάσχα, φησὶν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἡγρύπουν. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι πρώτη ἐστίν, ὁ Ἰωάννης, ἐπήγαγεν· *Ὅχι εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μαινώσωμαι* ^ς, ἀλλ' ἵνα φάρωσι [800] τὸ πάσχα. Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ ἔφαγον, καὶ τὸν νόμον ἔλυσαν, διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν περὶ τὴν σπαγῆν ταύτην. Οὐδὲ γὰρ ἂν ὁ Χριστὸς παρέβη τὸν καιρὸν τοῦ πάσχα, ἀλλ' ἐκείνοι οἱ πάντες τολμῶντες, καὶ μυρίους καταπατοῦντες νόμους. Ἐπειδὴ γὰρ ^ζ σφόδρα ἔξεον τῷ θυμῷ, καὶ πολλάκις ἐπιχειροῦσάντες ἀνελεῖν, οὐκ ἴσχυσαν· τότε λαβόντες αὐτὸν ἀπροσδοκῆτως, εἰλοντο καὶ τὸ πάσχα ἀφαιρεῖν, ὑπὲρ τοῦ τὴν φονικὴν αὐτῶν ἐμπλήσαι ἐπιθυμίαν. Διὸ καὶ συνήχθησαν ἅπαντες, καὶ συνέδριον ἦν λοιπῶν, καὶ ἐρωτῶσι τινα, βουλόμενοι σχῆμα περιθεῖναι τῇ ἐπιδοθείᾳ ταύτῃ δικαστηρίου ^η. Οὐδὲ γὰρ ἦσαν ἴσαι αἱ μαρτυρίαι, φησὶν· οὕτω πεπλασμένον ^θ τὸ δικαστήριον ἦν, καὶ θεοῦ οὐ πάντα ^ι καὶ ταραχῆς. Ἐλθόντες δὲ ψευδομαρτυροῦντες ἔλεγον, ὅτι ὁὗτος εἶπεν, ὅτι Λύσω ^κ τὸν ναὸν τούτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἔγερω αὐτόν. Καὶ μὴν εἶπεν, ὅτι *Ἐν τρισὶν, ἀλλ'* οὐκ εἶπε, Λύω, ἀλλὰ, Λύσατε· καὶ οὐδὲ περὶ ἐκείνου, ἀλλὰ περὶ τοῦ σώματος τοῦ ἰδίου. Τί οὖν ὁ ἀρχιερεὺς; Βουλόμενος αὐτὸν εἰς ἀπολογίαν καταστήσει, ἵνα ἐξ αὐτῆς αὐτὸν ἔλῃ, φησὶν· *Ὅχι ἀκούεις, τί οὗτοι σου κατημαρτυροῦσιν;* *Ὁ δὲ εἰπὼν.* Ἀνόνητα γὰρ ἦν τὰ τῆς ἀπολογίας, οὐδεὶς ἀκούοντος. Καὶ γὰρ σχῆμα τοῦτο δικαστηρίου ἦν μόνον· τὸ δὲ ἀληθές, ληστῶν ἔφοδος, ὡς ἐν σπηλαίῳ καὶ ἐν ὀδῷ ἀπλῶς ἐπελθόντων. Διὸ εἰπὼν· ὁ δὲ ἐπέμεινε λέγων· *Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἰπῃς, εἰ σὺ εἰ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.* *Ὁ δὲ εἶπε, Σὺ εἶπας. Πλὴν λέγω ὑμῖν, ἀπάρτι ὀψέσθαι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν.* Τότε δὲ ἀρχιερεὺς διεβόησε τὰ ῥήματα αὐτοῦ λέγων· *Ἐβλάσφημος.* Τοῦτο δὲ ἐποίησε, σφοδρότερον τὴν κατηγορίαν ποιῶν, καὶ τὸ λεγθῆναι ἑαίρων διὰ τοῦ πράγματος. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς φόβον ἐνέβαλε τοὺς ἀκροατὰς τὸ εἰρημένον, ὅπερ ἐπὶ Στεφάνου πεποιήκασιν, καὶ ὡς συσφόντες, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα οὕτως.

^γ. Καίτοι ποῖα βλασφημία αὕτη; Καὶ γὰρ ἐμπροσθεν ἦν εἰρηκώς, συνηγμένων αὐτῶν· *Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου,* καὶ ἡρμήνευσε τὸ εἰρημένον· καὶ οὐδὲν ἐτόλμησαν εἰπεῖν, ἀλλ' ἐσίγησαν, καὶ ἐξ ἐκείνου οὐκέτι λοιπὸν ἀντίειπον. Πῶς οὖν νῦν βλασφημίαν τὸ εἰρημένον ἐκάλουν; Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ ὁ Χριστὸς οὕτως ἀπεκρίνατο; Πᾶσαν αὐτῶν ἀναιρῶν

igitur multa humanitati competentia fecerat, non verisimiliter sic loqui potuisset, An putatis me non posse illos perdere? Ideo dicit: An putatis me non posse nunc rogare Patrem meum? Et hoc ipsum rursus humiliter profert dicens: Sistet mihi duodecim legiones angelorum. Nam si unus angelus centum octoginta quinque millia hominum armatorum occidit (4. Reg. 19. 35), an duodecim legiones oportebat contra mille homines? Non utique. Sed secundum metum et infirmitatem eorum sermonem temperat: nam timore emortui erant. Ideo Scripturas ad firmitatem affert dicens: Quomodo ergo impleantur Scripturæ? hinc deterrrens eos. Nam si Scripturis ita videtur, cur vos contra pugnat?

2. Hæc discipulis, illis autem sic loquitur: 55. Tanquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me: quotidie in templo sedebam docens, et non me tenuistis. Vide quanta faciat quæ possint illos erigere. Supinus projecit, aurem servi curavit, necem illis comminatus est: Gladio peribunt, inquit, qui gladium accipient; quod ab auricula restituta confirmavit, undique, a præsentibus, a futuris, potentiam exhibens suam, ut ostendat non illorum fortitudinis id opus esse quod illum ceperint. Ideo subiecit: Quotidie vobiscum eram et sedebam docens, et non me tenuistis; hinc etiam ostendens permissione sua factum esse ut caperetur. Miraculis autem prætermissis, de doctrina loquitur, ne iactare se viderentur. Cum docerem, non tenuistis me; silentem aggressi estis; in templo eram, et nemo invasit me: nunc autem intempesta hora et media nocte irruiis cum gladiis et fustibus? Quid illis opus erat armis adversus eum qui vobiscum semper erat? his docens, nisi se sponte tradidisset, numquam potuisse capi. Neque enim ii, qui illum præ manibus et in medio habentes, comprehendere non potuerant, tunc potuissent, nisi ipse voluisset. Deinde ambiguitatem solvit, cur id voluerit. 56. Hoc factum est, inquit, ut implerentur Scripturæ prophetarum. Vidistin' quomodo usque ad ultimam horam, ac cum ipse traderetur, omnia faceret ad illorum emendationem, sanans, prophetizans, minas intentans (In gladio, inquit, peribunt); ostendens se libenter pati (Quotidie, inquit, vobiscum eram docens), suam cum Patre concordiam ostendens, Ut implerentur Scripturæ prophetarum? Cur autem non illum in templo tenuerunt? Quia ibi non ausi fuissent propter turbas. Idcirco foras exivit, et a loco et a tempore libertatem ipsis parans, et usque ad extremam horam ipsis executionem præcens. Nam qui se tradidit ut prophetis obtemperaret, quomodo contraria docuisset? Tunc omnes discipuli, illo dimisso, fugerunt. Cum captus fuit, manserunt; cum autem hæc ad turbas loquutus esset, fugerunt. Viderunt enim demum non ultra ipsi fugiendi facultatem fore, cum se ipse libenter tradidisset illis, et diceret hoc secundum Scripturas fieri. Cum aufugissent illi, ducunt eum ad Caipham; 58. Petrus autem sequutus et ingressus est, ut videret finem. Ingens discipuli fervor; cum fugientes videret, non fugit, sed stetit et cum illis introivit. Nam etsi Joan-

nes (Cap. 18. 15) quoque hoc fecerat, sed notus erat pontifici. Et cur eum illo adduxerunt, ubi erant omnes congregati? Ut omnia ex pontificum sententia facerent. Ille namque tunc erat summus sacerdos, et omnes illic manebant: sic pernoctabant et vigilabant pro re illa. Non enim pascha tunc comederant, inquit, sed ea de causa vigilabant. Cum dixisset enim, Mane facto, Joannes addidit: Non intrarunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha (Joan. 18. 28). Quid ergo dicendum est? Ipsos altera die comedisse, et ob necis hujus cupiditate legem violasse. Neque enim Christus tempus paschæ transgressus est; sed illi nihil non ausi, multaque leges violantes, quia magno furore ardebant, et cum sæpe occidere tentavissent, non potuerant; tunc autem ipsum imperato captum tenentes, maluerunt pascha transmittere, ut suum explerent sanguinarium animum. Propterea congregati sunt omnes et concilium erat pestilentium, ac quendam interrogant, ut aliquam judicii formam insidiis suis conciliarent. Neque enim erant, inquit, convenientia testimonia (Marc. 14. 58); ita fictum erat iudicium, omniaque tumultu plena. 61. Venientes autem falsi testes dicebant: Iste dixit, Solvam templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud (Ibid. v. 57. 58). Dixerat equidem, In tribus diebus [excitabo illud]; sed non dixerat, Solvam, sed Solvite (Joan. 2. 19); neque hoc de illo templo, sed de corpore suo dicebat. Quid igitur summus pontifex? Ut eum ad responsionem cogeret, et ex verbis suis caperet illum, dicit: 62. Non audis quid isti testantur adversum te? Ille autem tacebat. Inutilis enim responsio futura erat, nullo audiente. Figura quippe dumtaxat judicii erat; sed revera latronum impetus, qui et in antro et in via irrumpant. Ideo tacebat, pontifex vero perseverabat dicens: 63. Adjuro te per Deum vivum, ut nobis dicas, si tu es Christus Filius Dei vivi. 64. Ipse vero respondit, Tu dixisti. Veruntamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis, et venientem in nubibus cæli. 65. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit. Hoc porro fecit, ut crimen gravius efficeret, et ex re gesta verba firmaret. Quia enim dictum illud metum incusserat auditoribus, id quod in Stephano fecerunt, aures obstruentes, sic et hoc loco ille.

5. Sed quoniam erat hæc blasphemia? Nam ante congregatis illis dixerat: Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Matth. 22. 44; Psal. 109. 1): dictumque interpretatus est; nec illi ausi sunt respondere, sed tacerunt, et ex illo tempore nihil contra dixerunt. Cur ergo dictum illud blasphemiam vocarunt? cur vero Christus ita respondit? Ut omnem ipsis tolleret defensionem; nam usque ad ultimam horam dederat se esse Christum, a dextris Patris sedere, et venturum denuo esse ut iudicet orbem: quæ magnam ejus cum Patre concordiam significabant. Vestimentis ergo discissis ait, Quid vobis videtur? Non fert ex se sententiam; sed quasi in manifesto

peccato et clara blasphemia, illorum sententiam requirit. Quia enim sciebant, si res in examen veniret atque in notitiam, illum ab omni crimine liberandum esse, apud seipsos illum condemnant, auditoresque præoccupant dicentes, *Vos blasphemiam audistis*, tantum non cogentes et vim inferentes ad sententiam ferendam. Quid igitur illi? 66. *Reus est mortis*; ut quasi jam damnatum sisterent, Pilatumque ad sententiam ferendam inducerent. Hac mente et horum consilii dicunt, *Reus est mortis*; ipsi accusabant, ipsi damnavant, et sententiam ferebant, omnium officia occupabant. Cur autem sabbata in medium non attulerunt? Quia sæpe illos confutaverat: alioquin vero ex iis quæ tunc dicebantur volebant eum capere et damnare. Præoccupans igitur, illorum accepta sententia, cum per scissionem vestium omnium ad se animos pertraxisset, ut damnatum abduxit ad Pilatum; ita rem composuit: at coram Pilato nihil simile dicunt. Sed quid? *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissimus eum* (Joan. 18. 30); ut a publicis criminibus ipsum interfici curarent. Cur non occulte interfecerunt? Volebant nempe malam illi parere famam. Quia enim multi illum audierant, admodumque mirabantur, ideo operam dabant ut publice et coram multitudine necaretur. Christus vero id non impedivit, sed illorum nequitia ad veritatis confirmationem usus est, ita ut mors ejus omnibus esset manifesta. Ac contra accidit quam ipsi volebant. Illi namque illum infamare cupiebant, ut dedecore replerent; ille vero hac ratione magis splendidus conspicuusque evasit. Ac quemadmodum dicebant, *Occidamus eum, ne veniant Romani, et tollant civitatem nostram et gentem* (Joan. 11. 48), et postquam occiderunt eum, hoc ipsum evenit: ita et nunc publice illum crucifixerunt, ut ejus existimationem læderent, et contrarium evenit. Quod autem potestatem haberent per seipsos illum interficiendi, audi Pilatum id asserentem: *Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate ipsum* (Joan. 19. 6). At id illi noluerunt, ut quasi iniquus, tyrannus et factiosus occidi videretur. Quapropter latrones cum illo crucifixerunt; idcirco dicebant: *Noli scribere hunc esse regem Judæorum, sed illum se regem dixisse* (Joan. 19. 21).

Falsitas per se soluta. — Ilæc porro omnia pro veritate facta sunt, ut ne umbra quidem ipsis superesset impudentis defensionis. In sepulcro item signacula et custodiæ veritati splendorem attulerunt: quod ipsum dicas de irrisionibus, dictis, contumeliis. Hujusmodi est falsitas: per quæ insidias parat, per eadem dissolvitur: quod hic etiam contigit. Nam qui vicisse putabantur, hi maxime pudore affecti, et superati perierunt: qui vero victus esse videbatur; hic maxime refulsit et victoriam retulit. Ne ergo ubique victoriam queramus, nec semper superari vereamur. Est cum victoria noxam affert, clades vero utilitatem. Nam inter eos, qui ira inflammantur, is vicisse videtur qui plures contumelias jactavit; sed hic ipse a gravissimo morbo superatus et læsus est: qui vero id fortiter tulit, is vicit et superavit. Et ille quidem neque proprium morbum extinguere potuit; hic alie-

num sustulit. Ille a suo victus est; hic de alieno triumphavit, nec modo ipse non adustus est, sed et alterius flammam insurgentem restinxit. Si autem ea quæ videbatur esse victoria potiri voluisset, ipse quoque victus fuisset, et adversarium magis inflammasset ac læsisset, et ut rixantes mulieres, ambo turpiter et miserabiliter ab ira prostrati fuissent. Nunc autem a tali dedecore ereptus is qui philosophatus est, splendidum tropæum et in se et in adversario contra iram crexit, quando superari visus est.

4. *Vera victoria per patientiam reperitur.* — Ne, queso, ubique victoriam queramus. Certe qui læsit, læsum vicit, sed perniciose victoria, quæ exitium victori afferat: qui vero læsus est et victus videtur, si philosophi more id ferat, hic vere coronam retulit. Sæpe namque superari melius est: hic porro optimus est victoriæ modus. Nam sive quis rapiat, sive percutiat, sive invidet, qui vincitur, nec una cum illo contendit, is vere victor est. Ecquid liquor de rapina et invidia? Qui ad martyrium trahitur, ita vincit, vincit, flagellatus, concisus, jugulatus. Atque ut in bellis vinci dicitur is qui cadit, id ipsum apud nos victoria est. Nusquam enim male agentes vincimus, sed ubique mala patientes. Tunc splendidissima victoria est, cum patiando nocentes vincimus. Hinc ostenditur a Deo esse victoriam, quæ naturam habet contrariam externæ illi victoriæ: idque maxime fortitudinis argumentum est. Sic marinæ petra: percussæ fluctus dissolvunt: sic sancti omnes celebrati coronam retulerunt, splendidaque tropæa erexerunt, hanc non contentiose victoriam consequuti. Ne te moveas, inquit, nec defatigeris: Deus hanc tibi fortitudinem indidit, ut non ex congressu vincas, sed patiando tantum. Ne aciem instruas, et victoriam referes: ne congregiaris, et coronaberis; longe fortior potentiorque es adversario tuo. Cur te dedecore afficis? Ne des illi locum dicendi te congressum vixisse, sed relinque illum stupentem atque invictam virtutem tuam mirantem, omnibusque dicentem te sine congressu vicisse. Sic et beatus Joseph ubique prædicatur, quod male patiando malum inferentes vicerit. Nam insidiatores illi fuere fratres et Ægyptia mulier: verum omnes ille superavit. Ne in hi carcerem, ubi conclusus fuit, ne regiam, ubi versata est illa, alleges; sed ostende mihi quis victus, quis victor fuerit, quis in mœre fuerit, quis in voluptate. Illa enim non modo iustum, sed nec animi morbum suum vincere potuit: ille vero et illam et gravissimum morbum superavit. Si vis, ipsa verba audias, et tropæum videbis: *Adduxisti nobis huc puerum Hebræum, ut illuderet nobis* (Gen. 39. 14). Non ille illudit, o misera, sed diabolus, qui dixit, te posse adamantem frangere: non ille tibi induxit puerum Hebræum qui insidiaretur, sed malignus dæmon qui impuram lasciviam indidit, is tibi illudit. Quid ergo Joseph? Tacet, atque ita condemnatur, quemadmodum et Christus. Illa quippe omnia horum erant figuræ. Et ille quidem in vinculis,

¹ Alii, et videbis quomodo cladem acceptam arguant.

Ἐβραῖον ἐπιβολεύοντα, ἀλλ' ὁ πονηρὸς δαίμων τὴν ^{30, 31} ἀκάθαρτον ἀσέλγειαν· ἐκείνῳ σοὶ ἐνέπαιξε. Τί οὖν ὁ Ἰωσήφ; Σιγῇ, καὶ οὕτω κατακρίνεται, καθάπερ καὶ ὁ Χριστὸς. Πάντα γὰρ ἐκεῖνα τύποι τούτων ³². Καὶ ὁ μὲν ἦν ἐν δεσμοῖς, ἡ δὲ ἐν βασιλείοις. Καὶ τί τοῦτο; Ὁ μὲν γὰρ ἦν ³³ στεφανίτου παντὸς λαμπρότερος, καὶ ἐν ἀλύσει μένων· ἡ δὲ δεσμώτου παντὸς ἀθλιώτερον διέκειτο, ἐν βασιλικαῖς θαλάμοις διατρίβουσα. Οὐκ ἐν-τεῦθεν δὲ μόνον τὴν νίκην καὶ τὴν ἡτταν ἔστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ τέλους. Τίς γὰρ ὅπερ ἠθέλησεν, ἐποίησεν; Ὁ δεσμώτης, ἀλλ' ³⁴ οὐχ ἡ βασίλισσα. Ὁ μὲν

^{35, 36} τὴν] ὁ τὴν G. H. M. ἀσέλγειαν] add. ἐν σοὶ ἐνθεῖς iiddm; et sic vulgo legitur. ³⁷ τούτου G. H. K. M. Ge. ³⁸ ἦν] add. στεφανοῦμενος καὶ G. H. M. Ge. ³⁹ ἀλλ' om. H. L. ἀλλ' οὐχ] ἡ Eidd. invito G. p. p. βασιλὶς G. H. M. ⁴⁰ διατρίβειν G. H. K. M. ⁴¹ φύγωμεν K. ⁴² ζήσωμεν K. ζήσωμεν G. p. p. ἐπιτύχωμεν G. H. ἐπιτύχωμεν K.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΕ΄.

Τότε ἐνέπυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἐκολά-
ρισαν αὐτόν· οἱ δὲ ἑβραῖοισιν, λέγοντες· Προ-
φήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστιν ὁ παῖς σου;
α'. Διατί ταῦτα ἐποιοῦν, ἀναιρεῖν μέλλοντες; τίς χρεια-
τὴς κωμωδίας ταύτης ἦν ³²; Ἰνα μάθης αὐτῶν τὸν ἀκό-
λαστον τρόπον διὰ πάντων· καὶ ὅτι καθάπερ θῆραμα
εὐρόντες, οὕτω τὴν ἑαυτῶν ἐνεδείκνυντο ³³ παροινίαν,
καὶ τῆς μανίας ἐνεφοροῦντο, ὁρτὴν ταύτην ποιούμενοι,
καὶ μεθ' ἡδονῆς ἐπιόντες, καὶ τὸν φονικὸν αὐτῶν ἐνδει-
κνύμενοι τρόπον. Σὺ δέ μοι θαύμασον τῶν μαθητῶν τὴν
φιλοσοφίαν, μεθ' ὅσης αὐτὰ ἀκριβείας ἀπαγγέλλουσιν.
Ὅθεν τὸ φιλάλθεος αὐτῶν ἦθος διαδείκνυται, [804] ὅτι τὰ
δοκούντα εἶναι ἐπονεῖσθαι ἐξηγούνται μετὰ ἀληθείας
ἀπάσης, οὐδὲν ἀποκρυπτόμενοι, οὐδὲ ἐπαισχυνόμενοι,
ἀλλὰ καὶ δόξαν ἡγούμενοι μεγίστην, ὥσπερ οὖν καὶ ἦν,
τὸ τὴν Δεσπότην τῆς οἰκουμένης ὑπὲρ ἡμῶν τοιαῦτα
πάσχοντα ἀνέχεσθαι. Τοῦτο καὶ τὴν αὐτοῦ κηδεμονίαν
ἐδείκνυεν τὴν ἀφ' αὐτοῦ, καὶ τὴν πονηρίαν ἐκείνων τὴν ἀσύγ-
γνωστον, οἱ ταῦτα ³⁴ ἐτόλμων εἰς τὸν οὕτως ἡμερον καὶ
πρῶτον, καὶ τοιαῦτα κατεπέδοντα, οἷα καὶ λέοντα ἀνρίον
ποιῆσαι ἱκανὰ ἦν. Οὐδὲν γὰρ οὕτε αὐτὸς ἐνέλιπεν ³⁵
ἡμερότητος, οὕτε αὐτοὶ ὑβρείως καὶ ἀπηνείας, δι' ὧν
ἐποιοῦν, δι' ὧν ἔλεγον. Ἀπερ ἅπαντα καὶ ὁ προφήτης
Ἦσας προέλεγεν, οὕτω προαναφώνων, καὶ ἐνὶ ῥήματι
πᾶσαν ταύτην ἐμφαίνων τὴν ὑβρίν. Ὅτ' ἐρέσκον γὰρ ἐκ-
στήσονται πολλοὶ ἐπὶ σέ, φησὶν, οὕτως ἀδοξήσῃ ἀπὸ
ἀνθρώπων τὸ εἶδος σου, καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ νῦν ἀν-
θρώπων. Τί γὰρ τῆς ὑβρείως ταύτης ³⁶ ἴσον γένοιτ' ἄν; Εἰς
τὸ πρόσωπον ³⁷ ἐκείνο, ὃ ἡ θάλασσα ἰδοῦσα ἠδέσθη, ὃ
ἐπὶ σταυρῷ θεασάμενος ὁ ἥλιος ³⁸ τὰς ἀκτίνας ἀπέστρε-
ψεν, ἐνέπυσαν καὶ ἑβραῖοισιν, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐτυ-
πτον, ἐμφοροῦμενοι μετὰ θαυμάσιας ἀπάσης τῆς ἑαυτῶν
μανίας. Καὶ γὰρ πληγὰς τὰς πασῶν ὑβριστικωτέρας
ἐνέτεινον ³⁹, καλαρίζοντες, βαπίζοντες, καὶ ταῖς πληγαῖς
ταύταις τὴν ἀπὸ τοῦ ἐμπτύειν προσετίθεσαν ὑβρίν. Καὶ
ῥήματα πάλιν πολλῆς γέμοντα κωμωδίας ἐφθέγγοντο
λέγοντες· Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστιν ὁ
παῖς σου; ἐπειδὴ προφήτην αὐτὸν ἔλεγον οἱ πολλοί.
Ἄλλοι δὲ φησιν, ὅτι καὶ περιβαλόντες ⁴⁰ τὸ πρόσωπον
αὐτοῦ τῷ ἱματίῳ, ταῦτα ἐποιοῦν, ὥσπερ τινὰ ἄτιμον
καὶ τρωδολιμῶν εἰς μέσον λαβόντες. Καὶ οὐκ ἐλεύ-
θεροι μόνον, ἀλλὰ καὶ δοῦλοι ταύτην τὴν παροινίαν εἰς
αὐτὸν ἐπαροῖουν τότε. Ταῦτα ⁴¹ ἀναγινώσκωμεν συν-
εχῶς, ταῦτα ἀκούομεν ὡς χρῆ, ταῦτα ἐγγράφωμεν
ἡμῶν τῇ διανοίᾳ· καὶ γὰρ ταῦτα ἡμῶν τὰ σεμνά. Ἐπὶ
τούτοις ἐγὼ μέγα φρονῶ, οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς μυρίοις
νεκροῖς οἷς ἀνέστησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς παθῆμασιν ⁴²
οἷς ἐπάθε. Ταῦτα ἄνω καὶ κάτω ⁴³ Παῦλος στρέφει· τὸν

γὰρ ἐσπούδαζε διατηρῆσαι ³⁰ τὴν σωφροσύνην, ἡ δὲ
ἀφελῆσθαι. Τίς οὖν ἐποίησεν ὅπερ ἠθέλησεν; ὁ κακῶς
παθὼν, ἡ ἡ κακῶς δράσασα; Εὐδελον δὲ ὁ παθὼν.
Οὐχ οὗτος ἐστὶν ὁ νενικηκώς. Ταῦτα οὖν εἰδότες,
ταύτην διώκωμεν τὴν νίκην, τὴν διὰ τοῦ πάσχειν κα-
κῶς· ἐκείνην δὲ φεύγωμεν ³⁶, τὴν διὰ τοῦ δρᾶν κακῶς.
Οὕτω γὰρ καὶ τὸν παρόντα βίον μετὰ ἀπραγμοσύνης
ἀπάσης καὶ πολλῆς ἡσυχίας ζησομεθα ³⁷, καὶ τῶν μελ-
λόντων ἐπιτεξόμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κρά-
τος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^{35, 36} τὴν] ὁ τὴν G. H. M. ἀσέλγειαν] add. ἐν σοὶ ἐνθεῖς iiddm; et sic vulgo legitur. ³⁷ τούτου G. H. K. M. Ge. ³⁸ ἦν] add. στεφανοῦμενος καὶ G. H. M. Ge. ³⁹ ἀλλ' om. H. L. ἀλλ' οὐχ] ἡ Eidd. invito G. p. p. βασιλὶς G. H. M. ⁴⁰ διατρίβειν G. H. K. M. ⁴¹ φύγωμεν K. ⁴² ζήσωμεν K. ζήσωμεν G. p. p. ἐπιτύχωμεν G. H. ἐπιτύχωμεν K.

³⁵ ἦν; [Iva] Sic G. H. K. M. Ge. Vulgo H. Iva μάθη] ἡ Eidd. ³⁶ Sic Ep. Enth. ἐπιδείκνυντο L. ³⁷ ταύτης] G. H. K. M. ³⁸ οὐδὲ γὰρ οὐδὲν αὐτοῖς ἐνέλ. L. qui p. p. οὐδὲ οὐδὲ dat. ³⁹ ταύτης] ἐκείνης G. H. M. ⁴⁰ πρόσωπον] add. γὰρ Eidd. ⁴¹ θεασ. ὁ ἥλ. ἡλῖος θεασ. L. p. p. ἀπέστρεψεν G. ⁴² ἐνέτειναν Eidd. ἐμπτύειν] Sic L. Ep. ceteri πτύειν. ⁴³ Sic G. Ep. vulgo περιβάλλοντες, ταῦτα οὕτω ταῦτα Eidd. invisitis codd. et Ep. ⁴⁴ Ταῦτα] add. δὴ G. H. M. ⁴⁵ πᾶσιν G. H. K. M. ⁴⁶ κάτω] add. καὶ Eidd. στρέφει add. φημι δὴ Eidd. ⁴⁷ αὐτῶν om. L. ⁴⁸ αὐτὸν om. H. L. M. i Mosq. Mox ἐκεί om. K. L. invisitis Mosqq. ⁴⁹ καὶ τότε Eidd. p. p. ἀναθεματίζεν L. invisitis Mosq. et Euth. ⁵⁰ εἰρηκτός] add. αὐτῷ L. ⁵¹ ῥόνῳ] κατὰ G. Euth.

illa in regia erat. Et quid hoc? Ille namque erat coronato quovis splendidior, etsi catenis onustus: hæc vero victo quovis miserior in regis thalamis versabatur. Sed non hinc solum, sed ab ipso exitu et fine, et victoriam et cladem videre licet. Quis enim quod voluit nactus est, victus an regina? Ille castitatem servare conatus est, illa eripere voluit. Quis ergo id

¹ Quidam habent... *Nactus est? victus, sed non regina.*

HOMILIA LXXXV. al. LXXXVI.

CAP. 26. v. 67. *Tunc spuerunt in faciem ejus, et colaphis eum ceciderunt; alii autem palmas in faciem ejus dederunt, 68. dicentes: Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit?* etc.

1. *Judæorum abjecta crudelitas. Evangelistarum veracitas admiranda.*—Cur hoc faciebant, cum occisuri illum essent? quid opus hujusmodi comœdia, nisi ut petulantes illorum mores in omnibus perspectos habebas? qui quasi venatu invento, sic suam exercebant petulantiam, insanique repleti, hoc quasi festum celebrabant, cum voluptate irruentes, et sanguinarios mores exhibentes. Tu vero discipulorum, hæc cum tanta accuratione narrantium, philosophiam mireris. Unde amor veritatis in illis demonstratur, quia quæ probrosa esse videbantur, cum omni veritate narrant, nihil celantes, non erubescences, sed gloriam putantes maximam, ut revera erat, quod Dominus orbis talia pro nobis passus esset. Hoc ejus providentiam ineffabilem, illorumque nequitiam venia indignam comprobatur, qui talia audebant contra mitem mansuetumque illum, hisque illos verbis compellantem quæ leonem agnum facere potuissent. Nihil enim, nihil vel ille mansuetudinis, vel illi contumeliæ et crudelitatis retro relinquerunt seu factis seu verbis. Quæ omnia Isaias propheta prænuntiavit, uno verbo omnem contumeliam describens: *Quemadmodum obstupescunt super te multi, sic inglorius erit apud homines aspectus tuus, et gloria tua inter filios hominum* (Isai. 52. 14). Quid huic contumeliæ par fuerit? In faciem illam, quam videns mare reveritum est, quam in cruce sol videns, radios suos alio avertit¹, conspuebant, alapas impingebant, ejus caput percutiebant, insanis suis supra modum abrepti. Plagas enim omnium contumeliosissimas intulerunt, colaphis cædentes, percutientes, plagisque sputorum convicium addiderunt. Verbaque rursus derisionis plena proferebant, dicentes: *Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit?* quoniam ipsum esse prophetam plerique dicebant. Alius (Luc. 22. 64) autem dicit, ipsos facie ejus veste obvoluta, ita fecisse, quasi infamem ac nullius pretii hominem in medio habuissent. Et non liberi modo, sed etiam servi hæc petulanter contra ipsum fecerunt. Hæc legamus frequenter, hæc audiamus ut par est, hæc in animis nostris scribamus; hæc quippe nobis honorabilia sunt. In his ego altum sapio, non solum de mille mortuis quos suscitavit, sed etiam de cruciatibus quos passus est. Hæc sæpissime Paulus ver-

¹ Alii, *radios suos occultant.*

quod volebat effectus? qui male passus est, an quæ male fecit? Planum est eum qui male passus est. Ille ergo est qui vicit. Hæc cum sciamus, hanc patientiæ victoriam persequamur; illam vero injuriam inferentium fugiamus. Sic enim præsentem vitam negotiis liberam et prorsus tranquillam ducemus, et futura bona consequemur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

sal, crucem dico, mortem, cruciatus, convicia, contumelias, diceria. Et modo quidem ait, *Exeamus ad ipsum, opprobrium ejus ferentes* (Hebr. 13. 13); modo autem, *Qui pro gaudio sibi proposito crucem sustinuit, ignominia contempta* (Ibid. 12. 2). 69. *Petrus autem foris sedebat in atrio: et accessit ad eum una ancilla dicens: Et tu eras cum Jesu Galilæo.* 70. *Ille autem negavit coram omnibus dicens, Nescio quid dicis.* 71. *Cum autem exiisset in vestibulum, vidit illum alia, et dicit eis: Et hic erat cum Jesu Nazareno.* 72. *Et rursus negavit cum juramento.* 73. *Post pusillum autem cum accessissent qui stabant, dixerunt Petro: Vere tu ex illis es; nam loquela tua manifestum te facit.* 74. *Tunc cepit anathematizare et jurare quod non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit.* 75. *Et recordatus est Petrus verbi Jesu quod dixerat, Priusquam gallus cantet, ter me negabis.* Et egressus foras, flevit amare. O res novas et incredibiles! Cum apprehensum vidit Magistrum solum, tantum exarsit, ut stricto gladio servum percuterit, et auriculam abscederet; cum autem magis indignari et incendi par erat, tanta audiens convicia, tunc negat. Cujus enim furem non incitasset ea quæ tum agebantur? Attamen timore victus discipulus non modo non indignationem profert, sed etiam negat, ac miseræ villisque puellæ minas non fert; nec semel solum, sed etiam secundo et tertio negat, idque brevi tempore: non coram iudicibus, nam foris erat: ipsum enim egressum ad vestibulum interrogarunt: neque statim lapsum suum sensit. Quod et Lucas (Cap. 22. 61), dicit, nimirum respexit in illum Christus ostendens ipsum non modo negavisse, sed etiam, cantante licet gallo, lapsum suum non sensisse, sed monitu Magistri opus habuisse. Aspectus ejus pro voce fuit, adeo timore percussus erat. Marcus (Cap. 14. 68-72) vero ait, postquam semel negasset, gallum cantavisse, postquam tertio negasset, tum secundo cantavisse gallum, accuratius recensens infirmitatem discipuli, qui quasi mortuus erat timore: et hoc Marcus a magistro suo didicit, erat enim Petri discipulus. Quo magis admirandus est, quod non modo magistri lapsum non celaverit, sed quod etiam clarius quam alii narraverit, eo ipso quod discipulus esset.

2. *Quomodo igitur verum erit id quod Matthæus narrat, Christum dixisse, Amen dico tibi, antequam*

¹ Hæc, nam loquela tua manifestum te facit, desunt in Savil. et Morel., sed habentur in MSS. plurimis atque in Bibliis Græcis.

gallus cantet, ter me negabis? cum Marcus dicat post tertiam negationem gallum secundo cantavisse? Sed hæc admodum vera et consona sunt. Quia enim singulis vicibus solet gallus ter quaterque cantare, Marcus id dicit, ut declaret non vocem illam ipsum retinuisse, et ad mentem revocasse. Itaque utrumque verum est. Priusquam enim gallus primam vicem explevisset, ter negavit. Atque a Christo de peccato monitus, non ausus est palam flere, ne per lacrymas accusaretur: sed *Egressus foras flevit amare.* (Cap. 27. 4. *Adveniente autem die ducunt Jesum a Caipha ad Pilatum.* Quia enim illum occidere volebant, nec poterant ob festum, ad præsidem ducunt. Tu vero mihi consideres quomodo res processerit, ut in festo res fieret: sic enim superne definitum fuerat. 2. *Tunc videns Judas, qui tradiderat eum, quod condemnatus esset, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos.* Hoc hujus et illorum crimen augeat: hujus, non quod pœnitentia ductus sit, sed quod tardius, et se suo iudicio damnaverit; se enim tradidisse confessus est; illorum vero, quod cum possent pœnitentiam agere et mutari, non respuerint. Perpende autem quando pœnitentia ducatur. Cum perfectum impletumque fuit peccatum. Talis nempe diabolus est: eos qui non vigilant non sinit peccatum respicere, ne semel capti pœnitentiam agant. Tot Jesu Christi verbis nihil flexus est: cum vero scelus jam perpetratum perfectumque fuit, tunc pœnitentia ductus est sine ulla utilitate. Nam quod seipsum damnaverit, quod argenteos projecit, nec Judæos reveritus fuerit, hæc omnia laudanda fuissent; quod vero se strangulaverit, nullam potest veniam admittere, malignique dæmonis est opus. Præcipuit enim eum a pœnitentia, ut nullum ex illa pœnitentia fructum consequi posset, et turpissima omnibusque nota morte sustulit, suadens illi ut seipsum interimeret. Tu vero mihi veritatem consideres velim undique fulgentem, etiam ex iis rebus, quas adversarii faciunt vel patiuntur. Nam ipsa mors proditoris, iis qui Christum damnaverunt ora obstruit, neque illis umbram defensionis relinquit. Quid enim dicere possunt illi, quando talem proditor adversum se protulisse sententiam narratur? Sed illorum verba videamus. Principibus sacerdotum argenteos retulit, et ait: 4. *Peccavi tradens sanguinem justum. At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu videris.* 5. *Et projectis argenteis in templo, recessit, et abiens se suspendit.* Nam conscientie stimulos non tulit. Perpende autem mihi Judæos illud ipsum facientes. Nam cum ab iis quæ passi erant emendari deberent, non prius gradum sistunt, quam peccatum perfecerint. Etenim hujus peccatum, quod proditio erat, jam perpetratum fuerat; illorum vero peccatum nondum completum erat. Cum autem illi scelus perfecerunt et crucifixerunt eum, tunc et ipsi turbantur, nunc dicentes: *Noli scribere hunc esse regem Judæorum* (Joan. 19. 21). Atqui quid timetis, quid turbamini, mortuo jam corpore in cruce pendente? Nunc vero custodiant illud et dicunt: *Ne forte furentur eum discipuli ejus; et populo dicant, ipsum resurrexisse;*

et erit novissimus error pejor priore (Matth. 27. 64). At certe si id dixerint, nisi res vera fuerit, facile redarguitur. Sed quomodo furabuntur qui illo comprehenso ne stare quidem ausi sunt, quando coryphæus ter illum negavit, puellæ comminationem non ferens? Sed, ut dixi, demum turbabantur. Quod enim scirent rem esse peccatum, patet ex iis quæ dicebant, *Tu videris.*

Avari Judas in exemplum proponitur. — Audite, avari, cogitate quæ ille passus sit; quomodo pecunias amiserit, et scelus perpetraverit; quomodo avaritiæ fructum non tulerit, et animam perdiderit. Talis est avaritiæ tyrannis: nec argento fruitur, nec præsentii vita, nec futura: sed omnia confertim amisit, malique nactus apud illos famam, laqueo gulam fregit. Sed, ut dixi, post rem peractam, quidam rem aspiciunt. Vide igitur et illos, tantum facinus clare sentire nolentes, sed dicentes, *Tu videris.* Quæ res eorum culpam augeat: nam hæc verba sunt testificantium facinus esse horrendum, sed animi morbo ebriorum, qui nollent a suscepto satanico facinore absistere, sed fictæ ignorantie velamine se stultie operirent. Nam si post crucem hæc dixissent, postquam Christus jam mortuus erat, ne tunc quidem id rationabiliter dici poterat; licet id non adeo damnandum fuisset: nunc autem dum adhuc ille apud vos est, et illum potestis dimittere, quomodo hoc dicere audetis? Hæc quippe defensio maxima est accusatio. Cur et qua de causa? Quia in proditorem totum scelus rejecit, illud dicentes, *Tu videris*, cum possitis a Christi nece desistere, illumque dimittere: verum susceptum scelus perfecere, proditori crucem addentes. Quid enim impedivit, cum ipsi dicerent, *Tu videris*, quominus desisterent a facinore? Nunc vero contrarium faciunt, necem adjiciunt, ac tum verbis, tum factis, se inevitabilibus malis involvant. Nam postea, permittente Pilato, latronem maluerunt dimitti, quam Jesum, et latronem quidem, innumerorum scelerum convictum, innocentem declaraverunt, Christum autem, qui ipsos nihil læserat, imo qui tot ipsos beneficiis affecerat, occiderunt.

3. *Principes sacerdotum a propria conscientia damnati. Eleemosyna ex rapinis facta reprobat.* Ecclesiæ Antiochenæ bona et prædia. — Quid ergo Judas? Ut vidit se inutiliter laborare, illosque nolle recipere, projecit argenteos, *Et abiens laqueo se suspendit.* 6. *Principes autem sacerdotum, cum accepissent argenteos, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est.* 7. *Et consilio inito, emerunt ex eis agrum figuli in sepulturam peregrinorum.* 8. *Ideo vocatus est ager ille ager sanguinis usque ad hodiernum diem.* 9. *Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem:* 10. *Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiatum* (Zach. 11. 12), 11. *et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.* Viden' rursus eos a propria conscientia damnari? Quia enim sciebant, se hominis credem coemisse, non jecerunt in corbonam, sed emerunt agrum figuli in sepulturam peregrinorum.

λέγοντος, ὅτι εἶπεν, Ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρτήσῃ με; τοῦ δὲ Μάρκου μετὰ τὸ τρίτον λέγοντος, ὅτι Ἐκ δευτέρου ἀλέκτωρ ἐφώνησε; Σφόδρα μὲν οὖν καὶ ἀληθές, καὶ σύμφωνον. Ἐπειδὴ γὰρ καθ' ἑκάστην ἀγωγὴν καὶ τρίτον καὶ τέταρτον φωνεῖν εἰώθεν ὁ ἀλεκτρυών, δηλῶν ὁ Μάρκος, ὅτι οὐδὲ ἡ φωνὴ αὐτὸν ἐπέσχε καὶ εἰς μνήμην ἤγαγε, τοῦτο φησιν· Ὅστε ἀμφοτέρω ἀληθές. Πρὶν ἢ γὰρ τὴν μίαν ἀγωγὴν ἀπαρτίσαι τὸν ἀλεκτρυόνα, τρίτον ἠρνήσατο⁸⁸. Καὶ οὐδὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τῆς ἀμαρτίας ἀναμνηθεὶς, κλαῦσαι ἐτόλμα φανερώς, μὴ⁸⁹ κατηγορηθῆ διὰ τῶν δακρύων· ἀλλ' Ἐξελθὼν ἔξω⁹⁰ ἔκλαυσε πικρῶς. Καὶ γενομένης ἡμέρας ἀγούσι τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Καλάρια ἐπὶ τὸν⁹¹ Πιλάτου. Ἐπειδὴ γὰρ ἠδοῦντο αὐτὸν ἀνελεῖν, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἴσχυον διὰ τὴν ἑορτὴν, ἐπὶ τὸν ἡγεμόνα ἀγούσι. Σὺ δὲ μοι σκόπει πῶς συνηλῆθον τὸ πρῆγμα, ὥστε ἐν ἑορτῇ γενέσθαι. Οὕτω γὰρ ἔκωθεν προδιετιτύπωτο. Τότε ἰδὼν Ἰούδας, ὁ παραδιδούς αὐτόν, ὅτι κατεκρίθη, μεταμεληθεὶς ἀπέστρεψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια. Τοῦτο καὶ ἐκείνου καὶ τούτων κατηγορία⁹². τοῦ μὲν, οὐχ ὅτι μετεμελήθη, ἀλλ' ὅτι ὅψι καὶ βραδέως, καὶ αὐτοκατάκριτος γέγονεν· ὅτι γὰρ παρίδωκεν, αὐτὸς ὡμολόγησε· τὸν δὲ, ὅτι κύριον ὄντας⁹³ μεταθέσθαι, οὐ μετενόησαν. Σκόπει δὲ [806] πότε μεταμελεῖται. Ὅτε ἀπρητίσθη καὶ τέλος ἔλαβεν ἡ ἀμαρτία. Τοιοῦτος γὰρ ὁ διάβολος· οὐκ ἀφίσι τοὺς μὴ νήφοντας ἰδεῖν πρὸ τούτου τὸ κακὸν, ἵνα μὴ μετανοήσῃ ὁ ἄλλος⁹⁴. Τοιαῦτα γούν λέγοντος τοῦ Ἰησοῦ⁹⁵, οὐκ ἐπεκάμφθη· ἐπειδὴ δὲ ἀπρητίσθη τὸ πλημμέλημα, τότε ἐπεισῆλθεν αὐτῷ ἡ μετάνοια· καὶ οὐδὲ τότε χρησίμους. Τὸ μὲν γὰρ καταγινώκει, καὶ τὸ ρίψαι τὰ ἀργύρια, καὶ τὸ μὴ αἰδεσθῆναι τὸν Ἰουδαϊκὸν ὄμιον⁹⁶, πάντα ἀποδεχτά· τὸ δὲ ἀπάγχασθαι, τοῦτο πάλιν ἀσύγγνωστον, καὶ πονηροῦ δαίμονος ἔργον. Προεξηγάγε γὰρ⁹⁷ αὐτὸν τῆς μετανόιας, ἵνα μὴδὲν ἐντεῦθεν καρποσηται· καὶ θανάτῳ αἰσχίστῳ καὶ καταδῆλῳ πῶς ἀναίρει, πείσας αὐτὸν ἀπολέσαι⁹⁸. Σὺ δὲ μοι σκόπει πανταχόθεν τὴν ἀλήθειαν λάμπουσιν⁹⁹, καὶ δι' ὧν ὁ ἐναντίος καὶ ποιοῦσι καὶ παύονται. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ τὸ πρὸδότην ἡ τελευταία τῶν κατακρινάμενων αὐτὸν ἀπορρίπτει τὰ στόματα, καὶ οὐκ ἀφίσι αὐτούς¹⁰⁰. οὐδὲ σκιάς τινα ἀναισχύντου γούν ἀπολογία· ἔστιν. Τί γὰρ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν ἐκεῖνοι, ὅταν ὁ πρὸδότης τοιαῦτα καθ' αὐτοῦ ψηφισόμενος φαίνεται; Ἰδόμεν δὲ καὶ τὰ ῥήματα, ἃ φησιν¹⁰¹. Ἀπέστρεψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι, καὶ λέγει· Ἡμεῖς παραδοὺς αἵμα ἀδώω. Οἱ δὲ εἶπον· Τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ θύει. Καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια εἰς τὸν ναόν¹⁰², ἀνεχώρησε, καὶ ἀπελθὼν ἀπήγγεστο. Οὐδὲ γὰρ ἤνεγκε τὸ συνεῖδός μαστίγον αὐτόν. Σκόπει δὲ μοι καὶ τοὺς Ἰουδαίους τὰ αὐτὰ¹⁰³ πάσχοντες. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἀφ' ὧν ἔπαθον ὀφειλόντες διορθωθῆναι, οὐ πρότερον ἴστανται, ἕως ἂν τὴν ἀμαρτίαν πληρώσωσιν. Ἡ μὲν γὰρ τούτου πεπλήρωτο ἀμαρτία¹⁰⁴. προδοσία γὰρ ἦν· ἡ δὲ ἐκείνων οὐδέπω. Ὅτε δὲ καὶ ἐκεῖνοι ἀπῆρτισαν, καὶ προσήλυσαν αὐτόν, τότε καὶ αὐτοὶ παράττονται· νῦν μὲν λέγοντες, Μὴ ᾤρασε, Οὐδὲς ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων (καίτοιγε τί δεδοικας, τί θορυβεῖσθε,

νεκροῦ σώματος ἐπὶ σταυροῦ προσηλωμένου;) νῦν δὲ φυλάττουσιν αὐτόν, λέγοντες· Μὴ ποτε κλέψωσιν αὐτόν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ εἰπωσιν¹⁰⁵ ὅτι ἀνέστη¹⁰⁶ καὶ ἔσται ἡ δεκάτη πλάνη χειρῶν τῆς πρώτης. Καὶ μὴ ἔαν εἰπωσιν, ἐλέγχεται τὸ πρῆγμα, ἔαν μὴ ἀληθές ᾖ¹⁰⁷. Πῶς δὲ ἐροῦσιν¹⁰⁸ οἱ μὴδὲ στήναι τολμήσαντες, κατασχεθέντος αὐτοῦ, ὁ δὲ κορυφαίος καὶ τρίς ἠρνήσατο, κορυφαίου μὴ φέρων ἀπειλὴν; Ἀλλ' ὅπερ ἔφη, ἐπαράττοντο λοιπόν. Ὅτι γὰρ ᾔδεσαν παρανομίαν τὸ πρῆγμα, δῆλον ἐξ ὧν ἔλεγον, Σὺ θύει.

Ἀκούσατε, οἱ φιλάργυροι, ἐνοήσατε τί ἔπαθεν ἐκεῖνος· πῶς καὶ τῶν χρημάτων ἐξέπεσε, καὶ τὴν ἀμαρτίαν εἰργάσατο¹⁰⁹, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπώλεσε τὴν ἑαυτοῦ. Τοιαύτῃ τῆς φιλαργυρίας ἡ τυραννίς. Οὐδὲ¹¹⁰ τοῦ ἀργυρίου ἀπώνατο, οὐδὲ τῆς παρούσης ζωῆς, οὐδὲ τῆς μελλούσης, ἀλλὰ πάντα ἀρόρον ἀπέβαλε, καὶ ὅδαν λαθὼν πονηρὰν παρ' αὐτοῖς [807] ἐκείνοις, οὕτως ἀπήγγεστο. Ἀλλ', ὅπερ ἔφη, μετὰ τὸ πρῆξαι, τότε τινὲς διαβλέπουσιν. Ὅρα γούν καὶ τούτους τίως οὐκ ἐθέλοντας αἰσθάνεσθαι σαφῶς τοῦ τολμήματος, ἀλλὰ λέγοντας, Σὺ θύει· ὁ καὶ αὐτὸ μέγιστον ἦν αὐτῶν ἔγκλημα. Τοῦτο γὰρ¹¹¹ μαρτυροῦντων μὲν ἔστι τῇ τολμῇ καὶ τῇ παρανομίᾳ¹¹², ὅπῃ δὲ τοῦ πάθους μεθυόντων, καὶ οὐκ ἐθέλοντων ἀποσχέσθαι τῆς σατανικῆς ἐγχειρήσεως, ἀλλὰ πεπλάσμενης ἀγνοίας παραπετάσματος περιστέλλοντας¹¹³ ἑαυτοὺς ἀνοήτως. Εἰ μὲν γὰρ μετὰ τὸν σταυρὸν ταῦτα ἐλέγετο, καὶ¹¹⁴ τὸ ἀναιρεθῆναι αὐτόν, μάλιστα μὲν οὐδὲ τότε λόγον εἶχε τὸ λεγόμενον, πλὴν ἀλλ' οὐχ οὕτως αὐτοὺς κατέκρινε· νυνὶ δὲ ἐτι παρ' ὧν αὐτὸν ἔχοντες, καὶ κύριοι ὄντας ἀφείναι, πῶς ἂν δύνασθε¹¹⁵ ταῦτα λέγειν; Ἡ γὰρ ἀπολογία αὐτῇ κατηγορία ἂν ὁμῶν γένοντο μεγίστη. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι ἐπὶ τὸν προδότην ὄλον τὸ ἔγκλημα φέροντες, (Σὺ γὰρ θύει, φησί·) δυνάμενοι αὐτοὶ¹¹⁶ τῆς Χριστοκτονίας ἀπαλλαγῆναι, ἀφέντες αὐτόν καὶ ἐπηγωνίσαντο τῷ τολμήματι, τῇ προδοσίᾳ τὸν σταυρὸν προσθέντες. Τί γὰρ ἐκώλυεν¹¹⁷ εἰπόντας ἐκεῖνῳ, Σὺ θύει, αὐτοὺς ἀποστήναι τοῦ τολμήματος; Νῦν δὲ καὶ τούναντιον ἐργάζονται, προστιθέντες τὴν σφαγὴν, καὶ πανταχοῦ, καὶ δι' ὧν ποιοῦσι, καὶ δι' ὧν λέγουσιν, ἀφύκτοις ἐμπλέκοντες ἑαυτοὺς κακοῖς. Καὶ γὰρ μετὰ ταῦτα, ἐπιτερέφαντος τοῦ Πιλάτου, τὸν μὲν¹¹⁸ ἡσπὴν εἰλοντο ἀφείναι μάλλον, ἢ τὸν Ἰησοῦν· τὸν¹¹⁹ δὲ οὐδὲν ἡδίκηκότα, ἀλλὰ καὶ τοσαῦτα εὐεργετηκότα, ἀνέηρον.

γ'. Τί οὖν ἐκείνος; Ὡς εἶδεν ἀνόνητα πονῶν, καὶ οὐκ ἀνεχομένους δέξασθαι τὰ ἀργύρια, Ἐρήμην αὐτὰ εἰς τὸν ναόν, καὶ ἀπελθὼν ἀπήγγεστο. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια, εἶπον· Οὐκ ἔξεστι βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορδονάρ, ἐκεῖ τιμὴ αἱματός ἐστι. Καὶ συμβούλιον λαβόντες¹²⁰, ἠγόρασαν ἐξ αὐτῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμείου εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις. Διὸ ἐκλήθη ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος Ἀγρὸς αἱματος ἕως τῆς σήμερον. Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθῆν διὰ Ἱερემίου τοῦ προφήτου λέγοντος· Καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια, τὴν τιμὴν τοῦ τατιμημένου, καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμείου, καθὼς συνέταξέ μοι Κύριος. Εἰδὲς πάλιν αὐτόθεν κατακρινόμενος ὑπὸ τοῦ συνε-

⁸⁸ ἀπρητίσθη L. invito Ep. ⁸⁹ μὴ] ἵνα μὴ Ep. et Edd. διὰ] ὑπὸ G. H. M. Vulgatum tunc Ep. ⁹⁰ ἔξω] add. τότε K. L. ⁹¹ ἐπὶ τὸν] πρὸς Edd. ἀπὸ τοῦ Καλάρια om. K. L. ⁹² κατηγορία] add. γίνεται G. H. K. M. ⁹³ ὄντας] add. τοῦ μετаноήσαντος καὶ G. H. M. Hoc receperunt Sav. Ben. ⁹⁴ μετаноήσαντι et ἀλόντες Edd. ⁹⁵ Ἰησοῦ] Χριστοῦ G. H. M. p. p. ἐκάμφθη G. M. ⁹⁶ τὸν ὄμιον τὸν τοῦ G. H. M. πάλιν] ἔστιν Mor. Ben. ⁹⁷ γὰρ] καὶ Edd. praeter novissimam. ⁹⁸ ἀναίρει... ἀπολέσαι] Sic L. et Edd. favente Ep. qui ἀναίρει πείσας ἀπάγχασθαι dat. ἀναπείσας αὐτὸν ἀπολέσαι H. M. ἀναρτήσας αὐτόν ἀπώληται G. ἀναρτήσας αὐτόν ἀπόλεση K. ⁹⁹ διαλάμπουσιν G. H. M. ¹⁰⁰ αὐτοὺς H. M. ¹⁰¹ φασίν Edd. ¹⁰² ἐν τῷ ναῷ G. 1 Mosq. ¹⁰³ τὸ αὐτὸ G. H. K. M. ¹⁰⁴ πεπ. ἀμ.] ἀμαρτία ἦδη πεπ. Edd. ¹⁰⁵ εἰπωσιν] add. τῷ λαῷ Edd. ἀνέστη] add. ἀπὸ τῶν νεκρῶν G. H. M. ¹⁰⁶ ἡ deest in Edd. praeter novissimam. ¹⁰⁷ ἐροῦσιν] Sic omnes codd. ἀροῦσιν Sav. Ben. ¹⁰⁸ φωνεῖν Ge. τρίς] τρίτον G. H. K. M. ¹⁰⁹ εἰργάσατο] add. πῶς καὶ τῆς φιλαργυρίας οὐκ ἀπῆλυσεν Edd. repugnantibus Ep. Euth. Ge. et codd. ¹¹⁰ Οὐ ter G. H. K. M. Obste ter Edd. ¹¹¹ γὰρ] add. καὶ L. ¹¹² παρανομία L. παρνομία Edd. Nobiscum scit Ep. ἀποσχέσθαι] Sic L. Ep. ceteri ἀπέχασθαι. ¹¹³ περιστέλλοντες L. Vid. adnot. ¹¹⁴ καὶ] add. μετὰ G. K. ¹¹⁵ Sic H. ζῶντες L. ceteri δύνασθε. ¹¹⁶ αὐτοὶ om. L. ¹¹⁷ ἐκώλυεν Edd. ¹¹⁸ μὲν om. H. M. ἀφείναι om. G. ¹¹⁹ τὸν δὲ οὐδὲν] καὶ τὸν μὲν ἡσπὴν μυρίους ἐγκλήμασιν ἄλόντα ἄδων ἀποφαίνουσι, τὸν δὲ Χριστὸν, τὸν οὐδὲν G. H. M.

δότος; Ἐπειδὴ γὰρ ᾔδεσαν, ὅτι τὸν φόνον ἠγόρασαν, οὐκ ἔβαλον εἰς τὸν κορβονᾶν, ἀλλ' ἠγόρασαν ἀγρὸν ¹¹. εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις. Ἐγένετο δὲ καὶ τοῦτο μαρτύριον ¹² κατ' αὐτῶν, καὶ τῆς προδοσίας διαγχοῦ. Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ χωρίου σάλπιγγος λαμπρότερον πᾶσιν ἀνεκέρυττε τὴν μαιφονίαν αὐτῶν. Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς αὐτὸ ποιοῦσιν, ἀλλὰ συμβούλιον λαβόντες, καὶ πανταχοῦ ¹³ οὕτως, ἵνα μηδεὶς ἀθῶος ᾦ τοῦ τολμήματος, ἀλλὰ πάντες ὑπεύθυνοι. Ταῦτα δὲ ἀνωθεν προῦλεγεν ἡ προφητεία. Ὁρᾷς οὐχὶ τοὺς ἀποστόλους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς προφήτας τὰ ἐπὶ οὐραῖς μετὰ ἀκριβείας διηγουμένους, καὶ πάντοθεν τὸ πάθος ἀνακηρύττοντας καὶ προεμφαίνοντας ¹⁴. [808] Τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι μὴ συνειδότες ὑπέμενον ¹⁵. Εἰ γὰρ εἰς τὸν κορβονᾶν ἐβάλλον, οὐκ ἂν οὕτω τὸ πρᾶγμα κατὰ δόλον ἐγένετο. ¹⁶ νυνὶ δὲ χωρίον ὠνήσαμενοι, καὶ ταῖς μετέπειτα γενεαῖς δόλον ἐποίησαν τὸ πᾶν. Ἀκούσατε ¹⁷ ὅσοι ἀπὸ φόνων δοκεῖτε εὐποιεῖς ποιεῖν, καὶ τιμὴν λαμβάνετε ¹⁸ ψυχῶν ἀνθρώπων. Ἰουδαῖοι καὶ αὐταὶ αἱ ἐλεημοσύναι, μᾶλλον δὲ σατανικαί. Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ καὶ νῦν, οἱ μυρία ἑτέρων ἀρπάζοντες, ὑπὲρ τοῦ παντός· ἀπολογιζόμενοι νομίζουσι, ἂν δέκα χρυσίνοις ἢ ἑκατὸν καταβάλωσι. Περὶ ὧν καὶ ὁ προφήτης φησὶν. *Ἐκαλοῦνται δάκρυσι* ¹⁹ τὸ θυσιαστήριόν μου. Οὐ βούλεται Χριστὸς πλεονεξίᾳ τρέφεσθαι, οὐδέχεται ταῦτην τὴν τροφὴν. Τὴν Δεσπότην ὀδρίζεις, ἀκάθαρτα ²⁰ προσάγων αὐτῷ; Βέλτιον λιμῷ τρεχόμενον περιορᾶν, ἢ τρέφειν ἀπὸ τοιούτων. Ἐκεῖνο ὥμου, τοῦτο καὶ ὥμου καὶ ὀβριστοῦ. Βέλτιον μὴδὲν δοῦναι, ἢ τὰ ἄλλα ἐτέροις. Εἰπέ γὰρ μοι, εἰ τινες εἶδες δύο, τὸν μὲν γυμνὸν, τὸν δὲ ²¹ ἱμάτιον ἔχοντα, εἶτα τὸν ἔχοντα τὸ ἱμάτιον ἀποδύσας, περιέβαλες τὸν γυμνόν, ἄρ' οὐκ ἠδίκησας; Παντί που δόλον. Εἰ δὲ ὑπερβαλεῖς ἐτέρῳ δούς ἅπαν, ἡδίκησας, οὐκ ²² ἠλέησας. ὅταν μὴδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος ²³ δὴς ὧν ἀρπάξεις, καὶ ἐλεημοσύνην τὸ πρᾶγμα καλῆς, ποῖαν οὐκ ὑποστήσῃ τιμωρίαν; Εἰ γὰρ χωρὶς ἀλογα προφέροντες ἀνθρώποι ἐνεκαλοῦντο, σὺ χαλεπώτερα ποιῶν ποῖας τεύξῃ συγγνώμης; Εἰ γὰρ αὐτῷ ἀποδίδους τῷ Κυρίῳ κλέπτῃς ἐτι ἀδικεῖ, καὶ οὕτως ἀδικεῖ, ὡς τετραπλασίονι προσθήκῃ μᾶλλον λύσαι τὸ ἔγκλημα, καὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς· ὁ μὴ κλέπτων, ἀλλὰ βιαζόμενος, καὶ μὴδὲ αὐτῷ τῷ ἀφαιρεθέντι διδοῦς, ἀλλ' ἀντ' ἐκεῖνου ἐτέρῳ, καὶ μὴδὲ τετραπλασίονα, ἀλλὰ μὴδὲ τὰ ἡμίση, καὶ μὴδὲ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἀλλ' ἐν τῇ Καινῇ πολιτευόμενος, ἐνόησον ὅσον ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν συναγεῖ τὸ ²⁴ πῦρ. Εἰ δὲ οὐδέπω δίδωσι τὴν δίκην, δι' αὐτὸ μὴν οὐν τοῦτο αὐτὸν θρήνησον, ἐτι μελίζονα ἐαυτῷ θησαυρίζῃ τὴν ὀργήν, εἰ μὴ μεταμελήσῃ ²⁵. Τί γὰρ; Δοκεῖτε, φησὶν, ὅτι ἐκεῖνοι *μόνοι ἦσαν ἀμαρτωλοὶ*, ἐφ' οὓς ὁ *κύριος κατηνέχθη*; Οὐχί, λέγω ὑμῖν, ἀλλ' *ἐάν μὴ μετανοήσητε, καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ* ²⁶ ποιήσθε. Μετανοήσωμεν τοίνυν καὶ δοῦμεν ἐλεημοσύνην πλεονεξίας καθάραν, καὶ πολλὴν ἔχουσαν τὴν διαψύδιαν. Ἐνόησατε ὅτι Ἰουδαῖοι Λευῖτας ὀκτακισχιλίους ἔτρεφον, καὶ μετὰ τῶν Λευιτῶν καὶ χήρας καὶ ὀρφανοὺς, καὶ πολλὰ ἔτερα ἐλειτούργουν, καὶ μετὰ τούτου καὶ ἐστρατεύοντο· νυνὶ δὲ ἀγροὶ, καὶ οἰκίαι, καὶ μισθώματα οἰκημάτων, καὶ ὄχηματα, καὶ ὀρεωκόμοι ²⁷, καὶ ἡμίονοι, καὶ πολλὴ τοιαύτη παράταξις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δι' ὑμᾶς καὶ τὴν ὑμετέραν ἀπανθρωπίαν. Καὶ γὰρ ἔχρην

παρ' ὑμῖν εἶναι τὸν θησαυρὸν τοῦτον ²⁸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πρόσδοον αὐτῇ τὴν ὑμετέραν γίνεσθαι προθυμίαν· νυνὶ δὲ δύο τὰ ἄτοπα γίνονται [809], καὶ ὑμεῖς ἀκαρποὶ ²⁹ μένετε, καὶ οἱ τοῦ Θεοῦ ἱερεῖς τὰ προσήκοντα οὐ μεταχειρίζονται. Μὴ γὰρ οὐκ ἦν δυνατόν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων τὰς οἰκίας μένειν καὶ τοὺς ἀγρούς; Τίνας οὖν ἔνεκεν ἐπώλουν καὶ ἐδίδοσαν; Ὅτι τοῦτο βέλτιον ἦν.

δ'. Ἀλλὰ νῦν θεὸς ἔλαβε τοὺς πατέρας ὑμῶν ³⁰, οὕτω πρὸς τὰ βιωτικά· μαινομένων ὑμῶν, καὶ διὰ ³¹ τὸ συλλέγειν, ἀλλὰ μὴ σκορπίζειν, μὴ ³² λιμῷ διαφθαρῶσιν οἱ τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν καὶ τῶν παρθένων χοροί· διὰ τοῦτο ταῦτα κατασκευάσαι ἠναγκάσθησαν. Οὐδὲ γὰρ ἠδούλυντο ἑαυτοὺς εἰς τοιαύτην ἀσχημοσύνην ἐμβαλεῖν, ἀλλ' ἐπαθύμενον τὴν ὑμετέραν γνώμην αὐτοῖς πρόσδοον εἶναι, καὶ τοὺς καρποὺς ἐντεῦθεν τρυγᾶν, καὶ αὐτοὺς εὐχαῖς προσεῖναι μόναις. Νυνὶ δὲ αὐτοὺς ἠναγκάσας τῶν τὰ πολιτικὰ πραττόντων πράγματα τὰς οἰκίας μισεῖσθαι· ὅθεν πάντα ἄνω καὶ κάτω γέγονεν. Ὅταν γὰρ καὶ ὑμεῖς καὶ ἡμεῖς τοῖς αὐτοῖς ἐνεχώμεθα, εἰς ὁ ἐξιλεούμενος τὸν Θεόν; Διὰ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοίξαι τὸ στόμα, ὅτι οὐδὲν τῶν βιωτικῶν ἀνδρῶν ἀμεινὸν ἢ Ἐκκλησίᾳ δίδασκεται. Οὐκ ἠκούσατε, ὅτι οὐδὲ τὰ ἀπραγμόνως συλλεγόμενα χρήματα διανεμεῖν κατεδέξαντο οἱ ἀπόστολοι; Νυνὶ δὲ ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους καὶ καπηλοὺς παρήλθον ἡμῖν οἱ ἐπίσκοποι τῇ περὶ ταῦτα φροντίδι· καὶ δέον αὐτοὺς ὑπὲρ τῶν ψυχῶν μεριμνᾶν καὶ φροντίζειν τῶν ὑμετέρων, οἱ δὲ, ὑπὲρ ὧν ὑποδέχεται καὶ φορολόγι καὶ λογισταὶ καὶ ταμίαι μεριμνῶσιν, ὑπὲρ τούτων καθ' ἑκάστην κόπτονται τὴν ἡμέραν. Ταῦτα οὐκ ἀπλῶς ἀποδουρόμενος λέγω, ἀλλ' ὥστε γενέσθαι τινὰ διόρθωσιν καὶ μεταβολήν, ὥστε ἡμᾶς ἐλεηθῆναι χαλεπὴν δουλεύοντα δουλείαν, ὥστε ὑμᾶς γενέσθαι πρόσδοον καὶ θησαυρὸν τῆς Ἐκκλησίας. Εἰ δὲ μὴ βούλεσθε, ἰδοὺ οἱ πένητες πρὸ τῶν ὑμετέρων οφθαλμῶν· ὅσοις μὲν δυνατόν ἡμῖν ἀρκέσαι, οὐ διαλείψομεν τρέφοντες· οὓς δὲ οὐ δυνατόν, ὑμῖν ἀφήσομεν, ἵνα μὴ τῶν ῥημάτων ἐκείνων ἀκούσῃτε κατὰ τὴν φθεβρὰν ἡμέραν, τῶν πρὸς τοὺς ἀνελεῖς καὶ ὠμούς λεγομένων, ὅτι *Πεινῶντά με εἶδετε, καὶ οὐκ ἐθρέψατε*. Καὶ γὰρ μετ' ὑμῶν ἡμᾶς καταγελάστους ἢ ἀπανθρωπίαν αὕτη ποιεῖ, ὅτι τὰς εὐχὰς ἀφέντες, καὶ τὴν διδασκαλίαν, καὶ τὴν ἀλλήν ἀγωνιστήν, οἱ μὲν οἰνοπώλαις, οἱ δὲ σιτοπώλαις, οἱ δὲ τοῖς τὰ ἔτερα καπηλεύουσιν ὄνια, τὸν πάντα πυκτεύουσιν χρόνον. Ἐντεῦθεν μάχη καὶ φιλονεικία, καὶ καθημερινὰ λοιδορία, καὶ ὀνειδῆ καὶ σκόμματα, καὶ ἐκάστῳ πῶν ἱερῶν ὀνόματα ἐπικεῖται, βιωτικαῖς μᾶλλον πρέποντα οἰκίαι· δέον ἀντὶ τούτων ἔτερα ἀνταλλάξασθαι, καὶ ἐντεῦθεν καλεῖσθαι, ἀφ' ὧν καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐνομοθέτουν, ἀπὸ τῆς τῶν πενήτων διατροφῆς, ἀπὸ τῆς τῶν ἀδικουμένων προστασίας, ἀπὸ τῆς τῶν ξένων ἐπιμελείας, ἀπὸ τῆς τῶν ἐμπηραζομένων βοηθείας, ἀπὸ τῆς τῶν ὀρφανῶν προνοίας, ἀπὸ τῆς τῶν χηρῶν συμμαχίας, ἀπὸ τῆς τῶν παρθένων ἐπιστάσεως, καὶ ταύτας ἀντὶ τῆς [810] τῶν χωρίων καὶ τῶν οἰκημάτων φροντίδος διανεμεσθαι τὰς οἰκονομίας. Ταῦτα γὰρ τῆς Ἐκκλησίας τὰ καίρια· οὗτοι οἱ πρέποντες αὐτῇ θησαυροὶ, καὶ πολλὴν καὶ ἡμῖν εὐκλείαν, καὶ ὑμῖν ὠφέλειαν παρέχοντες, μᾶλλον δὲ καὶ ὁμῖν εὐκόλιαν μετὰ τῆς ὠφελείας. Καὶ γὰρ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι εἰς δέ-

¹¹ ἀγρὸν] Sic G. K. Ep. ceteri τὸν ἀγρὸν. Edd. τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως. ¹² μαρτυρία Edd. ¹³ πανταχοῦ] add. δὲ L. invito Euth. ¹⁴ ἀποφαινοντάς G. ἀπαμεινύνοντας G. ἀπαμεινύνοντας H. M. ¹⁵ καὶ οἱ ἱ. οὖν τοῦτο μὴ συνιέντες om. G. H. M. ¹⁶ ἐγένετο L. γέγονεν Edd. νυνὶ] αὐτοὶ Edd. μετέπειτα] μετὰ ταῦτα K. L. ¹⁷ HOIKON. Περὶ τῶν ἀπὸ πλεονεξίας ἐλευσέντων, καὶ ὅτι βέλτιον μὴ δοῦναι, ἢ ἐκ τῶν τοιούτων τρέφειν τὸν Χριστὸν· ἐν ᾧ καὶ κατὰ ἐπισκόπων, ὅτι φορολόγων βίον διάγουσι, καὶ ἐκ τούτου τὰ τῆς ἐκκλησίας ἡμέλειται. G. ¹⁸ λαμβάνοντες Edd. ¹⁹ ἐν δάκρυσι Edd. ²⁰ ἀκάθαρτα] add. φέρων καὶ G. add. τρέφων καὶ H. M. Vulgatum tueretur Flor. p. 216: (Tom. xii, p. 552 E.). ²¹ δὲ] add. ἐν H. K. M. Mox τὸ ἱμάτιον om. G. H. K. M. invito Fl. ²² οὐκ] οὐδὲ Edd. ὅταν] add. δὲ Edd. ²³ μέρος deest in Edd. καλῆς] Sic H. K. L. Fl. vulgo καλεῖς. ²⁴ τὸ deest in Edd. ²⁵ μεταδληθεῖ] G. H. M. ²⁶ τὰ αὐτὰ π.] Sic codd. et Ge. ὡσαύτως ἀπαλεῖσθε Edd. ²⁷ ὠρεωκόμοι G. ὀρεωκόμοι Mor. B. n. Vid. Loebeck, ad. Phryn. p. 696. ²⁸ τούτων om. K. L. αὐτῇ] αὐτῆς iidem. ²⁹ ἀπρακτοὶ G. K. M. p. p. μεταχειρίζοντα Edd. ³⁰ ἡμῶν G. M. ³¹ καὶ διὰ τὴν] διὰ τοῦ G. H. M. ³² μὴ] ἵνα μὴ Edd. p. p. καὶ τῶν ἐρφ. Ben.

Hoc verò et testimonium contra illos, et proditionis argumentum fuit. Nomen quippe loci clarius quam tuba eadem ab illis perpetrata omnibus proclamat. Neque simpliciter hoc faciunt, sed inito consilio, et sic ubique agunt, ut nullus ab hoc scelere sit innocens, sed omnes noxii. Hæc vero supra allata prophetia prænuntiat. Viden' quomodo non apostoli modo, sed etiam prophete opprobria illa accurate narrent, et undique passionem prædicent, et prænuntient? Hoc non intelligentes Judæi in cæptis persistere. Nam si in carbonam coniecissent, res non sic manifesta fuisset; ipsi vero agrum ementes sequentibus generationibus totum patefecerunt. Audite quotquot ex cædibus videmini beneficia præstare, et animarum hominum pretium accipitis. Judaice sunt hujusmodi eleemosynæ, imo potius satanice. Sunt enim, sunt hodieque, qui directis innumerorum bonis, se totos excusatos putant, si vel decem vel centum aureos erogent. De quibus propheta dicit: *Operiebatis lachrymis altare meum (Mal. 2. 13)*. Non vult Christus ex rapina nutrir, non hujusmodi cibum admittit. Quid Dominum contumelia afficis, dum immunda illi offers? Melius esset fame tabescentem relinquere, quam talibus pascere cibis: illud crudelis hominis esset, hoc verò et crudelis et contumeliosi. Melius est nihil dare, quam aliena aliis dare. Dic enim mihi, si duos homines videres quorum alius nudus esset, alius vestimento indutus, et illum qui indutus esset exueres, ut nudum operires, annon inique ageres? Maxime certe. Quod si rem totam quam rapuisti dans alteri, inique agis, nec das eleemosynam: quando minimam partem das rapti peculii, et ille eleemosynam vocas, quas penias non dabis? Nam si il, qui multa animalia offerebant, in crimen vocabantur, tu, qui pejora facis, quam veniam consequeris? Etenim si ei cui abstulit fur restituat id tantum quod abripuit, inique agit, et usque adeo ut quadrupli additione vix peccatum luat, et hæc in veteri lege: qui non solum furatur, sed etiam violenter abripit, neque illi restituit a quo abripuit, sed alteri, ac non quadruplum, imo ne dimidium quidem, nec jam in veteri, sed in nova lege, cogita quantum ignem in caput suum congerat. Quod si nondum penas det, ideo illum lingeas, quod sibi majorem iræ thesaurum attrahat, nisi poenitentiam agat. Quid enim existimatis, inquit, illos solos peccatores fuisse, super quos turris cecidit? Non, dico vobis, sed nisi poenitentiam egeritis, et vos simul peribitis (Luc. 13. 4. 5). Poenitentiam agamus igitur, et a rapina puram eleemosynam demus, largiterque erogemus. Cogitate Judæos olim octo mille Levitas aluisse, et cum Levitis, viduas et pupillos, ac præterea ministeriis aliis obnoxios, militiæ quoque operam dedisse: nunc vero agris, domos, locationes ædium, vehicula, muliones, mulos et multa alia hujusmodi possidet Ecclesia ob vestram crudelitatem. Oporteret penes vos esse hunc Ecclesie thesaurum, et proventum ejus ex vestro animi

¹ Sic legendum est, juxta Evangelium Græcum: juxta vero Morel. et quosdam Mss. legendum esset, *aperiebunt*.

studio pendere: nunc autem duo absurda hinc nascuntur; nam et vos sine fructu manetis, et sacerdotes Dei sibi non competentia tractant. Annon poterant apostolorum tempore domus et agri manere? Cur ergo illa vendebant, et pretium distribuebant? Quia illud melius erat.

4. Sed nunc patres vestros timor invasit, ne vobis furiosa rerum secularium cupiditate capta, colligentibusque, nec spargentibus, viduarum, pupillorum¹ et virginum chori fame pereant: ideo hæc ita componere coacti sunt. Neque enim volebant hujusmodi dedecus admittere, sed cupiebant voluntatis vestræ propositum ipsis proventum esse, et inde fructum decerpere, dum illi precibus tantum incumberent. Nunc autem illos coegistis, ut eos qui res seculares et familiares tractant imitarentur; unde omnia sua deque versa sunt. Nam cum et vos et nos iisdem simus negotiis intenti, quis Deum placabit? Ideo os non audentius aperire, quia Ecclesia nihil a secularibus hominibus differt. Non audistis apostolos, ne quidem pecunias sine labore collectas distribuendas suscepisse? Nunc autem episcopi, curatores, œconomos et caupones hujusmodi sollicitudine superant: et cum oporteret illos animarum vestrarum curam gerere, eadem quæ exceptores, quæstores, rationarii et pecuniarii curare coguntur: de his quotidie sunt solliciti. Hæc non frustra deploro, sed ut quedam emendatio et mutatio sequatur, ut nos qui hæc gravi servitute premimur, misericordiam consequamur, ut vos sitis Ecclesie et proventus et thesauri. Sin nolitis², ecce pauperes coram vobis sunt: quotquot poterimus, alemus; quos non poterimus, vobis alendos relinquemus, ne in die tremenda verba illa audiat, immisericordibus et inhumanis dicta: *Esurientem me vidistis, et non aluistis*. Hæc certe inhumanitas et vos et nos ridiculos efficit, quia oratione, doctrina, cæterisque sanctis exercitiis relictis, alii vini, alii frumenti, alii aliarum rerum venditoribus litigando miscemur omni tempore. Hinc rixæ, contentiones, et quotidiana convicia: singulisque sacerdotibus nomina quædam imponuntur, quæ secularibus ædibus magis competere; cum oporteret aliis nominibus vocari, quæ statuerunt apostoli, ab alimento pauperibus dato, a patrocinio læsis concesso, ab hospitalitate, a præstito oppressis auxilio, a cura pupillorum, a defensione viduarum, a protectione virginibus data, et hæc ministeria sacerdotibus tradi, potius quam agrorum ædiumque. Hæc enim Ecclesie sunt ci-melia: hi thesauri ipsi competentes, quæ multam nobis facilitatem, vobisque utilitatem, imo etiam facilitatem præstent. Nam per Dei gratiam puto eos qui hic congregantur ad centum mille pertingere; et si singuli singulis pauperibus singulos panes darent, omnes in rerum abundantia essent: si singuli unum darent obolum, ne unus quidem pauper esset, neque tot dicticia et probra sustineremus ob prædiorum sollicitudinem. Nam illud, *Vendite universa quæ habes, et da*

¹ Vox, *pupillorum*, deest in Morel.

² Hæc, *Sin nolitis*, deest in Morel.

pauperibus, et veni, sequere me (Matth. 19. 21), etiam ad Ecclesiæ præsides de Ecclesiæ possessionibus opportune dicatur. Alio enim modo non possumus ut oportet sequi, nisi omni sollicitudine crassiore et viliori simus vacui. Nunc autem Dei sacerdotes vindemiæ, messi, venditioni et emptioni fructuum dant operam; et alii quidem umbræ servientes, horum omnium immunes erant; etsi corporali ministerio deputati; nos autem qui ad ipsa penetralia cælorum evocamur, et in vera sancta sanctorum intramus, mercatorum et cauponum curas suscipimus. Hinc Scripturæ admodum negliguntur, precesiones segni-

ter persolvuntur, aliaque omnia contemnuntur. Non enim fieri potest, ut ad hæc ambo cum studio diligenti scindamur. Quare obsecro et oro, ut multi nobis undique fontes scatulant, utque area vestra et torcular vestrum sit nobis in stimulum. Ita enim et pauperes facilius alentur, Deus glorificabitur, vosque ad majora humanitatis opera progressi, æternis fruemini bonis: quæ nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Hæc, area vestra et, desunt in Morel.

HOMILIA LXXXVI. al. LXXXVII.

CAP. 27. v. 11. *Jesus autem stetit ante præsidem, et interrogavit eum præses, dicens: Tu es rex Judæorum? Jesus autem dixit: Tu dicis. 12. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus populi, nihil respondit.*

1. *Judæorum accusatorum Christi mala fides. Christus quo sensu se regem dicit.*—Viden' hic primum examinari illud quod Judæi frequentissime versabant? Quia enim videbant Pilatum nihil legalia curare, ad publica crimina vertuntur. Sic et erga apostolos faciebant, hæc semper objicientes, ipsos nempe circumire prædicantes regem. quemdam Jesum, quasi de nudo homine hæc dicerent, et ad suspicionem tyrannidis inducentes. Unde palam est, scissionem tunicæ, et stuporem pontificis simulata fuisse. Omnia quippe movebant et versabant, ut mortem ipsi inferrent. Hoc itaque Pilatus tunc interrogavit. Quid ergo Christus? *Tu dixisti.* Confessus est se regem esse, sed cælestem regem¹: quod alibi clarius Pilato respondens dixit: *Regnum meum non est de hoc mundo* (Joan. 18. 36), ut neque hi, neque illi talia accusantes, aliquam excusationem haberent; invictamque rationem afferret: *Si ex hoc mundo essem, mei utique decertarent, ne traderer.* Idcirco ut hanc suspicionem removeret, et tributum solvit, et alios solvere jussit; et cum vellent eum regem facere, aufugit. Cur autem, iniquies, hæc non in medium protulit, cum de tyrannide accusaretur? Quia cum sexcentas haberent ex rebus ipsis² demonstrationes de potestate, de mansuetudine, de modestia, libentes cæcutiebant, mala machinabantur, et corruptum erat judicium. Ideo ad nihil respondet, sed tacet, et brevissime aliquando loquitur, ne ex perpetuo silentio arrogantia sibi estimationem pareret, nempe cum adjuravit pontifex, cum interrogavit præses; ad objecta vero crimina, quia se minime persuasurum esse sciebat, nihil respondit. Quod et propheta idipsum prænuntians dicebat: *In humilitate ejus judicium ejus sublatum est* (Isai. 53. 8). De his mirabatur præses: admiratione quippe dignum erat, tantam modestiam et taciturnitatem exhibere eum qui innumera dicere poterat. Neque enim quod aliquid in eo mali putarent esse,

illum accusabant, sed livore tantum et invidia ducti. Nam cum falsos testes induxerunt, cur cum nihil dicendum haberent, adhuc accusando perstiterunt? cur Judam expirantem videntes, et Pilatum manus lavantem, non compuncti sunt? Nam multa illo tempore fecit, quæ ad respiciendum inducerent; sed meliores non effecti sunt. Quid ergo Pilatus. 13. *Non audis quanta isti adversus te testificantur?* Volebat enim illum se defendentem liberare, ideoque sic loquebatur; cum autem nihil responderet, aliud quidpiam machinatur. Quodnam illud? Mos erat dimittere illis unum ex noxiis, et hac via illum eripere tentavit. Si non vultis, inquit, ut insontem dimittere, ut sontem saltem in solemnitate solvite. Viden' inversum ordinem? In more erat ut pro damnatis populus peteret, præses vero concederet: nunc porro contrarium efficitur; præses id a populo petit, neque sic illi mitigantur, imo magis ferociunt, vocemque emittunt invidiæ morbo furentes. Neque enim aliquid accusando objicere poterant, etiamsi ille taceret, sed sic tamen confutabantur, eo quod tam multa essent quæ illum justum esse declararent: tacens vincebat illos, innumera dicentes et furentes. 19. *Sedente autem ipso pro tribunali, misit ad eum uxor ejus dicens: Nihil tibi et justo huic: multa enim passa sum hodie per visum propter ipsum.* Vides rursus rem quæ potuisset illos a proposito revocare. Post demonstrationem enim ex rerum experientia partam, non parvi momenti erat somnium illud. Et cur non ipse Pilatus vidit? Vel quia illa dignior erat: vel quia si ipse vidisset, creditum ipsi non fuisset, aut non ut visum fuerat dixisset. Idcirco providetur ut uxor videat, quo res sit omnibus nota. Nec modo videt, sed etiam multa patitur, ut uxori condolens ipse tardior ad cædem veniret. Tempus vero non parum ad id conferebat; nam illa ipsa nocte viderat. Verum non tuto poterat dimittere, quia dixerant, *Seipsum regem facit.* Oportebat ergo probationes et argumenta, atque affectatæ tyrannidis signa querere; puta, num exercitum conscripsisset, num pecunias collegisset³, num arma fabricatus esset, num quid simile tentasset. Ille vero sine causa ab iis se attrahi patitur; ideoque non culpa expertem illum esse significat Christus dicens: *Qui me tradidit tibi*

¹ Alii habent, et regem cælestem, quod majorem vim habet.

² In Morel. legitur, e Scripturis, pro, ex rebus ipsis.

³ Hæc, num pecunias collegisset, desunt in Morel.

κα μυριάδων ἀριθμῶν οἱ μὲν τοὺς ἐνταῦθα συναγομένους τελεῖν· καὶ εἰ ἐνδὸς ¹⁸⁻²¹ ἄρτου μετεβίδου τινὶ τῶν πενήτων ἑκάστος, ἅπαντες ἦσαν ἂν ἐν εὐπορίᾳ· εἰ δὲ ἐνδὸς ὁδοῦ μόνον, οὐδαὶς ἂν ἦν πένης, οὐκ ἂν τοσαῦτα ὑπεμείνανε ὄνειδι καὶ σκώμματα ἀπὸ τῆς περὶ τὰ κτήματα προνοίας. Καὶ γὰρ τὸ *Πῶλῃσόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι*, καὶ πρὸς τοὺς τῆς Ἐκκλησίας προέδρους ὑπὲρ τῶν τῆς Ἐκκλησίας κτημάτων καιρὸν ἂν ἔχοι λέγεσθαι. Ἄλλως γὰρ ἀκολουθεῖται ὡς χρῆσθαι ἐν, μὴ πάσης φροντίδος ἀπὸλλυγμένων ²² παχυτέρας καὶ βιωτικωτέρας. Νυνὶ δὲ οἱ τοῦ Θεοῦ ἱερεῖς τρυγητῷ καὶ ἀμνητῷ παρακάθονται, καὶ πράσσει καὶ ἀγοράσας προσδοῦν· καὶ οἱ μὲν τῇ σικεῖ λατρεύοντες, πᾶσαν τὴν τοιούτων ἀτίλειαν εἶχον, καὶ τοὶ σωματικωτέραν λειτουργίαν ἐγκαχερισμένοι· ἡμεῖς

δὲ οἱ πρὸς αὐτὰ τῶν οὐρανῶν τὰ ἄδυστα καλοῦμενοι, καὶ εἰς τὰ ἀληθινὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσόντες, ἐμπόρων καὶ παλιγκαπήλων ²³ ἀναδεδυμένοι φροντίδας. Ἐνταῦθεν καὶ Γραφῶν ἀμέλεια πολλή, καὶ εὐχὸν βαθυμία, καὶ ἡ περὶ τὰ ἄλλα πάντα οἰκονομία. Οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἐστι ἀμφοτέρω σιγῆσθαι μετὰ τῆς προσήκουσας σπουδῆς. Διὸ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ πολλὰς ἡμῖν πάντοθεν ἀναβλύσαι πηγὰς, καὶ τὴν ἄλω καὶ τὴν ληνὸν τὴν ὑμετέραν γενέσθαι προθυμίαν ἡμῖν. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ πένητες διατραφησονται εὐκολώτερον, καὶ ὁ Θεὸς δοξασθήσεται, καὶ ὑμεῖς ἐπὶ πλεόν ἐπιδώσετε φιλανθρωπίας, καὶ τῶν αἰωνίων ἀπολαύσεσθε ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹⁸⁻²¹ εἰ ἀπ' ἐνδὸς L. Mor. ἄρτου] add. μόνον L. add. μόνου H. M. τινὶ] ἐν Sav. Ben. ²² ἀπὸλλυγμένους Edd. βιωτικωτέρας.] Sic codd. et Interp. ἀτιμωτέρας Edd. ²³ καὶ παλιγκαπήλων] Sic L. vulgo πάλιν καὶ καπήλων.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΓ'.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔστη ἐμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ ἡγεμὸν, λέγων· Σὺ εἰ δὲ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη· Σὺ λέγεις. Καὶ ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ ²⁴ πρεσβυτέρων, οὐδὲν ἀπεκρίνατο.

α'. Ὅρξας τί ²⁵ πρῶτον ἐξετάζεται; ὁ μάλιστα ἄνω καὶ κάτω συνεῶς ἑστρεφον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδον τὸν Πιλάτον οὐδένα ποιοῦμενον λόγον τῶν νομικῶν ²⁶, ἐπὶ τὰ δημόσια ἐγκλήματα τὴν κατηγορίαν ἀγούσιν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀποσπῶν, ἐπιούσιν, ταῦτα αἰετὶ προβαλλόμενοι, καὶ λέγοντες ὅτι περιέχονται κηρύττοντες βασιλεῖα τινὰ Ἰησοῦν, ὡς περὶ ἀνθρώπου τινὸς φίλου διαλεγόμενοι, καὶ τυραννίδος ὑποφίαν αὐτοῖς περιτιθέντες. Ὅθεν δὴλον, ὅτι καὶ τὸ διαρρήξαι τὸν χιτῶνίσκον, [811] καὶ ἐκπλαγῆναι, σκῆψις ἦν. Πάντα δὲ ἐκούσιν ²⁷ καὶ ἑστρεφον, ὥστε αὐτὸν εἰς θάνατον ἐμβαλεῖν. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Πιλάτος ἠρώτησε τότε. Τί οὖν ὁ Χριστός; Σὺ εἶπας. Ὁμολόγησεν εἶναι βασιλεὺς, ἀλλὰ βασιλεὺς οὐράνιος· ὁ καὶ ἄλλαχού σαφέστερον ἔλεγε, πρὸς τὸν Πιλάτον ἀποκρινόμενος; ὅτι Ἡ ἐμὴ βασιλεία οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· ἵνα μὴδὲ ἐκείνῳ, μὴδὲ οὗτος ἀπολογίαν ἔχωσι τοιαῦτα κατηγοροῦντες. Καὶ λογισθὲν ἀντιβῆρτο τοῦ τίθειν λέγων· Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦμην ²⁸, οἱ ἐμοὶ ἠγωνίσαντο ἄν. Ἴνα μὴ παραδοῦν. Διὰ τοι τοῦτο, ὥστε ταύτην ἀποκρούσασθαι τὴν ὑποφίαν, καὶ φόρον ²⁹ κατέβαλε, καὶ ἐτέρας καταβαλεῖν ἐκέλευσε· καὶ ἡνίκα ³⁰ ἠθέλησαν αὐτὸν ποιῆσαι βασιλεῖα, ἔφυγε. Τί οὖν οὐ ταῦτα προηγεῖται ³¹ εἰς μέσον, φησὶ, τότε, ἐγκαλούμενος ἐπὶ τυραννίδι; Διότι μυριάς ἔχοντες τὰς ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀποδείξεις τῆς δυνάμεως, τῆς πραότητος, τῆς ἐπισκευῆς, ἐκόντες ἐτυφλωττον ³² καὶ ἐκακούρου, καὶ διεσφαρμένον τὸ δικαστήριον ἦν. Διὰ δὲ ταῦτα πρὸς οὐδὲν ἀποκρίνεται, ἀλλὰ σιγᾷ, καὶ ³³ βραχέα ἀποκρινόμενος, ὥστε μὴ ἀπὸ τῆς διηγετικῆς σιγῆς αὐθαδεῖας δόξαν λαβεῖν, ὅτε ὥρικισιν ὁ ἀρχιερεὺς, ὅτε ὁ ἡγεμὸν ἤρετο· πρὸς δὲ τὰς κατηγορίας αὐτῶν οὐδὲν οὐκέτι φησὶν· οὐ γὰρ δὴ πείσειν ἐμελλεν. Ὅσπερ καὶ ὁ προφήτης ἀνωθεν τοῦτο αὐτὸ δηλῶν ³⁴ ἔλεγεν· Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. Ἐπὶ τοῖς τοῖς ὁ ἡγεμὸν ἐθαύμαζε. Καὶ γὰρ θαύματος ἄξιον ἦν ἰδεῖν τοσαύτην ἐπισκίασαν

ἐπιδεικνύμενον, καὶ σιγῶντα, τὸν μυρία ἔχοντα εἰπεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἐκείνῳ ³⁵ ἐκ τοῦ συνειδέναι τι πονηρὸν αὐτῷ κατηγοροῦν, ἀλλ' ἀπὸ βασκανίας καὶ φόβου μόνον. Ὅτε γοῦν ³⁶ ἔστησαν ψευδομάρτυρας, διατί μὴδὲν ἔχοντων εἰπεῖν ἐπὶ κείνῳ ἐτι, καὶ ³⁷ τὸν Ἰουδᾶν ἀποπεινῶσαντα ἰδόντες, οὐ κατανύγησαν, καὶ τὸν Πιλάτον τὰς χεῖρας ἀπονεύσαντες; Καὶ γὰρ πολλὰ καὶ παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐποίησεν, ὥστε αὐτοὺς ἀνανηψᾶν· ἀλλ' οὐδενὶ τούτων ἐγένοντο ³⁸ βελτίους. Τί οὖν ὁ Πιλάτος; Οὐκ ἀκούεις πόσα σου καταμαρτυροῦσιν οὗτοι; Ἡδούλετο μὲν ³⁹ γὰρ αὐτὸν ἀπολογούμενον ἀπαλλαγῆναι, διὰ καὶ ταῦτα ἔλεγεν· ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἀπεκρίνατο, καὶ ἑτερόν τι μηχανάται. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ἔθος ἦν αὐτοῖς ἀφείναι ἕνα ⁴⁰ τῶν καταβίβων, καὶ ἐντεῦθεν αὐτὸν ἐξελεῖσθαι ἐπεχείρησεν. Εἰ γὰρ μὴ βούλεσθε, φησὶν, ὡς ἀθῶον ἀφείναι, κἂν ὡς κατὰ δίκην χαρίσασθε τῇ ἑορτῇ. Εἰδες τάξιν ἀντεστραμμένην; Τὴν μὲν γὰρ αἰτῆσαν τὴν ὑπὲρ τῶν καταβίβων, τοῦ δήμου ἔθος ἦν εἶναι, τὴν δὲ δόσιν τοῦ ἀρχοντος· νῦν δὲ τούναντιον γέγονε, καὶ ὁ ἀρχων αἰτεῖ τὸν δήμον, καὶ οὐδὲ οὕτω γίνονται ἡμεροί, ἀλλ' ἐκθρησκύνονται μαιζόνως καὶ φονῶσιν ⁴¹, ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς βασκανίας ἐκδραχυνόμενοι. Οὐδὲ γὰρ ἔλεγον δὲ τὴν κατηγορήσουσιν ⁴² αὐτοῦ, καὶ ταῦτα σιγῶντος, ἀλλ' ἠλέγχοντο καὶ οὕτω διὰ τὴν τῶν δικαιοματίων περιουσίαν, καὶ σιγῶν [812] ἐκείνους ⁴³ μυρία λέγοντας καὶ μακρινόους. Καθημένον δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος, ἔμενε ⁴⁴ πρὸς αὐτὸν ἡ γυνὴ αὐτοῦ λέγουσα· Μηδὲν σοὶ καὶ τῷ δικαίῳ τούτῳ· πολλὰ γὰρ ἔπαθον σήμερον κατ' ὄναρ δι' αὐτόν. Ὅρα ⁴⁵ οἶον γίνεται πάλιν, ἱκανὸν πάντας αὐτοὺς ἀνακαλέσασθαι. Μετὰ γὰρ τῆς ἀπὸ τῶν πραγμάτων ⁴⁶ ἀποδείξεως, καὶ τὸ ὄναρ οὐ μικρὸν ἦν. Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐκ αὐτὸς ὀρᾷ; Ἡ δὲ ἐκείνη ἀξία ἦν μέλλων· ἡ δὲ αὐτὸς εἰ εἶδεν, οὐκ ἂν ἐπιστεύθῃ ὁμοίως, ἡ ⁴⁷ οὐδ' ἂν ἐξείπε. Διὰ τοῦτο οἰκονομεῖται τὴν γυναῖκα ἰδεῖν, ὥστε κατὰ δὴλον γενέσθαι πᾶσι. Καὶ οὐχ ἀπλῶς ὀρᾷ, ἀλλὰ καὶ πάσχει πολλὰ, ἵνα καὶ ἀπὸ τῆς συμπαθείας τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα ὀκνηρότερος γένηται ὁ ἀνὴρ περὶ τὸν φόνον. Καὶ ὁ καιρὸς δὲ οὐ μικρὸν συντελεῖ· κατὰ γὰρ αὐτὴν τὴν νόκτα εἶδεν. Ἄλλ' οὐκ ἦν αὐτῷ ἀσφαλὲς, φησὶν ⁴⁸, ἀφείναι, ἐπειδὴ εἶπον, ὅτι βασιλεῖα ἑαυτοῦ

²⁴ καὶ] add. τῶν G. H. M. πρεσβ.] add. τοῦ λαοῦ Edd. ²⁵ τί] ὅτι G. ²⁶ Vid. adnot. ²⁷ ἐκούσιν L. ἐκούσιν. Edd. ²⁸ ἦν G. οἱ ἐμοὶ ἦ, ἂν] οἱ ὑπέρταται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίσαντο G. H. M. ²⁹ φόρους G. K. M. invito Ep. p. p. καταβάλλειν G. M. ³⁰ ἡνίκα] add. δὲ G. H. M. ³¹ προσήνεγκε G. M. et pr. H. p. p. τότε om. L. Διότι G. H. M. ³² Sic Ep. et codd. ἐτυφλοῦντο Edd. ³³ καὶ om. G. et corr. H. infra ὥρικισιν G. K. M. et pr. H. ³⁴ προφητῶν G. H. K. M. ³⁵ ἐκείνῳ post συνειδέναι rejicit L. prorsus om. Mor. Ben. ³⁶ γὰρ Edd. ³⁷ ἐτι καὶ] ἐπὶ καὶ L. Mor. Mox ἀπονεύσαντες G. H. K. M. sed vid. infra p. 813 C. ³⁸ ἀνανηψᾶν K. L. Mor. Alterum legit Interpres. ³⁹ ἐγένοντο L. ⁴⁰ μὲν om. K. L. ⁴¹ ἕνα] τινὰ L. ⁴² Sic H. K. M. Mor. φωνῶσιν G. φωνῶσιν L. incidentes Ge. φωνῶσιν Reg. 688. quem secuti sunt Sav. Ben. Post h. v. μαιζόνως repetunt G. K. Sav. ⁴³ κατηγορήσουσιν Edd. καὶ οὕτω] καὶ οὕτω; H. M. ⁴⁴ τοὺς αὐτοὺς Edd. ⁴⁵ ἀπέστειλε Edd. ⁴⁶ Ὅρξας Edd. ⁴⁷ add. πείρας καὶ G. H. M. ⁴⁸ ἡ ὁμοίως Mor. Ben. ⁴⁹ φησὶν deest in Edd.

ἐποίει. Ἐγρῆν οὖν ἀποδείξεις καὶ ἐλέγχους ζητῆσαι, καὶ δοᾶ τυραννίδος ἐπὶ τεκμήρια· ὅλον, εἰ στρατόπεδα κατέλεγεν, εἰ χρήματα συνέλεγεν, εἰ ὅπλα ἐχάλευεν, εἰ ἄλλο τι τῶν αὐτοῦ ἐπεχείρει. Ὁ δὲ ἀπλῶς παρασύρεται· διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτὸν ἀφίστην ὁ Χριστὸς τῶν ἐκκλημάτων, λέγων· *Μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει ὁ παραδιδούς μέ σοι.* Ὥστε μαλακίας ἦν ἡ συγχώρησις, καὶ τὸ μαστίσαντα ἐκδούναι. Οὗτος μὲν οὖν ἀνάνδρος καὶ μαλακός· οἱ δὲ ἀρχιερεῖς πονηροὶ καὶ κακοῦργοι. Ἐπειδὴ γὰρ εὐρέτινα ἐπινόειαν, τὸν τῆς ἰορτῆς νόμον τὸν καλεῖοντα ἀφείναι κατὰδικον, εἰ πρὸς τοῦτο μηχανῶνται; *Ἐπεισαν τὸν ὄχλον, φησὶν, ἵνα τὸν Βαραββᾶν αἰτήσωσιν.*

β. Εἶδες πόσῃν αὐτὸς πρόνοιαν ποιεῖται, ὥστε αὐτοὺς ἀπαλλάξει ἐκκλημάτων, καὶ πόσῃν αὐτοὶ σπουδῇ, ὥστε μὴδὲ σκιδν αὐτοῖς ἀπολογίας καταλιπεῖν; Τί γὰρ εἶδει; τὸν ὡμολογημένον, ἥ τὸν ἀμφισβητούμενον ἀφείναι; Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῖς ὡμολογημένοις ἀφίσταται εἶδει, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι. Οὐ γὰρ δήπου ὡμολογημένον ἀνδροφόνον χεῖρον αὐτοῖς οὗτος ἐδόκει εἶναι. διὰ γὰρ τοῦτο οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, Εἴην ληστήν, ἀλλ', *Ἐπίσημον·* τοῦτέστι, Περιδότην ἐν κακίᾳ, μυρίους ἐργασάμενον φόνους. Ἄλλ' ὅμως κἀκεῖνον τοῦ τῆς οἰκουμένης Λωτῆρος προῦθηραν, καὶ οὐτε τὸν καιρὸν ᾗδένθησαν διὰ ἁγίους ἦν, οὐ τοὺς τῆς φιλανθρωπίας νόμους, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν· ἀλλὰ καθάπαξ αὐτοὺς ὁ φόνος ἀπετύφλωσε. Καὶ μετὰ τῆς οἰκείας κακίας καὶ τὸν ἔθμον διαφθείρουσιν, ἵνα καὶ τῆς ἐκείνων ἀπάτης τὴν ἐσχάτην δώσει δίκην. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνον ἤττησαν, λέγει· *Τί οὖν ποιήσω τὸν Χριστόν;* καὶ ταύτῃ πάλιν ἐντραφείας βουλόμενος, τῇ ποιήσει κυρίου τῆς αἰρέσεως, ἵνα κἀν αἰσχυρὸν θέτης αἰτήσῃ, καὶ τῆς αὐτῶν φιλοτιμίας γένηται τὸ πᾶν. Τὸ μὲν γὰρ λέγειν, Οὐχ ἡμαρτε, φιλονεικότερους ἐποίει· τὸ δὲ ἐκ φιλανθρωπίας [815] ἀξίουν σωθῆναι, ἀναντιρρήτον ἔχει τὴν περὶ αὐτῶν αἴτησιν. Οἱ δὲ καὶ οὕτως ἔλεγον· *Σταύρωσον.* Ὁ δὲ ἔφη· *Τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; Οἱ δὲ περισσῶς ἔκραζον, Σταυρωθήτω.* Ὁ δὲ ἰδὼν, δεῖ οὐδὲν ἄρεσθαι, ἐνέφητο τὰς χεῖρας, λέγων, δεῖ Ἀθῶς εἶμυ. Τί οὖν παραδίδως; εἰ δὲ οὐκ ἐξήρπασας, καθάπερ τὸν Παῦλον ὁ ἐκατοντάρχης; Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ᾗδει χαρίζμενος τοῖς Ἰουδαίοις καὶ στάσις ἐγένετο δι' αὐτὸν καὶ θόρυβος· ἀλλ' ὅμως ἔστη πρὸς πάντα. Ἄλλ' οὐχ οὗτος¹¹, ἀλλὰ ἀνάνδρος σφόδρα καὶ μαλακός· καὶ πάντες ὁμοῦ διεφθέρησαν. Οὕτε γὰρ οὗτος πρὸς τὸ πλῆθος ἔστη, οὕτε τὸ πλῆθος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· καὶ πανταχόθεν¹² αὐτῶν ἡ ἀπολογία ἀνήρητο. Καὶ γὰρ *Περὶ σῶως ἔκραζον*, τοῦτέστι, μᾶλλον ἔκραζον, Σταυρωθήτω. Οὐ γὰρ ἀνέλειπεν μόνον ἥθελον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πονηρᾷ αἰτίᾳ, καὶ τοῦ δικάζοντος ἀντιλέγοντος ἐπέμενον τὰ αὐτὰ βρῶντες. Εἶδες πόσα ἐποίησαν ὁ Χριστὸς, ὥστε αὐτοὺς ἀνακτίσασθαι; Καθάπερ γὰρ τὸν¹³ Ἰούδαν ἀνεκρούετο πολλὰκις, οὕτω καὶ τοὺτους ἀνέστειλε, διὰ τε πάντες τοῦ εὐαγγελίου, καὶ παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως. Καὶ γὰρ ὅτε εἶδον τὸν ἀργοντα καὶ δικάζοντα ἀπονιψάμενον¹⁴ καὶ λέγοντα, *Ἀθῶς εἶμυ ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦτου*, εἶδει καταναυγῆναι καὶ διὰ τῶν ῥημάτων καὶ διὰ τῶν πραγμάτων· καὶ ὅτε τὸν Ἰούδαν ἀπαγγέλλαντον, καὶ ὅτε αὐτὸν¹⁵ παρακαλοῦντα, ἔτερον ἀντ' αὐτοῦ λα-

βεῖν. Ὅταν γὰρ ὁ κατήγορος¹⁶ καὶ προδότης αὐτὸν καταδικάζῃ, καὶ ὁ ψηφίζμενος ἀποδύηται τὰ ἐκκληματα, καὶ ὅπως τοιαύτη κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα φαίνεται, καὶ ὡς κατὰδικον¹⁷ αὐτὸν ἐξαίτηται, πόσαν ἔξουσιν ἀπολογίαν; Εἰ γὰρ μὴ¹⁸ ἰδοῦλοντο ἄθῶν εἶναι, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ληστήν αὐτοῦ προτιμήσει εἶδει, τὸν¹⁹ ὡμολογημένον καὶ σφόδρα ἐπίσημον ὄντα. Τί οὖν ἐκτείνει; Ἐπειδὴ τὸν δικαστὴν εἶδον νιπτόμενον τὰς χεῖρας, καὶ λέγοντα, *Ἀθῶς εἶμυ, ἔκραζον· Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.* Τότε δὴ λοιπὸν, ὅτε καθ' αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐξήνεγκαν, συνεχώρησε πάντα γενέσθαι. Θέα δὲ καὶ ἐνταῦθα τὴν πολλὴν παραπλήξιν. Τοιαύτη γὰρ ἡ ὁρμή²⁰, καὶ ἡ πονηρὰ ἐπιθυμία· οὐκ ἀφίησι τι τῶν δέοντων ἰδεῖν. Ἔστω γὰρ, ὑμῖν αὐτοῖς²¹ ἐπαράσθαι· τί καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα τὴν ἄρᾴν ἔλαττε; Ἄλλ' ὅμως ὁ φιλάνθρωπος, τοσαύτη μανίᾳ χρῆσασμένον, καὶ καθ' αὐτῶν καὶ κατὰ τῶν παιδῶν, οὐ μόνον²² ἐπὶ τῶν παιδῶν, ἀλλ' οὐδὲ ἐπ' αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐκύρισε, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν καὶ ἐξ²³ ἐκείνων ἐδέξατο τοὺς μετανοήσαντας²⁴, καὶ μυρίων ἡξίωσαν ἀγαθῶν. Καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ἐξ αὐτῶν ἦν, καὶ αἱ μυριάδες τῶν πεπιστευκότων ἐν Ἱερουσολύμοις²⁵, (θεωρεῖς γὰρ, φησὶν, *ἀδελφε, πόσους μυριάδας εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων*) ἐκ τούτων ἦσαν²⁶. Εἰ δὲ τινες ἐναπέμειναν, [814] αὐτοῖς λογιζέσθωσαν τὴν τιμωρίαν. Τότε ἀπέλευσεν αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν γραφελλῶσας παρέδωκεν, ἵνα σταυρωθῇ. Καὶ διὰ τί ἐφραγέλλωσεν; Ἡ ὡς κατὰδικον, ἡ σχῆμα περιθεῖναι τῇ κρίσει βουλόμενος, ἡ ἐκείνοις χαρίσασθαι. Καίτοιγε ἐνόστηναι ἐγρῆν. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς τοῦτο εἶπε· *Ἀδελφε αὐτὸν ὅμις, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὅμων κρίνατε αὐτόν.* Καὶ πολλὰ ἦν τὰ συνάμενα αὐτὸν κἀκεῖνος· ἀναχαίρειται, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ θαύματα, καὶ ἡ πολλὰ τοῦ ταῦτα πάσχοντος ἀνεξικακία, καὶ ἡ σιγὴ μάλιστα ἡ ἀρατος. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ δι' ὧν ἀπελογήσατο καὶ δι' ὧν ἠξίατο τὸ ἀνθρώπινον εἶδε, πάλιν τὸ ὑψηλὸν καὶ μεγαλοφυές καὶ διὰ τῆς σιγῆς καὶ διὰ τοῦ καταφρονεῖν τὸν λεγόμενον ἐπιδείκνυται, διὰ πάντων αὐτοῖς πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐν γὰρ θαῦμα. Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτων εἶπεν.

γ. Ὅταν γὰρ ἀπᾶς, καθάπερ ὑπὸ μέθης ἡ μανίας τινὲς ἀτόπου κατασχέσῃται οἱ λογισμοί, δύσκολον ἀνεγκεῖν μὴ σφόδρα γενναίαν οὖσαν τὴν καταπίπτουσαν ψυχὴν. Δεινὸν γὰρ²⁷, δεινὸν τοῖς πονηροῖς πάθει τοῦτοι δοῦναι χώραν· διὸ χρὴ παντὶ τρόπῳ διακρούεσθαι καὶ ἐξωθεῖν αὐτῶν τὴν εἰσόδον. Ὅταν γὰρ ἐπιλάβῃται τῆς ψυχῆς, καὶ κρατήσῃ, καθάπερ πῦρ εἰς ὕλην ἐμπέσῃ, οὕτω λαμπρὰν τὴν φλόγα ἀνάπτουσι. διὸ παρακαλῶ πάντα ποιεῖν, ὥστε ἀποταγῇ αὐτοῖς τὴν εἰσόδον· μὴδὲ τοῦτω τῷ λογισμῷ τῷ ψυχρῷ παραμυθουμένους αὐτοὺς, πᾶσαν ἐπιστάγειν πονηρίαν· λέγοντας· Τί παρὰ τοῦτο, καὶ τί παρ' ἐκείνου; τὰ γὰρ μυρία κακὰ ἐντεῦθεν τίττεται. Ὁ γὰρ διάβολος· μισρὸς ὢν, πολλὴν κέχρηται τῇ [κακουργίᾳ καὶ εὐνομίᾳ καὶ] συγκαταβάσει πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπόλειαν, καὶ ἀπὸ τῶν μικροτέρων προσβάλλει. Σκόπει δὲ. Ἠθούλετο τὸν Σαοὺλ εἰς ἐγγαστριμύθου ληρωδῖαν ἐμβάλειν. Ἀλλὰ τοῦτο εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν συνεβούλευσεν, οὐκ ἂν προσέσχεν ἐκεῖνος· πῶς γὰρ, ὁ καὶ ἐλαύνων αὐτάς; διὰ

¹¹ τὸν λέγόμενον G. H. K. Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Sav. Ben. ¹² εἴχε G. K. ¹³ σταύρωσον] add. σταύρωσον αὐτὸν Edd. ¹⁴ Sic L. Ep. Mor. caeteri ὁ χιλιάρχος. p. p. ἐγένετο. L. ¹⁵ πάντα] Sic K. L. Ep. Mor. caeteri πάντα γενναίως. ¹⁶ οὗτος] add. οὕτως H. ἄν. σφ.] σφ. ἀνάνδρος G. H. K. ἀλλὰ ἀνάνδρως καὶ σφ. μαλακῶς Edd. ¹⁷ πάντοθεν G. H. K. ¹⁸ τὸν καὶ τὸν G. H. K. ¹⁹ καὶ ἀπον. G. H. ²⁰ αὐτόν] add. τὸν Πιλάτον G. H. ²¹ ὁ καὶ ὁ G. H. p. p. καὶ ὁ πρ. G. H. K. ²² κατὰδικον] δίκαιον Reg. 688. ²³ μὴ καὶ μὴ G. H. ²⁴ τὸν] ληστήν τὸν Ben. καὶ ληστήν τὸν Sav. Mor. ²⁵ ἡ ἀλογία ὁρμῆς G. H. ²⁶ ὅμιν αὐτοῖς L. αὐτοῖς (om. ὅμιν) Mor. Ben. ἐπαράσθαι] Sic omnes codices, u. coniecerat Bois. Edebatur ἐπαράσθαι. ²⁷ μόνον] add. οὐκ H. Ep. ²⁸ εἰς om. L. Verba καὶ εἰ, quae vulgo desunt, e codd. et Ep. recepi. καὶ εἰ αὐτὸν καὶ ἐκ τῶν τέκνων Euth. iam ex ipsis, quam ex filius G. ²⁹ μετανοήσαντας] add. καὶ πιστεύσαντας L. Ep. invitis Euth. et Interp. ³⁰ Ἱερουσαλὴμ Edd. ³¹ φησὶν] add. ὁ Ἰάκωβος G. H. εἰσὶν Ἰ. τὸν π. π. εἰς τῷ θεῷ Ἰουδαίων Edd. ³² ἐκ τούτων ἦσαν] Sic K. L. ἐκ τ. καὶ οὗτοι ἦσαν G. ἐκ τ. γὰρ ἅπαντες ἦσαν H. qui omnes ex illis fuerunt Ge. Haec desunt in Edd. et Ep. ³³ HΘΙΚΟΝ. Ὅτι ἀπὸ μικρῶν ἀρχεται ὁ διάβολος, καὶ οὕτως εἰς τὰ μέγιστα κακὰ καὶ εἰς ὄλην φέρωνται φέρει· ἐξ ὧν ὁ Σαοὺλ καὶ ὁ Κάιν καὶ ὁ Ἰούδας πεπνύθησαν. G.

majus peccatum habet (Joan. 18. 36). Præ molli-
tate igitur cessit, et verberibus illum excepit. Mollis igitur
et iners erat: principes autem sacerdotum maligni et
versuti. Quia enim ille modum excogitaverat, nempe
solemnitatis legem, quæ jubebat damnatum quemdam
dimitti, quid hic machinantur? *Turbæ suaserunt*, in-
quit, *ut Barabbam peterent*.

2. Viden' quanta ille providentia curet illos a culpa
liberare, et quanto illi studio satagant, ut nec umbra
illis excusationis relinquatur? Quid enim oportebat?
an jam convictum, an eum, de quo dubitabatur, di-
mittere? Nam si ex sententiis dimittere unum oportebat,
multo magis si cujuspiam culpa non nota esset.
Neque enim ipsis manifestis homicidis pejor illis Jesus
videbatur esse. Idecirco non solum dixit, Habebant
latronem, sed, *Insignem latronem*, nequitia celebrem,
qui mille cædes perpetraverat. Attamen illum orbis
Servatori prætulerunt, neque sacrum tempus reveriti
sunt, non humanitatis leges, nec quidpiam simile:
sed illos invidia excecavit: nec sua contenti nequitia,
populum etiam corrumpunt, ut ob hanc etiam fallaci-
am extremas luant pœnas. Cum ergo illum petitis-
sent, ait: 22. *Quid ergo faciam de Jesu, qui dicitur
Christus?* Hoc pacto rursum illos flectere volebat,
id eorum arbitrio permittens, ut præ pudore Jesum
peterent, et ex eorum liberalitate totum penderet.
Nam si dixisset, Non peccavit, contentiores effecis-
set: ut autem ex humanitate servaretur, probabilis
esse petitio videbatur. Illi vero ita dixerunt: *Crucifi-
ge, crucifige eum*. 23. *Ille vero dixit: Quid enim mali
fecit?* At illi multo magis clamabant, *Crucifigatur*. 24.
Videns autem Pilatus se nihil proficere, lavit manus,
dicens: Innocens ego sum. Cur ergo illum tradis? cur
non eripuisti, sicut Paulum tribunus? Qui etiam scie-
bat se gratum fore Judæis; seditio quippe tumultus-
que propter ipsum factus est: attamen restitit ille
fortiter. At non sic iste: sed ignave molliterque se
gessit: ac simul omnes corrupti fuerunt. Neque enim
hic plebi, neque multitudo Judæis restitit¹; nullaque
illis excusatio supererat. Nam *Supervacue clamabant*,
hoc est, magis ac magis clamabant, *Crucifigatur*. Ne-
que enim solum occidere volebant, sed quasi pro sce-
lere, et iudice repugnante eadem clamando persevera-
bant. Viden' quanta fecit Christus ut illos ad respi-
ciendum induceret? Sicut enim Judam sæpe repressit,
sic et istos, et in toto evangelio, et ipso iudicii tempore.
Nam quando præsidem et iudicem videbant lavantem
manus et dicentem, *Innocens sum a sanguine hujus*,
compungi oportebat et verbis et rebus; ut et quando
Judam viderunt laqueo suspensum, et ipsum Pilatum
rogantem, ut alium pro illo acciperent. Nam cum ac-
cusatore et proditor seipsum condemnet, et qui fert sen-
tentiam culpam a se amoliat, ac visum tale eadem
nocte appareat, et quasi condemnatum ipsum Pilatus

¹ Alii, *quid ergo faciam de Christo*.

² Hæc omnino Græco textui consonant, in quo legitur *οὐκ ἔλαβον ἀπὸ τοῦ Ἰουδαίου* (Ierem). Quomodo autem potuit multi-
tudo Judæorum Judæis resistere, et quid est aliud multi-
tudo Judæorum, quam Judæi ipsi? Interpretes verit, *nec
multitudo sacerdotibus*, ac si legerit *ἀπὸ τοῦ Ἰουδαίου*, sed omnes
Miss. et Editi habent, *ἀπὸ τοῦ Ἰουδαίου*.

petat, quam poterunt excusationem habere? Nam si
nolebant eum innocentem esse, certe non latronem
ipsi præponi oportebat; latronem, inquam, insignem,
quem talem esse in confesso erat. Quid igitur illi?
Cum viderent iudicem manus lavantem ac dicentem,
Innocens sum, clamabant: 25. *Sanguis ejus super nos,*
et super filios nostros. Tunc denique, quia sententiam
contra se tulerunt, omnia concessit illis. Tu autem
hoc loco considera magnam ipsorum vecordiam. Talis
enim est temerarius impetus, talis prava cupiditas;
non sinit boni quidpiam videre. Esto enim, vobis ipsis
maledixeritis; cur maledictionem in filios vestros at-
trahitis? Attamen benignus Dominus, cum illi tanto
furore insanirent et contra seipsos et contra filios
suos, latam non modo in filios suos, sed etiam in se-
ipsos sententiam non confirmavit; quin etiam ex ipsis
eos qui poenitentiam egerunt recepit, et mille bonis
dignatus est. Nam et Paulus ex illorum numero erat,
et multa credentium millia in Jerusalem: Jacobus
enim ait: *Vides, frater, quot millia Judæorum creden-
tium sunt* (Act. 21. 20). Si autem quidam remanserunt,
sibi ipsis supplicium imputent. 26. *Tunc dimisit illis
Barabbam, Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut
crucifigeretur.* Cur flagellavit? Aut quasi damnatum,
aut ut formam quamdam iudicio afferret, vel ut Ju-
dæis rem gratam faceret. Et certe resistere oportebat.
Nam antea dixerat: *Accipite eum vos, et secundum
legem vestram judicate illum* (Joan. 18. 31). Multaque
erant quæ poterant et Pilatum et Judæos a facinore
tanto avertere, signa, miracula, ingens illius qui pa-
tiebatur mansuetudo, ingens illud silentium. Ut enim
et per ea, quæ ad defensionem dixit et per precatio-
nes suas se hominem esse ostendit: ita sublimitatem
magnanimitatemque suam et per silentium et per
contemptum eorum quæ contra se dicebantur demon-
stravit, per omnia ipsos ad sui admirationem indu-
cens; sed nulli horum cedere voluerunt.

3. *Vitiis aditus initio intercludendus. Diaboli versu-
tia in tentandis hominibus.* — Cum enim semel quasi
ebrietate et furore ratio intercepta est, difficile est
lapsum resipiscere; nisi forti quis et generoso animo
sit præditus. Gravis certe, gravis res est pravis hu-
jusmodi passionibus dare locum: quapropter aditum
illis omnino intercludere par est. Cum enim semel
animam invaserint et occuparint, quasi ignis in ligna
delapsus, sic solent maximam accendere flammam.
Quamobrem rogo, nihil non faciamus, ut illis aditum
intercludamus: neque hoc frigido ratiocinio¹ nos
consolantes, omnem introducamus nequitiam dicentes,
Quid hoc est, et quid illud? nam infinita mala hinc
scaturiunt. Diabolus enim scelestus cum sit, multa
utilitur versutia, perseverantia et attemperatione² ad
hominum perniciem, et a minimis statim congredi-
tur. Animum adverte, quæso. Volebat Sathæm in Py-
thonissæ nugas et deliramenta inducere. Sed si illud
initio proposuisset, non certe attendisset ille. Quo-

¹ quidam habent, *perniciosa ratiocinio*.

² Morel., *multa utilitur attemperazione*, omissis interpo-
sitis.

modo id tulisset, qui illas expulerat? Ideo paulatim illum ad id inducit. Quia enim non obedierat Samueli, et holocausta illo absente offerre ausus est, accusatus dicit, Necessitatem adventus hostium majorem induxit (1. Reg. 28. 15); et cum lugere oportuisset, quasi nihil fecisset affectus erat. Rursum bellum contra Amalecitas jussit Deus: ille vero hic etiam transgressus est. His successerunt ejus contra Davidem facinora, et sic sensim et paulatim ad exitium declinans non stetit, donec in perniciem profundum se coniecit. Sic et in Caino evenit: non statim ad cædem fratris ipsum compulit diabolus: id enim non illi suavisset; sed minora primum ipsi obtulit dicens: In hoc nullum est peccatum; secundo, livorem invidiamque incendit, nihil mali sequi suadens; tertio, cædem illi suavit et negationem homicidii; nec prius abscessit, quam colophonem malorum adjecisset. Repellenda ergo initia sunt; cum maxime, etiamsi illa prima peccata non ultra progredierentur, non ideo tamen spernenda illa essent: nunc autem ad majora ascendunt, si negligentior sit animus. Ideo nihil non agendum est, ut principia præcitantur. Ne peccati naturam ut parvam consideres, sed perpende ipsum majoris esse radicem si negligatur¹. Nam si quid admirandum dicere oporteat, non tantam diligentiam requirunt majora illa peccata, quam minima. Illa namque ipsa peccati natura ut aversemur efficit; minora vero vel quod minora sint in negligentiam conjiciunt, neque sinunt fortiter ad ipsa tollenda surgere; ideo nobis dormientibus cito magna fiunt. Hoc ipsum in corporibus quoque accidere videas. Sic in Juda magnum proditiōis malum exortum est. Nisi enim putasset parvum esse pecunias pauperum suffurari, numquam in proditiōem incidisset. Judæis quoque nisi parvum visum fuisset a vana gloria capi, numquam ad Christi cædem devenissent. Omniaque mala hinc profecta videas. Nemo enim cito ac repente in nequitiam incidit. Habet certe, habet anima quendam nobis insitum mali pudorem bonique verecundiam, nec fieri potest ut, ad impudentiam repente declinans, omnia simul abjiciat; sed sensim corrumpitur, negligendo. Sic idololatria ingressa est cum homines supra modum honorarentur, sive viventes, sive mortui; sic sculptilia culta fuere; sic fornicatio invaluit, aliaque mala. Hic animum adhibe. Risit quis intempestive, alius reprehendit; alius metum repulit dicens: Nihil hoc est. Quid enim est ridere? quid hinc mali oriat? Hinc scurrilitas oritur, inde turpiloquium, et actio turpis. Rursum alius inensus quod proximum calumniatur, quod convicietur ei, quod maledicat, id neglexit, dixitque: Maledicere nihil est. Hinc odium partum est ingens, inimicitia irreconciliabilis, convicia infinita; ex conviciis plagæ; ex plagis sæpe cædes.

4. A parvis itaque sic magna inducit malignus ille dæmon; a magnis desperationem, aliam methodum non minus priore perniciosam inveniēns. Non enim tam perdit peccatum, quam desperatio. Nam qui

¹ Hæc, si negligatur, desunt in Morel.

peccavit, si vigilet, cito per pœnitentiam factum suum corrigit; qui vero desperat nec corrigitur, ideo excidit ab emendatione, quod pœnitentiæ remedia non apponat. Habet quoque tertio gravissimas insidias, ut cum pietatis speciem peccato circumponit. Et ubinam, inquis, usque adeo invaluit diabolus, ut tantum deciperet? Audi, et cave tibi ab illius versutia. Præcepit per Paulum (1. Cor. 7) Christus uxorem a viro non separari; nec se invicem fraudare oportere dixit, nisi ex consensu: sed nonnullæ amore continentie¹ a viris separatæ, ac si pium quid facerent, seipsas ad adulterium dederunt. Cogita ergo quam malum laborem perpessæ, quasi quæ magnum damnum intulerint, extremas sint luituræ pœnas, et in perniciem barathrum maritos suos conjiciant. Alii rursus ex Jejunii præcepto abstinētes a cibis, paulatim ad abominationem ciborum devenerunt; quod ipsum magnum affert supplicium. Hæc porro fiunt, quando præjudicatas suas opiniones præter Scripturarum mentem confirmant. Putarunt apud Corinthios aliqui perfectionis esse, indifferenter omnia gustare, etiamque prohibita (Ibid. v. 8); at hoc non perfectionis, sed extremæ iniquitatis erat: ideo vehementer illos Paulus increpat, extremoque dignos supplicie dicit². Alii rursus ad pietatem pertinere putant, comam capitis excolere. Illud porro prohibitum est ac multi dedecoris. Alii iterum lucro sibi fore putant, si de peccatis suis immoderate doleant; sed illud ad vafrietem pertinet diabolicam, ut declaravit Judas, qui ideo se laqueo suspendit. Idcirco Paulus timebat, ne is, qui fornicatus erat, quid simile pateretur, hortaturque Corinthios ut citius illum inde extrahant, *Ne nimia tristitia absorbeatur hujusmodi* (2. Cor. 2. 7). Deinde ostendens id ex ejus insidiis provenire, ait: *Ut non circumveniamur a satana: non enim ejus cogitationes ignoramus* (Ibid. v. 11), quod cum multo dolo congregiatur, inquit. Nam si palam impugnaret, facilis esset victoria; imo etiam nunc, si vigilemus, facilis erit. Nam ad singulas hæc vias armavit nos Deus. Ut suadeat enim ne parva contemnāmus, audi quomodo hortetur: *Qui dixerit fratri suo, fatue, reus eris gehennæ ignis* (Matth. 5. 22); et, *Qui lascivis oculis aspiciat, mœchus est perfectus*. Ridentes quoque miseros prædicat; et ubique principia et semina malorum evellit, ac de otioso verbo ait reddendam esse rationem. Ideoque et Job non acta modo, sed et cogitationes filiorum purgabat (Job. 1. 5). De desperatione autem ait: *An qui cecidit, non resurget? an qui avertit, non convertitur* (Jer. 8. 4)? Et rursus: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (Ezech. 18. 23). Et, *Hodie si vocem ejus audieritis* (Psalm. 94. 8). (a) [Et rursus, *Gaudium est in cælis super uno peccatore pœnitentiam agente* (Luc. 15. 7).] Multa quoque alia verba et exempla in Scriptura habentur. Ne autem pietatis specie peream, audi Paulum dicentem: *Ne abundantiori tristitia absorbeatur* (2. Cor. 2. 7). Hæc

¹ Alii, amore pietatis.

² In Morel legitur, ideo Paulus illos extremo dignos supplicio dicit, cæteris omissis.

(a) Quæ unicuique clauduntur desunt in Morel.

τοῦτο ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν αὐτὸν εἰσάγει. Ἐπειδὴ γὰρ παρήκουσε τοῦ Σαμουὴλ, καὶ παρεκέλευσε μὴ παραγνομένου ἀνεγχεῖναι τὴν ὁλοκαύτως, ἐγκαλούμενός φησιν. Ἡ ἀνάγκη τὸν πολεμὶν ἐγένετο μείζων· καὶ διὸν ὀργηθεῖν, ὡς ^{31, 32} οὐδὲν ἐργασάμενος διετίθη. Πάλιν ἐκέλευσε τὰ κατὰ τοὺς Ἀμαληκίτας ὁ Θεός· ὁ δὲ καὶ ταῦτα παρέβη. Ἐντεῦθεν εἰς τὰ κατὰ τὸν Δαυὶδ ἐξέθη τολμήματα, καὶ οὕτως ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ὁλισθαίνων οὐκ ἔστη, ἕως εἰς αὐτὸ τῆς ἀπωλείας τὸ βάραθρον ἰδὼν ἐνέβαλεν ἑαυτόν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Κἄν· οὐκ εὐθέως παρώρμησεν ἀνελεῖν τὸν ἀδελφόν, ἐπεὶ οὐκ ἂν ἔπεισεν· ἀλλὰ πρῶτον αὐτὸν ³³ παρασκευάζει τὰ φαυλότερα προσεγγεῖν, λέγων· Οὐδὲν τοῦτο ἐστὶν ἀμάρτημα· δεύτερον, φθόνον καὶ βaskanίαν ἀνῆψεν, Οὐδὲν οὐδὲ παρὰ τοῦτο, λέγων· τρίτον, [815] ἀνελεῖν ἔπεισε ³⁷ καὶ ἀρνήσασθαι τὴν μαιφονίαν· καὶ οὐ πρότερον ἀπίστη, ἕως τὸν κολοφῶνα ἐπέθηκε τῶν κακῶν. Διὸ χρὴ τὰς ἀρχὰς ἀνακρούεσθαι. Μάλιστα μὲν γὰρ εἰ καὶ ἐφ' ³⁸ αὐτῶν τὰ πρῶτα ἀμαρτήματα εἰστῆκε, οὐδὲ οὕτω καταφρονεῖν ἐχρὴν τῶν πρώτων πλημμελημάτων· νυνὶ δὲ καὶ ἐπὶ μείζον ³⁹ ἀνεισιν, ὅταν ἀμελῇ ἡ διάνοια. Διὸ χρὴ πάντα ποιεῖν, ὥστε τὰς ἀρχὰς αὐτῶν ἀναίρειν. Μὴ γὰρ δὴ πρὸς τὴν φύσιν βῆς τοῦ ἀμαρτήματος, ὅτι μικρὰ, ἀλλ' ὅτι μεγάλου γίνεται ρίζα ἀμολομένη. Εἰ γὰρ χρὴ καὶ καὶ θαυμαστὸν εἶπει, οὐ τοσαύτης δεῖται· σπουδῆς τὰ μεγάλα ἀμαρτήματα, ὡς τὰ μικρὰ καὶ εὐτελεῖ. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ αὐτὴ ἡ φύσις· τῆς ἀμαρτίας ἀποστρέφουσαι παρασκευάζει· τὰ δὲ μικρὰ αὐτῷ τοῦτ'· εἰς ῥαθυμίαν ἐβάλλει, καὶ οὐκ ἀφίησι γενναίως διανοεῖσθαι πρὸς τὴν αὐτῶν ἀναίρεσιν. Διὸ καὶ ταχέως γίνεται μέγала, καθευδόντων ἡμῶν. Τοῦτο καὶ ἐν τοῖς σώμασι συμβαίνειν ἰδοι τις ἂν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰούδα τὸ μέγα τοῦτο ἐτέχθη κακόν. Εἰ γὰρ μὴ ἔδοξεν αὐτῷ μικρὸν εἶναι τὸ κλέπτειν τῶν πενήτων τὰ χρήματα, οὐκ ἂν εἰς ταύτην ἐξηγήθη τὴν προδοσίαν. Εἰ μὴ μικρὸν ἔδοξεν εἶναι ⁴⁰ τοῖς Ἰουδαίοις τὸ ὑπὸ κενοδοξίας ἀλλοικεῖσθαι, οὐκ ἂν ἐξώλισθεν εἰς τὸ Χριστοκτόνον γενέσθαι. Καὶ πάντα δὲ τὰ κακὰ ἐκ τούτου· ἴδοι τις ἂν γινόμενα. Οὐδεὶς γὰρ ταχέως καὶ ἄθρόον ἐπὶ τὴν κακίαν ἐκπῆδξ. Ἐχει γὰρ, ἔχει τινὰ αἰσχύνην ἐγκειμένην ἡμῖν ἡ ψυχὴ, καὶ τὴν ⁴¹ πρὸς τὰ καλὰ αἰδέω, καὶ ἄθρόον οὐκ ἂν τοσοῦτον ⁴² ἀναισχυντήσιν, ὡς ὅφ' ἐν ἅπαντα βῆσαι, ἀλλ' ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἀπόλλυται, ὅταν ἀμελῇ. Οὕτω καὶ εἰδωλοκρατία εἰσῆλθεν, τῶν ἀνθρώπων ὑπὲρ μέτρον τιμωμένων, καὶ τῶν ζώντων καὶ τῶν παρελθόντων ⁴³ οὕτω καὶ ῥάνα προσεκυνήθη· οὕτω καὶ πορνεία ἐκράτησε, καὶ τὰ ἄλλα κακὰ. Ἐκόπει δὲ. Ἐγέλασε τις ἀκαίρως· ἐνεκάλεσεν ἕτερος· ἄλλος ἐξέλιπε τὸν φόβον εἰπών, Οὐδὲν παρὰ τοῦτο. Τί γὰρ ἐστὶ τὸ γελᾶν; τί γὰρ παρὰ τοῦτο γένοιτ' ἂν; Ἀπὸ τούτου εὐτραπέλια ἐτέχθη, ἐντεῦθεν αἰσχρολογία ⁴⁴, εἰτα πρᾶξις αἰσγρά. Πάλιν ἕτερος ἐγκαλούμενος ἐπὶ τῷ διαβάλλειν τὸν πλησίον καὶ λοιδορεῖσθαι καὶ κακηγορεῖν ⁴⁵, κατεφρόνησεν εἰπών· Οὐδὲν ἐστὶ τὸ κακίως λέγειν. Ἀπὸ τούτου μῖσος ἔτεκεν ἄφατον, ἔχθραν ἀσπονδον, λοιδορίας ἀπειρους ⁴⁶. ἀπὸ τῶν λοιδοριῶν πληγὰς· ἀπὸ τῶν πληγῶν φόνον πολλάκις.

δ'. Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν μικρῶν οὕτω τὰ μέγала εἰσάγει ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος· ἀπὸ δὲ τῶν μεγάλων τὸ ἀπο-

γινώσκειν, ἄλλην ταύτην μέθοδον οὐκ ἔλαττονα τῆς προτέρας εὐρών. Οὐ γὰρ οὕτω τὸ ἀμαρτάνειν, ὡς τὸ ἀπογινώσκειν ἀπόλλυσιν. Ὁ μὲν γὰρ πλημμελήσας, ἂν νήψῃ, ταχέως μετανοήσας διορθοῦται· τὸ γεγενημένον· ὁ δὲ ἀπαγορεύσας καὶ μὴ μετανοῶν, διὰ τοῦτο ἐκπίπτει τῆς διορθώσεως ταύτης, οὐκ ἐπιτιθεῖς τὰ ἀπὸ τῆς μετανοίας φάρμακα ⁴⁷. Ἐχει καὶ τρίτην ἐνέδραν χαλεπὴν· οἷον ὅταν εὐλαθείας σχῆμα περιβῇ τῷ ἀμαρτήματι. Καὶ τοῦ τοσοῦτον ἰσχυρεν ὁ διάβολος, [816] φησὶν, ὥστε μέχρι τούτων ἀπατήσαι; Ἀκουε, καὶ φυλάττου αὐτοῦ τὰ νοήματα. Προσέταξεν ὁ Χριστὸς διὰ Παύλου γυναικα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι ⁴⁸, καὶ μὴ ἀποστερεῖν ἀλλήλους, εἰ μὴ ἐκ συμφώνου· ἀλλὰ τινες ἔρωτι δῆθεν ⁴⁹ ἐγκρατείας ἀποστᾶσαι τῶν ἰδίων ἀνδρῶν, ὡς εὐλαδεῖς τι ποιοῦσαι, ὥθησαν αὐτοὺς ἐπὶ μοιχείαν ⁵⁰. Ἐνόησον οὖν ⁵¹ ἡλίκοι κακόν, πόνον τοσοῦτον ὑπομενούσας, ὡς τὰ μέγιστα ἡδονικῆς ἐγκαλεῖσθαι, καὶ τὴν ἐσχάτην τίνειν δίκην, καὶ εἰς βάραθρον ἀπωλείας τοὺς συνοικούντας ὠθεῖν. Ἐτεροι πάλιν νόμῳ νηστείας ἀπεχόμενοι σιτίων, κατὰ μικρὸν προήλθον ἐπὶ τὸ βέλτεστεσθαι ταῦτα· ὁ καὶ αὐτὸ μεγίστην φέρει τὴν κόλασιν. Τοῦτο ⁵² δὲ γίνεται, ὅταν τινὲς τὰς οἰκείας προλήψεις παρὰ τὰς Γραφαὶς δοκούντα κρατύνουσιν. Ἐνόμισαν καὶ οἱ παρὰ Κορινθίους τελειώτερος εἶναι τὸ πάντων ἀδιαφόρους ἀπογεύεσθαι, καὶ τῶν κεκυλιμένων· ἀλλὰ ὅμως οὐκ ἦν τελειώτερος τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐσχάτης παρανομίας ⁵³. Διὰ τοῦτο καὶ σφοδρῶς αὐτοῖς ὁ Παῦλος ἐπιτιμᾷ, καὶ τῆς ἐσχάτης ἐλεγεν ὑπευθύνους εἶναι δίκης. Ἐτεροι πάλιν εὐλαθείας ⁵⁴ εἶναι νομίζουσι τὸ κομᾶν τὰς κεφαλὰς. Καὶ τοῦτο δὲ τῶν κεκυλιμένων ἐστὶ, καὶ πολλὴν ἔχον τὴν αἰσχύνην. Πάλιν ἕτεροι τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν ἀμέτρως ὡς κερδαλέον διώκουσιν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ μεθοδείας διαβολικῆς ⁵⁵, καὶ ἐδήλωσεν ὁ Ἰούδας· ἐντεῦθεν γοῦν καὶ ἀπήγατο. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ὑπὲρ τοῦ πεπορευκότος ἐδεδοῖκε, μὴ τι τοιοῦτον πάθῃ, καὶ παρήγει ⁵⁶ Κορινθίους ταχέως αὐτὸν ἐξαρπάσαι, μήπως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. Εἶτα δεικνύς ἐτι τὸ τοιοῦτον ⁵⁷ τῆς ἐνέδρας ἐστὶ τῆς ἐκείνου, φησὶ· Μήπως πλεονεκτεθώμεν ὑπὸ τοῦ Σαρανᾶ· οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ τοῖμα ἀγνοοῦμεν, ὅτι μετὰ δόλου πολλοῦ ⁵⁸ προσβάλλει, φησὶν. Ἐπεὶ εἰ μετὰ παρήρησας καὶ ⁵⁹ φανερώς ἐπολέμει, εὐκόλος ἦν καὶ βᾶδι ἡ νίκη· μάλλον δὲ καὶ νῦν, ἐὰν νήφωμεν, εὐκόλος ἐσται. Καὶ γὰρ πρὸς ἐκάστην τῶν ὁδῶν τούτων καθώπλιεν ἡμᾶς ὁ Θεός. Παύλων γὰρ μὴδὲ τῶν μικρῶν τούτων καταφρονεῖν, ἀκούσων τί παραινέει λέγων· Ὁ εἰκὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Μωρᾶ, ἐνοχος ἐστὶ ^{60, 61} εἰς τὴν γένναν· καὶ, Ὁ ὀφθαλμοῖς ἀκολάστοις ἰδὼν, μοιχὸς ἐστὶν ἀπαιρημένος. Καὶ τοὺς γελώντας ταλανίζει, καὶ πανταχοῦ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ σπέρματα ἀναίρει τῶν κακῶν, καὶ περὶ ἀργοῦ ῥήματός φησι διδόναι λόγον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰωβ ⁶² καὶ τὰς ἐννοίας τῶν παιδῶν ἐθεράπευσεν. Ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ ἀπογινώσκειν φησὶ, Μὴ ὁ πᾶσις οὐκ ἀνίσταται; ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει; καὶ πάλιν· Οὐ θέλησιν θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέφαι καὶ ζῆν αὐτόν· καὶ, Σήμερον εἰς τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσῃς. Καὶ πολλὰ ἔτερα τοιαῦτα καὶ ῥήματα καὶ παραδείγματα κεῖται ἐν τῇ Γραφῇ. Πρὸς

^{31, 32} ὡς] ἀλλ' ὡς G. ³³ Καὶ ἐντεῦθεν G. K. p. p. κατὰ τοῦ Δ. G. ³⁷ πρῶτον αὐτὸν] προτερον Edd. ³⁸ ἔπεισε] αἰδ. τὸν ἀδελφόν G. H. ³⁹ ἐφ' ἀφ' G. ⁴⁰ μείζον] Sic K. μείζονα Edd. μείζον τὸ κακόν G. H. M. ⁴¹ δεῖ Edd. ἀμαρτήματα] πλημμελήματα Edd. ⁴² αὐτὸ τοῦτο G. H. K. ⁴³ εἶναι om. G. K. p. r. ἐξώλισθεν Edd. ⁴⁴ τούτων G. H. M. ⁴⁵ τὴν deest in Edd. καλὰ] κακὰ Edd. ⁴⁶ τοσοῦτον] ποτὶ K. οὐκ ἂν . . . βῆσαι] οὐκ ἐν εἰς ἀναισχυντίαν τοὺς ὅφ' ἐν ἅπαντα ἀλῶναι Mor. Ben. ⁴⁷ ἀποθανόντων Edd. ⁴⁸ αἰσχρολογία G. K. M. εἰτα π. a.] Sic L. Ge. καὶ π. a. Mor. Ben. ceteri cum Sav. εἰτα αἰσγρά πρᾶξις. ⁴⁹ κακηγορεῖν G. H. K. M. ⁵⁰ ἀπειρους] ἐντεῦθεν iidem. ⁵¹ τὸ . . . φάρμακον iidem. ⁵² ἐν. γ.] χαλεπώτατην Edd. ⁵³ χωρίζεσθαι G. H. K. M. ⁵⁴ δῆθεν] αἰδ. εὐλαθείας καὶ G. H. M. invito Interp. Mox ἰδῶν om. G. H. K. M. ⁵⁵ αὐτοὺς ἐπὶ μ.] Sic G. H. K. L. ἐκτάς ἐπὶ μ. M. ἐπὶ μ. ἐκτάς Edd. ⁵⁶ γοῦν K. ⁵⁷ Ταῦτα Edd. p. p. τινὲς om. L. ⁵⁸ καὶ τῆς ε. π. Edd. καὶ ἐσχάτη παρανομία K. ⁵⁹ εὐλαθείαν G. H. K. M. ⁶⁰ διαβολικῆς μεθοδείας iidem. γοῦν] γὰρ Edd. ⁶¹ παραινέει G. H. K. M. ⁶² τὸ τοιοῦτον] τοῦτο Edd. ἐνέδρας] Sic K. L. Ge. ceteri ἐνεργείας. ⁶³ πολλοῦ] πολλὰ γοῦν G. H. M. πανταχοῦ K. ⁶⁴ ἦν] αἰδ. ἡ μάχη G. H. K. M. εὐκόλος ἂν καὶ ὁ ὑπάρχων ἢ v. Edd. ⁶⁵ ἐστὶν G. H. M. ⁶⁶ Ἰωβ] αἰδ. οὐ τὰς πράξεις μόνον, ἀλλὰ, et Mox ἐθεράπευσεν Edd.

δὲ τὸ σχήματι εὐλαβεία· μὴ ἀπόλλυσθαι, ἀκουσον Παύλου λέγοντος· *Μήπως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος*. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, [817] πάσαις ἐπιτειχίζομεν ταῖς παρατρεπούσαις τοῖς βιβλίους τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν σύνεσιν. Μηδὲ λέγε· Τί γάρ ἐστιν, ἐάν τις γυναῖκα καλὴν περιέργως; Ἄν γάρ τὴν ἐν καρδίᾳ μοιχείαν ἐργάσῃ, ταχέως καὶ τὴν ἐν σαρκὶ τοιμήσεις. Μὴ εἴπῃς· Τί γάρ ἐστι, ἐάν τὸν πένθητα τοῦτον παραδράμῃ; Ἄν γάρ τοῦτον παρέλθῃ; ^{77.10} καὶ τὸν ἑτερον· ἂν ἐκεῖνον, καὶ τὸν ἄλλον. Μηδ' αὖ πάλιν· Τί γάρ, ἐάν ἐπιθυμήσῃ τῶν τοῦ πλησίον; Τοῦτο γάρ, τοῦτο ἐποίησεν τὸν Ἀγαθὸ ἀπολέσθαι, καίτοι τιμὴν κατέβαλεν, ἀλλὰ ^{77.10} παραδράμῃς Edd. Nox Μῆτε δ' αὖ Edd. ⁷⁷ ἔλαβεν om. K. L. Mor. ⁷⁸ κατεδικάζετο Edd.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΖ.

Τότε οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος παραλαβόντες τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ πραιτώριον, συνήγαγον ἐπ' αὐτὸν ὁππότε τὴν σκείραν· καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, περιέθηκαν αὐτῷ ⁷⁸ χλαμύδα κοκκίνην· καὶ πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κάλαμον ἐπὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ⁷⁹. Καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐνέταξαν αὐτῷ λέγοντες· Χαῖρε, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.

α'. Ὡστερ ἐκ τινος συνθήματος ὁ διάβολος εἰς πάντας ⁷⁸ τότε ἔχρυσεν. Ἔστω γάρ, Ἰουδαίῳ φθόνῳ καὶ βασκανίᾳ τρεπόμενοι ἐπαροῦναι εἰς αὐτόν· οἱ στρατιῶται πόνον καὶ ἐκ ποίας αἰτίας; Οὐκ εὐδῆλον ἐστὶ ὁ διάβολος ἦν ὁ τότε βαρύνων εἰς πάντας; Καὶ γὰρ τέρψεις ἐποιοῦν τὰς εἰς αὐτὸν ὕβρεις, ὥμοι καὶ ἀνήμεροι τινες ὄντες. Δέον γὰρ συσταλῆναι, δέον δακρύσαι, ὅπερ καὶ ὁ ὄμιλος ἔπασχε, τοῦτο μὲν οὐκ ἐποιοῦν ⁷⁸, τούναντιον δὲ, ὕβριζον καὶ ἐνήλλοντο, ἴσως καὶ αὐτοὶ χαρίζόμενοι τοῖς Ἰουδαίοις, ἧ καὶ κατ' οἰκείαν δυστροσίαν ἅπαντα πράττοντες. Καὶ αἱ ὕβρεις διάφοροι καὶ ποικίλαι. Τὴν γὰρ θείαν κεφαλὴν ἐκείνην ποτὲ μὲν ἐκολάριζον, ποτὲ δὲ τῷ στεφάνῳ τῶν ἀκανθῶν καθύβριζον, ποτὲ δὲ τῷ καλᾷ ἔτυπον, ἄνδρες μαρτοὶ καὶ ἐναγέει. Τίς ἡμῖν ἐστὶ λόγος λοιπὸν ἐπὶ ὕβρεσι κινουμένοις, μετὰ τὸ τὸν Χριστὸν ταῦτα παθεῖν; Καὶ γὰρ ἔσχατος [818] ὁρος ὕβρεως τὸ γινόμενον ἦν. Οὐδὲ γὰρ μόλις ⁷⁹ ἐν, ἀλλ' ἅπαν τὸ σῶμα ὅλον διώλου ὑβρίζετο· ἡ κεφαλὴ διὰ τοῦ στεφάνου καὶ τοῦ καλᾶμου καὶ τοῦ κολαφίζεσθαι· τὸ πρόσωπον ἐμπνέον· αἱ σιαγόνες βαπτίζεσθαι· τὸ σῶμα ὅλον διὰ τῶν μαστιγῶν, διὰ τῆς περιβολῆς τῆς χλαμύδος ⁷⁸, καὶ τῆς προσποιητῆς προσκυνήσεως· ἡ χεὶρ διὰ τοῦ καλᾶμου, ἐν ἔδεικτον ἀντὶ σκήπτρου κατέχειν αὐτόν ⁷⁹· τὸ στόμα πάλιν διὰ τῆς τοῦ ὅρου προσκομιδῆς· Τί τοῦτον γένει· ἂν χαλεπώτερον; τί ὑβριστικώτερον; Πάντα γὰρ λόγον ὑπερβαίνει τὰ γεγενημένα. Καθάπερ ⁸⁰ γὰρ δεδοικότες, μὴ δόξωσιν ἐλλιμπάνειν τι τοῦ ⁸¹ τοιμήματος, τοὺς μὲν προφήτας οἰκείαις ἀνελόντες χερσὶ, τοῦτον δὲ ψήφῳ δικαστοῦ, οὕτως ἅπαντα πράττουσι· καὶ αὐτοχείρις γίνονται, καὶ κατακρίνουσι, καὶ παρ' ἑαυτοῖς ⁸² καταδικάζουσι καὶ παρὰ τῷ Πιλάτῳ, λέγοντες, Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· καὶ ἐνῆλονται καὶ ὑβρίζουσι δι' ἑαυτῶν, δεσμούντες ⁸³, ἀπάγοντες, καὶ τῶν βδρεων τὸν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν αἴτιον καθίστανται· καὶ προσηλθοῖσι, καὶ λοιδοροῦνται, καὶ ἐμπνέουσι, καὶ κωμωδοῦσιν. Οὐδὲν γὰρ ἐνταῦθα ὁ Πιλάτος εἰσηγγενην, ἀλλὰ πάντα αὐτοὶ ἐποιοῦν, καὶ κατήγοροι, καὶ δικάσταί, καὶ δῆμοι, καὶ πάντα γινόμενοι. Καὶ ταῦτα

παρὰ ἄκοντος ἔλαβεν ⁷⁷. Οὐ γὰρ βιαζόμενον δεῖ ὠνεῖσθαι, ἀλλὰ πείθοντα. Εἰδὲ δὲ τὴν προσήκουσαν τιμὴν καταβάλων, οὕτως ἐκολάζετο, ἐπειδὴ παρὰ ἄκοντος ἔλαβεν· ὁ μὴδὲ τοῦτο ποιῶν, καὶ παρὰ ἄκοντος ἀρπάξων, καὶ ταῦτα ἐν τῇ χάριτι πολιτευόμενος, τίνος οὐκ ἐστὶ καλᾶστεως ἄξιος; Ἴν' οὖν μὴ κολαζώμεθα, βίας ἀπάσης καὶ ἀρπαγῆς ἑαυτοὺς καθάρους διατηροῦντες, καὶ μετὰ τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν φιλετιόμενοι, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἐπιμελώμεθα ἀρετῆς· οὕτω γὰρ καὶ τῶν αἰώνιων ἀπολαύσομεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀναγινώσκειται παρ' ἡμῖν, ὅταν πάντες συνέρχονται. Ἰνα γὰρ μὴ λέγωσιν Ἕλληνες, ὅτι τὰ μὲν λαμπρὰ καὶ περιφανῆ, οἷον τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα, ἐπιδεικνυσθε τοῖς δῆμοις καὶ τοῖς λαοῖς, τὰ δὲ ἐπονείδιστα ταῦτα ἀποκρύπτεσθε· φρονόμησεν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἐν πανδήμῳ ἑορτῇ, ὅταν ἄνδρες παμπληθεῖ καὶ γυναῖκες παῶσι, καὶ πάντες ἀπλῶς κατὰ τὴν μεγάλῃν τοῦ πάσχα ἐσπέραν, τότε ταῦτα πάντα ἀναγινώσκεισθε· ὅταν ἡ οἰκουμένη πᾶσα παρῇ, τότε λαμπρὰ ταῦτα ἀνακηρύττεται τῇ φωνῇ. Καὶ τοῦτων ἀναγινωσκομένων, καὶ πᾶσι γνωριζομένων, ὁ Χριστὸς πιστεύεται εἶναι θεός· καὶ ^{84.88} μετὰ τῶν ἄλλων καὶ διὰ ταῦτα προσκυνεῖται, ὅτι τοσοῦτον ὑπὲρ ἡμῶν καταβῆναι κατηξίωσεν, ὥς ⁸⁷ καὶ ταῦτα παθεῖν, καὶ παιδεύσαι πᾶσαν ἡμᾶς ἀρετὴν. Ταῦτα τοίνυν διαπαντὸς ἀναγινώσκωμεν· καὶ γὰρ πολὺ τὸ κέρδος, μεγίστη ἐντεῦθεν ἡ ὠφέλεια. Ὅταν γὰρ ὅσῃ καὶ σχήμασι καὶ πράγμασιν αὐτὸν χλευαζόμενον, καὶ προσκυνούμενον μετὰ τοσαύτης κωμωδίας ⁸⁸, καὶ κονδυλιζόμενον, καὶ τὰ ἔσχατα πάσχοντα, κλῶν αὐτόλιθος ⁸⁹ ἦς, κηροῦ γέννησι παντὸς ἀπαλωτέρος ⁹⁰, καὶ πᾶσαν ἐκβαλεῖ ἀπὸ τῆς ψυχῆς φλεγμονῇ. Ἄκουε τοίνυν καὶ τῶν ἐξῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνέταξαν, Ἥγαγον αὐτόν εἰς τὸ σταυρῶσαι, φησὶ, καὶ γυμνῶσαντες ἔλαβον αὐτοῦ τὰ ἱμάτια, καὶ καθήμενοι ἐτήρουν αὐτόν ^{91.92}, ποτὲ ἀποπνεύσει. Καὶ διανεμόνται αὐτοῦ τὰ ἱμάτια· ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα εὐτελῶν καὶ ἀπερρίμμενων γίνεται καταδίκων, καὶ οὐδένα ἔχοντων, καὶ ἐπ' ἐρημίας ὑπαρχόντων ⁹³ ἀπάσης. Ἐμῆριζον τὰ ἱμάτια, δι' ὧν τηλικαῦτα γέγονε θαύματα. Ἄλλ' οὐδὲν ἐνήργει τότε, τοῦ Χριστοῦ [819] κατέχοντος τὴν ἀπέρρητον δύναμιν. Οὐ μικρὰ δὲ καὶ αὐτῇ προσθήκῃ παροινίας ἦν. Ὡς γὰρ εἰς ἄτριον καὶ ἀπερρίμμενον, ὅπερ ἔφη, καὶ τὸν πάντων εὐτελέστατον, οὕτω πάντα ἐτόλμων. Εἰς γοῦν τοὺς ληστὰς οὐδὲν τοιοῦτον εἰργάσαντο, ἀλλ' εἰς τὸν Χριστὸν ἅπαντα ἐτόλμων. Καὶ μέσον αὐτὸν ἐσταύρωσαν, ἵνα τῇ δόξῃ τῇ ἐκείνου κοινωνήσῃ. Καὶ ἔδοξαν αὐτῷ ὄδους πεινᾶν, καὶ τοῦτο ἐνυβρίζοντες· ὁ δὲ οὐκ ἠθέλησεν ^{94.97}. Ἄλλος δὲ φησιν, ὅτι γενομένης εἰπε, Τετέλεσται. Τί δὲ ἐστὶ, Τετέλεσται; Ἡ προφητεία πεπληρωται ἡ περὶ αὐτοῦ. Ἐδοκᾶν γὰρ, φησὶν, εἰς τὸ βρώμα μου χορῆν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄδρος. Οὐδὲ ἐκεῖνος δὲ δεικνυσὶν ἔτι ἔπιεν· οὐδὲν γὰρ δίστηχε τὸ ἀπλῶς γεύσασθαι τοῦ μὴ πεινᾶν, ἀλλ' ἐν τῇ καὶ τὸ αὐτὸ δηλοῖ. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταιται τὰ τῆς παροινίας, ἀλλὰ καὶ γυμνῶσαντες, καὶ σταυρώσαντες, καὶ ὄδους προσενεχόντες, περαιτέρω προβαίνουσι·

⁷⁷ αὐτὸν] Edd. καὶ ἐκδύσαντες ... κοκκίνην] καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν χλαμύδα (χλαμύδα G.) κοκκίνην G. M. 2 Mosq. ⁷⁸ ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ] idem. ⁷⁹ εἰς πάντας om. L. Mor. p. p. ἐχόρυσεν Edd. ⁸⁰ ἐποίησαν Edd. ⁸¹ Sic H. L. Ge. caeteri μέρος. ⁸² μαστίγῳ] add. καὶ τοῦ γυμνοῦσθαι G. H. K. M. add. διὰ τοῦ γ. Sav. Ben. (nudi-
tate Ge.) Additamentum ignorat L. Ep. Mor. ⁸³ χλαμύδος G. L. ⁸⁴ αὐτῇ G. H. K. invito Ep. ⁸⁵ Vide
annot. τοῦ] add. χαλεποῦ G. H. K. M. invito Ep. ⁸⁶ καὶ παρ' ἑαυτοῖς] παρ' ἑαυτοῖς καὶ Edd. ⁸⁷ δεσμεύ-
οντες G. H. K. M. ⁸⁸ Hiat L. usque ad v. πολλάκις p. 821 C. duobus foliis amissis. ⁸⁹ ὥς deest in Mor. Ben.
καὶ παιδεύσαι ... ἀρετὴν] παιδεύων ἡμᾶς εἰς πᾶσαν ἀρετὴν Sav. Ben. et sine πᾶσαν, Mor. ⁹⁰ αὐτόν ... κωμω-
δίας] Sic colliges et Ge. In vulgato αὐτὸν προσκυνούμενον καὶ χλευαζόμενον καὶ μετὰ τοσαύτην κωμωδίαν, mē-
dum jure suspicatus est Bois. ⁹¹ Sic H. K. M. Vulgo αὐτὸς λήθος. ⁹² μαλακώμενος] Edd. ⁹³ αὐτόν] add. ἐκεῖ
Edd. ⁹⁴ ὅπερ deest in meis. ⁹⁵ ἦθελεν G. H. M. Τί δὲ ἐστὶ, Τετέλεσται] deest in G. Mor. Sav.

ergo cum sciamus, omnibus viis, quæ desides possunt subvertere, Scripturarum prudentiam apponamus. Neque dicas : Quid si formosam mulierem curiose aspexero? Nam si in corde mœchatus fueris, cito reipsa mœchari audebis. Ne dicas, Quid est si pauperem hunc præteream? Si hunc prætereas, alterum et post hunc alium præteribis. Nec rursus dixeris : Quid si bona proximi concupiscam? Hoc enim Achaabum perdidit, etiamsi pretium solverit, quia scilicet a nolente abripuit (3. Reg. 21). Emptor enim

non cogere, sed persuadere debet. Si vero is qui justum pretium numeravi, ita damnatus est, quia ex nolente accepit : qui non modo hoc agit, sed et a nolente abripit, et hoc in lege gratiæ, quo non erit supplicio dignus? Ne itaque puniamur, a vi omni et rapina nos puros servantes, et non peccata modo, sed etiam principia peccatorum caventes, diligenter virtutem amplectamur : sic enim æternis fruemur bonis, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXXVII, al. LXXXVIII.

CAP. 27. v. 27. Tunc milites præsidia accipientes Jesum in prætorio, congregaverunt ad eum universam cohortem; 28. et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei, 29. et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, et arundinem in dextera ejus. Et genua flectentes coram eo, illudebant ei dicentes, Ave, rex Judæorum.

1. Quot et quanta in passione sua pertulerit Christus. In publica et privata passionis lectione quamnam utilitas. Consummatum est, quid significet. — Quasi pacto cum omnibus initio diabolus tunc choreas agebat. Esto enim Judæos invidia et livore tabescentes tunc adversus eum debacchatos fuisse : cur et qua de causa etiam milites? Annon ideo, ut patet, quod diabolus tunc apud omnes debaccharetur? Nam contumeliæ ipsi illatæ voluptati sibi erant, crudeles et inhumani cum essent : cum enim oportuisset illos reprimere se, et lacrymari, quod etiam de plebe dixeris, hoc non fecerunt; imo contumeliis affliciebant, insultabant, ut fortasse grati Judæis essent, vel etiam pravis suis utentes moribus : contumeliæ vero diversi generis erant. Nam divinum illud caput modo colaphis cadebant, modo spinea corona dedecorabant, modo calamo percutiebant, viri scelesti et execrandi. Quæ nobis postea erit excusatio, cum ex contumeliis ad iram concitamur, postquam hoc Christus passus est? Extremus certe contumeliarum terminus erat, id quod tunc fiebat. Neque enim pars tantum, sed totum corpus contumeliis affliciebatur; caput per coronam et calamum, facies colaphis et sputis, genæ alapis, corpus totum flagellis, nuditate, amictu chlamydis, et simulata adoratione; manus calamo, qui pro sceptro datus est; os rursum per oblatum acetum. Quid his gravius? quid contumeliosius? Hæc omnem excedunt orationem. Ac si enim timerent, ne quid in tanto facinore deesset, prophetas quidem manibus suis interfliciebant, hunc ex judicis sententia. Sic omnia faciunt, suis occidunt manibus, damnant et sententiam ferunt, etiam apud Pilatum dicentes, Sanguis ejus super nos et super filios nostros. Insultant, contumelias inferunt, vinciunt, abducunt, militibus contumeliarum auctores sunt, cruci affligunt, conviciantur, conspuunt, derident. Nihil hic Pilatus intulit, sed omnia illi fecerunt, accusatores, iudices,

carnifices, nullam non agentes personam. Hæc apud nos leguntur, cum omnes una conveniunt. Nam ne gentiles dicant, Clara et splendida populis exhibitæ, ut signa et miracula, hæc vero probrosa occultatis : id dispensavit gratia Spiritus, ut in solemnitate maxima, cum viri mulieresque magno numero adsum, omnesque omnino in magna Paschalis vespere, tunc hæc omnia legantur : omnibus ubique terrarum presentibus, hæc magna voce prædicentur : quibus lectis et cognitis, Christus creditur esse Deus, et tum propter alia, tum propter hæc etiam adoratur, quod pro nobis eo usque descendere dignatus sit, illaque pati, ut nos in omni virtutis genere institueret. Hæc itaque semper legamus : nam multum hinc lucrum, maxima utilitas. Cum enim videris illum et rebus et verbis adoratum, irrisum et illusum, torum et extrema patientem, etiamsi lapis fueris, cera mollior evades, omnemque animi tumorem ejicies. Audi igitur ea quæ sequuntur. Postquam illuserunt ei, 31. Duxerunt eum in crucem, et demdati vestes acceperunt, sedentesque observabant quando expiraret. Et diviserunt vestimenta ejus, quod circa damnatos viles et abjectos et ab omnibus desertos fieri solet. Partuntur vestimenta, quibus tot edita fuerant miracula. Sed nihil tunc operabantur, Christo vim illorum ineffabilem cohibente. Hoc vero non modicum furoris additamentum erat. Nam quasi erga infamem, abjectum et omnium vilissimum, ut dixi, sic omnia agebant : latronibus nihil tale fecissent, sed in Christum hæc omnia audebant : mediūque illum crucifixerunt, ut illorum infamæ consors esset. 32. Et dederunt ei acetum bibere, hoc item contumeliose : ipse autem nolebat bibere. Alius sic narrat : Cum gustasset, dixit, Consummatum est (Joan. 19. 30). Quid est autem, Consummatum est? Prophetia hæc impleta est : Dederunt in escam meam fel, et in siti mea posuerunt me aceto (Psal. 68. 22). Neque tamen ille ipsum bibisse ostendit : nihil enim differunt gustare solum et non bibere, sed utrumque idipsum significat. Neque tamen hic surendi finem fecerunt; nam postquam nudaverant, crucifixerant, acetum oblulerant, ultra progrediuntur; et cruci affixum videntes, exprobrant et illi, et il qui prætergrediebantur : quæ omnium gravissima erant mala, quando seductoris

¹ Morel. non habet, cum omnibus.

² Vox, nuditate, deest in Morel. Infra, hæc, quid contumeliosius in eodem desideratur.

³ Hæc, Quid est autem, « Consummatum est » in Savil. et Morel. omissa sunt per homototeuton; sed habentur in omnibus Mss.

nomine hoc patiebatur, ut arrogans et jactabundus. Ideo illum et publice crucifixerunt, ut videntibus omnibus vituperarent: ideo etiam militum manibus, at cum hæc per publicum judicium fierent, furorem majorem exhiberent.

2. At vero quem non flexisset turba sequens et lacrymans? Non tamen hasce belluas. Quapropter ille hos responsione dignatur, illos secus. Nam postquam omnia pro lubito fecerant, famam ejus lædere conantur, ejus resurrectionem timentes. Ideo hæc publice jactant, latrones cum illo crucifigunt, et ut seductorem ostenderent, dicebant: 40. *Qui solvis templum, et in tribus diebus ædificas, descende de cruce.* Nam quia Pilatum rogantes ut inscriptam causam tolleret, quæ erat, *Rex Judæorum*, nihil impetrarunt, sed institit ille dicens: *Quod scripsi, scripsi*: illi demum irrisione sua probare tentabant, ipsum non esse regem. Ideo et hæc et illa dicebant: 42. *Si rex Israel est, descendat nunc de cruce*: et rursus, *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere*: et prioribus signis hinc detrudere conabantur; et rursus, *Si Filius Dei est et vult eum, salvum faciat eum*¹. O scelesti et execrandi! An prophetæ non erant prophetæ? an justii, non justii, quia Deus illos ex periculis non eripuit? Atqui erant etsi passi sint. Quid insaniz vestræ par fuerit? Nam si illorum gloriam non labelatarunt illata illis pericula et mala, sed prophetæ erant, etiamsi illa paterentur: multo magis non debebatis de hoc scandalizari qui et factis et verbis suis falsam hanc repulit opinionem. Attamen hæc dicentes et agentes nihil vel in ipso tempore facere potuerunt. Certe qui omni iniquitate corruptus erat, qui vitam in cadibus et sepulcrorum effusionibus degerat, cum hæc dicerentur, ipsum confessus est, et regnum commemoravit, plebsque illum lugebat. Quamquam videbantur res gestæ contraria significare iis qui mysterii œconomiam non noverant, quod nempe infirmus esset, nihilque posset: attamen veritas per contraria etiam prævaluit. Hæc igitur audientes, armemus nos contra iram et furorem. Si timere vel inflammari cor tuum videris, signaculo crucis pectus tuum munito: memoria repele illa quæ tunc contigerunt, et horum memoria iram omnem et pulverem excuties. Cogita verba et gesta: cogita illum esse Dominum, teque servum: illum propter te passum esse, te propter te ipsum; illum pro iis qui beneficiis affecti ipsum crucifigebant, te pro te ipso; illum pro iis qui se contumeliis affecerant, te sæpe pro iis quos læsisti; illum vidente civitate, imo populo toto Judæorum, peregrinorum, indigenarum, quibus benignitate plena verba protulit, te paucis præsentibus: et quod majoris esse contumeliæ videtur, quod derelictus sit a discipulis. Nam qui antea ipsum colebant, resilerunt: inimici vero et adversarii in medio positum, conviciis, risu, illusionibus dehonestarunt, Judæi, milites, hinc et inde latrones: ambo quippe latrones ipsum probris et contumeliis affliciebant. Quomodo ergo Lucas dicit, unum

ex latronibus alterum increpasse (*Luc. 22. 40*)

Utrumque factum est: primum enim ambo exprobrabant, postea non item. Ne putes enim ex quodam pacto rem gestam fuisse, aut latronem non fuisse latronem, a contumelia illud tibi declarat: superne in cruce latro erat et inimicus; sed repente mutatus est. Hæc igitur omnia tecum reputans philosophare. Quid enim tantum pateris, quantum Dominus tuus? an publice vituperatus es? Sed non cum tantis contumeliis. Verberibus cæsus es? Sed non toto corpore, neque ita nudatus et flagellatus. Si autem colaphis cæsus es, at non illo modo.

3. His adde a quibus, quare, quando: et quod gravissimum est, dum hæc fierent, nemo petulantes arguebat vel increpabat; contra vero, laudabant, simul ridebant, simul illudebant et ut arrogantem ac seductorem, qui non posset dicta sua operibus comprobare, sic conviciis impetebant. Ille vero ad omnia tacebat, magna nobis remedia parans ad patientiam exercendam. Sed nos hæc audientes, ne servos quidem nostros ferre possumus, sed plusquam onagri insultamus, calcitramus, circa ea quæ nos spectant crudeles et inhumani, ea vero quæ ad Deum pertinent non tanti facientes. Circa amicos etiam similiter affecti sumus: si quis nos offendat, non ferimus; si contumelia afficiat, plus quam bellua quævis ferocimus, qui tamen hæc quotidie legimus. Discipulus prodidit, reliqui illo relicto fugerunt: alii beneficiis affecti conspuerunt; servus summi pontificis alapam dedit; milites colaphis ceciderunt; qui præteribant, illudebant et conviciabantur ei; latrones ineusabant: et adversus hæc ne verbum quidem ille protulit, sed silentio omnes vicit, ut te operibus institueret, te quanto mansuetius feres, tanto magis male facientes superaturum, omnibusque admirationi futurum. Quis enim non miretur eum qui contumelias fert patienter? Quemadmodum enim si quis etiam juste patiatur, et malum mansete ferat, a multis putatur injuste pati: ita si injuste patiatur et ferociat, se juste pati in suspicionem veniet, et ridiculus erit, ut captivus ab ira pertractus, qui nobilitatem suam perdidit. Talis quippe homo nec liber quidem vocandus est, etiamsi mille servis dominetur. At te admodum ille irritavit? Et quid hoc? Tunc enim philosophiam exhibere par est: cum enim concitat nemo, ipsas feras mansuetas videmus: non semper enim ferociunt, sed cum quis illas concitaverit. Nos quoque si tunc tantum quieti sumus, cum nemo nos concitat, quid amplius præstamus? Ille enim sæpe juste indignantur, et excusari possunt; nam commotæ et punctæ irritantur; præterea rationis sunt expertes, et ex natura feritatem habent. Tu vero si ferocias, unde, quæso, poteris veniam consequi? quid mali passus es, rapinam? Ideo ferre oportet, quia magis lucraberis. Sed in fama læsus es? Et quid hoc? Non enim minor ideo es, si philosopheris. Si vero nihil damni pateris, cur irascaris adversus eum qui nihil tibi infert mali, sed qui etiam prodest tibi? Qui enim honorant, molliores nos reddunt, si non vigilemus; qui vere contumelia

¹ Alii habent, *si Filius Dei es, salva te metipsum.*

καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ βλέποντες ἀνεσκολοπισμένοι, ὁνειδίζουσι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ παραπορευόμενοι· ἃ πάντων χαλεπώτερα ἦν, τὸ καὶ ἐπὶ αἰτίᾳ ἀπατεώσας καὶ πλάνου ταῦτα παθεῖν, καὶ ὡς ἀλαζόνα, καὶ εἰκὴ κομπάζοντα ἄπερ ἔλεγε. Διὰ ταῦτα αὐτὸν καὶ ἐσταύρωσαν⁹⁸· δημοσίᾳ, ἵνα πάντων ὁρώντων ἐμπομπεύσῃ διὰ τοῦτο καὶ χερσὶ ταῖς στρατιωτικαῖς, ἵνα καὶ ἐν δημοσίᾳ δικάστηται τούτων τολμωμένων, τὰ τῆς παροινίας ἐπιτείνηται.

β'. Καίτοι τίνα οὐκ ἂν ἔκαμψεν⁹⁹ ὁ λόγος ὁ ἀκολουθῶν αὐτῷ καὶ θρηγῶν· Ἄλλ' οὐχὶ τοὺς θήρας τούτους. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ αὐτοὺς ἐκείνους μὲν ἀποκρίσας ἀξίως, τούτους δὲ οὐκ ἐτί. Μετὰ γὰρ τὸ πρῆξαι ἄπερ ἤθελον, καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ σπουδάζουσι λυμήσασθαι, δεδοικότες αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν. Διὰ τοῦτο δημοσίᾳ ταῦτα λέγουσι, καὶ ληστὰς συνεσταύρωσαν, καὶ βουλόμενοι δεῖξαι ἀπατεῶνα, ἔλεγον· Ὁ καταλιπὼν τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, κατὰ δόξαν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ἐπειδὴ γὰρ εἰπόντες· τῷ Πιλάτῳ ἀνελθὲν τὴν αἰτίαν, (αὕτη δὲ ἦν τὸ γεγράφθαι, Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων·) οὐδὲν ἴσχυσαν, ἀλλ' ἐνεστήκει λέγων ἐκεῖνος· Ὁ γέγραφα, γέγραφα· αὐτοὶ λοιπὸν ἐπειρώοντο, δι' ὧν ἐχλεύαζον, δεῖξαι δὲ οὐκ ἔστι βασιλεὺς. Διὰ καὶ ἐκεῖνα ἔλεγον, καὶ ταῦτα· Εἰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστὶ, καταθέτω τὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ· καὶ πάλιν, Ἄλλους ἐρωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι· καὶ τὰ πρότερα σημεῖα ἐντεῦθεν ἐπιχειροῦντες διαβάλλειν· καὶ πάλιν Εἰ Πῶς τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καὶ θέλει αὐτὸν, σῶσάτω αὐτόν. Ὁ μαρτοὶ καὶ παμμάροισι· τί δέ; οἱ προφῆται οὐκ ἦσαν προφῆται¹⁰⁰, οὐδὲ οἱ δίκαιοι δίκαιοι, ἐπειδὴ αὐτοὺς οὐκ ἐξήρπασε τῶν κινδύνων ὁ Θεός· Ἀλλὰ μὴν ἦσαν, καὶ ταῦτα· πάσχοντες. Τί οὖν ἴσον τῆς ἀνοίας ὁμῶν γένοιτο· ἂν· Εἰ γὰρ ἐκείνων οὐκ ἐλυμήνατο παρ' ὁμῶν τὴν δόξαν ἢ τὴν κινδύνων ἐπαγωγὴ, ἀλλ' ἦσαν προφῆται καὶ πάσχοντες ἄπερ ἔπασχον¹⁰¹. πολλῶν μάλ' ὡν ἐπὶ τούτου οὐκ ἐχρῆν ὁμᾶς σκανδαλίζεσθαι, καὶ δι' ὧν ἐποίησε καὶ δι' ὧν εἶπεν, δεῖ ταύτην ὁμῶν προδιορθωσαμένου τὴν¹⁰² ὑπόνοιαν. [820] Ἀλλ' ὁμῶς καὶ τούτων λεγομένων καὶ γενομένων οὐδὲν ἴσχυσαν, οὐδὲ παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν. Ὁ γοῦν ἐν ἐσχάτῃ πονηρίᾳ κατασάπεις, καὶ ἐν φόνῳ καὶ τοιχωρυχίᾳ τὸν ἄπαντα καταναλίσκας βίον¹⁰³, ὅτε ταῦτα ἐλέγετο, τότε αὐτὸν ὡμολόγησε, καὶ βασιλείας ἐμνημόνευσε· καὶ ὁ δῆμος αὐτὸν ὠλοφύρετο. Καίτοιγε ἐδόκει τάναντια μαρτυρεῖν τὰ γινόμενα παρὰ τοῖς οὐκ εἰδόσι τοῦ μυστηρίου τὴν οικονομίαν, ὅτι ἀσθενῆς καὶ οὐδὲν δυνάμενος· ἀλλ' ὁμῶς ἡ ἀλήθεια καὶ διὰ τὴν ἐναντίον ἴσχυος. Ταῦτ' οὖν ἀκούοντες, ὁπλίζωμεν ἑαυτοὺς κατὰ παντὸς θυμοῦ, κατὰ πάσης ὀργῆς. Κἂν φλεγμαίνουσιν ἔξῃ τὴν καρδίαν σου, σφράγισον τὸ στήθος, τὸν σταυρὸν ἐπιθείς¹⁰⁴· ἀνάμνησόν τὴν τῶν τότε συμβάντων, καὶ ὥσπερ κοινὸν ἐκβαλεῖς πάντα θυμὸν τῶν γεγενημένων τῇ μνήμῃ. Ἐννόησον τὰ ῥήματα, τὰ πράγματα· ἐνόησον ὅτι ἐκεῖνος δεσπότης, σὺ δὲ δοῦλος· ἐκεῖνος διὰ σὲ, σὺ δὲ διὰ αὐτοῦ· ἐκεῖνος ὑπὲρ τὸν εὐεργετηθέντων καὶ σταυρωσάντων, σὺ δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ· ἐκεῖνος ὑπὲρ τῶν ὀβριζόντων, σὺ δὲ πολλὰκις ὕπ' αὐτῶν¹⁰⁵ τῶν ἀδικηθέντων· ἐκεῖνος τῆς πόλεως ὁρώσης ἀπάσης, μάλ' ὡν δὲ τοῦ δήμου παντὸς τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῶν ξένων καὶ τῶν ἑπιχωρίων, ἐφ' ὧν τὰ φιλόφροντα ἐφθέγγετο ῥήματα, σὺ δὲ ὀλίγων παρόντων· καὶ τὸ μείζον εἰς ὕβριν, τὸ καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐγκαταλίπειν. Οἱ μὲν γὰρ

ἐμπροσθεν θεραπεύοντες ἀπεπῆδσαν· οἱ δὲ ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι ἀνεσκολοπισμένοι ἐν μέσῳ λαβόντες ὀβριζόν, ἐλοιδοροῦν¹⁰⁶, ἐκωμῶδου, ἐγέλων, ἐχλεύαζον· Ἰουδαῖοι, στρατιώται· κάτυνεν· ἄνωθεν, ἐκατέρωθεν λησταί· καὶ γὰρ οἱ λησταὶ ὀβριζόν αὐτὸν καὶ ὁνειδίζον ἀμφοτέρω. Πῶς οὖν ὁ Λουκάς φησιν, ὅτι ὁ εἰς ἐπιτέμια· Ἀμφοτέρω γέγονε· πρότερον μὲν γὰρ ἀμφοτέρω ὁνειδίζον, ὕστερον δὲ οὐκ ἐτί. Ἰνα γὰρ μὴ νομίσης ἐκ τίνος συνθήματος τὸ πρᾶγμα γεγενῆσθαι, μηδὲ εἶναι ληστὴν τὸν ληστὴν, ἀπὸ τῆς ὕβρεως δεῖξιναι σοι, ὅτι ἄνω ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ληστῆς ἦν καὶ ἐχθρὸς, καὶ ἀθρόον μεταεβλήθη. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογιζόμενος¹⁰⁷· φιλοσοφεῖ. Τί γὰρ πάσχει τοιοῦτον, ὅλον ἔπαθεν ὁ δεσπότης σου; δημοσίᾳ ὀβρισθῆς; Ἄλλ' οὐ τοιαῦτα. Χλευάζῃ; Ἄλλ' οὐ πᾶν τὸ σῶμα, οὐδὲ οὕτω μαστιζόμενος καὶ γυμνούμενος. Εἰ δὲ καὶ ἐκωμῶσθης, ἀλλ' οὐχ οὕτως.

γ'. Προστίθει δὲ μοι, καὶ ὑπὸ τίνων, καὶ διατί, καὶ πότε, καὶ τίς· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτατον, ὅτι τούτων γινόμενων οὐδεὶς ἐνεκάλει, οὐδεὶς ἐμμέμετο τὰ γινόμενα· ἀλλὰ τούαντιον, καὶ ἐπὶ τῶν ἁπαντῶν, καὶ συνεχλεύαζον, καὶ συνέσκωπον, καὶ ὡς ἀλαζόνα καὶ ἀπατεῶνα καὶ πλάνου, καὶ οὐκ ἔχοντα δεῖξαι ἐπὶ τῶν ἔργων ἄπερ εἶπεν, οὕτως αὐτὸν ἐλοιδοροῦν. Ὁ δὲ σιγῇ πρὸς πάντα, φάρμακα μέγιστα κατασκευάζων ἡμῖν μακροθυμίας. Ἄλλ' ἡμεῖς ταῦτα ἀκούοντες, οὐδὲ πρὸς οἰκτίρας καρτεροῦμεν, ἀλλὰ τῶν ἀγρίων ὄνων μείζονα πηδῶμεν καὶ λακτίζομεν· ὑπὲρ μὲν τῶν εἰς ἡμᾶς ὀμοῖοι καὶ ἀνθρωποποιόντες, ὑπὲρ δὲ τῶν εἰς Θεὸν οὐ πολλὴν [821] ποιούμενοι λόγον. Καὶ περὶ φίλους δὲ ὁμοίως διακείμεθα· κἂν λυπηθῇ τις, οὐ φέρομεν· κἂν ὀβριση, θηρίων ἀγριαίνομεν· μᾶλλον, οἱ καθ' ἐκάστην ταῦτα ἀναγινώσκοντες τὴν ἡμέραν. Ὁ μαθητὴς προέδωκεν· οἱ λοιποὶ καταλιπόντες αὐτὸν ἐφυγον· οἱ εὐεργετηθέντες ἐνέπτυσαν· ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως ἐβράβυσεν· οἱ στρατιῶται ἐκωμῶσθον· οἱ παριόντες ἐσκωπον καὶ ἐλοιδοροῦν· οἱ λησταὶ κατηγόρου· καὶ πρὸς οὐδένα ἐξέβαλε ῥήμα, ἀλλὰ τῇ σιγῇ ἅπαντας ἐνίκη, σὲ παιδεύων διὰ τῶν ἔργων, ὅτι ὅσῳ ἂν ἐνέγκῃς πρᾶως, τοσούτῳ μᾶλλον τῶν κακῶς ποιούντων κρατήσῃ, καὶ παρὰ πᾶσιν ἔσθ' θαυμαστός. Τίς γὰρ οὐ θαυμάσεται τὸν ἐπισεικῶς φέροντα τὰς παρὰ τῶν ἡττημένων ὕβρεις; Ὅσπερ γὰρ κἂν δικαίως πάσῃ τις, τὸ κακὸν ἐνεγκὼν πρᾶως, νομίζεται παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀδίκως πάσχειν· οὕτω κἂν ἀδίκως πάσχει, θρασύνεται δὲ, τοῦ δικαίως πάσχειν ὑπόνοιαν λήφεται, καὶ καταγέλαστος ἐσται, ὡς ἀχμάλωτος συρόμενος ὑπὸ τῆς ὀργῆς, καὶ τὴν εὐγίνειαν ἀπολλύς τὴν ἑαυτοῦ. Τὸν γὰρ τοιοῦτον οὐδὲ ἐλευθερὸν δεῖ προσεπιθεῖν, κἂν μυρίων δεσπόζῃ δοῦλων. Ἀλλὰ σφοδρῶς σε παροξύνει ὁ δεῖνα; Καὶ τί τοῦτο; Τότε γὰρ δεῖ τὴν φιλοσοφίαν ἐνδείκνυσθαι· ὡς ὅταν μὴδὲς ὁ παρακνίζων ἦ, καὶ τὰ θηρία ἐφόμβα ἡμερᾶ· οὕτε γὰρ ἐκεῖνα αἰεὶ ἀγριοῦνται, ἀλλ' ὅταν αὐτὰ τις διεγείρῃ. Καὶ ἡμεῖς τοιοῦτον, ἔαν τότε μόνον στυγάζωμεν, ὅταν μὴδὲς ὁ παροξύνων ἦ, τί τὸ πλεόν; Ἐκεῖνα μὲν γὰρ καὶ δικαίως ἀγανακτεῖ πολλὰκις, καὶ πολλὴν ἔχει τὴν ἀπολογίαν· καὶ γὰρ κινούμενα καὶ νυττόμενα διεγείρει· χωρὶς δὲ τούτων, καὶ λογισμῶν ἐστὶν ἐσπερημένα, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸ θηριοῦσθαι ἔχει. Σὺ δὲ πόθεν, εἰπέ μοι, θηριοῦμενος καὶ ἀγριαίνων δυνήσῃ συγγνώμης τυγεῖν; Τί πέποιθας εἶναι; ἡπάγῃς; Ἄλλ' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο δεῖ ἐνεγκεῖν, ὥστε μειζόνως κερδάναι. Ἀλλὰ

⁹⁸· ἐσταύρωσαν Edd. p. p. ἐμπομπεύσῃ G. ἐκπομπεύσῃ M. ἐκπομπεύσῃ Sav. ἐπιπομπεύσῃ Mor. Ben. (ἐκπομπεύσῃ εἰς αὐτὴν Ep.) Post b. v. διὰ πάντων addunt G. H. M. ⁹⁹· ἐν χερσὶ G. H. M. ταῖς δεσὶ in Edd. ¹⁰⁰· ἐπέκαμψεν et p. p. ἐπακολουθῶν Edd. ¹⁰¹· εἰπόντες] καὶ εἰπόντες H. ἰδόντες καὶ εἰπόντες G. M. ¹⁰²· ἐκεῖνος om. Sav. Ben. Plura desunt in Mor. ¹⁰³· Sic Ge. et codd. εἰ γὰρ εἰ τοῦ Θεοῦ, σῶσον σεαυτὸν Edd. ¹⁰⁴· Codices Tl; οὐδὲ οἱ πρ. ἦσαν πρ. ¹⁰⁵· ταῦτα] αὐτοὶ Mor. Ben. αὐτοὶ ταῦτα Sav. ¹⁰⁶· ἔπαθεν G. K. M. sed ἔπαχον K. in marg. ¹⁰⁷· αἱ διερωδωσαμένου ταύτην ὁμῶν Sav. Ben. del δ. ταύτην πρὸ ὁμῶν Mor. ¹⁰⁸· βίον] αἰδ. ὁ ληστῆς· codices ¹⁰⁹· Codices ἐπίθετος. ¹¹⁰· ὕπ' αὐτῶν] ὑπὲρ H. M. ὑπὲρ αὐτῶν Edd. ὑπὸ bis legisse videtur Interp. ¹¹¹· Codices ἐλοιδοροῦντο. ¹¹²· HΘIKON. Περὶ τῆς πρᾶσις καὶ ἀνεξικαχίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ πῶς πάντα σιγῇ καὶ πρᾶως ἔφερε, καὶ δεῖ ἡμᾶς μιμεῖσθαι αὐτόν· ἐν ψ καὶ κατὰ ὀβριστην καὶ θυμουμένην. G.

δόξης ἀπεστερήθη; Καὶ τί τοῦτο; Οὐδὲν γὰρ ἡλάττωται ταύτῃ τὰ κατὰ σέ, ἐάν φιλοσοφῇς. Εἰ δὲ οὐδὲν πάσχεις διελθόν, πόθεν ὀργίζῃ τῷ μηδέν σε διαθέντι κακόν, ἀλλὰ καὶ ὠφελῆκετί; Οἱ μὲν γὰρ τιμῶντες, τοὺς μὴ νῆφοντας καὶ χαυνωτέρους ποιοῦσιν· οἱ δὲ ὑβρίζοντες καὶ καταφρονούντες^{18, 20}, τοὺς ἑαυτοῖς προσέχοντας καρτεριοτέρους ἐργάζονται. Οἱ γὰρ δὴ βῆθιμοι τιμώμενοι μᾶλλον ἀδικοῦνται, ἢ ὑβρίζοντο. Καὶ οὗτοι²¹ μὲν, ἐάν νῆφωμεν, αἴτιοι γίνονται φιλοσοφίας ἡμῖν· ἐκεῖνοι δὲ τὸν τυφόν ἡμῶν ἐπαίρουσιν, ἀλαζονείας, κενοδοξίας, βλακειᾶς πληροῦσι, μαλακωτέραν ἡμῶν ἐργάζονται τὴν ψυχὴν. Καὶ μαρτυροῦσιν²² οἱ πατέρες οἱ τοὺς ἑαυτῶν υἱούς οὐ τοσαῦτα κολακεύοντες ὅσα ὑβρίζουσι, δεδοικότες μὴ τίνα ἐντεῦθεν δέξωμεν βλάβην· καὶ οἱ διδάσκαλοι τοῦτω²³ πρὸς αὐτοὺς κέχρηται τῷ φαρμάκῳ. Ὅστε εἰ χρὴ ἀποστρέφειν, κολακεύοντας μᾶλλον ἢ ὑβρίζοντας χρὴ· μέλιστα γὰρ φέροι λόμην²⁴ τῆς ὕβρεως τοῦτ' ἐπὶ δέλεαρ τοῖς μὴ προσέχουσιν, καὶ δυσκολώτερον τοῦτο κατασχεῖν, ἢ ἐκεῖνον τοῦ πάθους. Καὶ ὁ μισθὸς δὲ πολλὸν πλείων²⁵ ἐντεῦθεν, [822] καὶ τὸ θαῦμα πλέον. Καὶ γὰρ θαυμαστότερον ἰδεῖν ἄνθρωπον ὑβριζόμενον καὶ μὴ κινούμενον, ἢ τυπτόμενον καὶ πληττόμενον²⁶ καὶ μὴ καταπίμπη, ἢ ἐκεῖνον τοῦ πάθους. Καὶ πῶς δυνατόν μὴ κινήσῃ; φησὶν. Ὑποτίθεται; Τὸ σημεῖον ἐπιθεῖς τῷ στήθει²⁷. ἀναμνήσθητι πάντων τῶν τότε γενομένων, καὶ πάντα σθένυνται. Μὴ ἐννοήσης τὰς ὕβρεις μόνον, ἀλλ' εἰ καὶ²⁸ εἰ σοὶ χρηστὸν γέγονε ποτε παρὰ τοῦ ὑβρικτοῦ, καὶ εὐθέως γενήσῃ πρὸς. Μᾶλλον δὲ ἐννόησον πρὸ πάντων τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καὶ ταχέως ἔσθ' ἐμπίτριος²⁹ καὶ ἐπιεικής.

8. Μετὰ τούτων καὶ ἀπὸ τῶν οἰκτιρῶν τῶν σὺν λάμβανε τὴν ὕπνιν τοῦτων νοουθεσίαν. Καὶ ὅταν ἴδῃς σαυτὸν μὲν ὑβρίζοντα, ἐκεῖνον δὲ αἰγύντα, ἐννόησον ὅτι δυνατόν φιλοσοφεῖν, καὶ κατὰ γὰρ σαυτοῦ τραχυνομένου³⁰, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῶν ὑβρεων παιδεύθητι μὴ ὑβρίσκειν, καὶ οὕτως οὐδὲ ὑβριζόμενος ἀλγέσεις. Ἐνόησον ὅτι ἐξέστηκεν ὁ ὑβρίζων καὶ μαίνεται, καὶ οὐκ ἀγανακτήσεις ὑβριζόμενος· ἐπεὶ καὶ οἱ δαιμονίωντες τύπτουσιν ἡμᾶς, καὶ οὐ μόνον οὐ κινούμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐλεοῦμεν αὐτούς. Τοῦτο καὶ σὺ ποίησον· ἐλέησον τὸν ὑβρίζοντα· δεινὸν γὰρ κατέχεται ῥήριψ, τῷ θυμῷ· χαλεπὸν δαίμονι, τῇ ὀργῇ. Ἀῦσον αὐτὸν ἐνεργούμενον ὑπὸ δαίμονος χαλεποῦ, καὶ ἐν βραχεὶ διαφθειρόμενον. Τοιοῦτον γὰρ τοῦτο τὸ νόημα, ὡς μὴδὲ χρόνον δεῖσθαι εἰς ἀπώλειαν τοῦ ἀλόντος. Διὸ καὶ τις ἔλεγεν· Ἡ γὰρ ῥοπή τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ πᾶσις αὐτῷ· τοῦτ' αὐτοῦ³¹ μάλιστα δεικνύς τὸ τυραννικόν, ὅτι ἐν βραχεὶ καιρῷ μεγάλα ἐργάζεται κακά, καὶ οὐ δέεται πολλῆς τῆς διατριβῆς· ὡς εἶπε πρὸς τῇ ἱσχύϊ³² καὶ μόνιμον εἶη, καὶ δυσκαταγώνιστον ἔσται. Ἡβουλόμην δεῖξαι, τίς μὲν ὁ ὑβρίζων, τίς δὲ ὁ φιλοσοφῶν, καὶ γυμνὴν εἰς μέσον ἀγαγεῖν τὴν ἑκατέρου ψυχὴν. Εἶδες γὰρ ἂν τὴν μὲν ἰσοκυαν παλῶντι κλυδωνιζομένην, τὴν δὲ λιμένην παραχῆς ἀπὸ πηλαγμένην. Οὕτε γὰρ ταράσσεται ὑπὸ τῶν πονηρῶν τοῦτων πνευμάτων, καὶ αὐτὰ καταλύει ὀρθίως. Καὶ γὰρ οἱ ὑβρίζοντες πάντα ποιοῦσιν ὥστε θακτεῖν· ὅταν οὖν ταύ-

της ἐκπέσωσι τῆς ἐλπίδος, καὶ αὐτοὶ λοιπὸν καταλύουσι, καὶ διορθωθέντες ἀπέρχονται. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄνθρωπον ὀργιζόμενον μὴ σφόδρα καταγινώσκειν ἑαυτοῦ· ὥστε οὖν οὐκ ἔστι μὴ ὀργιζόμενον καταγινώσκειν³³ ἑαυτοῦ. Κἂν γὰρ³⁴ ἐπιεικὴς δέη, ἔξεστι χωρὶς ὀργῆς τοῦτο ποιῆσαι, καὶ εὐκολώτερον καὶ συνετώτερον, ἢ μετ' ὀργῆς, καὶ μὴδὲν παθεῖν ἀγέει. Ἄν γὰρ ἐθέλωμεν, παρ' ἡμῶν αὐτῶν τὰ ἀγαθὰ ἔσται, καὶ αὐτάρκεις ἐσόμεθα μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν καὶ τιμὴν. Τί γὰρ ζητεῖς τὴν παρ' ἑτέρου δόξαν; Σὺ σαυτὸν³⁵ τίμησον, καὶ οὐδεὶς σε ὑβρίσει δινησεται· ἂν δὲ σὺ σαυτὸν ἀτιμάσῃς³⁶, κἂν ἅπαντες σε τιμῶσιν, οὐ τιμηθήσῃ. Ὅσπερ γὰρ ἐάν μὴ ἑαυτοὺς κακῶς διαθώμεν, οὐδεὶς ἡμᾶς ἕτερος διαθήσει· οὕτως ἐάν μὴ ἑαυτοὺς ὑβρίσωμεν, [823] οὐδεὶς ἡμᾶς ἕτερος κατασχυνεῖ. Ἔστω γὰρ τις ἀνὴρ θαυμαστός καὶ μέγας, καὶ πάντας αὐτὸν μοιγὴν καλεῖσθαι, κλέπτειν, τυμωροῦν, ἀνδροφόνον, ληστήν· ἐκεῖνος δὲ μήτε παροξυνέσθω, μήτε ἀγανακτήσθω, μήτε³⁷ συνεῖδῃ τι τοῦτον ἑαυτῷ· ποῖον ἐντεῦθεν ὕβριν ὑπομένει; Οὐδέμιαν³⁸. Τί οὖν, ἂν πολλοὶ τοιαύτην περὶ αὐτοῦ δόξαν ἔχωσι; φησὶν. Οὐδὲ οὕτως ὑβρίσῃ, ἀλλ' ἐκεῖνος ἑαυτοῦ κατήσχυναν τὸν οὐ τοιοῦτον τοιοῦτον νομίζοντες. Εἰπέ γὰρ μοι, εἰ τις τὸν ἥλιον σκοτεῖνόν εἶναι νομίζοι, ἄρα τὸ ἄστρον διέβλεπεν, ἢ ἐκείνους; Ἐκείνους ἐκλονέει, πηροῦ³⁹ δόξαν ἢ μαινομένου ἑαυτῷ περιθεῖς. Οὕτω καὶ οἱ τοὺς πονηροὺς ἀγαθοὺς νομίζοντες, καὶ οἱ⁴⁰ τοῦναντίον, ἑαυτοὺς κατασχύνουσι. Διὸ χρὴ πλείονα ποιεῖσθαι σπουδῆς, ὥστε τὴν συνεῖδῃ ἡμῶν ἐκκαθαίρειν, καὶ μηδεμίαν καθ' ἡμῶν αὐτῶν⁴¹ παρέχειν λαθὴν, μηδὲ ὑποφάν πονηράν· εἰ δὲ ἕτεροι βούλονται μαίνεσθαι, καὶ οὕτω διαχειριζόμενοι ἡμῶν, μὴ σφόδρα φροντίζωμεν, μηδὲ ἀλγεῖν. Ὁ μὲν γὰρ πονηρὸς δόξαν λαθῶν, ἀγαθὸς δὲ οὐδὲν ἐντεῦθεν βλάπτειται εἰς τὸ εἶναι τοιοῦτος, οἷός ἐστιν· ὁ δὲ ὑποπτέουσας εἰχὴ καὶ μάτην, τὴν ἐσχάτην ἐδέξατο λύμην· ὥστε οὖν καὶ ὁ πονηρὸς, ἂν ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ὑποπτεύθῃται, οὐδὲν ἐντεῦθεν κερδανεῖ, ἀλλὰ καὶ κρῖμα ἔξει μέλινον, καὶ εἰς πλείονα ἔξει βραθυμίαν⁴². Ὁ μὲν γὰρ ὢν τοιοῦτος καὶ ὑποπτέουμένος, κἂν ταπεινωθεῖ καὶ⁴³ ἐπιγνοῖ τὰ ἀμαρτήματα αὐτοῦ· ὅταν δὲ λανθάνῃ, εἰς ἀναλήξιαν ἐκπίπτει. Εἰ γὰρ πάντως κατηγοροῦντων μόλις διανίσταται οἱ πλημμελοῦντες εἰς τὸ κατανύττεσθαι· ὅταν μὴ μόνον μὴ⁴⁴ κατηγορῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπαινώσῃ τινες αὐτούς, πότε διαβλήσει δινησονται οἱ τῇ κακίᾳ συζῶντες; Οὐκ ἀκούεις, ὅτι καὶ Παῦλος τοῦτο ἔγκλειε, ὅτι τὸν πεπονημένον οὐ μόνον οὐκ ἠφέσαν ἐπιγινώσκει τὸ οἰκεῖον ἀμάρτημα Κορίνθιοι, κροτοῦντες, τιμῶντες⁴⁵ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἐπέτριβον εἰς κακίαν ἐντεῦθεν; Διὸ παρακαλῶ, τὰς τῶν πολλῶν ὑπονοίας ἀφέντες, καὶ τὰς ὕβρεις καὶ τὰς τιμὰς, ἐν⁴⁶ σπουδάζωμεν μόνον, τὸ μὴδὲν ἑαυτοῖς συνεῖδῃ πονηρὸν, μηδὲ ἑαυτοὺς καθυβρίζειν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πολλῆς ἀπολασόμεθα δόξης· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοφρονείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

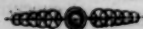
^{18, 20} καὶ καταφρονούντες. om. H. M. ²¹ αὐτοὶ G. H. K. M. ²² μάρτυρες G. H. M. ²³ τοιοῦτω G. H. K. M. ²⁴ λόμην M. Mor. pestis Ge. ²⁵ πλείον G. K. L. πλέον Mor. ²⁶ ἢ τυπ. καὶ πλητ. ἢ ἄνθρωπον πλητ. G. M. Sav. ἢ ἀνθ. πλητ. καὶ τυπ. K. ἢ ἀνθ. τυπτόμενον Mor. Ben. ²⁷ τῷ στήθει τοῦ σταυροῦ τῷ στ. G. M. τῷ στ. τοῦ σταυροῦ K. ²⁸ εἰ καὶ καὶ εἰ G. H. K. M. ²⁹ μετριώτερος Edd. ³⁰ θρασυνομένου G. H. K. M. ³¹ τοῦτο αὐτοῦ G. Ge. τοῦτο αὐτοῦ ei p. r. δεικνύει H. L. Mor. ³² Sic H. L. M. vulgo πρὸς τὴν ἰσχύιν. Μόνιμον μόνη Mor. μόνη Sav. Ben. si ad vires ejus prolixitas temporis accederet Ge. ³³ καταγινώσκουσι E. Id. Clausula ὥστε οὖν . . . ἑαυτοῦ, quae propter homocoeleutem exciderat, nunc primum summo omnium cond. consensu Chrysostomo vindicator. ³⁴ Κἂν γὰρ καὶ γὰρ ei Edd. p. r. δεικνύει Mor. ³⁵ ἑαυτὸν G. K. ³⁶ ἀτιμάζεις L. p. r. τιμῶσιν Edd. ³⁷ μηδὲ Edd. τούτων τοιοῦτον G. H. M. ³⁸ ἡμῶν οὐδεμίαν Sav. Ben. ἢ πάντως οὐδεμίαν Mor. ³⁹ πονηρὸν G. K. furiosi Ge. Gorrevii Montef. ⁴⁰ ei e contrario Ge. vulgo αὐτοῖς. ⁴¹ αὐτοὺς G. H. M. Mor. βούλονται Edd. ⁴² ἀβυμίαν Edd. cruciatu Ge. ⁴³ καὶ καὶ G. H. K. M. αὐτοῦ ἑαυτοῦ idem. ⁴⁴ μὴ om. M. ei pr. H. οὐ pro μὴ habet G. ⁴⁵ τιμῶντες, κροτῶντες Mor. τ. καὶ κροτοῦντες Ben. ἀλλὰ τ. καὶ κρ. (om. altero ἀλλὰ) Sav. ⁴⁶ ἐν om. G. H. K. M. idem clausulam ἥς γένοιτο π. ἢ. i. non agnoscent.

afficiunt et contemnunt, eos, qui sibi attendunt, firmiores reddunt. Nam desides magis laeduntur laudati, quam contumelia affecti. Qui laedunt, si vigilemus, nobis philosophiae causa sunt; qui vero laudant, elatos reddunt, arrogantes, vanae gloriae cupidos, desides, animo molliores. Cujus rei testes sunt patres qui filios suos non tam adulantur quam vituperant, veriti ne quod inde damnum patiantur; magistri quoque hoc utuntur remedio: Quare si quempiam aversari par sit, adulatorem potius aversare, quam contumeliosum: majorem quippe non attentis affert perniciem adulationis illecebra, quam contumelia, difficilisque est hanc, quam illam superare¹. Multo major inde merces, multo major laus et admiratio sequitur. Nam mirabilis est hominem videre contumeliis affectum, nec commotum, quam hominem percussum, nec cadentem. Et quomodo, inquires, possumus non commoveri? Te contumelia quis affectit? Pectus cruce signato, recordare omnium quae tunc gesta sunt, et omnia extinguuntur. Ne contumelias tantum cogites, sed et si quid tibi boni a contumelioso illo advenierit, in mentem revocato, et statim mansuetior fies. Imo potius ante omnia Dei timorem in mente habeas, et statim moderatior aequiorque eris.

4. Ad haec, a servis tuis documentum suscipias. Et cum videris te conviciantem, illum vero tacentem, cogita te philosophari posse, teque exasperatum damna. Atque in ipso contumeliarum tempore disce non contumeliam inferre, et sic nec ipse contumeliis affectus dolebis. Cogita eum qui contumeliis afficit et furit non sui compotem esse, et sic de contumelia non indignaberis: nam et daemoniaci nos verberant, nec modo non moventur, sed etiam filios miserantur. Hoc et tu facito; miserare contumeliosum; ira enim, gravi fera, detinetur, daemone pernicioso. Solve ipsum qui ab huiusmodi daemone vexatur, et brevi tempore corrumpitur. Talis quippe hic morbus est, qui ad perniciem agri non multo egeat tempore. Ideo dicebat quispiam: *Momentum furoris ejus casus est ipsi* (Eccli. 1. 28): quo maxime tyrannidem suam ostendit, quod brevi tempore tanta operetur mala, nec mora opus habeat: et si in vi sua perseveraret, vix superabilis esset. Vellem ostendere, quis sit is qui conviciatur, quis ille qui philosophatur, et nudam utriusque animam in medium asferre. Videres illam similem esse pelago fluctibus agitato, hanc tranquillo portui. Neque enim turbatur a malignis ventis, sed illos facile sedat. Nam qui contumelias inferunt, nihil non agunt ut mordeant; cum autem hac spe lapsi sunt, ipsi demum sedantur, et emendati abeunt. Fieri

¹ Hic locus sic habetur apud Montf.,... *quam contumelia. [Adulatio quasi esca quaedam est quae non attendentes rapiat,] difficilisque est hanc quam illam superare. Uncinis clausa non reperiuntur in textu Graeco.*

enim nequit ut vir iratus non se admodum improbet, sicut fieri nequit ut qui non irascitur seipsum condemnet. Nam si in aliquem insurgere oporteat, id sine ira potest fieri, et quidem facilius prudentiusque est, quam iratum id facere: nihilque ingratum patiemur. Si namque velimus, apud nos ipsos bona erunt, et juvante Dei gratia nobis ipsis satis erimus ad tutelam et honorem. Cur enim gloriam ab altero quaeris? Tu teipsum honora, et nemo tibi poterit contumeliam inferre; si vero tu teipsum delonestes, etiamsi te omnes honorent, non in honore eris. Quemadmodum enim nisi nos malo imbuamus affectu, nemo nos sic imbuet: sic nisi nos contumelia afficiamus, nemo dedecorabit. Sit enim vir quispiam admirandus et magnus, omnesque illum morem vocent, furem, sepulcrorum effosorem, homicidam, latronem: ille vero nec moveatur, nec indignetur, nullius eorum sibi conscius: quam ille contumeliam patietur? Nullam plane. Quid ergo, inquires, si multi huiusmodi de ipso opinionem habeant? Neque sic contumelia affectus est, sed illi seipsos dedecorant, quod talem illum falso existimaverint. Dic enim mihi, si quis solem obscurum esse putet, an soli detraxit, an sibi? Sibi utique, dum sibi aut cæci aut furentis famam conciliat. Sic et ii qui bonos esse malos putant, e contrario seipsos dedecore afficiunt: ideo majori curandum studio est, ut conscientiam nostram expurgemus, neque ansam ullam suspitioni demus; si vero alii furere voluerint, nobis hoc modo affectis, non id curare, vel dolere opus est. Nam qui bonus cum sit, improbus a quibusdam putatur esse, hic certe nihil hinc laeditur; qui vero id male et temere suspicatus est, is extremam perniciem subiit; quemadmodum et improbus, si e contrario bonus esse putetur, nihil hinc lucrabitur; sed majori obnoxius erit damnationi, inque majorem incidet morem. Nam qui malus cum sit, malus existimatur esse, forte humiliatus, peccata sua noverit; si vero lateat, in indolentiam decidet. Nam si accusantibus omnibus peccatores vix excitantur ad compunctionem: cum non modo non accusent, sed etiam laudent nonnulli, quomodo oculos aperire possint in nequitia viventes? Non audis Paulum accusantem quod fornicatorem non modo non siverint Corinthii peccatum suum agnoscere, dum honorarent illum, ipsique plauderent, sed etiam in nequitia detinuerint (1. Cor. 5. 1)? Quamobrem, obsecro, multorum opiniones, contumelias, honores negligentes, hoc unum studeamus, ut nullius mali nobis conscii simus, neque nos ipsos dedecore afficiamus; sic enim et hic et in futuro saeculo multa gloria fruemur; quam utinam consequamur omnes, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri simulque Spiritui sancto gloria et imperium, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA LXXXVIII. al. LXXXIX.

CAP. 27. v. 45. *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam.*

46. *Circa autem horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens : Eli, Eli, lama sabachthani ? id est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me ? 47. Quidam vero ex adstantibus, cum hæc audirent, etc.*

1. Hoc est signum illud, quod prius petentibus se daturum pollicebatur, dicens : *Generatio prava et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ (Matth. 12. 39) : ubi crucem, mortem, sepulcrum¹ et resurrectionem significat.* Et rursus alio modo virtutem crucis significando dicebat : *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum (Joan. 8. 28) ; id est, Cum me crucifixi eritis, et me victum a vobis esse putaveritis, tunc maxime fortitudinem meam scietis.* Nam postquam crucifixus est, illorum civitas periit, Judaica cessarunt, et politia quoque et libertas illorum cecidit, prædicatio floruit, et ad extremum orbem evangelicus sermo pervenit ; terra, mare, habitata inhabitataque terra virtutem ejus ubique prædicant. Hæc ergo dicit, et ea quæ ipso crucis tempore acciderunt. Multo quippe mirabilius fuit hæc accidisse cum ipse cruci affixus esset, quam si in terra tunc ambulasset. Neque in hoc solum res stupenda erat, sed signum illud, quod quærebant, de cælo factum est, et in universa terra ; id quod numquam contigerat, nisi in Ægypto tantum, quando pascha celebraturi erant. Etenim illa horum typus erant. Et animadvertite quandonam hæc fiant. In ñeridie, ut omnes per orbem discerent, nam ubique terrarum dies erat : quod utique ad illos convertendos sufficiebat, non magnitudine solum miraculi, sed quod hæc opportune acciderent. Nam post illa omnia quæ insane fecerant, post derisiones illas iniquas, id accidit, quando furor remiserat, quando ridendi finem fecerant, quando jactis dieteriis exsatiati erant, et omnia pro lubito dixerant ; tunc tenebras exhibuit, ut vel sic ira sedata, ex miraculo aliquid lucrarentur. Res enim tantas in cruce agere mirabilis erat, quam si de cruce descendisset. Nam sive illum hæc fecisse putarent, credere oportebat et timere ; sive non illum, sed Patrem, hinc etiam compungi par erat : nam tenebræ illæ ex ira de facinoribus illis concepta proficisciebantur. Quod enim non esset eclipsis, sed ira et indignatio, non hinc solum manifestum erat, sed etiam a tempore : tribus enim horis permansit ; eclipsis vero in momento temporis sit : quod non ignorant qui viderunt : nam nostra etiam ætate eclipsis contigit. Et quomodo, inquires, non mirati sunt omnes, nec putaverunt esse Deum ? Quia tunc genus hominum in multa negligentia et nequitia detinebatur. Et hoc miraculum unum erat ; quod statim atque apparuit, præterivit : nullusque rei causam ediscere

quæsit ; multa quoque tunc impietas ex consuetudine prævalebat. Neque sciebant quæ causa gestæ rei esset : forte putabant per eclipsim, vel aliam naturalem causam id evenisse. Ecquid miraris de exteris qui nihil sciebant, quique ob desidiam de re inquirenda non cogitabant, quando il etiam qui in Judæa erant, post tot miracula, adhuc perseverabant contumelias inferentes, quamquam ipsis clare ostendisset, se talia operatum fuisse ? Ideo et postea loquitur, ut discant se adhuc vivere, et illa fecisse, et hinc saltem moderatores fiant, ac dicit, *Eli, Eli, lama sabachthani, ut viderent eum usque ad extremum halitum honorare Patrem, neque esse Deo adversarium.* Ideo prophetiam quamdam emisit vocem, usque ad ultimam horam veteri legi præbens testimonium : nec modo prophetiam, sed et Hebraicam vocem ; ita ut illis notum et manifestum id esset ; perque omnia ostendit suam cum Genitore concordiam. Tu vero vide illorum petulantiam atque vesaniam. Putaverunt, inquit, Eliam ab eo vocari, et statim potaverunt illum aceto. Alius autem lancea latus ejus aperuit¹. Quid his iniquius, quid ferocius, qui eousque furorem suum extenderunt, et mortuum corpus contumelia affecerunt ? Tu vero perpende quomodo sceleribus eorum usus sit ad salutem nostram. Post plagam enim fontes salutis inde manarunt. 50. *Jesus autem clamans voce magna, emisit spiritum.* Hoc est quod dicebat : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam (Joan. 10. 18) ; et, Ego pono eam a me ipso.* Ideo voce exclamavit, ut ostenderet ex potestate sua rem fieri. Marcus (Cap. 15. 44. 39) vero dicit, miratum fuisse Pilatum, si jam mortuus esset : ac centurionem ideo maxime credidisse, quia cum potestatis signo mortuus esset. Hæc vox velum discidit, monumenta aperuit, et domum desertam reddidit. Hoc autem fecit, non ut templum debonestaret (quomodo enim id potuisset qui dicit : *Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis ? (Joan. 2. 16)*) sed indignos illos reddens qui ibi versarentur, ut etiam cum illud Babylonis tradidit. Hæc porro non ea solum de causa fiebant, sed erat illud prophetia futuræ desolationis, et conversionis in meliora sublimioraque, necnon potentia illius signum.

2. Ad hæc autem ex iis, quæ postea sequuta sunt, seipsum manifestavit, ex mortuorum resurrectione, ex obscurata luce, et ex elementorum mutatione. Elisei enim tempore mortuus mortuum tangens resurrexit (4. Reg. 13. 21) ; nunc autem vox illos excitavit, dum corpus in cruce superne affixum esset. Alioquin vero illa horum figuræ erant. Ideo enim illa facta sunt, ut hæc crederentur. Neque solum mortui suscitantur, sed etiam petra scinduntur, terraque concutitur, ut discant se illos posse et excicare et

¹ Alii legunt, *sepulturam*, pro, *sepulcrum*.

¹ In Mss. non paucis legitur, *laceravit*, pro, *aperuit*.

[824] ΟΜΙΛΙΑ ΠΗ'.

Ἀπὸ δὲ ἐκτὸς ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν⁸¹ τὴν γῆν ὥς ὥρας ἐνάτης. Περὶ δὲ τὴν ἐνάτην ὥραν ἐκράξεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπεν· Ἥλι, Ἥλι, ἡμὰ σαβαχθαβὶ· τοιούτοι, θεέ μου, θεέ μου, ἰνατί με εγκατέλειπες; Τίς δὲ τῶν ἐκεῖ ἐστώτων ἀκούσαντες ἔλεγον, ὅτι Ἥλιαν φωνεῖ οὗτος. Καὶ εὐθέως δραμὼν εἰς ἐξ αὐτῶν, καὶ λαβὼν σκόττον, ἀλίσσας τε δεξούς, καὶ περιθεὶς καλῶς, ἐπότιζεν αὐτόν.

α'. Τοῦτό ἐστι τὸ σημεῖον, ὅπερ ἐμπροσθεν αὐτοῦσιν ὑπέσχετο δώσειν, λέγων· Γενεὴ ποιεῖ⁸² καὶ μοιχαλὶς σημειοῖ ἐπιζητεῖ, καὶ σημειοῖ οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημειοῖ Ἰωῆ τοῦ προφήτου· τὸν σταυρὸν λέγων καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὸν τάφον⁸³ καὶ τὴν ἀνάστασιν. Καὶ πάλιν ἑτέρος δηλῶν τοῦ σταυροῦ τὴν ἰσχύν ἔλεγον· Ὅταν ὑψώσῃτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσασθε ὅτι ἐγὼ εἰμι. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἐστίν· Ὅταν σταυρωσθῇ με καὶ νομισθῇ περιγεγενησθαι⁸⁴ μου, τότε μάλιστα εἰσεσθί μου τὴν ἰσχύν. Μετὰ γὰρ τὸ σταυρωθῆναι ἡ πόλις ἀπόλωτο, τὰ Ἰουδαϊκά ἐπαύσατο, τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐξέπεσον τῆς ζωῶν, τὸ κήρυγμα ἦνθησε, πρὸς⁸⁵ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐξετάθη ὁ λόγος· καὶ γῆ καὶ θάλαττα, καὶ ἡ οἰκουμένη καὶ ἡ ἀόκητος τὴν δύναμιν αὐτοῦ διαπαντός·⁸⁶ ἀνακηρύττουσι. Ταῦτα τε οὖν φησι, καὶ τὰ παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ συμβάντα. Καὶ γὰρ πολλῶ θαυμαστότερον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσηλωμένου ταῦτα γίνεσθαι⁸⁷ ἢ βαδίζοντας ἐπὶ τῆς γῆς. Οὐ ταύτη δὲ μόνον τὸ παράδοξον ἦν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ γέγονεν, ὅπερ ἐξήρουν· καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ὅπερ οὐδέποτε πρότερον συνέβη, ἀλλ' ἢ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον, ὅτε τὸ πᾶσα τελεῖσθαι ἐμελλε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνα τοῦτον τύπος ἦν. Καὶ σκόπει πότε γίνεται. Ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ⁸⁸, ἵνα πάντες οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες μάθωσιν· ὅτε⁸⁹ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἡμέρα ἦν· ὅπερ ἱκανὸν ἦν αὐτοῖς ἐπιστρέψαι, οὐ τῷ μεγέθει τοῦ θαύματος, ἀλλὰ καὶ τῷ εὐκαίρως συμβῆναι. Μετὰ γὰρ πάντα τὰ τῆς παροινίας, καὶ τῆς παρανόμου κοιμωφίας, τοῦτο γίνεται, ὅτε τὸν θυμὸν εἴασαν, ὅτε ἀνεπαύσαντο γελῶντες, ὅτε κόρον ἐλαβον τῶν σκαυμάτων, καὶ πάντα ἐφθέγγαντο ὅπερ ἡθελήσαν· τότε δαίκνυσσι τὸ σκότος, ἵνα κἀν οὕτω τὴν ὀργὴν ἀφέντες κερδάνωσιν ἀπὸ τοῦ θαύματος. Τοῦ γὰρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τοῦτο θαυμαστότερον ἦν, τὸ ὄντα ἐν τῷ σταυρῷ ταῦτα⁹⁰ ἐνεργεῖν. Ἐπεὶ γὰρ αὐτὸν αὐτὰ⁹¹ ἐνόμιζον παποιημένοι, ἔδει πιστεῦσαι καὶ φοβεθῆναι· εἴτε οὐκ αὐτόν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, καὶ ἐκ τούτων ἔδει κατανοῆναι· ὀργιζομένου γὰρ ἦν ἐπὶ τοῖς τολμωμένοις τὸ σκότος ἐκείνο. Ὅτι γὰρ [825] οὐκ ἦν ἐκλειψίς, ἀλλ' ὀργή τε καὶ ἀγανάκτησις, οὐκ ἐντεῦθεν μόνον δῆλον ἦν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ· τρεῖς γὰρ ὥρας παρέμειναν· ἡ δὲ ἐκλειψίς ἐν μιᾷ γίνεται καιροῦ ῥοπή· καὶ ἴσασιν οἱ⁹² ταύτην τεθεαμένοι· καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας συνέβη. Καὶ πῶς οὐκ ἐθαύμασαν, φησὶν, ἅπαντες, οὐδὲ ἐνόμισαν εἶναι Θεόν· Ὅτι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος τότε ἐν πολλῇ βραθυμίᾳ καὶ κακῇ κατείχετο. Καὶ τὸ θαῦμα τοῦτο ἐν ἦν, καὶ γενόμενον⁹³ εὐθέως παρήλα· καὶ οὐδενὶ τὴν αἰτίαν ἐπιζητῆσαι ἐμέλησε· καὶ πολλῇ τῆς ἀσέβειας ἡ προλήψις καὶ ἡ συνήθεια. Καὶ

οὐδὲ ᾔδσαν τίς ἡ αἰτία τοῦ γινομένου⁹⁴· καὶ ἐνόμιζον ἴσως κατ'⁹⁵ ἔκλειψιν ἢ ἑτέραν τινὰ ἀκολουθίαν φυσικὴν γεγενῆσθαι τοῦτο. Καὶ εἰ θαυμάζεις περὶ τῶν ἐξω τῶν οὐδὲν εἰδόντων, οὐδὲ ἐπιζητησάντων⁹⁶ διὰ βραθυμίαν πολλήν, ὅπου γε οἱ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰουδαίᾳ ὄντες, μετὰ τοσαῦτα θαύματα, εἰ ἐπέμεινον⁹⁷ ἐνυδρίζοντες, καίτοι σαφῶς αὐτοὺς ἔδεικνυ, ὅτι αὐτὸς τοῦτο εἰργάσατο; Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ μετὰ τοῦτο φθίγγεται, ἵνα μάθωσιν ὅτι εἰς ζῆ, καὶ αὐτὸς τοῦτο ἐποίησε, καὶ γίνονται κἀντεῦθεν ἐπιεικτέστοι· καὶ λέγει· Ἥλι, Ἥλι, ἡμὰ σαβαχθαβὶ, ἵνα μέχρις⁹⁸ ἐσχάτης ἀναποψῆς ἴδωσιν ὅτι τιμὰ τὸν Πατέρα, καὶ οὐκ ἐστὶν ἀντίθεος. Διὰ καὶ προφητικὴν ἀφήκε τινα φωνήν, μέχρις ἐσχάτης ὥρας μαρτυρῶν τῇ Παλαίᾳ· καὶ οὐχ ἁπλῶς προφητικὴν, ἀλλὰ καὶ Ἑβραϊκὴν φωνήν, ὥστε αὐτοῖς γενέσθαι γνώριμον καὶ καταδῆλον· καὶ διὰ πάντων δεικνυσὶν αὐτοῦ τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα. Ἄλλ' ὅρα καὶ ἀντεῖθεν τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὴν ἀκολασίαν⁹⁹, καὶ τὴν ἀνοίαν. Ἐνόμισαν Ἥλιαν εἶναι, φησὶ, τὸν καλούμενον, καὶ εὐθέως ἐπότισαν αὐτὸν ὄξος. Ἐτέρος δὲ προσελθὼν λόγῳ αὐτοῦ τὴν πλεονίαν ἐνυψε¹⁰⁰. Τί γένοιτο· ἀν τούτων παρανομώτερον, εἰ δὲ¹⁰¹ θηριωδέστερον, οἱ μέχρι τοσούτου τὴν ἐαυτῶν μανίαν ἐξείταναν, καὶ εἰς νεκρὸν σῶμα λοιπὸν ὀδρίζοντες; Σὺ δὲ μοι σκόπει πῶς ταῖς παρανομίαις αὐτῶν εἰς ἡμετέραν κέχρηται σωτηρίαν. Μετὰ γὰρ τὴν πληγὴν αἱ πληγαὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐκείθεν ἀνέβλυσαν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς, κράδας φωνῇ μεγάλῃ, ἀρῆκε τὸ πνεῦμα. Τοῦτό ἐστιν ὃ ἔλεγον· Ἐξουσίαν ἔχω κἀνταῦτα τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω κἀνταῦτα λαβεῖν αὐτήν· καὶ, Ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. Διὰ τοῦτο γὰρ φωνῇ ἐκράξεν¹⁰², ἵνα δευχθῇ ὅτι κατ' ἐξουσίαν τὸ πρᾶγμα γίνεται. Ὁ γοῦν Μάρκος φησὶν, ὅτι ἰθαύμασον ὁ Πιλάτος, εἰ ᾗ δὴ ἐτεθῆναι¹⁰³· καὶ ὅτι ὁ κεντυρίων διὰ τοῦτο μάλιστα ἐπίστευσεν, ὅτι μετ' ἐξουσίας ἀπέθανεν. Αὕτη ἡ φωνὴ τὸ καταπέτασμα ἔσχισε, καὶ τὰ μνημεῖα¹⁰⁴ ἀνέβη, καὶ τὸν οἶκον ἐποίησεν ἔρημον. Ἐποίησε δὲ τοῦτο οὐκ ἐνυδρίζων εἰς τὸν ναόν· (πῶς γὰρ, ὃ λέγων, Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου;) ἀλλ' ἀναξίους αὐτοὺς ἀποφαίνων καὶ τῆς ἐκεῖ διατριβῆς, ὥσπερ οὖν καὶ [826] ὅτι παρῆδωκεν αὐτὸν τοῖς Βαβυλωνίοις. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον ταῦτα ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ προφητεία τῆς μελλούσης ἐρημώσεως ἦν τὸ συμβαίνειν, καὶ τῆς ἐπὶ τὰ μετῴκα καὶ ὑψηλότερα μεταθέσεως, καὶ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ.

β'. Μετὰ δὲ τούτων καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἔδεικνυ, ἐκ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως [ἐκ τῆς τοῦ φωτός ἀμαυρώσεως, ἐκ τῆς τῶν στοιχείων ἀλλοιώσεως¹⁰⁵]. Ἐπὶ μὲν γὰρ Ἐλισσαίου νεκρὸς εἰς ἀφάμενος νεκροῦ ἀνέστη· καὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦς ἤγειρε, τοῦ σώματος ἀνοικεμένου ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ἄλλως δὲ καὶ ἐκεῖνα τοῦτο¹⁰⁶ τύπος ἦν. Ἴνα γὰρ τοῦτο πιστευσθῇ, διὰ τοῦτο κἀκεῖνον γίνεται. Καὶ οὐχ ἁπλῶς γέγονται, ἀλλὰ καὶ πέτραι ῥήγγυνται, καὶ ἡ γῆ σεισται, ἵνα μάθωσιν ὅτι καὶ αὐτοὺς ἡδύνατο καὶ πηρῶσαι καὶ ῥῆξαι. Ὁ γὰρ πέτρας διατεμὼν, καὶ τὴν οἰκουμένην σκοτίσας¹⁰⁷, πολλῶ μᾶλλον εἰς ἐκείνους ταῦτα ἐποίησεν ἂν, εἴγε

⁸¹ πᾶσαν om. K. L. ⁸² ποιεῖ [sic] Ep. Ge. et codd. σχολιά Edd. ⁸³ καὶ τὴν ταφὴν G. H. M. Vulgatum firmant Ep. Ge. ⁸⁴ περιγεγενησθαι H. M. Infra ἐπαύσαντο G. H. M. ⁸⁵ πρὸς [sic] K. L. Mor. ceteri καὶ πρὸς. ⁸⁶ διὰ πάντων G. K. Mox te om. iidem. ⁸⁷ γενέσθαι L. ⁸⁸ μέσῃ ἡμέρᾳ [sic] Ep. Ge. ⁸⁹ μεσημέρᾳ L. Post μαθόντες hiat hic codex usque ad v. ἀποστὰς, p. 827 D. ⁹⁰ ὅτε [sic] Ep. Ge. ⁹¹ οὐκ αὐτόν G. Ge. ⁹² ταῦτα G. H. M. ⁹³ ταῦτα Edd. ⁹⁴ οἱ καὶ οἱ Edd. συνέβη [sic] add. γενέσθαι G. H. M. ⁹⁵ γινόμενον Edd. ⁹⁶ κατ' [sic] κατ' G. M. et pr. H. ⁹⁷ εἰ καὶ κατ' K. ⁹⁸ ὅτι habet Ep., sed sequente verbo finito. ⁹⁹ ἐπιζ[ic] add. μαθεῖν Edd. Mox αὐτῇ τῇ om. Edd. ¹⁰⁰ ἐνυψε [sic] ἐμενον G. K. ¹⁰¹ ἵνα καὶ μέχρις G. H. M. ¹⁰² ἀκολασίαν [sic] add. αὐτῶν Edd. ¹⁰³ ἐνυψε [sic] Sic Mosq. ¹⁰⁴ ἐπληξε K. ¹⁰⁵ ἤνοιξε Edd. ¹⁰⁶ aperuit Ge. ¹⁰⁷ δὲ om. H. M. In ceteris hæc εἰ δὲ δ. absunt. ¹⁰⁸ Διὰ γὰρ τ. καὶ φ. ἐκράξεν Sav. Ben. et sine κατ., Mor. ¹⁰⁹ Sic Ep. et codd. τέθηκας Edd. ¹¹⁰ Codices μνημεῖα, invito Ep., sed in ἀνέφεξ scribing pro vulgato ἤνοιξε consentiunt omnes. ¹¹¹ Clausulam ὥσπερ . . . ἀλλοιώσεως post ἐμπορίου collocant G. K. Ge. ¹¹² Hæc ἐκ τῆς τοῦ φωτός . . . ἀλλοιώσεως non leguntur in meis, neque ab Interprete versa sunt. ¹¹³ φωνῇ H. M. ¹¹⁴ τούτων et mox κἀκεῖνα Edd. ¹¹⁵ σκοτίσας [sic] Edd. Ep. p. p. εἰς om. G. K.

HOMILIA LXXXVIII. al. LXXXIX.

CAP. 27. v. 45. *A sexta autem hora tenebrae factae sunt super universam terram usque ad horam nonam.*

46. *Circa autem horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens: Eli, Eli, lama sabachthani? id est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? 47. Quidam vero ex adstantibus, cum hæc audirent, etc.*

1. Hoc est signum illud, quod prius petentibus se daturum pollicebatur, dicens: *Generatio prava et adultera signum querit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetae (Matth. 12. 39): ubi crucem, mortem, sepulcrum et resurrectionem significat.* Et rursus alio modo virtutem crucis significando dicebat: *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum (Joan. 8. 28); id est, Cum me crucifixeritis, et me victum a vobis esse putaveritis, tunc maxime fortitudinem meam scietis.* Nam postquam crucifixus est, illorum civitas periit, Judaica cessarunt, et politia quoque et libertas illorum cecidit, prædicatorum floruit, et ad extremum orbem evangelicus sermo pervenit; terra, mare, habitata inhabitataque terra virtutem ejus ubique prædicant. Hæc ergo dicit, et ea quæ ipso crucis tempore acciderunt. Multo quippe mirabilius fuit hæc accidisse cum ipse cruci affixus esset, quam si in terra tunc ambulasset. Neque in hoc solum res stupenda erat, sed signum illud, quod quærebant, de caelo factum est, et in universa terra; id quod numquam contigerat, nisi in Ægypto tantum, quando pascha celebraturi erant. Etenim illa horum typus erant. Et animadvertite quandonam hæc fiant. In meridie, ut omnes per orbem discerent, nam ubique terrarum dies erat: quod utique ad illos convertendos sufficiebat, non magnitudine solum miraculi, sed quod hæc opportune acciderent. Nam post illa omnia quæ insane fecerant, post derisiones illas iniquas, id accidit, quando furor remisera, quando ridendi finem fecerant, quando jactis diceris exsatiati erant, et omnia pro lubito dixerant; tunc tenebras exhibuit, ut vel sic ira sedata, ex miraculo aliquid lucrarentur. Res enim tantas in cruce agere mirabilis erat, quam si de cruce descendisset. Nam sive illum hæc fecisse putarent, credere oportebat et timere; sive non illum, sed Patrem, hinc etiam compungi par erat: nam tenebrae illæ ex ira de facinoribus illis concepta proficisciebantur. Quod enim non esset eclipsis, sed ira et indignatio, non hinc solum manifestum erat, sed etiam a tempore: tribus enim horis permansit; eclipsis vero in momento temporis fit: quod non ignorant qui viderunt: nam nostra etiam ætate eclipsis contigit. Et quomodo, inquires, non mirati sunt omnes, nec putaverunt esse Deum? Quia tunc genus hominum in multa negligentia et nequitia detinebatur. Et hoc miraculum unum erat; quod statim atque apparuit, præterivit: nullusque rei causam ediscere

quæsit; multa quoque tunc impietas ex consuetudine prævalebat. Neque sciebant quæ causa gestæ rei esset: forte putabant per eclipsim, vel aliam naturalem causam id evenisse. Ecquid miraris de exteris qui nihil sciebant, quique ob desidiam de re inquirenda non cogitabant, quando illi etiam qui in Judæa erant, post tot miracula, adhuc perseverabant contumelias inferentes, quamquam ipsis clare ostendisset, se talia operatum fuisse? Ideo et postea loquitur, ut discant se adhuc vivere, et illa fecisse, et hinc saltem moderatiores fiant, ac dicit, *Eli, Eli, lama sabachthani*, ut viderent eum usque ad extremum balitum honorare Patrem, neque esse Deo adversarium. Ideo prophetiam quamdam emisit vocem, usque ad ultimam horam veteri legi præbens testimonium: nec modo prophetiam, sed et Hebraicam vocem; ita ut illis notum et manifestum id esset; perque omnia ostendit suam cum Genitore concordiam. Tu vero vide illorum petulantiam atque vesaniam. Putaverunt, inquit, Eliam ab eo vocari, et statim potaverunt illum aceto. Alius autem lancea latus ejus aperuit. Quid his iniquius, quid ferocius, qui eoque furorem suum extenderunt, et mortuum corpus contumelia affecerunt? Tu vero perpende quomodo sceleribus eorum usus sit ad salutem nostram. Post plagam enim fontes salutis inde manarunt. 50. *Jesus autem clamans voce magna, emisit spiritum.* Hoc est quod dicebat: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam (Joan. 10. 18); et, Ego pono eam a me ipso.* Ideo voce exclamavit, ut ostenderet ex potestate sua rem fieri. Marcus (Cap. 15. 44. 59) vero dicit, miratum fuisse Pilatum, si jam mortuus esset: ac centurionem ideo maxime credidisse, quia cum potestatis signo mortuus esset. Hæc vox velum discidit, monumenta aperuit, et domum desertam reddidit. Hoc autem fecit, non ut templum dehonestaret (quomodo enim id potuisset qui dicit: *Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis?* [Joan. 2. 16]) sed indignos illos reddens qui ibi versarentur, ut etiam cum illud Babylonis tradidit. Hæc porro non ea solum de causa fiebant, sed erat illud prophetia futuræ desolationis, et conversionis in meliora sublimioraque, necnon potentia illius signum.

2. Ad hæc autem ex iis, quæ postea sequuta sunt, seipsam manifestavit, ex mortuorum resurrectione, ex obscurata luce, et ex elementorum mutatione. Elisæi enim tempore mortuus mortuum tangens resurrexit (4. Reg. 13. 21); nunc autem vox illos excitavit, dum corpus in cruce superne affixum esset. Alioquin vero illa horum figuræ erant. Ideo enim illa facta sunt, ut hæc crederentur. Neque solum mortui suscitantur, sed etiam petra scinduntur, terraque concutitur, ut discant se illos posse et excicare et

¹ Alii legunt, *sepulturam*, pro, *sepulcrum*.

² In Mss. non paucis legitur, *laceravit*, pro, *aperuit*.

[824] ΟΜΙΛΙΑ ΠΗ'.

Ἀπὸ δὲ ἑκτῆς ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πάντων⁸⁷ τὴν γῆν ὥς ὥρας ἐνάτης. Περὶ δὲ τὴν ἐνάτην ὥραν ἔκραζεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπεν· Ἠὲ, Ἠὲ, ἡμῖν σαβαχτῆν; τούτῳστι, Θεὲ μου, Θεὲ μου, ἱνατί με ἐγκατέλιπες; Τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖ ἐστῶτων ἀκούσαντες ἔλεγον, ὅτι Ἠλλὰ φωνεῖ οὗτος. Καὶ εὐθέως δραμὼν εἰς ἕξ αὐτῶν, καὶ λαβὼν σπόγγον, πλῆσας αὐτὸν οἴνου, καὶ περιθεὶς καλάρυον, ἐπέθηκεν αὐτόν.

α'. Τοῦτό ἐστι τὸ σημεῖον, ὅπερ ἐμπροσθεν αὐτοῖσιν ὑπέσχετο δώσειν, λέγων· Γενεὶ πόνηρ⁸⁸ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῷ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωῶν τοῦ προφήτου· τὸν σταυρὸν λέγων καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὸν τάφον⁸⁹ καὶ τὴν ἀνάστασιν. Καὶ πάλιν ἑτερος δηλὼν τὸν σταυρὸν τὴν ἰσχὺν ἔλεγεν· Ὅταν ὑψώσῃτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ εἰμι. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὅταν σταυρώσῃτε με καὶ νομίσει περιγεγεννησθαι⁹⁰ μου, τότε μάλιστα εἰσεσθί μου τὴν ἰσχύν. Μετὰ γὰρ τὸ σταυρωθῆναι ἡ πόλις ἀπώλετο, τὰ Ἰουδαϊκά ἐπαύσατο, τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐξέπεσον τῆς ἑαυτῶν, τὸ κήρυγμα ἤγησεν, πρὸς⁹¹ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐξετάθη ὁ λόγος· καὶ γῆ καὶ θάλασσα, καὶ ἡ οἰκουμένη καὶ ἡ δοκιμὴ τὴν δύναμιν αὐτοῦ διαπαντός· ἀνακηρύττουσι. Ταῦτα ἐστὶν οὖν φησι, καὶ τὰ παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ συμβαίνει. Καὶ γὰρ πολλὰ θαυμαστότερα ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσηλωμένου ταῦτα γίνεσθαι⁹², ἢ βαδίζοντος ἐπὶ τῆς γῆς. Οὐ ταύτη δὲ μόνον τὸ παράδοξον ἦν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ γέγονεν, ὅπερ ἐξήκουσεν· καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ὅπερ οὐδέποτε πρότερον συνέβη, ἀλλ' ἢ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον, ὅτε τὸ πᾶσα τελειοῦται ἐμελλε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνα τούτων τύπος ἦν. Καὶ σκόπει· πότε γίνεται· Ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ⁹³, ἡνὰ πάντες οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες μάθωσιν· ὅτε⁹⁴ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἡμέρα ἦν· ὅπερ ἱκανὸν ἦν αὐτοῖς ἐπιστρέψαι, οὐ τῷ μεγέθει τοῦ θαύματος, ἀλλὰ καὶ τῷ εὐκαίρῳ συμβῆναι. Μετὰ γὰρ πάντα τὰ τῆς παροιίας, καὶ τῆς παρανόμου κωμῆδος, τοῦτο γίνεται, ὅτε τὸν θυμὸν εἴασαν, ὅτε ἀνεπαύσαντο γελῶντες, ὅτε κόρον ἔλαβον τῶν σκαμμάτων, καὶ πάντα ἐφθέγγαντο ἅπερ ἠθέλησαν· τότε δέκνυντο τὸ σκότος, ἡνὰ κἀν οὕτω τὴν ὀργὴν ἀπέντες κερδάνωνσι ἀπὸ τοῦ θαύματος. Τοῦ γὰρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τοῦτο θαυμαστότερον ἦν, τὸ ὄντα ἐν τῷ σταυρῷ ταῦτα⁹⁵ ἐνεργεῖν. Ἐφε γὰρ αὐτὸν αὐτὰ⁹⁶ ἐνόμιζον πεποιημένα, ἔδει πιστεῦσαι καὶ φοβεθῆναι· εἴτε οὐκ αὐτὸν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, καὶ ἐκ τούτων ἔδει κατανοῦν· ὀργιζομένου γὰρ ἦν ἐπὶ τοῖς τολμωμένοις τὸ σκότος ἐκτείνε. Ὅτι γὰρ [825] οὐκ ἦν ἐκλειψίς, ἀλλ' ὀργή τε καὶ ἀγανάκτησις, οὐκ ἐντεῦθεν μόνον δῆλον ἦν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ· τρεῖς γὰρ ὥρας παρέμεινεν· ἡ δὲ ἐκλειψίς ἐν μίᾳ γίνεται· καιροῦ ῥοπή· καὶ ἴσασιν οἱ⁹⁷ ταύτην τεθεσμένοι· καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας συνέβη. Καὶ πῶς οὐκ ἐθαύμασαν, φησὶν, ἅπαντες, οὐδὲ ἐνόμισαν εἶναι Θεόν; Ὅτι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος τότε ἐν πολλῇ ῥαθυμίᾳ καὶ κακίᾳ κατείχτο. Καὶ τὸ θαῦμα τοῦτο ἐν ἡ, καὶ γενόμενον⁹⁸ εὐθέως παρήλας· καὶ οὐδενὶ τὴν αἰτίαν ἐπιζητῆσαι ἐμέλησε· καὶ πολλὴ τῆς ἀσθελείας ἡ πρόληψις καὶ ἡ συνήθεια. Καὶ

οὐδὲ ᾔθεσαν τίς ἡ αἰτία τοῦ γινομένου⁹⁹· καὶ ἐνόμιζον ἴσως κατ'·¹⁰⁰ ἔκλειψιν ἢ ἑτέραν τινὰ ἀκολουθίαν φυσικὴν γεγενῆσθαι τοῦτο. Καὶ εἰ θαυμάζεις περὶ τῶν ἐξῶ τῶν οὐδὲν εἰδόντων, οὐδὲ ἐπιζητῆσάντων¹⁰¹ διὰ ῥαθυμίαν πολλήν, ὅπου γε οἱ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰουδαίᾳ ὄντες, μετὰ τοσαῦτα θαύματα, εἰ ἐπέμεινον¹⁰² ἐνυδρίζοντες, καίτοι σαφῶς αὐτοῖς εἰδείκνυ, ὅτι αὐτὸς τοῦτο εἰργάσατο; Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ μετὰ τοῦτο φθέγγεται, ἡνὰ μάθωσιν ὅτι ἐστὶ ζῆ, καὶ αὐτὸς τοῦτο ἐποίησε, καὶ γένωνται κἀντεῦθεν ἐπικεικότεροι· καὶ λέγει· Ἠὲ, Ἠὲ, ἡμῖν σαβαχτῆν, ἡνὰ μέχρις¹⁰³ ἐσχάτης ἀναπνοῆς ἴδωσιν ὅτι τιμᾷ τὸν Πατέρα, καὶ οὐκ ἐστὶν ἀντίθεος. Διὸ καὶ προφητικῇ ἀφῆκε τίνα φωνὴν, μέχρις ἐσχάτης ὥρας μαρτυρῶν τῇ Παλαίᾳ· καὶ οὐκ ἀπλῶς προφητικῇ, ἀλλὰ καὶ Ἑβραϊκῇ φωνῇ, ὥστε αὐτοῖς γενέσθαι γνώριμον καὶ κατὰ δῆλον· καὶ διὰ πάντων δεικνυσὶν αὐτοῦ τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα. Ἄλλ' ὅρα καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἀσέλειαν, καὶ τὴν ἀκολασίαν¹⁰⁴, καὶ τὴν ἀνοίαν. Ἐνόμισαν Ἠλλὰν εἶναι, φησὶ, τὸν καλούμενον, καὶ εὐθέως ἐπότισαν αὐτὸν ὄζος. Ἐτερος δὲ προσελθὼν λόγῳ αὐτοῦ τὴν πλευρὴν ἐνυψε¹⁰⁵. Τί γένοιτ' ἂν τούτων παρανομώτερον, εἰ δὲ¹⁰⁶ θηριωδέστερον, οἱ μέχρι τοσούτου τὴν ἑαυτῶν μανίαν ἐξέτειναν, καὶ εἰς νεκρὸν σῶμα λοιπὸν ὀδρίζοντες; Σὺ δὲ μοι σκόπει τίς ταῖς παρανομίαις αὐτῶν εἰς ἡμετέραν κέχρηται σωτηρίαν. Μετὰ γὰρ τὴν πληγὴν αἱ πληγαὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐκτείναν ἀνέδυσαν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς, κράζας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα. Τοῦτό ἐστιν ὁ ἔλεγεν· Ἐξουσίαν ἔχω θεῖαν τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· καὶ, Ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. Διὰ τοῦτο γὰρ φωνῇ ἔκραζεν¹⁰⁷, ἡνὰ δευχθῇ ἐτι κατ' ἐξουσίαν τὸ πρᾶγμα γίνεσθαι. Ὁ γοῦν Μάρκος φησὶν, ὅτι ἐθαύμασαν ὁ Πιλάτος, εἰ ᾗδ' ἐτείνηται¹⁰⁸· καὶ ὅτι ὁ κεντυρίων διὰ τοῦτο μάλιστα ἐπίστευσεν, ὅτι μετ' ἐξουσίας ἀπέθανεν. Αὕτη ἡ φωνὴ τὸ καταπέτασμα ἔσχισε, καὶ τὰ μνημεῖα¹⁰⁹ ἀνέωξε, καὶ τὸν οἶκον ἐποίησαν ἔρημον. Ἐποίησε δὲ τοῦτο οὐκ ἐνυδρίζων εἰς τὸν ναόν· (πῶς γὰρ, ὁ λέγων, Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου;) ἀλλ' ἀναξίως αὐτοῖς ἀποφαίνων καὶ τῆς ἐκεῖ διατριβῆς, ὥσπερ οὖν καὶ [826] ὅτε παρῆλθεν αὐτὸν τοῖς Βαβυλωνίοις¹¹⁰. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον ταῦτα ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ προφητεία τῆς μελλούσης ἐρημώσεως ἦν τὸ συμβαίνειν, καὶ τῆς ἐπὶ τὰ μέλλω καὶ ὑψηλότερα μεταβάσεως, καὶ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ.

β'. Μετὰ δὲ τούτων καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα αὐτὸν εἰδέναι, ἐκ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως [ἐκ τῆς τοῦ φωτὸς ἀμαυρώσεως, ἐκ τῆς τῶν στοιχείων ἀλλοιώσεως¹¹¹]. Ἐπὶ μὲν γὰρ Ἐλισσαίου νεκρὸς εἰς ἀψάμενος νεκροῦ ἀνέστη· νυνὶ δὲ φωνῇ¹¹² αὐτοῖς ἡγεῖρε, τοῦ σώματος ἀνω κειμένου ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ἄλλως δὲ καὶ ἐκεῖνα τούτου¹¹³ τύπος ἦν. Ἦνα γὰρ τοῦτο πιστευθῇ, διὰ τοῦτο κἀκεῖνο γίνεται. Καὶ οὐκ ἀπλῶς ἐγείρονται, ἀλλὰ καὶ πέτραι ῥήγνυνται, καὶ ἡ γῆ σείεται, ἡνὰ μάθωσιν ὅτι καὶ αὐτοὺς ῥέονατο καὶ πηρῶσαι καὶ ῥῆξαι. Ὁ γὰρ πέτρας διατεμών, καὶ τὴν οἰκουμένην σκοτίσας¹¹⁴, πολλὰ μᾶλλον εἰς ἐκείνους ταῦτα ἐποίησεν ἂν, εἴγε

⁸⁷ πᾶσαν om. K. L. ⁸⁸ πονηρὰ Sic Ep. Ge. et codd. σχολιά Edd. ⁸⁹ καὶ τὴν ταφὴν G. H. M. Vulgatum firmant Ep. Ge. ⁹⁰ περιγεγεννησθαι H. M. Infra ἐπαύσαντο G. H. M. ⁹¹ πρὸς Sic K. L. Mor. ceteri καὶ πρὸς. ⁹² διὰ πάντων G. K. Mox te om. iidem. ⁹³ γενέσθαι L. ⁹⁴ μέσῃ ἡμέρᾳ Sic Ep. μεσημβρία L. Post μαθόντες hiat hic codex usque ad v. ἀποστάς, p. 827 D. ⁹⁵ ὅτε Sic Ep. Ge. ⁹⁶ ταῦτα G. H. M. ⁹⁷ ταῦτα Edd. ⁹⁸ οἱ καὶ οἱ Edd. συνέβη add. γενέσθαι G. H. M. ⁹⁹ γινόμενον Edd. ¹⁰⁰ κατ' ὅτι κατ' G. M. et pr. H. ¹⁰¹ ὅτι καὶ κατ' K. ¹⁰² ὅτι habet Ep., sed sequente verbo finito. ¹⁰³ ἐπιζῆ add. μαθῆν Edd. Mox αὐτῇ τῇ om. Edd. ¹⁰⁴ ἡνὰ ἐπέμεινον ἔμενον G. K. ¹⁰⁵ ἡνὰ καὶ μέχρις G. H. M. ¹⁰⁶ ἀκολασίαν add. αὐτῶν Edd. ¹⁰⁷ ἐνυψε Sic Mosq. ¹⁰⁸ ἐπληξε K. ῥηοῖς Edd. aperuit Ge. ¹⁰⁹ δὲ om. H. M. In ceteris hæc εἰ δὲ δ. absunt. ¹¹⁰ Διὰ γὰρ τ. καὶ φ. ἐκπαύσας Sav. Ben. et sine καί, Mor. ¹¹¹ Sic Ep. et codd. τέθηκας Edd. ¹¹² Codices μνημεῖα, invito Ep., sed in ἀνέωξε scribendo pro vulgato φωνῇ consentiunt omnes. ¹¹³ Clausulam ὥσπερ... Βαβυλωνίους post ἐμπορίου collocant G. K. Ge. ¹¹⁴ Hæc ἐκ τῆς τοῦ φωτὸς... ἀλλοιώσεως non leguntur in meis, neque ab interprete versa sunt. ¹¹⁵ φωνῇ H. M. ¹¹⁶ τούτων et mox κἀκεῖνα Edd. ¹¹⁷ σκοτίσας σείσας Ep. p. p. εἰς om. G. K.

ἐδοῦλετε. Ἄλλ' οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' εἰς τὰ στοιχεῖα τὴν ὀργὴν ἀφείλε, ἐκείνους ἐξ ἐπικεικίας σῶσαι ἐδοῦλετο. Ἄλλ' οὐ καθυφῆκαν τῆς μανίας. Τοιοῦτον γὰρ ὁ φθόνος, τοιοῦτον ἡ βασκανία· οὐκ ἵσταται βραδίως. Τότε μὲν οὖν καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ φαινόμενα ἠναίσχυντον· μετὰ δὲ ταῦτα ὅτε σφραγίδος ἐπικειμένης καὶ στρατιωτῶν τηρουμένων ἀνίστη, καὶ παρ' αὐτῶν ταῦτα ἤκουσαν τῶν φυλάκων, καὶ ἀργύριον ἰδοῦσαν, ὥστε καὶ ἐτέρους διαφθεῖραι, καὶ κλέψαι τῆς ἀναττάσεως τὸν λόγον. Μὴ τοίνυν θαύμαζε, εἰ καὶ τότε ἠγνωνμόνουν, οὕτω καθάπαξ παρισκευασμένοι πρὸς πάντα ἀναίσχυντεῖν· ἀλλ' ἐκείνο σκόπει, ἥλικα σημεῖα ποιοῖκε, τὰ μὲν ἐξ οὐρανοῦ, τὰ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ· ὁμοῦ μὲν τὴν ἀγανάκτησιν ἐνδοικνύμενος, ὁμοῦ δὲ ὅτι τὰ ὀβρατα λοιπὸν ἔσται βατά, καὶ ὁ οὐρανὸς ἀνοιγέσεται, καὶ πρὸς τὰ ἀληθινὰ Ἅγια τῶν ἁγίων τὰ πράγματα μεταστῆσεται. Καὶ οἱ μὲν ἔλεγον, *Εἰ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ ἐστὶ, καταβάτω ἀπὸ τοῦ σταυροῦ*· αὐτοὶ δὲ δέκνουντο, ὅτι τῆς οἰκουμένης ἀπάσης. Καὶ ἐκείνους μὲν ἔλεγον, *Ὁ καταλύων τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν αὐτόν*· αὐτοὶ δὲ δέκνουντο, ὅτι εἰς τέλος ἱερρωθήσεται. Πάλιν οὗτοι μὲν ἔλεγον, *Ἀλλοὺς ἔσωσεν, αὐτὸν οὐ δύναται σῶσαι*· αὐτοὶ δὲ ἐν τῷ σταυρῷ μένων, ἐν τοῖς τῶν θούλων σώμασι τοῦτο ἔειπε περιούσιον δέδεικναι πολλῆς. Εἰ γὰρ τὸ τεταρταῖον ἐξελθεῖν Ἀδάσαν μέγα, πολλῶ μᾶλλον τὸ πάντα· ἀδρόως τοὺς πάλαι κοιμηθέντας φανῆναι ζώντας· ὁ τῆς ἐσομένης ἀναττάσεως σημεῖον ἦν. Πολλὰ γὰρ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη, φησὶ, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν, καὶ πολλοὺς ἐνεφανίσθησαν. Ἰνα γὰρ μὴ νομισθῇ φαντασία εἶναι τὸ γεγενημένον, καὶ πολλοὺς φαίνονται ἐν τῇ πόλει. Καὶ ὁ κεντυρίων δὲ τότε ἐδόξε· τὸν θεὸν λέγων· *Ὅτως ὁ ἀνθρώπος οὗτος δίκαιος ἦν. Καὶ οἱ δοῦλοι δὲ, οἱ παραστρόμενοι εἰς [827] τὴν θεωρίαν, τίποτοντες αὐτῶν τὰ στήθη ὀπίσתרρον*. Τοσαῦτ' τοῦ ἐσταυρωμένου ἡ δύναμις, ὥς μετὰ χλευασίας τοσαύτας καὶ κωμώματα, καὶ τὸν κεντυρίωνα καταναυγῆναι, καὶ τὸν θῆμεν. Τινὲς δὲ φασιν, ὅτι καὶ μαρτύριον ἐστὶ τοῦ κεντυρίωνος τοῦτου, ἀνδριζαμένου μετὰ ταῦτα ἐν 88^α· τῇ πίστει· *Ἦσαν δὲ ἐκεῖ γυναῖκες πολλαὶ μακρόθεν θεωροῦσαι, αἵτινες ἠκολούθησαν διακονοῦσαι αὐτῷ* 88, *Μαρία ἡ Μαгдаληνῇ, καὶ Μαρία ἡ Ἰακώβου καὶ Ἰωσὴφ μήτηρ, καὶ ἡ μήτηρ τῶν νιῶν Ζεβεδαίου*. Ταῦτα θεωροῦσαι 88 αἱ γυναῖκες γινόμενα, αἱ μάλιστα συμπάθεταί, αἱ μάλιστα θρηνοῦσαι. Καὶ σκόπει πόση αὐτῶν ἡ προσεδρέα. Ἠκολούθουν αὐτῷ διακονοῦμεναι, καὶ μέγρι τῶν κινδύνων παρήσαν. Διὰ καὶ πάντα ἰδεώρου, πῶς ἰδύσθαι, πῶς ἐξένευσαι, πῶς αἱ πέτραι ἰσχύθησαν, τὰ ἄλλα πάντα. Καὶ αὐταὶ πρῶται 89 ὥρῳσι τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὸ μάλιστα γένος κατακρίθην τοῦτο ἐπολαύει τῆς τῶν ἀγαθῶν θεωρίας· τοῦτο μάλιστα ἐπιδείκνυται τὴν ἀνδρείαν. Καὶ οἱ μὲν μαθηταὶ ἔφυγον, αὐταὶ δὲ παρήσαν. Τινὲς δὲ ἦσαν 90· Ἡ μήτηρ αὐτοῦ· ταύτην γὰρ λέγει τὴν Ἰακώβου· καὶ αἱ λοιπαί. Ἄλλος δὲ εὐαγγελιστὴς φησιν, ὅτι καὶ ἐκόποντο πολλοὶ ἐπὶ τοῖς γινόμενοις, καὶ τὸ στήθος ἔτυπον· ὁ μάλιστα δέκνυσαι τῶν Ἰουδαίων τὴν ὁμιλίαν, ὅτι ἐφ' οἷς ἐθρήνων ἔτεροι, ἐπὶ τούτοις ἐκόμπαζον οὗτοι, καὶ οὕτω ἐλάφ' ἐκάμψθησαν, οὕτε φόβῳ κατεστάλησαν. Καὶ γὰρ ὀργῆς τὰ γινόμενα ἦν μεγάλη 1· καὶ οὐκ ἀπλῶς σημεῖα, ἀλλὰ θυμοῦ σημεῖα ἅπαντα· τὸ σκότος, αἱ τεμνόμεναι πέτραι, τὸ καταπάτασμα βηγνύμενον μέσον, ὁ τῆς γῆς κλόνος· καὶ πολλὴ τῆς ἀγανακτήσεως ἡ ὑπερβολή. *Προσελθὼν δὲ ὁ Ἰωσήφ ἦναι τὸ σῶμα*. Οὗτος ἦν Ἰωσήφ ὁ κρυπτόμενος πρῶτον· νῦν μέντοι μέγα ἐτόλμησε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ. Οὐδὲ γὰρ ὁσμήνος ἦν, οὐδὲ τῶν λανθανόντων, ἀλλὰ τῆς βουλῆς εἰς, καὶ σφόδρα ἐπίσημος· ὅθεν μάλιστα τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ κατεῖδεν ἔνι. Εἰς γὰρ θάνατον αὐτοῦ ἐξέδωκε, τὴν πρὸς πάντας ἀπέχθειαν ἀναδεξάμενος τῇ περὶ τὸν Ἰησοῦν εὐνοίᾳ καὶ τοῖς μυσταῖς αἰτήσαι τὸ σῶμα 2, καὶ μὴ πρότερον ἀποστὰς, ἔως ἐπέτυχεν. Οὐ τῷ λαθεῖν 3 δὲ μόνον, οὐδὲ τῷ θάψαι πολυτελῶς, ἀλλὰ καὶ τῷ 4 ἐν τῷ μνημεῖον τῷ αὐτοῦ τῇ καίνῃ, δέκνυσαι τὸ φίλερον καὶ τὴν ἀνδρείαν. Καὶ τοῦτο δὲ οὐκ ἀπλῶς φησιν οὐκ ἀπλῶς, ἀλλ' ὥστε μὴ ὑποφάναι τινὰ φιλήν γενέσθαι, ὅτι ἕτερος ἀνὴρ ἐτέρου ἀνίστη. *Ἦρ δὲ Μαρία ἡ Μαгдаληνῇ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία καθήμεναι ἀπέναντι τοῦ τάφου*. Τίνος ἔνεκεν αὐταὶ προσεδρέουσιν; Οὐδὲν οὐδέπω μέγα, ὥς χρὴ 5, καὶ ὑψηλὸν ἦδυσαν περὶ αὐτοῦ· διὸ καὶ μύρα ἐκόμισαν, καὶ τῷ τάφῳ προσεκαρτέρουν, ὥστε, εἰ λωφῆσθαι ἡ μανία τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀπελθεῖν καὶ περιχυθῆναι.

γ'. Εἶδες γυναῖκων ἀνδρείαν; εἶδες φιλοστοργίαν, εἶδες μεγαλοφυλίαν τὴν ἐν τοῖς χρήμασι, τὴν μέχρι θανάτου; Μιμησώμεθα 6 τὰς γυναῖκας οἱ ἄνδρες· μὴ καταλείψωμεν [828] ἐν πειρασμοῖς τὸν Ἰησοῦν. Ἐκείναι μὲν γὰρ καὶ εἰς τελευτήσαντα τοσαῦτα ἀνάλωσαν, καὶ τὰς ψυχὰς ἐξέδωκαν· ἡμεῖς δὲ (πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ ἐρῶ) οὐδὲ πεινῶντα τρέφομεν, οὐδὲ γυμνὸν περιβάλλομεν, ἀλλ' ὀρώντες αὐτὸν προσαιτούμενα παρατρέχομεν. Καίτοιγε αἱ αὐτὲν ἐκείναι εἶδες, τὰ ὑπάρχοντα ἂν ἕκαστος ἐκένωσεν. Ἀλλὰ καὶ νῦν ὁ αὐτὸς ἐστίν. Αὐτοὶ γὰρ εἶπεν, ὅτι *Ἐγὼ εἰμι*. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐ πάντα κενόεις; Καὶ γὰρ καὶ νῦν ἀκούεις λέγοντος, ὅτι *Ἐμοὶ ποιεῖ*· καὶ οὐδὲν τὸ μέσον, ἂν τε τοῦτ', ἂν τε ἐκείνῳ ὅς· οὐδὲν ἔλαττον ἔχεις τούτων τῶν γυναικῶν τῶν τότε τρεφουσῶν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον. Ἀλλὰ μὴ θορυβήθῃς. Οὐ 10 γὰρ ἐστὶν ἴσον αὐτὸν κυρίως φαινόμενον θρίψαι, ὁ καὶ λιθίνῃ ἱκανὸν ἦν ἐπισπάσασθαι ψυχὴν, καὶ διὰ τὴν ἀπόρασιν αὐτοῦ μόνην τὸν πένητα, τὸν ἀνάπηρον, τὸν συγκεχωφένον θεραπεύει. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ ὁρμή καὶ τὸ ἀέλιμα τοῦ φαινομένου μερίζεται πρὸς σὲ τὸ γινόμενον· ἐνταῦθα δὲ ὁλόκληρον οὐ τῆς φιλανθρωπίας τὸ βραδείον ἐστὶ· καὶ μάλιστα τῆς περὶ αὐτὸν αἰδέου τοῦ δειγμά, ὅταν διὰ τὴν ἀπόρασιν αὐτοῦ μόνην τὸν ὁμόδουλον οὕτω 11 θεραπεύων ἀναπαύσῃ ἐν πᾶσιν. Ἀνάπαυε τοῖνον, πιστεύων αὐτῷ 12 τῷ λαμβάνοντι καὶ λέγοντι, ὅτι *Ἐμοὶ δίδως*. Εἰ γὰρ μὴ αὐτῷ ἐδίδως, οὐκ ἂν σε βασιλείας ἠξίωσεν. Εἰ μὴ αὐτὸν ἀπιστρέφου, οὐκ ἂν 13 εἰς γέννηαν ἐπαμψεν, εἰ τὸν τυχόντα παρίδοις· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς ἐστὶν ὁ καταφρονούμενος, διὰ τοῦτο μέγα τὸ ἐγκλημα. Οὕτω καὶ Παῦλος αὐτὸν ἔδωκε, τοὺς αὐτοῦ δώκων διὰ καὶ ἔλεγε 14, *Τί με διώκει*; Οὕτω τοίνυν διακεχώμεθα, ὥς αὐτῷ τῷ Χριστῷ παρέχοντες, ὅταν παρέχωμεν. Καὶ γὰρ τὰ ῥήματα αὐτοῦ τῆς ὁρμῆς ἡμῶν πιστότερα. Ἐπειδὴ οὖν ἴσῃς πένητα, ἀναμνήσθητι τῶν ῥημάτων, δι' ὧν ἐδύλο, ὅτι εἴη 15 ὁ τρεφόμενος. Εἰ γὰρ καὶ τὸ φαινόμενον οὐκ ἐστὶ

88^α· ἐν ἐπὶ Η. 89 αὐτῷ add. ἐν αἷς τῶν Edd. 90 θεωροῦσαι G. ὁρῶσιν Edd. 91 πάντα] τὸ πᾶν Edd. 92 πρῶτον K. M. ἦσαν] add. αὐταὶ Edd. 93 μεγάλως] add. σημεῖα Edd. sensu plane everso. 94 ἦνσε Edd. τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα L. M. 95 τὸ σῶμα om. Mor. Ben. Ew. Sic H. L. M. Ep. vulgo Ew. 96 τὸ λαθεῖν G. K. ei p. τὸ θάψαι K. τὸ er Ep. 97 τῷ om. K. τῷ ἐν om. G. τῷ αὐτοῦ Sic Ep. αὐτοῦ L. 98 φωνόμεντο G. H. K. M. Vulgatum habet Ep. ἐχρῆν L. invito Ep. ἐκόμισαν] add. αὐτῷ G. H. M. 99 ΘΕΙΚΟΝ. Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ ὅτι χρὴ ἡμῖν καθ' ἐκάστην ἡμέραν περὶ αὐτοῦ διαλέγεσθαι, ἕως οὗ κατηγορήσῃ· ἐν ᾧ καὶ κατηγορήσῃ· ἐν βοσστάσιον καὶ ὧν καὶ κατεῖχον τὴν Ἐκκλησίαν πεποιθήκαμεν ἐκ τῶν ἀκαθάρτων ἡμῶν λόγων καὶ ἔργων. G. 100 Ἰησοῦν] Κύριον Ep. Ge. Ep. 101 Οὐδὲ G. H. M. p. p. αὐτὸν om. G. K. 102 οὕτω] Sic G. H. K. M. [et Reg. 688.] αὐτόν L. αὐτοῦ Mor. Ben. V. niam delevit Sav. p. p. ἀναπαύεις Edd. 103 αὐτῷ deest in Edd. 104 ἂν] add. σε L. 105 Hæc τοὺς αὐτοῦ... λέγει præterlapsi sunt Commel. et Mor. Verba διὰ καὶ ἔλεγε tacite retraxit Savilius; reliqua nunc primum, consensu- lentibus codd. et interprete, locum suum obtinent. 106 ἐστὶν Edd.

dirumpere. Nam qui petras discidit, et terram tenebris obduxit, multo magis in illis talia præstare potuisset, si quidem voluisset: verum id noluit, sed immissa in elementa ira sua, ex mansuetudine sua ipsorum salutem curabat. Sed illi in insania perstiterunt. Talis res est invidia; non facile sedatur. Tunc ergo his conspectis prodigiis, nihil ex impudentia remiserunt; postea autem quando sigillo apposito et militibus custodientibus resurrexit; id quod ab ipsis custodibus didicerunt; argento illos corruperunt, ut resurrectionis testimonia suffrarentur. Ne mireris itaque, si tunc etiam improbe se gesserunt; sic semel se comparaverant ad omnem impudentiæ rationem: sed illud consideres velim, qualia signa fecerit ex cælo, in terra et in ipso templo; simul indignationem suam commonstrans, simulque declarans ea quæ olim inaccessa erant, jam adiri posse: cælum esse aperiendum, et ad vera sancta sanctorum res esse transferendas. Et alii quidem dicebant, *Si rex Israel est, descendat nunc de cruce*; ipse vero ostendit, se non Israelis modo, sed totius orbis regem esse. Illi dicebant, *Qui soluit templum hoc, et in tribus diebus ædificat illud*; ipse vero declarat, templum usque in finem desertum fore. Rursum illi dicebant, *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere*; ipse vero in cruce, in servorum corporibus id cum magna potentia ostendit. Nam si quatruiduanum Lazarum ex sepulcro exire magnum erat, multo majus sanctos illos omnes jam olim sepultos confertim vivos apparere; quod futuræ resurrectionis signum erat. Ait enim: 52. *Multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt*. 53. *Et introierunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis*. Ne enim putaretur id quod fiebat phantasma esse, multis etiam apparent in civitate. Et centurio quoque Deum tunc glorificavit dicens: *Vere hic homo justus erat. Et turbæ quæ venerant ad spectandum, percutientes pectora sua, revertebantur* (Luc. 23. 47. 48). Tanta est virtus crucifixi, ut post tot irrationes et dictoria, et centurio et populus compungerentur. Quidam vero narrat hunc centurionem postea in fide roboratum, martyrium fortiter subiisse. 55. *Erant autem illic mulieres multe a longe videntes, quæ sequutæ fuerant Jesum a Galilæa ministrantes ei*, 56, *in quibus erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Jose mater, et mater filiorum Zebedæi*. Hæc facta vident mulieres illæ, quæ maxime dolent ac lugent. Et consideres velim quam assiduæ sint. Sequebantur ipsum ministrantes, et usque ad pericula aderant. Ideoque omnia spectabant, quomodo clamaverit et exspiraverit; quomodo petra scissæ sint, cæteraque omnia. Ipseque primæ Jesum vident; hicque sexus maxime damnatus, primus bonorum spectaculo fruitur: quod maxime illarum fortitudinem commendat. Discipuli fugerunt, illæ aderant. Quænam illæ erant? Mater ejus, quam dicit Jacobi, et reliquæ. Alius evangelista (Lucas, *ibid.*) dicit, multos fuisse qui ob hæc plangerent pectusque tunderent; quod maxime Judæorum crudelitatem ostendebat, qui de quibus alii gemebant lugebantque, de hisdem ipsi gloriabantur,

neque misericordia moti, neque timore cohibiti. Signa quippe illa, non modo signa, sed iræ magnæ furorisque signa erant; tenebræ, petra scissæ, velum a medio rescissum, terræ motus: hæc ingentis erant indignationis. 58. *Accedens autem Joseph, petiit corpus*. Hic erat Joseph ille, qui se prius occultaverat; nunc vero magnum quidpiam ausus est post Christi mortem. Non enim ignobilis ignotusque, sed ex consilio unus admodumque insignis erat: unde maximo ejus fortitudo spectanda est: nam in mortis periculum veniebat, cum omnium in se odium concitaret, dum suam erga Jesum benevolentiam demonstrans, corpus petere ausus est, neque destitit, donec id assequutus esset. Nec accepit modo et cum sumptu sepelivit, sed in sepulcro suo novo, hinc amorem fortitudinemque suam demonstrans. Hoc vero non sine causa, nec sine providentia ita factum est, sed ut nulla vel minima suspicio remaneret, alium pro alio surrexisse. 61. *Erant autem Maria Magdalene, et altera Maria sedentes e regione sepulcri*. Cur illæ ita assident? Nihil adhuc magnum vel sublime de illo sciebant: ideoque unguenta attulerunt, et prope sepulcrum manebant, ut, si Judæorum furor sedaretur, accederent et effuse amplexerentur.

5. *Eleemosyna pauperi data, Christo erogatur*. — Vides mulierum fortitudinem? vides amorem? vides liberalitatem in expensa usque ad mortis periculum? Hæc mulieres imitemur, viri: ne Jesum in tentationibus relinquamus. Illæ in mortuum tot impenderunt, in vitæ suæ periculum: nos autem (libet enim idipsam repetere) nec esurientem alimus, nec nudum induimus, sed illum mendicantem videntes prætercurrimus. Sane si ipsum Christum videretis, suæ singuli profundarent. Sed nunc idem ipse est. Ipse namque dixit, Ego sum. Cur ergo non omnia effundis? Etenim nunc dicentem audis, *Mihi facis*¹. Neque quidpiam interest utrum huic, utrum illi dederis, neque minus feceris, quam mulieres illæ, quæ tunc ipsum nutriebant, imo multo majus. Verum ne turbemini. Non est enim æquale ipsum Dominum præsentem alere, quod vel lapideum animum pertraheret, et propter verba ejus dumtaxat, pauperem, mutilum, incurvum hominem fovere. Ibi enim aspectus dignitasque præsentis attrahit; hic autem totum misericordiæ tibi præmium adscribitur: majusque est tuæ erga illum reverentiæ argumentum, quando propter ejus verba conservum foves in omnibus. Fove igitur, ac crede accipienti et dicenti, *Mihi dedisti*. Nisi enim ipsi dares, non te ille regno dignaretur. Nisi ipsum aversareris, non te in gehennam mitteret, quod vilem aliquem hominem desperasses. Sed quia ille ipse est qui despicitur, ideo magnum id flagitium est. Sic et Paulus illum persequebatur: ideo dicebat, *Quid me persequeris* (Act. 9. 4)? Sic ergo, cum damus, affecti simus, ac si Christo erogaremus: nam verba ejus, plus quam ea quæ sub aspectum cadunt credenda. Cum videris ergo pauperem, recordare

¹ Morek, *Cur non omnia effundis, quando quidem «Mihî facis,» omissis interpositis.*

verborum, quibus se ipse dicit alendum. Etiam si enim is qui apparet non sit Christus, sed sub hac ille figura petit et accipit. Erubescite igitur, cum petenti non dederis. Hoc pudori est, hoc poenam et supplicium meretur. Nam quod mendicet, ad ejus pertinet bonitatem, ac propter hoc nos gloriari par est: si vero non dederis, tua erit crudelitas. Quod si nunc non credas te, cum pauperem fidelem praetercurris, ipsum praetercurrere, tunc credes cum te in medio illorum productum, dicit: *In quantum his non fecistis, neque mihi fecistis.* Sed absit ut vos illud ita discatis, sed utinam nunc credentes, et fructificantes, beatissimam illam audistis vocem, quae vos in regnum introducat. Verum dicit fortasse quispiam: Quotidie nobis de eleemosyna et misericordia disseris. Neque finem dicendi faciam. Etiam si enim ea apud vos recte procederent, neque tunc desistendum esset, ne hinc negligentiores evaderetis. Attamen si bene res procederet, minus instarem: si vero ne ad medium quidem pervenistis, ne mihi, sed vobis ipsis id objicite. Nam perinde facis, dum conquereris, atque si puer alpha saepe audiens, nec ediscens, apud magistrum conquereretur, quod frequenter ac perpetuo id doceret. Quis enim ex verbis meis factus est expeditior ad eleemosynam dandam? quis pecunias profudit? quis dimidium opum, quis tertiam partem distribuit? Nemo. Quomodo ergo absurdum non fuerit, dum vos non discitis, jubere nos a docendo abstinere? Contra faciendum esset: si nos abstinere vellemus, vos oporteret retinere ac dicere: Nondum haec didicimus, et cur a monendo desistitis? Si quis oculi infirmitate laboraret, et ego medicus essem, si emplastro, unctione, reliquis remediis adhibitis, parum profuissem, et abirem: annon ad officinae fores accederet, clamaret, meque de ingenti negligentia accusaret, quod perseverante morbo recessissem? et si accusatus responderem: Cataplasma apposui, unxi, num illud ferret? Minime, sed statim diceret: Quae mihi hinc utilitas, dum male afficior? Idipsum de anima cogitato. Quid, si manum infirmam, torpentem, contractam, saepe fomentatione curans, emollire non potuissem? annon idipsum audirem? At nunc etiam manum contractam et arefactam irrigamus. Et ideo, donec illam extensam viderimus, circuire non desistemus. Utinam et vos de nullo alio colloquimini, et domi, et in foro, et in mensa, noctu, imo et per somnium. Nam si interdum haec solliciti semper meditaremur, etiam per somnium in iis versaremur.

4. *Quare Chrysostomus frequenter de eleemosyna, non autem de pugna contra adversarios Christianae religionis disserat. Arma Christianorum, virtutes. Auditores, quod multi in ecclesia non se reverenter gerent, increpat, ipsorum irreverentiam describens. — Quid dicis? De eleemosyna semper dissero? Vellem et ego hujusmodi adhortatione nihil apud vos opus esse, sed disserere de pugna contra Judaeos, contra gentiles, contra haereticos: sed nondum valentes quis armare possit? quomodo in aciem educere adhuc plagis et vulneribus sauciatos? Si vos bene valentes viderem,*

jam in aciem illam eduxissem, atque Christi gratia fulti stragem vidissetis innumerorum cadaverum, multaque allata eorum capita. In aliis porro libris multa haec de re diximus: sed neque sic plane possumus, ob multorum negligentiam, hanc victoriam celebrare. Postquam enim illos saepe dogmatibus profligavimus, vitam multorum nobis¹ exprobrant, qui apud nos congregantur, eorumque vulnora et animi morbos. Quomodo ergo vos fidenter in aciem educemus, cum etiam nobis molesti sitis, dum vos hostes confodiunt ac derident? Illius enim manus agra est et ad largitionem² contracta. Quomodo ille clypeum tenere et obtendere poterit, ne crudelibus dicteris feriat? Alii pedibus claudicant quotquot ascendunt ad theatra, et ad diversoria meretricum mulierum. Quomodo hi in pugna stare poterunt, nec lasciviae criminibus confodi? Alius oculis laborat et pene caecus est, non probe respiciens, sed lascivia plenus, mulierum pudicitiam adortus, et connubiis insidiatus. Quomodo hic inimicos respicere poterit, hastam vibrare, telum emitte, dum undique dicteris confoditur? Alios videre est ventre dolentes non minus quam hydropicos, qui a gula et ebrietate detinentur. Quomodo igitur hos ebrios in pugnam educere potero? Alteri os ipsum computruit; ejusmodi sunt iracundi, conviciatores, blasphemii. Quomodo igitur hic in bello umquam jubilabit, magnumque quidpiam strenuumque aget, dum et ipse alio ebrietatis genere ebrius est, multamque hostibus praebet risus materiam? Ideo hunc quotidie exercitum circumeo, vulnera curans, ulcera sanare studens. Si autem aliquando evigiletis, si idonei et prompti fueritis ad alios feriendos, haec vos arma tractare docebo. Vel potius ipsa opera vobis arma erunt, et protinus omnes succumbent, si misericordes, si modesti, si mansueti, si injuriarum immemores fueritis, si alias omnes virtutes exhibueritis. Si vero quipiam repugnaverint, tunc etiam nostra adjungemus, vos in medium proferentes: nunc enim in hoc cursu a vobis impedimur. Consideres velim, quaeso. Dicimus magna operatum Christum esse, qui angelos ex hominibus fecerit; deinde vero cum rationes expetuntur, jussi ex hoc grege specimen aliquod proferre, obmutescimus. Timeo enim ne pro angelis porcos ex hara educam, aut equos emissarios. Scio haec vobis molesta esse, at non contra vos omnes haec dicuntur, sed adversus eos qui his obnoxii sunt; imo ne contra illos quidem, si respiscant, sed pro illis. Nunc enim omnia perierunt corruptaque sunt: nihilque differt ecclesia a boum, asinorum camelorumve stabulo: ac dum ovem requiro, ne unam quidem possum videre. Ita nempe omnes calcitrant, ut equi et asini agrestes, qui haec omnia stercore complent: talia enim sunt illorum colloquia. Ac si posses scire omnia quae in singulis concionibus dicuntur a viris, a mulieribus, videres utique haec stercore illo immundiora longe esse. Quamobrem rogo hanc malam consuetudinem mutetis,

¹ In Morel. legitur, vobis.

² Haec, ad largitionem, non leguntur in Morel.

Χριστός, ἀλλ' ἐν τῷ τούτῳ ¹⁶ σχήματι αὐτὸς λαμβάνει καὶ προσαιτεῖ ¹⁷. Αἰσχύνθητι μᾶλλον ¹⁸, ὅταν προσαιτοῦνται μὴ θῆς. Τοῦτο γὰρ αἰσχύνει τοῦτο τιμωρία καὶ κολάσις. Τὸ μὲν γὰρ προσαιτεῖν αὐτὸν, τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος διὰ καὶ ἐγκαλιωπίζεσθαι ἡμᾶς αὐτῷ χρή· τὸ δὲ μὴ δοῦναι τῆς σῆς ὀμότητος. Εἰ δὲ οὐ πιστεύεις νῦν, ὅτι πένητα πιστὸν παρατρέχων, αὐτὸν παρατρέχεις, πιστεύσεις τότε, ὅταν εἰς μέσον σε παραγαγῶν ¹⁹ λέγῃ, 'Εφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε τούτοις, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο ἡμᾶς ²⁰ οὕτως αὐτὸ μαθεῖν, ἀλλὰ πιστεύσαντας νῦν, καὶ καρπὸν ποιήσαντας, τῆς μακαριωτάτης ἐκείνης ²¹ ἀκούσαι φωνῆς, τῆς εἰς τὴν βασιλείαν ἡμᾶς εἰσαγούσης. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· Καθ' ἑκάστην ἡμέραν περὶ ἐλεημοσύνης διαλέγῃ καὶ φιλανθρωπίας ἡμῖν. Οὐδὲ ²² παύσονται τοῦτο λέγων. Εἰ μὲν γὰρ κατῴρθωτο ²³ ὑμῖν τοῦτο, μάλιστα μὲν οὐδὲ τότε ἀποστήναι ἐχρῆν, ὥστε μὴ ποιῆσαι βῆθυστέρους· πλην ἀλλ' εἰ μὲν κατῴρθωτο, καὶ ²⁴ μικρὸν ἐνέδωκα ἄν' εἰ δὲ οὐδὲ εἰς τὸ μέσον ἐφθάσατε, μὴ πρὸς ἐμὲ ταῦτα, ἀλλὰ πρὸς ἑαυτοὺς λέγετε. Καὶ γὰρ ταῦτον ποιεῖς ἐγκαλῶν, ὥσπερ ἂν ἐ παιδίον τὸ ἄλλα στοιχέον [829] ἀκούον ²⁵ πολλὰς, καὶ μὴ μανθάνον, ἐγκαλοῖν τῷ διδασκάλῳ, ὅτι συνεχῶς ὑπὲρ τούτου καὶ διηνεκῶς αὐτὸ ²⁶ ὑπομνήσκει. Τίς γὰρ ἀπὸ τῶν λόγων τούτων γέγονεν εὐκολώτερος πρὸς ἐλεημοσύνην; τίς τὰ χρήματα ἔρριψε; τίς τὸ ἡμῖς τῆς οὐσίας; τίς τὸ τρίτον ²⁷; Οὐδεὶς. Πῶς οὖν οὐκ ἀποπον, μὴ μανθάνοντων ὑμῶν, ἡμᾶς καλεῖν ἀποστήναι τοῦ διδάσκειν; Τοῦναντίον μὲν οὖν ἔδει ποιεῖν εἰ καὶ ἡμεῖς ἐβουλόμεθα ἀποστήναι, ὑμᾶς κατέχειν καὶ λέγειν· Οὐδέπω ταῦτα μεμαθήκαμεν, καὶ πῶς ἀπέστητε ὑπομνήσκοντες; Εἰ τι συνέβη τὸν ὀφθαλμὸν παθεῖν, ἐγὼ δὲ λατρός ἐτύγχανον ²⁸, εἴτα περιπλάσας καὶ διακρίσας, καὶ τὴν ἄλλην προσαγαγὼν ἐπιμέλειαν, μὴδὲν ὄνησα μέγα, καὶ ²⁹ ἀπέστην, οὐκ ἂν ἐλθὼν ἐπὶ τὰς τοῦ ἐργαστηρίου θύρας κατεβόησεν ἂν, βῆθυσίαν πολλὴν ἐγκαλῶν, ὅτι τῆς νόσου μενούσης αὐτοῦ ἀνεχώρησα; καὶ εἰ πρὸς ταῦτα ἐγκαλούμενος εἶπον, ὅτι Κατέπλασα, ὅτι Διέκρισα, ἄρα ἂν ³⁰ ἠνέσχετο; Οὐδαμῶς, ἀλλ' εὐθέως ἂν εἶπε· Καὶ τί τὸ ὄφελος, ὅτι ἐπὶ αὐτῷ; Τοῦτο ³¹ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λογίζου. Τί δὲ ³², εἰ γάρων ταυρῶσαν καὶ συνεσταλμένην πολλὰκις καταιονήσας ³³ οὐκ ἴσχυσα μαλᾶξαι; ἄρα οὐκ ἂν τὸ αὐτὸ ἤχουσα; Καὶ νῦν χεῖρα συνεσταλμένην καὶ ἡγρηνθεῖσαν περικλύζουσαν καὶ διὰ τοῦτο, ἕως ἂν αὐτὴν ἐκτείνωμεν ³⁴ τέλειον, οὐκ ἀποστησόμεθα. Εἴθε καὶ ὑμεῖς μὴδὲν ἔτερον διελγέσθε, καὶ ἐπὶ οἰκίας, καὶ ἐπὶ ἀγορᾶς, καὶ ἐπὶ τραπέζης, καὶ ἐν νυκτὶ, καὶ ἑνερ ³⁵. Εἰ γὰρ ταῦτα μεθ' ἡμέραν ἐμεριμνῶμεν ἀεὶ, καὶ ἑνερ ἂν ³⁶ ἐν τούτοις ἦμεν.

8. Τί λέγεις; Περὶ ἐλεημοσύνης ἀεὶ διαλέγομαι; 'Εθουλόμην καὶ αὐτὸς μὴ πολλὴν εἶναι μοι χρεῖαν ταύτης πρὸς ὑμᾶς τῆς συμβουλῆς, ἀλλὰ διαλέγεσθαι περὶ μάχης τῆς πρὸς Ἰουδαίους καὶ ³⁷ 'Ελλήνας καὶ αἰρετικούς· ἀλλὰ μὴδέπω ὑγιαίνοντας ³⁸ πῶς ἂν τις καθοπλίσαι; Πῶς ἂν εἰς παράταξιν ἐξαγάγοι, εἰ τραύματα ἔχοντας καὶ ὀτειλᾶς; Ὡς εἶγε ὑγιαίνοντας ³⁹ εἶδον καθαρῶς, εἰ τὴν παράταξιν ὑμᾶς ἐξήγαγον ἂν ἐκείνην, καὶ εἰ-

δετε ἂν τῇ τοῦ Χριστοῦ ⁴⁰ χάριτι μυρίους βαλλομένους νεκροὺς, καὶ φερομένας αὐτῶν ἐπαλλήλους τὰς κεφαλὰς. Ἐν γοῦν ἑτέροις βιβλίοις ⁴¹ πολλοὶ περὶ τούτων ἡμῖν εἰρνεῖται λόγοι· ἀλλ' οὐδὲ οὕτω δυνάμεθα καθαρῶς ἐπὶ τῇ νίκῃ πανηγυρίζειν, διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὀλιγορίαν. Ὅταν γὰρ αὐτοὺς μυριάκις νικήσωμεν τοῖς ὀδύμασιν, ὀνειδίζουσιν ἡμῖν τὸν βίον τὸν τῶν πολλῶν τῶν παρ' ἡμῖν συλλεγομένων, τὰ τραύματα, τὰ νοσήματα τὰ κατὰ ψυχὴν. Πῶς οὖν ὑμᾶς θαρρύνετε ⁴² ἐπὶ τῆς παρατάξεως δεῖξομεν, ὅταν καὶ ἡμῖν ἐπηρεάζητε, εὐθέως βαλλόμενοι παρὰ τῶν πολέμων καὶ κωμωδοῦμενοι; Τοῦ μὲν γὰρ ἡ χεὶρ ἀλγεῖ, καὶ ἔστι συνεσταλμένη πρὸς διδόναι ⁴³. Πῶς οὖν ἀσπίδα κατασχέιν ὁ τοιοῦτος καὶ προβαλέσθαι ⁴⁴ δυνήσεται, καὶ μὴ [830] τραυθῆναι τοῖς; τῆς ὀμότητος σκώμμασιν; Ἐτέροις ⁴⁵ σκάζουσιν οἱ πόδες, ὅσοι εἰς θέατρα ἀναβαίνουσι, καὶ τὰ τῶν πορνευομένων γυναικῶν καταγώνια. Πῶς οὖν οὗτοι ἐν τῇ μάχῃ δυνήσονται στήναι, καὶ μὴ βληθῆναι τοῖς τῆς ἀσελγείας ἐγκλήμασιν; Ἄλλος τοῦς ὀφθαλμοὺς ἀλγεῖ καὶ πεπῆρωται οὐκ ὀρθὰ βλέπων, ἀλλὰ ἀσελγείας γέμων, καὶ γυναικῶν σωφροσύνην προσβάλλων, καὶ γάμοις διορῶντων. Πῶς ⁴⁶ οὖν οὗτος πρὸς τοὺς πολέμους ἀντιδιδέχαι δυνήσεται, καὶ σείσαι ὄρου, καὶ βέλος ἀφείναι, πάντοθεν κεντούμενος σκώμμασιν; Ἔστιν ἰδεῖν καὶ γαστέρα ἀλγούντας πολλοὺς τῶν ὑπεριόντων ⁴⁷ οὐκ ἔλαττον, ὅταν ὑπὸ γαστριμαργίας καὶ μέθης κατέχωνται. Πῶς οὖν τούτους μεθύνοντας εἰς πόλεμον ἐξαγαγεῖν δυνήσονται; Ἐτέρου τὸ στόμα ἐστὶ σεσηπός· τοιοῦτος γὰρ οἱ ἀκρόχοιοι καὶ λοῖδοροι καὶ βλάσφημοι. Πῶς οὖν οὗτος ἀλάλξει ποτὲ ἐν μάχῃ, καὶ μέγα τι καὶ γενναῖον ἐργάσεται, μέθην καὶ οὗτος ⁴⁸ ἐτέραν μεθύων, καὶ πολὺν παρέχων τοῖς; πολέμοις τὸν γέλωτα; Διὰ τοῦτο καθ' ἑκάστην ἡμέραν περιεμὶ τοῦτ' ἐστὶν ὁ στρατόπεδον, τὰ τραύματα θεραπεύων ταῦτα, τὰ ἔλκη διορθοῦμενος. Ἐάν δὲ ἀνανήψῃτε ποτε, καὶ ἐπιτῆθῃσι γέννησθε καὶ ἑτέρους βάλλειν, καὶ ταῦτα ὑμᾶς διδάξω τὰ τακτικά, καὶ παιδεύσω ταῦτα μεταχειρίζεσθαι τὰ ὅπλα· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὰ ἐργα ὑμῖν ὅπλα ἔσται, καὶ πάντες· εὐθέως ὑποκύνουσιν, ἂν ἐλεήμονες, ἂν ἐπιεικεῖς, ἂν ἡμεροὶ καὶ ἀνεξίκακοι γέννησθε, ἂν τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἄπασαν ἐπιδείξῃτε. Εἰ δὲ τινες ἀντιλέγοιεν, τότε καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν προσθήσομεν, ὑμᾶς εἰς μέσον φέροντες· ὥς νῦν γε καὶ ἐγκοπτόμεθα, τὸ γε ὑμέτερον μέρος, ἐν τῷ ὁρόμῳ τούτῳ. Σκόπει δὲ. Λέγομεν οὗτ' ἐμεγάλαι ἐργάσασθαι ὁ Χριστὸς, ἀγγέλους ἀντὶ ἀνθρώπων ποιήσας· εἰτα ἀπαιτούμενοι εὐθύναι, καὶ καλεούμενοι ἐκ τῆς ἀγέλης ταύτης παρασχεῖν τὴν ἀπόδειξιν, ἐπιστομίζομεθα. Δέδοικα γὰρ, μὴ ἀντὶ ἀγγέλων, ὥσπερ ἀπὸ συμφώνως χοίρους ἐξαγάγω, καὶ ἱπποὺς θηλυμανεῖς. Οἶδα ὅτι ἀλγεῖτε, ἀλλ' οὐ κατὰ πάντων ὑμῶν ταῦτα εἰρνεῖται, ἀλλὰ κατὰ τῶν ὀπισθύνων· μᾶλλον δὲ οὐδὲ κατ' ἐκείνων, ἐὰν νήφωσιν, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκείνων. Ὡς νῦν γε πάντα ἀπόλωλε καὶ διέφθαρται· καὶ ἡ ἐκκλησία βοστασίου οὐδὲν δευνήσῃ, καὶ ἐπαύλεως ὄνων καὶ καμῆλων καὶ περιέρχομαι πρὸς τὸν ἐπιζήτων, καὶ οὐ δύναμαι ἰδεῖν. Οὕτω πάντες λακτίζουσι, καθάπερ ἱπποὶ καὶ ὄνοι τινὲς· ἀγριοὶ, καὶ κόπρου πολλῆς τὰ ἐνταῦθα πληροῦσι· τοιαῦτα γὰρ αὐτῶν αἱ διαλέξεις. Καὶ εἶγε ἦν ἰδεῖν τὰ καθ' ἑκάστην συν-

¹⁶ τῷ τούτῳ] Sic L. L. M. et Inter. ceteris τούτῳ τῷ. ¹⁷ Claus. 'Ἀλλ' αἰσχύνῃ προσαιτεῖ; quæ in omnibus Edd. desideratur, summo consensu tentur codices et Interp. ¹⁸ μᾶλλον om. K. L. μᾶλλον] οὖν Edd. ὅταν... ὅπως] δε... δι... ¹⁹ παραγαγῶν] add. τούτων L. τούτοις] τοῖς ἐλαχίστοις τούτοις G. H. M. ²⁰ ὅμως L. ²¹ ἐκείνης om. G. H. K. M. p. r. ὅμως K. L. ²² Οὐδὲ] add. γὰρ G. H. M. ²³ κατῴρθωται G. H. M. sed p. r. κατῴρθωτο omnes. ²⁴ καὶ] xān H. M. ²⁵ ἀκούον H. et p. r. μανθάνων H. L. ceteri ἀκούον εἰ μανθάνων. ²⁶ αὐτὸ] [Sic K. L. M. vulgo αὐτῷ. ²⁷ τρίτον] add. διένειμε Edd. Infra ἐβουλόμην Edd. ²⁸ ἐτύγχανον] add. ὦν G. H. M. ²⁹ καὶ] ἀλλὰ καὶ L. ³⁰ ἂν deest in Edd. p. r. ἂν om. G. K. ³¹ Τοῦτο] add. δὴ L. add. γοῦν Edd. ³² δαὶ G. L. χεῖρα] add. νοσούσαν Edd. Deinde ἀλγούσαν pro ναρκῶσαν habent G. K. ³³ Vid. adnot. ³⁴ ἐκτείνωμεν] ἴδωμεν ἐκτείνωμένην L. ἀποστησόμεθα] add. περιοδοῦντας idem. Hunc. invito Interprete, secuti sunt Edd. ³⁵ καὶ ἑνερ] καὶ ἐν ἡμέρᾳ M. καὶ κατ' ἑνερ bis Edd. ³⁶ ἂν om. G. H. K. M. ³⁷ καὶ] τῆς πρὸς Edd. ³⁸ ὑγιάνοντας G. H. K. M. ³⁹ ὑγιάνοντας G. H. K. M. ⁴⁰ ἐξήγαγον ἂν] Sic L. in ceteris ἂν deest. ⁴¹ Χριστοῦ] Θεοῦ G. H. K. M. ⁴² βιβλίοις] πολλοῖς iidem. ⁴³ θαρρύνετε G. M. p. r. δεῖξομεν Edd. ⁴⁴ πρὸς διδόναι om. K. L. Mor. ⁴⁵ προβάλλεσθαι] M. ⁴⁶ Ἐτέρων G. H. M. εἰς] πρὸς G. H. K. M. ⁴⁷ οὖν om. L. σείσαι] κινήσαι idem. ⁴⁸ ὑπεριόντων K. ὑδριόντων M. ὑδερῶντων L. Mor. ⁴⁹ αὐτὸς E. u.

αξιν λεγόμενα ὑπὸ ἀνδρῶν, ὑπὸ γυναικῶν, εἶδες ἂν τῆς κόπρου ἐκείνης τὰ ῥήματα ἀκαθαρτότερα. Αὐτὴ παρακαλῶ μεταβαλεῖν τὴν πονηρὰν ταύτην συνήθειαν, ἵνα μὴ οὐ καὶ ἐκκλησία πνέῃ. Νῦν δὲ θυμιάματα μὲν αἰσθητὰ ἀποτιθέμεθα ἐν αὐτῇ, τὴν δὲ νοητὴν ἀκαθαρσίαν οὐ πολλὴν ποιοῦμεθα σπουδὴν ὥστε ἐκκαθαίρειν καὶ ἀπαλύνειν. Τί οὖν τὸ ὄφελος; Οὐδὲ γὰρ οὕτως αἰσχύνομεν τὴν ἐκκλησίαν κόπρου εἰσάγοντες, ὥς αἰσχύνομεν αὐτὴν τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους φεγγόμενοι, περὶ κερδῶν, περὶ

αἰνῶν καὶ Edd. ὁ ἐπηγγ. μισλλόντων G. H. M. αἰωνίων ἐπηγγ. Edd.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΘ'.

Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἥτις ἐστὶ μετὰ τὴν παρασκευὴν, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς Πιλάτον, λέγοντες· Κύριε, ἐμνησθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάτος εἶπεν ἐπὶ ζωῇ, ὅτι Ὁ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. Κέλευσον οὖν ἀσφαλίσθῃναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας, μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κλέψωσιν αὐτόν, καὶ εἰπωσὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη τῶν ῥήματων.

α'. Πανταχοῦ ἡ πλάνη αὐτῇ περιπίπτει, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀκούστα συνηγορεῖ. Σκόπει δέ. Ἐδεῖ πιστευθῆναι, ὅτι ἀπέθανε, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἀνέστη· καὶ ταῦτα πάντα διὰ τῶν ἐχθρῶν γίνεται. Ὅρα τοῦν τὰ ῥήματα ταῦτα ὅτι τοῦτος μαρτυροῦντα ἄπιστοι. Ἐμνησθημεν, φησὶν, ὅτι εἶπεν ὁ πλάτος ἐκεῖνος ἐπὶ ζωῇ· οὐκοῦν ἐτελεύτησεν· ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. Κέλευσον οὖν σφραγισθῆναι τὸν τάφον· οὐκοῦν ἐτάφη· μήποτε ἐλθῶσιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ κλέψωσιν αὐτόν. Οὐκοῦν ὁ τάφος ἐὰν σφραγισθῇ, οὐκ ἔσται τις κακουργία. Οὐ γὰρ οὖν. Οὐκοῦν ἀναντιρρήτως ἡ ἀποδείξις τῆς ἀναστάσεως, δι' ἣν ὑμεῖς προετίνατε, γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐσφραγίσθη, οὐδεμία γέγονε κακουργία. Εἰ δὲ οὐδεμία γέγονε κακουργία, εὐρήται δὲ ὁ τάφος κενός, ὅγλον ὅτι ἀνέστη σαφῶς καὶ ἀναντιρρήτως. Εἶδες πῶς καὶ ἀκόντες συναγωνίζονται τῇ τῆς ἀληθείας ἀποδείξει; Σὺ δέ μοι σκόπει τῶν μαθητῶν τὸ φιλάληθες· πῶς τῶν λεγομένων παρὰ τῶν ἐχθρῶν οὐδὲν ἀποκρύπτονται, καὶ ἐπὶ πνεύματι λέγουσιν. Ἰδοὺ γοῦν καὶ πλάτων καλοῦσαι, καὶ οὐ σιγῶσιν αὐτὸ οὗτοι. Ταῦτα δὲ καὶ τὴν ἐκείνων δεικνυσὶν ὁμότητα, ὅτι οὐδὲ τῷ θανάτῳ τὴν ὀργὴν ἀφῆκαν· καὶ τούτων τὸν ἀπλοῦν καὶ φιλαληθῆ τρόπον. Ἀξίον δὲ καὶ ἐκείνο ζητήσαι, ποῦ εἶπεν, ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι; Οὐ γὰρ εὐροί τις ἀν' οὗτω σαφῶς εἰρημέων, ἀλλ' ἡ τὸ τῷ Ἰωάννῃ [832] παράδειγμα. Ὅστες ἥδεσαν τὰ λεγόμενα, καὶ ἐκόντες ἐξακούργουν. Τί οὖν ὁ Πιλάτος; Ἐχγε κουστωδία, ἀσφαλίσασθε ὡς οἴδατε. Καὶ ἡσφαλίσαντο σφραγίσαντες τὸν τάφον μετὰ τῆς κουστωδίας. Οὐκ ἀφίχου τοὺς στρατιώτας μόνους σφραγίσαι· αὐτὲ γὰρ μαθὼν τὰ περὶ αὐτοῦ, οὐκέτι συμπράττειν αὐτοῖς ἤθελεν. Ἀλλ' ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς αὐτῶν καὶ τοῦτο ἀνέγεται, καὶ φησιν· Ὑμεῖς ὡς βούλεσθε σφραγίσαι, ἵνα μὴ ἐτέρους ἐχγε αἰτιῶσθαι. Εἰ γὰρ μόνοι οἱ στρατιῶται ἐσφραγίσαντο, ἤδυναντο λέγειν, (εἰ καὶ ἀπίθανα καὶ ψευδῆ τὰ λεγόμενα· ἀλλ' ὁμως ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις ἀναίσχύνουν, οὕτω καὶ ἐν τούτῳ λέ-

ἐμπορίας, περὶ καπηλείας, περὶ τῶν οὐδὲν πρὸς [831] ἡμᾶς; ὄντων, δέον ἀγγέλιον ἐνταῦθα εἶναι χοροῦς, καὶ οὐρανὸν τὴν ἐκκλησίαν ποιεῖν, καὶ μηδὲν ἑτερον ἢ εὐχὰς ἐκτενεῖς καὶ σιγὴν μετὰ ἀκροάσεως εἶδέναι. Τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἐκ τοῦ νῦν ποιῶμεν, ἵνα καὶ τὸν βίον ἐκκαθαρώμεν τὸν ἡμέτερον. καὶ τῶν ἐπηγγεμένων ὁ ἐπιτύχουμεν ἀγαθὸν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

γειν εἶχον, ὅτι οἱ στρατιῶται τὸ σῶμα δόντες κλαπῆναι, παρέσχον τοῖς μαθηταῖς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως πλάσαι λόγον· νῦν δὲ αὐτοὶ ἀσφαλίσάμενοι, οὐδὲ τοῦτο λέγειν δύνανται.

Εἶδες πῶς σπουδάζουσιν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀκόντες; Καὶ γὰρ αὐτοὶ προσήλθον, αὐτοὶ ἤτησαν, αὐτοὶ ἐσφράγισαν ὡς μετὰ τῆς κουστωδίας, ὥστε ἀλλήλων εἶναι κατηγοροὶ καὶ ἐλεγοί. Καίτοι ποῦτε ἀν' ἐκείνων; Τῷ σαββάτῳ; Καὶ πῶς; οὐδὲ γὰρ ἐξῆν προελθεῖν. Εἰ δὲ καὶ τὸν νόμον παρέβαινον, πῶς ἂν ἐτόλμησαν οἱ οὕτω δειλοὶ προελθεῖν; Πῶς δὲ καὶ πείσαι τὸν ὄχλον ἠδύναντο; τί λέγοντες; τί ποιοῦντες; ποῖα δὲ προθυμὰ στήναι εἶχον ὑπὲρ τοῦ νεκροῦ; τίνα δὲ προσδοκῶντες ἀντιδοῖν; ποῖαν ἀμοιβήν; Ἐτι ζῶντα καὶ μόνον κατασχεθέντα ἰδόντες ἐφυγον· καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ὑπὲρ αὐτοῦ παρρησιάζεσθαι ἐμελλον, εἰ μὴ ἀνέστη; Καὶ πῶς ἂν ἔχοιεν ταῦτα λόγον; Ὅτι γάρ οὐτ' ἀνῆλθον, οὐτ' ἀνῆλθον, οὐτ' ἀνῆλθον πλάσαι ἀνάστασιν μὴ γενομένην, ὅγλον ἐκείθεν. Πολλὰ τὴν ἀναστάσεως αὐτοῦ διελέχθη, καὶ συνεχῶς ἐλεγεν, ὡς καὶ αὐτοὶ οὗτοι εἰρήκασιν, ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. Εἰ τοίνυν οὐκ ἀνέστη, εὐθὺς ὡς ἀπατηθέντες οὗτοι, καὶ πρὸς ὁλόκληρον ἔθνος δι' αὐτὸν ἐκπολεμήσαντες, καὶ ἄσχοι καὶ ἀπόλιδες γενομένοι, ἀπεστράφησαν ἀν' αὐτόν, καὶ οὐκ ἂν ἡβουλήθησαν τοιαύτην αὐτῷ περιθεῖναι δόξαν, ἥτις ἡπατημένοι, καὶ εἰς τοὺς ἐσχάτους δι' αὐτὸν ἐμπεσόντες κινδύνους. Ὅτι δὲ οὐδ' ἂν ἡβουλήθησαν, εἰ μὴ ἦν ἀληθὴς ἡ ἀνάστασις. πλάσαι αὐτὴν, τοῦτο οὐδὲ λόγου δεῖται. Τίτι γὰρ ἐθάμβουν; τῇ δεινότητι τῶν λόγων; Ἀλλὰ πάντων ἦσαν ἀμαθέστεροι. Ἀλλὰ τῇ περισουσίᾳ τῶν χρημάτων; Ἀλλ' οὐδὲ βλάβον, οὐδὲ ὑποδμήματα εἶχον. Ἀλλὰ τῇ περιφανείᾳ τοῦ γένους; Ἀλλ' εὐτελεῖς ἦσαν, καὶ ἐξ εὐτελέων. Ἀλλὰ τῷ μεγέθει τῆς πατρὸς; Ἀλλ' ἀπὸ χωρίων ἦσαν ἀσέμων. Ἀλλὰ τῷ πλήθει τῶν αὐτῶν; Ἀλλὰ τῶν ἐνδεκα οὐκ ἦσαν πλείους, καὶ αὐτοὶ δὲ διεσπάρησαν. Ἀλλὰ ταῖς ἐπαγγελίαις τοῦ διδασκάλου; Ποῖαις; Εἰ γὰρ μὴ ἀνέστη, οὐδὲ ἐκείναι ἡμελλον εἶναι αὐτοῖς πισταί. Πῶς δ' ἂν ἦνεγκαν δῆμον μαινόμενον; Εἰ γὰρ ὁ κορυφαῖος αὐτῶν θυρωρὸς ῥῆμα οὐκ ἦνεγκε γυναικὸς, καὶ οἱ λοιποὶ δὲ πάντες δεδεμένοι ἰδόντες διεσπάρησαν· πῶς ἂν [833] ἐνενοήσανε τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης δραμεῖν, καὶ φυτεύσαι πεπλασμένον ἀναστάσεως λόγον; Εἰ γὰρ ὁ μὲν πρὸς γυναικὸς ἀπειλὴν οὐκ ἔσται, οἱ δὲ οὐδὲ πρὸς δεσμῶν ἔσιν, πῶς ἠδύναντο πρὸς βασιλεῖς καὶ ἀρχοντας καὶ δῆμους ἵστασθαι, ὅπου

ἢ ἐπὶ om. M. ἢ αὐτὴν περιπεραῖ G. H. M. Alterum firmat Ep. ἢ γίνεται Sic Ep. Mor. ceteri γίνεται πιστά. ἢ ταῦτα om. H. M. ἢ φησὶν om. Mor. φασὶν Sav. Ben. Sic K. Ep. Mor. et i Mosq. ceteri ἀσφαλίσθη. ἢ ὁ γὰρ ἦν Mor. Οὐ μὲν οὖν Sav. Ben. ἢ ἢ καὶ τούτων . . . τρέπον post ὁμότητα habet Mor. ἢ Ben. omnino desunt. ἢ Verba Ἄξιον . . . εἶπεν de-unt in G. K. ἢ Ὅστες οἱ ἀγνώμονες Ἰουδαῖοι ἥδεσαν τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα Sav. Ben. contra codd. et Interp. ἢ ἡσφ. τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον μετὰ Sav. Ben. ἢ Hoc est, ut conjicio, ὑπὲρ τοῦ ἀπαλλαγῆναι αὐτῶν. i Bois. Hoc ipsum habet G. ἢ ἐσφραγίσαντο K. Mor. ἢ προελθεῖν bis G. Sav. προελθεῖν bis H. K. M. προελθεῖν hic, et infra προελθεῖν Mor. Ben. ἢ ἢ καὶ μόνον κατασχεθέντα om. K. Mor. ἢ ἔγοι Edd. ἢ Πολλὰ codd. γὰρ G. H. M. ἔλεγον add. ἀπὸ ἰdem. Mox οὗτοι om. G. ἢ διαδραμεῖν Sav. Ben. ἢ δῆμον G. M. δῆμον K.

ut ecclesia unguentum spiret. Nunc autem sensibilia in illa thymiamata ponimus, de spirituali autem immunditia non tantam curam gerimus, ut eam purgemus auferamusque. Quenam ergo utilitas? Neque enim ita ecclesiam deturparemus, stercus congerentes, quam sedamus, talia mutuo loquentes, de lucro, de negotiatione, de cauponatione, de iis quæ nihil ad

nos pertinent, cum oporteret hic angelicos esse choros, et ecclesiam cælum facere, nihilque aliud hic esse quam preces assiduas, silentium et attentionem. Hoc vel nunc faciamus, ut et vitam purgemus nostram, et promissa æterna bona consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXXIX. al. XC.

CAP. 27. v. 62. *Postera autem die, quæ est post Parasceven, convenerunt principes sacerdotum et Pharisæi ad Pilatum, 63. dicentes: Domine, recordati sumus quod impostor ille dixerit adhuc vivens, Post tres dies resurgam. 64. Jube ergo muniri sepulcrum usque in diem tertium, ne venientes discipuli ejus furentur eum, et dicant populo, quod resurrexerit a mortuis: et erit nobissimus error peior priore.*

1. Ubique error in seipsum impingit¹, ac vel invitus veritati suffragatur. Perpende igitur. Credere oportuit, mortuum illum esse, et sepulchrum, ac resurrexisse: quæ omnia inimicorum opera credibilia sunt. Vide igitur illa verba, quæ ista prorsus confirmant: *Recordati sumus, quod impostor ille dixerit adhuc vivens* (mortuus est igitur), *Post tres dies resurgam. Jube obsignari² sepulchrum* (ergo sepultus est), *ne forte veniant discipuli ejus, et furentur eum*. Si itaque sepulchrum munitum sit et obsignatum, nulla fraus erit? Nulla certe. Ergo certa est resurrectionis demonstratio, ut patet ex iis quæ vos obtenditis. Cum enim obsignatum fuerit sepulchrum, nulla fraus fuit. Si nulla fraus, et tamen sepulchrum vacuum repertum est, palam³ et sine controversia est ipsum resurrexisse. Vident⁴ quomodo vel inviti pro veritatis demonstratione pugnent? Tu vero mihi perpende quam sint discipuli veritatis amantes; quomodo nihil occultent ex iis quæ inimici dixerunt, quantumvis probrosa illa sint. Ecce enim impostorem vocant, neque illud ipsi tacent: id quod etiam illorum crudelitatem demonstrat, quod ne post mortem quidem iram missam fecerint⁵. Illud autem quærere operæ pretium fuerit: ubi nempe dixerit, *Post tres dies resurgam*. Neque enim illud clare dictum invenitur; sed Jonæ tantum exemplo⁶. Itaque sciebant scelesti Judæi, ea quæ ille dixerat, et sua sponte maligne agebant. Quid ergo Pilatus? 63. *Habetis custodiam, munite sicut acitis. 66. Et muniaverunt sepulchrum, signantes lapidem cum custodia*. Non permittit ut milites soli obsignent: nam quasi de rebus ipsis edoctus, non ultra cum illis vult agere; sed ut sese ab illis expediat, hoc etiam permittit et ait: Vos ut vultis obsignate, ne

alios incusare possitis. Nam si soli milites obsignassent, dicere potuissent, etiamsi id falsum et incredibile fuisset; attamen ut alias impudenter fecerant, dicere potuissent, milites corpus auferendum dedisse, discipulisque ansam præbuisse, ut resurrectionem ejus confingerent: nunc autem cum ipsi munivissent, hoc dicere non poterant.

Resurrectionem Christi certam esse probatur. — Vident⁷ quomodo nolentes veritatem asserere nitantur? Nam ipsi accesserunt, ipsi petierunt, ipsi obsignarunt cum custodia; ita ut sese mutuo accensent et confitent. Atqui quando furati essent in sabbato, et quomodo? Neque enim prodire poterant. Quod si legem prætergressi essent, quomodo ausi fuissent ita timidi accedere? quomodo persuadere turbæ potuissent? quid dixissent, quid fecissent? quo animo pro mortuo stare potuissent? quam expectantes retributionem? quam mercedem? Cum viventem illum comprehensum⁸ viderent, fugerunt; et post mortem audacter pro illo loquenturi erant, si non resurrexisset? Quomodo hæc cogitari possint? Quod enim nec voluissent nec potuissent resurrectionem, quæ non fuisset, fingere, hinc palam est. Multa enim illis de resurrectione loquutus frequenter fuerat, ut ipsi narrabant, *Post tres dies resurgam*. Si ergo non resurrexisset, manifestum est eos, utpote deceptos, et a tota gente propter ipsum impugnatos, ædibus et urbibus pulsos, ab illius cultu discessuros fuisse; neque enim voluissent de illo talem opinionem spargere, utpote qui decepti ab illo fuissent, et in extrema pro illo deducti pericula. Quod vero non potuissent, nisi vera resurrectio fuisset, illam simulare, id certe admodum probabile est. In qua re enim fiduciam habuissent? in sermonis gravitate? At omnium imperitissimi erant. In pecuniarum copia? Neque virgam neque calceamenta habebant. In splendore generis? Viles erant, ex vilibus orti. In patriæ splendore? Ex ignobilibus orti locis erant. In multitudine? Non erant plures quam undecim, in variis dispersi locis. In promissionibus magistris? Nisi resurrexisset, nullam in ipsis fidem habituri erant. Quomodo autem furentem populum sustinuisent? Si namque coryphæus ipsorum ostiarix mulieris verbum non tulit, et si reliqui illum vinctum videntes dispersi sunt: quomodo in animum induxissent, ad extrema orbis currere, ut fictum resurrectionis verbum plantarent? Si enim ille adversus mulieris minas non stetit, neque illi ad vinculorum conspectum⁹, quomodo poterant adver-

¹ Quidam habent, seipsum transverberat.

² Alii legunt, pro, obsignari muniri.

³ In Morel. legitur, si, nulla fraus, palam, etc., omis-
sis interpositis.

⁴ Supple, ut Græcæ videlicet integre reddantur, horum-
que sinceritatem veritatemque demonstrat.

⁵ Glossator recens Codicis 694 sic legendum innuit,
nimium: Ubi nempe dixerit Judæis, « Post tres dies
resurgam. » Scipius quidem hoc discipulis dictum est;
Judæis autem clare dictum non invenitur, sed Jonæ tan-
tum exemplo.

⁷ In Morel. non legitur, comprehensum.

⁸ In aliis legitur, ne, ne illi ad populi conspectum.

sus reges et principes et populos stare, ubi gladii, sartagine, fornaces, et mille quotidie mortes, nisi ejus qui resurrexerat virgute et gratia adjuti fuissent? Talia tantaque signa facta fuerant, et nullum eorum Judæi sunt reveriti, sed illum crucifixerunt: et illis resurrectionem simpliciter narrantibus credituri erant? Non ita se res habet, non ita, sed ejus, qui resurrexit, virtus hæc operata est.

2. Perpende autem mihi illorum vafritiem perridiculam. *Recordati sumus*, inquit, *quod seductor ille adhuc vivens dixit, Post tres dies resurgam*. At si impostor erat, et mendacia jactabat, quid timetis et circumcurritis, tantoque studio utimini? Timemus, inquit, ne discipuli furentur eum, et plebem decipiant. Atqui demonstratum est, hoc non rationi consentaneum esse; attamen nequitia, contentiosa et impudens, irrationabilia quoque aggreditur. Ad tres usque dies jubent muniti sepulcrum, quasi pro dogmatibus pugnantes, ut probarent hunc antehac deceptorum fuisse, et usque ad sepulcrum malitiam extendunt. Ideo cito surrexit, ne dicerent, ipsum mentitum et corpus sublatum fuisse. Illud enim crimini non erat obnoxium, quod cito surrexisset; quod vero tardius, suspicione plenum erat. Nam si tunc non resurrexisset, dum illi sederent ac custodirent, sed ipsis post tres dies digressis, contradicere, etsi stulte, poterant. Ideo igitur prævenit et surrexit, ut ne impudentem illi ansam haberent. Oportebat enim resurrectionem fieri, ipsis sedentibus et custodientibus. Igitur intra tres dies oportuit illum resurgere: nam si post illas dies id evenisset illis digressis, suspecta res fuisset. Ideo quoque obsignari concessit, ut ipsi volebant, et milites assidebant. Nec curabant quod hoc in sabbato fieret, et laboraretur, sed ad suam solam spectabant nequitiam, ut qui hac via superaturi essent; quod extremum erat insanitæ et timoris ipsos vehementer concutientis. Nam qui illum viventem apprehenderant, mortuum timent: atqui si purus erat homo, fidenti animo esse oportuit. Sed ut ediscerent, ipsi viventem sponte passum fuisse id quod passus est, ecce et sigillum et lapis et custodia; neque tamen mortuum retinere potuerunt: sed id unum efficitur, quod sepultura publicetur, et hinc resurrectio credatur. Nam et milites assidebant, et Judæi assistebant. (Cap. 28.) 1. *Vespere autem sabbatorum, quæ lucescit in una sabbatorum, venit Maria Magdalene et altera Maria videre sepulcrum*. 2. *Et ecce terræ motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de caelo, et accedens revolevit lapidem ab ostio monumenti, et sedebat super eum*. 3. *Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, vestimentum autem ejus candidum sicut nix*. Post resurrectionem venit angelus. Cur ergo venit, et lapidem abstulit? Propter mulieres: illæ enim ipsum tunc viderunt in sepulcro. Ut ergo crederent, eum resurrexisse, vident sepulcrum corpore vacuum. Ideo abstulit lapidem, ideo terræ motus factus est, ut excitarentur et expergiscerent. Venerant enim, ut corpus oleo ungerent: ac noctu ista fiebant, verisimileque erat quasdam dor-

mivisse. Sed cur, inquires, angelus dicit eis, 5. *Nolite timere vos?* Prius metu illas liberat, et tunc de resurrectione loquitur. Illud autem, *Vos*, multum præ se fert honoris, ostenditque eos, qui tantum facinus susceperant, extrema passuros esse, nisi poenitentiam agerent. Non enim vestrum est, inquit, timere; sed illorum qui ipsum crucifixerunt. Cum igitur illas et ex verbis et ex visu a metu liberasset (hilarem enim speciem offerebat, ut qui tam fausta nuntiaret), subjunxit dicens, *Scio quod Jesum qui crucifixus est quæritis*, neque erubescit crucifixum vocare: hoc enim caput est et summa honorum. 6. *Surrexit*. Unde hoc planum est? *Sicut dixit*. Itaque etiamsi mihi diffidatis, illius verborum recordemini, et mihi fidem non negabitis. Deinde est alia demonstratio. *Venite et videte locum ubi positus erat*. Ideo lapidem amoverat, ut hinc etiam argumentum sumerent. 7. *Et dicite discipulis: Ipsum videbitis in Galilæa*. Id efficit ut aliis etiam annuntiatur, quod magis ipsas ad fidem inducebat. Ac pulchre dixit, *In Galilæa*, a negotiis et periculis liberans, ut ne metus fidem turbaret. 8. *Et exierunt de monumento cum timore et gaudio*. Quare? Stupendam rem viderant et inauditam; sepulcrum vacuum in quo prius corpus positum fuisse viderant. Quare illas ad spectaculum adduxit, ut utriusque testes essent, et sepulcri et resurrectionis. Etenim cogitabant neminem potuisse illum auferre; tot assidentibus militibus, nisi ipse seipsum suscitasset. Ideo gaudent et mirantur, et tantæ perseverantiæ mercedem accipiunt, quod primæ viderent et nuntiarent, non solum quæ audierant, sed et quæ viderant.

5. Cum igitur exivissent cum timore et gaudio. 9. *Et ecce Jesus occurrit illis dicens: Ave. Illæ vero tenuerunt pedes ejus*, et cum ingenti lætitia ad illum accurrentes, per tactum resurrectionis certum argumentum acceperunt, *Et adoraverunt eum*. Quid igitur ille? 10. *Nolite timere*. Rursus et ipse timorem amovet, fidei viam parans. *Sed ite, et nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam: et ibi me videbunt*. Perpende quomodo ipse harum opera discipulis annuntiet, ut sæpe dixi, sexum inhonoratum ad honorem et ad bonam spem revocans, et quod infirmum erat sanans. Aliquis fortasse vestrum cuperet insignium illarum instar mulierum pedes Jesu tenere? Nunc etiam potestis, si qui vultis, neque pedes et manus tantum, sed etiam caput illud sacrum contingere, dum pura conscientia sacrorum mysteriorum consortes estis. Neque hic tantum, sed in illa etiam die ipsum videbitis, cum ineffabili illa gloria et eum angelorum multitudine venientem, si misericordes esse volueritis: et audietis non hæc verba tantum, *Ave*, sed etiam illa: *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis a constitutione mundi* (Matth. 25. 34). Estote igitur misericordes, ut hæc verba audiat, vos quoque auro ornatae mulieres, quæ harum mulierum cursum vidistis, sero tandem hunc morbum deponentes, auri nempe cupiditatem. Ita-

ἔφη καὶ τήγανα καὶ κάμινοι καὶ μυριοὶ καθ' ἡμέραν θάνατοι, εἰ μὴ τῆς τοῦ ἀναστάντος δυνάμεως καὶ ῥοπῆς ἀπέλυσαν· τοιαῦτα σημεῖα γέγονε καὶ τοσαῦτα, καὶ οὐδὲν τούτων ῥῆσθισαν Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἐσταύρωσαν τὸν πεπονηκότα· καὶ τοὺς ἐμελλόν ἀπλῶς λέγουσι πισθεῖσθαι περὶ ἀναστάσεως· οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· ἀλλ' ἡ τοῦ ἀναστάντος ἰσχύς ταῦτα εἰργάσατο.

β'. Σκόπει δέ μοι τὴν κακουργίαν αὐτῶν τὴν καταγέλαστον. Ἐμνήσθημεν, φησὶν, οὗτοι εἶπεν ὁ πλάτος ἐκεῖνος ἐπὶ ζῶν, Μετὰ τρεῖς ἡμέρας θείρομαι. Καὶ εἰ πλάτος ἦν, καὶ ψευδὴ ἐκόμπαζε, τί δεδοίκατε καὶ περιτρέχετε, καὶ τοσαύτη κέκρησθε σπουδὴν; Δεδοίκαμεν, φησὶ, μήποτε κλέψωσιν αὐτὸν οἱ μαθηταί, καὶ ἀπατήσωσι τοὺς πολλούς. Καίτοιγε ἀπεδείχθη τοῦτο οὐκ ἔχον λόγον καθόλου. Ἄλλ' ὅμως ἡ κακία φιλονεικῶν καὶ ἀναίδεζ, καὶ τοῖς ἀλογίστοις ἐπιχειρεῖ. Καὶ μέχρι τριῶν ἡμερῶν κλειδύοντι ἀσφαλισθῆναι, ὥς ὑπὲρ δογμάτων μαχόμενοι, καὶ βουλόμενοι δεῖξαι καὶ πρὸς τοῦτο πλάτων ὄντα, καὶ μέχρι τοῦ τάφου τὴν κακίαν ἐκτείνουσι. Διὰ τοι τοῦτο τάχιστα ἀνέστη, ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι ἐψεύσθητο, καὶ ἐκλάπη. Τοῦτο μὲν γὰρ ἐγκλημα οὐκ ἔχει, τὸ ὅτι οὐκ ἀναστῆναι· τὸ δὲ βράδιον, ὑποφίας ἔγεμε. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τότε ἀνέστη, καθήμενος αὐτῶν αὐτόθι καὶ φυλακιστῶν, ἀλλ' ἀναχωρησάντων μετὰ τὴν τρίτημερον, ⁷⁰⁻⁸¹ εἶχόν τι λέγειν καὶ ἀντιλέγειν, εἰ καὶ ἀνοήτως. Διὰ τοῦτο τοῖνον προέφρασαν. ⁸² Ἐδεῖ γὰρ παρακαθημένων αὐτῶν καὶ φυλακιστῶν, γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν. Οὐκοῦν καὶ εἰσω τῶν τριῶν ἡμερῶν ἔδει γενέσθαι· ὥς εἴγε παρελθουσὶν αὐτῶν καὶ ἀναχωρησάντων ⁸³ ἐγένετο, ὑποπτον τὸ πρᾶγμα ἐμελλεν εἶναι. Διὰ καὶ σφραγίσαι συνεώρησεν, ὥς ἠθούλοντο, καὶ στρατιώται παρεκάθηντο. Καὶ οὐκ ἐμελεν ⁸⁴ αὐτοῖς ἐν σαβάθῳ ταῦτα ποιοῦσι, καὶ ἐργαζομένοις, ἀλλὰ πρὸς ἐν μόνον ἔωρων, τὴν ἑαυτῶν πονηρίαν, ὥς ταύτη περιεσώμενοι· ὅπερ ἐσχάτης ἀνοίας ἦν, καὶ φόβου σφόδρα αὐτοὺς κατασεύοντος λοιπόν. Οἱ γὰρ ζῶντα αὐτὸν κατασχόντες, ἀποκρίναντο δεδοίκασι. Καίτοιγε εἰ φίλος τις ἀνθρώπος ἦν, ἔδει θαρρῆναι. Ἄλλ' ἵνα μάθωσιν, ὅτι καὶ ζῶν ἐκὼν ἔπαθεν ἄπερ ἔπαθεν, ἰδοὺ καὶ σφραγίς, καὶ λίθος, καὶ κουστουδιά, ⁸⁵⁻⁸⁸ καὶ οὐκ ἴσχυσαν κατασχεῖν· ἀλλ' ἐν γένεταί μόνον, τὸ δημοσιευθῆναι τὴν ταφήν, καὶ πιστευθῆναι ἐντεῦθεν τὴν ἀνάστασιν. Καὶ γὰρ στρατιώται παρεκάθηντο, καὶ Ἰουδαῖοι προσεβρούσαν. ⁸⁹ Οὐ γὰρ ^[834] σαββάτων, τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μάλα σαββάτων, ἦλθε Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ ἄλλη Μαρία θεωρησαὶ τὸν τάφον. Καὶ ἰδοὺ σεισμός ἐγένετο μέγας. Ἀγγέλους γὰρ Κυρίου καταβάς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ προσελθὼν, ἀπεκάλυψε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου, καὶ ἐκδόθητο ἐπάνω αὐτοῦ. ⁹⁰ Ἦν δὲ ἡ ἰδέα ⁹¹ αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ, καὶ ῥοδὸν ἔδρυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών. Μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἦλθεν ὁ ἀγγέλους. Τίνος οὐκ ἔνεκεν ἦλθε ⁹², καὶ τὸν λίθον ἦρε; Διὰ τὰς γυναῖκας· αὗται γὰρ αὐτὸν τότε εἶδον ἐν τῷ τάφῳ. ⁹³ Ἴν' οὖν πιστεύσωσιν ὅτι ἡγέρθη, ὁρῶσι τὸν τάφον κενὸν τοῦ σώματος. Διὰ ⁹⁴ τοῦτο ἀνέλλε τὸν λίθον, διὰ τοῦτο καὶ σεισμός ἐγένετο, ἵνα διαναστῶσι καὶ ἀφωπνισθῶσι. Καὶ γὰρ ἦσαν παραγενόμεναι, ὥστε ἔλασον βαλεῖν ⁹⁵, καὶ ἐν νυκτὶ ταῦτα ἐγένετο, καὶ εἰκόσ ⁹⁶ τινὰς καὶ ἀποκαθευδῆσαι. Καὶ τίνος ἔνεκεν καὶ

διὰ τῆς φησὶ, *Μὴ ⁹⁷ φοβεῖσθε ὅμως*; Πρῶτερον αὐτὰς ἀπαλλάττει τοῦ δέους, καὶ τότε διαλέγεται περὶ τῆς ἀναστάσεως. Καὶ τὸ *Ἵμεις δὲ πολλὴν ἠνδρακινύμενοι ⁹⁸* τὴν τιμὴν ἐστί, καὶ δεκνύοντες, ὅτι τὰ ἐσχάτα μένει ⁹⁹ τοὺς τετολημκότας, ἄπερ ἐτόλμησαν, ἀν μὴ μετανοήσωσιν. Οὐ γὰρ ὁμῶν ἐστί τὸ δεδοικέναι, φησὶν, ἀλλ' ἐκείνων τῶν σταυρωσάντων. Ἀπαλλάξας τοῖνον αὐτὰς τοῦ φόβου, καὶ διὰ τῶν ῥημάτων καὶ διὰ τῆς βέβαιας, (καὶ γὰρ τὸ σῆμα φαιδρὸν εἰδείξεν, ὅτε εὐαγγέλια τοιαῦτα φέρων) ἐπήγαγε λέγων, *Οἶδα ὅτι Ἰησοῦν τὸν σταυρωμένον ζητεῖτε*. Καὶ οὐκ ἐπαισχύνεται ἰσταυρωμένον καλῶν τοῦτο γὰρ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν. *Ἡγέρθη*. Πόθεν δὴλον; *Καθὼς εἶπεν*. *Ὅστε κἀν ἐμοί, φησὶ, διαπιστῆτε ¹⁰⁰*, τῶν ἐκείνου μνήσθητε ῥημάτων, καὶ οὐδὲ ἐμοὶ διαπιστῆσθε. *Εἰτα καὶ ἄλλη ἀπόδειξις*. *Ἀεὺτε καὶ ἰδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ¹⁰¹*. Διὰ τοῦτο ἐπῆρε τὸν λίθον, ὥστε καὶ ἐντεῦθεν αὐτὰς λαβεῖν τὴν ἀπόδειξιν. *Καὶ εἰπατε τοῖς μαθηταῖς, ὅτι ἐβυσθε αὐτὸν εἰς τὴν Γαλιλαίαν*. Καὶ ἐτέρως ¹⁰² εὐαγγελίζονται παρασκευάζει, ὃ μάλιστα αὐτὰς ἐποίει πιστεύσαι. Καὶ καλῶς εἶπεν ¹⁰³, *Εἰς τὴν Γαλιλαίαν*, ἀπαλλάττων πραγμάτων καὶ κινδύνων, ὥστε μὴ τὸν φόβον διαγολεῖν τῇ πίστει. *Καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ μνημείου μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς*. Τί δὴ ποτε; *Ἐκπληκτον ¹⁰⁴* πρᾶγμα εἶδον καὶ παράδοξον, τάφον κενόν, ἔνθα πρῶτον τεθέντα εἶδον. Διὰ καὶ ἤγαγον αὐτὰς εἰς θεωρίαν, ἵνα ἀφοπτεῖραν γυναικῶν μαρτύρας, καὶ τοῦ τάφου καὶ τῆς ἀναστάσεως. Καὶ γὰρ ἰνενδόν, ὅτι οὐδεὶς ἂν ¹⁰⁵ αὐτὸν ἦρε, στρατιωτῶν τοσούτων παρακαθημένων, εἰ μὴ ἑαυτὸν ἀνέστησε. Διὰ τοῦτο καὶ χαίρουσι καὶ θαυμάζουσι, καὶ τῆς τοσαύτης ¹⁰⁶ παραμονῆς λαμβάνουσι τὴν ἀμοιβήν, τὸ πρῶται ἰδεῖν καὶ εὐαγγελισσάσθαι, οὐ τὰ εἰρημένα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ὁραθέντα.

γ'. Ἐπεὶ οὖν ἐξῆλθεν μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς, *ἰδοὺ Ἰησοῦς ἀπήντησεν αὐταῖς λέγων*. *Χαίρετε*. Αἱ δὲ ἐκράτησαν τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ μετ' ὑπερβαλλούσης ^[835] εὐφροσύνης αὐτῷ προσεκύνησαν, ἐλάμβανον καὶ διὰ τῆς ἀφῆς τεκμήριον καὶ πληροφορίαν τῆς ἀναστάσεως, *καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ*. Τί οὖν αὐτὰς; *Μὴ φοβεῖσθε*. Πάλιν καὶ αὐτὰς τὸν δέος ἐκβάλλει, προδοποιῶν τῇ πίστει. *Ἄλλ' ὁπάγετε, καὶ εἰπατε τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· κακεῖ με θύονται*. Σκόπει πῶς καὶ αὐτὰς διὰ τούτων τοὺς μαθητὰς εὐαγγελίζεται, ὃ πολλὰκις εἶπον, τὸ μάλιστα γένος ἀτιμωθὲν εἰς τιμὴν ἄγειν καὶ εἰς χρηστάς ἐλπίδας, καὶ τὸ παπονηκὸς ἰώμενος. Τάχα ¹⁰⁷ τις ὁμῶν ἐβούλετο κατ' ἐκείνας ¹⁰⁸ γενέσθαι, καὶ τοὺς πόδας κατασχεῖν τοῦ Ἰησοῦ; Δύνασθε καὶ νῦν, ὅσοι βούλεσθε, οὐχὶ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κεφαλὴν κατασχεῖν τὴν ἱερὰν ἐκείνην. τῶν φρικτῶν ἀπολαύοντες μυστηρίων καθαρῶ συνιδέσθαι. Οὐκ ἠνταυθα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ βέβηθε αὐτὸν, μετὰ τῆς ἀπορρήτου δόξης ἐκείνης καὶ τοῦ δήμου τῶν ἀγγέλων ἐρχόμενον, εἰ βουληθεῖσθε εἶναι φιλόανθρωποι· καὶ ἀκούσεσθε, οὐχὶ ταῦτα τὰ ῥήματα μόνον, οὐκ ἔστι *Χαίρετε*; ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα· *Ἀεὺτε εἰ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν πρὸ καταβολῆς κόσμου*. Γίνεσθε τοῖνον φιλόανθρωποι, ἵνα ταῦτα ἀκούσητε, καὶ ὑμεῖς αἱ χρυσοφόροι

⁷⁰⁻⁸¹ Sic Ep. Mor. ceteri τὴν τρίτην ἡμέραν. Mor ἀνοήτως G. Ep. ⁸² Post προέφρασε, hæc addunt Sav. Ben. καὶ ἀνάστη, ὥστε μὴτε ἀναγχύνον αὐτοὺς ἔχειν πρόφασιν. ⁸³⁻⁸⁸ ἀναγ.] adl. ἐκείνων Sav. Ben. ⁸⁴ ἐμελλεν K. L. Mor. ceteri ἐμελλεν. Infra περιεσώμενων G. ⁸⁵⁻⁸⁸ κους.] add. καὶ πᾶσα φυλακὴ Sav. Ben. Idem τὸν νεκρὸν post ἴσχυσαν intradunt. Cum Mor. stant omnes mei et Interp. ⁸⁹ εἶδε Mor. et codd. præter H. Mor. λευκὸν om. G. K. ⁹⁰ ἦλθεν] add. ὁ ἀγγέλους G. H. K. M. ⁹¹ Διὰ] add. ἐπὶ idem. ⁹² λαβεῖν K. Mor. ⁹³ εἰκότως G. εἰκότως ἦν Sav. Ben. p. p. καθυδῆσαι Edd. καὶ ante ἀποκ. om. G. K. ⁹⁴ Ἄλλὰ τίνος ἔνεκεν, φησὶ, πρὸς αὐτὰς ὁ ἀγγέλους εἶπε, Μὴ Sav. Ben. ⁹⁵ ἐπιδείκx. Sav. Ben. ⁹⁶ μένει] Sic L. Ep. Mor. in cæteris deest. Illi autem post μετανοήσωσι, καταλέγεται (καταλείπονται G.) habent. ⁹⁷ διαπιστῆτε Edd. Mor. διαπιστῆσθε G. H. K. ⁹⁸ ἔκειτο] add. ὁ κύριος H. L. M. I Mosq. ⁹⁹ ἐτέρους G. H. K. M. invito Ep. ¹⁰⁰ εἶπεν om. L. Mor. ¹⁰¹ Ἐκπληκτον Sav. solus. κενόν] Sic Ep. Mor. ceteri πρώτας. ¹⁰² HΘIKON. Περὶ χρυσοφορούντων (sic) καὶ καλλωπιζομένων γυναικῶν· πάνυ ὠραῖον G. ¹⁰³ ἐκείνας] add. τὰς δοξίμους G. H. M. ¹⁰⁴ Γίνεσθε... ἀκούσητε] Γενώμεθα τοῖνον θεοσεβεῖς, φιλόδοτοι, φιλάδελφοι, τὴν ἀγάπην πρὸς πάντας ἐπιδεικνύμενοι, ἵνα ταῦτα ἀκούσωμεν τὰ ῥήματα, καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ὑποδεξόμεθα Sav. Ben.

γυναῖκες, αἱ τὸν ὁρμόν τῶν γυναικῶν θασάμεναι τούτων, ὅτε γοῦν ποτε τὴν νόσον ἀποθέμεναι * τῆς τῶν χρυσιῶν ἐπιθυμίας. Ὅστε εἰ ζηλοῦτε τὰς * γυναῖκας, ἀνταλλάξαθε τὸν κόσμον, ὃν περιέκισθε, ἐλεημοσύνην περιθέμεναι. Τί τὸ ὄρελος, εἰπέ μοι, τῶν λίθων τῶν τιμίων τούτων, καὶ τῶν χρυσοπάστων ἱματίων; Χαίρει τοῖς τοῖς, ψῆσιν, ἡ ψυχῇ, καὶ εὐφραίνεται. Ἐγὼ σε τὸ κέρδος ἠρώτησα· σὺ δέ μοι τὸ βλάβος εἶπες. Τοῦ γὰρ περὶ ταῦτα ἡσυχάζει καὶ χαίρειν καὶ προσηλῶσθαι, χεῖρον οὐδέν. Πικροτέρα γὰρ ἡ χαλεπὴ αὕτη δουλεία γίνεται, ὅταν τις καὶ δουλεύων εὐφραίνεται. Ἐπὶ τίνι γὰρ τῶν πνευματικῶν ὡς χρὴ σπουδάσει ποτὶ **, πότε δὲ καταγέλασται ὡς δεῖ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, ἡ χαρὰς δέξιν εἶναι νομίζουσα τὸ δεδῶσθαι χρυσῷ; Ὁ γὰρ ἐν δεσποτηρίῳ μένων καὶ ἡδόμενος, οὐδέποτε ** ἀπαλλαγῆναι θελήσει, ὥσπερ οὖν οὐδὲ αὕτη· ἀλλ' ὥσπερ τις αἰγμάλωτος γενομένη τῆς πονηρὰς ταύτης ἐπιθυμίας, οὐδὲ φωνῆς ἀνέξεται πνευματικῆς ἀκοῦσαι μετὰ τῆς προσπαροῦσης ἐπιθυμίας τε καὶ σπουδῆς, μή τιγε ἔργον μεταλθῇ. Τί οὖν τὸ κέρδος τοῦ κόσμου τούτου καὶ τῆς βλακείας ταύτης; εἰπέ μοι. Τέπομαι, ψῆσι. Πάλιν μοι τὴν βλάβην εἶπες καὶ τὸν θάνατον. Ἀλλὰ καὶ τιμὴς ἀπολαύω, ψῆσι **, πολλῆς παρὰ τῶν ὀνύτων. Καὶ τί τοῦτο; Ἐτέρως γὰρ τοῦτο διαφορὰς ὑπόθεσις, ὅταν εἰς τύπον, ὅταν εἰς ἀπόνοιαν αἶρε. Φέρε μοι, ἐπειδὴ σὺ τὸ κέρδος οὐκ εἶπες, ἀνάγκη [856] ἐμοῦ σοι διηγουμένου τὰς βλάβας. Τίνες οὖν ἐντεῦθεν αἱ βλάβαι; Ἡ φροντίς ἡ μέλινος τῆς ἡδονῆς. Διὸ πολλοὶ τῶν ὀνύτων, τούτων δὴ τὴν παχυτέραν, τέρπονται μᾶλλον, ἢ ἡ περιειμένη. Σὺ μὲν γὰρ μετὰ μερίμνης καλλωπίζῃ ἐκείνοι δὲ ἀνευ ταύτης ἐσιώσιν τὰς ὕψεις. Εἰτα ἕτερα πάλιν, τὸ ταπεινούσθαι τὴν ψυχὴν, τὸ βατκαίνεσθαι πανταχόθεν **. Αἱ γὰρ πλησίον ὀφθαλμοῖς κατὰ τῶν οἰκείων ἀνδρῶν ὀπλίζονται, καὶ πολέμους ἀναρρίπτουσι σοι ** χαλεπούς. Μετὰ τούτων τὸ τὴν σχολὴν ἄπασαν καὶ τὴν φροντίδα εἰς τοῦτο δαπανᾶσθαι, τὸ τῶν πνευματικῶν μὴ σφόδρα ἀντιέχεσθαι κατορθωμάτων, τὸ τῷ τύφῳ καὶ ἀπονοίας καὶ κενῆς πληροῦσθαι δόξης, τὸ τῇ γῇ προσηλῶσθαι, καὶ περὶ τοῦτο, καὶ ἀντὶ αὐτοῦ γενέσθαι κύνα καὶ χοῖρον. Ἀφείσα γὰρ ** πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπειν καὶ πέτασθαι, καθάπερ οἱ χοῖροι χιμαὶ νεύεις, μέταλλα περιεργαζομένη καὶ χρηματός, καὶ ψυχὴν ἀνάνδρον καὶ ἀνελευθέραν ** κτωμένη. Ἀλλ' ἐπιστρέφεις φαινομένη τὸς ** ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς; Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο χρυσοφορεῖν οὐκ ἔδει, ἵνα μὴ κοινὸν γένῃ θέατρον, καὶ πολλῶν κατηγόρων ἀνείχης στόματα. Οὐδέ τις γὰρ σε τῶν ἐπιστρεφόμενων θαυμάζει, ἀλλὰ σκώπτουσιν ὡς φιλόκοσμον, ὡς ἀλαζόνα, ὡς σαρκικὴν γυναῖκα. Κἂν εἰς ἐκκλησίαν εἰσέλθῃς, ἐξηλθῇς οὐδὲν λαβούσα, ἀλλ' ἡ μυρία σκώμματα καὶ λοιδωρίας καὶ ἀράς, οὐχὶ παρὰ τῶν ὀνύτων μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ προφήτου. Καὶ γὰρ εὐθέως ** ὁ μεγαλοφώνωτος; Ἡσαΐας ἰδὼν σε βοήσεται· Τάδε λέγει Κύριος ἐπὶ τὰς ἀρχούσας θυγατέρας Σιών· Ἀνθ' ὧν ἐπορεύθησαν ὀψιγλῶ τραχιγλῶ, καὶ νεύμασιν ὀρθαλμῶν, καὶ τῇ πορείᾳ τῶν ποδῶν σύρονσαι τοὺς χιτῶνας, καὶ τοῖς ποσὶν ἅμα παίζουσαι· ἀνακαλύψει Κύριος τὸν κόσμον αὐτῶν, καὶ ἔσται ἀντὶ ὀσμῆς ἡδείας κοινοῦτος, ἀντὶ δὲ ὧν ἡσχον' ὦ ζωῇ. Ταῦτά σοι ἀντὶ ** καλλωπισμοῦ. Οὐδὲ γὰρ πρὸς ἐκείνας λαμβάνεις, καὶ ταῦτα εἰρηται, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν γυναῖκα μμουμένην αὐτάς. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ μετ' ἐκείνου ** κατ-

ἡγορος ἔστι, λέγων Τιμοθέῳ παραγγέλλειν ταῖς γυναῖξιν· Μὴ ἐν πλεγμασίᾳ, ἢ χρυσίῳ, ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ κοσμεῖν ἑαυτάς. Ὅστε πανταχοῦ μὲν βλαβερὸν τὸ χρυσοφορεῖν, μάλιστα δὲ ὅταν εἰς ἐκκλησίαν εἰσῆς, ὅταν διὰ τῶν πνεύτων παρήγῃ. Εἰ γὰρ σφόδρα σαυτῆς κατηγορήσαι ἐσπούδασας, οὐκ ἂν ἄλλο περιέθου σχῆμα, ἀλλ' ἢ τὸ τῆς ὁμότητος τοῦτο, καὶ ** ἀπανθρωπίας προσωπεῖον.

δ'. Ἐννόησον γοῦν πόσας γαστέρας παρέρχῃ πεινώσας μετὰ τοῦ σχήματος τούτου, πόσα σώματα γεγυμναμένα μετὰ τῆς φαντασίας ταύτης τῆς σατανικῆς. Πῶς βέλτιον διαθρεῖναι ψυχὰς πεινώσας, ἢ λοβοὺς ὧτων διατρύσκειν, καὶ μυρίων πνήτων τροφᾶς ἑξαρεῖν εἰς καὶ μάτην! Μὴ γὰρ ** τὸ πλουτεῖν ἐγκώμιον; μὴ γὰρ τὸ χρυσοφορεῖν ἔπαινος; Εἰ καὶ ἐκ δικαίων πόνων ταῦτα περιειμένα σοι ἦν, καὶ οὕτω μεγίστη κατηγορία τὸ γινόμενον· ὅταν δὲ καὶ ἐξ ἀδικίας, ἐννόησον τὴν ὑπερβολὴν. Ἀλλ' ἑπαίνων ἔρξας καὶ δόξης; [857] Οὐκοῦν ἀπόδουσαι τὴν καταγέλαστον ταύτην περιβολὴν, καὶ τότε σε θαυμάσονται πάντες, τότε καὶ δόξης καὶ καθαρὰς ἀπολαύσης τῆς ἡδονῆς· ὡς νῦν γε σκωμμάτων γέμεις, ἀθυμίας ** πολλὰς ὑποθέσεις ἐκ τούτων σαυτῇ κατασκευάζουσα. Ἀν γὰρ ἐκπέσῃ τι τούτων, ἐννόησον ὅσα ἐντεῦθεν τίκταιται τὰ κακὰ· πόσαι μαστιγούονται θεραπαινίδες, πόσοι ἄνδρες ἐνοχλοῦνται, πόσοι ἀπάγονται, πόσοι δεσπομῶν οἰκοῦσι. Καὶ δικαστήρια ** ἐντεῦθεν, καὶ εἰσαγωγὰ, καὶ μυρία πάντοθεν ἀρὰ καὶ κατηγορία· τῇ γυναικὶ παρὰ τοῦ ἀνδρός, τῷ ἀνδρὶ παρὰ τῶν φίλων. τῇ ψυχῇ παρ' ἐαυτῆς. Ἀλλ' οὐκ ἀπολείται. Μάλιστα μὲν ** τοῦτο οὐ ῥάδιον· εἰ δὲ καὶ σωθεῖη διαπαντός, σωζόμενα πάλιν πολλὴν παρέχει μέριμναν καὶ φροντίδα καὶ ἀγῶνα, καὶ κέρδος οὐδέν. Ποία γὰρ ἐντεῦθεν πρόσδος τῇ οἰκίᾳ; εἰ θελῶς αὕτῃ τῇ περιειμένῃ; Ὁφελος μὲν οὐδέν, ἀκοσμία δὲ πολλή, καὶ κατηγορία πάντοθεν. Πῶς δυνήσῃ τοῦ Χριστοῦ φιλήσαι τοὺς πόδας καὶ καταγεῖν, οὕτως ἐσκευασμένη; Τούτου ἀποστρέφεται τὸν κόσμον ἐκείνος. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ τοῦ τέκτονος οἰκίᾳ κατεδέξατο τεγθῆναι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, ἀλλ' ἐν καλύβῃ καὶ φάτνῃ. Πῶς οὖν αὐτὸν δυνήσῃ ἰδεῖν, οὐκ ἔχουσα κάλλος αὐτῷ ποθεῖν, οὐ περιειμένη κόσμον ἐπέρπτον αὐτῷ, ἀλλὰ μιστὸν; Τὸν γὰρ αὐτῷ προσίοντα οὐ τοιούτοις δεῖ καλωπίζεισθαι ἱματίοις, ἀλλ' ἀρετῇ ** περιβεβλησθαι. Ἐννόησον τί ποτὶ ἐστὶ τοῦτ' ὃ χρυσίον; Οὐδὲν ἕτερον ἢ γῆ καὶ σποδός. Ἐμβαλε ὕδωρ, καὶ γέγονε πηλός. Ἐννόησον καὶ αἰσχύνῃ τὸν πλὴν δεσπότην ποιούμεν, καὶ πάντα ἀφείσα καὶ αὐτῷ παρακαθήμεν, καὶ πανταχοῦ αὐτὸν βαστάζουσα καὶ περιφέρουσα, καὶ ὅταν εἰς ἐκκλησίαν εἰσῆς, ὅτε ** μάλιστα φεύγειν αὐτὸν ἐχρῆν. Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία ψυχοδύματα, ἵνα ἐν ταύτῃ τὸν πλοῦτον ἐπιδείξῃ τοῦτον, ἀλλ' ἵνα τὸν πλοῦτον τὸν πνευματικόν **. Σὺ δὲ ὥσπερ εἰς πομπὴν εἰσιούσα, οὕτω πάντοθεν σαυτὴν καλλωπίζεις, τὰς ἐν τῇ σκηνῇ μιμουμένη, οὕτω μετὰ δαφίλειας τὴν καταγέλαστον ** τρυτὸν βαστάζεις φορυτόν. Διὰ τοι τοῦτο πολλοὶς ἐπεισέρχῃ λύμῃ, καὶ τῆς ἐκκλησίας διαλυθείσης, ἐν ταῖς οἰκίαις, ἐπὶ τῶν τραπέζων, ταῦτα ἂν τις ἀκούσας διηγουμένων τῶν πλειόνων. Ἀφίντες γὰρ λέγειν, τὸ κατὰ τὸ εἶπεν ὁ προφήτης καὶ ὁ Ἀπόστολος **, τῶν ἱματίων τὴν πολυτέλειαν, τῶν λίθων τὸ μέγεθος, τὴν ἄλλην ἄπασαν ἀσχημωσύνην τῶν ταῦτα περιειμένων διπνῶνται. Ταῦτα

* Sic L. Mor. ceteri ἀποθέσθαι. * τὰς] add. μακαρίας ταύτας G. H. Mox χρυσεμμάτων G. ** ποτὶ] add. ἔργων G. H. K. πότε δὲ] πότε Mor. πότε δὲ Sav. Ben. ** οὐδέποτε] obde G. K. ** ψῆσι om. G. H. K. πολλῆς om. L. Mor. ** πάντοθεν L. πάντοθεν καὶ πανταχοῦ G. H. ** σοi deest in Edd. Mox Μετὰ τοῦ τῶν σ. L. Μετὰ τοῦτο τῶν σ. Mor. ** γὰρ] τὰ G. γὰρ τὸ Sav. Ben. ** ἀνελευθερον Edd. ** τοὺς] τοὺς G. ** εὐθέως om. G. K. ** Desinit codex L. ** μόνον codices. ἀλλὰ] add. καὶ G. H. M. ** ἐκείνου] add. βοᾷ καὶ Mor. λέγων] γράφων Mor. Ben. ** καὶ] add. τῆς H. K. M. p. περιερχῇ G. ** γὰρ] add. μοι H. M. μὴ γὰρ μοι bis Sav. Ben. ** καὶ ἀθυμίας codices. ** δικαστήριον Mor. πάντοθεν om. idem. ** κατηγορία G. H. M. ** μὲν] add. οὖν G. K. p. πολλὴν deest in meis. ** τῇ οἰκίᾳ] οἰκίαις mei. ** ἀρετὴν Sav. Ben. deest] Sic H. M. Mor. ceteri τότε. ** Desinit codex H. ** καταγ.] add. αὐτὸν G. add. αὐτὸν Sav. Ben. p. p. βαστάζουσα G. M. ** τὸ κατὰ τὸ εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, τὸ κατὰ τὸ ὁ πρ. Mor.

que si beatas hasce mulieres imitari vultis, ornatum istum vendite, ut eleemosyna ornemini. Quæ utilitas, quæso, ex his lapidibus pretiosis, et ex vestibus auro intextis? His gaudet, inquit, et lætatur anima. Ego te de lucro et utilitate interrogo; tu mihi damnum narras. His enim operam dare, gaudere, lærere, nihil pejus. Tunc acerbior hæc servitus est, cum quis serviens lætatur. Cui enim spiritualium operum umquam ut convenit incumbet? quando item ut decet res humanas deridebit quæ auro vinciri putat esse gaudii dignum? Nam qui in carcere lubens habitat, numquam hinc eripi volet: quemadmodum et ipsa, sed quasi captiva prævæ hujusce cupiditatis, neque vocem spirituales cum dicenti gaudii audire sustinebit, nedum opus aggredietur. Quod ergo lucrum ex hoc ornatu, et ex hac mollietate? Delector, inquit. Rursum mihi nocumentum narras et perniciem. Sed multo fruor honore, inquit, apud spectatores. Et quid hoc est? Alterius scilicet corruptionis argumentum, cum in fastum, cum in arrogantiam attolleris. Age igitur, quoniam tu lucrum non dixisti, sine, quæso, nocumenta exponam tibi. Quæ ergo inde nocumenta? Sollicitudo major quam voluptas. Ideo plerique spectantium rudiorum magis delectantur, quam quæ ista gestat ornamenta. Tu enim cum sollicitudine ornaris; ille sine cura pascit oculos. Aliud item incommodum est, quod illa animo deiciatur, et invidiam undique et ubique moveat. Vicinæ enim concitata contra viros suos armantur, et bella gravia excitant. Ad hæc vero otium omne, sollicitudo omnis in his consumitur, spiritualibus operibus non admodum opera datur; insuperque fastu, arrogantia, vana gloria hujusmodi mulier impletur, ac terræ tota adhæret, quod pennas amittat, et pro aquila fiat canis et porcus. Onittens enim in cælum aspicere et volare, quemadmodum porci humum respiciunt, metalla curiose scrutantur et antra, animamque mollem et illiberalem reddis. Sed in foro te ostentans, omnium oculos in te convertis? Propterea aurum gestare non oportuit, ne commune theatrum fieres, plurimumque accusatorum ora aperires. Nullus enim respicientium te miratur, sed irridet ut ornatus avidam, arrogantem et carnalem mulierem. Quod si in ecclesiam ingrediaris, inde egredieris nihil adepta, nisi sexcenta dicteria, convicia, maledicta, non a spectantibus tantum, sed etiam a propheta. Nam statim ille vocalissimus Isaias te conspiciens clamabit: *Hæc dicit Dominus ad dominatrices filias Sion: Pro eo quod ambulaverant erecto collo, et nubilus orulorum, et gressu pedum trahentes tunicas, et pedibus simul indentes: revelabit Dominus ornatum ipsarum, et erit pro suavi odore pulvis, et pro zona funiculo cingeris (Isai. 3. 16. 17. 24).* Hæc tibi pro ornatu erunt. Neque enim ad illas tantum hæc dicta sunt, sed ad quaslibet mulieres illas imitantes. Et post ipsum Paulus accusator stat¹, Thimotheo scribens, ut mulieribus præcipiat, *Non in*

tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut vestimento sumptuoso sese exornent (1. Tim. 2. 9). Itaque aurum gestare ubique perniciosum est; maxime vero cum in ecclesiam ingrederis, quando per pauperes transis. Nam si te ipsum vehementer criminari studeres, non alio uteris vestimento, quam hac crudelitatis et inhumanitatis larva.

4. *Contra inaurium luxum.* — Cogita quot esurientes ventres cum tali habitu prætereas, quot nuda corpora cum satanico hujusmodi ornatu. Quanto melius esset esurientes animas alere, quam imam auriculam perforare, et ibi mille pauperum alimenta frustra suspendere. Num tibi ditescere gloriosum? Num tibi aurum gestare laudabile? Etiam si ista ex justis tibi parta essent laboribus, sic etiam res maxime culpanda esset: cum autem injuste parta sunt, cogita quam ingens sit flagitium. At laudem amas et gloriam? Ergo ridiculum hunc amictum exue, tuncque te omnes mirabuntur, tunc gloria et præ voluptate frueris: ut nunc dietis exposita es, multasque tibi mœroris occasiones hinc concilias. Nam si horum quidpiam exciderit, cogita quanta hinc oriantur mala, quot ancillæ verberentur, quot viri perturbentur, quot abducantur, quot in carcere habitent. Hinc iudicia, actiones et mille undique maledicta et convicia uxori a viro suo, viro ab amicis; animæ quoque a seipsa. Sed hæc non peribunt. At servare non ita facile est. Etiam si autem perpetuo serventur, multam præbent sollicitudinem, curam, molestiam, lucri nihil. Quis inde proventus domui? quæ utilitas ex ornatu mulieri? Nulla certe, sed dedecus magnum et criminatio undique. Quomodo poteris Christi pedes osculari et tenere cum tali ornatu? Hunc ornatum ille aversatur. Ideoque in fabri domo nasci voluit; imo vero non in domo illa, sed in tugurio, in præsepio. Qui ergo poteris illum videre, cum non ipsi gratiam formam et ornatum, sed odiosam habeas? Nam qui illum adeunt, non talibus debent ornari vestimentis, sed virtute decorari. Cogita quid sit aurum illud. Nihil nisi terra et cinis. Injice aquam, et sit lutum. Considera et erubescas, quod lutum domum tuam constituas, et (a) [omnibus omissis ipsi assides,] ubique ipsum gestas et circumfers. Et quando in ecclesiam intras, tum maxime ipsum amoveri oportebat. Neque enim ideo structa fuit ecclesia, ut ibi has divitias ostentares, sed ut spirituales divitias exhiberes. Tu vero cœu in pompam ingreassura, sic te undique ornas, scenicasque mulieres imitaris, cum tanto apparatu ridiculas has gestans sordes. Propterea in multorum ingrederis perniciem: et soluta ecclesie collecta, in domibus, ad mensam hæc multos narrantes audias. His nempe missis verbis, Hoc et hoc dixit propheta, hoc apostolus, de vestium luxu, de magnitudine gemmarum, de aliaque simili turpitudine verba faciunt. Hæc vos, necnon conjuges vestros, ad eleemosynam erogandam inutiles reddunt. Neque facile quispiam ex hoc auro quid fran-

¹ In Commelin. et Morel. legitur: *Et post ipsum Paulus clamavit et accusator stat.*

(a) Quæ uncinis clauduntur, non leguntur in Commelia, neque in Morel.

gat, ut esurientem alat. Cum enim ipsa malis in angustia esse, quam hæc fracta videre quomodo alium ex his alas? Nam multæ erga ista perinde sunt affectæ, atque erga res animatas, nec minus quam erga infantes. Apage, dicetis. Hoc igitur ostendite, per opera comprobate: nunc vero contrarium video. Ecqua enim ex iis quæ hoc morbo admodum laborant, his confatis auri ornamentis, puerum a morte eripuit? Ecquid dico puerum? quis animam suam pereuntem hinc redemit? Contra vero multi illam quotidie hæc de causa vendunt. Et si corporalis adsit ægritudo, nihil non agunt; si vero animam corruptam viderint, nihil simile faciunt, sed et filiorum nepotumque animam, et suam negligunt; ut hæc maneant, rubigineque pereant. Et ut quidem mille talentorum aurea circumponis, dum Christi membrum ne quidem necessaria fruitur esca. Sed ille quidem communis omnium Dominus, et cælorum et cælestium spirituum mensam omnibus ex æquò apponit; tu vero nec

pereuntium rerum consortem facis, ut hisce gravibus catenis constricta maneas. Hinc mala innumera, hinc zelotypiæ, hinc virorum adulteria, quando illos non ad philosophandum incitatis, sed illos docetis iis delectari quibus meretrices exornantur. Ideo illi cito capiuntur. Si enim illum ita instituisses ut hæc despiceret, et de castitate gauderet, de pietate, de humilitate, non facile a fornicationis appetitu captus fuisset. Hoc enim et majori modo ornari potest meretrix; illis vero non item. Ipsum itaque eo lætari ornatu assuefacito, quem non potest apud meretricem videre. Quomodo autem illum in hanc consuetudinem induces? Si hunc abstuleris, illum induaris. Sic et vir in securitate, tu in honore: ac Deus vobis propitius erit, et homines omnes vos admirabuntur, ac futura bona consequemini, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XC. al. XCI.

CAP. 28. v. 11. *Qui cum abiissent, ecce quidam de custodibus venientes in civitatem, nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant. 12. Et congregati cum senioribus, consilio inito, pecuniam multam dederunt militibus, 13. dicentes: Dicite quod discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus. 14. Et si hoc audiat ur a præside, nos suadebimus ei, et vos tutos faciemus.*

1. Propter hos milites terræ motus ille factus est, ita ut obstupescerent, et ab ipsis testimonium proferretur; quod etiam evenit. Sic enim prolata a custodibus fama suspecta non fuit. Signa quippe alia generaliter per orbem, alia privatim ibi præsentibus facta sunt: orbi quidem toti tenebræ; privatim autem angeli visio, et terræ motus. Quia igitur venerunt et illa nuntiarunt (veritas enim ab adversariis prædicata resplendet), rursus pecuniam dederunt, ut dicerent discipulos ejus venisse, ipsumque furatos esse. Quomodo furati sunt, o omnium stultissimi? Nam quod veritas ita fulgeat splendeatque, ne quidem fingere possunt¹. Etenim illud prorsus incredibile erat, et improbable omnino mendacium. Quomodo, quæso, furati sunt discipuli, homines pauperes et rudes, qui ne in conspectum quidem venire audebant? Annon sigillum erat appositum? annon tot custodes assidebant, et milites, et Judæi? annon illi hoc suspicebantur, et solliciti vigilabant curabantque? Cur autem furati sunt? an ut resurrectionis dogma confingerent? Et quomodo illis in mentem venisset talia confingere, hominibus, quibus illud solum in optatis erat, ut occulti viverent? quomodo lapidem illum munimentum amovissent²? quomodo tam multis præsentibus latuissent? Atqui etiamsi mortem contempsis-

sent, numquam id temere et frustra tentaturi erant, cum tot essent custodes. Quod autem timidi essent, quæ prius facta sunt declarabant. Cum enim illum captum vidissent, aufugerunt omnes. Si ergo tunc illo adhuc vivente ne stare quidem ausi sunt, quomodo post mortem ejus tantam militum turmam non timuissent? Num janua tantum evertenda erat? num vel unus latere poterat? Lapis erat magnus appositus, cui amovendo multis erat opus manibus. Jure ergo dicebant: *Et erit novissimus error pejor priore* (Matth. 27. 64); contra se ipsos hoc pronuntiantes, quod post tantum furorem, cum respicere oportuisset, priora superare conarentur ex ridiculis illis signmentis; et qui viventis sanguinem emerant, crucifixi et postea resurgentis pecunia resurrectionem subducere tentabant. Tu vero animadvertite quomodo gestis suis ubique capiantur. Si enim Pilatum non adissent, nec custodiam petiissent, facilius potuissent hæc impudenter asseverare: nunc vero non item. Nam sic omnia fecerunt, ac si voluissent sibi ora consuere. Si enim discipuli vigilare cum Christo non potuerant, etiam illo id exprobrante, quomodo hoc ausi fuissent? Cur autem illud non prius furati sunt, sed postquam vos accesseratis? Si enim illud facere volebant, cum nondum custodiretur sepulcrum, id in prima nocte fecissent, cum id tuto et sine periculo fieri posset. Nam sabbato accedentes custodiam a Pilato petierunt et custodire cœperunt: prima vero nocte nemo istorum sepulcro aderat.

2. Sed quid sibi volunt sudaria quæ ex myrrha conglutinata erant? Hæc enim jacentia Petrus vidit. Nam si furari voluissent, non nudum corpus furati essent; non modo ne id esse contumelia videretur, sed etiam ne, dum exuerent, moras traherent, darentque locum illis exsurgendi, seque deprehendendi; cum maxime myrrha esset, glutinis instar corpori et vestimentis hærens; quapropter non facile

¹ Juxta Commelin. et Morel. legendum esset, in errorem inducere non possunt.

² Hæc, quomodo lapidem..... amovissent, desunt in iisdem.

ὁμᾶς πρὸς ἑαυτοὺς ἀργὰς ποιεῖ, καὶ τοὺς συνοικοῦντας ὑμῖν. Οὐ γὰρ ἂν τις ὑμῶν ἔλοιτο βλάβος διακλῆσαι τι τῶν χρυσίων τούτων, καὶ θρῆναι πεινῶντα. Ὅπου γὰρ καὶ αὐτὴ ἔλοιτο ²⁸ ἂν ἐν στενοχωρίᾳ ἵσται, ἢ ταῦτα ἰδεῖν διακλῶμενα, πῶς ἂν ἕτερον ἐκ τούτων διαθρέψαι; Ὅσπερ γὰρ πρὸς ἐμψυχὰ τινα διάκεινται αἱ πολλὰ πρὸς [858] ταῦτα, καὶ οὐδὲν ἤττον ἢ πρὸς παῖδια. Ἄπαγε ²⁹ φησί. Δεῖξάτε μοι οὖν τοῦτο, δεῖξάτε διὰ τῶν ἔργων, ὥς νῦν γε τάναντι ὁρῶ. Τίς γὰρ ποτε τῶν σφόδρα ἐαλωκότων ταῦτα καταχωνεύσας ³⁰ ἐξήρπασε θανάτου παιδίον ψυχὴν ³¹; Καὶ τί λέγω παιδίον; Τίς τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἀπολλυμένην ἐντεῦθεν ἐπρίματο; Τούναντι οὖν οἱ ³² πολλοὶ καὶ καθ' ἑκάστην αὐτὴν διὰ ταῦτα πωλοῦσι τὴν ἡμέραν. Κἂν μὲν σωματικὴ ἀβρυσία γένηται, πάντα ποιοῦσιν· ἂν δὲ τὴν ψυχὴν ἰσχυρὰ διεσθαρμένῃ, οὐδὲν τοιοῦτον ἐργάζονται, ἀλλὰ καὶ ³³ τῶν ἐγγόνων καὶ τῆς αὐτῶν ψυχῆς ἀμελοῦσιν, ἵνα ταῦτα μὲν τῷ χρόνῳ ἰούμενα. Καὶ σὺ μὲν μυρίων τάλαντων χρυσία περικρίσεις· τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ μέλος οὐδὲ ἀναγκαίως ἔχει τροφῆς ἀπολαύειν. Ἄλλ' ὁ μὲν κοινὸς ἀπάντων δεσπότης, καὶ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἐν

τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τραπέζης τῆς πνευματικῆς ἅπασιν ὁμοίως μετέδωκε· σὺ δὲ οὐδὲ τῶν ἀπολλυμένων αὐτῷ μεταδίδως, ἵνα μείνης συνεχῶς δεδεμένη ταῖς χαλεπαῖς ταύταις ἀλύσεις. Ἐντεῦθεν τὰ μυρία κακὰ, ἐντεῦθεν αἱ πορνεῖαι τῶν ἀνδρῶν, ὅταν αὐτοὺς μὴ φιλοσοφεῖν παρασκευάζετε, ἀλλὰ τούτοις παιδεύετε χαίρειν, οἷς αἱ πορνεύμεναι καλλωπίζονται γυναῖκες. Διὰ τοῦτο καὶ ταχέως ἀλίσκονται. Εἰ γὰρ αὐτὸν ἐπαίδευσας τούτων μὲν ὑπερορᾶν, σωφροσύνη δὲ χαίρειν, εὐλαβεῖς, ταπεινοφροσύνη, οὐκ ἂν βλάβος ἕλκεται τοῖς πορνείας περὶ τοῖς. Κοσμήσασθαι μὲν γὰρ οὕτω δύναται πόρνη, καὶ τοῦτο πλέον· ἐκείνοισι δὲ οὐκ ἐστὶ. Ἐθίσον οὖν αὐτὸν τούτῳ χαίρειν τῷ κόσμῳ, ὃν οὐκ ἔχει παρὰ τῇ πόρῃ κείμενον ἰδεῖν. Πῶς δὲ αὐτὸν εἰς τὴν συνθήειαν ταύτην ἐμβάλετε; Ἄν τοῦτον ἀφέλῃς, καὶ ἐκείνον περιθῇς. Οὕτω καὶ ὁ ἀνὴρ ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ σὺ ἐν τιμῇ, καὶ ὁ θεὸς ὑμῖν Πᾶσι, καὶ ἀνθρώπῳ πάντας θαυμάσονται, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτεύξεσθε ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

²⁸ ἔλοιτο ἂν] Sic K. in ceteris ἂν deest. αὐτὴ ἔλοιτο] ἐθέλοις Mor. ²⁹ Ἄπαγε] add. μὴ γένοιτο K. οὖν] γοῦν Mor. Ben. ἔργων] add. αὐτῶν iidem. p. p. τούναντιον iidem. ³⁰ Sic M. Μοι, καταχωνεύσας G. K. paulo ante ἐαλωκότων Sav. Ben. invitis codd. ³¹ παιδίον ψυχῆν] παιδίον ψυχικοῦ G. M. Sed hi p. p. παιδίον, non παιδίον habent. ³² ol et p. p. καὶ desunt in Mor. Ben. πωλοῦσι] ἀπολλύουσι G. M. ³³ καὶ om. G. K. p. p. ἐγγόνων Edd. Mox ἰώμενα G.

[839] OMILIA 4.

Πορευομένων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ τινες τῆς κουστῶδιος ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀν-ἡγγεῖλαν ³⁴ τοῖς ἀρχιερεῶσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα. Καὶ συναγρόντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, συμβουλιῶν τε λαβόντες, ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις, λέγοντες· Εἰπάτε ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντες νυκτὸς ἐκλεψάν αὐτόν, ἡμῶν κοιμωμένων. Καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πεποισμεν αὐτόν, καὶ ὁμᾶς ἀμερῆμονος ποιήσομεν.

α'. Διὰ τοὺς τοὺς στρατιώτας ὁ σεισμός ἐγένετο ἐκείνους, ὥστε αὐτοὺς ἐκπλήξαι, καὶ παρ' αὐτῶν γενέσθαι τὴν μαρτυρίαν· ὅπερ οὖν καὶ συνέβη. Καὶ γὰρ ἀνυπόπτος ἡ ἀπαγγελία ³⁵ οὕτως ἐγένετο παρὰ τῶν φυλάκων προφερομένη. Τῶν γὰρ σημείων τὰ μὲν κοινῇ τῇ οἰκουμένῃ ἐνεδεικνυτο ³⁶, τὰ δὲ ἰδίᾳ τοῖς ἐκεί παρούσι· κοινῇ μὲν τῇ οἰκουμένῃ τὸ σκότος, ἰδίᾳ δὲ τὸ τοῦ ἀγγέλου, τὸ τοῦ σεισμοῦ. Ἐπεὶ οὖν ἦλθον καὶ ἀπήγγελλον, (ἢ γὰρ ἀλήθεια παρὰ τῶν ἐναντίων ἀνακηρυττομένη διαλάμπει·) ἔδωκαν πάλιν ἀργύρια, ἵνα εἰπωσι, φησὶν, ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντες ἐκλεψάν αὐτόν. Πῶς ἐκλεψάν, ὡ πάντων ἀνοητότατοι ³⁷; Διὰ γὰρ τὸ λαμπρὸν τῆς ἀληθείας καὶ περιφανές, οὐδὲ πλάσαι δύνανται. Καὶ γὰρ σφόδρα ἀπίθανον τὸ λεγόμενον, καὶ οὐδὲ σχῆμα τὸ ψεύδους εἶχε. Πῶς γὰρ ἐκλεπτον, εἰπέ μοι, οἱ μαθηταί, ἀνθρωποὶ πτωχοὶ καὶ ἰδιῶται, καὶ οὐδὲ φανῆναι τολμῶντες; Μὴ γὰρ οὐκ ἦν σφραγὶς ἐπικειμένη; μὴ γὰρ οὐ παρεκάθητο τοσοῦτο φύλακες, καὶ στρατιῶται καὶ Ἰουδαῖοι; μὴ γὰρ οὐχ ὥσπερ οὐκ αὐτοῦ αὐτὸ, καὶ ἐμερίμην; καὶ ἡγρόπουν, καὶ ἐφρόνουν ἐκείνους; Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ ἐκλεπτον; ἵνα πλάσωσι τὸ τῆς ἀναστάσεως δόγμα; Καὶ πῶς ἂν ἐπὶ τῶν αὐτῶν τοιούτων τι πλάσαι, ἀνθρώποις ἀγαπῶσιν, ὅτι κρυπτόμενοι ζῶσι; πῶς δ' ἂν τὸν λίθον ἀνείλθον ³⁸ τὸν ἡμετέριστον; πῶς δ' ἂν τοὺς τοσοῦτους διέλαθον; Καίτοι εἰ καὶ θανάτου κατεφρόνουν, οὐκ ἂν ἐπεχείρησαν εἰς τὴν καὶ μάτην κατατολμῆσαι ³⁹ τοσοῦτων ὄντων φυλάκων. Ὅτι

δὲ καὶ δεῖλοι ἦσαν, ἐδήλωσε τὰ ἐμπροσθεν γεγενημένα. Ὅτε γοῦν εἶδον αὐτὸν συνελημμένον, ἅπαντες ἀπεπήδησαν. Εἰ τοίνυν τότε οὐδὲ στήναι ἐτόλμησαν ζῶντα ⁴⁰ ὁρῶντες, πῶς ἀποθανόντος οὐκ ἂν ἐφοβήσαν τοσοῦτων στρατιωτῶν πλήθος; Μὴ γὰρ θύραν ἦν ἀνατρέφαι; μὴ γὰρ ἕνα λαβεῖν; Ἄλλος ἐπέκειτο μέγας, πολλῶν δεδμενός χειρῶν. Δικαίως ⁴¹ ἔλεγον· Καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλὴν τῶν χειρῶν τῆς πρώτης· καθ' αὐτῶν ἀποφαινομένοι τοῦτο, ὅτι μετὰ [840] τοσαύτην μανίαν δέον μετανοῆσαι, οἱ δὲ καὶ ἐπαγινύζονται τοῖς προτέροις, καταγέλαστα πλάττοντες πλάσματα ⁴², καὶ ζῶντος μὲν τὸ αἷμα ὠνούμενοι, σταυρωθέντος δὲ καὶ ἀναστάντος ἐν περὶ τῆς ἀναστάσεως πάλιν διὰ χρημάτων ὑπορύττοντες λόγον. Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς δ' ὦν ποιοῦσιν ἀλίσκονται πανταχοῦ. Εἰ γὰρ μὴ προσῆλθον Πιλάτῳ, μηδὲ ἦτσαν τὴν κουστῶδιαν, μάλλον ἔδύναντο τοιαῦτα ἀναισχυντεῖν· νυνὶ δὲ οὐκ ἐστὶ. Καὶ γὰρ ὥσπερ σπουδάζοντες ἀπορρᾶσαι τὰ οἰκεία στόματα, οὕτω πάντα ἐπραξαν. Εἰ γὰρ γρηγορήσαι οὐκ ἴσχυσαν μετ' αὐτοῦ, καὶ ταῦτα ὀνειδίζόμενοι παρ' αὐτοῦ, πῶς ἂν τοῦτο ἐτόλμησαν; Διατὶ δὲ μὴ πρὸς τοῦτο ἐκλεψάν, ἀλλ' ὅτε ὑμεῖς ἦλθετε ⁴³; Εἰ γὰρ ἐβούλοντο τοῦτο ποιῆσαι, μηδέπω φυλαττομένης τῆς θῆκης ἐποίησαν ἂν ἐν τῇ πρώτῃ νυκτὶ, ὅτε καὶ ἀκύνουον καὶ ἀσφαλές. Τῷ γὰρ σαθρῶτι προσελθόντες ἦτσαντο παρὰ τοῦ Πιλάτου τὴν κουστῶδιαν, καὶ ἐφύλαττον· τὴν δὲ πρώτην νύκτα οὐδεὶς τούτων τῷ τάφῳ παρῆν.

β'. Τί δὲ βούλεται καὶ τὰ σουδάρια τὰ τῇ σμύρῃ προσπεπηγότα; ταῦτα γὰρ εἶδεν ὁ Πέτρος κείμενα. Εἰ γὰρ ἐβούλοντο κλέψαι, οὐκ ἂν γυμνὸν ἐκλεψάν τὸ σῶμα· οὐ διὰ τὸ ὑβρίσαι μόνον, ἀλλ' ὥστε μὴ ἐν τῷ ἀποδύειν μέλλειν καὶ βραδύνειν, καὶ παρέχειν τοῖς βουλομένοις διαναστῆναι καὶ κατασχεῖν. Μάλιστα ὅτε σμύρνα ἦν, φάρμακον οὕτω κολλῶδες τῷ σώματι, καὶ τοῖς ἱματίοις προσπεπηγός· ὅθεν οὐκ εὐκόλον ἦν ἀποσπάσαι

³⁴ ἀπῡγγεῖλαν K. N. Mor. ³⁵ ἀπαγγελία K. N. Mor.

³⁶ ἀνόητοι Ep. Mor. ³⁷ Sic Edd. codices ἀνείλθον, δ' ἂν] ἂν G. P. ³⁸ κατατολμῆσαι] Sic Edd. codices ἐπιχειροῦντες. ³⁹ ζῶντα deest in meis. ⁴⁰ Δικαίως] Sic K. N. Mor. ceteri οὖν addunt. ⁴¹ Sic Ep. Sav. et codd. πράττοντες πράγματα Mor. πλάττοντες πράγματα Ben. ⁴² Codices εἰσῆλθετε.

τὰ ἱμάτια τοῦ σώματος· ἀλλὰ πολλοὺ χρόνου οἱ τοῦτο ποιοῦντες ἔδιδοντο· ὥστε κἀνευθεν ἀπίθανον τὸ τῆς κλεψῆς. Μὴ γὰρ οὐκ ἤδεσαν τὸν θυμὸν τὸν Ἰουδαϊκόν, καὶ ὅτι εἰς αὐτοὺς τὴν ὀργὴν ἀφίσσους; Τί δὲ ἔλωσ καὶ τὸ κέρδος ἦναυτοίς, εἰ μὴ αὐτοί; Ταῦτα δὲ πάντα καὶ οὗτοι συνειδότες ὅτι ἔπλασαν, ἔδωκαν ἀργύριον, καὶ φασιν¹¹⁻¹². Εἰπατε ταῦτα ὅμως, καὶ ἡμεῖς πείσομεν τὸν ἡγεμόνα. Δημοσιευθῆναι γὰρ ἔβουλοντο τὴν φωνήν, εἰκὴ¹³ πρὸς τὴν ἀλήθειαν πικτεύοντες, καὶ δι' ὧν αὐτὴν συσκαίειν ἐπαίρουσαν, διὰ τούτων καὶ ἄκοντες παρεκκλῆζον ἐκλάμπουν αὐτῇ. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τὴν ἀνάστασιν κυροῖ, τὸ αὐτοὺς ταῦτα εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἦν ἐκεῖ τὸ σῶμα. Ὅταν οὖν αὐτοὶ μὲν ὁμολογῶσι μὴ εἶναι τὸ σῶμα ἐκεῖ, τὴν δὲ κλοπὴν δεικνύει¹⁴ ψευδὴ καὶ ἀπίθανον ἢ προσεδρεῖα αὐτῶν, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ ἡ τῶν μαθητῶν δειλία· ἀναμφισβήτητος κἀνευθεν ἡ τῆς ἀναστάσεως ἀπόδειξις φαίνεται. Ἀλλ' ὅμως οἱ ἀναίσχυντοι καὶ πάντα τολμῶντες, τοσοῦτον τῶν ἐπιστομίζοντων αὐτοὺς, *Εἰπατε*, φησι¹⁵, καὶ ἡμεῖς πείσομεν, καὶ ὅμως ἀμερίμους κοινοῦσμεν. Ὁρᾷς πάντας διεφθαρμένους; τὸν Πιλάτον; αὐτὸς γὰρ ἐπεισθῇ τοὺς στρατιώτας; τὸν δῆμον τὸν Ἰουδαϊκόν; Ἀλλὰ μὴ θαυμάσης [841] εἰ χρήματα στρατιωτῶν περιεγέντο. Εἰ γὰρ παρὰ τῷ μαθητῇ τοσαύτην ἐπιδείξατο τὴν ἰσχύν, πολλῷ μᾶλλον παρὰ τούτοις. Καὶ διεξημίσθη ὁ λόγος οὗτος, φησὶν, ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. Εἶδες πάλιν τῶν μαθητῶν τὸ φιλάληδες; πῶς οὐδὲ τοῦτο αἰσχύνονται λέγοντες, ὅτι τοιοῦτος ἐκράτησε λόγος; κατ' αὐτὸν¹⁶; Οἱ δὲ ἔνδεκα μαθηταὶ¹⁷ ἀπὸ τῆς οὐρ εἰς τὴν Γαλιλαίαν· καὶ οἱ μὲν προσεκύνησαν, οἱ δὲ ἰδόντες αὐτὸν ἐδίστασαν. Αὕτη μοι δοκεῖ ἰσχὺς τῆς ἐκείνου εἶναι ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ὅτε αὐτοὺς ἐξέπαμπε βαπτιστὰς. Εἰ δὲ ἰδίστασάν τινες, κἀνευθεν πάλιν θαύμασον αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν, πῶς οὐδὲ τὰ μέχρις ἑσχάτης ἡμέρας ἐλαττώματα αὐτῶν ἀποκρύπτονται. Ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτοι διὰ τῆς θύρας ἐδιδάσκοντο. Τί οὖν φησὶν ἰδὼν αὐτοὺς; *Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς*. Πάλιν ἀνθρωπινώτερον αὐτοὺς διαλέγεται· οὐδέπω γὰρ ἦσαν τὸ Πνεῦμα εὐληφέστες τὸ δυνάμενον ὑψιλοῦς αὐτοὺς¹⁸ ποιῆσαι. *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδόντες αὐτοῖς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν*· τὸ μὲν περὶ δογματίου, τὸ δὲ περὶ ἐντολῶν παραγγέλλων. Καὶ Ἰουδαῖον μὲν οὐδὲν μέμνηται, οὐδὲ εἰς μέσον φέρει τὰ γεγενημένα, οὐδὲ θναιδίζει Πέτρω τὴν ἀρετὴν, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδὲν τὴν φυγὴν· κἀκεῖναι δὲ εἰς τὴν οἰκουμένην ἐκχυθῆναι πᾶσαν, σύντομον διδασκαλίαν ἐγγεγραμμένην, τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος. Εἶτα ἐπειδὴ μεγάλη αὐτοὺς ἐπέταξεν, ἐπαίρων αὐτῶν τὰ φρονήματα, φησὶν· *Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος*. Εἶδες αὐθεντίαν πάλιν; εἶδες πῶς καὶ ἐκεῖνα συγκαταβάσεως ἔνεκεν εἰρηται; Οὐ μετ' ἐκείνων δὲ μόνον¹⁹ εἶπεν ἔσεσθαι, ἀλλὰ καὶ μετὰ πάντων τῶν μετ' ἐκείνους πιστευόντων. Οὐ γὰρ ὅς ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος οἱ ἀπόστολοι μέντοι ἐμελλον· ἀλλ' ὅς ἐνὶ σώματι διαλέγεται τοῖς πιστοῖς. Μὴ γὰρ μοι τὴν δυσκολίαν, φησὶν, εἴπης τῶν πραγμάτων· ἐγὼ γὰρ εἰμι μεθ' ὑμῶν, ὁ πάντα ποιεῖν εὐκόλος. Τοῦτο καὶ τοῖς προφήταις ἔλεγεν ἐν τῇ Παλαιᾷ συνεχῶς,

¹¹⁻¹² φησιν. N. Mor. ¹³ εἰκὴ add. καὶ μέτρη Edd. ¹⁴ δεικνύει G. et pr. N. ¹⁵ φασί Edd. ¹⁶ παρ' αὐτῶν G. N. P. παρ' αὐτοῖς Bar. 189. ¹⁷ μαθηταὶ om. K. Mor. ¹⁸ αὐτοὺς om. G. P. invito Ep. ¹⁹ μόνων G. P. p. πιστευσάντων Sav. Ben. ²⁰ ἐν om. K. N. Mor. ²¹ δεινὰ Sic K. Ep. Mor. ἡδεα N. ceteri ἀπὸ τῆς τὰ ἀπέρ. καὶ ἀπέρ. K. Mor. invito Ep. ²² τῷ Sic K. ceteri cum Ep. ἐν τῷ; quod rectius cum καταλύεται (Ep. Mor.) constituitur. ²³ ζῶσι Sic Ep. et codd. ζῆσαι Sav. Ben. Neutrum habet Mor. ²⁴ ΗΘΙΚΟΝ. Ὅτι οὐδὲν δύσκολον ἐπέταξεν ἡμῖν ὁ Χριστὸς, καὶ περὶ φιλαργυρίας καὶ πένιας· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν λαμπρῶντων ἐν πνίγι, καὶ ὅτι ἀγγελοῦ βίου μίμημα ἐστὶ. G. ²⁵ φοβηθῶμεν G. N. ²⁶ Sic Ep. et Edd. ἐπετάγη ἡμῖν K. ἐπεται ἡμῖν G. N. ἐντέλλεται ἡμῖν P. ²⁷ τὸν deest in Edd. Mor. τὸ τυραννικὸν πέλαιος G. Mor. ²⁸ ψυχῆς καὶ ψυχῆς Ep. ²⁹ οὐτοι Sic codd. οἱ Edd. Neutrum habet Ep. Post περιεσαν hiat P. usque ad θεωρουμένη p. 843 D. ³⁰ τῶν add. τοῦ Χριστοῦ G. add. σωτηρίων Mor. ³¹ Τοῦτο οὖν Καὶ τοῦτο Edd. ³² φέρειν N. Ep. ³³ αὐτῷ add. καὶ σφοδρῶς Mor. Ben. ³⁴ μέγιστον μᾶλλον δὲ μέγιστον Edd. contra codd. et Interp. Vitium suspiciatus est Bois. ³⁵ ταῦτης add. καὶ ἀνελευθέρου G. p. ἀπαλλαγῆς G. N. ³⁶ ἐνεφραίνεσθε G. p. p. ἄτε Edd.

καὶ τῷ ἱερεῖ μὴ νεότητα προβαλλόμενον, καὶ τῷ Μωϋσῇ καὶ τῷ Ἰεζεκιήλ ἀναδυομένους· Ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα τοῖς. Σκόπει δέ μοι κἀνταῦθα τὴν τούτων διαφοράν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ εἰς ἐν²⁰ ἔθνος ἀποστελλόμενοι, πολλάκις παρηγοῦντο· οὗτοι δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐφθέγγοντο, εἰς τὴν οἰκουμένην πεμπόμενοι. Ἀναμνησκαὶ δὲ αὐτοὺς καὶ τῆς συντελείας, ἵνα μᾶλλον αὐτοὺς ἐφελκυσταί, καὶ μὴ τὰ παρόντα ὁρῶσι μόνον δεινὰ²¹, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ τὰ ἀπέραντα. Τὰ μὲν γὰρ λυπηρὰ, φησὶν, ἀπερ ὑποστήσεσθε, τῷ²² παρόντι βίῳ συγκαταλύεται, ὅπου γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ αἰὼν οὗτος εἰς συντέλειαν ἤξει· τὰ δὲ χρηστὰ, ὧν ἀπολαύσεσθε, ἀθάνατα μένει, καθάπερ πολλάκις ἐμπροσθεν εἶπον. Ὑψῶς ἀλκιφᾶς καὶ ἀγέρας αὐτῶν τὰ φρονήματα καὶ τῇ μνήμῃ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, [842] ἐξέπεμψεν. Ἡ γὰρ ἡμέρα ἐκείνη τοῖς ἐν κατορθώμασι ζῶσι²³ ποδισιν, ὥσπερ οὖν τοῖς ἐν ἀμαρτήμασι φοβερά, καθάπερ τοῖς καταδίκαις. Ἀλλὰ²⁴ μὴ φοβώμεθα²⁵ μόνον καὶ φρίττωμεν, ἀλλὰ καὶ μεταβαλλώμεθα· ἵνα ἐστὶ καιρὸς, καὶ ἀνεγέκωμεν ἐκ τῆς πονηρίας τὸν ἀνέμωκα γὰρ, ἀν' ἐβήλωμεν. Εἰ γὰρ πρὸς τῆς χάριτος πολλοὶ τοῦτο ἐποίησαν, πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὴν χάριν.

γ'. Τί γὰρ φορτικὸν ἐπετάγημεν²⁶; ὁρη διατεμεῖν; ἢ πῆλιν πρὸς τὸν²⁷ ἀέρα; ἢ περαιώσασθαι τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος; Οὐδαμῶς· ἀλλ' οὕτως εὐκόλον πολιτεῖαν, ὡς μηδὲ ὀργάνων δεῖσθαι, ἀλλὰ ψυχῆς²⁸, καὶ διαθέσεως μόνης. Ποία γὰρ ὄργανα εἶχον οἱ ἀπόστολοι οὗτοι²⁹, τοσαῦτα κατορθώσαντες; Οὐχὶ μονογίτωνες καὶ ἀνυπόδετοι περιήσαν, καὶ πάντων περιεγένοντο; Τί γὰρ δύσκολον τῶν³⁰ ἐπιταγμάτων; Μηδὲνα ἔχε ἔχθρον· μηδὲνα λέγε κακῶς. Τὰ ἐναντία μενούν τούτων τὰ δυσκολώτερα. Ἀλλ' εἶπε, φησὶ, Ῥῆσον τὰ χρήματα. Τοῦτο οὖν³¹ ἐστὶ τὸ φορτικόν; Μάλιστα μὲν οὐκ ἐκέλευσεν, ἀλλὰ συνεδούλευσε; Πλὴν εἰ καὶ ἐπιταγμά ην, τί τὸ βαρὺ, μὴ περιφέρειν³² φορτία καὶ φροντίδας ἀκαίρους; Ἀλλ', ὡς τῆς φιλαργυρίας³³ Πάντα χρήματα γέγονε· διὰ τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω γέγονε. Κἂν μακαρίσῃ τις τινα, τούτων μέμνηται· κἂν ταλανίσῃ, ἐντεῦθεν ὁ ταλανισμός. Καὶ πάντες διὰ ταῦτα οἱ λόγοι γίνονται, πῶς ὁ δεινὰ πλουτεῖ, πῶς ὁ δεινὰ πένηται. Κἂν στρατεῖαν, κἂν γάμον, κἂν τέχνην, κἂν ὅτιον μεταχειρίσῃ τις, ὃ πρότερον ἄπεται τοῦ προκειμένου, ἕως ἂν ταῦτα ἴσῃ ἰόντια βαρβαρίαις αὐτῷ³⁴. Εἶτα ὁ συνελθόντες βουλεύσεσθε, πῶς τὸ νόημα τοῦτο ἀπλάσωμεν; οὐκ αἰσχυνησόμεθα τῶν πατέρων τὰ κατορθώματα; τῶν τρισχίλων, τῶν πεντακισχιλίων, οἱ κοινὰ πάντα εἶχον; Τί τὸ κέρδος τῆς παρουσίας ζωῆς, ὅταν εἰς τὴν μέλλουσαν ἐμπορίαν αὐτῇ μὴ χρῶσώμεθα; Μέχρι πότε οὐ δουλεύσε τὸν δουλωσάμενον ὅμως μαμωνᾶν; μέχρι³⁵ πότε δούλοι χρημάτων; μέχρι τίνος οὐκ ἐρᾷτε ἐλευθερίας, καὶ διαβρῆγγυτε τὰς ὠκίας τῆς φιλοχρηματίας; Ἀλλὰ ἂν μὲν ἀνθρώπων γένεσθε δούλοι, πάντα ποιεῖτε, εἰ τις ἐλευθερίαν ὑπόσχοιτο· φιλαργυρίας δὲ ὄντες, αἰχμάλωτοι, οὐδὲ ἐννοεῖτε πῶς τῆς μικρᾶς ταύτης³⁶ ἀπαλλαγῆτε δουλείας. Καίτοι τὸ μὲν οὐδὲν δεινόν· τὸ δὲ τυραννὶς ἡ πικροτάτη. Ἐννοήσατε ἡλίχην τιμὴν ὑπὲρ ἡμῶν κατέβηκεν ὁ Χριστὸς. Τὸ αἶμα τὸ ἐαυτοῦ ἐξέχευεν, ἐαυτὸν ἐξέδωκεν. Ὑμεῖς δὲ καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ἀναπατιώκατε, καὶ τὸ δὲ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ εὐφραίνεσθε³⁷ τῇ

erat vestimenta a corpore avellere, sed multo ad id tempore opus erat: ita ut vel hinc furtum illud sit incredibile. An vero Judaicum furorem non noverrant, qui in se convertendus erat? Quid porro hinc lueri illis, si non resurrexisset? Hæc autem omnia cum se finxisse sibi consci essent, pecuniam dant et dicunt: Hæc vos dicite, et nos præsi persuebimus. Hunc enim rumorem spargi volebant, frustra contra veritatem decertantes, ac per ea quibus illam obscurare satagebant, splendidiorem vel inviti reddentes. Nam hoc resurrectionem confirmat, quod dicant discipulos illum furatos esse: confitentur enim corpus tunc ibi non fuisse. Cum autem confiteantur corpus ibi non fuisse, furtumque falsum et incredibile declarent militum præsentia, signacula, discipulorumque timiditas, indubita hinc resurrectionis demonstratio eruitur. Attamen impudentes illi qui nihil non audebant, licet tot tantaque essent quæ illos obmutescere cogerent, *Dicite*, aiunt, *et nos persuadebimus, ac vos securos reddemus*. Viden' omnes corruptos? Pilatum? Ipse enim obtemperavit. Milites? populum Judaicum? Sed ne mireris si pecuniæ militibus subegerint. Nam si tantam in discipulum vim habuerunt, multo magis apud illos. *Et divulgatum est*, inquit, *verbum hoc usque in præsentem diem*¹. Viden' rursum discipulorum veracitatem? quomodo non erubescant dicere, hanc contra illos famam obtinuisse? 16. *Undecim autem discipuli abierunt in Galileam; 17. et alii quidem adoraverunt, alii cum ipsum viderent, dubitaverunt*. Hic mihi postremo videtur visus esse in Galilæa, quando illos emisit ut baptizarent. Quod si quidam dubitaverint, hinc quoque illorum veracitatem mirare, quomodo nempe ad ultimam usque diem infirmitates suas non occultent. Attamen ex illius conspectu confirmati sunt. Quid ergo illos conspiciens dixit? 18. *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra*. Rursus humano more loquitur illis; nondum enim acceperant Spiritum sanctum, qui illos sublimiores efficeret. 19. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti*; 20. *docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis*. De dogmatibus, item de præceptis mandans, Judæorum ne meminit quidem, neque in medium profert ea quæ facta fuerant, neque Petro negationem, vel aliorum ulli fugam exprobat; jubet autem per orbem effundi compendiosam illam baptismi doctrinam. Deinde quia magna illis præceperat, ipsorum animos attollens, ait: *Ecco ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*. Viden' rursum auctoritatem? viden' quomodo illa sese attemperandi causa dixerit? Non cum illis solum se fore dixit, sed etiam cum omnibus qui post illos credituri erant. Neque enim apostoli usque ad consummationem sæculi mansuri erant: sed fidelibus omnibus quasi uni corpori loquitur. Ne mihi, inquit, difficultatem rerum dixeritis: ego enim vobiscum sum, qui omnia facilia reddo. Ille

¹ Commelin. et Morel. habent, *Et divulgatum est verbum hoc apud Judæos*.

etiam prophetis in veteri lege dicebat: et Jeremia pueritiam obtendenti, et Moysei et Ezechiel subterfugientibus, *Ego vobiscum sum*, inquit. Hoc illis nunc dicit. Hic vero mihi illorum differentiam consideres. Illi enim ad unam missi gentem, sæpe recusarunt: hi nihil hujusmodi loquuti sunt, in orbem terrarum missi. Illis vero consummationem commemorat, ut magis illos pertraheret, et ne præsentia solum injuncta conspicerent, sed futura illa infinita bona. Adversa enim, inquit, quæ passuri estis, in præsentia vita solvantur, quandoquidem et ipsum sæculum in consummationem veniet: bona vero, quibus fruemini, æterna manent, ut sæpe dixi superius. Sic eorum animos excitans per illius diei commemorationem misit eos. Dies enim illa recte viventibus optabilis, ut peccatoribus terribilis, utpote damnandis. Sed ne timeamus, nec horreamus tantum, sed dum tempus est, immutemur, et ex nequitia emergamus: possumus enim, si voluerimus. Nam si ante gratiam multi hoc fecerunt, multo magis post gratiam fiet.

3. *Nihil difficile in præceptis Christi*. — Quid enim grave præceptum nobis est? an montes secare? an volare per aerem? aut Tyrrhenum pelagus trajicere? Nequaquam: sed vitam ita facilem nobis injunxit, ut instrumentis nihil opus sit, sed animo et voluntate tantum. Quæ instrumenta habuerunt apostoli, qui tot præclara gesserunt? Annon una induti tunica, et audis pedibus erant, et omnia superarunt? Quid enim difficile in præceptis Christi est? Nullum habebas inimicum; neminem odio habebas; nemini maledicas. Quæ his sunt contraria, difficiliora sunt. Sed dixit, inquit, Pecunias abijce. Et hoc onerosum est? Imo vero non præcepit, sed hoc consilium dedit. Sed volo hoc esse præceptum, anne grave est, onera non ferre, nec sollicitudines intempestivas? Sed o miseram pecuniarum aviditatem! Omnia pecunie facta sunt, ideo omnia sus deque posita sunt. Si quis beatum quempiam æstimet, istarum mentionem facit: si miserum putet, hinc commiseratio. Omnesque sermones his in rebus versantur: Quomodo hic ditescit? quomodo ille pauper est? Si quis militiam, si connubium, si artem, si quidvis aliud tractet, non prius rei manum admovent, quam viderit res prospere et prompte sibi cessuras esse. Hisque conspectis congregati non consultabimus, quomodo hunc morbum pellemus? non nos pndebit eorum quæ a patribus præclare facta sunt? nec ter mille illos, et quinquies mille, qui communia habebant omnia, spectabimus? Quæ præsentis vitæ utilitas, si ipsa ad futuram negotiationem non utamur? Quousque servituti non subicietis mammonam, qui in servitutem vos redegit? imo potius quousque servi eritis pecuniarum? quousque non amabitis libertatem, nec avaritiæ negotiationes dirumpetis? Sed si hominum servi sitis, nihil non agitis, si quis vobis libertatem promittat: cumque sitis avaritiæ captivi, nec cogitatis qua ratione possitis ab hac dura captivitate liberari. Atqui illa non gravis est; hæc vero tyrannis est acerbissima. Cogitate quantum pro nobis pretium deposuerit Chri-

stus. Sanguinem suum effudit, seipsum tradidit. Vos autem post hæc omnia decidistis : quodque gravius est, in servitute delectamini, in ignominia deliciamini, et quod fugiendum erat, vobis optabile fuit (a).

Pecunie cupiditatem et nimiam æstimationem redarguit.
Pecunie servandæ incommoda. Paupertatis bona.—Sed quia non deplorandum modo est et incusandum, sed etiam emendandum, videamus undenam hic morbus nobis amabilis visus sit. Undenam, unde amabilis fuit? Quia in gloria, inquit, et in securitate constituit. In qua quæso, securitate? Quod confidamus fore ut nunquam esuriamus, nunquam algeamus, non ledamur, non contemnamur. Itaque si hanc tibi securitatem pollicear, abstinebis a divitiarum cupiditate? si enim ideo sunt divitiarum expetendæ, si absque illis securitatem nancisci possimus, quid tibi jam illis opus erit? Et quomodo potest, inquit, is qui dives non est, hæc consequi? Imo vero quomodo (ego enim contrarium dicam) is qui dives est? Nam ut multis aduleatur necesse est, et principibus et subditis, ut innumeris opus habeat et illiberaliter serviat, tremat, suspectos habeat, invidorum oculos, sycophantarum ora metuat, aliorumque avarorum cupiditates. At paupertas non talis, sed plane his contraria. Locus est tutus et securus, portus tranquillus, palestra et gymnasium philosophiæ, angelicæ vitæ imitatio. Hæc audite, quotquot pauperes estis; imo vero quotquot discere vultis. Non pauperem esse, sed nolle pauperem esse, malum est. Ne grave quidpiam putes esse paupertatem, neque gravis erit illa tibi. Non enim in natura rei, sed in mollium virorum iudicio metus iste locum habet. Quin etiam me puderet, si hoc tantum de paupertate dicere possem, quod ea malum non sit; nam si philosophis, mille tibi honorum fons erit. Et si quis tibi hinc imperium, civiles magistratus, divitias, deliciasque, inde vero paupertatem proponeret, optionemque daret, hanc subito raperes, si ejus notam haberes excellentiam.

4. *Paupertatis laudes.*—Scio quidem multos ridere, dum hæc dicuntur; sed nos minime turbamur. Quæso tantum, patienter audiat, et cito nobiscum calculum feretis. Mihi paupertas similis esse videtur puellæ ornate, pulchræ et formosæ: avaritia vero monstrosæ mulieri, Scyllæ, hydræ, similibusque monstis, quæ finxere mythologi. Ne mihi paupertatis accusatores in medium asseras, sed eos qui per ipsam illustres fuerunt. Cum hac educatus Elias, raptu illo beato dignatus est; cum hac clarus fuit Eliseus; cum hac Joannes et apostoli omnes: cum illa vero Achab, Jezabel, Giezi, Judas, Nero, Caiphas damnati sunt. Sed si placet, ne illos tantum qui in paupertate floruerunt, sed illam ipsam puellæ pulchritudinem consideremus. Si quidem oculus ejus purus est et dilucidus, nihil turbidum habens, ut habet oculus avaritiæ, qui nunc ira, nunc voluptate plenus est, nunc intemperantia turbatus. At non perinde se habet oculus paupertatis, sed mansuetus est, serenus, suaviter omnes intuens,

(a) In sequentibus multa omittunt et turbant Comellin. et Morel. quæ ex Mss. et ex Savil. restituuntur.

lenis, jucundas, neminem odio habens, neminem aversans. Ubi enim pecunia, ibi inimicitie et bellorum materia. Os illi contumeliis est refertum, fastu quodam, arrogantia multa, maledictis, dolo; hujus os contra et lingua sana est, gratiarum actione precepi plena, benedictione, verbis mansuetis, benevolis, obsequio plenis, et laudibus encomiisque. Si vero aptam membrorum compositionem dispicere velis, procera est illa longeque sublimior opulentia. Quod si multi illam fugiant, ne mireris: nam alias quoque virtutes stulti fugiunt. Sed a divite, inquit, pauper contumelia afficitur. Rursus mihi paupertatis encomium narras. Quis enim, quæso, beatus, qui contumelia afficit, an qui afficitur? Certe is qui contumeliis afficitur, et fert fortiter. Avaritia igitur contumelia afficere jubet; paupertas vero ad ferendam contumeliam hortatur. At, inquit, pauper esurit. Paulus quoque esuriebat. Sed non habet ubi quiescat. Et Filius hominis non habebat ubi caput reclinaret. Videntur quousque perveniant paupertatis encomia, ubi te constituent, ad qualium te virorum similitudinem deducant, et quomodo te Domini imitatore faciant? Si aurum possidere bonum esset, id discipulis dedisset Christus, qui ineffabilia illa bona dedit ipsis. At non modo non dedit, sed etiam habere prohibuit. Ideoque Petrus non modo non erubescit de paupertate, sed etiam de illa gloriatur his verbis: *Argentum et aurum non est mihi; quod autem habeo, hoc tibi do* (Act. 3. 6). Quis vestrum nolit in hanc erumpere vocem? Omnes utique, dicet forte quispiam. Ergo projice argentum, projice aurum. Et si projecero, inquit, consequarne Petri potentiam? Sed quid, quæso, Petrum beatum effecit? an quod claudum erexerit? Minime: sed quod aurum non habuerit, hoc illi cælum conciliavit. Ex iis enim, qui signa fecerunt, multi inciderunt in gehennam: qui vero hæc fecerunt, regnum sunt consequuti. Et hoc ab ipso Petro discere: duo enim dixit: *Argentum et aurum non est mihi; et, In nomine Jesu Christi surge et ambula*. Utrum horum fecit illum beatum et conspicuum, quod claudum erexerit, an quod pecunias projecit? Hæc ab ipso agonotheia discere. Quid ergo ait ille diviti quærenti vitam æternam? Non dixit, Claudos erige; sed, *Vende quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me: et habebis thesaurum in cælis* (Luc. 18. 22. Marc. 10. 21). Et Petrus rursus non dixit, Ecce in nomine tuo demonia ejicimus, etiamsi ejiceret; sed, *Ecce reliquimus omnia, et sequuti sumus te; quid ergo erit nobis* (Matth. 19. 27)? Christus vero huic respondens, non dixit, Si quis claudum erexerit; sed, *Quicumque reliquerit domos et agros propter me et Evangelium, centuplum accipiet in hoc sæculo, et vitam æternam possidebit* (Ibid. v. 29). Et nos quoque hunc imitemur, ut non confundamur; sed cum fiducia adstemus tribunali Christi, illumque attrahamus ut sit nobiscum, ut et cum discipulis fuit; erit enim nobiscum sicut cum filiis fuit, si illos imitari velimus, illorumque vitam et institutum æmulari. Horum causa Deus coronat et prædicat, non exigens ut mortuum suscitaret et clau-

δουλεία, ἐντροφᾶτε τῇ ἀτιμίᾳ, καὶ ἐπέραστον γέγονε τὸ ψευκὲν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἀποδύρεσθαι χρὴ μόνον [843] καὶ ἐγκαλεῖν, ἀλλὰ καὶ διορθοῦν, ἴσμεν πῶθεν ἐπέραστον ἡμῖν γέγονε τοῦτ' ἐπὶ πᾶθος καὶ τὸ κακόν^α. Πῶθεν οὖν, πῶθεν ἐπέραστον τοῦτ' ἐγένονεν; Ὅτι ἐν δόξῃ, φησί, καὶ ἀσφαλείᾳ ποιεῖ. Ποῖα ἀσφαλεία; εἰπέ μοι. Ἐν τῷ θαρρῆν^β ὑπὲρ τοῦ μὴ πενιῆν, μὴ ῥιγοῦν, μὴ βλάπτεσθαι, μὴ καταφρονεῖσθαι. Οὐκοῦν ἐὰν ἐπαγγειλώμεθα^γ σοὶ τὴν ἀσφάλειαν ταύτην, ἀποστήσῃ τοῦ πλουτεῖν^δ; Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ὁ πλοῦτος ἐπέραστος, ἂν ἐξῇ χωρὶς τοῦτου ἔχειν ἀσφάλειαν, τίς χρεῖα σοὶ τοῦτου λοιπόν; Καὶ πῶς δυνατόν μὴ πλουτοῦντα, φησί, τούτων ἐπιτυχεῖν; Πῶς^ε μὲν οὖν δυνατόν (ἐγὼ γὰρ τούναντίον ἐρῶ) πλουτοῦντα; Καὶ γὰρ κολακεύειν ἀνάγκη πολλούς, καὶ ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους, καὶ δεῖσθαι μυρίων, καὶ δουλεύειν ἀγενοῦς, καὶ δεδοικέναι καὶ τρέμειν, καὶ υποπτεύειν τῶν τῶν βασκανῶν ὀφθαλμούς, καὶ φοβεῖσθαι συκοφαντῶν στόματα, καὶ ἐτέρων φιλαργυρῶν ἐπιθυμίας. Ἄλλ' οὐχ ἡ πενία τοιούτου, ἀλλὰ τούναντίον ἔπαι. Χωρὶον ἀτυλὸν ἐστὶ καὶ ἀσφαλές, λιμὴν εὐδίας, παλαίστρα καὶ γυμνάσιον φιλοσοφίας, ἀγγελικοῦ βίου μίμημα. Ἀκούσατε, ὅσοι πένεσθε, τούτων, μᾶλλον δὲ καὶ ὅσοι πλουτεῖν ἐπιθυμεῖτε. Οὐ τὸ πένεσθαι δεῖνόν, ἀλλὰ τὸ μὴ βούλεσθαι πένεσθαι. Μηδὲν δεῖνόν νόμιζε εἶναι πενίαν, καὶ οὐκ ἔσται σοὶ δεῖνόν. Οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματος, ἀλλ' ἐν τῇ κρίσει τῶν μαλακοψύχων ἀνδρῶν τοῦτό ἐστι τὸ δέος. Μᾶλλον δὲ καὶ αἰσγύνομαι, εἰ τοσούτον ὑπὲρ πενίας ἔχοιμι λέγειν, ὅτι οὐδὲν ἐστὶ δεῖνόν· ἐν γὰρ φιλοσοφίᾳ, καὶ μυρίων ἀγαθῶν ἔσται σοὶ πηγὴ. Καὶ εἰ τίς σοὶ ἀρχὴν, καὶ πολιτικὰς δυνάμεις, καὶ πλοῦτον, καὶ τρυφήν προστίθῃ, εἴτα τὴν πενίαν ἀντιτίθῃς^{στ}, αἰρεῖσιν εἰδίδου λαθεῖν ὅπερ ἤθελεις, ταύτην ἂν εὐθέως ἤρπασας, εἴγε αὐτῆς ἔγνως τὸ κάλλος.

δ. Καὶ οἶδα μὲν διὰ πολλοὺ γελῶσι τούτων λεγομένων· ἄλλ' ἡμεῖς οὐ θεωροῦμεθα· ἀλλὰ καὶ ὁμᾶς ἀξιοῦμεν ἀνασχεῖσθαι^ζ, καὶ ταχέως ἡμῖν ψηφισέσθε. Ἐμοὶ γὰρ ἡ πενία κόρη τινὶ κοσμίῳ καὶ καλῇ καὶ εὐδαίει προσποιεῖται· ἡ δὲ φιλαργυρία θηριομόρφῳ γυναίκιν, Ἐκύλλη τινὶ καὶ ὕδρα, καὶ ἐτέρους τισὶ τοιοῦτοίς τέρασιν παρὰ μυθοποιῶν πλαττομένοις. Μὴ γὰρ μοι τοὺς κατηγοροῦντας τῆς πενίας ἐνέγκῃς^η εἰς μέσον, ἀλλὰ τοὺς δι' αὐτῆς λάμψαντας. Μετὰ ταύτης Ἡλίας τραφεῖς, ἡρπάγῃ τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀρπαγὴν· μετὰ ταύτης Ἐλισσαῖος ἐλαμφε· μετὰ ταύτης Ἰωάννης, μετὰ ταύτης οἱ ἀπόστολοι πάντες· μετὰ δὲ ἐκείνης, ὁ Ἀχάδ, ἡ Ἰεζάβεελ, ὁ Γιεζῆ, ὁ Τούδας, ὁ Νέριον, ὁ Κολάφας κατεκρίθησαν. Ἄλλ' εἰ δοκεῖ, μὴ τοὺς ἐν πενίᾳ λάμψαντας μόνον ἴδωμεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τῆς κόρης ταύτης τὸ κάλλος ἐπισκεψώμεθα. Καὶ γὰρ ὁ ὀφθαλμός ἐστιν αὕτῃ^θ καθαρὸς [844] καὶ διειδής, οὐδὲν ἔχων βολερὸν, καθάπερ ὁ τῆς φιλαργυρίας νῦν μὲν θυμοῦ γέμων, νῦν δὲ ἡδονῆς ἐμπληγμένος, νῦν δὲ ἀπὸ^ι ἀκρασίας τετραραγμένος. Ἄλλ' οὐχ ὁ τῆς πενίας τοιοῦτος, ἀλλ' ἡμερος, γαληνός, ἡδὺ πρὸς πάντας βλέπων, μετῴχιος, πρόσγητος, οὐδένα μισῶν, οὐδένα ἀποστρεφόμενος. Ὅπου γὰρ χρήματα, ἐκεῖ ἔχθρας ὑπόθεσις καὶ μυρίων πολέμων. Στόμα πάλιν ἐκείνη μὲν ὕδρων γέμει, τύφου τινός, ἀλαζονείας

πολλῆς, ἀρεῶς, δόλου· ταύτῃ δὲ καὶ στόμα καὶ γλῶσσα ὕψης, εὐχαριστίας γέμουσα διηνεκοῦς, εὐλογίας, προσήνων^κ ῥημάτων, φιλοστοργῶν, θεραπευτικῶν, ἐπαίνων, ἐγκωμίων. Εἰ δὲ καὶ τὴν ἀναλογίαν ἰδῶσι αὐτῆς ἰδεῖν τῶν μελῶν, εὐμῆχης τέ^λ ἐστὶ καὶ ὀφθηλότερα τοῦ τῆς εὐπρίας. Εἰ δὲ φεύγουσιν αὐτὴν πολλοὶ, μὴ θαυμάσης· καὶ γὰρ καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν οἱ ἀνόητοι. Ἄλλ' ὀδρίζεται, φησὶν, ὁ πένης παρὰ τοῦ πλουτοῦντος. Πάλιν μοι τῆς πενίας^μ τὸ ἐγκώμιον λέγεις. Τίς γὰρ, εἰπέ μοι, μακάριος; ὁ ὀδρίζων, ἢ ὁ ὀδριζόμενος; Ἀπλὸν ὡς ὁ ὀδριζόμενος^ν. Οὐκοῦν ἐκείνη μὲν ὀδρίζειν καλεῖται ἡ φιλαργυρία· αὕτῃ δὲ φέρειν^ξ παραινέει ἡ πενία. Ἄλλὰ πενιᾶ ὁ πένης, φησί. Καὶ Παῦλος ἐπαίνα, καὶ ἐν λιμῇ ἦν. Ἄλλ' οὐκ ἔχει ἀνάπαυσιν. Οὐδὲ ὁ^ο γῆρας τοῦ ἀνθρώπου οὐκ εἶχε ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει. Εἰδὲς οἱ^π προέβη τῆς πενίας τὰ ἐγκώμια, καὶ ποῦ σε ἴσῃσι. πρὸς πολλοὺς ἀνδρας ἀνάγει, καὶ πῶς τοῦ δεσπότου ποιεῖ μιμητὴν; Εἰ καλὸν τὸ χρυσίον ἔχειν^ρ ἦν, τοῦτο ἂν ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς, ὁ τὰ ἀπόρρητα ἐκείνα δοὺς ἀγαθὰ. Νυνὶ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἔδωκεν, ἀλλὰ καὶ ἔχειν ἀπηγόρευσε. Διὰ καὶ ὁ Πέτρος οὐ μόνον^σ καταδύεται πενίᾳ, ἀλλὰ καὶ σεμνύνεται λέγων· Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι· ὁ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι, φησί. Τίς οὐκ ἂν ἠθέλησεν ὡμὸν ῥῆσαι ταύτην τὴν φωνήν; Καὶ σφόδρα μὲν οὖν ἄπαντες, ἴσως εἴποι τις ἂν. Οὐκοῦν ῥῆσον τὸ ἀργύριον, ῥῆσον τὸ χρυσίον. Καὶ ἂν ῥῆσω, φησί, λήψομαι τὴν δύναμιν Πέτρου; Τί γὰρ Πέτρον μακάριον ἐποίησεν, εἰπέ μοι; Ἄρα τὸ χυλὸν ἐγείρει; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τὸ μὴ ταῦτα ἔχειν, τοῦτο αὐτῷ τὸν οὐρανὸν προσέξεν. Τῶν μὲν γὰρ ταῦτα ἐργασαμένων πολλοὶ εἰς γένεαν ἐνέπεσον· οἱ δὲ ἐκείνα ποιήσαντες βασιλείας ἐπέτυχον. Καὶ τοῦτο καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πέτρου μάνθανε. Δύο γὰρ ἦν ἃ εἶρηκεν· Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι· καὶ, Ἐν τῷ ὄνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐγείρει καὶ περιπατεῖ. Ποῖον οὖν αὐτὸν ἐποίησεν λαμπρὸν καὶ μάκαρον; τὸ ἐγείρει τὸν χυλὸν, ἢ τὸ ῥῆσαι τὰ χρήματα; Καὶ ταῦτα παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀγωνοθέτου παιδεύου. Τί οὖν αὐτός^τ φησὶ τῷ πλουσίῳ ζητοῦντι τὴν αἰώνιον ζωὴν; Οὐκ εἶπεν, Ἐγείρον χυλοῦς· ἀλλὰ, Πώλησόν σου τὰ παρόντα, καὶ δός πτωχοῖς, καὶ δεῦρο [845] ἀκολουθεῖ μοι· καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς. Καὶ ὁ Πέτρος δὲ πάλιν οὐκ εἶπεν, Ἰδοὺ ἐν τῷ ὄνόματι σου ἐκβάλλομεν δαίμονας· καίτοι ἦν ἐκβάλλων· ἀλλ', Ἰδοὺ ἀφῆκαμεν πάντα, καὶ ἠκολούθησάμεν σοι· τί^θ ἔσται ἡμῖν; Καὶ ὁ Χριστὸς πάλιν πρὸς τοῦτον ἀποκρινόμενος, οὐκ εἶπεν, Ἐάν τις χυλὸν ἐγείρῃ^ι ἀλλ', Ὅστις ἀφῆκεν οὐκίαν καὶ ἀργυρὸν^κ, ἐκατοστὰς πλάσιον λήψεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. Καὶ ἡμεῖς οὖν τοῦτον ζηλώσωμεν, ἵνα μὴ καταισχυνθῶμεν, ἀλλὰ ἵνα^λ μετὰ παύρησίας παραστῶμεν τῷ βῆματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα αὐτὸν ἐπισπασώμεθα εἶναι μεθ' ἡμῶν, ὡς^μ καὶ μετὰ τῶν μαθητῶν ἦν. Ἔσται γὰρ καὶ μεθ' ἡμῶν, καθάπερ καὶ μετ' ἐκείνων ἦν^ν, ἐὰν θέλωμεν ἐκείνων μιμησάσθαι, καὶ ζηλωταὶ γενέσθαι τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας αὐτῶν. Ἀπὸ τούτων γὰρ καὶ ὁ θεὸς στεφανοὶ καὶ ἀνακηρύττει, οὐκ ἀπαίτων σε νεκρὸν ἐγείρει, οὐδὲ χυλὸν διορθώσει. Οὐ γὰρ ταῦτα ποιεῖ κατὰ Πέτρον γενέσθαι, ἀλλὰ

^α καὶ om. N. τὸ πάθος καὶ om. K. ^β Ἐν τῷ θαρρῆν om. N. ^γ ἐπαγγειλώμαι K. ἀσφάλειαν G: ^δ πλουτεῖν Sic G. K. Mor. Alii πλεονεκτεῖν. ^ε Vid. adnot. ^ς τιθείς G. N. ^ζ ἀνέχεσθαι G. p. p. συμψήφισθε Edd. ^η εἰσενέγκῃς Sav. Ben. Mor. ἀλλὰ καὶ τοὺς Mor. Ben. ^θ αὐτῆς P. αὐτοῦ N. ^ι ὑπὸ P. ^κ καὶ προσήνων K. N. ^λ τε εἰ καὶ om. N. καὶ deest in ceteris. ^μ Desinit codex G. ^ν ὀδριζόμενος add. καὶ ceterum γενναίως P. ^ξ φέρειν add. γενναίως P. In eodem hæc ἡ φιλαργυρία εἰ ἡ πενία desunt. ^ο Οὐδὲ ὁ^π ὁ δὲ N. οὐκ εἶχε^ρ εἶχε Edd. οὐκ ἔχει N. ^ρ οἱ Sic pr. P. oia ceteri et corr. P. ποῦ προέβη Mor. Ben. oia προβαίνει Sav. ^σ ἔγειν om. P. ^τ μόνον add. οὐ Edd. p. p. πενίαν K. N. ^θ ὅστος K. P. ζητοῦντι τὸ ζ. Mor. Ben. ^ι τί add. ἀρα P. Καὶ ὁ X. δὲ πάλιν id. ^κ ἀγρούς add. ἐνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου id. ^λ Ina om. id. ^μ Omnia ab ὡς καὶ ad μεθ' ἡμῶν desunt in N. Mor. Ben. Hæc Ἔσται γὰρ . . . . μετ' ἐκείνων ἦν om. K. ^ν ἦν om. Mor. Ben. ^ξ Hæc τοῦτο γὰρ . . . . κατόρθωμα desunt in Mor. Ben.

τὸ εἶναι τὰ ἐντα· τοῦτο γὰρ τοῦ ἀποστόλου τὸ· κατόρ-
θωμα. Ἄλλ' οὐ δύνασαι εἶναι; Μάλιστα μὲν ὁ δυνατόν
πλὴν οὐκ ἀναγκάζω, εἰ μὴ βούλει, οὐδὲ βιάζομαι· ἀλλ'
ἐκεῖνο παρακαλῶ, καὶ κατὰ μέρος ἀναλίσκειν τοῖς θεο-
μένοις, καὶ μηδὲν πλεόν τῆς χρείας ἐπιζητεῖν. Οὕτω
γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἀπράγμονα βιωσόμεθα⁷⁸ βίον καὶ ἀσφα-

⁷⁸ βιώσμεν Sav. Ben. ζησόμεθα K.

^{*} Quae sequuntur ex Montef. excerpta sunt. EDIT. PATROL.

[846] Μᾶλλον δὲ καὶ τὸ πρότερον οὐκ ἡμεῖς ἐροῦμεν,
ὡς ἂν μὴ πράγματα σχολίης διερευνῶντες· ἔχει γὰρ τι
βαθὺ διερευνῶν ὁ λόγος ἀποδείξει. Διὰ τί οὖν τῶν ἀπὸ
δαυὶδ χρόνων ἐπὶ Ἰερονίαν καὶ τὴν εἰς Βαβυλῶνα
αἰχμαλωσίαν ἐπτά καὶ δέκα βασιλευσάντων δεκατέσ-
σaras εἶναι φησὶ γενεάς ὁ εὐαγγελιστής; Εἰ μὲν δια-
δοχὰς ἀγαγῶμεν αὐτῶν προύκειτο, καὶ εὐλόγως τις
ἐμμεῖστο, ὡς παρεκθήμεν τὴν τῶν βασιλέων διαδο-
χὴν. Ἐν γὰρ ταῖς Βασιλείαις καὶ ταῖς Παραλειπομέναις
συμφωνῶνς μετὰ Ἰωρὰμ τὸν τοῦ Ἰωσαφάτ, τριῶν ἐφεξῆς
βασιλευσάντων, Ὁχοῖου καὶ Ἰωὰς καὶ Ἀμασία· εἰτα
μετ' αὐτοὺς Ὀζία καὶ Ἰωαθὰμ καὶ Ἀχάζ, παρελθὼν
τοὺς προτέρους τρεῖς ὁ εὐαγγελιστής, μετὰ Ἰωρὰμ
τὸν τοῦ Ἰωσαφάτ, εἰβ' ἐξῆς συνάπτει τὸν Ὀζίαν καὶ
τὸν Ἰωαθὰμ καὶ Ἀχάζ, τοὺς εἰρημένους μεταξὺ παρελ-
θόν. Τοῦτο δὲ δὴ πεποίηκεν. (οὐ) σκοπὸν θέμενος τὴν
τῶν βασιλέων διαδοχὴν ἐκθέσθαι· ἐχρὴν γὰρ ὡς ἡμαρ-
τημένην αἰτιάσασθαι τὴν παρ' αὐτῶν γραφὴν· ἐπιβὴ οὐ
διαδοχὰς, ἀλλὰ γένος ἀριθμῆσαι προέθετο. Τοῦτο γὰρ ὁ
λόγος αὐτῶν βούλεται φῆσαι· Ἐπεί οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ
Ἀβραάμ ἕως δαυὶδ, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ πάλιν
Ἐπὶ δαυὶδ μέχρι Ἰερονίου καὶ τῆς μετοικεσίας Βα-
βυλῶνος, γενεαὶ δεκατέσσαρες· ἄλλα οὐ διαδοχαὶ δεκα-
τέσσαρες, εἰκότως πάσης ἀπολέλυτ' ἂν (sic) κατηγορίας.
Ἐπειδὴ δὲ τίσι δοκεῖ, διαδοχὰς ὀνομάσαι δυνατόν,
οὕτως εἰπεῖν· πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραάμ μέχρι
δαυὶδ, διαδοχαὶ δεκατέσσαρες, καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας
Βαβυλῶνος, γενεαὶ δεκατέσσαρες· ὅπερ εἰ εἰρήκει, τὸ
πᾶν εὐλόγως εἴρητο. (Ἄλλ') ἡλέγχετο παραγράφον τὴν
ἱστορίαν· νῦν δὲ ὡς ἐφθην εἰπὼν, σκοποῦ κειμένου αὐ-
τῷ γενεάς, ἀλλ' οὐ διαδοχὰς, ὑπογράφει· τῆς δὲ ἐν ταῖς
Βασιλείαις καὶ Παραλειπομέναις διαδοχῆς, ἀλλ' οὐ γενεάς
ἱστοροῦσης, οὐκ ἂν γένοιτο ἐναντιωμα εἰς τὰς ἀμειότε-
ρων παραθέσεως. Γενεὰν χρόνον ἀνθρώπου ζωῆς· οὐχ
οἷον τὴν ἔστιν ὀνομάζειν· ἐπεὶ συμβαίνει πολλάκις τοῦ·
μὲν ἐπὶ θραυθὲ βίοναι, καὶ θάττον ἀποθῆναι κατὰ τὴν
τοῦ παιδὸς ἡλικίαν, τοὺς δὲ μέχρι τοῦ μαιρακίου φθάσαι,
τοὺς δὲ ἐπὶ τὸν νεανίαν προελθεῖν, τοὺς δὲ ἐπὶ τὸν ἀν-
δρα, τοὺς δὲ ἐπ' ἔσχον [847] γῆρας· παρατείνει τὴν
ζωὴν. Ποίαν οὖν τὴν ἀριθμῆσαι γενεάν, εἰ ὁ μὲν, φέρε,
μέχρι δεκάτου ἔτους, ἢ μέχρι εἰκοστού, ὁ δὲ μέχρι
πεντηκοστού, ἄλλος δὲ μέχρι ἑβδομηκοστού, ἕτερος καὶ
τὰ ἑκάτον ὑπερβάς, οὐ μόνον ἐπὶ τῶν παλαιῶν, ἀλλὰ
καὶ καθ' ἡμᾶς ὁρᾶται; Πῶς οὖν οἷον τε τὴν ἀνθρώπου
ζωὴν γενεάν ὀνομάζειν; Ἄλλ' οὐδὲ μέχρι τῆς παιδο-
ποιίας· οἱ μὲν γὰρ πρὸ τῶν ἐκκοῖς ἐτῶν γήμαντες πε-
 παιδοποιῶνται· οἱ δὲ ὑπὲρ τὰ τριάκοντα γενόμενοι. Καὶ
τῶν ἱσληκίων δὲ ἴδοι τις ἂν τοὺς μὲν ἐπὶ πρώτοις υἱοῖς
στάντας, τοὺς δὲ ἐπὶ τετραγονίαν ἐλάσαντας, ὥστε ἐν
πεντήκοντα ἔτεσι τοὺς μὲν ἐγγόνους θεάσασθαι· ἑτέρους
ἐν ἑβδομηκοντα μηδενὸς ἀξιώσθαι παιδός. Πῶς ἀριθμῆ-
τεον τὰς γενεάς; πότερον ἐκ τῶν μακροβίων, ἢ ἐκ τῶν
ὀλιγοβίων; καὶ ἐκ τῶν ταχὺ πεπαιδοποιημένων, ἢ τῶν
βραδύων; καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ πρώτοις υἱοῖς σαλευσάντων, ἢ
ἐκ τῶν ἐπὶ πλείοσι διαδοχῆς; Ἦν οὕτως ἐξητασμένον,
ὁ θεὸς εὐαγγελιστὴς οὐ διαδοχὰς προθέμενος εἰπεῖν,
γενεάς δὲ, καθ' οὓς δὲ αὐτὸς ἡπίστατο λόγος· ἀπαριθμού-
μενος, τῆς ἐν ταῖς ἱστορίαις διαδοχῆς ἥτεον πεφρόντικε,

λῆ, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀπολαύσομεν· ἥς γένοιτο
πάντας ἡμᾶς ἐπιτελεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος
ἀμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τοσούτους δὲ ἀναλαμβάνει εἰς τὴν γενεαλογίαν, ὅσοι
ἀπῆρχον αὐτῷ εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν δεκατεσσάρων
γενεῶν. Οὕτω δὲ αὐτῶν ὄγις ἀποσώζεται ὁ λόγος, καὶ
οὐδαμῶς ἐναντίος τῇ τῶν ἱστοριῶν Γραφῇ. Ὁ μὲν οὖν
πρότερος τῆς ἀπορίας λόγος ἤδη λείκεται· περὶ δὲ τοῦ
δευτέρου λεκτέον. Διὰ τί τῶν μετὰ Ἰερονίαν ἐπὶ τὸν
Ἰωσήφ γενεαλογουμένων δύο καὶ δέκα ὄντων, ὁ εὐαγ-
γελιστὴς δεκατέσσαρας γενεάς εἶναι φησὶ; Διὰ τὴν
τοιαύτην αἰτίαν. Οὐ γὰρ διαδοχὰς, γενεάς δὲ, ὡς ἐφην,
ἀναγράφειν ἔδοξε. Συμβαίνει δὲ πολλάκις ἐν μακρο-
βίοις καὶ πολυέτεσι, ὅλγας μὲν γεγονέναι τῶν ἀνδρῶν
διαδοχὰς· τὸν δὲ τῶν γενεῶν ἀριθμὸν ἀποδίδεσθαι πλῆ-
ρη. Ἡ δὲ οὖν λόγῳ ἐν τοῖς ἀπὸ τοῦ δαυὶδ καὶ ἐπὶ τὴν
αἰχμαλωσίαν, πλείστον οὖσι τὸν ἀριθμὸν τοῖς ἐν τῇ
διαδοχῇ φερόμενοις, ὀλιγότεροι ἀπεδόθησαν αἱ γενεαί·
ἐν γὰρ διαδοχαῖς ἀνδρῶν δεκαεπτὰ γενεαὶ εἰρήνται
δεκατέσσαρες· κατὰ τὸν αὐτὸν οὖν λογισμὸν καὶ νῦν
ἐπ' ἀνδρῶν γενεὰς δώδεκα αἱ δεκατέσσαρες ἀναπλη-
ροῦνται· γενεαί, μακροβίων, ὡς εἶχον, καὶ πολυχρονίων
αὐτῶν δὴ εἰβ' γεγεννημένων, καὶ ἀρχόντων εἰς ἐκπλή-
ρωσιν τῶν δεκατεσσάρων γενεῶν. Μία μὲν οὖν ἀπόδο-
σις τοῦ ζητηθέντος ἦδε· καθ' ἑτέραν δὲ διάνοιαν, εὐρίσι
δ' ἂν ἀκριβέως κατὰ τὴν ἱστορίαν δεκατέσσαρας ὀνο-
μασμένους καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ διαδοχῇ, εἰ πρὶς τοῖς
δώδεκα συναριθμήσειας αὐτὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, υἱὸν τοῦ
Ἰωσήφ χρηματίσαντα· προσθεῖς δὲ τοῦτοις καὶ τὸν
Ἰερονίαν τὸν ἐν τῇ Βαβυλῶνι γεγεννημένον, οὐχὶ τὸν
πρὸ τῆς μετοικεσίας ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ [848] βασιλευ-
σαντα. Δύο γὰρ ὁμῶν νομοὶ γεγόναι Ἰωακείμ μετὰ τὸν
Ἰωσίαν, ὁ τε αὐτοῦ τοῦ Ἰωσίου υἱός, ὃς μετ' αὐτὸν
ἐβασίλευσεν ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ὁ τοῦτο παῖς ἑτε-
ρος Ἰωακείμ· οὗτοι δὲ καὶ Ἰερονία ἐχρημάτισαν, ἐξελ-
ληνισθέντος αὐτοῖς τοῦ ὀνόματος. Ὁ τοίνυν πρώτος
Ἰωακείμ, ὁ καὶ Ἰερονίας, υἱὸς ὢν Ἰωσίου, ταῖς πρὸ
τῆς αἰχμαλωσίας καταλεγέσθω γενεαῖς τῆς πρώτης· ὁ
δὲ τοῦτο παῖς Ἰωακείμ, ὁ καὶ Ἰερονίας, υἱὸς ὢν τοῦ
πρώτου Ἰερονίου, τοῦ δὲ Ἰωσίου ἐγγόνος, ἐν τοῖς μετὰ
τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ εἰς τὸν Χριστὸν γενεαλογουμένοις
ἀριθμούμενος, τέλειον ἀποδῶν ἂν τῶν δεκατεσσάρων
γενεῶν τὸν ἀριθμὸν. Περὶ δὲ τοῦ δύο γεγονέναι Ἰωακείμ
μαρτυρῆσαι ἡ τῶν Βασιλέων γραφὴ, τοῦτον ἔχουσα τὸν
τρόπον· Καὶ ἐβασίλευσε Φαραὼ Αἰγύπτου Νεχαῶ ἐπὶ
τὸν Ἰσραὴλ τὸν υἱὸν Ἰωσίου Ἐλιακείμ, μετονομάσας
αὐτὸν Ἰωακείμ. Οἱς ἐξῆ· ἐπιλέγει τούτον τεθνάναι, καὶ
μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ κοιμηθῆναι· ἐπειθ' ὡς· ἐβί-
σκεισε Ἰωακείμ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ. Ἐν τῷ
πρώτῳ οὖν καιρῷ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀνέβη Ναβουχο-
δονόσορ ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος· εἰς τὴν πόλιν Ἱερουσα-
λήμ, καὶ πολιορκήσας αὐτὴν ἐλάβε, καὶ αὐτὸν Ἰωακείμ
καὶ πάντας τοὺς αὐτοῦ ἡγαγεν εἰς Βαβυλῶνα. Οὗτος δὲ
οὐκ ὁ δεύτερος Ἰωακείμ, ὁ ὑπὸ τοῦ προσηγορῶντος
Ἰερονίας ὀνομασμένος, ἐγγόνος ἐτύγχανε Ἰωσίου, καὶ
οὐκ υἱός. Διὸ ἐκόντως συναριθμῆται ἐν τῇ τρίτῃ γενεαλο-
γίᾳ τῶν ἀπὸ Ἰερονία μέχρι τοῦ Χριστοῦ γενεῶν δεκα-
τεσσάρων τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς ἦν τοῦ Ἰωσίου παῖς, ἐν
ταῖς ἀνωτάτω γενεαῖς ἀριθμουμένους. Καὶ οὕτως ἡμῖν ὁ
τῶν ὑπατέρων δεκατεσσάρων γενεῶν ἀριθμὸς συνίσταται
πλήρης. Δοκεῖ καὶ τὸν χρόνον τῆς αἰχμαλωσίας.

^{*} Sub hac in tribus illis manuscriptis verba Chrysostomi sequuntur: ἔμοι γὰρ ἐνταῦθα δοκεῖ καὶ τὸν χρόνον
τῆς αἰχμαλωσίας, etc.

dum erigas. Non enim hæc Petro similem faciunt, sed si opes projicias; hoc enim apostoli meritum. At projicere non potes? Potes utique. Cæterum non cogo, si nolis, non vim infero: sed illud obsecro, ut partes saltem pauperibus distribuas, nec plus quam opus sit exqui-

ras. Ita enim et hic tranquillam et securam agemus vitam, et vita æterna fruemur: quam utinam nos omnes assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria cū imperium cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN FRAGMENTUM SEQUENS.

Sub initium Homiliæ quartæ col. 73 Editionis hujus, ubi agitur de generationum numero, quas post genealogiam Christi recenset Matthæus cap. 1, v. 17, his verbis: *Omnes igitur generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim, etc.* Postquam dixit Chrysostomus, omnes generationes in tres partes evangelistam divisisse, ut ostenderet Judæos, etiam post reipublicæ formam pluries mutatam, non evasisse meliores, sed sive aristocratice, sive regibus, sive oligarchiæ parerent, in hisdem versatos malis esse, ac neque ducibus, neque sacerdotibus, neque regibus republicam administrantibus, majorem penes illos virtutis rationem fuisse, ita pergit: *Cur autem in media parte tres prætermisit reges, in postrema autem parte generationibus duodecim tantum positus, quatuordecim ipsas esse dicit? Primam questionem vobis solvendam relinquo: non enim omnia solvere vobis necesse est, ne vobis fastidium*

generemus; secundam autem explanabimus. Atque certe videtur captivitatis tempus hic pro una generatione numerari, etc. Post hæc porro verba, *secundam autem explanabimus*, tres Manuscripti ita pergunt, imo potius, *primam solvemus*, et totum fragmentum sequens, longum sane, interserunt: ubi explicatur illæ quatuordecim generationes quæ ante captivitatem numerantur; necnon quatuordecim aliæ quæ post captivitatem recensentur. Hæc vero quia ab Aniano Chrysostomi cævo et interprete lecta non sunt, et in longe pluribus Manuscriptis prætermittuntur, nec Chrysostomi esse posse videntur, tum ob styli diversitatem, tum quod cum sequentibus Chrysostomi dictis non consentiant; et alioquin intricata admodum sint, maxime in principio: nam in fine paulum clariora sunt; his de causis in finem Commentariorum ablegata sunt.

Imo potius primam questionem vobis solvemus, ne rei inquisitio negotium vobis facesset: nam profundum quidpiam et scrutatum difficile hic continetur. Cur ergo cum a Davide usque ad Jechoniam et captivitatem Babylonis septemdecim reges fuerint, evangelista quatuordecim tantum esse generationes dicit? Si successiones describere in animo habuisset, jure quis eum reprehenderet, ut qui in successione regum quosdam prætermisisset. Nam in libris Regum et Paralipomenon post Joram filium Josaphat, tres postea regnasse perhibentur, Ochozias, Joas et Amasias; deinde post illos, Ozias, Joatham et Achaz: prætermisisset autem tribus prioribus evangelista, post Joram filium Josaphat, subnectit Oziam, Joatham et Achaz, prætermisisset illis tribus supradictis. Hoc porro fecit, quod non in scopo haberet regum successiones recensere; alioquin autem hac in re scriptor culpandus fuisset: verum ille non successiones, sed genus tantum recensere in proposito habuit. Hoc enim sibi vult cum ait: *Omnes ergo generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim; ac rursum: A David usque ad Jechoniam et transmigratio-nem babilonis, generationes quatuordecim;* sed non successiones quatuordecim; ac jure omni reprehensio liberatur. Quidam vero putant illum sic potuisse successiones memorare: omnes ergo generationes ab Abraham usque ad David, successiones quatuordecim; et a transmigratio-nem Babylonis generationes quatuordecim; quod si dixisset, inquit, id rationi consonum esset. Verum sic ille ab historicæ scopo deflexisse comprobaretur; nunc vero, ut dixi, cum in scopo habeat generationes, non successiones describere; et cum in libris Regum et Paralipomenon successiones, non vero generationes enarrantur, his simul collatis, nulla deprehenditur discrepantia. In supputatione autem temporis generatio non debet pro vita hominis computari: sæpe namque contingit aliquos brevissimo tempore vivere, atque in puerili ætate obire; alios usque ad adolescentiam pertinere, alios ad floridam juventutem; alios virilem attingere ætatem; alios ad extremam senectutem devenire. Quam ergo generationis rationem numerabimus, siquidem alius ad decimum, alius ad vigesimum, alius ad quinquagesimum, alius ad septuagesimum annum pertingit, alius centesimum superat non solum apud veteres, sed etiam ætate nostra? Quomodo ergo possumus hominis vitam, generationem vocare? Sed nec usque ad florum procreantem eam computare possumus: alii enim ducta ante vigesimum annum uxore filios procreant; alii postquam triginta annos excesserunt. Atque ex parvis ætatis viris videre est alios, qui filios suos tantum viderunt; aliosque qui ad quartam usque generationem pertigerunt, ita ut intra quinquaginta annorum spatium abnepotes viderint; alios vero septuagenarios sine prole esse. Quomodo numeranda sunt generationes? an ex iis qui longam, an ex iis qui brevem duxere vitam? an ex iis qui cito, an ex iis qui tarde filios procreant? an ex iis qui primos tantum filios, an ex iis qui plurimam successionem viderunt? His ita perquisitis, divinus evangelista, qui non successiones, sed generationes recensere in

animo habebat, prout ipse sciebat illas enumeravit, nec curavit successionem illam in historicis enarratam, sed tot admisit ad genealogiam, quot satis erant ipsi ad complendas quatuordecim generationes. Sic autem earum ratio sana servatur, neque nullo modo contraria historicis Scripturæ. Prima ergo difficultas jam explanata est; de secunda nunc dicendum. Cur cum il qui a Jechonia usque ad Josephum in genealogia ponuntur, duodecim numero sint, evangelista quatuordecim esse generationes dicit? Eandem ob causam. Non enim successiones, ut dixi, sed generationes describere voluit. Contingit autem plerumque longævis et annosis, ut paucas compleant virorum successiones; tamenque generationum numerus completus sit. Qua ratione in spatio illo a Davide usque ad captivitatem, cum plures essent numero ii qui in successione ferebantur, pauciores datæ sunt generationes. Nam ex successione virorum septemdecim, quatuordecim tantum generationes memoratæ sunt: eadem vero ratione jam in duodecim virorum generationibus quatuordecim complentur generationes; eo quod hi duodecim viri, ut verisimile est, longævi et annosi fuerint, et sat fuerint ad quatuordecim explendas generationes. Hæc una est questionis explicanda ratio; secundum aliam vero mentem et explicandæ rationem, accurate secundum historiam recensitis hæc quatuordecim generationes in hac successione invenies, si duodecim illis annumeres Jesum Christum, qui filius Josephi vocabatur; addasque illis Jechoniam, qui in Babylone fuit; non autem illum, qui ante transmigratio-nem in Jerusalem regnavit. Duo enim cognomine fuere Joakim post Josiam, nempe ipsius Josie filius, qui post illum regnavit in Jerusalem, et hujus filius, alius Joakim; hi vero etiam Jechoniæ vocati sunt, nomine ad ritum Græcorum conformato. Primus ergo Joakim qui et Jechonias, et filius erat Josie, generationibus illis ante primam captivitatem annumeretur; hujus vero filius Joakim, qui et Jechonias, filius prioris Jechoniæ, Josie vero nepos, iis, qui post captivitatem in genealogia usque ad Christum feruntur, accensentur: et sic perfectus reddatur quatuordecim generationum numerus. Quod autem duo fuerint Joakim, testificabitur Regum scriptura, quæ sic habet: *Et regem constituit Pharaos Necho rex Egypti super Israel Eliakim filium Josie, mutato ipsi nomine in Joakim (A. Reg. 23. 34).* Deindeque dicit illum obisse, et cum patribus suis repositum fuisse; deinde vero narrat regnavisse Joakim filium ejus pro eo. Primo itaque tempore regni illius ascendit Nabuchodonosor ex Babylonis in urbem Jerusalem, et obsessam illam cepit: atque ipsum Joakim cum suis omnibus transtulit in Babylonem. Hic vero secundus Joakim, qui a Jeremia propheta Jechonias vocatur, nepos, non filius Josie fuit. Ideo jure annumeretur in tertia genealogia a Jechonia ad Christum in quatuordecim illis generationibus: pater quippe ejus, qui filius Josie erat, in superioribus generationibus numeratur. Et sic nobis iostremus quatuordecim generationum numerus plenus erit.

Sub hæc in tribus illis Manuscriptis verba Chrysostomi sequuntur: Mihi certe videtur captivitatis tempus, etc. Vide col. 73.

ADNOTATIONES

AD

CHRYSOSTOMI IN MATTHÆUM HOMILIAS.

Hæc de sequentibus *Adnotationibus* lectorem monitum volumus: 1° *Paginæ* in capite *Adnotationum* excitatæ, per textum inter uncas requirendæ sunt; 2° Si quando, præter paginam, notæ alicujus fiat mentio, sive ad notam ipsam recurrendum est, vel, quod plerumque usuvenit, eo textus ubi cifra exstat indicabilis; 3° Sæpe etiam columnas nostræ ipsius editionis inter parentheses notari curavimus, quo facilius evadat ad locum ita designatum recursus.

AD HOM. I.

Hanc Homiliam primus Græce evulgavit Robertus Stephanus, in fronte tertiæ suæ Editionis Novi Testamenti, Lutetiæ anno MDL excussæ.

TIT. Κωνσταντίνου πόλεως bifariam scribunt D. E. Cf. Heyler. ad Julian. Epist. p. 429.

Ibid. τὸν Εὐαγγελιστὴν τὸν ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν C. τὸν εὐαγγελιστὴν. Κύριε, εὐλόγησον D.

Ibid. ὁμῶνυμα... εὐαγγελιστὴν] ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον. Εὐλόγησον, πᾶτερ A. Verba Πάτερ, εὐλόγησον vel Εὐλόγησον, πᾶτερ post pericopam S. S. singulis Homiliis præfixam repetit hic codex. Alteram formulam Κύριε, εὐλόγησον usurpat scriba codicis B. De hoc usu recte judicasse videtur Ferrarius, De sacris concionibus, Cap. IX, quem qui impugnare conatus est Augusti, Denkwürdigkeiten, tom. VI, p. 560, librorum manu exaratorum imperitia, non unum errorem admisit.

Ibid. Ὁμιλία α'] Προοίμιον E. Λόγος πρῶτος C. Hi autem in sequentibus Homiliis nomen usitatum habent. Homiliam primam, cæteras λόγους appellat D.

P. 2, not. 3, ἐχγόνους Sav. ἔγγονους Steph. Com. Mor. Euth. et major pars codicum. Utrum horum dare voluerit Montef. non liquet; nam vitio, credo, operam γόνους excusum est. Infra p. 7 ἔχγονος Sav. Ben. ἔγγονος Steph. Com. Mor. et codices.

P. 3, lin. 2 πῶς δὲ [καὶ] ἡ καὶνῃ, et lin. 3 [καὶ] ἐν τῷ ὄρει Com. Mor. et sine uncis Ben. Utrumque καὶ delevit Sav. suffragantibus codd. De talibus, quæ innumera sunt, ubi cum Savilio consentiunt omnes mei, posthac non monebo.

P. 3, lin. 15. τῶν ante τοιούτων deest in Edd., sed notavit in mar. Sav. Habent omnes mei.

Ibid. lin. 16-17, ὑπερναθεθῆκῃσιν. » Sic duo Mss. et hanc puto veram esse lectionem. Editi ἀναθεθῆκῃσιν. » Montef. Unus meorum A ὑπερναθεθῆκῃσιν habet: cæteri ἀναθεθῆκῃσιν. Decompositum habet Noster, tom. IV, p. 375: Μεγάλα τὰ εἰρημμένα, καὶ φυγῆς νεανικῆς δεόμενα, καὶ ὑπερναθαίνουσα, καὶ ἀπειλὴς χάτω πάντα τὰ ἀνθρώπινα.

P. 4, (col. 25, lin. 6), ἐγένετο includunt Com. Mor. et delevit Sav. invitis meis. ἐγένετο C.

Ibid. not. 3 λευμένον dedi ex C. D. pro vulgato δεδομένον; mortem solutam Arm. Ad verba Aniani mortem peremptam, hæc notat Montanus: « λευμένον, id est, peremptam aut dissolutam: alii legunt « δεδομένον, id est, vinculam. » Utrumque frequentat Noster. Infra p. 20, θανάτῳ θάνατον ὄφει λύμενον, ubi similiter peremptam habet An. P. 157 θανάτου λύσιν: sed p. 144, οὕτω τοῦ θανάτου δεθέντος. Adde tom. X, p. 74. Πενταχιχθία ἔτη καὶ πλείω παρήλθε, καὶ ὁ θάνατος οὐδέπω λέλυται.

P. 6, not. 15, δι' om. Com. Idem cum forte paginam clauderet verbum ἀλήθειαν, sequentia καὶ ταῦτα solio typhotatarum more ad imam paginæ oram adscripsit, deinde per incuriam in initio sequentis repetere omisit. Quod successor ejus fraudi fuit. Nam in Mor. sic legitur: τὴν ἀλήθειαν. Ὡς ἂν ὁ Θεὸς παρέχη, κ. τ. ε. Montefalconius autem, ne

codices inspiciendo tempus tereret, locum ex ingenio, distinctione scilicet mutata, sanare maluit.

P. 8, not. 20, διηλέγχθησαν dedi pro eo quod vulgo legitur, διελέχθησαν. Aniani interpretat. onem, de eadem (parte) adversus alias disputassent, correxit Montanus h. m. ex eadem parte convicti fuissent, notula subscripta: « diversa hic est lectio; alii enim διελέχθησαν, alii διηλέγχθησαν legunt. » At contra assurgit Montef. « Omnes Mss. nostri, Savil. atque Morel. διελέγχθησαν [voluit διελέχθησαν] habent. » Quod parum accurate dixit. Nam primo Steph. et Com. non διελέχθησαν, sed διηλέχθησαν (sic) excuderunt, ex quo Savilius tandem διελέχθησαν fecit; Mor. autem suo more ad Commelinianum reversus est. Deinde etiam codicum consensus isti nullus est: siquidem διελέχθησαν habent E. et corr. C. διηλέχθησαν A. D et pr. C.: ex Parisiensibus autem, quos quidem inspexi, διελέχθησαν Reg. 663. διηλέχθησαν Reg. 669. διελέχθησαν Regg. 690, 668, et Coisl. 66; quorum tribus ultimis usus est ipse Montef. Idem testatur Sav. cujus verba sunt: « διηλέχθησαν in omnibus fere, quos inspexi, libris cum η. Quare videndum num pro διηλέχθησαν positum sit. » Posterius Boisio quoque non displicuisse videtur. Equidem fateor me in nullo codice scripturam διηλέχθησαν reperisse; quod tamen ex testimonio Montani, suadente totius loci sententia, haud cunctanter admisi. Non valde absimilis est argumenti locus, qui legitur tom. X, p. 587. Καίτοιγε πολλοὶ κατατέμνειν αὐτὸν (Paulum) ἐπικαίρησαν αἰρετικοί, ἀλλ' ὁμῶς καὶ κατὰ μέλος ὢν, πολλὴν ἐπιδείκνυται τὴν λογὴν. Κέχρηται μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ Μαρκίων καὶ Μανιχαῖος, ἀλλὰ κατατέμνοντες: ἀλλ' ὁμῶς καὶ οὕτως ἐλέγχονται ἀπὸ τῶν μελῶν.

Ibid. (col. 29 not. 21) ἐδέχθη. Sic Sav. et Morel. [quibus addi possunt Steph. et Com.] recte. Manuscripti non pauci habent ἐδέχθη, male. » Montef. Ex codicibus ad minimum novem, quos ad h. l. tractavi, ne unus quidem ἐδέχθη habet, quod ad sensum quoque minus probandum est.

P. 9, lin. 9 ἐπισύσαι ποιοῦσα Sav. mar. invitis meis.

P. 10, lin. 4 γυμνῶσαντες] γυμνάσαντες; codex quidam, cujus specimen edidit Montefalconius in Pal. Gr. p. 291, nisi forte manus exscribentis peccaverit. Mox εὐρέματα habent B. C. D. quam scripturam infra p. 127 cum Savilio et quinque codd. (alter C. μυθεύματα habet) pro altera dedi. Vid. Lobeck. ad Phryn. p. 446.

P. 11, lin. 6 εὐκολώτερον] εὐτελέστερον B. D. F. Hanc lectionem confirmat locus similis, tom. I, p. 773. Μία καιροῦ βοήθ, καὶ ἀράχνης εὐτελέστερον πάντα διεσπάτο. Mox clausulam ὥστε δυνήθηται... δίκαιον post ἐνέπλησαν rejiciunt B. C. D. An.

P. 12, (col. 35, lin. 7) μιμεῖται] οὐ μιμεῖται Mor. Ben. sensu plane everso. Aut vitium, aut correctio est ipsius Morelli; nam Commeliniana, quam fideliter expressit, particulam negantem non habet.

P. 15, not. 37. Vox τρανὴς q̄est etiam in Oxiensibus c. l. invito Aniano.

P. 14, not. 45. Verba καὶ τῆς; Τὰς, quæ a sub-

sidiis absunt universis, ex mera conjectura Chrysostomo vindicavi. Cujus facti ut ratio appareat, ipsum contextum paulo accuratius expendamus. Recensitis scilicet mulieribus, quas ob probum aliquod infames Chiristi genealogia intexit evangelista, singularum facinora, inversa tamen serie, commemorat Auctor, h. m. ὡν ἡ μὲν (nempe ea, quam ultimo loco posuit, Ruth) ἀλλογενής ἦν, ἡ δὲ (Rahab) πόρνη, ἡ δὲ (Thamar) τῷ κηδεστῇ προσεφθάρη... καὶ τὴν τοῦ Οὐρίου δὲ (hanc ob interjectam parentheses nimis ab antecedentibus remotam nomine tandem appellat) οὐδεὶς ἀγνοεῖ, x. τ. ε. Omissionis causa aut ex errore scribarum petenda est, qui vv. πόρνη καὶ μοιχαλὶς de una muliercula intellexerint, aut ex pudore, quo personam minus honestam libenter retinuerint. Ceterum emendationem nostram apprimè confirmant verba Euthymii, tom. I, p. 27. Λοιπὸν οὐδὲ τῆς Θάμαρ ἀκαθάρως ἐμνημόνευσεν, οὐδὲ τῶν

ἄλλων τριῶν γυναικῶν μετὰ τοῦτο· ἀλλ' ἐπὶ αὐτῇ μὲν Θάμαρ ἀθεμιτότατος ἦν, ὡς τῷ πενήθερῳ μιγείσας, πόρνη δὲ ἡ 'Ραββ, ἡ δὲ 'Ροὺθ ἀλλόφυλος, ἡ δὲ τοῦ Οὐρίου Βρῆσαβαὶ μοιχαλὶς, ὡς αἱ κατ' αὐτὰς ἱστορεῖαι διδάσκουσιν, ἤγαγε τὰς τοιαύτας γυναῖκας εἰς μέσον, x. τ. ε.

P. 16, lin. 2. Vulgo legitur, ἡμεῖς δὲ τοὺν ἄντιον ποιοῦμεν· ἀκούομεν, καὶ καθ' ἐκάστην, x. τ. ε. In codice Reg. 669 pro ἀκούομεν, scriptum inveni ἡ ἀκούομεν. Sed rectius, ni fallor, abest ἀκούομεν; nam id ipsum indignatur Chrysostomus, quod ne audire quidem curarent. Anianus: *Nos vero e contrario cuncta agimus, et quotidie, etc.*

P. 18, in fine Hom. χάριτι καὶ φιλανθρωπῶν, x. τ. ε. In clausulis Homiliarum constituendis, cum singuli fere codices in diversa abeant, nobis tutius videbatur, in re ancipiti nec magni sane momenti, veterum Editionum vestigiis insistere.

AD HOM. II.

P. 20, not. 64. Vulgatum ἀλλ' οὐδὲ στίων οὐδὲ ποτῶν πρὸ ταύτης ἀνέθου τῆς ἱστορίας, merito displicuit duumviris eruditissimis, et diligentissimis textus Chrysostomici scrutatoribus, Boissio et Savilio, quibus inter alia minus probanda, οὐδὲ στίων οὐδὲ ποτῶν in mentem venit. Idem ex quibusdam codd. atulit Montef., vetera autem intacta reliquit. Ego vero in omnibus libris οὐδὲ στίων οὐδὲ ποτῶν, in nullo autem οὐδὲ στίων οὐδὲ ποτῶν scriptum exstare affirmare ausim.

Ibid. not. 65. Edd. πῶς δὲ Θεῷ ἀντιπαρετάξατο; sed Θεῷ deest in codd. pene omnibus, nec agnoscit An. In Reg. 669 τῷ Θεῷ alio loco intrusum est, nempe post διάβολος.

Ibid. ἀντιπαρετάξατο. « Sic Mss. pene omnes: Savil. et Morel. ἀντεπαρετάξατο. » Montef. Duplicationem augmentum, quod non pro vitiosa scriptura habendum est, tuerentur A. B. C. D. Eundem usum in verbo ἀποκαθίσταται obtinere notavit Winer Grammatik, p. 66. ed. tert.

P. 20, (lin. 5 ante p. 21) μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὴν μετὰ ταῦτα. Duas Christi generationes memorat Auctor; unam scilicet æternam planeque ineffabilem, alteram stupendam quidem et difficilis tractationis, quàm tamen se pro viribus aggressurum esse profitetur. Quomodo igitur dicere poterat, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὴν μετὰ ταῦτα, posteriorem illam et terrestrem narrabo; ἀνέφρατος γὰρ καὶ ἀπόρρητος? Quin etiam Isaïæ effatum ad æternam Filii generationem, non ad incarnationem ab Auctore referri, manifestum est. Hæc si vere a me disputata sunt, legendum deletio articulo, μᾶλλον δὲ οὐδὲ μετὰ ταῦτα, immo vero ne posthac quidem; quod præcedenti τῶς pulchre respondet. Codices quidem emendationem non probant; sed ita in suo legisse Anianum, quovis pigrore contendam: neque enim nunc tibi ipsam generationem Domini conor exponere, immo vero nec cum ista narravero.

P. 21, (col. 45, lin. 16) προγόνους] πρόγονον A. C. D. E. Mox τὸ γὰρ φρικωδέστερον (omisso δὲ) A. et corr. C. τὸ πολὺ φρικωδέστερον E.

P. 22, (col. 46, lin. 20). τὰ αὐτοῦ dedit Sav. repugnantibus codicibus. Idem sæpius fecit. Scilicet millies apud Nostrum leguntur αὐτοῦ, αὐτῶν, αὐτῶν, etc., ubi e regulis grammaticorum αὐτοῦ vel αὐτῶν cum suis casibus scribendum erat; idque recentioris Græcitatæ proprium esse, ii quibus codices manu scriptos evolvere contigit (nam in editis sæpe mutatum est) mecum agnoscent. Nostri usum observavit Matthæius Novæ ex J. Chrysostomo Eclogæ,

p. 435, sæpius correctum esse αὐτῆς loco αὐτῆς, contra codices notans. Verbo nunc monebo, quod posthac favente Deo pluribus declarabo, pronomēn αὐτοῦ reciprocum e sacro N. F. codice penitus extirpandum esse.

P. 23, lin. 4. τῆς πρὸς αὐτὸν συμπλοχῆς] τὴν πρὸς αὐτὸν συμπλοχὴν B. quod vereor ne correctori debeatur. Haud absurda est Boissii conjectura, olim scriptum fuisse πρὸ τῆς πρὸς αὐτὸν συμπλοχῆς. Vid. Anianum.

Ibid. (col. 47, not. 79) εἰσαγαγὼν] εἰσαγαγεῖν A. C. E. In Edd. præter Savil. male excusum est, καὶ γὰρ ὁ Ἰησοῦς. Locum sic mire interpungit Montef. Καὶ γὰρ ὁ Ἰησοῦς ὁ μετὰ Μωϋσέα, εἰσαγαγὼν τὸν λαὸν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας λέγεται: vertens, siquidem Jesus, qui post Moysen fuit, populum in terram promissionis introduxisse narratur(!)

P. 25, lin. 5. ἀγαγεῖν] ἀναγαγεῖν B. Infra ἔγγονος pro ἔχγονος dant B. D. Paulo post pro συντελῶν, κοινὸν τῶν habet B. κοινὸν ἔχων Sav. in mar.

P. 25, (col. 50) not. 87. Lectio codicis E quam in margine minus accurate exscripsi, hæc est: Τί τοίνυν βούλει τούτου σαφέστερον λοιπὸν ἀκούσας εἶ, x. τ. ε.

P. 26 sub finem, εἰ καὶ ἐξ οἴκου B. C. D. E. et sic edebatur ante Montef. qui copulam tacite omisit.

Ibid. not. 88. Articulus ante Ἰωσήφ ignorant A. C. E. Mox pro διὰ γὰρ τοῦτο Savilius edidit Ἀλλὰ διὰ τοῦτο, idque in cod. E. scriptum inveni.

P. 27, not. 96. ἐργάζεται] Sic omnes mei: ἐργάσας Edd. ante Montef., qui tacite correxit. Nominativus est Θεός, quod non viderunt Interpretes. Mox τὰ μέλη om. Sav. et pr. B. invitis Interpp.

P. 30, lin. 16. ἀναγκαῖα. « Sic Mss. pene omnes, melius quam Sav. et Mor. qui habent ἀναγκαῖον. » Montef. Emendationem confirmant omnes mei. Mox in loco Paulino χρήσθ' pro χρηστὰ scribere non sinunt codices.

P. 31 (col. 57, lin. 10). Οὕτω καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες [καὶ] τῷ Θεῷ φίλοι [βασιλῆες] ἐγένοντο Com. Mor. Οὕτω καὶ οἱ μ. ἄνδρες τοῦ Θεοῦ φίλοι ἐγένοντο Reg. 669 et meus F. (sed primum huius codicis folium recentioris est manus.) Cum his consentiit Interpres Arm.

Ibid. not. Lectionem προαίηται defendit Arm. qui accipiendi, amplectendi notationem expressit. Quæro num idem in suo habuerit Anianus, et non accedit ad implenda, quæ dicta sunt, vertens. Mox articulus ante χέρδος deest in codd. præter F.

P. 32, (col. 58, lin. 9) προζυγισμένην B. F.

AD HOM. III.

P. 34, lin. 3. καὶ ante ἐκκαθαρίσθη om. C. D. E. F. Infra ante locum Lucae, ἡ παρθένος om. B An.

P. 34, lin. 15 seq. Διὰ τοῦτο οὐδὲ οἱ ἄγγελοι ταῦτα λέγουσιν, ἀλλὰ τῇ Μαρίας μόνῃ καὶ τῷ Ἰωσήφ [διεσάφησαν] Com. Mor. et sine uncis Ben. Eadem, omisso διεσάφησαν, habent Regg. 668, 669, h. e. cum meo F. conspirant.

P. 34 (col. 61, not. 25). Lectionem codicis A. ex duobus Mss. protulit Montef., hæc addens: «Hanc vero lectionem incunctanter sequeremur, nisi Anianus illam secutus esset, quæ in Editis et Mss. plurimis legitur, καὶ τῶν ἄλλων τῶν προτέρων. » Mihi contra prorsus exploratum est, verba τῆς πονηρίας αὐτοῦ τρόπων ex glossemate vocis precedentis δύστροπον nata esse.

P. 53, lin. 9. Leviter mutanda est distinctio, h. m. Καὶ τί τοῦτο; φησὶν. Formula solennis, καὶ τί τοῦτο; vel obijcientis, ut pp. 130 D. 132 A.; vel objectionem diluentis, ut p. 215 C. ubi verborum reddit Ge. et quid tandem hujuscemodi conficere gessit obijctio? φησὶν autem, quod in illo genere fere semper, in hoc rarius subjicitur, ad evangelistam refero.

P. 36, lin. 5. παρέφερον] περιέφερον Euthym. quod cum significatione celebrandi longe usitatius est. Vid. Indicem.

P. 37 (col. 64, lin. 6). Paulo concinnior est lectio codicis F., qui post συμβάντος hæc habet: οὐδὲ γὰρ κινήσεως ἦν λογικῆς; ταῦτα, οὐδὲ φύσεως ἀκολουθίας, τὸ τὴν γαῖρα ἐκβαλόντος (sic) συσταῖται πάλιν δεθέντα. Προσέλθουσας μὲν γὰρ, x. τ. ε. Vulgatum verit An.

P. 38 (col. 65, not. 38). Παῖς recte contra meos timentur Regg. 668, 669, καὶ τῆς Πούθ καὶ τῆς Παῖς [καὶ τῆς Θάμαρ] μέμνηται Com. Mor.

Ibid. (col. 65, lin. 20). γινόμενα. Sic omnes codices, ut non monito lectore edidit Montef. γινόμενα Com. Sav. Mor. Paulo post κατενέγκετο habent B. E.

P. 39, (col. 66, lin. 10 ab imo) γινόμεθα] γινόμεθα vitiose F. Sic tamen Edd. præter novissimam omnes.

P. 41 B, not. 51. Verba μηδὲ πάθης, quæ in Edd. leguntur, manifestam interpolationem produnt.

Ibid. (col. 69, not. 52). Pro μετὰ χαρᾶς, quæ om-

nium codicum lectio est, μετ' εὐχαριστίας primus edidit Sav., nescio quo auctore. Aniani verba sunt, cum quadam gratiarum actione; ad quæ notavit Montanus: « μετὰ χαρᾶς scriptum est, sed μετ' εὐχαριστίας legendum videtur. » Armenius autem Interpreter eodem verbo usus est, quod postea pro εὐχαριστία posuit.

P. 41 (col. 69, not. 56). Τὸ γὰρ τὰ οἰκεῖα, x. τ. ε. Locus vix sanus esse videtur. Tentavit Boisius, sed parum feliciter. Vocem suspiciam ὁμολογούντα non expressit Anianus; quin et clausulam οὗτος μ. ε. ὁ εὐχαριστῶν silentio præterit. Ex Parisiensibus, quibus utor, duo vulgatum habent; alter Reg. 668, pro ὅπερ, ὅσπερ legit, ut a corr. rec. B. Mox pro βδελυρούς, βδελυκτοὺς habent B. E. F.

P. 42 (col. 70, lin. 5-6). Καὶ αὐτὸ τὸ οὕτω διακρίσθαι, καὶ μετ' ὧν ἡ ἐκείνου D. Post ἐκείνων, ὄντα addit G. Sed nihil mutandum.

Ibid. (col. 70, lin. 17). Ὁ Παῦλος φησὶν] Παῦλος λέγων B. E., idque recepit Sav. In tribus aliis C. D. F. articulus deest. Mox καὶ ante πρῶτος om. F. et delevit Sav. Infra p. 45 lin. 1, Ὁ γὰρ οὕτω τεταπεινωμένος habent B. E.

P. 43 (col. 72, lin. 5). Lectionem πάντα ἔστρεψα a Sav. et Ben. in margine memoratam, in nullo meorum inveni. Recte quidem dicitur πάντα στρέγειν (ut a Nostro, tom. XII, p. 318. ἀλλ' ὅπερ ἂν ἐμπέση, πάντα στρέγει) locutione a noto Apostoli loco, I Cor. XIII, 7, desumpta. Sed nostro loco vulgaris scriptura aptior videtur. Cf. tom. X p. 237. Ἄλλ' οὐδὲν ἐκείνη τοιοῦτον οὕτε εἶπεν, οὕτε ἐνεκίνησεν, ἀλλ' ἔστρεψεν ἅπαντα τὰ πρὸς ἐκείνους γινόμενα.

P. 44 (col. 73, not. 68). « Mss. non pauci ἀρετῶν, quæ lectio optime quadraret. » Montef. Αἱ ἀρετῶν meræ librorum negligentia deberi, indicio est, quod vocabulum πάντων immutatum reliquerunt. Id certe de meis testor. Sed aliud hic habeo monendum. Lectores, quibus πάντων ἀρετῶν displicuerit, in margine librorum suorum πασῶν exarasse probabile est; quod mox in contextum loco alieno receptum, absurdam scripturam peperit: quæ in omnibus fere Edd. ad hunc diem permansit; ἐν ταῖς καυτῶν φουτέωμεν πασῶν ψυχαῖς. Ineptum illud πασῶν, in nullo cod. lectum, solus delere ausus est Sav.

AD HOM. IV.

P. 45 (lin. 42 ab homil. init.). « Post hæc verba, τὸ δὲ δεῦτερον ἡμεῖς ἐροῦμεν, tres Mss. ita pergunt: μέλλον δὲ καὶ τὸ πρότερον ὅμιν ἡμεῖς ἐροῦμεν, ὥς ἂν μὴ πράγματα σχολίητε διερευνῶντες. Ubi tres fere paginae adijciuntur, ut explicentur illæ XIV generationes, quæ ante captivitatem numerantur, necnon XIV aliæ, quæ post captivitatem. Quia vero hæc ab Aniano lecta non sunt, nec videntur esse Chrysostomi, in finem Commentariorum in Matthæum ablegata sunt, pp. 846-848 hujus Tomi. » Montef. Hæc, quia in nullo meorum exstant, repetere superseidi.

P. 47 (col. 76, not. 78). Vulgatum ἐκπρόθησαν, quo alias sæpe eandem rem narrans usus est Auctor, licet alterum hic summo consensu codices tueantur, non mutavi. Nam valde dubito an recte dicatur τῶν θεμελίων ἀναπρόθησαν, absente ex vel ἀπὸ. Quæ autem hic habet Chrysostomus de prodigiis, paucis quidem, sed indubitatis, suo ævo visis, alibi, u. scilicet, iisdem lere verbis repetit. Vid. Tom. II, p. 492. Tom. V, p. 271. De interitu Juliani, avunculi imperatoris, fusiis narrat in Orat. de S. Babyla. Tom. I, p. 564, ubi eum per errorem τὸν θεῖον τὸν πρὸς πατρός vocat. Nam frater erat Basilinæ, Juliani Au-

gusti matris. Ibidem thesaurarii regii fata (Felicem alii appellant) breviter attingit. Horum facinora cum incendio Templi Apollinis Daphnæ arcite connectunt Historici (Theodoret. III, 12, 13. Philostorg. VII, 10); quod tamen e Chrysostomi relatione aggre expeditas.

P. 48, lin. 5. Pro ἀπηνέχθησαν, ἀπὴχθησαν edidit Sav. repugnantibus codd. Verbum ἀπενεχθῆναι de captivis legitur, Tom. IX, p. 527. Tom. X, p. 471.

P. 49, lin. 8-9. Μέλλον δὲ καὶ συντέμνει [εἰ:] τὴν διήγησιν αὐτοῖς τῆς γεννήσεως Com. Mor. Cf. var. lecti. Pro αὐτοῖς, αὐτοῦ conjecit Boisius, nos αὐτῆς ex uno cod. recepimus. Præpositionem post Sav. eiecit Montef.; sed ne sic quidem omnia expedita esse videntur. Parum hic juvat Anianus, vertendo, quin et generationis seriem intersecat.

P. 50 (col. 80, not. 90). Editi omnes sine suspitione fraudis σκώπτῃς habent, quod vereor ut salva verecundia dici possit. Certe non ita legerunt Interpretes, quorum Arm. hæc ἔνα μὴ σκώπτῃς μὴδὲ ἐνοχλῇς uno verbo ne molestiam parares vertit; Anianus autem satis verbosus, ut tamen ad germanam lectionem viam parer, ne importuna sapius inquisitione pulsares, neve molestiam parares. Ergo

in suo habuit κόπτης, cujus scripturae in codicibus quoque exstant vestigia. Nam σκόπτης habent D F, κόπτης autem a prima manu E. Verba σκόπταιν, σκόπταιν, κόπταιν persaepe a librariis inter se permutata esse, res nota. Infra p. 362 pro κοπομένουσιν habet σκοπομένουσιν; A, κοπομένουσιν B. In loco Sirac. X, 10, ubi legitur μακρὸν ἀρβώστημα σκόπται λατρός, alii cum Complut. κόπται exhibent. Plura dabunt Jacobs. ad Anthol. Pal. p. 657 et ad A. h. Tat. p. 432, Krabinger. ad Greg. Nyssen. de Anima, p. 550. Conferri potest locus Plutarchi, II, 505, Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐνοχλούμενος ὑπὸ ἀδολέσχου καὶ κοπόμενος ἀτόποις τοῖς διηγήμασι, πολλάκις αὐτοῦ λέγοντος. Οὐ θαυμαστὸν, Ἀριστοτέλης; Οὐ τοῦτο, φησὶ, θαυμαστὸν, ἀλλ' εἰ τις πόδας ἔχων σε ὑπομένει. [Tandem inspectis Parisiensibus, κόπτης in Reg. 668 plane exstare testor.]

P. 53, lin. 2. μικροτάτοις] μικροῖς καὶ εὐτάλεισι F. Mox (lin. 3 ab ima col. 83), παραγίνεται ἀγγελος, absente articulo, legitur A C D.

P. 55 (col. 86, lin. 7), αὐτῇ τῇ παρθένῳ] αὐτὴν τὴν Παρθένον D. Locus sic legitur in F, καὶ γὰρ καὶ αὐτὴν τὴν π. ἐστούδας κρύψαι τ. α.

Ibid., not. 10. « Quod hic dicere videtur, nempe haec μετὰ τόκον, post partum, facta esse, cum Evangelio Matthaei pugnaret, ubi dicitur illum ante partum suspectam Virginem habuisse, et ab angelo monitum fuisse. » Montef. Mirum qui haec scripserit, eum ad verba Aniani, post uteri indubitatum tumorem, non attendisse; quasi legisset Interpretes μετὰ τὴν τῆς γαστρὸς ὄγκον, vel μετὰ τὴν κύσιν. Cf. Euthym. p. 41, διότι ἡ μὲν Παρθένος ἔχρηζε φανεράς ὄψεως, διὰ τὸ παράδοξον τοῦ μηνύματος; ὁ δὲ Ἰωσήφ, βλέπων μὲν καὶ τὸν ὄγκον τῆς γαστρὸς, γινώσκων δὲ, x. τ. ε. Inuitis tamen codicibus nihil muto. Paulo post, ὑπὸ, non ἀπὸ, habet F.; lectio autem καταλυθείσης ab Aniani versione, et maligna suspitione tabesceret, quodammodo affirmatur.

P. 57, B. lina. 8, καταστειν] κατέγειν D F. Mox iidem codices pro πιστεύει. Ina πιστεύει habent.

P. 58, (col. 89, lin. 19) καὶ χρηστὰς ὑποτείνει ἐκ πίδας] χρηστὰς ὑποτείνας ἐκπίδας C D F.

P. 59, (col. 90, lin. 4 ab imo). οὐκ ἀπὸ τοῦ τόπου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τρόπου. Perpetuo in his verbis Graeci ludunt. Noster supra p. 16. Οὐ γὰρ μήκει τόπων, ἀλλὰ γνώμῃ τρόπων τὰ διαστήματα ταῦτα ὥρισται. Synes. p. 418, 'Ο τρόπος ἡμᾶς πρὸ τοῦ τόπου διώκειεν. Praeiverat Aeschines cont. Ctesiph. p. 65, Οὐ γὰρ τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸν τόπον μόνον μετέλλαξεν. Plura dabit Hase ad Leo. Diacon. p. 207.

P. 60 (col. 92, lin. 1). Ἀνακαχάζοντα] ἀνακαχάζοντα A B; ἀνακαχάζοντα D. E. In cod. F. folium periit.

Ibid. lin. 2-3. Καθάπερ σεσηρῶνται ἐταιρίδα καὶ ἀπολελυμένην. Hic locus, siquis alius, quantum Editoribus suis Chrysostomus debeat, luculenter demonstrat. In Commeliniana sic legitur: καθάπερ [ἀνεκτὸν ἔχουσαν τὸ στόμα] σεσηρῶνται ἐτ. καὶ ἀπολελυμένην. Correxisset Sav. καθάπερ [ἀνοικτὸν ἔχουσαν τὸ στόμα] σεσηρῶνται ἐτ. x. α. ubi tamen σεσηρῶνται operis imputandum est; nam in apographo ejus, quod adhuc in bibliotheca Bodleiana asservatur, σεσηρῶνται scriptum esse ipse vidi. Morellus, ut solet, Commelinianam expressit. Tandem in optima Editione sic se habent Graeca: καθάπερ ἀνοικτὸν ἔχουσαν τὸ στόμα σεσηρῶνται ἐταιρίδα καὶ ἀπολελυμένην: Latina autem, haud secus quam perditam meretricem aperto ore sese dehonestantem. (!) Ergo non modo manifestum glossosma ἀνοικτὸν ἔχουσαν τὸ στόμα demptis cancellis retinuit, sed merum typothetae vitium, de quo Savilius tum in notis, tum in erratis (ut vocant) lectorem monuit, patrocinio suo dignatus est. Haec de editis; scripti autem libri nulla varietate locum, ut dedi, exhibent. Solus D in margine ad v. σεσηρῶνται (sic) haec habet a prima manu minio appicta: ἀνοικτὸν (sic) ἔχουσαν τὸ στόμα. Hesyehius: Σασηρῶς: ἀνοικτὸν ἔχων στόμα.

Ibid. lin. 4. Altera forma ἀρκος legitur in C D et marg. Sav. Rursus p. 200 eandem scripturam praebent D E F. Vide etiam var. lect. ad p. 605.

P. 61, (col. 93, lin. 16). 'Ἄλλ' ἐν κουρείῳ, x. τ. ε. Hunc locum ad rem tonsoriam apud veteres illustrandam excitavit Bast. Ep. Crit. p. 181 vers. Lat. Ceterum omnino dignus est, qui cum Nostro conferatur, locus Plutarchi, De recta rat. audiendi, II, 42 B. Οὐ γὰρ ἐκ κουρείου μὲν ἀναστάντα δεῖ τῷ κατόπτρῳ παραστῆναι, καὶ τῆς κεφαλῆς ἀφασθαι, τὴν περικοπήν τῶν τριχῶν ἐπισκοποῦντα καὶ τῆς κουρᾶς τὴν διαφορὰν; ἐκ δὲ ἀκροάσεως ἀπίνοντα καὶ σχολῆς, οὐκ εὐδὺς ἀφορὰν χρῆ πρὸς αὐτὸν, καταμανθάνοντα τὴν ψυχὴν, εἰ τι τῶν ὀφλητῶν ἀποτεθειμένη καὶ περιττῶν, ἐλαφροτέρα γέγονε καὶ ἥδιον.

P. 62 (col. 94, lin. 15-16). Ἡμερα γίνεται] ἡμερώτερα γέγονε C D F.

P. 63, lin. 4. Νυνὶ δὲ τὸ σαυτοῦ θηρίον. Nunc vero tua haec proprie fera est. An. Rectius cepit glossator, cujus supplementum in textu exhibet Sav. νυνὶ δὲ τὸ σαυτοῦ λέγω ποιῆσαι θηρίον ἡμερον. Cf. adnot. ad p. 171. Paulo post aliam interpolationem in omnibus Edd. sine suspicionis nota venditam delevi.

P. 64, not. 42. πρὸ τῶν ἀλόντων αὐτῶν, α. suis captivis. An. Cum ὁ ἀλός apud Nostrum creberrimo usu substantivi jus adeptus sit, olim putavi recte dici posse ὁ ἀλός τις, aequae ac ἡ ἐρωμένη τινός et similia, de quo usu vid. Interpp. ad Thom. M. p. 270. Sed quoniam praeter meos D F etiam a Regiis 666, 668, 669 pronomen abesse video, nunc αὐτῶν delendum censeo (ideoque delevisimus. Edit.) ut ex ultimis litteris videat praecedentis natum.

P. 65, lin. 8. Post σπουδῆς sic pergit D: 'Ὅτι γὰρ τῶν κατηγορουμένων τὸ πρᾶγμα ἐστίν, ὥσπερ τὸν οὐκ ἐπιθυμοῦντα μοιχεύειν ἡ πορνείαν, οὕτω καὶ τὸν ἐπιθυμοῦντα δόξης ὅταν ἐπαινώμεν ἅπαντες, καὶ κατηγοροῖ, x. τ. ε. Ita a prima manu; corrector autem οὐκ ante ἐπιθ. δόξης ὅταν ἐπαινώμεν ἅπαντες, κατήγορο, x. τ. ε. Etiam in Versionibus perturbatus est locus, qui tamen meo quidem iudicio sanissimus est.

Ibid. (col. 97, lin. penult.). Καὶ γὰρ ἐκεῖνος C F et sic ed. Sav. Mox καὶ τῆς; διὰ τῆς F et mar. Sav. καὶ διὰ τῆς « unus » apud Ben.

Ibid. (col. 98, lin. 6). καὶ διὰ] διὰ γὰρ F. Paulo post codices praeter E indicativum ἀγαι habent.

P. 66 (col. 99, lin. 6). Scripsi μαργάρου, editos libros scutatus: nunc autem βορβόρου genuinum puto. Cf. tom. X, p. 656: Οὐδὲν γὰρ ἀρετῆς καθαρώτερον, οὐδὲν κακίας ἀκαθαρτότερον. Ἡ μὲν γὰρ ἡλίου λαμπρότερα ἐστίν, ἡ δὲ βορβόρου δυσωδιετέρα. Formam recentiorem μαργαρος pro μαργαρίτης non memini me in Chrysostomi scriptis legere.

P. 67, (col. 100, lin. 13). Post ἡπιστάθησαν ἀνελ. Interpr. nonnulla addit quae hic desunt. Ed. Pat.

P. 68 (col. 102, lin. 3). Verba libri Apocryphi, quae per totum hunc locum respexit Noster, haec sunt: 'Ὁ δὲ ἄγγελος Κυρίου συγκατέθετο ἅμα τοῖς περὶ τὸν Ἀζαρίαν εἰς τὴν χάμινον, καὶ ἐξετίναξε τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς ἐκ τῆς χαμίνου, καὶ ἐποίησε τὸ μέσον τῆς χαμίνου ὡς πνεῦμα ὁρόσον διασπρίζον. Hoc pene in proverbium cessit, ὁρόσον ἐν χαμίνῳ. Nostrum locum imitatus est Isidorus Pelus. Lib. II, Ep. 151: 'Ὁ δὲ δοιδίμος ἐκεῖνος... οὐχὶ τῷ παρέχειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ λαμβανόντως τοῦτο διαπράττεισθαι, τοὺς εἰς τὴν χάμινον τῆς πένιας τυγχάνοντας ἐδρόσιζεν. Paupertatis autem fornax ex Isaia efflato (xlvi, 10) fluxisse videtur.

Ibid. not. 50. Clausula τὰ δὲ ἐκστὶ δεest etiam in D.

P. 70, col. 104, not. 58). Lectio marginis alteri fortasse praefenda. Sensus erit: si ad pauperes

descendas, calamitatibus eorum sublevandis, pueris illis accenseberis, ejusdem laudis particeps fies.

Simile est p. 225, μετὰ τῶν μοιχῶν ἱστηκας. p. 241, ἂν μὲν οὖν ταῦτα ποιῇς, μετὰ τοῦ Θεοῦ ἱστηκας.

AD HOM. V.

P. 74, (col. 109, lin. 5) δικαίω τε ὄντι] ἄτε δικαίω ὄντι F. ἄτε δικαίω [τε] ὄντι Sav.

Ibid., not. 69. Hæc corrupte leguntur in F, οὕτω γὰρ ἂν οὗτος ἀτάραχος ἔμεινεν, ἀκούων Παρθένον πρῶτον παρ' αὐτοῦ καὶ παρὰ Ἡσαίου. Verba ei μὴ præter codices damnati, qui Nostrum compilavit, Nicetas in Catena. Quare, cum tantus sit librorum consensus, videndum, num particula οὕτως paulo insolentius pro ὁμοίως posita sit.

P. 75, not. 73. (τβ) παιδίον Com. Mor. Articulum abesse jubent Sav. Ben. male, siquidem de ipso Christo sermo est; τούτῳ τὸ παιδίον Euthym.

Col. 113, lin. 20 seq. Auctorem hic duo itinera Pauli ad Hierosolyma facta (Act. xv. xxi), narratione sua confundere, vix est quod moneam. Cæterum quæ de Jacobi σκληραγωγία refert, ex Hege-
ssippi fontibus hausisse credendus est, cujus verba nobis servavit Ensebius H. E. II. 23, ὡς ἀπεσκλη-
κέναι τὰ γόνυ αὐτοῦ διὰ καμῆλου, διὰ τὸ ἀεὶ κάμ-

πτειν ἐπὶ γόνυ προσκυνοῦντα τῷ Θεῷ, καὶ αἰτεῖ-
σθαι ἄρεσιν τῷ λαῷ.

P. 78, (col. 114, lin. 19). Lege etiam invitis codd. εἰς ἀρετὴν τὴν οἰκείαν. Paulo ante in Ed. novissima pro διακλαύζοντες errore ridiculo διακλάζοντες excusum est.

P. 80, (col. 117, lin. 1) σπουδάζοντες αὐτὸ λῦσαι. Alii σπουδάζοντες τοῦ λῦσαι. Montef. Scilicet cum Savilius ad v. αὐτοῖν in margine notasset, γρ.— τοῦ (h. e. αὐτοῦ), inde lectionem commentus est Montef., quæ in nullo codice exstat, aut exstare poterat. Alia loca ubi e siglis Savilli male intel-
lectis supellectilem suam amplificavit, subinde nota-
tanda sunt. Quod non idcirco monui, ut lapsus alie-
nos insectando mihi ipsi diligenter famam compa-
rem, sed ut evidenter appareat, ubi alios aut quos-
dam hoc vel illud legere affirmat Montef., id non ubique (pene dixerim, plerumque) de libris a se
inspectis intelligendum esse, sed tantummodo ad
Savilli marginem lectorem ablegare.

AD HOM. VI.

P. 84, (col. 119, lin. 2 ab imo) αὐτῷ] αὐτὸ B. αὐτὸν A C D E et 3 Mosq. In codice F verba εἰδο-
μεν... αὐτῷ non leguntur. Infra p. 112, ubi αὐτὸν
legitur, tres codd. B E F cum Sav. dativum præ-
bent.

P. 84, (col. 120, lin. 2 ab imo) τοσοῦτον] τοσοῦ-
τος C D F, haud inepte. Infra (col. 121, lin. 14),
περὶ αὐτὸν dedi ex F et Sav.; in cæteris περὶ αὐ-
τὸν scriptum est.

P. 85 (col. 121, lin. ult.). Vulgo ὅπερ καὶ αὐτὸ
τοῦτο; quod nescio an ipsi Auctori tribuendum sit.
Infra p. 327, ὅπερ καὶ τοῦτο ξένον ἦν; ubi αὐτὸ
pro τοῦτο reponere codices vetant. Tom. X, p. 29,
ὅπερ μέγιστον καὶ τοῦτο τῆς ἀληθείας ἐστὶ τεκμή-
ριον. Talia non defendit singularis formulæ καὶ
τοῦτο usus, quem docte illustravit F. V. Fritzsche
Quest. Lucian. p. 84.

Ibid. (col. 122, lin. 9 ab imo), εἰς πόλιν βασι-
λεύουσιν F. Cf. Florileg. p. 547, εἰς πόλιν βασι-
λεύουσιν καὶ κομῶσαν πλοῦτην καὶ δυναστείας. Sed
nostro loco alteram multo aptius videtur.

P. 86 (col. 123, not. 21). Τίνι δὲ καὶ δῶρα προσ-
έφερον, omisso articulo D E.

Col. 126, not. 33. οὐδὲ, κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς
ἔξω γενήσεως δεικνύς αὐτὸν. Sic libri omnes, tum
scripti, tum editi. Anianus: neque secundum conse-
quentiam astrologie puerum ostendat astrologis: et in
marg. externa generationis seipsam ostendat. Montef.
neque secundum externa illius genesis apparuisse.
Optime omnium Armen. nec secundum disciplinam
profanorum, qui natiuitates observant, sese osten-
dens. Quam tamen significationem vocis γένεσις,
non γέννησις, propriam esse, certo certius est.
Suidas: γένεσις λέγεται καὶ ἡ εἰσαρμμένη. Idem men-
dum fecit Nicetas in Catena a. l. h. I., ubi οἱ μὲν γὰρ
τὴν γέννησιν παραισάγοντες legitur. Contra γένεσιν
et εἰσαρμμένην sæpius disputat Noster. Infra p. 728.
Tom. XII, p. 380: Ὅτι γὰρ οὐτε γένεσις ἐστίν, οὐτε δρό-
μος ἀστέρων τὰ ἀνθρώπινα διοικῶν, x. τ. ἔ. Tom. XI, p.
533: Πίστευσον ὅτι ἐστὶ Θεὸς δικαίος, καὶ οὐ πιστεύσεις
ὅτι ἐστὶ γένεσις ἀδίκος· πίστευσον ὅτι ἐστὶ Θεὸς
προνοῶν, καὶ οὐ πιστεύσεις ὅτι ἐστὶ γένεσις πάντα
συνέχουσα. Ubi pro συνέχουσα levissima mutatione
συνγέγουσα repono. Nam, ut ait infra p. 728, Ὅλως
δὲ τί ποτέ ἐστι γένεσις; Οὐδὲν ἕτερον ἀλλ' ἢ ἀδι-
κία καὶ σύγχυσις, καὶ τὸ εἰκὴ πάντα φέρεσθαι.
Tantum hoc notandum est, γένεσιν apud externos

scriptores non tam de Astrologia in universum,
quam de uniuscujusque horoscopo (*genesim seu
genituram* vocant Latini) dici. Julianus de Mathe-
matico: πλέκων ἐκ τῆς ἀστέρων κινήσεως τὰς γενέ-
σεις καὶ τὰ συμβαίνοντα. Lucillii Epigr. apud Brunck.
Anal. Gr. tom. II, p. 326:

Εἴπερ ἐληλυθέναι τὸ πεπρωμένον, αὐτὸς αὐτοῦ
τὴν γένεσιν διαθεῖς, Αὐλὸς δ' ἀστρολόγος

P. 91, lin. 9. πάθωσι Sav. πάσχουσαι Com. Mor.
Ben. Illud nuper revocavit Editor Ben. secundæ.
Fefellit V. D. constructio, quam nos distinctione
post ὅδον posita planiorem fecimus.

P. 91, lin. 16. τῶν μάντεων τὴν πρόβησιν] τὴν
αὐτῶν πρόβησιν F, τῶν αὐτῶν μάντεων τὴν πρόβ-
ησιν Sav.

P. 92, lin. 16. 17. τοῦ τὴν ψυχὴν αὐτῶν κινήσαν-
τος] τοῦ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν κινήσαντος τὴν ψυχὴν Sav.
solus. In vulgata scriptura τοῦ om. D E F.

P. 93, lin. 10. αὐτοῦ pro αὐτοῦ dedi ex codd.
præter F omnibus. Idem notat in marg. Sav.

Ibid. (col. 132, not. 46). Constructio, qua δέον
participium in protasi positum excipit in apodosi
ὁ δὲ, οὐ δὲ, etc., paucis exemplis illustranda est.
Isocrat. de perm. p. 343, δέον αὐτοὺς τὴν φρό-
νησιν ἀσκεῖν μᾶλλον τῶν ἄλλων, οἱ δὲ χεῖρον παιδεύον-
ται τῶν ἰδιωτῶν. Lucian. Hermoi. 27, ἡ δέον εἰς
Κόρινθον ἰλθεῖν, ὁ δ' εἰς Βαβυλῶνα ἀφικόμενος οἰεῖται
Κόρινθον ἐωρακέναι. Dio Chrys. p. 363, 32, καὶ δέον
ἐκχόπτειν τὴν ἀγερωχίαν αὐτῶν, οἱ δ' εἰ αὖθις.
Adde pp. 255, 5; 371, 7. Exemplorum copiam da-
bit Noster, pp. 139, 317, 388, 496 et sæpius. In
locis, quæ sequuntur, variant codices; pp. 106,
493, 670, 785. Interdum ἀλλὰ eidem usui inservit:
ut p. 258, δέον φρίττειν καὶ μηδὲ ἐπὶ γῆς νομίζειν
εἶναι, ἀλλ' ὡς ἐν ἀγορᾷ μέση δορυβοῦμεν. Sed, ut
verum fatear, hic quidem usus suspitione non va-
cat. Cf. var. lect. ad pp. 757, 785, 814.

Fere ibid. Alii καὶ εἰδὼς ἦν αὐτοὺς ἐννοούντας,
εἰ καὶ μηδὲν τῶν ἀπορρήτων καὶ ὑψηλῶν ᾔδεισαν,
ἀπὸ τῶν παρόντων γούν ψηφίσασθαι μόνον. Vid. var.
lect. Particula γούν, quæ in hanc lectionem apte
cadi, in alteram, ut vulgo exhibetur, minus com-
mode migravit.

P. 96. (col. 136, lin. 6, 7). Ἐδάχρυσεν ἐπὶ Λαζά-
ρου, omisso καὶ, codices præter E.

Ibid. lin. 9. Anianus: Quod vero riserit, neque
ipse usquam, neque de eo quisquam alius ostendit.

Sed nec ullus sanctorum, vel de seipso, etc. : quasi olemis legisset, αἰδαμὸς οὕτως αὐτὸς εἰρηκεν, οὕτως ἑτερός τις περὶ αὐτοῦ · οὕτως ἄλλος οὐδὲ εἰς τῶν ἁγίων x. τ. δ. Frustra e vulgatis eundem sensum eruere conatus est Savilius, interpungendo, οὐδαμὸς οὕτως αὐτὸς εἰρηκεν, οὐδὲ ἄλλος, οὐδὲ εἰς τῶν ἁγίων x. τ. δ.

P. 97, lin. 4-5. διάχυσιν quod e codd. recepit Montef. confirmant mei omnes. Edebatur διάλυσιν. P. 97, (col. 137, lin. 5). διδάμεν Hoc dedi ex codd. ABC F et pr. E pro vulgato διδομεν. Vid. *Maittaire de Dialectis* p. 169, ed. Sturz. In talibus rodicum numero obsequendum esse putavi. Ergo infra p. 375 διδάμεν dedi cum Edd. et codd. præter D. Sed p. 403 ubi προστιθέμεν edebatur. vul-

garem formam ex omnibus codicibus revocavi.

P. 99, lin. 7. Ἄν δὲ καὶ γελῶμεν A BF.

P. 99, not. 74. Vulgatum τῶν εἰς τοῦτο ἐξυρη-
μένων legisse videtur Anianus, vertens, *eorum qui ad hoc sunt facti*. Arm. autem hæc verba silentio præterit. Quod dedi ἐξυρημένων commodiore loco ad p. 502 defendam. Mox Aniani versionem, *ad se traheret milites Christi*, correxit Montanus h. m. « *dissolveret*, ἐκλύση : legisse videtur ἑκλύση. » Lectionum par nobilissimum ἐξυρημένων et ἐκ-
λύση ne verbo quidem meminerunt, qui ante me codices contulisse professi sunt.

P. 101, (col. 142, lin. 6-7) τοῦτο γέγονεν ἐπιτή-
δευμα A B C. Paulo post καὶν οἰν. A B. Mox λοι-
πὸν οἰν. A B C D.

AD HOM. VII.

P. 102 (col. 143, lin. 5). Ἰουδαίων Com. Mor. et omnes mei ; Ἰουδαίων Sav. Ben. Illud magis Nostro usitatum.

P. 104 (col. 145, p. lin. 2). Futurum μεναι dedi ex uno cod. B et Aniano. Ceteri cum Edd. μέναι.

P. 108 (col. 150, lin. 7-8). Εἰδες τὴν ἀνοιαν ; Anianus : *Nempe consideratis stultitiæ mixtum dolum tyranni* ? Euthym. Ὁρα τὸν δόλον Ἡρώδου, καὶ διάσπερ τὴν ἀνοιαν αὐτοῦ. Unde conjicias, olim scriptum fuisse, Εἰδες τὸν δόλον ; εἰδες τὴν ἀνοιαν ; quod tamen invitis codd. et Arm. minime admit-
tendum puto.

Ibid., not. 13. ἐξηλθεν ἄν. et ἐπιχειρήσειεν Edd. commixtis diversarum recensionum lectionibus.

P. 109, (col. 151, δ, lin. 2) γνωρισθέντος. Sic Edd. et unus codex F, veteri γνωρισθέντος. Infra not. 22 κατὰ διάνοιαν habent etiam Oxonienses C D.

P. 111, (col. 153, ε, lin. 2) καὶ τῆς βαρβάρου x. τ. δ. « Desiderari videntur nonnulla, sed quæ illa sint, ne divinare quidem queo. Ibid. pro ποιήσω-
μεν, quid si ὁδοποιήσωμεν ? » Bois. Locus, si quid video, sanissimus est. Cum barbara illa regione, unde Magi exierant, affectus nostros carnales com-
ponit Orator ; quos non modo omitteudos, sed longo intervallo post terga relinquendos esse, ut Christum tandem visemus, affirmat.

P. 112, lin. 10. ἐπὶ τὸ τιμῆται C E F. Vid. ad-
not. ad p. 153.

P. 115, (col. 156, not. 32). In cod. D particulam negativam delevit corrector. Infra not. 39 idem codex cum F ἀναμέναι habet.

P. 115, (col. 158, not. 47). Edd. τὸν τῷ λόγῳ τι-
μιζέμενον. Articulum cum duobus codd. (quibus nunc addo D E) recte delevi. Adi, si tanti est, p. 274 ; tom. IX, p. 540. Paulo post προδόντων præter F habent E et pr. D.

Ibid., not. 49. Locus sic legitur in Edd. καὶ τὸ
τῆς γέννης πέλαγος καὶ τὸν τοῦ πυρὸς ποταμὸν λα-
βὼν κατὰ τοὺς, φύγε τὴν ἐν τῷ θεάτρῳ κολυμβήθραν. Sed verba λαβὼν κατὰ τοὺς, quæ contra linguam quoque peccant, in tribus codd. desunt ; alii, teste Savilio in margine, pro ἱστίνουόμενος, aut ἑνοή-
σας exhibent. Scilicet qui veram loci constructio-
nem minus perspexerint, alius aliud inculcando sensui consulere conati sunt. Rem dubio eximit
Interpres Arm., cuius verba Græce reddita hoc so-

nant : καὶ φύγε τὸ τῆς γέννης πέλαγος καὶ τὸν τοῦ
πυρὸς ποταμὸν, τὴν ἐν τῷ θ. x. λέγω.

P. 116, lin. 8. Ὑμεῖς δὲ, x. τ. δ. Ex τούτου δει-
κνύται, ὅτι ἐν Ἀντιοχείᾳ ὧν τοὺς λόγους τούτους
ἐξέθετο, ποιητὴς ὧν ἐστὶ. *Scholium* codicis
Mosq.

P. 116, lin. 14. Τὰ δὲ vel τὰς ἱερίας καταλα-
βάνειν dicebantur homines religiosi, qui, relicta
urbibus, per montes ac deserta vitam puram et
tranquillam agebant, ut tamen aliquando commer-
cio suo miseros homunciones bearent. Talem ce-
lebrat Joannes Geometra Parad. Tetrast. 89 :

Ἐξ ὁρέων κατέβαινα καὶ ἄσπερα τίμιος ἄνθρωπος.

Καὶ συνέμικτο κακοῖς ἀνδράσιν · εἰς δὲ τίς
τοῖος ἔδωκε τοιοῦτος συνέρχου ; Εἰπερ Ὀρὼ τῶν
τοῦς Ἀσκληπιάδας πλεῖστον ἀσθενέτω.

P. 117 (col. 161, lin. 2). Genuinam lectionem τι-
μην, quæ in omnibus libris tum meis tum Mos-
quensibus penitus oblitterata est, ex sola versione
Arm. fidenter reposui. Etenim res ipsa clamabat.
Nam quæ hæc foret consequentia ? τῇ γυναίκα ὁ ἄνθρωπος
τὴν ὀφειλόμενὴν εὐνοίαν ἀποδίδωτο. Ποῦ οὖν αὕτη
ἡ τιμή ; Præterea ubi hunc ipsum Apostoli locum
ex professo tractat, in eadem scriptura perstat.
Tom. X, p. 159 : Τῇ γυναίκα ὁ ἄνθρωπος τὴν ὀφειλομέ-
νην τιμὴν ἀποδίδωτο · ὁμοίως καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ.
Τὴ δὲ ἐστὶν ἡ ὀφειλόμενὴ τιμή ; Sic Edd., sed ibi
quoque ex duobus codd. a Matthæo adhibitis alter
εὐνοίαν habet. Quid ergo ? Num in suo hujus Epi-
stolæ exemplari τιμὴν, loco εὐνοίαν, scriptum in-
venit Chrysostomus ? Haud equidem putarim. Sed
audiamus Matthæum ad loc. « Sed unde arripuit
Chrys. τὴν τιμὴν ? Scilicet ex loco simili I Petr. III,
7, ὡς ἀσθενεστέρω σκεύει τῷ γυναικίῳ ἀπονέμου-
τες τιμὴν Sæpius enim Chrys. Petrum cum Paulo,
Matthæum cum Luca, et alios cum aliis confundit. »
Hoc verissimum puto. Miræ sane negligentia vi-
deri possit, eo ipso tempore, quo locum Apostoli-
cum ante oculos haberet, non solum verbum pro
verbo supponere, sed suppositum arripere et data
opera interpretari. Id tamen non raro Nostro acci-
disse, compertum habeo.

Ibid., (col. 161, lin. 5). ὅταν θαυρίδους καὶ ταπα-
χὰς καὶ πολέμους D F. Infra (col. 162, lin. 4) ἐπι-
μένετε habent B F

AD HOM. VIII.

P. 119, (col. 163, lib. 8 ab imo) λαβαίας] λα-
θαίου C D E F, et sic ediderunt Com. Mor. Alte-
rum armat Ep.

P. 120, not. 65. « Mss. non pauci μετὰ περιου-
σίας, quæ lectio non spernenda. » Montef. At recte
se habet vulgatum, μετὰ παρήγας, b. e. πανερώς,
aperte, An., cui contrarium est λάθρα καὶ μετὰ ἀπά-

της περιγίνεσθαι. Præterea ex Nostri usu ex περιου-
σίας, non μετὰ περιουσίας dicendum erat.

P. 122, not. 74. ἐπὶ τῆς μητρὸς τοῦ παιδίου, suf-
fragantibus An. Nicet. et codd. plurimis. At si id
dicere voluisset, promptius erat ἐπὶ τῆς Παρθένου
vel ἐπὶ τῆς Μαρίας ponere. Copulam a librariis
deletam esse, ad sequentia, in quibus non nisi

matris ratio habetur, attendentibus credibile est.

P. 122, (col. 166, lin. 5 ab imo) οὐδέποτε τὴν οὐκίαν ὑπερβάσα. « Placet conjectura Boissii, qui legit οὐκίαν sc. χώρας. Nam domo egressam antea beatam Virginem satis constat ex sacris litteris. » Sav. Confusione, qua οὐκία et οὐκίαν inter se permittuntur, nulla est frequentior. Sed in nostro loco οὐκίαν uno ore tuerentur tum codices, tum Interpretes. Non meminerunt, quibus hæc vox offensioi fuit, Rhetorem hic agere Chrysostomum, non Historicum.

P. 123, (col. 168, not. 77) καὶ πάλιν ὁ ἄγγελος μηνύει καὶ φυγεῖν καὶ μετανίστασθαι ἀνθρωπίνως Sav. Ben. Hodie pene suspicor ab Auctore scriptum fuisse, omisso δὲ, καὶ φυγεῖν καὶ μετίστασθαι ἀνθρωπίνως, quod ex uno cod. notatum est. Verba infinita cum alii variis modis fulcirent, alii cum finitis mutarent, inde orta sunt librorum dissidia.

Ibid. lin. 1-2 ante pag. 124. οὐδὲ ἀπλῶς ναὺς πλάττεται. « Boissius ναὺς, ingeniosa conjectura. » Sav. In Nicetæ Catena, p. 49, diserte legitur ναὺς : cæteri omnes vulgatum recte affirmant. Supra p. 51 πῶς ἐπλάσεν, εἰπέ μοι, τὸ πνεῦμα τὸν ναὺν ἐκείνον. Vox ναὺς de corpore Christi, cuius origo ab ipsius effato, Joan. II, 19, repetenda est, Patribus valde in deliciis erat. Recentiores de humana τοῦ Λόγου natura vocem usurpant, huc trahentes locum Malachiæ III, 1, καὶ ἐξαφνης ἦξει εἰς τὸν ναὺν αὐτοῦ Κύριος. Vid. Baner. Glossar. Theodoret. s. v. Locustæ est Greg. Nyssen. de An. p. 247 A, εἰτα τὸν ναὺν αὐτοῦ ἀνθρώπων ἦλκος καὶ λόγῃ διαπεταρμένον ἐκ νεκρῶν διὰ τρίτης ἡμέρας διανίστηται; ubi pro ἀνθρώπων, i. e. ἀνόν, duo codices Monacæ. veram scripturam ναὺν in margine exhibent.

P. 124 (col. 169, lin. 14). « Morel. ἐπ' αὐτῶν εἰρήσθαι. Savil. μὴ ἐπ' αὐτὸν εἰρήσθαι. Utumque bene. » Montef. Savilii lectionem bene se habere, nisi ἐπ' αὐτοῦ scribas, vehementer nego : alteram, quæ unice vera est, magno consensu tuerentur codices. Euthym. Τοῦτο δὲ περὶ τῆς ἀνακλήσεως ἐκ τῶν Ἰου-

δαίων ῥηθῆναι λέγουσι. Theophylact. Φασὶν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι διὰ τὸν λαὸν ἐρρέθη τοῦτο, τὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐπαναγθέντα διὰ Μωϋσέως. Λέγουμεν οὖν ὅτι (καὶ τί καίνον;) ἐλέγθη μὲν ἐπὶ τῷ λαῷ τυπικῶς, ἐξέθη δὲ εἰς τὸν Χριστὸν ἀληθινῶς. Sic enim distinguendus et legendus est iste locus.

P. 126, lin. 5. αὐτὸν ante ἀκούειν om. F. Mox καὶ οὐ νῦν ἐλθὼν edidit Sav. invitis codd.

P. 126 (col. 172, lin. 1-2). Locutio ἐπ' ἀνδράσι pro eo quod usitatus ponitur ἐπ' ἀνδρῶν, Nostro haud ignota. Infra p. 201, codices tantum non omnes ἐπ' ἀλόγῳ habent. Adde p. 553 ἐπὶ πυρῶν φυλαχῇ (ubi tamen præpositio aliter explicari potest); et Floril. p. 138, ἐπ' ἀνθρώπῳ. Contra p. 469, ubi edebatur ἐπὶ τῷ γάμῳ, postulantibus libris ἐπὶ τῶν γάμων dedi.

P. 127, (col. 172, lin. 2 ab imo) ἀπορράγνυντες A B, quod post Savilium dedit Montef. Veterem lectionem ἀπορρήγνυντες tuerentur C D E, eamque veriorē puto. Alter codex ἀπορρήγνυντες ἐκ τούτους habet.

P. 127 (col. 173, not. 98). Vulgo legitur καὶ περαιτέρω πάλιν ἐλαύνουσι τὴν τοῦ σώματος ἐργασίαν, πρὸς τὴν τῶν θεωμένων ἀποχρώμενοι τροφήν. Verba τὴν τοῦ σ. ἐργασίαν cum seqq. jungit Sav., hæc notans : « Boissius et Interpres, τῇ τοῦ σ. ἐργασίᾳ ut regatur a seq. ἀποχρώμενοι. » Dativum e duobus codd. recepi.

P. 128, lin. 5 ante p. 129. ἐντυχὼν τῷ βιβλίῳ. « Hic haud dubie loquitur de Vita S. Antonii per Athanasium archiepiscopum Alexandrinum, quam edidimus inter ejus Opp. I, II, p. 793-866. » Montef.

P. 129, lin. 4. τὸ μηδὲνα τῶν ἐξωθεν αἰρέσεων. « Est abstractum pro concreto. Dicitur enim αἰρεσις ἀντὶ τοῦ αἰρετικῶς, ut cum dicunt Latini scelus pro scelesto et opera pro operario, etc. » Bois. Haud dissimile est, καὶ τίνες αὐτῶ τῶν στρατευμάτων παρεστήχασι, p. 17, ubi ab aliis τίνα, ab aliis στρατευομένων male correctum est.

AD HOM. IX.

P. 132 (col. 178, lin. 12-13). Olim edebatur πρὸς τὸ ἐγγύτερον τὸ ζητούμενον, quod veteres criticos male habuit. Correxerit e suis codd. Montefalconius, quibuscum et nostri, præter D, conspirant.

P. 133 (col. 179, n. 39). Importunum vocabulum τοῦτο cum uno codice delevi, suffragante Niceta in Catena, cuius verba sunt : ἐπεὶ οὖν ὁ τάφος πλησίον, καὶ ὁ κλῆρος τοῦ υἱοῦ ταύτης ἦν τοῦ Βενιαμίν. Breviter, ut solet, Epit., ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ τάφος πλησίον ἦν, καὶ ὁ κλῆρος τοῦ πατρὸς. Velut Interpres : Quia igitur et sepulcrum vicinum erat, et campus ipse in Benjamin [adde huius filii] sorte contigerat.

P. 133 (col. 181, paulo ante not. 52). Ἐπεὶ ὅτι γε προσέειπον οἱ προφῆται. Cæterum quia id prophetæ prædixerant Ge. Ben. Malim : Nam quod ad illud attinet, quod id, etc., noto huius particulæ usu, qui tamen haud raro Interpretes sefellit. Infra p. 313, Ὅτι γὰρ καὶ ἀποπνεῖν ἐμελλεν — ὁ Λουκᾶς φησιν ὅτι καὶ ἐμελλε τελευτᾶν. Tom. VIII, p. 204, Ἐπεὶ ὅτι ἐκ παρέργου προσῆλθεν — ὅτι ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, τότε αὐτὸν εἶδεν. In hac constructione pausa quædam voce significanda est, quæ in describendo linea transversa notari potest. Idem accidit, ubi ἓνα μόνον in priore membro ponitur, de quo usu infra ad p. 329 dicam.

P. 136, n. 61. Deletis ὅταν ἐτλέγη, quæ in veteribus Edd. inclusa leguntur, nihil ad plenam structuram desiderabitur. Verumtamen cum illud a nonnullis, hoc ab omnibus codd. absit, videndum an sic scripserit Chrys. Ἐπεὶ ὅταν περὶ τῶν γενναίων ἐκείνων καὶ μεγάλων ἀνδρῶν, ἀκούσον πῶς φησιν ; ubi verbum διελήγῃται ex prægressis assumendum est.

P. 136, not. 62. Hic primum in editis legenti obviam fit forma aoristi ἐκέρδανον, cuius nullam

apud grammaticos nec veteres nec recentiores mentionem inveni. Neque editis modo, sed et scriptis Chrysostomi libris tam penitus insecit, ut dubium sit, utrum eadenti lingue, an vitiosæ tantum scripturæ tribuendum sit. Vid. var. lect. ad pp. 301 (ubi ἐκέρδανον tacite dedit Editor Ben. 287), 670, 697, 746, 776. In alio loco p. 424, ἐκέρδανος ex uno cod. E recepi. Primam personam ἐκέρδανον non memini me legere ; tertia utrique formæ communis est.

Col. 182, paulo ante not. 67. Edebatur ἂν μὴ τῆς εὐγενεῖας ταύτης ἀρετὴν ἐπιδείξεται ἀξίαν λόγου. « Quæris utrum regatur genitivus εὐγενεῖας. Respondeo, regi ab ἀρετῇ, h. m. Nisi nobilitas huius virtutem (i. e. a nobilitate hac proficiscentem sive emanantem virtutem) ediderit non contemnendam ; ἀξίαν λόγου, uno verbo ἀξιόλογον. » Bois. Durius sane. Verbum λόγου, quod etiam a Reg. 699 abest, aliunde injectum esse nullus dubito.

P. 137, not. 69. Clausulam suspectam ὥς καὶ ὕδατος πρὸς ἀπόλαυσιν ἀπορεῖν quo minus tollendam censerem, obstitit probabilis causa omissionis, videlicet vocabula ἡμῶν et ἀπορεῖν iisdem litteris clausa.

Ibid. lin. 4 post not. 71. ἡδύνατο] δυνατὸν C. D. Mor. ἦν δυνατὸν F. Paulo post εἰσαγάγη legit etiam D. Infra not. 74 δυσκόλος pro δύσκολον habent C, D, Mor.; in cæteris nihil mutant.

P. 137 lin. 3 post not. 78. Pro κατορῶν ratio grammatica optativum postulat ; sed codices repugnant.

P. 138 (col. 184, not. 88). Notissimus est scribarum lapsus, quo γῆς et τῆς, γῆ et τῇ, γῆν et τὴν, inter se permutabant.

AD HOM. X.

P. 141, lin. 5 ante not. 10. « ἔπειθον scripsimus cum Savil. Com. [Mor.] et Montef. ἔπειθεν. » Editor Ben. 2da. Sed cum praecedentia ὡσπερ εἰλεγε de evangelista, non de Joanne dicta esse constet, verbum primae personae locum hic habere non potest. In eumdem tamen errorem incidit vetus Interpres, vertens: *ego illis... persuasi*. In vulgato consentiunt codices et Ep.

Ibid., lin. 3-4 post not. 11. μετὰ δὲ τῆς εἰρημένης C D E F. Mox τίθησι dant E et corr. rec. D.

Ibid. lin. 5 ante not. 13. καὶ γὰρ ἡ (om. akero καὶ) C D E F Ep., et sic evadit Sav. Deinde ἡ τοῦ βαπτίσματος ὑπόληψις Ep. Com. Mor. facili lapsu.

P. 142, not. 20. Nunc video λοιπὸν abesse ab omnibus meis, uno excepto E. Legit tamen Ep.

P. 144, proxime a not. 38. καὶ φιλόσοφος τῶν οὐρανῶν ἀξίαν φιλοσοφίαν E et pr. C; καὶ φιλόσοφος τῶν οὐρανῶν ἀξίαν φιλοσοφῶν D; καὶ φιλόσοφος τῶν οὐρανῶν ἀξίαν φιλοσοφίαν φιλοσοφῶν F.

Ibid., lin. 9 ante not. 39. Καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος, x. τ. ε. Nam Paulus, ut ait Nostri enarrator Nicetas, ἔξην αὐτῷ ἐκ τοῦ Ἑβραγγελίου τρέφεσθαι, τοῦτο οὐκ ἐποίησε.

P. 145, not. 44. Lectio marginis male a Sav. et Ben. descripta est, καὶ τὰ κατὰ Βαβυλωνίους. Nam qui τὰ κατὰ habent, iidem καὶ omittunt; et vice versa.

P. 146, not. 49. « Unus τοῖς δὲ, ἕνα ἀποινψάμενοι τὴν μετὰ τὸ βάπτισμα κληῖδα, quae lectio etiam optime quadraret, et fortassis alteri substitueretur, nisi uno tantum codice niteretur. » Montef. Hanc lectionem, a meis satis superque testatam, alteri anteponendam esse non dubitavi. Confessionis, inquit, tempus est et nondum initiatis et baptizatis; illis quidem, ut cum poenitentiam egerint, ad sacra baptismi admittantur mysteria; his vero, ut, absteris per confessionem, si quas post baptismum contraxerint maculas, pura conscientia ad mensam accedant. Confusionis duplex causa apparet. Nam et vox ἀποινψάμενοι lavacro magis idonea videbatur, et τὰ ἐπεὶ μυστήρια de altero sacramento proclivius erat intelligere. Sed primum ἀποινψέσθαι vel ἀπο-

λούεσθαι τὰ ἁμαρτήματα sexcenties in Chrysostomi scriptis ponitur de iis qui quovis modo se a peccatis suis expediunt. Deinde ut ἀμύητος dicitur, qui nondum baptizatus fuerit, eodem jure ipse ritus initiationis mysteriorum nomine appellari potest. Infra p. 682, Nostri verba ἀκούσατε ὅσοι μυστηρίων ἀπολαύσαντες, sic enarravit Euthym. ἀκούσωμεν ὅσοι μετὰ τὸ ἀπολούεσθαι διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος. Adiri possunt loca pp. 666, 759, quae tamen ambiguum interpretationem admittunt; neque infutias eo, hoc nomen longe frequentius de sacra cena adhiberi, quod et nostri loci emendatoribus fraudi fuit.

P. 146, not. 52. ἀλλὰ καὶ τὸ ἀμείνον, ἐπιδείξασθαι. καλὰ Edd. omnia. ἀλλὰ καὶ τὸ ἀμείνονα ἐπιδείξασθαι καλὰ Flor. p. 67. Nostram lectionem, quae omnium cod. est, margini adscripsit Sav.

P. 147, not. 54. Vocula δεῖ, quae etiam in editis libros irrepsit, elegantius cum Flor. et pluribus codd. supprimitur. Simillimum est, quod infra legitur, p. 685: Τὸν γὰρ πολεμοῦντα οὐκ ἐνὶ ἐν οἰκίᾳ καθῆσθαι, ἀλλὰ (vulgo addunt δεῖ) σχεδιάσαντα τὴν οἰκίαν, ὡς μέλλοντα εὐθέως ἀπανίστασθαι, οὕτω κατοικεῖν. Soph. Oed. R. 817:

Ἦ μὴ ξένων ἐξεσσι μὴδ' ἀσπίων τινὰ
Δόμοις δέχεσθαι, μὴδὲ προσφωνεῖν τινά,
Ἵθυσεν δ' ἀπ' οἴκων.

Cf. adnot. ad pag. 705. Cæterum quam cupide hanc voculam verbis infutias comitem adjuvant librarii, satis notum est.

P. 147, ζ, lin. 4. καὶ λάβωμεν, ἐπειδὴ ἐλάβομεν, sc. παραμένωμεν. Interpolatores autem, defectionem ægre ferentes, variis modis sarserunt. καὶ λάβωμεν, ἐπειδὴ ἐλάβομεν, μὴ ἀμελήσωμεν A B C D, καὶ λάβωμεν, μὴ ἀποστῶμεν, ἐπειδὴ ἐλάβομεν E, F; καὶ λάβωμεν, ἐπειδὴ ἐλάβομεν, μὴ ἀποστῶμεν Edl. Solus Interpres Arm., qui plurimum nobis ad Chrysostomum purgandum contulit, locum intemeratum servavit; quod in versione quidem satis mirari nequeas.

AD HOM. XI.

P. 149 proxime a not. 72. Ἄλλ' οἰμὴν ὄγλοι, x. τ. ε. Notandum est hic usus particulae ἀλλὰ, quo simul affirmata obijciuntur interrogatione, vis objectionis distinguendo diluitur. Recurrit infra p. 278. Monui, ne quis vocabula καὶ et ἐνόμιζον a me exterminata desideret.

P. 150, not. 84. Alii cum Edd. ὁμῶν. Hanc lectionem probabile est ad verbum αὐτῶν in margine librorum adscriptam fuisse, h. m. ἀλλ. ὁμῶν: unde mirum illud additamentum ἀλλὰ πρὸς ὁμὰς fluxisse videatur.

Ibid., not. 85. Locus vexatissimus, in quo constituendo eam recensionem, cui codices D E F adnumerantur, ut plurimum secutus sum. Sed videamus, quid ante nos præsulerint Editores. Mὴ γὰρ μοι τὰ ἐναντία [τε] καὶ συνήθη, ὅτι πρὸς ὀλίγον συστελλόμενοι πονηροὶ πάλιν. Com. Mor.; quam lectionem, ommissa vocula τε, in Regiis 668, 669 inveni. Savilius: Mὴ γὰρ μοι τὰ ἐναντία καὶ συνήθη ὅτι πρὸς ὀλίγον συνσταλλόμενοι χρόνον, πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπάντε πονηρίαν. Huic proxime accedunt D E F in singulis leviter discrepantes. Ab utroque discedit Montef., auctoritate, ut ipse ait, Mss. quamplurimorum sic legens: Mὴ γὰρ μοι τὰ ἐναντία τε καὶ συνήθη, ὅτι πρὸς ὀλίγον συστελλόμενοι, ἐπὶ τὴν αὐτὴν πονηρίαν ἐνάγεσθε πάλιν. Atque ita meus C ei, absente τε, Reg. 661; nisi quod vocabuli χρόνον omissionem non probant. Prorsus diversa est lectio duorum codd. A B: Οὐ τὰ

ἐναντία τε καὶ συνήθη καὶ γὰρ πρὸς ὀλίγον συστελλόμενοι χρόνον ἐπὶ τὴν αὐτὴν π. ἐνάγεσθε πάλιν. Nunc ad interpretationem veniamus. Vetus: Non hic usitata illa opus est mobilitate, ut ad tempus quoddam per compunctionem repressi, rursus ad malitiæ vestrae familiare redeatis. Locum aliter explicavit Boisius, huc trahens quae initio Hom. V leguntur. Ergo verba πρὸς ὀλίγον συστελλόμενοι, x. τ. ε., populo tribuit sese excusanti (quod tamen vereor ne ἐπάντε requiratur); τὰ ἐναντία autem de rebus, quae parum inter se convenient, peccatorum sensu tangi et peccatis delectari, dici posse arbitratur. At mehercule ad tempus reprimi, et rursus ad veterem malitiam redire, minime sibi contraria sunt. Quare quoad summam sententiae cum Vetere standum esse puto; et τὰ ἐναντία iis contraria intelligo, quae ipse ab auditoribus exigit, vitam scilicet emendatam et poenitentiae dignam. Porro ὅτε ἐπάντε pro Saviliano ὅτι ἐπάντε dedi, partim libris obsecutus, partim quia ad tempora praeterita, veterum scilicet prophetarum, hic respici videbatur. Postremo πάλιν, quod verbum ἐπανίενα semper fere comitatur, a Savilio omissum revocavi.

P. 151, lin. 5 post not. 87. Μαλιν ἀλλὰ κελύων μὴ τούτῳ θαρρεῖν. Inf. p. 286: Ὅπως οὐκ οὐ κελύων τὸ κρίνειν, ἀλλὰ κελύων ἐκβάλλειν πρῶτον τὴν οἰκον. Ferri tamen potest vulgatum.

P. 155, lin. 4 sqq. οὐδὲ ἐπὶ τὸ τέμνειν... ἀλλ' ἐπὶ

τὸ σε... ποιῆσαι. Sic Edl. τῷ pro τὸ his habent B C E; τὸ in primo loco, τὸ vel τῷ in secundo dant D. F. Cf. quæ ad p. 112 monui. Difficile est in talibus decernere, cum constet nec hoc nec illud Græcorum usui repugnare. In nostro tamen loco tertius casus magis probandus videtur. Nonnulla de hac re monuit Lobeck ad Phryn. p. 475, qui utrumque recte dici posse statuit, locum Aristotelis laudans, Rhetor. ad Alex. xxxvi, (immo xxxvii, 20) ὁ νόμος ἐπὶ τὸ ὠφελεῖν τίθεται, ubi non opus esse ait Sylburgii emendatione ἐπὶ τῷ ὠφελεῖν. Hoc tamen nuper e codicibus, ut videtur, edidit Bekker. Dativus legitur infra p. 799. T. X. p. 18. Lucian. Amores 47, ὁ δατέρου μένοντος ἐπὶ τῷ φωνεῖσθαι. Plat. Apol. p. 35, οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ κἀθήται ὁ δικαστής, ἐπὶ τῷ καταχαρίζεσθαι τὰ δίκαια, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κρίνειν ταῦτα; ubi tamen præpositio conditionalem vim exserere potest, cui unice quadrat dativus. In contrariam partem adduci possunt tritæ locutiones ἐπ' αὐτὸ τούτο, ἐπὶ τὶ ἤκει; et similia.

P. 155, not. 17. καὶ [τὸν] αὐτὸν ἀναβαλεῖν Com. Mor. Uncos sustulerunt Sav. Montef. Huius notulam huc transferre operæ pretium est. « Hic verborum significatio perspicua est: non enim æquale vel idipsum est, simpliciter remittere, et ipsum resumere. Sed quæ vere sit mens Chrysostomi, non ita facile est intelligere. Difficultas autem in his maxime verbis versatur, καὶ τὸν αὐτὸν ἀναβαλεῖν. Si τὴν αὐτὴν ἀναβαλεῖν legeretur, idque ad ἀμαρτίαν referri posset, tunc sic explicandum esset: non enim idipsum est peccatum dimittere, et ipsum de medio tollere. » Hunc excipit Matthæius ad locum Evangelii iii, 12. « Obiter noto ad Chrys. i. VII, p. 155, Montefalconium octo, ut ait, codd. instructum frustra se torsisse in καὶ τὸν αὐτὸν ἀναβαλεῖν. Tolle solum τὸν auctoritate meorum codd., atque ita omnia sana sunt. » Mosquensibus sex addendi sunt totidem mei, qui uno ore articulum damnant. Quare non audiendus est Vir eruditissimus, C. F. A. Fritzsche, Quatuor Evv. tom. I, p. 141 sq., qui in Matthæium ejusque codices immerito insultans, vulgatum utcumque explicandum suscipit. Nimirum fidei Benedictinæ nimis credulus, putabat V. D. se codices contra codices, Parisienses nempe contra Mosquenses, defendere. At mihi contra cum Matthæio prorsus persuasum est, etiam in locis ubi se hæsisse profiteatur, Montefalconium codices suos vel non consuluisse, vel certe indiligenter tractasse; id quod de nostro loco probare possum. Nam Regios 666, 668, qui ex numero octo illorum codicum sunt, hisce oculis vidi; quorum in utroque articulum desiderari testor. Idem de cæteris a me non inspectis pene affirmarim.

P. 155, inter not. 22 et 23. Pro ἐξ ἐτέρου olim vitiose edebatur ἐξαιρέτου, quod in Reg. 668 inveni; correxit Sav. Deinde in scriptura πράγματος; consentiunt etiam Regii 666, 668; nec tamen alterius a me non submotæ hodie me pœnitet. Legitur tom. X, p. 185, καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων... καὶ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν βίον παραδειγμάτων; sed p. 185, ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, ἀπὸ τῶν ἐν βίῳ πραγμάτων; quæ

* Ex his quæ ad hunc locum in margine interpretationis Latine observata sunt, liquet, ipsum articulum (etsi com-

diversitas. utrum scribarum incuriæ, an Auctoris inconstantia tribuenda sit, non definierim.

P. 156, ζ', lin. 15. « τὸ λουτρὸν ἀπὸ τῆς ἀζίνης αὐτοῦς ὠδεῖ; lavacrum a securi depellit eos, id est, a comminatione securis. » Montef. Paucas, ut cum Matthæio Nov. Eclog. p. 175 loquar, animadversiones habet Montef., sed eas omnes lectissimas: ut vel hoc exemplo doceri potest.

P. 158, not. 40-41. τὴν ἐλεημοσύνην προαποδοῦ, misericordia operibus abunde circumdare Gr. misericordia thesauros reconde Arm. Similiter locutus est p. 259, πολλὸν ταυτοῖς προαποδοῦμεθα ἑλσιν. Nec tamen non optime quadrat codicum lectio τὴν ἀνελεημοσύνην ἀποδοῦ, immisericordiam depone. Voces ἐλεῆμων et ἀνελεῆμων inter se commixtas jam vidimus p. 82.

P. 158, not. 45. Formam μεθιστώμεν, quæ apud nostrum frequentior est, habent etiam D, E.

P. 159, η', not. 50. Vulgatum καὶ τότε καὶ ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως ὁδῷ βαδίζουσι τῇ ἐξ ἐκεῖνων, quod ne memorata quidem varietate aliis ab alio traditum acceperunt Editores, nos quoque in summa codicum perturbatione intactum reliquimus. Quod si genuinum est, præpositio ἐπὶ cum secundo casu finem innuit, ad quem fiat progressio. Facile se a salebris expedivit Montef. vertens: postea ad lectionem viam parat. Quanto diligentius Vetus: perque ista paulatim ad certam viam perveniunt lectionis, quæ iisdem nihilominus litteris continetur. Nunc de libris scriptis referendum est, qui neque cum editis, neque inter se consentiunt, ut e sequenti tabula patebit.

καὶ τότε καὶ ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως ὁδῷ βαδίζουσι τῇ ἐξ ἐκεῖνων Edd.

καὶ τότε τῆς ἀναγνώσεως ὁδῷ, x. τ. ἐ. D cum Regiis 668, 669.

καὶ τότε καὶ τῆς ἀναγνώσεως ὁδῷ, x. τ. ἐ. C cum Reg. 673.

καὶ τότε τῇ τῆς ἀναγνώσεως ὁδῷ, x. τ. ἐ. F cum Reg. 666.

καὶ τότε διὰ τῆς ἀναγνώσεως ὁδῷ, x. τ. ἐ. F. His inspectis magna de præpositione a librariis invecta nascitur suspicio. Neminem autem morabitur duorum AB lectio, quæ longius a vulgata discedit. καὶ τότε καὶ ἐπὶ τὰς συλλαβὰς καὶ ἐπὶ τὴν τούτων ἀναγνώσιν ὁδῷ βαδίζουσι τῇ ἐξ ἐκεῖνων.

Ibid. not. 51. Veterem lectionem ἐπ' ἄλλον στίχον a me revocatam confirmant Regii modo dicti omnes. Quoniam στοιχεῖον præcesserat, facilis ab illo ad hoc, quam ab hoc ad illum aberrari poterat. Præterea etsi recte dicitur στοιχεῖον de uno vitio, ut infra περὶ τοῦ μὴ ὀμνῆναι, de pluribus simul memoratis aptius videbatur στίχος.

Ibid., not. 54. Verba de quibus ambigitur, in Regiis quoque deesse testor. Quæ tamen, si non omnino nequeant abesse, certe ad sensum maxime commoda et idonea esse nemo, opinor, negabit. Sed in tanto subsidiiorum consensu magis mei moris fuisset, cancellos a Sav. et Ben. sublato revocare.

Ibid., not. 56. Aoristum legunt etiam Oxonienses, fortasse recte.

modus tollatur) non obstore quominus sensus idoneus eliciatur. Edit. Patm.

AD HOM. XII.

P. 161, lin. 3 ante not. 66. ἄφες ἀπρτ. Verba S. S. enarrans Euthymius hæc habet: Παραώρησον τὸ γε νῦν ἔχον, μὴ προβαλλόμενος εἰς παραιτήσιν τὰ τῆς ἐμῆς ἀναμαρτυρίας καὶ θεότητος· νῦν γὰρ οὐκ ἔστι τούτων καιρὸς. Ubi scilicet Matthæius particulam infirmam, sensu postulante, a se additam esse. Factum ejus improbat C. F. A. Fritzsche ad locum Evangelii, cui sanissima codicum lectio videtur, si verba προβαλλόμενος εἰς παραι-

τήσιν interpreteris, prætextum ad aliud tempus differens. Ubi, dum alium corripit, ipse insigniter lapsus est V. D., qui verbo προβάλλεσθαι significationem plane inauditam, et quæ τοῦ ἀναβάλλεσθαι propria est, tribuerit. Nec magis tamen Matthæii emendationem invitis codicibus (etiam Barocciano a me inspecto) addimendam puto. Quare alia via tentanda est; quam mihi videor invenisse, jungendo παραώρησον προβαλλόμενος, desine obdendere

(quæ ipsa sunt verba Hentenii, veteris Interpretis). Verbis παύσασθαι, λῆγειν, διαλείπειν similibusque participia solere a Græcis adjungi, monuit *Valckenæer*. ad Eur. Phœn. 1725. ἀπαγε τὰ πάρος εὐτυχίματ' αὐδῶν. Exemplum unum atque alterum ex recentioribus adducam. Xenoph. Ephes. 1, 14. εὐθὺς μὲν ἐκέλευσε φείσασθαι φρονέοντας. Plutarch. II, 711 D. Φείδου, εἶπεν, ὡ τῶν, καὶ παραβαλοῦ λοιδορῶν ἡμᾶς. Apud Nostrum, tom. IX, p. 473 vulgo quidem legitur, στῶμεν οὖν λοιπὸν μὴ κατὰ κρημνῶν φερόμενοι, sed negationem a Reg. 731 abesse testatur *superrimus Editor*.

P. 162, not. 79. Ne articulum a me expulsum desideres, adi locum gemellum p. 130.

P. 165, lin. 3 post not. 98. τῆς καλῶδης τῆς σῆς] τῆς σῆς οἰκίας E. ἐνεσώσας] ἐπεσώσας F inuitis Interp.

Ibid. not. 99. In prima Ed. locus sic legitur: 'Ὅταν γὰρ ὁ καλὼν ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης ἴσῃν· τὰ δὲ διδόμενα ἀγαθὰ, καὶ λόγον καὶ διάνοιαν ὑπερβαίνει πᾶσαν. Οὐ γάρ, x. τ. ε. Savilius ex indicativis conjunctivos ἦ et ὑπερβαίνει fecit; constructionem autem, quæ prius pendebat, non absurde sustentavit, periodo οὐ γάρ... ἀπολαύσωμεν parentheses signis inclusa. Præterea in margine pro ὅταν γὰρ ὁ καλὼν, aliam lectionem ὁ γὰρ καλὼν memoravit. Montef. ἦ pro ἴσῃν recepit, in cæteris autem veterem seculus est, hæc monens: « Savil. et alii δεσπότης ἦ. Morel. δεσπότης ἴσῃν. Sed præstat lectio Savili; solet enim Chrys. post τὰν subjunctivum adhibere. » At, o bone, non solet apodosin a verbis τὰ δὲ δ. ἀ. incipere, quod hic ex tua versione eum fecisse apparet. Enimvero genuinam esse eam lectionem, quam ex uno cod. E recepi, hoc ipsum indicium est,

quod verba indicativa non nisi unus codex, isque in talibus haud raro peccans, sollicitavit. Nam etsi terminationem ἦ in ei sæpissime depravari non negarim, id de formis ἦ et ἴσῃν minime valet. Postremo nobiscum facit Vetus, sic vertens: *Qui enim vocat, Dominus angelorum est; ea vero quæ conferuntur, etc.*

P. 166, lin. 6. Pro ἐργᾶ, vel ut in codd. scriptum est ἐργᾶ, legendum puto imperativum ἐργα, ut respiciatur Gen. III, 23. Alterum ab alio loco Gen. IV, 12, ubi Caino dicitur, ἔτε ἐργᾶ τὴν γῆν, huc venisse videtur.

Ibid., not. 9. In verbis τούτο ὑφέστηκε corruptellam inesse nullus dubito. In Com. et Mor. legitur [καὶ] τούτο ὑφέστηκε. Vetus Interpres post ἄβατον interpungit, hæc in versione addens: *quod certe constat esse verissimum.* Aut ἐστὶ in præcedenti membro, aut in hoc τούτο deleri codices vetant. Itaque ὑφέστηκε malim recidere, ut eandem formam induat oratio, quam infra p. 191 videbis: Δεικνύς ἐστι αὐτῶν τούτο μάλιστα ἐξαίρετόν ἐστι, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἅπαντας τῶν διδασκάλων ἰδιον τούτο. Quibus τούτο sic in clausula positum displicuerit, eos vel ὑφέστηκε vel χαρίστηκε vel πέφυκε (vid. var. lect.) e suo addidisse verisimile est. Conjectura favet versio Arm. ubi hæc τούτο ὑφέστηκε non apparent.

P. 167, lin. 6, post not. 16. Οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδεμία F favente Ge. Cum lectione in margine notata conferri potest locus, tom. X, p. 399, ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα οἰμῶζοντας, ὀδυρομένους, βρῶγοντας τοὺς ὁδόντας, στρεβλουμένους εἰς τὸ σκότος ἀπάγεσθαι, x. τ. ε.

AD HOM. XIII.

P. 169, lin. 5 post not. 32. Aoristum ἐξετάσωμεν, quod hic multo aptius est, e cod. F recepi. Cæteri cum Edd. ἐξετάζωμεν. In alio loco p. 675, ubi similiter codices pro ἐξετάζωμεν pugnant, vulgatum non mutavi. Tom. V, p. 264, καὶ εἰ βούλεσθε, ἐκατέρην τὴν εἰκόνα ἀναπλάσωμεν. Lege ἀναπλάσωμεν, ut διαπλάσωμεν infra p. 554. Alia est ratio loci p. 231 et similitum, ubi præsens unice quadrat. Non crediderim has formas a Chrysostomo confusas esse, qui ad locum Apostoli, II Cor. XII, 7, hæc scripserit: ὥστε καὶ ἐπαρθῆναι, καὶ διηρηκένος δεῖσθαι τοῦ χαλινῶ; οὐ γὰρ εἶπεν, ἵνα κολαφίσῃ, ἀλλ' ἵνα κολαφίσῃ.

P. 171, not. 44. Lectio προπατόρων speciosior quam verior, mea quidem sententia. Eosdem paulo ante τοὺς πρώτους vocat. Nomen προπάτορες de Patriarchis, de conditoribus autem generis humani πρωτόπλαστοι usu receptum est.

Ibid., lin. 9 ante not. 46. Ἀντεπελγέτο vitiose scribunt C D F et Mor.

Ibid., not. 46. Ἐαυτοὺς legit etiam C. Mox notandum est usus Chrysostomo valde familiaris, ut in apodosi enuntiandi recteatur aliquid a prægressis mente repetendum. E. g. in nostro loco plena constructio hæc foret: οὐχ ἑαυτὸν ῥιπτοῦντα εἰχὴ καὶ κρημνίζοντα, ἀλλ' ἐτέρους σώζοντα δύνανται ἐπιδείξασθαι ἔδει. Similia sunt p. 286: Εἰ γὰρ καὶ θεοὶ τούτων κρίνεσθαι, παρὰ τοῦ μηδὲν τοιούτων ἀμαρτάνοντος, οὐ παρὰ σοῦ. P. 528: Εἰ βούλει τὴν γλῶτταν ἀκονεῖν καὶ ὑψεῖν, κατὰ τῶν σῶν ἀμαρτημάτων. Tom. IX, p. 431: Εἰ δὲ μὴ ἐξ ἀρχῆς ἔδωκε, παρὰ τοὺς μὴ βουλομένους δέξασθαι. Præverat Apostolus ad Coloss. III, 17, καὶ πᾶν ὅτι ἂν ποιῇτε ἐν λόγῳ ἦ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ. Dum hæc scribo, venit mihi in mentem alius Chrysostomi locus, ubi idem loquendi usus et librariis et Editoribus fraudi fuit. Exstat tom. X, p. 415 et totus excribendus est. Ἄλλ' ἀμύνασθαι ἔχαινον ἐπιθυμίαις; Τί οὖν ἀντ' ἔχαινον στυγὸν ἀμύνη; Ὁ γὰρ

τοὺς λελυπηχότας ἀμύνασθαι σπουδάζων, οὕτως ὡς ὁ Παῦλος ἀμύνασθαι ἐκέλευσεν, ἀμύνου. Ἐὰν πειρᾶ ὁ ἐχθρὸς σου, γράμμιζε αὐτόν· ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν. Ἐὰν δὲ τούτο μὲν μὴ ποιῇς, ἐπιβουλεύς δὲ μόνον, κατὰ σεαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖς. Ad verba ποτίσεις αὐτόν, hæc monuit Editor. Ben. 2^a ed. « Addit in e. Reg. 739, a se, ut ipse ait, in subsidium vocatus] ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ πρᾶγμα φανερὰ ποιῶν. » Quæ verba cum nullo pacto cæteris aptari possint, olim conieceram, codicem, qui hæc habeat, verbum ἀμύνου non habere: idque omnino verum esse, postea ipso codice inspecto didici. Quare, spretis scribarum interpolationibus, quæ vel inconcinnitate sua se produnt, locum sic relingo: Ὁ γὰρ λελυπηχότας; ἀμύνασθαι σπουδάζων, οὕτως ὡς ὁ Παῦλος ἀμύνασθαι ἐκέλευσεν. Ἐὰν πειρᾶ ὁ ἐχθρὸς σου, γράμμιζε αὐτόν· ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν. Ἐὰν δὲ τούτο, x. τ. ε. Post ἐκέλευσεν a præcedentibus assumendum esse ἀμύνασθαι, quivis videat.

P. 472, δ'. Lucæ verba sunt, καὶ συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ, quæ absente a titulo de omni tentationis genere necessario intelligenda esse, recte perspexit Chrysostomus. Notandum, ni fallor, compilavit Beza ad loc. « Vix enim reperitur ulla tentationis species, quæ vel ad diffidentiam de Deo, vel ad rerum caducarum studium, vel ad vanam sui ostentationem non referatur. » Ex recentioribus recte cepit Schottus, Nova Interp. N. F. sic vertens: *postquam ita omni modo tentaretur Iesus: Critici autem fere omnes locum secure prætereunt.* Ex hoc numero eximendum est *Wahlus* in Clave, tom. II, p. 271, qui articulum præter morem abesse perperam affirmat, hoc trahens loca dissimilima Act. II, 36; Rom. XI, 26; Matth. II, 3. Jure autem mireris Middletonum nostrum, qui de articulo in N. F. usu dedita opera scripserit, locum Lucæ silentio præterisse; præsertim cum vernaculi Interpretes male eum cepissent. Chrysostomi autem dictum et illum et tot alios fugisse, mirum non est,

cum ex Commentario ad aliud Evangelium facto petendum esset. Hanc autem observationem latissime patere Lector monendus est.

P. 172, lin. 2 post not. 55. Δώσωμεν δώσωμεν C. D. δώσω F. προσκυνήτης] add. μοι F., add. ἡμῖν D. Ibid. proxime ante notam 57. « Ἀγραν intelligit τὴν παραγομένην παρὰ τοῦ διαβόλου. » Matth. ad Euth. tom. I, p. 130. Immo ἡ ἀγρα est ipse Diabolus. Epit. ὥστε μὴ ἐκ τούτου φερεῖν αὐτὸν, ἀλλὰ μᾶλλον ἵνα προσβάλλῃ καὶ ἡττηθῇ. Graecorum proverbium σοφῆσαι τὴν ἀγραν vel τὴν θῆραν exemplis illustravit Petavius, Notae in Synes. p. 8, nostri loci haud immemor.

P. 173, not. 58. Edd. omnes τὰς κατ' ἐκείνων νίκας. « Savilius suspicatur legendum κατ' ἐκείνου. Sed κατ' ἐκείνων etiam quadrat, subaudito δαιμόνων, vel (!) διαβόλων. » Montef. Vetus: post consecram de diabolo victoriam. Armen. post tuas tentationes. Poterat quidem κατ' ἐκείνου e bonis libris reponi; sed longe verius est, quod in tribus codd.

legitur κατ' ἐκείνου, unde alii κατ' ἐκείνων, alii κατ' ἐκείνου fecerunt. Verte autem: post victorias a te ad exemplum ejus (Christi) partas. Apud Euthymium quidem [etiam in cod. Barocc.] nunc legitur κατ' ἐκείνου; sed nostrum κατ' ἐκείνου expressit Hentenius, vertens: postquam in modum ejus viceris.

P. 174, c', lin. 12. Θεοῦ] τοῦ Θεοῦ E. Pro Θεοῦ, οὐκέτι ediderunt Com. Mor. repugnantibus codd. Infra not. 76. καὶ] ἡ C D E. Sic igitur omnes mei.

P. 175, not. 78. Τῇ ante βλάθῃ deest etiam in D E. Recte, opinor. Vid. Floril. p. 398. Paulo post, not. 79, iidem codices rursus cum F conspirant.

Ibid., not. 81. Καὶ ante οὕτω deest etiam in C D E.

Ibid., not. 86. Similis confusio est p. 844. Εἰδὲς οἱ προσέβη; ubi vid. var. lect.

P. 176, not. 89. Κληρονόμοις τῆς οὐσίας Com. Mor. κληρονομεῖν τὴν οὐσίαν Sav. Ben. Mediam lectionem cum duobus codd. praeluli.

AD HOM. XIV.

P. 178, not. 13. Αὐτὸς legitur etiam apud Nicetam, contra omnes Chrysostomi codices et Versionem Latinam. Idem Nicetas infra p. 179, not. 15, veram lectionem Christod. stabiliri.

P. 179, not. 16. Ἀλλὰ τὸ κήρυγμα ὃ ἐκήρυττε λέγει Montef. qui veritit, sed eadem tantum quae ille iam dixerat. Similiter Vetus: sed praedicationem, quam praedicaverit ille, confirmat. Sed talis sensus a verbis extrahi non potest. Deleto ἀλλὰ, quod neutra codicum familia agnoscit, τὸ κήρυγμα pro nominativo habendum est. Ita fere Arm. et nihil de se locutus in praedicatione, quam praedicaverat.

Ibid., not. 19. Ex vulgari confusione vocabulorum ἀνθρώπου; et οὐρανός, vel, ut in codicibus compendiose exarantur, ἄνως et οὐνός, orta est varietas, quam in margine notavi. Supra p. 164, pro ἀνθρώπου καὶ περισσότερῶς, multi Mss. οὐρανοῦ καὶ περισσότερῶς habent, testante nec omnino improbante Montefalconio; ubi tamen mei omnes ἀνθρώπου recte tuerentur. Plura hujus confusionis exempla dabit Bernard. ad Anon. Introd. Anatom. p. 134. Nunc alios vocis ἄνως rivales breviter recensebo. I. ἄνως et vads permutata jam vidimus in adnot. ad p. 123. II. ἄνως et ἄνως. Vid. var. lect. ad p. 200. III. ἄνως (ἀνθρώπου) et ἄνω. Vid. var. lect. ad p. 298. Contrario errore scriba cod. Colb. 646, in loco Epist. ad Gal. IV, 26, ἡ δὲ ἀνθρώπου ἱερουσαλὴμ dedit, notante Montef. in Pal. Gr. p. 342. Similiter apud alterum Chrysostomum Or. XVII, p. 250, pro ἀνολας in Ed. Veneta est portentosum ἀνθρωπολας. IV. Cum πρώτος interdum hujusmodi compendio α.α. scribatur, ut apud Bast. Comment. Pal. p. 850 videre est, non mirum est librariorum aliquando pro eo ἄνως dedisse. Hujus confusionis, quae nescio an

criticis innotuerit, insigne exemplum occurrit infra p. 320.

P. 180, not. 22. Copulam καὶ post ἀναχωροῦντα, quam e lectione Saviliana mutui sumpsit, nunc non prorsus necessariam puto. Quod vero ait Montef., se Saviliu et plurimos codices sequi, id satis mirari nequeo, cum meorum ne unus quidem illam scripturam praebet. Addam Euthymii enarrationem. Καὶ γὰρ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ πρὸ τοῦ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην, ἐπανήλθον πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα, καὶ τὴν προτέραν τέχνην μετεχειρίζοντο, ὥστε τὸν μὲν Ἰωάννην ἰδόντες παραδοθέντα, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀναχωρήσαντα.

Ibid., not. 27. Lectionem ὠνεῖσθαι testantur etiam D E.

P. 181, not. 29. Ἀνεστοίχισεν, instauravit Ge. restituit Ben. Malim in hoc loco: in elementa resolvebat. Tom. I, p. 782. Καὶ τὰ φαινόμενα ἀνεστοίχισεν τοῦ διελύοντο, ubi iidem de diluvio sermo est. Tom. VI, p. 20: Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἡ κτίσις ἀνεστοίχισεν, in prima elementa resolvebatur; quod de prodigiis in gratiam istius populi editis cum amplificatione quadam dicitur. Alterum ἀνεστοίχισεν (vid. var. lect.) Graecitas ignorat.

P. 182, lin. 5. καὶ πρὸ τούτων δέ. Sic Com. Morellus autem vitio operarum καὶ πρὸς τούτων δέ dedit. Hoc tamen expressit Montef., vertens, ad haec vero.

P. 183, lin. 4 ante pag. 184. Mutato accentu φύλακας dedi cum codd. D E et Arm. pro vulgato φυλάκας. φυλάκας (sic) B.

P. 184, not. 46. Plurale αὐτῶν de divitiis in universum intelligo. Vid. adnot. ad p. 303.

AD HOM. XV.

P. 185, not. 52. Edebatur τῶν χαμαὶ ἐρχομένων. « Legendum videtur τῶν χαμαὶ ἐρπομένων vel ἐρπόντων. » Montef. Legitur quidem χαμαὶ ἐρπειν p. 538 et saepius. Sed Chrysostomo usitatissimum est id ipsum, quod e codd. dedi, χαμαὶ εὐρεσθαι. Vid. pp. 297, 345, 505, 511, 651. Proprie dicitur de reptilibus, ut συμῶδες de serpentis tractu. Tom. X, p. 386, τῶν χαμαὶ εὐρεσθαι ἐρπομένων οὐδὲν ἄμεινον διακρίσσει. Translate Greg. Naz. p. 20, ἀναμειγνύναι τὸν οἶνον ὕδατι, τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου λόγον, τῷ πολλῷ καὶ εὐόνῳ καὶ χαμαὶ εὐρεσθαι καὶ εὐερίῳ καὶ εὐερίῳ. P. 488, στρατεύμενος Καίσαρι τῷ κοσμοκράτορι τῶν κατὰ σύμμενον, Vulgatam lectionem non defendit Homericum ἀνα-

νάτων τε θεῶν, χαμαὶ ἐρχομένων τ' ἀνθρώπων; nec magis alius Nostri locus, tom. XI, p. 608, ubi proprie dicitur: ἀν γὰρ θέλεις, σὺ ὁ χαμαὶ ἐρχόμενος ὑψηλότερος ἴση τοῦ καθήμενου τὸ ὄχημα. Magis appositus est locus Heliodori III, 16, a Jacobio ad Philostr. p. 569 excitatus, ubi de Aegyptiorum philosophia dicitur: ἡ μὲν γὰρ τις ἐστὶ δημώδης, καὶ ὥς ἂν τις εἴποι, χαμαὶ ἐρχομένη.

Ibid. not. 53. Edd. ἀπεταίνετο αὐτὸν. Sed pronomen rectius abest. Nam ἀποταίνεσθαι absolute positum idem valet, quod ἀποταίνειν τὸν λόγον. Vid. pp. 225, 468, 583. In alio loco, tom. X, p. 59, ubi vulgo legitur, ἐπεὶ καὶ νῦν βουλόμενος πρὸς αὐτοὺς ἀνατίσθαι, ἀναδύομαι, Auctor, ni fallor, ἀποτει-

νασθαι dedit; quod ex verbo sequenti corruptelam traxit. Nam mihi quidem parum satisfaciunt, quam ad vulgatum tuendum disputavit *Matthaeus* Nov. Eclog. p. 279.

Ibid., not. 57. Probam lectionem, οὐδὲ γὰρ ἦν τοῦτο ἐγκώμιον, habet etiam D. « Alii οὐδὲ γὰρ ἦν. » *Montef.* Vix crediderim hoc in codicibus eum invenisse, sed a margine Saviliano male intellecto sumpsisse.

P. 186, lin. 2 post not. 62. ἀνοίαν] διάνοιαν Flor. p. 270. Post octo lineas, κατεβάλλετο C, E et pr. D. Pro πρώτον κατεβάλλετο unum verbum προκατεβάλλετο habet F.

P. 187, not. 76. αὐτοῖς deest etiam in D, E.

P. 188, not. 84. Locut. ut dedi, in omnibus Edd. legitur, nisi quod πολὺς ἔστιν, et habent Com. Mor. In codicibus ordo duorum membrorum inversus est, quod casu accidisse argumento est copula ante posterius a pluribus omitta. Cum meo F consentit Reg. 669, προτρέπεται tamen in προτρέπων mutato; unde evadit lectio ei simillima, quam Sav. et post eum Ben. in mar. memoraverunt, πολλάκις αἰσθητὰ ἐπιτίθειν ἐπαύλα, καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων προτρέπων. Ceterum non praetereunda est locutio exquisita, πολὺς ἔστι τιθεῖς (eius πολλάκις τιθεῖται mera explicatio est), vel ab Herodoto nota, ix, 91, ὥς δὲ πολλὸς ἦν λισσόμενος ὁ ξείνος. Adde Plutarch. I, 291 A, πολλὸς ἦν πρὸς τὸν δῆμον αὐτῶν τὰ τοῦ Χάρωνος ἔργα.

P. 189, not. 93. τὰ πάντα ediderunt Sav. Ben, « Morel. τὰ πάντων, male. » *Montef.* Sed Chrysostomi lectoribus sapissime obviam fiet formula τὰ πάντων, ubi ad sensum satis esset τὰ πάντα. Cf. var. lect. ad p. 340. Adde Floril. p. 453, ἂν δὲ ἡ ψυχὴ γενναία γένηται καὶ φιλόσοφος, καὶ μὴδὲν ἐνδὸν ἀποκαίμενον ἤ, τὰ πάντων δυνήσεται μετὰ ἀδείας σκεῖν.

Ibid., not. 95. τοὺς διὰ πραγμάτων, qui alia exhibent officia Ge. Cf. p. 199. Theophylact. Οὐχὶ διὰ χρημάτων μόνον ἔστιν ἐλεεῖν, ἀλλὰ καὶ λόγου· καὶ μὴδὲν ἔχης, διὰ δακρύων. Ergo ῥημάτων legisse videtur.

P. 190, lin. 6. τὴν pro ἣν legunt C, D, E, F et Ep.; sed δυνατόν, quod tunc scribendum foret, solus habet E.

Ibid., not. 1. Particulam negativam, quae Boetium male habuit, recte defendit Sav. In Edd. legitur οὐ τὸ μὴ στασιάζειν αὐτοῖς, quod ferri quidem potest, sed nostro longe deterius est. Euthym., οὐ μὴ μόνον αὐτοῖς μὴ στασιάζοντας, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους στασιάζοντας συνάγοντας εἰς εἰρήνην.

Ibid., not. 4. τὸ συναγαγεῖν habet E, sed praecedens τοῦτο omittit hic codex.

P. 191, lin. 3 post not. 7. διαβάλλουσιν, maledicent Ben. obtractabitur Ge. Rectius veritas, infamant vel reos arguunt, nempe ad ἐπιδοῦλαι καὶ οὐ κινδυνεῖν. Nam et res dicitur διαβάλλειν eum, qui propter illam male audit. Exemplum dabit Boissonade ad Philostr. p. 412.

P. 192, not. 15. Lectio μαχαρίζειν αὐτὸν φησιν e codd. C, D, E notanda erat; quorum D, E etiam ταλαιάζειν habent. Vulgatam tamen firmiter teneo.

P. 193, lin. 9. τιθέασιν. Vulgo addunt αὐτὸν, quod in meis praeter B et in 5 Mosq. deest.

Ibid., not. 35. Edd. omnes εἴθετε (sic); ubi veram vocis scripturam innuit accentus. Perperam igitur εἴθετε correxit novissimus Editor. Locutio μὴ τοῦτο εἴης, noli hoc respicere, Nostro in deliciis est. Vid. pp. 197, 214, 292 et saepius.

P. 196, lin. 2. οὕτω καὶ αὕτη ἐκείνη συντρέχει. « Αὕτη cum praecedente βίος non potest congruere; neque aliud video, quo referatur. » Sav. Aut ad λαμπρότητα, aut ad remotius αὐγὴν referendum putem; nisi vocem πολιτείας Scriptorem in mente habuisse statuas.

P. 196, not. 42. Edebatur αὐτοῖς. « Interpreta videtur legisse ἀνθρώποις, vel αὐτοῖς. » Sav. αὐτοῖς edidit *Montef.*, sed in versione illos posuit. Mox ne quis καὶ, sequente καὶ, quod primus edidi, insolenter dictum putet, ponam locum ex Flor. p. 278 desumptum: « Ἐπαινέσων πρὸς τοὺς παρόντας τὸν ὀβριχότα, καὶ, καὶν σφέδρα ὥσιν ἀνόητοι, οὐ μὲν ἐπαινέσονται, κ. τ. εἰ. »

P. 198, not. 62. Vulgatum προσαπώλλουμιν ne quis solœcum putet, nonnulla exempla huius formae conjunctivi, veteribus quoque haud ignota (e. g. Plat. Phædo p. 77 B, D) e Nostri scriptis afferenda sunt. Supra p. 112, ubi Savillum secutus ἐπιδεικνύμεθα dedi, fortasse praefarendum erat, quod ante eum edebatur, ἐπιδεικνύμεθα. Rursus p. 226 boni codices habent, ὅταν γὰρ μήτε αὐτὸν διασώξῃ, καὶ οὐ προσαπώλλουσι. Tom. X, p. 177, τί δὲ μοι μέλει, ἂν ὁ θεὸς σκανδαλίζηται, καὶ ὁ θεὸς ἀπώλλουται; Tom. XI, p. 645, μᾶλλον δὲ πρὸς τὸ πολλοῦσιν μέρος τὴν δουλείαν ἡμεῖς ἐπιδεικνύμεθα (ubi ἐπιδεικνύμεθα corrigi Editor Ben. 24^a). Floril. p. 457, ἵνα πολλὴν τὴν ἀγρυπνίαν καὶ διηνεχὴ τὴν νύκτιν ἐπιδεικνύμεθα. Nonnulla e recentiorum scriptis exempla attulit *Stallbaum* ad Plat. l. I. Utrum, quod quibusdam criticis placuit, eadem anomalia in compositis a καίμα locum habet, mox ad p. 215 videlicimus.

P. 198, proxime a not. 63. οἶον, ὁ Χριστιανός. « Ergo tempore Chrysostomi etiam Christiani nomen probro erat apud Gentiles, quemadmodum Tertulliani ævo, ut ait ipse libro primo Ad nationes. » *Montef.* Nihil unquam vidi perversius disputatum. Auctoris enim summa argumenti in hoc versatur, quod Christiani multa laude etiam apud externos floverint. Exclamatio autem, ὁ Χριστιανός, hunc in modum interpretanda est: Vide quam cito ejus nomini male congruat! Quod si tunc temporis in tanta infamia erat nomen Christianum, quia tandem ratione Julianus imperator omnia tentavit, ut hoc ipsum nomen, supposita Galilæorum appellatione, penitus aboleret? Tertullianum quidem, duobus sæculis Nostro priorem, nihil moror.

P. 199, not. 66. Sequitur locus de scenore veterum in primis notabilis, qui tamen ipsius Salmastii diligentiam fugiasse videtur. Primum, observandum est epitheton, πρωτόκτοπος ἐκπιδέτης (principalem debitorem vertit *Vetus*, a quo discernitur ὁ ἐγγυήτης, sponsor), de quo Lexicographis nihil innotuit. Deinde locutio μὴ κατ' ἐμοῦ ἤκουσας; h. e. vertente Georgio, numquid a me ut retribuerem audisti? ad rem scenobrem pertinere videtur, quanquam de hac quoque Lexica silent. Paulo post in omnibus Edd. legimus, θεῷ ἰδάνεσθας, αὐτῷ ἀπατταί; ad quæ hæc monuit *Montef.* « Alii αὐτῷ ἐπίθετες, alii αὐτῷ περιθετες, alii αὐτῷ ἀπατταί. » Postremum ex glossatore profectum esse liquet; nam Græce dicitur, ἀπατταί τινα, non τινα. « Ἐπίθετες in nullo libro inveni, nec a Savilio notatum est. Alterum περιθετες, quod summo consensu codices tenent, etsi verissimum puta, exemplis stabilire nequeo. Finitimam tamen significationem attribuendi, vel partes assignandi huic verbo inesse constat. »

P. 199, not. 73. καὶ ἀγρύπριον δυνατόν καταβαλεῖν. Pro δυνατόν Boetius, Interpretem secutus, διήγησιν reponendum censuit. Mihi quidem per breviloquentiam quamdam dictum videtur pro καὶ ἀγρύπριον δυνατόν καταβαλόντα διαλύσαι.

P. 200, lin. 41. Copulam ante καθαρμάτων delent D, E, F, faventibus Interpp.

Ibid., not. 85. « Pro ὁ Χριστός legendum ὁ θεός; verba enim quæ sequuntur desumpta sunt ex Vel. Test. » Editor Ben. 24^a. Sed legem Moysi traditam Christum auctorem habuisse, constans est Nostri opinio. Vid. pp. 210, 215.

P. 201 proxime ante τὰ. ἐκ' ἀλόγου, in bruto animante Ge. Cf. quæ dixi ad p. 136.

AD HOM. XVI.

P. 205, not. 12. Ante Montefalconium edebatur διὰ τῆς ἀκτίως, ἥς ἀπὸσπασθεν ἐν τῷ σταυρῷ. Hujus adnotatio omnino exscribenda est. « Unus ἐν τῷ Θάδωρ; alii omnes Mss. Savil. et Morel. ἐν τῷ σταυρῷ, atque ita etiam legit Georgius Trapezuntius. Hic fateor me aliquandiu hæsisse, quod tantam cernerem exemplarium auctoritatem. Verum, re accuratius perpensa, lectionem illam omnino stare non posse animadverti. Sensus enim esset, *per radios quibus effulsit in cruce*. Perperam enim Georgius vertit, *et ex sole quem crucifixus tenebris obduxit*: ad litteram enim sic vertendum, ut vel tironibus liquidum est, *per radium quo refulsit in cruce*. Quod autem in cruce refulerit, nullus evangelistarum dixit. Quapropter lectionem ἐν τῷ Θάδωρ amplectimur. » Itaque edidit, διὰ τῆς ἀκτίως, ἥς ἀπὸσπασθεν ἐν τῷ Θάδωρ. Ego contra, si vel omnes codices in Θάδωρ conspirassent, me aliquandiu hæsurum fuisse confiteor. Nam primum, mons ille transfigurationis nusquam, quod sciam, in Chrysostomi scriptis, aut Thabor, aut alio quovis nomine appellatur. Deinde valde displicet ἐν τῷ Θάδωρ sic nude positum, pro quo usus loquendi ἐν τῷ ὅρει Θάδωρ postulabat. Haec levia; illud autem gravissimum, quod fulgur ille celestis, quo Salvatore in monte cum discipulis versato facies splendebat, nihil omnino attinet ad rei de qua hic agitur probationem; videlicet eum elementa arbitrio suo obsequentia habuisse. Taceo quod lectionem τῷ σταυρῷ, præter unum illum a Montefalconio visum (utinam codicem tam laudabilem nominare dignatus esset!) libri omnes tum scripti, tum editi firmiter tenent. Cum vetere autem Latino, ejus versionem carpsit Montef., prorsus consentit Arm. *per solis radios, quos in cruce obscuravit*. Horum igitur ex indicis loci corruptela (nam corruptelam subesse manifestum est) non in voce innocenti σταυρῷ, sed in ἀπὸσπασθεν quaerenda erat. Quid multa? Codicibus inspectis, statim res ad liquidum perducta est. Nam in meis C, D, E, F (necon in Regiis 668, 669, quorum ille Benedictinus quoque ad manum erat) disertè lego, διὰ τῆς ἀκτίως, ἥς (vel ἥν) ἀπὸσπασθεν ἐν τῷ σταυρῷ. Ἡ ἀκτίων, suppresso τοῦ ἡλίου, de solari lumine sapissime apud Nostrium ponitur. Ad pp. 177, 195, 196. Sed quid attinet de singulis monere, cum tota locutio ex hoc ipso opere præter omnem controverSIam stabiliri possit? Infra p. 702. καὶ μεγάλα ἄνω ὅν ἐπεδείκνυτο θαύματα, τὰς ἀκτίνας ἀποσπέρων, τὰς πύργας ῥηγνύς, κ. τ. ἔ. Tandem, ni fallor, eo devenimus, ut sine sententiæ dispendio Montefalconio suum Θάδωρ remittere possimus. Sed prius quam huic notæ finem impono, notanda est portentosa Millii nostri hallucinatio, qui in Prolegomenis num. 902 hæc scripsit: « Hom. XVI in Matth. mentionem facit Chrysostomus τῆς ἀκτίως ἥς ἀπὸσπασθεν ἐν τῷ σταυρῷ Dominus noster. Ubinam vero aliquid de Christo in cruce radiante, seu etiam glorioso lumine, quod Christo pendente de cruce radiavit? A Joanne, Paulo et Petro hoc narratum ait. (1) Intelligit Evangelia seu scripta aliqua Apocrypha, quæ sub ipsorum nomini-bus tum temporis ferebantur. » (1)

P. 206, not. 22. Alia lectio οὐκ εὐρίσκει οὐδὲν, a Montef. in margine allata, ex errore Savilii, οὐκ ἔχει pro οὐκ ἔχει scribentis, originem traxit. Similiter olim lapsus est Griesbachius in loco Joannis, a Matthæo ad eundem loc. notatus.

P. 207, lin. 2 ante not. 35. « Morel. et quidam Mss. ὁπάρη; Savil. et alii ἐπάρη. » Montef. qui ὁπάρη calculo suo probavit. Perperam; nam com-

positum illud Græcia ignorat. Vid. Valck. ad Ammon. p. 219. Quod vero ait, *quosdam Mss.* cum Morello stare, vereor ne Savilii notula, γρ. ὁπάρη, plus æquo tribuerit. Nam hoc modo, ni fallor, Savilius de lectione prioris Ed. a se mutata lectorem monitum voluit. Commelinum autem non ex codicibus, sed operum vitio ὁπάρη excidisse probabile est.

P. 209, lin. 8. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος τὸ σημαίνον ἐλαχίον ἐκείνον ἐκάλεσεν. Hæc verba non intellexit Vetus, vertens: *Juxta hunc modum etiam P. signanter justum vocabat*. Tu junge, κατὰ τοῦτο τὸ σημαίνον, secundum hanc vocis (δικαιοσύνης) significationem. Sic dicitur infra p. 488, κατ' ἄλλο σημαίνον. Tom. X, p. 585, κατ' ἕτερον σημαίνον. Morris p. 585, Παῦλον καὶ φιλαρὸν Ἀριστοφάνης ἀμφοτέρω κατὰ τοῦ αὐτοῦ σημαίνον, ubi genitivum non capio.

P. 212, not. 79. Edd. τί τὸ καλὸν αἰρεῖσθαι τὴν κακίαν. « Savil. et Morel. αἰρεῖσθαι cum spiritu leni: αἰρεῖσθαι cum aspero hic non quadrat, at forte melius αἰρεσθαι. Savilius autem de industria spiritum lenem reliquit, ut ex marginali nota asseritur. » Montef. Scilicet in margine Sav. legitur: γρ. αἰρεσθαι. Ὡς αἰρεσθαι. Scripturam αἰρεσθαι non vidi: αἰρεσθαι autem vox est nihili. Locutio ἀναρεσθαι κακίαν, vitiositatem suscipere, quam unus meorum præbet, habet quo se tueatur (tom. II, p. 3, τὼν ἀπράγμονα ἀνηρημένων βίον. Tom. IX, p. 568, τὸν σαρκικὸν ἀνηρησθαι βίον), sed h. l. ob antegressum ἀνηρητο alio sensu positum, minus commodum est. Unice verum est αἰρεσθαι, quod recte perspexit Boisius, vertens: *Quid impedit, quo minus homines mali potius quam boni velint esse?* Conferri possunt loca pp. 321, 668, φύγωμεν κακίαν καὶ ἐλώμεθα ἀρετήν. In simili argumento fortius vocabulum ἀρπάξιν posuit Philo de Cherub. p. 123. Τότε ἀρετὴ μὲν ὡς βλαβερὸν γέλῃται, κακία δὲ ὡς ωφέλιμος ἀρπάξεται.

P. 213, not. 88. μᾶλλον δὲ, τί χρὴ καὶ λέγει (sic) ἐκείνος καὶ οὗτος Com. Mor. μᾶλλον δὲ τί, χρὴ λέγειν, ἐκείνος καὶ οὗτος Sav. Hunc secutus est Montef., sublata tamen distinctione, quam post τὴ recte, ni fallor, posuerat Savilius. Quo facto lepidum hunc sensum extulit: *sed ut majus quidpiam (μᾶλλον τὴν) dicamus, et illum et prophetiam. Vetus: immo ipsum magis Deum per prophetiam*; quasi legisset ἐκείνος διὰ τοῦτο, quod certe Nostro usitatus est. Vid. Hom. XXIII, init. Divortium vocabulorum τὴ et χρὴ confirmat Nicetas, sic scribens: μᾶλλον δὲ, χρὴ λέγειν, τί ἐκείνος καὶ οὗτος.

P. 214, not. 8. De verbis καὶ ἀναρεῖν adhuc ἐπείγω. Ut enim ea propter homoteleuton a serie excidisse verisimile est, ita e contrario a librariis quasi cumulum adjecta fuisse haud absurde conjicias; ut non repugnent de criminibus, quæ per verba patientur, non de iis, quæ ex verbis oriuntur, Scriptorem hic agere. Nam voces, opinor, non uccant.

P. 215 init. παρακίηται] παρακίηται A C, ceteri autem παρακίεται. Pro παρακίηται quod in Com. Mor. legitur, παρακίεται tacite ediderunt Sav. Bey. Infra p. 606, ubi Edd. διακίηται dant, meorum duo διακίηται, ceteri διακίεται (non ut in mar. scriptis διακίηται) habent. Rursus p. 751 unus διακίηται, alius διακίηται, ceteri cum Edd. διακίεται iuvent Postremo p. 771, unus περικίηται, ceteri cum Edd. περίκίηται habent. In his omnibus locis cum unus aut plures formas vulgarem κίηται præberent, (nam κίηται vitio scripturæ notissimo eodem

codd. reponere, quia incommodum videtur in singulari positum illud nomen. (Heyler. ad loc.) Nam hoc quidem usu nihil tritius.

* Obiter moneo, in loco Jullani Ep. xvi, ubi vulgo legitur καὶ ὑπομείνωσι τὴν ἀκοὴν τὴν σὴν, non esse quod dubitet aliquis verissimam scripturam τὴν σὴν ἀκτίνα e

redit) illam vel primus edidi, vel a prioribus editam retinui. In alio loco p. 678, ubi vulgo legitur *ἡνα καὶ σὺ ταῦτα εὖ διακρίσεις*, διακρίεται ex uno codice admisi. Legitur quidem tom. X, p. 94, *ἡνα ἐτέρους τὸ χρυσίον ἀποκρίεται*, sed ibi quoque ἀποκρίεται habent Ed. Veron. et Flor. p. 214. Alia exempla sint tom. IX, p. 176, *ἡνα δὲν πρόκειται*. P. 641, *ἔσαν διακρίνεται*. Tom. XI, p. 204, *ἡνα διακρίσας*. Flor. pp. 432, 446, *καὶν περὶκειται*. Apud Stobaeum p. 575, 37 ubi olim legebatur *ἔσαν ἐπικρίνεται* οἱ πολέμοι, Gaisfordius, vir doctissimus, Jacobii conjecturam ἐπικρίνεται, invitis, ut videtur, codicibus, edendam curavit. Haec ad questionem ab hodiernis Grammaticis motam, (e. g. *Buttmann Gram. Ampl.* tom. I. p. 345, Ed. 2^a), num in conjunctivis horum verborum eadem anomalia admittenda sit, quam in verbis in *υμῖν* desinentibus supra ad p. 198, notavimus, si non dirimendam, quod meae tenuitatis non est, certe ad eam nova luce illustrandam sufficient.

P. 216, not. 18. Οὕτω legitur in Edd. Sed hoc vocabulum, sequente *ὥς*, aliquando reticere solet Noster. Infra p. 403, *Ὅθεν γὰρ ἡμᾶς ἰσοῦς Θεῷ ποιεῖ, ὥς τὸ εὐεργετῆν*.

P. 216, lin. 3 ante not. 26, καὶ οὕτε συναλδντα τὰ προκείμενα. Vetus: et neque proposita etiam munera auferri jubet. Montef. nec sublati faciente munere. Pro συναλδντα Boisio magis arrisit συλλέ-

γοντα. Nimirum recte vidit V.D. notionem auferendi in verbum συναλδνναι non cadere. Equidem vulgatum tueor, alio prorsus sensu; ut sit συναλδνναι τὰ προκείμενα negotium susceptum celeriter conficere: idque Arm. quoque Interpreti, Graece linguae peritissimo, qui verterit, nec re finita, placuisse contendo. Plutarch. l. 1000 εἰ δὲ συνέλοι καὶ κατοικονομήσας τὴν περὶ ταῦτα χρῆσαν, ἀναγίνωσκε βιβλίον μέχρι τρίτης φυλακῆς.

P. 221, not. 61. Savil. καὶν ὀργῇ φλεγματῆν, καὶν χρημάτων ἐπιθυμία. Morel. καὶν ὀργῇ φλέγῃ, καὶν χρ. ἐπιθυμία. Paulo post dixi, conjunctivum παραγίννεται in Edd. (i. e. in omnibus Edd.) legi: quod secus est. Nam Com. et Mor. indicativum habent, ut tamen cum ceteris locum falsa interpositione obscurant, quippe qui παραγίνεται ad praecedentia, ταχέως ad sequentia trahant. Secundum nostram distinctionem, ad verbum παραγίνεται subintelligendum ὁ Θεός, ut recte cepit Vetus. Perperam Montef. etiam tyrannicus quis alius animae morbus adsit (παραγίννεται).

P. 221, lin. 5 post not. 64, αἰσχύνεται pudori esse dicit Ben. Malim: erubescere induci. Nam pertinet ad illud loquendi genus, quo quis dicitur aliquid facere, quod fieri vel factum esse scribit, narrat, statuit, opinatur. Vid. T. H. ad Thomam M. p. 187 sqq.

AD HOMILIAN XVII.

P. 222, lin. 3 ante not. 71, ἐν καιρῷ... τηρήσαι. Praepositio abesse potest, ut pp. 239, 384. Sed nec altera constructio a Chrysostomi usu abhorret. Tom VIII, p. 197, *ἐνταῦθα ὁμᾶς ἐτήρησα, οὐκ ἐν τῷ σπώρῳ*. Tom. XII, p. 212, *τὴν πᾶσαν ἐν τῷ μέλλοντι ἐταμίευσας*.

Ibid. lin. 3 post not. 75, τῶν γενικωτάτων ἐν ἡμῖν παθόν, a communibus vitis. G. a generalibus vitis Ben. Vocabulo, quod domesticum, familiare, vel nativum sonat, vertit Arm. Clem. Alex. Pæd. I, 13, init. *Αἰτίκα γοῦν τὰ πάθη τὰ γενικωτάτα ὁδὸς ποιεῖσθαι ἀξιούσιν οἱ φιλόσοφοι* (deinde ἐπιθυμίας, φόβον, ἡδονὴν ponit). Cf. Schaefer. ad Dion. H. de comp. verb. p. 16.

P. 223, not. 84, τὸ γένος ἡμῶν συγχροτῆται. Ediditatur συγχροτῆται, silentibus Criticis. Verbum συγχροτῆν, cuius usus latissime apud Chrysostomum patet, in loco simillimo posuit, tom. X, p. 106: *Ἐπειδὴ γὰρ ὁ γάμος πρόγμα ἐστὶ σεμνόν, καὶ τὸ γένος ἡμῶν συγχροτῶν*. Suidas: *Συγχροτῆν συνάγει, αὐξάνει, συνιστᾷ, συνδέει, πρὸς ἀρμονίαν ἀγει, συνέχει*. Hujus in locum συγχροτῆν non raro irrepit.

P. 224, not. 90, οἱ τὰς συνοίκους ἔχοντες παρθένους. In hos saepius detinuit Chrysostomus; praesertim in tractatu cui titulus, *Πρὸς τοὺς συνοικοῦντας ἔχοντας παρθένους*, Opp. tom. I, p. 228. Totam de his mulieribus questionem nuper in examen revocavit F. A. Heinichen, Excursus ad Euseb. H. E. XIII.

P. 225, not. 95, ἀπαντῶντων ἀπάντων Edd. Lectio ἀνθρώπων a Sav. et Ben. in margine notata est; nostra autem ἀπαντῶντων Criticos fugit. Permutationis satis trita exempla afferre nil attinet.

Ibid. not. 94, καὶ... δοξαὶ solae ediderunt Mor. Ben. et καὶ... δοξαὶ Sav. et sic Euthym. invitis Nostri codicibus.

P. 227, lin. 4. post not. 10, τοιοῦτον γὰρ τῶν ἰουδαίων τὸ ἔθνος. Alii τὸ ἔθνος, quae lectio non spernenda. Montef. Sed monstri similis foret gens, cui moris sit uxores suas necare. Quadraret quidem τὸ ἔθνος, sed optime se habet vulgatum, quod codices quoque sollicitari vetant.

Ibid. not. 11. Vetus: quoniam haec lex non principalis fuit. Ben. non e praecipuis esset. Conferendus

est locus, qui legitur infra p. 622, εἰ γὰρ οὗτος προηγούμενος ἦν καὶ συμφύρων, οὐκ ἂν ἐκείνος ἐξ ἀρχῆς ἐδόθη. Ita dicitur ea lex, quae per se proba ac laudabilis sit, quae sui ipsius causa, nullo ad externas condiciones respectu habito, lata sit.

P. 228, proxime ant. not. 25. Nescio quid agens Wetstenius lectionem μίαν τρία λευχὴν ποιήσαι μίαντα Chrysostomi nomine firmaverit, alios quoque, ut fieri solet, in errorem ducens: e. g. Kuinoel ad loc. Wakefield Sil. Crit. II, p. 63.

P. 229, not. 26. Ediderunt τὶ οὖν; ἀπελῶ αὐτὸν καὶ διακρίωμαι; Com. Mor. τὶ οὖν, ἐὰν ἀπελῶ (ἀπέλω Sav.) αὐτὸν καὶ διακρίωμαι; Sav. Ben. Ad Georgii versionem, quid si eum diligo, et amore ejus inflammor? locum sic conformavit Boisius: τὶ οὖν, ἐὰν φίλῳ αὐτὸν, καὶ πόθῳ διακρίωμαι; Hanc ipsam lectionem, si πόθῳ excipias, quod a Vetere, verboso Interprete, lectum fuisse non crediderim, ex optimo cod. E Chrysostomo vindicavi. Tl. οὖν, ἐὰν φίλῳ αὐτόν; omissis ceteris, habet Ep. Pronomen autem αὐτόν non de oculo intelligendum, ut iis visum est, qui in vulgatis interpretandis se torserunt (quasi Graece dici possit, ἀπελῶν ὀφθαλμόν, oculum erueret), sed de amico vel cognato, cuius dulces consortium a nobis renuntiandum sit. Cf. omnino pp. 225, 234.

Ibid., not. 29. Minus caute dixi de omnibus Edd., quod non nisi de Sav. et Ben. dicendum erat. Quod autem ait Montef., lectionem Savilianam a Mss. firmari, nos e contrario Lectorem monemus, in sex nostris et totidem Mosquensibus verba ὁ λόγος non legi. Ergo, quod jam observavit Matthaeus, Chrysostomus duo loca, Evangelii scilicet et Jacobi in Epist. v. 12, imprudens commiscuit.

Ibid., lin. 6 post not. 30, *κρίση*] Ita C, E, *κρίσει* D, *κρίσσει* (sic) F. Infra p. 684, scriptura *κρίσει* (cum simplici σ) in omnibus codd. legitur. In alio loco p. 766 editi quoque libri cum scriptis consentiunt.

P. 230, not. 33. In vulgata lectione hoc olim Criticos offenderat, quod αὐτὸν nihil, ad quod commodè referatur, habeat. Vide Savillii et Boisii monita.

Ibid. lin. 6 post not. 33, ὥστερ οὖν ὁ ματρός,

x. τ. ε. Hanc periodum, cujus nexus, ut a nobis post Savilium descripta est, satis explicatus videtur, prava interpunctione misere distraxit Montef. Quin etiam novi segmenti initium a verbis οὕτω καὶ ὁ Χριστός fecit.

Ibid., lin. 8-9 ante pag. 231, ἀτὰρ βοώντων. Conjeceram αὐτοβοώντων, sed repugnantibus codicibus non contendo. Αὐτὸ id ipsum, de re prius memorata, amat Noster; interdum, sed rarius, pro singulari plurale adhibet. Exempla dabo ad p. 279.

P. 233, lin. 5. Pro ἐνθεῖναι, quod in Ed. Com. recte excusum est, Morelli typotheta ἐντεῖναι deit; quod inde in Ben. illatum non correxit novissimus Editor.

Ibid., not. 57, τὸν θαυμαστὸν ἔκλεινον πρεσβύτην [ἔκλεινον· τὸν ἥλ' λέγω] ἀπώλεσε Com. Mor. τὸν θαυμαστὸν ἔκλεινον πρεσβύτην, ἔκλεινον τὸν ἥλ' λέγω, ἀπώλεσε Sav. Posterius ἔκλεινον tacite suppressit Montef.

AD HOMILIAM XVIII.

P. 234, not. 60. Ad voces ἐννοήτης et ἔφατ' nihil dixit Montef.; sed a. l. ἀποδέξῃ, in quibusdam Mss. ἀποδέξῃται legi monuit. Quis autem crediderit, in iisdem Mss. non item ἐννοήτης et ἔφατ'αι, ut in omnibus meis, haberi? Sed hic plus quam suspicionem asserere possum. Nam in Regiis 666, 668 et 673, qui sunt ex numero codicum a Montefalconio collatorum ἐννοήτης, ἀποδέξῃται (non ἀποδέξῃται) et ἔφατ'αι ipse legi. Ergo hoc quidem loco, una lectione e codicibus allata, duas alias proxime jacentes et cum altera arcte connexas neglexisse manifesto convincitur.

P. 237, not. 84. Constructio ἐαυτῷ συγχροταί vix legitima esse videtur. Vulgo quidem legitur, tom. X, p. 90, οὐχ ὡς ἐτυχε χάριτον καὶ τῶν ἐκείνων μὲν συγχροτούντων, τοὺς δὲ ἀγίους ἐξουθενούντων καθάπερται. Sed ibi quoque Regii tres ἔκλεινον habent. Suidas: συγχροταί· δοτικῇ. Scripsit, ni fallor, αἰτιατικῇ; nam explicat per συνάγει, αἰεῖται etc. Vide adnot. ad p. 235.

P. 238, not. 95. Vocem ὁμοῖος iterum posuit Auctor p. 239, eandemque paulo post in Commentario respexit, verbis εἰτα καὶ προσάγων τὴν ὁμοιότητα. Adde pp. 242; 257. Tom. IX, p. 654.

Ibid., not. 98. Activum ἀρξάι, altero submoto, recepit Sav. Mediam formam legisse videtur Interpres, reddens: ubi est injuria capta. Sequentia sic vertit: ne tu illam eodem pacto propellas; ad quem locum castigator ejus Montanus hæc adscripsit: « ut illam ulciscens equali supplicio sis contentus. Diversa hic erat lectio. Nam in altero Græco codice negatio μὴ deest, cujus sententiam margini adscripsimus: quæ consentit cum his quæ scripsit in eum locum, [p. 234] oculum pro oculo. » Hæc a viro erudito verissime dicta prorsus neglexerunt Chrysostomi Editores. Qui negantem particulam vel inlexerunt, vel invectiam secure propagarunt, meminisse debuerant, Scriptorem adhuc circa imum fere virtutis gradum versari, ubi par pari referre, nec illatam injuriam cum usura rependere, patientiæ tribuendum sit. Hoc superato, tandem ad tertium gradum ascenditur, μὴ ὁρᾶσαι τὸν ἐπηρεάζοντα ταῦτα ὡς ἐπαθεῖν, ἀλλ' ἡσυχάσαι a quo quomodo distet illud, quod in secundo loco vulgo ponitur, τοῖς τοῖς μὴ ἀμύνεσθαι, equidem non video.

P. 240, ε', not. 15. Voculam τινά, a Com. et Mor. unciusculam, nos faventibus libris exulare jussimus. In simili loco p. 502, καὶ λόγος δέσμενον προστάτας, nonnulli codd. cum Savilio τινά inferse-

runt. Mox probam locutionem οὐκ ἐπιστρέφεισθαι, nihil curare, Auctori restitimus. Redibit infra p. 564.

Ibid., ε', lin. 25. γυναῖκων γὰρ εἰσι μικροψυχοί. Pro his verbis cod. Constantinop. habet: Οὐχ ἀπλῶς τοῦτο λέγω· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ παρ' ἡμῖν ἄνδρες εἰσι μικροψυχοὶ γυναικῶν. Ἄν τοίνυν καὶ σὺ διαβαστάζεις τὸν ἀδελφόν σου, ὥσπερ τὰς τικτούσας ἑαίναι, τότε x. τ. ε. Sav. Is codex est, ni fallor, Bodl. 2943; ubi tamen ἀπλῶς δὲ pro ἀπλῶς, et διαβαστάζεις, non διαβαστάζεις, scriptum est.

P. 242, lin. 2. Vulgo jungunt τὸν στέφανον ἐπάγει, fastigium imponit. At hoc sensu dicendum fuerat, τὴν κορυφὴν vel τὴν κορυφίδα ἐπάγει. Formula ἐπάγει λέγων, subjungit, neminem morabitur. Vid. pp. 105, 270, 392. Iterum tamen in hac formula peccavit Montef. p. 624, ubi τοὺς παρθενούοντας ἐπάγει male connectit.

Ibid., not. 35. Hic locupletem variantium lectionum segetem suppeditant codices, ut in sequenti schemate videre est.

(1) καὶ ἑτέροις δὲ τισιν ὑπεσταλμένως, καὶ ἐν-τρπ. Edd. et codex C.

(2) καὶ ἑτέροις δὲ τισιν ὑπεσταλμένοις, ὡς καὶ ἐντρ. F. omisso in proximis τῷ λόγῳ.

(3) καὶ τοῦτο δὲ τισιν ὑπεσταλμένως, καὶ ἐν-τρπ. A.

(4) καὶ τοῦτο δὲ τισιν ὑπεσταλμέναις, ὡς καὶ ἐντρ. E.

(5) καὶ τοῦτο δὲ τισιν ὑπεστήσατο, ὡς καὶ ἐντρ. D [ὥστε pro ὡς, B].

(6) καὶ τοῦτο δὲ τισιν ὑπεστήσατο, ἐνταῦθα δὲ καὶ ἐντρ. Bodl. 2943.

Scripturam, quam quintam posuimus, in margine memoraverunt Sav. et Montef.; sextam a codice suo Constant. protulit Sav. Vetus Interpres hæc habet: et in aliis quibusdam simili brevitate perstrietis. Sepe autem cohortatorio etc. Montef. et in aliis quibusdam remissius hortando etc. Equidem, subdactis iterum atque iterum rationibus, vulgatum sanissimum puto, hæc lege, ut ad v. ἑτέροις non λόγους, quod Interpretibus placuerit, sed ὀνόματι, (scilicet ταλῶναι, ἀλας, ἐλάττωτος) subintelligendum sit. Adverbium autem ὑπεσταλμένως ad sequentia κέχρηται τῷ λόγῳ, virgula post τισιν posita, retrahendum, ut in simili loco, p. 208, ὑπεσταλμένως τῶς κέχρηται τῷ λόγῳ. Particulam ὡς, quæ in nonnullis apparet, ex correctione vocis ὑπεσταλμένως natam esse quisvis videt.

AD HOMILIAM XIX.

P. 244, lin. 7 ab init. homil., τὴν παρυσιστάμενην. Vox, opinor, singularis, qua significetur, pestem illam vanæ gloriæ subrepere, et bonum opus corrumpere. Montef. Vim commentus est V. D. quæ verbo non inest. Simplicius Vetus: quæ illi importune assistere consuevit. Παρυσιστάσθαι τινι est obiter cum aliqua re subsistere, ut tam in malam quam in bonam partem dicatur. Noster Tom. XI, p. 231: Δοκεῖ γὰρ πως παρυσιστάσθαι τὰ ἐναντία,

ὥσπερ τῷ αἵματι τὰ ζιζάνια, καὶ τῷ ῥόδῳ αἱ ἀκανθῆαι. Forma activa legitur infra p. 295. Plura dabit Mai-thæus, N. T. tom. I, p. 62, ubi synonyma fere παρ-ακολουθεῖν et παραψέσθαι: excitat.

Ibid., not. 48. Pro vulgato δυσφορώτατον ingeniosam conjecturam δυσφωρότατον vel δυσφοροτά-τον proposuit Bois. Illud ex uno cod. recepinus; hoc olim habuit Bodl. 2943, ubi nunc δυσφορο-τάτου legitur. Vetus, insidiosissimo. Serpius in his

vocalibus lapsi sunt librarii; e. g. Plutarch. l. p. 54, ubi hæc apposite ad nostrum locum scripsit Wytttenbachius: [δυσφωράτος] Ter in hoc libro occurrit, ubique magna cum varietate. Hic plurimi libri δυσφωράτος, C, E, F, Mosc. 1, 2, Voss.; at Harl. 1, Turneb. δυσφωράτος: tum Venet. a prima manu δυσφωράτος vitiose: deinde D et Venet. a 2^a manu δυσφωράτoτος. Reliqui cum vulgata consentiunt. Δύσφωρος item probum est vocabulum, ut εἴσφωρος, κατάσφωρος, περίσφωρος; nec minus δυσφωράτος probum, et usurpatum in positivo quidem gradu, sed in superlativo magis δυσφωράτoτος a δύσφωρος, quam δυσφωράτoτος a δυσφωράτος usitatum fuisse dicam. Ceterum ut olim Noster, sic nuper locum Evangelii interpunxit G. Wakefield Sil. Crit. V, p. 7. Infra tamen p. 259, ubi Interpretem, non Oratorem agit Chrysostomus, locum vulgari modo cepisse videitur.

P. 249, not. 84. Edd. τὸ δοκεῖν ἀπειρημένους ἀνθρώπους ἐξομοιοῦσθαι. desperatis hominibus Ge. Ben. Τὰ ἀπειρημένα sunt res interdiciæ: οἱ ἀπειρημένοι nullo opinor, sensu dicatur. Verba Nostri p. 272, ταῦτα γὰρ τῶν σφόδρα ἀπειρημένων ἦν male cepit Vetus, vertens: hæc enim desperatorum hominum professio est. At desperati homines Nostro sunt οἱ ἀπειρημένοι tom. IX, p. 702, tom. X, p. 406. In nostro loco ἀπερριμμένους conjecit Savilius, quod ex codice recepi. Alius, Reg. 669, ἀπειρημένοι (sic) habet. Vocem ῥριμμένους sæpius in codd. cum simpliciter p aut μ scribi, satis notum est.

Ibid., §, lin. 7, τὸν ἀνελῆ καὶ ὀμῶς. Sic eodd. et Edd. omnes. Supra autem p. 201 bis legitur ἀνελῶς καὶ ὀμῶς; ubi in nullo codice aut ἀνελῶς, aut quod in Edd. perperam excusum est, ἀνελῶς inveni. Rursus p. 760, ἀνελῆ sine varietate legitur. In locis, quæ sequuntur, pp. 402, 616, 789, 809, ubi eadem formula ὀμῶς καὶ ἀνελῆς reddit, inter ἀνελῆς et ἀνελῆς mire fluctuant tum scripti tum editi libri: ut difficile sit, utra scriptura quoque loco præferenda sit, pro certo definire. Nisi magis ad sententiam Bastii, Viri eruditissimi, accedere (ad Greg. Cor. p. 163, 880. Ed. Schæf. et in Adversariis ad calcem Lex. Scapuke, Ed. Oxon.) vocabula ἀνελῆς et ἀνελῶς omnino falsa et Græcis ignota esse statuatis. Quod Passovio tamen in Lex. s. v. ἀνελῆς non probavit.

Ibid., lin. 6 post not. 88, οὕτως οὖν προσεύχεσθαι x. τ. ε. Latini male hic alterius Homilie [xx] faciunt principium, cum apud Græcos ejusdem sit continuatio. Montanus. Inde venit, ut Homilia sequentes duplici numero in Edd. Græco-Latinis gaudeant; e. g. Hom. xi, al. xxi. — Cfr. quæ ad interpretationem Latinam notata sunt. Edit.

P. 251, c, lin. 20-21, φθάσαι τὴν ἀρχίειαν insolentius dictum esse pro φθάσαι εἰς vel πρὸς τὴν ἀρχίειαν monuit Sav. Codices tamen nihil mutant. Infra p. 429 præpositionem ab uno cod. F abesse, oblitus sum monere.

P. 252, lin. 7, τὸν ἐπιούσιον, τούτῳ, τὸν ἐφήμερον. Alio loco tom. III, p. 30 diversam hujus vocis interpretationem iniiit Chrysostomus: ἄρτον ἐπιούσιον, τούτῳ, ἐπὶ τὴν οὐρανὸν τοῦ σώματος διαβαίνοντα, καὶ συγκροτῆσαι [male hæc exscribens syntactῆσαι dedit Kuinoel ad loc. Evangelii, quem alii secuti sunt: cf. quæ ad p. 223 dixi] ταύτην δυναμένην. Sed Homiliam illam inepti cujusdam consarcinatoris opus esse, quicquid contra dixerit Montefalconis, nullus dubito.

P. 252, lin. 6 post not. 5, ὅτι γὰρ πιστοὶς x. τ. ε. Solis initiatu oratione Dominica licebat uti. Vid. tom. X, p. 435, ubi de Catechumenis ait, οὐδέπω

γὰρ εὐχὴν ἔχουσι τὴν νενομισμένην καὶ εἰσπνεύσασθαι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. Idem nos docuit Theodoret. lib. v, cont. Hæret. : Ταύτην δὲ τὴν προσευχὴν οὐ τοὶ ἀμύητοι, ἀλλὰ τοὶ μυσταγωγούμενοι διδάσκουσιν. Οὐδεὶς γὰρ τῶν ἀμύητων λέγειν τοῦ μᾶ, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, μήπω δεξιόμενος τῆς υἱοθεσίας τὸ χάρισμα. Quem locum excitavit Petavius ad Synes. Notæ p. 9. Ceterum in proxime sequentibus errorem Novatianorum, qui lapsis post Baptismum pœnitentiam negarent, ab Auctore perstringi, monere voluit scriba codicis E, in margine notans, Κατὰ Ναυτιανῶν (sic).

P. 253, lin. 15 post not. 14, λαβόντες... σωτηρίαν. Cod. Const. sic legit hunc locum: λαβόντες τέκνα γενέσθαι Θεοῦ, αὐτοὶ φαίνοντάς τὴν ἡμῶν προδιδόντες εὐγένειαν. Sav. Sic Bodl. 2934, sed omisso ante ἔξουσίαν articulo.

Ibid., not. 15, διδάσκων [οἱ] παρατελεῖσθαι Com. Mor. et sine uncis Ben. Savilius eam ipsam lectionem edidit, quam nos e cod. F retulimus, nisi quod particulam μὲν pro μὴν imperite scripsit. Negationem a librariis invectam esse certissimum puto. Cf. Hom. xiv, init. Verba Euthymii sunt: Διὰ τοῦτο, μὴ ἐπαγομένων μὲν τῶν πειρασμῶν, παρατελεῖσθαι αὐτοὺς ἐπαγομένων δὲ, ἀνδρίστειν.

P. 254, not. 19. Cum meis E. F consentit Reg. 669. Verba e S.S. allata solenniter excipit particula οὐκ οὖν, qua viam ad animadversiones suas parat Interpres. Fas sit mihi locum exscribere ex Homilia, pulcherrima sane, sed vitiosissima a Benedictinis ex uno cod. edita, tom. VI, p. 281: «Ὁ δὲ ἐπὶ ἑπὶ τὴν ἐπιθεῖν βλέποντας οὐ βλέπουσιν. Οὐκ οὖν ἐπὶ τὴν ἰδόντες ὁμῆς εἴθετε, ἀναγκαῖον μὴ ἐν παραβολῇ εἶπαι πρὸς ὁμᾶς. Καὶ ἐπὶ τὴν ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν. Οὐκ οὖν ἐπὶ τὴν ὁμῆς μὴ ἀκούσαντες, ἀκούετε νῦν οὐκ ἑαττον, ἢ εἰ τότε ἤκούσατε, ἀναγκαῖον ὁμᾶς μὴ ἀποστερηθῆαι τῆς τραπέζης ταύτης. [Lacuna, quam post ἀκούουσιν asteriscis positus indicavit Montef., nulla est. Mox, ubi in cod. scriptum ἦ τότε ἤκούσατε, mendum, quod in v. ἤκούσατε suspicabatur Montef., nos levi mutatione sustulimus.] Ceterum verba loci laudati cum serie orationis commixta haud raro Editores fefellerunt. E. g. tom. X, p. 437, vulgo legitur, Ὁ αἰσχρολογῶν ἄρα οὐκ ἔχει ἐνδοξὸν νοῦν, οὐδὲ ὁ εὐτραπέλιος καὶ γέλῳτι χαίρων, σώφρονα λογισμὸν. Καὶ τί ποτε x. τ. ε. Corrige οὐδὲ ὁ εὐτραπέλιος καὶ γέλῳτι χαίρων. Σώφρονα λογισμὸν. Καὶ τί ποτε ἵστι σώφρονα λογισμὸν ἔχειν; Nam in eo est Scriptor, ut clausulam ex præce pro Catechumenis desumptam, ἵνα αὐτοῖς δοῇ νοῦν ἐνδοξόν, σώφρονα λογισμὸν, καὶ ἐνάρτεον πολιτείας membratim exponat.

P. 256, η', lin. 7. Edd. omnes, ὅταν ἦν ἡμεῖς ἐξελαιούσθαι αὐτὸν δέξῃ, καὶ τότε αὐτὸν παροξύνῃ, altera lectione prorsus celata. Pro vulgata stant Interp. Arm. et Flor. p. 277; in qua illud tantum displicet, quod ἦν ἡμεῖς sine ἂν cum conjunctivo construitur. Eam, quam e codd. revocavi, in suo habuit Vetus, sic vertens, etiam in ipso tempore, quo Deo supplicas, eumque tibi propitiari cupis. Librarios in errorem duxit forma secundæ personæ minus vulgaris ἐξελαιούσθαι, quam in ἐξελαιούσθαι mutare proclive erat. Infra p. 364 pro στεφανούσαι, quo nihil sanius, στεφανοῦσθαι: correxit Matthæus. Nov. Eclog. p. 168, alterum operum vitio tribuens. Postea veriora edoctus, p. 198, plura dedit hujus formæ exempla. In nostro opere notanda sunt χαρπυῶσαι p. 265, διορθοῦσαι pp. 344, 356, ἐκθρηνοῦσαι p. 441. In alio loco p. 737 τιμᾶσαι pro vulgato τιμᾶ ex omnibus codd. recepi. Vid. Lobeck. ad Phryn. p. 360.

AD HOMILIAM XX.

P. 262, not. 89. Vulgatum ὑπερχομένων tandem in Reg. 668 inveni.

P. 263, not. 94. « Savil. et quidam alii, καὶ γὰρ ἀνδραπόδου παντὸς ὁ τοιοῦτος διακρίσεται χεῖρον, τυραννίδα χαλεπωτάτην ἐπισκώμενος, καὶ τὸ πάντων x. τ. ἔ. Morelli lectio, quam retinemus, καὶ γὰρ ἀνδραπόδου παντὸς ὁ τοιοῦτος χαλεπωτάτην ἐπισκώ-
ται τὴν δουλείαν, καὶ τὸ πάντων x. τ. ἔ. perinde quad-
rat: ultra sit melior, asserere difficile est. » Mon-
tes. At pace Viri eximii, Morelli lectio prorsus
hiulca et mutila est, ut nullo pacto cum sequentibus
coherere possit. Sed fac utramque perinde quadrare:
tunc ad codices et Veterem Interpretem provocan-
dum erat, de quibus Montefalconius oðde γρῦ. Nos
autem h. l. septem codices diversarum recensionum
una cum Interpretibus Lat. et Arm. in subsidium
vocavimus; quos omnes uno ore Savilio suffragari
affirmamus.

Ibid., not. 95. Edebatur ὥσπερ κύων τάπητον προσ-
δεδεμένους, altera lectione ad marginem ablegata.
Quorsum et qua ratione canis fossae alligetur, scire
pervelim. De canibus sepulchrorum custodibus nihil
quod sciam ex vetustis monumentis compertum
est; sed multa quoque alia ad veterum mores vi-
tamque domesticam spectantia Chrysostomus in
vasio scriptorum suorum thesauro servavit, quæ
aliunde frustra quæras. Quod ad nostram rem atti-

net, notissimus est mos, defunctorum corpora ma-
gnifico vestitu induta, auro gemmisque ornata, con-
ditoriis inferendi. Inde orta est nova facinorosorum
(Græci τυμβωρύχους vocant) impietas: de qua re
exteriorum Scriptorum classica sunt loca, Charit.
Aphrod. 1, 6; Xenoph. Ephes. III, 8. Nostri unum
e pluribus locum apponam, qui exstat tom. IV, p.
746: Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι
καὶ τοὺς τῶν τοιχωρύχων ἀνοίγει ὀφθαλμούς... Τὸ
μὲν γὰρ σῶμα τοῦ πένθους οὐκ ἂν τις ἔλοιτο γυμνώ-
σαι λοιπὸν· ἡ γὰρ εὐτέλεια τῶν ἱματίων φυλακὴ τῇ
περιβολῇ τοῦ σώματος γίνεται. Ἐνταῦθα δὲ κλειθρα
καὶ μοχλοὶ καὶ θύραι καὶ φύλακες, καὶ πάντα εἰκὴ
καὶ μάτην, τῆς τῶν χρημάτων ἐπιθυμίας τοὺς τὰ
τοιαῦτα κακουργεῖν ἐπισταμένους πάντα τολμᾶν ἀνα-
πειθοῦσης. [Pro τοιχωρύχων credibile est Auctorem
τυμβωρύχων scripsisse, quod alias quoque alteri
cedere coactum est. Vid. var. lect. ad p. 176.]

Ibid., not. 98. Hallucinatur hic quidem Montef.;
nam Parisienses, quibus utor, cum meis et Mosq.
conspirant. Hi autem sunt Regii 666, 668, 673.

P. 266, lin. 2, ὅλον ἂν εἴ τις πάθοι. « Deleo εἰ. »
Bois. Id mihi quoque prorsus necessarium videtur;
in codd. tamen omnibus legitur. Scribis fraudi fuit
formula sollemnis, ὅλον ἂν εἰ. Similiter p. 275 εἰ
post ὧ; ἂν in Edd. Irrepsit.

AD HOMILIAM XXI.

P. 269, not. 42. [τοῦ] ἐνὸς Com. Mor. τοῦ ἐνὸς
Sav. Ben. Articulum, qui etiam in loco S. S. Homi-
liæ præfixo desideratur, cum codd. uno excepto
omnibus delevi. Quod vereor ne bilem moveat Viro
doctissimo C. F. A. Fritzsche, qui ex hoc Nostri
loco, ut vulgo representatur, et uno Evangeliorum
non optimo codice articulum arripuit, et in textum
N. F. per fas et nefas iniecit. Infra p. 270 nescio
quid eidem V. D. in usu verborum, τοῦτο· πόλον;
dispicuerit, ut locum sic reflexerit: διὰ τοῦτο,
ὅλον, τὸ τῆς ζημίας ἀφαιρον. Nam utrum τοῦτο αὖ
διὰ τοῦτο scribatur, hoc quidem parum interesse
putem; qui autem πόλον in ὅλον migrare jusserit, is
locum depravasse, non sanasse, censendus est, ut
allatis exemplis patebit. Tom. X, p. 193, τοῦτων·
πόλον; pp. 117, 234, διὰ τοῦτο· πόλον; Adde Euthym.
Tom. 1, pp. 729, 891, 945. Theoph. ad Matth. x, 5,
τούτους· πόλους; quod aliter dixit Noster, infra p.
369, πόλους τούτους; (Sic pro πόλα πάντα p. 576
inverso ordine, πάντα· πόλα; dedit Euthym.) Data
occasione, emendabo duo alia Chrysostomi loca,
quæ nunc levibus vitis laborant. Tom. X, p. 390:
διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν· ὁὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν
νεκρῶν. ὁὕτω πως ἐν διαφορᾷ πολλῇ. Ultima sic
legenda: ὁὕτω· πῶς; Ἐν δ. π. Tom. XII, p. 154,
« τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ, ἑαυτὸν ἀνεγέχας. »
Τοῦτο ποῖον, ἐνταῦθα x. τ. ἔ. Lego, Τοῦτο· πόλον;
Ἐνταῦθα x. τ. ἔ.

Ibid., lin. 6 post not. 45, πῶς ὁ ἰσὺς εὐδοκίμησε.
Vetus: quomodo etiam Jacob placuit Deo; quem sic
correxerit Montanus: quomodo etiam Jacob splend-
idus et celebris fuit. Uterque igitur in codicibus, quibus
usi sunt, ἰσχυρὸς scriptum inveniit. Idem margini

suo adscriptis Sav. Vulgatum summo consensu
tuentur cum Epit. et Interprete Arm. omnes mei.
Solutus A qui paulo post τῷδε vulgari modo exara-
tum habet, hic ἰσὺς sic scriptum præfert; quod ta-
men alibi cum in aliis monosyllabis, tum in hoc
ipso nomine factum vidi. Certe nomen ἰσχυρὸς ex
numero eorum, quæ per compendium scribantur,
non credo extitisse.

P. 270, not. 48. Ἐκπύπτει vel ad ἡ ψυχὴ referen-
dum; vel, quod verius puto, Scriptorem a pluribus
ad unam personam per incuriam delapsum esse
statuendum.

P. 271 proxime ante et post not. 53, lin. 8 post
55, ἐκ τῶν ὑπερχομένων ἡμῖν ἡσὴ; ex iis quæ in no-
bis sunt, vel, quæ in nobismetipsis gerimus, verte-
runt Interpr. Latini. Malim, ex iis quæ jam antea
nobis exhibuit Deus, vel simpliciter, ex præteritis.
Mox τὸ δὲ σῶμα καθ' ἐξάστην ἐπιδίδωσι τὴν ἡμέραν,
caveant tirones, ne cum Monief. vertant, corpus
vero dat (sc. Deus) quotidie: nam ἐπιδίδωσι nil
nisi augetur significare potest.

Ibid., not. 55, τοῦτο, ut magis Chrysostomicum,
receptum est. Vid. p. 686, ubi οὕτως δὲ pro ὁ δὲ
post Savillum recepi. Tom. X, p. 41, τὸν μὲν γὰρ
ἰσὺς ἐνόμισε αὐτῷ δόξαν κτώμενον ταῦτα ποιεῖν,
τούτους δὲ καὶ μειζόνως ἂν ἐμύσησαν; ubi laudo
Editorem Ben. 2^{ae}, τούτους ex codd. pro τοὺς re-
vocantem. Ibid. p. 389, καὶ τὰ [τὸ] μὲν ἐν τοῖς
ἐμπροσθεν ἀπέρηται, τοῦτο δὲ ἀργεται νῦν.

P. 275, proxime ante not. 74-75, τελωνεῖται] Sic
D. E. F quod formæ τελωνία præstat. Infra p. 348
hanc formam ex omnibus codd. uno excepto A
excudendam curavi.

AD HOMILIAM XXII.

P. 275, proxime notam 87, ἀλλὰ δὲ ὅλης τῆς βασι-
λείας αὐτοῦ: et mox, ἐν πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. At in
initio Homiliæ vulgari modo scripsit, ἐν πάσῃ τῇ

δόξῃ αὐτοῦ. De hac diversitate, quæ quidem magis
ad miram Chrysostomi in locis S. S. laudandis ne-
gligentiam illustrandam, quam ad textum N. F.

recte constituendum pertinet, prorsus silent Critici sacri.

P. 276, not. 91. Codices τιμήσειεν, confusione satis frequenti. Vid. var. lect. ad pp. 175, 337. In nostro loco Iktera e finalis a prima vocis sequentis arrepta est.

P. 278, not. 5. Glossema manifestum περιμένοντες omnes Edd. occupavit, ut tamen ipsa glossa in margine delitescat. Infra p. 660, Μη δὲ πτωχεύωμεν, ubi Vetus: non simus igitur illa pauperes animo.

Ibid., not. 7. Edebatur οὐδὲν μετὰ τῶν διδομένων. « Boisius et Interpres legendum censuit, οὐδὲν μέγα. » Sav. « Hic locus non videtur sanus esse. Savilius suspicatur legendum, οὐδὲν μέγα. Sed hac facta mutatione locus non melius habere videtur. » Montef. Interpretis verba sunt: horum quæ in præsentii dantur, nihil esse omnino magnum, si futurorum magnitudini comparentur. Olim quidem ferri posse vulgata putabam, si verba μετὰ τῶν διδομένων veritas, cum iis quæ dantur, (non ut Montef. inter ea quæ dantur) i. e. inclusis omnibus rebus, quas ad vitæ solatium potentibus dat Deus. Sed quoniam μέγα codicis auctoritatem nactum est, id libenter amplector.

Ibid., not. 8. καταναλίσκων αὐτὸν Edd. Magis Chrysostomicum est, quod dedi, καταναλίσκων αὐ-

τὴν (sc. τὴν σπουδὴν). Vid. p. 297. Flor. p. 127, εἰς τὴν αὐτῶν διάνοιαν τὴν προθυμίαν καταναλίσκωντας.

P. 279, not. 18-20, αὐτὰ pro αὐτὸ ex omni libris recepi: hæc ipsa Ge. Cf. quæ ad p. 230 dixi. Similia sunt p. 269, εἰτα ἐπιταίνον αὐτὰ, φησὶν (ubi Sav. contra librorum fidem αὐτὸ edidit); p. 274, οὕτως αὐτὰ κατασκευάζουσιν; p. 300, εἰτα ἐπιταίνον αὐτὰ (ubi in Edd. et uno cod. αὐτὸ legitur). Dionys. Hal. de comp. verb. in fine: Τοῦθ' ἔστι δῶρον ἡμέτερον, ὡς Πούρι, πολλῶν ἀνταξίων ἑλλων, εἰ βούληθε ἵνα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτὰ συνεχῶς ἔχητε; ubi vulgatum defendit Schæfer.

P. 282, not. 59. Vocula μὴ cum in pedem non suam casu migrasset, codicibus, Editionibus et Versionibus turbas dedit. Com. et Mor. εἰ καὶ [μὴ] διὰ τὸ μὴ εἶναι φ. Sav. εἰ καὶ μὴ διὰ τὸ [μὴ] εἶναι φ. Ben. εἰ καὶ μὴ διὰ τὸ μὴ εἶναι φ. Arm. non quia amicus es; sed in mar. non quia amicus non es.

Ibid., not. 42, καταδεδοκῶς [ἢ] καὶ καταναλίσκῶς Com. Mor. Cum editis facit Auctor Floril. p. 59.

P. 283 init. Προσέδωμεν [τοῖνον] τοῖς αἰσῶς καὶ ἀκαῖς Com. Mor. et sine uncis Ben. Locum, ut in omnibus codd. legitur, jamdudum representaverat Sav.

AD HOMILIAM XXIII.

P. 285, not. 60. Locus sic vulgo legitur: ἀλλὰ τοὺς ὑπὲρ αὐτοὺς μὴ κρίνειν, καὶ δι' ὑπόθεσιν ὁμολογημένην, ἀλλὰ περὶ τῶν κρυπτῶν καὶ ἀδήλων, οὐχ ἁπλῶς τοὺς ἀμ. μὴ διορθῶν. Solus Sav. verba ἀλλὰ περὶ τῶν κρυπτῶν καὶ ἀδήλων uncis inclusit. Nunc de codd. monendum est. Verba περὶ τῶν κρ. καὶ ἀδ. in omnibus desiderantur: etiam ἀλλὰ a tribus D, E, F abest, alius C καὶ pro ἀλλὰ habet. In tribus, ut dixi, μὴ ante διορθῶν male excidit. Ad perfectam loci sanationem cum unum tantum deesset, nempe particula, quæ voci ὁμολογημένην contrariam qualitatem indueret, in subsidium venit optimus codex E cuius scripturam ad minimum apicem textus noster exhibet. Quid autem Scriptor hac locatione δι' ὑπόθεσιν μὴ ὁμολογημένην significare voluerit, verbis idem sonantibus περὶ τῶν κρυπτῶν καὶ ἀδήλων glossator nescio quis indicavit. Locum, ut a nobis emendatus est, accurate expressit Vetus: sed eos qui audebant iudicare meliores, et in causa non manifesta: non enim vetuit eos corrigere pecunies.

P. 287, γ', lin. 5-6, καὶ τοῖς ἄλλοις (omisso τὸ) F, et sic ante Montef. edebatur.

Ibid., not. 81. Verba καλυπτέσθωσαν φησὶν Iva etiam a Regiis 666, 668, 669, 673 absunt. Vetus: Quia vero discere illa naturali ratione non possunt, saltem præ ignorantia reverentur. Unus meorum, ut dixi, xān ἀπὸ τῆς ἀγνοίας αἰδεσθήσαν præbet; qui tamen codex plura emendatoris indicia præ se fert.

P. 289, δ', lin. 11, ἐνεργήσατο C, E, F et pr. D.

Ibid., not. 90. Si sana sunt vulgata, notanda est locutio rarissima γίνεσθαι πρὸς τι, alicui rei intentum, in aliquo opere occupatum esse. Diog. Laert. vi, 25: Ἀλλὰ, νῆ τοὺς θεοὺς, φησὶ, Διόνειος, χάρις τὰ πολλὰ πρὸς ἑλᾶς καὶ τὰ τοιαῦτα ἐγενόμην. Paulo usitatus est, γίνεσθαι πρὸς τι, eodem sensu. Demosth. p. 287, 4, ἦν πρὸς τῷ σκοπεῖν, ἀλλὰ μὴ φιλονεικεῖν περὶ ὧν ἂν λέγω γένησθε. Dicitur etiam εἶναι πρὸς τι vel πρὸς τι. Plutarch. II, p. 47, πρὸς τὸ μαθεῖν καὶ περιλαβεῖν τῇ διανοίᾳ τὸ χρησίμως λεγόμενον ὄντας; ubi videndus est Wytenbachius. Julian. in laudem Constant. Orat. init., τοῖς πρὸς τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας καὶ τὴν πόλιν διατρέπουσιν; ubi quidam monuit Schæfer. Pref. p. iv,

P. 290, ε', lin. 9. Clausulam οὐδέτις γὰρ ἦν ἐκδοχὴς non agnoscit F. Paulo ante, et verba οὐδὲ εἰς μέσον... παραστὰν loco movet Cod. Const. [Bodl. 2934], locatque post χαρίζεται. « Sav. Idem codex Bodl. θελήσας προσηύδα, dat, et οὕτως in eodem membro omittit.

P. 291, not. 4-10. Lectionem εἰ στενὴ ἡαὺς εὐεπτανter recepissem, nisi omnes Mosquenses, teste Matthæo, contra stetitissent. Nam in alio loco, Tom. XI, p. 492 ita disertè laudat Noster; imo etiam particulam in rem suam convertit: Οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, οὕτως στενὴ ἔστιν, ἀλλὰ μετὰ θαυμασμοῦ, « Τὴν στενὴν ἡ ὁδὸς... ταῦτα εἰπὼν, σφόδρα στενὴ. [Sic enim legendus est iste locus, tum ex codicibus (vide Matthæi. ad I Thess. v, 8), tum ex Eclogis, Tom. XII, p. 745. In Edd. ad hunc diem perperam εἰ pro εἰ excusum est.]

P. 294, not. 59. Ταῦτα δὲ καὶ διὰ τοὺς ἀνδρᾶς κ. τ. ε. Com. Mor. Ben. qui in cæteris mecum consentiunt. Præpositionem quam in nullo libro inventi, jure exterminavit Sav. Codicem discrepantia, quæ in h. l. summa est, sic facillime explicari posse videtur, si ponas ab Auctore scriptum fuisse, Ταῦτα δὲ καὶ τοὺς ἀπλῶς διαβάλλοντας ἐπιστομίζων, καὶ τῶν κακηγόνων χαλινῶν τὰ στόματα; suppresso verbo λέγει vel εἶπε, quod etiam a nonnullis libris abest. Obiter noto, lectionem codicis A minus accurate a prioribus Editoribus descriptam esse, cum ex illorum relatione verbum εἶπε ab hac lectione abhorreere non constet.

P. 295, not. 46. Scriptura εἰδῶμεν, quæ fortasse non sollicitanda erat, ab uno codice B firmari potest. Contra pro ἴδωμεν pugnant Ep. et Flor. p. 418. Sed καὶ ante Παῦλος, quod sententia plane contrarium est, pariter omnes damnant.

Ibid., not. 47, τοῦτο οἱ C, D; Mox nota deest in D. Pro μονογενὲς in duobus codd. D, E, μονογενὴ scriptum est, ut in alio loco, p. 775, codices tantum non omnes ἐναγῇ pro vocativo venditant.

Ibid., not. 50. Edd. ἰδεώμεθα. « Quidam habent ἰδῶμεν contraria omnino sententia. » Montef. Hanc, Vir optime? Num memoria tibi exidit Theocritum, καὶ φεύγει φιλέοντα, καὶ οὐ φιλέοντα διώκει; vel quod ei simillimum ipse Chrysostomus dixit, supra p. 138, τὸν μὲν γὰρ φεύγοντα διώκειν, εἰδὼς, τὸν δὲ διώκοντα φεύγειν. Phavor. διώκει, τὸ ποδῶ: φεύ-

τα, τὸ μισθὸν ὡς ὁ θεόλογος· φεύγει διώκοντας ἡμᾶς. In nostro loco ἰδίως, et paulo ante γλυκύν pro γαλήνῳ habet Flor.

P. 297, not. 70. Edebatur τοὺς ὀπὸ δεσμὰ ἐκβαλ-
λέτω, et p. p. τοὺς ἐπὶ βρόχον καταγέτω, miris sane
lectionibus. Scripturas ἀπὸ δεσμῶν et ἀπὸ βρό-
χων, in quibus inest notissima breviloquentia, e
margine Sav. et Ben., suffragantibus fere omnibus
codicibus, revocavi. Τοὺς ἐπὶ βρόχον in suo legis-
se videtur Interpres, verbosa veniens: *alios egestatis
impatiens ad laqueum convolans, in vitam amo-
rem reducat*; unde hæc extudit Boisius: τοὺς διὰ
λιμοκτονίαν ἐπὶ βρόχον σπείδοντας καταγέτω. Sed

hoc est nugari.

P. 298, not. 74. Verba φύση σιωπῆν silentio
prætereunt Velus et Arm. *Vesice inflatæ* vertit
Montef. Mihi potius de *solle distento* cogitandum
videtur. Eustath. ad II. σ, p. 1154, 8. Ἰστίον δὲ
ὡς ἡ χαλκευτικὴ φύσα τραπέζω, μεταφορικῶς τὴν
ἀλαζονίαν αὐτῇ ὁμωμυθεῖσθαι παροίχη διὰ τὴν ἀνα-
μύλιον κενοβόρησιν τῶν ἀλαζόνων. Σπᾶσθαι
autem et ἀνασπᾶσθαι an recte dici possint de solle,
qui dum sursum deorsumque manubrium ejus tra-
hitur, auras colligit et reddit, judicent linguæ peri-
tiores. Exempla quidem, ut in re minime obvia, vix
exspectanda sunt.

AD HOMILIAM XXIV.

P. 300, not. 86. Vulgo ἐπιτείνων αὐτό. Supra
p. 269, Εἴτα ἐπιτείνων αὐτά. Vid. adnot. ad o.
279.

P. 301, not. 94, διὰ τὴν ἐτέρων οἰκονομίαν. « n-
terpres legisse videtur οἰκοδομίαν. » Sav. Nempe
vertit: in *edificationem proculdubio cæterorum*. At
verecor ne ad hunc sensum omnino requiratur οἰκο-
δομήν. (Vid. quæ ad locum Apostoli I Tim. I, 4
scripserunt Critici.) Ut sit, optime se habet vul-
gatum, *propter aliarum rerum administrationem*;
vid. ut p. p. sequitur, θαυμαστὰ καὶ μέγαρα οἰκono-
μῶν πράγματα.

P. 301, not. 98. Particulam negativam inclusam
habent Com. Mor.; successores autem, non monito
lectore, uncas sustulerunt. Verba Euthymii sunt: καὶ
τοῦ μὲν ἐναρέτου βίου ἀμοιβὰς ἡμῖν χρεῖσται ὁ θεός·
τῶν δὲ θαυμάτων, ἡμεῖς μᾶλλον αὐτῶν.

Ibid., not. 1. Ad vulgatam scripturam Οἱ μὲν
γὰρ, aliorum Ἄ μὲν γὰρ in marginem retulerunt
Sav. Ben., de omissione voculæ & ante ἀρχαῖα
nihil moventes.

P. 302, lin. 3 post not. 5, προσέπεισαν Edd. et
unus Mosquensis, repugnantibus meis.

P. 303, not. 12. Edd. χρήματά σου ἀραιρῆσται.
« Alii male χρημάτων σου ἀραιρῆσται. » Mon-
tes. Sic Sav. in marg. At χρημάτων in nullo codice
inventi.

Ibid., not. 15. Edd. ὡς καὶ καλεῖσαι ὀπὸ ἐχθρῶν
εὐχέσθαι; sed [ὀπὸ ἐχθρῶν] Com. Mor. ὥστε καὶ
καλεῖσαι εὐχέσθαι Reg. 669. Alius Reg. 668 cum
meis B, C consentit. « Alii non pauci ὡς καὶ ἐξι-
λασθαι εὐχέσθαι ὀπὸ αὐτοῦ. » Montef. Hanc lec-
tionem neque Sav. memoravit, neque mihi videre
contigit. Vulgatam habet Bodl. 2943, et Nicetas in
Catena. De crisi hujus loci sic sentio. Brevior
scriptura, quæ a codicibus plus habet auctoritatis,
ad sensum tam manca et hiulca est, ut per se stare
non possit. Ergo cum inter ἐχθρῶν, αὐτῶν et
αὐτοῦ dijudicandum esset, lectionem αὐτῶν, ut

difficillimam et medium inter duas alteras locum
tenentem, recipiendum duxi. Est moris Nostro
pronomen multitudinis de genere adhibere, etiam
tum, cum de una tantum persona sermo præ-
cesserat. Sic paulo ante pro τῆς ἀπειλῆς τῆς ἐπι-
στάνου, quod in Edd. legitur, ex codd. tantum non
omnibus ἐπιστάνου dedi. Cf. adnot. ad p. 184. — Nos
scripturam ἐπιστάνου et ἐχθρῶν retinere malimus.
Edit. PATROL.

P. 303, lin. 4-5 post not. 17, καὶ τὴν κοινήν δι-
κὴν πραγματευέσθαι οὐ παρασκευάζων. Perperam
vertit Montef. et tibi providens, ut a communi illa
reddenda ratione te expedias. « Hoc est, ut existimo,
inquit Boisius, efficiens ut a communi pæna, morte
scilicet, lacrum tibi compares. Quid si de die iudicii
intelligamus? » Sav. Boisii interpretationem verio-
rem puto.

P. 304, not. 21. Edd. αὐτόν. Dedi e codd. αὐτό,
usu apud Nostrum satis frequenti. Infra p. 306,
not. 48, διὸ καὶ εἰς αὐτό [Edd. αὐτόν] κατέλθεν, ubi
similiter ad λόγος pronomen refertur.

P. 305, not. 36. Lectio codicis F, et Ed. Sav.
hæc est: ὁσῶν γὰρ ἂν ἐπιτείνωμεν τὴν φιλοσοφίαν.
In cæteris, qui τιμῶμεν tuentur, voculæ ἂν et
τὴν non leguntur.

Ibid., not. 42. « Savil. in marg. post καὶ ὁ μὲν
ἔλεγε, sic habet, εὐρηκά σε, ὁ ἐχθρός μου. Tres
autem codices Mss. εὐρηκά: μὲ, ὁ ἐχθρός μου. Mo-
rellum et Savilli textum sequimur. » Montef. Idem
ego feci, auctoritate Interpretis Arm. motus. Nam
codices, quibus utor, omnes cum tribus illis a Mon-
tes. visis consentiunt; nisi quod unus D. inverso
ordine legit, καὶ ὁ μὲν ἔλεγε, Οὐκ ἔξεστι... ὁ δὲ
ἔλεγε, Εὐρηκά.... In alio C, omnia a primo ἔ-
λεγε ad secundum desiderantur. Vetus autem Latinus
Eliæ hæc tribuit: Tu perdis Israel, et domus patris
tui; quæ aliis quoque ejusdem argumenti locis le-
guntur. Cf. p. 590 ante med.; tom. II, p. 93 init.;
tom. XII, p. 177, init.

AD HOMILIAM XXV.

P. 306, not. 51. Edd. et codex D. ὡς ὁ προφή-
της Μωϋσῆς. « Mss. non pauci, ὡς ὁ προφή-
της καὶ Μωϋσῆς, quæ lectio si vera sit, intelligatur
oportet. Propheta nempe David, et Moyses legisla-
tor. » Montef. Verissimum est, per prophetam xat'
ἐξοχὴν Psalmistam plerumque designari. Hic tamen
mallem cum interpretibus de prophetis in univer-
sum cogitare, ut supra p. 46, τί δὴ ποτε οὐκ εἶπεν,
ὥστε ὁ προφήτης? Ὅρασις ἦν εἶδον x. c. &, ubi
nomen plurale in unum codicem iidem irrepsit.
Aliiter prorsus hunc locum seu legisse seu cepisse
videtur Euthymius, qui sic enarrat: ἡ δόξα οἱ
γραμματαῖς μὲν εἰς τὸν νόμον καὶ εἰς τοὺς προφήτας
ἀνέμερον, & ἐδίδασκον· οἷον οὗτος ὁ νόμος καλεῖται τάδε,
καὶ οἱ προφῆται τάδε φασίν.

P. 308, not. 60. ὥστε πῆξαι τὸ δόγμα. Vetus:
modo ut dogma veritatis insereret. Montef. idque ut

veritatis doctrinam firmaret. Fefellit eos vox δόγμα,
quæ h. l. de vulgi opinione, non de Christi doctrina
ponitur; ut πῆξαι τὸ δόγμα idem sit, quod βεβαιώ-
σαι: τὴν ὑπόνοιαν p. 314, ubi continuo sequitur, ἵνα
κυρώσῃ τὸ δόγμα τῷ ἔθνει. Porro hic iungenda
sunt τὸ δόγμα τῶν ἐκκλητημένων, aliter atque
iisdem Interpretibus visum est; quorum hic, quid
dicit hic iis qui de potestate ipsius stupébant? vertit;
ille autem, hic tamen pluribus de ipsius potestate
mirantibus, quid ait? unde hæc excogitavit Boisius:
ἐνταῦθα τῶν κλησίων ἐκκλητημένων.

Ibid., not. 65. In vocabulis δεικνύς et δείκνουσι,
æpissime titubatum est; e. g. pp. 177, 189, 741.
Nostro loco multo convenientius est participium,
modo sequentia καὶ ἀπτετα: veritas, etiam tangit.

P. 309, not. 76. Libris scriptis (qui habent omnes
πράγματα) obsequendum esse puto. Cf. p. 783, τὸ

πάσχα τοῦτο φαγεῖν, τούτῳ, παραδοῦναι ὁμῖν τὰ καινὰ πράγματα. Vocabulorum πρᾶγμα et πρόσταγμα solennis est apud Nostrum permutatio, ita tamen ut saepius hoc pro illo, quam illud pro hoc perperam scribatur. Posterioris generis sunt p. 122, ubi πρᾶγμα πληροῦντες δεσποτικῶν ediderunt Com. Mor.; p. 378, οἱ τῶν πραγμάτων τούτων ἀκούοντες Sav. in marg.; p. 720, καὶ μεθόδῳ αὐτοῖς τῶν πραγμάτων τούτων τελούμεν K. L., quae tamen lectio non spernenda. Plura sunt exempla, ubi πρόσταγμα in locum alterius male successit. Vide var. lect. ad pp. 194, 762, quibus adde p. 601, καὶ ἐπιπλέον τὸ πρόσταγμα ἢ Com. Mor.; p. 609, ἐν ἑτέρῳ τινὶ βωτικῷ προστάγματι iidem; p. 784, πάντα προανέχρυσαν τὰ ἐν τῷ προστάγματι Sav. in marg.

P. 310, not. 85. Ne quis ad vulgatum defendendum ex articulo in τὴν ὁφέλιαν argumentum petat, ad locum simillimum p. 349 init. provocabo. Adde Eur. Suppl. 306, νυνὶ δὲ σοὶ τε τοῦτο τὴν τιμὴν φέρεῖ, honorem qui cum illa re conjunctus est; quae verba sunt summi Hermanni ad loc.

Ibid., lin. 1-2 post not. 87. Pro verbis εὐχαριστία καλεῖται, prorsus diversa τὴ ῥήσις; habet F.

P. 311, not. 89, ὅτι τῶν γεννηθέντων [τῶν] ἱμπεροσθεν Com. Mor. et demptis uncis Ben. ὅτι τῶν γεννηθέντων τῶν ἱμπεροσθεν Reg. 666. Clausula ὅτι τῶν γεννηθέντων... εἰς ἡμᾶς, quae ad loci argumentum non valde appositae est, appendicis loco adjecta esse videtur, ut infra, καὶ ὅτι μικρῶν καὶ ὅτι μεγάλων. Locum inde a verbis ὅτι τῶν προτέρων sic vertit Vetus: pro absentibus atque praesentibus (?), pro his qui ante nos fuerunt, pro his qui postea futuri sunt, Deo nos gratias jubet offerre.

(*) Imo, si fallimur, penitus assecutus est, fusiusque reddidit. Elliptica enim videtur esse phrasis Chrysostomi,

Etiā Montef. postrema ita vertit, tanquam propositio ahesset.

P. 311, not. 91. Verba Καὶ εἰ πρὸς ἡμᾶς... εἰναὶ νομίζεν angelorum choro tribuenda sunt, qui obicientis partes ultro suscipiant. Si cum Com. et Mor. Καὶ εἰ πρὸς ἡμᾶς legis, obiectio ab hominibus proponitur; quod eodem redit. Sensum loci minus assecutus est Vetus (*): *Et quid ad nos, inquit, illud exemplum, quod non de habitantibus terrae, neque de hominibus protulisti?* Ita tamen cepisse videntur Savilius et Boisius; quorum ille, εἰ τοὺς οὐκ ἐστὶ γῆς, hoc est angelos, producis in exemplum, et notavit; hic vero locum sic retingi iussit: Καὶ εἰ πρὸς ἡμᾶς, φησὶ, τὸ οὐκ ἐστὶ γῆς, οὐδὲ ὅτι ἀνθρώπων γινόμενον. Sed alteram interpretationem unice veram esse, vel a voce συνδούλου doceri potest. Nam angelorum σύνδουλοι nos homunciones sumus. Vide Apoc. xix, 10.

P. 312, not. 95. Εὐχαριστίας εἰσεται vix Graeco dici putarim. Possis εὐχαριστήσαι ex uno codice respondere; possis etiam εὐχαριστίας εἰσεται tentare. Cui tamen conjecturae nec Versiones favent, nec ipsa multum tribuo.

Ibid., not. 96. * Quidam, 'Αλλ' οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως. * Montef. Unus meorum οὕτως, alius τοιούτως addit, quae a scribarum liberalitate profecta sunt. Hujus exempli velim meminere Lector; nam ad plurima Nostrae loca, ubi eadem formula 'Αλλ' οὐχ ὁ δὲ ἄλλα redibit, aut purganda aut intemerata servanda usui erit. Quae nunc ad manum habeo, haec sunt: pp. 552, 591, 629, 721, 815, in quibus fere omnibus Editores deteriora secuti sunt.

quae, suppletis supplendis, sic integrabitur: Καὶ εἰ πρὸς ἡμᾶς, τοὺς... οὐδὲ ἀνθρώπους τοῦτο ποιεῖν; Edit. Patag.

AD HOMILIAM XXVI.

P. 315, lin 8 post not. 20. Vocabulum πίστης virgula remota ad πρότερον refert Montef., atque ita vertit Vetus. Savilius autem tum post βασιλείας, tum post πίστης distinxit.

Ibid., not. 21. *Matthaei*. ad Euthym. p. 308: « Quomodo autem Chrysostomus delatus est εἰς τοὺς κόλπους τοῦ 'Αβραάμ? Scilicet per Lucā Lazarum. Nam p. 209, ubi primum haec tractat, utrumque locum junxit, hunc Matthaei et Lucā XVI, 22. Haerebat ergo adhuc ei in memoria locus Lucā. Nam correctio p. 315 [videlicet hoc ipso in loco, ubi tunc temporis edebatur ἀνακλιθῆσθαι μετὰ 'Αβραάμ] haud dubie profecta est a scribis, calamo excipientibus Chrysostomi dicentis verba. » At scribae tantum non omnes etiam h. l. alteram lectionem intactam reliquerunt. Sic certe mei omnes, et uno excepto Mosquensis, testante ipso Matthaeo ad locum Evangelii. Parum accurate egit *Müllius* ad loc.: « Μετὰ 'Αβραάμ] ἐν τοῖς κόλποις τοῦ 'Αβραάμ Codices Mss. Chrysost. aliq. Atque ita bis in Commentario. » Sed pace Critici summi, Chrysostomi codices εἰς τοὺς κόλπους, vel εἰς κόλπους, non ἐν τοῖς κόλποις exhibent; iidemque omnes, etiam unus ille Mosq. qui μετὰ 'Αβραάμ legit, verba ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν non agnoscunt: de qua re nihil monuit *Müllius*. Unum tantum addam, alias hunc locum vulgari modo a Chrysostomo laudari (e.g. tom. I, p. 135, tom VI, p. 74, tom. IX, p. 579.) nisi quod verba ἐν τῇ β. τ. ο. constanter, ni fallor, omittit.

P. 317, proxime notam 55. Verba εἰς τὴν οὐρανὴν ο. n. F. Idem codex post δέος sic pergit: καὶ τῶν καλῶν ἐκείνων ἐπιτυχεῖν, ὧν καὶ 'Αβραάμ ἀπέλασεν (sic).

P. 319, not. 45. Scriptura προσεσθῆναι duplici σ, quam hic invitis libris secutus sum, alio nostri operis loco p. 696, codicum nonnullorum auctori-

tem nacta est. Eandem probavit Savilius in notis. Rursus tom. VIII, p. 576, legendum, ἵνα μὴ τὸ ἀνευ αὐτῶν ποιῆται προσεσθῆναι τοῖς δούλοις. Eiusdem generis sunt προσεσθῆναι Stob. p. 624, 36, προσεσθῆναι, δύσσοτος, Schaefer ad Julian. Orat. p. 111, ubi quaedam de codicum in talibus usu monuit. Locutio προσεσθῆναι τινι proprium de edulis nauseam creantibus usum habet. Elym. M. p. 700, 18: 'Εάν γὰρ εἴπω προσεσθῆναι μου [i. μοι] τὴν τροφήν ἐπὶ τοῦ στομάχου, διὰ τοῦτο σὺ γράσεται. Scholiast. ad Soph. Trach. 1183 (a *Matthaeo* Nov. Eclog. p. 222 excitatus): ἀπιστήσας ἐμὴν γρ. προσεσθῆσας ἐμὴν, ἐναντιώθησιν, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἐν τῇ βρώσει φωνῶν προσεσθῆναι. Adde Greg. Cor. p. 41. Translate dicitur de iis, quae alicui aliquo modo molesta sunt, et in quibus offendit. Infra p. 345, προσεσθῆναι γὰρ αὐτοῖς ἡ σάρξ. Tom. X, p. 41, ἀλλὰ ταῦτα πάντα οὐκ ἐκβαλεῖν μόνον καὶ ἐκλείπειν τοὺς ἀκούοντας, ἀλλὰ καὶ προσεσθῆναι πᾶσιν ἢ ἱκανῶ (ubi mireris *Matthaeum* Nov. Eclog. I. I. in verbis οὐκ μόνον pro οὐκ μόνον οὐκ hesisse). De dicto auditoribus fastidium inovoente ponitur, pp. 210, 345, 408; quem usum praevertat *Demostr.* p. 1595, 16, ἀνευ δὲ ταύτης, καὶ ὑπερβᾶν τὴν λέγειν καλῶς, προσεσθῆναι τοῖς ἀκούουσιν.

P. 319, lin. 6 post not. 47. Perperam Montef. post εἶσι distinxit, ut διπλῇ ad ἀπαιλ referatur, haec notula adscripta: « 'Απαιλ hic pro minis et promissis simul accipitur, ut etiam saepe apud veteres. »

P. 320, not. 59. πρῶτος γὰρ ἦν, nam prior apparuit Arm. verum *Ioannes*, quoniam primum praedicavit, quasi possibile futurum praedixit Ge. Montef. autem errat, vertens: verum ille, utpote homo, secundum captum suum haec dicebat. De permutatione vocabulorum πρῶτος et ἀνθρῶπος dixi ad p. 179.

P. 321, not. 6. Post ἐπιτυχεῖντες vulgo addunt

φρονούσι, quod insititum videtur. Ad ἀπεναντίας subintelligendum verbum substantivum, *construunt*. Infra p. 685: Τοιοῦτοι ἐκείνοι πάντες, ἀπεναντίας ἡμῖν (Edd. ἀπεναντίας οἰκοῦντες ἡμῖν).

P. 522, lin. 2. Εἰ γὰρ ἐκεῖνα εὖρεν ἱασιν Α. Mox not. 70, ποιήσας legit etiam D.

P. 523, nott. 75, 76, 77. Lectiones, quas pro vulgatis recepi, præter unam προθυμοτέραν, margini suo adscripsit Sav. Hujus notulas expressisse videtur Montef.; sed pro ὁρᾷ βαδίζειν καὶ δι' ὁδὸν πρὸς τὴν οὐρανὸν descripsit ὁρᾷ βαδίζοντα καὶ δι' ὁδοῦ πρὸς τὴν οὐρανὸν. Præterea lectionem ὑπομείνανσαν, quam ex Savilli margine sumpsit, imprudens Morello assignavit.

P. 523, lin. 2 ante not. 78. Notanda est locutio διαλαβεῖν πλάγῃ, quæ non sollicitanda videtur. Noster tom. XII, p. 224, ὁ κυβερνήτης ἂν ἅπαν τὸ πλάγιος διαλαβῶν. Ibid. p. 226, οὐδὲ πλάγιος διαλαβεῖν ἀπείρων: ubi tamen Dounzei conjecturas dia-

λαβῶν ei διαβαλεῖν, invitis codicibus, probavit novissimus Editor.

P. 524, not. 88, τὰ ἀμαρτήματα παραμυθῆσθαι, peccantibus succurrere Ge. peccata expiare Arm. Verbum παραμυθεῖσθαι cum significatione leniendi et mitigandi comites habet πενίαν, p. 137, φθόνον p. 178, καὶνοτομίαν p. 310, acrius dictum p. 350. Compensandi notionem habet, tom. VI, p. 181, τῶν ἀλιεῦσθαι μελλόντων τὸ πλῆθος τοῦ σαγηνεύοντος παραμυθεῖται τὴν ἀμαθίαν. Proxime a nostro loco abest tom. XI, p. 200. Ὅστε δ' βούλομαι, τοῦτο ἐστὶ ὁμᾶς τῶν ἀμαρτημάτων παραμυθίαν ἔχειν, nempe eleemosynas dando. Herodian. v, 6, παραμυθισάμενος ἀσέδημά τε καὶ ἀμαρτήματα τηλικούτου, φήσας ἀνθρώπων τὴν πεπονθέναι πάθος. Cf. Hemsterh. ad Xenoph. Eph. i, 7, p. 153 Ed. Loc-II. Lectio τὰ ἀμαρτήματα παραιτῆσθαι et interpretatio est, et, ut mihi quidem videtur, ab usu istius verbi abhorret.

AD HOMILIAM XXVII.

P. 527 (col. 345, lin. 5-6), ὅπερ καὶ τοῦτο ξένον ἔν. Cf. quæ dixi ad p. 85; ὅπερ καὶ τοῦτο ξένον καὶ παράδοξον ἔν F. Idem codex p. p. κύματα pro ὕδατα, et συνέθετο pro γέγονε habet.

P. 527, not. 8. Unus F cum Edd. ἀνέλαβε habet, invitis Mosquensibus.

Ibid., not. 9. Non erat, quod hæc repetitio οὐδὲ γὰρ... οὐδὲ γὰρ Editoribus displiceret. Ita enim alias Noster locutus est; e. g. p. 295: Οὐδὲ γὰρ λέγει... οὐδὲ γὰρ λέγει, ubi itidem variant codices; p. 562: Εἰ γὰρ... εἰ γὰρ; p. 564: Ἔστι γὰρ... ἐστὶ γὰρ, ubi posterius γὰρ ab Editionibus immerito abest.

Ibid., not. 10, θεραπευόμενον habet etiam C. Alterum tuetur Epit.

P. 528, lin. 3 post not. 19, πολλὴν ἔχον τὴν ἀπόνοαν. « Obiter noto, in quibusdam Chrysostomi codd. legi ὀπόνοαν. Ergo etiam Interpres Latinus [Montef.] reddidit arrogantia. Ita haud dubie edere voluit Montef. » *Matthæi* N. T. tom. I, p. 116. Mire hic hallucinatus est V. D. Nam primum, vulgatum ἀπόνοαν hoc quidem loco, si ex meis codicibus fas est conficere, nemo sollicitavit; mox autem p. 528, ὀπόνοαν recte tuentur cum Edd. codices tantum non omnes. Deinde Montefalconii arrogantia vera est vocis ἀπόνοια interpretatio, alterius ὀπόνοια non item; quod alias (Nov. Eclog. p. 20) probe intellexit Matthæus. Sed hæc, credo, aliud agenti ei exciderunt.

Ibid., not. 20, ὅπου δ' ἂν ἀτέρχῃ. De usu voculae δὲ in formulis δ' ἂν, ὅτι δ' ἂν, ὅσα δ' ἂν et similibus monuit Vir ceterioris Græcitatibus peritissimus Bast. Ep. Crit. p. 219.

P. 529, not. 24. Additamentum ὅρα τί ποιεῖ legitur etiam in Edd., sed uncis incluserunt Com. Mor. « In aliis verba ὅρα τί ποιεῖ desunt. » Montef. Et merito quidem; nam a librariis male sedulis profecta esse certissimum est. Idem facinus sæpius tentarunt; e. g. p. 652, not. 2. Insigne exemplum ponam ex nostri Hom. I, ad Pop. Antioch. tom. II, p. 15. Scripti quidem codices non mihi sunt ad

manum, sed is est locus, qui ex ipsis Edd. inter se collatis purgari possit. Nam Mor. et Ben. sic ediderunt: Καὶ ἰνα μάθῃς, ὅτι μαζίονα ὑπερτον εἶωκε τὴν πληγὴν τῇ διαβολῇ, ὅτι ἀραιρεθεὶς ἡ χάρις σου, ἥ ὅτε κεκτημένος ἦλεις, κατανόησον ὅτι ὅτε ἐκέκτητο x. τ. ε. Postrema sic representavit Sav. ἥ ὅτε κεκτημένος ἦλεις, σκόπει ἐνταῦθεν, ὅτι ἐκέκτητο x. τ. ε. Denique Florilegii conditor, qui locum exseripsit p. 504, hæc habet: ἥ ὅτε κεκτημένος ἦλεις, ἀκούσων ὅτι ἐκέκτητο x. τ. ε. Annon recte dixi, codices hic omnino in questionem non venire? Cæterum de hoc usu, ubi post protasin absolutam, quodammodo suspenditur orationis spiritus, dixi in adnot. ad p. 135. Eadem fere est ratio loci Matth. ix, 6, ἰνα δὲ εἰδῇτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει x. τ. ε. et similia, ubi post pausam ad aliam personam convertitur oratio.

P. 530, lin. 38. Verba Interpretis Arm. Græce reddita hoc sonant: Εἰ δὲ μὴ δὸς εἰς ταφὴν πατρός δέῃ ἀπομπάνεσθαι τῶν πνευματικῶν, ἐννόησον x. τ. ε. ubi ipsam Chrysostomi manum agnoscere mihi videor. Cf. var. lect. Vet. : Quod si nunc tam breve tempus propter sepeliendos parentes abesse a spiritualibus vitium est. Epit. Εἰ δὲ (μὴ superscripto ab eadem manu) δὸς εἰς ταφὴν πατρός καὶ τὸν ἀναλῶσαι δέῃ βραχὺν ὄντα καὶ οὕτως ἀναγκαίου πράγματος θάψαι πατέρα, ἐννοήσωμεν x. τ. ε. Postremo Euthym. Εἰ δ' ἐκείνον οὐδ' ἐπὶ μικρὸν ἀφῆκεν ὁ Χ. ἀπολειφθῆναι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, τίνος ἂν εἴμεν x. τ. ε.

P. 531, not. 52. « Savil. solus δυσωδίας ἀποπνεῖ. » Montef. Hoc ab uno meorum testatum dubitanter quidem propagavi. Simile est ἀποπνεῖν ἀδελφῶν καὶ ἀφράτου εὐωδίας, quod ex Eusebio excitavit H. Steph. in Thes. Rarior, nec tamen omnino insolens locutio est ἀναπνεῖν τινος, Philostr. Imag. II, 33: Ἐοίκασι γὰρ θυμιαμάτων τε ἀναπνεῖν καὶ σπονδῶν. Id. Heroic. p. 12, Ed. Boiss., ἡδὺ γὰρ ποὺ τῶν φυτῶν ἀναπνεῖ. Q. Calab. xiv, 72, αἱματώσεως ἀναπνεῖων ὀρυμαγδῶν.

P. 532, not. 63, ἐπὶ τὰ δεῖκνα καλεῖται τὰ ἐκ-
τού. Allusio est ad Joan. xii, 2.

AD HOMILIAM XXVIII.

P. 534, lin. 9. καὶ μακροθύμης. « Ἐμακροθύμης hic activam significationem habere videtur; animum indidit ad patiendum et tolerandum. » Montef. Hoc nimis absurdum est. Vet. autem Interpres hæc silentio præterit. Vestas: et intervenire distulit. Ponitur hoc verbum de eo qui affectus suos, plerumque iram, rarius ut h. l. misericordiam,

ad tempus reprimit. Quoad effectum viz differt ab ἀναβάλλεσθαι. Luc. xviii, 7; καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς, ubi recte Euthym., ὁ παρῶν αὐτοῖς ἐπ' ὀλίγον, ἰνα δοκιμασθῶσι. Cf. Sirac. xxxiii (xxxiv), 22. Noster tom. IV, p. 247, καὶ οὐ περιεβλεν ἐπὶ πολὺ τὸν δικαῖον (Noe), ἀλλὰ μέχρι τοσούτου μακροθυμῆσας, μέχρις ὅτε ἀντισχεῖν ἤδυνάτο, τότε λοιπὴν τὴν

καρ' αὐτοῦ δωρεῖται χάριν; p. 451, οὐδὲ οἰκτείρει τὸ γύναιον (Syrophœnissam) ὁρῶν μετὰ τοσαύτης οἰμωγῆς προσελθοῦσαν, ἀλλὰ μακροθυμεῖ.

P. 335, not. 90. Præter meos codices, inspexi Regius quatuor, qui omnes ἐναντία λέγειν habent. Sic etiam Nicetas. Hoc, quod olim recipere dubitabam, hodie non tam commodum, quam prorsus necessarium puto. Nam ἀμφιβάλλειν, *hesitare vel ambigere*, (vide pp. 54, 124, 157, 175, etc.) de testibus inter se discordantibus nemo, opinor, dixit. Legitur quidem apud Hesych. ἀμφιβάλλων· μαχόμενος· περιβάλλων; sed, quod dixi, repugnat constans loquendi usus.

P. 336, lin. 4-5 post not. 94, οἷον ὅτι x. τ. ε. Hæc non de quibusvis mortuis intelligenda esse, sed de iis qui non sua morte defuncti fuerint, docuit ipse Chrys. in Concione de Lazaro II, tom. I, p. 727: Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀφελεστέρων νομίζουσι τὰς ψυχὰς τῶν βιασθ' θανάτῳ τελευτῶντων δαίμονας γίνεσθαι. Nostra sic enarravit Euthymius: ὡς ἄρα τῶν τελευτῶντων αἱ ψυχαι, γινόμενοι δαίμονες, παραμένουσι τοῖς μνήμασι τῶν ὁσίων σωμάτων, καὶ καλῶνται τισιν.

Ibid., γ, lin. 1, ταῦτα! Sic codd. Edd. ταῦτα. Mox ἀτακίον γὰρ ψυχὰς dedi ex omnibus codd. præter E pro vulgato τῶν γὰρ δαίμονων.

P. 337, not. 5. In locutione ἀγοντες καὶ ἀπάγοντες aliquid insolentius et χανὼς ῥήθην inesse videtur. Usitatus est quod in uno cod. legitur, ἀγοντες καὶ παριάγοντες, *huc et illuc in deserto agitantibus* Ge.; ex quo tamen illud confictum esse vix crediderim. Ad sensum quoque atrocis facinus, ut cum clade porcorum apte componatur, hic desiderare possis. Quare conjecturam meam, modeste quidem, propo-

nam tamen: videlicet ab Auctore scriptum fuisse, ἐπ' ἐρημίας ἀγοντες καὶ ἀπάγοντες, *suffocantes*; ut mox ait οἱ πάλαρ ἂν ἀπεπνίγησαν. Cf. præterea p. 579. Nisi putes verbum ἀπάγειν cum significatione *interimendi* hic positum esse, ut alias ἐξάγειν et ἀποφέρειν. Sic tom. XII, p. 277, ἐκείνος μὲν γὰρ (ὁ λιμὸς) ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἀπήγαγε καὶ ἀπῆλλαξε τὸν ἀνθρώπον.

P. 538, not. 17, δοὺς διδασκάλους τοῖς συμφοιταῖς (lege σὺδωταῖς) C quocum consentit Vetus, vertens: *doctores dedit, qui porcos pascebant*. In diversa abiit Interpret. Arm., qui hæc fere expressit: ἀλλ' ἀνεχώρησε καὶ τοὺς ἀξίους ἀποφθινάνας αὐτοῦς τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας κατέλιπε διδασκάλους αὐτοῖς, ὥστε καρ' ἐκείνων x. τ. ε. Que quidem ad librorum turbas componendas magnum momentum habere possunt.

P. 340, not. 42, τὸ τε γλυκὺ recepi ex omnibus fere codd. pro vulgato καὶ τὸ γλυκὺ. Similis est vulgæ encliticæ usus p. 180, τὸν τε ἰωάννην ἰδόντας εἰς δεσποτήριον ἐμπέσοντα καὶ αὐτὸν ἀναχωροῦντα, ἐπὶ τὴν οἰκίαν πάλιν τεγγὴν ἐπανελθεῖν. Ita enim ibi legendum esse, monui in adnot. ad loc.

Ibid., proxime notam 43, ἀτοκία ἀνήσαντο, *sterilitatem uxorū verbis excoGITaverint* Ge. in textu: quasi in suo habuisset ἀπενόησαν, vel simile quid. Vox rarissima, ut videtur, ἀτοκία legitur apud Stobæum, p. 450, 14, τοῦτο δὲ ἀτοκία προστίθεσθαι καὶ τὴν κύησιν εἰργεῖν ἀπηγύρασαν αὐταῖς. Legitur vox ἀτόκία (subaudi φάρμακα) de herbis sterilitatem inducentibus, tom. IX, p. 699: Τὶ σπέρματις ἐνθα ἡ ἀρουρα σπυδαῖς διαρθεῖται τὸν καρπὸν; ἐνθα πολλὰ τὰ ἀτόκία; quæ non assecutus est Montef., vertens: *ubi multa sunt sterilitatis causæ*.

AD HOMILIAM XXIX.

« Hæc homilia est lecta dignissima. Habet enim indubitata argumenta divinitatis Christi; nisi quis reperiat Judæis illis multo malignior, qui dicat Serratorem ipsum istis sermonibus in fraudem et perniciem impellere voluisse homines. » *Mauhai*. N. T. tom. I, p. 124.

P. 343, lin. 2 ante not. 69. Legendum οὐ πολλὴν τὴν δόξαν ἔφερον, cum codd. C, D, E, F et Edit. Sav.

Ibid., not. 70, προσάπτετε Eidd. προστίθεσθε Sav. in marg. « Alii τὶ μοι προστίθετε. » *Montef.* Sed fallitur. Utrum προσάπτετε an προστίθεσθε scribas, linguæ non multum interest. Illud cum hac significatione frequentat Plato; hoc, ni fallor, Nostro usitatus. Thomas Mag. Προστίθεμαι, οὐ μόνον ἐπὶ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ καλοῦ. Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Ἀνδροκλήτους πλούτου τινὰ δόξαν προστίθεσθαι τοῖς κακῆμινους.

Ibid., lin. 3 ante not. 72, οὐδὲ! ὅτι οὐδὲ C, E, F. Sed mox ὅτι ante οὐδὲ deest in omnibus meis: ergo delendum.

P. 344 lin. 3 post not. 78, ὁ δὲ Θεὸς εἴηται εἰς καρδίαν C, D, E, F, et sic Vetus.

Ibid., not. 82. Apud Mor. et Ben. qui ἐλθὼν habent, copula post θεραπεῦσαι abest. Lectionem θεραπευθῆναι, quæ multo facilior est, recepit Sav. Sed ipse ægrotus interdum dicitur suum morbum curare; ut apud Greg. Nyss. de An. p. 218, ὁ γὰρ ἀπαξ τὸ ἥδὺ κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἐλόμενος, καὶ μὴ θεραπεύσας ἐκ μετανόιας τὴν ἀδουλίαν.

P. 345, not. 90. « Σῶμα σφίγξει παρειμένον. Sic unus codex ex nostris cum alio vel aliis, quorum lectionem Savil. affert in marg.; et hæc lectio

editorum anteponenda lectioni, quæ sic habet, σῶμα σφίγξει διωκισμένον. » *Montef.* Revocavi veterem lectionem διωκισμένον, cuius interpretatio est *persecutus*, dissolutum Ge. *dissipatum* Arm. παραλειπόμενον Ep. Hesych. διωκισμένοι, χωρισμένοι. Verbum διοικίζειν proprie de urbium eversionibus ponitur, ubi ciues dissociantur et in vicus compelluntur. Cf. p. 373. Hinc ad quodvis discidium indicandum transit. Exempla utriusque generis dabant *Budæus* Comm. L. G. p. 157. *Wesseling*. ad Diod. Sic. II, 28. Itaque σῶμα διωκισμένον est corpus, in quo membrorum contubernium diremptum est, durior quidem translatione, sed ab indole Auctoris non aliena.

Ibid., not. 91, τοσοῦτον habent etiam Oxonienses C, D, E. Ergo in omnibus meis legitur. E contrario τοσοῦτω et ὅσον sibi invicem respondent p. 629.

Ibid., lin. 3 post not. 96, προσελθεῖν] (sc. προσελθεῖν. » Sav. προσελθεῖν (sic) εἰς τὸ βέλτιον Ep. ad excellentiora progredi Ge. Sed προσελθεῖν, ad Christum accedere, non sollicitandum. Infra p. 408: Καὶ τοῦτο αὐτοῦς ἐκώλυε προσελθεῖν, τῆς ζηλοτυπίας διαταυγίστης τὴν πρόσοδον.

P. 346 lin. 3 ante not. 2-3, αὐτῶν] οὕτω Edd. « γρ. αὐτῶν. » Sav. « Alii πολλοὶ γοῦν αὐτῶν οὕτω. » *Montef.* siglis Savilianis male intellectis. In vocabulo αὐτῶν schema est πρὸς τὸ σημαίνον, ut alio nescio quo loco dixit, τῷ ἀχόρῳ... ἵνα βελτίους γένωνται, nempe II, de quibus paleæ imago ponitur.

Ibid., proxime notam 4, προστασίαν, κηδεμονίαν per asyndeton legunt C, D, E, F, idque verius puto.

AD HOMILIAM XXX.

P. 348, not. 30, *ὅσα ἐπισημαίνονται ἐπιχειροῦσι* Sic edidit Sav. et ἔστιν. *ἐπιχειροῦσι* Comm. Mor. Ben. Vetus: *Sed nec hoc ipsum celarunt Evangelistae, quod ab improbis atque invidis ad infamiam dicebatur.* Recte, opinor; nec video quid sibi velit Montani correctio: *ut ipse qui res. ab eo gestas vere ac religiose narrare constituerunt.* Boisii autem interpolationes nihil moror.

P. 349, lin. 4 post not. 39, *ἢ πόρνος* C, F et Edd. Caeteri cum Euth. *ἢ πόρνος*. Etiam in loco Apostolico inter *ἢ* et *ἢ* fluctuant libri tam scripti, tum editi. Critici quidem inde a Millio et Weisteno ad Nostri auctoritatem pro lectione *ἢ* provocant, sed frustra. Vide *Matthæi*. ad loc.

P. 350 (col. 363, lin. 4-2), *ὥστε ἐκείνους μὴ ἐξαπορηθῆναι.* « Hæc sic convertenda esse putavimus, ne illi dubii manerent, qui Scripturas ob socordiam negligentiamque ignorabant. Ut ignorantiam dubiumque omne auferat, acius ipsos alloquitur. » *Montef.* Eadem chorda aberravit Vetus, vertens: *sed ut illos commoneret.* At per *ἐκείνους* non Phariseos, sed convivas innuit Auctor. Rectius Montanus: *ne illi nimium desponderent.* Nam hæc est notio verbi *ἐξαπορῆναι*, ad incitias redigere, eis *ἀπατον ἀπορῆναι* *ἐμβαλεῖν* p. 531, qui locus ad vim vocis illustrandam plurimum confert. Inde *ἐξαπορῆσθαι* ad incitias redigi, consternari, notum vel ex Apostolico, II Cor. iv, 8, *ἀπορούμενοι*, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι. Infra p. 375: *Καὶ γὰρ βουλομένην ἂν ἔγωγε μυριάδας εἰς οἶκον τινὸς ὑμῶν εἰσελθὼν ἐξαπορηθῆναι, ἢ ἐνταῦθα λέγων μὴ ἀκουσθῆναι:* ubi non male veritas, *repulsam ferre*; Anglice, *to meet with a rebuff*. Medelam exspectat locus Chrysostomi tom. XII, p. 119: *Διατραπήναι βούλεται* (ὁ προσελτρεῖ) ἂν μὴ βούλη, ὅδε: ἂν δὲ μὴ βούλη, ἀπόπειμον, μὴ ἐπαπορήσας διατρίβῃς ἢ καὶ ταλαίπωρος. Ultima sic legenda: ἀπόπειμον, μὴ ἐπαπορήσας. Διατρίβῃς εἰ καὶ ταλαίπωρος; Mutianus: *dimitte sine increpatione. Cur miser es et infelix?*

Ibid., not. 46, *δ καὶ σφόδρα αὐτοῖς ἀντιτίθεμενος.* Sic edebatur ante Savillum, qui αὐτοῖς in αὐτὸς *facile* mutavit. Hunc secutus est *Montef.*, de codicibus nec ille hilum mouens. Αὐτὸς neque in meis, neque in Regis 668, 669 invenire potui: quare veterem scripturam revocavi, in qua *δ* pro καὶ *δ* positum neminem morabitur.

P. 351, not. 48. Vulgatum καὶ μᾶλλον *ἢ* τῆς θυσιᾶς habet quo se tucatur (vide Koen. ad Græg. Cor. p. 89); sed contra majorem codicum numerum non est urgendum.

P. 353, not. 65, *περιρῆσθαι τοῖς ἐμπονεῖς.* Lu- ditur, si fallor, in ambiguo horum verborum sensu, quibus vel discipulos tractare, vel consequenter et recta ratione agere innui potest. Cf. p. 451.

Ibid., not. 74, « *εἰπὼν* » Sic E. Ge. Arm. » Sic etiam F. Mox ὥσπερ *ἀριστος* x. sine articulo E, F. Quæ porro sequuntur usque ad p. 356 med. excerp- nit *Matthæius*, Nov. Eclog. p. 189 sqq.

P. 354, not. 79. « *Ἀνδροφονίαι, τυμβωρυχίαι.* Alii habent *ἀνδροφονίαν, τυμβωρυχίαν*, et quidam numero pauci, quos sequitur Savilius, addunt *θηριομαχίαι*, et unus *θηριομαχίαν*; quæ vox meo iudicio non quadrat ad hunc locum. » *Montef.* Unde col- legerit aliquis, vocem istam a Savilio invec- tam fuisse; quod secus est. Nam ante eum Commelinus dederat, *ἀνδροφονίαι, τυμβωρυχίαι, θυριομαχίαι* (sic); ultimam autem vocem *casu* omisit Mor.

P. 355, not. 89. Vox rarior *δυσειδεια*, quam e codicum latebris eruimus, legitur t. XII, p. 146: « *Ἐξ- εστι καὶ πρὸς ἐργάτην δυσειδεια καταπαρόντας ἀνακτῆσασθαι τὸ κάλλος*; p. 154: « *Ὅταν γὰρ ἐργάτης ἢ δυσειδεια, ὅσα ἂν ἐπινοήσῃσιν, οὐδὲ ὑποκρίνασθαι δύναται.* Quæ loca emendationem nostram egregie confirmant.

Ibid., lin. 2-3 ante not. 93, *φιλόκομος.* « Alii *φιλόνοικος*. Mox Morel. et quidam Mss. *ἐπιλαβεῖν*, Savil. et alii *ἐπιβαλεῖν*. Utraque lectio bene habet. » *Montef.* « *Εἰσι περὶ φιλοκομίας* nunc loquitur, tamen *φιλονεικος contentiosa*, haud absurdum est. Sed *ἐπι- βαλεῖν* præfero. Quomodo autem *Montefalconio*. Viro sane docto, in mentem venire potuit, ut neglectis codicum et Editionum nominibus, Lectores ludat vocabulis *quidam*, *alii*? Atque ita fere semper. » *Matth.* *Φιλόνοικος* nullus meorum, *ἐπιβαλεῖν* omnes habent. Hoc pro Commeliniano *ἐπιλαβεῖν* recepi. Savilius, ut lectionem a se mutatam indicaret, in margine notavit, γρ. *ἐπιλαβεῖν*. Hinc, si multum fallor, suum *quidam* sumpsit *Montef.* Cf. adnot. ad p. 207. Mox in v. *ἡρώδης* attingitur locus Apostolicus, II Cor. xi, 2.

P. 356, not. 96. Edebatur *ἀναστήσαι.* « *Etsi recte dicitur ἀναστήσαι εἰκόνα, ἀνδριάντα, imaginem, statuam publice ponere, attamen hic, ut videtur, significatione opus est passiva, id est, postquam posita est.* Malim ergo *ἀναστῆναι.* » *Matth.* Conjecturam Viri doctissimi, a duobus libris testatam, haud cunctanter recepi. Frequentius quidem de *statua* ponitur forma aoristi ἀνασταθῆναι, sed nec altera inveni- tata. Herodian. iv, 8, *εἰκόνας τε καὶ ἀνδριάντας ἐν πάσαις πόλεσιν ἀναστῆναι ἐκέλευσε.*

AD HOMILIAM XXXI.

P. 356, not. 4, *δ δὲ* Sic Mor. *δὲ δὲ* Sav. Ben. « *Ὁ δὲ* aut *quæ res scilicet* (h. e. τὸ εἶναι μονογενὲς x. τ. ἔ.) valet, ut in exemplis a Viro summo ad locum Euripidis allatis; aut, quod hic quidem præterierim, pro *δὲ* *δὲ* ponitur. Plut. II, p. 64: « *Ὁ δὲ καὶ Λακεδαιμόνιοι Σπυρναίοις δεομένοις ὅσων πέμψαντες x. τ. ἔ. Sic accipiendus videtur locus Platonis Symp. p. 222: « Ἀ δὲ καὶ οὗ λόγου, ὧ Ἀγάθων, μὴ ἐξαπατῆσθαι ὑπὸ τούτου:* ut *ibid.* p. 174, *Ταῦτα δὲ ἐξαλλοπισμάην.*

P. 357, not. 8, *παρ'* αὐτῶν præter B habent C et pr. D. Atque ita ediderunt Com. Mor.

Ibid. post quatuor lineas. Pro verbis Evangelistæ γυνὴ αἰμορροῦσα δώδεκα ἔτη, Chrysostomus de suo dedit γυνὴ ἐν ῥύσει αἱματος δώδεκα ἔτη ἔχουσα. Quorum illa ἐν ῥύσει αἱματος ex Marci relatione v, 25, huc traxit; hæc autem δώδεκα ἔτη ἔχουσα ex loco Joannis v. 5, ubi de alio ægroto narratur, sum-

psisse videtur. « Tam diligentes ergo sunt Patres Græci, cum locum ex professo, ut aiunt, interpretantur. » *Matth.*

P. 359, not. 23. Edebatur, ὅπερ γὰρ τὰς νιφάδας αὐτὸν ὑπέρβηι τὰ θαύματα. Interpretes: *cum nivales imbres miraculorum multitudo superaret.* Ergo pronomen non reddiderunt. « Legendum αὐτοῦ, ut vult Boisius, aut certe αὐτῶν. » Sav. Græca quidem locutio, et ex reconditis, est ὑποβρεῖν τινα, sed alio prorsus sensu. Demosth. adv. Lept. 472, 4, τοὺς ἐν ἀπάσῃ καθεστάναι δοκοῦντας εὐδαιμονίᾳ ταῦτα ἀμελούμενα ὑπέρβηι κατὰ μικρὸν, *labefaciunt atque subruunt*; ubi vid. Wolf. Parthen. Erot. c. 15, ὡς ἐκ πολλῶ μᾶλλον αὐτὸν ὑπέρβηι τὸ νόσημα. « Cornarius negligenter transtulit, quum autem multo magis *incresceret morbus.* » Ὑποβρεῖν est activum, et signifi- cat *subruere, corrumpere.* » Bast. Ep. Crit. p. 231. In loco Luciani, Dial. Mort. ix. 3. olim edebatur.

ἀλλ' ὀπέρῃ μοι, ὡ γέννατε, παρ' ἄλλων τάχαδ' : sed recte e codd. emendatum est, ἐπέρῃ. In nostro loco etiam si pronomen abesset, ὀπέρῃ *sensim ac lente fluere* plane absoum foret. Quod autem e codicibus erui, αὐτὸν περιέρῃ, tum ad sententiam, tum ad Auctoris sermonem accommodatissime dicitur. Tom. XI, p. 65 : Πολλὰ με περιέρῃ· οὐκ οἶδα ποῖον εἶπω πρῶτον. Tom. X, p. 328 : ὅτε πολλὴ πανταχόθεν αὐτοὺς περιέρῃ τῆς διδασκαλίας ἡ δοξα.

P. 360, not. 30, αὐτὸν pro λοιπὸν habet D, sed λοιπὸν post αὐτὸν inseruit manus recentior.

Ibid., lin. 3 post not. 36, φανερώτερον] φανότερον B. Idem codex φανώτερα pro φανερώτερα habet, infra p. 363. Mox τὸ κατόρθωμα τοῦ Χριστοῦ non esse hoc Christi opus, ut verit Montef., sed majus illud facinus, quo mortem in sua persona vicerit, vix opus est monere.

P. 361, ε', lin. 4, εἰ μετὰ ταῦτα πένθητος καλεῖς ; scilicet, ad convivia in mortuorum memoriam data. Vide Petas. Notæ ad Synes. p. 46.

P. 362, not. 41-45. Utraque lectio, χειμῶνα σαυτῷ et χειμῶνας αὐτῷ, in codicibus iisdem plane ductibus exaratur, h. m. χειμῶναςαυτῷ. Nam et σ in fine vocis, non ζ, scribitur ; et haud raro σαυτοῦ, αὐτῷ etc. spiritu appicto. Hinc leviter depravatus est locus, tom. XII, p. 190, εἴτα ἔγνωσ' ὅτι διαπαντός ζῆσται, καὶ οὐ προτελευτήσῃς αὐτοῦ, καὶ πάντα σοι παρῆξαι μετὰ ἀδείας τὰ αὐτοῦ. Legendum, προτελευτήσῃς σαυτοῦ.

Ibid., lin. 2 ante notam 46. Πολλοὶ γοῦν x. τ. ε. Vide Matthæi. Nov. Eclog. p. 161 sqq.

Ibid., not. 46. Mediæ formæ ἱστοφανώσαντο calculum suum adjecti Mathæus, monens hic de Pericle sermonem esse, de quo Plutarchus, II, p. 118 : Τοῦτον γὰρ αὐθὺς μετὰ τὴν προσαγγελίαν ἀμφοτέρων τῶν υἱῶν, οὐδὲν ἤττον ἱστοφανώμενον κατὰ τὸ πάτριον ἔθος καὶ λυχεϊμονοῦντα δημηγορεῖν. Cf. Tom. VIII, p. 375.

Ibid., lin. 2 post not. 49, ἡ εἰ ἐξ] εἰ om. A, C, E, F ; ἡ om. B. (Alter codex hiat.) Idem in hac formula sæpe accidit. Vide adnot. ad p. 254. Jacobs. ad Philostr. Imag. p. 718. Alia est ratio loci p. 314, καὶ πλεον τι ἐποίησεν ἡ ἀπειδέεω, ubi εἰ recte abest.

P. 365, ε', lin. 4. Τὸ γὰρ ταυτῷ x. τ. ε. Hoc

tantum non intelligo, quomodo mortem sibi optare hominis sit invidi. s. Matth. Neque enim hoc dixit Chrysostomus, sed qui, dum mortem sibi optet, alium morte ereptum ægre ferat, eum invidiæ obnoxium esse recte affirmat. Tritissima est hæc per egregias particulas μὲν et δὲ constructio, quæ tamen non raro Interpunctibus turbas dedit. Insigne exemplum ponam, ex initio aurei libelli de Sacerdotio sumptum, ὅτε ἐμοὶ μὲν πλοῦτος ὀπέρῃος ἦν, ἐκείνος δὲ ἐσχάτῃ συνέῃ πανί· ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς οὐσίας μέτρον τὸ τῆς προσιράσεως ἰσοστάσιον ἐμπίετο. Ubi nescio quid de particulis ὅτε et δὲ sibi invicem respondentibus adnotavit non inereditus Vir Aen. E. Leo ad locum ; solus autem Bengelius verum vidit. Dio Chrysa. p. 517, 44 : Καὶ μετὰ ταῦτα οὐχ ὁ μὲν δῆμος ὁμαίς ἐπεδουμήσατε τῶν ἔργων, τῶν δὲ ἐν τέλει τις ἀντίειπεν· οὐδὲ ἀντίειπεν μὲν οὐδέτις, οὐ μὴν οὐ προδουμούμενος εὐρέθη καὶ συμπράτταν· ἀλλὰ πάντες x. τ. ε. Quæ exscripai, ut Interpunctionem Reiskianam, quæ ineptissima est, emendem. Ceterum in tali structura, ut a bonis Scriptoribus adhibetur, vix et ne vix quidem abesse potest μὲν particula ; quam tamen magno perspicuitatis dispendio omittere solent Scriptores sacri. Exemplum sinit Matth. vii, 3 : Τὶ δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σὺ ὀφθαλμῷ δοκον οὐ κατανοεῖς ; ubi vid. Frisssche. Rom. vi, 17 : Χάρις τῷ θεῷ ὅτι ἡμεῖς οὐλοὶ τῆς ἀμαρτίας, ὀπηρεύομεθα δὲ ἐκ καρδίας εἰς τὸν παρεδόθητα τύπον διδασκῆς. Alius locus Matth. xi, 25, dilucidius sic efferendus erat : Ἐξομολογούμαι σοι, Πάτερ, ὅτι ἀπέκρυψας μὲν ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, ἀπεκάλυψας δὲ αὐτὰ νηπίοις. Cf. quæ dixit ipse Chrysa. infra p. 425.

P. 364, lin. 2 post not. 63, εἰ ἐπερ] ἡ ἐπερ C, D, F ; ἡ ἐπερ B.

Ibid., not. 64, ἀλησιεῖν Edd. ἀσὺλῃ in margine habent Sav. Ben. i Res redii ad codices. [qui uno ore pro ἀσὺλῃ clamant] cum utrumque vocabulum probum sit. Rarius est ἀλῆσιεῖν, cuius fortasse est interpretatio ἀσὺλος. i Matth. Immo huius esse interpretationem ἀλῆσιεῖν enixe contendam. Hesychius : Ἀσὺλον· ἀδελφός. Infra p. 519, ἀλλ' ἐν ἀσὺλῃ καίεται θεσαυρῷ. Tom. VIII, p. 147, μεταχομίσωμεν πρὸς τοὺς ἀσὺλους θεσαυροὺς.

AD HOMILIAM XXXII.

P. 366, lin. 3 post not. 90. Libros editos secutus sum. Nam scripti omnes τοὺς κατηγοροῦντες οὐ κατηγορίας habent. Mox μετὰ τὴν κατηγορίαν B, D, F.

P. 367, lin. 3 post not. 92, ἥσαν ἐσκυλμένοι καὶ ἄρριμνοι. Epit. de suo addit : οὐκ αἰσθητὴν σκύλιν καὶ ἀπορρίφην λέγει, ἀλλὰ νοητὴν. Unde saltem bellum vocabulum ἀπορρίφην lucramur.

Ibid., proxime notam 96, τὰ γυμνάσια τῶν ἀγώνων. i Assentior doctis. Boisis ex ingenio legenti, τὰ γ. πρὸ τῶν ἀγώνων. Sic enim locutus est Chrysost. p. 385, γυμνασάμενος πρὸ τῶν ἀγώνων ; et γυμνάσια priora τῶν ἀγώνων. i Sav. Tὰ γυμνάσια et οἱ ἀγῶνες probe inter se distinguenda sunt. Infra p. 386, πόθεν ἐπῆλθε τῷ διαβόλῳ, εἰδότε αὐτοῦ τὰ γυμνάσια, κινήσαι τοὺς ἀγῶνας. Tom. I, p. 427, ὅταν γὰρ μὴ περὶ τῶν αὐτῶν οἷε ἀγῶνες ὥστε καὶ τὰ γυμνάσια, τῶν ἀγυμνάσιων ὁ ἀγωνιζόμενος οὐδὲν διανοήσῃ. Exercitia certamine tempore priora sunt (hoc quidem vere dixit Savilius) : sed ludii ipsi exercitationibus, quibus ad eos præparatur et quasi præluditur, multo graviiores et majores esse solent. Quod tamen hic, inquit Chrysostomus, contra evenit ; nam suorum exercitia ipsis ludis graviora esse voluit Christus : graviora dico, non per se aestimata, sed ὅσον εἰς τὴν αὐτῶν ἡξεν ἀρετὴν, quantum ad vires certantium. Dum enim exercebantur, suo consilio, suis viribus utendum erat ; initio autem

certamine divino auxilio fruebantur. Hic, ni fallor, sensus loci, quem divinando venterant Interpretes.

Ibid., lin. 12 post not. 96, τὸ φρόνημα] τὰ φρονήματα B, F.

P. 368, not. 4-5. Vitiosam scripturam περιγένητα, quam sine suspitione venditant Editores, habet præter F unus Oxoniensium, C. Alius, D, lacunam habet.

Ibid., not. 11, ἀλλ' ἀδιαφόρος] ἀλλαδιαφόρος (sic) F. ἀλλὰ διαφόρος primum dederat scriba codicis F, sed errorem suum correxit. Eadem confusio est p. 708.

Ibid., not. 14. i Præfero marginalem lectionem, συγγενίας. Nam verba illa ὁ ἀδελφός αὐτοῦ signifiant, Petrum et Andream non solum natura, sed moribus etiam fratres ac germanos fuisse. i Bois. Codices quidem omnes συγγενίας habent, sed hac confusione vix alia tritior. Adeas pp. 201, 250, 468.

P. 369, not. 15, τὸν καὶ θαυδαίον, et in marg. ἡπικληθέντα dedit Savilius ; quibus siglis quosdam codices ἡπικληθέντα pro καὶ legere significare voluit ; et sic revera legunt omnes mei. Montef. autem de suis codd. securus, Savilli monitum sic expressit : i Alii τὸν ἡπικληθέντα καὶ θαυδαίον.

P. 370, not. 30. Edebat αὐτοῖς ἀπαντήσασθαι, quod ne Græce quidem dicitur : αὐτοῖς ὑποστήσαι-

σθαι Sav. in marg. « Quidam αὐτοῖς ὑποστήσεσθαι. » Montef. Non crediderim.

P. 372, lin. 4 post not. 50. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ τῆς φ. δ. E, atque ita edidit Sav.

P. 373, lin. 12, ὁ προσετὼς δίδωσιν εἰρήνην. Cf. Tom. XI, p. 348 : Ὅταν εἰσέλθῃ ὁ τῆς ἐκκλησίας προσετὼς. εὐθέως λέγει, Εἰρήνην πᾶσιν· ὅταν ὁμιλῇ, Εἰρήνην πᾶσιν· ὅταν εὐλογῇ, Εἰρήνην πᾶσιν· ὅταν ἡ θυσία τελεσθῇ, Εἰρήνην πᾶσι· καὶ μεταξὺ πάντων, Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη.

Ibid. « Καὶ τοῦτο ἐκείνου τύπος ἐστὶ, hoc illius est typus; id est, id quod agit Præses in ecclesia, cum pacem dat, typus est Christi pacem dantis in Evangelio. » Montef. Fallitur. Hoc dicit Chrysostomus : Partes Apostolorum hodie sustinet Præses. Cum hic in ecclesia pacem dat, typus est Apostolorum domos fidelium non sine salutatione pacis intrantium. Porro, ut Apostoli iis hospitio excipiendi erant, ita nobis Præses; sed non tam cibo ac potu, quam attentis auribus et propenso animo. Hoc est, τῇ γνώμῃ πρὸς (potius quam) τῆς τραπέζης. Interpretes nihil viderunt.

Ibid., lin. 2 post not. 54, ἀν] οὐχ] E, ἀν om. D.

Ibid., post notam 57, καὶ ἡ λυγρία τῆς λυγρίας. « Singulare est quod hic dicitur de iis qui ex oleo lucernæ in ecclesia ardentis uncti convalescerant. De arca postea loquitur, in qua pecunie servabantur pauperibus erogandæ. Aliquid difficultatis præ se ferunt verba sequentia, ubi de arca κιβωτίῳ loquens dicit, ἀλλ' ἐλεημοσύνην ἔχει συγκεκλεισμένην, εἰ καὶ ὅλγοι εἰσὶν οἱ κακῆμενοι ἐνταῦθα; sed eleemosynam inclusam habet, licet pauci sint qui illam possideant. Auctoris mentem hanc esse existimo : Arca illa Ecclesiæ pecunias obtinet ad eleemosynam erogandam, quam virtutem, eleemosynæ scilicet erogandæ, ex his præsentibus pauci possident. » Montef. In eo est Concionator, ut domum quæ proprie dicatur, et quidem privata cuiusque domo χωριωτέραν, ecclesiam esse demonstret. Præcipua domus supeller est mensa, lucerna, arca vestimenta, lectus. Mensam sibi asserit ecclesia, quæ sola eo nomine digna sit, nempe Dominicam; lucernam, cuius oleum morbos depellat; arcam, quæ non vestes, sed pecuniam pauperibus erogandam inclusam habeat; lectum denique quovis lectulo cubiculari molliorem, τὴν τῶν θεῶν Γραφῶν ἀνάκυσσιν. Hæc de summa sententiæ; nunc singula attingenda sunt. De oleo lampadis sacræ ad ægrotos curandos adhibito, dignus est qui exscribatur locus Epistolæ Leonis Allatii de quorumd. Græc. opinat. p. 118 sq. « Hinc plures ex lampadam ante dictas Divos accensarum oleo, bombycem seu gossipium intinctum in cavum calamus ingerunt, ut oleum conservetur, nec aliarum rerum contactu disperat. Eo, postquam domum revereant, puerorum infirmorumque partes præcipuas illiunt, et Sancto cuius ex lampade oleum est, commendat. Nec eos spes frustratur, cum, sine alio medicò, malo sic remedium inveniant. Oleo nomen est ἁγίον ἔλαιον, vel ἔλεος, sanctum oleum. Illius usum antiquissimum esse, et etiamnum in Ecclesia, diebus Sanctorum titularium solennibus, vel alterius maximæ dignationis, completis officiis ad unguendas facies usurpari, auctor Typici testis est; a quo modum illius intinctionis, et dies quibus ea fiat, ita colligo, Cap. xii : Εἰθ' οὕτως ὁ ἱερεὺς

ἐπιδίδωσιν ἁγίον ἔλαιον ἐκ τῆς κανδήλας τοῦ ἁγίου, τοῖς ἀδελφοῖς· εἰ δὲ καὶ ὁ προσετὼς ἤξινται τῆς λειτουργίας, αὐτοὺς ἐπιχρίει τοὺς ἀδελφοὺς ἀπὸ τῆς τοιαύτης εὐλογίας, ἐμβάπτειν τοὺς ἑαυτοῦ δακτύλους τοὺς δύο, καὶ οὐχὶ τὸν ἓνα. » Hactenus ille. Sed ut verum fatear, nondum mihi compertum est, talem usum inde a Chrysostomi ævo repeti posse. Itaque nostrum locum de oleo benedicto (εὐχέλαιον recentiores vocant) ad morbos depellendos adhibito mallem intelligere. Hoc autem ex lucerna in ecclesia accensa sumi solitum esse, ex Chrysostomi verbis probari nequit. Ut sit, locus est valde notabilis, ut jure mireris, eum Scriptores qui de sacramento extremæ unctionis in utramque partem disputarint, prorsus fugisse; præsertim cum ad alium Nostri locum (lib. iii, de Sacerdot. Opp. tom. I, p. 384) qui nihil aut admodum paululum ad hanc rem pertineat, utrinque provocetur. Quod si noster locus Viro λογιστῶ J. C. V. Augusti (Denkwürdigkeiten, tom. IX, p. 472) innotuisset, vix affirmasset Græcos pro suo εὐχέλαιον ne unum quidem exploratæ fidei testimonium ex antiquitate producere posse. Ut magis mireris, idem V. D. in alia operis sui parte (tom. XII, p. 40) ubi de origine nominis ciborii disputat, verba proxime sequentia, Καὶ τὸ κιβωτίον... συγκεκλεισμένην in rem suam convertit, sed ut ea ab alio Scriptore excitata arripuisse, non ipsum locum inespexisse, facile conjicias. Nam comparisonem nescio quam inter arcam Templi (!) et Christianæ Ecclesiæ ornameta (?) a Chrysostomo institutam somniavit. Tale est ex alienis cisternis, non ex ipsis fontibus haurire. Sed, ut ad nostram rem redeamus, verba εἰ καὶ ὅλγοι εἰσὶν οἱ κακῆμενοι nescio an recte ceperit Montefalconius, ut ex præcedentibus repetatur ἐλεημοσύνην, sed alia vi, ea scilicet quæ non de stipe, sed de ipsa miserationis virtute ponatur. Non intelligo Veterem : quæ qui præstant, culpa sua privantur.

P. 374, not. 61. ἀν δὲ μετὰ τὸν ὕδρειον καὶ μὴ δέξῃσθε, h. e. si autem præter contumelias etiam recipere nos recusabitis. Alteram lectionem vertit Vetus : si vero vos contempti et contumelia me habebitis.

P. 375, lin. 3 post not. 71. Ὅταν γὰρ περὶ, omisso καὶ Mor. Ben. Ὅταν περὶ E.

P. 376, not. 78. Hodie ταύτην prætulerim, ut αὐτὴ ἡ δουλεία de servitute, quæ ad hanc vitam pertinet, intelligatur. Nam hic est frequens apud Nostros hujus pronominis usus, ut per epitheta βιωτικὸς, vel σωματικὸς, vel etiam αἰσθητὸς, explicari possit. Talia sunt p. 94. οὐ ταύτης ἦν τῆς βασιλείας βασιλεὺς; p. 183, οἱ ἀπὸ τῶν δεσποτηρίων τούτων; p. 195, τῆς ἀκτίως ταύτης; p. 447, οὐ ταύτην λέγων τὴν ὄψιν, οὐδὲ τὴν ἀκοήν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ διανοίας; p. 691, οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τούτων τῶν πολέμων; tom. XI, p. 50 : Βούλομαι τὴν ὑποδείγµα εἰπεῖν, καὶ οὐχ εὐρίσκειν ἐν τοῖς πνευματικοῖς· διὸ ἀπὸ τῶν ἐξωθεν ἔρω. Οὐχ ὁρατε τοὺς ἐρῶντας τούτους; quæ perperam vertit Montef. hos qui amant. Similis est hujus pronominis de persona aut re omnibus nota apud externos usus.

Ibid., not. 80. « Alii ἀνάστασιν, alii ἔγερσιν, quod id ipsum est. » Montef. Imo ἀνάστασις de resurrectione, ἔγερσις de resuscitatione mortuorum recte ponitur. Hoc, quod uno ore codices testantur, ad sensum quoque hic unice quadrat.

AD HOMILIAM XXXIII.

P. 377, ante notam 91. τῷ ἀπροσδοκῆτως τὰ ἀπροσδοκῆτως Com. Mor. Ben. Savillii lectionem ab omnibus meis testatam recepit Editor Ben. 2da.

P. 378, not. 3, καὶ ἰσως habet etiam C.

P. 379, not. 7. Corrige : « ὅσον] δὲ ἔάν B et pr. D, ὅσον ἔάν corr. D, ὅσον γὰρ ἔάν C, ὡς ἔάν F. Deinde

ἀκέραιος ὡς ἡ περ. A, B et pr. D. »

Ibid., lin. 3 post not. 8, ἐνταῦθα αὐτοὺς ἀπαρτεῖ E, et sic ed. Sav.

P. 380, lin. 7, τὸν ἐκείνων θυμὸν] τῶν ἐκείνων θυμὸν E, τὸν θυμὸν τῶν ἐκείνων B, τὸν θ. τῶν ἐκείνων F.

Ibid., lin. 14, βλέπε καὶ τὸ legit etiam D. Infra, γ', not. 16, idem codex οὐδέποτε habet.

P. 381, not. 19. Πάνυ γε. Οὐ γὰρ τὴν εἰρήνην Com Mor. Ben. Καλὴν γέ τὴν εἰρήνην Sav. Proba est lectio vulgata, modo scribas: Πάνυ γε (οὐ γάρ;) τὴν εἰρήνην κ. τ. ε. Infra p. 412: Πάνυ γε (οὐ γάρ;) ὡς ἡμεῖς βιώνουν νῦν. Ita enim, ut mihi ipse constem, distinguendus est locus. Ironicum οὐ γάρ; nonne? mediæ verborum structuræ interjectum, quemadmodum apud optimos Scriptores πῶς γάρ; construitur, aliquid animadversionis postulat. Præter loca jam memorata rediit infra p. 792, secundum duorum quidem codicum lectionem: Καλὰ γε (οὐ γάρ;) τὴν ἱερῶν τὰ σκεῦη. Nunc alia Chrysostomi loca, ubi eadem formula aut legitur, aut legi debet, recensenda sunt. Tom. XII, p. 148: Πάνυ γε οὐ γάρ καλῶς μεριμνῶσιν ἀγωνίσασθαι. Frigide Montef. *Ita sane: non sunt enim solliciti ut recte certent.* Tu lege: Πάνυ γε (οὐ γάρ;) καλῶς μ. ἀ. Tom. VIII, p. 395: Καλὰ γε τῆς ἐορτῆς τὰ κατορθώματα, φόνους ἀναμνησκύναι τὴν πανήγυριν. Ἄλλοι οὐ γάρ τῆς ἐορτῆς τὰ κ. Montef. quod ex Savilii margine descripsisse videtur. Sed istos, quicunque sint, codices lectionem Καλὰ γε (οὐ γάρ;) τῆς ἐορτῆς τὰ κ. habuisse, post loca a me allata nemo dubitabit. Ulti-

mum exemplum sit tom. I, p. 236. ubi Montef. edidit, Καλὴν γε οὐκ ἀποδώσομεν τῇ παρθένῳ τὴν ἀμοιβήν, ἀνθ' ὧν οὐκ ἐξημεν: Savilius autem rectissime tum ad lectionem, tum ad distinctionem, Καλὴν γε (οὐ γάρ;) ἀποδώσομεν κ. τ. ε. Proxime ab hoc usu abest locus Luciani Dial. Deor. v, 4, ἡδῶ ταῦτα, οὐ γάρ; καὶ παρὰ πολλὸν ὁ οὐλοχόος ἐκείνος ἐμπέται τῷ συμποσίῳ τῶν θεῶν. Ubi ante Hemsterhusium legabatur uno tenore, οὐ γάρ καὶ παρὰ πολλὸν κ. τ. ε.

P. 382, not. 53. Vocabulum πάντες in suo legit Vetus, perperam tamen vertens: *ab omnibus jam diu contemplata est.* Ergo τὰ Κυνικά κ. pro quarto casu habuit.

P. 386, not. 61. Cfr. p. 500: Μὴ γὰρ μοι τὰ παλαιώμενα κρέα ἴσῃς; tom. X, p. 452: Μὴ γὰρ μοι τοῦτο εἴπῃς μόνον, ὅτι θυσιαστήριον ὠκοδόμησαι, ubi aut legendum ἴσῃς, aut delendum μόνον videtur.

P. 387, not. 68. Lectionem plane singularem καὶ τὸ πρόσωπον ταχέως νύξας venditit E. Scilicet scribæ observabatur locus Gen. xliii, 30, καὶ νύξας τὸ πρόσωπον, ἐξελθὼν ἐνεκρατεύσατο. Sed unice vera est vulgata. Tom. I, p. 780, ὅταν λυθῇ τὸ θέατρον, ὅταν βίῃ τὰ προσώπια. Ibid. p. 778, τὰ προσώπια ἐκείνων κρύπτεται (fort. βλέπεται).

AD HOMILIAM XXXIV.

P. 588, not. 79, φθῆσεθε. Cf. adnot. ad p. 727. Mox notandus est usus *temporalis*, qui dicitur, copula καὶ, in verbis οὐ φθῆσεθε περιελθόντες τὴν Παλαιστίνην, καὶ εὐθέως ὑμᾶς καταλήφομαι. Similia sunt, quæ sequuntur: p. 735: Οἷ τε γὰρ ψευδοπροφηταὶ καὶ οἱ ψευδοχριστοὶ θορυβήσουσι παραγνόμενοι, καὶ εὐθέως αὐτοὺς πάρεσαι. Floril. p. 548: Οὐπω ὁ καρπὸς, καὶ ἡ ἀπόρασις ἔδραμεν. Dionys. Hal. Antiq. v, 42: Οὐπω μέσαι νύκτες ἦσαν, καὶ ὁ τῶν Σαδίνων ἡγεμὼν ἀναστήσας τοὺς στρατιώτας, ἦγεν ἐπὶ τὸν χάρακα. Adde locum Jac. i, 11, ἀνέτειλε γὰρ ὁ ἥλιος σὺν τῷ καύσωνι, καὶ ἐξήρανε τὸν χόρτον; ut recte post Bezam ab Interpretibus vernaculis explicatus est.

P. 589, not. 80. Editi, El γὰρ φοβεῖσθε, ψηοί, φεύγετε, καὶ μὴ φοβεῖσθε, omisiss cæteris. Post φεύγετε, quidam addunt τοῦτο γὰρ ἐδῆλωσεν εἰπὼν, φεύγετε. Montef. Sic Sax. in marg. Hæc quanquam in nullo meorum exstant, auctoritate marginis Saviliani et Interpretis Arm., qui ea ad amussim expressit, non dubitavi in seriem recipere. Nam et ad sententiam aptissima sunt, et propter homæoteleuton facillime effluere poterant. Vetus Latinus ita verit, quasi legisset. Τοῦτο γὰρ ἐδῆλωσεν εἰπὼν, El φοβεῖσθε, φεύγετε. Epitomator autem hæc tantum habet, El γὰρ φοβεῖσθε, ψηοί, φεύγετε.

Ibid., not. 82, ὑποδέχονται: τῶν κινδύνων δὲ ἐνεχεν τῆς ἀγωνίας, εἰπὼν] ὑποδέχονται: τῶν δὲ κινδύνων, εἰπὼν Edil. Solus Sav. in marg. ἐνεχεν post κινδύνων addit. ὑποδέχονται τῶν κινδύνων ἐνεχεν, εἰπὼν A. ὑποδέχονται τῶν κινδύνων, εἰπὼν B. F. ὑποδέχονται: τῶν κινδύνων δὲ ἐνεχεν, εἰπὼν D. Postremo ὑποδέχονται: τῶν κινδύνων ἐνεχεν τῆς ἀγωνίας, εἰπὼν C. E. Horum ad præscriptum locum reflat, nisi quod sedem particulæ δὲ juxta codicem D mutavi.

P. 390, not. 98. Constructio est: ἀντιδιαστέλλων τὸν τρόπον τῆς δ. ἐκείνης πρὸς τὴν μ. τ. παρρησίαν ἐσομένην. Dicitur ἀντιδιαστέλλειν τί τινα, ut p. 417; vel πρὸς τι, ut h. l. et supra p. 161.

Ibid., post octo lines. Καὶ διατί μὴ εἶπεν [ἀκολούτως] κηρύξαι Com. Mor. Idem paulo post μόνον includunt. Ἄνωλως post εἶπεν Mor. sed deest apud Savil. et in quibusdam item Mss. abest. Montef. Deest etiam in omnibus meis, et procul

dubio insititum est. Euthym. Tom. I, p. 87. ἄλλ' ἔθος ἐστὶ τῇ Γραφῇ τὸ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἀνωλῶτως λέγειν, ἐφ' οὗ ἂν ἐβελήσῃ χρόνου: ubi Matthæio in mentem venit ἀπολύτως, absolute, probabili sane conjectura. Nam ἀπολύτως pro ἀπλῶς ex Grammaticis satis notum est; non item ἀνωλῶτως. Emendationi favet scriptura nostri loci ἀκολούτως; ita enim, non, ut Montef. ait, ἀνωλῶτως, in Edil. excusum est.

P. 391, lin. 12, 20, 30, ἀποκτενόντων ter habent B, C, D, F, Com., Mor., Ben.: ἀποκτενόντων ter A, ἀποκτενόντων his. in tertio autem loco ἀποκτενόντων E; ἀποκτενόντων his edidit Sav., sed ex tertio ἀποκτενόντων fecit. Hoc in omnibus locis, non monito lectore, scripsit Editor Ben. 2^a. Scripturam ἀποκτενόντων ex omnibus Mosquensibus laudavit Matthæius. Cf. pp. 537, 759. Etiam Novi Fœderis codices et hic et alibi inter ἀποκτένω, ἀποκτείνω, et ἀποκτείνω fluctuant, sed major fere numerus pro ἀποκτένω stare solet. Hanc formam in nostro loco, cum tantus sit subsidiolorum consensus, edendam curavi; quanquam haud multum abest quin ad sententiam Viri doctissimi C. F. A. Fritzsche, Quatuor Evv. tom. II, p. 507, accedam, cui verbum ἀποκτείνω plane nihili esse videtur.

Ibid., lin. 2-5 post not. 2, τοῦ πάντων δοκούοντος εἶναι φοβεροῦ. Deest μάλιστα, aut pro φοβεροῦ legendum φοβερωτάτου. Sav. Codices nihil mutant. Infra p. 859 in bonis libris ὡ πάντων ἀνόητοι legitur.

Ibid., not. 8, εἰς παγίδα. Huic confusioni fortasse occasionem dederit Psalm. cxliii, 7, ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς στροῦθιον ἐβρόσθη ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων. Matth. Idem V. D. loca Origenis indicavit, I, 263, καὶ ἀνευ τῆς βουλῆς τοῦ Πατρὸς οὐδὲ τὸ εὐτελέστερον τῶν ἐπεσθαιμένων στροῦθιον ἐμπέπει εἰς τὴν παγίδα. IV, 356, ἐπιλανθανόμεθα τοῦ ἀνευ Θεοῦ στροῦθιον μὴ πίπτειν εἰς παγίδα. Euthym., καὶ ὁμοῦς οὐδὲ ἐν ἐκ τούτων θηρεύεται χωρὶς τοῦ Θεοῦ. Vulgatam scripturam ab ipso Chrysostomo laudatam esse, p. 133, Critici non animadvertunt.

P. 392, not. 15. Lectio ποιῶμεν ex uno eod. D notanda erat. Mox κἂν μυριάσις ἀνέλκων, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερον edidit Sav. in vitis codicibus.

P. 395, not. 24. Lectio codicis D, quæ minus

recte a me exscripta est, hæc est : ἀντιρόπον, πολ-
λὴν δὲ μάλλον πλεονεξίαν εἰσήγαγε.

P. 594, ante notam 35-36, ἐπιβουλῆς. « Vox sus-
pecta. » Montef. Immerito. Idem perperam vertit
tῆς τοῦτων ἐπιβουλῆς, insidiarum hujuscemodi. Re-
cte Velus : insidiarum quas adversus fideles cogi-
tant. Appositum exemplum ex Justino M. laudavit
H. Steph. in Thes. ἡ τοῦ διός ἐπιβουλῆ, Jovi stru-
ctæ insidiæ. Sic p. 437, αἱ ἐτέρων εὐεργεσίαι sunt
beneficia in alios collata.

P. 595, not. 44-45. Constructio mixta est ex dua-
bus, ἐμοὶ δοκεῖν, καὶ ναοὺς ἂν ψυχοδόμησαν οἱ πολ-
λοί, ἐμοὶ δοκοῦσι καὶ ναοὺς ἂν οἰκοδομήσῃται οἱ
πολλοί. Quam tamen confusionem ipsi Auctori, non
librariis tribuendam esse nullus dubito. Posterior

lectio est Commelini ejusque imitatorum; alteram
nescio unde invenit Savilius, qui tamen verbum in-
finitum παῖσαι non mutavit. At in nullo codice aut
δοκοῦσι aut ψυχοδόμησαν scriptum vidi.

Ibid., not. 52. Edd. omnes ἀπαθῆς. « Alii εὐπαθῆς,
alii ἐμπαθῆς. » Montef. Vocem εὐπαθεῖν de corporis
valetudine amat Noster. Tom. X, p. 381, καθάπερ
τὰ ὑγιεινὰ τῶν σωμάτων, xάν ἄρτω τρέφεται μόνω,
εὐπαθεῖ καὶ σπριγγῇ. Tom. XII, p. 176, ὅσα τὸ μὲν
σῶμα ἀνθεῖν ποιεῖ καὶ εὐπαθεῖν, κακοῖ δὲ τὴν ψυχὴν.

P. 596, not. 58-59. Lectiones codicum A et B
minus accurate retuli. Nam ille αὐτῇ τὸ σῶμα, hic
autem αὐτῇ τὸ σῶμα legit. Totum locum sic vitiose
exhibet A, ἐκ προσώπου γὰρ ἡ ὥρα αὐτῇ τὸ σῶμα
περικαταίται.

AD HOMILIAM XXXV.

P. 597, not. 62. Ἀνθοποιεῖν, quod ex margine
Editionum jubentibus omnibus codd. in seriem in-
tali, cum significatione obijciendi proprium dialecti-
ces vocabulum est. Tom. VIII, p. 184, τῷ ἀνθοπι-
νεύειν καὶ εἰπεῖν. Μὴ μάλιν ἐλ οὐ τοῦ ἰαχῶδ;
Greg. Nyssen. de An. p. 252, χρὴ μὴ παντάπασιν
ἀναξείτασθός λαθῆναι τὰς ἀνθοπνευχθεῖσας ἡμῖν ἐν-
τάσεις. Alterum ἀνθοποστρεῖν et valde recens
est, et semper, ni fallor, intransitive cum vi redeundi
ponitur.

Ibid., lin. 3 post not. 66. Ταῦτα λέγει (om. ἐλ)
B, F. Mox p. 598, lin. 2, οὕτω τὸν λόγον (om. καὶ)
B, et sic edidit Sav.

P. 598, lin. 2 ante not. 75, ἀλλὰ καὶ καὶ ἄλλος
σοφὸς E.

P. 599, not. 81, διαλέγεται habet etiam D. disput-
tat Ge.

P. 401, not. 96, προβάλλεται legit F; not. 97.
Lectionem ποτήριον ψυχρὸν e tribus produxit Mat-
thæius, sed Evangelii, non Chrysostomi codicibus.
Paulo post, Κἂν ποτήριον ψυχρὸν ὄψ, ἐνθα Com.
Mor. Cf. adnot. ad p. 518.

P. 402, lin. 6. Νῦν δὲ οἱ μὲν ἐξυπνίζοντες x. τ. ἔ.
Locus ad mores et vitam domesticam illustrandam
in primis idoneus. Hic omnino notandum, quod de
toto libro verissime prædicavit Bast. Ep. Crit. p. 181,
opus dignissimum esse, quod ab iis, qui studium
impendant in veterum moribus ritibusque cognoscendis,
legatur omnibus. Καὶ οἱ χελιδόνες περιφέροντες.
« Est descriptio agyrtarum, qui hirundines secum
circumferebant ita institutas, ut emissæ e manu
irent sapies et redirent, capitique eorum, qui emi-
serant, insiderent, et ex ore eorum cibum cape-
rent, cum summa admiratione spectantium. Hæc
est conjectura mea. » Bois. His meliora non habeo
proferre. Nam nihil huc pertinere videntur οἱ τῇ
χελιδόνι ἀγείροντες, Athen. p. 360, qui stipem
cogebant, canendo cantilenam quamdam de adventu
hirundinis; qui Rhodiis mos fuit.

P. 404, not. 29, ὡς ἂν ἀρῇ τιθὼνς τὸν θετὸν θη-
λάζοντα Ben. hæc notula adscripta : « Savil. θετὸν,
Morel. θητὸν. In Mss. plurimis hæc vox non ha-
betur, neque in Bibliis Græcis legitur. » Nimirum
apud Com. et Mor. legitur τὸν [θητὸν] θηλάζοντα;
Savilius autem, ut Græcum saltem vocabulum pro-
pagaret, ex ingenio, ut videtur, τὸν [θετὸν] θηλά-

ζοντα dedit. In codicibus neque θητὸν neque θε-
τὸν invenire potui. Nec mirum. Nam inspecto textu
Commeliniano, statim apparet corruptelæ origo.
Scilicet scriba codicis, ex quo suum θητὸν sumpsit
Commelinus, cum scribendum esset τὸν θηλά-
ζοντα, duas priores syllabas bis exaravit; deinde
errorem suum non rasura, sed punctis superimpo-
sit, ut solent librarii, correxit, h. m. τὸνθτὸν-
θηλάζοντα. Neglectis punctis, habes ipsissimam
Commelini scripturam τὸν θητὸν θηλάζοντα. Quod
reliquum est, præter incredibilem Nostri Editorum
socrordiam, quæ istis Viris usitata est, nequeo non
mirari eorum indiligentiam, quibus lectiones Ver-
sionis LXX-viralis in usum Editionis Holmesianæ e
Patribus Græcis exscribendi cura demandata erat.
Nam sine ulla suspitione, ne Editionibus quidem
Benedictinis prioribus inspectis, ut laceam tot co-
dices Chrysostomi in sua Bibliotheca repositos, hæc
ὡς ἂν ἀρῇ τιθὼνς τὸν θετὸν θηλάζοντα pro varia, si
diis placeat, Bibliorum lectione venditaurant.

P. 404, not. 34, ἵνα σχολαίστερον βαδίσῃ. « Pro
ἵνα legendum cum doctissimo Boisio τῶν. » Sav.
« Legendum omnino videtur, ἵνα σχ. β. ut notavit
Savilius. » Montef. « ἵνα σχολαίστερον. » Ita quoque
in Eclogis. [Tom. XII, p. 592.] Ac ibi quidem Mon-
tef. conjicit, ἵν' ἀσχολαίστερον. Hic autem Savilii
vel potius Boisii conjecturam τῶν σχολαίστερον probat.
Posteriori mihi quoque probatur. Nam ἀσχο-
λαίστερον nondum invenit. Ἀσχόλως enim dicitur,
non ἀσχολαίως. » Matthæi. Nov. Eclog. p. 184.
Barbarum illud ἵν' ἀσχολαίστερον conjectura est
non Montefalconii, sed Etzelii in margine Florilegii
p. 357; quam ad suarum Eclogarum marginem
transferendam curavit Montef. « Critici igitur uno
ore τῶν pro ἵνα reponi jubent; pari autem consensu
codices vetant. His ego fretus proscripserim particula
causam defendendam suspicio, ea tamen lege, ut
ad cadentes linguæ rationes et ipsius Scriptoris
usum, non ad accuratam Græcitatæ normam res
exigatur. Scilicet particulam istam vergente lingua
quam longissime a proprio usu deflexam esse, vel
e sacris Scriptoribus notum est, quibus inter alias
depravationes solemne est ἵνα cum conjunctivo loc
infinitivi ponere, ut in notis locutionibus, συμφέρει
σοι, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω—αὐτῇ ἐστίν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ,
ἵνα ἀγαπάτε ἀλλήλους, et similia; quæ qui ad usum

* Montefalconius in monito Eclogis suis præmisso
codicem quemdam Coislinianum nominat, cujus prolixio-
rem descriptionem in Biblioth. Coisl. p. 153 seqq. dedit.
Ne tamen putes eum in Eclogis orandis aut hunc aut
alium quempiam codicem in subsidium vocasse, scias eum
Florilegium Etzelii, vel potius idem a Morello repetitum,
adeo servilliter expressisse, ut hic illic conjecturas
Etzelii, et quidem, falsas non monito lectore ediderit.
Posam duo exempla. Tom. XII, p. 492. C. (Flor.
p. 139) Εἰθε ἦν μοι δυνατόν δείξαι τοῖς ὑμετέροις ὀφθαλμοῖς
τὴν ἐκείνων ψυχὴν, καὶ ἴδεα (sic) ἂν ῥηκόσαν, ἀρχαῖαν,
κατισχυμένην, τεταπεινωμένην καὶ ἀπαρρησίαστον. Sed

κατισχυμένη correctio est Etzelii, ut ipse ait, notans
male in exemplari scriptum esse κατισχυμένην. Immo
κατισχυμένην sanissimum est et elegantissimum; alte-
rum autem, si Græcum est, multo deterius. Ibid. p. 497
(Flor. p. 151) : Εἰ δὲ πάλιν ἐνταῦθα τὸ κατ' ἀξίαν
ἀπαντες ἀπελάμβανον, περιττὸν ἂν ἡγήσαντο εἶναι καὶ ψευδῆ
τὸν τῆς κρίσεως λόγον. Ἴν' οὐ μὴτε οὕτως διαπιστῆται, μὴτε
ὁ πόλις καὶ χυδαῖος λαὸς παυλότερος γίνηται· καταρροῖαν
x. τ. ἔ. Etzel. in marg. In exemplari, μὴτε οὕτως διαπι-
στῆται. Hic quoque codicis scripturam sanissimam esse,
ut οὕτως sit ὁ τῆς κρίσεως λόγος, nemo non videt. Utrum-
que locum intemeratum servavit Savilius.

bonorum Scriptorum revocare laborant, profecto laterem lavant. Simili depravatione factum esse puto, ut verba Iva σχολαιότερον βαδίσω ad sensum fere idem valerent, ac si scriptum fuisset εὐν σχ. β. vel potius εὐν σχ. β. μόνον. Veritas, modo *segnius eat*, vel *fac eum segnius ire*. Ut ut explicari possit, particulam Iva tali modo a Chrysostomo poni solitam esse, ex pluribus ejusdem rationis locis, quæ nunc afferenda sunt, plane constabit. Infra p. 501, καὶ ὁ μὲν Iva τι εἴπη ἀστέον, ἐμπληθεὶς ἀπῆλθεν· οὗτος δὲ διδάσκει ἡμᾶς, ἃ μὴ μαθόντες οὐδὲν ἂν τῶν κινῶν διεφέροντες, οὐδὲ τῶν αὐτῶν ἀξιοῦται ἐκείνω. Ubi Vetus: *si facite aliquid dixerit*. Flor. p. 66, Τί τῆς φιλανθρωπίας ταύτης ἴσον; Iva συγγνώμη μόνον, ἀφῆκε τὰ ἀμαρτήματα. Qui locus nescio unde exscriptus sit. De Sacerdot. Lib. I (tom. I, p. 566), ὅτι τοσοῦτους καὶ τηλικούτους ἀφέντες ἄνδρας, μετράκια γὰρ καὶ πρῶν ἔτι ταῖς τοῦ βίου μερίμναις ἐγκαλινδούμενα, Iva χρόνον βραχὺν τὰς ὑφ' ὧς συναγάγωσι, καὶ παῖα περιβάλλονται, καὶ καθήκειαν ὑποκρίνονται, ἐξαίφνης εἰς τοσαύτην ἡγαγον τιμῇ. Ubi mireris, ex tot Criticis, qui in aureum illum libellum multam operam et utilem insumpserunt, ne unum quidem in hac lectione novi aliquid aut notabilis vidisse. Longe alia fuit fortuna loci, qui nunc exscribendus est, tom. VIII, p. 178: Οἱ μὲν γὰρ βάρβαροι, Iva λόντων πεῖραν λάβωσι μόνον, πρὸς

τὴν Ἰουδαϊκὴν εὐσέβειαν ἐπανήλθον εὐθέως· ἐκείνοι δὲ, τοσαύτας ὑπομένοντες τιμωρίας, οὐδὲ οὕτως ἐσωφρονίσθησαν. Res narratur IV Reg. xvii, 25 sqq. Remedium lene, Iva in εὐν conversum, hic non multum proficere videbatur; quare ad sectionem ustionemque recurrendum erat. « Legendum omnino βάρβαροι λόντων πεῖραν λαβόντες μόνον. » Sav. « Unus codex, isque optimæ notæ, habet Iva πλέον πεῖραν λάβωσι μόνον, quæ vera videtur esse lectio. Altera enim Iva λόντων πεῖραν. λ. μ. ferri nequit. » Montef. Proinde incredibili temeritate ita edidit, vertens ut *maius experimentum acciperent!* Postremum exemplum erit, tom. VI, p. 196: Οὕτως ὁ τελώνης τὰ μυρία ἡδυνήθη κατὰ ἀποθέσθαι, Iva εἴπη· Ὁ Θεὸς, ἐλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ. Jam, ni fallor, ad usum Nostri præter omnem controversiam stabilendum satis superque exemplorum allatum est; de aliis vero Scriptoribus nondum mihi liquet. Certe Æsopi loco, Fab. cLVII, Ed. de For., Πῶς ἔχεις, φίλε; τί δὲ σοί; Iva τι χρήσης, ἀναγγεῖλόν μοι, non multum tribuo; nam et Auctor inquinatissimus est, et ratio loci nostris exemplis dispar. Sed in solæco ipsius Chrysostomi loco, infra p. 441, ἀλλ' εἰ νηστεύσεις (νηστεύσῃ Bodl. Clarke 58) καὶ πένητι δῶ μικρὸν ἀργύριον, si legas ἀλλ' Iva νηστεύσῃ, habes structuram locis supra allatis simillimam.

AD HOMILIAM XXXVI.

P. 409, lin. 4 ante not. 74, ταύτ' ἐστιν, ὁ εἰς τὸν δῶν μέλλον καταβαίνειν. Theophylact., Iva χάκει ὥση, ὡς φησὶ ὁ θεόλογος Γρηγόριος, τοὺς ὅσοι πιστεύειν ἐμελλον, εἰ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἐσπαρώθη.

P. 440, not. 86. Vocabulum ἐκείνω, *illud quod dicturus sum*, fefellit eos qui, ut nexum planiorem facerent, plura commenti sunt. In dicto additamento nescio quid sibi velit τὸ κατ' αὐτοὺς τοῦτο αὐτὸν ἐρωτᾷ; nisi sit *questionem illam eo sensu, quo ab illis intelligitur, proponere*.

Ibid., not. 89. Διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ E, et sic

edidit Sav.

P. 412, not. 1. Dixi συναρπέντες in Edd. legi, quod non omnino verum est. Savilius enim συναρπέντες in textu, in margine autem συναρπέντες; dedit.

Ibid., not. 4. « Post προσέχοντες Boisius ex ingenio explet, οὕτω χάκειν ἂν εἶδον; cum interrogatione: et post πάνυ γε supplet εὐλογον ex præcedentibus. » Sav. Sed vide adnot. ad p. 581.

Ibid., not. 5. « καὶ τοῦτο Boisius καὶ διὰ τοῦτο. Fortasse καὶ τοῦτο. » Sav. Nil mutandum. Aristoph. Plut. 460, τί οὐν ἀδικούμεν ταῦτα σ;

AD HOMILIAM XXXVII.

P. 415, not. 22. Edebatur τὴν μάλιστα ὑφορμῶσαν αὐτοὺς τότε. « Unus ὑφορμῶσαν, et sic legendum suspicatur Savilius. Utraque lectio convenit. Ibid. quidam αὐτοὺς τότε. » Montef. Ὑφορμῶν, ut dixi, vox est nihili; ὑφορμῶν autem cum tertio casu construitur. Supra p. 205, ἐκβάλλειν τὸ μέλλον αὐτῶν ὑφορμῶν τῇ διανοίᾳ. Tom. X, p. 374, διὰ τῆς εὐχῆς λογισμὸν ὑφορμῶντα τῇ φιλοτιμίᾳ ταύτῃ ἀναρεῖ. Thom. M. p. 636: Ἐντεῦθεν δοκεῖ παρῆχθαι καὶ τὸ ὑφορμῶν, ἡγουν ὑποπτεύομαι, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ὑπὸ τοῖς ὅμοις κρυπτομένων πετρῶν, καὶ ὑπόπτων οὐσῶν τοῖς καταίρουσιν... Λιβάνιος δὲ τὸ ὑφορμῶν θεραπεύσαι· ἡγουν τὸ ὑποπτεύομενον. Sallier. ad loc. « Quo pertinent hæc Demosthenis Olynth. 4, p. t5, τὰ ὑφορμῶντα εὐθέως ἐν ἀρχῇ θεραπεύειν· ἀναρεθέντων γὰρ τῶν ἀντιπραττόντων καὶ ὑφορμῶντων ἐν τῇ γνώμῃ τῶν ἀφροατῶν. Ubi ὑφορμῶντα dicuntur, quæ nobis suspecta sunt, et proinde caute tractanda, atque huncce Demosthenis locum videtur ob oculos habuisse Syntesius [imo Libanius] ipso in loco, quem Thomas adducit. » Fallitur. Nam hic usus verbi ὑφορμῶν non est antiquus, nec locus, quem adduxit, Demosthenis est, sed Interpretis ejus, Ulpiani.

Ibid., not. 25, ἐκλάκευσεν ἂν. Sic etiam Regii 668, 669. In meis præter F vulgatum οὐκ ἐκλάκευσεν legitur. « Morel. et Savil. οὐκ ἐκλάκευσεν ἂν: alii οὐκ ἐκλάκευσεν ἂν. » Montef. Sed posterior lectio non nisi incuriæ Savillii debetur, qui in textu οὐκ

ἐκλάκευσεν pro "οὐκ ἐκλάκευσεν scripsit. De confusionem vocum κλάσει; et κλάκευσι; monuit Bast. Comment. Pal. p. 822.

Ibid., β', lin. 3, ἐπάγει λοιπὸν καὶ τὸν προφήτην. Vertit Montef. *subjungit postea, Prophetam*. Ita locum intellexit scriba codicis A. qui idem post προφήτην addit. At ὁ προφήτης hic, ni fallor, Malachias est, non Joannes. Cf. p. 527.

P. 416, not. 51. Savilius in textu: σεμνωτέραν τοῦ Χριστοῦ λαμβανόντων "αὐτῶν ὑπόνοιαν; et in marg. "περὶ αὐτοῦ. Hoc est, secundum ejus compendia: *Alii pro αὐτῶν, περὶ αὐτοῦ habent*. Lectio quam ex omnibus codd. dedi, hoc modo a Savillio notanda erat: α. τοῦ X. λαμβανόντων αὐτῶν ὑπ. et in marg. "περὶ αὐτοῦ. Nescio quid sibi velit Montefalconii nota: *Alii λαμβανόντων αὐτοῦ*.

P. 418, not. 42. Quod ad sedem verbi προσέθηκε attinet, cum Edd. consentiant C, E. Deinde si sana est lectio vulgaris πρὸς τὸ, inest præpositioni vis *intuendi, rationem habendi*, ut in loco Joannis xiii, 28, τοῦτο δὲ οὐδεὶς ἔγνω πρὸς τί εἶπεν αὐτῷ. Sed cum unus codex E (quod serius vidi) πρὸς τῷ habeat, non est cur ad contortas rationes recurramus.

Pag. 419 desin., not. 54. Si ἀπρόσφορα verum est, pronomen αὐτοῖς non cum ἀπρόσφορα, sed cum λέγει jungendum est. Hanc lectionem, quæ Nicetæ quoque est, silentio prætereunt Editores.

Certe in vulgata requirat aliquis, αὐτοῖς μὲν πρόσφορα, τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ μ. ἀ.

P. 422, not. 70. Ἄλλοι; δὲ τις γεγηρακῶς x. τ. ἐ. Vide adnot. ad p. 502.

AD HOMILIAM XXXVIII.

P. 426, lin. 2 post not. 89, οὕτω καὶ τοῦτο ποιεῖ, h. e. εὐχαριστεῖ. Aliud est εὐχεσθαι καὶ ἐντυγχάνειν, aliud εὐχαριστεῖν, quod sefellit eos, qui locum, ut vulgo legitur, reflexerunt.

Ibid., not. 93. Lectionem ἀπέκρυψας recte affirmat Nicetas. Contra Regii 668, 669 cum Editis faciunt.

P. 428. γ, not. 10. In loco Actorum Apost. sin- ceram lectionem esse ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος ἀτιμα- σθῆναι recte statuerunt Critici sacri. Nostri quidem nomen pro additamento τοῦ Χριστοῦ plerumque appellatur, sed in hac textus Chrysostomici deprava- tione de talibus anceps iudicium est. E. g. in no- stro loco pauca, sed optimæ notæ subsidia τοῦ Χριστοῦ omittunt. In alio loco tom. IV, p. 208, ubi iidem Editiones τοῦ Χριστοῦ legunt, codex quidam

P. 424, not. 76, ἀρχαγγέλων legunt etiam Oxo- nienses C, D, E. Paulo post pro ἐξόν, ὅταν ἐξῇ ha- bent A, C, D; ὅταν ἐξῆς, (sic) F

Cantab. (Coll. Trin. B. 8, 2) αὐτοῦ habet.

P. 429, not. 17. Verba inclusa etiam in Regiis modo dictis desiderantur. Paulo post καθέλκει legit etiam E.

Ibid., lin. 4 post not. 18, εἰπέ μοι] ἐπίπτονον καὶ E.

P. 430, not. 27. καρτερεῖν est lectio Edd. Com. et Mor. a Savilio mutata. *devehi* Ge.

Ibid., not. 30. Sav. in textu, τὸν αὐτὸν "καὶ φῶς. et in marg. "οὕτω. Unde Montef. « Alii τὸν αὐτὸν οὕτω φῶς. » Recte: sed scribere voluit Sav. τὸν "αὐτὸν καὶ φῶς. ut οὕτω pro verbis αὐτὸν καὶ repo- neretur; quæ omnium librorum scriptura est.

P. 431, lin. 5 ante fin. hom., ἐπιτύχωμεν] ἀπο- λαύσωμεν mei omnes.

AD HOMILIAM XXXIX..

P. 431, lin. 2 post not. 35, τοῦ σαββάτου τοῦ κυρίου. Interpretes Latini sabbati Domini verterunt, quos secutus Editor Ben. 2da^a Kuplov cum littera majus- cula excudendum curavit, ut apte cum Sav. Solus Interpres Arm. verum vidit, vertens sabbati proprii vel principalis. Eodem lapsu infra p. 531, ἀλλ' αὐτὸς κύριός ἐστι, sed ipse Dominus est verterunt, ubi sed ipse arbitrium habet vertendum erat. Adde p. 648: Ὅτι γὰρ αὐτὸς κύριός ἐστι τοῦ παντός, ubi perperam Montef. Dominus universi; rectius Vetus, totius rei hujus dominus. Postremo p. 808, absurde in Edd. Sav. et Ben. 2da^a excusum est: εἰ γὰρ αὐτῷ ἀποδιδοῦς τῷ Κυρίῳ ὁ κλέπτῃς ἐτι ἀδίκει. Cf. Hase ad Leo. Diac. p. 219. Locus est tom. XI, p. 494, ubi videtur ipse Auctor in ambigua hujus vocis significatione ludere. Ὅταν εὐχόμεθα τῷ Θεῷ λέ- γοντες, Ἐλέησόν με, Κύριε, λέγωμεν πρὸς αὐτούς, καὶ αὐτούς ἐλεήσωμεν. Ἡμεῖς ἐσμεν Κύριοι τοῦ τῶν Θεῶν ἡμᾶς ἐλεῆσαι.

P. 432, not. 39, λιμῶ μαχομένους διηνεκεῖ. Hac locutio, quam codices uno ore affirmant, le- gitur tom. X, p. 526, de Apostolo: λιμῶ ἐμάχετο διηνεκεῖ, καὶ οὐκ ἤλεγε. Paulo post πεινᾷ A, Ἐρ.; cæteri πεινῇ.

Ibid., not. 43, καὶ προστίθῃσιν x. τ. ἐ. Hoc non dixit Marcus, sed legitur in narratione I Reg. xxi, 6.

P. 433, not. 45, δοκεῖ, xāv... ἐστὶν codices; δοκεῖ, καλ... ἐστὶν Edd. Fortasse scribendum est δοκεῖ, εἰ καλ... ἐστὶν. Particulæ xāv et εἰ καὶ haud raro permutantur, ut pp. 217, 225 (vid. ad- not.), 391, 424. Nec tamen xāv cum indicativo non aliquando conjungit Noster; ut p. 78, xāv πρὸς τοῦτον βάθυμος ἦν. Tom. VI, p. 276, xāv βασιλεὺς ἦν.

AD HOMILIAM XL.

P. 437, not. 78. Verba τοῦ Δεσπότη, quæ a bo- nis subsidiis absunt, a librariis profecta esse valde probabile est. Infra p. 681, Σὺ δὲ ὅρα xάντεῦθεν τὴν φιλοτιμίαν. Sic codices; sed τὴν φ. τοῦ Δεσπό- του Edd. Cf. var. lec. ad p. 687.

Ibid., not. 80. Versiones habent: quam mitis sit, facile omnibus aperiens Ge. ut doceat suam leni- tatem Arm.

P. 434, not. 59. Lectionem ἀρχιερέων nunc genui- nam puto. Nam ἀρχιερεῖς alibi de sacerdotibus po- nitur, quatenus a Levitis distinguuntur. Tom. X, p. 192: Καὶ εἰπὼν τοὺς ἱερεῖς τοὺς παρὰ Ἰουδαί- ον, τοὺς τε Λευίτας, τοὺς τε ἀρχιερεῖς.

Ibid., not. 61, αὐτὸς δὲ καὶ τὸν τοῦ νόμου διδοῦς καὶ τὸν τοῦ σαββάτου, οὕτως D. Deinde ψυχῇ habet etiam F. Quod ad rem attinet, Christianos lege sabbati non teneri, constans est Chrysostomi sen- tentia. Cf. tom. II, p. 128: Τίνοι; οὖν ἔνεκεν, εἰπέ μοι, ἐπὶ μὲν τοῦ σαββάτου τὴν αἰτίαν προσ- ἔθηκεν, ἐπὶ δὲ τοῦ νόμου οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησεν; Ἐπειδὴ αὕτη μὲν ἡ ἐντολὴ οὐ τῶν προηγουμένων ἦν, (cf. adnot. ad p. 227) οὐδὲ τῶν ἐκ τοῦ συνει- δότος ἡμῖν ἡκριθωμένων, ἀλλὰ μερικὴ τις καὶ πρόσ- καιρος: διὰ τοῦτο καὶ καταλύθη μετὰ ταῦτα. Religi- osam autem unius hebdomadis diei observationem, quæ in Ecclesia usu invaluit, non tam ad divinum præscriptum, quam ad utilitatem et voluntariam pietatem referre solet, ut tamen aliquando ex loco Gen. ii, 3, ad eandem suadendam argumentum petat. Tom. IV, p. 80: Ἡδὴ ἐντεῦθεν ἐκ προοιμίων αἰνιγματικῶς διδασκαλίαν ἡμῖν ὁ Θεὸς παρέχεται, παιδεύων τὴν μίαν ἡμέραν ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἑβδομά-δος ἅπασαν ἀνατιθέσθαι καὶ ἀφορίζειν τῇ τῶν πνευ- ματικῶν ἐργασίᾳ.

P. 435, δ, lin. 2-3, εἰς τὴν ἐπαγγελίαν εἰσελθεῖν. « Interpres videtur legisse εἰς γῆν ἐπαγγελίας. » Sav. Nempe liberius vertit, in repromissionis ter- ram. Cf. tom. XII, p. 250: Οὗτος εἰσήγαγε τὸν λαὸν εἰς τὴν ἐπαγγελίαν, ὥσπερ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν οὐ- ρανόν.

P. 435, proxime notam 69. Ἰερωνῇ] Sic Edd. Ἰε- ρωνεῖ A. Ἰερωνῇ D F. Ἰερωνῇ C.

P. 439, lin. 4 post not. 93, τὰ αὐτὰ] ταῦτα F, τὰ αὐτοῦ Sav. in marg. Mox verba θεραπεύειν ἐπ' αὐτῶν perperam ceperunt Interpretes; quorum re- cens eos sanare vertit; Vetus autem cum eis esse, εἰ eos curare: unde hæc excelsipit Sav. ματ' αὐτῶν εἶναι, καὶ θεραπεύειν αὐτούς. At ἐπ' αὐτῶν nil nisi coram iis significare potest.

P. 440 E. lin. ult. ἐπινός; scribi debet ex codici-

bus C, E, F, et pr. D. Hanc scripturam dedi infra p. 499 paulo ante notam 28 cum summo codicum consensu.

P. 441, not. 10. « Boisius legendum conjicit, μάθε περί βασκανίας ὡς περί ἀμαρτήματος χαλεποῦ διακεῖσθαι, καὶ μετανοεῖ, libris non suffragantibus. » Sav. Lectionem meam simillimam. Καὶ μάθε ὡς περί ἀμαρτήματος χαλεποῦ διακεῖσθαι καὶ μετανοεῖν, vidi in codice quodam Viri cultissimi Thomae Phillips Baronetti. Vulgatam habent Regii 668, 669.

P. 442, not. 20. Plurale αὐτῶν legitur in Floril. p. 285. Sed vetus lectio omnino retinenda est. Αὐτὸ est τὸ πρᾶγμα, ut p. 406, ἐπ' ἀνθρώπων αὐτὸ σκόπσον, et passim.

P. 443, lin. 4. Lectionem notabilem καὶ ὁρᾶν

ἀνεπέτασε στόματος habet Flor. p. 284, cui codices non suffragantur.

Ibid., not. 25. Dedi ἐτραχηλιάζειν ex codicibus uno excepto omnibus pro vulgari forma ἐτραχηλίζειν, quae legitur p. 186. Plutarch. I. p. 998, τὰ δ' ἀνωθεν ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐτραχηλιάζειν αὐτά. Talia sunt ἀσκολιάζειν et ἀσκολιάζειν, γεφυρίζειν et γεφυριάζειν, aliaque quae dederunt Ruhnck. ad Tim. p. 51, Valck. ad Adoniaz. p. 189. Non tamen dissimulandum est formas in ἴζειν et ἰάζειν a librariis saepe commutari, monente Schaefero ad Plutarch. tom. V, p. 27, qui negat Græcum esse ἐτραχηλιάζειν.

P. 444, lin. 3-4. οὐκ ἑατέον ἐστὶ κακόν. Verbum personale addidi ex Ed. Sav. et codicibus præter E.

AD HOMILIAM XLI.

P. 445, not. 40. Hæc sic vulgo leguntur : Εἰ δὲ ἐκεῖ τὸν ὄγκον τῶν πραγμάτων αἰτιάται τις, ὡς ἐαυτῷ συρρήγνυμενον, τί ἂν εἴποι περὶ πόλεως ; cum lectione marginali εἴποις pro εἴποι. Vetustas agnoscit τις, et pro εἴποι dici potest dat. Locum retinxi, quemadmodum in omnibus meis, necnon in Regiis 666, 668, 669, 673 legitur. Fefellit librariorum nominativus, a quo pendet verbum αἰτιάται, nempe Christus. Verba autem Εἰ δὲ ἐκεῖ αἰτιάται per breviloquentiam posita sunt pro, Εἰ δὲ λέγοις, ὅτι ἐκεῖ αἰτιάται. Sic omnia expedita.

P. 446, not. 44. Præposteram lectionem πρὸς τὴν ἐκείνην αὐτοῖς ; tuentur Regii modo dicti, tertio excepto, qui legit πρὸς τὴν ἐκείνους αὐτοῖς.

Ibid., proxime notam 45. Savillii conjecturam probabilem καὶ ταῦτα μεμαλετηχότες non confirmant codices.

Ibid., not. 47. Tertiam personam παραγέγονε tuentur cum meis Regii omnes.

P. 447, lin. 5, post not. 51. ὅτι δὲ θεῖα δύναμις (omisso γίνεταί) D, F.

P. 448 desin. Hæc perperam distinxit et vertit Montef. Τί οὖν ἐστὶν ὃ φησιν, ὅτι ὑπὲρ πάντα αὐτὴ ἡ ἀμαρτία ἀσύγγνωστος ; τί δὴ ποτε ; quæ res fraudi fuit Fritschio, Quat. Evv. tom. I, p. 437. Distinctionem secundum mentem Veteris Interpretis correxit Savilius ; et sic Arm. nisi quod verba τὴ δὴ ποτε non vertit.

P. 449, lin. 5-4. δι' αὐτοῦ πάντα ἐφθ. ἄπερ ἐφθ. Savilius invitis codicibus. Vetustas, qui πάντα expressit, verba ἄπερ ἐφθ. non reddidit.

Ibid., not. 69. Vulgatum τῆς ὡς πόλεως ἀλούσης stabilium præter unum meorum Regii quatuor.

Ibid., not. 71. Idem Regii ἀπολυομένων habent. Multimodis dicitur apud Nostrum, τὰ ἀμαρτήματα ἀποτρίβασθαι Flor. p. 416 ; ἀπονίπτεσθαι pp. 446, 321, Flor. p. 412 ; ἀπολούεσθαι tom. X, p. 190, Flor. p. 561 ; ἀποδύεσθαι Flor. pp. 58, 564. Infra p. 617 inter ἀπολούεσθαι et ἀποδύεσθαι fluctuant

Edd. et codd. Ponitur etiam διαλύεσθαι τὰ ἀμαρτήματα, ut p. 183, eodem fere sensu. An vero itidem recte dicatur ἀπολύεσθαι τὰ ἀμαρτήματα, quod h. l. in Edd. et pluribus codd. legitur, mihi quidem non satis constat. Notæ sunt vel e profanis Scripturibus locutiones ἀπολύεσθαι τὴν διαβολήν, τὴν αἰτίαν, etc.; sed hoc genus speciei magis quam re alteri cognatum est. Nempe hoc est *salvare crimen repellere*; illud autem *se a delictis suis per respicientiam vel quovis alio modo expedire*. Quare in libello de Sacerd. (Opp. tom. I, p. 400) recte, ut videtur, editum est, ὅλ μὲν γὰρ μὴδ' ἔχιν κατηγόρους ; εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἀπολύεσθαι τὰ παρ' ἐκείνων ἐγκλήματα, rejecta plurimorum librorum lectione, ἀποδύεσθαι. Recte quoque apud Basil. M. Ep. cccxcv, p. 405 B, ἀπολύεσθαι τὰς διαβολὰς, et Alcyphr. III, 69, ἀνωμότατο καὶ ἀπελύσατο τὴν αἰτίαν, pro vulgatis ἀποδύεσθαι et ἀπεδύσατο emendavit Wyttenb. Ep. Crit. p. 59. Sed quod idem V. D. ad Plut. de S. N. V. p. 34, excitato quodam Chrysostomi loco, ἀλλ' ἐνδιδόναι τῷ πεπλημελεῖν χρόνους καὶ προθεσίαν, ὥστε τὸ πλημμελεῖν ἀποδύεσθαι, ibi quoque ἀπολύεσθαι legi vult, neque ad Chrysostomi usum, neque ad rectam harum locutionum distinctionem satis attendisse videtur. Hæc si recte disputata sunt, in nostro loco aut ἀπολυομένων aut ἀποδυομένων, nullo modo ἀπολυομένων probandum est.

P. 450, not. 76. Εἰ τις γέγονεν ἐν ἀμαρτιῶν μνήμῃ. Vocula ἐν post γέγονεν excidit in Regiis 666, 668 et 673 ; quo facto tunc pro τις corrigere cuivis in mentem veniret. Hinc orta est lectio vulgaris, Εἰ τινι γέγονεν ἀμαρτιῶν μνήμῃ. Proba est locutio γενέσθαι ἐν μνήμῃ τινός. Longi Pastor. III, p. 74, Ed. Scharf., ἐν μνήμῃ γενόμενοι τῶν καταλειφθέντων τερπνῶν. Xenoph. Eph. v, 11, ἐν ἀναμνήσει τῶν προτέρων γενομένη.

P. 451, not. 84. ἔλεοντες est lectio codicis D et Regionum 666, 668, 669 ; cuius interpretatio est vulgata.

AD HOMILIAM XLII.

P. 454, lin. 7. Vocabulum οὕτω deest in F, faventibus Versionibus.

Ibid., lin. 5 post not. 5. Καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐδίδου. Hic misere se torquet Montef. « Nec modo non dedit, nempe filiam. Atqui dedit Michol filiam suam in conjugem. Sed puto Chrysostomum hic pro non data habere eam, quæ simulate tantum data fuit, ut hoc allectus beneficio, David facilius obtruncaretur. » At tales argutias Noster nescit. Nodi autem explicatio hæc est : Non dixit Chrysostomus οὐκ ἔδωκε, non dedit, sed οὐκ ἐδίδου, dare nolebat, non

statim dedit ; quæ vis verbi imperfecti vel tironibus nota est.

Ibid., not. 9. Ὁπλῶν, quod invitis codicibus edideram, tandem mihi obtulit Regius 669. Cf. Flor. p. 280 : Ἐκεῖ μὲν γὰρ τῶν ὅπλων καὶ τῶν στρατιωτῶν τὸ κατόρθωμα γέγονεν.

P. 455, not. 11. Σὺ δὲ μὴ πεπιστευμένος Com. Mor. Cum meis consentiunt Regii 666, 668, 673 ; sed contra manifestam Auctoris sententiam non audiendi sunt. Cf. Tom. XII, p. 200 : Ὅστε καὶ ὅταν πιστεύσῃ τοῖς λεγομένοις κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου,

οὐδὲ οὕτω λέγειν χρῆ, μήτις ἀπιστοῦντα. Hoc tantum scire velim, unde suam lectionem, quae verissima est, petierit Savilius, quidque in suis codicibus hic legerit Montefalconius.

Ibid., lin. 7 post not. 12. ἀμφισθετημένων] ἀμφισθετησίων F, ἀμφισθετημένων D.

P. 456, lin. 2. στήψις καὶ πρόφασις F et corr. D. In hoc prius scriptum erat, στήψις καὶ προφάσις.

Ibid., not. 15. « Savil. ὑπὸ παραπετάσματα; Morel. et omnes Mss. nostri ὑπὸ παραπετάσματος, [quod edidit Montef.] sub velo, vel pone velum. Iudices olim pone velum sedebant, quod Latina

voce deinde βῆλον appellatum est. Sic Athanasius tom. I, p. 297, αὐτὸς γὰρ εἰστίχει πρὸ τοῦ βήλου; et p. 370, καὶ τὰ βήλα τῆς ἐκκλησίας [de quibus cf. Vales. ad Euseb. Vit. Const. iii, 43]. In Analectis nostris p. 380, ὁ κριτὴς τοῦ βήλου, *iudex reli.* » Montef. Plurale formam, quae lectio est fere omnium codicum, stabiliunt loca quae sequuntur. Infra p. 571: Καθάπερ γὰρ τοὺς δικαστάς, ὅταν δημοσίᾳ κρίνωσι, τὰ παραπετάσματα συνελκύσαντες οἱ παρεστῶτες πᾶσιν αὐτοῖς δεικνύουσιν. Tom. II, p. 250, ὅταν τῶν παραπετάσμάτων συνελκυσθέντων ἴδωμεν αὐτὸν ἐπ' ὕψηλόν τοῦ βήματος προκαθήμενον.

AD HOMILIAM XLIII.

P. 458, not. 22-24. τούτων ἀν. οὐκ ἀσ. μόνον] Sic F et pr. E, τούτων ἀν. καὶ ἀσ. A, C, ἀν. τούτων καὶ ἀσ. D et corr. E. Haec est lectio Editionum.

P. 459, not. 34. Sav. in textu: « πάλιν δοικοὶ καὶ φυγάδες, et in marg. » γρ. πλάνοι. ἄλλ. πλάνητες. Quae vocabula non pro πάλιν, sed pro πάλιν δοικοὶ substituenda esse, ex meorum librorum scripturis colligo. Perperam igitur Montef. « Alius πλάνοι δοικοὶ, alius πλάνητες δοικοὶ. » Πλάνης καὶ φυγάς junxit Plutarchus, I, p. 205; πλάνοι autem, *seductores*, hic non quadrat.

Ibid., β, lin. 3-4. καὶ μηδὲς δόκησιν ὑποπτέουσιν. « Erant a principio Ecclesiae quidam haeretici, qui putabant Christum specie tantum et doctri- in mundum venisse, et ea quae in Evangeliiis narrantur, perfecisse. De quibus haeretici Ignatius Martyr Epist. ad Smyrnaeos, itemque Epist. ad Trallianos; Irenaeus lib. I, Epiphanius et alii. » Montef. De his salum exstat Theodoret dictum; Et πανταστὰ ἦν ἡ ἐνανθρωπήσις, φάντασμα ἡ σωτηρία.

Ibid., not. 36-37. τῷ σταυρῷ αὐτὸ μόνον. Sic dedi e codd. pro vulgato τῷ σταυρῷ αὐτῷ μόνον. Formulam αὐτὸ μόνον, quae non raro a libraribus depravatur, teigit Bast. Ep. Crit. p. 155; ubi ad Valck. ad Callim. Fragm. p. 28, et Toup. ad Longin. p. 396 [p. 526 Ed. Weisk.] lectorem ablegat. Pauca de meo penu exempla promam. Noster tom. IV, p. 153: Ὅραξ δτι ἐνὸς μόνου δεῖ φροντίζειν, τοῦ μὴ γυμνὸν εἶναι τὸ σῶμα, τοῦ σκέπασθαι μόνον. Sic Montef., sed recte Sav. et alii, τοῦ σκέπασθαι αὐτὸ μόνον, quomodo ipse in duobus codd. Cantab. scriptum vidi. Usum Philonis in hac formula attingit Ruhnck. ad Tim. p. 228; alia ejusdem Scriptoris loca sunt p. 60: φησὶν οὐκ ἀποθάνειν αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ θανάτῳ ἀποθάνειν; p. 607, καὶ αὐτὸ μόνον αὐρα βραχεῖα τινος εὐτυχίας προσπίπτει; p. 894: Καθ' ἡσυχίαν δὲ οἱ ἄλλοι πάντες ἀκροῶνται τὸν ἐπαινον, νεύμασιν ὅπως ἡ κεφαλὴ παραδελούσας αὐτὸ μόνον. Distingue ἀκροῶνται, τὸν ἐπαινον νεύμασιν, x. τ. ε. Artemid. Onirocrit. II, 57, νεκροὺς ὁρᾶν αὐτὸ μόνον. Esop. Fab. cxliii, Ed. de Fur., καὶ αὐτῷ μόνῳ ὀφθῶμεν.

διωκόμεθα. Cod. August. καὶ αὐτῷ μόνον ὀφ. δ. Lege igitur, καὶ αὐτὸ μόνον ὀφ. δ. Singulare est Longin. π. ὁ. xxix, 4, καὶ ποταμούς ἐνλοτε τοῦ γένους ἐκείνου καὶ αὐτοῦ μόνου προχέουσι πυρὸς. Nam αὐτὸ μόνον, *ni fallor, indeclinabile est.*

P. 460, lin. 24-25. « ἐπιστρέψε] Quid si ἤλθεσε vel simile quid? » Bois. Sed ἐπιστρέψε, *ad meliorem frugem renocavit*, non est sollicitandum. Nominativus, a quo pendent haec verba, est Christus ipse, cui ex mente Chrysostomi tota Veteris Testamenti administratio demandata erat. Locum perperam cepit Vetus, vertens: *quorum urbem quoniam penitentiam egerunt, ab irruentibus barbaris eripuit.* Atqui οἱ βάρβαροι sunt ipsi Ninivites.

P. 462, lin. 3 post not. 47. οὐδ' οὐ μὴ ἔσται E, F.

P. 463, proxime notam 51. Κατὰ γὰρ τὸ πολὺ ἔλεος αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἡ ὀργὴ αὐτοῦ. Haec verba in nonnullis codicibus, quasi e Sacro Codice laudata, notis solennibus secernuntur. Eadem leguntur tom. XII, p. 188: Κατὰ γὰρ τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ ἡ ὀργὴ αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ἀμαρτωλοῦς καταπαύσει ὁ θυμὸς αὐτοῦ; ubi locum Sirac. v, 6, indicavit Montef.

Ibid., not. 52. Alius codex D ἔτι pro σοι habet. Vetus, illi. Regii quatuor vulgatum tuentur.

Ibid., not. 53. σπατῶ Edd. Alterum firmat Flor. p. 449.

P. 464, not. 55. Verbis insititiis caret etiam C. Ergo non nisi in uno cod. D a prima manu scripta leguntur.

Ibid., not. 58. Inter ἀρίστα et ἐρίστα etiam Parisiensis fluctuant; ἔρειται autem in nullo codice vidi. Cf. var. lect. ad p. 642, necnon ad tom. X, p. 257. Ed. Ben. 2^{dae}.

P. 466, not. 67. ἐπαίδευσαν pr. E.

Ibid., not. 71. Αὐτοῦ τὸ πῦρ, si sana est lectio, de Christi igne intelligendum videtur.

Ibid., lin. 5 ante finem homil. ἐπιληφόμεθα] Sic Mor. et codices. ἐπιληφόμεθα Sav. Ben. Paulo post ἐπιτευξόμεθα post Savilius dedi; ἐπιτύχομεν F, ceteri omnes cum Mor. et Ben. ἐπιτύγωμεν.

AD HOMILIAM XLIV.

P. 467, α', lin. 16-17. Καὶ γὰρ ὅπερ ἐπεχείρησε, x. τ. ε. « Bona verba, Chrysostome! » Montef. De usu hujus loci ad hodiernam Graecae Ecclesiae de B. V. M. sententiam confutandam monuit vir magis plus quam doctus, Rev. J. Hartley, Researches in Greece, p. 63.

Ibid., post 4 lineas. Ὅρα γοῦν. . . ἀπόνειαν] Ὅρα γοῦν καὶ αὐτῆς τὴν περιττὴν φιλοτιμίαν καὶ ἀκαιρον, καὶ ἐκείνων τὴν ἀπόνειαν Δ in marg.

P. 468, lin. 7 ante not. 81. πρέπουσαν καὶ αὐτῷ] καὶ αὐτῷ πρέπουσαν F, ordine paulo concinniore.

Ibid., not. 82. Locutionem σχολή γε εἰ. . . σωθήσεται a pluribus codicibus, etiam Regiis, testatam

equidem prorsus ignoro. Nec tamen in vulgata non offendit σχολή γ' ἂν cum futuro junctum; nisi putes hanc formulam multo usu quasi in unum vocabulum coaluisse, ut extra constructionem poni possit. Suidas: Σχολή γ' ἂν οὐδ' ὧως, οὐδαμῶς. Dion. Hal. de comp. verb. § 13, τὸ δὲ δὴ πρέπον, εἰ μὴ τοῦ καλοῦ πλεῖστον ἔξει μέρος, σχολή γ' ἂν ἄλλου τινός.

P. 469, not. 86. Lectiones τί pro τούτο, et μόνον pro μενούντι in margine dedit Savilius; ex quibus non debuerat unam conflare Montef. h. m. « quidam, ἀλλὰ τί; μόνον μακάριοι. » Mox protίθησι ex corr. habet E.

P. 470, γ', lin. 14, καὶ σώζεται ἐν, sine articulo, F.

P. 471, not. 95. Edebatur, ὡς περὶ ἀμπέλου διαλέγονται περὶ τοῦ δήμου. « Manuscripti quidam dialéγονται τῷ δήμῳ, minus recte. » Montef. Sic Sav. in marg. Hæc scriptura correctio est illius, quam e codicibus haud cunctanter recepi, ὡς περὶ ἀμπέλου διαλέγονται τοῦ δήμου. Quæ sic explicanda sunt: διαλέγονται (περὶ) τοῦ δήμου ὡς περὶ ἀμπέλου. Huius constructionis exempla ex Scriptoribus cuiuslibet ætatis post Dorvill. ad Charit. I, 13, p. 283. Ed. Lips. concessit vir diligentissimus G. H. Schæfer ad Julian. Præf. p. xix, quæ infinito fere numero ex solius Chrysostomi scriptis amplificari possunt. Ex pluribus, quæ mihi ad manum sunt, ea excerpsam. quibus aliquid notabilis inesse videtur. Supra p. 130, ὡς περὶ γὰρ ὑπὸ τινος δαίμονος τῆς ὀργῆς ταύτης καὶ τῆς βασκανίας ἐκθακχευθεὶς, h. e. ἐκθακχευθεὶς ὑπὸ τῆς δ. τ. καὶ τῆς β. ὡς περὶ ὑπὸ τινος δ. Perperam Montef. nam quasi a quodam ira invidiæque demone percitus; 219, ἀλλ' ὡς περὶ οἰκείου τοῦ ἀλλοτρίου βουλευόμενος πράγματα; quæ in Edd. deteriore ordine leguntur, ἀλλ' ὡς περὶ οἰκείου β. τοῦ δ. π.; p. 402, περιέρχῃ καθάπερ ἐν ἀλλοδαπῇ τῇ κακίᾳ διατρίβων, i. e. διατρίβων ἐν τῇ κακίᾳ καθάπερ ἐν (γῇ) ἀλλοδαπῇ; p. 781, ὡς περὶ εἰς τινα ἀνέλκων τὸ γῆρας ἐλθόντες, ubi imperite edidit Sav. εἰς τὴν ἀνέλκων. Nam in hac syntaxi nomen, cui præpositio præfigitur, semper ἀναρρῶν est. De Sacerdot. lib. v, init., οὐκ ἐθέλουσιν ὡς πρὸς διδασκάλους διακίεσθαι τοὺς λέγοντας, ad quem locum recens Editor, *Æn. E. Leo*: « Poscit ipse contextus, ut legamus διακίεσθαι πρὸς τοὺς λέγοντας. » Immo, nequitiam poscit, sed, ut mox videbimus, patitur. Tom. II, p. 212, ἀν δὲ ὡς περὶ εἰς χωνευτήριον τοῦ θεοῦ τὸν φόβον ἐαυτὴν ἐμβάλλῃ, ubi deterior est Savillii lectio, εἰς χ. εἰς τοῦ θ. τ. φ. Tom. X, p. 137, ὡς περὶ ἐν ὕδατι ἦσαν καὶ ὁρόσω. Sic Edd. omnes: sed ambabus manibus arripienda est lectio duorum Regionum a novissimo Editore inspectorum, ὡς περὶ ἐν ὕδατι ἦσαν τῇ ὁρόσω. Similiter in loco Plutarchi II, p. 175, ἐξῆγε δὲ πολλάκις τοὺς Συρακοσίους ὡς ἐπὶ στρατείαν καὶ ψυτεῖαν, verissime emendavit Wyttenb. ad Plut. de S. N. V. p. 37, ὡς ἐπὶ στρατείαν τὴν ψυτεῖαν. Ex locis allatis colligi potest, in tali constructione ante nomen rei comparatæ præpositionem ex regula abesse. Nec tamen loquendi consuetudinem præpositionis iterationi omnino reclamare, docebunt idem Schæfer ad Greg. Cor. 394 et Stallbaum ad Plat. Phædon. p. 67. Talia sunt tom. II, p. 318, καθάπερ γὰρ εἰς καμινόν τινα εἰς τὸ θέατρον τὴν πόλιν ἐμβάλλων. Tom. IV, p. 236, καθάπερ ἐν δεσμοτηρίῳ κατακίελοι αὐτὸν ἐν τῇ κιβωτῇ, ubi codices Cantabrigienses vulgatum stabiliunt. Justin. M. Apol. I, prope fin., καὶ μὴ ὡς κατ' ἐγθρῶν κατὰ τῶν μηδὲν ἀδικούντων θάνατον ὀρίσσει. Hæc autem non defendunt locum Nostri tom. IX, p. 528, ubi Montef. dedit: Ὡς ἐπὶ στεφάνους τοίνυν μεγίστους τρέχουμεν εἰς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνους, in margine notans: « Sic Mss. In Editis εἰς deest. » Deest etiam in Reg. 731, teste Editore Ben. 2dæ, et omnino expungendum est. Cæterum non monuerunt Viri docti, qui de hac syntaxi egerunt, utraque præpositionem aliquando, ita postulante verbi regimine, abesse debere. Infra

p. 485, εἶδον ὡς χόρτου τοῦ χρυσοῦ πάντας καταφρονούντας; p. 606, καθάπερ τινὶ χάρι τῷ θυμῷ καὶ τῇ αἰσχυρῇ κατέχεται. Plutarch. II, p. 81, ὡς περὶ ὅσῳ τῷ λόγῳ ταπεινὸς συνάπεται καὶ κακοσημένος. Singulare est, quod legitur tom. IV, p. 36, καθάπερ πέπλω τινὶ θαυμαστῷ ὅτῳ τῇ τῶν ἀνθῶν ποικιλίᾳ τῆς γῆς τὸ πρόσωπον κατακόσμησε, ubi supervacaneum ὅτῳ tuentur codices mei. Prope oblitus sum monere, supra p. 146, ubi edebatur, καθάπερ ἐν βαθυτάτῃ νυκτὶ μέθη κεκαρωμένοι, articulum τῇ μέθῃ ex duobus cod. assumi posse. Sed rectius, ut fallor, cum aliis libris ipsam vocabulum μέθη, quod Interpretes quoque ignorant, a me exterminatum est.

P. 471, not. 96. Lectionem a Montefalconio allatam ὁ πάντα προτιδὼς habet Reg. 666.

P. 472, lin. 7. Παντός, ἤσιν, x. τ. ε. « Hæc omnia usque ad οὐκ ἐστὶ δὲ τὸν doctissimus Boisius ex hoc loco movenda censet, et subiungenda immediate post ὁλίγωροι. » Sav. Sic versio Arm. invitis codicibus. Deinde in eadem Versione post ἀσυγνωστότεροι subiicitur v. 22.

Ibid., lin. 2 post not. 4, ἐνθα ἂν καλὴ ἡ γῆ. Ne καλὴ ἡ γῆ, vel καλὴ ἡ ἡ γῆ, invitis libris requiras, memineris loci Apostolici I Cor. v, 11, ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ἡ πορνός, x. τ. ε. Cf. adnot. ad p. 349.

P. 475, not. 6. Ferri potest vulgatum τι εἰ εἰ ἀνανδρός μὲν μὴ ἦς, modo ἦς pro ἦς scribas. Supra p. 405, in omnibus Edd. legitur, εἰ πάντων ἀμαρτημάτων ἦς ἀπηλλαγμένος.

P. 474, lin. 8-9 post not. 14. Καὶ γὰρ ἐκείνας x. τ. ε. « Forte totus locus ita constituendus: Καὶ γὰρ ἐκείνα τρυφῶν ἐάσαντας (aut ἀναγκάσαντας) καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἡμῖν ἀχρηστα ποιοῦμεν. Hoc loco, ut fallor, codices consulere debebat Montef. Si nunc Mosquæ essem, facile ex codicibus hoc vitium corrigerem. » Math. Nov. Eclog. p. 123. Codices hic nihil mutant, nec mutatione, si quid video, opus erat.

Ibid., not. 16. « Alii καταχώννυσιν αὐτό. » Montef. « Sine ullo dubio legendum αὐτό, loco αὐτῇ. » Math. Equidem repugnantibus codicibus, etiam Regiis 606, 668, 675, Auctoris, ut videtur, incuriam non castigo.

Ibid., not. 17. Edd. οὐκ ἔωσι πλέον τοῦ δέοντος λαβεῖν. « Legendum λαβεῖν, vel paulo ante, εἰς ἐκείνους. » Sav. « Savilius suspicatur legendum λαβεῖν, sed βαλεῖν optime habet. » Montef. « Βαλεῖν locum habere nequit, nisi in principio periodi ante ἐκείνους addatur εἰς. Mirabile est, reperiri etiam in Eclogis (Flor. p. 193, ubi Etzelius quoque λαβεῖν reponi vult) βαλεῖν. » Math. Præter unum meorum etiam Reg. 668 genuinam scripturam λαβεῖν servavit. Ut taceam notissimum scribarum lapsus, centies vocabula λαβεῖν et βαλεῖν confundentium (vid. Matthæi. N. T. tom. I, p. 33), aliud in nostro loco notandum est, quod eos in errore inducere poterat. Nimirum hæc describentibus obversabatur animo locus Evangelii similis, Ὅδε βαλίσκουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσχοῦς παλαιούς· εἰ δὲ μήτε, ῥήγνυται οἱ ἀσχοί, x. τ. ε.

Ibid., lin. 2 post not. 18, φάρυγγος φάρυγος C. Paulo post, φάρυξ omnes, sed φάρυγξ corr. A. Mox φάρυξ omnes.

AD HOMILIAM XLV.

Codex E, qui inde ab initio Hom. xliii a recenti manu suppletus est, in priore parte huius Homiliæ cum codice D semper fere conspirat: deinde a p. 477 med. usque ad finem in societatem codicum C, G, transire videtur. Codex D, cui per hanc Homiliam plurimum tribui, socios habet Regios 673, 688.

P. 475, α', lin. 4. Καὶ προσελθόντας] Προσελθόν-

τας δὲ C. οἱ μαθηταὶ] add. αὐτοῦ D, E. Mox αὐτοὺς post εἶπεν deest in hisdem.

Ibid., not. 1, καὶ ante ἐπιθυμούντας deest etiam in E. — not. 2. Lectio codicis D sic describenda erat: Τοῦτο δὲ καὶ ἐκείνους τοὺς ἀδ. καὶ τὴν μητέρα ποιῆσαι ἐχρήν.

P. 476, not. 17. Verba καὶ τὸ βλέπειν, quæ spe-

ciem sane veritatis prae se ferunt, quasi conspiratione facta excludunt C, D, E, G, Regg. 673, 688, Barocc. 189, Ge. Arm. Com. Mor. Recte, ni fallor; nam hic de doctrina tantum, non de rebus oculis subjectis, sermo est. Tacite ea invexit Savilius, quem secutus est Montef.

P. 477 (col. 473, lin. 3-4), τὰ ὧτα βύσαντες. Obiter corrigo Euthym. ad h. l. καὶ ἀκούοντες τοῖς σωματικοῖς ὡς τοὺς παρ' ἐμοῦ λόγους, μύουσι τοὺς τῆς ψυχῆς. Lege ex Barocc. 28, a me viso, βύουσι τὰ τῆς ψυχῆς.

AD HOMILIAM XLVI.

P. 481 (col. 476, lin. 7 ab imo), τὸν δὲ διὰ τῆς προαιρέσεως tacite innovavit Editor Ben. 24^a.

P. 481 (col. 477, lin. 6): « Καὶ λόγου τις αὐτοῖς μεταδῶ. Obscurus locus et forte vitiosus; videtur certe significari, quando quid favoris et existimationis nacti sunt, ut etiam vertit Trapezuntius, et quodam favore multitudinis juventur. » Montef. Hic autem vertit, et aliquam existimationem nacti sunt. Perperam uterque; nam λόγου μεταδῶναι τινα est copiam dicendi alicui dare. Supra p. 384, Καὶ γὰρ οὐδὲ λόγου, οὐδὲ ἀπολογίας αὐτοῖς μεταδίδουσαν τῶν δογμάτων ἐνεκεν. Lucian. Phal. pr. 6, μεταστευλάμηνος τοὺς αἰτίους, καὶ λόγου μεταδοὺς αὐτοῖς. Similiter reus dicitur λόγου τυχεῖν vel etiam μεταλαβεῖν. Est tamen ubi hac locutio λόγου μεταδῶναι diverso sensu ponitur, nempe suo sermone aliquem dignari. Tom. IV, p. 450, σιγῇ καὶ οὐκ ἀποκρίνεται, οὐ λόγου μεταδίδουσι, οὐδὲ οἰκτεῖται τὸ γόνατον. Tom. VI, p. 277, μήτε λόγον μεταδότε (l. μεταδῶτε), μήτε εἰς οἰκίαν δέξῃσθε.

P. 482 (ead. col.), not. 86. Codices ἕως μὲν ἂν ἐστήκωσιν, invitis Edd. Tom. IX, p. 510, ἕως μὲν γὰρ ἂν ἐστήκωσιν Edd.; sed ab om. Reg. 731. Legi potest ἂν ἐστήκωσιν et ἂν ἐστήκῃς. Mox legitur, ἵνα μὴ φοβηθῶσιν οὗτοι, ubi οὗτοι, ἦγουν, οἱ θεωρεῖται Ep. servi Ge. Mihi pronomen de tritico potius, h. e. justis, dictum videtur.

AD HOMILIAM XLVII.

P. 487 (col. 481), not. 20. « καὶ δεδοικότες. Videtur deesse ἦσαν, aut participium δεδοικότες positum pro verbo δεδίσαι. » Sav. Cf. var. lect. Pro καὶ δεδοικότες Epit. dedit ἐποδόντο. Sed nihil habet, in quo jure offendaris, participium.

Ibid., not. 22. Οὐδὲ γὰρ ἂν x. τ. ε. Vetust.: Nequaquam enim bis eadem dixisset: hujus autem explanationem cognoscere percipiebant, quandoquidem viderent, etc. Unde Boisius verba ταύτης δὲ τὴν ἐπιλυσιν ante ἐπιθυμοῦσι supplet. Locum corruptum esse nullus dubito, sed ita ut recidendum aliquid, non supplendum putem. Cum vero nihil remedii neque in Versionibus neque in codicibus, qui in hac parte pauciores sunt, inesse constet, videat Lector, num recte ex ingenio totum locum sic rellinxi: Ὅς σαφιστέρως ἐκείνας ἀφῆχαν· ταύτην δὲ, ὡς ἔχουσιν συγγένειαν πρὸς τὴν προειρημένην, καὶ πλέον τι ἐνδοικυμένην ἐκείνης (οὐδὲ γὰρ ἂν ἐξ δευτέρου τὴν αὐτὴν εἶπεν) ἐπιθυμοῦσι μαθεῖν· καὶ γὰρ ἑωρων, x. τ. ε.

P. 487 (col. 482), not. 23. Quanquam ἀναπληροῦ τὰ εἰρημένα ferri potest (Plat. Symp. p. 188, ἀλλ' εἰ τι ἐλείπον, σὺν ἔργον, ὧ Ἀριστοφάνης, ἀναπληρῶσαι), hic tamen codicum vestigiis insistens, legere malle ἀναπλοῖ. Supra p. 398, οὐδὲ τοῦτοις ἠρξάσθῃ, ἀλλὰ καὶ ἀναπλώσας αὐτὸ τοῦ πολέμου τὸ εἶδος.

P. 489 (col. 483, β', lin. 22), θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ. Textus receptus N. F. ἐν τῷ ἀγρῷ habet. « In nonnullis codicibus, præcipue septende-

Ibid., not. 33. εἰ om. D. Deinde πάλιν αὐτοὺς βεβαιῶν μutato ordine C, E, G.

P. 478 (col. 474, lin. 15-16). Ἀδελφός σου ἐστὶ, nempe Christus. Hæc interrogando effert Montef. perperam vertens: *Frater tuus est etiam coheres tuus?*

P. 479 (col. 476), not. 60. Vulgatam lectionem μὴ τὴν σπουδὴν... ἐπιδεικνύμεθα habet D, quantum quidem ex literarum vestigiis conjici potest. Ita certe in Regiis modo dictis legitur. Conjunctionem ἐπιδεικνύμεθα addi potest exemplis quæ in adnot. ad p. 198 allata sunt.

P. 484 (col. 479), not. 96. Verba inclusa silentio præterit Vetust. In versione Arm. clausula Οὐ τὰ σημεῖα... ἐποίησε non legitur post εἶχον, sed post ἐκείνοις, altera clausula ommissa.

Ibid., post 14 lineas, ὅτι πόλεις τοσαύτας ἀνηρτήσατο. Montef. vertit post Veterem, *eruditit*; et in notula, « ad literam, *erexit, eruit*. » Immo tum ad literam, tum ad sensum vertendum est, *sibi devinxit vel conciliavit*. Vid. Sturs. Lex. Xenoph. s. v.

P. 486 (col. 481, lin. 4), ἐπαλθόντα ediderunt Com. Mor. Ben. Savilius autem ἐπανελόντα (sic), et in marg. ἐπαλθόντα. Codex G utrum ἐπανελόντα an ἐπανελόντα habuerit, in summo scripturæ detrimento non affirmarim. Facilius quidem lectio est ταύτην τὴν ἀρετὴν μεταλθόντα, non ut cum Montef. veritas, si illam virtutem obtineas, sed si eam persequaris, quo sensu sæpissime ponitur ἀρετὴν μετέρχεσθαι vel μετιέναι. Sed sanum est, modo recte interpreteris, ἐπαλθόντα. Nimirum ἐπαλθεῖν τι πρᾶγμα est, rem aliquam ad extremum persequi, penitus tractare, ad umbilicum perducere. Sic dicitur p. 174, πάντα ἐπαλθὼν καὶ διακωδωνίσας; tom. II, p. 126, τῶν ἀλόγων ἐπαλθὼν τὸ γένος; tom. IX, p. 645, πᾶν εἶδος ἐπῆλθες κακίας. Mox in verbis αὐτῇ ἐστὶν ἡ δύναμις ἐκείνου ἡ μεγάλη, respici videtur locus Actorum Ap. viii, 10.

cim a Matthæo collatis, articulus deest. Deest etiam apud Chrysostomum, probante Bengelio. » Middleton De uso Artic. p. 162 Ed. 3^{ia}. Data occasione notabo perversam Matthæi consuetudinem, quæ multos in errorem induxit, scilicet codices Chrysostomicos sine ulla distinctione inter codices N. F. miscendi. E. g. notula, quæ Middletone fraudi fuit, hæc est: « τῷ om. c. l. k. e. f. i. g. n. 10. η. z. 9. p. 6. 2. γ. 18. » Quibus numeratis, *septendecim* efficit; quorum tamen sex, η. 9. p. 6. 2. γ. Chrysostomi, non Evangelii codices sunt. Fritzsche ad Matth. xiv, 17: « Sex codices apud Matth. ὁδε excludunt. » Immo, *Chrysostomus ὁδε excludit*; nam codices a Matthæo nominati sunt iidem sex Chrysostomi. Similiter lapsus est idem Criticus ad Matth. xii, 10, et ad Marc. vii, 19.

Ibid., post 15 lineas. σὶνήπτι Sie omnes mei, videlicet G, H, K, L, Reg. 688 et Ep. Edd. σὶναπτι. Paulo ante iidem codd. bis σὶνάπτιως habent, et sic Edd. præter Sav. qui semel σὶνήπτιως dedit. Rursus p. 580 semel σὶνήπτι, ter σὶνάπτιως habent cum Edd. codices omnes, nisi quod in M σὶνίπτι, in L semel σὶνήπτιως legitur. Atque hanc legem in codicibus meis constanter servatam vidi, ut σὶνήπτι in nominativo, in genitivo autem σὶνάπτιως scriberetur. Quæ distinctio Viro in hac parte eruditiosis facile principi Lobeck. ad Phryn. p. 288 non videtur innotuisse.

P. 490 (col. 484, lin. 8 ab imo), καὶνὰ καὶ παλαιά.

« *Miror Montefalconium p. 490 post καὶ παλαιὰ nullam varietatem notasse, cum plerique ex meis inter παλαιὰ et διὰ addunt, γραμματεῖς ἐνταῦθα τοὺς μαθητὰς λέγει.* Ita locis fere innumerabilibus Chrysostomus emendari potest ex optime notæ codicibus Mosquensibus. » *Matthæi*. N. T. tom. I, p. 204. De uno meorum, L, non possum pro certo affirmare, quia nihil ad hunc locum in schedis meis de illo codice monitum invenio. Cæteri omnes eam Interpp. Lat. et Arm. additamentum a Matthæio commendatum repudiant.

Ibid., not. 52. ἐκκλείει] ἐγκλείει Reg. 668, et sic edebatur ante Montef. Hodie vero ἐκβάλλει genuinum puto. Supra p. 209, οὐδ' ἂν αὐτὴν (τὴν παλαιάν) διώρρωσεν, ἀλλ' ἐξέβαλεν ἂν. Adde p. 523, tom. IX, p. 467. Sed gravior hic subest difficultas in verbo δημηγορεῖ, in quod transitivam celebrandi significationem, quam ei tribuerit Montef., cadere posse, nequeo mihi persuadere. Nec magis tamen placet aut verba καὶ δημηγορεῖ omnino expungere, aut ea cum planioribus καὶ δῆλῃν ποιεῖ commutare. Quare ut in re incerta nihil novare visum est.

P. 490 (coll. 485-486). In Ethico (not. 55) pro inepto τίνες αἱ ἀρεταὶ τῶν μελῶν legendum esse τίνα τῆς ἀρετῆς τὰ μέλη nemo non videt.

P. 491 (col. 485, lin. 18), γυναικὸς pro σώματος, et καλῆς pro καλοῦ habent K, L, suffragantibus Interpretibus. Eosdem codices πάσης pro παντὸς legere, quamquam in schedis meis non notatum est, vix dubium esse potest.

P. 492 (col. 486), not. 68. οὗτος αὐτὸν κατέπηχεν ὁ λογισμὸς. Intricatum locum divinando vertimus, *cogitationem quippe huiusmodi vel rex formidat, cogitationem scilicet hominis Deo addicti.* » *Montef.* Locus non est intricatus. Summa sententiæ est, ὁ λογισμὸς ὁ ἐπιτάττων τῷ βασιλεῖ, κατέπηχε τὸν πέννητα. Hic autem λογισμὸς non ille est, qui alias (e. g. Plutarch. II, p. 442, ἀλλ' ὅταν ὀρμὴ γένηται, σείσαντος ὡσπερ ἡνίας τοῦ λογισμοῦ, πάντα τέτακται καὶ συνήχεται καὶ ὑπακούει) aurigæ vice fungitur; sed *quivis animi carnalis affectus.* Velus hic vertit, *appetitus.* Hesych. λογισμός· κίνησις ψυχῆς πρὸς τι, ἐπιθύμησις. Huius operis p. 63, καὶ

ποίησον ἡμερον καὶ πρῶον εἶναι τὸν τοιοῦτον λογισμὸν; p. 632, τῷ πείσαι τὸν λογισμὸν, ὅτι ἀδυνάτων ἐπιθυμεῖ. Valde ad nostrum appositus est locus nobilissimus de Abrahamo, tom. X, p. 449: Ὅτε γὰρ τὸν υἱὸν ἐκλεῖψεν σφαγιάσαι, ἐνένησον πόσῳ τότε ἐπανεστήσαν αὐτῷ λογισμοί· ἀλλ' ὁμῶς πάντας ὑπέταξε, καὶ πάντας αὐτὸν ἔτρεμον μᾶλλον, ἢ βασιλεῖα οἱ δορυφόροι, καὶ βλέμματι μόνῳ πάντας κατέσταλλε, καὶ οὐδὲ γρύξαι ἐτόλμα τούτων οὐδεὶς, ἀλλ' ὑπέκυπτον, καὶ ὡς βασιλεῖ παρεχώρουν ἅπαντες.

Ibid., not. 69. « In uno codice legitur καὶ ἀσπράγλους καὶ περικεφαλαίας καὶ ψηφίδας καὶ σφαῖρας. In editis omnibus καὶ ἀσπράγλους καὶ κεφαλὰς καὶ σφαῖρας. De rebus ergo puerilibus agitur. Si autem κεφαλὰς sit vera lectio, hic intelligatur oportet de quadam vel tessera vel calculo, cui κεφαλὰ nomen, quam tamen vocem hoc usurpatam sensu nondum reperi. Περικεφαλαία autem Theophrasto teste pro glande quærna accipitur, et sic huic loco probe aptaretur. » *Montef.* De loco Theophrasti (H. P. III, 8, 7,) egregie fallitur; nam vox περικεφαλαία, si sana est, ibi ponitur non de glandibus, sed de *capitis dolore*, qui sues glandibus pastas tentat. Pro suspecto vocabulo κεφαλὰς (*turbines vertit Velut*) duo meorum ψηφίδας præbent. Aut hoc probandum, aut, quod magis placet, ignorantia fatenda est. Inter pueriles lusus (*παιδικὰ ἀθύρματα*) memorantur *ædium exstructiones et epulationes*, supra p. 296; *magistratus, παῖζειν ἀρχάς*, tom. III, p. 77; coll. tom. X, p. 8; *rex, παῖζειν βασιλέα*, Dio Chrys. p. 66, 34. Ex crepundis autem notissima sunt σφαῖραι, tom. XII, p. 250; *καλαθίσκοι, αἰίστρα*, tom. X, p. 32; *ἀμαξίδες καὶ ἀσπράγγοι*, Philostr. Her. p. 202 Ed. Boiss.; *ἀσπράγγοι καὶ σφαῖραι ποικιλίαι*, Dio Chrys. p. 133, 25; *πλαταγὴ (crepitaculum) καὶ σφαῖρα*, Plut. II, p. 714; *κάλαιος* in quo equitabant, *Ælian.* V. II. XII, 15; *Hor. Sat.* II, 3, 248; *βέμβιδες, turbines*, Callim. Epig. I; *Virg. Æn.* VII, 378; *στρόβιλοι turbines cuspidæ (χέντρον) armati*, *Plat.* de Rep. IV, p. 436; *Basil. Hexaem. Hom.* v. extr.; denique *τροχαί, canthi lignei vel ferrei, quos currendo pueri virgula regebant*, *Artemid.* Onirocrit. I, 53; *Hor. Od.* III, 24, 57.

AD HOMILIAM XLVIII.

P. 493 (col. 487), not. 73. « αἰπόλου παῖς καὶ αὐτὸς αἰπόλος. Sic duo Mss. recte. Savil. et Mor. αἰπόλου καὶ [αὐτὸς] οὗτος αἰπόλος. » *Montef.*

P. 495 (col. 488, lin. 4 ab imo). « ὅτι ἔγω αὐτὸν ἀπέκτεινα φιλοτιμούμενον καὶ ἐναθρονόμενον. Hæc non intellexisse videtur Georgius Trapezuntius, qui vertit, *illud primo Herodem dixisse quasi insolescentem, et amentia cæteros accusantem.* Nam, ut liquet, φιλοτιμούμενον καὶ ἐναθρονόμενον de Joanne dicit Herodes. » *Montef.* Fallitur. Ὁ ἐναθρονόμενος est ipse Herodes, de cæde Joannis insolenter glorians. Cf. p. 499. Quare virgulam post ἀπέκτεινα cum Savilio posui.

P. 501 (col. 494), not. 45. Emendatam lectionem egregie confirmat locus gemellus, tom. XI, p. 282, οὐ δὲ πολλὰ ἀπὸ τούτου κατασκευάζεις, πλάκουντας, πέμματα διάφορα καὶ παντοδαπά.

Ibid., post tres lineas. ψυχρὸν ἐπέδωκας ποτήριον] ποτήριον ψυχρὸν ἐπέδωκας Edd. ψυχρὸν] Is. ψυχρὸν Sav. « Quidam (?) ποτήριον ψυχροῦ. » *Montef.* Cf. adnot. ad p. 518.

Ibid., not. 53. Glossema manifestum ἐποίησεν ἡμερον neminem morabitur. Infra 615 pro ποιεῖται unus ἡμερον ποιεῖται habet, quod ibi quoque imperite recepit Savilius.

Ibid., not. 56. τοὺς ἐπὶ τῆς σκηπῆς ἐξευρημένους Com. quem, ut solet, expressit Mor. Savilius ἐξηρημένους; edidit, altero in marginem ablegato. Hunc sequitur Montef. notans: « Morel. et *quidam alii*

ἐξευρημένους. » Hoc significat, ni fallor, Morel. et *marg.* Sav. i. e. Morel. et *Ed. Com.* i. e. Morel. et *Morel.* Cum vero neque ἐξευρημένους neque ἐξηρημένους vel micam sensus præbeat, vocabulum importunum in versione sua prudenter neglexerunt Benedictini; Boisius autem infelici conjectura ἐξηρημένους tentavit. Dixi Montefalconium suum *quidam alii* ex margine Savilii, non ex libris scriptis, mea quidem sententia hausisse. Cur autem de viro probo; qui se suis manibus codices non paucos tractasse testatur, tam sinistre judicari, paucis accipe. Ego hisce oculis tot codices inexpli, quot nunc recensebo. Hi autem sunt mei G, H, L, Barocc. 189, Regii 688 ad 692, 694, 697. Ex dictis undecim codicibus ne unus quidem aut ἐξευρημένους aut ἐξηρημένους habet; sed omnes summo consensu, quod quidem in voce paulo difficiliari prodigio simile est, ἐξευρημένους legit. Hic de alio loco mihi dicendum est, p. 99, ubi vulgo legitur, ἀλλὰ τὸν ἐπὶ σκηπῆς, τῶν πορνευομένων γυναικῶν, τῶν εἰς τοῦτο ἐξευρημένων ἀνδρῶν. Incommoditate verbi ἐξευρημένων quodanmodo mitigat adjectum εἰς τοῦτο; ut non absurde cum Aniano veritas, *ad hoc facti.* Sed ibi quoque cum boni codices, quod a prioribus Editoribus non monitum est, ἐξυρημένων legerent, facta duorum locorum comparatione, vulgatum mutare non dubitavi. Nunc ad nostrum locum redeamus, ubi ex Interpretibus nec Vetus Latinus, nec si quid video, Armenus vocabulum expressit; credo,

quia non intellexerunt. Explicatoris partes ipse aget Chrysostomus, qui supra p. 422 per personarum scenicarum quasi huiusce loci in gratiam sic depinxit: 'Ο μὲν γὰρ ὀπισθεν ἔχει κόμην νῶς ὢν, καὶ τὴν φύσιν ἐκθλύων, καὶ τῷ βλεμματι, καὶ τῷ σχήματι, καὶ τοῖς ἱματίοις, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς εἰς εἰκόνα κόρης ἀπαλῆς ἐκθῆναι φιλονεικεῖ. Ἄλλος δὲ τις γενηρακῶς, ὑπεραντιῶς τούτῳ τὰς τρίγας ἑυρῶ περιελών, καὶ ἐξωσμένος τὰς πλευράς, πρὸ τῶν τριχῶν ἐκτεμνὼν τὴν αἰδῶ, πρὸς τὸ βαπτίζεσθαι ἔτοιμος ἔστηκε, πάντα καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν παρεσκευασμένος. Radebantur autem isti moriones, vel ad ludibrium, vel ut capita duriora et plagis opportuniora fierent. Hoc utique nos docuit Synesius Calvit. Encom. p. 77: Τὸν ἐν θεάτρῳ δὲ ἄνθρωπον, ὃς πολλὴν καὶ καλὴν παρέχει τῷ δῆμῳ διατριβὴν ... οὗτός ἐστι μὲν τῶν τέχνῃ φαλακρῶν, οὗ τῶν φύσει, βαδίζων ἐπὶ τῇ κορυφαίᾳ τῆς ἡμέρας πολλάκις· πάρεσι δὲ εἰς τὸν δῆμον ἐπ' αὐτὸ τοῦτο, τῆς κεφαλῆς τὴν βόμην ἐκτεμνόμενος, ἢ μὲν ἐστὶ δεινὸν τῶν δεινῶν. Ubi haec ad nostrum locum maxime apposita scripsit doctissimus Petavius, Notae p. 30 [p. 190 Ed. Krabing.]: « βαδίζων ἐπὶ τῇ κορυφαίᾳ » Quod facere solebant ol γελωτοποιοί. Artemid. lib. 1, cap. 25 [1, 22, tom. 1, p. 35 Ed. Reiff.], ἐνδράσθαι δὲ δοκεῖ τὴν κεφαλὴν ὀλῃν, Αἰγυπτίῳ θεῶν ἱερῶσι καὶ γελωτοποιοῖς, καὶ τοῖς ἐξ ἰδοῦς ἔχουσιν ἐνδράσθαι, ἀγαθόν. Asterius Hom. 4 [p. 57] vocat istiusmodi homines ἐξυρμένους πρὸς κόνδυλον, qui in theatro alapis ac pugnis tundi se patiebantur, ob idque genas (?) depilabant. Naz. Stelit. 1 [tom. 1, p. 166], πάντως οὐ ποτ' ἂν ὑπερβαλλομένης τοῦ βᾶδως ἐκεῖ κατὰ τῆς κόρης τὰ γε τοιαῦτα παρ' ὁμοῦ καὶ παίζοντας. Εἰ Orat. xx, καὶ τοὺς ἐπὶ σκηπῆς θαυμάζοι, ὡς ἦδεῖς τε καὶ ψα-

ανθρώπους, ὅτι τοῖς δῆμοις χαρίζονται, καὶ κινεῖσι γέλωτα τοῖς ἐπὶ κόρης βαπτισμασι καὶ φορήμασι. » Nunc ad theatrum domesticum revertamur, in quo ipse οἰκοδεσπότης dicitur μυαῖσθαι τοὺς ἐπὶ τῆς σκηπῆς ἐξυρμένους; non quod caput suum pulsandum praebebat, sed quia ut illi sodales suos, ita hic misellos convictiores alapis et dieteris petebat. Nam mimorum partes susulnet parasitus, ut ventri claudenti os comprimat, quidvis facere ac pati paratus. Talem alloquitur Iuvenalis, Sat. v. 170:

Omnia ferre

Si potes, et debes. Pulsandum vertice raso

Præbebis quandoque caput, nec dura timebis

Flagra pati, his epulis et tali dignus amico.

Huc pertinet locus Suidæ: παράσιτος· κολᾶξ, τραπέζολογος, κοσσοστράτης, male a Toupio (tom. II, p. 23) sollicitatus. Nam κοσσός notat colaphum, et κοσσιζέσθαι colaphis peti, ut in loco Palladii a Bastio Ep. Crit. pag. 181 excitato: ὃν ἐσυρίσθησαν ἐξέλευσε, καὶ ὅπο παιδάρῳ ἐντονώτατα κοσσισθῆναι.

P. 503 (col. 496), not. 75. Edebatur ὡς ταῦτα διακονοῦμενοι τοῖς πᾶσι, et in margin. παῖσι pro πᾶσι, quæ vocabula sæpissime permutantur. Vide Jacobs. Ind. ad Auth. Pal. « τοῖς πᾶσι » Quid si τοῖς τρέφουσιν, inquit Boisius? Multo plenius et rectius, si libri addicerent, » Sar. Pro παῖσι præter memm G pugnant Regii 688, 689, 690, 694, 697. Hoc recepto, et ταῦτα in ταῦτά mutato, artissimum sensum eliciui, quem sic honeste expressit Velus: voluplatis ministris fuisse facile traduntur. Vore διακονία de tali turpitudine utitur Libanius, tom. 1, p. 213, καὶ ταῦτα ἐπὶ τοῖς, παρόντων χρημάτων ἀπὸ τῆς διακονίας ὦν ἐξηγ.

AD HOMILIAM XLIX.

P. 504 (ead. col.), not. 79, ἐκείνης a prima manu, sed ἐκείνης secundis curis habet G.

P. 505 (col. 497), lin. 6 ante not. 84. Hæc sic leguntur in Edd. Com. et Mor., ὑπαράδεικτον εἶναι· [ὃ δὲ Ἰησοῦς φησὶν εἶπεν αὐτοῖς] ἀλλὰ τί; οὐ χρεῖαν x. τ. ἔ. præpostero ordine, quem tamen non mutavit Montef. Nos codices, Interpretes, et Savillum sequimur.

P. 507 (col. 499), not. 10. « Ἄλλι ταῖς οἰκταῖς χεροὶ καὶ τοῖς ἔργοις. » Montef. Minus accurate: nam qui χεροὶ legunt, iidem copulam omittunt. Vid. var. lect. Velus: ita singulos opere ipso voluit præoccupare; quasi hæc tantum legisset: διανέμει, τοῖς ἔργοις π. β. ἔ. Arm. ut omnino omnes factorum testes fierent.

Ibid., not. 12. Καὶ κελεύει Sic Ep. Ge. Armen. Alii negantem particulam adsciscunt. Secundum vulgarem lectionem, σιβάς est stramentum ex herbis, torus gramineus. Infra pag. 655, καὶ σιβάδα ποιῶν, ἀπὸ χόρτου ποιεῖ. Rursus pp. 684, 685, ubi ejusmodi torus monachis discumbentibus tribuitur. Tom. X, pag. 94, καίτοι πολλάκις ἐκείθεν ἀπὸντος οὐκ εἰς οἰκίαν, οὐδὲ πρὸς γυναῖκα, οὐδ' εἰς εὐνήν, ἀλλ' εἰς σιβάδα χόρτου. Non tamen negandum est, idem vocabulum etiam de divitum tricliniis poni solere, ut non absurde dici possit, Οὐ κελεύει δὲ αὐτοὺς ἐπὶ σιβάδος ἀναπεσεῖν (ἀλλ' ἐπὶ τοῦ χόρτου). Tom. I, pag. 784: Πόσοι δεσπότης ἐπὶ σιβάδος κενταὶ μεθύνοντες, οἰκτεῖται δὲ παρεστήχασιν νήφοντες. Adde tom. III, p. 455. Basilus ms. in Greg. Naz. p. 229 Ed. Hervag. (a Bastio, Pref. ad Greg. Cor. p. LIII excitatus): Ἀλλὰ τὴν κλίνην οὗτος σιβάδα καλεῖ, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Σηλητευτικῶν. Ἐπὶ σιβάδος ὀψήλης καὶ μετώρου, φησὶν, ἀνακείμενος. Μὴ χρῆναι οὖν παραίνει ὁ διδάσκαλος ἐν σιβάσειν ὀψήλεις δι' ὑποστρωμάτων ἀλλεπαλλήλων ἀνακειμένων κεκρήσθαι τρυφῇ τῇ γαστρὶ οὕτως.

P. 508 (col. 500), lin. 4 post not. 25. φιλοσοφίαν.

« Unus φιλοσοφίαν καὶ φιλοστοργίαν. » Montef. Hic est meus L, qui non raro a cæteris omnibus, necnon ab Interpretibus discedit.

Ibid., not. 27. Καὶ γὰρ χρήματα διὰ τοῦτο λέγονται. Hæc γνώμη Nostro valde in deliciis est. Vide tom. III, p. 52; tom. XI, pp. 279, 608. Teles ap. Stoh. pag. 523, 6: Διὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον οὐκ ἀνδρῶς ἔρασαν γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὐς μὲν χρήματα ἔχουσιν, οὐς δὲ κτήματα· οὐς μὲν γὰρ χρῆσθαι τοῖς ὑπάρχουσιν, οὐς δὲ μόνον κερτῆσθαι, οὗτε αὐτοῖς οὐτε ἄλλοις μεταδιδόντας καὶ προτεμένους.

P. 509 (col. 501), lin. 8-9 post not. 38, τὸν βίον συγκροτεῖν τὸν ἡμέτερον. « Boisius mavult συγκρατεῖν. » Sar. Male Cf. adnot. ad p. 235.

Ibid., post 4 lineas. Καὶ γὰρ ἐπὶ τὸ βάνασσον. « Usu trito βάναστος est illiberalis, vilisque artifex: hic autem significat artificium illud, quo omnia ad luxum et molliem apparatus. » Montef. Græcis αὖ βάνασσι τέχναι sunt artes mechanicæ et sedentariæ. Aristot. Eth. Eudem. 1, 4, 2, λέγω δὲ φορτικὰς μὲν (τέχνας) τὰς πρὸς δόξαν πραγματευομένας μόνον, βαναστοὺς δὲ τὰς ἐδραίας καὶ μισθαρνικάς, χρηματιστικὰς δὲ τὰς πρὸς ἀγοράς καὶ πράξεις κατηχηκάς. Patribus contra singulari vocis inclinatione αὖ βάνασσι τέχναι εἰς sunt, quæ ad merum luxum et vitæ ornatum spectant. Chrysost. tom. XI, p. 281: Ἐποίησε τέχνας, ἵνα βίος συνεστήθῃ, οὐχ ἵνα τῶν πνευματικῶν ἀποχωρίσμεν αὐτοῖς, οὐχ ἵνα ταῖς βαναστοῖς προσέχωμεν τέχναις, ἀλλὰ ταῖς ἀναγκαῖαις. Ubi minus recte de sordidis et illiberalibus artibus cogitaverunt Interpretes. Clem. Alex. Strom. 1, 4: Οἱ μὲν γὰρ τὰς βαναστοὺς μετιόντες τέχνας τοῦ περὶ τὰς αἰσθητικῆς ἀπολαύσουσι περιττοῦ· ἀκοῆς μὲν ὁ κοινὸς λεγόμενος μουσικὸς, ἀφῆς δὲ ὁ πλαστικὸς, καὶ φωνῆς ὁ ψοδικὸς, ὁσφρητικὸς ὁ μυρεψικὸς, ὅλῳ δὲ τῶν ἐν ταῖς σφαγαῖς ἐντυπωμάτων τορευτικὸς. Quæ loca excitavit Suicer. in Thes. s. v., sed in iis explicandis longe a scopo aberravit. Porro notavit,

vocem βάνυσος apud Scriptores Ecclesiasticos tribus significationibus frui: 1° *sumptuosus, inconcinne profusus*; 2° *arrogans, superbus*; 3° *negligens*. Aiqui quæ attulit exempla omnia ad tertiam significationem pertinent, quæ pro *molli vel socordi*, usu apud veteres ignoto, ponitur. Supra p. 472, ei μὲν γὰρ τῇ δὲ τοιούτοις εἶναι, οἱ βάνυσαι καὶ βάρυμοι καὶ ὀλιγοί. Tom. XI, p. 338, ἀλλ' οὕτω βανύσως τραφέντες, ὥς μὴ ἔχειν τὸ πλεονὸν κοῦρον. Tom. XII, pag. 342, καὶ οὐ βάρυμας καὶ ἀντιζῆ καὶ βάνυσος εἰ. Adde loca Nostræ a Suicero allata.

P. 501 (col. 501), not. 43. Revocavi veterem lectionem προσρηγμένον, a Savilio imperite mutatam. Nam hujus interpretatio est προσρηγισμένον. Suidas: προσρηγμένος, προσεκκληγμένος. Hesych., προσρηγ, προσρηγμένος, προτείνεται. « Malim προσρηγτῆ et προσρηγμένῃ. » Alberti.

Ibid., not. 45. Si ἀνάλας verum est, de insano in calceis luxu intelligendum est, ut apud Plutarch. I, p. 485, τρυφή καὶ ἀνοία junguntur. Alteram lectionem ἀπαγέλας expressit Interpres Arm.; Vetus autem *molestia* h. e. ἀπαγέλας habet, quod passim cum ἀπαγέλας confunditur. Vide, var. lection. ad pp. 316, 354. Tunc ἀπαγέλας ad nimiam Concionatoris reprehensionem spectaret. Potest etiam alia lectio ἀνία, quæ et cum ἀπαγέλας (vid. var. lect. ad p. 514) et cum ἀνοία (e. g. tom. X, p. 456) permutari solet, hic se immiscuisse.

P. 510 (col. 502), lin. 2 post not. 50, ἀλογυεσθαί. Sic edidit Sav. ἀλογυεσθε Com. Mor. quod in ἀλογυεσθαί non monito lectore mutavit Montef. ἀλογυεσθαί etiam in meis G, M legitur, et, ut videtur, in Parisiensibus, quanquam de his non ausim affirmare.

AD HOMILIAM L.

Savilius in notis paucas lectiones ex hujus Homiliæ exemplari nuper, ut ait, ex Oriente allato excerptas retulit; quæ fere omnes *singulares* sunt.

P. 517 (col. 507), γ, not. 98. « Omnes pene mss. ὁ Θεὸς ἀναγεννᾷ, regenerat, et sic utique legendum. Morel. et Savil. ὁ Θεὸς γεννᾷ. » Montef. Revocavi veterem lectionem, altera pro interpretatione habita. Vide var. lect. ad pp. 711, 787.

P. 517 (col. 508, lin. 17). Totus locus sic legitur in Edd. Τοῖς μὲν Ἰουδαίοις κατ' ἐνιαυτὸν ὑπόμνημα τῶν οὐραίων ἐπεργεσιῶν τὰς ἑορτὰς ἐνέδωκεν ὁ Θεός. « Alii, Τοῖς μὲν οὖν Ἰουδαίοις κατ' ἐνιαυτὸν ὑπομνήματα. » Montef. Ergo in locutione τοῖς Ἰουδαίοις τὰς ἑορτὰς ἐνέδωκεν, quam vertit, *Judæis solemnitates instituit*, nihil vidit, in quo hæreret. Ex Georgii versione, *Et Judæis quidem singulis annis beneficiorum suorum monumenta per festos dies Deus proposuit*, quid legerit iste, vix colligas. « Doctiss. Boisius pro ἐνέδωκεν legi posse probabiliter putat εἶναι ἡβέλησεν, aut εἶναι ἐνομοθέτησεν. Exemplar Orientale legit ταῖς ἑορταῖς ἐνέδωκεν [et sic Barocc. 189]. » Sav. Hesychius quidem ἐνέδωκε per ἐντέλλεται interpretatur, nota vel a sacra Scriptura translatione, quæ præcepta et ritus quasi omnia portantibus imponi et alligari dicuntur. Sed hoc, ut mihi quidem videtur, vulgatam lectionem excusare non potest. Quare alteram a bonis libris testatam ταῖς ἑορταῖς ἐνέδωκεν non sine dubitatione quadam recepi. Nunc autem video hanc locutionem ex hoc ipso opere stabiliri posse. Nam infra p. 785, ait, ὥσπερ οὖν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, οὕτω καὶ ἐν ταῦθα τῆς εὐεργεσίας ἐγκατέδωκε τὸ μνημόσυνον τῷ μυστηρίῳ. Ubi mutatis singulis vocabulis, structuram plane gemellam adhibuit auctor.

P. 519 (col. 504, lin. 1), οὐδὲν παρὰ τοῦτο, suppl. γένοιτ' ἂν; nihil hinc mali eveniet. Vox est parva delicta excusantis. Vide infra pp. 814, 815. Tom. IX, p. 554: « Ὁ γὰρ καθ' ἑκάστον ἀμαρτήματα μαθὼν λέγειν, οὐδὲν παρὰ τοῦτο, κατὰ μικρὸν πάντα ἀπολεῖ. Τοῦτο γοῦν τὴν κακίαν εἰσάγει, τοῦτο τὰς θύρας ἀνέμῳ τῷ ληστῇ, τοῦτο τῆς πόλεως τὰ εἰρήνη κατεβᾶλε, τὸ καθ' ἑκάστον λέγειν, οὐδὲν παρὰ τοῦτο. Dio Chrys. p. 404, 46: Καίτοι με οὐ λήθδεν, ὅτι ἰσως ληρῶν με νομίζουσι τὰ τοιαῦτα ἐξετάζοντα; καὶ μὴ οὐκ εἶναι παρὰ τοῦτο. Plutarch. in libro, Πῶς ἂν τις ἀλοδοῖτο ἑαυτοῦ προκρίπτοντος ἐπ' ἀρετῇ. Opp. H, p. 85, οὕτως ἐν τοῖς πρὸς ἀρετὴν πράγμασι, ὅ μὴ πολλὰ συγχωρῶν τῷ. Τί γὰρ τὸ παρὰ τοῦτο; καὶ, Νῦν μὲν οὕτως, αὐθις δὲ βέλτερον· ἀλλὰ προσέχων ἑκάστην, καὶ εἰς τὸ μικρότατον ἢ κακίαν ποτὶ τὸν ἀμαρτημάτων ἐνδύσα συγγνώμην πορίζεται, δυσανασχετῶν καὶ δυσκολαίων. Ubi formulam nostram vertit Wyttenb. *Quid enim id est, quod per hoc mihi fiat? Nullum ex hac re fructum percipiam: hæc res sive adsit, sive abest, tantumdem erit*. Sed semper, ni fallor, in malam partem dicitur. Conf. Casaub. ad Pers. Sat. v, 67, qui vertit, *Quid tum postea?*

Ibid., not. 75, χρεῖστος σχημάτων. « Boisio magis probatur χρημάτων. » Sav. Id ipsum in pluribus codd. et Arm. legitur, sed nolim mutare. Tom. IX, p. 659, τὸ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐ σχῆμα, ἀλλὰ μορφή τις ἀληθῆς φυσικὴν ἔχουσα κάλλος, οὐ δέοντα τῶν ἐξωθεν ἐπιτεριμμάτων τε καὶ σχημάτων, τῶν ὁμοῦ τε φαινομένων καὶ ἀπολλυμένων. Mox lin. 2 post not. 76 male post μάλαστα interpungunt Edd.

P. 513 (ead. col.), not. 79, πάντων. Sic H, K, L. Edd. tacite πασῶν.

AD HOMILIAM LI.

P. 520 (col. 510), not. 46. Edd. ὥστε μὴ χαρακτηροῦται, x. τ. ε. nulla codicum mentione facta. « Quam secutus sit lectionem Vetus, nescio. Si lo-

cus sit integer, sensus iste est: *Eo jam impudentia deventum fuisse, ut vel divinas ipsas leges infringere, superstitiones suas observandi causa, res non vido-*

P. 518 (col. 509), not. 33. Præter notissimam formulam ποτήριον ψυχροῦ, duas alias ποτήριον ψυχρὸν, et ποτ. ψυχροῦν frequentare solet aut auctor ipse, aut descriptores ejus. Atque illa quidem omnium consensu legitur supra p. 501; hanc autem vidimus in adnot. ad pag. 401, et sæpius in Chrysostomi scriptis videbimus; e. g. Flores pag. 543, εἰ γὰρ ποτήριον ψυχροῦν μόνον, et p. 544, et γὰρ ποτ. ψυχροῦν ἐμπίσθον. Etiam in loco Matth. x, 42, in paucis subsidiis ψυχροῦν legitur, quod, si usquam, in nostro loco propter soni similitudinem probandum esset.

P. 519 (ead. col.) proxime notam 37. Insolitam locutionem ἀργυρὰς ἀλύσεις διὰ λαμπάδων ἐξάπτειν codices non mutant. « Catenas argenteas meniorat, ex quibus aut lampades dependent, aut quibus plures lampades deinceps junctæ sunt. » Matth. Nov. Eclog. p. 132.

Ibid., not. 39. « Ut nunc legitur, jungenda sunt, οὐτος γὰρ ὁ ναὸς ἐξείλου (τοῦ ναοῦ) τιμωτέρος. Quanquam vero in N. T. homines appellantur ναοί, tamen in Chrysostomo hoc mihi durum videtur. Forte ergo legendum, οὗτος γὰρ ἐξείλου, sublato prorsus ὁ ναός. » Matth. ibid. p. 135. Quæ miror a Viro sagacissimo scribi potuisse. Omnem dubitationem tollit lectio pene omnium codicum κυριώτερος, quæ absente ναός stare non potest.

cus sit integer, sensus iste est: *Eo jam impudentia deventum fuisse, ut vel divinas ipsas leges infringere, superstitiones suas observandi causa, res non vido-*

retur reprehensione digna. » Sav. Cum veteribus Versionibus, tum ad lectionem, tum ad interpretationem stans esse puto.

P. 521 (col. 511, lin. 24), τὸν νόμον, *legem ipsorum* Ge. τὸν νόμον τὸν τῶν πρεσβυτέρων Ep. τὴν τοιαύτην παράδοσιν Euth.

P. 522 (col. 512, lin. 28). Si sanum est vulgatum, notandum est nomen προῖξ de quovis dono positum, quod rarissimum puto. Eustath. ad Od. ρ, 352, ἡ προῖξ, τούτέστι τὸ δῶρον· οὕτω γὰρ οἱ παλαιοὶ ἐχρῶντο, εἰ καὶ ὕστερον ἐπὶ γαμήλιου μερικεύεται δωρεᾶς.

Ibid., not. 59. Edebatur ἀπὸ τῶν γραμμάτων, sine nota; quanquam et Vetus vertit, *ex rebus ipsis*, et codex L, ex quo Montefalconius plurimas lectiones excerpit, πραγμάτων habet. Cf. p. 523. Ex Scripturis vertit Montef. quod vereor ne ἀπὸ τῶν Γραφῶν prorsus requirat. Ne quis mihi objiciat No-tri locum p. 706, μήτε μετ' ἐκείνους τοὺς ἀπελθόντας, καὶ ἐν τοῖς γράμμασι κειμένους, sciat eum recte a Vetere intellectum fuisse, *quorum res gestas lectitamus*. Necum quoque facit Apostolus, τὰ ἱερὰ γράμματα dicens. Confusio horum vocabulorum ex tritissimis est. Viq. Indicem Greg. Cor. Ed. Schæf. Supra p. 9, πραγμάτων dedi cum Sav. et pluribus codd. pro vulgato γράμμάτων. Cf. var. lect. ad p. 621. Montef. Bibl. Coislin. p. 130 : Εἰς τοῦτο καὶ νῦν ἐγγράφεται βιβλίον, τοῖς εὐσεβοῦσι πρᾶγμα μυρίου πόθου. Sic ille : sed in meo ejusdem codicis apographo γράμμα lego.

P. 523 (ead. col.), not. 63. Lectio τότε ἰνομοθέτησεν, etsi minus probanda, non debebat a prioribus Editoribus prorsus sperni. Νομοθεσία autem illa de sermone montano (qui dicitur) intelligenda est. Vide supra p. 210.

P. 523 (col. 513, lin. 8), πρότερον αὐτὸ μεταχει-

Matth. xv. 17, 18.

Οὕτω νοεῖτε ὅτι πᾶν τὸ ἐκπορευόμενον εἰς τὸ στόμα,

εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ,
καὶ εἰς ἀφεδρώνα ἐκβάλλεται;

τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος,
ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται,
κάκεια κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον.

Ubi post interpositam suam animadversionem, Marcus ad verba Domini redit, hac formula, Ἐλεγε δέ. Quae verba, quia loci nexum, ut vulgo enarratur, interpellare videbantur, pauci in ἔλεγον δὲ mutarunt, solus Syrus Interpres, probante Beza, prorsus omisit. Aliud addam, idque gravissimum, quod ipsa locutio καθαρῶς τὰ βρώματα provectionem doctrinae Christianae gradum sapit, et ab indole et ratione sermonis Dominici plane abhorret. Nam, ut verissime observavit Noster, p. 523, ad Christi institutum non pertinebat, κατατολμῆσαι τῶν βρωμάτων, discrimen ciborum a Mose illatum audacter et palam explodere, sed oblique et per ambages rem innuendo, viam ad perfectionem doctrinam aperire. Itaque nomen ipsum τὰ βρώματα ne ponit quidem, ne auditoribus fastidium moveat, sed involueris verborum, τὸ ἐκπορευόμενον εἰς τὸ στόμα, quae de illotis manibus accipi poterant, sententiam tegit. Difficultates, quae vulgarem lectionem καθαρῶς premunt, consulto tacui.

P. 526 (col. 516, lin. 3). Post ἀρεταῖς hæc de suo, ut videtur, addit Vetus : *Sordescunt quippe manus homicidio, cæterisque operationibus pravis.*

* Etiam Critici in hoc loco tractando negligentius versati sunt, siquidem Origenis lectionem primus indicavit Matthæus, Nov. Test. (Rige, 1788) Tom. II, p. 117.

ρίζονται, x. τ. ἰ. Montef. primo illam adhibuerini, deinde abrogarint. Vetus : *magna dispensatione atque tractatione ad deficiendam indigerint.*

P. 256 (col. 515), lin. 7-8 post not. 86. Τὰ μὲν γὰρ, ἔξωθεν εἰσίστντα. Post γὰρ virgulam posui, ne quis cum Montefalconio erret, qui vertit : *Nam quæ de foris ingressa sunt. Eadem res etiam Savilio fraudi fuit, qui pro τίκτεται, τικτόμενα conjecit.*

Ibid., post 4 lines. Ὁ δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι καθαρῶς τὰ βρώματα, ταῦτα ἔλεγεν. Loci Marci qui ex difficillimis est, veram, ni fallor, rationem hic nos docuit Chrysostomus; cujus tamen enarrationis, cum ex Commentario ad aliud Evangelium facto petenda esset, ex tot Sacri Codicis Interpretibus ne unus quidem, quod sciam, mentionem fecit. Idem dicendum est de loco Origenis in Matth. p. 249 D, unde sua hausisse videtur Chrysostomus, καὶ μάλιστα ἐπαὶ κατὰ τὸν Μάρκον ἔλεγε ταῦτα ὁ Σωτήρ, καθαρῶς πάντα τὰ βρώματα. Ergo horum duumvirorum ad mentem verba Marci sic legenda et distinguenda sunt : Καὶ λέγει αὐτοῖς· Οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀσπντοί ὄντε ; οὐ νοεῖτε, ὅτι πᾶν τὸ ἐξωθεν εἰσπορευόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον οὐ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι ; ὅτι οὐκ εἰσπορεύεται αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν, ἀλλ' εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ εἰς τὸν ἀφεδρώνα ἐκπορεύεται· καθαρῶς πάντα τὰ βρώματα. Ubi participium καθαρῶς ad præcedentia λέγει αὐτοῖς spectat. *Hæc dixit, inquit Marcus, purgans* (i. e. *puros declarans*, cf. omnino Act. x, 15), omnes cibos. Lectionem καθαρῶς pro vulgari καθαρῶς ab optimis vetustissimisque codicibus testatam pro calami errore habuerunt Griesbachius, alique; nimirum quia nomen masculinum, cui referri posset, nullum viderunt. Sed operæ pretium erit, verba Matthæi, quem per totam hanc pericopam ante oculos habuit Marcus, hic apponere.

Marc. vii, 18-20.

Οὐ νοεῖτε, ὅτι πᾶν τὸ ἐξωθεν εἰσπορευόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον, οὐ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι ; ὅτι οὐκ εἰσπορεύεται αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν, ἀλλ' εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ εἰς τὸν ἀφεδρώνα ἐκπορεύεται· καθαρῶς πάντα τὰ βρώματα.

Ἐλεγε δὲ,
ὅτι τὸ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐκπορευόμενον,

ἐκεῖνο κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον.

P. 527 (ead. col., not. 97). « Unus habet πληθύνεσθαι. Neutrum placet : nec video quæ sit in his consonantia, in lecto diaboli lavari in conviciis et contumeliis. » Montef. Vetus : *in conviciis et injuriis delectari*. Pro πλύνεσθαι, *ardere, inflammari* habet Arm., sed in marg. *lavari*. Locutio πλύνεσθαι ἐν ὕδασι ejusdem generis est, ac notiores πλύνειν τινὰ ὀνειδεσι, λοιδορίας, etc. Vid. pp. 132, 374, 502. Quod vero ad lectum diabolicum attinet, id Nostri indolem plane refert. Nam cum hæc duo posuisset ἀπὸ συνουσίας ὡν τῆς γυναικὸς et ἀπὸ λοιδορίας ὧν, statim conviciorum jactationem quasi concubitus quemdam animo informat, quam comparisonem more sibi proprio longius prosequitur atque ornat.

P. 528 (col. 517, c', lin. 11). Οὐδὲ γὰρ ἑτερος, x. τ. ἰ. « In hanc pulcherrimam sententiam orationem edidit Chrysostomus exsul, hoc titulo, « *Quod nemo læditur nisi a seipso*, quam habes supra tom. III, p. 444 sqq. » Montef. Plura Chrysostomi loca, ubi eandem doctrinam inculcat, congescit J. van Voorst, Chrysostomi Selecta, tom. II, p. 151 sqq.

Idem V. D. in minore Ed. (Wittenb. 1803) Tom. I, p. 211, tandem de loco Chrysostomi monuit.

AD HOMILIAM LII.

P. 529 (col. 519, lin. 2), τὸ προσερχομένους διώκειν. « Aptius huic loco φεῦγειν, quod contrarium est τῷ διώκειν. Certe διώκειν, ut ex proxime sequentibus apparet, stare hoc loco non potest. Boisius ex conjectura ἀποδιώκειν. » Sav. Idem in margine aliam conjecturam διωθεῖν proposuit. Velus, *repellere*; qua significatione verba διακρούεσθαι et διωθεῖσθαι (non διωθεῖν) usurpat Auctor. Sed et διώκειν, quod h. l. summo consensu teneantur codices et Epit., haud raro cognatam vim exserit. Tom. VI, p. 182: « Ἐπειδὴ γὰρ ἰδίῳ τοὺς διὰ τῆς κατηγορίας εἰς τὸν ναὸν ἐξουρρίζοντας. Tom. XI, p. 609: Τί ταύτης τῆς ἀλογίας χεῖρον, ἀνθρώπους διώκειν, ἵνα τὸ κτήνος μετ' εὐρυχωρίας παρέλθῃ; ubi ἀνθρώπους ἐλαύνειν καὶ διώκειν dedit Flor. p. 169. Thom. M. p. 893, διώκει δὲ, τὸ κατηγορεῖν, καὶ τὸ ζητῶν, καὶ τὸ ἀπαυθίστασθαι. Sed jure reprehendus est Noster, qui hoc verbum intra duas lineas sensibus plane contrariis posuerit. Nam διώκειν τοὺς φεύγοντας est *fugientes amice prosequi*. Cf. adnot. ad p. 295.

P. 531 (col. 520, β', lin. 12), ἀπηναισχύντησε καλὴν ἀνασχύντηαν. « In uno codice καλὴν ἀνασχύντηαν deest. » Montef. Scriba codicis H, primum ἀπηναισχύντηαν omissis interpositis exaravit, quod postea in ἀπηναισχύντησε mutatum est, unde evadit lectio a Montef. notata. Hic tamen codex non est ex numero eorum, quos a se tractatos fuisse dixit.

Ibid., not. 34, ταύτη... εἰ (unus ἥ). Cf. tom. X, p. 467, Καὶ ταύτη δὲ μάλιστα ἡ εὐδοκία αὐτοῦ φαίνεται, ἥ (εἰ Reg. 741 et marg. Sav.) οἱ διεφθαρμένοι καὶ πονηροὶ ἀπολλύονται.

P. 532 (col. 521 med.). 'Ἄλλ' οὐχ [οὕτως] αὐτῇ Com. Sav. Mor. et sine uncis Ben. Vide adnot. ad p. 512.

Ibid., lin. 4 ante γ'. Proba est locutio οὐχ ἀπλῶς ἦν τὰ ὅρματα, ab ipso Auctore testata, supra p. 58, οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἀπλῶς ἦν. Tom. XII, p. 307, δείκνυσσι γὰρ ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνα ἀπλῶς, ἀλλὰ τύπος τῆς ἦν.

P. 533 (ead. col., lin. ult.), ὥστε τοὺς ὁχλοὺς θαυμάσαι, τυφλοὺς [ἰδεῖν] βλέποντας, κωφοὺς καλοῦντας, κυλλοὺς ὕμνους, [καὶ] χυλοὺς περιπατοῦντας [καὶ λεπτὰ καθαρισθέντας,] καὶ ἰδὲξαζον τ. θ. I. Com. Mor. quos sublatis uncis secutus est Montef. notans: « Hic tantilla varietas in verbis tantum observatur in Savil., ubi illud λεπτοῦς καθαρισθέντας deest. » Quod quam accurate observatum sit, pro se judicet Lector: nam Savilli lectionem noster textus exhibet. Hanc habent præter textum N. F. receptum Barocc. 189, et Mosqq. p. η. Reliquorum codicum lectiones sic commodè ad nostram exigi possunt.

θ. βλέποντας κωφ. λαλ. κυλ. ὁγ. χυλ. περ. καὶ τυφ. βλέποντας.

θ. βλέποντας κωφ. λαλ. κυλ. ὁγ. καὶ χυλ. περ. καὶ τυφ. βλ. K.

θ. βλέποντας κωφ. λαλ. κυλ. ὁγ.... καὶ τυφ. βλ. G.

θ. βλέποντας κωφ. λαλ... καὶ χυλ. περ. καὶ τυφ. βλ. L.

θ. βλέποντας κωφ. λαλ. . καὶ τυφ. βλ. καὶ χυλ. περ. M.

Alter codex H et Mosqq. 2, 9, cum Ed. Com. consentiunt, nisi quod vocabula ἰδεῖν et καὶ (ante τυφλοὺς) non habent. Postremo Interpres Arm. hic vertit: θ. τυφλοὺς βλ. κωφ. λαλ. καὶ κυλ. ὁγ. χυλ. περιπατοῦντας. In tanta librorum turba, summæ temeritatis foret, quid dederit Auctor pro certo affirmare. Mathæius tamen laudata unius Mosquensis γ. lectione, quæ a ceteris omnibus discedit, ὥστε τὸν ὁχλὸν θαυμάσαι, τυφλοὺς βλέποντας ὄντας, κωφ. λ. χυλ. περιπατοῦντας, addit: « Hæc vera lectio Chrysostomi videtur: Chrysostomi dico, non Evangelistæ. » Mox ait: « Miror autem, cur Chrys. in interpretatione πηρὸς permutaverit cum τυφλοὺς [scilicet in verbis τὸν πηρὸς οὐ χρεῖται ἔχοντας χειραγωγούντων]. Sed huiusmodi ambiguis vocabulis plerumque utitur, cum sumum facit. Πηρὸς certe melius permutare poterat cum κυλλοὺς. » Hic fumum ipse sibi facit Vir eruditus quidem, sed paulo festinantior, nec satis candidus Chrysostomi æstimator. Nam nomen πηρὸς *proprie* de cæco dici, vel pueris, qui Æsopum manibus teneant, notum est. Cf. adnot. ad p. 712.

P. 534 (col. 523), not. 53, δεῖ *opus est*; sed p. p. δεῖται *eget*, sc. ἡ ἐλεημοσύνη. Male ceperunt Interpp. Mox vulgo legitur καὶ ὅς μάστιγ ἀρτου, quod vereor ut lingua patiatur. Nam aliud est μάστιγ, aliud ἀρτος, et hoc illud vilius. Tom. X, p. 375, οὐδὲ μάστιγ μίς τῷ πεινῶντι μεταδόντας.

P. 535 (ead. col.), not. 57, τὸν ἀθάνατον θάνατον. Tom. XI, p. 631, de monachis: « Ἀπονήσκειται μὲν γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς· οὐ γὰρ εἰσὶν ἀθάνατοι τὸ σῶμα. ἀλλ' οὐκ ἴσασιν θάνατον τὸν θάνατον. Ultima vertit Montef. *sed mortem non pro morte habent*. Frigide. « Videtur legendum, ἀλλ' ἴσασιν θάνατον τὸν θάνατον τοῦ σώματος. » Douneus. Scripsit Chrysostomus, ἀλλ' οὐκ ἴσασιν θάνατον τὸν ἀθάνατον.

P. 536 (col. 524), not. 63. Notanda erat lectio Edd. Com. et Mor. καὶ συγγενεῖς [καὶ] προσήκοντες. Sic, sed sine uncis, Ben. Αἱ προσήκοντες in nullo cod. legitur. Cum Arm. consentit lectio codicis H, καὶ συγγενεῖς οἱ προσήκοντες, quæ fortasse meliuscula est.

AD HOMILIAM LIII.

P. 537 (col. 525), lin. 2 post not. 76, νῆστες G, K, M, νῆστις H, νῆστις L, cum tribus Mosqq. Et sic sæpius in hac Homilia.

P. 538 (col. 526), not. 86. « Hic exemplaria multum variant. Manuscripti aliquot habent διὰ τοῦ νείμαι τοὺς κοφίνοους. Alii διὰ τοῦ εἶναι τοὺς κοφίνοους ἰσαριθμοὺς αὐτοῖς. Alii διὰ τοῦ διανεῖμαι τοὺς κοφίνοους. Morel. [post Com.] διὰ τοῦ εἶναι τοὺς κοφίνοους. Savil. διὰ τοῦ ἐναπομεῖναι τοὺς κοφίνοους. Postremam lectionem sequi visum est. » Montef. Itaque fatetur Montef. in loco vexato constituendo, se Savilium contra omnes suos codices secutus esse. Hic autem pro inepto εἶναι, quod in impresso invenerat, ἐναπομεῖναι dedit, de auctoribus ne verbum quidem monens. Vertit Montef. *et quod cophini remanserint*. Sed verbum ἐναπομέ-

νειν semper, ni fallor, dativum comitem habet. Ergo tum ad sensum, tum ad auctoritatem explodenda est hæc lectio. Nunc de codicibus videndum. Hi inter νείμαι et διανεῖμαι dividuntur, ut plures tamen, videlicet G, K, L, pro νείμαι pugnent. His accedit Epitomator, cuius verba sunt, καὶ διὰ τοῦ νείμαι καὶ διὰ τοῦ βαστάσαι τοὺς κοφίνοους. Postremo alterum horum verterunt Velus et Arm. *quomodo eis corbes distribuerit*. Non abs re erit monere, in meo codice Epitomatoris illud ἐναπομεῖναι legi in margine, glossematis modo, ad vocem ὁπολελειμμένον, supra (lin. 2-3 post not. 81).

P. 539, β', lin. 22-23. Edd. διεγείρων. « Assentior Boisio reponenti διεγείρει; vel explendum τοῦτο ποιεῖ, ut habeat διεγείρων verbum aliquod, quo sustentetur. » Sav. Hic nihil animadversionis habet

Montef. cum potuisset διαγείρει ex uno certe codice L, reponere; quod fecit tandem ex Reg. 694 recentissimus Editor.

P. 540, lin. 20 ante pag. 541, ὑποκρίτας ἀνέρωθι καλεῖ, nempe in cap. xiiii, et alibi. Nam in hoc loco xvi, 3, Chrysostomus ὑποκρίται non legit, in qua re secum consentientes habet plures N. F. codices.

Ibid. post sex lineas. Vocula ἡ τὸν a praecedenti verbo ἵππου absorptione esse videntur. Epit. ἡ ἵνα στήθι τὸν ἥλιον. Euthym. ἡ περὶ τὸν ἥλιον. Nihil de hac lectione monuit, qui cod. L contulit, Montef.

Ibid., lin. 3 ante pag. 541, ἐν γαλήνῃ εὐδινῇ. Platonem expressit de Legg. xi, p. 919, εὐδεινὴν γαλήνην παρασχών. A nomine εὐδία adjectiva plurium formarum derivarunt Graeci, maxime recentiores. E. g. in Chrysostomi scriptis in una eademque formula leguntur εὐδίας (λιμὴν), εὐδεινός, εὐδαινός, εὐδινός. Aliam formam εὐδηνός dat Etym. M., quae pro vitiosa scriptura τοῦ εὐδαινός habenda est. Nunc de ceteris dicam. De duabus prioribus nulla est controversia. Tertia εὐδαινός, a Dorvill. ad Charit. p. 376 in clientelam recepta, tenuem a libris, a Grammaticis nullam auctoritatem habet. Postremam εὐδινός damnat Toup. ad Suid. v. εὐδεινός, sed diserte agnoscunt Lexicographi. Suidas: εὐδεινός, ὁ καίριος καὶ ὁ ἀνεμος, καὶ εὐδινός ὁμοίως. Hesych. εὐδινά, πράξα, κατεσταμένα. Formae εὐδίας, εὐδεινός, εὐδινός, ut in talibus sit, passim a librariis permutantur. Vide Nostri Opp. tom. I, p. 420; tom. V, p. 264. Apud Euseb. H. E. ix, 7 codices inter εὐδινωτάτης, et εὐδινωτάτης et εὐδαινωτάτης fluctuant, quorum primum εὐδινωτάτης a recenti Editore Oxon. receptum vereor ut probari possit. Nam εὐδινός, si forma legitima est, penultimam corripere necesse est*.

P. 541, lin. 11, post not. 92, διδασκαλίας; Σαφῶς βούλεται Edd. Mutavi distinctionem cum codd. K, L et Ge.

P. 542, not. 23. Particula ἀλλὰ, mea quidem sententia, rectius abest. Sic etiam Vetus. Aliter sentit Matthaeus. « Lectio germana erat paulo durior. Ergo alias [Chrys.] mollivit addendo ἀλλὰ, alius [Origenes] mutando προσέχετε εἰ. »

Ibid., not. 26. Non video, quo commodo sensu ponatur τῆς φιλοτιμίας. Hic nihil animadversionis dederunt Editores; sed in versione ornanda nullam huius vocis rationem habuit Montef.

P. 544, ε', lin. 5. Unus K scripturam γάνυται praebet, quae hodie a Viris eruditissimis magis probatur. Cf. adnot. ad p. 592.

Ibid., post tres lineas. Ordinem horum verborum secundum lectionem codicum K, L, M et Interpp. reformavi. Edd. ἐμαλακίσθη, οὐ δόξης, οὐ βασιλείας, οὐ τραπέζης πολυτελοῦς ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ δ.

P. 545, lin. 4, not. 49. Lectio, quam dedi, est Editionis Com. quam non monito lectione ad syntaxin commodius relinxit Savilius, h. m. καὶ δορυφορίαν ἥς ἀπέλαυσε, καὶ θεραπείαν πολλήν. Hunc sine animadversione secutus est Montef. Morellus, ut solet, Commelinum expressit, nisi quod δορυφορίαν pro δορυφορίας dedit. In veteri scriptura genitivus δορυφορίας, ipse ex attractione pronominis ἥς natus, alterum accusativum θεραπείαν in suam societatem seduxit.

Ibid., not. 54. « τὼν παραγενομένων. [Sic Edd.] Boisius suspicatur legendum τότε παραγενομένους. » Sav. Exquisitor est constructio per genitivum, subaudito ex.

AD HOMILIAM LIV.

« Accessere huic Homiliae correctiones ex ejusdem fragmento e Bibliotheca Caesarea Viennae allato. » Sav.

P. 546, lin. 9, post not. 57. Vitiosum προσέσαν in omnibus Edd. sine suspitione excusum est. Mox (post 13 lineas) unus, L, πεπλασμένην pro πεπληνημένην habet.

P. 547, β', lin. 18-19. Edd. αὐτοὺς εἰσάγων ὁμολογήσαι, sine nota. Cum H facere videtur Vetus: discipulos istud fateri inducit.

P. 548, lin. 9-10. Pro verbis Evangelii, καὶ ἔδωκε σοι, Matthaeus ex uno Mosquensium protulit καὶ ἐγὼ δέ σοι δώσω, e ceteris autem ἀλλ' ἐγὼ σοι δώσω. Scilicet incidit oculus insipientis in alium locum (ibid. post quinque lineas).

Ibid., lin. 8-9, post not. 75. Edebatur Ἡδώς ἀν ἐρομένη. « Boisius et Interpres, ἡδώς οὐκ ἄν. » Sav. Mox (ibid., post 5 lineas), « ἔσπειρε » Sensus

postulat et Interpres videtur legisse σπείρειν. » Idem.

P. 549 (col. 536, lin. 7-8), ὅτε τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνῶν εἰσήγαγε. Vetus: tunc de passione incepit dicere. Quasi legisset, τότε τὴν ἀρχὴν τῶν παθῶν εἰσήγαγε. Infra not. 90, αὐτὸν ἰεντὺν Mosquenses omnes.

P. 551 (col. 537), not. 4. Edd. καὶ εἰ ἂν ζώμεν, καὶ εἰ ὁ ἔσμεν, quae lectio est codicis G.

P. 554 (col. 540, lin. 7), καὶ πῶς ὀδίνει τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ προελθεῖν. Vetus: quodque muneribus plenus (Deus) ex largiendi festinatione quasi prorumpit. Montef. et quam gestiat (Deus) bona illa proferri. Perperam uterque: nam nominativus est τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ. Verbum ὀδίνειν gestire, sequente infinitivo, a Lexicographis pæne pratermissum, valde amat Noster. Vide pp. 172, 723, tom. IX, p. 139: « Ἐπιποθῶ γὰρ ὀδίνω ὁμάς. » Ὅρξ καὶ ὀδίνοντα αὐτοὺς ὀδίνω, x. τ. ε.

AD HOMILIAM LV.

P. 556 (col. 541), proxime notam 40, διαθρολίσαι. Alteram scripturam per simplex λ praebet H, L. Cf. adnot. ad p. 590.

Ibid., post tres lineas. Καὶ ἐπ' ὁμῶν συμβαίνον. Vetus: ac vobis conveniens. Montef. et vobis congruens esse. Quem sensum verbis non inesse, recte vidit Boisius, hæc notans: « Quid si ἐπ' ὁμῶν συμβαίνειν δυνατὸν, vel ἐπ' ὁμῶν, vel ὁμῶν? » Sed interpretis eget hic locus, non emendatoris. Procul dubio vertendus: si vobis quoque idem contingat,

scilicet τὸ παθεῖν πολλά καὶ ἀποκτανθῆναι. Jam dixerat p. 555, ἐπὶ καὶ ἐπ' ὁμῶν τὸ μὲν μὴ θέλειν ἀποθάνειν, θείνουν. x. τ. ε.

P. 557 (col. 542, not. 49). Τοῦτο γὰρ ἐστὶ φελοσθαί. H. e. illud non parcere est vere parcere.

Ibid., not. 51. Mihi quidem valde aridet lectio ἀπάτω τὸν θάνατον αὐτοῦ, altera pro interpretatione habita. Hanc quoque in uno certe suorum codicum delitescentem in lucem non protraxit Montef.

* Vox εὐδινός (vel potius εὐδινός) a δίνη, vortex, ex sola, ut videtur, conjectura Heringa; Obs. Crit. p. 277,

ad locum Orph. Hymn. xxi, 5, nuper in Lexica recepta est.

P. 558 (col. 543), not. 63. « καὶ τοὺς ἑνὸν αὐτοῖς προσάπολει. Αὐτοῖς regitur vel a πρὸς in verbo composito [hoc verum], vel a particula σύν Attico more subaudita. » Bois. Idem τοὺς ἑνὸν de civibus recte interpretatus est.

P. 559 (col. 544), not. 70. Ἡ εὐθυμία, *verum copia*. Sic Georgius Trapezuntius. Hoc puto commode exprimi per prosperam et bonam valetudinem. » Montef. Frustrum; nam εὐθυμία de corpore nemo dixit. E contrario εὐθηνία κτημάτων καὶ σωμάτων dixit Aristot. Rhet. I, 3, 3; τὴν σωματοεικὴν εὐθηνίαν Philo de migrat. Abr. p. 390; πᾶσαν τὴν ἐπιτηδεύων εὐθηνίαν Joseph. Antiq. vii, 9, 8; quæ loca indicavit Lobeck. ad Phryn. p. 466 sq. Adde Chrysost. tom. I, p. 781, de Lazaro, μετὰ τὸν λιμὸν εὐθηνία πέρας οὐκ ἔχουσα.

P. 560 (col. 545, ε', lin. 6), λέγοντες τινὰς εὐχαριστήριους ὕμνους. Mos pius preces ante et post cibum fundendi, a Judeis traditus (Tractat. Berachoth c. 6—8), exemplo Salvatoris commendatus, inde ab antiquissimis temporibus apud Christianos invaluit. Schol. cod. 54 apud Wetsten. ad Matth. xiv, 19, ἡμᾶς παιδεύων, μὴ πρότερον ἀπεσθαι τραπέζης, ἕως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῇ τῇ τροφῇ ἡμῖν παρέχοντι; quæ verba ex nostro opere, supra p. 506, desumpta sunt. Justin. M. Apol. I, p. 83: Ἐπὶ πᾶσι τε οἷς προσφερόμεθα, εὐλογοῦμεν τὸν Ποιητὴν τῶν πάντων διὰ τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ Πνεύματος ἁγίου. Ibid., p. 50, λόγῳ εὐχῆς καὶ εὐχαριστίας ἐπ' οἷς προσφερόμεθα πᾶσιν, ὅση δύναμις, αἰνούντες τὸν Θεόν. Quæ loca ad hanc rem pertinere, recte perspexerunt S. Thiribj et Car. Ashton, Cantabrigienses. Vulgus Interpretum tum Latinorum, tum vernaculorum sefellit usus verbi προσφέρεσθαι, cibum sumere.

P. 561 (col. 546, lin. 18), ἐπάδωμεν αὐτὸν τῇ τραπέζῃ: illum in mensa canamus Ge. Ben. Sed reconditius aliquid hic latet. Hunc hymnum, inquit Chrysostomus, quasi ἐπωδὴν τινα ad noxam pinguis mensæ amolendam adhibeamus. Particulam καὶ ante αὐτόν, a Morello casu (nam habet Com.) omissam, non reposuerunt Benedictini.

P. 562 (col. 547), lin. 3, post not. 94, καὶ ταύτην δὲ αὐτὴν ζητοῦντας διὰ τὰ πνευματικά. Hæc pessime vertit Montef. hanc porro abundantiam in spiritualibus quaerunt. « Refertur ταύτην ad αὐτάρκειαν remotius, non ad propius ἄρτον. » Sav. Immo refertur ad τὴν ῥῆσιν modo laudatam, vel si sensum species, τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον. Ergo non male Vetus: quem panem etiam propter spiritualia quaerunt.

P. 564 (col. 548), not. 10. Ediderunt Sav. Ben. οὕτως ἐπὶ ὕπνῳ βαδίζουσι, τοσοῦτον ὕπνουντες, exentis priorum Editionum vitis, ὕμνον (ita cod. M) et ὕμνουντες. Cum illis consentiunt H, K, neque in hac lectione inest, quod alicui magnopere offendant. Sed scrupulum mihi olim injecti lectio duorum codd. G, M, τοσοῦτον αὐτοῖς ὕπνουντας, (ὕπνουντας M), quam diu in omnes partes vertens frustra fui, donec aliter codex, L, in subsidium venit. Scilicet in hoc habetur, τοσοῦτον αὐτοῦ σποντας (sic); unde genuinam scripturam τοσοῦτον αὐτοῦ σπῶντας elicere, cuiusvis erat. Inter flosculos recentioris Græcitatibus censenda est locutio σπᾶν ὕπνον. Heliodor. Æth. II, 16, ἐπὶ δὲ μικρὸν ἐσπᾶσαντο ὕπνου, καὶ τοσοῦτον ὅσον τὰ ἄκρα τῶν βλεφάρων ἐπὶλεῖναι. Ibid. v, 1, ὄλιγον δὲ καὶ ὕπνου σπᾶσμεν. Philostr. Vit. Apoll. vii, 30, ταῦτα σπᾶν ὕπνου ἐσπασε κομιεῇ βραχὺ, καὶ ὅσον ἐπ' ὀφθαλμοῦς ἦλθεν.

AD HOMILIAM LVI.

P. 566 (col. 550), not. 23, ταύτην νομίσαι χαρίσασθαι μεγίστην τοῖς Ἰουδαίοις M. Ulrum alter codex, L, vocem μεγίστην prorsus omittat, an post χαρίσασθαι rejiciat, nunc non affirmari. Epit. ὡς καὶ τὸν Ἡ. ἐν τούτῳ νομίσαι χαρίζεσθαι τοῖς I. εἰ ἔ. ἁ. Euth. ὡς καὶ τὸν Ἡ. ὑπερτερὸν ἀνελόντα τούτον, χάριν μεγίστην ἀπονείμει τοῖς I.

Ibid. (col. 550, lin. 13 ab imo, ad col. 551, lin. 1). Καὶ γὰρ... εἰς μέσον ἔγει. Hæc omnia desunt in cod. G, propter homœoteleuton.

P. 568 (col. 552, lin. 5 ante γ'). Non video quid sibi velint hæc verba, ἔλεγεν ἐν ἀσφαλείᾳ. Aut ἐν ἀσφαλείᾳ cum sequentibus jungenda, aut legendum, ἔλεγεν ἐν ἀσφαλείᾳ. Vetus: Hæc cum dicere non auderet aperte, occultius adstruit, dicens. Haud infrequens est horum vocabulorum permutatio. Vide Nostri Opp. tom. II, p. 562, tom. VI, p. 34. Et in proximis præcesserat ἀσφάλεια.

P. 569 (col. 552, γ', lin. 9): « Παραβουλευέτο illud Apostoli respicit, παραβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ, Philipp. II, 30. » Montef. Utinam dictionis apostolicæ meminisset V. D. ad alium Nostri locum, tom. X, p. 192, Οὐ γὰρ εἶπεν, Εἰ ἐκινδυνεύσαμεν ἡ παραβουλευσάμεθα; ubi pessime vertit, si insidiis impetiti sumus. Tom. XI, p. 487, καὶ εἰδὼς εἰ ζήσεται μὲν μὴ παραβουλευσάμενος, τιθῆσεται δὲ τοιαῦτα τοῖς μὲν. Hæc loca exscripsit Wetstenius ad Phil. II, 30; sed summa fiducia παραβουλευσάμεθα et παραβουλευσάμενος de suo dedit, scilicet ut eidem lectioni apud Apostolum fidem faceret. Frustra; nam ibi quoque παραβουλευσάμενος a Chrysostomo

lectum fuisse ostendit Matthæi. ad loc. Contrarium tamen sibi persuaserunt Griesbachius et qui eum secuti sunt, dolis Wetstenii, ut videtur, decepti.

Ibid. (col. 553), not. 46, ὅτι θεὸς νέφος Com. Mor. Ben. Nostram lectionem ex Sav. et Reg. 694 recepit Editor Ben. 24.

Ibid., post 4 lines. Ἰν' οὖν πιστεύσωσι, κ. τ. ε. Vetus: Ὡς igitur credant ab ipso Deo vocem venire, a nube vox emittitur, quæ lucidissima erat. Adhuc enim, etc. Pro iisdem hæc posuit Epit. Ἰνα οὖν πιστεύσωσιν, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ φωνὴ φέρεται, διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς νεφέλης ἠνέχθη. Νεφέλη δὲ φωτεινὴ ἐπειδὴ φοβῆσαι οὐκ ἐβούλετο, ἀλλὰ διδάσκει. (Cf. infra lin. 6 ante pag. 570.)

P. 571 (col. 554, lin. 21, ab imo). « Savil. et cod. 694 a prima manu ὁμωροφοί, corrector recens ὁμωρόφοι. Com. et Montef. ὁμωρόφοι. » Editor Ben. 24. qui ὁμωρόφοι excudit. Ita mei H, L,

ὁμωροφοί K, M, ὁμωροφοί (sic) G. Eadem varietas in scriptura vocis ὁπωρόφοι, infra p. 684, notanda est.

P. 573, proxime notam 66, καὶ τῇ χρεῖᾳ καὶ τῇ ἀναγκαίᾳ τροφῇ καὶ ἀφορμῇ εἰς κατὰλειαν ἀν. ἀπ. Com. Mor. Montef. Copulam ante ἀφορμῇ tacite recidit Sav. Verba τροφῇ καὶ ἀφ' ὧν in K, L, M. Præterea unus L ἀνάγκη pro ἀναγκαίᾳ præbet; atque hunc codicem secutus sum. Si quis probet τροφῇ καὶ ἀφορμῇ, quod præter Edd. habent G, H et Reg. 668, tunc ἀφορμῇ de facultatibus, vel, ut nos dicimus, mediis vivendi intelligi oportet.

AD HOMILIAM LVII.

P. 573, homil. incip., not. 80. De lectione codicum Regiorum hodie subdubito, quia in schedis meis hic nonnihil confusionis video. Certe in G, M et Mor. *ἐκείνοι* *αὐτοὺς* *διασάφουν* legitur; Regii vero utrum *αὐτοὺς* an *αὐτοῖς* habeant, pro certo affirmare non ausim. *Ἐαυτοῖς*, quod cum verbo *διασάφειν* facilius construitur, habet Bodl. 3019. In prima autem Ed. excusum est, *ἐκείνοι* *αὐτοὺς* δ. Lectionem *ἐκείνοι* *αὐτοῖς*, nempe Scribe discipulis, a Montefalconio e *quibusdam* Mss. receptam, frustra quesivi.

P. 577, lin. 4, *αὐτὸν τὸν Ἠλίαν* φησὶ Ep. invitis codicibus.

P. 579, lin. 2-3 post not. 4, καὶ τοῦ πιστεύσαι] καὶ παρασκευάζων πιστεύσαι Nicetas, ex interpretatione. Facilius foret καὶ (εἰς) τὸ πιστεύσαι; sed non opus. Vertendum, *et ut crederet*, qui usus particulae τοῦ ex sacris Scriptoribus notissimus est.

Ibid., not. 5. Edd. praeter Sav. οὐδὲν ἀντάξιον τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐπιδέξασθαι, quae codicum quoque plurimorum lectio est. Sed ἀντάξιον, *aequiparandum*, *instar*, non videtur esse huius loci. Dixit quidem Auctor tom. IX, p. 638: Ἡ μὲν γὰρ ἡμετέρα (ψυχὴ) οὐδὲ τῆς γῆς ἐστὶν ἀξία, ἥ δὲ ἐκείνου καὶ τῶν οὐρανῶν ἀντάξια; sed ibi quoque propriam vim exserit vocabulum, ut locum insipienti constabit.

Ibid., proxime notam 9. Ὁ γὰρ δαίμων, x. τ. ε. Vetus Scholiasta apud Matthaei. N. T. tom. I, p. 60: Ἀδιαφόρως ὁ εὐαγγελιστὴς τοὺς δαιμονιζομένους, σεληνιαζομένους ἐκάλεσεν· οὐκ ἐπειδὴ ἡ σελήνη πάθος ἐστὶ περιποιητικὴ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ δαίμων κατὰ τινὰς αὐτῆς περιόδους ἐπιτίθεται τισιν, ἵνα ἐπὶ τὸν αὐτῆς δημιουργόν, ὡς κακῶν ποιητὴν, ἡ βλασφημία εἰδῇ. Nota est Matthaei sententia, Chrysostomum in commentariis orandis huiusmodi Scholia ad manum habuisse, et quidem, si Matthaeio credas, ea ipsa quae hodie in margine codicum N. F. leguntur. Cf. adnot. ad p. 662.

P. 580, not. 11. Totum locum sic ediderunt Com. Mor.: Διὸ καὶ ἐρωτῶσι. Κατιδὼν αὐτῶν προσέρχονται, οὐκ αἰσχυρόμενοι· εἰ γὰρ τὸ ἔργον ἐξῆλθε καὶ ἡλέγησαν [ἡλέγησαν Mor.] ἀν. περιττὸν ἦν αἰσχυροῦσθαι λοιπὸν τὴν δ. τ. λ. ὁμολογίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ π. δ. x. μ. π. ἡμελλὸν ἐρωτᾶν. Τί οὖν, x. τ. ε. Quae sic tacite mutavit Sav.: Διὸ καὶ ἐρωτῶσι κατ' ἰδίαν αὐτῶν προσελθόντες, οὐκ αἰσχυρόμενοι, ἐπειδὴ π. δ. x. μ. π. ἡμελλὸν αὐτὸν ἐρωτᾶν. Εἰ γὰρ τὸ ἔργον..... ὁμολογίαν. Τί οὖν, x. τ. ε. Hunc usque ad minutissimum apicem imitatus est Montef. cum hac notula: «Hic quaedam in Morel. perplexa erant, quae ex Manuscriptis [?] restituiimus, ita tamen, ut aliquid adhuc obscuritatis supersit. Nos Latine, nec sine scrupulo totum expressimus.» De meis codicibus hoc tantum addam, ne unum quidem transpositionem a Savilio illatam agnoscerem. Idem de Georgio Interprete et Niceta dictum sit.

Ibid., post 4 lineas. «Quinque codd. Chrysost. vulgatum habent, sed sextus, γ, ita dissentit: Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ εἶπε, διὰ τὴν ἀπιστίαν ὁμῶν, ἀλλὰ, διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ὁμῶν, φησὶν. Atque hanc genuinam Chrysostomi lectionem esse suspicor, quam ipse fluxit, ut centum alias.» Matthaei. Sed iste codex, quantum ex locis a Matthaeio excerptis colligi potest, talium singularium lectionum refertus est.

P. 581, lin. 7-8 post not. 23. Οὐδὲ γὰρ χασμάται καὶ διατείνεσθαι. Vetus: Non enim oscitat neque extenditur. Montef. Non enim oscitat, non expanditur. Neutri Interpreti videtur innotuisse usus rarissimus verbi διατείνεσθαι, *pandiculari*. Tom. XI, p. 695, ἵνα παρασκευασμένους ἡ ἡμέρα εὖρη, καὶ μὴ ἀνισχύσης [f. τῆς] ἀκτίος, τότε ἀρξώμεθα ἀνίστασθαι καὶ διατείνεσθαι; quae lepidissime vertit Montef., *surgere et operi manum admovere!* Adde tom. XI, pag. 629. Moeris: σκορδινᾶσθαι, Ἀττικῶς διατείνεσθαι, Ἑλληνικῶς.

P. 582, not. 31, καὶ πάντα ἀπλῶς καταγῶγια ὁγετοῦ καὶ ἀμάρας ἐργάζεται Edd. «Duo Mss. ἀπλῶς ὁγετοὺς ἀμάρας ἐργ.» Montef. Hanc scripturam a meis H, K, L et Flor. testatam haud dubitanter recepi. Eandem, si ὁγετοῦ pro ὁγετοὺς ponas, habent G, M. In vulgari, quam solus tuetur Reg. 688, καταγῶγια ex glossemate vocis ὁγετοὺς fluxisse, nemo non videt. Vocabula ἀμάρα et ὁγετοὺς, quorum utrumque *cloacae* notat, nunc separatim, nunc conjunctim a Chrysostomo adhibentur. Infra p. 796, ἀμαραι καὶ ὁγετοὶ εἰσιν ἀκαθάρτοι. Sed tom. X, p. 415, καὶ ἀμάρας ὁγετὸν (q. d. *cloaca aqueductum*) ἐπὶ στόμα ποιεῖ. Rursus tom. XI, p. 625: Ἀπόφραξον τοὺς ὁγετοὺς τῶν ἀμαρῶν, καὶ ὅθιαι λοιμὸν εὐθὺς τικτόμενον. In nostro loco ridicule vertit Vetus, *amarissimas cloacas*.

P. 582, lin. 2 post not. 58-59. «Verba διὰ τὰς πυκνάς... τὰς πονηρὰς adjecimus e Codice 694 et Savil. Exciderant enim in Com. [Mor.] et Montef. propter ὁμοσιόλεοντον.» Editor Ben. 2d^a. Habentur in omnibus meis.

P. 583, not. 41. Quod partim ex conjectura dederam, σκοτοδίνω, nunc didici ex ipsius Chrysostomi usu firmissime stabiliri posse. Nam σκοτοδίνω κατεργόμενος legitur tom. VI, p. 158, ubi tres codices apud Montef. *σκοτὸν δεινὸν* dant. Rursus p. 168, σκοτοδίνω κατέγονται, sed in codd. *σκοτὸν δεινὸν*. Postremo tom. VIII, p. 141: Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ σκοτοδίνον. «Ita Savil. Morel. σκοτοδίνον. Alii σκοτὸς δεινόν. Boisius legendum putat σκοτοδινῶν.» Montef. Cum nostro loco conferri potest Athen. iv, p. 156, ἡ ἐνθάδε πάντα, ὥσπερ τοὺς πυρέσσοντας, περιεφρόμενα ὄρν. «Morbi genus est σκοτοδίνος vel σκοτώμα dicti, Latinis vertigo, quo laborantes omnia cernunt se moventia et rotantia.» Casaub. ad loc.

AD HOMILIAM LVIII.

P. 585 (col. 567), not. 58. Εἰπόντος δὲ... Ἐφη] Sic Sav. Mosq. et mei praeter M. Ἐφη· ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. Ὁ δὲ εἶπεν Mor. Ben.

P. 586 (col. 568, lin. 21). Hic plurima non monito lectore novavit Savilius, auctoritate, ut videtur, Bodl. 3019, locum sic constituens: Διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπισημαίνεται τοῦτο λέγων, Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, δηλονότι ὅτε πάντων αὐτὸν προσέμιση, καὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, ὧν θάτερος, x. τ. ε. Ita codex modo dictus, nisi quod δηλὸν ὅτι pro δηλονότι ha-

bet. Idem non raro circa hanc operis partem de isto Editore observandum est.

P. 589 (col. 570), not. 81. Etsi longe usitatius dicitur ἐπιτιθέναι δόξαν τινί, tamen vulgatum ferri posse videtur. Notae sunt locutiones ἐπιτιθέναι ζημίαν, τιμωρίαν, etiam αἰτίαν, a quibus nostra non multum distat. Adde Sirac. xi, 31, καὶ ἐν τοῖς αἵρετοῖς ἐπιτίθεται μῦθον.

Ibid., post duas lineas, τρέπχως ὧν. «Mensuram tricubitalē solet Chrysostomus homini assignare.

Sic supra om. V, pp. 214, 517. » Montef. Ultimus locus est : Ἀπέχεται εἰς τὸν τάφον ὁ πάντα ἀρπάζων· εἰς τρεῖς πῆχεις βάπτεται, καὶ πλεον οὐδέν. Scilicet tum τρίπηχυς esse dicitur homo, cum statueretur ejus deprimere Scriptori propositum est. Contra cum major vero exhibendus est, statim uno cubito procerior evadit. Aristoph. Vesp. 553, ἄνδρες μεγάλοι καὶ τετραπήχεις. Philostr. Imag. I, 25, καὶ χαλοὺς, καὶ τετραπήχεις ἐκ μικρῶν. » Ejus staturae homines trans Caucasum se vidisse narrabat Apollonius, trans Indum autem πενταπήχεις. Vit. Apoll. II, 4, p. 52, ubi vid. Olear. Heroes δεκαπήχεις secundum Heroic. p. 668. » Jacobs. ad Philostr. Imag. I. l. Longus homo, in cujus magno corpore ne mica inest salis, est ἀνὴρ τρισκαίδεκάπαχυς, Theoc. Id. xv, 17. Sed ut ad veram historiam redeamus, legitur in Martyrio S. Eusebii, apud Montef. Pal. Gr. p. 27, ἀποδύσαντες οὖν αὐτὸν οἱ στρατιῶται εἰσῆγαγον· καὶ ἰδοὺ, ἦν ὁ ἀνὴρ τριῶν ἡμῶν πηχῶν, πυρρᾶς [sic apud Montef., sed cf. I Reg. xvi, 12, Vers. LXX] ὅλος μετὰ κάλλους ὀρθαλμοῖς. De Goliatho Gathensi narratur, I Reg. xvii, 4. ὄψος αὐτοῦ ἐξ [Cod. Vatic. absurde ἐσθάρων] πηχῶν καὶ σπιδάμης. Postremo ad locum Matth. vi, 27, Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πηχῶν ἓνα; hæc notat Euthymii Interpolator : Καὶ μὴν οὐδὲ σπιδάμην, οὐδὲ δάκτυλον. Λοιπὸν οὖν πηχὺν εἶπε, διότι κυρίως μέτρον τῶν ἡλικιῶν ὁ πηχὺς ἐστίν. Quare neutiquam audiendi sunt, qui vocem ἡλικίαν in loco Evangelii de ætate ceperunt.

Ibid., not. 83. Edd. ἐπιγνώσεται ἀμαρτάνων, altera lectione ne memorata quidem. Vetus : peccata sua cognoscat. Locutionem ἐπιγινώσκειν ἀμαρτάνων legere non memini; alteram firmat Apostolus ad Rom. iii, 20, διὰ γὰρ νόμου ἐπιγινώσκει ἀμαρτία.

P. 590 (col. 571), not. 90, καὶ μετ' ἐκείνων τοιούτου. Recte cepit Montef. post illum talis futurus; nempe tum, cum iterum ante extremum judicium in terras redibit.

P. 590 (ead. col.), lin. 7 post not. 92, τὰ ὅσα διαθρulloύμενον. Hic quoque scriptura per simplex auctoritatem codicum H, K, L nacta est. Cf. adnot. ad p. 556. Tota locutio ex Platone de Rep. II, p. 358 adumbrata est.

P. 591 (col. 572), not. 98. Ἄλλ' οὐχ ὁ Ἀπόστολος sc. τοιοῦτος. Cf. adnot. ad p. 512. » Totum locum sic habet codex unus, συνδόμενοι, ὡς ἦσαν ὁ Ἀπόστολος. » Montef. » Vetus Interpres : sicut Apostolus ait. Hic fortasse est ille codex unus, quem notat Montef. .... Codices consulendi erant a Montefalconio. » Matth. Nov. Eclog. p. 149. Hic quidem consuluit codices Montef., sed non omnes. Nam lectionem ὡς ἦσαν ὁ Ἀπ. haud dubie ex codice hausit; sed de lectione mei L [qui ei est Reg. 1934] nihil monuit.

P. 592 (col. 573, lin. 6), γάννυται. Sic v, H, L, M et Edd. præter Sav. Scripturam γάννυται, quæ est unus codicis K, hic tacite excudit Editor Ben. 2^a. Cf. adnot. ad p. 544.

AD HOMILIAM LIX.

P. 594, lin. 1-2, οὐ δύσχεραίνων μόνον, h. e. οὐ μόνον οὐ δύσχεραίνων. Perperam Vetus : non modo molestiam quamdam ex duritia adversariorum capiebat.

Ibid., not. 20. Μιλησίους. » Cod. vulg. [i. e. Ed. Comtiel.] Φιλιππησίους, male. Boisius rectius legi putat Ἐφεσίους. Etsi enim Mileti tum commorabatur Paulus, tamen verba hæc, quæ citantur, non ad Milesios, inquit, sed ad Ephesios dicta fuisse constat. » Sav. Μιλησίους tacite recepit Montef. Milesios vocat, qui isti concioni aderant, Noster tom. X, pp. 660, 709. Sed in alio loco tom. IX, p. 433, quem nemo adhuc Editorum ad nostrum illustrandum excitavit, in Edd. quidem legitur, Καὶ Μιλησίους δὲ δημηγορῶν, ἔλεγεν· ἐν ᾧ ἔθετο, x. τ. ἐ., sed invitis, ut videtur, libris scriptis. Nam hæc ibi monuit Montef. : » Duo Mss. nostri [et Reg. 751, ait novus Editor] Φιλιππησίους. Savil. legendum conjicit Ἐφεσίους, quia in Epistola ad Ephesios quid simile habetur [hoc quidem non dixit Savilius, sed tantum sc. Ἐφεσίους in margine appinxit] : at vox sequens δημηγορῶν indicat in concione quadam vel colloquio, quale Mileti habuit, hæc verba reperiri, et vere ibidem habentur. » Error scribis, ut videtur, non Auctori tribuendus est.

Ibid. (col. 574, lin. ult.), ἦλθεν· καὶ προλέγει. ἦλθε καὶ προλέγει Edd. quæ vertit Montef. venit ille et prædicit ea quæ futura erant.

P. 595 (col. 575), not. 29, ταχέως ἀναστάντα. Sic Reg. 688 et Barocc. 189, καὶ ταχέως ἀναστάντα G, ταχέως δὲ ἀναστάντα M [qui codex p. p. γὰρ αὐτὸν om.], ταχέως ἀνιστᾷ K, L, καὶ ταχέως ἀνιστᾷ H. Vulgaris lectio est, καὶ οὐ μόνον τὸν φυλαττόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν περιπεσόντα ταχέως ἀνιστᾷ. Sed ut alia omitam, quomodo ipsa scandala eum, qui in ea incidit, erigere possint, equidem non video. In nostra lectione ad verba τὸν περιπεσόντα ταχέως ἀναστάντα, eum qui in scandala incidit et cito resurrexerit, intelligendum aut διεγείρει, aut verbum aliquod, quo generalis notio juvandi insit. Locum sic vertit Vetus : non solum eum, qui sibi diligenter cavet, verum etiam eum, qui forte incidit : nam posteaquam

inde se eripuerit, cautior atque tutior redditur. Cæterum pro τὸν περιπεσόντα ταχέως ἀναστάντα fortasse prætulit aliquis τὸν περ. καὶ ταχέως ἀν. quod ex uno codice notatum est. Cui non assentior. Nam et codicum vestigiis plane repugnat, et moris est Nestri duo participia hoc modo sine copula componere. Exempla sunt p. 285, καὶ τοῖς μυρίων κακῶν ὑπαυθύνους οἷσι τοὺς ἀνευθύνους διαβάλλουσιν; p. 799, καὶ μέσον αὐτὸν λαβόντας [καὶ] μὴ περιγενόμενοι. Tom. XI, p. 208, καθάπερ σῶμα... θερμότερα προσπαλίσαν ἀκτίνι κατατροχόμενοι; ubi particulam copulativam inter προσπαλίσαν et κατατροχόμενον frustra requirit Matthæi Nov. Eclog. p. 340.

Ibid. (ead. col., β'), not. 32, τοῦτο. Sic Sav. τοιοῦτος Com. Mor. Ben. Sed τοῦτο hic tantundem est. Vid. adnot. ad p. 650.

Ibid. (col. 576, lin. 1), not. 38. Vulgata vertit Vetus : immunis est ergo ipse ejus culpa, quam ei natura iniecit. Nihilominus verissima mihi videtur lectio codicis M : Ὀυκ οὐν τὰ τῆς φύσεως ἐγκλημάτων ἀπῆλλαχται. Locutio ἀπαλλάττει ἐγκλημάτων vel τῶν ἐγκλημάτων Chrysostomo valde familiaris est. Vide pp. 100, 433, 434, 431.

P. 596 (ead. col.), not. 45. Καὶ hic valet etiam, quod non viderunt Interpretes, vertentes : mortales omnes sumus et passibiles.

Ibid., not. 46, πάντας. Πόθεν οὖν τὰ κακά; Sic ediderunt Com. et Mor. quibuscum concinunt L, M, nisi quod hic Καὶ πόθεν οὖν habet. Hunc locum variis explementis auxerunt librarii alique, qui verba præcedentia τίνος δὲ ἐνεκεν, x. τ. ἐ., pro objectione ab adversariis proposita habuerunt. Perperam; nam inest iis novum argumentum prioribus corollarii loco additum. Itaque duo codices G, K locum sic constituunt, πάντας; Καὶ γὰρ ἐποίησε. Πόθεν οὖν τ. x. Alius, Reg. 688, πάντας; Καὶ μὴν φαύλους οὐκ ἐποίησε. Πόθεν οὖν τ. x. Hanc lectionem recepit Savilius, quem secutus est Montef. hæc in margine notans : » Totum locum longe pluribus expressum sic habet codex unus : ποιῆσαι πάντας. Καὶ μὴν φαύλους οὐκ ἐποίησε. Διπλοῦν γὰρ ἐνταῦθα τὸ ἀμαρτήμα· ἐν μὲν, εἰ φαύλους ἐποίησε· δεύτερον

ἔξ, εἰ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς, τοὺς δὲ φαύλους, καὶ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε· πού γάρ ὁ τοῦ δικαίου φαίνεται λόγος; Πῶθεν οὖν, x. τ. ἔ. Verum cum unus tantum codex sic habeat, ceteros sequimur. Quæ hic ex uno codice attulit, eadem totidem verbis habet meus H. Sed quod ait se ceteros secutum esse, quasi ceteri omnes in una eademque lectione conspirassent, id quam accurate dixerit, ex supra allatis iudicet Lector. Quod reliquum est, locum intemeratum, ut videtur, in suo invenit Velus, totum sic vertens: Cujus autem rei gratia malos natura nos ab initio creasset, præsertim cum posset bonos creare? Nullius profecto. Unde igitur mala? inquires, etc. Ubi hæc, Nullius profecto, ad majorem argumentationis evidentiam ab ipso Interprete addita sunt.

Ibid., not. 48. Hæc sic vulgo contra sententiam leguntur: 'Ἄλλ' ὁ Θεὸς αὐτὰ ἀναιρήσει, φησὶ, ποτέ. Πῶς ἔξ, x. τ. ἔ. Velus: Sed Deus, inquires, vires earum enervat. Quomodo enervabit, aut omnino quomodo destruet, etc. Codices interpunctioni, quomodo a me mutata est, lavere videntur.

P. 601 (col. 581), not. 4. In lectione, οὐ λευτῆς, οὐ τοῦ λαοῦ τις, suspiceris διττογραφίαν inesse, ut scripserit Chrysostomus, οὐ λευτῆς, οὐχ ἱερέως,

respecto notissimo Evangelii loco, Luc. x, 31, 32. Ex λευτῆς proclivi corruptione factum esse potest λαοῦ τις. Velus hæc habet: non e vulgo aliquis, non presbyter, non pontifex.

P. 603 (col. 582), not. 20. Elebatur ἀνεῖσι τὰ θηρία, consensunt Ge. haud absurde. Sed præstat, mea quidem sententia, quod e codicibus erui, ἀνεῖται. Nam verbum ἀνεῖναι in hac re proprium est. Plat. Soph. p. 235, οὐν γὰρ ἡμέτερον ἔργον τὸν θῆρα μηκέτ' ἀνεῖναι. Isocrat. p. 213, τὸν τε ταῦρον τὸν ἀνεθέντα μὲν ὑπὸ Ποσειδῶνος, τὴν δὲ χώραν λυμαίνόμενον.

P. 604 (col. 583), not. 53. Optimam lectionem καταλαβὼν pro absurdo καταβαλὼν, a prioribus Editoribus prætermisam, confirmat locus simillimus p. 270: 'Ὅσπερ γὰρ ἀκρόπολιν τινα αὐτὴν καταλαβὼν τὴν διάνοιαν ὁ τῶν χρημάτων ἔρωρ. Πραῖνεραι Plat. de Rep. viii, p. 560, τελευτῶσαι δὲ, οἶμαι, κατέλαβον τὴν τοῦ νέου τῆς ψυχῆς ἀκρόπολιν. Velus tamen vulgatum vertit.

P. 605 (col. 584), lin. 6 post not. 36. Lectionem καλεῖν pro λέγειν ex uno codice attulit Montef. Sed scribere voluit λαλεῖν, quæ est lectio mei L.

AD HOMILIAM LX.

P. 608 (col. 586), not. 55. Edd. διπλαῖς κατεδίκασεν ἀνάγκαις. Interpres legisse videtur κατέδῃτε vel κατεδίδουσα. Sav. Nimirum vertit, duplici necessitate vinxit. Sed animadvertas, quæso, Montefalconii indigentiam, qui ne monitus quidem codices suos inspexerit. Nam vulgatum κατεδίκασεν unus tantum meorum G habet; κατέδῃσεν vero H, K, L, M [κατέδῃσεν pr. H, κατεδίκασεν, ut videtur, pr. K, sed a scribentis manu corr.] et Nicetas. Adde Ep. διπλαῖς καταδεσµὸν ἀνάγκαις.

P. 608 (col. 587, lin. 8). 'Ἡ ἀνάξιοι τῶν ταῦτα ἀκηκοῦσάν εἰσι. Montef. Aut illi qui petunt non digni sunt qui exaudiantur. Velus: Aut indigni exaudiri sunt. Hujus versionem sic castigavit Montanus: Aut non æquales et pares ii [i. iis] sunt, qui ista audiverunt. Hoc unice verum. Neque aliter Bolsius: indigni quibus locus datur inter eos, qui hæc audierunt.

AD HOMILIAM LXI.

P. 611 (col. 589), not. 84. Notabilis est lectio duorum codicum, κακείνος κινήσας τὸν δεσπότην, quam tamen a correctore profectam esse nullus dubito. Repugnat ei tum narratio Evangelica, tum ipsius Chrysostomi locus Homiliæ ejusdam a Matthæo editæ, Mosq. 1776, καὶ ἐλθόντες διεσάφησαν, x. τ. ἔ. Οὐκ ἔκείνος ὁ πεπονηὸς· πῶς γάρ; κατειργηµένος ὢν ἐν τῷ δεσµωτηρίῳ, ἀλλ' οἱ σύνδουλοι p. 129.

P. 613 (col. 590), not. 94. Non sollicitandum videtur παίνόμενοι, nisi putes Auctorem scripsisse λυμαίνόμενοι, quod cum altero permutatum videbis, infra p. 721. Contrario errore p. 675 unus G, τῶν περὶ ταῦτα λυμαίνομένων habet.

Ibid. (col. 591), not. 98. Edd. σφόδρα τῷ πάθει μεθύειν. Alii σφόδρα ἐν αὐτῷ τῷ πάθει μεθύειν. Montef. Sed Savilli sigla, quod alias ei accidit, minus intellexit.

Ibid., not. 61. 'Ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία nescio an Chrysostomica sit locutio. Certe altera ei in deliciis est, maxime autem de vita ascetica. Vide pp. 144, 321. Hinc corrigendus est locus Theodoretii tom. III, p. 1195: 'Ἐν τούτῳ νάπην ἐδῶν τινα πρὸς θάλασσαν ἀποκλίνουσιν, βραχύν τινα οἰκίσκον οἰκοδομήσας, μόνος τὴν εὐαγγελικὴν ἡσπάετο πολιτείαν. Lege ἀγγελικὴν, ut ibid. p. 1151, τούτους ἀμφοτέρους ἐν οἰκίσκῳ καθεῖρας βραχεῖ τὴν ἀγγελικὴν πολιτείαν ἐπαίδευσεν.

P. 609, proxime a nota 70. Errorem Commelini πάθῃ sine iota subscripto excudentis frustra sustulit Savilius. Nam etiam in novissima Ed. Græce legimus: Κἀν γὰρ μυρία πάθῃ οὕτω φίλων πρὸς τὴν ἐπόθεσιν τῆς ἀγάπης ὥρῳν οὐκ ἀποστήσεται. Latine vero: Etiam si enim qui sic amat ærummas mille videret amoris causa sibi impendere, non tamen desisteret. (1)

P. 615 (col. 593, lin. 9-10). Ἐξελθὼν γὰρ εὐθέως, οὐδὲ μετὰ πολλὸν χρόνον, ἀλλ' εὐθέως. Hinc certe conjiciat aliquis, Chrysostomum illud εὐθέως in suo Evangelii exemplari legisse; quod tamen ægre crediderim. Infra p. 648: Τότε ἡγανάκτησαν, x. τ. ἔ. Τότε· πότε; Atqui in Evangelio τότε non existat. Et sic centies.

P. 618 (col. 596), not. 48. Dedi ἡτίμασε cum uno cod. pro vulgato ἡτίμωσε. Nam distinctionem ab Ammonio positam, ἀτιμῶνται μὲν τις ὑπὸ τῶν νόμων ὁλοσχερεῖ ἀτιμία, ἀτιμάζεται δὲ ὁ ὑβριζόμενος ἐν τινι πράγματι, a sacris Scriptoribus, e. g. Marc. xii, 14, violatam, constanter, ni fallor, observat Noster. Falsus est Phavorinus, ἀτιμῶ, ὦ· τὸ ἀτιμὸν διὰ λόγου ποῶ· ἦτοι δι' ἀτιμὸν λόγου ὑβρίζω; nec minus Scholiasta apud Boisson. ad Philostr. p. 420, ἀτιμάζω, περιφρονῶ· ἀτιμῶ, ὑβρίζω.

AD HOMILIAM LXII.

P. 621 (col. 597, lin. penult.), not. 87, συνεπιθέσθε] ἀνεπιθέσθε Com. Mor. invitiss. codd. Verba αὐτοὶ συνεπιθέσθε τούτῳ ὁρᾶν, quæ ad sententiam

non prorsus necessaria sunt, nec per codices, nec ipsa per se suspicione vacant. Vertit quidem Montef. vos id facere tentatis. At verbum συνεπιθέσθε

naque tentandi significatione gaudet, neque alia quavis significatione cum infinitivo constructur. Cum dativo rei vel personae valet una *aggređi rem*, vel una *adorari hostem*; unde et συνεπιθέμενοι, *conjurati*, absolute dixit Diod. Sic. I, 21. Phavor. συνεπιθέμενοι, συνεδρευόντων. Si haec verba abessent, variis modis mente expleri posset constructio. Simplicissimum est, ut mihi videtur, tούτο γίνεταί: assumere. Aliam viam monstravit Enthym. παρά νόμον δέ, εἰ τοῦ θεοῦ καλεῖσθαι ἐν εἶναι, διασπώνται. Vetus, ut dixi, vulgatum legisse videtur, vertens: *ipsi contra Dei praecepta ausi estis*.

P. 622 (col. 599), not. 98, ἵνα ἐν ὧσιν, εἰ ἔκεινο αἰτίαν ἐπὶ τούτοις ἀναλήφεται; ὁ ἀνὴρ Com. Mor. ἵνα ἐν ὧσιν, εἰ δὲ ἔκεινο αἰτίαν λήφεται ἐπὶ τούτοις ὁ ἀνὴρ Sav. ἵνα ἐν ὧσιν· εἰ δὲ ἔκεινο αἰτίαν ἐπὶ τούτοις ἀναλήφεται ὁ ἀνὴρ Montef. Itaque partim hunc, partim illos secutus est, de codicibus prorsus silens. Locum misere luxatum haud absurde tentavit Boisius, sic legens, ἵνα ἐν ὧσιν· ἢ καὶ ἔκεινο, εἰ αἰτίαν λ., a quo praeterea abest id ipsum, quod nos ex codicum tenebris eruimus. De his nunc dicendum. In extremis αἰτίαν λήφεται ἐπὶ τούτοις ὁ ἀνὴρ omnes cum Savilio amice conspirant. Pro veteri lectione εἰ ἔκεινο αἰτίαν haec habent: καὶ εἰ αἰτίαν G; ἢ τούτο, εἰ τὴν αἰτίαν L; ἢ ἔκεινο, εἰ αἰτίαν H; ἢ ἔκειν (sic) εἰ αἰτίαν pr. K; ἢ οἰκεῖν εἰ αἰτίαν idem ex corr. rec. Ex duobus ultimis nostra sumpsimus, ubi ἢ ἔκεινο ad progressum tούτοστιν, vel si mavis, τούτ' ἔστιν spectat. Lectionem, ut nunc emendata est, egregie confirmat Epit. cuius verba sunt: ἢ τούτο εἰ (add. εἰ) διὰ τούτο συνήθη, ἵνα ἐν ὧσιν· ἢ ἔκεινο, εἰ αἰτίαν λήφεται καὶ παρανομεῖ ὁ ἀνὴρ, ἐπὶ τούτοις ἐκδόλλων τὴν γυναῖκα, x. τ. εἰ.

Ibid., not. 99. Vulgo legitur, καὶ, χουφότερον· καὶ ποιεῖ τούτο, ἵνα μὴ νομίσωσιν, x. τ. εἰ. Verba καὶ ποιεῖ τούτο non vertit Vetus. Montef. *atque id facit, ne legem, etc.* Hujus quoque loci levissima mutatione (ποῖς: pro ποιεῖς) sanitatem restitimus. Ponitur autem ποῖς, fac, singulari numero, ut mox ἐν νόμον εἰ εὐχαρίστησι.

P. 624 (col. 600), not. 16. Vulgarem lectionem, καὶ τούτο εἶπών, εἰ σφόδρα, vertit Vetus. Nostrae, quae multo aptior est, ne meminerunt quidem Editores.

Ibid., not. 24, τύπον καταπατεῖν κοσμικὸν Com. Mor. τὸν τύπον x. τὸν κοσμικὸν Sav. τύπον x. τὸν κοσμικὸν Ben. Libri aut τῶν x. κοσμικὸν, aut τὸν τύπον x. τὸν ἀνθρώπινον habent.

P. 625 (col. 601), lin. 5 post not. 26, τοῦς μεσασμοῦς, *incessus medios* Ge. « *Medios incessus significat, qui locus est inter ambulandum honoratissimus.* » Sav. Tom. VI, p. 14: Οὐκ ὀλίγα περὶ μέτρων καὶ αὐτὸς διελέχεται, καὶ τῶν τούτων εὐτελεστέρων εἶναι δοκούντων, ἀσπαρμῶν καὶ μεσασμῶν καὶ πρωτοκλισίων. Vim vocis non *insecutus* est vir doctus apud Steph. Thes. p. 6093, Ed. Valp.

P. 626 (col. 602, lin. 13), σφόδρα περὶ αὐτὸν δέκεται. Montef. *bene erga eum affectus*. Verbum διακεῖσθαι absolute positum notionem amoris et affectus continet, quod etiam de nomine διάδοσις notandum est. Tom. IX, p. 595, τῷ δὲ θεῷ πάσαις τούτοις ἔδοξε, καὶ ἀνῶθεν πρὸς ἡμᾶς δέκεται; quae non vertenda, pro nobis ita *affectus erat*, sed, *erga nos benevole affectus erat*. Sed multo frequentius est quod h. l. legitur, σφόδρα διακεῖσθαι, *peramanter affectus esse*. Tom. XI, p. 305, τούτο δὲ ἀπὸ θυγῆς γίνεται εὐγνώμονος καὶ σφόδρα διακειμένης πρὸς τὸν θεόν. Ibid. p. 190, δέκεται γὰρ σφόδρα περὶ αὐτόν; ubi nullo jure Montef. *ex nescio quo codice* δ. γὰρ σφόδρα ἀγαπητικῶς περὶ αὐτὸν edidit.

Ibid., not. 58, ἐκ τῶν νυνὶ γενομένων. Vetus: *a praesentibus*. Montef. *ex iis quae nunc geruntur*. Quae si vera essent, unice probandum esset γενομένων. Sed vertere debuerant, *ex iis quae modo facia sunt*; scilicet circa Phariseos et parvulos.

P. 627 (col. 603, lin. 1), not. 46. Veterem lectionem, a Savilio ex codice, ut videtur, novatam, revocare visum est. Quin et ipse Savilius, quantum ex notis ejus colligo, postea sententiam suam mutavit. De codicibus unum restat monendum. Velutissimus L post magnam lacunam denuo incipit cum verbis εἰσάγειν οἱ ἄνθρωποι; deinde reliqua, ut nos edidimus, legit. Ergo hic quoque lectionem Commelinianam habuit. Montefalconius, qui in caeteris, deserto archetypo suo, Savilium imitatus est, rursus ad veterem revertit in verbo ἐξενήνχεται, quod Saviliano ἐξενήνχου προέβη. Sed ἐξενήνχου, *evaluit*, in quo conueniunt omnes codices, etiam Reg. 688, huic loco aptius videtur. Vid. Budaei Comm. L. G. p. 96, Wesseling. ad Diod. Sic. v, 57. Alia est ratio loci, qui legitur supra p. 541, ὅθεν δὴ καὶ παροιμία εἰ; αὐτὸ τούτο ἐξενήνχεται. Ad sententiam vero dignissimus est, qui cum nostro conferatur, totus iste locus. Proverbium existisse videtur, Μικρὰ κέρδη μεγάλα ζημία; vel simile quid. Nam nihil huic pertinet Hesiodicam, Κατὰ κέρδη ἰσά στήσιν, a Savilio excitatum.

AD HOMILIAM LXIII.

P. 629 (col. 604), lin. 3 post not. 64. « *Editi ὑπερίαινον. Mss. plurimi ὑπερίαινοντο, melius.* » Montef. Utrumque aequè probum est. Paulo post, Ἄλλ' οὐχ οὗτος οὗτως. Edd. Sed οὗτως deest in duobus codd. favente Ep. Vid. adnot. ad p. 512.

Ibid. (col. 605, lin. 12). « *δεικνὺς* » Vel δείκνυται legendum cum doctissimo Boisio, vel post πλεον ponendum comma, et continuanda sententia, deleta δὲ post ἡσαυρὸν, quam lectionem secutus videtur Interpres. » Sav. Neutri emendationi accedunt libri scripti. Nec opus, si apodosin a verbis καὶ πλεονα, etiam plura, incipere cogites.

P. 634 (col. 606), lin. 2 ante γ', τῶν καλῶν τούτων ἄλλων, τῆς ζ. εἰ. Sic Sav. Ep. et codices. τῶν τοιούτων ἄλλων, καὶ τῆς ζ. εἰ. Com. Mor. Ben.

P. 635 (col. 608, lin. 1, 3), not. 10. Nomen ambiguum θεραπεῖα, quo vel *famulitium* vel *remedium* significari potest, gravissimo Patri ludendi occasionem praebuit.

Ibid., not. 16, ἀργυρεῶσθαι καὶ χρυσεμπαστῶν Sav. Debuerat χρυσεμπαστῶν. Reliqui Editores in utriusque vocis accentu ponendo peccant, ἀργυρεῶσθαι καὶ χρυσεμπαστῶν contra codicum fidem scri-

bentes. Χρυσόπαστος et χρυσεμπαστος alibi quoque permutantur; e. g. pp. 682, 855. Probum videtur utrumque, sed longe frequentius illud. Rarissimam ἀργυροπαστός Polyano vindicavit Koen. ad Greg. Cor. p. 454 Ed. Schaeß. Casaub. Animadv. ad Athen. p. 811: « *Joan. Chrysostomus Homil. quingagesima in Matth., τί τὸ ὄρελος, εἰπέ μοι, τῶν λίθων τῶν τιμῶν τούτων καὶ τῶν χρυσεμπατῶν ἱματίων. Lego χρυσεμπαστῶν. Vestes auro aequalentes et clavis aureis insignes χρυσεμπαστῶς appellarunt, translato verbo ab arte fabricorum et calceatorum.* » Duo nostri operis loca imprudens commisit vir magnus; unum Homilie L, p. 518, ubi in omnibus libris tum editis, tum scriptis legitur, καὶ εἰ πρὸς ἑσπερος, χρυσόπαστα ἐπὶ δέληματα, x. τ. εἰ; alterum Hom. LXXIX, p. 855, cuius ipsissima verba, ut in exemplari hujus Homilie Missiponti anno MDXCII excuso leguntur, laudavit Casaubonus. Sed ibi χρυσεμπατῶν vitium typographicum est pro χρυσεμπαστῶν, quod unus meorum habet; Edd. autem cum caeteris codd. χρυσοπαστῶν legunt. Vocem χρυσεμπαστῶν conflavit, ut videtur, ipse Animadv. Præterea cum ἐμπάσσειν pro ἐμπόλαιν in το

textoria vel ex Homero II. γ. 126, notum sit, non opus est ad cælatoris artem dissimillimam confingere.

Ibid., not. 17, καὶ οἰκουμένην ἑκαστος (εἶχεν). Infra p. 685, ὡς περ ἑτέραν οἰκούντες οἰκουμένην. Tom. XII, p. 249: Ἠκέτω τολύων πᾶσα ἡ οἰκουμένη, μῆλλον δὲ δύο, καὶ τρεῖς, καὶ τέσσαρες, καὶ δέκα, καὶ εἴκοσιν οἰκουμένην.

Ibid., post 13 lines, θημωνίαν] θημονίαν pr. G, θιμωνίαν K, θημονίαν L. Plures scripturas θειμωνεῖα, θημονιά, θιμωνιά exhibet Hesychius.

P. 634 (ead. col. 608, lin. antepenult.), ἀπρό-

πολιν κακῶν. Stobæus, p. 130, 52: Βίων ὁ σοφιστῆς τὴν φιλαργυρίαν μητρόπολιν ἔλεγε πάσης κακίας εἶναι. Idem dictum Diogeni Cynico tribuit Diog. Laert. VI, 50, τὴν φιλαργυρίαν εἶπε μητρόπολιν πάντων τῶν κακῶν; ubi doctissimus Menagius, allato Chrysostomi loco ait: «Male in vulgatis ἀπρόπολιν editum est, quod vel ipsa Aniani, veteris interpretis, interpretatio manifestum facit, qui vertit *metropolim*.» De Aniani versione utinam plura nos docuisset vir eruditus; ἀπρόπολιν autem una cum omnibus libris tuetur *Georgius Trapezuntius*.

AD HOMILIAM LXIV.

P. 634 (col. 609), not. 29. Monendus est Lector, consensum duorum codicum G, M et Veteris Interpretis circa hanc operis partem non magni faciendum esse, cum constet eos ad manifesta vitia defendenda quasi conjurasse. Notabile exemplum ponam, ex hac ipsa Homilia sumptum, p. 638, ubi pro verbis ἐφ' ἑτέρων παραβολῶν in dictis codicibus ἐφ' ἑτέρων παραξήλων absurde legitur. Idem tamen in suo habuit Velus, veritens, *aliis emulationibus*. Vid. etiam p. 636 (col. 610), not. 45.

P. 636 (col. 611), not. 49. Notandus est usus adverbii ἐνταῦθεν pro ἐνταῦθα, in Chrysostomi sermone tritissimus, præcipue vero ubi de præmiis aut poenis in hac vita percipiendis agitur. Adeas, si tanti est, pp. 44, 191, 292, 302, 303: Καθάπερ γὰρ τῆς ἀρετῆς κἀνταῦθεν ἔδειξας τὰ ἐπαθλα, οὕτω καὶ τῆς κακίας τὰ ἐπιχειρά. Interdum ponitur ἐνταῦθεν ἥδη, eodem sensu; e. g. pp. 301, 634, 636. In nostræ loco ἐνταῦθα dederunt Edd. et pars codicum, quod huic locutioni non raro accidit. Interpretum in talibus erroribus perstringere nihil attinet.

P. 637 (col. 611, proxime notam 61), εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ Edd. præter Sav. Spiritum lenem habent mei et Mosquenses omnes. Cf. adnot. ad p. 22.

P. 638 (col. 612, lin. 13-8, ab imo). Verba Evangelii possunt, pæne dixi debent, abesse, ut totus locus sic constituatur: Ἰδόντες γὰρ αὐτοὺς τῶν αὐτῶν ἀπολελαυκότας, φησὶ (καὶ ταῦτα μὴδὲν μέλλοντες ζημιουῖσθαι, μὴδὲ εἰς τὸν ἑαυτῶν ἐλαττωσθαι μισθόν), ἔδυσχέρανιν, x. τ. ε. In vulgari lectione pro ἔδυσχέρανιν καὶ ἡγ. requiro ἀλλὰ δυσχεράινοντες καὶ ἀγ. vel certe ἀλλ' ἔδυσχ. καὶ ἡγ.

P. 639 (col. 614, lin. 6). Non prætereundum est verbum activum ἀπονοεῖν, quod ex passivis ἀπονοήθηται et ἀπονενοημένος magis notum est. Gloss. Vel. ἀπονοῶ, *demento*. Hic valet, *superbire facio*. Minus recte Velus: *ne rursus in desidiam illabatur*.

P. 640 (ead. col.), not. 99. Vulgatum ἐπὶ τῶν Εὐαγγελίων defendunt loca quæ sequuntur. Tom. VI, p. 64: Ἐπὶ δὲ τῶν Εὐαγγελίων καὶ ἐτέρως μεθεοῦσαι τοῦτ' τῆς ὠφελείας τὸ εἶδος. Ibid. p. 80: Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς πολλάκις ἐπὶ τῶν Εὐαγγελίων ἐποίησε. Lectio plurimorum codicum ἐπὶ τῶν εὐαγγελιστῶν, de iis ipsis Evangelii doctoribus, qui in iudicium sistuntur, intelligi potest. In prima Editione εὐαγγελίων (sic) excusum est. Nihil hic animadversionis dederunt Editores.

P. 641 (col. 615), not. 12, παρ' οὐδέν, *nihil vel minimum abest quin, propemodum*; rara locutio. Notiores sunt παρ' ὀλίγον, παρὰ τοσούτον, etiam παρ' οὐδέν cum verbo ἐρχεσθαι. Chrys. de Sacerd. lib. I, Opp. tom. I, p. 369, ὡς μὴδὲν αὐτοῖς πλέον ἀπὸ τῆς νίκης γίνεσθαι, ἀλλὰ παρ' οὐδέν ἦττον τῶν ἡττημένων τοὺς κρατήσαντας δυστυχεῖν. Ubi Montef. «ἦττον deest in tribus Mss.» Sed veram lectionem ἀλλὰ παρ' οὐδέν τὰ τῶν ἡτ. ex cod. Augustano recte recepit Bengelius, concinentibus tribus aliis, quorum collatio diligentissime facta tomo primo Ed. Ben. 24^a ad calcem subiungitur. Eandem lectionem etiam in tribus illis Montefalconianis exstitisse, vix dubium esse potest. Huc pertinere videtur Hesychii glossa: παρ' οὐδέν· εὐχολόν, εὐχερέας.

P. 641 (col. 615), not. 15. Ἀφίστασι est vetus lectio, a Savilio et Montef. mutata. Eadem confusio est p. 543, ubi oblitus sum monere, in codd. G, H, καὶ ἡ ἀφαίρεσις legi.

P. 642 (col. 616), not. 27, ὁμετέροις] Sic G, M. De Regiis H, K, nihil compertum habeo.

Ibid., post sex lines. Verba τοὺς εὐδοκχιμούντας casu exciderunt in Edd. præter Savilianam omnibus.

P. 643 (col. 617), not. 28-35. Verba inclusa sic vertit Ge. tum denique ex iudicii nostri in nos ipsos sententia, quasi stimulo quotidie compuncti.

AD HOMILIAM LXV.

P. 644 (col. 617), not. 41. Librorum auctoritas pro breviori lectione si μὴ συνέσαν εἰ πολλοὶ τῶν λεγομένων stare videtur. Sed vereor ut constructio συνέναι τῶν λεγομένων, etiam apud externos rarissima, a Chrysostomi usu defendi possit. Certe mox ait, οὐ συνέσαν τὰ λεγόμενα. Quid si εἰ μὴδὲν συνέσαν οἱ πολλοὶ τῶν λεγομένων?

P. 644 (col. 618), not. 47. Vulgatum κατορθοῦν retinui, ut nominativus sit ἡ ἀνάστασις. Cf. p. 669. Minus recte Montef., *quæ præclare facturus erat* (Christus).

P. 645 (ead. col.), proxime a not. 50. Φησὶν] Sic Com. Sav. et codices; φασὶν Mor. Ben. In talibus verbum singulare multo libentius ponit Chrysostomus. Exempla in Indice dabo.

P. 646 (col. 619 med.). Προσπορεύθησαν γὰρ,

φησὶν. «Non capio τὸ προσπορεύθησαν. Marcus x, 35 habet προσπορεύονται.» Mathæi. Idem monuit Montanus in margine Versionis Latine ad v. *præcesserunt*. In codicibus nulla est varietas. Euthym. πρῶτα μὲν, ὡς ὁ Μάρκος φησὶν, αὐτοὶ μόνοι προσπορεύονται αὐτῷ, ἡγουν, προσέρχονται. Similia habet Theoph. ad h. l., sed προσπορεύονται per verba λάβρα καὶ ἰδιῶς ἔρχονται interpretatur. Aut προσπορεύθησαν scripsit Auctor, aut quod verius puto, in mente ei inhærebant verba Marci vers. 32, καὶ ἦν πρῶτων αὐτοῦ; ὁ Ἰησοῦς; quem locum cum finitimo vers. 35 commiscuisse videtur.

Ibid. (col. 619, lin. ult.), προσδοκῶντες ἀκούσεσθαι ὅπερ ἤτησαν. «Quid si π. λήψεσθαι ὅπερ ἤτησαν? vel ut prius, ἐπιτεύξεσθαι ὅπερ ἤτησαν?» Bois. Epit. προσδοκῶντες; γὰρ, ὅτι εἰσακουσθήσονται,

περὶ οὗ ἦτον; quasi legisset ἀκούσθῃσθαι. Sed locum suum tuetur ἀκούσθῃσθαι, hoc modo: *sperabant se audire esse, Si hoc potestis, concedo vobis* ἵνα εἰς ἐκ δεξιῶν μου x. τ. ε.

Ibid. (col. 620, γ. lin. 8). Savilius dedit, "Ἄν τὸ πρότερον λύσωμεν κατὰ τὸ ἡμῖν ἐγγωροῦν, τότε καὶ τὸ δεύτερον x. τ. ε. Verba insitilia, ut multa alia, quae non monito lectore novavit, ex Bodl. 5019 sumpsit.

P. 647 (col. 621, lin. 17-18). Μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν x. τ. ε. Hic locus est notandus contra eos qui dicunt Chrysostomum, neglecta gratia, plus aequo operibus tribuere, ut et in aliis locis gratiam aut fidem non excludi putent. Ex gratia enim largitur, sed dignos querit, ut ait sequenti Homilia [p. 654]. » Ph. Montanus.

P. 648 (ead. col.), not. 77. Vetus: *Ita donec Christi sententia praeferrī eos videbant*. Euthym. "Ὅτε μὲν γὰρ προσέτιμα τοὺτους πολλὰκις ὁ Χριστὸς, οὐκ

ἐδυσφόρησαν, αἰδοῦμενοι τοῦτον· ὅτε δὲ οὐκοθεν ἤτησαντο τὴν προσεδίαν, βράνδιον. Uterque igitur vocem ἀδελος ignorabat.

P. 650 (col. 623, ε'), not. 3. Ὑψηλὸς εἶναι λέγεται: τις, ὅταν τῷ μῆκει τοῦ σώματος τοῦτου [h] Com. Mor. Ben. Olim conjecerami τοῦτο ἢ, quod postea ex optimo codice L in lucem protraxi. Idem particulam ἢ ante ὅταν apertissime supplet. In ceteris codicibus clausula posterior sic habetur, ἦτοι τῷ μῆκει τοῦ σώματος τοῦτου, ut eam jampridem exhibuerat Savilius. Neque aliter Vetus, aut *proceritate corporis hujus*. In nostra lectione τοῦτο est ὑψηλός, quod librariis fraudi fuisse videtur. Supra p. 415: Πάλιν εὐκολοὶ καὶ κοῦφοι οἱ μὲν εἰσι φύσει, οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ τρυφῇ δουλεύειν καὶ μαλακίῃσθαι τοῦτο γίνονται; ubi similiter lapsus est Boisius, τοιοῦτοι: pro τοῦτο conjiciens. Rursus p. 438: "Ἢδὲ γὰρ αὐτῶν τὸ φιλοχρήματον, ὅτι τοῦτο μᾶλλον ἦσαν ἢ φιλόανθρωποι. Cf. adnot. ad p. 595.

AD HOMILIAM LXVI.

P. 654 (col. 626), not. 34. « Post κατορθώματα Editi addunt καὶ πολλὰ μέζονα ἀποφαίνεσθαι τῶν ὄντων. Sed duorum MSS. auctoritate ducti illa expunximus, utpote et Christo et Chrysostomo indigna. An dixit unquam Chrysostomus, Christum accedentium bona opera multo majora praedicavisse, quam revera essent? » Montef. Sententia, contra quam tam graviter exarsit Montefalconis, meo quidem iudicio innocentissima est. Si unum L excipias, haec verba in omnibus meis leguntur. Leguntur etiam in Edd. nulla suspectae fidei nota. Postremo legit Vetus, ut videtur, *revelabat et extollebat* vertens. Epitomatores quidem, qui omne supervacaneum recidere solet, nihil moror.

P. 655 (col. 627, lin. ult.). Codices tantum non omnes pro lectione τὸν ὄνον καθίσαι pugnant, eamque hodie non multum abest quin admittendam putem. Certe simile est quod legitur tom. XI, p. 608, ὑψηλότερος ἐστὶ τοῦ καθήμενου τὸ ὄχημα. Infra p. 657, τὴν ὄνον ἢν ἐκάθητο (omisso εἰς) habet Epit.

P. 656 (col. 628), not. 54. Ἡ ἡμετέρα εὐδοκίμησις ἐκείνους (sc. Ἰουδαίους) παρεξήλωσε. Locum Apostoli Rom. xi, 14, 14 adumbravit. Sententiarum verborum misere corruptit Montef. vertendo, *quia magno studio ardebant* (Apostoli) *ut nos acceptos redderent*. Ceterum verbum παραζηλοῦν, quod hic vulgari modo Chrys. adhibet, mox cum significatione *intransitiva*, in verbis ἔξουσι κάκεινοι παραζηλοῦν-

τες, repetit. Hic usus, de quo Lexica silent, recentiore Gracitate sapere videtur. Nam Nustri Epitomator priorem quoque locum mutavit, h. m. τὸ δὲ ἀκολουθῆσαι τὴν ὄνον τῷ πῶω δηλοῖ, ὅτι ἡ ἡμ. εὐδ. ἐποίησε παραζηλωσαι τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὸ πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ. Rursus p. 665 verba καὶ πόρνας παρήγαγε καὶ τελώνας, ἵνα παραζηλωσωσι, quae apud Chrys. ambigua sunt, ut (Judaei) *emulatione moverentur* interpretatus est Epit.

P. 656 (col. 629, lin. 5). Locutionem, ἀνταῖπεν εἰς τὸ κατασχέιν, quam non assecutus est Montef., sic intelligo, οὕτως ἀνταῖπεν, ὡς κατασχέιν τὸν ὄνον. Nam, ut verbis Euthymii utar, ἐπεγείρησαν μὲν τινες κλωῦσαι, ἤγουν οἱ κύριοι αὐτῶν, ὡς εἶπεν ὁ Λουκᾶς· ἀκούσαντες δὲ ὅτι ὁ Κύριος αὐτῶν χρεῖαν ἔχει, παρεχώρησαν. Idem Enarrator τοὺς κατέχοντας τὰ ἔθνη *demonas* fuisse ait.

P. 658 (col. 630, δ'), not. 74. Etsi h. l. haud invitis codicibus μικρὸν sine praepositione scripsi, non tamen negarim formulam κατὰ μικρὸν, *paulatim*, aliquando pro μικρὸν, *paululum*, etiam apud bonos scriptores positam inveniri. Vid. Asi. Lex. Platon. t. II, p. 260. Adde hujus operis pp. 295, 675. Synes. p. 183 B: διὰ [f. οὐ] παραπλησιόν ἐστιν ἓνα κακόν τι μέγα ἐργάσασθαι, καὶ πολλοὺς κατὰ μικρὸν ἀδικῆσαι. Heliod. Aeth. iv, 17, δούπη τῶν ἀπείδων τοὺς καὶ κατὰ μικρὸν αἰσθημένους ἐμβρονησαντες.

AD HOMILIAM LXVII.

P. 661 (col. 632, lin. ult.). Optimam lectionem κατηγορον, λέγων, a prioribus Edd. prorsus neglectam, confirmat Nicetas in Catena, qui haec Cyrillo incaute tribuit.

P. 661 (col. 633, lin. 16). τρανούσης x. τ. ε. Haec mirum in modum auxit Euthym. Ἐκπληκτικώτατον ὄν τὸ τοιοῦτον θαῦμα. Τότε γὰρ πρῶτον χορὸς παιδῶν ὑπομαζίων τρανῶς ἐφθέγγετο. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ἦσαν παῖδες, ἀλλὰ παῖδες νήπιοι καὶ θηλάζοντες.

P. 662 (col. 634, lin. 4). Post ἄρτυρον haec addunt M. Ep. Τινὲς δὲ φασιν, ὅτι τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων ὡς ἀπίστον διαμένουσιν διὰ τῆς συχῆς ἤνιξαν, ὡς ἀκαρπὸν κατακρίνας· ἀλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο, οὐκ ἐστὶν. Ejusmodi Scholium legitur in margine codicum Euthymii, quod hic transcribere non abs re erit. Συχῇ, φύλλοις κομῶσα μόνοις, ἢ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ, καρπὸν μὲν δικαιοσύνης οὐκ ἔχουσα, μὴν δὲ τὴν τῶν πεπλανημένων ἡθῶν ἐπιπέσειν, ὡς φύλλα, προβαλλομένη. Ἡ καὶ ἄλλως, ἢ ἐν σκιαῇ καὶ τύποις πωματικαῖς τοῦ νόμου λατρεῖα, καὶ τὰ Ἰουδαϊκά παρατηρήματα. *Matthari* N. T. t. I, p. 331: « Ob-

iter notandus est locus Chrysostomi p. 662, εἰκὼ τινες τὸν νόμον δηλοῦσθαι ἀναῦθα λέγουσι. Alique ita plane est in Scholiis vetustis: Τύπος δὲ ἡ συχὴ καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς καὶ τῆς ἐν νόμῳ σκιάς, καρπὸν οὐκ ἔχουσα βρωσιμῶν. Ex his ergo conficitur, Scholia illa vetustiora esse Chrysostomo, et Chrysostomum istis usum esse. » Haec mihi quidem non probavit Vir doctus. Nam Scholiastes iste, praeterquam quod tanta brevitate usus est, ut a nemine, nisi qui aliunde eadem didicerit, intelligi possit, duas rationes allegoricas, a Scholiaste Euthymii probe discretas, in notula sua composuit; quarum alterius tantum meminit Noster. Altera autem, ut vidimus, in paucos Chrysostomi codices ex margine irraspit.

P. 664 (col. 635), not. 30. Εἰδὲ ἀπέρχομαι. « Alii. εἶπεν, Ἐγὼ, κύριε, ἀπέρχομαι. » Montef. Codices inter ἐγὼ, κύριε, ἀπέρχομαι dividuntur; nullus, ut videtur, utramque lectionem conflavit. Ergo Savili sigla non intellexit Montef.

ἔργους τοῖς σκληροῖς, τῷ πληρῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ. Cf. pp. 465, 727. Persona demenda est Monacho nescio quo, qui sub Æsopi nomine lusit, Fab. cxxii, Ed. de Fur. (de asino, qui ab hortulano ad sigulum domini transit), ἐπειδὴ πολλὸν πλέον ἀχθοφορεῖν ἠναγκαζέτο ἐν τῷ πληρῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ.

P. 677 (col. 646), not. 66, τὰ (στόματα) τῶν πολλῶν βορβόρου τινὸς προσείπον ὅγετους. Eandem constructionem verbi προσειπὶν habet Noster pp. 61, 779, 821. Plat. Phileb. p. 19, τὸ προσρηθόμενον

ὁρθῶς ἀμεινον ἡδονῆς ἀγαθόν. Plut. II, p. 152, τὴν μὲν τοῦ Αἰθίοπος ἐπίταξιν οὐδὲν ἂν τις ἄλλο πλὴν ἀγρυμμένην σκυτάλην προσείποι. Ad vulgarem lectionem προσείπον ὅγετους hæc Savilius: « Vel προσειπὸν legendum, inquit Boisius; vel post ὅγετους addendum παραπλήσια, vel ὁμοια, vel tale aliquid. »

Ibid. (ead. col., lin. antepenult.), παραστήσαι... ἐννοῆσαι. Sic. Ge. Sav. et codices omnes; παραστήσαι... ἐννοῆσαι. Mor. παραστήσαι... ἐννοῆσαι (sic) Ben.

AD HOMILIAM LXIX.

P. 678, lin. 6 textus evang. Πάλιν ἀπέστειλε καὶ τὰ ἑξῆς (cæteris omissis) Sav. Ibid. lin. penult. ἡτοίμασα ἡτοίμασαι Mosq. p. ἡτοίμαστε (sic) Mosq. γ. invitis meis.

Ibid. text. evang. desin. καὶ ἀπέκτειναν καὶ τὰ ἑξῆς. Sic Com. Mor. Ben. Mei omnes, et Mosquenses, uno excepto, integram parabolam exhibent.

Ibid., not. 80. εἰς γάμους αὐτοῦς ἔλκει. Sic K, Com. Mor. Ge. In lectione καλεῖ καὶ ἔλκει, non difficile est augurari, unde irrepserit verbum καλεῖ. Scilicet cum in clausula sequenti οὐ πρότερα τὰ ἔθνη x. τ. ἔ. verbum καλεῖ vel simile quid ægre abesse videretur, illud ipsum primum in margine scriptum, deinde in seriem non uno loco injectum, libros turbavit. Post ἔθνη, καλεῖται addidit Sav. προσκαλεῖται Com. Mor. Ben. Ego vero ex præcedentibus verba εἰς γάμους ἔλκει x. τ. ἔ. repeti.

P. 679 (col. 648), not. 89. Cum verba καλούμενοι... ἀναίρεθέντος ob homœot. effluxissent, quod uni meorum quoque accidit, interpolatores, ut sententiam utcumque explerent, καλούντος insererunt, quod in omnibus Edd. sine animadversione exhibetur. Tandem sua, ut centum aliis locis, recuperavit Chrysostomus.

P. 681 (col. 650), not. 11. Verba τοῦ δεσπότου etiam Nicetas respuit. Vid. adnot. ad p. 437.

Ibid., lin. 3 post not. 16. καὶ τῆς] καὶ γὰρ τῆς Sav. solus. Deinde sic pergunt Sav. Ben. τῆς κατασκευῆς χαλεπώτερον μᾶλλον αὐτοῦς ἔκνιζε καὶ

πολλῷ μείζον, τὸ ἀντ' ἐκείνων τοὺς ἐξ ἑθνῶν ὄρνῃ εἰσαγομένους. Hic audiendus est Montef. « Apud Morel. series hic admodum vitiosa erat, quæ ex Manuscriptis [sic Reg. 688] et ex Savill. restituitur. Sic porro legitur ibi: καὶ τῆς κατασκευῆς χαλ. ἔκνιζε τὸ εἰς τὰ ἐκείνων τοὺς ἐξ ἑθνῶν ὄρνῃ εἰσαγομένους. » Nunc de meis codicibus dicendum est. Sic igitur K, καὶ τῆς κατασκευῆς χαλεπώτερον τὸ εἰς ἐκείνων εἰς τοὺς ἐξ ἑθνῶν εἰσαγομένους ὄρνῃ. H, καὶ τῆς x. χαλ. μᾶλλον ἔκνιζε, τὸ εἰς τὰ ἐκείνων τοὺς ἐξ ἑθ. εἰς. ὄρνῃ. G, M, καὶ τῆς x. χαλ. μᾶλλον ἔκνιζοντο εἰς τὰ ἐκείνων καὶ πολλῷ μείζον τὰ (τὰ om. M) τῶν ἐκείνων τοὺς ἐξ. ἑθ. εἰς. ὄρνῃ. In his duobus etsi valde depravatis, manifesta tamen vera lectionis vestigia existant, quam solus intemperatam servavit L, καὶ τῆς κατασκευῆς χαλεπώτερον ἔκνιζεν, τὸ εἰς τὰ ἐκείνων, καὶ πολλῷ μείζον τῶν ἐκείνων, τοὺς ἐξ ἑθνῶν ὄρνῃ εἰσαγομένους. Habes ipsissimam Morelli lectionem, repositis tamen, quæ ob homœot. exciderant, verbis καὶ πολλῷ μείζον τῶν ἐκείνων. Sed adverbium μᾶλλον, quod in hoc uno codice deest, non rejiciendum putavi.

P. 683 (col. 652), not. 35. ἄλλα δὲ σχεδιάσαντα Sav. Ben. Sed δὲ abest a codd. L. M et Edd. veti. et procul dubio insititum est. Dixi in adnot. ad p. 147.

Ibid., not. 36. πραγματεία; Sav. Ben. γραμματεία Com. Mor. Utrumque cum verbo συντελεῖν recte conjungitur. Vide pp. 198, 778.

AD HOMILIAM LXX.

P. 687 (col. 655), proxime a nota 82. Ἄλλα πάντα γίνονται. Sed omnia ista sunt Ben. Universa nempe ista insidiantes faciunt Ge. Fefellit eos locutio optime Græca, πάντα γίνεσθαι, alias ex aliis formas induere; i. q. παντοῖος γίνεσθαι, de qua formula egit Lehmann ad Lucian. iom. II, p. 372.

P. 689 (col. 657), proxime a nota 8, ἄλλ' οὐκ ὀνομάσαντο ἂν τὴν γυναικα. Verbum οὐκ ὀνομάζεσθαι abominari cum eadem constructione legitur apud Suidam s. v. Οὐκ ὀνομάζοντο· ἀπετρέποντο ὡς κακῶ ὀνομάζοντο. Τὸν δὲ ἡ μὲν νεότης ἐμίσουν τε καὶ οὐκ ὀνομάζοντο· οἱ δὲ πρεσβύτεροι κατηγοροῦντο καὶ ἐπὶ τῶν. Chrysost. iom. VIII, p. 504: Καὶ γὰρ τὸ εὖλον (τοῦ σταυροῦ) οὐκ ὀνομάζοντο, καὶ οὐδὲ θύγειν ἠγάγοντο. Quæ sequuntur

τοιοῦτοι et τοῦτο πάσχουσι de superstitiosa omnium observatione intellige.

P. 692 (col. 659, 8'), not. 37, καὶ πάντα ἀναμέμικται x. τ. ἔ. Locum valde perplexum sic vertit Vetus: Omnia igitur jacent, quæ temulentia gignere solet: verba stolidi, mens furiosa, superbia status, cæteraque hujusmodi. Savilius lectionem suam, ut plures alias, ex Bodl. 3019 sumpsit. Quanquam locum, qualis a me constitutus est, haudquaquam pro sincero præstiterim, illud certe de Chrysostomo bene meruisse mihi videor, quod vohµατα ex omnibus meis pro vitioso vochµατα dedi. Hoc tamen habent Reg. 688 et Bodl. modo dictus.

AD HOMILIAM LXXI.

P. 695 (col. 662), not. 58. Locus sic legitur in Edd. Καὶ γὰρ ἐκεῖ ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ πρόπου τῆς ἀναστάσεως, καὶ εἰ ἀνάστασις, εἶδοθαί πλέον οὐ ἐκυθόντο, παιδεύων αὐτούς. Ubi præter molestiam verborum καὶ εἰ ἀνάστασις, non satis constat, quid illud sit, quod Christus ex περιουσίας docuisse iradatur. Secundum nostram lectionem, interrogantibus de modo et qualitate resurrectionis, non solum responsum dedit (v. 30), verum etiam resurrectio-

nem futuram esse argumentis (v. 31, 32) probavit. Cf. omnino p. 690.

P. 696 (col. 665), not. 79. προσοτῆναι. Vide adnot. ad p. 319. Tom. XI, p. 324: Ἐμοὶ δοκεῖ πάντα ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνατιθέναι, ὥστε μὴ εὐθέως αὐτοῖς προστιθέναι τὸν λόγον. Sic in Edd. « Reg. 743 et marg. Savil. προστῆναι. Reg. 751 προτιθέναι, quod recepinus. » Ed. Ben. 2^a. Imperite. Lege προστῆναι, ut non statim eis offendat oratio. Obiter

corrigo Basil. M. Hom. in Psal. xiv, tom. I, p. 112: Εἴτα ὥσπερ ἐπὶ τῆς χολερᾶς οἱ τὸ ἀσὶ προϊστάμενον ἐξερίοντες. Lege προϊστάμενον.

P. 698 (col. 665), not. 2, μοιχοῖς ἀνδράσι Sav. Ben. « Alii et Morel. μοιχοῖς ἀνθρώποις. » Montef. Itaque lectionem sui codicis L μονομάχοις ἀνδράσι aut non vidit, aut consulto præterit. Hanc tamen ab ipso Auctore scriptam esse nullus dubito. Nam regia puella non *mæchis*, qui omnium ordinum, etiam amplissimorum sunt, sed *gladiatoribus*, vilissimo hominum generi, ut paulo ante δραπεταῖς καὶ οὐκότερις, recte opponitur. Herodian. i, 16, de Commodio Augusto, μήθ' αὐτὸν ἐπιδόντα μονομάχοις καὶ ἀπειγνυμένους ἀνθρώποις κινδυνεύσαι. Hic velim ignoret mihi Lector, si conjecturam quamdam de alio Chrysostomi loco modeste propono. Exstat in Comment. in Epist. ad Hebr. Hom. xv (Opp. tom. XII, p. 154) et paulo alius repetendus est. In eo est Orator, ut comparatione facta avaros ipsis prostibulis impuriore et impudentiores esse ostendat: Καὶ τοῦτο δὲ τῶν πορνῶν ἱδὼν ἔστιν, ὅτι τοῦτο χρυσίου δίδοντας εἰσὶ· καὶ γὰρ δοῦλος ἦ, καὶ ἐλεύθερος, καὶ μοναχός, καὶ ὁσιτοῦν, προτείνῃ δὲ τὸν μισθόν, καταδέχονται· τοὺς δὲ μὴδὲν προτείνοντας, καὶ πάντων ὥσιν εὐγενέστεροι, χωρὶς τοῦ ἀργυρίου οὐ προσίενται. Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα οὗτοι ποιοῦσι· τοὺς μὲν ὀρθοὺς λογιζομένους, ὅταν ἀργύριον μὴ ἔχωσιν, ἀποστρέφονται· τοὺς δὲ μιαιροὺς καὶ ὄντως θεομάχοις συγγίνονται διὰ τὸ χρυσίον. Ex quo me ad Chrysostomi lectionem applicui, semper non tam hæsi, quam obstupui in illis, καὶ μοναχός ἦ. Nam quid, quaeso, *monacho* cum meretricula? Equis credat tam securilem jocum, tam frigidam παρὰ προσδοκίαν figuram, a Concionatoresacro, eoque monastica vitæ in primis fautore, profectam esse posse? Quid multa? Scripsit Chrysostomus, καὶ γὰρ δοῦλος ἦ, καὶ ἐλεύθερος, καὶ μοναχός, quibus apte respondent, καὶ πάντων ὥσιν εὐγενέστεροι. Sed ne sic quidem locum sanum esse judico. Certe in verbis τοὺς δὲ μιαιροὺς καὶ ὄντως θεομάχοις hæreat aliquis. Nam præterquam quod vox θεομάχος hic non valde appositae est; particulam ὄντως ad aliud quiddam, quod minus vere sic dici possit, respicere oportet. Itaque conjicio, ab Auctore scriptum fuisse, τοὺς δὲ μιαιροὺς καὶ ὄντως θηριομάχοις, epitheto a præcedentibus καὶ μονομάχοις arripito. Nam μονομάχοι et θηριομάχοι idem genus hominum sunt. At quid sunt λογι-

σμοὶ θηριομάχοι? Respondeo, *crudelēs, truculentī*, quales possidebat Herodias, de qua supra legimus, p. 499, εἰ γὰρ καὶ ἐκεῖνη θηριομάχων ἀνδρῶν ψυχὴν ἐκτράτο; h. e. ut paulo post subjungitur, ἀπάντων ἦν ἱταμωτέρα καὶ ὠμωτέρα. Quod vero ad avarum, vel potius τὸν πλεονέκτην attinet, istiusmodi hominum crudelitatem passim insectatur Chrysostomus. Nunc unum exemplum ponam ex Floril. p. 224 sumptum; ubi ait: Τὰ μὲν γὰρ θηρία τῇ φύσει ἐστὶ τοιαῦτα· οἱ δὲ πλεονέκται κατὰ φύσιν τὸ ἡμέτερον ἔχοντες, παρὰ φύσιν [i. e.] τὸ θηριώδες αὐτοὺς ἐξάγειν βιάζονται. Habes, amice Lector, conjecturas meas, quibus si a libris scriptis suppetiarum aliquid accedet, vehementer letabor. Unum addam, Mutianum, veterem harum Homiliarum Interpretem, priora sic vertisse: *sit ille servus, sit monachus, sit quilibet*, ommissa clausula καὶ ἐλεύθερος; pro verbis autem τοὺς δὲ μιαιροὺς καὶ ὄντως θεομάχοις συγγίνονται, hæc dedisse: *malis autem et vere bestialibus commiscetur*; quæ emendationi nostræ aliquatenus favent.

P. 699 (col. 665 desin.), proxime notam 7, ἂν παλαιστῆς μανθάνῃ. « Παλαίειν aut παλαιστικὴν [pro παλαιστῆς?], inquit Boisius: recte. Sic paulo post ἂν πυκτεύειν μανθάνῃ. » Sav. Vulgatum ferri posse videtur. Ita certe locutus est Æsop. Fab. cxl, Ed. de Fur.: Τί γὰρ, τοῦ πατρὸς με μάγειρον διδάξαντος, λατρικὴν τέχνην ὑπελαβόμην;

Ibid., (col. 666, lin. 6-7). Hæc pessime sine distinctione in omnibus Edd. leguntur, ἐνταῦθα δὲ ἐν αἰωνίῳ ζωῇ γέγονας ὁμοῖος θεῷ κ. τ. ε.

Ibid., δ', lin. 12, ὅπερ τῶν ἐνεργουμένων. Cf. tom. X, p. 568. Ipsos Energumenos præsentēs in Ecclesia sisti solitos esse, dum oratio pro illis fieret, alibi non docuit Chrys., tom. I, p. 477, ἂν διδάσκωμεν ὁμᾶς, τίνας ἐνεκεν ἐκεῖνη γίνεται πρὸ τῶν ἄλλων ἡ εὐχή, καὶ τί ὁπότε τοὺς δαίμονινας; καὶ τῇ μανίᾳ πονηρὰ κατεχόμενος εἰσάγεσθαι καλεῖται τότε ὁ διάκονος, καὶ κλίνειν τὰς κεφαλὰς.

P. 700 (ead. col.), not. 13, ἐγκληθῆναι. « Unus ἐκκλησιασθῆναι. » Montef. Lectio valde notabilis, et a pluribus codd. testata; unde tamen nullus sensus, qui ad hujus loci sententiam appositus sit, elici potest. Verbum ἐγκληθῆναι cum κολάζειν copulatur Noster, tom. X, p. 14, καὶ δικασταῖς προσάγομεν τοὺς ἐγκαλούσι καὶ κολάζουσι, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐναντίους τιμῶσιν. Inepte vertit Vetus: *quique peccare possunt*.

AD HOMILIAM LXXII.

P. 702 (col. 668, β', lin. 3), διδασκαλίας κ. τ. ε. Vetus: Sic cum unus Dominus et unus Deus Pater asseratur, non expellitur Filius, quominus una cum Patre Dominus et Deus sit. Ergo in suo videtur habuisse pro διδάσκαλος utroque loco Κύριος καὶ Θεός; quod ad argumentationem quoque prorsus necessarium videtur. Euthym., οὕτω καὶ εἰς πατὴρ ἡμῶν λεγόμενος ὁ πατὴρ οὐκ ἐκβάλλει τὸν υἱὸν τοῦ λέγεσθαι πατέρα ἡμῶν.

Ibid. (col. 669), not. 26, ἐπεὶ τούτοις] τούτους καὶ Boll. 3019. Cum particula ἐπεὶ in nullo codice exstet, vereor ne Savillii ingenio, auctoritati Veteris Interpretis plus æquo tribuentis, debeatur. Nec tamen absente ea constructionem facile expedit. In integra clausula, quæ molestissima est, in uno deest.

P. 703 (col. 669), lin. 9 post not. 28, εὐαγγέλια τῶν τραγῶν ἐξαρτῶσαι. Cf. tom. II, p. 197: Οὐχ ὁρᾷς, πῶς αἱ γυναῖκες καὶ τὰ μικρὰ παιδία ἀντὶ φυλακῆς μεγάλης εὐαγγέλια ἐξαρτῶσι τοῦ τραγῆλου, καὶ πανταχοῦ περιφέρουσιν, ὅπουπερ ἂν ἀπίωσι; « Hæc vero erant μικρὰ εὐαγγέλια, quæ gestabantur, ut a Judeis φυλακτήρια. Rem clare docet Isidorus Pelus. lib. II, Ep. cl.: Ἰσθὶ δὲ τὰ φυλακτήρια δελτία τῶν μικρῶν, τὸν νόμον ὠδόνοντα, ἅπερ ἐφόρουσι οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί, ὥσπερ νῦν αἱ γυναῖκες τὰ εὐαγγέλια μικρὰ. » Suicer. Thesaur. tom. I, p. 1227. — Notandum obiter, in hoc Isidori loco, verbum ὠδόνον, a primitivo et proprio sensu PARTURIENDI, sine etiam UTERUM GESTANDI (Hesych.), ad generalem sensum CONTINENDI translaturum. Edit. PATROL.

P. 704 (col. 670), lin. 5 post not. 39, οὕτω καὶ

P. 705 (col. 671, lin. 4), ἀλλὰ καὶ τὰ ἐσχατὰ διώκειν, sc. καλεῖται, quod ex verbo contrariæ significationis καλεῖται tacite assumendum, usu vel ab optimis Scriptoribus noto. Tom. VIII, p. 511: Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κηδεύειν καλῶν, ἀλλὰ μετὰ συμμετρίας τοῦτο ποιεῖν. Herod. ix, 2, οὐδὲ ἔων ἐναῖ ἐκαστέρω, ἀλλ' αὐτοὶ ἰζόμενον ποιεῖν, ὅπως ἀμαχητὶ τὴν πᾶσαν Ἑλλάδα καταστρέφεται. Adde Schæfer. Appar. ad Demosth. tom. II, p. 93, qui recte monuit, particulam adversativam omnem sensum ambiguitatem tollere. Prorsus singularis est ratio loci Apostolici, I Tim. iv, 5, καλωσύνην γαρνίρει, ἀπέχεσθαι βρωμάτων.

P. 705 (col. 671, δ', lin. 2). « Hæc ὅπου γε καὶ ψυχὴ μία πᾶσιν, addidimus e Codice 694 et Savilio: omiserunt Morel. Commelin. [et Ben.] propter homoteleuton. » Editor Ben. 24^a. Habent, uno M. excepto, mei omnes.

AD HOMILIAM LXXIII.

P. 708 (col. 673, lin. penult.), τούτέστιν, αὐτογέννηαν. Hujusmodi compositis vehementer delectatur Chrys., e. g. αὐτόλιθος p. 818, ubi vid. adnot.; αὐτομανία tom. IV, p. 78; αὐτόνεκρος tom. III, p. 596. Adde tom. VIII, p. 78: Οὐ μεδέτην, φησιν, ἔχει τὴν δωρεάν, ἀλλ' αὐτοπηγή καὶ αὐτορίζα ἐστὶ πάντων τῶν καλῶν, αὐτοζωή, καὶ αὐτορῶς, καὶ αὐτοαλήθεια. Plura dabit Heinichen. ad Euseb. H. E. tom. III, p. 225 sqq.

P. 709 (col. 674, β', lin. 7), ἐκεῖνα διὰ ταῦτα. Boisius rectius putat ταῦτα δι' ἐκεῖνα, ut ταῦτα περὶ μικρῶν dicatur, ἐκεῖνα περὶ μεγάλων, ut in proxime præcedentibus et subsequentibus fit. Sav. Sed in usu pronominum οὗτος et ἐκεῖνος negligentissime versatus est Noster, ut vel ex hoc loco patebit. Nam paulo post ait: Τούτοις μὲν γὰρ ἐκεῖνα οὐχ εἶπετο· ἐκεῖνα δὲ τούτοις πάντως; quæ si ad grammaticam rationem exigantur, plane inter se pugnantia sunt. Codices tamen nihil mutant. Similem confusionem videbis p. 299; tom. II, p. 248, καὶ οὗτοι ἐγκαλοῦσιν ἐκεῖνοις, οὗτοι οὗτοι (pro ἐκεῖνοις) τούτων καταγινώσκουσιν. Tom. VIII, p. 147: Καὶ γὰρ πάντα ἐπὶ τῆς τούτου (Catechumeno), τὰ πάντα ἐν οὐρανοῖς ἐκεῖνον (fidei) βασιλεὺς τούτου (fidei) ὁ Χριστὸς, ἐκεῖνον δὲ ἡ ἀμαρτία καὶ ὁ διάβολος. Et p. p., Καὶ ἐνδύμα πάλιν, τούτου (Catechumeno) μὲν τὰ σφῶν ἔργα, ἐκεῖνον δὲ x. τ. ἐ. ubi recte monet Savilius, hæc dici contra rigidam legem linguæ, sed non contra morem Auctoris. Cf. adnot. ad p. 814.

Ibid. (col. 675, lin. 2), δὲ γοῶς αὐτοῦς καλεῖ τυφλοῦς; videlicet in v. 16 hujusce capituli. Librariis fraudi fuit alius locus, cap. xv, v. 14. Nam de discipulorum cæcitate nulla hic questio est.

P. 710 (col. 675), lin. 6 post not. 79, ἀλλὰ τοῦναντίον μὲν οὖν ἅπαν ποιεῖ, καὶ δεικνυσὶν αὐτὴν περιττὴν οὖσαν Edd. Sic unus meorum G, ἅπαν ποιεῖ δεικνυσὶν αὐτὴν K, ἅπαντα ποιεῖν δεικνυσὶν αὐτὴν H, ἅπαντα ποιεῖ, δεικνυσὶ δὲ αὐτὴν M,

ἅπαντα ποιεῖ δεικνυσὶν αὐτὴν (et οὖσαν om.) L. Alii ἅπαν ποιεῖ δεικνὺς αὐτὴν. Montef. Hæc est lectio Edd. Com. et Morel., sed participium δεικνὺς in nullo codice vidi. Cum tamen δεικνὺς et δεικνυσὶ passim inter se commutentur (vid. adnot. ad p. 508), non veritus sum locum sic constituere: ἀλλὰ τοῦναντίον μὲν οὖν, ἅπαντα ποιεῖ δεικνὺς αὐτὴν περιττὴν οὖσαν. Formula πάντα ποιεῖν de illis, qui nihil intentatum relinquunt, ut id quod velint, efficiant, secundum usum optimorum Scriptorum cum participio construitur. Xen. Cyrop. v. 4, 26: Οἱ δὲ Ἀσσύριοι ὥς ἤκουσαν ταῦτα, πάντα ἐποιοῦν παίδοντες τὸν βασιλέα συγχωρῆσαι ταῦτα. Plat. Euthyph. p. 6, πάντα ποιοῦσι καὶ λέγουσι φεύγοντες τὴν δίκην. Vid. Lennep. ad Phal. Ep. xlviii, p. 162.

P. 711 (col. 676, γ'), not. 94. Verbum ἐπιβάλλειν cum tertio casu interdum conjungit Chrys., e. g. pp. 54, 121. Plutarch. II, p. 236 B, ἐπιβάς τοῖς στρώμασι; quod tamen non omnino simile est. Infra not. 98 emendationis εἰσάσι pro ἔλασι, quæ palmaria est, non meminit Montef.

P. 712 (col. 677), not. 3. Notanda est confusio vocum πηρὸς et πονηρὸς (quæ rursus p. 825 redibit) propter locum Justini M. Apol. I, p. 57, ubi usque ad hunc diem corrupte legitur: ὅ ἐστι λέγομεν χολοὺς καὶ παραλυτικούς καὶ ἐκ γενετῆς πονηροὺς ὕμεις πεποιθέναι αὐτόν. quanquam jampriusdem πηρὸς legendum viderat R. Steph., probantibus, sed deteriora sequentibus, quotquot fuerant, Martyris Editoribus. Porro apud ipsum Chrys. tom. V, p. 147, ὥσπερ γὰρ τὸν πηρὸν, εἰ μὴ χαθόλου τετύφλωται, vitiose edidit Mor. ὥσπερ γὰρ ὁ πονηρὸς. Hæc tamen loca secure laudavit Vir in talibus non temere credendus J. F. Schleusner in Lexico N. F. s. v. πονηρὸς, scilicet ut illi vocabulo vim commentitiam, mortuos, vindicaret.

P. 714 (col. 679, lin. 4), φάρυγγα φάρυγα G H K. Vid. adnot. ad p. 474.

AD HOMILIAM LXXIV.

P. 715 (col. 679), not. 24. Εἰτα ἐπειδὴ γνώμην ἐστὶν Edd. non monito de alia scriptura Lectore. Non male quidem dicitur στῖζειν γνώμην, infamare (notavit Ge); sed longe præstat, meo quidem judicio, lectio codicum H L M, γνώμην ἤταξεν, ejus interpretatio est ἡρῶνα, quod in alio cod. legitur. Nam Dei proprium est ἐτάζειν καρδίας καὶ νεφροῦς, Psal. vii, 10; 1 Paral. xix, 17; Jerem. xvii, 10.

P. 716 (col. 680), not. 29, οὗτοι δὲ... καλοῦντας. Vetus: isti filium interfecerunt: illi vocantes ad nuptias, isti sponsum necarunt. Hoc est, οὗτοι δὲ καὶ τὸν υἱόν· καὶ οἱ μὲν τοὺς ἐπὶ γάμῳ καλοῦντας, οὗτοι δὲ καὶ τὸν νυμφίον. Quæ correctori debentur.

P. 717 (col. 681, β'), not. 38. Animadvertat Lector optimam scripturam ἀπήτης ab omnibus codicibus testatam, cujus tamen ne meminissent quidem Editores. Vulgatum ἀπέτης δίκην, pœnas persolvit, perincommode ad subjectum Gainum refertur.

Ibid. (ead. col., lin. ult.), not. 42. Edd. διὰ τοῦτο καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκέλευσε προσφέρεισθαι. Ingeniosissimum Boisii conjecturam αἷμα ἀλόγων ἐκέλευσε προσφέρεισθαι, hoc est, sanguine animalium vetui rescī, laudo quidem, sed ut nunc locus emendatus est, minus necessariam puto. Αὐτῶ ἐστὶν pro ταῦτῶ, ut centies apud Chrysostomum.

Ibid. (col. 682), not. 43. Unus ἐκέλευσε, διὰ τοῦτο καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκέλευσε προσφέρεισθαι.

δεικνὺς... ἐπὶ ἀνθρώπου; quæ sunt ἀσώτα. Montef. Hic est meus L, qui tamen verba διὰ τοῦτο... ἐπὶ ἀνθρώπου non his legit, sed tantum sedem eorum mutavit.

P. 718 (ead. col.), not. 46, ὥστε μὴδὲν αὐτοῖς ἐγκαλεῖν. Vetus: ne ab his increparentur. Montef. ne se reprehenderent. Mihi quidem rectius hæc cepisse videtur Interpolator codicis L, scribens, ὥστε μὴδὲν αὐτοῖς (τοὺς Φαρισαίους) ἐγκαλεῖν αὐτοῖς (τοῖς πατέσιν) ἔχειν.

P. 719 (col. 683), not. 60, ὥσπερ οὖν οὐδὲ τοῖς πολιτείαις ἐνεκεν μετανοοῦσι τότε. Vetus: quemadmodum neque illi qui eversa civitate respiciunt. Similia habet Montef. Veriores, ni multum fallor, interpretandi viam monstravit Epitomator, cujus verba sunt: οὕτως οὐδὲ ἡμῖν αὐτοῖς ἐπὶ ταῖς πονηραῖς πράξεσι μετανοοῦσιν ἐκεῖ. Nimirum his verbis Concinator a Judæis ad auditores suos transit. Itaque πολιτεία pro vita et moribus, et hic quidem malis, ponitur.

P. 720 (col. 684), not. 75. Lectio vulgaris χαρίζομαι ἐπιθυμία non sollicitanda est. Aristot. Eth. Nic. ix, 8, 4: Οἱ δὲ περὶ ταῦτα πλεονέχται χαρίζονται ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ ὡς τοῖς πάθεσι καὶ τῷ ἀλόγῳ τῆς φύχης. Aliud est χαρίζομαι ἐπιθυμίαις, cupiditates concipere, e. g. Thueyd. vi, 15, ταῖς ἐπιθυμίαις ἐκίχον ἢ κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν οὐσίαν ἀχρητο (Alciabiades).

P. 720 (col. 684), not. 74, καὶ παγίδα τοῦ δ. Edd. invito codice L qui solus hæc verba agnoscit. Additamentum τοῦ διαβόλου, ex alio loco I Tim. in,

7 huc translatus, agnoscit Chrysost. in Commentario ad loc. Opp. tom. XI, p. 649.

AD HOMILIAM LXXV.

Manus vetus in imo marginis paginæ Codicis 694 misripit hæc: « Ἀπὸ τοῦ παρόντος οὐ λόγου ἀρχονται ἀναγινώσκουσαι καὶ οἱ καθέτης λόγοι καθημέραν τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ ἑδομᾷ. » Ed. Ben. 24. *Est* μεγάλη ἑδομὰς dicatur, docet Chrys. tom. IV, p. 294.

P. 724 (col. 687), not. 5. Tenet vulgatum οὐ μακρόθεν, a Montefalconio non diu post versum: quod verior nō οὐχ εἰς μακρὰν requirit. Intelligo de loci vicinitate; Romani enim jam inter Judæos versabantur.

P. 725 (col. 688, f), not. 14. De lectione οὐ τῆς συντάξεως, ἀλλὰ τῶν ἱεροσολύμων, a Savilio ex Bodl. 3019 tacite recepta, non tam mihi exploratum est, ut contra consensum omnium meorum codd. probandam putem. Nam vox συντάξω, quamvis per hanc Homiliam potius de munili interitu intelligenda est, in Veteri tamen Test. assissime de urbium aut gentium eversionibus ponitur.

P. 726 (col. 689), not. 23. Ἰδοὺσαν Sic Ep. Mor. ἰδοὺσαν L. εἶδον M. qui codex in hac parte valde depravatus est. Ceteri ἰσχυροῦσαν, quod post Saviliū edidit Montef. « Alii ἰδοὺσαν. » Sic Montef., de Morelli lectione nihil monens. Verbum ἰσχυροῦσαν posuit Euthym. Ex ἰδοὺσαν, ut videtur, factum est ἰδοὺσαν, inde ἰσχυροῦσαν, quod per se tamen satis apertum est.

Ibid., γ, not. 29. Edebatur ἀκατίῳ τῶν οὐτως ὡς εἶπον ταπαττομένων. « Ferri hæc possunt, si explicentur sic, ἐν ἀκατίῳ τῶν οὐτως ταπαττομένων ἀκατίων. Coniici tamen potest ἀκατίῳ οὕτως... ταπαττομένο. Certe Interpres videtur expressisse dativum. » Matth. Nov. Ecl. p. 156. *Dativum habent omnes mei et Reg. 688.*

Ibid. (col. 690), not. 31. « Boisius suspicatur sic legendum, καὶ μυρία οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς οἰκοῦντας διέθξαν κακὰ; ex quibus sane διέθξαν meo iudicio necessario retinendum. » Sav. Duo codices præbent καὶ μυρία τοῖς οἰκοῦσι (hoc male: vid. pp. 444, 746) διέθξαν κακὰ. Nihil tamen muto.

P. 727 (ead. col. 690, lin. 15), καὶ μετὰ τούτων καὶ τὸ τὰ λεγόμενα εὖ εἶναι, καὶ πρὸς τούτοις τὸ τὸν καιρὸν x. τ. ε. Sav. Ben. « Hæc inversa erant apud Morel.; ex MSS. vero et ex Savil. restituta sunt. » Montef. Nos veterem ordinem revocavimus, ita postulantis omnibus codd. Cum Montef. facit Reg. 688.

Ibid., not. 37. Edd. κηρυττομένων. « Usitatus est activum. Savilius putat Interpretem legisse κηρυττόντων, aut κηρυττομένων active accipiendum esse. » Matth. Reposui κηρυττόντων, quod præter meos habet etiam Bodl. 3019, a Savilio, ni fallor, in subsidium vocatus.

AD HOMILIAM LXXVI.

P. 732 (col. 693, lin. 8 ab imo). Hæc auxit Epit. h. m. Οὐ μόνον δὲ περὶ τοῦ ἀνδριάντος λέγει τούτο, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν στρατοπέδων. Quasi legisset: « Ὅθεν μοι δοκεῖ καὶ τὰ στρ. λέγειν. Paulo infra idem habet, καὶ τὸ γυμνῶ; Euthym. τὸ καὶ γυμνῶ. Neutra emendatio a libris firmatur.

P. 733 (col. 695), proxime a nota 88. Τοιοῦτος γὰρ ἦν ὁ λιμὸς x. τ. ε. Hæc, ni fallor, apud Josephum non leguntur. Chrysostomo, scriptori in libris citandis incuriosissimo, hærebant in memoria alia James, quæ urbi Samariæ ab Adado Syrorum

Ibid., not. 39. Lectio οὐ φεαρήσεται suspicionem mihi inficit, olim scriptum fuisse οὐ φέησται, vel οὐχὶ φέησται, quæ forma alio loco p. 388 tantum non oblitterata est. In loco Libanii Declam. xxix, p. 676, δεινὸν ποιησάμενος φέθηται τελευταίαντας πρὸ τοῦ δοῦναι δικήν, πρὸ φέθηται Reiskius (tom. in, p. 51) τὸ φέθηται ex col. edidit. Et sic jampridem correxerat Wytenb. ad Plut. de S. N. V. p. 49, monens tamen, in tali constructione interdictum nil referre, utrum ponatur φέθηται an φέθηται.

Ibid. (col. 691, lin. 2). Χαννοθέντας γὰρ καὶ ἐκλυθέντας x. τ. ε. Sic K L. In Edd. Com. et Mor. post κόσμος hæc leguntur: [Ἐτα προοίμια ταῦτά ἐστι, φησί.] Χαννοθέντας [γὰρ] καὶ ἐκλυθέντας x. τ. ε. Sublatis uncis, hæc est lectio meorum G H M et Veteris interpretis, nisi quod H M ἐκλυθέντας, Velus autem territis habet. Prorsus diversam lectionem invexit Savilius, Commeliniana in marginem ablegata: Ἐπειδὴ δὲ τοιαῦτα τὰ προοίμια ἔσονται εἰπόν, χαννοθέντας εἶδε καὶ ἐκλυθέντας et p. p. συστράφει πάλιν αὐτοὺς διὰ τούτο, καὶ λέγει, ὅτι. Montefalconius hæc in notis: « Hic plurima vitia habebantur in Edit. Morelli, quæ ex MSS. et ex Savil. restituta sunt. » Textum autem sic constituit: Ἐπειδὴ δὲ τὰ προοίμια τοιαῦτα ἔσονται εἰπόν, γ. εἶδε καὶ ἐκλ. τῷ φ. τῶν ε. συστράφει πάλιν αὐτοὺς λέγων, ὅτι. Eadem fere habet Reg. 688, nisi quod δὲ omittit, et in ultimis propius ad Saviliū accedit, σ. πάλιν αὐτοὺς διὰ τούτου καὶ λέγει scribens. Si quid video, verba ἔτα προοίμια ταῦτά ἐστι, φησί, quæ ad lectionem Commel. pertinent, ex Scholio ad verba τῶν εἰρημένων adscripto nata sunt; quæ postea in seriem illata correctoribus ansam dederunt, ut ad eorum sententiam totum locum arbitrario reformarent. Certe in nostra lectione nihil neque ad sensum, neque ad constructionem desideres.

P. 728 (col. 691), post not. 53 lin. 3 sqq. « Hæc quoque perperam jacebant in Editione Morelli, quæ ex aliis [e. g. Reg. 688] restituta sunt. » Montef. Nos veterem lectionem, excepto verbo δοῦναι, jubentibus codicibus revocavimus. Velus: *illud vero* [nempe ὅτι ὥσθ X. ἔταρος] *nec fingere quidem audent.*

Ibid., not. 58, μὴ δὲ ἀπλῶς ἐντιϋθεν καὶ εἰκὴ φέρεσθαι. Hæc vertit Velus: *neve credere tamere omnia fieri*; qui sensus quomodo a Græcis extricari possit, non video. Locum, ut videtur, depravatum, satius visum est intactum relinquere, quam invecis paucorum librorum interpolationibus pejus corrumpere. Editores hic nihil animadversionis dederunt.

rege obsesse incessit. Vide IV Reg. vi, 25 sqq.; Joseph. Antiq. ix, 4, 4.

Ibid., proxime a not. 89. ὅσα Sic Sav. et codices. Ἐκότες Montef. de suo, ut videtur. Nam apud Mor. sic habetur locus: ἡ τῶν πραγμάτων ἀλή- et folio verso, ὅσα δὲ μοι x. τ. ε.

P. 734 (col. 696), lin. 4 post not. 4, καὶ τὸν καιρὸν καδ' ὅν Sav. Ben. Etiam librariorum male habuit rara constructio τὸν καδ' ὅν. Euthym. ad Matth. ix, 5, ἦσαν δὲ καὶ ἄμφω τὰ περὶ ὧν ἠρώτησε, θεῶν μὲν δυνατὰ x. τ. ε. Theophylact. ad Matth. xi, 5, ἴνα

κάχαί σώση τοὺς ὁσοὶ πιστεύειν ἔμελλον κ. τ. ἔ.
P. 735 (col. 697), not. 10, οἱ καὶ ἐκείνων ἰσούνται
πικρότεροι Sav. Ben.; (om. οἱ) καὶ ἐκείνων εἰσι π.
Com. Mor. Legendum paulo, οἱ καὶ ἐκείνων πικρό-
τεροι. Epit. οἱ καὶ ἐκείνων ὄντες πικρότεροι, δώσουσι
σημεῖα κ. τ. ἔ.

P. 736 (col. 698), proxime a not. 23, τῶν μενόν-
των. Qui scilicet ab angelis congregati non fue-
runt, τῶν ἀπολιμπανομένων, ut mox ait. Sav.

P. 738 (col. 700), not. 38. Locus valde turbatus,
in quo constituendo paulo liberius Agere coactus
sum. In omnibus Edd. sic legitur: Τί τρέχεις πρὸς
τοὺς πένητας; πρὸς ἀνθρώπους τοὺς πτωχεύοντας;
Δράμε πρὸς τὸν θεόν, τὸν καὶ ὅπῃ μικρῶν μεγάλα
σοὶ παρέχοντα πράγματα. Plane eadem habent H K
L, si unum verbum πτωχεύοντας pro πτωχεύσαν-
τας excipias. Posteriora sic veriti posse, qui pro
modicis magna tibi daturus est, sibi persuasit
Montef.; quod mihi quidem nunquam probabit.
Nam puer diffici, formulam πράγματα παρέχειν
τῷ Latine sonare, alienae negotia facessere, molestus
esse, quod creditoris, non debitoris est. Aliam lectio-
nem affert Savilius in margine: Τί μὴ τρέχεις πρὸς
ἐκείνους, ἀλλὰ πρὸς ἀνθρώπους τοὺς πένητας τοὺς καὶ
ὁ. μ. μ. σοὶ παρέχοντας πράγματα; Hic non valde
dissimilem habet G: Τί μὴ τρέχεις πρὸς τοὺς πένητας,
πρὸς ἀνθρώπους τοὺς πένητας τοὺς κ. τ. ἔ. Postremo
Vetus sic: Quare ad inopes curris? ad homines dico
inopes, qui aut tibi tua non reddent, aut certe male
et illiberaliter reddent? Ad Deum curra, qui pro
parvis magna liberaliter reponit. Ergo, ut videtur,
utramque clausulam, τοὺς καὶ ὅπῃ μ. et δράμε
πρὸς τὸν θεόν, τὸν καὶ ὅπῃ μ. conjunxit. Hic fateor
me eam viam secutum esse, qua ad probum et
commodum sensum, potius quam qua ad ipsissima
Auctoris verba, perveniri posset. — Sic nimirum
locum refinxit doctissimus editor: Τί τρέχεις πρὸς
τοὺς πένητας, ποδὲς ἀνθρώπους τοὺς πτωχεύοντας,

τοὺς καὶ ὅπῃ μικρῶν μεγάλα σοὶ παρέχοντα
πράγματα; Nos vulgati lectionem retinimus, litem
sub iudice lectore relinquentes. EDIT. PATROL.

Ibid., c', lin. 4, εὐὸν ἔμην καλλώπισταμόν, sc. καλ-
λωπίζον [καλλώπιστα]. Sic in sequentibus subintel-
ligendi imperativi συγγενικοῖ, cognatis significatio-
nis; nimirum, ὁπλίζου [ὁπλισθεῖτε], ἰνδοῦσαι, τράπητι,
ἔδυσσον, κληρονόμησον, εἰσελά, οἰκοδόμησον. Sav.
Non opus erat monere, nisi graviter hic errasset
Vetus Interpres, ad interpunctionem parum atten-
dens. Maiore culpa tenetur Montef., qui non solum
male vertit, sed distinctionem, recte in prioribus
Edd. dispositam, data opera corruptit.

P. 739 (col. 700), lin. 2 post not. 43, εἰς πῶθον
ἀνελκὲς τετραμήνον Com. Mor. Ben. Correxit Sav.
Hic omnes mei τετραμήνον habent; sed supra p. 72
unus A τετραμήνον. Eundem scribarum lapsum
notaverunt Oudend. ad Thom. M. p. 842, Nemes.
ad Luc. Dial. Mar. vi, tom. II, p. 367 Ed. Bip.
Adde Prov. xiiii, 27, Ed. Complut. Nam Danakum
πῶθον τετραμήνον, apud profanos vulgatissimum,
non dubitaverunt in sacrum quoque Codicem inferre
LXX Interpretes.

Ibid., lin. subseq., εἰς πῶρ ἑλθὲν, in ignem car-
minere lanam. Plato de Legg. vi, p. 780, τὸ τῶν
παίδωντων, εἰς πῶρ ἑλθὲν, καὶ μύρια ἑκατα τοιαῦτα
ἀνήντα ποιῶντα ὄρεν; ubi vide Ast. Vulgo vertunt,
flammam discerpere (Ge), vel ignem verberare (Mon-
tef.). Similia sunt ἡμῶν ἀνελκὲν, κοκκίνῳ φέρειν
ἔσωρ, σπῆγγι πάταλον κρούειν, etc. Præter Aucto-
res paræmiographicos cf. Boissonade ad Aristien.
p. 723.

Ibid. (col. 702), not. 51. Lectionem omnium li-
brorum, etiam Reg. 688, πένθεσι βελημένους, non
sine dubitatione quadam recepi. Eustath. ad Hom.
II, i, 5: Ὅτε βέλει τὸ πένθος ἰοικεν, ὡς κληττον
εἰς ψυχὴν διδ' ὧσι.

Πένθεσι δ' ἀλητῇ βελολήκατο πάντες ἄριστοι.

AD HOMILIAM LXXVII.

P. 740 (col. 701), lin. 2 post not. 62, τῶν παρελ-
θόντων. Morel. τῶν προσελθόντων: Savil. τῶν
παρελθόντων. Congruenter videtur Morelli, lec-
tio. Montef. vertens, quæ præcessura erat. Sed
omnes codices, etiam Reg. 688, παρελθόντων ha-
bent. Vetus, prædicta. Paulo ante ἐπ' αὐτὸν ἑλ-
θεῖσι Edd. tacite.

P. 741 (col. 702), not. 70, οὐδὲ ὁ Ὑῖδς, εἰ μὴ ὁ
Πατήρ. Sic Marc. xiii, 32. Matthæus, εἰ μὴ ὁ Πατήρ
μου μόνος. Chrysostomus consulto ex Marco hæc
videtur assumptisse. Maximam [?] enim partem
Hom. LXXVII in ea sententia explicanda consump-
sit. Matthæi. Verba τοῦ ἀνθρώπου ad lenien-
dam sententiam a quibusdam addita sunt, quasi
dicat, οὐδὲ ὁ Ὑῖδς, ὡς ἀνθρώπος. Fritzsche
ad Marc. I, i: Plerique, ut Chrysostomus, Jesum
rem ignoravisse ut hominem, optime scivisse ut
Deum contendunt putarunt. Fallitur. Nam Chryso-
stomi sententia hæc est: Ὀῦδεν, ἀλλὰ δι' οἰκονομίαν
τινὰ ἀποστήσας.

Ibid. (col. 702-703), not. 71, κωλύει μὴ [ὅ] pro
μὴ Sav. μόνον μὴ μαθεῖν, ἀλλὰ μὴδὲ καὶ ζητῆσαι
Edd. Epitomatoris lectionem κωλύει ὅ μόνον ζητῆ-
σαι, ἀλλὰ μὴδὲ εἰς ἔννοιαν τοῦτο λαβεῖν non firmiter
codices.

P. 741 (col. 703), not. 75, ἐκείνων ἀποταχιζῶν
τῇ παύσει τὸ εἰρημένον, i. e. quasi muro opposito
discludens et disseprens id quod dictum est ab illo-
rum interrogatione, inquit Boisius. Alio modo, et
magis vulgari, dici posuisset, ἐκείνους ἀποταχιζῶν

τὴν παύσιν τοῦ εἰρημένου. Sic supra p. 224, ἀπο-
ταχιζῶν ἐαυτῷ πανταχοῦ τὴν τοιαύτην θεωρίαν.

P. 742 (col. 703), not. 79, ἀποκυψάμενος (sic ab
eodem mann) K. Exempla hujus locutionis conges-
sit Wetsten. ad Act. xx, 20.

P. 744 (col. 705, γ', lin. 5), ἐαυτὸν Κύριον ἐνο-
μάζει, scilicet in versu 46, δι' ἑλθὲν ὁ κύριος εὐρή-
σεται, infra not. 89, ubi male in Edd. legitur ὁ κύριος;
αὐτοῦ. Pronomen etiam a Mosq. abest.

P. 745 (col. 706), not. 5. Καὶ περὶ χαρισμάτων
In uno codice deest, nec legit Interpres. Duo miss.
καὶ περὶ χρημάτων perperam. Montef. Utinam
nos docuisset, in quot suorum codd. καὶ περὶ χαρι-
σμάτων invenērit. Ego certe hanc lectionem frustra
quæsi. Nec tamen eam in dubium voco.

P. 746 (ead. col.), paulo ante δ'. Μὴ τῶν μικρῶν
τὰ μεγάλα προέσθαι. Minus necessaria est Savilii
conjectura, μὴ ἀντὶ τῶν μικρῶν. Vide Matthæi. Gr.
Gr. § 342, qui apte excitavit locum Demosth.
Phil. II, p. 68; μηδενὲς ἀν' ἐλθόντος τὰ κοινὰ δίκαια
τῶν Ἑλλήνων προέσθαι. Morelli lectionem, quæ
plane absurda est, intactam reliquit novissimus
Editor, nisi quod συμφωνήσας loco συμφωνίας dedit.

P. 746 (col. 707), not. 15. Edebatur ὁπομιμνήσκει
τῆς ἀγνοίας τὴν ἡμέραν, præpostere. Unus codex,
ἀναμιμνήσκει: alter [alios?] ὁπομιμνήσκει τὴν
ἀγνοίαν τῆς ἡμέρας. Montef. Atqui unus ille (meus
L) qui ἀναμιμνήσκει legit, porro habet τῆς ἀγ. τῆς
ἡμέρας, ut recte legendum vidit Savilius.

AD HOMILIAM LXXVIII.

Textus evangelici lin. 5. Post hæc verba, αἰτινες οὐκ ἔλαβον, φησὶν, Ἐλαίον, statim Homiliam incipiunt Com. Mor. Sav. Post Ἐλαίον sic pergit Montef.: Αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον Ἐλαίον ἐν τοῖς ἀγγαίοις αὐτῶν μετὰ τῶν λαμπάδων αὐτῶν. Χρονίζοντες δὲ τοῦ νυμφίου, καὶ τὰ ἐξῆς. Quæ ex Biblijs, non ex Chrysostomi codicibus hausisse videtur. — Sic autem *Friedericus Field*, juxta codices suos G, H, K, L, cum quinque Mosquensibus consentientes, textum Evangelii refert: Τότε ὁμοιωθῆσεται, φησὶν¹, ἡ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἰτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου. Πέντε δὲ ἦσαν φρόνιμοι, καὶ αἱ² πέντε μωραὶ, αἰτινες οὐκ ἔλαβον, φησὶν, Ἐλαίον. Ἐκτα χρονίζοντες τοῦ νυμφίου ἐνύστασαν πᾶσαι, καὶ ἐκάθευδον. Μία δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν· ἰδοὺ³, ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέλθετε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ. Καὶ ἀναστῆσαι καὶ διαπορεύσαι αἱ πέντε εἰπον ταῖς φρονίμοις⁴. Δότες ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὁμῶν. Αἱ δὲ οὐκ ἐπένευσαν, λέγουσαι· Μήποτε οὐ μὴ⁵ ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ἡμῖν πορεύεσθε πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράσατε. Ἀποουσῶν δὲ ἐπὶ τούτῳ, ἦλθεν ὁ νυμφίος· καὶ αἱ μὲν εἰσῆλθον, αἱ δὲ ἦλθον⁶ ὕστερον λέγουσαι· Κύριε, κύριε, ἀνοίξον ἡμῖν. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς⁷ εἶπεν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν, οὐδὲ⁸ τὴν ὥραν. Ἐκτα ἐτέραν λέγει παραβολὴν πάλιν⁹. Ἀνθρώπος ἀποδημῶν ἐκάλεσε τοὺς ἰδίους δούλους, καὶ παρέθηκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάργοντα¹⁰. ὧ μὲν πέντε τάλαντα, ὧ δὲ δύο, ὧ δὲ ἓν, ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν· καὶ ἀπεδήμησεν¹¹. Εἰτα τῶν δύο προσεγενεχάντων¹² τὰ διπλάσια, ὃ τὸ ἐν πιστευθεὶς αὐτὸ μόνον προσήνεγκε· καὶ ἐγκαλοῦμενος φησιν· Ἐγὼ οὐκ σκληρὸς εἰ, θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπειρας, καὶ συνάγων ὅπου¹³ οὐ διεσκόρπισας· καὶ φοβηθεὶς ἐκρυψε τὸ τάλαντόν σου· ἴδε, ἔχεις¹⁴ τὸ σὸν. Ἀποκριθεὶς οὖν ὁ κύριος αὐτοῦ εἶπε· Πωρεῖ δούλε, ἥδεῖς τίς θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπειρα, καὶ συναγὼν ὅπου οὐ διεσκόρπισα· ἴδεῖς σε καταβαλεῖν τὸ ἀργυρίον μου τοῖς τραπεζίταις, καὶ ὧν ἰδῶν ἐκομισάμην ἂν τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ. Ἄρατε οὖν τὸ τάλαντον ἀπ' αὐτοῦ, καὶ δότε τῷ ἔχοντι τὰ δέκα τάλαντα. Τῷ γὰρ ἔχοντι δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ ἔχει¹⁵ ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ τὸν ἀρχεὶον δοῦλον¹⁶ ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

P. 751 (col. 711), α', lin. 7. Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν. Vetus: in superioribus. Epit. et Euthym., ἐπὶ τῆς προτέρως παραβολῆς.

Ibid., post 8 lineas, xevovvta] ἀποκνεύοντα Sav. Invisit codd. Paulo post Ἐλαίον pro Ἐλαίον dedit Com. unde Ἐλαός fecit Sav. Ἐλαίον cum codd. habent Mor. Ben. De hac confusione mox dicam.

Ibid., proxime a not. 58, μετὰ τῶν πόρνων. Sic Ge. et Edd. In meis G, M et Epit. πορνῶν lego; de Parisiensibus nunc non possum affirmare. Pro πορνῶν ante nos edebatur πόρνων, p. 339, necnon πόρνως pro πόρνas p. 145. Tom. VI, p. 34, ἐπὶ τῶν πόρνων (l. πορνῶν) γυναικῶν ἐκείνων, ubi mire hallucinatus est Montef. Cf. *Dorrill*. ad Char. p. 52

(p. 217 Ed. Lips.). In nostro tamen loco πόρνων tenendum est, siquidem p. p. ait, ὁ μὲν... ἡττήθη, quæ in οὐ μὲν... ἡττήθησαν frustra mutare voluit Savilius. Statim, summo librorum consensu, dedi αἱ δὲ χρημάτων, ut illas ipsas virgines, quæ in parabola inducuntur, sermo respiciat. Sic paulo post αἱ νικηθεῖσαι. Sed, ut verum fatear, confusionis aliquid, vereor ne ipsius Chrysostomi culpa, huic loco accidisse videtur. Certe multo accuratius scripsisset, μετὰ τῶν πορνῶν... αἱ μὲν γὰρ α. ε. ἡττήθησαν, ὃ δὲ χρημάτων. Cf. Theophylact. ad loc.

P. 752 (col. 712), not. 64. Non mirum est per hanc Homiliam libros inter Ἐλαίον et Ἐλαόν fluctuare, cum hæc vocabula ab ipso Homileta de industria inter se permista esse constet. Vocales αἱ et ε tunc temporis eodem prorsus sono efferrī solitas esse probe exploratum est. Hanc παρήχησιν sæpiissime in rem suam vertit Chrysostomus, e. g. supra p. 405: Φαρμάκων γὰρ, οὐ τραυμάτων δεῖται ὁ προσώων ἑλέου, οὐ ἔξους. Tom. VIII, p. 76: Τὸ γὰρ Ἐλαίον τοῦτο οὐ νῦν μόνον πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχυρίαν, ἀλλ' ὅτε καὶ αἱ θυγατέρες ἡδοναῖς ἔλαον γὰρ, φησὶ, θέλω, καὶ οὐ θυγατέρας. Adde tom. XI, p. 225. Eleemosynam cum olea arbore comparavit, supra p. 244, necnon in loco, quem excitavit Hemst. ad Lucian. tom. I, p. 411 Ed. Bip.: Καθάπερ οἱ ἄνθρωποι κλάδους ἑλαίων ἐκκόψαντες ἐπισκεύουσι τοὺς βασιλεῖς, διὰ τοῦ φρυτοῦ ἐλέου αὐτοῦ καὶ φιλανθρωπίας ἀναμιμνήσκοντες. Nec dubitari potest hanc soni similitudinem Nostro causam exstitisse, cur de sola eleemosyna virtute parabola decem virginum dictam esse putet. Rectius de bonis operibus in genere ab alijs Græcæ Ecclesiæ doctoribus (e. g. Cyrillo, qui Ἐλαόν νοητέον, ait τὴν ἀγαθὴν φιλεργίαν) exposita est. Idem Pater τοὺς πωλοῦντας non ad pauperes, sed ad rectorum dogmatum magistros, δι' ὧν τις μαρτάνει τὴν ἀρετὴν, refert. Veterum nemo quod sciam de fide intellexit, qui *Swiceri* Thes. s. v. Ἐλαίον error est.

Ibid., not. 68. Editi omnes habent ἀλλ' οὐδὲν ὥνησαντο, nulla data animadversione. Interpres: sed nihil utilitatis consecutæ sunt. Sed aoristi forma ὥνησάμην a verbo ὀνύνημι Lexicographis tantum, liisque liberalioribus (e. g. *Schleusner* Lex. N. F.) innotuit. Ejus vicem apud veteres ὥνημην, apud recentiores autem ὥνάμην supplet. Vide *Lobeck*. ad Phryn. p. 12 sq. Ὦνησάμην, ambiguitatis vitandæ causa, verbo ὥνισθαι quasi proprium traditum est. Quare, si retineas ἀλλ' οὐδὲν ὥνησαντο, vertendum, sed nihil emerunt; quo tamen sensu Auctor, ni fallor, potius dixisset, ἀλλ' οὐκ ὥνησαντο, vel ἀλλ' οὐκ ἡγόρασαν. Sed cum in duobus codicibus ὥνησαν scriptum exstet, videndum num huic verbo syllaba το ex initio vocis sequentis τούτο adhaeserit. Forma ὥνησα proprie quidem activam vim habet, sed in hac locutione οὐδὲν ὥνησα, nonnunquam intransitive posita esse videtur pro οὐδὲν ὥνάμην, nihil profeci; quod in simillima formula οὐδὲν ὥφελον tritissimum est. Cujus tamen usus, cum haudquaquam vulgaris sit, exempla ponenda sunt. Philo

Hom. LXXVIII. φησὶν om. K. L. ἡσαν] add. ἐξ αὐτῶν H. ὁ at om. K. L. αἰτινες] add. μωραὶ H. τοῦ] φησὶ, τοῦ H. L. p. p. πᾶσαι om. K. L. ἰδοὺ om. K. L. p. p. αὐτοῦ om. K. Καὶ... φρονίμοις] Τότε ἡττήθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἔχειν, καὶ ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας αὐτῶν. Αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμοις εἶπον H. ἡ om. L. πορεύεσθε] add. δὲ L. ἦλθον om. K. L. ὕστερον] ὕστεροισι L. λέγουσαι] λέγουσιν K. L. κύριε, κύριε om. K. L. ἀποκριθεὶς om. K. L. ἀμὴν om. L. ὅτε G, H, K, M. πάλιν om. L. Ἀνθρώπος] add. τίς G. L. ὑπάργοντα] add. αὐτοῦ L. ἀπεδήμησεν] add. καὶ τὰ ἐξῆς (omissis, quæ sequuntur usque ad initium Homiliæ) M. ὁ προσεγενεχόντων H. K. ὅπου] ὅθεν L. ἔχεις om. L. ἔχει] δοκεῖ ἔχειν K. L. Invisit Mosqg. ὁ δούλος] add. ἐκείνων L. ἐμβάλετε idem.

* Similiter in vocabulis καὶνός et κενός, quæ a librariis quoque passim permulantur, lusit Gregor. Naz. Orat. in Novam Dominicam, p. 702 B: Οὐκ ὀφείτω, φησὶ, κενός

ἐναντίον μου, ἀλλ' εἰ τι καλὸν, μετὰ σεαυτοῦ φέρων. Νῦν δὲ ὀφείτω καὶνός, τρόπον ἑτερος, ὁλος ἡλλοιωμένος.

Vit. Mos. p. 644 : Βάβυζε ἐπ' ἣν σπεύδεις ὁδόν· ὁνήσεις γὰρ οὐδέν. Plutarch. II, p. 423 D. ἐπαι δὲ παντοίως γενόμενος ὑπὲρ τοῦ σώσαι τοὺς ἄνδρας οὐδὲν ὥνησεν. Chrys. tom. X, p. 77 : Ἄλλ' ὥσπερ εἰ τις χρυσά σπλα ἔχων διέλθοι ποταμὸν πυρὸς, φαίερότερος διαβαίνει· εἰ δὲ γόρτον ἔχων διέλθοι, οὐ μόνον οὐδὲν ὀνήνησιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀπόλλυσιν. Quamobrem in loco Menand. Protect. p. 101 C (p. 286 Ed. Niebh.), οἱ δὲ πρέσβεις τῶν Ἀδάρων ἐπαι οὐδέν τι ὥνησαν, ὥνπερ αἰτούμενοι πρὸς βασιλέα ἀφίκοντο x. τ. &. fortasse non omnino necessaria videbitur Lobeckii emendatio, ἦνυσαν.

P. 754 (col. 714), not. 95. « Deesse videtur λαζών, αὐτ' ἐμπιστευθεῖς, αὐτ' tale quid. » Sav. Sed cf. tom. XI, p. 332, ἐννοούμεν τὸν τὰ πάντα τάλαντα, καὶ τὸν τὰ δύο.

P. 755 (col. 715), not. 9. Verba καὶ χρηστολογεῖν inclusa habent Com. Mor. Sav. Ut hos imitemur, facit non tam codicum auctoritas, quæ propter homæot. levior est, quam ipsum verbum χρηστολογεῖν, quod semper fero in malam partem sumitur. Dixit tamen Eustathius ad II. ψ, 598, ὅτι καλῶς θηναίοι οἰκοῦν ἐπὶ τοῦ μετὰ θυμὸν γαληνιάσαντος εἰς χρηστολογίας, ἢ τοιοῦτου τινός.

AD HOMILIAM LXXIX.

P. 757, text. evang. lin. 1-2, ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Sic omnes mei cum Reg. 688 et 5 Mosq. Verba τοῦ Πατρὸς, ab alio loco (xvi, 27) arrepta, post Savillum delevit Montef. Idem tamen codices mox ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ habent.

P. 759 (col. 718), not. 39. Supra p. 412, σχῆμα μὲν ἰκετὼν καὶ προσκυνητῶν, ubi quidam habent οἰκετῶν, inquit Montef. Tom. XI, p. 550 : Ἄκουε τὸ προσήνης, πῶς οὐ διδασκάλου κέχρηται φωνῇ, ἀλλ' οἰκετῶν σχεδόν. Lege cum Dounæo ἰκετῶν. Utrumque conjunxit Chrys. tom. IX, p. 676 : Ἄλλ' οὐκ ἰκετῶν οὕτως, ἀλλ' ἰκετῶν σχῆμα ἀνέλαβε καὶ οἰκετῶν.

P. 764 (col. 720, lin. antepenult.). Καὶ τοῦτο ἐδὴ λωσεν x. τ. &. « Putabat ergo Chrysostomus Zachariam Joannis Baptistæ patrem fuisse summum Sacerdotem. Alii secus existimant. » Montef. Vide supra p. 142. Eandem hallucinationem fusius exponit in Homilia de Christi die natali, Opp. tom. II, p. 361, ubi ex die, quo ingressus est in sancta sanctorum Zacharias summus Sacerdos calculum ducit, ut probet in xiv diem Decembris incidere Domini natalem. Vide Montefalconii Monitum dictæ Homiliæ præfixum. Nunc alios Nostri errores ab ignorantia rerum Judaicarum natos perstringam. Itaque hoc ipso loco annuus factas esse Pontificum successiones falso affirmat. Porro voci ἐφημερία nescio quam significationem, certe non propriam tribuit, iude verum esse colligens, quod de summorum Sacerdotum electione dixit. Infra p. 769, τοὺς στρατηγούς τοῦ ἱεροῦ perperam ad Romanam custodiam trahit, cum ad Sacerdotes et Levitas, qui in Templo excubias agerent, illud nomen pertinere, ex

Judeorum Archæologia notum sit. *Tributum didrachmi* (Exod. xxx, 13) nonnisi a primogenitis ex lege solvendum esse incaute tradit (supra p. 685), ad locum alienissimum Num. iii, 45 provocans. Postremo in Homilia supra memorata omnia de Templi partibus, de altaribus sacrificii et suffragii, mirum in modum conturbat.

Ibid. (col. 721, lin. 1), τοὺς ἀπὸ ἀρχιερέων, qui de principibus sacerdotum fuerant Ge. Ben. Rectius Sav. : « ut ex-consules; sacerdotio scilicet functos. »

P. 762 (ead. col.), not. 79. Scriptura plurimorum librorum οὐκ ἠνέσχοντο τὸν καιρὸν παρελθεῖν, de qua non monuerunt Editores, glossam referre videtur. Nec multum abest, quin in vulgari quoque lectione verba τοῦ καιροῦ insitilia esse, putem, quibus absentibus cetera, οὐκ ἠνέσχοντο, ἀλλ' ἐν αὐτῇ x. recte veritū Velut : expectare non potuerunt, sed in ipsa etc. Non tamen dissimulandum est, locutionem οὐκ ἀνέχεσθαι τινος in Chrysostomi scriptis significatione ab usitata paululum deflecta adhiberi, ut verti possit aliquem vel aliquid non curare, nullam ejus rationem habere. Sic p. 89, ἀλλ' οὐκ ἂν οἱ μάγοι προφητῶν ἠνέσχοντο, ubi Anianus, credidissent. Rursus p. 785, ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲ αὐτοῦ ἠνέσχετο, οὐτε τοῦ προφήτου, εἰ p. p. ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ οὐκ ἠνέσχετο τὸν ῥημάτων. Tom. XI, p. 376, ὅσον τὸ μηδενὸς ἀνέχεσθαι, καὶ ἐξουσίᾳ πάντα ποιεῖν. Hæc si firma sunt, in nostro loco vertendum, nullam (saceri) temporis rationem habuerunt; quod aliis verbis dixit p. 812, οὐτε τὸν καιρὸν ἤδεσθσαν ὅτι ἅγιος ἦν. Vocem καιρός aliter intellexisse videtur Euthym., ἀλλ' εὐρόντας τὸν προδότην, ἤρπασαν τὸν καιρὸν.

AD HOMILIAM LXXX.

Οὗτος ὁ λόγος ἀναγινώσκεται τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ ἐ· καὶ τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ ε', πα' καὶ πθ' καὶ τῇ μεγάλῃ παρασκευῇ ἐισθ'· τὸ κατὰ Ἰωάννην, ἡ πθ' ἡ πε'. Manus non ita recens in marg. codicis M.

P. 767 (col. 725), not. 42. Pro vulgari lectione δώδεκα ἀνδρῶν παρόντων codices summo consensu decem tenent; quod tot Chrysostomi Editores prorsus fugisse, satis mirari nequeas. Hanc lectionem sane difficillimam pro calami errore habendam esse, nemo sobrius affirmabit; quare de explicatione videndum. Equidem sic sentio. Chrysostomo nescio unde in mentem venerat, a convivio Bethaniæ habito abfuisse duo discipulos, Petrum scilicet et Joannem, quos Luca auctore Dominus ad cenam Paschalem ornandam in urbem misit. Verum est, hoc serius factum esse, nempe ipso die τῶν ἀζύμων; sed ad accuratas temporis rationes Chrysostomum non valde attendere, Lectori jam usu, opinor, compertum est.

P. 768 (col. 726), not. 51. Montefalconii notula hæc est : « Morel. εἰρηται. Alii ἐπεὶ ταῦτα. » Isti

alii sunt, ni fallor, Editio Savilliana. Certe in omnibus meis, etiam in Reg. 688, aliam, et quidem optimam scripturam ferretur lego. Velut, te consu-derit. Non abs re erit locum, ut ab Euthymio enarratus est, exscribere : Καὶ οὐ τοίνυν τὰν μὲν τῆς τινὰς κατασκευάζοντας ἐκκλησίας, ἡ μοναστήρια, ἡ ἀναθήματα, μὴ κέλευε καταλύειν τὸ γινόμενον, ἵνα μὴ πηρώσης αὐτῶν τὴν προθυμίαν· τὰν δὲ πρὸ τοῦ κατασκευάσαι τις ἐρωτήσῃ, κέλευε δοῦναι πτωχοῖς.

P. 769 (col. 727, γ', lin. 5-6), καὶ ἀργυρίου τοσοῦτου, tantillo. Velut, minimo. Supra p. 371, οὐ τοσοῦτου τοὺς ἀποστολικούς ἀποφαίνων πόνους ἀξίους. Infra p. 843, αἰσχύνομαι εἰ τοσοῦτον ὑπὲρ πενίας ἔχοιμι λέγειν, ὅτι οὐδὲν ἔστι δεινόν. Hæc loca male sollicitavit Boisius. Adde p. 464, πέλαιος οὐ τοσοῦτον οὐδὲ τοσοῦτον, ἀλλὰ πολλῶ μείζον καὶ ἀγρωτέρον. Similis est usus particule μέχρι pro non ultra, de quo vide Indicem.

P. 770 (col. 728, ε'). In loco Siracidae cap. x, inter octavum et nonum versiculum Codex Alectan-

*Super litteras et aliquid erasum esse videtur.

drinus hæc habet litteris minoribus scripta : Φιλαγύρου μὲν γὰρ οὐδὲν ἀνωμώτερον· οὗτος γὰρ καὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἐκπραχτόν ποιεῖ. In Ed. Complut. eadem in medio v. 9 leguntur.

P. 774 (col. 729), not. 88. Οὐδὲν κακὸν πέπονθας, ἀν μὴ προσποιῇ. Versiculus Menandri a pluribus laudatus. Plutarch. II, p. 475 B, οὐκ ἀχρηστὸν ἐστὶ πρὸς ταῦτα ἔχειν δεῖ τὸ τοῦ Μενάνδρου πρόχειρον· Οὐδὲν πέπονθας δεῖν, φησὶν, ἀν μὴ προσποιῇ. Ibid. p. 589 C; Stobæus p. 571, 8; Lucian, Jup. Trag. sub finem. Vide Menand. p. 252 Ed. Cleric. et Emend. p. 95. Humanitus igitur erravit J. van Voors, Chrys. Selecta, tom. II, p. 157: « Occurrunt aliæ passim a Chrysostomo in rem suam adhibite veterum Philosophorum sententiæ. Veluti illa, quæ reperitur in Comm. in Matth. Hom. LXXX, Ἀκούουσιν καὶ τῶν ἔξωθεν ταῦτα φιλοσοφούντων καὶ λαγόνων· Οὐδὲν κακὸν πέπονθας, ἐὰν μὴ προσποιῇ. Haud scio an Platonis sit dictum, » Locutionem satis tritam μὴ προσποιεῖσθαι dissimulare (vide quos laudat Duker. ad Thucyd. III, 47) non cepit Vetus, nisi fingas, vertens; nec magis, qui eum castigat, Savilius; « nisi vendices, οἰκιστοὶ ab οἰκιστοῦσθαι, »

P. 772 (col. 730), not. 95. In hoc loco consti-

tuendo, unum codicem K accurate expressimus, a quo non dissentiant H, L et Mor., pauculis exceptis, quæ in margine notavimus. Post μηδενὸς δεῖσθαι sic pergit M: εὐδελον ἐστὶ καὶ πανίας πάλιν τὸ δεῖσθαι (sic) τοῦτο μάλιστα τὸ ἐν πανίᾳ εἶναι μᾶλλον ποιεῖ πλουτεῖν· εὐκολώτερον δ' ἂν τις x. τ. ε. Alter codex, G, hæc habet: εὐδελον ἐστὶ πανίας πάλιν τοῦτο μάλιστα, τὸ ἐν πανίᾳ εἶναι καὶ μᾶλλον σπουδάζειν πλουτεῖν. Καὶ γὰρ ἐστὶ εὐκολώτερον ἂν τις ἐν πανίᾳ ἢ ἐν πλούτῳ καταρροήσῃ χρημάτων καὶ μᾶλλον ἐπίσταται χρημάτων x. τ. ε. Ab hoc codice prorsus pendere videtur Interpres Vetus. Nunc de Editionibus dicendum est. Veteres, ut dixi, nostra fere habent. Savilius post μηδενὸς δεῖσθαι hæc dedit: εὐδελον ἐστὶ τὸ ἐν πανίᾳ εἶναι μᾶλλον ποιεῖ πλουτεῖν. Καὶ γὰρ εὐκολώτερον ἂν τις ἐν πανίᾳ ἢ ἐν πλούτῳ καταρροήσῃ χρημάτων. Καὶ ἐστὶ μᾶλλον ἐπίσταται x. τ. ε. Hunc usque ad v. χρημάτων imitatus est Montef. ; deinde inepte repetit, εὐδελον ἐστὶ μάλιστα τὸ ἐν πανίᾳ εἶναι μᾶλλον ποιεῖ πλουτεῖν. Καὶ γὰρ ἐστὶ μᾶλλον ἐπίσταται x. τ. ε. Neuter horum Virorum de codicibus vel uno verbo monuit. Causas tantarum turbarum non difficile est investigare.

AD HOMILIAM LXXXI.

« In hac Homilia et tribus sequentibus adhibuit præter alios codicem Mussiponti excusum opera Frontonis Ducei, mutilatum illum quidem et valde mendosum, qui tamen non semper erravit. » Sav. Ex his unam tantum Homiliam, quæ in Græcis est LXXIII, Mussiponti (vel potius Lugduni) anno MDXCI excusam, ad manum habui. Præter hanc vidi duas alias LXXXII et XC, anno sequenti ab eodem Editore publici juris factas, in libello cui titulus Κόρινθος τῶν κλασμάτων τινῶν διαφόρων πατέρων παρὰ τῷ Ἀναστασίῳ σωζομένων. Hæc omnes ex codicibus Mss. Bibliothecæ Medicæ exscriptæ sunt.

P. 774 (col. 731), not. 14. « Morel. et Savil. τὸ λαθεῖν, sed Savil. suspicatur legendum τῷ λαθεῖν. Alii [et Reg. 688] τοῦ λαθεῖν. » Montef. qui hoc edidit.

P. 775 (col. 732), not. 29. « Savil. ἐναγῆς, Morel. ἐναγῆ. Unus codex ἐναγῆς, alius ἐναγίστατος. » Montef. Cf. adnot. ad p. 295.

P. 777 (col. 734), not. 41. Locum exscribam ut in Edd. Comm. et Mor. legitur. Ἐταλάνισεν [οὖν αὐτὸν εἰκότως εἶπών· Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ· Ἐφύθησεν] αὐτὸν πάλιν εἶπών· Καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη. Ὡς δὲ οὕτε τοῦτο ἐνέτρεψεν αὐτόν, εἶπεν· ἢ ἐγὼ βάψας τὸ ψωμίον ἐπαύσω. Hos secuti sunt, uncis tantum remotis et οὐδὲ pro οὕτε posito, Sav. Ben. Præterea Elza ante ἐφύθησεν inveniit Sav. Lectionem Commelinianam etiam in minimis tuerentur G. H. M. eandemque vertit Vetus. In K εἰκότως abest; hoc uno excepto, ad cæteros accedit. His omnibus desertis, lectionem codicis L, quæ sententia potius quam verbis a vulgata recedit, fideliter imitatus sum, nisi quod αὐτὸν post ἐταλάνισεν, quod ab illo cod. abest, retinere visum est. Ad hanc quæ-

stionem dirimendam maximum momentum habet verbum ἐνέτρεψε, quod in nostram lectionem aptissime, in vulgatam nullo modo cadit. Verterunt quidem hæc, ὥς δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐνέτρεψεν αὐτόν, Vetus, sed quoniam neque sic emendatus est: Montef. autem, cum neque hoc ipsum flecteret; sed verbum ἐνέτρεπεν, quod in Indice pluribus docebo, tales notiones omnino non patitur. Præterea ad codicem memoratum accedit etiam Epitomatoris auctoritas, qui hic quidem locum præterlapsus est, mox vero ad p. 787, ubi itidem de proditore sermo est, post v. συνεστῆνεγκαν hæc habet: Διὰ γὰρ τοῦτο ἐταλάνισεν αὐτόν εἶπών, Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ· καὶ ἐφύθησεν αὐτόν πάλιν εἶπών, Καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη· καὶ ἐνέτρεψεν αὐτόν βάψας τὸ ψωμίον καὶ ἐπαύσω· ὥστε τῆς πονηρᾶς αὐτὸν ἀνατρέψαι βουλῆς.

Ibid., proxime notam 47, κατὰ κράτος] κατάκρας K, κατάκρας L. Cf. adnot. ad p. 582.

P. 779 (col. 736), not. 68. Post ὁμῶν sic pergunt Sav. Ben. νῦν δὲ διχοτομηθέντες x. τ. ε. omissis interpositis. Pleniorem lectionem stabiliunt præter omnes meos Com. Mor. et Vetus. Itaque prorsus obstupescit Montefalconii monito: « Morel. νῦν δὲ, Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον· καὶ νῦν μὲν διχοτομηθέντες. Manuscripti autem omnes et Savil. ut in textu. »

P. 780 (col. 736), proxime notam 76, πολλοὶ x. τ. ε. Boisius ex conjectura ita legit: πολλοὶ τὸ σῶμα αἰτιῶνται, καὶ τὰς τούτων ὑπερβολὰς τῇ τῆς σαρκὸς κατασκευῇ λογίζονται καὶ ἀνατίθασιν λατρῶν παῖδας. Locus ipso λατρῶν παῖδα, sed Boisio peritiorem, expectare videtur. In libris scriptis nihil est remedium.

AD HOMILIAM LXXXII.

P. 781 (col. 737), in text. evang. λαβὼν... ἄρτον .... ποτήριον]. Articulus tuerentur Mosquenses, uno aut altero excepto. Euthym. λαβὼν ἄρτον, δηλαδὴ, τὸν παρακαίμενον αὐτόν, ἢ καὶ ἕτερον συμπαρακαίμενον, ὡς διδασκάλῳ.

P. 782 (ibid.), not. 87, κατέχευε] Sic præter omnes meos Reg. 688 et Euth. Vetus, revocat. Savilius suum κατέχευε, ut alia plura in hac Hom. ab eo mu-

tata, ex Ed. Mussipontana sumpsisse videtur. Sequentia in Edd. Com. Mor. Ben. sic leguntur: καὶ διὰ λόγων, καὶ δι' ἔργων, καὶ διὰ φόβου, καὶ δι' ἀπειλῆς, καὶ διὰ τιμῆς, καὶ διὰ δαπαναίας. Meliorem ordinem præbent G, H, K, M, Ge. Muss. Sav. etiam L, nisi quod καὶ διὰ τιμῆς, καὶ δι' ἀπειλῆς habet.

Ibid. (col. 738), proxime notam 92, τῆς ὑποχρέσεως x. τ. ε. Hæc ad exemplum codicum G, K, L

præeunte Savilio distinctimus. H. M. τῆς ὑποσχέσεως, τῆς ἐπαγγελίας τοῦ v. τ. x. et sic Com. Mor. Vetus: *pollicitationis et promissionis legis novæ*. Montef. τῆς ὑποσχέσεως τῆς ἐπαγγελίας τοῦ v. τ. x. vertens, *promissionis novæ legis*. Mox πάλιν habet Ed. Muss., et aliter ex duobus codicibus, quibus usus est Montanus. In locutione τὴν διαθήκην τὴν ἐν τῇ καινῇ (διαθήκῃ) frustra hæsit Boisius.

P. 785 (col. 759), not. 1, ἐπὶ τῆς εὐαγγ. et p. p. τῶν μυστηρίων Com. Mor. et sic Reg. 688. Nostram lectionem habent Muss. Sav. Ben. Cf. adnot. ad p. 517.

P. 784 (col. 740, lin. 1), ἔχων] Sic Ep. et codices. ἔχοντα Edd. præter Sav.

P. 785 (col. 740), lin. 9 ab imo, ἐν αὐτῷ τῷ θένει. Sic Ep. Edd. et codices. « Quidam alii ἐν αὐτῷ τῷ θένει. » Montef. Hoc Montef. ex margine Savilli, Savilius autem ex Ed. Muss., ubi ita legitur, hausisse censendus est.

P. 786 (col. 741, lin. 10 ab imo). Post δεηθεὶς Savilius hæc addit, πολλὰ μᾶλλον εἰς τοῦτο, codicem Muss. secutus. Mox iidem legunt, Πῶς οὖν εὐχῆς ἰδέτω.

Ibid. (col. 742, lin. 7), τοῦτο, οὐκ ἤρξ. | τοῦτο, δὴλον· οὐκ ἤρξ. γὰρ Ep. τοῦτο, δὴλον καὶ ἐντεῦθεν· οὐ γὰρ ἤρξ. Sav. De hac constructione dixi in adnot. ad p. 135.

P. 787 (col. 745), not. 44. « Ἦτοιμ' est vitiosa scriptura vocula εἴρων. Vide Bast. in Addend. ad Greg. Cor. p. 876. Idem V. D. in Adversariis ad calcem Scapulae Ed. Oxon. ipsum εἴρων in dubium vocavit, sed frustra. Nam hoc passim apud Scholiastas occurrit.

P. 789 (col. 744), not. 60. Ἀνώγειον] Sic Muss. Sav. Ben. quos incaute secutus sum. ἀνώγειον Com. Mor. ἀνώγειον G, K, ἀνώγειον L, ἀνάγειον H, M. Quædam de hac discrepantia monuit Lobeck. ad Phryn. p. 297. Pro scriptura ἀνάγειον stant codices N. F. vetustissimi.

Ibid. (col. 745), not. 64. Lectionem codicis C, ὁρῶν τοὺς βορβόρου χαλεπωτέραν ἀμαρτίαν ἔχοντας καὶ προσόντας post Mussipontanam eliderunt Sav. Ben. Alteram ὁρῶν γῆς καὶ βορβόρου x. τ. i. præter codd. K, L, habent Com. et Mor.

AD HOMILIAM LXXXIII.

P. 791 (col. 745), not. 74. Ut meam interpunctionem, quæ ab omnibus Edd. discedit, defendam, apponam hic verba Epitomatioris: « Ἐνέχον τίνος εὐχεται: ἵνα μὴ δόξῃ ὁ ε. τ. πρῶτον. Ἐπὶ ῥέπουσι δὲ καὶ ἰσχυροὶς διὰ τὴν α. π. τὴν αὐτὴν, ἵνα μὴ εἰσπαιεῖν x. τ. i. Idem mox verba διὰ τοῦτο καὶ ἡ εὐχὴ non agnoscit.

P. 792 (col. 747, lin. 9 ab imo). Πάλιν... καλεῖ] Ὅρα τὸν εὐαγγελιστὴν, ἔνα τῶν δώδεκα τὸν προδότην καλεῖ H.

P. 793 (col. 748), not. 99. « Corrector recens codicis 694 in marg. pro Ἰωάννης adscripsit Ἀουαδ. Lucas enim suat verba. » Edit. Ben. 24^a. Memoria lapsus est Auctor, quod non raro ei accidit. Vid. var. lect. ad p. 335.

Ibid., not. 3. Ταῦτ' οὖν εἰδότες x. τ. i. Quæ sequuntur usque ad finem hujus Homiliæ excerptit *Matthæus*, Nov. Eclog. xv, adhibito quodam codice Augustano, a Reisero in Catalog. Bibl. Aug. p. 7, num. 19 descripto.

P. 794 (col. 749), not. 13. Usitatus est in hac formula ὅπου γα, sed abesse potest enclitica. Vide p. 209. Tom. XI, p. 755: Καὶ εἰ θαυμαστόν, εἰ ἐν οἰκίᾳ τοσούτης ἀπῆλθας τιμῆς, ὅπου καὶ ἐν τῷ δεσποτικῷ x. τ. i. Joseph. c. Apion. p. 439: Καὶ εἰ δεῖ λέγειν περὶ τῶν κατὰ πόλεις καὶ βραχυτέρων, ὅπου περὶ τῆς περιήγησεως τῆς ἱστορικῆς στρατιᾶς x. τ. i., ubi ὅπου γα ex Eusebio scribendum censuit Toup. ad Longin. π. δ. iv, 4.

Ibid., not. 14. Κόρη ἐρωμένη. « Κόρη deest in quibusdam, in aliis ἐρωμένη deest. » Montef. Hoc quidem vere dixit Montef., sed verius dixisset, in cæteris ἐρωμένη deesse. Nam, ni fallor, nullus codex utrumque conjungit. Equidem olim putavi, συμπλέκεσθαι ἐρωμένην absente articulo negre dici posse. Nunc autem pene eo perductus sum, ut de sententia decedam. Nam vox ἐρωμένη et significatione et usu ab ἑταίρα parum distat. Apud Aristen. Ep. p. 93 Ed. Boiss., καὶ ἐπ' ἀρότω παίδων γνησίων τὴν ἐρωμένην ἡγάγετο γαμήτην, articulum de suo addidit doctiss. Editor. In loco Plutarchi II, p. 60 F, εἰς δὲ πρὸς ἑταίραν ἡ μοιχευτήριαν ἐρωμένην κησμοῦς τις ἐξ ὁρῆς ἡ ζήλοτυπίας ὑπογίνεται, suspicetur aliquis μοιχευτήριαν ex margine irrepsisse.

Ibid., not. 15. Ὁβτώ καὶ ὁ πλούτων. Avarus, inquit, συγγίεται τῇ εὐπορίᾳ (hoc nomen, ut femininum, alteri τῷ πλούτῳ prætulit) tanquam ἐρωμένη, ita tamen ut cupiditas ejus non satietur. Hanc figuram nostris auribus paulo turpiorem impense amat Chrysostomus.

Ibid., post sex lines. Καὶ στενάζων. « Et si hoc minime in dubium voco, tamen nimis redolet Hebraismum. Malim ergo στενάζει, omisso καὶ. » *Matth.* Hebraismum redolet, quia ex libro Hebraico, Sirac. xxx, 20, excerptum est; quod Editores fugit.

Ibid., not. 22. « Bois. conjectit: Καὶ πᾶσα ἡδονὴ τὸ νομίζεσθαι φθόνου δέιον; Ἀλλ' ἔνομα μέγιστον ἔχω, φησὶ. Καὶ γὰρ ἔνομα x. τ. i. Boisius videtur secutus esse vestigia Interpretis, qui ita habet: Quænam est hæc voluptas, si pateris invidiam eolummodo ut puteris? Sed nomen, inquit, maxime habeo. Recte id dicis, nempe, etc. Ergo etiam aliquis ita possit conicere: νομίζεσθαι φθονοῦμενον; ἔχω μὲν οὖν, φησὶν, ἔνομα μέγιστον. Καλὸς λέγει: καὶ γὰρ. » *Matth.* Istud καλὸς λέγεις Viro docto remittendum est; nam id ipsum in particulis Καὶ γὰρ jam inesse, vel ironibus notum est. φθονοῦμενον quodammodo firmiter codices, nec tamen verum videtur. Verba φθόνου μὲν οὖν ἔνομα μέγιστον adversarii sunt, novo argumento probantis, scilicet divites ab omnibus invideri, quod ad sollicitudinem pertinere vulgari sermone decantatum est. Huic argumento non statim occurrit Chrysostomus, sed verbum ἔνομα cupide arripit, ut graviore plaga adversarium petat.

Ibid., not. 24. « Καὶ γὰρ διπλοῦν ἡγέται τοῦτο. Sic Savil. Morel. et omnes Mss. uno excepto, qui habet καὶ γὰρ χρεῖστον ἡγέται τοῦτο. Longe melius. In priore quippe lectione qua referatur illud διπλοῦν non video. In altera, quam adoptandam putamus, [imo, putavimus; nam ita edidit Montef.] omnia quadrant, omnia fluunt. Advertendum autem in uno codice non τοῦτο legi, sed τούτων, referendo scilicet ad πλούτων, divitias. » Montef. « Lectio codicum omnium et Edd. retinenda erat, sed in fine loco τοῦτο, scribendum erat τούτων. Sensus: καὶ γὰρ διπλοῦν ἡγέται τούτων nimirum τὸν θάνατον. Cur? quia divitias magis amat, quam hanc lucem, quam vitam. Moritur ergo divitibus, illeque in primis; moritur vero etiam huic luci. Boisius coniecerat aut καὶ γὰρ διπλοῦν φοβεῖται φθόνον, aut καὶ γὰρ διπλῇ, ἢ οἱ ἄλλοι ἡγέται τοῦτο φοβερόν. Cod. August. exhibet διπλοῦν et τούτων. » *Matth.* Recte; et sic me K, L. Cæteri autem, qui τούτο habent, non omnino cum Edd. consentiunt. Vide var. lect. Mox ejusdem Viri conjecturæ δεσπινούνας vel δεσποτινούντας pro δαπανούντας repugnant codices.

P. 795 (ead. col. 749), lin. 5 post not. 25, σὺπετόν. « Alii ὀρμαθέν. » Montef. « Sic in marg. Sav. Utrumque vocabulum huic loco convenit. Res redi

ad codices. » *Matth.* Ὁρμαθὺν in codicibus non vidī.

Ibid., not. 27. Boisius τὸ σῆμα κοσμῶν conjectit, invitis codd.

Ibid. (col. 750), not. 28. Delevi αὐξουσι, jubentibus omnibus meis, necnon cod. Aug. Non tamen dissimulandum est, magis ex usu Chrysostomi illud verbum *adesse*. Eadem conjungit p. 198, πᾶν τὴν ἐπιτρίβων, λιμὸν αὐξών.

Ibid., δ, not. 52. Nulla hic varietas in Edd. notata est, nisi quod φέρεσθαι pro φύρεσθαι habet in marg. Sav. Porro Matthæius monuit, in cod. Aug. legi, καὶ οὐχίαν καὶ βίον ὑπὸ πᾶντας. Τί γὰρ ἐστίν. Cum meis codd. amice conspirat Vetus : *paupertate victum* [imo *vitam humanam*; vide Indic. s. v. βίος] *et domos dedecore affici : omnia confundentes*. *Æsch.* Prom. V, 450, ἔφυρον εἰχῆ πάντα. Aristid. II, p. 112, ἀλλ' οἶμαι πάντα ταῦτα τῶν φυρόντων ἐστὶ τὰ ὀνόματα. Philo p. 169, πάντα διὰ πάντων συγχέουσι καὶ φύρουσι. Sic emendavit Wesseling. ad

Diod. Sic. xvi, 80, quem viōe. *Legebatur φέρουσι*. Eadem medicina eget Libanius Orat. tom. I, p. 221 : Ὁ δ' ἀπαλλαγὴς τοῦ τὸ σῶμα νοσῆν, ἐνδοσε τὴν ψυχὴν πάλιν, καὶ τὴν ἀγορὰν ἐτάραττεν, οὐδαμοῦ στήναι τὰς ἐφ' ἐκάστη τιμὰς τῶν, εἰδὼς ὡς ἀπὸ νοσοῦσης καὶ αὐτῆς καὶ φερόμενης, γένοιτ' ἂν τις καὶ πρόσδος αὐτῇ. Lege *φυρομένης*. Idem verbum Chrysostomo vindicandum, tom. X, p. 84, ubi vulgo legitur : μὴ κατὰ τοὺς ἀγνώμονας τῶν οἰκτῶν φυγῶμεν τὸν λόγον, μηδὲ νοσιζώμεθα τὰ θεοποικτικά. Legendum ex marg. Sav. et duobus Regiis ab Editore Ben. 2^a citatis, φύρωμεν τὸν λόγον, *rationes conturbemus*.

Ibid., not. 53. Ἀργύρεν ἐνδεδεμένας. « Hoc uno vocabulo ἀργυρένδετος, etiam χρυσένδετος; *argento, auro distinctum, calatum*. Supra p. 633, ὀχήματα ἀργυρένδετα καὶ χρυσόπατα. Tom. VIII, p. 314, ἀργυρένδετος κλίνη. Memorantur etiam κλίναι λιθοκάλτοι καὶ ὀλόχρυστοι, Euseb. Præp. Ev. p. 389 A. » *Matth.*

AD HOMILIAM LXXXIV.

P. 799 (col. 753, β'), lin. 3, a not. 72. Μέσων νυκτῶν. Sic codices, uno excepto. Edebatur μέσον νυκτῶν, quod Boisio quoque displicuit. Barbarum est, quod legitur tom. VIII, p. 489 : Μεσονυκτῶν ὁδοπορεῖ, ad quem locum hæc Montef. « Savil. [et Cod. 709 recte] μέσων νυκτῶν. Alii [Cod. 701] μέσον νυκτῶν. Morel. et Mss. [?] μεσονυκτῶν. » Inclusa addidit Editor Ben. 2^a. Vide *Kuehn.* ad J. Polluc. I, 70.

P. 800 (col. 754), not. 87. Hic desertis codicibus et veteribus Edd. lectionem Savilianam haud invitus amplexus sum. Cum enim πλανημένους et πεπλάσμενους alibi inter se permutatasint, hic quidem multo aptius videbatur πεπλάσμενον. Porro judicet Lector num locis, quæ sequuntur, idem remedium adhibendum sit. Euthym. tom. I, p. 817, μόνην δὲ τὴν τῶν πεπλανημένων ἡθῶν ἐπίδειξιν. Theodoret. t. IV, p. 343, χέχρηται πεπλανημέναις ἀποστόλων Πράξεις καὶ ἐτέρους νόθοις.

Ibid., not. 89. « Savil. Καὶ μὴν εἶπεν, ὅτι Ἐν τρισίν, ἀλλ' οὐκ εἶπε, Λύω, omissis cæteris, quæ tamen cum serie consonant, et habentur in Mss. plurimis. *Ibidem*, unus ἀπόνοια pro ἐπίνοια. » Montef. Hic unus, qui est meus, voculam ei non habet. De verbis controversis iudicium penes Lectorem sit. Mihi certe non valde arident.

P. 804 (col. 755), proxime notam 3. Καὶ προλαβὼν x. τ. ε. « Hunc locum spinis veribusque oblitum, ita conjecturis suis purgat doctiss. Boisius, quas tamen Lector ut conjecturas probabiles accipiat, non tanquam ex tripode aut libris : Καὶ διὰ τοῦτο προβαλὼν ἐρώτημα ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ τὴν ψῆφον παρ' ἀκρατῶν ἐνεγκῶν... λοιπὸν ἀπάγει πρὸς τὸν Πλάτον οὕτως οὐπόλλως καὶ κακοηθῶς ἀπαντα ἔπραττον. » Sav. Posteriora ex interprete sumpsit, multorum verborum homine, qui vocabulum οὕτως ita non tam verit, quam *dilatavit*; quæ res Criticos non raro sefellit. Plurale ἔπραττον præter Interpretem tuerentur Com. Mor. repugnantibus codicibus. In initio periodi unus G, Καὶ διὰ τοῦτο προλαβὼν præbet, inutiliter. Προλαβὼν autem, sive τοὺς ἀκρατά; assumas, sive absolute intelligas, nihil omnino offensionis habet. Durius dictum esset, τὴν ψῆφον παρ' αὐτῶν ἐνεγκῶν, nisi jam præcessisset,

οὐ φέρει τὴν ψῆφον οἰκοθεῖν, ἀλλὰ παρ' ἐκτίων αὐτὴν ἐκκαλεῖται. Sensus non assecutus est Montef. veritens : *illorum accepta sententia*.

P. 802 (col. 756), not. 22. Savilli lectionem νικησῆς αὐτὸν incaute Morello attribui, et contra, partim a Montefalconio deceptus. Hic autem egregiam emendationem κινήσεως αὐτὸν primus e codd. eruit. Propter vocabulum ψηφισι credideris hic aut verba ipsa S. Scripturæ afferri, aut certe narrationem aliquam ad unum aut alterum Veterum istorum pertinentem adumbrari; de qua re tamen nihil compertum habeo. Ad Veteres autem, non ad auditores hæc pertinere, docent sequentia : Μὴ παρατάξῃ καὶ αὐτὸς ἐξίσης. Pæne oblitus sum monere, istud ψηφισι in tribus codd. H, K, M ante αὐτὸν legi, in uno autem G non exstare.

Ibid., post tres lineas. Μὴ παρατάξῃ] Edebatur Μὴ παρατάξῃς, καὶ αὐτὸς ἐξοίσαις, καὶ νενίχηκας : hoc est, veritente Montefalconio, *Ne aciem instruas, et victoriam referes*. « Verba καὶ αὐτὸς ἐξοίσαις Interpres videtur non legisse; neque sane commoddum ex his sensum elicio. » Sav. Verba sunt nihili, inquit Boisius, et digna quæ deleantur. Montef. marginem Savilli secutus, « Alii ἐξοίσαις, » notavit. In codicibus neque ἐξοίσαις neque ἐξοίσαι invenire potui. Hic de tota hac operis parte Lector monendus est, Savillum, tenuissimis subsidiis munitum, pauciora correxisse; Montefalconium autem, ad finem properantem, negligentia vel majore quam quæ isti Viro usitata est, codices tractasse.

P. 803 (col. 756, lin. 5 ab imo). Καὶ ὅφει τὸ τρέπαιον. Sic Commelinus, quem cæteri secuti sunt. Savilius in margine hæc scripsit : καὶ ὅφει τοῖς ἡττημένοις. Οὐδ' ἐστὶ τὰ ῥήματα; Εἰσάγαγες x. τ. ε. Montefalconius : « Alii καὶ ὅφει πῶς ἡττημένης εἰσὶ τὰ ῥήματα. Εἰσάγαγες. » Sic, si ἐστὶ loco εἰσι ponas, habent omnes mei, quibus addendi sunt Regii 688 et 696. Nec aliter Vetus : *Et si vis verba mulieris audiamus, ut a superato penitus atque prostrato animo proferri videas*. Mirus sane consensus; qui tamen me non movit, ut sanam priorum Editionum scripturam cum interpretatione, ut mihi quidem videtur, manifesta commutarem.

AD HOMILIAM LXXXV.

P. 804 (col. 757, lin. 6 ab imo). Τριῶβολιμαζόν] Sic K, L; τριβολ. K [et sic unus F, p. 421]; τρω-
βάλ. M. Eadem diversitas in Edd. videtur. Com.

Mor. τριβολιμαζόν. Ben. τριβολ. Sav. τριβολ. Vide Lobeck. ad Phryn. p. 709.

Ibid. (col. 758), not. 52. Euthym. καταθεματίζειν

δέ ἐστι, τὸ ἀναθεματίζειν· οὕτω γὰρ ὁ Μάρκος εἶπε· καὶ ἄμφω δὲ ταυτὶ τὸ καταρῶσαι δηλοῦσι. Ad quæ Matthæius : « Ita etiam uterque [codex Euthymii] in contextu Matthæi. Recte. Alterum, quod nec Complutensis Editio habet, ex suo Lexico deprompsit Erasmus. »

P. 805 (col. 738, lin. antepenult. seqq.). Locum, ut nos post Sav. et Ben. eum edidimus, recte vertit Vetus : quia non solum magistri delictum non occultavit, sed exquisitius etiam quam cæteri, hoc ipso quia discipulus erat, conscripsit. Aliam lectionem secuti sunt Com. Mor. ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἔκρυψε τὸ ἐλάττωμα, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων σαφέστερον ἀπήγγειλεν αὐτῷ τοῦτ' αὖ μαθητῇ. Eadem habent K, L, sed αὐτὸ τοῦτ' K, αὐτὸ τοῦτο L. Hujus codicis ex lectione oritur sensus plane diversus, scilicet ut omnia ad Petrum referantur, qui laude dignus habendus sit, quod ipse suum delictum aliis idem narrantibus manifestus Marco exposuerit. Morelli lectionem parum accurate descripsit Montef. ; de codicibus autem nihil monuit.

P. 806, lin. 3. Verba τοὺς μὴ νήφοντας gravi interpolationis suspitione laborant. Solus tamen Euthymius ea omittit.

Ibid., not. 70. Savilius in marg. γρ. ἀναρτήσας ταυτὸν ἀπολλύται ; et in textu, ἀναρτῇ, " πείσας ταυτὸν ἀπολέσαι, per errorem, ut videtur, pro " ἀναρτῇ, πείσας ἔ. ἄ. ut integra lectio sit, καὶ θαυμάτω α. καὶ x. πᾶσιν ἀναρτήσας ταυτὸν ἀπολλύται. Ad hanc proximè accedit Vetus, vertens : suspensus perit. Postremo Reg. 688 post χαρπύσεται sic pergit : οὕτω θανάτω α. καὶ x. πᾶσιν ποιήσας ταυτὸ ἀπολέτο. In tanta lectionum confusione alie silet Montef.

Ibid., not. 73. Vetus quoque φησὶν habuit, sed minus recte ad Judam retulit. Nam est singulare pro plurali, quod in hoc verbo tritissimum est. Cf. p. 807.

P. 807, not. 84. Anacoluthon in voce περισσεύοντας libri scripti non sarciant. Montefalconius quidem, Alii περισσεύόντων, notavit; sed hoc a margine Savillii, ἴσ. περισσεύόντων, eum accepisse crediderim.

Ibid., not. 89. Lectionem Savilianam suspectam facit particula πλὴν in priori membrò, τὸν μὲν λησὴν εἰλοντο x. τ. ἔ. quæ in duobus quidem codd. deest, a tertio autem et a Savillio retinetur. Porro in locutione ἐγκλήματιν ἄλωνα: mihi quidem novum quiddam inesse videtur. Savilius post ἄλωνα addit μάλλον, invitis codd.

P. 808 init., not. 99. Τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι μὴ συνειδότες ὑπέμενον. « Interpres Vetus sic convertit : sed Judæi amenitia convoluti hoc modo fecerunt. Ὑπέμενον hic significare puto, in captis vel in consilio suo perstiterunt. » Montef. Præclare. Tu junge τοῦτο ὑπέμενον, hoc iis quoque accidit; hoc, nempe τὸ τὸ πάθος ἀναχρῶνται. Vetus autem, quantum ex versione ejus colligo, post ἀναχρῶντας distinctionem fecit : deinde verba καὶ ἄμφω νήφοντας (ita enim legisse videtur) ad sequentia traxit, satis absurde.

P. 810, lin. 3-4 post not. 32, τῇ σκῇ λατρεύοντες. Sic Ge. et codd. Cf. Hebr. viii, 5. Perperam mutavit Savilius, τῇ σκηνῇ λατρεύοντες.

Ibid., not. 35. Παλιγκάπηλος, villior quam κάπηλος. Utrumque junxit Noster, supra p. 430. Demosth. c. Aristog. p. 784, 8, κάπηλος ἔστι πονηρίας, καὶ παλιγκάπηλος, καὶ μεταβολῆς. Vid. T. H. ad Plut. p. 445 sqq.

AD HOMILIAM LXXXVI.

P. 810, homil. init., not. 36. Hic locus et indigentia et temeritatis priorum Chrysostomi Editorum insigne specimen dabit. Nam cum in prima Editione verba τῶν νομικῶν casu, opinor, excidissent, Savilius ex ingenio, ut videtur, non monito lectore lacunam sic sarsit, οὐδένα ποιοῦμενον λόγον τῶν γινόμενων. Hunc imitatus est Montef., sed ut aliquid ad Auctorem emendandum de suo conferret, γενομένων loco γινόμενων excudendum curavit; hoc nomen in margine notans, verba τῶν γενομένων in Morel. desasse. Hæc in Ed. Ben. 2^a repetita sunt. Nunc de libris scriptis dicendum. Præter meos vidi etiam Baroce. 189, et Regios 688, 696; qui omnes summo consensu genuinam lectionem tuerentur. Pro νομικῶν levi mutatione νομικῶν dat Epit. Postremo Vetus Interpres, qui omnibus Editoribus ad manum fuit, locum sic vertit : Nam quoniam videbant nullam a Pilato de legalibus curam fieri. Verbum non addam.

P. 811, not. 43, καὶ βραχέα ἀποκρινόμενος. Boisius sic legendum putat : si γὰρ καὶ βραχέα ἀποκρινόμενος εὐρίσκειται. Sed eundem fere sensum fundunt vulgata, si καὶ pro καίπερ accipias. In Reg. 688, καὶ βραχέα ἀποκρίνεται legitur.

Ibid., not. 88, ἀναμνήσαι Com. Mor. ἀναλήψαι (sic) Sav. cum hac notula : « Boisius mavult ἀναμνήσαι vel ἀναχτήσασθαι. » Ἀναμνήσαι ex omnibus, ut ait, codicibus recepit Montef.

P. 812, lin. 4 a not. 99. Hæc εἰ γράμματα συνέλεγεν desunt in Edd. præter Ben. « Interpres addit, ex suo an ex libris? si pecuniam ingentem conflabat. » Sav. Leguntur in omnibus meis.

P. 813, lin. 3 a not. 11, οὕτε τὸ πλῆθος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. « Quomodo potuit multitudo Judæorum Judæis resistere? et quid est aliud multitudo Judæorum quam Judæi ipsi? Interpres vertit, nec multitudo sacerdotibus, ac si legerit πρὸς τοὺς ἱερεῖς; sed omnes MSS. et Edd. habent πρὸς τοὺς Ἰου-

δαίους. » Montef. Etiam Savilius, Ἀρχιερεῖς, inquit, Interpres, et sic omnino legendum. Sed pace tantorum Virorum, οἱ Ἰουδαῖοι, quando a plebe secerantur, sunt proceres Judæorum, qui usus Joannis evangelistæ fere proprius est.

Ibid. lin. 2 a not. 16, καὶ ὁ φησὶς ὁρμῶς ἀποδύναται τὰ ἐγκλήματα. Hæc perperam vertit Montef. et qui fert sententiam crimina rejiciat. Nam ἀποδύεσθαι τὰ ἐγκλήματα hoc est, a se culpam amolari, in qua locutione nomen plurale τὰ ἐγκλήματα ponere Nostro moris est. Vide p. 812 (bis), et cf. adnot. ad p. 595. Recte cepit Vetus : si sententiam laturus iudex proferenda sententia crimina rejiciat.

813 desin., not. 27. Verba ἐκ τούτων ἦσαν in margine habet Savilius. Totum locum, qui ab Editoribus indignum in modum mulcatus est, nunc tandem in integrum restitutum esse confidenter affirmarim. Scilicet inter Paulum et fideles Hierosolymitanos cum viginti fere anni intercesserint, recte ille τοῖς ἐπαρωμένοις ipsis, hi autem natis eorum adnumerantur. Cæterum ne quis ad hunc sensum ἐξ ἐκείνων ἦσαν desideret, meminerit quæso, quæ de hac confusione supra diximus ad p. 7-9.

P. 815, not. 44, τὴν πρὸς τὰ καλὰ αἰδῶ. Sic omnes mei. Edebatur sine animadversione κατὰ, quod notationi vocis αἰδῶς plane repugnat. Aristoxenus Musicus apud Ammon. p. 6, διαφορὰν τῆς νομοτέας αἰδῶς τε καὶ αἰσχύνης, ὅτι ἡ μὲν αἰδῶς πρὸς ἡλικίαν, πρὸς ἀρετὴν, πρὸς ἐμπειρίαν, πρὸς εὐδοσίαν x. τ. ἔ. ubi omnino spernenda est conjectura Sturzii ad Etym. Gud. p. 16, κατὰν loco ἡλικίαν tentantis.

Ibid., not. 45. Lectionem Savilianam, quam noster textus exhibet, tuerentur G, H, K, M et Reg. 688. Alter codex L lacunam habet. Nimis brevis est Vetus : quem (pudorem) subito calcare atque projicere non potest. Alteram scripturam pluribus vitis laborare nemo non videt.

P. 816, not. 54. Ad vulgarem scripturam δαυτάς hæc Savilius: ἰnterpres, τοὺς ἀνδρας αὐτῶν:

sequitur enim in proxima sententia, τοὺς συνοικοῦν-
τας ὧδε.

AD HOMILIAM LXXXVII.

P. 818, not. 80. Locus sic vulgo legitur: Καθάπερ γὰρ δεδοκίματες μὴ ἐδῶσαν ἑλλειπᾶναι τι τοῦ τομῆματος, τοὺς μὲν προφήτας οἰκείαις ἀνέλιον χειρὶ, τοὺτον δὲ φῆψιν δικαστοῦ. Οὕτως ἅπαντα πράττουσι. καὶ αὐτοχίρας κ. τ. ἔ. Particulam γὰρ om. G, H, K, M, quorum tres, G, H, M δεδοκίματων legunt. Idem quatuor post τομῆματος plene interpretantur; deinde καὶ τοὺς μὲν προφήτας de novo incipiunt. Hæc nihil omnino ad loci sanationem conferunt. Alii codex, L, cæteris, ut vulgo leguntur, manentibus, ἀνέλιον in ἀνελόντες mutat. Hoc recepto, et distinctione melius constituta, omnia recte fiunt. Formula οὕτως ἅπαντα πράττουσι in clausula sententiæ sollemnis est, ut paulo ante p. 301. Hoc Boisius quoque vidit, qui locum proculdubio vitiatum magna contentione sic restituit: Καθάπερ γὰρ... τομῆματος τῶν πατέρων αὐτῶν (ἐπειδὴ τοὺς μὲν πρ. οἰκ. ἀνέλιον χ. ἐκείνοι, τοὺτον δὲ οὗτοι ψ. δ.) οὕτως ἅπαντα πράττουσι.

Ibid., not. 89. Cf. tom. X, p. 245: Κἀν γὰρ αὐτό-
λιθος ἦ τις, ἰννοήσας ἐκείνην τὴν νύκτα, πῶς ἦν
μετὰ τῶν μαθητῶν ἀδουμῶν... κηροῦ γίνεσθαι ἀπα-
λώτερος. Tom. IV, p. 39, κἀν καθύπην (Sav. αὐτοῦ-
θίνην) ἐχρ ψυχῇ. Floril. p. 559: Εἰ γὰρ λίθος ἦν,
εἰ γὰρ αἰθέρος, εἰ γὰρ αὐτοσάμας. Talia compo-
sita non raro a librariis tentata sunt: e.g. tom. IX,
p. 464, κἀν εὐπορός τις ἦ, κἀν ὕπατος, κἀν αὐτο-
δαυλεῖς, verus et ipsissimus rex; alii vulgariter,
αὐτὸς ὁ βασιλεὺς. Alciph. Ep. III, 7, ἡμιθνήτα, μάλ-
λον δὲ αὐτονεκρὸν (Barberin. αὐτὸν νεκρὸν) θεασά-
μενος. Cf. adnot. ad p. 708.

Ibid., not. 95. Hæc καὶ ἐπ' ἐρημίας ἀπάσης cum

sequentibus jungunt codices et Nicetas; apud Epit.
autem non leguntur.

P. 819, lin. 4-5 a not. 97. Οὕτως ἐκείνος, nempe
Joannes. At vox γεωγράφος a Matthæo, non a
Joanne ponitur. Hujus verba sunt. Ὅτι δὲ ἐλαβε τὸ
ἔξος.

P. 820, lin. 3 ante γ. Post χλευάζῃ desiderari
videntur nonnulla, veluti hæc: ἀλλ' οὐχ οὗτω πι-
κρῶς. Ἐκίσθης; Bois. Vetus, quem imitatus est
Montef., pro χλευάζῃ; verberibus cassus es, perperam
dedit. Innuitur ludificatio, qua regis ornamentis
Christum decoraverunt. Cf. p. 818.

P. 821, not. 26, δεσπόζῃ. Sic MSS. uno excepto,
qui habet ἀρχῇ. Editi κατάρχῃ, male, ut Savilius
ipse suspicatus est. Montef. Nimirum Savilius in
margine sc. κατάρχῃ notavit.

P. 822, not. 45. Verba ab omnibus Editoribus
præmissa habent cum meis Regii 688, 697. Verit
quoque Vetus. Plures hujusmodi lapsus in fine longi
operis videbimus.

P. 825, not. 49. Aliquot MSS. πηροῦ δόξαν,
melius quam Editi, qui habebant πονηροῦ δόξαν. Montef.
De hac permutatione dixi in adnot. ad
p. 712.

Ibid., proxime notam 55, ἐπὶ τριβῶν εἰς καλίαν,
in pejora detruhebant Ge. Minus recte Montef. in ne-
quitiis detinuerunt. Constructio rarior, sed immerito
Boisio suspecta, tum hic, tum supra p. 708, ἐπι-
τριβόντες αὐτοὺς ἐπὶ πολλῷ μίσθονα φαυλότητα ἡς
ἔχουσιν. Ipsissimam nostri loci formulam habet
Isid. Pelus. lib. v, Ep. 549: Μη ἡ θεία μακροθυμία
ἐπιτριβέτω σε εἰς καλίαν, ἀλλ' εἰς ἀρετὴν παρακα-
λεῖτω.

AD HOMILIAM LXXXVIII.

P. 824, lin. 4, λιμὰ λιμὰ L. λιμὰ i Mosq. λιμὰ
Ben. σαβαθανὶ σαβαθανὶ H, L, i Mosq. σαβαθανὶ
M, i Mosq. λιμὰ σαβαθανὶ Ep. λιμὰς ἀβαθανὶ
Com. Mor. λαμὰ σαβαθανὶ Sav. De scriptura horum
vocabulorum sic statuit Schollasta cod. G. Ἠλὶλ,
Ἠλὶλ, λιμὰν σαβαθάν. Οὕτως χρὴ ἀναγινώσκεισθαι
κατὰ τὴν ἀκριβείαν τῆς Σύρας φωνῆς. Eadem habet
Barroce. 189.

Ibid., lin. 6, ἀκούσαντες καὶ τὰ ἐξῆς, omisis cæ-
teris, Edd. in cod. M omnia post v. ἐγκατελείπας
desiderantur.

P. 825, lin. 2 a not. 74. Ἐτερος δὲ κ. τ. ἔ.
Chrysost. p. 825, ubi hunc versum repetit, addit:
Ἐτερος δὲ προσελθὼν λόγῳ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν
ἐνυξεν, idque etiam suis vocabulis repetit, εἰς νε-
κρὸν (hoc ergo Joan. xix, 34 convenit, ubi legitur,
ὡς εἶδον αὐτὸν τῇ τετνηνῶτα; minime vero huic
loco, cum subjiciatur, πάλιν κράζας φωνῇ μεγάλῃ)
σῶμα λοιπὸν ὑδρὶζόντες. Cum igitur Chrys. sæpius,
maxime in Evangelio Matthæi, ob parallelismum
aliorum evangelistarum voces explicet, dubium est,
an hoc Matthæo tribuat. Chrysostomum nec Theo-
phyllact. nec Euthym. Zigab. sequitur. Attamen his
similia, ἄλλος δὲ λαβὼν λόγῳ, ἐνυξεν αὐτὸν τὴν
πλευρὰν, καὶ ἐξῆλθεν ὕδωρ καὶ αἷμα, addunt apud
Weissen. C. L. 5, 48, 67, vers. Æthiop. quibus ad-
didit Griesbachius 115. a Matthæi. Plura vide apud
Weissen. ad Matth. xiv, 49. Hæc silentio præterit
Nostri Epitomator.

P. 827, lin. 2 a not. 98, τὸ μάλιστα γένος κατακρι-
θέν. Sic codices; Edd. τὸ μάλιστα κατακριθὲν γένος.
Sed infra p. 835, τὸ μάλιστα γένος ἀπωσθέν omnes
habent. Tales inversiones particula hæc libenter

patitur. Supra p. 317, ὅπερ ἐκ τοῦ μάλιστα μὴ ἴ-
δεν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν ἐφάνη, ubi hæsit, Bois.
Nota est formula, μάλιστα ὅσον ἠδύνατο.

Ibid., post 2 lin. αὐταὶ δὲ παρήσαν. Gravius voca-
bulum hic desiderari videtur. Euth. παρέμειναν.
Ep. προσεκατέρουν. Theoph. καρτεροῦ.

P. 827, proxime ante γ, καὶ ἀπελθεῖν καὶ περιχυθῆ-
ναι. Vetus: ut augendum ipsum accurrerent. Montef.
accederent et corpus ungerent. Ridicule. Nec minus
imperite Boisius περιχέαι legi vult. Verbum exqui-
situm est περιχυθῆναι, effuse amplecti, idem fere
quod περιπτέζεσθαι. Vid. Villosion. ad Long. Pastor.
p. 194. Adde Chrys. tom. IX, p. 528, ἀλλὰ καὶ
περιχυθῇ καὶ καταφθῇ, ubi nihil vidit Interpres.
Ibid. p. 759, in loco nobilissimo: Τίς μοι νῦν ἰδῶκε
περιχυθῆναι τῷ σώματι τοῦ Παύλου, κ. τ. ἔ. De
mortuo posuit etiam Lucian. de Luctu, § 13: Εἰδὼ
ἡ μήτηρ, καὶ νῆ Δί' ὁ πατήρ, ἐκ μέσων τῶν συγγε-
νῶν προσελθὼν καὶ περιχυθεὶς αὐτῷ. Imitatus est
Ovidius, Metam. iv, 360:

Et nunc hac juveni, nunc circumfunditur illac.

P. 858, not. 11. Vetus: conservum tuum in om-
nibus pascis atque curas. Post hæc verba aliam et
multo breviorē Homiliez conclusionem habet Geor-
gius Trapezuntius, quam ad calcem hujus Homiliez
excendendam curavit Montanus, hæc notans: « Hæc
in Græcis hic non habetur, sed alia quædam, et
Homiliez item duæ hæcenus desideratæ. » Reliqua
autem pars hujusce Homiliez, necnon integræ Ho-
miliez LXXXIX et XC, quas non verit Trapezuntius,
ab eodem Montano, ut ipse ait, « ex vetustis Græcis
Regiæ Bibliothecæ codicibus nunc primum Latinitate
donatæ sunt, anno MDLIV. » Atque hæc est Versio,

quæ in Edd. Com. et Morel. repetita est. Itaque falsus est Montefalconius in præfatione tome. VII. sect. vi : « In Editis Latinis operum Chrysostomi, itemque in Græco-Latinis Commeliniano et Morelliano, post octo priores Homilias... cætera omnes cum interpretatione Georgii Trapezuntii prodire. » Etiam Mathæus in Eclog. xix, et Vir doctus, qui Benedictinum repetitam curavit, plus semel per has Homilias ad Veteris Interpretis, qui nullus est, auctoritatem provocant.

P. 828, not. 14. Savilius imitatus est Montef. monens, verba διὰ καὶ ἑαυτὸς deesse in Morel. Paulo post, integra linea a προσαιτὰ ad προσαιτὰ ab omnibus Edd. abest. Eadem de causa p. 830, verba ὁμᾶς διδάξω τὰ τακτικά καὶ παιδεύω ταῦτα in Edd. Com. Mor. et Ben. exciderunt. Hoc est meretricule codices conferre.

P. 829, not. 33. Κατανοήσας primus edidit Montef., ejus notam exscribere non gravabor. « Κατανοήσας. Sic Mor. Com. et codex unus; duo alii κατανοῶν. Savil. κατανοήσας; sed codicis ejusdam lectionem in margine posuit, ut solet, nempe κατανοήσας, a verbo κατανοῶν, ungo, foreo, emplastro obduco. Lectionem ergo κατανοήσας quasi mendum habuit: neque hic tantum vocem hujusmodi rejecit Vir alioquin accuratissimus, sed etiam Hom. lx in Genesin, pag. 576, ubi illud κατανοήσας θεραπεύειν sic legit ille, κατ' εὐνοίας λόγον μὴ θεραπεύειν. Hic autem κατανοήσας apprimere quadret: nam agitur de manu torpente et contracta, quam emplastro emollire satagunt. In nota satis longa, quod maxime scitu necessarium erat, id non dixit bonus Monachus; videlicet, utrum lectionem κατανοήσας in uno aut pluribus librorum suorum invenerit. Id nunc a me dicendum est. Itaque κατανοήσας diserte legitur in meo L, qui Montefalconio est Regius 1934. Alius, Reg. 688, κατανοῶν præbet. Cæteri omnes κατανοῶν, idque vertit Montanus, frequenter explorans et contractans. Verum est, Savilius in margine γρ. κατανοήσας scripsisse, sed per in-

curiam, ut videtur, pro γρ. κατανοήσας. Nam in notis hæc ille : « Ingeniosissimus Boisius animadvertit legendum κατανοήσας, oleo perfundens; quod verbum cum esset minus familiare, Imperitus librarius mutavit in κατανοῶν. » Verbum κατανοῶν, rarius αἰονῶν, perfundere, fomentare (e. g. ἰατρὴν vel ὄδον θερμῶν) e Scriptoribus medicis satis notum est, ut vix opus sit Montefalconii errorem, de sanctione vel emplastro cogitantis, perstringere. Omnia de his verbis occupaverunt Gatak. ad M. Ant. v, 9, p. 197; Piers. ad Mærid. p. 75; Wytténb. ad Plut. Moral. tom. VI, p. 550. Horum ex affluentia pauca nobis exempla ponenda sunt. Loc. Nostri supra dictus est : Ὅταν γὰρ ἡ πάθος τομῆς δεόμενον, εἰ μέλλοι ὁ ἰατρός τοῦτο κατανοήσας θεραπεύειν, ταχέως ἀνίστατον ἐργάζεται τὸ πάθος. Alter Chrys. Orat. xvii, pag. 248, 15 : Τὰ γούν φλεγμαίνοντα τῶν σπαιδίων οὐκ εὐθὺς ἐνέδωκεν πρὸς τὴν πρώτην κατανοήσας, ἀλλ' ἂν συνεχῶς ποιῇ τις, ἐμαλάθη καὶ ὁδὸν ἔσται. Theodoret. tom. IV, pag. 793, οὐκ ἀπαδόμεν, ἀλλὰ τῇ σπυγγῇ τοῦ λόγου κατανοῶμεν τῆς ἀπιστίας τὸ πάθος. Vocabula fere synonyma sunt ἐμπερίγειν, καταπλάττειν, κατανέειν, etiam ἐπανέειν. Ultimum Chrysostomo donandum in loco corrupto, tom. II, p. 577 : Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἐπανέειναι τοῖς ῥήμασιν, ὥστε τὸ εἶδημα τῆς ὀργῆς ὀπισθοστέλλεται, καὶ κατασταλῆναι τὴν φλεγμονήν. Quid si ἀπανέειναι, nemo facile dixerit; lego non magna mutatione, ἐπανέειναι ὁμᾶς. Tom. VIII, pag. 470 : Μετὰ γὰρ τῶν ἐμπροσθεν εἰρημένων, καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπανέειναι λόγοις. Tom. VI, p. 81 : Ἐπειδὴ γὰρ χαλεπὸν τὸ ἔλκος καὶ δόσεικετον, διὰ τοῦτο καὶ συνεχῶς ἐπανέειναι ἔδει. Sed hæc hactenus.

P. 829, not. 54. Post ἀποστησάμαθι delevi vocem περιδεύοντες, auctoritatem quatuor codicum et Latini Interpretis secutus. Nam quo sensu hic apte ponatur, equidem non video. Boisius legendum aspiciatur περιδεύοντες, irrigantes; quod veteri ut Græcum sit.

AD HOMILIAM LXXXIX.

P. 831, not. 65, πού εἰπεν. « Post εἰπεν glossator recens cod. 994 addit τοῖς Ἰουδαίοις, et post γέλωται adscribit in margine : τοῖς μὲν γὰρ μαθηταῖς πολλὰς τοῦτο εἰρήται : τοῖς δὲ Ἰουδαίοις οὐκ (sic) εὖροι x. τ. ε. Et expressit hæc additamenta G. Trapezuntius [imo Ph. Montanus] in versione Latina. » Editor Ben. 2°. Etiam Boisius post εἰρημένον addendum τοῖς Ἰουδαίοις putat: quod tāmen pro se quisque intelligere possit. Aliiter rem expeditit Euthymius, distinguendo inter duas lectiones τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ et μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Hoc enim, inquit, nusquam dixit Dominus. Cf. Isidor. Pelus. lib. II, Ep. 212. Mox verbum ᾗδεσαν rectius cum Montano intellexerant, quam sciebant cum Montef. vertas. Cf. p. 459.

P. 832, not. 70. προσελθεῖν e domo exire. Vide Hemst. ad Lucian. t. I, p. 217 Ed. Bip. Theoph. πῶς δ' ἂν ἐκλεψαν οἱ μαθηταί, οἱ διὰ τὸν φόβον ἀποκλεισθέντες, καὶ μὴ τολμώντες ὁδὸς ἐξελθεῖν; Lex erat, μηδεὶς ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. Exod. xvi, 29.

P. 835, not. 81. Codex L, qui fere semper cum Ep. et Mor. consentit, hic lacunam habet. Dicitur autem ἡ τρίτημερον (subaudi ἡμέρα) ut ἡ σήμερον ἡμέρα et similia. Τὸ τρίτημερον tertio die dixit Cyril. Hieros. p. 57, καὶ ὁ ταρεῖς Ἰησοῦς πάλιν ἀνίστη τὸ τρίτημερον ἀληθῶς.

P. 835, γ', lin. 11-12. Hæc Savilius sic exhibet : τὸ μάλιστα γένος ἀνιμασθὲν διὰ τὴν τῆς Εὐας παρακοήν

ἐκ τὴν ἄγων. Etiam Euthym. addit, ἐκ τῆς ἀνάτης τοῦ δρεως.

Ibid., not. 7. Lectio codicum G, H, non est ἀκούσθητε παρ' αὐτοῦ, sed παρ' αὐτοῦ ἀκούσθητε. Cum his conspirant Reg. 688, Ed. Muss. et Montani Latina. Verba παρ' αὐτοῦ non agnoscunt K, L, Com. Mor. Savillanani autem lectionem in libris non vidi. Porro observandum est, codices, qui ἀπόθεσθε habeant, post ἀκούσθητε plene interpungere.

Ibid., lin. 7 a not. 11, βασιλείας Com. Mor. Sic quodque Cod. Aug. (apud Matth. Eclog. xix) qui in multis aliis manifeste vitiosis cum iisdem mire concordat.

P. 836, not. 14. Pronomen agnoscunt præter omnes meos Ed. Muss. et Interpres Latinus.

Ibid., not. 17, φαινόμενη ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς; Savil. Ben. « Post φαινόμενη, τοὺς, quod præbet etiam cod. Aug. collatus a Mathæio, Eclog. p. 209, addidimus e Reg. 694. Savil. in margine addit τοῖς. Post ἀγορᾶς Savil. [in textu] addit πάντων ὀφθαλμοῦς. » Editor Ben. 2°. Τοὺς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς est vetus lectio Edd. Com. et Mor., male a Savit secundum Ed. Muss. mutata. Etiam additamentum πάντων ὀφθαλμοῦς Mussipontanus debetur.

P. 838, not. 36. Τίς γ. π. τῶν σφ. ταλαιπωρῶν x. καταγωνεύσασα Sav. Ben. Revocavimus veterem lectionem, insuper a Reg. 688 et cod. Aug. testatam. Nam paulo post sequitur, Τίς τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, quod nemo sollicitavit.

AD HOMILIAM XC.

P. 839, lin. 6 a not. 47. Μὴ γὰρ θύραν κ. τ. ἐ.
Doctiss. Boisius locum suspicatur esse mendo-
sum, quem ex conjectura sic emaculat: Μὴ γὰρ
θύραν ἦν ἀνατρέφαι ἕνα μόνον; μὴ γὰρ πλείους λα-
θεῖν; Egrege, si libri addicerent. » Sav. Nihil mu-
tandum. Nimirum verbum ἦν hic non pro δυνατόν
ἦν, sed pro ἔδει positum est, ut saepe apud Chrys.
Vide Indic. s. v. εἰμὶ. Optime Montanus: An tum
agebatur, ut janua everteretur? Sequentia μὴ γὰρ
ἕνα λαθεῖν non intellexit Montef. vertens, num vel
unus latere poterat? Sensus est: num tale negotium
fuit, ut ab uno homine suscipi posset? num id age-
batur, ut unus tantummodo custodes falleret?

P. 842, lin. 2 a not. 74. Μάλιστα μὲν οὖν οὐκ
ἐκείνων Ed. Ben. 2^a. Vocula οὖν, quam hic ta-
cite innoxit Vir doctus, deest in Edd. et codd.

P. 843, not. 83. Dixi alios πλεονεχτεῖν habere.
Sic certe post Muss. ediderunt Sav. Ben. Ultra scri-
ptura in codice N legatur, incertus sum. Montanus
vertit: a divitiarumne abstinebis cupiditate?
quem sic correxit F. Duceus ad calcem Ed. Muss.,
a divitiis per fraudem accumulandis. Recte, si πλεον-
εχτεῖν scribatur. Nam aliud est φιλαργυρία, aliud
πλεονεχία, dishonestum lucri studium, cum aliorum
defraudatione fere conjunctum. E. g. pag. 52, ἔστι
μὲν γὰρ δικαιοσύνη τὸ μὴ πλεονεχτεῖν; pag. 152, τὸν
ἀρπαγα καὶ πλεονεχτήν; pag. 297, καὶ οὕτω λέγω
περὶ πλεονεχτίας, ἀλλὰ περὶ δικαίου πλούτου τῶς. Et
sic ceteris. Quare cum in nostro loco de pecunia
malis artibus comparanda nulla sit questio, multo
aptius videbatur πλουτεῖν. Utrumque conjunxit
Chrysostom. tom. X, pag. 85, εἰ τὴν ὑπετέραν τῶν
πλεονεχτούντων καὶ πλουτούντων κακίαν μετέηλθον.

Ibid., not. 84. Haec sic edidit Montef.: Πῶς μὲν
οὖν οὐ δυνατόν; Ἐγὼ γὰρ τοῦναντίον ἐρῶ πλουτοῦντα.
Sic unus meorum K. Particula οὖν deest in N, Com.,
Mor. » Savil., Πῶς μὲν οὖν οὐ δυνατόν; Ἐγὼ γὰρ
τοῦναντίον ἐρῶ πλουτοῦντα οὐκ ἐνὶ τούτων ἐπιτυχεῖν.
Καὶ γὰρ κ. τ. ἐ. Quae desunt in Reg. 694; sed ex-
pressit G. Trapezuntius. » Editor Ben. 2^a. Savilius
secutus est Ed. Mussipontanam, ubi eadem legun-

tur. Quod vero ait Vir doctus, Trapezuntium (vel
potius Montanum) haec expressisse, id aliud agenti
ei excidit. Nam verba Interpretis sunt: Imo vero
quomodo fieri non potest? Ego enim de divite contra-
rium dicam. Quae cum Latinis Montefalconii accu-
rate consentiunt. Equidem, si vulgaris lectio reti-
nenda sit, malim posteriora sic distinguere: Ἐγὼ
γὰρ τοῦναντίον ἐρῶ, πλουτοῦντα; ut ad vocem πλου-
τοῦντα tacite a praecedentibus assumatur, πῶς δυ-
νατόν τούτων ἐπιτυχεῖν; Sed cum unus codex G
priora sic constituat, Πῶς οὖν δυνατόν; alii vero, ut
supra dixi, Πῶς μὲν οὐ δυνατόν; facilius videbatur
negantem particulam delere; quo facto, et distin-
ctione leviter mutata, nihil ad perfectam sententiam
supplendum erit.

Ibid., post 9 lineas. ἀγγελικοῦ εὐαγγελικοῦ K.
Vide adnot. ad p. 608.

Ibid., not. 85. ἀντιτιθεῖς] Sic K e regione collo-
cans Montan. Editi omnes τιθεῖς. Praecedit syllaba
ἀν.

P. 844, not. 98. Verbum καταδέσθαι cum tertio
casu construit Floril. pag. 176, καὶ οὐ καταδέσται
τῇ πανί, οὐδὲ ἐγκαλύπτεται, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπί-
ζεται.

P. 845, not. 4. Hic duplex homœoteleuton li-
brarios fefellit, aliis a μεθ' ἡμῶν ad μεθ' ἡμῶν,
aliis ab ὧν ἦν ad ὧν ἦν saltum facientibus. Hinc
apparet, posterius ἦν male in Edd. Mor. Ben. desi-
derari. Cum scriba codicis K erravit Ed. Mussipont.
Postremo verba καθάπερ καὶ μετ' ἐκείνων ἦν non
vertit Montanus. Locum sincerissime edidit Savi-
lius, nisi quod in clausula Ἔστι γὰρ καὶ μεθ'
ἡμῶν, voculam καὶ omisit.

Ibid., not. 6. Verba τούτο γὰρ . . . κατόρθωμα, a
Commelino praeterita, ex Ed. Muss. et Vers. Lat.
reposita Sav. Habentur in tribus meis et Reg. 697.
Itaque Montefalconius, praecepti Horatiani memor,
Servetur ad imum, etc., in ultima pagina, vel po-
tius dimidio paginae, duas lacunas, a Savillio jam-
pridem sertas, silentio praeteriit.

INDEX

VERBORUM, LOCUTIONUM ET VARIARUM LECTIONUM

Notarum quae in sequentibus indicibus usurpantur, haec est interpretatio: Init. = Initio paginae; a. m. = ante
mediam paginam; c. m. = circa mediam paginam; p. m. = post mediam paginam; pr. f. = prope finem paginae. Cae-
terum paginae per textum inter uncas requirendae sunt.

ἀγαθός, ἀγαθὸν conf. cum ἀγώνων
242 a. m.; c. ἀρετῶν 44 c. m.; c.
καλῶν 305 pr. f. ἀγαθότερος 453
c. m.

ἀγαπᾶν, seq. 5^{ti} 839 p. m.

ἀγαπητὸν, satis est, bene actum
videtur 99 init. 179 c. m. al. Diog.
L. x, 418, συνουσία δὲ ὄνησι μὲν
οὐδέποτε, ἀγαπητὸν δὲ, εἰ μὴ καὶ
ἐδίαφεν; h. e. vertente Cic. Tusc.
v. 33, omninoque genus hoc volup-
tatum optabile esse, si non obsit;
prodesse nunquam. Cf. Sturz. Lex.
Xenoph. s. v. Saepa in h. v. lapsi

sunt Interpretes; e. g. Velut 29
init. 299 a. m. Montef. 417 init.

ἀγαπεύειν quid sit 258 init.

ἀγγελός q. d. ἀπαθής 466 init.

de monachis 674 c. m. bis.

ἀγγελικὴ πολιτεία 608 pr. f. not.

624 pr. f. ἀγγελικός, εὐαγ. conf.

608 pr. f. not. 843 a. m. not.

ἀγεῖν, ἐνάγειν conf. 548 pr. f.

ἀγελάζεσθαι 168 p. m.

ἀγῆρατος, ἀγῆρατος, ἀχῆρατος

conf. 668 a. m. c. m.

ἀγκυρα, ἱερὰ 588 init.

ἀγνωμοσύνη, perversitas, proter-

vitas 72 a. m. (perperam desidia,
Montef. ad loc.) Contrarium est τὸ
καταπαθεῖς 664 a. m.

ἀγνοία conf. c. διανοία 538 p.

m. c. ἀνοία 790 init.

ἀγραν οὐδεῖν 172 pr. f. not. Cf.

Matth. ad Euth. III. 684.

ἀγριάζειν, — εἶσθαι 629 init.

not.

ἀγριώτερος, ἀλογώτερος 176

init.

ἀγοραιοκώτερος 53 c. m.

ἀγυρῶν βλος 552 pr. f.

ἀγχειν (καὶ ἀποπνίγειν) de duro

creditor 201 p. m. 202 init. Cf. Weistien. ad Matth. xviii. 28. οἱ ἀγγέμενοι, *afflicti, oppressi* 658 pr. f. ἀγγειν conf. e. ἐλέγγειν 153 c. m. c. ἀνέγειν 214 init. ἀγγεσθαι, μάχεσθαι 432 init.
 ἀγωγή de galli cantu 805 c. m. ἀγώγιμα, *merces* 583 pr. f.
 ἀγών. ἀγώνων, ἀγαθών 242 a. m.
 ἀγωνία, *timor* 455 p. m. (ubi male Ben. *concertatio*) 786 a. m. ἀγωνίζεσθαι, de re 591 a. m. Cf. VIII. 214 init. ἀναχωρήσας ἀφίησιν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ ἔργον ἀγωνίζεσθαι παρ' αὐτοῖς.
 ἀγωνοθέτης 556 c. m.
 ἄδειν, *celebrare* 652 c. m. 768 a. m. ἄδόμενος, διδῶν. δηλούμ. conf. 447 init.
 ἄδέκατος 267 pr. f. 269 c. m. 307 init.
 ἀδημοσίευτος 606 c. m.
 ἀδίασπαστος 790 p. m.
 ἀδιαφορία (βρωμάτων) 308 p. m.
 ἀδιαφόρως conf. e. διαφόρως 368 p. m. noi. 708 pr. f. c. διαφόρους 504 init.
 ἀδικαίεσθαι τοῦτο (αἰ. τοῦτω) 412 c. m. noi.
 ἀδιόριστος conf. e. ἀορίστος 269 c. m. c. ἀδιόρθωτος 774 p. m. ἀθάνατος (θάνατος) 535 init. noi.
 ἀθλοφόρος, θαλλοφόρος 16 c. m. ἀθρόον, ἀθρόως conf. 20 a. m. 348 a. m.
 ἀθυμεῖν. ἀθυμήσωμεν, θαυμάσωμεν conf. 545 init.
 ἀθυμία conf. e. ἐπιθυμία 244 init. 385 p. m. 582 pr. f. c. β-θυμία 823 c. m. αἰ, e, idem sonus 752 init. noi.
 αἰδώς πρὸς τὰ καλὰ, non κακὰ 845 c. m. noi.
 αἰθριος, *sub dio* 760 p. m.
 αἰμάσσειν, ἡμαγμένα χεῖλη, sc. lupo 365 init.
 αἰμοδόρος 499 a. m.
 αἰνέτεσθαι τινα 350 p. m. noi. 791 p. m. (ubi *reprehendere* Ge. ἀδῆλως ἐλέγγειν Bois, Rectius *perstringere veritas, quam cum Abresch. ad Aristaeu. i. 27. irridere, insultare.*) αἰν. τινι, τινὰ conf. 695 init.
 αἰρεῖν, ἔλκειν conf. 682 init. αἰρεῖσθαι, vox nihili 212 c. m. noi.
 αἰρεῖν. ἐλεῖν, *capere, sibi devincire* 265 a. m. 666 init. *adversarium convincere* 211 c. m. 522 c. m. εἰλε, εἶχε conf. 666 init. ἐλοῦσαν, ἐπελοῦσαν conf. 726 init. noi. αἰρεῖσθαι, ἀναρεῖσθαι (κακίαν) conf. 212 c. m. noi.
 αἰσχρός. αἰσχυιστά, ἔσχατα conf. 497 p. m. 541 a. m. 593 c. m.
 αἰσγύνεσθαι, *erubescere* inducere 221 c. m. noi.
 αἰσγύνῃ, ἀσχημοσύνη conf. 778 c. m. 796 init. 802 a. m. IV. 456 pr. f.
 αἰχμαλωτίζειν 264 init.
 ἀκαθεκτος 154 c. m. 263 init.
 ἀκαρῆς ῥοπή, *punctum temporis* 320 a. m.

ἀκαριαῖος χρόνος 180 c. m. 735 p. m. ἐν ἀκαριαίῳ 726 init. 787 a. m.
 ἀκατανάγκαστος 555 p. m.
 ἀκατάληκτος 333 c. m.
 ἀκατάστατος 316 init.
 ἀκατέργαστος 474 a. m. X. 577 init.
 ἀκάτιον 726 p. m.
 ἀκήρατος, ἀγήρατος conf. 668 m. c. m.
 ἀκήρυκτος πόλεμος 173 c. m.
 ἀκινδυνος. ἐξ ἀκινδύνου, ἐξωκινδύνου conf. 155 init.
 ἀκίχρητα διώκειν 634 p. m. (ubi ἀκατάληπτα διώκειν L.) Cf. Matth. N. E. p. 21.
 ἀκκίζεσθαι 376 a. m. noi.
 ἀκμάζειν, ἐνακμάζειν conf. 303 pr. f. ἀκμάζουσα ἀξίνη 152 a. m. ἀκολουθεῖν ἑαυτῷ, *secum non pugnare* 651 init.
 ἀκονᾶν τὴν γλῶτταν 528 init.
 ἀκούειν, in re scnebri 199 a. m. noi.
 ἀκράδαντος 609 a. m. v. l.
 ἀκρατον φῶς 570 p. m. 571 pr. f.
 ἀκροατής, θεατής conf. 308 p. m.
 ἀκροβατεῖν 511 c. m.
 ἀκρόδρυα (τὰ) 684 p. m. *recentes herbae* Ge. *arborum baccae* Montef. Cf. Schweigh. ad Athen. p. 52 init.
 ἀκρόπολις 423 c. m. sensu metaph. 186 c. m. conf. e. μητρόπολις 634 init. noi.
 ἀκρόχολος 430 p. m. 780 c. m. Cf. Lobeck. ad Phryn. p. 664.
 ἀκρωτηριάζεσθαι, de eunuchis 623 p. m.
 ἀκτῆμων 722 init. ἀκτρημοσύνη, *voluntaria paupertas* 10 a. m. 261 p. m.
 ἀκτιν (ἡ) et al. ἀκτίνες. non addito τοῦ ἡλίου, 205 init. noi.
 ἀκυρός τιнос 284 c. m. τὰ ἀκυρότερα 771 p. m.
 ἀκυλῶτος 390 p. m. noi.
 ἄλας. ἄλων, ἄλων conf. 501 p. m. 774 init. Vid. κοινωρεῖν.
 ἀλάστωρ δαίμων 381 init.
 ἀλαγεῖν τι 197 init. Edd. ἀλαγεῖν πρὸς τινα, in aliquem incitari Ge. 765 init.
 ἀλατὰ 157 init. 180 a. m.
 ἀλείφειν τινα, *animum alieni ad-* dere, 192, c. m. 323 c. m. 333 p. m. seq. ἐν 514 a. m. ἡλειμμένος, ἀηλιμμένος 729 init. ἡλειφεν, ἐληφεν conf. 567 a. m. [Cf. IX. 570 c. m. ἐπειδὴ αὕτη μάλιστα τὸν ἀκροατὴν ἡλειφεν ἢ ἐλπίς; ubi ante Montef. edebatur ἐληφεν.]
 ἀληπτος βλος 250 p. m. 253 c. m. conf. c. ἀνεπιληπτος β. 664 pr. f.
 ἀλῆστευτος, ἀσυλος conf. 364 init. noi.
 ἀλῆζειν 193 pr. f.
 ἀλίσκειν. ἀλίσκεσθαι ψεύδους (alii ψεύδης) 594 p. m. ἀλούς ἐγκλήμασι, *locutio suspecta* 807 c. m. noi. ὁ ἀλούς τιнос 64 c. m. noi. ὁ ἀλούς absente pronomine, 270 a. m. 676 init. 822 c. m. al.

ἀλλὰ pro va! ἀλλὰ 149 c. m. noi. ἀλλὰ in apodosi 93 c. m. noi. 662 c. m. v. l. ἀλλὰ γὰρ 494, init. ἀλλὰ omissum ante ἄλλως 271 init. ἀλλ' οὐχ ὁδεῖνα, non addito οὕτως vel τοιούτος 512 p. m. noi.
 ἀλλεπάλληλος 707 init. v. l. C. f. Matth. N. E. p. 82.
 ἄλλος. ἄλλοις, ἀλλήλοις conf. 484 init. ἄλλων, ἄλων conf. 501 p. m. 774 init. ἄλλων, πολλῶν conf. 650 p. m.
 ἄλλως, ἔλως conf. 447 a. m. 728 p. m.
 ἄλλοτριαν. τὸ ἡλλετριωμένον, *aversio* 488 a. m.
 ἀλογία, ἀπολογία conf. 243 a. m. 259 c. m.
 ἄλογος. ἄλογον, *animal (proprie qua rationis expertus est, sed haec notio non raro negligitur)* 201 a. m. 441 init. 474 a. m. 662 c. m. 676 p. m. 717 p. m. noi. 808 c. m. [In hodierna Graecitate ἄλογον equum significare notum est. Sic VI. 273 p. m. εἰ δὲ βούλει ὁρόμην ἄλόγων ὁρᾶν, τίνος ἐνεκεν οὐχ ἔξευξας τὰ ἄλογα ἐν σοὶ πάθη:] ἀλογώτερος, ἀγριώτερος conf. 176 init.
 ἄλυσιν, *animo concidere, languere remissum esse, cessare*, 255 c. m. 292 c. m. ἄλυσιν πρὸς τι 16 init. 267 p. m.
 ἀμαθαίνειν 159 c. m. Cf. Asi. Lex. Plat. s. v.
 ἀμαξόδοις 683 p. m.
 ἀμάρα 582 init. noi. ἐν ἀμάρα καὶ βορδέρῳ III. 452 init.
 ἀμαρτάνειν, ἀμαρτῶν 607 a. m. v. l. ἀμαρτῶνας 717 init. v. l. Cf. var. lect. ad VI. 47 init.
 ἀμαύρωσις 826 init.
 ἀμαχος, ἀμήχανος conf. 308 pr. f.
 ἀμειλιθρίδιος 574 pr. f.
 ἀμείλειν τόπον ἐκ τόπου 371 p. m. 625 pr. f. ἀμείδειν, ἀμείδεσθαι conf. 476 init. a. m.
 ἀμέλει 489 init.
 ἀμειλεῖν. ἡμελημένος, *negligens* 624 init. 664 pr. f. 675 p. m.
 ἀμῆτος, *nonnumquam baptizatus* 59 c. m. 146 init. noi. 252 c. m. conf. c. ἀμετανόητος 730 c. m.
 ἀμύνεσθαι τοῖς ἴσοις 234 p. m. 258 p. m. (ubi Bois. conj. ἀμείδεσθαι).
 ἀμφιβάλλειν 335 pr. f. noi.
 ἀμφιβολος 812 p. m. ἀμφιβολία 419 pr. f.
 ἀμφίθυρα (τὰ) *aulae, vela quae ad januas appendebantur* 796 init. a. m. Male de *jannuis biforibus* accepit Montef. Vetus in priori loco *men-* sas, in altero *portarum velamina* vertit. Adde XI. 23 p. m.
 ἀμφίτερος, ἐκάτερος conf. 419 a. m. ἄν. Optativum sine ἄν, interrogando 417 c. m. 507 c. m. affirmando 275 c. m. 419 c. m. δ' ἄν in ὅπου δ' ἄν et sim. 328 p. m. noi.
 ἀναβαίνειν, ὑπερανβαίνειν conf. 3 a. m. noi. [Adde VIII. 73 p. m. οἱ μὲν γὰρ ἀναβεβηκότες τοῦ λαοῦ τὴν ἀσθένειαν. Sic. Sav. Ben. et

duo codd. a novissimo Ed. inspecti: Commelin. ὁπερ ἀναδεσθόντες.] ἀναδύλλεσθαι εἰς σημεῖα 486 c. m.

ἀνάγειν conf. c. ἀνάγειν 63 a. m. 167 pr. f. 222 p. m. c. ἀνάπτειν 236 init. *Pors. ad Eur. Med.* 106. ἀναχθῶσιν, ἐνεχθῶσιν, ἀνεχθῶσιν conf. 546 a. b.

ἀναγεννᾶν, γεννᾶν conf. 517 a. m. 711 init. (cf. 787 p. m. v. l.) ἀναγεννηθῆναι, de Baptismo 551 a. m.

ἀνάγραπτος 491 p. m. ἀναγωγή. κατ' ἀναγωγήν, *ver allegoriam* 358 a. m.

ἀναδύλλεσθαι στέφανον 148 a. m. τὸ τῶν Χριστιανῶν ὄνομα 116 init. II. 151 init. ubi deteriorem lectionem ἐνεδύσατο secutus est Montef. ἀναδύλλεσθαι, δέχεσθαι (μάχας) conf. 173 c. m.

ἀνάθημα 796 pr. f. *ornamentum Ge. (ex Hom. Od. a. 152.) donum Ben.*

ἀναίρειν τὸ μὴ ποιεῖν 190 a. m. ἀνέλης, ἐξέλης conf. 486 c. m. ἀναίρεσθαι, αἰρεῖσθαι conf. 212 c. m. *not.* ἀναίρεσις; 215 a. m. ἀναίσθηται, ἀναίσχυται conf. 104 c. m. 778 p. m.

ἀναίσθητος conf. c. ἀναίσχυτος 588 p. m. X. 93 c. m. c. ἀναΐδης 479 p. m.

ἀναίσχυνη (ἡ Κυνική) 144 c. m. ἀνακαγγάζειν, 98 init. conf. c. ἀνακαχ. et ἀνακαχλ. 60 a. m. *not.* [ἀνακαίνιζεν, ἐγχ. conf. 552 init. ἀνακαίνισις, — νόσις, — νησις 787 p. m.

ἀνακαλεῖσθαι τινα 812 init. τι 616 init.

ἀνακόπτειν 116 init.

ἀνακροῦσθαι, de cithara 475 init. τινα, reprimere 815 a. m.

ἀνακυκλοῦσθαι 363 c. m.

ἀναλογία τῶν μελῶν 844 a. m.

ἀναλύειν τὸ γενημένον 361 a. m.

ἀναμετρεῖν, ἀναμένειν conf. 525 pr. f.

ἀναμνησθαι, ἀναμνησάμεναι conf. 811 c. m.

ἀναμολχεῖν, inquietare, molestiam inferre 472 init.

ἀναμνησάμεναι conf. c. ἀναμνησθαι 814 c. m. c. ἀναπνεύσαι 707 init.

ἀναξαρταίνειν γαστέρα 575 init. ἀναπαύειν τινα, melle 7 a. m.

193 c. m. τὸν νόμον 89 init. 161 pr. f. 205 a. m. (ubi Edd. ἀπολύειν). ἀναπαύεσθαι, cessare 824 p. m. conf. c. παύεσθαι 465 a. m.

seq. τινὶ vel ἐπὶ τινὶ 652 init.

ἀναπιδᾶν seq. genit. sine ex 47 init. *not.* Codicum lectio defendi potest ex *Æsop. Fab. cvi. Ed. Schneid.* τοῦ φορέτου ἀναπιδᾶσα.

ἀναπίπτειν 45 a. m. 81 init. al. τὸ ἀναπίπτειν κυρίως ἐπὶ ψυχῇ ἵστίν οἷον ἀδμεῖν, ἀλιγρεῖν.

Athen. p. 23 a. m. ἀναπιπτοῦντες, desides, remissi 281 c. m.

ἀναπλάττειν παρ' ἐαυτοῦ 545 p. m. ἀναπληροῦν 487 pr. f. *not.*

ἀναπλοῦν 398 init. 487 pr. f. *not.* [Adde IX. 545 init. ὅπερ καὶ αὐτὸ

μετὰ πολλῆς ἀναπλοῦ τῆς σαφηνείας.]

ἀναπνεῖν, ἀποπνεῖν 351 p. m. *not.* ἀναπνεύσαι, ἀναμνησθαι 707 init.

ἀναπολήσας, ἀναποδῆσαι 554 init. ἀνάπτειν, ἀνάγειν conf. 236 init.

ἀναπτεροῦν 145 c. m. -οῦσθαι 103 c. m. 359 a. m. 444 init. in malam partem 354 init.

ἀναρπαστος de urbe, i. q. ἀνάστατος 736 pr. f.

ἀναρρίπτειν 156 p. m. 423 p. m. ἀναρτῶν τι ἐπὶ τινα 74 a. m.

-ᾶσθαι 484 c. m. *not.* ἀναρχος Deus 244 init.

ἀνάστασις, ἔγερσις 376 c. m. *not.*

ἀναστοιχειοῦν in *elementa resolvere* 181 a. m. *not.* reformare, renovare VIII. 80 init. ἀναστοιχειώσις *restauratio* IV. 239 pr. f.

ἀναστρέφειν, ἀνατρέπειν conf. 214 pr. f. 642 pr. f. ἀναστρέφειν, ἀπος. 718 a. m. ἀναστρέφειν, ἐκवास. 365 a. m.

ἀναστροφή, ἀνατροφή 713 init. ἀναταλινεῖσθαι, orationem dirigere, suspensum 185 a. m. *not.* ἀνατ. ἀπειλὴν 147 pr. f.

ἀνατιθέναι, in *acta referre* 322 init.

ἀνατρέπειν θύραν 130 pr. f. 839 pr. f. *diopēan, revocare, irritam facere* 616 c. m. τάξιν 242 pr. f.

ἀνατρεπτικός 610 init.

ἀνατρέχειν, κατατρέχειν 700 pr. f.

ἀνατρέπειν, ἀνήνεγκαν, ἤνεγκαν conf. 494 a. m. 595 pr. f. (cf. 584 p. m.). ἀνευχθῶσιν, ἐνευχθῶσιν, ἀναχθῶσιν 546 a. m. ἀναπαρόμενοι (ὥμοι) 252 init.

ἀναπύρειν 788 a. m. c. m.

ἀναπαύειν 751 pr. f. 814 init. ἀναχωρῶνται 101 a. m.

ἀναχωρεῖν de Christo 180 a. m. *not.* 504 init.

ἀναχώρησις, solitudo 568 c. m.

ἀνδραγάθημα 767 a. m.

ἀνδριαντοποιός 605 a. m.

ἀνεγχώρητος, ἀνεγχεῖρ. 485 c. m.

ἀνελημμένον, ἐλεημ. 158 init. *not.*

ἀνελθῆς, an Græcum 249 a. m. *not.* conf. c. ἀνελθῆς *ibid.*

ἀνελύθερος, -α-ον 836 a. m.

ἀνενδεῖς (τὸ) 572 p. m.

ἀνενέργητος 225 a. m.

ἀνίπαρος, de virgine 58 init. 77 init. (— ἄφθορος *Ruhnk.* ad Tim. p. 135). de thesauro 166 c. m.

ἀνεπαίσθητος, ἀνασθ. 530 c. m.

ἀνεπηρέαστος; 267 init.

ἀνεπίληπτος, ἀληπτος 664 pr. f.

ἀνεπινόητως 558 pr. f. v. l.

ἀνεπιτίθεσθαι 621 c. m. *not.*

ἀνεσις, recreatio, requies, commoditas rerum 68 init. 72 init. 152 c. m. 176 c. m. etc. Cf. *Lexica N. F.* ἀνεσις, ἀντίδοσις conf. 401 init.

ἀνετος βίος 174 c. m.

ἀνέχειν, sustentare animum 133 c. m. retinere iram 712 init. coherere 214 init. (ubi Edd. ἀγχομεν: codices ἀγχειν, ἀνέχειν aut ἐπέχειν habent. *Vetus reprimere* : Arm.

admonere, castigare.) ἀνέχοις Edd. vitiose 500 a. m. ἀνέχεσθαι ποιεῖν (alii ποιεῖν 296 pr. f.) τι 272 pr. f. 422 init. al. οὐκ ἀνέχεσθαι τινας, non curare 762 init. *not.* ἀνέχεσθαι, ἀντέχεσθαι conf. 612 a. m. 701 init.

ἀνηλῆς, ἀνελῆς conf. 240 a. m. *not.*

ἀνήνυτος, ἀδύνατος conf. 107 a. m.

ἀνθος, oris color 395 p. m. ἀνθῶν, gen. pl. 763 pr. f. Alio loco 275 c. m. codices fluctuant inter ἀνθῶν et ἀνθῶν.

ἀνθρωπάρεσκος 700 a. m.

ἀνθρωπος conf. c. οὐρανός, νῆος, ὄνος, ἀνω, πρῶτος 179 p. m. *not.*

ἀνθρώπων, ἀνδρῶν conf. 809 a. m. ἀνθρώποις, ἀνδράσι conf. 698 p. m. *not.* ἀνθρωποι, πολλοὶ conf. 744 a. m.

ἀνθυποστρέφειν, ἀνθυποτρέφειν 397 a. m. *not.*

ἀνία, ἀνοία, ἐπάχεια 510 a. m. *not.*

ἀνέαινα, de *seria* 805 p. m. *not.*

ἀνείσαι, ἀνεῖσι conf. *ibid.* ἀνίσει, ἀνίστησι 651 init. ἀνεῖμνος; καὶ φαιδρός 419 c. m.

ἀνιλεῶς, vox nihili 249 a. m. *not.* [I. 721 p. m. ἀναισχύνας; καὶ ἀνιλεῶς (sic). *Lege ἀνηλεῶς.*]

ἀνιμᾶσθαι, metaph. pro ἀναστᾶσθαι 585 a. m.

ἀνιστάται, ἀναστῆναι, de statua 356 init. *not.* ἀνίστησι, ἀνίσει conf. 651 init.

ἀνιστόρητον (τὸ) τῶν τόπων 780 p. m.

ἀνοηταίνειν 361 init.

ἀνόητος, ἀνόνητος conf. 354 init. 425 p. m. 598 a. m. 748 init. 800 c. m. Cf. I Tim. vi. 9.

ἀνοία conf. c. ἀπόνοια 619 pr. f. 689 init. c. ἀνομία 710 c. m. c. ἀπύθεια 510 a. m. *not.* c. ἀνία *ibid.* c. ἀγνοία 790 init. c. κατηγορία 292 p. m.

ἀνολγειν, ἀνολγῶν, ἀνολῶν conf. 427 init. ἡνολξε, ἔνολξε conf. 825 c. m. ἀνολγνυσι 519 p. m.

ἀνόνητος. *Vid.* ἀνόητος.

ἀντάξιος, ἀνδξιος, δξιος conf. 579 c. m. *not.*

ἀνταπόδοσις. *Vid.* ἀντίδοσις.

ἀντεγγράφειν 158 pr. f.

ἀντεπάγειν, ἀντεπῆγγο, ἀντεπῆγγο conf. 171 c. m. *not.*

ἀντέχεσθαι, ἀνέχ. 612 a. m. 701 init.

ἀντὶ τοῦ interpolatum 401 a. m. 448 a. m.

ἀντιδίδειν πρὸς τι 767 init. ἀντιδίδειν, ἀντιλέγειν conf. *ibid.*

ἀντιδιαστέλλειν 590 p. m. *not.*

ἀντίδοσις conf. c. ἀνταπόδοσις; 151 pr. f. 152 p. m. 645 p. m. 761 a. m. Cf. var. lect. ad IX. 753 pr. f. *Ed. Ben.* 24^{ae}. conf. c. ἀνεσις 401 init.

ἀντιλέγειν ἐπὶ τούτοις 177 pr. f. ἀντιλέγειν, ἀντιδίδειν 767 init.

ἀντιλογία, ἀπολογία 681 a. m. ἀντινομία 620 a. m.

ἀντιποιεῖσθαι, ἀντέχεσθαι 189 a. m.

ἀντιπρόσωπος 470 init.
ἀντιρρήτης 622 c. m. 786 a. m.
ἀντιστρατεύειν 220 a. m.
ἀντιστρέφειν τὴν τάξιν 280 c.
m. al. ἀντιστρόφως 220 p. m.
ἀντιστυπία 78 init.
ἀντιφιλοτιμῆσθαι 235 a. m. 721
a. m.
ἀντλεῖν, *experiri*, conf. ε. ὄρῳ
363 c. m. εἰς πῖθον τετρημένον
739 init. *not.*
ἀνύειν, *hincire*, *idoneus* conf.
537 init.
ἀνωπόδετος 236 p. m. 842 a. m.
ἀνυστικός 554 pr. f.
ἀνω, in cruce 762 p. m.
ἀνώγειν. De scriptura hujus v.
789 init. *not.*
ἀνωμαλία ἀνών 144 c. m. *men-*
tis 443 pr. f. sortis humanæ 250
init. 503 p. m.
ἀνώτερος, φανότερος conf. 177
p. m.
ἄγιος λόγος 137 init. *not.* τὴν
ἀγίαν ἑκκηνώνια 612 p. m. ἄγιος,
ἀντάγιος conf. 579 c. m. *not.*
δοξίμος 835 init. v. l.
δορίστως, ἀδιορίστως conf. 269
c. m.
ἀπάγειν conf. c. περιάγειν 337
p. m. c. ἀπάγειν *ibid.* *not.* ἀπά-
ξει, ἀπαλλάξει conf. 604 a. m.
ἀπάγειν subaud. βίου 337 p. m. *not.*
ἀπαγορεύειν, *desperare* 232 pr.
f. πρὸς τι 323 pr. f. ἀπαγορευμένα
(τὰ), *prohibita* (male *desperata*
crimina Ge.) 285 p. m.
ἀπαγχονίζεσθαι, *insidia* *rumpi*
454 c. m.
ἀπαγωγῇ, de carcere 378 p. m.
conf. c. ἐπαγωγῇ 133 c. m.
ἀπάθεια, de angelis 251 p. m.
ἀπαθής, εὐπαθής, ἐρκαθής conf.
365 pr. f. *not.*
ἀπατεῖν debitorem 190 a. m.
ἀπηγίγνετο, ἀπέτισσε conf. 717 a. m. *not.*
ἀπακριβοῦσθαι 560 a. m.
ἀπαλλαγῇ, ἀποδημία conf. 219
c. m.
ἀπαλλάττειν ex τινος 125 a. m.
Edd. 479 c. m. v. l. ἀπαλλάττειν
subaud. ἐγκλήματος 503 a. m.
ἀπαλλαγῆναι, ἀπορραγῆναι conf.
265 p. m.
ἀπαλδής, μαλακός conf. 818 p. m.
ἀπαναισχυντεῖν 531 a. m.
ἀπαντᾶν, καταντᾶν conf. 291 p.
m. ἀπαντῆσεσθαι τινα, locutio sus-
pecta 370 init. ἀπαντῶντων, ἀπάν-
των, ἀνθρώπων conf. 225 init.
ἀπαράλογιστος 787 c. m.
ἀπαρνεῖσθαι plus quam ἀρνεῖ-
σθαι 557 init.
ἀπαρτῶν. ἀπηρτῆσθαι, *sejunc-*
tum, *reimotum* esse 427 a. m. Male
Montef. non pendere; Vetus, sus-
pendi separarique. Cf. Wyttenb. ad
Plut. Mor. VI. 752.
ἀπας, ἀπαντες, ἀπόντες 507 p.
m. ἀπάντων, ἀπαντῶντων 225 init.
ἀπάτη τινός, vi activa 812 pr. f.
Cf. 394 init. *not.*
ἀπαυθαδιάζεσθαι 791 p. m.
ἀπειθῶν, ἀπιστῶν conf. 155 p. m.
ἀπειτεῖν, προσεῖναι conf. 657
c. m.

ἀπειληφόρος (ἄγγελος) 545 c. m.
ἀπειρη. ἀπόντες, ἀπαντες 507 p.
m.
ἀπειρημένος, ἀπερρημένος conf.
249 init. *not.* τὰ ἀπειρημ. *ibid.*
ἀπεναντίας subaud. ἐστὶ 321 c. m.
not. ἀπεναντίας 187 a. m. v. l.
ἀπερινόητος Deus 21 a. m. -ον
VIII. 75 p. m. *inconsiderate dictum*
Mont. *absurdum* Aretin. Adile XI.
235 c. m. -ως, *absurde* 586 pr. f.
v. l. [Polyb. iv. 57. ol δὲ παραιο-
ποιόντες ἀπερινόητως, *præter ex-*
pectationem Schweigh. temere atque
inconsiderate Casaub. *rectius*,
ut videtur.]
ἀπερίτρετος 548 c. m.
ἀπερίττον (τὸ) 181 c. m.
ἀπερὺριθν 192 c. m. ἀπερ-
υθισμένος 422 pr. f.
ἀπέχθεια. Vid. ἐπέχθεια.
ἀπέχειν seq. infin. sine τοῦ 162
p. m. 447 c. m. ἀποσχέσθαι, ἀ-
ποστή, conf. 777 p. m.
ἀπιστῶν, ἀπειθῶν conf. 155 p. m.
ἀπλήρωτος, non impletus Ge. non
implendus Ben. 205 pr. f.
ἀπλοῦν, *expandere, extendere* :
τὰς χεῖρας 22 c. m. τὸν αἶρα 177
a. m. τὴν. θάλατταν 517 p. m.
γράμματα 9 init. ὑπόσχεσιν (seq.
ἐπὶ) 635 pr. f.
ἀπλῶς εἶναι 532 p. m. *not.*
ἀπὸ. ol ἀπὸ ἀρχιερέων, sacerdo-
tio [uncti] 761 pr. f. *not.*
ἀποβύζειν, *evomere* 236 c. m.
proprie τὸ ἀποστάζειν διὰ τὴν βρε-
φικὴν βραχυστομίαν Eustath. ad
Il. i. 487.
ἀποβολὴ οὐκείων 385 p. m. 394
p. m. conf. c. ἀπόλεια 303 a. m.
ἀποβῆναι, inferiorem esse 375 pr.
f. 611 a. m.
ἀποδημεῖν, *mori* 763 a. m. conf.
ε. ἀποτρεῖν 359 a. m. 369 p. m.
ἀποδημία 198 a. m. 251 init.
conf. c. ἀπαλλαγῇ 219 c. m.
ἀποδύεσθαι, *accingi* 221 a. m.
367 a. m. ἀποδύναι 657 a. m. ἀπο-
δύεσθαι, ἀπολύ. ἀπολύ. conf. 449
pr. f. *not.* [Nunc video locutionem
ἀποδύεσθαι τὰ ἐγκλήματα in Chry-
sostomi quidem scriptis non solli-
citandam esse. Cf. adnot. ad p.
813 c. m. Adde Savil. in Notis p.
251.]
ἀποδυσπετεῖν, *stomachari, ayre*
ferre 29 c. m. 675 p. m.
ἀποκαθεύδειν 834 a. m.
ἀποκαλύπτειν. Vid. ἀποκρύπτειν.
ἀποκηρύττειν, *abdicare* 364 a. m.
bona alienius proseribere 733 a. m.
ἀποκλήρωσις, *prædestinatio* 476
init. 624 a. m.
ἀποκλίνειν, ἐπικλ. conf. 597 a. m.
ἀποκοπαί χρεῶν, *novæ tabulæ*
641 a. m.
ἀποκρίπτεσθαι, *castrari* 625 a. m.
ἀποκρούεσθαι 384 p. m. 387 a.
m. 468 a. m. conf. c. διαμρ. 357
c. m.
ἀποκρύπτειν τινα, *superare*,
eclipse 497 init. τινα ἐν τι 665 p.
m. conf. c. ἀποκαλύπτειν 426 pr.
f. 504 init. v. l. οὐδὲν ἀποκρυψά-
μενος 742 c. m. *not.*
ἀποκτεῖσθαι 489 c. m.

ἀποκτείνεσθαι, -κτείνεσθαι, -κτείνεσθαι
391.
ἀπολαμβάνειν μέρος, *separare*,
partem rei excerpere 7 c. m. (male
recipere Inu.) 168 c. m. 674 a. m.
ἀπολαύειν. ἀπλάουν, ἀπλάουν
conf. passim, tum in Edd. tum in
codd. Horum majorem numerum
non monito Lectore fere secutus
sum.
ἀπόλλω, forma vitiosa, ἀπόλω
601 p. m. 754 c. m. προσάπολλαι
601 p. m. προσάπολλουσι. Euseb.
Fab. εκκλιν. Ed. de Fur.
ἀπολογία conf. c. ἀλογία 245 a.
m. 259 c. m. c. ἀντιλογία 681 a. m.
ἀπολύεσθαι ἀμαρτήματα 499
pr. f. *not.*
ἀπολύειν ἐντολὴν 205 a. m. Edd.
ἀπολελυμένος, *dissolutus* 60 a. m.
-ως absolute 697 init. ἀπολύεσθαι
ἐγκλήματα, ἀμαρτήματα 440 pr. f.
not.
ἀπολύτως, *absolute* 300 p. m.
not.
ἀπομένειν = ὑπολείπεσθαι 335
a. m.
ἀπονίπτεσθαι ἀμαρτήματα 146
init. *not.* 449 pr. f. *not.*
ἀπονοεῖν, *superbire* facio 639
pr. f. *not.* ἀπονοηθῆναι 450 p. m.
475 a. m. 484 pr. f. ἀπονοημέ-
νος, *superbus* 143 init. 592 pr. f.
627 a. m.
ἀπόνοια, *arrogantia, superbia*.
Hoc sensu semper, ni fallor, apud
Chrys. occurrit. Cf. Savil. in Notis
p. 555. Swicer. Thes. a. v. conf.
c. ἀνοια 619 pr. f. 689 init. c.
ὕπονοια 328 p. m. *not.*
ἀπονυστάζειν 321 p. m. 666 p. m.
ἀποπηδᾶν τινα, *averari* 451 init.
τινός 408 init. conf. c. ἐπιπηδᾶν
408 init. c. ἀποδημεῖν 359 a. m.
369 p. m.
ἀποπληροῦν τὸν νόμον 612 c. m.
ἀποπνεῖν, ἀναπνεῖν conf. 331
p. m.
ἀποπνίγειν. Vid. ἀγγεῖν. -σθαι,
suffocari *præ indignatione* 121 init.
402 c. m. 454 c. m. 661 p. m.
(ubi Edd. καταπνίγεσθαι).
ἀπορεῖν τινος 137 a. m. τινά, ad
incitas redigere 579 init. 768 a. m.
Vid. ἐξαπορεῖν et διαπορεῖν.
ἀπορράπτειν στόμα 493 init. 309
p. m. al.
ἀπορρήγνυναι πρὸς μανίαν, *pro-*
rumpere 127 a. m. *not.* ἀπορραγῆ-
ναι σφύματος 337 init. 545 c. m.
ζωῆς 265 p. m. ἀπορραγῆναι, *ab-*
sistere 371 a. m.
ἀπορρήγναι (τὰ) τινός 409 a. m.
414 p. m. 439 a. m. ἀπορρήτος
conf. c. ἀπόρσιτος 21 a. m. c. ἀν-
τίρρητος 290 c. m.
ἀπορρίπτειν. ἀπερρίπτεσθαι, *objec-*
tum esse 67 c. m. ἀπερρίμμενος
208 a. m. 407 c. m. conf. c. ἀπει-
ρημένος 249 init. *not.*
ἀπορρίφει 367 a. m. *not.*
ἀποσυγᾶν τι 170 init. ἀποσυωπᾶν
14 c. m.
ἀποσκευάζεσθαι τινα, *se ab ali-*
quo expedire 508 a. m.
ἀποσυριτᾶν 141 a. m.

ἀποσμήγειν 49 init. 308 p. m.
526 p. m.
ἀποστασία 420 a. m. v. l. ἀπο-
στάτης, *rebellis* 145 p. m.
ἀποστρεφειν cum dupl. accus.
510 init.
ἀποστοιχειούν non Græcum 181
a. m. *noi*.
ἀποστολικὸς νόμος, ζῆλος, *Pauli*
lex, *studium* 561 pr. f. 127 c. m.
ἀποστρέφειν τὴν ἀκτίνα 205 init.
noi. 804 a. m. ἀπίστρεψε *conf.* c.
ἀπῆστραψε 205 init. c. ἀπέκρυψε
804 a. m. ἀποστρέφειν, ἀναστρ.
τὸν λόγον 718 a. m. ἀποστρέφεται,
ἐπιστρ. 240 a. m.
ἀποσυγθῆναι, ἀποσυχοισθῆναι
conf. 570 init.
ἀποτεινέσθαι = ἀποτεινέιν τὸν
λόγον 185 a. m. *noi*. *conf.* c. ἀνατ.
ibid.
ἀποτειγίζειν ὄδον, εἰσοδὸν 137 p.
m. 227 p. m. 336 a. m. ταυτὸν 32
a. m. τί τινα 741 pr. f. *noi*. *conf.* c.
τειγίζειν 32 a. m. c. ἐπιτ. 592 p.
m. 741 pr. f.
ἀποτέμνεσθαι, *decollari* 498 c.
m. al.
ἀποτηγανίζεσθαι, *cruciari*, de
damnatis 464 a. m. *præcipue* de
pœna *Divitis* (Luc. xvi. 24) 449 p.
m. 640 p. m. al. Cf. *Matth.* ad
Philipp. i. 16.
ἀποθέσθαι, *προσποθ.* *conf.* 458
init.
ἀποτίναιν. ἀπέτις, ἀπήτησε 717
a. m.
ἀποτομία 226 c. m. ἀποτόμως
226 init.
ἀποτρέπειν seq. infin. sine τοῦ
279 init.
ἀποτροπαῖος 395 pr. f.
ἀποτυμπανίζειν, *justibus cadere*
384 a. m. 440 init. = ἀποκεφαλί-
ζειν XII. 248 c. m. Alii aliter. Cf.
Galak. *Advers.* *Misc.* c. 46.
ἀποτυχία segetis 574 p. m.
ἀποφαίνειν. ἀπέφηνε, ἐνεφ. *conf.*
392 a. m. ἀποφαίνεσθαι, *sententiam*
ferre 745 init.
ἀποφαντικὸς λέγειν 569 init.
ἀπόφασις, *affirmatio* 289 c. m.
389 pr. f. *mera aff. probationibus*
destituta 519 p. m. IX. 712 p. m.
καὶ οὐδὲ κατασκευῆς δέχεται, ἀλλ'
ἀρχαῖται τῇ ἀποφάσει. *sententia*
judicis 488 pr. f. 753 init.
ἀποφάρεσθαι, de *captivis* 48 init.
noi. ἀπηγέθησαν, ἀπῆχθ. *ibid.*
ἀποφράττειν τὰς ἀκούας 173 a. m.
τὸ στόμα 569 p. m. *Edd.*
ἀπραγμοσύνη *virtutis pars* 588
init.
ἀπρακτοί, ἀκαρποὶ *conf.* 809
init.
ἀπρόνοητος 212 c. m.
ἀπροσεξία, *incuria* 268 pr. f.
ἀπρόσιτος, ἀπορρήτος *conf.* 21
a. m.
ἀπροστάτεντος 77 a. m.
ἀπρόσφορος, πρόσφ. 420 init.
noi.
ἀπτειν, πατεῖν (πῦρ) *conf.* 454
init.
ἀπώλεια absolute pos. 338 init.
425 c. m. *conf.* c. ἀποβολή 302 a.
m.

ἄρα, ἄρα μὴ *conf.* 485 c. m.
ἀραγνῶδες 28 a. m. v. l.
ἀργεῖν. ἀργῶν τρέφεσθαι 402 c.
m. XII. 117 a. m.
ἀργία, ἐνέργεια *conf.* 667 a. m.
ἀργυρένδετος 633 c. m. 796 init.
noi.
ἀργυροκοπεῖον, χρυσοχοῖον *jun-*
guntur 518 a. m. X. 92 c. m.
Athen. p. 193 p. m. Cf. *Plut.* II.
830 p. m.
ἀρεθὴν καθεῦδεν 693 a. m.
ἀρετὴν, αὐτὴν *conf.* 320 a. m.
ἀρετῶν, ἀγαθῶν 44 c. m.
ἀριστεύς 325 a. m. *conf.* c. ἀρι-
στεύων 400 p. m.
ἀριστίνδην 768 pr. f.
ἀριστοποιεῖν 704 init. v. l.
ἀριστος (ὁ) *prandium* 502 init.
Eld. Cf. *Bas.* ad *Greg.* c. m. p.
22.
ἀριστοτέλης *Deus* 276 p. m. Cf.
Wytt. ad *Plut.* de *S. N. V.* p. 24.
ἀρξίσθαι ἐν τι 515 c. m. *Eld.*
ἄρκος, ἄρκτος 61 init. *noi*. ἄρ-
κος *constanter* *habet* *Cod. Vat.*
Vers. LXX.
ἀρμόδιος 171 c. m.
ἀρνεῖς 676 a. m.
ἀρπάζειν. οὐδένα ἀρπάσεται 750
a. m.
ἀρραβῶν 157 a. m. 660 init.
ἀρραγῆς (ναὺς) 714 init.
ἀρτοποιητικὴ (ἡ) 534 c. m.
ἀρχειν, ἀρχεσθαι *conf.* 238 p.
m. *noi*. ἀρχεσθαι, ἔχεσθαι 565 a. m.
ἀρχῇ, ἀρετῇ, γέννησις, λαγὺς
conf. 298 p. m. τὴν ἀρχὴν, *omnino*
211 a. m.
ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς *conf.* 454 c. m.
noi. οἱ ἀπὸ ἀρχιερέων 761 pr. f.
noi.
ἀρχων 16 c. m. 685 init. *Insignia*
ejus sunt ζώνη καὶ χλαῖς X. 233
p. m. ἀρχοντας, ἀρχόμενοι *conf.*
542 p. m.
ἀσάφεια 550 init. 568 p. m. *noi*.
ἀσβολὴ ἀσβολος 355 a. m. Cf.
Lobeck. ad *Phryn.* p. 115.
ἀσβολοῦν. ἡσβολωμένος 355 a. m.
402 init.
ἀσμενίζειν τι 514 p. m. *Wytt.*
ad *Plut.* *Mor.* VI. 695. -εσθαι *ibid.*
Eld.
ἀσπιδηφόρος, ἀσπιδος. 553 init.
ἀστείος, *ludibundus* 765 init.
ἀστράγαλοι 492 pr. f.
ἀστρολογία 84 a. m. ἀστρονομία
85 init.
ἀστρον, de sole 571 pr. f.
ἀσυχρήτως 157 c. m. 261 init.
ἀσυλος 160 a. m. 166 c. m. 364
init. *noi*.
ἀσφάλεια, ἀσάφεια 568 p. m. *noi*.
ἀσφαλίζεσθαι τινα, *munire*, *can-*
ium reddere 716 c. m. 724 pr. f.
734 pr. f. 260 p. m. *Edd.*
ἀσχαλλεῖν 16 init.
ἀσχημοσύνη. *Vid.* αἰσχύνῃ.
ἀσχολαίτερος; *barbarum* 404 pr.
f. *noi*.
ἀσώματοι δυνάμεις, de *daemoni-*
buses 12 c. m. 138 p. m.
ἀτακτεῖν 159 c. m.
ἀταραξία 515 p. m.
ἀτάραχος 594 a. m. *conf.* c. ἀτά-

ρακτος 74 a. m. ἀταράχος 783
a. m.
ἄτε ὥς, ὁ τέως *conf.* 168 a. m.
ἄτελης (δῆμος) 279 p. m.
ἀτθασσος 437 a. m.
ἄτιμος, παράνομος *conf.* 497
init.
ἄτιμοῦν, ἀτιμάζειν *conf.* 618 c.
m. *noi*.
ἀτοκία 340 pr. f. *noi*. ἀτόκια
(τὰ) *ibid.*
ἀτονεῖν 206 a. m. 607 c. m. 647
p. m.
ἀτονος 581 p. m.
ἀτοπος, *ιurpis*. ἄτ. ἐπιτηδεύματα
384 c. m. ἄτ. ἔρωτες 673 pr. f. de
Sodomitis 460 p. m. Cf. *Jacobs.*
ad *Ach. Tat.* p. cii.
αὐθαδίασμος 210 c. m. 307 c. m.
αὐθεντεῖν 204 init. αὐθεντία 276
a. m.
αὐταρκῶς, *satis*, *commode* 772
a. m. 782 c. m.
αὐτεξούσιον 92 a. m.
αὐτογένενα et similia 708 c. m.
noi.
αὐτόθεν, *illico*, *ultra* 9 c. m. 658
c. m. 714 a. m.
αὐτόλιθος, αὐτὸς λίθος *conf.* 818
p. m. *noi*.
αὐτός, αὐτός, *ipse* = *Dominus*
148 init. 288 c. m. *Hebr.* xiii. 5.
conf. c. ὁ Χριστὸς 156 pr. f. 346
init. 594 a. m. αὐτός, οὗτος *conf.*
143 p. m. et *passim*. αὐτῇ, αὐτῇ
170 a. m. 395 p. m. αὐτοί, οὗτοι
265 c. m. αὐτὸς = τὸ πρᾶγμα 406
init. 442 c. m. *noi*. αὐτὸς de *nomine*
masculino 304 init. *noi*. αὐτὰ pro
αὐτὸ 250 p. m. *noi*. 279 pr. f. *noi*.
300 init. *noi*. αὐτοὶ de *genere ho-*
minum 184 init. *noi*. 305 a. m.
noi. αὐτὸ μόνον 459 p. m. *noi*. αὐ-
τὸς ὁ cum *notione accuratioris*
142 p. m. 254 p. m. 757 init. 812
p. m. ὁ αὐτός, ταῦτα, ταῦτα *conf.*
503 p. m. ταῦτὸν 653 pr. f. τὴν
ἐκείνην αὐτοῖς *vitiore* pro τὴν αὐ-
τὴν ἐκείνης 446 a. m.
αὐτοῦ. Pro eo αὐτοῦ *scribere*
solet *Chrys.* 22 c. m. *noi*. 147 pr.
f. *noi*. 637 a. m. *noi*. 717 p. m.
noi.
αὐτοτελής 153 init.
αὐχεῖν, μέγα φρονεῖν *conf.* 452
c. m.
ἀφαίρειν. ἀφελῶ, φιλῶ 229 a. m.
ἀφανίζειν πρόσωπον 259 p. m.
354 p. m. τὸν ἀέρα 402 c. m. in
nilum *reddere* *Ben. corrumpere*
Ge. rectius.
ἄφατος, ἄφραστος 327 c. m. 554
pr. f.
ἄφρασις, ἀφαίρεσις *conf.* 641 a.
m. *noi*.
ἄφρατος 604 a. m.
ἀφέναι seq. infin. 856 a. m.
ἀφῆς, ἀφελς, ἀφελς, ἀφῆς *conf.*
253 a. m. 404 init. 567 p. m. ἀφίε-
ται, ἐφίεται *conf.* 464 a. m. *noi*.
ἀφιστάναί. ἀποστήσεσθε, ἀπο-
σχέσεσθε *conf.* 777 p. m.
ἀφορμὴ 747 pr. f. 753 pr. f. *fa-*
culiatis 573 c. m. *noi*.
ἀφιστούμενος, *perfunctorie* 422
a. m.
ἄφραστος. *Vid.* ἄφατος.

ἀγανὲς (πύλας) 555 init.
ἀγίδες οὐρανοῦ 242 init.
ἀγορεῖται 244 p. m.

B

βάθρον. βάθρα, *subsellia* 796 init. Jungit τὸ βάθρον τὸ ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ τὴν κλίμακα 65 c. m. ubi Montef. de pavimento intelligit: Græcum verbum Armenis litteris expressit Interp. Arm. [Divitis cadaver καίται γυμνὸν ἐπὶ τοῦ βάθρου V. 517 p. m.] ἐκ βάθρων ἀνασπᾶσαι 422 pr. f.

βαθύς. βαθεῖα εὐρήνη 258 init. βαθύς, βαρὺς conf. 544 init.

βαρύνειν εἰς τινα 817 p. m. -εσθαι τῷ διονυσῳ 777 pr. f.

βάλλειν. βαλεῖν, λαλεῖν conf. 474 p. m. not. 834 a. m. βεδλημένος (πένθει), βεδαρημένος conf. 759 p. m. not.

βάναντος 509 p. m. not. αὐτὸν βάναντος τέχνη ibid.

βαπτίζειν. βαπτίζοντος, βαπτισματος conf. 141 pr. f. not. 165 init. βαπτίζασθαι, -σθῆναι 160 pr. f. I Cor. x. 2.

βάραθρον, de vitio 518 init. conf. c. βάρους 82 c. m.

βαρεῖν 630 a. m. βαρεῖσθαι τι, *opere ferre* 68 init. Vid. βάλλω.

βαρὺς conf. c. βαθύς 544 init. c. βάρβαρος 419 c. m.

βασανίζειν τὴν ὄψιν fuoco 554 p. m.

βασίλεια (τά), urbis regio 47 a. m.

βασιλεία (ἡ), om. τῶν οὐρανῶν 635 p. m. et sine articulo 354 p. m. 492 init.

βασιλεύουσα πόλις 85 c. m. not. βασιλεὺς, lusus puerilis 686 init. 492 pr. f. not.

βατολογία quid sit 249 init. βιάζεσθαι pass. 405 c. m. 475 a. m. mod. 614 c. m.

βίος. (1) *vita vel conditio hominum*. «Vitam appellat varias vitæ civilis conditiones.» *Matth. N. E.* p. 37. Sic 294 a. m. πολλὸν ὁ βίος τοιοῦτων γέμει παραδειγμάτων. 302 c. m. τὰ ἐν τῷ βίῳ κακὰ (ubi male Edl. ἐν τῷ παρόντι βίῳ). 219 init. 425 a. m. 485 c. m. 535 p. m. 715 p. m. XI. 774 init. ἐπὶ ἀνατροπῇ τῶν πάντων ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὸν βίον εἰσενήνεκται. Plura dabit Casaub. *Animad.* p. 954. Nec aliter Latini. Cic. de Off. iii. 7. *negat ullam pestem majorem in vitam hominum invasisse.* [Sic intelligo locum Athen. xiv. p. 615 F. τὴν σχολὴν εἰς τοῦτο τὸ μέρος τοῦ βίου καταγρόμενον, ubi hæsit magnus *Animadversor*; pessime autem Schweigh. τὴν σχολὴν τοῦ βίου jun-gere præcipit.]

(2) *sensu morali* = πολιτεία, fere semper in bonam partem, ut πράξις, τρόπος, ἔργα et sim. Sic 295 a. m. κατὰ γὰρ αἰρετικοὺς ἔστι πολλὰκις καὶ βίον εὐρεῖν: quem locum corruptit Ed. Venet. ἐνάρετον post βίον inferendo. Adhe 299 c. m. sq. 484 c. m. sq. Τῷ

βίῳ opponuntur ἡ πίστις, τὰ δόγματα, interdum τὰ σημεῖα.

(3) *vita secularis*. Nostri locutionem, παρθένος ἀποταξαμένη τῷ βίῳ, laudavit Vales. ad Euseb. H. E. vi. 3. Cf. II Tim. ii. 4. Hinc βωτικοὶ ἄνθρωποι 442 p. m. 759 a. m. βωτικὰ πράγματα 548 a. m.

βωτικὸς. Vid. βίος N° 3. conf. c. ἀτιμος 810 a. m.

βλάβη, λῶδη conf. 682 a. m. βλάβη (non τῇ β.) τῇ ἡμετέρᾳ 175 init. not. 440 p. m.

βλαχία, *ignavia, mollities, luxus* 510 init. 557 pr. f. 812 p. m. 835 pr. f. Cf. *Ruhn.* ad Tim. p. 60 sq.

βόαν. αὐτὰ βοῶντων, αὐτοῦ. conf. 250 p. m. not. βεδομημένος, seq. ἐν vel. ἐπὶ 14 AB.

βόθρος, βάραθρον conf. 82 c. m. βοσστάσιον 554 c. m. 850 p. m. (ubi H. K. cum Edd. βους.)

βόρβορος, μάργαρος conf. 66 a. m. not. γῆ καὶ β. 789 p. m.

βούλεσθαι cum accus. 25 a. m. 298 pr. f. conf. c. βουλεύεσθαι 175 init. 687 c. m.

βραβεύειν 261 init. Βρεττανικός 767 c. m. Sic ed. Sav. Βρεττανικός Ben. Diod. Sic. ἡ Βρεττανική. Herodian. Βρέττανοι.

βρόχος. ἐπὶ βρόχον εἰσεῖν 54 a. m. 192 c. m. τοὺς ἀπὸ βρόχων καταγεῖν 297 p. m. not.

βύειν, μύειν 447 a. m. not. X. 435 pr. f.

Γ

γαλακτοροφείσθαι 766 p. m. -τροφία 124 init.

γαλεάγρα 339 p. m. 603 c. m. γάνυσθαι, γάνυσθαι 544 p. m. not. 592 c. m. not.

γάρ in initio Hom. 347 init. 414 a. m. 565 init. al. γάρ repelitur 327 a. m. not.

γαστήρ. γαστρός, τρυφῆς 159 a. m.

γαστρίζειν, *saginare, opipare accipere* 501 c. m. -εσθαι, *gula indulgere* 159 init. 501 c. m. 707 c. m.

γεινίσιος, γειτονία 602 init. γελᾶν, καταγελᾶν conf. 288 a. m.

γέμειν τινός, ἐκ τινός conf. 706 init.

γενεά, *genus hominum* 741 init.

γένεσις, *genealogia* 7 a. m. *astrologia* 89 init. not. [Adde IV. 656 c. m. τῇ τάξει χρησάμενος τῆς ἐξω γενέσεως. «*Exterioris generationis.* Quid hoc rei est? Fortasse, inquit A. Dounæus, τῆς ἐξ ἀρχῆς γεν. Latinus Interpres videtur non legisse τὸ ἐξω; certe non verit: omnes tamen libri nostri et Regii habent. Quid si legamus τῆς ἐξῆς γ.?» Sav. «*Mallet utrumque et ἐξω et ἐξῆς abesse.*» Ed. Ben. 2da. Nimium τὴν τάξιν τῆς γ. de ordine ætatis naturæ Jacobi perperam ceperunt VV. DD.]

γενικός. τὰ γενικώτατα πάθη 222 p. m. not.

γενῶν, ἀναγ. conf. 517 a. m. not. γεννηθεῖς, γεννηθεῖς 511 a. m.

γεννώμενος, γενόμε. 156 p. m.

γέννησις conf. c. γένεσις 89

init. not. c. ἀναγέννησις 787 p. m.

γαράρειν 674 c. m.

γῆ. γῆς, τῆς conf. 138 p. m. not. γῆ καὶ βόρβορος 789 p. m.

γηπνός 11 c. m.

γίνομαι. [Sic constanter scripsi; quanquam et codd. et Edd. hic illic alteram formam præbent.] γίνεσθαι πρὸς τι vel πρὸς τινι 289 a. m. not. κατὰ τινος 528 init. τινός μόνου 187 p. m. γίνου omiss. 545 c. m. γίνεσθαι, τείνεσθαι, ἐπείγεσθαι conf. 289 a. m. (cf. 557. c. m.) γινομένων, νομικῶν 810 pr. f.

γῆσιος υἱός de Christo 21 c. m. al. γησιώς (subaudi υἱόν) 547 init.

γησιότης, οἰκειότης, ἡμερότης conf. 589 p. m.

γνώμη, *alacritas* 809 a. m. conf. c. προθυμία 768 init. σὴ γνώμη 738 init.

γνώρισμα 59 c. m. 216 init. conf. c. γνώριμον 748 a. m.

γόνος, *onus jumenti* 201 init. γόνος vitiosum 2 init. not.

γόνου. πρὸς (alii πρὸς) τῶν γ. 307 p. m. πρὸς τῶν γ. ἵκετε εἰν Basil. I. 107 p. m.

γούν. ὡς.... γούν 189 p. m. καί.... γούν 626 init. 602 pr. f. ἀναισχύντου γούν ἀπολογίας 801 pr. f. 806 a. m.

γράμματα (τά), *non sacra Scriptura* 522 pr. f. not. γράμμα, πρᾶγμα conf. ibid. γράμμα, σύγγραμμα 752 pr. f.

γραμματεία, *πραγματεία* 683 c. m.

γρηγορεῖν. ἐγρηγορῶς, ἐγρήγορος 489 p. m.

γυμνάζειν τὸν λόγον 662 p. m. seq. ἐπὶ παραβολῇς, ὑποδείγματός, προσώπου al. 304 init. 647 p. m. 664 c. m. Plut. I. 873 c. m. μελέτης ἐνεκεν γυμνάζων τὸν λόγον εἰς φαῦλην ὑπόθεσιν.

γυμνασία (ἡ) 333 p. m. γυμνασία (τά) 367 a. m. not. 514 c. m.

γυμνός, seq. ἀπὸ 777 p. m. a. f. γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, *barefaced* 590 p. m. 422 p. m.

γυναικόδουλος 627 a. m.

Δ

δαλ, δέ conf. 464 p. m. 518 pr. f. 522 p. m. 529 c. m. 598 init. 829 a. m.

δαπανᾶν πολυτελῶς 795 init. not. δαπανώμενος, *dissipabilis* 554 init.

δαπανητικός 540 a. m.

δέ in apodosis, *e contrario* 95 c. m. not. τί δέ; τί δαί; conf. Vid. δαί. δ' ἂν 328 p. m. not. 779 pr. f. δ' οὖν 715 a. m. 757 p. m.

δεδύτεσθαι, *timere* 545 c. m. 361 pr. f. v. I. *terrere* 540 c. m. 590 pr. f.

δεῖ elegantiam suppressum 147 init. not. intrusum 125 c. m. not. 557 c. m. 618 c. m. δεῖ, δοκεῖ conf. 407 init. δεῖ, δέχται 534 p. m. not. 639 p. m. 815 init. δεῖ, ἡ 246 p. m. δεῖ opus sit, ei δεῖ roges conf. 256 a. m. not. δέων,

constructio peculiaris 93 c. m. not.

δεῖδαι, δέδωκα, δέδωκα conf. 304 pr. f. εἴσεις, εἴσας 496 a. m.

δεικνύμαι, δεικνύσι, δεικνύς conf. 308 c. m. not. 710 init. not. ἐδείχθη, ἐδείχθη conf. 8 init. not. δειξας, διδάξας 270 c. m. 695 init.

δειλὸν, seq. infin. 194 p. m. δειλός, δουλος conf. 632 pr. f.

δείματα, διηγήματα conf. 545 a. m.

δεῖν, ἵγare. εἴσεις, εἴσεις conf. 496 a. m. δεδίσθαι, δέρεσθαι 749 c. m. δεδεμένος, λελυμ. 4 a. m. not.

δεῖναι conf. c. κατὰ 737 init. c. συμφορὰ 514 init. c. ἀγῶν 814 pr. f.

δέκα, δώδεκα conf. 767 a. m. not.

δεξιούσθαι 295 p. m. not. δέομαι. δέεται 315 a. m. δέεσθαι 535 a. m. δέεται, δέ conf. Vid. δέ.

δέρεσθαι, δεδίσθαι conf. 749 c. m.

δεσμεῖν, δεσμεύειν 284 c. m. 818 a. m.

δεσμὸς conf. c. ἐσμὸς 444 a. m. c. ὁσμὸς 833 init.

δεσμωντήριον, δικαστ. conf. 218 p. m.

δεσμώντης conf. c. δημώντης 544 a. m. c. δεσπόντης 771 a. m.

δεσποτεῖα 267 p. m. δεσπότης conf. c. δεσμώντης 771 a. m. c. προφήτης 677 c. m. not.

τοῦ δεσποῦ intrusum 437 a. m. not.

δεύτερος, ἑτερος conf. 274 p. m. 337 pr. f. δεύτερον, πρότ. 245 init.

δέχεσθαι, ἐδέχθη, ἐδέχθη conf. 8 init. not. ἐδέξω, ἐξελέξω 485 p. m.

δὲ οὖν 641 a. m. et pr. f. Edd. 676 pr. f.

δηλητήρια, om. φάρμακα 174 c. m.

δηλὸν, δεικνύς conf. 516 init. δήλως 769 p. m. VI. 275 c. m.

δημαγωγὸς Moyses 23 a. m. Apostoli 12 a. m.

δημυγορεῖν celebrare? 490 c. m. not.

δημοσιεύσεις 541 init. δημῶδες 185 a. m.

διά. δι' ου = ὅφ' οὗ 598 c. m. διαβάλλειν res dicitur 191 a. m.

not. διαβεβλημένος, infamis 347 p. m.

διαβιβάζειν τὴν ὕδριν 406 init. διάδρογος, humidus 28 a. m.

διαγγέλλω. διηγέλλω 211 init. p. f.

διάγειν, διατρίβειν conf. 674 a. m. διαγορεύειν 102 c. m.

διαγρηγορεῖν 569 a. m. διαδίδωμι. Vid. δίδωμι.

διαδοχή, διδοχή conf. 701 c. m. διαθείς, caritas, studium 295 a. m. 528 p. m. 393 init. 774 pr. f. seq. περί 230 a. m. 327 init.

διαδουλεύειν, διαδουλλ. 556 a. m. not. 590 pr. f. not. τὰ ὅσα δια-

θρυλούμενος 590 pr. f. not.

διαίρειν, discernere 471 init. δια-
λει, dividet, vitiose 757 p. m.

διαίρε, διέσχισ conf. 397 a. m. διαίρειν, διαίρει στόμα 384 a. m.

Cl. Ind. Demosth. s. v. διακαίεσθαι, amore inflammari

229 a. m. not. διακαίωμαι, δεδι-
καίωμαι conf. ibid. διακαίεσθαι,

διακείσθαι 215 init. not. διακείσθαι πρός vel περί τινα 626

a. m. not. 838 init. Cf. Jacobs. ad Philostr. p. 307. διακείται, δια-
κείται 215 init. not.

διακλῆν ξύλα 705 a. m. διακλώ-
μενος, fractus, mollis 674 c. m.

διακλόμενοι τράχηλοι 225 a. m. διακεκλασμένον σχῆμα, βλέμμα

etc. 676 init. διακεκλασμένα μέλη
(cantus) II. 318 init. Cf. Tour.

Emend. I. 166. διάκλασις μελῶν (membrorum)

422 pr. f. διακονεῖσθαι, ministrare 705 a.

m. sensu turpiori 505 p. m. not. de Diaconis 789 c. m.

διάκονος, διδάσκαλος conf. 375 a. m. διακονία, οἰκονομία 810 init.

διακρίσθαι, discerni 240 p. m. I. 757 c. m. διακοπτόμεθα

τῶν ὀνίνουσιν γυναϊκῶν χαλεπώ-
τερον. de mari ventis agitato 675

p. m. διακρατεῖν 237 a. m. 395 p. m.

535 a. m. διακριβούσθαι 54 c. m.

διακρούεσθαι, excutere, discutere,
repellere. χάριν 1 a. m. νεφέλην

285 a. m. τοὺς ὄχλους 342 c. m. supplicem 530 p. m. τὰ δεινὰ 504

p. m. διακωδωνίζειν 174 init. 776

pr. f. διαλαβεῖν πελάγη 323 p. m. not.

διαλέγεσθαι, διατάττεσθαι conf. 372 init. 399 c. m. m. διαλέχθησαν

διηλέχθησαν 8 init. not. διάλειξις, homilia 32 c. m. 572

p. m. διαλύεσθαι, absolvere 32 c. m.

τὸ πᾶν 502 c. m. τὰ ἀμαρτήματα, ex-
piare 131 init. 187 c. m. διαλυ-
μένος, in risum solutus 60 a. m.

δ. βίος 146 init. διάλυσις, expiatio 131 pr. f.

conf. c. διάχυσις 97 init. not. διαναβάλλεσθαι 801 p. m.

διανίστασθαι 20 a. m. 181 pr. f. 285 c. m.

διάνοια conf. c. ἀνοια 186 c. m. not. c. ἀγνοια 338 p. m. κατὰ

διάνοιαν, κατ' ἰδίαν conf. 109 a. m. not.

διαπατῶν 344 a. m. διαπιστεῖν τῇ γένει 155 p. m.

τῇ κρίσει 740 init. διάπλασις 395 p. m.

διαπορεῖν, intrans. 130 c. m. 304 p. m. trans. 519 a. m. 768

init. Vid. ἀπορεῖν et ἐξαπορεῖν. διαρράπτειν 510 c. m. p. m.

διαρρεῖν 97 init. 186 p. m. διαρ-
ρέων βίος 543 p. m. -ον σχῆμα

144 pr. f. -ουσα τρυφή 145 init. διαρρήγνυσθαι de rixantibus 200

init. διασαφείν 34 a. m. v. l. 616 a. m.

v. l. ἐαυτὸν, ἐαυτῷ 575 c. m. not.

διασπῆν γραμματεῖον 553 p. m. 572 p. m.

διαστασιάζειν 228 init. 397 c. m. conf. c. διατάζειν 203 a. m.

διαστρέφω, διεστραμμένα στοι-
χεῖα 159 init.

διασχίζω, διέσχισ, διεψε 397 c. m.

διάτασις κροτάφων 473 pr. f. διατάττεσθαι conf. c. διαλέγεσθ.

572 init. 399 c. m. c. διαλλάττεσθ. 372 init.

διατείνεσθαι, pandiculi 581 c. m. not.

διατιθέναι τινὰ τι 726 pr. f. not. [I. 791 p. m. καὶ τὰ τῶν ἐχθρῶν

αὐτῶν διατίθεις. Corrige αὐτὸν ex Sav. et codd. Cf. Hemst. ad Luc. Nigr. 38.] διατείνει πρός ἐαυτὸν,

qui similem facere 771 p. m. διατινάζειν τὴν φλόγα 200 pr.

f. Cf. Prec. 3 puer. v. 25. διατιτρώσκειν λοδοὺς ὄτων, per

contemplum pro διατρίβειν 836 pr. f. διατριβή, σχολή conf. 94 a. m.

διατρίβειν, de gehenna 737 p. m.

διατυποῦν 51 init. XI. 475 c. m. Charit. Aphrod. iv. 1.

διαφθεῖρω, φθεῖρω conf. 193 pr. f. διαφθορά, φθορά 331 p. m.

διάφορος 301 c. m. 638 init. v. l. δ. πλακύντες 501 init. not.

διαφόρος 638 init. 758 init. Vid. ἀδιαφθώς.

διαχεῖν 561 a. m. διαχεῖσθαι τρυφῇ 354 init. cibo 561 a. m.

Joseph. Ant. xi. 5. 6. risu I. 321 a. m. Cf. Matth. N. E. p. 190.

Jacobs. ad Philostr. p. 368. διάχυσις, διάλυσις conf. 97 init.

not. Wytten. ad Plut. de S. N. V. p. 103.

διδασκαλία, δυσκολία 702 p. m. not.

διδάσκαλος, διάκονος conf. 375 a. m.

διδάσκειν. Vid. δεικνύμαι. διδοχή, διαδοχή conf. 701 c. m.

διδόναι, διαδόναι conf. 741 pr. f. δίδωμεν 97 a. m. not. τίς ἂν

μοι δοίη, utinam 465 a. m. τίς μοι νῦν ἔδωκε IX. 757 p. m.

δίδραγμα (τὰ) 761 pr. f. not. δίδραγμα 585 init. v. l.

διεδικάζειν 233 a. m. διαλέγειν, διηλέχθησαν, δι-
λέχθ. conf. 8 init. not.

διευκρίνειν 735 init. διχάζειν τινι, τινὰ conf. 287 a. m.

δικαιολογεῖσθαι 638 c. m. p. m. δικαστήριον, -ια conf. 53 init.

837 init. conf. c. δεσμωντήριον 218 p. m.

δίχης, τιμωρία conf. 214 c. m. διοικίζειν, διοικισμένος de para-
lytico 345 init. not. Adde VIII. 68

p. m. τὰ τε παραλελυμένα καὶ διο-
κισμένα συγκαλλωμένα μέλη.

διολισθαίνειν 641 p. m. διορατικός 489 init.

διορδοῦν. Vid. κατορδοῦν. διορδοῦν γάμους 830 init.

διστάζειν, διαστασιάζειν 203 a. m.

διπλασιασμός 718 a. m.
 διωθεῖσθαι 862 a. m. 364 p. m.
 τοὺς ὀχλοὺς 327 pr. f. non διωθεῖν
 529 p. m. not.
 δώκειν amice 295 p. m. not.
 conf. c. δεξιούσθαι, ἀγαπᾶν ibid.
 repellere 529 p. m. not. & τὰς ἐρη-
 μίας 778 a. m.
 δῶγμα, ὀρίνιο 308 init. not.
 δοκεῖν, δοκῶντα, δυνάμενα 172
 c. m.
 δόκησις, dogma Docetarum 495
 p. m. not.
 δόξα, κενδοξία conf. 261 p. m.
 δοξολογία 563 a. m.
 δοξομαγεῖν 627 a. m. -via 625
 c. m.
 δόρυ σῆσαι, κινῆσαι conf. 830
 init. δόρυ κινεῖν, manum hastae
 admoveere Eur. Androm. 607.
 δούλος, δεῖλος conf. 652 pr. f.
 δουροφρία, -λαι conf. 515 init.
 not.
 δρέπεσθαι metaph. 638 pr. f.
 δριμύτης γολή 631 p. m. acris bi-
 lis Pers. Sat. II, 45.
 δρόσος ἐν χαμίνῃ 68 a. m. not.
 Cf. Boisson, ad Nicet. II, 115.
 δρυμοτομική, δρυος. conf. 534
 c. m.
 δυσανάγετος 602 c. m.
 δυσδιόρθωτος 006 a. m.
 δυταιβία, δυσωδία conf. 335 a.
 m. not. Eadem confusio est IX.
 224 a. m.
 δυσένδοτος 606 p. m.
 δυσκολία, διδασκαλία 702 p. m.
 not.
 δυσκρασία corporis 780 a. m.
 δυσπαράδεκτος 570 pr. f.
 δυστροπία 817 pr. f.
 δυστροπὸν (τὸ) 34 c. m. not.
 δυσφωρότατος, δυσφώρατος, δυσ-
 φωρατότατος conf. 244 p. m. not.
 δυσφώρατος, δυσφωρος ibid. [Ne-
 gat Schafer. ad Chasril. p. 274.
 exstitisse formas δυσφωρος, δυσ-
 χειρος et sim.; superlativos autem
 δυσφωρότατος, δυσχειρότατος per
 syncopea a legitimis δυσφωρατό-
 τατος, δυσχειρωτότατος fluxisse
 autumat.]
 δυσωπεῖν, pudorem incutiendo
 exorare; «supplicando invidiam
 facere, sic ut prae pudore quis
 precibus concedere cogatur.»
 Hemst. ad Chrys. in Philem. Hom.
 II. Legitur 68 a. m. (ubi male pla-
 care verterunt) 563 p. m. 607 c.
 m. 645 a. m. Cf. Lobeck. ad Pluryn.
 p. 190.
 δῶμα, casula 326 c. m. δωμά-
 των monachi 674 init.
 δωρεά (ἡ), de beneficio S. Spi-
 ritus per baptismum collata 60
 init. 164 pr. f. de remissione pec-
 catorum 140 p. m.
 δωροφορεῖν 586 c. m.

E

ε, αι, idem sonus 752 init. not.
 εαυτοῦ, αὐτοῦ conf. passim.
 εαυτὸν, ἐμαυτὸν 344 p. m. ἡμᾶς
 εαυτοὺς 536 a. m. v. f. ὁμῶν εαυ-
 τοῖς 813 p. m. v. f.
 ἐδοξάς μεγάλη Adnot. p. 151.

ἔδρατος, ἰουδαίος conf. 214
 a. m.
 ἐγγίνεσθαι, ἐπιγ. conf. 102 c.
 m. 148 init. 223 a. m.
 ἐγγονος, ἐκγονος 2 init. not. 25
 init. not. 124 c. m. 282 pr. f.
 675 pr. f. al.
 ἐγγυμνάειν 643 pr. f. 644 init.
 ἐγγὺς cum dat. 719 pr. f.
 ἐγερσις, ἀνάστασις 376 c. m.
 not.
 ἐγκαινίζω, ἀνακ. conf. 552 init.
 ἐγκαλεῖν seq. διατί, obicere 689
 c. m. ἐγκληθῆναι, ἐκκλησιασθῆ-
 ναι conf. 700 init. not.
 ἐγκαλινθεῖσθαι τινα, ἐν τινι 651
 a. m.
 ἐγκαλλυπίζεσθαι 93 a. m. 101
 c. m. al.
 ἐγκαλύπτεσθαι, erubescere 322
 init. -φάμενος, capite aperto 323
 pr. f. ἐγκαλύπτειν, ἐκκαλ. 106 a.
 m.
 ἐγκαρπα (φυσά) 177 c. m. IV.
 78 a. m.
 ἐγκαταθεῖν 783 a. m.
 ἐγκαταλιμπάνειν, omittere 241
 init.
 ἐγκλείειν, ἐκκλείειν (τὸν νόμον)
 conf. 309 c. m. 490 c. m. not.
 ἐγκλημάτων vel τῶν ἐγκ. ἀπαλ-
 λάττειν 595 pr. f. not. 815 c. m.
 not.
 ἐγκόπτειν, mediam rem turbare.
 Vid. ἐκκόπτειν.
 ἐγκρίνειν, adoptare, adnumerare
 309 p. m. 348 init. approbare 350
 pr. f. cui contrarium est ἐκβάλ-
 λειν Cf. 223 c. m. not.
 ἐγκύπτειν libro 129 init. 706 p.
 m. Contrarium est ἀνακύπτειν.
 Synes. p. 247 p. m. ὅταν ἀνακύψω
 τῶν βιβλίων, ἐπιβλέψης εἰμι πρὸς
 ἅπασαν παιδίαν.
 ἐρηγόρος, ἐρηγορίας conf. 498
 p. m. Cf. Thom. M. p. 625.
 ἐργεῖν, ἐργ. conf. 476 c. m.
 ἐργωρεῖ, personaliter pos. 447
 a. m. οὐκ ἐργωρεῖ Σατανᾶς Σατα-
 νᾶν ἐκβάλλειν. τὰ ἐργωροῦντα 704
 c. m. κατὰ τὸ ἐργωροῦν 372 p. m.
 τὰ οὐκ ἐργωροῦντα ἄλλως γινέ-
 σθαι 294 init.
 ἔθος, ἔθνος conf. 227 a. m. not.
 εἰ. ἡ conf. 531 pr. f. not. εἰ, ἡ
 294 c. m. εἰ καὶ. καὶ 435 init.
 not. εἰ καὶ, εἰχὴ 452 init.
 εἰδεχθῆς, deformis 393 a. m.
 εἶδω. οὐκ εἶδες... de re in S.
 Scriptura posita 157 pr. f. 201 pr.
 f. μὴ τοῦτο ἴδης 196 a. m. not.
 386 c. m. not. οἷος solet 598 c. m.
 al. εἶδε, οἷος conf. 127 init. εἶδο-
 μεν, οἶδαμεν 304 pr. f. 580 a. m.
 ἴδω, εἶδω 161 a. m. 195 a. m. 295
 init. 343 p. m. ἴδεν, εἰδέναι 740
 a. m. ἴδων, εἰδώς 208 c. m. 521
 init. 726 c. m. ἴδης, εἰπης 586 c.
 m. not. εἰσεται, ἵσεται 332 p. m.
 ἵσται, εἰσίσται 711 c. m. ἦδει, εἶδε
 681 a. m.
 εἰδωλον νεκρὸν 711 a. m.
 εἰχὴ, εἰ καὶ conf. 452 init.
 εἰχεν. εἰζοντα, ἥζοντα 347 a.
 m. εἰζουσι, ἥξ. 655 a. m. Vid.
 ἥκειν.

εἰκός, εἰκότως conf. 797 pr. f.
 834 a. m.
 εἰμαρμένη καὶ ἀνάγκη 623 pr. f.
 καὶ γένεσις 89 init. not.
 εἰμι, εἰμ. ἐστι, opus est; οὐκ
 ἐστι, non opus est 350 p. m. 401
 a. m. 464 init. 659 pr. f. 720 c.
 m. 839 pr. f. not. εἶναι ἐν τινι 440
 p. m. πρὸς τι, πρὸς τινι 289 a. m.
 not. ἦς, ἦς conf. 473 init. not. ἦ.
 ἦ 349 c. m. not. ἦ. δὲ 247 p. m.
 εἰμι, eo. ἦε, εἴη conf. 515 c.
 m. ἦε, εἴη, ἦκαί 367 init. ἦς, εἴης.
 ἦς, ἥκης 376 pr. f. ἦσαν, ἴσαν
 645 pr. f. Vid. προσήμι.
 εἰπον. εἰρη, ἴδης conf. 386 c.
 m. not.
 εἰρωνεύεσθαι 519 init.
 εἰς. ὅπ' ἐν, all at once 776 pr.
 f. 815 c. m.
 εἰσάγειν, probare 748 p. m.
 conf. c. ἐνάγειν 547 c. m. c. ἐξά-
 γειν 642 p. m. c. εἰσφέρειν 458
 init.
 εἰσαγωγή (δίκης) 857 init.
 εἰσιναί, εἰσίσαι, ἴσαι 711 c. m.
 εἰσδοξ, εἶδος conf. 437 p. m.
 292 pr. f.
 εἰς' οὖν, ἐτι οὖν, εἰ οὖν 258 c.
 m.
 εἰτουν 787 p. m. not. Greg. Naz.
 p. 520 p. m. ὁποσάσεις, εἰτουν
 πρόσωπα, ὅ τισι φέλον. Euthym. I.
 1011. ἔκλασεν, εἰτουν συνέθρυψε.
 ἔκ, ἀντι conf. 341 a. m.
 ἐκάτερος, ἀμφοτέρ. conf. 419 a.
 m. οἱ ἐκάτεροι 802 a. m. v. l.
 ἐκατοσταίος τόκος 573 c. m.
 ἐκβαίνειν cum accus. 514 c. m.
 ἐκβαρχεῖται 793 c. m.
 ἐκβάλλειν τὸν νόμον 490 c. m.
 not. Adamuñ 170 a. m. coll. 169
 init. conf. c. ἐκβάλλειν 267 init.
 571 p. m. 705 a. m. c. ἐκκλείειν
 490 c. m. not.
 ἐκβολή 585 c. m. Act. xxvii. 18.
 ἐκγονος. Vid. ἐγγονος.
 ἐκδεχέσθαι 15 init. accipere la-
 terpp. Annon potius expectare?
 ἐκδιδοῦναι τὴν ψυχὴν 428 pr. f.
 (ubi Edd. ἀποστρέφεσθαι) 510 p.
 m.
 ἐκδιχία 608 pr. f. Doro. ad Char.
 vii. 1.
 ἐκαί conf. c. ἐκείνο 196 p. m. c.
 ἐκείνην 499 a. m.
 ἐκείνος et οὗτος negligenter
 adhibet Chrys. 709 a. m. not. 814
 init. not. ἐκείνο, id quod dicturus
 sum 410 p. m. not. Cf. Dobree
 Adv. I. 364. ἐκείνης, μόνης conf.
 192 p. m. 335 p. m.
 ἐκθλύνειν 422 p. m.
 ἐκκαίεσθαι τιος 374 c. m.
 ἐκκαλεῖσθαι, incitare 300 pr. f.
 505 a. m. non ἐκκαλεῖν 538 init.
 conf. c. διεγείρειν 321 a. m.
 ἐκκαλύπτειν, ἐγκαλ. conf. 106
 a. m.
 ἐκαυσις (βαλανεῖου) 634 init.
 ἐκκλείειν. Vid. ἐγκλ. et ἐκβάλ-
 λειν.
 ἐκκλησιαστικὴ πολιτεία 58 init.
 ἐκκλησιάζεσθαι 700 init. not.
 ἐκκλίνειν τι 231 p. m.
 ἐκκόπτειν, excidere, abolere 227
 a. m. 351 p. m. ὁδὸν 111 c. m.

conf. c. ἐγκόπτειν 216 p. m. 313 c. m. 330 c. m.

ἐκκρίσις 525 pr. f. 692 pr. f.
ἐκκυλισθῆναι 689 p. m. εἰς ὀργὴν 355 a. m. *Matth.* N. E. p. 195.
ἐκλαμβάνειν, *intelligere* 28 a. m. 338 a. m. X. 585 c. m. κατὰ τοῦτο τὸ δεύτερον (σημαινόμενον) αὐτὴν ἐξελάβετο. *Lege ex Reg. 741 ἐξ-λαβεν.*

ἐκλύειν, *enervare* 99 a. m. 208 c. m. (male *remorari* Ge. *avertere* Ben.) 659 c. m. 684 p. m. ἐκλ. ὀργὴν 608 a. m. ἐντολὴν 203 c. m. ἐκλύειν, ἐκλύειν 99 a. m. *not.*

ἐκνικᾶν εἰς παροιμίαν 627 a. m. *not.* ἐκνικᾶσθαι 453 *init.*

ἐκόντως, *vox nihilli* 799 p. m. *not.*

ἐκπίπτειν, ἀποπ. conf. 452 *init.*
ἐκπῆδῶν, ἀναπῆδῶν conf. 47 *init.* *not.*

ἐκπληκτος, *stuporem afferens* 834 p. m.

ἐκπλήττειν, *altonitum reddere* 150 c. m. (pessime Ben. *incredare*, et p. a. ἐκπλήττεισθαι *objurgare!*)
ἐκπλήττον 160 pr. f. 834 p. m. v. l.

ἐκπολεμῶσθαι 190 a. m.
ἐκπομπεύειν, *publicare, infamare* 35 *init.* 53 *init.* 286 p. m. *Vid.* ἐμπ.

ἐκπορνεύειν 38 a. m. *Ep. Jud.* v. 7.

ἐκπτωσις 295 *init.* 298 *init.*

ἐκστατικός 607 a. m.

ἐκστοροφῇ (ὀφθαλμοῦ) 422 pr. f.

ἐκτείνειν, *intendere* 222 *init.* *pro-trahere* 220 *init.* *mortuum exten-dere* 756 *init.*

ἐκτινύναι (τὴν ἀξίαν) 612 p. m.

ἐκτισις 174 c. m. 659 a. m.

ἐκτοτε 725 p. m. v. l.

ἐκτραγωδεῖν 174 *init.* 530 c. m. 699 p. m.

ἐκτραχηλίζειν 186 a. m. -λιάζειν 443 a. m. *not.*

ἐκφέρειν ψῆφον 535 p. m. 671 a. m. ἐκτίμιον 159 pr. f. εἰς τὴν 459 a. m. ἐκφέρεσθαι εἰς τι 358 a. m. ἐξενήνεται παροιμία 341 *init.* 627 a. m. *not.*

ἐκφορεῖν, ἐκφύειν conf. 341 c. m.

ἐκφύειν 244 p. m. 341 c. m.

ἐκχέειν αὐτὸν 54 a. m. ἐκχυθῆ-ναι, *dispergi* 88 a. m. 841 c. m.

ἐλαία, *symbolum ἔλεους* 752 *init.* *not.*

ἐλαιον, ἐλεον. *Luditur in sono ambiguo* 752 *init.* *not.*

ἐλαύνειν, *progredi* 127 c. m.

ἐλαεῖν = ἐλεημοσύνην ποιεῖν 650 *init.* *Hæc permutantur* 451 *init.*

ἐλεημοσύνη, *duplici sensu* 373 c. m. *not.* conf. c. ἀνελ. 158 *init.*

ἐλεημων, ἀνελ. conf. 82 c. m.

ἐλευθεροῦν, *usu singulari* 262 *init.*

ἐλαχίστων 674 c. m.

ἐλκηθμός, ἐλκυσμός (614 a. m.), σκαρὰ γμός conf. 439 a. m.

ἐλκύειν, ἐκλύειν conf. 99 a. m. *not.*

ἐλλαμφίς 119 *init.*

Ἐλλήν, *Ethnicus* 198 c. m. 355 p. m. Ἐλλήνων παῖδες 361 a. m. 763 a. m.

ἐλλυμπάνειν 374 c. m. 516 *init.*

ἐλλπίδες (χρησταί) 56 *init.* 142 a. m. 164 a. m.

ἐμβάλλειν ἀγωνίαν τινὲ 154 a. m. (Cf. *Plut.* l. 1027 *init.* *Fre-*

quentius dicitur ἐμφ. τινὰ εἰς ἀγωνίαν). ἐμβάλλειν εἰς ἐκκλησίαν 117 *init.* εἰς ἀγορὰν *Matth.* N. E.

p. 98. εἰς λόγον 754 *init.*

ἐμμελῶς, *modeste* 469 a. m.

ἐμμένειν 151 *init.* 661 a. m.

conf. c. ἐπιμένειν 151 *init.*

ἐμβολή, *impetus venti* 515 p. m.

Toup. *Emend.* l. 337 sq.

ἐμπαράσκευος 155 *init.* II. 144 a. m. τὸ ἡδὺ καὶ ἐμπαράσκευον τῆς τραπέζης. *Sic Sav.* εὐπαρά-

σκευον Ben. *invitis Lexicis.*

ἐμπαροῖναι = ἐνυδρίζειν 288 *init.* 610 c. m.

ἐμπλατύνειν 550 *init.* *Vid.* πλα-

τυνεῖν.

ἐμπομπεύειν τινὲ, *exsultare in aliqua re* 686 a. m. 715 *init.* conf. c. ἐκπομπ. 497 *init.* 819 a. m. c.

ἐμπομπ. 819 a. m.

ἐμπορευέσθαι τινα 614 a. m. 2

Pet. II. 3.

ἐμπορία, εὐπ. 489 c. m. 492 p. m. et ἀπ. 613 pr. f.

ἐμπροσθῆναι 335 p. m. 587 c. m.

676 *init.* conf. c. ἐμπλ. 675 p. m.

ἐμπυρίζειν 726 pr. f.

ἐμπαῖνω, ἀποφαίνω conf. 392 a. m.

ἐμφαντικῶς 217 *init.* 279 p. m.

654 *init.* conf. c. ἐμπατ. X 125 c. m.

ἐμφιλόσοφος 701 c. m.

ἐμφιλοχερεῖν 134 pr. f. 244 c. m.

356 p. m.

ἐμφορεῖσθαι 516 pr. f. 528 c. m.

803 pr. f.

ἐν *redundat* 196 a. m. 223 *init.*

514 a. m. 665 p. m. 812 p. m.

ἐναδρύνεσθαι, *sibi placere* 65 c. m. 495 c. m. *not.* 499 c. m. 703 p. m.

ἐνάγειν, *inducere, suadere*, ab-

sol. 154 a. m. εἰς τι *passim.* conf. c. ἀγειν 348 pr. f. c. ἀνάγειν 63 a. m. 167 pr. f. 483 p. m. c. εἰς-

ἀγειν 547 c. m. IX. 646 *init.* ὥστε μᾶλλον ἐναγεῖν τὸν ἀπροσθὴν Ben. *Rectius Sav.* ἐνάγειν.

ἐναγῆς, *propr.* 381 *init.* μισρὸς καὶ ἔ. 412 p. m. *vocat.* ἐναγῆ 775 a. m. v. l.

ἐναγχαλίζεσθαι 624 pr. f.

ἐναγώνιος, *sollicitus* 152 pr. f.

293 p. m. al.

ἐνακμάζειν 338 p. m. 515 p. m.

676 c. m. conf. c. ἀκμάζειν 303 pr. f.

ἐναντιολογία 671 a. m.

ἐναντίον τοῦ, τῷ conf. 211 *init.*

οὐ, ὁ τοῦναντίον 499 p. m. 702 c. m.

ἐναποκαίεσθαι, ἀποκ. conf. 532 a. m.

ἐναπομένειν 199 c. m. 814 *init.*

558 p. m. *not.*

ἐνατος. *Hanc scripturam tuetur*

major pars codicum = ἐννατος se-

mel dant *Edd.* 401 p. m. Cf. *Fritzsche* ad *Marc.* p. 692.

ἐναυλος 306 a. m. 615 p. m.

ἐνδείκνυσθαι, *se ostentare* (*usi-*

talitus ἐπιδ.) 244 p. m. *Plut.* l. 867 pr. f. τοῖς συνωμόταις ἐνδείκνύμα-

νος. conf. c. ἐπιδ. 53 a. m. 253 a. m. 280 a. m. 467 p. m. al.

ἐνδεῖν 517 p. m. *not.* ἐνδεδεμέ-

νος, ἐνδεδομένος conf. 562 a. m.

796 *init.*

ἐνδεχόμενον 320 p. m. *not.*

ἐνδιαβάλλειν 451 p. m. v. l.

ἐνδιατρίβειν 6 c. m. 558 a. m.

ἐνδοιάζειν 294 *init.*

ἐνδυναμούσθαι 506 *init.*

ἐνεγγυᾶσθαι 289 *init.* *not.* 440 a. m.

ἐνεδρα (τὰ) 149 c. m.

ἐνεκεν, *quod attinet* ad 780 a. m.

πάντων ἐνεκεν 649 *init.*

ἐνεργεῖν 273 *init.* conf. c. συνεισ-

φέρειν 797 p. m. ἐνεργούμενοι 699 pr. f. *not.* 822 c. m.

ἐνευφραίνεισθαι 842 pr. f.

ἐνηγεῖν 10 *init.* 91 c. m. 547 c. m.

ἐνι, ἐνὸν conf. 231 c. m. ἐνὸν, δυ-

νατὸν *ibid.* οὐκ ἐνι, ἀδύνατον 294 a. m.

ἐνιδῆναι, ἐνιθῆναι conf. 543 c. m.

ἐνιδῆναι 676 c. m.

ἐνίστασθαι, *insituere* 674 c. m.

v. l. *resistere* 814 *init.* 819 p. m.

ἐννεαμηνιαίος 124 *init.*

ἐνούον 95 *init.* 216 a. m. 483 p. m.

ἐνοχλεῖν, *de supplice* 282 a. m.

conf. c. παραχλίζειν 343 a. m.

ἐνοσάρκος 412 *init.*

ἐνοσκήπτειν, ἐγείρειν conf. 99 a. m.

ἐνωστιας, *objectio (negatio* Ge.)

453 c. m.

ἐνταῦθα, ταῦτα conf. 636 p. m.

pro ἐκεῖ 751 *init.* *not.*

ἐνταφιαστής 552 c. m.

ἐντείνειν πληγὰς 778 *init.* 804 a. m. conf. c. ἐπιτείνειν πλ. 201 c. m.

ἐντεῦθεν, ἐνταῦθα conf. 156 a. m. al. ἐντεῦθεν, *in hac vita* 636 p. m. *not.*

ἐντιθέσθαι, τιθέσθαι (χηλιδ.) 422 c. m. conf. c. ἐνιδῆναι 543 c. m.

ἐντρέπειν τινὰ, *pudorem alicui inficere*. Multimodis ab *Interpreti-*

bus vertitur, e. g. *hortari, admonere, convertere, coercere, increpare, perstringere, flectere* (777 a. m. *not.*): *sed unica verbi notio ea est, quam supra posuimus.*

ἐντρεπτικῶς 242 c. m. 271 p. m.

al.

ἐντρέφεσθαι, ἐντρ. 28 *init.* 422 *init.* ἐντρέφ. συντρέφ. 412 a. m. *not.*

ἐντροφᾶν, τροφᾶν conf. 668 c. m.

ἐντυγχάνειν, *legere* 129 *init.* 739 pr. f. *Alciph.* II. 1.

ἐντυποῦν 158 c. m. 549 *init.*

ἐνυφαίνειν 189 *init.* 523 *init.*

ἐξαιρεῖν, ἀναιρεῖν conf. 486 c. m.

ἐξαιρεῖσθαι, *in die iudicii* 198 c. m. 297 a. m. ἐξηρημένος 502 a. m. v. l.

ἐξαιρετον = ὧδιον 191 p. m.

ἐξακοντίζειν (ὄδωρ) 215 init.
ἐξαλλάσσειν. ἐξηλλαγμένος, *diversus* 6 a. m. 9 c. m. 144 c. m. al.
ἐξαπλοῦν 487 pr. f. v. l. -οῦσθαι 483 a. m.
ἐξαπορεῖν 350 a. m. *not.*
ἐξαπόρησις 531 c. m.
ἐξαργυρίειν 166 pr. f. 659 p. m.
ἐξαρτάν χρυσία 856 pr. f. cum dat. 684 init. v. l. ἐξαρτᾶσθαι ἀλλήλων 512 pr. f.
ἐξελεῖν, de eventu praedictionum 319 pr. f. 644 a. m. (ubi vulgo ἐπελ.) ἐξελεῖν εἰς κακίαν, *delabi* 605 pr. f. ἐξηλθόν conf. c. ἐξεβλήθησαν 441 init. c. ἐξηλάθησαν 578 c. m.
ἐξετάζειν cum dupl. accus. 29 c. m. ἐξηταζέμενος, *bene consultus* 568 pr. f. ἐξετάζωμεν, ἐξετάς. 169 p. m. *not.*
ἐξευρημένος, ἐξυρημένος conf. 99 init. 502 a. m. *not.*
ἐξηγεῖσθαι, ἐπεξ. 174 c. m. 259 a. m.
ἐξελεῖσθαι τὸν Θεὸν 256 a. m. τὴν ἀδικίαν 536 pr. f. ἐξελεῖσαι pro ἐξελεί 256 a. m. *not.* [In loco VIII. 77 a. m. παροξύνειν ἀν μάλλον ἢ ἐξελείψει τὸν Θεόν, *revocanda est vetus lectio ἐξελείψαιτο, suffragante Flor. p. 367.*]
ἐξίς, τάξις conf. 294 a. m.
ἐξίσις, ἐξοσίσις conf. 802 pr. f. *not.*
ἐξογκοῦν, *exaggerare* 732 pr. f. ἐξοδοί (γυναικός) 417 a. m.
ἐξοκέλλειν, *navem impingere*; metaph. de iis qui ad turpe vitæ genus deflectunt: absol. 2 a. m. εἰς τι 80 init. 186 c. m. 462 c. m.
ἐξολιθεῖν 107 c. m. ἐξώλιθον, ἐξωλίθησις conf. 815 a. m.
ἐξομολογεῖσθαι 146 init. -γῆσις 441 a. m.
ἐξουσία. ὑπὸ τῇ, ὑπὸ τὴν, ἐπὶ τῇ ἐξ. conf. 219 a. m. αἱ ἐξουσίαι, non addito τοῦ σκότους 126 c. m. 158 p. m.
ἐξουσιαστικῶς 204 init.
ἐξω. ἢ ἐξω γένεσις 89 init. *not.* Vid. γένεσις.
ἐξωθεῖν αὐτὸν 712 c. m.
ἐξωθεν. οἱ ἐξ. *ethnici* 90 a. m. τὰ ἐξ. 59 c. m. 649 c. m.
ἐπαγγελία = γῇ ἐπαγγελίας 435 p. m. *not.*
ἐπάγειν. ἐπάγει λέγων 242 init. *not.* ἐπάγεσθαι, *suadere* 58 init. c. m. ἐπάγεσθαι (προφήτην) *afferre* *system* 785 c. m. sed ἐπάγειν (προφ.) *adjicere* 327 c. m. 415 p. m.
ἐπαγωγὴ. Vid. ἀπαγωγή.
ἐπαγωνίζεσθαι 670 p. m. *not.*
ἐπάρδει τί τινι 561 p. m. *not.*
ἐπαίρειν (ταῖς ἐπιστά) 142 a. m. 175 c. m. *amovere* 854 c. m. conf. c. ὑπαίρειν 207 c. m. *not.*
ἐπαισχύνεσθαι τινα, ἐπὶ τινι 467 c. m.
ἐπαλλάττω 13 a. m. 512 init. 582 pr. f. conf. c. ἀλλεπαλλάττω 707 init.
ἐπανατρέχειν 144 a. m. *not.*
ἐπαναλεῖν 486 c. m. *not.* conf. c. ἐπαλθ. et ἀπαλθ. 666 c. m.

ἐπανιδναί. ἐπανῆτε, ἐπάνυτε conf. 150 p. m. *not.*
ἐπαντλεῖν (ῥήματα) 354 pr. f. Cf. *Jens. Lect. Luc. p. 368* sq. *Matth. N. E. p. 193.* ἐπαντλεῖν, ἀπ. conf. 829 a. m. *not.* [Isid. P. 1. 154. πολὺς ὁμῖν ἐπαντλοῦμεν καθ' ἡμέραν τὰς παρακλήσεις. Sic correxit *Matth. l. l. Vulgo ἀπαντλοῦμεν.* ἐπαποδύεσθαι 670 p. m. *not.*
ἐπαπορεῖν 15 a. m. conf. c. ἐξαι. 350 a. m. *not.*
ἐπαυλις 850 p. m.
ἐπαφίεσθαι τὴν γλώτταν τινι 510 a. m. 612 pr. f. Julian. Ep. 1. *Proprie dicitur. ἐπ. τοὺς κύνας τινί.* ἐπάχεια, ἀπέχεια conf. 316 c. m. 354 pr. f. 544 init. 510 a. m. *not.*
ἐπεγγεῖν 386 pr. f.
ἐπεῖ. *alioqui* 56 a. m. (ubi male *ceterum An. sed Ben.*) 75 a. m. 404 a. m. (ubi LXX. εἰ δὲ μή). Cf. *Rom. xi. 6.*
ἐπειγεῖν. ἐπειγῶμεν, ἐναγῶμεν conf. 614 pr. f.
ἐπεισάγειν 51 init. 223 p. m. 257 c. m. conf. c. ἐπιφέρειν 184 init. c. ἐπισυνάγειν 613 p. m.
ἐπεισινάει, ἐπιέναι conf. 527 a. m. τὰ ἐπεισινάοντα, *reditus* 650 a. m. ἐπεμβάλλειν 651 c. m. Basil. I. 112 a. m. πρὶν παντελῶς καθαρῶναι δευτέραν τροφήν ἐπεμβάλλόμενοι.
ἐπεξαιτεῖν. Vid. ἐπιζητεῖν.
ἐπεξέρχεσθαι, ἐπερχ. conf. 680 a. m.
ἐπεξηγεῖσθαι. Vid. ἐξηγεῖσθαι.
ἐπερχεσθαι. ἐπελθεῖν, *legere* 129 a. m. 325 a. m. *penitus tractare* 486 c. m. *not.* conf. c. μεταλθεῖν *ibid.* III. 26 init. c. ἐλεῖν 726 init. *not.* ὁ ἐπελθὼν, *qui primus obviam fit* 605 a. m.
ἐπεσθαι. οἱ ἐπόμενοι, τὰ ἐπόμενα 555 init. *not.* ἐπομένον, ἐπιμενόντων conf. 619 c. m.
ἐπέχειν, *coercere* 212 c. m. 214 init. v. l. τάξιν 525 a. m.
ἐπηρεάζειν τινά. τινὶ conf. 475 init.
ἐπὶ τινι pro ἐπὶ τινος 126 c. m. *not.* ἐπὶ τῷ, ἐπὶ τῷ cum *infin.* 153 init. *not.*
ἐπιβαίνειν cum dat. 711 c. m. *not.* *insultare* 498 c. m.
ἐπιβαλεῖν, ἐπιλαβεῖν 355 pr. f.
ἐπιβλήματα, *stragula* 509 pr. f. Λαχωνικά 796 a. m. *operimenta mense sacre* 518 pr. f. *involucra mortuorum* 352 a. m.
ἐπιβουλή, vi activa 594 init. *not.*
ἐπιγίνεσθαι. Vid. ἐγγίνεσθαι.
ἐπιγινώσκειν ἁμαρτίαν, ἁμαρτάνων conf. 589 a. m. *not.*
ἐπιγράφειν signum crucis 551 c. m.
ἐπιδαψιλεύεσθαι, *corollarium sive auctarium ultro addere*, cum dat. 257 pr. f. cum gen. Basil. II. 85 pr. f. ὥστε, ἀν ἐμοὶ περὶ, καὶ ἐπιδαψιλεύση τῶν ὕδρων: « sic ut obiectum opprobrium non tantum fatearis, sed majus etiam tumulatusque tibi convenire libenter agnoscas. » Quæ verba sunt sum-

mi *Hemst. ad Luc. D. M. xxi. 2.* qui omnino consulendus est.
ἐπιδεικνύσθαι. Vid. ἐνδεικνύσθαι.
ἐπιδεσμεῖν, *vulnus obligare* 546 c. m. X. 628 pr. f.
ἐπιδιδόναι, *augeri* 41 init. 271 a. m. *not.* 284 c. m. 341 p. m. ἐπιδιδόναι, δίδοναι (τὴν ψυχὴν) conf. 436 c. m. 479 p. m. ἐπιδιδόντα 517 init. Edd.
ἐπιέναι, *legere* 676 p. m. πάντα ἐπιέναι 9 init. II. 120 c. m. 540 pr. f. τὰ ἐπιόντα, *quæ in mentem veniunt* 172 init. 443 pr. f. [IX. 594 c. m. καὶ οὐτοῦν ἑταρον ἐπιή. *Lege ἐπὶ, inadat.*]
ἐπιζῆν, ἐπιζητεῖν conf. 648 pr. f. ἐπιζητεῖν, εὐρεῖν conf. 659 pr. f. ἐπεζήτησις, ἐπεζητήσις 181 c. m. Cf. *Schæf. Mel. Crit. p. 74* sq. ἐπιζ. τὴν οἰκίαν, *domum petere* 317 a. m.
ἐπιθέτης, *impositor* 295 a. m. [Ps. i. 1. λοιμὸν LXX. ἐπιτεθὼν Sym. Hieron. Ep. x. ad Fur. *Ubi-cunque viderint Christianum, statim illud de trivio: ὁ Γραϊκὸς ἐπιθέτης.*] *pauper simulatus* 502 init. IX. 588 p. m. XII. 117 a. m. Hinc ἐπιθεῖν ποιῖν, *pauperem simulare*, IX. 588 p. m. 589 a. m.
ἐπιθυμία seq. *infin.* 632 a. m. conf. c. εὐθυμία 592 pr. f. Vid. ἀθυμία.
ἐπιθυμητός, *optatus* 652 c. m.
ἐπίκαιρος 377 c. m.
ἐπιχειρᾶν, de cibis, conf. c. παρὰ. 129 a. m. 500 pr. f.
ἐπίκτητος 271 c. m. 292 init.
ἐπικρατεῖν, εἶς κρατεῖν 417 init.
ἐπιλαμβάνεσθαι, *nancisci*, 115 init. 231 a. m. αὐτοῦ, *se emendare* Ge. 569 init. ἐπιληγμένοι, ἐπιμελούμενοι (ἀρετῆς) conf. 639 c. m.
ἐπιλέγειν 198 c. m. 373 a. m. 755 init. ἐπιλέγεσθαι, *seligere* 255 c. m. 650 a. m. conf. c. ἐκλ. 235 c. m.
ἐπιλείπειν. ἐπέλειπεν, ἐνέλ. 145 c. m.
ἐπιμέλεια, *therapia* conf. 184 pr. f.
ἐπιμελεῖσθαι, -λεσθαι conf. 197 pr. f. 542 a. m. Vid. ἐπιλαμβάνεσθαι.
ἐπιμένειν τοῖς αὐτοῖς 117 c. m. 152 p. m. al. conf. c. ἐμμένειν 151 init. ἐπιμενόντων, ἐπομένων 619 c. m.
ἐπιμύγνυσθαι 711 c. m. v. l.
ἐπίμονος, καρτερικῶς conf. 289 init.
ἐπίνοια 800 a. m. v. l. Vid. ὀπνοια.
ἐπίνοσος 474 c. m. 559 c. m.
ἐπίπαππος, πρόγονος conf. 15 c. m.
ἐπιπηδᾶν, de nimia alacritate 317 p. m. τοῖς θαύμασι 365 init. *conjicere* se 549 p. m. conf. c. ἀποπηδᾶν 408 init.
ἐπιπληκτικῶς 352 init. Edd. 525 c. m.
ἐπιπομπεύειν pro ἐμπ. 819 a. m. Edd.
ἐπιπρέβειν 507 pr. f. 633 p. m.

658 pr. f. Hemst. ad. Luc. D. M. ix. 2.

ἐπιρροπής 488 a. m. 536 init.

ἐπιρροπῶν, militari 228 a. m.

ἐπιρροπῶν, incusare 318 p. m.

al. ἐπ. τοῦτο, τοῦτο conf. 663 p. m.

m. mandata dare, de moriente 468

a. m. 755 a. m.

ἐπιρροπῶν 196 p. m.

ἐπιρροπῶν 481 p. m. pro επιρροπῶν

valde Edd. 488 p. m.

ἐπιρροπῶν, ἐπ. σπ. conf. 740

a. m.

ἐπιρροπῶν (h) sexus virilis 354

a. m.

ἐπιρροπῶν, ad meliorem frugem

convertere 214 init. 460 c. m. al.

conf. e. παιδῶν 466 init. oculos

hominum in se convertere 836 a. m.

οὐκ ἐπιρροπῶν, non curare 240

a. m. not. X. 653 p. m. οὐκ ἂν

ἐπιρροπῶν, οὐκ ἂν ἐπρόντισα.

ἐπιρροπῶν, metaph. 194 init.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν 613 p.

m.

ἐπιρροπῶν 457 init. 508 a. m.

ἐπιρροπῶν 60 init. 167 a. m.

al.

ἐπιρροπῶν 175 p. m.

ἐπιρροπῶν, μετ' ἐπιρροπῶν = σφά-

δρα 650 c. m.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν

ἡμῶν conf. 842 init.

ἐπιρροπῶν ἀρετῶν 205 c. m. φι-

λοσοφῶν 305 a. m. (ἐπὶ τιμῶν φ.)

ἐπιρροπῶν, concise loqui 612

a. m.

ἐπιρροπῶν τίτιν, quasi ἐπιρροπῶν

χρῆμα vel Deceatam quamdam ad-

versus aliquem excitare 289 p. m.

294 p. m. 671 a. m. 847 init. de

personis 423 p. m. 500 p. m. Cf.

Hemst. ad Luc. Nigr. 25. [IX. 465

c. m. ἐπρόντισα τὸν ἀρετῶν, ἐπ-

ῆχτην αὐτῶν τὴν ἡμέραν τὴν φεβ-

ρῶν. Codices ἐπερροπῶν.] conf. e.

ἀποτειχίζειν 592 p. m. 741 pr. f.

not.

ἐπιρροπῶν, φιλόσοφος conf. 550

init.

ἐπιρροπῶν ὁδῶν τινῶν 589 init.

not. -θεσθαι, importune rogare 282

init.

ἐπιρροπῶν, συγχωρεῖν conf. 544

pr. f.

ἐπιρροπῶν, aggravare 198 pr. f.

795 a. m. [Dicitur ipse agrotus

ἐπιρροπῶν IX. 518 init.] τινῶν

εἰς τι 823 p. m. not.

ἐπιρροπῶν, fucus, pigmentum.

Junguntur ἐπιρροπῶν καὶ ὀπο-

γραφαὶ 96 init. 259 p. m. 554 c.

m. De Sacerd. vi. init. καὶ ὀφθαλ-

μῶν ὀπογραφαί, καὶ παρειῶν ἐπι-

ρροπῶν. [E vocabulis ἐπιρροπῶν,

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν,

primum ἐπιρροπῶν solum Veteribus

notum est. Cf. Piers. ad Moer. p.

166 sq. 'Επιρροπῶν praeter J. Poll.

v. 101 habet Plut. f. 557 F. 'Επι-

ρροπῶν a Phryn. App. Soph. p.

40, ἐπιρροπῶν ἐπὶ γυναικῶν λέ-

γεται χρωμένων φινυθρίῳ τῷ προσ-

ώπῳ, ἢ φινυθρίῳ, sine exemplo affe-

ritur. 'Επιρροπῶν cum hac signifi-

catione centies a Chrysostomo po-

situm, in Lexicis ad hunc diem

desideratur.]

ἐπιρροπῶν 501 a. m.

ἐπιρροπῶν, irridere 498 a. m.

c. m. In priori loco male verte-

runt, decipere Ge. adulari Ben.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν conf. 184

init.

ἐπιρροπῶν 499 init.

ἐπιρροπῶν, poms 503 p. m. 558

a. m.

ἐπιρροπῶν, περιγ. conf. 230 init.

ἐπιρροπῶν 385 p. m. 480 pr. f.

ἐπιρροπῶν 4 c. m. 181 init.

seq. ἐν 493 p. m. v. f.

ἐπιρροπῶν 574 p. m.

ἐπιρροπῶν, οὐρ. conf. 205 a. m.

ἐπὶ τι 189 c. m. Edd. ἐπιρροπῶν,

sine artic. 794 a. m. not.

ἐπιρροπῶν (εἰς ἀργύριον) ampli-

ficare Ge. 754 p. m.

ἐπιρροπῶν medici 829 a. m.

ἐπιρροπῶν = δυσκολον 597 init. Cf.

Basil. Ep. Crit. p. 88.

ἐπιρροπῶν 555 c. m.

ἐπιρροπῶν 533 p. m.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν conf. 353 p. m.

ἐπιρροπῶν 459 a. m.

ἐπιρροπῶν. ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν

ταῦτα conf. 768 init. not.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν con. 510 c. m.

ἐπιρροπῶν, ἡραμῶν 673 pr. f. not.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν 440 pr. f. not.

ἐπιρροπῶν 396 a. m.

ἐπιρροπῶν 692 pr. f.

ἐπιρροπῶν 574 p. m.

ἐπιρροπῶν ἐπὶ τινος 142 p. m. Vid.

χαμῶν.

ἐπιρροπῶν 28 a. m. καθῶν

444 a. m. v. f. [Adde IX. 571 a. m.]

ἐπιρροπῶν. ἐπιρροπῶν ibid.

ἐπιρροπῶν (τὰς εἰς) 836 init.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν, opulentiissimus

658 a. m. Cf. 675 pr. f. οἱ ἐπιρροπῶν

vilissimi 42 c. m. ἐν ἐπιρροπῶν εἶναι

178 p. m. Vid. ἀσχυριστός.

ἐπιρροπῶν, ἡραμῶν, ἐπιρροπῶν 715 c.

m. not.

ἐπιρροπῶν. ἡραμῶν, ἐπιρροπῶν 675

init.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν conf. 82 c. m.

385 c. m.

ἐπιρροπῶν ἐπὶ ἐπιρροπῶν 71 c. m. 288

a. m. 605 init. ἐπὶ. δεύτερος conf.

357 c. m.

ἐπιρροπῶν δὲ 359 a. m. ὅσοι

402 c. m.

ἐπὶ οὖν, ἐπὶ οὖν conf. 258 c. m.

ἐπὶ, ἐπὶ 469 c. m.

ἐπὶ δὲ, κρείττων δὲ conf. 210

pr. f.

ἐπιρροπῶν μικρά 705 a. m. not.

ἐπὶ τῶν ἐπιρροπῶν 640 c. m. not.

ἐπιρροπῶν, ἀπόστολος 547 c.

m. — τῶν ἐπιρροπῶν 640 c. m.

not.

ἐπιρροπῶν 324 a. m. Vid. ἀγ-

γελικός.

ἐπιρροπῶν, ἀπόδοτος 671 pr. f.

ἐπιρροπῶν, συγγένεια 368 pr. f.

not.

ἐπιρροπῶν 535 p. m.

ἐπιρροπῶν, vox nulla 434 p.

m.

ἐπιρροπῶν, ingenuitas, candor

animi 59 c. m. 42 init. al.

ἐπιρροπῶν 502 a. m. ἐπιρροπῶν 501 p. m.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν 540

pr. f. not.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν 269 p. m.

not.

ἐπιρροπῶν 652 a. m.

ἐπιρροπῶν, vi activa 437 a. m.

ἐπιρροπῶν, annuorum proveniunt

felicitas = ἐπιρροπῶν, καλὸς ἐπι-

ρροπῶν Hesych. Legitur 771 init.

ubi Ben. sterilitas, visio, ut vide-

tur, operarum.

ἐπιρροπῶν inversum 324 init.

ἐπιρροπῶν 533 c. m. conf. e. ἐπιρ-

ρροπῶν 387 a. m. 559 pr. f. not.

ἐπιρροπῶν 626 c. m.

ἐπιρροπῶν. ἐν ἐπιρροπῶν 747 init.

Edd. ἐπιρροπῶν ἐπὶ 410 p. m. 612

p. m. 727 a. m.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν conf. 261

p. m.

ἐπιρροπῶν 602 init.

ἐπιρροπῶν, levitas 571 p. m.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν conf. 11 init.

not.

ἐπιρροπῶν, πάτερ. Adnot. p. 3.

ἐπιρροπῶν Christi 775 p. m.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν. 395 pr. f.

not.

ἐπιρροπῶν 808 init.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν conf. 489 c. m.

492 p. m. et ἀπορία 613 pr. f.

ἐπιρροπῶν 456 init.

ἐπιρροπῶν, speciosus 573 a. m.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν 10 init. not.

ἐπιρροπῶν 329 p. m.

ἐπιρροπῶν 114 c. m. 255 pr. f. 502

init.

ἐπιρροπῶν. ἐπιρροπῶν conf. e. ἐπιρρ-

ρροπῶν p. m. c. ἐπιρροπῶν 659 pr. f.

ἐπιρροπῶν, scope 215 pr. f. 224

a. m.

ἐπιρροπῶν 662 init.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν 11 init. not.

ἐπιρροπῶν 383 p. m. 532 a. m. al.

in loco snapecto 814 c. m. = καρ-

τερία, ἀνεξικακία, ὀπομονή Hesych.

ἐπιρροπῶν, ὀπομονή 560 pr. f.

ἐπιρροπῶν, ἐπιρροπῶν 312 a. m.

not. μετ' εὐχ. μετὰ χαρᾶς conf. 41

a. m.

ἐπιρροπῶν (τὸ) 575 c. m. not.

ἐπιρροπῶν (τὸ), oratio Dominica 217 c.

m. εὐχῇ, προσευχῇ 252 c. m. 259

c. m. εὐχῇ, ἀρχὴ 252 c. m.

ἐπιρροπῶν. ἐπιρροπῶν 464 init.

Edd.

ἐπιρροπῶν 382 pr. f.

ἐπιρροπῶν, -εσθαι conf. 65 a. m.

not.

ἐπιρροπῶν, cupere 650 pr. f. al.

ἐπιρροπῶν (pass.) permittit, conf. e.

ἐπιρροπῶν 464 a. m. not. ἐπιρροπῶν,

ἐπιρροπῶν ibid.

ἐπιρροπῶν 761 pr. f. not.

ἐπιρροπῶν 198 init.

ἐπιρροπῶν, occasio, praelectus 165

pr. f. Demosth. 917, 14. Cf. Thom.

M. p. 398.

ἐπιρροπῶν. οὐδένα ἐπιρροπῶν, derelictum

esse 818 pr. f. ἐπιρροπῶν, ἡξῶν conf.

197 c. m. VIII. 125 a. m. ἐπιρροπῶν,

ἀρχεσθαι 565 a. m. εἶπεν, εἶπεν 666

Z

ζεῦγλη 534 c. m.
 ζῆν, ζῆσω, ζῆσμαι 803 c. m.
 ζωδια, *figurae pictae vel intestae* 509 p. m. Cf. *Schweig. ad Herod.* 1. 70.
 ζωή 521 a. m. i. q. βίος N° 1.
 ζώνη, *insigne ἀρχοντος* 739 a. m.

H

ἦ, ἦ οὐκ interrog. 214 p. m. 422 init. al. ἦ, ἦ conf. 349 c. m. *not.* ἦ aut ei omisum in formula ἦ ei 362 c. m. *not.*
 ἦ γάρ ἄν. Non raro pingitur ἦ γάρ ἄν, tum in codd. tum in Edd. e. g. 696 init. Ben.
 ἦδύτερον, ἦδιον conf. 511 pr. f.
 ἦθικός (δ) λόγος, de Christi sermone 222 a. m. de suo IX. 552 a. m.
 ἦκειν, ἦειν, εἶην conf. 367 init. 376 pr. f. ἦξει, ἔξει 713 c. m. ἦξουσι, ἔξουσι 197 c. m. ἦξοντα, εἰξοντα 347 a. m. 635 a. m. [In locutione τὸ εἶς τι ἦκον, fere semper codex unus et alter εἰκον praebet. In loco IX. 616 c. m. adhuc legitur in Edd. τῶν εἰς τὴν διόρθωσιν εἰκόντων.]
 ἡμέρα. καθ' ἡμέραν, μεθ' ἡμ. conf. 205 init. Cf. 685 init.
 ἡμερον ποιῆσαι, glossema v. ποιεῖσαι 615 init. v. δικαῖωσαι 501 pr. f.
 ἡρέμα, *fortasse (?)* 786 p. m.
 ἡρεμία, ἐρημία conf. 673 pr. f. *not.*
 ἦτουν, vox nihili 787 p. m. *not.*

Θ

θάλαωρ 205 init. *not.*
 θαλαμος. οἱ ἐν θαλάμοις, αἱ ἐν θ. conf. 735 c. m.
 θάλλος, θάλος 164 a. m.
 θαλλοφόρος, ἀθλοφ. conf. 16 c. m. [Legi θαλλοφόρος apud Nostrum in loco similis argumenti, quem nunc revocare nequeo.]
 θάνατος dicitur ἀελοῦσθαι et δεδῆσθαι 4 a. m. *not.* θάνατος δ' ἀθάνατος 535 init. *not.*
 θαρρύνειν, θαρρεῖν conf. 391 init.
 θάσιος οἶνος 501 a. m. 544 a. m.
 θαύμα, *admiratio* 814 a. m. θαύματα, θαυμαστά conf. 181 a. m. 348 a. m. 408 p. m.
 θαυμάζω, θαυμάσω, -σμαι 255 c. m. θαυμάσωμεν, ἀθυμήσωμεν 543 init.
 θαυμάσιος, θαυμαστός 185 p. m. θεατής, ἀχροατής 308 p. m.
 θέατρον, *multitudo circumstantium* 187 init. 307 p. m. al.
 θεήλατος ὄρη 735 init.
 θεογνωσία 619 c. m. p. m.
 θεομάχος, θηριόμ. 698 p. m. *not.* θεομοισίς 11 init.
 θεός, δεσπότης, de Christo, conf. 611 init. ΘC, KC conf. 111 init. 564 p. m. ΘC, XC 70 init. 200 pr. f. 281 a. m. 521 c. m. 793 p. m. 829 p. m.
 θεραπεία, *observantia, conciliatio* 525 a. m. 525 p. m. 556 init.

sensu ambiguo 633 init. *not.* conf. c. ἐπιμέλεια 184 pr. f.
 θερμή πλῆστις 515 c. m. *not.* θερμός, φιλόστοργος conf. 718 p. m.
 θέσις πλῆστις 16 a. m. νόμου 224 init.
 θεσπίζειν 701 p. m.
 [θετός], [θητός] 404 a. m. *not.* θεωρία (*divinitus sensuum An.*) 48 init.
 θηλυδρίας, *mollia* 500 p. m.
 θημιονία 633 pr. f. *not.*
 θηριομαχία 554 p. m. v. f.
 θηριομάχος 499 init. conf. c. θεομάχος 698 p. m. *not.* [Ne quis in locutione λογισμοὶ θηριομάχοι offendat, exscribam Nostri locum XI. 586 p. m. Καὶ γὰρ καὶ ταύτη ἐφέστηκε δῆμιος ἀναγκάζων ἀρνῆσθαι τὸν θεὸν διὰ τῆς βλασφημίας, ἐφέστηκεν δ' διάβολος δημίοις λογισμοῖς καταξαιλῶν.]
 θολοῦν 28 a. m. 264 c. m. 549 init.
 θορυβεῖν, -εῖσθαι conf. 106 c. m. θυσία, οὐσία conf. 710 c. m.

I

-ιαζειν, -ιζειν, formae verborum 443 a. m. *not.*
 ἱακῶδ, ἰωδ conf. 269 p. m. *not.*
 ἱασιν ἔγειν 522 init. ἱασίς, ἱατρεία conf. 537 pr. f.
 ἱατροὶ sine artic. 240 init. v. f. Cf. ad Thom. M. p. 229.
 ἱδικῶς 253 init. 751 init.
 ἱδιολογεῖσθαι 649 init.
 ἱδιος, οἰκετός conf. 803 init. al. κατ' ἰδίαν, κατὰ διάνοιαν 109 a. m. ἰδίωμα 735 init.
 ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς conf. 434 c. m. *not.*
 ἱεμαί, spiritu leni=ὄρμῳ 651 p. m.
 ἱησοῦς, IC, XC conf. 45 c. m. 179 c. m. 783 c. m. 806 init.
 ἱκέτης, οἰκέτης conf. 759 init. *not.* ἱκέτου σχῆμα 247 a. m. 256 a. m.
 ἱγγίαν 87 init. 597 a. m. Cf. *Piers. ad Moer.* p. 196 sqq.
 ἱνα intrusum ante μὴ 762 init. 809 init. ἱνα modo prorsus singulari a Chrys. positum 404 pr. f. *not.* ἱνα cum futuro 548 a. m. 606 p. m. ἱνα μάθης, constructio peculiaris 329 a. m. *not.*
 ἱοδδός 166 init.
 ἱουδαῖοι (οἱ) *proceres Judaeorum* 815 a. m. *not.*
 ἰοῦν, ἰούμενος, ἰωμένος conf. 838 a. m. (ἰούμενος 492 c. m. Sav. solus.)
 ἱππος, vox nequam 692 pr. f. Cf. Hesych. s. v. ἱππον. *Dorr.* ad Char. p. 296 Ed. Lips.
 ἰσάζω. ἀπὸ τοῦ ἰσάζοντος 759 pr. f.
 ἰσοθεία 186 c. m. 595 a. m.
 ἰσονομία 685 p. m.
 ἰσος τινός 382 pr. f. τινός, τινὶ conf. 241 init. 242 a. m.
 ἰστανάι ἐν τινι (*usitatus μέχρι τινός*) 188 a. m. coll. 189 init. στήναι, cessare 417 p. m. cum participio 161 c. m. *not.* [IV. 79 p. m.

ἰστη τοῦ δημιουργεῖν; sed p. p. ἰστη δημιουργῶν.] ἰστασθαι μετὰ τινος 70 a. m. *not.* ἰστασθαι πρὸς τι vel τινά, *obstare* 119 c. m. 368 c. m. *adversus objectionem adversarii se accingere* 46 init. 270 p. m. 453 a. m. 521 init. 689 pr. f. ἰστασθαι, *constare* 300 c. m. χορὸν στήσαι 21 a. m. χ. ἰστασθαι 311 a. m. 674 c. m. ἰστήκωσι, ἰστήκασι conf. 482 p. m. *not.* ἰωδηλαῖος 641 a. m.

K

κάγγασμα 715 p. m. v. f.
 καθάπερ. Vide ὥς.
 καθαρίζειν τὰ βρώματα 536 init. *not.* καθαρίζειν, καθαίρειν 509 p. m.
 καθαρισμός, καθαρμός 154 pr. f. καθάρσια (τά) 541 pr. f. 709 init.
 καθεύδω, καθευθεῖν 791 init. p. m.
 καθημερινός, μεθμ. conf. 685 init.
 καθιέναι, κατιέναι conf. 617 p. m. καθίζειν cum accus. 635 c. m. *not.*
 καθοδηγεῖν 337 init.
 καθυψιῖναι τινός 495 c. m. 531 init.
 καὶ temporale 388 pr. f. *not.* Adde 553 a. m. καὶ γὰρ δὴ, *signi-*dem 518 a. m. καὶ τί τοῦτο; 55 init. *not.* καὶ ὁ, ὁ καὶ conf. 213 init. 674 p. m. καὶ τὸ, τὸ καὶ 429 c. m. καὶ εἰ, εἰ καὶ 822 init. καὶ ὅτι, ὅτι καὶ 156 init.
 καινός, κινός, *lusus verborum* 752 init. *not.* καινότερος 761 a. m. Κάν' βίος 430 pr. f. IX. 553 a. m.
 καिनτομεῖν 214 a. m. al.
 καιντόμος 384 p. m.
 καίριος, κεφαλαῖος conf. 6 init.
 καίριος = συμφορά 43 a. m.
 κακέμφατος 419 pr. f.
 κακηγορεῖν, κατηγ 285 c. m. 366 pr. f. *not.* al. κακηγορία, κατηγορ. 198 c. m. al.
 κακός, καλός conf. 815 c. m. *not.* κακά, δεινά 737 init. κακά intrusum 151 init. 178 p. m.
 κακοτεχνία 509 pr. f. 535 pr. f.
 κακούργειν cum dat. 55 a. m. (Bois. conj. κακ. ἐπὶ τῷ λ.)
 κάλαμοι (θηρατοῦ) 651 c. m.
 καλλοπιζειν, *fuscare* 396 p. m. -εσθαι 96 init. 225 init. *efferrit*, ἐπὶ τινι (non ἐπὶ τινος) 126 init.
 καλός, κακός conf. 815 c. m. *not.* καλὸν, ἀναγκαῖον 448 p. m. καλός γε, ironice 359 p. m. 581 init. 792 p. m.
 καλύπτειν, ἐγχ., ἐκχ. conf. 106 a. m.
 καλῶς, satis 151 c. m. 180 init. 653 a. m.
 κάμπτειν, ἐπιχ. conf. 819 c. m. καὶ cum indic. 433 init. *not.* καὶ καὶ juncta 196 c. m. *not.* καὶ, καὶ conf. 609 p. m. καὶ, εἰ καὶ 433 init. *not.* καὶ saltem 101 c. m. 159 init. 227 init. al.
 κανὼν 655 c. m. p. m.
 καταπλεῖν τινά 614 a. m. τὴν

φιλονθρωπίαν 573 init. -ειν, -εσθαι conf. 614 a. m.

καρδοκεῖν 779 e. m.

κάρος, ex nimio fulgore 569 c. m.

καρπούσθαι τινος, ἀπὸ τινος 158

a. m. καρπούσαι 263 p. m.

καρτερεῖν, καταίρειν 430 a. m. not.

καρτερικὸς, ἐπίμονος conf. 289 init.

καρυκία, *conditura curiosa* 684

c. m. Cf. *Piers.* ad Moer. p. 220.

καρυκευτική (ἡ) 509 c. m. In *Lexicis* deest.

κατά. κατ' ἐκείνον *ad exemplum ejus* 173 init. not. καθ' ἑαυτὸν = κατ' ἑἰαν 435 a. m. τὰ καθ' ἑαυτὸν, *res suae* 163 init. 296 c. m. p. m. τὸ μὴ κατὰ πρᾶγματος κρίμενον 453 p. m. *quod rei propositae non convenit* Ge. Cf. *Matthiae* Gr. Gr. § 581.

καταβάλλειν τιὰ 521 a. m. 536

p. m. *serere doctrinam* 73 a. m. καταβάλλειν, καταστέλλειν 268 p. m.

καταβαλεῖν, -λαβεῖν 604 p. m.

καταγορευέσθαι 633 init.

κατάγγειν, κατέχειν 482 c. m.

καταγώνιον 582 init. not.

καταδύν. κατέδυσεν, κατέδικασεν

608 init. not. [Cf. II. 116 p. m. καὶ

ταῖς πολλαῖς ταύταις κατέδυσεν

ἀνδράκας.]

καταδύνει *navem* 726 p. m. (alii

καταλύνει). *aegrum* 721 a. m. καταδύσεσθαι τι vel τινί, *erubescere*

844 c. m. not.

κατάδωσις (ληστοῦ) 19 c. m.

καταθεματίζειν 804 pr. f. not.

κατιονεῖν 829 a. m. not. κατανο-

ήσας, κατανοήσας conf. *ibid.*

καταίρειν, καρτερεῖν conf. 430

a. m.

καταισχύνειν. κατησχυμένος

615 p. m. *Adnot.* p. 84 not.

κατακλῖν. κατακεκλισμένα μέλη,

molles cantus 29 c. m.

κατακομίζειν. Vide *κομίζειν*.

κατακοπή, ἀποκοπή (κρεῶν) 684

c. m.

κατάκρας, κατὰ κράτος conf. 382

init. not. 777 p. m. not.

καταλαμβάνειν τὰ δρη, τὰς ἐρη-

μίας 116 a. m. not. 128 init. 466

a. m. 569 pr. f. 562 c. m. al. 'λου-

δαίαν 154 p. m. ἀκρόπολιν 423 c.

m. 604 p. m. not. καταλαβεῖν, κα-

ταβαλεῖν conf. *ibid.* καταληφθεί-

σης, -λυθείσης 56 init.

καταλέγειν στρατοπέδα 812 a.

m. ἐρέτας 510 c. m.

καταλήγειν, λήγειν conf. 547 c.

m. εἰς τι 14 c. m. 485 c. m.

κατάλληλος, *congruus* 186 c. m.

al.

κατάλυσιν τὸν βίον 363 a. m. τὸν

πόθον 111 c. m. καταλύνειν, *desi-*

nuere 722 a. m. εἰς τι 565 a. m.

[Verbo ita posito Librarii nomen

aliquid comitem adjungere amant,

e. g. τὸν βίον 154 c. m. τὸν λόγον

565 a. m. quibus nunc addo 290

init. ubi verba tñν σπουδὴν delenda

videntur, et μὴ καταλύσης, *ne*

desistas veritendum.] conf. c. ἀνα-

λύνειν 566 c. m.

καταμαλακίζειν 145 a. m. 362

init. 386 init.

καταναλίσκειν τὴν σπουδὴν 278

p. m. not.

καταντῖν, ἀπαντῖν conf. 291

p. m.

κατάνυξις. εἶναι ἐν τῇ x. 450

init.

καταπαλίζειν 498 p. m. v. l. Cf.

ad Thom. M. p. 218.

καταπαλίσκειν 802 a. m.

καταπάσσειν 595 p. m. Cf. κατα-

χέειν.

καταπειθῆς 3 a. m. 76 a. m.

656 p. m. al.

καταπίπτειν, *abjecto animo esse*

137 a. m. conf. c. μεταπ. 156 p. m.

καταπνίγεσθαι pro ἀποπ. 661 p.

m. Edd.

καταπτήσσειν. καταπτηχῶς 185

pr. f.

καταπραθνεῖν 649 init.

καταρράσσειν, *terras applodere*

169 c. m. 257 a. m. 756 init. κατ-

έφραξε, κατέρρηξε 169 c. m. Vide

Interpp. ad Herod. ix, 69, et ad

Demosth. 675, 18. Cf. *Dobree* Ad-

vers. I, 475.

καταρρήγνυται. καταρράγῃναι,

de tempestate 96 init. 503 init.

Herod. i, 87. Boiss. ad Philostr. p.

403.

καταστήπειν, metaph. 820 init.

κατασκαφή, καταστροφή 139 p.

m. 560 p. m.

κατασκευάζειν, *probare, efficere*

(Cic. *Tusc.* i, 31) 270 p. m. 447

c. m. al. κατασκευαστικός, *demon-*

strativus 505 pr. f.

κατασκευή, *demonstratio*. σαρ-

κός, *habitus corporis* 780 a. m.

κατασκήναι 78 init.

κατασπάσαι, καταπαῦσαι 581

p. m.

καταστέλλειν, -βάλλειν 268 p. m.

κατεσταλμένος, συνιστ. 146 init.

καταστοχάζεσθαι 393 c. m. v. l.

καταστροφή. Vide κατασκαφή.

καταστούπειν. κατεστυμένα ῥή-

ματα, *aspera verba* 195 init.

κατασφάττειν, κατακόπτειν 496

init.

κατάσχεσις 683 p. m. v. l. Act.

vii, 5.

κατατέλλειν ἑαυτὸν 272 c. m. 277

pr. f. conf. c. κατατῆκεν 275 a. m.

κατατῆκεν ἑαυτὸν 275 a. m.

XI, 493 init.

κατατίθεσθαι (πάθη), ἀποτ. 627

c. m.

κατατολμᾶν (τινός), *audacter ag-*

gredi 254 c. m. 265 p. m. 555 init.

839 p. m. βρωμάτων 526 init. not.

ἀδύλων 628 init. [χυμάτων, de pe-

lagi *traiectione* VI, 273, ubi male

de calamitate feliciter superata

intellexit *Matth.* Cf. III, 516 init.]

absolute 777 c. m. Edd.

κατάτομος 665 c. m. v. l. In *Le-*

xicis deest.

κατατρέχειν, ἀποτρ. (εἰς τὸ θέα-

τρον) 115 c. m.

κατατρέπειν, *prostrernere* 523 c.

m. [X, 616 a. m. Δαυὶδ τὸν Γολιάθ

κατατρέπει.] κατενεχθῆναι, *ex somno*

321 p. m. Act. xx, 9.

καταφερέναι - λαγνός 627 a. m.

Cf. *Eustath.* ad Od. o. 470. *Interpp.* ad Thom. M. p. 519 sq. *Lo-*

beck. ad Phryn. p. 439.

κατωφερέναι 627 a. m. Edd. Adde

XII, 267 a. m. ubi non ceperunt

Interpp.

καταφορικὸς 715 p. m. -ῶς 425

a. m.

καταφυτεύειν cum accusat. 729

a. m.

καταχέειν γέλωτα 509 pr. f. χάλ-

λος 491 c. m.

καταχωνεύειν, *conflare* 838 init.

καταχωνύναι 15 init. 630 a. m.

κατέδω. κατέδηδοκός, καταδεβα-

πανηκός 282 c. m.

κατεξανίστασθαι τινος, *despicere*

aliquem (=κατακαυχᾶσθαι *Rom.* ix,

18) 41 a. m. 156 a. m. τὸν πολ-

λὼν 785 a. m. 786 p. m. τὸν νό-

μων 687 p. m. in bonam partem

145 c. m. 505 a. m. [Hinc κατ-

εξανόστασις et καταφρόνησις (δό-

ξης καὶ πλούτου καὶ τῶν ὁμοίων)

jungit *Iambli.* *Vit.* *Pythag.* 16.]

κατεργασθῆναι, *curis confici* 167

c. m.

κατέχειν cum genit. (=κρατεῖν)

270 init. 387 c. m. ἐντολῆς 595 a.

m. cum accus. personae, *reprimere*

107 init. 782 init. *coercere* *hereti-*

cos 482 c. m. *prehendere debitorem*

202 c. m. κατέχειν, κατᾶγγειν 482

c. m. κατεῖχε, κατῆχει 782 init.

κατέχεσθαι, συνέχ. (पुरετῶ) 790

c. m.

κατηγορία, ἄνοια conf. 292 p. m.

Vide *κακηγορία*.

κατηγέιν, κατέχειν conf. 782 init.

κατηγούμενος et πιστός 61 a. m.

κατιέναι, καθιέναι conf. 647 p. m.

κατορθοῦν, *corrigere* (=διορθοῦν)

358 a. m. 655 c. m. conf. c. διορ-

θοῦν 208 p. m. 234 p. m. κατορ-

θοῦν τι, *rem praeclare gerere* 642 c.

m. de re 644 p. m. not. ei κατορ-

θοῦντες, -θωκότες, *integri* 174 p.

m. 405 a. m.

κατορθώματα Dei erga nos 310

p. m.

κατορύττειν ἑαυτὴν, -εσθαι, *prae*

pudore 445 c. m. 692 c. m.

κατωρύεσθαι 675 a. m. not.

καυστικά (τὰ) 215 init.

κεῖσθαι et compos. *Conjunctivi*

forma anomala 215 init. not. [Savil.

in *Notis* pag. 6. «Hic sive lapsus,

sive usus (διακείμεθα pro διακεί-

μεθα) adeo frequens in κείμαι et

compositis, in hoc praesertim au-

ctore, ut non librarii tantum culpa

esse videatur.»] καίται, γένηται

conf. 267 a. m.

κελεύειν, κωλύειν conf. 482 p.

m. 636 a. m. 151 init. not. κελεύει

omissum 705 init. not.

κενός. Vide *κενός*.

κενούν, *profundere, effundere*;

τὰ χρήματα 631 init. c. m. τὰ πάθη

241 a. m. τὴν σπουδὴν 356 init.

πάντα κενούν, *omnia perdere* 200

p. m.

κεντεῖν λάθρα, *to stab in the dark*

591 c. m.

κερδάνειν, aor. 1. ἐκέρδησα 557

pr. f. aor. 2. ἐκέρδανον? 156 c. m.

not. *Exemplis* adde 520 c. m.

κεφαλαί, crepundia? 492 pr. f. noi. x. κίωνων 519 init.

κῆλις 146 init. κηλίδα τιθέναι, ἐντίθ. conf. 492 c. m.

κῆρυγμα, σῆμα conf. 210 pr. f. κήρυξ opponitur βασιλεῖ 396 a. m.

κηρύττεσθαι an activum? 737 c. m. noi. κηρύττεται, ἀνακ. 105 init.

104 init. 320 init.

κιθώτιον Ecclesiae 375 c. m. noi. Idem γαστροφυλάκιον dicitur X, 401 c. m.

κινδυνός, ἔξω κινδύνου, ἔξ ἀκινδύνου 155 init.

κινεῖν, *movere, in tractationem vocare* 553 pr. f. XI, 32 c. m. τὸν νόμον, *temerare* 203 pr. f. κινεῖν πᾶν εἶδος et sim. 349 init. 355 init.

461 init. κινήσις, νικήσις conf. 802 p. m. noi. Vide δόρυ.

κισσός, in calceis 514 a. m.

κλῆσθαι, de animo 372 p. m.

κλέπτειν, *fallere* 232 a. m. 480 pr. f.

κληρονομεῖν cum gen. 176 init. noi.

κληρός 747 init. conf. c. κληρονομία 685 a. m.

κνίσσα, κνίσσα 229 p. m. noi. κνώδαλον 11 init.

κοιμίζειν, κατακοιμίζειν (λόχον) 685 init. Cf. J. Poll. vii, 178.

κοινός, κοινή, κοινήν 201 p. m. 225 init. κοινή, κοινή 794 p. m.

κοινωνεῖν cum dat. 819 init. 500 pr. f. v. l. ἄλων 375 c. m. 501 p. m.

κοινωνία (ἄλων) 357 a. m.

κοινοφελώς, κοινοφελώς 755 init. κοινοφελεί διαβολή Aesch. Eum. 985.

κολάζειν conf. c. κοσμεῖν 222 pr. f. c. κολακεύειν 415 p. m.

κόλασις conf. c. κρίσις 301 a. m. c. τιμωρία 790 init.

κολυβίστης 661 init. [κολυβίστης G. H. L. M.]

κολυβήτης 840 c. m.

κολυβοῦν (τὰ ἑαυτοῦ) *deminuere* Ge. 601 pr. f.

κοινή, per contemptum de fuco 354 p. m.

κόπτειν, *interrogationibus obtundere* 50 a. m. noi. κόπτεσθαι, *re-zari, discrucari* 429 p. m. 727 a. m.

809 c. m. κόπτειν, σκόπτειν conf. 50 a. m. noi.

κόρη, non addito ὀφθαλμοῦ 260 p. m. 526 pr. f.

κοσμεῖν, κολάζειν (τὰ πάθη) conf. 222 pr. f.

κοσσοτραπέζος 502 a. m. noi.

κουρά 512 a. m.

κραταιοῦν, κρατεῖν conf. 169 a. m.

κρατεῖν, ἐπικρατεῖν conf. 417 a. m. 580 init. κρατεῖν, κραταιοῦν 169 a. m.

κρείττον δέ, εὐ δέ conf. 210 pr. f. κρινεσθαι τινος, ὑπέρ τινος 572 a. m.

κρίσις, κόλασις conf. 301 a. m.

κριτήριον, δικαστήριον 267 pr. f. noi.

κριτής, κριστής 488 init.

κρόκη, *tenuis filum* 703 a. m.

κροσσώτα (subaud. ἱμάτια) *vestes fimbriatæ* 682 p. m. ubi notan-

dum, verba κροσσώτοις χρυσοῖς περιδεδημένῃν, πεποιτῶμένην ex vers. LXX, Psalm. xlii, 15, desumpta esse.

κρυμνός, forma suspecta 501 a. m. Edd. 518 a. m. 519 init. Ed.

Mor. Cf. Valck. ad Bion. vi, 14.

κρύπτειν ex τινος 425 p. m. 426 p. m.

κτῆμα, *servus*? 605 init. (ubi verba καὶ κτῆματα non verterunt Interpretes.) κτῆματα, χρήματα

conf. 630 init. bis. In loco laudato p. 605 κτῆματα de jumentis (præsertim mulis, qui ad fastum muliebrem pertinebant: cf. pag. 413

init.) forte rectius intelligerentur; de qua vocis significatione vide Coray *Ἀτακτα*, p. 260.

κυῖαν. ἐκύων, ἐκύκουν, ἐκύκλουν conf. 814 init.

κύριος. Vide Θεός. ἡ κυρία (subaud. ἡμέρα) 185 c. m. κύριος *pro-*

prius, et κύριος *Dominus* conf. 431 p. m. noi. κύριος, οἰκετός, τίμιος

conf. 549 a. m.

κυριότης 696 a. m.

κύων sepulchralis 263 a. m. noi.

κυλύειν seq. μή 151 init. 741 p. m. v. l. seq. ὥστε 526 a. m. seq.

γενίτ. 537 a. m. τὰ κεκωλυμένα, *veitia* 187 c. m. 526 c. m. κωλύειν, κωμῶδειν conf. 214 init.

Vide κελεῖν.

Κωνσταντινούπολις Adnot. p. 3.

Λ

λαγχάνειν τινί, *alicui sorte obtinere, usu singulari* 658 init.

λαϊκός 479 a. m.

λακίσαι, λακῆσαι conf. 47 init. 159 init. Act. i, 18.

λαμὰ σαθαθαβί. De orthographia 824 init. noi.

λαμβάνειν. λαβεῖν, βαλεῖν conf. 474 p. m. noi. εἴληφεν, ἤλειφεν

567 a. m.

λάμπειν. λάμπων, λαμπρόν 551 pr. f.

λαμπρά (σώματα) *pulchra* 223 init.

λιμῶνες, λιμένες conf. 676 c. m. [Adde 362 init. ubi eis λιμένας, in *prata florentia* vertit Ge.]

λευχειμονών 362 a. m. noi.

λήξις, de regno caelorum 173 p. m. 257 p. m. al.

ληρωδία 662 p. m.

λίθινος = ἀναλόγητος 109 a. m. 451 init. conf. c. λίθος 451 init.

λιθοκόλλητος 518 init. Matth. N. E, p. 128.

λικμῶν, *ventilabrum, vox nulla* 368 init.

λιμὴ μάχεσθαι 432 init. noi.

λίχνος, *acidus* 180 a. m.

λογισμός, *appetitus* 492 p. m. noi. λογισμοί, *rationes* 262 init.

271 init. κοινοὶ λογισμοί, sine artic. 690 a. m. 269 a. m. λογισμός, λόγος conf. 29 init. « Nil frequen-

tius confusione harum vocum. » Wyttien. ad Plut. de S. N. V. p. 21.

λόγος, *Homilia* Adnot. p. 3. λόγου μεταδόναι, μεταλαβεῖν 481 pr. f. λόγῳ (*ratione*) τετιμῆσθαι sine

artic. 115 a. m. noi. κατὰ λόγον

(= εἰς λόγον) τινός 208 init. τίνι λόγῳ, τίνι τρόπῳ conf. 635 init.

Vide λογισμός.

λογοθέσιον, *ratiocinium* 615 a. m.

λοιμοὶ qui sint 708 init. λοιμῶν συνέδριον 800 init.

λούειν. λελουμένος, δεδεμένος 4 a. m. noi.

λυμαίνεσθαι conf. c. λυέσθαι et al. 262 c. m. c. μαίνεσθαι 615 init. noi.

λυμῶν 381 init. c. m. 708 init.

λύμη, λοιμή 821 pr. f. 837 p. m. Ed. Mor.

λύττα, γλώττα conf. 587 p. m.

λυττῶν πρὸς τι 677 init. λυττῶν conf. c. ἄλγων 631 p. m. c. λυπῶν

632 c. m.

λυγία Ecclesiae 373 c. m. noi.

λώδη, *corporis latus* 286 a. m. 706 init. οἱ λελωδημένοι, *mutuli* Ben. *leprosi* Ge. 658 a. m. λώδη, βλάβη conf. 682 a. m.

λωφῶν 440 c. m.

Μ

μαγγανεία 126 a. m. 666 init.

μαγγανεύειν 395 init.

μάγος, in malam partem 419 init.

μάζα 534 p. m. noi. Zenob. i, 12. ἀγαθὴ καὶ μάζα μετ' ἄρτον.

μαίνεσθαι, λυμαίνεσθαι. 615 init. noi.

μακάριος. Vide μακρός.

μακαριότης, μεγαλειότης 676 p. m.

μακρόθεν, οὐ μ. conf. 723 pr. f. noi.

μακροθυμεῖν, *differre* 334 init. noi.

μακρός, *longinquus* 89 a. m. μακρότερος, μακραιώτερος 684 a. m.

μαλακία, *ignavia* 812 c. m.

μαλακός, *pathicus* 321 init. Cf. Weist. ad I Cor. vi, 9. μαλακός

conf. c. ἀπαλός 818 p. m. c. ἀναίσθητος 496 init.

μάλιστα *inversum* 827 a. m. noi.

μάλιστα μὲν, μ. μὲν οὖν conf. 349 p. m. 837 a. m. 842 a. m. noi. 845 a. m.

μαῖλλον ἢ seq. genit. 351 init. noi.

Μάνης, Μανιχαῖος conf. 783 c. m.

μανθάνειν παλαιότης 695 init. noi.

μάργαρος, βόρβορος 66 a. m. noi.

μάρμαρα (τά) 270 a. m.

μαρμαρυγή 196 c. m.

μαρτυρία, *locus a S. Scriptura excisatus* 171 c. m. 671 a. m. μαρ-

τυρία, μαρτύριον conf. 725 pr. f. 807 p. m.

μαρτύριον, *martyrium* 646 c. m.

749 init. de plaga 200 a. m.

μαρτυρεῖν, *martyrium pati* 450 c. m. 749 init.

μαστροπός 698 a. m. -πύειν

ibid.

ματαιόπονος 511 init. -νία 618 init.

μάχαιρα, *cultus* 797 pr. f.

μάχεσθαι, ἀγχεσθαι conf. 432 init.

μέγα, μετὰ conf. 278 c. m. noi.

μεγαλειότης, μακαριότης 676 p. m.
 μεγαλόνοια 149 p. m.
 μεγαλοποιεῖν 703 c. m.
 μεγαλόφωνος (Isaia) 836 c. m.
 μεγαλοφυχία 745 p. m.
 μέγθος, μέσον conf. 241 init.
 μεθαριμύεσθαι = μετασχηματίζεσθαι 363 a. m.
 μεθρημαρινός, καθημ. 685 init.
 μεθίστασθαι, μετανίστασθαι 123 init. c. m.
 μεθοδεῖα 480 pr. f. μεθοδεύειν 761 a. m.
 μεθορμύζεσθαι 128 a. m. 632 c. m.
 μετιῶν 658 pr. f.
 μέλει, μέλλει conf. 723 pr. f. 833 p. m.
 μέλλειν, μένειν conf. 736 pr. f.
 μέλος, μέρος conf. 818 init.
 μὲν γάρ 168 p. m. 683 c. m.
 694 init. μὲν, δὲ usu peculiari 363 init. not. μὲν οὖν. Vide μέλισσα.
 μένειν conf. c. μέλλειν 736 pr. f. c. ἀναμένειν 326 a. m. μένωσιν, ὥσιν 202 c. m. μενέτω, μὲν ἔστω 682 a. m. μενούσης, οὐσης 771 pr. f.
 μερικὸς 189 a. m. 209 pr. fr.
 μεριμνῶν τι 429 c. m. μεμεριμνημένος, attentus 155 init. 183 a. m. 566 a. m. Vid. πτωχεύειν.
 μεσοσπύς 625 c. m. not.
 μεσολαβεῖν 571 a. m.
 μεσονυκτεῖν, vox nulla 799 a. m. not.
 μέσος, ἐν μέσῳ vel ἐν μέσοις, ἐν εἰσα civilī 30° init. 184 p. m. 706 c. m. μέσον, μέγεθος conf. 241 init. μέσον νυκτῶν, μέσων v. 799 a. m.
 μετὰ, prius 128 a. m. 286 init. al. μετὰ τῶν εἰρημένων 6 init. 11 init. 36 c. m. al. non sine vel non extra 10 init. 90 init. 767 c. m.
 μετὰ, μέγα 278 c. m. μετὰ, μεστὰ 603 p. m. μετὰ, τὰ 248 c. m.
 μεταβάλλειν pro μεταβάλλεσθαι 294 a. m. 376 pr. f. μεταβάλλομαι, μεταμελόμενος 282 p. m. 808 c. m. -μεληθεῖν, -μεληθεῖν 808 p. m.
 μετὰδασις, μετανάστασις 543 a. m.
 μετακομιδὴ 650 p. m.
 μεταλλεύειν 559 p. m.
 μετανάστασις. Vid. μετάστασις et μετὰδασις.
 μετανίστασθαι. Vid. μεθίστασθαι.
 μετάνοια, οἱ ἐν μ. 1700 init.
 μεταπίπτειν cum genit. 414 p. m.
 μεταρρυθμίζειν 736 init.
 μετασχηματίζειν 207 c. m. 736 init.
 μετασκευάζειν, de transformatione sacramentali 789 init.
 μεταχειρίζεσθαι 523 a. m. not.
 μετέρχεσθαι (ἀρετήν) 457 c. m. 486 c. m. v. l.
 μεταωρίζειν ὀφθαλμούς 224 p. m. δίδουσαν 465 c. m.
 μετέωρος, solitans animo 375 c. m. superbus (Ge. Montef.). ferox (Arm.) 455 pr. f.

μετοχετεύειν 720 pr. f.
 μετριάζειν, modeste, humiliter agere 514 a. m. 706 a. m. c. m.
 μέτρον 436 c. m. conf. c. μέτρον 450 p. m. c. μέρος 472 pr. f.
 μέχρι, non ultra 15 c. m. 152 init. 176 c. m. 769 init. not.
 μη abundat post verba negantia 151 init. 190 a. m. not. 211 pr. f. 279 init. 412 pr. f. μη male inversum 282 a. m. not.
 μηδὲ, μή δὲ conf. 164 a. m. 240 a. m.
 μηδέποτε, μηδέπω 142 init. 268 a. m.
 μήποτε cum. fut. 267 pr. f. 592 a. m. pro μήπω 393 p. m.
 μήτε, μήτι conf. 6 a. m.
 μήτρα, μήτρας, μητρός 51 init. μητρόπολις 654 init. not.
 μίσμα, νόσημα conf. 537 c. m.
 μικρολογεῖν 660 a. m. v. l. μικρολογήσαντες 344 a. m. Mor. Ben.
 μικρολογίζεσθαι 341 a. m. v. l. μικρολογία legis Mos. 710 init.
 μικρολόγος 510 init. 511 a. m. 512 init.
 μικρός, κατὰ μικρὸν paululum 658 p. m. not.
 μικροφυχία, animi imbecillitas vel impotentia. In loco 608 c. m. παραλῦει τὰς ἐχθρας καὶ τὰς μικροφυχίας ἀναιρεῖ, non male vertitur similitates, jealousias; quae ab animo pusillo et suspicaci nascuntur. Cf. quae dixit Montef. ad p. 240 p. m. et in Onomastico s. v. quae tamen cante legenda sunt.
 μικρόφυχος qui animo pusillo et impotenti est 272 c. m. 544 c. m. τὸ ἀνέτητον καὶ μ. 149 init.
 Μιλήσιοι, Φιλιστήσιοι 594 a. m. not.
 μνήμα, σῆμα 394 p. m.
 μνήμη, ἐν μνήμῃ τινὸς γενέσθαι 450 init. not.
 μνησικακεῖν τι 616 pr. f. τινὰ 617 c. m. v. l.
 μοιχός, μονόμαχος 698 p. m. not.
 μονάζειν 116 a. m.
 μοναχός, μονόμαχος 698 p. m. not.
 μονή 822 c. m. Edd.
 μονομαχία 354 a. m. v. l.
 μονομάχος. Vid. μοιχός et μοναχός.
 μόνος. Vid. ἐκείνος.
 μόνον suppressum 195 a. m. al. οὐ μόνον pro οὐ μόνον οὐ 212 pr. f. 298 p. m. 319 a. m. not. 426 init. μὴ μόνον 50 init. 473 c. m.
 μόνου. μεμονωμένος 168 c. m.
 μονοχέτων 842 a. m.
 μόνωσις 513 p. m.
 μορμολύκειον 536 p. m.
 μοχληρός, ὀχληρός conf. 602 init.
 μύειν 331 c. m. conf. c. χαμύειν 477 a. m. c. βύειν ibid. not.
 μυία, μυιών, μυών 652 c. m.
 μυριός, μυρίων, μαρτυρίων 350 p. m.
 μυστήρια (τὰ), de Baptismo 146 init. not.

μυστική σιγή 18 init.

N

ναός, de corpore Christi 51 init. 123 c. m. not. de corp. pauperis 519 a. m. not. [Adde IX. 540 a. m. τοὺς δὲ ναοὺς τοῦ θεοῦ καὶ λιμῶ καὶ γυμνάττει παρορῶν ἀπολλυμένων.] ναός, οὖος conf. 683 init. ναός, ἄνος 123 c. m. not. [VI. 83 init. Διὰ γὰρ τοῦ τοῦτο οὐδὲ ἀνθρώπων ἀπλῶς πλάσας, ἐνώκησεν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τῆς κυήσεως ἡνέσχετο, καὶ ταύτης ἐνεκαμηνιαίου, x. τ. ε. Qui locus cum alterum plane referat, nemo dubitet pro ἀνθρώπων, ναὸν reponere; praesertim cum statim sequatur, τὸ δὲ ἄδανον γενέσθαι πονηρίᾳ τὸν ναὸν ἐκείνον.]
 νάπαι, σπήλαια, conf. 95 init.
 ναρχάν, propr. torpere 512 a. m. 827 a. m. Hom. II. 6. 328. Gen. xxxii. 25 meis obrigescere 499 c. m. stupidus, tardus ad agendum fieri, idem fere quod ἀποκνέιν 123 init. 267 p. m. 306 c. m. Hinc Lexica ditari possunt. ναρχῶν, ἀλγῶν conf. 829 a. m.
 ναυαγεῖν ἐν λιμένι 199 init. 323 p. m.
 ναυάγιον, de diluvio 163 pr. f. ναυτιῶν, languidus, remissus? 788 init.
 νεανιότης 76 init.
 νεκρομαντεῖα (νεκρομ. Mor. Ben.) 395 init.
 νεοὺν ἀρούρας 457 a. m. 513 init.
 νευροῦν 323 c. m.
 νεωτεροποιός 384 p. m. -ποίη 145 p. m.
 νήματα (σηρικὰ) 510 a. m.
 νικᾶν, νικήσας, κινήσας 802 p. m.
 νίπτειν, ῥίπτειν conf. 387 c. m. not.
 νιφάδες σημειῶν, καχῶν et sim. 181 c. m. 188 init. 387 init. 724 a. m. 781 init.
 νόημα conf. c. ὄνομα 294 p. m. c. νόσημα 692 init.
 νοστή (γῆ) 188 a. m.
 νόμος, λόγος conf. 115 init.
 νόμιμα (τὰ) 521 init. νομικῶν, γινόμενων conf. 810 pr. f. not.
 νοσεῖν, de haereticis 128 c. m. 460 init. conf. c. φροεῖν 562 c. m.
 νόσημα, νόσημα conf. 692 init.
 νόσον στρέφειν, τρέφειν 339 c. m.
 οὖος βασιλεὺς 682 p. m. οὖος, ναός conf. 683 init. κατὰ οὖον λαβεῖν 115 c. m. not. [Locutio infimae, ni fallor, Graecitatis: e. g. M. Psellus de Daemon. pp. 15. 49. Legitur quidem in loco Chrys. VI. 292 init. λάβωμεν, παρακαλῶ, κατὰ οὖον ἐκείνο τὸ δικαστήριον. Sed Homiliam istam merum centonem esse, licet aliter judicant Sav. et Montef., bonis argumentis probari potest. Nost i formula est εἰς οὖον λαβεῖν, II. 564 c. m. al.]
 νυκτομαχία 694 init.
 νύξ, νύκτα τὴν ἡμέραν ὀρῶν

525 pr. f. i Interp. pro ὁρῶν videtur legisse ποιῶν. Boisius νύχτα καὶ ἡμέραν ὁρῶντων. Sav. Frustra. Similis est locutio VI. 292 a. m. οὐδὲ ἀνθρώπων ἐώρων τοῦ ἀνθρώπου. Cf. ibid. 65 a. m. σκότος δὲ ἐνταῦθα φησι τὸ ἀπὸ τῆς συμφορᾶς αὐτοῖς ἐγγινόμενον, οὐχ ὡς τῆς ἀκτίνος ἀφανιζομένης, ἀλλὰ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἐν μέσῃ τῇ μεσημβρίᾳ ἀντὶ φωτὸς σκότος ὁρῶντων.
νύττειν. ἐνυξε, ἡνυξε conf. 825 c. m.

Σ

ἐλθεῖν εἰς πῦρ 759 init. not.
ἐλίσσθαι, *carminari*, de martyribus; Velus, *unctis ferreis laniari*.
ἐννίξειν (καὶ χαινοτομεῖν) 214 a. m. -εσθαι 558 init. 1 Pet. iv. 4.
ἐξένον, *donum* 402 init.
ἐξενδόχος 761 init. -χέτον 658 a. m.
ἐξοφωνεῖσθαι, *auribus peregrinari* (Lic. pro Mil. 12. *vestras peregrinantur aures*) 189 init. XII. 89 init.
ἐξηραίνεν hominem 662 c. m.
ἐπιφθῆς 212 p. m.
ἐυράσθαι, ἐξυρμένον, de mimis 502 a. m. not. conf. c. ἐξευρημένοι et ἐξηρημένοι ibid.

Ο

ὁ, Articulus : ejus usus 349 init. not. 734 p. m. not. in exclamationibus 198 c. m. not. 700 a. m. 715 p. m. ὁ μὲν, οὗτος; δὲ 271 c. m. not.

ὄγκος γαστρός 52 c. m. *pondus auri* 795 pr. f.
ὀδοιπορεῖν, de pedestri itinere 655 p. m.
ὀδὸς, εἰσόδος conf. 137 p. m. 292 pr. f. ὀδῶ προβαίνων, *progressione facta* 253 p. m. 355 c. m. al. ὀδῶ βαδίζειν 159 init. 515 init.

ὀθεν in initio periodi, *quare* 167 a. m. 169 pr. f. al. ὀθεν, ὅτε conf. 279 pr. f.

οἶ, οἶα, ποῦ conf. 175 p. m. 844 c. m.

οἰκεῖν, διοικεῖν (πόλιν) conf. 602 a. m. οἰκοῦντα, ὄντα 85 c. m.

οἰκεῖος, κύριος conf. 519 a. m. Vid. οἰκία et οἰκουμένη.

οἰκιοῦσθαι 654 p. m. 647 p. m. οἰκίστης. Vid. ἰκίστης.

οἰκῆμα, *carcer* 183 p. m. οἰκία, *familia* 809 a. m. p. m. οἰκία, οἰκία conf. 122 a. m. not. 543 a. m.

οἰκιστὴς 546 init. οἰκογενής 405 p. m.

οἰκοδομεῖν, -εῖσθαι conf. 685 c. m.

οἰκοδομία 301 init. not. οἰκοθεν = φῦσις 415 a. m.

οἰκονομία, *procuratio quævis* 810 init. *divinae providentiæ administratio quævis* 103 a. m. 301 init. 352 p. m. 792 p. m. dispensatio peculiaris, *qua Verbum divinum homo vere factum est, cæteraque peregit, quæ ad salutem nostram*

pertinent. 311 c. m. 654 c. m. *Op-ponuntur ἡ οἰκονομία et ἡ θεότης* 6 c. m. 545 c. m. οἰκονομία, δια-κονία conf. 810 init.

οἰκονομικῶς, *callido quodam consilio* 416 pr. f. 648 a. m.!

οἰκος, non addito τοῦ θεοῦ 711 c. m.

οἰκοτέρη 200 a. m. 697 c. m. οἰκουμένη, vice substantivi 685 a. m. not. οἰκουμένης, οἰκείας conf. 251 c. m.

οἰνωπύλης 809 p. m. οἰνωμένος 500 p. m.

οἶον εἰ, οἶον ἂν εἰ conf. 266 init. not. 685 pr. f. οἶον ἂν εἰ seq. conjunctivo 137 p. m. not. 795 a. m.

Edd. οἶον τι λέγω, *verbi gratia* 146 pr. f. al. οἶτω... οἶον 684 a. m.

οἰονομητοῦν 751 a. m. Edd. οἰονοῦν (τὸ) 733 init. Edd.

οἰστρούμενος 359 init. οἰωνίξασθαι 698 p. m. not.

ὀλίγος, ὀλίγω πρὸ 734 pr. f. ὀλιγοστεία 631 p. m.

ὀλος, δι' ὅλου, δι' ὅτου 325 c. m. ὀλως conf. c. ὁμως 253 init. c.

ὀλλως 417 a. m. 728 p. m. c. οὔ-τως 412 a. m.

ὀμοῖος τινος, τινι conf. 241 init. ὀμοίως, ὁμως 494 c. m.

ὀμολογεῖν, ὀμολογημένος 229 c. m. 450 a. m. 709 init. μὴ ὀμολ.

285 init. not. ὀμορφος, ὁμορφως, etc. 349 a. m. 571 init. not.

ὀμφαλός, ὀμφαλμός conf. 684 init. Cf. Jacobs. ad Philostr. p. 264.

ὄναρ, κατ' ὄναρ conf. 829 c. m. ὀνειδίζειν τί τινι vel τίνα 750 init. pr. f.

ὀνειροπολεῖν 142 a. m. 386 c. m. 725 p. m.

ὀνηλάτης 589 c. m. 605 init. ὄνημι, οὐδὲν ὥνησε, *nihil profecit*

752 p. m. not. ὄνομα, νόημα conf. 294 p. m.

ὄνομαζειν, εἶναι νομίζειν 175 init.

ὄνος, ἄνθρωπος conf. 200 a. m. ὄξυδερκής 491 c. m.

ὄξυδερκών, ὄξυδορκών 28 a. m. ὄταλ *formicarum* 685 a. m.

ὀπλίζειν, ὀπλίσσονται, πλήσσονται conf. 797 p. m.

ὀπλον, sensu obscuro 692 pr. f. Vid. Hesych. s. v. *Dors.* ad Char. p. 296 Ed. Lips. ὀπλων, ὄχλων conf. 454 p. m. not.

ὀπου pro ὀπου γε 794 a. m. not. ὀπτομαι, ὀφθίσσεται, φθίσσεται conf. 727 c. m. not.

ὀργανον (διαβόλου) 172 p. m. pr. f. ὀρεωκόμος, ὀρεοκόμος 808 pr. f.

ὀρίζειν μισθόν 192 a. m. al. conf. c. πορίζειν μ. 764 init.

ὀρχίζειν, ὀρχισσ, ὀρχισσε 811 a. m.

ὀρμαθός (τῶν Στωϊκῶν) 382 init. conf. c. σαρφετός 795 init. not.

ὀρμη, sine ὄλογος 815 p. m. ὀρμητίας, *servidus* 780 a. m.

ὄρος, τὰ ὄρη καταλαβεῖν 116 a. m. not.

ὀρχήστρα 421 c. m. al. Vid. σχηνή.

ὄς. ὁ δὲ = διὰ δὲ 356 pr. f. not. δ' ὧν = διὰ τούτου ὅτι 181 a. m. 269 init. al. [Sic dicitur ἐξ ὧν 149 c. m. X. 14 init. ὅπερ ὧν 362 init. ad normam not. Atticisimi ἀνθ' ὧν.] ἦ, εἰ conf. 534 pr. f.

ὄσος, ὅσος, πόσος conf. 762 pr. f. et passim. ὅσοι, ὡς οἱ 540 p. m.

ὅσον εἰς τι ἔχει 367 a. m. not. et sine verbo 22 init. 25 init. al.

ὅσον ἂν, sine τοσούτων 379 a. m. 779 c. m. ὅσα ἂν... τοσούτω 305 a. m. 617 p. m. ὅσον... τοσούτω, ὅσω...

τοσούτων 345 init. not.

ὅστισοῦν. [τοῦ] τοσούτου 767 p. m. Edd.

ὀστράκον. ἐξ ὀστράκου (vel ὀστράκων) σκευὴ 795 pr. f. ubi *Samia vasa docte vertit Velus*.

ὅταν pro ἢ ὅταν 30 c. m. Cf. Sav. in Notis p. 2.

ὅτε cum conjunctivo 147 c. m. 459 a. m. v. l. IV. 145 init. ὅτα.

ὅθεν conf. 279 pr. f.

ὅτι abundat ante locum laudatum 347 c. m. ubi *hæsit Bois*. ὅτι γάρ, ἐπεὶ ὅτι, usu peculiari 135 c. m. not. 786 a. m. not.

ὅτιπερ 337 pr. f. 387 pr. f.

οὐ, σὺ conf. 122 c. m. οὐ γάρ ὅν 851 c. m. οὐ γάρ; *nonne?* parentheticeum 381 init. not. 412 a. m. not. οὐ μὴν, οὐ μὴν δὲ conf.

281 a. m. 342 c. m.

οὐδαμῶν, *res nihili* 284 pr. f. οὐδὲ γάρ, οὐδὲν γάρ conf. 280 pr. f. 465 c. m. Vid. οὐτε γάρ.

οὐδέις, οὐδένα ἔχων, *ab omnibus derelictus* 818 pr. f. οὐδὲν... τι 158 a. m. 465 c. m. v. l. κατ' οὐδὲν, *propemodum* 641 init. not.

οὐδέπω, οὐδέποτε conf. 128 a. m. 580 c. m. οὐπω οὐδέπω in eadem periodo 676 a. m.

οὐκέτι, οὐκ ἔστι conf. 539 c. m.

οὐκοῦν post verba e S. S. allata 264 c. m. not.

οὖν. Vide δέ.

οὐράνιος, ἐπουράνιος 205 a. m. Vid. οὐρανός.

οὐρανοπολίτης, οὐρανοῦ π. conf. 685 p. m. Legitur οὐρανοῦ π. 296 pr. f. οὐρανῶν π. 424 init. 564 a. m.

οὐρῆς, οὐράνιος 231 c. m. 252 a. m. 244 init. 250 a. m. 263 init. οὐρανός, ἄνθρωπος 179 p. m. not.

οὐρῆς, ἐξ οὐρίας 674 pr. f.

οὐτε γάρ c. 101 a. m. 188 c. m. al. conf. c. οὐδὲ γάρ 172 a. m. 193 pr. f. al.

οὗτος, usui singulari 376 a. m. not. οὗτος et ἑταῖρος negligenter adhibet Chrys. 709 a. m. not. 814 init. not. [Adde 295 a. m. lin. 1.]

οὗτος δὲ pro ὁ δὲ 271 c. m. not.

τοῦτο = τοιοῦτος; 650 p. m. not.

τοῦτο ἄνθρωπος, τοῦτο θεός 556 a. m. [Frustra in hac locutione hæsit Maith. N. E. p. 136. Nec minus sincerus est locus Aristen. i. 28. quem uno ore vitii damnant doctissimi Editores, assentiente Bast. Ep. Crit. p. 152. Verba sunt, ἐπεὶ τοῦτο γε ἔστιν ἀνὴρ, τὰ δυ-

κατὰ ἀκριβῶς διαγνώσκειν, καὶ μηκέτι ματαίαν ἐπάγεσθαι λύπην.] οὗτος, αὐτός *conf.* *Vid.* αὐτός. εαυτά, ταῦτα 563 p. m. *not.* ἔπει καὶ τοῦτο (?) 85 *init.* *not.* τούτ-ἐστιν *intrusum* aut *omissum* 208 a. m. 342 p. m. 718 *init.* τούτ-ἐστι *respondet* *questioni* τί δέ ἐστι; 622 p. m. *not.* 636 *init.* IX. 552 a. m.

οὕτω *suppressum* ante ὥς 216 *init.* *not.* οὕτω, *usu* *singulari* 74 a. m. *conf.* ε. οὗτος 199 a. m. 226 c. m. 280 c. m. al. c. οὗτοι 778 p. m.

ὄφθαλμός, ὀμφαλός *conf.* 684 *init.*
ὄφλημα, *debitum* 615 p. m. *his.* Cf. *Sallier.* ad *Thom. M.* p. 666. ὄφλημα, ὀφλημα *conf.* 659 pr. f. ὀχετός, *clouca* 531 p. m. 677 *init.* 582 *init.* *not.* [In loco *Marci* vii. 49, pro ἀφεδρόνα, ὀχετὸν *vendit* *Codex singularis*, qui *Bezae cognomine* *gaudet*.]

ὀχλούμενος, ἐνοχλ. *conf.* 339 p. m.

ὀχλος πραγμάτων 674 c. m. *not.*

ὀφάρτυκῃ (?) 509 c. m.

ὀφίς. ἐξ ὀφίως γίνεσθαι 282 c. m.

II

πάγη, πηγή *conf.* 712 a. m. πά-γη, πηγή 781 a. m.

παγκράτιον 738 c. m.

παθής 237 p. m.

πάθος, πένθος *conf.* 361 *init.*

πάθος, πάθημα 804 p. m.

παιδεύειν, πείθειν 508 a. m. π. αἰ; τι 818 p. m. *Edid.*

παιδοτριβεῖσθαι 625 c. m.

παιδοτριβής 335 c. m. 609 *init.*

-ίθην, -ίδειν (*οὐκ εἰδώς*) 385 c. m.

παῖς. παῖσι, πᾶσι *conf.* 505 p. m.

πάλας, πάλιν *conf.* 782 p. m.

πάλασμα, σκάμμα, χάρισμα *conf.* 210 *init.*

παλαστής. *Vid.* μανθάνειν.

παλιγκάπηλος 810 a. m. *not.*

πάλιν, πάλαι *conf.* 782 p. m. πάλιν, πολλὴν 310 c. m.

πανάγιος 788 a. m. 818 c. m. v. l.

παναρμόνιος 475 *init.*

πανδασία 679 p. m.

πανηγυρίζειν, *festos dies agere* 829 p. m.

παννυχίς 427 c. m. 796 pr. f.

πάντοθεν, ἀνθεν *conf.* 216 a. m.

παντοῦς γίνεσθαι 687 c. m. *not.*

πάνυ γε *ironicum* 581 *init.* *not.*

παρὰ τὸν Θεόν, *per Deum* *stat* 290 c. m. οὐδὲν παρὰ τοῦτο 512 c. m. *not.* παρ' οὐδέν 641 *init.* *not.*

παρβαίνειν, παραχούειν 232 a. m.

παρβουλεύεσθαι 569 *init.* *not.*

παράδειγμα *conf.* c. πρῆγμα, q. v.

παράδειγματίζειν 100 *init.* 101 c. m.

παράδοξοποιός 131 *init.* -ποιεῖν 342 c. m. 672 pr. f.

παράδοσις, προδοσία *conf.* 797 p. m.

παραζηλοῦν, *duplici sensu* 636 a. m. *not.*

παράθεσις, *comparatio* 649 a. m.

παραινέτεσθαι 440 a. m. v. l.

παρακαλεῖσθαι *med.* 316 c. m.

268 a. m. v. l.

παρακάλυμμα, *prox.* 679 pr. f.

παρακίεσθαι *de vico* 506 p. m.

παρακίηται, -καίηται, καίται *conf.* 215 *init.* *not.*

παρακνίεσθαι 159 c. m. 587 *init.* *conf.* c. ἐνοχλείσθαι 345 a. m.

παρalogίζεσθαι *pass.* *falli* 171 a. m. 499 a. m. 688 a. m. *med.*

fraudare 197 p. m.

παράλυτος, -τικός 358 pr. f. 458 *init.*

παρामυθεῖσθαι, *mitigare* 524 p. m. *not.* *expiare* *peccata*, *ibid.* παρ-αμυθεῖτο μὴ ἀλγεῖν 753 pr. f. *Sic* Xil. 341 p. m. παρामυθούμενης φέρειν τὰ δεινὰ.

παρामυθία *conf.* c. ῥαθυμία 598 a. m. c. παρήσια 192 *init.*

παραναλίσκειν 745 c. m.

παράνοια, παρ οἷα *conf.* 47 *init.* εἰ ἀνοία 452 a. m. εἰ πάρα-νομία 807 *init.*

παρανοιγνύομαι, παραδεικν. 222 p. m.

παρανομία, *nequitia* 539 p. m.

al. *conf.* c. παρoία 101 c. m. c. παρoία 713 p. m.

παράνομος, ἀτίμος *conf.* 497 *init.*

παρapiάπτειν, *transvehere* 166 c. m. τινὰ *cum contemptu* *dimittere* 620 *init.* *Dio Chrys.* 364, 9. παρ-απτέσθαι, *supplicem* *dimittere* 648 a. m. 657 a. m. c. m.

παρapiτάσσειν, *aulæum* 682 c. m. 684 *init.* *de iudiciis* 476 a. m. *not.*

παρapiάπτειν, παρapi. 64 a. m.

παρapiοῖν, *adulterare*, *in pejus* *mutare* 707 p. m. = παρapiάρ-απτειν.

παρapiομπός, *qui iradit vel trans-* *mittit* 604 pr. f. 639 pr. f. [non παρapiομπός, *ut in textu* *prave* *excusum* *est*.]

παράσημον, *signum* 92 *init.* 576 c. m. *cognomen* 708 p. m.

παρapiστέσθαι 812 a. m.

παράταξις 94 *init.* 601 pr. f.

παρapiτήρησις, *observantia* *reli-* *giosa ciborum*, etc. 520 c. m. 523 p. m. *locorum* Xil. 594 a. m.

παρapiτρέχειν, παρapiλέπειν 521 *init.*

παρapiτυγάνειν, ἐκ τοῦ παρapi-*τυγάνοντος* 205 a. m.

παρapiτά, *statim*. 645 a. m. Cf. *Toup.* *Emend.* IV. 478. *Lobeck.* ad *Phryn.* p. 47.

παρapiφέρειν, περιφέρειν 36 *init.*

not. παρapiφέρεσθαι, περιφ. *de* *ebrio* 582 a. m. [περιφ. IX. 573 p. m.]

παρapiφρός 692 *init.*

παρapiράττειν, *perpetam* *novare* 26 c. m.

παρapiωρεῖν *cum particip.* *desi-* *neret* 161 c. m. *not.* παρapiωρεῖν, παρapi. 435 c. m. παρapiωρεῖτο, παρapi. 789 *init.*

παρapiγράφειν, *de pictoribus* 353 *init.*

παρapiδουσις 677 p. m.

παρapiκτικός 509 p. m.

παρapiλαύειν, *superare* 665 p. m.

παρapiλκεῖν, *differre* *aliquem* 363 p. m. *conf.* c. παρapiλ. 553 *init.*

παρapiντόναι 515 p. m.

παρapiεστάζειν 675 *init.*

παρapiρμηγεύειν 445 c. m.

παρapiρέχεσθαι, παρapiρχ. 781 *init.*

παρapiρθεῖν, *adesse* 200 c. m. 758 *init.* *conf.* c. παρapiρθεῖν 200 c. m.

παρapiρδοκίμεισθαι *seq.* ὅπῃ 511 a. m. *Lucian.* *Hermot.* 51. *Charit.* *Aphrod.* v. 3.

παρapiρθεῖν σύνοικοι 224 *init.* *not.*

παρapiρήμι. παρapiρμένο; *paralyticus* 320 *init.* 345 *init.* *not.*

παρapiστασθαι 614 p. m. παρapi-*ττειν*, παρapi. *conf.* 758 a. m. παρapi-*σστήσεται*, *propt.* 464 a. m.

παρapiστεύσθαι 291 p. m. *his.*

παρapiομία, παρapiνομία 713 p. m.

παρapiνοία. *Vid.* παρapiνοία.

παρapiορμάν, *inclinare* 814 pr. f.

παρapiορμή 759 *init.*

παρapiρής (βίος) 653 p. m. μετὰ π. *aperte* 120 a. m. *not.* παρapiρής *conf.* c. παρapiρής *ibid.* c. παρapi-*ρής* 192 *init.*

παρapiρθεῖσθαι 613 p. m. 647 c. m.

παρapiριστάναί 293 a. m. -τασθαι 244 a. m. *not.*

πᾶς, τὰ πάντων 189 p. m. *not.*

πάντων *cum* *positivo* 591 a. m.

not. πάντα (= παντοῦς) γίνεσθαι 687 c. m. *not.* πάντα εἶναι 572 *init.*

πάντα ποιεῖν *cum* *particip.* 710 *init.* *not.* πάντων, πασῶν *conf.* 515 a. m. *not.* πᾶσαν, πᾶσιν 25 a. m. *not.* 592 *init.* πάντων. πάντως 63 c. m.

πάσχειν τι πρὸς τινα 158 p. m.

πατεῖν πῦρ 454 *init.* πατεῖν, ἀ-*τειν* *conf.* *ibid.*

πάτριος, πατριών, πατριῶν 727 *init.*

παῖδην, *ligare* 566 *init.*

παῖθηνος 798 *init.*

παῖθω, παῖσας, ποιήσας 637 *init.*

παῖθων, παῖθειν 508 a. m.

παῖραν λαβεῖν τινος, *in malam* *partem* 158 *init.* 295 a. m. 463 pr. f. *Hebr.* xi. 36. *Adnot.* p. 85.

παῖραθριον 578 pr. f.

πένθος, πάθος *conf.* 361 *init.*

πένταθλος 385 c. m.

πεπαίνειν 676 pr. f.

περιάγειν, ἀγειν καὶ π. 337 p. m. *not.* 583 *init.* v. l. 627 a. m.

περιαντάσθαι 579 a. m. 707 *init.*

πέρας, *culmen* 652 a. m.

περιβάλλειν ζήμια, ζήμια *conf.* 764 p. m.

περιβόητος *seq.* ἐν 812 p. m.

περιβόλος 296 pr. f. 603 a. m. 771 c. m.

περιβίδον, ὑπεριβίδον *conf.* 295 p. m.

περιέλκειν *conf.* c. παρapiλκεῖν 555 *init.* c. περιτρέπειν 525 *init.*

περιστάναί, παρapiστάναί 758 a. m.

περιχαίεσθαι τινος 568 pr. f. 698 c. m. IX. 471 *init.* *Ed.* *Ben.* 240.

περιχίμαι. περιχίηται, παρapiχί-

ται, περικαίηται conf. 215 init. not.

περικεφαλαία 492 pr. f. not.

περικλύζειν 555 p. m. 526 c. m. 829 c. m.

περικοπή, portio S. S. 13 a. m. 757 pr. f.

περιλείπεται, παραλ. conf. 140 a. m.

περιδουεῖν 829 c. m. not. [Dicitur de duce ex cubas circumveniri (Vid. Coraes. ad Plut. Vit. Arat. 7.) etiam de medico aegrotos visitanti, ut Lucian. Nigr. 22. Sed in loco Chrys. de uno tantum aegrotos quatio est.]

περιουσία, παρρησία conf. 120 a. m. not. ἐκ περιουσίας, non μετὰ π. (nisi in locutione μετὰ πολλῆς τῆς π.) ibid.

περιπατεῖν εἰσὺν 455 a. m. 831 c. m. v. l. Tim. vi. 10. περιπαρῆναι 465 init.

περιπίπτειν εἰσὺν, in semetipsum incurrere, sibi contradicere 107 init. 309 init. 494 init. 831 c. m. Cf. Hemst. ad Luc. D. M. xvi. 2.

περιπλάσσειν 829 a. m.

περιπολεῖν, de angelis 244 init.

περιρρεῖν 359 c. m. not. περιρρεῖσθαι (αἵματι) 172 init. 601 pr. f.

περισφῆν 218 init. Weiss. ad Luc. x. 40.

περισπούδατος 536 a. m. 758 p. m. al.

περισσύνειν—πλέον τῶν ἐπιτεταγμένων ποιεῖν 562 pr. f.

περίστασις, iurgens necessitas, casus adversus 466 p. m. 673 c. m. οὐ μετὰ περιστάσεως, nulla urgente necessitate 451 pr. f. (male Ben. nulla oblata occasione.) Cf. 455 c. m.

περιστέλλειν τινὰ 602 a. m. (fovere Ben. defendere Ge. Malim, excusare, peccata ejus abscondere. De re posuit Dio Chrys. p. 322, 12.)

περιστοιχίζεσθαι 578 a. m.

περιστρέγγειν 352 c. m. 786 init.

περιτιθέναι, in re scenebri 499 a. m. not. conf. c. ἐπιτιθέναι 499 c. m. 589 init.

περιτρέπτειν (τὴν αἰτίαν) εἰς τινα 525 init. v. l. Lysias p. 104, 25.

λεσθαι, everti 471 pr. f.

περιττός, εἰ τὸ περιττόν; quid lucri est? 280 init.

περίτωμα 471 a. m.

περιφέρειν, jactare, celebrare 24 a. m. 41 a. m. 126 a. m. 627 a. m.

642 c. al. conf. c. παραφέρειν 56 init. not. περιφέρεισθαι, de ebrio (vid. παραφ.) de saucio 172 (cf. Piers. ad Moer. p. 196 sq.) inter orandum 247 p. m. de levi et inconstantia 415. init.

περιφορά, casus 91 init. revolutio temporum 728 c. m.

περιχυθῆναι 827 p. f. not.

πέτεσθαι, hilarem esse 544 p. m. πέτεται, πάταται 272 init. πέτασθαι, πέτασθαι, πετᾶσθαι 651 c. m.

πέσις 546 a. m. 634 p. m. conf. c. πίστις 483 init.

πηγάζειν 283 a. m. 594 c. m. in miraculo panum 204 a. m. 506 a. m.

πηγή, πάγη conf. 712 a. m. πῆλινος 668 a. m. 675 c. m.

πηλὸς καὶ πλινθεία 675 c. m. not.

πηρὸς, caecus 553 init. not. πηρὸς, πονηρὸς conf. 712 a. m. not.

πηρὸν φύσιν 340 pr. f. γαστέρα 402 a. m. πίστιν 767 p. m. πηρούσθαι, τυφλοῦσθαι 264 a. m.

πίθος. Vid. ἀντλεῖν.

πιμελή 474 a. m.

πίπτειν πρὸς τινα—προσπίπτειν 651 init.

πιστοῦσθαι τινα 56 a. m. 785 init. τινα 797 p. m. v. l. πιστωθῆναι, πιστευθῆναι conf. 792 c. m.

πλάζαρὸν (σῶμα), quod nimis et malis laborat humoribus 474 init. Mauh. N. E. p. 121.

πλακουντοποιὸς 692 a. m.

πλανᾶν. πεπλανημένος, falsus 354 pr. f. 580 init. (cf. 576 pr. f.)

πλᾶν. πεπλάσμενος conf. 800 a. m. not.

πλάνη, falsitas, fraus (non error) 801 pr. f. 831 c. m.

πλάνος, seductor 171 pr. f. 459 a. m. not.

πλάσμα, πρᾶγμα conf. 840 init. πλάττεσθαι med. 403 init. πλάττειν, πράττειν 840 init.

πλάτνειν, exaggerare 387 a. m. conf. c. ἐμπλατ. 550 init.

πλῆθρα, sine γῆς 167 init.

πλεῖν, διαπλεῖν conf. 363 p. m.

πλείων. πλείων loco μάλλον 241 a. m. 275 init. al. πλείων cum compar. 395 a. m.

πλεκτάνη 697 pr. f.

πλεονάζειν. ἐκ τοῦ πλεονάζοντος 759 p. m.

πλεονεκεῖν superiorem esse 30 c. m. 593 a. m. conf. c. πλουτεῖν 843 init. not.

πλεονέκτης. Ejus crudelitas 698 p. m. not.

πλεονεξία differt a φιλαργυρία 845 init. not.—ἀμετρία 147 c. m.

280 a. m. πλεονεξίας ἔρᾶν 172 p. m. 720 p. m.

πληγή, πάγη conf. 731 a. m.

πληθύνουσα τράπεζα 168 p. m.

πληθύνεσθαι, πλύνεσθαι 527 a. m.

πληκτικὸς 215 c. m. —ὢς 350 init. conf. c. ἐπιπληκτικῶς 582 init.

πληροῦν, ἐκπλ. (ἐπιθυμίαν) 512 init.

πλήττειν, offendere 205 a. m. (ubi haesit Bois.) 328 c. m. 431 pr. f. πλήγη cum signif. pass. 218 init.

πληνθουρεῖν 435 c. m.

πλύος (ὁ δεύτερος) 1 a. m.

πλουτεῖν τινα, ἐν τινα 190 init.

πλουτεῖν, πλεονεκεῖν conf. 843 init.

πλύνειν ὀνείδεσι 527 a. m. not.

πλύνεσθαι ἐν ὕδασι ibid. πλύνεσθαι, πληθύνεσθαι ibid.

πνεῖν τοσοῦτον, τοσοῦτος 84 a. m. not.

πνεῦμα — ψυχὴ καὶ προαίρεσις 185 p. m.

ποθεῖν, ἐπιποθεῖν conf. 594 p. m. ποθεν δεῖ 27 a. m.

ποθητὸς 20 init. IX. 653 c. m. v. l.

ποιεῖν, ποιεῖσθαι conf. 174 c. m. 307 p. m. 702 init. ποιεῖ, ποιεῖ 622 pr. f. not. ποιεῖ, παθεῖ 428 p. m. ποιήσας, παθῶν 637 init.

ποικίλλειν (τὸν λόγον) 501 p. m. al.

ποιικιλτικὴ ars. 509 p. m.

ποῖος, τοῦτο· ποῖον; et sim. 290 a. m. not.

πολεμείσθαι 397 p. m.

πολέμων περιγενέσθαι 691 p. m.

πολιορκουμένη πόλις, imago summae miseriae 675 p. m.

πολιτεία, dispensatio divina 58 init. 181 init. mores in malam partem 719 c. m. not.

πολλαχοῦ ἀλλοχοῦ 529 a. m. 546 c. m. πολλοῦ conf. c. —χῆ 329 a. m. c. —ὢς 476 init.

πολύς, ὁ π. λόγος 137 p. m.

πολύς εἶναι ποῖων τι 188 p. m. not.

πολύ, valde 291 c. m. al. πολὺς, πολλοῖς conf. 188 p. m. πολλῶ, πολλοὶ 162 init. πολλὴν, πάλιν 310 c. m.

πολυσχιδής 489 p. m.

πονέειν. πονέσαι 370 c. m. X.

263 c. m. v. l. κατηνικήσας, detritus 180 p. m. 674 p. m. conf. c.

κατοικησῶς 252 a. m. πονεῖσθαι, ταλαιπωρεῖσθαι conf. 759 init.

πονηρεῖσθαι 624 c. m.

πονηρὸς viliosse pro πηρὸς 712 a. m. not.

πόνος, τρόπος conf. 710 p. m.

πόνος, χρόνος 668 init. πόνοι δίκαιοι 11 a. m. 248 pr. f. al. Cf. Prov. iii. 9.

πόριζειν, ὀρίζειν conf. 764 init.

πόρνη, πόρνος conf. 751 c. m. not.

πόρος, ratio victus comparandi 685 c. m. (ubi male verterunt, cursus, via). πόροι 722 c. m. conf.

c. πόνοι 248 pr. f.

ποτήριον. Vid. ψυχρός.

ποιός. παρὰ πόδας, de praemiis et pœnis 193 init. 219 pr. f. al.

πρᾶγμα conf. c. πλάσμα 840 init. c. τάγμα 697 init. c. τραῦμα 633 init. c. ῥῆμα 189 p. m. c.

γράφμα 522 pr. f. not. c. πρόσταγμα 509 c. m. not. c. παράδειγμα 155 c. m. not.

πραγματεία, opus conscriptum 4 init. 8 a. m. conf. c. γραμματεία 685 c. m.

πραγματεύεσθαι cum accens. ex aliqua re questum facere (=μπορεῦσθαι) 82 c. m. 245 a. m. 303 c. m. not.

πράτης 474 p. m.

πράττειν, πλάττειν 840 init.

πρεπιόδης 547 p. m. 565 c. m.

πρεσβεύειν, praedicare 584 a. m. c. m.

πριστηροειδής (τροχός) 156 p. m. Esai. xli. 15.

πρὸ, magis quam 188 c. m. 373 a. m. not. 421 init. lin. 7. al.

προάγειν, προσάγειν conf. 409 a. m. 775 a. m.

- προχωρῶς τροφῆς 698 init.
 προαίσεις, πρόσσεις conf. 776 p. m.
 προανακρούεσθαι — προομιμᾶεσθαι, *praefundere* 150 c. m. 459 init. Cf. *Jacobs* ad Philostr. p. 578. *Parum accurate verterunt interpretes.*
 προαποτίθεσθαι 132 p. m. 158 init. *not.*
 προβαίνειν. οἱ, πού πρ. conf. 75 p. m. 844 c. m. *Vid. 666.*
 προβάλλειν (πρόβλημα) 619 pr. f. 621 c. m. *Aristoph. Nub. 758.* —εσθαι 161 c. m. *not.* *Vid. προσβάλλειν.*
 πρόβλος, *scorpius* 445 a. m. 726 p. m. *Hom. Od. μ. 251 Demosth. p. 795, 14.*
 πρόγονος, de *fœmina* 35 c. m.
 προδιατυπῶν 635 a. m. 805 pr. f.
 προσοία, παράδοσις conf. 797 p. m.
 πρόσδρομος (δ), *Baptista* 178 a. m. 469 init.
 προσδρεύνειν, προσδρ. conf. 607 p. m.
 προσεζαίνειν (τῆς μετανοίας) 806 a. m.
 προσέρχεται, in *publicum prodire* 852 a. m. *not.* *προελθεῖν, προσελθεῖν* *ibid.* 345 c. m. *not.*
 προηγούμενος, *principalis* 278 a. m. 350 init. 709 c. m. π. νόμος 227 a. m. *not.* 454 pr. f. *not.*
 προηγούμενος, ex *professo, data opera, destinato* (non obiter et ex occasione) 181 p. m. 205 a. m. 260 init. 519 a. m. 431 pr. f. al.
 πρόσσεις, προαίσεις conf. 776 p. m.
 προδουσία (ή) 153 c. m. 346 a. m.
 προθύρων, θυρῶν conf. 299 p. m.
 προτεσθαι τί τις 746 init. *not.* *Vid. προτείναι.*
 προτε, *donum quodvis* 525 c. m. *not.*
 προτίστασθαι, *patrocinari* 457 init. 464 a. m. v. l. 658 init. *conf.* c. παρίστασθαι 464 a. m. δ προσεστικῶς *Monachorum* 674 pr. f. *Vid. προϊστασθαι.*
 προκάλυμμα, *parax*. 679 pr. f. *προκαταβάλλειν* 197 init. —εσθαι 157 init. 272 c. m.
 πρόκειμαι, *prosx.* conf. 764 p. m. τὰ προκείμενα, *res suscepta* 163 a. m. 216 p. m. *not.* 534 p. m.
 προλαμβάνειν, *praedecere* 567 c. m. *praescupare* 801 a. m. *προληφθῆναι* 526 p. m. *Gal. vi. f.*
 προλαίνειν 219 c. m.
 πρόληψις, *opinio qua animus occipitur* 525 c. m. 542 init. *conf.* c. ὑπόληψις 542 init.
 πρόσκειναι, ἀπειλεῖν conf. 657 c. m.
 πρόσκεινος 395 p. m.
 πρόσδοται cum *aec.* 694 pr. f. 625 v. l. cum *dat.* 15 a. m. 141 p. m. al.
 πρόσδος, πρόσδος 655 c. m.
 προσικονομεῖν 701 p. m.
 προπάτωρ 171 a. m. *not.*
 προπέμπειν, πέμπειν *conf.* 201 a. m.
 προπορεύεσθαι, *prosp.* 646 init. *not.*
 πρόσβριζος, πρόσβριζον *conf.* 753 p. m.
 πρόσ. πρόσ τδ, πρόσ τῷ *conf.* 418 init. *not.* πρόσ τι (male addunt *idōn*) 28 a. m. πρόσ τῷ τέλει *freq.* πρόσ αὐτῷ τῷ καιρῷ 644 a. m. *Vid. εἶναι, γίνεσθαι, διατιθέναι.*
 προσάγειν, προσάγειν *conf.* 109 a. m. 775 c. m. προσάγων, προῶν 239 a. m. προσήχθημεν, προσήνεχθημεν 656 a. m.
 προσανέχειν 809 a. m. v. l. εὐχαῖς II. 34 c. m. ὕμνοις XI. 631 init.
 προσάπτειν, *prosterribere* *conf.* 345 c. m. *not.*
 προσαράσσειν 324 a. m.
 προσαρτᾶν. *προσηρημένους, προσηρμοσμένους* 510 a. m. *not.*
 προσβάλλειν (τῇ πόλει), *accedere* 643 p. m. *absolute* 688 pr. f. 689 a. m.
 προσβολή 17 a. m.
 προσεδρεῖα 288 init. al.
 προσεδρεύειν, προσδρ. *conf.* 607 p. m.
 πρόσκειμι. *προσίστω, προσίτω* 297 p. m.
 πρόσκειμι, *adeo.* *προσίστω, προσίστω* 297 p. m. *προσίστω, παρίστω* 517 pr. f. *προσίστω, προσίστω* 788 init. *προσίστω, προσίστω* 769 init. *προσίστω, προσίστω* 546 c. m.
 προσιστεῖν τινά τι 677 init. *not.*
 προσεκτικῶς 470 a. m. 523 c. m.
 προσένεξις 656 a. m. v. l. Cf. *Basil. ad calcem Lex. Scapul. Ed. Oxon. s. v. εἰσένεξις.*
 προσέρχεται, *accedere ad Christum* 345 c. m. *not.* *προσελθεῖν, παρελθεῖν* 200 c. m. 740 pr. f. *not.* *προσελθεῖν, προσελθεῖν* 832 a. m. *not.* *προσελθεῖν, προσέχειν* 504 pr. f. *προσέλθε, προσέχευε* 628 init.
 προσέχειν τινί ὡς τινί, *certam opinionem de aliquo habere* 726 a. m. *Matth. N. E. p. 155, qui sententiam loci non perspexit.* *προσέχειν τρυφή* 97 c. m. *νηστεία* 168 p. m. ὁδοποσία 147 init. *conf.* c. *προσανέχειν* 809 a. m. *Vid. προσέρχεται.*
 προσηλοῦσθαι 263 init. 312 pr. f.
 προσήνεα 542 a. m. *προσηνής* 673 c. m.
 προσθήκη, de *re villiore* 508 pr. f.
 προσήμι, *προσέχασθε* 665 init. *προσίσταται, ποιη* *conf.* c. m. *not.*
 προσίστω, *προσίστω* 788 init. *προσίσταν, προσήσαν* 546 a. m. *προσίσταται, προσίσταται* 529 p. m. [II. 8 init. ὡς εἰ μὴ ἦν ἀσθένεια διανοηλοῦσθαι, οὐκ ἂν ἠνάγκαζε τὸν μαθητὴν οὐδέ τὸν ἑλγὸν προϊσθαι. *Legge προσίσταται.* VI. 285 c. m. ἐπειδὴ πολλοὺς καὶ μακροὺς ἀποτεινάντες λόγους μὴ πεισθῶσι τὰ τῶν ἀβυσσούντων πρόσθαι σιτία καὶ φάρμακα. *Corrige πείσῶσι εἰ προσέσταται.* *προσίστασθαι τινι, offendere* 319 a. m. *not.* 696 p. m. *not.* *προσστήναι, προστῆναι* *conf.* *ibid.* πρόσκαιρα, παρόντα *conf.* 673 init.
 πρόσκαιμαι, πρόσκ. 764 p. m.
 προσκιογραφεῖν, *prosxiaγ.* 782 a. m.
 προσκρούειν. οἱ *προσκεικρούοντες* (καὶ ἡτιμωμένοι) 642 c. m.
 πρόσκρουμα, πρόσκρουσμα 255 c. m. 430 p. m. *Thom. M. s. v.*
 προσμαρτυρεῖν 783 pr. f. v. l.
 πρόσσος, πρόσσος *conf.* 655 c. m.
 προσοχή 14 a. m. *προσέχεια* 15 init. v. l.
 προσπηγνύειν 840 c. m.
 προσποιεῖσθαι ποιεῖν, ποιῶν 174 init. *μὴ προσποιεῖσθαι* 771 c. m. *not.*
 προσπορεύεσθαι, *prosp.* 646 init. *not.*
 πρόσρησις, *salutatio* 245 a. m. c. m.
 προσρίπτειν. *προσερίπτεσθαι* ἀπλῶς, *temere adjecitum esse* 6 a. m. 36 c. m.
 πρόσταγμα, πρᾶγμα 309 c. m. *not.*
 πρόσταγμα, *patrocinium* 341 p. m. 754 ia f.
 προτάτης, *despōtes* *conf.* 593 c. m.
 προστήκειν, *προστατηκέναι, adiectum esse* 430 pr. f. 564 a. m.
 προστιθέναι, *proth.* *conf.* 164 pr. f. 267 init. 352 p. m. 381 c. m. 420 p. m. 469 init.
 προστιδισθαι *prop.* 714 init. *ὀνειδῆ* 286 c. m. *conf.* c. *προσάπτειν* 345 c. m. *not.*
 προσφέρεισθαι, *vesci* 560 pr. f. *not.* 717 p. m. *not.* *Vid. προσφέρειν* et *προσάγειν.*
 πρόσφορος, ἀπρόσφ. 420 init. *not.*
 προσφθεῖρεσθαι τινι, *deperire aliquem* 14 init. *ubi Interp. nihil viderunt.* *Legitur* XII. 310 a. m. *προσφθερμένους* ἐταῖρα τινι. *Alciph. i. 52, 34. Aristae. ii. 7. Invernum valet cum pernicie ad aliquem accedere, ut Aristoph. Eccl. 248. Euseb. H. E. iii. 23.*
 προσχοῦν (λιμένα) 535 pr. f. *Matth. N. E. p. 39.*
 προσωπίον ῥίμαι 387 c. m. *not.*
 Adde 498 init.
 πρόσωπον, *proσωπίον* *conf.* 387 c. m. 774 p. m.
 προσωποποιεῖσθαι τι 279 p. m. *προτέρως* 585 c. m. *Edd.*
 προτιθέναι. *Vid. προστιθέναι.*
 προτιμότερος, *πρότερος* 679 c. m. *προτιμότη* 115 init.
 προφέρειν, *exprobrare* 170 init. 296 c. m. 715 a. m. *conf.* c. *προσφέρειν* 170 init. 574 pr. f. 811 init. XI. 779 F.
 προφήτης (δ), de *Davide* 306 p. m. *not.* — οἱ *προφῆται* *ibid.* *προφῆτης, despōtes* 677 c. m.
 προφθάνειν, φθάνειν *conf.* 480 p. m.
 προφυλάττεσθαι τινι, *praemonere* 701 pr. f.
 πρώτος, *πρότερος* *conf.* 436 pr. f. *πρώτος, ἄνθρωπος* 479 p. m. *not.*

πρωτότυπος ἀπειλήτης 199 a. m. *noi.*

παρὰς ἀλλοτρεῖς 838 c. m. *Vid. Pors. ad Med. p. 21. Matth. N. E. p. 218.*

περὶ ὁρῶν 836 a. m. *Matth. N. E. p. 209.*

περὶ ὁρῶν 349 c. m. *Cf. ἀνα-*

περὶ ὁρῶν.

πτοσίν 59 init. 615 init. ἐπτοσίν
σθαι πρὸς τι 275 init. 395 a. m.
499 init. 625 a. m. πρὶ τι 533 p. m.
[*Schol. ad Greg. Naz. Or. i. in Julian. p. 7. ἐπτοσίν. εἰρηται*
ἀπὸ τοῦ πτοσίν καὶ φοδίσθαι· ὁ
γὰρ τινι πράγματι προσετιηκὼς
τεριδής ἐστι μὴ πῶς ἀραιρεθῇ αὐ-
τοῦ. Cf. Creuser. ad Plotin. de
Pulchr. p. 211 sq.] ἐπτοσίν. κα-
κτιμένοι. conf. 535 p. m.

πτοσίν. mente inopem et pu-
sillum esse 278 init. *noi. A. de X.*
449 pr. f.

πυθμῆν (καχίας) 2 init.

πυκταῖν τῷ ἀέρι 759 a. m. π-
νίς (valgo. ἐν π.) 759 p. m.

πυλοδῶν 604 init.

πῶμα, πῶμα, πῶμα conf. 332
init.

πῶς male abundat 550 a. m. v.
l. πῶς οὖν. loco ἐλ οὖν. 278 p. m.
[*Enr. Med. 1376. πῶς οὖν. ἐλ δρῶ-*
σω. nisi distinguendum. πῶς οὖν
ἐλ δρῶσω. ut coarctata sit duplex
interrogatio.] πῶς οὖν ἵνα 677 c.
m. Eadem formula reponenda est
X. 248 pr. f.

P

Ψαδ. Nomen excidit 14 init.
noi. Cf. 38 a. m. noi.

παγδαῖος, de pelago 780 p. m.
παγδαῖος 842 c. m. propr. de
imbre III. 75 pr. f. 458 init. VI.
273 a. m.

παρὰ conf. e. ἀδύρια 823 c.
m. c. παραμυθία 598 a. m.

παχά, ἀντὶ τοῦ, σὺ 214 c. m.

παχοδύτης 715 p. m.

παπτεῖν (δανείσματα) 197 p. m.

παρὰ χρῆσιν, dignitas Ge. ce-
lebritas Ben. 442 a. m. παρὰ, χρῆ-
ματα conf. 119 p. m.

παπτεῖν 171 p. m. bis. (*Sic codd.*
παπτεῖν Edd.] παπτεῖν, νίπτεν conf.
387 c. m. *noi.*

παρὸν 430 a. m. 685 pr. f.
Vid. ad Thom. M. p. 784 sq.

παρὸς 453 init.

παρὸν, punctum temporis 320 a.
m. momentum, influence (= παρ-
οῦσα) in locutione Chrysostomica

ἡ θεία παρὸν vel ἡ ἀνωθεν παρὸν 786
a. m. 787 init. a. m. *Cf. Suicer.*

Thes. s. v. N° 2. [In loco Nostri X.
198 init. ὥστε ἀνὰ δέλωμα, πολλὴν

ἐχομεν πάντοθεν πρὸς ἀρετὴν τὴν
παρὸν, cave veritas cum Montef.
propensionem.]

παρὰ, rursus 706 c. m. metaph.
182 a. m.

παρὸν 78 init. maturitatis
sua sermone moderatus est An.

Πρωμοί, de Græcis 424 a. m.
756 p. m.

Z

παρὸν. σεσηπῶς, σεσηπῶς conf.
60 a. m. *noi.*

σανίδας, de simulacro 65 c. m.
394 pr. f.

σατραπεία 279 c. m.

σαφῶς, σαφῶς conf. 644 a. m.

σεῖν. *Vid. ὄρου.*

σεῖρα χρυσῇ 195 a. m.

σηχοί (μαρτύρων) 424 a. m. *Vid.*
Bauer. Gloss. Theod. s. v. Valck.

ad Ammon. p. 155 sq.

σημα, μνήμα conf. 394 p. m.

σημα, σῶμα 795 a. m. *noi.*

σημαίνοντες (τὸ) 209 init. *noi.*

σηπῶ. σεσηπῶς οἶνος 474 p. m.

IX. 537 pr. f.

σηπῶς 264 init. 510 a. m.

σηπῶς 183 p. m.

σημῶς vel σῶμα 676 pr. f.

σῶμα, σῶμα 489 c. m. *noi.*

σιτοπῶς 809 p. m.

σκάμματα 210 init. v. l. 412
c. m.

σκάμματα dicebantur οἱ ἐπὶ τῆς
σκηπῆς τὰ σῶματα διαστρέφοντες

594 c. m.

σκενοφόρος, liza 692 pr. f. sensu
obscuro, *ibid. Cf. Toup. Emend.*

I. 461.

σκηπῆ, ostentatio scenica 338 c.
m. 407 c. m. 481 p. m. 762 c. m.

οἱ ἐπὶ σκηπῆς, οἱ ἐπὶ τῆς σκηπῆς
99 init. 266 init. 502 a. m. al.

[*Sine causa Schæfer Mel. Crit. p.*
27. in hac formula articuli abden-

tiam ægre fert. Idem Vir doctissi-

mus inter duas locutiones οἱ ἐπὶ
τῆς σκηπῆς et οἱ ἐπὶ τῆς σκηπῆς

hoc discrimen statuit, ut illa de
actoribus scenicis, hæc aut de per-

sonis scenicis, aut de actoribus,
dum in scena versentur, recte dicat-

ur. Itaque in loco Alciph. III. 63.

τῶν ἑταῶν τὰς πολυτελεστέρας,
καὶ μουσουργῶν τὰς καλλιστευού-

σας, καὶ τοὺς ἐπὶ σκηπῆς ἀπαξ-
απλῶς εἰπεῖν ἀπαντας, corrigen-

dum censet τοὺς ἀπὸ σκηπῆς. Vul-

gatum defendendum suscipit *Bast.*

Ep. Crit. App. p. v. duas formu-

las, non accurate quidem, sed vul-

gari ex usu, promiscue adhiberi
affirmans. Cui eatenus assentior,

ut formulam οἱ ἐπὶ τῆς σκηπῆς
recte et usitate de bistrionibus,

etiam cum extra scenam versentur,
dici posse existimem; id quod

milie exemplis probari potest. Si-

militer οἱ ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας dixit
Noster 796 init. Rarius dicuntur

οἱ ἐν τῇ σκηπῇ, ut 837 p. m. XII.
155 init. De altera autem locutione

οἱ ἀπὸ τῆς σκηπῆς nondum mihi
liquet; nam nec ipse exemplum

vidi, et in loco Herodiani v. 7. 6.
quem unum excitavit Schæferus,

ἔς τοσοῦτον δὲ ἐξώκειλε παρανοίας,
ὥς πάντα τὰ ἀπὸ τῆς σκηπῆς καὶ

σκοποδίνος, σκοποδίνη, σκοποδίνια
conf. 583 init. *noi.*

σκοποδίνος, vertigine vel visus
hebetudine affici 172 init. 290 a. m.

413 init. σκοποδίνης, σκοποδίνης
conf. 633 a. m.

σκόλιος 367 a. m. *noi.*

σκολήτων βίος 532 pr. f. Cf. 651
a. m.

σκόπτειν, κόπτειν conf. 50 a.
m. *noi.*

σμίον, ὄνη conf. 534 c. m.

σόνειν 172 pr. f. c. πρὸ τινος
625 c. m. *Vid. ἄγρα.*

σοφία (ἡ ἀπειρος) de Christo 349
pr. f. *Vid. φιλοσοφία.*

σπῆν ὕπνον 564 a. m. *noi.* σπω-

μένην (ψῶσα) 298 a. m. *noi.*

σπανία, Ἰσπανία conf. 725 p. m.

σπανίζοντα (τὰ), exceptions 389
p. m.

σπατάλη 225 c. m.

σπίλας 85 init. 443 a. m. Cf.
Sallier. ad Thom. M. p. 804 sq.

[*Junianus ὕψαλι et σπλάγγος in*
noto Epigram. (Anal. Gr. II. p.

343.) *Φασι δὲ καὶ νήσους ἀλιπλα-*
νέσαι χειρὸς τὰς ὀφθαλμοῦς πύ-
ρας τῶν φανερῶν σπλάγγων.]

σπονδή, confederatio 482 c. m.
conf. c. σπονδή *ibid.*

σπονδή, σχολή conf. 604 init.

σπονδὴν καταναλίσκειν 278 p. m.
noi.

στασιώδης, στασιαστής 801 p. m.

σταυροῦν. οἱ ἐσταυρωμένοι, de
monachis 673 c. m. *noi.*

στέγειν, στέργειν conf. 44 init.
noi. 227 p. m.

στέγουσ (αἱ ἐπὶ τοῦ) 356 c. m.

Epist. Jerem. v. 10.

στέργειν. *Vid. στέγειν.*

στεφανίτης 144 p. m. 803 a. m.

στεφανός, seria (non fastidium)
242 init. *noi.*

στεφανοῦν. ἐστεφανώθησαν, ἐστε-

φανώσαντο 362 a. m. *noi.*

στιδᾶς 507 a. m. *noi.*

στίζειν, interpungere 348 c. m.

ἐστιζέειν, ἤταζεν conf. 715 c. m.
noi.

στίχος. στίχον, στοιχείον conf.
159 init. *noi.*

στοιχείον, de luna 579 pr. f. de
cælo et terra 741 c. m. στοιχείον,

στίχον conf. 159 init.

στραγγαλοῦν τὰς χεῖρας, de fu-

rioso 777 a. m.

στρατεύεσθαι τινι 16 c. m. 758
a. m. *Greg. Naz. 488 c. m. στρα-*

τεύεσθαι, milites 466 p. m. *Luc.*
III. 14.

στρατηγικός, τραγικός conf. 382
c. m. De hac confusione *vid. Schæ-*

fer ad Plut. Tom. V. p. 80. Adile
Ammon. p. 85 ab eodem indice in-

dicatum.

στρατηγὸν τοῦ ἱεροῦ 761 pr. f.
noi.

στρατιώτης, βασιλεὺς oppos. 10
a. m. 176 a. m.

στρεβλοῦν, de vectigalium exa-

σὺ, per contemptum 214 c. m.
 συγγένεια, εὐγένεια 368 pr. f.
 νοί. συγγενείας, συγγενεῖς 508 c. m.
 συγγινώσκειν τίτι τι (pro συνειδέναι) 787 c. m. v. l.
 συγγωμονικός 255 init. 436 c. m. al. conf. c. εὐγνωμ. 451 p. m.
 σύγγραμμα, γράμμα conf. 752 pr. f.
 συγκαταβάλλεσθαι, simul everti 482 c. m.
 συγκατάβασις 205 a. m. κατά συγκατάβασιν *demisse et secundum nostrum capium* 228 p. m.
 συγκαταβατικός 205 p. m. 721 pr. f.
 συγκαταλύσθαι τῷ παρόντι βίῳ 191 init. 535 a. m. ἐν τῷ π. β. 841 pr. f. v. l.
 συγχειμένος, conscriptus 727 pr. f.
 συγκολλᾶν 95 init. 255 c. m. 255 a. m.
 συγκρίπτεσθαι 200 init.
 συγκρατεῖν. Vid. συγκροτεῖν.
 συγκροτεῖν, usu latissimo, *coagmenari, conflare, confirmare, tueri* etc. 6 init. 100 a. m. 168 p. m. 205 p. m. 366 c. m. 455 a. m. 470 init. al. ἐαυτὸν (non εαυτῷ) 257 a. m. not. συγκροτεῖν, συγκρατεῖν conf. 225 c. m. not. 252 init. not. 509 p. m. not.
 συγκρούεσθαι 199 pr. f.
 συγκεχυῶς 828 a. m. Luc. xiii. 11. Sirac. xii. 11.
 συγχωρεῖν, ἐπιτρέπειν conf. 344 pr. f.
 συζῆν κακίᾳ et sim. 245 c. m. 294 a. m. 306 init. συζῆν, συνεῖναι conf. 430 pr. f.
 συλλογῇ, *consideratio* 72 init. 73 init. qui usus rarissimus est. Similiter occurrit συλλέγειν, *considerare* VIII. 80 p. m. IX. 640 init.
 συλλογίζεσθαι τινα, cum aliquo 457 pr. f. τοῦς νόμους, *de legibus* 208 c. m.
 σύλλογος, *circulus* 60 a. m. 642 c. m. de Ecclesia 118 init.
 συμβαίνειν ἐπὶ τινος 122 a. m. 356 a. m. not. συμβαίνει, *feri potest* 67 init. X. 89 init. συμβαίνειν conf. c. συμφέρειν 445 c. m. c. συμφωναῖν 522 p. m. 538 c. m.
 συμβάλλειν τίτι 573 p. m. συμβάλλειν, ἐμβ., ἐκβ. conf. 374 p. m. τῶν ἀλύσεων ταῖς χερσὶ τῶν φυλακτέωντων συμβεβλημένων 151 init.
 συμβόλαιον 450 c. m. συμβόλαια, συμβούλια conf. 775 c. m.
 σύμβολον, *conventus* 372 pr. f. v. l.
 συμβούλια, συμβόλαια conf. 775 c. m.
 συμμαθητῆς, μαθητῆς conf. 786 c. m.
 σύμμετρος, σύντροπος conf. 215 c. m.
 συμμικτός (δ), non addito λαός 46 c. m. Adde Judith. i. 16.
 συμπίπτειν, συνεμπ. conf. 354 a. m. 546 p. m.
 συμπτωμα in loco suspecto 690 a. m.

συμφέρον, συμβαίνειν conf. 415 c. m. συμφέρον, φοδερόν 744 c. m. συμφορῆσαι 61 a. m. 554 init. συνεφόρησε, συνεφόρεσε, συνεφόρησε conf. 555 init.
 συμφωναῖν. Vid. συμβαίνειν.
 σύμφητος, σύμφυτος conf. 687 pr. f.
 συνάγειν, συνεισάγειν conf. 222 a. m. 331 c. m. 479 init. συνάγειν, εισάγειν 512 init.
 συναγωγή (ἡ) = ὁ Ἰουδαῖος 38 a. m. l. 574 pr. f.
 συναίρειν, *celeriter conficere* 216 p. m. not.
 συναλλάσσειν, *vulgariter dictum* pro γαμεῖν 713 init.
 συναναστρέφειν, συναντρέφειν conf. 74 init. 461 init.
 συναξις, *cœtus Ecclesiæ* 258 a. m. 310 p. m. al.
 συνάπτειν (-ταιν Edd.) 409 a. m.
 συνασπίζειν (ἀλλήλοις) 602 init.
 συνεῖδης 785 a. m.
 συνειδῶ. συνειδῶς, συνειδὼν conf. 306 a. m. 321 c. m. et συνείς 801 init. συνειδῶς, συνείς 808 init.
 συνεῖναι, συζῆν (φῶς) conf. 450 pr. f.
 συνεισάγειν. Vid. συνάγειν.
 συνισφίρειν. Vid. ἐνεργεῖν.
 συνελαύνειν. συνηλάθῃ τὸ πρᾶγμα, *res eo redacta est* 805 p. m.
 συνεμπίπτειν. Vid. συμπίπτειν.
 συνεπιτίθεσθαι 724 init. seq. in fin. 621 c. m. not.
 συνεπίστασθαι 464 p. m.
 συνέχω. τὰ συνέχοντά τι, *quæ caput rei continent, vel in quibus tota res vertitur*; e. g. τὰ σ. τὸ πᾶν 492 init. τὴν ζωὴν ἡμῶν 6 init. 60 c. m. 509 p. m. 709 pr. f. τὴν ἀγάπην 765 pr. f. [Conferri potest locutio Polybiana τὸ συνέχον, *quod præcipuum est*. At τὰ συνέχοντα δεινὰ 525 init. sunt pericula quibus tenetur aliquis.] συνεῖχεν παρ' ἐαυτῷ, *apud se retinere* 492 a. m.
 συνθήθεια, τυράννης conf. 16 init.
 συνθήματος (ἐκ) 817 p. m. 820 c. m.
 συνιέναι τῶν λεγομένων (?) 644 init. not. συνιείς conf. c. συνορῶν 538 p. m. c. συνειδῶς 808 init.
 συνιστάναι, *commendare* 485 init. *firmare* 307 pr. f. συνίστασθαι, *consilare, probari* 8 c. m. 155 a. m. 300 a. m.
 σύνοικος, συνοικοῦσα conf. 224 init.
 συνταράττειν, συντάττειν conf. 10 init. Cf. 294 c. m. 582 pr. f.
 συντείνειν εἰς τι 121 c. m. σ. ἐαυτὸν 597 c. m. συντεταμένος 553 init.
 συντέλεια, *finis mundi* 139 pr. f. 488 pr. f. al. 725 c. m. not.
 συντέμνειν εἰς τι 49 init. not.
 συντιθέναι, *de astrologis* = συμβάλλειν 85 init.
 συντρέφειν 111 init. conf. c. ἐντρέφειν et τρέφειν 412 a. m.
 συντριβὴ 279 a. m.
 σύντροπος, *familiaris* 189 init.

συνυποκρίνεσθαι 194 p. m. Gal. ii. 13.
 σύρεσθαι χαλὰ 185 init. not. σε-
 συρμένος = ταπεινός 657 init.
 σύριγγες *arum* 676 pr. f.
 Σύρων γλώττα 105 init. 214 c. m.
 συρφετός, ὄρμαθος, ἔσμος 795 init.
 συρφετωδῶς 247 pr. f.
 συστέλλεσθαι 150 init. 765 init.
 συνεσταλμένος, κατεστ. 146 init.
 συστήματα *haereticorum* 480 p. m.
 συστρέφειν (τὴν ψυχὴν), *metu contrahere* 465 c. m. 545 a. m. συ-
 στρέφειν, συσφίγγειν 728 init.
 συσφίγγειν 781 c. m.
 συσφῶν 850 c. m. = χοιροκουμά-
 σιν (sic) M. in marg. Hesych. κου-
 μάσιον, τὸ τῶν ὀρνίθων οἶκημα.
 Cf. Coray Ἀτακτα, IV. p. 372.
 σφαγὰς, φάλαγγας conf. 394 init.
 σφαῖρα, *pila lusoria* 492 pr. f. not.
 σφετερίζεσθαι, -ρισμός 566 p. m.
 σφίγγειν, *de paralytico* 182 a. m.
 σφιγγίς, σφιγγίς 568 a. m. not.
 σφοδρός, -ὤς conf. 677 p. m.
 σφοδρὸι, -ὤς 452 a. m. σφοδρός, δυνατός 174 init.
 σφοδρότης, *vehemens studium* 639 p. m.
 σφραγίζειν, -εσθαι, *de signo crucis* 551 c. m. 820 a. m.
 σχεδιάζειν (οἰκισιν) 685 a. m.
 ἐσχεδιασμένη τράπεζα 144 init.
 σχέσις, *relatio* 228 p. m. 470 c. m.
 σχῆμα, ἀσχημοσύνη oppos. 795 pr. f. σχῆμα, κήρυγμα conf. 210 pr. f. σχήματα, χρήματα 512 c. m. not.
 σχηματίζειν 280 init.
 σχινοστροφός 261 a. m.
 σχολή, σπουδὴ conf. 604 init.
 σχολή, διατριβὴ 94 a. m. σχολῇ γ' ἀν 454 p. m. not.
 σωλὴν 51 init.
 σῶμα. σωμάτων ἐρῶν 187 p. m.
 al. σώματα (pl.) et ψυχή (sing.) 308 c. m. 328 init. 545 a. m. al.
 σῶμα, στόμα 410 pr. f. σῶμα, σῆμα 795 a. m. not.
 σωματοφύλαξ 626 p. m.
 σωτήρ, φωστήρ conf. 390 a. m.

T

ταλαιπωρεῖσθαι, *poni* εἶναι conf. 759 init. *ταλαιπωρημένος, laboriosus* 652 p. m.
 ταλαιπωρία, τιμωρία conf. 237 c. m.
 ταμειεῖν *χειρῶ* 541 init. ἐν χειρῶ 222 c. m. not. ἐκεῖ 199 p. m.
 ταυτομάτου (ἀπὸ) 520 pr. f.
 τάφος, τάφρος 265 a. m. not.
 κύων τάφῳ προσδεδεμένος *ibid.*
 ταχινός 554 c. m.
 τε, usu rariori 340 p. m. not.
 τέθηπα 802 pr. f.
 τελεῖν. οἶ, ποῦ τελεῖται 175 p. m.
 τεταμένος, *late extensus* 780 p. m.
 τεῖχος vel τεγίον, quo discernebatur sexus in Ecclesia 712 BC.
 τελαμών *phylacterii* 705 c. m.
 τελεῖν εἰς ἀριθμὸν, *redire ad*, *de summa* 810 init. τελεῖσθαι τῷ Βεελ-

φεγῶρ 125 init. 162 p. m. al. τῷ διαβόλῳ 99 a. m. 321 init.
 τέλειον, *prorsus* 250 c. m.
 τέλεισματα, *pensiones agricola- rum* 614 init. 659 init.
 τέλματα, *lacunae, brevia* 780 p. m.
 τέλωνετα τέλωνετα 273 p. m. *not.*
 τετραώροφος 533 p. m.
 τῆως, *in praesentia* 179 c. m. al.
 ὁ τῆως, ὅτε ὡς *conf.* 168 a. m.
 τήκειν (λίμῳ) 529 init.
 τηρεῖν καίρῳ, ἐν καίρῳ 222 c. m. *not.*
 τιθέναι, τίθεις, τιθεῖς *conf.* 182 pr. f. (cf. 279 a. m. v. l.) τι-
 θεάμεν 97 a. m. *not.* τίθησι, τί
 ψησι *conf.* 179 p. m. τιθεῖς, τεχθεῖς
 155 pr. f.
 τίκτειν, τεχθεῖς, τεθεῖς 135 pr. f.
 τιμᾶν τοῦτον, τοῦτο *conf.* 507
 init. (cf. 319 init.) τιμᾶν φιλοσο-
 φῶν (alii ἐπιτελεῖν) 305 a. m. (cf.
 270 a. m.)
 τιμωρητικὸς 662 c. m.
 τιμωρία *conf.* e. δίκη 214 c. m.
 e. χάλασις 790 init. c. τάλαιπωρία
 237 c. m.
 τί· γίνεταί—πῶς διακρίνεται 30 a.
 m. 154 p. m. τί vel τί ἐστι 112 c.
 m. 426 c. m. τινὰ intrusum 240 a.
 m. *not.* τί; 819 p. m. v. l. τί γάρ;
 808 p. m. τί οὖν; 37 e. m. τί
 οὖν, ἐάν τὸ καὶ τὸ; formula excu-
 sationes singentis 218 c. m. 223 p.
 m. 229 a. m. e. m. al. ἀλλὰ τί; 420
 init. καὶ τί τοῦτο; 55 init. *not.*
 τολών in initio periodi? 290 init.
 Edd. Cf. *Lobeck*, ad Phryn. p. 342.
 post parenth. 560 pr. f.
 τοιούτος cum significatione ad-
 jectivi praecedentis 163 c. m. 422
 pr. f. τοιούτον, ὅσον 429 p. m. *conf.*
 τοιούτον, ὅν 702 init.
 τοιχωρύχος. Vid. τυμβωρύχος.
 τοκίζειν 78 c. m. v. l.
 τόκος, *partus* 55 c. m. *not.*
 τοιμώτερος, κατὰ τομ. *conf.* 663
 c. m.
 τόνος 161 c. m. 347 a. m.
 τοπάρχης 66 a. m.
 τόπος, τρόπος. Vid. τρόπος.
 τοσαυτάκις 606 pr. f.
 τοσοῦτος, *tantillus* 769 init. *not.*
 τοσαύτη, ἡ 639 init.
 τότε, ποτὲ *conf.* 301 c. m.
 τραγικός. Vid. στρατηγικός.
 τρανότερος 207 a. m. (ubi τρα-
 νώτερος Sav. et cod. init.) 544 p.
 m. al.
 τρανοῦν 661 pr. f.
 τράπεζα, *esca* freq. de lacte ma-
 terni 355 c. m. τράπεζαν αἰδεῖ-
 σθαι 501 pr. f.
 τράπεζιτης 405 a. m.
 τραπέζοις, *struclor* 692 a. m.
 τραυλίζειν 231 pr. f.
 τραῦμα, πρᾶγμα *conf.* 633 init.
 τραυματίας 201 a. m.
 τραχύνεσθαι, θρασύνεσθαι 822 a.
 m.
 τρέφειν, ἐντρ., συντρ. *conf.* 412
 a. m. τρέφειν, στρέφειν 339 c. m.
 τραφήναι, τρυφήναι 738 p. m.
 τρεῖν, τετρημένος, τετριμμένος
 (πίθος) 739 init. *not.*
 τρίζειν, τρύζειν *conf.* 603 p. m.
 τρήμερον (†) 835 c. m. *not.*

τρίπηγος homo 589 init. *not.*
 τρίπινον ἱμάτιον 144 a. m. τρί-
 χινος, τρύχινος *conf.* 682 pr. f.
 τριωβολιμαῖος 421 p. m. 604 c.
 m. (cf. 653 p. m.)
 τριώροφα καὶ τετραώροφα 535
 p. m. Cf. *Jacobs*, ad Philost.
 p. 198.
 τροπή (λόγου) 152 a. m.
 τρόποι (vulgo addunt ἀγαθοί)
 713 a. m. τρόπος, πόρος *conf.* 710
 p. m. τρόπος, τόπος per *pareche-*
sin 59 c. m. *not.*
 τροπούσθαι 756 a. m. τροπωθεῖ-
 σα, τρωθεῖσα *conf.* 691 c. m.
 τροφή, τρυφή oppos. 475 init.
conf. 506 pr. f. X. 186 p. m. Wyt-
 tenb. ad Plut. de S. N. V. p. 35.
 τροφή, τροφὸς, τροφεὺς *conf.* 758
 pr. f.
 τροχός, *trochus* 492 pr. f. *not.*
 τρύζειν, τρίζειν 603 p. m.
 τρυφᾶν, ἐντρυφᾶν *conf.* 668 c.
 m. τρυφᾶσαι, τραφήναι 738 p. m.
 τρυφή. Vid. τροφή.
 τρύχυνα, τρίχυνα (ἱμάτια) *conf.*
 682 pr. f. Vid. *Wagner* ad Alciph.
 i. 36.
 τυγχάνω, *sine ὧν* 829 init.
 τυμβωρύχος 415 a. m. 770 c. m.
conf. e. τοιχωρύχος 176 c. m. 263
 a. m. *not.*
 τυμβωρυχία 354 a. m.
 τύπτειν, ἐτύπτησα, ἐπληξα *conf.*
 447 init.
 τυπίζειν 746 p. m. v. l.
 τυραννίς, συνήθεια *conf.* 16 init.
 Τυρρηνικὸν πέλαιος 114 c. m.
 780 p. m. Alciph. i. 18 Τυρρηνι-
 κὸν, τυραννικὸν *conf.* 842 a. m.
 Phot. Lex p. 611.
 τυφλώττειν, τυφλοῦσθαι 811 a.
 m.

Υ

ὕβριζεν, *asperius increpare* 821
 p. m. lin. ult. Sic ponitur ὕβρις
 458 c. m. lin. 9.
 ὕγρῳ, *mollis* (cum διαλελυμένος)
 28 c. m. 146 init. *Matth.* N. E.
 p. 454.
 ὕδρος 287 init. 298 a. m.
 ὕδρω, ὕδρια *conf.* 830 a. m.
 ὕδροποισία προσέχειν 147 init.
 υἱοποιεῖσθαι med. 517 a. m.
 υμι (verba in). *Conjunctivi for-*
ma anomala 198 c. m. *not.*
 ὕνη, ὄνις (ὕνη Mor. Ben.) 534
 c. m. ὕνη, σμινύη *conf.* ibid. [δι-
 κελλαν, ὕνας τε jungit *Æsop.*
Fab. xxxiii. Ed. de Fur.]
 ὑπαγορεύειν 547 c. m.
 ὑπαίρειν, vox nihili 207 c. m.
not.
 ὑπακούειν, ἀκούειν *conf.* 488
 pr. f.
 ὑπανάπτειν 356 c. m. Edd.
 ὑπαναπτικά 215 init. v. l. pro
 καυστικά, *invitis* Lexicis.
 ὑπάρχειν, τὰ ὑπεργγμένα 271 a.
 m. *not.*
 ὑπαπισθῆς 626 p. m.
 ὑπεισέρχεται τινι, τινὰ *conf.*
 737 c. m. XI 475 F.
 ὑπεκκαύματα ἀλαζονείας 705 a.
 m. πορνείας XI. 463 p. m.
 ὑπεναντίας 521 p. m. 691 a. m.

ὑπεναντίας, ὑπεναντίας *conf.* 492
 p. m.
 ὑπεβαλεῖν αὐτὸν 417 a. m.
 ὑπεξίστασθαι 209 pr. f.
 ὑπεραναιεῖν [Basil. i. p. 193.
 init.] Vid. ἀναβαίνειν.
 ὑπερβάλλον, *excellens* (vulgo
 addunt πάντα λόγον) 216 c. m.
 ὑπερβλύζειν 452 p. m.
 ὑπερείδον, περιεῖδον *conf.* 205
 p. m.
 ὑπερεχόμενα (τὰ) 262 c. m. *not.*
 ὑπερκεῖσθαι, *differri* 163 a. m.
 ὑπερροχός 242 p. m. al.
 ὑπερορία (ἡ) 154 c. m.
 ὑπερρεφής 88 a. m.
 ὑπηρεῖν 158 c. m. e. Vide quæ
 diximus tom. V, p. 129: nam ὑπ-
 ηρεῖν idem est atque ὑπακούειν et
 ὑποβάλλειν, *nimirum respondere*,
succinendo scilicet. » Montef.
 ὑποδρύχιος 114 a. m.
 ὑπογράφειν, *describere* 129 init.
 481 p. m. ὀφθαλμοὶ ὑπογεγραμμέ-
 νοι κοσμιότητι 491 pr. f. [Phryn.
 App. Soph. p. 68. ὑπογράμματα
 οἷς ὑπογράφονται τοὺς ὀφθαλμοὺς·
 ἔστι δὲ τὰς μάκρυνα σκηνάσις, ἣν καὶ
 στίβην καλοῦσι. Cf. *Boiss.* ad Phi-
 lost. p. 580.]
 ὑπογραφή. Vid. ἐπιτίριμμα. Ni-
 costratus ap. Stob. p. 445. 48. καὶ
 ὑμνοῦν καὶ ὑπ' ὀφθαλμῷ (i. ὀφ-
 θαλμῶν) ὑπογραφῆς.
 ὑποδεικνύναι, ἐπιδ. *conf.* 419 c.
 m.
 ὑποδέκτης 809 c. m.
 ὑποδέχεσθαι, *accipere* 199 a. m.
 ὑποδηματοποιὸς 510 init.
 ὑποδηματοδόχος 509 p. m. 600
 a. m.
 ὑποδύναι *personam induere* 174
 a. m.
 ὑπόθεσιν (καθ'), *hypotheticæ* 226
 a. m.
 ὑποκλέπτειν, *fallere* 170 init.
 ὑπολαβεῖν, ἀπολαβεῖν 570 init.
 ὑπολήψης, *existimatio* 525 a. m.
 ὑπόνοια, idem 198 p. m. *conf.*
 e. ἐπίνουα 445 a. m. e. ἀπόνοια
 328 pr. f. ὑπόψια 207 p. m.
 ὑποπτεύεσθαι παρὰ τινι, τινὸς
conf. 503 p. m. ὑποπτεύεσθαι in
 bonam partem 823 a. m.
 ὑπορρεῖν, περιερεῖν *conf.* 359
 c. m. *not.* ὑπορρεῖν, *diffluens* 422
 init.
 ὑπορύττειν metaph. 356 c. m.
 391 init. 840 init.
 ὑποσκελίζειν 80 init. 292 c. m.
 ὁδὸν 292 pr. f.
 ὑποστέρειν 623 pr. f.
 ὑποστέλλειν, ὑπεσταλμένως 208
 init. 242 c. m. *not.*
 ὑποταίνειν (ἐλπίδας) 164 a. m.
 196 p. m.
 ὑποτελής (φόρου) 687 init.
 ὑποτέμνεσθαι 645 pr. f. 652 p.
 m. al. *conf.* e. ὑποτέμνεται 769 c.
 m. II. 29 a. m.
 ὑποπόριος, ὑποπόριος 684 p. m.
 Cf. 571 a. m. *not.*
 ὑστερος, ὑστερον *conf.* 154 init.
 ὕφαλος 83 init. 445 a. m. Thom.
 M. p. 805. εἰ δὲ ὕφαλος μόνον εἰ-
 πης ἀνευ τοῦ πέτρα, κάλλιον.
 ὕφαντιχ (ἡ) 509 pr. f.

ὀφειμένως 696 c. m. p. m.
 ὀφέν. Vid. εἰς.
 ὀφίστασθαι. τὸν μαθητὴν τὸν χο-
 ρὸν ὑποστησάμενος 185 a. m. (*ante*
se constitutus Ge. Ben. Quid si in
locum vulgi sufficiens?)
 ὀπισθεῖσθαι, ἀπαντῆσεσθαι
 conf. 370 a. m. ὀφέστηκε, καθ-
 ἔστηκε, πέφυκε 166 c. m.
 ὀφορμῶν, vox nihili 415 a. m.
 ὀφορμῶν, *suspectum esse* 415 a.
 m. not.

Φ

φαίνεται, γένεταί conf. 220 p.
 m.
 φάλαγγας, σφαγὰς conf. 394
 init.
 φανερός. Vid. φανός.
 φανός. φανότερος, φανερώτερος
 conf. 175 init. 177 p. m. 197 a. m.
 360 pr. f. not. 488 c. m. [φανότε-
 ρος pro φανερώτερος dedit Editor
 Ben. 2da IX. 715 pr. f. X. 46 p.
 m. Cf. Jacobs. ad Philost. p. 460.]
 φανότερος, ἀνώτερος, λαμπρότε-
 ρος conf. 177 p. m. Vitiosa scrip-
 tura φανώτερος legitur 175 init.
 Mor. 177 p. m. Sav. 197 a. m. v.
 f. 188 c. m. v. l. *Matth. N. pr. f.*
 p. 59.
 φαντάζειν, *vanas species præbere*
 508 init. Thom. M. p. 887. φ. τινὰ,
spectris alieni oculis præstringere
 553 init. φαντάζεσθαι, *mente concipere*
 10 a. m. præsertim in locu-
 tione οὐδὲν μέγα περὶ Χριστοῦ φαν-
 τάζεσθαι 334 pr. f. al. ἐφαντάσθη-
 σαν, ἔφησαν conf. 394 p. m.
 φαντασία, *vana species* 545 a. m.
 376 init. 459 pr. f. (ubi Eld. φάν-
 τασμα) *mentis error* (Hor. Ep. II. 2.
 140) 462 c. m. *pompa, ostentatio*
 144 c. m. 151 pr. f. 157 p. m.
 836 p. m. Weist. ad Act. xxv. 25.
 Φάσις. ὄρνεις ἀπὸ Φ. 692 a. m.
 φάρυξ, -υγος 474 p. m. not. 714
 a. m. not.
 φενακίζειν 733 p. m.
 φέρεσθαι ἀπλῶς 728 pr. f. not.
 φέρειν, φέρειν conf. 795 p. m. not.
 φεύγειν cum gen. 23 init. not.
 φεύγων, φυγὼν 601 p. m.
 φημί. φησὶν, *inquies, objicien-*
tem inducit 35 init. not. et passim.
 φησὶν, *inquunt*, sing. pro plurali 91
 init. 386 p. m. 494 init. 663 a. m. 833
 a. m. [2 Cor. x. 10, φησὶ *inquunt*
 Vulg. Nostrates, *sag they*, recte
 nisi putes eos lectionem φασί, a
 Beza temere suppositam, vertisse.]
 φησὶ, φασὶ conf. 222 a. m. 638
 not. 645 a. m. not. 806 c. m. not.
 831 c. m. 840 p. m. pr. f. ἔφη. ἔφθη
 εἰπόντων conf. 204 a. m. al. 207 a. m.
 ἔφησαν, ἐφαντάσθησαν 394 a. m.
 φθάνειν. φθάσαι τι (pro εἰς τι)
 251 a. m. not. [πατριὰ φθάσας,
reduci in patriam Nicet. Eugen. v.
 296.] φθίσεσθε, φθιθήσεσθε conf.
 388 pr. f. φθίσεται, φθιθήσεται 727
 c. m. not. Vid. φημί.
 φθόνος, φόνος conf. 496 c. m.
 φθορά, διαφθορά 331 p. m.
 φιλάρχια, φιλαργυρία conf. 673
 init.

Φίλιππῆσιοι, Μιλήσιοι 594 a. m.
 not.
 φιλεῖν, φιλεῖσθαι conf. 440 a. m.
 φιλῶ, ἀφελῶ 229 a. m. not.
 φιλόσομος 354 init. Ep. Jerem.
 v. 8. *Matth. N. E. p. 189.*
 φιλομαθής 653 a. m.
 φιλονεικεῖν, *omnibus nervis con-*
tendere, obstinate persistere 43 init.
 63 a. m. et passim. φ. καὶ βιάζε-
 σθαι 128 init. al.
 φιλοπονεῖν (τι) *elaborare* 768 init.
 φιλοσοφεῖν, *philosophari* 9 init.
 127 a. m. 270 init. 764 p. m. lin.
 ult. sensu Chrysostomico 563 pr.
 f. 764 p. m. lin. f. Vid. φιλοσοφία.
 φιλοσοφία, σοφία conf. 127 a. m.
 X. 48 pr. f. Cf. *Kræbing*. ad Greg.
 Nyss. de An. p. 313. Φιλοσοφία,
secundum usum Chrysostomicum,
non est Christiana pietas (Casaub.
 ad Athen. p. 280 sq.) *non cuius-*
libet virtutis exercitium (Montef.
 ad p. 585 c. m.) *non pia et casta*
vita (Leo ad Chrys. de Sacerd.
 p. 98) *non virtus in genere* (van
 Voorst Chrys. Selecta II. p. 172).
sed ea virtutis pars, quæ ad appa-
ritus affectusque carnales domandos
pertinet. Itaque ad philosophiam
 Christianam hæc in primis refe-
 renda: ἀνεξικακία et μακροθυ-
 μία 237 c. m. 238 pr. f. 324 a. m.
 demissa de se opinio 43 init. 580
 pr. f. *pecunie contentus* 273 pr. f.
vita austera et monastica 418 pr. f.
reliqua ἀπάθεια 128 a. m. Et au-
 tem contraria sunt, ζηλοτυπία 52
 a. m. βασκανία καὶ κενὴ δόξα 565
 p. m. pr. f. τὰ ἄλλα πάθη 43 init.
 Φιλοσοφίας διδάγματα, patientiæ,
 constantiæ, moderandarum cupi-
 ditatum, iræ, voluptatis, avaritiæ.
 Distinguntur ἀρετῆς μαθήματα,
 quæ pertineant magis ad exercenda
 bona et officia. *Baver. Gloss.*
Theod. p. 426.
 φιλόσοφος, σοφός conf. 126 a. m.
 φιλοσοργεῖν 486 init.
 φιλοτιμεῖσθαι, *municipum, libe-*
ralem se ostendere 519 init. 610
 pr. f.
 φιλοτιμία, *municipentia, libera-*
litas 177 c. m. 190 a. m. 199 init.
 in loco suspecto 542 p. m.
 φλέγειν, φλεγμαίνειν 221 init.
 not.
 φλεγμαίνειν, *intumescere* 31 a.
 m. 298 a. m. 706 a. m.
 φοβᾶν. φοβηθήσεσθε, φθήσεσθε
 conf. 388 pr. f.
 φοβερός, φορτικὸς conf. 258 pr.
 f. [Cf. IX. 463 pr. f. ἐπειδὴ γὰρ
 φοβερός ἐγένετο καὶ βαρὺς.] φοβε-
 ρὸν, συμφέρον 744 c. m.
 φοιτητής 586 c. m.
 φονεῖν 112 init. Cf. *Valck. Opusc.*
 II. p. 250 sq. φονῶσι, φονεύσι,
 φωνεύσι conf. 811 pr. f.
 φονεύειν. φονεύσαντες, φόνου
 πνέοντες conf. 762 pr. f.
 φόνος. φόνου πνεῖν 762 pr. f.
 φόνον (alii φόνιον) βλέπειν 139 init.
 φόνος, φθόνος conf. 496 c. m.
 φοράδην 513 c. m.
 φορολόγος 809 c. m.

φορτὸς 457 c. m. 837 p. m.
 φράττειν, ἐμφρ. (γλῶτταν) 458
 a. m.
 φρόνημα. τὸ φρ., τὰ φρ. conf.
 370 a. m.
 φυγαδεύεσθαι 792 c. m. *Lobek.*
 ad Phryg. p. 385.
 φυλαχὴ 683 pr. f. Vid. φύλαξ.
 φύλαξ (= δεσμοφύλαξ) 184 init.
 φύλακας, φυλακὰς 183 pr. f. not.
 φύραμα, de corpore humano 8
 init. 51 a. m.
 φύρειν, φέρειν conf. 795 p. m.
 not. πάντα φύρειν ibid.
 φύσα, *foliis* 298 a. m. not.
 φυσῶν. μέγα φ. (alii μ. φρονεῖν
 156 a. m.
 φύσημα, *tumor* 287 init.
 φύσις, φήφος conf. 671 c. m.
 φυτεύειν τῇ ψυχῇ (alii ἐν τῇ ψ.)
 41. c. m.
 φωστὴρ, σωτὴρ conf. 390 a. m.

X

χαίειν. καυχῆναι περὶ τι 137 c.
 m. πρὸς τι 354 init. Cf. *Jacobs.*
 ad Ach. T. p. 847.
 χαλᾶν ὄργην 234 pr. f. *Aristoph.*
Vesp. 727. invidiam 662 init. χα-
 λᾶν (τινα) *remissum facere* 155 pr.
 f. [X. 541 c. m. δτι ὁ ὀργιζόμενος
 φιλανθρωπεύεται, οὐκ ἐκείνος ὁ πρὸ
 τοῦ καιροῦ καλῶν αὐτὸν, καὶ μηδὲ
 ἀριεὶς αἰσθῆσιν λαβεῖν τοῦ πλημ-
 μελήματος. Hic videtur aliquid
 vitii subesse; καλῶν hic non pla-
 cet. Montef. « Dounæus παρακα-
 λῶν, Boisius κολακεύων proponit. »
Ed. Ben. 2da. Sine dubio legendum
χαλῶν.] χαλῶν, χαλινῶν conf. 662
 init. χαλάσας, καθελὶς 317 init.
 χαλκία (τὰ) 520 c. m. (χαλκία
 G. M. Eulh.)
 χαμαὶ κίπτειν 511 a. m. ἔρπειν
 538. c. m. νεύειν 836 a. m. σύρε-
 σθαι 185 a. m. not. ἐρχεσθαι ibid.
 [Lucian. Hermotim. 5. ἡμεῖς δὲ
 οὐ συρφετὸς καὶ ὅσοι χαμαὶ ἐρχόμε-
 νοὶ ἔσμεν ubi falsa est eorum
 opinio, qui ἐρπόμενοι coniecerunt.
 Schol. Greg. Naz. Montae. p. 38.
 τοῖς πολλοῖς explicat per τοῖς χα-
 μαὶ ἐρχομένοις. Boiss. ad Ari-
 stæn. p. 660.]
 χαμαιζήλος 10 a. m. 637 init.
 χαμενυία 160 init. 561 c. m. —
 εἶν 748 pr. f.
 χάος (pro χάσμα, Luc. xvi. 26)
 752 a. m. v. f.
 χαρὰ, εὐχαριστία conf. 41 a. m.
 χαρακτήρ 355 p. m.
 χαριεντίζεσθαι 158 p. m. -τισμός
 355 init.
 χαρίζεσθαι. χαρίσθαι, χρήσθαι (ἐπι-
 θυμίζ) 720 p. m. not.
 χάρισμα, *gratie fructus* ? 210
 init. χάρισμα, χάρις conf. 756 a.
 m. χάρισματα conf. c. χρήματα
 745 a. m. c. σκάμματα et παλαι-
 σματα 210 init.
 χασιμάσθαι 15 a. m. 183 init.
 281 c. m. 581 c. m.
 χαύνος, homo *vanus, levis, re-*
missus 415 a. m. al.
 χαυνῶν (κολακίαι) 687 c. m. c.
 757 init. χαυνούσθαι 155 c. m.

χεῖν. χεθῆναι, χυθῆναι 766 p. m.
 χεῖρ. μετὰ χειρας ἔχειν 470 init.
 ἀπὸ, ὑπὸ, ἐπὶ τῶν ἰδίων χειρῶν 69 a. m.
 χειρόγραφον = γραμματεῖον 659 pr. f.
 χειροτονηθῆναι, de sacris ordinibus 551 a. m.
 χελιδόνες agyrtarum 402 init. not.
 χερσοῦσθαι propr. 515 init. Jerem. ii. 31. Prov. xxiv. 31. metaph. 152 init.
 ἡγεμοί, cavernae formicarum 685 a. m. in metallifodinis 836 a. m. X. 209 p. m. lusira ferarum II. 668 c. m.
 χλανίς, χλαμύς 763 pr. f. 818 init.
 χορός. Vid. ἱσάνας.
 χορεύειν (= βακχεύειν) εἰς τινα 817 p. m.
 χρεᾶσθαι. Vid. χαρίζεσθαι.
 χρεία, χρήσις conf. 511 p. m. τῆς χρείας εἶναι 760 a. m.
 χρήματα cur ita dicta 508 pr. f. conf. c. ῥήματα 199 p. m. c. κτήματα 650 init. c. στήματα 512 c. m. c. χάρισματα 745 a. m.
 χρήσις conf. c. χρίσις 766 c. m. c. χρεία 511 p. m.
 χρηστολογεῖν, in bonam partem 755 pr. f. not.
 χρίειν cum dupl. accus. 451 pr. f.
 χρίσις, χρήσις conf. 766 c. m. Χριστιανός, nomen honorificum 498 c. m. not.

χριστοκτόνος 815 a. m. -νία 807 a. m.
 Χριστός. XC, KC conf. 36 c. m. Vid. θεός et Ἰησοῦς.
 χρόνος, πόνος conf. 668 init.
 χρόνος διήλθε, παρήλθε 767 a. m. χρυσέμπατος. Vid. χρυσόπαστος.
 χρυσίνος, nummus aureus 808 init.
 χρυσίον, χρυσὸν 769 pr. f. 793 pr. f. χρυσία, ornamenta muliebria 554 c. m. 603 init. [Male χρύσεια II. 466 init. Montef.]
 χρυσόπαστος, χρυσέμπατος conf. 653 c. m. not.
 χρυσοφορεῖν 836 a. m. de equis 261 p. m. Cf. III. 446 p. m.
 χρυσοφόροι γυναῖκες 835 c. m.
 χρυσοχόος 685 pr. f.
 χρυσοχοεῖον. Vid. ἀργυροκοπεῖον.
 χύδην. τοὺς ζωμούς τοὺς χύδην μεμιγμένους 692 a. m.
 χυλεύουσα γλώττα 252 init.
 χυρεῖν seq. infin. 721 init.
 χώρα. ἐν χώρᾳ = ἐν τάξει 596 c. m. χώραν δοῦναι 814 a. m.

Ψ

ψαλμῳδία, ὁμῳδία conf. 564 a. m.
 ψελλίζειν 229 p. m. 661 pr. f.
 ψήγματα auri 793 pr. f.
 ψηφίδες, crepundia? 492 pr. f. not.
 ψήφος, ψῆσις conf. 671 c. m.
 ψιλὰ (τά) vilia 276 pr. f.
 ψοφοδής 380 c. m.
 ψυχαγωγεῖσθαι 424 init.

ψυχικός 327 p. m. 181 p. m. v. f.
 ψυχῶν 280 a. m. = προσωποποιεῖσθαι 279 p. m.
 ψυχοφθόρος, ψυχρός conf. 814 c. m.
 ψυχρός, frigidus, ineptus 42 a. m. 16 a. m. al. ποτῆριον ψυχροῦ, π. ψυχρὸν, π. ψυχρῶν 501 a. m. not. 518 pr. f. not.

Ω

ὠδὴν (ῆ) sing. 240 p. m. I Thess. v. 5. ὠδίνες de Baptismo 375 init. 602 a. m. ὠδίνες λέγειν dicitur vel ipsa puerpera 118 a. m. vel id quod paritur 375 init. vel qui partui adest et opem fert, ut Job. xxxix. 2. Hinc explicandus est locus obscurus Act. ii. 24. Vid. Theophylact. ad loc.
 ὠδίνειν, gestire 554 a. m. not.
 ὠδίνουσα ἐπιθυμία 672 pr. f.
 ὠθεῖν ἔξω 202 a. m. Eurip. Orest. 291. ὠθεῖν ἐπὶ κεφαλὴν 673 init. ἑαυτὸν ἐνδοτέρω 198 a. m. ὠσε, ἔπαμψε, ἔπαψε conf. 764 init. ὠνῆ 842 p. m.
 ὠς pro ὥστε 350 init. 546 init. 727 a. m. ὥς, ὥστε conf. 350 init. 727 a. m. 827 init. οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν ὥς 625 a. m. οὐδὲν ἕτερον ὥς 627 c. m. ὥς pro ὥς 754 p. m. ὥς abundat 696 p. m. ὥς, ὥστε, καθάπερ constructione peculiari 471 init. not.
 ὥστε. Vid. ὥς. ὑπὲρ τοῦ ὥστε φιλοσοφεῖν 796 p. m. Edd. ὥστε, ὥστε μὴ conf. 581 p. m.

INDEX RERUM MEMORABILIORUM.

Nota. Indicatur locus, ubi incipit rei tractatio.

Adamus per arrogantiam cecidit 186 a. m. 652 p. m. Adamum cur malum creaverit Deus 595 a. m.
 Adventus Christi duo in S. S. memorantur 575 p. m. Eorum discrimen 541 init. secundus noctui fiet 743 pr. f. 751 pr. f.
 Aedes divitum et pauperum comparantur 795 pr. f.
 Aegaeum mare ventis infestatur 780 p. m.
 Aegyptus monachorum sedes 126 init. magicarum artium inventrix 126 a. m. multa habet adhuc veterum superstitionum vestigia 127 m. init. Aegyptii gulæ dediti 128 a.
 Aesopus personatus 675 c. m. not.

Agricultorum misera sors 614 init.
 Allegoriam rarius admittit Noster: e. g. in historia Phares et Zaræ 57 c. m. Ruth et Booz 58 c. m. in narratione de demoniacis et porcis 358 c. m. de Syrophœnissa 529 pr. f. de asino a Christo concessio 655 a. m. 656 a. m. Allegoriam rejicit Chrys. 662 pr. f. not.
 Angeli minaces moribundis adsunt 545 c. m. Angelos suos habent sancti, immo unusquisque nostrum 599 p. m.
 Anima corpori pulchritudinem affert 595 p. m. Animarum post mortem conditio 537 a. m. non

per terras palantur 356 pr. f. non demones sunt 356 a. m.
 Anomoi consultantur 548 c. m. 704 c. m. 742 a. m. not.
 Antichristi adventus 735 a. m. 743 init.
 Antiochenses de nomine Christiano in sua urbe invento gloriabantur 116 init. Ecclesia Antiochena centum millia fidelium numerabat 810 init. ter mille pauperes aiebat 658 a. m.
 Antonii magni vita ab Athanasio conscripta 128 c. m. not. Antonius Arianorum hæresin prædixit 128 c. m.
 Apocryphos V. T. libros pro Sacra Scriptura laudat Chrys. 223

p. m. 714 init. 764 a. m. IV. 44 p. m. Baruch prophetis adscribitur 21 a. m.

Apostoli cur non statim a principio missi 368 a. m. quatuor piscatores et duo publicani 369 a. m. ante crucem *σταλῆς* erant 369 a. m. 645 p. m. mortuos innumeros etiam ante Spiritum collatum suscitaverunt 567 p. m.

Arca Ecclesiae 375 c. m. *not.* Ariani perstringuntur 123 c. m. Aristippus notatur 382 a. m.

Artes singulae aliarum artium indigent 534 c. m. Artes quaedam nomine indignae 509 c. m.

Artificum vitia 615 p. m.

Astrologia, vana disciplina 84 a. m. *not.* 728 p. m.

Avaritia non est naturalis cupiditas 770 init. ad pecuniam comparandam obstat 341 init. 627 init. *Vide Pecuniae amor.*

Avari descriptio 771 init. Ejus anima nudata 492 c. m. Avari et demoniaci comparatio 339 init. 777 c. m.

B

Baptismus Mysteriorum nomine appellatur 146 init. *not.* Baptismi donum quid 140 p. m. Dei ministerium in Baptismo 517 a. m. Lapsis post Baptismum poenitentiae locus 146 init. 252 c. m. *not.* Baptismus Joannis gratiae expers 154 init. 164 pr. f. *Judaicus* dicitur 164 p. m. [Alio loco II. 570 a. m. Joannis Baptismus medium locum inter Judaicum (Lev. xv, 5) et Christianum tenet.]

Baruch prophetis adnumeratur 21 a. m.

Barbarorum dictum mirabile 424 a. m.

Bethlehem *domus panis* 112 init. Peregrinationes ad praesepe visendum susceptae 105 init.

Blasphemia S. Spiritus quo sensu ἀσέγγυωτος dicitur 448 pr. f.

Bonum aliquando malum esse potest, et vice versa 251 init.

C

Caellestis urbis descriptio 17 init. 19 a. m.

Calceorum lux exagitur 510 init.

Canes ad sepulchra ligati 265 a. m. *not.*

Canon contra omnem de divina providentia dubitationem: *Nemo laeditur nisi a se ipso* 131 p. m. 528 init. *not.*

Cantica meretricia in theatro 421 a. m. 675 init.

Capernaum Christi patria esse putabatur 585 a. m.

Caritas bonorum omnium caput 216 init. 486 a. m. Caritatis Christianae ratio 610 init.

Castratio damnatorum 623 p. m.

Catalogus viduarum, virginum, pauperum 658 a. m.

Centurionis, qui Christi supplicio praesidebat, martyrium traditur 827 init.

Chananeorum priscorum impietas 550 init.

Charrybdis prope Libyam 780 p. m.

Christianum nomen Antiochia inventum 116 init. etiam apud Ethnicos honorificum 198 c. m. *not.* Christiana religio legibus sancita 385 init. Christianae fidei praecipua capita 6 init. Christianae doctrinae perspicuitas 11 a. m. vitae facilitas 535 p. m. 842 a. m. Christiani quasi angeli in terris esse debent 466 init.

Christi generatio duplex 20 c. m. *not.* Christus Filius Dei ὁ υἱός 585 p. m. consubstantialis cum Patre 547 p. m. 560 init. Christus, ut Deus, secreta hominum novit 344 init. vulgi opinionem de divina ejus natura non convellit 345 c. m. salutantes Θεοῦ υἱόν non inerepuit 516 c. m. cur demissius aliquando et loquatur et agat 203 p. m. aperte se Dominum vocat 744 a. m. creditur esse Deus 818 p. m. Ejus caro templum vocatur 125 c. m. *not.* Christus nunquam risit, ne subrisit quidem 96 c. m. ad cogitationes hominum, non verba respondet 329 c. m. cum Jona comparatur 460 pr. f. exemplo suo fines et modos vivendi nobis fixit 655 c. m. 757 init.

Christi passio prophetis nota 410 init. gloria dicitur 567 init. Christus vere, non specie passus est 459 p. m. Christi descensus in Hades 489 p. m. Ejus resurrectionis summa evidentia 832 init. Corpus ejus post resurrectionem non passibile 784 init. Christus cum crucereditur 551 pr. f. et noctu 745 pr. f. 751 pr. f. Christi aspectus gratia plenus 328 init. Ejus effigies non exstabat 328 c. m. 757 a. m. Christus nobis omnia est 296 init.

738 p. m. Ejus erga nos beneficia 295 p. m. 478 p. m. Christus legis Mosaicae auctor 200 pr. f. *not.* totum Vetus Testamentum procuravit 745 c. m. Fata eorum, qui ante Christi adventum vixerunt 411 init.

Chrysostomus ad traditionem patrum provocat 53 init. nonnulla auditoribus enucleanda relinquit 45 a. m. 91 a. m. 653 a. m. rhetorice loquitur 122 a. m. *not.* 244 p. m. *not.* Allegoriam rarius adhibet. *Vide Allegoria.* plausus aversatur 252 p. m. Ejus studium erga populum 574 pr. f. humilitas 757 c. m. *παρόργια* contra divites et potentes 253 a. m. 790 a. m. inter concionandum in iram delapsus venuste se corrigit 555 a. m. alios libros a se scriptos indicat 829 p. m. Evangelistas alium pro alio ponit 795 a. m. *not.* Ejus errores in rebus Judaicis 761 pr. f. *not.* in rebus sui temporis 47 init. *not.* Ejus negligentia in locis S. S. laudanda 117 a. m. *not.* 275 c. m. *not.* 315 c. m. *not.* 357 c. m. *not.* in aliis auctoribus citandis 753 init. *not.* Num ex scholiis hodie ex-

stantibus explicationes suas hauserit 579 pr. f. *not.* 662 p. m. *not.* Circenses ludi 60 a. m. 553 pr. f.

Circulatores describuntur 402 init.

Circumcisionis abrogandae difficultas summa 523 a. m.

Cœna Domini clausis foribus habita 288 c. m. *Eucharistia* vocatur 310 p. m. singulis conventibus celebrata *ibid.* Sacerdos solus poculum tradebat 479 init. Christus ipse per Sacerdotem elementa porrigit 517 init. Corpus Domini in sacra cœna 789 init. Ultima praecatio in mysteriis expectanda 784 a. m. Haeretici quidam aquam pro vino adhibebant 784 init. Communicantes a Diaconis diligenter explorandi 789 c. m.

Comessationes damnantur 500 c. m.

Conciones domi repetendae 72 init.

Conjuges quomodo a maritis suis corrigendae 354 init. Conjugalibus viri corrigendi traduntur 115 init.

Connubia propeconiis adipiscendis 713 init. Connubium vulgo συνάλλαγμα vocant *ibid.* Connubio jungendi sunt juvenes, castitatis ergo 604 a. m.

Controversiae contra Judaeos, Graecos et haereticos 829 c. m.

Contumeliae quomodo ferendae 822 init.

Conversio meretricis cujusdam famosae 665 pr. f.

Corporis pulchritudo ab anima pendet 595 p. m. Corporis corruptio vindicatur 594 a. m. Contrarii eventus incommoditates *ibid.*

Crucifixi Monachi dicuntur 673 c. m. *not.*

Crucis laudes 551 a. m. Crucem ubique depingi mos erat *ibid.* Crucis signum 551 p. m. 820 a. m. 822 init. Ejus vis et efficacia mirabilis 552 init. Crux est signum Filii hominis 551 pr. f. 756 a. m.

Cubitus staturae humanae mensura 589 init. *not.*

Cultus (θεσπία) vi potentior 556 init.

Cynici notantur 144 c. m. 382 a. m.

D

Dæmones tormentis enacti gehennam confitebantur 175 init. [Mos erat, dæmoniacos ante ossa martyrum sistere; quorum vini mirabilem non ferentes, dæmones secretis flagellis caedi vulgo credebantur. *Vide Chrysost.* X 626 init.] Dæmones circa sepulchra haerent 356 a. m. 395 a. m. Dognia perniciosum, animas mortuorum dæmonas fieri 356 a. m.

Dæmoniaci clamabant, *Ego sum anima illius cujuspiam* 356 c. m. Dæmoniacis turpius afficiuntur homines lascivi 559 init. avari 359 init. 777 c. m. *Vide Energumini.*

Damnatorum duplex supplicium 489 init. Cf. 295 init.

Davidis magna erat apud Judæos existimatio 324 pr. f. 432 c. m. Ejus simplicitas et magnanimitas 625 pr. f. modestia et patientia fere evangelica 43 a. m. Davidis peccatum omni modo aggravat Chrysostomus, ut resipiscentiam ejus illustriorem faciat 322 init.

Debitoribus indulgendum 202 init.

Dei justitia contra objectiones quasdam asseritur 131 p. m. 412 a. m. Deus semper nube obvolutus inducitur 569 c. m. Dei erga homines beneficia 612 c. m. 660 init. Deus alia facit, alia permittit 729 c. m. Ignorantia vel dubitationis verba Deo attributa 670 c. m. 744 pr. f.

Diabolus cur ὁ πονηρός audiat 254 init. non est natura malus *ibid.* per superbiam diabolus factus est 186 a. m. Ejus calliditas et condescensio 814 c. m. inter dum pietatis specie in errorem inducit 816 init.

Diaconorum alba tunica 789 p. m. Ad eorum officium pertinebat, accedentes ad mensam sacram diligentissime explorare 789 c. m.

Dictum philosophorum de genere et patria 156 init. barbarorum de spectaculis Romanorum 424 a. m. Dicta vulgaria : de superbo, οὐκ οἶδεν ἑαυτὸν, ἀγνοεῖ ἑαυτὸν 312 p. m. de divite, πολλὰ ἢ σφίσι τοῦ πλούτου παρὰ τῷ δεῖνι 492 a. m. de paupere, τὸν πένητα καὶ ῥυμὸν οὐδὲ ἑκατὸν ὁμοῦ συνελθόντες δύνανται ἀποδοῖσαι ποτε 794 init. Usura ῥύπος dicebatur 574 a. m. connubium, συνάλλαγμα 713 init. iunimiseriordes, σκοτεινοὶ 755 init. Dicta vulgaria malæ notæ : Nummus aureus oculos juvat 158 pr. f. εἶδου μοι τὴν σήμερον, καὶ λάμβανε τὴν αἰσῶν 174 pr. f. ὡς πάντες καὶ ἐγὼ 464 p. m. οὐδὲν παρὰ τοῦτο 512 c. m. *not.* ἴστω ἥδὲ τι καὶ γλυκὺ, καὶ ἀποπνιγέτω με 713 p. m. [Proverbiū erat, γλυκὺ ἦτω καὶ πνιγέτω, vel γλυκὺ μέλι καὶ πνιγέτω. Cf. Paræm. Gr. pag. 128 Ed. Gaisf.] Vid. *Proverbia*.

Diogenis πῖθος 144 c. m. Ejus impuritas 582 c. m.

Discerpantia Evangelistarum veritatis argumentum est 5 a. m.

Divites quota pars Antiochenisum 657 pr. f. Divitiarum vituperatio 793 c. m.

Doctæ notantur 459 p. m. *not.*

E

Ebrietatis et saturitatis mala 581 p. m. 691 c. m.

Ecclesia communis omnium domus 575 p. m. Hujus domus suppellex 575 c. m. *not.* Ecclesiæ ornati non nimis studendum 518 init. 768 init. Colloquia in Ecclesia notantur 257 c. m. Sexus septo ligneo discerniebantur 712 a. m. olium non ita erat. *ibid.* Suffitas in Ecclesia 830 pr. f. Ecclesiæ bona et prædia 808 pr. f.

Ecclesiastici tunc negotiis secularibus implicari coacti sint 808 pr. f. Nomina iis a bonorum administrationibus imposita 809 a. m.

Eclipsis solis ævo Chrysostomi 825 init.

Eleemosynam impense diligit Chrysost. 698 init. frequenter de ea concionatur 657 p. m. 829 c. m. Eleemosyna ars est 509 init. 534 init. Eleemosyna non ex usura facienda 575 a. m. non ex rapina 808 init. (sed cf. 81 a. m. non ad ostentationem 246 init. 698 init. Eleemosyna solvit peccata 519 p. m. 748 init. jejuniū et precationem adjuvat 749 p. m. virginitate major est 519 pr. f. Eleemosyna Judæorum quanta 641 init. Vide *Pauperes*.

Elias et Baptista inter se comparantur 305 p. m. Elias unde admirandus 484 p. m. 567 a. m. idiota erat 567 c. m. sed non ἀνελὴς 568 init. Elias adventum Christi secundum præcedet 575 pr. f. ut Judæos convertat 576 c. m.

Emmanuelis nomine cur non vulgo vocatus fuerit Christus 74 c. m.

Energumeni in Ecclesia sistebantur, dum oratio pro iis fiebat 699 pr. f. *not.* a mysteriis arcebantur 789 p. m. Vide *Dæmoniaci*.

Esaias et Baptista amice conspirant 142 c. m. Esaias prophetarum μεγαλοφωνώτατος 836 c. m.

Eva sola, quando a serpente sollicitata est 168 c. m.

Evangelium cur ita dictum 4 init. Ejus summa quid 6 init. Evangelia præ Prophetis facilia multis videbantur 13 init. Evangelia illotis manibus tractare nefas putabatur 30 init. Evangelia parva et collo suspensa 705 a. m. *not.*

Evangelica prædicatio quantis temporum difficultatibus premerebatur 726 a. m.

Evangelistæ ubi et quo fine singuli scripserint 6 c. m. Eorum in rebus narrandis discordia 5 a. m. concordia, ubi discordia creditur 515 pr. f. 535 pr. f. 565 p. m. Eorum veritatis studium 803 c. m. Eucharistia cur sic appelletur 510 p. m. Vide *Cæna Domini*.

F

Fati et necessitatis dogma perniciosum 625 pr. f. Ejus assertores cum Manichæis junguntur 521 c. m.

Ferae in orbibus alebantur 605 c. m. Ferae post hominis lapsum timorem ejus abjecerunt 635 c. m.

Ficus arborum humidissima 663 init.

Fides caput est et radix 379 c. m. Ex fide salus 319 init. Fides sine moribus non prodest 299 c. m. 640 a. m.

Filius non ignorat diem judicii 741 p. m. Vide *Christus*.

Finis mundi prope est 146 a. m. 267 pr. f.

Fœnoris vituperatio 572 pr. f. Fœnerare miserum est *ibid.* Eleemosyna ex fœnore non facienda 575 a. m. Bona nomina numerata pecunia maxis expetenda 660 a. m. Vide *Usura*.

Fornicatio in diversis personis non idem peccatum 750 a. m.

Fucus muliebris 355 init.

Funambuli 266 a. m.

G

Gades. Oceanus ultra Gades ignotus 780 p. m.

Gehenna credenda est 175 init. 412 init.

Genealogiæ Christi difficultates 45 a. m.

Generatio Christi duplex 20 c. m. *not.*

Genesis. Vide *Astrologia*.

Gentiles pueris similes 552 c. m.

Gentium vocationem significat asinus a Christo consensus 635 a. m.

Gladiatores vilissimum genus 698 p. m. *not.*

Gloria celesti excidere quantum sit 295 init.

Græcorum nonnulli omnia reliquerunt 273 pr. f. injurias condonavimus 763 a. m.

Gratia divina sine hominis voluntate nihil valet, ut nec voluntas sine gratia : dogma magnum 787 init. Chrysost. an plus æquæ operibus tribuerit 647 pr. f. *not.*

Gratiæ ante et post cibum agendæ 506 a. m. 784 a. m. Monachorum formula 560 pr. f. *not.*

Gulæ indulgentia notatur 473 pr. f. 581 p. m. Mensæ deliciæ 692 a. m. Ferculorum ordo legitimus 692 c. m.

H

Hæreses erant apud Judæos 689 init. Hæresis prava eorum, qui in mysteriis aqua, non vino utebantur 784 init. eorum, qui vetus Testamentum diabolo auctori referebant 205 p. m.

Hæretici coercendi sunt, non necandi 482 a. m.

Hierosolymorum obsidio quam funesta 735 init.

Hirundines ab agrytis circumferrebantur 402 init.

Homo ad malum pronior est 422 init. Homini naturalis est misericordia 536 init. pudor 815 c. m. virtus 291 a. m. Hominum erga Deum delicta 611 p. m. Hominis pueris ludentibus similes sunt 296 c. m. Homo tricubitalis est stature 589 init. *not.*

Humi cubatio 160 init. 748 pr. f. Humilitas caput virtutis 491 in i. philosophiæ principium 186 p. m. Humilitas quantum prosit 649 p. m.

I

Jacobus frater Domini : ejus aspera vita 78 init.

Jejunium quantum sit bonum 168 p. m. Jejunium infima virtutis

para 486 a. m. sine elemosyna nihil valet 749 pr. f.

Ignis divinae praesentiae symbolum 184 p. m.

Ignorantia nonnullarum rerum ferenda 729 init.

Imperatores religioni favebant 385 init. Imperatrix frater a meretrice quadam irretitus 666 init.

Inaurium luxu notatur 836 pr. f.

Incendium. Machinae contra incendia 215 init.

Infantium Bethlehemitarum eades justitiae divinae non repugnat 151 p. m.

Injuriarum recordatio quam mala 762 c. m.

Interpunctiones loci S. S. diversae 318 c. m.

Invidia quantum malum 440 p. m.

J

Joannes Baptista. Ejus vitae asperitas et sanctitas 143 pr. f. 416 a. m. Christo major vulgo credebatur 162 init. 179 c. m. cum Elia comparatur 505 p. m. Discipuli ejus a Christo alieniores erant 179 c. m. 351 c. m. 408 init. Vide *Baptismus*.

Joannes Evangelista ceteris sublimior 7 init. Idem in contumeliis Christo factis describendis plurimus est 769 init. post excidium Hierosolymitanum vixit 734 a. m.

Jobus Apostolis major 387 p. m. ante legem vixit 388 a. m. de resurrectione nihil compertum habuit 386 p. m.

Jonas et Christi comparatio 460 pr. f.

Josephus Historicus. Judaeus erat et legis zelota 752 pr. f. Herodis mors ab eo narrata 153 a. m. Ejus testimonium de atrocitate obsidionis Hierosolymitanae 727 pr. 733 init.

Ira quando opportuna et inopportuna 214 init.

Ironia in S. Scriptura 186 c. m. 351 init.

Judaeis nomen βασιλεως peregrinum 519 c. m. Eorum sectae 689 init. opera (λατρουγίαι) 808 p. m. Judaicarum rerum tempore Christi mira corruptio 761 p. m. Judaei Romanis infesti 726 p. m. Judaeorum fabula de furto corporis Christi confutatur 839 c. m. Genuis excidium ob Christum crucifixum evenit 733 init. Judaei sub Juliano Graecis contra Christianos se junxerunt 463 init. Eorum mores tempore Chrysostomi *ibid.* omina observabant 689 p. m.

Judaismus totus in ciborum observatione continetur 523 init.

Judas Iscariota ex pecuniae amore perit 769 p. m.

Judas et Theudas rebelles in deserto 145 p. m. 499 pr. f. 687 init.

Judices pone viam sedebant 456 a. m. *not.* lingua peregrina utentem audire volebant 756 p. m.

Judicium futurum probatur 175 pr. f. 759 p. m. Quales morimur, tales judicamur 185 c. m.

Juliani impietas 47 init. 463 init.

Ejus avunculus a vermibus corrosus 47 init. *not.*

Juramenta deliscenda 231 pr. f. Justitia pro omni virtute ponitur 209 init.

Juvenes connubio jungendi sunt, ut caste vivant 604 a. m.

L

Laconica stragula 796 a. m.

Lacrymarum utilitas 96 init.

Lavatio post reditum a sepulchris superstitiosa 422 c. m. ante tractationem S. Scripturae 30 init.

Lea deformis erat 555 p. m. a barbaris educata *ibid.*

Leviticae legis caerimoniae a cultu Graecorum repetendae sunt 90 a. m.

Lex pro tota Scriptura ponitur 701 init. Lex data Adamo, Noacho, Abrahamo et Judaeis 181 init. Legem modo servabant Christus et Apostoli, modo non servabant 309 a. m.

Liberum arbitrium non tollit gratia divina 476 init.

Libidinis vestrum unde oriatur 624 init.

Lingua est equus regius 526 pr. f.

Litterae regiae in theatro recitatae 18 init. 257 c. m.

Liturgia. Psalmi in ecclesia populo succiente cantati 158 c. m. Oratio pro orbe terrarum eucharistica 311 init. Precatio pro energumenis, poenitentibus etc. 699 pr. f. post Homiliam finitam 512 p. m. Vesperae Paschae legebatur historia crucifixionis 818 c. m.

Lucas Pauli discipulus 5 init. 46 init. qua de causa scripserit Evangelium 6 c. m. cur genealogiam dederit 46 init.

Lucerna ecclesiae 573 c. m. *not.*

Lutatici cur sic dicti 579 pr. f. *not.*

Lusus pueriles 402 pr. f. *not.*

M

Magi Ecclesiae progenitores 110 init. Persarum doctores 120 a. m.

Mala undenam 596 c. m. non a Deo, non a natura, non spontanea, non increata *ibid.* Mali nihil patitur vir bonus 764 c. m.

Mamona tyrannus acerbus 412 a. m. 270 init. cum imagine Nabuchodonosoris comparatur 68 a. m.

Manichaei legem explodunt 211 init. 524 p. m. Demiurgum, qui et Deus Judaeorum, malum esse affirmant 211 c. m. 398 c. m. 562 c. m. alium Deum Christo patrem tribuunt 211 c. m. prolixè confutantur *ibid.* Manichaeorum dogmata : malum esse vitam 562 c. m. naturam 587 p. m. malitiam immobilem esse 321 init. Manichaei et Marcionitae 322 pr. f. 506 a. m. lidem et Valentiniani 783 c. m. Manichaei et ii qui fati doctrinam tenent 321 c. m.

Marcion notatur 427 pr. f. incarnationem negabat 110 init. Christi passionem tollebat 460 init. Christum vere mortuum esse negabat

784 p. m. 791 c. m. Vide *Manichaei*.

Marcus Petri discipulus 5 init. 586 c. m. 805 c. m.

Maria non γυναικαίται, quare 26 a. m. post partum virgo remansit 77 a. m. ambitionis et arrogantiae insinulator 467 c. m.

Martyrum aspectus dum cruciabantur 430 a. m. Eorum sepulera visenda 424 a. m. Vide *Damones*.

Matthaeus Hebraice scripsit 7 init. primus Evangelistarum 46 init. nomen suum non celat 347 a. m. Ejus virtutes 491 pr. f.

Menandri versiculus 771 c. m. *not.*

Mendici non contumeliose tractandi 402 init. parasitis ali digniores 502 init. ante Ecclesias stabant 836 p. m.

Mensa ecclesiae 575 c. m. Ejus operimenta 518 pr. f.

Meretrices nuda in theatris natabant 113 c. m. Meretrices divitum mensis adhibitae 501 c. m. Meretrix quaedam famosa tempore Chrysostomi 665 p. m. ejus conversio mirabilis 666 init.

Metalla. Damnati in metalla 464 a. m. 559 p. m.

Militum vitia 613 init.

Mimi infamia apud Graecos notati 421 c. m. Mimorum par describitur 422 p. m. Mimi in ludibrium rasi 502 a. m. *not.*

Miracula quaedam tempore Chrysostomi visa 47 init. *not.* Miracula novam πολιτείαν inducunt 181 init. non tantum ad Ethnicorum conversionem valent, quantum mores et vitae sanctitas 576 init. 466 a. m. Montes a quibusdam sanctorum translati 576 c. m.

Misericordia homini naturalis est 336 init.

Monachi montes et deserta occupabant 116 a. m. *not.* Monachorum Aegyptiorum vita 126 init.

Monachorum nonnulli ne aquam quidem gustabant 275 a. m. *Angeli* vocantur 561 p. m. 563 a. m. Eorum hymnus post cibum eucharisticus 561 init. Vita monastica fusa describitur in Moralibus Homiliarum LXVIII. LXIX. LXXII.

Monachi ex divitiis et nobilibus erant 675 pr. f. Monachorum tabernacula 684 init. Eorum humilitas 705 a. m. et aequalitas inter se 705 c. m. Eorum opera : agros colere, qualos necere, saccum texere 706 a. m. [libros describere XI. 630 F.] Monachi visendi 707 init. Etiam mulieres vitae monasticae se addicebant 126 c. m. 564 a. m.

Mortui non immodice legendi 361 init. Epulae in honorem mortuorum celebratae 361 pr. f. *not.* Post mortem nulla remissio 183 c. m. Mortuorum animarum conditio 537 a. m. Mortuus est, qui vitam vitiosam et luxuriosam vivit 331 a. m.

Moyses idiota erat 567 c. m. Ejus parentes 493 p. m.

Mulieres *χρυσόφοροι* notantur 835 c. m. Mulierum vitia 554 init. Mulieres a viris in Ecclesia cancellis sequestratae 712 a. m. Evangelia ex collo pendentia gestabant 703 a. m. not.

Murmura inter concionandum 429 c. m. 543 p. m. 828 init.

Myrrha maxime glutinosa 840 c. m.

Mysteria Baptismus dicitur 146 init. not.

N

Nautae sociis laborantibus succurrebant 200 c. m.

Necessitas. Vide *Fatum*. Ex necessitate novo malus est 598 a. m.

Necromantia 395 init. 423 p. m.

Negotiationes iustae quatenam sint 573 p. m.

Nero, os leonis 583 a. m.

Novatiani notantur 252 c. m. not.

Nube obvolutus Deus inducitur 569 p. m.

Nuditatem quid primum effecerit 101 a. m.

O

Oblationes poculorum, tapetum et sim. in usum Ecclesiae 518 init. 768 init.

Oblectamenta honesta et spectaculis meliora quatenam sint 424 a. m.

Oleum corpus roborat 644 c. m. Febricitantibus caput oleo perfundebatur 583 init. Oleum lucernae sacrae ad aegrotos curandos adhibitum 573 c. m. not.

Ominum observatio 689 p. m. not.

Opes ex vestibus, ædibus, servis et agris constabant 562 c. m.

Oratione Dominica solis initiatis licebat uti 252 c. m. not.

Orchestrae noxa 425 a. m.

P

Pædagogii 404 c. m. cum delectu pueris dandi 605 init.

Panis *ἐπιούσιος* quid 252 init. not.

Parabolæ non ad litteram interpretandæ 638 pr. f.

Parasiti carpuntur 501 c. m. plagis se offerebant 502 init. quomodo in bonos usus vertendi sint 502 p. m. ex parasitis convivæ et amici faciendi 503 a. m.

Pascha non suo tempore celebrantur Judæorum sacerdotes 800 init.

Patris nobilitas filio nihil prodest 156 c. m. Patres filios abdicabant 564 a. m. Patres fortunis filiorum, non moribus providebant 604 init.

Patria nihil gloriæ confert 156 init.

Paulus, dum in terris erat, in coelo versabatur 94 a. m. 553 init. nusquam risisse narratur 96 c. m.

Paulus Samosatensis divinam Christi naturam negabat 110 init.

Pauperes ad cœnas in honorem mortuorum datas vocabantur 361 pr. f. not. Pauperum cura com-

mendatur 657 init. Pauperes quota pars Antiochenis 657 pr. f. Pauperes alere Deo gratus est quam ecclesias ornare 518 a. m. 768 init. Pauperes qui alit, Christus alit 478 c. m. 828 init. Pauperis voluntarii descriptio 492 c. m. Paupertatis laudes 843 p. m. Vide *Eleemosyna*.

Pax in Ecclesia a præsidente data 573 init. 574 init.

Peccatum dæmon est 576 a. m. lepra 508 p. m. paralysis 667 a. m. Peccata majora vel minora sunt secundum personarum differentiam, e. g. fornicatio 730 init. Peccata parva ad majora ducunt 844 c. m.

Pecuniae amor quam prave animum afficiat 137 c. m. 263 init. 266 c. m. 651 c. m. 776 p. m. Vide *Avaritia*.

Pentathli: eorum exercitia 585 c. m.

Peregrinatio ad Bethlehem religionis ergo 105 init.

Pericles 582 c. m. tacito nomine inducitur 362 a. m. not.

Persis ad septentrionem Palaestinae sita 87 a. m.

Petrus primogenitus 586 p. m. cæteris Apostolis fervidior 544 p. m. 524 p. m. Apostolorum os 546 pr. f. Ejus studium et audacia 569 init. Ejus confessio Nathanaelis confessione major 547 a. m. Petri confessio Ecclesiae fundamentum 786 init. Petri lapsus quatenam sint beneficia 787 init.

Pharisæi Hierosolymitani cæteris pejores 520 a. m.

Phasianæ aves 692 a. m.

Philosophia. Vide *Indicem Græcum* s. v.

Philosophi perstringuntur 8 a. m. 582 init. Philosophi Græci genus et patriam externas res vocabant 156 init. de morte amicorum quomodo consolarentur 561 a. m. quidam et pecunias et mortem spreverunt 198 a. m.

Pictura et opus Phrygium artes non sunt 509 p. m.

Plato in servitute venditus est 582 init. misere perit (?) *ibid.* Ejus respublica explosa 9 c. m. 11 init.

Plausus inter concionandum 252 init.

Pneumatomachi perstringuntur 164 a. m.

Pœnas scelerum alii in hac vita, alii in futura, alii in utraque expiunt 449 p. m. Pœna damnatorum duplex 489 init.

Pœnitentia post lavacrum non tollitur 146 init. 252 c. m.

Prædestinatio absoluta (ἀποκλήρωσις) nulla est 476 init. 624 a. m.

Prædicationis Evangelicæ tempora quam difficilia 726 p. m.

Prædiorum possessores: eorum vitia 614 init.

Prædicæ Græcæ ad funera fidelium adhibita 561 init.

Præmia sensibilia etiam sub nova lege proposita 188 c. m.

Præstigiatores pueros jugulabant, ut animas eorum sibi ministrantes haberent 556 a. m. ossa mortuorum movebant 425 p. m.

Precactionis assiduitas quanta res sit 281 c. m. 289 a. m. 552 pr. f. Precari contra inimicos quam sit periculosum 256 a. m. Preces post concubitum facere nefas habebatur 527 init. Vide *Liturgia*.

Prophetæ Christi passionem non nesciebant 410 init. Prophetici libri multi perierunt 155 a. m.

Propontis mare fluctuosissimum 780 p. m.

Proverbia: μέχρι τῆς θορᾶς τὸ πρόβατον 294 init. ἀδάμαντα πλήττειν, χέντρα λακτίζειν, πῦρ ἐν ἱματίῳ δεσμεῖν 305 init. ναυαγίῳ ἐν λιμένι 523 p. m. Κάτιν βίον ζῆν 450 pr. f. σκαλῆκων β. ζ. 552 pr. f. πῦρ πατεῖν, ἀδάμαντα παλεῖν, πρὸς χέντρα λακτίζειν 554 a. m. μικρὰ κέρρη μεγάλα ζηταῖ 627 init. not. ἀκίχνητα δῶκεν 651 p. m. εἰς πῦθον τετραμμένον ἀνελθῖν, εἰς πῦρ ἔλθῃν, τὸ αἶρι ποικτεῖν 759 init. not. Proverbia a Diabolo proveniunt 715 p. m. Vide *Dicta vulgaria*.

Psalmorum cantus in Ecclesia 158 c. m.

Pudor homini naturalis est 815 c. m.

Pueri tres: eorum confessio 41 c. m. eorum magnanimitas 66 init.

Puerorum crepundia 492 pr. f. not.

Pulchritudo corporis quam fluxa 395 a. m.

R

Regni cœlorum nomen Judæis ignotum 519 c. m.

Remissio peccatorum nulla ante crucem 140 p. m. sanguini Christi semper tribuitur *ibid.* Remissionis viam facilem instituit Deus, nempe injuriarum oblivionem 256 init. 615 init.

Resurrectio Christi multis argumentis probatur 832 init.

Revolutionis temporum dogma explosum 728 c. m.

Rhetorice solam exercebant juvenes 605 a. m.

Risus solutus damnatur 97 init.

S

Sabbati utilitas quatenam fuerit 454 p. m. Sabbatum Christianis non necessarium 455 init.

Sacerdos summus tempore Christi in annum eligebatur 761 p. m. Sacerdotes audiebant sacerdotio functi 759 pr. f. Sacerdos solus poculum tradebat 479 init. Sacerdotis fornicatio flagitiorum culmen 750 p. m.

Sacrificia ex Græcorum cultu originem traxerunt 90 a. m.

Sollationis vituperatio 498 init.

Saluti proximi nihil anteponendum 601 a. m. Salus vel minimorum curanda 600 a. m.

Salutando alios prævertere oportet 243 init.

Sanctorum preces plurimum

valent 79 c. m. Sanctorum invocatio non prohibenda 81 init.

Scripturarum lectio a populo valde negligebatur 29 c. m. XII. 91 init. Scripturæ lectio quovis lectulo jucundior 373 p. m. Scripturæ libri multi perierunt 435 a. m.

Scythæ Hamaxobii et Nomades 685 p. m.

Senatori Romano usuram exercere non licebat 574 c. m.

Septuaginta Interpretes plus centum annis ante Chr. natum vixerunt 75 c. m. [immo annis CCC. teste ipso Chrys. VI. 483 c. m.] Eorum Versio cæteris anteposenda 75 a. m.

Sepulcra in urbibus non construebantur 741 init. Sepulcrorum effossiores 263 a. m. not.

Sermo montanus apud rudiores habitus 470 a. m.

Servi per testamentum manumissi 776 init. heros ad cenam vocabant. 478 pr. f. Servi servos habebant 590 p. m. Servorum ægotantium cura 720 init.

Signum crucis. Vide *Cruz*.

Sodomitarum crimina *μωροειδία* et amores detestabiles 460 p. m. et gulæ indulgentia 469 init.

Spectacula. Locus classicus de spectaculis 424 a. m. Fabularum argumenta 425 init. Barbarorum de spectaculis Romanis dictum 424 a. m. Spectaculorum noxa 675 init. Vide *Theatra*.

Spiritus Sanctus Christo non minor 164 c. m.

Sterilitas arte inducta 340 pr. f. Sublimiora quæ sint: virginitas, jejunium, voluntaria paupertas 10 a. m.

Suffitus in Ecclesia 850 pr. f.

Superbia omnis malitiæ fons 186 c. m. Diabolo et protoplasto exitii causa 186 a. m. Mariæ virgini imputatur 467 c. m. Superbia veræ dignitati repugnat 650 a. m.

T

Templi partes aliquot tempore Chrysostomi supererant 725 init. Templi cultus ad exemplar Græcæ superstitionis adumbratus est 90 a. m. Templum est Christi caro 425 c. m. not. pauperis corpus 519 a. m. not.

Tentationes non ultro arcescendæ 168 c. m. 253 p. m.

Testamenti Veteris promissiones ad præsentem vitam spectabant 240 init. Testamentum Novum die Pentecostes datum 3 init.

Thasium vinum 501 a. m. 544 a. m.

Theatra struxit Diabolus 99 a. m. In theatris meretrices nudæ prodibant 101 init. 113 c. m. Vide *Spectacula*.

Themistocles Atheniensibus ut naves conscenderent suasit 382 c. m.

Theudas. Vide *Judas*. Tibicines circumforanei, qui somnum hyemis tempore rumpebant 402 init.

Tonsorum tabernæ 61 c. m. not. Transsubstantiatio. Vide *Cæna Domini*.

Tres pueri. Vide *Puer*. Tricubitalis est homo 589 init. not.

Tyrrhenum fretum ob angustias formidolosum 780 p. m.

V

Valentiniani tacito nomine carpuntur, qui dicebant Christum per Virginis matricem quasi per canalem transiisse 51 init. Deum malum esse affirmabant 562 c. m. oeconomiam negabant 785 c. m.

Vana gloria omnia bona corrumpit 697 p. m. in primis eleemosynam 698 init.

Vanitas rerum humanarum 759 a. m.

Velum. Vide *Judices*.

Versiones Græcæ V. T. plures 75 a. m.

Vicissitudo bonorum et malorum in vita humana 543 init.

Viliora hominum genera: coqui, agasones, caupones, sutiores 589 c. m. 615 init.

Vinum Thasium 501 a. m. 544 a. m. Vinum non incusandum, sed vinolenti 582 a. m.

Virginitas a Christo commendata, saltem Apostolis 623 init. Virginitas quanta res sit, inde apparet, quod etiam in novo Fœdere non venit sub legis necessitatem 750 init. 751 a. m. Virginitas sine eleemosyna non est virginitas 753 c. m.

Virgines *εὐσεβάστροφ* 244 init. not.

Virtus nobis est secundum naturam 291 a. m. Virtutis membra quæ sint 490 pr. f.

Vita hæc bonis et malis permixta 545 init. Vita instar maris est, varios sinus habens 780 p. m.

Vitia militum, artificum, prædiorum possessorum 615 init. mulierum 354 init. [« Locus illustris de recta ratione aliena vitia corrigendi. » *Casanb. Ms.*]

Vocatio divina necessitatem non infert 770 a. m.

Voluntas sine gratia nihil valet, ut nec gratia sine voluntate 787 init.

U

Usura *ῥύπος* dicebatur 574 a. m. Usura centesima 575 c. m. Vide *Fenus*.

Z

Zachariam Baptistæ patrem pro Sacerdote summo habuit Chrys. 442 a. m. 761 pr. f. not.

Zenonis respublica 9 c. m.

Zonæ usus apud veteres 144 pr. f.

Zorobabel cur ita vocatus 105 init.

ANIANI

IN EXPOSITIONEM DIVI JOANNIS CHRYSOSTOMI

EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

SUPER EVANGELIUM BEATI MATTHÆI

PROLOGUS.

DOMINO VERE SANCTO ET BEATISSIMO ORONTIO EPISCOPO ANIANUS.

Piissimi patris affectum et sapientissimi artem magistri in me pariter exerces, quem inter has, quas pro fidei vobiscum amore perpetimur tentationum procellas, et a mœrore simul et a torpore subducis, animumque anxietate marcentem ad studium Scripturarum remittis. Jubes enim, beatissime, ut Commentarium sancti Joannis Constantinopolitani episcopi, quem in Matthæo evangelista nonaginta et uno libro explicuit, in Latinam linguam, quo possim sermone, transfundam. Quod utinam tam a nobis commode fieri possit, quam a te et opportune et utiliter imperatur! Quid enim vel ad prudentiam eruditius, vel ad exercitationem ignitius, vel ad dogma purgatus nostrorum auribus offeratur, quam præclara hæc tam insignis animi ingeniique monumenta? Et hoc maxime tempore, quo per occasionem quarundam nimis difficultium questionum, ædificationi morum atque ecclesiasticæ disciplinæ satis insolenter obstrepitur. Pro qua certe beatus Joannes cum in aliis operibus, tum in hoc quoque tantus fere ubique, tamque alacer assurgit, ut evangelistæ dicta interpretando, pro evangelica perfectione nobiscum pugnare videatur. Quid enim ille magis hominibus inculcat, quam venturam suam nobilitatem, quæ adversus Manichæi rabiem omnium recta sapientium consensu concentuque laudatur? Laudatur autem vel in admirabilis gloriam Conditoris, vel ob concitanda studia virtutis, vel ad castiganda vitia voluptatis. Quid, inquam, pressius ille commendat, quam ingentia nobis a Deo libertatis decus, cujus confessio præcipuum inter nos gentilesque discrimen est? Qui hominem ad imaginem Dei conditum, tam infelicitati fati violentia, et peccandi putant necessitate devinctum, ut is etiam pecoribus invidere cogatur. Quid ille adversus eosdem magistros potius insinuat, quam Dei esse possible mandata, et hominem totius vel quæ jubetur vel suadetur a Deo capacem esse virtutis? Quo quidem solo, et iniquitas ab imperante propellitur, et prævaricanti reatus affigitur. Jam vero iste eruditorum decus, cum de Dei gratia disserit, quanta illam ubertate, quanta etiam cautione concelebrat! Non enim est in alterutro aut incautus, aut nimis, sed in utroque moderatus. Sic liberas ostendit hominum voluntates, ut ad Dei tamen mandata facienda divinæ gratiæ necessarium ubique fateatur auxilium: sic continuum divinæ Gratiae auxilium commendat, ut nec studia voluntatis interimat. Cum autem in cunctis fere doctrinæ partibus, tum præcipue in exhortatione morali, atque in omnibus ecclesiasticæ regulis disciplinæ, ita nostrorum concinit per universa sententiis, ut eos pene quos numquam vidit, omnino ad omnem Scripturarum intelligentiam informasse credatur. Quanto enim exhortandi, id est, emendandi, vel etiam exornandi homines amore teneatur, hoc præcipue opere declarat. In quo cum suscepit commentatoris officium, certam uniuscujusque libri partem expositione complens, reliqua amica sibi, et quam perfectissima potest exhortatione, producit: in ipsis quoque expositionum locis, quæ quidem plena sunt acuminis, ponderis, consequentiæ, eruditionis, medullæ, nihil magis intendit aliud, quam ne vel exigua moralitatis puncta prætereant; quasi qui omnino pene solus consilium divinæ legis inspexerit. Quæ cum innumeris sit intexta causis, ad unum tamen finem omnia reducit, ut scilicet homines quibus data est, ad amorem Dei studiumque virtutis accendat. Quod vero istud non ad ostentationem quamdam faciat, et sætentem illam gloriæ vanitatem cum tota et doctrinæ illius, et morum, qui etiam in scriptis ejus relucent, continentia, tum etiam vitæ finis ipse testatur: nempe omni ille sermone non solummodo emendat, sed etiam armat auditoris animum. Nempe tota ejus et principalis intentio est, non tam privatam istam, et inter prosperorum opaca latitantem honestatem docere, quam illam quotidie tamquam in acie dimicantem, et quæ absque ullo dispendio sui tribulationum et cadatur imbris, et uratur ardoribus instituere virtutem. Hanc ipsam ita ille insignis Ecclesiæ magister et verus Christi discipulus implevit, ut illa omnia, quæ de asserenda etiam per mortem virtute disserruit, non tam aliis, quam sibi omnino soli inculcasce videatur. Denique vitam illam omni ab adolescentia sanctitate fulgentem, et in sacerdotio mille insignibus perfectionis ornatam, etiam passionibus pro justitiæ amore decoravit. Quod certe alicui Ecclesiis in pace degentibus provenire, ingentis animi, proculque ab omni hominum gloria remotæ mentis, raræque omnino virtutis est. Quod autem in septimo istius libro operis in-

dicatur, adhuc Antiochiæ presbyter hæc, quibus illam tunc Ecclesiam ædificabat, scripta composuit. Ex quo magis magisque perspicitur, illum non temeritate quadam, aut dissonante a suis moribus libertate, in regali postea urbe pontificatum tenentem, nota illa et maxima adversum se commovisse certamina: sed ita se instituisse semper, tamque constanter atque firmiter contra omnes iniquorum catervas, pro veritatis ac justitiæ parte jurasse, ut quamlibet adversus eum vel sacerdotum nomina, vel regum arma concurrerent, depellere quidem illum sacerdotali possent throno, numquam tamen depellere possent veritate. Optimam itaque meditationem in occasione rebus exsequens, maluit pontificis honorem confessoris dignitate eumulare, quam adulatoris fœditate corrumpere. Jam vero illud quasi peculiare quoddam custodit, ac proprium, unde a te præcipue pro similitudine studii possit adamari, quod scilicet semper sollicitus, semper vigilans, semper noxiæ securitatis, vel potius mortiferi stuporis inimicus, ubique utilitatem compunctionis compunctus ipse commendat. Quocirca forsitan ejus oratio nusquam fere in pompam elevatur dicentis, sed tota ad utilitatem aptatur audientis. Est enim stylus ipse, quod quidem in suo opere magis animadverti potest, Ecclesiæ auribus accommodatissimus, priscum illud, sed eruditum dicendi genus exprimens: medius, æqualis, matus, pudicus, alienus omni ab incuriæ culpa pompæque luxuriæ. Non squalidus quidem, nec tamen floridus: non impolitus, sed neque nimia subtilitate limatus: non asperitate horridus, nec tamen amœnitate lascivus: maximam ubique copiam admirabilemque indicans facultatem, nusquam tamen ambitionem loquendi: eo fit, ut illum magis simplex lector intelligat, et laudet disertus. Certe quod ab aliis quoque plurimis audire potuisti, omnes jam ecclesiasticæ Græcorum bibliothecæ, post tam varias veterum scriptorum splendidasque divitias, post tot insignium magistrorum tam clara lumina, hujus præcipue voluminibus ornantur. Denique et sancti Basilii admirabilem illam curam loquendi, et Antiochi plausibilem pompam, et sublimem illum Gregorii cothurnum, facile intelligas hac Joannis medietate superata. Ita enim stylum suum, inviolata, ut diximus, facultate regnantem, Scripturarum ubique et sapore imbuat, et tingit colore: ut illi quidem de apparatu eloquii remittere¹, iste vero de majestate Scripturarum coruscare videatur. Solæ ab eo forsitan adolescentulorum minus blande mulceantur aures, quibus in ludo positis literarum non tam placent solida, quam picta, quique pulchra potius, quam utilia sectantur, nec tam agentia diligunt, quam sonantia, magisque gaudent florum amœnitate conspergi, quam frugum ubertate nutrir. Hunc igitur si satis minorem se in Latino apparere feci, non tam mihi, Domine venerabilis, quam tibi imputare debes: qui me ad eum transferendum tanto et auctoritatis imperio et blandimento caritatis hortatus es, ut illi aliquid, imo vero plurimum de honore dumtaxat styli auferre mallet, quam crimen in te diutius recusando committere. Sane pro qualicumque hac mea opera amplissimum orationum tuarum munus reposco, quo scilicet nos, ut exemplo, ita etiam precibus tuis juves, ut aliquid de illius viri virtute possimus imitari. Memor nostri esto semper in Christo, Domine merito beatissime.

¹ Forte, renitere.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI,

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

IN MATTHÆUM COMMENTARII,

ANIANO INTERPRETE. HOMILIA I.

1. Oportuerat quidem nihil nos indigere auxilio literarum, sed tam mundam exhibere vitam, ut librorum vice gratia Spiritus sancti uteremur: et sicut atramento illi, ita corda nostra inscriberentur a Spiritu. Quia vero hanc a nobis excussimus gratiam, age vel ad secundam navigationem animam adjiciamus. Equidem quod primum illud fuerit profecto sublimius et ex verbis suis Deus, et ex operibus ostendit. Nam et Noe et Abrahæ, ejusque posteris, et Job et Mosi, non per literas, sed per semetipsum loquutus est, quia scilicet munda eorum corda repererat. Postquam vero omnis populus Judæorum in viliorum ima delapsus est, necessario jam inde literæ dantur, ac tabulæ, et ea quæ per has administratur admonitio. Et hoc non tantum Veteris Testamenti sanctis, sed etiam Novi accidisse perspicimus. Siquidem nec apostolis scriptum aliquid tradidit Christus, sed pro literis, sancti Spiritus se illis daturum gratiam repromisit: *Ille, inquit, suggeret vobis omnia (Joan. 14. 26).* Atque ut discas, quia hoc multo sit illo melius, audi Dominum per prophetam loquentem: *Et disponam, inquit, vobis testamentum novum. Dabo leges meas in mente eorum, et in corda eorum perscribam eas, et erunt omnes docibiles Dei (Jer. 31. 31. 33).* Paulus quoque hanc eminentiam designando, dicebat se accepisse legem, *Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus (2. Cor. 3. 3).* Quia vero progrediente jam tempore, alii quidem propter dogmata, alii vero propter vitam et mores graviter impegerunt, ea rursus quæ constat

litteris admonitione fuit opus. Jam ergo considera quam sit extrema omnino dementia, ut qui tanta deberemus vite perfectione pollere, ut nihil prorsus litteris egeremus, sed scribenda Spiritui sancto corda pro paginis praeberemus; quale, inquam, est, si, posteaquam primam illam perdidimus dignitatem, atque eo redacti sumus, ut scriptis indigeamus, ne secundo quidem remedio ad nostram utamur salutem. Si enim litteris egere, et non gratia Spiritus sancti splendere culpabile est, vide quanti sit criminis nec per istud auxilium velle proficere, sed quasi frustra ac vane posita caelestia scripta despiciere, et majus absque dubio subire supplicium. Quod ne accadat, diligenter haec, quae scripta sunt, ponderemus; et discamus quemadmodum vetus lex promulgata sit, quemadmodum etiam Novum conditum sit Testamentum. Quoniam igitur tunc modo illa lex data est, et ubi, et quando? Post Egyptiorum profecto perniciem, et qui jam corporalium intellectum usu virtutis excesserant, horum quae diximus, non egebant. Quod si et super apostolos factus esse sonus refertur, non propter ipsos tantum, sed ob praesentiam factus est Judaeorum: propter quos et divisus ille in specie linguarum ignis apparuit. Si enim post haec etiam mirabilia dixerunt quod pleni essent musto apostoli (Act. 2. 13): quanto magis ista dixissent si nihil tale vidissent? Et in Veteri quidem Testamento cum Moses ascendisset in montem, descendit Deus: in Novo vero cum nostra in caelum, imo in ipsum regalem thronum esset elevata natura, Spiritus sanctus descendit de caelo. Qui si esset minor (ut etiam blasphemam impietas), numquam illa, quae adventu ejus facta sunt, majora essent, magisque miranda. Nam et tabulae istae sunt absque dubio meliores, et virtutum merita clariora. Non enim descenderunt apostoli de monte, tabulas lapideas afferentes in manibus sicut Moyses; sed sanctum Spiritum mente portantes, et thesaurum quemdam dogmatum donorumque gestantes, cunctorumque fontem ex se effundentes honorum, omnia circuibant, vivi quidam libri, vivaeque leges effecti per gratiae largitatem. Sic tria millia, sic etiam quinque millia hominum, sic innumerabiles populos toto terrarum orbe attraxerunt, Deo per illorum linguam cunctis accedentibus disserente (Act. 2. 41. et 4. 4), a quo etiam Matthaeus repletus Spiritu ista conscripsit: Matthaeus ille publicanus; non enim ab arte sua illum erubuerim nuncupare, nec illum omnino, nec reliquos. Hoc est enim quod maxime ostendit Spiritus sancti gratiam, eorumque virtutem.

2. Evangelium vero, non abs re quidem, scriptionem suam vocavit. Siquidem poenarum sublationem, veniam peccatorum, sanctificationem, atque justitiam, redemptionem, adoptionem etiam filiorum, et caelorum hereditatem, et cum Dei Filio fraternitatem, omnibus tum inimicis, tum improbis et in tenebris sedentibus nuntiavit. Num quid possit esse aequale his tam bonis nuntiis? Deus in terris, homo in caelo: facta est omnium una permixtio, angeli cum hominibus jungebant choros, homines choris addebantur angelicis, atque caelestibus aliis, supernisque virtutibus. Erat cernere antiquum repente praelium dissolutum, Deum hominibus reconciliatum, diabolus vero confusus: daemones cum tremore fugientes, mortem perenipiam (a), paradisum apertum, maledictionem remotam, peccatum de medio sublatum, exagitatum errorem, veritatem reversam, pietatis sermonem ubique seminatam, ubique crescentem, caelestem conversationem in terrae regione plantatam, virtutes supernas familiariter nobiscum loquentes, et ad terras saepe angelos ventitantes, exque his spem firmam futurorum. Propterea igitur Evangelium ista vocatur historia, quasi scilicet omnia alia verba inania doceantur ac vacua, quibus solent praesentia ista promitti: ut copia divitiarum, ut potentiae magnitudo, ut principatus et gloriae, vel honores, et quaecumque alia bona esse homines arbitrantur. Quae vero piscatorum sunt annuntiata verbis; proprie ac vere evangelia nominantur, non tantum quia firma sunt, ac penitus immobilia, superaque nostram eminentia dignitatem: sed quia cum omni etiam facilitate nobis donata sunt. Non enim laboribus nostris, atque sudoribus, non doloribus et ærumnis: sed per Dei in nos tantummodo caritatem, tam grandia haec promissa suscepimus. Sed principio requirendum est, quænam illa causa sit, quod cum tam multi sint discipuli, duo tantum ex apostolis scribant, et duo eorum qui apostolos sunt sequuti: unus enim Petri, alter Pauli discipulus, præter Joannem atque Matthaeum Evangelia condiderunt. Quia scilicet nihil ambitione moti faciebant, sed omnia ad utilitatem referebant. Quid igitur? Non sufficiebat unus evangelista cuncta memorare? Sufficiebat quidem, sed cum quatuor sint qui Evangelia conscribant, nec eisdem certe temporibus, aut in eisdem locis, neque pariter congregati, neque mutuo colloquentes, et tamen quasi uno ore omnia pronuntiant: fit hoc sine dubio veritatis grande documentum. Verum e contrario, inquis, ista res accidit: in multis enim diversis inter se inveniantur, ac dissoni. Imo hoc ipsum maximum est testimonium veritatis. Si enim ex toto et in omnibus consonarent, et cum nimia diligentia, atque cura, atque ad tempora, ac loca omnia, usque ad singula æqualiter verba concurrerent, nemo inimicus credidisset um-

(a) in Græco legitur, θάνατον θειοτάτων, quod significat, mortem deynctam.

quam quin illi communi ad decipiendum consilio congregati, quasi ex humana quadam conspiratione evangelium condidissent. Non enim simplicitatis fuisse tam sollicitam consonantiam judicarent. Nunc vero quæ videtur in rebus exiguis dissonantia, ab omni illos suspitione defendit, et satis clare scribentium existimationem tuetur. Si vero aliquid de temporibus ac locis varie dixerunt, nihil quidem dictorum præjudicat veritati. Sed tamen prout donaverit Deus progredientes, etiam ista declarare tentabimus: illud post hæc quæ diximus postulantes, ut diligenter notetis: quod in illis principalibus causis, in quibus et vita nostra et prædicationis summa consistit, nusquam aliquis illorum vel in minimo discrepare convincitur. Quæ vero ista sunt? Nempe quod Deus homo factus sit, quod mirabilia operatus, quod crucifixus, quod sepultus, quod resurrexit, quod ascendit in cælum, quod judicaturus est, quod salutaria præcepta constituit, quod non contrariam legem intulit priori, quod Filius Dei est, quod Unigenitus, quod germanus et verus, quod ejusdem cum Patre substantiæ, et quæcumque sunt talia. In his quippe omnibus maximam illorum inveniemus esse concordiam. Si vero in miraculis non omnes omnia dixerunt: sed hic quidem illa, alter vero alia narravit, nihil te omnino conturbet. Nam si unus universa dixisset, superfluum jam fuisset numerus cæterorum: sin varia omnes inter se scripsissent, ac nova omnia, nullum potuisset convenientiæ apparere documentum. Propterea et communiter multa dixerunt, et nihilominus quisque proprium aliquid ac speciale conscripsit, ut neque superfluum esse videretur et temere adjectus, ac simul veritatis dictorum exactum præberet nobis indicem.

3. Lucas igitur etiam causam ponit, propter quam venerit ad scribendum: *Ut habeas, inquit, eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem* (Luc. 1. 4): id est, Ut sæpe communitus certus sis, ac in certitudine permaneas. Joannes vero, ipse quidem causam scriptionis tacet: ut autem habet majorum sermo, et a patribus ad nos delatus, nec ipse ad scribendum absque certa ratione descendit. Sed quia illa jam trium fuerat intentio, ut in suscepti morarentur hominis sacramento, et de ipsa deitate dogma periclitabatur taceri, ad scribendum Christo inspirante motus accessit: quod ex ipsa historia, et de Evangelii declaratur exordio. Neque enim ab inferioribus cœpit, ut cæteri: sed ad superiora continuo, ad quæ urgebatur, ascendit, propter quæ librum ipsum profecto composuit. Neque enim solum in principiis, sed per totius fere Evangelii textum grandior cæteris ingreditur, atque sublimior. Matthæus accedentibus iis qui ex Judæis Christo crediderant, et rogantibus, ut quæ verbis docuisset, hæc eis in literis servanda dimitteret, Hebræo dicitur Evangelium scripsisse sermone. Marcus quoque in Ægypto idipsum rogantibus traditur fecisse discipulis. Et idcirco Matthæus quidem, utpote Judæis scribens, nihil amplius studuit ostendere, quam quod ex Abrahæ et David Christus stirpe descenderat. Lucas vero, quippe qui omnibus in commune loqueretur, sermonem superius extendit, ad ipsum usque Adam generationes retrorsum numerando perveniens. Et ille quidem statim ab ipsa generatione Christi sumit exordium. Nihil enim magis delectare Judæum poterat, quam si Christum Abrahæ et Davidis nepotem esse diceret: hic vero diverse. Nam prius multa commemorat, et tunc demum generationum catalogum texit. Horum igitur omnium consonantiam, orbe quoque ipso teste monstramus: quia ea quæ sunt dicta suscepit, testibus quoque ipsis veritatis inimicis. Siquidem multæ post illos hæreses pullularunt, contraria iis quæ scripta sunt opinantes. Et earum quidem aliæ omnia, quæ evangelistæ scripserant, receperunt: aliæ vero quibusdam sententiis a reliquo opere amputatis, sic apud se scriptas conservant. Quod si pugna aliqua esset in dictis, neque istæ quæ ex adverso loquuntur hæreses omnia receperunt; sed tantummodo illam partem, quam sibi cernerent convenire: neque istæ quæ partem aliquam receperunt, de eadem adversus alias disputassent. Quippe cum nec ipsæ clausulæ lateant, sed palam præ se ferant eam quæ est cum toto orationis corpore cognationem. Ut enim si partem aliquam sumas ex latere, et in exigua portione cuncta invenies, ex quibus totum constat animal; id est, et carnem, et ossa, et nervos, et venas, arterias, et sanguinem; et totius, ut ita dixerim, massæ vim atque naturam ex ipsius parte cognoscas; sic etiam in Scripturis, in unaquaque particula dictorum, totius potes cernere affinitatem. Si vero inter se evangelistarum sententiæ dissonarent, nequaquam hoc receptum fuisset, et olim jam ipsum dogma fuisset destructum: *Omne enim regnum, inquit, divisum adversus sese desolatur* (Luc. 11. 17). Nunc vero vel hoc ipso sancti Spiritus clarius majestas refulget, suadens hominibus, ut erga principalia illa magisque necessaria vacantes, nihil ab his minutis lædantur.

4. Ubi autem eorum unusquisque degens scripserit, non valde est cur contendamus: quod vero adversus se non scripserint, ex toto operis contextu docere tentabimus. Tu vero tale est quod facis semper hujusmodi dissonantia accusando, quale esset, si illos juberes per omnia eisdem uti eloquutionum modis, eademque verba semper proferre. Taceo quod hi ipsi, qui ad omnem pompam de rhetorica et philosophia gloriuntur, multos et plurimos, et de eisdem causis scribentes libros, non modo simpliciter discreparunt, sed etiam sibi contraria pleraque dixerunt. Et certe aliud est diverso modo quid dicere, aliud adverso. Nihil, inquam, horum loquor; procul a me absit, de illorum insipientia pro evangelistis satisfactionem parare. Neque enim volo de mendacio adstruere veritatem. Illud sane libenter rogarim, quonam modo auctoritatem dissona meruissent, quonam pacto oblinere potuissent? unde admirationi essent pugnantia inter se atque adversa dicendo? Credebatur inaudita loquentibus, toto orbe laudabantur locutes. Cumque multi testes eorum prædicationis existerent, tum etiam inimici, hostesque plurimi: non enim in uno aliquo scribentes an-

gulo, ea quæ scripserant occultaverunt: sed terras mariaque lustrantes, in conspectu et auribus omnium volumina sacra replicabant: quæ sicut etiam nunc fieri videmus, ipsis quoque præsentibus legebantur inimicis: nec quidquam tamen ex iis quæ dicta sunt, quemquam offendit: nec immerito. Erat enim divina virtus quæ aderat ubique, et apud omnes cuncta peragebat. Cæterum si non istud fuisset, unde publicanus, unde piscator, unde illiteratus quivisset umquam tam sublimiter philosophari? Quæ enim sapientes sæculi ne per somnum quidem aliquando imaginari potuerunt; hæc isti cum asseveratione manifesta annuntiant atque persuadent, idque faciunt non tantum in vivis agentes, sed etiam ubi fato functi sunt: et non duobus, non viginti hominibus, non centum aut mille, aut decem millibus: sed urbibus, et gentibus, et populis, et terræ prorsus ac mari, Græciæ simul ac barbariæ, et habitabilibus partibus orbis, ipsique deserto. Et certe ea persuadebant quæ naturam nostram longe probantur excedere. Siquidem relinquentes omnino terram, de cælestibus disserebant, docentes nobis aliam superesse vitam, victumque alium, et divitias et paupertatem, et libertatem et servitutem aliam, sed et vitam aliamque mortem, alterum mundum, et conversationem novam, omniaque mutata. Non sicut Plato qui ridiculam illam condidit rempublicam, aut Zeno, vel si quis alius de republica conscripsit, legesque composuit. Siquidem hæc ipsa sunt, quibus facile monstratur, quoniam malignus spiritus, et dæmon quidem ferus, hostisquæ naturæ nostræ, et impugnator castitatis, totiusque honestatis inimicus, omnia sursum deorsumque permiscens, eorum mentibus inspiravit. Cum enim communes omnibus faciant conjuges, nudasque ad palæstram virgines ducant, ad spectaculum hominum, et libidinis irritamentum, cum occultas concilient nuptias, omnia simul miscentes et conturbantes, ac pervertentes leges, finesque naturæ: quid de his aliud pronuntiari potest? Nam quod omnia illa inventa sint dæmonum, et contra naturam probentur esse quæ dicunt, poterit nobis esse testis ipsa natura, quæ talia audire non patitur: cum ista non sub persecutionum metu, non cum periculis et præliis, sed cum omni securitate docentium licentiaque dicantur, multa insuper cura, ambituque magno sermonis ornata. Hæc vero quæ a piscatoribus prædicata sunt, exagitatis undique, sæpius verberatis, inter pericula jugiter constitutis, absque ullo loquentibus cultu et arte verborum; et imperiti et eruditii, et servi et liberi, et reges et milites, et Græci et barbari, omni cum reverentia susceperunt.

5. Neque vero dicere poteris, parva hæc esse, nimisque humilia, et ideo facile a cunctis suscepta: cum utique multo hæc sint illorum dogmatibus celsiora. Virginitatis enim illi nec in somno imaginati sunt dignitatem, nec contemptum habendi atque jejunia, nec quidquam aliud de sublimiore doctrina. Nostri autem magistri non solum opus tarpe condemnant, neque tantummodo concupiscentiam prohibere contenti sunt: sed et aspectum impudicum, et inhonesta verba, risumque lascivum, sed et habitum inordinatum, incestum inconditum, atque clamorem; et omnino usque ad humilia præcepta deducunt diligentiam disciplinæ. Itaque universum prorsus orbem virginitalis plantatione complerunt, et de Deo rebusque cælestibus ea philosophari docent, quæ illorum nullus aliquando potuit, vel mente concipere. Unde enim sapere hæc illi possent, qui monstrorum atque serpentium, aliorum etiam viliorum imagines, deitatis nomine consecrarunt? Attamen tam sublimia illa nostrorum dogmata et suscepta, et credita sunt, et florent quotidie, atque sucerescunt? eorum vero exagitata sunt, passimque dispersita, et araneorum telis facilius dissoluta. Idque merito: siquidem dæmones illa prædicabant. Propter quod ibi, præter lasciviam morum, multa etiam dictorum obscuritas et caligo est, et ad intelligendum grandis afflictio. Quid enim irrisione magis dignum, quam illa est disciplina, in qua, ut cætera omittam, cum innumeris versibus philosophus disputaverit, multa et obscura oratione suam cumulat prolixitatem dicendi, ut quid sit justum, possit ostendere? Ita etiam ut si utile quid haberent, tantæ tamen obscuritatis titulo, valde id vitæ hominum esset incommodum. Si enim vel agricola, vel ærarius, si faber aliquis, vel nauta, aut quispiam cæterorum qui manuum suarum opere pascuntur, velit quidem ab arte propria iustoque labore discedere, ut consumptis tot annis studeat scire quid justum sit, et forte antequam discat, interimatur fame: peregrinabitur profecto propter hoc justum, neque aliquid aliud utile addiscens, et vitam violenta morte dissolvens. At non etiam nostra sunt talia, sed justum, honestum, utile, omnemque omnino virtutem in paucis syllabis, in brevibus verbis atque manifestis nos Christus edocuit: tum dicendo quoniam in duobus mandatis tota pendet lex et prophetæ: id est, in Dei et proximi caritate: tum jubendo, *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, hæc et vos facite illis (Matth. 22. 40). Hæc est enim lex et prophetæ (Matth. 7. 12)*. Quæ certe et servo et rustico, et viduæ, et puero, et ei qui valde imprudens videatur esse, facilia ad intelligendum sunt, et prorsus exposita. Tales quippe sunt sententiæ veritatis: idque exitus rerum ipse testatur. Siquidem omnes fere quæ sunt agenda didicerunt, nec didicerunt modo, verum etiam quæ didicerant efficere curarunt: et non in urbibus solum, atque in medio foro, sed in ipsis quoque verticibus montium. Etenim ibi maxime evangelicam videas florere philosophiam, et angelorum choros in humano corpore refulgere, conversationemque omnino cælestem in terris micare. Nobis siquidem piscatores disciplinam scripsere vivendi, non ex pueris eligi aliquos ad discendum jubentes, ut philosophis moris est, neque certum numerum annorum præfinientes ad consummanda studia virtutum: sed cunctis generaliter ætatibus disserentes. Illud enim puerorum ludus est, hoc veritatis. Locum quoque disciplinæ huic certum dederunt, cælum profecto: et informatorem ejus Deum proculdubio esse docuerunt. Qui etiam leges, quibus utimur, dedit, quales et oportuit. Præmia vero virtutum in hac disciplina, non ramus oleæ, nec corona oleastri foliis im-

mixta, nec publice in prytaneo apparata convivia, nec aere statuae, nec imagines coloribus adumbratae, et frivola ista atque vanissima: sed vita nullo umquam sine claudenda, et filiorum Dei collata nobilitas, cumque angelorum choris jungenda laetitia, et ante regalem thronum secunda praesentia, et perpetuum esse cum Christo.

6. Doctores vero istius disciplinae ac principes, publicani sunt, et piscatores, pelliumque auctores, non qui exigua aetate vixerint, sed qui adhuc vivant, in aeternumque permaneant. Et idcirco defuncti quoque multum valent prodesse discipulis. Huic itaque disciplinae non cum hominibus bellum est, sed adversus saevissimos demones, contraque incorporeas illas potestates. Propter quod et dux talis exercitus nullus est hominum, nullus est angelorum, sed ipse proculdubio Deus. Arma quoque istorum militum naturam ipsius belli consequenter imitantur. Non enim ex ferro parantur ac pellibus, sed ex veritate, fide atque iustitia, ceterisque virtutibus. Quoniam igitur de huiusmodi disciplina etiam hic liber est conscriptus, et nobis de ipsa disputare propositum est, diligentius audiamus Matthaeum perspicue super eadem disserentem. Non enim sunt ejus dicta, sed Christi, qui ipsius informator est disciplinae. Hanc ergo sollicite consideremus, ut in illa etiam mereamur adscribi, et in eorum fulgere numero, qui prius eam servando nituerunt, et immarcescibiles illas acceperunt coronas. Et multi quidem hunc librum satis apertum esse opinantur ac planum; solos prophetas intellectu putantes esse difficiles. Sed hoc quoque eorum est, qui altitudinem sensuum sibi penitus reconditorum prorsus ignorant. Propter quod obsecro, ut multo cum studio sequamini nos, ut ipsum Evangelii pelagus intremus, Christo nobis praebente in hoc itinere principatum. Ut autem sic facilius iste ad intelligendum liber, rogamus ac hortamur (quod in aliis quoque Scripturis facere consuevimus) ut praeveniat animo, atque volvens eum qui a nobis elucidandus est locus, ut intellectui lectio viam parans, quod etiam in eunucho illo factum est, multam nobis conferant facultatem docendi. Etenim plurima sunt quae inquiruntur, ac varia. Considera igitur quanta in ipso Evangelii principio quaestionum silva nascatur. Primo quidem, cujus rei gratia per Joseph generationum ordo decurrat, de quo non nascitur Christus. Secundo, unde manifestum sit, quod a David originem ducat, cum parentes Mariae, ex qua certe natus est, habeantur incogniti: neque enim generationes ex Virginis parte numerantur. Tertio, quam ob causam Joseph quidem generatio, qui certe nihil ad generationem contulit Christi, tam diligenter asseritur: Virgo autem, quae etiam mater ejus effecta est, non ostenditur ex quibus parentibus, avis, proavisque nascatur. Post haec etiam illud inquirendum esse videtur, quae de causa generationes per viros nominans, meminerit etiam seminarum. Et quia semel id fieri placuit, cur non omnes feminas nominarit. Nam meliores quasque transcurrans, ut Saram et Rebecam, earumque similes: eas tantummodo quae de aliquo vitio celebratae sunt, eduxit in medium: id est, si qua adultera, vel meretrix; si qua etiam ex nuptiis non legitime copulata, si qua alienigena aut barbara fuit. Siquidem non modo Uriae uxorem, sed etiam Thamar, et Ruth evangelista commemorat: quarum alia quidem erat alienigena, alia vero scortum, quae cum affine rem habuit, non tantum non lege illi conjuncta conjugii, sed furata concubitus, et intra habitum meretricis abscondita. Uriae quoque uxorem nullus ignorat, propter factum illud insignis audaciae. Et tamen omnes alias evangelista praeteriens, tantummodo istas generationum catalogo comprehendit. Quod si meminisse oportuit seminarum, cunctae debuerant nominari; si vero non omnes erant, sed aliquae proferendae, eas magis poni decuit, quae non de peccatis, sed de virtute celebrantur. Vidisti nempe quanta nobis attentione opus sit etiam inter ipsa principia. Et certe supra caetera esse manifestum illud videbatur exordium, forte autem aliquibus etiam superfluum, quia solum ibi numerum putabant nominum contineri. Supra haec etiam illud inquisitione dignum est, quae causa compulerit, ut tres reges in enumerandis generationibus praeteriret. Si enim quasi nimis impiorum nomina reticere maluit, nec aliorum quidem similium meminisse debuerat. His additur etiam illa quaestio, quod generationes quatuordecim cum dixisset, in tertia parte numerum non servavit. Deinde quoniam illa ratio persuaserit, ut Lucas quidem aliorum faceret nominum mentionem, et non modo non eorumdem omnium, sed multo etiam plurium. Matthaeus vero non paucorum modo, verumetiam diversorum, cum utique adusque generationem Joseph numerum etiam ipse perducat, in quo finem fecit et Lucas. Jam ergo perspicite quanta nobis opus sit vigilantia, non solum ad exponendum evangelium, verumetiam ad discernendum quoniam illa sint, quae expositione indigeant. Nec parum est enim posse invenire ea quae in dubio sunt, et de quibus controversia est. Illud quoque inter dubia numeratur, quomodo Elizabeth de Levitica existens tribu, Mariae cognata dicatur.

7. Verum ne multa pariter colligentes, memoriam vestram subito quaestionum oneremus aggestu, hic sermoni nostro terminum statuamus. Sufficit enim nobis, et valde sufficit ad audiendum interim studium suscitandum, ut quae in quaestionem solent venire discantur. Si vero etiam solutionem ipsam desideratis addiscere, et haec, nobis dicentibus (a), in vestra est potestate. Si enim vos intellexero suscitatos, et audire cupientes, etiam solutionem afferro tentabo. Si vero oscitantes videro, et ab intentione laxatos, abscondam non solutionem solum, verumetiam quaestiones, divina lege commonitus: *Nolite, inquit, sanctum dare canibus, neque projiciatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis* (Matth. 7. 6). Quis est modo, inquis, qui ista conculcet? Ille utique, qui non ea pretiosa credit esse, atque praeciosa. Et quis est, inquis, ita infelix, qui non haec pretiosiora esse omnibus, et

(a) In Graeco legitur, *ἐπὶ τὸν λόγον τὸν ἀκούων, antequam loquimur.*

clariora fateatur? Ille sine dubio, qui non vel tanto studio eis vacat, quanto in diabolicis illis theatris meretricibus occupatur. Ibi enim plurimi totos etiam dies peragunt, propterque illam occupationem vanissimam multa etiam domi detrimenta patiuntur. Et tamen cum omni diligentia, quod audierint, memoriæ commendant, eaque ad animæ suæ perniciem penitus infixa custodiunt. Hic vero ubi loquitur Deus, ne exiguum quidem patienter tempus expectant. Cur hoc? Quia nihil commune habemus cum cælo, sed omnis nostra religio verbo tenus peragitur. Et certe propter hoc Deus gehennam minatur, non ut eam nobis inferat, sed ut fugere persuadeat illam gravissimam consuetudinem. Nos vero e contrario cuncta agimus, et quotidie in illam viam, quæ illuc ducit, irruimus. Nam præcipiente nobis Deo, non modo ut audiamus quæ dicuntur, verum ut cum omni etiam devotione faciamus, nos nec audire curamus. Quando igitur ea quæ dicuntur implebimus? Responde, quæso, quando incipiemus operari, cum nec sermonem quidem super his patienter audiamus, sed indignemur offendamurque hac exercitatione tametsi brevissima. Deinde nos quidem de frivolis sæpe rebus loquentes, nisi eos qui nobiscum sedent, viderimus attentos, incuriam illorum nostram arbitramur esse injuriam: Deum vero non putamus offendi, quando eo de tantis rebus loquente, ea quæ dicuntur contemnimus, facileque ducimur ad alia omnino, atque convertimur? Et sæpe quidem aliquis è senibus qui multas circuierit terras, marisque regiones, non solum stadium numerum, sed et urbium situs, et formas, et portus, ac forum diligenter nobis enarrat: nos vero nec quam procul simus a cælesti urbe cognovimus. Nam profecto ad iter hoc superandum properassemus, si nota esset distantia. Non enim tantum a nobis civitas adest, quantum inter cælum terramque discrimen est: sed multo etiam longius distat, si utique negligamus: ut e contrario, si studium commodemus, etiam in exiguo tempore ad ipsas ejus januas pervenire poterimus. Non enim locorum longinquitate, sed instituto morum hæc spatia metienda sunt.

8. Sed tu præsentis quidem gesta vitæ diligenter tenes, nosti et nova et vetera, ac etiam prorsus antiqua potes enumerare, non solum principes, sub quibus anteactis temporibus militasti, sed etiam omnes militiæ duces: sed etiam editores munerum, et eos qui in spectaculis certaverunt, quique vicerunt, nihil utique ad te pertinentia, nihilque tuis utilitatibus profutura. Quis vero in hac, de qua loquimur, sit civitate princeps, quis apud eum primus, aut secundus, aut tertius, vel quanto quisque tempore, vel quid sit virtutis operatus, numquam vel per somnium cogitasti. Quæ vero leges in hac urbe sunt positæ, nec aliis quidem dicentibus sustines audire et attendere. Qua ergo fiducia, dic mihi, illis te aliquando speras promissis bonis potiturum, ad quorum magnitudinem nec quando promittuntur, intendis? Sed et si ante numquam, saltem nunc id facere curemus. Etenim si concedatur a Deo, auream ingrediemur urbem, imo facile omni auro pretiosiores. Nunc ergo discamus fundamenta ejus, et portas ex sapphiro margaritisque compositas: habemus quippe optimum ducem, Matthæum profecto. Per ipsius namque portam nunc ingredimur, multoque nobis studio est opus. Si quidem enim aliquem non intentum viderit, continuo eum a civitate propellit. Est siquidem urbs ipsa maxime regia, et tota prorsus illustris, et non sicut videmus apud nos, in palatia, domos plateasque distincta: sed quicquid est illius urbis, aula regia est. Pandamus igitur portas animi, aperiamus auditum, cumque tremore plurimo primas æternæ urbis januas intraturi, regem qui in ea est suppliciter adoremus. Etenim primus ipse congressus potest cernentibus terrorem incutere. Modo quidem nobis portæ istæ occlusæ sunt: cum vero eas reseratas viderimus (hoc enim est solutio questionum), tunc plurimum omnino poterimus intus fulgorem aspicere. Etenim spiritus te oculis ducens, omnia tibi publicanus iste promittit: quod videlicet ostendat ubi rex ipse sedeat, quorumque illi militum assistant cohortes, ubi angeli, ubi vero habeantur archangeli, et quis novis civibus in hac urbe sit deputatus locus, et quonam illuc itinere pergatur: et quanto honore donandi sint illi, qui primi illius civitatis jus fuerint consequuti: quanto quoque illi, qui illos secundo sequuntur loco: quanto etiam illi qui tertio, et quot sint illorum ordines civium, quamque diversi in illo gradus distinguantur senatu, et quam variæ ibi splendeant differentiæ dignitatum. Non igitur cum tumultu ingrediamur, non cum turbatione, neque cum strepitu: sed cum silentio atque reverentia, quæ tantis est exhibenda mysteriis. Si enim in teatro, cum multum silentium ante præcesserit, tum demum literæ regis leguntur: multo magis in hac urbe omnes cohiberi oportet et comprimi, et erectis auribus atque animis adstare sollicitis. Non enim terreni regis, sed angelorum Domini scripta recitanda sunt. Si enim ita nos voluerimus aptare, ipsa nos Spiritus sancti gratia cum omni diligentia ad penetralia interiora perducet, atque ad ipsum Regis perveniemus thronum, ac bonis omnibus perfruemur, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, cum Patre et Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

IIOMILIA SECUNDA EX CAPITE I.

Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham.

1. Igitur meministis admonitionis ejus qua ad vos superiori die sumus usi, cum hortamur ut summo cum silentio et quiete tantis congruente mysteriis, omnibus Evangelii verbis commodaretis auditum. Siquidem jam incepimus cælestes adire januas, propter quod vos præteritæ denuntiationis admonui. Etenim si Judæi accessuri ad montem ardentem, et ignem,

et caliginem, et tenebras, ac procellas, imo non accessuri ad illa, sed ea et audituri eminus et visuri, triduum ante se continere iubebantur a feminis, ac vestes ablueri, et tamen in timore erant maximo; tremoreque, cum certe illos plurimum Mosis præsencia confoveret (a): multo magis nos qui talia incipimus audire verba, et non procul a monte fumante consistere, sed in ipsum omnino introire cælum, maiorem philosophiam debemus ostendere, non indumenta corporis abluentes, sed stolas animæ candidantes, nosque ab omni sæculi huius commixtione purgantes. Non enim caliginem hic, non fumum videbitis, non procellam, sed Regem sedentem super thronum illius ineffabilis gloriæ, et angelos ei atque archangelos pariter assistentes, et sanctorum populos innumeris illis angelorum cohortibus copulatos. Talis quippe est civitas Dei, habens Ecclesiam primitivorum, et spiritus iustorum, et frequentias angelorum, et sanguinem aspersione, per quem reconciliata sunt omnia. Nam et cælum ea quæ in terra sunt accepit, et terra ea quæ in cælo: et desiderata olim angelis atque sanctis pax aliquando donata est. In hac urbe tropæum constituit crucis, clarum scilicet atque conspicuum. In hac item spolia sunt Christo paria, humanæ scilicet naturæ exuvie, Regis nostri præda: quæ omnia diligenter Evangelii lectione discetis. Et si cum silentio et moderata sequaris quiete, circumducere te per cuncta poterimus, ac diligenter ostendere, ubi quidem mors jaceat crucifixa, ubi peccatum suspensum, ubi plurima illa atque præclara ex hoc bello fulgeant monumenta victoriæ. Videbitis et hic tyrannum revinctum, et multitudinem captivorum sequentem, et arcem, ex qua sceleratus ille dæmon omni retro tempore in perniciem hominum procurrebat, repente subversam. Videbitis etiam revulsas latronis speluncas, antraque patrefacta: nam ibi quoque præsencia Regis affulsit. Sed nihil est, dilectissime, quod horum fatigeris auditu. Neque enim si quis istius temporis bellum tibi et victorias, tropæaque recenseret, ulla umquam capere satietate, sed neque cibum, neque potum illi narrationi aliquando præponeres. Quod si illa jucunda est narratio, multo magis hæc. Considera enim quam sit audire magnificum, quomodo Deus surgens de sede regali, e cælo venit ad terras, et ad ipsum descendit infernum: et in acie dimicans stetit; quemadmodum autem illi diabolus repugnavit: imo non Deo nudo, sed Deo in natura hominis abscondito. Quodque mirabile est, videbis mortem morte peremptam, et maledictum esse maledicto extinctum: et per quæ diabolus jam ante maxime valebat, per ea ipsa tyrannidem illius esse destructam. Exurgamus igitur, et somnum animi longius repellamus. Ecce enim video portarum nobis claustra reserata: sed tamen cum omni moderatione et tremore mentis ipsas continuo januas intremus. Quæ vero sunt istæ januæ? *Liber generationis*, inquit, *Jesu Christi filii David, filii Abraham*. Quid ais? de unigenito Dei Filio dicturum te esse promiseras, et David mentionem facis, ejusque illum filium esse commemoras, hominis qui post mille generationes natus traditur, ipsumque et patrem Christi dicis, et proavum? Verum cohibe te paulisper, et comprime, nec velis repente omnia simulque discere, sed sensim atque paulatim, siquidem adhuc in vestibulis constitisti, ante ipsa prorsus initia portarum. Quid igitur ad penetranda interiora festinas? Necdum bene omnia quæ foris sunt considerasti. Neque enim nunc tibi ipsam generationem Domini conor exponere, imo vero nec cum ista narravero: est enim inexplicabilis tota, neque ulli prorsus effabilis: et hoc tibi ante me Isaïas propheta denuntiat. Siquidem ipsius prædicans passionem, et plurimam pro toto orbe terrarum piissimamque curam, atque admiratus quis cum esset, quid factus sit, quove descenderit, maximo sono vocis exclamavit et dixit: *Generationem ejus quis enarrabit (Isai. 53. 8)?*

2. Verum nobis non de divina generatione nunc sermo est, sed de hac inferiore, quæ in terra facta est, quæque testibus celebratur innumeris. Sed super ista quoque prout accipientes sancti Spiritus gratiam, potuerimus effari, ita profecto narrabimus. Neque hanc enim perspicue satis explicari possibile est, quippe cum sit etiam ipsa maxime stupefascenda. Non igitur exigua te aliqua opineris audire, cum hanc generationem audis edisseri: sed totam in te mentem prorsus exuscita: et continuo totus horresce, cum Deum venisse audis super terras. Usque adeo enim istud mirabile erat, et nulli ante prorsus auditum, ut etiam angeli in chorum earum rerum gratia collecti, totius orbis nomine propter ista gloriam concinerent, faustamque attollerent acclamationem; et prophætæ porro ante cum admiratione prædicarent: *Quoniam super terram visus est, et cum hominibus conversatus est (Baruch 3. 38)*. Valde etenim audire mirabile est, quod ineffabilis Deus, et qui nec sermonibus explicari potest nec cogitationibus comprehendendi, Patrique per omnia cœqualis, per Virginis ad nos venit uterum, et fieri ex muliere dignatus est, et habere progenitores David et Abraham. Et quid dico, David et Abraham? Etiam illas, quod horribilius est, feminas, quas paulo antememoravi. Hæc igitur audiens, mente consurge: verum nihil humile suspiceris, sed potius propter hæc ipsa maxime mirare, quia cum germanus et verus Filius sempiterni esset Dei, etiam filius David esse dignatus est, ut tesillum faceret Dei; servum patrem habere dignatus est, ut tibi servo patrem faceret Dominum. Vides arbitror ab ipso statim principio, quam læta sint hæc nuntia. Quod si ambigis de iis quæ ad tuum spectant honorem, de illius humilitate discere credere etiam quæ super tuam dignitatem dicuntur. Quantum enim ad cogitationes hominum pertinet, multo est difficilium Deum hominem fieri, quam hominem Dei filium consecrari. Cum ergo audieris quod Filius Dei filius sit et David et Abraham: dubitare jam desine, quod et tu qui filius es Adæ, futurus sis filius Dei. Non enim frustra nec vane ad tantam humilitatem ipse descendit, sed ut nos ex humili sublimaret. Natus est enim secundum carnem, ut tu nascerere spiritu: natus est ex muliere, ut

(a) Interpretatio Aniani hic a Græco paulum deflectit.

tu desineres filius esse mulieris. Propterea duplex facta generatio est, hæc scilicet nostræ similis, illa nostram eminenter excedens. Quod enim natus ex femina est, et nobis competit : quod vero non ex sanguine, neque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Spiritu sancto, aliam nobis sublimiorem futuramque et Spiritu consequendam generationem promittit. Sed alia quoque omnia ex simili diversitate constabant. Nam et baptisma profecto tale suscepit, quod haberet quidem aliquid veteris, haberet et aliquid novi. Quod enim baptizatus est a propheta, expressit vetus : quod autem descendit Spiritus, adumbravit novum. Ac proinde ut si quispiam in arena consistens, duos aliquos invicem dissidentes, extenta manu utraque utrinque prendens conjungat : ita fecit et Christus veteri novum, divinam naturam humanæ, suis nostra jungendo. Vides nunc puto fulgorem urbis procul coruscantis, vides quanto inter ipsa principia splendore lucet, quomodo tibi regem ipsum humana specie, sic mortalibus velut exercitui admixtum ostendit. Neque enim in bello semper propriam habere rex cernitur dignitatem, sed purpura et diademate relictis, militis habitum frequenter induitur. Sed illic, ne cognitus hostes in se convertat ; hic contra, ut ne agnitus ante congressum in fugam vertat hostem, suosque majestatis fulgur conturbet : salvare enim, non terrere studuit. Et idcirco illum hac appellatione continuo nominavit, Jesum utique nuncupando. Jesus enim non est Græci sermonis vocabulum, sed Hebraica lingua Jesus dicitur, quod est in nostro sermone Salvator : Salvator autem ab eo, quod salutem populo suo præstaturus advenerit.

3. Jamne igitur intelligis, quemadmodum evangelista auditorem in excelsa subvexerit, et ea certè quæ in usu esse viderentur loquutus, per quæ tamen ipsa longe nos majora, quam omnes sperare poteramus, edocuit. Utriusque igitur istius nominis apud Judæos erat celebrata notitia. Quia enim incredibilia erant quæ promittebantur futura : etiam nomen præcesserunt figuræ, ut porro ante omnis ex invidia novitatis tumultus oriturus exstingeretur. Jesus namque etiam ille dicitur, qui post Moysen populum in terram repromissionis induxit. Vides figuram, perspice veritatem. Ille in terram repromissionis, hic vero introduxit in cælum, et ea quæ sunt in cælis bona. Ille postquam Moyses mortuus est, iste postquam lex per Moysen lata cessavit. Ille ducis dignitate pollens, iste vero regis majestate præfulgens. Sed ne Jesum audiens, de societate nominum patereris errorem, continuo subiunxit et Christum, *Jesu Christi*, inquit, *filii David*. Ille enim non erat ex David, sed ex alia tribu. Cujus vero rei gratia librum ipsum generationis Christi vocat, ubi non sola utique generatio, sed tota prorsus ipsius mysterii dispensatio continetur? Quia totius scilicet dispensationis caput et radix, atque principium omnium nobis in hoc consistit bonorum. Ut enim Moyses librum cæli appellavit ac terræ, cum certe non de cælo solum terræque loqueretur, sed de cunctis quæ inter ipsa subsistunt : ita etiam evangelista ab ipso omnium fonte et capite bonorum librum vocavit. Omni siquidem admiratione plenissimum est, et super spem expectationemque mortaliū, quod Deus homo factus est. Hoc autem impleto, illa omnia quæ sequuntur, juxta ordinem et rationem consequuntur. Qua vero de causa non eum ante filium Abraham, et postea filium David nuncupavit? Non sicut opinantur aliqui, ab inferioribus volens ad superiora conscendere : alioqui fecisset quod fecit et Lucas; nunc autem e contrario facit; cur ergo commemoravit priorem David? Quia ipse proculdubio in omnium versabatur ore, ob insigne honoris et gloriæ, ob ipsius quoque temporis spatia junctiora. Non enim olim defunctus fuerat sicut Abraham. Etsi enim utrique promiserat Deus, sed tamen illud quasi antiquum reticebatur, hoc vero quasi novum et recens ab omnibus celebrabatur. Ipsi namque Judæi dicunt : *Nonne ex semine David, et Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus (Joan. 7. 42)?* Nemo igitur illum filium Abraham, sed omnes filium David nominabant. Etenim propter tempus, ut dixi, propterque regnum hic magis in hominum memoria vigeat. Simili etiam ratione honorabiliores quosque de sanctitate reges, qui post David fuisse referuntur, ab illo omnes vocabant. Nec ipsi solum, verum etiam Deus. Nam et Ezechiel et alii Prophetæ dicunt David surrecturum esse eis, atque venturum : non de illo utique mortuo jam loquentes, sed de iis qui illius virtutem erant imitaturi. Et Ezechiel quidem dicit : *Protegam civitatem istam propter me, et propter David puerum meum (4. Reg. 19. 34)*. Salomoni vero dicebat : *Quoniam propter David regnum ejus ipso vivente non dirumperet (3. Reg. 11. 34)*. Multa enim illius viri et coram Deo erat et coram hominibus gloria. Propterea igitur a notiore interim et celebratiore persona sumit exordium : et tum demum ad antiquiorem recurrit parentem, superfluum, quantum ad Judæos spectat, esse judicans, sermonem superius ordiri. Isti enim erant præcipue maximeque mirabiles : ille quidem quod esset rex et propheta, hic vero quod propheta et patriarcha. Et unde, inquis, manifestum est ex David esse Christum? Si enim non ex viro, sed tantummodo est natus ex Virgine, de cujus certe generatione reticetur, quomodo scire poterimus illum ex David stirpe descendere? Duo sunt enim, quæ pariunt quæstionem : unum, quæ causa sit, ut in generationum catalogo Virgo sileatur; alterum vero, qua ratione Joseph memoretur ab eis, cui certe nihil cum Christi generatione est commune. Videtur enim et unum abundare, et alterum deesse. Quid ergo dicemus? Quod utique primum illud necesse fuerit memorari, quemadmodum ex David Virgo descenderit. Unde hoc itaque discemus? Audi ad Gabriel loquentem Dominum : *Vade ad Virginem desponsatam viro, cui nomen Joseph, ex domo et familia David (Luc. 1. 27)*. Quid igitur vis audire manifestius, cum ex domo et familia David illam Virginem esse cognoscas?

4. Unde patet quod inde utique erat etiam Joseph. Fuerat quippe in lege præceptum, ex diversis tribubus non licere usurpari conjugium. Sed et patriarcha Jacob de Judæ stirpe illum venturum esse prædixit : *Non deficiet, inquit, princeps de Juda, nec dux de femoribus*

eius, donec veniat cui paratum est: et ipse erit expectatio gentium (Gen. 49. 10). Hæc ergo prophetia ex tribu quidem Juda illum fuisse declarat, non tamen quod ex David genere descendat. Putasne igitur ex tribu Juda, unius familiæ tantum, id est solius David, propagatum genus ac non aliorum etiam multorum? Imo usuvenire videmus, ut quis sit ex tribu Juda, qui tamen a David genus non trahat. Sed ne istud hic dicerem, præveniens evangelista prorsus exclusit suspicionem tuam, non solum ex domo, verum etiam ex familia David illum esse confirmans. Si vero nunc aliunde quoque vis istud addiscere, nec altera probatione desermur. Non solum enim de alia tribu, sed ne de familia quidem, hoc est cognatione altera fas erat conjugia copulari. Ita istud quod dicitur, ex domo esse et familia David, sive Virgini copuletur, constabit dictum, sive ipsi Joseph potius aptetur, illud idem conficitur. Si enim ex domo David atque familia erat, non aliunde accepit conjugem, nisi ex ea tribu. de qua etiam ipse descenderat. Quid vero, inquis, si legem ille transgressus est? Sed idcirco evangelista præveniens, Joseph justum esse testatus est, ne tu ei temere crimen impingeres: sed ut virtutem ejus potius agnoscens, suspicionem transgressionis abjiceres. Ille siquidem tam modestus, et prava cupiditate liber, ut ne suspitione cogente vellet in Virginis inquirere supplicium, quomodo propter libidinem præcepta legis violasset? Qui enim supra legem sapiebat; dimittere enim, et occulte dimittere, sine dubio erat supra legem profecti: quomodo contra legem aliquid admitteret, et hoc nullius causæ necessitate cogente? Sed quoniam quod ex genere David fuerit hæc Virgo, ex iis quæ dicta sunt, manifestum est: necessarium est dicere, cujus rei gratia Joseph in generationibus evangelista memoravit, cum Virginem prorsus omiserit. Quenam igitur hæc causa est? Non erat mos apud Hebræos generationum catalogum per feminas texere. Ut ergo et morem custodiret, neve in ipso statim principio videretur antiqua destruere, et nobis Virginem certius indicaret, parentes ejus reticens atque majores, de Joseph generatione non tacuit. Sive enim hæc fecisset in Virgine, novitatis non effugisset invidiam: sive Joseph reticisset, non agnovissemus ex qua tribu Virgo subsisteret. Ut ergo et nos discernere quæ esset Maria, vel unde, et consuetudo legis permaneret immobilis, generationum catalogum usque ad sponsum ejus perduxit, ac de domo illum David esse monstravit. Hoc enim declarato, illud quoque pariter ostendit quod scilicet inde esset et Virgo: quia utique nequaquam justus iste pateretur uxorem sibi aliunde, quam unde lex præcipiebat eligere. Possumus vero aliam quoque et altiorum quidem proferre rationem, ob quam parentes Virginis prætermitti sunt: quam nunc exponere minus opportunum videtur, eo quod multa jam dicta sunt. Et idcirco hic jam sermonem de quæstionibus terminantes, teneamus interim diligenter ea quæ nobis absoluta patuerunt: quam ob causam David nominaverit priorem, deinde qua ratione librum ipsum, librum generationis vocarit, vel etiam cur dixerit, *Jesu Christi*: deinde quomodo generatio ejus et communis sit, et non sit per cuncta communis: tum, unde Maria ad David pertinere monstretur: ad extremum, quam ob rem Joseph quidem generationum catalogo collocetur, Mariæ autem parentes omnino sileantur. Si enim custodieritis ista, promptiores nos facietis ad reliqua: si vero hæc respueritis et expulseritis e mentibus, pigriores erimus in cæteris. Neque enim terræ quæ semina priora corruperit, curam adhibere delectabit agricolam: propter quod, obsecro, ut hæc quæ seminata sunt, versetis. De talienim studio, talique cura ingens quoddam animabus bonum, ac salutare conquiritur. Nam et Deo placere possumus ista curando, et ab injuriis obscænisque sermonibus et a conviciis munda ora servabimus, dum spiritualibus exercemur eloquiis: et dæmonibus terrori esse poterimus, linguam nostram talium muniendo verborum, et tunc majorem Dei gratiam valebimus promereri. Hinc enim mentis vestræ et acumen augetur, et lumen. Nam et oculos, et os, et auditum propterea posuit in nobis Deus, ut omnia ipsi membra servirent: ut quæ ipsius sunt audiamus, quæ ipsius, loquamur; quæ ipsius, semper operemur; eique laudes canamus assiduas, et gratias per cuncta referamus, perque hæc omnia conscientiæ nostræ secreta mundemus. Sicut enim corpus quod aeris puritate perficitur, sanius fit: sic profecto etiam anima fit sapientior, tali meditatione innutrita.

5. Nonne vides etiam corporis oculos, cum in fumo forte remorantur, lacrymas semper effundere: si vero potiantur aere purgato, et florentibus pratis, et hortis virentibus, et fontibus inter amœna fluentibus, et saniores esse, multoque majore aciei fulgore rutilare? Talis profecto est et mentis oculus. Si enim in pratis spiritualis pascatur eloqui, erit totus sine dubio purus ac lucidus, et acutius cuncta perlustrans: si vero in fumum sæcularium negotiorum fuerit ingressus, ad innumera prorsus mala lacrymabitur, ac flebit, et in hoc quidem sæculo, sed multo amarius in futuro. Fumo enim sunt humana negotia comparanda. Propterea et ille ait: *Defecerunt sicut fumus dies mei* (Psal. 101. 4). Sed ille quidem de brevitate hoc, et fuga quadam hujus dixit ætatis. Ego vero non ad hoc solum, verum etiam ad turbulentiam rerum præsentium dici posse istud accipio. Nihil enim ita oculos animæ contristat ac turbat, ut sæcularium turba curarum, et quasi obvolitantia quædam multiplicis cupiditatis examina. Hæc enim sunt istius fumi ligna. Nam sicut ignis iste communis ubi humidam corripit conspersamque materiam, plurimum sine dubio fumum suscitatur: sic etiam concupiscentia vehemens illa prorsus, ac flammea, quando humentem alicujus ac palustrem succendit animam, multum in ea fumum gignit, ac nutrit. Propter hoc etiam rore opus est sancti Spiritus, et potentis illius auræ flatu, ut hujusmodi exstinguat ignem, fumumque dispergat, et cogitationem nostram expeditam reddat, ac volucrum. Non potest enim quis omnino, non potest tantis prægravatus, atque in terram defixus malis, ad cælorum evolare fastigium. Et

ideo studendum nobis est, ut parati semper, et accincti iter hoc conficere possimus: imo nec sic quidem possibile est, nisi alis Spiritus subvehamur. Si igitur mente levi et expedita, et spirituali opus est gratia, ut excelsum illud valeamus ascendere, cum nihil horum, sed et omnia quotidie adversa contrahamus, et diabolico nos pondere opprimimus: quoniam, quæso, pacto sursum volare poterimus, tam importabili onere depressi? Etenim si quis in quibusdam justis stateris nostros velit cogitatus sistere, inter mille sæcularium sermonum lenta vix centum denarios spiritualium poterit invenire verborum, imo nec decem quidem obolos. An vero non turpe maximeque ridiculum sit, res necessarias certasque magna plerumque parte, servis quos habemus demandare: ori vero quod proprium nostrumque possidemus, viliora quam mancipiis, nempe inutilia quædam et supervacua committere: utinam vero supervacua tantum, non etiam damnosa et noxia, nihilque profutura? Nam si nobis utilia essent quæ loquimur, etiam Deo proculdubio verba nostri oris placerent. Nunc vero quascumque hostis antiquus suggerit loquutiones loquimur, tum quidem ridentes ipsi, tum vero in aliorum risum faceta aliqua et urbana dicentes: et nunc quidem maledicta jaculantes et contumelias: nunc vero mentientes, jurantes, pejerantes: et nunc quidem nolentes loqui, nunc vero multiloqua vanitate deliros omnes delirasque superantes, ea quæ ad nos omnino non pertinent, absque ulla in medium ratione proferimus. Quis enim vestrum, respondete, quæso, qui assistitis, unum, si exigatur, psalmum potest memoriter ediscere, aut Scripturarum sacrarum ullam aliam portionem? Nullus omnino est: nec tamen solum istud est malum; sed quoniam ad spiritualia desides ac remissi, ad diabolica prompti, ignem ipsum ardore superatis. Etenim si quis vos de theatralibus aliquid voluerit interrogare canticis, et meretricios illos fractosque modulos audire: multos, qui illa etiam diligentissime didicerint, poterit invenire, et qui ea cum maxima etiam pronuntient voluptate. Sed estne horum criminum tandem aliqua defensio? Non sum, inquit, ego monachus, uxorem habeo, et filios, et curam domus gero. Hoc enim est, quod omnia quasi una quadam peste corrumpit, quoniam lectionem divinarum Scripturarum ad solos putatis monachos pertinere, cum multo magis vobis quam illis sit necessaria. Qui enim versantur in medio, et vulnera quotidie accipiunt, magis indigent medicamine. Itaque multo est gravius atque deterius, rem superfluum esse legem Dei putare, quam illam omnino non legere. Hæc enim verba sunt, quæ de diabolica prorsus meditatione promuntur.

6. Non audis Paulum loquentem: *Quoniam ad correptionem nostram hæc omnia scripta sunt* (1. Cor. 10. 11)? Tu ergo Evangelium etiamsi illotis, ut aiunt, manibus contrectare daretur, ne attingere quidem cupias: tantum abest, ut penitus penetrare iudices operæ pretium; itaque fit ut sursum hodie deorsum omnia ferantur. Quod si discere cupis quantus ex Scripturis divinis nascatur profectus, temetipsum diligenter examina: qualis quidem efficiaris cum psalmos audis, qualis item cum diabolicam cantilenam: et quemadmodum quidem affici soleas cum in ecclesia steteris, quemadmodum vero si sederis in theatro, et videbis quam sit grande iatius animæ, illiusque discrimen, licet una semper in te anima sit: idcirco enim apostolus ait: *Corrumpunt mores bonos colloquia mala* (1. Cor. 15. 33). Itaque assidue potentibus Spiritus Dei carminibus egemus. Etenim istud est quo irrationalibus præstamus animantibus, cum certe inferiores simus in cæteris. Hoc est enim nutrimentum animæ; hoc ornamētum, hoc securitas: ut e regione, Dei non audire verbum, fames atque internecies. *Dabo, inquit, eis non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Dei* (Amos 8. 11). Quid igitur infelicius esse possit, quam ut quod Deus in penam minatur, hoc tu jam sponte in caput tuum attrahens corroges malum, inferens animæ tuæ sævissimam famem, atque pestiferam, per quam miseriores illam cunctis omnino rebus efficias? Verbis enim nunc sanari illa solet, nunc corrumpi. Nam et sæpe in iram sermone succenditur, et ab ipso incendio alio rursus sermone restinguitur: et ad concupiscentiam sermo illam obscenus inflamat, et ad pudicitiam verbum honestatis reducit. Si autem hoc facit sermo iste communis, responde, quare tu Scripturarum eloquia contemnas? Nam si admonitio sola tantum valet, quanto magis si etiam per Spiritus sancti gratiam ipsa admonitio proferatur? Ex Scripturis namque divinis sermo prolatus, ipso igne vehementius animam audientis accendit, atque in omnium illam præparat usum bonorum. Sic etiam Paulus Corinthios, quos inflatos esse cognoverat ac tumentes, castigatione sermonis reddidit mitiores. De quibus enim erubescere, seque occultare potius debuerant, ob ea ipsa superbum quiddam sublimique sapiebant: sed postquam Pauli epistolam susceperunt, audi quanta illorum sit facta mutatio, de qua ipse certe illis testimonium reddit magister: *Hoc ipsum, inquit, secundum Deum contristari vos, quantum in vobis effecit sollicitudinem, imo defensionem, imo indignationem, imo timorem, imo desiderium, imo emulationem, imo vindictam* (2. Cor. 7. 11). Ita ergo et servos, et filios, et conjuges moderemur, et amicos; ita et de inimicis quoque amicos facere curemus. Sic etiam illi magni viri Deoque cari, facti sunt profecto meliores. Nam et David post peccatum, quoniam sermonem audivit Dei, ad salutarem illam penitentiam convolvavit (2. Reg. 12. 13). Et apostoli eodem pacto facti sunt tales quales eos fuisse miramur: eodem pacto universum illi mundum attraxerunt. Et quid, ais, lucri est, quando quis audit, et non accedit ad implenda quæ dicta sunt? Non parvus est etiam ex ipso profectus auditu. Nam qui audit, et semetipsum reprehendet sæpe, et altius ingemiscet, et eo quandoque perveniet, ut studeat etiam implere quod didicit. Qui vero nec quod peccavit intelligit, quando a peccatis recedet? quando se ipse culpabit? quando etiam emendare conabitur? Non igitur contemnamus Scripturas audire divinas. Hæc enim diabolice inspirationis sunt, non sustinentis nos

aspicere thesaurum, ne divitias acquiramus. Propterea ille suadet, nihil omnino esse commodi divinas audire leges, ne quando ex auditu sequi etiam videat actionem. Deprehendentes itaque hanc illius artem malignam, undique nos muro scientiæ muniamus, ut spiritualibus circumstipati armis, et ipsi permaneamus intacti, et caput dejiciamus inimici: sicque victoriæ insignibus adornati, futurorum gaudio potiamur bonorum, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria cum Patre, et sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA TERTIA EX CAPITE I.

Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham, etc.

1. Ecce jam tertia disputatio vertitur, et necdum a nobis sunt Evangelii absoluta principia. Non frustra ergo prædiximus, quoniam hujusmodi intellectum natura multa continet profunda. Age vero hodie sequentia disseramus. Quid ergo nunc in questione versatur? Cujus videlicet rei gratia Joseph in generationum catalogo ponatur, cum ad nativitatem nihil conferat: et unam quidem causam jam recensuimus, necesse vero et alteram magis arcanam illa priore magisque abditam edocere. Sed quæ ea est? Noluit evangelista recenti adhuc tempore novi illius admirandique partus Judæis esse manifestum, quod Christus natus fuisset ex Virgine. Sed nemo quasi de inusitata expositione turbetur. Neque enim proprius noster hic sermo est, sed a nobis de patrum, atque insignium virorum traditione susceptus. Si enim ipse Dominus multa in primis obumbravit atque operuit, filium se hominis vocans: nec illam quam cum Patre possidet æqualitatem, ubique nobis ad liquidum revelavit: quid miraris si hoc quoque interim textit, magnum quiddam atque mirabile dispensando? Et quidnam hoc est mirabile, inquires? Ut scilicet et salvaretur Virgo, et maligna suspicio palleretur. Si enim ab initio Judæi ista audissent, lapidassent Virginem, indigne propter eam famam tractantes, et adulterii illam crimine condemnassent. Qui enim etiam illis operibus, quorum sæpe in Veteri Testamento exempla præcesserant, manifesta impudentia repugnabant, nunc dæmonia ejicientem, dæmonium habere dicentes: nunc in sabbato signa facientem quasi Dei adversarium judicantes: cum certe liquido constaret sabbatum sine crimine frequenter solutum: quid illi hoc audito dicere, quid facere aliquando dubitassent, cum utique omni occasione, quamquam nullam ille præbuisset, ad hujus calumniæ abuterentur? Si enim etiam post tot signa adhuc illum Joseph filium nuncupabant, quomodo ante signa natum ex virgine credidissent? Propterea igitur Joseph in generationibus ponitur, Virginemque ducit. Nam si iste quoque, vir certe admirandus et justus, multis rebus indignus, ut quod factum erat, verum esse suspiceret, admonitus ab angelo, admonitus revelationibus somniorum, et prophetico testimonio confirmatus: quando illi pravi animo, et corrupti, tamque hostiliter Christo repugnantes, hanc opinionem probassent? Valde enim ipsos perturbasset res insolens et nova, et quod nunquam tale quidquam vel sancto accepissent temporibus majorum suorum accidisse. Nam ille quidem qui cum Dei Filium semel credidisset, nihil de hoc possit ambigere: qui vero seductorem illum Deoque putaret esse contrarium, quomodo non ex hoc scandalizaretur magis, atque ad suspicionem illam turpissimam duceretur? Propterea et apostoli inter initia evangelii prædicandi non continuo istud annuntiant, sed fidem resurrectionis præcipue inculcant, cujus jam in prioribus præcesserant exempla temporibus, etsi non per omnia fuisse doceantur æqualia: quod vero natus sit ex Virgine, parumper occultant, sed nec ipsa quidem hoc mater temere est ausa proferre. Itaque considera quid etiam ad ipsum loquatur: *Ecce, inquit, ego et pater tuus quærebamus te (Luc. 2. 48)*. Cæterum si hæc passim fuisset opinio vulgata, nequaquam illum David filium credidissent: quod si non putaretur, mala etiam hinc plurima nascerentur. Idcirco istud ne angelis quidem, nisi ipsi Joseph tantummodo loquuntur et Mariæ: evangelizantes vero pastoribus, cum Dominum esse natum palam nuntient, quo tamen sit natus modo prorsus occultant. Cujus vero rei gratia cum meminisset Abraham, atque dixisset, quia genuerit Isaac, et Isaac Jacob, nec fratris ejus mentionem facere curasset, ad Jacob veniens, non solum Judam, sed etiam fratres ejus annumerat?

2. Quidam sane propter malignitatem morum Esau et aliorum priorum id factum esse voluerunt: ego vero istud omnino non dixerim. Si enim hoc observandum putavit, qua ratione paulo post talium meminit feminarum? Hic enim a contrario refulget dignitas Christi: non quia magnos progenitores habeat ac potentes, sed quia potius exiguos ac viles. Sublimium quippe illa maxima gloria est, humiliari sponte submissius. Qua ergo de causa non meminit cæterorum? Quia scilicet nihil habebant cum Israelitarum genere commune, Saraceni et Ismaelitæ, et Arabes, et quotquot sunt ex illorum patribus procreati. Propterea igitur illos quidem reticuit: festinat vero ad eos, ex quibus nascitur Christus, et unde propagatur populus Judæorum. Propter quod ait: *Jacob autem genuit Judam, et fratres ejus. Hic jam Judæorum designatur genus. Judas autem genuit Phares et Zaram de Thamar. Quid agis, o homo? quid nobis talis recordationem infers historia, qua adulterium turpe continetur? Quid hoc vero rei est? Quia si nudi tantummodo hominis describeretur genus, merito hæc reticuisset: quia vero de incarnati mysterio scribimus Dei, non modo non tacere ista, verum ostentare debemus: ita subjicientes oculis tam curam quam pro nobis gerit, quam potentiam. Venit enim non ut nostra fugeret opprobria, sed ut ea potius exstingueret. Sicut*

enim admirabilis magis judicatur, non quia mortuus tantum, verum etiam quia crucifixus est: quamquam est certe res ista per se exprobratione plenissima; sed quanto magis exprobrabile istud est, tanto magis illum ostendit de misericordia gloriosum; sic etiam in generatione illius dici potest, quod non solum, quia suscepit carnem, et homo factus est, admiratione sit dignus; sed quia etiam tales progenitores habere dignatus est, nihil ob nostra mala erubescens. Idque ex ipsis nascendi primordiis ostendit, quam nil hunc pudeat omnino eorum quæ nostra sunt: per ista proculdubio docens, ut nos quoque numquam erubescamus de vitiis parentum: sed unum quæramus illud, nempe virtutem: nam qui illam fuerit consequutus, etiamsi alienigenam habeat matrem, etiamsi fornicatione pollutam, vel quolibet ejusmodi dedecore sordidatam, nihil tamen de ejus aut vilitate fuscabitur, aut crimine polluetur. Quod si fornicatorem ipsum ad meliora conversum, nequaquam prior vita commaculat: multo magis e meretrice natus et adultera, si propria virtute decoretur, parentum suorum non decoloratur opprobriis. Neque vero, ut tantummodo nos doceret hoc fecit, sed etiam ut reprimeret Judæorum tumorem. Quia enim illius nobilitatis, quæ ad animam pertinet, insignia negligebant, nimiumque insolenter de Abraham stirpe gloriabantur, virtutem parentum defensionem suorum rati esse vitiorum: idcirco in ipso Evangelii principio docet, non alienis, sed propriis esse gloriandum virtutibus. Simul etiam illud agit, ut ostendat omnes, ipsos quoque progenitores eorum subditos esse peccatis. Siquidem patriarcha eorum ipse ille, a quo nomen accipiunt, non exiguum aliquod legitur admisisse delictum. Urget enim Thamar fornicationem ejus accusans. David quoque Salomonem ex muliere, quæ illi fuerat adulterio juncta, suscepit. Quod si a magnis illis custodita lex non est, multo potius a minoribus. Si ergo non est impleta lex, omnes utique peccaverunt, et necessaria facta est Christi præsentia. Propterea igitur et duodecim patriarcharum intulit mentionem, ut hinc quoque humiliaret immodicam de progenitorum nobilitate jactantiam. Multi enim eorum ex ancillis matribus nati sunt, nec tamen differentia parentum fecit differentiam filiorum. Siquidem illi omnes similiter et patriarchæ, et tribuum principes exstiterunt: privilegium enim Ecclesiæ ista jam designabat æqualitas. Hæc quippe nostræ nobilitatis est prærogativa, cujus olim figura præcesserat, ut sive servus sit aliquis, sive nobilis, nihil huic plus minusve accedat. Sola enim hic requiritur voluntas, mentisque generositas.

3. Supra hæc vero quæ diximus, etiam aliud quiddam est, propter quod ipsam commemoravit historiam. Siquidem non otiose ad Phares addidit et Zaram. Erat enim abundans, atque omnino superfluum, commemorato Phares, per quem Christi erat decursura generatio, Zara quoque facere mentionem. Qua igitur illum ratione memoravit? Paritura istos cum esset Thamar, jamque partuum dolores adessent, prior Zara emisit manum ex utero: tunc obstetrix hoc videns, quo primogenitus notus esset, cocco ejus alligavit manum, quam ille vinciam retraxit. Quo toto jam intra alvum recepto, processit Phares, et tum demum Zara. Quos cum obstetrix natos videret, dixit ad Phares: *Quare propter te incisa est sepes* (Gen. 38. 29)? Vidistine signatissimam myteriorum figuram? Non enim incassum hæc tanto ante scripta sunt, sed neque sacra dignum fuisset historia dicere, quid obstetrix fuisset loquuta: nec hujusmodi narrationem decebat notam facere, quod manum ille protulerit, qui secundo egressus est. Quid igitur hoc ænigmate designatur? Prius de ipso pueri vocabulo quod latet in questione, discimus. Phares enim concisio est, atque divisio. Secundo autem ex ipsa novitate facti. Neque enim erat consequentiæ naturalis, ut is qui emisisset manum, eandem, postquam esset vincia, revocaret. Neque enim consueti motus hoc fuit, ordinisve naturæ. Nam præmissa quidem hujus manu, alterum egredi, naturale fortasse sit: retrahi vero istam, et transitum alteri cedere, non jam sit legē nascentium, sed profecto ex Dei gratia, quæ tunc pueris aderat, ista dispensans, et nobis quamdam imaginem futurorum in eorum nativitate depingens. Quid igitur aiunt quidam, diligenter ista pensiculati? Duorum populorum typum esse hos puerulos, eoque pertinere, ut intelligas, posterioris populi rempublicam præluxisse ortui prioris. Manum prætentam habens, haud universum spectandum se præbet puerulus, sed et eam corripit rursus. Mox fratre toto effuso, apparet ipse quoque totus: quod ipsum in utroque contigit populo. Nam republica illa spiritali, quæ temporibus Abraham fuit, illucescente, et dein de medio cursu subito revocata, Judæorum populus venit et legalis respublica: rursus post legem, novus ille totus jam prodit populus una cum suis legibus, ob quod etiam obstetrix exclamat: *Cur rupta propter te sepes est?* quod illius republicæ libertatem subingressa legis sepes, interclusit dissecuitque. Sepem enim Scriptura vocare legem solet, sicut et propheta inquit: *Sustulit sepem ejus, et vindemiant quotquot hæc faciunt iter* (Psal. 79. 13). Item, *Sepem circumposui ei* (Isai. 5. 2); et Paulus, *Interstitium mæceria solvens* (Ephes. 2. 14).

4. Alii vero totum hoc, *Cur rupta propter te sepes est?* de novo legemque sequuto populo intelligunt: veniens enim ille legem sustulit. Vides quod non ob exigua quædam et villia, eam quæ de Juda est, commemoravit historiam. Nam Ruth et Rahab non frustra intulit mentionem, quarum unam alienigenam, aliam etiam meretricem fuisse constat: sed ut disceres idcirco venisse Christum, ut nostra mala deleteret omnia. Non enim quasi iudex, sed quasi medicus advenit. Sicut igitur illi conjuges acceperunt meretrices: sic etiam Deus fornicatricem hominum naturam sibi copulavit. Quod propheta quoque olim in synagoga dixerunt factum esse: sed illa quidem cohaboratori suo fuit ingrata semper: Ecclesia vero semel a malis patriis liberata, in sponsi amore permansit. Itaque considera etiam ea quæ in Ruth facta sunt, nostri figuram fuisse. Hæc enim erat alienigena, et in extremam delapsa

pauperiem : sed videns eam Booz , nec ob ipsius paupertatem despexit , nec ob impietatem gentis exhorruit : sicut etiam et Christus Ecclesiam suscipiens , et alienigenam et magnorum laborantem egestate bonorum , suo consortio copulavit . Sed quemadmodum Ruth illa ex alienigenis mulier , nisi prius reliquisset parentes , nisi domum contempsisset , et gentem , et patriam , atque cognatos , numquam profecto tali fuisset nobilitate connubio : ita Ecclesia etiam non ante amabilis efficitur sponso , quam priorem conversationem relinquat . Quod propheta quoque ad ipsam loquens , ait : *Obliviscere populum tuum et domum patris tui , et concupiscet rex decorem tuum (Psal. 44. 11. 12)* . Hoc Ruth etiam fecisse legitur , et idcirco in Ecclesiae similitudinem mater regum effecta est . Ipsius enim ex stirpe , David aliique reges fuerunt , qui de eadem familia germinarunt . His igitur omnibus eos pudore suffundens , ac suadens non altum sapere , et generationum catalogum texuit , et mulieres istas produxit in medium . Nam David regem certe illum magnum alienigena ista per suos posteros genuit : neque tamen ille ignobilitatem ejusmodi matris erubuit . Non est enim omnino , non est nec de virtute , nec de vitio parentum , aut laude aliquis dignus , aut culpa : nemo inde vere aut obscurus , aut clarus est : imo ut quod incredibile videtur , dicamus , nescio quomodo magis ille resplendet , qui ex parentibus a virtute prorsus alienis , ipse tamen fuerit de virtute mirabilis . Nullus igitur in superbiam de gloria parentum elevetur , sed considerans progenitores Domini , omnem reprimat mentis tumorem , et de solis virtutibus gloriatur , imo nec de ipsis quidem . Sic enim etiam Pharisæus publicano deterior effectus est . Si autem vis sublime aliquid ostendere virtutis , noli sapere sublime : et tunc illud quod egeris , esse monstrabis excelsius . Noli te putare quidquam fecisse cum feceris : sic absolutissimum erit opus . Si enim etiam cum peccatores simus , hoc nos arbitrando esse quod sumus , justificamur , sicut etiam publicanus : quanto magis si cum justi fuerimus , esse nos peccatores putemus ? Siquidem ex peccatoribus quoque justos humilitas facit : cum tamen non sit illud humilitas , sed vera confessio . Si igitur tantum valet in peccatore confessio , considera quantum humilitas possit in justo . Noli itaque ipse tuorum corrumpere fructus laborum , noli sudores tuos in vacuum effundere , noli cursum in inane dirigere , ne post mille circuitus mercedem laboris amittas . Novit enim Dominus tuus , et quidem longe te melius , tuarum merita virtutum : etiam si calicem aquæ frigidæ dederis , nec hoc quidem irremuneratum relinquet . Nummum quoque si dones unum , vel si etiam , cum nihil omnino donare poteris , ingemiscas : omnia cum ingenti benignitate suscipiet , ac mercedem pro his largam parabit . Cujus autem rei gratia tua dijudicas , nobisque ea studes frequenter ingerere ? An ignoras quod si te ipse laudaveris , nequaquam lauderis a Deo ? Ita e regione , si te ipse quasi miserum lugeas , numquam te ille prædicare apud omnes cessabit . Non vult enim laborum tuorum fructus perire ; quinimo omnia in tuum commodum facit , tibi rem augere festinat , ut etiam pro exiguis te coronet , undique occasiones requirens , per quas te de gehennæ possit liberare supplicio .

5. Et idcirco etiamsi undecima diei opereris hora , integram tamen tibi est mercedem datorus . *Etsi nulla , inquit , fuerit tibi salutis occasio , propter meipsum faciam , ne nomen meum utique polluatur (Ezech. 36. 22. 32)* . Et si ingemueris solum , atque lacrymaveris , rapit ista confestim in tuæ occasionem salutis . Non igitur in superbiam intumescamus , sed dicamus nosmetipsos inutiles , ut in partem utilium transeamus . Si enim te laudandum esse dixeris , reprobis effectus es , etiamsi fueras ante laudabilis . Si vero inutilem te esse fatearis , factus es utilis , etiamsi fueras ante culpabilis : propter quod necessaria nobis est præteritarum oblivio virtutum . Et quomodo , inquis , possumus ignorare quod novimus ? Quid ais tu , cum quotidie offendas Dominum , nihilominus deliciaris ac rides , et inter magna peccata nec te peccasse nosti , oblivioni cuncta tradendo : solam vero non potes recte factorum abjicere memoriam ? Et certe cum multo sit tortior pars timoris , nos e contrario quotidie offendentes Dominum , nec revocamus quidem ad memoriam peccata quæ fecimus ; si vero parvam aliquam inopi porrigamus stipem , sursum id deorsumque jactamus : quod extremæ omnino dementiæ est , et grande illius , qui spiritualia debet colligere , detrimentum . Satis certus enim recte factorum est thesaurus , ipsa recte factorum oblivio . Quia sicut aurum , vestemque pretiosam cum in publico ponimus , plurimos ad insidias provocamus : si vero ea recondamus atque oculamus domi , in tuto cuncta servabimus : sic sunt etiam divitiæ virtutum , si eas in memoria quasi venales assidue portemus , irritamus Dominum , armamus hostem , et invitamus ad furtum . Sin vero nemo alter id scierit , nisi quem nulla occulta latere possunt , tutissimo in loco pretiosa consistent . Nequaquam igitur hujusmodi bona frequenter eventiles , ne quis ea forte diripiat . Quod etiam Pharisæus passus est , in lingua illa circumferens : unde ea et diabolus rapuit : quamquam certe illa cum quadam gratiarum actione memorabat , atque ad Dominum cuncta referebat . Sed ne hoc quidem profecto sufficit ei . Non enim gratiarum actio est aliis exprobrare delicta , sibi a plurimis gloriam quærere , et super eos qui peccaverunt jactanter insurgere . Quod si gratias agis Deo , sufficit tibi ipse solus , nec velis eas in hominum proferre notitiam , neque proximum judicare . Non est namque istud actio gratiarum . Vis autem quemadmodum veræ Deo gratiæ referantur , agnoscere ? Audi tres pueros in medio ignis loquentes : *Peccavimus , inique gessimus : justus es , Domine , in omnibus quæ fecisti nobis , quoniam in vero judicio omnia induxisti super nos (Dan. 3. 29. 27. 31)* . Hoc est enim referre gratias Deo , peccata ei propria confiteri , ut cum mille se aliquis reum fateatur malorum , nulla tamen pro his magna satis se arbitretur ferre supplicia . Caveamus igitur de nobismetipsis dicere gloriosa : hoc enim nos et hominibus invisos , et Deo abomi-

nabiles facit. Et idcirco quanto majora fecerimus bona, tanto de nobis minora dicamus. Hoc enim modo maximam et coram Deo et coram hominibus gloriam consequemur: nec solum gloriam quæ a Deo est, verum etiam mercedem, retributionemque plenissimam. Noli ergo mercedem reposcere, ut merearis accipere. Tu salvari te Dei gratia confitere, ut se ille tibi debitorem fateatur, nec modo pro operibus tuis, verum etiam pro hac gratia, humilique sententia. Quando enim aliqua recte fecerimus, habemus eum proculdubio debitorem ob res bene gestas tantum: quando vero nihil arbitramur nos recte operatos, amplius etiam de tali meremur affectu, quam propter opera ipsa quæ fecimus. Minimum itaque de se sensisse, tam magnum est, quam maximas res fecisse. Quod si non adsit, nec illæ poterunt esse laudabiles. Nam nos quoque famulos habentes, tunc eos maxime comprobamus, quando cum bonâ gratia in omnibus obsequanti, nihil se grande arbitrantur egisse.

6. Itaque si bona tua magna vis facere, noli ea magna putare: aliter enim magna esse non possunt. Sic enim centurio dixit: *Non sum dignus, ut intres sub tectum meum* (Matth. 8. 8): et propterea dignus effectus est, supraque omnes Judæos jure mirabilis. Sic etiam Paulus ait: *Non sum dignus vocari apostolus* (1. Cor. 15. 9): ideo omnium primus inventus est. Sic et Joannes: *Non sum, inquit, idoneus solvere corrigiam calceamenti ejus* (Marc. 1. 7. et Matth. 3. 11): et idcirco amicus factus est sponsi. Et manum quam indignam calceamentis esse dicebat, eam Christus ad caput suum sublevavit. Sic etiam Petrus ait: *Eri a me, Domine, quia homo peccator sum* (Luc. 5. 8): et propterea factus est Ecclesiæ fundamentum. Nihil enim sic est amicum Deo, quasi si quis se minimis annumeret: hoc est enim caput totius philosophiæ atque fastigium. Qui enim humiliatur corde atque conteritur, non effleretur inani gloria: non invidia livore, non iracundiæ furore vexabitur, non ullis aliis vitiis subiacebit. Namque ut contritam manum etiam si millies in altum levare velimus, non possumus: ita etiam si animam conteramus, quamlibet innumeræ illam inflando elevare voluerint passionem, ne tantulum quidem potuerit extolli. Si enim qui externarum lugeat damna rerum, omnes a se fugat animæ languores: multo magis qui hoc pro peccato facit, plena philosophiæ sanitate potietur. Et quis, inquis, ita conterere cor suum potest? Audi Davidem, qui per hoc præcipue refusit, et vide quam ejus anima contrita sit. Nam post virtutes innumeras, cum domo excidisset et patria, et vitam ipsam postremo periclitaretur amittere, cum tempore ipso discriminis sui militem vilem et prorsus abjectum, insultantem sibi et maledicentem videret, non modo ipse non retulit maledictionis vicem, sed etiam quemdam ducum suorum volentem eum interimere, non sivit, dicens: *Dimitte ut maledicatur, quoniam Dominus mandavit ei: forsitan respiciet Deus humilitatem meam* (2. Reg. 16. 11). Et rursus, cum sacerdotes rogarent ut cum illo circumferretur arca, non passus est: sed *Stet, inquit, in templo: et si liberaverit me Deus de instantibus malis, videbo pulchritudinem ejus: si vero dixerit mihi, Nolo te: ecce ego, faciat mihi quod placet in conspectu ejus* (2. Reg. 15. 25. 26). Illud vero erga Saülsem semel iterumque et multoties factum, nonne cumulum philosophiæ ingentis ostendit? Veterem quippe superaverat legem, et prope ad apostolica præcepta pervenerat. Idcirco quæ Dei erant, per omnia diligebat: non ipse se de iis quæ fecerat laudans, sed unum et solum studet sequi ab ipso positas leges, eisque in omnibus obedire. Et post tot certe illa merita virtutum, cum illum tyrannum, fratricidam, parricidam, injuriosum atque furiosum pro se regnantem videret, nec sic quidem scandalum mente concepit: sed si, inquit, hoc visum fuerit Deo, me quidem exagitari et errare semper ac fugere, illum vero regnare, amplector atque suscipio: et habeo pro innumeris, quæ a Deo mihi inferuntur, tribulationibus gratiam. Longe aliter quam plurimi impudentes pariter et arrogantes, qui cum ne minimam quidem partem de illius virtute possideant, si quos videant prospere agentes, se vero parvam sufferre mæstitiam mille animas suas non metuunt vulnerare blasphemis. At non etiam David talis fuit, sed inter maximas tribulationum procillas, omnem modestiam ac patientiam mentis ostendit: propter quod dixit Deus: *Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum* (Psal. 88. 6. 21). Talem igitur etiam nos possideamus animam: et quicquid patimur, facile feremus ac fortiter: atque ante regnum futurum, hic quoque fructum de humilitate capiemus. *Disce, inquit Dominus, a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* (Matth. 11. 29). Ut ergo hic et ibi optata requie multa cum gloria perfruamur, humilitatem, matrem bonorum, nostris penitus mentibus inseramus. Sic enim et istius vitæ pelagus absque ullo tumore fluctuum transire poterimus, et ad tranquillissimum illum portum enavigare, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui est gloria et imperium, cum Patre et sancto Spiritu, in sempiterna sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA QUARTA EX CAPITE I.

Omnes igitur generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim: et a David usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim: et a transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim.

1. Omnem ab Abraham usque ad Christum generationum seriem tres in partes evangelista divisit: ostendens quod nec commutatis quidem discipline modis, ille unquam populus sit melior effectus: sed sive aristocratiæ, sive regno, sive oligarchiæ pareret, in eadem tamen morum pravitate permanserit: et neque cum ducum, neque cum regum, neque cum sacerdotum potestate regeretur, ad studium virtutis accesserit. Quanam igitur ratione sua-

dente, tres pariter reges in media generationum parte præterit: in ultima vero cum duodecim solummodo posuisset generationes, quatuordecim eas esse memorat? Prius quidem illud vobis potius inquirendum relinquo: neque enim omnia exposita atque absoluta debetis accipere, ne vobis ex nostro nascatur labore desidia. Alterum vero ipsi expedire tentabimus. Mihi enim videtur hoc loco etiam captivitatis tempus in generationum ordine collocare, sed et ipse Christus unius numerum generationis implere, ut quem ex omni parte nobis conjungit. Bene autem etiam captivitatis Babylonicæ recordatur: ut scilicet doceat, populum Judæorum ne illa quidem castigatione correctum, modisque omnibus necessariam fuisse Christi præsentiam. Marcus vero alium scribendi ordinem texuit: nec enim generationes, quibus Christum annumeret, explicuit: quin etiam reliqua narrando, maximo perstrinxit cuncta compendio. Ego igitur existimo, primum omnium Matthæum Evangelium edidisse: propter quod etiam generationum catalogum diligenter enumerat, et plene cuncta atque instantèr exsequitur. Marcus autem compendiosa post illum cucurrit, utpote qui jam ab alio dicta et manifesta replicaret. Lucas sane non modo textit generationum catalogum, verum etiam pluribus eum textit extendendo nominibus: quippe qui Matthæi descriptione præventus, amplius aliquid docere nos studeat. Suum enim quisque probe est imitatus magistrum. Marcus quidem Petrum, verborum parcitate gaudentem: Lucas vero Paulum, fluminum copiam ubertate loquentem. Cur vero Matthæus in ipso sermonis exordio non dixit quod propheta solebant: *Visio quam vidi*, vel, *Sermo qui ad me factus est*? Quia illis scribebat profecto, qui cum bona omnia voluntate susciperent, quippe (a) plurimum ab illius auctoritate penderent: quin etiam facta per ipsum sæpe miracula testimonium dictis ferebant: et hi quibus Evangelium condebatur erant in fidei ratione firmissimi. Sub prophetis autem nec tanta erat multitudo signorum, per quam eorum merita lucerent, et maxima tunc pseudoprophetarum increbuerat turba, quibus etiam promptius Judæorum populus obedire consueverat. Propter quod necessaria tunc erat prophetis formula ista principii. Si vero aliquando etiam signa facta esse referuntur, occasione facta sunt gentium barbararum, ut multi ex eis proselytorum numero jungerentur, et ut opportuno in tempore divinæ majestatis insigne claresceret, ne scilicet Dei populum adversarii subjugantes, potentia deorum suorum vicisse se crederent. Idcirco enim et in Ægypto signa facta sunt, unde cum Israelitico exercitu magna illius populi profecta est multitudo: et postea in Babylone, et in fornacis ignibus, et interpretationibus somniorum maxima effulserunt miracula. Copiosius vero signa micuerunt, cum essent in eremo a cunctis gentibus omnino separati. Verum his non utique rariora etiam tempore nostræ vocationis ostensa sunt. Nam tum quoque cum primum evangelio coruscante, vel Judæi vel gentes ad veritatem ab errore transirent, plurima eos et maxima mirabilia provocabant, quæ certe non ante cessarunt, quam annuntiata in Christum fides toto diffusa orbe regnaret. Quod si etiam post eremum facta sunt, pauca illa fuerunt et rara: ut cum sol a suo cursu destitit, vel cum etiam retrorsum cucurrit. Nec nostra quidem, si recordemur, ætate mirabilia defuerunt. Siquidem sub principe Juliano, qui omnes impietate superavit, signa frequenter ostensa sunt. Judæis enim templum Jerosolymis reedificare cupientibus, de fundamentis ignis exsiliens, a cæpta illos ædificatione deterruit. Et cum idem profanus sacrata Deo vasa temerando, ebrietatem suæ mentis ostendit, quæstor regalis ararii per medium repente disruptus est. Tunc etiam ejusdem regis avunculus, nominis illi communionem conjunctus, vermibus exesus interiit: quando fontes quoque largorum prius fluminum more manantes pollutis per sacrificia regionibus aruerunt. Tunc etiam intolerabilis fames toto prorsus orbe cum impio rege dominata est. Quis neget signa hæc fuisse manifesta?

2. Mos siquidem Dei est iste, ut cum mala ad cumulum suum venerint, cumque viderit graviter et suos affligi, et adversarios tyrannide quadam contra se impietatis extolli, vel potius mentis ebrietate bacchari, tunc divinitatis suæ potentiam per signa declaret. Quod etiam propter Judæos in Babylone legitur implese. Quod vero non frustra, nec absque certa ratione omnino tres in partes progenitores Christi evangelista diviserit, ex his quæ dicta sunt, perspicuum est. Diligenter itaque perpende, et unde ipse generationum numerus incipiat, et ubi finiat: ab Abraham nimirum usque ad David, et a David usque ad transmigrationem Babylonis, ab hac vero usque ad ipsum pervenit Christum. Nam in ipso exordio duos conjuncte posuit, David scilicet et Abraham. Ac rursus per ordinem digerendo, suo nihilo minus loco utrumque memoravit. Siquidem, ut ante jam diximus, ad ipsos specialiter fuerant factæ promissiones. Cur autem sicut Babylonicæ captivitatis meminit, non etiam descensus in Ægyptum? Quia hos non timebant, Babylonios vero audire sine timore non poterant: et quod illud quidem esset antiquum, hoc vero recens, atque oculis semper occurrens: et illuc quidem non propter peccata abducti fuerant, huc vero ob scelera translati. Quod si quis nominum interpretationem discutere conetur, maximas in his quoque divitias sensuum latere mirabitur, et non parum ad intelligentiam Novi proficere Testamenti, ut in ipso Abraham, ut in Jacob, ut in Salomone; ut in Zorobabel. Non enim otiose, nec vacue hæc illis nomina reperimus imposita. Sed ne longius protrahendo sermonem, molestiam vobis inferre videamur, relinquentes ista, ad magis necessaria transeamus. Cum igitur progenitores nominasset omnes, et usque ad Joseph enumerationem venisset, non tamen in eo fuit stare contentus: sed addidit, *Virum Mariæ*: proculdubio declarans, propter illam istum

quoque generationum catalogo comprehensum. Deinde ne cum audires, *Virum Mariæ*, com muni putares lege naturæ natum esse : considera quemadmodum id quod secus poterat intelligi, sequenti statim narratione correxerit. Audisti virum, inquit, audisti matrem, audisti quoque puero nomen impositum : audi itaque nunc etiam generationis modum. 18. *Jesu Christi autem generatio sic erat.* Responde, quæso, super qua generatione nunc disseras : quamquam jam id ipsum ex parte indicasse videaris, progenitores superius nominando. Sed volo, inquit, modum ipsum generationis exponere. Vides certe quemadmodum auditoris animum suscitavit : nam tamquam novum quiddam dicturus esset, promittit se modum quoque explicaturum. Sed considera, quæso, dictorum admirabilem consequentiam. Neque enim continuo ad ostendendam generationem ejus accessit, sed in primis quotus ab Abraham, quotus a David, quotque generationum gradibus a transmigratione Babylonis distaret edocuit : per quod studiosum auditorem ad temporum supputationem remisit : ostendens quod ille sit Christus, qui a prophetis est prædicatus. Cum enim generationum numerum percurreris, et didiceris a tempore ipsum esse qui porro ante promissus est, facile suscipies et miraculum quod in generatione ejus impletum est. Quia enim magnum quid loquuturus erat, atque mirabile, quod scilicet natus esset ex Virgine : priusquam tempus notet, obumbrat mysterium, virum Mariæ nominando : quin et generationis seriem intersecat, et præterea annos enumerat, admonens auditorem, quod hic ille sit quem patriarcha Jacob promissit, deficientibus ex Juda principibus affuturum (*Gen. 49. 10*) : quem etiam Daniel propheta post multas illas annorum hebdomadas venturum esse prædixit (*Dan. 9. 25-27*). Quod si aliquis illos hebdomadis annos, qui Danieli ab angelo numerati atque prædicti sunt, ab instauratione Jerusalem voluerit supputare, et ad ipsum usque Christum numerando descendere, videbit hos annos illis qui a Daniele signati sunt convenire. Quomodo igitur natus est? Cum esset, inquit, *desponsata mater ejus Mariæ*. Non dixit, Virgo : sed simpliciter, *Mater* : ut sermo nihil in primis novi afferens, absque difficultate caperetur. Propter quod prius præparans auditorem, quasi ad aliquid eorum quæ ex more veniunt audiendum, et hac eum interim sibi expectatione devinciens, tunc demum infert quod jure omnes queant et de novitate rei, et de majestate mirari, dicens : *Priusquam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* Non dixit, Priusquam in sponsi adduceretur domum : intus enim jam erat. Hunc quippe morem plerumque tenebat antiquitas, ut sponsæ in sponсорum domibus haberentur : quod nunc quoque fieri interdum videmus : sed et generi Loth apud socerum leguntur habitasse cum sponsis nondum sibi copulatis lege conjugii : sic habitabat etiam Mariæ cum sponso.

3. Et cujus tandem rei gratia non antequam sponderetur, Virgo concepit? Ut videlicet, quod inter ipsa quoque initia significavimus, mysterium interim quasi obumbratum lateret, et ut Virgo omnem prorsus occasionem malignæ suspicionis effugeret. Quando enim ille qui præcipuo zelo posset ardere, cernit non solum non abjicere sponsam, nec eam ignominia notare, sed etiam recipere in consortium, et inservire post conceptionem : profecto manifestum est, quod nisi aperte nosset ex operatione sancti Spiritus illum exstitisse conceptum, numquam vel apud se illam retinisset, vel ei in omnibus quorum indignum ministrasset. Satis autem proprie posuit, *Inventa est in utero habens.* Inventa est, inquit, quo sermone res quæ contra consuetudinem, et præter omnem spem expectationemque proveniunt, notare consuevimus. Nequaquam igitur evageris ulterius, nec supra ea quæ dicta sunt, hinc quidquam requiras, neque dicas : At quomodo Spiritus ex Virgine istud operatus est? Si enim etiam cum solemnibus homines formantur more naturæ, impossibile est tamen modum formationis edicere : quoniam istud pacto, Spiritu sancto inusitate atque ineffabiliter operante, eloqui aliquando poterimus? Ne enim tu evangelistam importuna sæpius inquisitione pulsares, neve illi molestiam parares sæpius sciscitando, dixit quis mirabile istud effecerit, seque a cunctis pariter quæstionibus compendio liberavit. Nihil enim, inquit, novi amplius, quam a sancto Spiritu factum esse quod natum est. Erubescant hoc loco, et confundantur omnes qui superiorem illam generationem temeraria curiositate rimantur. Si enim istam quæ mille celebrata testibus, et ex multis est prædicata temporibus, quæ oculis inspecta, manibusque contractata est, interpretari tamen nullus potest : quem cumulum non excedunt furoris, qui ineffabilem illam generationem Dei humanis vel cogitationibus investigari putant, vel vocibus indicari? Non enim Gabriel archangelus, non evangelista Matthæus amplius quippiam significare potuerunt, nisi tantummodo quod esset ex Spiritu. Qualiter vero ex Spiritu, et quonam modo, horum certe nullus exposuit : neque enim erat omnino possibile. Neque enim existimes, cum ex Spiritu conceptum audiveris, continuo etiam omnia te didicisse. Etenim adhuc multa nescimus, et etiamsi illud perceperimus. Cujus generis est, in utero qui sit, qui est infinitus : quemadmodum qui cuncta continet, a muliere gestetur : quemadmodum pariat Virgo, et maneat Virgo : quemadmodum templum illud, dic mihi, formaverit Spiritus : quemadmodum non totam carnem ex matre susceperit, sed partem hujus, eamque auxerit et figuraverit. Nam quod ex Virginis carne processerit, demonstravit ille qui dixit : *Quod enim in ea natum est.* Et beatus Paulus : *Factum, inquit, ex muliere, factum sub lege (Gal. 4. 4)* : os quodammodo obstruens impiorum, qui dicunt quod tamquam per quemdam canalem Christus transierit per Mariam. Si enim ita res se haberet, quid ei opus fuisset utero Virginis? Si ita est, nihil ei nobisque commune est. Alia igitur illa caro est, non ex nostræ communionis naturæ. Quemadmodum ergo de radice Jesse processit? quemadmodum virga? quemadmodum flos? quemadmodum Filius hominis? quem-

admodum mater est Maria? quemadmodum ex David factus est semine? quemadmodum formam servi Dominus accepit? quemadmodum *Verbum caro factum est* (Joan. 1. 14)? quemadmodum ad Romanos apostolus ait: *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus* (Rom. 9. 5)? Quoniam igitur ex nobis, id est, ex nostra sit omnino natura, et ex utero virginali, et per ista quæ diximus, et per alia plura monstratur: at quomodo, non item. Noli igitur tu quidquam ulterius inquirere, sed suscipe quod revelatum est, et noli curiose indagare quod tacitum est. *Joseph autem cum esset justus, et nollet eam traducere* (inquit), *conatus est occulte dimittere eam*. Postquam dixit, quod esset ex Spiritu sancto, et absque ulla mixtione sexuum: sermonem suum etiam aliunde confirmat. Ne enim aliquis diceret: Et unde hoc potest esse manifestum? quis vidit? quis audivit aliquando tale aliquid contigisse? neque putares discipulum, quasi gratificationem magistro, ista confingere: introducit Joseph ex iis quæ passus est fidem dictis per cuncta facientem, ut plane hinc dicere evangelista videatur: Si non credis mihi, et testimonium tibi meum forte suspectum est, crede igitur vel marito. *Joseph enim vir ejus, inquit, cum esset justus*. Justum hic, in omni virtute dicit esse perfectum. Est enim justitia specialis quædam, et ex parte justitia, avaritiæ vitio non teneri: est vero justitia altera generalis, quæ ex cunctis omnino perficitur: juxta quem præcipue modum Scriptura solet appellare justitiam: ut cum dicit: *Homo justus, verax* (Job 1. 1): et rursus: *Erant justi ambo in conspectu Dei* (Luc. 1. 6).

4. Cum igitur esset justus, hoc est, frugi bonusque vir, *voluit occulte dimittere eam*. Propterea vero evangelista dixit, quid justo illi acciderit ante notitiam, ut nequaquam de iis quæ post notitiam rei sunt facta, dubitares. Et certe si Maria talis fuisset, qualem illam suspicio fingeat, non modo publicari meruerat, verum etiam ex legis auctoritate puniri: sed Joseph non solum majus, verum id quoque quod erat minus, pariter indulsit, nempe pudorem. Non enim tantum eam damnare noluit, sed ne publicare quidem. Vidisti nempe virum sublimiter philosophantem, et tyrannicæ illius affectionis immunem. Nostis enim profecto, nostis quam impotens res sit zelotypia. Propter quod ille bene hujus rei non ignarus, aiebat: *Plenus est enim zelo furor viri ejus: non parcat in die vindictæ* (Prov. 6. 34). Et rursus idem: *Durus, inquit, est sicut infernus zelus* (Cant. 8. 6). Etnos quidem plerosque novimus velle animam potius amittere, quam in tormentum zeli, atque hujusmodi suspicionis incidere. Quamquam hic quæ tandem diceretur esse suspicio, ubi ipse uteri tumor videbatur factum arguere: sed tamen ita erat ille vir ab hujusmodi passione mundus ac liber, ut ne in minimis quidem Virgini vellet inferre mœstitiā. Quia ergo et apud se illam retinere iniquum putabat, publicare vero atque in judicium trahere, nihil esse aliud quam in mortem trahere videbat: neutrum horum facit, sed adhuc sub lege vivens supra legem philosophatur. Siquidem adventante jam gratia, multa sublimioris disciplinæ documenta fulgere oportebat. Ut enim sol nondum radiis ostensis, eminus tamen splendore suo maximam partem orbis illuminat: ita et Christus ex utero Virginis jam jamque progressurus, universo orbi, etiam priusquam oriretur, illuxit. Denique ante illum quoque Virginis beatæ partum, et prophetæ in Spiritu tripudiabant, et mulieres in Spiritu prædicebant futura, et Joannes nondum claustra egressus uteri, gaudia sua tradebat et matri. Propterea igitur et Joseph tantam philosophiam mentis ostendit. Neque enim aut in judicium tradidit sponsam, aut ipse saltem ei manifestum uteri exprobravit tumorem, sed tantummodo a se illam separare conatus est. Cum in his ergo omne negotium verteretur, atque in summa res difficultate consisteret, advenit repente angelus, qui omnia simul mœsta et adversa dissolveret. Inquisitione vero dignum videtur, cur non priusquam vir tale consilium ceperit, sed ubi hoc animo ille versavit, tunc iste id quod acciderat indicaverit. *Hæc, inquit, eo cogitante, ecce angelus Domini venit*. Et certe Virgini ante conceptum denuntiat quod futurum est: quod quidem ipsum non effugit questionem. Nam etsi angelus non dixit viro, quæ tamen ratione id Virgo celavit? quæ enim et ab angelo audierat, et virum turbatum videbat, cur eam difficultatem sermone non abstulit? Quanam ergo ratione non antequam turbaretur, hæc ei angelus revelavit? oportet enim ut quæ prius proposita sunt, priora solvantur. Cur hoc, inquam, angelus ante non dixit? Ne scilicet Joseph de rei novitate dubitaret, et tale quid forsitan pateretur, quale Zachariam legimus pertulisse. Facile quippe est credere verum esse quod dicitur, quando jam res ipsa oculis offertur; antequam vero incipiat fieri quod promissum est, laboriose prorsus dicta, et præsertim inusitata, creduntur. Propterea istud nec angelus indicavit, et Virgo id quod et audierat et sentiebat, abscondit. Neque enim sibi ullo modo a sponso credendum putavit, si ad eum rem nimis novam suspectamque deferret, quin imo magis eum in iram credidit contritandum, si quasi crimen admissum hoc videretur obumbrare figmento. Si enim etiam ipsa Virgo, cui tanta erat gratia conferenda, aliquid tamen patitur humanum, et dicit: *Quomodo istud erit, quoniam virum non cognosco* (Luc. 1. 34)? quanto magis ille dubitasset, maxime cum id audiret ab uxore suspecta?

5. Idcirco ei de hac re Virgo quidem ipsa nil loquitur, angelus vero tempore advenit congruente. Et cujus, inquit, rei gratia non idipsum custodivit in Virgine ut ad illam quoque post conceptum veniret? Ne scilicet stupentis ac verecundantis animum anxietas mœstitiæque consumeret. Valde enim fieri potuit, ut tanti ignara secreti, aliquid de se crudele decerneret: et quantum honestatis amans, tantum famæ turpis intolerans, vel ad laqueum subito, vel ad gladium convolare. Erat enim illa Virgo per cuncta mirabilis, cujus virtutem evangelista Lucas declarans, refert: quod cum ab angelo verba satis honorificæ salutationis audisset, non semetipsam continuo, ut sit, in gaudium relaxavit, nec nimis credula nova dicta

suscepit: sed honesta ac decenti trepidatione permota, ejusmodi esset salutatio illa quæsi-
vit. Virgo igitur tanti et pudoris et ponderis, vel exanimari mœrore potuisset, si tam grande
sibi imminere cogitasset opprobrium: cum præsertim neminem sibi quamlibet multa dicenti
creditorum putaret, quod ille conceptus, qui de conjugio non erat, non de adulterio conti-
gisset. Ne igitur ista sequerentur, venit angelus ante conceptum. Oportebat quippe imper-
turbatum illum esse uterum, quem hominum ingressurus erat Creator. Decebat illam pro-
fecto animam ab omni esse immunem cogitationum tumultu, quæ tanti electa est ministra
mysterii. Propterea Virgini quidem ante conceptum, viro autem ipsi jam instantis partus
tempore nuntiatur. Quod plerique parum intelligentes, ad evangelistarum discrepantiam
retulerunt: quasi scilicet Lucas Mariæ, Matthæus vero Joseph asserat nuntiatum: ignoran-
tes profecto utrumque id esse consequenter effectum; quod per omnem hanc historiam ob-
servare nos convenit, ut una hac regula, multa in quibus videntur evangelistæ dissonare,
socientur. Venit itaque angelus ad Joseph satis anxium, satisque turbatum. Nam et propter
illa quæ diximus, et ut magis justī viri philosophia claresceret, dilata est præsentia nun-
tiantis. Advenit autem cum res ipsa jam esset implenda. *Hæc autem eo cogitante, ecce ange-
lus Domini in somnis apparuit ei.* Consideras certe modestiam ac maturitatem viri: non
modo non punivit aliunde gravidam, sed nec cuiquam mœroris sui causam rexit, ne illi
quidem ipsi de qua eum suspicio mordebat; sed secum ipse cogitationum suarum fluctibus
æstuando, ab ipsa etiam Virgine studuit abscondere tanti causam doloris. Neque enim dixit,
Expellere eam de domo voluit, sed a se tacite dimittere. Tam mansuetus ille vir erat, tam-
que moderatus. *Hæc ergo eo cogitante, in somnis apparuit ei angelus.* Cur in somnis, et non
potius aperte, sicut et pastoribus, et Zachariæ apparuerat, et Virgini? Quia scilicet erat vir
prorsus fidelis, et manifestiori revelatione non indigens. Nam Virgo quidem, quippe cui tam
et nova nuntiarentur et magna, multoque majora quam Zachariæ fuerant nuntiata, et ante
rem ipsam doceri debuit et per apertissimam revelationem doceri. Pastores quoque tanto de-
buerunt instrui manifestius, quanto magis ab ejusmodi eruditione per agrestem erant vitam
remoti. Hic vero post uteri indubitatum tumorem cum jam mœrore animi, et maligna suspi-
cione tabesceret, et ad expectationem jam jamque meliorem aliqua optaret ratione transferri.
hoc jam erat in animo, ut si forte appareret quispiam, qui mœrentem in viam spei lætioris indu-
ceret, et facile revelationem susciperet et libenter. Et idcirco postquam suspitione cruciatus
est, visione recreatur: ut hoc ipsum quod post suspicionem docetur, ea quæ dicuntur vera esse
demonstret. Cum enim quod nulli fuerat ipse confessus, sed inclusum tantummodo mente
volvebat, id etiam loquente sibi angelo recognoscit, certissimum et absque ulla ambiguitate
prorsus documentum est, quod a Deo ad illum missus advenit. Ipsius enim est solummodo
cordis arcana prospicere. Considera igitur quanta in hac dilatione compleantur. Nam et ad-
miranda viri philosophia monstratur, et expectata opportunitas temporis ad fidei proficit fir-
mitatem, et historiæ veritas insuspecta servatur: quæ ostendit justum virum ea esse per-
pessum, quæ illum pati consequentia rerum ipsa cogebat.

6. Quemadmodum igitur angelus ei fidem suggerit ambigenti, audi atque mirare quanta in
hoc philosophia sermone resplendeat. Cum enim venisset, dixit ad eum: *Joseph, fili David,
noli timere accipere Mariam conjugem tuam.* Principio satis necessario David intulit men-
tionem, unde utique Joseph Christum didicerat nasciturum: deinde tum non sinit eum con-
turbatione vexari, dum nomine progenitoris ingesto, illius eum promissionis admonet, quæ
ad omne facta est genus Judæorum. Cæterum cujus rei gratia David eum filium nuncuparet
ostendens: *Noli, inquit, timere.* Et certe alicubi Deus non idem facit, sed rege quodam de
muliere secus quam oportuerat cogitante, castigatorio sermone utitur, et comminationis
plenissimo, cum tamen ibi quoque ignorantia excusaret admissum. Neque enim sciens
ille Saram alii copulatam, in usum uxoris acceperat, et tamen acrius eum increpavit: hic
vero multo mitius agitur, ac lenius: quippe ubi et maximarum rerum dispensatio continetur,
et ingens inter virum utrumque discrimen est. Propter quod nequaquam hujusmodi
cogitatio correptionis indiguit. Dicendo enim, *Noli timere*, proculdubio eum demonstrat
timuisse, ne scilicet offendant Dominum si adulteræ copuletur. Per quod ostenditur, quia nisi
hic intercessisset metus, nec ille de ejus dimissione aliquid cogitasset. Ex his igitur omnibus
illud profecto declarat, quod Dei ad Joseph venerit missus imperio, cuncta quæ cogitavit, quæ-
que perpessus est in animo, in medium proferendo. Nec vero nomen Virginis memorasse con-
tentus, addidit *Conjugem*, haud ita vocaturus si corrupta fuisset. Conjugis autem nomine spon-
sam intellexit, sicut eos quoque qui adhuc sponsi sunt, generos appellare Scriptura consuevit.
Quid autem est, *Accipere*? Domi profecto retinere. Jam enim illam mente dimiserat: sed
dimissam, inquit, retineas, quam Deus tibi copulat, non parentes: copulat vero non in
fœdus solemne conjugii, sed in cōsortium communis habitaculi, et copulat per mœrē vocis
officium. Sicut enim illam postea commendat Christus ipse discipulo, ita etiam nunc angelus
sponso, solatium tantummodo ejus habituram absque fœdere nuptiarum. Deinde etiam rem
ipsam involucre verborum tegens, de maligna quidem suspitione tacuit: honestius autem,
multoque dignius causa partus exposita, suspicionem quoque prorsus restinxit: ostendens
quod propter quod solum sponsam et secum habere metuebat, et a se dimittere cogitabat,
ob hoc ipsum magis illam accipere debeat, secumque retinere, si in cœpta velit permanere
justitia, per quod affatim trepidationem ejus mœstitiamque dissolvit. Non modo, inquit,
illicito non est violata complexu, verum etiam supra naturam moremque sæcunda est. Noli
igitur de tam felici partu sponsæ attrahere mœrorem, imo vero in majorem prorumpere læti-

tiam. *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Novum dictum atque mirabile, et humanis cogitationibus supereminens, supra leges vadens omnino naturæ. Quonam igitur modo hæc ille vir crederet, qui nihil prius tale sermone conceperat? Ex eorum quæ jam peracta erant revelatione. Idcirco enim omnia quæ celabantur in ejus animo, angelus revelavit: memorando certe quæ patiebatur, quæ verebatur, quæque etiam meditabatur efficere: ut cum cognovisset ista, etiam illa susciperet. Neque vero de præcedentibus solum ad fidem ducit ambiguum, verum etiam de futuris. *Pariet enim,* inquit, *filium, et vocabis nomen ejus Jesum.* Non enim quia ex Spiritu sancto est, idcirco te a ministerio tantæ existimes dispensationis extraneum. Nam etsi nihil habeas in hac generatione commune, virgo quippe permansit intacta, tamen quod est proprium patris, quodque nihil infuscat Virginis dignitatem, hoc tibi facile concedo, ut scilicet nato nomen imponas: tu enim illum primum vocabis. Quamquam enim non sit filius tuus iste qui nascitur, tu tamen curam erga illum et sollicitudinem ostendes parentis: et propterea te illi ab ipsa statim nominis impositione conjungo. Deinde ne quis illum ex hoc patrem esse suspicaretur, audi quam caute quamque sollicitè ea quæ sequuntur, addiderit. *Pariet,* inquit, *filium.* Non dixit, *Pariet tibi:* sed posuit illud indefinitum et suspensum. Non enim illi, sed universo prorsus orbi peperit Christum.

7. Propterea et nomen ejus de cælo angelum detulisse evangelista memoravit, ut hinc quoque ostenderet illum mirabilem esse partum, quo ejus nomen ad Joseph, et per angelum, et a Deo missum doceret. Nam et ipsum vocabulum non inaniter positum est, quod certe mille continet thesauros bonorum. Propter quod illud etiam angelus interpretatur, bonis merentem spes animando: et hoc quoque illum modo ad credendum quod loquitur, invitat. Facile namque sollicitamur ad prospera, et promptius fidem accommodamus secundis. Cum igitur ex omnibus construxisset fidem, a præcedentibus, a præsentibus, a futuris, ab honore ejus quem promiserat nasciturum, introduxit opportune etiam prophetam his omnibus calculum suum addentem. Priusquam vero ejus testimonium citet, singularia per ipsum bona universo orbi conferenda prænuntiat. Quænam igitur ista sunt? Remissio scilicet, interitusque peccati. *Ipsæ enim,* inquit, *salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Hic quoque beneficii novitas indicatur. Non enim a bello visibili, neque a gladio barbarorum: sed quod his longe majus est, a peccato suo populum suum nuntiat liberandum: quod præstare nulli fuit hominum aliquando possibile. Et cujus, inquires, rei gratia quasi signate populum suum dixit, et non etiam omnes gentes pariter nominavit? Ne scilicet de inusitato nuntio scrupulum pateretur auditor, quamquam recte hæc percepturo etiam gentes designantur. Populus enim Christi non tantum natio Judæorum est, sed omnes quoque qui ad eum veniunt, ejusque donantur agnitione. Considera vero quemadmodum nobis ipsam etiam Christi patefecerit dignitatem, populum ejus appellans, quem per ipsum a peccatis dicit esse salvandum. Nihil enim hoc aliud est, quam ostendere Dei Filium esse qui nascitur, nec se de aliquo homine rege hunc proferre sermonem. Neque enim potest peccata dimittere, nisi solummodo divina natura. Tanta igitur cælestis muneris liberalitate donati, cuncta omnino faciamus, ne tam grandibus beneficiis irrogemus injuriam. Si enim etiam antequam hæc caperemus dona, merebamur tamen propter peccata puniri, quanto magis postquam tam ineffabilia sumus beneficia consequuti? Et hoc non frustra, nec absque certa nunc ratione commemoro: sed quod video plerosque desidiosius post acceptum baptismatis vivere sacramentum, quam eos qui nondum sunt illo mysterio consecrati. In plurimis enim nulla omnino signa christianæ invenio disciplinæ. Ideoque non in publicis locis atque communibus, non in ipsius ecclesiæ conciliabulis facile reperias, per quod inter fidelem infidelemque distinguas. Solo enim hoc celebrandi mysterii tempore dignosci potest, cum videlicet alios excludi videris, alios vero intus teneri. Oportebat autem uniuscujusque fidem non locis, sed moribus indicari. Nam sæcularium quidem decora dignitatum, consequenter ab extrinsecus positis cernuntur insignibus: nostra vero intelligi oportet ex mentibus. Fidelis enim non modo a communione mysterii, verum etiam de novitate vitæ debet agnosci. Fidelem enim sal esse convenit, et luminare mundi. Sin vero ne tibi quidem ipse luceas, et ne propriam quidem putredinem fetoremque detergas, quibus te indicis ego fidelem potero agnoscere? an quia sacrati aquas fontis ingressus es? At hoc ipsum quod datum tibi fuerat ad salutem, fit tibi gravioris causa supplicii. Honoris siquidem magnitudo iis qui non digne vivunt honore, cumulus incipit esse pœnarum. Igitur fidelem non ab iis tantum quæ accepit a Deo, verum etiam ab iis quæ obtulerit ipse Deo, convenit refulgere, et undique esse notum atque manifestum, et ab incessu, et ab aspectu, et a veste, et a voce. Et hæc dixerim, non ut nosmetipsos ad ostentationem nostri, sed ad ædificationem inspicientium nos utique aptemus. Nunc vero undecumque voluero te dignoscere, invenio te a contrariis publicari. Si te ex loco scire curavero, proculdubio in circo te theatroque prospiciam totos prorsus dies in vanissimis illis cœtibus exigentem, vel in foro corruptis hominibus pestiferisque conjunctum. Sin vero ex ipsis motibus corporis notitiam tui habere quæsihero, videbo te horrentibus cachinnis, et fœdissima jucunditate resolutum, ut fluxam quamdam perditamque meretricem. Sin autem te a veste considerem, nihil te a scenico habitu distare cognoscam. Jam si te voluero a comitibus addiscere, inveniam te adulatoribus stipatum, atque parasitis. Si a sermone, nihil te audiam omnino sanum, nihil serium, quodque ad disciplinam nostram spectet, loquentem. Si a cibo, major hinc profecto materia accusationis oriatur.

8. Unde igitur, responde mihi, fidelem te esse potero cognoscere, cum omnia ista quæ diximus, contrariam de te ferant sententiam, teque apertissime infidelem esse convincant? Et quid

dicam utrum fidelis? Nec si homo vere sis, possum evidenter agnoscere. Quando enim ut asinus calcitras, ut taurus exsultas, libidine incensus sic hinnis ut equus, quando in epulis ursorum imitaris voratum, et pinguedine corpus mulorum more distindis; cum exercenda similitate camelum, lupum imiteris rapina; cum irascaris ut serpens, et atrocitate scorpionum percutias; cum subdole insidieris ut vulpes, cumque veneno malignitatis armeris ut coluber et vipera; cum quasi diabolus ipse adversus fratres crudelia bella suscipias: quoniam umquam modo, qua ratione in hominum te possum numero collocare, nulla in te cernens humanæ signa naturæ? O rem plenam doloris atque lacrymarum! Fidelis et catechumeni distinctionem reperire cupiebam, sed nec inter homines et feras quod sit discrimen invenio. Quid enim te appellare debeo? Feram? Sed illæ uno aliquo horum vitio tenentur, tu vero simul in te omnia colligendo, longe ferarum irrationale stultumque transgrederis. An diabolum te potius appellem? Sed ille nec pecunias concupiscit, nec tyrannidi ventris obsequitur. Cum igitur plura in te vitia sint, quam in bestiis atque dæmonibus, responde, obsecro, unde te possum jure hominem nuncupare? Si vero te hominem appellare nequeo, quo tandem modo potero fidelem vocare? Verum hoc est multo deterrimum, quod tamen cum omnium vitiorum squalore turpemur, nec intelligimus quidem nostræ animæ fœditatem, nec ejus prorsus deforme cognoscimus. Nam tu quidem apud tonsorem residens et cæsariem detondens, adhibito etiam speculo, multo cum studio, summaque cura æqualitatem consideras, et nitorem capilli: nec tamen in imagine tui temetipse inspexisse contentus, tum ipsum artificem, tum alios adstantes solliciti homo jam senex non vereris, juvenili stultitia insanus, interrogare, an alicubi incomptius manus properantis operata sit, an satis deceat frontem leniter attonsa cæsaries. Animæ vero nostræ quæ non solum deformis est, verum etiam ferarum omnino conformis, et quæ Scylla aliqua, vel Chimæra, ut fabula celebrat, effecta est, nulla nos cura, nulla sollicitudo umquam remordet: cum certe hic quoque speculum sit paratum proculdubio spiritali, et longe illo utilius speculo, longeque lucidius. Non enim ostendit tantummodo suam unicuique fœditatem, sed eam in maximum quoque, si volumus, convertit decorem. Hoc est enim virorum memoria sanctorum, ac beatæ illorum conversationis historia, et generaliter divinarum lectio Scripturarum, positæque a Deo legis agnitio. Si volueris saltem fixe intenteque cordis oculo fulgentes illas Sanctorum imagines intueri, totum continuo mentis tuæ deforme conspicias. Cumque istud agnoveris, nullius profecto rei indigebis alterius, per quam ab hujusmodi turpitudine libereris: tam nobis utile istud est speculum, tamque nos facili transformatione convertit. Nemo igitur diutius in ferarum effigie perseveret. Si enim servus nequaquam domum patris ingreditur: cum bestia etiam fueris effectus, quando poteris ipsum saltem introire vestibulum? Et quid dico bestia, quando unusquisque vitiosus omni bestia comprobetur immanior? Illæ quippe, quamquam naturaliter sæviant, si humana tamen arte palpentur, plerumque mansuescunt: tu autem qui illarum profecto naturalem feritatem in eam quæ contra naturam est mansuetudinem sæpe commutas, quam habebis excusationem, tuam mansuetudinem naturalem in feritatem, quæ naturæ tuæ est inimica, convertens: cumque naturaliter feram ad mansuetudinem trahis, te naturaliter mansuetum in ferarum rabiem natura repugnante perducis. Et leonem quidem mitigas, reddisque tractabilem: furem vero animi tui omni prorsus efficis leone sæviorem. Et certe cum ibi sint duo impedimenta vel maxima, quod fera ipsa et ratione privatur, et longe omnium alterius generis animalium excedit furem: tu tamen de copia donatæ tibi a Deo sapientiæ, ipsam superas arte naturam. Qui igitur naturam vincis in bestiis, cur in temetipso una cum natura etiam voluntatis bonum prodidisti? Itaque si te, ut alium hominem mansuefaceres, juberem, nihil hic quidem impossibile videri imponere: quamquam excusare posses, non te esse dominum voluntatis alienæ, neque cuncta in tua potestate consistere. Nunc vero tua hæc proprie fera est, et cui certissimo jure domineris.

9. Quam igitur habes apologiam, quemve reperies honestum excusationis colorem, qui cum solerti studio hominem quodammodo facias de leone, tu tamen negligens leo efficiaris ex homine? Nam illi quidem donas supra suam aliquid habere naturam, tibi vero nec naturales quidem affectus reservas. Et qui bestias feras ad mansuetudinis provehis dignitatem, temetipsum de throno dejiciens et honore regali, ad irrationalium cogis furem. Ponamus enim, si placet, iram quoque bestiam esse quamdam: quantum igitur ab aliis erga mitigandum leonem studium commodatur, tantam tu erga iracundiam impende curam, et effice hujusmodi cogitationem mitem atque mansuetam. Siquidem hæc fera et unguibus sævissimis armatur, et dentibus: et nisi illam sollicitè mansuefeceris, cuncta simul disperdet, atque lacerabit. Nullus enim leo, nulla sic vipera viscera queunt laniare, ut hominis iracundia ferreis quibusdam unguibus universa confodiens. Neque enim solummodo corpori nocet, sed ipsius etiam corrumpit animæ sanitatem: cunctas siquidem ejus omnino vires discerpit ac devorat, eamque ad omnia inutilem facit. Si enim ii qui vermes in interioribus corporis nutriunt, ne respirare quidem sinuntur, vexatis profecto adesisque visceribus: quomodo nos venenatam hanc in nobis alentes viperam, iram dico, quæ omnia interiora hominis depascitur: quid umquam sanum aut forte poterimus cogitare aut parere? Quoniam igitur modo ab hac tam noxia peste fugiemus? Si illam utique potionem bibamus, quæ omnes intra nos vermes serpentesque mortificet. Et quodnam, inquires, istud est poculum quod eam vim habeat? Pretiosus scilicet Christi sanguis, si cum fiducia utique sumatur: omnis enim hoc remedio morbus exstinguitur: post hoc sanctarum quoque Scripturarum diligens et devotus auditus et misericordia auditui copulata. Per hæc enim omnes mortificari illæ possunt, quæ animam

nostram tabefaciunt passiones. Et tunc vere vita ac sanitate potiemur, qui certe nunc nihil fere a mortuis discrepamus. Neque enim possibile est nos vere vivere, nisi in nobis vitia omnino moriantur. Hæc necessario nos periment in futuro si nos vivere hic illa patiamur: quin imo etiam ante illam mortem hic exigunt a nobis horrenda supplicia. Siquidem universa hæc vitia et crudelitatis plena sunt et aviditatis, nosque quotidie devorare non desinunt. Itaque et dentes eorum non immerito esse dixerim dentes leonum, imo etiam sæviore. Nam leo quidem simul ut fuerit expletus, semesum continuo cadaver relinquit: hæc vero vitia nec satiantur aliquando, nec ab anima nostra usquam recedunt, captivumque a se hominem diabolo simillimum faciunt. Quorum certe tanta vis est, ut servitium quod Christo Paulus inferum superumque tutus securusque exhibuit, idipsum a suis exigant captivis etiam. Nam si vel amore corporum, vel cupiditate pecuniarum, vel gloriæ aliquis delectatione capiatur, superos, inferos continuo contemnit, dummodo vitiis obsequatur. Nequaquam igitur dicenti Paulo fidem adhibere dubitemus, quod tanto Christi amore flagraverit. Quando enim inveniantur aliqui ita desideriis suis ac vitiis servientes, cur ita Paulum servisse Christo incredibile iudicetur? Idcirco enim nos imbecilliores in Christum habemus affectum, quia omnis nostra vis in viliorum amore consumitur. Nam et avaritiæ deservimus, et aliena diripimus, et inani gloriæ libenter obsequimur: qua servitute quid umquam vilis aut contemptus esse possit? Etsi enim millies clarus habearis atque conspicuus, nihil hinc tamen inglorio aliquo melior existis: imo hoc ipso multo inhonoratior, multoque despectior. Quando enim illi fidem tui amici, qui te glorificare certatim student, clarumque monstrare, propter hoc te ipsum rursus irrident, quod gloriam ab ipsis requiras: quomodo non tibi in contrarium huiusmodi studia vertuntur?

10. Usque adeo autem vitium istud notatur, ut sicut laudamus omnes eum qui non fornicationem, non adulterium concupiscit, ita etiam prædicemus istum, magisque miremur, qui amorem refugit gloriandi: cum e regione accusare potius quam laudare soleamus eos, qui hominum laudes requirunt. Quid igitur istam magnopere sectaris rem, cuius vice contraria ejus tibi semper occurrit? Si enim glorificari cupis, gloriam despice, et eris omnibus gloriosior. Nunc vero idipsum pateris omnino quod Nabuchodonosor legimus pertulisse. Nam ille statuam quondam erexit, a ligno et mortua corporis imagine magnam scilicet famam aucupaturus, ac vivus a re non viva claritatem mutuaturus. O ingentem insaniam! Quo se honorare est visus, deridendum præbuit. Nam qui re mortua nixus, magis quam seipso et mentis suæ viribus, lignum supra se dignatur, qui non sit ille, obsecro, risu maxime dignus, non a moribus, sed a tabulis et asseribus commendari volens? Ut si aliquis de magnitudine ac pulchritudine domus, de scalis potius gradibusque marmoreis se esse honorabiliorem putet, quam quod homo genitus, et rationis nobilitate donatus est. Hunc itaque plurimi etiam nunc inveniuntur imitari. Ut enim ille tunc de imagine aurea, sic modo alii de veste pretiosa, de equis alii vel curribus, de amplitudine columnarum, quæ sunt in ædibus, et picturis parietum, opinantur se esse meliores. Quia enim quod erant homines, perderunt, solliciti huc illucque circumeunt, aliunde sibi gloriam colligentes, omni sane irrisione dignissimum. At non etiam illi fortes Dei et laudabiles famuli huiusmodi rebus, sed illis, quibus oportebat maxime, refulerunt. Siquidem cum adhuc adolescentes essent, et peregrini, imo etiam servi atque captivi, ac necessariarum rerum penitus indigentes, multo his clariores fuerunt, quos omnis copia rerum simul ac pompa comitatur. Et illi quidem Babylonio regi, non illa ingens et auro fulgens imago, non præfecti regionum, ducesque militiæ, non innumerabiles ac bellator exercitus, non auri argenteque stupenda congestio, non aliud quidquam quod excogitare potuit, ejus ambitioni, et ad magnum illum efficiendum aliquid prodesse potuerunt: his vero cunctorum talium possessione nudis, sola philosophia sufficit. Et hæc nimirum fuit quæ illos omnibus non divitibus solum, verum etiam diademate purpuraque fulgentibus, tanto reddidit clariores, quanto amplius terribilo aliquo cæno solis flamma resplendet. Ducebantur enim ad totius pene orbis spectaculum adolescentes, servi, iidemque captivi. Qui cum ante regem intrepidi constitissent, in conspectu eorum ignem continuo jussit accendi: et duces militum, et satrapæ, præfectique regionum, et omne illud diaboli circumstabat theatrum, et vox undique fistularum et tiliarum cantus, et clangor tubarum, totiusque musicæ artis sonus ferebatur in cælum, sanctorumque auribus obstrepebat, et fornax in immensam altitudinem fuerat accensa, ipsasque jam nubes flamma tangebant, omniaque metu et stupore erant plena. Verum illos nihil horum omnino deterruit: sed quasi pueriles quosdam frivolosque conatus ridendo despicerent, ita secure fortitudinem animi modestiamque monstrabant: et emittentes vocem omnibus illis buccinis clariorem, tota cum libertate dicebant: *Notum tibi sit, rex, quoniam diis tuis non servimus, et imaginem auream quam statuisti non adoramus* (Dan. 3. 18). Et considera in ipso tanti fervore certaminis modestiam relucens, *Notum tibi sit, rex*. Non enim verbis quoque despiciere regem atque inhonorare voluerunt: sed suam tantummodo erga Deum monstrare pietatem, propter quod nec in longum extendere sermonem, sed paucis cuncta declarant. Est, inquit, *Deus in cælo* (Ibid. v. 17), qui potest liberare nos de fornace ignis ardentis, et de manibus tuis, rex, eripere nos. Quid nobis igitur ostendis diffusas militum copias? quid fornacem inusitatis flammarum ardentem globis? quid micantes gladios? quid terribiles hastatorum catervas? His namque omnibus longe sublimior est Deus noster, ac fortior. Deinde intelligentes fieri posse, ut eos Deus permittat interim passioni subijci: ne

si id accideret, videantur illi temere Dei omnipotentiam prædicasse, consequenter adjungunt, *Quod et si istud non fiat, notum tibi sit, rex, quod diis tuis non servimus.*

11. Si enim dixissent, Propter nostra peccata non liberat, etiamsi non liberaverit, illis utique creditum non fuisset: existimassent quippe impii non potuisse Deum magis, quam noluisse defendere. Propterea hic interim istud tacent, quod certe in fornace sæpe congeminant, peccata sursum ac deorsum humiliter confitentes. Apud vero regem nihil tale prorsus commemorant, sed quod etiam si donentur incendio, nequaquam tamen a pietate discedant. Non enim hic pro retributione atque mercede, sed pro sola totum Dei caritate faciebant. Nam et servitutis premebantur iugo, et ærumnas captivitatis gemeabant, et nulla rerum prosperitate fruebantur. Siquidem et patria, et libertate, et omnibus quibus ante poterant, exciderant. Non enim mihi illas in regali aula commemorare dignitates: sancti illi quippe cum essent atque iusti, millies in regione propria stipem petere maluissent, modo ut consecrati Deo templi jucunditate gauderent. *Elegi, inquit, abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum (Psal. 83. 11): et, Melior est dies una in atriiis tuis super millia (Ibidem).* Multo igitur magis elegissent abjecti esse in civile Dei, quam in Babylonia regnare; idque præcipue ex vocibus illis approbatur, quas inter flammam frequenter emittunt, habitatione illius regionis gravati. Etsi enim ipsi ante hanc tentationis procellam plurimo apud illos honore fruerentur, cernentes tamen varia civium suorum et magna discrimina, vehementi nimirum mordebantur dolore. Quod utique proprium solet esse sanctorum, non scilicet gloriam propriam, non honorem, non quidquam aliud omnino anteferre proximorum saluti. Considera igitur quam diversus ab illis sit noster affectus. Illi enim in mediis quoque ignibus constituti, pro universo populo Dei supplicant: nos vero ne in securitate quidem maxima meminimus proximorum. Sed et ad interpretandum regis somnium requisiti non propria aliqua commoda proposita habebant, sed quod ad cunctorum utilitatem civium pertineret: mortem vero quam facile contemnerent, clarissimi experimenti probatione docuerunt. Ubique autem se pie pro cunctis, atque humiliter opponunt, Deum per omnia placare cupientes. Deinde quoniam semetipsos ad impetrandam populo veniam sufficere non credunt, ad patrum merita confugiunt: ipsi vero nihil se amplius proficentur asferre, quam humiliatum spiritum, ac dolore contritum. Horum igitur virtutem nos quoque debemus imitari. Siquidem etiam nunc aurea imago proposita est, pecunia scilicet, in qua tyrannica quedam mamona formatur effigies, et ad serviendum sibi cupidorum corda sollicitat. Sed nequaquam nos aut sonitus tubarum, aut tibiarum, citharaque concentus, aut reliqua divitiarum incentiva commoveant, ut imaginem adoremus avaritiæ: sed etiamsi ardentem fornacem intrare cogamur, paupertatem dico, eam tamen præoptemus potius quam illam avaritiæ imaginem adoremus: tunc enim nos in medio flammaram blanda circumdabit roris aspersio. Ne igitur pauperiei fornacem horrescamus. Nam tum quoque in ignem conjecti, per ipsum ostensi clariores sunt: qui vero imaginem adoraverunt auream, subito ignis perierunt voratu. Sed tunc quidem omnia pariter impleta sunt: nunc autem alia quidem in hoc sæculo, alia vero et hic et in futuro sunt implenda iudicio. Hi quippe qui ne mamona adorent, eligunt sentire pauperiem; et hic quidem magna, sed multo majori in futuro claritate fulgebunt. Qui vero hic imaginem adorantes auream, de iniquitate ditantur, tunc profecto extrema supplicia persolvent. De huiusmodi enim fornace Lazarus non minus quam illi tres viri, clarus egressus est: at contra ille dives purpuratus ac splendidus, qui in parte adorantium imaginem jure numeratur, gehennæ est deputatus incendio. Quæ igitur superius dicta sunt, figuram manifeste exprimunt futurorum. Sicut enim ibi in ignem missi, nihil adversi omnino senserunt: qui vero foris steterunt, subito ac vehementi incendio concremati sunt: sic etiam tunc futurum est. Nam et sancti etiamsi flumen igneum transeant, nihil prorsus triste patientur, sed apparebunt absque dubio clariores: adoratores vero imaginis videbunt ignem omni in se fera sævius irruentem, seque ad pœnarum interiora rapientem. Si quis ergo non credit gehennam, ad fornacis illius flammam mente respiciat, et ex contemplatione præsentium credat futura, nec paupertatis, sed iniquitatis fornacem expavescat. Hic enim et ignis et dolor est: ibi vero et ros sentitur, ac requies. Et in illa quidem flamma diabolus medius assistit, in hac vero angeli incendia repellentes.

12. Audiant igitur ista divites qui fornacem iniquitatis accendunt, et qui pauperibus nihil nocent, divina illis virtute rorante: se vero in illius horribilis flammæ prædam sponte præcipitant, quam propriis certe manibus accendunt. Tunc itaque angelus descendit ad pueros, nunc vero nos descendamus ad eos qui in egestatis fornace torrentur, eisque refrigeria de misericordiæ rore præstemus: ut ab illis flammam inopiæ repellentes, possimus coronarum quoque eorum esse participes: atque ita flammam gehennæ Christi a nobis vox illa depellat, quæ dicit: *Esurientem me vidistis, et pavistis: sitientem, et potum mihi dedistis (Matth. 25. 35).* Hæc enim tum nobis vox roris loco, fratres, erit, per mediam ad nos flammam relata. Descendamus, inquam, cum misericordia in fornacem inopiæ: intueamur illos qui securi per huiusmodi gradiuntur ignem, ejusque fidentes (a) verticem calcant. Consideremus novum quiddam atque mirabile, hominem in fornace gratias suppliciter agentem, hominem in fornace dulci modulatione cantantem, hominem in extrema inopia colligatum, et plurimam tamen Deo gloriam laudesque referentem. Illis siquidem pueris inve-

(a) In Græco legitur, *vobis dædipnas, carbones calcant.*

niuntur æquales, quotquot paupertatem cum gratiarum actione patiuntur. Est enim terribior pauperis igne, et amplius urere consuevit. Verum ut illos non adussit ignis, sed quam gratias Domino retulerunt, etiam vincula eorum continuo dissoluta sunt: sic etiam tibi, si paupertatem cum gratiarum actione sustinueris, vincula resolvuntur, et ignis exstinguitur: si vero non exstinguatur, multo maiore miraculo fontis naturam ignis imitabitur: quod in iis certe conspici potest qui juxta evangelium philosophantur, quique libentius in paupertate, quam in suis opibus divites gloriantur. Nam et tunc illi qui in ardenti fornace constiterant purissimo rore fruebantur: et licet non fuerit ignis exstinctus, in medio sui tamen stantes omnino non attingit. Nequaquam igitur extra fornacem desideamus, necessitates pauperum immisericorditer negligendo, ne patiamur quod illi tunc regis pertulere ministri. Si enim in fornacem pauperum sponte descendas, cum tribus illis pueris profecto consistes, nihilque in te adversi ignis operabitur. Sin vero in egestatis ardore positos, quasi de consensu superiore despicias, continuo te flamma vorax consumet. Descende igitur in ignem, ne te horribilior ignis involvat: neque extra ignem sederis, ne te subitus flammæ voratus arripiat. Si enim te cum pauperibus viderit, a læsione tui prorsus absistet; sin vero a pauperibus separatum, advolabit repente, teque rapiet ad penam. Noli ergo ab eis eo coniectis usquam omnino discedere, sed cum diabolus imperaverit eos in fornacem inopiæ contrudi, qui aurum contempserint adorare: noli tu ex illorum parte effici, qui conjiciunt, sed potius ex eorum, qui in tale conjiciuntur incendium: ut efficiaris quoque ex iis qui salvantur, non ex iis qui comburuntur. Etenim ros magnus est, nequaquam amore divitiarum ab inopum miseratione revocari: suntque omnibus ditiores, qui divitiis contemptis virtute claruerunt. Nam et illi tunc contemnendo regem, rege ipso effecti sunt clariores. Et tu itaque si mundi opes fideli mente despicias, toto eris mundo pretiosior: sicut etiam illi sancti, *Quibus dignus non erat mundus* (Hebr. 11. 38). Ut igitur dignus cælestibus efficiaris bonis, deride præsentia. Hoc siquidem modo et hic claritate virtutum, et in futuro præmiorum honore fulgebis, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium cum Patre et sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA QUINTA.

Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ecce Virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel (Isai. 7. 14).

1. Multos audio qui dicunt, quod præsentem quidem et evangelicæ veritatis eloquiis perfruentes, dignum tantis rebus commodant auditum, animoque contrahuntur: egressi vero ecclesiam, cum loco et animum repente mutant, exstinguentes prorsus totum illum devotionis ignem, quem sermo in eis prædicationis accenderat. Quidnam igitur adhiberi congruit, ne istud eveniat? Si scilicet consideremus in primis unde contingat. Unde itaque vobis accidit tanta mutatio? De conversatione nimirum parum attenta, et vitiosorum hominum assiduo pestiferoque colloquio. Non enim oportebat omnino a cætu ecclesiæ recedentes, contrariis huic studio negotiis implicari, sed domum continuo revertentes sacros replicare libros, et conjugem pariter liberosque ad eorum quæ dicta sunt collationem vocare, hisque altius animo ac penitus inserlis, tum demum ad ea quæ huic vitæ sunt necessaria curanda procedere. Si enim balneum egressus, publica conventicula evitas, ne beneficium balnei fomento partum negotia molestiora corrumpant: quanto magis cum ab ecclesiæ congregatione regrederis, hoc te oportet efficere? Nunc vero contraria agentes, cuncta disperdimus: nondum quippe utilitate sermonis firmiter in mente defixa, plurimus irruens sæcularium impetus actionum, omnia pariter evellit. Quod ne accadat, quoties a sancta congregatione disceditis, nihil magis necessarium judicate, quam ea quæ audiendo didicistis conservare meditando. Nimia enim omnino indevotio, et prorsus extrema est, ut quinque et sex dies quidem in rebus carnalibus consumentes, unum spiritalibus diem, imo exiguum diei partem nolitis impendere. Nonne quotidie cernitis filios vestros, ea quæ dicenda suscipiunt, totius fere diei continuatione meditari? Quanto id magis nos in spiritalibus studiis præstare debemus: alioqui nihil huc nos proderit convenire, haurientes vase undique hiantes rimis, atque undique perfluente: et ne tantum quidem studii in horum quæ diximus conservatione ponentes, quantum erga aurum argentumque solemus adhibere. Paucos enim plerumque nummos cum aliquis accipit, et sollicitè reponit in sacculo, et diligenter obsignat sigillo; nos vero postquam longe auro, gemmisque pretiosiora suscepimus eloquia, et inestimabiles spirituum opes bonorum, nequaquam ea in thesauro animæ recondimus continenda, sed passim atque negligenter mentes nostras effluere permittimus. Quisnam igitur nostri aliquando miserebitur, cum ipsi nobis tam aperte inveniamur inimici, atque in tantam nos pauperiem sponte cogamus? Ne igitur ista contingant, legem hanc nobis scribamus immobilem, nec nobis modo, sed conjugibus etiam liberisque nostris, ut unum hunc totius hebdomadis diem, quo ad audiendum concurritur, totum in eorum quæ dicuntur meditatione ponamus. Sic enim et multo magis dociles vos ad ea quæ sunt dicenda venietis, et ipsi minus experiemur laboris. Sed etiam scientiæ vobis lucrum profecto majus eveniet, quando memoriter prius audita retinentes, paratius atque instructius ad recentia convolatis. Non enim parum ad eorum quæ

dicuntur proficit intellectum, diligenter nosse sensuum consequentiam, quæ a nobis juncto lectionis tenore contextitur. Quia igitur impossibile est uno die cuncta transcurrere, ideo multis ea vobis commendamus diebus, contextu memoriæ interrupta jungentes, et longam seriem rerum, quasi catenam quamdam nostræ circumligantes animæ, ut integrum Scripturarum corpus appareat. Recordantes igitur diligenter quæ a nobis paulo ante memorata sunt, pergamus ad reliqua.

2. Quænam vero illa sunt, de quibus hodie disserendum est? *Hoc autem*, inquit, *totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam, dicentem*. Digna prorsus voce tantum signavit miraculum, dicendo: *Hoc autem totum factum est*. Quia enim quoddam pelagus immensum, et inestimabile misericordiæ Dei vidit profundum, atque in rem subito prodisse quod ante in spe non fuerat, ac repente naturæ leges solutas, reconciliationem Dei hominumque factam, superiorem cunctis ad inferiorem cunctis descendisse substantiam, et destructum maceriæ interstitium, et impedimenta submota, multoque his plura esse completa, uno fere verbo magnitudinem exprimendo miraculi, ait: *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino*. Ne, inquit, æstimes, quod istud modo primum decretum sit: olim hoc ordinatum a Deo atque dispositum est. Quod et Paulus ubique studuit ostendere. Jam vero ipsum Joseph ad Isaiam remittit, ut si a somno experrectus, verborum illius esset oblitus, tamquam quæ recens dicta essent, prophetarum verborum, in quorum meditatione nutritus fuerat, commonefactus, ea etiam quæ ab ipso dicta essent, mente contineat. Et Virgini quidem nihil tale est prorsus loquutus, nimirum quæ adhuc puella cum esset, horum notitiam non haberet: viro autem, ac præsertim justo, et prophetica assidue scripta meditati, consequenter hinc disserit. Et superius quidem ait, *Mariam conjugem tuam*: hic vero postquam prophetam adduxit in medium, tum demum ei credidit nomen virginitalis. Neque enim ante imperturbato quietoque animo et Virginem illam audisset et matrem esse: a propheta vero nihil erat auditurus novi, sed certe id quod longi erat temporis meditatione detritum. Ideoque ut quod dicitur facile credatur, in medium angelus adducit prophetam. Sed nec teste quidem tam claro contentus, ipsum sermonem ad Dei auctoritatem reducit. Non enim Isaiæ, sed Dei omnium gubernatoris illud dictum esse confirmat. Idcirco non ait, quod dictum est ab Isaiâ: sed, *Quod dictum est a Domino*. Os quippe fuerat Isaiæ, per quod sermo ipse erat egressus, responsum vero divinum. Quid ergo hoc oraculo prædictum est? *Ecce Virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel* (Isai. 7. 14). Et cur, inquires, non est hoc nomine, id est, Emmanuel, sed Jesus Christus vocatus? Quia scilicet non dixit, *Vocabis*: sed, *Vocabunt*, populi sine dubio, et ipse exitus rerum. Hic enim ab effectu nomen imponitur. Est enim mos Scripturæ, eventus rerum ponere nominum loco. Quid enim est aliud, *Vocabunt nomen ejus Emmanuel*, nisi, Videbunt oculi mortalium Deum inter homines versantem: qui etsi ante cum hominibus fuit, non tamen tam aperte tamque manifeste? Quod si hoc loco Judæi impudenter repugnent, rogabimus eos, Quando igitur puer vocatus est, *Velociter spolia detrahe, cito prædare*? Nequaquam enim hic habent quod respondere possint. Cur igitur propheta dicebat, *Voca nomen ejus. Velociter spolia detrahe, cito prædare* (Isai. 8. 3)? Quoniam illo utique nato, detractio spoliiorum facta est, atque populatio. Merito igitur res quæ sub eo tam clara contigit, ipsi tamquam nomen imposuit. *Et civitas*, inquit, *vocabitur civitas justitiæ, mater civitatum, fidelis Sion* (Isai. 1. 26). Nec tamen invenimus quod aliquando civitas justitiæ nominata sit, sed in Jerusalem semper appellatione permansit. Verum quia istud evenit in melius populi moribus conversis, civitatem ita prædixit vocandam. Cum enim tale aliquid acciderit, ut is per quem id effectum sit, aut qui ejus fructum perceperit, ex facto quam ex nomine clarius indicetur, nomen ejus appellat ipsam rei quæ facta est veritatem. Si vero hinc confutati atque convicti aliam moverint questionem, atque aliter appellationem Virginis intelligere conentur, aliosque nobis interpretes proferentes atque dicentes, Non dixerunt Virginem, sed puellam: primo quidem dicemus illud, quoniam ad faciendam vere translationis fidem, omnibus aliis jure Septuaginta interpretes sint digniores. Siquidem alii post adventum Domini interpretati sunt, Judæi siquidem permanentes, meritoque suspecti: quippe qui inimice et subdole multa corruperint, et data prorsus opera a prophetis mysteria prædicta celaverint. Septuaginta vero ante centum, et aliquando amplius Dominici adventus annos, ad interpretandum tot ac pariter accedentes, ab omni suspitione hujusmodi vindicantur. Atque ob ipsum temporis intervallum, et illorum numerum, ac consensum, magis fide digni utique fuerint.

3. Sin autem illorum qui postea interpretati sunt, testimonium proferre maluerint, sic quoque a nostra proveniet parte victoria: siquidem Scriptura adolescentulæ vel puellæ nomine virginem appellare consuevit. Idque non in feminis solum, verum etiam in viris sæpe signatum est. *Juvenes*, inquit, *et virgines, senes cum junioribus* (Psal. 148. 12). Ac rursus de puella loquens quæ virginitaliter corporis violenter oppressa perdidit: *Si*, inquit, *proclama-verit adolescentula* (Deut. 22. 27): id est virgo. Et ea quidem quæ superius dicta sunt, hunc sensum facile confirmant. Non enim simpliciter posuit, *Ecce virgo in utero habebit*: sed cum ante dixisset, *Ipse Dominus dabit vobis signum, continuo subjecit, Ecce virgo in utero habebit* (Isai. 8. 14). Et certe nisi virgo maneret quæ in utero esset habitura, sed hoc communi fieret lege connubii, quod tandem id quod fiebat, signum fuisset? Signum quippe omnem prorsus consequentiam, et ordinem rerum debet excedere, et novum debet esse in omnibus, atque a solemniori more diversum: aliter vero signum esse non poterit. *Surgens autem Joseph a somno, fecit sicut præcepit ei angelus Domini*. Vidisti certe obedientiam,

vidisti animum facile sacris fidem sermonibus accommodantem, vidisti mentem omnino vigilantem, ac nulla prorsus corruptione violatam. Neque enim saltem ipso susceptionis suæ tempore triste aliquid et absurdum est molitus in Virginem: et nunc quoque cum eadem illa suspensio relevatus est, non modo illam non conatur expellere, sed et secum retinet, et totius dispensationis minister efficitur. *Et accepit Mariam conjugem suam.* Nempe consideras quam frequenter evangelista hoc Virgini nomen imponat, nolens interim mirabile illud revelare mysterium, sed tamen jam extinguens suspicionem malignam. *Cum autem accepisset, non cognovit eam donec peperit filium suum primogenitum.* *Donec*, hic posuit non ut suspiceris quod vel postea aliquando cognoverit: sed ut discas quod etiam ante partum omnino intacta permanserit. Cujus igitur, inquires, rei gratia *Donec* hic positum est? Sæpe Scriptura divina hac uti eloquutione consuevit, ut dicendo, *Donec*, non definitum aliquod tempus includat. Nam et cum a Noe corvus ex arca esset emissus: *Non est*, inquit, *reversus donec siccaretur terra* (Gen. 8. 7). Et certe nec postea invenitur redisse. De ipso etiam loquens Deo: *A sæculo*, inquit, *et usque in sæculum tu es* (Psal. 89. 2). Sed nullum hic profecto terminum posuit. Rursus altitudinem pacis annuntians: *Orietur*, inquit, *justitia ejus, et abundantia pacis, donec auferatur luna* (Psal. 71. 7): non tamen finem pulchro huic statuit elemento. Ita etiam hoc loco, *Donec* posuit, ut a suspitione illud quod ante partum tempus fuit, absolveret. Postea vero quod sequitur, tibi jam æstimandum reliquit. Quod enim ab eo tibi dicendum erat, hoc ipse dixit, quod intacta fuit usque ad partum Virgo: quod vero ex præcedentibus consequens erat atque manifestum, tuo intellectui dereliquit; ut est certe istud: Quoniam nec postea quidem eam quæ tali modo mater effecta est, et novo illustrata partu, novoque puerperio, ille justus aliquando fuerit ausus attingere. Si enim cognovisset eam, et loco habuisset uxoris, quomodo illam Dominus quasi absque solatio, et neminem penitus habentem, discipulo commendare curasset, jubens ei ut eam reciperet in sua? Unde igitur, inquires, fratres ejus dicuntur Jacobus et Joannes? Non aliter omnino, quam quo ipse Joseph Mariæ putabatur maritus. Multa quippe sunt ad opacandum illius partus mysterium obducta velamina, propter quod ita etiam eos Joannes vocabat dicens: *Neque enim fratres ejus credebant in eum* (Joan. 7. 5). Sed tamen hi ipsi qui parum ante crediderant, clari postea in fide ac mirabiles exstiterunt. Quando enim Jerosolymam Paulus ascendit, ut cum cæteris apostolis de dogmatum varietate conferret, continuo intravit ad Jacobum. Tam enim fuit ille mirabilis, ut episcopatum primus acciperet. Aiunt autem genua ejus obduruisse callo, tantamque in eo fuisse carnis incuriam, ut adhuc viventis omnia fere membra morentur: atque assiduitate orationis, jugique ad pavementum prostratione corporis, frontem quoque ejus callo similiter obductam, ut nihil fere a cameli genibus, si duritiem spectes, discreparet. Hic etiam Paulum, cum postea iterum Jerosolymam venisset, maturitatis suæ sermone moderatus est, dicens: *Vides, frater, quot millia sunt credentium ex Judæis*, etc. (Act. 21. 20). Tantus illius erat pro ædificatione Ecclesiæ zelus; tantaque prudentia, imo Dei in illo gratia de Christi virtute resplendens. Qui enim obtrecebant Domino in carne constituto, adhuc in carne passibili, ita eum et admirati sunt, et coluere post mortem, ut cum multa pro illo cupiditate morentur: quæ certe maxime effectum resurrectionis ostendunt. Propterea quippe ad ultimum clariora servavit, ut absque ullo esset ambiguo virtutis tam grande documentum. Si enim nos eos quoque quos admiramur vivos tamen obliviscimur mortuos: quomodo illi quem audebant irridere viventem, Deum esse post mortem putarent, si eum nihil aliud esse quam hominem credidissent? Quomodo autem pro illo elegissent mortem etiam subire, nisi manifestum in ipso cognovissent resurrectionis exemplum?

4. Hæc vero dicimus, non ut audiat solummodo, verum etiam ut quæ auditis imitemini, fortitudinem scilicet, constantiam, omnemque justitiam: ut nemo de se desperet, etiamsi antea desidia torpore languebat, ut unusquisque nostrum nulla in re alia spem suam, nisi post Dei misericordiam in morum sanctitate constituat. Nam si istis omnino nihil profuit vel patria, vel domo, vel propinquitate Christo fuisse conjunctos, antequam de propria fulgerent virtute: qua nos dignos venia putamus, qui de justis propinquis ac fratribus gloriamur, nisi eos ipsos fuerimus imitati? Nam et propheta idipsum significans ait: *Frater non redimit, redimet homo* (Psal. 48. 7): etiam si Moses fuerit, etiam si Samuel, etiam si Jeremias: audi tamen quid ad illum loquatur Deus: *Noli*, inquit, *orare pro populo isto: quoniam non exaudiam te* (Jer. 11. 14). Quid igitur miraris, si non exaudiat supplicentem? Etiam si ipse, inquit, Moses adesset, atque Samuel, me tamen eorum pro talibus deprecantium non placeret oratio. Sed Ezechiel saltem si supplicet, audiatur. Verum ipsi quoque dicit Dominus, *Quoniam si assistat Noe et Job, et Daniel, filios suos et filias non liberabunt* (Ezech. 14. 14. 16). Etiam si Abraham patriarcha pro iis supplicet, qui in suis vitiis permanendo immedicabiliter ægrotant, abibit Deus relinquens rogantem, ne vocem pro talibus intervenientis exaudiat. Et si Samuel rursus exorans pro aliquo indigno deprecetur, continuo ad ipsum clamabit Deus: *Usquequo tu luges Saül* (1. Reg. 16. 1)? Etiam si pro sorore quispiam incompetenter oraverit, audiet quod Moses: *Si conspuens conspuisset pater ejus in faciem ipsius, nonne esset immunda* (Num. 12. 14)? Non igitur quasi oscitantes et desides, ex aliorum meritis pendeamus. Habent enim vim pro nobis, et quidem maximam, orationes supplicationesque sanctorum: sed tunc profecto cum nos quoque idipsum per penitentiam postulamus, et ad studia meliora confugimus. Alioquin etiam Moses ipse, qui et fratrem

¹ In Græco, *ὅτι οὐκ ἀνακούσσει σε*, id est, si te non audio.

suum, et sexcenta illa millia armatorum ab imminente Dei liberavit ira, sororem tamen suam nequivit eruere. Et certe non erat æquale peccatum. Illa injuriosius de Mose fuerat quiddam loquuta : at vero omnis illa multitudo, quam diximus, rectam in Dominum impietatem commiserat. Sed hanc tamen vobis quæstionem potius relinquo, ipse vero id quod multo est difficilius, conabor absolvere. Quid enim jam de sorore dicamus, quando tanti ille dux populi sufficere sibiipso quoque deprecando non valuit, sed post mille ærumnas laborum, et quadraginta annorum commendatum sibi a Domino principatum, prohibitus est a Domino terram repromissionis intrare, quam toties eis divinus fuerat sermo pollicitus? Quid igitur in causa est? Nequaquam utilis in illam terram sancti Mosis fuisset ingressus, sed cum magno damno conjunctus, et qui omnino plurimos Judæorum in maximam erroris ruinam supplantare potuisset. Si enim quia per illum fuerant de sola Ægypto liberati, relicto Deo, tantummodo Mosen requirebant, ipsius esse prorsus cuncta illa beneficia credentes : hunc si introductorem quoque in terram repromissionis habuissent, in quæ non illi impietatis prærupta cecidissent? Ut igitur omnis hujusmodi amputaretur occasio, ipsum quoque ejus est occultatum sepulcrum (*Deut. 34. 6*). Et Samuel quidem Saûlem ab ira Dei liberare non potuit, Israeliticum vero sæpe populum salvavit (*1. Reg. 16. 1*). Jeremias quoque Judæos non eripuit ultioni; alium tamen quemdam salvasse memoratur. Daniel etiam sapientes Babylonie ab interitu liberavit, nec tamen Judæos jugo captivitatis absolvit (*Don. 2*). In Evangelio vero cernimus, non in aliis atque diversis, sed in eisdem ipsis fieri utrumque personis, et unum eundemque hominem, nunc quidem sufficientem ad liberationem sui, nunc vero ipsum propriæ salutis effici proditorem. Nam ille quidem mille talentorum debitor, multis precibus supplicando semetipsum periculo liberavit, postea vero idipsum impetrare non valuit : alter vero e contrario, cum prius perditioni semetipsum totum dedisset, postea tamen sibi plurimum profuit. Quis vero iste est? Qui scilicet bona patris absumperat (*Luc. 15. 30*). Ex quibus profecto redolet, quod si negligentes fuerimus ac desides, nec per aliorum quidem possumus merita salvari. Si vero mente vigilemus, etiam per nosmetipsos istud valeamus efficere, et multo magis nostro, quam alieno tuti esse suffragio. Nam et Deus salutem nostram, non tam aliis rogantibus pro nobis vult donare, quam nobis : ut hoc ipso quo iram in nos ejus placare cupimus, ad studia meliora migremus, et fiduciam bonæ conscientie colligamus. Sic enim Chananæam illam aliquando miseratus est; sic etiam meretrici donavit salutem; sic latronem a cruce in paradysum transtulit, nullius patroni, nullius precibus mediatoris inflexus.

5. Et hæc dicimus, non ut supplicandum esse sanctis negemus, sed ne nosmetipsos in otium ac desidiam resolvamus, et dormientes ipsi aliis tantummodo nostra curanda mandemus. Nam cum dixisset, *Facite vobis amicos*, non hic restitit, sed adjecit, *Ex iniquo mamona* (*Luc. 16. 9*) : ut scilicet tuum id esset ac proprium. Nihil quippe hic aliud quam misericordie opera signavit : quodque mirandum est, non exactam nobiscum rationem subducit, dummodo ab iniquitate desistamus. Quod enim dicit, hujusmodi est : Acquisisti antea male, impende jam bene : collegisti hactenus inique, disperge nunc juste. Atqui quæ tandem ista virtus est donare de talibus? Sed tamen amans hominem Deus eousque descendit, ut si ista faciamus, bona nobis magna promittat. Verum nos in tantum stultitiæ amenitiæque processimus, ut nec ex iniqua aliquid possessione tribuamus : sed et cum rapinis mille ditati vel minimam partem forte dederimus, omnia nos jam impluisse credimus. An non forte audisti apostolum pronuntiantem, quoniam *Qui parce seminat, parce et metet* (*2. Cor. 9. 6*)? Qua, quæso enim, ratione parcis ac retines? Non est istud impendere, sed augere : neque fructus ac negotiatio impensa dicenda est. Ubi enim semen est, ibi etiam multiplicatio fructuum consequitur. Tu vero si terram quidem pinguem ac fertilem coleres, et quæ plurimum esset opportuna seminibus, non tantum illam propria horrea seminando vacuares, verum etiam mutuaveris aliunde quod sereres. Maximum namque detrimentum putares, in re tali diligere parcitatem : cælum vero cum culturus sis, ubi nulla aeris inæqualitas, corruptio nulla ventorum est, sed plurimo ubique cum sœnore semina jacta proveniunt, cunctaris atque dissimulas, nec intelligis quia possumus et parcendo perdere, et spargendo colligere? Sparge ergo, ne perdas : noli retinere, ut magis congreges, sed fructuosissimo eroganda genere ut lucreris, impende. Et si servare illa oportet, noli ea tu servare; hoc enim modo universa dispareunt : sed Deo potius cuncta committe, et nemo quidquam poterit inde diripere. Noli igitur tu hic velle negotiari : neque enim nosti lucra colligere : sed eum potius sœnere, qui longe majorem sœnore reddit usuram : ibi (inquam) potius sœnere, ubi nulla invidia prorsus, nullus timor, nulla accusatio, nullæ versantur insidiæ : sœnere nullius rei penitus indigentem, sed propter te tamen tamquam necessaria postulantem. Da pascenti omnes, et propter te esurienti, ne ipse egestate moriaris. Da ei qui idcirco pauper effectus est, ut te divitem faceret : sœnere unde possis non mortem fructificare, sed vitam. Istæ namque usuræ regnum, illæ autem acquirunt gehennam; illæ enim avaritiæ sunt, istæ vero philosophiæ; et illæ quidem crudelitatis, istæ vero pietatis. Quam ergo satisfactionem parare poterimus, qui cum et amplius, et tutius, et opportunius possumus accipere, et cum libertate omni, et absque formidine, absque obtreptionibus ac periculis possidere, a talium lucrorum studio recedentes, villia ista sectamur ac turpia, continuo peritura, ac maximum nobis paritura supplicium? Nihil enim præsentī usura turpius, nihilque crudelius. Siquidem hujusmodi sœnerator negotiatur aliena discrimina, et uberiores, ut putat, quæstus de alterius infelicitate consequitur, atque insuper quasi pietatis mercedem reposcit, velut metuens ne immisericors forte videatur : cum profecto prætextu miserendi, atque opem ferendi, ma-

jorem misero foveam crudelitatis effoderit, specie juvandi atterens inopem, ac manum porrigendo dejiciens, et quasi in portum ex tempestate suscipiens, sed improvise turbine in multo magis crudele naufragium, velut inter scopulos ac latentia saxa demergens. Quid igitur, inquis, hic præcipis? ut scilicet pecuniam congregatam, mihi quæ utilem in usus alterius commodem, nec ullam inde prorsus mercedem reposcam? Absit. Non ego istud dico, sed satis cupio etiam te pro illa accipere mercedem: non hanc sane vilem et prorsus exiguum, sed longe utique majorem. Usuram enim tuam, non aurum volo esse, sed cælum. Cur ergo in paupertate te ipsum concludis? Cur terræ totus affigeris, nimiumque in ea sordide volutaris, et repetis exigua pro magnis? Hoc enim illorum est qui ditari prorsus ignorant. Cum enim Deus pro parvula quadam pecunia, bona tibi cælestia et æterna promittat: tu vero dicas, Cælum mihi non det, sed pro cælo largiatur aurum, quod profecto perituum est: hoc est velle in pauperie remanere. Qui autem veras opes ac divitias concupiscunt, ea quæ mansura sunt potius eligunt, quam illa quæ pereunt: perennes opes potius ac inexhaustas, quam eas quæ consumuntur: hujusmodi enim præponunt magna parvis, et temporalibus sempiterna, fiuntque digni qui utraque percipiant. Qui enim cælum terræ amore contemnit, etiam istam profecto perdet: qui vero huic illud præponit, utriusque potietur: et multo certe tutius, multoque jucundius. Quod ut etiam nobis fiat, despicientes cuncta omnino præsentia bona, potius eligamus futura. Ita enim et illis et istis fruemur, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria cum Patre et sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA SEXTA EX CAPITE II.

Cum autem natus esset Jesus in Bethlehem Judææ, in diebus Herodis regis, ecce magi ab oriente venerunt Jerosolimam, dicentes: Ubi est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, et reliqua.

1. Multa nobis opus est vigilantia, multis precibus, ut præsentis difficultatem loci possimus absolvere: et discere quinam isti sint magi, et unde venerint; et quonam modo, quoque suadente: quænam etiam illa fuerit stella, quæ magos ad Christum usque perduxerit. Quinimo si placet, ea primum proferamus in medium, quæ de hoc loco disputant veritatis inimici. Siquidem tantum amentię illis diabolus inspirat, ut hinc quoque se contra virtutis rationem opinentur armari. Quidnam ergo proponunt? Ecce, inquit, etiam Jesu nato sidus apparuit: quod certe grande documentum est, certissimam astronomiæ esse rationem. Porro id aperte falsum convincitur. Si enim secundum legem est natus astrorum, quomodo astronomiam solvit, fatumque destruxit, et dæmonum os obturavit, ac totum omnino exclusit errorem, omnemque vanissimam artis hujus obruit officinam? Quonam etiam pacto magi ex stella illa Judæorum regem illum esse didicerunt, cum certe non istius regni ille rex esset, sicut etiam Pilato ipse respondit: *Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo* (Joan. 18. 36)? Nihil quippe tale monstravit, quale mundi hujus reges habere conspiciamus. Neque enim hastatas ille atque clypeatas ostendit militum catervas, non equos regalibus phaleris insignes, non currus auro ostroque fulgentes. Non enim istum, nec alium quempiam similem circa se habuit ornatum: sed vilem hanc prorsus vitam egit ac pauperem, duodecim tantummodo homines, eosque despicabiles secum circumducendo. Sed et si regem illum esse magi noverant, cujus rei tamen gratia ad eum venirent? Neque enim istud ad astrologiæ spectat artem, ut eos qui nascuntur cognoscant stellis: sed ut ex hora punctove nascentium, ea quæ illis sunt eventura prædicat, ut aiunt. Isti vero neque parienti adstiterant matri, neque tempus quo rex noster natus esset agnoverant, ut hinc videantur præcineri futura sumpsisse principium: sed e contrario, cum multum ante tempus in regione sua stellam apparere vidissent, venerunt ad eum qui erat natus, videndum. Quod quidem ipsum, quantum ad rationem spectat humanam, multo esse inconsequentius comprobatur, quam id quod paulo ante præmissum est. Quænam enim magos ratio commovit? quænam etiam spes impulit præmiorum, ut ad regem adorandum venirent tam vasto præsertim a se terrarum spatio separatum? Quod et si super ipsos regnaturus fuisset, nec sic quidem haberet peregrinatio tam longa rationem. Nam si in regali fuisset aula natus ac patre regnante, consequenter forte quis diceret istos in honorem patris puerum adorare voluisse, et hoc sibi ad conciliandum regis animum suffragium comparasse: nunc vero cum illum nec suum regem sperent futurum, sed gentis alienæ, magnoque spatio ab illorum regione divisæ, neque patrem ejus regem esse videant: qua ratione tanti iter laboris arripiunt, et adorant parvulum in matris gremio pauperis collocatum, et offerunt munera, maximo certe cum periculo ista omnia facturi? Audiens enim hæc ab eis Herodes, pariterque populus, turbatus est. Verum hæc, inquis, minime isti præsciebant. At omni prorsus ratione nuda hæc probatur objectio. Nam etsi valde insipientes fuissent, istud tamen nequaquam ignorare potuissent, quod ingressi urbem in qua rex alter habitaret, talia prædicando, aliumque illius populi regem esse monstrando, non mille contra se gladios commoverent. Cur ergo etiam adorarunt pannis adhuc infantis colligatum? Nam si virilis jam fuisset ætatis, dicere quis forte potuisset, quod aliquod ab eo auxilium præstolantes, in apertum se periculum tradidissent. Quod tamen ipsum extremæ omnino fuisset dementiæ, ut Perses aliquis ac barbarus, nullumque habens cum

Judæorum gente consortium, vellet a domo sua patriaque discedere, relinquere etiam famulos, amicos, propinquos, regnoque se alterius subjugare.

2. Si vero id stultum fuisset, multo id quod sequitur esse stultius comprobatur. Quid vero istud est, quod scilicet tam longi spatia itineris emensi, cum adorassent puerum, multosque adversum se excitassent tumultus, continuo sunt reversi? Quæ vero etiam regni vidisse feruntur insignia? Humile profecto tugurium, squalidumque præsepium, et parvulum pannis vilibus involutum, et matrem pauperulam. Cur vero ipsa obtulere munera? quæ de causa? Putasne lex erat, aut mos aliquis, ut ubicumque terrarum regibus natis hujus tribueretur devotionis obsequium: et isti totum prorsus circumeuntes orbem, eos quos scirent ex vilibus atque pauperibus reges futuros, suppliciter adorarent, et hoc antequam illi solium regale conscenderent? Sed omnino nullus id dixerit. Cujus ergo illum adoraverunt rationis intuitu? Sed et si de præsentibus aliquid beneficiis cogitabant, quid tandem remunerationis a parvulo et matre inopi sperare potuerunt? An vero ut in posterum sibi apud regem gratiam collocarent? Et unde scire illi poterant quod ille non oblivisceretur tam properatæ adorationis jam maturus in regno, qui in ipsis adhuc fuisset incunabilis adoratus? Quod si illum crederent a matre admonendum, illi tamen supplicio essent quam præmio digniores, qui eum in tam apertum periculum, non tam adorando, quam prodendo tradiderant. Hinc siquidem Herodes profecto turbatus, omni puerum cura quærebat, omnique eum interimere cupiditate properabat. Ita enim se res habet, ut ubi quispiam regnante alio alterum regem dixerit futurum, eumque adhuc puerum et privatum notum fecerit, mille eum periculis exponat, atque in apertum tradat interitum. Videsne quanta hic absurda nascentur, si juxta humanam consequentiam, moremque communem hæc esse intelligenda credamus? Nec tamen ista solum, sed plura etiam alia proferre possumus, majorem habentia questionem, quam ista quæ diximus. Sed ne obscuris obscura nectentes, fastidium vobis laboremque faciamus, age jam ad ea quæ proposita sunt explanda veniamus, ab ipsa sumentes stella absolutionis exordium. Cum enim didicerimus quænam sit illa stella, vel qualis: et utrum una de multis, an prorsus nova, et ab aliis discreta sideribus, et utrum naturaliter stella sit, an tantum stellæ speciem præ se ferat: cum, inquam, didicerimus ista, facile sciemus et reliqua. Unde ergo manifestius poterunt ista cognosci? De ipsa profecto evangelicæ lectionis historia. Quod enim non una fuerit hæc stella de pluribus, imo, ut ego arbitror, nec stella omnino, sed quædam, invisibilis virtus in specie sideris figurata, ab ipso primum itinere monstratur. Non est enim stella, omnino non est, quæ per hanc cæli plagam cursum tenere doceatur: sed sive dixeris solem, sive dixeris lunam astraque cætera, ab oriente ferri omnia in occidentem videmus. Hæc vero a septentrione in meridiem stella veniebat. Sic enim secundum locorum situm Palæstina spectabat ad Persidem. Secundo vero etiam de tempore istud probari possibile est. Neque enim in nocte cernitur, sed lucente prorsus die, ac sole fulgente. Quam lucendi vim non modo stella nulla, sed nec ipsa quidem luna sortita est: quæ licet multo clarius omnibus coruscet astris, continuo tamen ortu solis absconditur: et quæ prius illustrabat omnia, sub multo clariore sidere vix ipsa conspicitur. Hæc vero stella ipsos etiam solis radios proprio quodam præcipuoque fulgore superabat, clarius illis profecto apparens, atque in tanto eorum lumine magis ipsa resplendens. Tertio autem ab ipsa interpolatione lucendi stellæ hujus novitas indicatur. Nunc enim occultabatur omnino, nunc toto prorsus fulgore radiabat. Nam usque ad Palæstinam venientibus magis, quasi dux itineris semper apparuit: cum vero Jerosolymam introissent, sese rursus abscondit. Deinde cum Herodi causam itineris indicassent, eoque relicto ad puerum pergerent adorandum, iterum se illis eadem stella monstravit. Hoc autem non agit motus sideris, sed virtus quædam plena rationis. Neque enim proprium quempiam illa tunc stella cursum tenebat, sed cum eos oporteret pergere, etiam ipsa pergebat: cum vero standum esset, stabat opportune ac decenter cuncta dispensans: sicut etiam illa quondam in eremo nubes columna pro opportunitate rerum nunc stabat loco, ibi castra figenda declarans, nunc progrediens movebat exercitum (*Exod. 13. Num. 9*). Quarto etiam ab ipso demonstrationis modo facile istud lucideque perspicitur. Non enim in excelso constituta cæli eum qui inquirebatur a magis ostendit locum, neque enim sic discere illi aliquando potuissent: sed descendens, et inferiorem aeris partem tenens, istud effecit. Nostis enim, quod tam exiguum et humilem locum, ac breve tugurium, quod, ut ita dixerim, corpusculum illuc parvuli continebat, nequiverit de cælo stella monstrare. Neque enim tantam illius brevitate loci, tam inestimabilis altitudo iis qui videre cupiebant, veluti certa nota designare potuisset, quod certe per facile a lunari potest orbe cognosci. Luna enim cum sideribus tantum præcellat, in tam grandis latitudinem diffusa terræ, cunctis mundi habitatoribus creditur esse vicina. Quemadmodum igitur stella tam exiguum locum, tugurii scilicet atque præsepis, ostendit, nisi sublime illud relinquens ad inferiora venisset, superque ipsum fere caput pueri constitisset: quod etiam evangelista significans, *Ecce, inquit, stella quam viderant in oriente, præcedebat eos usque dum veniens staret supra ubi erat puer*. Nempe consideras quantis ex rebus evangelista doceat, quod non sit hæc stella una de cæteris, neque secundum consequentiam astrologiæ puerum ostendat astrologis.

3. Cur igitur apparuit? Ut videlicet infidelitatem Judæorum magis magisque convinceret,

et ingratis omnem prorsus aditum excusationis obstrueret. Quia enim Christus adveniens Veteri Testamento erat finem daturus, universum vero mundum ad se vocaturus adorandum: qui utique mari terraque esset colendus, ab ipsis statim initiis nativitatis ostium gentibus reserat, et sic quoque domesticos cultores suos erudit, dum invitat alienos. Quia enim audientes prophetas, qui adrentum ejus sæpe promiserant, parum attente eorum verba pensabant, a longinquis regionibus venire fecit et barbaros, qui apud illos natum inquirerent regem, ut Persico primum sermone discerent quæ prophetis nuntiantibus discere noluerunt: ut si bonæ fuerint voluntatis, maxima juventur occasione credendi; si vero contra manifesta contenderint, omni prorsus excusatione priventur. Etenim non suscipientes Christum post tantorum de illo testimonia prophetarum, quo tandem impietatem suam obducere colore potuissent, quando vidissent magos unius apparitione stellæ, et inquisisse Christum, et inventum suppliciter adorasse? Quod igitur de Ninivitis fecit Deus, mittens ad eos Jonam: quod in Samaritana atque Chananæa, hoc etiam fecit in magis, et idcirco dicebat: *Viri Ninivite surgent et condemnabunt, et, Regina austri surget, et condemnabit generationem istam* (Matth. 12. 41. 42): quoniam illi quidem minoribus crediderunt, iste vero nec maximis. Et qua, inquis, ratione magos per stellam ducit ad Christum? At quoniam modo oportuit? prophe- tasne mitti potius? Sed nequaquam magi credidissent prophetis. An voce aliqua desuper in- sonare? Nec hanc quidem curassent. An angelum mittere? Verum hunc quoque forsitan præterissent. Propterea igitur omnia hujusmodi derelinquens Deus, per ea illos vocat, quæ familiaria eis consuetudo faciebat, mira quidem dispensatione pietatis ad hominum conde- scendens salutem. Ingens itaque magis et clarum ostendit astrum, quodque plurimum ab his quæ spectamus sideribus discreparet, ut eis de magnitudine, et de pulchritudine sideris, nec non etiam de ipsa novitate cursus admirationem moveret. Hæc itaque Paulus imitando, ab ara occasione sumpta, cum gentibus disserit, ex domesticis in medium proferens testi- monia poetis: Judeis aliquamdiu Christum absque interdicto circumcisionis annuntiat, et adhuc sub lege viventibus a sacrificiis sumit initia doctrinæ. Quia enim unusquisque consue- tudinis suæ amicitia ligatur, et Deus, et missi ab ipso ad totius orbis salutem homines, de ipso cujusque more gentis materias sibi assumunt dicendi. Ne igitur opineris eo indignum, quod magi per stellam vocantur. Hoc enim modo omnes Judæorum ceremonias, omnesque ritus et sacrificia, atque purificationes, et neomenias, et arcam, templumque ipsum repro- babis. Siquidem hæc omnia originem a gentium ruditate traxerunt. Sed Deus ob decéptorum salutem, per ea ipsa se coli passus est, per quæ illi dæmones ante coluerant, aliquamdiu illa in melius inflectens, ut eos paulatim et a consuetudine sua reduceret, et ad philosophiam perduceret altiores. Hunc igitur ipsum dispensationis suæ morem servavit in magis, quos per stellæ apparitionem vocavit, ut eos inde efficeret celsiores. Postquam igitur adduxerat, et veluti manu ad præsepe ipsum stella præeunte deduxerat, eis non jam per stellam, sed per angelum loquitur, ita eos gradatim ad meliora perducit. Hoc etiam Ascalonitis, hoc legitur fecisse Gazensibus, horumque finitimis. Etenim istæ quinque tunc urbes postquam letali plaga, arca ad se veniente, perculsæ sunt, nullamque ex tantis malis liberationem poterant inve- nire, vocatis vatibus et populi multitudine congregata, quemadmodum illa Dei placari pos- set ira, quærebant (1. Reg. 5). Tunc eorum respondere vates, ut juvenecas indomitas adhuc et primiparas ad plaustrum jungerent, quo arca veheretur, nulloque eas regente, quo vel- lent ire permitterent: sic apparitum esse dicentes, utrum a Deo plaga illa venisset, an communi quodam casu, atque ægritudine deperissent (Ibid. 6). Si, inquit, jugum su- perba cervice contriverint, atque mugientes ad vitulos recurrerint, casu id factum esse manifestum est: si vero directo itinere contenderint, et neque ad mugitum tentaverint redire vitulorum, neque in aliam regionem ignotæ viæ errore detorserint, liquido patebit Dei manu has urbes fuisse percussas. Quoniam igitur vatibus ista dicentibus, illarum tunc regionum populi crediderunt: eorumque implevere præceptum, Deus quoque condescensione solita, vatium sententiam comprobavit: nec majestate sua putavit indignum, in effectum operis pro- fanorum dicta perducere, idque agere ut illi fideliter viderentur ista suasisse. Ad majorem siquidem Dei gloriam pertinebat, si virtus ejus etiam inimicorum testimonio panderetur, et si ipsi quoque gentilitatis magistri consonam ferrent de viri Dei potestate sententiam. Multa- que præterea horum similia Deum dispensare invenimus. Nam in pythonissa quoque hunc tenuit dispensationis tenorem: quod vos jam ipsi juxta prædictam regulam potestis absolvere (Ibid. 28). Occasione igitur stellæ hæc a nobis dicta esse sufficiat, de qua vos dicere jam plura poteritis. *Da enim, inquit, sapienti occasionem, et sapientior erit* (Prov. 9. 9).

h. Tempus vero est, ut ad principium eorum quæ sunt lecta redeamus. *Cum autem natus esset Jesus in Bethleheme Judææ, in diebus Herodis regis.* Et magi quidem stellam prælucentem sequuti sunt: Judæi autem nec prophetis quidem insonantibus crediderunt. Quanam vero ratione et locum designat et tempus, dicendo, *In Bethleheme, et, In diebus Herodis regis?* qua vero de causa addidit dignitatem? Quam certe idcirco signavit, quoniam erat et alius Hero- des, qui interfecit Joannem: sed ille tetrarchæ honorem habuit, hic regis. Et locum ponit et tempus, ut nobis in memoriam revocet antiquas prophetias: quarum unam Micheas aliquando prædixit: *Et tu, inquit, Bethleheme terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda* (Mich. 5. 2); alteram vero patriarcha Jacob, qui nobis olim tempus ipsum tempus diligenter expressit, et adventus Christi signum evidens posuit dicendo: *Non deficiet princeps ex Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat cui reposita sunt: et ipse erit expectatio gentium* (Gen. 49. 10). Sed et illud quoque inquisitione dignum puto: unde ad hunc illi potuerunt intelle-

clum venire, et quis eos in hoc suscitasse credatur. Non enim mihi solius hoc esse stellæ videtur, verum etiam Dei, per quem illorum ad hoc anima commota est. Qui tale etiam aliquid in Cyro legitur rege fecisse, præparans eum ut Judæorum populum a iugo captivitatis absolveret (2 Paral. 36): non tamen sic istud operatus est, ut liberi arbitrii jura perfringeret. Siquidem etiam cum Paulum vocavit a cælo, non suam tantummodo gratiam, sed etiam illius fecit obedientiam relucere (Act. 9). Et cur, inquires, non hoc magis omnibus revelavit? Quia scilicet non omnes fuerant credituri. Erant quippe isti cunctis qui in illa versabantur arte, ad fidem paratiores. Nam et cum plurimæ aliæ gentes perirent, ad solos tamen Nini-vitas propheta directus est: et duo latrones juxta Dominum pependerunt, sed unus tantum electus est in salutem. Considera igitur horum et admirare virtutem, non modo, quia tam longi itineris subiere laborem, sed etiam quia tam simpliciter ac libere egere cum rege. Etenim ne subdole missi ab aliquo putarentur, et ducem sui itineris produnt, et longinquitatem regionis fatentur, et fiduciam mentis ostendunt. *Venimus, inquit, adorare eum.* Et neque tumultum populi atque clamorem, neque potestatem reformidant tyranni: unde mihi videntur isti etiam in regione propria facti esse postea civium suorum magistri. Qui enim hic nequaquam ista dicere timuerunt, multo hæc ipsa liberius patriæ suæ hominibus prædicarunt: quippe præter stellæ indicium, habebant et angeli responsum, et propheta testimonium. *Audiens, inquit, Herodes rex, turbatus est, et omnis Jerosolyma cum illo.* Herodes quippe consequenter, utpote rex, et sibi pariter et liberis formidans, Jerosolyma vero quam tandem habuit causam timoris, cum certe illum audierit esse, quem salvatorem ejus, atque beneficium, et liberatorem propheta porro ante prædixerat? Quanam igitur ratione Judæi turbati sunt? De ipsa nimirum pravitate sententiæ, qua prius adversabantur Dominum beneficia conferentem: et tam gloriosæ quam consequuti fuerant ab eo libertati præferebant miserabilem illam, quam in Ægypto sustinuerant, servitutem (a). Tu vero diligentiam considera prophetalem. Nam hoc quoque ipsum olim propheta prædixerat: *Et cupient si nati sint, esse igne combusti: quoniam puer natus est nobis, et filius datus est nobis* (Isai. 9. 5. 6). Quamquam enim turbati, nequaquam tamen student videre quod factum est, neque ad adorandum euntes magos sequuntur: neque in tanta re, tamque mirabili aliquid curiositatis ostendunt: ita erant contentiosi pariter ac desides præ cæteris omnibus. Oportuerat namque eos continuo sentire, quantum sibi esset additum dignitatis, de tanti scilicet nativitate regis, qui Persarum ad se regionem ortu suo triumphante traxisset, et sub quo omnes populos possent legibus subjugare, utpote rebus in prosperiora surgentibus, et regno tam clare ab ipso regis sui fulgente principio. Qui tamen nec sic quidem in meliora mutantur, cum paulo ante captivitate fuissent Persica liberati. Erat enim omnino consequens eos animo volvere, ut si nihil de occultioribus altioribusque didicissent, felicitatem tamen suam ex ipsa præsentium novitate perdiscerent, meritoque dicerent: Si jam regem nostrum Persæ natum adeo contremiscunt, quando eum magis poterunt timere firmatum, ejusque imperiis obedire? Erant ergo profecto nostra omnium regnis gentium clariora: sed nihil prorsus hujusmodi desides animos suscitavit. Tantus siquidem illos torpor obsederat, eique conjuncta par invidia: quod utrumque vitium procul a nobis debemus arcere. Oportet enim eum qui adversus ista depugnat, ipso igne potiorum in se fervorem mentis accendere. Unde etiam Dominus ait: *Ignem veni mittere in terram; et quid volo, nisi ut accendatur* (Luc. 12. 49)? Propterea et sanctus Spiritus in specie ignis apparuit.

5. Verum nos cinere frigidiores, et mortuis insensibiliores facti sumus: et quidem cum ipsum Paulum beatum super cælum, adeoque cælum cæli volitare videamus, ipsoque igni ardentius transcendentem cuncta, et cuncta superantem, inferna scilicet ac superna, et tam præsentia quam futura, tam ea quæ sunt, quam ea quæ non sunt. Quod si supra te est illud exemplum, quamquam jam hic sermo torporis est (quid enim te amplius habuit Paulus, quia tibi illum impossibile credis imitari?), tamen ne aliquid contentiosius afferre videamur, prætereuntes Paulum, eos saltem qui primi in Christum crediderunt, consideremus. Qui certe et pecunias, et possessiones pariter et curas, atque occupationes vitæ hujus reliquerunt, seque totos tradiderunt Deo, cunctis prorsus diebus ac noctibus ipsius adherendo sermoni. Hæc est enim spiritalis natura flammæ, ut nullam secum carnalium voluptatum ardere patiatur, sed in alium nos amorem semper traducat. Et idcirco talium rerum cupidus, etiam si cuncta quæ possidet cogatur impendere, si deridere gloriam, si exhorreere delicias, si ipsam postremo exponere vitam, cum ingenti omnia facilitate perficiet. Etenim præcipuus quidem illius ignis ardor cum alicujus mentem fuerit ingressus, totum inde torporem ignaviæque depellit: et eum cujus semel pectus invaserit, omni prorsus alite præstat esse leviorum. Jamque iste talis ea quæ videntur cuncta despiciens, in compunctione continua perseverat, largo assidue fluens fonte lacrymarum, multamque hinc capiens voluptatem. Nihil quippe ita conglutinat atque unit Deo, ut illæ lacrymæ quas et peccati dolor et amor virtutum effundit. Qui enim talis vitæ conservat tenorem, etiam si in medio urbis videatur habitare, quasi in eremi tamen vastitate requiescit, et inter solitudines montium, et secreta convallium. Nullo enim tumultu rerum, strepituque concutitur: nihil de præsentium avocatione conspiciens, neque ullam satietatem de hujusmodi luctu lacrymisque percipiens, sive propria peccata, sive etiam lamentetur aliena. Et idcirco Christus hos præ cæteris pronuntiavit beatos, *Beati, inquit, qui lugent* (Matth. 5

(a) Juxta Græcum, legendum esset, *miserabilem Ægyptiacarum carnium comestitionem*

5.). Et quemadmodum, inquires, Paulus ait: *Gaudete in Domino semper (Philipp. 4. 4)*? Dixit hoc quidem ille, confiteor: sed eam proculdubio quæ ex his nascitur lacrymis significans voluptatem. Sicut enim mundi gaudium tristitiæ consortio copulatur, ita etiam secundum Dominum lacrymæ jugem pariunt certamque lætitiā. Sic etiam illa in evangelio meretrices quoque ipsas honestate superavit, et incredibilis in Christum amoris igne succensa, et a maximis sordibus peccatorum largissimo lacrymarum fonte purgata. Quia enim perfecte incaluerat pœnitendo, bacchari, ut ita dixerim, cœpit, desiderio exagitata Christi. Siquidem continuo et crines resolvit, et sanctos pedes uberius diluens lacrymis, ac propriis extergens capillis, pretioso rigavit unguento. Et hæc quidem extrinsecus cuncta faciebat; ea vero quæ in secreto mentis agitabat, multo his erant ignitiora, multoque majora, quæ tantummodo Deus ipse cernebat. Et idcirco omnis hoc audiens congaudet illi, ac de ejus virtute lætatur, ab omnique illam crimine decernit alienam. Si igitur nos maligni hanc de illius sermone conversione sententiam, intellige quanta jam benigni Dei liberalitate potiar, quantorumque etiam ante illum diem remunerationis ex ipsa pœnitentia fructum sibi congregari bonorum. Sicut enim post vehementes imbres, mundus aer ac purus efficitur: ita etiam lacrymarum pluvias serenitas mentis sequitur, atque tranquillitas, omnisque illa de peccatorum tenebris offusa caligo dissolvitur. Et sicut ex aqua et Spiritu, sic rursus ex lacrymis et confessione purgamur, modo ne ad ostentationem istud et laudem faciamus. Illa siquidem quæ hujusmodi desset intuitu, magis etiam culpa digna est, quam quæ corporalis studio pulchritudinis coloratur fucis, stibioque depingitur. Illas, inquam, ego requiro lacrymas, quæ non ostentationi proficiunt, sed compunctioni: quæ funduntur occulte, quæque ex illo dolore profluunt, quæ intra conscientiæ thesaurum, et pectoris arcana celantur, quæ per afflictas genas nullo hominum teste volvuntur, quæ summo in silentio et quiete desiliunt, quæ ex intimo cordis ebulliunt, quæ ex tribulatione et dolore nascuntur, quæque solius Dei oculis offeruntur. Quales certe illæ erant Annæ aliquando lacrymæ, de qua dicitur: *Labia ejus movebantur, vox autem ejus non audiebatur (1. Reg. 1. 13)*. At hæ lacrymæ vel solæ emittebant ad Dominum vocem omni buccina clariorem: et idcirco sterilitatem ejus in fecunditatem Deus mutavit, et quasi e duro quodam saxo agrum fertilem reddidit.

6. Si ergo tu quoque ejusmodi lacrymas fundas, etiam Domini tui efficiaris imitator. Nam ipse flevit et cum Lazarum suscitavit, et cum ad expugnandam respiceret civitatem (*Joan. 11. 35. Luc. 19. 41*). Sed etiam de Judæ prodicione simul ac perditione turbatus est. Itaque flentem quidem illum frequenter invenias, numquam vero ridentem, sed nec leviter saltem subridendo gaudentem. Nullus certe hoc evangelista memoravit. Nam quod et Paulus fleverit quidem, et per triennium noctibus id fecerit ac diebus, et alii de illo, et ipse de seipso testatur. Quod vero riserit, neque ipse usquam, neque de eo quispiam alius ostendit. Sed nec ullus sanctorum, vel de seipso vel de alio quopiam, tale quid aliquando significasse narratur. De sola sane Sara legimus hoc dictum, sed illico Dei voce correpta est. Et de filio Noe, sed propter illum risum servus factus est ex libero. Et hæc dico non ut risum prorsus abscindam, sed ut dissolutionem penitus extinguiam. Cujus etenim rei gratia in cachinnum solveris, et defluis, qui tantorum tibi sponte factus es causa mœrorum, ante tribunal Christi illud staturus terribile, et summa cum examinatione rationem pro cunctis actibus redditurus, cum utique non de iis solum judicandi simus, quæ voluntate atque proposito, sed etiam quæ coacti aliquando committimus? *Qui enim, inquit, negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo (Matth. 10. 35)*. Et certe plerumque contingit ut extorqueatur alicui negatio Dei, sed tamen non effugit ista supplicium. Nam pro hac quoque penas lueamus. Nec de his tantummodo puniendi sumus, quæ scimus, verum etiam quæ nescimus. *Nihil, inquit apostolus, mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum (1. Cor. 4. 4)*. Quin et pro iis quæ per ignorantiam et scientiam admittimus. *Testimonium, inquit, illis perhibeo quia emulationem Dei habent, sed non secundum scientiam (Rom. 10. 2)*. Verumtamen hoc eis ad purgationem omnino non sufficit. Sed et Corinthiis scribens, *Timeo, inquit, ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, et excidant a simplicitate quæ est in Christo Jesu (2. Cor. 11. 3)*. Pro tantis igitur peccatis pœnas daturus, securus tui sedes, miserabili risu, lugendisque facetiis te simul aliosque disperdens, et de sola deliciarum voluptate sollicitus, bona æterna contemnens. Si ergo inquis, ista non fecero, sed ad luctum fuero lacrymasque conversus, quem tandem fructum capessam? Profecto maximum, et omnino tantum, quantum sermo explicare non sufficit. In sæcularibus enim judiciis, quantumlibet post acceptam sententiam lamentaris et lugeas, non tamen effugies flendo supplicium: hic vero si toto corde ingemueris ad Deum, solvisti repente sententiam, veniamque consequutus es. Idcirco multa nobis de luctu loquitur Christus, et beatificando lugentes, et miseros pronuntiando ridentes. Non enim in theatrum, hoc est, ubi risus moveatur, neque in unum propterea sæpius convenimus, ut indecentibus cachinnis resolvamur: sed ut gemamus potius, et regnum ex hoc gemitu hereditemus futurum. Nam tu quidem si conspectui terreni regis assistas, nec subridere prorsus audebis: ipsum vero angelorum Dominum habens ubique præsentem, non ei cum tremore assistis maximaque reverentia; sed etiam illo et irascente, tu rides, nec vides quod amplius hinc eum commoveas, quam peccando commoveras. Neque enim ita peccantes aversatur Deus, quam eos qui post peccata securi sunt. Et tamen inveniuntur quidam tam insensibiles prorsus ac ferrei, ut post hæc verba etiam dicant: *Mihi vero utinam haud umquam flere*

contingat, sed præstetur mihi potius a Deo ludere omni tempore, et ridere. Quidnam, obsecro, tali inveniatur mente puerilius? Non enim Deus dat ludere, sed diabolus. Audi igitur quid passi fuerint aliquando ludentes. *Sedit, inquit, populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere (Exod. 32. 6).* Tales erant quondam in Sodomis, tales etiam tempore fuere diluvii. Nam et de illis Dominus ait: *Quoniam superbia, et saturitate panum, et divitiis affluabant (Ezech. 16. 49).* Illi quoque qui Noe tempore, cum per tot annos fabricari arcam viderent, fugiebant omnem compunctionis dolorem, et male blandæ tantum lætitiæ serviebant, nihil omnino erant providi futurorum: et propterea subita omnes illos mersit pœna diluvii, factumque est totius orbis commune naufragium.

7. Noli igitur hæc a Deo poscere quæ accipis a diabolo. Dei siquidem est humiliatam dare animam. trementem, pressam, pudicam, penitentem atque compunctam. Hæc enim sunt Dei munera, quia et nos talibus potissimum indigemus. Imminet namque nobis grande certamen, et adversus invisibiles lucta virtutes, adversus spiritualia nequitiae, et contra hujusmodi principatus et potestates pugnandum est (*Ephes. 6. 12*): beneque nobiscum agitur, si strenuam operam navantes, et sobrie viventes, et vigilantes possumus ferum ipsorum agmen sustinere. Quod si vero rideamus atque ludamus, jugem desidiâ confoventes, facillime ante pugnam quoque proprio torpore vincemur. Non est nostrum ergo assidue ridere, res solvi cachinnis, molliri deliciis: sed eorum potius, et earum quæ spectantur in theatris, quæ in lupanaribus inquinantur, eorum qui ad hoc sunt facti parasitorum et adulatorum. Non est, inquam, hoc eorum qui ad æternum regnum vocati sunt, quique in cælesti illa civitate conscripti, non est spiritualia arma gestantium: quod certe proprium est diabolo militantium. Ille enim est, ille qui etiam in artem jocos ludosque digessit, ut per hæc ad se traheret milites Christi, virtutisque eorum nervos faceret molliores. Propterea in urbibus etiam theatra construxit, et illos risuum ac turpium voluptatum incitatores paravit, et per illorum litem in universam urbem talem excitat pestem. Quæ nos fugere beatus præcipit Paulus (*Ephes. 5. 4*), suadens ut et stultitiam, et scurrilitatem a nobis longius repellamus: ex quibus risus multo perniciosior est, multoque deterior. Quando enim mimi illi atque ridiculi blasphemum ac turpe quid dixerunt, tunc potissimum quidque stolidiores solvuntur in risum: inde applaudentes magis, unde etiam illos lapidibus exagitare debuerant, qui fornacem ignis horribilis ex hujusmodi voluptate in suum ipsorum caput succendunt. Qui enim laudant ista dicentes, ipsi eis hæc exercere persuadent, et idcirco ipsi potius propter hæc merentur subire quod ob ista sancitum est supplicium. Si enim nullus esset talium spectator ac fautor, nec essent quidem qui aut dicere illa, aut agere curarent. Quando vero vos cernunt et artes proprias, et ipsa exercendi quotidiani operis loca, et illum quem ex his paratis quæstum, et prorsus omnia simul vanissimi illius spectaculi amore deserere, avidiori et illi ad hæc intentione rapiuntur, studiumque his majus impendunt. Et hæc dico non ut illos a crimine videar vindicare, sed ut vos discatis initium et caput iniquitatis hujus vos esse potissimum, qui totam prorsus diem in tam ridicula, tamque etiam perniciose voluptate consumitis, et honestum conjugii nomen, ac reverendum in illud negotium publicatis. Non enim tam ille delinquit, qui illa simulat, quam tu præ illo qui hoc fieri jubes. Nec solum jubes, sed etiam exultatione, risu, plausu adjuvas quæ geruntur, omnibusque prorsus modis hanc diabolicam confoves officinam. Quibus jam igitur oculis domi conjugem cernes, quam ibi in persona alterius tantæ vidisti injuriæ subiacere? quomodo autem non rubore suffunderis, quoties uxoris recordaris, quando eundem sexum tam fœde ibi videris publicatum.

8. Neque vero istud mihi opponas, quod jam quidquid ibi fit, simulatio et fictum argumentum sit, non etiam veritas rerum. Etenim simulatio ista plurimos adulteros fecit, et multas domos subvertit. Proptereaque maxime genio, quod tam grande malum hoc, malum esse non creditur: sed quod est multo deterrimum, et favor, et clamor, et plausus adhibetur et risus, cum in communem perniciem adulterium tam turpe committitur. Quid ergo ais, Simulatio est illa, non crimen? et propterea mille illi mortibus digni sunt: quoniam quæ fugere cunctæ prorsus imperant leges, ea isti non verentur imitari. Si enim adulterium malum est, malum est sine dubio ejus imitatio. Et nondum dico quantos adulteros faciant, qui hujusmodi adulteria histrionica simulatione representant, quemadmodum etiam impudentes horum spectatores efficiant. Nihil quippe obscœnius illo oculo, nihilque lascivius, qui spectare talia patienter potest; ne dicam libenter. Deinde quale illud est, ut cum in platea nudam feminam nolis aspicere, imo neque domi quidem, sed etiam si id forte contingat, in injuriam tui factum putes: cum vero ascendis theatrum, ut violes utriusque sexus pudorem, obtutusque proprios pariter incestes, nihil tibi inhonestum credas accidere? Non enim istud dicas, Meretrix est quæ nudata est: sed quia natura ipsa est, idemque corpus et meretricis et liberæ. Si enim nihil in tali re esse opinaris obscœnum, qua gratia cum idipsum in platea videris, a cœpto resillis incessu, et inverecundam severius exagitas? Nisi forte credis, eandem rem non similiter esse turpem, cum separati simus, et cum congregati omnes una sedeamus. Verum istud risus est prorsus, ac dedecus, et extremæ omnino verba dementiæ: potiusque est luto atque cœno omnem suam turpare faciem, quam tantæ spectaculo fœditatis. Non enim ita cœnum oculis noxium est, ut impudicus ille vultus, et nudatæ meretricis aspectus. Audi igitur quid jam a principio generi hominum nuditatem induxerit, et vel hoc pacto turpitudinem illam metue. Quid igitur nudos fecit homines? Inobedientia et diaboli consilium; tam hoc illi jam a principio semperque studio fuit. Verum illos quidem cum nudi essent, puduit tamen; vos eam rem laudi ducitis, juxta illud apostoli, *Gloriam in turpitudine ponentes (Philipp. 3.*

19). Quonam igitur te pacto deinceps aspiciet uxor a tali contumelia redeuntem? quemadmodum suscipiet, et alloquetur tam indigne naturæ muliebris conditionem sexumque fœdantem, atque a tali spectaculo captivum servumque redeuntem mulieris fornicantis? Si igitur hæc audientes doletis, maximas gratias vobis agere me, et debere confiteor. *Quis est enim qui me latificat, nisi qui contristatur ex me* (2. Cor. 2. 2)? Ne igitur desinatis supra hujusmodi licentia gemere, ac sæpius remorderi. Hic enim dolor fiet vobis conversionis ad meliora principium. Propterea et ego sermonem vehementius pressi, ut altiore quadam incisione ab eorum vos per quos inebriamini putredine liberarem atque ad puram revocarem animi sanitatem: qua quidem, et præmiis veræ pietati propositis, omnes nos potiri contingat, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria cum Patre et sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA SEPTIMA EX CAPITE II.

Et congregans omnes principes sacerdotum et scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei, In Bethlehem Judææ.

1. Vidisti certe, ut sermo superior ostendit, cuncta omnino quæ facta sunt, ad redargutionem proficere Judæorum: qui prius quam Christum viderent, ac veneno inficerentur invidiæ, simpliciter de illo testimonia prædicta recitabant: ubi vero aspexerunt gloriam ejus de miraculis coruscantem, livore correpti, supprimunt veritatem. Sed illa per hæc potius cuncta crescebat, et ab ipsis quoque juvabatur inimicis. Considera vero hoc loco etiam quam improvisa quamque miranda proveniant: quandoquidem et vicissim docent, et mutuo a se aliquid addiscunt, Judæi scilicet, et Persæ. Nam Judæi quidem a magis audiunt, quod stella eum in regione Persidis prædicavit: magi vero a Judæis discunt, quod ipsum Jesum, quem stella monstraverat, etiam prophætæ ante prædixerant. Quæ certe interrogationis occasio, fit diligentioris et manifestioris demonstratio doctrinæ. Ipsi quidem veritatis inimici pro veritate coguntur legere literas, et prophetiam de Christo nescientibus interpretari: licet non eam omnino totam voluerint publicare. Cum enim dixerint, quod ex Bethlehem processurus esset qui regeret Israel: nequaquam tamen id quod sequitur, addiderunt, in adulationem profecto regis: ut ad humanæ gratiæ lucrum, veritatis damna proficerent. Quid vero istud erat? *Et egressus*, inquit, *ejus a diebus æternitatis ab initio* (Mich. 5. 2). Et cujus, inquires, rei gratia, si inde erat, ut prædictum est, adventurus, aliquanto tempore in Nazareth moratus est, per quod etiam obscuravit prophetiæ ipsius veritatem? Quinimo non obscuravit, sed magis etiam, si consideres, revelavit. Hoc enim ipsum quod in Nazareth semper mater habitavit, quæ illum in Bethlehem genuit, ratione et providentia rem ostendit impletam. Et idcirco non continuo ut natus est, in civitatem suam venit, sed in Bethlehem quadraginta est remoratus diebus: ut iis qui diligentius vellent de ipso cuncta rimari, occasionem inquisitionis ingereret. Etenim multa erant quæ manifestum efficerent quod latebat, si modo illi investigare voluissent. Siquidem venientibus propter illum ab extremo oriente magis, totus omnino populus in admirationem suspensus est: sed etiam rex ipse cum populo, et propheta in medium quasi testis adductus est, factaque est magna cujusdam pompa judicii. Sed et alia quoque plura tunc gesta sunt, quæ Lucas diligenter cuncta contexit, proferens et Annæ viduam, et Simeonis justum, et Zachariæ sacerdotis, et angelorum psallentium, et pastorum exsultantium consonas de pueri majestate sententias: quæ omnia satis erant idonea intendentibus animum præstandi occasionem, ut quod factum fuerat disceretur. Si enim magi a Perside venientes non ignoraverunt eum in quo est ortus locum: quanto magis qui ibidem conversabantur discere universa potuerunt? Ostendit se igitur ab initio ortus sui multorum mirabilium testimonio. Quia vero illi videre tam lucentia noluerunt, per aliquantum se quidem tempus occultavit: sed rursus alio semetipsum demonstravit modo, et quidem multo clarioris testimonio potestatis. Non enim jam illum magi, non stella, non angeli, sed Pater ipse cælitus prædicavit. Nam cum ad Jordanis fluentia consisteret, pervenit et Spiritus sanctus, vocem illam Patris super baptizati caput deferens, et Joannes omni cum libertate sermonis multitudinem ad se venientium cohortando, totam omnino Judæam, habitabilia loca atque deserta, lumine hujus prædicationis implebat. Testimonium quoque erat magnum signorum: nam et terra, et mare, cunctaque omnino creatura, clarissima pro Christo voce resonabat. Ipso quoque virginalis partus tempore ea sunt facta miracula, quæ abunde possent majestatem demonstrare nascentis. Ne enim dicerent, Ignoravimus, quando et in qua regione sit natus: et illa de magis impleta sunt, et alia, ut diximus, plurima, ut nullus prorsus excusationis relinqueretur color, qui id quod impletum fuerat inquirere noluissent.

2. Porro considera ipsam prophetæ diligentiam. Non enim dixit quod in Bethlehem permanens esset: sed ex Bethlehem procedet, inquit: ut signanter prophetasse videatur, illum ibi tantummodo nasciturum. Quidam autem impudenter audaces aiunt de Zorobabel hæc fuisse prædicta. Sed qua tandem istud ratione defenditur? Non enim huic competit, ut *Egressus ejus a principio ex diebus æternitatis* esse dicatur. Quomodo autem saltem illud quod ante dictum est, *Ex te erit dux*, de Zorobabel poterit convenire, qui non in Judæa, sed in Babylone ortus docetur? Unde etiam ipsum nomen accepit, quia scilicet ibi sit in sobolem, seminatus? Quicumque habent Syri sermonis peritiam, intelligunt profecto quod loquimur. Supra

hæc vero quæ diximus etiam exitus ipse rerum prædicti de Christo testimonii asserit veritatem. Quid enim dicit? *Nequaquam minima es in principibus Juda*. Causam quoque quæ illam magnam atque illustrem faceret, adjungens: *Egredietur*, inquit, *ex te dux*. Nemo enim alius omnino præter Christum, claram illam fecit nobilemque regionem. Post illam siquidem inusitatum admirandumque partum, ab extremis usque finibus mundi veniunt ad visendum illum tugurii ac præsepii locum. Quod certe olim propheticus sermo signavit, dicens: *Nequaquam minima es in principibus Juda* (Mich. 5. 2): id est, inter tribuum principes. Hoc vero dicens, Jerusalem quoque pariter comprehendit. Sed nec sic quidem Judæi intendere voluerunt, et certe cum maxima ad illos deferretur utilitas. Idcirco enim inter initia non tam de dignitate illius loqui propheta inducuntur, quam de beneficio quod in eoa maximum conferebat. Nam et cum Virginis partus instaret, *Vocabis*, inquit, *nomen ejus Jesum*, et intulit dicens: *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum*. Et magi quidem, non ubi est qui natus est Filius Dei: sed, *Natus est*, inquirunt, *rex Judæorum*. Hic quoque propheta non dixit, *Ex te procedet Filius Dei*: sed, *Dux*, inquit, *qui regat populum meum Israel*. Oportebat siquidem condensorio et humiliore interim sermonis ingressu institui prædicationis exordia, ne tanti adhuc mysterii animos rudes subito patefacta veritas in scandalum concitaret. Et idcirco ea magis quæ ad salutem ipsorum pertinent prædicantur, ut ad suscipiendum interim regem beneficio tibi blandiente concurrant. Quæcumque igitur prima testimonia proferuntur, et quorum statim post nativitatem tempus erat, nihil de illo præcipuum dicunt, nihilque sublime, nihil simile testimoniis post signorum demonstrationem exhibitis. Illa quippe de potestate ejus et certius loquuntur, et clarius. Cum enim post mirabilia quæ fecit innumera, hymnos in illum pueri canerent, auid quid dicat propheta: *Ex ore infantium et lactentium perfecti laudem* (Psal. 8. 3): et rursus: *Quoniam videbo celos tuos opera digitorum tuorum* (Ibid. v. 4): quod quidem Opificem eum universorum esse ostendit. Illud etiam testimonium, quo ejus in celum signatur assumptio (a), æqualitatem cum Patre ostendit. *Dixit*, inquit, *Dominus Domino meo, Sede a dextris meis* (Psal. 109. 1). Isaias vero ait: *Qui consurgit ut princeps sit gentium, in eum gentes sperabunt* (Isai. 11. 10). Quomodo autem dixit, Bethlehem non esse minimam in principibus Juda? Quia profecto non in omni Palæstina tantum, sed in universo prorsus orbe factus est ille vicus illustris. Sed ad Judæos videtur interim sermo aspicere, et idcirco subjunxit, *Qui reget populum meum Israel*. Cum certe totius sit orbis rector effectus: sed, ut dixi, nolens interim offendere Judæos, sermonem de gentiliu vocatione celavit. Et quemadmodum, inquis, non rexit populum Judæorum? Et istud quidem proprie factum est: sed hic tamen Israel illos appellat omnes, qui ei Judæorum et gentiliu populo crediderant. Et hoc interpretans apostolus aiebat: *Non enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ; sed quicumque per fidem repromissionis nati sunt* (Rom. 9. 6). Si vero non omnes rexit, vocatorum crimen est, non vocantis. Cum oporteret enim illos adorare cum magis, et glorificare Deum, quia tale jam tempus instat in quo illorum omnia peccata solvantur; nihil namque in hoc loco audiunt de terrore judicii, nihil de comminatione supplicii, sed de mansueto tantum mitique rectore; ex adverso conturbantur, atque conturbant, et mille post hæc moluntur insidias. Tunc Herodes, inquit, clam vocatis magis, diligenter didicit ab eis tempus stella quæ apparuit eis; puerum proculdubio interficere cupiens: quod non furoris tantum, sed extremæ etiam stultitiæ fuit indicium. Nam et illa quæ facta sunt, et illa quæ dicta, satis idonea erant quæ ab omni illum possent detertere tali conatu. Non enim ex hominibus erant illa quæ natum esse regem docebant. Siquidem et quod stella magos celitus vocavit, et quod homines barbari longinquæ subierunt peregrinationis laborem, ut adorarent in pannis atque in præsepio collocatum: quod olim propheta omnia ista prædixit, aliaque ejusmodi longe majora erant quam ut secundum hominum potestatem fieri crederentur: sed illum tamen nihil horum omnino compescuit.

3. Tale quippe est vitium malignitatis, ut a nullo impulsa plerumque sese ipsa præcipitet, et quæ sæpe absque effectu operis, ærumnosa et impossibilia gestit efficere. Considera ergo recordiam singularem. Si enim prophetiæ ipsi crediderat, eamque invictam putabat, clarum erat illum adversus impossibilia conari. Si vero minime credebatur proventura esse quæ tanto ante prædicta sunt, nec sibi timere debuit, nec puero insidiari. Ex utroque igitur frustra susceptus dolus ipse vincitur. Sed et quod speravit magorum labefectari posse scientiam, ad eandem mentis spectat insaniam. Erat enim extremæ omnino recordiæ, ut se crederet a magis pluris æstimandum, quam illum in cujus vixdum nati honorem tot regionum itinera consecerant. Si enim prius etiam quam viderant ita sunt in desiderium ejus effusi, jam cum vidissent et prophetæ essent prædicatione firmati, quamam illos ratione futuros credebatur pueri proditores? Et tamen cum tam multa sint quæ illum possint a noxia intentione deducere, conatur nihilominus cupita complere. Siquidem *Clam vocatis magis* sciscitabatur ab eis. Existimabat enim Judæos pro pueri salute sollicitos, nec in tantum illos furoris erumpere, ut protectorem et Salvatorem suum, et ad liberationem illius gentis ortum, vellent tradere manibus persequentis. Idcirco secreta magos vocat, ac sollicite tempus inquiri, non pueri, sed stellæ: et crudelissimæ venationis avidus, nullo cum ambitu tendit insidias. Consequenti vero ratione colligitur, stellam ipsam ante multum apparuisse tempus. Quia enim magi plurimum erant itineris longinquitate remorandi, ut possent mox nato puero assistere, quem, ut mirabilius rei dignitas eluceret, pannis adhuc

(a) Juxta Græcum legendum est: *illud etiam testimonium, quod post ejus assumptionem datum est.*

infantiae colligatum oportebat adorari, ante multum tempus stella se demonstrat. Si enim quando puer natus est in Palæstina, tunc illis stella apparuisset in Perside, plurimum in itinere tempus terentes, nequaquam illum adhuc in pannis invenire potuissent. Quod si a biennio, et infra, Herodes pueros interfecit, non mireris. Siquidem conveniens in eundem tyrannum pavor et furor, pro abundantia cautionis et licentia persecutionis, majus etiam tempus includit: ne quis profecto ejus ætatis, et forte is potissimum propter quem alii interimuntur, effugiat. Cum igitur eos vocasset, *Euntes*, inquit, *interrogate diligenter de puero, et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut et ego veniens adorem eum*. Nempe consideratis stultitiæ mistum dolum tyranni? Si enim hæc vere dicis, qua tandem ratione ductus latenter interrogas? sin autem ut fraudem specie consilii tegas, qui, cedo, istuc non intelligis, quod magis dolus ex ista occulta sciscitatione subolere possit? Verum, ut paulo ante præmisimus, anima semel malignitate capta, stultior cunctis efficitur. Non autem dixit, *Euntes discite de rege*: sed, *De puero*, inquit: ita ei etiam nomen potestatis inviderat. Sed magi præ multa pietate nihil mali penitus suspicantur. Non enim opinabantur quod in tantum malignitatis ille prorumperet, ut tam admirabili dispensatione nato moliri auderet insidias. Profisciscuntur itaque nihil horum penitus suspicantes, sed ex proprie simplicitate mentis etiam cæteros æstimantes. *Et ecce stella quam viderant in oriente, præcedebat eos*. Propterea enim aliquamdiu fuerat abscondita, ut amittentes itineris sui ducem, interrogare Judæos de puero cogerentur, remque in notitiam omnium publicarent. Postquam vero interrogaverunt, et ipsos pueri inimicos ad cognoscendam dignitatem ejus habuerunt magistros, stella ejus rursus apparuit. Sed considera mirabilem prorsus ordinem rerum: a Perside illos usque Jerosolymam stella deducit, post stellam suscipit eos populus Judæorum, et rex Herodes, et prophetam adducunt, id quod illis apparuerat prædicantem. Post prophetam vero rursus excipiuntur ab angelo, ac de omnibus instruuntur: antea vero a Jerosolymis in Bethlehem ipsa duce perveniunt. Stella enim rursus illinc ipsos fuerat comitata: ut vel hinc discas quod non unum erat hoc sidus e cæteris. Nulla quippe hanc habet stella naturam. Neque enim ibat propter magos tantummodo, sed præibat quodammodo apprehensa manu trahens eos, viamque demonstrans, lucente prorsus die, ac sole rutilante.

b. Et quidnam opus erat, inquis, hoc sidere, cum certe jam vicus ille fuisset repertus? Absque dubio ut videretur et puer. Neque enim erat præterea quidquam quod illum posset ostendere, cum nec esset ipsa domus conspicua, nec mater quasi clara quædam celebraretur, ac nobilis. Opus igitur fuit stella, quæ super ipsum prorsus turguri culmen insisteret, propter quod et ab Jerosolymis profisciscuntibus rursus apparuit, nec prius a cursu suo destitit, quam ad ipsum præsepium pervenirent. Duoque simul mirabilia junguntur: fuit enim utrumque mirandum, et quod magi adorarent puerum, et quod eos ad adorandum stella perduceret: quæ certe talia sunt, ut etiam lapideas mentes ad lumen Dei omnino attrahere queant. Si enim magi dixissent a prophetis se hoc accepisse, aut quod angeli peculiariter ipsis colloquuti essent, utique fides illis non fuisset habita. Nunc vero cum jubar stellæ superne rutilat, etiam impudentissimis os obturatur. Deinde postquam immineret puero, iterum stella sistit cursum suum: quod ipsum majoris erat virtutis quam stellæ natura insit, nunc videlicet oculi, nunc vero apparere, et ubi apparuit, sistere cursum. Hic proculdubio magi quoque incrementa fidei ceperunt. Propterea etiam gratulati sunt, quoniam quæsitum desideratumque repererant, quoniam effecti fuerant nuntii veritatis, et quia non frustra tam longæ viæ spatia confecerant: tam ardenti quippe erga Christum cupiditate flagrabant. Etenim ad locum stella perveniens, super ipsum pueri stetit caput, ostendens profecto Dei Filium esse qui natus est. Cumque ibi substitisset, ad adorandum adducit non simpliciter barbaros, sed eos qui inter illos longe utique sapientiæ dignitate præstant. Videsne igitur quam hæc stella apparuerit merito? Siquidem et post prophetæ testimonium, et post sacerdotum scribarumque interpretationem, illa nihilominus utebantur magistra. Erubescat Marcion, erubescat et Samosatenus ille Paulus, qui noluit videre quod magi viderunt, Ecclesiæ progenitores. Nequaquam sic erubuerim nuncupare eos. Confundatur, inquam, videns Dominum Marcion in assumptione carnis adorari: confundatur et Paulus, videns non sicut hominem adorari, quem tantummodo hominem suspicatur. Nam quod in carne vera sit, ostendunt panni atque præsepe. Quod vero non nudum, id est, non solum adorent hominem, profecto declarat, quia adhuc ævi rudem his muneribus honorent, quæ offerri Deo solent. Confundatur cum ipsis etiam natio Judæorum, cernens ad credendum in Christum magos ac barbaros pervenire, ne post illos quidem venire sustinens: etenim quæ tunc facta sunt, futurorum expressere figuram. Ab ipso siquidem dominici adventus principio declaratum est, quoniam populum illum fides gentilium præveniret. Et quomodo non ab initio, dices, sed in fine ipso: *Euntes docete*, inquit, *omnes gentes*. (Matth. 28. 19). Quia scilicet, ut paulo ante memoravimus, figura erat id quod tunc accidit, et quædam prædicatio futurorum. Erat quippe consequens, primos ad fidem Judæos potius accedere. Quoniam vero sponte oblatum sibi beneficium respuerunt, in contrarium versa res est. Cæterum nec ad parvulum adorandum magi prius quam Judæi accedere debuerant. Nimis siquidem coarquant tarditatis, quos juxta ipsum omnino dominici ortus sedentes locum, post tot regionum spatia emensa præveniunt: et hi qui nihil prorsus de Christo audierant, præcurrunt eos quos ad eum suscipiendum tot prophetarum vaticinia concitabant. Quia igitur domestica illa præclaraque bona sua ignorarunt, mirum non est a Persis ea esse

prærepta. Quod certe dicit et Paulus : *Vobis quidem oportebat primum annuntiari verbum Dei, sed quoniam vos indignos iudicastis, ecce convertimur ad gentes* (Act. 13. 46). Etsi igitur antea permanebant increduli, tamen postquam idipsum a magis audierunt, confestim ad Christum debuerunt advolare. Sed utique noluerunt, et propterea, istis dormientibus, illi præcurrunt.

5. Imitemur igitur nos saltem devotionem magorum, veroque amore philosophiæ barbaram consuetudinem subjugemus. Longo itinere curramus, ut Christum videre mereamur. Nam et illi nisi procul regionem propriam reliquissent, nequaquam utique Christum videre possissent. Recedamus igitur a terrenis negotiis atque curis. Etenim magi illi cum adhuc morarentur in Perside, stellam videre tantummodo : quia vero a Perside recesserunt, Solem ipsum aspexere iustitiæ : qui certe nec stellam quidem ipsam tamdiu videre meruissent, nisi cito a Perside fuissent profecti. Surgamus ergo etiam nos, et licet omnes turbentur, nos tamen alacres et prompti ad pueri accurramus domum. Etsi rex, etsi populus, etsi tyrannus huius velint cursum itineris impedire, nequaquam tamen accensi desiderii exstinguamus ardorem. Sic enim omnia adversa calcabimus : quoniam et illi nisi vidissent puerum, nec periculum quod intentabatur a rege vitassent. Prius enim quam puerum cernerent, undique illis opponebantur timores, conturbationes atque discrimina. Postquam vero adorarunt, securitas et tranquillitas subsequuta est. Nec jam stella eos, sed angelus suscipit : quia scilicet adorando facti fuerant sacerdotes, cum supplicatione etiam muneribus oblati. Et tu itaque Judaicum populum repugnantem, urbem turbatam, cædis appetentem tyrannum, et fallacem istius sæculi umbram relinquens, in Bethlehem festinus accurre, ac domum spiritalis panis ingredi. Etsi enim pastor fueris, eoque advenieris, in diversorio puerum videbis. Etsi rex fueris, nec tamen devotus advenieris, nihil omnino proderit purpure fulgore circumdari. Etsi magus forte sis, nihil te ad hunc regem introire prohibebit, modo ut adoraturus atque honoraturus Dei Filium, et non quasi conculcaturus advenias : modo ut honorem ipsum cum gaudio ac tremore offeras : possunt enim utraque hæc pariter convenire. Sed cave ne Herodi efficiaris similis, et dicas, *Ut et ego veniens adorem eum* : cumque veneris, interimere coneris. Huius etenim similes sunt, qui indigne abutuntur communione mysterii. *Reus est enim*, inquit, *iste corporis et sanguinis Domini* (1. Cor. 11. 27). Qui enim ejusmodi sunt, habent in se tyrannum, et regno Christi jugiter invidentem, longe sane Herode illo nequiores, mamonomam scilicet. Hic enim in homines tenere imperium gestit, suosque cultores simulat, et mittit ad Christum, ut specie quidem adorare videantur : quantum vero in ipsis est, interimunt eum, quem adorare se simulant. Timeamus igitur, ne quando speciem supplicum atque adorantium geramus, opere vero exsistamus inimici. Igitur adoraturi Christum cuncta projiciamus e manibus. Si habuerimus aurum, offeramus ipsi, non terræ desodiamus. Si enim illi tunc barbari in honorem tantummodo Domini obtulerunt libenter aurum : qualis tu eris, si ei non tribuas indigenti? Illi tam longo itinere cucurrerunt ut natum viderent : tu vero qua tandem satisfactione poteris absolvi, qui ne brevis quidem plateæ spatium transis, ut visites ægitudine afflictum, et vinctum calenis? Et certe solemus ægrotantium atque victorum, etiam si inimici sint, misereri : tu vero ne erga Dominum quidem tuum, et eum qui tantorum tibi est auctor bonorum, hoc permoveris affectu? Et illos quidem aurum legimus obtulisse, tu vero panem ipsum vix tribuis. Illi viderunt stellam, atque lætati sunt : tu autem ipsum aspiciens Christum peregrinum nudumque, non slecteris. Quis enim vestrum, qui innumeris estis Christi beneficiis obligati, tam longinquæ propter eum arripuit expeditionis laborem, quam illi barbari, imo sapientiores profecto sapientibus? Verum quid ego de spatio loquor itineris longioris, cum plurimæ seminarum tanta jam animi molitudine resolvantur, ut nisi advectæ mulis, quamlibet exiguo spatio a domibus suis venire nequeant ad videndum Dominum in præsepio spiritali? Sed ex iis quoque qui certe ambulandi laborem ferunt, alii sæcularium negotiorum tumultus, alii theatrales turbas sanctis cætibz anteponunt. Et barbari quidem illi priusquam Christum viderent, tam longam propter ipsum exsuperaverunt viam. tu vero nec posteaquam videris, illos probaris imitari. Nam et cum cum videris, ita eum relinquis, ut post illum curras ad theatra, ac mimum potius et videre et audire desideres. Atque ut eadem rursus attingam quæ antea sum insectatus, Christum quidem in spiritali situm præsepio derelinquis, properas vero jacentem in scena spectare meretricem. Hoc autem quibus tandem putamus dignum esse supplicii?

6. Responde, obsecro, si se quispiam introducere te polliceretur ad regem, et ostenderet tibi illum undique coruscantem, atque inter varios pompæ suæ ornatus sedentem, putasne theatrale spectaculum aulicæ præponeres dignitati, cum certe ne hinc quidem tibi aliquod commodum quæreretur? At vero ex hac mensa spiritualium fons emanat bonorum, et hanc tu statim relinquens curris ad theatrum, ut natantes feminas, et sexum illum publicis oculis intuearis expositum : ut, inquam, istud aspicias, sedentem juxta donorum cælestium fontem Christum relinquis. Nam et modo super fontem sedet non unam Samaritanam, sed universam alloquens civitatem. Forsan vero etiam nunc Samaritanæ tantum loquitur. Nam et nunc nullus ei assistit : nisi quod alii quidem solis adsunt corporibus, alii vero nec ipsis quidem profecto corporibus. Attamen ipse non recedit, sed manet, et a nobis postulat potum, non aquam, sed sanctimoniam. Sanctis enim Christus sancta distribuit. Non enim aquam de hoc nobis fonte largitur, sed sanguinem vivum, qui quamquam ad mortis dominicæ testimonium sumitur, nobis tamen causa fit vitæ. Tu vero relinquis huius sanguinis fontem, calicemque reverendum, et ad diabolicum illum fontem festinus accurris, ut scilicet spectes me-

retricem natantem, et naufragium animæ patiari. Aqua quippe illa pelagus quoddam est immane luxurie, quo non corpora submerguntur, sed naufragium inferitur animabus. Nam illa quidem in mediis aquis nuda ludit nata, tu vero de sublimi spectans gradu, in libidinis profunda demergeris. Huiusmodi enim diaboli retia, non tam in illam descendentes aquam, ibique se volutantes capiunt, quam sursum sedentes. Multo quippe hi sævius suffocantur quam Pharaë ille quondam cum curribus suis equitibusque submersus est. Jam si aliquo fieri posset modo, ut vobis illis supernatantes undis animas ostenderem, haud profecto aliter apparerent, quam Ægyptiorum illa in fluctibus corporaolvebantur. Sed illud est multo utique periculosius, quod tantam illam perniciem nominant voluptatem, et immane illud perditionis pelagus, euripum delectationis appellant: cum certe facilius aliquis ac tutius Ægeum mare transeat atque Tyrrenum, quam illius spectaculi horrenda discrimina. Nam primo quidem per totam noctem omni expectatione nimis anxia, talium diabolus corda sollicitat: deinde id quod tam cupide fuerat expectatum ostendit, quo continuo eos ligat ducitque captivos. Neque enim si mixtus meretrici non es, immunem te putes esse peccati, cum totum illud voluntate commiseris. Nam si ab huiusmodi concupiscentia possideris, majori flamma profecto succenderis. Sin vero hæc aspiciendo nil pateris, culpæ nihilominus teneris obnoxius, factus scilicet scandalum cæterorum, et talium adhortatione voluptatum, tuamque faciem ipse confundis, animamque cum facie. Verum ne sola tantum agere increpatione videamur, jam correctionis remedia suggeramus. Quisnam ergo hic est emendationis modus? Vestris vostrado erudiendos conjugibus, cum certe oporteret, secundum apostolum, vos potius esse uxorum magistros. Quia vero per peccatum ordo conversus est, et corpus quidem superius, caput vero inferius effectum, hæc saltem via ad honesta redire non pigeat. Quod si magisterium mulieris erubescis, peccatum fuge, et cito poteris in thronum doctoris ascendere, qui tibi ordinatus est a Deo. Quamdiu vero peccaveris, non te ad mulierem tantum, sed etiam ad irracionales animantes et vilissimas Scriptura transmittit. Neque enim erubescit animal rationis honore donatum, apud atque fornicæ discipulum facere: nec tamen Scripturæ culpa est, sed eorum qui nobilitatem propriam perdidit. Hoc ergo et nos facere curabimus. Et nunc quidem te mulieri assignamus docendum: sin vero illius monita contempseris, etiam ad irrationalium te magisterium relegabimus. Ostendemus enim quot te alites, ac pisces, quam multa etiam pecorum genera atque reptilium, honestate et castitate præcedant. Quod si ejusmodi animalibus te comparari pudeat, regredere ad propriæ nobilitatis insigne, et immensum illud gehennæ pelagus, flumenque igneum memoria repetens, fuge pestiferam illam piscinam theatri. Hæc est enim, quæ spectatores suos in flammæum illud pelagus mergit, quæque profundum illius ignis accendit.

7. Si enim ille qui absque his quoque irritamentis videt feminam, interdum tamen ad concupiscendum trahitur, et tantummodo concupiscendo mæchatur: qui non solum videt, sed etiam totam omnino nudam ac lascivientem videt, qui non millies libidinis captivus efficitur? Haud ita illud quod sub Noë legimus diluvium fuisse, hominum exstinxit genus, ut natatrices istæ omnes prorsus spectatores suos multo cum dedecore suffocant. Siquidem ille tunc imber, etiamsi mortem intulit corporum, vitia tamen simul delevit animarum. Hæc vero aqua diversum, manentibus in vita corporibus, animarum operatur interitum. Vos autem siquidem aliquod de honore certamen oriatur, omni ambitione contenditis, ut vel universo præsideatis orbi: illo scilicet vobis privilegio blandientes, quod hæc prima civitas fidelibus Christianorum nomen imposuit (Act. 11. 26): cum vero de honestate et castitate certandum est, ne a vilissimis quidem viculis non pudeat superari? Certe, inquis. Quid ergo nos facere jubet? abire in montes remotos, et monachos fieri? Et quid ego aliud ingemisco, quam quod illis vos solis putatis honestam vitam ornatamque congruere? Et certe Christus communia omnibus præcepta constituit. Nam ubi dicit: *Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam machatus est eam in corde suo* (Matth. 5. 28): non solum monacho dicitur, verum etiam marito. Siquidem ille tunc mons, in quo hæc Christus docebat, cunctis fere talibus implebatur. Considera ergo theatrum illud, ac diabolicos istos refuge conventus, et noli quasi onerosiorem culpæ sermonem. Non enim interdico conjugia, nec impedio liberam voluptatem: sed cum honestate id fieri volo, non cum obscenitate, vel crimine. Non ego te in montes ac solitudines ire præcipio: sed benignum esse, et honestum jugiter ac modestum, vel in medio si placet urbis habitantem. Omnia siquidem mandata legis nobis sunt monachisque communia, absque sola profecto pactione connubii: quamquam hic quoque beatus Paulus admonet, per cuncta monachis æquare nos cupiens. *Tempus, inquit, breve est: reliquum est ut et qui habent uxores, tamquam non habentes sint: præterit enim figura hujus mundi* (1. Cor. 7. 29). Ac si diceret: Non jubeo vos in montium habitare verticibus, quamquam etiam id quidem vellem, eo quod urbes imitantur ea quæ in Sodomis perpetrata sunt: verumtamen ad istud nequam impello. Permane habens domum, conjugem, liberos, modo noli eos spectatores voluptatum efficere incestarum, noli introducere in domum tuam pestem theatri. Non audis Paulum dicentem: *Vir sui corporis non habet potestatem, sed mulier* (Ibid. v. 4)? Itaque communia huic quoque præcepta constituit. Tu vero, siquidem ecclesiam uxor frequentat, gravissimus illius accusator efficeris: ipse autem totum in theatri diem exigens, dignum te accusationis non credis: sed cum sis erga uxoris pudicitiam ita diligens, ut etiam superfluum te atque immoderatum esse non pudeat, quippe qui a necessariis processionibus sæpe contineas illam, tibi tamen cuncta prorsus arbitraris licere. Sed minime hoc tibi permiserit

Paulus, qui eandem etiam mulieri tribuit potestatem: *Uxori*, inquit, *vir debitum reddit* (1. Cor. 7. 3). Quonam igitur modo a te honoratur uxor, quæ tam indigna suggillatur injuria, cum tu corpus, quod in illius potestate est, meretricibus copulas? Tuum quippe corpus uxoris est. Quem, inquam, illi tribuis honorem, cum tumultus ac lites in domum introducas tuam, cum talia designes in foro quæ dum domi narras, dedecoras quidem uxorem quæ audit ac præsentem filiam rubore suffundis, ac præ cæteris temetipsum? Multo enim erat tacere consultius, quam tam obscæna loqui, quæ etiam servos loquentes justum est verberari. Quam tu ergo satisfactionem parabis, responde, quæso, qui ea quæ nominari fas non est, spectas summo studio: quæque etiam memorare turpe est, ea cunctis honestis artibus sanctisque præponis? Ne igitur videar onerosior, hic jam terminabo sermonem. Si vero in eisdem perseveraveritis, acutiore ferro et altiore incisione discindam: nec umquam prorsus quiescam, quoadusque diabolicum illud dispergam theatrum, ut mundus Ecclesiæ cælus purusque reddatur. Ita enim et a præsentī turpitudine liberabimur, et vitam acquiremus futuram, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA OCTAVA EX CAPITE II.

Et cum intrassent domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus: et procidentem adoraverunt eum: et apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham.

1. Quemadmodum igitur Lucas ait, quod in præsepio positus esset? Quia scilicet cum fuisset enixa, ibi eum continuo reclinavit. Erat enim valde difficillimum vacantem reperire alicubi domum, propter conventum ac frequentiam Judæorum, quos in unum eadem tunc descriptionis causa collegerat: quod certe Lucas evidenter expressit dicens: *Et reclinavit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio* (Luc. 2. 7). Postea vero eum sustulit, et in suo gremio collocavit. Siquidem ut Bethlehem ingressa est, partum celeriter absolvit: ut hinc quoque totam dispensationem agnosceres: quia scilicet non fortuito ista, nec simpliciter acciderunt, sed secundum providentiam Dei, et prophetiæ consequentiam universa completa sunt. Verum quid illud est quod magis puerum adorare persuaserit? Nam neque Virgo ipsa erat nobilis, nec domus in qua habitabat illustris, nec quidquam ex iis omnibus quæ videbantur, ejusmodi erat quod magis admirationem faceret, eosque ad puerum alliceret adorandum. At vero illi non modo adorant, sed etiam apertis thesauris suis offerunt munera, et munera certe Deo quam homine digniora. Thus siquidem et myrrha ipsi potissimum congruebant. Quidnam igitur illud est, quod eis et domo et patria relictā, tanti itineris spatia transire persuaserit? Quod proculdubio fecit et stella quam viderant, et a Deo donata lux, quæ illorum mentibus quasi aliud quoddam sidus effulserat, eosque paulatim ad perfectiorem scientiam provehebat. Cum enim essent cuncta alia vilia, nisi istud eorum animos incitasset, numquam profecto tantum illi honoris parvulo detulissent. Idcirco nihil ibi de sensibilibus istis grande conspicitur, sed angustum fugurium, ac vile præsepium, et inops mater, ut melius nuda magorum philosophia claresceret: et ut discas quia non tamquam homini tantum, sed etiam tamquam Deo auctori omnium supplicarint bonorum. Propterea nullo eorum quæ extrinsecus videbantur offensi sunt, sed et puerum fideliter adorabant, et munera suppliciter offerebant, quæ tamen plurimum et a Judæorum ruditate distarent, et ecclesiasticæ philosophiæ convenirent. Siquidem scientiam isti et obedientiam et caritatem figuraliter offerebant: non oves, non vitulos. *Responso autem accepto*, inquit, *in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam*. Considera igitur etiam hoc loco admirabilem magorum fidem, qui in nullum hinc scandalum commoventur: sed ad cuncta acta obedientes permanent, atque flexibiles, nihilque omnino turbantur, neque ipsi secum disputant, dicentes: Si magnum quiddam esset hic puer, et potentiæ aliquid obtineret, nobis adoratoribus ejus quid opus esset fuga, occultusque discessus? Cur enim nos qui palam ac libere venimus, nec tanti populi fragorem, nec tyranni furorem paventes, quasi exsules quosdam atque fugitivos angelus civitate propellit? Verum nihil omnino tale vel ore proferunt, vel mente concipiunt. Hoc est enim fidei insigne, ut absque controversia ulla obediunt imperanti, nec ullam rationem exposcant imperii. *Qui cum discessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Surge et accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum*. Dignum esse hoc loco judico, trepidationem quamdam mentis fateri, et dubitare de magis, pariter ac puero. Etsi enim illi turbati non sunt, sed fideliter omnia susceperunt, nos tamen scrutari dignum est, cur non et magi præsentēs salventur, et puer: sed illi quidem in Persidem revertantur, hic autem cum matre in Ægyptum transfugiat: cum multo potius fuisse videatur in manus eum Herodis incidere: nec tamen cum incidisset interfici, sed claro prorsus divinitatis auxilio vindicari. Verum hoc modo rebus impletis, creditum non fuisset vere illum suscepisse carnem, tantique hodie mysterii sacramenta nutarent. Si enim etiam cum ista facta sint, et plurima juxta humanæ naturæ dispensata rationem; aliqui tamen ausi sunt dicere, quod fabula quædam fuerit carnis assumptio: in quæ non illi impietatis prærupta recidissent, si omnia juxta quod Deo dignum est, et juxta propriæ virtutis potentiam egisset? Magos vero celeriter emittit, simul et Persarum regioni mittens magistros, et inefficacem reddens furorem tyranni: ut discat se impossibilia moliri, et conce-

plam exstinguat iram, seque ad studio vani laboris abducatur. Est autem divinitatis virtute dignum, non modo aperte conterere inimicos, verum etiam cum omni illos facilitate decipere. Sic enim et *Ægyptios* populi sui utilitate seduxit: cumque palam in *Judæorum* manus illorum posset transferre divitias, occulte hoc magis fieri, ac decipiendi præcepit: quod certe illum apud inimicos non minus fecit quam alia signa terribilem.

2. Denique *Ascalonitæ* omnesque per circuitum alienigenæ, quando arcam Dei ceperunt, percussique plaga, suaserunt civibus suis ne adversus Dei repugnarent manum, cum cæteris mirabilibus hoc quoque in medium protulerunt, dicentes: *Quare gravatis eorda vestra, sicut gravavit Ægyptus et Pharaó cor suum? nonne postquam illuxit eis, dimiserunt populum suum, et abiit* (1. Reg. 6. 6)? Hæc vero dicebant, cum ad documentum virtutis Dei signis manifestus factis, nequaquam istud esse inferius judicarent. Id igitur etiam in præsentī causa factum est, quod certe facile posset tyranno inculere terrorem. Itaque considera quænam *Herodem* pati probabile fuerit: qui certe suffocari etiam præ indignationis magnitudine potuit, cum se ita illum atque irrisum doleret. Quod si non est hinc melior effectus, non Deus qui ista dispensavit, in culpa est, sed nimia liventis insania: qui ne his quidem cessit, quæ utique consolari, et a tanta eum abducere malignitate poterunt. Sed alio rursus aditu ac malignitate in ulteriora processit, ut multo graviores stultitiæ suæ reciperet ultionem. Et cujus tandem, iniques, rei gratia in *Ægyptum* parvulus mittitur? Prima quidem illa causa est, quam evangelista signavit: Ut impleteretur, inquit, quod scriptum est: *Ex Ægypto vocavi filium meum* (Osee. 11. 1). Simul etiam toti orbi denuntiantur optimæ spei in posterum præmia. Quia enim *Babylon* atque *Ægyptus* præ omnibus terris flamma impietatis ardebant, et ab ipsis statim principiis ostendit, quod utramque emendaturus esset, et igne potius fidei succensus: ex his utique persuadens etiam de aliis mundi partibus speranda esse meliora. Nam *Persidi* quidem magos remittit, ipse vero cum matre in *Ægyptum* descendit. Supra vero ista quæ diximus, etiam hinc aliquid aliud addiscitur, quod certe non parum ad philosophiam pertinere doceatur. Quid vero istud est? Quod ab ipsis videlicet vitæ initiis ad tentationes debeamus atque insidias preparari. Cerne igitur ab ipsis omnino incunabulis Christi istud effectum. Nam statim ut ortus est, contra eum tyrannus furit, et ipse in *Ægyptum* fugit, et extra solum natale deportatur, et mater innoxia in regionem barbarorum fugatur: ut tu videlicet hæc audiens, cum dignus fueris spiritalis alicujus negotii minister effici, et videris te tribulationes varias, et mille sustinere discrimina, nihil omnino turberis, neque tecum ratiocineris, ac dicas: Quidnam istud est quod mihi inferitur immerito? cui certe laus potius et corona congruit: quique esse deberem clarus ac nobilis, utpote dominicæ præcepta perficiens: sed ut isto munitus exemplo viriliter cuncta sustineas, sciens tribulationes maximas et inseparabiles quasdam comites esse virtutum. Perspice igitur istud non tantum in matre pueri, verum etiam in illis barbaris fuisse completum. Nam et illi exsulum more clam fugiunt: et ista quæ nunquam domum suam fuerat egressa, tam ærumnosum conficere iter jubetur, propter partum illum mirabilem, ac spiritales parturigines. Sed considera rem prorsus novam, atque mirificam. *Palæstina* insidiatur, *Ægyptus* recipit ac servat eum cui tenduntur insidiæ. Non solum quippe in filiis patriarchæ, verum etiam in ipso Domino præcesserunt sequutorum figuræ. Siquidem multa etiam quæ in ipso tunc facta sunt, præcinebant ea quæ postea erant futura. Quod in asina quoque et pullo ejus impletum est. Apparuit igitur non angelus Mariæ, sed *Joseph* loquens: et quid ait? *Surge et accipe puerum et matrem ejus* (Matth. 1. 20). Hic jam non dicit *Conjugem tuam*, sed *Matrem ejus*: quia absoluto partu, etiam explosa suspicio est, et absque ulla ambiguitate vir credidit, libere jam et aperte angelus disserit, neque filium, neque conjugem ejus appellans: sed, *Puerum*, inquit, *accipe, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum*. Causam quoque jungit fugæ: *Futurum est enim*, inquit, *ut Herodes quærat animam pueri*.

3. Quæ cum audisset *Joseph*, nequaquam passus est scandalum: neque dixit, Incerta ista res est ac prorsus ambigua. Tu paulo ante dicebas, Quia salvabit populum suum, et nunc seipsum quidem non potest de periculis liberare, sed fuga nobis necessaria, et peregrinatio ac transmigratio longinqua: contraria omnino sunt facta promissis. Sed horum nihil prorsus opponit. Vir enim erat fidelis, neque curiose reversionis tempus inquit, quod utique ab angelo non signate fuerat expressum. Sed esto ibi, inquit, usquequo dicam tibi. Verum ille nec per ista quidem factus est. segnior, sed obedit libenter, et credidit, omnes prorsus tribulationes cum gaudio sustinendo. Enimvero misericors Deus mæstis rebus quædam etiam jucunda permiscuit. Quod certe in sanctis omnibus facit, quos neque tribulationes neque jucunditates sinit habere continuas, sed tum de adversis, tum ex prosperis iustorum vitam quasi admirabili varietate contexuit, quod hic quoque eum fecisse considera. Videndo quippe sanctus *Joseph* gravidam sponsam, in conturbationem incidit maximam, atque in horribilem quendam cogitationis tumultum. Jugis enim illum de puella adulterii suspicio mordebat: sed affuit repente angelus suspicionem solvens malignam, et timorem hunc prorsus exstinguens: deinde videns puerum natum, maxima exultatione repletus est: sed rursus huic etiam gaudio periculum grande successit, cum tota utique civitas turbaretur, ipse rex fureret, et ad necem puerum quæreretur: sed et hunc tumultum alia rursus lætitia subsequuta est, apparuit videlicet stellæ, et adoratio magorum. Post hæc quoque jucunditatem, iterum periculum, iterumque formido. Quærit, inquit, *Herodes animam pueri*: et fugere necesse est, et in longinqua transire hominis instar. Nondum quippe opportunum erat, ut signorum miracula coruscarent. Si enim a prima prorsus infantia mirabilia monstrasset,

homo proculdubio creditus non fuisset. Idcirco namque non simpliciter templum formatur, sed et tumor uteri cernitur, et novem mensium tempus volvitur, et ipse partus absolvitur, et nato nutrimentum lactis adhibetur: perque aliquot annos silentio res tanta celatur, et virilis expectatur ætas, ut per hæc omnia credibile efficiatur suscepti hominis sacramentum. Qua igitur ex causa hæc edita sunt signa, inquis, statim ab initio? Propter matrem, propter Joseph, propter Simeonem jam jamque moriturum, propter pastores, propter magos, propter ipsos quoque Judæos; si quidem voluissent ea quæ fiebant diligenter expendere, non parvum inde ad illa quæ sequutura erant, habuissent profectum. Quod si nihil prophetæ de magis loquuntur, nequaquam omnino turberis: nam neque omnia prædixerunt prophetæ, nec cuncta siluerunt. Quemadmodum enim si vidissent homines facta quæ nunquam audissent futura, et conturbationis plurimum et stuporis habuissent: ita rursus si cuncta omnino ante didicissent, auditores inde negligentes ac securi facti fuissent, nec quidquam novum evangelistis fuisset relictum. Si vero de prophetia Judæi ambigerent, dicentes: *Ex Ægypto vocavi filium meum*, de se dictum potius quam de Christo esse prædictum: respondēbimus profecto esse hunc quoque prophetiæ morem, ut multa sæpe de aliis dicantur quidem, sed in aliis impleantur: ut illud quod de Simeone et Levi dicitur: *Dividam eos in Jacob, et dispergam eos in Israel* (Gen. 49. 7). Hoc enim non in ipsis, sed in eis etiam factum est, qui de illorum stirpe processerunt. Et quod in Chanaan a Noe dictum est, in Gabaonitis posteris ejus impletur. De Jacob quoque similiter intelligitur accidisse: siquidem benedictio illa quæ dicit, *Esto dominus fratrum tuorum, et adorent te filii patris tui* (Gen. 27. 29), non in ipso habuit effectum, (quemadmodum enim id possit intelligi, cum e contrario iste timuerit fratrem, atque tremuerit, eumque millies adoravit?) sed utique in eis qui ex ejus stirpe descenderunt. Hoc igitur etiam in præsentī potest quæstione defendi. Quis enim magis ac proprie Dei filius esse dicitur? illene populus qui adorabat vitulum, qui Beelphegor initiabatur, quique filios suos dæmoniis immolabat: an vero Dominus Jesus Christus, qui natura Filius Dei est, et toto Patrem honore veneratur? Itaque nisi advenisset iste, nequaquam prophetia dignum finem habere potuisset.

4. Considera igitur quemadmodum istud ipse evangelista designet, dicendo: *Ut impleretur*. Ostendit enim quoniam nisi venisset iste, non utique fuisset impletum. Quod quidem ipsum beatam Virginem non mediocriter claram facit ac nobilem: quæ id habuit quod toti illi erat populo gloriosum, qui superbius se atque insolentius efferebant, quod deducēte Deo de Ægypto fuissent reversi, idque ad gloriam suam sæpe jactabant. Hoc enim etiam propheta denotans ait: *Nonne alienigenas adduxi de Cappadocia, et Syros ex fovea* (Amos 9. 7)? Fecit etiam Virginis hunc esse primatum. Quinimo et populus et patriarcha cum descenderent in Ægyptum, et inde rursus ascenderent, istius reversionis signabant figuram. Nam et illi fugiendæ mortem, quam comminabatur fames, descenderunt in Ægyptum: et hic mortem fugit, quæ per insidias imminēbat. Sed illi quidem a fame quæ tunc acciderat, liberati sunt: hic vero etiam descendens in Ægyptum, omnem illam regionem suo sanctificavit ingressu. Diligenter vero perpende, quemadmodum cum humanitatis humilibus, divinitatis excelsa clarescant. Nam cum dixit angelus, *Fuge in Ægyptum*, nequaquam se socium itinēris futurum esse pollicitus est, neque illuc scilicet euntibus, neque redeuntibus: proculdubio designans maximo ipsius propter quem fugiebant parvuli esse munitos comitatu, qui ubi certe primum paruit, in melius cuncta convertit, effecitque ut hostes multum huic œconomiae inservirent. Nam et magi illi, et barbari superstitionem patriam relinquentes, ad verum Dominum veniunt adorandum: et Augustus ipse futuro in Bethlehem partui per descriptionis servit imperium, et Ægyptus suscipit ac tuetur insidias fugientem tyranni. Namque tactu ipso Domini gustum quemdam sanctificationis adipiscitur: ut cum illum audierit ab apostolis prædicari, hujus quasi privilegii honore decoretur, quod Dominum prima suscepit. Et certe solius hic Palæstinæ videbatur esse primatus: sed facta est postea ista ferventior. Denique si quis nunc ad Ægypti veniat solitudines, paradiso quovis omnem illam videbit eremum digniorem, et innumerabiles angelorum cætus in corporibus fulgere mortalibus, et populos martyrum, et choros virginum: et omnem quidem tyrannidem diaboli dissolutam, Christi autem regnum coruscans, et illam poetarum et magorum quondam ac philosophorum parentem, et cujusque generis imposturarum repertricem, quæque etiam cæteris propria inventa tradiderat, videbit modo piscatorum magisterio gloriantem, et contemptis omnibus jam illis repudiatisque, publicanum ubique ac sutorem pellium circumferentem, atque ad maximam fidei gloriam crucem Domini præferentem. Et hæc omnia bona non in urbibus solum, sed etiam in desertis magis florent locis quam in ipsis urbibus. Est enim cernere tota illa regione diffusum exercitum Christi, et admirabilem illum regium gregem, virtutumque cælestium conversationem in terris micantem. Atque hæc non in viris solum, verum etiam in feminis splendore conspicias. Nam illæ quoque non minori quam viri virtute decorantur: non clypeo arrepto in equum insilire callentes, ut honestissimi illi ac sapientissimi gentilium jubent magistri: sed multo certe vehementius bellum gerentes. Communis enim illis ac viris adversus diabolum pugna est, contraque hujus mundi potestates, nec uspiam teneritudo sexus his congressibus impares facit. Non enim natura corporis, sed voluntate animi exercentur ista certamina. Propterea sæpe in hujusmodi acie fortius viris femina decertarunt, ac tropæis insignibus claruerunt. Non ita yariis astrorum choris cælum refulget, ut Ægypti eremus innumeris monachorum ac virginum distinguitur atque illustratur habitaculis.

5. Si quis illam *Aegyptum* veterem novit, rebellem Deo, ac magnitudine superstitionum furentem, adorantem irracionales animantes, porros etiam cepasque pavitantes : hic optime Christi potest posse virtutem, per quem facta est tam admiranda mutatio. Nec sane antiquis testibus indigemus : adhuc enim stultissimæ illius gentis reliquiæ manent in testimonium prioris amentię. Sed tamen isti qui olim cuncti ad tantam insaniam præcipites ferebantur, de cælo, et his quæ in cælo sunt philosophantur, et patriis moribus obloquantur, et progenitores suos sæpe miserantur, et philosophos nihili pendunt. Ipsi enim rerum vocibus eruditi sunt, quod illorum inventa verba sint anilium fabularum : veram autem, cæloque dignam hanc solam esse philosophiam, quæ illis a piscatoribus prædicata est. Propterea cum hac dogmatum veritate, plurimo etiam studio virtutis ornantur : cunctis quippe præsentibus rebus exuti, mundoque crucifixi, nihilominus ad perfectionis ulteriora contendunt : proprii siquidem opera corporis ad indigentium utuntur alimoniam. Neque enim quia jejunt, aut vigilant, idcirco otium sibi indulgent diurnum : sed noctes quidem sacris hymnis ac vigiliis, dies vero orationibus manuumque operibus exercent, apostolicæ cursum virtutis imitantes. Si enim ille, inquiunt, toto pene ad ipsum respiciente mundo, ut inopes pasceret, et opificem professus est, et usum pristinæ artis exercuit, idque faciens ne nocturno quidem sopori indulsit : quanto nos magis qui secreto eremi fruimur, ac nihil cum strepitu urbis habemus commune, vacatione quietis hujus ad spirituales uti decet operam ? Erubescant hoc loco locupletes omnes, sed in ipsis divitiis pauperes : quando illi quidem nihil præter corpus proprium possidentes, vim quamdam manibus suis afferunt, aditentes omnino atque certantes fructus hinc egentibus invenire : nos vero cum plurimum opum occultis interius, ad misericordiæ opera nec de superfluis aliquid attingimus. Quam igitur, responde quæso, excusationem poterimus invenire ? quam veniam ? Et certe considera, quod isti aliquando pecuniæ fuerint amatores, quin etiam cum cæteris vitiis ventris imperio servientes : ibi enim erant ollæ carniū (*Exod. 16. 3*), quarum Judæi in eremo recordantur : ibi multa tyrannis ventris et gutturis : sed tamen quia voluerunt, in contrarium repente mutati sunt, et Christi suscipientes ignem, in cælum subito subvolant. Quique prius ad iracundiam ardentes omnibus fuerunt et ad libidinem corporis proniores, nunc incorporeas potestates temperantia cæterisque speciebus virtutum imitantur. Quisquis regionis illius gnarus est, ista quæ dicimus recognoscit. Si vero habitacula illa nondum novit, consideret virum per cunctorum usque hodie ora volitantem, quem apostolis proximum *Aegyptus* protulit, beatum dico et magnum illum, de quo sæpe audistis, Antonium : et respiciat quod hic quoque illius fuerit regionis indigena, cujus etiam Pharaos, sed nihil sit inde vitiatum. Nam et visione Dei dignus est habitus, et talem vitam prorsus ostendit, qualem leges Christi requirunt. Hoc autem facile cognoverit, quisquis eum legerit librum, qui vitæ ejus texit historiam, in quo etiam prophetiam lucentem videbit. De his enim quos Ariana pestis invasit, manifestissime prophetavit ; quantaque ecclesiis labe ab illis immineret, docuit, Deo utique revelante hæc, et cuncta ante oculos ejus figura pingente. Quod certe vel præcipuum catholicæ fidei documentum est, nullum videlicet hæreticorum talem posse monstrari. Sed ne a me hæc audire videamini, ipsum potius librum legentes diligentius cuncta discetis, ut maxima inde philosophiæ incitamenta capiat. Obsecro autem, ut non solum meditemur scripta illa, sed ea quoque quæ exprimuntur, imitemur : neque vel locum, vel educationem, vel majorum nostrorum vitia prætexamus. Si enim nos ipsos diligentius voluerimus excolere, nihil nos horum prorsus impediēt. Siquidem et sanctus Abraham habuit patrem impium, neque tamen illius heres impietatis effectus est. Et Ezechias profanissimi Achaz filius fuit, sed Dei amicus esse promeruit. Et Joseph in media tum servivit *Agypto*, sed gloriosam sibi texuit castitatis coronam. In medio quoque *Babyloniæ* tres pueri, in media quoque *Chaldæorum* domo inter illos deliciarum varios apparatus, in summa tamen arce philosophiæ constiterunt : et Moses in *Agypto*, et Paulus in toto orbe terrarum : nec tamen his omnibus quidquam horum impedimento fuit quo minus cursum virtutis impleverint. Et nos igitur cuncta hæc exempla cernentes, superflua quidem figmenta, et varias peccandi occasiones penitus amputemus, eumque quo virtus paratur, amplectamur laborem. Sic enim et Deum ad majorem in nos benevolentiam provocabimus, et merebimur ut nobis in spirituali certamine cooperetur, atque ita bonis potiorem æternis : quæ omnes nos percipere contingat, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium cum Patre et sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

ORDO RERUM

QUÆ IN DUABUS PARTIBUS TOMI VII CONTINENTUR.

FRID. FIELD Præfatio ad editionem suam Homiliarum
in Matthæum 1-11
D. Bern. DE MONTEFALCONIS Præfatio in easdem
Homilias. 1-12

HOMILIA I. — Libri Scripturæ eor dat; lex quando et
quomodo data; Novum Testamentum quando et quomodo
datum. Evangelia cur aliquando inter se dissentire videan-
tur. Evangelistarum consensus vindicatur; piscatores et
illiterati non nisi virtute divina potuere philosophari.

Platonis ridicula respublica. Conclusio moralis: auditores a spectaculis arceat; studium verbi divini in eis excitare conatur. 15-25

HOM. II ex capite primo. — Attentione audientium excitata, descriptionem regni caelestis adorat. Incarnatio quantum stupenda; quomodo nos exaltet Christus; vetus Testamentum novo adjunxit; in veteri Testamento figura, in novo veritas. Davidis splendor, quaedam de genealogia Christi quaestiones solvuntur. Linguae moderandae ratio. Lectio evangeliorum necessaria. 25-51

HOM. III ex eodem capite. — Cur Josephi, non Mariae genealogia ducatur. De majorum nequitia non erubescendum. Cur Zara et Phares in genealogia Christi nominantur. Nequitia parentum non nocet probis: parentum probitas non prodest improbis. Humilitas commendatur: peccata memoriae, bona opera oblivioni tradenda; penus secunda probe gestorum, est oblivio eorum. Humilitas commendatur ut omnis philosophiae principium. 51-59

HOM. IV ex eodem capite. — Cur Maria non ante sponsalia conceperit: Spiritus operatio in Virgine non exploranda. Josephi Mariae viri laudes. Fidelis ex vita instituto dignoscendus. Vita sanctorum speculum. In iram invehitur; sanguis Christi morbos animi extinguit; affectus erga creaturas amorem Christi minuit. Gloriam consequitur qui gloriam contemnit. 59-85

HOM. V ex eodem capite. — Externarum rerum tumultus fructum concionis aufert. Quae sit vis horum verborum Isaiae, *Hoc totum factum est*; cur Joseph ad Isaiaem remittitur; cur Christus non Emmanuel vulgo appellatus. Maria post partum virgo mansit. Cognati justi non nisi respicienti peccatori prosunt; precibus sanctorum non nimis fidendum. Sanctorum invocatio; eleemosynae fructus. Contra usuram. 85-91

HOM. VI ex capite II. — Refelluntur ii qui ex stella magorum occasionem arripiebant astrologiam asserendi. Stella, quae apparuit, non e numero caeterarum stellarum erat. Stella cur apparuit. Quare Scriptura tempus et locum nativitatis, principemque tunc temporis regnantem tam accurate describat; liberum arbitrium; Jerosolyma cur turbata est, cum audit Christus natus. Fervorem audientium excitat exemplo Pauli et primorum fidelium; ignis spiritualis omnem cupiditatem consumit. Lachrymae bonae et utiles quae; risus dissolutus prohibetur. Dona Dei quae sint; vigilantia quam utilis; quam noxia theatri spectacula. 91-95

HOM. VII ex eodem capite. — Marcion et Paulus Samosatenus ex stella confutati. Exhortatio moralis, qui indigne mysteria sumunt, Herodi similes; theatrorum obscenitas. 95-98

HOM. VIII ex eodem capite. — Magis quid suavitatem Christi adhaerent, in tanta inopia natus; ipsi Christum ut Deum habuerunt. Potentiam Dei in decipiendis hostibus elucere olim confessi sunt Ascalonites; Herodem navit dedit decipere quam perterrefacere; Christus cur in Aegyptum missus. Josephi laus. In Aegypto monachi et ceteris virginum. Antonii Magni monachorum patris laudes. 98-105

HOM. IX ex eodem capite. — Cur Deus permiserit infantem occidi; qui mala fortiter ferunt non laeduntur, etsi laedi videantur. Christus cur Nazareus vocatus. Sanctus Paulus non dedit anam de patria aut patribus altum sapiendi; patrum nobilitas non juvat improbos, ignobilitas non nocet probis. 105-114

HOM. X ex capite III. — Quale tempus designent haec verba, *In diebus illis*; cur Christus triginta annorum baptizatur. Joannes Baptista e deserto egrediens quam venerandus; ipsius cum Isaia consensio. Joannis Baptista vivendi genus. Audientium fervorem stimulat, cum terrendo, tum exhortando. 114-122

HOM. XI ex eodem capite. — Cur Joannes Baptista Pharisaeos increpaverit. Quantum vehemens sit increpatio qua Judaeos excitat Joannes Baptista; timor ad poenitentiam ducit. In virtute progressus qui fiat; contra juramenta; vana gloria vitanda. 122-126

HOM. XII ex eodem capite. — Christus cur Joanne minor putabatur. Fides non opus habet visione; Spiritus sanctus non minor Christo; Christus Judaeorum et baptismi et Pascha abrogat. 126-130

HOM. XIII ex capite IV. — Cur Christus tentari et jejunare voluerit; tentationis fructus; intemperantia vitiorum radix. Diabolus pro patientiam superatur. Quomodo Christus omnem tentationem consummaverit; contra habendi cupiditatem. Demonstratur mercedem virtutis et vitio poenam in altera vita reservari. 130-138

HOM. XIV ex eodem capite. — Cur Joannes ante Christum praedicavit. Christo sine mora obtinendum. Peccata sentire et corrigere necesse est; non dolere de peccato magis irritat Deum, quam ipsum peccatum; animae peccatricis deformitas. 138-142

Recole Monumentum volumini praefixum.

HOM. XV ex capite V. — Christi modestia qualis et quomodo imitanda, ex agendi ratione Christi. Manichei obiter refelluntur; Christus discipulos alloquens totum orbem alloquitur. Multi humilitatis modi. Beatos praedicare qui lugent, philosophia plenum est; consolatio a Deo profecta quanta. Haec verba, *Esurire et sitire iustitiam*, quantum vim habeant; qui sunt misericordes, mundo corde, pacifici; quanta eorum merces; virtus tota animae philosophia. Male audire non sufficit ad beatos efficiendos; unam eandemque mercedem variis Christus nominibus protulit; Filius Patri aequalis honore. Christi potentia asseritur: Virtus latere nequit; illam improbi ipsi in conscientia sua laudant; Filius aequalis Patri. Eos qui rixantibus non intercedunt, increpat; deinde, ipsos rixatores. 142-150

HOM. XVI ex eodem capite. — Quare Christus se non solvere legem asseruerit et cur non omnia quasi auctoritate sua faciat. Cur Christus aliquando non se clare Deum dicat; contra Manicheos. Christi praecepta sunt complementum legis veteris. Lex vetus firmatur Evangelio; Creatio mundi Christo in Patrem vindicator; in lege veteri non est crudelitas, lex quae scelera plectat necessaria est. Ipsa antiquae legis praecepta benigna sunt; unus idemque est utriusque Testamenti legislator. Ira cur reprimenda; contumelia nihil intolerabilis. Cum quanta bonitate reconciliationem praeparat Christus; reconciliatio cum fratre vere sacrificium est; novum initiatorum sacrificia quae. Cur Paulus ante noctem, et Christus ante sacrificium reconciliari jusserint; Christus quantum in perimeendis inimicis studium adhibuerit; in boni operatione non cunctandum. Coronae caelestis spes a mala consuetudine avocet; Dei auxilio et opera nostra est opus. 150-154

HOM. XVII ex eodem capite. — Christus illicitum tantum concupiscentiam prohibet; quare ipsum aspectum cohibeat; impudici aspectus damna. Contra luxum mulierum; eorum qui nos scandalizant conversato fugienda; qualescumque sint; contra theatrorum spectacula. Repudium adulterii species; cur libellum repudii lex vetus permiserit. Cur Christus veterem legem depretiare videatur; juramentum cur in nova lege prohibeatur; res secundum tempora male vel bene esse possunt; plus requiritur in nova quam in veteri lege. Moralis exhortatio de aleganda consuetudine jurandi; prava consuetudinis eliminandae modus. 154-160

HOM. XVIII ex eodem capite. — Quid significet oculus scandalizans, quem Christus jubet erui; cur praecepta legis veteris non ita sublimia essent. Christus quod de colapho dicit ad omnem contumeliam extendit; patiendum vivere oportet. Quantum perfectionem nos docuerit Christus; perfecti viri arumnis fortiores evadunt. Novem Christiani erga inimicos officii gradus. Cacumen virtutis est pro inimicis orare. 160-164

HOM. XIX ex capite VI. — Vana gloria probos etiam invadit. Ostentatio a Christo prohibita; humilitatis fructus; vanae gloriae damnum. Qualis requiratur in oratione humilitas; oratio cum voluntatis studio emittenda; precantis affectus, non vox requiritur. In oratione perseverandum; quae sit orationis utilitas; adoptionis divinae fructus. Adventum regni Dei quomodo desideraverit Paulus; virtus non ex studio nostro tantum, sed etiam ex superna gratia pendet. Ut aliis dimittimus, sic dimittitur nobis. Quanta in Deo benefaciendi potestas; quantum oblivio injuriarum Christo sit cordi; non gratia solum, sed etiam operibus filios Dei esse oportet; Deus nos plus quam pater et mater diligit. Precari contra inimicos quam mala res. 164-170

HOM. XX ex eodem capite. — Virtus aliquando coram hominibus glorificabitur; contra simulatam virtutem. Duplici ratione Christus ad eleemosynam adducit; pecuniae quam difficile servatur; quod oculis corpori est, id anima homini. Propugnatur divitiarum cupiditas; quo pacto divitiarum fructum pariant. 170-174

HOM. XXI ex eodem capite. — Servire pecuniae maximum malum; eam negligere maximum bonum; Christus utilis parat, dum contraria tollit. Quare de mamona quasi de domino loquatur Christus; damna ex divitiis paria. Praecepta Dei impleri possunt. 174-178

HOM. XXII ex eodem capite. — Cur Christus maluit lilius in exemplum afferre quam animalia; de luxu vestium superbire quam vana; creaturarum pulchritudine sapientiam Dei praedicat. Anxietas nihil prodest; providentia Dei, Christo monente, fidendum; Dei auxilio bona agimus omnia. Malitia aliquando pro aeterna accipitur. Non est peccatum quod poenitentiae non cedat; Deus non invitatos salvat; quomodo orare debeamus ut exaudiamur; assiduitas quantum bonum. Caritas Dei erga nos; ad ipsum accedentes importuni nunquam sumus. 178-184

HOM. XXIII ex capite VII. — Illius, *Notite judicare*, explanatio, Christus non velit alios arguere, sed quid velit; explanatio illius, *Notite dare sancta canibus*, etc.; mysteria cur januis clausis celebrarentur. Praecepta evan-

gelica precando allevare debemus; perseverandum in oratione. Arcata est via quæ ducit ad vitam; quomodo facilis evadat. Quantum sit malum excidere a regno Dei exemplo adumbratur; Christus nobis omnia est. Quam præstet vir humilis viro potenti et inflato.

507-520

HOM. XXIV ex eodem capite. — Non alia Fili, alia Patris voluntas; signorum operatio sine virtute nihil prodest operanti. Potestas supernaturalis sine virtute exitium parit. Sola virtus inconcussa parit animi quietem: probo nullus potest nocere; improbi multos sustinent labores. Comparatio Archa et Elia, apostolorum et Judæorum; apostolorum fiducia et firmitas.

321-328

HOM. XXV ex eodem capite. — Christus modo legem servabat, modo non servabat. Moralis exhortatio; beneficii custodia, est ejus memoria; Eucharistia cur sic appellatur.

327-334

HOM. XXVI ex capite VIII. — Centurionis fides. Cum fiducia et timore per angustam viam lucendum; exemplo Davidis vigiliam, fiduciam et penitentiam docemur. Peccatum Davidis quantum; ipsius post lapsum quanta virtus.

533-544

HOM. XXVII ex eodem capite. — Christus celeriter morbos auferbat. Peccatum morborum causa; Christi modestia et pulchritudo. Quæ ad salutem spectant sunt cæteris anteposenda; vir in nequitia vivens, est mortuo deterior.

343-350

HOM. XXVIII ex eodem capite. — Nulla inter evangelistas dissonantia. Christus ut dominus, Moyses ut servus, miracula patrabant; evangelistæ numquam alii cum aliis pugnant. Animæ post mortem non hic manent, sed in aliquam regionem deuntur; nemo est quin Dei providentia fruatur. Porcorum diabolo traditorum historia anagogice explicatur; descriptio lascivi et avari.

349-358

HOM. XXIX ex capite IX. — Paralyticus duo in Evangelis; Filius æqualem Patri se demonstrat. Unius Dei est secreta cordis nosse et revelare.

357-362

HOM. XXX ex eodem capite. — Quomodo nos gerere debeamus erga insidiosos; Matthæi vocatio et virtus. Christi apud Matthæum convivantis agendi ratio explicatur; retarguuntur illi qui sibi famam ex jejuniis parere curant. Moderatio Christi in aliis et præcipue luxuriosis mulieribus emendandis, imitanda.

561-570

HOM. XXXI ex eodem capite. — Agendi ratio mulieris fluxum sanguinis patientis, discutitur; Christus homo non gloriam amabat. Fides mulieris sanguinis fluxum patientis. Christus quomodo resurrectionem quas operabatur veritatem adstruere solet; fastum et vanam gloriam omnino vitandum est; mors non metuenda; vitæ præsentis mala. Mortui non sine modo lugendi.

569-576

HOM. XXXII ex eodem capite. — Modestia Christi; jactantia fugienda. Nihil Christo et dæmoni commune fuisse demonstratur; maledicta non maledictis, sed beneficiis refellenda. Pax Dei non nisi bonæ voluntati datur; illa frandari, quantum malum; reverentia in ecclesia commendatur; describitur ecclesiæ sanctitas. Moralis exhortatio ad reverentiam in ecclesia et caritatem mutuam; cur signa odere cessaverit Deus. Virtutis præstantia.

577-588

HOM. XXXIII ex capite X. — Oves Christi vincunt, lupi vincuntur. Quare Christus apostolis ovium infirmitatem relinquit; prudentia serpentis quæ. Philosophi veteres quales fuerint. Non fervor fugitivus, sed perseverantia prodest. Ex pusillitate nostra quantum splendens Johi fortitudo.

587-598

HOM. XXXIV ex eodem capite. — Exemplo suo Christus apostolos ad contumelias ferendas hortatur. Mors contemnenda, Christo illud per spem et metum suadente; qui confitetur, per divinam gratiam confitetur; Deus libentius bona, quam supplicia infert. Mors, Christo monente, non metuenda; corruptio corporum utilis; quot mala evenirent, si corpora non corrumperebantur. Animæ pulchritudo et præstantia.

597-604

HOM. XXXV ex eodem capite. — Qui apostolos recipere, quanta consequentur bona. Eleemosyna eroganda; vanæ causationes redarguuntur. Pauperes a crimine impudentiæ vindicantur; quomodo sint excipiendi.

405-412

HOM. XXXVI ex capite XI. — Prophetae sciebant, Christum esse cruciandum. Justitia Dei, et puniendi ratio.

413-420

HOM. XXXVII ex eodem capite. — Christus quomodo famam Joannis Baptistæ adstruxerit et defenderit. Joannes Baptista plus quam propheta a Christo appellatus, in quo cæteris præstet prophetis; Christus neque cum Joanne neque cum alio homine comparari potest. Christi et Joannis idem scopus erat. Hospitalitas commendatur; contra meretricia cantica. Theatrorum spectacula quam damnosa et turpia.

419-428

HOM. XXXVIII ex eodem capite. — Filius ejusdem cum Patre substantiæ; Marcion obiter refellitur; humilitas mater est omnis philosophiæ. Iracundus quam crucietur; omnium

bonorum mater clementia.

427-434

HOM. XXXIX ex capite XII. — Christus quomodo sabbatum solvit. Sabbati in veteri lege utilitas, inutilitas in nova probatur. Gratia divine labor noster addendus; præceptorum facilitas.

433-438

HOM. XL ex eodem capite. — Invidia quantum malum. Christus beneficus, Phariseorum invidiam excitat; invidiæ nullum par malum; ipsius remedia.

439-446

HOM. XLI ex eodem capite. — Christus per arcanorum notitiam, deitatem suam declarat. Quo sensu blasphemia Spiritus non remittitur. Quomodo de nobis judicare possumus; compunctio vera quæ.

443-452

HOM. XLII ex eodem capite. — Injuriam inferentis multo pejor est conditio quam patientis. Confirmatur eadem thesis; vitia proximi, etiam si vera, non revelanda; examen conscientia.

451-456

HOM. XLIII ex eodem capite. — Christus se Patri æqualem ostendit. Christus vere, et non specie tantum passus est, ut Marcion contendebat. Judæorum post Christum casum damnatio; Judæi sub Juliano Apostata Gentilibus juncti. An sit consolatio socios habere supplicii.

453-464

HOM. XLIV ex capitibus XII et XIII. — Cognatio spiritalis qua virtute præditi affines sumus, sola nobis prodest; Maria jure beata prædicatur. Christus quomodo exiit. Semen perit nostra, non seminatibus culpa; quare Christus allegorice male dispositas animas designaverit. Ciborum delicia redarguuntur, utpote corporibus et animis exitiosa.

463-472

HOM. XLV ex capite XIII. — Discipulorum prudentia et caritas. Liberum arbitrium per gratiam non tollitur. Domini misericordia in Judæos; peccatum non ex natura est, aut ex necessitate. Eleemosyna commendatur.

471-476

HOM. XLVI ex eodem capite. — Duarum hujus capituli parabolarum discrimen; diaboli errorem inducentis versutia; vigilantia necessitas; hæreticum occidere non oportet. Erga hæreticos quomodo agendum; mansuetudo Christi; granum sinapis quomodo prædicationis apostolorum sit figura; arumnae prædicantium non timenda. Non miracula, sed virtus apostolis et aliis sanctis veram magnitudinem contulit. Vita bona quæ.

473-482

HOM. XLVII ex eodem capite. — Remuneri omnibus est negotiatio, non jactura. Scripturarum lectio commendatur; humilitas caput virtutis. Matthæi evangelistæ virtutes; avari et pauperis voluntarii descriptio.

481-486

HOM. XLVIII ex capitibus XIII et XIV. — Invidia sæpe secum ipsa pugnat. Imprudentium juramentorum et fornicationis damna. Nequitia ad præsens tempus solum respicit; peccatum non tegitur per aliud peccatum, sed per penitentiam; convivia ex rapinis parva quam odiosa.

487-496

HOM. XLIX ex capite XIV. — Christus modo suo, modo Patris nomine agens, et nature et missionis divinitatem probavit; ante mensam gratia agende; contra Marcionem et Manichæum. Christi in miraculo multiplicationis panum sinceritas et modestia; ostentatio fugienda; ad sacram mensam quo pacto accedendum. Misericordia in pauperes ars pretiosissima est; contra voluptatem ciborum et luxum. Contra luxum in caleis.

493-504

HOM. L ex eodem capite. — Solitudo tranquillitatis mater. Petrus nonnisi deficiente fide super aquas titubavit; Christus divinitatis suæ fidem adstruebat nedum destrueret; in Eucharistia ipsum Christi corpus comeditur. Eleemosyna magis Deo placet quam munera, ipsi sine utilitate proximi consecrata.

503-510

HOM. LI ex capite XV. — Traditionem judicalem redarguit Christus. Abroganda circumcisiois difficultas. Qua ratione orandum sit. Mansuetudo in oratione adhibenda; nemo læditur nisi a seipso; contra eos qui aliorum bona rapiunt.

509-518

HOM. LH ex eodem capite. — Cur Christus gentes adiit. Assiduitas precandi quanta res; eleemosyna vera quæ. Artes singula aliis artibus opus habent; eleemosynæ prærogative.

517-526

HOM. LIII ex capitibus XV et XVI. — Increpatio mansuetudini conjuncta utilis. Hæc vita bonis et malis permixta.

525-532

HOM. LIV ex capite XVI. — Petrus cur beatus dicatur; consubstantialitas demonstratur; Ananiam et Sapphiram percutitur. Cur Christus ante passionem se esse Christum pervulgari noluerit; Petri firmitas post crucem. De cruce Christi non erubescendum; crux quoties tam publice tum privatim adhibita.

531-540

HOM. LV ex eodem capite. — Ad mortem exemplo Christi parati esse debemus; Christus ipsum sequi invitatur, non cogitur; cur; abnegare semetipsum quid sit. Ad eos qui salutem animæ negligunt, gloria et substantia una Patris et Filii. Monachorum laus et vite genus.

539-550

HOM. LVI ex capitibus XVI et XVII. — Transfiguratio Christi. Cur Moyses et Elias transfigurationi interfuerunt.

Petri miracula orbem totum converterunt. Christi adventus secundum quam gloriosus. Virtus facilis, nequitia onerosa; contra usuram. Fœnerum damna. 540-558

HOM. LVII ex capite XVII. — Joannes Baptista Elias dictus. Lunatici cur sic dicti; quidam sancti montes transtulerunt. Spiritus virtus; jejuniis et oratione opus est ad demones pellendos. Non indulgendum delictis; gulae et edacitatis mala. Non vinum criminandum est, sed ebrietas. 557-566

HOM. LVIII ex capitibus XVII et XVIII. — Didrachma quid esset. Non gloriandum ex generis nobilitate; divitiis libertatem tollunt. 565-574

HOM. LIX ex capite XVIII. — Liberum arbitrium et libertas voluntatis cum veritate prophetiae conciliari possunt. Homo sua opera et a seipso malus efficitur. Mala ex ignavia prodeunt, et vere a nobis sunt. Mala non ex necessitate sunt. Deus quantum salutem hominum curet; salutem proximi nos curare oportet. Caritas et tolerantia erga proximum commendatur; fratres nostri sepe monendi sunt. Moralis exhortatio; juvenum impetus a principio coercendus. 573-584

HOM. LX ex eodem capite. — Preces magnam vim a concordia mutant; quare non semper exaudiamur; amoris erga proximum quae causa esse debeat; amicitiae humanae vanitas; amoris christiani ratio. 583-588

HOM. LXI ex eodem capite. — Culpa Adami quantum causa bonorum; militum mores; artificum fraudes. Praediorum possessores iniqui. Parabola misericordiam consecuti et postea negantis commentatur. 587-596

HOM. LXII ex capite XIX. — Phariseorum astutia. Virginitatem Christus occulte quomodo suadet; suum mutilare corpus nefas; doctrina de fato et necessitate perniciosa. Magna gratiae opae eget virginitas. Invidia bonis quoque suis insidiatur. 595-604

HOM. LXIII ex eodem capite. — Pecuniarum amor malorum omnium radix. Divites cupidiore sunt quam qui modica gaudent fortuna; avaritiae vis quanta. Avarus sitiendo et febricitanti similis, simili modo curandus est. 603-610

HOM. LXIV ex capitibus XIX et XX. — Vita bona et recta fides ad salutem necessaria; pars virtutis contempta damnationem affert; eleemosynae modus quis. De aliis non judicandum. 609-618

HOM. LXV ex capite XX. — Quid vere peterent filii Zebedae. Sibi ipsis comparatur apostoli, ante et post adventum Spiritus sancti; humilitas magnitudinem parit gloriamque augeat. Nihil humilitate sublimius, nihil superbia abjectius; comparatio superbi cum humili. 617-626

HOM. LXVI ex capitibus XX et XXI. — Quaestione de itinere Christi in medium adducta, duorum caecorum historia commentatur, commendaturque perseverantia. Abductio asinae et aselli, nemine recusante, quid probet; Christi vita nobis exemplum. Judaeorum abjectus animus; Christus quam ob causam sic triumphare voluerit; eleemosyna commendatur; Antiochenorum eleemosynae ipsorum facultatibus conferuntur. 625-634

HOM. LXVII ex eodem capite. — Historia fœcis a Christo maledictae commentatur; cur Christus fœci male dixit. Historia meretricis cujusdam quae mutata postea sanctam vitam duxit. Desperatio et praesumptio vitandae. Moralis exhortatio ad labores vitae patienter tolerandos. 633-640

HOM. LXVIII ex eodem capite. — Futura praesentibus anteposenda sunt; contra theatri spectacula; monachorum vita; exercitio monastica. 639-648

HOM. LXIX ex capite XXII. — Hujus et praecedentis homiliae comparatio; ejectio Judaeorum; Gentium vocatio; excidii Ierosolymae praedictio. Hamaxobiorum et Nomadum vita; vita monachorum quam sancta. 647-654

HOM. LXX ex eodem capite. — Sobrietatis victorie; saecularium mensurarum delicta. 653-662

HOM. LXXI ex eodem capite. — Christus divinitatem suam probat. Vana gloria et ex malis et ex bonis queritur; ultra vitam extenditur. Contra eos qui eleemosynam dant ad ostentationem. Quemadmodum Deus sub mysterii velo suam misericordiam largitur et significat, sic nos eleemosynam nostram occultare debemus. 661-668

HOM. LXXII ex capite XXIII. — Phylacteria quid essent. Monachos ipse vivendi modus ad humilitatem inclinat; exempla humilitatis a sanctis tradita, quibus non humilitatem, perniciem afferent. 667-674

HOM. LXXIII ex eodem capite. — Mulierum suae aetatis vanitatem, connubia pro pecuniis adipiscendis pacta, et parasitorum mores redarguit. 673-680

HOM. LXXIV ex eodem capite. — Non improbos habere patres nocet, sed ipsi perversa voluntate consentire. Animam curare negligenter redarguuntur, modumque curationis docentur. 678-686

HOM. LXXV ex capite XXIV. — Quam difficilia tempora

praedicationis evangelicae. Quot bella apostolis illata tempore praedicationis; contra genethialogiam et temporum revolutionem. Peccata gravitatis et poenae autionem aut imminutionem a circumstantiarum et personarum differentiis mutantur. 685-694

HOM. LXXVI ex eodem capite. Judaeis post necem Christi spes omnis praecisa; quanta fuerit illorum calamitas; mors Christi illius causa fuit. Christus secundum suum adventum praedicit. Christus suum secundum adventum describit; quare crux apparebit. In Christo omnia nobis suppediantur. 693-702

HOM. LXXVII ex eodem capite. — Cur Christus vitae ejusque finem incertum relinquit. Verbis Christi Deique in medium adductis, quae ignorantiam arguere videntur, explicatur quare sic Deus identidem sit locutus. Eleemosynam commendat. Proximi edificationi omnia postponenda; virgines fatuae ideo ex thalamo exclusae, quia eleemosynam non dederant. 701-710

HOM. LXXVIII ex capite XXV. — Parabola de virginibus cum aliis secundum quod similibus comparatur, deinde explanatur; nihil sine eleemosyna prodest; mors somnus; futura resurrectio; nullus in die judicii patronus. Dominica caro in Eucharistia; Christi imitatio, moderatioque et modestia commendatur. 711-718

HOM. LXXIX ex capitibus XXV et XXVI. — Misericordiae opera necessaria, facilia, et ex multis capitibus obligatoria. Injuriarum remissio et oblivio desiderantur. Ista vetus lex injuriarum recordationi adversatur; vir bonus nihil mali pati potest. 717-724

HOM. LXXX ex capite XXVI. — Mulier quae pedes Christi abluit, quae sit; quare lepra Simonis et nomen urbis memorantur; peccatrici erga Jesum, et Jesu erga peccatricem agendi ratio commentatur. Avari imago; infirma nequitia est, fortis virtus; anima quae tantum ad corpus pertinent minimi facienda; anima tunc pauper cum divitiis possidet, tunc dives cum inops est. 723-750

HOM. LXXXI ex eodem capite. — Ira motus sedandi. Quare Deus improbos nasci permittit. Pecuniae amor quam prave animum afficiat. Avari deteriores demoniacis. Sana fides non prodest sine operibus. 729-738

HOM. LXXXII ex eodem capite. — Voluntas sine gratia non agit, ut nec gratia sine voluntate; Christum edimus in Eucharistia. Indigna communio quantum malum; caritas et magnificentia Christi in Eucharistia. 737-740

HOM. LXXXIII ex eodem capite. — Christus neque peccato obnoxius, neque necessitate coactus, sed sponte sua passionem subiit; proditoris sceleratos animos. Avaritia redarguitur. Avarorum misera conditio. Domum quale verum decus, quale verum dedecus. 745-753

HOM. LXXXIV ex eodem capite. — Cur Christus discipulis permisit ut gladios haberent. Falsitas per se soluta. Vera victoria per patientiam reportatur. 751-759

HOM. LXXXV ex capitibus XXVI et XXVII. — Judaeorum abjecta crudelitas; evangelistarum veracitas admiranda. Avaris Judas in exemplum proponitur. Principes sacerdotum a propria conscientia damnati; eleemosyna ex rapinis facta reprobat; Ecclesiae Antiochenae bona et praedia. 757-764

HOM. LXXXVI ex capite XXVII. — Judaeorum accusatorum Christi mala fides; Christus quo sensu se regem dicit. Vitii aditus initio intercludendus; diaboli versutia in tentandis hominibus. 763-770

HOM. LXXXVII ex eodem capite. — Quot et quanta in passione sua pertulerit Christus; in publica et privata passionis lectione quam utilitas; quid significet. Consummatum est. 769-774

HOM. LXXXVIII ex eodem capite. — Eleemosyna pauperi data, Christo erogatur. Quare Chrysostomus frequenter de eleemosyna, non autem de pugna contra adversarios christianae religionis disserat; arma christianorum, virtutes; auditores, quod multi in ecclesia non se reverenter gererent, increpat, ipsorum irreverentiam describens. 773-782

HOM. LXXXIX ex capitibus XXVII et XXVIII. — Resurrectionem Christi certam esse probatur. Contra luxum mulierum. Contra luxum luxum. 781-788

HOM. XC ex capite XXVIII. — Nihil difficile in praeceptis Christi. Pecuniae cupiditatem et nudam aestimationem redarguit; pecuniae servandae incommoda; paupertatis bona. Paupertatis laudes. 787-794

MONITUM in fragmentum sequens.

FRAGMENTUM in quo explicatur illae quatuordecim generationes quae ante captivitatem numerantur; necnon quatuordecim alias quae post captivitatem recensentur. 793-796

Frid. Field notae. 795-971

Indices. 975

ANIANI INTERPRETATIO. 973-1078